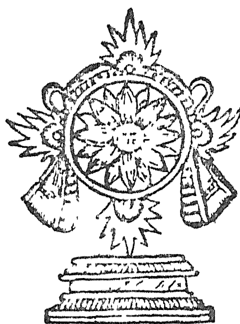
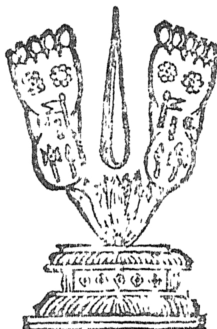
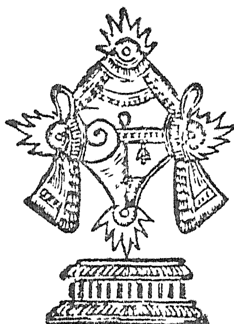
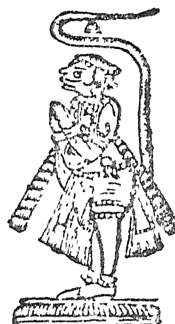
శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీరస్తు

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

వేదవ్యాసమహర్షి ప్రణీతం

శ్రీమద్భాగవతమ్

దశమస్కంధః - పూర్వోత్తర భాగౌచ

శ్రీ పి. రాఘవీయవ్యాఖ్యాన్వితం

ప్రకాశకః

శ్రీ త్రిదండి శ్రీమన్నారాయణ రామానుజ జీయరు స్వామి

ముద్రణము

విజయ ముద్రాశాలా, చిత్తూరు.

1976 మూల్యం : రూ. 15-00

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

దశమస్కంధ విషయానుక్రమణికా

దశమస్కంధః

ఇతి పూర్వార్ధం సమాప్తమ్.

హరిః ఓమ్

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

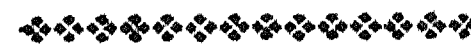
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితే, శ్రీమద్భాగవతే,

దశమస్కంధః

అథ ప్రథమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ—

కథితో వంశవిస్తారో భవతా సోమసూర్యయోః,
రాజ్ఞాం చోభయవంశ్యానాం చరితం పరమాద్భుతమ్. ౧

యదోశ్చ ధర్మశీలస్య నితరాం మునిసత్తమ,

శ్రీమద్వీరరాఘవవ్యాఖ్యా

అతిక్రాంతస్కంధాంతే "జాతో గతః పితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థో హత్వా రిపూన్ సుతశతాని కృతోరుదారః. ఉత్పాద్య తేషు పురుషః క్రతుభిస్సమీజ ఆత్మాన మాత్మనిగమం ప్రథయం జనే" ష్విత్యాదిశ్లోకద్వయేన సంగృహ్య ప్రదర్శితం కృష్ణావతారచరిత్రం విస్తరేణ శుశ్రూషు రతిక్రాంతస్కంధార్థానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా కథిత ఇత్యాదినా శ్లోకదశకేన. తత్ర పూర్వస్కంధార్థమనువదతి (కథిత ఇతి సార్ధేన.) సోమసూర్యయో స్తదుభయవంశజాతానాం చ రాజ్ఞాం వంశవిస్తార స్తేషాం పరమాద్భుతం చరిత్రం చ కథితం. ౧

హే మునిసత్తమ! నితరాం ధర్మ ఏవ శీలం యస్య తస్య యదో ర్వంశవిస్తారః కథితః. అధునా తత్ర యదో ర్వంశే అంశేన బలరామేణసహావతీర్ణస్య యద్వా సంకల్పరూపజ్ఞానేన వా

తత్రాంశేనావతీర్ణస్య విష్ణో ర్వీర్యాణి శంస నః ౨

అవతీర్య యదో ర్వంశే భగవా న్భూతభావనః,
కృతవా న్యాని విశ్వాత్మా తాని నో వద విస్తరాత్. ౩

నివృత్తతర్షై రుపగీయమానా ద్భవౌషధా చ్ఛ్రోత్రమనోఽభిరామాత్,
క ఉత్తమశ్లోకగుణానువాదా త్పుమా న్విరజ్యేత వినా పశుఘ్నాత్. ౪

దివ్యవిగ్రహాంశేన వా అన్యథా "ఏతే చాంశకలా విష్ణోః కృష్ణస్తు భగవా న్స్వయ" మితి పూర్వోత్తర వ్యాఘాతాపత్తేః. విష్ణోః శ్రీకృష్ణస్య. వీర్యాణి వీర్యగుణప్రకారకాణి చరిత్రాణి నః శుశ్రూషుభ్యోఽస్మభ్యం. శంస విస్తరతః కథయ. ౨

కాని వీర్యాణీత్యత్రాహ (అవతీర్యేతి.) యద్వా న పరవ్యూహాదిరూపేణావస్థితస్య వీర్యాణి. కింతు యదో ర్వంశేఽవతీర్య భగవా న్యాని కృతవా న్తాని వీర్యాణి. విస్తరతః, నః అస్మభ్యం. వద శంస, అవతరణప్రభృతీని స్వర్లోకగమనపర్యంతాని వీర్యాణి విస్తరేణ కథయేతి భావః. అత ఏవ పునరవతీర్యేత్యుక్తం. అవతారప్రయోజనం తన్నిమిత్తం చ విస్తరేణ వదే త్యభిప్రాయేణ విశినష్టి. భూతభావనః భూతాని సాధు భూతాని భావయతి విభావయతి త్రాయత ఇతి తథా విశ్వాత్మా విశ్వస్యాంతరాత్మా విశ్వ మాత్మా శరీరం యస్యేతి వా విశ్వాత్మా ౩

నను విష్ణో ర్వీర్యాణ్యభీక్ష్ణశ శ్శ్రుతాన్యేవ కిం పృచ్ఛసీ త్యత్రాహ (నివృత్తతర్షైరితి.) క ఉత్తమశ్లోకగుణానువాదా దిత్యస్యామృతా దితి శేషః. ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః గుణానువాదరూపా దమృతా త్పశుఘ్నం వినా కః పుమా న్విరజ్యేత. న కోపీత్యర్థః. ప్రసిద్ధామృతవైలక్షణ్యం సూచయితుం విశినష్టి - నివృత్తః తర్షో విషయేష్వనుబంధబుద్ధి ర్యేషాం తై ర్విగతవిషయస్పృహై ర్యోగిభి రుపగీయమానాత్ ప్రసిద్ధం త్వమృతం అనివృత్తతర్షోపగీయమాన మిత్యర్థః. భవౌషధాత్ భవస్య సంసారస్య రోగరూపస్యౌషధం ఔషధ మివ ప్రతీకారరూపాత్. ప్రసిద్ధం తు భవవర్ధన మితి భావః. శ్రోత్రమో మనసో శ్చాభిరామాత్ ప్రసిద్ధం తు రసనేంద్రియమాత్రాభిరామ మితి భావః. గుణానువాదో గుణకథా. పశుం హంతీతి పశుఘ్నో గోఘ్నస్తం వినేత్యర్థః. యద్వా పశువ ద్ధంతి గచ్ఛతి వ్యాప్రియత ఇతి పశుఘ్నః. తం వినేత్యర్థః. పశుతుల్యవృత్తిః. కేవలమూర్ఖ ఇతి యావత్. యద్వా అపశుఘ్నాదితి చ్ఛేదః. పశు ఇతి సమ్యగర్థక మవ్యయం, న పశు అసమ్యక్ హంతి గచ్ఛతి బుధ్యతీతి తథా "హన హింసాగత్యోః. గత్యర్థా స్సర్వే జ్ఞానార్థకాః సమ్యగుపకారజ్ఞః విద్వాన్. కృతఘ్న ఇతి యావత్. ఉత్తమశ్లోకకృతోపకారాభిజ్ఞ స్తద్గుణానువాదా త్కః పుమా న్విరజ్యేతేత్యర్థః. ౪

(శ్రీకృష్ణావతారః)

పితామహా మే సమరేఽమరంజయై ర్దేవవ్రతాద్యాతిరథై స్తిమింగిలైః,
దురత్యయం కౌరవసైన్యసాగరం కృత్వాఽతరన్ వత్సపదం స్మ యత్ప్లవాః. ౫

ద్రౌణ్యస్త్రవిప్లుష్ట మిదం మదఙ్గం సన్తానబీజం కురుపాండవానామ్,
జుగోప కుక్షిం గత ఆత్తచక్రో మాతు శ్చ మే యః శరణం గతాయాః. ౬

వీర్యాణి తస్యాఖిలదేహభాజా మంతర్బహిః పూరుషకాలరూపైః.

కోఽసౌ తత్కృతోపకారః, యదభిజ్ఞాన్ తద్గుణానువాదా న్న విరజ్యతే. బహుషు భగవదవతారతచ్చరితేషు సత్స్వపి కిం విశేషేణ కృష్ణావతారచరిత్రాదిక మేవ పృచ్ఛసీత్యత్రాహ (పితామహా ఇతి ద్వాభ్యాం.) అమరంజయైః దేవా నపి జేతుం సమర్థైః భీష్మాద్యతిరథరూపైః. తిమింగలైః హేతుభిః దుఃఖేనాప్యత్యేతుం పారం గంతు మశక్యం, కౌరవాణాం, సైన్య మేవ సాగర స్తం యో భగవాన్ కృష్ణ ఏవ ప్లవో నౌ ర్యేషాం తే పితామహా యుధిష్ఠిరాదయః, వత్సపదం కృత్వా గోష్పదతుల్యం కృత్వా అతరన్ స్మ పారం జగ్ముః కిల. శ్లోకద్వయస్థయచ్ఛబ్దయో ర్వీర్యాణి తస్యే త్యనేనాన్వయః. ౫

(ద్రౌణీతి.) కించ ద్రౌణే రశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణ తత్ప్రయుక్తేన బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రేణ విప్లుష్టం దగ్ధ మిదం మదంగం మచ్ఛరీరం కురూణాం పాండవానాం చ సంతానస్య బీజం ప్రవర్తకం వంశద్వయేఽపి స్వస్యైవావశేషితత్వా త్తదుభయసంతానబీజమిత్యర్థః. యో జుగోప, కథంభూతః శరణం గతాయా మమ మాతు రుత్తరాయాః కుక్షిం ప్రవిష్టః. ఆత్తం ధృతం, చక్రం సుదర్శనం, యేన తథాభూతో మత్పితామహప్రభృతీనా మనిష్టపరిహారేణేష్టప్రాపణదీక్షితస్య మహోపకర్తు ర్గుణానువాదా త్కృతజ్ఞః కథ మహం విరజ్యేయ మితి భావః. ౬

(వీర్యాణీతి.) యస్య ఏవ మతో, హే విద్వ న్నఖిలానాం దేహభాజాం అంతర్బహిః పురుష కాలరూపై రమృతం మృత్యుం చ ప్రయచ్ఛతః క్షేత్రజ్ఞానాం కాలావయవానాం చ బహుత్వా ద్బహువచనం. క్షేత్రజ్ఞకాలాత్మకైః. రూపై శ్శరీరైః. తత్రాంతః పురుషరూపేణామృత మమరణం స్థితిం ప్రయచ్ఛతః స్థితిహేతో రిత్యర్థః. ఉత అపి చ బహిః కాలరూపేణ. మృత్యుం ప్రయచ్ఛతః, వినాశహేతో రిత్యర్థః. కృత్స్నజగత్కారణస్యేత్యర్థః. "కారణం తు ధ్యేయ" ఇతి శ్రుతిబలాన్నాస్యైవ

ప్రయచ్ఛతో మృత్యు ముతామృతం చ మాయామనుష్యస్య వదస్వ విద్వన్. ౭

రోహిణ్యా స్తనయః ప్రోక్తో రామ స్సఙ్కర్షణ స్త్వయా,
దేవక్యాగర్భసమ్బన్ధః కుతో దేహాన్తరం వినా. ౮

కస్మా న్ముకుందో భగవా న్పితృగేహా ద్వ్రజఙ్గతః,
క్వ వాసం జ్ఞాతిభి స్సాకం కృతవాన్ సాత్వతాంపతిః. ౯

వ్రజే వస న్కి మకరో న్మధుపూర్యాం చ కేశవః
భ్రాతరం చావధీ త్కంసం మాతురద్ధాఽతదర్హణమ్. ౧౦

దేహం మానుష మాశ్రిత్య కతి వర్షాణి వృష్ణిభిః,

వస్తునో ధ్యేయత్వశ్రవణాద్ధ్యానస్య చ శ్రవణమననాదిపూర్వకత్వా త్తద్విషయకశుశ్రూషా మమా స్తీతి జ్ఞాపనాయాఖిలదేహభాజా మిత్యాద్యమృతం చేత్యంత ముక్తం, తర్హ్యేవంభూతస్య కథం మనుష్యత్వాపత్తి రిత్యతో విశినష్టి. మాయామనుష్యస్య సంకల్పజ్ఞానేన మనుష్యస్య ప్రచ్ఛన్నమనుష్యస్య వా. తస్య కృష్ణస్య. వీర్యాణి. వదస్వ ప్రకాశయ "భాననోపసంభాషే" రిత్యాదినా వదే స్తఙ్. ౭

అంశేనావతీర్ణ స్య విష్ణో రిత్యంశచరిత్ర మపి కథనీయం సూచితం. తదేవ వ్యంజయ న్పృచ్ఛతి (రోహిణ్యా ఇతి.) సంకర్షణః భగవదంశసంభూతసంకర్షణావతారరూపో బలరామః. రోహిణ్యా స్తనయః ప్రోక్తః. తథా తస్య దేవక్యాగర్భసంబంధ శ్చ ప్రోక్తః త్వయా నవమ ఇతి శేషః, తదేత దుభయం దేహాంతరం వినైవ ఏకేన దేహేనైవ తస్య. కుతః కస్మా ద్ధేతో రభవత్. ౮

"కృతవా న్యాని విశ్వాత్మా తాని నో వదే"తి సామాన్యతః పృష్టాని వీర్యాణి విశేషతః పృచ్ఛతి (కస్మా దితి చతుర్భిః.) భగవా న్ముకుందః కస్మా ద్ధేతోః పితు ర్వసుదేవస్య. గేహా ద్వ్రజం గతః, సాత్వతాం భక్తానాం పతి ర్భగవాన్ జ్ఞాతిభి ర్యదుభి స్సహ క్వ వాసం కృతవాన్. ౯

సః వ్రజే మధుపుర్యాం చ వసన్ కిం కి మకరోత్. మాతు ర్దేవక్యాః అద్ధా సాక్షాద్భ్రాతరం అత ఏవాతదర్హణం వధానర్హం. కంసం కుతోఽవధీత్. ౧౦

మానుషం మానుషవ దవభాసమానం దేహం దివ్యమంగళవిగ్రహ మాశ్రిత్య పరిగృహ్య

(శ్రీకృష్ణావతారః)

యదుపుర్యాం సహావాత్సీ త్పత్న్యః కత్యభవ న్విభో. ౧౧

ఏత దన్యచ్చ సర్వం మే మునే కృష్ణవిచేష్టితమ్,
వక్తు మర్హసి సర్వజ్ఞ శ్రద్దధానాయ విస్తృతమ్. ౧౨

నైషాతిదుస్సహా క్షు న్మాం త్యక్తోద మపి బాధతే,
పిబన్తం త్వన్ముఖామ్భోజా చ్చ్యుతం హరికథామృతమ్. ౧౩

శ్రీసూత ఉవాచ—

ఏతన్నిశమ్య భృగునన్దనసాధువాదం వైయాసకి స్స భగవా నథ విష్ణురాతమ్,
ప్రత్యర్చ్య కృష్ణచరితం కలికల్మషఘ్నం వ్యాహర్తు మారభత భాగవతప్రధానః. ౧౪

న ష్షిణి ర్వృష్ణిభి స్సహ యదుపుర్యాం ద్వారకాయాం కతి వర్షా ణ్యవాత్సీ దుషితవాన్, తస్య పత్న్యః. కతి బభూవుః, హే విభో. ౧౧

ఏతత్పృష్ట మన్య దపృష్టం చ యద్యత్సర్వం కృష్ణవిచేష్టితం హే మునే, శ్రద్ధధానాయ శ్రవణోపయుక్తత్వాన్వితాయ, మే శుశ్రూషవే, మహ్యం హే సర్వజ్ఞ సాకల్యేన కృష్ణచేష్టితాభిజ్ఞ విస్తృతం యథా తథా, వక్తు మర్హసి. ౧౨

ప్రాయోపవిష్టస్యాశనాద్యపి పిపాసాభ్యా మర్దితస్య కథం శ్రవణోపయుక్తచిత్తసమాధానసంభవ ఇత్యత్రాహ (నైషేతి.) త్యక్త ముదపానం యేన తథాభూత మపి మాం దుస్సహా సోఢు మశక్యా ఏషా క్షుత్ న బాధతే తత్ర హేతుం సన్తమాత్మానం విశినష్టి. త్వన్ముఖామ్భోజా చ్చ్యుతం గళితం హరికథైవామృతం తత్ పిబన్తం మా మిత్యన్వయః. ౧౩

అత్ర సూపృష్టో భగవాన్ శుక శ్శ్రీకృష్ణచరిత్రం విస్తరతః కథయితు మారేభ ఇత్యాహ సూతః (ఏత మితి.) హే భృగునన్దన శౌనక ఏవ మిత్థం సాధువాదం సాధోః పరీక్షితో వాద ముక్తిం ప్రశ్నరూపాం, నిశమ్య స భగవాన్ వైయాసకి శ్శుక స్తతో విష్ణురాతం పరీక్షితం ప్రత్యర్చ్య ప్రత్యభినన్ద్య, కలికల్మషఘ్నం శృణ్వతాం వదతాం చ కలికాలకృతపాపఘ్నం కృష్ణస్య భగవత శ్చరిత్రం వ్యాహర్తుం విస్తరతో వక్తుం దశమైకాదశస్కంధద్వయేన వక్తు మితి యావత్, ఆరభత ప్రారేభే. యుక్తం చైత దిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి. భాగవతప్రధానః భాగవతం భగవత్స్వరూపగుణాద్యనుసంధాన మేవ ప్రధానం ముఖ్యం ప్రయోజనం యస్య తథాభూతః. ౧౪

శ్రీభగవదవతారకారణప్రవచనఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ —

సమ్య గ్వ్యవసితా బుద్ధి స్తవ రాజర్షిసత్తమ,
వాసుదేవకథాయాం తే యజ్జాతా నైష్ఠికీ మతిః. ౧౫

వాసుదేవకథాప్రశ్నః పురుషాం స్త్రీన్ పునాతి హి,
వక్తారం పృచ్ఛకం శ్రోతౄం స్తత్పాదసలిలం యథా. ౧౬

భూమి ర్దృప్తనృపవ్యాజదైత్యానీకశతాయుతైః,
ఆక్రాన్తా భూరిభారేణ బ్రహ్మాణం శరణం యయౌ ౧౭

తావ త్ప్రీత్యర్చ్యాహ సమ్య గితి ద్వాభ్యాం. హేరాజర్షిసత్తమ తవ బుద్ధి స్సమ్య గ్వ్యవసితా నిశ్చితా హేయోపాదేయవివేకయుక్తేత్యర్థః. కుత ఏత జ్జ్ఞాతవ్య మిత్యత్రాహ యత్ యస్మా ద్వాసుదేవ కథాయా మేవ తవ మతి ర్నైష్ఠికీ నిష్ఠాయుక్తా వాసుదేవకథాశ్రవణ ఏవ పరినిష్ఠితేత్యర్థః ౧౫

కిం తచ్ఛ్రవణనిష్ఠామాత్రేణేత్యత్రాహ (వాసుదేవేతి) వాసుదేవకథాప్రశ్న ఏవ కిం పున స్తచ్ఛ్రవణాదిక మిత్యభిప్రాయేణ ప్రశ్న ఇత్యుక్తం. యద్వా ప్రశ్నప్రతివచనతచ్ఛ్రవణానాం త్రయాణా ముపలక్షణార్థః ప్రశ్నశబ్దః త్రీన్పురుషా న్పునాతి వక్తారం ప్రతివక్తారం పృచ్ఛకం పృచ్ఛన్తం శ్రోతౄం శ్చేతి త్రీణ్ వక్తౄ ప్రతివక్తౄ చ ఏకై కేన భావ్య మిత్యభిప్రాయేణ వక్తారం పృచ్ఛకం చేత్యేకవచననిర్దేశః, శ్రోతృభి స్తు బహుభి రపీతి బహువచననిర్దేశః. యథా తస్య వాసుదేవస్య పాదసలిలం గాఙ్గ మమ్బుః, పునాతి. తద్వ దితి పవిత్రీకరణమాత్రే దృష్టాంతః న తు పురుషత్రయపవిత్రీకరణే త్రయాణాం తత్రాసంభవాత్ యద్వా యథా గాఙ్గం సలిల ముపస్పృశంతం తస్య పితరం పితామహం చ పునాతి తద్వదితి దృష్టాంతాభిప్రాయః. యథా తత్పాదసలిల ముపస్పృశంత మేక మేవ పురుషం పునాతి న తథా తత్కథాప్రశ్నః పునాతి, అపితు త్రీ నితి వ్యతిరేకదృష్టాంతో వాభిప్రేతః, ౧౬

త మిత్థం ప్రత్యర్చ్యావతారప్రభృతీని వీర్యాణి విస్తరతో వివక్షు స్తావదవతారనిమిత్తభూతాం భూప్రార్థనా ముపపాదయతి (భూమి రిత్యాదిభి శ్చతుర్భిః) దృప్తాః గర్వితాః నృపవ్యాజాః నృపవ దవభాసమానాః యే దైత్యా స్తేషా మనీకానాం శతానా మయుతై ర్భూరిభారేణ అదూరవనిరవధికభారేణ ఆక్రాంతా పీడితా భూమిః బ్రహ్మాణం చతుర్ముఖం శరణం యయౌ. ౧౭

(శ్రీభగవదవతారకారణప్రవచనఘట్టః)

గౌర్భూత్వాఽశ్రుముఖీ ఖిన్నా రుదంతీ కరుణం విభోః,
ఉపస్థితాఽన్తికే తస్మై వ్యసనం సమవోచత. ౧౮

బ్రహ్మా తదుపధార్యాఽథ సహ దేవై స్తయా సహ,
జగామ సత్రినయన స్తీరం క్షీరపయోనిధేః. ౧౯

తత్ర గత్వా జగన్నాథం దేవదేవం వృషాకపిమ్,
పురుషం పురుషసూక్తేన హ్యుపతస్థే సమాహితః. ౨౦

గిరం సమాధౌ గగనే సమీరితాం నిశమ్య వేధా స్త్రిదశా నువాచ హ,
గాం పౌరుషీం మే శృణుతామరాః పున ర్విధీయతా మాశు తథైవ మా చిరమ్. ౨౧

పురైవ పుంసాఽవధృతో ధరాజ్వరో భవద్భి రంశై ర్యదుషూపజన్యతామ్,

తదేవ ప్రపంచయతి- గౌ ర్భూత్వా గోరూపం బిభ్రతీ ఖిన్నా దీనా అశ్రూణి ముఖే యస్యా
స్తథా భూతా కరుణం యథా తథా రుదంతీ విభోః. బ్రహ్మణోఽన్తికే సమీపే ఉపస్థితా స్తిష్ఠంతీ
వ్యసనం స్వదుఃఖం తస్మై బ్రహ్మణే సమ్య గవోచత విజ్ఞాపయామాస. ౧౮

బ్రహ్మా తద్వ్యసన ముపధార్య జ్ఞాత్వా అథ దేవగణై స్తయా భూమ్యా సహ సత్రినయన
స్సరుద్రః క్షీరసాగరస్య తీరం జగామ. ౧౯

తత్ర తీరే గత్వా సమాహితచిత్తో జగన్నాథం పరమపురుషం వృషాకపిం శ్రీమహావిష్ణుం
పురుషసూక్తేనోపతస్థే తుష్టావ స్తుతిపూర్వకం నిదధ్యౌ వివిక్షి. ౨౦

తథా గగనే సమీరితాం గిరం అశరీరాం వాణీం సమాధౌ నిశమ్య వేధాః బ్రహ్మా త్రిదశా
న్దేవా న్ప్రత్యువాచ. తదేవాహ (గా మిత్యాదిభి స్సార్ధైః పద్యైః.) హే అమరాః సమాధౌ మయా శ్రుతాం
పౌరుషీం పరమపురుషసంబంధినీం గాం గిరం మే మత్తః కథయత శృణుత యథా ఈశ్వరేణాఽదిష్టం
భవద్భి ర్విధీయతాం క్రియతాం చిరం విలమ్బం మాకార్ష. ౨౧

కా నామ గౌ రిత్యత్రాహ (పురైవేతి.) పురా భవద్విజ్ఞప్తేః పూర్వ మేవ యద్వా పురైవ
స్వావతారా త్పూర్వ మేవేత్యర్థః. పుంసా ఈశ్వరేణ ధరాజ్వరో భూక్లేశోఽవధృతః విజ్ఞాతః భవద్భిః.

స యావ దుర్వ్యా భర మీశ్వరేశ్వర స్స్వకాలశక్త్యా క్షపయం శ్చరే ద్భువి ౨౨

వసుదేవగృహే సాక్షా ద్భగవాన్ పురుషః పరః,
జనిష్యతే తత్ప్రియార్థం సంభవ న్త్వమరస్త్రియః. ౨౩

ఋషయోఽపి తదాదేశా త్కల్ప్యన్తాం పశురూపిణః,
పయోదానముఖేనాపి విష్ణుం తర్పయితుం సురాః. ౨౪

వాసుదేవకళాఽనన్త స్సహస్రవదన స్స్వరాట్,
అగ్రజో భవితా దేవో హరేః ప్రియచికీర్షయా. ౨౫

ర్యదుష్వంశై రుపజన్యతాం ఉత్పద్యతాం, జీవానా మంశేనోత్పత్తి ర్నామ ధర్మభూతజ్ఞానేన జీవాంతరాధిష్ఠాతృత్వం. స్వరూప స్యాణుత్వే నానేకదేహవృత్త్యసంభవాత్, కదాఽస్మాభి రుత్పత్తవ్య మిత్యత్రాహ. సః ఈశ్వరాణా మస్మాక మపీశ్వరో భగవా న్స్వసంబంధిన్యా కాలాఖ్యయా శక్త్యా కార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా తన్వా ఉర్వ్యా భూమే, ర్భరం క్షపయన్. నిరసితు మితి భావః, భువి యావచ్చరే దవతరే త్తతః పూర్వ మేవ జన్యతా మిత్యర్థః. ౨౨

తథా, వసుదేవస్య గృహే, భగవా న్పూర్ణషాడ్గుణ్యః, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః పరమపురుష, స్సాక్షా జ్జనిష్యతే అవతరిష్యతి, న కపిలాదివ జ్జీవాంతరాధిష్ఠాతృత్వే నావతరిష్యతి, కి న్త్వద్వారక మేవేత్యభిప్రాయేణ సాక్షా దిత్యుక్తమ్, తస్య జనిష్యమాణస్య పరమపురుషస్య ప్రియార్థం పరిచర్యార్థం, క్రీడార్థ మితి యావత్, అమరాణాం, స్త్రియోఽపి, సమ్భవన్తు, స్వాంశై రుత్పద్యంతామ్. ౨౩

తథా, ఋషయోఽపి, తస్య భగవత ఆదేశా దనుశాసనా, త్పశురూపిణః, కల్ప్యంతాం గోరూపిణ స్సమ్భవన్తు, కిమర్థం తత్రాహ, హేసురాః, పయోదానముఖేన క్షీరప్రదోహనద్వారాఽపి విష్ణుం తర్పయితుం, తప ఆదిభి స్తర్పయంత్యేవ అధునా పయోదానముఖేనాపి తర్పయితుం గోరూపిణః కల్ప్యంతా మిత్యపిశబ్దాభిప్రాయః. ౨౪

తథా, యో వాసుదేవస్య, కలా, అంశః, కోఽసౌ, యః అనంతః సహస్రముఖః స్వరాడకర్మవశ్యః, సోఽపి హరేః ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయాఽగ్రజో, భవిష్యతీత్యర్థః. ౨౫

(శ్రీభగవదవతారకారణప్రవచనఘట్టః)

విష్ణో ర్మాయా భగవతీ యయా సమ్మోహితం జగత్,
ఆదిష్టా ప్రభుణాంశేన కార్యార్థే సమ్భవిష్యతి. ౨౫

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యాదిశ్యామరగణా న్ప్రజాపతిపతి ర్విభుః,
ఆశ్వాస్య చ మహీం గీర్భి స్స్వధామ పరమం యయౌ. ౨౬

శూరసేనో యదుపతి ర్మధురా మావస న్పురీమ్,
మధురాన్ శూరసేనాం శ్చ విషయా న్బుభుజే పురా ౨౭

రాజధానీ తత స్సాఽభూ త్సర్వయాదవభూభుజామ్,
మధురా భగవా న్యత్ర నిత్యం సన్నిహితో హరిః. ౨౮

తథా విష్ణో. ర్యా మాయా, సా కా. యయా మాయయా, ఇదం జగ చ్చేతనవర్గః సమ్మోహితమ్, సాఽపి, భగవతీ పూజ్యా. మాయాధిష్ఠాత్రీ దేవతా, ప్రభుణా నియంత్రా భగవతా అధిష్ఠాపతీ, తస్య కార్యార్థే ప్రయోజనార్థ మంశేన సమ్భవిష్యతి జనిష్యతే. ౨౫

ఇత్యేవం భగవతో క్త మేవ అమరగణా న్ప్రత్యాదిశ్య అనుజ్ఞాప్య, ప్రజాపతీనాం దక్షాదీనామపి పతిః విభుః బ్రహ్మా, గీర్భి, ర్మహీ మాశ్వాస్య సాంత్వయిత్వా పరమం శ్రేష్ఠం, స్వధామ స్వలోకం యయౌ. ౨౬

తదేవ మవతారనిమిత్త ముపపాదితమ్. అథావతారప్రకారం ... తు గేహా ద్వ్రజగమనం ... చ వర్ణయితుం తదుపోద్ఘాతరూప మితిహాస మాహ (శూరసేన ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి.) పురా పూర్వకాలే యదూనాం పతి శ్శూరసేనో నామ మధురాం పురీ మధివసన్ మధురాన్ శూరసేనాం శ్చ విషయా న్దేశా న్బుభుజే ఉపభోగో భుజే రర్థః. న తు పాలనమ్, తత్ర "భుజోఽనవనే" ఇత్యాత్మనేపదప్రతిషేధాత్. ౨౭

యత శ్శూరసేనో రాజా, అధ్యవస త్తత స్సా మధురా పురీ సర్వేషాం యాదవభూపాలానాం రాజధానీ బభూవ, తత్ర పుర్యాం హరి ర్భగవా న్నిత్యం సన్నిహిత, ఆవిర్భావస్థానత్వా దితి భావః. ౨౮

తస్యాం తు కర్హిచి చ్ఛౌరి ర్వసుదేవః కృతోద్వహః,
దేవక్యా సూర్యయా సార్థం ప్రయాణే రథ మారుహత్. ౩౦

ఉగ్రసేనసుతః కంసో భగిన్యాః ప్రియ చికీర్షయా,
రశ్మీ న్హయానాం జగృహే రౌక్మై రథశతై ర్వృతః. ౩౧

చతుశ్శతం పారిబర్హం గజానాం హేమమాలినామ్
అశ్వానా మయుతై స్సార్థం రథానాం చ త్రిషట్ఛతమ్. ౩౨

దాసీనాం సుకుమారీణాం ద్వే శతే సమలంకృతే,
దుహిత్రే దేవకః ప్రాదా ద్యానై ర్దుహితృవత్సలః. ౩౩

శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గాని నేదు ర్దున్దుభయ స్సమమ్,
ప్రయాణోపక్రమే తాత వరవధ్వో స్సుమఙ్గళమ్. ౩౪

కదాచి త్తస్యాం పుర్యాం శౌరిః శూరస్య సుతో వసుదేవః కృతవివాహః దేవక్యా సూర్యయా భార్యయా నవోఢయా సహ ప్రయాణే స్వగృహం ప్రతి ప్రయాణే నిమిత్తే రథ మారురోహ. ౩౦

తత ఉగ్రసేనస్య సుతః కంసః భగిన్యాః దేవక్యాః, ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా స్వయం రౌక్మైః హేమమయైః రథానాం, శతైః పరివృతో భగినీరథవాహానా మశ్వానామ్ ప్రగ్రహాన్ జగృహే. ౩౧

తదా దేవక, ఉగ్రసేనస్య భ్రాతా దుహితృవత్సలః హేతుగర్భ మిదం దుహితృవత్సలత్వా ద్దుహిత్రే దేవక్యై పారిబర్హ ముపాయనం దదౌ. పారిబర్హం దర్శయతి. హేమమాలాలఙ్కృతానాం గజానా మయుతం తథావిధానా మశ్వానాం సార్ధ మర్ధేన పఞ్చసహస్రైః సహిత మయుతం రథానాం తు త్రిషట్ఛతం అష్టాదశశతం చ. యానైః గమనసాధనై స్సహ దాసీనాం సుకుమారీణాం సమలఙ్కృతే ద్వే శతే. ౩౨-౩౩

హేతాత వరవధ్వోః ప్రయాణోపక్రమే మఙ్గళార్థమ్ శఙ్ఖాదీని దున్దుభయ శ్చ సమం యుగప న్నేదుః దధ్వనుః. సుమఙ్గళ మితి క్రియావిశేషణం వా. ౩౪

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

పథి ప్రగ్రహిణం కంస మాభాష్యాహాశరీరవాక్,
అస్యా స్త్వా మష్టమో గర్భో హన్తా యాం నయసేఽబుధ. ౩౪

ఇత్యుక్త స్స ఖలః పాపో భోజానాం కులపాంసనః,
భగినీం హన్తు మారబ్ధః ఖడ్గపాణిః కచేఽగ్రహీత్. ౩౫

దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః

తం జుగుప్సితకర్మాణం నృశంసం నిరపత్రపమ్,
వసుదేవో మహాభాగ ఉవాచ పరిసాన్త్వయన్. ౩౬

శ్లాఘనీయగుణశ్శూరై ర్భవా న్భోజయశస్కరః,
స కథం భగినీం హన్యా స్స్త్రియ ముద్వాహకర్మణి. ౩౭

తతో మార్గే ప్రగ్రహిణం హయరశ్మిధరం కంస ముద్దిశ్యాశరీరవా గాహ ఉత్ప్రేక్షా బభూవ తా మేవ దర్శయతి (అస్యా ఇతి.) యాం భగినీం ప్రియచికీర్షయా నయసే భర్తృగృహం ప్రాపయసి అస్యా అష్టమో గర్భః అపత్యపరో గర్భశబ్దః, హంతా హనిష్యతి, ౩౪

ఇత్థ ముక్తో భోజానాం కులపాంసనః కులమలరూపః కులాధమ ఇతి యావత్, ఖలో మూర్ఖః పాపాత్మా కంసః తథాభూతత్వా త్ఖడ్గః. పాణౌ యస్య. తథాభూతో భగినీం స్వప్రాణాపహారనిదాన భూతాం భగినీం హంతు ముద్యుక్తః కచేఽగ్రహీత్ కేశపాశం జగ్రాహేత్యర్థః. ౩౫

జుగుప్సితం నిందితం భగినీవధోద్యోగరూపం కర్మ యస్య తత ఏవ నృశంసం క్రూరం అత ఏవ నిరపత్రపం నిర్లజ్జం తం కంసం పరిసాంత్వయన్ ఉపచ్ఛందయన్ మహాభాగో మహాభాగ్య యుక్తో మహాబుద్ధిమా న్వసుదేవ ఉవాచ. ౩౬

ఉక్తి మేవాహ (శ్లాఘనీయేత్యాదిభి ర్నవభిః.) శూరైః శ్లాఘనీయాః, స్తుత్యాః, గుణా యస్య భోజానాం భోజవంశ్యానాం యశః కీర్తిం కరోత్యావహతీతి తథా స భవా నేవంభూతత్వా త్కథం ప్రియం తత్రాప్యుద్వాహకర్మ ణ్యుద్వాహాఙ్గగృహప్రవేశకర్మణి తత్రాపి భగినీం హన్యాః హంతు ముద్యుక్తోఽసి. ౩౭

మృత్యు ర్జన్మవతాం వీర దేహేన సహ జాయతే,
అద్య వాఽబ్దశతాన్తే వా మృత్యు ర్వై ప్రాణినాం ధ్రువః. ౩౯

దేహే పంచత్వ మాపన్నే దేహీ కర్మవశానుగః,
దేహాన్తర మనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపుః. ౪౦

వ్రజం స్తిష్ఠ న్పదైకేన యథైవైకేన గచ్ఛతి,

తన్మరణనిదానభూతత్వా ద్భగినీ మపి హన్యా మిత్యత్రాహ (మృత్యు రితి.) హేవీర జన్మవతా ముత్పత్తిమతాం దేహేనైవ సహ మృత్యు ర్జాయతే మృత్యుశ్ఛాయేవ దేహ ముత్పత్తే రారభ్యానువర్తత ఏవ కింతు కాలమాత్ర మపేక్షత ఇతి భావః, అతోఽధునా వా వర్షశతాంతే వా ప్రాణినాం మృత్యుః ధ్రువః, నిశ్చితః అపరిహార్య ఇతి యావత్. ౩౯

నన్వబ్దశతాంతే జరయా జీర్ణం శరీర మస్తు మృత్యుగ్రస్తం, అధునా త్విదం కల్యాణతరం శరీర ముపేతి చేత్తన్న నైవం విధం దుర్లభ మిత్యత ఆహ (దేహ ఇతి.) దేహే పఞ్చత్వం మరణ మాపన్నే ఆప్తు ముద్యుక్తే సతి దేహీ తద్దేహస్థో జీవః, కర్మవశానుగః ప్రాచీనకర్మవశ్యతా మనుప్రాప్తః కర్మానుగుణం శరీరాంతరం ప్రాప్యైవ, ప్రాక్తనం వపు స్త్యజతే కర్మానుగుణశరీరాంతర స్యాయత్న లభ్యత్వా దేవంవిధజుగుప్సితకర్మసంపాద్యస్య శరీరస్య విహీన స్త్వైవాపత్తే స్తాదాత్వికం మరణభయ మపహాయ భగినీప్రాణపరిత్రాణరూపా చ్ఛుభకర్మణః, పునరితోఽపి కల్యాణతరదేహప్రాప్తే ర్నైష్ఫల్యం న హాంతవ్యేతి భావః, ౪౦

"దేహాంతర మనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపు" రిత్యేతదేవ సదృష్టాంత ముపపాదయతి (వ్రజ న్నితి.) ఇయం ప్రసిద్ధా తృణజలూకా తృణగతః కీటవిశేషః స యథా వ్రజన్ గంతు ముద్యుక్తః ఏకేన పాదేన తిష్ఠన్ తృణ మవలమ్బ్యైవ న్యేన ఏకేన పదేన గచ్ఛతి, ఏవం దేహీ జీవోఽపి పఞ్చత్వ మాపన్నం దేహం త్యజన్ కర్మగతిం కర్మానురూపం శరీరం గతః అధిష్ఠితః, ప్రాక్తనం వపు స్త్యజతీత్యర్థః, అణో ర్జీవస్య కథం పఞ్చతా మాపత్స్యమానం దేహ మధితిష్ఠత ఏవ పున ర్దేహాంత రాధిష్ఠాతృత్వ మితి న శఙ్కనీయం, గేహా ద్గేహాంతరం ప్రవిశత ఇవ స్వోపకరణేంద్రియప్రాణాది ప్రాపణపూర్వకత్వా ద్దేహాంతరప్రాప్తేః ధర్మభూతజ్ఞానద్వారా వా దేహాంతరాధిష్ఠాతృత్వ మితి న విరోధః, యద్వా దేహాంతరపరిగ్రహపూర్వక మేవ పూర్వదేహపరిత్యాగే దృష్టాంత స్తృణజలూకా ఛాయయైవ మృత్యునాఽనుగతత్వా జ్జీవదశాయా మపి మృతప్రాయత్వే దృష్టాంతాంతర ముచ్యతే (వ్రజ న్నిత్యాదినా)

యథా తృణజలూకైవం దేహీ కర్మగతిం గతః. ४०

స్వప్నే యథా పశ్యతి దేహ మీదృశం మనోరథే నాభినివిష్టచేతనః.

యథా ఏకేన పదేన వ్రజన్ గచ్ఛన్ పురుషః పున రేకేన పాదేన తిష్ఠ న్నేవ గచ్ఛతి, తద్వ జ్జీవ న్నపి పురుషః మృతప్రాయ ఏవ సన్ జీవతీతి, అత ఏవ వ్రజం స్తిష్ఠ న్నితి పుం స్త్వనిర్దేశః. యథా శబ్ద ద్వయం చ. ४०

నను తృణజలూకా విద్యమానశరీరేణైవ గంతవ్యదేశ మవష్టభ్యైవ పూర్వదేశం త్యజతీతి యుక్తం తస్యాః [illegible] దార్ష్టాంతికే తు న తథా న హి ప్రాక్తనవపుర్విశిష్టో వపురంతరం ప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతి [illegible] వపురంతరప్రాప్త్యసంభవాత్. అపి తు విశేషాకారేణై [illegible] ప్రాప్తిః, ప్రాక్తనవపుస్త్యాగ శ్చ, అతః ప్రాక్తనకల్యాణతరవపుస్త్యాగప్రయుక్త [illegible] తదనుభవసిద్ధస్వప్నదృష్టాంతేన [illegible] తత్ప్రయుక్తభయాద్యభావం చ దార్ష్టాంతికే సఙ్గమయతి

([illegible]) స్వప్నే [illegible] దేశాంతర[illegible]మనోరథేన [illegible] చేతనా [illegible] శయానదేహసదృశం [illegible] తతో విలక్షణం వా [illegible] స్వప్నద్రష్టృ[illegible]త్వేన చ స్వాప్నదేహస్య శయానతుల్య దేహ[illegible]మపీత్యుక్తం. [illegible] తత స్తత్ప్రతిపద్యతే అపస్మృతిః. [illegible] భవతి. [illegible] గంతవ్య మితి భావః. న [illegible]దానీ మస్మదాదీనాం ప్రాక్తన[illegible] న చ స్వప్నేఽపి శయానదేహే [illegible] యుక్తిమత్, [illegible] శయానస్య దేశాంతరగమనాద్య సంభవాత్ [illegible] తదనుభవః. యద్వా, పూర్వార్ధం దృష్టాంత[illegible] తరార్ధం తు దార్ష్టాంతికపరం. తదయ మర్థః స్వప్నే దేశాంతరగమనాది మనోరథాభినివిష్టచిత్తో జీవః యథా ఈదృశం శయానదేహవ దాత్మాభిమానవిషయం స్వప్నదృశ్య

దృష్టశ్రుతాభ్యాం మనసాఽనుచిన్తయ న్ప్రపద్యతే తత్కిమపి హ్యపస్మృతిః ४०

యతో యతో ధావతి దైవచోదిత మ్మనోవికారాత్మక మాప పంచసు,
గుణేషు మాయారచితేషు దేహ్యసౌ ప్రపద్యమాన స్సహ తేన జాయతే, ४१

జ్యోతిర్యథై వోదకపార్థివే ష్వద స్సమీరవేగానుగతం విభావ్యతే.

మాత్రానుభావ్యఫలపుణ్యాపుణ్యకర్మానుగుణపరమపురుషసృష్టం తావత్కాలమాత్రావస్థాయిస్వప్నద్రష్టైకావగమ్యం దేహం పశ్యతి. జ్ఞానద్వారాఽధితిష్ఠతి జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయ దేశాంతరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాదీ ననుభవతీతి భావః. అపస్మృతిః అపగతా శయానదేహవిషయా స్మృతి ర్యస్య తథాభూతశ్చ భవతి తద్వధాదిసమ్భావనాప్రయుక్తభయాదిరహిత శ్చ భవతి, ఉత్తరార్ధస్య తథేత్యాదిః, ఏవం దృష్టశ్రుతాభ్యా మితి తాదర్థ్యచతుర్థీ. దృష్ట మైహికం సుఖం, శ్రుత మాయుష్మికం తాభ్యాం తదర్థం మనసాఽనుచింతయన్ కిమపి కర్మానుగుణ మీశ్వరసృష్టం కిమపి శరీరం ప్రతిపద్యతే అపస్మృతి శ్చ భవతి. ప్రథమం జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయ ప్రాప్తనవపుర్విషయస్మృతిరహిత స్తత స్స్వరూపేణ ప్రవిశతీత్యర్థః. ४०

కిమపి ప్రపద్యత ఇత్యేత దేవ వివృణ్వన్ తదేవ జీవస్యోత్పత్తి ర్నామేత్యాహ (యత ఇతి.) దైవ మ్మత దిష్టం కర్మ వాసనాత్మకం తచ్చోదితం తదనుగుణప్రవృత్తం వికారాత్మకం సఙ్కల్పవికల్పరూపవికారప్రకారం సన్మనో మాయారచితేషు సత్వాదిగుణత్రయాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపేషు పఞ్చసు గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు మధ్యే యతో యతో ధావతి యం యం స్మరతి తం తమేవ ప్రపద్యమానః. అనుప్రవిష్టః, తేన సహ జాయతే ఇయ మేవ జీవస్యోత్పత్తి ర్నామేతి భావః. "యం యం వాఽపి స్మర న్భావం త్యజత్యంతే కళేబరమ్, తం త మేవైతి కౌంతేయ సదా తద్భావభావిత" ఇతి భగవదుక్తేరితి భావః. ४१

తేన సహ జన్మరూపోపాధిప్రయుక్త మేవ జీవస్య దేవమనుష్యత్వాదినానాత్వం వస్తుతస్తు సర్వత్ర శరీరేషు జ్ఞానైకాకారత్వేనావతిష్ఠత ఇతి సదృష్టాంత మాహ (జ్యోతి రితి.) యథా అదః అంతరిక్షస్థ మేకరూప మేవ సూర్యాదిజ్యోతిరుదకేషు పార్థివేషు పృథివీపరిణామరూపేషు దర్పణాదిషు చ ప్రతిబిమ్బితమ్ త త్సమీరస్య వాయో ర్వేగేనానుగత మనువృత్తం సద్విభావ్యతే సమీరవేగశబ్దోఽల్పత్వమహత్త్వాద్యుపాధిగతధర్మోపలక్షకః, వివిధం భావ్యతే వృద్ధిహ్రాసాదిధర్మభాక్త్వేన భావ్యతే దృశ్యతే అస్మదాదిభి రితి శేషః, ఏవ మసౌ పుమాన్ జీవః. స్వతో జీవమనుష్యాదినానాత్వరహితోఽపి స్వమాయారచితేషు స్వదేహారమ్భకప్రకృతిపరిణామరూపభూతసూక్ష్మశబ్దేషు గుణేషు గుణపరిణామాత్మ

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

ఏవం స్వమాయారచితే ష్వసౌ పుమాన్ గుణేషు రాగానుగతో విముహ్యతి. ౪౪

తస్మా న్న కస్యచి ద్ద్రోహ మాచరే త్స తథావిధః.
ఆత్మనః క్షేమ మన్విచ్ఛన్ ద్రోగ్ధు ర్వై పరతో భయమ్. ౪౫

ఏషా తవానుజా బాలా కృపణా పుత్రికోపమా,
హన్తుం నార్హసి కల్యాణీ మిమాం త్వం దీనవత్సల. ౪౬

శ్రీశుక ఉవాచ—
ఏవం స సామభి ర్భేదై ర్బోధ్యమానోఽపి దారుణః,

కేషు శరీరేషు రాగానుగతః. రాగేణ శబ్దాదివిషయస్పృహయా హేతుభూతయా అనుగతోఽనుప్రవిష్టః విముహ్యతి దేవోఽహం మనుష్యోఽహ మిత్యేవం నానావిధం మోహం ప్రాప్నోతి. యద్యపి దృష్టాంతే సూర్యాదిజ్యోతిరుదకాద్యుపాధి ష్వనవస్థిత మేవ స్వచ్ఛద్రవ్యప్రతిహతినివృత్తస్వరశ్మిభి ర్నైతుభి స్వమీపస్థ జనై ర్విభావ్యతే. దార్ష్టాంతికే తు దేహే ష్వవస్థిత ఏవ సన్ పుమాన్ ముహ్యతీతి తయో ర్వైషమ్యమ్, తథాపి వస్తుతో నానాత్వాభావౌపాధికనానాత్వమాత్రేణ దృష్టాంతదార్ష్టాంతికభావోఽవగంతవ్యః. ౪౪

(తస్మా దితి.) తస్మా ద్వస్తుస్థితే రేవంవిధత్వా త్తథావిధః వస్తుతత్వాభిజ్ఞః. పుమా నాత్మనః స్వస్య క్షేమ మన్విచ్ఛన్ అన్విచ్ఛుః. కస్యచిత్ ద్రోహం నాచరేత్ న కుర్యాత్. ఏవంచే త్తస్య న కుతశ్చి దపి భయ మన్యథా తు భయ మిత్యాహ. ద్రోగ్ధు ర్వై పరతోఽన్యస్మా ద్భయ మిత్యర్థః. యద్వా పరతః పరమేశ్వరా ద్భయం భూతద్రోగ్ధు ర్భయం వై భయ మస్త్యేవేత్యర్థః. ౪౫

ఏవం సామాన్యతో హితాహితం వివిచ్యాథ విశేషేణ వివేచయతి (ఏషేతి.) అనుజాత్వ స్త్రీత్వబాల్యదైన్యపుత్రికాతుల్యత్వకల్యాణత్వాదిధర్మయుక్తేయ మవధ్యా అత ఇమాం త్వం హంతుం నార్హసి. హంతృత్వానర్హతాం సూచయితుం సమ్బోధయతి హే దీనవత్సలేతి. ౪౬

(ఇత్థ మితి.) ఇత్థమ్ సామభిః శ్లాఘనీయేత్యాదిగుణకీర్తనపూర్వక ముపలాలనైః భేదైః. దృష్టాదృష్టభయసూచకవచోభి ర్బోధ్యమానోఽపి వధోద్యోగనివృత్త్యర్థం ప్రేర్యమాణోఽపి స కంసో

న న్యవర్తత కౌరవ్య పురుషాదా ననువ్రతః ౪౭

నిర్బన్ధం తస్య తు జ్ఞాత్వా విచిన్త్యానకదున్దుభిః,
ప్రాప్తకాలం ప్రతివ్యోఢు మిదం తత్రాన్వపద్యత. ౪౮

మృత్యు ర్బుద్ధిమతాఽపోహ్యో యావద్బుద్ధిబలోదయం,
యద్యసౌ న నివర్తేత నాపరాధోఽస్తి దేహినః ౪౯

ప్రదాయ మృత్యవే పుత్రా న్మోచయే కృపణా మిమామ్,
సుతా మే యది జాయేర న్మృత్యు ర్వా న మ్రియేత చేత్. ౫౦

దారుణః క్రూరః హేతుగర్భ మిదం దారుణత్వాత్ తత్ర హేతుః పురుషాదా న్రాక్షసా ననువ్రతః అసురసంపత్యభిజాతః. హేకౌరవ్య న న్యవర్తత వధోద్యోగా దితి శేషః. ౪౭

తస్య కంసస్య సమ్బధినం నిర్బంధ మనివృత్తవధోద్యోగరూపం జ్ఞాత్వా ఆనకదుందుభి ర్వసుదేవః ప్రాప్తః సముపస్థితం కాలం పత్న్యా మృత్యుం ప్రతివ్యోఢుం పరిహర్తుం విచింత్య ఉపాయ మితి శేషః. తత్ర కాలపరిహారే ఇదం వక్ష్యమాణం అన్వపద్యత ఉపాయత్వేనాధ్యవస్యత్ ౪౮

విచారపూర్వకం ప్రతిపత్తి మేవ దర్శయతి (మృత్యు రిత్యాదిభి శ్చతుర్భిః) ఉపస్థితో మృత్యుః, బుద్ధిమతా పుంసా యావద్బుద్ధిబలోదయం యథామతి యథాశక్తి చ అపోహ్యః పరిహార్యః ఏవ మపి యద్యసౌ మృత్యు ర్న నివర్తేత తర్హి న దేహినోఽపరాధోస్తి. ౪౯

అతః పుత్రా న్జనిష్యమాణా న్మృత్యురూపేణోపస్థితాయ కంసాయ మృత్యవే ప్రదాయ ప్రదాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ దీనా మిమాం ప్రియాం మోచయే త్యాలయామి. ప్రతిజ్ఞాయాదోషరూపత్వ మాశఙ్క్యాధ్యవస్యతి - యది మే మమ సుతా జాయేరన్ సమ్భావనాయాం లిఙ్. యది మృత్యుః మృత్యుభూతః కంసో వా మత్సుతోత్పత్తేః పూర్వ మేవ న మ్రియేత న మరిష్యతి తర్హి పుత్రా న్దాస్యామి మమ పుత్రోత్పత్తేః కంసావస్థానస్య చ పాక్షికత్వా త్పుత్రార్పణప్రతిజ్ఞా న దోషావహ ఇతి భావః. ౫౦

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

విపర్యయో వా కిం న స్యా ద్గతి ర్ధాతు ర్దురత్యయా.
ఉపస్థితో నివర్తేత నివృత్తః పున రాపతేత్. ౨౧

అగ్నే ర్యథా దారువియోగయోగయో రదృష్టతోఽన్య న్న నిమిత్త మస్తి.
ఏవం హి జన్తో రపి దుర్విభావ్య శ్శరీరసంయోగవియోగహేతుః. ౨౨

ఏవం విమృశ్య తం పాపం యావ దాత్మనిదర్శనమ్.
పూజయామాస వై శౌరి ర్బహుమానపురస్సరమ్. ౨౩

పాక్షికత్వ మేవ సమ్భావయతి (విపర్యయో వేతి.) విపర్యయః మమ పుత్రాః కంసస్య మృత్యు ర్వా తస్యావస్థితౌ మమ పుత్రాభావో వా కిం న స్యాత్ అతోఽపి న దోష ఇతి భావః, నన్వశరీరవాణ్యా ఈశ్వరవచస్త్వా న్నాసత్యతా అతోఽన్వయ ఏవ నిశ్చితః న విపర్యయ ఇత్యాశఙ్క్యాఽధ్యవస్యతి. ధాతు రీశ్వరస్య గతిః, దురత్యయా అర్వాచీనై ర్దుర్జ్ఞేయా ధాత్రా తథోక్తత్వేఽపి కదాచిత్తద్విపర్యయోపి స్యా దితి భావః, తత్రోదాహరణ మాలోచ్యాధ్యవస్యతి (ఉపస్థిత ఇతి.) ఉపస్థితో మృత్యుః. క్వచి న్నివర్తేత, యథా మార్కండేయాదేః, నివృత్తో వరదానాత్ నివృత్తోఽపి మృత్యుః పున రాపతేత్, యథా హిరణ్యకశిపురావణాదేః. అతః ప్రతిజ్ఞాన దోష ఇత్యర్థః. ౨౧

యద్యపి కదాచి దవిపర్యయ ఏవ స్యా త్తథాపీయం ప్రతిజ్ఞా న దుష్యతి నహి మత్పుత్రమృత్యు ర్మత్ప్రతిజ్ఞాపరతంత్రః, తస్య కర్మాధీనత్వేన పురుషాధీనత్వాభావా దితి సదృష్టాంత మధ్యవస్యతి (అగ్నే రితి.) యోగవియోగశబ్దాభ్యాం శీఘ్రవిలమ్బోత్పత్తీ వివక్షితే, దారుశబ్దేనారణిః. యథా అగ్నేః దారువియోగయోగయోః, హేతు రదృష్టమ్, కర్మణోఽన్యో దుర్విభావ్యః. దురధ్యవస్యః మత్ప్రతిజ్ఞామాత్రం న హేతుః, కింతు తేషాం కర్మైవేతి భావః. ౨౨

యావదాత్మనిదర్శనమ్ ఆత్మాఽత్ర బుద్ధిః, నిదర్శనం తస్యాః ప్రసరః. యావద్బుద్ధిప్రసరం విమృశ్య నిశ్చిత్య శౌరి ర్వసుదేవ స్తం పాపం పాపోద్యుక్తమ్ కంసం బహుమానపురస్సరం బహుమానపూర్వకమ్ పూజయామాస స్వేన విమృష్ట మర్థం తత్సమ్మతీ చకార. ౨౩

ప్రహృష్టవదనామ్భోజో నృశంసం నిరపత్రపమ్,
మనసా దూయమానేన ప్రహస న్నిద మబ్రవీత్. ౧౪

న హ్యస్యా స్తే భయం సౌమ్య యద్వై త్వాఽఽహాశరీరవాక్,
పుత్రా న్సమర్పయిష్యేఽహం యత స్తే భయ ముత్థితమ్. ౧౫

సుహృద్వధా న్నివవృతే కంస స్తద్వాక్య సారవిత్,
వసుదేవోఽపి తం ప్రీతః ప్రశస్య ప్రావిశ ద్గృహమ్. ౧౬

అథ కాల ఉపావృత్తే దేవకీ సర్వదేవతా,
పుత్రా న్ప్రసుషువే చాష్టౌ కన్యాం చైవానువత్సరమ్. ౧౭

కీర్తిమన్తం ప్రథమజం కంసాయానకదున్దుభిః,
అర్పయామాస కృచ్ఛ్రేణ సోఽనృతా దతివిహ్వలః. ౧౮

తదేవ దర్శయితుం పూర్వోపయుక్తం వాక్య మాహేత్యాహ (ప్రహృష్టేతి.) అంతర్భావితణ్యర్థః. ప్రహృష్టః ప్రహృష్టం వికాసితం బలా ద్వదనామ్భోజం యేన తథాభూతః వసుదేవః దూయమానేన ఉపతప్తేన మనసా ప్రహసన్ బహి ర్హసన్ నిర్లజ్జం కంసం ప్రతీదం వక్ష్యమాణం వాక్య మబ్రవీత్. ౧౪

తదేవాహ (నహీతి.) హేసౌమ్య. తవ అస్యా స్త్రియా స్సకాశా ద్భయం మృత్యుభయం నాస్తి. హి కింత్వస్యాః పుత్రా దితి భావః. యత్ యేభ్యోఽస్యాః పుత్రేభ్యో, భయ మశరీరిణీ వాగాహ యతో యేభ్య శ్చ తే భయ ముత్థం సముపస్థితం, తా న్పుత్రానహం తుభ్యం, సమర్పయిష్యే దాస్యామీతి త్వం తు తాన్ జహి మా వా న తు తత్ర మేఽపరాధ ఇతి భావః. ౧౫

తత స్తస్య వసుదేవస్య వాక్యసారవిత్ వాక్యాభిప్రాయం జానన్ కంస స్సుహృదో భగిన్యాః వధా న్నివవృతే న్యవర్తత. తతో వసుదేవోఽపి. ప్రీత స్తం కంసం. ప్రశస్య స్వగృహం ప్రావిశత్. ౧౬

అథ కాలే గర్భధారణయోగ్యకాలే ఉపావృత్తే సముపస్థితే సతి సా సర్వదేవతాప్రాయా దేవతాంశత్వా త్తత్తుల్యా, దేవకీ, ప్రతివత్సర మష్టౌ, సుతాన్, ఏకాం కన్యాం చ సుషువే. ౧౭

తదా తావ త్స్వప్రతిజ్ఞాం పాలయన్ వసుదేవః. ప్రథమజం, కీర్తిమంతం కీర్తిమన్నామానం పుత్రం కృచ్ఛ్రేణ దుఃఖేన కంసాయార్పయామాస. తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి. అనృతా దనృతభాషణా దతివిహ్వలః భయవిహ్వలః. ౧౮

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

కిం దుస్సహం ను సాధూనాం విదుషాం కి మపేక్షితమ్,
కి మకార్యం కదర్యాణాం దు_స్త్యజం కిం ధృతాత్మనామ్. ౫౮

దృష్ట్వా సమత్వం తచ్ఛౌరే స్సత్యే చైవ వ్యవస్థితమ్,
కంస స్తుష్టమనా రాజ న్ప్రహస న్నిద మబ్రవీత్. ౫౯

ప్రతియాతు కుమారోఽయం న హ్యస్మా దస్తి మే భయమ్,
అష్టమా ద్యువయోః పుత్రా న్మృత్యు ర్మే విహితః కిల. ౬౦

తథేతి సుత మాదాయ యయా వానకదున్దుభిః,
నాభ్యనన్దత తద్వాక్య మసతోఽవిజితాత్మనః. ౬౧

పుత్రానురాగం విహాయ కథం సమర్పయామాసేత్యత్రాహ (కి మితి.) సాధూనాం, దుస్సహం దుఃఖేనాపి సోఢు మశక్యం కిం న్వస్తి, న కిమపి సర్వ మపి సుసహమేవేత్యర్థః, పుత్రవిపత్తి రపి సుసహైవేతి భావః. తథా విదుషాం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానినాం పుంసాం, కిం న్వపేక్షితం న కిమపి శరీరతదనుబంధ్యాదిక మపేక్షితం నాస్తీతి భావః. కిముపేక్షితమితి మితి పాఠాంతరం. తదా విదుషా మితి సాధూనాం విశేషణం, కదర్యాణా ముపేక్షితం, అకార్యం చ కిమస్తీత్యన్వయః. కదర్యశబ్దః క్షుద్రపర్యాయః, ఇద మిదం కంసాభిప్రాయకం ధృతః స్వవశీకృత ఆత్మా మనో యేషాం దు_స్త్యజం కిం దేహతదనుబంధ్యాదికం సర్వం సుత్యజ మేవేతి భావః. ౫౮

(దృష్ట్వేతి.) వ్యవస్థిత మితి భావేక్తః. శౌరే ర్వసుదేవస్య, తత్సమత్వం సుఖదుఃఖయో స్సామ్యం, సత్యే వ్యవస్థితం నిశ్చలత్వం దృష్ట్వా కంస స్తుష్టం మనో యస్య తథాభూతః, హేరాజన్ ప్రహస న్నిదం వక్ష్యమాణం అబ్రవీత్. ౫౯

తదేవాహ (ప్రతీతి.) అయం కుమారః, ప్రతియాతు గృహం ప్రతి గచ్ఛతు, అస్మాత్కుమారా ద్భయం మృత్యుభయం, నాస్తి హి యువయో రష్టమా త్పుత్రా దేవ హి మమ మృత్యుః ర్విహితః, కిల. ౬౦

తత స్తథేత్యఙ్గీకృత్య ఆనకదున్దుభి ర్వసుదేవః సుత మాదాయ యయౌ కిన్తు అసతః పాపినోఽనవస్థితచిత్తస్య కంసస్య తదుక్తం వాక్యం నాభ్యనందత్ "అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయఙ్కర" ఇతి న్యాయా దితి భావః, ౬౧

నన్దాద్యా యే వ్రజే గోపా యా శ్చామీషాం చ యోషితః,
వృష్ణయో వసుదేవాద్యా దేవక్యాద్యా యదుస్త్రియః. ౬౩

సర్వే వై దేవతాప్రాయా ఉభయో రపి భారత,
జ్ఞాతయో బన్ధుసుహృదో యే చ కంస మనువ్రతాః. ౬౪

అసురా స్సర్వ ఏవైతే లోకోపద్రవకారిణః,
ఏతత్కంసాయ భగవా ఞ్ఛశంసాభ్యేత్య నారదః,
భూమే ర్భారాయమాణానాం దైత్యానాం చ వధోద్యమమ్. ౬౫

ఋషే ర్వినిర్గమే కంసో యదూ న్మత్వాఽసురా నితి,
దేవక్యా గర్భసమ్భూతం విష్ణుం చ స్వవధం ప్రతి. ౬౬

దేవకీం వసుదేవం చ నిగృహ్య నిగడై ర్గృహే,
జాతం జాత మహా న్పుత్రం తయో రజనశఙ్కయా. ౬౭

నందాద్యా ఇత్యాదిసార్ధశ్లోకత్రయ మేకాన్వయం. హేభారత, ఉభయో ర్నందవసుదేవయోః, జ్ఞాతయః బంధవః సుహృదోఽపి దేవతాప్రాయాః దేవాంశై ర్జాతత్వా ద్దేవతాప్రాయా స్తత్తుల్యా ఇత్యర్థః. యేతు కంస మనువ్రతా స్తే సర్వే అసురా అసురసమ్భూత్యా జాతాః, అత ఏవ లోకోపద్రవకారిణః, ఇత్యేత ద్భూమే ర్భారాయమాణానాం నృపవ్యాజానాం, దైత్యానాం భగవత్కర్తృకం, వధోద్యోగం చ తతో భగవా న్నారదోఽభ్యేత్య ఆగత్య, కంసాయ శశంస కథయామాస. ౬౩-౬౪-౬౫

తతః ఋషే ర్నారదస్య వినిర్గమానంతరం కంసో యదూన్ సురాంశసమ్భవా న్స్వవధం ప్రత్యుద్దిశ్య, దేవక్యా గర్భే సంభవిష్యంతం విష్ణుం చ జ్ఞాత్వా. ౬౬

దేవకీం వసుదేవం చ నిగడైః శృఙ్ఖలైః గృహే కారాగృహే నిగృహ్య నిగ్రహపూర్వక మాబధ్య, అజనశఙ్కయా అరిష్టశఙ్కయా అర్దనశఙ్కయేతి పాఠే స్వపీడాశఙ్కయా తయోః దేవకీవసుదేవయోః పుత్రం జాతం జాత మహన్ జఘాన. ౬౭

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

మాతరం పితరం భ్రాతౄన్ పుత్రాంశ్చ సుహృదశ్శిశూన్,
ఘ్నన్తి హ్యసుతృపా లుబ్ధా రాజానః ప్రాయశో భువి. ౬౭
ఆత్మాన మిహ సంజాతం జాన న్ప్రాగ్విష్ణునా హతమ్,
మహాసురం కాలనేమిం యదుభి స్స వ్యరుధ్యత. ౬౮
ఉగ్రసేనం చ పితరం యదుభోజాన్ధకాధిపమ్,
స్వయం నిగృహ్య బుభుజే శూరసేనా న్మహాబలః. ౬౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ప్రథమోఽధ్యాయః.

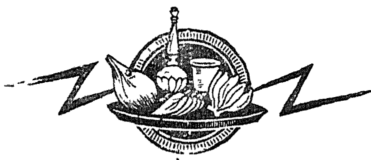
❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

నిర్ఘృణః కథ మహా న్నిత్యత్ర లోకపరిపాటీం దర్శయతి (మాతర మితి) భువి రాజానః ప్రాయోఽసుతృపాః పరప్రాణై రాత్మప్రాణతర్పకాః లుబ్ధాః నిషాదసదృశాః మాత్రాదీ నపి ఘ్నంతి హి. ౬౭

ఆత్మానం, ప్రాక్పూర్వజన్మని విష్ణునా హతం, మహాసురం కాలనేమి, మిహాస్మిన్ జన్మ న్యాత్మరూపేణ జాతం, జానన్ నారదవాక్యా జ్జానన్ స కంసః, యదుభి స్సహ వ్యరుధ్యత విరోధం కృతవాన్. ౬౮

భోజానా మంధకానాం చ యాదవానా, మధిపం పితర ముగ్రసేనం, నిగృహ్య స్వయం, మహాబలః కంసః, శూరసేనాన్ జనపదాన్ బుభుజే ఉపభుక్తవాన్. ౬౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ప్రథమోఽధ్యాయః.

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

ప్రలమ్బబకచాణూరతృణావర్తమహాశనైః.
ముష్టికారిష్టద్వివిదపూతనాకేశిధేనుకైః ౧

అన్యైశ్చాసురభూపాలై ర్బాణభౌమాదిభి ర్యుతః,
యదూనాం కదనం చక్రే బలీమాగధసంశ్రయః ౨

తే పీడితా నివివిశుః కురుపాంచాలకేకయాన్,
సాల్వా న్విదర్భా న్నిషధా విదేహాన్కోసలా నపి.
ఏకే త మనురున్ధానా జ్ఞాతయః పర్యుపాసతే. ౩

హతేషు షట్సు బాలేషు దేవక్యా ఔగ్రసేనినా,
సప్తమో వైష్ణవం ధామ య మనన్తం ప్రచక్షతే,
గర్భో బభూవ దేవక్యాహర్షశోకవివర్ధనః. ౪

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

యదుభి స్స వ్యరుధ్యతేత్యేత దేవ ప్రపఞ్చయన్ భగవతో దేవకీజఠరప్రవేశప్రకారం తత్ప్రవేశప్రయుక్తప్రభాతిశయయుక్తదేవకీదర్శనోద్విగ్నస్య కంసస్యావస్థానప్రకారం గర్భస్థం విష్ణు ముద్దిశ్య బ్రహ్మాదీనాం స్తుతిప్రకారం చాహ ద్వితీయేన (ప్రలమ్బేతి.) ప్రలమ్బాదిభి రన్యైశ్చ. అసురప్రకృతిభి ర్భూపాలై ర్బాణాదిభిః పరివృతః, భౌమో నరకాసురః, బలీమాగధౌ సంశ్రయౌ యస్య తథాభూతః, బలీతి మాగధవిశేషణం వా, మాగధో జరాసంధః యదూనాం కదన ముపద్రవం చకార. ౧-౨

తదా, తే యాదవాః కేచి త్పీడితాః, కుర్వాదీ న్జనపదా, న్నివివిశుః, ౩

ఏ కేతు జ్ఞాతయః తం కంస మనురుంధానా అనువర్తమానాః పర్యుపాసతే, పర్యచరన్ తత ఔగ్రసేనినా కంసేన, షట్సు. దేవక్యా గర్భేషు, అపత్యేషు, హతేషు సత్సు య ద్వైష్ణవం విష్ణో స్సమ్బన్ధి, ధామ తేజోఽంశ ఇతి యావత్. కోఽసౌ, య మంశ, మనంతం, ప్రచక్షతే స దేవక్యా, స్సప్తమో. గర్భో బభూవ, కథమ్భూతః, తస్యాః హర్షశోకౌ వివర్ధయతీతి తథా కంసభయా చ్ఛోక ఇతి భావః. ౪

(భగవదాజ్ఞయా దేవ్యాః అవతరణమ్)

భగవా నపి విశ్వాత్మా విదిత్వా కంసజం భయమ్,
యదూనాం నిజనాథానాం యోగమాయాం సమాదిశత్. ౬

గచ్ఛ దేవి వ్రజం భద్రే గోపగోభి రలఙ్కృతమ్,
రోహిణీ వసుదేవస్య భార్యాఽఽస్తే నన్దగోకులే. ౭

అన్యా శ్చ కంససంవిగ్నా వివరేషు వసన్తి హి.
దేవక్యా జఠరే గర్భం శేషాఖ్యం ధామ మామకమ్,
తత్సన్నికృష్య రోహిణ్యా ఉదరే సన్నివేశయ. ౮

అథాహ మంశభాగేన దేవక్యాః పుత్రతాం శుభే,
ప్రాప్స్యామి త్వం యశోదాయాం నన్దపత్న్యాం భవిష్యసి. ౯

తతో భగవా న్విశ్వాత్మా హేతుగర్భ మిదం. కంసా జ్జాతం నిజ ఆత్మా నాథో యేషాం తేషాం యదూనాం భయం జ్ఞాత్వా యోగమాయాం స్వమాయాధిష్ఠాత్రీం దేవతా మాదిశత్ ఆజ్ఞాపయామాస. ౬

త దేవాహ (గచ్ఛేత్యాదినా నందిష్టైవ మిత్యతః ప్రాక్తనేన.) హేదేవి హేభద్రే త్వం గోపైః గోభి శ్చాలఙ్కృతమ్ నంద్రవజం గచ్ఛ. తత్ర గత్వా కిం విధేయ మిత్యత్రాహ నందకులే నందస్య గోవ్రజే వసుదేవస్య భార్యా ఆస్తే. ౭

తథా అన్యా శ్చ తస్య భార్యాః కంసా త్సంవిగ్నా భీతాః తత్ర వివరేషు పర్వతబిలాదిషు ప్రచ్ఛన్నా వసంతి. అధునా మామకం మదీయం శేషాఖ్యం ధామాంశం దేవక్యా జఠరే గర్భరూపేణా వస్థితమ్ తస్మా ద్దేవకీజఠరాత్, త్సన్నికృష్య సమ్య గ్పహి ర్నిష్కాస్య రోహిణ్యా జఠరే సమ్య జ్నివేశయ. అనేన "రోహిణ్యా స్తనయః ప్రోక్త" ఇత్యాదిపాత్రిక్తనప్రశ్నోత్తర ముక్తం భవతి. ౮

అథాహ మంశభాగేన సదంశాంశభూతేన సఙ్కర్షణేన సహ హేశుభే దేవక్యాః పుత్రత్వం ప్రాప్స్యామి. త్వం తు నందస్య పత్న్యాం యశోదాయాం భవిష్యసి సమ్భవ. ౯

అర్చిష్యన్తి మనుష్యా స్త్వాం సర్వకామప్రదేశ్వరీమ్,
నానోపహారబలిభి స్సర్వకామవరప్రదామ్. ౯

నామధేయాని కుర్వన్తి స్థానాని చ నరా భువి,
దుర్గేతి భద్రకాళీతి విజయా వైష్ణవీతి చ. ౧౦

కుముదా చండికా కృష్ణా మాధవీ కన్యకేతి చ,
మాయా నారాయణీశానా శారదేత్యమ్బికేతి చ ౧౧

గర్భసఙ్కర్షణా త్తం వై ప్రాహు స్సఙ్కర్షణం భువి,
రామేతి లోకరమణా ద్బలభద్రం బలోచ్ఛ్రియాత్. ౧౨

సన్దిష్టైవం భగవతా తథేత్యో మితి తద్వచః,
ప్రతిగృహ్య పరిక్రమ్య గాం గతా తత్తథాఽకరోత్. ౧౩

సర్వేషాం కామానాం ఇష్టార్థానాం వరాణాం చ ప్రదాత్రీం సర్వకామప్రదానా మపి ఈశ్వరీం త్వాం నానావిధై రుపహారై ర్నైవేద్యై రన్యైశ్చ బలిభిః పూజాభి ర్నరా అర్చిష్యంతి ఏవ మనుగృహ్ణామీతి భావః. ౯

తథా భువి తవ స్థానాని మందిరాణి నామధేయాని చ కుర్వంతి. తత్ర నామాని దర్శయతి (దుర్గేతీతి.) ౧౦-౧౧

తథా త్వయా దేవకీజఠరా త్సఙ్కృష్టం శేష మత ఏవ ప్రవృత్తినిమిత్తా త్సఙ్కర్షణాత్ సఙ్కర్షణశబ్దవాచ్యమ్ లోకరమణా ల్లోకరఞ్జనా న్నిమిత్తా ద్రామేతి రామశబ్దవాచ్యం బలాధిక్యా న్నిమిత్తా ద్బలభద్రశబ్దవాచ్యం భువి ప్రాహు ర్వక్ష్యంతి. యద్వా తం తేభ్యో నిమిత్తేభ్య స్తచ్ఛబ్దై ర్వ్యవహరిష్యంతీత్యర్థః. ౧౨

ఏవ మిత్థం భగవతా సందిష్టా ఆదిష్టా యోగమాయా తస్య భగవతో వచ స్తథేత్యో మితి తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకారపూర్వకం ప్రతిగృహ్య అభినంద్య తం ప్రదక్షిణీకృత్య గాం భూమిం గతా ప్రవిష్టా సతీ తథైవ యథోక్త మకరోత్. ౧౩

(భగవదాజ్ఞయా దేవ్యాః అవతరణమ్)

గర్భే ప్రణీతే దేవక్యా రోహిణీం యోగనిద్రయా,
అహో విస్రంసితో గర్భ ఇతి పౌరా విచుక్రుశుః. ౧౪

భగవా నపి విశ్వాత్మా భక్తానా మభయంకరః,
ఆవివేశాంశభాగేన మన ఆనకదున్దుభేః. ౧౫

స బిభ్ర త్పౌరుషం ధామ భ్రాజమానో యథా రవిః,
దురాసదోఽతిదుర్ధర్షో భూతానాం సంబభూవ హ. ౧౬

తతో జగన్మఙ్గళ మచ్యుతాంశం సమాహితం శూరసుతేన దేవీ,
దధార సర్వాత్మక మాత్మభూతం కాష్ఠా యథాఽఽనన్దకరం ఘనస్థం, ౧౭

తతో యోగనిద్రయా భగవద్యోగనిద్రాధిష్ఠాత్ర్యా శక్త్యా దేవక్యా గర్భే రోహిణీం ప్రతి ప్రణీతే ప్రాపితే సతి తదా పౌరా జనా అహో దేవక్యా గర్భో విస్రంసితః విస్రస్తః "స్రంసు అధః పతనే" ఇతి ధాతుః, విచుక్రుశుః రురుదుః. ౧౪

తతో భక్తానా మభయఙ్కరః భక్తాభయచికీర్షుః విశ్వాత్మా భగవాన్ అంశభాగేన జాతస్యేతి శేషః "స ఆత్మా అఙ్గా న్యన్యా దేవతా" ఇతి దేవతానాం భగవదంశత్వశ్రవణా దానకదున్దుభే ర్దేవాంశేన జాతత్వా చ్చేతి భావః. మనః ఆవివేశ సఙ్కల్పజ్ఞానేనావివేశేత్యర్థః. "యో మనసి తిష్ఠ న్నితి పూర్వ మేవావిష్టత్వావగమాత్ అంశభాగేన సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనావివేశేతి వాఽన్వయః. ౧౫

వసుదేవః పౌరుషం "భగవత్సంబంధి తేజో బిభ్ర ద్బిభ్రాణః తథా రవి స్తథా భ్రాజమానః దురాసదః ఇత్థం తయాఽభిసంహితు మశక్యేన తేజసా యుక్తః భూతానాం కంసాదీనాం దుర్ధర్షః దుఃఖేనాపి సోఢు మశక్యో బభూవ. ౧౬

తతః శూరసుతేన వసుదేవేన నిహితం జగతాం మఙ్గళం యస్మా త్తం అచ్యుతః అప్రచ్యుతోఽంశః సఙ్కల్పరూపం జ్ఞానం యస్య తం సర్వాత్మకం సర్వశరీరక మాత్మనోఽప్యాత్మభూతం భగవన్తం, దేవకీ దధార జఠర ఇతి శేషః. యథా, కాష్ఠా పూర్వాదిక్ ఘనస్థ మభ్రపిహిత మానందకరం చంద్రం. బిభర్తి తద్వత్ వసుదేవాపత్యత్వసిద్ధయే తావ ద్వసుదేవహృద్గతః పశ్చా ద్దేవకీజఠరం ప్రవివేశేత్యర్థః. పూర్వదిశ శ్చంద్రస్యేవ వసుదేవదేవకీజఠయో ర్భగవత స్సమ్భవ ఇతి భావః. ౧౭

సా దేవకీ సర్వజగన్నివాసనివాసభూతా నితరాం న రేజే,
భోజేన్ద్రగేహేఽగ్నిశిఖేవ రుద్ధా సరస్వతీ జ్ఞానఖలే యథా సతీ. ౧౮

తాం వీక్ష్య కంసః ప్రభయా జితాన్తరాం విరోచయన్తీం భవనం శుచిస్మితామ్,
ఆహైష మే ప్రాణహరో హరి ర్గుహాం ధ్రువం శ్రితో యన్న పురేయ మీదృశీ. ౧౯

కి మద్య తస్మి న్కరణీయ మాశు మే యదర్థతన్త్రో న విహన్తి విక్రమమ్,
స్త్రియా స్స్వసుర్గురుమత్యా వధోఽయం యశశ్శ్రియం హన్త్యనుకూల మాయుః. ౨౦

స ఏష జీవ న్ఖలు సంపరేతో వర్తేత యోఽత్యన్తనృశంసితేన,
దేహే మృతే తం మనుజా శ్శపన్తి గన్తా తమోఽన్ధం తనుమానినో ధ్రువమ్. ౨౧

సా ధృతపరమపురుషా దేవకీ, సర్వజగదాధారభూతస్య భగవతో నివాసభూతా సతీ అతితరాం న రేజే న రరాజ యథా భోజేంద్రస్యోగ్రసేనస్య కంసస్య వా గృహేఽవరుద్ధా అగ్నేశ్శిఖా అభూతోప మేయం, యథా చ జ్ఞానఖలే వేదవిరుద్ధజ్ఞానేన మూర్ఖే పుంసి సతీ నిరుద్ధా సరస్వతీ ఉపనిష న్న రాజతే తద్వత్ పరమాత్మగర్భత్వాదగ్నిశిఖాదృష్టాంతః "తస్యాశ్శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మావ్యవస్థిత" ఇతి శ్రుతేః. జ్ఞానబల ఇతి పాఠాంతరమ్ తదా వేదావిరుద్ధజ్ఞానవతీత్యర్థః ౧౮

తదా ప్రభయా జితా న్యంతరాణి దిగంతరాణి యస్యాః శుచి విశుద్ధం స్మితం యస్యా స్తామ్ భవనం గృహం విరోచయంతీం దేవకీ మవలోక్య కంస ఆహ. ఉక్తి మేవ దర్శయతి (ఏష ఇత్యాదినా ఇతి షోరేక్యతః ప్రాక్తనేన.) మే మమ ప్రాణహరః ప్రాణాన్ జిహీర్షు రయ మేష హరిః గుహాం దేవకీజఠరవివరం శ్రితః పురా ఇయం దేవకీ నేదృశీ ఏవంవిధప్రభాన్వితా నాసీత్ అతో నూనం గుహా మాశ్రితః. ౧౯

అర్థతంత్రో దేవకార్యప్రధానోఽయం హరి ర్మమ విక్రమం యథా న విహంతి తథాఽత్ర హరివిషయే మే మయా అధునా ఆశు కిఙ్కరణీయం కిం ఘటనీయం యద్యేనాం హన్మి తర్హ్యస్యాః స్త్రియాః తత్రాపి స్వసు ర్భగిన్యాః తత్రాపి గురుమత్యాః గురుతరగర్భిణ్యాః వధోఽయం యశ ఆదీని హంతి క్షపయతి. అనుకూల మిత్యాయు ర్విశేషణమ్ అనుకాయ మితి పాఠాంతరమ్, తదా ప్రతిశరీరం యశ ఆదీని హంతీ త్యన్వయః. ౨౦

స గురుమతీం హంతా స్వయం జీవ న్నపి సంపరేతః మృతప్రాయః ఖలు. యః పుమాన్ అత్యంతనృశంసితేన క్రూరచేష్టితేన వర్తేత తనుమానినో దేహాత్మాభిమానినో దేహే మృతే నష్టే సతి మనుజా స్తం శపంతి. స చాంధంతమో నరకం ధ్రువం నూనం గంతా గమిష్యతి. ౨౧

(బ్రహ్మేశానాదిదేవగణైః కృతపరమపురుషస్తుతిః)

ఇతి ఘోరతమా ద్భావా త్సన్నివృత్త స్స్వయం ప్రభుః.
ఆస్తే ప్రతీక్షం స్తజ్జన్మ హరే ర్వైరానుబన్ధకృత్. ౨౨

ఆసీన స్సంవిశం స్తిష్ఠ న్భుఞ్జానః పర్యట న్పిబన్,
చిన్తయానో హృషీకేశ మపశ్య త్తన్మయం జగత్. ౨౩

బ్రహ్మాదయశ్చ తత్రైత్య మునిభి ర్నారదాదిభిః.
దేవై స్సానుచరై స్సాకం గీర్భి ర్వృషణ మైడయన్. ౨౪

బ్రహ్మేశానాదిదేవగణాః దేవకీగర్భస్థితం పరమపురుషం స్తువంతి

దేవా ఊచుః —

సత్యవ్రతం సత్యపరం త్రిసత్యం సత్యస్య యోనిం నిహితం చ సత్యే.

ఇతీత్థం ఘోరతమా ద్భావా ద్దురుమతిపథోద్యోగరూపాత్ స్వయం ప్రభు స్తాం హంతుం సమర్థోఽపి నివృత్తః, హరే ర్జన్మ ప్రతీక్షమాణ స్తస్య వైరానుబంధం వైరావిచ్ఛేదం కుర్వన్ ఆస్తే ఆస, ౨౨

ఆసనాదిక్రియాస్వపి హరి మేవ చింతయమానః జగ త్తన్మయం హృషీకేశమయం తత్ప్రచుర మపశ్యత్. ౨౩

తత్ర దేవకీసన్నిధౌ నారదాదిభి ర్మునిభి స్సానుచరైః దేవై శ్చ సహ బ్రహ్మా చతుర్ముఖో భవో రుద్ర శ్చ గీర్భి రౌపనిషదానుకారిణీభి ర్వాగ్భిః ధిషణం ధిషణాయుక్తం సర్వజ్ఞం భగవంతం ఐడయన్ తుష్టువుః. బ్రహ్మా న్నివృత్తప్రేరణా దీడే ర్లఙ్ నారదాద్యభిప్రాయకం బహువచనమ్. ౨౪

స్తుతి మేవాహ (సత్యవ్రత మిత్యాదినా) ప్రకృతిపురుషానపహ్నుతై ర్ధర్మై ర్విశిష్టం స్తువంతి (సత్యవ్రత మితి.) సత్యవ్రతం సత్యసఙ్కల్పం అనేన ప్రతిజ్ఞాతార్థో యథార్థీకృత ఇతి సూచితం. సత్యపరం చిదచిదాత్మకం జగ త్సత్యం "య దన్య ద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్య శ్చ త త్సత్ అథ య ద్దేవా శ్చ ప్రాణా శ్చ తత్సత్యం తదేకయా వాచా వ్యవహ్రియతే సత్య" మితి శ్రుతేః. తతః పరం విలక్షణం

సత్యస్య సత్య మృతసత్యనేత్రం సత్యాత్మకం త్వాం శరణం ప్రపన్నాః. ౨౬

ఏకాయనోఽసౌ ద్విఫల స్త్రిమూల శ్చతూరసః పంచ శిఫ ష్షడాత్మా,

ఇదం ప్రాప్య మత్ర సత్యవ్రతత్వాదీని హేతవః కథం సత్యవ్రతత్వం తత్రాహ. త్రిసత్యం త్రయః ప్రకృతిపురుషకాలాః సత్యాః యస్య తం ప్రకృతిపురుషకాలశరీరక మిత్యర్థః, ప్రకృత్యాద్యాత్మకస్య కృత్స్నస్య జగత స్స్వనియామ్యత్వేన స్వసఙ్కల్పప్రతిభటాభావా దవ్యాహతసఙ్కల్ప ఇత్యర్థః, యత స్సత్యవ్రత మత ఏవ సత్యస్య యోనిం సత్యస్య చిదచిత్ప్రపఞ్చస్య యోనిం కారణం సత్యే నిర్వికారే పరే వ్యోమ్ని నిహితం కర్తరి క్తః అధితిష్ఠంత మిత్యర్థః. త్రిసత్యం సత్యస్య యోని మితి లీలావిభూతి మత్త్వ ముక్తం నిహితఞ్చ సత్య ఇతి నిత్యవిభూతిమత్త్వం ఏతదుభయం సత్యపరత్వేహేతుః తథా సత్యస్య సత్యం జీవేభ్యోఽపి సత్యం ధర్మతోఽపి నిర్వికారత్వాత్ "న హ్యేతస్మా దితి నేతి నేత్యన్యత్పర మస్త్యథ నామధేయం సత్యస్య సత్య మితి ప్రాణా వై సత్యం తేషా మేష సత్య" మితి శ్రుతేః. తదర్థ స్తు ఇతి నేతి యదుక్తం బ్రహ్మ ప్రతిపాదితం, తస్మా దేతస్మా ద్వస్తు పరం న హ్యస్తి బ్రహ్మణోఽన్య త్స్వరూపతో గుణత శ్చ పరం నా స్తీత్యర్థః. న త్వన్యమాత్రనిషేధః తథాహి సత్యస్య త్పర మితి వైయర్థ్యాపత్తేః, తదుపపాదయతి (అథేతి) ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టేభ్య శ్చేతనేభ్యోఽపి కదాచి దపి జ్ఞానాదిసంకోచాభావా త్పరమాత్మా సత్యం నిర్వికార మిత్యర్థః. "నిత్యో నిత్యానాం చేతన శ్చేతనానా" మితి శ్రుత్యన్తరసంవాదాత్. అన్యత్తు ప్రకృతైతావత్త్వ మితి శారీరకసూత్రభాష్యా దవగన్తవ్యం. విస్తరభయా న్నాత్ర లిఖ్యతే. ఋతసత్యనేత్రం సత్య మాదిత్యః "అసావాదిత్య స్సత్య" మితి శ్రుతేః. తత్సాహచర్యా దృతశబ్ద శ్చంద్రపరః. చంద్రాదిత్యయో ర్నేత్రం ప్రకాశితార మిత్యర్థః "య ఆదిత్యే తిష్ఠన్ య శ్చన్ద్రమసి తిష్ఠ" న్నిత్యాదిశ్రుతేః, యద్వా తౌ నేత్రే యస్య తం "చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యా" వితి శ్రుతేః "ఏవం పుణ్యస్య కర్మణో దూరా ద్గంధో వాతీ"తి పుణ్యకర్మప్రతిసంబంధితయా "ఏష సమృతా దాత్మానం జుగుప్సే" దిత్యపుణ్యకర్మణ్యనృతశబ్దప్రయోగా దృతం పుణ్య మనుష్ఠేయం కర్మ సత్య ముచ్యమానధర్మః, తయో ర్నేతారం సత్యాత్మకం స్వరూపేణాపి నిర్వికారం అనేన ప్రధాన వ్యావృత్తిః ఏవంభూతం త్వాం వయం శరణం ప్రపన్నాః అధ్యవస్యామః. ౨౬

అథ త్రిసత్యత్వ మేవోపపాదయితుం కృత్స్నం జగ ద్వృక్షత్వేన రూపయిత్వా తస్య భగవద్దాసత్వ మాహుః (ఏకాయన ఇతి.) ఏకం పరం బ్రహ్మైవ అయన మాశ్రయో యస్య, ద్విఫలః ద్వే సుఖదుఃఖే ఫలే యస్య, త్రయ స్సత్త్వాదయో గుణా మూలం యస్య, చత్వారో రసాః ధర్మాదిపురుషార్థాః యస్య, పఞ్చ శిఫా జటాః ఉత్తరమూలాని భూతసూక్ష్మాత్మకాని యస్య, షడాత్మాన ఊర్మయో మనష్షష్ఠానీంద్రియాణి వా యస్య, సప్త త్వక్ వసామాంసరుధిరమేదోమజ్జాస్థిశుక్లరూపాధాతవ ఏవ త్వ గ్యస్య త్రిష్టా

(బ్రహ్మేశానాదిదేవగణైః కృతపరమపురుషస్తుతిః)

సప్తత్వ గేష విటపో నవాక్షో దశ చ్ఛదో ద్విఖగో హ్యాదివృక్షః. ౨౭

త్వ మేక ఏవాస్య సతః ప్రసూతి స్త్వం సన్నిధానం త్వ మనుగ్రహ శ్చ.
త్వన్మాయయాసంవృతచేతస స్త్వాం పశ్య న్తి నానా న విపశ్చితో యే. ౨౮

బిభర్షి రూపా ణ్యవబోధ ఆత్మా క్షేమాయ లోకస్య చరాచరస్య.

హస్తౌ పాదౌ శిరః కణ్ఠో వక్షో జఠరం చేతి విటపాః శాఖాః యస్య. నవాక్షాః ఛిద్రకోటరా యస్య. దశచ్ఛదః దశ శబ్దాదయ ఏవానుకూలాః ప్రతికూలా శ్చ ప్రాణాపానవ్యానోదానసమాననాగకూర్మకృకరదేవదత్త ధనఞ్జయరూపాః ప్రాణో వా ఛదాః పత్రాణి యస్య. ద్వౌ జీవపరమాత్మరూపౌ ఖగౌ పక్షిణౌ యస్మిన్ ఆదివృక్షః ప్రవాహానాదిశరీరాఖ్యవృక్షః. ఏక స్త్వమేవ ఆయన మాశ్రయో ధారణం యస్య తథాభూత ఇతి భావః. ౨౭

అథ సర్వస్య యోనిత్వ ముపపాదయంతి (త్వ మితి.) అస్య పరిదృశ్యమానస్య విశ్వస్యాత్మకస్య సతో జగతః. ప్రసూతి రుత్పత్తిస్థానం త్వ మేక ఏవ. అస్య సన్నిధానం స ద్ధీయతే ఉపసంహ్రియతేఽస్మి న్నితి సన్నిధానం ప్రళయాధికరణ మిత్యర్థః. త్వమేక ఏవ అస్యానుగ్రహః. అనుగృహ్ణాతీత్యనుగ్రహః పదానే సేత్యనుగ్రహః స్థితికారణ మిత్యర్థః. నను నానారూపాః కేచి త్త్వాం జీవాదభిన్నం పశ్యన్తీత్యత్రాహ. త్వన్మాయయా మోహితం చేతో యేషాం మత ఏవ న విపశ్చితః అజ్ఞాః సన్తో నానా పశ్యన్తి. తతో "నలోపో నఞః" ఇతి నలోపాభావః. యే జనా స్తే త్వాం నానాపశ్య న్తి జీవానాం స్వరూపం పశ్యన్తీత్యభిప్రాయః పశ్యంతీత్యు క్తేః. నహి జీవవిలక్షణం పరస్వరూపం దృశ్యతే మహామాయావశ్యాత్ "మోహితం నాభిజానాతి మామేభ్యః పర మవ్యయ" మితి స్వయము క్తే రితి భావః. యద్వా ఏవం ప్రత్యక్షజగత్కారణత్వ ముపపాద్య కార్యకారణయో రనన్యత్వాదద్వయత్వసూచనాయ తత్స్వరూపం నిరూపయంతి (త్వన్మాయయేతి.) త్వాం నానాత్వం వినా ఇదం జగ త్పశ్యంతి త్వ త్తః పృథక్సిద్ధం జగ త్పశ్యంతీత్యర్థః. ౨౮

త్వ మనుగ్రహ ఇతి స్థితికారణత్వ ముక్తం. తచ్చాంతర్యామిత్వస్యావతారమన్వాద్యత్వం పవిశే నేత్యభిప్రాయేణాహుః (బిభర్షీతి.) అవబోధ ఆత్మాజ్ఞానస్వరూపః. అసంధిరార్షః. యద్వా అవబోధః జ్ఞానస్వరూపః ఆత్మా సర్వాంతరాత్మా చ స న్నిత్యసమ స్తం పదద్వయం. యద్వా అవబోధ ఇతి

సత్త్వోపపన్నాని సుఖావహాని సతా మభద్రాణి ముహుః ఖలానామ్. ౨౮

త్వయ్యమ్బుజాక్షాఖిలసత్త్వధామ్ని సమాధినాఽఽవేశితచేతసైకే,
త్వత్పాదపోతేన మహత్కృతేన కుర్వన్తి గోవత్సపదం భవాబ్ధిమ్. ౨౯

స్వయం సముత్తీర్య సుదుస్తరం ద్యుమన్ భవార్ణవం భీమ మదభ్రసౌహృదాః,
భవత్పదామ్భోరుహనావ మత్ర తే నిధాయ యాతా స్సదనుగ్రహో భవాన్. ౩౦

సప్తమ్యంతం, అవబోధే జ్ఞానస్వరూపే జీవే ఆత్మా అంతరాత్మతయాఽవస్థిత స్త్వ మస్య చరాచరాత్మకస్య లోకస్య క్షేమార్థం రూపాణి అవతారరూపాణి బిభర్షి కథంభూతాని సత్త్వోపపన్నాని శుద్ధసత్త్వమయాని సతాం సాధూనాం సుఖావహాని ఖలానాం దుష్కృతాం ముహు ర్ముహురభద్రాణి ముహు ర్బిభర్షీతి వాఽన్వయః. ౨౮

ఏవం నిఖిలజగదుత్పాదకారణత్వేన స్తుత్వా, అథ "కారణం తు ధ్యేయ ఇతి కారణత్వ సమనియతత్వేన శ్రుత ముపాస్యత్వ మపి త్వన్నిష్ఠ మేవేత్యభిప్రాయేణ స్తువంతి (త్వయీతి.) హేఽమ్బుజాక్ష అఖిలసత్త్వధామ్ని, శుద్ధసత్త్వమయం ధామస్థానం, విగ్రహ ఇతి, యావత్. తద్యస్య తస్మిన్ విశుద్ధసత్త్వమయవిగ్రహయుక్తే త్వయ్యేకే విపశ్చితః, అవతారరూపశ్రవణాదిపరాః పురుషా వా సమాధినా ఆవేశితం చేతః యై స్తథాభూతాః చేతసైక ఇతి సంధి రార్షః. సమాధినా త్వయ్యావేశిత చేతసోఽలక్షితా ఇతి వా. మహత్కృతేన మహతా సదాచార్యేణ కర్ణధారస్థానీయేన కృతేన సన్నిధాపితెన ప్రదర్శితేన తవ పాదపోతేన పాదకమలరూపప్లవేన భవ స్సంసారః స ఏవాబ్ధి స్తం గోవత్సపదం కుర్వంతి, తదివ సుఖేనాతితరంతీత్యర్థః. ౨౯

న కేవలం తే స్వయ మేవ గోవత్సపదం కుర్వంతి అపి తు అన్యేష్వేవం కుర్వంతీతి ప్రదర్శయంత ఇవ కుర్వన్తీత్యభిప్రాయేణ స్తువంతి (స్వయ మితి.) హేద్యుమన్ నిత్యవిభూతిమన్ ద్యుమి దితి పాఠే ద్యుమద్భవార్ణవ మితి సమస్తం పదం, స్వర్గాదిస్థానోపేతం భవార్ణవం భీమం దుస్తర మపి అదభ్ర మనల్పం సౌహృదం త్వద్భక్తిరూపం యేషాం తథాభూతా స్తే, స్వయం సముత్తీర్య త్వత్పాదపోతేనేత్యనుషఙ్గః, భగవతః పదామ్భోరుహ మేవ నౌ స్తా మత్ర నిధాయ ఇయ మేవ సంసారోత్తారసాధనభూతేతి ప్రదర్శ్య, యాతా స్త్వత్పదం ప్రాప్నువంతి "బిభర్షి రూపాణి" త్యాదినోప క్రాంత మనుగృహీతృత్వప్రతిపాదన ముపసంహరంతి. ఏవం భవాన్ సదనుగ్రహః సదనుగ్రహశీలః. ౩౦

(బ్రహ్మేశానాదిదేవైః కృతపరమపురుషస్తుతిః)

యేఽన్యేఽరవిన్దాక్ష విముక్తమానిన స్త్వయ్యస్తభావా దవిశుద్ధబుద్ధయః,
ఆరుహ్య కృచ్ఛ్రేణ పరం పదం తతః పతన్త్యధోఽనాదృతయుష్మదఙ్ఘ్రయః ౩౧

తథా న తే మాధవ తావకాః క్వచి ద్భ్రశ్యన్తి మార్గా త్త్వయి బద్ధసౌహృదాః.
త్వయాఽభిగుప్తా విచరన్తి నిర్భయా వినాయకానీకపమూర్ధసు ప్రభో. ౩౨

సత్త్వం విశుద్ధం శ్రయతే భవాన్ స్థితౌ శరీరిణాం శ్రేయ ఉపాయనం వపుః,

తన్నిహితభవత్పదామ్బురుహానావ మననువర్తమానానాం "సమాధినావేశితచేతసైక" ఇత్యుక్తవిపరీతానాం గతిం వదన్త స్తువన్తి (యే ఇతి.) హే అరవిన్దాక్ష యేఽన్యే పూర్వశ్లోకద్వయ ప్రస్తుతేభ్యోఽన్యే యే జనాః. విముక్తా వయ మితి వృథాభిమానినః. త్వయ్యస్తభావాత్ భక్తిశూన్య త్వాద్ధేతోః. అవిశుద్ధా బుద్ధి ర్యేషాం తథాభూతాః. పరం పదం స్వర్గాశ్రమాదిరూప ముత్కృష్టం స్థానం. కృచ్ఛ్రేణ ప్రయాసేన. ఆరుహ్యాపి సుకృతవిశేషాద్విప్రాదిరూపం శ్రేష్ఠం జన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః. అనాదృతయుష్మదంఘ్రయః. అనుపాసితభగవచ్చరణా స్సంతః తతోఽధః పతంత పునర్నిహీనం జన్మ ప్రాప్నువంతీత్యర్థః. ౩౧

ఆదృతయుష్మదంఘ్రీణాం న కర్హిచి దధఃపతనమ స్తీతి వదన్త స్తువన్తి (తథేతి.) హే మాధవ. తే తావకా స్త్వద్భక్తాస్తు. తథా త్వద్భక్తిరహితవత్ క్వచి త్కదాచిదపి. న భ్రశ్యంతి నాధః పతంతి. తత్ర హేతుం వదంతస్తావిశింషంతి. త్వయ్యేవ బద్ధం సౌహృదం భక్త్యాత్మకం యేషాం తే న భ్రశ్యంతి, కింతు, త్వయాఽభిగుప్తా అభితో రక్షితాః, "తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహ" మితి త్వదుక్తే రితి భావః. హే ప్రభో వినాయకానీకపమూర్ధసు విఘ్నసేనాపతిశిరస్సు. విచరంతి జీవద్దశాయాం విఘ్నానుపహతత్వద్భక్తియోగా సత స్త్వాం ప్రాప్నువంతీతి భావః. ౩౨

యద్యపి సంకల్పమాత్రపరికల్పితనిఖిలప్రపంచ స్త్వం సంకల్పమాత్రేణైవ జగత్త్రాణం ప్రభుర్నావతార ముపేక్షసే, తథాప్యుపాసకానా ముపాసనాలంబనార్థ మవతరసీతి వదంత స్తువంతి (సత్త్వమితి.) స్థితౌ స్థితిః పాలనం, తస్యాం నిమిత్తభూతాయాం స్థిత్యర్థం. భవాన్విశుద్ధం రజస్తమోభ్యా మనసువిద్ధం. సత్త్వం సత్త్వమయం, వపు శ్శరీరం, శ్రయతే బిభర్తి. సంశ్రయణే ముఖ్యం ప్రయోజనం దర్శయంతో వపు ర్విశింషంతి. శరీరిణాం శ్రేయ ఉపాయనం. శ్రేయసే ఉపేయతే. "ఇణ్ గతౌ" గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః, ఉపాస్యత ఇత్యుపాయనం. యేన వపుషా ఆలంబనభూతేన ఉపలక్షితస .

వేదక్రియాయోగతపస్సమాధిభి స్తవార్హణం యేన జన స్సమీహతే. ౩౩
సత్త్వం న చే ద్ధాత రిదం నిజం వపు ర్విజ్ఞాన మజ్ఞాన భిదాపమార్జనమ్,
గుణప్రకాశై రనుమీయతే భవా న్ప్రకాశతే యస్య చ యేన వా గుణః. ౩౪
న నామరూపే గుణకర్మజన్మభి ర్నిరూపితవ్యే తవ తస్య సాక్షిణః.
మనోవచోభ్యా మనుమేయవర్త్మనో దేవక్రియాయాం ప్రతియ న్త్యథాపి హి. ౩౫

తవ జనో వేదక్రియాదిభి రర్హణ మారాధనం, సమీహతే కురుతే. వేదక్రియా వేదపూర్వభాగచోదితక్రియా యజ్ఞాదిక్రియా, యోగ ఉత్తరభాగచోదిత ముపాసనం, తప స్తదనుగ్రాహకమనశనాదిరూపం. సమాధి స్తైః క్రియా తపోభ్యాం వశగృహీతేన యోగేన నిర్వర్త్యం చిత్తైకాగ్ర్యం యది భవాన్ వపుర్న సంశ్రయతే తర్హ్యారాధ్యరూపాపరిజ్ఞానాదారాధకా స్త్వా మారాధితు మప్రభవన్తః, అతో భవానారాధకానుగ్రహార్థం వపు స్సంశ్రయత ఇతి భావః. ౩౩

తదేవ స్పష్టీకుర్వంత స్స్తువంతి (సత్త్వం న చేదితి.) హే ధాతః విశ్వకారణభూత. ఇదం విజ్ఞానం ప్రకాశక మజ్ఞానభిదాపమార్జనం ధ్యాతౄణా మజ్ఞానకృతదేవాదిభేదాభిమానాపమార్జనం శుద్ధసత్త్వమయం, నిజమసాధారణం వపు ర్న చేత్ న భవా న్నాశ్రయతే చేత్, తర్హి యస్య పుంసః, యేన కారణేన కాలకర్మాదిరూపేణ, యో గుణ స్సత్త్వాద్యన్యతమః ప్రకాశతే ఉన్మిషతి, తస్య తై ర్గుణప్రకాశై స్తై ర్గుణో స్మై ర్గుణకార్యై ర్భవా ననుమీయతే, కార్యస్య కారణభూతః. దేవమనుష్యాదివిలక్షణః న జ్ఞాయతే కింతు ఇతరసజాతీయతయా ఽనుమీయతే, యది భవాన్ వపు రాశ్రయతే తర్హి తద్వపు రసాధారణాని దేవమనుష్యాదిష్వసంభావితాని గుణచేష్టితాని దృష్ట్వా తై ర్దేవాదివిజాతీయం మన్యమానో ధ్యాతృవర్గో ధ్యాయతీతి భావః. ౩౪

నన్వహమపి దేవాదిసజాతీయ ఏవాస్మా న్వేత్యత్రాహుః (నేతి.) మనోవచోభ్యాం. వచసా వేదవాక్యేన, తదనుసారేణ మనసా చానుమేయస్వభావస్య, సర్వసాక్షిణ స్తవ గుణకర్మజన్మభి స్సహ నామరూపే న నిరూపితవ్యే గుణకర్మజన్మనామరూపాణీతరసజాతీయతయా న నిరూపణీయాని. "య త్తదద్రేశ్య మగ్రాహ్య మగోత్ర మవర్ణ మచక్షు శ్శ్రోత్రం. నిష్క్రియం నిష్కలం. అజాయమాన" ఇత్యాదిభిరితరసజాతీయాని గుణాదీని ప్రతిషిధ్య "యస్సర్వజ్ఞ స్సర్వవిత్" పరాస్య శక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ యస్యైవైతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః, "బహుధా విజాయత "ఇత్యాదిభి ర్విలక్షణానామేవ గుణాదీనాం శ్రవణాత్" జన్మ కర్మ చ మే దివ్య" మితి త్వదుక్తేశ్చేతి భావః. యద్యపి దేవాదివిలక్షణగుణకర్మాదియుక్తః, తథాపి త్వాం వేదక్రియాయాం ప్రతియంతి అగ్నీంద్రాదినామరూపాణి తదంతరాత్మభూతస్య తవైవేతి బుద్ధ్వా త్వద్విశిష్ట మపి త్వాం వేదావగతయజ్ఞాదిక్రియాయాం ప్రతియంతి ఆరాధ్యం మన్యంతే. ౩౫

(బ్రహ్మేశానాదిదేవగణైః కృతపరమపురుషస్తుతిః)

శృణ్వ న్గృణ న్సంస్మరయంశ్చ చింతయ న్నామాని రూపాణి చ మంగళాని తే,
క్రియాసు య స్త్వచ్చరణారవిందయో రావిష్టచిత్తో న భవాయ కల్పతే. ౩౭

దిష్ట్యా హరేఽస్యా భవతః పదో భువో భారోఽపనీత స్తవ జన్మనేశితుః,
దిష్ట్యాఽఙ్కితాం త్వత్పదకైః సుశోభనై ర్ద్రక్ష్యామ గాం ద్యాం చ తవానుకంపితామ్. ౩౮

న తేఽభవస్యేశ భవస్య కారణం వినా వినోదం బత తర్కయామహే,
భవో నిరోధః స్థితి రప్యవిద్యయా కృతా యత స్త్వయ్యభయాశ్రయాత్మని. ౩౯

ఇంద్రాదనామరూపేభ్యః స్వస్య ప్రోద్ధారసాధనస్య నామాదే ర్వైలక్షణ్యం వదంతి స్తువంతి (శృణ్వన్నితి.) యః పుమాన్, తే తవ మంగళావహాని నామరూపాణి. శృణ్వన్ వక్తృసన్నిధౌ సతి గృణన్ శ్రోతృసన్నిధౌ. తదుభయాసన్నిధౌ. నామాని స్మరన్. రూపాణి చింతయన్. సంస్మరయన్నితి జర్థ స్త్వవివక్షితః. క్రియాసు వైదికక్రియాసు. అసనాటనభోజనాదిక్రియాస్వపి. త్వచ్చరణారవిందయో రాసక్తా మతి ర్యస్య తథాభూత స్స పుమాన్. భవాయ శ్రేయస్సమృద్ధ్యై. కల్పతే. నేతిపాఠే భవాయ సంసృతయే, న కల్పతే, కింతు ముక్తయ ఇత్యర్థః. ౩౭

ఆత్మనాం ప్రకృతావతారప్రయుక్త మనుగ్రహ మావిష్కుర్వంత స్తువంతి (దిష్ట్యేతి.) దిష్ట్యేత్యానందద్యోతక మవ్యయం. హే హరే ఆశ్రితార్తిహారిన్. ఈశ్వరస్య జన్మనా భవత స్తవ పదా పాదవిన్యాసేన చ. పద ఇతి పాఠే, చితశ్చ అస్యా. భువో భారోఽపనీతః. అపనీతప్రాయః, ఇదం దిష్ట్యా అస్మాక మానంద ఇత్యర్థః. ఏవ ముత్తరత్రాపి. సుశోభనైః ధ్వజవజ్రాంకుశాదిచిహ్నై శ్చారుభిః, పదకైః పాదవిన్యాసైః, రలంకృతాం. తవ త్వయా. అనుకంపితాం చ. గాం భూమిం, ద్యాం ద్రక్ష్యామః. నిత్యవిభూతి మివ ద్రక్ష్యామః. ఏత ద్దిష్ట్యా సంకల్పమాత్రనిర్వర్త్య జగద్రక్షణస్య తవావతార ప్రయోజనం భక్తానుగ్రహ ఏవేత్యుక్తం. ౩౮

అథావతారనిమిత్తమావిష్కుర్వంత స్తువంతి (నేతి.) హే ఈశ, అభవస్య కర్మాధీనోత్పత్తి రహితస్య, తవ భవస్య జన్మనః. కారణం నిమిత్తం. వినా వినోదం లీలార్థం సంకల్పం వినా. అన్య న్న తర్కయామహే. బతేత్యాశ్చర్యే. అనితరసాధారణత్వా ద్విస్మయః. యథా సృష్ట్యాదిజగద్వ్యాపారో వినోదమాత్రానుకూలసంకల్పమూలకః, తద్వజ్జన్మాదీ త్యభిప్రాయేణాహుః. (భవ ఇతి.) హే అభయ యతో వినోదాదేవ నిమిత్తాత్ అవిద్యయా సంసారిణాం జ్ఞానవిరోధిన్యా ప్రకృత్యా జగత ఉత్పత్త్యాదయో వికారా స్త్వయ్యాశ్రయే ఆధారభూతే. అంతరాత్మని చ త్వయి కృతాః. త మేవ వినోద మభవస్య, తవ భవకారణం మన్యామహ ఇత్యర్థః. ఆశ్రయాత్మని కృతా ఇత్యనేన ఉత్పత్త్యాదయో వికారాః ప్రకృతిగతాః న స్వరూపగతా ఇతి సూచితమ్. ౩౯

మత్స్యాశ్వకచ్ఛపవరాహనృసింహహంసరాజన్యవిప్రవిబుధేషు కృతావతారః.
త్వం పాసి న స్త్రిభువనం చ యథాఽధునేశ భారం భువో హర యదూత్తమ వన్దనం తే.

దిష్ట్యాఽమ్బ తే కుక్షిగతః పరః పుమా నంశేన సాక్షా ద్భగవా న్భవాయ నః.
మాభూ ద్భయం భోజపతే ర్ముమూర్షో ర్గోప్తా యదూనాం భవితా తవాత్మజః. ౪౦

ఇత్యభిష్టూయ పురుషం యద్రూప మనిదన్యథా.
బ్రహ్మేశానౌ పురోధాయ దేవాః ప్రతి దివం యయుః. ౪౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే,
ద్వితీయోఽధ్యాయః.

యథా మత్స్యాద్యవతారపరిగ్రహేణాస్మా న్రక్షితవాన్, ఏవ మధునా భూభారాపహారద్వారాఽస్మాన్పాహీత్యాహుః (మత్స్యేతి.) మత్స్యాదిషు కృతః పరిగృహీతోఽవతారః, యేన తథాభూత, స్త్వ మస్మాన్ త్రిలోకీం చ యథా పాసి రక్షితవాన్, తథా అధునాఽపి భువో భారం హర అపనయ, హే యదూత్తమ, తే తుభ్యం వందనం నమ ఇత్యర్థః. ౩౯

దేవకీం ప్రత్యాహుః (దిష్ట్యేతి.) హే అంబ, నోఽస్మాకం, భవాయ సమృద్ధ్యై. అంశేన స్వసంకల్పేన హేతునా, పరమపురుషో, భగవా న్సాక్షా త్తవ కుక్షిం ప్రవిష్టః ముమూర్షో ర్భోజపతేః కంసా ద్భయం, తవ మాభూత్, తవాత్మజో యదూనాం గోప్తా, భవితా భవిష్యతి ౪౦
యథా యస్య భగవతో రూప మవిదన్ తథా స్వమత్యనుసారేణ తం పరమపురుష మభిష్టూయ. బ్రహ్మరుద్రౌ పురస్కృత్య, దేవా స్త్రిదివం ప్రతి యయుః. ౪౧

ఇతి శ్రీవత్స్యాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణాగమబలసమధిగతప్రపన్నశాస్త్రార్థసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా విరచితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం, ద్వితీయోఽధ్యాయః.

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథ సర్వగుణోపేతః కాలః పరమశోభనః,
యర్హ్యేవాజనజన్మర్క్షం శాన్తర్క్షగ్రహతారకమ్. ౧

దిశః ప్రసేదు ర్గగనం నిర్మలోడుగణోదయమ్,
మహీ మఙ్గళభూయిష్ఠా పురగ్రామవ్రజాకరా. ౨

నద్యః ప్రసన్నసలిలా హ్రదా జలరుహశ్రియః,
వవౌ వాయు స్సుఖస్పర్శః పుణ్యగన్ధవహః శ్శుచిః. ౩

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

అథ భగవదవతారం ప్రస్తౌతి (అథేతి.) యర్హ్యేవ, అజనజన్మ, అజనస్య కర్మాయత్తోత్పత్తి రహితస్య భగవతో జన్మ అథ తదా కాలః సర్వై ర్గుణై రుపేతః, అత ఏవ పరమశోభనోఽభూదితి శేషః. తదేవ ప్రపంచయతి. శాంతర్క్ష గ్రహతారకం, ఋక్షం భగవజ్జన్మర్క్షం రోహిణ్యాఖ్యం, తస్మిన్. శాంతాః అనుకూలాః అన్యేషు చ నక్షత్రేషు గ్రహాః సూర్యాదయః, తారకాః అశ్విన్యాదివ్యతిరిక్తనక్షత్రాణి చ యస్మిన్. యథా భవతి, తథాఽభూ దితి క్రియావిశేషణం. యద్వా, అజనా ద్భగవతో జన్మ యస్య తస్య ప్రజాపతే ర్య దృక్షం రోహిణ్యాఖ్యం, తస్మిన్నిత్యాది పూర్వవత్. ౧

తథా దిశః ప్రసేదుః ప్రసన్నా బభూవుః, గగనం నిర్మలానాం, ముడూనాం నక్షత్రాణాం గణో యస్మిన్ తథాభూతం, పురాణాం ప్రాకారోపేతానాం, గ్రామాణాం త ద్రహితానాం, వ్రజానాం గోష్ఠానాం చాకరా ఆశ్రయభూతా, మహీ మఙ్గళభూయిష్ఠా బభూవ. ౨

నద్యస్తు ప్రసన్నాని సలిలాని యాసు తథాభూతాః హ్రదా స్తు జలరుహాణాం. శ్రీః, యేషు, తథాభూతాః వనానాం, రాజయః పంక్తయ స్తు ద్విజానాం పక్షిణాం, అళీనాం భృఙ్గాణాం చ కులానాం సంఘానాం సన్నాదో యేషు తాని స్తబకాని, యాసు, తథాభూతాః, వాయుస్తు శుచిః ధూళిరహితః, పుణ్యగంధవహః సుగంధి స్సుఖస్పర్శ వవౌ ప్రససార. ౩

అగ్నయ శ్చ ద్విజాతీనాం శాన్తా స్తత్ర సమిన్ధత,
మనాంస్యాస న్ప్రసన్నాని సాధూనా మసురద్రుహామ్. ౪

జాయమానే ఽజనే తస్మి న్నేదు ర్దున్దుభయో దివి,
జగుః కిన్నరగన్ధర్వా స్తుష్టువు స్సిద్ధచారణాః. ౫

విద్యాధర్య శ్చ ననృతు రప్సరోభి స్సమం తదా.
ముముచు ర్మునయో దేవా స్సుమనాంసి ముదాన్వితాః. ౬

మన్దం మన్దం జలధరా జగర్జు రనుసాగరమ్,
నిశీథే తమఉద్భూతే జాయమానే జనార్దనే ౭

శ్రీకృష్ణావతారఘట్టః.

దేవక్యాం దేవరూపిణ్యాం విష్ణు స్సర్వగుహాశయః.
ఆవిరాసీ ద్యథా ప్రాచ్యాం దిశీన్దు రివ పుష్కలః. ౮

ద్విజాతీనాం త్రైవర్ణికానా మగ్నయః ధూమ్యాని శాన్తా స్తదా సమైంధత "శాంతదీప్తాః" జ్వలిత్వా, నమేధిత ... అతో తస్మిన్ కాలే ... ఆసురద్రుహాం, దేవానాం సాధూనాం చ మనాంసి ప్రసన్నాన్యాసన్. ౪

తస్మి న్నజనే జాయమానే సతి, దివి దున్దుభయో నేదుః ధ్వనుః. కుసుమాని సమంతతో ముముచు రిత్యన్వయః. ౫-౬

జనార్దనే జాయమానే నిశీథే అర్ధరాత్రే తమసా అంధకారే ణోద్భూతే వ్యాప్తే సతి మేఘాః. మందం మంద మనుసాగరం సాగర మనుస్సృత్య జగర్జుః, యథా సాగరో ధ్వనతి, తద్వత్. సాగర మిత్యుపాతే ఆదరయుక్తం యథాతథా, అనుజగర్జు . ౭

తదా దేవరూపాయాం దేవతాంశత్వాత్తుల్యాయాం, సర్వేషాం జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజః ప్రభృతీనాం గుణానా మాశ్రయో విష్ణు, రావిరాసీ దావిర్బభూవ, యథా ప్రాచ్యాం దిశి పుష్కలః షోడశకలాపరిపూర్ణ స్తద్వత్. ఇవశబ్దో వాక్యాలంకారే. ౮

(శ్రీకృష్ణావతారఘట్టః)

త మద్భుతం బాలక మమ్బుజేక్షణం చతుర్భుజం శఙ్ఖగదాద్యుదాయుధమ్.
శ్రీవత్సలక్ష్మం గళశోభికౌస్తుభం పీతామ్బరం సాన్ద్రపయోదసౌభగమ్.
మహార్హవైదూర్యకిరీటకుణ్డలత్విషా పరిష్వక్తసహస్రకున్తలమ్.
ఉద్దామకాఞ్చ్యఙ్గదకఙ్కణాదిభి ర్విరోచమానం వసుదేవ ఐక్షత. ౯

స విస్మయోత్ఫుల్లవిలోచనో హరిం సుతం విలోక్యానకదున్దుభి స్తదా.
కృష్ణావతారోత్సవసమ్భ్రమో ఽస్పృశ న్ముదా ద్విజేభ్యో ఽయుత మాప్లుతో గవామ్. ౧౦

అథైన మస్తౌ దవధార్య పూరుషం పరం నతాఙ్గః కృతధీః కృతాఞ్జలిః.
స్వరోచిషా భారత సూతికాగృహం విరోచయ న్తం గతభీః ప్రభావవిత్ ౧౧

[illegible] బాలకం వసుదేవ ఐక్షత అపశ్య దిత్యన్వయః. కథంభూతం అద్భుత మదృష్ట [illegible] అమ్బుజే [illegible] ఈక్షణే నేత్రే [illegible] చత్వారో భుజా యస్య శఙ్ఖాదీన్యుద్గృతాని [illegible] ఆదిశబ్దేన చక్ర [illegible] గదాః శ్రీవత్స [illegible] చిహ్నం యస్య. ఆస్తాం [illegible] శ్రీవత్స [illegible] శ్రీవత్సలక్ష్మః [illegible] స్వరూపే అపి "న [illegible]" [illegible] శ్రీ [illegible] వత్సలాం [illegible] అనపాయినీ [illegible] గళే కణ్ఠే శోభాశోభా కౌస్తుభో యస్య పీతం అమ్బరం [illegible] సాన్ద్రనీలాభ్ర [illegible] స్యేవ సౌభగం సౌన్దర్యం వర్ణ ఇతి యావత్ యస్య మహార్హా [illegible] వైదూర్యాదిరత్నాని యస్మిన్ తస్య కిరీటస్య కుణ్డలయో శ్చ త్విషా కాన్త్యా పరిష్వక్తాః అనుగ్రాహాః సహస్రకున్తలాః యస్య ఉద్దామైః శ్లాఘ్యైః. కాఞ్చ్యఙ్గదాదిభి ర్విరోచమానమ్. ౯

వసుదేవః తం హరిం సుతం విలోక్య. విస్మయే నోత్ఫుల్లే వికసితే లోచనే యస్య కృష్ణావతారరూపో [illegible] త్సంభ్రమో యస్య తథాభూత స్తదైవాప్లుతః స్నాతః ద్విజేభ్యో గవా మయుత మస్పృశత్ దాతుం సంకల్పితవా విత్యర్థః. తదా కంసనిగృహీతస్య దానాసంభవాత్. ౧౦

అథ హేభారత స్వరోచిషా సూతికాగృహం విరోచయంతం ఏనం కుమారం పరమపురుష మవధార్య నిశ్చిత్య నతం ప్రణతం అఙ్గం యస్య కృతో బద్ధోఽఞ్జలి ర్యేన కృతా సమాహితా ధీ ర్యేన గతా భీః కంసజా యస్య తథాభూతో వసుదేవ స్తస్య భగవతః ప్రభావం జాన న్నస్తౌత్ తుష్టావ. ౧౧

స్వస్వరూపేణావిర్భూతం భగవంతం ప్రతి వసుదేవకృతస్తుతిః.

వసుదేవ ఉవాచ —

విదితోఽసి భవాన్ సాక్షాత్పురుషః ప్రకృతేః పరః.
కేవలానుభవానన్దస్వరూప స్సర్వబుద్ధిదృక్, ౧౨

స ఏవ స్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్వాఽగ్రే త్రిగుణాత్మకమ్,

స్తుతి మేవ దర్శయతి (విదితోఽసీ త్యాదిభి ర్దశభిః.) తావత్ "సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ విజ్ఞాన మానందం యతో వా ఇమాని భూతానీ" త్యాదిభి ర్వేదాంతవాక్యై రవగతం స్వరూపత స్స్వభావత శ్చ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం బ్రహ్మ తదేవ త్వ మితి స్తౌతి విదితోఽసీతి ద్వాభ్యాం. ప్రకృతిశబ్దే నాత్ర "భూమి రాపోఽనలో వాయుః, అపరేయ మిత స్త్వన్యా" మితి శ్లోకద్వయప్రతిపాదితం చిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయం తన్త్రేణ వివక్షితం, నత్వచేతనప్రకృతిరేవ, సర్వబుద్ధిదృ గితి సర్వసాక్షిత్వోక్తేః జీవా ద్వ్యావృత్తే రవ్యవగమాత్ ముక్తజీవస్వరూపస్య తత్సమ్భవేఽపి "స్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్వాఽగ్రే త్రిగుణాత్మకి" మిత్యవగతజగద్వ్యాపారాసమ్భవాత్ తదసమ్భవస్య "జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వా చ్చే"తి సూత్రితత్వాత్ యద్వా ప్రకృతేః పర ఇత్యనేన, అచేతనప్రకృతేః పరత్వ ముచ్యతే, సర్వబుద్ధిదృక్ స ఏవేత్యాదినా బద్ధముక్తజీవాభ్యాం పరత్వ ముచ్యతే. యః ప్రకృతేః పరో విలక్షణోఽసౌ కేవల మనుభవః జ్ఞాన మానంద శ్చ స్వరూపం యస్య సః అనుభవస్వరూప ఇత్యేతావదుక్తే దుఃఖస్యాపి జ్ఞానాత్మకత్వేన తత్స్వరూపత్వం ప్రతీయేత. అత స్తద్వ్యావృత్తయే ఆనంద ఇత్యుక్తం. ఆనందోఽనుకూలం జ్ఞానం స్వరూపం యస్యేత్యర్థః, కేవలశబ్దేన దుఃఖసమ్భిన్నానుభవ వ్యావృత్తిః సర్వాబుద్ధీ స్తద్వృత్తీ ర్యుగప త్పశ్యతీతి తథా, అనేన బద్ధజీవా ద్వ్యావృత్తి రుక్తా. ౧౨

అథ ముక్తజీవా ద్వ్యావర్తయితు మాహ (స ఏవేతి,) యః ప్రకృతేః పరః సర్వబుద్ధిదృక్ స ఏవ త్వం అగ్రే సృష్టేః ప్రాక్కారణత్వేనావస్థిత ఇతి శేషః. స్వప్రకృత్యా స్వశరీరభూతయా మహదాదిపృథివ్యంతరూపేణ పరిణతయా త్రిగుణాత్మకయా, ఇదం పరిదృశ్యమానం స్థూలచిదచిదాత్మకం సత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామరూపత్వేన తద్వశ్యజీవప్రచురత్వేన చ తదాత్మకం జగ త్సృష్ట్వా, అను పశ్చా త్తజ్జగత్ప్రవిష్టః, స్థిత్యర్థం సఙ్కల్పరూపజ్ఞానే ప్రవిష్టః, సృష్టిదశాయా మపి ప్రవిష్టత్వాత్ తథాప్యప్రవిష్ట ఇవ భావ్యసే ప్రవిష్టజగద్గతవికారై రస్పృష్ట ఇవ భావ్యసే విజ్ఞాయస ఇత్యర్థః. తథా శ్రూయతే "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ సత్యం చానృతం చ సత్య మభవ" దితి విచిత్రచిద

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి వసుదేవకృతస్తుతిః)

తదను త్వం హ్యప్రవిష్టః ప్రవిష్ట ఇవ భావ్యసే. ౧౩
యథేమే వికృతా భావా స్తథా తే వికృతైః సహ.
నానావీర్యాః పృథగ్భూతా విరాజం జనయన్తి హి. ౧౪
సన్నిపత్య సముత్పాద్య దృశ్యన్తేఽనుగతా ఇవ.

చిద్రూపేణ విక్రియమాణ మపి బ్రహ్మ. సత్య మేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదోషమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానంద మేకస్వరూప మేవాభవ దిత్యర్థః. ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థః. అప్రవిష్ట ఇవ తద్గతదోషాస్పృష్ట ఏవ భావ్యస ఇత్యర్థః. ౧౩

నను కార్యానుప్రవిష్టస్య మమ కార్యా త్ప్రాగేవ తత్కారణతయాఽవస్థానం కథంతరాం కార్యగతవికారాస్పృష్టత్వం చేత్యాశఙ్క్య తదుభయం మహదాదిపృథివ్యంతా చేతనదృష్టాంతముఖే నోపపాదయతి। (యథేత్యాదిభి శ్చతుర్భిః) తావ ద్దృష్టాంతం శిక్షయతి (యథేతి ద్వాభ్యాం) సప్త మహదహఙ్కారతన్మాత్రరూపాః. వికృతాః ప్రకృతివికారాత్మకాః. భావాః పదార్థాః, యే త ఇమే తై ర్వికృతైః తద్వికారరూపైః, ఆకాశాదిస్థూలభూతై రింద్రియై స్సాధిదైవతైశ్చ సహ ... తై రిప్రాతే యే చ వికృతా మహదాదయో భావాః, తథా యే చ తద్వికారాః. స్థూలభూతరూపా స్తై స్సహైకస్వరూపాః తావ న్నానావీర్యావిభిన్నశక్తయః. బ్రహ్మాండరూపైకకార్యోత్పాదనోపయుక్తైకరూపసామర్థ్యరహితా ఇత్యర్థః. అత్ర హేతుః, పృథగ్భూతాః పరస్పరసమ్మేళనరహితా స్తావ దేవం భూతా స్సంతః. “హంతాహ మిమా స్తిస్రో దేవతా అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తాసాం త్రివృతం త్రివృత మేకైకాం కరవాణి నామరూపవ్యాకరోత్ త్రివృతం త్రివృత మేకైకా మకరో” దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వదనుప్రవేశపూర్వకత్వత్కర్తృకత్రివృత్కరణద్వారా త్రివృత్కరణం పఞ్చీకరణ స్యాప్యుపలక్షణం. సన్నిపత్య సముత్పాద్య సంహతత్వం సమాగతత్వం చేత్యవస్థాద్వయం ప్రాప్య “సమేత్యాన్యోన్యసంయోగపరస్పరసమాశ్రయా” ఇతి వైష్ణవవచనాత్ తత్ర సంహతత్వం నామ పృథక్స్థిత్యనర్హసంయోగమాత్రం సమాగతత్వం పృథక్స్థిత్యనర్హసంశ్లేషవిశేషః. విరాజం బ్రహ్మాండం త్వచ్ఛయనస్థానం జనయంతి. హి శబ్దేన “మహదాద్యా విశేషాంతా హ్యండ ముత్పాదయంతి తే” ఇతి వైష్ణవాదిపురాణాంతరప్రసిద్ధి ర్ద్యోత్యతే. ఏవం సమష్ట్యా గ్విరాజముత్పాద్య అనుగతా ఇవ దృశ్యంతే అండాంతర్గతా ఇవ దృశ్యంతే, ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థః. అండాంతర్గతా ఇవ తత్రైవోత్పన్నా ఇవ దృశ్యంతే నత్వండోత్పత్తేః. ప్రాగేవ విద్యమానా ఇవేత్యర్థః. కిఞ్చైతావతా తేషాం తత్రోత్పత్తి రితి

ప్రాగేవ విద్యమానత్వాన్న తేషామిహ సమ్భవః, ౧౫

ఏవం భవాన్ బుద్ధ్యనుమేయలక్షణై ర్గ్రాహ్యై ర్గుణై స్సన్నపి తద్గుణాగ్రహః,
అనావృతత్వా ద్బహి రన్తరం న తే సర్వస్య సర్వాత్మన ఆత్మవస్తునః ౧౬

శక్య్యం వక్తు మిత్యభిప్రాయేణాహ (ప్రాగేవేతి.) అండోత్పత్తేః ప్రాగేవ విద్యమానత్వా త్పృథివ్యాదీనా మండాన్త ర్నోత్పత్తి రిత్యర్థః. ౧౪-౧౫

దృష్టాంతాభిప్రేత మర్థం దార్ష్టాంతికేఽనుగమయతి (ఏవ మితి.) యథా మహదాది విశేషాంతానా మండోత్పత్తేః ప్రాగేవ తత్కారణతయాఽవస్థాన మండాంతర్గతదేవమనుష్యాదిభావే ష్వనువృత్తి శ్చ తథా భవా నపి కృత్స్నజగదుత్పత్తేః ప్రాగేవ తత్కారణతయా అవస్థిత స్తదను ప్రవిష్టః అథానుప్రవిష్టోఽప్యప్రవిష్ట ఇవ భావ్యస ఇత్యేత దుపపాదయతి (బుద్ధీతి.) సన్నపి దేవమనుష్యాదిపదార్థే ష్వనుప్రవిశ్య విద్యమా నోఽపి బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః జ్ఞానవిరూపస్వభావైః గ్రాహ్యై రైంద్రియకైః గుణైః గుణమయై ర్దేవాదిపదార్థై ర్గుణకార్యై ర్విశిష్టోఽపీతి శేషః. తద్గుణాగ్రహ తద్గుణై ర్దేవాదిభావగతవికారై ర్న గృహ్యతే నోపాదీయతే న స్పృశ్యత ఇతి యావత్ తథా తద్గుణమయకార్యసాక్షాత్కర్తా భవా న్బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః గ్రాహ్యై ర్గుణై ర్విశిష్టోఽపి సదా ఏకరూపో నిర్వికారః నిరస్తనిఖిలదోషః అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానందస్వరూపః ఏకరూపత్వేనావతిష్ఠత ఇత్యర్థః. యద్వా బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః గ్రాహ్యై ర్గుణై స్స న్నపి తై స్సహ వర్తమానోఽపి తద్గుణాగ్రహః తద్గతవికారాస్పృష్టః పాఠాంతరే తత్సాక్షీ త్వర్థా నతు తద్గతవికారస్పృష్ట ఇత్యన్వయః. కథం తద్విశిష్టస్యాపి తద్గతవికారాస్పర్శ ఇత్యత్రాహ (అనావృతత్వాది.) అనావృతత్వా దసఙ్కుచితజ్ఞానత్వా న్నిత్యా సఙ్కుచితా-పరిచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వేన జీవస్యేవ కర్మాయత్తజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాదివికారాభావాత్. అనేన జీవగతవికారాస్పర్శ ఉక్తః. అనావృతత్వే హేతు మాహ (బహిరంతరం నత ఇతి.) బహిర్భాగః తత్ప్రతిసమ్బంధ్యంతర్భాగ శ్చ తే తవ నాస్తి వ్యాపిత్వా దపరిచ్ఛిన్న స్యావరణాసమ్భవా దితి భావః. వ్యాపిత్వ మచేతనగతదోషాస్పర్శం చాహ సర్వస్య కృత్స్నజగత్కారణతయా తదనన్యత్వే నావస్థితస్య కిం సర్వత్వం స్వరూపేణ నేత్యాహ సర్వాత్మనః సర్వశరీరకస్య శరీరాత్మభావనిబంధన మేవానన్యత్వం న తు స్వరూపాభేదరూప మితి భావః. శరీరగోచరబుద్ధిశబ్దానాం శరీరిపర్యంతత్వా త్సర్వశరీరకత్వేఽపి సర్వానన్యత్వ మవిహత మేవేతి భావః. యత స్సర్వాత్మా అత ఏవ న సర్వగతదోషసంస్పర్శప్రసఙ్గః న హి దేహగతా బాల్యాదయో ధర్మా స్తదాత్మని ప్రసజంతీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి. (ఆత్మవస్తున ఇతి.) సర్వేషా మాత్మభూతస్య తవ బహిరంతరం నేత్యన్వయః. యద్యపి బాలోఽహం యువాఽహ మితి దేహధర్మా స్తదాత్మని ప్రతీయన్తే తథాఽపి సా ప్రతీతి ర్జీవానాం దేహాత్మభ్రాంతిమూలా పరమపురుషస్య త్వనావృతత్వా దావరణమూలక దేహాత్మభ్రాంత్యదే రభావా దాత్మని న శరీరగతదోషసంస్పర్శ స్తత్ప్రతీతి శ్చా స్తీతి భావః. ౧౬

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి వసుదేవకృతస్తుతిః)

యఆత్మనో దృశ్యగుణేషు సన్నితి వ్యవస్యతే స్వవ్యతిరేకతో బుధః,
వినాఽనువాదం చ న తన్మనీషితం సమ్యగ్యతస్త్యక్త ముపాదదత్పుమాన్. ౧౮

త్వత్తోఽస్య జన్మస్థితిసంయమాన్విభో వదన్త్యనీహా దగుణా దవిక్రియాత్.

ఏతదేవ విశదయితుం పరమపురుషస్య ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వేన దేహాత్మభ్రాంత్యభావం జీవస్య తద్వైపరీత్యం చాహ. (య ఇతి.) యో భగవాన్ బుధ స్సర్వజ్ఞః శశ్వ త్స్వయాథాత్మ్యజ్ఞ ఆత్మన స్స్వస్మా ద్వ్యతిరేకతః భేదాధ్యవసాయాత్ దృశ్యగుణేషు దృశ్యే ష్వైంద్రియకేషు గుణేషు గుణకార్యేషు దేవాదిభావేషు స న్నితి వ్యవస్యతే దేవాదిపదార్థే ష్వంతరాత్మతయాఽవస్థితమప్యాత్మానం సన్నిత్యేవ నిర స్తనిఖిలదోషత్వే నాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానందస్వరూపత్వేన చైకరూపతయా నిర్వికారత్వే నైవ వ్యవస్యతి వివినక్తి. ఆత్మనేపదం త్వార్షం చ స్త్వర్థః. తన్మనీషితం తు తస్య జీవస్య మనీషిత మధ్యవసాయః బాలోఽహం యువాఽహం దేవోఽహం మనుష్యోఽహ మిత్యధ్యవసాయ స్తు అనువాదం వినా న సమ్యక్ వివేకిభి ర్నిషేధార్థ మనువాదం వినా న సమ్యక్ వా బాధితః, తన్మనీషితం కేవలనిషేధార్థ మనువాదరూపతయోపయుజ్యతే న త్వబాధిత మిత్యర్థః. కుతః? యతః వివేకిభి స్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్య విద్భి స్త్యక్తం పరిహృతం బాధితం మనీషితం పుమాన్ దేహాత్మభ్రాంతిమా నుపాదదత్ హితబుద్ధ్యో పాదత్తే ఽతేవం శశ్వత్ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వా ద్దేహాత్మభ్రాంత్యభావా చ్ఛరీరభూతచిదచిద్గత వికారాభావాత్ప్రవిష్టస్యాప్యప్రవిష్టప్రాయత్వా త్కృత్స్నజగదుత్పత్తేః ప్రాక్తత్కారణతయా నిర్వి కారత్వేన చావస్థితో భవా నిదం జగత్ససర్జేతి సముదాయార్థః. ౧౮

నను నిర్వికారస్య మమ కథం వికారాశ్రయత్వరూపం జగత్కారణత్వ మిత్యత్రాహ(త్వత్త ఇతి) హేవిభో అనీహాత్ సఙ్కల్పేతరవ్యాపారరహితాత్ అగుణాత్ సత్త్వాదిగుణత్రయరహితా దవిక్రియా దవిక్రియస్వరూపాదపి త్వత్త ఏవ కారణా దస్య జగతో జన్మాదీన్వదంతి సంయమో లయః "నిష్క్రియం నిష్కళం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమ్. సత్యం జ్ఞాన మనంతం, సదేవ సౌమ్యేద మగ్ర ఆసీ దేక మేవాద్వితీయం తదైక్షత బహుస్యా" మిత్యాదయో వేదాంతాః ప్రతిపాదయంతీత్యర్థః. కథ మగ్నినా సిఞ్చేదితివ దసఙ్గత మర్థం వేదాంతా అపి ప్రతిపాదయేయు రిత్యత్రాహ (త్వయీతి.) త జ్జగత్కారణత్వ మీశ్వరే ప్రకృతిపురుషనియంతరి తచ్ఛరీరకే బ్రహ్మణి నిమిత్తత్వోపాదానత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తి త్వాద్యనంతకల్యాణగుణైః స్వరూపేణ చ బృహత్త్వవతి సర్వశక్తౌ త్వయి న విరుధ్యతే సూక్ష్మ చిదచిద్విశిష్టే సర్వశక్తౌ త్వయి కారణత్వమవిరుద్ధ మేవ స్వరూపస్య నిర్వికారత్వేఽపి స్వశరీరభూత

త్వయీశ్వరే బ్రహ్మణి నో విరుధ్యతే తదాశ్రయత్వా దుపచర్యతే గుణైః. ౧౮

స త్వం త్రిలోకస్థితయే స్వమాయయా బిభర్షి శుక్లం ఖలు వర్ణ మాత్మనః,
సర్గాయ రక్తం రజసోపబృంహితం కృష్ణం చ వర్ణం తమసా జనాత్యయే. ౧౯

త్వ మస్య లోకస్య విభో రిరక్షిషు ర్గృహేఽవతీర్ణోఽసి మమాఖిలేశ్వర,
రాజన్యసంజ్ఞాసురకోటియూథపై ర్నిర్వ్యూహ్యమానా నిహనిష్యసే చమూః. ౨౦

చిదచిద్ద్వారా వికారాశ్రయత్వా త్తదాశ్రయత్వరూపం కారణత్వమవిరుద్ధ మేవేత్యర్థః. నను సృజ్యత్వాదే శ్శరీరభూతచిదచిద్గతత్వా త్కథం మమ సాక్షా త్సృజ్యత్వాదివ్యపదేశ ఇత్యత్రాహ (ఆశ్రయత్వాదితి.) స్వశరీరభూతకార్యవర్గ స్యాశ్రయత్వా దంతరాత్మతయా ధారకత్వా చ్ఛరీరగతై రుత్పత్త్యాదిభి ర్విశిష్టే త్వయి త దుపచర్యతే శరీరద్వారక ముచ్యతే న తు సాక్షా దుచ్యత ఇత్యర్థః. ౧౮

నను వాహనం జగజ్జన్మ సంయమకారణ మపి తు బ్రహ్మరుద్రా దీత్యత్రాహ (సత్వ మితి.) స ఉక్తవిధ స్త్వం త్రిలోకస్య. స్థితయే పాలనాయ ఆత్మన స్స్వస్య మాయయా సఙ్కల్పేన శుక్లం విశుద్ధం వర్ణ మాకారం రజ స్తమోభ్యా మననువిద్ధ మప్రాకృతం శుద్ధసత్త్వమయం విగ్రహం బిభర్షి సాక్షా దుపాదత్సే సర్గాయ త్రిలోకసృష్టయే తు రజసా రజోగుణేనోపలక్షితేన చతుర్ముఖాఖ్యజీవేనోప బృంహితం అధిష్ఠితం రక్తం వర్ణం రజోగుణమయం వర్ణం శరీరం బిభర్షి చతుర్ముఖాఖ్యజీవద్వారా బిభర్షీత్యర్థః. తథా జన స్యోత్పత్తిమతః త్రిలోకస్యాత్యయే ప్రళయే నిమిత్తే తమసా గుణే నోపలక్షితేన రుద్రాఖ్యజీవే నోపబృంహితం కృష్ణం తమోగుణమయం వర్ణం శరీరం బిభర్షి బ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవాను ప్రవేశేన జన్మసంయమౌ కరోషి స్థితిం తు సాక్షా త్త్వమేవ కరోషీత్యర్థః. అత్ర శుక్లరక్తకృష్ణశబ్దై స్సత్వరజ స్తమోగుణా లక్ష్యన్తే యథా "అజా మేకాం లోహితశుక్లకృష్ణా" మిత్యత్ర తద్వ ద్రజ స్తమ శ్శబ్దాభ్యాం తద్గుణప్రచురౌ బ్రహ్మరుద్రాఖ్యౌ జీవౌ వర్ణశబ్దేన శరీరం సత్వ మిత్యేకం పదం వా శుక్లం రజ స్తమోభ్యా మననువిద్ధసత్వం శుద్ధసత్వమయం వర్ణం శరీరం బిభ ర్షీత్యన్వయః. ౧౯

యద్యపి భవా న్దుష్కృద్వినాశపూర్వకం త్రిలోకపాలనాధికృతత్వా త్తదుపయుక్తయా స్వాసాధారణ్యా తన్వా అవాతర త్తథా ప్యేనాం తిరోధాప్య మనుష్యసజాతీయాం తను మాశ్రయ అన్యథా అధునైవాయం కంసోఽభిద్రవతీత్యత్రాహ (త్వ మస్యేతి ద్వాభ్యామ్.) హేవిభో అఖిలేశ్వర అస్య లోకస్య రిరక్షిషుః పాలయితు మిచ్ఛుః మమ గృహే కళత్రే అవతీర్ణోఽపి, అస్యేతి కర్మణి షష్ఠీ రాజన్యసంజ్ఞా యే అసురసఙ్ఘా స్తేషాం కోటిభి ర్నిర్వ్యూహ్యమానాః ప్రచోద్యమానా శ్చమూ స్సేనాః నిహనిష్యసి. ౨౦

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః)

అయం త్వసభ్య స్తవ జన్మనో గృహే శ్రుత్వాగ్రజాం స్తే న్యహన త్సురేశ్వర.

స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః.

స తేఽవతారం పురుషైః సమర్పితం శ్రుత్వాఽధునైవాభిసర త్యుదాయుధః. ౨౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథైన మాత్మజం వీక్ష్య మహాపురుషలక్షణమ్.
దేవకీ త ముపాధావ త్కంసా ద్భీతా శుచిస్మితా. ౨౨

దేవ క్యువాచ—

రూపం య త్తత్ప్రాహు రవ్యక్త మాద్యం బ్రహ్మ జ్యోతి ర్నిర్గుణం నిర్వికారమ్.

తథా. హేసురేశ్వర అసభ్య స్సత్సభాప్రవేశానర్హః, ఖలేశ్వర ఇతి పాఠే దుష్టాగ్రగణ్యః. అయం కంసో మమ గృహే తవ జన్మ శ్రుత్వా భవిష్యతీతి శ్రుత్వా తన్మాత్సర్యాదేవ హేతో స్తవాగ్రజా న్యహనత్ హతవాన్. కంసోఽధునా పురుషైః స్వభృత్యైః సమర్పితం నివేదితం శ్రావితం యావత్ తవావతారం. శ్రుత్వా అధునైవోద్ధృత మాయుధం ఖడ్గం యేన తథాభూతోఽభిసరతి అభ్యేతి అత ఏవ త్వం తిరోధాపయేతి భావః, అధునా అభిసరన్త మపి హంతుం ప్రభు రేవ త్వం, తథా ప్యహం తతో బిభేమీతి చ భావః. ౨౧

అథైనం దేవక్యపి స్తుత్వా ప్రార్థయామాసేత్యాహ (అథేతి.) మహాపురుషస్య భగవతోఽసాధారణవిలక్షణాని చతుర్భుజత్వాదీని యస్య త మేన మాత్మజం వీక్ష్య పరమపురుషం జ్ఞాత్వా. పూర్వం కంసా ద్భీతాఽపి. శుచిస్మితం యస్యా స్తథాభూతా స్వపుత్రరూపభగవద్దర్శనేన నివృత్తభీతిత్వా చ్ఛుచిస్మితా సతీ దేవకీ త ముపాధావత్ తుష్టావ. ౨౨

ఉపాధావన మేవాహ (రూప మిత్యాదిభి శ్చతుర్భిః.) తత్ప్రసిద్ధం య ద్వేదాన్తైకసమధిగమ్యం పరమాత్మస్వరూపం స ఏవ త్వ మితి స్తౌతి (రూప మితి.) య త్తద్రూపం వేదాంతాః ప్రాహు స్స సాక్షా ద్విష్ణు స్త్వ మిత్యన్వయః. రూప్యతే ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన నిరూప్యత ఇతి రూపం పరమాత్మస్వరూపం వైలక్షణ్య మేవ దర్శయితుం విశినష్టి (అవ్యక్త మిత్యాదినా) తత్రావ్యక్తం నిర్గుణం సత్తామాత్రం నిర్విశేష మిత్యేతాని ప్రకృతివ్యావర్తకాని విశేషణాని, ఇతరాణి తు పురుషవ్యావ

సత్తామాత్రం నిర్విశేషం నిరీహం సత్త్వం సాక్షా ద్విష్ణు రధ్యాత్మదీపః. ౨౭

నష్టే లోకే ద్విపరార్ధావసానే మహాభూతే ష్వాదిభూతం గతేషు.

చ్ఛేదకా నీతి వివేకః. అవ్యక్తం వ్యక్తై రింద్రియై ర్న వ్యజ్యతే న విషయీక్రియత ఇత్యవ్యక్త మదృశ్య మతీంద్రియ మిత్యర్థః. ప్రధానం తు పృథివ్యాదిరూపేణ వ్యక్త మితి భావః. అత్ర "యత్త దద్రేశ్య మగ్రాహ్య" మిత్యాదిశ్రుతి రనుసంధేయా, యద్వా తదన్యార్థకో నఞ్ పృథివ్యాదిరూపేణ వ్యక్తా దచిద్ద్రవ్యా దన్య దవ్యక్త మితి సాధ్యధర్మోక్తిః తత్ర హేతుః అద్యం ఆదౌ భవం అద్యం వ్యక్తా దచిద్ద్రవ్యాదాదౌ కారణత్వేనావస్థితం, కిం తర్హి తత్సూక్ష్మావస్థ మచిద్ద్రవ్యం, నేత్యాహ నిర్గుణం సత్త్వాదిగుణరహితం అనేన సూక్ష్మావస్థాచిద్వ్యావృత్తిః సత్తామాత్రం సతో భావ స్సత్తా సైవ సత్తామాత్రం సచ్ఛబ్ద స్సతతైకరూపవస్తువాచీ వృద్ధిక్షయాదిరహిత మిత్యర్థః. నిర్విశేషం విశేషా శ్శబ్దస్పర్శాదయః ఆకాశాదిభూతపఞ్చకగుణా స్తేభ్యో నిర్గతం తద్రహిత మిత్యర్థః. ఏవం కార్య కారణోభయావస్థాచిద్ద్రవ్యవ్యావృత్తయే విశినష్టి. జ్యోతిః స్వయంప్రకాశం కింతర్హి తద్బద్ధజీవః. నేత్యాహ నిర్వికారం శోకమోహాదివికారరహితం నిరీహం పుణ్యపాపరూపవ్యాపారరహితం తర్హి తత్కిం ముక్తజీవః. నేత్యాహ అధ్యాత్మదీపః ఆత్మ న్యధ్యాత్మ మితి విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః. ఆత్మని దీపః. దీపవ త్స్వప్రకాశం నిత్య మసఙ్కుచితం ధర్మభూతం జ్ఞానం యస్య సః అనేన ముక్తజీవవ్యావృత్తిః, తేషాం సంసారదశాయాం సఙ్కుచితజ్ఞానత్వాత్ తర్హి కిం నిత్యసిద్ధజీవః నేత్యాహ బ్రహ్మ స్వరూపేణ గుణై శ్చ నిరతిశయబృహత్ అనేన నిత్యసిద్ధవ్యావృత్తిః తత్స్వరూప స్యాప్యణుత్వాత్ స త్వం విష్ణు రధ్యాత్మదీప ఇతి పుంస్త్వనిర్దేశో విధేయప్రాధాన్యాభిప్రాయకః. తత్త్వం సాక్షా దితి పాఠాంతరం తదా తస్య భావ స్తత్త్వ మబాధిత మిత్యర్థః. ఏవం ప్రకృత్యాదివిలక్షణ మబాధితం యద్రూపం తత్త్వ మిత్యధ్యాహారః. యద్వా తత్త్వ మితి పదద్వయం, యత్త దిత్యత్ర తచ్ఛబ్దః ప్రసిద్ధిద్యోతకః. యత్ప్రసిద్ధం ప్రకృత్యాదివిలక్షణం రూపం, త త్త్వ మిత్యన్వయః. ప్రకృత్యాదీనా మపి తచ్ఛరీరకత్వేన తదాత్మకత్వా త్తదనన్యదేవేతి తద్వ్యావృత్తయే సాక్షా త్త్త్వ మిత్యుక్తం ప్రకృత్యాదీనాం తదనన్యత్వం శరీరాత్మభావకార్యకారణభావనిబంధనమ్ తవ తు తద్రూపానన్యత్వం మృదాత్మకో ఘట ఇతివ త్స్వరూపాభేదరూప మితి సాక్షా చ్ఛబ్దాభిప్రేతోఽర్థః. చతుర్ముఖాదిదేవాంతర వ్యుదాసాయ విష్ణు రిత్యుక్తమ్. ౨౭

అద్యత్వమేవ దర్శయితుం ప్రాకృతప్రళయావశిష్టం వస్తుత్వ మేవేత్యాహ (నష్ట ఇతి.) చతుర్ముఖస్య తన్మానేన పరశతాత్మక మాయు స్తస్య పఞ్చాశద్వర్షాత్మకం పూర్వార్ధ ముత్తరార్ధం చ పరార్ధ ముచ్యతే తదుక్తం "బ్రహ్మణ స్స్వస్య మానేన ఆయు ర్వర్షశతం స్మృతమ్, తత్పరం పై తదర్ధం

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః)

వ్యక్తేఽవ్యక్తం కాలవేగేన యాతే భవానేక శ్శిష్యతే శేషసంజ్ఞః. ౨౫

తు పరార్ధ మభిధీయత" ఇతి ద్విపరార్ధావసానే ద్వయోః పరార్ధయో రవసానే చతుర్ముఖలయ ఇత్యర్థః. కాలస్య. వేగేన హేతునా మహాభూతేషు పృథివ్యాదిషు స్వకారణపరమ్పరయా ఆదిభూతం భూతాది మహఙ్కారం గతేషు తస్మిన్ లీనేషు సత్సు తథావ్యక్తేఽహఙ్కారప్రకృతిభూతే మహత్తత్త్వే అవ్యక్తం సూక్ష్మావస్థ మచిద్ద్రవ్యం యాతే గతే సతి ఇద "మవ్యక్త మక్షరే లీయతే అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీ భవతీ" తి శ్రుత్యర్థ స్యాప్యుపలక్షణం, ఏవం సతి య శ్శిష్యతే పదార్థః. స ఏకో భవానేవ యతో భవా నవశిష్యతే అత ఏవ నిమిత్తా చ్ఛేషసంజ్ఞః శేషశబ్దాభిధేయ శ్చ నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయాఽవశిష్ట ఏక స్త్వ మేవేత్యేకశబ్దాభిప్రాయః. అనేన "తమః పదేవ ఏకీభవతీ" తి శ్రుత్యుక్తైకీభావశ్చాభిప్రేతః. నామరూపాభ్యా మవిభాజ్యతయా స్వాశ్రయవస్తుసంశ్లేషో హ్యేకీభావః. అనేన ప్రకృతిపురుషయో ర్నిత్యత్వం ఫలితం, ఏతదభిప్రాయేణైవ హి శ్రుతౌ "అక్షరం తమసి లీయత" ఇత్యేతత్పర్యన్తం సర్వత్ర లయ ఉక్తః "తమఃపరే దేవ ఏకీభవతీ" త్యత్ర త్వేకీభావః. అయ మర్థః-అత్ర ద్వివిధో హి లయో వివక్షితః, ఏక స్తావ త్స్వావస్థాప్రహాణేన పూర్వావస్థా ప్రాప్తి రూపః. యథా పృథివీత్వావస్థాయాః ప్రహాణేన స్వావస్థాప్రాప్తిః. ఇతర స్తు స్వావస్థాప్రహాణ మన్తరేణవ స్త్వన్తరవిభాగానర్హ సంసర్గవిశేషప్రాప్తిః యథా ప్రకృతిపురుషయోః పురుషరూపం ప్రకృతిరూపం చ పరిత్యజ్య నిత్యసిద్ధమబాధిత్వా విశేష్యభూతేన భగవతా విభాగానర్హ సంసర్గవిశేషప్రాప్తిః తదేవ "తమ ఏకీభవతీతి" విశిష్టైక్యరూపతయా అభిధీయతే తదేవ చాత్రైకశబ్దేనాప్యభిప్రేతం పూర్వం తు "పృథివ్యప్సు ప్రలీయత" ఇత్యాదినా సాక్షా ల్లయశబ్ద ఏవ ప్రయుజ్యతే "ఉభా వేతౌ లీయేతే పరమాత్మనీతి" వైష్ణవవచన మపి ప్రకృతిపురుషయో ర్పృథక్తా సహ సంశ్లేషమాత్ర మేవ కథయతీతి న విరోధః. సంసర్గవిశేషేఽపి లయశబ్దః ప్రయుజ్యతే యథా "వృక్షేషు పక్షిణో లీయన్త" ఇతి అత ఏవ "ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభా వపి అచేతనా పరార్థా చ నిత్యా సతతవిక్రియే" త్యాదిషు "తదేత దక్షయం నిత్యం జగత్స్థావరజఙ్గమ" మిత్యాదివేదపారవేదినాం పరాశరాదీనాం వాక్యేషు చ ప్రకృతిపురుషయో రనాదిత్వం ప్రోక్తం తస్మా దపి తయో ర్న సాక్షా ద్విలయః యథా అయుధరూపేణ పరిణతే అయసి పరిగృహీతం తోయం తోయరూపేణైవ తిష్ఠతి అన్యథా స్నేహానువృత్త్యాద్యయోగాత్ తద్వ త్ప్రకృతిపురుషా వపి భగవత్యవిభాగార్హ సంసర్గమాత్రేణైకీభావవ్యవహారవిషయమాత్రభూతౌ విశేషణజగత్సృష్ట్యాదా వుపకురుత ఇతి "మహానవ్యక్తే లీయత" ఇత్యాదిశ్రుతా వవ్యక్తశబ్ద శ్చిత్సమష్టి సంస్పృష్టాచిత్సమష్ట్యవస్థావిశేషపరః. అక్షరశబ్ద స్త్వచిత్సమష్టిపరః. తమశ్శబ్దస్తు సర్వాచిత్ప్రపఞ్చ కారణభూతాజహత్స్వావస్థసూక్ష్మచిత్పరః. ౨౫

యోఽయం కాల స్తస్య తేఽవ్యక్తబన్ధో చేష్టా మాహు శ్చేష్టతే యేన విశ్వమ్
నిమేషాది ర్వత్సరాన్తో మహీయాం స్త్వాం త్వేశానం క్షేమధామ ప్రపద్యే. ౨౫

మర్త్యో మృత్యువ్యాళభీతః పలాయ న్లోకా న్సర్వా న్నిర్భయం నాధ్యగచ్ఛత్,
త్వత్పాదాబ్జం ప్రాప్య యదృచ్ఛయాఽద్య స్వస్థ శ్శేతే మృత్యు రస్మా దపైతి ౨౬

నను కాలవేగేనేతి కాలావశేష స్యాపి సూచితత్వేన కథ మేకస్య మమైవావశేష ఇత్యత్రాహ (యోఽయ మితి.) అవ్యక్తబంధో అవ్యక్తస్య నిరతిశయసూక్ష్మదశా మాపన్నస్య ప్రధానస్య బంధో తదాశ్రయత్వరూపం తద్బంధుత్వ మిహ వివక్షితం ఇదం దృష్టాంతార్థ ముక్తం యథా సూక్ష్మచిద్ద్రవ్యం త్వయి సంశ్లేషమాపన్నం త్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణం సత్త్వదేకత్వావిరోధి తద్వ దయం కాలోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణభూత స్సన్నేకత్వావిరోధీతి యోఽయం నిమేషాది ర్వత్సరాంతః. కాలస్య సూక్ష్మావస్థా నిమేషః. స్థూలావస్థా తు వత్సరః. మహీయాన్ మహీయ స్త్వమత్ర బ్రహ్మాదీనా మపి ప్రభుత్వరూపం వివక్షితం యేన కాలేన నిమిత్తేన భవా న్విశ్వం, చేష్టతే కరోతి సృజత్యవత్యత్తి చ, యద్వా విశ్వం కర్తృ చేష్టతే ప్రవర్తతే తం కాలం తథోక్తవిధస్య తే తవ చేష్టా మాహుః. చేష్టాతుల్య మపృథక్సిద్ధవిశేషణ మాహుః, అతో నాయం త్వదేకత్వవిరోధీతి భావః. యం కాలం యస్య తవ చేష్టా మాహు స్త మీశానం కాలస్యాపి నియంతారం క్షేమధామ క్షేమస్యాశ్రయం క్షేమఙ్కరం త్వాం ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి హేతుగర్భ మిదం క్షేమధామత్వా త్ప్రపద్య ఇత్యర్థః. ౨౫

కీదృశం తత్క్షేమధామత్వం యతో మాం ప్రపద్యస ఇత్యత్రాహ (మర్త్య ఇతి.) మర్త్యః మరణశీలః జన్మనోఽప్యుపలక్షణమిదం, జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్పుమాన్ మృత్యువ్యాళభీతః. మృత్యుః జన్మమరణాదిరూపస్సంసార స్స ఏవ వ్యాళః దుష్టసర్పః తస్మా ద్భీతః ముముక్షు స్సన్నిత్యర్థః. సర్వాన్లోకాన్ ప్రతి పలాయన్ పలాయనః పరస్మైపద మార్షం, లోక్యంతే ఉపాయత్వేనాధ్యవస్యంత ఇతి లోకా ఉపాయాః. సర్వానుపాయా ననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః, నిర్భయం భయస్యాభావో నిర్భయం అర్థాభావేఽవ్యయీభావః. మృత్యువ్యాళభయాభావం నాధ్యగచ్ఛత్ న ప్రాప న ముక్తో బభూవేతి భావః, యదృచ్ఛయా యాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషపరిపాకేన త్వత్పాదాబ్జం ప్రాప్య ఉపాయత్వేన ప్రాప్య శరణం ప్రపద్యేతి భావః. స్వస్థః మృత్యువ్యాళభయనివృత్తయే కర్తవ్యోపాయాంతరరహితః. శేతే యావజ్జీవం సుఖం వర్తతే తతోఽస్మాన్మృత్యు రపైతి అపగచ్ఛతి సంసారాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః. స్వపదాబ్జశరణవరణమాత్రేణ నిశ్శ్రేయసప్రదస్య తవ కియదేతల్లౌకికశ్రేయఃప్రదత్వ మితి భావః. ౨౬

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః)

స త్వం ఘోరా దుగ్రసేనాత్మజా న్న స్త్రాహి త్రస్తా న్భృత్యవిత్రాసహాఽసి,
రూపం చేదం పౌరుషం ధ్యానధిష్ణ్యం మా ప్రత్యక్షం మాంసదృశాం త్వం కృషీష్ఠాః.

జన్మ తే మయ్యసౌ పాపో మా విద్యా న్మధుసూదన,
సముద్విజే భవద్ధేతోః కంసా దహ మధీరధీః. ౨౯

ఉపసంహర విశ్వాత్మ న్నదో రూప మలౌకికమ్,
శఙ్ఖచక్రగదాపద్మశ్రియా జుష్టం చతుర్భుజమ్. ౩౦

విశ్వం య ఏతత్స్వతనౌ నిశాన్తే యథావకాశం పురుషః పరో భవాన్,

ఇత్థ మభిష్టూయాథ హృద్గతం విజ్ఞాపయతి (సత్వ మితి.) సః క్షేమఙ్కర స్త్వం ఘోరాత్ ద్రష్టు మప్యశక్యా దుగ్రసేనస్యాత్మజా త్కంసాత్ త్రస్తాన్ భీతాన్ నోఽస్మాన్ త్రాహి పాహి, యత స్త్వం భృత్యానాం విత్రాసహా భయాపహర్తా భవసి పౌరుషం పరమపురుషాసాధారణం పరమపురుషత్వసూచకం ఇదం రూపం ధ్యానధిష్ణ్యం యోగినాం ధ్యానైకశుభాశ్రయభూతం అత స్త్వం మాంసదృశాం మాంసచక్షుషాం ప్రత్యక్షం మాకృషీష్ఠాః మాకార్షః. ౨౮

హేమధుసూదన అయం పాపః కంసో మయి తవ జన్మ. మా విద్యాత్ న జానాతు, తత్ర హేతు మాహ భవద్ధేతో స్త్వద్రూపాత్కారణాత్ భవదవతారరూపనిమిత్తా దితి యావత్ కంసా దహం అధీరధీః హేతు గర్భ మిదం, ధైర్యరహితబుద్ధిత్వా త్సముద్విజే బిభేమి. ౨౯

హేవిశ్వాత్మన్ అథో అతః అదఇతి పాఠే అదః ఏతత్ శఙ్ఖాదిభి ర్జుష్టం శ్రీ ర్లక్ష్మీః శఙ్ఖాదీనాం శ్రియా జుష్టం వా చత్వారో భుజా యస్మిన్ అత ఏవ అలౌకికం ప్రాకృతజనేష్వసమ్భావితం రూపం ఉపసంహర తిరోధాపయ. ౩౦

స్వనాభికమలస్థాఖిలలోకమపరిచ్ఛిన్నమైశ్వర్యం భగవంతం గర్భే ధృతవత్యస్మీతి విస్మయతే (విశ్వమితి.) నిశా ప్రళయః తస్యా అంతస్సృష్టిదశా తదా స్వతనౌ స్వతన్వేకదేశభూతే నాభికమలే యః పరమపురుషో భవా నేతత్ కృత్స్నం చిదచిదాత్మకం విశ్వం బిభర్తి సోఽయం భవాన్ మమ గర్భగః.

బిభర్తి సోఽయం మమ గర్భగోఽభూ దహో నృలోకస్య విడమ్బనం మహత్.

శ్రీభగవా నువాచ—

త్వ మేవ పూర్వసర్గేఽభూః పృశ్నిః స్వాయమ్భువే సతి,
తదాఽయం సుతపా నామ ప్రజాపతి రకల్మషః. ౩౧

యువాం వై బ్రహ్మణాదిష్టౌ ప్రజాసర్గే యదా తతః,
సన్నియ మ్యేన్ద్రియగ్రామం తేపాథే పరమం తపః. ౩౨

వర్ష వాతాతపహిమఘర్మకాలగుణా నను,
సహమానౌ శ్వాసరోధవినిర్ధూతమనోమలౌ. ౩౩

జీర్ణపర్ణానిలాహారా వుపశాన్తేన చేతసా,
మత్తః కామా నభీప్సన్తౌ మదారాధన మీహతుః. ౩౪

అభూ దితి య త్తన్నృలోకస్య విడమ్బనం తద్వదనుకరణమాత్రః. అహో అత్యాశ్చర్యమేతస్య భగవతో మహాత్మ్యమితి స్మయః. ౩౦

తదేవం పితృభ్యాం సంస్తుతః, ప్రార్థితశ్చ స్వాసాధారణదివ్యవిగ్రహప్రదర్శననిమిత్తం వివక్షు స్తయోర్భాతభావమితిహాస మాహ భగవాన్ (త్వమిత్యాదినా ఏతద్వామిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రంథేన) పూర్వసర్గే ఇత స్తృతీయే జన్మని స్వాయమ్భువే మన్వంతరే త్వమేవ పృశ్నిర్నామ యోషి దభూః తదాఽయం తవ భర్తా వసుదేవస్తు సుతపా నామ ప్రజాపతి రభూత్, కథంభూతః? అకల్మషః శుద్ధః. ౩౧

ఏవంసతి యదా యువాం బ్రహ్మణా చతుర్ముఖేన ప్రజాసర్గే నిమిత్తే ఆదిష్టౌ తత ఇంద్రియ గ్రామం అంతర్బాహ్యేంద్రియగణం సమ్య క్సన్నియమ్య నిగృహ్య పరమం తపః తేపాథే చక్రాథే పాఠ మ్పచతీతివ న్నిర్దేశః. ౩౨

తపసః పరత్వ మేవ దర్శయితుం తౌ విశినష్టి వర్షాదీ న్కాలధర్మా నృతుధర్మా నసక్రమేణ ప్రాప్తాన్ సహమానౌ ఘర్మ ఆతపజం స్వేదోదకం "ఘృ క్షరణే" ఇతి ధాతుః, శ్వాససంరోధేన ప్రాణవాయునిరోధేన నిర్ధూతం మనసో మలం రజ స్తమోభ్యా మభిభవరూపం యయో ర్జీర్ణాని వృక్షేభ్యో గళితాని పర్ణాని అనిల శ్చ ఆహారో యయో స్తథాభూతౌ మత్సకాశా త్కామా నిష్టార్థా నభీప్సన్తౌ ఉపశాంతేన రాగాదిభి రకలుషితేన చేతసా మదారాధన మీహతుః ఈహాఞ్చక్రాతే కృతవంతా విత్యర్థః, ఆర్షత్వా "దిజాదే" రిత్యామభావ స్తజభావ శ్చ, అనుదాత్తేత్త్వలక్షణాత్మనేపదస్య చక్షిఙోఙిత్కరణా దనిత్యత్వా ద్వా. ఆదిజిహీర్షి తవచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యాభిప్రాయకః ప్రథమపురుషప్రయోగః. ౩౩-౩౪

(భగవతా దేవకీసుదేవయోః ప్రాగ్జన్మకథనం)

ఏవం వాం తప్యతో ర్భద్రే తపః పరమదుష్కరమ్,
దివ్యవర్షసహస్రాణి ద్వాదశేయు ర్మదాత్మనోః ౩౫

తదా వాం పరితుష్టోఽహ మమునా వపుషాఽనఘే,
తపసా శ్రద్ధయా నిత్యం భక్త్యా చ హృది భావితః. ౩౬

ప్రాదురాసం వరదరా డ్యువయోః కామదిత్సయా,
వ్రియతాం వర ఇత్యుక్తే మాదృశో వాం వృత స్సుతః. ౩౭

అజుష్టగ్రామ్యవిషయా వనపత్యౌ చ దంపతీ,
న వవ్రాథేఽపవర్గ మ్మే మోహితౌ మమ మాయయా. ౩౮

హేభద్రే, ఏవ మిత్థం పరమదుష్కర ఇతి తప శ్చరతోః మయ్యేవాత్మా మనో యయో స్తయో ర్యువయోః దివ్యాని దేవమానపరిమితాని వర్షాణాం సహస్రాణి ద్వాదశ ఈయుః వ్యతిక్రాంతాని బభూవుః. ౩౫

తతో హే అనఘే నిత్యం భక్త్యా హృది భావితః అనుధ్యాతః వాం యువయో స్తపసా అనశనాదిరూపేణ శ్రద్ధయా చ పరితుష్ట స్సన్ వరదరా డహం యువయోః కామదిత్సయా వరా న్దాతు మిచ్ఛయా అమునా చతుర్భుజాదిమతా వపుషా ప్రాదురాసం ప్రాదుర్భూతోఽస్మి. తతః ప్రాదుర్భూతేన మయా వరోఽభిమతోర్థః వ్రియతా మిత్యుక్తే సతి వాం యువాభ్యాం శేషపక్షీయం మాదృశ స్సుతః పుత్రో వృతః. ౩౬-౩౭

నను ముక్తిదం భగవంతం సాక్షాత్కృత్య ముక్తి రేవ న కుతో వృతేత్యత్రాహ (అజుష్టేతి.) అజుష్టాః అసేవితాః గ్రామ్యవిషయా శ్శబ్దాదయో యాభ్యాం న విద్యతే అపత్యం యయోస్తౌ దంపతీ యువాం మమ మాయయా మోహితౌ మే మత్తః అపవర్గం ముక్తిం న వవ్రాథే అననుభూతవిషయత్వా దనపత్యత్వా న్మన్మాయామోహితత్వా చ్చ నాపవర్గం వవ్రాథే ఇత్యర్థః. ౩౮

గతే మయి యువాం లబ్ధ్వా వరం మత్సదృశం సుతమ్,
గ్రామ్యాన్ భోగా నభుఞ్జాథాం యువాం ప్రాప్తమనోరథౌ. ౩౯

అదృష్ట్వాఽన్యతమం లోకే శీలౌదార్యగుణైః సమమ్,
అహం సుతో వా మభవం పృశ్నిగర్భ ఇతి శ్రుతః. ౪౦

తయో ర్వాం పున రేవాహ మదిత్యా మాస కశ్యపాత్,
ఉపేన్ద్ర ఇతి విఖ్యాతో వామనత్వా చ్చ వామనః. ౪౧

తృతీయేఽస్మి న్భవేఽహం వై తేనైవ వపుషా యువామ్,
జాతో భూయ స్తయో రేవ సత్యం మే వ్యాహృతం సతి. ౪౨

ఏత ద్వాం దర్శితం ప్రాగ్జన్మస్మరణాయ మే,

మత్సదృశం సుత మేవ వరం లబ్ధ్వా యువాం, మయి గతే సతి ప్రాప్తః మనోరథో యాభ్యాం, తథాభూతౌ యువాం గ్రామ్యాన్ భోగాన్ విషయాన్, అభుఞ్జాథాం అన్వభూతమ్. ౩౯

తదా అహం రూపాదిభి ర్గుణైః సమం మత్సదృశం, అన్యతమ మదృష్ట్వా "న తత్సమ శ్చాభ్యధిక శ్చ దృశ్యతే న త్వత్సమో స్త్యభ్యధికః కుతోన్య" ఇత్యుక్తరీత్యా మత్సదృశపురుషాంతరాభావం దృష్ట్వా, అహ మేవ వాం యువయోః సుతః, అభవం, తథాఽహం పృశ్నిగర్భ ఇతి స్మృతః. పృశ్నే స్తవ గర్భభూతత్వా త్తథా ప్రసిద్ధః. ౪౦

తయోః పృశ్నిసుతపసో రేవానంతరజన్మని కశ్యపాదితిరూపేణ జాతయో ర్వాం యువయో రత్ర కశ్యపా దదిత్యా మహ మాసం, పుత్రోఽభూవమ్, ఉపేంద్ర ఇతి విఖ్యాతః ప్రసిద్ధః, ఇంద్రానుజత్వా దితి భావః, తథా వామనత్వా ద్ధ్రస్వమూర్తిత్వా ద్వామన శ్చేతి విఖ్యాతోఽభూవమ్. ౪౧

ఏవం జన్మద్వయ ముక్తం, అథ తృతీయం జన్మేద మేవేత్యాహ. అస్మిం స్తృతీయే భవే జన్మని తయో రేవాదితికశ్యపయో రేవైతద్రూపేణ జాతయో ర్యువయో స్తేనైవ చతుర్భుజాదిమతా వపుషా భూయోఽహం జాతః హే సతి మే మమ వ్యాహృతం భాషితం సత్య మేవ హి. ౪౨

వాం యువాభ్యాం ఏతచ్చతుర్భుజాది, మద్రూపం దర్శితం కిమర్థం తే తవ ప్రాగ్జన్మస్మరణాయ పూర్వ మప్యావయో రయ మేవోత్పన్న ఇతి జ్ఞాపనార్థం. అన్యథా ప్రదర్శితే రూపదర్శనాభావే చ

(వసుదేవేన కృష్ణస్య యశోదాప్రాపణం)

నాన్యథా మద్భవజ్ఞానం మర్త్యలిఙ్గేన జాయతే. ౪౩

యువాం మాం పుత్రభావేన బ్రహ్మభావేన వాసకృత్,
చిన్తయన్తౌ కృతస్నేహౌ యాస్యేథే మద్గతిం పరామ్. ౪౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్త్వాఽఽసీ ద్ధరి స్తూష్ణీం భగవా నాత్మమాయయా,
పిత్రో స్సంపశ్యతో స్సద్యో బభూవ ప్రాకృత శ్శిశుః. ౪౫

తత శ్చ శౌరి ర్భగవత్ప్రచోదిత స్సుతం సమాదాయ స సూతికాగృహాత్,
యదా బహి ర్గన్తు మియేష తర్హ్యజా యా యోగమాయాఽజని నన్దజాయయా.

తయా హృతప్రత్యయసర్వవృత్తిషు ద్వాస్స్థేషు పౌరేషు చ శాయితేష్వథ,

మద్భవజ్ఞానం మదవతారజ్ఞానం మర్త్యానాం యుష్మాకం న జాయతే. మద్భవ మితి పాఠే మద్విషయకం మదవతారవిషయక మితి యావత్, ౪౩

నన్వేవ మపి కథ మావయో ర్ముక్తి స్స్యా దిత్యాహ (యువా మితి.) అసకృ త్పుత్రభావేనాపి సకృదపి వా బ్రహ్మభావేన పరబ్రహ్మత్వేన మాం స్మరన్తౌ యువా ఙ్కృతో మయి విబద్ధః, స్నేహో యయో స్తౌ పరా ముత్కృష్టాం మద్గతిం, యాస్యథే. ౪౪

ఇతీత్థ ముక్త్వా హరి స్తూష్ణీం బభూవ. తతః పిత్రో ర్దేవకీవసుదేవయోః సంపశ్యతో స్సతో రేవ సద్య స్తదైవ ప్రాకృతః మానుషశిశు ర్బభూవ. ౪౫

తతః భగవతా శిశురూపేణ, ప్రచోదిత ఆదిష్ట, స్స శౌరి ర్వసుదేవ స్తం సుత మాదాయ సూతికాగృహా ద్బహి ర్యదా గన్తు మియేష, ఐచ్ఛత్ తర్హి తదా వ్రజే నందస్య జాయయా యశోదయా అజా ప్రకృత్యభిమానినీ యోగమాయాశక్తి రజని జనేః కర్మణి చిణః పరస్య తశబ్దస్య లుక్, ౪౬

తయా యోగమాయయా హృతాః ప్రత్యయాః బుద్ధయః సర్వవృత్తయ స్తత్పూర్వాశ్చ

ద్వారస్తు సర్వాః పిహితా దురత్యయా బృహత్కవాటాయసకీలశృఙ్ఖలాః, ౪౭

తాః కృష్ణవాహే వసుదేవ ఆగతే స్వయం వ్యశీర్యన్త యథా తమో రవౌ,
వవర్ష పర్జన్య ఉపాంశుగర్జిత శ్శేషోఽన్వగాద్వారి నివారయ న్ఫణైః. ౪౮

మఘోని వర్షత్యసకృ ద్యమానుజా గమ్భీరతోయౌఘజవోర్మిఫేనిలా,
భయానకావర్తశతాకులా నదీ మార్గ న్దదౌ సిన్ధు రివ శ్రియఃపతేః. ౪౯

నన్దవ్రజం శౌరి రుపేత్య తత్ర తా న్గోపా న్ప్రసుప్తా నుపలభ్య నిద్రయా,
సుతం యశోదాశయనే నిధాయ తత్సుతా ముపాదాయ పున ర్గృహా నగాత్. ౫౦

సర్వేంద్రియవ్యాపారా శ్చ యేషాం తేషు అత ఏవ సర్వేషు ద్వాస్థేషు ద్వారపాలేషు పౌరేషు జనేషు చ శాయితేషు నిద్రితేషు సత్సు అథ బృహంతి కవాటేషు ఆయసా న్యయోమయాని కీలాని పరస్పర బంధకశఙ్కువిశేషాత్మకాని శృఙ్ఖలా శ్చ యాసు తాః, తృతీయాంతపాఠే బృహద్భిః కవాటై రాయసకీలైః, శృఙ్ఖలై శ్చ పిహితాః ఛాదితాః బృహత్కవాటేషు ఆయసకీలశృఙ్ఖలైః పిహితాః ఇతి వా. అత ఏవ దురత్యయా దురతిక్రమాః యాః ద్వారః ద్వారాణి. ౪౭

తా స్సర్వాః కృష్ణవాహే కృష్ణం వహతీతి తథా తస్మిన్ వసుదేవే ఆగతే సతి స్వయ మేవ వ్యశీర్యంత వివృతా బభూవుః యథా రవౌ సమ్యే ఉదితే సతి తమోఽంధకారో విశీర్యతే తద్వత్. రవే రితి పాఠే రవే స్సకాశాత్ తదా పర్జన్య ఉపాంశుగర్జితః మందగర్జితో వవర్ష. పౌరాణా మప్రబోధార్థ మితి భావః. శేషః అనంతః ఫణైః, వారి జలం నివారయ న్నన్వగాత్ అనుయయౌ. ౪౮

అసకృ న్మేఘే నితరాం వర్షతి సతి గమ్భీరస్య జలపూరస్య జవేన యే ఊర్మయః తైః ఫేనిలాః ఫేనా న్యస్యా స్సంతీతి తథా భయఙ్కరాణా మావర్తానాం శతై రాకులా వ్యాప్తాఽపి యమానుజా యమునానదీ మార్గం దదౌ, యథా సిన్ధు స్సముద్రః, శ్రియఃపతేః సీతాపతేః, దదౌ తద్వత్. ౪౯

తత శ్శౌరి ర్వసుదేవో నందవ్రజ ముపేత్య తత్ర యోగమాయయా హేతుభూతయా నితరాం సుప్తాన్ తా న్నందాదీన్ గోపా నుపలభ్య జ్ఞాత్వా యశోదాయా శ్శయనే శయ్యాయాం స్వసుతం నిధాయ తస్యా యశోదాయా స్సుతాం మాయాత్మికాం, ఆదాయ పునః, గృహా నగాత్. ౫౦

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

బహిర న్తః పురద్వారః సర్వాః పూర్వవ దావృతాః,
తతో బాలధ్వనిం శ్రుత్వా గృహపాలా స్సముత్థితాః. ౧

తే తు తూర్ణ ముపవ్రజ్య దేవక్యా గర్భజన్మ తత్,
ఆచఖ్యు ర్భోజరాజాయ యదుద్విగ్నః ప్రతీక్షతే. ౨

స తల్పా త్తూర్ణ ముత్థాయ కాలోఽయ మితి విహ్వలః.
సూతీగృహ మగా చ్ఛీఘ్రం ప్రస్ఖల న్ముక్తమూర్ధజః. ౩

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః.

ఏవం భగవదవతారం ప్రస్తుత్యాథ తతః ప్రభృతి కంసోద్యోగం ప్రస్తౌతి (బహి రితి.) యదా వసుదేవః పూర్వవ దాప్త తదా బహి రంత శ్చ సర్వాః పురస్య ద్వారః ద్వారాణి పూర్వవ దేవావృతాః పిహితా స్తతో బాలధ్వనిం శిశుధ్వని మాకర్ణ్య గృహపాలాః వసుదేవాధిష్ఠితకారాగృహపాలాః సముత్థితా బభూవుః. ౧

తే చాతితూర్ణ ముపవ్రజ్య కంససమీప మేత్య దేవక్యా గర్భజన్మ గర్భస్థశిశూత్పత్తిం భోజరాజాయ కంసాయాచఖ్యుః, కథమ్భూతః? యద్గర్భజన్మైవ సముద్విగ్నో మృత్యుభయభీతః కంసః ప్రతీక్షతే తథాభూత మిత్యర్థః. ౨

స భోజరాజః కాలోఽయ మితి అయ మేవ తద్వధకాలః. అన్యథా ప్రవర్ధితో మా మేవ హన్యా దితి బుద్ధ్వా తూర్ణం తల్పా చ్ఛయనా దుత్థితో విహ్వలః కాతరః అనవహిత ఇతి యావత్ అత ఏవ ప్రస్ఖలన్ విక్షిప్తగతిః. ముక్తా విక్షిప్తా మూర్ధజాః కేశా యస్య తథాభూత శ్శీఘ్రం సూతికాగృహ మగా దయాత్. ౩

(కంసావలోకిత యోగమాయాయాః కథనం)

త మాహ భ్రాతరం దేవి కృపణా కరుణం సతీ,
స్నుషేయం తవ కల్యాణ స్త్రియం మా హన్తు మర్హసి. ౪

బహవో హింసితా భ్రాత శ్శిశవః పావకోపమాః,
త్వయా దైవనిసృష్టేన పుత్రికైకా ప్రదీయతామ్. ౫

నన్వహం తే హ్యవరజా దీనా హతసుతా ప్రభో.
దాతు మర్హసి మన్దాయా అఙ్గేమాం చరమప్రజామ్. ౬

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఉపగూ హ్యాత్మజా మేవం రుద న్త్యాదీనదీనవత్,
యాచిత స్తాం వినిర్భత్స్య హస్తా దాచిచ్ఛిదే ఖలః, ౭

తాం గృహీత్వా చరణయో ర్జాతమాత్రాం స్వసు స్సుతామ్,
అపోథయ చ్ఛిలాపృష్ఠే స్వార్థోన్మీలితసౌహృదః, ౮

త మాగతం భ్రాతరం కంసం దేవీ సతీ దేవకీ కృపణా దీనా కరుణం యథాతథోవాచ. తదేవాహ స్నుషేయ మితి (సార్ధద్వయేన) హేకల్యాణ తవేయం స్నుషా భగినీసుతా ఏనాం స్త్రియం హంతుం త్వం నార్హసి దైవనిసృష్టేన దైవప్రేరితేన దేవేన మత్పుత్రమృత్యుతయా కల్పితేన బహవః పావకవ త్ప్రకాశమానాః. మమ శిశవో హతాః హేభ్రాతః ఇయ మేకా పుత్రికా ప్రదీయతామ్. ౪-౫

నను హేభ్రాతః అహం తవావరజా కనీయసీ దీనా చ హతా స్సుతా యస్యా స్తథాభూతా చ అతో హేప్రభో అఙ్గ హేభ్రాతః మందభాగ్యాయా మమైకాం చరమాం కన్యకాం దాతు మర్హసీతి. ౬

ఇత్థ మాత్మజా ముపగూహ్య ఉరసి బాహుభ్యాం సంవేష్ట్య దీనదీనవత్ దీనా దపి దీన స్తద్వత్ నితరాం దీనవ దిత్యర్థః. వత్కారణేన స్వసుతస్యాన్యత్ర స్థితత్వా ద్వస్తుతో దైన్యాభావ స్సూచ్యతే. రుదంత్యా తయా యాచితోఽపి ఖలో దురాత్మా కంస స్తాం వినిర్భ త్స్య హస్తా దాచిచ్ఛిదే హృతవాన్.

తాం జాతమాత్రా మేవ న తు కృతనాళచ్ఛేదా మిత్యర్థః. భగిన్యా స్సుతాం చరణయోః గృహీత్వా స్వప్రయోజనార్థం త్యక్తభగినీతత్సుతాస్నేహ శ్శిలాపృష్ఠే అపోథయత్ అతాడయత్. ౮

సా తద్ధస్తా త్సముత్పత్య సద్యో దేవ్యమ్బరం గతా.
అదృశ్యతానుజా విష్ణో స్సాయుధాష్టమహాభుజా. ౯

దివ్యస్రగమ్బరాలేపరత్నాభరణభూషితా.
ధనుశ్శూలేషుచర్మాసిశఙ్ఖచక్రగదాధరా. ౧౦

సిద్ధచారణగన్ధర్వై రప్సరః కిన్నరోరగైః.
ఉపాహృతోరుబలిభి స్స్తూయమానేద మబ్రవీత్. ౧౧

కిం మయా హతయా మన్ద జాతః ఖలు తవాన్తకృత్.
యత్ర క్వచి త్పూర్వశత్రు ర్మా హింసీః కృపణాన్ వృథా. ౧౨

ఇతి ప్రభాష్య తం దేవీ మాయా భగవతీ భువి.
బహునామనికేతేషు బహునామా బభూవ హ. ౧౩

సా విష్ణో రనుజా కన్యా తస్య కంసస్య హస్తా త్సముత్పత్య ఊర్ధ్వ ముత్పత్య సద్య ఏవ దేవీ స్వస్వరూపం బిభ్రతీ సతీ అమ్బర మాకాశం గతా అధిష్ఠితా అదృశ్యత కంసాదిభి ర్దృష్టా బభూవ, కథంభూతా ఆయుధై స్సహితా అష్టౌ మహాన్తో భుజా యస్యాః. ౯

దివ్యస్రగాదిభి ర్భూషితా అమ్బరం వస్త్రం ఆయుధా న్యేవ దర్శయ న్నిర్దిశతి ధనురాదీ న్బిభ్రతీ తథా ఉపాహృతా స్సమర్పితాః బలయః ఉపాదానాని యై స్తైః సిద్ధాదిభి స్స్తూయమానేదం వక్ష్యమాణ మబ్రవీత్. ౧౦-౧౧

తదేవాహ (కి మితి.) హతయా అపి మయా తవ కిం ప్రయోజనమ్ న కిఞ్చి దపి హే మన్ద తవాన్తకృ న్నాశకృత్ పూర్వశత్రుః శరీరవత్త్వా త్పూర్వ ముక్త శ్శత్రు ర్యత్ర క్వచి త్ప్రదేశే జాత ఏవ ఖలు ఇత ఊర్ధ్వజనిష్యమాణా నపి శిశూన్ హన్యా దితి సమ్భావ్య వారయతి, కృపణాన్ శిశూన్ వృథా మా హింసీః. ౧౨

ఇతీత్థం కంసం ప్రభాష్య సా భగవతీ పూజ్యా మాయా దేవీ భువి బహునామనికేతేషు నానాసంజ్ఞకస్థానేషు బహూని పూర్వం భగవదుక్తాని దుర్గాదీని నామాని యస్యా స్తథాభూతా బభూవ, హేత్యాశ్చర్యే. ౧౩

(కంసకృతదేవకీవసుదేవయోః సాంత్వనమ్)

తయాఽభిహిత మాకర్ణ్య కంసః పరమవిస్మితః,
దేవకీం వసుదేవం చ విముచ్య ప్రశ్రితోఽబ్రవీత్. ౧౪

అహో భగి న్యహో భావ మయా వాం బత పాప్మనా,
పురుషాద ఇవాపత్య బహవో హింసితా స్సుతాః. ౧౫

స త్వహం త్యక్తకారుణ్య స్త్యక్తజ్ఞాతిసుహృ త్ఖలః.
కాంస్తు లోకా న్గమిష్యామి బ్రహ్మహేవ మృత శ్శ్వసన్. ౧౬

దైవ మప్యనృతం వ_క్తి న మర్త్యా ఏవ కేవలమ్,
యద్విశ్రమ్భా దహం పాప స్స్వసు ర్నిహతవాన్ శిశూన్. ౧౭

తత స్తయా మాయయా అభిహిత మాకర్ణ్య కంస స్సుతరాం విస్మితః దేవకీం వసుదేవం చ విముచ్య నిగళా న్నిర్మోచ్య వినీత ఇవ అబ్రవీత్. ౧౪

తదేవాహ (అహో ఇతి సార్ధై రష్టభిః.) భగినీపతి ర్భావః పురుషాద ఇవ రాక్షస ఇవ రాక్షసే నేవేత్యర్థః. విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః. ఉపేత్య సమీప మేత్య మయా పాప్మనా పాపాత్మనా వాం యువయోః బహవ స్సుతా హింసితాః. బతేతి ఖేదే. ౧౫

స తు త్వత్పుత్రహంతా అహం తు త్యక్తం కారుణ్యం యేన త్యక్తా జ్ఞాతయ స్సుహృద శ్చ యేన తథాభూతః. అత ఏవ ఖలః. అత ఏవ కాంస్తు లోకాన్ ప్రాప్స్యామి కేవలం స్థావరతాం గమిష్యామీతి భావః. అత ఏవ బ్రహ్మహేవ శ్వస న్జీవ న్నపి మృతః. మృతతుల్యః. ౧౬

పూర్వం తు "అస్యా స్త్వా మష్టమో గర్భో హంతే" తి దైవ మువాచ. ఇదానీం తు యత్ర క్వచి త్తవ మృత్యు రాత ఏవేతి శ్రుతం, అతో మానుషవ ద్దైవ మప్యనృతం వ_క్త్యేవ యస్యైవ వచనే విశ్వాసా దహం భగినీసుతా న్హతవా నిది మహాజుగుప్సితం కర్మ కృతవా నస్మి కిల. ౧౭

మా శోచతం మహాభాగా వాత్మజా న్స్వకృతంభుజః,
జన్తవో న సదైకత్ర దైవాధీనా స్సహాసతే ౧౮

భువి భౌమాని భూతాని యథా యా న్త్యపయా న్తి చ,
నాయ మాత్మా తథై తేషు విపర్యేతి యథైవ భూః. ౧౯

యదా నైవంవిధో భేదో యత ఆత్మవిపర్యయః
దేహయోగవియోగై శ్చ సంసృతి ర్న నివ ర్తతే. ౨౦

అథాఽపి మహాభాగౌ వివేకినౌ యువా, మాత్మజా న్ప్రతి మా శోచతం శోకం మాకార్ష్టం తేషా మశోచ్యత్వం సూచయితుం విశినష్టి - స్వకృతంభుజః. స్వకృతకర్మఫలభో క్తృత్వా, జంతవః, దైవాధీనాః. స్వస్వకృతకర్మానుగుణప్రవృ త్తదైవవశ్యాః, అత ఏవ సదైకత్ర నాసతే నావతిష్ఠంతే కింతు త త్తత్కర్మానుగుణజన్మమరణాదిభాజో భ్రమంతి. ౧౮

సదా సహానవస్థానే దృష్టాంత మాహ - యథా, భువి భౌమాని రజాంసి యాంత్యపయా న్త్యపగచ్ఛంతి తద్వ ద్భూతా న్యపి కర్మవశా, త్క్వచి త్సంయుజ్య పున ర్వియుజ్యంతే భౌమానాం గమనాగమనాద్యవస్థావ త్త్వేపి యథా న భువ స్తథా త్త్వం తథా శరీరేషు జన్మమరణాదివికారేష్వపి తద్ధారకతయాఽవస్థిత ఆత్మా జీవః, న విపర్యేతి విపర్యయం న ప్రాప్నోతి నాన్యథా భవనం గచ్ఛతి కిం త్వేకరూపతయా నిత్యతయా చావతిష్ఠత ఇత్యర్థః. జన్మమరణాద్యవస్థావ త్త్వస్వాభావ్యా ద్దేహా న శోచ్యాః, నాప్యాత్మా విక్రియాభావా న్నిత్యత్వా చ్చేతి భావః. ౧౯

నను జాతోఽహం మృతోఽహం హతోఽహ మహం హన్మీత్యేవ మాత్మనోపి జననమరణ హంతృహంతవ్యభావప్రతీతేః. కథం న స విపర్యేతీత్యత్ర సా ప్రతీతి ర్దేహాత్మభ్రాంతిమూలా, సైవ చ తస్య దేహసంయోగవియోగరూపసంసృతిహేతు శ్చేత్యాహ (యదేతి,) యదైవంవిధో భేదః, దేహాత్మనో ర్వైధర్మ్యరూపో భేదః, న స్యాత్ అనుస్థానపర్యంతత్వేన నాధ్యవసిత స్స్యాత్, యతః, అనధ్యవసితా దేవ భేదా దాత్మని విపర్యయః. దేహధర్మప్రతీతి ర్భవతి తథైవ ర్దేహసంయోగవియోగై రుపలక్షితా, సంసృతి ర్న నివ ర్తతే తత్సంయోగాదిరూపా సంసృతి ర్ననివ ర్తతే, చశబ్దా ద్ధంతృహంతవ్య పతీతి రపి న నివ ర్తత ఇత్యర్థః. ౨౦

(కంసకృతదేవకీవసుదేవయోః సాంత్వనమ్)

తస్మా ద్భద్రే స్వతనయా న్మయా వ్యాపాదితా నపి,
మాఽనుశోచయతం సర్వ స్స్వకృతం విన్దతేఽవశః. ౨౧

యావ ద్ధతోఽస్మి హ న్తాఽస్మీ త్యాత్మానం మన్యతే స్వదృక్,
తావ త్తదభిమా న్యజ్ఞో బాధ్యబాధకతా మియాత్. ౨౨

క్షమధ్వం మమ దౌరాత్మ్యం సాధవో బన్ధువత్సలాః.
ఇత్యు క్త్వాఽ(శ్రుముఖః పాదౌ స్యాలస్వ(స్రో రథా(గహీత్. ౨౩

మోచయామాస నిగళా ద్వి(స్రబ్ధః కన్యకాగిరా.
దేవకీం వసుదేవం చ దర్శయ న్నాత్మసౌహృదమ్. ౨౪

తస్మా ద్దేహాత్మనో ర్విలక్షణస్వభావత్వా దత ఏవాశోచ్యత్వా చ్చ హేభ(ద్రే, మయా వ్యాపాదితా నపి వ్యాప త్తిం (ప్రాపితా నపి హతా నపీతి యావత్, స్వసుతా న్ప్రితి యువాం మాఽనుశోచయతం ణిజర్థ స్త్వవివక్షితః, యత స్సర్వోఽపి జంతు రవశః అస్వతం(త్రః కర్మవశ్యః స్వకృతం స్వకృత కర్మరూపఫలం జన్మమరణాదికం విందతే లభతే. ౨౧

కిఞ్చ యావ దస్వదృక్ దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ స న్ హతోఽస్మి హనన విషయోఽస్మి హంతాఽస్మి హననకర్తా ఽస్మీత్యాత్మాన మభిమన్యతే దేహాత్మ(భ్రాంత్యా దేహగతం హంతృహంతవ్యభావ మాత్మన్యనుసంధ త్తే తావ దేవ తదభిమానీ తన్మూలకహంతృహంతవ్యభావాభిమానీ చ అత ఏవ అజ్ఞ స్సన్ బాధ్యబాధకతాం వధ్యఘాతుకభావ మితి యావత్, (ప్రాప్నుయాత్ తత్ప్రియు క్త శోకపాపాదికం (ప్రాప్నుయా దిత్యర్థః. ౨౨

అత స్సాధవో బంధువత్సలా శ్చ యూయం మమ దౌరాత్మ్యం క్షమధ్వ మిత్యుక్త్వా అథ అ(శ్రూణి ముఖే యస్య తథాభూతః, స్యాలస్వ(స్రో ర్వసుదేవదేవక్యోః, పాదా వ(గహీత్ పత్నీ(భ్రాతృ వాచితయా (ప్రసిద్ధోఽపి స్యాలశబ్దః. అత ఏవ (ప్రయోగా దృగినీభ ర్త ర్యపి వ ర్తతే. ౨౩

తతః, కన్యకాయా గిరా వి(స్రబ్ధః. ఏతౌ విర్దుష్టా వితి విశ్వ స్తః, స్వస్య సౌహృదం దర్శయన్, దేవకీం వసుదేవం చ విగళా న్మోచయామాస. పూర్వో క్త మేవ మోచనం స(ప్రపఞ్చం స్మారిత మితి న పౌనరు క్త్యం. ౨౪

భ్రాతు స్సమనుతప్తస్య క్షాన్త్వా రోషం చ దేవకీ,
వ్యసృజ ద్వసుదేవ శ్చ ప్రహస్య త మువాచ హ. ౨౫

ఏవ మేత న్మహాభాగ యథా వదసి దేహినామ్,
అజ్ఞానప్రభవాఽహంధీ స్స్వపరేతి భిదా యతః. ౨౬

శోకహర్షభయద్వేషలోభమోహమదాన్వితాః,
మిథో ఘ్నన్తం న పశ్యన్తి భావై ర్భావం పృథగ్దృశః. ౨౭

శ్రీశుక ఉవాచ —

కంస ఏవం ప్రసన్నాభ్యాం విస్రబ్ధం ప్రతిభాషితః,
దేవకీవసుదేవాభ్యా మనుజ్ఞాతోఽవిశ ద్గృహమ్. ౨౮

తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం కంస ఆహూయ మన్త్రిణః,
తేభ్య ఆచష్ట తత్సర్వం యదుక్తం యోగమాయయా. ౨౯

ఇత్థం భ్రాతుః సమనుతప్తస్య సతః దేవకీ క్షాంత్వా క్షమాం కృత్వా రోషం వ్యసృజత్. తథా వసుదేవోఽపి క్షాంత్వా ప్రహస్య తం కంస మువాచ. ౨౫

తదేవాహ (ఏవ మితి ద్వాభ్యామ్.) హేమహాభాగ త్వం యథా వదసి త దేవ మేవ తథైవ కిం మయోక్తం యదనుమన్యస ఇత్యత్రాహ దేహినా మహంధీ రహంతా అహం హత ఇత్యేవం రూపా ధీ రజ్ఞానప్రభవా దేహాత్మభ్రమరూపా యద్వా అహంధీః దేహాత్మధీః అజ్ఞానప్రభవా ఆత్మయాథాత్మ్యానవభాసమూలా అహంధియం విశినష్టి యతోఽహంధియః. స్వపరేతిభిదా శత్రుమిత్రభిదా భవతి. ౨౬

ఏతదేవోపపాదయతి (శోకేతి.) పృథగ్దృశః ఆత్మనః, పృథగ్భూతే దేహే దృగాత్మాభిమానో యేషాం తథాభూతాః, అత ఏవ శోకాదిభి రన్వితాః. భావై రచేతనైః ఖడ్గాదిభిః భావమచిత్పదార్థం ఘ్నంతం ఈశ్వరం న పశ్యంతి కింతు కేవలం స్వపరభేద మేవ పశ్యంతీతి భావః. తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్త స్యేశ్వర స్యైవ జన్మమరణాదిహేతుత్వా న్న కేనాప్యపరాద్ధ మితి భావః. ౨౭

ఇత్థం విస్రబ్ధం విశ్వాసయుక్తం యథాభవతితథా ఆభాషితః. కంసః ప్రసన్నాభ్యాం దేవకీవసుదేవాభ్యాం అనుజ్ఞాతః, స్వగృహం ప్రావిశత్. ౨౮

అథ ప్రభాతే మంత్రిణ ఆహూయ కంస స్తేభ్యో మంత్రిభ్యో యోగమాయోక్త మాహ. ౨౯

(కంసకృతమంత్రిసమాలోచనమ్)

ఆకర్ణ్య భర్తు ర్గదితం త మూచు ర్దేవశత్రవః,
దేవా న్ప్రతికృతామర్షా దైతేయా నాతికోవిదాః. ౩౦

ఏవంచే త్తర్హి భోజేన్ద్ర పురగ్రామవ్రజాదిషు,
అనిర్దశా న్నిర్దశాంశ్చ హనిష్యామోఽద్య వై శిశూన్. ౩౧

కి ముద్యమైః కరిష్యన్తి దేవా స్సమరభీరవః.
నిత్య ముద్విగ్నమనసో జ్యాఘోషై ర్ధనుష స్తవ. ౩౨

అస్యత స్తే శరవ్రాతై ర్హన్యమానా స్సమన్తతః,
జిజీవిషవ ఉత్సృజ్య పలాయనపరా యయుః. ౩౩

కేచి త్ప్రాఞ్జలయో భీతా న్యస్తశస్త్రా దివౌకసః,

తతః కంసోక్త మాకర్ణ్య దేవానాం శత్రవః దైతేయాః మంత్రిణః దేవా నుద్దిశ్య కృతః. అమర్షో యై స్తథాభూతాః. నాతికోవిదాః కార్యాకార్యవివేకరహితాః తం కంస మూచుః. ౩౦

త దేవాహ (ఏవ మిత్యాదినైవం దుర్మంత్రిభి రిత్యతః ప్రాక్తనేన) ఏవం చే న్మాయమైవ ముక్తం చే త్తర్హి హేభోజేంద్ర పురాదిషు అనిర్దశా ననతిక్రాంతదశదినాన్ నిర్దశాంశ్చ శిశూనద్య హనిష్యామః. ౩౧

ఏవం చే త్సమరభీరవో దేవాః కి మస్మా నుద్యమైః ప్రయత్నైః కరిష్యంతి న కిఞ్చి దపి కింత తే తవ ధనుషో జ్యాఘోషై రేవ నిత్య ముద్విగ్నం భీత మ్మనో యేషాం తథాభూతాః. ౩౨

అన్యతః శరాన్ క్షిపత స్తవ శరసఙ్ఘైః, హన్యమానాః జీవితు మిచ్ఛవః, పలాయన మేవ పరం రక్షణోపాయో యేషాం తథాభూతాః, ఉత్సృజ్య స్వస్థానానీతి శేషః, సమంతతో యయుః. ౩౩

కేచి చ్చ దివౌకసో దేవా భీతాః, త్యత్త ఇతి శేషః, అత ఏవ త్యక్తాని శస్త్రాణి యై

ముక్తకచ్ఛశిఖాః కేచి ద్భీతా స్మ ఇతి వాదినః. ౩౪

న త్వం విస్మృతశస్త్రాస్త్రా న్విరథా న్భయసన్నతాన్,
హంస్యన్యాసక్తవిముఖాన్ భగ్నచాపా నయుధ్యతః. ౩౫

కిం క్షేమశూరై ర్విబుధై రసంయుగవికత్థనైః.
రహోజుషా కిం హరిణా శమ్భునా వా వనౌకసా. ౩౬

కి మిన్ద్రే ణాల్పవీర్యేణ బ్రహ్మణా వా తపస్యతా,
తథాఽపి దేవా స్సాపత్న్యా న్నోపేక్ష్యా ఇతి మన్మహే.
తత స్తన్మూలఖననే నియఙ్క్ష్వాస్మా ననువ్రతాన్. ౩౭

యథాఽఽమయోఽఙ్గే సముపేక్షితో నృభి ర్నశక్యతే రూఢపద శ్చికిత్సితుమ్.
యథేన్ద్రియగ్రామ ఉపేక్షిత స్తథా రిపు ర్మహా న్బద్ధబలో న చాల్యతే. ౩౮

స్తథాభూతాః కేచి చ్చ ముక్తాః విశ్లథాః, కచ్ఛా శ్శిఖా శ్చ యేషాం ముక్తకక్ష్యశిఖా ఇతి పాఠే ముక్తగ్రంథయ శ్శిఖా యేషాం తథాభూతాః, భీతాః, స్మ ఇతి వదంతః, ప్రాఞ్జలయ స్తస్థు రితి శేషః. ౩౪

అథాపి త్వం విస్మృతాని శస్త్రా ణ్యస్త్రాణి చ యైః. మంత్రశిక్షోపబృంహితా న్యస్త్రాణి తరాణి తు శస్త్రాణీతి వివేకః. విగతా రథా యేషాం తా న్భయా త్సన్నతాన్ కృతప్రణామా న్న హంసి న హతవాన్ శరణాగతరక్షకత్వా దితి భావః. తథా అన్యాసక్తాన్ యుద్ధం విహాయ ప్రయోజనాంతరాసక్తాన్ పరాఙ్ముఖాం శ్చ భగ్నచాపా నత ఏవ అయుధ్యత శ్చ దేవా న్న హంసి. ౩౫

క్షేమే స్వగృహ ఏవ శూరై స్సంయుగా దితరత్ర వికత్థనం ప్రాగల్భ్యవచనం యేషాం తైః విబుధైః కిం న కిఞ్చి దపి కర్తుం శక్య మిత్యర్థః, ఆస్తాం తావ త్సామాన్యదేవానాం వార్తా దేవశ్రేష్ఠైః హరిహరేంద్రహిరణ్యగర్భై రపి న కిఞ్చి దిత్యాహుః (రహ ఇతి.) రహో జుషా త్వద్భయా న్నిర్జన దేశసేవినా యద్యపి తైః కిఞ్చి దపి న కర్తుం శక్యం తథాఽపి సాపత్న్యా చ్ఛత్రుత్వా ద్దేవా నోపేక్షణీయా, ఇతి మన్యామహే తత స్తన్మూలఖననే సపత్నమూలోన్మూలనే నిమిత్తే అనువ్రతాన్ భృత్యా నస్మా న్నియుఙ్క్ష్వ ఆజ్ఞాపయ. ౩౬-౩౭

సాపత్న్యా న్నోపేక్ష్యా ఇత్యేత దేవ సదృష్టాంత ముపపాదయంతి (యథేతి.) యథా అఙ్గే శరీరే సముత్పన్న ఆమయో వ్యాధిః, నృభి రుపేక్షితః అత ఏవ రూఢమూలః చికిత్సితుం ప్రతికర్తుం న శక్యతే యథా చ తావ ద్యోగిభి రుపేక్షితః ఇంద్రియగ్రామ స్తతో దుర్నిగ్రహ స్తథా రిపు రపి తావ దుపేక్షిత స్తతో రూఢబల శ్చాలయితు మపి న శక్యతే. ౩౮

(కంసం ప్రతి మంత్రిణాముక్తిః)

మూలం హి విష్ణు ర్దేవానాం యత్ర ధర్మ స్సనాతనః,
తస్య చ బ్రహ్మగోవిప్రా స్తపోయజ్ఞా స్సదక్షిణాః. ౩౯

తస్మా త్సర్వాత్మనా రాజన్ బ్రాహ్మణా న్బ్రహ్మవాదినః,
తపస్వినో యజ్ఞశీలా న్గాశ్చ హన్మో హవిర్దుహః. ౪౦

విప్రా గావ శ్చ వేదా శ్చ తప స్సత్యం దమ శ్శమః,
శ్రద్ధా దయా తితిక్షా చ క్రతవ శ్చ హరే స్తనూః. ౪౧

స హి సర్వసురాధ్యక్షో హ్యసురద్వి డ్గుహాశయః,
తన్మూలా దేవతా స్సర్వా స్సేశ్వరా స్సచతుర్ముఖాః,
అయం హి తద్వధోపాయో యదృషీణాం విహింసనమ్. ౪౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం దుర్మన్త్రిభిః కంస స్సహ సమ్మన్త్ర్య దుర్మతిః,
బ్రహ్మహింసాం హితం మేనే కాలపాశావృతోఽసురః. ౪౩

తర్హి కిం తత్సపత్నానాం మూలం యద్వినాశితవ్య మిత్యత్రాహుః (మూల మితి.) సనాతనః అనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసమ్ప్రదాయవేదబోధితో ధర్మః వర్ణాశ్రమానుగుణో యత్ర విష్ణౌ యద్విష్ణ్వధీన స్స విష్ణు ర్దేవానాం మూలం రహస్యేవ స కథం ఛేత్తవ్య ఇత్యత్రాహుః, తస్యచేతి, బ్రహ్మ వేదః గావ శ్చ విప్రాశ్చ గోవిప్రాః, తప ఇతి పృథక్పదం బ్రహ్మాదయః తస్య విష్ణో ర్మూల మిత్యనుషఙ్గః. ౩౯

తస్మాత్ హేరాజన్ సర్వాత్మనా నానోపాయేన బ్రహ్మవాదిత్వాదిగుణయుక్తాన్ బ్రాహ్మణాన్ హవి స్సాన్నాయ్యం దుహంతీతి తథా తా గా శ్చ హన్మః హనిష్యామః. ౪౦

విప్రాదయో హరే స్తనూ శ్శరీరమ్. ౪౧

స హి విష్ణు స్సురాణా మధ్యక్షోఽధిపతి రసురాన్ ద్వేష్టీతి తథాభూత శ్చ హృదయగుహాని గూఢ స్స విష్ణు రేవ మూలం యాసాం తథాభూతా, స్సేశ్వరా ఇంద్రాదిలోకపాలై స్సహితాః చతుర్ముఖరుద్రసహితా శ్చ సర్వా దేవతాః, ఏవం సత్య య మేవ తస్య విష్ణో ర్వధోపాయః కోఽసౌ య దృషీణాం హింసన మిత్యేషః యద్వా తద్వధోపాయః దేవవధోపాయః ఋషివిహింసనేన తచ్ఛరీరే విష్ణౌ నష్టే సతి తన్మూలా దేవా స్స్వయ మేవ నఙ్క్ష్యంతీతి భావః. ౪౨

ఇత్థం దుర్మంత్రిభి స్సహ సమ్మంత్ర్యాలోచ్య స దుర్మతిః అసురః కంసః, కాలపాశేన యమపాశేన ఆవృతః బ్రహ్మహింసా మేవ హితం మేనే అమన్యత. ౪౩

సందిశ్య సాధులోకస్య కదనే కదనప్రియాన్,
కామరూపధరా న్దిక్షు దానవా న్గృహ మావిశత్. ౪౪

తే వై రజఃప్రకృతయ స్తమసా మూఢచేతసః,
సతాం విద్వేష మాచేరు రారా దాగతమృత్యవః. ౪౫

ఆయు శ్శ్రియం యశో ధర్మం లోకా నాశిష ఏవ చ,
హన్తి శ్రేయాంసి సర్వాణి పుంసాం మహదతిక్రమః. ౪౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
చతుర్థోఽధ్యాయః.

తత స్సాధుజనస్య కదనే ఉపద్రవే నిమిత్తే తత్కదన మేవ ప్రియం యేషాం తాన్, కామరూపధరాన్ దానవాన్ దిక్షు ఆజ్ఞాప్య స్వయం గృహ మావివేశ. ౪౪

తత స్తే దానవాః, రజసా విక్షిప్తస్వభావా స్తమసా విమూఢ మావృతం, చేతో యేషాం అత ఏవ తే సతామేవ విద్వేషణ మప్రీతిం దుఃఖ మితి యావత్ చేరుః చక్రుః. కథంభూతాః సన్నిహిత మృత్యవః సద్విద్వేషణస్య మృత్యుసాన్నిధ్యాపహత్వా దితి భావః ౪౫

న కేవలం మృత్యు మేవావహంతి అపి త్వాయురాదీన్యపి హంతీత్యాహ (ఆయు రితి.) మహదతిక్రమః మహద్విషయాపచారః పుంసా మపచరతాం ఆయురాదీని సర్వాణి శ్రేయాంసి హంతి నాశయతి శ్రీ స్సమ్పత్తిః ధర్మం పుణ్యం లోకాన్ ధర్మైకప్రాప్యఫలాని యద్వా దేహానుబంధినో జనాః, ఆశిషః కామాః. ౪౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య వర్షవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతద్భక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, చతుర్థోఽధ్యాయః.

అథ పంచమోఽధ్యాయః

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

శ్రీశుక ఉవాచ —

నన్ద స్త్వాత్మజ ఉత్పన్నే జాతాహ్లాదో మహామనాః,
ఆహూయ విప్రా న్వేదజ్ఞా న్స్నాత శ్శుచి రలఙ్కృతః. ౧

వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం జాతకర్మాఽఽత్మజస్య వై,
కారయామాస విధినా పితృదేవార్చనం తథా. ౨

ధేనూనాం నియుతే ప్రాదా ద్విప్రేభ్య స్సమలఙ్కృతే,
తిలాద్రీ న్సప్త రత్నౌఘశాతకుమ్భామ్బరావృతాన్. ౩

కాలేన స్నానశౌచాభ్యాం సంస్కారై స్తపసేజ్యయా,

అథ పఞ్చమోఽధ్యాయః

ఏవం "తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయా" మిత్యాదినా మధురాయాం ప్రాభాతికవృత్తాంత ఉక్తః. అథ వ్రజే తద్వృత్తాంత మాహ (నంద స్త్విత్యాదినా తత ఆరభ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన.) ఆత్మజే ఉత్పన్నే సతి జాత ఆహ్లాదో యస్య. మహా దౌదార్యప్రపన్నం మనో యస్య. తథాభూతో నంద వేదజ్ఞాన్ బ్రాహ్మణా నాహూయ స్వయం స్నాత్వా శుచి రలఙ్కృతశ్చ స్వస్త్యయనం మాఙ్గళికసూక్తం వాచయిత్వా యథావిధి జాతకర్మ కారయామాస తథా పితౄణాం దేవానాం చార్చనం కారయామాస. ౨

తత స్సమ్య గలఙ్కృతే ద్వే ధేనూనాం నియుతే లక్షే విప్రేభ్యః ప్రాయచ్ఛత్ తథా రత్నౌఘైః శాతకుమ్భామ్బరై స్స్వర్ణగజతఙ్కవస్త్రైః సువర్ణనిష్కైః. రమ్బరై ర్వా దక్షిణార్థం విహితై రావృతాన్ సప్త తిలపర్వతాన్ ప్రాదాత్. ౩

కిమర్థ మేవం స్నానాదిక మకరో త్కారయామాసాఽదా చ్చేత్యత్రాహ (కాలేనేతి.) ఆత్మాత్మవిద్యయేతి దృష్టాంతార్థం యథా ఆత్మవిద్యయా పరమాత్మోపాసనయా ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా

శుధ్యన్తి దానై స్సంతుష్ట్యా ద్రవ్యా ణ్యాత్మాఽఽత్మవిద్యయా. ౪

సౌమఙ్గల్యగిరో విప్రా స్సూతమాగధవన్దినః,
గాయకా శ్చ జగు ర్నేదు ర్భేర్యో దున్దుభయో ముహుః. ౫

వ్రజ స్సమ్మృష్టసంసిక్తద్వారాజిరగృహాన్తరః,
చిత్రధ్వజపతాకాస్రక్చేలపల్లవతోరణైః. ౬

గావో వృషా శ్చ వత్సా శ్చ హరిద్రాతైలరూషితాః.
విచిత్రధాతుబర్హస్రగ్వస్త్రకాంచనమాలినః. ౭

మహార్హవస్త్రాభరణకంచుకోష్ణీషభూషితాః,
గోపా స్సమాయయూ రాజ న్నానోపాయనపాణయః. ౮

విశుద్ధ్యతి హేయగంధరహితో భవతి. తథా ద్రవ్యాణ్యపి కాలాదిభి రేవ శుధ్యంతీత్యభిప్రాయేణ తద్విశుద్ధ్యర్థ మకరో దిత్యర్థః. ద్రవ్యశబ్దోఽత్ర ఆత్మానుబంధిగేహదేహాపత్యసేనతాపశుహిరణ్యాది విత్తధాన్యేంద్రియాభిప్రాయకః. తత్ర కాలేన దశదినాత్మకేన గేహస్య శుద్ధిః స్నానశౌచాభ్యాం దేహస్య జాతకర్మాదిసంస్కారై రపత్యస్య తపసా మంత్రజపేనేజ్యయా చ గృహదేవతాయాః దానైః పశుహిరణ్యధనధాన్యానాం సన్తుష్ట్యా మనస ఇతి వివేకః. ౪

తదా విప్రాః సౌమఙ్గళ్యగిరః స్వస్తివాచకా బభూవుః. సూతాదయో గాయకా శ్చ జగుః, పురాణాదీనితి శేషః, తత్ర సూతాః పౌరాణికాః. మాగధాః వంశావలీపాఠకాః. వందినః స్తుతిపాఠకాః భేర్యో దున్దుభయ శ్చ ముహు ర్ముహు ర్నేదుః. ౫

సమ్మృష్టాని సమ్మార్జన్యా శోధితాని సంసిక్తాని చ గంధోదకాదిభి స్సమ్యక్ స్నపితాని ద్వారాణ్యజిరా ణ్యఙ్గణాని గృహాంతరాణి గృహమధ్యాని చ యస్మిన్ తథాభూతో వ్రజో బభూవ. తథా విచిత్రధ్వజాదిభిః అలఙ్కృత ఇతి శేషః. ధ్వజాదీనా మితరేతరయోగద్వంద్వః చిత్రపదం ప్రత్యేకాన్వయి ద్వంద్వాదౌ శ్రుతత్వాత్. ౬

గవాదయో హరిద్రాతైలాభ్యాం రూషితాః ఉపలిప్తాః విచిత్రాః గైరికాదిధాత్వాదయః యేషాం సంతీతి తథాభూతాః బభూవుః. తత్ర బర్హస్రజో మయూరపింఛమాలాః, మహార్హా ణ్యనర్ఘాణి వస్త్రాదీన్యేవ భూషణాః స్వలఙ్కారా యేషాం భూషితా ఇతి పాఠే తై ర్భూషితా అలఙ్కృతాః. ఉపాయనాని పాణిషు యేషాం తథాభూతా గోపాః హేరాజన్ సమాయయు రాజగ్ముః. ౭-౮

(గోకులే పుత్రమహోత్సవః)

గోప్యశ్చాకర్ణ్య ముదితా యశోదాయా స్సుతోద్భవమ్,
ఆత్మానం భూషయాంచక్రు ర్వస్త్రాకల్పాఞ్జనాదిభిః. ౯

నవకుఙ్కుమకిఞ్జల్కముఖపఙ్కజభూతయః,
బలిభి స్త్వరితం జగ్ముః పృథుశ్రోణ్య శ్చలత్కుచాః. ౧౦

గోప్య స్సుమృష్టమణికుణ్డలనిష్కకణ్ఠ్య శ్చిత్రామ్బరాః పథి శిఖాచ్యుతమాల్యవర్షాః,
నన్దాలయం సవలయా వ్రజతీ ర్విరేజు ర్వ్యాలోలకున్తలపయోధరహారశోభాః. ౧౧

తా ఆశిషం ప్రయుఞ్జానా శ్చిర మ్పాహీతి బాలకే,
హరిద్రాతైలచూర్ణాద్భి స్సిఞ్చన్త్యో జన ముజ్జగుః. ౧౨

తథా గోపానాం స్త్రియో౽పి యశోదాయా స్సుతోదయ మాకర్ణ్య ముదితా హృష్టా వస్త్రైః రాత్మాన మలఞ్చక్రుః, ఆకల్పా భూషణాని ఆదిశబ్దేన చందనలేపాదిసఙ్గ్రహః, నవాః కుఙ్కుమకిఞ్జల్కా యేషు తేషాం ముఖపఙ్కజానాం భూతిః శ్రీః శోభా యాసాం తాః, కుఙ్కుమానాం కిఞ్జల్కత్వరూపణేన ముఖానాం పఙ్కజత్వరూపణం పుష్కలం పృథుశ్రోణ్యః పృథుజఘనాః చలన్తౌ కుచౌ యాసాం తాః. బలిభి రుపాయనై స్సహితా స్త్వరితం యథాతథా జగ్ముః. ౯-౧౦

సమ్మృష్టాని నిర్మలీకృతాని మణికుండలాని యాసాం తా శ్చ నిష్కాః పదకాఖ్యభూషణాని కంఠే యాసాం తా ఇతి బహువ్రీహిద్వయగర్భకర్మధారయః. చిత్రా ణ్యమ్బరాణి యాసాం పథి శిఖాభ్యః, చ్యుతానాం గళితానాం మాల్యానాం పుష్పాణాం. వృష్టయో, యాసాం వ్యాలోలానాం గతిరభసేన చలతాం కుండలాదీనాం శోభా యాసాం తాః వలయై స్సహితా నందస్యాలయం ప్రతి వ్రజతీః వ్రజన్త్యః విరేజుః. ౧౧

తా గోప్యః పాహీత్యస్మా నితి శేషః. బాలకే ఆశిషః, ప్రయుఞ్జానాః హరిద్రాచూర్ణైః హరిద్రాయా స్తైలమిశ్రై శ్చూర్ణై రద్భిశ్చ యద్వా హరిద్రాతైలేన చూర్ణై స్సుధాఖ్యద్రవ్యచూర్ణై రద్భి ర్దధిమిశ్రోదకై శ్చ పరస్పరం జనం సిఞ్చన్త్య ఉజ్జగుః. ౧౨

అవాద్య న్త విచిత్రాణి వాదిత్రాణి మహోత్సవే,
కృష్ణే విశ్వేశ్వరేంశేన నన్దవ్రజ ముపేయుషి. ౧౩

గోపాః పరస్పరం హృష్టా దధిక్షీరఘృతామ్బుభిః.
అసిఞ్చన్తో విలిమ్పన్తో నవనీతై శ్చ చిక్షిపుః. ౧౪

నన్దో మహామనా స్తేభ్యో వాసోఽలఙ్కారగోధనమ్,
సూతమాగధవన్దిభ్యో యేఽన్యే విద్యోపజీవినః,
తై స్తైః కామై రదీనాత్మా యథోచిత మపూజయత్. ౧౫

విష్ణో రారాధనార్థాయ స్వపుత్ర స్యోదయాయ చ.
రోహిణీ చ మహాభాగా నన్దగోపాభినన్దితా,
వ్యచర ద్దివ్యవాసస్స్రిక్కణ్ఠాభరణభూషితా. ౧౬

తత ఆరభ్య నన్దస్య వ్రజ స్సర్వసమృద్ధిమాన్,

అంశేన బలరామేణ సహ విశ్వేశ్వరే కృష్ణే నందవ్రజ ముపేయుషి సతి తస్మి న్మహోత్సవే విచిత్రాణి వాద్యాని అవాద్యంత. ౧౩

గోపా స్తు హృష్టాః పరస్పరం దధ్యాదిభి రాసిఞ్చంతో నవనీతై ర్విలిమ్పంత శ్చ తే చిక్షిపుః. ౧౪

నంద స్తు విపులకీర్తి రతి ఏవ తేభ్యః సూతాదిభ్యః అన్యే చ యే విద్యోపజీవినః భరత శాస్త్రాదివిద్యయోపజీవంతీతి తథాభూతేభ్య శ్చ వస్త్రాదికం దదౌ, తై స్తై స్తేషా మభీష్టై రుచ్చావచైః కామై ర్యథోచిత మదీనాత్మా ఉదారమనాః నంద స్సమ్య గపూజయత్. ౧౫

విష్ణో స్సర్వహృదయస్థస్యారాధనార్థం స్వపుత్ర స్యాభ్యుదయార్థం చ దివ్యైః వాసఃప్రభృతిభి ర్భూషితా సతీ మహాభాగ్యవతీ రోహిణీ నందేనాన్యై ర్గోపై శ్చాభినందితా వ్యచరత్. ౧౬

అథ నందవసుదేవయో ర్యాదృచ్ఛికసమాగమం వివక్షు స్తావ ద్వ్రజస్య సర్వసమ్పత్సమృద్ధత్వ మాహ (తత ఇతి.) ఆరభ్య భగవత్ప్రవేశా దారభ్య నందస్య వ్రజ స్సర్వా

(మధురాం ప్రతి వసుదేవగమనమ్)

హరే ర్నివాసాత్మగుణై రమాక్రీడ మభూ న్నృప. ౧౭

గోపా న్గోకులరక్షాయాం నిరూప్య మధురాం గతః,
నన్దః కంసస్య వార్షిక్యం కరం దాతుం కురూద్వహ. ౧౮

వసుదేవ ఉపశ్రుత్య భ్రాతరం నన్ద మాగతమ్,
జ్ఞాత్వా దత్తకరం రాజ్ఞే యయౌ తదవమోచనమ్. ౧౯

తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ దేహః ప్రాణ మివాగతమ్,
ప్రీతః ప్రియతమం దోర్భ్యాం సస్వజే ప్రేమవిహ్వలః. ౨౦

పూజిత స్సుఖ మాసీనః పృష్ట్వాఽనామయ మాదృతః,
ప్రసక్తధీ స్స్వాత్మజయో రిద మాహ విశామ్పతే. ౨౧

స్వప్నృద్ధయో [illegible] ...తి తథా హరే ర్నివాసేన హేతునా యే ఆత్మగుణా మహోత్సవాదయ స్తైః రమాక్రీడం లక్ష్మీవిహారస్థానం చాభూత్. హేనృప ఆక్రీడ మితి నపుంసకత్వ [illegible]. సామాన్యే నపుంసకం వా క్రియావిశేషణం వా. ౧౭

[illegible] గోకులరక్షాయాం నిమిత్తే వ్రజరక్షార్థం గోపా న్నిరూప్య ఆదిశ్య కంసస్య వార్షిక్యం వర్షే దేయం కరం స్వామిగ్రాహ్యం భాగం దాతుం హేకురూద్వహ మధురాం గతః. ౧౮

తదా వసుదేవో [illegible] మాగతం నంద మాకర్ణ్య రాజ్ఞే కంసాయ దత్తః కరో యేన తం చ జ్ఞాత్వా తస్య నంద స్య మోచనం యయౌ. అవముచ్యన్తే గమనోపయుక్తపరికరబంధా యస్మిన్నితి తదవమోచనం [illegible]స్థానమ్. ౧౯

త [illegible] వసుదేవం దృష్ట్వా ప్రాణం ప్రతి దేహ ఇవ యథా ప్రాణ ఆగతే సతి దేహ ఉత్తిష్ఠతి తద్వత్ అనేన ప్రాణవ న్నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం సూచితం, సహసా ఆశూత్థాయ [illegible] ప్రీ[illegible] ప్రేమ్ణా విహ్వల శ్చ ప్రియతమం వసుదేవం దోర్భ్యాం సస్వజే ఆలిఙ్గితవాన్. ౨౦

[illegible] స్తేన పూజితో వసుదేవ స్సుఖం యథాతథా ఆసీన ముపవిష్టం నంద మనామయం ఆరోగ్య మాధివ్యాధిరాహిత్య మాదరయుక్తః పృష్ట్వా హేవిశాంపతే ఆత్మజయోః ప్రసక్తధీ రాసక్తచిత్త ఇదం వక్ష్యమాణ మాహ. ౨౧

దిష్ట్యా భ్రాతః ప్రవయస ఇదానీ మప్రజస్య తే,
ప్రజాశాయా నివృత్తస్య ప్రజా య త్సమపద్యత. ౨౨

దిష్ట్యా సంసారచక్రేఽస్మి న్వర్తమానః పునర్భవః,
ఉపలబ్ధో భవా నద్య దుర్లభం ప్రియదర్శనమ్ ౨౩

నైకత్ర ప్రియసంవాస స్సుహృదాం చిత్రకర్మణామ్,
ఓఘేన వ్యూహ్యమానానాం ప్లవానాం స్రోతసో యథా ౨౪

కచ్చి త్పశవ్యం నిరుజం భూర్యమ్బు తృణవీరుధమ్,
బృహద్వనం తదధునా యత్రాస్సే త్వం సుహృద్వృతః. ౨౫

త దేవాహ (దిష్ట్యా భ్రాత రిత్యాదిభిః షడ్భిః.) హేభ్రాతః, అప్రజస్య అనపత్యస్య సతః, ప్రవయసః వృద్ధస్య అత ఏవ ప్రజాశాయా స్సంతానవాఞ్ఛాయాః, నివృత్తస్య తవాధునా ప్రజా పుత్ర స్సమపద్యత జాత ఇతి యదేత ద్దిష్ట్యా దిష్ట్యేత్యానందద్యోతక మవ్యయం అయ మస్మాకం మహానానందో జాత ఇత్యర్థః, ఏవ ముత్తరత్రాపి. ౨౨

అస్మి న్సంసారచక్రే వర్తమానః పుమాన్ పునర్భవతీతి పునర్భవః. పుత్రరూపేణోత్పన్న ఇత్యేతి ద్దిష్ట్యా తదద్య భవా న్మయోపలబ్ధో దృష్ట ఇత్యేత ద్దిష్ట్యా తత్ర హేతుః దుర్లభం హి ప్రియస్య దర్శన మితి. యద్వా అస్మి న్సంసారచక్రే వర్తమాన ఏవాహం పునర్భవః పునర్జాతః, కథంచి త్కంసభయా న్నివృత్తః. పునర్జాతప్రాయ ఇత్యర్థః. యద్వా అస్మి న్నేవ జన్మని మయా పునర్జాతప్రాయేణ త్వ ముపలబ్ధ ఇత్యేత ద్దిష్ట్యా శృఙ్ఖలితస్య మమ ప్రియతమభవద్దర్శనం దుర్లభం హీత్యర్థః. ౨౩

దుర్లభత్వ మేవాహ (నైకత్రేతి) సుహృదా మేకత్ర ప్రియసంవాసః. ప్రియ శ్చాసౌ సంవాస శ్చ ప్రియేణ ప్రియగోష్ఠిపూర్వకం సహవాస ఇతి వా హేప్రియేతి వా న సులభః, కింతు దుర్లభ ఇత్యర్థః యథా స్రోతసః ప్రవాహస్య ఓఘేన పూరేణ వ్యూహ్యమానానా మిత స్తతో విక్షిప్యమానానాం అత ఏవ చిత్రకర్మణాం వివిధకర్మణాం ప్లవానాం ప్లవంతీతి తథా ప్లవానా ముత్ప్లుత్య గచ్ఛతాం కాష్ఠాదీనా మేకత్ర వాసో దుర్లభ స్తద్వత్. ౨౪

య త్పశవ్యం పశుభ్యో హితం నిరుజం నీరోగం భూరి బహుళ మమ్బు జలం తృణాదీని వీరుధో గుల్మాని చ యస్మిన్ యస్మిం శ్చ త్వం సుహృద్భిః. వృత ఆస్సే తద్వన మధునా కచ్చి దాస్తే కచ్చి దితీష్టప్రశ్నద్యోతక మవ్యయం కుశల మాస్తే కిం తదస్మాక మిష్ట మిత్యర్థః. ౨౫

(నందాదీనాం గోకులగమనమ్)

భ్రాతర్మమ సుతః కచ్చి న్మాత్రా సహ భవద్వ్రజే,
తాతం భవన్తం మన్వానో భవద్భ్యా ముపలాలితః. ౨౭

పుంస స్త్రివర్గో విహిత స్సుహృదో హ్యనుభావితః.
న తేషు క్లిశ్యమానేషు త్రివర్గోఽర్థాయ కల్పతే. ౨౮

నన్ద ఉవాచ —

అహో తే దేవకీపుత్రాః కంసేన బహవో హతాః,
ఏకావశిష్టాఽవరజా కన్యా సాఽపి దివఙ్గతా. ౨౯

నూనం హ్యదృష్టనిష్ఠోఽయ మదృష్టపరమో జనః.

తథా హే భ్రాతః మమ సుతో బలరామః, మాత్రా రోహిణ్యా సహ భవతో వ్రజే, కచ్చిత్ కథమ్భూతః, భవంత మేవ తాతం పితరం మన్వానః భవద్భ్యాం దమ్పతిభ్యాం పుత్రవ దుపలాలితః ౨౭

అథ సత్యపి సంతానే తద్దర్శనస్పర్శనోపలాలనాద్యభావా న్నిర్విణ్ణః కిఞ్చి ల్లోక పరిపాట్యాఽఽహ (పుంస ఇతి) త్రివర్గ స్త్రయాణాం ధర్మార్థకామానాం వర్గ స్స యది సుహృదో దేహాను బంధినః. ప్రతి అనుభావితః, అనుభవం ప్రాపితః తర్హి స పుంసో యుక్తః యద్వా. విహిత శ్శాస్త్రానుమతః అన్యథా త్రివర్గే స్వానుభవమాత్రపర్యవసితే సత్యత ఏవ హేతో స్సుహృత్సు క్లిశ్యమానేషు చ సత్సు త్రివర్గోఽర్థాయ ప్రయోజనాయ న కల్పతే వ్యర్థ ఇత్యర్థః. ౨౮

అథ వసుదేవం సాంత్వయ న్నాహ నందః (అహో ఇతి ద్వాభ్యాం.) అహో ఇతి ఖేదే. క్షేత్రజత్వశఙ్కావ్యావృత్తయే తే ఇత్యుక్తమ్, ౨౯

ఏవ మనుశోచ్యాథ తత్త్వబోధేన సమాధత్తే (నూన మితి.) అయం పరిదృశ్యమానో జనో నూనం ధ్రువ మదృష్టనిష్ఠః. అదృష్ట ఏవ నిష్ఠా సమాప్తి ర్యస్య సః అదృష్టసమాప్త్యనుసమాప్త సుఖదుఃఖాదిక ఇత్యర్థః, పుత్రోత్పత్తివిపత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖకారణభూతాదృష్టానురోధిత్వాత్తదుత్పత్తి విపత్తిప్రయుక్తే సుఖదుఃఖే న నియతే ఇత్యర్థః. "యం హి న వ్యథయ న్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ, సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే" ఇత్యుక్తరీత్యా సుఖదుఃఖయో రనియతత్వా త్తత్ర సామాన్యేన భవితవ్య మితి భావః. అథ ఏవ అదృష్ట మేవ పరమం ప్రభుః వశీ యస్య సః అదృష్టాయత్త ఇత్యర్థః. ఏవ మాత్మన స్స్వస్య తత్త్వం, తస్య సుఖదుఃఖాదిమతో భావ స్తత్త్వం, సుఖదుఃఖాదిమత్త్వం అదృష్టం అదృష్టమూలకం యః పునా న్వేద స న ముహ్యతి సమసుఖదుఃఖో

అదృష్ట మాత్మన స్తత్త్వం యో వేద న స ముహ్యతి. ౨౯

వసుదేవ ఉవాచ—

కరో వై వార్షికో దత్తో రాజ్ఞే దృష్టా వయం చ తే.
నేహ స్థేయం బహుదినం సన్త్యుత్పాతా శ్చ గోకులే ౩౦

ఇతి నన్దాదయో గోపాః ప్రోక్తా స్తే శౌరిణా యయుః,
అనోభి రనడుద్యుక్తై స్త మనుజ్ఞాప్య గోకులమ్. ౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
పంచమోఽధ్యాయః.

భవతీత్యర్థః, యద్వా సుఖదుఃఖాదిక మదృష్టాయత్తం మత్వా అదృష్ట మతీంద్రియం స్వసంవేద్య మాత్మన స్తత్త్వం యాథాత్మ్యం యో వేద దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యానుభవపరో భవే త్స న ముహ్యతి దేహ తదనుబంధిప్రయుక్తసుఖదుఃఖవైచిత్ర్యం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః. ౨౯

ఏవం వివేకోద్బోధకం నందవచో నిశమ్య నందం ప్రతి ప్రకృతం వక్తవ్య మాహ వసుదేవః (కర ఇతి,) రాజ్ఞే కంసాయ, వార్షికః, కరో దత్తః. అతః ప్రయోజనం నావశేషిత మితి భావః, తే త్వయా వయం, దృష్టా శ్చ అతోఽత్ర త్వయా బహుదినం బహూనాం దినానాం సమాహా స్తస్మి న్నత్ర స్థేయం, అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా. బహుదిన మితి చ హేత్వర్థః. కించ, గోకులే బహవ ఉత్పాతా స్సన్తి అతో న స్థేయ మిత్యర్థః. ౩౦

ఇత్థం శౌరిణా వసుదేవేన ప్రోక్తా స్తే నందాదయో గోపా స్తం వసుదేవ మనుజ్ఞాప్య అపృచ్ఛ్య తం కంసం వా అనడుద్భిః వృషభై ర్యుక్తాని తై రనోభి శ్శకటై ర్గోకులం యయుః. ౩౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సూనోః
తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతదాప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
పఞ్చమోఽధ్యాయః.

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

పూతనాసంహారఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ—

నన్దః పథి వచ శ్శౌరే ర్న మృషేతి విచిన్తయన్,
హరిం జగామ శరణ ముత్పాతాగమశఙ్కితః. ౧

కంసేన ప్రహితా ఘోరా పూతనా బాలఘాతినీ,
శిశూం శ్చచార నిఘ్నన్తీ పురగ్రామాకరాదిషు. ౨

న యత్ర శ్రవణాదీని రక్షోఘ్నాని స్వకర్మసు,
కుర్వన్తి సాత్వతాం భర్తు ర్యాతుధాన్యశ్చ తత్ర హి. ౩

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః.

అథ వ్రజం ప్రతి నందగమనా త్పూర్వ మేవ తత్ర వసుదేవసూచితోత్పాతం భగవతా తన్నిరాకరణప్రకారం విరాకృతవత స్తస్య రక్షావిధానప్రకారం చాహ (నంద ఇత్యాదినా తావ న్నందాదయో గోపా ఇత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రంథేన) నంద ఇతి. తదా నందః. పథి గతః న తు వ్రజం గతః. తదా వసుదేవస్య వచో న మృషా కింతు తథ్య మేవ స్యాదితి చింతయ న్నుత్పాతాగమ ముత్పాతోపనిపాతసమ్భావనా మాశఙ్కితః యద్వా పథి ఉత్పాతాగమా ద్వా వక్షిచలనాదిరూపా ద్వ్రజే కశ్చి దుపద్రవం సమ్భావ్య హరిం స్వారాధ్యదైవం శరణం జగామ రక్షోపాయత్వేనాధ్యవస్యత్. ౧

తదా నందగమనా త్పూర్వ మేవ కంసేన ప్రహితా ప్రేషితా బాలఘాతినీ పూతనాఖ్యా రాక్షసీ తత్ర పురాదిషు శిశూ న్నిఘ్నంతీ సతీ చచార. ౨

కృష్ణేపి తత్కృతః కశ్చి దుపద్రవో బభూవ కి మిత్యాశఙ్కాం తావ న్నిరాహ (నేతి) సాత్వతా మేకాంతినాం భక్తానాం భర్తు ర్భగవతః శ్రవణాదీని గుణశ్రవణకీర్తనాదీని కథమ్భూతాపి రక్షోఘ్నాని యత్ర దేశే స్వకర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు సత్స్వపి న కుర్వంతి జనా స్తత్రైవ హి యాతుధాన్యః రాక్షస్యః న తు శ్రవణాదికర్తృజనాధిష్ఠితదేశే కిం పున స్సాక్షా ద్భగవదధిష్ఠితదేశ ఇతి భావః. ౩

సా ఖేచ ర్యేకదోపేత్య పూతనా నన్దగోకులమ్,
గోపిత్వా మాయయాత్మానం ప్రావిశ త్కామచారిణీ ౪

తాం కేశబన్ధవ్యతిషక్తమల్లికాం బృహన్నితమ్బస్తనకృచ్ఛ్రమధ్యమామ్,
సువాససం కల్పితకర్ణభూషణత్విషోల్లసత్కుణ్డలమణ్డితాననామ్. ౫

వల్గుస్మితాపాఙ్గవిసర్గవీక్షితై ర్మనోహరన్తీం వనితాం వ్రజౌకసామ్,
అమంసతామ్భోజకరేణ రూపిణీం గోప్య శ్శ్రియం ద్రష్టు మివాగతాం పతిమ్. ౬

బాలగ్రహ స్తత్ర విచిన్వతీ శిశూ న్యదృచ్ఛయా నన్దగృహేఽసదన్తకమ్,

సా పూతనా ఖేచరీ కదాచి ద్గోకులసమీప మేత్య మాయయా ఆశ్చర్యవేషేణ గోపిత్వా స్వాసాధారణం రూపం తిరోధాయ, తత్సామర్థ్యం సూచయ న్విశినష్టి. కామం యథేష్టరూపపరిగ్రహేణ చరతీతి తథా ప్రావిశత్ గోకులం ప్రావిశత్. యోషిత్వామాయయేతి పాఠాంతరం తదా మాయయా అభిమతరూపపరిగ్రహోపయుక్తాశ్చర్యశక్త్యా ఆత్మానం యోషిత్వా యోషితం కృత్వేత్యర్థః. ౪

యోషిద్రూపధరాం తాం వర్ణయతి (తా మితి.) తాం గోప్యః శ్రియ మివామంస తేత్యుత్తరేణాన్వయః. కేశబన్ధే వ్యతిషిక్తాః సంసక్తాః మల్లికాః మల్లికాకుసుమాని యస్యాః బృహద్భ్యాం నితమ్బాభ్యాం స్తనాభ్యాం చ కృచ్ఛ్రః కష్టః కృచ్ఛ్రేణైవ అవావస్థిత ఇతి యావత్. సూక్ష్మత్వా దితి భావః. స మధ్యమః ప్రదేశో యస్యాః, శోభనం వాసో యస్యాః, చలితయోః కర్ణభూషణయో స్త్విషా ఉల్లసద్భిః కుండలై ర్మండిత మలఙ్కృత మాననం యస్యాః, వల్గు సుందరం స్మితం యేషాం తై స్తత్సహితై రిత్యర్థః. తథాభూతై రపాఙ్గయో ర్నేత్రాంతయో ర్విసర్గః ప్రసరో యేషాం తై శ్చ వీక్షణైః కటాక్షైః వ్రజౌకసాం వ్రజ ఓకః స్థానం యేషాం తేషాం గోపానాం మనో హరంతీం అమ్భోజకరేణ పద్మయుక్తపాణినా ఉపలక్షితాం రూపిణీం ప్రశస్తరూపవతీం పతిం కృష్ణం ద్రష్టు మాగతాం లక్ష్మీ మివ తాం వనితాం గోప్యోఽమంసత అమన్యంత. ౫-౬

స యోషిద్రూపో బాలగ్రహః తత్ర తత్ర వ్రజస్థాన్ శిశూన్ విచిన్వతీ అన్వేషయంతీ యదృచ్ఛయా నందగృహే బాలం దదర్శ. స్వసౌందర్యావలోకనపరవశాభి ర్గోపీభి రనివారితా దదర్శేత్యర్థః. కథంభూతం అసతా మంతకం మృత్యుం తర్హి విస్పయా కథం దదర్శేత్యతో విశినష్టి

(పూతనాసంహారఘట్టః)

బాలం ప్రతిచ్ఛన్ననిజోరుతేజసం దదర్శ తల్పేఽగ్ని మివాహితం భసి. ౭

విబుధ్య తాం బాలకమారికాగ్రహం చరాచరాత్మా స నిమీలితేక్షణః,
మహేశ్వరత్వేపి చ బాల భావం విభావయ న్కించి దువాచ న ప్రభుః. ౮

అజ్ఞాయ తం సాఽథ నిశాచరీ హరిం నిసర్గవిజ్ఞాతజగద్విచేష్టితమ్,
అన న్త మారోప యదఙ్కం మ న్తకం యథోరగం సు ప్త మబుద్ధిరజ్జుధీః. ౯

తాం తీక్ష్ణచి త్తా మతివామచేష్టితాం వీక్ష్యా న్తరాకోశపరిచ్ఛదాసివత్.
వరస్త్రియం తత్ప్రభయా చ ధర్షితే నిరీక్షమాణే జననీ అతిష్ఠతామ్. ౧౦

ప్రతిచ్ఛన్నం తిరోధాపితం నిజం స్వాసాధారణం ఉరు అధికం తేజో యేన భసి భస్మన్యాహితం తిరోహితం, అగ్ని మివ స్థితమ్. ౭

తదా స చరాచరాత్మా సర్వబుద్ధిదృ గ్భగవా నత ఏవ తాం బాలకమారికాగ్రహం బాలఘ్న గ్రహం బుద్ధ్వా నిమీలితే ఈక్షణే యేన తథాభూతః స్వయం మహేశ్వరత్వేపి ప్రభు రపి సఙ్కల్పమాత్రే ణైవ హన్తుం సమర్థోఽపి బాలభావం బాలత్వం, విభావయ న్ననుకుర్వ న్ కించి దువాచ. ౮

అథ సా నిశాచరీ, తం బాలం, హరిం దుష్కృత్ప్రాణహరం నిసర్గత స్స్వభావతో, విజ్ఞాతం జగతో విచేష్టితం, యేన తం నిసర్గేతి పదేన తస్య సర్వబుద్ధిద్రష్టృత్వం స్వాభావిక మేవ న తు కర్మాయ త్త మిత్యభిప్రేతం, అన్తకం మాత్మనో మృత్యుభూత మజ్ఞాత్వా అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత మథాపి మనుష్యచేష్టానుకరణేన పరిచ్ఛిన్నతాం ప్రాప్త మివ స్థిత మితి భావః. అత ఏవ అఙ్క మారోపయత్ అఙ్కే నిదధ ఇత్యర్థః. యథా అబుద్ధి ర్మూఢః అత ఏవ రజ్జు రితి ధీ ర్యస్య సః, సు ప్త మురగం అఙ్కే నిదధాతి తద్వత్. ౯

రోహిణీయశోదే అపి తాం న న్యవారయతా మిత్యాహ (తా మితి.) కోశపరిచ్ఛదాసివత్ కోశో మృదులచర్మనిర్మితం పరిచ్ఛద మావరణం పిధానం యస్య త మసిం ఖడ్గ మివ అన్తః, తీక్ష్ణచిత్తాం క్రూరతరా మపి బహి ర్వామచేష్టితాం శోభనచేష్టితాం అనుకూలచేష్టితా మితి యావత్. తాం వరస్త్రియం శ్రేష్ఠస్త్రియ మివ స్థితాం, వరస్త్రియ మితి వా తే పరస్యాన్యస్య కస్యచి త్పుంసః, స్త్రియ మివ స్థితాం వీక్ష్య తస్యాః, ప్రభయా ధర్షితే అభిభూతే జననీజనన్యౌ పూర్వసవర్ణదీర్ఘ ఆర్షః, నిరీక్షమాణే అప్యతిష్ఠతాం తూష్ణీ మాసతాం న తు న్యవారయతా మిత్యర్థః. ౧౦

తస్మిన్ స్తనం దుర్జరవీర్య ముల్బణం ఘోరా త మాదాయ శిశో ర్దదా వథ.
గాఢం కరాభ్యాం భగవా న్ప్రపీడ్య తత్ప్రాణై స్సమం రోషసమన్వితోఽపిబత్. ౧౧

సా ముఞ్చ ముఞ్చాల మితి ప్రభాషిణీ నిష్పీడ్యమానాఽఖిలజీవమర్మసు,
వివృత్య నేత్రే చరణౌ భుజౌ ముహు ర్విస్విన్నగాత్రా క్షిపతీ రురావ హ. ౧౨

తస్యా స్స్వనేనాతిగభీరరంహసా సాద్రి ర్మహీ ద్యౌ శ్చ చచాల సగ్రహా,
రసా దిశ శ్చ ప్రతినేదిరే జనాః పేతుః క్షితౌ వజ్రనిపాతశఙ్కయా. ౧౩

నిశాచరీత్థం వ్యథిత స్తనా వ్యసు ర్వ్యాదాయ కేశాం శ్చరణౌ భుజా వపి.
ప్రసార్య గోష్ఠే నిజరూప మాస్థితా వజ్రాహతో వృత్ర ఇవాపత న్నృప. ౧౪

అథ ఘోరా ఘోరచేష్టితా పూతనా తం శిశుం కృష్ణ మాదాయ శిశో స్తస్మిన్ ముఖే స్తనం దదౌ. కథమ్భూతం. దుర్జరవీర్యం దుఃఖేనాపి జరయితుం జీర్ణయితు మశక్యం వీర్యం విషరూపం యస్మిన్ అత ఏవోల్బణం దుస్సహం వీర్య స్యోల్బణత్వా దుల్బణం అథ భగవా న్రోషసమన్వితః, ప్రపీడ్య స్తన మిత్యనుషజ్గః. ప్రాణై స్సమం ప్రాణై స్సహ తత్స్తన్య మపిబత్, తస్యాః ప్రాణై స్సహ స్తన మపిబ దితి వా. ౧౧

తదా సా అఖిలజీవమర్మసు సర్వప్రాణమర్మసు పీడ్యమానా అలం ఏతావతా అలం ఇతి ముఞ్చ ముఞ్చేతి ప్రభాషిణీ నేత్రే వివృత్య పరిభ్రామ్య చరణౌ భుజౌ చ ముహు ర్ముహుః ప్రక్షిపతీ స్విన్నాని స్వేదయుక్తాని గాత్రాణి అఙ్గాని. యస్యా స్సా రురావ జుఘోష. ౧౨

అతిగభీరం గమ్భీరం రంహః వేగో వా యస్య తేన తస్యాః స్వనేన సపర్వతా మహీ భూః సగ్రహా ద్యౌ శ్చ చచాల రసాతలం దిశ శ్చ ప్రతినేదిరే ప్రతిధ్వనుః జనాః వజ్రనిపాతశఙ్కయా క్షితౌ నిపేతుః. ౧౩

వ్యథితౌ పీడితౌ స్తనౌ యస్యా స్సా పిశాచరీ వ్యాదాయ ముఖం వివృత్య నిజరూప మాస్థితా మరణస్య స్వాభావికరూపగతత్వా దితి భావః. హేనృప వజ్రేణాహతో వృత్రాసుర ఇవాపతత్. ౧౪

(పూతనాసంహారఘట్టః)

పతమానోఽపి తద్దేహ స్త్రిగవ్యూత్యన్తరద్రుమాన్.
చూర్ణయామాస రాజేన్ద్ర మహదాసీ త్తదద్భుతమ్. ౧౩

ఈషామాత్రోగ్రదంష్ట్రాస్యం గిరికన్దరనాసికమ్
గణ్డశైలస్తనం రౌద్రం ప్రకీర్ణారుణమూర్ధజమ్. ౧౪

అన్ధకూపగభీరాక్షం పులినారోహభీషణమ్.
బద్ధసేతుభుజోర్వఙ్ఘ్రిశూన్యతోయహ్రదోదరమ్. ౧౫

సన్తత్రసు స్తదుద్వీక్ష్య గోపా గోప్యః కళేబరమ్.
పూర్వం తు తన్నిశ్వసితభిన్నహృత్కర్ణమస్తకాః. ౧౬

బాలఞ్చ తస్యా ఉపరి క్రీడన్తమకుతోభయమ్.
గోప్య స్తూర్ణం సమభ్యేత్య జగృహు ర్జాతసమ్భ్రమాః. ౧౭

తస్యా దేహః పతమానః, షట్క్రోశమధ్యవర్తినో ద్రుమాన్ చూర్ణీచకార. హేరాజేంద్ర తచ్ఛరీరం మహ దద్భుత మాసీత్. ౧౩

అద్భుతత్వ మేవ దర్శయితుం విశింషన్ తదుద్వీక్ష్య గోపా గోప్య శ్చాబిభయు రిత్యాహ (ఈషేత్యాది) ఈషా లాఙ్గలదండః, తత్ప్రమాణా ఉగ్రా దంష్ట్రా యస్మిన్ తదాస్యం యస్మిన్ గిరికందరే ఇవ నాసికే యస్మిన్ గండశైలవ దున్నతౌ పృథూ చ స్తనౌ యస్మిన్ రౌద్రం భీమం ప్రకీర్ణా అరుణా శ్చ మూర్ధజాః కేశా యస్మిన్ అంధకూపా విన గభీరే అక్షిణీ యస్మిన్ పులినవ దారోహౌ జఘనే తాభ్యాం భీషణం బద్ధా స్సేతవ ఇవ భుజా వూరూ అఙ్ఘ్రీ చ యస్మిన్ శూన్యం తోయం యస్మిన్ తథాభూతో హ్రద ఇవ ఉదరం యస్మిన్ తత్కళేబరం వీక్ష్య గోపా గోప్య శ్చ సంతత్రసుః, కమ్పితాః, పూర్వం పతనా త్పూర్వం తస్యాః, నిశ్వసితం శబ్దః. నిశ్వాసమారుతో వా తేన భిన్నాని హృదాదీని యేషాం తథాభూతాః. ౧౪-౧౫-౧౬

తథా తస్యోపరి క్రీడంతం న కుతోఽపి భయం యస్య తం బాలం చ వీక్ష్యేతి పూర్వేణాన్వయః. జగృహు రిత్యుత్తరేణ వా తూర్ణం యథాతథా సమభ్యేత్య జాతః. తస్యా మరణా ద్బాలస్య జీవనా చ్చ జాత స్సమ్భ్రమో యాసాం తా గోప్యో జగృహుః అదదుః. ౧౭

యశోదారోహిణీభ్యాం తా స్సమం బాలస్య సర్వతః,
రక్షాం విదధిరే సమ్య గ్గోపుచ్ఛభ్రమణాదిభిః. ౨౦

గోమూత్రేణ స్నాపయిత్వా పున ర్గోరజసాఽర్భకమ్,
రక్షాం చ చక్రు శ్శకృతా ద్వాదశాఙ్గేషు నామభిః. ౨౧

గోప్య స్సంస్పృష్టసలిలా అఙ్గేషు కరయోః పృథక్,
న్యస్యాత్మ న్యథ బాలస్య బీజన్యాస మకుర్వత. ౨౨

అవ్యా దజోఽఙ్ఘ్రి మణిమా స్తవ జాన్వథోరూ
యజ్ఞోఽచ్యుతః కటితటం జఠరం హయాస్యః,

తత స్తా గోప్యో యశోదారోహిణీభ్యాం బాలస్య ఈశ్వరస్య కృష్ణస్య గోపుచ్ఛభ్రమణాదిభి రుపాయై రక్షాం చక్రుః. ౨౦

తదేవ ప్రపఞ్చయతి (గోమూత్రే ణేత్యాదినా) ఆదిశబ్ద గాహ్యా న్వా దర్శయతి (గోమూత్రేణేతి.) తావ చ్ఛిశుం గోమూత్రేణ స్నాపయిత్వా తతో గోరజసా చ స్నాపయిత్వా గోశకృతా గోమయేన ద్వాదశ స్వఙ్గేషు స్థానేషు లలాటాదిషు కేశవాదిద్వాదశనామభిః, రక్షాం చక్రుః. ౨౧

ఏవ మనాచాన్తా ఏవ సంభ్రమేణ రక్షాం విధాయాథ లబ్ధాశ్వాసా ఆచాన్తా విశేషతో రక్షాం చక్రు రిత్యాహ (గోప్య ఇతి) సంస్పృష్టసలిలా ఆచాన్తాః గోప్య ఆత్మని స్వశరీరే కరయో రితరే ష్వఙ్గేషు పృథ గేగైకశో న్యస్య అకారాదిక్షకారాన్తాని మాతృకాబీజాని న్యస్యాథ బాల స్యాత్మనః కరయో రఙ్గేషు చ బీజన్యాస మకుర్వత అకుర్వన్, చికీర్షితాజాదిభగవన్నామఘటితవిష్ణుకవచపఠన యోగ్యతాయై తత్తద్బీజస్ఫూర్తయే చ తావ త్స్వాఙ్గేషు బీజన్యాసం విధాయాథ తత్కవచమన్త్రజప పూర్వకరక్షాప్రార్థనాయా స్సుప్రతిష్ఠితత్వాయ బాలస్యాఙ్గేషు బీజన్యాసం చక్రు రిత్యర్థః. ౨౨

అథ కవచమన్త్రజపపూర్వకరక్షావిధానం దర్శయతి (అవ్యాదిత్యాదినా ఇతి ప్రణయేత్యతః ప్రాక్తనేన.) అజాదిశబ్దాః యోగరూఢిభ్యాం భగవదసాధారణాః, అజః కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః భగవా నఙ్ఘ్రి మఙ్ఘ్రి అవ్యా ద్రక్షతు, జాను జానునీ అణిమా అణో ర్జీవస్యాప్యన్తరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యః పాతు ఊరూ యజ్ఞః యజ్ఞారాధ్యో యజ్ఞభుక్తతత్ఫలద శ్చ కటితటం అచ్యుతః ఆశ్రితా న్నచావ్యవతి అచ్యుతః, హయాస్యో హయగ్రీవః జఠర మవ్యాత్ హృచ్చ కేశా శ్చ తేషాం సమాహారః తత్ కేశ.

(పూతనాసంహారఘట్టః)

హృత్కేశవ స్త్వుదర మీశ ఇన స్తు కణ్ఠం
విష్ణు ర్భుజం ముఖ మురుక్రమ ఈశ్వరః కమ్. ౨౩

చక్ర్యగ్రతః సహ గదో హరి రస్తు పశ్చా త్త్వత్పార్శ్వయో ర్ధనురసీ మధుహాఽజిత శ్చ.
కోణేషు శఙ్ఖ ఉరుగాయ ఉపర్యుపేన్ద్ర స్తార్క్ష్యః క్షితౌ హలధరః పురుష స్సమన్తాత్. ౨౪

ఇన్ద్రియాణి హృషీకేశః ప్రాణా న్నారాయణోఽవతు,
శ్వేతద్వీపపతి శ్చిత్తం మనో యోగేశ్వరోఽవతు. ౨౫

పృశ్నిగర్భ స్తు తే బుద్ధి మాత్మానం భగవా న్పరః,
క్రీడన్తం పాతు గోవిన్ద శ్శయానం పాతు మాధవః. ౨౬

పాతు ... స్తి ... కేశవ స్త్వుదర హృత్కేశ మితి క్రమోఽత్ర వివక్షితః, అన్యా దజోఽఙ్ఘ్రి మీశ్వరః క ... పక్రమోపసంహారాభ్యాం పాదాదిశిరఃపర్యంతావయవక్రమ స్యాత్ర వివక్షితత్వప్రతీతేః. జఠరం నాభే రుపరిభాగః తత ఉపరిభాగ ఉదర మితి వివేకః, కేశశబ్దోఽత్ర లోమపరః కంఠం ఇనః సర్వవ్యాపకః "... " ఇతి ధాతుః, ... గ ... బుధ్యర్థాః సర్వజ్ఞః అత ఏవ విష్ణు రిత్యనేన న పౌనరుక్త్యం. విష్ణు ర్వ్యాపకః "విష్లృ వ్యాప్తౌ" ఇతి ధాతుః. ముఖం ఉగవ త్రిలోకసఙ్గ్రాహకాః క్రమాః పాదవిక్షేపా యస్య ... కం మూర్ధానం ఈశ్వరః ఈశ్వర స్సర్వాంతరాత్మా ఈశ స్సర్వాధిపతి రితి న పౌనరుక్త్యం విష్ణుశబ్దేన వ్యాప్తిమాత్రం ఈశ్వరశబ్దేన తు ప్రశాసనపూర్వకవ్యాప్త్యాకారకత్వమ్. ౨౩

ఏవం పాదాదిశిరఃపర్యంతం రక్షాం విధాయాథ దిక్షు రక్షాం విదధుః. చక్రీ అగ్రతః పూత శ్చక్రధరః పశ్చా త్పృష్ఠతః సహగదో గదాసహితో హరి రాశ్రితార్తిహరః, పార్శ్వయో స్తు ధనురసీ గదాఖడ్గౌ బిభ్రతా వితి శేషః. మధుహా అజిత శ్చ ధనుర్ధరో మధుహా అసిధరోఽజిత శ్చేతి ర్థః. కోణే ష్వాగ్నేయాదిషు శఙ్ఖః శఙ్ఖోఽస్యా స్తీతి అర్శ ఆదిత్వా న్మత్వర్థీయోఽచ్ ఉపర్యూర్ధ్వాయాం దిశ్యుపేంద్రః. క్షితౌ అధస్తా ద్ధలధరః సఙ్కర్షణః, సమంతా త్సర్వతః అనుక్తా దిశ శ్చాప్యంతి చేత్త్యత సర్వత్ర పురుషః సర్వప్రాణిహృదయగుహావస్థితః, ౨౪

ఏవం బహిరఙ్గరక్షాం సమ్పాద్యాథాన్తరరక్షాం ప్రార్థయామాసుః (ఇంద్రియాణీతి) హృషీకాణా మింద్రియాణా మీశోఽంతఃప్రవిశ్య నియంతా యోగేశ్వరో యోగనిర్వాహకః. పృశ్నే

వ్రజన్త మవ్యా ద్వైకుణ్ఠ ఆసీనం త్వాం శ్రియఃపతిః,
భుఞ్జానం యజ్ఞభు క్పాతు సర్వగ్రహభయఙ్కరః. ౨౭

ఢాకిన్యో యాతుధాన్య శ్చ కూశ్మాణ్డా యేఽర్భకగ్రహాః
భూతప్రేతపిశాచా శ్చ యక్షరక్షోవినాయకాః, ౨౮

కోటరా రేవతీ జ్యేష్ఠా పూతనా మాతృకాదయః,
ఉన్మాదా యేహ్యపస్మారా దేహప్రాణేన్ద్రియద్రుహః, ౨౯

స్వప్నదృష్టా మహోత్పాతా వృద్ధబాలగ్రహా శ్చ యే,
సర్వే నశ్యంతు తే విష్ణో ర్నామగ్రహణభీరవః. ౩౦

ఇతి ప్రణయబద్ధాభి ర్గోపీభిః కృతరక్షణమ్,
పాయయిత్వా స్తనం మాతా సంన్యవేశయ దాత్మజమ్. ౩౧

తావ న్నన్దాదయో గోపా మధురాయా వ్రజం గతాః.
విలోక్య పూతనాదేహం బభూవు రతివిస్మితాః. ౩౨

గర్భిత్వా దుపత్యల్ప త్వప్రత్నిగర్భః భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః, పరః ప్రకృతిపురుషలక్షణః. ఆత్మాన మిత్మనేన చిత్తాహఙ్కారౌ వివక్షితౌ సర్వగ్రహభయఙ్కరః ఇత్యేత ద్యజ్ఞభు గ్విశేషణమ్ ౨౬-౨౭

కూశ్మాండాదయో గ్రహావాంతరవిశేషాః, దేహాదీని ద్రుహ్యంతీతి తథా వృద్ధగ్రహాః, బాలగ్రహా శ్చ తే సర్వే విష్ణో ర్నామాని గృహ్ణంతీతి తథా తేభ్యో భీరవః భీతాః నశ్యంతు. ౨౮-౩౦

ఇత్థం ప్రణయేన స్నేహేన బద్ధాభి ర్యంత్రితాభిః కృతం రక్షణం యస్య త మాత్మజం మాతా యశోదా స్తనం పాయయిత్వా సంన్యవేశయత్ శాయయామాస. ౩౧

తావ త్తదా నందాదయో గోపాః, మధురాయా స్సకాశాత్, వ్రజ మాగతాః సంతః పూతనాయా దేహ మవలోక్య అతివిస్మితా బభూవుః. ౩౨

(పూతనాయాః ముక్తిః)

నూనం బత ఋషి ర్జాతో యోగీశో వా సమాగతః,
స ఏవ దృష్టో హ్యుత్పాతో యదాహానకదున్దుభిః. ౩౩

కళేబరం పరశుభి శ్ఛిత్త్వా త త్తే వ్రజౌకసః,
దూరే క్షిప్త్వాఽవయవశో దదహుః కాష్ఠవేష్టితమ్. ౩౪

దహ్యమానస్య దేహస్య ధూమ శ్చాగరుసౌరభః,
ఉత్థితః కృష్ణనిర్భుక్తసపద్యాహతపాప్మనః. ౩౫

వసుదేవోక్తం యథార్థ మేవాభూ దితి సోదాహరణం విస్మయంతే (నూన మితి.) ఆనకదున్దుభి ర్వసుదేవ స్సమాగతోఽయ ముత్పాతం ప్రాహ స ఏవోత్పాతోఽధునాఽస్మాభిః దృష్టః. అత స్స ఆనకదున్దుభిః ఋషి ర్యోగీ వా పూర్వజన్మని స స్త్వధునా ఏవంభూతేన నూనం సంజాతః బతేతి విస్మయే. ఋషిత్వ ముత్పత్తిసిద్ధాతీంద్రియార్థదర్శిత్వం యోగిత్వం తపఃప్రభావకృతతద్దర్శిత్వ మితి వివేకః. సయద్గత ఇతి పాఠాంతరం తదా వసుదేవ ఋషి ర్యోగినో వాస స్త్వధునైవం సజ్జాతః, కుతః యత్ యుతః గతః సమాగతః ఆనకదుందుభి ర్య ముత్పాత మాహ సోఽధునాఽస్మాభి ర్దృష్ట ఏవేత్యర్థః. ౩౩

తత స్తే వ్రజౌకస స్తత్పూతనాకళేబరం అవయవశ పరశుభి శ్ఛిత్త్వా దూరే క్షిప్త్వా కాష్ఠై ర్వేష్టితం కృత్వా దదహుః. ౩౪

విస్మయాంతర మాహ (దహ్యమానస్యేతి.) దహ్యమానస్య దేహస్య సమ్బంధీ యో ధూమః సోఽగరుసన్నిభః కృష్ణాగరుతుల్యగంధ స్సముత్థితః సోఽగరుసన్నిభో బభూవేతి శేషేణ వాఽన్వయః, అగరుసౌరభ ఇతి పాఠాంతరం. అగరో స్సౌరభ ఇవ సౌరభో యస్య స ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుం వదన్ దేహం విశినష్టి (కృష్ణేతి.) కృష్ణస్య భగవతో నిర్భుక్త్యా హేతుభూతయా సపద్యేవ కార్త్స్న్యేన ఆహతం పాపం యస్య తస్య కృష్ణనిర్ముక్త్యేతి పాఠాంతరం, తదా కృష్ణేన భగవతా. హేతునా నిర్ముక్త్యా హేతుభూతయేత్యర్థః. ౩౫

పూతనా లోకబాలఘ్నీ రాక్షసీ రుధిరాశనా,
జిఘాంసయాఽపి హరయే స్తనం దత్వాఽప సద్గతిమ్. ౩౫

కిం పున శ్శ్రద్ధయా భక్త్యా కృష్ణాయ పరమాత్మనే
యచ్ఛ న్ప్రియతమం కించి ద్రక్తా స్తన్మాతరో యథా. ౩౬

పద్భ్యాం భక్తహృదిస్థాభ్యాం వంద్యాభ్యాం లోకవన్దితైః,
అఙ్గం యస్యా స్సమాక్రమ్య భగవా నపిబ త్స్తనమ్. ౩౭

యాతుధా న్యపి సా స్వర్గ మవాప జగతీపతిమ్,
కృష్ణభుక్త స్తనక్షీరాః కిము గావోఽను మాతరః. ౩౮

యతోహత పాప్మాఽత ఏవ ముక్తి మనర్హాఽపి. ప్రాపేత్యాహ (పూతనేతి.) అపిశబ్దస్య లోకబాలఘ్న్యాదిభిః ప్రత్యేకం సమ్బంధః, జిఘాంసయా హంతు మిచ్ఛయా హరయే స్తనం దత్వాఽపి సద్గతిం సతాం ప్రాప్యాం గతిం ముక్తి మవాప. యతోఽప్రియం గరళం యచ్ఛంతీ ముక్త్యనర్హాఽపి కేనచి ద్భగవత్సమ్బంధమాత్రేణైవ సద్గతి మవాప. కింపున ర్భగవద్భక్త్యా సద్గతిం ప్రాప్నువంతీత్యాహ (కింపున రితి.) శ్రద్ధయా భగవత్ప్రియాచరణోపయుక్తయా త్వరయా భక్త్యా చ పరమాత్మనే. కృష్ణాయ కిఞ్చి త్ప్రియతమం యచ్ఛ న్సమర్పయన్. ప్రాప్నోతీతి కింపున ర్వక్తవ్య మిత్యర్థః. ప్రియం యచ్ఛ న్సద్గతిం ప్రాప్నోతీత్యత్ర దృష్టాంతః, రక్తా స్తన్మాతరో యథేతి రక్తా అనురక్తా స్తస్య కృష్ణస్య మాతరో యశోదాదయో, యథా ప్రియతమం స్తన్యం యచ్ఛంత్య స్సద్గతిం ప్రాపు స్తద్వత్. ౩౫-౩౬

నను మాతౄణాం సద్గతిప్రాప్తి రసిద్ధేతి కథం దృష్టాంత తేత్యాశఙ్కాయాం తామపి కైముత్యన్యాయేన సిద్ధవ త్కరోతి (పద్భ్యా మితి సార్ధై శ్చతుర్భిః.) లోకై ర్వందితా యే బ్రహ్మాదయ స్తై రపి వన్ద్యాభ్యాం భక్తానాం హృదయకమలస్థాభ్యాం పద్భ్యాం భగవా న్యస్యాః పూతనాయా అఙ్గం సమాక్రమ్య స్తనం విషపూర్ణం స్తన మిహాపిబత్, సా యాతుధానీ పూతనా స్వర్గం నిరతిశయానంద రూపం జగతీపతి మవాప కిముత కృష్ణేన భుక్తం స్తనయోః క్షీరం యాసాం తాః మాతరః జగతీపతి మవాపు రితి కిము వక్తవ్య మిత్యర్థః. పౌరవీభద్రామదిరాదిమాత్రంతరాభిప్రాయకం బహువచనం అనుశబ్దోఽత్ర యథాశబ్దార్థకః. యథా గావ స్తద్వ దిత్యర్థః. ౩౭-౩౮

(పూతనాయాః ముక్తిః)

పయాంసి యాసా మపిబ త్పుత్రస్నేహస్నుతా న్యలమ్,
భగవా న్దేవకీపుత్రః కైవల్యా ద్యఖిలార్థదః ౪౦

తాసా మవిరతం కృష్ణే కుర్వతీనాం సుతేక్షణమ్,
న పునః కల్పతే రాజ న్సంసారోఽజ్ఞానసమ్భవః. ౪౧

కటధూమస్య సౌరభ్య మవఘ్రాయ వ్రజౌకసః,
కి మిదం కుత ఏవేతి వదంతో వ్రజ మాయయుః. ౪౨

తే తత్ర వర్ణితం గోపైః పూతనాగమనాదికమ్,
శ్రుత్వా తన్నిధనం స్వస్తి శిశో రాస న్సువిస్మితాః. ౪౩

తాసా మపి ముక్తి రసిద్ధే వేతి దృష్టాంతానుపపత్తి రిత్యత స్తాం విశినష్టి. యాసాం గవాం పుత్రస్నేహేనైవ స్నుతాని పయాం స్యలం నితరాం భగవా నపిబత్ కథంభూతః దేవకీపుత్రః కైవల్యాద్యఖిలార్థదః కైవల్యం ప్రకృతిబంధరాహిత్యం ముక్తి రితి యావత్ తత్ప్రభృతి పురుషార్థ చతుష్టయదః కైవల్యాదిపురుషార్థప్రదానాయ దేవకీపుత్ర త్వేనావతీర్ణ ఇత్యర్థః. ౪౦

కృష్ణే అవిరతం అవిచ్ఛేదం యథాతథా సుతేక్షణం సుతబుద్ధిం, కుర్వతీనాం తాసాం మాతౄణాం హేరాజన్ అజ్ఞానసమ్భవ స్సంసారః, పున ర్న కల్పతే న ప్రవర్తత ఇత్యర్థః. ౪౧

వ్రజౌకసః, కటధూమస్య శవధూమస్య సౌరభ్య మాఘ్రాయ కి మిద మిత్యాశ్చర్య మిదం కుతో వాఽస్య సౌరభ్య మాగత మిత్యేవం వదంతః, వ్రజం జగ్ముః. ౪౨

తే మధురాయా ఆగతా నందాదయః, గోపై ర్వ్రజస్థై ర్వర్ణితం పూతనాయా. ఆగమనాది ప్రకారం తస్యాః నిధనం మరణం, శిశోః కృష్ణస్య స్వస్తి సుఖేనావస్థానం, శ్రుత్వా సునితరాం విస్మితా, బభూవుః. ౪౩

నన్ద స్స్వపుత్ర మాదాయ ప్రోష్యాగత ఉదారధీః,
మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ పరమాం ముదం లేభే కురూద్వహ. ౪౩

య ఏతత్పూతనా మోక్షం కర్మ కృష్ణస్య చాద్భుతమ్,
నిశమ్య శ్రద్ధయా మర్త్యో గోవిన్దే లభతే గతిమ్. ౪౪

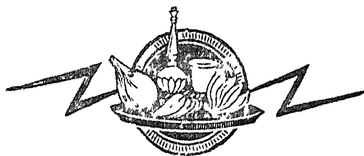
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
షష్ఠోఽధ్యాయః.

ప్రోష్య దేశాంతరం గత్వా పున రాగతో. నంద ఉదారధీః విపులానందయుక్తబుద్ధిః స్వపుత్ర మాదాయ మూర్ధ్న్యవఘ్రాయ హేకురూద్వహ పరమాం, ముదం ప్రాప. ౪౩

ప్రకృతపూతనావృత్తాంతాదిశ్రవణఫల మాహ (య ఇతి.) యః పుమాన్ ఏతత్పూతనామోక్షం ఏతదితి సామాన్యాభిప్రాయకక్లీబత్వం యచ్చ కృష్ణ స్యాద్భుతం కర్మ చేష్టితం తచ్చ యుక్త స్సమాహిత చిత్తో నిశ మ్యాకర్ణ్య గోవిందే గతిం లభతే గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః గతిం జ్ఞానం భక్తి మితి యావత్. ౪౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
షష్ఠోఽధ్యాయః.

అ థ స ప్త మో ఽ ధ్యా య ః.

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం బహూని కర్మాణి గోపానాం శంస యోషితామ్,
నన్దస్య గేహే వవృధే కుర్వ న్విష్ణు ర్జనార్దనః. ౧

రాజోవాచ—

యేన యేనావతారేణ భగవా న్హరి రీశ్వరః,
కరోతి కర్ణరమ్యాణి మనోజ్ఞాని చ నః ప్రభో. ౨

యచ్ఛృణ్వతోఽపై త్యరతి ర్వితృష్ణా సత్త్వం చ శుద్ధ్యత్యచిరేణ పుంసః,
భక్తి ర్హరౌ తత్పురుషేషు సఖ్యం తదేవ హారం వద మన్యసే చేత్. ౩

అథ సప్తమోఽధ్యాయః.

ఏతం తావ త్పూతనానిర్హరణతన్ముక్తిప్రదానాదిరూపం భగవద్బాలచేష్టిత మభిధాయాథ చేష్టితాంతరాణి వివక్షుస్తావ ద్రాజ్ఞ స్తత్ప్రిపృచ్ఛిషా ముత్పాదయతి (ఏవమితి.) ఏవంవిధాని దుష్టనిర్హరణ తన్ముక్తిప్రదానాదిరూపా ణ్యన్యా న్యపి బహూని బాలచేష్టితాని సయోషితాం సస్త్రీకాణాం, గోపానాం శ మానందం చ కుర్వ న్విష్ణు ర్జనార్దనో భగవా న్నందస్య గేహే వవృధే ఏధాంబభూవ. ౧

తర్హి తాని వద యాని భగవా నకరో దితి పిపృచ్ఛిషు స్తావదితరచేష్టితేభ్యః కృష్ణావతారచేష్టితానాం వైలక్షణ్యం వద న్పృచ్ఛతి. భగవా న్హరి రీశ్వరో యేన యేన మత్స్యాద్యవతారేణ యాని యాని కర్మాణి కరోతి చకార తాని నోఽస్మాకం కర్ణరమ్యాణి శ్రోత్రసుఖావహాని తథా హేప్రభో మనోజ్ఞాని మనఃప్రీతికరాణి చ భవంత్యేవ. ౨

తథాపి యత్కృష్ణచేష్టితం శృణ్వతః పుంసః పురుషమాత్ర స్యారతిః మనోగ్లానిః బుద్ధే రస్వాస్థ్యం వా యస్మి న్నపి సుఖహేతావోఽపి న సుఖాయ భవంతి తథావిధం తత్ వివిధా తృష్ణా శబ్దాదివిషయస్పృహా చాపై త్యపగచ్ఛతి. అచిరేణ సత్త్వ మంతఃకరణం చ శుధ్యతి, హరౌ భగవతి రతి రనురాగ స్తత్పురుషేషు భగవద్భక్తేషు సఖ్యం చ భవతి. తదేవ చరిత్రం భూయః పునః భూయో విపులం యథాతథా వద తదేవ హారం ఇతి పాఠే హారం మనోహారి చేష్టిత మిత్యర్థః. మన్యసే చేత్వక్తు మిష్టం మన్యసే చేత్ వద స్వతంత్ర స్త్వ మహం త్వాం నియోక్తు మప్రభు రితి భావః. ౩

అథాన్యదపి కృష్ణస్య లోకాచరిత మద్భుతమ్,
మానుషం లోక మాసాద్య తజ్జాతి మనురున్ధతః. ౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

కదాచి దౌత్థానికకౌతుకాప్లవే జన్మర్క్షయోగే సమవేతయోషితామ్,
వాదిత్రగీతద్విజమన్త్రవాచకై శ్చకార సూనో రభిషేచనం సతీ. ౨

నన్దస్య పత్నీ కృతమజ్జనాదికం విప్రైః కృతస్వస్త్యయనం సుపూజితైః,
అన్నాదివాసస్స్రగభీష్టధేనుభి స్సంజాతనిద్రాక్ష మశీశయ చ్ఛనైః. ౩

*** శకటాసురభఞ్జనవృత్తాన్తః ***

ఔత్థానికౌత్సుక్యమనా మనస్వినీ సమాగతాన్ పూజయతీ వ్రజౌకసః,
నైవాశృణో ద్వై రుదితం సుతస్య సా రుదన్ స్తనార్థీ చరణా వుదక్షిపత్. ౪

కిం త దిత్యత్రాహ (అథేతి.) మానుషం లోక మాసాద్య మానుషావతారం ప్రాప్య తజ్జాతిం మానుషజాతిం అనురుంధతోఽనుకుర్వతః కృష్ణస్య య దన్యదపి పూతనానిర్హరణరూపబాలచేష్టితా దన్య దప్యద్భుతం లోకాచరితం బాలచేష్టితం వదే త్యనుషఙ్గః. ౧

ఏవ మాపృష్టోఽన్యాన్యపి బాలచేష్టితాని వివక్షు స్తావ చ్ఛకటాసురవధాత్మకం చేష్టితం వర్ణయతి. (కదాచి దిత్యాదినా ఏకదేశ్యతః ప్రాక్తనేన.) ఔత్థానికకౌతుకాప్లవే ఉత్థానం గృహా ద్బహి శ్శిశో ర్నిష్క్రమణం తత్సంబన్ధ్యౌత్థానికం తస్మి న్కౌతుకే ఉత్సవే య ఆప్లవః స్నానం యస్మిన్ తస్మి న్దినే జన్మర్క్షేణ రోహిణీనక్షత్రేణాపి యోగే సతి మహోత్సవే సమవేతానాం సముదితానాం యోషితాం మధ్యే వాదిత్రాదిభి స్త మభిషేచనం సూనో స్సతీ యశోదా చకార. ౨

అన్నాద్యై రన్యై ర్వాసోభిః. స్రగ్భి రన్యై శ్చాభీష్టార్థైః ధేనుభి శ్చ సుపూజితై ర్విప్రైః. కృతం స్వస్త్యయనం యస్య కృతం మజ్జనాదికం యస్య ఆదిశబ్దే నాఙ్గరక్షాదికం వివక్షితం. సంజాతనిద్రే అక్షిణీ యస్య తం సుతం నందస్య పత్నీ శనై రశీశయత్ శాయయామాస. ౩

ఔత్థానికే ఉత్సవ ఏవ ఔత్సుక్యయుక్తం మనో యస్యా స్తథా భూతా మనస్వినీ ఔదార్య ప్రవణమనా స్సా యశోదా సమాగతాన్. వ్రజౌకసః పూజయంతీ సుతస్య రుదితం న శుశ్రావ స హి స్తనార్థీ రుదన్ చరణా వుదక్షిపత్ ఊర్ధ్వ మచాలయత్. ౪

(శకటాసురభంజనమ్)

అధశ్శయానస్య శిశో రనల్పక ప్రవాళమృద్వఙ్ఘ్రిహతం వ్యవర్తత.
విధ్వస్తనానారసకుప్యభాజనం వ్యత్యస్తచక్రాక్షవిభిన్నకూబరమ్. ౮

దృష్ట్వా యశోదాప్రముఖా వ్రజస్త్రియో హ్యౌత్థానికే కర్మణి యా స్సమాగతాః.
నందాదయ శ్చాద్భుతదర్శనాకులాః కథం స్వయం వై శకటం విపర్యగాత్.
ఇతి బ్రువన్తోఽతివిషాదమోహితా జనా స్సమంతా త్పరివవ్రు రార్తవత్. ౯

తదోచు రవ్యక్తమతీ న్గోపా న్గోపీ శ్చ బాలకాః,
రుదతాఽనేన పాదేన క్షిప్త మేత న్నసంశయః. ౧౦

న తే శ్రద్దధిరే గోపా బాలభాషిత మిత్యుత,
అప్రమేయం బలం తస్య బాలకస్య న వై విదుః. ౧౧

తదా అధః వ్యోమ్న్యాపతతోఽసురాత్మకస్య శకట స్యాథోలమ్బమానప్రేఙ్ఖ ఇత్యర్థః. శయానస్య. శిశోః శ్రీకృష్ణస్య అల్పక శ్చాసౌ ప్రవాళవ న్మృదు శ్చ యోఽఙ్ఘ్రి స్తేన హతం అనః శకటం వ్యవర్తత విపరీత మవర్తత. తదేవ దర్శయితుం విశినష్టి విధ్వస్తాని నానారసవంతి కుప్యభాజనాని స్వర్ణరజితవ్యతిరిక్తకాంస్యాదిమయాని భాజనాని యస్మిన్. వ్యస్తే చక్రే అక్ష శ్చక్రాధారదారువిశేష శ్చ యస్మిన్ విభిన్నః కూబరో యుగంధరో యస్మిన్ త చ్చ. ౮

(దృష్ట్వేతి.) యశోదాప్రభృతయో వ్రజస్త్రియో యా శ్చౌత్థానికే కర్మణి సమాగతా స్తాః నందాదయో గోపా శ్చ దృష్ట్వా అద్భుతదర్శనేనాకులాః సంభ్రాంతాః. కథ మేత చ్ఛకటం స్వయ మేవ విపర్యగాత్ విపరీత మభూ దిత్యేవం బ్రువంతః. బ్రువంత శ్చ బ్రువత్య శ్చ బ్రువంతః. "పుమాన్ స్త్రియే" త్యేకశేషః. అతీవ విషాదేన దుఃఖేన మోహితాః జనా యశోదాదయః, ఆర్తవ త్సమంతా త్సర్వతః పరివవ్రుః, పరివివేష్టిరే. ౯

తదా అవ్యక్తా శకటాగమనతద్విపర్యయాద్యగోచరా, మతి ర్యేషాం తాన్ గోపాన్, గోపీ శ్చ ప్రతి బాలకాః, కృష్ణస్య సమంతతః. క్రీడంతో బాలకాః ఊచుః, కి మితి ఏతచ్ఛకటం, మనేన బాలకేన కర్త్రా పాదేన విక్షిప్తం విపర్యయం ప్రాపిత మత్ర న సంశయః. కార్య ఇతి. ౧౦

తే నందాదయో న శ్రద్దధిరే విశ్వాసం న జగ్ముః. బాల స్యైతన్న సమ్భవతి ఏతే చ బాలకాః, కిం జానంతీతి బాలక స్యాప్రమేయ మపారం బలం చ న వై విదుః. ౧౧

రుదన్తం సుత మాదాయ యశోదా గ్రహశఙ్కితా,
కృతస్వస్త్యయనం విప్రైస్సూక్తై స్తన్య మపాయయత్. ౧౨

పూర్వవ త్స్థాపితం గోపై ర్బలిభి స్సపరిచ్ఛదమ్,
విప్రా హుత్వాఽర్చయాఞ్చక్రు ర్దధ్యక్షతకుశామ్బుభిః. ౧౩

యేఽసూయానృతదమ్భేర్ష్యాహింసామానవివర్జితాః
న తేషాం సత్యశీలానా మాశిషో విఫలాః కృతాః. ౧౪

ఇతి బాలక మాదాయ సామర్గ్యజురుపాకృతైః
జలైః పవిత్రౌషధిభి రభిషిచ్య ద్విజోత్తమైః. ౧౫

వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం నన్దగోప స్సమాహితః,
హుత్వా చాగ్నిం ద్విజాతిభ్యః ప్రాదా దన్నం మహాగుణమ్. ౧౬

గావ స్సర్వగుణోపేతా వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః,

తతో రుదంతం సుత మాదాయ యశోదా బాలగ్రహాశఙ్కితా కర్తరి క్తః, బాలగ్రహా మాశఙ్కమానా అత ఏవ విప్రైః. కర్తృభి స్సూక్తైః రక్షోఘ్నమన్త్రైః. కరణైః కృతం స్వస్త్యయనం యస్య తం కృతానిష్టపరిహారకకర్మాణం శిశుం స్తన మపాయయత్. ౧౨

తతో బలిభి శ్శక్త్యై రథవాఽష్టదిక్షు బలిభిః. గ్రహశాంతిభిః పూజాత్మకై స్సహితం సపరికరం యథాపూర్వం స్థాపితం విప్రాః. దధ్యాదిభి రర్చయామాసుః. హుత్వా గ్రహాదిహోమం విధాయ. ౧౩

తతో యేఽసూయాదిదోషవివర్జితా స్తేషాం సత్యశీలానాం అనృతవాదశీలానా మాశిషః. కదా విఫలా న భవంతీతి బుధ్వా బాలక మాదా యేత్యన్వయః. అసూయాగుణేషు సత్స్వపి దోషా విష్కరణం అనృతం మిథ్యాభాషణం దమ్భో వఞ్చనం ఈర్ష్యా పరోత్కర్షాసహిష్ణుత్వం హింసా భూతద్రోహః మానోఽహంకారః. ద్విజోత్తమైః కర్తృభిః సామర్గ్యజుర్మన్త్రై రుపాకృతై స్సంస్కృతైః పవిత్రా ఓషధయో యేషు తై ర్జలై రభిషిచ్య స్నాపయిత్వా స్వస్త్యయనం వాచయిత్వా చ నందాభ్యో గోప స్సమాహిత చిత్తః. హుత్వా హావయిత్వా మహాగుణం షడ్రసోపేత మన్నం ద్విజాతిభ్యః ప్రాదాత్. ౧౪-౧౬

సాధుత్వబహుక్షీరత్వాదిభి స్సర్వై ర్గుణై ర్యుక్తాః వాసాంసి స్రజః హేమమాలా శ్చాసాం

(తృణావర్తనిరాకరణవృత్తాంతః)

ఆత్మజాభ్యుదయార్థాయ ప్రాదాత్తే చాన్వయుఞ్జత. ౧౭

విప్రా మన్త్రవిదో యుక్తా స్తైర్యాః ప్రోక్తా స్తదాఽఽశిషః.

* తృణావర్తనిరాకరణవృత్తాన్తః *

తా నిష్ఫలా భవిష్యన్తి న కదాచిదపి స్ఫుటమ్. ౧౮

ఏకదాఽఽరోహ మారూఢం లాలయన్తీ సుతం సతీ,
గరిమాణం శిశో ర్వోఢుం న సేహే గిరికూటవత్. ౧౯

భూమౌ నిధాయ తం గోపీ విస్మితా భారపీడితా,
మహాపురుష మాదధ్యౌ జగతా మాస కర్మసు. ౨౦

దైత్యో నామ్నా తృణావర్తః కంసభృత్యః ప్రచోదితః,
చక్రవాతస్వరూపేణ జహారాసీన మర్భకమ్. ౨౧

వంతీతి తథా తాః గాశ్చ ఆత్మజస్యాభ్యుదయార్థం ద్విజాతిభ్యః ప్రాయచ్ఛత్. తే చ మంత్రవిదో యుక్తా స్సమాహితా ద్విజాతయః అన్వయుఞ్జత ప్రయుయుజిరే ఆశిష ఇతి శేషః. ౧౭

యదభిప్రాయేణాశిషోఽన్వయూయుజన్ తాశ్చ తథైవ బభూవు రిత్యాహ తై ర్విప్రై ర్యా ఆశిష స్తదా ప్రోక్తా స్తాః కదాచిదపి స్ఫుటం నూనం నిష్ఫలాః న భవిష్యంతి. ౧౮

అథ తృణావర్తాసురవధాత్మక మన్యదపి భగవతో బాలచేష్టితం వివక్షు స్తావ దుపోద్ఘాత రూపం చేష్టిత మాహ (ఏకదేతి ద్వాభ్యామ్.) కదాచి త్సతీ యశోదా ఆరోహ ముత్సఙ్గ మారూఢం బాలకం సుతం లాలయంతీ గిరికూటవ ద్గిరిశృఙ్గస్యేవ శిశో ర్గరిమాణం భారం న సేహే నాసహత, తృణావర్తా న్మాతు రపమృత్యుపరిహారాయ చికీర్షితకార్యోపయోగాయ చ తదఙ్కా దవరోఢుం చ భగవతా కృతం భారం న సేహే ఇతి భావః. ౧౯

కదాచిదప్యన్య శిశో రేవంవిధో గరిమా న దృష్ట ఇతి విస్మితా భారేణ పీడితా చ శిశుం భూమౌ నిధాయోత్పాతశఙ్కయా మహాపురుషం భగవంతం ఆదధ్యౌ ధ్యాతవతీ. తతో జగతాం కర్మసు గార్హ్యకర్మసు ఆస ప్రవృత్తా బభూవ, యద్వా శ్రీకృష్ణోదరవర్తినాం జగతాం భారేణ పీడితా సతీ యద్వా జగతాం మధ్యే కర్మసు ఆస న తు జగదుదరం తం వేదేత్యర్థః. ౨౦

గోకులం సర్వ మావృణ్వ న్ముష్ణం శ్చక్షూంషి రేణుభిః,
ఈరయ న్సుమహాఘోరశబ్దేన చ దిశో దశ. ౨౨

ముహూ ర్త మభవ ద్గోష్ఠం రజసా తమసా వృతమ్,
సుతం యశోదా నాపశ్య త్తస్మి న్న్యస్తవతీ యతః. ౨౩

నాపశ్య త్కశ్చి దాత్మానం పరం చాపి విమోహితః,
తృణావ ర్తవిసృష్టాభి శ్శర్కరాభి రుపద్రుతః. ౨౪

ఇతి ఖరపవనచక్రపాంసువర్షే సుతపదవీ మబలా విలక్ష్య మాతా,
అతికరుణ మనుస్మర న్త్యశోచ ద్భువి పతితా మృతవత్సకా యథా గౌః. ౨౫

రుదిత మను నిశమ్య తత్ర గోప్యో భృశ మనుత ప్తధియోఽశ్రుపూర్ణముఖ్యః,

తదా తృణావర్తాఖ్యో దైత్యః, కంసస్య భృత్య స్తేన ప్రచోదిత శ్చక్రవాతరూపేణాగత్య ఆసీన మర్భకం జహార గృహీతవాన్. ౨౧

కథంభూత స్సన్ ? కృత్స్నం గోకులం చక్రవాతరూపేణావృణ్వన్ వ్యాప్నువన్ రేణుభిః వ్రజౌకసాం చక్షూంషి పిధాపయన్ మహతా ఘోరేణ చ శబ్దేన దశ చ దిశః పూరయన్, ఈరయ న్నితి పాఠే నాదయన్. ౨౨

తథా గోష్ఠం ముహూర్తం రజసా తమసా చ పరాగాంధకారాభ్యా మావృత మభూత్. తదా చ యశోదా యతో యత్ర న్యస్తవతీ నిహితవతీ తత్ర దేశే తం నాపశ్యత్ న దదర్శ. ౨౩

తథా కోపి జనః, పర మన్య మాత్మానం చ నాపశ్యత్, కుతః యతో విమోహితః తత్ర హేతుః - తృణావర్తేన విసృష్టాభిః ప్రయుక్తాభిః శర్కరాభి స్సికతాభిః ఉపద్రుతః. ౨౪

ఇత్థం ఖరా త్కఠినా త్పవనచక్రా త్పాంసువర్షే సతి సుతపదవీ మవిలక్ష్య అదృష్ట్వా అబలా మాతా యశోదా అతికరుణం యథాతథా అనుస్మరంతీ భువి పతితా యథా మృతవత్సా గౌ స్తద్వత్ శుశోచ. ౨

తత స్తస్యా రుదిత మాకర్ణ్య చ నితరాం అనుతప్తాః, ధియో మనాంసి యాసాం అశ్రుభి

(తృణావర్తనిరాకరణవృత్తాంతః)

రురుదు రనుపలభ్య నన్దసూనుం పవన ఉపారత పాంసువర్షవేగే. ౨౬

తృణావర్త శ్శాన్తరయో వాత్యారూపధరో హరన్,
కృష్ణం నభోగతో గన్తుం నాశక్నో ద్భూరిభారభృత్. ౨౭

త మశ్మానం మన్యమాన ఆత్మనో గురుమత్తయా.
గళే గృహీత ఉత్స్రష్టుం నాశక్నో దద్భుతార్భకమ్ ౨౮

గళగ్రహణనిశ్చేష్టో దైత్యో నిర్గతలోచనః,
అవ్యక్తరావో న్యపత త్సహ బాలో వ్యసు ర్వ్రజే. ౨౯

త మన్తరిక్షా త్పతితం శిలాయాం విశీర్ణసర్వావయవం కరాళమ్,
పురం యథా రుద్రశరేణ విద్ధం స్త్రియో రుదన్త్యో దదృశు స్సమేతాః. ౩౦

ముఖేషు యాసాం తథాభూతాః గోప్య స్తత్రాగత్య నన్దసూను మనుపలభ్యాదృష్ట్వా రురుదుః. ఉపారతః పాంసువర్షస్య వేగో యస్మిన్ తథాభూతే సతి పవనే తత్ర తస్యా రుదిత మను నిశమ్యేత్యన్వయః. ౨౬

వాత్యా చక్రవాత స్తద్రూపధర స్తృణావర్తః కృష్ణం హరన్ శాంతవేగః నభోగతః. తతః పరం నభో గంతుం నాశక్నోత్. తత్ర హేతుః, భూరిభారభృత్. ౨౭

తం బాలం గురుమత్తయా ఆత్మన స్స్వస్యాత్మానం కూపే పిపతిషోః. కంఠలగ్నపాషాణ తుల్యం మన్యమానః యద్వా ఆత్మన స్స్వస్మా దపి గురుమత్తయా అత్మానం బాలవ్యాజ మశ్మానం మన్యమాన స్తేన దృఢం గళే గృహీతః త ముత్స్రష్టుం త్యాజయితుం నాశక్నోత్. ౨౮

గళే గ్రహణేనైవ నిశ్చేష్టో నిర్గతే ఉద్గతే లోచనే యస్య స దైత్యః అవ్యక్త మస్పష్టం వాక్యం వచో యస్య తథాభూతః నిరుద్ధగళత్వా దితి భావః. బాలేన సహితో వ్యసు ర్గతప్రాణో వ్రజే వ్యపతత్. ౨౯

అంతరిక్షా చ్ఛిలాయాం పతిత మత ఏవ విశీర్ణా స్సర్వావయవా యస్య తం దైత్యం రుద్రశరేణ విద్ధం పుర మివ కరాళం భయఙ్కరం సఙ్ఘీభూతా రుదన్త్య శ్చ స్త్రియో దదృశుః. ౩౦

ఆదాయ మాత్రే ప్రతిగృహ్య విస్మితాః కృష్ణం చ తస్యోపరి లమ్బమానమ్,
తం స్వస్తిమన్తం పురుషాదనీతం విహాయసా మృత్యుముఖా త్ప్రముక్తమ్.
గోప్యశ్చ గోపాః కిల నన్దముఖ్యా లబ్ధ్వా పునః ప్రాపు రతీవ మోదమ్. ౩౧

అహో బతాత్యద్భుత మేష రక్షసా బాలో నివృత్తిం గమితోఽభ్యగా త్పునః,
హింస్ర స్స్వపాపేన విహింసితః ఖల స్సాధు స్సమత్వేన భయా త్ప్రముచ్యతే ౩౨

కిం న స్తప శ్చీర్ణ మధోక్షజార్చనం పూర్తేష్టదత్త ముత భూతసౌహృదమ్,
యత్సంపరేతః పున రేవ బాలకో దిష్ట్యా స్వబంధూ న్ప్రణయ న్నుపస్థితః. ౩౩

దృష్ట్వాఽద్భుతాని బహుశో నన్దగోపో బృహద్వనే,
వసుదేవవచో భూయో మానయామాస విస్మితః. ౩౪

తత స్తస్య దైత్యస్య ఉరసి లమ్బమానం, కృష్ణం ఆదాయ మాత్రే యశోదాయై ప్రతిగృహ్య సమర్ప్య విస్మితాః బభూవుః. విహాయసా గగనమార్గేణ పురుషాదేన దైత్యేన నీత మథాపి మృత్యుముఖా త్ప్రముక్తం స్వస్తిమంతం జీవంతం బాలం నందప్రధానా గోపా గోప్య శ్చ నితరాం మోదం హర్షం, ప్రాపుః, కిల. ౩౧

అథ గోపాదీనాం మిథ స్సంతోషవాద మాహ (అహో ఇతి ద్వాభ్యామ్.) రక్షసా నివృత్తిం గమితో వినాశం ప్రాపితః ఏష బాలః పున రభ్యగాత్, అహో అత్యాశ్చర్య మేతత్ కోఽత్ర విస్మయః యుక్త మేవైత దితి తేష్వేవ కేచి దాహుః (హింస్ర ఇతి.) హింస్రః క్రూరః, ఖలః స్వపాపేనైవ నిహతః, సాధు స్తు సమత్వేన స్వస్మి న్నితరేషు చ సమభావేన, భయా న్ముక్తో భవతీతి ౩౨

(కి మితి.) నోఽస్మాభిః, తప ఆద్యన్యతమం కించి చ్చీర్ణం పూర్వజన్మని సంపాదితం స్యాత్ కుతః, యద్యస్మా త్సంపరేతో మృతోఽపి, బాలకః, పున రపి స్వబంధూ న్రమయ న్నుపస్థితః దిష్ట్యా అయం మహా నానందో జాత ఇత్యర్థః. అన్యథైత ద్దుర్ఘ ట మితి భావః. తపః కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది పూర్తం స్మార్తం కర్మ తటాకాదినిర్మాణం వా ఇష్టం శ్రౌతం దత్తం దానం తేషాం సమాహారద్వన్ద్వః, ప్రణయ న్నితి పాఠే ప్రణయేన హర్షయేన ఉపస్థిత ఇత్యర్థః. ౩౩

ఏవం విధాన్యన్యా న్యద్భుతాని బహుశో బృహద్వనే బృహతి వ్రజప్రాంతవనే దృష్ట్వా నందగోపో విస్మితః పున ర్వసుదేవస్య వచో "నేహ స్థేయం బహుదినం సంత్యుత్పాతా శ్చ గోకులే" ఇత్యేతద్వచో మానయామాస, సత్య మేవాహా దిత్యమన్యత. ౩౪

స్తన్యపానసమయే జృమ్భణవ్యాజేన మాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః)

ఏకదాఽర్భక మాదాయ స్వాఙ్క మారోప్య భామినీ,
ప్రస్నుతం పాయయామాస స్తనం స్నేహపరిప్లుతా. ౩౫

—* స్తన్యపానసమయే జృమ్భణవ్యాజేన మాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః. *—

పీతప్రాయస్య జననీ సుతస్య రుచిరస్మితమ్
ముఖం లాలయతీ రాజన్ జృమ్భతో దదృశే జగత్. ౩౬

ఖం రోదసీ జ్యోతి రనీకమాశాః సూర్యేన్దువహ్నిశ్వసనామ్బుధీం శ్చ,
ద్వీపాన్నగాం స్తద్దుహితౄ ర్వనాని భూతాని యాని స్థిరజఙ్గమాని. ౩౭

సా వీక్ష్య విశ్వం సహసా రాజ న్సంజాతవేపథుః,

అథ భగవాన్ తృణావర్తాగమే ప్రదర్శితస్య గరిమ్ణో మూలం దర్శయామాసేత్యాహ (ఏక దేతి.) ప్రస్నుతం కర్తరి క్తః. స్తనం ప్రస్నువంతం స్తనం, పాయయామాస కథంభూతా స్నేహేన పరిప్లుతా పరితో వ్యాప్తా. ౩౫

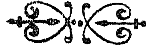
హేరాజన్ పీతప్రాయస్య పీతప్రాయ స్తనస్య, కృత స్తన్యపానస్యేత్యర్థః, పీత మితి భావేక్తః, పీతం పాన మస్యా స్తీతి పీతం, అర్శ ఆదిత్వా న్మత్వర్థీయోఽచ్, తత్ప్రియః, యద్వా భుక్తా బ్రాహ్మణా ఇతివ త్కర్తరి క్తః, ప్రాయశబ్దః సదృశవాచీ సన్నపృత్రానతిరిక్తార్థపరః తస్య సుతస్య రుచిరం సుందరం స్మితం యస్మిన్ తన్ముఖం లాలయంతీ చుమ్బనాదినా లాలనం కుర్వంతీ జృమ్భత ఆస్యం వివృణ్వత స్తస్య ముఖే ఇదం వక్ష్యమాణం ఖాద్యాత్మకం జగ ద్దదర్శ, ముఖే ఇతి పాఠాంతరం, తదా రుచిరస్మితం సుతం లాలయంతీ పీతప్రాయస్య జృమ్భత స్సుతస్య ముఖే ఇదం జగద్దదృశ ఇత్యన్వయః. ౩౬

తద్దృష్టజగదంతర్భూతపదార్థానాహ (ఖ మితి.) ఖ మాకాశం రోదసీ ద్యావాపృథివ్యర్థత మన్యయం జ్యోతిరనీకం శుక్రాఙ్గారకాదిజ్యోతిశ్చక్రం సూర్యాదీనా మితరేతరయోగద్వంద్వః, నగాన్ గిరీన్ తద్దుహితౄ ర్నదీః యాని స్థావరజఙ్గమాత్మకాని భూతాని తాని చ దదృశ ఇత్యన్వయః. ౩౭

హేరాజన్ సా మృగశాబాక్షీ యశోదా సుతస్య ముఖే ఖాదియుక్తం విశ్వ మవలోక్య

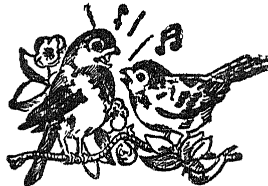
సమ్మీల్య మృగశాబాక్షీ నేత్రే ఆసీ త్సువిస్మితా. ३८

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
సప్తమోఽధ్యాయః.

సంజాతో వేపథు శ్శరీరకమ్పో యస్యా స్తథాభూతా స్వకీయే నేత్రే నిమీల్య విస్మితా బభూవ. ३८

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం.
సప్తమోఽధ్యాయః.

అథ అష్టమో ఽధ్యాయః

శ్రీబాదరాయణి రువాచ—

గర్గః పురోహితో రాజ న్యదూనాం సుమహాతపాః,
వ్రజం జగామ నన్దస్య వసుదేవప్రచోదితః. ౧

తం దృష్ట్వా పరమప్రీతః ప్రత్యుత్థాయ కృతాఞ్జలిః.
ఆనర్చాధోక్షజధియా ప్రణిపాతపురస్సరమ్. ౨

సూపవిష్టం కృతాతిథ్యం గిరా సూనృతయా మునిమ్,
నన్దయిత్వాఽబ్రవీ ద్బ్రహ్మ\u0c28్ పూర్ణస్య కరవామ కిమ్. ౩

మహద్విచలనం నౄణాం గృహిణాం దీనచేతసామ్,
నిశ్శ్రేయసాయ భగవ\u0c28్ కల్పతే నాన్యథా క్వచిత్. ౪

అథ అష్టమో ఽధ్యాయః

అథ గర్గేణ కృతనామకరణసంస్కారస్య తత్సూచితమాహాత్మ్యస్య భగవతో మాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనం తద్విస్మాపనాదిరూపం చ చరిత్ర మాహాష్టమే (గర్గ ఇతి.) గర్గో యదూనాం పురోహితః, అత ఏవ వసుదేవేన ప్రచోదితః. నందస్య వ్రజం జగామ. ౧

అధోక్షజధియా భగవద్బుద్ధ్యా నమస్కారపూర్వకం యథాతథా ఆనర్చ అర్చితవాన్. ౨

అతిథయే నివేదిత మన్నాదిక మాతిథ్యం తత్కృతం భుక్తం యేన తం, సూపవిష్టం గర్గం సూనృతయా మధురయా గిరా నందయిత్వా హర్షయిత్వా అబ్రవీత్. ఉక్తి మేవాహ (బ్రహ్మ న్నిత్యాదినా యదూనా మహ మిత్యతః ప్రాక్తనేన..) హేబ్రహ్మ న్పూర్ణస్య ఆప్తకామస్య తవ కిం కరవామ న కిమ ప్యపూర్వప్రీతికరం కర్మ కర్తుం ప్రభవామేత్యర్థః, పూర్ణస్య పరబ్రహ్మానందానుభవపూర్ణస్య తవ కింకరా వయ మిత్యర్థః. ౩

పూర్ణ శ్చే దహం కథం ధనినాం గృహ మాగత స్తత్రాహ (మహద్విచలన మితి) హేభగవ\u0c28్ మహతాం భవతాం విచలనం స్వాశ్రమా దన్యత్ర సంచారః విషయాసక్తదీనచేతసాం మాదృశాం, గృహిణాం నిశ్శ్రేయసాయైవ కల్పతే అన్యథా తు కదాచి దపి న కల్పతే నతు స్వార్థం కింతు మాదృశా మనుగ్రహార్థ మేవేత్యర్థః. ౪

జ్యోతిషా మయనం సాక్షా ద్యత్తజ్జ్ఞాన మతీన్ద్రియమ్,
ప్రణీతం భవతా యేన పుమా న్వేద పరాపరమ్. ౫

త్వం హి బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠ స్సంస్కారాన్ కర్తు మర్హసి,
బాలయో రనయో ర్నౄణాం జన్మనా బ్రాహ్మణో గురుః. ౬

గర్గ ఉవాచ—

యదూనా మహ మాచార్యః ఖ్యాత శ్చ భువి సర్వతః,
సుతం మయా సంస్కృతం తే మన్యతే దేవకీసుతమ్. ౭

కంసః పాపమతి స్సఖ్యం తవ చానకదున్దుభేః,
దేవక్యా అష్టమో గర్భో న స్త్రీ భవితు మర్హతి. ౮

త్వయా బాలయో ర్నామక్రియాకార్యేతి వక్తుం తస్య విజ్ఞానాతిశయ మాహ (జ్యోతిషా మయన మితి.) య జ్జ్ఞాన మతీంద్రియపి అతీంద్రియజ్ఞానసాధనం జ్యోతిషా మయనం గమనప్రతిపాదకం, జ్యోతిశ్శాస్త్ర మిత్యర్థః, తత్సాక్షా ద్భవతా ప్రణీతం, జ్యోతిషా మయనేన అన్యోఽపి పుమాన్ పరాపరమతీతమాగామి చ వేద. ౫

వివక్షిత మాహ (త్వ మితి.) భోబ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠ త్వ మనయో ర్బాలకయో స్సంస్కారాదీన్ నామకరణాదీన్ కర్తు మర్హసి దైవజ్ఞత్వా న్మంత్రవిత్త్వా చ్చ త్వమేవ కర్తు మర్హసీతి భావః. నను నాహం త్వద్గురు రిత్యత్రాహ. నృణాం జన్మనా బ్రాహ్మణో గురు రితి సామాన్యనిర్దేశేన బ్రాహ్మణానాం క్షత్రియాదీనాం చ బ్రాహ్మణమాత్రస్స్వభావతో గురు రిత్యభిప్రేతమ్. ౬

అత్యుత్సాహినం నందం ప్రతి గుప్తమేతత్కార్య మిత్యభిప్రాయేణ ప్రత్యాచక్షాణ ఇవాహ (యదూనా మితి.) యదూనా మాచార్యత్వేన భువి ప్రసిద్ధోఽహం యది త్వత్పుత్రం సంస్కుర్యాం తర్హి మయా సంస్కృతం త్వత్పుత్ర మపి దేవకీసుత మేవ పాపమతిః కంసో మన్యతే. మత్కర్తృకసంస్కారేణ లిఙ్గేన దేవకీసుత మేవాధ్యవస్యతీత్యర్థః. నను యదుకులాచార్యేణ త్వయా సంస్కృతం కథంచి ద్యదుకుమారం జానాతు తత్ర వసుదేవస్య పుత్ర స్తత్రాపి దేవక్యాం జాత ఇతి కుతో జానీయా త్తత్రాహ (సఖ్య మిత్యాది.) నందవసుదేవయో స్సఖ్యం ప్రసిద్ధ మేవ వర్తతే, అశరీరవాణ్యాఽభిహితో దేవక్యా అష్టమో గర్భో న స్త్రీ భవితు మర్హతి, కింతు, పుమానేవ. సః మద్భయా ద్వసుదేవేన

(గర్గేణ నందపుత్రాణాం జాతకర్మాదికరణమ్)

ఇతి సంచిన్తయఞ్ఛ్రుత్వా దేవకీ దారికావచః.
అపిహన్తా గతాశఙ్కస్తర్హి తన్నోఽనయో మహాన్. ౯

నన్ద ఉవాచ—

అలక్షితోఽస్మిన్రహసి మామకైరపి గోవ్రజే,
కురు ద్విజాతిసంస్కారం స్వస్తివాచనపూర్వకమ్. ౧౦

ఏవం సంప్రార్థితో విప్రస్స్వచికీర్షితమేవ తత్,
చకార నామకరణం గూఢో రహసి బాలయోః. ౧౧

అయం హి రోహిణీపుత్రో రమయం త్సుహృదో గుణైః,
ఆఖ్యాస్యతే రామ ఇతి బలాధిక్యాద్బలం విదుః,
యదూనా మపృథగ్భావాత్సంకర్షణ ముశన్త్యుత. ౧౨

సఖ్యుస్సన్నిధౌ నిహిత ఇత్యేవం దేవకీదారికావచ శ్చిన్తయఞ్ఛ గతాశఙ్కః గతసంశయః హంతాఽపి హన్యాత్ తర్హి తన్నోఽస్మాకం మహాననయః అనీతిః అనుచితం స్యాత్. ౬-౮-౯

ఏవ ముక్తవన్తం గర్గం ప్రత్యాహ నందః (అలక్షిత ఇతి.) అస్మిన్గోకులే మామకై ర్మదీయై రప్యలక్షితః రహసి విర్జనే దేశే స్వస్తివాచనపూర్వకం ద్విజాతిసంస్కారం ద్విజాతీనా మవశ్యకర్తవ్యం సంస్కారం తూర్యఘోషాదిరహితం కుర్విత్యర్థః. ౧౦

ఇత్థం సమ్యక్ప్రార్థితో ద్విజో గర్గః. స్వేన కర్తు మిష్ట మేవ తద్బాలకయో ర్నామకరణం రహసి గూఢ స్సఞ్చకార. ౧౧

తదేవ దర్శయతి (అయ మిత్యాదినా) గుణైస్సుహృదో రమయ న్నితి తస్మిన్నామశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తప్రదర్శనం బలాధిక్యా దితి బలశబ్దస్య తథా యదూనా మపృథగ్భావా త్కృతశ్చ నిమిత్తా ద్విప్రతిపత్స్యమానానాం తేషా మన్యోన్యసామరస్య ఘటనే నైకమత్యసంపాదనరూపా త్ప్రవృత్తినిమిత్తా త్సఙ్కర్షణశబ్దాభిధేయ ముశంతీచ్ఛంతి జనా ఇతి శేషః. సమ్యక్కర్ష త్యాకర్షతి వైముఖ్యనివర్తనే నైకతాం నయతీతి సంకర్షణ ముశంతీత్యర్థః. గర్భసఙ్కర్షణా త్సఙ్కర్షణః సఙ్కర్షణాఖ్య స్యానంత స్యాంశత్వా ద్వా సంకర్షణ ఇతి వ్యుత్పత్తిద్వయ మప్యభిప్రేతమ్. ౧౨

ఆస న్వర్ణా స్త్రయో యస్య గృహ్ణతోఽనుయుగం తనూః,
శుక్లో రక్త స్తథా పీత ఇదానీం కృష్ణతాం గతః. ౧౩

ప్రాగయం వసుదేవస్య క్వచి జ్జాత స్తవాత్మజః,
వాసుదేవ ఇతి శ్రీమా నభిజ్ఞా స్సంప్రచక్షతే. ౧౪

బహూని స న్తి నామాని రూపాణి చ సుతస్య తే,
గుణకర్మానురూపాణి తాన్యహం వేద నో జనః. ౧౫

ఏష వ శ్శ్రేయ ఆధాస్య ద్గోపగోకులనన్దనః,
అనేన సర్వదుర్గాణి యూయ మఞ్జ స్తరిష్యథ. ౧౬

పరమాత్మత్వం సూచయ న్నివ తిరోధాపయ న్నివ నామాని చకారే త్యభిప్రాయేణాహ (ఆస న్నితి.) ప్రతియుగం తనూ ర్విగ్రహాన్ గృహ్ణతః ఉపాదదతః అస్య తవ పుత్రస్య శుక్లాదయ స్త్రయో వర్ణా ఆసన్. అధునా తు కృష్ణతాం ప్రాప్తః, అతః కృష్ణ ఇత్యేకం నామ భవిష్యతి. అనుయుగం తనూ ర్గృహ్ణత ఇత్యనేన పరమపురుషత్వం సూచితం "కృషి ర్భూవాచక శ్శబ్దో ణశ్చ నిర్వృతివాచకః తయో రైక్యం పరం బ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధీయత" ఇత్యాదివ్యుత్పత్త్యంతరాణి త్వభిప్రేతాని. ౧౩

ఆధునిక మపి వసుదేవాపత్యత్వ మాచ్ఛాదయన్ ప్రాహ (ప్రాగయ మితి.) అయం, శ్రీమాన్ ప్రాగ్వసుదేవాపత్యత్వా ద్వాసుదేవ ఇత్యభిజ్ఞాః సంప్రచక్షతే అనయా సామ్యోక్త్యా ఋషి రయం జన్మాంతరగతం నామ కథయతీతి నందో మన్యతే స్మ "వసంతి యత్ర భూతాని వస త్యత్రేతి వై యతః, తత స్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిగీయత" ఇతి వ్యుత్పత్తి స్త్వభిప్రేతా. శ్రీమా నిత్యనేన శ్రియఃపతిత్వం సూచితమ్. ౧౪

తథా గుణకర్మానురూపాణి బహూ న్యస్య నామాని సంతీత్యాహ (గుణేతి.) యాని గుణాను రూపాణి భగవా న్నారాయణ ఇత్యాదీని కర్మానురూపాణి మధుసూదన ఇత్యాదీని బహూని నామా న్యహం మాదృశో ముని రేవ వేద న తు త్వాదృశ ఇత్యర్థః. అనేనాపి పరమపురుషత్వం సూచితం యద్వా అహ మేవ న వేద కింపున స్త్వాదృశో న వేదేత్యర్థః. ౧౫

జాతకఫల మాహ (ఏష ఇతి.) వః యుష్మాకం మేష శ్రేయ ఐహిక మాముష్మికం చాధాస్యతి. గోపాన్ గోకులం గవాం కులం చ నందయతీతి నందనః. అనేన సుతేన హేతుభూతేన యూయం సర్వాణి దుర్గాణి దుఃఖా న్యఞ్జః అసు తరిష్యథ. అఞ్జ ఇతి తత్త్వశీఘ్రార్థక మవ్యయమ్. ౧౬

(గర్గేణ నందపుత్రాణాం జాతకర్మాదికరణమ్)

పురాఽనేన వ్రజపతే సాధవో దస్యుపీడితాః,
అరాజకే రక్ష్యమాణా జిగ్యు ర్దస్యూ న్సమేధితాః. ౧౭

య ఏతస్మి న్మహాభాగ ప్రీతిం కుర్వ న్తి మానవాః.
నారయోఽభిభవ న్త్యేతా న్విష్ణుపక్ష నివాసురాః. ౧౮

తస్మా న్నన్దాత్మజోఽయం తే నారాయణసమోగుణైః.
శ్రియా కీర్త్యాఽనుభావేన గోపాయ సుసమాహితః. ౧౯

ఇత్యాత్మానం సమాదిశ్య గర్గే చ స్వగృహం గతే,
నన్దః ప్రముదితో మేన ఆత్మానం పూర్ణ మాశిషామ్. ౨౦

హే వ్రజపతే అరాజకే సంరక్షకరహితే జగ త్యత ఏవ దస్యుభి ర్దుష్టసత్త్వైః పీడితా స్సాధవో ధర్మానువర్తినః అనేన త్వత్పుత్రేణ పురా పూర్వజన్మని సమేధితా రక్ష్యమాణా శ్చ దస్యూన్ జిగ్యుః జితవంతః అనేన "పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్, ధర్మసంస్థాపనార్థాయేతి" భగవదుక్తి రభిప్రేతా, అధునాఽపి సాధుపరిత్రాణార్థ మేవ జాత ఇతి చ భావః. ౧౭

హే మహాభాగ అస్మిన్ త్వత్పుత్రే పురా పూర్వజన్మని సమేధితాః యే మానవాః ప్రీతిం కుర్వంతి తా నరయ శ్శత్రవో నాభిభవంతి యథా విష్ణు రేవ పక్ష ఆశ్రయో యేషాం తాన్ దేవా నసురా స్తద్వత్. అత్ర ప్రీతిశబ్దేన ప్రీత్యాత్మికా భక్తి రభిప్రేతా, అరిశబ్దేన ప్రకృతిసంబంధప్రయుక్తకామ క్రోధాదయః. యేఽస్మిన్ భక్తిం కుర్వంతి తే ముక్తా భవంతీతి భావః. విష్ణుపక్ష నివాసురా ఇతి దృష్టాంతేనాయం సాక్షా ద్విష్ణుః యూయం తు దేవాద్యంశప్రభవాః. కంసాదయ స్త్వాసురసంపత్త్యాభి జాతా ఇత్యభిప్రేతమ్. ౧౮

తస్మా దేవంభావిగుణత్వాత్ హే నంద శ్రియా కీర్త్యా ప్రభావేన అన్యై శ్చ గుణై ర్నారాయణతుల్యోఽయం భవితా అత ఏవం సమాహిత స్సావధానచిత్త స్త్వం గోపాయ పాలయ. ౧౯

ఇతీత్థ మాత్మానం ప్రతి సమాదిశ్య గర్గే స్వగృహం గతే సతి తతో నందః ప్రముదిత ఆశిషా అభిమతార్థజాతేన పూర్ణప్రాయ మాత్మాన మమన్యత. ౨౦

—* బాలక్రీడాసు విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః *—

కాలేన వ్రజతా తాత గోకులే రామకేశవౌ,
జానుభ్యాం సహ పాణిభ్యాం రిఙ్గమాణౌ విజహ్రతుః ౨౧

తా వఙ్ఘ్రియుగ్మ మనుకృష్య సరీసృపన్తౌ ఘోషప్రఘోషరుచిరం వ్రజకర్దమేషు,
తన్నాదహృష్టమనసా వనుసృత్య లోకం ముగ్ధప్రభీతవ దుపేయతు రన్తి మాత్రోః. ౨౨

తన్మాతరౌ నిజసుతౌ ఘృణయా స్నువన్త్యౌ పఙ్కాఙ్గరాగరుచిరా వుపగూహ్య దోర్భ్యామ్,
దత్వా స్తనం ప్రపిబతో స్మ ముఖం నిరీక్ష్య ముగ్ధస్మితాల్పదశనం యయతుః ప్రమోదమ్.

యర్హ్యఙ్గనాదర్శనీయకుమారలీలా వన్త ర్వ్రజే తదబలాః ప్రగృహీతపుచ్ఛైః.
వత్సై రితస్తత ఉభా వనుకృష్యమాణౌ ప్రేక్షన్త్య ఉజ్ఝితగృహా జహృషు ర్హసన్త్యః ౨౪

అథ భగవతః. కాఞ్చి ద్బాలక్రీడా అనువర్ణయ న్విశ్వరూపప్రదర్శనాదిక మాహ (కాలేనేతి) గచ్ఛతా అతిక్రమమాణేన కియతా కాలేన వ్రజే రామకేశవౌ సహజానుభ్యాం పాణిభ్యాం చేత్యర్థః. రిఙ్గమాణౌ చఙ్క్రమణం కుర్వన్తౌ సరీసృపన్తా వితి యావత్ విజహ్రతుః. ౨౧

విహార మేవ వర్ణయతి (తా వితి) తౌ రామకేశవౌ ఘోషప్రఘోషరుచిరం ఘోషాః పాదభూషణకిఙ్కిణ్యః. తేషాం ఘోషేణ వ్రజగతశ్లాఘ్యధ్వనినా వా రుచిరం యథాతథా వ్రజకర్దమే ష్వఙ్ఘ్రియుగ మనుకృష్య పురః ప్రసారితజాన్వనుగతం యథాతథా పశ్చాద్గతజానుసమాకృష్యేత్యర్థః. సరీసృపన్తౌ పునః పున రతిశయేన వా చరన్తౌ తేషాం ఘోషాణాం నాదేన తస్య ఘోషస్య వ్రజస్య నాదేన వా హృష్టం మనో యయో స్తౌ లోక మిత స్తతః. పర్యటన్తం జన మనుసృత్య త్రిచతురాణి పదా న్యనుగమ్య ముగ్ధవ త్ప్రభీతవ చ్చ మాత్రోః రోహిణీయశోదయోః. అన్తి సమీప ముపేయతు రుపజగ్మతుః. ౨౨

తదా తయో రామకేశవయోః మాతరౌ. ఘృణయా కరుణయా స్నువన్త్యౌ పయః పూర్ణస్తనాభ్యాం పయ స్స్రవన్త్యౌ పఙ్కరూపేణాఙ్గరాగేణ రుచిరౌ సుతౌ బాహుభ్యా ముపగుహ్యోరసి సంవేష్ట్య. స్తనం దత్వా ముఖే నిధాయ ప్రపిబతో స్సుతయో ర్ముగ్ధం సుందరం స్మితం అల్పా దశనా స్సూక్ష్మా దంతా శ్చ యస్మిం స్తన్ముఖ మవలోక్య ప్రమోదం ప్రాపతుః. ౨౩

యర్హి యదా అఙ్గనానాం దర్శనీయాః. కుమారలీలా యయో స్తౌ తథాభూతౌ వ్రజమధ్యే. వ్రజస్థా అబలాః ప్రేక్షమాణాః విస్మృతగృహకృత్యాః. హసంత్యో జహృషుః. కథంభూతౌ తాభ్యాం ప్రగృహీతాని పుచ్ఛాని యేషాం తై ర్వత్సైః. రిత స్తతోఽనుకృష్యమాణౌ. జగృహు రితి పాఠే తా గృహీతవత్య ఇత్యర్థః. ౨౪

(బాలక్రీడాసు విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః)

శృఙ్గ్యగ్నిదంష్ట్ర్యసిజలద్విజకణ్టకేభ్యః క్రీడాపరా వతిచలౌ స్వసుతౌ నిషేద్ధుమ్,
గృహ్యాణి కర్తు మపి యత్ర న తజ్జనన్యౌ శేకాత ఆపతు రలం మనసోఽనవస్థామ్, ౨౫

కాలే నాల్పేన రాజర్షే రామః కృష్ణ శ్చ గోవ్రజే,
అకృష్టజానుభిః పద్భి ర్విచక్రమతు రఞ్జసా. ౨౬

తత శ్చ భగవా న్కృష్ణో వయస్యై ర్వ్రజబాలకైః,
సహ రామో వ్రజస్త్రీణాం చిక్రీడే జనయ న్ముదమ్. ౨౭

కృష్ణస్య గోప్యో రుచిరం వీక్ష్య కౌమారచాపలమ్,
శృణ్వత్యాః కిల తన్మాతు రితి హోచు స్సమాగతాః. ౨౮

వత్సా న్ముఞ్చ న్క్వచి దసమయే క్రోశసంజాతహాస
స్స్తేయం స్వాద్వ త్త్యథ దధిపయఃకల్పితై స్స్తేయయోగైః,

నితరాం క్రీడాసక్తౌ అతిచలా వితి పాఠే క్రీడాపరా వత ఏవాతిచలౌ సర్వత శ్చరన్తౌ అతిబలా విత్యపి పాఠః, శృఙ్గ్యాదిభ్యః స్వసుతౌ నిషేద్ధుం వారయితుం గృహ్యాణి గృహోచితాని కర్మాణి కర్తుం చ యదా తయో ర్జనన్యౌ న శేకాతే నాశక్నుతాం నిషేధగార్హ్యే యుగపత్కర్తు మసమర్థే అభూతా మిత్యర్థః, శృఙ్గిణో హరిణాదయః దంష్ట్రిణ శ్శునకాదయః, ద్విజా మయూరాదయః పక్షిణః తదా తే మాతరౌ అలం నితరాం మనసోఽనవస్థాం అకుశలతాం ప్రాపతు రితి గృహిణాం సౌఖ్యస్య పరా కాష్ఠా ప్రదర్శితా. ౨౫

హేరాజర్షే అకృష్టజానుభిః పద్భిః, విచక్రమతుః. కదాచి జ్జానుభ్యాం క్రమణం కదాచి త్పద్భ్యాం గమనం చేతి మిశ్రం చక్రతు రిత్యర్థః. ౨౬

తతో వయస్యై స్తుల్యవయస్కైః, వ్రజబాలకై స్సహ రామేణ సహితః. కృష్ణో, వ్రజస్త్రీణాం హర్షం జనయన్ చిక్రీడే. ౨౭

రుచిం సుందరం కౌమారప్రయుక్తం చాపల్య మవలోక్య తస్య కృష్ణస్య మాతుః శృణ్వత్యా స్సత్యాః, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోచుః. ౨౮

తదేవాహ (వత్సా నిత్యాదినా సార్ధద్వయేన) అసమయే క్వచి ద్వత్సా న్ముఞ్చన్ క్రోశేన జనానా మాక్రోశేన సంజాతో హాసో యస్య తథాభూతో భవతి, స్తేయం చౌర్యార్జితం నతు దత్తం

మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాత్తిభాణ్డం భినత్తి
ద్రవ్యాలాభే స్వగృహకుపితో యాత్యుపక్రోశ్య తోకాన్. ౨౯

హస్తాగ్రాహ్యే రచయతి విధిం పీఠకోలూఖలాద్యై
శ్ఛిద్రం హ్యన్తర్నిహితవయునః శిక్యభాణ్డేషు తద్విత్,
ధ్వాన్తాగారే ధృతమణిగణం స్వాఙ్గమర్థప్రదీపం
కాలే గోప్యో యర్హి గృహకృత్యేషు సువ్యగ్రచిత్తాః. ౩౦

ఏవం ధార్ష్ట్యాన్యుశతి కురుతే మేహనాదీని వాస్తౌ
స్తేయోపాయై ర్విరచితకృతి స్సుప్రతీకో యథాస్తే,

తత్రాపి స్వాదు నేతరత్ దధిపయశ్చాత్తి ఖాదతి కల్పితైః స్తేయయోగ్యై శ్చౌర్యోపాయైః. స్వయం భోక్ష్యమాణః మర్కాన్ప్రీతి విభజ్య దదాతి. తేషామపి మధ్యే తృప్తః కోఽపి నాత్తి తర్హి భాండం భినత్తి మర్కాం భోక్ష్య న్విభజతి స చేన్నాస్తీతి పాఠే మర్కం నవనీతం. మర్కం తు దధిసార స్స్యా. న్నవనీతం ప్రచక్షత ఇత్యభిధానాత్ విభజతి సఖిభ్య ఇతి శేషః. యద్వా సమర్కాటో. నాస్తి చేత్ స్వభుక్తావశిష్టనవనీతోపేతం భాండం భినత్తీత్యర్థః, క్వచి న్నవనీతాదిద్రవ్యాలాభే సతి ప్రచ్ఛన్న విహితతయా తదలాభే సతి స్వగృహ కుపితః. అస్మద్గృహేభ్యః కుపితః స గృహేతి పాఠే స కృష్ణః యద్వా సగృహా గృహిణః స్తేభ్యః కుపితః తేషాం తోకాన్ పర్యఙ్కాదిషు సుప్తాన్ ఉపక్రోశ్య రోదయిత్వా యాతి. ౨౯

కల్పితైః స్తేయయోగ్యై రిత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి (హస్తాగ్రాహ్యే ఇతి.) ఉచ్ఛ్రితే నవనీతాది భాండే హస్తేన గ్రహీతు మశక్యే సతి పీఠకోలూఖలాద్యైః, ర్విధిం తద్గ్రహణసాధనవిధానం రచయతి శిక్యస్థభాండే ష్వంతర్నిహితేషు దధ్యాదౌ వయునం జ్ఞానం యస్య తథాభూతః ఛిద్రం రచయతి శిలోత్క్షేపణాదిభిః ఛిద్రం కరోతి తద్విత్ ఛిద్రరచనాదివిత్ ధ్వాంతాగారే అంధకారావృతగేహే ధృతమణి గణం దివ్యమణివిభూషిత మత ఏవార్థప్రదీపం తత్తదర్థప్రకాశకం స్వాఙ్గం రచయతి సన్నిధాపయతి యస్మి న్కాలే గోప్యో గృహకర్మసు వ్యగ్రచిత్తా స్తదైవం కరోతీత్యన్వయః. ౩౦

ఏవం కుర్వన్ చోరోఽయ మిత్యుక్త శ్చే ద్ధార్ష్ట్యాని ప్రాగల్భ్యా న్యుశతి జల్పతి త్వ మేవ చోరోఽహమేవ గృహస్వామీతి జల్పతీత్యర్థః. వాస్తౌ స్వర్చితే గృహే మేహనాదీని మూత్రోత్సర్జనాదీని కురుతే, స్తేయోపాయై ర్విరచితా కృతిః కర్మ యేన తథాభూతోఽపి త్వత్సమీపే యథా సుప్రతీక స్సాధు

(విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః)

ఏవం స్త్రీభి స్సభయనయన శ్రీముఖాలోకినీభి
ర్వ్యాఖ్యాతార్థా ప్రహసితముఖీ న హ్యుపాలబ్ధు మైచ్ఛత్. ౩౧

అధికపాఠః—

(గోప్యః కదాచన పృథ క్పృథగూహ్య కృష్ణమైత్యేకదైవ గదితుం ప్రసృతా స్తదాగః.
దృష్ట్వా తద న్యథ త మేవ నిజా నదృష్ట్వా సర్వా శ్చ తా నివవృతు స్స్వగృహాన్సలజ్జాః

ఏకదా క్రీడమానా స్తే రామాద్యా గోపదారకాః.
కృష్ణో మృదం భక్షితవా నితి మాత్రే న్యవేదయన్. ౩౨

సా గృహీత్వా కరే పుత్ర ముపాలభ్య హితైషిణీ,
యశోదా భయసంభ్రాన్తప్రేక్షణాక్ష మభాషత. ౩౩

యశోదోవాచ —

కస్మా న్మృద మదాంతాత్మ న్భవా న్భక్షితవా న్రహః,
వద న్తి తావకా హ్యేతే కుమారా స్తేఽగ్రజోఽప్యయమ్. ౩౪

స్తద్వదాప్తే. ఏవ మిత్థం సభయే నయనే యస్మిన్ తచ్చ తచ్ఛ్రీయుక్తం ముఖం తత్కృష్ణముఖ మవలోకినీభిః స్త్రీభిః, వ్యాఖ్యాతాః ప్రఖ్యాపితా అర్థా శ్చౌర్యాదివ్యాపారా యస్యా స్తథాభూతాపి ప్రహసితం ముఖం యస్యా స్సా యశోదా ఉపాలబ్ధుం పుత్ర మాక్షేప్తుం నైచ్ఛత్. ౩౧

కదాచి దపరాధాంతరే సత్యుపాలభత తదా తు మహదాశ్చర్య మభూ దితి కథయ న్నాహ (ఏకదేతి.) శ్లోకార్థః స్పష్టః. ౩౨

సా యశోదా హిత మిచ్ఛంతీ కృష్ణం కరే గృహీత్వా ఉపాలభ్య నిర్భర్త్స్య. భయేన సంభ్రాంతప్రేక్షణే చపలాలోకనే అక్షిణీ యస్య తం కృష్ణ మభాషత. ౩౩

భాషణ మేవాహ (కస్మా దితి.) హేఅదాంతాత్మన్ చపలగాత్ర, ఉద్ధతస్వభావేతి వా. కస్మా ద్ధేతోః భవాన్ రహసి మృదం భక్షితవాన్, నాహం భక్షితవా నిత్యత్రాహ (వదంతీతి) భక్షితవానితి వదంతీత్యర్థః. ౩౪

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

నాహం భక్షితవా నమ్బ సర్వే మిథ్యాభిశంసినః,
యది సత్యగిర స్తర్హి సమక్షం పశ్య మే ముఖమ్. ౩౫

యద్యేవం తర్హి వ్యాదేహీ త్యుక్త స్స భగవా న్హరిః,
వ్యాదత్తావ్యాహతైశ్వర్యః క్రీడామనుజబాలకః ౩౬

సా తత్ర దదృశే విశ్వం జగత్ స్థాస్ను చ ఖం దిశః,
సాద్రిద్వీపాబ్ధిభూగోళం సవాయ్వగ్నీన్దుతారకమ్. ౩౭

జ్యోతిశ్చక్రం జలం తేజో నభ స్స్వర్వివరాణి చ,
వైకారికా ణీన్ద్రియాణి మనోమాత్రా గుణా స్త్రయః. ౩౮

ఏవ ముక్తః కృష్ణ ఆహ (నాహ మితి) హే అంబ నాహం భక్షితవాన్ మత్పక్షే సర్వ మాదావేవా స్తీతి భావః. ఏతే వదంతీత్యేత త్ప్రికిపతి (సర్వ ఇతి) యద్యేతే సత్యా గిరో వాచో యేషాం తథాభూతా స్తర్హి సమక్షం ప్రత్యక్షం మమ ముఖం పశ్య. ౩౫

ఏవ ముక్తయా జనన్యా తర్హి ముఖం ఆస్యం వ్యాదేహి వివృతం కుర్వి త్యుక్తః భగవాన్ హరిః వ్యాదత్త వివృత మకరోత్, వ్యాత్తాననం విశ్వరూపప్రదర్శనోపయుక్తేన ధర్మేణ విశినష్టి. అవ్యాహత మవతారదశాయా మప్రచ్యుత మైశ్వర్య మీశ్వరసాధారణం పరాఽస్య శక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ సత్యకామ స్సత్యసంకల్ప, ఇత్యాదివేదాంతావగతం సర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణజాతం యస్య సః తర్హ్యేవంభూతస్య జీవవ త్కుతో మనుష్యబాలకత్వాపత్తి స్తత్రాహ క్రీడయా నిమిత్తభూతయా మనుజబాలకః న తు కర్మణేతి భావః. ౩౬

సా యశోదా తత్ర వివృతే ఆస్యే విశ్వం దదర్శ, తదేవ ప్రపఞ్చయతి, జగత్ జఙ్గమం, స్థాస్ను స్థావరం ఖం అంతరిక్షలోకః. పర్వతద్వీపసముద్రసహితః భూలోకః. వాయుః ప్రవహ శ్చ అగ్ని ర్వైద్యుత శ్చ ఇందు శ్చ తారకా శ్చ తత్సహితం, జ్యోతిశ్చక్రం, జలం ఆవరణజలం, తేజః సూర్యాదిజ్యోతిః నభః ఆకాశః. స్వర్స్వర్గలోకః వివరాణి అతలాదీని వైకారికాణి సాత్వికాహంకారకార్యాణి, శ్రోత్రాదీని దశేంద్రియాణి మన శ్చ మాత్రా స్తామసాని శబ్దాదితన్మాత్రాణి పఞ్చ త్రయో గుణాః సత్వరజ స్తమాంసి. ౩౭-౩౮

(విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః)

ఏతద్విచిత్రం సహ జీవకాలస్వభావకర్మాశయలింగభేదమ్,
సూనోస్తనౌ వీక్ష్య విదారితాస్యే వ్రజం సహాత్మాన మవాప శఙ్కామ్. ౩౯

కిం స్వప్న ఏత దుత దేవమాయా కిం వా మదీయో బత బుద్ధిమోహః,
అథో అముష్యైవ మమార్భకస్య యః కశ్చ నౌత్పత్తిక ఆత్మయోగః. ౪౦

అథాయథావ న్న వితర్కగోచరం చేతో మనః కర్మవచోభి రఞ్జసా.

ఏవ మేత ద్విచిత్రం విశ్వం సహైకదైవ వీక్ష్య విచిత్రతా మేవ వివృణోతి. జీవాః క్షేత్రజ్ఞాః సర్వోత్పత్తినిమిత్తగుణక్షోభక శ్చ కాలః పరిణామహేతుః స్వభావ శ్చ జన్మహేతుః కర్మ చ ఆశయో వాసనా చ తైః లిఙ్గానాం శరీరాణాం భేదో యస్మిన్ తత్ సహాత్మానం ఆత్మనా యశోదయా కృష్ణేన చ సహితం వ్రజం చ సూనో స్తనౌ తత్రాపి విదారితే వ్యాత్తే ఆస్యే అవలోక్య శఙ్కాం సంశయ మాప. ౩౯

శంకా మేవ దర్శయతి (కి మితి.) ఏషః శ్లోకః, అల్పవదనే విశ్వదర్శనరూపం కిం స్వప్నః జాగరావస్థాయాం న హి స్వప్న స్సమ్భవతీతి విమృశ్య వితర్కయతి. (ఉత దేవమాయేతి.) తథా చేద్ఘటపటాదీనివ సర్వే కిం న పశ్యంతీతి విమృశ్య శఙ్కతే (కిం వేతి.) బుద్ధిమోహో బుద్ధివిపర్యాసః భ్రమ ఇతి యావత్. తథా చేత్పునః పున ర్దర్శనేఽపి యథావ త్కథం ప్రతీతిః అతో న బుద్ధిమోహ ఇతి విమృశ్యాశఙ్కతే (అథో ఇతి.) అథో అథవా మదీయ స్యాముష్యార్భకస్యాపి సతః యః కశ్చన అచింత్యః ఔత్పత్తికః ఉత్పత్తిసిద్ధః స్వాభావిక ఇతి యావత్. ఆత్మయోగః ఆత్మనః పరమాత్మనః స్వస్య యోగః కుక్షిస్థాఖిలవిశ్వత్వాదికల్యాణగుణయోగః తన్మూలక ఇతి. ౪౦

చరమం పక్ష మాశ్రిత్యాయ మీశ్వర ఇతి నిశ్చిత్య తం ప్రణమతి. (అథో ఇతి.) చేతసా బుద్ధ్యా మనః కర్మణా మనోవ్యాపారేణ వచోభి శ్చ అఞ్జసా తత్త్వతః ఆశు వా యథావత్ యాథాత్మ్యేన అథో విశ్వం న వితర్కగోచరం నానావిధతర్కాగోచరం యదాశ్రయం యదాధేయం యతః ఉత్పద్యత ఇతి శేషః. యేన జీవతి ప్రమీయతే యస్మిన్ లీయతే "యతో వా ఇమాని భూతానీ"తి శ్రుత్యర్థ ప్రత్యభిజ్ఞానసామర్థ్యా ద్యతో యేన ప్రమీయత ఇతి పదాపేక్షితానాం జాయతే జీవతి యస్మి న్నితి పదానా మధ్యాహారః, త త్పుదిర్విభావ్యం ఇద మిత్థం తయా చేతో మనఃకర్మవచోభి స్తర్కయితు మశక్యం, పదం పద్యతే గమ్యతే ప్రాప్యత ఇతి పదం ముముక్షుప్రాప్యం పరమాత్మస్వరూపం ప్రణతాస్మి

యదాశ్రయం యేన యతః ప్రమీయతే సుదుర్విభావ్యం ప్రణతాఽస్మి తత్పదమ్. ౪౧

అహం మమాసౌ పతి రేష మే సుతో వ్రజేశ్వర స్యాఖిలవిత్తపా సతీ.
గోప్య శ్చ గోపా స్సహ గోధనా శ్చ మే యన్మాయయేత్థం కుమతి స్స మే గతిః. ౪౨

ఇత్థం విదితతత్త్వాయాం గోపికాయాం స ఈశ్వరః,
వైష్ణవీం వ్యతనోన్మాయాం ప్రజాస్నేహమయీం విభుః. ౪౩

సద్యో నష్టమతి ర్గోపీ ఆరోప్యారోహ మాత్మజమ్,
ప్రవృద్ధస్నేహకలితహృదయాఽఽసీ ద్యథా పురా. ౪౪

త్రయ్యా చోపనిషద్భి శ్చ సాంఖ్యయోగై శ్చ సాత్వతైః.

నమస్కృతవ త్యస్మి న వితర్కగోచరమితి. కార్యస్య జగత స్తర్కాగోచరత్వ ముక్తం. తత్కుత ఇత్యపేక్షాయాం కారణస్య తథావిధత్వాదిత్యభిప్రాయేణ సుదుర్విభావ్య మిత్యుక్తం, ప్రతీయత ఇతి పాఠే యతః, ప్రతీయతే వ్యజ్యతే ఉత్పద్యత ఇత్యర్థః. ౪౧

మమాహం మమతే యత్సంకల్పాయత్తే స ఏవ మమ తన్నివృత్త్యుపాయ ఇత్యధ్యవస్యతి (అహ మితి.) మమాసౌ నందః పతిః ఏష మే సుతః సగోపా స్సహ గోధనా శ్చ గోప్యో మే మదీయాః అహం సతీ వ్రజేశ్వరస్య నందస్యాఖిలవిత్తపా సమస్తద్రవ్యగోప్త్రీ అస్మీతి కుమతిరహం మమతాబుద్ధి ర్యన్మాయయా యస్య సంకల్పే నాభూ త్స ఏవ భగవా న్మమ గతి రహంమమతానివృత్త్యుపాయః. ౪౨

ఇత్థం గోపికాయాం యశోదాయాం విదితం తత్త్వం బాలస్య యాథాత్మ్యం యయా తథాభూతాయాం సత్యా మేవ సకృష్ణరూప ఈశ్వరః విభుః విష్ణో స్స్వస్య సంబంధినీం ప్రజాస్నేహమయీం పుత్రస్నేహప్రచుర్యావహాం మాయాం వ్యతనోత్ విస్తారితవాన్. ౪౩

సద్య స్తదైవ నష్టా స్మృతిః పుత్రే పరమాత్మత్వస్మృతి ర్యస్యా స్సా గోపీ పుత్ర మారోహ మఙ్క మారోప్య పూర్వవ త్ప్రవృద్ధేన స్నేహేన కలితం వ్యాప్తం హృదయం యస్యా స్తథాభూతా బభూవ. ౪౪

మాయావైభవం ప్రకటయితు మాహ (త్రయ్యేతి.) త్రయ్యా వేదపూర్వభాగేన తద్బోధిత తత్తత్కర్మారాధ్యత్వేన ఉపనిషద్భిః వేదోత్తరభాగైః సర్వకారణత్వోపాస్యత్వప్రాప్యత్వాదినా సాంఖ్యై

ఉపగీయమానమాహాత్మ్యం హరిం సాఽమన్యతాత్మజమ్. ౪౫

రాజో ఉవాచ—

నన్దః కి మకరో ద్బ్రహ్మ న్ శ్రేయ ఏవం మహోదయమ్,
యశోదా వా మహాభాగా పపౌ యస్యాః స్తనౌ హరిః. ౪౬

పితరౌ నాన్వవిన్దేతాం కృష్ణోదారార్భకే హితమ్.
గాయ న్త్యద్యాపి కవయో యల్లోకశమలాపహమ్. ౪౭

శ్రీశుక ఉవాచ —

ద్రోణో వసూనాం ప్రవరో ధరయా సహ భార్యయా.
కరిష్యమాణ ఆదేశం బ్రహ్మణ స్త మువాచ హ. ౪౮

ర్వ్యగై శ్చ జ్ఞానయోగకర్మయోగానుగృహీతభక్తియోగై కప్రాప్యత్వేన సాత్వతైః పఞ్చరాత్రసంహితాభిః పరవ్యూహవిభవార్చారూపత్వేన ఉపగీయమానం మాహాత్మ్యం యస్య తం హరిం సా విదిత్వాపి తథైవ కేవల మాత్మజ మమన్యత. ౪౫

శ్రుత్వైవంవిధయశోదానందభాగ్యాతిశయ స్తత్కారణం పృచ్ఛతి రాజా (నంద ఇతి ద్వాభ్యాం.) హేబ్రహ్మన్నేవ మేవం విధం మహో నుదయ ఉత్తరఫలం యస్య తచ్ఛ్రేయః యతః కారణా దభవత్, తత్కిమకరో న్నందో యశోదా చేతి ప్రశ్నః మహాభాగ్య మేవ సూచయ న్యశోదాం విశినష్టి. యస్యాః స్తనం హరిః, పపా వపిబత్. ౪౬

కుత శ్చ కారణాత్ పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ కృష్ణస్యోదారం విపుల మర్భకే హిత మర్భక చేష్టితం, నాన్వవిందేతాం న ప్రాప్నుతాం, న దృష్టవన్తౌ ఇతి ప్రశ్నాంతరం ఈహితం విశినష్టి. యత్కృష్ణోదారార్భకే హితం లోకస్య శృణ్వతో వదత శ్చ జనస్య దురితాపహం కర్తృ కవయో నారదాదయోఽద్యాపి గాయంతి ఈదృశే హితాదర్శననిమిత్తం కిమితి ప్రశ్నార్థః. ౪౭

ఇత్థ మాపృష్ట ఆహ శుకః (ద్రోణ ఇతి.) వసూనాం, ప్రవరః ప్రకృష్టో ద్రోణః ధరయా ధరాఖ్యయా భార్యయా సహ బ్రహ్మణ శ్చతుర్ముఖ స్యాదేశా న్ గోరక్షణాదిరూపా న్కరిష్యమాణ, స్తం బ్రహ్మాణ మువాచ. భూభారావతరణాయ భగవా నవతరిష్యతి పయఃప్రదానే నాపి భగవంత మారాధయితుం గోరూపేణ మునయ శ్చ స్వాంశై ర్భవిష్యంతే త్వం తు గోరక్షణార్థం భార్యయా సహ గోపేషు జనిష్యసే ఇత్యేవం బ్రహ్మణోక్త స్త మాహేత్యర్థః. ౪౮

జాతయో ర్నౌ మహాదేవే భువి విశ్వేశ్వరే హరౌ
భక్తి స్స్యాత్పరమా లోకే మయాఽంహో దుస్తరం తరేత్. ౪౯
అస్త్విత్యుక్త స్స ఏవేహ వ్రజే ద్రోణ స్స భగవా న్ద్విజే.
జజ్ఞే నన్ద ఇతి ఖ్యాతో యశోదా సా ధరాఽభవత్. ౫౦
తతో భక్తి ర్భగవతి పుత్రభూతే జనార్దనే,
దంపత్యో ర్నితరా మాసీ ద్గోపగోపీషు భారత. ౫౧
కృష్ణో బ్రహ్మణ ఆదేశం సత్యం కర్తుం వ్రజే విభుః.
సహరామో వసం శ్చక్రే తేషాం ప్రీతిం స్వలీలయా. ౫౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
అష్టమోఽధ్యాయః.

ఉక్త మేవాహ (జాతయో రితి,) భువి లోకే జాతయో ర్నౌ అవయో ర్భువ్యవతీర్ణే విశ్వేశ్వరే మహాదేవే బ్రహ్మాదీనా మపి దేవే భగవతి పరమా భక్తి స్స్యాత్ యథా భక్తి స్స్యా త్తథాఽనుగృహాణేత్యర్థః. తత్ప్రార్థనాయాం హేతుం వద న్తాం విశినష్టి. యయా భక్త్యా దుస్తరం ఉపాయాంతరేణ తరితు మశక్యం, సంసృతినిమిత్తం పాప మఞ్జ అఞ్జ తరేత్. ౪౯

(అస్త్వితి.) తథై వాస్త్వితి బ్రహ్మణోక్తః స ఏవ భగవా న్ద్రోణ ఏవేహ లోకే వ్రజే నంద ఇతి ఖ్యాతో జజ్ఞే సైవ ధరా యశోదా అభవత్, యశోదారూపేణ జజ్ఞే. ౫౦

హేభారత గోపగోపీషు మధ్యే దంపత్యో ర్యశోదానందయోః, పుత్రభూతే అపుత్రేఽపి పుత్రతాం ప్రాప్తే జనార్దనే, భగవతి తతో బ్రహ్మవరాత్ భక్తి రాసీత్. ౫౧

కుత స్తయోః పుత్రభూత స్తత్రాహ (కృష్ణ ఇతి.) బ్రహ్మణ శ్చతుర్ముఖ స్యాదేశం వరదానాత్మకం సత్యం కర్తుం స్వస్య తయోః పుత్రభూతస్య లీలయా బాలచేష్టయా తేషాం నందాదీనాం ప్రీతిం చ కర్తుం రామేణ సహితో వ్రజే వాసం వసతిం చకార, చతుర్ముఖాదేశ ఏవ నందయశోదయో రుక్తశ్రేయఃప్రాప్తౌ దేవకీవసుదేవయోః కృష్ణోదారార్భకే హితాలబ్ధౌ చ కారణ మిత్యర్థః. ౫౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్త్వార్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
అష్టమోఽధ్యాయః.

అ థ న వ మో ఒ ధ్యా య ః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏకదా గృహదాసీషు యశోదా నన్దగేహినీ,
కర్మాన్తరనియుక్తాసు నిర్మమన్థ స్వయం దధి. ౧

యాని యానీహ గీతాని తద్బాలచరితాని చ,
దధినిర్మన్థనే కాలే స్మరన్తీ తా న్యగాయత. ౨

క్షౌమం వాసః పృథుకటితటే బిభ్రతీ సూత్రనద్ధం
పుత్రస్నేహస్నుతకుచయుగం జాతకమ్పం చ సుభ్రూః
రజ్జ్వాకర్షశ్రమభుజచలత్కఙ్కణౌ కుణ్డలే చ
స్విన్నం వక్త్రం కబరవిగళన్మాలతీ నిర్మమన్థ. ౩

అథ నవమోఽధ్యాయః.

ఇత్థం ప్రదర్శితవిశ్వరూపస్య కృష్ణ స్యాథాపరిమేయతారూపపూర్ణతాప్రదర్శన మాహ నవమేన (ఏకదేతి.) గృహదాసీషు కర్మాంతరనియుక్తాసు వ్యాపారాంతరే ష్వాదిష్టాసు సతీసు అత ఏవ యశోదా స్వయ మేవ దధి నిర్మమంథ. ౧

తస్య శ్రీకృష్ణస్య బాలచేష్టితాని గద్యపద్యాదిరూపేణ కవిభి ర్నిబద్ధాని తాని సర్వాణి తదా దధ్నిర్మంథనకాలే అగాయత చ. ౨

కథంభూతా మమంథేత్యత్రాహ (క్షౌమ మితి.) వాసః ప్రభృతీనాం ద్వితీయాంతానాం బిభ్రతీత్యనేనాన్వయః, పృథుకటితటే సూత్రనద్ధం కాఞ్చీబద్ధం క్షౌమం, వాసః, వస్త్రం జాతః నిర్మథనానుకూలవ్యాపారజః కమ్పో యస్య తత్పుత్రస్నేహేన స్నుతయోః పయస్స్రావిణోః కుచయోర్యుగం చ రజ్జ్వాకర్షణే శ్రమో యయో స్తయో ర్భుజయో శ్చలన్తౌ కఙ్కణౌ చ కుండలే చ స్విన్నం ప్రస్వేదభరితం వక్త్రం చ బిభ్రాణా కబరా ద్విగళంత్యో మాలత్యో యస్యా శ్శోభనే భ్రువౌ యస్యా స్తథాభూతా నిర్మమంథ అగాయత చేత్యర్థః. ౩

తాం స్తన్యకామ ఆసాద్య మథ్నతీం జననీం హరిః,
గృహీత్వా దధిమన్థానం న్యషేధ త్ప్రీతి మావహన్. ౪

త మఙ్క మారూఢ మపాయయ త్స్తనం స్నేహస్నుతం సస్మిత మీక్షతీ ముఖమ్,
అతృప్త ముత్సృజ్య జవేన సా యయా వుత్సిచ్యమానే పయసి త్వధిశ్రితే. ౫

స జాతకోపః స్ఫురితారుణాధరం సందశ్య దద్భి ర్దధిమన్థభాజనమ్,
భిత్వా మృషాశ్రు ర్దృషదశ్మనా రహో జఘాస హయ్యఙ్గవ మన్తరం గతః. ౬

ఉత్తీర్య గోపీ సుశృతం పయః పునః ప్రవిశ్య సందృశ్య చ దధ్యమత్రకమ్,
భగ్నం విలోక్య స్వసుతస్య కర్మ తజ్జహాస తం చాపి న తత్ర పశ్యతి. ౭

ఉలూఖలాఙ్ఘ్రే రుపరివ్యవస్థితం మర్కాయ కామం దదతం శుచిస్మితమ్,

తా మేవం నిర్మంథతీం జననీ మాసాద్య సమీప మేత్య స్తన్యం కామయమానో హరిః శ్రీకృష్ణః తస్యాః ప్రీతి మావహన్ దధిమంథనదండం గృహీత్వా న్యషేధత్ వారయామాస. ౪

తం నిషేధంత మఙ్క ముత్సఙ్గ మారూఢం సుతం స్నేహేన స్నుతం స్తన మపాయయత్. కథంభూతా స్మితేన సహితం సుతస్య ముఖ మీక్షతీ తదా అధిశ్రితే చుల్ల్యారోపితే పయసి క్షీరే ఉత్సిచ్యమానే గాఢాగ్నిసంపర్కా త్పాత్రా ద్బహి ర్నిర్గచ్ఛతి సతి అతృప్తం స్తన్యపానా దతృప్తం పుత్ర ముత్సృజ్య సా యశోదా జవేన యయౌ, జలప్రక్షేపాదినా క్షీరతాపం శమయితుం జగామ. ౫

స ఉత్సృష్టః కృష్ణః సంజాతకోపః దద్భిః దన్తైః స్ఫురితం చలంత మరుణ మధుర మధరోష్ఠం సందశ్య మృషా అశ్రూణి యస్య తథాభూతో దృషదశ్మనా పేషణ్యశ్మనా దధిమంథభాండం నిర్భిద్యాంతరం గృహమధ్యం గతః హయ్యఙ్గవం నవనీతం జఘాస ఏకాంతే నవనీత మభక్షయ దిత్యర్థః. ౬

తదా గోపీ యశోదా సుశృతం సుపక్వం పయ ఉత్తార్య చుల్ల్యా అవరోప్య పున స్తత్ర ప్రవిశ్య దధ్యమత్రకం దధిమథనభాండం భగ్నం విలోక్య చ తత్సుతస్య కర్మ ప్రతిజహాస హసితవత్ తం సుతం తత్ర న పశ్యతి నాపశ్య చ్చ. ౭

తతః ఉలూఖలాఙ్ఘ్రే రుపరి అధోముఖవిన్యస్తోలూఖలస్యోపరి వ్యవస్థితం మర్కాయ

—* యమళార్జునభఞ్జనకథారమ్భః *—

హయ్యఙ్గవం చౌర్య విశఙ్కితేక్షణం నిరీక్ష్య పశ్చా త్సుత మాగమ చ్ఛనైః. ౮

తా మాత్తయష్టిం ప్రసమీక్ష్య సత్వర స్తతోఽవరుహ్యాపససార భీతవత్.
గోప్య న్వధావ న్న యమాప యోగినాం క్షమం ప్రవేష్టుం తప సేరితం మనః. ౯

అన్వఞ్చమానా జననీ బృహచ్చలచ్ఛ్రోణీభరాక్రాన్తగతి స్సుమధ్యమా,
జవేన విస్రంసితకేశబన్ధనచ్యుతప్రసూనానుగతిః పరామృశత్. ౧౦

కృతాగసం తం ప్రరుద న్త మక్షిణీ కష న్త మంజన్మషిణీ స్వపాణినా.
ఉద్వీక్షమాణం భయవిహ్వలేక్షణం హస్తే గృహీత్వా భిషయ న్త్యవాగురత్. ౧౧

మర్కటాయ మార్జారాయేతి కేచిత్ నవనీతార్థ మాగతాయ సఖీజనాయ వా హయ్యఙ్గవం నవనీతం కామ మిష్టం యథాతథా దదతం ప్రయచ్ఛంతం చౌర్యేణ విశఙ్కితే చఞ్చలే ఈక్షణే యస్య తం నిరీక్ష్య పశ్చా త్పృష్ఠత శ్శనై రాజగామ. ౮

తా మాగతాం ఆత్తా ఉద్ధృతా యష్టి ర్యయా తాం ప్రసమీక్ష్య త్వరయా సహిత స్తత ఉలూఖలాజ్ఞ్రేః అవరుహ్య భీతవ దపససార పలాయితవాన్, తదా సా తమపసరంతం సుత మన్వధావత్. "యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ" ఇత్యుక్తరీత్యావాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యవై భవం పద్భ్యాశ మన్వధావ దిత్యేత దహో విచిత్ర మిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి. యం కృష్ణం యోగినాం మనోఽపి ప్రవేష్టుం న క్షమ మసమర్థ మాస త మన్వధావత్ కథంభూతం మనః తపసా ఈరితం ప్రవణీ కృతమ్. ౯

అన్వఞ్చమానా అనుధావంతీ బృహత్యోః శ్రోణ్యోః భరే ణాక్రాంతా స్తబ్ధా గతి ర్యస్యాః శోభనో మధ్యమః మధ్యప్రదేశో యస్యాః జవేన హేతునా విస్రంసితా త్కేశబంధనాత్ చ్యుతైః ప్రసూనైః అనుగతి రనుగమనం యస్యా స్సా జననీ పరామృశత్ పస్పర్శ జగ్రాహేత్యర్థః. ౧౦

తం హస్తే గృహీత్వా భిషయంతీ భయం ప్రాపయంతీ అవా గురత్ ఆదయితు ముద్యత హస్తా అభూత్. కథంభూతం కృత మాగోఽపరాధో యేన తం అఞ్జంతీ సర్వతః ప్రసర న్తీ మషిః కజ్జలం యయో స్తే అక్షిణీ స్వపాణినా కషంతం మర్దయంతం భయేన విహ్వలే చకితే ఈక్షణే యస్య. ౧౧

త్యక్త్వా యష్టిం సుతం భీతం విజ్ఞాయార్భకవత్సలా.
ఇయేష కిల తం బద్ధుం దామ్నాఽతద్వీర్యకోవిదా. ౧౨

న చాన్త ర్న బహి ర్యస్య న పూర్వం నాపి చాపరమ్,
పూర్వాపరం బహి శ్చాన్త ర్జగతో యో జగచ్చయః. ౧౩

తం మత్వాఽఽత్మజ మవ్యక్తం మర్త్యలిఙ్గ మధోక్షజమ్.
గోపికోలూఖలే దామ్నా బబన్ధ ప్రాకృతం యథా. ౧౪

తద్దామ బధ్యమానస్య స్వార్భకస్య కృతాగసః.
ద్వ్యఙ్గులోన మభూ త్తేన సందధేఽన్యచ్చ గోపికా. ౧౫

తం తదా అపగురంత్యపి సా సుతం భీతం విజ్ఞాయార్భకవత్సలా అత ఏవ యష్టిం త్యక్త్వా తత్ప్రభావానభిజ్ఞా దామ్నా రజ్జ్వా బద్ధు మియే షైచ్ఛ త్ఖలు. ౧౨

కిం తద్వీర్యం యదనభిజ్ఞానాత్ బద్ధు మియేషేత్యత స్తద్దర్శయన్ తదనభిజ్ఞాప్రాకృత మివ బబంధేత్యాహ ద్వాభ్యాం - బంధో హి బహి రేవ సంవీతేన దామ్నా అంతరా గృహీతస్య భవతి తథా పూర్వాపరవిభాగవతో వస్తునః పూర్వం దామతో ధృత్వా పరతః పరివేష్టనేన న త్వేత దస్తీత్యాహ (న చాంత రితి.) కించ వ్యాపకేన వ్యాప్యస్య బంధో భవతి తచ్చ విపరీత మిత్యాహ. పూర్వాపర మితి. యో జగతః కృత్స్నస్య పూర్వం పూర్వావధిః పర ముత్తరావధి శ్చ బహి శ్చా న్త శ్చ వ్యాప్య వర్తతే తస్య జగదంతర్భూతేన వ్యాప్యేన దామ్నా కథం బంధనం భవే దిత్యభిప్రాయః. కించ సర్వస్య తత్కారణతయా తదంతరాత్మకత్వేన తచ్ఛరీరతయా చ తత్పృథక్సిద్ధవస్త్వంతరాభావా త్స్వనిష్ఠవస్తు సాధనకం బంధనం న సంభవ తీత్యభిప్రాయేణ హ (జగచ్చయ ఇతి.) కార్యకారణశరీరాత్మభావనిబంధన మిదం సామా నాధికరణ్యమ్. ౧౩

మర్త్యస్యేవ లిఙ్గం శరీరం యస్య త ముక్తవిధ మధోక్షజం మత్వా గోపీ దామ్నా సాధనే నోలూఖలే బబంధ బంధనోద్యమం చకార, యథా ప్రాకృతం కేవలమర్త్యం తద్వత్. ౧౪

కృతాగసోఽత ఏవ బధ్యమానస్య సతః తద్బంధనార్థ ముపాత్తం దామ ద్వ్యఙ్గులోనం ద్వాభ్యా మఙ్గుళిభ్యా మపూర్ణ మభూత్ తేన ద్వ్యఙ్గులోనేన దామ్నా సహాన్య ద్దామాంతరం సందధే. ౧౫

(విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః)

యదాసీ త్తదపి న్యూనం తేనాన్యదపి సందధే,
తదపి ద్వ్యఙ్గుళం న్యూనం యద్యదా దత్తబన్ధనమ్. ౧౬

ఏవం స్వగేహదామాని యశోదా సందధత్యపి,
గోపీనాం విస్మయన్తీనాం స్మయంతీ విస్మితాఽఽభవత్. ౧౭

స మాతు స్స్విన్నగాత్రాయా విస్రస్తకబరస్రజః,
దృష్ట్వా పరిశ్రమం కృష్ణః కృపయాఽఽసీ త్స్వబన్ధనే. ౧౮

ఏవం సందర్శితా హ్యఙ్గ హరిణా భక్తవశ్యతా,
స్వవశేనాఽపి కృష్ణేన యస్యేదం సేశ్వరం వశే. ౧౯

నేమం విరిఞ్చో న భవో న శ్రీ రప్యఙ్గ సంశ్రయా,

యత్సంహితం దామ తదపి న్యూన మభవ దిత్యేవం యద్య దాదత్త సంధాతుం జగ్రాహ తత్సర్వం న్యూన మేవాభూత్. ౧౬

ఏవం స్వగృహస్థాని సర్వాణి దామాని సందధ త్యపి సందధ త్యేవ న తు తథాపి నివృత్తేత్యర్థః. తద్వీక్ష్య విస్మయంతీనాం గోపీనాం మధ్యే స్వయం విస్మితా బభూవ. ౧౭

తదా స్విన్నం ప్రస్వేదభరితం గాత్రం యస్యాః విస్రస్తం కబరం స్రజ శ్చ యస్యా స్తస్యాః స్వమాతుః పరిశ్రమం దృష్ట్వా తస్యాం కృపయా స్వబంధనే అనుగుణ ఆసీత్. ౧౮

న చైతావతా స్వాతంత్ర్యభఙ్గ ఇత్యాహ (ఏవ మితి.) స్వవశేన స్వతంత్రేణాపి స్వవశత్వ మేవాహ యస్య వశే అధీనతాయాం బ్రహ్మాదీశ్వరసహిత మిదం జగ ద్వర్తతే తేన కృష్ణేన హరిణైవ మిత్థం అఙ్గ హేరాజన్ భక్తవశ్యతా సందర్శితా సర్వత్ర స్వతంత్రోఽప్యహం భక్తేషు పరతంత్ర ఇతి దర్శయితు మభిధ్య తేత్యర్థః. తథా చాహుః శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రాః. "అనన్యాధీనత్వం తవ కిల జగు ర్వైదికగిరః పరాధీనం త్వాం తు ప్రణతపరతంత్రం మనుమహే" ఇతి తథాచోక్తం భగవతాఽపి "అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతంత్ర ఇవ ద్విజేతి". ౧౯

నను సత్యం భక్తపరతంత్ర ఇతి గోపీ తు న భక్తేతి కథం తత్పారతంత్ర్య మిత్యాశఙ్క్యే త్యత్రాహ (నేమ మితి.) భక్తిప్రయోజనం హి భగవత్ప్రసాద స్తం చ యాదృశం విగ్రహానుగ్రహాది పర్యంతవిధేయత్వరూపం విముక్తిదా ద్భగవతో గోపీ లేభే, న తాదృశం బ్రహ్మరుద్రౌ సాక్షా ద్వక్ష

ప్రసాదం లేభిరే గోపీ యత్తం ప్రాప విముక్తిదాత్. ౨౦

నాయం సుఖాపో భగవా న్దేహినాం గోపికాసుతః
జ్ఞానినాం చాత్మభూతానాం యథా భక్తిమతా మిహ. ౨౧

కృష్ణ స్తు గృహ్యకృత్యేషు వ్యగ్రాయాం మాతరి ప్రభుః.
అద్రాక్షీ దర్జునౌ పూర్వం గుహ్యకౌ ధనదాత్మజౌ. ౨౨

పురా నారదశాపేన వృక్షతాం ప్రాపితౌ మదాత్.
నళకూబరమణిగ్రీవా వితి ఖ్యాతౌ శ్రియాన్వితౌ. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
నవమోఽధ్యాయః.

స్థలాశ్రయా లక్ష్మీ రపి లేభిరే ప్రేమపూర్వకానుధ్యానాత్మికా హి భక్తి స్సా గోప్యా మస్యవిశిష్టేతి భావః. ౨౦

తథా చ భక్తానా మేవాయం సులభో నాన్యేషా మిత్యాహ (నాయ మితి.) అయం భగవా న్గోపీసుతో యథేహ భక్తిమతాం ఆత్మా స్వయ మేవ పోతః భవార్ణవతరణే ప్లవస్థానీయో యేషాం తేషాం జ్ఞానినాం, యథా సుఖాపః సుఖప్రాప్యః, న తదేతరేషాం దేహినా మిత్యర్థః, సుబోధ ఇతి పాఠే సుఖేన బోద్ధుం శక్య ఇత్యర్థః. ౨౧

అహో అత్యాశ్చర్య మేతత్ యత్సంసృతిబన్ధప్రభఞ్జనాపాదిమోచనోఽపి భగవా న్లౌకికేన దామ్నా బద్ధ ఇత్యభిప్రాయేణ యమళార్జునముక్తిప్రకారస్వరూపం చరిత్రానన్తరం ప్రస్తౌతు మాహ (కృష్ణ స్త్వితి.) మాత ర్యులూఖలే బద్ధవత్యాం యశోదాయాం గృహ్యకృత్యేషు వ్యగ్రాయాం ప్రవణ చిత్తాయాం సత్యాం బద్ధః, కృష్ణః. ప్రభుః విప్రశాపాదిమోచనసమర్థః, పూర్వం, ధనదస్య కుబేరస్య ఆత్మజౌ గుహ్యకౌ యక్షౌ నలకూబరమణిగ్రీవాఖ్యౌ శ్రియా యుక్తౌ సన్తౌ పురా మదా చ్ఛ్రీమదా న్నిమిత్తా, న్నారదస్య కుపితస్య శాపేన వృక్షతాం తరుత్వం ప్రాపితౌ అర్జునౌ అర్జునాఖ్యౌ వృక్షౌ దదర్శ. ౨౨-౨౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం.
నవమోఽధ్యాయః.

అథ దశమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ—

కథ్యతాం భగవ న్నేత త్తయో శ్శాపస్య కారణమ్,
యత్త ద్విగర్హితం కర్మ యేన వా దేవర్షిః కుపితః. ౧

శ్రీబాదరాయణి రువాచ—

రుద్ర స్యానుచరౌ భూత్వా సుదృప్తౌ ధనదాత్మజౌ,
కైలాసోపవనే రమ్యే మన్దాకిన్యాం మదోత్కటౌ. ౨

వారుణీం మదిరాం పీత్వా మదాఘూర్ణితలోచనౌ,
స్త్రీజనై రనుగాయద్భి శ్చేరతుః పుష్పితే వనే. ౩

అన్తః ప్రవిశ్య గఙ్గాయా మమ్భోజవనరాజిని,
చిక్రీడతు ర్యువతిభి ర్గజా వివ కరేణుభిః. ౪

యదృచ్ఛయా చ దేవర్షి ర్భగవాం స్తత్ర కౌరవ,
అపశ్య న్నారదో దేవౌ క్షీబాణౌ సమబుధ్యత. ౫

అథ దశమోఽధ్యాయః.

ఏవ ముక్తే లబ్ధప్రశ్నావసరః, పృచ్ఛతి రాజా (కథ్యతా మితి) యద్విగర్హితం కర్మ యేన వా దేవర్షి ర్భాగవతశ్రేష్ఠః, కుపితః తదేత త్కర్మ తయో శ్శాపస్య కారణం హే భగవన్ కథ్యతాం దేవర్షే ర్యేన వా తమ ఇతి పాఠే దేవర్షే ర్భాగవతోత్తమస్యాపి తమః, క్రోధ ఇత్యన్వయః. ౧

రుద్రస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయం స్పష్టార్థమ్. ౨-౩

గంగాయా మంత ర్మధ్యే కథంభూతే అమ్భుజానాం వనాని తేషాం రాజయో యస్మిన్ తస్మిన్ వ్రీహ్యాదిత్వాదినిః. కరేణుభి రిభీభి ర్గజా ఇవ యువతిభి స్సహ చిక్రీడతుః. ౪

హే కౌరవ భగవాన్ దేవర్షి ర్యదృచ్ఛయా తత్రాగతో దదర్శ క్షీబాణౌ మదాంధౌ సమబుధ్యత చ. ౫

తం దృష్ట్వా వ్రీడితా దేవ్యో వివస్త్రాః శాపశఙ్కితాః,
వాసాంసి పర్యధుః శీఘ్రం వివస్త్రౌ నైవ గుహ్యకౌ. ౬

తౌ దృష్ట్వా మదిరామత్తౌ శ్రీమదాన్ధౌ సురాత్మజౌ,
తయో రనుగ్రహార్థాయ శాపం దాస్య న్నిదం జగౌ. ౭

నహ్యన్యో జుషతో జోష్యాన్ బుద్ధిభ్రంశో రజోగుణః,
శ్రీమదా దాభిజాత్యాది ర్యత్ర స్త్రీ ద్యూతమాసవమ్. ౮

హన్యన్తే పశవో యత్ర నిర్దయై రజితాత్మభిః,
మన్యమానై రిమం దేహ మజరామృత్యు నశ్వరమ్. ౯

దేవసంజ్ఞిత మప్యన్తే క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞితమ్,
భూతధ్రుక్ తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః. ౧౦

కుత ఇత్యత్రాహ (తం దృష్ట్వేతి.) పర్యధుః పరిహితవత్యః గుహ్యకౌ తు నైవ పర్యధాతాం కింతు వివస్త్రౌ నగ్నౌ వేవాసాతామ్. ౬

సురస్య కుబేరస్య ఆత్మజౌ దృష్ట్వా మదమాత్సర్యా[illegible]నుగ్రహార్థం శాపం దాస్యన్ తావ[illegible] ఇదం వక్ష్యమాణం జగాద అనుగ్రహార్థాయ భవిష్యద్భగవద్దర్శనరూపప్రయోజనాయ చేతి కేచి ద్వ్యాచక్షతే. ౭

జోష్యాన్ ప్రియాన్ జుషతః సేవమానస్య [illegible] శ్రీమదా [illegible] అన్య ఆభిజాత్యాదిః ఆదిశబ్దేన విద్యాదిసంగ్రహః అభిజాత్యాదిజనితో మద [illegible] బుద్ధిభ్రంశకః. రజోగుణకార్యభూతః [illegible] న హి, కింతు శ్రీ[illegible] బుద్ధిభ్రంశకతో [illegible] ర్థః. తదాహ (యత్రేత్యాదినా) యత్ర [illegible] శ్రీమదే [illegible] వ్యసనాని సంభవంతి. ౮

కించ యత్ర శ్రీమదే సతి ఇమం దేహం [illegible]హితం మన్యమానై [illegible] అజితేంద్రియై రత ఏవ నిర్దయైః, పశవో హన్యంతే. ౯

ఇమ మిత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి (దేవేతి.) దేవసంజ్ఞిత మపి నరదేవభూదేవస్వర్గాది సంజ్ఞిత మపి శరీర మంతే తదా[illegible] క్రిమ్యాదిసంజ్ఞిత మేవ దగ్ధం చే ద్భస్మసంజ్ఞితం శ్వభి ర్భక్షితం చే ద్విట్సంజ్ఞితం అన్యథా క్రిమిసంజ్ఞితం ఇత్యర్థః. తత్కృతే [illegible] స్వార్థం యో భూతాని ద్రుహ్యతీతి తథా యుతో భూతద్రోహీ [illegible] నిరయో [illegible] స పుమాన్ కిం వేద న కిమపి [illegible] మహితం చ న జానాతీత్యర్థః. ౧౦

(నళకూబరమణిగ్రీవవృత్తాంతః)

దేహః కి మన్నదాతు స్స్వం నిషేక్తు ర్మాతు రేవ వా,
మాతుః పితు ర్వా క్రేతు ర్వా బలినోఽగ్నే శ్శునోఽపి వా. ౧౧

ఏవం సాధారణం దేహ మవ్యక్తప్రభవాప్యయమ్.
కో విద్వా నాత్మసా త్కృత్వా హన్తి జన్తూ నృతేఽసతః. ౧౨

అసత శ్శ్రీమదాన్ధస్య దారిద్ర్యం పరమాఞ్జనమ్,
ఆత్మౌపమ్యేన భూతాని దరిద్రః పర మీక్షతే. ౧౩

నన్వంతే యత్కించిత్స్ఙ్ఞక మస్తు జీవద్దశాయాం స్వాధీనతయా దేహసుఖార్థం యతితవ్య మేవేత్యత్ర తద్దశాయా మపి నియతం స్వత్వ మస్తీత్యాహ (దేహ ఇతి.) అగ్నే శ్శునోఽపి వేతి దృష్టాంతార్థం. దేహో యథాఽంతే అగ్నే శ్శున శ్చ స్వం తథా జీవద్దశాయా మపి నియమో నాన్నదాత్రాదీనాం స్వం కిం న [illegible]ర్థః, కిమిత్యనేన లోకే ప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే. [illegible]వదన్నపరిణామమూలత్వా ద్వస్యాన్నేన వర్ధతే తస్య స్వం తథా రేతః ప్రభవత్వా న్నిషేక్తుర్గర్భాధాతుః తథా మాతుః పితుః [illegible] మాతామహస్య చ పుత్రికా[illegible]కాలే తథా సంకల్పాత్పిత్రువన్యా[illegible] [illegible] [illegible]దితి భావః, [illegible] క్రేతుః ద్రవ్యదానేన స్వీకర్తుః, బలినో బలాద్గృహీతుః. ౧౧

ఏవం సాధారణం నత్వేక స్యైవ నియతస్వం అవ్యక్తా[illegible]తేః [illegible] తస్మిన్నేవా ప్యయోలయశ్చ యస్య తమిమం దేహ మా[illegible] ఆత్మ[illegible] మత్వా అసతో మూఢా నృతే వినా విద్వాన్ కః పుమాన్ జంతూన్ హంతి [illegible] విద్వాంస్తు న హన్యా[illegible] దేవేత్యర్థః. [illegible] దేహం సాధారణ మవ్యక్త[illegible] చ విద్వాన్ [illegible] శ్చే [illegible] అసాధారణదేహా[illegible] పురుషా న్వినా కోఽపి పుమా నాత్మసా[illegible] [illegible] [illegible] హన్యాత్, ఏవం విద్వాంస్తు పునర్దేహాత్మాభిమానేన న హన్యాత్ సాధార[illegible]విద్వాంసస్తు దేహా[illegible]భిమానేన హన్యు రిత్యర్థః, అవిద్వానితి వా చ్ఛేదః, తదా సాధారణ మవ్యక్తప్రభవాప్యయం [illegible]విద్వా నజానాం శ్చే [illegible] న్వినా అన్యః కశ్చి ద్దేహాత్మాభిమానేన హన్యా దిత్యన్వయః. ౧౨

ఏవం శ్రీమద [illegible]మూలతాం ప్రదర్శ్య అథ తత్ప్రతీకారార్థం [illegible]నోతి (అసత ఇతి.) [illegible] ఇత్యత్రాహ (ఆత్మౌపమ్యేనేతి) దరిద్రః, కేవల మాత్మదృష్టాంతేన భూతాని వీక్షతే యథా స్వస్యాఘాతాదినా దుఃఖాదికం తథా పర స్యాపీత్యాత్మౌపమ్యేన భూతాని పశ్యన్ న తేభ్యో ద్రుహ్యతీత్యర్థః. ౧౩

యథా కణ్టకవిద్ధాఙ్గో జన్తో ర్నేచ్ఛతి తాం వ్యథామ్,
జీవసామ్యం గతో లిఙ్గై ర్న తథాఽవిద్ధకణ్టకః. ౧౪

దరిద్రో నిరహం స్తమ్భో ముక్త స్సర్వమ దైరిహ
కృచ్ఛ్రం యదృచ్ఛయాఽఽప్నోతే తద్ధి హ్యస్య పరం తపః. ౧౫

నిత్యం క్షుత్క్షామదేహస్య దరిద్ర స్యాన్నకాఙ్క్షిణః.
ఇన్ద్రియా ణ్యనుశుష్య న్తి హింసాఽపి వినివ ర్తతే. ౧౬

దరిద్ర స్యైవ యుజ్య న్తే సాధవ స్సమదర్శినః,
సద్భిః క్షిణోతి త త్తర్షం తత ఆరా ద్విశుధ్యతి. ౧౭

ఉక్త మేవార్థం సదృష్టాంత మాహ (యథేతి) యథా కంటవిద్ధాఙ్గః లిఙ్గై రంతర్గతసుఖదుఃఖాది వ్యఞ్జకముఖవికాసమ్లానతాదినిమిత్తై ర్జీవసామ్యం గతః స్వేతరజీవానాం స్వస్య చ తౌల్యం మన్వానః. తాం కంటకవేధజాం వ్యథాం దుఃఖం కంటకవేధం వా నేచ్ఛతి తథైవ మవిద్ధకంటకో న నేచ్ఛతీతి నేత్యర్థః. ౧౪

కించ దారిద్ర్యం పరంపరయా ముక్తిసాధన మపీత్యాహ (దరిద్ర ఇతి చతుర్భిః.) నిరహం స్తమ్భః నిర్గతాహంకారరూపగర్వః, సర్వై రభిజనవిత్తవిద్యాప్రయుక్తై ర్మదై ర్ముక్తః, యదృచ్ఛయా స్వప్రయత్న మంతరేణైవ కృచ్ఛ్రం కాయశోషణాదికం ప్రాప్నోతి తత్కృచ్ఛ్ర మేవాస్య వరం కేవల ముత్కృష్టం వా తపః. ౧౫

తదేవాహ (నిత్య మితి.) క్షుధా క్షామః, క్షీణో దేహో యస్య తత్ర హేతుః అన్నకాంక్షిణః తత్రాపి హేతుః, దరిద్రస్య ఇంద్రియాణి శుష్యంతి అత ఏవ హింసా చ నివర్తతే. ౧౬

ఏవంవిధస్య దరిద్రస్యైవ సమదర్శినః. సాధవో యుజ్యంతే సంగతా భవంతి, నను పరిశుష్కేంద్రియస్యాపి విషయతృష్ణానపాయా చ్ఛ్రీమదాంధా త్కోఽస్య విశేష ఇత్యత్రాహ సంగతై స్సద్భి ర్హేతుభి స్తత్తర్షం విషయతృష్ణాం క్షిణోతి క్షపయతి యద్వా తత్తర్షం కర్తృకక్లిబత్వ మాప్తం క్షిణోతి నశ్యతి తత స్తత్తర్షక్షయా దారా త్క్షమనంతర మేవ విశుధ్యతి ప్రకృతిసంబంధరూపాశుద్ధి రహితో భవతి. విసిధ్యతీతి పాఠే ముక్తో భవతీత్యర్థః. ౧౭

సాధూనాం సమచిత్తానాం ముకున్దచరణైషిణామ్.
ఉపేక్ష్యైః కిం ధనస్తమ్భై రసద్భి రసదాశ్రయైః. ౧౭

తదహం మత్తయో ర్మాధ్వ్యా వారుణ్యా శ్రీమదాన్ధయోః.
తమోమదం హరిష్యామి స్త్రైణయో రజితాత్మనోః. ౧౮

యదిమౌ లోకపాలస్య పుత్రౌ భూత్వా తమఃప్లుతౌ.
న వివాసస మాత్మానం విజానాతే సుదుర్మదౌ. ౨౦

అతోఽర్హతః స్థావరతాం స్యాతాం నైవం యథా పునః,

నను ధన మేవ స్వాపేక్షిత మత ఆహ (సాధూనా మితి.) ముకుందచరణ మేవ నిరతిశయ పురుషార్థరూపం మన్వానానాం సమచిత్తానాం స్వతుల్యభూతాంతరదర్శినాం సాధూనా మత ఏవోపేక్ష్యైః ధనస్తమ్భైః స్తమ్భహేతుభి ర్ధనై రసద్భి రనర్థమూలమదహేతుత్వేన దుష్టైః అత ఏవ అసతా మాశ్రయై స్తే ఆశ్రయో యేషాం తై రితి వా ఏవంవిధై ర్ధనస్తమ్భైః కిం న కించి దపి ప్రయోజన మిత్యర్థః. యద్వా సాధూనా మపి ధనిక ఏవ ప్రియ స్స్యా దిత్యత్రాహ (సాధూనా మితి.) ధనేన స్తమ్భో యేషాం తై రసదాశ్రయై స్సదాశ్రయరహితై స్తత్సమాగమరహితై రిత్యర్థః. అత ఏవ ఉపేక్ష్యై రసద్భిః కి మితి. ౧౭

త త్తస్మాత్ శ్రీమదనివృత్తే రేవ పురుషార్థపర్యవసాయిత్వా ద్వారుణ్యా మాధ్వ్యా సురయా మత్తయోః, శ్రీమదే నాంధయో రజితేంద్రియయోః, స్త్రీవశ్యయోః యువయో స్తమోమద మజ్ఞానకృతం మదం హరిష్యామి అపనేష్యామి, ౧౮

య ద్యస్మా ల్లోకపాలస్య పుత్రౌ భూత్వాపి ఇమౌ భవంతౌ తమసా వ్యాప్తౌ వివాసనం నగ్న మాత్మానం న విజానాతే. ౨౦

అతః స్థావరతా మర్హతః వివాసస మాత్మాన మజానతో ర్వస్త్రాచ్ఛాదనరహితతరుజన్మ యుక్త మితి భావః. ఇత్థం శప్త్వాఽనుగృహ్ణాతి (స్యాతా మిత్యాదినా) ఏవ మేవ సర్వదా స్థావరాకృతీ యథా న స్యాతాం తథాఽర్హతః యద్వా కి మర్థ మేవం నిరపరాధయో శ్శాపం ప్రయచ్ఛసీత్యత్రాహ పురా తరుజన్మనః ప్రాక్ యథా స్యాతాం యాదృశౌ శ్రీమదాంధౌ స్యాతా మేవం తరుజన్మనః పశ్చా

స్మృతి స్స్యా న్మత్ప్రసాదేన తత్రాఽపి మదనుగ్రహాత్. ౨౧

వాసుదేవస్య సాన్నిధ్యం లబ్ధ్వా దివ్యశరచ్ఛతే.
వృత్తే స్వర్లోకతాం భూయో లబ్ధభక్తీ భవిష్యతః. ౨౨

ఏవ ముక్త్వా తు దేవర్షి ర్గతో నారాయణాశ్రమమ్,
నళకూబరమణిగ్రీవా వాసతు ర్యమళార్జునౌ. ౨౩

ఋషేర్భాగవతముఖ్యస్య సత్యం కర్తుం వచో హరిః,
జగామ శనకై స్తత్ర యత్రాస్తాం యమళార్జునౌ. ౨౪

దేవర్షి ర్మే ప్రియతమో యదిమౌ ధనదాత్మజౌ,
తత్తథా సాధయిష్యామి యద్గీతం తన్మహాత్మనా. ౨౫

ఇత్యన్తరే ణార్జునయోః కృష్ణ స్తు యమయో ర్యయౌ,
ఆత్మనిర్వేశమాత్రేణ తిర్యగ్గత ములూఖలమ్ ౨౬

న్మా భూతా మిత్యేవ మనుగ్రహార్థం శం ఇత్యర్థః, ప్రకారాంతరే ణాప్యనుగృహ్ణాతి తత్రాపి స్థావరత్వేఽపి వత్ప్రసాదేన హేతునా స్మృతిః పూర్వజన్మస్మృతిః, స్యాత్. ౨౧

తథా మదనుగ్రహాద్ధేతోః దివ్యవర్షశతాంతే వాసుదేవస్య వసుదేవసూనోః భగవతః సాన్నిధ్యం లబ్ధ్వా వృత్తే శరత్వే అతీతే సతి పున స్స్వర్లోకతాం దేవత్వం లబ్ధ్వా వాసుదేవే లబ్ధా భక్తి ర్యాభ్యాం తథాభూతౌ భవిష్యతః ౨౨

స దేవర్షి రిత్థ ముక్త్వా బదర్యాశ్రమం గతః నలకూబరమణిగ్రీవౌ సహజాతా వర్జునౌ వృక్షౌ ఆసతుః. ౨౩

భగవతముఖ్యస్య నారదస్య తద్వచ, స్సత్యం కర్తుం శ్రీకృష్ణ శ్శనై రులూఖల మాకర్షన్ యత్ర యమళార్జునౌ స్థితౌ తత్ర జగామ. ౨౪

తద్వచ స్సత్యం కర్తు మిత్యేత దేవ ప్రపఞ్చయతి-యత్ యతో దేవర్షి ర్మమ ప్రియతమః తత్తస్మా త్తేన మహాత్మనా ధనదాత్మజౌ వృద్దిశ్య య ద్గీతం త త్సాధయిష్యా మీత్యభిప్రాయేణ యమయో రర్జునయో రంతరేణ మధ్యే యయౌ తదా ఆత్మన స్స్వస్య ప్రవేశమాత్రే ణోలూఖలం తిర్యక్కృతిత మభూత్. ౨౫-౨౬

(శాపనిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

బాలేన నిష్కర్షయతాఽన్వగులూఖలం త ద్దామోదరేణ తరసోత్కలితాఙ్ఘ్రిబన్ధౌ,
నిష్పేతతుః పరమవిక్రమితాతివేపస్కన్ధప్రవాళవిటపౌ కృతచణ్డశబ్దౌ. ౨౭

తత్ర శ్రియా పరమయా కకుభః స్ఫురన్తౌ సిద్ధా వుపేత్య కుజయో రివ జాతవేదాః.
కృష్ణం ప్రణమ్య శిరసాఽఖిలలో[illegible] విద మూచతుః స్మ. ౨౮

—* శాపవినిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః. *—

కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిం స్త్వ మాద్యః పురుషః పరః,
వ్యక్తావ్యక్త మిదం విశ్వం రూపం తే బ్రహ్మణో విదుః, ౨౯

అన్వక్చ్ఛ తీత్యన్వక్ అనుసరత్ త ములూఖలం నిష్కర్షయతా దామోదరేణ హేతునా తరసా బలా దుత్కలితా వుత్పాటితౌ అఙ్ఘ్రిబన్ధౌ మూలభాగౌ. యయోః, పరమస్య శ్రీకృష్ణస్య విక్రమితేన అతివేపః కమ్పో యేషు తే స్కంధాగయో యయోః కృత శ్చండ శ్శబ్దో యాభ్యాం తథాభూతౌ నిష్పేతతుః ౨౭

తత్ర తదా తయోః వృక్షయో ర్వా పరమయా శ్రియా శోభయా కకుభో దిశః స్ఫురంతౌ ప్రకాశయంతౌ కుజయోః వృక్షయోః స్థితోఽగ్ని ర్యథా మూర్తిమా న్బహి రుద్గచ్ఛతి తద్వ దుత్థితౌ సిద్ధౌ భూత్వా ఉపేత్య కృష్ణసమీప మేత్య కుజయో రాతవేదా ఇవ సిద్ధా వుపేత్య ఉత్థాయేతి వా అఖిలలోకానాం నాథ మీశ్వరం కృష్ణం శిరసా ప్రణమ్య బద్ధోఽఞ్జలి ర్యాభ్యాం విగతం రజః రజోగుణకార్యం యయో స్తౌ సాత్వికా విత్యర్థః. నిర్మలా వితి వా తౌ నలకూబరమణిగ్రీవా విదం వక్ష్యమాణ మూచతుః. ౨౮

గోపాలం మాం యువాం దేవౌ కి మితి ప్రణతా విత్యత్రాహతుః. హేకృష్ణ మహాయోగిన్ అచింత్యప్రభావ న కేవలం గోపబాల స్త్వ మపి తు పరమపురుషః కోఽసౌ యః ఆద్యో జగత్కారణ భూతః. నను కార్యకారణయోః ప్రాయశ స్సాలక్షణ్యదర్శనా త్కథం చిదచిదాత్మకస్య జగత స్తద్విలక్షణోఽహం కారణ మిత్యత్ర హ వ్యక్తం నామరూపాభ్యాం అవ్యక్తం చేదం విశ్వం బ్రహ్మణః సర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణై ర్బృహత స్తవ రూపం శరీరం వేదాంతా ఆమనంతీత్యర్థః. వేదాంతా శ్చ "యస్య పృథివీ శరీరం యస్యాత్మా శరీరం యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీర" మిత్యాద్యాః సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కారణభూతః స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కార్యావస్థ శ్చ త్వ మేవేతి భావః. ౨౯

త్వ మేక స్సర్వభూతానాం దేహాస్వాత్మేన్ద్రియేశ్వరః.
త్వ మేవ కాలో భగవ న్విష్ణు రవ్యయ ఈశ్వరః. ౹౦

త్వం మహా న్ప్రకృతి స్సూక్ష్మ రజస్సత్వతమోమయీ,
త్వ మేవ పురుషోఽధ్యక్ష స్సర్వక్షేత్రవికారవిత్. ౹౧

గృహ్యమాణై స్త్వ మగ్రాహ్యో వికారైః ప్రాకృతై ర్గుణైః.

న కేవల ముపాదానకారణ మేవాపి తు నిమిత్తకారణ మపీత్యభిప్రాయేణ తదుపయుక్త గుణవత్తా మాహతుః (త్వ మితి.) ఏకశబ్దేనాధిష్ఠాత్రంతరవ్యావృత్తిః. సర్వభూతానాం యాని దేహాదీని తేషా మీశ్వరః నియంతా అసవః ప్రాణాః, ఆత్మా మనః భవంతి దేవమనుష్యాదిరూపేణ జాయంత ఇతి భూతాని క్షేత్రజ్ఞా స్తేషాం దేహాదిసంబంధోపాదానోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగేనాంతఃప్రవిశ్య నియంతేత్యర్థః ఏవం నిఖిలజగత్కారణత్వం తచ్ఛరీరకత్వం చోక్తం. అథ తదుభయనిబంధనం జగదంతర్భూతకాలాదిసామానాధికరణ్య మాహతుః (త్వ మేవ కాల ఇతి.) ఆద్యా త్వ మేక ఇతి స్థితికారణత్వ ముక్తం త్వ మేవ కాల ఇతి లయకారణత్వం కాలో మృత్యుః త్వం మహా నిత్యాదినా సామానాధికరణ్య ముచ్యత ఇతి వివేకః. హేభగవన్ అవ్యయ ఇత్యనేన కారణత్వప్రయుక్త దోషపరిహారః. భగవ న్నిత్యనేన అవతారదశాయా మపి షాడ్గుణ్యపూర్తి రుక్తా. విష్ణు రిత్యనేన దేవతావిశేషత్వమ్. ౪౦

త్వం మహాన్ మహత్కారణత్వా త్తచ్ఛరీరకత్వా చ్చ తత్సమానాధికరణః ఏవ ముత్తర త్రాపి ద్రష్టవ్యం, న కేవలం మహా నేవాపితు తత్తత్కారణభూతా రజఆదిగుణత్రయాత్మికా సూక్ష్మ నామరూపవిభాగానర్హా ప్రకృతి రపి త్వ మేవ, తథా పురుషో జీవ స్త్వ మేవ కథంభూతః, అధ్యక్షః గేహప్రభృతిజీవసర్వంతా మస్మిస్థాతా క్షేత్రాణి శరీరాణి బుద్ధిపర్యంతేంద్రియసహితాని తాని వేత్తీతి తథా యుగపత్ క్షేత్రేంద్రియవృత్తివి దిత్యర్థః. ౪౧

రూపం తే బ్రహ్మణో విదురిత్యనే నైవంవిధం త్వాం కేవలం వేదాంతా ఏవ విదుః న త్విండ్రియా ణీత్యభిప్రేతం. తదేవ విశద మన్తావుపపాదయతః (గృహ్యమాణై రితి) ప్రాకృతై ర్గుణై ర్వికారైః గుణపరిణామరూపై రింద్రియై స్త్వ మగ్రాహ్యః గ్రహీతుం విషయీకర్తు మశక్యః. తత్ర హేతుం వదన్తౌ గుణా న్విశినష్టి (గృహ్యమాణై రితి.) యథా శ్రోత్రాదిభి ర్గృహ్యమాణా శ్శబ్దాదయో న శ్రోత్రాదీన్ గృహ్ణంతి తథా త్వయా గృహ్యమాణా వికారా స్త్వాం న గృహ్ణంతీతి భావః. నన్వగ్రాహ్యస్య మమ కారణత్వసమవ్యాప్తోపాస్యత్వానుపపత్తి. స్తత శ్చ కారణత్వానుపపత్తి

(శాపనిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృత శ్రీకృష్ణస్తుతిః)

కో న్వీహార్హతి విజ్ఞాతుం ప్రాక్సిద్ధం గుణసంవృతః. ౩౨

తస్మై తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ వేధసే.
ఆత్మద్యోతై ర్గుణై శ్ఛన్నమహిమ్నే బ్రహ్మణే నమః. ౩౩

యస్యావతారా జ్ఞాయన్తే శరీరే ష్వశరీరిణః,
తైస్తై రతుల్యాతిశయై ర్వీర్యై ర్దేహి ష్వసంగతైః. ౩౪

స భవా న్సర్వలోకస్య భవాయ విభవాయ చ,
అవతీర్ణోఽంశభాగేన సాంప్రతం పతి రాశిషామ్, ౩౫

రిత్యత్రాహుః (కోన్వితి.) గుణైః గుణకార్యై రింద్రియైః, సంవృత ఆవృత స్సహిత ఇతి యావత్ కోను పుమాన్ ప్రాక్సిద్ధం గుణేభ్యః ప్రాగేవ తత్కారణతయా తత్ప్రకాశతయా చ సిద్ధం త్వా మిహ జ్ఞాతుం విషయీకర్తుం అర్హతి. గుణసంవృతః కోవాఽర్హతీత్యనేన యోగవిశుద్ధమనా స్తు జ్ఞాతు మర్హతీతి సూచితం, అనేనానుపాస్యత్వం పరిహృతం యుష్మా నను తర్హి జీవో జానా త్వీత్యత ఆహతుః కోన్వితి. ౩౨

ఏవ ముక్తవిధస్య భగవత స్సర్వజ్ఞత్వం జీవై ర్దుర్జ్ఞేయత్వం చానుసంధధతౌ నమస్కురుతః. (తస్మా ఇతి.) తస్మై కృష్ణ కృష్ణేత్యాదినోక్తగుణవిశిష్టాయ భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ సాధుపరిత్రాణార్థం వసుదేవాత్మజత్వేనావతీర్ణాయ సర్వకర్త్రే ఆత్మద్యోతై ర్గుణై శ్ఛన్నమహిమ్నే జీవానాం దురవబోధ మహిమ్నే ఆత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్నమహిమ్న ఇతి పాఠే ఆత్మజ్యోతిః స్వయంప్రకాశ శ్చ గుణచ్ఛన్న మహిమా చేత్యర్థః. స్వరూపేణ గుణై శ్చ నిరతిశయబృహతే, తుభ్యం నమః. ౩౩

వాసుదేవాయేత్యనేనాభిప్రేతం వివక్షూ తావ త్సర్వావతారయాథాత్మ్య మాహతుః (యస్యేతి.) శరీరిషు మర్త్యాదిశరీరిణాం మధ్యే అశరీరిణః కర్మకృతశరీరరహితస్య యస్య తవ అవతారా స్సర్వే విస్మయాభ్యధికైః, కర్మకృతదేహి ష్వసంగతై స్తై స్తై స్తత్తదవతారప్రతినియతై రసంభావితైః ర్వీర్యైః జ్ఞాయంతే ఇత్యర్థః. ౩౪

అంశభాగేన బలరామేణ సహ యద్వా సంకల్పరూపజ్ఞానేన న తు కరణేతి భావః. సాంప్రత మధునా అవతీర్ణః యద్వా సాంప్రత మితి యుజ్యత ఇత్యేతదర్థకో నిపాతః. యతో భవా నాశిషాం పతిః ప్రభుః దాతా అతో భవార్థం, విభవార్థం చ అంశేనావతీర్ణ ఇతి యుక్త మేవేత్యర్థః. ౩౫

నమః పరమకల్యాణ నమ స్తే విశ్వమఙ్గళ.
వాసుదేవాయ శాన్తాయ యదూనాం పతయే నమః. ౩౬

అనుజానీహి నౌ భూమం స్తవానుచరకింకరౌ.
దర్శనం నౌ భగవత ఋషే రాసీ దనుగ్రహాత్. ౩౭

వాణీగుణానుకథనే శ్రవణం కథాయాం హస్తౌ చ కర్మసు మన స్తవ పాదయో ర్నః,
స్మృత్యాం శిర స్తవ నివాస జగత్ప్రణామే దృష్టి స్సతాం దర్శనేఽస్తు భవ త్తనూనామ్. ౩౮

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్థం సంకీర్తిత స్తాభ్యాం భగవా న్గోకులేశ్వరః.
దామ్నా చోలూఖలే బద్ధః ప్రహస న్నాహ గుహ్యకౌ. ౩౯

ప్రకృతావతారసాధారణగుణా ననుసందధతౌ నమస్కురుతః విశ్వమఙ్గళావహత్వ మమఙ్గళరూపజన్మవిమోచనే నాపరోక్ష మేవ ప్రదర్శిత మితి తథా సంబోధనాభిప్రాయః, స్వయ మమఙ్గళస్యాన్యేషాం మఙ్గళావహత్వ మనుపపన్న మితి తదపి సిద్ధ మేవేత్యభిప్రాయేణ పరమకల్యాణేతి సంబోధనమ్, శాన్తాయ ఊర్మిషట్కరహితాయ అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవ షడూర్మయః ౩౬

ఇత్థం సంస్తుత్యాత్మనోః కృతార్థత్వాయ తద్దాసపర్యంతదాస్యం ప్రార్థయమానౌ విజ్ఞాపయుతః (అనుజానీహీతి.) హేభూమన్ విరవధికానందశాలిన్ తవానుచరకింకరౌ యథా భవావ తథా అనుజానీత్యర్థః. కి మిదం ప్రార్థయేథే ఇత్యత్రోచతుః. ఋషే స్తవానుచరస్య అనుగ్రహా దేవ భగవత షాడ్గుణ్యపూర్ణస్య పురుషార్థవిధే స్తవ దర్శనం నౌ ఆవయో రాసీత్. మహాఫలత్వా త్త్వద్దాసదాస్య మేవానుగృహాణేతి భావః. ౩౭

కిం చావయో ర్వాణ్యాదయ స్త్వద్గుణానుకథనాదిప్రవణా యథా స్యు స్తథాఽనుగృహాణేత్యూచతుః (వాణీతి.) శ్రవణే శ్రోత్రే కర్మసు పూజారూపేషు తవ పాదయోః స్మృత్యాం స్మరణే మనోఽస్తు నివాసో జగ ద్యస్య తస్య సంబుద్ధిః జగతో నివాసేతి వా అర్థః పరపాతః. తవ ప్రణామే శిరః, భవ త్తనూనాం భవతో మూర్తీనాం సతాం చ దర్శనే దృష్టి రస్తు, యద్వా తవ సతాం తావకానాం సతాం చ ప్రణామే శిరః అస్తు భవ త్తనూనాం దర్శనే దృష్టి రస్తు. ౩౮

ఇత్థ మిత్యాదిశ్లోకః స్పష్టార్థః, ౩౯

(శాపవిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

శ్రీభగవానువాచ —

జ్ఞాతం మమ పురైవైత దృషిణా కరుణాత్మనా,
యచ్ఛ్రీమదాన్ధయో ర్వాగ్భి ర్విభ్రంశోఽనుగ్రహః కృతః. ౪౦
సాధూనాం సమచిత్తానాం సుతరాం మత్కృతాత్మనామ్.
దర్శనాన్నో భవే ద్బన్ధః పుంసోఽక్ష్ణో స్సవితు ర్యథా. ౪౧
తద్గచ్ఛతం మత్పరమౌ నళకూబరసాదనమ్,
సంజాతో మయి భావో వా మీప్సితః పరమోఽభవః. ౪౨

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్యుక్తౌ తం పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ పునః పునః,
బద్ధోలూఖల మామన్త్ర్య జగ్మతు ర్దిశ ముత్తరామ్. ౪౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
దశమోఽధ్యాయః.

తదేవాహ (జ్ఞాత మితి) వాగ్భిః "న హన్యో జుషతో జోష్యా" నిత్యాదిభిః, శ్రీమదాంధయో ర్యువయోః శ్రీవిభ్రంశరూపోఽనుగ్రహః కృత ఇతి యదేత త్పురైవ మమ మయా జ్ఞాతమ్. ౪౦

యుక్త మేవైత దిత్యాహ (సాధూనా మితి) మత్కృతాత్మనాం మయ్యర్పితచిత్తానాం సాధూనాం దర్శన మంతో యస్య సః దర్శనావధికః పుంసో బంధో భవేత్ యథా సవితు ర్దర్శనాంతోఽక్ష్ణో ర్బంధ స్తమోరూప స్తద్వత్. ౪౧

హేనలకూబర యువాం త త్తస్మాత్ సాదనం సదనం స్వనికేతనం, స్వనికేతనం ప్రతి గచ్ఛతం. కథంభూతౌ అహ మేవ పరో మా యస్మా త్స యయో స్తౌ న విద్యతే భవ స్సంసారో యస్మా త్సోఽభవః మయి భావోఽభిప్రాయవిశేషః. ప్రీత్యాత్మకః వాం యువయోః సంజాత ఏవ. ౪౨

ఇత్థ ముక్తౌ తౌ బద్ధ ములూఖలం యస్మిన్ తం కృష్ణం పరిక్రమ్య పునః పునః ప్రణమ్య ఆమంత్ర్యపృష్ట్వోత్తరాం దిశం జగ్మతుః. ౪౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
దశమోఽధ్యాయః.

ఏకాదశో ఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

గోపా నన్దాదయ శ్శ్రుత్వా ద్రుమయోః పతతో రవమ్.
తత్రాజగ్ముః కురుశ్రేష్ఠ నిర్ఘాతభయశఙ్కితాః. ౧

భూమ్యాం నిపతితౌ తత్ర దదృశు ర్యమళార్జునౌ,
బభ్రము స్త దవిజ్ఞాయ లక్ష్యం పతనకారణమ్. ౨

ఉలూఖలం వికర్షన్తం దామ్నా బద్ధం చ బాలకమ్.
కస్యేదం కుత ఆశ్చర్య ముత్పాత ఇతి కాతరాః. ౩

బాలా ఊచు రనేనేతి తిరశ్చీన ములూఖలమ్,
వికర్షతా మధ్యగేన పురుషా వపశ్యచక్ష్మహి. ౪

అథ ఏకాదశోఽధ్యాయః

(గోపా ఇతి.) పతతోః ద్రుమయో రర్జునయోః రవం ధ్వనిం శ్రుత్వా హే కురుశ్రేష్ఠ కి వజ్రపాతోఽభవ దిత్యేవం భయేన వితర్కయన్తో నందాదయో గోపా స్తత్రాజగ్ముః. ౧

తల్లక్ష్యం ప్రత్యక్షతః పురతో దృశ్య మపి పతనకారణ మవిజ్ఞాయ బభ్రముః భ్రాంతా బభూవుః. ౨

కిం తల్లక్ష్యం పతనకారణం యదజ్ఞానా ద్బభ్రముః, తత్రాహ (ఉలూఖల మితి.) ఏవంవిధం బాలక మేవ పతనకారణం లక్ష్య మవిజ్ఞాయ బభ్రము రిత్యన్వయః. భ్రమ మేవ దర్శయతి (కస్యేతి.) ఇదం తరునిపాతనరూపం కర్మ కస్య సంబంధి ఇదం కుతః కారణాత్, అహో ఆశ్చర్యం సః ఉత్పాతః ఇత్యేవం కాతరాః భీతా స్సంతో బభ్రము రిత్యర్థః. కస్యేతి కర్తృసందేహః ఉత్పాత ఇతి నిశ్చయః. ౩

ఏవం బభ్రమ్యమాణా న్ప్రతి తత్రత్యా బాలా ఊచుః, కి మితి, తిరశ్చీనం ఉలూఖలం వికర్షతా వృక్షయో ర్మధ్యగతే నానేన బాలే నేదం కర్మ కృతం న కేవల మేతావత్ వృక్షాభ్యాం నిర్గతౌ దివ్యౌ పురుషా వపశ్యచక్ష్మహి దృష్టవంతో వయ మితి. ౪

(శ్రీకృష్ణస్య బాల్యచేష్టాః)

న తే తదుక్తం జగృహుర్న ఘటేతేతి తస్య వై,
బాలస్యోత్పాటనం తర్వోః కేచిత్సందిగ్ధచేతసః. ౫

ఉలూఖలం వికర్షన్తం దామ్నా బద్ధం స్వమాత్మజమ్,
విలోక్య నన్దః ప్రహసద్వదనో విముమోచ హ. ౬

క్రీణీహి భోః ఫలానీతి శ్రుత్వా మాతర మచ్యుతః.
ఫలార్థీ ధాన్య మాదాయ యయౌ సర్వఫలప్రదః. ౭

ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్,
ఫలై రపూరయ ద్రత్నైః ఫలభాణ్డ మపూరి చ. ౮

ఏవ ముక్తాం తేషాం మధ్యే కేచిత్కేవలతార్కికాః ఇదం న ఘటతే ఇతి వదన్తః త ద్బాలకై ర్భాషితం న జగృహుః, న విశ్వసితవన్తః అన్యే తు బాలస్య బాలకర్తృకే తర్వో రుత్పాటనే సందిగ్ధం సంశయయుక్తం చేతో యేషాం తథా బభూవుః. ౫

అథ భగవన్మాయామోహితస్య నందస్యాచరిత మాహ (ఉలూఖల మితి.) ప్రహస ద్వదనం యస్య స నందో విలోక్య తం దామబంధా దమోచయత్. ౬

అత్ర క్వచి త్పుస్తకేషు "క్రీణీహి భోః ఫలానీతి శ్రుత్వా మాతర మచ్యుతః. ఫలార్థీ ధాన్య మాదాయ యయౌ సర్వఫలప్రదః. ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్. ఫలై రపూరయ ద్రత్నైః ఫలభాండ మపూరి చేతి శ్లోకద్వయమధికం దృశ్యతే. తత్ర భోః కృష్ణ ఫలాని విక్రీణీహీతి బంధం మోచితవతా నందేనోక్తః అచ్యుతః స్వయం స్వర్గాపవర్గఫలదో౽పి కేవలం ప్రాకృతబాల ఇవ ఫలార్థీ సన్ మాతరం శ్రుత్వా ధాన్య మఞ్జలినా ఆదాయ యయౌ. ౭

తథా ఫలవిక్రయిణీ స్త్రీ తస్యాచ్యుతస్య చ్యుతం ధాన్యం యస్మా త్తత్కరయోః ద్వయం ఫలై రపూరయత్ ఫలవిక్రయిణ్యాః య త్ఫలభాండం త ద్రత్నై రపూరి పూరిత మభూత్. తత్కరద్వయా చ్చ్యుతేన ధాన్యేన రత్నాత్మకతా మాపన్నేన ఫలభాండం పూరిత మభూ దిత్యర్థః. ౮

గోపీభి స్స్తోభితో నృత్య ద్భగవా న్బాలవ త్క్వచిత్,
ఉద్గాయతి క్వచి న్ముగ్ధ స్తద్వశో దారుయ న్త్రవత్. ౯

బిభర్తి క్వచి దాజ్ఞప్తః పీఠకోన్మానపాదుకమ్,
బాహుక్షేపం చ కురుతే స్వానాం చ ప్రీతి మావహన్. ౧౦

దర్శయం స్తద్విదాం లోకే హ్యాత్మనో భృత్యవశ్యతామ్,
వ్రజ స్యోవాహ వై హర్షం భగవా న్బాలచేష్టితైః. ౧౧

సరి త్తీరగతం కృష్ణం భగ్నార్జున మథాహ్వయత్,
నోపేయాతాం యదాహూతౌ క్రీడాసఙ్గేన పుత్రకౌ,
యశోదాం ప్రేషయామాస రోహిణీ పుత్రవత్సలా. ౧౨

క్రీడ న్తం సా సుతం బాలై రతివేలం సహాగ్రజమ్,
యశోదాఽజోహవీ త్కృష్ణం పుత్ర స్నేహస్నుత స్తనీ. ౧౩

అథ భగవతః కాంశ్చి ద్బాల్యానుకారప్రకారాన్ దర్శయతి (గోపీభి రితి.) క్వచిత్ స్తోభితః ఉపచ్ఛన్దనేన నోద్దేశేన ప్రోత్సాహితః కరతలాదినా ప్రోత్సాహితో వా ఉద్గాయతి సతి గోపీజన ఇతి శేషః. దారుయన్త్రవ ద్దారునిర్మితపాఞ్చాలికావ త్తద్వశగః గోపీవశ్యః ముగ్ధ ఇవానృత్యత్, నృత్య న్నితి పాఠే తద్వశః గోపీజనవశగ స్సన్ నృత్య న్నుద్గాయతి. ౯

క్వచి దాజ్ఞప్తః ఆనయేతి నియుక్తః, పీఠకాదిక మానేతు మసమర్థ ఇవ బిభర్తి ఉవాహ. పీఠకం విష్టరం ఉన్మానం ప్రస్థాది, పీఠభాజనపాదుక మితి పాఠే భాజనం కాంస్యాదిపాత్రం తథా బాహుక్షేపం భుజాస్ఫాలనం కురుతే కిం కుర్వన్ గోపీనాం ప్రీతి మావహన్. ౧౦

తద్విదాం భగవద్వైభవవేదినాం భక్తవశ్యతాం చ దర్శయన్ ఏవం బాలచేష్టితైః వ్రజస్య వ్రజస్థజనస్య హర్ష మువాహ ఆవహత్. ౧౧

అథ తస్మిన్ మోహినీయో ర్యశోదారోహిణ్యోః కాంశ్చి ద్వాచరి తాన్యాహ (సరిదిత్యాదినా.) భగ్నావర్జునౌ యేన తం సరితో యమునాయాః తీరస్థం కృష్ణ మాహ్వయత్ ఏహీత్యాహూతవతీ యదా ఆహూతౌ క్రీడాసఙ్గేన నాగచ్ఛతాం తదా పుత్రవత్సలా రోహిణీ యశోదాం ప్రేషయామాస. ౧౨

సా రోహిణీప్రేషితా యశోదా అతివేలం వేలాం భోజనాదివేలా మతిక్రాంతం బాలకై స్సహ క్రీడన్తం తం సరామం సుతం కృష్ణ మవలోక్య స్నేహేన స్నుతౌ స్తనౌ యస్యా స్తథాభూతా అజుహావ, ౧౩

(యశోదయా ఖేలతోః రామకృష్ణయోః ఆనయనమ్)

కృష్ణ కృష్ణారవిన్దాక్ష తాత ఏహి స్తనం పిబ,
అలం విహారైః క్షుద్భ్రాన్త స్తద్భవా న్భోక్తు మర్హతి. ౧౪

హేరామాగచ్ఛ తాతాశు సానుజః కులనన్దనః,
ప్రాత రేవ కృతాహార స్తద్భవా న్భోక్తు మర్హతి. ౧౫

ప్రతీక్షతే త్వాం దాశార్హ భోక్ష్యమాణో వ్రజాధిపః,
ఏహ్యావయోః ప్రియం దేహి స్వగృహా న్యాత బాలకాః. ౧౬

ధూళిధూసరితం తేఽఙ్గం తాత మజ్జన మావహ.
జన్మర్క్షం చాద్య భవతో విప్రేభ్యో దేహి గా శ్శుచిః. ౧౭

పశ్య పశ్య వయస్యాం స్తే మాతృమృష్టా నలంకృతాన్,
త్వం చ స్నాతః కృతాహారో విహరస్వ స్వలంకృతః. ౧౮

ఇత్థం యశోదా త మశేషశేఖరం మత్వా సుతం స్నేహనిబద్ధధీ ర్నృప,
హస్తే గృహీత్వా సహ రామ మచ్యుతం నీత్వా స్వవాటం కృతవ త్యథోదయమ్. ౧౯

ఆహ్వానప్రకార మేవ దర్శయతి (కృష్ణేతి.) దాశార్హ వ్రజాధిపో నన్దో భోక్ష్యమాణో
వాం భవంతౌ ప్రతీక్షతే, యువయో రాగమనం ప్రతీక్షమాణ ఆస్తే, ఆవయో రోహిణ్యాః స్వస్యా శ్చ
ప్రియం దేహి హేబాలకాః రామకృష్ణానుచరాః, స్వగృహాన్ ప్రతి గచ్ఛత. ౧౪-౧౬

మజ్జనం స్నాన మావహ కురు అద్యాస్మి న్దినే భవతో జన్మర్క్షం జన్మనక్షత్రం, అతః,
శుచిః, స్నాతో విప్రేభ్యో గాః. దేహి. ౧౭

మాతృభిః స్నాపితాన్, స్వలంకృతాం శ్చ వయస్యాన్ త్వత్సవయస్కాన్ పశ్య, త్వ మపి
స్నాతః స్వలంకృతః. కృతః ఆహారో యేన తథాభూతో విహరస్వ. ౧౮

ఇత్థ మశేషాణాం బాలానాం శేఖరం శ్రేష్ఠం, బ్రహ్మాదిభ్యోపి శ్రేష్ఠ మితి వా, తథాభూత మపి
తం కేవలం సుతం మత్వా స్నేహేన నిబద్ధా ధీ ర్యస్యా స్తథాభూతా హేనృప సరామ మచ్యుతం హస్తే
గృహీత్వా స్వవాటం స్వగృహం నీత్వా అథోదయం మాంగళికం కర్మ కృతవతీ చకార. ౧౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

గోపవృద్ధా మహోత్పాతా ననుభూయ బృహద్వనే,
నన్దాదయ స్సమాగమ్య వ్రజకార్య మమన్త్రయన్. ౨౦

—* బృన్దావనప్రస్థానకథారమ్భః *—

తత్రోపనన్దనామాఽఽహ గోపో జ్ఞానవయోఽధికః
దేశకాలార్థతత్త్వజ్ఞః ప్రియకృ ద్రామకృష్ణయోః ౨౧

ఉత్థాతవ్య మితోఽస్మాభి ర్గోకులస్య హితైషిభిః,
ఆయా న్త్యత్ర మహోత్పాతాః ప్రజానాం నాశహేతవః. ౨౨

ముక్తః కథంచి ద్రాక్షస్యా బాలఘ్న్యా బాలకోఽప్యసౌ,
హరే రనుగ్రహా న్నూన మన శ్చోపరి నాపతత్, ౨౩

చక్రవాతేన నీతోఽయం దైత్యేన విపదం వియత్.

ఏవం స్థితే కదాచి ద్గోపవృద్ధా పూతనాశకటాదికృతా న్మహోత్పాతా ననుభూయ సమాగమ్య సమేత్య వ్రజకార్యం గోకులస్య హితకృత్యం అమంత్రయ న్నాలోచితవంతః బృందావనం గంతు మిచ్ఛతా కృష్ణే నాంతరాత్మనా ప్రేరితా అమంత్రయ న్నితి భావః. ౨౦

తత్రోపనందనామా కశ్చి ద్గోప స్స చ గోపానాం మధ్యే జ్ఞానేన వయసా చాధికః దేశ కాలానుగుణకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞః రామకృష్ణయోః, ప్రియకృ త్తావ న్నందాదీ నాహ. ౨౧

ఉక్త మేవాహ (ఉత్థాతవ్య మిత్యాదినా ఇచ్ఛ్రితేత్యతః ప్రాక్తనేన) గోకులస్య హిత మిచ్ఛద్భి రస్మాభి రితో వ్రజా దుత్థాతవ్యం, నిర్గంతవ్యం ప్రజానా మత్రత్యానాం నః నాశహేతవో బహవః ఉత్పాతాః, ఆయాంతి ఆయాస్యంతి. ౨౨

అతీతా స్త్వపరోక్షదృష్టా ఏవేత్యాహ (ముక్త ఇతి.) కథంచి ద్దైవవశా న్ముక్తః తథా. భగవదనుగ్రహా దన శ్శకట మపి బాలస్యోపరి నాపతత్. ౨౩

తథా చక్రవాతేన వీనాం పక్షిణాం పదం విహారస్థానం, విय దాకాశం ప్రత్యయం బాలో

(బృందావనప్రస్థానకథారంభః)

శిలాయాం పతిత స్తత్ర పరిత్రాత స్సురేశ్వరైః. ౨౪

య న్న మ్రియేత ద్రుమయో ర న్తరం ప్రాప్య బాలకః,
అసా వన్యతమో వాఽపి తత్రాప్యచ్యుతరక్షణమ్. ౨౫

యావ దౌత్పాతికోఽరిష్టో వ్రజం నాభిభవే దితః,
తావ ద్బాలా నుపాదాయ యాస్యామోఽన్యత్ర సానుగాః. ౨౬

వనం బృన్దావనం నామ పశవ్యం నవకాననమ్,
గోపగోపీగవాం సేవ్యం పుణ్యాద్రితృణవీరుధమ్. ౨౭

త త్తత్రాద్యైవ యాస్యామ శ్శకటా న్యు_క్త మా చిరమ్,
గోధనాన్యగ్రతో యాన్తు భవతాం యది రోచతే. ౨౮

దైత్యేన నీతః వియ దాకాశం తతో విపద ఉపాపదం ఏ నీత ఇతి వా. సురేశ్వరై రస్మదిష్టదైవతైః పరిత్రాతః. ౨౪

కుతః యత్ యస్మా ద్ద్రుమయో రర్జునయోః, పతితో రంతరం మధ్యం ప్రాప్యాప్యసౌ బాలకః అన్యతమోఽపి, కశ్చిత్ న మృతః తచ్చాప్యచ్యుతేన అస్మదిష్టదైవతేన రక్షణ మాసీత్. ౨౫

యావ దుత్పాతప్రయుక్తోఽరిష్టోఽనర్థో వ్రజం నాభిభవే న్నపీడయే త్తావ దేవ బాలా నాదాయ యాస్యామః. ౨౬

క్వ యాస్యామ ఇత్యత్రాహ (వన మితి.) యద్బృందావనాఖ్యం వనం తత్రాద్యైవ యాస్యామః కథంభూతం? పశవ్యం పశుభ్యో హితం నవాని కాననాని పర్యంతవనాని యస్మిన్ గోపాదీనాం సేవ్యం వాసయోగ్యం పుణ్యా రమణీయా అద్ర్యాదయో యస్మిన్. ౨౭

శకటాన్ యు_క్త ప్రస్థానయోగ్యాన్ కురుత, గోధనాని చ అగ్రతో యాంతు యది మదు_క్తం భవతాం రోచతే తర్హ్యేత్థాతవ్య మితి శేషః. ౨౮

తచ్ఛ్రుత్వైకధియో గోపా స్సాధు సాధ్వితి వాదినః,
వ్రజా న్స్వాన్ స్వా న్సమాయుజ్య యయూ రూఢపరిచ్ఛదాః. ౨౯

వృద్ధా న్బాలాన్ స్త్రియో రాజ న్సర్వోపకరణాని చ,
అన స్స్వారోప్య గోపాలా యత్తా ఆత్తశరాసనాః. ౩౦

గోధనాని పురస్కృత్య శృఙ్గా ణ్యాపూర్య సర్వతః,
తూర్యఘోషేణ మహతా యయు స్సహ పరిచ్ఛదాః. ౩౧

గోప్యో రూఢరథా నూత్నకుచకుఙ్కుమకాన్తయః,
కృష్ణలీలాం జగుః ప్రీతా నిష్కకణ్ఠ్య స్సువాససః. ౩౨

తథా యశోదా రోహిణ్యా వేకం శకట మాస్థితే,
రేజతుః కృష్ణరామాభ్యాం తత్కథాశ్రవణోత్సవే. ౩౩

తర్హి గోధనాని యాన్త్వితి తాన దుపనన్దవచ, శ్రుత్వా గోపా ఏకధియః. విప్రతిపత్తి రహితాః, వ్రజాన్ శకటవ్యూహాన్ సమానీయ రూఢాః శకటే ష్వారోపితాః, పరిచ్ఛదాః, ఉపకరణాని యై స్తే యయుః జగ్ముః. ౨౯

తదేవ ప్రపఞ్చయతి (వృద్ధానితి.) హేరాజన్ అనస్సు శకటేషు ఆరోప్య యత్తా స్సన్నద్ధాః, ఆత్తాని గృహీతాని శరాసనాని ధనూంషి యై స్తథాభూతాః, శృఙ్గాణి విషాణాన్ ఆపూర్య ముఖమారుతై ర్ధ్వనయిత్వా మహతా తూర్యఘోషేణ సహ యయుః. ౩౦-౩౧

రూఢా ఆరూఢాః రథాః యాభిః నూత్నైః నవైః కుఙ్కుమైః కాన్తి ర్యాసాం నూత్నేషు కుచేషు కుఙ్కుమం యేషు కాన్తి ర్వా, నిష్కాః పదకాఖ్యాః, కణ్ఠేషు యాసాం స్నిగ్ధకణ్ఠ్య ఇతి పాఠే మధురస్వనాః ప్రీతాః కృష్ణస్య లీలాం జగుః. ౩౨

ఏకం శకట మాస్థితే ఆరుహ్య స్థితే రామకృష్ణాభ్యాం సహ రేజతుః తాభ్యాం సహైకం శకట మాస్థితే రేజతు రితి వాఽన్వయః. కథంభూతే? తస్య కృష్ణస్య కథాయాః శ్రవణే ఉత్సవః ఔత్సుక్యం యయో స్తే. ౩౩

(బృందావనప్రస్థానకథారంభః)

బృందావనం సమావిశ్య సర్వకాలసుఖావహమ్,
తత్ర చక్రు ర్వ్రజావాసం శకటై రర్ధచన్ద్రవత్. ౩౪

బృందావనం గోవర్ధనం యమునాపులినాని చ,
వీక్ష్యాసీ దుత్తమా ప్రీతీ రామకేశవయో ర్నృప. ౩౫

ఏవం వ్రజౌకసాం ప్రీతిం యచ్ఛన్తౌ బాలచేష్టితైః,
కలవాక్యౌ స్వకాలేన వత్సపాలౌ బభూవతుః. ౩౬

అవిదూరే వ్రజభువ స్సహ గోపాలబాలకైః,
చారయామాసతు ర్వత్సా న్నానాక్రీడాపరిచ్ఛదౌ. ౩౭

క్వచి ద్వాదయతో వేణుం క్షేపణైః క్షిపతః క్వచిత్,
క్వచి త్పాదైః కిఙ్కిణీభిః క్వచిత్కృత్రిమగోవృషైః. ౩౮

వృషాయమాణౌ నర్దన్తౌ యుయుధాతే పరస్పరమ్,

అర్ధచంద్రవ దర్ధచంద్రతుల్యసన్నివేశం వ్రజావాసం గోకులస్థానం చక్రుః. ౩౪

హేనృప వీక్ష్య సంచరతో రవస్థితయో ర్వేతి శేషః. ౩౫

కలా నవ్యక్తమధురాణి వాక్యాని యయో స్తౌ రామకృష్ణౌ బాలచేష్టితైః వ్రజౌకసాం ప్రీతి మావహంతౌ స్వకాలేన కౌమారప్రాప్తియోగ్యకాలేన వత్సపాలౌ బభూవతుః. ౩౬

అథ కౌమారలీలాం వర్ణయతి (అవిదూర ఇత్యాదినా) వ్రజభువః బృందావనస్థవ్రజభూమే రవిదూరే సమీపే నానావిధాః క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని, యయో స్తౌ వత్సాన్. చారయామాసతుః.

తదేవ ప్రపఞ్చయతి. వాదయతః క్షిపత ఇతి చ లటో ద్వివచనం. క్షేపణైః బిల్వామలకాదిభి స్తాడనసాధనైః, గోపాలకాన్, క్షిపతః తాడయతః. క్వచి చ్చ కిఙ్కిణీయుక్తైః, పదై శ్చ క్షిపతః. క్వచి త్కృత్రిమగోవృషైః జానుభ్యాం, హస్తాభ్యాం చ భువి చరద్భిః కృష్ణకర్బురాదిపిహితాఙ్గైః

అనుకృత్యరుతై ర్జన్తూం శ్చేరతుః ప్రాకృతౌ యథా. ౩౯

కదాచి ద్యమునాతీరే వత్సాం శ్చారయతో స్స్వకైః,
వయస్యైః కృష్ణబలయో ర్జిఘాంసు ర్దైత్య ఆగమత్. ౪౦

తం వత్సరూపిణం వీక్ష్య వత్సయూథగతం హరిః,
దర్శయ న్బలదేవాయ శనై ర్ముగ్ధ ఇవాసదత్. ౪౧

గృహీత్వాఽపరపాదాభ్యాం సహలాఙ్గూల మచ్యుతః,
భ్రామయిత్వా కపిత్థాగ్రే ప్రాహిణో ద్గతజీవితమ్. ౪౨

స కపిత్థై ర్మహాకాయః పాత్యమానైః పపాత హ,
తం వీక్ష్య విస్మితా బాలా శ్శశంసు స్సాధు సాధ్వితి,
దేవా శ్చ పరిసంతుష్టా వవర్షుః పుష్పసంతతిమ్. ౪౩

వృషానుకారిభిః, తథైవ నందద్భి ర్గోపై స్సహ స్వయ మపి వృషాయమాణౌ తదనుకరణశబ్దా న్కుర్వాణౌ మిథో యుయుధాతే యుద్ధం కుర్వాతే ఇత్యర్థః. తథా రుతైః శబ్దైః జన్తూన్ హంసమయూరాదీన్ అనుకృత్య యథా ప్రాకృతౌ బాలౌ తద్వ చ్చేరతుః. ౩౮-౩౯

అథ వత్సాసురవధాత్మకం చేష్టిత మనువర్ణయతి (కదాచి దిత్యాదినా.) స్వకై ర్వయస్యై స్సహ కృష్ణబలయో ర్వత్సాన్ చారయతో స్సతోః తౌ హన్తు మిచ్ఛుః దైత్య ఆజగామ. ౪౦

తం దైత్యం వత్సరూపధరం వత్ససమూహాంతఃప్రవిష్టం వీక్ష్య జ్ఞాత్వా బలదేవాయ దర్శయన్ స్వయం శనై ర్ముగ్ధ ఇవ అనభిజ్ఞ ఇవ సమీపే జగామ. ౪౧

అపరపాదాభ్యాం సహ లాఙ్గూలం పుచ్ఛం గృహీత్వా తత ఏవ గతం జీవితం జీవనం యస్య తం కపిత్థస్య వృక్ష స్యాగ్రే ప్రాహిణోత్ ఉదక్షిపత్. ౪౨

మహాకాయత్వేన దుర్భరత్వా ద్భోద్ధు మశక్తైః, పాత్యమానైః కపిత్థాగ్రైః కరణై స్సహ తౌ భువి పాతితం పతిత మవలోక్య సాధు సాధ్వితి శశంసుః. ౪౩

—* బకాసురవధఘట్టః *—

తౌ వత్సపాలకౌ భూత్వా సర్వలోకైకపాలకౌ,
స ప్రాతరాశౌ గోవత్సాం శ్చారయన్తౌ విచేరతుః ౪౫

స్వం స్వం వత్సకులం సర్వే పాలయిష్యన్త ఏకదా.
గత్వా జలాశయాభ్యాశం పాయయిత్వా పపు ర్జలమ్. ౪౬

తే తత్ర దదృశు ర్బాలా మహాసత్త్వ మవస్థితమ్.
తత్రసు ర్వజ్రనిర్భిన్నగిరిశృఙ్గ మివ చ్యుతమ్. ౪౭

స వై బకో నామ మహా నసురో బకరూపధృత్,
ఆగత్య సహసా కృష్ణం తీక్ష్ణతుణ్డోఽగ్రస ద్బలీ ౪౮

కృష్ణం మహాబకగ్రస్తం దృష్ట్వా రామాదయోఽర్భకాః,
బభూవు రిన్ద్రియాణీవ వినా ప్రాణం విచేతసః. ౪౯

తం తాలుమూలం ప్రదహన్త మగ్నివ ద్గోపాలసూనుం పితరం జగద్గురోః.
చచర్ద సద్యోఽతిరుషాక్షతం బక స్తుణ్డేన హన్తుం పున రభ్యపద్యత. ౫౦

అథ బకాసురవధాత్మకం చరిత్ర మాహ (తా విత్యాదినా.) సర్వలోకైకపాలకా వపి వత్సపాలౌ భూత్వా ఏకదా ప్రాతర్భోక్తవ్యసహ్యషితాన్నసహితౌ గవాం వత్సాన్ చారయన్తౌ విచేరతుః. ౪౫

సర్వే రామకృష్ణప్రధానా గోపాలా స్వ్వం స్వం వత్ససమూహం పాలయిష్యన్తః తావ జ్జలాశయా స్యాభ్యాశం సమీపం గత్వా వత్సాన్ జలం పాయయిత్వా స్వయ మపి పపు రపిబన్. ౪౬

తత్రావస్థితం సత్త్వం జన్తుం దదృశుః తత్రసుః అభిభయు శ్చ కథంభూతం వజ్రేణ నిర్భిన్న మత ఏవ చ్యుతం గిరేః శృఙ్గ మివ స్థితమ్. ౪౭

స వై సత్త్వః బకాఖ్యో మహా నసురో బకరూపధరః సహసేత్యాకస్మికావిమర్శ మోద్యోతక మవ్యయం. తీక్ష్ణతుణ్డో నిశితచఞ్చుః బలీ కృష్ణ మగ్రసత్. ౪౮

ప్రాణం వినేంద్రియాణీవ కృష్ణం వినా విచేతసః అచేతనప్రాయా బభూవుః. రామాదయ ఇత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః న తు రామః. ౪౯

జగద్గురోః బ్రహ్మణః పితర మపి లీలయా గోపాలసూనుం అగ్నివ త్తాలుమూలం ప్రదహంతం తం కృష్ణం సద్య ఏవ చచర్ద ఉదగిరత్ త మక్షతం కృష్ణం తుండేన హంతుం రుషా పున రభ్యపద్యత అభిముఖ మాపద్యత. ౫౦

త మాపతన్తం స నిగృహ్య తుణ్డయో ర్దోర్భ్యాం బకం కంససఖం సతాం గతిః.
పశ్యత్సు బాలేషు దదార లీలయా ముదావహో వీరణవ ద్దివౌకసామ్. ౫౦

తదా బకారిం సురలోకవాసిన స్సమాకిర న్నన్దనమల్లికాదిభిః,
సమీడిరే చానకశఙ్ఖసంస్తవై స్తద్వీక్ష్య గోపాలసుతా విసిస్మిరే. ౫౧

ముక్తం బకాస్యా దుపలభ్య బాలకా రామాదయః ప్రాణ మివేన్ద్రియో గణః,
స్థానాగతం తం పరిరభ్య నిర్వృతాః ప్రణీయ వత్సాన్ వ్రజ మేత్య తజ్జగుః ౫౨

శ్రుత్వా తద్విస్మితా గోపా గోప్య శ్చాతిప్రియాదృతాః.
ప్రేత్యాగత మివౌత్సుక్యా దైక్షన్త తృషితేక్షణాః. ౫౩

అహో బతాస్య బాలస్య బహవో మృత్యవోఽభవన్,
అప్యాసీ ద్విప్రియం తేషాం కృతం పూర్వం యతో భయమ్. ౫౪

స కృష్ణః త మాపతన్తం కంససఖం, బకం నిగృహ్య హుఙ్కారేణ నివార్య బాలేషు పశ్యత్సు సత్సు దోర్భ్యాం లీలయా తుణ్డయో శ్చఞ్చ్వో ర్దదార విదారితవాన్, చఞ్చ్వో రితరాం గృహీత్వా దదారేతి వాఽన్వయః. వీరణవత్ గ్రన్థిరహితతృణవిశేషవత్, కథంభూతః? సతాం గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయః దివౌకసాం ముద మావహతీతి తథా. ౫౦

తదా నన్దనజాభిర్మల్లికాభి ర్బకారిం కృష్ణం సమాకిరన్ భేరీశఙ్ఖరవసహితై స్స్తోత్రై స్తుష్టువు శ్చ గోపసుతా స్తు నితరాం విస్మితా బభూవుః. ౫౧

స్వస్థానం ప్రత్యాగతం ప్రాణ మిన్ద్రియాణాం గణ ఇవ బకస్య ముఖా న్ముక్తం కృష్ణం ప్రాప్య ఆలిఙ్గ్య చ సుఖితాః వత్సాన్ ప్రణీయైకీకృత్య వ్రజ మాగత్య తద్బకాసురవధాత్మకం కర్మ గోపేభ్యో జగదుః. ౫౨

తద్గోపబాలగదితం శ్రుత్వా విస్మితాః అతిప్రియేణాదరయుక్తా ఆగత్య ప్రేత్యాగత మివ లోకాన్తరాదాగత మివ తృషితా న్యతృప్తా న్యమృతం పిబన్తీవేక్షణాని యేషాం తథాభూతాః ఔత్సుక్యా దైక్షన్తాపశ్యన్. ౫౩

అహో ఇత్యాదిశ్లోకత్రయస్య ఇతి సందాదయ ఇత్యుత్తరగ్రన్థేనాన్వయః. అహో ఇత్యాశ్చర్యే బతేతి ఖేదే, తత్ర ఖేదహేతుం విశదయన్తి - అస్య బాలస్య మృత్యుహేతవో బహవోఽభవన్ అపి తథాపి తేషా మేవ విప్రియం దుఃఖ మాసీత్. యుక్త మేతై దిత్యాహుః పూర్వం జన్మాన్తరే యతో యేభ్యః భయం కృతం తేభ్య ఏవ తేషాం భయ ముపస్థిత మిత్యర్థః. ౫౪

(నందాదిభిః రామకృష్ణయోః చరిత్రప్రశంసనమ్)

అథా ప్యభిభవ న్త్యేనం నైవైతే ఘోరదర్శనాః,
జిఘాంసయైన మాసాద్య నశ్య న్త్యగ్నౌ పతఙ్గవత్. ౫౬

అహో బ్రహ్మవిదాం వాచో నాసత్యా స్సన్తి కర్హిచిత్,
గర్గో యదాహ భగవా నన్వభావి తథైవ తత్. ౫౭

ఇతి నందాదయో గోపాః కృష్ణరామకథాం ముదా,
కుర్వన్తో రమమాణా శ్చ నావిన్ద న్భవవేదనామ్. ౫౮

ఏవం విహారైః కౌమారైః కౌమారం జహతు ర్వ్రజే,
నిలాయనై స్సేతుబన్ధై ర్మర్కటోత్ప్లవనాదిభిః. ౫౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ఏకాదశోఽధ్యాయః.

ఏతే ఘోరదర్శనా అప్యేనం బాలం నాభిభవంతి న ధర్షయంతి కింతు హంతు మిచ్ఛయైనం బాల మాసాద్య స్వయ మేవ నశ్యంతి యథా అగ్నౌ పతఙ్గా శ్శలభా స్తద్వత్. ౫౬

అహో బ్రహ్మవిదాం వాచః కదాచి దప్యసత్యా న సంతి న భవంతి తథాహి భగవా న్గర్గో యదాహ "నారాయణసమో గుణైః," రితి త త్తథైవాస్మాభి రన్వభావి అన్వభూయత. ౫౭

భవవేదనాం సాంసారికక్లేశం నావిందన్ న ప్రాపుః. ౫౮

ఏవంవిధైః కౌమారచేష్టితైః, తా న్యేవ కానిచి ద్దర్శయతి నిలాయనైః నిలయకరణానుకారిభిః ఏవ ము త్తరత్రాపి వ్రజే కౌమారం కౌమారావస్థాం జహతుః అనుక్రాంతవన్తౌ. ౫౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ఏకాదశోఽధ్యాయః.

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః

—* అఘాసురవధారమ్భఘట్టః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

క్వచి ద్వనాశాయ మనో దధ ద్వ్రజా త్ప్రాత స్సముత్థాయ వయస్యవత్సపాన్.
ప్రబోధయఞ్ చ్ఛృఙ్గరవేణ చారుణా వినిర్గతో వత్సపురస్సరో హరిః. ౧

తేనైవ సాకం పృథుకా స్సహస్రశః స్నిగ్ధా స్సుశిగ్వేత్రవిషాణవేణవః,
స్వాన్ స్వాన్ సహస్రోపరిసంఖ్యయాఽన్వితా న్వత్సా న్పురస్కృత్య వినిర్యయుర్ముదా. ౨

కృష్ణవత్సైరసంఖ్యేయై ర్యూథీకృత్య స్వకా న్స్వకాన్.
చారయన్తోఽర్భకలీలాభి ర్విజహ్రు స్తత్ర తత్ర హ. ౩

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః.

ఇతఃప్రభృ త్యధ్యాయత్రయం ప్రక్షిప్త మితి వ్యాసాచార్యై రుపేక్షిత మథాపి ప్రాయశో వ్యవహ్రియమాణత్వాత్ కైశ్చి ద్వ్యాఖ్యాతత్వా చ్చ వ్యాఖ్యాయతే. అత్రాద్యే నాఘాసురవధాత్మకం చరిత్ర మనువర్ణ్యతే (క్వచి దిత్యాదినా.) కదాచి ద్భగవాన్ ప్రాత రుత్థాయ సవయస్కాన్ వత్సపాన్, ప్రబోధయన్ వన ఏవ ప్రథమభోజనాయ మనః కుర్వన్ వత్సాః పురస్సరా యస్మా త్తథాభూతః చారుణా విషాణానాం రవేణ వ్రజా ద్వినిర్జగామ. ౧

తథా శిక్ శిక్యం శోభనా శ్శిక్యాదయో యేషాం తే స్నిగ్ధాః పరస్పరానురాగయుక్తాః పృథుకా బాలకా స్సహస్రశ స్తైనైవ సహ కృష్ణేనైవ సహ సహస్రా దుపరిసంఖ్యయా. అన్వితాన్ పరిచ్ఛిన్నాన్ స్వస్వవత్సాన్ పురస్కృత్య ముదా వినిర్యయుః. ౨

తతః స్వస్వవత్సా నసంఖ్యాతైః కృష్ణస్య వత్సై స్సహ సంఘీకృత్య చారయన్త స్తత్ర తత్ర అర్భకలీలాభిః విహృతవన్తః. ౩

(అఘాసురవధప్రకారః)

ఫలప్రవాళస్తబకసుమనఃపింఛధాతుభిః.
కాచగుఞ్జామణిస్వర్ణభూషితా అప్యభూషయన్. ౪

ముష్ణన్తోఽన్యోన్యశిక్యాదీన్ జ్ఞాతా నారాచ్చ చిక్షిపుః,
తత్రత్యాంశ్చ పునో దూరా ద్ధసన్తః పున రాదదుః. ౫

యది దూరం గతః కృష్ణో వనశోభేక్షణాయ తమ్,
అహం పూర్వ మహం పూర్వ మితి సంస్పృశ్య రేమిరే. ౬

కేచి ద్వేణూ న్వాదయన్తో ధ్మాన్త శ్శృఙ్గాణి కేచన,
కేచి ద్భృఙ్గైః ప్రగాయన్తః కూజన్తః కోకిలైః పరే. ౭

విచ్ఛాయాభిః ప్రధావన్తో గచ్ఛన్త స్సాధుహంసకైః,
బకై రుపవిశన్తోఽన్యే నృత్యన్త శ్చ కలాపిభిః. ౮

తదేవ ప్రపఞ్చయతి (ఫలేనేతి.) పూర్వం మాతృభిః కాచాదిభి ర్భూషణై ర్భూషితా అపి ఫలాదిభి రాత్మాన మనుభూషయన్ తత్ర ప్రవాళాః పల్లవాః లేషాం స్తబకైః పుష్పస్తబకై శ్చ యుక్తై ర్దామభిః. ౪

అన్యోన్యేషాం శిక్యాదీన్ ఆదిశబ్దేన వేత్రవిషాణవేణూనాం సంగ్రహః ముష్ణంత శ్చోరయంతః జ్ఞాతాన్ శిక్యాదీ నారా ద్దూరే చిక్షిపుః, తత్రత్యాన్ తాన్ పున స్తత ఆరాత్ క్షిపంతో హసంతః పున రాదదుః, ౫

వనశోభాదర్శనార్థం యర్హి కృష్ణో దూరం గతో భవతి తం కృష్ణ మహ మేవ పూర్వం స్పృశామీత్యేవం వదంత స్తం సంస్పృశ్య రేమిరే. ౬

శృఙ్గాణి ధ్మాన్తః, ముఖవాయుభిః పూరయంతః శృఙ్గై స్సహ ప్రగాయంతః కోకిలై స్సహ కూజంతః. ౭

విచ్ఛాయాభి స్సహ పక్షిచ్ఛాయాభి స్సహ ప్రధావంతః, కలాపిభిః బర్హిభిః స్సహ నృత్యంతః. ౮

వికర్షన్తః కీశవాలా నారోహన్తశ్చ తైర్ద్రుమాన్,
వికుర్వన్తశ్చ తైస్సాకం వల్గన్తశ్చ పలాశిషు. ౯

సాకం భేకై ర్విలఙ్ఘన్త స్సరిత్స్రోతఃపరిప్లుతాః.
విహసన్తః ప్రతిచ్ఛాయా శ్శపన్తశ్చ ప్రతిస్వనాన్. ౧౦

ఇత్థం సతాం బ్రహ్మసుఖానుభూత్యా దాస్యం గతానాం పరదైవతేన,
మాయాశ్రితానాం నరదారకేణ సార్ధం విజహ్రుః కృతపుణ్యపుఞ్జాః. ౧౧

యత్పాదపాంసు ర్బహుజన్మకృచ్ఛ్రతో ధౌతాత్మభి ర్యోగిభి రప్యలభ్యః,
స ఏవ యద్దృగ్విషయే స్వయం స్థితః కిం వర్ణ్యతే దిష్టమహో వ్రజౌకసామ్. ౧౨

కీశవాలాన్, వృక్షశాఖా స్వధోలమ్బమానాని వానరాణాం లాఙ్గూలాని ఆకర్షంతః తై ర్వానరై స్సహ పున ర్ద్రుమా నారోహద్భి రారోహంతః తై ర్వానరై స్సాకం దంతవదనభ్రూవిజృమ్భాదిభి ర్వికారాన్ కుర్వంతః పలాశిషు వృక్షేషు వల్గన్తః ప్లవంతః శాఖయా శ్శాఖాంతరం గచ్ఛంత ఇతి యావత్. ౯

భేకై ర్మండూకై స్సహ విలఙ్ఘంతః లఙ్ఘమానాః సరితో యమునాయా స్స్రోతేన పరిప్లుతా ఆర్ద్రా స్సంతః అన్యోన్యప్రతిబిమ్బాని హసంతః ప్రతిస్వనాన్ శపంతః దూషయంత శ్చ. ౧౦

తద్విహార మభినంద న్నాహ ద్వయేన (ఇత్థ మితి.) బ్రహ్మానందానుభవేన తద్దాస్యం గతానాం బ్రహ్మానందానుభవసంభూతప్రీతికారితదాస్యం గతానా మిత్యర్థః. సతాం సాధూనాం పరమదైవతేనాపి మాయాశ్రితానాం ప్రకృతిబద్ధానాం మనుజబాలభూతేన కృష్ణేన సహేత్థం విజహ్రుః విహృతవంతః. తత్ర హేతుం వదన్ గోపా న్విశినష్టి కృతాః పుణ్యానాం పుఞ్జా రాశయో యై స్తథాభూతాః. ౧౧

కృతపుణ్యపుఞ్జత్వ మేవ ప్రపఞ్చయ న్విస్మయతే (యత్పాదేతి.) బహుషు జన్మసు కృచ్ఛ్రం కాయశోషణాత్మకం యేషాం ధౌతః విశుద్ధ ఆత్మా మనో యేషాం తై ర్యోగిభి రపి యస్య పాదపాంసు రలభ్య స్స ఏవ భగవాన్ స్వయ మేవ యేషాం వ్రజౌకసాం దృగ్విషయే స్థితః దృగ్విషయతాం ప్రాప్తః. తేషాం దిష్ట మదృష్టం కిం కియ దితి వర్ణ్యతే అహో ఆశ్చర్య మేతత్. ౧౨

(అఘాసురవధప్రకారః)

అథాఘనామాஉభ్యపతన్మహాసుర స్తేషాం సుఖక్రీడనవీక్షణాక్షమః,
నిత్యం యదన్తో నిజజీవితేచ్ఛుభిః పీతామృతై రప్యమరైః ప్రతీక్ష్యతే. ౧౩

దృష్ట్వాஉర్భకా న్కృష్ణముఖా నఘాసురః కంసానుశిష్ట స్స బకీ బకానుజః.
అయం తు సోదర్యవినాశకృ త్తయో ర్ద్వయో ర్మమైనం సబలం హనిష్యే. ౧౪

ఏతే యదా మత్సుహృద స్తిలాపః కృతా స్తదా నష్టసమా వ్రజౌకసః,
ప్రాణే గతే వర్ష్మసు కాను చింతా ప్రజాసవః ప్రాణభృతో హి లోకే. ౧౫

ఇత్థం విహరత్సు అఘాఖ్యో. మహాసుర స్తేషాం సుఖేన యత్క్రీడనం తస్య వీక్షణే న విద్యతే క్షమా యస్య తథాభూతః, అభ్యపతత్ అభిముఖ మాజగామ, తదేవ ప్రపఞ్చయ న్నఘాసురస్య దేవానా మపి మృత్యుభయశఙ్కావహత్వ మభిసంధివిశేషం చాహ (నిత్య మితి పార్ధద్వయేన) పీత మమృతం యై స్తైః. మరణభయరహితై రపీతి భావః. అమరైః నిజజీవితేచ్ఛుభిః మృత్యుభయ రహితా నప్యస్మాన్ హంతుం సమర్థ మఘాసురం హత్వా అస్మజ్జీవితం కదా సుప్రతిష్ఠితం కుర్యా దిత్యేవం స్వజీవిత మిచ్ఛద్భిః. నిత్యం యదంతః, యస్యాఘాసుర స్యాంతో నాశః కదావా స్యాదితి ప్రతీక్ష్యతే. ౧౩

స బకీబకయో రనుజః, అఘాసురః, కంసేనానుశిష్టః ఆదిష్టః కృష్ణో. ముఖం ప్రధానం యేషాం తా నర్భకాన్ దృష్ట్వా ఇతి వ్యవస్య నిశ్చిత్యాజగరం బృహ ద్వపుః, ధృత్వా తేషాం గ్రసనాయ పథి వ్యశేతే ఇతి తృతీయేనాన్వయః, కథం వ్యవస్యేత్యత అహ (ఆయం త్వితి సార్దేన) ద్వయో స్తయో రామకృష్ణయో ర్మధ్యే. అయం కృష్ణ స్తు మమ సోదర్యస్య బకాసురస్య వినాశం కృతవానితి తథా అత ఏనం బలరామేణ సహితం హనిష్యామి, బలశబ్దోஉత్రేతరగోపబాలానా మప్యుపలక్షణార్థః. ఏత ఇత్యు త్తరానుగుణ్యాత్, ౧౪

యద్యై తే కృష్ణాదయః మత్సుహృదో మత్సోదరస్య తిలాపఃకృతాః, తిలోదకవ త్తృప్తి హేతుత్వేన ఏతేషాం హనన మేవ మత్సుహృ ద స్తి లాభ ఇతి భావః, తదా సర్వే వ్రజౌకసో నష్టప్రాయాః, తథా హి ప్రాణే గతే నిర్గతే సతి వర్ష్మసు శరీరేషు, కా వానుచింతా న హి ప్రాణే గతే శరీరం క్షణ మవస్థాతుం శక్నోతి కింతు నశ్యత్యేవ. ప్రాణభృతః. ప్రజాః పుత్రా ఏవాసవః ప్రాణా యేషాం తథాభూతా హి ప్రాణస్థానీయేషు పుత్రేషు మయా హతేషు వ్రజౌకస స్సర్వే స్వయ మేవ నజ్యంతీతి తదర్థం న మయా యత్నః, కార్య ఇతి భావః. ౧౫

ఇతి వ్యవస్యాజగరం బృహద్వపుస్స యోజనాయామమహాద్రిపీవరమ్,
కృత్వాఽద్భుతం వ్యాత్తగుహాననం తదా పథి వ్యశేత గ్రసనాశయా ఖలః. ౧౬

ధరాధరోష్ఠో జలదోత్తరోష్ఠో దర్యాననాన్తో గిరిశృఙ్గదంష్ట్రః,
ధ్వాంతాన్తరాస్యో వితతాధ్వజిహ్వః పరుషానిలశ్వాసదవేక్షణోష్ణః. ౧౭

దృష్ట్వా తం తాదృశం సర్వే మత్వా బృన్దావనశ్రియమ్,
వ్యాత్తాజగరతుణ్డేన వ్యుత్ప్రేక్షన్తే స్మ లీలయా. ౧౮

అహో విచిత్రం మిత్రాణి సత్వకూటం పురః స్థితమ్,
అస్మత్సఙ్గ్రసనవ్యాత్తవ్యాళతుణ్డాయ తేన వా. ౧౯

ఇతీత్థం నిశ్చిత్య స దురాత్మా అఘాసురో రామకృష్ణాదీన్ గ్రసితు మిచ్ఛయా అజగరం వపుః ధృత్వా పథి వ్యశేత శయితవాన్, వపుః కథంభూతం? బృహ ద్విపులం తదేవాహ యోజన ప్రమాణేన దైర్ఘ్యేణ యుక్తం చ తన్మహాద్రివత్ స్థూలం చ వ్యాత్తం ప్రసారితం గుహాతుల్య మాననం యస్మిన్. ౧౬

అద్భుతత్వ మేవ దర్శయితు మసురం విశినష్టి - ధరాయా మధరోష్ఠో యస్య జలదే షూత్తరోష్ఠో యస్య దర్యౌ గిరికందరా ఇవ ఆనన స్యాంతౌ సృక్వణీ యస్య గిరేః శృఙ్గాణీవ దంష్ట్రా యస్య ధ్వాంతోఽంధకారోఽస్మి న్నస్తీతి ధ్వాంతవ త్తదంతరాస్యం యస్య దీర్ఘీభూతమహాధ్వవ జ్జిహ్వా యస్య పరుషానిలవ చ్ఛ్వాసో యస్య సః దావాగ్ని రివేక్షణయో రుష్ణః దాహకదృష్టి రిత్యర్థః, విశేషణోభయపదకర్మధారయః. ౧౭

వస్తుతోఽజగర మేవ వ్యాత్తతుండం బృందావనస్య శ్రీః సమ్పదేషేతి భ్రాంత్యా మత్వా విపరీతం వ్యాత్తాజగరతుండసాదృశ్యేనోత్ప్రేక్షితవంతః. ౧౮

తేషా ముత్ప్రేక్షా మేవ ప్రశ్నోత్తరాభ్యా మాహ (అహో ఇతి) అహో మిత్రాణి సుహృదః పురస్థిత మిదం వస్తు సత్వకూటం సత్వవ దవభాసమానం తత్రాపస్మాన్ సఙ్గ్రసితుం వ్యాత్తవ్యాళతుండవ దాచరతి నవా. ౧౯

(అఘాసురవధప్రకారః)

సత్యమర్కకరారక్త ముత్తరాహనువద్ఘనమ్.
అధరాహనువద్రోధ స్తత్ప్రతిచ్ఛాయయాఽరుణమ్. ౨౦

ప్రతిస్పర్ధేతే సృక్కభ్యాం సవ్యాసవ్యే నగోదరే,
తుఙ్గశృఙ్గాలయో హ్యేతా స్తద్దంష్ట్రాభిశ్చ పశ్యత. ౨౧

ఆస్తృతాయా మమార్గోఽయం రసనాం ప్రతిగర్జతి,
ఏషా మన్తర్గతధ్వాన్త మేతదప్యన్తరాననమ్. ౨౨

దావోష్ణఖరవాతోఽయం శ్వాసవద్భాతి పశ్యత,
తద్దగ్ధసత్త్వదుర్గంధోఽప్యన్తరామిషగన్ధవత్. ౨౩

విశన్తు సర్వే గ్రసితా కి మస్మా నయం తథా చే ద్బకవ ద్వినఙ్క్ష్యతి.

ఏవ ముక్తాః కేచి త్తత్రైవేత్యాహుః (సత్య మితి.) అర్కకరై రారక్తం ఘనం మేఘ మంతరోష్ఠవ త్పశ్యత తస్య ఘనస్య ప్రతిచ్ఛాయయా అరుణం రోధః కూలం అధరోష్ఠవ త్పశ్యతేతి సర్వత్రాన్వేతి. ౨౦

సవ్యాసవ్యనగయో ర్వామదక్షిణగిర్యో రుదరే దర్యౌ సృక్వభ్యా మోష్ఠప్రాంతాభ్యాం ప్రతిస్పర్ధేతే తుల్యతయా వర్తేతే, సవ్యాసవ్యగిర్యో స్తు శృఙ్గాణాం ఆలయః పఙ్క్తయః తస్య దంష్ట్రాభిః స్పర్ధంత ఇతి వచనవిపరిణా మేనాన్వయః. ౨౧

ఆస్తృతో విస్తృత శ్చాసా వాయామమార్గదైర్ఘ్యవా న్మార్గః స తస్య రసనాం జిహ్వాం ప్రతిగర్జతి ప్రతిస్పర్ధతే, ఏషాం శృఙ్గాణా మంతర్గత మేన ధ్వాంత మప్యంతరానన మాస్యమధ్యం ప్రతిగర్జతి. ౨౨

దావాగ్ని నోష్ణః ఖరః కఠిన శ్చ వాతః శ్వాసవ ద్భాతి, తేన దావాగ్నినా దగ్ధానాం సత్త్వానాం జంతూనాం దుర్గంధ స్త్వాంతర్గతామిషగంధవ ద్భాతి. ౨౩

ఏవం సత్య మేవాజగర మన్యథోత్ప్రేక్ష్య నిర్భయా యయు రిత్యాహ (విశంత్వితి.) సర్వే

క్షణాదనేనేతి బకార్యుస్రముఖం వీక్ష్యోద్ధసన్తః కరతాడనై ర్యయుః. ౨౪
ఇత్థం మిథోఽతథ్యమతజ్జ్ఞభాషితం శ్రుత్వా విచిన్త్యేత్య మృషా మృషాయితమ్,
రక్షో విదిత్వాఽఖిలభూతహృత్స్థితః స్వానాం నిరోద్ధుం భగవా న్మనో దధే. ౨౫
తావ త్ప్రవిష్టా స్త్వసురాన్తరోదరం పరం న జీర్ణా శ్శిశవ స్సవత్సపాః,
ప్రతీక్షమాణేన బకారివేశనం హతస్వకాన్తస్మరణేన రక్షసా. ౨౬
తా న్వీక్ష్య కృష్ణ స్సకలాభయప్రదో హ్యనన్యనాథా న్స్వకరా దవచ్యుతాన్.
దీనాం శ్చ మృత్యో ర్జఠరాగ్నిఘాసా న్ఘృణార్దితో దిష్టకృతేన విస్మితః, ౨౭
కృత్యం కి మత్రాస్య ఖలస్య జీవనం న వా అమీషాం చ సతాం వినాశనమ్.
ద్వయం కథం స్యాదితి సంవిచిన్త్య తజ్జ్ఞాత్వాఽవిశ త్తుణ్డ మశేషదృగ్ఘరిః. ౨౮

వత్సా వత్సపా శ్చాత్ర విశంతు అస్మా న్గ్రసితా కిం గ్రసిష్యతి కిం తథా చే ద్గ్రసిష్యతి బకవ ద్వృకాసురవ దయ మప్యనేన శ్రీకృష్ణేన క్షణా ద్వినఙ్క్ష్యతి నాశ ఙ్గమిష్యతి. ఇత్థం బకారే రుశత్కమనీయం ముఖ మవలోక్యోచ్చైః హసంతః. కరతాళై రుపలక్షితా యయుః. కరతాడనాని కుర్వంతో యయు రిత్యర్థః. ౨౪

మిథోఽన్యోన్యం అతజ్జ్ఞానాం యథార్థాజగర మజానతాం భాషితమతథ్య మసత్యం శ్రుత్వా భగవా న్మృషాఽపి సత్య మప్యేతై ర్మృషాయిత మయథార్థీకృత మిత్యేవం విచింత్య అఖిలే భూత హృత్స్థితః. హేతుగర్భ మిదం, తత్త్వ ద్రక్షో విదిత్వా రాక్షస ఇతి జ్ఞాత్వా స్వానాం స్వా న్వత్సా న్వత్సపాం శ్చ నిరోద్ధుం నివారయితుం యావ న్మనో దధే చకార. ౨౫

తావ త్తతః పూర్వ మేవ శిశవో వత్సపా వత్సై స్సహితాః అసుర స్యాంతరోదరం ఉదర మధ్యం ప్రవిష్టాః కేవలం ప్రవిష్టా ఏవ న తు రక్షసా జీర్ణతాం ప్రాపితాః. తత్ర హేతుం వద న్రక్షో విశినష్టి హత స్స్వస్య కాంత స్సుహృ ద్భ్రాతా తస్య స్మరణేన హేతునా బకారేః కృష్ణస్య ప్రవేశనం ప్రతీక్షమాణేన. ౨౬

సర్వేషా మభయప్రదో భగవా న్ప్రవిష్టా నవలోక్య విస్మితః. కరుణయాఽర్దితో వ్యాప్త శ్చాస్య ఖలస్య వినాశన మమీషాం సతాం సాధూనాం జీవనం చేత్యేతద్ద్వయం యుగప త్కథం స్యాత్. అత్రోభయనిమిత్తే కృత్యం కి మితి విచింత్యాశేషదృక్ హేతుగర్భ మిదం తత్త్వా త్తత్కృత్యం జ్ఞాత్వా హరి రాశ్రితా ర్తిహర స్స్వయ మప్యస్య తుండ మవిశ దిత్యన్వయః. కథమ్భూతాం స్తాన్ న విద్యతే స్వవ్యతిరిక్తో నాథో యేషాం స్వకరా త్స్వభుజాశ్రయా ద్భ్రష్టాన్ దిష్టబలేన ప్రారబ్ధబలేన హేతునా మృత్యో ర్జఠరాగ్నేః. ఘాసస్థానీయాన్, ౨౭-౨౮

(అఘాసురవధః)

తదా ఘనచ్ఛదా దేవా భయా ద్ధాహేతి చుక్రుశుః,
జహృషు ర్యే చ కంసాద్యాః కౌణపా స్త్వఘబాన్ధవాః. ౨౯

తచ్ఛ్రుత్వా భగవా న్కృష్ణ స్త్వవ్యయః సార్భవత్సకమ్,
చూర్ణీచికీర్షో రాత్మానం తరసా వవృధే గళే. ౩౦

తతోఽతికాయస్య నిరుద్ధమార్గిణో హ్యుద్గీర్ణదృష్టే ర్భ్రమత స్త్విత స్తతః,
పూర్ణోఽన్తరఙ్గే పవనో నిరుద్ధో మూర్ధ న్వినిర్భిద్య వినిర్గతో బహిః. ౩౧

తే నైవ సర్వేషు వినిర్గతేషు ప్రాణేషు వత్సా న్సుహృదః పరేతాన్,
దృష్ట్వా స్వయోత్థాప్య తదన్వితః పున ర్వక్త్రా న్ముకుందో భగవా న్వినిర్యయౌ. ౩౨

పీనాహిభోగోత్థిత మద్భుతం మహ జ్జ్యోతి స్స్వధామ్నా జ్వలయ ద్దిశో దశ,

---

తదా మేఘచ్ఛన్నా దేవా భయాత్ హా హేతి చుక్రుశుః. అఘాసురస్య బాంధవాః కంసాద్యాః కౌణపాః కుణపాశినో రాక్షసా స్తు హృష్టవంతః. ౨౯

తద్దేవానాం హా హేత్యాక్రోశనం శ్రుత్వా భగవాన్ కృష్ణః, స్వయ మవ్యయోఽక్షత ఏవ సన్ ఆత్మానం చూర్ణీకర్తు మిచ్ఛో రసురస్య గళే తరసా ఆశు వవృధే ఏధాంబభూవ. ౩౦

తత స్తస్యాసుర స్యాంతరఙ్గే దేహాభ్యంతరే పూరితో నిరుద్ధః, పవనోఽత ఏవ పూర్ణోఽత ఏవ బ్రహ్మరంధ్రం భిత్వా బహి ర్నిర్గతః కదంభూతస్య విపులకాయస్య నిరుద్ధా మార్గా నాసారంధ్రా వయ స్తే ఇతి తథాభూత స్యాత ఏవోద్గీర్ణే ఉద్గతే దృష్టీ లోచనే యస్య ఇత స్తతో భ్రమత శ్చ ౩౧

తేన బహిర్గతేన పవనేన సహైవ సర్వేషు ప్రాణేషు బహి ర్గతేషు సత్సు పరేతాన్ పరలోకగతప్రాయాన్ వత్సాన్ సుహృదో వత్సపాంశ్చ స్వయా అమృతవర్షిణ్యా దృష్ట్యా ఉత్థాప్య తై రన్వితో భగవా న్ముకుంద స్తస్య వక్త్రా త్పున ర్నిర్యయౌ. ౩౨

తతోఽసురో ముక్తః కృష్ణ మేవ వివేశేత్యాహ (పీనేతి.) పీనా త్సర్వదేహా దుత్థిత

ప్రతీక్ష్య ఖేఽవస్థిత మీశనిర్గమం వివేశ తస్మి న్మిషతాం దివౌకసామ్. ౩౩

తతోఽతిహృష్టా స్స్వకృతోకృతార్హణం పుష్పై స్సురా అప్సరస శ్చ నర్తనైః,
గీతై స్సురా వాద్యధరా శ్చ వాద్యకై స్తవై శ్చ విప్రా జయనిస్వనై ర్గణాః.

తదద్భుతస్తోత్రసువాద్యగీతికాజయాద్యనేకోత్సవమఙ్గళస్వనాన్,
శ్రుత్వా స్వధామ్నోఽన్త్యజ ఆగతోఽచిరా ద్దృష్ట్వా మహీశస్య జగామ విస్మయమ్. ౩౫

రాజ న్నాజగరం చర్మ శుష్కం బృన్దావనేద్భుతమ్,
వ్రజౌకసాం బహుతిథం బభూవాక్రీడగహ్వరమ్. ౩౬

నైత ద్విచిత్రం మనుజార్భమాయినః పరావరాణాం పరమస్య వేధసః,

మద్భుతం మహద్ధర్మభూతజ్ఞానేన బృహత్ జ్యోతి స్స్వయంప్రకాశం జీవస్వరూపం స్వధామ్నా దశ దిశో జ్వలయ త్తావ త్తేఽంతరిక్షే అవస్థితం స దీశస్య కృష్ణస్య భగవతో నిర్గమం. ప్రతీక్ష్య తదా ఆశ్చర్యం. దేవానాం పశ్యతాం సతాం తత స్తస్మి న్నిర్గతే కృష్ణే ప్రవివేశ. ౩౩

తతోఽతీవ హృష్టాః దేవాః, స్వకృతః స్వకార్యకర్తుః కృష్ణ స్యార్హణం పుష్పైః. రకృత అకుర్వన్ వ్యత్యయే నైకవచనం, సుష్ఠు గాయంతీతి సుగాః గంధర్వాదయః గీతైః. పూజయామాసుః విప్రా స్తు స్తవైః స్తోత్రైః గణాః భృత్యగణాః. జయశబ్దైః. కిఞ్చ అజో బ్రహ్మా స్వధామ్నః స్వస్థాన స్యాంతి సమీపే తేషాం గంధర్వాదీనా మద్భుతాని స్తోత్రాణి సువాద్యాని వాద్యాదీన్ గీతికాః గీతాని చ జయశబ్దా ఆది ర్యేషాం తా ననేకా నుత్సవా న్మఙ్గళాశాసనధ్వనీం శ్చ శ్రుత్వా. అచిరా దాగతః. ఈశస్య కృష్ణస్య మహిమ మహిమానం దృష్ట్వా విస్మయం జగామ. ౩౪-౩౫

హేరాజన్ ఆజగరం చర్మ శుష్కం స ద్బహుకాల బృందావనే స్థితానాం వ్రజౌకసాం క్రీడాస్థానం బభూవ క్రీడార్థం మహాబిల మాసీ దిత్యర్థః ౩౬

అన్య దతిచిత్రం వృత్త మిత్యాహ (నైత దితి.) ఏత దేవ న చిత్ర మపి తు పరే దేవఋష్యాదయః అపరే అపకృష్టా యేషాం బ్రహ్మాదీనాం తేషా మపి పర మస్య వేధసః సర్వస్రష్టు రపి లీలయా కపటమనుజబాలకస్య స్పర్శనమాత్రేణ విధూతం పాతకం. యస్య తథాఘ ౩౭-

(అఘాసురవధః)

అఘోఽపి యత్స్పర్శనధౌతపాతకః ప్రాపాత్మసామ్యం త్వసతాం సుదుర్లభమ్, ౩౭
సకృ ద్యదఙ్గప్రతిమాఽన్తరాహితా మనోమయీ భాగవతీం దదౌ గతిమ్,
స ఏవ నిత్యాత్మసుఖానుభూతి ర్వ్యుద స్తమాయః పరమోఽఙ్గ కిం పునః, ౩౮
ఏత త్కౌమారజం కర్మ హరే రాత్మా హి మోక్షణమ్,
మృత్యోః పౌగణ్డకే బాలా దృష్ట్వోచు ర్విస్మితా వ్రజే. ౩౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్వాదశోఽధ్యాయః.

అఘాసురోఽపి అసతాం దుష్ప్రాపం ఆత్మసామ్యం భగవత్సామ్యం ప్రాప లేభే ఇతి య త్తదేవ అతిచిత్ర మిత్యర్థః. ౩౭

ఏతస్మాదేవ కిం పునర్న్యాయేన ద్రఢయతి (సకృ దితి.) యస్య భగవతోఽఙ్గప్రతిమా అఙ్గప్రతికృతి రర్చామూర్తిః, మనోమయీ మనఃప్రచురా తత్ప్రాచుర్యం చాత్ర తన్నిధాపితభగవచ్ఛక్తికత్వం అంతరాహితాధ్యానేనాంతర్హృదయే నిధాపితా సతీ భాగవతీం గతిం ముక్తిం దదౌ అఙ్గ హేరాజన్ నిత్యనిరతిశయానందరూపః. ప్రాకృతగుణరహితో నిస్సమాభ్యధిక స్స ఏవ భగవాన్ సాక్షా దంతరాహితో భాగవతీం గతిం ముక్తిం దదాతీతి కింపున ర్వక్తవ్య మిత్యర్థః. ౩౮

అన్య దపి చిత్రం వృత్త మిత్యాహ (ఏత దితి.) కౌమారం పఞ్చ మాబ్దాంతం పౌగండం దశమావధి. కైశోర మాపఞ్చదశా ద్యౌవనం తు తతః పర. మితి తదభిజ్ఞవచనం హరేః రేతత్కౌమారజం పఞ్చమాబ్దకృతం కర్మ తదైవ దృష్ట్వా బాలకాః పౌగండకే షష్ఠేఽబ్దే వ్రజే ఊచుః అద్యైవైత ద్వృత్త మిత్యూచు రిత్యర్థః. అయం మహో భగవన్మహిమాతిశయః య దన్యకాలికకర్మణ స్తాదాత్వికత్వానుసంధానం గోపానా మితి భావః. ౩౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్త్వాప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ద్వాదశోఽధ్యాయః.

అథ త్రయోదశోఽధ్యాయః

శ్రీసూత ఉవాచ—

ఇత్థం ద్విజా యాదవదేవదత్త శ్శ్రుత్వా స్వభర్తు శ్చరితం విచిత్రమ్.
పప్రచ్ఛ భూయోఽపి తదేవ పుణ్యం వైయాసకిం యన్నిగృహీతచేతాః. 1

రాజోవాచ—

బ్రహ్మన్ కాలాన్తరకృతం తత్కాలీనం కథం భవేత్,
యత్కౌమారే హరికృతం విదుః పౌగణ్డకేఽర్భకాః, 2

తద్బ్రూహి మే మహాయోగిన్ పరం కౌతూహలం గురో.
నూన మేత ద్ధరే రేవ మాయా భవతి నాన్యథా. 3

అథ త్రయోదశోఽధ్యాయః.

కౌమారకం కర్మ పౌగండకే ప్రోచు రిత్యుక్తం తత్ర కారణంబుభుత్సయాఽపృచ్ఛద్రాజేత్యాహ సూతః. (ఇత్థ మితి.) హే ద్విజాః యాదవదేవః శ్రీకృష్ణః తేన దత్తః పరీక్షి దిత్థం విచిత్రం స్వభర్తు శ్చరిత్రం శ్రుత్వా పునః పుణ్యానహం తదేవ పౌగండకే కౌమారజం ప్రోచు రిత్యేత దేవ వైయాసకిం ప్రపచ్ఛ ప్రశ్నే హేతుం వదన్ రాజానం విశినష్టి. యేన భగవతా నితరాం గృహీతం చేతో యస్య తథాభూతః, 1

ప్రశ్నప్రకార మేవాహ (బ్రహ్మ న్నితి.) హేబ్రహ్మన్ కాలాంతరే కౌమారకాలే కృతం కర్మ తత్కాలీనం పౌగండకాలీనం కథం భవేత్ పౌగండకే కథం జ్ఞాత్వోచు రిత్యర్థః తదాహ (య దితి.) యద్వా తత్కాలీనం పౌగండకకాలే వాచ్యం కథం భవేత్ తత్కాలావచ్ఛేదేన కృతం తత్తత్కాలే విస్మృతం స త్కాలాంతరే చ స్మృతం న ద్వావక్తుం న్నాహ దేవేత్యాహ (య దితి) యత్ యస్మా త్కారణా త్కౌమారే కృతం పౌగండకే విదుః సన్నికృష్టకాలే స్మరణాభావః. కాలాంతరే స్మరణం చ న వినా కారణేన భవతీతి తత్కారణం వదేతి ప్రశ్నార్థః. 2

త దేతత్కారణం. బ్రూహి హేమహాయోగిన్ మే మమైతత్కారణం శ్రోతుం పరి మధికం కౌతూహలం వర్తతే మమ త్వేవం ప్రతిభాతీ త్యభిప్రాయేణాహ ఏతత్కారణం హరే ర్మాయా ఆశ్చర్య శక్తి రేవ నూనం ధ్రువం. అన్యథా త్వేవం న ఘటతే. 3

(శ్రీకృష్ణస్యగోపబాలైస్సహ పర్యుషితాన్నభోజనమ్)

వయం ధన్యతమా లోకే గురోఽపి క్షత్రబన్ధవః,
యత్పిబామో ముహు స్త్వత్తః పుణ్యం కృష్ణకథామృతమ్. ४

శ్రీసూత ఉవాచ—

ఇత్థం స్మ పృష్టః స తు బాదరాయణి స్తత్స్మారితానన్తహృతాఖిలేన్ద్రియః.
కృచ్ఛ్రాత్పున ర్లబ్ధబహిర్దృశిః శనైః ప్రత్యాహ తం భాగవతోత్తమోత్తమమ్. ५

శ్రీశుక ఉవాచ—

సాధు పృష్టం మహాభాగ త్వయా భాగవతోత్తమ,
యన్నూతనయసీశస్య శృణ్వ న్నపి కథాం ముహుః. ६

సతా మయం సారభృతాం నిసర్గో యదర్థవాణీ శ్రుతిచేతసా మపి,
ప్రతిక్షణం న వ్యవ దచ్యుతస్య యత్స్త్రియా విటానా మివ సాధువార్తా. ७

ఆత్మనః కృతార్థతా మావిష్కుర్వన్ భగవత్కథాం స్తౌతి (వయ మితి.) హేగురో క్షత్ర బంధవోఽపి వయం లోకే ధన్యతమాః కృతార్థా ఏవ కుతః యతః కృష్ణస్య కథామృతం, ముహు ర్ముహు స్త్వత్తః పిబామః, అధన్యానాం నైవం ఘటేతేతి భావః. ४

ఇత్థ మాపృష్టో భగవాన్ బాదరాయణి స్తదాహేత్యాహ సూతః (ఇతీతి.) స తు బాదరాయణి రిత్థం పృష్టః అత ఏవ తేన త్సంస్మారితేన అనన్తేన హృతా న్యఖిలా నీంద్రియాణి యస్య తథాభూతోఽపి పునః శనైః కృచ్ఛ్రాత్ కథంచి ల్లబ్ధా బహి ర్దృశి ర్యేన తథాభూత స్తం భాగవతోత్తమోత్తమం రాజానం ప్రత్యాహ, భాగవతోత్తమోత్తమేతి పాఠే హేశౌనక. ५

ప్రశ్నస్యోత్తరం వివక్షు స్తావ త్ప్రశ్న మభినందతి (సాధ్వితి.) సాధు యథా తథా పృష్టం కుతః యత్ యస్య కథామృతం శృణ్వ న్నపి నూతనయసి నూతనం కరోషి. ६

యుక్త మేవైత దిత్యాహ (సతా మితి.) సారగ్రాహిణాం సాధూనా మయం నిసర్గః స్వభావ ఏవ కోఽసౌ అచ్యుతస్య వార్తా ప్రతిక్షణం సాధు నవ్యవ ద్భవతీతి య దేషః కథం స్త్రైణానాం స్త్రియాః కామిన్యాః వార్తేవ కథమ్భూతానా మపి సతాం, యః అచ్యుత ఏవార్థో విషయో యేషాం తాని వాణీ శ్రుతిచేతాంసి యేషాం తథాభూతానా మపి. ७

శృణు ష్వావహితో రాజ న్నపి గుహ్యం వదామి తే
బ్రూయు స్స్నిగ్ధస్య శిష్యస్య గురవో గుహ్య మప్యుత. ౮

అథాఘవదనా న్మృత్యో రక్షిత్వా వత్సబాలకాన్,
సరః పులిన మానీయ భగవా నిద మబ్రవీత్. ౯

అహోఽతిరమ్యం పులినం వయస్యా స్స్వకేళిసమ్పన్మృదులాచ్ఛవాలుకమ్,
స్ఫుటత్సరోగన్ధహృతాళిపత్రికధ్వనిప్రతిధ్వానలసద్ద్రుమాకులమ్. ౧౦

అత్ర భోక్తవ్య మస్మాభి ర్దివారూఢం క్షుధార్దితాః,
వత్సా స్సమీపేఽపః పీత్వా చరన్తు శనకై స్తృణమ్. ౧౧

తథేతి పాయయిత్వాఽర్భా వత్సా నారుధ్య శాద్వలే
ముక్త్వా శిక్యాని బుభుజు స్సమం భగవతా ముదా. ౧౨

శృణు ష్వేత్యభిముఖీకరణం అవహిత ఇతి శ్రవణోద్యుక్తచిత్తసమాధానం గుహ్యం గోప్య మపి. ౮

వివక్షితం వృత్తేన సఙ్గమయతి (అథేతి.) మృత్యుతుల్యా దఘాసురస్య ముఖా ద్వత్సాన్ తత్పాలకాం శ్చ రక్షి త్వేదం వక్ష్యమాణ మువాచ. ౯

పులిన ఏవాశిషా ముత్పాదయితుం తత్ స్తౌతి (అహో ఇతి.) హేవయస్యాః స్వీయానాం కేళీనాం సంపదో యస్మిన్ మృదుళా, అచ్ఛా వాలుకా యస్మిన్ స్వకేళిసమృద్ధ్యర్థం మృదుళా వాలుకా యస్మి న్నితి స్ఫుటత్ వికసత్ సరః సరోరుహబాహుళ్యా దుపచారా త్సర ఏవ వికస దిత్యుక్తం తస్య గంధేన హృతా ఆకృష్టా అళయః పత్రిణ శ్చ తేషాం కే ఉదకే ధ్వనయ స్తేషాం ప్రతిధ్వానా స్తైః లసంతో ద్రుమా స్తై రాకులం వ్యాప్తమ్. ౧౦

అత్ర అత్రైవ దివా దినం రూఢం ప్రవృద్ధం భోజనవేళాఽతీతేత్యర్థః. క్షుధాఽర్దితా వత్సా అపః పీత్వా అత్ర సమీప ఏవ శనకై స్తృణం చరంతు అదంతు. ౧౧

తథైవా స్త్విత్యుక్త్వా అర్భాః బాలాః వత్సా నపః పాయయిత్వా శాద్వలే తృణహరితదేశే వత్సా నారుధ్య భగవతా సహ శిక్యాని పర్యుషితాన్నగ్రంథీ న్ముక్త్వా బుభుజుః. ౧౨

(శ్రీకృష్ణస్యగోపబాలైస్సహ పర్యుషితాన్నభోజనమ్)

కృష్ణస్య విష్వక్పురురాజిమణ్డలై రభ్యాననాః ఫుల్లదృశో వ్రజార్భకాః,
సహోపవిష్టా విపినే విరేజు శ్ఛదా ఇవామ్భోరుహకర్ణికాయాః ౧౩

కేచి త్పుష్పై ర్దలైః కేచి త్పల్లవై రఙ్కురైః ఫలైః,
శిగ్భి స్త్వగ్భి ర్దృషద్భిశ్చ బుభుజుః కృతభాజనాః. ౧౪

మిథ స్సర్వే దర్శయన్త స్స్వస్వభోజ్య రుచిం పృథక్,
హసంతో హాసయన్త శ్చాభ్యవజహ్రుః స్సహేశ్వరాః. ౧౫

బిభ్రద్వేణుం జఠరపటయో శ్శృఙ్గవేత్రే చ కక్షే
వామే పాణౌ మసృణకబలం తత్ఫలాన్యఙ్గుళీషు,
తిష్ఠ న్మధ్యే స్వపరిసుహృదో హాసయ న్నర్మభి స్స్వైః
స్స్వర్గే లోకే మిషతి బుభుజే యజ్ఞభు గ్బాలకేళిః. ౧౬

తదా తే రేజుః కథంభూతాః కృష్ణస్య విష్వక్పరితః బహుభిః పఙ్క్తిమండలైస్సహ నైరంతర్యేణోపవిష్టాః కృష్ణాభిముఖా న్యాననాని యేషాం తే ఫుల్లదృశో వికసితనయనాః యథా కమలకర్ణికాయాః పరితః స్థితాని దళాని తద్వత్. ౧౩

పుష్పైః దలైః పుష్పదలైః పుష్పదళాదిభిః కృతాని భాజనాని పాత్రాణి యై స్తథాభూతాః బుభుజుః యద్వా పుష్పైః సఙ్ఘటితపుష్పదలైః దలైః పద్మినీదళై రన్యై ర్వా పత్రైః, పల్లవైః ప్రవృద్ధారుణకోమలపత్రైః అఙ్కురై స్తతోఽపి పూర్వావస్థావిశిష్టై రుభయత్రాపి భూమౌ నీరంధ్రమాస్తీర్ణైః ఫలై రపి తథా భూతైః త్వగ్భిః. భూర్జాదిత్వగ్భిః. ౧౪

(మిథ ఇతి.) సహేశ్వరాః శ్రీకృష్ణసహితాః అభ్యవజహ్రుః బుభుజుః. ౧౫

యజ్ఞభు గపి భగవాన్ లీలయా బాలస్యేవ కేళి ర్యస్య సః స్వర్గే స్వర్గస్థే లోకే దేవజనే మిషతి పశ్యతి సతి బుభుజే కథంభూతః ఉదరవస్త్రయో ర్మధ్యే వేణుం బిభ్రాణః ఇద ముత్తరత్రాప్యన్వేతి, వామ ఇతి కాకాక్షివ త్కక్షపాణ్యో ర్విశేషణం వామే కక్షే శృఙ్గవేత్రే బిభ్రత్ పాణౌ మసృణకబళం స్నిగ్ధదధ్యన్నకబళం తదుచితాని బిల్వామ్రాదిఫలా న్యఙ్గుళిసంధిషు బాలానాం మధ్యే తిష్ఠన్ స్వస్య పరితః ఉపవిష్టాన్ సుహృదో మిత్రాణి నర్మభిః పరిహాసవాక్యైః హాసయన్. ౧౬

భారతైవం వత్సపేషు భుఞ్జా నేష్వచ్యుతాత్మసు,
వత్సా స్త్వ న్తర్వణే దూరం వివిశు స్తృణలోభితాః. ౧౬

తా నదృష్ట్వా భయత్రస్తా నూచే కృష్ణోఽస్య భీభయమ్.
మిత్రాణ్యాశా న్మావిరమత హ్యానేష్యే వత్సకా నహమ్. ౧౭

ఇత్యుక్త్వాఽద్రిదరీకుఞ్జగహ్వరే ష్వాత్మవత్సకాన్.

—* వత్సాపహారఘట్టః *—

విచిన్వ న్భగవా న్కృష్ణ స్సపాణికబళో యయౌ. ౧౮

అమ్భోజజన్మజని స్తద న్తరగతో మాయార్భక స్యేశితు
ర్ద్రష్టుం మఞ్జుమహిత్వ మన్య దపి తద్వత్సా నితో వత్సపాన్,
నీత్వాఽన్యత్ర కురూద్వహా న్తరదధా త్ఖేఽవస్థితో యః పురా
దృష్ట్వాఽఘాసురమోక్షణం భగవతః ప్రాప్తః పరం విస్మయమ్. ౨౦

హేభారత అచ్యుతే కృష్ణ ఏవాత్మా చిత్తం యేషాం తేషు భుఞ్జానేషు సత్సు వత్సాః తృణలోభితాః దూర మంతర్వణే వనమధ్యే వివిశుః. ౧౬

తాన్ వత్సాన్ అదృష్ట్వా అత ఏవ భయత్రస్తాని మిత్రాణి సఖీన్ భీ భయం భయహేతుభ్యో భయం అస్య నిరస్య ఊచే తదేవాహ ఆశాత్ భోజనాత్ మా విరమత విరామం మా కురుత హి యస్మాత్ అహం వత్సాన్ ఆనేష్యే. ౧౭

ఇత్యుక్త్వా పాణౌ కబళేన సహితః అద్రిషు తద్దరీకుఞ్జేషు చ గహ్వరేషు సఙ్కటస్థానేషు చ వత్సా న్విచిన్వ న్యయౌ. ౧౮

తతః అమ్భోజా న్మనఃపద్మా జ్జనిః జననం యస్య స చతుర్ముఖ స్తస్మి న్నంతరే ఆగతః తదేవ ఛిద్రం ప్రాప్తో వా యో బ్రహ్మ పురా భగవతః అఘాసురమోక్షణరూపం కర్మ ఖేఽవస్థితో దృష్ట్వా విస్మయం ప్రాప్త, స్సోఽస్యేశితు రన్య దపి రమణీయం మహిత్వం మహిమానం ద్రష్టుం తద్వత్సాన్ వత్సపాం శ్చ ఇతోఽన్యత్ర నీత్వా అంతరదధా త్తిరోహితో బభూవ. ౨౦

(వత్సాపహారఘట్టః)

తతో వత్సా నదృష్ట్వైత్య పులినేఽపి చ వత్సపాన్,
ఉభా వపి వనే కృష్ణో విచికాయ సమన్తతః. ౧౬

క్వాప్యదృష్ట్వాఽన్తర్విపినే వత్సా న్పాలాం శ్చ విశ్వదృక్,
సర్వం విధికృతం కృష్ణ స్సహసాఽవజగామ హ. ౧౭

తతః కృష్ణో ముదం కర్తుం తన్మాతౄణాం చ కస్య చ,
ఉభయాయిత మాత్మానం చక్రే విశ్వకృ గీశ్వరః. ౧౮

యావద్వత్సపవత్సకాల్పకవపు ర్యావత్కరాఙ్ఘ్ర్యాదికం
యావద్యష్టివిషాణవేణుదళశి గ్యావద్విభూషామ్బరమ్,
యావచ్ఛీలగుణాభిధాకృతివయో యావద్విహారాదికం
సర్వం విష్ణుమయం గిరోఽఙ్గవ దజ స్సర్వస్వరూపో బభౌ. ౧౯

తతో వత్సా నదృష్ట్వా ఆగతః, పులినే వత్సపాం శ్చాదృష్ట్వా పున రుభా వపి వత్సవత్సప సముదాయౌ విచికాయ అన్వేషితవాన్ ౧౬

అంతర్విపినే వనమధ్యే క్వాప్యదృష్ట్వా విశ్వదృక్ హేతుగర్భ మిదం తత్త్వా త్సర్వం వత్సవత్సపాహరణరూపం కర్మ చతుర్ముఖకృతం, అజు అవగతవాన్. ౧౭

తేషాం వత్సానాం వత్సపానాం చ మాతౄణాం కస్య చ బ్రహ్మణ శ్చ ప్రీతిం కర్తుం విశ్వదృ గీశ్వర శ్చేతి హేతుగర్భం విశ్వదృక్త్వాద్యథేష్టపరిణామోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తత్వా దీశ్వరత్వా త్ప్రభుత్వా త్సర్వశక్తిత్వా చ్చ ఆత్మాన మేవోభయాయితం వత్సవత్సపాయితం తదుభయవదాచరన్తం చక్రే.

తదేవ ప్రపఞ్చయతి (యావ దితి.) యావచ్ఛబ్ద స్సాకల్యార్థః. అజః శ్రీకృష్ణః యావ ద్వత్సానాం వత్సపానాం చ అల్పవపురాదికం, తావ త్స్వరూపో బభౌ. కథం 'విష్ణుమయం సర్వం జగ' దితి యా ప్రసిద్ధా వాణీ తస్యాఙ్గవ త్తదర్థమూర్తివత్. సా గీ రేవార్థస్వరూపేణ ప్రత్యక్షా యథా భవతి. తథా బభా విత్యర్థః. దళాని భూషార్థం శిరస్సు విహితాని కిసలయదళాని శిక్ శిక్యాని శీలాని స్వభావాః అభిధా నామాని ఆకృతి రవయవసంస్థానం గిరోఽఙ్గవ దితి పాఠే ప్రత్యక్ష స్తదర్థ ఇవేత్యర్థః. ౧౯

స్వయ మాత్మాఽఽత్మగోవత్సా& పరిపాల్యాత్మవత్సపైః,
క్రీడ న్నాత్మవిహారై శ్చ సర్వాత్మా ప్రావిశ ద్వ్రజమ్, ౨౦

త త్తద్వత్సా న్పృథ జ్నీత్వా త త్తద్గోష్ఠే నివేశ్య సః,
త త్తదాత్మాఽభవ ద్రాజం స్త త్తత్సద్మ ప్రవిష్టవా&. ౨౧

తన్మాతరో వేణురవత్వరోత్థితా ఉత్థాప్య దోర్భిః పరిరభ్య నిర్భరమ్,
స్నేహస్నుత స్తన్యపయస్సుధాసవం మత్వా సుతం బ్రహ్మసుతా నపాయయ&. ౨౨

తతో నృపోన్మర్దనమజ్జలేపనాలఙ్కారరక్షాతిలకాఞ్జనాదిభిః,
సంలాలిత స్స్వాచరితైః ప్రహర్షయ& సాయం గతో యామయమేన మాధవః. ౨౩

గావ స్తతో గోష్ఠ ముపేత్య సత్వరం హుఙ్కారఘోషైః పరిహూతసఙ్గతా&
స్వకా& స్వకా న్వత్సతరా నపాయయ& ముహు ర్లిహ న్త్య స్స్రవదౌధసం పయః. ౨౪

ఏవం స్వయ మేవ సర్వాత్మా స& ఆత్మభిన్నై ర్వత్సపైః ఆత్మభిన్నా న్గవాం వత్సా& స్వయ మాత్మైవ ప్రయోజకః పరిపాల్యాత్మవిహారైః క్రీడ& వ్రజం ప్రావిశత్. ౨౦

పృథఙ్నీత్వా పృథక్కృత్య త త్తద్గోష్ఠే ప్రవేశ్య త త్తదాత్మా త త్తద్బాలకప్రతిరూపో భూత్వా త త్తద్బాలగృహం ప్రవిష్టవా&. ౨౧

అథ గోపికామోహనప్రకార మాహ (తన్మాతర ఇతి.) వేణురవేణ లిఙ్గేన త్వరయోత్థితా స్తద్వత్సపమాతర స్సుతా న్మత్వా పరం బ్రహ్మైవ దోర్భ్యాం నిర్భరం పూర్ణానందం యథా తథో త్థాప్య ఉపగూహ్య స్నేహస్నుతః స్నేహేన స్నుతపయోధరా స్సత్యః యద్వా స్నేహేన స్నుతం స్తన్యపయ ఏవ సుధావ త్స్వాదు ఆసవవ న్మాదకం పాయయామాసుః. ౨౨

ఏవం మాధవః, యామయమేన తత్కాలనియమేన సాయం గతః ప్రాప్త స్తత శ్శోభనై రావరితై శ్చేష్టితైః ప్రహర్షయ& హేనృప ఉన్మర్దనాదిభి స్సంస్కారితో బభూవ. ౨౩

అథ గవాం మోహనప్రకార మాహ (గావ ఇతి.) హుఙ్కారఘోషైః పరిహూతాం శ్చ తా న్వత్సా న్ముహు ర్ముహు ర్లిహంత్యః స్రవత్ ఔధసం ఆపీనోద్భవం. పయః క్షీరం అపాయయ&. ౨౪

(వత్సాపహారఘట్టః)

గోగోపీనాం మాతృతాఽస్మిన్ సర్వా స్నేహర్ధికాం వినా,
పురావదాస్వపి హరే స్తోకతా మాయయా వినా. ౩౦

వ్రజౌకసాం స్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యాబ్ద మన్వహమ్,
శనై ర్నిస్సీమ వవృధే యథా కృష్ణే తు పూర్వవత్. ౩౧

ఇత్థ మాత్మాఽఽత్మనాఽఽత్మానం వత్సపాలమిషేణ సః,
పాలయ న్వత్సపో వర్షం చిక్రీడే వనగోష్ఠయోః. ౩౨

ఏకదా చారయ న్వత్సాన్ సరామో వన మావిశత్.
పఞ్చషట్సు త్రియామాసు హాయనాపూరణీ ష్వజః. ౩౩

ఏతావత్తు వైషమ్యం కృష్ణస్యాపి దుర్నివార మాసీ దిత్యాహ (గోగోపీనా మితి.) గవాం గోపీనాం చ తస్మిన్ వత్సవత్సపాత్మకతా మాపన్నే కృష్ణే స్నేహార్ధికాం స్నేహసమృద్ధిం వినా స్నేహాధిక్యం వినేతి యావత్. మాతృతా ఉపలాలనాదిరూపా సర్వా పూర్వవ దాసీత్. తథా ఆసు గోపీషు హరే స్తోకతా బాలభావః పూర్వవ దేవా సీత్ కింతు మాయయా వినా మమేయం మాతా అహ మస్యాః పుత్ర ఇతి మోహం వినేత్యర్థః. ౩౦

స్నేహర్ధికా మేవ దర్శయతి (వ్రజౌకసా మితి.) వ్రజౌకసాం కృష్ణే యశోదానందనే స్వపుత్రేభ్యోఽపి స్నేహవల్లీ స్నేహసంతతిః పూర్వ మేవ వవృధే ఇదానీం స్వతోకేషు స్వాపత్యే ష్వప్యాబ్దం సంవత్సరపర్యంత మన్వహం నిస్సీమ నిరవధికం యథాతథా తథైవావర్ధ తేత్యర్థః. ౩౧

ఇత్థం వత్సతత్పాలనవ్యాజేన ఆత్మ నైవాత్మానం పాలయన్ వనగోష్ఠయో ర్వర్షం సంవత్సరం చిక్రీడే విహృతవాన్. ౩౨

తావత్పర్యంతం రామస్యాపి మోహ ఏవాసీత్. సంవత్సరాంతే తు కథంచి జ్జ్ఞాతవా నితి దర్శయ న్నాహ (ఏక దేతి.) పఞ్చసు షట్సు వా త్రియామాసు రాత్రిషు హాయనాపూరణీషు సంవత్సర పూరకతయాఽవశిష్టా స్విత్యర్థః. వత్సాం శ్చారయన్ సరామో వన మావివేశ. ౩౩

తతో విదూరా చ్చరతో గావో వత్సా నుపవ్రజమ్,
గోవర్ధనాద్రిశిరసి చరంత్యో దదృశు స్తృణమ్. ౩౪

దృష్ట్వా చ తత్స్నేహవశోఽస్మృతాత్మా స గోవ్రజోఽత్యాత్మపదుర్గమార్గః.
ద్విపా త్కకుద్గ్రీవ ఉదాస్యపుచ్ఛోఽగా ద్ధుంకృతై రాస్నుపయా జవేన. ౩౫

సమేత్య గావో గోవత్సా న్వత్సవత్యోఽప్యపాయయన్.
గిళ న్త్య ఇవ చాఙ్గాని లిహ న్త్య స్స్వౌధసం పయః ౩౬

గోపా స్తద్రోధనాయాస మౌఘ్యలజ్జోరుమన్యునా,
దుర్గాధ్వకృచ్ఛ్రతోఽన్వేత్య గోవత్సై ర్దదృశు స్సుతాన్. ౩౭

తదా గోవర్ధనాద్రే శ్శిఖరే విదూర మేవ తృణం, చరంత్యో గావోఽనువ్రజం వ్రజస్యోపా న్తే చరతో వత్సాన్, దదృశుః. ౩౪

స దృష్టవా న్గవాం వ్రజ స్సద్య స్తేషాం వత్సానాం స్నేహే నాకృష్టః అత ఏవ విస్మృత ఆత్మా యేన సః వ్రజసమీప మగాత్. కథమ్భూతః అతిక్రాంతా ఆత్మపా గోపా యేన తథా దుర్గో మార్గో యస్య సః స చ తథా ద్విపాత్ అత్యంతధావనేన పాశ్చాత్యపాదయోః పూర్వపాదాభ్యాం సఙ్ఘట్టనా త్తథాప్రతీయమాన ఇత్యర్థః. కకుది గ్రీవా యస్య సః తావ దుదఞ్చితగ్రీవ ఇత్యర్థః. ఉన్నమితా న్యాస్యాని పుచ్ఛాని చ యేన సః ఆస్నే సర్వతః స్రవత్పయో యస్య సః హుఙ్కృతై రుపలక్షితః. గోవ్రజ ఇత్యనేన వృషభాదయోప్యగు రితి సూచితమ్. ౩౫

తత్ర విశేషతో ధేనూనాం చేష్టిత మాహ (సమేత్యేతి.) వత్సవత్యోఽపి పునః ప్రసూతా అపి గావః పూర్వవత్సాన్ స్వౌధసం స్వాపీనోద్భవం పయః అపాయయన్, కథమ్భూతాః? వత్సానా మఙ్గాని గిళ న్త్య ఇవ లిహంత్యః. ౩౬

ఏవం రామేణ దృష్టం వత్సేషు గవాం స్నేహాతిశయ ముక్త్వా అథ గోపానా మపి దర్శయితు మాహ (గోపా ఇతి.) తాసాం గవాం రోధనేన యశ్చాయాస స్తస్య మౌఘ్యేన వైయర్థ్యేన యా లజ్జా తత్సహితే నోరుణా మన్యునా దుర్గమార్గజనితక్లేశేన చ అన్వే త్యాగత్య గోవత్సైః సహితాన్ సుతాన్ దదృశుః. ౩౭

(వత్సాపహారఘట్టః)

తద్వీక్షణోత్ప్రేమరసాప్లుతాశయా జాతానురాగా గతమన్యవోఽర్భకాన్,
ఉదూహ్య దోర్భిః పరిరభ్య మూర్ధ్ని ఘ్రాణై రవాపుః పరమాం ముదం తే. ౩౮

తత స్ప్రపశవో గోపా స్తోకాశ్లేషసునిర్వృతాః,
కృచ్ఛ్రా చ్ఛనై రపగతా స్తదనుస్మృత్యుదశ్రవః. ౩౯

వ్రజస్య రామః ప్రేమర్ధిం వీక్ష్యౌత్కణ్ఠ్య మనుక్షణమ్,
ముక్త స్తన్యే ష్వపత్యే ష్వప్య హేతువి దచిన్తయత్. ౪౦

కి మేత దద్భుత మివ వాసుదేవేఽఖిలాత్మని,
వ్రజస్య సాత్మన స్తోకే ష్వపూర్వం ప్రేమ వర్ధతే. ౪౧

తత శ్చ తేషా మీక్షణేన ఉద్గతో యః ప్రేమరస, స్తస్మి న్నాప్లుతః విమగ్న ఆశయో యేషాం లజ్జా మన్యుకృచ్ఛ్రా స్తానపి తాడయితు మాగతా స్సంత స్తతో గతమన్యవః ప్రత్యుత జాతోఽనురాగో యేషాం తే దోర్భి రుదూహ్య పరిరభ్య చ మూర్ధ్న్యవఘ్రాణై ః పరమా మదృష్ట పూర్వాం ముదం ప్రాపుః. ౩౮

ఏవం పశుభిః గోభి స్సహితా గోపా స్తోకానా మపత్యానా మాలిఙ్గనేన సుఖితా స్తేషాం తోకానా మనుస్మృత్యా ఉద్గచ్ఛ న్త్యశ్రూణి యేషాం తథాభూతా స్సంతః కృచ్ఛ్రా త్కథంచిత్ శనై స్తతోఽపగతా విశ్లిష్య వనం ప్రతిగతా ఇత్యర్థః. ౩౯

ప్రేమాధిక్య మౌత్కంఠ్య మతిశయం ముక్తం స్తన్యం యై స్తేష్వపత్యేషు అనుక్షణం దృష్ట్వా తథావిధ స్యాదృష్టపూర్వస్య స్నేహస్య కారణం చింతితవాన్. ౪౦

చింతా మేవాహ ద్వాభ్యాం (కిమేత దితి.) వాసుదేవే యథా పురా ప్రేమ తథా వ్రజస్య స్వతోకే ష్వప్యపూర్వం ప్రేమ వర్ధత ఇత్యేత దద్భుతం. ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః. కిం కిమత్ర కారణ మిత్యర్థః. కిం చ. సాత్మనః ఆత్మసహితస్య వ్రజస్య మమ తేషు ప్రేమకారణం కి మితి భావః. వాసుదేవే తు యుక్త మేవేత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి. అఖిలాత్మని ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః, తస్మా త్తద్యుక్త మితి భావః. ౪౧

కేయం వా కుత ఆయాతా దైవీ వా నార్యుతాఽసురీ,
ప్రాయో మాయా తు మే భర్తుర్నాన్యా మమ విమోహినీ, ౪౨

ఇతి సఞ్చిన్త్య దాశార్హో వత్సాన్సవయసా నపి.
సర్వా నచష్ట వైకుణ్ఠం చక్షుషా వయునేన సః. ౪౩

నైతే సురేశా ఋషయో న చైతే త్వ మేవ భాసీశ భిదాశ్రయేఽపి
సర్వం పృథక్త్వం నిగమా త్కథం వదేత్యుక్తేస వృత్తం ప్రభుణా బలోఽవైత్. ౪౪

బ్రహ్మాఽపి స్వాసననేన చతురాస్యేన శౌరిణా,
మోహితై స్స్వపురద్వాస్థైః పరిభూతో న్యవర్తత. ౪౫

కేయం మాయా దైవీ దేవప్రయుక్తా అథవా నరప్రయుక్తా యద్వా అసురీ మమ త్వేవం భాతీత్యాహ ప్రాయశో మద్భర్తుః కృష్ణ స్యైవ తు మాయా అన్యా తు సకలజనవిమోహినీ న స్యాదితి. మాయాశబ్ద ఆశ్చర్యశక్తిపరః. ౪౨

ఏవం సఞ్చిన్త్య దాశార్హో రామః, వయునేన దివ్యజ్ఞానమయేన చక్షుషా సర్వా న్వత్సా న్వత్సపాం శ్చ వైకుంఠం దదర్శ కృష్ణ మేవాపశ్య దిత్యర్థః. ౪౩

ఏవం కృష్ణరూపేణ సామాన్యతో జ్ఞాత్వా కృష్ణం దృష్ట్వా తదుపదేశేన విశేషతో జ్ఞాతవా నిత్యాహ (నైత దితి పదేత్యంతం రామస్య ప్రశ్నప్రకారపరం.) అయ మర్థః. పాల్యమానా వత్సా ఋషీణా మంశాః, వత్సపా శ్చ దేవానా మంశా ఇతి తావ దహం వేద్మి ఇదానీ న్తు న తథా కి న్త్వస్మి న్భిదాశ్రయే వత్సవత్సపాదిభేదవిషయకే జ్ఞానేఽపి త్వ మేవ విషయతయాఽవభాసి అత స్త్వం సర్వం పృథ గ్వివిచ్య కథం వృత్త మితి వదేత్యుక్తేన ప్రభుణా కృష్ణేన వక్త్రా నిగమా త్సంక్షేపత ఏవోక్తం బలో రామోఽవైత్ విదితవాన్. ౪౪

తత కిం వృత్త మిత్యపేక్షాయా మాహ (బ్రహ్మా పీతి.) వత్సా న్వత్సపాం శ్చ తిరోధా పయిత్వా బ్రహ్మాఽపి స్వస్థాన గ్గతః తత్ర స్వాస్యాసనే స్థితేన చతుర్ముఖరూపేణ శౌరిణా మోహితై ర్ద్వారపాలైః పరిభూతః పరమేష్ఠి స్వాసన మధితిష్ఠ త్యేవ క స్త్వ మాగతోఽసీత్యేవం పరిభవం ప్రాపితః తో న్యవర్తత ౪౫

(కృష్ణమాయాకల్పితవత్సవత్సపదర్శనేన బ్రహ్మణః విస్మయః)

తావ దేత్యాఽఽత్మభూ రాత్మమానేన త్రుట్యనేహసా,
పురావ దాబ్దం క్రీడ న్తం దదృశే సబలం హరిమ్. ౪౦

బ్రహ్మోవాచ—

యావన్తో గోకులే బాలా స్సవత్సా స్సర్వ ఏవహి,
మాయాశయే శయానా మే నాద్యాపి పున రుత్థితాః. ౪౧

ఇత ఏతేఽత్ర కుత్రత్యా మన్మాయామోహితేతరే,
తావన్తో యావ దద్యాబ్దం క్రీడన్తో విష్ణునా సమమ్. ౪౨

ఏవ మేతేషు భేదేషు చిరం ధ్యాత్వా స ఆత్మభూః,
సదాత్రయా ఏత ఇతి జ్ఞాతుం నేశే కథంచన. ౪౩

తావద వజ్ఞాతే సతీత్యర్థః. ఆత్మభూః బ్రహ్మా స్వమానేన త్రుట్యనేహసా త్రుటికాలేనాగత్య. పూర్వవ దబ్దపర్యంతం క్రీడంతం సరామం కృష్ణం దదర్శ. ౪౦

దృష్ట్వా చ వ్యతర్కయ దిత్యాహ ద్వాభ్యామ్ (యావంత ఇతి.) గోకులే యావంతో వత్సా వత్సపా శ్చ సర్వే మమ మాయాశయే మాయాతల్పే శయానా స్సంతోఽద్యాపి నోత్థితా ఏవ. ౪౧

ఏతే తు మన్మాయామోహితేభ్య ఇతరే అత్ర దృశ్యమానాః కుత్రత్యాః, తావంతః మయాప హృతా యావంత స్తావంత ఏవ యావదద్యాబ్దం అతీతాబ్దాదారభ్య అద్య ప్రవిష్టాబ్దపర్యంతం కృష్ణేన సమం సహ క్రీడంతో దృశ్యంతే. ౪౨

ఇత్యేవం వితర్కయన్ ముమోహేత్యాహ ద్వాభ్యాం (ఏవ మితి.) ఏవ మేతేషు వత్స వత్సపాదిరూపభేదే ష్వాభయేషు. చిరం ధ్యాత్వా కిం త ఏవైతే ఉత భిన్నా స్తథా చేత్కుత్రత్యాః కుత స్సమాగాతాః ఇత్యేవం ధ్యాత్వాఽప్యాత్మభూః బ్రహ్మా సదాత్రయా స్వచ్ఛబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మభూత కృష్ణాత్మకా ఇతి జ్ఞాతుం కథంచన నేశే న ప్రబభూవ. మాయా శ్రయా ఏత ఇతి పాఠే భగవత ఆశ్చర్య శక్త్యాఽఽవిర్భావితా ఇతి జ్ఞాతుం న ప్రబభూవేత్యర్థః. ౪౩

ఏవం స మోహయ న్విష్ణుం విమోహం విశ్వమోహనమ్,
స్వయైవ మాయయాఽజోఽపి స్వయ మేవ విమోహితః. ౪౦

తమ్యాం తమోవ న్నైహారం ఖద్యోతార్చి రివాహని,
మహతీతరమాయైశ్యం నిహ న్త్యాత్మని యుఞ్జతః. ౪౧

తావ త్సర్వే వత్సపాలాః పశ్యతోఽజస్య తత్క్షణాత్,
వ్యదృశ్య న్త ఘనశ్యామాః పీతకౌశేయవాససః. ౪౨

చతుర్భుజా శ్శఙ్ఖచక్రగదారాజీవపాణయః.
కిరీటినః కుణ్డలినో హారిణో వనమాలినః. ౪౩

శ్రీవత్సాఙ్గదదోరత్నకమ్బుకఙ్కణపాణయః,
శ్రీవత్సాఙ్కితవక్షస్కాః కౌస్తుభాముక్తకంధరాః. ౪౪

కిం త్వేవం విష్ణుం విమోహయ న్విమోహయితు ముద్యుక్త శ్చతుర్ముఖః స్వమాయయా స్వయ మేవ మోహితః న తు కృష్ణః. తత్ర హేతుం వద న్తం విశినష్టి. విమోహం విగతమోహం విశ్వం మోహయతీతి తథా తం స్వయైవ మాయయే త్యనేన స్వశరీరకపరమాత్మమాయయేతి వివక్షితమ్. ౪౦

విశ్వమోహనే భగవతి మాయాన్తర స్యాకిఞ్చిత్కరత్వే దృష్టాంతద్వయ మాహ (తమ్యా మితి.) తమ్యాం తమిస్రాయాం రాత్రౌ నైహారం నీహారకణప్రభవం తమ ఇవ తద్యథా న పృథగాకారకం, కింతు తత్రైవ లీయతే యథా చ ఖద్యోతార్చి రహని న పృథక్ప్రకాశం కరోతి ఏవం మహతి పురుషే యుఞ్జతః మాయాం కర్తు ముద్యుఞ్జానస్య పుంసః, ఇతరా నీచా మాయా తత్ర న కిఞ్చి త్కరోతి కింత్వాత్మని స్వస్మి న్నేవ ఐశ్య మైశ్వర్యం సామర్థ్యం నిహన్తి. ౪౧

అన్య దప్యాశ్చర్య మాహ (తావ దితి.) అజస్య బ్రహ్మణః పశ్యత స్సత స్తావ త్సర్వే వత్సా వత్సపా శ్చ తత్క్షణ ఏవ వ్యదృశ్యన్త కిమ్భూతాః నీలామ్బుద ఇవ శ్యామాః. ౪౨

చత్వారో భుజా యేషాం శఙ్ఖాదయః పాణిషు యేషాం రాజీవం కమలం కిరీటా న్యేషాం సంతీతి తథా శ్రీవత్సప్రభాయుక్తా న్యఙ్గదాని దోష్షు భుజేషు యేషాం రత్నమయాని కమ్బువ చ్ఛఙ్ఖవ

(వత్సాపహరణఘట్టః)

నూపురైః కటకైర్భ్రాజత్ కటిసూత్రాఙ్గులీయకైః ౪౯

అఙ్ఘ్రిమస్తక మాపూర్ణా స్తులసీనవదామభిః.
కోమలైస్సర్వగాత్రేషు భూరిపుణ్యవ దర్పితైః. ౫౦

చన్ద్రికావిశదస్మేరైస్సారుణాపాఙ్గవీక్షితైః.
స్వకార్థానా మివ రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః. ౫౧

ఆత్మాది స్తమ్బపర్యన్తై ర్మూర్తిమద్భి శ్చరాచరైః,
నృత్తగీతాద్యనేకార్హైః పృథ క్పృథ గుపాసితాః. ౫౨

అణిమాద్యై ర్మహిమభి రజాద్యాభి ర్విభూతిభిః
చతుర్వింశతిభి స్తత్త్వైః పరీతా మహదాదిభిః. ౫౩

ద్వర్తులాని కఙ్కణాని పాణిషు యేషాం తే చ తే తథోక్తాశ్చ శ్రీవత్సై రఙ్కితాని వక్షాంసి యేషాం కౌస్తుభై రాముక్తాస్స యుక్తాః కంధరా గ్రీవా యేషాం తే బహుజన్మార్జితపుణ్యవ దర్పితై స్తులసీనవదామభి రాపాదమస్తకం సర్వగాత్రేషు ఆపూర్ణాః చంద్రికావ ద్విశదస్మితయుక్తై రారుణ్యసహితాపాఙ్గవీక్షితైః స్వకార్థానాం స్వభక్తమనోరథానాం స్రష్టారః పాలకా శ్చేతి యథా రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః సత్త్వవ ద్విశదస్మితేన పాలకా ఇవ రజోవ దరుణగుణేన స్రష్టార ఇవ తాదృక్కటాక్షైః ద్యోతమానా ఇత్యర్థః. ౪౭-౪౮-౪౯-౫౦-౫౧

ఆత్మా చతుర్ముఖ స్తత్ప్రభృతిభిః స్తమ్బపర్యన్తైః, మూర్తిమద్భి శ్చరాచరైః కర్తృభిః నృత్తాద్యనేకార్హైః సాధనై రుపాసితాః అచిరాచరాణా మపి తదుపాసనోచితమూర్తిమత్త్వం తత్తదభిమానదేవతాద్వారేణేతి బోధ్యమ్. ౫౨

అజాదిభి ర్విభూతిభిః కార్యోపయోగినీభి శ్శక్తిభి ర్మహదాదిభి శ్చతుర్వింశతిభి స్తత్త్వైః అజాద్యాదిభి రితి ప్రకృతేః పృథగుక్తే స్తత్త్వానాం జీవాత్మనా సహ చతుర్వింశతిత్వమ్. ౫౩

కాలస్వభావసంస్కారకాలకర్మగుణాదిభిః,
స్వమహిధ్వస్తమహిభి ర్మూర్తిమద్భి రుపాసితాః. ౬౦

సత్యజ్ఞానానన్తానన్దమాత్రైకరసమూర్తయః,
అస్పృష్టభూరిమాహాత్మ్యా అపి హ్యుపనిషద్దృశామ్. ౬౧

ఏవం సకృ ద్దదర్శాజః పరబ్రహ్మాత్మనోఽఖిలాన్,
యస్య భాసా సర్వ మిదం విభాతి సచరాచరమ్. ౬౨

తతోఽతికౌతుకోద్వృత్య స్తిమితైకాదశేన్ద్రియః,
తద్ధామ్నాఽభూ దజ స్తూష్ణీం పూ ర్దేవ్య న్తీవ పుత్రికా. ౬౩

కాలో నిమేషాది ర్వత్సరాంతః గుణక్షోభహేతుః స్వభావః. పరిణామహేతుః సంస్కార శ్చోదోద్బోధహేతుః కామః. కర్మహేతుః కర్మ చ తద్దేహోపలబ్ధిహేతుః గుణా స్సత్త్వాదయో జ్ఞాన విక్షేపమోహహేతవః తై రుపాసితాః కథమ్భూతైః స్వస్య భగవతో మహిమ్నా ధ్వస్తమహిభి స్తిరస్కృతస్వాతన్త్ర్యై ర్మూర్తిమద్భి శ్చ. ౬౦

(సత్యేతి.) నిత్యనిర్వికారజ్ఞానానందాపరిచ్ఛిన్నమాత్రస్య పరబ్రహ్మణ ఏకమూర్తయః అసాధారణమూర్తయః మాత్రశబ్దేన వికారజాడ్యదుఃఖపరిచ్ఛేదానాం వ్యావృత్తిః. ఉపనిషదాం దృశాం మనోవృత్తీనా మప్యస్పృష్ట మవిషయభూత మియత్తయా పరిచ్ఛేత్తు మశక్యం అనవధికమాహాత్మ్యం యేషామ్. ౬౧

అఖిలా న్సత్సా న్సత్స్వరూపాం శ్చ పరబ్రహ్మాభిన్నా నేవ మజ శ్చతుర్ముఖ స్సకృ ద్దదర్శ బ్రహ్మ విశినష్టి. సచరాచర, మిదం జగ ద్యస్య భాసా భాతి తత్పరబ్రహ్మాత్మన ఇత్యన్వయః. తద్ధామ్నా తూష్ణీ మభూ దిత్యుత్తరేణ వా. ౬౨

అతికౌతుకే నాత్యాశ్చర్యేణ ఉద్వృత్య దృష్టిం పరావృత్య. హంసపృష్ఠే నిపాత్య కౌతుక శబ్దోత్తరతృతీయాయా శ్ఛాందసో లుక్, అతికౌతుకోద్రిక్తస్తిమితేతి పాఠాంతరం, తదా అతికౌతుకేన ఉద్రిక్తా న్యుత్కటా న్యత ఏవ స్తిమితాని దీనప్రాయాణి పారవశ్యం ప్రాప్తా నీతి యావత్, తా న్యేకాదశేంద్రియాణి యస్య స ఇత్యర్థః. తేషాం ధామ్నా అభిభూత ఇతి శేషః, అజో బ్రహ్మా తూష్ణీం బభూవ నిశ్చలోఽభవత్ యథా పూ ర్దేవీ వ్రజాధిష్ఠాత్రీ కాచి ద్దేవతా తస్యాః అంతి సమీపే పుత్రికా చతుర్ముఖీ కనకప్రతిమా తద్వత్. ౬౩

(వత్సాపహరణఘట్టః)

ఇతీరేశేఽతర్క్యే నిజమహిమని స్వప్రమితికే
పరత్రాజాతోఽతన్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ,
అనీశేఽపి ద్రష్టుం కి మిద మితి వా ముహ్యతి సతి
చఛాదాజో జ్ఞాత్వా సపది పరమోఽజా యవనికామ్. ౬౪

తతోఽర్వా క్ప్రతిలబ్ధాక్షః కః పరేతవ దుత్థితః.

ఏవం ముహ్యతే చతుర్ముఖాయ పూర్వవ దాత్మవత్సవత్సపాదీన్ దర్శయిత్వ మసాధారణ స్వమూర్తిదర్శనాచ్ఛాదకాం మాయా మాచ్ఛాదిత వానిత్యాహ (ఇతీతి.) పరో మా యస్మా త్స పరమః సర్వాభ్యధికః అజః కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః, శ్రీకృష్ణ స్సపది జ్ఞాత్వా చతుర్ముఖ స్యావస్థాం జ్ఞాత్వా చతుర్ముఖ స్యావస్థాం జ్ఞాత్వా అజాయవనికాం అజారూపాం యవనికాం తిరస్కరణీం, చఛాద ఆవృతవాన్. కస్మిన్ సతి స్వాసాధారణో మహిమా యస్మిన్ తస్మి న్స్వరూపే విషయభూతే ఇత్థ మిదాయా స్సరస్వత్యా ఈశే బ్రహ్మణి ద్రష్టు మప్యనీశే అసమర్థే ప్రత్యుతేదం కిమితి ముహ్యతి సతి నిజమహిమ్నో దర్శనాశక్యత్వం దర్శయితుం విశినష్టి. అతర్క్యే ఇద మిత్థం తయా కేవలతర్కాగోచరే తత్ర హేతు రజాతః పరత్ర అజాతః అజాయాః ప్రకృతేః పరత్ర విలక్షణే, ప్రాకృత మేవ కథంచి త్తర్కగోచర మితి భావః. స్వప్రమితి స్స్వయంప్రకాశం జ్ఞానం కం సుఖం సుఖాత్మకం, యస్మిన్ కశబ్దేనాత్ర సంకోచకాభావా దపరిచ్ఛిన్నసుఖవాచినా పరిమితసుఖస్వరూపజీవవ్యావృత్తిః. ఇతోఽ ప్యతర్క్యత్వ మవగంతవ్యం. అతర్క్యే ఇత్యనేన తన్మూలప్రత్యక్షగోచరత్వ మపి వివక్షితం. ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ప్రమాణాభ్యా మనవగంతవ్య ఇతి ఫలితోఽర్థః. తర్హి కిం శశవిషాణవ త్తుచ్ఛం, నేత్యాహ. (అతన్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ) అతదపరమాత్మవస్తుప్రకృతిపురుషాదికం తస్య నిరసన ముఖేన పరమాత్మస్వరూపత్వనిరసనద్వారా బ్రహ్మణో వేదస్య కేన మూర్ధ్నా ఉపనిషద్భాగేనేతి యావత్. మితి రవగతి ర్యస్య తస్మిన్ ప్రత్యక్షాదిమానాంతరానవగమ్యస్వరూపస్వభావస్య పరమాత్మనః కేవలవేదాంతవేద్యస్య ప్రాకృతచక్షుషా ద్రష్టు మయోగ్యత్వా త్తద్దర్శనాశక్తే సతి బ్రహ్మణి తజ్జ్ఞాత్వా యథావస్థితవత్సవత్సపాదిదర్శనార్థం ప్రదర్శితస్వాసాధారణరూపాచ్ఛాదనార్థం చాజాం చఛాదేత్యర్థః. ౬౪

తతః మాయాయవనికాచ్ఛాదనానంతరం అర్వా గ్బహిః ప్రతిలబ్ధా న్యక్షాణీంద్రియాణి యేన సః కః బ్రహ్మ పరేతవ దుత్థితః మృతో యథా పునః కథంచి దుత్తిష్ఠతి తద్వదుత్థితః సంజ్ఞాం ప్రాప్తః, శనైః కృచ్ఛ్రా త్కథంచిత్ దృష్టిః నేత్రాణి మీల్య ఉన్మిమిషితే కృత్వా దృష్టి రితి పాఠే మీల్యే

కృచ్ఛ్రా చ్ఛనై ర్మీల్య దృష్టీ రచష్టేదం సహాత్మనా. ౫౮

సప ద్యేవాభితః పశ్యన్ దిశోఽపశ్య త్పురః స్థితమ్,
బృన్దావనం జనాజీవ్యద్రుమాకీర్ణం సమాప్రియమ్, ౫౯

యత్ర నైసర్గదుర్వైరా స్సహాస న్నృనృగాదయః,
మిత్రాణి వాఽజితావాసద్రుతరు ట్తర్షాదికే. ౬౦

తత్రోద్వహ త్పశుపవంశశిశుత్వనాట్యం బ్రహ్మాద్వయం పర మనన్త మగాధబోధమ్.
వత్సా న్సఖీ నివ పురా పరితో విచిన్వ దేకం సపాణికబళం పరమేష్ఠ్యచష్ట. ౬౧

దృష్ట్వా త్వరేణ నిజధోరణతోఽవతీర్య పృథ్వ్యాం వపుః కనకదణ్డ మివాభిపాత్య,
స్పృష్ట్వా చతుర్మకుటకోటిభి రఙ్ఘ్రియుగ్మం నత్వా ముదశ్రుసుజలై రకృతాభిషేకమ్. ౬౨

ఉన్మిషితే దృష్టీ యస్య సః ఆత్మనా సహేదం జగ దపశ్యత్ పూర్వం భగవద్రూపేభ్యోఽన్య దపశ్య న్నిదానీం జగ జ్జగదేవాత్మాన మాత్మాన మేవాచష్టేత్యర్థః ౫౮

తతః, పూర్వస్థితం, బృందావనం చా పశ్యత్ కథంభూతం? జనానా మాజీవ్యై రుపజీవ్యైః ద్రుమై రాకులం వ్యాప్తం సమాప్రియం సమ్యగ్వ్యాప్య సమంతా త్ప్రియావహ మస్మిం స్తత్. ౫౯

తదాహ (యత్రేతి.) యత్ర వనే నైసర్గదుర్వైరాః నైసర్గికం దుర్వైర ముపలక్షితం కార్యం వైరం యేషాం తే నరాః సింహాదయో మృగా శ్చ మిత్రాణి సుహృద స్సంతః, సహైవాసన్. తత్ర హేతుః, అజితస్య భగవత ఆవాసేప ద్రుతాః పలాయితాః రుట్తర్షాదయః క్రోధలోభాదయో యస్మాత్. ౬౦

తత్ర పరమేష్ఠి బ్రహ్మ పురేవ పూర్వవ త్తథైవ అపశ్యత్, కథంభూతం? గోపాలశిశుత్వనటనా ముద్వహత్, శ్రీకృష్ణాత్మకం పరం బ్రహ్మాద్వయం స్వతుల్యవ_స్త్వంతరరహితం స్వతుల్యగోపబాలాంతరరహితం వా అపరిఛిన్నజ్ఞానస్వరూప మనంతం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం ఏక మసహాయం పాణౌ కబళేన సహితం సఖీ న్వత్సాం శ్చ విచిన్వత్. ఏవంభూతం కృష్ణాత్మకం బ్రహ్మాచష్టేత్యర్థః ౬౧

ఇత్థం దృష్ట్వా త్వరయా నిజధోరణా త్స్వవాహనా దవతీర్య పృథ్వ్యాం. కనకదండ మివ స్వశరీరం పాతయిత్వా చతుర్ణాం మకుటానాం కిరీటానాం కోటిభి రగ్రైః అఙ్ఘ్రియుగ్మం స్పృష్ట్వా ఆనందాశ్రురూపై స్సలిలైః, రభిషేకం, అకృత అకరోత్. ౬౨

(వత్సాపహరణఘట్టః)

ఉత్థాయోత్థాయ కృష్ణస్య చిరస్య పదయోః పతన్,
ఆస్తే మహిత్వం ప్రాగ్దృష్టం స్మృత్వా స్మృత్వా పునః పునః. ౬౦

శనై రథోత్థాయ విమృజ్య లోచనే ముకున్ద ముద్వీక్ష్య వినమ్రకన్ధరః,
కృతాఞ్జలిః ప్రశ్రయవా న్సమాహిత స్సవేపథు ర్గద్గదయైడ తేరయా. ౬౧

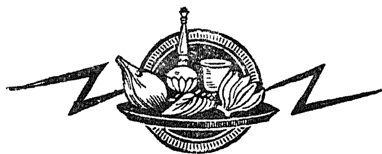
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
త్రయోదశోఽధ్యాయః.

చిరస్య చిరం పదయోః పతన్. ప్రాగ్దృష్టం మహిత్వం, పునః పునః స్మృత్వా
ఆస్తే ఆస్త. ౬౦

అథ శనై రుత్థాయ నేత్రే విమృజ్య ముకుంద ముద్వీక్ష్య నమ్రా కంధరా గ్రీవా యస్య సః
వినయయుక్తః సవేపథుః సకమ్పః, అత ఏవ గద్గదయా వాచా ఐడత తుష్టావ. ౬౧

ఇతి శ్రీవత్స్యాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్త్వార్థసంధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
త్రయోదశోఽధ్యాయః.

అ థ చ తు ర్ద శో ఽ ధ్యా యః

—* వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః. *—

బ్రహ్మోవాచ—

నౌమీడ్య తేఽభ్రవపుషే తటిదమ్బరాయ గుఞ్జావతంసపరిపిఞ్ఛలసన్ముఖాయ.
వన్యస్రజే కబళవేత్రవిషాణవేణులక్ష్మశ్రియే మృదుపదే పశుపాఙ్గజాయ. ౧

అస్యాపి దేవవపుషో మదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామయస్య న తు భూతమయస్య కోఽపి,

అథ చతుర్దశోఽధ్యాయః.

వాత్సల్యసౌశీల్యాదిగుణావిష్కారపూర్వకం స్వాపరాధం క్షమాపయితుకామ స్తావ త్త్వన్మాయాతితరణే త్వత్ప్రపత్తి రేవోపాయో నాన్యోఽస్తీ త్యభిప్రాయేణ ప్రస్తుతరూపయుక్తం భగవంతం శరణం వ్రజతి (నౌమీతి.) హేఈడ్య తే తుభ్యం కేవలం నౌమి "ణు స్తుతౌ" స్తుతి రత్రాపరాధసహన మాయాతరణతదర్థశరణ్యత్వాద్యుపయుక్తవాత్సల్యక్షమాదిగుణావిష్కారపూర్వకోపాయత్వా ధ్యవ సా య రూపా వివక్షితా. స్తుతేః గుణినిష్ఠగుణాభిధానరూపత్వా త్తస్యా శ్చోపాయత్వాధ్యవసాయార్థత్వా ద్ధాతో ర్లక్షణయా తత్ర వృత్తిసంభవాత్, త ఇతి కర్మణి ఏవ సంప్రదానత్వవివక్షయా చతుర్థీ. తదతిరేకేణ పృథ క్స్తుతి స్సాధనత్వనిరాసాయ తథా వివక్షా కృతా. ఉపాయత్వాధ్యవసాయాత్మకప్రపదనేఽపి తస్యైవ ప్రయోజకకర్తృత్వేన తస్యా అపి తదధీనత్వేన తస్యా స్స్వత స్సాధనత్వాభావా దితి భావః, తావ త్సౌశీల్యాద్యనంతకల్యాణగుణనిలయస్య భగవతః, కృష్ణస్య సౌశీల్య మావిష్కుర్వ న్విశినష్టి - పశుపాఙ్గజాయ నందసుతాయ నిస్సీమమహిమ్న స్సౌశీల్య మంతరేణ పశుపాఙ్గజత్వానుపపత్తేన సౌశీల్య మావిష్కృతం. తచ్చ మహతో ఽపకృష్టై స్సహ సంశ్లేషస్వభావవత్వం మృదూ పాదౌ యస్య కబళాదిభిః లక్ష్మభి శ్చిహ్నై శ్శోభా యస్య వనజానాం పుష్పాణాం స్ర గ్యస్య గుఞ్జాభి రవతంసౌ కర్ణభూషణే పరితః పిఞ్ఛబర్హాపీడం తై ర్లసన్ముఖం యస్య తటిదివామ్బరం యస్య అభ్రవ ద్వపు ర్యస్య తస్మై తే నౌమీత్యన్వయః. ౧

నిస్సీమమహిమత్వ మేవ కైముత్యన్యాయేన దర్శయన్ స్తౌతి (అస్యాపీతి.) అస్య మహ్యం ప్రదర్శితస్య పశుపాఙ్గజరూపస్యాపి వపుషో మహి మహిమాన మంతరేణ మనసా అంతరింద్రియేణ

(వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

నేశేమహి త్వవసితుం మనసాఽన్తరేణ సాక్షాత్తవైవ కిము తాత్మసుఖానుభూతేః. ౨

జ్ఞానే ప్రయాస ముదపాస్య నమన్త ఏవ జీవన్తి సన్ముఖరితాం భవదీయవార్తామ్,
స్థానే స్థితా శ్శ్రుతిగతాం తనువాఙ్మనోభి ర్యే ప్రాయశోఽజితజితోప్యసి తై స్త్రిలోక్యామ్. ౩

మనసావ్యవసితుం అధ్యవసితుం కోఽపి బ్రహ్మాపి సన్నహ మపి నేశే న ప్రభవామి, కింపున రాత్మనః, పరమాత్మన స్సుఖానుభూతే రనుకూలజ్ఞానస్వరూపస్య తవ మహిమాన మవసితుం నేశ ఇత్యన్వయః. కిం తద్వపుషో మహిత్వం య దవసితుం న ప్రభవ తీత్యపేక్షాయాం తద్వాచామగోచర మిత్యభిప్రాయే ణాస్మదాదివపుషో వైలక్షణ్యమాత్రం వేద్మీతి తద్వపు ర్విశినష్టి-మదనుగ్రహస్య మయ్యనుగ్రహో యస్య మత్ప్రార్థనాం సఫలీకర్తు ముపాత్త స్యేత్యర్థః. స్వేచ్ఛామయస్య స్వేచ్ఛాత ఆగతః స్వేచ్ఛామయః "తత ఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చేతి" మయట్, స్వేచ్ఛామాత్రపరిగృహీతస్య నత్వస్మదాదిజీవవపుర్వ త్కర్మాయత్తస్యేత్యర్థః. కించ న తు భూతమయస్య అభూతసంఘసంస్థానరూపస్య "న భూతసఙ్ఘ సంస్థానో దేహోఽస్య పరమాత్మన" ఇతి వచనార్థోఽత్రానుసంధేయః, శుద్ధసత్త్వమయస్యేతి భావః. ౨

నను మాం మోహయితుం ప్రవృత్తః పరాజిత శ్చ త్వం మచ్ఛరణాగతిమాత్రేణ కథం మా మజితం జేతు ముద్యుఙ్క్షే కిఞ్చ జీవస్వరూప మపి సుఖానుభూతిరూప మేవాతః ప్రకృతివియుక్తతత్స్వ రూపావస్థితిరూపకైవల్యాయ తదుపాసన మేవ కురు, కిం మచ్ఛరణవరణే నేత్యత ఆహ (జ్ఞాన ఇతి.) జ్ఞానే జ్ఞానయోగే ప్రకృతివివిక్తప్రత్యగాత్మోపాసనయోగే ప్రయాసం త్యక్త్వా నమంత ఏవ శరణాగతా ఏవ త్వా మేవ త్వన్మాయాతరణసాధనత్వేన అధ్యవస్యంతీతి యావత్ ఉపాయవాచిశరణాదిపదస్థానే నమశ్శబ్దప్రయోగో దృష్టచరః "ద్రౌపద్యా సహితా స్సర్వే నమశ్చక్రు ర్జనార్దన" మితి స్థానే స్వస్వవర్ణా శ్రమానురూపధర్మానుష్ఠానరూపే త్వదాజ్ఞారూపత్వేన ప్రపన్నై రప్యనతిలఙ్ఘ్యే స్థానే స్థితా, స్తన్వాదికరణ త్రయేణ సద్భిః, ప్రకటితాం భవదీయవార్తాం త్వత్కథాం శ్రుతిగతాం శ్రవణపథం ప్రాప్తాం యే జీవ న్త్యుపజీవంతి భవదీయవార్తా మేవ ధారకీకుర్వంతీత్యర్థః. హేఽజిత తై రప్యజితోఽపి త్వ మితి సంబోధనాభిప్రాయః, తై రుక్తవిధై స్త్రిలోక్యాం త్రిలోక్యంతర్భూతై రైహికాముష్మికవిషయే ష్వసితైః షిఞ్ బంధనే అనాసక్తైః ప్రాయశ స్త్వం జిత ఏవ త్వద్వశీకారోపాయ ఇతి భావః. జ్ఞానే ప్రయాస ముదపాస్యేత్యనేన జ్ఞానయోగః కేవలప్రయాసమాత్రఫలో న తు పురుషార్థపర్యవ సాయీతి సూచితం "సర్వే చ్యవనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధ స్తు మోక్షభాగితి" కేవలినోఽపి చ్యవనధర్మాత్వాభి ధానా దితి భావః. ౩

శ్రేయ స్సృతిం భక్తి ముదస్యతే విభో క్లిశ్యన్తి యే కేవలబోధలబ్ధయే.
తేషా మసౌ క్లేశలవోఽవశిష్యతే నాన్య ద్యథా స్థూలతుషావఘాతినామ్. ౪

పురేహ భూమ న్బహవోఽపి యోగిన స్త్వదర్పితేహా నిజకర్మలబ్ధయా,
విబుధ్య భక్త్యైవ కథోపనీతయా ప్రపేదిరేఽఞ్జోఽచ్యుత తే గతిం పరామ్. ౫

తథాఽపి భూమ న్మహిమాఽగుణస్య తే విబోద్ధు మర్హత్యమలాన్తరాత్మభిః

నను తర్హి జ్ఞానయోగ శ్శాస్త్రైః కర్తవ్యతయా కిమర్థ ముచ్యత ఇత్యపేక్షాయాం కైవల్యార్థ జ్ఞానయోగస్య పురుషార్థపర్యవసాయిత్వేఽపి భక్తియోగానుగ్రాహకతయానుష్ఠితస్య తత్పర్యవసాయిత్వ మస్త్యేవేతి సూచయన్ ప్రపత్తియోగవ ద్భక్తియోగ స్యాపి త్వద్వశీకరణోపాయత్వ మస్తీత్యాహ (శ్రేయస్సృతి మితి.) హే విభో శ్రేయస్సృతిం శ్రేయసః స్రుతిః స్రవో యస్యా స్తాం త్వన్మాయా తరణద్వారా నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానందరూపత్వాత్ప్రాప్తిరూపశ్రేయసో దోగ్ధ్రీం తే తవ భక్తి ముదస్య త్యక్త్వా కేవలప్రత్యగాత్మానుభూతిలబ్ధయే కైవల్యాయ యే క్లిశ్యంతి సాక్షా న్ముక్తిసాధనభూతాం త్వద్భక్తిం తదనుగ్రాహకం జ్ఞానయోగం చ విహాయ కేవలకైవల్యార్థతయా జ్ఞానే క్లిశ్యంతీత్యర్థః. తేషా మసౌ క్లేశలవోఽవశిష్యతే న త్వన్యత్ఫలం. క్లేశలవేతి పాఠే క్లేశం లాత్యాదత్త ఇతి క్లేశలః. క్లేశావహో వ్యాపార ఇత్యర్థః. అంతస్సారభూతతండులకరణరహితాన్ స్థూలధాన్యాభాసాన్ తుషా నవఘ్నంతీతి తథా తేషాం యథా తద్వత్. ౪

నను భక్త్యా ముక్తః కశ్చిత్కిం దృష్టచర ఇత్యపేక్షాయాం న కేవలం కశ్చిదేవ అపి తు బహవ ఇత్యాహ (పురేతి.) హే భూమన్ నిఖిలానందరూప ఇహ లోకే బహవః పురుషాః యోగినః భక్తియోగానుగ్రాహకత్వయా తాత్పర్యేణ యుక్తాః త్వయ్యర్పితా ఈహా చేష్టా వర్ణాశ్రమానుగుణ ధర్మానుష్ఠానరూపా చేష్టా యై స్తథాభూతాః. నిజకర్మభిః వర్ణాశ్రమానుగుణై స్స్వకర్మభి ర్లబ్ధయా నిష్పన్నయా యద్వా త్వదర్పితేహాః ఈహా ఫలలిప్సా, ఫలాభిసంధిరహితా ఇత్యర్థః. నిజకర్మభి ర్లబ్ధయా అనేన ఫలాభిసంధిరహితవర్ణాశ్రమధర్మ ఉపగృహీతత్వ ముక్తం, కథోపనీతయా నిత్యం త్వత్కథాశ్రవణాదిభిః ప్రత్యక్షరూపతాం ప్రాపితయా భక్త్యైవ విబుధ్య యథావస్థితస్వరూపస్వభావం త్వాం జ్ఞాత్వా దృష్ట్వేతి యావత్ "భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహ మేవం విధోఽర్జున జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చేతి" భగవదుక్తేః, హే అచ్యుత భక్తా న్నచ్యావయ తీత్యచ్యుతేతి సంబోధనాభిప్రాయః. పరాం గతిం ముక్తిం ప్రపేదిరే. ౫

నను నేశే మహిత్వవసితు మితి మన్మహిమా మదనుగ్రహపూర్ణపాత్రభూతేన నాపి త్వయా దురవబోధత్వా దితరై ర్దురవబోధః, కైము త్యన్యాయేనోక్తః. అత్ర తు విబుధ్య భక్త్యేతి సుఖావబోధ్య

(వత్సాపహారిణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

అవిక్రియా త్స్వానుభవా దరూపతో హ్యనన్యబోధ్యాత్మతయా న చాన్యథా. ౬

గుణాత్మన స్తేఽపి గుణా న్విమాతుం హితావతీర్ణస్య క ఈశిరేఽస్య,

ఉక్తః. పథ మేత ద్విరుద్ధం వదసీత్యత్రాహ (తథాపీతి.) హేభూమన్ యద్యపి అగుణస్య ప్రాకృత గుణరహితస్య తవ మహి మహత్త్వ మమలాంతరాత్మభి స్సనకాదిభి ర్మత్ప్రభృతిభిః కర్తృభి ర్విబోద్ధుం తేషాం బోధగోచరీభవితుం మార్హతి నార్హతి. తథాప్యవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధు మర్హత్యేవేత్యనుషజ్యతే, న చాన్యథా పరిచ్ఛిన్నత్వాదిరూపేణ నార్హతి అవిక్రియాత్ వికారాభావాత్ అరూపతః. కర్మాయత్తశరీర సంయోగవియోగరహితత్వాత్ స్వయాథాత్మ్యానుభవా దనన్యబోధ్యాత్మతయా స్వేతరాబోధ్యస్వరూపతయా స్వసంవేద్యైకస్వరూపతయేతి యావత్. అవిక్రియా త్స్వానుభవా దరూపత ఇతి నిర్దేశాభావప్రధానాః. తృతీయార్థే పఞ్చమ్యార్షత్వాత్ అవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధు మర్హతి స్వరూపత స్స్వభావత శ్చ వికారరహితత్వేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన స్వరూపేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః. ప్రకృతే స్స్వరూపతో వికారాత్ పురుషస్య స్వరూపతః, తదభావేఽపి స్వభావత స్తత్సంభవాత్, ఏవం చ జీవవ త్స్వభావతో వికారి ... నారయిణ మరూపత ఇత్యుక్తం. కర్మాయత్తశరీరవియోగసంయోగప్రయుక్తో హి జీవస్య ధర్మభూతజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాత్మకో వికారః, అతో రూపాభావా దవిక్రియత్వేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః. జీవస్య రూపవత్త్వం చ స్వయాథాత్మ్యాననుభవప్రయుక్త మితి తదననుభవో వార్యతే, స్వానుభవా దత్యనేన స్వరూప స్యైవంవిధత్వా త్తన్మహిమాఽప్యవితరసాధారణత్వవేషేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః, యద్వా అవిక్రియా దిత్యనన్యబోధ్యాత్మతాయాం హేతుః. అవిక్రియా దిత్యత్ర హేతు రరూప ఇతి. తత్రాపి హేతు స్స్వానుభవా దితి అయ మర్థః, నిత్యం ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యానుభవా ద్ధేతోః పరాభిధ్యానమూలక కర్మాయత్తశరీరాభావా త్తత్సంయోగవియోగప్రయుక్తస్వభావవికారాభావా దచేతనవ త్స్వరూపవికారాభావా చ్చ స్వరూపత స్స్వభావతో వా వికృత స్యైవాన్యబోధ్యస్వరూపత్వా త్తదుభయాభావే నానన్య బోధ్యాత్మతయా జ్ఞాయత ఇతి అనన్యబోధ్యాత్మత్వరూపోఽయ మేకో మహిమా అమలాంతరాత్మభిః జ్ఞాయతే న తు స్వరూపస్వభావయో రియత్తా జ్ఞాయత ఇతి సముదాయార్థః. అమలాంతరాత్మభి స్సనకాదిభి స్మహి మా అక్షిః రపి మహత్త్వం విబోద్ధుం నార్హతీతి కేచి ద్యోజయంతి, తత్ర తథాపీ త్యస్యా న్వయాపత్తిః తేనాక్షేపపరిహారయోః ప్రతీతే ర్న ఈధ్యాహారప్రసఙ్గ శ్చ. ౬

న చాన్య థేత్యనేనాభిప్రేత మేవ వివృణోతి (గుణాత్మన ఇతి.) గుణానాం కల్యాణగుణానాం ఆత్మనః ఆశ్రయస్య తవ గుణాన్ అపిశబ్దా త్స్వరూప మపి విమాతు మియత్తయా పరిచ్ఛేత్తుం క

కాలేన యై ర్వా విమితా స్సుకల్పై ర్భూపాంసవః ఖే మిహికా ద్యుభాసః. ౭

తత్తేఽనుకమ్పాం సుసమీక్షమాణో భుఞ్జాన ఏవాత్మకృతం విపాకమ్,
హృద్వాగ్వపుర్భి ర్విదధ న్నమస్తే జీవేత యో ముక్తిపదే స దాయభాక్. ౮

పశ్యేశ మేఽనార్య మనన్త ఆద్యే పరాత్మని త్వయ్యపి మాయిమాయిని,
మాయాం వితత్యేక్షితు మాత్మవైభవం హ్యహం కియా నైచ్ఛ మివార్చి రగ్నౌ. ౯

ఈశిరే కే ప్రభవంతి న కేఽపీత్యర్థః. సత్యం పరత్వే నావస్థితస్య మమ గుణా నపి మాతుం నేశిరే నతు విభవస్థితస్యేతి శఙ్కాం వారయ న్విశినష్టి - అస్య జగతో. హితాయావతీర్ణస్య విభవాస్థిత స్యాపి విమాతుం నేశిరే, ఇతి భావః. క ఇత్యనేన బుద్ధికుశలా వివక్షితా స్త ఏవ దర్శయితుం క ఇత్యనేన వివక్షితా న్విశినష్టి (కాలేనేతి.) యై ర్మహతా కాలేనాపి భువః. పాంసవః తథా ఖే మిహికా హిమకణా స్తథా ద్యుభాసః, దివి నక్షత్రాదికిరణపరమాణవో విమితా విశేషేణ గణితా భవేయు స్తేఽపి క ఈశిర ఇత్యన్వయః. ౭

ఏవం భక్తిప్రపత్త్యో ర్భగవద్వశీకారసాధనత్వ ముక్త్వేదానీం ప్రపత్తే ర్విశేష మాహ (తదితి.) తస్మా ద్దురవబోధనిస్సీమమహిమత్వా త్త్వత్ప్రిపత్తి మంతరేణ త్వన్మాయాయా దుస్తరత్వా చ్చ కేవలం తన్వాదిభిః కరణైః తుభ్యం నమో విదధత్ శరణం కుర్వన్ తవానుకమ్పా మపరాధా నవేక్షణేన కేవల మనుజిఘృక్షారూపాం కృపాం సుసమీక్షమాణః, కృతాపరాధానా మపి ప్రపన్నానా ముత్తారికాం మన్వానః ఆత్మకృతం స్వకర్మసమ్పాదితం విపాకం సుఖదుఃఖాదిఫలం భుఞ్జాన ఏవ అనేన ప్రపన్నానాం ప్రారబ్ధాను భవమాత్ర మేవ కార్యం న తు భగవత్ప్రాప్తయే యత్నాంతర మితి సూచితం, యః పుమాన్ జీవేత స ముక్తిపదే దాయభాగంశభా గ్భవతి "అవిజ్ఞాతాః కుమారకా" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వత్కుమారప్రాయై ర్జీవై ర్నిత్యముక్తై స్సహ త్వదనుభవాత్మకం దాయం రిక్థం విభజ్యానుభవ తీత్యర్థ. ౮

ఇత్థ మభిష్టూయ స్వాపరాధం క్షమాపయితుం తావ న్నిరూపయతి (పశ్యేతి.) హేఈశ మమానార్యం దౌర్జన్యం పశ్య కిం తత్ యదహం మాయినా మాశ్చర్యయుక్తానా మపి మాయి న్యత్యాశ్చర్యశక్తియుక్తే అనంతే అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావే జగత్కారణభూతే పరమాత్మని మాయాం వితత్యాచ్ఛాద్య ఆత్మైశ్వర్య మీక్షితు, మైచ్ఛ మభిలషితవా నిత్యేతత్ అహం ఏవం త్వయి కుర్వ న్నహం కియా న్న కించి దతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః, యథాగ్నా వృద్ధిశాల్పిః జ్వాలా స్ఫులిఙ్గ స్తద్వత్. ౯

(వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

అతః క్షమ స్వాచ్యుత మే రజోభువో హ్యజానత స్త్వత్పృథ గీశ మానినః.
అజావలేపాన్ధతమోన్ధచక్షుషో హ్యేషోఽనుకమ్ప్యో మయి నాథవా నితి. ౧౦

క్వాహం తమో మహ దహం ఖచరాగ్నివార్భూసంవేష్టితాణ్డఘటస ప్తవిత స్తికాయః.
క్వేదృ గ్విధావిగణితాణ్డపరాణుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్య చ తే మహిత్వమ్ ౧౧

మమ యుక్త మేవైత దితి వద న్నపరాధం క్షమాపయతి (అత ఇతి.) హేఽచ్యుత రజోభువః రజసా జాతస్యాత ఏవాజానత స్త్వన్మహి మితి శేషః. త్వత్తః పృథ గీశ మాత్మానం మాం మన్వానస్య అజో బ్రహ్మేతి యోఽవలేపః గర్వః స ఏవాంధం తమ స్తేనాంధీభూతే చక్షుషి యస్య ఏవంవిధస్య దౌర్జన్యం యుక్త మేవేతి భావః. అతః దౌర్జన్యం క్షమస్వ. క్షమాప్రకార మాహ మయి నాథవా మద్భృత్య ఏవాత ఏషోఽప్యనుకమ్ప్య. ఇతి మత్వా క్షమ స్వేత్యన్వయః. ౧౦

నన్వండాధిపతి స్త్వ మీశ్వర ఏవ న తు పృథ గీశమా న్యతో న మయాఽనుకమ్ప్య స్తత్రాహ (క్వాహ మితి.) తమః ప్రధాన మహ మహజ్కారో భూతాదిః ఖ మాకాశః తచ్చరో వాయు శ్చ వాక్ జలం తమ ఆదిభిః వేష్టితే అండఘటే స్వమానేన స ప్తవిత స్తిపరిమితః కాయో యస్య సోఽహం క్వ ఏవంభూతస్య మమ మహిత్వం కియత్ న కించి దపి అతితుచ్ఛ మితి భావః. క్వచ తవ మహిత్వం కథంభూతస్య ఈదృగ్విధాని యా న్యవిగణితా న్యసఙ్ఖ్యాతా న్యండాని తా న్యేవ పరమాణవ స్తేషాం చర్యా భ్రమణం తదర్థం వాతాధ్వానో గవాక్షా ఇవ రోమవివరాణి యస్య తస్య తవ. అత్ర తమ ఆదిషు పూర్వపూర్వాపేక్ష యోత్తరోత్తరా ణ్యంతరాన్యావరణాని విజ్ఞేయాని. వార్భ్వేత్యత్ర వ్యతివారాం విశేషణం వారి చ తాని భూతాని చ వార్భూణి అగ్నే రుత్పన్నాని వారిచేత్యర్థః. బహుళ గ్రహణా ద్విశేష్య స్యాపి పూర్వనిపాతః. తత స్తమ ఆదీనాం ద్వంద్వః. న తు వార్భిః. భువా పృథ్వ్యా చ సంవేష్టిత ఇత్యర్థః. వైష్ణవే పురాణే భువ ఆవరణత్వాను క్తే రావరణానాం స ప్తత్వో క్తే శ్చ తథాహి "దశో త్తరేణ పయసా మైత్రేయాండం చ తద్వృతమ్ సర్వోఽమ్బుపరిధానోఽసౌ వహ్నినా వేష్టితో బహిః. వహ్ని శ్చ వాయునా వాయు ర్మైత్రేయ నభసా వృతః, భూతాదినా నభ స్సోఽపి మహతా పరివేష్టితః, దశో త్తరా ణ్యశేషాణి మైత్రేయైతాని స ప్త వై మహాంతం చ సమావృత్య ప్రధానం సము పస్థితమ్, అనంతస్య న తస్యాంతం సఙ్ఖ్యానం చాపి విద్యతే, తదనంత మసఙ్ఖ్యాతప్రమాణం చేతి వై యతః, హేతుభూత మశేషస్య ప్రకృతి స్సాపరా మునే" ఇతి దశో త్తరా ణ్యుత్తరో త్తరం దశగుణాధికా నీత్యర్థః. న చ ఖచరో వాయు రేక మావరణం తేన సహ తమ ఆదీని స ప్తేతి నిర్వాహః ఆకాశ స్యావరణత్వాభావప్రసఙ్గేన "వాయు ర్మైత్రేయ నభసాఽఽవృత" ఇత్యుదాహృతవచనవిరోధాప త్తేః తస్మా ద్యథోక్త ఏవార్థః. అతోఽతితుచ్ఛత్వా త్త్వయానుకమ్ప్యోఽహ మితి భావః. ౧౧

ఉత్క్షేపణం గర్భగతస్య పాదయోః కిం కల్పతే మాతు రధోక్షజాగసే,
కి మస్తి నాస్తి వ్యపదేశభూషితం తవా స్తి కుక్షేః కియ దప్యన న్తః. ౧౨

జగ త్త్రయాన్తోదధిసంప్లవోదే నారాయణ స్యోదరనాభినాళాత్,
వినిర్గతోఽజ స్త్వితి వా జ్న వై మృషా కిం త్వీశ్వరత్వ న్న వినిర్గతోఽస్మి. ౧౩

నారాయణ స్త్వం నహి సర్వదేహినా మాత్మాఽస్యధీశోఽఖిలలోకసాక్షీ,

అపి చ హేఅధోఽక్షజ గర్భగతస్య శిశోః పాదయో రుత్క్షేపణ మాఘాతః కి మ్మాతు రాగసేఽపరాధాయ భవతి న భవత్యేవేత్యర్థః. విషమోఽయం దృష్టాంతః తవ మద్గర్భస్థ త్వాభావా దిత్యత్రాహ (కి మితి.) తవ కుక్షే రంతః బహిః కియ దపి కించి న్మాత్ర మపి అస్తి నాస్తీతి వ్యపదేశ భూషితం. అస్తి నాస్తీతి వ్యవహారచిహ్నితం తద్వ్యవహారవిషయభూత మితి యావత్ చిదచిదాత్మకం జగ త్కి మస్తి న కించి దిత్యర్థః. చిద్వస్తున స్సతత మేకరూపత్వా త్సదాఽస్తీత్యేవ వ్యవహార భూషితత్వం అచిద్వస్తున స్తు సతతపరిణామిత్వాత్ పూర్వపూర్వావస్థాం విహాయోత్తరోత్తరావస్థాపత్త్యా పూర్వపూర్వావస్థానాం నాస్తీతి వ్యపదేశభూషితత్వా త్తత్వ మనుగంతవ్యం. అత స్సర్వస్య తత్కుక్షిగతత్వేన మమాపి తథాత్వా న్మాతృవ న్మదపరాధ స్సోఢవ్య ఇతి భావః ౧౨

కించ విశేషత స్త్వత్త ఏవ మమ జన్మ ప్రసిద్ధ మిత్యాహ (జగదిత్యాది.) జగ త్త్రయస్యాంతే ప్రళయే య ఉదధీనాం సంప్లవ స్సంశ్లేష స్తస్మి న్నుదే ఉదకే నారాయణ స్యోదరే నాభి స్తస్యా నాళా దజో వినిర్గత ఇతి జనవాక్ సా తు మృషా మిథ్యా న భవతి కిం త్వయ్యుక్తైవ వై నిశ్చితం. తథాహి హేఈశ్వర త్వత్ త్వత్తః, వినిర్గత ఉత్పన్నో నాస్మి కిం న్వపి తూత్పన్న ఏవేత్యర్థః. ౧౩

తర్హ్యస్తు భవా న్నారాయణపుత్ర స్తథాపి మమ కి మాయాతం తదాహ (నారాయణ స్త్వ మితి.) నహీతి కాక్వా త్వ మేవ నారాయణ ఇత్యుపపాదయతి. కుతోఽహం నారాయణ ఇతి చే త్తత్రాహ యత స్సర్వదేహినా మాత్మాఽసి నారం జీవసమూహః స్తస్యాయన మాశ్రయ స్స్వా వాయనం యస్య సః త్వ మేవ సర్వదేహినా మాశ్రయత్వా త్సర్వశరీరకత్వేన తదాశ్రయకత్వా చ్చ నారాయణ ఇతి భావః. హేఅధీశ త్వం నారాయణో న హీతి పూర్వః కాకుః కుతః యతః అధీశః ప్రవర్తకః నారస్య. అయనం ప్రవృత్తి ర్యస్మా త్స తథేతి కించ. త్వ మఖిలలోకసాక్షీ అఖిలం లోకం సాక్షా త్పశ్యతీతి తథా అతో నార మేషి జానాసీతి నారాయణః "ఇణ్ గతౌ" గత్యర్థా బుధ్యర్థాః నంద్యాదిత్వా త్కర్తరి ల్యుః. నన్వేదం నారాయణపదవ్యుత్పత్త్యా భవే దేవం తత్త్వన్యథాప్రసిద్ధ

(వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

నారాయణోఽఙ్గం నరభూజలాయనా త్తచ్చాపి సత్యం న తవైవ మాయా. ౧౪

తచ్చే జ్జలస్థం తవ సజ్జగద్వపుః కిం మే న దృష్టం భగవం స్తదేవ.

తథాహి "అపో నారా ఇతి ప్రోక్తా అపో వై నరసూనవః అయనం తస్య తాః. ప్రోక్తా స్తేన నారాయణ స్మృత" ఇత్యత్రాహ (నారాయణోఽఙ్గ మితి.) నరః పరమాత్మా "జహ్ను ర్నారాయణో నర" ఇతి నరశబ్దస్య భగవన్నామసు పాఠాత్ "రిజ్ క్షయే" న రీయతే న క్షీయతే న నశ్యతీతి నర ఇతివ్యుత్పన్ననరశబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తస్య నిత్యత్వస్య భగవ త్యవ్యమగతత్వా చ్చ, తత శ్చ నరా ద్భువాం జాతానాం జలానా మయనా ద్యో నారాయణః ప్రసిద్ధః, సోఽపి తవైవాఙ్గం మూర్తిః రాహో శ్శిర ఇతివ త్తవాఙ్గ మిత్యభేదసంబంధే షష్ఠీ, సోఽపి త్వ మేవేత్యర్థః. నన్వహ మేవ నారాయణ శ్చే "ద్విశ్వం నారాయణం దేవ మక్షరం పర" మిత్యాదిభి ర్వేదాన్తై ర్విశ్వసమానాధికృతత్వేన ప్రతీయమానస్య విశ్వవ్యాపకస్య కథం విశ్వాంతర్భూతజలమాత్రపర్తిత్వ మత ఆహ (తచ్చాపి సత్య మితి.) తవ విభో రపి జలాశ్రయిత్వం తత్సత్య మబాధిత మేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి ప్రదర్శయతి (నతు మాయేతి) తజ్జల శాయిత్వం న మాయా న మృషా కింతు సత్య మేవేత్యర్థః. "అణో రణీయా న్మహతో మహీయాన్ ఏష మ ఆత్మాఽన్తర్హృదయేఽణీయాన్ వ్రీహే ర్వా యవా ద్వా సర్షపా ద్వా శ్యామాకాద్వా శ్యామాకతండులా ద్వా ఏషమ ఆత్మాఽన్తర్హృదయే జ్యాయా న్పృథివ్యా జ్యాయా నన్తరిక్షా జ్జ్యాయాన్ దివో జ్యాయా నేభ్యో లోకేభ్యః. ఉభేఽస్మి న్ద్యావాపృథివీ అంత రేవ సమాహితే ఉభా వగ్ని శ్చ వాయు శ్చ సూర్యాచంద్రమసా వుభౌ విద్యున్నక్షత్రాణి యచ్చాస్యేహాస్తి యచ్చ నాస్తి సర్వం తదస్మిన్ సమాహిత" మిత్యాదిభి రవగతం స్వరూపతో రూపత శ్చ అణో రణీయ స్త్వం మహతో మహత్తరత్వం చేత్యుభయం జగన్నిర్మాణోపాసనాద్యుపయుక్తతయా జీవహృదయగుహాది ష్వవస్థితస్య సర్వశక్తే స్తవోపపన్న మితి జలశాయిత్వ మబాధిత మేవేత్యర్థః. ౧౪

ఏవం చతుర్ధా నారాయణశబ్దవ్యుత్పత్తి ర్దర్శితా. నరాణా మాత్మత్వా దధీశత్వా చ్చాఖిలలోక సాక్షిత్వా చ్చ జలాశయనత్వా చ్చ నారాయణ ఇతి. అస్త్వేవం న మయ్యేతాని ప్రవృత్తినిమిత్తాని దృష్టానీతి నాహం నారాయణ ఇత్యపేక్షాయాం తత్ప్రవృత్తినిమిత్తచతుష్టయ మపి త్వయ్యేవాస్తీ త్యనుభవేన దర్శయతి (తచ్చే దిత్యాదినా) సంతి విద్యమానాని జగన్తి యస్మిన్ తత్తవ వపు స్సృష్ట్యాదౌ జలస్థం చేత్ త్వం నారాయణ ఏవేత్యర్థః. సజ్జగదిత్యనేన సర్వజగద్ధారకత్వరూపతదాత్మత్వ మాద్యం ప్రవృత్తినిమిత్తం తస్మి న్ప్రదర్శితం. జలస్థ మిత్యనేన తురీయం తవే త్యనేన తవాపి కుక్షిస్థాఖిలచిదచిదాత్మకలోకస్య వక్ష్యమాణస్య సర్గోపయుక్తప్రవర్తకత్వం సాక్షిత్వం చేత్యుభయం వివక్షితం. తవ జదీశస్య అఖిలలోక

కింవా సుదృష్టం హృది మే త దేవ కింనో సప ద్యేవ పున ర్వ్యదర్శి. ౧౫

అత్రై9వ మాయాధమనావతారే హ్యస్య ప్రపంచస్య బహి స్స్ఫుటస్య
కృత్స్నస్య చాన్తర్జఠరే జనన్యా మాయాత్వ మేవ ప్రకటీకృతం తే. ౧౬

యస్య కుక్షౌ విదం సర్వం సాత్మం భాతి యథా తథా,
త త్త్వయ్యపి హ త త్సర్వం కి మిదం మాయయా వినా. ౧౭

సాక్షిణ శ్చేత్యర్థః. చే దితి యద్యర్థక మవ్యయం, యదిశబ్ద శ్చ సంభావనాయాం. సా చ క్రియాను యోగ్యతాధ్యవసాయరూపా జలస్థం శేషజలాశ్రస్థితివిషయక మదధ్యవసాయవిషయం చేదిత్యర్థః. తత్ర స్వానుభవ మేవ కాక్వా విశదయతి - హే భగవన్ తదేవ జలస్థ మేవ వపు ర్మే మయా న దృష్టం కిం దృష్ట మేవేత్యర్థః. యజ్జలస్థం తదేవ మే హృది నేత్యనుషజ్గః. న సుదృష్టం కిం సుదృష్ట మేవేత్యర్థః. పున స్సప ద్యేవ తదైవ నో వ్యదర్శి తిరోధాపితం న కిం త్వయేతి శేషః. నో వ్యదర్శీ త్యనేన తత్ర ప్రత్యభిజ్ఞా ప్రమాణత్వే నోపన్యస్తా. ౧౫

నను యజ్జలస్థం యచ్చ భవతా జలే హృది చ దృష్టం య చ్చ తిరోభూతం తద్వపు రనిరుద్ధమూర్తే ర్జగత్కారణభూత స్యైవ న తు మమాతో నాహం నారాయణ ఇత్యపేక్షాయా మేతదవతారదశాయా మపి త చ్చతుష్టయం త్వన్మాత్రాఽపి దృష్ట మేవేత్యాహ (అత్రై9వేతి.) హేమాయాధమన అస్మదాదికర్తృకమాయాం మోహనాత్మికాం ధమతి నిరస్యతీతి తథాభూత ప్రపన్నానాం ప్రకృతిసంబంధనివర్తకేతి వా బహిస్స్ఫుట స్యాస్య చిదచిదాత్మకస్య ప్రపఞ్చ స్యాస్మి న్నేవ అవతారే అంతర్జఠరే జనన్యాః ప్రదర్శనేనేతి శేషః, తే త్వయా మాయా త్వం విచిత్రశక్తిత్వం ప్రకటీకృత మేవ విఫలం జగ దల్పీయపి పత్కుక్షౌ జనన్యా దృష్ట మిత్యేతద్వచ స్త్వదీయ మగ్నినా సిఞ్చే దితివ దయోగ్యార్థప్రతిపాదక మితీయమాశఙ్కా, మాయాత్వం ప్రకటీకృత మిత్యనేన వ్యుదస్తా విచిత్రశక్తియుక్తత్వా త్తద్దర్శయితుం ప్రభు రేవ త్వ మితి భావః. ౧౬

తదేవ కాక్వా వివృణోతి (యస్యేతి.) ఇదం పరిదృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం సాత్మ మాత్మభ్యా మావాభ్యాం సహితం సర్వం యథా బహి ర్భాతి తథా తత్సర్వం త్వయ్యపి త్వజ్జఠరే భాత మితి శేషః, హేతి తదాశ్చర్యశక్తివిషయకవిస్మయద్యోతకం. ఇదం త్వజఠరే భానం మాయయా త్వదాశ్చర్యశక్త్యా వినా కిం తన్మూలక మేవేత్యర్థః. ౧౭

(వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

అద్యైవ త్వదృతేఽస్య కిం మమ న తే మాయాత్వమాదర్శితం
మేకోఽసి ప్రథమం తతో వ్రజసుహృద్వత్సాః సమస్తా అపి,
తావన్తోఽసి చతుర్భుజా స్తదఖిలైః సాకం మయోపాసితా
స్తావన్త్యేవ జగ న్త్యభూ స్త దమితం బ్రహ్మాద్వయం శిష్యతే. ౧౮

అజానతాం త్వత్పదవీ మనాత్మ న్యాత్మాత్మనా భాసి వితత్య మాయామ్,
సృష్టా వివాహం జగతో విధాన ఇవ త్వ మేషోఽన్త ఇవ త్రినేత్రః. ౧౯

న కేవలం జనన్యాః, మమాపి తథైవ విచిత్రశక్తి ర్దర్శితేత్యాహ (అద్యైవేతి.) అద్య త్వదృతే ఆధునికం త్వాం వినా అధునా గోపాలకావస్థావస్థితం త్వాం వినేత్యర్థః. అస్య త్వత్పూర్వోత్తరావస్థాద్వయం పశ్యతో మమ తే త్వయా మాయాత్వం విచిత్రశక్తిత్వం నాదర్శితం కిం దర్శిత మేవేత్యర్థః విచిత్రశక్తి మూలకం కిం కిం తవ దర్శిత మిత్యత్రాహ-ప్రథమం మయా వత్సవత్సపాపహరణదశాయా మేకోఽసి తత స్సమస్తా వ్రజసుహృదో గోపబాలా వత్సా శ్చాపి తత స్తావంతః యావన్తో వ్రజసుహృద్వత్సా స్తావంత శ్చతుర్భుజా అపి, కథంభూతాః మయా సహాఖిలై శ్చరాచరాదిభి రుపాసితాః తత స్తావంతి యావంత శ్చతుర్భుజా స్తావంతి జగ న్త్యభూః. తావంతి విరాడ్రూపా ణ్యాసీ రిత్యర్థః, ఇదం ప్రాగనుక్త మపి తదా దృష్ట మత్రోచ్యత ఇతి జ్ఞేయం. త త్తతోఽమిత మపరిచ్ఛిన్నం అద్వయం తుల్యవస్త్వంతరరహితం కృష్ణాత్మకం బ్రహ్మ శిష్యసే అవశిష్యసే. ౧౮

మయా సాక మఖిలై రుపాసితా ఇత్యుక్తం తత్ర నన్వహ మేవంవిధ శ్చే త్సర్వేషా మప్యేవం కిం న ప్రతీయే తత్రాహ (అజానతా మితి.) అనాత్మని దేహే ఆత్మాత్మనా ఆత్మభావేన దేహాత్మాభిమానస్వతంత్రాత్మాభిమానాదిహేతునా త్వత్పదవీం త్వద్యాథాత్మ్య మజానతాం భాసి కిం కృత్వా మాయా వితత్య తేషు మాయాం ప్రసార్య కథం భాసి జగత స్సృష్టా వహ మివ సృష్టౌ నిమిత్త భూతాయాం సృష్ట్యర్థ మితి యావత్, ఏవ ముత్తరత్రాపి. అహ మివ చతుర్ముఖ ఇవ విధానే రక్షణే ఏష త్వ మివ విష్ణు రివ అంతే సంహారే, త్రినేత్ర ఇవ రుద్ర ఇవ పృథ క్స్వతంత్ర ఇవ భాసి త్వత్పదవీం జానతాం తు బ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవాంతర్యామితయా తచ్ఛరీరకత్వేన విధానే తు సాక్షాత్స్వావతారరూపత్వేన భాసీత్యర్థః. మాయాశబ్ద స్త్వత్ర ప్రకృతిపరః, ప్రకృతిగుణా రజ ఆదీ న్వితత్యేత్యర్థః, న హి మాయా న్తు ప్రకృతిం విద్యా" దితి ప్రమాణవశా త్క్వాచి త్ప్రకృతిపరః. "మాయావయునం జ్ఞాన" మితి నిఘంటుపాఠా, న్మాయయా సతతం వేత్తీత్యభియుక్తప్రయోగా చ్చ క్వచి జ్జ్ఞానపరః. క్వచి చ్చ విచిత్రశక్తిపరః. "యోగమాయాం సమాదిశ" దితి భాగవతప్రయోగా దేవ "ఋతే మాయాం విశాలాక్షీ" మితి శ్రీరామాయణప్రయోగా చ్చ "జలం సంస్తభ్య మాయయేతి" జలస్తమ్భనశక్తౌ భారత ప్రయోగా చ్చ. తస్మా త్తత్ర తత్ర యథోచిత స్తదర్థో గ్రాహ్యః. ౧౯

సురే ష్వృషి ష్వీశ తథైవ నృష్వపి తిర్యక్షు యాద స్స్వపి తేఽజనస్య,
జన్మాసతాం దుర్మదనిగ్రహాయ ప్రభో విధాత స్సదనుగ్రహాయ. ౨౦

కో వేత్తి భూమన్ భగవ న్పరాత్మ న్యోగీశ్వరోతీ ర్భవత స్త్రిలోక్యామ్,
క్వవా కథం వా కతి వా కదేతి విస్తారయ న్క్రీడసి యోగమాయామ్. ౨౧

తస్మా దిదం జగ దశేష మసత్స్వరూపం స్వప్నాభ మస్తధిషణం పురుదుఃఖదుఃఖమ్,
త్వయ్యేవ నిత్యసుఖబోధతనా వనన్తే మాయాత ఉద్యదపి య త్స దివావభాతి. ౨౨

విధానే త్వ మిత్యేత దేవోపపాదయతి (సురేష్వితి) హేఈశ అజనస్య కర్మాయత్తోత్పత్తి రహితస్య తే తవ సురాదిషు జన్మ అవతారః. హేప్రభో విధాతః. దుష్కృతాం దుర్మదనాశాయ సాధూనా మనుగ్రహాయ చ భవతి. తత్ర సురేషూపేంద్రాదిరూపం జన్మ ఋషిషు నరనారాయణాత్మకం నృషు దాశరథ్యాదిరూపం తిర్యక్షు వరాహాదిరూపం యాదస్సు మత్స్యకూర్మాదిరూపమ్. ౨౦

అవతార ప్రసఙ్గా త్తేషాం జాతిప్రకారసఙ్ఖ్యా కాలనియమాభావం క్రీడైకప్రయోజనత్వం విచిత్రశక్తిమత్త్వం చాహ (కో వేత్తీతి.) అవతారదశాయా మపి స్వాసాధారణవిపులానందరూపత్వ షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వప్రశాసితృత్వయోగనిర్వాహకత్వాద్యప్రహాణప్రదర్శనార్థం భూమన్నిత్యాదిసంబోధన చతుష్టయం, భవత స్తవ ఊతీ ర్గతీ శ్చేష్టా త్రిలోక్యాం కః, పుమాన్ క్వవా కస్యాం జాతౌ కథం కేన ప్రకారేణ కతి కియత్సఙ్ఖ్యాకాః కదా కస్మిన్కాలే అవతారా ఇత్యేతచ్చ వేద నకోఽపి జానాతీత్యర్థః. కేవల మాశ్చర్యశక్తిం విస్తారయన్నేవం క్రీడసీతి మమ భాతీతి భావః ౨౧

కించాఽజానతా మహమాదిరూపేణ కేవలం త్వమేవ భాసి జగదపి విపరీతం భాతీత్యాహ (తస్మాదితి.) తస్మా త్త్వద్వ్యతిరిక్తస్వతంత్రవ స్త్వభావా న్నిత్యసుఖబోధతనౌ నిత్యానుకూలజ్ఞానరూపే త్వయ్యేవానంతే అపరిచ్ఛేద్యమహిమ్ని యన్మాయాతః త్వత్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానా, దుద్యత్ ఉత్పద్యమాన మపి యల్లీయమానం, అత స్త్వదపృథక్సిద్ధ మితి భావః. పురుభ్యో దుఃఖేభ్య ఉపరి బహువిధాని దుఃఖాని యస్మి న్స్వప్నాభం స్వప్నతుల్యం, సర్వత్ర దృష్టాంతదార్ష్టాంతికయో స్సాధర్మ్యే సతి వైధర్మ్యేణా భవితవ్య మన్యథా తయోరైక్యమేవ స్యాత్. తత్ర ఉభయానుగం సాధర్మ్య మనిత్యత్వరూపం స్వప్నే తు తత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వం తద్ద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వరూపం వైధర్మ్యం దార్ష్టాంతికే తు కాలాంతరేఽ ప్యవస్థాయిత్వం అనేకానుభావ్యత్వరూపం చేతి వివేకః, ఇదం చిదచిదాత్మక మశేషం జగ దసత్స్వరూప మపి అజానతాం స దివ భాతి సతతవికారవదపి తద్విపరీతవ దాభాతీత్యర్థః. ౨౨

(వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

ఏక స్త్వ మాత్మా పురుషః పురాణ స్సత్య స్స్వయంజ్యోతి రనన్త ఆద్యః,

---

యద్యపదిదం జగ న్మచ్ఛరీరభూతం మయ్యేవోత్పద్య లీయతే, తర్హి తద్గతదోషభాగహమప్య పన్నే వేత్యత స్త్వం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన బోధయతి (ఏక ఇతి.) సత్య స్స్వయంజ్యోతి రనంత ఇతి పదత్రయేణ "సత్యం జ్ఞాన మనంత" మితి జగత్కారణత్వేన లక్షితే సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టే వస్తుని విశేష్యాంశబోధకం వాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే. సత్యః నిర్వికారః. అనేనాచేతనా త్తత్సంసృష్టచేతనా చ్చ వ్యావృత్తిః. స్వయంజ్యోతిః, సఙ్కోచకాభావా న్నిత్యాసఙ్కుచితస్వయంప్రకాశస్వరూప ఇత్యర్థః, అనేన ముక్తజీవానాం వ్యావృత్తిః. తేషాం బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితప్రకాశత్వాత్ అనన్తః స్వరూపత స్స్వభావత శ్చ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః అనేన నిత్యసిద్ధజీవవ్యావృత్తిః. తేషాం స్వభావత ఆనన్త్యేఽపి స్వరూపత స్తదభావాత్ తత్ర సత్యత్వ మేవ వివృణోతి ఉపాధితోఽమృతో నిరఞ్జనోఽక్షర శ్చేతి. అమృత ఇతి చ్ఛేదః. జీవస్యోపాధితో మరణం నామ కర్మాయత్తదేహవియోగాత్మకం తద్రహిత ఇత్యర్థః, అమృత ఇత్యజాతత్వస్యాప్యుపలక్షణం. ఉపాధిత ఇత్యస్య కాకాక్షిన్యాయాన్ముక్త ఇత్యనేనాపి సంబంధః. ఉపాధితో ముక్తః నిత్యం కర్మాయత్తదేహసంబంధాన్ముక్తః. తత్ప్రీతికట ఇత్యయ ముపాధితోఽమృతత్వే హేతుః. నిరఞ్జనః పుణ్యపాపరూపాఞ్జనరహిత స్తత్ప్రీతిభటః, అనేన ప్రకృతిసంసృష్టజీవవ్యావృత్తిః స్పష్టీకృతా భవతి. అక్షర ఇత్యనేన షడ్భావవికారాత్మకక్షరణ స్వభావరహితవస్తువాచినా ప్రకృతేర్వ్యావృత్తిః స్పష్టీక్రియతే. ఆనన్త్యం వివృణోతి నిత్యః పూర్ణోఽద్వయ శ్చేతి. నిత్య ఇతి కాలపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః, పూర్ణ ఇతి దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్య ముచ్యతే "తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వ" మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వవస్తువ్యాపకత్వం తేన వివక్షితం, అతో దేశపరిచ్ఛేద వ్యావృత్తిః, స్పష్టైవ. అద్వయ ఇత్యనేన వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్య ముచ్యతే. అద్వయః అబ్రహ్మాత్మక ద్వితీయవస్తురహితః. సర్వస్య స్వాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేద రాహిత్య ముక్తం భవతి యద్వా అద్వయః స్వస్వరూపగుణాపేక్షయోత్కృష్టగుణయుక్తవ స్త్వంతర రహితః, నిరతిశయగుణయుక్తత్వమపి వస్తుపరిచ్ఛేదః. తత్రాద్యకల్పే స్వరూపస్యైవ సర్వశరీరకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం న తు గుణానా మిత్యవగంతవ్యం. ద్వితీయే తు నిరతిశయత్వం స్వరూపే గుణేషు చానుగత మిత్యుభయేషా మపి వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్య మితి వివేకః. ఏవం ప్రకృతిపురుషవ్యావృత్తస్య స్వరూపస్య కీర్తన మజస్రసుఖ ఇతి అజస్రం సతత మపరిచ్ఛిన్నం దుఃఖాసంభిన్న మితి యావత్ తత్సుఖం యస్య సః బహువ్రీహిణాఽవగతస్యాజస్ర సుఖస్యాన్యపదార్థసంబంధో రాహో శ్శిర ఇతివదభేదరూపః. కథమేవంవిధస్య మమాసత్స్వరూప

నిత్యోఽక్షరోఽజస్రసుఖో నిరఞ్జనః పూర్ణోఽద్వయో ముక్త ఉపాధితోఽమృతః ౨౩

ఏవంవిధం త్వాం సకలాత్మనా మపి స్వాత్మాన మాత్మాత్మతయా విచక్షతే,
గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సు చక్షుషా యే తే తరన్త్యేవ భవానృతామ్బుధిమ్. ౨౪

జగత్కారణత్వ మిత్యర్థ ఉక్త మాద్య ఇతి. ఆదౌ భవ అద్యః. ఏవం విధోఽపి జగత్కారణభూత ఇతి సాధ్యధర్మనిర్దేశః. అత్రోపపత్తి రుచ్యతే-ఏక ఆత్మా పురుషః పురాణ ఇతి "ఏక మేవాద్వితీయ" మితి స్థానప్రమాణేన తత్రేవాత్రాపి స్పష్టిదశావస్థనామరూపవిభాగనిబంధనప్రపఞ్చగతబహుప్రతిసంబంధితద విభాగనిబంధనైకత్వ మేకశబ్దేనోచ్యతే. నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయైకత్వవ్యపదేశా నర్హః. న విశేష్యాకారేణ కారణభూతః కింతు విశిష్టత్వాకారేణేతి భావః. ఆత్మే త్యనేన స్వశరీరభూత ప్రకృతిపురుషకాలాదిద్రష్టృత్వం వివక్షితం. స్వక్షేత్రస్య ద్రష్టా హ్యాత్మా "ఏత ద్యో వేత్తీతి" భగవదుక్తేః. యద్యపి సా క్షేత్రజ్ఞశబ్దవ్యుత్పత్తి స్తథాపి తత్పర్యాయతయా ప్రయుజ్యమాన స్యాత్మశబ్ద స్యాంతః ప్రవిశ్య ధారకవాచిన స్తత్పర్యంతతాఽత్ర వివక్షితా. అనేన నిమిత్తకారణత్వోపయుక్తం సర్వజ్ఞత్వం వివక్షితం. ఇద ముపాదానకారణత్వోపయుక్తసర్వశక్తిత్వ స్యాప్యుపలక్షణం. ఏక ఇత్యుపాదానాది కారణత్వం ప్రసాధితం. అథ నిమిత్తకారణత్వం సాధయతి - పురుషః పురాణః పురుషశబ్దే నాత్ర కర్తృత్వం వివక్షితం తస్యైవ కర్తృత్వదర్శనాత్ "కర్తా శాస్త్రార్థవత్త్వా" దితి సూత్రస్వారస్యా చ్చ. పురాణః పురా జగత్సృష్టేః పూర్వం వర్తమానః పురుషః జగత్కర్తేత్యర్థః. ౨౩

యత స్త్వ మేవం కారణభూతోఽత ఏవ "కారణం తు ధ్యేయ" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వా మేవంవిధం ధ్యాత్వా ముచ్యంత ఇత్యాహ (ఏవ మితి.) యే జనాః గురు రేవార్క స్సూర్యవ త్తమసోఽజ్ఞానస్య నివర్తకత్వా త్తథా రూపణం తస్మా దుపలబ్ధా యా ఉపనిష ద్వేదాంతః అత్రో పనిషచ్ఛబ్దేన తద్వాక్యార్థజ్ఞానం వివక్షితం, సైవ చక్షు స్తేనైవంవిధం త్వాం విచక్షతే చక్షి ర్దర్శనేఽపి వర్తతే పశ్యంతి గురుముఖా ద్వేదాంతవాక్యార్థం నిశ్చిత్య తన్మననపూర్వకం ప్రత్యక్షతాపత్తిపర్యంత రూపా ముపాసనాం యే కుర్వంతీతి భావః. కథంభూతం? కథం చ తత్రాహ- సకలాత్మనాం సర్వేషా మాత్మనా ముపాసకానాం చాంతరాత్మానం ఆత్మనా ముపాసకానా మాత్మతయా త్వచ్ఛరీరతయా. యద్వా. సకలాత్మనాం సర్వజీవానాం దేవమనుష్యాదీనాం యే ఆత్మనః దేవమనుష్యాదిశరీరాంతర్వర్తినో జీవా స్తేషా మప్యంతరాత్మతయా స్వాత్మాన ముపాసకానా మప్యంతరాత్మానం య ఇహ విచక్షతే త ఏవ భవానృతామ్బుధిం తరన్తీత్యన్వయః భవే. సంసారే యాన్యనృతాని తాన్యేవామ్బుధి స్తం "యథా సంపుష్పితస్య వృక్షస్య దూరా ద్గన్ధోవాతీ" త్యాదినా పుణ్యకర్మప్రస్తుత్య తత్ప్రతిసంబంధిని పాప 'ఏవమనృతా దాత్మానం జుగుప్సే' దిత్యనృతశబ్దః ప్రయోగా దనృతశబ్దః పాపకర్మవాచి, పాపత్వం చానిష్టసాధనత్వం ముముక్షోః స్వర్గాదిఫల స్యాప్యనిష్టత్వేన తత్సాధనకర్మా ప్యనృతశబ్దేన వివక్షితం. ఏవం చ పుణ్యపాపాని తరంతీత్యర్థః. ౨౪

(వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాఽజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

ఆత్మాన మేవాత్మతయా విజానతాం తేనైవ జాతం నిఖిలం ప్రపఞ్చితమ్,
జ్ఞానేన భూయోఽపి చ తత్ప్రలీయతే రజ్జ్వా మహే ర్భోగభవాభవౌ యథా. ౨౫

అజ్ఞానసంజ్ఞౌ భవబన్ధమోక్షౌ ద్వౌ నామ నాన్యౌ స్త ఋతేఽజ్ఞభావాత్,

యే విచక్షతే తే తరంతీత్యుక్తం అథ ప్రసఙ్గా ద్విపరీతానాం కా గతి ర్యది సంసృతి స్తర్హి క స్తన్నివృత్త్యుపాయ స్తత్రాహ (ఆత్మాన మితి.) అవిజానతా మితి చ్ఛేదః. ఆత్మానం పరమాత్మానం త్వా మాత్మతయైవ సర్వాంతరాత్మతయైవ అవిజానతాం తేనైవ తదవిజ్ఞానే నైవ నిఖిలం ప్రపఞ్చితం జాతం ప్రపఞ్చో జాతః సంసారః ప్రాప్త ఇత్యర్థః. దేహాత్మభ్రమస్వతంత్రాత్మభ్రమమూలకపరమాత్మాను పాసనాదినైవ సంసారః ప్రాప్త ఇత్యర్థః. త త్ప్రపఞ్చితం పునః జ్ఞానేన దేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వక పరమాత్మోపాసనాత్మకేన న ప్రతీయతే నశ్యతి నివర్తత ఇతి యావత్. పరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానా భావప్రయుక్తసంసారస్య జ్ఞానసద్భావే సతి నివృత్తౌ దృష్టాంత మాహ యథా రజ్జ్వా మధిష్ఠానభూతాయా మహే స్సర్పస్య యో భోగ శ్శరీరం తస్య భవాభవౌ భోగవిషయజ్ఞానోదయతల్లయౌ రజ్జుయాథాత్మ్య జ్ఞానప్రయుక్తౌ తద్వ ద్దేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకప్రత్యక్షతాప త్తిపర్యంతభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానాభావ తత్సద్భావప్రయుక్తౌ సంసారతన్మోక్షావిత్యర్థః. మృషావాదిన స్త్వత్ర రజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్త సర్పభ్రమ స్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానా న్నివర్తతే. ఏవ మపరమార్థభూతో బంధో బ్రహ్మాభిన్నే జీవే తత్త్వ మస్యాదివాక్యజన్మతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానమూలక స్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానా న్నివర్తత ఇతి వ్యాచక్షతే. తత్ర వాక్యార్థజ్ఞానస్య నివర్తకత్వానుపపత్తి స్తేన సత్యభూత స్యైవ బంధస్య నివృత్త్యనుపపత్తి శ్చ భాష్యాదిషు సప్తవిధానుపపత్తిప్రతిపాదనప్రకరణే ద్రష్టవ్యా. విస్తరభయా త్త్వత్ర న లిఖ్యతే. ౨౫

ఉక్తదృష్టాన్తే నాభిప్రేత మేవ దార్ష్టాంతికే పున ర్దృష్టాంతాంతరే ణానుగమయతి (అజ్ఞాన సంజ్ఞా వితి.) భవ స్సంసార స్తద్రూపో బంధ స్తస్మాన్మోక్ష శ్చేత్యేతౌ ద్వౌ అజ్ఞానసంజ్ఞౌ అజ్ఞాన ముక్తవిధపరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావః. సంజ్ఞా తదుపాసనాత్మకం జ్ఞానం తే అనయోః స్త ఇతి తథాభూతౌ అర్శ ఆదిత్వా న్మత్వర్థీయోఽచ్ సంబంధోఽత్ర హేతుహేతుమద్భావరూపః ఉపాసనాత్మక జ్ఞానాభావతత్సద్భావహేతుకౌ భవబంధమోక్షా విత్యర్థః. నాన్యౌ స్తః అన్యమూలకౌ న స్త ఇత్యర్థః. నామశబ్ద శ్శాస్త్రీయప్రసిద్ధిద్యోతకః. ఏవంస్థితే యథా అహని తరణౌ సూర్యే సతి తమ ఇవేతి శేషః. తదా అజ్ఞభావా దృతే దేహాత్మభ్రమస్వతంత్రాత్మభ్రమం వినా అజ్ఞభావం విహాయేత్యర్థః. అజస్రచితివిత్యజ్ఞానైకాకారే ప్రత్యగాత్మని కేవలే పరే పరస్మిన్నాత్మని పరమాత్మని విచార్యమాణే ప్రత్యగాత్మాంతరాత్మత్వేన

అజస్రచిత్యాత్మని కేవలే పరే విచార్యమాణే తరణా వివాహనీ. ౨౬

త్వా మాత్మానం పరం మత్వా పరమాత్మాన మేవ చ,
ఆత్మా పున ర్బహి ర్మృగ్య అహో అజ్ఞజనాజ్ఞతా. ౨౭

అన్తర్భవేఽనన్త భవన్త మేవ హ్యతత్త్యజన్తో మృగయన్తి సన్తః,
అసన్త మప్యన్త్యహి మన్తరేణ సన్తం గుణం తం కిము యన్తి సన్తః. ౨౮

వేదాంతవాక్యార్థవిచారపూర్వకం పరమాత్మ న్యుపాస్యమాన ఇత్యర్థః. తత్ప్రలీయత ఇత్యనుషఙ్గః. ప్రపఞ్చితం ప్రలీయత ఇత్యర్థః. ౨౬

అజ్ఞభావా దిత్యనే నోక్త మజ్ఞత్వ మేవ విశదయన్ విస్మయతే (త్వా మితి.) దేహాత్మభ్రమోఽహ మేవేశ్వర ఇత్యేవం స్వతంత్రాత్మభ్రమ శ్చేతి ద్వివిధోపి భ్రమో అనర్థహేతుతయా త్యాజ్యతయా చ తత్ర తత్రోచ్యతే. అత్రాప్యుభయవిధభ్రమ స్స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకత్వ ముక్త్వా విస్మయతే. పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం ఆత్మానం ప్రకృతిపురుషాంతఃప్రవేశేన తద్గతదోషాసంస్పర్శేన ప్రశాసనై ర్భర్తృత్వం. యథోక్తం భగవతా "ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః. యో లోకత్రయ మావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర" ఇతి ఏవ మత్యంతవిలక్షణ మపి త్వా మిత్యర్థః. ఏవంవిధం త్వా మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం మత్వా చ త్వర్థః. ఆత్మానం చ ప్రత్యగాత్మానం తు పర మన్యం దేహ మేవ మత్వేత్యర్థః. ఆత్మా పరమాత్మా పున ర్బహి ర్మృగ్యః మృగ్యత ఇత్యర్థః. అహో అజ్ఞజనానాం, ఇయ మజ్ఞతా నహి గృహే నష్టం వనే మృగ్యతా ఇతి భావః. వివేకిన స్తు జీవాంతరాత్మతయైవ త్వా ముపాసతే చ ఇతి భావః. ౨౭

ఇద మేవ దృష్టాంతముఖేన కాక్వా ఉపపాదయతి (అంతర్భవ ఇతి.) హేఽనంత సన్తో వివేకినః, అంతర్భవే భవతీతి భవో దేహ స్తన్మధ్యే అతత్ తదన్యార్థకో నఞ్ పరమాత్మనోఽన్య ద్వ్యష్టివపర్యంతం పఞ్చవింశతితత్త్వజాతం, త త్త్యజంతః తస్మి న్పరమాత్మాభిమానం త్యజంత స్తద్విలక్షణ మేవ ముక్తవిధం. భవంతం త్వాం మృగయంతి వివిచ్యోపాసత ఇత్యర్థః. 'సోఽన్వేష్టవ్య స్స విజ్ఞాసితవ్య' ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్ సంతః వివేకినః రజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానవంతః, అంతి సమీపే సంతత్త్వేనైవ ప్రతీయమానం గుణం రజ్జు మనంత మప్యహిం సర్పం కిము ప్రతియంతి సన్నిహిత స్యాపి విస్మరణే వ్యవహితాధ్యానే చాయం దృష్టాంతః, యథా వివేకిన స్సంనిహితే గుణేఽహి విలక్షణతయా ప్రతీయమానే న వ్యవహితసర్పబుద్ధిం కుర్వంతి. ఏవం జీవాంతరాత్మతయా సంనిహితే త్వయి జీవపర్యంతతత్త్వవిలక్షణతయా ప్రమితేన జడజీవబుద్ధిం కుర్వంతి కింతు తాం విహాయ స్వరూపత స్స్వభావత శ్చ తద్విలక్షణం త్వా మధ్యవస్యంత ఉపాసత ఇత్యర్థః. ౨౮

(వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

తథాఽపి తే దేవ పదామ్బుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీత ఏవ హి,
జానాతి తత్త్వం భగవన్మహిమ్నో న చాన్య ఏకోఽపి చిరం విచిన్వన్. ౨౯

తదస్తు మే నాథ స భూరిభాగో భవేఽత్ర వాఽన్యత్ర తు వా తిరశ్చామ్,
యేనాహ మేకోఽపి భవజ్జనానాం భూత్వా నిషేవే తవ పాదపల్లవమ్. ౩౦

అహోఽతిధన్యా వ్రజగోరమణ్య స్తన్యామృతం పీత మతీవ తే ముదా,
యాసాం విభో వత్సతరాత్మజాత్మనా యత్తృప్తయేఽద్యాపి చ నాల మధ్వరాః. ౩౧

నను కేచి దజ్ఞా స్సంత స్సంసరంతి, కేచిత్తు వివేకిన స్సంతో మా ముపాస్య తర న్తీత్యుక్తం క స్తర్హి వివేకావివేకహేతు రిత్యత్ర భవదనుగ్రహవిశేషభావాభావా వేవే త్యభిప్రాయే ణాహ (తథాపీతి.) యద్యపి కేచి దజ్ఞా స్సంసరంతి కేచి ద్వివేకిన స్సంత స్తరంతి తథాపి హేదేవ తవ, పదామ్బుజస్య ప్రసాదలేశేనాను, గృహీత ఏవ పుమాన్ ప్రణత్యాలమ్బనస్య పదామ్బుజద్వయస్య తత్ప్రాప్తి పాదమూలత్వాదేవ ముక్తిః భగవత స్తవ మహిమ్న స్తత్త్వం యాథాత్మ్యం జానాతి, అన్యోఽననుగృహీత స్తు ఏకోఽపి నిర్జనదేశస్థోఽపి చిర మపి విచిన్వన్, న చ నైవ జానాతి హి. ౨౯

క స్తర్హి మదనుగ్రహహేతు రిత్యత్ర త్వద్భక్తజనసఙ్గతివిశేష ఏవేత్యభిప్రయన్ త మేవాత్మనః ప్రార్థయతే (త దస్త్వితి) త త్తస్మాత్ త్వదనుగ్రహ స్యైవ వివేకహేతుత్వాత్, హేదేవ స భూరిభాగః, మహాభాగ్యః, మహాం స్తు కోసౌ యేన భాగ్యేనాహ మత్ర భవే చతుర్ముఖజన్మని. అన్యత్ర తు వా మనుష్యజన్మని కిం బహునా తిరశ్చాం మధ్యే వా భవజ్జనానాం కేనాపి ప్రకారేణ త్వదాభిముఖ్యార్హాణాం జనానాం మధ్యే ఏకోఽపి యః కశ్చి దపి భూత్వా తవ పాదపల్లవం నిషేవేనితరాం సేవే తావ న్మాం భవజ్జనాంతర్భూతత్వే నానుగృహాణేతి భావః. ౩౦

చతుర్ముఖజన్మతోఽపి యత్ర క్వచి త్త్వజ్జనసఙ్గి జన్మైవ శ్రేయ ఇత్యౌత్సుక్యే నందగోప గోపికాదీ నభినందతి స ప్తభిః (అహో ఇత్యాదిభిః.) వ్రజస్య గావో రమణ్యో గోప్య శ్చ అతిధన్యాః. కుత ఇత్యత్ర తా విశినష్టి. యాసాం వ్రజగోరమణీనాం స్తన్యామృతం వత్సరూపే ణాత్మజరూపేణ చ త్వయా పీతం విభో స్తవ తృప్తయే అధ్వరా స్సర్వే యజ్ఞా శ్చ నాలం న పర్యాప్తా స్తేన త్వయే త్యన్వయః. ౩౧

అహో భాగ్య మహో భాగ్యం నన్దగోపవ్రజౌకసామ్,
యన్మిత్రం పరమానన్దం పూర్ణం బ్రహ్మసనాతనమ్. ౩౨

తేషాం తు భాగ్యమహిమాఽచ్యుత తావ దాస్తా మేకాదశైవ హి వయం బత భూరిభాగాః,
ఏత ద్ధృషీకచషకై రసకృ త్పిబామ శ్శర్వాదయోఽఙ్ఘ్ర్యుదజ మధ్వమృతాసవం తే. ౩౩

త ద్భూరిభాగ్య మిహ జన్మ కి మప్యటవ్యాం యద్గోకులేఽపి కతమాఙ్ఘ్రిరజోఽభిషేకమ్,
యజ్జీవితం తు నిఖిలం భగవా న్ముకున్ద స్త్వద్యాపి యత్పదరజశ్శ్రుతిమృగ్య మేవ. ౩౪

నందాదీనాం భాగ్య మహో కుతః నిరతిశయానందం, సర్వవ్యాపకం, సనాతనం బ్రహ్మ మిత్ర మభూత్. ౩౨

హేఅచ్యుత తేషాం నందాదీనాం భాగ్యస్య మహిమా తావదాస్తాం, క స్త్వ మియ త్తయా వర్ణితుం శక్నుయా దిత్యర్థః, శర్వోఽహఙ్కారాధిష్ఠాతా. ఆదిర్యేషాం. మనోబుద్ధిచిత్తాధిష్ఠాతౄణాం చంద్రాదీనాం, తే వయ మేకాదశ చ స్వస్య చిత్తాధిష్ఠాతృత్వేఽపి మేఢ్రాధిష్ఠాతృత్వా చ్చ ఏకాదశేత్యుక్తం. ఏవం చతుర్దశ వయ మితి భావః. వయం మేఢ్రాదికర్మజ్ఞానేంద్రియోభయాధిష్ఠాతారశ్చ భూరిభాగా మహాభాగ్యవంతః వయ మిత్యాత్మాన మేవ బహుమన్యమాన స్యోక్తిః. ఏవం మనోబుద్ధ్యహఙ్కారోభయాధిష్ఠాతారః త్రయోదశ దేవా వివక్షితాః. కుతః, యస్మా దేషాం హృషీకా ణీంద్రియా ణ్యేవ చషకాణి తై స్తవాఙ్ఘ్రి రేవ ఉదజం కమలం తస్య మధు మకరంద స్తదేవామృతం స్వాదు ఆసవం మాదకం, పిబామః, ఏతదు క్తం భవతి. యథా ప్రత్యేకేంద్రియాభిమానినో వయం కీర్తిసౌగంధ్యా ద్యేకైకదేశ సేవినోఽపి కృతార్థా స్తథా సర్వేంద్రియై స్సర్వసేవినా మేతేషాం కిము వర్ణ్యతే భాగ్య మితి. ౩౩

యన్మయా ప్రార్థనీయం తదేత దేవేత్యాహ (త దితి.) యన్మయా ప్రార్థనీయం భూరిభాగ్యం తదేత దేవేత్యర్థః. కిం తత్ ఇహ మనుష్యలోకే యత్కిమపి మనుష్యజన్మ తత్రాప్యటవ్యాం, యత్ అహో సత్యలోకం విహాయాత్ర జన్మని జాతే కో లాభః. అత ఆహ. గోకులవాసినాం మధ్యేఽపి కత మస్య యస్య కస్యాపి అఙ్ఘ్రిరజసా అభిషేకో యస్మిన్ తత్ కతమం విశినష్టి. యస్య గోకులవాసినః కతమ స్యాపి జీవితం భగవా న్ముకుంద ఏవ ముకుందపర మేవ జీవన మిత్యర్థః. తస్య దుర్లభత్వ మాహ (అద్యాపీతి.) యస్య తవ పదరజః, కేవలం శ్రుతిభి ర్వేదాన్తైః మృగ్యత ఏవ న తు దృశ్యత ఇత్యర్థః. ౩౪

(వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

ఏషాం ఘోషనివాసినా ముత భవాన్ కిం దేవ రాతేతి న
శ్చేతో విశ్వఫలా త్ఫలం త్వదపరం కుత్రాప్యయం ముహ్యతి,
సద్వేషా దివ పూతనాఽపి సకులా త్వా మేవ దేవాపితా
యద్ధామార్థసుహృత్ప్రియాత్మతనయప్రాణాశయా స్త్వత్కృతే. ౩౫

తావ ద్రాగాదయ స్తేనా స్తావ త్కారాగృహం గృహమ్,
తావ న్మోహోఽఙ్ఘ్రినిగళో యావ త్కృష్ణ న తే జనాః. ౩౬

ప్రపఞ్చం నిష్ప్రపంచోఽపి విడమ్బయసి భూతలే,

ఇద మపి న ప్రార్థయే కింతు కమపి త్వత్సంబంధవిశేష మేవే త్యభిప్రయన్ యేన కేనాపి రాగద్వేషాద్యన్యతమేన త్వత్సంబంధమాత్రేణైవ నిరతిశయానందపురుషార్థభూతత్వత్ప్రాప్తౌ సత్యాం తతోఽన్య త్కిం ఫలం దాతుం వ్రజవాసి ష్వవతిష్ఠస ఇతి మన్మనో నితరాం ముహ్య తీత్యాహ (ఏషా మితి.) హేదేవ సకులా బకాసురాదిసహితా పాపిష్ఠాఽపి పూతనా, సద్వేషా దివ సతాం సాధూనాం వేషాదివ, సాధువేషానుకారమాత్రే ణై వేత్యర్థః. వస్తుతో జిఘాంసయాఽపీతి భావః. యం త్వా మేవ ప్రాపితా, యోఽయం భవా నేషాం ఘోషవాసినాం విశ్వస్య పురుషార్థభూతా స్త్వత్తోఽన్య త్పర ముత్కృష్టం ఫలం రాతా దాస్యతీతి నోఽస్మాకం చేతః కుత్రాపి క్వాపి సర్వత్ర ముహ్యతి విశ్వఫలభూత స్త్వం ప్రత్యక్షతోఽవతిష్ఠస ఏవ తత ఉత్కృష్టస్య ఫల స్యాభావా త్కిం దాస్యసీతి మచ్చేతో ముహ్య తీత్యర్థః. ఘోషవాసినో విశినష్టి. యేషాం ఘోషనివాసినాం ధామాదయ స్త్వత్కృతే త్వదర్థా ఏవేత్యర్థః. ధామ గృహం అర్థో ధనం తను ర్దేహః ఆశయో మనః. ౩౫

నను మత్ప్రాప్తిప్రతిబంధకరాగద్వేషాదిమతాపి మత్సంబంధవిశేషమాత్రేణైవ కథం మత్ప్రాప్తి స్తత్రాహ (తావ దితి.) హేకృష్ణ, తావ దేవ రాగాదయః స్తేనా శ్చోరాః భవంతి త్వత్ప్రాప్తి ప్రతిబంధకా భవంతి తథా తావ ద్గృహ మపి కారాగృహం బంధనాగారం మోహోఽపి తావ దేవ పాదశృఙ్ఖలం యావ త్తే తవ జనాః యేన కేనాపి ప్రకారేణ త్వత్సంబంధినో న భవంతి త్వదీయానాం తు రాగాదయోఽపి త్వన్నిష్ఠామోచకా ఏవేతి భావః. ౩౬

ఏవం మోహితచిత్తోఽపి పున రేవ మధ్యవ స్యామీ త్యభిప్రయ న్నాహ (ప్రపఞ్చ మితి.) నిష్ప్రపఞ్చోఽపి "నిష్క్రియం నిష్కల" మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ప్రాకృతశరీరతద్వ్యాపారరూపప్రపఞ్చరహితోఽపి మాయయా సఙ్కల్పేన ప్రపఞ్చం విడమ్బయసి అనుకరోషి. కి మర్థం హేప్రభో ప్రపన్నజన

ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహం ప్రథితుం ప్రభో. ౩౬

జానన్త ఏవ జానన్తు కిం బహూక్త్యా న మే ప్రభో,
మనసో వపుషో వాచో వైభవం తవ గోచరమ్. ౩౭

అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వం త్వం వేత్సి సర్వదృక్.
త్వమేవ జగతాం నాథో జగచ్చైత త్తవార్పితమ్. ౩౮

శ్రీకృష్ణవృష్ణికులపుష్కరజోషదాయిన్ క్ష్మానిర్జరద్విజపశూదధివృద్ధికారిన్
ఉద్ధర్మశార్వరహరక్షితిరాక్షసధ్రుగాకల్ప మార్కమర్హన్ భగవన్నమస్తే. ౪౦

సమూహ స్యానందసంతతిం ప్రథితుం ఆవిష్కర్తుం వర్ధయితు మితి యావత్ మమ త్వేవం నిశ్చయ
ఇతి భావః. ౩౬

నను మమ ప్రపఞ్చవిడమ్బనహేతుం తత్త్వ స్త్వం న జనీష ఇత్యత్రాహ (జానన్త ఇతి.)
యే జనా స్త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం జానంతి త ఏవ విడమ్బనహేతుం జానన్తు. మమ బహుభాషితేన
కిం న కిఞ్చి దపి సాధ్య మస్తీత్యర్థః. ఏవ మాత్మనోఽజ్ఞత్వ మావిష్కృతం పున స్సర్వోజనీన
మేత త్తు జానా మీత్యభిప్రాయ న్నాహ (మనస ఇతి.) తవ వైభవం మమ మన ఆదికరణత్రయస్య
గోచరం నేతి వర్తతే న గోచరం న విషయ మిత్యర్థః. వపుష ఇతి దృష్టాంతార్థం యథా వపుషో న
గోచరం తథా వాఙ్మనసయో రపీతి అథవా తవ వపుషోఽపి వైభవం వాఙ్మనసాగోచర మిత్యేవం సత్తు
జానామీత్యర్థః. ౩౭

అథ జిగమిషు రావయో స్తారతమ్యం సర్వజ్ఞ స్త్వ మేవ వేత్సీతి వద న్ననుజ్ఞాం పృచ్ఛతి
(అనుజానీహీతి.) హేకృష్ణ సర్వదృక్, హేతుగర్భ మిదం, తత్త్వా త్సర్వం వేత్సి జగతాం నాథ స్త్వం
న త్వహ మితి భావః. ఏత త్పరిదృశ్యమానం జగ త్తవ త్వయా అర్పితం ఉత్పాద్య స్వస్మి న్నేవ
విహిత మిత్యర్థః. న తు మమేతి భావః. అతో మా మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః. ౩౮

ఏవ మాత్మ ఖ్యాతిసంకోచనే నైవ తదానుజ్ఞాతః. పున ర్హర్షాతిశయా త్పరికృతావతారా
సాధారణధర్మై స్సంబోధయన్ పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ జగామేత్యాహ (శ్రీకృష్ణేతి ద్వాభ్యామ్.)
వృష్ణికులపద్మస్య ప్రీతిదాతృత్వేన సూర్యోపమా క్ష్మానిర్జరాః భూదేవాః యే ద్విజా స్తేషాం యద్వా
క్ష్మాయాః, నిర్జరాణాం దేవానాం ద్విజానాం పశూనాం య ఉదధివ ద్విస్తార స్తస్య వృద్ధిం కరోతీతి
తథాభూత తత్సముదాయవృద్ధికారిత్వేన చంద్రోపమా ఉద్ధర్మః. పాషండధర్మ స్స ఏవ శార్వరం తమః,
తద్ధరతీతి తథా అనేన హి ద్వయోపమా హేక్షితిరాక్షసధ్రుక్ క్షితౌ యే రాక్షసాః కంసాదయ ఉద్య
న్నేవ తేభ్యో ద్రుహ్యతీతి పున స్సూర్యోపమా సూర్యాద్యుపమాఽపి న్యూనేతి మత్వాఽఽహ అర్కం
అర్క మభివ్యాప్య సర్వేషాం సుమహాన్ పూజ్య హేభగవాన్ ఆకల్పం కల్పపర్యంతం తే తుభ్యం నమః. ౪౦

(బ్రహ్మణః స్వధామం ప్రతి నిష్క్రమణమ్)

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్యభిష్టూయ భూమానం త్రిః పరిక్రమ్య పాదయోః,
నత్వాఽభీష్టం జగద్ధాతా స్వధామ ప్రత్యపద్యత. ౪౧

తతోఽనుజ్ఞాప్య భగవాన్ స్వభువం ప్రాగవస్థితాన్,
వత్సా న్పులిన మానిన్యే యథాపూర్వసఖం స్వకమ్. ౪౨

ఏకస్మి న్నపి యాతేఽబ్దే ప్రాణేశం చాన్తరాత్మనః,
కృష్ణమాయాహతా రాజన్ క్షణార్ధం మేనిరేఽర్భకాః. ౪౩

కిం కిం న విస్మర న్తీహ మాయామోహితచేతసః,
యన్మోహితం జగత్సర్వ మభీక్ష్ణం విస్మృతాత్మకమ్. ౪౪

ఇతీత్థం సంబోధనైః పూర్వోక్తైశ్చ ధర్మై రభిష్టూయ జగద్ధాతా బ్రహ్మా భూమాన మపి లీలయా సఙ్కుచితవిగ్రహం భగవంతం పరిక్రమ్య పాదయో ర్నత్వా ప్రణమ్య స్వధామ సత్యలోకం ప్రత్యపద్యత జగామ. ౪౧

(తత ఇతి.) స్వస్మా ద్భువం చతుర్ముఖ మాజ్ఞాప్య అక్షిసఙ్కోచేనేతి శేషః. యథాపూర్వం, సఖాయో యస్మిన్ తత్స్వకం పూర్వాధిష్ఠితం పులినం ప్రత్యేవ వత్సా నానిన్యే. ౪౨

నన్వేతావంతం కాల మేతే కథం తత్రైవోపవిష్టాః. కథం వా తేషాం క్షుత్పిపాసాది విస్మరణం తత్రాహ (ఏకస్మి న్నితి ద్వాభ్యాం) అబ్దేఽపి యాతే ఆత్మనః ప్రాణేశం కృష్ణ మంతరా వినాఽపి ప్రియవిరహక్షణోఽపి వర్షాధికో భవతి తథాపి హే రాజన్ కృష్ణస్య మాయయా హతా మోహితాః క్షణార్ధం మేనిరే. ౪౩

భగవన్మాయయా మోహితాని చేతాంసి యేషాం తే అత ఏవ కిం కిం న విస్మరంతి, సర్వం విస్మర న్త్యేవ. యస్య మాయయా మోహితం జగ దభీక్ష్ణం పునః పునః విస్మృత ఆత్మైవ యేన త త్తథా కిముత క్షుత్పిపాసాదిక మితి భావః. ౪౪

ఊచు స్స్వసుహృదం కృష్ణం స్వాగతం తేఽతిరంహసా,
నైకోఽప్యభోజి కబళ ఏహీత స్సాధు భుజ్యతామ్. ౪౬

తతో హస న్హృషీకేశోఽభ్యవహృత్య సహార్భకైః,
దర్శయం శ్చర్మాజగరం న్యవర్తత వనా ద్వ్రజమ్. ౪౭

బర్హప్రసూనవనధాతువిచిత్రితాఙ్గః ప్రోద్దామవేణుదళశృఙ్గరవోత్సవాఢ్యః,
వత్సా న్గృణ న్ననుగగీతపవిత్రకీర్తి ర్గోపీదృగుత్సవదృశిః ప్రవివేశ గోష్ఠమ్. ౪౮

అద్యానేన మహావ్యాళో యశోదానన్దసూనునా,
హతో నీతా వయం చాస్మా దితి బాలా వ్రజే జగుః. ౪౯

రాజోవాచ—

బ్రహ్మ న్పరోద్భవే కృష్ణ ఇయాన్ ప్రేమా కథం భవేత్,
యోఽభూతపూర్వ స్తోకేషు స్వోద్భవే ష్వపి కథ్యతామ్. ౫౦

అత ఏవైవ మూచు రిత్యాహ (ఊచు శ్చేతి) తే త్వయా అతివేగేన స్వాగతం సమ్య గాగతం ఏకోఽపి గ్రాసః, త్వాం వినా అస్మాభి ర్నాభోజి న భుక్తః అత ఏవ హి సాధు అవిశేషేణ భుజ్యతా మితి. ౪౬

తతోఽర్భకసహితోఽభ్యవహృత్య భుక్త్వా వనా ద్వ్రజం ప్రతి, న్యవర్తత అజగామ. ౪౭

కథంభూతో న్యవర్తత తత్రాహ (బర్హేతి.) బర్హాదిభి ర్విచిత్రితా న్యఙ్గాని యస్య ధాతవో గైరికాదయః, ప్రోద్దామాః దాధ్మాయమానాః, యే వేణవః, దళాని చ తరుపర్ణాని వేష్టనీకృత్య ముఖవాయుపూరితాని శృఙ్గాణి చ తేషాం రవేణ యః ఉత్సవో హర్ష స్తేనాఢ్యః, వత్సాన్ గృణన్, హుఙ్కారాదిభిః ప్రేరయ న్నిత్యర్థః. అనుగై ర్వత్సపైః గీతా పవిత్రా కీర్తి ర్యస్య, గోపీదృశా ముత్సవరూపా దృశి ర్దర్శనం యస్య తథాభూతో గోష్ఠం ప్రవివేశ. ౪౮

తతో వ్రజే ఆగతా బాలా వత్సపాః జగుః జగదుః. కి మితి అద్యాస్మి న్నహ న్యనేనా, జగరో హతః. అస్మా న్మహావ్యాళముఖా ద్వాయు, మనేన నీతాః. వ్రజం ప్రాపితా శ్చేతి. ౪౯

వ్రజౌకసాం స్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యాబ్ద మన్వాహ మిత్యుక్తం పురస్తాత్ తత్ర స్నేహాధిక్య కారణం పృచ్ఛతి రాజా (బ్రహ్మ న్నితి.) స్వోద్భవే ష్వప్యపత్యేషు అభూతపూర్వః ప్రేమా స పరోద్భవే కృష్ణే కథ మభూ దితి ప్రశ్నః. కథ్యతాం తత్ర హేతుః, కథ్యతామ్. ౫౦

(భగవతిప్రాణినాం స్నేహాదిక్యవివరణమ్)

శ్రీశుక ఉవాచ—

సర్వేషామేవ జన్తూనాం నృప స్వాత్మైవ వల్లభః,
ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యా స్తద్వల్లభతయైవ హి. ౫౦

తద్రాజేన్ద్ర యథా స్నేహః స్వస్వకాత్మని దేహినామ్,
న తథా మమతాలమ్బి పుత్రవిత్తగృహాదిషు. ౫౧

దేహాత్మవాదినాం పుంసా మపి రాజన్యసత్తమ,
యథా దేహః ప్రియతమ స్తథా న హ్యను యే చ తమ్. ౫౨

దేహోఽపి మమతాభాక్చే త్తర్హ్యసౌ నాత్మవత్ప్రియః,

నవా అరే పత్యుః, కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియో భవతీ" త్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా పుత్రాదిషు ప్రేమా ఽఽత్మసఙ్కల్పాయత్తం తస్మిన్ స్నేవ సాక్షాత్పుత్రతా మాపన్నే సతి యుక్త మేవ ప్రేమాధిక్య మిత్యుత్తర మాహ (సర్వేషా మితి.) స్వాత్మా జీవాన్తరాత్మా పరమపురుష ఏవ నిరతిశయప్రియః. ఇతరే తు దేహాదిసమ్బన్ధ్యాదయో జీవపర్యన్తా స్తస్య పరమాత్మనో వల్లభతయైవ నిరతిశయప్రియత్వేనైవ హేతునా ప్రియాః. ౫౦

తస్మాత్ హేరాజేన్ద్ర దేహినాం నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసఙ్కల్పాయత్తప్రీతియుక్తానాం జీవానాం స్వస్వదేహే యా మమతా, తదవలమ్బి ప్రేమా యథా స్వస్వదేహే న తథా పుత్రాదిషు. అయం భావః, సాక్షాన్నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసంబంధాత్మని యా ప్రీతి ర్న సా దేహే జీవేన వ్యవహితత్వాత్ యా చ దేహే ప్రీతిః. న సా పుత్రే దేహాత్మభ్యాం వ్యవధానాత్ యా చ పుత్రే న సా విత్తే యా చ విత్తే న సా గృహాదిష్వితి. ౫౧

ఇదం చ దేహాత్మాభిమానతదనభిమానాని సాధారణ మనుభవసిద్ధ మిత్యాహ (దేహాత్మవాదినా మితి.) హేరాజన్యసత్తమ అపిశబ్దస్య దేహాత్మాభిమానరహితానా మపీతి భావః. తం దేహ మను దేహానుబంధినో యే ఇత్యర్థః. తే న తథా న దేహవ త్ప్రియా కింతు తారతమ్యే నేతి భావః. ౫౨

వివేకి ష్వేతావా న్విశేష ఇత్యాహ (దేహోపీతి,) మమతాభాక్ యేషాం దేహోఽపి మమతా

యజ్జీ ర్యత్యపి దేహేస్మిన్ జీవితాశా బలీయసీ ౫౩

తస్మా త్ప్రియతమ స్స్వాత్మా సర్వేషా మపి జన్మినామ్,
తదర్థ మేత త్సకలం జగ దేత చ్చరాచరమ్. ౫౪

కృష్ణ మేన మవేహి త్వ మాత్మాన మఖిలాత్మనామ్,
జగద్ధితాయ సోఽప్యత్ర దేహీవాభాతి మాయయా. ౫౫

విషయః న త్వహంతావిషయ ఇతి భావః, తర్హి తేషా మసౌ మమతాభాగ్దేహః. నాత్మవ త్ప్రియః కింతు తతః కించి దూనప్రియ ఇత్యర్థః. సను వివేకినో దేహే సుతరాం ప్రీత్యభావః, కిం న స్యాత్ తత్రాహ యత్ యస్మా ద్దేహే జీర్య త్యపి విపత్తు ముద్యు క్త వత్యపి జీవితాశా బలీయసీ న జీర్ణతాం యాతి కింతు బలీయ స్యేవావతిష్ఠతే అతః కించి దూనప్రియ ఇతి భావః. ౫౩

అస్తు ప్రకృతే కి మాయాతం తత్రాహ (తస్మా దితి.) తస్మాత్ లోకపరిపాటే రేవం విధత్వాత్ జన్మినాం జననవతాం దేహభృతా మిత్యర్థః. ప్రియతమః కృష్ణ ఇతి శేషః. తత్ర హేతుః. స్వాత్మా స్వేషాం జీవానా మంతరాత్మా అత ఏత చ్చరాచరాత్మకం జగ త్సర్వం తదర్థ మేవ ప్రియం తదిష్టసంపత్త్యయ ఏవ ప్రియ మిత్యర్థః. "ఆత్మన స్తు కామాయే" తి శ్రుత్యనుగుణోఽయం నిర్దేశః. అర్థశబ్దః ప్రయోజనవాచీ ప్రయోజనం చేష్టసంపత్తిః తదిష్టసంపత్త్యయ ఏవ ప్రియ మితి యావత్ "న వా అర" ఇతి శ్రుతే స్త్వయ మర్థః. పతిపుత్రాదీనాం కామాయ కామసిద్ధ్యై తదభీష్టసిద్ధ్యై భార్యా పిత్రాదీ న్ప్రతి పతిపుత్రాదీనా మభీష్టసిద్ధ్యర్థం న పతిపుత్రాదయః, ప్రియా భవంతి అపి త్వాత్మనః త త్తత్పుత్రాదినిమి త్తభోగప్రదాతుః పరమపురుష స్యైవ సఙ్కల్పా త్తేషాం పతిపుత్రాదీనాం భార్యా పుత్రాదీ న్ప్రతి ప్రియత్వం భగవత్సఙ్కల్పాయ త్తం అస్యా భార్యాయా అయం పతిః అస్య పితు రయం పుత్రః ప్రియ స్స్యాదేత్యేవం భగవతా సఙ్కల్పితే సతి త త్తత్ప్రియం భవతీతి, ఏవం చ స్వస్య నిరతిశయ ప్రియరూపత్వాభావే సతీత రేషాం ప్రియాపహత్వాసంభవా త్తస్య త త్త్వం కైముత్యనయసిద్ధమ్. ౫౪

కృష్ణే పరమాత్మత్వసంశయం నిరాహ (కృష్ణ మితి.) ఏనం కృష్ణం అఖిలాత్మనాం ఆత్మాన మవేహి జానీహి. య ద్యయ మఖిలాత్మనా మాత్మా తర్హి కిమర్థం మానుషతా మాపన్న స్తత్రాహ మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన అత్ర లోకే గోపాదిషు దేహీవ కర్మాయ త్తదేహభృ దివాభాతి అవివేకినా మితి భావః. ౫౫

(భగవతి ప్రాణినాం స్నేహాధిక్యవివరణమ్)

వస్తుతో ఽజానతా మత్ర కృత్స్నం స్థాస్ను చరిష్ణు చ,
భగవద్రూప మపరం నాన్య దస్తీహ కించన. ౫౬

సర్వేషా మేవ ధాతూనాం భావార్థో భవతి స్మృతః.
తస్యాపి భగవా న్కృష్ణః కి మేత ద్వస్తు రూప్యతామ్. ౫౭

సమాశ్రితా యే పదపల్లవప్లవం మహత్పదం పుణ్యయశో మురారేః,
భవామ్బుధిర్వత్సపదం పదం పరం పదం పదం యద్విపదాం న తేషామ్. ౫౮

తదేవ విశదయతి- వస్తుతః స్థావరజఙ్గమాత్మకం కృత్స్నం జగత్ భగవత శ్శరీర మన్య త్తత్పృథ క్సిద్ధం వస్తుకించి దపి న విద్యత ఇత్యేవం వస్తుతో ఽత్రాజానతాం దేహీ వాభాతీత్యన్వయః. ఏవం జానతాం తు దేవమనుష్యాదివిజాతీయత్వే నైవ సర్వశరీరకత్వే నైవ చ భాతీత్యర్థః. ౫౬

నాన్య ద్వస్త్వ స్తీత్యేత దేవోపపాదయతి (సర్వేషా మితి.) ధాతుశబ్దో ఽత్ర "భూవాదయో ధాతవ" ఇతి సఙ్కేతితధాతుపరః స చ తదుత్తరప్రత్యయానాం తదుభయార్థానాం చోపలక్షకః సర్వేశబ్దా వ్యుత్పన్నా ఇతి వ్యుత్పత్తిపక్ష శ్చాభిప్రేతః భవతి రితి భూధాతుః. "ఇక్ శ్తిపౌ ధాతునిర్దేశే" ఇతి. విహిత శ్తిప్ప్రత్యయాన్తో ఽత్ర నిర్దిష్టః. తదయ మర్థః- సర్వేషాం శబ్దానాం చ యో భావ స్సత్తా. స ఏవార్థో ఽభిధేయో యస్య తథాభూతో భవతి ర్భూధాతుః స్మృతః "భూ సత్తాయా" మితి స్మృత ఇత్యర్థః. సత్తా చ ప్రమాణసంబన్ధార్హత్వరూపా. ఏవం చ తస్య సర్వశబ్దతదర్థానాం చ యా సత్తా తద్బోధకస్య భూధాతో స్తదర్థతత్ప్రత్యయతదర్థాదే రపిశబ్దా త్సర్వధాతుతత్ప్రత్యయతదుభయార్థానాం చ యో భావ స్సత్తా స భగవా న్కృష్ణః తత్సత్తానిర్వాహకః కృష్ణ ఇతి ఫలితార్థః. ఏవం చ సత్యన్య త్కృష్ణా త్పృథ క్సిద్ధం వస్తు కి మస్తి తన్నిరూప్యతా మితి. కి మేతద్వస్త్వితి పాఠే అకృష్ణాత్మకం వస్తు కి మస్తి యన్నిరూప్యేతేత్యర్థః. ౫౭

ఏవం భగవతః పరత్వం సర్వకారణత్వం చోపపాద్య "బ్రహ్మవి దాప్నోతి పరం. కారణం తు ధ్యేయ" ఇత్యుక్తరీత్యా తద్వేదన మేవానిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణక్షమ మితి వద న్నుప సంహరతి (సమాశ్రితా ఇతి.) పుణ్యం యశో యస్య తస్య మురారే ర్మహ త్పదం మహతా మాశ్రయం పదపల్లవప్లవం యే సమాశ్రితాః సమాశ్రయణ మత్ర న్యాసోపాసనాన్యతరరూపం తేషా మేవ భవామ్బుధి ర్వత్సపదతుల్యో భవతి కించ పరం పదం వైకుంఠాఖ్యం పదం స్థానం భవతి విపదాం య త్పదం విషయః త త్పునః కదాచి దపి తేషాం న భవతి తతో న నివర్తన్త ఇత్యర్థః. ౫౮

ఏత త్తే సర్వ మాఖ్యాతం యత్పృష్టోఽహ మిహ త్వయా,
యత్కౌమారే హరికృతం పౌగణ్డే కీర్తితం ఖిలి. ౫౯

ఏతత్సుహృద్భి శ్చరితం మురారే రఘాత్మన శ్శాద్వలభోజనం చ,
వ్యక్తేతరం రూప మజస్య సంస్తుతిం శృణ్వ న్గృణ న్నరోఽఖిలార్థాన్. ౬౦

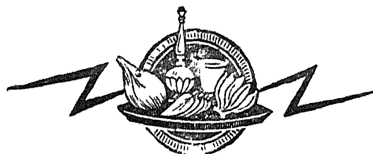
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం, దశమస్కంధే చతుర్దశోఽధ్యాయః.

ప్రశ్నస్యోత్తరం కథిత మిత్యాహ (ఏత దితి.) యత్పృత్యహం పృష్టః కిం తత్ యత్కౌమారే శ్రీకృష్ణకృతం, త త్కథ మర్భకాః, పౌగండకే విదురిత్యేత దేత దుత్తరం సర్వం తే తుభ్యం మయా ఆఖ్యాతమ్. ౫౯

అధ్యాయత్రయార్థశ్రవణాదిఫల మాహ (ఏత దితి.) సుహృద్భి శ్చరితం "ముష్ణంతోఽన్యోన్యశిక్యాదీ" నిత్యాదినోక్తం మురారిక ర్తృక మఘాసురహననం, శాద్వలే భోజనం జీవన మితి పారేఽపి స ఏవార్థః, వ్యక్తా త్ప్రకృతిరూపా దితర ద్రూపం శుద్ధసత్వాత్మకం వత్సవత్సపాదిరూపం అజస్య బ్రహ్మణోఽభీష్టస్తుతిం చేత్యేత త్సర్వం శృణ్వాన్ గృణన్ కథయం శ్చ పుమా నఖిలాభీష్టార్థాన్ ప్రాప్నోతి. ౬౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకలానిధికగన్య సర్వసిద్ధాంతవిదః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, చతుర్దశోఽధ్యాయః.

అథ పంచదశో ఽధ్యాయః

—* ధేనుకాసురభఞ్జనఘట్టః *—

తత శ్చ పౌగణ్డవయస్సమాశ్రితౌ బభూవతు స్తౌ పశుపాలసమ్మతౌ,
గా శ్చారయన్తౌ సఖిభి స్సమం పదై ర్బృన్దావనం పుణ్య మతీవ చక్రతుః. ౧

తన్మాధవో వేణు ముదీరయ న్వృతో గోపై ర్గృణద్భి స్స్వయశో బలాన్వితః,
పశూ న్పురస్కృత్య పశవ్య మావిశ ద్విహర్తుకామః కుసుమాకరం వనమ్. ౨

తన్మఞ్జుఘోషాళిమృగద్విజాకులం మహన్మనః ప్రఖ్యపయస్సరస్వతా.
వాతేన జుష్టం శతపత్రగన్ధినా నిరీక్ష్య రన్తుం భగవా న్మనో దధే. ౩

అథ పఞ్చదశోఽధ్యాయః.

అథ పౌగండకాలస్థావస్థితయో రామకృష్ణయోః కాంచి త్క్రీడాం వర్ణయ న్రామకర్తృకం ధేనుకాసురభఞ్జనం ఉభయకర్తృకం తదనుచరభఞ్జనం కృష్ణకృతం కాళియహ్రదజలపానమూర్ఛిత గోగోపోత్థాపనం చ వర్ణయతి (పఞ్చదశేన.) తతః కైశోరానంతరం ప్రాప్తపౌగండవయసౌ పశుపాలనే సమ్మతౌ రామకృష్ణౌ సఖిభి స్సహ గా శ్చారయన్తౌ పదైః పాదవిన్యాసైః బృందావన మతీవ పుణ్యం చక్రతుః. ౧

తత్తదా స్వకీర్తిం గృణద్భిః గోపైః పరివృతో బలేన సహ సమన్వితో వేణు ముదీరయ న్నాదయన్ పశూ న్పురస్కృత్య, విహర్తు మిచ్ఛుః, కుసుమానా మాకరం పశుభ్యో హితం వనం ప్రావిశత్. ౨

మఞ్జుః రమణీయో నాదో యేషాం, తై రళిమృగపక్షిభిః వ్యాప్తం మహతాం యోగినాం మనసా తుల్యం స్వచ్ఛం పయో యస్మిన్ తత్సర ఆశయస్తే నాప్తి ర్యస్య తేన ఏవ మతిశైత్య ముక్తం, శతపత్రాణాం గంధో, యస్య తేన వాతేన జుష్టం, ఏవం పరిమళయుక్తత్వ ముక్తం. ఏవంవిధం వనం నిరీక్ష్య రంతుం మన శ్చక్రే. ౩

స తత్ర తత్రారుణపల్లవశ్రియా ఫలప్రసూనోరుభరేణ పాదయోః,
స్పృశచ్ఛిఖా న్వీక్ష్య వనస్పతీ న్ముదా స్మయ న్నివాహాగ్రజ మాదిపూరుషః. ౪

శ్రీభగవా నువాచ

అహో అమీ దేవవరా మరార్చితం పదామ్బుజం తే సుమనఃఫలార్హణమ్,
నమ న్త్యుపాదాయ శిఖాభి రాత్మన స్తమోఽపహత్యై తరుజన్మ యత్కృతమ్. ౫

ఏతేఽళయ స్తవ యశోఽఖిలలోకతీర్థం గాయ న్త ఆదిపురుషానుపదం భజ న్తే.
ప్రాయో హ్యమీ మునిగణా భవదీయముఖ్యా గూఢం వనేఽపి న జహ త్యనఘాత్మదైవమ్.

నృత్య న్త్యమీ శిఖిన ఈడ్య ముదా హరిణ్యః కుర్వ న్తి గోప్య ఇవ తే ప్రియ మీక్షణేన,
సూక్తై శ్చ కోకిలగణా గృహ మాగతాయ ధన్యా వనౌకస ఇయాన్ హి సతాం నిసర్గః. ౭

అరుణపల్లవానాం శ్రియా సహ ఫలానాం ప్రసూనానాం చ భరేణ పాదయోః. స్పృశంత్యః శిఖా అగ్రాణి యేషాం తాన్ తరూన్ వీక్ష్య ఆదిపురుషః కృష్ణః ముదా స్మయ న్నివాగ్రజం రామం ప్రతీదం వక్ష్యమాణ మాహ. ౪

త దేవాహ (అహో ఇత్యాదిభి శ్చతుర్భిః) స్వయ మాదిపురుషోఽపి లోకమర్యాదాస్థాపనార్థ మవతీర్ణత్వా త్స్వశేషభూత మపి శేష మగ్రతోఽవతీర్ణత్వమాత్రేణ స్వతోఽధిక మివ సంభావయ న్నాహ (అహో ఇతి.) హే దేవవర యద్వా దేవవరై రమరై రర్చితం అవ పదామ్బుజం పుష్పఫలాదిరూపం పూజాసాధన ముపాదాయ శిఖాభి ర్నమంతి . రవః కిమర్థం ఆత్మన స్తమసః పాప స్యాపహత్యై నాశాయ యేన తమసా తరుజన్మకృతం సంపాదితం తస్య తమసోఽపహత్యా ఇత్యన్వయః. ౫

హే ఆదిపురుష ఏతే భృఙ్గా స్తవానుపద మఖిలలోకపావనం యశో గాయంతః భజంతే తిరశ్చాం కథ మేవంవిధం జ్ఞానం తత్రాహ అమీ అళయః ప్రాయేణ భవద్భక్తేషు ముఖ్యాః మునిగణా ఏవ అత ఏవ నఘానాం ఆత్మనాం దైవం దైవతం గూఢం గోపవేషేణేతి శేషః, త్వాం న జహతి న త్యజంతి, ౬

హే ఈడ్య అమీ శిఖినో మయూరాః నృత్యంతి తథా హరిణ్యో గోప్య ఇవ ఈక్షణేన తే తుభ్యం ప్రియం కుర్వంతి తథా స్వగృహం ప్రత్యాగతాయ తే కోకిలానాం గణా స్సూక్తైః ప్రియం కుర్వంతి ఏతే కోకిలాదయో వనౌకసోఽపి ధన్యా ఏవ సతాం నిసర్గః. స్వభావః ఇయాన్ హి య న్మృదూక్త్యాదిభి ర్బహుమాన మియా నేవ హి. ౭

(ధేనుకాసురభంజనఘట్టః)

ధన్యేయ మద్య ధరణీతృణవీరుధ
స్త్వత్పాదస్పృశో ద్రుమలతాః కరజాభిమృష్టాః,
నద్యోఽద్రయః ఖగమృగాః సదయావలోకై
ర్గోప్యోఽన్తరేణ భుజయో రపి యత్స్పృహా శ్రీః. ౮

ఏవం బృన్దావనం శ్రీమ త్పశ్య న్ప్రీతమనాః పశూన్.
రేమే సంచారయ న్నద్రి సరిద్రోధస్సు సానుగః. ౯

క్వచి ద్గాయతి గాయత్సు మదాన్ధాళి ష్వనువ్రతైః,
ఉపగీయమానచరిత స్సఖిసఙ్కర్షణాన్వితః ౧౦

క్వచి చ్చ కలహంసానా మనుకూజతి కూజితమ్,
అనునృత్యతి నృత్యన్తం బర్హిణం హాసయ న్సఖీన్. ౧౧

ఇయం ధరణీ తృణవీరుధ శ్చ ధన్యాః. కుతః యతః తవ పాదౌ స్పృశంతీతి తథా తథా ద్రుమలతా శ్చ ధన్యాః కుతః, కరజైః నఖరైః అభిమృష్టాః, తథా అద్ర్యాదయోఽపి ధన్యాః, కుతః సదయై రవలోకనైః, త్వయా వీక్షితా ఇతి శేషః, తథా గోప్యోఽపి ధన్యాః, కుతః భుజయో రంతరేణ వక్షసా ఆలిఙ్గితా ఇతి శేషః. కథంభూతేన యత్ యస్మిన్ స్పృహా యస్యా స్తథావిధా శ్రీః తేన. ౮

ఏవ మగ్రజం వదన్ శోభావ ద్బృందావనం పశ్యన్ అద్రిసరితాం రోధస్సు తటేషు గా శ్చారయన్ సహానుగో రేమే. ౯

తదేవ ప్రపఞ్చయతి (క్వచి దిత్యాదినా శ్రీదామేత్యతః ప్రాక్తనేన.) మదేన మధుపానమదే నాంధేషు భృఙ్గేషు గాయత్సు సత్సు స్వయం సఖీన్ హాసయన్ క్వచి దనుగాయతి అనుగైః. ఉద్గీయమానం చరితం యస్య సఖిభిః సఙ్కర్షణేన చాన్వితో రేమే. ౧౦

క్వచి త్కలహంసానాం కూజిత మనుసృత్య కూజతి చుకూజ తథా నృత్యంతం బర్హిణ మభినృత్యతి అనుననర్త. ౧౧

మేఘగమ్భీరయా వాచా నామభి ర్దూరగాన్ పశూన్,
క్వచి దాహ్వయతి ప్రీత్యా గోగోపాలమనోజ్ఞయా. ౧౨

చకోరక్రౌఞ్చచక్రాహ్వభారద్వాజాం శ్చ బర్హిణః
అనురౌతి స్మ సత్త్వానాం భీతవ ద్వ్యాఘ్రసింహయోః. ౧౩

క్వచి త్క్రీడాపరిశ్రాన్తం గోపోత్సఙ్గోపబర్హణమ్,
స్వయం విశ్రామయ త్యార్యం పాదసంవాహనాదిభిః. ౧౪

నృత్యతో గాయతః క్వాపి వల్గతో యుధ్యతో మిథః,
గృహీతహస్తౌ గోపాలాన్ హసన్తౌ ప్రశశంసతుః. ౧౫

క్వచి త్పల్లవతల్పేషు నియుద్ధశ్రమకర్శితః,
వృక్షమూలాశ్రయశ్శేతే గోపోత్సఙ్గోపబర్హణః ౧౬

క్వచి న్మేఘస్యేవ గమ్భీరయా వాచా సఙ్కేతితనామభిః సఖీన్ హాసయన్ దూరగాన్ పశూనాహ్వయతి ఆజుహావ. కయా గవాం గోపానాం చ మనోజ్ఞయా ప్రీత్యా ప్రియోపలక్షితో వా, ౧౨

క్వచి చ్చకోరాదీ ననునృత్య రౌతి రురావ, సత్త్వానాం మృగాణాం మధ్యే వ్యాఘ్రసింహాభ్యాం తాభ్యాం భీతవ ద్ద్రవతి. ౧౩

క్వచి ద్గోపానా ముత్సఙ్గోఽఙ్క ఏవోపబర్హణ ముపధానం యస్య తం క్రీడాపరిశ్రాంత మార్య మగ్రజం స్వయం పాదపీడనాదిభి ర్విశ్రామయతి. ౧౪

వల్గతః ఉత్ప్లవతః నృత్యాదీ న్కుర్వతో గోపా న్గృహీతౌ హస్తౌ యాభ్యాం, తథాభూతౌ ప్రశశంసతుః. ౧౫

క్వచి న్నియుద్ధేన బాహుయుద్ధేన యః, శ్రమ స్తేన కర్శితః గ్లానః వృక్షమూలాశ్రయః పల్లవతల్పేషు గోపానాం ఉత్సఙ్గ ఉపధానం యస్య తథాభూతః శేతే శిశ్యే. ౧౬

(ధేనుకాసురభంజనఘట్టః)

పాదసంవాహనం చక్రుః కేచిత్తస్య మహాత్మనః.
పరే తు హతపాప్మానో వ్యజనైః స్సమవీజయన్. ౧౭

అన్యే తదనురూపాణి మనోజ్ఞాని మహాత్మనః,
గాయన్తి స్మ మహారాజ స్నేహక్లిన్నధియ శ్శనైః. ౧౮

ఏవం గూఢాత్మరతి స్స్వమాయయా గోపాత్మజత్వం చరితై ర్విడమ్బయన్,
రేమే రమాలాలితపాదపల్లవో గ్రామ్యై స్సమం గ్రామ్య వదీశ చేష్టితః. ౧౯

శ్రీదామనామా గోపాలో రామకేశవయో స్సఖా,
సుబలస్తోకకృష్ణాద్యా గోపాః ప్రేమ్ణేద మబ్రువన్. ౨౦

రామ రామ మహాసత్వ కృష్ణ దుష్టనిబర్హణ,
ఇతోఽవిదూరే సుమహ ద్వనం తాళాళిసఙ్కులమ్. ౨౧

తదా తస్య మహాత్మనః కృష్ణస్య. పాదసంవాహనం కేచి చ్చక్రుః. అపరే అపహతపాప్మానః తత్సేవాలాభా దితి భావః. తరుపల్లవనిర్మితైః వ్యజనైః, సమ్య గవీజయన్. ౧౭

అన్యే తు హేమహారాజ ప్రేమార్ద్రచిత్తాః, హృదయంగమాని తదనురూపాణి చేష్టితాని జగుః. ౧౮

ఇత్థం నిగూఢా ఆత్మరతి స్స్వాత్మానుభూతి ర్యేన తథాభూతః. స్వసఙ్కల్పేన చరితై శ్చేష్టితైః గోపాత్మజత్వం అనుకుర్వన్ రమయా లాలితౌ పాదా వేవ పల్లవౌ యస్య తథాభూతోఽపి గ్రామ్యైః ప్రాకృతై స్సహ తద్వ ద్రేమే. కథంభూతః? మధ్యేమధ్యే ఈశ్వరాసాధారణాని చేష్టితాని యస్య తథాభూతః. ౧౯

తదేవ దర్శయతి (శ్రీదామేత్యాదినా) శ్రీదామా సుబలాదయ శ్చ ఇదం వక్ష్యమాణం మబ్రువన్, ౨౦

మహాసత్వ మహాబలేతి రామస్య విశేషణం. దుష్టనిబర్హణ దుష్టఘ్నేతి కృష్ణస్య అవిదూరసమీపే తాళానాం పఙ్క్తిభిః వ్యాప్తం మహ ద్వన మాస్తే. ౨౧

ఫలాని తత్ర భూరీణి పతన్తి పతితాని చ,
సన్తి కిం త్వవరుద్ధాని ధేనుకేన దురాత్మనా. ౨౨

సోఽతివీర్యోఽసురో రామ హేకృష్ణ ఖరరూపధృత్,
ఆత్మతుల్యబలై రన్యై ర్జ్ఞాతిభిః పరివారితః. ౨౩

తస్మా త్కృతనరాహారా ద్భీతై ర్నృభి రమిత్రహన్,
విద్య న్తేఽభుక్తపూర్వాణి ఫలాని సురభీణి చ. ౨౪

ఏష వై సురభి ర్గన్ధో విషూచీనోఽనుగృహ్యతే,
ప్రయచ్ఛ తాని నః కృష్ణ గన్ధలోభితచేతసామ్. ౨౫

వాఞ్ఛాసీ న్మహతీ రామ గమ్యతాం యది రోచతే. ౨౬

కానిచి త్ఫలాని పతంతి పతితు ముద్యుక్తాని కానిచి త్పతితాని చ సంతి కింతు తాని దురాత్మనా ధేనుకాసురే ణావరుద్ధాని. ౨౨

స చాసురోఽత్యంతం వీర్యం యస్య తథాభూతః, ఖరరూపం బిభ్రాణ శ్చ స్వస్వరూపైః బహుభిః జ్ఞాతిభిః, పరివృత శ్చ కృతః. ౨౩

కృతః, నరా ఏవాహారో యేన తస్మా దసురా ద్భీతైః నృభి రభుక్తపూర్వాణి కదా ప్యననుభూతాని, సురభీణి చ ఫలాని సంతి. ౨౪

ఏషః అత్రాపి సర్వతో వ్యాప్త స్తత్ఫలసురభిః, గంధోఽనుగృహ్యతే అస్మాభిః, హేకృష్ణ, తత్ఫలగంధేన లోభితాని చేతాంసి యేషాం తేషాం నోఽస్మభ్యం తాని ఫలాని ప్రయచ్ఛాదాయ దేహి. ౨౫

హేరామ మహతీ వాఞ్ఛా తత్ఫలానుబుభూషా వర్తతే యది రోచతే తర్హి గమ్యతాం న వయం నియంతుం ప్రభవామ ఇతి భావః. ౨౬

(ధేనుకాసురభంజనఘట్టః)

ఏవం సుహృద్వచ శ్శ్రుత్వా సుహృత్ప్రియచికీర్షయా,
ప్రహస్య జగ్మతు ర్గోపై ర్వృతౌ తాలవనం ప్రభూ. ౨౭

బలః ప్రవిశ్య బాహుభ్యాం తాళా న్సంపరికమ్పయన్,
ఫలాని పాతయామాస మతఙ్గజ ఇవౌజసా. ౨౮

ఫలానాం పతతాం శబ్దం నిశమ్యాసురరాసభః,
అభ్యధావ త్క్షితితలం సనగం పరికమ్పయన్. ౨౯

సమేత్య తరసా ప్రత్య గ్ద్వాభ్యాం పద్భ్యాం బలం బలీ.
నిహత్యోరసి కాశబ్దం ముఞ్చన్ పర్యసర త్ఖరః. ౩౦

పున రాసాద్య సంరబ్ధ ఉపక్రోష్టా పరాఙ్స్థితః,
చరణా వపరౌ రాజన్ బలాయ ప్రాక్షిప ద్రుషా. ౩౧

ఇత్థం సుహృదాం వచః శ్రుత్వా తేషాం ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా ప్రహస్య గోపైః. వృతౌ ప్రభూ రామకేశవౌ తాలవనం ప్రతి జగ్మతుః. ౨౭

తత్ర బలో రామః ప్రవిశ్య బాహుభ్యాం-తాలా న్పరితః, కమ్పయన్ కథం మత్తగజ ఇవ ఓజసా బలేన ఫలాని పాతయామాస. ౨౮

తదా పతతాం ఫలానాం శబ్ద మాకర్ణ్య రాసభరూపోఽసురః, సవృక్షం క్షితితలం కమ్పయన్ అభ్యధావత్. ౨౯

బలం రామం స బలీ అసురః, సమేత్య పాశ్చాత్యాభ్యాం పాదాభ్యాం తరసా బలేన ఉరసి నిహత్య కాశబ్దం గర్దభధ్వనిం ముఞ్చన్ స ఖరః, పర్యసరత్ పరిత శ్చచార. ౩౦

పున రాళు ఆసాద్య సంరబ్ధః, క్రుద్ధః ఉపక్రోష్టా గర్దభః అనభిముఖం స్థితః. హేరాజన్ రుషా అపరౌ పాశ్చాత్యౌ పాదౌ రామాయ ప్రాక్షిప దుద్యోజయామాస. ౩౧

స తం గృహీత్వా పదయో ర్భ్రామయి త్వైకపాణినా,
చిక్షేప తృణరాజాగ్రే భ్రామణత్యక్తజీవితమ్ ౩౨

తేనాహతో మహాం స్తాళః పతమానో బృహచ్ఛిరాః,
పార్శ్వస్థం కమ్పయ న్భగ్న స్స చాన్యం సోఽపి చాపరమ్. ౩౩

బలస్య లీలయోత్సృష్టఖరదేహహతాహతాః,
తాళా శ్చకమ్పిరే సర్వే మహావాతేరితా ఇవ. ౩౪

నైత చ్చిత్రం భగవతి హ్యనన్తే జగదీశ్వరే,
ఓతం ప్రోత మిదం యస్మిం స్తన్తు ష్వఙ్గ యథా పటః ౩౫

తతః కృష్ణం చ రామం చ జ్ఞాతయో ధేనుకస్య యే,
క్రోష్టారోఽభ్యద్రవ న్సర్వే సంరబ్ధాహతబాన్ధవాః. ౩౬

తదా స రామ స్త మేకేనైవ పాణినా పాదయోః, గృహీత్వా భ్రామయిత్వా చ భ్రామణేనైవ త్యక్తం జీవితం యేన తం తృణరాజాగ్రే తాళాగ్రే చిక్షేప ప్రాక్షిపత్. ౩౨

తేన ప్రక్షిప్తేనాసురేణ హత స్తాడితో మహాం తాలః, భగ్నః పతమానో బృహచ్ఛిరోఽగ్రభాగో యస్య అత ఏవ పార్శ్వస్థం తాలం పాతయ న్కమ్పయతేతి శేషః, స చ పార్శ్వస్థః పతమాన స్తథైవాన్యం సోఽపి తథైవాన్యమ్. ౩౩

బలస్య రామస్య లీలయా ఉత్సృష్టేన ఖరదేహేన హతాః యే తైః హతా స్సర్వే తాలా శ్చకమ్పిరే యథా మహావాతేనేరితాః కమ్పన్తే తద్వత్. ౩౪

జగదీశ్వరే అనన్తే ఏత న్న చిత్రం కుతః. అఙ్గ హే రాజన్, తన్తుషు పట ఇవేదం జగ ద్యస్మి న్నోతం ప్రోతం చ ౩౫

తతో ధేనుకస్య యే జ్ఞాతయః, క్రోష్టారో గర్దభాః ఖరశబ్దం కుర్వన్తో వా హతః. బాంధవో యేషాం తే అత ఏవ సంరబ్ధాః, సర్వే అభ్యద్రవన్ అభిముఖం జగ్ముః. ౩౬

(ధేనుకాసురభంజనఘట్టః)

తాం స్తా నాపతతః కృష్ణో రామ శ్చ నృప లీలయా,
గృహీతపశ్చాచ్చరణా న్ప్రాహిణో త్తృణరాజసు. ౩౬

ఫలప్రకరసంకీర్ణం దైత్యదేహై ర్గతాసుభిః,
రరాజః ఖరతాళాగ్రై ర్ఘనై రివ నభస్స్థలమ్. ౩౭

తయో స్తు సుమహత్కర్మ నిశామ్య విబుధాదయః,
ముముచుః పుష్పవర్షాణి చక్రు ర్వాద్యాని తుష్టువుః. ౩౮

అథ తాళఫలా న్యాదన్ మనుష్యా గతసాధ్వసాః,
తృణం చ పశవ శ్చేరు ర్హతధేనుకకాననే. ౪౦

కృష్ణః కమలపత్రాక్షః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః,
స్తూయమానోఽనుగై ర్గోపై స్సాగ్రజో వ్రజ మావిశత్. ౪౧

హేనృప గృహీతౌ పశ్చాచ్చరణౌ, యేషాం. తాన్ తృణేషు ప్రాక్షిపత్, ప్రత్యేకాభిప్రాయ మేకవచనమ్. ౩౬

ఫలసమూహై స్సంకీర్ణా ధరా గతప్రాణైః దైత్యదేహైః కఠినైః, తాలాగ్రై శ్చ ఘనైః నభస్థల మివ రరాజ ఖరదేహై స్తాలాగ్రై రిత్యరుణశ్వేతనీలఘనసాదృశ్యసంపాదనమ్. ౩౭

నిశామ్య దృష్ట్వా విబుధాదయః పుష్పవర్షాణి ముముచు ర్వవర్షుః వాద్యాని దుందుభీం శ్చక్రుః వాదయామాసుః తుష్టువుః. ౩౮

అథ తతః గతభయాః. మనుష్యా స్తాలఫలా న్యాదన్ భక్షితవంతః. హతో ధేనుకో యస్మిన్ తస్మిన్ కాననే పశవ శ్చ తృణ మచరన్. ౪౦

శ్రోతౄణాం కీర్తయతాం చ పుణ్యావహం యచ్ఛ్రవణం కీర్తనం చ త ద్యస్య సః, కృష్ణః సాగ్రజో వ్రజ మావివేశ. ౪౧

తం గోరజశ్ఛురితకున్తలబద్ధబర్హవన్యప్రసూనరుచిరేక్షణచారుహాసమ్,
వేణుం క్వణన్త మనుగై రుపగీతకీర్తిం గోప్యో దిదృక్షితదృశోఽభ్యగమ న్సమేతాః. ౪౨

పీత్వా ముకున్దముఖసారస మక్షిభృఙ్గై స్తాపం జహు ర్విరహజం వ్రజయోషితోఽహ్ని,
తత్సత్కృతిం సమధిగమ్య వివేశ గోష్ఠం సవ్రీడహాసవినయం యదపాఙ్గమోక్షమ్. ౪౩

తయో ర్యశోదారోహిణ్యౌ పుత్రయోః పుత్రవత్సలే.
యథాకాలం యథాకామం వ్యధత్తాం పరమాశిషః. ౪౪

తతో గతశ్రమౌ తత్ర మర్దనోన్మజ్జనాదిభిః,
వాసో వసిత్వా రుచిరం దివ్యస్రగ్గన్ధమణ్డితౌ. ౪౫

జనన్యుపహృతం ప్రాశ్య స్వాద్వన్న ముపలాలితౌ,
సంవిశ్య వరశయ్యాయాం సుఖం సుషుపతు ర్వ్రజే. ౪౬

త మావిశన్తం దిదృక్షితాః దృశో యాసాం తాః గోప్యః సమేతా స్సముదితాః, అభ్యగమన్ అభిముఖ మాజగ్ముః. కథంభూతం? గోరజోభిః వ్యాప్తేషు కున్తలేషు, బద్ధం బర్హం వన్యాని ప్రసూనాని చ యస్య రుచిర మీక్షణం చారుః. హాస శ్చ యస్య అనుగైః ఉపగీతా కీర్తి ర్యస్య తమ్. ౪౨

ముకుందస్య ముఖసారసం ముఖపద్మం పీత్వా తద్గతం మధు పీత్వేత్యర్థః. అహ్ని యో విరహ స్తజ్జం తాపం జహుః, తాసాం వ్రజయోషితాం సత్కృతిం బహుమానం సమధిగమ్య. సత్కృతి స్వరూప మేవాహ - సలజ్జం సహాసం సవినయం చ యథా తథా అపాఙ్గయోః నేత్రాంతయో ర్మోక్షః ప్రసరణం యస్మిన్ తత్ యత్ తద్రూపాం తాసాం సత్కృతిం ప్రాప్య గోష్ఠం వివేశ. ౪౩

యథా కామ మిచ్ఛానుగుణం కాలానుగుణం చ యథాతథా పరమా ఆశిషః. కామాన్ వ్యధత్తాం అకుర్వతామ్. ౪౪

తదేవ దర్శయ న్నాహ. తత్ర గృహే అఙ్గమర్దనాదిభిః గతః అధ్వసంబంధీ శ్రమో యయోః తౌ. రుచిరం నవం వస్త్రం వసిత్వా దివ్యాభ్యాం స్రగ్గంధాభ్యా మలఙ్కృతౌ. ౪౫

జనన్యా ఉపహృతం పాత్రే దత్తం స్వాదు మృష్ట మన్నం ప్రాశ్య ఉపలాలితౌ సుఖం యథాతథా సుప్తవన్తౌ. ౪౬

—* కాళియమర్దనఘట్టః *—

ఏవం స భగవా న్కృష్ణో బృందావనచరః క్వచిత్,
యయౌ రామ మృతే రాజా న్కాళిన్దీం సఖిభి ర్వృతః. ౪౭

అథ గావ శ్చ గోపా శ్చ నిదాఘాతపపీడితాః.
దుష్టం జలం పపు స్తస్యా స్తృషార్తా విషదూషితమ్. ౪౮

విషామ్భ స్తదుపస్పృశ్య తద్దైవోపహతచేతసః,
నిపేతు ర్వ్యసవ స్సర్వే మూర్ఛితా వై కురూద్వహ. ౪౯

వీక్ష్య తా న్వై తథాభూతా న్కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః,
ఈక్షయాఽమృతవర్షిణ్యా స్వనాథా న్సమజీవయత్. ౫౦

తే సంప్రతీతస్మృతయ ఉత్థాయ చ జలా న్తికాత్,

కదాచి ద్రామం వినా ఆప్తై స్సఖిభిః వృతః హేరాజన్ కాళిందీం యమునాం యయౌ. ౪౭

నిదాఘే గ్రీష్మర్తౌ య ఆతప స్తేన, పీడితాః అత ఏవ తృషార్తాః తస్యాః కాళింద్యాః కాళియవిషేణ దూషిత మత ఏవ దుష్టం జలం పపుః పీతవంతః, ౪౮

తద్విషోదక ముపస్పృశ్య తద్దైవోపహతచేతసో మూర్ఛితాః, వ్యసవః ప్రాణవ్యాపార రహితాః, హేకురూద్వహ నిపేతుః. ౪౯

తథాభూతా న్మూర్ఛితాన్ పతితాం శ్చ తాన్ దృష్ట్వా మృతసంజీవనాదియోగనిర్వాహకః కృష్ణః స్వ ఆత్మైవ నాథో రక్షకో యేషాం, తాన్ అమృతవర్షి ణ్యేక్షయా దృష్ట్యా సమ్యగజీవయత్. ౫౦

తా శ్చ తే చ తే "పుమాన్ స్త్రియే" త్యేకశేషః, గావో గోపా శ్చ సంప్రతీతాః. సమ్య

ఆస న్సువిస్మితా స్సర్వే వీక్షమాణాః పరస్పరమ్. ౫౧

అన్వమంసత తద్రాజన్ గోవిందానుగ్రహేక్షితమ్.
పీత్వా విషం పరేతస్య పున రుత్థాన మాత్మనః. ౫౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
పంచదశోఽధ్యాయః.

క్షాప్తిప్తాః స్మృతయః యై స్తథాభూతాః, జలాంతికా దుత్థాయ పరస్పరం వీక్షమాణా స్సువిస్మితా శ్చాసన్. ౫౧

విషం పీత్వా సంపరేతస్య మృత స్యాత్మనో య త్పున రుత్థానం త ద్గోవింద స్యానుగ్రహేక్షణకృత మమన్యంత. ౫౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
పఞ్చదశోఽధ్యాయః.

అథ షోడశోఽధ్యాయః

శ్రీబాదరాయణి రువాచ—

విలోక్య దూషితాం కృష్ణాం కృష్ణః కృష్ణాహినా విభుః,
తస్యావిశుద్ధి మన్విచ్ఛన్ సర్పం త ముదవాసయత్. ౧

రాజోవాచ—

కథ మన్తర్జలేగాధే న్యగృహ్ణా ద్భగవా నహిమ్,
స వై బహుయుగావాసో యథాసీ త్తత్ర కథ్యతామ్. ౨

బ్రహ్మ న్భగవత స్తస్య భూమ్న స్స్వచ్ఛన్దవర్తినః,
గోప స్యోదారచరితం క స్తృప్యేతామృతం జుషన్. ౩

శ్రీశుక ఉవాచ—

కాళిన్ద్యాం కాళియ స్యాసీ ద్ధ్రదః కశ్చి ద్విషాగ్నినా,
శ్రప్యమాణపయా యస్మి న్పత న్త్యుపరిగాః ఖగాః. ౪

అథ షోడశోఽధ్యాయః.

అథ కాళియదమనాత్మకం కర్మానువర్ణయితుకామ స్తావ ద్రాజ్ఞః ప్రశ్నావసరప్రదానాయ తత్సఙ్గ్రహ్య దర్శయతి (విలోక్యేతి.) కృష్ణాహినా కాళియేన దూషితాం కృష్ణాం యమునాం విలోక్యాలోచ్య తస్యాః కృష్ణాయాః విశుద్ధి మన్విచ్ఛుః. తం సర్ప ముదవాసయత్ తతో నిష్కాసితవాన్. ౧

తత్ర విస్మితః పృచ్ఛతి రాజా (కథ మితి.) అంతర్జలే తత్రాప్యగాధే తత్రాప్యహిం సర్పం కథం విగృహీతవాన్? స వై అహిః, బహూని యుగా న్యావసతీతి తథాభూతో యథా యేన ప్రకారే జాసీ త్తదపి హేవిప్ర కథ్యతామ్. ౨

ఆత్మన శ్శుశ్రూషాధిక్యం వ్యనక్తి (బ్రహ్మ న్నితి,) భూమ్నః. విపులమాహాత్మ్యస్య స్వతంత్ర స్యాపి లీలయా గోపాలస్య సతః, య దుదారం చరితం త దేవామృతం జుషన్ కః పుమాన్ తృప్యేత న కోఽపి. ౩

విషాగ్నినా పచ్యమానం పయో యస్మిం స్తస్య హ్రద స్యోపరి గాః ఉపరి చరంతః, ఖగాః పక్షిణః పతంతి పేతుః. విషజలవాయుప్రసారమాత్రేఽపి మూర్ఛితాః పత న్తీత్యర్థః. ౪

విప్రుష్మతా విషోదోర్మిమారుతే నాభిమర్శితాః,
మ్రియన్తే తీరగా యస్య ప్రాణినః స్థిరజఙ్గమాః, ౫

తం చణ్డవేగవిషవీర్య మవేక్ష్య తేన దుష్టాం నదీం చ ఖలసంయమనావతారః,
కృష్ణః కదమ్బ మధిరుహ్య తతోఽతితుఙ్గా దాస్ఫోట్య గాఢరశనోఽభ్యపత ద్విషోదే. ౬

సర్పహ్రదః పురుషవర్యనిపాతవేగసంక్షోభితోరగవిషోచ్ఛ్వసితామ్బురాశిః,
పర్యక్ప్లుతో విషకషాయితభీషణోర్మి ర్ధావన్ధనుశ్శత మనన్తబలస్య కిం తత్. ౭

తస్మిన్ హ్రదే విహరతో భుజదణ్డఘూర్ణవార్ఘోష మఙ్గ వరవారణవిక్రమస్య,
ఆశ్రుత్య తం స్వసదనాభిభవం ససైన్య శ్చక్షుశ్శ్రవా స్సమసర త్త దమృష్యమాణః. ౮

యస్య హ్రదస్య తీరగాః స్థిరజఙ్గమాః వృక్షాదిరూపా మృగాదిరూపా శ్చ ప్రాణినః విప్రుష్మతా శీకరయుక్తేన విషజలతరఙ్గాణాం మారుతే నాభిమృశితాః, సంస్పృష్టాః మ్రియంతే తథావిధః కశ్చిద్ధ్రదః కాళియ స్యావాసభూతః కాళింద్యామాసీ దిత్యన్వయః. ౫

స్పర్శమాత్రేణైవ వ్యాపనశీలం విష మేవ వీర్యం బలం యస్య తం కాళీయం హ్రదం వా తేన దుష్టాం నదీం యమునాం చాలోక్య ఖలానాం సంయమనాయ దమనాయ అవతారో యస్య సః, హేతుగర్భ మిదం. తత్త్వా త్కదమ్బం వృక్ష మధిరుహ్య గాఢా దృఢీకృతా రశనా కాఞ్చీ యస్య సః. ఆస్ఫోట్య కరతలేన భుజ ముత్సఙ్గం వా ఆహత్య అత్యున్నతా త్తస్మా త్కదమ్బా ద్విషోదే న్యపతత్ అమృత మాహరతా గరుత్మతాఽఽక్రాన్తత్వా త్స కదమ్బో విషజలేనాపి న శుష్క ఇత్యాహుః. ౬

సర్పస్య హ్రదః పురుషవర్యస్య పురుషోత్తమస్య నిపాతవేగేన సంక్షోభితానాం ఉరగాణాం విషై రుచ్ఛ్వసితః ప్రవృద్ధోఽమ్బురాశి ర్వారిపూరో యస్య విషైః కషాయితాః కషాయీకృతాః క్వాథితాః భీషణా ఊర్మయో యస్మిన్ తథాభూతః. పర్యక్పరితోఽఽ ధనుశ్శతం తత్పరిమాణస్థలం ప్లుత ఆవృతః, నైత చ్చిత్ర మిత్యాహ అనన్తబలస్య త త్కిం కియత్. ౭

తతో హ్రదే విహరతః గజశ్రేష్ఠ స్యేవ విక్రమో యస్య తస్య భగవతః, భుజదండాహతోదకఘోష మాకర్ణ్య. అఙ్గ హేరాజన్ స్వనిలయతిరస్కార మసహమానః చక్షుశ్శ్రవాః సర్పః స్వసైన్యసహితః సమసర దాజగామ. ౮

(కాళియమర్దనఘట్టః)

తం ప్రేక్షణీయసుకుమారఘనావదాతం శ్రీవత్సపీతవసనం స్మితసున్దరాస్యమ్.
క్రీడన్త మప్రతిభయం కమలోదరాఙ్ఘ్రిం సందశ్య మర్మసు రుషా భుజగ శ్చఛాద. ౯

తం నాగభోగపరివీత మదృష్టచేష్ట మాలోక్య తత్ప్రియసఖాః పశుపా భయార్తాః.
కృష్ణేఽర్పితాత్మసుహృదర్థకళత్రకామా దుఃఖానుశోకభయమూఢధియో నిపేతుః. ౧౦

గావో వృషా వత్సతర్యః క్రన్దమానా స్సుదుఃఖితాః,
కృష్ణన్యస్తేక్షణా భీతా రుదన్త్య ఇవ తస్థిరే. ౧౧

అథ వ్రజే మహోత్పాతా స్త్రివిధా అతిదారుణాః.
ఉత్పేతు ర్భువి దివ్యాత్మ న్యాసన్నభయశంసినః. ౧౨

భుజగః కాళియ స్తం కృష్ణం మర్మసు సందశ్య చఛాద వేష్టితవాన్. కథంభూతం? ప్రేక్షణీయ శ్చ సుకుమార శ్చ ఘనవ న్నిర్మల శ్చ తం శ్రీవత్సశబ్దోఽత్రార్శ ఆద్యజంతః. శ్రీవత్సయుక్తం, పీతం వస్త్రం యస్య తం చ స్మితేన సుందర మాననం యస్య ప్రతిపక్షా ద్భయరహితం, కమలవ దుదర మఙ్ఘ్రి చ యస్య తమ్, ౯

నాగస్య భోగేన దేహేన వేష్టిత మత ఏవాదృష్టా ఇతరై రలక్షితా చేష్టా యస్య తం కృష్ణ మాలోక్య తస్య కృష్ణస్య ప్రియా స్సఖాయః గోపాః భయే నార్తాః, కృష్ణ ఏవార్పితా ఆత్మానో మనాంసి శరీరాణి వా సుహృదాదయ శ్చ యై స్తథాభూతాః అర్థో విత్తం కామాః ఇష్టాః దుఃఖాదిభి ర్మూఢా ధియో యేషాం తే నిపేతుః దుఃఖం మానసికం శోకో రోదనమ్. ౧౦

వత్సత ర్యో దమ్యాః సుతరాం దుఃఖితాః క్రందమానా ఆహ్వయంత్యః కృష్ణ ఏవ న్యస్తా వీక్షణాని యాభి స్తాః రుదంత్య ఇవ తస్థుః. ౧౧

దివి భువ్యాత్మనీత్యేవం త్రివిధా ఆసన్నభయసూచకాః ఉత్పాతాః బహవః, తత్ర భువ్యుత్పాతా భూకమ్పాదయః దివ్యుల్కాపాతాదయః ఆత్మని వామనేత్రస్ఫురణాదయః. ౧౨

తా నాలక్ష్య భయోద్విగ్నా గోపా నన్దపురోగమాః,
వినా రామేణ గాః కృష్ణం జ్ఞాత్వా చారయితుం గతమ్. ౧౩

తై ర్దుర్నిమిత్తై ర్నిధనం మత్వా ప్రాప్త మతద్విదః,
తత్ప్రాణా స్తన్మనస్కా స్తే దుఃఖశోకభయాతురాః. ౧౪

ఆబాలవృద్ధవనితా స్సర్వేఽఙ్గ పశువత్సలాః,
నిర్జగ్ము ర్గోకులా ద్దీనాః కృష్ణదర్శనలాలసాః. ౧౫

తాం స్తథా కాతరా న్వీక్ష్య భగవా న్మాధవో బలః,
ప్రహస్య కిఞ్చి న్నోవాచ ప్రభావజ్ఞోఽనుజస్య సః. ౧౬

తేఽన్వేషమాణా దయితం కృష్ణం సూచితయా పదైః,
భగవల్లక్షణై ర్జగ్ముః పదవ్యా యమునాతటమ్. ౧౭

తా మత్పాతా నాలక్ష్య భయేన ఉద్విగ్నాః కమ్పితగాత్రాః నందప్రభృతయో గోపాః రామేణ వినా గా శ్చారయితుం గతం కృష్ణం జ్ఞాత్వా. ౧౩

తన్మాహాత్మ్యానభిజ్ఞా స్తై ర్దుర్నిమిత్తైః నిధనం తద్విపత్తిం ప్రాప్త మివ జ్ఞాత్వా యత స్తస్మి న్నేవ ప్రాణాః తస్మి న్నేవ మనాంసి చ యేషా మత శ్శోకభయాభ్యా మాతురాః. ౧౪

సర్వే అఙ్గ హేరాజన్ పశువత్సలాః ధేనువ ద్వాత్సల్యయుక్తాః కృష్ణస్య దర్శనే నిమిత్తే లాలసాః నిర్జగ్ముః. ౧౫

తదా తా న్నిర్గచ్ఛతః కాతరాం శ్చావలోక్య మాధవో బలో రామః మధువంశప్రభవత్వా న్మాధవః అనుజస్య ప్రభావాభిజ్ఞోఽత ఏవ ప్రహస్య కించి దపి నోవాచ. ౧౬

తే నందాదయః కృష్ణం మృగయంతః భగవంతం లక్షయ న్తీతి తథా తైః ధ్వజవజ్రాది చిహ్నైస్తై రితి భావః. పదైః సూచితయా పదవ్యా మార్గేణ యమునాయా స్తటం జగ్ముః. ౧౭

(కాళియమర్దనఘట్టః)

తే తత్ర తత్రాబ్జయవాఙ్కుశాశనిధ్వజోపపన్నాని పదాని విశ్పతేః.
మార్గే గవా మన్యపదాన్తరాన్తరే నిరీక్షమాణా యయు రఙ్గ సత్వరాః. ౧౭

అన్తర్జలే భుజగభోగపరీత మారా త్కృష్ణం నిరీహ ముపలభ్య జలాశయాన్తే,
గోపాం శ్చ మూఢధిషణా న్పరితః పశూం శ్చ సఙ్క్రన్దతః పరమకశ్మల మాపు రార్తాః౧౮

గోప్యోఽనురక్తమనసో భగవ త్యనన్తే తత్సౌహృదస్మితవిలోకగిర స్స్మరన్త్యః.
గ్రస్తేఽహినా ప్రియతమే భృశదుఃఖతప్తా శ్శూన్యాం ప్రియవ్యతిహృతాం దదృశు స్త్రిలోకీమ్.

తాః కృష్ణమాతర మపత్య మనుప్రతప్తాం తుల్యవ్యథా స్సమనుగృహ్య శుచ స్స్రవన్త్యః.
త్రస్తాః ప్రియవ్రజకథాః కథయన్త్య ఆసన్ కృష్ణాననేఽర్పితదృశో మృతకప్రతీకాః ౨౧

తదేవ ప్రపఞ్చయతి (త ఇత్యనేన.) విశ్పతే ర్విశ్వస్య పత్యుః కృష్ణస్య తత్ర తత్ర ధ్వజాదిరేఖాభి రుపపన్నాని యుక్తాని పదాని తత్రాశని ర్వజ్రః, గవాం మార్గే అన్యేషాం పదానా మంతరాంతరే మధ్యే మధ్యే నిరీక్షమాణాః అఙ్గ హేరాజన్ త్వరాయుక్తాః యయుః. ౧౭

జలమధ్యే భుజగభోగేన పరివేష్టిత మదృష్టచేష్టితం కృష్ణం హ్రదస్య తీరే మూర్ఛితా న్గోపాం శ్చ సఙ్క్రందతః, పశూం శ్చారా దేవోపలభ్య జ్ఞాత్వా ఆర్తా స్సంతో మహ త్కశ్మలం మోహం. ప్రాపుః. ౧౮

తస్య కృష్ణస్య సౌహృదేన సౌహార్దేన య త్స్మితం యే చ విలోకాః కటాక్షా స్తా న్గిర శ్చ స్మరంత్యః విరతిశయప్రీతివిషయే తస్మిన్ సర్పేణ గ్రస్తే సతి నితరాం దుఃఖేన తప్తాః ప్రియేణ. రహితాః త్రిలోకీం శూన్యాం దదృశుః. ౨౦

తాం కృష్ణస్య మాతరం యశోదా మపత్య మనూద్దిశ్య ప్రతప్తాం దుఃఖితాం అనుగృహ్య సమ్య గ్గృహీత్వా హ్రదే పతితు ముద్యుక్తాం నివార్యేత్యర్థః. శుచోఽశ్రూణి స్రవంత్యః తయా తుల్యదుఃఖాః ప్రియో వ్రజో యస్య తస్య కృష్ణస్య తా స్తాః పూతనాయమళార్జునభఞ్జనాదిరూపాః కథయంత్యః కృష్ణస్య ఆననే అర్పితాః నిహితాః దృశో యాభి స్తాః మృతకప్రతీకాః మృతకల్పాః ఆసన్, ౨౧

కృష్ణప్రాణా న్నివిశతో ననాదీ న్వీక్ష్య తద్ధ్రదమ్.
ప్రత్యషేధ త్స భగవా న్రామః కృష్ణానుభావవిత్. ౨౨

ఇత్థం స గోకుల మనన్యగతిం నిరీక్ష్య సస్త్రీకుమార మతిదుఃఖిత మాత్మహేతోః,
ఆజ్ఞాయ మర్త్యపదవీ మనువర్తమానః స్థిత్వా ముహూర్త ముదతిష్ఠ దురఙ్గబన్ధాత్. ౨౩

తత్ప్రథ్యమానవపుషా వ్యథితాత్మభోగ స్త్యక్త్వోన్నమయ్య కుపితః స్వఫణా న్భుజఙ్గః,
తస్థౌ శ్వసఞ్ ఛ్వసనరన్ధ్ర విషోఽమ్బరీష స్తబ్ధేక్షణోల్ముకముఖో హరి మీక్షమాణః. ౨౪

తం జిహ్వయా ద్విశిఖయా పరిలేలిహానం ద్వే సృక్వణీ అతికరాళవిషాగ్నిదృష్టిమ్,
క్రీడన్నముం పరిససార యథా ఖగేన్ద్రో బభ్రామ సోఽప్యవసరం ప్రసమీక్షమాణః. ౨౫

కృష్ణ ఏవ ప్రాణో యేషాం తాన్ కృష్ణైకజీవనాన్ నందాదీన్ తం హ్రదం విశతః ప్రవేష్టు ముద్యుక్తాన్ రామః, ప్రత్యషేధత్ నివారితవాన్. తత్ర హేతు స్తత్ప్రభావవిత్ తత్రాపి హేతు ర్భగవాన్. ౨౨

న విద్యతేఽన్యా గతిః. రక్షణోపాయో యస్య తత్ ఆత్మనః స్వస్య హేతోః స్త్రీకుమార పర్యంతం దుఃఖితం గోకులం నిరీక్ష్య ఆజ్ఞాయ తద్దుఃఖం జ్ఞాత్వా మర్త్యపదవీ మనువర్తమానోఽత ఏవ ముహూర్తమాత్రం తూష్ణీం స్థిత్వా తత ఉరఙ్గబంధా దుదతిష్ఠత్ త్యాజితోరగబంధో బభూవేత్యర్థః. ౨౩

తస్య కృష్ణస్య ప్రథ్యమానేన భారీక్రియమాణేన పృథుశబ్దా త్తత్కరోతీతి ణ్యంతాత్ "రబుతో హలాదే" రితి కృతరభావాత్ కర్మణి లటః శానచ్. వపుషా వ్యథితస్వశరీరో భుజఙ్గః కృష్ణ మున్ముచ్య కుపితః ఫణా మున్నమయ్య శ్వసన్ కేవలం హరి మీక్షమాణః తస్థౌ. కథంభూతః నాసరంధ్రేషు విషం యస్య అమ్బరీషవ త్సంతప్తాని స్తబ్ధాని చేక్షణాని యస్య అమ్బరీషశబ్దో భ్రాష్ట్రవాచీ "అమ్బరీష మమ్బరీషం క్లీబేఽమ్బరీషం భ్రాష్ట్రో" నేత్యాదినామానుశాసనాత్. అమ్బరీష ఇత్యౌణాదికసూత్రేణా "బిశబ్దే" ఇత్యస్మా ద్ధాతోః "కృఞాదిభ్యా మీష" న్నిత్యత ఈష న్నిత్య నువర్తమానే తత్సన్నియోగేన రుడాగమో నిపాత్యతే. సమస్తపాఠే నాసికాచ్ఛిద్ర మేవ విషపాకభ్రాష్ట్రం యస్య స చాసౌ స్తబ్ధేక్షణః, ఉల్ముకా న్యగ్నికణాని ముఖే యస్య ఉల్ముకవ జ్జ్వలన్ముఖో వా. ౨౪

ద్వే శిఖే అగ్రభాగౌ యస్యా స్తయా జిహ్వయా ద్వే సృక్వణీ ఓష్ఠప్రాంతౌ లేలిహానం అతికరాళా విషాగ్నిభీషణా దృష్టి ర్యస్య త మముం కాళియం క్రీడ న్నివ పరిత శ్చచార "అభితః పరిత స్సమయే" త్యాదివచనే నాము మితి షష్ఠ్యర్థే ద్వితీయా. అముష్య పరిత స్ససారేత్యర్థః. యథా గరుడ స్తద్వత్ సోఽపి కాళియోఽప్యవసరం దంశనార్థ మంతర మన్వేషయ న్పరిబభ్రామ. ౨౫

(కాళియమర్దనఘట్టః)

ఏవం పరిభ్రమహతౌజస మున్నతాంస మానమ్య తత్పృథుశిర స్స్వధిరూఢ ఆద్యః.
తన్మూర్ధరత్ననికరస్పర్శాతితామ్రపాదామ్బుజోఽఖిలకలాదిగురు ర్ననర్త. ౨౬

తం నర్తు ముద్యత మవేక్ష్య తదా తదీయా గన్ధర్వసిద్ధమునిచారణదేవవధ్వః,
ప్రీత్యామృదఙ్గపణవానకవాద్యగీతపుష్పోపహారనుతిభి స్సహసోపసేదుః. ౨౭

యద్య చ్ఛిరో న నమతేఽఙ్గ శతైకశీర్ష్ణ స్తత్త న్మమర్ద ఖలదణ్డధరోఽఙ్ఘ్రిపాతైః.
క్షీణాయుషో భ్రమత ఉల్బణ మాస్యతోఽసృఙ్న స్తోవమ న్పరమకశ్మల మాప నాగః ౨౮

తస్యాక్షిభి ర్గరళ ముద్వమత శ్శిరస్సు యద్యత్సమున్నమతి నిశ్వసతో రుషోచ్చైః,

---

ఏవం పరిభ్రమ ణేనైవ గతబలం ఉన్నతా వంసౌ యస్య తం కాళియ మానమ్య నమ్రం కృత్వా తస్య పృథుషు విపులేషు శిర స్స్వధిరూఢః, ఆద్యః అఖిలవిద్యాకారణభూతః, అఖిలానాం భరతశాస్త్రవిదాం ఆదిగురుః హేతుగర్భ మిదం తత్త్వాత్ చపలే ష్వపి శిరస్సు ననర్త, కథంభూతః, తస్య మూర్ధసు యే రత్నసమూహా స్తేషాం స్పర్శే నాత్యరుణం పదామ్బుజం యస్య తథాభూతః. ౨౬

నృత్యం కర్తు ముద్యుక్తం తం కృష్ణ మవేక్ష్య తదీయా భగవత్సేవకాః గంధర్వాదయః. ప్రీతిపూర్వకం మృదఙ్గాదిభి రుపలక్షితా స్సహసా అఖ ఉపసేదు రాజగ్ముః యద్వా తదీయాః కాళియస్య పరిజనాః ఉపసేదుః గంధర్వాదయ శ్చ తథా భగవంతం సేవితుం మృదఙ్గాదిభి స్సహోపసేదు రిత్యన్వయః. ౨౭

శత మేకాని ముఖ్యాని శిరాంసి యస్య తస్య శతైకశీర్ష్ణః కాళియస్య ఆర్షత్వా "ఛ్చీర్షన్ ఛందసీతి" శిరశ్శబ్దస్య శీర్ష న్నాదేశః, య ద్యచ్ఛిరో న నమతే నమ్రం నాభూ దఙ్గ హేరాజ న్త త్తచ్ఛిరః. కర్మ అఙ్ఘ్రిపాతైః, ఖలదండధరః. హేతుగర్భం తత్త్వా న్మమర్ద కథంభూతస్య క్షీణ మాయు ర్బలం వా యస్య భ్రమతః. తదా అస్యతో ముఖేభ్యః, నస్తో నాసికాభ్య శ్చోల్బణ ముష్ణ మధికం వా అసృ గ్రుధిరం వమ న్నుద్గిరన్ స నాగః, కాళియః పర మధికం కశ్మలం మోహం, మూర్ఛాం దుఃఖం వా అవాప లేభే. ౨౮

అక్షిభి ర్నేత్రైర్ విష ముద్వమతః పునః రుషా క్రోధేన ఉచ్చైః నిశ్వసతః శ్వాసం ముఞ్చత స్తస్య శిరస్సు మధ్యే యద్య చ్ఛిరః కర్తృ సమున్నమతి ఉద్ధృతం బభూవేత్యర్థః, తత్త త్పదా

నృత్యత్పదాఽనునమయ న్దమయాంబభూవ పుష్పైః స్సుపూజిత ఇవేహ పుమాన్ పురాణః
తచ్చిత్రతాణ్డవనిరుగ్ణఫణాసహస్రో రక్తం ముఖై రురు వమన్ నృప భగ్నగాత్రః,
స్మృత్వా చరాచరగురుం పురుషం పురాణం నారాయణం త మరణం మనసా జగామ. ౩౦
కృష్ణస్య గర్భజగతోఽతిభరావసన్నం పార్ష్ణిప్రహారపరిరుగ్ణఫణాతపత్రమ్,
దృష్ట్వాఽహి మాద్య ముపసేదు రముష్య పత్న్య ఆర్తా శ్శ్లథద్వసనభూషణకేశబన్ధాః. ౩౧
తా స్తం సువిగ్నమనసోఽథ పురస్కృతార్భాః కాయా న్నిధాయ భువి భూతపతిం ప్రణేముః
సాధ్వ్యః కృతాఞ్జలిపుటా శ్శమలస్య భర్తు ర్మోక్షేప్సవ శ్శరణదం శరణం ప్రపన్నాః. ౩౨

పాదఘాతేన అనునమయన్ ప్రహ్వీకుర్వన్ ఇత్థం నృత్యన్ దమయాంబభూవ దండయామాస కథంభూతః, పుష్పైః పుష్పవర్షైః సుపూజితః, గంధర్వాదిభి రితి కర్తృపదాధ్యాహారః తాదాత్వికం భగవంతం లక్షయతి ఇహ అస్మి న్నవసరే పురాణః. పుమా నివ శేషాసనో భగవా నివాలక్ష్యతేత్యర్థః. ౨౯

తస్య భగవత శ్చిత్రే ణోద్భుతేన తాండవేన నృత్తే నిరుగ్ణం నితరాం పీడితం ఫణానాం సహస్రం యస్య భగ్నం గాత్రం యస్య స కాళియః హేనృప ముఖైః రుధిర మనునమన్ ఉద్గిరన్ తదా తం కృష్ణం చరాచరాత్మకసర్వభూతనియంతారం పురాణం పురుషం శ్రీనారాయణం స్మృత్వా త మేవ మనసా అరణం శరణం జగామ, ౩౦

కృష్ణస్య గర్భే య జ్జగ త్తస్యాతిభరే ణావసన్నం పీడితం పార్ష్ణిప్రహారైః. పాదపృష్ఠఘాతైః, పరితో రుగ్ణాః పీడితాః ఫణా ఏవాతపత్రాణి యస్య త మహిం కాళియం దృష్ట్వా అముష్య కాళియస్య పత్న్యః, ఆర్తా దుఃఖితాః. విస్రంసమానా వసనాదయో యాసాం తాః. ఆద్యం శ్రీకృష్ణ ముపసేదు రుపజగ్ముః. ౩౧

తాః కాళియస్య పత్న్యః, సువిగ్నాని నితరాం భీతాని మనాంసి యాసాం అథ ఏవ పురస్కృతాః పురో నిధాపితాః, అర్భాః బాలాః యాభి స్తా స్తథాభూతాః భువి కాయా న్దేహాన్ నిధాయ దండవ త్పాతయిత్వా తం భూతపతి మపరాధానవేక్షణేన శరణాగతభూతమాత్రరక్షితారం కృష్ణం ప్రణేముః నమ శ్చక్రుః, తత స్తా స్సాధ్వ్యః పతివ్రతాః. శమలస్య పాప్మనో భర్తుః బిభ్రతః. మోక్షేప్సవః, భర్తు శ్శమలస్య వా ధృతాఞ్జలిపుటాః, శరణదం శరణం రక్షణోపాయ మాత్మానం దదాతీతి తథా తం "య ఆత్మదా బలదా" ఇతి శ్రుతేః, తం కృష్ణం శరణ ముపాయం ప్రపన్నాః. అధ్యవసితవత్యః, "అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్, తదేకోపాయతా యాచ్ఞా ప్రపత్తి శ్శరణాగతి" రిత్యుక్తవిధాం ప్రపత్తిం చక్రు రిత్యర్థః. ౩౨

—* కాళియపత్నీకృతకృష్ణస్తుతిః. *—

నాగపత్న్య ఊచుః —

న్యాయ్యో హి దణ్డః కృతకిల్బిషేఽస్మిం స్తవావతారః ఖలనిగ్రహాయ,
రిపోః సుతానా మపి తుల్యదృష్టి ర్ధత్సే దమం ఫల మేవానుశంసన్. ౩౩

అనుగ్రహోఽయం భవతా కృతో హి నో దణ్డోఽసతాం తే ఖలు కల్మషాపహః,

తత్ర భగవత స్తదితరాసాధ్యస్వభర్తృప్రాణసంరక్షణాత్మకస్వాభీష్టోపాయతాం మహావిశ్వాస పూర్వకం యియాచిషవ స్తావ ద్యాచనీయతోపయుక్తగుణవత్తాం స్తుతివ్యాజే నావిష్కుర్వత్య స్తావ ద్రక్షణీయస్య స్వభర్తుః కార్పణ్యం భవాంతరసుకృతవత్త్వం చ సూచయంత్యః. ప్రకృత మేతస్య దమన మహితవ్యాజం హిత మేవ తచ్చ సమదృశా త్వయా కర్తు ముచిత మేవేతి విజ్ఞాపయామాసుః. (న్యాయ్యఇత్యాదినా ద్వయేన) తత శ్చతుర్భిః కార్పణ్యసుకృతవత్త్వే తతో దశభి ర్యాచనీయతోపయుక్తగుణా నావిష్కర్తుం స్తుతిః తతః పఞ్చభి ర్యాచ్ఞేతి వివేకః. కృతం కిల్బిషం ప్రహ్లాదవిదూషణాత్మకం త్వద్దంశనాత్మకం వా యేన అస్మిన్ య స్త్వయా ధృతో దండః స న్యాయ్య ఉచిత ఏవ కృతకిల్బిష ఇత్యనేన, తస్య దండ్యత్వం ఆకించన్యం ప్రత్యుత సాపరాధత్వం చ సూచితం అథ తద్దండయితృత్వం న్యాయ్య మిత్యభిప్రాయేణాహుః, తవావతారః ఖలనిగ్రహాయ ఖలానాం దుష్కృతాం నిగ్రహార్థం హి తవావతార ఇత్యర్థః. నన్వేవ మపి వాత్సల్యనిధే ర్మమైత దనుచిత మిత్యత్రాహుః రిపో రితి, రిపోః సుతానా మపి విషయే తుల్యా వైషమ్యరహితా దృష్టి ర్యస్య తథాభూత. స్త్వం ఫలం హితాత్మక మేవాను సమనంతర మేవ శంసన్ సూచయన్ తావ ద్దమం దండం ధత్సే కరోషి రిపోః సుతానా మపీత్యనేన మిత్రామిత్రవిభాగానాదరే ణాపరాధినాం సర్వేషా మపి దమం ధత్స ఇతి సూచితం అత ఏవ తుల్యదృష్టిః. యద్వా “హరి ర్దుఃఖాని భక్తానాం హితబుద్ధ్యా కరోతి వై. శస్త్రక్షారాగ్నికర్మాణి స్వపుత్రాయ పితా యథే” త్యుక్తరీత్యా అనుగృహ్యమాణానాం తావ త్పుత్రాదీనా మివ సర్వేషా మపి తాదాత్వికాహితవ్యాజం హిత మేవ కరోషీతి సూచితం. అతోఽయం దండోఽనుగ్రహరూప ఏవ అత ఏవ వాత్సల్యనిధే స్తవోచిత శ్చేతి భావః. ౩౩

దండస్యానుగ్రహరూపతా మేవ స్పష్టయంతి (అనుగ్రహ ఇతి.) భవతా యః కృతో దండ స్సోఽయం నోఽస్మాక మస్మద్విషయే అనుగ్రహ ఏవ కుతః, తే దండ స్త్వత్కృతకో దండోఽసతాం నోఽస్మాకం కల్మషాపహః దురితాపహః, కిం తత్కల్మషం యదపహంతా మద్దండ స్తత్రాహుః, అముష్య దేహినః కాళియాఖ్యజీవస్య, యత్ యస్మా త్కల్మషా ద్దండశూకత్వం సర్పత్వం ప్రాప్త

యద్దన్దశూకత్వ మముష్య దేహినః క్రోధోఽపి తేఽనుగ్రహ ఏవ సమ్మతః, ౩౩

తప స్సుత ప్తం కి మనేన పూర్వం నిర స్తమానేన చ మానదేన.
ధర్మోఽథవా సర్వజనానుకమ్పయా యతో భవాం స్తుష్యతి సర్వజీవనః. ౩౪

కస్యానుభావోఽస్య న దేవ విద్మహే తవాఙ్ఘ్రిరేణుస్పర్శాధికారః,

మితి శేషః, తత్కల్మషాపహ ఇత్యర్థః. అత స్తవ క్రోధోఽప్యనుగ్రహ ఏవానుగ్రహగర్భ ఏవ సమ్యక్ మతః విజ్ఞాతః. ౩౩

కృతకిల్బిషే దందశూకత్వ మితి పదద్వయేన సాధనాంతరరాహిత్యాత్మక మాకించన్యరూపం కార్పణ్యం సూచితం అథేశ్వరానుగ్రహనిమిత్తం సుకృతవత్త్వ మనుమాంతి (తప ఇతి.) అనేనాస్మద్భర్త్రా పూర్వం పూర్వస్మి న్జన్మని నిరస్తాహఙ్కారేణ మానదేన మహద్భ్యః పూజాప్రదేన చ సతా కిం తప స్సుత ప్తం సుష్ఠు కృతం పాకం పచతీతివ న్నిర్దేశః, అథవా సర్వభూతానుకమ్పయా కశ్చి ద్ధర్మో వా అనుష్ఠిత స్స్యాత్ కథ మేవం జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహుః యత స్సర్వా న్జీవయతి "కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యా" దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా భోగమోక్షప్రదా నేనోజ్జీవయతీతి తథా భవా న్తుష్యతి తుష్టో భవితుం తావ ద్దండయతీతి భావః. తపోధర్మయో రనిర్వచనీయత్వాభిప్రాయకః కింశబ్దః. అనేనానుష్ఠితౌ తపోధర్మౌ ఇద మిత్థం తయా నాస్మాభి రల్పబుద్ధిభి ర్నిర్వక్తుం శక్యౌ కింతు కేవలం సర్వాంతరాత్మనో భవత స్తోషా ల్లిఙ్గా త్తన్నిమిత్తం కించి త్తప ఆదికం కృత మిత్యనుమాస్యామహ ఇతి భావః. యద్వా తప ఇత్యాదిభి శ్చతుర్భిః, కార్పణ్య మేవావిష్క్రియతే అయ మర్థః. పూర్వ మనుగ్రహరూపా ద్దండా త్ప్రాగనేన నిసర్గతః క్రూరే ణానేన సర్పేణ కిం తప స్సుత ప్తం న కించిత్ అథవా కో ధర్మః, న కశ్చి ద్యతో యేన తపసా ధర్మేణ వా భవాం స్తుష్యతి త న్న కించి దపి కృత మిత్యర్థః. స్వభావతః క్రూరస్య నిర స్తమానత్వా ద్యసంభావనాప్రదర్శనాయ తద్విశేషణాని. ౩౪

కస్యేతి అస్య కాళియస్య త్వత్పాదరజస్స్పర్శాధికారః కస్య పుణ్య స్యానుభావః ప్రభావః. తత్పుణ్య మయం న వేద వయ మపి న విద్మః యద్వా. కస్య న కస్యచి దపి తాదృశం పుణ్య మస్మిన్ సర్పజాతౌ కించి దపి సంభావిత మిత్యయం న వేద వయ మపి న విద్మహ ఇత్యర్థః. తవేత్యనేన త్వదఙ్ఘ్రిరేణో ర్దౌర్లభ్య మభిప్రేతం తదేవావిష్కుర్వంతి (యద్వాఞ్ఛయేతి.) యద్వాఞ్ఛయా యదఙ్ఘ్రిరేణులిప్సయా శ్రీలలనా శ్రీ ర్లక్ష్మీ రేవ లలనా యస్యాః, పాదరజో బ్రహ్మాదయో లిప్సంతి సా శ్రీ రపి కామా నఙ్ఘ్రిరేణువ్యతిరిక్తా న్పురుషార్థాన్ విహాయానిచ్ఛంతీ ధృతవ్రతా ధృతం తపశ్చర్యోప

(కాళీయపత్నీకృతకృష్ణస్తుతిః)

యద్వాఞ్ఛయా శ్రీలలనాఽచర త్తపో విహాయ కామా౯ సుచిరం ధృతవ్రతా. ౩౬

న నాకపృష్ఠం న చ సార్వభౌమం న పారమేష్ఠ్యం న రసాధిపత్యమ్,
న యోగసిద్ధీ రపునర్భవం వా వాఞ్ఛన్తి యత్పాదరజఃప్రపన్నాః. ౩౭

తదేషనాథాపదురాపమన్యై స్తమోజనిః క్రోధవశోఽప్యహీశః,
సంసారచక్రే భ్రమత శ్శరీరిణో యదృచ్ఛయా స్యా ద్భవత స్సమక్షమ్. ౩౮

యు క్త మింద్రియజయాత్మకం వ్రతం యయా తథాభూతా తపో బహుకాల మచరత్. పురా శ్రీ ర్వేదవతీ రూపేణ తప శ్చచా రేతి శ్రీరామాయణకథాఽత్ర సూచ్యతే. ౩౬

నన్వైశ్వర్యకైవల్యాదిషు ప్రార్థనీయపురుషార్థేషు సత్స్వపి తా న్విహాయ కిం విశేషేణ మదఙ్ఘ్రిరేణుం వాఞ్ఛంతీత్యత్రాహుః (నేతి) యే త్వత్పాదరజః ప్రపన్నా స్తే పారమేష్ఠ్యాదికం న వాఞ్ఛంతి పారమేష్ఠ్యాదిభ్యోఽతిశయపురుషార్థరూపం త్వత్పాదరజస్సేవమానా స్తేనైవ తృప్తా పారమేష్ఠ్యాదికం న వాంఞ్ఛంతీత్యర్థః. తత్ర పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం నాకపృష్ఠం స్వర్లోకం సార్వభౌమం చక్రవర్తిత్వం రసాధిపత్యం భూలోకా దధస్తనలోకాధిపత్యం యోగసిద్ధీ రణిమాదీ౯ అపునర్భవం కైవల్యం. ౩౭

తర్హ్యేవం కృపణస్యాపి కథం దుర్లభతమమత్పాదరజస్స్పర్శాధికార స్తత్రాహుః (తదితి) ఏషః, అహీశ స్సర్పాధిప స్తమోజని స్తమఃప్రచురజన్మా అత ఏవ క్రోధవశ స్తదపి తథాపి హేనాథాన్యైః. దుష్ప్రాపం త్వత్పదామ్బుజస్పర్శం అప లేభే యద్భవత స్సమక్షం ప్రత్యక్షత్వం త దన్యై ర్దురాప మప్యేష ఆపేతి వాఽన్వయః. యుక్తం చైత దిత్యాహుః సంసారచక్రే స్వకర్మభి ర్భ్రమతో జీవస్య యదృచ్ఛయా భవత స్సమక్షత్వం స్యాత్ "ఏవం సంసృతిచక్రేఽస్మి న్భ్రామ్యమాణే దురత్యయే, జీవే దుఃఖాకులే విష్ణోః కృపా కాప్యుపజాయతే" ఇతి స్మరణా దితి భావః. విభవ ఇతి పాఠే విభవ స్త్వదనుగ్రహరూపో విభవ స్సమక్షః ప్రత్యక్ష స్స్యా దేవ యాదృచ్ఛికాదిసుకృతవిశేష రూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనే నానుజిఘృక్షో ర్వాత్సల్యనిధే స్తవానుగ్రహరూపో విభవః ప్రత్యక్ష స్స్యాదేవ అన్యథా కస్యాపి చేతనస్య నిర్దుష్ట స్యాసంభవా త్త్వత్కృపా నిర్విషయైవ స్యా దితి భావః. ౩౮

నమ స్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే,
భూతావాసాయ భూతాయ పరాయ పరమాత్మనే. ౩౯

జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయే బ్రహ్మణేన న్తశక్తయే,
అగుణాయావికారాయ నమ స్తే ప్రాకృతాయ చ. ౪౦

త దేవం కార్పణ్య మావిష్కృత్యాథ శరణ్యత్వోపయుక్తగుణై ర్విశిష్య స్తువంతి (నమ ఇత్యాదిభి ర్ద్విభిః.) చతుర్థ్యంతానాం భగవత ఇత్యాదీనాం తుభ్యం నమ ఇత్యన్వయః. తత్ర ఆశ్రితకార్య నిర్వాహకా ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకా శ్చేతి ద్వివిధా శ్శరణ్యగుణాః. తత్ర జ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదయ ఆశ్రితకార్యనిర్వాహకాః జ్ఞాన మనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తరూపం. తచ్చ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయ ఇత్యనేనోక్తం, జ్ఞాన మనిష్టపరిహారోపయుక్తం విజ్ఞాన మిష్టప్రాపణోపయుక్తం. తయో ర్నిధి రాశ్రయ స్తస్మై శక్తి ర్నామాఘటితఘటనసామర్థ్యాద్యాత్మికా సా చానంతశక్తయ ఇత్యనేనోక్తా బ్రహ్మణ ఇత్యనేన సర్వశేషిత్వాదిగుణబృహత్త్వవాచినా భగవత ఇత్యనేన షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వవాచినా, పూర్తిప్రాప్తీ వివక్షితే. పూర్తి రవాప్తసమస్తకామత్వం, ప్రాప్తి ర్నిరుపాధికశేషిత్వం, ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకా స్తు గుణాః పరత్వస్వామిత్వసౌశీల్యవాత్సల్యాదయః తత్ర భూతాయ పరాయ పరమాత్మన ఇతి పరత్వ ముక్తం పరత్వం నామ. స్వేతరాపేక్షయోత్కృష్టత్వం "ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః. యో లోకత్రయ మావిశ్య బిభ ర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః" ఇతి స్వేతరనిఖిలజగదంతఃప్రవేశన ప్రశాసనాభ్యాం వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శేన చ ధారకత్వం హి పరమాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్త మవగతం. అనేన స్వేతరనియామ్యసర్వప స్త్వపేక్షయోత్కృష్టత్వం స్పష్ట మేవ. పరాయ భూతాయ భూతత్వ మత్ర సర్వేభ్యః కారణతయా ప్రాగవస్థితత్వం పరమకారణాయేత్యర్థః. అనే నాపి పరత్వం స్పష్ట మేవ భూతావాసా యేత్యనేన సౌలభ్య మవగతం పరత్వయుక్తోఽపి న మేర్వాదివ ద్దూరతరోఽపి తు సర్వభూతహృదయగుహావాస ఇతి భావః. అనేన సౌలభ్యం సువ్యక్త మేవ పురుషాయ మహాత్మన ఇత్యనేన సౌశీల్యం వివక్షితం. స్వయం వాచామగోచరమాహాత్మ్యయుక్తోఽపి యాదవానా మన్యతమ పురుషరూపేణ తై స్సహ సంశ్లేషస్వభావ ఇతి భావః. మహతో మన్దై స్సహ సంశ్లేషస్వభావత్వం హి సౌశీల్యం. మహాపరాధినం కాలియ మనుగృహీత మిత్యుద్యోగప్రఖ్యాపనపరేణానేన వాత్సల్యం వ్యక్త మేవావగతం. భూతావాసాయ పరమాత్మన ఇతి వ్యాపకత్వోక్త్యా ప్రసక్తం వ్యాప్యగతదోషం పరిజిహీర్షుః (అగుణాయేతి.) హేయగుణరహితాయ పరాయ భూతాయేతి కారణత్వోక్త్యా ప్రసక్తవికారాశ్రయత్వ పరిహారాభిప్రాయే ణావికారా యేత్యుక్తిః సద్వారకవికారాశ్రయత్వేన కారణత్వేఽపి స్వరూపతః స్వభావత శ్చావికారాయేత్యర్థః, సద్వారకవికారాశ్రయత్వ మేవ స్పష్టయంతి. ప్రాకృతాయ "భూమి రాపోఽనలో వాయుః. అపరేయ మిత స్త్వన్యా" మితి శ్లోకద్వయోక్తప్రధానపురుషాత్మకప్రకృతిద్వయద్వారా తద్గతవికారాశ్రయాయ. ౩౯-౪౦

(కాళియపత్నీకృతకృష్ణస్తుతిః)

కాలాయ కాలనాభాయ కాలావయవసాక్షిణే,
విశ్వాయ విశ్వరూపాయ తత్కర్త్రే విశ్వహేతవే. ౪౧

భూతమాత్రేన్ద్రియప్రాణమనోబుద్ధ్యాశయాత్మనే,

సత్వాదిప్రకృతిగుణక్షోభనిమిత్తకాలస్యాపి పృథఙ్నిమిత్తతావ్యుదాసాయ తస్య తత్సామానాధికరణ్య నిర్దేశః కాలాయేతి కాలాత్మకాయేత్యర్థః. తదాత్మకత్వం న మృదాత్మకో ఘట ఇతివ తత్స్వరూపాభేదనిబంధన మిత్యభిప్రాయేణాహుః కాలనాభాయేతి. కాలో నాభివ దఙ్గభూతో, యస్య సః కాలనాభః "అచ్ప్రత్యన్వవపూర్వాత్సామలోమ్నః" ఇత్యత్రేతియోగవిభాగాశ్రయణా త్సర్వసమాసాంతోఽచ్ప్రత్యయః యద్వా. కాలస్య నాభి ర్నేమ్యరాదీనాం నాభివ ద్ధారకః, ఆత్మభూత ఇతి యావత్. దేవమనుష్యాదిదేహసారవశ్యేన తచ్ఛరీరకత్వ మపి తు తద్వాధాత్మ్యానలోకనేనేత్యభిప్రాయేణాహుః (కాలావయవసాక్షిణ ఇతి.) కాలావయవానాం నిమేషాదివత్సరాంతానాం సాక్షిణే సాక్షా ద్ద్రష్ట్రే. పరాయ భూతాయేత్యుక్తకారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వాభిప్రాయేణ కార్యసామానాధికరణ్యేన నిర్దిశంతి (విశ్వాయేతి.) విశ్వాత్మకాయేత్యర్థః తదాత్మకత్వం కిం తత్స్వరూపాభేదనిబంధనం విశ్వరూపాయేతి నేత్యాహుః, విశ్వం రూపం శరీరం యస్య తస్మై. శరీరాత్మభావనిబంధనం సామానాధికరణ్య మితి భావః. యద్వా, సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టస్యైవ కారణత్వా త్తస్య స్థూలచిదచిద్విశిష్టే నాత్మనా సాక మనన్యత్వాభిప్రాయేణ విశ్వాయేత్యుక్తిః. విశేష్యాంశస్యాపి శరీరాత్మభావనిబంధనవిశ్వసామానాధికరణ్యాభిప్రాయేణ విశ్వరూపాయేత్యుక్తిః, న కేవల ముపాదానకారణభూతాయ, అపి తు జగన్నిమిత్తభూతాయ చేత్యభిప్రాయేణాహుః, తత్కర్త్రే ఇతి ఉపకరణాధికరణాదిక మపి త్వ మేవేత్యభిప్రాయేణోక్తం, విశ్వస్య హేతవ ఇతి హేతుత్వం కారకషట్కసాధారణం గోబలీవర్దన్యాయేన తత్కర్త్రే ఇత్యుక్తిః. ౪౧

విశ్వాయ విశ్వరూపా యేత్యుక్తయోః కార్యేణ సహ విశిష్టవిశేష్యాంశసామానాధికరణ్యయో ర్నిబంధనద్వయ మాహుః (భూతేతి.) భూతాదిరూపేణ పరిణతత్వా ద్భూతాద్యాత్మనే, అత్ర భూతాదిశబ్దాః భూతాదికార్యరూపేణ పరిణతా చిద్విశిష్టబ్రహ్మపరాః ఏవం చ కార్యావస్థబ్రహ్మాభిన్నకారణావస్థబ్రహ్మణ ఇత్యర్థః. భూతాదీనా మాత్మనే తదంతఃప్రవేశప్రశాసనాభ్యాం భర్త్రే ఇత్యప్యర్థ స్తంత్రేణ వివక్షితః. అంతఃప్రవేశప్రశాసనాభ్యాం భర్తృత్వ మేవ హ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం. తత్ర భూతా న్యాకాశాదీని. మాత్రాః శబ్దాదయః పఞ్చ ఇంద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేంద్రియాణి శ్రోత్రాదీని దశ ప్రాణాః పఞ్చ మనో బుద్ధి శ్చ ఆశయో వాసనా ఏవం సూక్ష్మ చిద్విశిష్టబ్రహ్మణః స్థూలావస్థా చిద్విశిష్టబ్రహ్మాభే దే

త్రిగుణే నాభిమానేన గూఢస్వాత్మానుభూతయే. ౪౨

నమోఽనన్తాయ సూక్ష్మాయ కూటస్థాయ విపశ్చితే,
నానావాదానురోధాయ వాచ్యవాచకశక్తయే. ౪౩

నమః ప్రమాణమూలాయ కవయే శాస్త్రయోనయే.

తయోః కార్యకారణభావో విశేషణవిశేష్యయో శ్శరీరాత్మభావ శ్చేతి నిబన్ధనద్వయ ముక్తం. అథ చిత్సామానాధికరణ్యేఽపి నిబన్ధన మాహ (త్రిగుణే నేత్యర్ధేన.) త్రిగుణేన గుణత్రయహేతు కేనాభిమానేన దేహాత్మాద్యభిమానేన గూఢా చ్ఛన్నా స్వాత్మానుభూతి ర్జీవానాం, యస్మా త్తస్మై జ్ఞానవికాస రూపజీవగతకార్యం ప్రతి కారణభూతా యేత్యభిప్రేతార్థః. ౪౨

ఏవం జగత్కారణత్వేన పరత్వనిర్వాహణలక్షితస్య పరమాత్మన శ్చిదచిద్విశిష్టస్య స్వరూపం విశేష్యాంశభూతం జగన్నిమిత్తకారణం విశోధయన్తి (నమోఽనన్తాయేతి.) అత్ర సత్యాదివాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే అనన్తపదేన తస్య కూటస్థపదేన నిర్వికారవాచినా సత్యపదస్య విపశ్చిచ్ఛబ్దేన జ్ఞానపదస్య చ ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ వివిధం పశ్యతీతి విపశ్చి త్తస్మై నిత్యాసఙ్కుచితసర్వవస్తువిషయకధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయా యేత్యర్థః. పృషోదరాదిత్వా ద్యశబ్దస్య చిభావః, ఏవ మచేతనా త్త్రివిధజీవేభ్య శ్చ వ్యావృత్తా యేత్యుక్తం భవతి. అనన్తా యేత్యనేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపవస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్య మప్యుక్తం. సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వం చ సర్వాన్తఃప్రవేశేన తచ్ఛరీరకత్వేన చ తత్ర కథ మణుస్వరూపజీవాన్తఃప్రవేశేన తచ్ఛరీరకత్వం విభోః పరమాత్మన స్సఙ్గచ్ఛత ఇత్యత్రాహ (సూక్ష్మాయేతి.) "అణో రణీయాన్, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మ" మిత్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా సూక్ష్మా దపి సూక్ష్మత్వా జ్జీవాన్తఃప్రవేశయోగ్యాయేతి భావః. నన్వేవంభూతం మాం కథం కేచి న్నిమిత్తకారణ మేవ వదన్తి, కేచి చ్చ జీవాభిన్న మిత్యాదీత్యత్రాహ నానావాదాః వేదవిరుద్ధాః, తా ననువృత్యావస్థితాయ అనధిగతవేదాన్తవాక్యైకవాక్యానాం విప్రతిపన్నబుద్ధీనాం తత్తద్వాదానురూపేణాపి ప్రతీతాయేత్యర్థః. తత్ర హేతుః వాచ్యవాచకశక్తయే వాచకా స్తత్తద్వాదిప్రయుక్తాః వివక్షితార్థవిషయా శ్శబ్దాః, వాచ్యా స్తత్తచ్ఛబ్దవివక్షితా అర్థాః. తత్ర వాచ్యశక్తి రుపస్థాప్యత్వయోగ్యతాలక్షణా వాచకశక్తి రుపస్థాపకత్వలక్షణా తదుభయశక్తినిర్వాహకత్వా న్నానావాదానురోధాయేత్యర్థః. ౪౩

ఏవ మపి కేవలం శాస్త్రయోనయే శాస్త్రం యోనిః కారణం స్వస్వరూపస్వభావప్రమితిజనకం యస్య. తస్మై శాస్త్రస్య భ్రమప్రమాదవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషసంభావనాం నిరాకుర్వత్యో విశింషన్తి.

(కాళియపత్నీకృతకృష్ణస్తుతిః)

ప్రవృత్తాయ నివృత్తాయ నిగమాయ నమో నమః. ౪౪

నమః కృష్ణాయ రామాయ వసుదేవసుతాయ చ,
ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్వతాం పతయే నమః. ౪౫

నమో గుణప్రదీపాయ గుణాత్మచ్ఛాదనాయ చ,

ప్రమాణమూలాయ, ప్రమాణం స్వప్రమితిసాధనం శాస్త్రం తస్య మూలాయ తదావిష్కర్తృత్వేన తత్కారణాయ తథా చ స్మర్యతే "అనాదినిధనా హ్యేషా వా గుత్సృష్టా స్వయంభువా. ఆదౌ వేదమయీ నామ్నా యత స్సర్వాః ప్రసూతయ" ఇతి, శ్రూయతే చ "తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసిత మేత ద్యదృగ్వేద" ఇతి "ఋచ స్సామాని జజ్ఞిరే ఛందాగ్ంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్ యజు స్తస్మా దజాయతే"తి చ ప్రమాణమూలత్వసంభావనాం నిరాకుర్వంతి, కవయే పూర్వపూర్వామపూర్వీవిశిష్టత్వేన శాస్త్రావిష్కారోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యయుక్తాయ న కేవలం ప్రమాణమూలాయ, అపి తు ప్రమేయ నిర్వాహకా యాపీత్యాహుః, ప్రవృత్తాయ నివృత్తాయ చ ఉభయకర్మనిర్వాహకాయ నిగమా యోపనిషజ్జ్ఞానప్రవర్తకాయ. ౪౪

సత్యం పరత్వావస్థితోఽహ ముక్త గుణయుక్తో న తు వ్యూహవిభవాద్యవస్థ ఇత్యత్రాహుః (నమః కృష్ణాయేతి.) రామకృష్ణాదివిభవావస్థాయాం ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదివ్యూహావస్థాయాం చాహీనస్వస్వ భావాయేతి భావః. విభావావస్థాయాం సౌశీల్య మేత మధిక మావిష్కృత మిత్యభిప్రాయేణాహుః వసుదేవసుతాయేతి. యద్వా. శరణ్యత్వోపయుక్త మాశ్రితార్తిపరిజిహీర్షైకశీలత్వ మాహుః (నమః కృష్ణాయేతి) వ్యూహవిభవాదిరూపేణ సాత్వతామాశ్రితానాం పతయే అనిష్టపరిహారపూర్వకం పాలకాయ. ౪౫

పాలకత్వప్రకార మేవాహుః (గుణప్రదీపాయేతి.) సాత్వతా మిత్యనువర్తతే. తేషాం గుణస్య ధర్మభూతజ్ఞానస్య ప్రదీపాయ ప్రదీపవ ద్విషయావారకనివారకాయ సాత్వతాం గుణప్రదీపా యేత్యనేన అసాత్వతాం తద్వైపరీత్యం సూచితం, తదేవ స్పష్టీకుర్వంతి. గుణాత్మచ్ఛాదనాయ గుణేన గుణమయమాయయా, ఆత్మనో జీవా న సాత్వత శ్ఛాదయతి సంకుచితజ్ఞానా న్కరోతీతి తథా తస్మై ఏతద్విశేషణద్వయప్రసక్తవైషమ్యపరిజిహీర్షయా విశింషంతి గుణవృత్త్యుపలభ్యాయ గుణస్య గుణపరిణామాత్మకమనసో వృత్త్యా న్యాసోపాసనాన్యతరరూపయా ఉపలభ్యాయ ఉపలక్ష్యాయ గుణవృత్తి

గుణవృత్త్యుపలభ్యాయ గుణద్రష్ట్రే స్వసంవిదే. ౪౮

అవ్యాకృతవిహారాయ సర్వవ్యాకృతసిద్ధయే,
హృషీకేశ నమ స్తేఽస్తు మునయే మౌనశీలినే. ౪౯

పరావరగతిజ్ఞాయ సర్వాధ్యక్షాయ తే నమః,

రూపవ్యాజమాత్రాపేక్షత్వా ద్వైషమ్యరహితాయేతి భావః. గుణవృత్త్యపరిజ్ఞానాసంభావనాం నిరాకుర్వంతి. గుణద్రష్ట్రే సర్వాంతఃకరణవృత్తీనాం సాక్షా ద్యుగపద్ద్రష్ట్రే. తత్ర హేతుః స్వసంవిదే స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్ననిరుపాధికనిత్యాసంకుచితధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయ. ౪౮

యద్యహం గుణద్రష్టా తర్హి తథాత్వేన కిం స జ్ఞాయే ఇత్యత్రాహుః (అవ్యాకృతేతి.) అవ్యాకృతోఽనభివ్యక్తః విహారః గుణద్రష్టృత్వాదిరూపో యస్య తస్మై న కేవలం గుణద్రష్ట్రే అపి తు సర్వవ్యాకృతానాం దేవాదిపదార్థానాం తద్బుద్ధివృత్తీనాం చ సిద్ధయే నిష్పత్తిహేతవే న కేవలం తేషాం సిద్ధిహేతు రేవాపి తు సర్వేంద్రియప్రకాశయితా చేత్యభిప్రాయేణ సంబోధయంతి (హృషీకేశేతి) హృషీకాణాం ఇంద్రియాణాం ఈశః నియంతా శరణ్యత్వోపయుక్తం గుణాంతర మాహుః మునయే తావత్రయాతుక జీవోజ్జీవనాయ యాదృచ్ఛికప్రాసంగికానుషంగికాదన్యతమసుకృతలేశానుచింతనాత్మకమననశీలాయ మౌనశీలీ అజల్పాకః పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వా ద్బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతం జగ త్తృణీకృత్య జోషమాసీనాయేత్యర్థః. అయ మపి పరత్వావహో గుణః. ౪౯

పరావరగతిజ్ఞాయ బంధమోక్షాభిజ్ఞాయ ఆశ్రితానాం మోచకా యానాశ్రితానాం బంధకాయ చేత్యర్థః. తథా చోక్తం భగవతైవ "తేషా మహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరా" దితి "తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్, క్షిపా మ్యజస్ర మశుభా నాసురీష్వేవ యోనిష్వి"తి ప ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకోఽయం గుణః కృతాపరాధా నప్యాశ్రయణరూపవ్యాజమాత్రావలంబనేన రక్షితు ముద్యమో హ్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకః, అనేన వైషమ్యరాహిత్యం కారుణికత్వం చాభిప్రేతం. తథా చ స్మర్యతే "సర్వజ్ఞోఽపి హి సర్వేశ స్సదా కారుణికోఽపి సన్, సంసారతంత్రవాహిత్వాద్రక్షాపేక్షా మపేక్షత" ఇతి సర్వాధ్యక్షాయ సర్వపురుషార్థాధిపతయే ఆశ్రితానాం ధర్మాదిస్వాత్మపర్యంతప్రదాతృత్వరూపమహావదాన్యాయేత్యర్థః. అయ మాశ్రితకార్యాపాదకో గుణః పూర్వం పరాయ భూమ్నాయేత్యుక్తపరత్వోపయుక్తజగదుపాదానత్వప్రయుక్తవిశ్వానన్యత్వం విశిష్టస్య తథాత్వేఽపి విశేష్యాంశస్య విశ్వశరీరకత్వేన తద్భిన్నత్వం తన్నిమిత్తత్వం తత్స్రష్టా స్వేతరోపకరణాంతరనిరపేక్షత్వం

(కాళియపత్నీకృతకృష్ణస్తుతిః)

అవిశ్వాయ చ విశ్వాయ తద్ద్రష్ట్రేఽస్య చ హేతవే. ౪౨

త్వం హ్యస్య జన్మస్థితిసంయమా న్విభో గుణై రనీహోఽకృతకాలశక్తిధృత్.

చ "విశ్వాయ విశ్వరూపాయ తత్కర్త్రే విశ్వహేతవ" ఇత్యుక్తం. తదేవ విశ్వాయ తుభ్యం నమ ఇతి యుష్మచ్ఛబ్దవివక్షితషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభివిశేషణానాం విశ్వశబ్దాద్యభిప్రేతవిశ్వానన్యత్వాదీనాం చైక విశేష్యవృత్తిత్వరూప మర్థసామానాధికరణ్య ముక్తం. అథ భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తవ ద్విశేష్యాభిధాయినాం తత్తచ్ఛబ్దానా మేకవిశేష్యపర్యవసానాత్మకం శబ్దసామానాధికరణ్య మాహుః విశ్వాయ "నతా స్మ సర్వ వచసాం ప్రతిష్ఠా యత్ర శాశ్వతీ, వచసాం వాచ్య ముత్తమ" మిత్యుక్తరీత్యా సకలశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః. విశ్వశబ్ద స్యాత్ర పూర్వత్ర చ లాక్షణికత్వా త్సర్వనామకార్యాభావః. సంజ్ఞాపూర్వకవిధే రనిత్యత్వా ద్వా ఏక స్యైవ సర్వశబ్దవాచ్యత్వప్రయుక్తం సర్వేషాం శబ్దానాం పర్యాయత్వం నిరాహుః అవిశ్వాయేతి తదన్యత్వ మత్ర నఞర్థః. న విశ్వః అవిశ్వ స్తస్మై తత్తచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తేభ్యో విలక్షణాయే త్యర్థః. న హి స్వస్వప్రవృత్తినిమిత్తవిలక్షణైకవిశేష్యనిష్ఠప్రవృత్తినిమిత్తవిశిష్టైకవిశేష్యాభిధాయినాం శబ్దానాం పర్యాయత్వప్రసంగ ఇతి భావః. కథం జాతిగుణాద్యాశ్రయతత్తద్విశేష్యపర్యవసాయినా మేక విశేష్యాభిధాయిత్వ మిత్యత్రాహుః (విశ్వహేతవ ఇతి) అస్య చ హేతవే ఇతి చ పాఠః. తదా విశ్వపరా మర్శీదంశబ్దః జాతిగుణాద్యాశ్రయనిఖిలవిశేష్యజాతగతసత్తాస్థితిప్రవృత్తిహేతవే తత్సత్తాదిహేతుత్వేన విశ్వస్య తదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వా దపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాం మత్వర్థీయప్రత్యయ మంతరేణాపి విశేష్యపర్యవసాయిత్వ మాకృతినయసిద్ధ మితి భావః. విశ్వసత్తాదిహేతుత్వాసంభావనాం నిరాకర్తుం హేతుత్వోపయుక్తజ్ఞానవత్తా మాహుః తద్ద్రష్ట్ర ఇతి. ౪౨

తదేవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టం స్తుత్వాథ "విజ్ఞాతాః కుమారకా" ఇతి శ్రుత్యుక్త రీత్యా త్వత్కుమారప్రాయస్య త్వచ్ఛరీరభూత స్యాస్మద్భర్తుః కదాచి దననుకూలస్య స్వశరీర స్యేవ స్వపుత్రస్యేవ వాపరాధః కరణకళేబరాదిప్రదానేనాఖిలజీవోజ్జిజీవయిషయా సర్వజగదుదయవిభవలయ లీలేన సర్వశరీరేణ విపులాపరాధవత్త్వేఽపి కించి దానుకూల్యయుక్తజీవోజ్జిజీవయిషయా కృతావతారేణ త్వయా సోఢు ముచిత ఇతి క్షమాపయంత్య స్తావ ద్భర్తృప్రాణరక్షాం కైంకర్యం చ ప్రార్థయంతే (త్వ మితి పఞ్చభిః.) హేవిభో త్వం హ్యనాదికాలాఖ్యశక్తియుక్తః అనీహ స్సఙ్కల్పేతరవ్యాపార శూన్యః అనేనా "కలితశ్రమ ఏవ సృజ త్యసా" వితి వచనార్థోభిప్రేతః. గుణైః రజస్సత్త్వతమోభి రస్య జగతో జన్మస్థితిలయాన్ కుర్వ న్నితి శేషః. తత్తత్స్వభావాన్ రజస్తమ స్తదుభయస్వభావా నపి సతో

త త్తత్స్వభావా న్ప్రతిబోధయ న్సత స్సమీక్షయాఽమోఘవిహార ఈహసే. ౪౯

తస్యైవ తేఽమూ స్తనవ స్త్రిలోక్యాం శాన్తా అశాన్తా ఉత మూఢయోనయః,
శాన్తాః ప్రియా స్తే హ్యధునాఽవితుం సతాం స్థాతు శ్చ తే ధర్మపరీప్సయేహతః. ౫౦

అపరాధ స్సకృద్భర్త్రా సోఢవ్య స్స్వప్రజాకృతః,

జీవాన్ సమీక్షయా అనుగ్రహగర్భయా దృష్ట్యా ప్రతిబోధయన్ తావ ద్దండనేన ప్రబుద్ధా న్కుర్వన్ అప్రతిహతజగద్వ్యాపారరూపవిహార శ్చేష్టసే యద్వా త్వం సమీక్షయా "బహుస్యాం ప్రజాయేయే" త్యుక్తయా సఙ్కల్పాత్మికయా దృష్ట్యా అనీహ స్తద్వ్యతిరిక్తవ్యాపారశూన్యః ప్రలయదశాయాం తత్తత్స్వభావాన్ తత్తత్కర్మవాసనాత్మకస్వభావమాత్రయుక్తాన్ సంకుచితజ్ఞానా నసత్ప్రాయా న్సతో జీవా న్ప్రతిబోధయన్ స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేన వికసితజ్ఞానా న్కుర్వన్ ఏవంవిధం మహోపకారం కర్తు మితి భావః. అప్రతిహతజగద్వ్యాపారాత్మకవిహారోఽస్య జగతో జన్మాదీ నీహసే చేష్టసే కరోషీతి యావత్ త త్తత్స్వభావా న్ప్రతిబోధయ న్నిత్యనేన సర్వజీవసాధారణ్యేన తద్విషయక మహోపకారైకశీలత్వం సూచితం. ఏవ మపరాధానపేక్షణేన కేవల ముపకారైకశీలస్య తవ కియా నయ మపరాధ ఇతి భావః. ౪౯

జన్మాదీ నీహమానస్య తే తవ త్రిలోక్యా మమూ స్సర్వా శ్శాంతా స్సాత్త్వికాః అశాంతాః రాజస్యః మూఢయోనయ స్తామస్య శ్చ ప్రజా స్తనవః దేహాః ఆధేయా విధేయా శ్శేషా శ్చేత్యర్థః. సర్వా అప్యనుగ్రాహ్యా ఏవేతి భావః. నను సర్వాసా మనుగ్రాహ్యత్వే జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసంగ స్తత్రాహుః యద్యప్యేవం తథాపి స్థాతుః స్థితికర్తుః అత ఏవ సతాం ధర్మపరిపాలనేచ్ఛయా ఈహతః ప్రవర్తమానస్య కృతావతారస్యేతి యావత్ తే తవ శాంతా స్తనవః అవితుం రక్షితుం ప్రియా ఇష్టా హి సదా సకలజన్మసు సాపరాధా అప్యధునాఽపరాధవిరతంసవః ప్రియాః అతోఽస్యానుగ్రాహ్యత్వేఽపి న జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసంగ ఇతి భావః. ౫౦

అతోఽయం యావచ్ఛాంతి దండితోఽప్యధునోపశాంతః పుత్రవ త్సోఢవ్య ఏవేత్యాహుః (అపరాధ ఇతి.) భర్తు రస్మద్భర్తు రపరాధ స్సకృ త్సోఢవ్యః. ఇతః పరం పున రపరాధః కృత శ్చే న్నసోఢవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ సకృ దిత్యుక్తిః. స్వప్రజాకృతః స్వపుత్రకృతత్వా చ్చ సోఢవ్య ఇత్యర్థః. అనేన భగవతః పితృస్థానీయత్వం సర్వజీవానాం పుత్రస్థానీయత్వం చాభిప్రేతం. కించాజ్ఞానకృతోఽప రాధః క్షమాపణేన సహ్య ఏవ సర్వథేతి లోకపరిపాటీ మభిప్రేత్యాహుః క్షంతు మర్హసీతి. అధునా

(భగవదాజ్ఞయా కాళియేన సముద్రగమనం)

క్షన్తు మర్హసి శాంతాత్మ న్మూఢస్య త్వా మజానతః. ౫౧

అనుగృహ్ణీష్వ భగవ న్ప్రాణాం స్త్యక్ష్యతి పన్నగః.
స్త్రీణాం న స్సాధు శోచ్యానాం పతిః ప్రాణః ప్రదీయతామ్. ౫౨

విధేహి తే కిఙ్కరీణా మనుష్ఠేయం తవాజ్ఞయా,
యచ్ఛ్రద్ధయాఽనుతిష్ఠ న్వై ముచ్యతే స పుమా న్భయాత్. ౫౩

శ్రీబాదరాయణి రువాచ—

ఇత్థం స నాగపత్నీభి ర్భగవా స్సమభిష్టుతః,
మూర్ఛితం భగ్నశిరసం విససర్జాఙ్ఘ్రికుట్టనైః. ౫౪

త్వయి శాంత్యా భవితవ్య మిత్యభిప్రాయేణ శాంతాత్మ న్నితి సంబోధనం యద్వా కృతాపరాధే ష్వప్య ధునా శాంతేషు త్వదానుకూల్యోపయుక్తశాంతిమత్సు ఆత్మా అనుగ్రహప్రవణం మనో యస్య తథా భూతేతి సంబోధనం. మూఢ స్యాత ఏవ త్వా మజానతః క్షంతు మర్హసి అపరాధ మితి విభక్తిపరిణామేనానుషంగః ప్రకృతత్వా చ్ఛేషో వా. ౫౧

హేభగవ న్నయం పన్నగ స్సర్పః ప్రాణా న్త్యక్ష్యతి. అతోఽనుగృహీష్వ సాధు శోచ్యానాం సాధుభి ర్దయనీయానాం స్త్రీణా మస్మాకం పతి రేవ ప్రాణ స్స న్ప్రదీయతామ్. ౫౨

యుష్మదనుగ్రహోఽన్యేషాం మృత్యు రేవేతి చే త్తత్రాహుః విధేహి త్వదాజ్ఞయా య త్తవ కిఙ్కరీణా మస్మాక మనుష్ఠేయం త ద్విధేహి అనుష్ఠేయం విశింషంతి స పుమా న్కాళియో య దనుష్ఠేయం శ్రద్ధయాఽనుతిష్ఠ న్భయా త్ప్రకృతా న్మృత్యుభయా న్ముచ్యతే యథాఽస్మత్తో లోకా నభీతా స్స్యు ర్యథా చాయం మృత్యుభయా న్ముచ్యేత తాదృశ మనుష్ఠేయం కర్మాజ్ఞాపయేత్యర్థః. ౫౩

ఇత్థం స భగవా న్కృష్ణో నాగపత్నీభి రభిష్టుతః యాచిత శ్చాంఘ్రిసంఘట్టనైః భగ్నశిరసం మూర్ఛితం చ కాళియం విససర్జ. ౫౪

ప్రతిలబ్ధేన్ద్రియప్రాణః కాళియ శ్శనకై ర్హరిమ్.
కృచ్ఛ్రా త్సముచ్ఛ్వస న్దీనః కృష్ణం ప్రాహ కృతాఞ్జలిః. ౫౫

నాగ ఉవాచ—

వయం ఖలాః సహోత్పత్త్యా తామసా దీర్ఘమన్యవః.
స్వభావో దుస్త్యజో నాథ భూతానాం యదసద్గ్రహః. ౫౬

త్వయా సృష్ట మిదం సర్వం ధాత ర్గుణవిసర్జనమ్.
నానాస్వభావవీర్యౌజోయోనిబీజాశయాకృతిః. ౫౭

వయం చ తత్ర భగవ న్సర్పా జాత్యోరుమన్యవః.
కథం త్యజామ స్త్వన్మాయాం దుస్త్యజాం మోహితా స్త్వయా. ౫౮

తత శ్శనకైః ప్రతిలబ్ధా నీంద్రియాణి ప్రాణా శ్చ యేన తథాభూతః, కాళియః కృచ్ఛ్రా దత్యాయాసా చ్ఛ్వాస ముచ్ఛ్వస్య కృతాఞ్జలిః హరిం ప్రాహ. ౫౫

ఉక్త మేవాహ (వయ మితి త్రిభిః.) వయ ముత్పత్త్యా సహ ఉత్పత్తిప్రభృతి ఖలాః దుష్టాః తామసాః, దీర్ఘో మన్యు ర్యేషాం తథాభూతా శ్చ వయ మితి తిర్యగభిప్రాయేణ నిర్దేశః. అత ఏవ "వయం చ తత్ర భగవ" న్నిత్యనే నాపౌనరుక్త్యం. హేనాథ భూతానాం స్వభావ ఔత్పత్తికో గుణః దుస్త్యజః యద్యతః స్వభావః అసద్గ్రహః దుష్టపిశాచతుల్యః అతో దుస్త్యజః. ౫౬

(త్వయేతి.) హేధాతః గుణై ర్విసృజ్యత ఇతి గుణవిసర్జన మిదం తిరశ్చాం జాలం త్వయా సృష్టం, కథంభూతం? నానా స్వభావాదయో యస్య తథాభూతం తత్ర వీర్యం బల మోజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం యోని రుత్పత్తిక్షేత్రం బీజం కారణం ఆకృతి స్సంస్థానమ్. ౫౭

తతః కి మత ఆహ (వయం చేతి) హేభగవన్ తత్రాపి తిరశ్చాం మధ్యేఽపి సర్పాః జాత్యా జన్మ నైవోరు ర్మన్యు ర్యేషాం తథాభూతాః దుస్త్యజాం త్వదనుగ్రహ మంతరేణ సుఖే నాపి త్యక్తు మశక్యాం త్వన్మాయామోహితాః, వయం కథం త్వన్మాయాం మాయాగుణరజఃకార్యం క్రోధం కథం త్యజామః. ౫౮

(భగవదాజ్ఞయా కాళియేన సముద్రగమనం)

భవాన్హి కారణం తత్ర సర్వజ్ఞో జగదీశ్వరః,
అనుగ్రహం నిగ్రహం వా మన్యసే తద్విధేహి నః. ౫౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యాకర్ణ్య వచః ప్రాహ భగవా న్కార్యమానుషః,
నాత్ర స్థేయం త్వయా సర్ప సముద్రం యాహి మా చిరమ్.
స్వజ్ఞాత్యపత్యదారాద్యై ర్భుజ్యతాం గోనృభి ర్నదీ ౬౦
య ఏత త్సంస్మరే న్మర్త్య స్తుభ్యం మదనుశాసనమ్.
కీర్తయ న్నుభయో స్సంధ్యో ర్న యుష్మద్భయ మాప్నుయాత్, ౬౧
యోఽస్మి న్స్నాత్వా హ్రదే మర్త్యో దేవాదీం స్తర్పయే జ్జలైః,
ఉపోష్య వా స్మర న్నర్చే త్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౬౨

హే యస్మా త్తత్ర స్వస్మయాత్యాగే భవా నేవ కారణం త్వం తు సర్వజ్ఞో నిగ్రహానుగ్రహోచితజ్ఞానవా న్జగదీశ్వరః తదుచితసామర్థ్యయుక్తః. అత స్త్వ మనుగ్రహం నిగ్రహం వా మన్యసే జ్ఞాతు మేవం కుర్వితి నియంతుం చాహం న ప్రభు రితి భావః. త త్త్వదభిమతం నోఽస్మభ్యం విధేహి ఆజ్ఞాపయ. ౫౯

కార్యమానుషః దుష్టదమనసాధుపరిత్రాణాత్మకకార్యార్థం మానుషః స్వేచ్ఛోపాత్తమనుష్యాకృతిః ఇత్థం కాళియస్య వచ ఆకర్ణ్య ప్రాహ. ఉక్తి మేవాహ (నాత్రేత్యాదిభి శ్చతుర్భిః.) హేసర్ప అత్ర హ్రదే త్వయా న స్థేయం కింతు స్వజ్ఞాత్యాదిభి స్సహ మా చిర మచిరా త్సముద్రం యాహి నదీ యమునా గోభి ర్నృభి శ్చ భుజ్యతాం పీయతామ్. ౬౦

తుభ్యం మత్కర్తృకదండనాత్మకం ఏతచ్చరిత్రం యః పుమా నుభయో స్సంధ్యయో స్సంస్మరన్ కీర్తయం శ్చ స్యా త్స యుష్మత్తో భయం సర్వేభ్యో మృత్యుభయం నాప్నుయా దిత్యాజ్ఞాంతరమ్. ౬౧

మద్విహారస్థానేస్మిన్ హ్రదే యః పుమాన్ స్నాత్వా జలైః, దేవా నాదిశబ్దా త్పితౄ నృషీం శ్చ తర్పయే దుపోష్య మాం స్మరన్ అర్చే చ్చ స సర్వైః పాపై ర్ముచ్యత ఇత్యాజ్ఞాంతరమ్. ౬౨

ద్వీపం రమణకం హిత్వా హ్రద మేత దుపాశ్రితః,
యద్భయా త్స సుపర్ణ స్త్వాం నాద్యా న్మత్పాదలాఞ్ఛనమ్. ౬౩

ఉక్తో భగవతా రాజ న్కృష్ణే నాద్భుతకర్మణా.
తం పూజయామాస తదా నాగపత్న్య శ్చ సాదరమ్ ౬౪

దివ్యామ్బరస్రజ్మణిభిః పరార్ధ్యై రపి భూషణైః,
దివ్యగన్ధానులేపై శ్చ మహోత్పలమాలయా. ౬౫

పూజయిత్వా జగన్నాథం ప్రసాద్య గరుడధ్వజమ్,
నాగరాజోఽభ్యనుజ్ఞాతః పరిక్రమ్యాభివన్ద్య తమ్,
సకళత్రసుహృత్పుత్రో ద్వీపమబ్ధే ర్జగామ హ. ౬౬

తదైవ సాఽమృతజలా యమునా నిర్విషాఽభవత్.
అనుగ్రహా ద్భగవతః క్రీడామానుషరూపిణః. ౬౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే
షోడశోఽధ్యాయః.

నను సుపర్ణభయా ద్రమణకాఖ్యం సాముద్రద్వీపం హిత్వాఽస్మి న్హ్రదే ప్రవిష్టః పున రిత
స్తత్ర గతం మాం గరుడోఽద్యా త్తత్రాహ (ద్వీప మితి,) యస్య సుపర్ణస్య భయా దేనం హ్రదం త్వ
మాశ్రిత స్స సుపర్ణ స్త్వాం నాద్యాత్ తత్ర హేతుః. మత్పాదలాఞ్ఛన మితి. ౬౩

హేరాజ న్నిత్థ ముక్తో నాగ స్తం కృష్ణం పూజయామాస తథా నాగస్య పత్న్య శ్చ సాదరం
దివ్యామ్బరాదిభిః. పూజయామాసుః. ౬౪

పరార్ధ్యై రనర్ఘై స్తైః స్తం పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృ త్యాభివాద్య చ కళత్రాదిభిః, సహితః
అబ్ధేః ద్వీపం రమణకాఖ్యం జగామ. ౬౫-౬౬

క్రీడార్థం న తు కర్మఫలభోగార్థం మానుషం రూప మస్యా స్తీతి తథా తస్య భగవతోఽను
గ్రహా త్తదైవ సా యమునా నిర్విషా అమృతతుల్యజలా చాభవత్. ౬౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్త్వా ప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చన్ద్రికాయాం, దశమస్కన్ధసమాఖ్యాయాం, షోడశోఽధ్యాయః.

అథ సప్తదశోఽధ్యాయః

శ్రీరాజోవాచ—

నాగాలయం రమణకం కస్మాత్తత్యాజ కాళియః,
కృతం కిం వా సుపర్ణస్య తేనైకేనాసమఞ్జసమ్. ౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఉపహార్యై స్సర్వజనై ర్మాసి మాసీహ యో బలిః,
వానస్పత్యో మహాబాహో నాగానాం ప్రాఙ్నిరూపితః. ౨

స్వం స్వం భాగం ప్రయచ్ఛన్తి నాగాః పర్వణి కల్పితే,
గోపీథాయాత్మనాం సర్వే సుపర్ణాయ మహాత్మనే. ౩

అథ సప్తదశోఽధ్యాయః.

యదుక్తం "ద్వీపం రమణకం హిత్వా హ్రద మేత ముపాశ్రితః యద్భయా" దితి తత్ర కాళియస్య ద్వీపత్యాగనిమిత్తస్య సుపర్ణా ద్భయస్య నిమిత్తం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా (నాగాలయ మితి.) నాగాలయ మిత్యనేన తద్ద్వీపస్థానాం నాగానాం న సుపర్ణా ద్భయ మస్తీతి సూచితం. అత ఏవ పృచ్ఛతి కృత మితి. తేనైకేన కాళియేన స్వస్య భయనిమిత్తం సుపర్ణ స్యాసమఞ్జస మప్రియం కిం. కృతం అన్యేషు విద్యమానేషు సత్స్వప్యనేన స్వభయనిమిత్తం కి మప్రియం కృత మన్యేషాం వా భయా భావనిమిత్తం చ కి మితి ప్రశ్నార్థః. ౧

తావ త్తత్రత్యానాం నాగానాం సుపర్ణా ద్భయాభావనిమిత్త మాహ (ఉపహార్యై రితి) హేమహాబాహో ప్రాక్పురా కాలే సర్వై ర్జనైః సర్పా నో మాదశంత్వితి తేషాం యో బలి రుపహార్యై ర్భక్ష్యైః మాసి మాసి వానస్పత్యః. వనస్పతి రపుష్పఫలవృక్షః తన్మూలే దేయో వానస్పత్యః వనస్పతిగతే చంద్రే అమావాస్యాయాం ప్రవర్తమానో వా నిరూపితః కల్పితః. ౨

తత్ర సర్వే నాగా జనైః పర్వణి కల్పితే బలౌ స్వం స్వం భాగ మాత్మనాం గోపీథాయ రక్షణార్థం మహాత్మనే సుపర్ణాయ ప్రయచ్ఛంతి అత స్తత్రత్యానాం న గరుడా ద్భయ మస్తీత్యుక్తమ్. ౩

విషవీర్యమదావిష్టః కాద్రవేయ స్తు కాళియః,
కదర్థీకృత్య గరుడం స్వయం తం బుభుజే బలిమ్.

తచ్ఛ్రుత్వా కుపితో రాజన్ భగవా న్భగవత్ప్రియః,
విజిఘాంసు ర్మహావేగః కాళియం సముపాద్రవత్. ౫

త మాపత న్తం తరసా విషాయుధః ప్రత్యభ్యయా దుచ్ఛ్రితనైకమస్తకః,
దద్భి స్సుపర్ణం వ్యదశ ద్దదాయుధః కరాళజిహ్వోచ్ఛ్వసితోగ్రలోచనః. ౬

తం తార్క్ష్యపుత్ర స్స నిరస్య మన్యుమా న్ప్రచణ్డవేగో మధుసూదనాసనః.
పక్షేణ సవ్యేన హిరణ్యరోచిషా జఘాన కద్రూసుత ముగ్రవిక్రమః. ౭

సుపర్ణపక్షాభిహతః కాళియోఽతీవ విహ్వలః,
హ్రదం వివేశ కాళిన్ద్యా స్తదగమ్యం దురాసదమ్. ౮

ఏవం సర్వేషు నాగేషు ప్రయచ్ఛ త్స్వేష కాద్రవేయః కద్ర్వాః పుత్రః కాళియ స్తు
విషవీర్యాభ్యాం యో మద స్తేనావిష్ట స్సుపర్ణం కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్యావిగణయ్యేతి యావత్ తం
గరుడాయ దేయం బలిం స్వబలిభాగం స్వయ మేవ బుభుజే. ౪

హేరాజన్ తత్కాళియస్య కర్మాకర్ణ్య భగవతః ప్రియో భగవా న్గరుడః కాళియం హన్తు
మిచ్ఛు ర్మహావేగ స్సముపాద్రవత్. ౫

తమాపతన్తం గరుడం విష మేవాయుధం యస్య స కాళియ స్తరసా బలేన ప్రత్యభ్యపతత్.
దద్భి ర్దన్తైః వ్యదశ ద్దష్టవాం శ్చ. కథంభూతః? ఉచ్ఛ్రితా న్యూర్ధ్వధృతాని నైకా న్యనేకాని మస్తకాని ఫణా
యేన దన్తా ఏవాయుధాని యస్య కరాళజిహ్వో శ్చోచ్ఛ్వసితోగ్రలోచన శ్చ ఉచ్ఛ్వసితా న్యుచ్ఛ్రితాని
ఉగ్రాణి లోచనాని యస్య సః. ౬

మధుసూదన స్యాసన ముపవేశనం యస్మిన్ సః ఉగ్రః విక్రమో యస్య ప్రచండః వేగో
యస్య సః, తార్క్ష్యపుత్రో గరుడో మన్యుమాన్ తం కద్రూసుతం నిరస్య ఇత స్తతః ప్రక్షిప్య హిరణ్య
రోచిషా సవ్యేన వామేన పక్షేణ జఘాన తాడితవాన్. ౭

సుపర్ణస్య పక్షేణాభిహతః కాళియః. అతీవ విహ్వల ఉద్విగ్న స్తేన సుపర్ణే నాగమ్యం
గన్తు మశక్యం దురాసద మగాధతయాఽన్యై శ్చ దుష్ప్రవేశం యమునాయాః, హ్రదం వివేశ. ౮

(కాళియస్య రమణకద్వీపపరిత్యాగకారణకథనం)

తత్రైకదా జలచరం గరుడో భక్ష్య మీప్సితమ్,
నివారిత స్సౌభరిణా ప్రసహ్య క్షుధితోఽహరత్. ౯

మీనా న్సుదుఃఖితా న్దృష్ట్వా దీనా న్మీనపతౌ హతే,
కృపయా సౌభరిః ప్రాహ తత్రత్యక్షేమమాచరన్. ౧౦

అత్ర ప్రవిశ్య గరుడో యది మత్స్యా న్స ఖాదతి,
సద్యః ప్రాణై ర్వియుజ్యేత సత్య మేతద్బ్రవీ మ్యహమ్. ౧౧

తత్కాళియః పరం వేద నాన్యః కశ్చన లేలిహః.
అవాత్సీ ద్గరుడా ద్భీతః కృష్ణేన చ వివాసితః, ౧౨

కృష్ణం హ్రదా ద్వినిష్క్రాన్తం దివ్యస్రగ్గన్ధవాససం,

ఇత స్తదగమ్య మిత్యత్ర తత్కారణ మాహ (తత్రేత్యాదిభిః త్రిభిః.) తత్ర హ్రదే కదాచిద్గరుడ స్స్వాభీష్టం భక్ష్యం జలచరం మీనపతిం క్షుధితః, ప్రసహ్య బలా దహర జ్జహార కథంభూతః, సౌభరిణా ఋషిణా నివారితోఽపి, ౯

ఏవం మీనపతౌ గరుడేన హృతే సతి సుతరాం దుఃఖితా న్దీనా న్మీనాన్ దృష్ట్వా సౌభరిః కృపయా తత్రత్యానాం హ్రదస్థానాం జంతూనాం క్షేమం గరుడా ద్భయాభావరూప మాచరన్ కుర్వన్ ప్రాహ, ౧౦

కిం? అత్ర హ్రదే ప్రవిశ్య యది గరుడో మత్స్యాన్ ఖాదతి తర్హి స గరుడః, సద్య ఏవ ప్రాణై ర్వియుజ్యేత ఏత దహం సత్యం బ్రవీమీతి బ్రాహ్మణవాక్యస్య మాననీయత్వా త్పరమపురుషేణ గరుత్మతా తత్ప్రతిఘాతశక్తిమతాఽపి తస్యానురోధ ఉపపద్యతే. ౧౧

తచ్ఛాపాత్మకం సౌభరే ర్వచః కేవలం కాళియ ఏవ వేద తదన్యః కోఽపి, లేలిహ స్సర్పో న వేద. అతోఽయం గరుడా, ద్భీత స్తత్ర హ్రదే అవాత్సీత్. తతః కృష్ణేన వివాసితః నిష్కాసిత శ్చేతి కాళియదమనాత్మకవృత్తాంతోపసంహారః. ౧౨

అథ తత ఉపరితనం వృత్తాంత మాహ (కృష్ణ మితి యావదధ్యాయసమాప్తి.) దివ్యాని స్రగ్గంధవాసాంసి నాగపత్నీభి స్సమర్పితాని యస్య మహతా మనర్ఘాణాం మణీనాం గణై రాకీర్ణం సర్వతః

మహామణిగణాకీర్ణం జామ్బూనదపరిష్కృతమ్. ౧౩

ఉపలభ్యోత్థితా స్సర్వే లబ్ధప్రాణా ఇవాసవః,
ప్రమోదనిభృతాత్మానో గోపాః ప్రీత్యాఽభిరేభిరే. ౧౪

యశోదా రోహిణీ నన్దో గోప్యో గోపా శ్చ కౌరవ,
కృష్ణం సమేత్య లబ్ధేహా ఆస న్లబ్ధమనోరథాః. ౧౫

రామశ్చాచ్యుత మాలిఙ్గ్య జహాసాస్యానుభావవిత్,
ప్రేమ్ణా త మఙ్క మారోప్య పునః పున రుదైక్షత,
నగా గావో వృషా వత్సా లేభిరే పరమాం ముదమ్. ౧౬

నన్దం విప్రా స్సమాసాద్య గురవ స్సకళత్రకాః,
ఊచు స్తే కాళియగ్రస్తో దిష్ట్యా ముక్త స్తవాత్మజః. ౧౭

యశోదా చ మహాభాగా నష్టలబ్ధప్రజా సతీ,
పరిష్వజ్యాఙ్క మారోప్య ముమోచాశ్రుకణా న్బహూన్. ౧౮

సమలఙ్కృతం జామ్బూనదేన సువర్ణేన అలఙ్కృతం హ్రదా ద్వినిర్గచ్ఛంతం కృష్ణ ముపలభ్యాలక్ష్య లబ్ధప్రాణా అసవ ఇంద్రియాణీవ సర్వే గోపాదయ ఉత్థితాః. తతః ప్రమోదేన నిభృతాః పూర్ణా ఆత్మానో దేహాః మనాంసి వా యేషాం తథాభూతా గోపాః ప్రీత్యా కృష్ణ మభిరేభిరే ఆలిఙ్గితవంతః. ౧౩-౧౪

యశోదాదయో గోప్యో నందాదయో గోపా శ్చ హేకౌరవ కృష్ణం సమేత్య సఙ్గత్య లబ్ధచేష్టా బద్ధమనోరథా శ్చ బభూవుః. ౧౫

రామ స్తు కృష్ణ మాలిఙ్గ్య అస్యకృష్ణస్య ప్రభావం జానన్ కేవలం జహాస హసితవాన్. తత స్తం కృష్ణ మఙ్క మారోప్య పునః ప్రీత్యా సమవైక్షత. నగాదయః పరమాం ముదం లేభిరే. తత్ర నగా వృక్షాః వృక్షా అపి పూర్వశుష్కా స్సంతః పునః ఫలపుష్పాదిభి ర్విరూఢా ఇత్యర్థః. ౧౬

సభార్యా విప్రా నందం సమేత్య కాళియేన గ్రస్త స్తవాత్మజో ముక్తః తస్మా ద్విముక్తః కిల దిష్ట్యా అయం మహా నానందః. ౧౭

నష్టప్రాయా పున ర్లబ్ధా ప్రజా పుత్రో యయా సా సతీ యశోదా సుతం పరిష్వజ్య అఙ్క మారోప్య బహూ నానందాశ్రుకణా న్ముమోచ. ౧౮

(దావాగ్నితో గోపసంరక్షణఘట్టః)

(తత శ్చాస్తంగతే భానౌ కృష్ణో వాస మకల్పయత్.
సరామ స్సహ గోపాలై ర్మాత్రా పిత్రా సగోధనః) ౧౯

తాం రాత్రిం తత్ర రాజేన్ద్ర క్షుత్తృడ్భ్యాం శ్రమకర్శితాః,
ఊషు ర్వ్రజౌకసో గావః కాళింద్యా ఉపకూలతః. ౨౦

తదాఽఽఽసీ ద్విపినోద్భూతో దవాగ్నిః పరితో వ్రజమ్,
సుప్తా న్నిశీథ ఆసాద్య ప్రదగ్ధు ముపచక్రమే. ౨౧

—* దావాగ్నితో గోపసంరక్షణఘట్టః *—

తత ఉత్థాయ సంభ్రాంతా దహ్యమానా వ్రజౌకసః,
కృష్ణం యయు స్తే శరణం మాయామానుష మీశ్వరమ్. ౨౨

కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ హేరామామితవిక్రమ.
ఏష ఘోరతమో వహ్ని స్తావకా న్గ్రసతే హి నః. ౨౩

తత స్తాం రాత్రిం తత్ర యమునాయా స్తీర ఏవ వ్రజౌకసః ఊషుః ఉషితవంతః. కథంభూతాః క్షుత్తృడ్భ్యాం శ్రమేణ చ కర్శితాః. ౧౯-౨౦

తదా రాత్రౌ వనజ్యప్రభవో దవాగ్ని ర్నిశీథే సుప్తం వ్రజం వ్రజస్య పరిత ఆవృత్య ప్రదగ్ధు ముపక్రాంతవాన్. ౨౧

తతో దవాగ్నినా దహ్యమానా వ్రజౌకస ఉత్థాయ సంభ్రాంతాః వ్యాకులచిత్తాః మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన మనుజం సాక్షా దీశ్వరం కృష్ణం శరణం యయుః. రక్షణోపాయ త్వేనాధ్య వసితవంతః. ౨౨

శరణయానప్రకార మేవాహ (కృష్ణ కృష్ణేతి.) తావకాన్ త్వదేకరక్షాన్ నః అస్మాన్ ఏష వహ్నిః గ్రసతే. ౨౩

సుదుస్తరా త్పాహి న్నః పాహి కాలాగ్నే స్సుహృదః ప్రభో.
న శక్నుమ స్త్వచ్చరణం సంత్యక్తు మకుతోభయమ్. ౨౪

ఇత్థం స్వజనవైక్లబ్యం నిరీక్ష్య జగదీశ్వరః.
త మగ్ని మపిబ త్తీవ్ర మనన్తోఽన న్తశక్తిధృత్. ౨౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే,
సప్తదశోఽధ్యాయః.

స్వాః స్వకాః సుహృదో నః అస్మాన్ సుదుస్తరా త్కాలాగ్నేః ప్రళయాగ్నితుల్యా ద్దవాగ్నేః పాహి హేప్రభో నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మా త్తం తవ చరణం సంత్యక్తుం న శక్నుమః న వయం మృత్యో ర్బిభీమః అపి తు త్వచ్చరణవియోగా దితి భావః. ౨౪

స్వజనానాం వైక్లబ్యం నిరీక్ష్య, అనంతశక్తిధృత్ హేతుగర్భ మిదం తత్త్వా చ్చీఘ్రం త మగ్ని మపిబత్. ౨౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
సప్తదశోఽధ్యాయః.

అథ అష్టాదశోఽధ్యాయః

—* గ్రీష్మర్తువర్ణనప్రారంభః *—

శ్రీశుక ఉవాచ —

అథ కృష్ణః పరివృతో జ్ఞాతిభి ర్ముదితాత్మభిః,
అనుగీయమానో న్యవిశ ద్వ్రజం గోకులమణ్డితమ్. ౧

వ్రజే విక్రీడతో రేవం గోపాలచ్ఛద్మమాయయా,
గ్రీష్మో నామ ర్తు రభవ న్నాతిప్రేయా న్శరీరిణామ్. ౨

స చ బృందావనగుణై ర్వసన్త ఇవ లక్షితః,
యత్రా స్తే భగవా స్సాక్షా ద్రామేణ సహ కేశవః. ౩

అథ అష్టాదశోఽధ్యాయః.

అథ బలదేవకృతం కృష్ణకారితం ప్రలమ్బాసురవధాత్మకం కర్మానువర్ణయ త్యష్టాదశేన, తావ త్తదుపోద్ఘాతత్వేన కాశ్చి త్పౌగండక్రీడాః తదుపయు క్తం వనం కాలం చానువర్ణయితుం తావ ద్వృత్తేన సఙ్గమయితుం వృ త్తశేష మాహ (అథేతి.) అథ ఇంద్రాత్రివ్యతిక్రమానంతరం ముదితా ఆత్మానో మనాంసి యేషాం తే జ్ఞాతిభిః గోపై రనుగీయమానో భగవాన్ గవాం సమూహేన మణ్డితం వ్రజం ప్రావిశత్. ౧

గోపాలచ్ఛద్మ గోపాల ఇతి వ్యాజో యత స్తయా మాయయా ఆత్మసఙ్కల్పేన ఇత్థం వ్రజే సమ్య క్క్రీడతో స్సతోః రామకృష్ణయో రితి శేషః. గ్రీష్మాఖ్యః ఋతుః. ప్రవృ త్తః అనేనోక్తాః క్రీడావాసంతికా ఇతి సూచితమ్. ౨

స చ యద్యపి శరీరిణాం నాతీవ సుఖకర స్తథాఽపి బృందావనస్య గుణైః వసంతర్తుతుల్యో బభూవ. కే తే గుణాః? యై ర్వసంత ఇవ లక్షితః ఋతుధర్మ మతిక్రమ్యాపి కుత స్తస్య తే గుణా ఇత్యత్రాహ (యత్రేతి.) భగవదావాసప్రభావేన గుణవ్యత్యయ ఇతి భావః. యత్ర బృందావనే భగవా నవస త్తస్య గుణై రిత్యన్వయః. ౩

యత్ర నిర్ఝరనిర్హ్రాదనివృత్తస్వనఝిల్లికమ్,
శశ్వత్తచ్ఛీకరై ర్జుష్టద్రుమమణ్డలమణ్డితమ్. ౪

సరిత్సరః ప్రస్రవణోర్మివాయునా కహ్లారకఞ్జోత్పలరేణుహారిణా,
న విద్యతే యత్ర వనౌకసాం దవో నిదాఘవహ్న్యర్కభవోఽతిశాద్వలే. ౫

అగాధతోయహ్రదినీతటోర్మిభి ర్ద్రవత్పురీష్యైః పులినైః సమన్తతః,
న యత్ర చణ్డాంశుకరా విషోల్బణా భువో రసం శాద్వలితం విగృహ్ణతే. ౬

వనం కుసుమితం శ్రీమ న్నదచ్చిత్రమృగద్విజమ్,
గాయ న్మయూరభ్రమరం కూజత్కోకిలసారసమ్. ౭

గ్రీష్మస్య వసంతతుల్యతాం ఖ్యాపయితుం బృందావనగుణా ననువర్ణయతి (యత్రేతి.) యత్ర శబ్దానాం బృందావనసహచరితే గ్రీష్మఋతా విత్యర్థః. నిర్ఝరాణాం ఘోషేణ నివృత్తస్వనాః ఛన్నధ్వనయః ఝిల్లికాః కఠోరధ్వనయః సూక్ష్మకీటవిశేషాః, యస్మి న్తథాభూతం బృందావనం అభవ దిత్యర్థః. కించ శశ్వ త్సదా తేషాం నిర్ఝరాణాం శీకరై రమ్బుకణై ర్జుష్టాః స్నిగ్ధా యే ద్రుమా స్తేషాం మండలై ర్మణ్డితమ్. ౪

(సరి దిత్యాది.) సరితాం సరసాం ప్రస్రవణానాం నిర్ఝరాణాం చ యే ఊర్మయః తేషాం సంబంధినా వాయునా, కహ్లారాదీనాం రేణూ న్హరతీతి తథాభూతేన యత్రాతిశాద్వలే అతిహరితతృణాకీర్ణే అతిక్రాంతశాద్వలేపి వా నిదాఘో గ్రీష్మ స్తస్య తత్కాలికవహ్న్యర్కాభ్యాం చ భవతి యో దవ స్తాపః స వనౌకసాం న విద్యతే ౫

నను శాద్వల మేవ కుత స్తత్రాహ (అగాధేతి.) అగాధాని తోయాని యాసాం తాసాం హ్రదినీనాం తటస్పర్శిభి రూర్మిభి ర్హేతుభిః పులినైః స్రవ ద్రవ త్పురీషం పఙ్కో యాసాం తాస్తాః భువః రసం శాద్వలితం శాద్వలరూపతాం చ విషవదుల్బణా అపి సూర్యస్య రశ్మయో యత్ర న విగృహ్ణతే న హరంతి అతితరవ్యాప్తా విషదృష్టాంతః, తద్వన మాసీ దిత్యుత్తరే ణాన్వయః. ౬

శ్రీమ త్పులకిసలయాదిసమృద్ధిమత్ భగవదావాసాత్ లక్ష్మీవ ద్వా నదంత శ్చిత్రా మృగా ద్విజాః పక్షిణ శ్చ యస్మి న్గాయంతో మయూరాః భ్రమరా శ్చ యస్మి న్కూజంతః కోకిలాః సారసా శ్చ యస్మి న్తత్ ౭

(ప్రలమ్బాసురవధఘట్టః)

క్రీడిష్యమాణ స్తత్కృష్ణో భగవా న్బలసంయుతః,
వేణుం విరణయ న్గోపై ర్గోధనై స్సంవృతోఽవిశత్. ౮

ప్రవాలబర్హ స్తబకస్రగ్ధాతుకృతభూషణాః.
రామకృష్ణాదయో గోపాః ననృతు ర్యుయుధు ర్జగుః. ౯

కృష్ణస్య నృత్యతః కేచి జ్జగుః కేచి దవాదయన్,
వేణుపాణితలై శ్శృఙ్గైః ప్రశశంసు రథాపరే. ౧౦

గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నా దేవా గోపాలరూపిణః,
ఈడిరే కృష్ణరామౌ చ నటా ఇవ నటం నృప. ౧౧

భ్రామణై ర్లఙ్ఘనైః క్షేపై రాస్ఫోటనవికర్షణైః.
చిక్రీడతు ర్నియుద్ధేన కాకపక్షధరౌ క్వచిత్. ౧౨

ఏవంభూతం భగవాన్ కృష్ణః క్రీడిష్యమాణో బలదేవేన సంయుతః వేణుం విశేషేణ రణయన్ నాదయన్ గోపై ర్గోధనై శ్చ సంవృతః ప్రావిశత్. ౮

తతః ప్రవాలాదిభిః కృతాని, భూషణాని యై స్తథాభూతాః రామకృష్ణాదయో గోపాః ననృతుః యుయుధుః, మిథో బాహుభిః జగు శ్చ. ౯

తత్ర కృష్ణస్య నృత్యత స్సతః కేచి ద్గోపాః జగుః, కేచి చ్చ వేణ్వాదిభి రవాదయన్, కేచి చ్చ ప్రశశంసుః. ౧౦

గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నా సాక్షా దీశ్వరావతారభూతౌ రామకృష్ణౌ గోపాలరూపిణో దేవా ఈడిరే తుష్టువుః హేనృప నటం నటా ఇవ. ౧౧

భ్రామణాదిభిః నియుద్ధేన బాహుయుద్ధేన చ కాకపక్షధరౌ రామకృష్ణౌ క్వచి చ్చిక్రీడతుః. కాకపక్షౌ చూడాకర్మణః ప్రాక్తనకేశాః తత్ర భ్రామణం నామ జిఘృక్షతః ప్రతిద్వంద్విజనా దాత్మానం కౌశలేన వఞ్చయతా పరిత స్తత్సంచారణం లఙ్ఘన మాసన్నస్య ప్రాప్తస్వగ్రహణస్య వఞ్చనార్థం లాఘవేనేత స్తతో వల్గనం స్వగృహీతస్య భూమౌ పాతనం క్షేపః కరతలై ర్భుజై ర్వ్యాఘాత ఆస్ఫోటనం బలపరీక్షార్థ మన్యోన్యమాకర్షణం వికర్షణమ్. ౧౨

క్వచి న్నృత్యత్సు చాన్యేషు గాయకౌ వాదకౌ స్వయమ్.
శశంసతు ర్మహారాజ సాధు సాధ్వితి వాదినౌ. ౧౩

క్వచి ద్బిల్వైః క్వచి త్కుమ్భైః క్వ చామలకముక్తిభిః,
అస్పృశ్యనేత్రబన్ధాద్యైః క్వచి న్మృగఖగేహయా. ౧౪

క్వచిచ్చ దర్దురప్లావై ర్వివిధై రుపహాసకైః,
కదాచి దాన్దోళికయా కర్హిచి న్నృపచేష్టయా. ౧౫

ఏవం తౌ లోకసిద్ధాభిః క్రీడాభి శ్చేరతు ర్వనే,
నద్యద్రిద్రోణికుఞ్జేషు కాననేషు సరిత్సు చ.
పశూం శ్చారయతో ర్గోపై స్తద్వనే రామకృష్ణయోః.
గోపరూపీ ప్రలమ్బోఽగా దసుర స్తజ్జిఘాంసయా. ౧౬

—* ప్రలమ్బవధఘట్టః *—

తం విద్వా నపి దాశార్హో భగవా న్సర్వదర్శనః,
అన్వమోదత తత్సఖ్యం వధం తస్య విచిన్తయన్. ౧౭

క్వచి దన్యేషు గోపేషు నృత్యత్సు సత్సు స్వయం గాయకౌ వాదకౌ చ భూత్వా హేమహారాజ సాధు సాధ్వితి వదంతౌ ప్రశశంసతుః. ౧౩

క్వచి ద్బిల్వాదిభి రిత్యేవం లోకప్రసిద్ధాభిః, బాలక్రీడాభీ రామకృష్ణౌ విచేరతుః సఞ్చరితవన్తౌ. కుమ్భో నామ వృక్షవిశేషః తస్య ఫలైః గుచ్ఛై రితి పాఠాంతరం. ఆమలకైః ముక్తిభిః కాలిందీపులినగతముక్తాస్ఫోటై శ్చ అస్పృశ్యం ఆవాం మిథో న స్పృశ్యా వితి భాషాబంధనేన తదనుకూలం కర్మ నేత్రబంధ ఆగమిష్యతో నామకథనార్థం పాణిభ్యాం కస్యచి న్నేత్రప్రచ్ఛాదనం మృగాణాం ఖగానాం చేహయా తత్సజాతీయచేష్టయా దర్దురప్లావై ర్మండూకప్లుతిభిః. ఉపహాసకైః పరిహాసవాక్యైః ఆందోళికయా తదాకారదోలాలమ్బనేన నృపాణా మివ లీలయా చ నద్యాదిషు రామకృష్ణయో ర్గోపై స్సహ పశూం శ్చారయతోః గోపరూపీ ప్రలమ్బోఽగా దిత్యుత్తరేణాన్వయః. ద్రోణిః పర్వతసంధిప్రదేశః తజ్జిఘాంసయా రామకృష్ణహననేచ్ఛయా. ౧౪-౧౬

సర్వదర్శనః హేతుగర్భ మిదం. సర్వజ్ఞత్వా త్తం జిఘాంసు మాగతం గోపరూపిణం ప్రలమ్బాసురం విద్వా నపి సద్యో న తం జఘానేతి వాక్యశేషః కిం. తూపాయాంతరేణ తస్య వధం విచింతయన్ తేన సహ సఖ్య మేవాన్వమోదత అన్వమన్యత. ౧౭

(ప్రలమ్బవధఘట్టః)

తత్రోపాహూయ గోపాలాన్ కృష్ణః ప్రాహ విహారవిత్,
హేగోపా విహరిష్యామో ద్వన్ద్వీభూయ యథాయథమ్. ౧౮

తత్ర చక్రుః పరిబృఢా గోపా రామజనార్దనౌ,
కృష్ణసంఘట్టినః కేచి దాస న్రామస్య చాపరే. ౧౯

ఆచేరు ర్వివిధాః క్రీడా వాహ్యావాహకలక్షణాః.
యత్ర రోహ న్తి జేతారో వహ న్తి చ పరాజితాః. ౨౦

వహన్తో వాహ్యమానా శ్చ చారయ న్త శ్చ గోధనమ్.
భాణ్డీరకం నామ వటం జగ్ముః కృష్ణపురోగమాః. ౨౧

రామసంఘట్టినో యర్హి శ్రీదామవృషభాదయః.
క్రీడాయాం జయిన స్తాం స్తా మూహుః కృష్ణాదయో నృప. ౨౨

తత్ర గోపా నాహూయ తద్వధోచితవిహారక్రమాభిజ్ఞః ప్రాహ. ఉక్తి మేవాహ (హేగోపా ఇతి.) యథాయథ మాకృతివయోబలానురూపం ద్వంద్వీభూయ సంఘద్వయం భూత్వా విహరిష్యామ ఇతి. ౧౮

తతై్తవం భగవతో క్తే సతి గోపాః రామకృష్ణౌ పరిబృఢౌ, సఙ్ఘయో ర్నాయకౌ చక్రుః తతః కేచి ద్గోపాః కృష్ణసఙ్ఘట్టినః కృష్ణపక్షీయా బభూవుః అపరే తు రామస్య సఙ్ఘట్టినః. ౧౯

ఇత్థంభూత్వా వాహ్యావాహకేతి భావప్రధానో నిర్దేశః. వాహ్యత్వవాహకత్వే లక్షణే ఫలే యాసు తాః వాహ్య వాహకా శ్చ జయపరాజయకృతా యాస్వితి వా తథాభూతా వివిధాః, క్రీడా శ్చేరుః. వాహ్యావాహకలక్షణా ఇత్యేతదేవ విశదయతి (యత్రేతి) యత్ర యాసు క్రీడాసు జేతార ఆరోహంతి పరాజితా స్తు వహంతీతి. ౨౦

ఏవం క్రీడాయాం జయేన వాహ్యమానాః, పరాజయేన హేతునా, వహంత శ్చ గోధనం చారయంత శ్చ కృష్ణ ప్రభృతయో గోపా శ్శనై ర్భాండీరాఖ్యం వటం వృక్షం జగ్ముః. ౨౧

తత్ర యర్హి యదా శ్రీదామాదయో, రామసంఘట్టినః. క్రీడాయాం జిగ్యు స్తదా తాన్ హేనృప కృష్ణాదయః, ఊహుః ఊఢవంతః. ౨౨

ఉవాహ కృష్ణో భగవాన్ శ్రీదామానం పరాజితః,
వృషభం భద్రసేనస్తు ప్రలమ్బో రోహిణీసుతమ్. ౨౩

అవిషహ్యం మన్యమానః కృష్ణం దానవపుఙ్గవః,
వహన్ ద్రుతతరం ప్రాగా దవరోహణతః పరమ్. ౨౪

త ముద్వహ న్ధరణిధరేన్ద్రగౌరవం మహాసురో నిహతరయో నిజం వపుః,
స ఆస్థితః పురటపరిచ్ఛదో బభౌ తటిద్ద్యుమా నుడుపతిమా నివామ్బుదః. ౨౫

నిరీక్ష్య తద్వపు రల మమ్బరే చరత్ప్రదీప్తదృగ్భ్రుకుటితటోగ్రదంష్ట్రకమ్.
జ్వలచ్ఛిఖం కటకకిరీటకుణ్డలత్విషాఽద్భుతం హలధర ఈష దత్రసత్. ౨౬

తత్ర భగవాన్ శ్రీకృష్ణః, పరాజితః శ్రీదామాన మువాహ భద్రసేనస్తు వృషభం తథా శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీ ప్రలమ్బాసురో రోహిణీసుతం బలదేవ మువాహ. ౨౩

తావ ద్రామసంఘట్టీ కిం న బభూవ ప్రలమ్బ ఇతీమా మాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ తం విశినష్టి కృష్ణ మవిషహ్యం సోఢు మశక్యం వ్యోమాసురవృత్తాంతస్మరణేన దుర్వహం మన్యమానః, శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీ భూత్వా రామేణ పరాజిత స్త మేవోవాహేత్యర్థః. యద్యహం రామసంఘట్టీ భవేయం తర్హి యదా కృష్ణేన పరాజిత స్తం వహేయం తర్హి వ్యోమాసురవ న్మ్రియేయే త్యభిప్రాయేణ కృష్ణసఙ్ఘట్టీ బభూవేత్యభిప్రాయః. రోహిణీసుతం వహన్ అవరుహ్యతేఽస్మి న్నిత్యవరోహణం మర్యాదాస్థానం తతః, పరం దూరం ద్రుతతరం యథాతథా ప్రాగాత్. ౨౪

ధరణీధరేంద్రవ త్పర్వతవ ద్గౌరవం యస్య తం బలదేవం వహన్ స మహాసురః, ప్రలమ్బః నిహతరయో నష్టవేగః నిజం స్వాసాధారణం వపు రాస్థిత స్సన్ స్వర్ణాలఙ్కారః బభౌ. తటిద్ద్యుమా నిత్యలఙ్కారోపమా ఉడుపతిమా నివేతి రామోపమా. యది యథోచితస్థానేషు విద్యుతో భాంతి ఉపరి చోడుపతి స్తదా సోఽమ్బుదో యథా భవతి తద్వ ద్బభా విత్యర్థః. ౨౫

(నిరీక్ష్యేతి.) హలధర స్తద్వపు ర్నిరీక్ష్య కించి దబిభేత్, కథంభూతం? అమ్బరే చరత్ ఆకాశస్పర్శి అత్యున్నత మిత్యర్థః. అల మతివేగేన ప్రదీప్తే దృశౌ యస్మిన్ భ్రుకుటితటలగ్నా ఉగ్రదంష్ట్రా యస్మిన్ తచ్చ తచ్చేతి వా జ్వలంత్యః, శిఖాః కేశాః యస్మిన్ కటకాదీనాం త్విషా అద్భుతం చిత్రమ్. ౨౬

(ప్రలమ్బవధఘట్టః)

అథాగతస్మృతి రభయో రిపుం బలో విహాయ సార్థ మపహర న్త మాత్మనః,
రుషాఽహార చ్ఛిరసి దృఢేన ముష్టినా సురాధిపో గిరి మివ వజ్రరంహసా. ౨౬
స ఆహత స్సపది విశీర్ణమ స్తకో ముఖా ద్వమ న్రుధిర మపస్మృతోఽసురః.
మహారవం వ్యసు రపత త్సమీరయ న్గిరి ర్యథా మఘవత ఆయుధాహతః. ౨౭
దృష్ట్వా ప్రలమ్బం నిహతం బలేన బలశాలినా,
గోపా స్సువిస్మితా ఆసన్ సాధు సాధ్వితి వాదినః ౨౮
ఆశిషోఽభిగృణ న్త స్తం ప్రశశంసు స్తదర్హణమ్,
ప్రేత్యాగత మివాలిఙ్గ్య ప్రేమవిహ్వలచేతసః. ౩౦
పాపే ప్రలమ్బే నిహతే దేవాః పరమనిర్వృతాః,
అభ్యవర్ష న్బలం మాల్యై శ్శశంసు స్సాధు సాధ్వితి. ౩౧
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే. పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
అష్టాదశోఽధ్యాయః.

అథాగతస్మృతి ర్లబ్ధాసురస్వశక్త్యాదిజ్ఞానః అత ఏవాభయః బలదేవః ఆత్మన స్సార్థం సహాయం గోపసమూహం విహాయ దూరతో హరంతం రిపుం రుషా శిరసి దృఢేన ముష్టినా జఘాన యథా సురాధిప ఇంద్రో వజ్రరంహసా వజ్రవేగేన గిరిం తద్వత్. ౨౬

సోఽసురః ప్రలమ్బః ఆహతః తాడితః సపద్యేవ భగ్నశిరాః ముఖా ద్రుధిరం వమ న్నుద్గిర న్నపస్మృతః, అపగతం స్మృతం స్మృతి ర్యస్య సః. మహారవ ముచ్చైః స్వర మీరయన్ వ్యసుర్గత ప్రాణో న్యపతత్ యథా మఘవత ఇంద్ర స్యాయుధేన ఆహతో గిరి స్తద్వత్. ౨౭

బలశాలినా బలదేవేన హత మసురం దృష్ట్వా విస్మితా బభూవుః. ౨౮

ఆశిషః ప్రయుఞ్జానాః, ప్రశంసార్హం తం బలదేవం ప్రశశంసుః మృతిం ప్రాప్య పున రాగత మివాలిఙ్గ్య ప్రేమ్ణా విక్లబా న్యధృష్టాని చేతాంసి యేషాం తే ప్రశశంసు రిత్యన్వయః. ౩౦

పరమనిర్వృతాః నితరాం హృష్టాః మాల్యైః పుష్పై ర్బలదేవ మభ్యవర్షన్ సాధు సాధ్వితి ప్రశశంసు శ్చ. ౩౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, అష్టాదశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

—* దవాగ్నిపానవృత్తాన్తః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

క్రీడాసక్తేషు గోపేషు తద్గావో దూరచారిణీః,
స్వైరం చరన్త్యో వివిశు స్తృణలోభేన గహ్వరమ్. ౧

అజా గావో మనుష్యా శ్చ నివిశన్త్యో వనా ద్వనమ్
ఇషీకాటవీం వివిశుః క్రందంత్యో దావతర్షితాః. ౨

తేఽపశ్య న్తః పశూ న్గోపాః కృష్ణరామాదయ స్తదా,
జాతానుకమ్పా న విదు ర్విచిన్వన్తో గవాం గతిమ్. ౩

అథ ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

అథ దవాగ్నిపానానంతరం కర్మానువర్ణయితుం తావ త్తత్ప్రసక్తనం వృతాంత మాహ (క్రీడేతి.) ప్రలమ్బవధానంతర మపీత్యాదిః గోపేషు క్రీడాసక్తేషు సత్సు తేషాం గావో దూరచారిణ్యో యథేచ్ఛం చరంత్యః తృణలోభేన గహ్వరం వివిశుః. ౧

తదేవ ప్రపఞ్చయతి (అజా ఇతి.) అజాదయో. వనా ద్వనం విశంత్యః. దావేన తాపేన తర్షితాః తృషితాః. ఆక్రో శంత్యః. ఇషీకాటవీ మత్యుచ్ఛ్రితసాంద్రతృణవిశేషారణ్యం వివిశుః. ఇషీకాటవ్యేవ పూర్వత్ర గహనశబ్దవివక్షితా. ౨

తత స్తే క్రీడాసక్తాః, కృష్ణాదయో గోపా స్తదా పశూ నపశ్యంతోఽత ఏవ జాతా అనుకమ్పా యేషాం తథాభూతాః గవాం గతిం గతికృతం ఖురవిన్యాసాత్మకం చిహ్నం విచిన్వంతోఽపి న విదుః, న లక్షితవంతః, ౩

(దవాగ్నిపానవృత్తాంతః)

తృణై స్తత్ఖురదచ్ఛిన్నై ర్గోష్పదై రఙ్కితై ర్గవామ్,
మార్గ మన్వగమ న్సర్వే నష్టాజీవ్యా విచేతసః. ౪

ముఞ్జాటవ్యాం భ్రష్టమార్గం క్రన్దమానం స్వగోధనమ్.
అప్రాప్య తృషితా శ్శ్రాన్తా స్తత స్తే సన్న్యవర్తయన్. ౫

(కృష్ణః ప్రోత్తుఙ్గ మారుహ్యా వృక్షం మేఘనిభచ్ఛవిమ్.
ఆర్తా స్తా ఆహ్వయామాస దర్శయ న్గా స్స్వనామభిః.) ౬

తా ఆహూతా భగవతా మేఘగమ్భీరయా గిరా,
స్వనామ్నాం నినదం శ్రుత్వా ప్రతినేదుః ప్రహర్షితాః, ౭

తత స్సమన్తా ద్వనధూమకేతు ర్యదృచ్ఛయాఽభూ త్క్షయకృ ద్వనౌకసామ్,
సమీరణ స్సారథి నోల్బణోల్ముకై ర్విలేలిహానస్థిరజఙ్గమం మహాన్. ౮

తతః కథంచి ల్లబ్ధై స్తాసాం గవాం ఖురైః దద్భిః దన్తైశ్చ ఛిన్నైః తృణైః గోష్పదైశ్చ అఙ్కితం గవాం మార్గం అన్వగమన్ అనుసృత్య జగ్ముః. తతః పున రపి నష్టాజీవ్యాః నష్టః లీనః ఆజీవ్యః జీవనసాధనమార్గో యేషాం తే అత ఏవ విచేతసః విచారాక్రాంతచిత్తాః ౪

ముఞ్జాటవ్యాం భ్రష్టో లీనః, మార్గో యస్య త త్క్రన్దమానం గోరూపధన మప్రాప్య తృషితాః, అత ఏవ శ్రాంతా స్తే గోపా స్సంన్యవర్తయన్ ప్రత్యాజగ్ముః అన్వేషణా ద్విరేమిరే, ౫-౬

తదా భగవతా కర్త్రా మేఘస్యేవ గమ్భీరయా గిరా ఆహూతా స్తా గావః, స్వస్వనామ్నాం ధ్వని మాకర్ణ్య ప్రహర్షితాః ప్రతిదధ్వనుః. తతః ప్రతినాదేన గోధనాని సంజగ్ము రిత్యరతోఽత్ర వివక్షితమ్. ౭

తత స్తదా యదృచ్ఛయా మహా న్ధూమకేతు ర్దవాగ్ని రభూ దుదభవత్. కథంభూతః? వనౌకసాం క్షయం నాశం కరోతీతి కథా సారథినా వాయునా సమీరితః ఉద్దీపితః ఉల్బణై రుల్ముకై ర్జ్వాలాయుక్తై స్తృణకాష్ఠాదిభిః స్థావరజఙ్గమాత్మకం భూతజాతం విలేలిహానః పురః పుర స్సంస్పృశన్. ౮

త మాపత న్తం పరితో దవాగ్నిం గోపా స్సగావః ప్రసమీక్ష్య భీతాః,
ఊచు శ్చ కృష్ణం సబలం ప్రపన్నా యథా హరిం మృత్యుభయార్దితో జనః. ౯

కృష్ణ కృష్ణ మహావీర్య హేరామామితవిక్రమ,
దవాగ్నినా దహ్యమానాన్ ప్రపన్నాం స్త్రాతు మర్హసి. ౧౦

నూనం త్వద్బాన్ధవాః కృష్ణ న చార్హా స్త్వవసాదితుమ్,
వయం హి సర్వధర్మజ్ఞ త్వన్నాథా స్త్వత్పరాయణాః. ౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ.—

వచో నిశమ్య కృపణం బన్ధూనాం భగవాన్ హరిః
నిమీలయత మాభైష్ట లోచనా నీత్యభాషత. ౧౨

తథేతి మీలితాక్షేషు భగవా నగ్ని ముల్బణం,
పీత్వా ముఖేన తా న్కృచ్ఛ్రా ద్యోగాధీశో వ్యమోచయత్. ౧౩

పరితః ఆపతంతం వ్యాప్యాగచ్ఛంతం దవాగ్ని మవలోక్య భీతా స్సగావో గోపాః సరామం కృష్ణం ప్రపన్నా శ్శరణం గతా ఊచుః యథా మృత్యుభయే నార్దితాః పీడితాః జనాః హరి మాశ్రితబంధ హరం భగవంతం ప్రపన్నాః స్వదైన్యం విజ్ఞాపయంతి తద్వత్. ౯

ఉక్తి మేవాహ (కృష్ణేతి ద్వాభ్యాం.) త్వ మేవ బాంధవో యేషాం తే అవసాదితుం దుఃఖితుం నార్హా స్త్వేవ నూనం ధ్రువం హేధర్మజ్ఞ ప్రపన్నపరిపాలనాత్మకధర్మజ్ఞ వయం త్వ మేవ నాథో రక్షకో యేషాం త్వ మేవ పర మయనం రక్షణోపాయో యేషాం తథాభూతా శ్చ. ౧౦-౧౧

హరి రాశ్రితా ర్తిహరో భగవాన్, కృపణం బంధూనాం వచో నిశ మ్యాకర్ణ్య మాభైష్ట భయం మా కురుత లోచనాని, నిమీలయత పిహితాని కురు తేత్యువాచ. ౧౨

తథేత్యంగీకృత్య సర్వేషు, గోపేషు, మీలితా న్యక్షీణి యై స్తథాభూతేషు సత్సు భగవాన్, ఉల్బణ ముత్కట మగ్నిం ముఖేన పీత్వా తత్ర హేతుః, యోగాధీశః ఆశ్చర్యశక్త్యాత్మకయోగవతా మధీశః ముఖేన పీత్వేత్యస్య ఉత్పత్తిస్థానే లీనం కృత్వేత్యర్థః. ముఖా దింద్ర శ్చాగ్ని శ్చే"తి శ్రుతిః కృచ్ఛ్రాత్ దవాగ్నిజా ద్దుఃఖాత్, సగోధనా న్గోపా నమోచయత్. ౧౩

(దవాగ్నిపానవృత్తాంతః)

తత శ్చ తేఽక్షీ ణ్యున్మీల్య పున ర్భాణ్డీర మాగతాః,
నిశామ్య విస్మితా ఆస న్నాత్మానం గా శ్చ మోచితాః. ౧౪
కృష్ణస్య యోగవీర్యం తద్యోగమాయానుభావితాః,
దవాగ్నే రాత్మనాం క్షేమం వీక్ష్య తం మేనిరేఽమరమ్. ౧౫
గా స్సన్నివత్య సాయాహ్నే సహ రామో జనార్దనః,
వేణుం విరణయ న్గోష్ఠం ప్రాగా ద్గోపై రభిష్టుతః. ౧౬
గోపీనాం పరమానన్ద మాసీ ద్గోవిన్దదర్శనమ్.
క్షణం యుగశతామీవ యాసాం యేన వినాఽభవత్. ౧౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే. ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

తత స్తే గోపా లోచనా న్యున్మీల్య పున ర్భాణ్డీరం ప్రత్యాగతాః ఆత్మానం ఆత్మనః ప్రత్యేకాభిప్రాయ మేకవచనం తథా మోచితా గా శ్చాలోక్య విస్మితా ఆసన్. ౧౪

తత స్తస్య కృష్ణస్య యోగమాయయా ఆశ్చర్యశక్తిరూపయా అనుభావితా స్తత్ప్రభావవిషయీకృతాః కృష్ణస్య యోగాత్మకం వీర్యం దవాగ్నే రాత్మనాం క్షేమం చ వీక్ష్య తం కృష్ణ మమరం దైవతం మేనిరే. ౧౫

తత స్సాయాహ్నే గా స్స న్నివత్య సజ్జీకృత్య సరామః కృష్ణో వేణుం వాదయన్ గోపై రభిష్టుతో గోష్ఠం ప్రాగాత్. ౧౬

తదా గోవిందస్య దర్శనం గోపీనాం యశోదాదీనాం పరమానందకర మాసీత్. తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి. యాసాం గోపీనాం యేన కృష్ణేన వినా క్షణ మపి యుగశత మివాభవత్. అత స్తద్దర్శనం పరమానందకరం బభూవ. ౧౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం,
ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

అథ వింశోఽధ్యాయః

—* వర్షర్తువర్ణనఘట్టః. *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

తయో స్తదద్భుతం కర్మ దవాగ్నే ర్మోక్ష మాత్మనః,
గోపా స్త్రీభ్య స్సమాచఖ్యుః ప్రలమ్బవధ మేవ చ. ౧

గోపవృద్ధా శ్చ గోప్య శ్చ తదుపాకర్ణ్య విస్మితాః,
మేనిరే దేవప్రవరౌ కృష్ణరామౌ వ్రజం గతౌ. ౨

తతః ప్రావర్తత ప్రావృ ట్సర్వసత్త్వసముద్భవా,
విద్యోతమానపరిధి ర్విస్ఫూర్జితనభస్తలా. ౩

అథ వింశోఽధ్యాయః.

ఏవం వసంతగ్రీష్మయో ర్భగవతః క్రీడా అనువర్ణితాః. అథ ప్రావృట్ఛరదో స్తా అనువర్ణయితుం దృష్టాన్తై స్తావద్ధేయోపాదేయవిభాగం ప్రదర్శయ న్నేవ ప్రావృషం తాత్కాలికా న్కాంశ్చి ద్విహారాం శ్చానువర్ణయతి వింశేన. తావ ద్వృత్తశేష మాహ (తయో రితి ద్వాభ్యాం.) ఆత్మనః ఆత్మనాం దవాగ్నే ర్మోక్షణాత్మకం త ద్రామకృష్ణయో రద్భుతం కర్మ ప్రలమ్బవధం చ గోపాః స్త్రీభ్యో యశోదాదిభ్యః కథయామాసుః. ౧

తద్గోపబాలై రుక్త మాకర్ణ్య విస్మితా గోపవృద్ధా గోప్య శ్చ రామకృష్ణౌ వ్రజం గతౌ దేవశ్రేష్ఠౌ మేనిరే, దేవశ్రేష్ఠా వేవ రామకృష్ణరూపేణ వ్రజే జనితా విత్యమన్య న్నిత్యర్థః. ౨

తతః ప్రావృ ద్వర్షర్తుః ప్రావర్తత, ప్రావృషం విశినష్టి. సర్వేషాం ప్రాణినాం సముద్భవః ఉత్పత్తితో జీవనతశ్చ యస్యాం విద్యోతమానాః పరిధయో దిశో యస్యాం విస్ఫూర్జితం వజ్రనిర్ఘుష్టం నభస్తలం యస్యాం, సా ప్రావృట్ప్రావర్తతేత్యన్వయః. ౩

(వర్షర్తువర్ణనఘట్టః)

సాన్ద్రనీలామ్బుదై ర్వ్యోమ సవిద్యుత్స్తనయిత్నుభిః,
అస్పష్టజ్యోతి రాచ్ఛన్నం బ్రహ్మేవ సగుణం బభౌ. ౪

అష్టౌ మాసా న్నిపీతం య ద్భూమ్యా ముదమయం వసు,
స్వగోభి ర్మోక్తు మారేభే పర్జన్యః కాల ఆగతే. ౫

తటిత్వంతో మహామేఘా శ్చణ్డశ్వసనవేపితాః,
ప్రాణినాం జీవనం హ్యమ్బు ముముచుః కరుణా ఇవ. ౬

(సాంద్రేతి.) సాన్ద్రై ర్నిబిడై ర్నీలామ్బుదై స్సవిద్యుద్గర్జితసహితై రాచ్ఛన్న మత ఏవ అస్పష్టాని జ్యోతీంషి సూర్యచంద్రాదీని యస్మిన్ తద్వ్యోమ సగుణం బ్రహ్మేవ బభౌ యథా ప్రకృత్యా తిరోహితం జ్యోతిః జ్ఞానరూపత్వా ద్విషయప్రకాశకధర్మభూతజ్ఞానం యస్య త త్సగుణం బ్రహ్మ గుణత్రయవశ్యం బ్రహ్మ గుణతో బృహత్త్వార్హం జీవస్వరూపం భాతి తద్వ దిత్యర్థః. అనేన ఆకాశస్య యావ చ్ఛరదం నీలామ్బుదవిద్యుత్స్తనయిత్నుసంబంధవ జ్జీవస్య యావన్ముక్తిగుణవశ్యత్వం సూర్యాదిజ్యోతిస్థానీయధర్మభూతజ్ఞానస్య సఙ్కోచేన ప్రసరాభావః. వ్యోమవ త్స్వతో నిర్మల స్యాగంతుకమాలిన్యం చేతి తదపనోదకమోక్షోపాయే యతితవ్య మిత్యభిప్రేతం. బ్రహ్మశబ్దేన ముక్తిదశాయాం జ్ఞానద్వారా బృహత్త్వ మస్తీతి సూచితమ్. ౪

(అష్టా వితి) య దష్టౌ మాసాన్ అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా, కార్తికాదారభ్య యావజ్జ్యేష్ఠం స్వగోభిః స్వకిరణైః నితరాం పీతం గృహీతం ఉదకాత్మకం వసు ధనం త త్స్వగోభి రేవ పున రుచితకాలే ఆగతే ప్రాప్తే సతి మోక్తుం పర్జన్యో వర్షాధిదేవః సూర్యః. ప్రారేభే. అనేన రాజ్యాధికృతః శిక్షితః పర్జన్యవ ద్యథోచితకాలే ప్రజాభ్యో ధనాని గృహీత్వా పున రర్థిభ్యో దద్యాదితి యావజ్జ్ఞానోదయం గృహీతా న్కామాన్ సతి జ్ఞానోదయే జహ్యా దితి ముముక్షుశిక్షా వా. ౫

(తటిత్వంత ఇతి.) చండశ్వసనేన తీవ్రవాయునా కమ్పితాః మేఘాః ప్రాణినాం జీవనం జీవనసాధన మమ్బు జలం కరుణా ఇత్యర్శఆద్యజంతః కరుణావంత ఇవ ముముచుః. ప్రాణిసంజీవనం హ్యస్య ముముచు రితి పాఠాంతరం. తదా అస్య విశ్వస్య ప్రాణసంజీవనకరం జీవనం జలం, కరుణా ఇవ ముముచు రిత్యర్థః. అనేన దుఃఖితం జన మవలోక్య మేఘవ చ్ఛ్వాసేన కమ్పితగాత్రాః కరుణావంత శ్చ స్వజీవనపర్యంతదానే నోపకుర్యు రితి శిక్షా కృతా. ౬

తపఃకృశా దేవమీఢా ఆసీ ద్వర్షీయసీ మహీ,
యథైవ కామ్యతపస స్తను స్సంప్రాప్య తత్ఫలమ్. ౭

నిశాముఖేషు ఖద్యోతా స్తమసా భాన్తి న గ్రహాః,
యథా పాపేన పాషణ్డా న హి వేదాః కలౌ యుగే. ౮

శ్రుత్వా పర్జన్యనినదం మణ్డూకా వ్యసృజ న్గిరః,
తూష్ణీం శయానాః ప్రాగ్యద్వ ద్బ్రాహ్మణా నియమాత్యయే ౯

ఆస న్నుత్పథవాహిన్యః క్షుద్రనద్యోఽమ్బుపూరితాః,

(తపః కృశేతి.) తపసా గ్రీష్మేణ కృశా శుష్కా దేవేన పర్జన్యేన మీఢా సిక్తా భూమిః వర్షీయసీ ప్రవృద్ధా బభూవ. సస్యాదిసంబభూవేత్యర్థః, యథా కామ్యం తపో యస్య తస్య పుంస స్తను స్తావ త్తపోదశాయాం కృశా సతీ తత్ఫలం కామ్యతపఃఫలం ప్రాప్య పరిపుష్టా భవతి. అనేన కామ్యస్య తపసః కేవలం దేవసుఖసాధనత్వ మేవ న త్వాత్మసుఖసాధనత్వ మితి శిక్షితమ్. ౭

(నిశాముఖేష్వితి.) నిశాముఖేషు ఖద్యోతా ఏవ భాంతి న తు గ్రహా శ్చంద్రగురుశుక్రాదయః మేఘకృతతమోవృతత్వా ద్గగన స్యేత్యర్థః. యథా కలౌ యుగే, పాపేన పాషండా వేదవిరుద్ధా ఆగమా ఏవ భాంతి న తు వేదాః అనేన వైదికధర్మాభాసరుచిః పాపహేతుకేతి సూచితమ్. ౮

(శ్రుత్వేతి.) పర్జన్యస్య వినదం గర్జితం, ఆకర్ణ్య మణ్డూకాః గిరం వ్యసృజన్ ధ్వనిం చక్రుః, యథా బ్రాహ్మణాః శిష్యాః ఆచార్యస్య నిత్యకర్మణః ప్రాక్ తూష్ణీం శయానాః, తస్య నియమాత్యయే నిత్యకర్మావసానే, తస్య ధ్వనిం శ్రుత్వా అధీయతే, తద్వత్, అనేనాచార్యసన్నిధా వధ్యయనావసరం ప్రతీక్షమాణ ఆసీతేతి సూచితమ్ ౯

(ఆసన్నితి.) అమ్బుభిః వర్షజలైః పూరితాః క్షుద్రనద్యః, ఉత్పథవాహిన్య ఆసన్ "క్షుద్రనద్యో న శుష్యతీ" రితిపాఠే శోషరహితా స్సత్యః ఉత్పథవాహిన్య ఆసన్నిత్యర్థః. అనుశుష్యతీ రిత్యపి పాఠః తదా అసన్నశోషా ఇత్యర్థః. ఉభయత్రాపి విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః. యథా అస్వతంత్ర స్యేంద్రియః పరవశస్య పుంసో గేహద్రవ్యసమృద్ధయః, న శుష్యంత్యః దానభోగయో రభావాత్ యద్వా అనుశుష్యంత్యః ధర్మానుపయుక్తత్వేనేతి భావః. జితేంద్రియస్య తు దానభోగాభ్యాం శుష్యంతః ధర్మోపయోగద్వారాఽ-

పుంసో యథాఽస్వతన్త్రస్య గేహద్రవిణసంపదః. ౧౦

హరితో హరిభి శ్శష్పై రిన్ద్రగోపై శ్చ లోహితా.
ఉచ్ఛిలీన్ధ్రకృతచ్ఛాయా నృణాం శ్రీ రివ భూ రభూత్. ౧౧

క్షేత్రాణి సస్యసంపద్భిః కర్షకాణాం ముదం దదుః,
మానినా మనుతాపం చ దైవాధీన మజానతామ్. ౧౨

జలస్థలౌకస స్సర్వే నవవారినిషేవయా,

సన్నశోషా శ్చ ద్రవ్యసంపదాం శోషో నామ తద్వ్యయ ఏవ అమ్బుపూరితా ఇతి పాఠే తు అజితేంద్రియస్య యథా ద్రవ్యసంపదః వరాటికాపర్యన్తై రప్యార్జనైః, పూరితాః తతః పునః, వృద్ధ్యాదిభి ర్నిందితై ర్వ్యర్థంత ఏవ అపాత్రగామిన్యో వా తద్వ దిత్యర్థః. అనే నైవాస్వతంత్రేంద్రియసంపద శ్చలా వ్యర్థా శ్చేతి సూచితమ్. ౧౦

(హరితేతి.) భూమిః, హరిభిః హరితవర్ణైః శష్పైః, బాలతృణైః హరితవర్ణా ఇంద్రకోపైః కీటవిశేషై లోహితా ఉద్గతైః శిలీంధ్రకుసుమైః కృతచ్ఛాయా, లోహితపీతవర్ణా చ బభూవ. నృణాం శ్రీ రివ యథా నృణాం రాజ్ఞాం శ్రీః సేనాసంప ద్ధరితలోహితపీతవర్ణపటై ర్విచిత్రవర్ణా భవతి తద్వత్ ఇదం వాస్తవార్థకథనం యద్వా నృణాం స్వదేహాలఙ్కారమాత్రపరాణాం, శ్రీ ర్వస్త్రాభరణాదిసంపత్తథేత్యర్థః అనేన మూర్ఖాణాం సంప త్స్వోపకారమాత్రపర్యవసన్నా న తు పరోపకారార్థేతి సూచితమ్. ౧౧

(క్షేత్రాణీతి.) క్షేత్రాణి సస్యసమృద్ధిభిః, కృషీవలానాం ముదం ఫల మదృష్టాధీన మిత్యజానతాం మానినాం ఫలసమృద్ధిద్వేషిణాం అనుతాపం చ దదుః. అనేన పరసమృద్ధిమతా భవితవ్య మితి శిక్షితమ్. ౧౨

(జలస్థలౌకస ఇతి.) జలౌకసః స్థలౌకస శ్చ సర్వే నవస్య వారిణో నిషేవయా రుచిరం రూపం అబిభ్రన్ అభిభరుః. సంజ్ఞాపూర్వకవిధే రనిత్యత్వా దార్షత్వా ద్వాభ్యస్తలక్షణజుసభావః, యథా హృదయకమలస్థహరినిషేవయా రుచిరం రూపం బిభ్రతి తద్వత్ "వసతి హృది సనాతనే చ తస్మిన్

అబిభ్రత్ సుచిరం రూపం యథా హరినిషేవయా. ౧౩

సరిద్భి స్సంశ్రిత స్సిన్ధు శ్చుక్షోభ శ్వసనోర్మిమాన్,
అపక్వయోగిన శ్చిత్తం కామార్తం గుణయు గ్యథా. ౧౪

గిరయో వర్షధారాభి ర్హన్యమానా న వివ్యథుః,
అభిభూయమానా వ్యసనై ర్యథాఽధోక్షజచేతసః. ౧౫

మార్గా బభూవు స్సందిగ్ధా స్తృణై శ్ఛన్నా అసంస్కృతాః.
నాభ్యస్యమానా శ్శ్రుతయో ద్విజైః కాలాహతా ఇవ. ౧౬

భవతి పుమాన్ జగతోఽస్య సౌమ్యరూప" ఇతి వచనార్థోఽత్రోక్తః. హరిసేవయా వినా న సౌమ్యతేతి సూచితమ్. ౧౩

(సరిద్భి రితి.) సింధు స్సముద్రః స్సరిద్భి స్సఙ్గతో వాతోద్ధూతతరఙ్గ శ్చ. చుక్షోభ సంచచాల యథా అపక్వయోగినః అనిష్పన్నసమాధేః పుంసః, చిత్తం విషయస్పృహాయుక్తం గుణయుక్చ గుణై ర్విషయై ర్యుజ్యత ఇతి తథాభూతం చ సత్, క్షుభ్యతి తద్వత్ కామాసక్త మితి శ్వసనోర్మిసామ్యం, గుణయు గితి శ్వసనోర్మిసరిత్సఙ్గసామ్యం. చిత్తచాఞ్చల్యనిమిత్తకామాఙ్గనగుణయోగనివర్తకభగవత్స మాధివిపాకార్థం యతితవ్య మితి సూచితమ్. ౧౪

(గిరయ ఇతి.) వర్షధారాభి రభిహన్యమానా గిరయో న వివ్యథుః. యథా అధోఽక్షజ ఏవ చేతాంసి యేషాం తే వ్యసనై రాధ్యాత్మికాదితాపైః, పీడ్యమానా అపి. న వ్యథంతి తద్వత్ భగవద్భక్తి రేవ తాపత్రయవిఘాతినీత్యుక్తం భవతి. ౧౫

(మార్గా ఇతి.) తృణై శ్ఛన్నా అసంస్కృతా అక్షుణ్ణాః వర్షాసు పథికానాం ప్రాయశో గమనాభావా దితి భావః, అత ఏవ సందిగ్ధా బభూవుః యథా శ్రుతయో వేదాః ద్విజైః, నాభ్యస్య మానా అనావర్త్యమానా ఇత్యసంస్కృతసామ్యం యతో నాభ్యస్యమానాః అత ఏవ కాలేన కేనచి త్కాలేన ఆహతా విస్మృతా శ్చ భవంతి కాలేన చాహతా ఇతి తృణాచ్ఛాదనసామ్యం. అనేనాధీతానాం వేదానా మావృత్తిం కుర్వతైవ స్థేయం అన్యథా తు ప్రత్యవాయ ఇతి సూచితం. తథా చ స్మర్యతే "అధీత మపి యద్వేదం నానుపాలయతి ద్విజః, స జీవ న్నేవ శూద్రత్వ మాశు గచ్ఛతి సాన్వయ" ఇతి. ౧౬

(వర్షర్తువర్ణనఘట్టః)

లోకబన్ధుషు మేఘేషు విద్యుత శ్చలసౌహృదాః,
స్థైర్యం న చక్రుః కామిన్యః పురుషేషు గుణిష్వివ. ౧౭

ధను ర్వియతి మాహేన్ద్రం నిర్గుణం చ గుణి న్యభాత్,
వ్యక్తే గుణవ్యతికరే గుణవా న్పురుషో యథా. ౧౮

న రరాజోడుప శ్ఛన్న స్స్వజ్యోత్స్నారాజితై ర్ఘనైః,
అహంమత్యా భాసితయా స్వభాసా పురుషో యథా. ౧౯

మేఘాగమోత్సవా హృష్టాః ప్రత్యానదఞ్ శిఖణ్డినః,

లోకబంధు ష్వితి సర్వప్రాణిజీవనభూతజలప్రదానేన మహోపకర్తృత్వా ల్లోకానాం బంధుషు మేఘేషు విద్యుత స్తటితః, చలం సౌహృదం యాసాం తథాభూతా బభూవుః, అనియతదేశ మల్పకాలం చ సజ్గం చక్రు రిత్యర్థః. యద్వా స్థైర్యం న చక్రు రిత్యపి దార్ష్టాంతికాన్వయి చలసౌహృదా స్సత్యః, స్థైర్యం న చక్రుః, యథా కామిన్యః పుంశ్చల్యః గుణిషు సౌందర్యసౌశీల్యాదిగుణాశ్రయే ష్వపి నిర్ధనేషు పురుషేషు చలసౌహృదాః, స్థైర్యం న కుర్వంతి తథా అనేన యత్నతః. కామినీసజ్గః పరిహార్య ఇతి సూచితమ్. ౧౭

(ధను రితి.) గుణిని శబ్దగుణకే వియ త్యాకాశే మాహేంద్రం ధను ర్గుణం మౌర్వీరహిత మభా ద్భభౌ యథా గుణవ్యతికరే గుణత్రయపరిణామాత్మకే వ్యక్తే దేహే అగుణవాన్ గుణత్రయ రహితః పురుషః జీవో భాతి తద్వత్ వియద్ధనుషో రివ దేహాత్మనో ర్విలక్షణస్వరూపస్వభావత్వ ముక్తమ్. ౧౮

(నేతి.) ఉడుపః చంద్రః స్వజ్యోత్స్నయా రాజితైః, ప్రకాశితై ర్ఘనై ర్మేఘైః ఛన్నో న రరాజ, ఘనేభ్యో విలక్షణతయా న రరాజేత్యర్థః, యథా పురుషః ప్రత్యగాత్మా స్వభాసా స్వాపృథక్సిద్ధ ధర్మభూతజ్ఞానేన భాసితయా సమున్నతయా అహంమత్యా దేహాత్మభ్రాంత్యా దేహే త్వపృథ క్త్వే ప్రకాశతే తద్వత్ దేహాత్మభ్రాంతి రాత్మస్వరూపాపహ్నవహేతు రితి సా యత్నేన పరిహార్యేత్యుక్తమ్. ౧౯

(మేఘేతి.) మేఘాగమే ఉత్సవః యేషా మతో హృష్టా శ్శిఖండినః మయూరాః. ప్రత్యనందన్

గృహేషు తప్తనిర్విణ్ణా యథాఽచ్యుతజనాగమే. ౨౦

పీత్వాఽపః పాదపాః పద్భి రాసన్నానాత్మమూర్తయః,
ప్రాక్ క్షామా స్తపసా శ్రాన్తా యథాకామానుసేవయా. ౨౧

సర స్స్వశాన్తతోయేషు న్యూషు రఙ్గాపి సారసాః,
గృహే ష్వశాన్తకృత్యేషు గ్రామ్యా ఇవ దురాశయాః. ౨౨

యథా గృహేషు తప్తాః త్రిభి స్తాపై రితి శేషః. అత ఏవ నిర్విణ్ణాః జనాః అచ్యుతభక్తానాం ఆగమనే సతి ప్రతినందంతి తద్వత్ తాపత్రయాభితప్తై రవశ్య మచ్యుతజనసఙ్గతిః కార్యేత్యుక్తమ్. ౨౦

(పీత్వేతి.) పాదపా వృక్షాః పద్భిః మూలైః అపో జలాని పీత్వా నానాత్మమూర్తయః. నానావిధా ఆత్మనాం మూర్తయః శాఖాపల్లవపుష్పఫలాదిరూపాః. యేషాం తథాభూతా బభూవుః యథా ప్రాక్ క్షామ్యతపఃఫలరూపకామానుసేవాతః, ప్రాక్తపశ్చర్యాదశాయాం తపసా శ్రాంతాః క్షామాః, కృశా శ్చ జనాః కామానుసేవయా నానాత్మమూర్తయో భవంతి తద్వత్ అనేన కామ్యతపస శ్శరీరాద్యుపపుష్టిఫలకత్వమాత్రం సూచితం. యద్వా ఫలాభిసంధిరహితభగవదారాధనాత్మకతపశ్చర్యాదశాయాం తపసా శ్రాంతాః. కృశా శ్చ తత్ఫలానుభవాత్మకముక్తిదశాయాం కామ్యంత ఇతి కామాః భగవతః కల్యాణగుణా స్తేషా మనుసేవయా "స ఏకధా భవతి త్రిధా భవతి" ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా నానాత్మమూర్తిమంతో భవంతి తద్వత్ అనేన భగవదారాధనాత్మకతపస స్స్వేచ్ఛానురూపాప్రాకృతానేకశరీరపరిగ్రహేణ భగవతా భోగసామ్యసాధనత్వ ముక్తమ్. ౨౧

(సరస్స్వితి) అఙ్గ హేరాజన్ అశాంతా న్యనిర్మలాని కలుషితానీతి యావత్ తాని తోయాని యేషు తథాభూతే ష్వపి సరస్సు సారసాః చక్రవాకాః, గోనర్దాఖ్యపక్షివిశేషా వా న్యూషుః నితరా ముషితవంతః. "అశాంతరోధ స్స్వితి" పాఠే అశాంతాని సలిలాకులాని పఙ్కకంటకాదియుక్తాని రోధాంసి తటాని యేషాం తేష్వపి సరస్స్వి త్యర్థః. అశాంతాన్యనుపరతాని కృత్యాని యేషు, తేష్వపి గృహేషు దురాశయాః, వైషయికసుఖాభాసలేశలిప్సవో గ్రామ్యాః పామరా ఇవ తే యథా నివసంతి తద్వత్ అనేన గ్రామ్యాణాం విషయా దుఃఖప్రచురా అల్పసుఖా శ్చేత్యుక్తం భవతి. ౨౨

(వర్షర్తువర్ణనఘట్టః)

జలౌఘై ర్నిరభిద్యన్త సేతవో వర్షతీశ్వరే,
పాషణ్డినా మసద్వాదై ర్వేదమార్గాః కలౌ యథా. ౨౩

వ్యముఞ్చ న్వాయుభి ర్నున్నా భూతేభ్యో హ్యామృతం ఘనాః,
యథాఽఽశిషో విశ్పతయః కాలే కాలే ద్విజేరితాః. ౨౪

ఏవం వనం తద్వర్షిష్ఠం పక్వఖర్జూరజమ్బుమత్,
గోగోపాలై ర్వృతో రన్తుం సబలః ప్రావిశ ద్ధరిః. ౨౫

ధేనవో మన్దగామిన్య ఊధోభారేణ భూయసా,
యయు ర్భగవతా సార్థం ద్రుతం భీత్యా స్నుతస్తనీః. ౨౬

(జలౌఘై రితి) ఈశ్వరే పర్జన్యే వర్షతి సతి జలపూరైః. ఉత్కూలైః సేతవః జలనిరోధార్థా మృత్పాషాణనిర్మితాః నిరభిద్యంత త్రుటితా బభూవుః. యథా కలౌ యుగే ప్రవృత్తే సతి పాషండానాం వేదబాహ్యానాం అసద్వాదైః వేదమార్గా వర్ణాశ్రమధర్మాణి భిద్యంతే తద్వత్ అనేన పాషండవాదానా మశ్రోతవ్యత్వ ముక్తమ్. ౨౩

(వ్యముఞ్చ న్నితి.) వాయునా నున్నాః ప్రేరితా స్సంతో ఘనా మేఘా భూతేభ్యోఽమృతవ జ్జీవనహేతుం జలం వ్యముఞ్చన్ యథా ద్విజైః పురోహితాదిభిః, ఈరితాః ప్రేరితాః విశ్పతయో జనాధ్యక్షా రాజానః ఉచితకాలే ష్వాశిషః కామా నర్థిభ్యో విముఞ్చంతి తద్వత్ రాజభి రేవం భవితవ్య మిత్యుక్తం భవతి. ౨౪

తదేవం వర్షర్తు మనువర్ణ్యాథ తదా కృతాని కానిచి ద్భగవత శ్చేష్టితాని వర్ణయతి (ఏవ మిత్యాదిభి స్సప్తభిః.) ఇత్థం పక్వాని ఖర్జూరాదిఫలా న్యస్మిన్ సంతీతి తద్వత్ తద్వర్షిష్ఠం వృద్ధం ప్రభూత మితి యావత్ వనం హరిః సబలదేవో గోపాలై స్సహ రంతుం ప్రావిశత్, ౨౫

భూయసా ఊధసః పయఃకోశస్య భారేణ మందగామిన్యోఽపి ధేనవో భగవతా ఆహూతాః స్నుతస్తన్య స్సత్యో ద్రుత మేవ యయుః, ౨౬

వనౌకసః ప్రముదితా వనరాజీ ర్మధుచ్యుతః,
జలధారా గిరే ర్నాదా నాసన్నా దదృశే గుహాః. ౨౭

క్వచి ద్వనస్పతిక్రోడే గుహాయాం చాభివర్షతి,
నిర్విశ్య భగవా న్రేమే కన్దమూలఫలాశనః. ౨౮

దధ్యోదన ముపానీతం శిలాయాం సలిలాన్తికే,
సంభోజనీయై ర్బుభుజే గోపైః సఙ్కర్షణాన్వితః. ౨౯

శాద్వలోపరి సంవిశ్య చర్వతో మీలితేక్షణాన్,
తృప్తా న్వృషా న్వత్సతరా న్గా శ్చ స్వోధోభరశ్రమాః ౩౦

ప్రావృట్ఛ్రియం చ తాం వీక్ష్య సర్వభూతముదావహామ్,
భగవా న్పూజయాంచక్రే ఆత్మశక్త్యుపబృంహితామ్. ౩౧

వనౌకఃప్రభృతీన్ దదర్శేత్యన్వయః. ప్రముదితాః మధుచ్యుత ఇతి చ వనరాజీ రిత్యస్య విశేషణం. మధుచ్యుతః మధూని స్రవంత్యః. ప్రముదితాః ఫలపుష్పసమృద్ధిభి ర్ముది ఇవ స్థితాః వనౌకస పుళిందీ రితి వా గిరే స్సకాశా జ్జలధారా స్తాసాం నాదా నాసన్నా నికటవర్తినీః. గుహా శ్చ దదృశు రిత్యర్థః. ౨౭

కదాచి త్పర్జన్యే అభితో వర్షతి సతి వనస్పతిక్రోడే వృక్షమూలే గుహాయాం వా ప్రవిశ్య కందాని మూలాని ఫలా న్యేవ అశనం యస్య తథాభూతో రేమే. ౨౮

కదాచి ద్గృహా దానీతం దధ్యన్నం సలిలసమీపే స్థితాయాం శిలాయాం పాత్రభూతాయాం సహభోజనీయైః గోపైః సహ బుభుజే, ౨౯

క్వచి చ్ఛాద్వలోపరి హరితతృణాకీర్ణప్రదేశే ఉపవిశ్య వృషాదీ న్వీక్ష్య భగవా న్సర్వభూతానాం ముద మావహతీతి తథా తా మాత్మశక్త్యా స్వసఙ్కల్పాత్మికయా ఉపబృంహితాం ప్రవర్ధితాం తాం ప్రావృట్ఛ్రియం పూజయాంచక్రే బహ్వమన్యతేత్యన్వయః. చర్వతో మీలితేక్షణాన్ తృప్తా నితి చ వృషా నిత్యస్య విశేషణం. చర్వతః తృణాని ఖాదతః. మీలితా నీక్షణాని యై స్తాన్ తృప్తా న్గర్వితాన్ స్వోధసాం భరేణ శ్రమో యాసాం తాః గా శ్చ. ౩౦-౩౧

—* శరదృతువర్ణనమ్ *—

ఏవం నివసతో స్తస్మి న్రామకేశవయో ర్వ్రజే,
శర త్సమభవ ద్వ్యభ్రస్వచ్ఛామ్బ్వపరుషానిలా. ౩౨

శారదాని రజోత్పత్త్యా నీరాణి ప్రకృతిం యయుః,
భ్రష్టానా మివ చేతాంసి పున ర్యోగనిషేవయా. ౩౩

వ్యోమ్నోఽబ్దం భూతశాబల్యం భువః పఙ్క మపాం మలమ్.
శర జ్జహారాశ్రమిణాం కృష్ణభక్తి ర్యథాఽశుభమ్. ౩౪

అథ శరదాగమ మాహ (ఏవ మితి.) తస్మి న్వ్రజే ఇత్థం నివసతో శ్శరత్ సమ్య క్ప్రావర్తత. కథంభూతాః విగతా న్యభ్రాణి యస్యాం స్వచ్ఛా న్యమ్బూని యస్యాం అపరుష స్సుఖ స్పర్శోఽనిలో యస్యాం తత స్త్రయాణాం కర్మధారయః. ౩౨

అథ ముముక్షూణాం హితం దర్శయ న్నివ సమీచీనై ర్దృష్టాన్తై శ్శారదా న్ధర్మా ననువర్ణయతి (శారదా నీత్యాదినా యావ దధ్యాయసమాప్తి) పూర్వం శారదాని నీరాణి జలాని నిర్మలా వ్యవస్థితాని అంతరా ప్రావృషి రజోత్పత్త్యా పఙ్కప్రాదుర్భావేన భ్రష్టా నీత్యుత్తరస్యారస్యా దధ్యాహర్తవ్యం. పునః ప్రకృతిం స్వస్వభావం యయుః యథా యోగినాం చిత్తాని నిర్మలా న్యేవ క్వచి ద్యోగభ్రష్టా న్యపి పున రపి పున ర్యోగనిషేవయా ప్రకృతిం యాంతి తద్వత్ యోగభ్రంశేన చిత్తకాలుష్యే సతి పున ర్యోగ మేవ సేవతేతి శిక్షితం "శరదా నీరజోత్పత్త్యేతి" పాఠాంతరం. నీరజానా ముత్పత్తి ర్యస్యాం తయా శరదా హేతుభూతయా నీరాణి ప్రకృతిం స్వచ్ఛత్వావికారత్వశాంతత్వాదిరూపాం యయుః. ఉత్తరార్ధం తు పూర్వవత్. ౩౩

(వ్యోమ్న ఇతి.) క్రమేణ వ్యోమభూతపృథ్వీజలానాం చతుర్ణాం అభ్రశాబల్యపఙ్కమలాని చత్వారి శర దహరత్ యథా చతుర్ణా మాశ్రమిణా మశుభం కృష్ణభక్తిః హరతి తద్వత్ తత్రాబ్దం మేఘం భూతానాం జ్యోతిస్సలిలమరుతాం శాబల్యం సంపర్కం వర్షాసు తేషాం మిథ స్సంపర్కా చ్ఛరది తన్నివృత్తే రితి భావః. యథా కృష్ణభక్తి ర్బ్రహ్మచారిణో గురూపదిష్టార్థగ్రహణప్రతిబంధక మజ్ఞానాత్మక మశుభం హరతి యథా చ గృహస్థస్య విషయసఙ్గదోషం యథా వనస్థస్య కదాచి దశక్త్యా స్వాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానప్రయుక్తప్రత్యవాయం యథా చ యతినః కృష్ణప్రాప్తిప్రతిబంధకం పుణ్య పాపాత్మక మశుభం హరతి తథేత్యర్థః. అనేనావశ్యం చతుర్భి రప్యాశ్రమభిః కృష్ణభక్తిః కార్యేత్యుక్తమ్. ౩౪

సర్వస్వం జలదా హిత్వా విరేజు శ్శుభ్రవర్చసః.
యథా త్యక్తైషణా శ్శాంతా మునయో ముక్తకల్మషాః, ౩౫

గిరయో ముముచు స్తోయం క్వచి న్న ముముచు శ్శివమ్,
యథా జ్ఞానామృతం కాలే జ్ఞానినో దదతే సదా. ౩౬

నైవావిన్దన్ క్షీయమాణం జలం గాధజలే చరాః,
యథాఽఽయు రన్వహం క్షీణం నరా మూఢాః కుటుమ్బినః. ౩౭

గాధవారిచరా స్తాప మవిన్దన్ శరదర్కజమ్
యథా దరిద్రః కృపణః కుటు మ్బ్యవిజితేంద్రియః. ౩౮

(సర్వస్వ మితి,) జలదా మేఘాః సర్వస్వత్వభూతం జలం హిత్వా శుభ్రం వర్చో యేషాం తథాభూతా విరేజిరే యథా మునయో భగవన్మననశీలాః త్యక్తా దారధనపుత్రాణాం ఈషణాః యై స్తథా భూతాః, నివృత్తపాపా విరాజంతే తద్వత్ అవశ్యం మునిభి రీషణా స్త్యాజ్యా ఇత్యుక్తమ్. ౩౫

(గిరయ ఇతి.) పర్వతాః క్వచి న్నిర్మలం జలం ముముచుః క్వచి న్న ముముచు శ్చ జ్ఞానినో యథా క్వచి త్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యైక మమృతం కేభ్య శ్చి చ్ఛుశ్రూషుభ్యో దదతే. అనేన సర్వేభ్యోఽపి ప్రష్టృభ్యో నోపదేష్టవ్యం జ్ఞానిభి ర్జ్ఞాన మిత్యుక్తమ్ తథా చోక్తం భగవతా "తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా ఉపదేక్ష్యంత తే జ్ఞానం జ్ఞానిన స్తత్త్వదర్శిన" ఇతి. ౩౬

(నైవేతి) గాధజలేచరాః అల్పజలచారిణః క్షీయమాణం జలం నైవావిందన్ నైవ జ్ఞాతవంతః యథా మూఢా అజ్ఞాః కుటుమ్బపోషణరతా నరా అల్పాయుష స్తథాఽప్యన్వహం క్షీయమాణ మాయుర్న జానంతి తద్వత్ అనేన కుటుమ్బిభి రపి దేహాత్మనో ర్యాథాత్మ్యం పరిశీలయద్భి రన్వహ మాయుఃక్షయాను సంధాననిమిత్తపరితాపవద్భి శ్చ భవితవ్య మిత్యుక్తం భవతి. ౩౭

(గాధేతి.) గాధవారిచరాః క్షుద్రజలచరాః, శరది యోఽర్క స్తజ్జం తాప మవిందన్ లేభిరే యథా అజితేంద్రియః ఇంద్రియపరతంత్రః కుటుమ్బీ దరిద్రః ధనధాన్యహీనః, కృపణః దీనః క్షుత్ప్రయుక్తం తాపం జానాతి తద్వత్ జితేంద్రియేణ భవితవ్య మితి సూచితమ్, ౩౮

(శరదృతువర్ణనమ్)

శనైః శ్శనైర్జహుః పఙ్కం స్థలా న్యామం చ వీరుధః,
యథాఽహంమమతాం ధీరా శ్శరీరాది ష్వనాత్మసు. ౩౯

నిశ్చలామ్బుధర స్తూష్ణీం సముద్ర శ్శరదాగమే,
ఆత్మ న్యుపరతే యద్వ న్మునిర్వ్యుపరతాగమః. ౪౦

కేదారేభ్య స్త్వపోఽగృహ్ణన్ కర్షకా దృఢసేతుభిః,
యథా ప్రాణైః స్స్రవజ్జ్ఞానం తన్నిరోధేన యోగినః. ౪౧

శరదర్కాంశుజం తాపం భూతానా ముడుపోఽహరత్,
దేహాభిమానజం బోధో ముకున్దో వ్రజయోషితామ్. ౪౨

(శనైః శ్శనైరితి.) స్థలాని శనైః శ్శనైః పఙ్కం జహుః వీరుధ స్త్వామ మపక్వతాం యథా ధీరా జ్ఞానినః, శరీరాదిషు దేహేంద్రియాదిషు అనాత్మ స్వాత్మవ్యతిరిక్తేషు అహమ్మమతాం అహంతాం మమతాం చ జహతి తద్వత్ తత్రాహంతాసామ్యం పఙ్కస్య మమతాసామ్య మామస్యేతి వివేకః, అవశ్యం జ్ఞానిభి రహఙ్కారమమకారౌ యత్నేన పరిహర్తవ్యా విత్యుక్తం భవతి ౩౯

(నిశ్చలామ్బుధర ఇతి.) శరదాగమే శరదః ప్రవృత్తౌ సత్యాం సముద్రో నిశ్చలామ్బుధర స్తూష్ణీం బభూవ యథా ముని ర్మునిభాశ్రయమననశీలః వ్యుపరతః ఆగమః అన్నపానాద్యాగమో యస్య సః అనుపనతాన్నపానోఽపి ఆత్మని శరీరే ఉపరతేఽపి అవికర్మణీ క్తః ఉపరన్తు మారబ్ధవత్యపి దేహవిపత్తి పర్యంతదశాయా మపి నిశ్చల స్తూష్ణీ మాస్తే తద్వత్ మునినైవం భవితవ్య మితి శిక్షా. ౪౦

కేదారేభ్య ఇతి పఞ్చమీ, కృషీవలాః శాలిక్షేత్రేభ్యః ప్రవహంతీః అపః జలాని దృఢైః స్సేతుభి ర్బంధనై రగృహ్ణన్ నిరుద్ధవంతః తతః పరం వృష్ట్యభావా దితి భావః. యథా యోగినః ప్రాణై రింద్రియై స్తద్ద్వారా స్రవత్ బాహ్యవిషయగ్రహణప్రవణీభవత్ జ్ఞానం ధర్మభూతజ్ఞానం తన్నిరోధేన ప్రాణనిరోధేన ఆత్మస్వరూపగోచరం కుర్వంతి తద్వత్ ఇంద్రియనిరోధపరే ణాత్మస్వరూపపరిశీలన పరేణ చ భవితవ్య మితి సూచితమ్. ౪౧

(శరదర్కాంశుజ మితి.) ఉడుప శ్చంద్రః భూతానాం శరది యోఽర్కః తస్యాంశుభ్యో జాతాన్ తాపాన్ జహార ఉత్తరార్ధస్య యథేత్యాదిః, యథా దేహాభిమానేన జాతం తాపం పరకృతనిందాది ప్రయుక్తం దేహయాథాత్మ్యగోచరో బోధో హరతి. యథా చ వ్రజయోషితాం తాపం మన్మథప్రయుక్తం ముకుందో జహార తద్వత్ "దేహాభిమానజం తాప" మితి పాఠే బోధ ఇతి కర్తృపద మధ్యాహర్తవ్యం. యథోక్త ఏవార్థః. అనేన హేయత్వజ్ఞానార్థం దేహయాథాత్మ్యపరిశీలన మపి కర్తవ్య మిత్యుక్తం భవతి. ౪౨

ఖ మశోభత నిర్మేఘం శరద్విమలతారకమ్,
సత్త్వయుక్తం యథా చిత్తం శబ్దబ్రహ్మార్థదర్శనమ్. ౪౩

అఖణ్డమణ్డలో వ్యోమ్ని రరాజోడుగణై శ్శశీ.
యథా యదుపతిః కృష్ణో వృష్ణిచక్రావృతో భువి. ౪౪

ఆశ్లిష్య సమశీతోష్ణం ప్రసూనవనమారుతమ్,
జనాస్తాపం జహు ర్గోప్యో న కృష్ణహృతచేతసః. ౪౫

గావో మృగాః ఖగా నార్యః పుష్పిణ్య శ్శరదాగమే,
అన్వీయమానా స్స్వవృషైః ఫలై రీశక్రియా ఇవ. ౪౬

(ఖ మితి.) నిర్మేఘం మేఘరహితం శరది విమలా స్తారకా యస్మిన్ తథాభూతం స త్సమశోభత యథా సత్త్వయుక్తం సత్త్వగుణయుక్తం సత్త్వప్రచుర మితి యావత్ త చ్చిత్తం శబ్దబ్రహ్మణో వేదస్య యోఽర్థో అర్థపఞ్చకరూపః తం పశ్యతీతి తథా నంద్యాదిత్వా త్కర్తరి ల్యుః. యద్వా శబ్దబ్రహ్మార్థో దృశ్యతేఽనేనేతి తథా కరణే ల్యుట్ సత్త్వప్రవణం చేతో రాగాద్యకలుషితం స న్నిర్మల మతీంద్రియవేదార్థప్రకాశకం భవతి తద్వ దిత్యర్థః, సత్త్వప్రాచుర్యా యాహారశుద్ధ్యా భవితవ్య మితి సూచితం, అత్ర తారకాస్థానీయాః వేదార్థాః పరమాత్మతదారాధనారాధకాదిస్వరూపాత్మకాః ఆకాశ స్థానీయం చేతః. మేఘస్థానీయం రజః తమ శ్చేతి వివేకః. ౪౩

(అఖండమండల ఇతి.) శశీ చంద్రో వ్యోమ్న్యాకాశే నిర్మేఘే అఖండం పూర్ణం మండలం యస్య తథాభూతో నక్షత్రసమూహై స్సహ రరాజ యథా యదుపతిః శ్రీకృష్ణో భువి వృష్ణీనాం సమూహేనావృతో రరాజ తద్వత్, అనేన యదుపతే శ్చంద్రవ త్సర్వలోకాహ్లాదకరత్వ మభిప్రేతమ్, ౪౪

(ఆశ్లిష్యేతి.) జనాః సమం మితం శీతం ఉష్ణం చ యస్య తం ప్రకృష్టాని సూనాని కుసుమాని యస్య తస్య వనస్య మారుత మాశ్లిష్య అనుభావ్య తాపం జహుః గ్రీష్మశైత్యప్రయుక్తం దుఃఖం జహు రిత్యర్థః. గోప్యస్తు తాపం మన్మథతాపం న జహుః, తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి కృష్ణేన హృతాని చేతాంసి యాసాం తథాభూతాః, అనేన కృష్ణస్య యౌవనావస్థా గోపీచిత్తసమాకృష్టి శ్చ సూచితా, ౪౫

(గావ ఇతి.) గవాదయః, స్స్వవృషైః స్వస్వప్రియై రన్వీయమానా శ్శరదా నిమిత్తభూతయా పుష్పిణ్యో గర్భిణ్యో బభూవుః, యథా ఈశ్వరారాధకాత్మికాః క్రమాః, స్వసాధ్యైః ఫలైః ధర్మాది పురుషార్థైః అన్వీయమానా, స్సమస్తభోగగర్భా భవంతి తద్వత్ అనే నేశ్వరక్రియాణాం ఫలావినాభావిత్వ ముక్తమ్. ౪౬

(శరదృతువర్ణనమ్)

ఉదహృష్య న్వారిజాని సూర్యేణ కుముదం వినా
రాజ్ఞా తు నిర్భయా లోకా యథా దస్యూ న్వినా నృప. ౪౭

పురగ్రామే ష్వాగ్రయణై రైన్ద్రియై శ్చ మహోత్సవైః,
బభౌ భూః పక్వసస్యాఢ్యా కలాభ్యాం నితరాం హరేః. ౪౮

వణిగ్యతినృపస్నాతా నిర్గమ్యార్థా న్ప్రపేదిరే,
వర్షరుద్ధా యథా సిద్ధా స్వపిణ్డా న్కాల ఆగతే. ౪౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
వింశోఽధ్యాయః.

(ఉదహృష్య న్నితి.) కుముద మితి జాత్యభిప్రాయ మేకవచనం. కుముదా న్యుత్పలాని వినా సర్వాణి, వారిజాని సూర్యేణో దహృష్యన్ వికాసేన హృష్టా ఇవ లక్షితా బభూవుః యథా హేనృప దస్యూం శ్చోరవ్యాఘ్రాదీ న్వినేతరే సర్వే జనాః రాజ్ఞా హేతునా నిర్భయా హృష్యంతి తద్వత్, అనేన రాజ్ఞా దస్యూ నుద్వేజయతా భవితవ్య మిత్యుక్తమ్. ౪౭

(పురగ్రామేష్వితి.) పురేషు గ్రామేషు చాగ్రయణై ర్నూతనవ్రీహ్యాదిభక్షణాభ్యనుజ్ఞానార్థై రాగ్రయణాఖ్యయాగరూపై రైంద్రియై రింద్రియప్రీత్యర్థై రన్నైశ్చ మహద్భి రుత్సవైః, పక్వసస్యాఢ్యా భూః, బభౌ, హరేః, కలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం తు నితరాం, బభౌ ఛత్రిన్యాయేన కలాభ్యా మిత్యుక్తిః. ౪౮

(వణి గిత్యాది.) వణిగాదయః. తావ ద్వర్షేణ రుద్ధాః, శరది నిర్గమ్యార్థా న్ప్రయోజనాని, ప్రపేదిరే. తత్ర వణిజః క్రయవిక్రయాదివ్యాపారిణః, మునయః సంన్యాసినః, నృపాః జయినః, స్నాతాః తీర్థయాత్రపరాః ఏతే, వాణిజ్యస్వచ్ఛందసంచారవిజయతీర్థస్నానాదిరూపా, నర్థా న్ప్రపేదిర, ఇత్యర్థః. యథా సిద్ధా స్తపస్సిద్ధాః ఫలకాలే ఆగతే సత్యస్మాల్లోకా న్నిర్గత్య స్వపిండా న్స్వస్వతపస్సాధ్యభోగ్య జాతం ప్రతిపద్యంతే తద్వత్ అనేన తపసః ఫలావినాభావిత్వ ముక్తమ్. ౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. వింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకవింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్థం శర త్స్వచ్ఛజలం పద్మాకరసుగన్ధినా,
న్యవిశ ద్వాయునా వాతం సహ గోపాలకోఽచ్యుతః. ౧

కుసుమితవనరాజిశుష్మిభృఙ్గద్విజకులఘుష్టసరస్సరిన్మహీధ్రమ్,
యదుపతి రవగాహ్య చారయ న్గా స్సహ పశుపాలబల శ్చుకూజ వేణుమ్. ౨

తద్వ్రజస్త్రియ ఆశ్రుత్య వేణుగీతం స్మరోదయమ్,
కాశ్చి త్పరోక్షం కృష్ణస్య స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్. ౩

తద్వర్ణయితు మారబ్ధాః స్మర న్త్యః కృష్ణచేష్టితమ్,
నాశకన్ స్మరవేగేన విక్షి ప్తమనసో నృప. ౪

అథ ఏకవింశోఽధ్యాయః

ఇత్థం శరద మనువర్ణ్యాథ తదా బృందావనే క్రీడతో వేణుం రణయతో భగవతో గోపీచిత్తాపహారిణః కాంశ్చి ద్విహారాన్ స్వవేణుగీతాన్ గోపీభి ర్మిథోఽనువర్ణితా నాహైకవింశేన (ఇత్థ మితి) ఇత్థ మేవం భూతం శారదగుణసంపన్నం, వన మితి విశేష్య మధ్యాహ ర్తవ్యం ఇత్థ మిత్యనేనాభిప్రేతం ప్రకాశయ న్విశినష్టి. శరదా, స్వచ్ఛాని జలాని, యస్మిన్. పద్మాకరైః, శోభనో గంధో, యస్య తేన వాయునా వాతం వ్యాప్తం వనం గోభి ర్గోపాలై శ్చ సహితోఽచ్యుతో న్యవిశత్. ౧

తత శ్చ కుసుమితవనరాజిషు, శుష్మిణాం మత్తానాం భృఙ్గాణాం ద్విజానాం పక్షిణాం చ కులై ర్ఘుష్టా సరాంసి సరితః. మహీధ్రాః పర్వతా శ్చ యస్మిన్ తద్వనం విగాహ్య ప్రవిశ్య, యదుపతిః కృష్ణః, పశుపాలైః బలదేవేన చ సహితః గా శ్చారయ న్వేణుం చుకూజ అవాదయత్. ౨

స్మర స్యోదయో యస్మా త్త త్కృష్ణస్య వేణుగీత మాకర్ణ్య కాశ్చి ద్వ్రజస్త్రియః తస్య పరోక్ష మసమక్షం స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్. ౩

తత్కృష్ణస్య వేణుగీతం చేష్టితం వర్ణయితుం ఆరబ్ధాః ఆరబ్ధవత్యః తత్స్మరంత్యో హే నృప స్మరవేగేన వ్యాకులితచిత్తా స్తావ ద్వర్ణయితు మేవ నాశక్నువన్ శక్తా న బభూవుః, కృష్ణ శ్చ తచ్చేష్టితం చ తయో స్సమాహారః కృష్ణచేష్టితం చ తదుభయం స్మరంత్యో నాశక్నువ న్నిత్యర్థః. ౪

(శరదృతువర్ణనమ్)

బర్హాపీడం నటవరవపుః కర్ణయోః కర్ణికారం
బిభ్ర ద్వాసః కనకకపిశం వైజయన్తీం చ మాలామ్,
రన్ధ్రా న్వేణో రధరసుధయా పూరయ న్గోపబృన్దై
బృందారణ్యం స్వపదరమణం ప్రావిశ ద్గీతకీర్తిః. ౫

ఇతి వేణు రవం రాజ న్సర్వభూతమనోహరమ్,
శ్రుత్వా వ్రజస్త్రియ స్సర్వా వర్ణయంత్యోఽభిరేమిరే. ౬

గోప్య ఊచుః —

అక్షణ్వతాం ఫల మిదం న పరం విదామ స్సఖ్యః పశూ ననువివేశయతో ర్వయస్యైః.

కీదృశం కృష్ణచేష్టిత మిత్యత్రాహ (బర్హాపీడ మితి.) బర్హాత్మక మాపీడం శిరోభూషణం ద్వితీయాంతానాం బిభ్ర దిత్యన్వయః. కర్ణయోః శ్రోత్రసంధ్యోః, కర్ణికారం లాఙ్గలీకుసుమాత్మకం కర్ణపూరం కనకవ, త్కపిశం పిశఙ్గం వాసః వైజయంతీం మాలాం నటాత్మకవర స్యేవ వపుశ్చ బిభ్రత్ నటవరవపు రితి బహువ్రీహిణా కృష్ణవిశేషణం వా, తస్య తత్పురుషపక్షే తద్విశేషణత్వ మపి బర్హాపీడ మిత్యస్య బహువ్రీహిణా సంభవతి, అధరస్య సుధయా వేణో రంధ్రా న్పూరయన్ సాధరసుధేన ముఖవాయునా వేణుం నాదయ న్నిత్యర్థః. గోపానాం బృన్దైః గీతా కీర్తి ర్యస్య తథాభూతః స్వపదై రఙ్కితైః రమణం రతిజనకం బృందావనం ప్రావిశత్, ఉక్తవేషం కృష్ణం బర్హాపీడాదిధారణవేణురంధ్ర పూరణబృందారణ్యప్రవేశనాత్మకం చేష్టితం చ స్మరంత్యో నాశక్నువ న్నితి భావః. ౫

ఏవం తావ ద్వర్ణయితు మశక్తా స్తత శ్శనై ర్లబ్ధ్వాశ్వాసా వర్ణయామాసు రిత్యాహ (ఇతీతి.) హేరాజన్ ఇతి ఇత్థం తావ దేవంభూతా వ్రజస్త్రియః సర్వభూతానాం మనోహరం వేణురవ మాకర్ణ్య త మేవ సచేష్టితం వర్ణయంత్యః అభిరేమిరే తద్వర్ణనాత్మకం విహారం చక్రుః. అభిరేభిర ఇతి పాఠే వర్ణయితుం బుద్ధౌ సన్నిధాపితం మన్మథమన్మథం భగవంతం పరిరేభిర ఇత్యర్థః. ౬

వర్ణనా మేవాహ (అక్షణ్వతా మిత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి.) ఇతీత్యస్య వక్ష్యమాణ ప్రకారేణేతి అర్థః. తదా త మేవ ప్రకార మక్షణ్వతా మిత్యాదినా దర్శయతి. హేసఖ్యః చక్షుష్మతాం

వక్త్రం వ్రజేశసుతయో రనువేణుజుష్టం యై ర్వా నిపీత మనురక్తకటాక్షమోక్షమ్. ౭

చూతప్రవాళబర్హస్తబకోత్పలాబ్జమాలానుయుక్తపరిధానవిచిత్రవేషౌ,
మధ్యే విరేజతు రలం పశుపాలగోష్ఠ్యాం రఙ్గే యథా నటవరౌ క్వ చ గాయమానౌ. ౮

గోప్యః కి మాచర దయం కుశలం స్మ వేణు ర్దామోదరాధరసుధా మపి గోపికానామ్,
భుఙ్క్తే స్వయం యదవశిష్టరసం హ్రదిన్యో హృష్యత్త్వచోఽశ్రు ముముచు స్తరవో యథార్యాః

జనానాం చక్షుషా మిద మేవ ఫల మన్య త్తు న విద్మః, కిం తత్? య ద్వ్రజేశస్య నందస్య సుతయోః రామకృష్ణయో ర్వక్త్రం ముఖం యైః నితరాం పీత మనుభూతం దృష్ట మితి యావత్. తదేతత్ యై ర్వా నిపీత మితి పాఠః. యై స్తై ర్నిపీత మితి పాఠో దృశ్యతే, తదా యై శ్చక్షుర్భి స్సాధనై స్తైః చక్షుర్భిః కర్తృభిః నిపీత మిత్యేత దిత్యర్థః. కథంభూతయోః? వయస్యై స్సవయస్కైః గోపైస్సహ పశూ ననువివేశయతో ర్వనం ప్రతి ప్రవేశయతోః కథంభూతం వక్త్రం, అనువేణు వేణు మనువర్తమానం వేణుం వాదయ దిత్యర్థః, జుష్టం పశ్యతాం నిరతిశయప్రీతివిషయం అనురక్తానాం స్నిగ్ధానాం కటాక్షాణాం మోక్షో విసర్గో యస్మిం స్తథాభూతమ్. ౭

అన్యా స్త్వాహుః (చూతేతి.) ఏవ ముత్తరత్రాపి. అత ఏవ సర్వత్ర వక్తృభేదా న్నాతీవ సఙ్గతి రపేక్షితా. చూతపల్లవాదీనాం మాలాభి రనుయుక్తే ఈషదంతరాంతరా సంయుక్తే అనుపృక్తేతి పాఠే స ఏవార్థః. పరిధానే నీలపీతామ్బరే తాభ్యాం విచిత్రౌ వేషౌ యయోః తౌ క్వచ కదాచి ద్గాయమానౌ గోపసభాయాం మధ్యే నితరాం విరేజతుః యథా రఙ్గే నటశ్రేష్ఠౌ తథాఽహో పశ్యతాం భాగ్య మితి భావః. ౮

(గోప్య ఇతి) హేగోప్యః అయం కృష్ణకరస్థః వేణుః కిం స్మ కుశలం పుణ్య మాచర చ్చకార. కుతః? యత్ యస్మాత్ గోపికానా మపి, అపిశబ్దో దౌర్లభ్యద్యోతకః. గోపికానాం అస్మాక మపి దుర్లభాం దామోదర స్యాధరసుధాం స్వయం భుఙ్క్తే అనేకోపభోగ్యాం స్వయ మేక ఏవ భుఙ్క్తే అవశిష్టరసం తు హ్రదిన్యో నద్య స్తరవ శ్చ భుఞ్జతే, కృత్స్నయా మధరసుధాయాం వేణు నైకేన పీయ్యమానాయాం యద్గళితమధరసుధాత్మకరసకణజాలం హ్రదిన్య స్తరవ శ్చ భుంజతే. అశ్రు ఇతి జాత్యభిప్రాయక మేకవచనం. అవశిష్టరసభోగప్రయుక్తహర్షాశ్రూణి ముముచుః హృష్యత్త్వచ శ్చ, తత్ర హ్రదిన్యో వికసితకమలవ్యాజేన హృష్యత్త్వచ ఉదఞ్చితరోమాణ ఇవ లక్ష్యంతే. తరవ స్తు మధుమిషే ణానందాశ్రూణి ముముచు రివేతి భావః. యథా ఆర్యా భాగవతశేషరసాభిజ్ఞా స్తద్భుక్తావశిష్ట ముపభుజ్య హృష్య త్త్వచోఽశ్రూణి ముఞ్చంత శ్చ భవంతి తద్వత్. ౯

(వర్షర్తువర్ణనఘటః)

బృందావనం సఖి భువో వితనోతి కీర్త్తిం యద్దేవకీసుతపదామ్బుజలబ్ధలక్ష్మిః,
గోవిన్దవేణు మనుమత్తమయూరనృత్తం ప్రేక్ష్యాద్రిసాన్వపరతాన్యసమస్తసత్త్వమ్. ౧౦

ధన్యాశ్చ మూఢగతయోఽపి హరిణ్య ఏతా యా నన్దనన్దన ముపాత్తవిచిత్రవేషమ్,
ఆకర్ణ్య వేణురణితం సహ కృష్ణసారైః పూజాం దధు ర్విరచితాం ప్రణయావలోకైః. ౧౧

కృష్ణం నిరీక్ష్య వనితోత్సవరూపశీలం శ్రుత్వా చ తత్క్వణితవేణువివిక్తగీతమ్,
దేవ్యో విమానగతయ స్మరనున్నసారా భ్రశ్యత్ప్రసూనకబరా ముముహు ర్వినీవ్యః. ౧౨

(బృందావన మితి) హేసఖి బృందావనం భువః కీర్త్తిం వితనోతి అనితరలోకసాధారణీం కీర్త్తిం జనయతీత్యర్థః. అత్ర హేతుం వదంత్యో విశింషంతి. యద్బృందావనం దేవకీసుతస్య పదామ్బుజాభ్యాం లబ్ధా లక్ష్మీ స్సౌందర్యసంపద్యేన కించ గోవిందస్య వేణు మను వేణుగీతమనుసృత్య మందగర్జిత నీలమేఘభ్రాంత్యా మత్తా యే మయూరా స్తేషాం నృత్త మచలోచ్చ్రాద్రిసాను మూపరతాని వేణుగీత తదనురూపమయూరనృత్తదిదృక్షయా నివృత్తస్వస్వవ్యాపారాణి అన్యాని మయూరవ్యతిరిక్తాని సమస్తాని సత్త్వాని జంతవో యస్మిన్ తథాభూతం న హ్యన్యోఽస్త్యేవం విధో లోక ఇతి భావః. ౧౦

(ధన్యా ఇతి.) మూఢగతయః తిర్యగ్గతయోఽపి మతయ ఇతి పాఠే సుందరాసుందరవస్తు వివేకరహితా అపి గతయ ఇతి పాఠేఽప్యయ మప్యర్థ స్సంభవతి. "గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థా" ఇతి న్యాయాత్ ఏతా హరిణ్యో ధన్యాః కృతార్థాః. ఏవం కుత ఇత్యత్ర విశింషంతి- యాః హరిణ్యః వేణుగీత మాకర్ణ్య ఉపాత్త స్స్వీకృతో బర్హాదిభి ర్విచిత్రో వేషో యేన తం నందస్య నందనం ప్రతి ప్రణయసహితైః అవలోకైః పూజాం సమ్మానం దదుః కృతవత్యః. కించ కృష్ణసారై స్స్వపతిభి స్సహితా ఏవ దదు అస్మత్పతయ స్తు గోపాః క్షుద్రా స్తన్న సహంతే సమక్ష మితి భావః. ౧౧

అన్యా స్తు హేగోప్య ఇద మప్యద్భుతం శృణుతే త్యాహుః (కృష్ణ మితి.) వనితానా ముత్సవో యస్మాత్త చ్ఛీలం యస్య తం కృష్ణం నిరీక్ష్య తేన వాదితస్య వేణో రసజ్ఞోర్ణం గీత మాకర్ణ్య విమానైః గచ్ఛంత్యో దేవానాం అఙ్కేషు స్థితాః స్మరాపహృతధైర్యా ముముహుః భ్రశ్యత్ప్రసూనాః కబరా శ్చూడాః యాసాం తాః విగతా నీవ్యో యాసాం తాః శిథిలనీవీబంధనాః. ౧౨

గావ శ్చ కృష్ణముఖనిర్గతవేణుగీతపీయూష ముత్తభితకర్ణపుటైః పిబన్త్యః,
శాబా స్స్నుతస్నుతపయఃకబళా స్స్మ తస్థు ర్గోవిన్ద మాత్మని దృశాఽశ్రుకలా స్స్పృశన్త్యః

ప్రాయో బతామ్బ మునయో విహగావనేఽస్మిన్ కృష్ణేక్షితం తదుదితం కలవేణుగీతమ్,
ఆరుహ్య యే ద్రుమభుజాన్ రుచిరప్రవాలాన్ శృణ్వన్తి మీలితదృశో విగతాన్యవాచః ౧౪

నద్య స్తదా తదుపధార్య ముకున్దగీత మావర్తలక్షితమనోభవభగ్నవేగాః,
ఆలిఙ్గనస్థగిత మూర్మిభుజై ర్మురారే ర్గృహ్ణన్తి పాదయుగళం కమలోపహారాః. ౧౫

(గావ ఇతి.) కృష్ణముఖా న్నిర్గతం వేణుగీత మేవ పీయూష మమృతం ఉత్తమ్భితై రవనమనే క్షరణశఙ్కయే వోన్నమితైః కర్ణపుటైః పిబంత్య స్తస్థుః. తదా శాబా వత్సా శ్చ స్తన్యపాన ప్రవృత్తాః గీతం శ్రుత్వా తదేవ పీయూష ముత్తభితకర్ణపుటైః పిబంతః స్నుతపయః కబళాః కేవలం స్తనేభ్యో గళితక్షీరగ్రాసాః. ముఖేషు యేషాం తే తస్థుః విస్మృతస్వవ్యాపారా బభూవు రిత్యర్థః. అత్ర హేతుః గోవిందం దృశా దృష్టిమార్గే ణాత్మని చిత్తే స్పృశంత్యః ఆలిఙ్గంత్యః అత ఏవాశ్రూణాం కలా లేశాః లోచనయోః యాసాం తాః గావ స్తే చ శాబాః. ౧౩

(ప్రాయ ఇతి.) అమ్బ హేమాతః అమాతర మపి పూజార్థం సంబోధయ న్త్యమ్బేతి. అస్మి న్వనే విహగాః పక్షిణః, ప్రాయశో మునయో భవితు మర్హంతి. కుతః? యే విహగాః పక్షిణః ప్రాయశో మునయో భవితుమర్హంతి, కుతః? యే విహగాః రుచిరాః ప్రవాలాః పల్లవాః యేషాం తాన్ ద్రుమభుజాన్ తరుశాఖాః ఆరుహ్య స్వభోజ్యం ఫలాదికం విహాయ కేవలం కృష్ణ స్యేక్షితం దర్శనం యస్మిన్ త ద్యథా భవతి తథా. తేనోదితం ప్రకటితం మధురం వేణుగీతం కేనాపి సుఖేన మీలితదృశః త్యక్తాన్యవాచ స్సంతః శృణ్వంతి తథాహి మునయః వేదద్రుమశాఖాశ్రితాః కృష్ణదర్శనం యథా భవతి తథా వేదోక్తకామ్యకర్మఫలపరిత్యాగేన భగవదేకదృష్టయః సుఖిన స్తన్మహిమాన మేవ శృణ్వంతి అత స్త ఏవైతే భవితు మర్హంతి. ౧౪

ఆస్తాం చేతనానాం కథేత్యభిప్రాయేణ కాశ్చి దాహుః (నద్య ఇతి.) తథా యథా చేతనా స్తద్వ దచేతనా నద్యోఽపి తన్ముకుందస్య వేణుగీత ముపధార్య శ్రుత్వా ఉత్ప్రేక్షామాత్రాభిప్రాయక మిదం ఆవర్తైః పరిభ్రమైః లక్షితేన సూచితేన మనోభవేన కామేన భగ్నో వేగో యాసాం తాః ఆలిఙ్గనేన స్థగిత మాచ్ఛాదితం యథా భవతి తథా ఊర్మయ ఏవ భుజా స్తైః కమలా న్యుపహరంత్యః మురారేః పాదయుగళం గృహ్ణంతి ధారయంతి. ౧౫

(వర్షర్తువర్ణనఘట్టః)

దృష్ట్వా తపే వ్రజపశూన్ సహ రామగోపైః స్సంచారయన్తమను వేణు ముదీరయన్తమ్,
ప్రేమప్రవృద్ధ ఉదితః కుసుమావలీభి స్సఖ్యు ర్వ్యధా త్స్వవపుషాఽమ్బుద ఆతపత్రమ్ ॥
పూర్ణాః పులిన్ద్య ఉరుగాయ పదాబ్జరాగశ్రీకుఙ్కుమేన దయితా స్తనమణ్డితేన,
తద్దర్శనస్మరరుజ స్తృణరూషితేన లిమ్పన్త్య ఆననకుచేషు జహు స్తదాధిమ్. ౧౭
హన్తాయ మద్రి రబలా హరిదాసవర్యో యద్రామకృష్ణచరణస్పర్శప్రమోదః,
మానం తనోతి సహ గోగణయో స్తయో ర్యత్పానీయసూయవసకన్దరకన్దమూలైః. ౧౮

(దృష్ట్వేతి.) తపే యమునాతీరే ఆతప ఇతి పాఠాంతరం. తదా తస్మిన్ రామేణ గోపై
శ్చ సహ వ్రజపశూన్ సంచారయంతం అనుగవాం పశ్చాద్భాగే వేణు ముదీరయంతం కృష్ణం దృష్ట్వా
అమ్బుదః ఉదితః పునః ప్రేమ్ణా ప్రవృద్ధః, సఖ్యుః కృష్ణస్య లోకార్తిహరత్వనీలవర్ణత్వాదిసామ్యా
త్సఖిత్వవ్యపదేశః ఉపరీతి శేషః. కుసుమసమూహతుల్యైః తుషారైః స్సహ స్వవపుషా ఆతపత్రం
వ్యధా చ్చకార. ౧౬

శబరాఙ్గనానా మపి భాగ్యం వయం న లేభిమహ ఇతి ససీత్కార మాహుః (పూర్ణా ఇతి.)
పుళింద్య శ్శబరాఙ్గనాః పుణ్యాః కృతార్థాః కుత స్తత్రాహుః ఉరు అధికం గీయతే మునిభి రిత్యురుగాయః
కృష్ణః తస్య పదామ్బుజయోః రాగే అరుణ్యేన శ్రీ రౌజ్జ్వల్యం యస్య తేన కుఙ్కుమేన కథంభూతేన
దయితాయాః మహాలక్ష్మ్యాః స్తనయో ర్మణ్డితేన అలంకృతేన, సమయే లక్ష్మ్యా స్తనయో ర్నిహితత్వా
దురుగాయపదాబ్జయోః కుఙ్కుమసంబంధః. ఉరుగాయపదాబ్జాభ్యాం వనసంచారదశాయాం, తృణేషు
రూషితేన లిప్తేన ఆననేషు కుచేషు లిమ్పంత్యః కథమ్భూతా స్సత్యః తస్య కుఙ్కుమస్య దర్శనేన
స్మరకృతారు గ్వ్యాప్తాం తథాభూతా స్సత్యః ఆననేషు కుచేషు లిమ్పంత్యః తదాధిం కామవ్యథాం జహుః
అత స్తాః పూర్ణా ఇతి భావః. ౧౭

(హంతేతి.) హేఅబలాః, అయ మద్రిః హరిదాసశ్రేష్ఠః అహో అచరాణా మపి హరిదాస్యాభి
రుచి రితి విస్మీయతే హంతేతి. కుతః? యత్ యస్మాత్ రామకృష్ణయోః చరణస్పర్శేన ప్రమోదో యస్య
సః ఉదఞ్చితైః స్తృణైః రోమహర్ష మాలక్ష్య తేన రామకృష్ణచరణస్పర్శప్రమోద ఆలక్ష్యతే కించ గోభి
స్సఖిగణైః స్సహితయో స్తయో రామకృష్ణయో ర్యః గోవర్ధనాద్రిః పానీయాదిభిః, ర్యదోచితం మానం,
పూజా మాతిథ్యాత్మకాం కరోతి తత్ర సూయవసాని శోభనాని తృణాని సుశబ్దే దీర్ఘ ఆర్షః, సంయవసేతి
పాఠాంతరం. తదాపి స ఏవార్థః, కందరేషు కందాః మూలాని చ తైః. ౧౮

గా గోపకై రనువనం నయతో రుదారవేణుస్వనైః కలపదై స్తనుభృత్సు సఖ్యః,
అస్పన్దనం గతిమతాం పులక స్తరూణాం నిర్యోగపాశకృతలక్షణయో ర్విచిత్రమ్. ౧౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవంవిధా భగవతో యా బృందావనచారిణః,
వర్ణయన్త్యో మిథో గోప్యః క్రీడా స్తన్మయతాం యయుః. ౨౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
ఏకవింశోఽధ్యాయః.

హే గోప్యః, ఇదం త్వతిచిత్ర మితి కాశ్చి దాహుః (గా ఇతి.) హేసఖ్యః, గోపైః స్సహ ప్రతివనం, గా శ్చారయంతో నిర్యోగాః, నిర్యుజంతే గావ ఏభి రితి నిర్యోగాః దోహనవేళాయాం గవాం పాదబంధనార్థం రజ్జవః, పాశా స్తు దుష్టగవాకర్షణార్థాః. తైః కృతం చిహ్నం లక్షణం యయోః, శిరసి నిర్యోగవేష్టనస్కంధయోః పాశధరణేన చ గోపశ్రియా విరాజమానయో రిత్యర్థః. ఏవంభూతయో, స్తయో రామకృష్ణయోః, కలా న్యవ్యక్తమధురాణి పదాని శబ్దాః యేషు తైః మహావేణురవైః హేతుభిః దేహినాం మధ్యే చరాణా మస్పందన మీష దప్యచలనం, తరూణాం స్థావరాణాం, పులకో రోమాఞ్చ శ్చేతి చిత్రం జఙ్గమానాం స్థావరధర్మః స్థావరాణాం జఙ్గమధర్మ శ్చేత్యేత దతిచిత్ర మిత్యర్థః. ౧౯

క్రీడానువర్ణనా ముపసంహరతి (ఏవ మితి.) బృందావనచారిణో, భగవత ఇత్థంభూతా అన్యా శ్చ యాః క్రీడాః తా శ్చ మిథో వర్ణయంత్యో గోప్య స్తన్మయతాం కృష్ణప్రచురతాం కృష్ణవిషయ బుద్ధిప్రాచుర్యం యయు రిత్యర్థః. ౨౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ఏకవింశోఽధ్యాయః.

—*గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః*—

అథ ద్వావింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

హేమన్తే ప్రథమే మాసి నన్దవ్రజకుమారికాః,
చేరు ర్హవిష్యం భుఞ్జానా మాసం కాత్యాయనీవ్రతమ్. ౧

ఆప్లుత్యామ్భసి కాళిన్ద్యా జలాన్తే చోదితేఽరుణే,
కృత్వా ప్రతికృతిం దేవీ మానర్చు ర్నృప సైకతీమ్. ౨

గన్ధై ర్మాల్యై స్సురభిభి ర్బలిభి ర్ధూపదీపకైః,
ఉచ్చావచై శ్చోపహారైః ప్రవాలఫలతణ్డులైః ౩

అథ ద్వావింశోఽధ్యాయః.

ఏవం గోపీభి ర్మిథో వర్ణితాని శారత్కాలికాని కానిచి ద్భగవత శ్చేష్టితా న్యుక్త్వా అథ కానిచి ద్వివత్సు స్త్వావ దంతరా సింహావలోకితన్యాయేన పౌగండవయసో భగవతః కానిచి చ్చేష్టితాని హైమంత కాలికా న్యమవర్ణయతి సప్తభి రధ్యాయైః. తత్ర కించి చ్చేష్టితం వక్తు ముపోద్ఘాత మాహ (హేమంత ఇతి.) హేమంతే ఋతౌ తత్రాపి ప్రథమే మాసే మార్గశీర్షే నందవ్రజస్థాః గోపకుమారికాః కాత్యాయన్యాః దుర్గాయాః అర్చనాత్మకం వ్రతం, చేరు రనుష్ఠితవత్యః కథమ్భూతాః, హవిష్యం భుఞ్జానాః, నియతాహారా ఇతి భావః. ౧

కథం చేరు రిత్యత్రాహ (ఆప్లుత్యేతి.) అరుణే ఉదితే అరుణోదయవేళాయాం, యమునాయా అమ్భసి స్నాత్వా జలాంతే తటే ప్రతికృతిం వాలుకామయీం కాత్యాయనీప్రతిమాం విధాయ, హేనృప. ౨

గంధాదిభి స్సమ్య గానర్చుః సురభిభిః, గన్ధైః మాల్యైః పుష్పై శ్చ ధూపై ర్దీపై శ్చైనైవేద్యైః నానావిధైః బలిభిః పూజాసాధనైః నానావిధై రుపహారైః నైవేద్యైః పల్లవాదిభి శ్చ. ౩

కాత్యాయని మహామాయే మహాయోగి న్యధీశ్వరి,
నన్దగోపసుతం దేవి పతిం మే కురు తే నమః. ౪

ఇతి మన్త్రం జపన్త్య స్తాః పూజాం చక్రుః కుమారికాః
ఏవం మాసం వ్రతం చేరుః కుమార్యః కృష్ణచేతసః
భద్రకాళీం సమానర్చు ర్భూయా న్నన్దసుతః పతిః. ౫

ఉషస్యుత్థాయ తా గోత్రై రన్యోన్యాసక్తబాహవః.
కృష్ణ ముచ్చై ర్జగు ర్యాన్త్యః కాళింద్యాం స్నాతు ముద్యతాః.

నద్యాం కదాచి దాగత్య తీరే నిక్షిప్య పూర్వవత్.
వాసాంసి కృష్ణం గాయన్త్యో విజహ్రు స్సలిలే ముదా. ౭

భగవాం స్తదభిప్రేత్య కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః,
వయస్యై రావృత స్తత్ర గత స్తత్కర్మసిద్ధయే. ౮

తథా, కాత్యాయనీత్యాదిమన్త్రం జపన్త్య, స్తాః కుమారికాః పూజాం చక్రుః. హేమహామాయే ఆత్యాశ్చర్యశక్త్యధిషాత్రి మహాయోగిని స్వారాధనాత్మకమహాయోగనిర్వాహికే, అధీశ్వరి ఆరాధకసమీహితఫలదానసమర్థే హేదేవి నందగోపసుతం మమ పతిం కురు నమ ఇతి ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం. ఏవంభూతాయా స్తవ న కించి దప్యశక్య మితి సంబోధనానా మభిప్రాయః. ౪

ఇత్థం మాసం, వ్రతం చేరు శ్చక్రుః, మాస మిత్యత్యంతసంయోగే ద్వితీయా, కృష్ణచేత స్త్వమేవాహ భూయా న్నందసుతః పతి రిత్యానర్చు రితి. ౫

ఇత్థం మాసం వ్రతం చరిత్వాథ కాదాచి దుషసి నామభి ర్గోత్రై శ్చ ప్రబోధ్య పరస్పరం గృహీతాః పాణయో యాభి స్తాః. కాళింద్యాం, స్నాతు ముద్యతాః, ౬

ఆగత్య పూర్వవ న్నద్యాః. తీరే వాసాంసి నిక్షిప్య కృష్ణ మేవ గాయన్త్య స్సలిలే ముదా విజహ్రుః. ౭

తదా సర్వజ్ఞో భగవాన్ తత్కర్మ తాసాం విహరణం చ జ్ఞాత్వా తాసాం కర్మణో వ్రతస్య సిద్ధయే తత్కర్మ సఫలీకర్తుం వయస్యై స్సహ తత్రాగత స్సన్. ౮

(గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః)

తాసాం వాసాం స్యుపాదాయ నీప మారుహ్య సత్వరః,
హసద్భిః ప్రహస న్బాలైః పరిహాస మువాచ హ. ౯

అత్రాగత్యాబలాః కామం స్వం స్వం వాసః ప్రగృహ్యతామ్.
సత్యం బ్రువాణి నో నర్మ యద్యూయం వ్రతకర్శితాః. ౧౦

న మయోదితపూర్వం వా అనృతం త దిమే విదుః,
ఏకైకశః ప్రతీచ్ఛధ్వం సహైవోత సుమధ్యమాః. ౧౧

తస్య తత్క్ష్వేళితం దృష్ట్వా గోప్యః ప్రేమపరిప్లుతాః.
వ్రీడితాః ప్రేక్ష్య చాన్యోన్యం జాతహాసా న నిర్యయుః. ౧౨

ఏవం బ్రువతి గోవిన్దే నర్మణాఽఽక్షిప్తచేతసః,
ఆకణ్ఠమగ్నా శ్శీతోదే వేపమానా స్త మబ్రువన్. ౧౩

తాసాం వాసాంసి గృహీత్వా సత్వరో నీపం కదమ్బ మారుహ్య హసద్భి ర్బాలైః సహితః ప్రహసన్ పరిహాసవాక్య మువాచ. ౯

తదేవ దర్శయతి (అత్రేతి.) హేఽబలాః. ఇదం సత్య మేవ బ్రువాణి నో నర్మ న పరిహాసం య ద్యస్మా ద్యూయం వ్రతేన కర్శితాః శ్రాంతాః. ౧౦

స్వవచనప్రామాణ్యం ససాక్షిక మాహ (నేతి.) మయా అనృతం నోదితపూర్వం నోక్త పూర్వం కదాప్యనృతం మయా నోక్త మిత్యర్థః, తదనృత స్యానుక్తపూర్వత్వ మిమే గోపా విదుః, అతో హేసుమధ్యమాః, ఏకైకశో వా ఆగత్య స్వీకురుత సహ వా నాస్మాక మాగ్రహః, ౧౧

ఏవం కృష్ణస్య క్ష్వేళితం పరిహాసం దృష్ట్వా ప్రేమ్ణా పరితో వ్యాప్తాః, అన్యోన్యం ప్రేక్ష్య వ్రీడితా శ్చ హసంత్యో న నిర్యయుః. ౧౨

ఏవం బ్రువతి సతి నర్మణా పరిహాసే నాక్షిప్తం గృహీతం చేతో యాసాం తాః, శీతోదకే ఆకంఠమగ్నాః అత ఏవ కమ్పమానాః, కృష్ణ మబ్రువన్. ౧౩

మాఽనయం భోః కృథా స్త్వాంతు నన్దగోపసుతం ప్రియం.
జానీమోఽఙ్గ వ్రజశ్లాఘ్యం దేహి వాసాంసి వేపితాః. ౧౪

శ్యామసున్దర తే దాస్యః కరవామ తవోదితమ్,
దేహి వాసాంసి ధర్మజ్ఞ నో చే ద్రాజ్ఞే బ్రువామహే. ౧౫

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

భవత్యో యది మే దాస్యో మయోక్తం వా కరిష్యథ,
అత్రాగత్య స్వవాసాంసి ప్రతీచ్ఛత శుచిస్మితాః. ౧౬

భోః కృష్ణ అనయ మన్యాయం మాకృథాః. త్వాం నందరాజస్య సుత మత ఏవ తస్య ప్రియం చ జానీమః నందరాజోఽపి ప్రేమ్ణా త్వా మనయకారిణ మపి న శిక్షయతీతి భావః. నవనీత చౌర్యాదిషు ధౌర్త్యం ప్రసిద్ధ మేవేత్యభిప్రాయేణ విశింషంతి (శ్లాఘ్య మితి.) యద్వా అస్మదనుష్ఠితవ్రతేన నందరాజసుతం త్వాం శ్లాఘ్యం ప్రియం భవిష్యంతం జానీమ ఏవ కింత్వధునై వానయం మా కృథాః వయం తు శీతోదకవేపితాః అతో వాసాంసి ప్రయచ్ఛ. ౧౪

హే శ్యామ సుందర తే తవ దాస్యో వయం తవోదితం త్వయోక్త మన్య ద్యత్కించి త్కరవామ, భావగర్భమిదం. నిరతిశయత్వత్సౌందర్యాదిభి స్త్వద్దాస్య స్సత్యః, త్వదభిప్రేతం కరవా మైవేత్యభిప్రాయః. హేధర్మజ్ఞ అనేకాంతే నగ్నస్త్రీదర్శనాకరణరూపధర్మజ్ఞ స్త్రీణాం లజ్జాస్వభావరూప ధర్మం జానాతి తథేతి వా వాసాంసి ప్రయచ్ఛ ముగ్ధభావా దనుపపన్నమపి త్రాసయంత్య ఇవాహుః నో చే న్న ప్రయచ్ఛసి చే ద్రాజ్ఞే నందాయ కంసాయ వా బ్రువామహే. ౧౫

ఏవముక్తో భగవాన్ యదుక్తం "నోచే ద్రాజ్ఞే బ్రువామహే" ఇతి తదిదమనుపపన్నం నహి జలా న్నిర్గత్య వాసాంసి గ్రహీతు మేవ లజ్జంతీనాం రాజ్ఞే బ్రువామహే ఇత్యుక్తి రుపపన్నా. నగ్నానాం రాజసన్నిధౌ గమనాసమ్భవాత్ న చాన్యప్రేషణయా నివేదనసమ్భవః. ప్రేషణీయస్య జన స్యాత్రాభావా దితి తదుక్తే రుత్తరం న దేయ మేవేత్యభిప్రేత్య "తే దాస్యః కరవామ తవోదిత" మిత్య స్యోత్తరమాహ (భవత్య ఇతి.) హేశుచిస్మితాః, నహి స్వామినోక్తం కించి దేవ స్వసమ్మతం దాసీభిః కర్తవ్య మితి నియమః, కింతు సర్వ మపి తదభిమతం కర్తవ్య మేవేతి భావః. ౧౬

(గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః)

తతో జలాశయా త్సర్వా దారికా శ్శీతవేపితాః,
పాణిభ్యాం యోని మాచ్ఛాద్య ప్రోత్తేరు శ్శీర మజ్జనాః. ౧౭

భగవా నాహ తా వీక్ష్య శుద్ధభావప్రసాదితః.
స్కన్ధే నిధాయ వాసాంసి ప్రీతః ప్రోవాచ సస్మితమ్. ౧౮

యూయం వివస్త్రా యదపో ధృతవ్రతా వ్యగాహతైత దుత దేవహేళనమ్,
బద్ధ్వాఽఞ్జలిం మూర్ధ్న్యపనుత్తయేఽంహసః కృత్వా నమోఽధో వసనం ప్రగృహ్యతామ్.

ఇత్యేత ద్వచనం శ్రుత్వా ధర్మయుక్తం మహాత్మనః,
ఏకేన పాణినా నేము రేకేనాచ్ఛాద్య చాఙ్గనాః. ౨౦

తా వీక్ష్యోవాచ భగవా న్భూయో ధర్మ్య మిదం వచః,

స్వామ్యభిమతకరణం దాసీనా ముచిత మేవేత్యభిప్రేత్య శీతేన కమ్పితాః. కుమారికాః కాళిన్దీహ్రదా త్ప్రోత్తేరుః నిర్జగ్ముః. ౧౭

తతో భగవా నాహ తాః, ఈషదక్షతయోనీః. బాల్యయౌవనసన్ధిస్థా స్తాః కుమారికా అవలోక్య శుద్ధభావేన నిష్కపటభావేన యథోక్తానతిక్రమశీలేన భావేన హేతునా ప్రసాదితః ప్రసాదో అనుగ్రహః అస్య సంజాత ఇతి తథా అనుగ్రహయుక్తః, ప్రీత స్సస్మిత శ్చ పున రువాచ. ౧౮

తదేవాహ (యూయ మితి) ధృతవ్రతా స్సత్యో వివస్త్రాః, యూయ మపో వ్యగాహత అప్సు స్నాతా ఇతి య త్తదేత, ద్దేవహేలన ముత అపరాధ ఏవేత్యర్థః. వ్రతవైగుణ్యభీతానాం ప్రాయశ్చిత్త విధాన మాహ-అస్యాంహసః పాపస్య అపనుత్తయే అపనోదనాయ మూర్ధన్యఞ్జలిం బద్ధ్వా నమస్కృత్య వసనం ప్రగృహ్యతామ్. ౧౯

ఇత్థ మచ్యుతేన అభిహితాః అఙ్గనాః ఏకేన వామేన పాణినా యోని మాచ్ఛాద్యేతరేణ పాణినా నేముః. ౨౦

పున రపి భగవాం స్తా వీక్ష్య ఇదం వక్ష్యమాణం ధర్మ్యం ధర్మా దనపేతం వాక్య మాహ

ఏకేన పాణినా యో వై ప్రణమేద్దేవ మచ్యుతమ్,
తస్య దణ్డః కరచ్ఛేద ఇతి వేదవిదో విదుః. ౨౧

తస్మా దుభాభ్యాం పాణిభ్యాం ప్రణమే త్స్వామినం నరః,
తథా చ యూయం కురుత తన్మే ప్రియతరం భవేత్. ౨౨

ఇత్యచ్యుతే నాభిహితా వ్రజాబలా మత్వా వివస్త్రాప్లవనం వ్రతచ్యుతిమ్.
తత్పూర్తికామా స్తదశేషకర్మణాం సాక్షాత్కృతం నేము రవద్యము గ్యతః. ౨౩

తా స్తథాఽవనతా దృష్ట్వా భగవా న్దేవకీసుతః
వాసాంసి తాభ్యః ప్రాయచ్ఛ స్తరుణ స్సేహతోషితః. ౨౪

ఇత్థం ప్రలబ్ధా స్త్రపయా చ హాపితాః ప్రస్తోభితాః క్రీడనవ చ్చ కారితాః,
వస్త్రాణి చై వాపహృతా న్యథా ప్యమూ స్తం నాభ్యసూయ న్ప్రియసఙ్గనిర్వృతాః.

తదేవాహ (ఏకే నేతి సార్ధేన) ఏకేన పాణినా నేము రిత్యాదిసార్ధశ్లోకద్వయం క్వచి న్న దృశ్యతే తస్మా దితి. హ స్తద్వయసంపుట స్యైవాఞ్జలిశబ్దార్థత్వా దితి భావః. ౨౧-౨౨

ఇత్థ మచ్యుతే నాభిహితాః వ్రజకుమారికాః, వివస్త్రస్నానప్రయుక్తాం వ్రతచ్యుతిం వ్రతభ్రంశం మత్వా తస్య వ్రతస్య పూర్తి మవైగుణ్యం కామయమానా స్తస్య వ్రత స్యాన్యేషాం కర్మణాం చ సాక్షాత్కర్తార మచ్యుతం నేముః. హ స్తద్వయేన మూర్ధ్న్యఞ్జలిం బధ్వా నేము రిత్యర్థః. కుతః, యతః కేవల మశేషకర్మణాం న సాక్షి త్కృదేవాపి తు అవద్యముక్ అవద్యం కర్మవైగుణ్యాపాదకం పాపం తస్మా న్మోచయతీతి తథా ఙ్యర్థగర్భోఽత్ర ముచిః అతః ప్రణేము రిత్యర్థః. ౨౩

అథ భగవాం స్తదా అవనతా స్తా దృష్ట్వా తేన ప్రణామేన తోషిత స్తరుణ శ్చ కరుణ ఇతి పాఠే కరుణావా న్తాభ్యః, కుమారికాభ్యో వాసాంసి ప్రదదౌ. ౨౪

(ఇత్థ మితి.) యద్యపీత్థం ప్రలబ్ధా "యూయం వివస్త్రా" ఇత్యాదినాఽధిక్షిప్తాః, త్రపయా లజ్జయా హాపితాః, "బధ్వాఽఞ్జలీ నిత్యాదినా ప్రాయశ్చిత్తవ్యాజేన యన్త్రపాఞ్చాలికావ త్ప్రవర్తితాః వాసాంసి చాపహృతాని తథా ప్యమూః కుమారికాః తం కృష్ణం నాభ్యసూయ న్గుణేషు సత్స్వపి ఉక్తా న్దోషా న్నావిశ్చక్రుః. తత్ర హేతుః - నిరతిశయప్రియస్య కృష్ణస్య సఙ్గేన నిర్వృతాః సుఖితాః తత్సఙ్గ నిర్వృత్యా విస్మృతదోషా ఇతి భావః. నాభ్యసూయ న్, ౨౫

(గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః)

పరిధాయ స్వవాసాంసి ప్రేష్ఠసఙ్గమసజ్జితాః.
గృహీతచిత్తా నోచ్చేలు స్తస్మి న్లజ్జాయితేక్షణాః. ౨౬

తాసాం విజ్ఞాయ భగవా న్స్వపాదస్పర్శకామ్యయా.
ధృతవ్రతానాం సఙ్కల్పం ప్రాహ దామోదరోఽబలాః. ౨౪

సఙ్కల్పో విదిత స్సాధ్వ్యో భవతీనాం మదర్చనే.
మయానుమోదిత స్సోఽసౌ సత్యో భవితు మర్హతి. ౨౫

న మయ్యావేశితధియాం కామః కామాయ కల్పతే.

కింతు స్వవాసాంపి పరిధాయ ధృత్వా ప్రేష్ఠస్య సఙ్గమేన వశీకృతాః అత ఏవ తదపహృత చిత్తా నోచ్చేలుః న చలితవత్యః, గృహీతచిత్తత్వ మేవాహ తస్మి న్కృష్ణే లజ్జాయితం లజ్జావిలసితం ఈక్షణం యాసాం తాః. ౨౬

తతో భగవా న్దామోదరః స్వపాదస్పర్శకామ్యయా స్వపాదస్పర్శశబ్దేనాత్ర తాత్పర్యతః స్వేన సహ క్రీడా వివక్షితా. తత్కామ్యయా ధృత మనుష్ఠితం వ్రతం కాత్యాయన్యర్చనాత్మకం యాభి, స్తాసాం సఙ్కల్ప మభిసంధివిశేషం విజ్ఞాయ ప్రాహ తదేవాహ (అబలా ఇత్యాదినా) హేఽబలాః హేసాధ్వ్యః మదర్చనే మయా సహ క్రీడాత్మకే అర్చనే నిమిత్తే యో భవతీనాం సఙ్కల్పః, స మయా విజ్ఞాతః, అనుమోదితోఽభ్యనుజ్ఞాత శ్చేత్యర్థః, సోఽసౌ సఙ్కల్పః సత్య ఏవ భవితు మర్హతి. ౨౪-౨౫

కేనాపి వ్యాజమాత్రేణానుజిఘృక్షైకశీలత్వా చ్చ దేహాంతే తాసాం ముక్తి మపి సఙ్కల్పయతి మయ్యావేశితా ధీః, యాభి స్తాసాం భవతీనాం కామః మద్విషయకోభిలాషః, కామాయ కేవలం విషయభోగాయైవ న కల్పతే న భవతి కింతు ముక్తయేఽపీత్యర్థతోఽత్ర వివక్షితః, విషయవైలక్షణ్య మహిమ్నా మద్విషయకకామస్యాపి సంసృతిబీజభర్జనద్వారా ముక్తిహేతుత్వా దితి భావః. యద్వా మయ్యావేశితాయా ధియో విషయవైలక్షణ్యా దవిప్లుతత్వేన యావ ద్దేహపాతానువర్తిత్వా త్తదా సంసృతిబీజభర్జనద్వారా ముక్తిహేతుత్వా న్మద్విషయకః కామః కేవలం న కామాయైవ కల్పత ఇతి భావః. నిర్వీర్యం సంసృతిబీజం న పున స్సంసృతయే భవ తీత్యత్ర దృష్టాంత మాహ - ప్రాయో భర్జితాః

భర్జితాః క్వథితా ధానాః ప్రాయో బీజాయ నేష్యతే. ౨౯

యాతాబలా వ్రజం సిద్ధా మయేమా రంస్యథ క్షపాః,
యదుద్దిశ్య వ్రతమిదం చేరు రార్యార్చనం సతీః. ౩౦

ఇత్యాదిష్టా భగవతా లబ్ధకామాః కుమారికాః,
ధ్యాయన్త్య స్తత్పదామ్భోజం కృచ్ఛ్రా న్నిర్వివిశు ర్వ్రజమ్. ౩౧

అథ గోపైః పరివృతో భగవా న్దేవకీసుతః,
బృన్దావనా ద్గతో దూరం చారయ న్గా స్సహాగ్రజః. ౩౨

నిదాఘార్కాతపే గ్రీష్మే ఛాయాభి స్స్వాభి రాత్మనః,
ఆతపత్రాయితా న్వీక్ష్య ద్రుమా నాహ వ్రజౌకసః. ౩౩

భ్రాష్ట్రే నిష్టప్తాః క్వథితాః, నిష్పక్వా శ్చ ధానాః, బీజాయ నేష్యతే అఙ్కురోద్గమాయ నేష్యంతే వచనవ్యత్యయ ఆర్షః, ప్రాయ ఇత్యస్య భర్జితాః క్వథితా ఇత్యాభ్యా మన్వయః, ౨౯

యత ఏవ మత్తో హేబాలాః యూయం సిద్ధాః, పూర్ణమనోరథాః వ్రజం యాత గచ్ఛత. సిద్ధత్వ మేవాహ మయా సహ ఇమాః ఆగామినీః రాత్రీ శ్శారదీః, రంస్యథ దేవతారాధనం న ముధా భవితు మర్హ తీత్యభిప్రాయేణాహ (యదితి) సతీః హేసత్యః, యన్మయా సహ క్రీడనాత్మకం ప్రయోజన ముద్దిశ్య భవత్యః ఇద మార్యాయాః కాత్యాయన్యాః వ్రతం చేరుః చక్రుః, ౩౦

ఇత్థం కృష్ణే నాదిష్టాః కుమారికాః లబ్ధప్రాయాః, కామా ఇష్టార్థా యాభి స్తథాభూతా స్తస్య భగవతః, పదామ్భోజం ధ్యాయంత్య స్త మేవానుచింతయ న్త్య ఇత్యర్థః. కృచ్ఛ్రా త్కథంచిత్ వ్రజం నిర్వివిశుః తద్విశ్లేషాసహిష్ణుత్వా దితి భావః. ౩౧

చరిత్రాంతర మాహ (అథేతి.) కదాచి ద్బృందావనా ద్దూరం గతః సాగ్రజో గా శ్చారయన్ తీక్ష్ణే నిదాఘార్కస్య గ్రైష్మార్క స్యాతపే ఆత్మన స్స్వస్య స్వాభి శ్ఛాయాభి రాతపత్రవ దాచరితాన్ ద్రుమా నవలోక్య వ్రజౌకసో గోపా నాహ. ౩౨-౩౩

(గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః)

హే స్తోకకృష్ణ హే అంశో శ్రీదామ న్సుబలార్జున.
విశాలవృషభౌ జస్విన్ దేవప్రేష్ఠ వరూధప. ౩౧

పశ్య తైతా న్మహాభాగా న్పరార్థైకా న్తజీవితాన్.
వాతవర్షాతపహిమాన్ సహన్తో వారయ న్తి నః. ౩౨

అహో ఏషాం పరం జన్మ సర్వప్రాణ్యుపజీవనమ్,
సుజనస్యేవ యేషాం వై విముఖా యాన్తి నార్థినః, ౩౩

పత్రపుష్పఫలచ్ఛాయామూలవల్కలదారుభిః.
గన్ధనిర్యాసభస్మాస్థితోకైః కామా న్వితన్వతే. ౩౪

ఏతావ జ్జన్మ సాఫల్యం దేహినా మిహ దేహిషు.
ప్రాణై రర్థై ర్ధియా వాచా శ్రేయ ఆచరణం సదా. ౩౫

తదేవాహ (హేస్తోకకృష్ణేత్యాదిః.) స్తోకకృష్ణాఖ్యః కశ్చి ద్గోపబాలః ఏతాన్ ద్రుమాన్ పశ్యత కథంభూతాన్ పరార్థం పరోపకారార్థం ఏకాంతం నియతం జీవితం యేషాం తదేవాహ (పశ్య తేతి.) స్వయం వాతాదీన్ సహమానాః నోఽస్మాకం తా న్వారయంతి హిమా నితి పుంస్త్వ మార్షమ్. ౩౧-౩౨

అహో సర్వప్రాణిన ఉపజీవయతీతి తథా తదేషాం ద్రుమాణాం జన్మ పరం మనుష్యజన్మనః, శ్రేష్ఠం కించ సుజనస్య వదాన్య స్యేవ యేషా మర్థినో విముఖా న యాంతి కింతు ఛాయాఫలాదిభి స్సత్కృతా ఏవ భవంతి. ౩౩

తదేవాహ (పత్రేతి.) పత్రాదిభిః. అర్థినాం కామా న్వితన్వతే విస్తరేణ దదత ఇత్యర్థః. నిర్యాసః ఘనీభూతరసః అస్థీని శాంతాగ్నయోఽఙ్గారాః, తోకాః పల్లవాద్యఙ్కురాః, ౩౪

అనుపకారిణాం జన్మ వృథేత్యభిప్రాయ న్నాహ (ఏతావ దితి) ఇహ లోకే దేహిషు మధ్యే దేహినాం జన్మనః సాఫల్య మేతావ దేవ కియత్ ప్రాణాదిభిః శ్రేయ ఆచరణం భూతహితకరణ మిత్యే తావత్. ౩౫

ఇతి ప్రవాళ స్తబకఫలపుష్పఫలోత్కరైః,
తరూణాం నమ్రశాఖానాం మధ్యేన యమునాం గతాః. ౩౯

తత్ర గాః పాయయిత్వాప స్సుమృష్టాం శీతలాం శివాః,
తతో నృప స్వయం గోపాః కామం స్వాదు పపు ర్జలమ్. ౪౦

తస్యా ఉపవనే కామం చారయ న్తః పశూ న్నృప.
కృష్ణరామా వుపాగమ్య క్షుధాఽఽర్తా ఇద మబ్రువన్. ౪౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్వావింశోఽధ్యాయః.

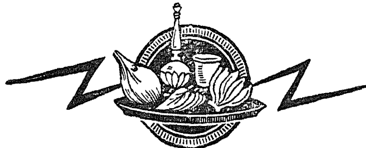

ఇతీత్థ మభినందన్ ప్రవాళాదీనా ముత్కరైః సమూహైః, రమ్యా శ్శాఖా యేషాం తేషాం తరూణాం మధ్యేన, యమునాం గతాః. ౩౯

తత్ర యమునాయాం మధురా శ్శీతలా విర్మలా శ్చాపః జలాని గాః పాయయిత్వా హేనృప గోపాః కృష్ణాదయః స్వయ మపి మృష్టం జలం పపుః. ౪౦

తత స్తస్యా యమునాయాః, సమీపే వనే పశూం శ్చారయంతో గోపాః హేనృప కృష్ణ రామా వుపామంత్ర్య ఆహూయ సంబోధ్య వా ఉపగమ్యేతి పాఠే సమీప మేత్య ఇదం వక్ష్యమాణ మబ్రువన్ కథంభూతాః? క్షుధాఽఽర్తాః ప్రాత ర్భుక్తవంతోఽపి విప్రపత్నీ రనుజిఘృక్షతా భగవతోత్పాది తయా క్షుధా పీడితా ఇతి భావః. ౪౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, ద్వావింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రయోవింశోఽధ్యాయః

—* విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః *—

గోపా ఊచుః

రామ రామ మహావీర్య కృష్ణ దుష్టనిబర్హణ,
ఏషా వై బాధతే క్షున్న స్తచ్ఛాన్తిం కర్తు మర్హథః. ౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి విజ్ఞాపితో గోపై ర్భగవా న్జగదీశ్వరః,
భక్తాయా విప్రభార్యాయాః ప్రసీద న్నిద మబ్రవీత్. ౨

ప్రయాత దేవయజనం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః,
సత్ర మాఙ్గిరసం నామ హ్యాసతే స్వర్గకామ్యయా. ౩

తత్ర గత్వౌదనం గోపా యాచతాస్మద్విసర్జితాః.
కీర్తయంతో భగవత ఆర్యస్య మమ చాభిధామ్. ౪

అథ త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

ఇత్థ మబ్రువ న్నిత్యుక్తం కిం తదిత్యత్రాహ (రామ రామేతి.) నోఽస్మాన్ ఏషా క్షు ద్బాధతే, తస్యాః క్షుధః శాంతిం, కర్తు మర్హథః. ౧

విప్రభార్యాయా ఇత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం. విప్రభార్యాణాం ప్రసీదన్ అనుజిఘృక్షు రిద మబ్రవీత్. ౨

తదేవాహ (ప్రయాతేతి.) బ్రహ్మవాదినో బ్రాహ్మణాః దేవా ఇజ్యంతేఽస్మి న్నితి దేవయజన మాఙ్గిరసాఖ్యం సత్ర మాసతే అనుతిష్ఠంతి. ౩

హేగోపా స్తత్ర సత్రవాటే గత్వా అస్మద్విసర్జితాః ఆవాభ్యాం ప్రేషితాః వయ మిల వదంతోఽన్నం యాచత యాచధ్వమ్. అస్మద్విసర్జితా ఇత్యేత దేవోపపాదయతి. భగవత ఆర్యస్య అగ్రజస్య రామస్య మమ చాభిధాం నామధేయం కథయంతో యాచతే త్యన్వయః. ౪

ఇత్యాదిష్టా భగవతా గత్వాఽయాచన్త తే తథా,
కృతాఞ్జలిపుటా విప్రా న్దణ్డవ త్పతితా భువి. ౫

హే భూమిదేవాః శృణుత కృష్ణ స్యాదేశకారిణః.
ప్రాప్తా న్జానీత భద్రం వో గోపాన్నో రామచోదితాన్. ౬

గా శ్చారయన్తా వవిదూర ఓదనం రామాచ్యుతౌ వో లషతో బుభుక్షితౌ,
తయో ర్ద్విజా ఓదన మర్థినో ర్యది శ్రద్ధా చ వో యచ్ఛత ధర్మవిత్తమాః. ౭

దీక్షాయాః పశుసంస్థాయాః సౌత్రామణ్యా శ్చ సత్తమాః,
అన్యత్ర దీక్షితస్యాపి నాన్న మశ్న న్హి దూష్యతి, ౮

భగవ తేత్థ మాదిష్టా స్తే గోపా స్తత్ర గత్వా యథోక్త మయాచన్త. యాచ్ఞాప్రకార మేవ దర్శయతి (కృతాఞ్జలిపుటా ఇతి.) తావ ద్విప్రా నుద్దిశ్య భువి దండవ త్పతితాః. కృతా న్యఞ్జలిపుటాని యై స్తథాభూతా. స్తే గోపాః. ౫

హే భూమిదేవాః శృణుత కిం కృష్ణస్యాజ్ఞాకరణశీలాన్, రామేణ చోదితా నిహ ప్రాప్తాన్ అస్మాన్ గోపాలాన్, జానీత వో యుష్మభ్యం భద్ర మస్తు. ౬

కిమర్థం చోదితా ఇహ ప్రాప్తా శ్చేత్యత్రాహ (గా ఇతి.) ఇతోఽవిదూరే సమీపే గా శ్చారయన్తౌ రామకృష్ణౌ బుభుక్షితౌ వః యుష్మాక, మోదనం లషతః అభిలషతః యల్లషత ఇతి పాఠే యత్ యస్మా ల్లషతః అతో హే ద్విజాః వః యుష్మాకం శ్రద్ధా వర్తతే చేత్ అర్థినోః తయోః ఓదనం. యచ్ఛత దీక్షితానా మస్మాక మన్నం న భోజ్య మితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్త స్సంబోధయన్తి హే ధర్మ విత్తమా ఇతి. ౭

తదేవోపపాదయన్తి (దీక్షాయా ఇతి.) హే సత్తమాః, దీక్షాయాః దీక్షాపూర్వికాయాః అగ్నీషోమీయపశుసంస్థాయాః, ఊర్ధ్వం సౌత్రామణ్యా అన్యత్రానన్తరే చ దీక్షితస్య యజమానస్య అన్న మశ్నన్, న దుష్యతి, బుభుక్షు రితి కర్తృపద మధ్యాహర్తవ్యం దీక్షితశబ్దో యజమానపరః సౌత్రామణ్యాం దీక్షణీయేష్టిపూర్వకసఙ్కల్పాభావాత్. ౮

(విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః)

ఇతి తే భగవద్యాచ్ఞాం శృణ్వంతోఽపి న శుశ్రువుః,
క్షుద్రాశా భూరికర్మాణో బాలిశా వృద్ధమానినః. ౯

దేశః కాలః పృథ గ్ద్రవ్యం మన్త్రతన్త్రర్త్విగగ్నయః,
దేవతా యజమాన శ్చ క్రతు ర్ధర్మ శ్చ యన్మయః. ౧౦

తద్బ్రహ్మ పరమం సాక్షా ద్భగవన్త మధోఽక్షజమ్,
మనుష్యదృష్ట్యా దుష్ప్రజ్ఞా మర్త్యాత్మానో న తే విదుః. ౧౧

న తే తదో మితి ప్రోచు ర్న నేతి చ పరంతప,
గోపా నిరాశాః ప్రత్యేత్య తదూచూ రామకృష్ణయోః. ౧౨

తదుపాకర్ణ్య భగవా న్ప్రహస జ్జగదీశ్వరః,

ఇత్థం భగవతో , యాచ్ఞాం బ్రాహ్మణాః, శృణ్వంతోఽపి నాద్రియంత. తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి. క్షుద్రే స్వర్గాదా వాశామాత్రం యేషాం తదర్థం, భూరీణి క్లేశావహాని కర్మాణి యేషాం తే స్వయం బాలిశా మూర్ఖా అపి వృద్ధం జానాధిక మాత్మానం మన్యన్త ఇతి తథా. ౯

దేశాది ర్యన్మయః యత్ప్రచురః తం కృష్ణం సాక్షాత్పరబ్రహ్మభూతం షాడ్గుణ్యపూర్ణ మధోఽక్షజం న మేనిరే కింతు కేవలం ప్రాకృతం, మనుష్య మేవామన్యత తత్ర హేతుః దుష్ప్రజ్ఞాః కర్మమీమాంసోపచితజ్ఞానాః, మర్త్యాత్మానః మర్త్యే మరణశీలే దేహే ఆత్మా ఆత్మబుద్ధి ర్యేషాం. తే తత్ర దేశ "సమేయతే" త్యాద్యుక్తః, కాలో వసంతాదిః పృథగ్ద్రవ్యం చరుపురోడాశాదికం ధర్మోఽపూర్వం. ఏతేషాం భగవత్ప్రచుర్యం తచ్ఛరీరత్వేన తన్నిర్వాహ్యత్వేన చేతి జ్ఞేయమ్. ౧౦-౧౧

శృణ్వంతోఽపి న శుశ్రువు రిత్యేతదేవ విశదయతి (నేతి.) తే బ్రాహ్మణాః, హేపరంతప, ఓమితి న ప్రోచుః, నాపి నేతి ఓ మిత్యంగీకారద్యోతక మవ్యయం, తతో గోపాః నిరాశాః ప్రత్యాగత్య తద్విప్రాణా మనాదరణం రామకృష్ణయో రూచుః. ౧౨

తతో భగవాన్ లౌకికీం గతిం "న హి కార్యార్థినో నిర్విద్యంతే, తృణా దపి లఘుస్తూల

వ్యాజహార పున ర్గోపా న్దర్శయ న్లౌకికీం గతిమ్. ౧౩

మాం జ్ఞాపయత పత్నీభ్య స్ససఙ్కర్షణ మాగతమ్,
దాస్య న్తి కామ మన్నం వ స్స్నిగ్ధా మయ్యుషితా ధియా. ౧౪

గత్వా చ పత్నీశాలాయాం దృష్ట్వాఽఽసీనా స్స్వలఙ్కృతాః,
నత్వా ద్విజవధూ ర్గోపాః ప్రశ్రితా ఇద మబ్రువన్. ౧౫

నమో వో ద్విజపత్నీభ్యో నిబోధత వచాంసి నః,
ఇతోఽవిదూరే చరతా కృష్ణేన ప్రేషితా వయమ్. ౧౬

గా శ్చారయ న్స గోపాలై స్సరామో దూర మాగతః,
బుభుక్షితస్య తస్యాన్నం సానుగస్య ప్రదీయతామ్. ౧౭

స్తూలా దపి చ యాచక, ఇత్యుక్తరూపాం లోకపరిపాటీం దర్శయ న్నివ పున ర్గోపా న్వ్యాజహా రోవాచ. ౧౩

తదేవాహ (మా మితి.) సఙ్కర్షణేన సహితం, మా మాగతం పత్నీభ్యః, ద్విజానా మితి శేషః. జ్ఞాపయత తా శ్చ కేవలం దేహేన గృహే వసంతి. ధియా తు మయ్యేవోషితాః. మయి స్నిగ్ధాః, అతః, కామం యథేష్ట మన్నం దాస్యంతి. ౧౪

అథ గోపాః, పత్నీశాలాయాం గత్వా స్వలఙ్కృతా ఆసీనా శ్చ ద్విజపత్నీః దృష్ట్వా ప్రశ్రితా నమ్రా స్సంత ఇదం వక్ష్యమాణ, మబ్రువన్. ౧౫

విప్రపత్నీభ్యో వో యుష్మభ్యం నమః నోఽస్మాకం వచాంసి నిబోధత శృణుత. కిం? ఇతః సమీపే సంచరతా కృష్ణేన వయం ప్రేషితాః. ౧౬

సరామో గోపై స్సహ దూరం ఆగతః వ్రజా దితి శేషః. అధునా బుభుక్షితస్య సానుచరస్య తస్యాన్నం, ప్రదీయతామ్. ౧౭

(విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః)

శ్రుత్వాఽచ్యుత ముపాయాన్తం తా స్తు తద్దర్శనోత్సుకాః,
తత్కథాక్షిప్తమనసో బభూవు ర్జాతసంభ్రమాః. ౧౮

చతుర్విధం బహుగుణ మన్న మాదాయ భాజనైః,
అభిసస్రుః ప్రియం సర్వా స్సముద్ర మివ నిమ్నగాః. ౧౯

నిషిధ్యమానాః పతిభి ర్భ్రాతృభిః పితృభి స్సుతైః,
భగవ త్యుత్తమశ్లోకే దీర్ఘ శ్రుతధృతాశయాః. ౨౦

యమునోపవనేఽశోకనవపల్లవమణ్డితే,
విచరన్తం వృతం గోపై ర్దదృశు స్సాగ్రజం స్త్రియః. ౨౧

శ్యామం హిరణ్యపరిధిం వనమాల్యబర్హధాతుప్రవాళనటవేష మనువ్రతాంసే.

పూర్వ మేవ శ్రీకృష్ణస్య కథయా ఆక్షిప్తా న్యాహృతాని మనాంసి యాసాం తాః అత ఏవ తద్దర్శనతత్పరా స్తదా తదాగమం శ్రుత్వా జాతసంభ్రమా బభూవుః. ౧౮

చతుర్విధం భక్ష్యభోజ్యలేహ్యపేయాత్మకం బహుగుణం రససౌరభ్యాదిబహుగుణక మన్నం పాత్రై రాదాయ సత్వరాః విప్రపత్న్యః ప్రియం నిరతిశయప్రీతివిషయం భగవంత మభిజగ్ముః. కథం భూతాః? పత్యాదిభిః నివార్యమాణా అపి భగవతి దీర్ఘం బహుకాలం శ్రవణేన ధృత ఆశయో యాసాం తాః అత ఏవ నద్యః సముద్రం ప్రవాహాప్రతిబంధాః ప్రియం అభిసస్రు రిత్యన్వయః. ౧౯-౨౦

యమునాసమీపవనే కథంభూతే అశోకానాం తరూణాం నవైః పల్లవైః మండితే విచరంతం అగ్రజేన సహితం గోపై శ్చావృతం కృష్ణం స్త్రియో ద్విజపత్న్యః దదృశుః. ౨౧

కథంభూతం, శ్యామం హిరణ్యవ త్పరిధిః పరిధానం, యస్య తం పీతామ్బర మిత్యర్థః. వనమాల్యైః వన్యైః పుష్పైః బర్హై ర్ధాతుభిః గైరికాదిభిః ప్రవాళైః పల్లవై శ్చ నటవ ద్వేషో యస్య అనువ్రతస్య సఖ్యు రంసే స్కంధే విన్యస్తో హస్తో వామకరో యేన ఇతరేణాబ్జం ధునానం లీలయా

విన్య స్తహ స్త మితరేణ ధునాన మబ్జం కర్ణోత్పలాలకకపోలముఖాబ్జహాసమ్, ౨౨

ప్రాయ శ్శ్రుతప్రియతమోదయకర్ణపూరై ర్యస్మి న్నిమగ్నమనస స్త మథాక్షిరన్ధ్రైః,
అ న్తః ప్రవేశ్య సుచిరం పరిరభ్య తాపం ప్రాజ్ఞం యథాఽభిమతయో విజహు ర్నరేన్ద్ర. ౨౩

తా స్తదా త్య క్తసర్వాశాః ప్రాప్తా ఆత్మదిదృక్షయా,
విజ్ఞాయాఖిలదృ గ్ద్రష్టా ప్రాహ ప్రహసితాననః. ౨౪

శ్రీభగవా నువాచ—

స్వాగతం వో మహాభాగా ఆస్యతాం కరవామ కిమ్,
య న్నో దిదృక్షయాఽఽయాతా ఉపపన్న మిదం హి వః. ౨౫

భ్రామయంతం, కర్ణయోః ఉత్పలే యస్య అలకాః కపోలయో ర్యస్య ముఖాబ్జే హాసో యస్య తం తథావిధం దదృశు రిత్యన్వయః. ౨౨

బహూళః ఆకర్ణితాః ప్రియతమ స్యోదయా ఉత్కర్షా స్త ఏవ కర్ణౌ పూరయంతి కృతార్థౌ కుర్వంతి తథా తైః, కర్ణాభరణై రితి వా యస్మి న్కృష్ణే నిమగ్నమనస ఆదిష్టచిత్తా స్తం కృష్ణం అథ దర్శనానంతరం అక్షిరన్ధ్రైః లోచనద్వారైః, అంతః ప్రవేశ్య సుచిరం పరిరభ్య ఉపగూహ్య తాపం తద్దర్శనాభావజం జహుః హేనరేంద్ర అభిమతయః భగవద్భక్తాశ్చం తద్దిదృక్షాత్మకాబుద్ధయః ప్రాజ్ఞం పరమాత్మానం "ప్రాజ్ఞే నాత్మనా సంపరిష్వ క్తః ప్రాజ్ఞే నాన్వారూఢ" ఇతి శ్రుతేః తం దృష్ట్వా యథా తద్దర్శనాభావజం తాప మాధ్యాత్మికాదికం వా జహతి తద్వత్. అభిమతయ ఇతి పాఠే జ్ఞానాధికాః ౨౩

తదా భగవా నాత్మనః స్వస్య దిదృక్షయా ప్రాప్తా స్తా దృష్ట్వా త్యక్తాః ఆశాః పత్యాదివిషయాః యాభి స్తథాభూతాః విజ్ఞాయ తత్ర హేతుః అఖిలం పశ్యతీతి తథా ప్రహసిత మాననం యస్య సః ప్రాహ. ౨౪

తదేవాహ (స్వాగత మిత్యాదిభిః పఞ్చభిః.) హేమహాభాగాః అస్మదనుగ్రహవిషయతారూప మహాభాగ్యశాలిన్యః వః స్వాగతం శోభన మాగమనం భర్త్రాదిభి రనిర్బద్ధాః కుశల మాగతాః ఆస్యతాం ఉపవిశ్యతాం, వో యుష్మాకం కిం కార్యం అత్రాగమనప్రయోజనం కి మితి ప్రశ్నః, యది కించి దస్తి త దవశ్యం వయం కరవామ, సర్వజ్ఞత్వా త్తదభిప్రేతం విజ్ఞాయ తస్యౌచిత్య మావిష్కరోతి (య దితి.) నోఽస్మాకం దిదృక్షయా అభ్యాగతా ఇతి. య త్తదిదం వో యుష్మాకం ఉపపన్నం ఉచిత మేవ. ౨౫

(విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః)

నన్వద్ధా మయి కుర్వన్తి కుశలా స్వార్థదర్శనాః,
అహైతుక్యవ్యవహితాం భక్తి మాత్మప్రియే యథా. ౨౬

ప్రాణబుద్ధిమనస్స్వాత్మదారాపత్యధనాదయః,
యత్సంపర్కా త్ప్రియా ఆసం స్తతః కో న్వపర స్ప్రియః. ౨౭

తద్యాత సాధ్వ్యో యజనం పతయో వో ద్విజాతయః,
స్వసత్రం పారయిష్యన్తి యుష్మాభి ర్గృహమేధినః. ౨౮

విప్రపత్న్య ఊచుః—

మైవం విభోఽర్హతి భగవాన్ గదితుం నృశంసం
సత్యం కురుష్వ నిగమం తవ పాదమూలం,

ఔచిత్య మేవోపపాదయతి (నన్వితి.) నను హేద్విజపత్న్యః కుశలా ఆత్మహితాహితవివేకినః స్వార్థం దర్శనాః స్వప్రయోజనాభిజ్ఞా జనాః ఆత్మనః స్వస్మాదపి ప్రియే మయ్యద్ధా మయ్యేవ అద్ధేతి స్ఫుటావధారణయోః అహైతుకీం ఫలాభిసంధిరహితా మవ్యవహితా మవిచ్ఛిన్నాం భక్తిం యథావ త్కుర్వంతి. ౨౬

ఆత్మప్రియ ఇత్యేత దేవ కాక్వోపపాదయతి (ప్రాణేతి.) స్వాత్మా స్వదేహః స్వో జీవః ఆత్మా దేహో వా ప్రాణాదయో యత్సంపర్కా ద్యత్సంబంధా త్ప్రియా భవంతి. తతో మత్తః ప్రియోఽన్యః కోను న కోఽపి నిరతిశయప్రియోఽహ మేవ ఇత్థంభూతే మయ్య హైతుక్యవ్యవహితా భక్తి ర్భవతీనా ముచితై వేతి తత్కారితా మద్దిదృక్షోచితై వేతి భావః. యత్సంపర్కా త్ప్రియా ఇత్యనేన "న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవ త్యాత్మన స్తు కామాయే" త్యాదిశ్రుత్యర్థో వివక్షితః తదర్థస్తూక్తః పురస్తాత్. ౨౭

తస్మా దాగమనప్రయోజనస్య మద్దర్శనస్య జాతత్వా ద్దేవయజనం సత్రవాటం గచ్ఛత. వో యుష్మాకం పతయో బ్రాహ్మణాః గృహమేధినః గార్హస్థ్యధర్మవహాయకాః యుష్మాభి రేవ సహాయ భూతాభిః స్వసత్రం పారయిష్యంతి దంపత్యో స్సహాధికారా దితి భావః. ౨౮

స్వమనోరథాననుగుణోక్తిశ్రవణా న్నిర్విణ్ణా ఆహుః (మైవ మితి.) హేవిభో భవా నేవం "తద్యాత దేవయజన" మిత్యేవం నృశంసం పరుషం వచో వక్తుం నార్హతి. కిన్తు యో నిగమః "ప్రియో

ప్రాప్తా వయం తులసి దామపదాఽవసృష్టం
కేశై ర్నివోఢు మతిలఙ్ఘ్య సమ స్తబన్ధూ౯. ౨౯

గృహ్ణన్తి నో న పతయః పితరౌ సుతా వా న భ్రాతృబన్ధుసుహృదః కుత ఏవ చాన్యే,
తస్మా ద్భవత్ప్రపదయోః పతితాత్మనాం వో నాన్యా భవేద్గతి రరిన్దమ తద్విధేహి. ౩౦

శ్రీభగవా నువాచ—

పతయో నాభ్యసూయేర న్పితృభ్రాతృసుతాదయః,
లోకా శ్చ వో మయోపేతా దేవా అప్యనుమన్వతే. ౩౧
న ప్రీతయేఽనురాగాయ హ్యఙ్గ సఙ్గో నృణా మివ,
తన్మనో మయి యుఞ్జానా అచిరా న్మా మవాప్స్యథ. ౩౨

హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియః, న మే భక్తః ప్రణశ్యతీ" త్యాదివచనరూప స్త్వం సత్యం కురుష్వ నిత్య మితి పాఠేఽపి స ఏవార్థః. వయ న్తు సమ స్తబంధూ నతిలఙ్ఘ్య పదావసృష్ట మవజ్ఞయాపి దత్త మితి భావః. త త్తులసీదామకేశైః ఐహమానేన వోఢుం ప్రాప్తాః దాసా భవితుం ప్రాప్తా ఇతి భావః. ౨౯

కించ అతిలఙ్ఘితబంధూ నస్మా న్న పత్యాదయ ఏవ పరిగృహ్ణంతి కుతోఽపరే గృహ్ణీయుః తస్మాత్ హే అరిందమ భవతః ప్రపదయోః పాదాగ్రయోః, పతితా ఆత్మానో దేహా యాసాం తాః పతితా స్సమర్పితాః ఆత్మానః ప్రత్యగాత్మానః యాభిః స్తాసాం వా నోఽస్మాకం, నాన్యా గతిః అస్మత్సమీహి తోపాయో ఽన్యో నాస్తి, అత స్త మేవ అస్మదభిమతం విధేహి. యద్వా. అన్యాగతి స్స్వర్గాది రపి మాభూత్. కింతు త్వదవిశ్లేషేణ త్వద్దాసత్వ మేవాస్మాకం సంపాదయ. ౩౦

ఏవ ముక్తో భగవాం స్తావ ద్యదుక్తం పత్యాదయః కేపి నాస్మాన్గృహ్ణంతీతి తత్రోత్తర మాహ (పతయ ఇతి.) వో యుష్మా న్పత్యాదయః అన్యే లోకా జనాః కిముత, మయోపేతా మత్ప్రాప్తిం ప్రాప్తా యూయం, దేవా శ్చ నాభ్యసూయేర౯ న దోషదృష్ట్యా ప్రపశ్యంతి కి న్త్వనుమన్వతే అనుమోదంతే. ౩౧

యదుక్తం తద్విధేహీతి తత్రోత్తర మాహ (నేతి.) ఇహ లోకే నృణా, మఙ్గసఙ్గః దేహయోగ స్సః ప్రీతయే న వైషయికసుఖాయ అపి తు మయ్యనురాగాయ జన్మనః ఫలం మద్భక్తి రేవేత్యర్థః. యద్వా నృణాం చేతనానాం అఙ్గసఙ్గ స్తాదాత్కాలికరాగాయ న తు కాలాంతరప్రీతయే, విశ్లేష స్తు కాలాంతరేఽపి ప్రీతివర్ధక ఇత్యభిప్రాయః. తస్మా త్పరోక్ష మపి మయి మనో యుఞ్జానాః అచిరా దేవ మా మవాప్స్యథ సంస్పృశంతో మద్భక్త్యా నిత్యం మద్దాస్యం కరిష్యథేతి భావః. ౩౨

(విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః)

(శ్రవణా ద్దర్శనా ద్ధ్యానా న్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్.
న తథా సన్నికర్షేణ ప్రతియాత తతో గృహాన్.)

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్తా ద్విజపత్న్య స్తా యజ్ఞవాటం పున ర్గతాః,
తే చానసూయవ స్తాభి స్స్త్రీభి స్సత్ర మపారయన్. ౩౩

తత్రైకా విధృతా భర్త్రా భగవన్తం యథాశ్రుతమ్.
హృదోపగుహ్య విజహౌ దేహం కర్మానుబన్ధనమ్. ౩౪

భగవా నపి గోవిన్ద స్తేనైవాన్నేన గోపకాన్.
చతుర్విధేనాశయిత్వా స్వయం చ బుభుజే ప్రభుః. ౩౫

ఏవం లీలానరవపు ర్నృలోక మనుశీలయన్,
రేమే గోగోపగోపీనాం రమయ న్రూపవాక్కృతైః. ౩౬

ఇత్థం భగవతోక్తా స్తా ద్విజపత్న్యో యజ్ఞవాటం జగ్ముః. తత స్తే ద్విజాః అసూయవ ఏవ తాభి స్సహ సత్ర మపారయన్ సమాపితవన్తః. ౩౩

తత్ర ద్విజపత్నీనాం మధ్యే కాచి ద్భర్త్రా. విధృతా నివారితా సతీ యథాశ్రుతం భగవన్తం హృదోపగూహ్య సంశ్లిష్య కర్మానుబంధనం కర్మాయత్తం స్వదేహం తత్యాజ. ౩౪

అథ భగవాన్ తేనైవ ద్విజపత్నీసమర్పితేనైవ అన్నేన గోపకాన్ భోజయిత్వా తచ్చతుర్విధ మన్నం స్వయ మపి బుభుజే. ౩౫

లీలయా న తు కర్మణా నరస్యేవ వపుః యస్య స భగవాన్ ఇత్థం రూపాదిభిః కృతాని చేష్టితాని తై శ్చ నృలోక మనుశీలయన్ అనుకుర్వన్ గోగోపగోపీనా మితి కర్మణి షష్ఠీ. గవాదీ న్రమయన్ స్వయ మపి రేమే యద్వా నృలోక మనుశీలయన్ అనురఞ్జయం శ్చ గోగోపగోపీనాం మధ్యే రేమే. ౩౬

తదనుస్మృత్య విప్రా స్తే అన్వతప్య న్కృతాగసః,
యద్విశ్వేశ్వరయో ర్యాచ్ఞా మహ న్మర్త్యవిడమ్బయోః. ౩౭

దృష్ట్వా స్త్రీణాం భగవతి కృష్ణే భక్తి మలౌకికీమ్,
ఆత్మానం చ తయా హీన మనుతప్య వ్యగర్హయన్. ౩౮

ధి గ్జన్మన స్త్రివృద్విద్యాం ధి గ్వ్రతం ధి గ్బహుజ్ఞతామ్,
ధి క్కులం ధి క్క్రియాదాక్ష్యం విముఖా యే త్వధోఽక్షజే. ౩౯

నూనం భగవతో మాయా యోగినా మపి మోహినీ,
యద్వయం గురవో నృణాం స్వార్థే ముహ్యామహే ద్విజాః. ౪౦

(అథేతి.) అథ విప్రాః అనుస్మృత్య భగవా న్యదు ష్వవతీర్ణ ఇతి శ్రుతత్వా దనుస్మృత్యేత్యర్థః, కృతాగసః హేతుగర్భ మిదం. తత్త్వా దన్వతప్యన్ కిం తదాగః యతోఽన్వతప్యన్ తత్రాహ యత్ యస్మాత్ మర్త్య మనుకుర్వతో ర్విశ్వేశ్వరయో ర్యాచ్ఞా మహాన్ బభఞ్జుః, తతః కృతాగసః, అహ న్నితి య త్తదేవాగ ఇతి వా. ౩౭

తదా భార్యా మానయంతో భగవద్భక్తిరహిత మాత్మానం వ్యనింద న్నిత్యాహ (దృష్ట్వేతి.) అలౌకికీ మనితరజనసాధారణీం తయా కృష్ణభక్త్యా హీనం రహితమ్. ౩౮

గర్హాప్రకార మేవాహ (ధి గితి.) నోఽస్మాకం జన్మ ధిక్ "ఉభసర్వతసోః కార్యా ధి" గిత్యాదివచనేన శేషష్వ్యపవాదకత్వేన జన్మాదీనాం ద్వితీయా, ధిక్ఛబ్దో నిందాద్యోతకః, అస్మాకం జన్మాదయో నింద్యా దిత్యర్థః. క్రియా యజ్ఞాదిరూపా దాక్ష్యం తనుష్ఠానసామర్థ్యం తత్ర హేతుం వదంతో విశింషంతి-యే వయ మధోఽక్షజే విముఖాః, త్రివృ దితి పాఠే తజ్జన్మనో విశేషణం శౌక్లం సావిత్రం దైక్ష మితి త్రిగుణీకృతం జన్మేత్యర్థః. న స్త్రి ధి గ్బుద్ధి మితి పాఠే స్పష్టోఽర్థః. వ్రతం బ్రహ్మచర్యమ్. ౩౯

భగవన్మాయాతరణహేతు స్తద్భక్తి రేవ న తూక్తజన్మాదయ ఇత్యభిప్రాయేణాహుః (నూన మితి ద్వాభ్యాం) నూనం మాయినా మపి మోహినీ యత్ యస్మా ద్వయం ద్విజా అపి ఉక్తజన్మాదిమంతోఽపి తత్రాపి నృణాం గురవోఽపి స్వార్థేన స్వహితే విషయే ముహ్యామహే భగవన్మాయయా మోహితా ఏవేత్యర్థః. ౪౦

(విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః)

అహో పశ్యత నారీణా మపి కృష్ణే జగద్గురౌ,
దురన్తభావం యోఽవిధ్య న్మృత్యుపాశా న్గృహాభిధాన్. ४౧

నాసాం ద్విజాతిసంస్కారో న నివాసో గురా వపి,
న తపో నాత్మమీమాంసా న శౌచం న క్రియా శ్శుభాః, ४౨

తథాపి హ్యుత్తమశ్లోకే కృష్ణే యోగేశ్వరేశ్వరే,
భక్తి ర్దృఢా న చాస్మాకం సంస్కారాదిమతా మపి. ४౩

సహి స్వార్థవిమూఢానాం ప్రమత్తానాం గృహేహయా,
అహో న స్మారయామాస గోపవాక్యై స్సతాం గతిః. ४४

అహో నారీణా మపి ఉక్తజన్మాదిమధ్యే కేనాపి రహితానా మపీతి భావః. కృష్ణే దురంత భావ మనవధికభక్తిం పశ్యత యో దురంతభావః. గృహాభిదా న్మృత్యుపాశాన్ భగవన్మాయా ప్రయుక్తా నవిధ్యత్ అచ్ఛినత్ తం దురంతభావం పశ్యతే త్యన్వయః. ४౧

ద్విజా అపి నారీణా మపీత్యనేనాభిప్రేతం స్పష్టయంతి (నాసా మితి ద్వాభ్యాం, ఆసాం నారీణాం న ద్విజాతిసంస్కారః. నోపనయనాంతసంస్కారః, న చ గురుకులవాసః, నాపి తప ఆదయః ఆత్మమీమాంసా దేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మవిచారః. క్రియా స్సంధ్యోపాసనాదిరూపాః అథా ప్యేషా మభావేఽపి కృష్ణే ధృఢా భక్తి ర్విద్యతే ద్విజాతిసంస్కారాదిమతా మప్యస్మాకం సా న విద్యతే. ४౨-४౩

అస్మాకం వివేకోదయార్థ మేవ భగవతో యాచ్ఞా అన్యథా సాఽవాప్తసమస్తకామ స్యాసజ్గతేత్యాహుః (స ఇత్యాదిభి స్త్రిభిః.) గృహేహయా గృహవ్యాపారేణ ప్రమత్తానా మత ఏవ స్వహితేఽపి విమూఢానా మప్యస్మాక మహో సతాం గతిః, హేతుగర్భ మిదం. సతాం గతిత్వా ద్గోపవాక్యైః స్మారయామాస సాధుపరిత్రాణార్థ మవతీర్ణం నిరతిశయపురుషార్థస్వరూప మాత్మానం యాచ్ఞావ్యాజేన స్మారయామా సేత్యర్థః. ४४

అన్యథా పూర్ణ కామస్య కైవల్యాద్యాశిషాం పతేః.
ఈశితవ్యైః కి మస్మాభి రీశ స్యైత ద్విడమ్బనమ్. ౪౫

హిత్వాఽన్యా న్భజతే యం శ్రీః పాదస్పర్శాశయా సకృత్.
స్వాత్మదోషాపవర్గేణ తద్యాచ్ఞా జనమోహినీ. ౪౬

దేశః కాలః పృథ గ్ద్రవ్యం మ న్త్రత న్త్ర ర్త్విజోఽగ్నయః,
దేవతా యజమాన శ్చ క్రతుధర్మశ్చ యన్మయః. ౪౭

స ఏవ భగవా న్సాక్షా ద్విష్ణు ర్యోగీశ్వరేశ్వరః,
జాతో యదు ష్విత్యాశ్రుత్య అపి మూఢా న విద్మహే. ౪౮

నమ స్తుభ్యం భగవతే కృష్ణా యాకుణ్ఠమేధసే,

కైవల్యాదీత్యాదిశబ్దో భోగమోక్షసఙ్గ్రాహకః కైవల్యాదిపురుషార్థదస్య ఈశస్య సర్వనియంతు రీశితవ్యై రస్మాభిః, కింన కించి త్ప్రయోజన మిత్యర్థః, అత ఏవ తద్యాచనం విడమ్బన మనుకరణ మాత్రం తాత్పర్యం త్వస్మదనుజిఘృక్షయా మితి భావః. ౪౫

పూర్ణకామత్వ మేవ వ్యఞ్జయితు మాహుః, (హిత్వేతి.) శ్రీ ర్మహాలక్ష్మీః అన్యా న్బ్రహ్మాదీ న్హిత్వా యం కృష్ణం సకృ దపి పాదస్పర్శేచ్ఛయా స్వాత్మదోషాపవర్గేణ చఞ్చలత్వరూప స్వదోషప్రహాణేన భజతే. ఏవం శ్రియా ప్యనువ ర్త్యస్య పూర్ణకామత్వం కిము వ క్తవ్య మితి భావః, అత స్తస్యైవంభూతస్య యాచ్ఞా కేవలం జనమోహినీ జనానా మశ్రుతావతారణా మాత్మమహిమాచ్ఛాదనీ శ్రుతావతారణా మస్మాకం తు తత్స్మరిణీతి భావః. ౪౬

శ్రుతావతారాణా మస్మాకం తావ ద్విమోహి న్యేవాభూ త్కిముతాశ్రుతావతారాణా మిత్యభిప్రాయేణాహుః, (దేశ ఇతి ద్వాభ్యాం) దేశాదయో యన్మయ స్స ఏవ భగవా న్సాక్షా ద్యదుషు జాతోఽవతీర్ణ ఇత్యాశ్రుత్యాపి తావ న్న విద్మహే న విజ్ఞాతవంతః స్మః. ౪౭-౪౮

ఇత్థ మనుతప్తాః ప్రణామ మంతరేణ స్వాపరాధక్షమానిమి త్త మనుపలభమానా నమస్కుర్వాణాః, క్షమాపయంతి (నమ ఇతి ద్వాభ్యాం) అజ్ఞానకృత మపరాధం జానా త్యేవేత్యభిప్రాయేణ విశింషంతి (అకుంఠమేధస ఇతి.) ప్రతిహతా మేధా ధిషణా యస్య తస్మై "నిత్య మసిచ్ఛ్రిజా

(విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః)

యన్మాయామోహితధియో భ్రమామః కర్మవర్త్మసు. ౪౯

స వై న ఆద్యః పురుషః స్వమాయామోహితాత్మనామ్,
అవిజ్ఞాతానుభావానాం క్షన్తుమర్హ త్యతిక్రమమ్. ౫౦

ఇతి స్వాఘ మనుస్మృత్య కృష్ణే తే కృతహేళనాః,
దిదృక్షవోఽప్యచ్యుతయోః కంసాద్భీతా న చాచలన్.

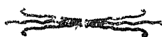
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః

మేధయో" రిత్యసిచ్. స్వయం త్వకుంఠమేధాః. వయం తన్మాయామోహితధియః, అతః క్షంతు మర్హ త్యేవేత్యభిప్రాయేణాహుః (యన్మాయేతి.) కర్మవర్త్మసు తద్భక్తివిధురేషు కేవలం యజ్ఞాదికర్మమార్గేషు భ్రమామః పురుషార్థసాధనబుద్ధిం కుర్మః యద్వా "తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాల" మిత్యాద్యుక్త విధగమనాగమనమార్గేషు పుణ్యపాపాత్మకకర్మాయత్తస్వర్గనరకాదిమార్గేషు వా భ్రమామః. ౪౯

అత స్స్వమాయయా మోహితచిత్తానా మత ఏవావిజ్ఞాతోఽనుభావో మహిమా యై స్తేషాం నోఽస్మాకం వ్యతిక్రమ మపరాధం క్షంతు మర్హతి. ౫౦

ఇత్థం తావ త్కృష్ణే విషయే కృతం హేళన మపరాధో యై స్తథాభూతా శ్శనైః, స్వకృత మపరాధ మనుస్మృత్య తత స్తం ద్రష్టు మిచ్ఛవోఽపి కంసాద్భీతాః స్వస్థానా న్న చలితవంతః ద్రష్టుం న జగ్ముః కింతు తం ధ్యాయంతః స్వస్థాన ఏవ తస్థుః. ౫౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం,
త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

అథ చతుర్వింశోఽధ్యాయః

—* ఇన్ద్రియాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః. *—

శ్రీశుక ఉవాచ.—

భగవా నపి తత్రైవ బలదేవేన సంయుతః,
అపశ్య న్నివస న్గోపా నింద్రయాగకృతోద్యమాన్. ౧

తదభిజ్ఞోఽపి భగవా న్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః,
ప్రశ్రయావనతోఽపృచ్ఛ ద్వృద్ధా న్నన్దపురోగమాన్. ౨

కథ్యతాం మే పితః కోఽయం సంభ్రమో వ ఉపాగతః.
కిం ఫలం కస్య చోద్దేశః కేన వా సాధ్యతే మఖః. ౩

అథ చతుర్వింశోఽధ్యాయః

అథేంద్రప్రీతికరయాగభఞ్జనం తత స్సంక్రుద్ధేంద్రచోదితమహావాతవర్షపీడితశరణాగతవ్రజవాసిరక్షిషోపయుక్తగోవర్ధనాచలోద్ధరణాత్మకం చేష్టిత మనువర్ణయతి ద్వాభ్యా మధ్యాయాభ్యాం (భగవానితి.) తత్రైవ బృందావన ఏవ నివస న్నింద్రయాగార్థం, కృత ఉద్యమః, ప్రయత్నో యై స్తా న్గోపా నపశ్యత్. ౧

సర్వాత్మా సర్వదర్శన శ్చేతి చ హేతుగర్భం, అత స్తదభిజ్ఞోఽపి ఉద్యమస్య ఇంద్రయాగార్థత్వం జాన న్నపి అజ్ఞ ఇవావనతో నమ్రః నందప్రభృతీ న్వృద్ధా నపృచ్ఛత్. ౨

ప్రశ్నప్రకార మేవాహ (కథ్యతా మితి.) హే పితః, వో యుష్మాకం కః, సంభ్రమః ఉపస్థితః, సంభ్రమో న భవతి మఖోఽయ మిత్యత్రాహ (కిం ఫల మితి.) మఖ శ్చే త్కిమత్రఫలం కస్య సంబంధీ ఉద్దేశః కా దేవతేతి ప్రశ్నః, కేన సాధనేన సాధ్యత ఇతి సాధనప్రశ్నః, ౩

(ఇన్ద్రియాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

ఏత ద్బ్రూహి మహా న్కామో మహ్యం శుశ్రూషవే పితః,
నహి గోప్యం హి సాధూనాం కృత్యం సర్వాత్మనా మిహ. ౪

అ_స్తస్వపరదృష్టీనా మమిత్రోదా_స్తవిద్విషామ్,
ఉదాసీనోఽరివ ద్వర్జ్య ఆత్మవ త్సుహృ దుచ్యతే, ౫

జ్ఞాత్వా జ్ఞాత్వా హి కర్మాణి జనోఽయ మనుతిష్ఠతి,
విదుషః కర్మసిద్ధి స్స్యా ద్యథా నావిదుషో భవేత్. ౬

తత్ర తావత్క్రియా యోగో భవతాం కిం విచారితః,
అథ వా లౌకిక _స్తన్మే పృచ్ఛత స్సాధు భణ్యతామ్. ౭

హేపితః, శ్రోతు మిచ్ఛవే మహ్య మేత న్మత్పృష్టం బ్రూహి అత్ర మహా న్కామః. శుశ్రూషా వ_ర్తతే గోప్యత్వా ద్వక్తుం శ్రోతుం చ న యోగ్య మిత్యాశఙ్కాం నిరాకరోతి (నహీతి) సాధూనాం కృత్యం నహి గోప్యం తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి. సర్వాత్మనాం సర్వేప్యాత్మాన ఆత్మతుల్యా యేషాం జ్ఞానైకాకారత్వేన సర్వేఽప్యాత్మాన ఏకరూపా ఏవేతి జానతా మిత్యర్థః. ౪

అ_స్తస్వపరదృష్టీనాం అస్తా రహితా స్వపరేషు స్వపరాభిమతదేహేషు దృష్టి ర్యుష్మదస్మద్దర్శనం, యేషాం దేహాత్మనో ర్యాథాత్మ్యజ్ఞానా మిత్యర్థః. అత ఏవ మిత్రోదాసీనశత్రురహితానాం నహి సమదర్శినాం గోప్య మ_స్తీతి భావః. విషమదర్శినా మపి సుహృద్విషయే న గోప్య మ_స్తీత్యాహ (ఉదాసీన ఇతి,) అరివ దుదాసీనోఽపి వర్జ్య ఏవ. అనేనోదాసీనామిత్రయో ర్గోప్యశ్రవణనిషేధ ఉ_క్తః. సుహృత్తు ఆత్మవత్ స్వతుల్య ఉచ్యతే, అతస్సుహృ దహం శ్రోతుం యోగ్య ఏవేతి భావః, ౫

కిఞ్చ సుహృద్భి స్సహ జ్ఞాత్వా జ్ఞాత్వా పునః పున ర్విచార్యై వాయం లౌకికో జనః కర్మాణ్యనుతిష్ఠతీతి లోకపరిపాటీప్రదృశ్యతే. గతానుగతమాత్రేణానుష్ఠానే త్వంధపరంపరాప్రసఙ్గ ఇతి భావః. కించ. యథా విదుషః కర్మసిద్ధిః నావిదుష _స్తథా భవేత్. ౬

తత్రైవం సతి భవతా మయం క్రియాయోగః సుహృద్భిః శాస్త్రతః కిం విచారిత ఇత్యర్థః. ఆహోస్వి త్కేవలం లౌకిక ఏవ ఆచారప్రా_ప్త ఏవ భ్రాంతుమూలకోఽప్యాచారోఽ_స్తీతి భావః. తదేతత్పృష్టం సాధు యథాతథా పృచ్ఛతో మమ భణ్యతాం కథ్యతామ్. ౭

నంద ఉవాచ—

పర్జన్యో భగవా నిన్ద్రో మేఘా స్తస్యాత్మమూర్తయః,
అభివర్షన్తి భూతానాం జీవనం ప్రాణనం పయః. ౮

తం తథా వయ మన్యే చ వార్ముచాం పతి మీశ్వరమ్.
ద్రవ్యై స్తద్రేతసా సిద్ధై ర్యజన్తే క్రతుభి ర్నరాః. ౯

తచ్ఛేషే ణోపజీవన్తి త్రివర్గఫలహేతవః,
పుంసాం పురుషకారాణాం పర్జన్యః ఫలభావనః. ౧౦

ఆచారప్రాప్త ఏవేతి వదన్ తస్య కర్తవ్యత్వం సహేతుక మాహ నందః (పర్జన్య ఇతి.) పర్జన్యో వర్షాధిదేవతా, సా చ ఇంద్ర ఏవ యద్యపి "అష్టౌ మాసా న్నిపీతం య ద్భూమ్యాం ఉదమయం వసు, స్వగోభి ర్మోక్తు మారేభే పర్జన్యః కాల ఆగతే" ఇత్యాదిషు పర్జన్య స్సూర్య ఇతి ప్రతీయతే తథాపీంద్ర శాసనానువర్తిమేఘద్వారకం తస్య వర్షకత్వ మిత్యవిరోధః. అస్త్వింద్రః పర్జన్యః తతః కిమత ఆహ మేఘా స్తస్యేంద్ర స్యాత్మమూర్తయః స్వశరీరతుల్యాః, తద్వన్నియామ్యా ఇత్యర్థః. తే చ మేఘాః భూతానాం జీవానాం జీవనం ప్రాణధారణసాధనభూతం, ప్రాణన మాప్యాయకం ప్రాణాప్యాయన ద్వారా తద్ధారణసాధనం పయః జలం వర్షంతి. ౮

తతోఽపి కిమిత్యత్రాహ (త మితి.) హేతాత తం వార్ముచాం మేఘానాం పతిం పాలకం, మీశ్వరం నియంతారం చేంద్రం అస్మత్ప్రభృతయః సర్వే నరాః తస్య ఇంద్రస్య రేతసా రేతస్థానీయేన జలేన సిద్ధైః, నానావిధైః ద్రవ్యైః ద్రవ్యసాధనకైః క్రతుభి ర్యజంతే. ౯

ఏవ మిష్ట్వా తచ్ఛేషేణ యాగవిశిష్టేన ద్రవ్యేణోపజీవంతి జీవికాం కల్పయంతి కి మర్థం త్రివర్గఫలహేతవే ధర్మార్థఫలహేతవే తం యజ న్తీత్యన్వయః. త్రివర్గఫలహేతవే ఉపజీవంతీతి వా. ఏవ మింద్రయాగావశిష్టేన జీవనం తత స్త్రివర్గసిద్ధి రిత్యుక్తమ్. నను వృష్ట్యాదిభి రుపజీవనం తత స్త్రివర్గసిద్ధిః రితి కి మింద్రేణేత్యత ఆహ (పుంసా మితి.) పురుషం కుర్వంతి త్రివర్గఫలయుక్తం కుర్వంతీతి పురుషకారాః త్రివర్గప్రాపకా ఇతి యావత్. తేషాం మధ్యే పర్జన్య ఇంద్ర ఏవ పుంసాం ఫలభావనః ఫలప్రాపకః స్వాయ త్తవృష్ట్యాదిద్వారేతి భావః. ౧౦

(ఇన్ద్రయాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

య ఏనం విసృజే ద్ధర్మం పారంపర్యాగతం నరః.
కామా ల్లోభా ద్భయా ద్ద్వేషా త్స వై నాప్నోతి శోభనమ్. ౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ—
వచో నిశమ్య నన్దస్య తథాఽన్యేషాం వనౌకసామ్,
ఇన్ద్రాయ మన్యుం జనయ న్పితరం ప్రాహ కేశవః. ౧౨

శ్రీభగవా నువాచ—
కర్మణా జాయతే జన్తుః కర్మణైవ ప్రలీయతే,
సుఖం దుఃఖం భయం క్షేమం కర్మణైవాభిపద్యతే. ౧౩

అస్తి చే దీశ్వరః కశ్చి త్ఫలరూ ప్యన్యకర్మణామ్,

అత స్తదారాధనాత్మక మిదం వృద్ధాచారపరంపరాప్రాప్తం. యః పుమా న్కామాద్యన్యతమా ద్ధేతోః త్యజే త్స శోభనం సుఖం నాప్నోతి కిం తు దుఃఖమేవేతి భావః. ౧౧

ఇత్థం వచో, నిశమ్య భగవా నింద్రాయ మన్యుం జనయ న్క్రోధజననద్వారా గర్వం వారయితుం నందం ప్రాహ. ౧౨

యదుక్తం "పర్జన్యః ఫలభావనః" ఇతి తత్ప్రతిక్షేప్తుకామ స్తావదీశ్వరారాధనభూతకర్మణా మవశ్యకర్తవ్యతాం వక్తుకామః ఫలసాధనత్వవ్యుదాసాయ ప్రాధాన్యేన పుణ్యపాపకర్మణాం సుఖదుఃఖాది హేతుత్వ మాహ (కర్మణేతి) సుఖం ఐహికం క్షేమం పారలౌకికం. జాయతే ప్రలీయత ఇతి దృష్టా న్తార్థః. యథా కర్మణైవ హేతునా జాయతే ప్రలీయతే చ తథా సుఖం దుఃఖం చ కర్మణైవ ప్రాప్నోతి ఏవకారేణ కేవలదేవతానిరాసో గూఢ మభిసంహితః. ౧౩

నను క్షణికస్య జడస్య చ కర్మణః కథం కాలాంతరభావివిచిత్రఫలహేతుత్వం న త్వపూర్వ ద్వారా తస్య స్థిరత్వేఽపి జడత్వావిశేషా దత "స్తృప్త ఏవైన మింద్రః ప్రజయా పశుభి స్తర్పయతీ" త్యాద్యుక్తరీత్యా కర్మజనితనిగ్రహానుగ్రహవతీ దేవతైవ సుఖదుఃఖాదిహేతు స్తత్రాహ (అస్తి చే దితి.) అన్యకర్తుః, కర్మణాం, ఫలం రూపయతి కల్పయతీతి, తథా ఫలదాతా కశ్చి దీశ్వరోఽస్తి చే త్తర్హి

కర్తారం భజతే సోఽపి నార్హః కర్తుః ప్రభుర్హి నః. ౧౪
కిమిన్ద్రేణేహ భూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తినామ్,

హేపితః, కర్తార మేవ భజతే. యస్త్వారాధనరూపం కర్మానుతిష్ఠతి త మేవానువర్తతే తస్మా ఏవ ఫలం దదాతి. న హ్యకర్తుః, ప్రభుః ఫలదః ఏవ మన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మణ ఏవ ఫలసాధనత్వం ఈశ్వరస్య త త్తత్కర్మానువర్తిత్వేన తత్పారతంత్ర్యం చోక్తం. కశ్చి దీశ్వరోఽస్తి చే దిత్యనేన ఇంద్ర స్యానీశ్వరత మభిప్రేతం, సంభావిత స్యేశ్వర స్యైకత్వం హి వివక్షితం. అయం భావః. క్షణికత్వా జ్జడత్వా చ్చ కేవలకర్మణః ఫలదత్వం న సమ్భవతీతి దేవతైవ ఫలదేతి బ్రూషే తర్హి సా కి మింద్రవాయ్వాదిరూపే ణానైకా ఉతైకా ఇంద్రాదీనాం కార్యత్వకర్మవశ్యత్వదుఃఖిత్వాదేః ప్రతిపన్నత్వేన ఫలదత్వాసంభవాత్ నహి స్వదుఃఖనిరాకరణేష్టసాధనాసమర్థ స్యాన్యేష్టానిష్టప్రాపణపరిహారసామర్థ్యం, అత ఇంద్రాద్యంతర్యామ్య కర్మవశ్యో నిస్సమాభ్యధికః కశ్చి దీశ్వర ఏకః ఫలదః సోఽప్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మానువర్తిత్వేన తత్పరతంత్ర ఇతి న చైవ మీశ్వరస్య స్వాతంత్ర్యాదిభఙ్గః జన్మమరణసుఖదుఃఖాదేః కర్మానువృత్తత్వేఽపీశ్వరస్య పూర్వపూర్వకర్మవాసనానురోధేన జీవప్రేరకత్వా త్తస్య మూలకారణత్వాత్. ఈశ్వరస్య హి స్వకే ష్వపి వ్యాపారేషు స్వయం జ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నవత్త్వా త్తత్కర్తృత్వం చేతనప్రవృత్తిహేతుత్వా త్కారయితృత్వం, స్వయంసర్వకార్యహేతుత్వేన సామాన్యకారణత్వా దుదాసీనత్వం, ప్రవృత్తస్య చేతన స్యోత్తరోత్తరం ప్రవర్తకత్వా దనుమంతృత్వం, సర్వవ్యాపారసాక్షాత్కర్తృత్వా త్సాక్షిత్వం విశేషకారణ భూతత త్తత్కర్మసాహిత్యేనైవ విశేషకార్యహేతుత్వా త్సహకారిత్వం కర్మభి రారాధిత స్యైవ ఫలహేతుత్వా త్ఫలదత్వం చేతనశేషిత్వా త్తత్తచ్చేతనఫలోపభోగ స్యాపి స్వోపభోగశేషత్వా త్ఫలిత్వం కర్మానురోధేనైవ ఫలప్రదానా దవిషమత్వం. సహకారిసన్నిధిక్రమానురోధేనైవ పరదుఃఖనిరాచికీర్షా శాలిత్వా దనైర్ఘృణ్యం త త్తత్కర్మానురోధేన నిగ్రహానుగ్రహసద్భావేఽపి కించి దానుకూల్య మవలోక్య నిశ్శేషనిగ్రహప్రణాశేన యావదాత్మభావిమోక్షప్రదానా దనుగ్రహప్రాబల్యం అత ఏవ పరమోదారత్వం చేత్యాదిసర్వ ముపపన్న మేవ. తస్మా దీశ్వరస్య కర్మపారతంత్ర్యకథన మన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మణః ఫలసాధనత్వాభావవ్యుదాసార్థం న చైవం తథా "ఈశ్వరస్య ఫలదత్వవ్యుదాసః" కర్తారం భజతే సోఽపీత్యనేన తస్యాపి ఫలదత్వావగమాత్. న చాన్యతరసాధనత్వ మన్యతరేణ ప్రతిబధ్యతే కర్మణా మీశ్వరానుగ్రహవిగ్రహద్వారా సుఖదుఃఖాదిఫలసాధనత్వా దీశ్వరస్య తు సాక్షా దితి విరోధాభావాత్ చేదితి సంభావనయా ఈశ్వరాస్తిత్వే వాదివిప్రతిపత్తి స్సూచితా. అస్తీతి తదభ్యుపగమేన తస్య కర్మానువర్తిత్వకథనేన చేశ్వరానభ్యుపగమవాదో ధర్మిగ్రాహకమానవిరుద్ధ ఇతి దర్శితమ్. ౧౪

తదేవ మీశ్వరారాధనభూతకర్మణోఽవశ్యానుష్ఠేయత్వం ఫలితం. ఈశ్వర ఇత్యేకవచనే నేంద్రవహ్న్యాదీనా మనీశ్వరత్వ మవగతం. తదేవ వ్యఞ్జయ న్నాహ (కి మితి.) స్వస్వకర్మానువర్తినాం

(ఇన్ద్రియాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

అనీశేనాన్యథాకర్తుం స్వభావవిహితం నృణామ్. ౧౫

స్వభావతన్త్రో హి జన స్స్వభావ మనువర్తతే,
స్వభావస్థ మిదం సర్వం సదేవాసురమానుషమ్. ౧౬

దేహా నుచ్చావచాన్ జన్తుః ప్రాప్యోత్సృజతి కర్మణా,
శత్రుర్మిత్ర ఉదాసీనః కర్మైవ గురు రీశ్వరః. ౧౭

రాజసాదిస్వస్వభావానుగుణపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మానువర్తినాం భూతానాం ఇంద్రేణ కిం స్వభావానుగుణకర్మణామేవ సుఖదుఃఖాదిహేతుత్వే సతీంద్రస్య న తద్ధేతుత్వ మితి భావః. స్వస్వకర్మానువర్తినా మిత్యనేన కర్మవైచిత్ర్యే తత్తత్కర్తృస్వభావవైచిత్ర్య మేవ నిమిత్త మిత్యభిప్రేతం. నను భూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తిత్వేఽపి స్వస్వకర్మజనితవిగ్రహానుగ్రహా వానీశ్వర ఏవ ఫలద ఇతి చేత్ అస్త్వేవ మీశ్వరః కి మింద్రేణానీశేనేత్యాహ (అనీశేనేతి.) నృణాం స్వభావవిహితం స్వభావానుగుణకర్మవిహితం సుఖదుఃఖాదిక మన్యథా కర్తుం అప్రభుణా ఇంద్రేణ కిం న కించి దపీత్యర్థః. అన్యథా కర్తు మనీశే నేత్యనేన సర్వేశ్వరస్తు సాధ్వసాధుకర్మకారయితృత్వద్వారాఽన్యథా చ కర్తుం ప్రభు రితి సూచితమ్ ౧౫

(స్వస్వకర్మానువర్తినా మితి.) స్వభావవిహిత మితి చ భూతానాం స్వస్వభావానువర్తిత్వం సూచితం. త దుపపాదయతి (స్వభావతంత్ర ఇతి) స్వభావస్థం సర్వం, జగత్ స్వభావానుగుణప్రవృత్తిమ దిత్యర్థః. అథవా జగదంతర్భూతం దేవాదివస్తు నిస్స్వభావం నాస్తీత్యర్థః. తథా చ గీతం భగవతా "న త దస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః స త్వం ప్రకృతిజై ర్ముక్తం యదేభి స్స్యా త్త్రిభిర్గుణై" రితి. ౧౬

స్వభావ మనువర్తత ఇత్యనేన ప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణ స్స్వభావానువర్తిత్వ ముక్తం, కర్మణా జాయత ఇత్యనేన కర్మణోఽపి జన్మాదినిమిత్తత్వ ముక్తం. తదుభయ ముపపాదయన్ కర్మైవ బహు మంతవ్య మిత్యాహ (దేహా నీతి.) జంతుః జీవః కర్మణా స్వభావానుగుణే నేతి శేషః, నానావిధా కర్మానురూపాన్, దేహా న్ప్రాప్య త్యజతి అరిమిత్రాదికం చ కర్మైవ కర్మకృత మేవేత్యర్థః. ఈశ్వరః ఇంద్రాదిగతం సావధిక మీశ్వరత్వ మపి కర్మకృత మేవేతి భావః. ౧౭

తస్మాత్సంపూజయేత్కర్మ స్వభావస్థ స్స్వకర్మకృత్,
అఞ్జసా యేన వర్తేత తదేవాస్య హి దైవతమ్, ౧౮

ఆజీవ్యైకతరం భావం యస్త్వన్య ముపజీవతి.
న తస్మా ద్విన్దతే క్షేమం జారా న్నార్యసతీ యథా. ౧౯

వర్తేత బ్రహ్మణా విప్రో రాజన్యో రక్షయా భువః.
వైశ్య స్తు వార్తయా జీవే చ్ఛూద్ర స్తు ద్విజసేవయా. ౨౦

కృషివాణిజ్యగోరక్షాః కుసీదం తుర్య ముచ్యతే.
వార్తా చతుర్విధా తత్ర వయం గోవృత్తయోఽనిశమ్. ౨౧

యతః కర్మైవ సుఖదుఃఖాదిహేతుః తస్మాత్ స్వభావస్థః పుమాన్ స్వకర్మకృత్ స్వస్వభావానురూపకర్మశీలః కర్మ పూజయేత్ బహుమన్యేత కర్మేతి ద్వితీయాంతం. అహో కర్మణో వైభవ మితి శ్లాఘేతేత్యర్థః. కించ వయం కేవలం వనౌకసః ద్విజా మాశిషో గాః పర్వతం చోపజీవామః తత స్త ఏవారాధ్యా ఇత్యభిప్రాయ స్సాన్వయా సదృష్టాంత మనర్థ మాహ (అఞ్జసేతి సార్ధేన) యేన అఞ్జసా సుఖం వర్తేత జీవేత తదే వాస్య జిజీవిషో ర్దైవతం దైవతత్వేన ద్రష్టవ్యం తద్వదారాధనీయ మితి యావత్. ౧౮

యస్త్వేకతర మన్యతరం భావం పదార్థ ముపజీవ్యాన్యతర ముపధావతి అనువర్తతే భజత ఇతి యావత్ న తస్మా దుపజీవ్యబుద్ధ్యాఽఽరాధ్యమానాత్ క్షేమం న విందతే అసతీ పుంశ్చలీ, నారీ పతి ముపజీవ్య మనారాధ్య జార మనువృత్య యథా న తస్మా త్క్షేమం విందతే తద్వత్. ౧౯

కిం చాస్మద్వృత్తి రింద్రయాగానపేక్షా చేతి వివక్షు స్తావ త్స్వవృత్తిం వక్తుం దృష్టాంతత్వేన వర్ణానాం వృత్తిభేద మాహ (వర్తేతేతి.) విప్రో బ్రహ్మణా వేదేన వర్తేత వేదాధ్యాపనాదినోపజీవే దిత్యర్థః. వార్తయా వైశ్యో వర్తేత ద్విజసేవయా త్రైవర్ణికసేవయా. ౨౦

వర్ణాంతరాణా మపి ప్రతినియతస్వస్వవృత్త్యలాభే వార్తైవ వృత్తి రిత్యభిప్రాయ స్తస్యాః స్వరూపం దర్శయితుం తస్యా శ్చాతుర్విధ్య మాహ (కృషీతి) కృష్యాదీనాం ద్వంద్వః కృష్యాదయ స్త్రయః కుసీదం వృద్ధిజీవనం తురీయం చతుర్థ మేవం వార్తా చతుర్విధోచ్యతే కృషిగోరక్షవాణిజ్యా ఇతి త్వపపాఠః, రక్షాశబ్దస్త్రీలిఙ్గత్వాత్ ఇత్థం వృత్తీ రభిధాయాథ స్వవృత్తి మాహ (తత్రేతి.) తత్ర వార్తాభేదానాం చతుర్ణాం మధ్యే గోవృత్తయః గోరక్షావృత్తి ర్యేషాం తథాభూతాః, వయమ్. ౨౧

(ఇన్ద్రయాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

సత్త్వం రజ స్తమ ఇతి స్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః,
రజసో త్పద్యతే విశ్వ మన్యోన్యం వివిధం జగత్. ౨౨

రజసా చోదితా మేఘా వర్ష న్త్యమ్బూని సర్వతః,
ప్రజా స్తై రేవ సిధ్య న్తి మహేన్ద్రః కిం కరిష్యతి. ౨౩

న నః పురో జనపదా న గ్రామా న గృహా వయమ్,
వనౌకస స్తాత నిత్యం వనశైలనివాసినః. ౨౪

తస్మా ద్గవాం బ్రాహ్మణానా మద్రే శ్చారభ్యతాం మఖః,
య ఇన్ద్రయాగసమ్భారా స్తై రయం సాధ్యతాం మఖః. ౨౫

అథ స్వవృత్తే రింద్రారాధనానపేక్షత్వ మాహ (సత్త్వ మితి.) త్రిభిః. తత్ర తావ ద్గవాం వృత్తే ర్మహేంద్రాదీనత్వాభావం నిరాకర్తు మాహ ద్వాభ్యాం. సత్త్వాదయో జగతః స్థితిసృష్ట్యంత హేతవః తత్ర రజసా హేతుమాత్రేన అన్యోన్యం స్త్రీపురుషయోగేన జగ దుత్పద్యతే. ౨౨

తతః కి మత ఆహ (రజసేతి.) రజసా రజస్స్వభావేన ప్రేరితాః సర్వత్ర నదీసముద్ర పర్వతాదిషు వర్షంతి సముద్రే ష్వపి వృష్టివర్ణనా న్న ప్రేక్షావత్పూర్వకత్వం వృష్టే రితి భావః. ప్రజాః గవాదయః ప్రజాః, తై రేవ మేఘై రేవ సిధ్యంతి. జీవంతి వ్రజా ఇతి పాఠే గోసమూహా ఇత్యర్థః. ఏవం సతి మహేంద్రః కి మస్మదనిష్టం న కరిష్యతి కిఞ్చి దపి నోపకరిష్యతి చేత్యర్థః. ౨౩

నో௨స్మాకం పురః పత్తనాని జనపదా దేశాః, గ్రామా గృహా శ్చ న సంతి న పురాదయో వాసస్థానానీత్యర్థః, కింతు హే తాత వయం నిత్యం వనాదినివాసినః. ౨౪

తస్మా దస్మజ్జీవనహేతూనాం గవాం బ్రాహ్మణానా మస్మత్కులమాన్యానాం అద్రే స్తృణ జలాదిభిః, నిత్యం గోవర్ధన స్యాద్రే శ్చ తుష్ట్యర్థో మఖో యాగ ఆరభ్యతామ్, అనేన అఙ్గాఙ్గి యేన వర్తేత త దేవాస్య హి దైవత మిత్యభిప్రేతం, స్పష్టీకృతం కథ మారమ్భణీయ ఇత్యత్రాహ (య ఇతి) సంభారా స్సాధనాని తై రయం వక్ష్యమాణవిధిః సాధ్యతామ్. ౨౫

పచ్యన్తాం వివిధాః పాకా స్సూపాన్తాః పాయసాదయః,
సంయావాపూపశష్కుల్య స్సర్వదోహ శ్చ గృహ్యతామ్. ౨౬

హూయన్తా మగ్నయ స్సమ్య గ్బ్రాహ్మణై ర్బ్రహ్మవాదిభిః,
అన్నం బహుగుణం తేభ్యో దేయం వో ధేనుదక్షిణాః. ౨౭

అన్యేభ్యశ్చ శ్వచణ్డాలపతితేభ్యో యథార్హతః
యవసం చ గవాం దత్వా గిరయే దీయతాం బలిః, ౨౮

స్వలఙ్కృతా భుక్తవన్త స్స్వనులిప్తా స్సువాససః,
ప్రదక్షిణం చ కురుత గోవిప్రానలపర్వతాన్. ౨౯

ఏత న్మమ మతం తాత క్రియతాం యది రోచతే.

అథ మిత్యనే నాభిప్రేతం ప్రకారం దర్శయతి పచ్యంతా మిత్యాదిభి శ్చతుర్భిః. పాకాః, పచ్యంతాం క్రియంతాం సూపపాయసాదిశబ్దా స్తత్పాకపరాః, యద్వా పాకశబ్దోఽత్ర బాహుల్యగ్రహణా దసంజ్ఞాయా మప్య"కర్తరి చకారకే సంజ్ఞాయా" మితి కర్మణి ఘఙంతః, పక్తవ్యాః. పచ్యంతా మిత్యర్థః సూపాంతాః పాయసాదయ ఇతి పిత్రర్థపాకక్రమవిపర్యయద్యోతనార్థ ముక్తం, తత్ర సూపాదయః, పాయసాంతా హి పచ్యంతే, సంయావాదయో గోధూమాదివిక్రియాః, సర్వదోహః వ్రజే కృత్స్నం క్షీరం గృహ్యతాం పాయసాద్యర్థ మేకత్ర సముద్ధ్రియతా మిత్యర్థః. ౨౬

యాగశోభార్థం శ్రద్ధోత్పాదనార్థం చాహ (హూయంతా మితి.) బ్రహ్మవాదిభిః, బ్రాహ్మణైః, సమ్యక్ యథావత్ అగ్నయః హూయంతాం తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో బహుగుణం షడ్రసోపేత మన్నం వః యుష్మాభిః, దేయం ధేనుసహితా దక్షిణా స్తా ఏవ దక్షిణా వా దేయాః. ౨౭

శ్వాదిభ్యోఽపి యథాయోగ్య మన్నాదికం దేయం, శ్వపర్యంతా అన్నాదిభి స్తర్పణీయా ఇత్యర్థః. తథా గవాం యవసం తృణం దత్వా గవా మితి సంప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ గిరయే గోవర్ధనాయ బలిః, దీయతామ్, ౨౮

శోభనాని వాసాంసి యేషాం తథాభూతాః గవాదీ న్ప్రదక్షిణం కురుత హే తాతా ఇత్యేవం విధం కర్మ అస్మాభిః కర్తవ్యత్వేన మమ సమ్మతం యదీదం రోచతే తర్హి క్రియతాం అయం మదుక్తో

(ఇన్ద్రయాగభఙ్గగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

అయం గోబ్రాహ్మణాద్రీణాం మహ్యం చ దయితో మఖః. ౩౦

శ్రీశుక ఉవాచ —

కాలాత్మనా భగవతా శక్రదర్పం జిఘాంసతా,
ప్రోక్తం నిశమ్య నన్దాద్యా స్సాధ్వగృహ్ణ న్నతద్విదః. ౩౧

తథా చ వ్యదధు స్సర్వం యథాహ మధుసూదనః,
వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం తద్ద్రవ్యేణ గిరిద్విజాన్. ౩౨

ఉపహృత్య బలీ న్సర్వా నాదృతా యవసం గవామ్,
గోధనాని పురస్కృత్య గిరిం చక్రుః ప్రదక్షిణమ్ ౩౩

అనాం స్యనడుద్యుక్తాని తే చారుహ్య స్వలంకృతాః,
గోప్య శ్చ కృష్ణవీర్యాణి గాయన్త్య స్సద్విజాశిషః. ౩౪

మఖో గవాదీనాం మహ్యం మమ చైవాఽప్రియః. గవాద్యంతరాత్మనో మమ ప్రీతికర ఇతి గూఢాభిసంధిః. ౨౯-౩౦

శక్రస్య దర్పం వినాచికీర్షతా కాలాత్మనా కాలరూపేణ బహిఃకాలాత్మనా అంతఃపురుషరూపేణ చ నియమయతేతి భావః. తేన భగవతా ప్రోక్తం నిశమ్య అతద్విదః శక్రదర్పజిఘాంసా మజానానా అపి నందాద్యాః, తత్సాధ్వగృహ్ణన్ అభ్యుపజగ్ముః. ౩౧

తతో యథోక్తం చక్రుః తదేవాహ (వాచయిత్వేతి.) స్వస్త్యయనం పుణ్యాహం తద్ద్రవ్యేణ ఇంద్రయాగార్థద్రవ్యేణ గిరిం ద్విజాం శ్చోద్దిశ్య. ౩౨

బలిం గవాం యవసం చోపహృత్య సమర్ప్య సర్వే నందాదయ ఆదరయుక్తా గోధనా న్యగ్రతః, కృత్వా ప్రదక్షిణం చక్రుః. ౩౩

అనడుద్భ్యుక్తాని వృషభయుక్తా న్యనాంసి శకటా న్యారుహ్య తే నన్దాదయ స్తథా స్వలఙ్కృతాః గోప్య శ్చ ద్విజానా మాశీర్వాదసహితాః, కృష్ణస్య చేష్టితాని గాయంత్యో గిరిం ప్రదక్షిణం చక్రు రిత్యన్వయః. ౩౪

కృష్ణ _స్త్వన్యతమం రూపం గోపవిశ్రమ్భణం గతః,
శైలోఽస్మీతి బ్రువ న్భూరి బలి మాద న్బృహద్వపుః. ౩౫

తస్మై నమో వ్రజజనై స్సహ చక్రేత్మనాఽఽత్మనే,
అహో పశ్యత శైలోఽయం రూపీ నోఽనుగ్రహం వ్యధాత్. ౩౬

ఏషోఽవజానతో మర్త్యా న్కామరూపీ వనౌకసః.
హన్తి హ్యస్మై నమస్యామ శ్శర్మణే హ్యాత్మనో గవామ్. ౩౭

ఇత్యద్రిగోద్విజమఖం వాసుదేవప్రచోదితాః.
యథావిధాయ తే గోపా స్సహకృష్ణా వ్రజం యయుః. ౩౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే,
చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

కథ మయ మచేతనో గిరి ర్బలిం గృహ్ణాతి కథంతరా మస్మా ననుగృహ్ణాతి చేత్యాదిరూపాం నందాదీనా మాశఙ్కా మపనుదన్ కృష్ణః స్వయం గోపానాం విశ్వాసకరం తన్మధ్యగత మేక మన్య చ్చ రూపం ప్రాప్తః, తత్ర బృహద్వపుష్మాన్ గిరే ర్మూర్ధ్ని స్థిత్వా శైలోఽస్మీతి బ్రువన్ బలిం స్వీకుర్వన్ పున ర్గోపమధ్యగతరూపేణ, అహో ఇత్యాదిసార్ధశ్లోకం పఠన్ గోపజనై స్సహ మహాత్మనే బృహద్వపుషే స్వస్మా ఏవ తస్మై గిరిరూపాయ నమ శ్చక్రే ఇత్యన్వయః (అహో ఇతి,) అహో హేగోపాః, పశ్యత అసౌ శైలః రూపీ అస్మదుపహృతబల్యాదానోపయుక్తరూపధరః, నోఽస్మాక మనుగ్రహ మధాదకరోత్ ఏష కామరూపీ యథేష్టరూపగ్రహణసమర్థః, గిరి రవజానతః అవహేళనం కుర్వాణాన్ వనౌకసో మర్త్యాన్ హన్తి, అత ఆత్మనోఽస్మాకం గవాం శర్మణే క్షేమాయాస్మై గిరయే నమస్యామః నమః కరవామ ౩౫-౩౭

ఇతీత్థం వాసుదేవేన చోదితా గోపాలా అద్ర్యాదీనాం మఖం యథావ ద్విధాయ కృష్ణేన సహితా వ్రజం ప్రతి జగ్ముః. ౩౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

అథ పంచవింశోఽధ్యాయః.

శ్రీశుక ఉవాచ—

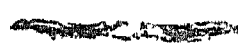
ఇన్ద్ర స్తదాఽఽత్మనః పూజాం విజ్ఞాయ విహతాం నృప,
గోపేభ్యః కృష్ణనాథేభ్యో నన్దాదిభ్య శ్చుకోప హ. ౧

గణం సాంవర్తకం నామ మేఘానాం చాన్తకారిణామ్,
ఇన్ద్రః ప్రాచోదయ త్క్రుద్ధో వాక్యం చాహేశమాన్యత. ౨

అహో శ్రీమదమాహాత్మ్యం గోపానాం కాననౌకసామ్,
కృష్ణం మర్త్య ముపాశ్రిత్య యే చక్రు ర్దేవహేళనమ్. ౩

యథా దృఢైః కర్మమయైః క్రతుభి ర్నామ నౌనిభైః,
విద్యామాన్వీక్షికీం హిత్వా తితీర్షన్తి భవార్ణవమ్. ౪

అథ పఞ్చవింశోఽధ్యాయః.

ఇంద్ర ఇతి హేనృప తదా ఇంద్రః, స్వస్య పూజాం కృష్ణేన విహతాం జ్ఞాత్వా కృష్ణో నాథో రక్షితా యేషాం తేభ్యో గోపేభ్య శ్చుకోప క్రుద్ధవాన్. ౧

తదా క్రుద్ధః, అంతకారిణాం మేఘానాం సాంవర్తకాఖ్యం గణం ప్రాచోదయత్ ఇదం వక్ష్యమాణం వాక్యం చాహ. ౨

తదేవాహ (అహో ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః) కాననౌకసాం గోపానాం శ్రీమదస్య ధనసంపత్తి కృతస్య మదస్య మాహాత్మ్యం వైభవం అహో ఆశ్చర్యకరం. తదేవ దర్శయతి యే - గోపాః కృష్ణం, మర్త్యం మరణశీల ముపాశ్రిత్య దేవస్య మమ హేళనం అపరాధం చక్రుః, మద్యాగం బభఞ్జు రిత్యర్థః. ౩

కిం త్వద్యాగమాత్రే ణేత్యత ఆహ. ఆత్మ విద్యాం హిత్వా కైవలం, దృఢైః, నౌకాతుల్యైః కర్మాత్మకైః. క్రతుభి రస్మదారాధనాత్మకై రేవ సాధనైః, భవార్ణవం యథావ త్తితీర్షంతి తరితు మిచ్ఛంతి వివేకిన ఇతి శేషః. అహ మేవ ముక్తిదోఽపి మద్యాగ ఏవ తత్సాధన మపీతి భావః. ౪

వాచాలం బాలిశం స్తబ్ధ మజ్ఞం పణ్డితమానినమ్,
కృష్ణం మర్త్య ముపాశ్రిత్య గోపా మే చక్రు రప్రియమ్. ౫

యేషాం శ్రియాఽవలిప్తానాం కృష్ణే నాధ్మాయితాత్మనామ్.
ధునుత శ్రీమద స్తమ్భం పశూ న్నయత సంక్షయమ్. ౬

అహం చైరావతం నాగ మారుహ్యానువ్రజే వ్రజమ్,
మరుద్గణై ర్మహావేగై ర్నన్దగోపజిఘాంసయా. ౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్థం మఘవతాఽఽజ్ఞప్తా మేఘా నిర్ముక్తబన్ధనాః,
నన్దగోకుల మాసారైః పీడయామాసు రోజసా. ౮

విద్యోతమానా విద్యుద్భి స్స్తనన్త స్స్తనయిత్నుభిః,
తీవ్రై ర్మరుద్గణై ర్నున్నా వవృషు ర్జలశర్కరాః. ౯

ఏవం సతి కేవలం వాచాలం కుత్సితం బహు చ వదన్తం బాలిశం మూర్ఖం స్తబ్ధ మవినీతం అజ్ఞం పణ్డిత మాత్మానం మన్యమానం మర్త్యం మన్నిగ్రహా న్మరిష్యమాణం చ కృష్ణ మాశ్రిత్య, యే గోపాః మమాప్రియం చక్రుః. ౫

శ్రియా సంపదా గర్వితానాం కృష్ణేనాధ్మాయితాః వర్ధితాః ఆత్మానో దేహాః యేషాం తేషాం గోపానాం శ్రీమదప్రయుక్త, మవినయం ధునుత అపాకురుత తథా పశూన్ సంక్షయం నాశం నయత. ౬

బిభ్యత స్తా న్ప్రత్యాహ, అహ మప్యైరావతం గజ మారుహ్య మహావేగైః, మరుద్భి స్సహ వ్రజం ప్రత్యనువ్రజే యుష్మత్పృష్ఠత ఏవాగమిష్యామి. కిమర్థం? నందాదయో యే గోపా స్తేషాం జిఘాంసయా హేత్వర్థే తృతీయా, సనర్థ స్త్వశ్వేన జిగమిషతీతివదవివక్షితః హననార్థ మిత్యర్థః. ౭

ఇత్థ మింద్రేణాదిష్టాః, మేఘాః ముక్తాని బంధనాని శృఙ్ఖలాని యేషాం తథాభూతాః. ఆగత్యాసారైః జలధారాసంపాతైః, యావద్బలం నందవ్రజం పీడయామాసుః. ౮

పీడా మేవ ప్రపఞ్చయతి. తటిద్భి ర్విద్యోతమానాః స్తనయిత్నుభిః అశనిభిః, గర్జన్తః. యద్యపి స్తనయిత్నుశబ్దో గర్జన్మేఘపరః, తథాప్యౌచిత్యా దేవం వ్యాఖ్యాతం, చండవాతసఙ్ఘాతైః, ప్రేరితా స్సన్తో జలశర్కరాః వర్షోపలా స్సవర్షుః. ౯

(ఇన్ద్రయాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

స్థూణా స్థూలా వర్షధారా ముఞ్చత్స్వభ్రే ష్వభీక్ష్ణశః,
జలౌఘైః ప్లావ్యమానా భూ ర్నాదృశ్యత నతోన్నతమ్. ౧౦

అత్యాసారాతివాతేన పశవో జాతవేపనాః,
గోపా గోప్య శ్చ శీతా ర్తా గోవిన్దం శరణం యయుః. ౧౧

శిరస్సుతాం శ్చ కాయేన ప్రచ్ఛాద్యాసారపీడితాః.
వేపమానా భగవతః పాదమూల ముపాయయుః. ౧౨

కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ త్వన్నాథం గోకులం ప్రభో,
త్రాతు మర్హసి దేవా న్నః కుపితా ద్భక్తవత్సల. ౧౩

శిలావర్షనిపాతేన హన్యమాన మచేతనమ్,
నిరీక్ష్య భగవా న్మేనే కుపితేన్ద్రకృతం హరిః. ౧౪

అభీక్ష్ణశోఽవిచ్ఛేదేన స్తంభవత్ స్థూలాః వర్షధారాః మేఘేషు ముఞ్చత్సు సత్సు. జలప్రవాహైః ప్లావ్యమానా సతీ, పృథివీ నిమ్నోన్నతా నాదృశ్యత. నతోన్నత మితి పాఠే తద్యథాతథాఽదృశ్యత. ౧౦

అత్యాసారై. రత్యంతవాతేన చ అత్యాసారా నిపాతేనేతి పాఠే అత్యాసార స్యాత్యంతపాతెన విష్ఠురపాతేన జాతకమ్పనాః పశవో గోపా గోప్య శ్చ శీతేనార్తాః పీడితాః భగవంతం శరణం ప్రాపుః. పరీతా ఇతి పాఠే పరితో వ్యాప్తా ఇత్యర్థః. ౧౧

శరణయాచనప్రకార మేవాహ ద్వాభ్యాం (శిర ఇతి.) జాతా వేకవచనం. శిరాంసి స్వస్వసుతాం శ్చ కాయేన ప్రచ్ఛాద్య. ఆసారపీడితాః కమ్పమానాః భగవతః పాదమూల ముపాయయుః. ౧౨

హేమహాభాగ అస్మద్రక్షోపయుక్తజ్ఞానరూపమహాభాగ్యశాలిన్ త్వ మేవ నాథో యస్య తద్గోకులం, కుపితా ద్దేవా త్పర్జన్యా త్త్రాతు మర్హసి భక్తవత్సల స్యాధునోపేక్షా నోచితేతి తత్సంబోధనాభిప్రాయః. ౧౩

శిలావర్షస్య, విష్ఠురపాతేన పీడ్యమాన మత ఏవ జడీభూతం గోకుల మవలోక్య. ఆశ్రితార్తిహరో భగవాన్ కుపితేనేంద్రేణ కృత మేత త్కర్మ. ఇతి మేనే. ౧౪

అపర్త్వ త్యల్పణం వర్ష మతివాతం శిలామయమ్,
స్వయాగే విహతేఽస్మాభి రిన్ద్రో నాశాయ వర్షతి. ౧౫

తత్ర ప్రతివిధిం సమ్య గాత్మయోగేన సాధయే,
లోకేశమానినాం మౌఢ్యా ద్ధరిష్యే శ్రీమదం తమః. ౧౬

న హి మద్భావయుక్తానాం సురాణా మీశ విస్మయః.
మత్తోఽసతాం మానభఙ్గః ప్రశమాయోపకల్పతే. ౧౭

తస్మా న్మచ్ఛరణం గోష్ఠం మన్నాథం మత్పరిగ్రహమ్.
గోపాయే స్వాత్మయోగేన సోఽయం మే వ్రత ఆహితః. ౧౮

మననప్రకార మేవాహ. అపగతో వర్షఋతు ర్యస్య అత్యంతో వాతో యస్య తచ్ఛిలామయ మత్యల్పణం వర్షం అస్మాభిః స్వయాగే విహతే సత్యస్మన్నాశాయ వర్షతి. ౧౫

అథ భగవతః ప్రతిజ్ఞాపూర్వకం గోవర్ధనోద్ధరణ మాహ (తత్రేతి.) తత్రైవం సతి ప్రతివిధిం వర్షప్రయుక్తపీడాప్రతీకారం స్వసామర్థ్యేన సాధయిష్యామి, మౌఢ్యా ల్లోకేశ మాత్మానం మన్యమానస్య శ్రీమదాత్మకం తమః అజ్ఞానం తమోగుణకార్యం శ్రీమదం హరిష్యామి. ౧౬

ననూపేంద్రాదిరూపేణ తద్రక్షణశీలః కథం తదనర్థోద్యుక్త ఇత్యపవాదశఙ్కయా స్వయమేవ సోపపత్తికం తత్సమాధాన మాహ (నహీతి.) మద్భావయుక్తానాం మయి భక్త్యాత్మకభావబంధ యుక్తానాం సురాణాం సత్త్వప్రచురాణాం ఈశా వయ మితి విస్మయో గర్వో నహి నాస్త్యేవ, అథాపి ప్రకృతివశాత్ కదాచి దసతా మీశ విస్మయవతాం తేషాం మానభఙ్గ ఈశవిస్మయభఙ్గః ప్రశమా యైవోపకల్పతే. తద్రక్షైకశీలస్య మమ తన్మానభఙ్గద్వారా తదుపశాంత్యుపయుక్తోద్యోగ ఉచిత ఏవేతి భావః. ౧౭

తస్మా త్తదుద్యోగస్య సూచితత్వాత్ గోకులస్య శరణాగతత్వా చ్చాహ మేవ నాథో రక్షితా యస్యాహ మేవ రక్షణోపాయో యస్య అహ మేవ పరిగ్రహః శరణ్యః ప్రాప్యో యస్య త ద్గోష్ఠం స్వాత్మయోగేన స్వసామర్థ్యేన గోపాయే రక్షేయం, సోఽయం శరణాగతరక్షణ మద్భక్తవిస్మయభఙ్గరూపో వ్రతో మయా ఆహితః ధృతః. ౧౮

(ఇన్ద్రియాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

ఇత్యుక్త్వైకేన హస్తేన కృత్వా గోవర్ధనాచలమ్.
దధార లీలయా విష్ణు శ్ఛత్రాక మివ బాలకః. ౧౯

అథాహ భగవా న్గోపా౯ హేఽమ్బ తాత వ్రజౌకసః,
యథోపజోషం విశత గిరిగర్తం సగోధనాః. ౨౦

న త్రాస ఇహ వః కార్యో మద్ధస్తాద్రినిపాతనాత్.
వాతవర్షభయే నాలం తత్త్రాణం విహితం మయా. ౨౧

తథా నివివిశు ర్గర్తం కృష్ణాశ్వాసితమానసాః,
యథావకాశం సధనా స్సవ్రజా స్సోపజీవినః. ౨౨

క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం హిత్వా తై ర్వ్రజవాసిభిః,
వీక్షమాణో దధారాద్రిం సప్తాహం నాచల త్పదాత్. ౨౩

ఇత్థ ముక్త్వా ఏకేనైవ హస్తేన గోవర్ధనాచలం కృత్వా ఉత్కృత్యోత్పాట్యేతి యావత్. సప్తహాయనో విష్ణుః శ్రీకృష్ణః లీలయా శిలీంధ్ర మివ దధార. వామకరకనిష్ఠికానఖాగ్రేణ దధారే త్యర్థః. ౧౯

అథ ధారణానంతరం భగవా న్గోపా నాహ. ఉక్తి మేవాహ (అమ్బేత్యాదినా తదేత్యతః ప్రాక్తనేన.) హే అమ్బ హే తాత హే వ్రజౌకసః యథాసుఖం గోధనాః సర్వే యూయం గిరిగర్తం విశత. ౨౦

మద్ధస్తా ద్యోఽద్రేః పాత స్తస్మా దిహాధునా త్రాసో భయం న కర్తవ్యః. వాతవర్షాభ్యాం యద్భయం తేనాలం తన్న కర్తవ్య మిత్యర్థః. తత్త్రాణం వాతవర్షభయాత్త్రాణం మయా విహితమ్. ౨౧

తథా కృష్ణేన సమాధాపితచిత్తా స్సగోధనా స్సపుత్త్రపౌత్త్రాః భృత్యపురోహితాదివరసహితా శ్చ సర్వే వ్రజౌకసో యథావకాశ మపజీర్ణం యథాతథా గిరిగర్తం వివిశుః. ౨౨

స్వావలోకనజానందపూర్త్యైవ తేషాం క్షుత్తృట్కృతపీడాం వారయ౯ సప్తాహం తథా దధారేత్యాహ. క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం చ హిత్వా కేవల మీక్షమాణో భగవా౯ సప్తాహ మద్రిం దధార పదా న్న చచాల యత్రోద్ధారసమయే పదం విన్యస్తం న తత శ్చచాలేత్యర్థః. ౨౩

కృష్ణయోగానుభావం తం నిశామ్యేన్ద్రోఽతివిస్మితః
నిస్తమ్భో భ్రష్టసఙ్కల్ప స్స్వా న్మేఘా న్సంన్యవారయత్. ౨౪

ఖం వ్యభ్రముదితాదిత్యం వాతవర్షం చ దారుణమ్,
నిశామ్యోపరతం గోపాన్ గోవర్ధనధరోఽబ్రవీత్. ౨౫

నిర్యాత త్యజత త్రాసం గోపా స్సస్త్రీధనార్భకాః.
ఉపారతం వాతవర్షం వ్యుదప్రాయాశ్చ నిమ్నగాః. ౨౬

తత స్తే నిర్యయు ర్గోపా స్స్వంస్వ మాదాయ గోధనమ్,
శకటోఢోపకరణం స్త్రీబాలస్థవిరా శ్శనైః. ౨౭

భగవా నపి తం శైలం స్వస్థానే పూర్వవ త్ప్రభుః.
పశ్యతాం సర్వభూతానాం స్థాపయామాస లీలయా. ౨౮

తం ప్రేమవేగా న్నిభృతా వనౌకసో యథా సమీయుః పరిరమ్భణాదిభిః,

తత స్తం కృష్ణస్య యోగానుభావం సామర్థ్యప్రభావం దృష్ట్వా ఇంద్రోఽతీవ, విస్మితః భ్రష్టసఙ్కల్పోఽత ఏవ నిస్తమ్భః నిర్గర్వః మేఘా న్యవర్తయత్. ౨౪

తత ఉపరతం వాతవర్షం, అత ఏవ విగతాన్యభ్రాణి యస్మా దత ఏవ ఉదితః ప్రకాశమాన ఆదిత్యో యస్మిన్, తదాకాశం చ దృష్ట్వా గోవర్ధనధరో భగవాన్, గోపా నాహ. ౨౫

ఉక్త మేవాహ (నిర్యాతేతి.) హేగోపాః స్త్రీభి ర్ధనైః అర్భకై శ్చ సహితా నిర్గచ్ఛత, త్రాసం భయం త్యజత, వాతవర్ష ముపారతం నివృత్తం నిమ్నగాః వ్యుదప్రాయాః నిరుదకప్రాయా శ్చ స్వల్పజలా శ్చేత్యర్థః. ౨౬

తతో భగవదుక్త్యనంతరం సర్వే గోపాః, స్త్రియో బాలాః స్థవిరా వృద్ధా శ్చ శనైః శకటై రూఢాని గృహోపకరణాని యస్మిన్ తద్యథా భవతి తథా స్వం స్వం గోధన మాదాయ నిర్యయుః గర్తా న్నిర్జగ్ముః. ౨౭

అథ భగవా నపి సర్వభూతానాం పశ్యతాం సతాం లీలయా పర్వతం స్వస్థానే స్థాపయామాస. ౨౮

తం స్థాపితవంతం భగవంతం ప్రేమాతిశయా త్పరిరమ్భణాదిభిః యథార్హం సంజగ్ముః

(ఇన్ద్రయాగభఙ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

గోప్య శ్చ సస్నేహ మపూజయ న్ముదా దధ్యక్షతాద్భి ర్యుయుజు స్సదాశిషః. ౨౯
యశోదా రోహిణీ నన్దో రామ శ్చ బలినాం వరః.
కృష్ణ మాలిఙ్గ్య యుయుజు రాశిష స్స్నేహకాతరాః. ౩౦
దివి దేవగణా స్సాధ్యా స్సిద్ధగన్ధర్వచారణాః.
తుష్టువు ర్ముముచు స్తుష్టాః పుష్పవర్షాణి పార్థివ. ౩౧
శఙ్ఖదున్దుభయో నేదు ర్దివి దేవప్రచోదితాః,
జగు ర్గన్ధర్వపతయ స్తుమ్బురుప్రముఖా నృప. ౩౨
తతోఽనురక్తైః పశుపైః పరిశ్రితో రాజ న్స్వగోష్ఠం సబలోఽవిశ ద్ధరిః.
తథావిధా న్యస్య కృతాని గోపికా గాయన్త్య ఈయు ర్ముదితా హృదిస్పృశః. ౩౩
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
పంచవింశోఽధ్యాయః.

నిభృతా స్సుఖితా శ్చ బభూవుః తథా గోప్య శ్చ దధ్యాదిభిః సస్నేహం యథా భవతి. తథా ముదా హర్షేణాపూజయన్ సదాశిషః శ్రేష్ఠాశీర్వాదాన్ ప్రయుయుజుః. ౨౯

(యశోదేతి.) స్నేహకాతరాః స్నేహేన వ్యాకులితచిత్తాః. ౩౦

(దివీతి) దేవగణాదయః. తుష్టాః తుష్టువుః పుష్పాణి ముముచుః వవర్షు శ్చ హే పార్థివ. ౩౧

(శఙ్ఖేతి,) నేదుః దధ్వనుః, హేనృప. ౩౨

తతో రాజన్ అనురక్తైః పశుపాలైః పరివృతో బలదేవేన సహితో హరిః స్వగోష్ఠం జగామ గోపికా శ్చ తథావిధాని గోవర్ధనోద్ధరణతుల్యాని అమానుషాణి అస్య భగవతః. కృతాని కర్మాణి గాయంత్యః, హృది స్పృశః, శ్రీకృష్ణహృదయంగమా స్సత్యః. హృదిస్పృశ ఇతి భగవద్విశేషణం వా ముదితా స్సత్యః ఈయుః వ్రజం జగ్ముః. ౩౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, పఞ్చవింశోఽధ్యాయః.

అథ షడ్వింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవంవిధాని కర్మాణి గోపాః కృష్ణస్య వీక్ష్య తే,
న తద్వీర్యవిదః ప్రోచు ర్నన్ద మభ్యేత్య విస్మితాః. ౧

బాలకస్య యదేతాని కర్మా ణ్యత్యద్భుతాని వై,
కథ మర్హ త్యసౌ జన్మ గ్రామ్యే ష్వాత్మజుగుప్సితమ్. ౨

య స్సప్తహాయనో బాలః కరే ణైకేన లీలయా,
కథం బిభ్ర ద్గిరివరం పుష్కరం గజరా డివ. ౩

అథ షడ్వింశోఽధ్యాయః.

అథామానుషగోవర్ధనోద్ధరణాత్మకచేష్టితస్మారితపూతనాశకటాసురవధాదివృత్తాన్తై రతిమానుషైః కృష్ణ మమానుషం శఙ్కమానైః గోపైః పృష్టో నన్దో గర్గగీతానువాదేన సాక్షా దయం నారాయణో న కేవలం మర్త్య ఇత్యాహేత్యాహ మునిః షడ్వింశేన (ఏవ మితి.) తే గోపాః, కృష్ణస్యైవంవిధాని గోవర్ధనోద్ధరణాదివ దమానుషాణి పూతనాదివధాత్మకాని కర్మాణి వీక్ష్యానుస్మృత్య న తద్వీర్యవిదః కృష్ణాసాధారణజగద్వ్యాపారాదిరూపాపారమహిమాన మజానన్తః, కేవల మేతై రేవ కర్మభి స్తం విస్మయపూర్వక మాశఙ్కమానాః విస్మయప్రయుక్తముఖవికాసయుక్తాః, నన్ద మభిగమ్యోచుః. ౧

ఉక్త మేవాహ (బాలక స్యేత్యాదిభి స్త్రయోదశభిః.) య ద్యస్మా దేతాని బాలకస్య కర్మాణ్యద్భుతాని తస్మా ద్గ్రామ్యేషు గోపేషు కథ మసా వాత్మనః స్వస్య జుగుప్సిత మననురూపం జన్మార్హతి. ౨

అద్భుతాని కర్మా ణ్యేవాహ ద్వాదశభిః, (య ఇతి.) కృష్ణః, కథం బిభ్రత్ స్థితః పుష్కరం పద్మం మహాగజ ఇవ ధారణాయోగ్యత్వసూచకం బాల స్సప్తహాయన ఇతి చ విశేషణద్వయం సాధనత్వాయోగ్యత్వసూచనాయ కరేణైకేనేత్యుక్తమ్ ధార్యత్వానర్హత్వసూచనాయ గిరివర మిత్యుక్తం, ఏవ ముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్. ౩

(ఇన్ద్రయాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

తోకేన మీలితాక్షేణ పూతనాయా మహౌజసః,
పీత స్స్తన స్సహ ప్రాణైః కాలేనేవ వయ స్తనోః. ౪

హిన్వతోఽధ శ్శయానస్య మాస్యస్య చరణా వుదక్,
అనోఽపత ద్విపర్యస్తం రుదతః ప్రపదాహతమ్. ౫

ఏకహాయన ఆసీనో హ్రియమాణో విహాయసా,
దైత్యేన య స్తృణావర్త మహ న్కణ్ఠగ్రహాతురమ్. ౬

క్వచి ద్ధైయ్యఙ్గవస్తైన్యే మాత్రా బద్ధ ఉలూఖలే,
గచ్ఛ న్నర్జునయో ర్మధ్యే బాహుభ్యాం తా వపాతయత్. ౭

వనే సంచారయ న్వత్సా న్సరామో బాలకై ర్వృతః,
హన్తు కామం బకం దోర్భ్యాం ముఖతోఽరి మపాతయత్. ౮

(తోకేనేతి.) మహౌజసో మహాబలాయాః పూతనాయాః, ప్రాణై స్సహ స్తనః తోకేన శిశునా తత్రాపి మీలితాక్షేణ నేత్రోన్మీలనేఽప్యసమర్థవయసేతి భావః. కథం పీతః యథా తనోః శరీరస్య వయో యౌవనం కాలేన పీయతే తద్వత్. ౪

(హిన్వత ఇతి,) శకట స్యాధశ్శయానస్య బాలస్య మాస్య స్యేతి పాఠే మాసాస్త్రయః పరిచ్ఛేదకా యస్య తస్య ఉదగూర్ధ్వం చరణౌ హిన్వత శ్చాలయతః రుదత శ్చ ప్రపదా పాదాగ్రేణాహత మన శ్శకటం విపర్యస్తం స త్కృత మపతత్ సర్వత్ర కథంశబ్దోఽమవర్తతే. ౫

(ఏకహాయన ఇతి.) యః కృష్ణః ఏకాబ్దవయస్కః భువి నిషణ్ణో దైత్యేన తృణావర్తేన ఆకాశమార్గేణ నీయమాన స్తం కంఠగ్రహణేనాతురం పీడితం తృణావర్తం కథ మహన్. ౬

(క్వచి దితి.) కదాచి న్నవనీతచౌర్యే సతి క్రుద్ధయా మాత్రా ఉలూఖలే బద్ధో బాహుభ్యాం అర్జునయో ర్మధ్యే గచ్ఛన్ రిఙ్గన్ తా వర్జునౌ కథ మపాతయత్. ౭

(వన ఇతి.) రామేణ సహితో బాలకై శ్చ వృతో వత్సాన్ వనే చారయన్ జిఘాంసుం బకాసుర మరిం ముఖే భుజాభ్యాం కథం విదారితవాన్. ౮

వత్సేషు వత్సరూపేణ ప్రవిశన్తం జిఘాంసయా,
హత్వా న్యపాతయ త్తేన కపిత్థాని చ లీలయా. ౯

హత్వా రాసభదైతేయం తద్బంధూ శ్చ బలాన్వితః.
చక్రే తాళవనం క్షేమం పరిపక్వఫలాన్వితమ్. ౧౦

ప్రలమ్బం ఘాతయిత్వోగ్రం బలేన బలశాలినా,
అమోచయ ద్వ్రజపశూ న్గోపాం శ్చారణ్యవహ్నితః. ౧౧

ఆశీవిషతమాహీన్ద్రం దమిత్వా విమదం హ్రదాత్,
ప్రసహ్యోద్వాస్య యమునాం చక్రేఽసౌ నిర్విషోదకామ్. ౧౨

దుస్త్యజ శ్చానురాగోఽస్మి న్సర్వేషాం నో వ్రజౌకసామ్,
నన్ద తే తనయేఽస్మాసు తస్యాప్యౌత్పత్తికః కథమ్. ౧౩

(వత్సేష్వితి.) హన్తు మిచ్ఛయా వత్సరూపేణ వత్సేషు ప్రవిష్టం వత్సాసురం హత్వా లీలయా న్యపాతయత్. తేన పాతితేన దైత్యకళేబరేణ కపిత్థాని చ న్యపాతయత్. ౯

(హత్వేతి.) బలదేవేన సహితో రాసభాసురం తద్బంధూం శ్చ హత్వా పరిపక్వైః ఫలై రన్వితం తాలవనం క్షేమం చక్రే. సర్వైః ప్రవేష్టుం క్షేమం చక్ర ఇత్యర్థః. ౧౦

(ప్రలమ్బ మితి.) బలశాలినా బలదేవేనోగ్రం ప్రలమ్బ మసురం ఘాతయిత్వా స్వయం వ్రజపశూ న్గోపాం శ్చ దవాగ్నే రమోచయత్. ౧౧

(ఆశీవిషేత్యాది) ఆశీవిషతమః అతిక్రూరవిష స్సచాసా వహీంద్రః. తం బలా ద్దమిత్వా తతో విగతమదం తం హ్రదా దుద్వాస్య నిష్కాస్య యమునాం నిర్విషోదకాం చక్రే. ౧౨

(దుస్త్యజ ఇతి.) హే నంద తే తవ తనయేఽస్మి న్కృష్ణే నోఽస్మాకం సర్వేషాం వ్రజౌకసాం అనురాగః. దుస్త్యజః కథం తస్యైవంవిధాతిమానుషచేష్టితస్య అస్మాసు ఔత్పత్తికః. జన్మసిద్ధోనురాగః కథం అత స్సర్వశక్తి స్సర్వేషా మాత్మా చ కిం తవాత్మజ ఇత్యాశఙ్కామహ ఇతి భావః. ౧౩

(ఇన్ద్రియాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

క్వ స_ప్తహాయనో బాలః క్వ మహాద్రివిధారణమ్.
తతో నో జాయతే శఙ్కా వ్రజనాథ తవాత్మజే. ౧౪

నన్ద ఉవాచ—

శ్రూయతాం మే వచో గోపా వ్యేతు శఙ్కా చ వోఽర్భకే,
ఏనం కుమార ముద్దిశ్య గర్గో మే య దువాచ హ. ౧౫

వర్ణా స్త్రయః కిలాస్యాస న్గృహ్ణతోఽనుయుగం తనూః,
శుక్లో ర_క్త _స్తథా పీత ఇదానీం కృష్ణతాం గతః. ౧౬

ప్రాగ గయం వసుదేవస్య క్వచి జ్జాత _స్తవాత్మజః.
వాసుదేవ ఇతి శ్రీమ న్నభిజ్ఞా స్సంప్రచక్షతే. ౧౭

బహూని స_న్తి నామాని రూపాణి చ సుతస్య తే,
గుణకర్మానురూపాణి తాన్యహం వేద నో జనాః. ౧౮

ఏష వ శ్శ్రేయ ఆధాస్య ద్గోపగోకులనన్దనః,
అనేన సర్వదుర్గాణి యూయ మఞ్జ _స్తరిష్యథ. ౧౯

అన్య త్రైత న్న ఘటత ఇత్యాశఙ్కా మేవావిష్కుర్వంతి (క్వేతి.) హేవ్రజనాథ తతోఽద్రి ధారణాదేః, తవాత్మజే శఙ్కా సర్వశ_క్తిపరమాత్మశఙ్కా జాయతే. ౧౪

ఏవ మాపృష్టః ప్రా క్ఛ్రుతశ్రీకృష్ణజాతకాత్మకగర్గవాక్యో నిత్యం తచ్చరిత్రపరిశీలనవివృ_త్తే శ్వరాసంభావనో నంద _స్తేనై_వ గర్గవాక్యేన గోపానా మాశఙ్కా మపనుదతి. హేగోపాః, ఏనం కృష్ణ ముద్దిశ్య గర్గో యదువాచ తచ్ఛ్రూయతాం తచ్ఛ్రవణేనై_వాస్మి న్నర్భకే విషయే భవతాం శఙ్కా వ్యేతు వివ_ర్తతామ్. ౧౫

కిం తద్గర్గో_క్తం యేన శఙ్కా వ్యేతీ త్యత్ర తదేవాహ (వర్ణ ఇత్యాదిభిః ఇత్యన్తైశ్లోకైః.

పురాఽనేన వ్రజపతే సాధవో దస్యుపీడితాః,
అరాజకే రక్ష్యమాణా జిగ్యు ర్దస్యూ న్సమేధితాః. ౨౦

య ఏతస్మి న్మహాభాగే ప్రీతిం కుర్వన్తి మానవాః.
నారయోఽభిభవ న్త్యేతా న్విష్ణుపక్ష నివాసురాః. ౨౧

తస్మా న్నన్దకుమారోఽయం నారాయణసమో గుణైః,
శ్రియా కీర్త్యాఽనుభావేన తత్కర్మసు న విస్మయః. ౨౨

ఇత్యద్ధా మాం సమాదిశ్య గర్గే చ స్వగృహం గతే,
మన్యే నారాయణం సాక్షా త్కృష్ణ మక్లిష్టకారిణమ్. ౨౩

ఇతి నన్దవచ శ్శ్రుత్వా గర్గగీతం వ్రజౌకసః,
ముదితానన్ద మానర్చుః కృష్ణం చ విగతస్మయాః. ౨౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

దేవే వర్షతి యజ్ఞవిప్లవరుషా వజ్రాశ్మవర్షానిలై
స్సీదద్పాలపశుస్త్రియాత్మశరణం దృష్ట్వాఽనుకమ్ప్యుత్స్మయన్.

(ప్రాక్తనైః,) ఇమే శ్లోకాః పురస్తా దేవ వ్యాఖ్యాతాః. ౧౬-౨౨

ఇత్యద్ధేతి నందోక్తిః, ఇతి నందవచ ఇత్యాది స్తు శుకోక్తిః. ఇతీత్థ మద్ధా స్ఫుటం మాం సమాదిశ్య సమ్యక్ జ్ఞాపయిత్వా గర్గే స్వగృహం గతే సత్యహం కృష్ణం సాక్షా న్నారాయణం మన్యే, తత్ర హేతుం వద న్విశినష్టి-అక్లిష్టకారణం అక్లిష్టాని క్లేశరహితా న్యతిమానుషచేష్టితాని కరోతీతి తథా తం అతో నారాయణం మన్య ఇత్యర్థః. ౨౩

ఇత్యేవంవిధం గర్గగీతం నందవచ శ్శ్రుత్వా సర్వే వ్రజౌకసో విగతాశ్చర్యా ముదితా శ్చ నందం కృష్ణం చ ఆనర్చుః, కృష్ణం ప్రతి గతవిస్మయానంద మానర్చుః. బహ్వామన్య న్తేతి వా. ౨౪

గోవర్ధనోద్ధరణం సపరికర మనుస్మరణ్ ప్రకటితైశ్వర్యస్య భగవతః స్వవిషయప్రీతిం ప్రార్థయతే శుకమునిః. (దేవ ఇతి.) యజ్ఞవిఘాతేన హేతునా యా రుట్ తయా హేతుభూతయా

(ఇన్ద్రయాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః)

ఉత్పాట్యైకకరేణ శైల మబలో లీలోచ్ఛిలీన్ధ్రం యథా
బిభ్రద్గోష్ఠ మపా న్మహేన్ద్ర మదభి త్ప్రీయా న్న ఇన్ద్రో గవామ్. ౨౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
షడ్వింశోఽధ్యాయః.

దేవే ఇంద్రే వర్షతి సత్యశనిశిలావర్షవాతైః స్సీదంతః క్లిశ్యంతో బాలాః పశవః స్త్రియ శ్చ యస్మి న్నాథా
స్వయ మేవ శరణం రక్షితా రక్షణో య శ్చ యస్య తద్గోష్ఠం దృష్ట్వా స్స్రియాత్మేతీయ జార్షః
అనుకమ్పాయుక్తః. ఉత్స్మయన్ స్వమహాత్మ్య మావిశ్చికీర్షు స్తావ ద్ధసన్ అబలః బాలోఽపి శైలం
లీలార్థ ముత్పాటితం ఛత్రాక మివైకేన కరేణోత్పాట్య బిభ్రాణో గోష్ఠం యో రరక్ష స మహేంద్ర
మదభి ద్గవా మింద్రో నోఽస్మాకం ప్రీయాత్ ప్రీయతాం. యమ త్తాధ్యాయస్థం సురభివాక్యాది త్వం
న ఇంద్రో జగత్పతి రిత్యాది తదప్యనుసందధానః శుకేన విశేషితో గవా మింద్ర ఇతి. ౨౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
షడ్వింశోఽధ్యాయః.

అథ సప్తవింశోఽధ్యాయః

—* గోవిన్దపట్టాభిషేకఘట్టః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

గోవర్ధనే ధృతే శైల ఆసారాద్రక్షితే వ్రజే,
గోలోకాదావ్రజత్కృష్ణం సురభి శ్శక్ర ఏవ చ. ౧

వివిక్త ఉపసఙ్గమ్య వ్రీడితః కృతహేళనః,
పస్పర్శ పాదయో రేనం కిరీటే నార్కవర్చసా. ౨

దృష్టశ్రుతానుభావోఽస్య కృష్ణ స్యామితతేజసః,
నష్టత్రిలోకేశ మద ఇద మాహ కృతాఞ్జలిః.

అథ సప్తవింశోఽధ్యాయః.

అథ కృతాపరాధే నేంద్రేణ స్తుతిపూర్వకం క్షమాపితస్య తదనుగ్రహప్రకారం సురభీంద్రాది కృతక్షీరగఙ్గాజలాద్యభిషేకప్రకారం తన్నిమిత్తం గోవిందనామధేయం తదాత్మకం తుమ్బురునారదహూహూ ప్రయుక్తగానాదిప్రకారం చాహ సప్తవింశేన (గోవర్ధన ఇతి.) సురభిః కామధేనుః గోవర్ధనే ధృత ఇతీంద్రస్య సభయాగమనే హేతుః ఆసారాద్రక్షితే వ్రజ ఇతి సురభే స్సహర్షాగమనే హేతుః. ౧

తత్రేంద్ర ఆగత్య కిం కృతవాన్? తత్రాహ (వివిక్త ఇత్యాదినా అథాహ సురభి రిత్యన్తః) ప్రాక్తనేన (గంధేన.) కృతం హేలన మపరాధో యేన అత ఏవ వ్రీడితో లజ్జితోఽత ఏవ ఏకాంతే సమీప మేత్య అర్క స్యేవ వర్చో యస్య తేన కిరీటే నైనం కృష్ణం పాదయోః పస్పర్శ నమ శ్చకార. ౨

(దృష్టేతి.) అమితం తేజః ప్రభావో యస్య తస్య కృష్ణస్య దృష్టః శ్రుత శ్చానుభావో యేన తథాభూతః. అత ఏవ నష్టోఽపగతః త్రిలోకేశోఽహ మితి మదో యస్య కృతః అఞ్జలి ర్యేన తథాభూత ఇదం వక్ష్యమాణం స్తుత్యాత్మకం క్షమాపణాత్మకం చ వాక్య మాహ. ౩

(గోవిన్దపట్టాభిషేకఘట్టః)

ఇన్ద్ర ఉవాచ —

విశుద్ధసత్త్వం తవ ధామ శాన్తం తపోమయం ధ్వస్తరజస్తమస్కమ్,
మాయామయోఽయం గుణసంప్రవాహో న విద్యతే తే గ్రహణానుబన్ధః. ॥

కుతో ను తద్ధేతవ ఈశ తత్కృతా లోభాదయో యేఽబుధలిఙ్గభావాః,

తత్ర స్తుత్యాత్మకం వాక్యం తావ ద్దర్శయతి (విశుద్ధసత్త్వ మిత్యాదినా) తత్రేతః ప్రాక్ త్రిలోకేశమదావిష్టోఽహ మధునా యథా శ్రుతాదైవమానుషత్వన్మాహాత్మ్యావలోకనాధ్యవసితనిత్య నిరుపాధికత్రిలోకేశత్వం తదసాధారణ మితి మత్వా త్యక్తత్రిలోకేశమదోఽభవ మిత్యభిప్రాయే ణాకర్మాయత్తవిభూతిద్వయసంబంధవిశిష్టం స్తౌతీంద్రః (విశుద్ధసత్త్వమితి,) తవ ధామ స్థానం పరమవ్యో మేతి యావత్ విశుద్ధం రజస్తమోభ్యా మననువిద్ధం సత్త్వం సత్త్వమయం అత ఏవ ధ్వస్తర జస్తమస్కం నిర్ధూతరజస్తమోగంధం అత ఏవ శాంతం రాగద్వేషాదిరహితం కేవలత్వదుపాస నాత్మకతపస ఆగతం తతోఽగమ్య మిత్యర్థః. తవేతి స్వస్వామిభావరూపసంబంధే షష్ఠీ ఏవం నిత్య విభూతినాయకత్వ ముక్తం. అథ తదేవ ధామ విశింషన్ లీలావిభూతినాయకత్వ మాహ తే తవాయం మాయామయః మాయాయాః ఆగతః పూర్వత్రాత్ర చ “తత ఆగత” ఇత్యధికారే “మయట్చే”తి మయట్. సఙ్కల్పమాత్రపరిక్లృప్త ఇత్యర్థః. సత్త్వాదిగుణకార్యరూప స్సంసార స్తన్మూలకః గ్రహణానుబంధః. శరీరగ్రహణకారణభూతః. కర్మానుబంధ శ్చ న విద్యతే యత్రేతి శేషః. యత్ర గుణసంప్రవాహః గ్రహణానుబంధ శ్చ న విద్యతే తథాభూతం త్వద్ధామేత్యర్థః. తవ మాయామయ ఇతి గుణసంప్రవాహస్య భగవత్సఙ్కల్పాయత్తత్వోక్త్యా తస్య తావదధీనత్వలాభా ల్లీలావిభూతినాయకత్వ ముక్తం భవతి. ॥

నన్వహ మేవంవిధ శ్చే త్కథం రాగాదయః కథం తన్మూలా దండాదిప్రవృత్తి రిత్యాశఙ్క్య పరిహరతి (కుత ఇతి.) యద్యపి త్వద్ధామైవ గుణసంప్రవాహగ్రహణానుబంధాదిరహితం అతో హేఈశ నిరుపాధిక సర్వేశ్వర తత్కృతా స్తేన శరీరగ్రహణేన కృతా స్తత్ప్రయుక్తా ఇత్యర్థః. తద్ధేతవః పున రన్యస్య శరీరగ్రహణస్య హేతవో యే రాగాదయ స్తే కుతో ను తవ న సంత్యేవేత్యర్థః. అత్యంతా సంభావనాయాం హేతుం వద న్ రాగాదీ న్విశినష్టి అబుధలిఙ్గభావాః. అబుధానాం దేహాత్మభ్రమవతాం లిఙ్గభావాః. చిహ్నభూతపదార్థరూపాః, రాగాదిభి రేవ హ్యబుధత్వం వ్యజ్యతే, నిత్యం స్వయాథాత్మ్యానుభవ స్వరూపస్య తవ కథం రాగాదిసంభావనాఽపీతి భావః. తథాపి హేభగవన్ పూర్ణషాడ్గుణ్య భవాన్

అథాపి దణ్డం భగవా న్బిభర్తి ధర్మస్య గుప్త్యై ఖలనిగ్రహాయ. ౫

పితా గురు స్త్వం జగతా మధీశో దురత్యయః కాల ఉపాత్తదణ్డః.
హితాయ చేచ్ఛాతనుభి స్సమీహసే మానం విధున్వ న్జగదీశమానినామ్. ౬

యే మద్విధాజ్ఞా జగదీశమానిన స్త్వాం వీక్ష్య కాలే భయ మాశు తన్మదమ్.
హిత్వాఽఽద్యమార్గం ప్రభజ న్త్యపస్మయా ఈహా ఖలానా మపి తేఽనుశాసనమ్ ౭

సత్వం మదైశ్వర్యమదాప్లుతస్య కృతాగస స్తేఽవిదుషః ప్రభావమ్.
క్షన్తుం ప్రభోఽథార్హసి మూఢచేతసో మైవం పునర్భూ న్మతి రీశ్వరేఽసతీ. ౮

ధర్మసంస్థాపనాయ ఖలానాం నిగ్రహాయ చ దండం బిభర్తి భగవా నితి పాఠే షాడ్గుణ్యపూర్ణో భవా నిత్యర్థః. ౫

న చ ఖలనిగ్రహేణ తవ వైషమ్యప్రసఙ్గః తన్నిగ్రహ స్యాపి తద్దమనద్వారా తదనుగ్రహ హేతుత్వా దిత్యభిప్రాయేణ ఖలనిగ్రహ స్యౌచిత్యం ద్యోతయితుం విశింషన్ వైషమ్యాభావ మాహ (పితేతి.) సర్వజగతాం పితా జనకః. గురుః హితోపదేష్టా అధీశో నియంతా దురత్యయః న తు లౌకికనియంతృవ త్కథంచి దత్యేతుం శక్యః కాలే ఉచితకాలే ఉపాత్తో దండో యేన తథా నహి లోకే పిత్రాదయః ఉత్పథగామినః పుత్రాదీన్ శిక్షయా సన్మార్గే ప్రవర్తయితుం ప్రభవోఽప్యుపేక్షంతే న చైతావతా తేషాం వైషమ్యం చేతి భావః. అత స్సర్వజగత్పితృత్వాదిసంబంధవిశిష్టస్య ప్రభో స్తవో చిత ఏవ ఖలనిగ్రహార్థో దండ ఇత్యర్థః. అత స్త్వం జగదీశ మాత్మానం మన్యమానానాం మాదృశాం మానం గర్వం విధున్వన్ అస్మాకం హితార్థ మేవ స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యతనుభి రుపలక్షితః, ఈహసే చేష్టసే అతో న వైషమ్య మితి భావః. ౬

దండస్య హితార్థత్వ మేవోపపాదయతి (య ఇతి.) యే మాదృశా శ్చ తే అజ్ఞా శ్చ జగదీశ మాత్మానం మన్యమానా స్తే ఉచితకాలే భయం భయఙ్కరం దండధరం త్వాం వీక్ష్య తన్మదం జగదీశాభిమానప్రయుక్తం మద మాశు హిత్వా అపస్మయాః అపగతగర్వాః ఆద్యమార్గం సతాం వర్త్మ ప్రభజంతి అనువర్తంతే అత స్తవేహా చేష్టాఽపి ఖలానా మనుశాసనం శిక్షైవ. ౭

తదేవం భగవతః కేవలం లోకహితార్థైకప్రవృత్తత్వ మభిధాయాథ క్షమాపయతి (సత్వ మితి) మదైశ్వ ర్యే ఇంద్రాధిపత్యేన యో మద స్తేన ప్లుతస్య వ్యాప్తస్య ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య వా మమైశ్వ ర్యేతి పాఠాంతరం తదా ఐశ్వర్య ఇంద్రాధిపత్యే నేత్యేవార్థః. అత ఏవ తే తవ ప్రభావ మవిదుషః అత ఏవ కృత మాగోఽపరాధో యేన తస్య మమ అపరాధ మితి శేషః. ఏవంభూత స్త్వం క్షంతు మర్హసి హేప్రభో నిగ్రహీతు మనుగ్రహీతుం చ సమర్థ అథ పున ర్మూఢచేతసో మమాసతీ దుష్టా ఏవం విధా మతిః మాభూత్ తథాఽనుగృహాణేతి ప్రార్థనా. ౮

(గోవిన్దపట్టాభిషేకఘట్టః)

తవావతారోఽయ మధోక్షజేహ భువో భరాణా మురుభారజన్మనామ్,
చమూపతీనా మభవాయ దేవ భవాయ యుష్మచ్చరణానువర్తినామ్. ౯

నమ స్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే,
వాసుదేవాయ కృష్ణాయ సాత్వతాంపతయే నమః. ౧౦

స్వచ్ఛన్దోపాత్తదేహాయ విశుద్ధజ్ఞానమూర్తయే,

లోకహితార్థైకప్రవృత్తత్వ మేవోపపాదయతి (తవేతి.) హేఅధోక్షజ భువః ఉరుభారస్య జన్మ యేభ్య స్తేషాం భువో భరాణాం భూభృతాం చమూపతీనాం అభవాయ సంసారాభావాయ దండద్వారా ముక్తిప్రదానాయేతి భావః, హేదేవ యుష్మచ్చరణానువర్తినాం భవాయ విభవాయ ఉత్తరోత్తర మనువృత్త్యభివృద్ధయే చేహ లోకే తవావతారః. ౯

క్షంతు మర్హసీత్యుక్తః తత్రా "ఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదనీ"త్యుక్తరీత్యాఽఞ్జలిబంధనమస్కృతిపూర్వకతచ్చరణాగతి మంతరేణ నాన్యోప్తి క్షమాహేతు రిత్యభిప్రయన్ శరణ్యగుణా నావిష్కుర్వ న్నఞ్జలిబంధేన నమస్కుర్వన్ స్వాపరాధ మావేదయన్ కార్పణ్యం చ ప్రకాశయన్ శరణం వ్రజతి (నమ స్తుభ్య మితి చతుర్భిః) భగవతే ఇత్యాదిభి శ్శరణ్యగుణావిష్కారః పూర్ణషాడ్గుణ్యమూర్తయే మహాత్మనే శరణాగతశబ్దిభా మవలోక్యాపరాధవిస్మరణేన కేవల మనుజిఘృక్షైకప్రవణచిత్తాయ వాసుదేవాయ వసుదేవపుత్రాయ, అనేన సౌలభ్యం సౌశీల్యం చాభిప్రేతం, కృష్ణా యేత్యనేన కేవలం క్షేమంకరత్వం సాత్వతాం భక్తానాం పతయే ఇత్యనేన కృతాగసా మపి భక్తానాం మాదృశాం పున శ్శిక్షయా పాలకాయేతి పురుషాయ మహాత్మన ఇతి పదద్వయేన "మహా న్ప్రభు ర్వై పురుష స్సత్వ స్యైష ప్రవర్తక" ఇత్యుక్తసత్వప్రవర్తకత్వమ్. ౧౦

స్వచ్ఛందేన స్వేచ్ఛయైవ న తు కర్మణా ఉపాత్తః పరిగృహీతో దేహో యస్య తస్మై ఇత్యనేకకర్మోపాత్తదేహానాం బ్రహ్మాదీనాం ప్రపితృత్వతుల్యత్వం భగవత ఏవాశ్రితకార్యావహనక్షమత్వం చ విశుద్ధం నిత్యం సఙ్కోచవికాసాదివికారరహితం జ్ఞానం మూర్తికారః ప్రకార ఇతి యావత్ సా యస్య తస్మై అనేన "బ్రహ్మవి దాప్నోతి పర" మితి ప్రక్రమ్య "సత్యం జ్ఞాన మనంత" మిత్యుక్తజ్ఞానశబ్దార్థప్రత్యభిజ్ఞానా త్పరత్వ ముక్తం భవతి. (తదేవ ప్రపఞ్చయతి) సర్వపదార్థానన్యస్మై అనన్యత్వం చ

సర్వస్మై సర్వబీజాయ సర్వభూతాత్మనే నమః. ౧౧

మయేదం భగవ న్గోష్ఠనాశాయాసారవాయుభిః,
చేష్టితం విహతే యజ్ఞే మానినా తీవ్రమన్యునా. ౧౨

త్వయేశానుగృహీతోఽస్మి ధ్వస్తదమ్భో హతోద్యమః,
ఈశ్వరం గురు మాత్మానం త్వా మహం శరణం గతః. ౧౩

ఇత్థం సఙ్కీర్తితః కృష్ణో మఘోనా భగవా నముమ్,
మేఘగమ్భీరయా వాచా ప్రహస న్నిద మబ్రవీత్. ౧౪

మృదదనన్యోఘట ఇతివ న్న స్వరూపాభేదనిబంధన మపి తు కారణత్వాంతరాత్మత్వనిబంధన మిత్యభిప్రాయేణో క్తం సర్వబీజాయ సర్వకారణాయ సర్వభూతానాత్మన ఇతి. ౧౧

స్వాపరాధ మావేదయతి (మయేతి) యజ్ఞే విహతే సతి తన్నిమిత్త స్తీవ్రో మన్యు ర్యస్య తేన మానినా దేహాత్మాభిమానినా మయా హేభగవన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యేన త్వయా అనుగృహీతస్య గోష్ఠస్య నాశాయ అసారవాయుభిః ఇద మకృత్యం చేష్టితం కృతమ్. ౧౨

తథాప్యహం హే ఈశ త్వయా ధ్వస్తః అవినయో యస్య సః మదాపనయనయనద్వారా అనుగృహీత ఏవాస్మి సంప్రతి హతః ఉద్యమః, అపచికీర్షాత్మకో యస్య సః అనేనాధునాఽపరాధ చికీర్షాభిసంధిరాహిత్య మావేదితం, అనేనైవ కార్పణ్యం చ ప్రకాశితం, ఏవంభూతోఽహం అధునా త్వాం శరణం గతః శరణాగతా వపి త్వ మేవ ప్రయోజకక ర్తేత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి (ఈశ్వర మితి.) శరణాగతయే మాం నియమయంత మిత్యర్థః, ఆచార్యసన్నిధ్యాభావశఙ్కాప్రయు క్తశరణాగతివై యర్థ్యాశంకా పరిహారాయ విశినష్టి (గురుమితి.) దేహాత్మాభిమానక్రోధాదిదుర్గుణాపనయనద్వారా హితప్రవ ర్తకత్వే నాచార్యకృత్య మపి ప్రా ప్త మిత్యర్థః. నను న తవేదం శరణం గతోఽస్మీతి వచో నిర్వ్యళీక మితి శంకాం నిరాచికీర్షు ర్విశినష్టి (ఆత్మాన మితి.) అంతరాత్మన స్తవావిదితం కి మ స్తీతి భావః. ౧౩

(ఇత్థ మితి.) ఇత్థం మఘోనేంద్రేణ సఙ్కీర్తితః కృష్ణోఽముం మఘవాన మువాచ. ౧౪

(గోవిన్దపట్టాభిషేకఘట్టః)

శ్రీభగవానువాచ—

మయా తేఽకారి మఘవన్మఖభఙ్గోఽనుగృహ్ణతా,
మదనుస్మృతయే నిత్యం మత్తస్యేన్ద్రశ్రియా భృశమ్. ౧౫

మామైశ్వర్యశ్రీమదాన్ధో దణ్డపాణిం న పశ్యతి,
తం భ్రంశయామి సంపద్భ్యో యస్య చేచ్ఛామ్యనుగ్రహమ్. ౧౬

గమ్యతాం శక్ర భద్రం వః క్రియతాం మేఽనుశాసనమ్,
స్థీయతాం స్వాధికారేషు యుక్తైర్వః స్తమ్భవర్జితైః. ౧౭

అథాహ సురభిః కృష్ణమభివాద్య మనస్వినీ,

తదేవాహ (మయేతి త్రిభిః.) హేమఘవన్ అనుజిఘృక్షతా మయా త్వద్యజ్ఞభఙ్గః కృతః కోఽసావనుగ్రహ ఇత్యత్ర తద్దర్శయతి. ఇంద్రశ్రియా ఇంద్రాధిపత్యేన ఇంద్రేతి సంబోధనం వా నితరాం మత్తస్య తవ నిత్యం, మద్విషయకానుస్మృతయే మఖభంగోఽకారీత్యన్వయః, మదనుస్మృత్యాపాదన మేవానుగ్రహ ఇతి భావః. ౧౫

మత్తస్య మదనుస్మృతయ ఇత్యనేన మదన్యస్య స్వానుస్మృతిప్రతిబంధకత్వ మత ఏవ తదపనయనస్య హితత్వం సూచితం, తదేవ వ్యనక్తి (మా మితి.) ఐశ్వర్యశ్రీమదాభ్యాం ఆధిపత్యసంపన్మదాభ్యాం, అంధో వివేకశూన్యో, జనః దండధరం మాం న పశ్యతి అతో "యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామి, తం సంపద్భ్యో, భ్రంశయామి తస్య సంపదభిలాషం నివర్తయామీత్యర్థః. ౧౬

హేశక్ర వో యుష్మాక, మితః పరం మదనుస్మృత్యాత్మకం భద్ర మేవ భవేత్. బహువచనం వరుణాద్యభిప్రాయకం, కింతు మమానుశాసనం క్రియతాం కిం తదనుశాసనం యదస్మాభిః కర్తవ్యం తత్రాహ. అవినయరహితై, ర్యుక్తై స్స్వధనైః వో యుష్మాభిః విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః, స్వాధికారేష్వేవ స్థీయతామ్. ౧౭

సురభి రప్యాత్వ్రజ దిత్యుక్తం సాఽఽగతా కిం చకారేత్యత్రాహ (అథేతి.) మనస్వినీ తత్తద్వాఞ్ఛితార్థప్రదానప్రవణరూపప్రశస్తమనస్కా, పయస్వినీతి పాఠాంతరం, తదా ప్రభూతపయస్కా—

స్వసన్తానై రుపాగత్య గోపరూపిణ మీశ్వరమ్. ౧౮

కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగి న్విశ్వాత్మ న్విశ్వసంభవ,
భవతా లోకనాథేన సనాథా వయ మచ్యుత. ౧౯

త్వ న్నః పరమకం దైవం త్వ న్న ఇన్ద్రో జగత్పతే,
భవాయ భవగోవిప్రదేవానాం యే చ సాధవః. ౨౦

ఇన్ద్రం న స్త్వాఽభిషేక్ష్యామో బ్రహ్మణా చోదితా వయమ్,
అవతీర్ణోసి విశ్వాత్మ న్భూమే ర్భారాపనుత్తయే. ౨౧

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏవం కృష్ణ ముపామన్త్ర్య సురభిః పయసాఽఽత్మనః,

సురభిః స్వసంతానై స్స్వాపత్యై స్సహాగత్య గోపస్యేవ రూప మస్యాస్తీతి తథా తం సాక్షా దీశ్వరం, కృష్ణ మభివాద్యోవాచ. ౧౮

తదేవాహ (కృష్ణ కృష్ణేతి త్రిభిః.) హేవిశ్వ స్యాంతరాత్మన్ విశ్వస్య సంభవో యస్మా త్తథాభూత, హేమహాయోగిన్, యుజ్యత ఇతి యోగో ధర్మః సోఽస్యాస్తీతి తథా స్వాసాధారణ కల్యాణగుణశాలిన్, వయం లోకనాథేన సాక్షా ద్భవతైవ, సనాథాః కృతాః, నాథాభాసే నేంద్రేణ హతా అపి త్వయా రక్షితత్వా త్త్వ మేవ నో నాథ ఇత్యర్థః. ౧౯

త్వ మేవ నోఽస్మాకం పరో మా న విద్యతే యస్మా త్తథాభూతం దైవతం, హేజగత్పాలక గవాం, విప్రాణాం, దేవానాం, యే సాధవః తేషాం చ నోఽస్మాకం చాభ్యుదయాయ, త్వ మేవేంద్రో, భవ. ౨౦

నను గవాదీనా మయ మింద్రోఽస్త్యే వేత్యత్రాహ (ఇంద్ర మితి.) తత్తదధికారప్రదేన బ్రహ్మణా, చోదితా వయం త్వా మేవ ఇంద్రం, అభిషేక్ష్యామః పురందరస్యాల మింద్రతయేతి భావః. నను దేవ ఇంద్రో భవితు మర్హతి. న త్వహం మర్త్య స్తత్రాహ (అవతీర్ణ ఇతి.) భారావతరణాయ, దేవానా మపి దేవ స్త్వ మితి భావః. ౨౧

ఇత్థం, సురభిః కృష్ణం సంప్రార్థ్య, ఆత్మనః, పయోభిః క్షీరైః అభ్యషిఞ్చత తథేంద్రోపి,

(గోవిన్దపట్టాభిషేకఘట్టః)

జలై రాకాశగఙ్గాయా ఐరావతకరోద్ధృతైః. ౨౨

ఇన్ద్రః సురర్షిభి స్సాకం చోదితో దేవమాతృభిః,
అభిషిఞ్చత దాశార్హం గోవిన్ద ఇతి చాభ్యధాత్. ౨౩

తత్రాగతా స్తుమ్బురునారదాదయో గన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః,
జగు ర్యశో లోకమలాపహం హరే స్సురాఙ్గనా స్సంననృతు ర్ముదాన్వితాః. ౨౪

తం తుష్టువు ర్దేవనికాయకేతవో హ్యవాకిరం శ్చాద్భుతపుష్పవృష్టిభిః,
లోకాః పరాం నిర్వృతి మాప్నువం స్త్రయో గావ స్తదా గా మనయన్ పయః ప్లుతామ్. ౨౫

నానారసౌఘా స్సరితో వృక్షా ఆసన్ మధుస్రవాః,

దేవమాతృభిః ఆదిత్యాదిభి శ్చోదితః, దేవై ర్మాతృభి శ్చేతి వా సురైః ఋషిభిః సహిత శ్చ ఐరావతకరోద్ధృతై రైరావతకరగతఘటసమాహృతైః ప్రమాణాంతరావిరోధా దేవం వ్యాఖ్యాతం, ఆకాశగంగాయాః, జలైః దాశార్హం కృష్ణం అభిషిక్తవాన్, గోవింద ఇత్యభ్యధాత్ అభిధాం చకార, గాః పశుధనం విందతి లభత ఇతి వా గాం స్వర్గ మింద్రత్వేన విందతీతి వా ఉభయవిధశబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తాశ్రయత్వా దన్వర్థసంజ్ఞా మకరో దిత్యర్థః, గాం భువం విందతీతి సంజ్ఞా తు స్వాభావికీత్యభిప్రాయః. ౨౨-౨౩

(తత్రేతి.) తత్రేత్యాదిగ్రంథస్య కృష్ణేఽభిషిక్త ఇత్యాదిః తుమ్బురుప్రభృతయో హరేః, లోకస్య శృణ్వతః సంస్మరత శ్చ మల మపహంతీతి తథా తద్యశో జగుః. సురాణా మఙ్గనా రమ్భాదయః సమ్యక్ ననృతుః. ౨౪

(త మితి.) దేవసఙ్ఘేషు కేతువ ద్దర్శనీయాః ముఖ్యా ఇత్యర్థః, అద్భుతాభిః పుష్పవృష్టిభిః అభితోఽవాకిరన్, త్రయో లోకాః పరాం నిర్వృతిం ఆనందం ప్రాపుః. గావో గాం పృథ్వీం, పయోభిః క్షీరైః ప్లుతాం సిక్తా మనయన్ చక్రుః. ౨౫

సరితో నానారసౌఘాః క్షీరాదివాహిన్యో బభూవుః. వృక్షా స్తు మధూని స్రవంతీతి. తథాభూతాః

అకృష్టపచ్యౌషధయో గిరయోఽబిభ్ర దున్మణీన్. ౨౬

కృష్ణేఽభిషిక్త ఏతాని సత్త్వాని కురునన్దన.
నిర్వైరా ణ్యభవం స్తాత క్రూరా ణ్యపి నిసర్గతః. ౨౭

ఇతి గోగోకులపతిం గోవిన్దమభిషిచ్య సః,
అనుజ్ఞాయతో యయౌ శక్రో వృతో దేవాదిభి ర్దివమ్. ౨౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
సప్తవింశోఽధ్యాయః

ఓషధయోఽకృష్టపచ్యాః కృషిం వినైవ వ్రీహ్యాదయః ఫలితా ఆస న్నిత్యర్థః. సంధి రార్షః. యద్వా అకృష్టపచ్యా ఓషధయో యేషు తే గిరయః ఉన్మణీన్ ఉద్గతా న్మహీః ప్రకటాన్ మణీన్ అబిభ్రత్ అబిభరుః. ౨౬

తదా హే కురునందన కృష్ణేఽభిషిక్తే సతి, ఇంద్రే సతీతి భావః. ఏతాని స్వభావతః క్రూరా ణ్యపి సర్వాణి భూతాని సర్పవ్యాఘ్రాదీని, హే తాత నిర్వైరా ణ్యభవన్. ౨౭

స ఇంద్ర, ఇత్థం గవాం గోకులస్య పతిం గోవిందం అభిషి చ్యేత్యుక్తార్థోపసంహారః తేనాభ్యనుజ్ఞాతః కృష్ణాధీనస్వాధికారో భూత్వేతి తాత్పర్యం, దేవాదిభిః, పరివృతో దివం స్వర్గలోకం యయౌ. ౨౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం,
సప్తవింశోఽధ్యాయః.

అథ అష్టావింశోఽధ్యాయః

—* శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనవృత్తాన్తః *—

శ్రీశుక ఉవాచ.—

ఏకాదశ్యాం నిరాహార స్సమభ్యర్చ్య జనార్దనమ్,
స్నాతుం నన్ద స్తు కాళిన్ద్యాం ద్వాదశ్యాం జల మావిశత్. ౧

తం గృహీత్వాఽనయ ద్భృత్యో వరుణ స్యాసురో న్తికమ్,
అవిజ్ఞాయాసురీం వేళాం ప్రవిష్ట ముదకం నిశి. ౨

చుక్రుశు స్త మపశ్య న్తః కృష్ణ రామేతి గోపకాః,
భగవాం స్తదుపశ్రుత్య పితరం వరుణాహృతమ్. ౩

తద న్తికం గతో రాజ న్స్వానా మభయదో విభుః,

అథ అష్టావింశోఽధ్యాయః.

అథ వరుణదూతాహృతనందానయనస్వలోకప్రదర్శనాత్మకం కర్మానువర్ణయ త్యష్టావింశేవ (ఏకాదశ్యా మితి.) కదాచి, న్నందః ఏకాదశ్యాం నిరాహారో జనార్దనం సమ్య గభ్యర్చ్య కలామాత్రా వశిష్టాయాం ద్వాదశ్యాం, పారణాభినివేశేనాసురీ మసురసంచారసహచరితాం, వేళా మర్ధరాత్రరూపా మవిజ్ఞాయైవ తదా స్నాతుం. కాళింద్యాం, జల మావివేశ. ౧

తం నిశ్యుదకం ప్రవిష్టం నందం వరుణస్య. భృత్యోఽసురో, గృహీత్వా వరుణస్య సమీప మనయత్. ౨

తతః ప్రభాతే నంద మపశ్యంతో గోపాః, హేకృష్ణ హేరామేతి, రురుదుః ఆజుహువు ర్వా. ౩

తదా భగవాన్ తదాక్రోశనం వరుణాహృతం పితరం చ శ్రుత్వా జ్ఞాత్వా చేతి శేషః. హేరాజన్ స్వానా మభయదః విభు స్సమర్థః. హేతుగర్భ మిదం. ఏవంవిధత్వా త్తస్య వరుణ స్యాంతికం గతః, తదా లోకపాలో వరుణః, స్వాంతికం, ప్రాప్తం, కృష్ణ మవలోక్య తస్య దర్శన

ప్రాప్తం వీక్ష్య హృషీకేశం లోకపాల స్సపర్యయా. ౪

మహత్యా పూజయిత్వాఽఽహ త్వద్దర్శనమహోత్సవః,
అద్య మే నిభృతో దేహ అప్యార్థోఽధిగతః ప్రభో. ౫

అక్ష్ణో ర్వాచ శ్చ సాఫల్యం తవ మే దర్శనా ద్విభో,
త్వత్పాదభాజో భగవ న్నవాపుః పార మధ్వనః. ౬

నమ స్తుభ్యం భగవతో బ్రహ్మణే పరమాత్మనే
న యత్ర శ్రూయతే మాయా లోకసృష్టివికల్పనా. ౭

మేవ మహా నుత్సవో యస్య తథాభూతో మహత్యా సపర్యయా పూజయా సాధనేన పూజయిత్వాఽబ్రవీత్ (తదేవాహ అద్యేతి షడ్భిః,) హేప్రభో, అద్య అధునా మే మయా దేహో, నిభృతః ధృతః యదా త్వద్దర్శనం జాతం తదైవ దేహసాఫల్యం ప్రాప్త ఇత్యర్థః. యద్వా నిభృతః పూర్ణమనోరథ ఇత్యర్థః, కిం చా ర్థోఽద్యైవాధిగతః సకలరత్నాకరపతినా పీతః పూర్వం నైవంవిధః పురుషార్థః. ప్రాప్త ఇత్యర్థః. ౪-౫

తథా మమాక్ష్ణోః, సాఫల్యం దర్శనా జ్జాతం త్వద్దర్శనా న్మమ ముక్తి రపి కరస్థేత్యభిప్రాయేణాహ. హేభగవన్, త్వత్పాదం భజంతీతి తథా తేఽపి సంసారాధ్వనః, పారం త్వా మాపుః కిము త త్వద్దర్శనభాగహ మితి భావః. ౬

ఏవం కృతార్థతా మావిష్కృత్యాథ క్షమాపయితుకామః క్షమాహేతుః కేవల మఞ్జలి ముద్రై వేత్యభిప్రాయ న్నసాధారణగుణై ర్విశింష న్నమస్కరోతి (నమ ఇతి.) పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ స్వరూపేణ గుణై శ్చ నిరతిశయబృహతే, లోకత్రయాంతఃప్రవేశవ్యాప్యగతధర్మాస్పర్శాభ్యాం నియంత్రే భర్త్రే చ తుభ్యం నమః యత్ర త్వయి లోకస్య జీవలోకస్య దృష్టిం జ్ఞానం వికల్పయతి వివిధం కల్పయతి, గుణత్రయోన్మేషానుగుణకర్మరుచిజననద్వారా జ్ఞానసంకోచవికాసాదిహేతు, ర్మాయా న శ్రూయతే నామ్నాఽపి న శ్రూయతే న సుతరాం స్వకార్యక్షమేతి భావః. లోకసృష్టీతి పాఠే లోకసృష్టిం దేవమనుష్యాదిశరీరసృష్టిం నానావిధాం కల్పయతీతి తథా దేవమనుష్యాదిశరీరరూపేణ విక్రియమాణా యత్ర త్వయి న శ్రూయతే తస్మై అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తదేహాయ తుభ్య మిత్యన్వయః. ౭

(శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనవృత్తాన్తః)

అజానతా త్వత్పితరం మూఢేనాకార్యవేదినా.
ఆనీతోఽయం తవ పితా తత్ప్రభో క్షన్తు మర్హసి. ౮

పితైష తే మయాఽఽనీతో య న్న స్త్వత్పాదదర్శనమ్,
గోవిన్ద నీయతా మేష పితా తే పితృవత్సల,
ప్రజా వయ మనుగ్రాహ్యా స్సాపరాధా అపి ప్రభో. ౯

ఏవం ప్రసాదితః కృష్ణో భగవా నఖిలేశ్వరః,
ఆదాయాగా త్స్వపితరం బన్ధూనాం చావహ న్ముదమ్. ౧౦

నన్ద స్త్వతీన్ద్రియం దృష్ట్వా లోకపాలమహోదయమ్,
కృష్ణే చ సన్నతిం తేషాం జ్ఞాతిభ్యో విస్మితోఽబ్రవీత్. ౧౧

అథ స్వాపరాధం నివేదయ న్ క్షమాపయతి (అజానతేతి.) అకార్యవేదినా కార్యావేదినా వివేకశూన్యేనేతి యావత్. మూఢేనాజ్ఞేన త్వత్పితర మజానానేన త్వత్ప్రభావానభిజ్ఞేన మామకేన మద్భృత్యేన తవ పితా ఆనీత ఇతి య త్తదిదం క్షంతుం త్వ మర్హసి హేప్రభో నిగ్రహానుగ్రహసమర్థ. ౮

య దస్మా దేష తవ పితా మయా ఆనీతః అత ఏవ హి దుర్లభ మపి త్వద్దర్శనం నోఽస్మాకం జాతం భృత్యకృతాపరాధోఽపి మహాఫలాయ బభూవేతి భావః. నందం సమర్పయతి (గోవిందేతి.) హేగోవింద హేపితృవత్సల, కృతాపరాధేన స్వస్మి న్ననుగ్రహం ప్రార్థయతే (ప్రజాః ఇతి.) ప్రజాః పుత్రప్రాయాః వయ మత ఏవ హేప్రభో సాపరాధా అప్యనుగ్రాహ్యా ఏవ. ౯

ఇత్థం ప్రసాదితః ప్రసన్నీకృతః కృష్ణః పితర మాదాయ బంధూనాం ముదం ఆవహన్ జగామ. ౧౦

నంద స్త్వతీంద్రియ మదృష్టపూర్వం వరుణస్య మహోదయ మైశ్వర్యం తేషాం వరుణాదీనాం కృష్ణే సన్నతిం నమ్రతాం భృత్యతా మితి యావత్. దృష్ట్వా అతీవ విస్మితః తత్ జ్ఞాతిభ్యోఽన్వవర్ణయత్. ౧౧

తే చౌత్సుక్యధియో రాజ న్మత్వా గోపా _స్త మీశ్వరమ్,
అపి న స్స్వగతిం సూక్ష్మా ముపాధాస్య త్యధీశ్వరః. ౧౨

ఇతి స్వానాం స భగవా న్విజ్ఞాయాఖిలదృ క్స్వయమ్.
సఙ్కల్పసిద్ధయే తేషాం కృప యైత దచి_న్తయత్. ౧౩

జనోఽయం లోక ఏతస్మి న్న విద్యాకామకర్మభిః,
ఉచ్చావచాసు గతిషు న వేద స్వాం గతిం భ్రమన్. ౧౪

ఇతి సంచిత్య భగవా న్మహాకారుణికో హరిః.
దర్శయామాస లోకం స్వం గోపానాం తమసః పరమ్. ౧౫

తత స్తే నందస్య జ్ఞాతయో గోపాః హేరాజన్ తం కృష్ణం సాక్షా దీశ్వరం పరమపురుషం మత్వా ఔత్సుక్యయుక్తా ధీ ర్యేషాం తథాభూతాః అయ మీశ్వరః కృష్ణః సూక్ష్మాం అతీంద్రియాం స్వగతిం స్వస్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రకారం నోఽస్మాక ముపాధాస్య త్యపి దర్శయిష్యతి కి మితి సఙ్కల్పితవంతః. ఉపాధాన మత్ర దర్శనం, ధాతూనా మనేకార్థకత్వా దు_త్తరానుగుణ్యా చ్చ. ౧౨

ఇత్థం స్వానాం అభిప్రాయ మితి శేషః, అఖిలదృక్ హేతుగర్భ మిదం. తత్త్వా త్స్వయ మేవ విజ్ఞాయ తేషాం మనోరథసిద్ధయే కృపయైత ద్వక్ష్యమాణ మచింతయత్. ౧౩

చింతిత మేవాహ (జన ఇతి.) జనోఽయం గోపజన్మభృత్ జీవలోకోఽస్మి న్లోకే విద్యాదిభి రు_త్తమమధ్యమాధమాసు దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిదేహప్రవేశరూపాసు గతిషు భ్రమన్ స్వాం మదసాధారణాం గతిం న వేద బత తత్రావిద్యాదేహాత్మాభిమానస్వతంత్రాత్మాభిమానమూల మజ్ఞానం కామ శ్శబ్దాది విషయాభిలాషః. కర్మ తదనుగుణా చేష్టా. ౧౪

ఇత్థం సంచింత్య మహాకారుణికో విభుః హేతుగర్భ మిదం. తత్త్వాత్ గోపానాం స్వం లోకం దర్శయామాస. స్వం స్వరూపం లోకం నిత్యవిభూతిం చ దర్శయామాసేత్యర్థః. తత్రి సత్యం జ్ఞాన మిత్యర్థేన స్వం విశినష్టి. తమసః పర మిత్యనేన యద్ధీత్యర్థేన చ లోక మితి వివేకః. తమసః పరం ప్రకృతిమండలా ద్బహిర్భూతం, క్షయం తమస్య రజసః పరాకే ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా దిత్యాదిశ్రుతేః. ౧౫

(శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనవృత్తాన్తః)

సత్యం జ్ఞాన మనన్తం య ద్బ్రహ్మ జ్యోతి స్సనాతనమ్,
యద్ధి పశ్య న్తి మునయో గుణాపాయే సమాహితాః. ౧౬

తే తు బ్రహ్మహ్రదం నీతా మగ్నాః కృష్ణేన చోద్ధృతాః,
దదృశు ర్బ్రహ్మణో లోకం యత్రాక్రూరోఽభ్యగా త్పురా. ౧౭

నన్దాదయ స్తు తం దృష్ట్వా పరమానన్దనిర్వృతాః,
కృష్ణం చ సమభిష్టూయ మానయ న్త స్సువిస్మితాః. ౧౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే, అష్టావింశోఽధ్యాయః.

సత్యం నిర్వికారం నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం జ్ఞానాత్మకం చ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం స్వరూపేణ గుణై శ్చ నిరతిశయబృహ త్స్వయంప్రకాశ మనాదినిధనం సమాధినిష్ఠా మునయో గుణాపాయే త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబంధనివృత్తౌ సత్యాం య త్పశ్యంతి తదతిస్థానకటాక్షేణ నపుంసకనిర్దేశః. ౧౬

స్వలోకయో రతీంద్రియత్వ మాలోచ్య భగవతా ప్రకారాంతరేణ దర్శితౌ దదృశు రిత్యాహ (త ఇతి.) తే గోపాః బ్రహ్మహ్రదం ప్రతి భగవతా ప్రాపితాః తదాజ్ఞయా తత్ర మగ్నాః ఉద్ధృతా స్సమాధియుక్తాః బ్రహ్మణో లోకం దదృశుః. కోఽసౌ బ్రహ్మహ్రదే అక్రూరః. పురాధ్యగాత్ బ్రహ్మలోక మిత్యనువర్తతే దృష్టవాన్ స ఏవ బ్రహ్మహ్రదాఖ్యః పురేతి కథాప్రవృత్తేః పూర్వకాలో వివక్షితః. ౧౭

నందాదయః, తం లోకం దృష్ట్వా పరమానందభరితాః కృష్ణం సమ్య గభిష్టూయ బహు మన్వానాః సుతరాం విస్మితా శ్చాభవన్. ౧౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, అష్టావింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః

—* రాసక్రీడారమ్భఘట్టః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

భగవా నపి తా రాత్రీ శ్శరదోత్ఫుల్లమల్లికాః,
వీక్ష్య రన్తుం మన శ్చక్రే యోగమాయా ముపాశ్రితః. ౧

తదోడురాజః కకుభః కరై ర్ముఖం ప్రాచ్యా విలిమ్ప న్నరుణేన శంతమైః,
స చర్షణీనా ముదగా చ్ఛుచో మృజ న్ప్రియః ప్రియాయా ఇవ దీర్ఘదర్శనః. ౨

అథ ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః,

అథ వివక్షితాని యూనో భగవత శ్శారదాని చేష్టితా న్యనువర్ణయతి పఞ్చభి రధ్యాయైః. యదుక్తం భగవతా "మయేమా రంస్యథ క్షపా" ఇతి తత్సత్యాపయితు మనుజిఘృక్షైకశీలత్వా త్కేనాపి వ్యాజేన గోపీః కృతార్థయితుం చ తాభి స్సహ చిక్రీడిషు స్తావ ద్వేణుగీతే నైవ తా స్సమాహూయ తన్మనః పరీక్షాపూర్వకం తాభి స్సహ విజహారేత్యాహైకోనత్రింశేన (భగవా నపీతి.) "నందాదయ స్తు తం దృష్ట్వా పరమానందనిర్వృతా" ఇత్యుక్తభగవల్లోకదర్శనజానందపారవశ్యప్రయుక్తాత్మా రామనందాది సముచ్చయార్థోఽపిశబ్దః. తాః యాః 'మయేమా రంస్యథ క్షపా' ఇతి ప్రతిజ్ఞాతా స్తా ఇత్యర్థః. శరదా హేతుభూతయా, ఉత్ఫుల్లా మల్లికా యాసు తాః రాత్రీ రవలోక్య రన్తుం మన శ్చక్రే చిక్రీడిషాయాః ప్రసక్తం కర్మమూలత్వం నిరాచికీర్షు ర్విశినష్టి. యోగమాయా ముపాశ్రితః యుజ్యత ఇతి యోగా తాం మాయా మాత్మీయం సఙ్కల్ప మాశ్రితః స్వసఙ్కల్ప ఏవ కేవలం తన్మూలం న తు కర్మేతి భావః. ౧

తదా యదా రన్తుం మన శ్చక్రే తదైవ తత్ప్రీతయే సశారద ఉడురాజ శ్చన్ద్రః ఉదగా దుదితః కిం కుర్వన్ దీర్ఘేణ కాలేన దర్శనం యస్య సః చిరం ప్రోష్యాగతః ప్రియః స్వప్రియాయాః ముఖ మరుణేన కుఙ్కుమేన యథా విలిమ్పతి. తథా ప్రాచ్యాః కకుభో దిశః ముఖం శంతమై స్సుఖతమైః కరైః రశ్మిభిః, అరుణే నోదయరాగేణ విలిమ్ప న్నరుణీకుర్వ న్నిత్యర్థః. తథా చర్షణీనాం ఓషధీనాం మనుష్యాణాం చ శుచ స్తాపగ్లానీః మృజ న్నపనయన్ చేతనాచేతనతాపం నిరాకుర్వ న్నిత్యర్థః. ౨

(రాసక్రీడారమ్భఘట్టః)

దృష్ట్వా కుముద్వన్తమఖణ్డమణ్డలం రమాననాభం నవకుఙ్కుమారుణమ్.
వనం చ తత్కోమలగోభి రఞ్జితం జగౌ కలం వామదృశాం మనోహరమ్. ౩

నిశమ్య గీతం తదనఙ్గవర్ధనం వ్రజస్త్రియః కృష్ణగృహీతమానసాః
ఆజగ్ము రన్యోన్య మలక్షితోద్యమాః స యత్ర కాన్తో జవలోలకుణ్డలాః. ౪

దుహన్త్యోఽభియయుః కాశ్చి ద్దోహం హిత్వా సముత్సుకాః,
పయోఽధిశ్రిత్య సంయావ మనుద్వాస్యా పరా యయుః. ౫

పరివేషయ న్త్య స్తద్ధిత్వా పాయయన్త్య శ్శిశూ న్పయః.

(దృష్ట్వేతి.) కుముత్కుముదం వికసనీయం విద్యతే యస్య తం యద్వా కోః, పృథివ్యాః, ముదస్యా స్తీతి తం భూమే రానందకరం చంద్రం, తస్య కుముద్వతః, కోమలైః గోభిః కిరణై రఞ్జితం రమణీయం వనం చ దృష్ట్వా, వామదృశాం కామినీనాం, మనోహరం మధురం చ యథాతథా భగవా ఞ్జగౌ వేణు మవాదయ దిత్యర్థః. కుముద్వంతం కథంభూతం, అఖండం సంపూర్ణం, మండలం యస్య తం, నవకుఙ్కుమ మివ అరుణం అతః కుఙ్కుమారుణకాంతాముఖసదృశమ్. ౩

(నిశమ్యేతి.) తత్ మన్మథోద్దీపకం గీత మాకర్ణ్య వ్రజస్త్రియః స కృష్ణో యత్ర తత్రా జగ్ముః, కథంభూతాః? కృష్ణేన గృహీతం ఆకృష్టం కృష్ణే నివేశితం వా మానసం యాసాం, పరస్పర మలక్షితో న జ్ఞాపిత ఉద్యమః కృష్ణం ప్రతి గమనోద్యోగః యాసాం జవేన వేగేన లోలాని చఞ్చలాని కుండలాని యాసాం తాః. ౪

కృష్ణగృహీతమానసత్వ మేవ తచ్చేష్టాభిః ప్రపఞ్చయతి (దుహంత్య ఇత్యాదినా) కాశ్చి ద్వ్రజస్త్రియో గాః పయో దుహంత్య స్తతో దోహం హిత్వా అభియయుః అపరా స్తు స్థాలీస్థం క్షీరం చుల్ల్యా మధిరోప్య తత్క్వాథ మప్రతీక్షమాణాః యయుః, కాశ్చి త్తు సంయావం గోధూమకణాన్నం, పక్వమనుద్వాస్య అనవరోప్య. ౫

కాశ్చి త్పరివేషయంత్యః పత్యపత్యాదీన్ భోజనార్థం నివేశ్య అన్నాదికం పాత్రేషు దదత్యః.

శుశ్రూషన్త్యః పతీన్ కాశ్చి దశ్నంత్యోఽపాస్య భోజనమ్. ౬

లిమ్పన్త్యః ప్రమృజంత్యోఽన్యా అఞ్జన్త్యః కాశ్చ లోచనే,
వ్యత్యస్తవస్త్రాభరణాః కాశ్చిత్కృష్ణాన్తికం యయుః. ౭

తా వార్యమాణాః పతిభిః పితృభి ర్భ్రాతృబన్ధుభిః,
గోవిందాపహృతాత్మనోఽనన్యవర్తన్త కాశ్చన. ౮

అన్తర్గృహగతాః కాశ్చి ద్గోప్యోఽలబ్ధవినిర్గమాః,
కృష్ణం తద్భావనాయుక్తా దధ్యు ర్మీలితలోచనాః. ౯

దుస్సహప్రేష్ఠవిరహతీవ్రతాపధుతాశుభాః,

తత్పరివేషణం హిత్వా పరా స్తు శిశూన్ పయః పాయయంత్యః త ద్ధిత్వా అన్యా స్తు పతీన్ శుశ్రూషంత్యః ఉపచరంత్యః శుశ్రూషాం హిత్వా పరా స్తు అశ్నంత్యో భాజనం పాత్ర మపాస్య హిత్వా. ౬

ఏవ మన్యా లేపనమార్జనాఞ్జనాదీన్ కుర్వాణా లేపనాదీన్ విహాయ లోచనే అఞ్జంత్య ఇత్యన్వయః, కాశ్చి త్తు వ్యత్యస్తాని విపరీతస్థానాని వస్త్రాభరణాని యాసాం తథాభూతాః కృష్ణసమీప మాయయుః. ౭

ఏవం గచ్ఛంత్యః, పిత్రాదిభి ర్వార్యమాణా అపి కృష్ణగృహీతమానసత్వా త్కాశ్చి న్న న్యవర్తంత న గృహే నాజగ్ముః. ౮

కాశ్చి ద్గోప్య స్త్వంతర్గృహగతాః పతిభి రంతర్గృహనిరుద్ధా ఇత్యర్థః, అత ఏవ న లబ్ధో నిర్గమో యాసాం తాః ప్రాగపి కృష్ణభావనాయుక్తాః, స్తదా నితరాం కృష్ణం దధ్యుః ధ్యాతవత్యః, కథంభూతాః? మీలితే లోచనే యాభి స్తథాభూతాః. ౯

ఏవం ధ్యాతవతీనాం ప్రారబ్ధకర్మక్షయపూర్వకభగవత్ప్రాప్తి మాహ (దుస్సహేతి ద్వాభ్యాం) దుఃఖేనాపి సోఢు మశక్యో యః ప్రియతమస్య కృష్ణస్య విరహ స్తేన య స్తీవ్రతాపః, తేన ధుతాః,

(రాసక్రీడారమ్భఘట్టః)

ధ్యానప్రాప్తాచ్యుతాశ్లేషనిర్వృత్యాక్షీణమఙ్గళాః. ౧౦

త మేవ పరమాత్మానం జారబుద్ధ్యాఽపి సఙ్గతాః
జహు ర్గుణమయం దేహం సద్యః ప్రక్షీణబన్ధనాః. ౧౧

రాజోవాచ—

కృష్ణం విదుః పరం కాన్తం న తు బ్రహ్మతయా మునే,
గుణప్రవాహో పరమ స్తాసాం గుణధియాం కథమ్. ౧౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఉక్తం పురస్తా దేత త్తే చైద్య స్సిద్ధిం యథాగతః
ద్విష న్నపి హృషీకేశం కి ముతాధోఽక్షజప్రియాః. ౧౩

విరస్తాః అశుభాః ప్రారబ్ధపాపకర్మాణి యాసాం ధ్యానేన ప్రాప్తో యః, అచ్యుత స్యాశ్లేష స్తేన యా నిర్వృతి రానందః, తయా క్షీణాని మఙ్గళాని ప్రారబ్ధపుణ్యాని యాసాం తాః, ౧౦

ఏవం సద్య ఏవ ప్రక్షీణాని బంధనాని సంసృతిబంధనిమిత్తాని పుణ్యపాపాత్మకాని యాసాం తాః పరమాత్మానం కృష్ణ మేవ జారబుద్ధ్యాఽపి సఙ్గతాః సత్త్వాదిగుణప్రచురం దేహం తత్యజుః, ఏవకారాపిశబ్దాభ్యాం కోఽపి భావో భగవదనన్యవిషయో ముక్తయేఽవకల్పత ఇత్యభిప్రేతమ్ ౧౧

తదేవ తన్ముఖేన విశదయితుం పృచ్ఛతి రాజా (కృష్ణమితి,) హేమునే కృష్ణం పరం కేవలం కాంత మేవ విదుః, న తు పరబ్రహ్మత్వేన తాసాం ఏవంభూతానాం గుణధియాం విషయాసక్త ధియాం గోపీనాం కథం, గుణప్రవాహస్య సత్త్వాదిగుణమయదేహపరంపరాయాః, ఉపరమో విశ్లేషక్షయః. ౧౨

అస్య ప్రశ్న స్యోత్తరం సప్తమ ఏవాభిహిత మిత్యాహ (ఉక్తం పురస్తా దేత త్త ఇతి) ఏత దత్ర వక్తవ్య ముత్తరం తుభ్యం పురస్తా త్సప్తమస్కంధ ఏవోక్తం "గోప్యః కామా ద్భయా త్కంస" ఇత్యాదినా, కోఽపి భగవ త్యనన్యభావో ముక్తిహేతు రేవేత్యు క్త మేవేత్యర్థః. ఉక్తేప్యు త్తరే కైముత్య నయేనోపపత్తి మాహ చైద్య ఇత్యాదినా. చైద్య శ్శిశుపాలో హృషీకేశం ద్విష న్నపి యథా సిద్ధిం పున ర్వ్యాస్థతాం గతః, యథేతి నిదర్శనం వా, ద్విషన్నపి సిద్ధిం గతః కిము తస్య ప్రియా గోప్య స్సిద్ధిం యాయు రితి. ౧౩

నృణాం నిశ్రేయసార్థాయ వ్యక్తి ర్భగవతో నృప
అవ్యక్త స్యాప్రమేయస్య నిర్గుణస్య గుణాత్మనః, ౧౪

కామం క్రోధం భయం స్నేహ మైక్యం సౌహృద మేవ చ,
నిత్యం హరౌ విదధతో యాన్తి తన్మయతాం హి తే ౧౫

కించ కేనాపి స్వానన్యవిషయకనిరంతరభావేన భావితమానసానను గ్రహీతు మవతీర్ణే కామాద్యన్యతమం భావం యే కుర్వంతి న తేషాం ముక్తౌ విస్మయః కార్య ఇత్యాహ (నృణా మితి.) అవ్యయస్య జీవవ త్కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదివికారరహితస్య అప్రమేయస్య అపరిచ్ఛిన్నస్య వాఙ్మనసా గోచరస్య వా సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహిత స్యానంతకల్యాణగుణాశ్రయస్య భగవతో భువి లోకే వ్యక్తిః నృణాం విశ్రేయసార్థాయైవ అవ్యయ స్యేత్యాదివిశేషణై రేవంభూత స్యాప్యుత్పత్త్యాదివికారాశ్రయత్వాది వద్భావం కేవలం లోకానుగ్రహార్థ మేవేత్యుక్తం తద్వ్యక్తే ర్జీవవ్యక్తివైలక్షణ్యం చ. ౧౪

నిత్యం కామాద్యన్యతమం భావం యే హరౌ విదధతః, కుర్వాణాః వర్తంత ఇతి శేషః. కామాదివిదధజ్జనసంసృతిబంధహారిణి కుర్వంతీత్యర్థః. తే తన్మయతాం యాంతి, స్వార్థేఽత్ర మయట్. తత్ప్రకారతాం తత్సాధర్మ్యం యాంతీత్యర్థః. హీతిప్రసిద్ధి శ్చైద్యాదిషు ద్యోత్యతే. ప్రాచుర్యేవాఽత్ర మయట్. యే కామాద్యన్యతమం కుర్వంతి తే తత సజ్జనప్రచురతాం యాంతి తద్ద్వారా ముక్తా భవంతీత్యర్థః. కామాదీ న్కుర్వాణా నిత్యం తత్సౌందర్యచింతాప్రాచుర్యేణ కామాదీ నపి విస్మృత్య ముక్తా భవంతీతి భావః. శిశుపాలో హి కృష్ణసౌందర్యచింతాప్రాచుర్యేణ ద్వేషం విస్మృతవాన్ తత్ర కామో మన్మథప్రయుక్తాభిలాషవిశేషః. ఐక్య మేకకులప్రసూతత్వానుసంధానం స్నేహ స్సఖ్యం సౌహృదం భక్తిః. "గోప్యః కామా" దిత్యాదిస్థానప్రామాణ్యాత్. హరా విత్యనేన కామాద్యన్యతమభావ విధాయిజగద్బంధహరత్వరూపవస్తుస్వభావోఽభిప్రేతః. అజానేనాపి స్పృష్ట స్యాగ్నే ర్దాహకత్వవత్ తత్ర వస్తుస్వభావా న్ముక్తి ప్రతిబంధకప్రారబ్ధకర్మక్షయాభావః ఉద్దేశాంతరప్రతిపత్తి శ్చ. అత ఏవ ఉద్దేశాంతరప్రతిపత్తే ర్ధ్యానవస్య మోక్షాభావః, గోపీనాం తు "దుస్సహే" త్యాదినా ప్రారబ్ధకర్మక్షయో క్తే ర్భగవద్వ్యతిరేకే ణోద్దేశ్యాంతరాభావేన తత్ప్రతిపత్త్యభావా చ్చ వస్తుస్వభావాయత్తో మోక్ష ఉపపన్నః వస్తుత స్తు గోపీనా మపి గోవర్ధనోద్ధరణాదిభి రీశ్వరత్వజ్ఞాన మస్త్యేవ. ౧౫

(రాసక్రీడారమ్భఘట్టః)

న చైవం విస్మయః కార్యోఽధోక్షజే భగవ త్యజే.
యోగేశ్వరేశ్వరే కృష్ణే యత ఏత ద్విముచ్యతే. ౧౬

తా దృష్ట్వాఽన్తిక మాయాతా భగవా న్వ్రజయోషితః,
అవద ద్వదతాం శ్రేష్ఠో వాచః పేశై ర్విమోహయన్. ౧౭

శ్రీభగవా నువాచ—

స్వాగతం వో మహాభాగాః ప్రియం కిం కరవామ వః,
వ్రజ స్యానామయం కచ్చి ద్బ్రూతాగమనకారణమ్. ౧౮

రజ న్యేషా ఘోరరూపా ఘోరసత్త్వనిషేవితా,
ప్రతియాత వ్రజం నేహ స్థేయం స్త్రీభి స్సుమధ్యమాః. ౧౯

(న చేతి.) ఏవ మేవం సతి కృష్ణే విషయే న భవతా విస్మయః కార్యః. విస్మయా సంభావనాం ద్యోతయితుం విశినష్టి-అధోఽక్షజే అధఃకృతం అవిరతవిషయా అక్షజా ఇంద్రియవృత్తయో యస్మాత్ తస్మిన్ స్వవిషయకకామక్రోధాదిమజ్జనేంద్రియాణాం అన్యవిషయా నభిముఖ్యావహే తత్రా కర్తుం సమర్థానా మపీశ్వరే నియంతరి కామాదిప్రయుక్తసమాధినిర్వాహకజశేశ్వరే వా భగవతి తదుప యుక్తజ్ఞానాదిగుణాశ్రయే యతః, కృష్ణా ద్ధేతో రేతత్స్థావరాదిక మపి విముచ్యతే తస్మిన్. ౧౬

ప్రస్తుత మాహ (తా దృష్ట్వేతి) తాః ఆగతాః గోపీః దృష్ట్వా వదతాం నిపుణవాదినాం మధ్యే శ్రేష్ఠో భగవాన్ వాగ్విలాసైః విమోహయన్ ఉవాచ తన్మనః పరీక్షార్థ మాహేత్యర్థః. ౧౭

ఉక్త మేవాహ (స్వాగత మిత్యాదినా) మత్ప్రేక్షాణాం వో భాగ్యం వాచామగోచర మిత్యభి ప్రాయేణ సంబోధయతి (మహాభాగా ఇతి.) వో యుష్మాక మాగత మాగమనం శోభనం జాతం కింతు వ్రజస్యానామయ మాధివ్యాధిరాహిత్య మితి ప్రశ్నః, తత్కచ్చి దస్మదిష్ట మిత్యర్థః. యద్యనామయం తర్హ్యాగమనకారణం బ్రూత తదనామయాపాదనా దన్య ద్వః కిం ప్రియం కరవామ. ౧౮

లజ్జాప్రయుక్తమందహాస మాలక్ష్యాహ (రజనీతి) ఏషా రాత్రిః స్వయం భయఙ్కరా భయఙ్కరై స్సత్త్వైః వ్యాళవ్యాఘ్రాదిభిః. నిషేవితా సహచరితా చ, అతో వ్రజం ప్రతి గచ్ఛత. హే సు మధ్యమాః, ఇహాస్మి న్వనే రాత్రౌ స్త్రీభిః న స్థాతుం యుక్తమ్. ౧౯

మాతరః పితరః పుత్రా భ్రాతరః పతయ శ్చ వః,
విచిన్వన్తి హ్యాపశ్యంతో మాకృధ్వం బన్ధుసాధ్వసమ్. ౨౦

దృష్టం వనం కుసుమితం రాకేశకరరఞ్జితమ్,
యమునానిలలీలైజత్తరుపల్లవశోభితమ్. ౨౧

తద్యాత మా చిరం ఘోషం శుశ్రూషధ్వం పతీ న్సతీః,
క్రన్దన్తి బాలా వత్సా శ్చ తా న్పాయయత దుహ్యత. ౨౨

అథ వా మదభిస్నేహా ద్భవత్యో యన్త్రితాశయాః,
ఆగతా హ్యుపపన్నం త త్ప్రియన్తే మయి జన్తవః. ౨౩

కించ మాత్రాదయో యుష్మా నపశ్యంతో మృగయేయుః. అతో బంధూనాం మాత్రాదీనాం సాధ్వసం భయం మాకృధ్వం నోత్పాదయత, ౨౦

ఏవం ప్రత్యాచక్షాణ ఈషత్ప్రణయకోపాన్వితా విలోకయంతీః ప్రత్యాహ (దృష్ట మితి.) రాకేశస్య పూర్ణచంద్రస్య కరైః, రఞ్జితం యమునాస్పర్శినోఽనిలస్య లీలయా మందగత్యా కమ్పమానైః తరూణాం పల్లవైః, శోభితం వనం దృష్టం హి. ౨౧

అతోఽత్రాగమనప్రయోజనం జాత మితి యాత చిరం విలమ్బం మా కురుత గత్వా కిం విధేయం తత్రాహ సతీః హేసత్యః. విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః, పతివ్రతానా మేవంవిధ మాగమన మనుచిత మితి సాక్షేపం సంబోధనం పతీన్ శుశ్రూషధ్వం పరిచరత కించ వత్సాః, గవా మితి శేషః, బాలా శ్చ క్రందంతి క్రందేయుః, అతః తా న్వత్సాన్ బాలాం శ్చ పాయయత క్షీర మితి శేషః. దుహ్యత గా ఇతి శేషః. తదర్థం గా దుహ్యతేత్యర్థః ౨౨

నను త్వయి స్నేహా ద్వయ మాగతాః అతః కథ మేవం వక్తుమర్హసీత్యత్రాహ (అథ వేతి) మయి ప్రేమప్రకర్షా ద్వశీకృతచిత్తా యది యూయ మాగతా స్తర్హీద మాగమన ముపపన్నం యుక్త మేవ. కుతః హి యస్మా జ్జంతవో మయి ప్రియన్తే మయి ప్రీతియుక్తా భవంతి సర్వాంతర్యామిణి సర్వసుహృది మయి సర్వజంతుసాధారణం ప్రీతిమాత్రం భవతీనా మప్యవిరుద్ధమ్. ౨౩

(రాసక్రీడారమ్భఘట్టః)

భర్తృశుశ్రూషణం స్త్రీణాం పరమో ధర్మో హ్యమాయయా,
తద్బంధూనాం చ కల్యాణ్యః ప్రజానాం చానుపోషణమ్. ౨౪

దుశ్శీలో దుర్భగో వృద్ధో జడో రోగ్యధనోఽపి వా,
పతి స్స్త్రీభి ర్న హాతవ్యో లోకేప్సుభి రపాతకీ. ౨౫

అస్వర్గ్య మయశస్యం చ ఫల్గు కృచ్ఛ్రం భయావహమ్,
జుగుప్సితం హి సర్వత్ర హ్యౌపపత్యం కులస్త్రియాః. ౨౬

శ్రవణా ద్దర్శనా ద్ధ్యానా న్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్,

న కేవలం త్వదభిస్నేహమాత్రా దాగతాః కింతు త్వయా సహ రంతు మిచ్ఛయేత్యత్ర దృష్టాదృష్టభయప్రదర్శనేన ప్రత్యాచష్టే (భర్తృశుశ్రూషణ మితి ద్వాభ్యాం.) య దమాయయా నిష్కాపట్యేన భర్తుః శుశ్రూషణం పరిచరణం తదేవ స్త్రీణాం పరో మా యస్మా త్తథావిధః ధర్మః తథా హేకల్యాణ్యః తస్య భర్తుః బంధూనాం పితృభ్రాత్రాదీనాం ప్రజానాం స్వాపత్యానాం చ యథార్హం శుశ్రూషణం అనుపోషణం చ పరమో ధర్మః. ౨౪

(దుశ్శీల ఇతి.) దుశ్శీలో దురాచారరతః, దుర్భగః కురూపః వృద్ధో జరితో రోగోఽస్యాస్తీతి తథా న విద్యతే ధనం విత్తం యస్య తథాభూతోఽపి పతిః లోకేప్సుభిః పుణ్యలోకా నిచ్ఛంతీభిః, న త్యాజ్యః మహాపాతకసంయుక్త స్తు హాతవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి (అపాతకీతి.) యద్వా ఏవం విధోఽపి పతి రపాతకీ స్త్రీణాం విరుద్ధ ఏవ అత స్స న హాతవ్య ఇత్యర్థః. లోప్సుభి రిత్యనేన అదృష్టం భయం ప్రదర్శితమ్, ౨౫

అథ దృష్టభయప్రదర్శనేన ప్రత్యాచష్టే (అస్వర్గ్య మితి.) కులస్త్రియాః, ఔపపత్యం భర్తరి సత్యసతి వా యోఽన్యః సజ్గమ్యతే స ఉపపతిః తస్య కర్మ ఔపపత్యం తత్సఙ్గమనం "పత్యంత పురోహితాదిభ్యో యగి"తి కర్మణి యక్ అథవా భావేయక్ ఉపపతిమత్త్వం త[illegible]దస్వర్గ్య మసుఖకర మయశస్కరం తుచ్ఛం దుఃఖావహం భయావహం చ సర్వత్ర నిందితం చ. ౨౬

"పతిం విశ్వస్య ఏష భూతాధిపతిః, మాతా పితా భ్రాతా నివాస శ్శరణసుహృద్గతి శ

న తథా సన్నికర్షేణ ప్రతియాత తతో గృహాన్. ౨౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి విప్రియ మాకర్ణ్య గోప్యో గోవిన్దభాషితమ్,
విషణ్ణా భగ్నసఙ్కల్పా శ్చిన్తా మాపు ర్దురత్యయామ్. ౨౮

కృత్వా ముఖా న్యవశు చ శ్శ్వసనేన శుష్యద్బిమ్బాధరాణి చరణేన భువం లిఖన్త్యః,
అస్రై రుపాత్తమషిభిః కుచకుఙ్కుమాని తస్థు ర్మృజన్త్య ఉరుదుఃఖభరా శ్చ తూష్ణీమ్.

ప్రేష్ఠం ప్రియేతర మివ ప్రతిభాషమాణం కృష్ణం తదర్థవినివర్తితసర్వకామాః,

---

వారాయణ" ఇత్యుక్తరీత్యా నిత్యో నిరుపాధిక శ్చ పతి ర్బంధు శ్చ త్వ మే వేత్యాశయవతీ రాలక్ష్యాహ (శ్రవణా దితి.) న చ గోపీనా మేవంవిధాభిప్రాయసంగతి స్తస్మిన్ తాసాం పరబ్రహ్మత్వజ్ఞానాభావా దితి శఙ్క్యం అనుపదం వక్ష్యమాణై రేవ తాసాం వచోభిః "శ్రేష్ఠో భవాం స్తనుభృతాం కిల బంధు రాత్మా యద్భర్తృసుశ్రూషణం తవ పాదతలం రమాయాః. శ్రీ ర్యత్పదామ్బుజరజ శ్చకమే" ఇత్యాదిభి రేవ తజ్జ్ఞానావిష్కారాత్ మయి నిత్యే నిరుపాధికే పత్యౌ బంధౌ చ మయి శ్రవణాదిభి ర్యాదృశో భావో భవతి న తథా సన్నికర్షే జాగ్రత్సంగేన భవతి తతో గృహాన్ ప్రతియాత గచ్ఛత. భావః ప్రీత్యాత్మకోఽభిప్రాయ విశేషః. తత్ర శ్రవణం మత్స్వరూపగుణశ్రవణం కీర్తనం గుణనామకీర్తనం ధ్యానం తత్పూర్వక మనుచింతనం, దర్శనం తత్పూర్వకసాక్షాత్కారః. ౨౭

ఇత్థం స్వాభినోపభాసనుగుణం గోవిందస్య వచో నిశమ్య గోప్యో భగ్నః సఙ్కల్పో యాసాం తాః, అత ఏవ విషణ్ణా దుఃఖితాః అత ఏవ అనవధికాం చింతాం ప్రాపుః. ౨౮

చింతాప్రాప్తానాం స్థితి మాహ (కృత్వేతి.) అవ అవాక్ ముఖాని కృత్వా కథంభూతాని శుచః శోకా ద్యః శ్వసనః సోష్ణో నిశ్వాసమారుతః, తేన శుష్యంతో బిమ్బఫలవ దధరా యేషు తథాభూతాని తథా వామచరణాఙ్గుష్ఠేన మహీం లిఖంత్యః, తథా గృహీతాని కజ్జలాని యై స్తై రశ్రుభిః కుచయోః కుఙ్కుమాని క్షాళయంత్యః, ఉరుః దుఃఖభారో యాసాం తథాభూతా స్తూష్ణీం స్థితా బభూవుః. ౨౯

కించ (ప్రేష్ఠ మితి.) తత శ్శనైః రుదితేన రోదనే నోపహతే శోకాశ్రుపూర్ణతయా లుప్తదర్శనే నేత్రే విమృజ్య కించి త్కోపవశేన గద్గదాః గిరో యాసాం తథాభూతాః అనురక్తా స్తస్మి

నేత్రే విమృజ్య రుదితోపహతే స్మ కించి త్సంరమ్భగద్గదగిరోఽబ్రువతానురక్తాః. ౩౦

గోప్య ఊచుః —

మైవం విభోఽర్హతి భవా న్గదితుం నృశంసం సంత్యజ్య సర్వవిషయాం స్తవ పాదమూలమ్.
ప్రాప్తా భజస్వ దురవగ్రహ మాత్యజాస్మా న్దేవో యథాఽఽదిపురుషో భజతో ముముక్షూ

యత్పత్యపత్యసుహృదా మనువృత్తి రఙ్గ స్త్రీణాం స్వధర్మ ఇతి ధర్మవిదా త్వయోక్తమ్.
అ స్త్వేవ మేత దుపదేశపదే త్వయీశ ప్రేష్ఠో భవాం స్తనుభృతాం కిల బన్ధు రాత్మా. ౩౨

స్సనురాగయుక్తాః. అత ఏవ తదర్థం. త్యక్తా స్సర్వే మనోరథా యాభి స్తథాభూతాః గోప్యః. కృష్ణ మూచుః. కథంభూతం ప్రేష్ఠం తథాఽపి ప్రియేశ్వరం వైరిణ మివ భాషమాణం ఇదం విశేషణద్వయం సంరమ్భకారణమ్ ౩౦

ఉక్తి మేవాహ (మైవ మిత్యేకాదశభిః.) హేవిభో ఇత్థం క్రూరం యథాతథా వక్తుం భవా న్నార్హతి హే దురవగ్రహ స్వచ్ఛంద త్వం ద్విషయాన్ భోగ్యాన్ పత్యపత్యాదీ న్విహాయ సర్వవిగమ మితి పాఠే సర్వేషాం పత్యాదీనాం విగమ మాజ్ఞాం సంత్యజ్య తవ పాదమూలం ప్రాప్తాః భక్తా ఇతి పాఠే భజమానాః. అతోఽస్మా న్మా త్యజ కింతు భజస్వ అనుకూలో భవ ముముక్షూ న్భజమానా న్భక్తా నాదిపురుషో భగవా న్యథా న త్యజతి తద్వత్. ౩౧

యదుక్తం భర్తు శ్శుశ్రూషణ మిత్యాది తదనూద్య తత్రోత్తర మాహుః. (య దితి.) అఙ్గ హేకృష్ణ ధర్మవిదా త్వయా పత్యాదీనా మనువృత్తి రేవ స్త్రీణాం స్వధర్మః. స్వానురూపో ధర్మ ఇత్యుక్తం. తదేత త్త్వయ్యుపదేశపదే సతి పద్యతే గమ్యత ఇతి పదం త్వయ్యుపదేశార్థం గంతవ్యే సతి ఏవ మేవాస్తు ఉపదేశపదత్వాభిప్రాయేణ సంబోధయంతి (ఈశేతి.) ఈశ ఇతి ప్రథమాన్తోఽపి పాఠః. న వయ ముపదేశార్థం ప్రాప్తాః కింతు త్వత్సఙ్గతయ ఇతి భావః. త దేవావిష్కుర్వః భవాన్ ప్రేష్ఠః ప్రియతమ ఇతి బుద్ధ్యా ప్రాప్తా ఇత్యర్థః. ప్రేష్ఠత్వే హేతుః తనుభృతా మాత్మా నిరుపాధికబంధు శ్చ కిలేతి శ్రౌతీం ప్రసిద్ధిం ద్యోతయంతి యద్వా య త్పత్యాద్యనువృత్తి రేవ స్త్రీణాం స్వధర్మ ఇత్యుక్తం తదేత త్పత్యాదిషు కర్తవ్య మనువర్తన ముపదేశపదే ఉపదిశ్యత ఇత్యుపదేశః, అనువర్తనీయ త్వేనోపదేష్టవ్యపత్యాదిరూపే భావస్థితే నిత్యనిరుపాధికపత్యాదిరూపే సర్వవిధబంధౌ త్వయ్యేవ తేషు కర్తవ్య త్వేనోపదిష్టానువృత్తి రస్త్విత్యర్థః. తదేవాహ ప్రేత్య విశింషంతి (ప్రేష్ఠ ఇత్యాదినా.) ౩౨

కుర్వన్తి హి త్వయి రతిం కుశలా స్స్వ ఆత్మ న్నిత్యప్రియే పతిసుతాదిభి రార్తిదైః కిమ్
త న్నః ప్రసీద వరదేశ్వర మా స్మ ఛిన్ద్యా ఆశాం ధృతాం త్వయి చిరా దరవిన్దనేత్ర. ౩౩

చిత్తం సుఖేన భవతాఽపహృతం గృహేషు యన్నిర్విశ త్యుత కరా వపి గృహ్య కృత్యే
పాదౌ పదం న చలత స్తవ పాదమూలా ద్యామః కథం వ్రజ మహో కరవామ కిం వా.

సిఞ్చాఙ్గ న స్త్వదధరామృతపూరకేణ హాసావలోకకలగీతజహృచ్ఛయాగ్నిమ్.

అత్ర సదాచారం ప్రమాణయంత్యో విజ్ఞాపయంతి (కుర్వంతీతి.) కుశలా శ్శాస్త్రనిపుణాః ఆత్మ న్నాత్మని అత ఏవ నిత్యప్రియే, త్వయ్యేవ రతిం కుర్వంతి, నిత్యప్రియ ఇత్యనేన సోపాధిక పత్యాదీనా మనిత్యప్రియత్వం సూచితం తథా చోక్తం "తదేవ ప్రీతయే భూత్వా పున ర్దుఃఖాయ జాయతే తదేవ కోపాయ యతః ప్రసాదాయ చ జాయతే. తస్మా ద్దుఃఖాత్మకం నాస్తి న చ కించి త్సుఖాత్మకం" మితి కుశలా ఇత్యనేన న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మన స్తు కామాయే" త్యాదిశాస్త్రార్థాభిజ్ఞత్వ మభిప్రేతం. యత ఏవ మతోఽంతతో దుఃఖదై స్సోపాధికైః పత్యాదిభిః కిం. న కించి త్సాధ్య మస్తీతి భావః, త త్తస్మా న్నోఽస్మాకం, ప్రసీద త్వయి చిరం ధృతాం బద్ధా మస్మాక మాశాం మాస్మ చ్ఛింద్యాః విఫలాం న కుర్యాః ఆత్మపర్యంతపదాన్వస్య తవేద మాశాచ్ఛేదన మనుచిత మిత్యభిప్రాయేణ వరదేశ్వరేతి సంబోధనం త్వత్సౌందర్యావలోకనేన త్వయ్యేవాశా ధృతేత్యభిప్రాయేణ సంబోధయ న్త్యరవిందనేత్రేతి. ౩౩

యదుక్తం "తద్యాత మా చిరం గోష్ఠ" మిత్యాది తత్రోత్తర మాహుః (చిత్త మితి.) య చ్చిత్తం గృహేషు నిర్విశతి నిర్వివేశ గృహాభినివిష్టం య చ్చిత్త మిత్యర్థః. త త్సుఖేన అనాయాసేన భవతా అపహృతం తథా ఉతాపి చ యౌ గృహకృత్యే గృహకార్యే అనివిష్టౌ కరౌ తౌ వపి భవతా అపహృతౌ వ్యాపారరహితౌ కృతా విత్యర్థః. తథా పాదా వపి, తవ పాదమూలా త్పదమాత్ర మపి న చలతః కథం, వ్రజం యాస్యామః అథో అనంతరం వా కింకరవామ. ౩౪

తర్హి కిం మయా విధేయ మిత్యత్రాహుః (సిఞ్చేతి.) అఙ్గ హేకృష్ణ తవ అధరామృతస్య పూరకేణ ప్రవాహేన నోఽస్మాకం హాసయుక్తేన తవావలోకనమధురవేణునాదేన చ జాతం హృచ్ఛయాగ్నిం కామాగ్నిం సిఞ్చ శమయ నో చే ద్యద్యేవం న కరోషి తర్హి హేసఖే వయం భవద్వియోగజాగ్నినా దగ్ధదేహా స్సత్యః త్వద్ధ్యానేన సాధనేన తవ పదయోః పదవీం యామ ప్రాప్నువామ

నో చే ద్వయం విరహజాగ్న్యుపయుక్తదేహాధ్యానేన యామ పదయోః పదవీం సఖే తే. ౩౫

యర్హ్యమ్బుజాక్ష తవ పాదతలం రమాయా దత్తక్షణం క్వచి దరణ్యజనప్రియస్య.
అస్ప్రాక్ష్మ తత్ప్రభృతి నాన్యసమక్ష మఙ్గ స్థాతుం త్వయాఽభిరమితా బత పారయామః.

శ్రీ ర్యత్పదామ్బుజరజ శ్చకమే తులస్యా లబ్ధ్వాఽపి వక్షసి పదం కిల భృత్యజుష్టమ్.
యస్యాః స్వవీక్షణకృతేఽన్యసురప్రయాస స్తద్వ ద్వయం చ తవ పాదరజః ప్రపన్నాః.

త న్నః ప్రసీద వృజినార్దన తేఽఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాప్తా విసృజ్య వసతీ స్త్వదుపాసనాశాః.

త్వయాఽనుపభుక్తం వ్యర్థ మిదం శరీరం త్వద్విరహాగ్నినా దగ్ధ్వా త్వద్ధ్యానేన త్వత్సన్నిధి మేవ ప్రాప్స్యామః మృత్వాపి త్వాం న త్యజేమేతి భావః. ౩౫

నను స్వపతయ ఏవాధరామృతం సిఞ్చేయు స్తత్రాహుః (యర్హీతి.) హేఅమ్బుజాక్ష అరణ్యజనానాం మునీనాం ప్రియస్య తవ రమాయాః లక్ష్మ్యాః, దత్తక్షణం దత్తోత్సవం దత్తావసరం వా తదపి, కదాచి దేవ న సర్వదా అరణ్యజనప్రియత్వా దితి భావః. ఏవంవిధం, పాదతలం యర్హి యదా, వయ మస్ప్రాక్ష్మ స్పృష్టవత్యః. అరణ్యజనప్రియత్వా దరణ్యే క్వచి ద్యదా స్పృష్టవత్యః తత్ర చ త్వయా అభిరమితా అభినందితా స్సత్యః తత ఆరభ్య అఙ్గ హేకృష్ణ, అన్యసమక్షం, స్థాతు మపి న పారయామః పురుషాంతరసమక్ష మవస్థాతుం న శక్నుమః, తుచ్ఛాస్తే న రోచంత ఇత్యర్థః. ౩౬

త్వత్పాదసౌరభ్యం త్వతివిచిత్ర మిత్యాహుః, (శ్రీ రితి,) శ్రీః లక్ష్మీః తవ వక్ష స్యసాపత్న్యం ఉన్నతం చ పదం స్థానం లబ్ధ్వాఽపి తులస్యా సపత్న్యా సహ య త్తవ పదామ్బుజరజః కామయతే స్మ కథంభూతం భృత్యై స్సర్వై ర్జుష్ట మితి సౌభాగ్యాతిశయోక్తిః. కథంభూతా శ్రీః యస్యాః శ్రియః స్వవీక్షణకృతే స్వావలోకనార్థం శ్రీ రస్మా నవలోకయ త్వితేత్యతదర్థం అన్యేషాం సురాణాం బ్రహ్మాదీనాం అన్యతపఃప్రయాస ఇతి పాఠే అన్యేషాం బ్రహ్మాదీనాం తపఃక్లేశ ఇత్యర్థః. సా శ్రీ శ్చకమ ఇత్యన్వయః. తద్వత్ శ్రీవత్ వయ మపి తవ పాదరజః ప్రపన్నాః. ౩౭

హేవృజినార్దన దుఃఖహంతః త్వదుపాసనే త్వద్భజన ఏవాశా యాసాం తాః, వయం వసతీః గృహాణి విసృజ్య యోగిన ఇవ, తవాఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాప్తాః, త త్తస్మా న్నోఽస్మాకం ప్రసన్నో భవ

త్వత్సున్దరస్మితనిరీక్షణతీవ్రకామతప్తాత్మనాం పురుషభూషణ దేహి దాస్యమ్. ౩౮

వీక్ష్యాలకావృతముఖం తవ కుణ్డలశ్రీగణ్డస్థలాధరసుధం హసితావలోకమ్,
దత్తాభయం చ భుజదణ్డయుగం విలోక్య వక్షశ్శ్రియైకరమణం చ భవామ దాస్యః. ౩౯

కా స్త్ర్యఙ్గ తే కలపదాయతమూర్ఛితేన సమ్మోహితాఽఽర్యచరితాన్న చలేత్త్రిలోక్యామ్,
త్రైలోక్యసౌభగ మిదం చ నిరీక్ష్య రూపం యద్గోద్విజద్రుమమృగాః పులకాన్యబిభ్రన్.

వ్యక్తం భవాన్ వ్రజజనార్తిహరో హి జాతో దేవో యథాఽఽదిపురుషస్సురలోకగోప్తా
తన్నో నిధేహి కరపఙ్కజ మార్తబన్ధో తప్తస్తనేషు చ శిరస్సు చ కింకరీణామ్. ౪౧

కీదృశః ప్రసాదః కార్య ఇత్యత్రాహ తవ సుందరం స్మితం యస్మిన్ తేన నిరీక్షణేన య స్తీవ్రః స్మరతాప స్తేన తప్తా ఆత్మానో దేహాః యాసాం తాః తాసా మస్మాకం హేపురుషరత్న త్వద్దాస్యం దేహి. ౩౮

నను భోగ్యం గృహాదికం విహాయ కిమితి మద్దాస్యం ప్రార్థ్యత ఇత్యత్రాహుః (వీక్ష్యేతి.) కుండలయోః శ్రీ ర్యయో స్తే గండస్థలే యస్మిన్ అధరే సుధా యస్మిన్. హసితయుక్తోఽవలోకో యస్మిన్, తథాలకై శ్చూర్ణకుంతలైః రావృతం, ముఖం ఆశ్రితానాం మభయప్రదం భుజదండయో ర్యుగ్మం శ్రియో లక్ష్మ్యా ఏకం ముఖ్యం రతిజనకం క్రీడాయోగ్యం వా వక్ష శ్చావలోక్య తవైవ దాస్యో భవామ త్వద్రూపస్య నిరతిశయభోగ్యత్వా దితి భావః. ౩౯

యదుక్తం "జుగుప్సితం చ సర్వత్ర హ్యౌపపత్య" మితి తస్యోత్తర మాహుః (కా స్త్రీతి.) అఙ్గ హే కృష్ణ కలాని మధురాణి పదాని యస్మిన్ త దాయతం దీర్ఘం మూర్ఛితం స్వరాలాపభేద స్తేన సమ్మోహితా సతీ కలపదామృతవేణుగీతసమ్మోహితేతి పాఠే స్పష్టోఽర్థః. లోకత్రయసుందర మిదం రూపం నిరీక్ష్య చ త్రిలోక్యా మపి కావా స్త్రీ ఆర్యచరితా త్వదాచారా న్నిజధర్మా న్న చలేత్. సర్వాపి చలే దేవేత్యర్థః. యద్భృతో గావో ద్విజాః పక్షిణో మృగా శ్చాపి పులకాని రోమాఞ్చా న బిభ్రన్ బిభరుః త్వద్ద్యోతకశబ్దశ్రవణమాత్రేణాపి తిరశ్చా మపి నిజధర్మత్యాగో దృష్టః కింపున ర్మాదృశా మితి భావః. ౪౦

వ్రజజనార్త్యపాకరణా యావతీర్ణస్య పున స్తదార్త్యాపాదన మనుచిత మిత్యభిప్రాయే ణాహుః (వ్యక్త మితి.) యథా ఆదిపురుష ఉపేంద్రాదిరూపేణ సురలోకార్తినిరసనేన, తద్రక్షణార్థ మవతీర్ణ స్తథా త్వమపి వ్రజజన స్యార్తిహరో, నూనం జాతః, త త్తస్మాత్ హేఆర్తబంధో కిఙ్కరీణాం నోఽస్మాకం, తప్తేషు స్మరతాపతప్తేషు స్తనేషు శిరస్సు చ పఙ్కజవ చ్ఛీతలం కోమలం కరం విధేహి నిధాయార్తిం శమయేతి భావః. ఆర్తబంధో ఇతి తదనుగుణం సంబోధనం కిఙ్కరీణా మిత్యపేక్షణీయ సంబంధావిష్కారః. ౪౧

(రాసక్రీడారమ్భః)

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి విక్లబితం తాసాం శ్రుత్వా యోగేశ్వరేశ్వరః,
ప్రహస్య సదయం గోపీ రాత్మారామోఽప్యరీరమత్. ౪౨

తాభి స్సమేతాభి రుదారచేష్టితః ప్రియేక్షణోత్ఫుల్లముఖీభి రచ్యుతః,
ఉదారహాసద్విజకున్దదీధితి ర్వ్యరాజ తైణాఙ్క ఇవోడుభి ర్వృతః. ౪౩

ఉపగీయమాన ఉద్గాయ న్వనితాశతయూథపః,
మాలాం బిభ్ర ద్వైజయన్తీం వ్యచర న్మణ్డయ న్వనమ్. ౪౪

నద్యాః పులిన మాసాద్య గోపీభి ర్హైమవాలుకమ్,
జుష్టం త త్తరళానజ్గి కుముదామోదవాయునా. ౪౫

ఇత్థం తాసాం విక్లబితం పారవశ్యప్రలపిత మాకర్ణ్య యోగీశ్వరేశ్వరోప్యాత్మారామో గోపీ రరీరమత్ రమయామాస ఆత్మారామత్వా ద్విషయవిముఖోఽప్యార్తిహరస్వభావత్వా త్తాభి స్సహ రేమే ఇత్యర్థః ౪౨

తదేవ ప్రపఞ్చయతి (తాభి రిత్యాదినా.) ప్రియస్య స్వస్యేక్షణేన ఉత్ఫుల్లాని ముఖాని యాసాం తాభి స్సఙ్గతాభిః గోపీభి స్సహాచ్యుతః ఉదారహాస శ్చ ద్విజా దంతా శ్చ తేషు కుందకుసుమవ ద్దీధితి ర్యస్య తథాభూతో వ్యరోచత రరాజ ఉడుభిః వృత శ్చంద్ర ఇవ. ౪౩

గోపీభి రుద్గీయమానః స్వయం చోద్గాయన్ వనితాశతానాం యూథపః కరియూథప ఇవేతి భావః. వైజయంతీం, మాలాం బిభ్రాణో వన మలఙ్కుర్వన్ వ్యచరత్. ౪౪

హేమమయ్యో వాలుకా స్సికతా యస్మిన్ త న్నద్యా యమునాయాః పులినం కథంభూతం తస్యా యమునాయా స్తరళానాం తరఙ్గాణాం సంబంధినాం కుముదానా మామోదో యస్య తేన వాయునా జుష్ట మాసాద్య అధిష్ఠాయ రమయాంబభూ వేత్యు త్తరేణాన్వయః. ౪౫

బాహుప్రసారపరిరమ్భకరాలకోరునీవీస్తనాలభననర్మనఖాగ్రపాతైః,
క్ష్వేళ్యాఽవలోకహసితై ర్వ్రజసున్దరీణా ముత్తమ్భయ న్రతిపతిం రమయాంచకార. ४६

ఏవం భగవతః కృష్ణా ల్లబ్ధమానా మహాత్మనః,
ఆత్మానం మేనిరే స్త్రీణాం మానిన్యోఽభ్యధికం భువి. ४७

తాసాం తత్సౌభగమదం వీక్ష్య మానం చ కేశవః,
ప్రశమాయ ప్రసాదాయ తత్రైవా న్తరధీయత. ४८

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే.
ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః.

కిం కుర్వన్, బాహుప్రసారః స్కన్ధయోపరిబాహుప్రసారణం. పరిరమ్భః ఆలిఙ్గనం, కరేణా లకాదీనా, మాలభనం సంస్పర్శ శ్చ నర్మపరిహాస శ్చ నఖాగ్రపాతాః నఖక్షతా శ్చ తైః క్ష్వేళ్యా క్రీడయా చావలోకనై శ్చ హసితై శ్చ మన్మథం తాసా ముద్దీపయన్. ४६

ఇత్థం మహాత్మనః ఆసక్తచిత్తా ద్భగవతో హేతోః, లబ్ధో మానో గర్వో, యాభి స్తాః మానిన్యో గోప్యః, ఆత్మానం భువి స్త్రీణాం మధ్యే అభ్యధికం సర్వోత్కృష్టం మేనిరే. ४७

తతః కి మత ఆహ (తాసా మితి.) తాసాం గోపీనాం, స చాసౌ భోగేన సౌన్దర్యాభిమానేన యో మదః తం మానం చిత్తసమున్నతి మస్వాధీనతా మితి యావత్. తం చ వీక్ష్య కేశవః బ్రహ్మ రుద్రయో రపి నియన్తా, భగవాన్, ప్రశమాయ, తాసాం మదమానయోః ప్రశాంతయే ప్రసాదాయ, ఉత్తరోత్తరాభివివేశాపాదనరూపానుగ్రహాయ చ తత్రైవ పులినే అంతర్హితవాన్. ४८

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కన్ధసమాఖ్యాయాం,
ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అన్తర్హితే భగవతి సహసైవ వ్రజాఙ్గనాః,
అతప్యంస్తమచక్షాణాః కరిణ్య ఇవ యూథపమ్, ౧

గత్యాఽనురాగస్మితవిభ్రమేక్షితై ర్మనోరమాలాపవిహారవిభ్రమైః,
ఆక్షిప్తచిత్తాః ప్రమదా రమాపతే స్తాస్తా విచేష్టా జగృహు స్తదాత్మికాః. ౨

గతిస్మితప్రేక్షణభాషణాదిషు ప్రియాః ప్రియస్య ప్రతిరూఢమూర్తయః.
అసావహం త్విత్యబలా స్తదాత్మికా న్యవేదిషుః కృష్ణవిహారవిభ్రమాః. ౩

అథ త్రింశోఽధ్యాయః.

అథాన్తర్హితభగవద్దర్శనజనితాపతప్తానాం భగవతో గత్యనురాగస్మితవిభ్రమేక్షితాలాపవిహారవిభ్రమాపహృతచిత్తానా మున్మత్తాయితానాం గోపీనాం తచ్చేష్టానుకరణం తావ చ్చేతనాచేతనావిభాగేన ప్రశ్నపూర్వక మన్వేషణప్రకార ముపలక్షణత స్పష్టీకృతాన క్త్యధ్యవసాయప్రకారం స్త్ర్యన్తరస్యాపి తద్వ్యక్తదమానప్రశమనార్థ మంతర్ధానం తయా సహ పున రన్వేషణప్రకారం చాహ త్రింశేన (అంతర్హిత ఇతి.) భగవత్యంతర్హితే సతి త మవీక్షమాణాః యూథప మపశ్యంత్యః కరిణ్య ఇవ సహసా అవిమర్శేనైవ అన్వతప్యన్. ౧

(గత్యేతి.) రమాపతేః గత్యా అనురాగస్మితాభ్యాం యాని విలాసనిరీక్షణాని తై శ్చ మనోరమాలాపా శ్చ విహారాః క్రీడా శ్చ విభ్రమా అన్యే చ విలాసా శ్చ తైః ఆక్షిప్తా న్యాకృష్టాని చిత్తాని యాసాం, తాః అత ఏవ తదాత్మికాః, తస్మి న్నేవ ఆత్మా చిత్తం యాసాం తాః, తజ్ఞానప్రచురా ఇత్యర్థః. అత ఏవ భగవత స్తా స్తా వివిధాశ్చేష్టాః జగృహుః అనుచక్రుః. ౨

తదేవ ప్రపఞ్చయతి (గతీతి.) తదాత్మికాః అత ఏవ ప్రియస్య కృష్ణస్య గత్యాదిషు ప్రతిరూఢమూర్తయః భగవద్గత్యాద్యనుకారేషు చికీర్షితేషు సత్సు హృదయారూఢా స్తస్య మూర్తయో యాసాం తాః, అతః కృష్ణవిహారా ఇవ విభ్రమాః క్రీడా యాసాం తాః తస్య ప్రియాః, అబలా గోప్యః, అసావహం కృష్ణోఽహ మితి మిథో నివేదితవత్యః. ౩

గాయన్త్య ఉచ్చై రము మేవ సజ్గతా విచిక్యు రున్మత్తకవ ద్వనా ద్వనమ్,
పప్రచ్ఛు రాకాశవ దన్తరం బహి ర్భూతేషు సన్తం పురుషం వనస్పతీన్. ౪

దృష్టో వః కచ్చి దశ్వత్థప్లక్షన్యగ్రోధనో మనః,
నన్దసూను ర్గతో హృత్వా ప్రేమహాసావలోకనైః. ౫

కచ్చి త్కురవకాశోకనీపోదుమ్బరచన్దనాః.
రామానుజో మానినీనాం గతో దర్పహరస్మితః. ౬

కచ్చి త్తులసి కల్యాణి గోవిన్దచరణప్రియే,
సహ త్వాఽళికులై ర్బిభ్ర ద్దృష్ట స్తేఽతిప్రియోఽచ్యుతః. ౭

కిం చ (గాయంత్య ఇతి.) సజ్గతా స్సముదితా, స్సజ్ఘీభూతా ఇతి యావత్. అముం కృష్ణ మేవ గాయంత్యో వనా ద్వనం గచ్ఛంత్యః, ఉన్మత్తవ ద్విచిక్యు రమృగయన్, వనస్పతీ న్ప్రితి, పప్రచ్ఛు శ్చ. కథంభూతం? ఆకాశవ. ద్భూతేషు చరాచరాత్మకే ష్వంత, ర్బహి శ్చ వ్యాప్య వసంతం, పురుషం పురుషాకారం, పురుషశబ్దవాచ్యం వా, పరమపురుషం వా ఏవంభూత మపి ప్రాకృత మివ పప్రచ్ఛు రిత్యర్థః. వనస్పతీ న్పప్రచ్ఛు రిత్యనే నోన్మత్తతుల్యత్వం దర్శితమ్. ౪

భగవద్విరహవ్యథాముషితచేతనాచేతనతిర్యగతిర్యగ్వివేకానాం ప్రశ్నప్రకార మేవాహ (సవభిః.) అశ్వత్థాదీనాం ప్రత్యేకసంబోధనేన ప్రశ్నోఽపి ప్రత్యేకమవగంతవ్యః. ప్రేమహాసవిలోకనై రస్మాకం, మనో హృత్వా చోర ఇవ నందసూను ర్గతః వో యుష్మాభిః కిం దృష్టః అశ్వత్థాదీనాం మహత్త్వా ద్యజ్ఞాంగత్వా త్తత్రాశ్వత్థస్య భగవద్విభూతిత్వా చ్చ తే పశ్యేయు రిత్యాదావశ్వత్థాదీన్ పృచ్ఛంతి, తతో మహాంతః పుష్పై ర్బహూపకారిణ శ్చేతి కురవకాదీన్ పృచ్ఛ న్తీత్యేవం యథాసంభవం కేచి ద్వ్యాచక్షతే. ౫

(కచ్చిదితి.) హేకురవకాదయః, మానినీనాం, దర్పహరం స్మితం యస్య స రామానుజః ఇహాగతః, కచ్చి దితీష్టప్రశ్నద్యోతక మవ్యయం, దృష్టః ఆగత శ్చ కిం తదస్మదిష్ట మిత్యర్థః. ఏవ ముత్తరత్రాపి. ౬

హేతులసి హేగోవిందచరణప్రియే, అత ఏవ హేకల్యాణి, అళికులై స్సహ, త్వాం, బిభ్రాణః తవాతిప్రియ శ్చాచ్యుత స్త్వయా, దృష్టః కచ్చిత్. ౭

(గోపికానాం విరహవేదనా)

మాలత్యదర్శి వః కచ్చి న్మల్లికే జాతియూథికే,
ప్రీతిం వో జనయ న్యాతః కరస్పర్శేన మాధవః. ౮

చూతప్రియాళపనసాసనకోవిదారజమ్బ్వర్కబిల్వవకుళామ్రకపారిజాతాః,
యేఽన్యే పరార్థభవికా యమునోపకూలా శ్శంసన్తు కృష్ణపదవీం రహితాత్మనాం నః. ౯

కిం తే కృతం క్షితితపో బత కేశవాఙ్ఘ్రిస్పర్శోత్సవోత్పులకితాఙ్గరుహై ర్విభాసి,
అప్యఙ్ఘ్రిసంభవ ఉరుక్రమవిక్రమా ద్వా ఆహో వరాహవపుషః పరిరమ్భణేన. ౧౦

అప్యేణ పత్న్యుపగతః ప్రియయేహ గాత్రై స్తన్వ న్దృశాం సఖి సునిర్వృతి మచ్యుతో వః

గుణాతిరేకేఽపి నమ్రా ఇతీమాః పశ్యేయు రితి పృచ్ఛంతి (మాలతీతి.) హేమాలతి హేమల్లికే హేజాతి, హేయూథికే, వో యుష్మాభిః అదర్శి కచ్చి ద్దృష్టః కిం, మాధవః కరస్పర్శేన యుష్మాకం ప్రీతిం జనయన్ కిం యాతః, అత్ర మాలతీజాత్యో రవాంతరవిశేషో ద్రష్టవ్యః. ౮

ఫలాదిభి స్సర్వప్రాణిసంతర్పకా ఇమే పశ్యేయు రితి పృచ్ఛంతి (చూతేతి) చూతామ్రయోః కదమ్బనీపయో శ్చావాంతరభేదో ద్రష్టవ్యః. హేచూతాదయః, భవంతః, యే చాన్యే పరార్థమేవ భవికా జన్మ యేషాం తే యమునాకూలసమీపే వర్తమానాః, తీర్థవాసిన ఇత్యర్థః, రహితాత్మనాం శూన్యచేతసా మస్మాకం కృష్ణపదవీం శంసంతు కథయంతు. ౯

(హేక్షితి) త్వయా కిం తపః, కృతం అన్యథేదం న ఘటత ఇత్యాహుః, యా త్వం కేశవ స్యాఙ్ఘ్రిస్పర్శే నోత్సవో యస్యా స్తథాభూతా కుతః, అఙ్గరుహైః ఉత్పులకితా రోమాఞ్చితా విభాసి శోభసే ఉదఞ్చితాని తృణా న్యేలక్ష్య జేన రోమాఞ్చః. తత్ర హేతుః కేశవాఙ్ఘ్రిస్పర్శః, తత్ర చ హేతుః ప్రాక్తనం తప శ్చేతి, సంభావ్యాథోత్సవే హేత్వంతరా ణ్యపి సంభావయంతి అపి కిమయ ముత్సవోఽఙ్ఘ్రిసంభవః, అథ నైకదేశే భగవదఙ్ఘ్రిస్పర్శసంభవః. కిం వా పూర్వ మేవ ఉరుక్రమస్య త్రివిక్రమస్య విక్రమా త్పదా సత్వాక్రమణా జ్జాతః. అథవా తతోఽపి పూర్వం వరాహవపుషః, భగవతః పరిరమ్భ ణేనాలిఙ్గనేన జాతః. ౧౦

హరణ్యాదృష్టిలాలితస్య శ్రీకృష్ణదర్శనజహర్షయుక్తతాం సంభావ్య పృచ్ఛంతి (అపీతి.) హే ఏణపత్ని. వో యుష్మాకం దృశాం సునిర్వృతిం నిరతిశయానందం గాత్రై స్సుందరైః పాణి

కాన్తాఙ్గసఙ్గకుచకుఙ్కుమరఞ్జితాయాః కున్దస్రజః కులపతే రిహ వాతి గన్ధః. ౧౧

బాహుం ప్రియాంస ఉపధాయ గృహీతపద్మో రామానుజ స్తులసికాలికులై ర్మదాన్ధైః.
అన్వీయమాన ఇహ వ స్తరవః ప్రణామం కిం వాభినన్దతి చర న్ప్రణయావలోకైః. ౧౨

పశ్యతేమా లతాబాహూ నప్యాశ్లిష్టా వనస్పతేః
నూనం తత్కరజస్పర్శా ద్బిభ్ర త్యుత్పులకా న్యహో. ౧౩

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యున్మత్తవచో గోప్యః కృష్ణాన్వేషణకాతరాః,

పాదాదిభి రవయవైః, వితన్వ న్విస్తరేణ జనయన్ అచ్యుతః, ప్రియయా సహ ఇహోపగతః. అపి కిం ఆగతః కి మిత్యర్థః. నోపగత ఇతి మావోచ ఇత్యభిప్రేత్య తత్ర లిఙ్గ మాహుః. కాపత్యేన న బ్రూయు రితి సఖ్య మాపాదయంతీభి స్సంబోధ్యతే (హేసఖీతి,) కాంతాయా అఙ్గసఙ్గేన ఆలిఙ్గనేన యత్కుచకుఙ్కుమం తేన రఞ్జితాయాః కులపతేః గోకులనాథస్య కృష్ణస్య కుందస్రజో గంధ ఇహ వాతి ప్రసరతి. అనేన కాంతయా సహోపగతత్వే లిఙ్గ ముక్తం భవతి. ౧౧

ఫలభారేణ నతాం స్తరూన్ కృష్ణదర్శనా త్ప్రణతా న్మత్వా ప్రియయా సహితస్య గతివిలాసం సమ్భావయంత్యః పృచ్ఛంతి (బాహు మితి.) హేతరవః. రామానుజో గృహీతం దక్షిణపాణినా ధృతం పద్మం యేన తథాభూతః, ప్రియాయాః స్కంధే బాహుం వామబాహుం విధాయ తులసికాయా అలికులై స్తదామోదమదాంధై రన్వీయమానోఽనుగమ్యమాన ఇహ చరన్ ప్రణయసహితై రవలోకై ర్వో యుష్మాకం ప్రణామ మభినందతి కిమ్. ౧౨

తత్ర కాశ్చి త్కాశ్చి ద్గోపీ రాహుః (పశ్యతేతి.) హేసఖ్యః ఇమా లతాః, కృష్ణేన నూనం సంగతాః పశ్యత పృచ్ఛతేతి పాఠాంతరం. తదా ఇమాః. పృచ్ఛతేత్యర్థః. నను స్వపతిసఙ్గతా తత్సఙ్గతి ర్దుర్ఘటా తత్రాహుః. వనస్పతేః పత్యుః బాహూన్ స్కంధాన్ ఆశ్లిష్టా అపి కర్తరి క్తః, ఆశ్లిష్యేతి పాఠాంతరం. తదా ఆశ్లిష్యాపి నూనం తస్య కృష్ణస్య కరజైః నఖైః స్పృష్టాః కుతః యత ఉత్పులకాని బిభ్రతి నహి స్వపతిసఙ్గతానా మపీదృశ్యుత్పులకసంభవ ఇతి భావః. ఉదఞ్చితకోరకాణి పులకత్వేన సంభావయంతీనా మియ ముక్తిః. ౧౩

ఉన్మత్తకవత్ పప్రచ్ఛు రిత్యేతత్ప్రపఞ్చితమ్. అథ "రమాపతే స్తా స్తా విచేష్టా జగృహు

(గోపికానాం విరహవ్యథా)

లీలా భగవత స్తా స్తా హ్యనుచక్రు స్తదాత్మికాః. ౧౪

కస్యా శ్చి త్పూతనాయన్త్యాః కృష్ణాయ న్త్యపిబ త్స్తనమ్,
తోకయిత్వా రుద త్యన్యా పదాహన్ శకటాయతీమ్. ౧౫

దైత్యాయిత్వా జహారాన్యా మేకా కృష్ణార్భభావనామ్.
రిఙ్ఖయామాస కా ప్యఙ్ఘ్రీ కర్షన్తీ ఘోషనిస్వనౌ. ౧౬

కృష్ణరామాయితే ద్వే తు గోపవత్సాయితాః పరాః,
వత్సాయితాం గృహీత్వాన్యా భ్రామయిత్వా న్యపాతయత్,
కృష్ణాయితా ఘ్నతీ చాన్యా తత్రైకా తు బకాయతీమ్. ౧౭

స్తదాత్మికా" ఇతి యదుక్తం తత్ప్రపఞ్చయతి (ఇతీతి.) ఇతి ఉన్మత్తస్యేవ వచాంసి యాసాం తాః గోప్యః కృష్ణాన్వేషణే నాతికాతరాః అతివిహ్వలాః తదాత్మికా శ్చ భగవత స్తా స్తాః లీలా అనుచక్రుః. అనుకృతవత్యః. ౧౪

కస్యాశ్చి దిత్యాదిభి శ్చతుర్భి రనుకరణం ప్రపఞ్చ్యతే తత శ్చతుర్భి స్తన్మయత్వం పున రేకేనానుకరణ మితి వివేకః, కస్యాశ్చి ద్గోపికాయాః పూతనావ దాచరన్త్యాః, కాచి త్కృష్ణవ దాచరన్తీ స్తన మపిబత్ అన్యా తు తోకయిత్వా శిశువ దాత్మానం కృత్వా రుదన్తీ శకటాసురవ దాచరన్తీం కాంచి త్పదాచరణే నాహన్ తాడయామాస, ౧౫

కాచిత్తు దైత్య ఇత్వా తృణావర్తవ దాత్మానం కృత్వా అన్యాం కాఞ్చి త్కృష్ణ స్యార్భం బాల్యం భావయన్తీం జహార హృతవతీ, కాచిత్తు ఘోషాణాం ధ్వనతాం భూషణానాం నిస్స్వనో యయో స్తౌ భూషణనిస్వనా వితి పాఠాన్తరం. తా వఙ్ఘ్రీ చరణౌ కర్షన్తీ రిఙ్ఖయామాస జానుచఙ్క్రమణం చకార. ౧౬

ద్వే గోప్యౌ కృష్ణరామౌ వివాచేరతుః కాశ్చన గోపా వత్సా శ్చ తద్వ దాచేరుః, తత్ర కాచి ద్వత్సాసురవ దాచరన్తీం కాంచిత్ గృహీత్వా భ్రామయిత్వా న్యపాతయత్ కాచి ద్బకాసురవద దాచరన్తీం ఘ్నతీవ బభూవ, ౧౭

ఆహ్వయ దూరగా యద్వ త్కృష్ణ స్త మనుకుర్వతీమ్.
వేణుం క్వణ న్తీం క్రీడ న్తీ మన్యా శ్శంస న్తి సాధ్వితి, ౧౮

కస్యాఞ్చి త్స్వభుజం న్యస్య చల న్త్యాహాపరా అను,
కృష్ణోఽహం పశ్యత గతిం లలితా మితి తన్మనాః. ౧౯

మాభైష్ట వాతవర్షాభ్యాం త త్త్రాణం విహితం మయా,
ఇత్యుక్త్వైకేన హ స్తేన వితత్యోన్నిదధేఽమ్బరమ్. ౨౦

ఆరుహ్యైకా పదాఽఽక్రమ్య శిర స్యాహాపరాం నృప.
దుష్టాహే గచ్ఛ జాతోఽహం ఖలానాం నను దణ్డధృక్. ౨౧

తదా దూరగాః దూరే వ ర్తమానాః, గోవ దాచరంతీః, కాచిత్ యద్వ త్కృష్ణః తద్వ దాహ్వయత్ ఆజుహావ. ఆహూయేతి పాఠే యద్వత్కృష్ణః తద్వ ద్దూరగా ఆహూయ పున స్త మను కుర్వతీం కృష్ణత్వ మితి పాఠే కృష్ణభావమనుకుర్వతీం, తదేవ దర్శయతి వేణుం క్వణయంతీం కేవలం ముఖేన గాయంతీం క్రీడంతీ మితి పాఠాంతరం కాచి త్సాధు సాధ్వితి, శంసంతి ప్రశశంసుః. ౧౮

కాచిత్తు తన్మనాః కృష్ణభేదాభిమానయుక్తమనాః, కస్యాంచి త్స్వభుజం న్యస్య కస్యాశ్చి దంసే స్వభుజం నిధాయేత్యర్థః, చలంతీ పాదవిన్యాసాన్కుర్వతీ అపరాః ప్రత్యాహ కిమితి నను హేసఖ్యః అహం కృష్ణః. మమ లలితాం సుందరతరాం గతిం పశ్యతేతి. ౧౯

తథా కాచి త్కృష్ణోఽహ మితి వదంతీ వర్షవాతాభ్యాం మాభైష్ట భయం మాకార్ష్ట తాభ్యాం వర్షవాతాభ్యాం త్రాణం రక్షణం మయా విహిత మిత్యుక్త్వా అమ్బర ముత్తరీయ మేకేన హ స్తేన వితత్య విస్తృ త్యోన్నిదధే ఊర్ధ్వం ధృతవతీ, ౨౦

హేనృప కాంచి త్కాళీయాయంతీం శిరసి పదా ఆక్రమ్య అపరా కాచి దువాచ, కిమితి? హేదుష్టసర్ప గచ్ఛ యితో హ్రదా దపసర నను. హేఅహే అహం ఖలానాం దండధృక్ దండయితా జాతః అవతీర్ణ ఇతి. ౨౧

(గోపికానాం విరహవ్యథా)

తత్రైకా చాహ హే గోపా దావాగ్నిం పశ్యతోల్బణమ్,
చక్షూంష్యాశు పిదధ్వం వో విధాస్యే క్షేమ మఞ్జసా. ౨౨

బద్ధ్వాన్యేకా స్రజా కాంచి త్త్వా మద్యోలూఖలే హరే,
బధ్నామి భాణ్డభేత్తారం హయ్యఙ్గవ ముషం త్వితి,
భీతా సుదృ క్పిధాయాస్యం భేజే భీతివిడమ్బనమ్. ౨౩

ఏవం కృష్ణం పృచ్ఛమానా బృన్దావనలతా స్తరూన్,
వ్యచక్షత వనోద్దేశే పదాని పరమాత్మనః. ౨౪

పదాని వ్యక్త మేతాని నన్దసూనో ర్మహాత్మనః
లక్ష్యన్తే హి ధ్వజామ్భోజవజ్రాఙ్కుశలతాదిభిః. ౨౫

తథా తత్ర గోపీనాం మధ్యే కాచి దువాచ (కి మితి.) హేగోపాః ఉల్బణం దుస్సహం ప్రభూతం వా దవాగ్నిం పశ్యత చక్షూంషి పిదధ్వం విమీలయత, వోయుష్మాక మాశు క్షేమ మఞ్జసా సుఖేన విధాస్యే కరిష్యామీతి. ౨౨

ఏకా తు స్రజా కాంచి ద్బధ్నంతీ ప్రోవాచ కిమితి హేహరే అధునా త్వాం హయ్యఙ్గవముషం నవనీతచోరం తద్భాండభేత్తారం చాతః, ఉలూఖలే బధ్నామీతి తథైవం బద్ధోక్తా చ సా భీతేవ శోభనే దృశౌ యస్మిన్ త దాస్యం పిధాయ హస్తాభ్యా మాచ్ఛాద్య సుదృక్ వరాక్షీ వా సతీ ముఖం పిధాయ భీతివిడమ్బనం భయానుకరణం భేజే చకార. ౨౩

ఇత్థం పున రపి బృందావనే లతా స్తరూంశ్చ కృష్ణం పృచ్ఛమానాః, వనప్రదేశే పరమాత్మనః కృష్ణస్య పదాని వ్యచక్షత అపశ్యన్. ౨౪

తదా దృష్టభగవత్పదానాం తాసా ముక్తి మాహ (పదానీతి.) ఇమాని మహాత్మనో నందసూనోః పదాని వ్యక్తం నూనం కుతః హి యస్మాత్ ధ్వజాదిభీ రేఖాత్మకైః లక్ష్యంత ఇతి. ౨౫

తై స్తైః పదై స్తత్పదవీ మన్విచ్ఛన్త్యోఽగ్రతో ఽబలాః.
వధ్వాః పదై స్సంపృక్తాని విలోక్యార్తా స్సమబ్రువన్. ౨౬

తస్యాః పదాని చైతాని యాతా యా నన్దసూనునా,
అంసన్యస్తప్రకోష్ఠాయాః కరేణోః కరిణా యథా. ౨౭

అనయాఽఽరాధితో నూనం భగవా న్హరి రీశ్వరః,
య న్నో విహాయ గోవిన్దః ప్రీతో యా మనయ ద్రహః. ౨౮

ధన్యా అహో అమీ ఆళ్యో గోవిన్దాఙ్ఘ్ర్యబ్జరేణవః
యద్బ్రహ్మేశాదయో దేవాః దధు ర్మూర్ధ్న్యఘనుత్తయే. ౨౯

తతః తై స్తైః ధ్వజాదిచిహ్నైస్తైః పదైః తస్య కృష్ణస్య పదవీం పురః పురోఽన్విచ్ఛన్త్యః అన్వేషయంత్యః అబలా గోప్యః తదా కస్యాశ్చి ద్వధ్వాః, పదైః సంపృక్తాని అంతరాంతరాయుక్తాని భగవతః పదాని విలోక్యార్తా దుఃఖితా ఊచుః. ౨౬

త దేవాహ (తస్యా ఇత్యాదిభి స్సార్ధై రష్టభిః,) కరిణా సహ కరిణ్యా ఇవ నందసూనునా గచ్ఛంత్యాః. కస్యాశ్చి ద్వధ్వాః పదాని హేగోప్యః పశ్యత. కథంభూతాయాః. అంసే స్కంధే న్యస్తః ప్రకోష్ఠో యస్యాః, తస్యాః అన్యథైవంవిధః పదానాం సంపర్కో న స్యా దితి భావః. ౨౭

అనయా కృష్ణేన సహ యాతయా భగవాన్ హరి రీశ్వరో నూనం ఆరాధితః పూర్వజన్మనీతి శేషః. కుతః? య ద్య స్మా న్నోఽస్మాన్ సర్వాః, విహాయ గోవిందః ప్రీతియుక్తో రహః ఏకాంతం యామనయత్ న హ్యనారాధితేశ్వరాణాం రహసి గోవిందసఙ్గ స్సులభ ఇతి భావః. ౨౮

కాశ్చి దాహు ర్ధన్యా ఇతి. హేఆళ్యః సఖ్యః అమీ గోవిందస్య, పాదాబ్జరేణవః, ధన్యాః. అహో. తత్ర హేతుః (యా నితి,) యాన్ గోవిందాఙ్ఘ్ర్యబ్జరేణూన్ బ్రహ్మాదయో దేవాః అఘనుత్తయే గోవిందప్రాప్తిప్రతిబంధకపాపానుత్తయే । మూర్ధ్ని ధృతవంతః అస్మాభి రప్యేత ద్రేణ్వభిషేకేణ తథైవ కృష్ణః ప్రాప్తుం శక్య ఇతి భావః. ౨౯

(గోపికానాం విరహవ్యథా)

తస్యా అమూని నః క్షోభం కుర్వ న్త్యుచ్చైః పదాని యత్.
ఏకాఽపహృత్య గోపీనాం ధనం భుఙ్క్తేఽచ్యుతాధరమ్. ౩౦

న లక్ష్యన్తే పదాన్యత్ర తస్యా నూనం తృణాఙ్కురైః.
ఖిద్య త్సుజాతాఙ్ఘ్రితలా మున్నిన్యే ప్రేయసీం ప్రియః. ౩౧

ఇమా న్యధికలగ్నాని పదాని వహతో వధూమ్,
గోప్యః పశ్యత కృష్ణస్య భారాక్రాంతాని కామినః. ౩౨

అత్రావరోపితా కాంతా పుష్పహేతో ర్మహాత్మనా,
అత్ర ప్రసూనాపచయః ప్రియార్థే ప్రేయసా కృతః. ౩౩

అన్యా స్త్వాహుః (తస్యా ఇతి.) తస్యాః గోవిందేన సహ యాతాయాః, అమూని పదాని నోఽస్మాకం ఉచ్చైః భృశం క్షోభం చిత్తక్షోభం, కుర్వంతి. తత్ర హేతుః యా స్వయ మేకైవ సర్వాసాం గోపీనాం, సంబంధి సర్వస్వభూత మచ్యుత స్యాధర, మధరామృత మపహృత్య, రహసి భుఙ్క్తే. ౩౦

అన్యా తు కేవల మసంపృక్తాని కృష్ణ స్యైవ పదాని దృష్ట్వా సామర్ష మాహ (న లక్ష్యంత ఇతి.) తస్యాః వధ్వాః, పదా న్యత్ర న దృశ్యంతే, కుతః? యతో నూనం తృణాఙ్కురైః ఖిద్యంతీ సుజాతే సుకుమారే అఙ్ఘ్రితలే, యస్యా స్తాం ప్రేయసీం, ప్రియః శ్రీకృష్ణః ఉన్నిన్యే స్కంధ మారోపితవాన్. ౩౧

అపరా స్తు పశ్య మత ఏవాధికలగ్నాని పదాని పశ్యతేత్యాహుః (ఇమా నీతి.) హేగోప్యః, వధూం వహతో గామినో గచ్ఛతః, కామిన ఇతి పాఠే కామినః అత ఏవ వధూం, వహతః, కృష్ణ స్యాత ఏవ భారాక్రాంతా న్యత ఏవ అధికలగ్నా నీమాని పదా న్యత్ర పశ్యత. ౩౨

కాశ్చిత్ క్షోణీసమ్మర్ద మాలక్ష్యాహుః (అత్రేతి.) మహాత్మనా, కామినా అత్ర పుష్పహేతోః పుష్పావచయార్థం కాంతా అవరోపితా, అత్ర తు ప్రియార్థే ప్రియా మలంకర్తుం, ప్రేయసా కృష్ణేన ప్రసూనానా మవచయః పుష్పలవనం కృతః. ౩౩

తయా కథిత మాకర్ణ్య మానప్రాప్తిం చ మాధవాత్,
అవమానం చ దౌరాత్మ్యా ద్విస్మయం పరమం యయుః. ౪౨
తతోఽవిశ న్వనం చన్ద్రజ్యోత్స్నా యావ ద్విభావ్యతే.
తమః ప్రవిష్ట మాలక్ష్య తతో నివవృతు స్స్త్రియః. ౪౩
తన్మనస్కా స్తదాలాపా స్తద్విచేష్టా స్తదాత్మికాః,
తద్గుణా నేవ గాయన్త్యో నాత్మాగారాణి సస్మరుః. ౪౪
పునః పులిన మాగత్య కాళింద్యాః కృష్ణభావనాః,
సమవేతా జగుః కృష్ణం తదాగమనకాఙ్క్షితాః. ౪౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతె, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే త్రింశోఽధ్యాయః.

తత స్తయా స్వస్యాః మాధవా న్మానప్రాప్తిం సమ్మానప్రాప్తిం. తథా ఆత్మనో దౌరాత్మ్య ద్ధేతోః. అవమానం చ కథిత మాకర్ణ్య సర్వా గోప్యః. పరమం విస్మయం ప్రాపుః. ౪౨

తత స్తయా సహితాః. కృష్ణాన్వేషణాయ యావ చ్చంద్రికా ప్రకాశతే తావ ద్వనం చేరుః తత స్తమసా సాంద్రతరుచ్ఛాయాకృతేన ప్రవిష్టం వ్యాప్తం వన మాలక్ష్య తతో నివృత్తాః. ౪౩

ఏవం తమః ప్రాప్తా అపి స్వగృహా న్నైవ స్మృతవత్యః, తత్ర హేతుం వద న్విశినష్టి తస్మి న్కృష్ణ ఏవ మనో యాసాం అత ఏవ తదాత్మికాః తజ్జ్ఞానప్రచురాః, అత ఏవ తస్యైవాలాపో యాసాం తస్యైవ వివిధా చేష్టా యాసాం తా స్తస్యైవ గుణా న్గాయంత్యః. ౪౪

కింతు పూర్వం కృష్ణేన యత్ర సఙ్గతా స్తదేవ కాళింద్యాః, పులిన మాగత్య సమవేతా స్సముదితాః, కృష్ణభావనాయుక్తాః. కృష్ణ స్యాగమనే కాఙ్క్షితం కాఙ్క్షా యాసాం తాః కృష్ణ మేవ జగుః. ౪౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
త్రింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకత్రింశోఽధ్యాయః

—* గోపికాగీతారమ్భః *—

గోప్య ఊచుః —

జయతి తేఽధికం జన్మనా వ్రజ శ్శ్రయత ఇన్దిరా శశ్వ దత్ర హి
దయిత దృశ్యతాం దిక్షు తావకా స్త్వయి ధృతాసవ స్త్వాం విచిన్వతే. ౧

శరదుదాశయే సాధుజాత సత్సరసిజోదరశ్రీముషా దృశా.
సురతనాథ తేఽశుల్కదాసికా వరద నిఘ్నతో నేహ కిం వధః. ౨

అథ ఏకత్రింశోఽధ్యాయః.

"తద్గుణానేవ గాయంత్యః కృష్ణం జగు" రితి చోక్తం తదేవ గానం ప్రపఞ్చయ త్యేకత్రింశేన (జయతీతి.) వ్రజ స్తే తవ జన్మనా హేతునా నితరాం జయ త్యుత్కర్షం ప్రాప్నోతి కిఞ్చ తవ జన్మనా ఇందిరా లక్ష్మీ రపి నిత్య మత్ర వ్రజే శ్రయతే వ్రజ మలఙ్కుర్వ త్య స్మాభి రలక్ష్యమాణా చాత్రై వ వర్తత ఇత్యర్థః. యద్వా అత్ర వ్రజే శ్రయతే త్వా మితి శేషః. నిత్యాన పాయిత్వా దితి భావః. ఇందిరా మహతీ సమృద్ధి ర్వా ఏవం సర్వస్మి న్వ్రజే మోదమానేఽత్ర త్వదీయా వయం తు త్వయి నిమిత్తే త్వదర్థ మేవేత్యర్థః. కథంచి ద్ధృతా అసవః ప్రాణాః, యాభి స్తథాభూతా స్త్వా మేవ మృగయంతే అత స్త్వయా దృశ్యతాం ప్రత్యక్షీభూయతా మస్మాక మితి శేషః. అత్ర వక్త్రృబాహుళ్యా త్ప్రతిశ్లోక మపరా ఆహు రిత్యవతారణా ద్రష్టవ్యా తత్ర యథాసంభవం పూర్వోత్తరవచసాం సఙ్గతి రుచ్యతే. ౧

తత్ర విచిన్వంతు మమ కిం తత్రాహుః. (శర దితి.) శరత్కాలికే సరపి సమ్యక్ జాతస్య. అనేన గమ్భీరామ్బుస్సముద్భూతత్వ మభిప్రేతం సత్సరసిజస్య సత్త్వ మత్ర సుమృష్టనాళత్వరవికరవికసిత త్వాదికం వివక్షితం ఉదరే గర్భే యా శ్రీ స్తాం ముష్ణాతి హరతి తిరస్కరోతీతి యావత్ తథా తయా దృశా నేత్రేణ హేసురతనాథ సంభోగవర్ధక తదర్థం యాచనీయేతి వా హేఆత్మపర్యంతాభీష్టప్రద తవా శుల్కదాసికాః మూల్యరహితాః దాసీః మూల్యం వినాఽపి దాస్యం ప్రాప్తాః. శుల్కదాసికా ఇతి చ్ఛేదే తవ సంబంధినా శుల్కేన సౌందర్యాత్మకేన మూల్యేన దాసీ రస్మా న్నిఘ్నతో మారయత స్తే తవ త్వయా క్రియమాణః, ఇహ లోకే అయం వధో న భవతి కిం శస్త్రైరేవ వధో వధః దృశా వధో వధః. కిం న భవతీతి భావః, దృశా నిఘ్నత ఇత్యనేన దృశా నః ప్రాణా నపహృతవత ఇత్యభిప్రేతం అత స్త్వద్దృశాఽపహృతప్రాణప్రత్యర్పణాయ త్వయా దృశ్యతా మితి యథాసంభవం సర్వత్ర వాక్యశేషః. ౨

విషజలాప్యయా ద్వ్యాళరాక్షసా ద్వర్షమారుతా ద్వైద్యుతానలాత్,
వృషమయాత్మజా ద్విశ్వతోభయా దృషభ తే వయం రక్షితా ముహుః. ౩

న ఖలు గోపికానన్దనో భవా నఖిలదేహినా మన్తరాత్మదృక్,
విఖనసాఽర్థితో విశ్వగుప్తయే సఖ ఉదేయివాన్ సాత్వతాం కులే. ౪

విరచితాభయం వృష్ణిధుర్య తే చరణ మీయుషాం సంసృతే ర్భయాత్.
కరసరోరుహం కాన్త కామదం శిరసి ధేహి న శ్శ్రీకరగ్రహమ్. ౫

కించ కృపయా బహుభ్యో మృత్యుభ్యో రక్షితవతోఽధునా, దృశైవ ఘాతోనుఽచిత ఇత్యభి
ప్రేత్యాహుః (విషేతి.) హేఋషభశ్రేష్ఠ విషమయా త్కాళియహ్రదజలా ద్యోఽప్యయో నాశః, తస్మా
త్తథ వ్యాళరాక్షసా దఘాసురాత్ వర్షా న్మారుతా ద్వైద్యుతానలా దశనిపాతజా దగ్నేః. వృషోరిష్ట
స్తస్మా న్మయాత్మజా ద్వ్యోమాసురా ద్విశ్వతః అన్యస్మా దపి సర్వతో భయా చ్చ కాళియమద
దమనాదిభిః, పునః పునః రక్షితాః కి మిదానీం కేవలదృశా ఘాతయసీతి భావః. ౩

కించ నిఖిలజగత్పాలనార్థ మవతీర్ణస్య తత్రాపి స్వాశ్రితపక్షపాతిన స్తవాశ్రితోపేక్షాఽనుచి
తేత్యభిప్రేత్యాహుః (న ఖల్వితి.) హేసఖే భవాన్ ఖలు నూనం యశోదాసుతో న భవతి, ప్రాకృతః
కేవలం యశోదాసుతో న భవతి కింతు అఖిలదేహినా మంతరాత్మా అతో దృక్ పశ్యతి సర్వ మితి
దృక్ కర్తరి క్విన్ అంతఃప్రవిష్ట శ్శుభాశుభసాక్షీ పరమాత్మేత్యర్థః, స కిం కర్మాయత్తదేహభా
గ్భవతి నేత్యాహుః విఖనసా విరిఞ్చినా విశ్వపాలనాయ ప్రార్థితః, సాత్వతాం భక్తానాం యదూనాం
కులే ఉదేయివాన్ స్వేచ్ఛయాఽవతీర్ణః, న తు ప్రాకృతవ త్కర్మణా జాత ఇత్యర్థః. ౪

తస్మా త్త్వావకానా మస్మాక మభిమత మేతచ్చతుష్టయం సంపాదయేత్యాహు శ్చతుర్భిః
హేవృష్ణివర్య సంసృతే ర్భయా త్తవ చరణ మీయుషాం శరణం గతానాం జనానాం విరచితం దత్త
మభయం యేన తత్ కామద మభీష్టదం తథా శ్రియో లక్ష్మ్యాః కరం గృహ్ణాతీతి తథా తత్కరసరోరుహం
హేకాంత నోఽస్మాకం శిరసి విధేహి, ౫

(గోపికాగీతారమ్భః)

వ్రజజనార్తిహన్ వీరయోషితాం నిజజనస్మయధ్వంసనస్మిత.
భజ సఖే భవత్కింకరీః స్మ నో జలరుహాననం చారుదర్శయ. ౬

ప్రణతదేహినాం పాపకర్శనం తృణచరానుగం శ్రీనికేతనమ్.
ఫణిఫణార్పితం తే పదామ్బుజం కృణు కుచేషు నః కృన్ధి హృచ్ఛయమ్. ౭

మధురయా గిరా వల్గువాక్యయా బుధమనోజ్ఞయా పుష్కరేక్షణ.
విధికరీరిమా వీరముహ్యతీ రధరసీధునాఽఽప్యాయయస్వ నః. ౮

తవ కథామృతం తప్తజీవనం కవిభి రీడితం కల్మషాపహమ్.

హేవ్రజజనార్తిహన్ హేవీర నిజజనానాం యః, స్మయో గర్వః. తం ధ్వంసయతీతి తథా నంద్యాదే రాకృతిగణత్వా త్కర్తరి ల్యుః, తథాభూతం స్మితం యస్య హేతథాభూత హేసఖే భవత్కింకరీః నోఽస్మాన్ భజానువర్తస్వ స్మ విస్మితం అద్భుతం వా సుందరం జలరుహాననం తావ ద్యోషితా మస్మాకం దర్శయ. ౬

అవిశేషేణ ప్రణతానాం దేహినాం పాపహంతృతృణచరా గావ స్తా అనుసృత్య గచ్ఛతీతి తథా సౌభాగ్యేవ శ్రియో నికేతనం ఆశ్రయభూతం వీర్యాతిరేకేణ ఫణినః కాళీయస్య ఫణే ష్వర్పితం తవ పదామ్బుజం నోఽస్మాకం కుచేషు కృణు నిధేహి హృచ్ఛయం కామం కృంధి ఛింధి. ౭

హేపుష్కరేక్షణ బుధానాం హృద్యయా వల్గూని వాక్యాని యస్యాం తయా అత ఏవ మధురయా కోకిలాదిశబ్దస్ స్పృహణీయయా ఇవ గిరా ముహ్యతీ ర్విధికరీః, కింకరీ శ్చ ఇమాః, నోఽస్మా నధరామృతేనా ప్యాయయస్వ సంజీవయ. ౮

కిం వాస్మాకం త్వద్విరహేణ మరణం ప్రాప్తప్రాయ మేవ కింతు త్వత్కథామృతం మిథః యే పాయయంతి తై ర్వఞ్చిత మిత్యభిప్రేత్యాహుః (తవేతి,) తవ కథైవ అమృతం తత్ర హేతుః తప్తానాం తాపత్రయతప్తానాం జీవనం ప్రసిద్ధామృతా దుత్కృష్టతా మాహుః కవిభిః బ్రహ్మాదిభిః, ఈడితం స్తుతం దేవభోగ్యం త్వమృతం తైః తుచ్ఛీకృత మితి భావః. కించ కల్మషాపహం శ్రోతౄణాం వదతాం స్మరతాం చ పాపహరం ప్రసిద్ధం తు నైవంవిధ మితి భావః. కించ శ్రవణమాత్రే ణైవ మఙ్గళం

శ్రవణమఙ్గళం శ్రీమదాతతం భువి గృణన్తి యే భూరిదా జనాః. ౯

ప్రహసితం ప్రియప్రేమవీక్షితం విహరణం చ తే ధ్యానమఙ్గళమ్,
రహసి సంవిదో యా హృదిస్పృశః కుహక నో మనః క్షోభయన్తి హి. ౧౦

చలసి యద్వ్రజా చ్చారయ న్పశూ న్నళినసున్దరం నాథ తే పదమ్,
శిలతృణాఙ్కురై స్సీదతీతి నః కలిలతాం మనఃకాన్త గచ్ఛతి. ౧౧

దినపరిక్షయే నీలకున్తలై ర్వనరుహాననం బిభ్రదావృతమ్,
వనరజస్వలం దర్శయ న్ముహు ర్మనసి న స్స్మరం వీర యచ్ఛతి ౧౨

నిశ్రేయసరూపం యస్మా త్తథాభూతం త్వత్కథామృతం ఆతతం విస్తృతం యథా తథా భువి యే గృణంతి నిరూపయంతి తే జనాః భూరిదాః, బహువదాన్యాః, జీవితం దధతీత్యర్థః. పూర్వజన్మ సుబహుదత్తవంత స్సుకృతిన ఇతి యావ దితి వా. ౯

తర్హి మత్కథామృతశ్రవణే నైవ తృప్తా భవథేత్యత్ర తథాఽపి త్వద్విలాసక్షుభితచిత్తా వయం న శాంతి మాప్నుమ ఇత్యభిప్రేత్యాహుః (ప్రహసిత మితి.) హేప్రియ హేకుహక వఞ్చక తవ ప్రహసితం చ ప్రేమ్ణా వీక్షితం చ ధ్యానమఙ్గళం సుఖం యస్మా త్తద్విహరణం చ యా శ్చ రహసి సంవిదః సఙ్కేతచేష్టాః కథంభూతాః హృదిస్పృశో హృదయారూఢాః తా శ్చ నోఽస్మాకం మనః క్షోభయంతి హి, ౧౦

కించ త్వయి వయ మతీవ ప్రేమార్ద్రచిత్తా స్త్వం తు కుతోఽస్మా న్స్వేచ్ఛయ సీత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం. హేనాథ హేకాంత య ద్యదా పశూన్ చారయన్ వ్రజా చ్చలసి తదా నళినవత్సుందరం కోమలం తే తవ పదం శిలైః కఠినై స్తృణై రఙ్కురై శ్చ సీదతీతి నోఽస్మాకం మనః కలిలతా మస్వాస్థ్యం గచ్ఛతి యాతి. ౧౧

ఏవంభూతా స్త్వ త్క్లేశశఙ్కితచిత్తా వయం త్వం తు దినపరిక్షయే సాయంకాలే నీలకుంతలై రావృతం వనరజస్వలం గోరజశ్ఛురితం వనరుహాననం అళిమాలాకులపరాగచ్ఛురితపద్మతుల్య మాననం ముహు ర్ముహుః దర్శయ న్నోఽస్మాకం మనసి కేవలం హేవీర స్మరం యచ్ఛసి కామ ముద్దీపయసి న తు సఙ్గం దదాసి తతః కపట స్త్వ మితి భావః. ౧౨

(గోపికాగీతారమ్భః)

ప్రణతకామదం పద్మజార్చితం ధరణిమణ్డనం ధ్యేయ మాపది.
చరణపఙ్కజం శన్తమం చ తే రమణ న స్తనే ష్వర్పయాధిహన్. ౧౩

సురతవర్ధనం శోకనాశనం స్వరితవేణునా సుష్ఠు చుమ్బితమ్,
ఇతరరాగవిస్మారణం నృణాం వితర వీర న స్తేఽధరామృతమ్. ౧౪

అటతి య ద్భవా నహ్ని కాననం త్రుటియుగాయతే త్వా మపశ్యతామ్.
కుటిలకున్తలం శ్రీముఖం చ తే జడ ఉదీక్షతాం పక్ష్మకృ ద్దృశామ్. ౧౫

పతిసుతాన్వయభ్రాతృబాన్ధవా నతివిలఙ్ఘ్య తేఽన్త్యచ్యుతాగతాః,
గతివిద స్తవోద్గీతమోహితాః కితవ యోషితః క స్త్యజే న్నిశి. ౧౬

అతోఽధునా కపటం విహాయ సఙ్గతో భవేతి ప్రార్థయంతే ద్వాభ్యాం. హేమరణ తవ చరణ పఙ్కజం అస్మాకం స్తనే ష్వర్పయ విధాయ కామాగ్నిం శమయేతి భావః. తదనుగుణం సమ్బోధయంతి హే అధిహ న్నితి. ఆధి ర్మనఃపీడా కథంభూతం శంతమం సేవాసమయే సుఖతమం ఆపది ధ్యేయం చ ధరణ్యా మండన మలఙ్కారభూతం పద్మజేన బ్రహ్మణా అర్చితం ప్రణతాభీష్టదం చ, ౧౩

తథా హేవీర తవాధరామృతం వితర దేహి కథంభూతం నృణా మితరేషు సార్వభౌమాది సుఖేషు రాగ మిచ్ఛాం విస్మారయతి లోపయతీతి త త్తథా స్వరితేన నాదితేన వేణునా స్వరయుక్తేన వేణునా సుష్ఠు యథాతథా చుమ్బితం నాదామృతవాసిత మితి భావః. శోకనాశనం తాపత్రయజ దుఃఖశామక ముత్తరోత్తరం రతివర్ధకం చ. ౧౪

కించ క్షణ మపి త్వద్విశ్లేష మసహమానా స్సర్వసఙ్గపరిత్యాగేన వయం యతయ ఇవ త్వా ముపాగతాః, త్వం తు కథ మస్మా న్త్యక్తు ముత్సహస ఇత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం. య ద్యదా అహ్ని బృందావనం ప్రత్యటతి గచ్ఛతి తదా త్వా మపశ్యతాం ప్రాణినాం త్రుటిః క్షణార్ధమపి యుగపద్భవతి ఏవ మదర్శనే దుఃఖముక్తం పున శ్చ కథంచిద్దినాంతే తవ కుటిలాని కుంతలాని యస్మి న్తత్ శ్రీమత్ ముఖం ఉ దుచ్చై రీక్షమాణానాం తేషాం దృశాం పక్ష్మకృ ద్బ్రహ్మా జడో మంద ఏవ నిమేష మాత్ర మప్యసహ్య మితి దర్శనసుఖ ముక్తమ్. ౧౫

అస్మా ద్ధే అచ్యుత పతీ న్సుతా నన్వయాం స్తత్సంబంధినః, భ్రాతౄ న్బాంధవాం శ్చ అత్యంతం విలఙ్ఘ్య తే తవాంతి సమీప మాగతా వయం, కథంభూతస్య? గతివిదః అస్మదాగమనం జానతః గతివిదో వయం తవోద్గీతేన మోహితాః, హేకితవ ధూర్త ఏవంభూతా యోషితో నిశి స్వయ మాగతా స్త్వాం వినా క స్త్యజే న్న కోఽపీత్యర్థః. ౧౬

రహసి సంవిదం హృచ్ఛయోదయం ప్రహసితాననం ప్రేమవీక్షణమ్,
బృహదురః శ్రియో ధామ వీక్ష్య తే ముహు రతిస్పృహా ముహ్యతే మనః. ౧౭

వ్రజవనౌకసాం వ్యక్తి రఙ్గ తే వృజినహన్త్ర్యలం విశ్వమఙ్గళమ్,
త్యజ మనా క్చన స్త్వత్స్పృహాత్మనాం స్వజనహృద్రుజాం యన్నిషూదనమ్. ౧౮

య త్తే సుజాతచరణామ్బురుహం స్తనేషు భీతా శ్శనైః ప్రియ దధీమహి కర్కశేషు,
తేనాటవీ మటసి తద్వ్యథతే న కింస్వి త్కూర్పాదిభి ర్భ్రమతి ధీ ర్భవదాయుషాం నః. ౧౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే,
ఏకత్రింశోఽధ్యాయః

అత స్త్వయా త్యక్తానా మస్మాకం ప్రాక్తనత్వద్దర్శననిదానహృద్రోగస్య త్వత్సఙ్గత్యైవ చికిత్సాం కుర్వి త్యాహు ర్ద్వాభ్యాం (రహసీతి.) తవ రహసి సంవిదం సాఙ్కేత్యం కర్మ హృచ్ఛయోదయం కామజనకం ప్రేమ్ణా వీక్షణం చ ప్రహసిత మాననం చ శ్రియో లక్ష్మ్యాః. స్థానభూతం బృహద్విశాల మురో వక్ష శ్చ వీక్ష్యాస్మాక మతీవ స్పృహా భవతి, తయా చ ముహు ర్ముహు ర్మనో ముహ్యతే మోహం ప్రాప్నోతి. ౧౭

అఙ్గ హేకృష్ణ తవాభివ్యక్తి రవతారో వ్రజవనౌకసాం గోపానాం మునీనాం చ వృజినహన్త్రీ పాపనిరసనీ దుఃఖనిరసనీ వా విశ్వస్య మఙ్గళావహా చ అత స్త్వత్స్పృహాత్మనాం త్వత్స్పృహారుగ్ణ మనసాం నోఽస్మాకం మనా గీషత్ త్యజ ముఞ్చ కించి ద్దేహీత్యర్థః, కింతత్ యత్స్వజనస్య హృద్రోగాణాం నిషూదనం నివర్తకం ఔషధం తత్త్వ మేవ వేత్సీతి గూఢాఽభిప్రాయః. ౧౮

అతి ప్రేమదర్శితా రుదంత్య ఆహుః (య దితి.) హేప్రియ య త్తవ సుకుమారం పదాబ్జం తన్నః, కఠినేషు స్తనేషు సమ్మర్దశఙ్కితాః శనై శ్శనైః ధారయామ తేన పదాబ్జేనాధునా అటవీం అటసి చరసి, నయసీతి పాఠే అటవీం ప్రతి పశూ నాత్మానం వా నయసి ప్రాపయసి, తత్పదాబ్జం కూర్పాదిభి స్తీక్ష్ణసూక్ష్మశిలాదిభిః. కింస్వి న్నవ్యథతే కథం ను నామ న వ్యథతే వ్యథత ఏవేతి నోఽస్మాకం ధీః, భ్రమతి న స్వస్థా భవతి, కథంభూతానాం? భవా నేవాయుః జీవితం యాసాం తథాభూతానాం త్వదధీన జీవితానా మిత్యర్థః. ౧౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః

అథ ద్వాత్రింశో ఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి గోప్యః ప్రగాయన్త్యః ప్రలపన్త్యశ్చ చిత్రధా,
రురుదు స్సుస్వరం రాజ న్కృష్ణదర్శనలాలసాః. ౧

తాసా మావిరభూ చ్ఛౌరి స్స్మయమానముఖామ్బుజః,
పీతామ్బరధర స్స్రగ్వీ సాక్షా న్మన్మథమన్మథః. ౨

తం విలోక్యాగతం ప్రేష్ఠం ప్రీత్యుత్ఫుల్లదృశో ఽబలాః,
ఉత్తస్థు ర్యుగప త్త్వరా్వ స్తన్వః ప్రాణ మివాగతమ్. ౩

కృష్ణస్య ముఖలావణ్యసుధాం నయనభాజనైః,
ఆపీయాపీయ నా తృప్య న్సన్త స్తచ్చరణం యథా. ౪

అథ ద్వాత్రింశో ఽధ్యాయః.

ఇత్థం గోపీనాం గానముపవర్ణిత మథేత్థం గాయతీ ర్గోపీ రనుజిఘృక్షో రావిర్భూతస్య భగవతో దర్శనహర్షజాం తాసాం, విక్రియాం సరససాక్షేపసల్లాపాంతాం క్రీడాం చానువర్ణయతి ద్వాత్రింశేన (ఇతీతి.) ఇత్థం భగవతో, గుణా న్ప్రగాయంత్యః, చిత్రధా, అనేకధా ప్రలపంత్య శ్చ హేరాజన్ కృష్ణదర్శనే లాలసా అతిస్పృహా యాసాం తాః, సుస్వరం యథా తథా, ఉచ్చైః, రురుదుః. ౧

తాసాం రుదంతీనాం అగ్రే, శౌరి రావిర్బభూవ. కథంభూతః? స్మయమానం ముఖామ్బురుహం యస్య సః జగన్మోహకస్య కామస్యాపి మోహకః. ౨

త మాగతం ప్రేష్ఠం కృష్ణ మవలోక్యాబలాః గోప్యః ప్రీత్యా ఉత్ఫుల్లా వికసితా, దృశో యాసాం తథాభూతాః. యుగప, త్త్వర్వా ఉత్తస్థుః. యథా ఆగతం, ప్రాణం తన్వః శరీరాణి, తద్వత్. వియుక్తే ప్రాణే పున రాగత్య స్థితే సతి యథా తను రుత్తిష్ఠతే తద్వ దిత్యర్థః. ౩

ఆగతాః, కృష్ణముఖే యల్లావణ్యం తదేవ సుధా, తాం నయనరూపై ర్భాజనైః పానపాత్రైః పునః పున రాపీయాపి పీత్వాపి నాతృప్యన్ న తృప్తా బభూవుః, యథా సంతః భక్తా స్తచ్చరణం భగవత్పదాబ్జలావణ్యం పునః పున రనుభూయాపి న తృప్యంతి తద్వత్. ౪

కాచి త్కరామ్బుజం శౌరే ర్జగృహేఽఞ్జలినా ముదా,
కాచి ద్దధార తద్బాహు మంసే చన్దనరూషితమ్. ౫

కాచి దఞ్జలినాఽగృహ్ణా త్తన్వీ తామ్బూలచర్వితమ్.
ఏకా తదఙ్ఘ్రియుగళం సంత ప్త స్తనయో రధాత్. ౬

ఏకా భ్రుకుటి మాబధ్య ప్రేమసంరమ్భవిహ్వలా,
ఘ్నతీవైక్ష త్కటాక్షేణ నిర్దష్టదశనచ్ఛదా. ౭

అపరాఽనిమిషద్దృగ్భ్యాం జుషాణా తన్ముఖామ్బుజమ్,
ఆపీత మపి నాతృప్య త్సంత స్తచ్చరణం యథా. ౮

తం కాచి న్నేత్రరన్ధ్రేణ హృది కృత్వా నిమీల్య చ,

కాచి దోపీ, హరేః కరామ్బుజం హర్షేణాఞ్జలినా జగ్రాహ, కాచిత్తు చందనేన, లి ప్తం రూషితం తస్య బాహుం అంసే ఆత్మనః స్కంధే బభార. ౫

కాచి త్తన్వీ యోషి దఞ్జలినా సంహతహ స్తద్వయేన తస్య తామ్బూలచర్వితం తామ్బూలం జగ్రాహ. ఏకా తు విరహతాపేన త ప్తయో స్తనయో స్తస్య భగవతోఽఙ్ఘ్రికమలం కమలవచ్ఛీతల మఙ్ఘ్రిం మధాత్. ౬

ఏకా తు భ్రుకుటిం భ్రువ మాబధ్య కుటిలీకృత్య ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రేమగర్భక్రోధేన విహ్వలా విరష్టో దశనచ్ఛదోఽధరోష్ఠో యయా తథాభూతా కటాక్షేణ ఘ్నంతీవ తాడయంతీవ ఐక్షత కటాక్షై రితి పాఠే, కటాక్షపాతై రిత్యర్థః. ౭

అపరాతు నిమేష మకుర్వతీభ్యాం దృగ్భ్యాం తస్య ముఖామ్భోజ మాపీత మపి పునఃపున ర్జుషాణా సేవమానా నాతృప్యత్ నతృప్తా బభూవ. యథా సంతో భక్తా స్తచ్చరణం పునఃపున రనుభూయాపి న తృప్యంతి తద్వత్. ౮

కాచిత్తు నేత్రరంధ్రద్వారేణ తం కృష్ణం హృది విధాయోపగూహ్యాలిఙ్గ్య చ నిమీల్య నేత్రే

పులకా ఙ్గ్యుపగూహ్యాస్తే యోగీ వానన్దసంప్లుతా. ౯

సర్వా స్తాః కేశవాలోకపరమోత్సవనిర్వృతాః,
జహు ర్విరహజం తాపం ప్రాజ్ఞం ప్రాప్య యథా జనాః. ౧౦

తాభి ర్విధూతశోకాభి ర్భగవా నచ్యుతో వృతః,
వ్యరోచతాధికం తాత పురుష శ్శక్తిభి ర్యథా. ౧౧

తా స్సమాదాయ కాళిన్ద్యా నిర్విశ్య పులినం విభుః,
వికసత్కున్దమందారసురభ్యనిలషట్పదమ్. ౧౨

ఇతి శేషః. పులకాని పులకితాని అఙ్గాన్యస్యా స్సన్తీతి తథాభూతా ఆనన్దేన సంప్లుతా ఆనందమగ్నా యోగివా స్తే ఆస్త. ౯

తా స్సర్వా గోప్యః కేశవ స్యావలోకన మేవ పరమ ఉత్సవ, స్తేన సుఖితాః విరహజం తద్విశ్లేషజం తాపం విజహుః తత్యజుః యథా జనా యోగిజనాః ప్రాజ్ఞం పరమాత్మానం ప్రాప్య సాక్షాత్కృత్య ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయం జహతి తద్వత్. యద్వా "ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కిఞ్చన వేదనాన్తరం ప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽన్వారూఢ" ఇత్యుక్తరీత్యా యథా సుషుప్తిదశాయాం పరమాత్మనా సంపరిష్వక్తా జాగ్రత్కాలికబాహ్యాభ్యంతరక్లేశాన్ జహతి తద్వ దిత్యర్థః. ౧౦

తత్ర తదా తాభి ర్విగతవిరహజశోకాభిః పరివృతః నితరాం వ్యరోచత హే తాత యథా పురుషో జీవ శ్శక్తిభి శ్చతుర్వింశతితత్త్వాత్మికాభిః వృతో రోచతే యద్వా పురుషః పరమపురుషః శక్తిభి ర్విమలాదికాభిః పరివృత స్తద్వత్. ౧౧

తతో విభుః కృష్ణః తా స్సమాదాయ కాళింద్యాః పులినం నిర్విశ్య తత్ర తాభిః పరివృతో వ్యరోచతేతి పూర్వేణాన్వయః. పులినం కథంభూతం వికసద్భిః కున్దైః మందారైః సురభి ర్యో మందానిలః తస్మాత్ షట్పదా భృంగా యస్మిన్. ౧౨

శరచ్చన్ద్రాంశుసన్దోహధ్వస్తదోషా తమ శ్శివమ్,
కృష్ణాయాహస్తతరళాచితకోమలవాలుకమ్. ౧౨

తద్దర్శనాహ్లాదవిధూతహృద్రుజో మనోరథాన్తం శ్రుతయో యథా యయుః,
స్వైరుత్తరీయైః కుచకుఙ్కుమాఙ్కితై రచిక్లిపన్నాసన మాత్మబన్ధవే. ౧౪

తత్రోపవిష్టో భగవా న్స ఈశ్వరో యోగీశ్వరాన్తర్హృది కల్పితాసనః,
చకాస గోపీపరిషదతోఽచ్యుత స్త్రైలోక్యలక్ష్మ్యేకపదం వపు రధత్. ౧౫

సభాజయిత్వా త మనఙ్గదీపనం సహాసలీలేక్షణవిభ్రమభ్రువా,
సంస్పర్శ నేనాఙ్కకృతాఙ్ఘ్రిహస్తయో స్సంస్తుత్య ఈష త్కుపితా బభాషిరే. ౧౬

శరచ్చన్ద్రాంశూనాం సన్దోహై స్సమూహైః ధ్వస్తం దోషాతమో రాత్రితమో యస్మిన్ అత శ్శివంకరం కృష్ణాయా యమునాయాః హస్తరూపై స్తరళై స్తరఙ్గై రారచితా ఆస్తృతాః కోమలా వాలుకా, యస్మిన్ తథాభూతమ్. ౧౩

తస్య భగవతో దర్శనేన య ఆహ్లాద స్తేన, విధూతా నిరస్తా, హృద్రుజ స్తద్విశ్లేషజా మనఃపీడాః యాసాం తాః గోప్యో మనోరథాంతం మనోరథప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాపర్యవసానం ప్రాపుః, యథా శ్రుతయ స్తద్వత్ భాగద్వయాత్మికాశ్రుతయ స్తాత్పర్యవృత్త్యాఽభిధయా చ ప్రతి పిపాదయిషితం పరమాత్మానం ప్రతిపాద్య ప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాపర్యవసానం ప్రాప్నువంతి తద్వదిత్యర్థః, ఇత్థం పూర్ణ మనోరథాః ప్రేమ్ణా త మభిజ న్నిత్యాహ. కుచకుఙ్కుమేనాఙ్కితైః స్వైః స్వకీయై రుత్తరీయైః ఆత్మబంధవే ఆసనం రచయామాసుః. ౧౪

యోగీశ్వరాణా మంతర్హృది హృదయకమలమధ్యే కల్పిత మాసనం యస్య తథాభూతోఽపీశ్వరో భగవాన్ తత్ర గోప్యుత్తరీయరచితాసనే సమాసీనః గోపీసముదాయమధ్యగత స్త్రైలోక్య సౌందర్యైకాశ్రయం వపు ర్దధత్ బిభ్రాణ శ్చకాస దర్శయన్ శుశుభే. ౧౫

అనఙ్గం కామం దీపయత్యుద్దీపయతి తథా తం భగవంతం సహాసలీలేక్షణేన విభ్రమో యస్యాం తయా భ్రువా సభాజయిత్వా రంజయిత్వా యద్వా ఆత్మభిః సహ క్రీడయిత్వా ఉక్తవిధయా భ్రువోపలక్షితాః, గోప్యః, అఙ్కేషు స్వాత్మనా మూరుషు "యా" కృతౌ నిహితౌ భగవత శ్చరణౌ, తయోః యా వాత్మనాం హస్తౌ తయోః సంస్పర్శనేన, కరణస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ. తాభ్యాం, మర్దనేన తత్పూర్వకం సంస్తుత్య దృఢ మఙ్ఘ్రి గృహీత్వేత్యర్థః, ఈషత్కుపితాస్సత్యో బభాషిరే. ౧౬

(గో పి కా గీ తా ర మ్భః)

గోప్య ఊచుః —

భజతోఽనుభజ న్త్యేక ఏక ఏత ద్విపర్యయమ్,
నోభయాం శ్చ భజ న్త్యన్య ఏత న్నో బ్రూహి సాధు భోః. ౧౬

శ్రీభగవా నువాచ—

మిథో భజ న్తి యే సఖ్య స్స్వార్థైకాన్తోద్యమా హి తే,
న తత్ర సౌహృదం ధర్మ స్స్వార్థార్థం తద్ధి నాన్యథా. ౧౭

భజ న్త్యభజతో యే వై కరుణాః పితరో యథా,
ధర్మో నిరపరాధోఽత్ర సౌహృదం చ సుమధ్యమాః. ౧౮

భజతోఽపి న వై కించి ద్భజ న్త్యభజతః కుతః,

భాషణ మేవాహ కేచి ద్భజతోఽనువ ర్తమానా న్భజం త్యనువ ర్త న్తే ఏకే. శ్చేతద్విపర్యయం కుర్వంతి అభజతో భజంతీత్యర్థః. అన్యే తూభయా౯ భజత శ్చాభజత శ్చ న భజంతి భో కృష్ణ ఏత దస్మభ్యం, బ్రూహి ఉ క్తవిధాం స్తత్ర ప్రవ ర్తకం సాధ్యం గుణదోషతారతమ్యం చ బ్రూహీత్యర్థః. తృతీయ కోట్యంతర్భూత స్త్వ మితి భావః. ౧౬

విదితాభిప్రాయ ఉ త్తర మాహ (మిథ ఇతి.) హేసఖ్యః, యే మిథో భజంతి పరస్పర ము పకుర్వంతోఽనువ ర్తంతే తే స్వార్థే స్వప్రయోజన ఏవ నిమి త్తే ఏకాంతః నియత ఉద్యమో యేషాం తథాభూతాః స్వప్రయోజనమాత్రపరా స్తేహీత్యర్థః, యస్మాదేవ మత ఏవ తత్ర మిథో భ జనే న సౌహృదం మిథోభజనప్రవ ర్తకం న సౌహృద మిత్యర్థః. కింతూపచికీర్షాప్రత్యుపచికీర్షే ఏవ తత్ర కారణ మితి భావః, అత ఏవ న తత్ర ధర్మః న తత్సాధ్యో ధర్మ ఇత్యర్థః, కింతు కేవలం దృష్టమేవ తత్సాధ్యం ప్రయోజన మితి భావః, తదేవాహ తన్మిథోభజనం స్వార్థార్థం స్వార్థ స్స్వప్రయోజనం యస్య తథాభూతం హి న త్వన్యథా స్వార్థనిర పేక్షపరోపకారార్థద్వారా ధర్మార్థం న భవతీత్యర్థః. ౧౭

ద్వితీయకోట్యంతర్గతా నాహ (భజంతీతి.) హేసుమధ్యమాః అభజతః యే భజంతి తే కరుణాః కరుణావంతః అర్శ ఆద్యచ్ స్వార్థనిపేక్షపరోపచికీర్షా కరుణా సా చ పిత్రాదిష్వతీవ ప్రసిద్ధేతి అ

ఆత్మారామా హ్యాప్తకామా హ్యకృతజ్ఞా గురుద్రుహః. ౨౦

నాహం తు సఖ్యో భజతోఽపి జన్తూ న్భజా మ్యమీషా మనువృత్తివృత్తయే,
యథాఽధనో లబ్ధధనో వినష్టే తచ్చిన్తయాఽన్య న్నిభృతో న వేద. ౨౧

ఏవం మదర్థోజ్ఝితలోకవేదస్వానాం హి వో మయ్యనువృత్తయేఽబలాః,

విదర్శయతి (పితరో యథేతి.) అత్రాభజద్భజనే సౌహృదం సర్వభూతసుహృత్త్వం ప్రవర్తకం. తత్సాధ్యస్తు నిరపవాదో విశ్వాఖో ధర్మః అక్షయ్యో భగవదనుగ్రహరూపధర్మ ఇత్యర్థః. అథ తృతీయాన్ త్రేధా విభజ్య దర్శయతి (భజతోఽపీతి.) యే భజతోఽపి, న వై భజంతి కుతోఽభజతో భజేయుః తే తు ఆత్మారామాదయః అత్రాత్మారామాః కేవలం స్వదేహమాత్రపోషణపరాయణాః. న తు జ్ఞానినః తేషాం సర్వభూతసుహృత్త్వేన ద్వితీయకోట్యంతర్గతత్వాత్. ఆప్తకామాః శబ్దాదివిషయభోగ తదుపకరణత్వాననసమృద్ధిశాలినః. అకృతజ్ఞాః కృతఘ్నాః అకృతజ్ఞానా మేవ పరాం కాష్ఠాం దర్శయతి (గురుద్రుహ ఇతి,) యద్వా, అకృతజ్ఞత్వకార్యం దర్శయతి గురుద్రుహ ఇతి గురుభిః కృతం మహోపకారమననుస్మృత్య తేభ్యోఽపి ద్రుహ్యంతీతి తథాభూతాః ఏతేషాం త్రయాణా మితరభజనాభావాత్. ప్రవర్తకసాధ్యగుణదోషా నోక్తాః. ౧౯-౨౦

ఇత్థం భగవతోక్తాః గోప్యః స్తావ దనువర్తమానా అస్మా న్న భజ న్నయం తృతీయకోట్యంతర్భూత స్తత్రాపి నాత్మారామో నాప్యాప్తకామశ్చ తథా చేదస్మాభి స్సహ వనే విహారాసంభవాత్ అతోఽయం నూన మకృతజ్ఞ ఇత్యక్షిసంకోచైః పరస్పరం సూచయంతీ ర్దృష్ట్వా ప్రత్యాహ (నాహం త్వితి.) హేసఖ్యః భజతోఽపి జంతూ న్నాహం భజామి న తేషాం దృష్టిగోచరో భవామీత్యర్థః. తథాఽపి నాకృతజ్ఞ ఇతి భావః. తర్హి కిమర్థం న భజసీత్యత ఆహ అమీషాం మాం భజతాం జంతూనాం అనువృత్తివృత్తయే అనువర్తనస్య మదనుధ్యానరూపస్యావిచ్ఛేదాయ అనేనాత్మనః కృతజ్ఞత్వం పరమ కారుణికత్వం చోక్తం ప్రియ స్యాదృశ్యమాన స్యాత్యంతాభినివేశవిషయత్వే దృష్టాంత మాహ (యథేతి.) అధనో నిర్ధనః పుమాన్ కదాచిత్ దైవా ల్లబ్ధే ధనే వినష్టే సతి తచ్చింతయా వినష్టధనచింతయా నిభృతో వ్యాప్తః అన్య న్న వేద నాన్య త్స్మరతి కింతు తదేవ నష్టం ధన మవిచ్ఛేదేనానుస్మర న్నవతిష్ఠతే అవి నష్ట ఇతి వా చ్ఛేదః. తస్మి న్న వినష్టే సతి చింతయా విషయచింతయా నిభృతః పూర్ణః తద్ధన మన్యచ్చ న వేద నానుస్మరతి కింతు ప్రమత్తో భవతీతి భావః. అస్మి న్పక్షే వ్యతిరేకే దృష్టాంతః. ౨౧

ఆత్మనః కృతజ్ఞతా మావిష్కుర్వన్ కారుణికత్వ మేవాహ (ఏవ మితి.) హే అబలాః మదర్థ ముజ్ఝితా స్త్యక్తాః లోకః యుక్తా యుక్తాప్రతీక్షణాత్ వేదః ధర్మాధర్మానపేక్షణాత్ స్వాజ్ఞాతయశ్చ

మాయాపరోక్షం భజతా తిరోహితం మామసూయితుం మార్హథ తత్ప్రియం ప్రియాః ౨౨

న పారయేఽహం నిరవద్యసంయుజా సుసాధుకృత్యం విబుధాయుషాపి వః,
యా మా భజ న్దుర్జరగేహశృఙ్ఖలాం సఞ్ఛిద్య తన్వ్యః ప్రతియాతు సాధునా. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.

స్నేహత్యాగా ద్యాభి స్తాసాం వః యుష్మాకం అనేన కృతజ్ఞత్వ మావిష్కృతం మయ్యనువృ త్తయే పరోక్షం భజతా పరోక్ష ముపకుర్వతా మయా తిరోహితం అనేన కారుణికత్వ ముక్తం త త్తస్మాత్ హే ప్రియాః, ప్రియతమం మా మసూయితుం దోషదృష్ట్యా ద్రష్టుం నార్హథ. ౨౨

ఆత్మనః, కృతజ్ఞతాకాష్ఠా మాహ (న పారయ ఇతి.) నిరవద్యం నిష్కపటం యథా తథా సంయుజ్యంతే భజంత ఇతి తథా తాసాం వో యుష్మాకం సుసాధు యథా తథా కర్తుం ప్రత్యుపకర్తుం అహం విబుధాయుషాఽపి న పారయే న శక్నోమి మనుష్యాయుషా న శక్నోమ్యేవ బ్రహ్మాయుషాఽపి న శక్నోమీతి భావః. యా భవత్యః దుర్జరగేహశృఙ్ఖలా సుచ్ఛేద్య గృహరూపశృఙ్ఖలాం సమ్యక్ఛిత్వా మా మభజన్ త త్తస్మా త్తాసాం వః, సా శృఙ్ఖలా అధునా ప్రతియాతు భూయో వినివర్తతా మిత్యర్థః. మయా కార్యః. ప్రత్యుపకారో ముక్తిప్రదాన మేవ తత్తు సదృశం భవేదితి భావః. యద్వా తస్మా ద్యుష్మాక మేవ సాధునా సాధుకృత్యేన తద్యుష్మ త్సాధుకృత్యం ప్రతియాతు ప్రతికృతం భవతు "మయ్యేవ జీర్ణతాం యాతు య త్త్వయోపకృతం హరే, నరః ప్రత్యుపకారార్థీ విపత్తి మభికాఙ్క్షతీ" త్యుక్తరీత్యా యుష్మత్సాధుకృతం తేనైవ జీర్యత్వితి భావః. ౨౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః

—* రాసక్రీడారమ్భః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్థం భగవతో గోప్య శ్శ్రుత్వా వాచ స్సుపేశలాః.
జహు ర్విరహజం తాపం తదఙ్గోపచితాశిషః. ౧

తత్రారభత గోవిన్దో రాసక్రీడా మనువ్రతైః,
స్త్రీరత్నై రన్వితః ప్రీతై రన్యోన్యాబద్ధబాహుభిః. ౨

రాసోత్సవ స్సంప్రవృత్తో గోపీమణ్డలమణ్డితః.
యోగేశ్వరేణ కృష్ణేన తాసాం మధ్యే ద్వయో ర్ద్వయోః. ౩

ప్రవిష్టేన గృహీతానాం కణ్ఠే స్వనికటం స్త్రియః,
యం మన్యేర న్నభ స్తావ ద్విమానశతసఙ్కులమ్.

అథ త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః.

అథైవం సూక్తాభి ర్గోపీభి స్సహ భగవతో రాసక్రీడా మనువర్ణయతి త్రయస్త్రింశేన. ఇత్థం భగవత స్సుతరాం పేశలా మృదులా వాచ శ్శ్రుత్వా గోప్య స్తస్యా ఙ్గేనాఙ్గసఙ్గేనో పచితా స్సమృద్ధా ఆశిషో యాసాం తథాభూతాః. విరహజం తాపం జహుః. ౧

అథ తత్ర పులినే భగవాన్ స్త్రియ ఏవ రత్నాని తై స్సహితో రాసక్రీడా మారబ్ధవాన్ కథం భూతైః అనువ్రతై రన్యోన్య మాబద్ధా స్సఙ్గ్రథితా బాహవో యై స్తథాభూతైః రాసో నామానేకనర్తకనర్తకీయుక్తో నృత్తవిశేషః. ౨

అనేకనర్తకనర్తకీసాహిత్య మేవాభినయేన దర్శయతి (రాసోత్సవ ఇత్యాదినా నభస్తావ దిత్యతః ప్రాక్తనేన) తాసాం మండలరూపేణ స్థితానాం ద్వయో ర్ద్వయో ర్మధ్యే ప్రవిష్టేన కృష్ణేన గోపీమండలమండితో రాసోత్సవ స్సంప్రవృత్త ఇత్యన్వయః. కథంభూతానాం తేనైవ కంఠే గృహీతానాం

(రాసక్రీడారమ్భః)

దివౌకసాం సదారాణా మౌత్సుక్యనిభృతాత్మనామ్. ౪

తతో దున్దుభయో నేదు ర్నిపేతుః పుష్పవృష్టయః,
జగు ర్గన్ధర్వపతయ స్సస్త్రీకా స్తద్యశోఽమలమ్. ౫

వలయానాం నూపురాణాం కిఙ్కిణీనాం చ యోషితామ్,
సప్రియాణా మభూ చ్ఛబ్ద స్తుములో రాసమణ్డలే. ౬

తత్రాపి శుశుభే తాభి ర్భగవా న్దేవకీసుతః.
మధ్యే మణీనాం హైమానాం మహామరకతో యథా ౭

ఉభయత ఆలింగితానాం కథంభూతేన యం కృష్ణం సర్వాః స్త్రియః స్వనికటస్థం మన్యేరన్ మా మేవాశ్లిష్టవా నితి మన్యేరన్ తథాభూతేన తదర్థం ద్వయో ర్ద్వయో ర్మధ్యే ప్రవిష్టే నేత్యర్థః. నన్వేకస్య కథం తథా ప్రవేశః సర్వసన్నిహితే తస్మి న్వా కథం తాసాం స్వనికట వర్తిత్వమాత్రాభిమాన ఇత్యతో విశి నష్టి (యోగీశ్వరేణేతి.) అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తినేతి భావః. బహురూపతా మాపన్నేన తాసాం స్వస్వనికటవర్తిత్వమాత్రాభిమానం జనయతా చేతి గూఢాభిసంధిః తథా చ వక్ష్యతి "కృత్వా తావంత మాత్మానం యావతీ ర్వ్రజయోషిత" ఇతి అత ఏవా "చిక్లృపన్నాసన మాత్మబంధవ" ఇత్యుక్త ముప పన్నం నభ ఇతి యదా రాసోత్సవ స్సంప్రవర్తితః తావ త్తత్క్షణ మేవ ఔత్సుక్యవ్యాప్తమనసాం సస్త్రీ కాణాం దేవానాం విమానశతై స్సంకీర్ణం నభో బభూవ. ౩—౪

(తత ఇతి.) సస్త్రీకా గంధర్వశ్రేష్ఠా అమలం శృణ్వతాం వదతాం చ పాపహరం తస్య భగవతో యశో జగుః. ౫

(వలయానా మితి.) సప్రియాణాం కృష్ణసహితానాం యోషితాం యే వలయాదయ స్తేషాం శబ్ద స్తుముల స్సంకీర్ణో బభూవ. ౬

(తత్రాపీతి.) హైమానాం మణీనాం మధ్యే మహామరకతః నీలమణి రివ తాభి స్స్వర్ణవర్ణాభి రాశ్లిష్ట స్తత్రాతీవ శుశుభే గోపీదృష్ట్యభిప్రాయేణైకవచనం ఏవ ముత్తరత్రాప్యవగంతవ్యమ్. ౭

పాదన్యాసై ర్భుజవిధుతిభి స్సస్మితై ర్భ్రూవిలాసై
ర్భజ్యన్మధ్యై శ్చలకుచపటైః కుణ్డలై ర్గణ్డలోలైః
స్విద్యన్ముఖ్యః కబరరశనాగ్రన్థయః కృష్ణవధ్వో
గాయన్త్య స్తం తటిత ఇవ తా మేఘచక్రే విరేజుః. ౮

ఉచ్చై ర్జగు ర్నృత్యమానా రక్తకణ్ఠ్యో రతిప్రియాః,
కృష్ణాభిమర్శముదితా యద్గీతేనేద మావృతమ్. ౯

కాచి త్సమం ముకున్దేన స్వరజాతీ రమిశ్రితాః.
ఉన్నిన్యే పూజితా తేన ప్రీయతా సాధు సాధ్వితి,
తదేవ ధ్రువ మున్నిన్యే తస్యై మానం చ బహ్వదాత్. ౧౦

యథా తాభి ర్భగవా& శుశుభే తథా తేన తా శ్చ విరేజురిత్యాహ (పాదన్యాసై రితి.) పాదవిక్షేపై ర్భుజవిధుతిభిః కరచాలనైః. స్మితేన సహితైః, భ్రువాం విలాసై శ్చ భజ్యమానై ర్మధ్యై శ్చలద్భిః. కుచై శ్చ పటై శ్చ గండేషు చలైః కుండలై శ్చ ఉపలక్షితా స్స్విద్యంతి స్వేద ముద్గిరంతి ముఖాని యాసాం తాః, కబరేషు రశనాసు చ గ్రంథయో యాసాం యద్వా తేషు తాసు చ న విద్యంతే గ్రంథయో యాసాం తాః, శిథిలకబరాదిగ్రంథిమత్య ఇత్యర్థః, ఏవంభూతాః కృష్ణస్య వధ్వ స్తం కృష్ణం గాయంత్య స్తేన విరేజుః, యథా మేఘచక్రే తటిత స్తద్వత్ తత్ర కృష్ణో మేఘచక్ర మివ తా స్తు బహువిధా స్తటిత ఇవ స్వేద స్తుషార ఇవ గానం గర్జిత మిత్యేతి యథాసమ్భవ మూహ్యం. ౮

(ఉచ్చై రితి.) నృత్యంత్యో నానారాగై రనురక్తీతకంఠ్యః కృష్ణ స్యాభిమర్శేన ముదితా ఉచ్చై ర్జగుః యద్గీతేన యాసాం యస్య చ గీతేన ఇదం విశ్వ మావృతం వ్యాప్తం కృత్స్నం జగ త్తద్గీతైకదేశవ దితి భావః. ౯

తత్ర కాచి దఙ్గనా ముకుందేన సహ స్వరజాతీ స్స్వరభేదా& షడ్జఋషభగాంధారమధ్యమధైవతనిషాదాఖ్యా& అమిశ్రితాః కృష్ణోన్నీతాభిః అసఙ్కీర్ణాః, ఉన్నిన్యే అమూర్ఛయత్ కథంభూతా ప్రీయతా ప్రియమాణేనానేన కృష్ణేన సాధు సాధ్వితి పూజితా సమ్మానితా జాత్యున్నయ మేవ ధ్రువం ధ్రువాఖ్యం తానవిశేషం కృత్వోన్నిన్యే ఉన్నీతవతీ, ఇత్థ మున్నీతవత్యై బహుమానం సంమానం అదా చ్చకార కృష్ణ ఇతి శేషః. ౧౦

(రాసక్రీడారమ్భః)

కాచి ద్రాసపరిశ్రాన్తా పార్శ్వస్థస్య గదాభృతః.
జగ్రాహ పాణినా స్కన్ధం శ్లథద్వలయమల్లికా. ౧౧

తత్రైకాఽంసగతం బాహుం కృష్ణ స్యోత్పలసౌరభం,
చన్దనాలిప్త మాఘ్రాయ హృష్టరోమా చుచుమ్బ హ. ౧౨

కస్యాశ్చి న్నాట్యవిక్షిప్తకుణ్డలత్విషమణ్డితమ్,
గణ్డం గణ్డే సందధత్యా అదా త్తామ్బూలచర్వితమ్. ౧౩

నృత్యన్తీ గాయతీ కాచి త్కూజన్నూపురమేఖలా
పార్శ్వస్థాఽచ్యుతహస్తాబ్జం శ్రాన్తాఽధా త్స్తనయోః శివమ్. ౧౪

ఏవం నృత్తగీతవాద్యాదినా కృష్ణసంమానితానాం తాసా మతిప్రేమవిలసితం వృత్త మాహ (కాచి దిత్యాదినా) రాసేన పరిశ్రాంతా శ్లథంతి వలయాని మల్లికా శ్చ యస్యా స్తథాభూతా ఆత్మనో బాహునా పార్శ్వస్థస్య భగవతోఽంసం జగ్రాహ. ౧౧

తత్ర తాసాం మధ్యే ఏకా త్వాత్మనోఽంసగతం స్కంధే నిహిత ముత్పలసౌరభ మివ సౌరభం యస్య తం చందనేన సమంతా ల్లిప్తం కృష్ణస్య బాహు మాఘ్రాయ హృష్టాని పులకితాని రోమాణి యస్యా స్తథా భూతా బాహు మధరం వా చుచుమ్బ. ౧౨

నాట్యేన నృత్యేన, విక్షిప్తయో శ్చఞ్చలయోః కుండయో స్త్విషేణ త్విషా, అదంతత్వ మార్షం, మణ్డితం కపోలం తథాభూతే స్వగణ్డే సందధత్యాః స్సంయోజయంత్యాః కస్యాశ్చి త్కస్యైచి త్తామ్బూలచర్వితం దదౌ. ౧౩

కాచిత్తు నృత్యంతీ గాయంతీ చ కూజంతీ నూపురే మేఖలా చ యస్యా స్తథాభూతా శ్రాంతా శివం శాంతం పార్శ్వస్థ స్యాచ్యుతస్య హస్తాబ్జం అబ్జవ చ్ఛీతలం హస్తం స్తనయో రధాత్ నిదధే. ౧౪

గోప్యో లబ్ధ్వాఽచ్యుతం కాన్తం శ్రియ ఏకాన్తవల్లభమ్,
గృహీతకణ్ఠ్య స్తద్దోర్భ్యాం గాయన్త్య స్తం విజహ్రిరే. ౧౫

కర్ణోత్పలాలకవిటఙ్కకపోలఘర్మవక్త్రశ్రియో వలయనూపురఘోషవాద్యైః.
గోప్య స్సమం భగవతా ననృతు స్స్వకేశస్రస్తస్రజో భ్రమరగాయకరాసగోష్ఠ్యామ్. ౧౬

ఏవం పరిష్వఙ్గకరాభిమర్శస్నిగ్ధేక్షణోద్దామవిలాసహాసైః,
రేమే రమేశో వ్రజసున్దరీభి ర్యథాఽర్భక స్స్వప్రతిబిమ్బవిభ్రమైః. ౧౭

ఇత్థమన్యా అపి గోప్యో యథాయథం నానావిధై ర్విభ్రమై ర్విజహ్రు రిత్యాహ (గోప్య ఇతి.) శ్రియో లక్ష్మ్యాః ఏకాంతవల్లభ మనన్యపతిం లబ్ధ్వా తస్యాచ్యుతస్య దోర్భ్యాం గృహీతాః కంఠా యాసాం తా స్త మచ్యుతం గాయంత్యో విజహ్రిరే. ౧౫

తత్ర వాదకేషు గాయకేషు చ నర్తకేషు గంధర్వకిన్నరాదిషు రసావేశేన ముహ్యత్సు నృత్యత్సు చాన్యా మేవ వాద్యాదిసంపత్తిం దర్శయ న్రాససంభ్రమ మాహ (కర్ణోత్పలేతి.) కర్ణోత్పలైః కర్ణపతితైః రత్పలై శ్చ అలకవిటఙ్కైః అలకాలఙ్కృతైః కపోలై శ్చ ఘర్మైః స్వేదబిందుభి శ్చ వక్త్రేషు శ్రీః శోభా యాసాం తాః గోప్యః, ఘోషాః కిఙ్కిణ్యః, వలయాదిభి ర్వాద్యైః వాదిత్రై శ్చ భగవతా సహ భ్రమరా ఏవ గాయకా యస్యాం తస్యాం రాససభాయాం ననృతుః. కథమ్భూతాః? స్వకేశేభ్యః స్రస్తాః స్రజో యాసాం తథాభూతాః, ఏతేన తాళగతిసంతుష్టాః కేశా స్స్వశిరఃకమ్పాః పాదేషు పుష్పవృష్టి మివాకుర్వ న్నిత్యుత్ప్రేక్షితమ్. ౧౬

ఇత్థం గోప్యో నానావిభ్రమై ర్భగవతా సహ విజహ్రుః తథా భగవా నపి స్వవిలాసై స్తాభి స్సహ రేమ ఇత్యాహ (ఏవ మితి.) ఇత్థం రమేశః శ్రియఃపతిః భగవా నపి వ్రజసుందరీభి స్సహ పరిష్వఙ్గాదిభిః రేమే తత్ర, పరిష్వఙ్గః పరిరమ్భః కరాభిమర్శః కరేణ స్తనయోః బాహ్వాదీనాం సంస్పర్శః స్నిగ్ధేక్షణం సానురాగావలోకనం ఉద్దామవిలాస ఉదారలీలా పరిష్వఙ్గాదిరూపం విహారం కృతవా నిత్యర్థః. రమేశః రేమ ఇత్యనే నావాప్తసమస్తకామత్వా దనపేక్షితవిహారోఽపి సర్వకారణత్వా దస్వాత్మకవస్త్వంతర రహితోఽపి కేవలం రేమ ఇతి సూచితం. కథ మేవంభూతస్య క్రీడా సఙ్ఘటత ఇత్యతో దృష్టాంత మాహ (యథేతి.)అర్భకో యథా స్వప్రతిబిమ్బై ర్విభ్రమః క్రీడా, యస్య తథాభూతో భవతి తద్వత్, స యథా స్వప్రతిబిమ్బైః స్వానన్యై రేవ రమతే తథా రమేశోఽపి స్వాత్మికాభిః వ్రజసుందరీభిః కామినాం స్త్రీపారవశ్యం దర్శయ న్నివ రేమ ఇత్యర్థః. అత్ర బిమ్బప్రతిబిమ్బయో రివ స్వాత్మికానాం వ్రజసున్దరీణాం స్వశరీరత్వేన స్వకార్యత్వేన చ స్వానన్యత్వమాత్రేఽర్భకదృష్టాంతః. న త్వఙ్గత్వాదా వపీతి ద్రష్టవ్యమ్. ౧౭

(రాసక్రీడారమ్భః)

తదఙ్గసఙ్గప్రముదాకులేన్ద్రియాః కేశాన్దుకూలం కుచపట్టికాం వా,
నాఞ్జః ప్రతివ్యోఢు మలం వ్రజస్త్రియో విస్రస్తమాల్యాభరణాః కురూద్వహ ౧౮

కృష్ణవిక్రీడితం వీక్ష్య వ్యముహ్యా న్ఖేచరస్త్రియః.
కామార్దితా శ్శశాఙ్కశ్చ సగణో విస్మితోఽభవత్. ౧౯

కృత్వా తావన్త మాత్మానం యావతీ ర్గోపయోషితః,
రరామ భగవాం స్తాభి రాత్మారామోఽపి లీలయా, ౨౦

తాసాం రతివిహారేణ శ్రాన్తానాం వదనాని సః,
ప్రామృజ త్కరుణః ప్రేమ్ణా శన్తమే నాఙ్గపాణినా. ౨౧

తా స్తు భగవత స్తస్త్వలాసై రనభిభూతస్వవిలాసై రాకులా బభూవు రిత్యాహ (తదఙ్గసఙ్గేతి.) తస్య భగవతోఽఙ్గసఙ్గేన ప్రకృష్టా ముత్ప్రీతి స్తయా ఆకులా న్యాకులా నీన్ద్రియాణి, యాసాం విస్రస్తా విశ్లథా మాలా ఆభరణాని చ యాసాం తథాభూతాః, విశ్లథబంధాన్ కేశాదీన్ అఞ్జసా ఆశు ప్రతివ్యోఢుం యథాపూర్వం ధర్తుం, నాలం న ప్రబభూవుః, ౧౮

న కేవలం తా ఏవాకులేన్ద్రియాః కింతు పశ్యంత్యో దేవానాం స్త్రియోఽపీత్యాహ (కృష్ణవిక్రీడిత మితి.) ఖేచరాణాం దేవానాం, స్త్రియః కించ శశాఙ్కశ్చంద్ర, స్వగణ శ్శుక్రాఙ్గారకగుర్వాదిగణసహితః విస్మితో బభూవ. అనే నైత త్సూచితం, విస్మితేన శశాఙ్కేన స్వగతౌ విస్మృతాయా మితరేఽపి గ్రహాః స్వస్వగతిం విస్మృత్య తత్ర తత్రైవ తస్థు రతో రాత్రి ర్దీర్ఘా చ బభూవేతి. ౧౯

కథ మేకోఽనేకాభి ర్భగవ ద్రేమ ఇత్యత ఆహ (కృత్వేతి.) గోపయోషితః యావతీ ర్యావత్య స్తావంత మాత్మానం, కృత్వా తాభి స్సహ లీలయా రేమే. అధ్యయనేన వసతీతివ ల్లీలయేతి హేతౌ తృతీయా, ఆత్మారామోఽపి షాడ్గుణ్యపూర్ణోఽపి కేవలం, లీలార్థ మేవ రేమ ఇత్యర్థః. ౨౦

తస్య తాసు కృపాతిశయ మాహ (తాసా మితి.) స భగవా న్రతివిహారేణ రతివిహారాభ్యాం శ్రాంతానాం తాసాం గోపానాం, వదనాని ప్రస్విన్నాని అఙ్గహారాఙ్గ కరుణః కరుణావాఙ్ శంతమేన విరతిశయసుఖకరేణ పాణినా, ప్రామృజత్ పరిమృష్టవాఙ్. ౨౧

గోప్య స్స్ఫురత్కనకకుణ్డలకున్తలత్విడ్గణ్డశ్రియా సుధితహాసనిరీక్షణేన,
మానం దధత్య ఋషభస్య జగుః కృతాని పుణ్యాని తత్కరరుహస్పర్శప్రమోదాః. ౨౨

తాభి ర్యుత శ్శ్రమ మపోహితు మఙ్గసఙ్గఘృష్టస్రజ స్స్వకుచకుఙ్కుమరఞ్జితాయాః.
గన్ధర్వపాళిభి రనుద్రుత ఆవిశ ద్వా శ్శ్రాన్తో గజీభి రిభరాడివ భిన్నసేతుః. ౨౩

—* జలవనక్రీడావర్ణనఘట్టః *—

సోఽమ్భ స్యలం యువతిభిః పరిషిచ్యమానః ప్రేమ్ణేక్షితః ప్రహసతీభి రిత స్తతోఽఙ్గ,
వైమానికైః కుసుమవర్షిభి రీడ్యమానో రేమే స్వయం స్వరతి రత్ర గజేన్ద్రలీలః. ౨౪

తతోఽతిహృష్టానాం గోపీనాం చరిత మాహ (గోప్య ఇతి.) తస్య భగవతః కరరుహై ర్నఖైః స్పర్శేన ప్రమోదో యాసాం తా గోప్యః స్ఫురతాం స్వర్ణకుండలానాం కుంతలానాం చ త్విషాం గండేషు యా శ్రీ స్తయా సుధితే నామృతాయితేన హాసయుక్తనిరీక్షణేన చ ఋషభస్య భర్తుః కృష్ణస్య మానం దధత్యః పూజాం కుర్వత్యః, పురటకుండలాదిత్విడాదిభి స్తస్య హర్షం జనయంత్య ఇత్యర్థః. తస్య కర్మాణి చేష్టితాని జగుః. ౨౨

అథ తస్య తాభి స్సహ జలక్రీడా మాహ (తాభి రితి ద్వాభ్యాం.) తాసా మఙ్గసఙ్గేన ఘృష్టా సమ్మర్దితా యా స్రక్ తస్యాః, అత ఏవ తాసాం కుచకుఙ్కుమేన రఞ్జితాయాః, స్సంబంధిభి ర్గంధర్వపాళిభిః గంధర్వపాః గంధర్వపతయ ఇవ గాయంతో యేఽళయో భృఙ్గా స్తై రనుద్రుతః అనుగతః, స కృష్ణ స్తాభి స్సహ శ్రమం రతివిహారజ మపోహితుం అపాకర్తుం వా ర్జల మావిశత్. యథేభరా డ్గజపతిః శ్రాంతో గజీభి స్సహ జలం ప్రవిశతి తద్వత్ భిన్నసేతు ర్విదారితతటః దార్ష్టాంతికే త్వతీతలోకవేదమర్యాదః. ౨౩

(స ఇతి.) స భగవాన్, స్వయ మాత్మనా స్వరతి రాత్మారామోఽపి గజేంద్ర స్యేవ లీలా యస్య తథాభూతః తదేవాహ, అమ్భ స్యలం నితరాం ప్రహసతీభి ర్యువతీభిః ప్రేమ్ణా ఉక్షిత స్సిక్తః. స్వయ మపి తా స్సిచ్యమానః ణ్యాదివ ద్దివాదే రాకృతిగణత్వా త్కర్తరి శ్యన్, సేచయ న్నిత్యర్థః. యద్వా తాభి స్తావ త్కించి దుక్షితః, ప్రత్యుక్షణేన పునః, పరిత స్సిచ్యమానః, అఙ్గ హేరాజన్ కుసుమాని వర్షతీతి తథా తై ర్వైమానికై ర్విమానారూఢై ర్దేవై రీడ్యమాన స్స్తూయమానః రేమే. ౨౪

(జలవనక్రీడావర్ణనఘట్టః)

తత శ్చ కృష్ణోపవనే జలస్థలప్రసూనగన్ధానిలజుష్టదిక్తటే,
చచార భృఙ్గప్రమదాగణావృతో యథా మదచ్యుద్ద్విరదః కరేణుభిః. ౨౫

ఏవం శశాఙ్కాంశువిరాజితా నిశా స సత్యకామోఽనురతాబలాగణః,
సిషేవ ఆత్మ న్యవరుద్ధసౌరత స్సర్వా శ్శరత్కావ్యకథారసాశ్రయాః. ౨౬

రాజోవాచ—

సంస్థాపనాయ ధర్మస్య ప్రశమాయేతరస్య చ.
అవతీర్ణో హి భగవా నంశేన జగదీశ్వరః. ౨౭

స కథం ధర్మసేతూనాం వక్తా కర్తాఽభిరక్షితా.
ప్రతీప మాచర ద్బ్రహ్మ న్పరదారాభిమర్శనమ్. ౨౮

ఏవం స్థలజలక్రీడే వర్ణితే అథ వనక్రీడాం వర్ణయతి (తత శ్చేతి.) జలస్థలప్రసూనానాం గన్ధో యస్మిన్ తేనానిలేన జుష్టాని దిశాం తటాని అన్తాః, యస్మిన్ యద్వా దిశ శ్చ తటం స్థలం చ యస్మిన్ కృష్ణాయా యమునాయా ఉపవనే ప్రాన్తవనే భృఙ్గాణాం, ప్రమదానాం చ గణై రావృత శ్చచార, యథా మదచ్యుత్ మదధారా స్స్రవన్ ద్విరదః మత్తగజః కరేణుభిః ఇభీభి స్తద్వత్. ౨౫

రాసక్రీడాం నిగమయతి (ఏవ మితి.) ఏవ మిత్థం స భగవాన్, సత్యసంకల్పోఽనురతోఽనురాగిస్త్రీణాం గణో యస్య తథాభూతోఽప్యాత్మ న్యేవావరుద్ధః సౌరత శ్చరమధాతుః న తు స్ఖలితో యస్య తథాభూత ఇతి కామజయ ఉచ్యతే. చన్ద్రాంశుభి ర్విరాజితా స్సర్వా శ్శరది కావ్యేషు కథ్యమానాః యే కథారసా స్తేషాం ఆశ్రయభూతా, నిశా స్సిషేవే. ౨౬

ఉపదేశానుష్ఠానవిరోధినిరసనాదిభిః కేవలం ధర్మపరిత్రాణార్థ మవతీర్ణస్య భగవతః కథం పరదారపరిగ్రహరూపాధర్మాచరణ మితి పృచ్ఛతి రాజా (సంస్థాపనాయేతి.) ఇతర స్యాధర్మస్య ప్రశమనార్థం చాంశేన బలరామేణ సహ స్వసఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానేనైవ న తు కర్మణేతి వా అవతీర్ణః. ౨౭

(స) ఏవంభూతః ధర్మమర్యాదానాం, స్వయం కర్తా అనుష్ఠాతా వక్తా ఉపదేష్టా చ విరోధినిరసనేనాభితో రక్షితా చ సన్ హే బ్రహ్మన్ పరదారాభిమర్శనాత్మకం ప్రతీపం ప్రతికూల మధర్మ మితి యావత్, కథ మాచరత్ కృతవాన్. ౨౮

ఆప్తకామో యదుపతిః కృతవా న్నై వ జుగుప్సితమ్,
కి మభిప్రాయ ఏత న్న స్సంశయం ఛిన్ధి సువ్రత, ౨౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట ఈశ్వరాణాం చ సాహసమ్,
తేజీయసాం న దోషాయ వహ్నే స్సర్వభుజో యథా. ౩౦

నైత త్సమాచరే జ్జాతు మనసాఽపి హ్యనీశ్వరః,

కించ స్వయ మవాప్తసమస్తకామోఽపి యదుపతిః జుగుప్సితం నిందితం కర్మ కృతవాన్ అనవాప్తకామ స్యేంద్రియపరవశస్య జుగుప్సితాచరణం దృష్టం న త్వాప్తకామస్య స్వతంత్ర స్యేతి భావః. అతః కేనాభిప్రాయేణ కృతవా నితి పృచ్ఛతి (కి మభిప్రాయ ఇతి.) ఏతత్ ఏతస్మి న్విషయే నోఽస్మాకం సంశయః తం హే సువ్రత ఛింధి నిరాకురు. ౨౯

కైముత్యనయే నోత్తరం వివక్షుః కర్మవశ్య స్వప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యానా మేవ శాస్త్రవిరుద్ధం కర్మ ప్రత్యవాయజనకం న త్వకర్మవశ్యానా మశాస్త్రవశ్యానా మిత్యాశయవా నుత్తర మాహ (ధర్మవ్యతిక్రమ ఇతి.) యద్యపీశ్వరాణా మశాస్త్రవశ్యానాం ధర్మవ్యతిక్రమః. శాస్త్రోక్తధర్మాతిలంఘిత్వం సాహసం సహసా శాస్త్రార్థావిమర్శేన కృతం సాహసం కామచార ఇతి యావత్ తదుభయం దృష్టం తథాపి తత్తేజీయసాం న దోషాయ న ప్రత్యవాయావహం. స్వర్గిణాం ముక్తానాం చ వ్యాహారేషు వ్యభిచారా దితి భావః. నహి స్వర్గిముక్తవ్యాపార శ్శాస్త్రానువర్తిన ప్రత్యవాయావహః తేజీయస్త్వ మత్ర శాస్త్రవశ్యతానాపాదకసామర్థ్యాన్తర్గతరూపం వివక్షితం. పదార్థానాం విలక్షణశక్తికత్వా దితి తాత్పర్యం తత్ర దృష్టాంత మాహ (వహ్నే రితి.) యథా సర్వభుజః సర్వదాహకస్య వహ్నేః. దాహమాత్రేణ దాహ్యపటాదిగతమాలిన్యసంబంధో న విద్యతే తద్వత్ న హ్యాదాదిషు స్వసంబంధిపృథివ్యాదిగతలౌహిత్యాదికం దృష్ట మితి వహ్నే వపి తద్వ త్ప్రతిపత్తి ఇతి భావః. ౩౦

తర్హి "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ" ఇతి న్యాయే నాన్యోఽప్యేవం కుర్యా దిత్యాశఙ్క్యాహ (నైత దితి) ఏతదశాస్త్రవశ్య స్త్వీశ్వరాచరిత మనీశ్వర శ్శాస్త్రవశ్యః, కదాచి దపి మనసాఽపి నాచరేత్ చికీర్షా మపి న కుర్యా దిత్యర్థః. విపర్యయే బాధక మాహ (నశ్యతీతి,) మౌఢ్యాత్ స్వస్య శాస్త్రవశ్యత్వాజ్ఞానా త్తత్ప్రతిషిద్ధ మాచర న్నాశు నశ్యతి నాశోఽత్ర నిరయప్రాప్తిః, తత్ర దృష్టాంత మాహ (యథేతి.) రుద్రో యథాఽబ్ధిజం విషం ఆచర దభక్షయత్ తథా తదన్యో భక్షయ న్నాశు నశ్యతి రుద్రస్య విషపాన

(జలవనక్రీడావర్ణనఘట్టః)

నశ్య త్యాశ్వాచర న్మౌఢ్యా ద్యథా రుద్రోఽబ్ధిజం విషమ్. ౩౦

ఈశ్వరాణాం వచ స్సత్యం తథై వాచరితం క్వచిత్,
తేషాం యత్స్వవచోయుక్తం బుద్ధిమా నేత దాచరేత్. ౩౧

కుశలాచరితే నై షా మిహ చార్థో న విద్యతే,
విపర్యయేణ చానర్థో నిరహఙ్కారిణాం ప్రభో. ౩౨

ప్రయుక్తప్రాణవిపత్త్యాపాదకశక్తిమత్త్వం స్వస్య తదభావం చాజానన్ యథా రుద్రో భక్షితవాం స్తథాఽహ మపి భక్షయిష్యామీతి యో మౌఢ్యా ద్భక్షయతి స నశ్యత్యే వేత్యర్థః. ౩౦

కథం తర్హి శిష్టాచారస్య ప్రామాణ్య మిత్యాశఙ్క్య న కార్త్స్న్యేన శిష్టాచారః ప్రమాణం కింతు శాస్త్రావిరోధేన శిష్టవచ స్తు కార్త్స్న్యేన ప్రమాణ మిత్యాహ (ఈశ్వరాణా మితి.) ఈశ్వరాణాం కర్మపరవశత్వాభావాత్ప్రయుక్తశాస్త్రపరతన్త్రాభావవతా మేవం కుర్వేవం మా కుర్వితేవంరూపం వచః కార్త్స్న్యేన సత్యం ప్రమాణ మితి యావత్, ఆచరితం తు క్వచిదేవ కిఞ్చిదేవ ప్రమాణ మతః కిం తదాచరితం యత్ప్రమాణం తత్రాహ తేషా మీశ్వరాణాం యదాచరితం వచోస్స్వ యుక్తం స్వవచసా సమానయుక్తం స్వవచసోఽవిరుద్ధం తత్సత్య మిత్యర్థః. తత్తస్మా ద్బుద్ధిమా నీశ్వరవచసోఽనుకూల మేవేశ్వరాచరిత మాచరేత్. బుద్ధిమా న్న తదాచరే దితి పాఠాంతరం, తదా అయుక్త మితి చ్ఛేదః. స్వవచసః ఈశ్వరవచసః, అయుక్తం విరుద్ధం ఈశ్వరాణా మాచరితం, నాచరే దిత్యర్థః. ౩౧

తేషాం దోషాభావే తత్తదేవ స్పష్టయతి (కుశలాచరితేనేతి.) యేషాం తేషా మీశ్వరాణాం ఇహ లోకే కుశలాచరితేన సాధనేన అర్థ స్స్వార్థ్యం ప్రయోజనం న విద్యతే నాపి విపర్యయేణాకుశలాచరితే నానర్థోఽపి న విద్యతే. తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి (నిరహఙ్కారిణా మితి.) అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానరహితానా మిత్యర్థః, హే ప్రభో దేహాత్మాభిమానో హి పూర్వాపూర్వకర్మమూలకః పున రుత్తరోత్తరకర్మమూలం చ, తదభావా త్కర్మపరవశత్వాభావ స్తదభావా చ్చ శాస్త్రవశత్వాభావ స్తదభావా చ్చ ధర్మాధర్మమూలకా వర్థానర్థౌ న స్త ఇతి భావః. ౩౨

కిము తాఖిలసత్త్వానాం తిర్యఙ్మర్త్యదివౌకసామ్,
ఈశితు శ్చేశితవ్యానాం కుశలాకుశలాన్వయః. ౩౪

యత్పాదపఙ్కజపరాగనిషేవతృప్తా యోగప్రభావవిధుతాఖిలకర్మబన్ధాః,
స్వైరం చరన్తి మునయోఽపి న నహ్యమానా స్తస్యేచ్ఛయాఽఽత్తవపుషః కుత ఏవ బన్ధః.

గోపీనాం తత్పతీనాం చ సర్వేషాం చాపి దేహినామ్,
యోఽన్త శ్చరతి సోఽధ్యక్ష ఏష క్రీడనదేహభాక్. ౩౬

యతోఽకర్మవశ్యానాం జీవానా మేవ కుశలాకుశలాచారనిమిత్తకా వర్థానర్థౌ న స్తః కిం పున స్తేషా మపి నియంతు రపహతపాప్మనో భగవత ఇత్యాహ (కిము తేతి) తిర్యగాదిరూపే ణావస్థితానాం అఖిలానాం సత్త్వానాం నియామ్యానాం నియంతు స్సర్వేశ్వరస్య కుశలాకుశలాన్వయో నా స్తీతి కిము వక్తవ్య మిత్యర్థః. కుశలాకుశలకర్మప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిసంబంధోఽత్ర కుశలాకుశలాన్వయశబ్దవివక్షితః, సత్త్వశబ్దో జీవపరః. "సత్త్వ మస్త్రీ తు జంతుష్వి"తి కోశాత్ జంతుశబ్దః జీవపర్యాయః, "ప్రాణీ తు చేతనో జన్మీ జంతు జన్య శరీరిణ" ఇతి నామపాఠాత్, సత్త్వం ప్రకృతిజై ర్ముక్త మితి భగవదుక్తే శ్చ. ౩౪

కైముత్యనయేనోక్త మేవ ప్రపఞ్చయతి (యత్పాదేతి.) యత్పాదపఙ్కజపరాగస్య నిషేవణేన తృప్తాః నివృత్తశబ్దాదివిషయాభిలాషాః, యోగప్రభావేన యస్య పాదపఙ్కజానుధ్యానాత్మక యోగసామర్థ్యేన విధుతా అఖిలాః కర్మాత్మకా బంధా యేషాం తే మునయ స్సనకాదయోఽపి న నహ్యమానాః. అనహ్యమానాః, అనాబధ్యమానా శ్శాస్త్రావశ్యా ఇతి యావత్. స్వైరం యథేచ్ఛం చరంతి కిముతేచ్ఛయా న తు కర్మణేతి భావః, ఆత్తం పరిగృహీతం వపు రప్రాకృతం శుద్ధసత్త్వమయం యేన తస్యాపహతపాప్మనో భగవతః కుత ఏవ బంధః. కుతశ్చి దప్యాచరితా త్స్వైరా ద్బంధో నా స్త్యే వేత్యర్థః. ౩౫

యత్స్పృష్ట మాప్తకామో యదుపతి రిత్యాదినాఽవాప్తసమస్తకామస్య స్వతో నిరతిశయానందస్య గ్రామ్యచేష్టాన్వయః, కథ మితి తస్యోత్తర మాహ ద్వాభ్యాం - గోపీనాం తాసాం పతీనాం చ తథాఽన్యేషాం దేహినాం జీవానాం చ యోఽంతశ్చరతి అంతరాత్మతయా వ్యాప్నువ న్నియమయతి యశ్చాధ్యక్షః, తత్తత్కర్మానుగుణసుఖదుఃఖాదిఫలద శ్చ స ఏష భగవాన్ కృష్ణః క్రీడనదేహభాక్ న త్వస్మదాదివ త్సుఖదుఃఖాదిభోగాయ కర్మాధీనదేహభా గిత్యర్థః. క్రీడానృదేహభా గితి పాఠాంతరం. తదా నరాకృతిభా గిత్యర్థః. ౩౬

అనుగ్రహాయ భక్తానాం మానుషం దేహ మాస్థితః,
భజతే తాదృశీః క్రీడాః యాః శ్రుత్వా తత్పరో భవేత్. ౩౭

నాసూయ న్ఖలు కృష్ణాయ మోహితా స్తస్య మాయయా,
మన్యమానా స్స్వపార్శ్వస్థా న్స్వా న్స్వా న్దారా న్వ్రజౌకసః. ౩౮

బ్రహ్మరాత్ర ఉపావృత్తే వాసుదేవానుమోదితాః.
అనిచ్ఛన్త్యో యయు ర్గోప్య స్స్వగృహా న్భగవత్ప్రియాః. ౩౯

అవాప్తసమస్తకామస్య కిం క్రీడాజన్యసుఖ లేశే నేతి శఙ్కాం నిరాహ (అనుగ్రహాయేతి.) భూతానా మనుగ్రహాయ అస్మదాదిభూతా న్యనుగ్రహీతుం మానుషం మనుష్య స్యేవ సన్నివేశవిశిష్టం దేహ మాస్థితః తాదృశీ రుక్తవిధాః క్రీడాః భజతే కరోతి క్రీడా త్వవాంతరప్రయోజనం భూతానుగ్రహ స్తు భగవదవతారస్య ప్రయోజన మితి భావః. అవతారస్య క్రీడార్థత్వం క్రీడాయా స్త్వనుగ్రహార్థత్వం చోక్తం. కథం క్రీడాయా అనుగ్రహార్థత్వ మిత్యత ఆహ (యాః శ్రుత్వేతి.) యాః క్రీడాః శ్రుత్వా తత్పరః భగవత్పరో భవేత్, జన ఇతి కర్తృపదాధ్యాహారః. మత్క్రీడా శ్శృణ్వతో లోకస్య నిరతిశయ పురుషార్థభూతే మయీష్టానిష్టప్రాపణపరిహారదక్షే నితరా మాసక్తి ర్యథా స్యా దిత్యేవ మనుగ్రహాయ క్రీడా భజతే న తు స్వయ మపరిపూర్ణో భజత ఇతి భావః. ౩౭

నన్వేవ మష్యుక్తాభిప్రాయేణ క్రీడాభజంతం తదభిప్రాయానభిజ్ఞా గోపీనాం పతయః కిం నాభ్యసూయ న్నిత్యత ఆహ (నాసూయ న్నితి.) వ్రజౌకసాం పతయ స్తస్య కృష్ణస్య మాయయా మోహితాః స్వస్వదారాన్ స్వపార్శ్వస్థా నేవ మన్యమానాః, కృష్ణాయ నాసూయన్ దోషబుద్ధ్యా న దదృశుః. కృష్ణా యేత్యత్ర "క్రుధద్రుహే"త్యాదినా చతుర్థీ. ౩౮

ప్రకృత మాహ (బ్రహ్మరాత్ర ఇతి.) బ్రహ్మరాత్రే బ్రాహ్మే ముహూర్తే ఉపావృత్తే ప్రాప్తే సతి వాసుదేవే నానుమోదితాః, అనుమోదనపూర్వక మాజ్ఞాపితా అపి గోప్యః. భగవా నేవ నిరతిశయ ప్రియో యాసాం తథాభూతాః అత ఏవ అనిచ్ఛంత్యః. గంతు మితి శేషః. కథంచి త్స్వగృహా న్ప్రతి యయుః. ౩౯

విక్రీడితం వ్రజవధూభి రిదం చ విష్ణోః శ్రద్ధాన్వితోఽనుశృణుయా దథ వర్ణయే ద్యః।
భక్తిం పరాం భగవతి ప్రతిలభ్య కామం హృద్రోగ మాశ్వ విధునోత్యచిరేణ ధీరః. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః.

ప్రకృతరాసక్రీడాశ్రవణాదిఫల మాహ (విక్రీడిత మితి,) వ్రజవధూభి స్సాక మిదం విష్ణోః కృష్ణస్య విక్రీడితం, భావే క్తః, యః పుమాన్ శ్రద్ధాన్వితోఽనుక్రమేణ శృణుయా, దథవా వర్ణయే ద్వ్యాఖ్యాయే చ్చ స భగవతి పరాం మత్కృష్టాం భక్తిం ప్రాప్య ధీరః జీవద్దశాయాం జితేంద్రియః కామం నితరాం హృద్రోగం రోగవదనర్థకరం హృత్స్థ మజ్ఞానం ఆశ్వచిరేణ విధునోతి నిరస్యతి, శ్రోతా ఆశు ధునోతి తథా వర్ణయితా ప్యచిరేణ ధునోతీతి ప్రత్యేకాభిప్రాయకోఽచిరేణాశుశబ్దయోః ప్రయోగః, అతో న పౌనరుక్త్యం యద్వా హృద్రోగనాశోపక్రమణయోర్మధ్యే కాలవిలమ్బాభావాభిప్రాయక ఆశుశబ్దః శ్రవణోన్ముఖస్య రోగాదే రివ చిరేణ విశ్లేషశాంతిశఙ్కావ్యుదాసాయాచిరేణశబ్దః, అచిరేణ ధీరః. ఆశు విధునోతీతి వాఽన్వయః, హృద్రోగరూపం కామం మదన మాశు విధునోతి విజయతె, ఇత్యర్థో వా. ౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః.

అథ చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః

—॥ అహిరూపధారిణ స్సుదర్శనాఖ్యగన్ధర్వస్య శాపమోక్షణమ్. ॥—

ఏకదా దేవయాత్రాయాం గోపాలా జాతకౌతుకాః,
అనోభి రనడుద్యుక్తైః ప్రయయు స్తేఽమ్బికావనమ్. ౧

తత్ర స్నాత్వా సరస్వత్యాం దేవం పశుపతిం ప్రభుమ్.
ఆనర్చు రర్హణై ర్భక్త్యా దేవీం చ నృపతేఽమ్బికామ్. ౨

గావో హిరణ్యం వాసాంసి మధు మధ్వన్న మాదృతాః,
బ్రాహ్మణేభ్యో దదు స్సర్వే దేవో నః ప్రీయతా మితి. ౩

ఊషు స్సరస్వతీతీరే జలం ప్రాశ్య యతవ్రతాః,
రజనీం తాం మహాభాగా స్సనన్దా నన్దకాదయః. ౪

అథ చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః.

అథ సుదర్శనాఖ్యవిద్యాధరస్య బ్రాహ్మణశాపా త్సర్పతాం గతస్య శాపవిమోచనాత్మకం సప్రస్తావం తథా శఙ్ఖచూడాఖ్యయక్షవధతచ్ఛిరోమణ్యుపహారాత్మకం చ భగవతః కర్మానువర్ణయతి చతుస్త్రింశేన (ఏకదేత్యాదినా) కదాచి ద్దేవయాత్రాయాం సామ్బం పశుపతిం ప్రతిగమనతత్పూజాధ్యాత్మికాయాం నిమిత్తభూతాయాం అనడుద్భిః వృషై ర్యుక్తై రనోభి శ్శకటై రమ్బికావనం యయుః దేవయాత్రాయాం విషయభూతాయాం జాతం కౌతుకం యేషాం తే తథాభూతా యయు రితి వా. ౧

తత్ర తద్వనసమీపస్థాయాం సరస్వత్యాఖ్యాయాం నద్యాం స్నాత్వా హేనృప తే అర్హణైః పూజాసాధనైః. గంధాదిభిః, దేవం పశుపతిం దేవీ మమ్బికాం చ భక్త్యా పూజయామాసుః, ౨

తతో గావః గాః హిరణ్యం వాసాంసి మధు మధురం మధుసహితం అన్నం చ బ్రాహ్మణేభ్యో దదుః, కథమ్భూతాః? దేవః పశుపతిః నోఽస్మాకం ప్రీతో భవ త్విత్యభిప్రాయవంతః. ౩

తతో జలమాత్రం ప్రాశ్య యతవ్రతాః యతం నియతం వ్రతం బ్రహ్మచర్యాత్మకం యేషాం తే తథాభూతాః తత్రైవ సరస్వత్యా స్తీరే నందప్రభృతయో గోపా స్తాం రాత్రి మూషితవంతః. ౪

కశ్చి న్మహా నహి _స్తస్మి న్విపినేఽతిబుభుక్షితః.
యదృచ్ఛయాఽఽగతో నన్దం శయాన మురగోఽగ్రసీత్. ౫

స చుక్రోశాహినా గ్ర_స్తః కృష్ణ కృష్ణ మహా నయమ్,
సర్పో మాం గ్రసతే తాత ప్రపన్నం పరిమోచయ. ౬

తస్య చాక్రన్దితం శ్రుత్వా గోపాలా స్సహసోత్థితాః,
గ్ర_స్తం చ దృష్ట్వా సంభ్రా_న్తా స్సర్పం వివ్యధు రుల్ముకైః. ౭

అలాతై ర్దహ్యమానోఽపి నాముఞ్చ _త్త మురఙ్గమః,
త మస్పృశ త్పదాఽభ్యేత్య భగవా న్సాత్వతాం పతిః. ౮

స వై భగవత శ్శ్రీమత్పాదస్పర్శహతాశుభః,
భేజే సర్పవపు ర్హిత్వా రూపం విద్యాధరార్చితమ్. ౯

తస్మి న్విపినే అమ్బికావనే కశ్చి న్మహా న్విపులకాయోఽహి స్సర్పః, అతీవ బుభుక్షితో న్యవస దితి శేషః. స చోరగః యదృచ్ఛయాఽఽగతః తత్ర సఞ్చర న్నందం ప్రా_ప్తః, త మగ్రసీత్. ౫

స చ గ్రస్యమానో నందః చుక్రోశ కృష్ణ మాహ చ (కి మితి.) హే తాత పుత్ర మహా నయం సర్పో మాం గ్రసతే ప్రపన్నం శరణం గతం మాం సర్పా న్మోచయేతి. ౬

అస్య నంద స్యాక్రందితం రోదన మాహ్వానం వా శ్రుత్వా గోపా స్సర్వే ఆశూత్థితాః సర్పేణ గ్ర_స్తం నందం దృష్ట్వా చ భ్రాంతా వ్యాకులచిత్తాః సర్ప ముల్ముకై స్సాఙ్గారకాష్ఠై ర్వివ్యధుః తాడయామాసుః ౭

సోఽహి రలాతై రుల్ముకైః తాడ్యమానోఽపి తం నందం, న తత్యాజ. తతః ప్రపన్నానాం పాలకో భగవా నాగత్య పదా తం సర్పం పస్పర్శ. ౮

స చ సర్పో భగవతః శ్రీమతః పాదస్య స్పర్శేన హత మశుభం సర్పతాపాదకం యస్య తథాభూతః. సర్పశరీరం త్యక్త్వా విద్యాధరై స్సమ్మాననీయం రూపం విద్యాధరరూపం, ప్రాప. ౯

(అహిరూపధారిణ స్సుదర్శనాఖ్యగన్ధర్వస్య శాపమోక్షణమ్)

త మపృచ్ఛ ద్ధృషీకేశః ప్రణతం సముపస్థితమ్,
దీప్యమానేన వపుషా పురుషం హేమమాలినమ్. ౧౦

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

కో భవా న్పరయా లక్ష్మ్యా రోచతే శుభదర్శన,
కథం జుగుప్సితా మేతాం గతిం వా ప్రాపితోఽవశః. ౧౧

సర్ప ఉవాచ—

అహం విద్యాధరః కశ్చి త్సుదర్శన ఇతి శ్రుతః,
శ్రియా సురూపసంపత్త్యా విమానేన చరన్ దిశః. ౧౨
ఋషీ న్విరూపా నఙ్గిరసః ప్రహస న్రూపదర్పితః,
తైరిమాం ప్రాపితో యోనిం ప్రలబ్ధైః స్వేన పాప్మనా. ౧౩

తతః, ప్రణతం కృతప్రణామం పురతః దీప్యమానేన వపుషా తిష్ఠంతం, హేమమాలాధరం తం పురుషం భగవా నప్రచ్ఛ. ౧౦

ప్రశ్న మేవాహ (కో భవానితి.) అధునా యః, పరయా లక్ష్మ్యా కాంత్యా రోచతే ప్రకాశతే స భవా న్కః, అహం విద్యాధర ఇతి చే త్తర్హి హే శుభదర్శన కథం నిందితా మేతాం, గతిం సర్పతాం ప్రాపితః, విప్రశాపా దితి చే త్తత్రాహ, అవశః కథం శాపనిమిత్తాపచారనిమిత్తదేహపారవశ్య మితి భావః. యద్యపి సర్వజ్ఞస్య ప్రశ్నానుపపత్తి, స్తథాప్యాత్మనః ప్రభావం ప్రకాశయితు మవిదుష ఇవ ప్రశ్నోపపత్తిః, అత ఏవ సుదర్శనపదపర్యాయేణ శుభదర్శనపదేన సంబోధనం కృతమ్. ౧౧

ఇత్థ మాపృష్టస్స్వపూర్వవృత్తం విజ్ఞాపయ న్నాత్మనః కృతార్థతా మావిష్కరోతి (అహ మితి.) అహం తావ త్కశ్చిత్ విద్యాధర స్సుదర్శన ఇతి స్మృతః ప్రసిద్ధః, సోఽహం, శ్రియా కాంత్యా, సురూపసంపత్త్యా సౌందర్యసమృద్ధ్యా చ ఉపలక్షితః కదాచి ద్విమానేన సాధనేన పర్యా దిశ స్సమంతా, త్సంచరన్ సౌందర్యేణ గర్వితో విరూపా నఙ్గిరసః, ఋషీన్ దృష్ట్వా హసితవా నస్మి. తదా మదీయే నైవ పాప్మనా పాపేన హేతునా ప్రలబ్ధై రుపహసితై స్తై రఙ్గిరోభిః ఋషిభిః, ఇమాం యోనిం సర్పజన్మ ప్రాపితః. ౧౨-౧౩

శాపో మేఽనుగ్రహాయైవ కృత స్తైః కరుణాత్మభిః,
య దహం లోకగురుణా పదా స్పృష్టో గతాశుభః. ౧౪

తం త్వాఽహం భవభీతానాం ప్రపన్నానాం భయాపహమ్,
ఆపృచ్ఛే శాపనిర్ముక్తః పాదస్పర్శా దమీవహన్. ౧౫

ప్రపన్నోఽస్మి మహాయోగిన్ మహాపురుష సత్పతే,
అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వలోకేశ్వరేశ్వర,
బ్రహ్మదణ్డా ద్విముక్తోఽహం సద్య స్తేఽచ్యుత దర్శనాత్. ౧౬

యన్నామ గృహ్ణ న్నిఖిలాన్ శ్రోతౄ నాత్మాన మేవ చ.
సద్యః పునాతి కిం భూయ స్తస్య స్పృష్టః పదా హి తే. ౧౭

ప్రలబ్ధై రపి తై రఙ్గిరోభిః కరుణాత్మభిః, హేతుగర్భ మిదం, కారుణ్యస్వభావత్వా న్మదనుగ్రహార్థ మేవ శాపః కృతః కుతః, యత్ యస్మా దహం త్రిలోకగురుణా త్వయా కర్త్రా పదా స్పృష్టః. అన్యథైత న్న సంభావ్యత ఇతి భావః. గత మశుభం పాపం యస్య తథాభూత శ్చాహం పాదస్పర్శా ద్ధేతోః శాపేన విముక్తః. ౧౪

హేఽమీవహన్, అమీవం పాపం దుఃఖం వా తద్ధంతీతి తథాభూతం తం, త్రిలోకగురుం భవా త్సంసారాత్ భీతానాం, భయ మపహంతీతి తథాభూతం, త్వా మాపృచ్ఛే స్వర్లోకం గంతు మనుజ్ఞాం యాచే. ౧౫

హే మహాయోగి న్నచింత్యవివిధవిచిత్రశక్తే, హేమహాపురుష హేసతాంపతే త్వాం ప్రపన్నోఽస్మి, మా మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ, హేఽచ్యుత తవ దర్శనా దేవ హేతో స్సద్యః, బ్రహ్మశాపా ద్విముక్తోఽహ మిత్యేత న్న చిత్ర మితి వాక్యశేషః. ౧౬

ఏత దేవ కైముత్యనయేన స్పష్టయతి (య న్నామేతి.) యస్య తవ నామమాత్ర మేవ గృహ్ణ న్నుచ్చరన్ పుమా, నాత్మానం శ్రోతౄం శ్చ సర్వా న్జనాన్ సద్యః, పునాతి కిం పున, స్సాక్షా త్తాదృశప్రభావస్య నామ్న స్తవ పదా సంస్పృష్టః, శాపా ద్విముక్త ఇతి కియ దేత దిత్యర్థః. ౧౭

—* శఙ్ఖచూడవధఘట్టః *—

ఇత్యనుజ్ఞాప్య దాశార్హం పరిక్రమ్యాభివాద్య చ,
సుదర్శనో దివం యాతః కృచ్ఛ్రా న్నన్ద స్తు మోచితః. ౧౮

నిశామ్య కృష్ణస్య తదాత్మవైభవం వ్రజౌకసో విస్మితచేతస స్తతః,
సమాప్య తస్మి న్నియమం పున ర్వ్రజం నృపాయయు స్త త్కథయన్త ఆదృతాః. ౧౯

కదాచి దథ గోవిన్దో రామ శ్చాద్భుతవిక్రమః.
విజహ్రతు ర్వనే రాత్ర్యాం మధ్యే గోవ్రజయోషితామ్. ౨౦

ఉపగీయమానౌ లలితం స్త్రీజనై ర్బద్ధసౌహృదైః,
స్వలంకృతానులిప్తాఙ్గౌ స్రగ్విణౌ విరజోమ్బరౌ. ౨౧

నిశాముఖం మానయన్తా వుదితోడుపతారకమ్,

ఇత్థ మనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం గృహీత్వా దాశార్హం కృష్ణం ప్రదక్షిణీకృత్యాభివాద్య చ సుదర్శన స్స్వర్గం ప్రతి యయౌ. నందోఽపి, కృచ్ఛ్రా త్సర్పగ్రాసా న్మోచితః. ౧౮

తతో వ్రజౌకసో గోపాః, కృష్ణ స్యాత్మవైభవ మనితరసాధారణం ప్రభావం, నిశామ్య దృష్ట్వా విస్మితం చేతో యేషాం తథాభూతా స్తస్మి న్నమ్బికావనే నియమవ్రతం, సమా ప్యాదరయుక్తాః కృష్ణ స్యాత్మవైభవ మేవ కథయంతో హేనృప పునః, వ్రజం ప్రత్యాజగ్ముః. ౧౯

అథ శఙ్ఖచూడవధతచ్ఛిరోమణ్యాదానాత్మకకర్మ ప్రస్తౌతి (కదాచి దిత్యాదినా యావ దధ్యాయ పరిసమాప్తిం) అద్భుతవిక్రమ ఇతి రామకృష్ణయో రుభయో రపి విశేషణం, తా వుభౌ వనే గవాం వ్రజస్త్రీణాం చ మధ్యే విజహ్రతుః. ౨౦

కథంభూతౌ? బద్ధం నిశ్చలం సౌహృదం యేషాం తైః స్త్రీజనైః, లలితం యథా తథోపగీయ మానౌ స్వలఙ్కృతా న్యనులిప్తాని చాంగాని యయోః, స్రజౌ అనయో స్త ఇతి తథాభూతౌ, విరజసీ నిర్మలే అమ్బరే వాససీ, యయో స్తౌ. ౨౧

ఉదిత ఉడుప శ్చన్ద్ర స్తారకా శ్చ యస్మిన్ తత్ మల్లికానాం గన్ధేన మత్తా రళిభి ర్జుష్టం

మల్లికాగన్ధమత్తాళి రుష్టం కుముదవాయునా. ౨౨

జగతు స్సర్వభూతానాం మనశ్శ్రవణమఙ్గళమ్,
తౌ కల్పయన్తౌ యుగప త్స్వరమణ్డలమూర్ఛితమ్. ౨౩

గోప్య స్తద్గీత మాకర్ణ్య మూర్ఛితా నావిద న్నృప,
స్రంసద్దుకూల మాత్మానం స్రస్తకేశస్రజం తతః. ౨౪

ఏవం విక్రీడతో స్స్వైరం గాయతో స్సంప్రమత్తవత్,
శఙ్ఖచూడ ఇతి ఖ్యాతో ధనదానుచరోఽభ్యగాత్. ౨౫

తయో ర్నిరీక్షతో రాజం స్తన్నాథం ప్రమదాజనమ్,
క్రోశన్తం కాలయామాస దిశ్యుదీచ్యా మశఙ్కితః. ౨౬

సేవితం సహచరిత మిత్యర్థః. కుముదవాయునా కుముదగంధయుక్తేన వాయునా చ జుష్టం నిశాముఖం
మానయంతౌ ప్రశంసంతౌ. ౨౨

జగతు రితి తౌ రామకేశవౌ అనిబద్ధత్వా దన్యై ర్యుగప త్కల్పయితు మశక్య మపి
స్వరమండలస్య మూర్ఛనం యుగప త్కల్పయంతౌ మనశ్శ్రవణయో ర్మఙ్గళం యథాతథా జగతుః
గీతవంతౌ స్వరమండలమూర్ఛనం షడ్జాదిస్వరసముదాయస్య మూర్ఛనమారోహావరోహణప్రకారః. ౨౩

(గోప్య ఇతి.) తయో ర్గీత మాకర్ణ్య మూర్ఛితాః పరవశాః తతః హేనృప ఆత్మానం దేహం
న విదుః నానుసమదధత కథంభూతం. స్రంస ద్విశ్లిష్య ద్దుకూలం యస్మాత్ స్రస్తాః కేశేభ్యః, స్రజో
యస్య తం చ. ౨౪

ఏవం స్వైరం యథేష్టం, సంప్రమత్తవ ద్రామగోవిందయో ర్విహరతోః గాయతో శ్చ సతోః
కుబేర స్యానుచరః శఙ్ఖచూడాఖ్య ఆజగామ. ౨౫

స చ శఙ్కారహితః తయో రామకృష్ణయోః నిరీక్షమాణయో స్సతోః తౌ రామకృష్ణౌ నాథౌ
యస్య తం స్త్రీజన ముదీచ్యాం దిశి కాలయామాస. హఠా త్ప్రేరయామాస. తత స్తతో నిస్సారయామా
సేత్యర్థః. ౨౬

(శఙ్ఖచూడవధఘట్టః)

క్రోశన్తం కృష్ణ రామేతి విలోక్య స్వపరిగ్రహమ్,
యథా గా దస్యునా గ్రస్తా భ్రాతరా వన్వధావతామ్. ౨౭

మా భైష్టేత్యభయారావౌ సాలహస్తౌ తరస్వినౌ,
ఆసేదతు స్తం తరసా త్వరితం గుహ్యకాధమమ్. ౨౮

స వీక్ష్య తా వనుప్రాప్తౌ కాలమృత్యూ ఇవోద్విజన్.
విసృజ్య స్త్రీజనం మూఢః ప్రాద్రవ జ్జీవితేచ్ఛయా. ౨౯

త మన్వధావ ద్గోవిన్దో యత్ర యత్ర స ధావతి,
జిహీర్షు స్తచ్ఛిరోరత్నం తస్థౌ రక్షన్ స్త్రియో బలః. ౩౦

కథంభూతం క్రోశన్తం హేకృష్ణ హేరామేతి సరోదన మాహ్వయంతం, తద్దైవం దస్యునా వ్యాఘ్రేణ గ్రస్తా గావ ఇవ క్రోశన్తం తేనోదీచీం దిశం ప్రతి కృష్యమాణం స్వపరిగృహీతం స్త్రీజన మవలోక్య భ్రాతరౌ రామకృష్ణౌ అన్వధావతామ్. ౨౭

సాలవృక్షౌ హస్తయో ర్యయో స్తౌ భయం మాకార్ష్టేత్యేవంవిధో రవ శ్శబ్దః యయో స్తథాభూతౌ మహాబలినౌ రామకృష్ణౌ త్వరితం యథాతథా గుహ్యకాధమం శఙ్ఖచూడ మాసేదతుః. ౨౮

గుహ్యకాధమః కాలమృత్యూ ఇవ ప్రాప్తౌ తౌ రామకృష్ణౌ వాలోక్య ఉద్విజన్ స్త్రీజనం విహాయ జీవితు మిచ్ఛయా ప్రాద్రవత్ మూఢ స్తచ్ఛరణాగత్యాత్మకజీవనోపాయానభిజ్ఞః, కేవలం ప్రాద్రవత్. ౨౯

స శఙ్ఖచూడో యత్ర యత్ర ధావతి తత్ర తత్ర శఙ్ఖచూడం కృష్ణోఽన్వధావత్ కించికీర్షుః తస్య శిరోరత్నం హర్తు మిచ్ఛుః, బలరామ స్తు స్త్రియో రక్షన్ తత్రైవ తస్థౌ. ౩౦

అవిదూర ఇవాభ్యేత్య శిర స్తస్య దురాత్మనః,
జహార ముష్టి నైవాఙ్గ సహ చూడామణిం విభుః. ३०

శఙ్ఖచూడం నిహత్యైవం మణి మాదాయ భాస్వరమ్,
అగ్రజాయ దదౌ ప్రీత్యా పశ్య న్తీనాం చ యోషితామ్. ३२

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్దే,
చతుస్త్రింశో ఽధ్యాయః.

తతో ఽవిదూరే సమీప ఏవ అభ్యేత్య తదభిముఖం గత్వా విభు ర్భగవాన్ ముష్టినైవ హేరాజన్ చూడామణిసహితం దురాత్మన స్తస్య శఙ్ఖచూడస్య శిరో మూర్ధానం జహార తాడయామాస. ३०

ఇత్థం శఙ్ఖచూడం హత్వా భాస్వరం తేజోయు క్తం మణి మాదా యాగత్య యోషితాం పశ్యంతీనాం సతీనాం ప్రీత్యా అగ్రజాయ రామాయ దదౌ ద త్తవాన్. ३२

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూ క్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
చతుస్త్రింశో ఽధ్యాయః.

అథ పంచత్రింశోఽధ్యాయః

—* దివాకాలే శ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపీవిలాపః ఇయమేవ వేణుగీతా *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

గోప్యః కృష్ణే వనం యాతే త మనుద్రుతచేతసః,
కృష్ణలీలాం ప్రగాయన్త్యో నిన్యు ర్దుఃఖేన వాసరాన్. ౧

గోప్య ఊచుః —

వామబాహుకృతవామకపోలో వల్గితభ్రు రధరార్పితవేణుమ్,
కోమలాంగుళిభి రాశ్రితమార్గం గోప్య ఈరయతి యత్ర ముకున్దః. ౨

వ్యోమయానవనితా స్సహ సిద్ధై ర్విస్మితా స్తదుపధార్య సలజ్జాః.

అథ పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః

అథేత్థం విశాసు భగవతా సహ విహరంతీనా మహస్సు తేన విశ్లిష్టానాం గోపీనాం తల్లీలాను వర్ణనేన కాలవిర్యాపణప్రకార మాహ పఞ్చత్రింశేన (గోప్య ఇత్యాదినా) కృష్ణే వనం యాతే సతీత్య స్యాహస్స్విత్యాదిః, తం కృష్ణ మనుద్రుతం అనువృత్తం తదాసక్త మితి యావత్ తచ్చేతో యాసాం తాః, గోప్యః. కృష్ణలీలా గాయన్త్యః వాసరా నహాని దుఃఖేన కృచ్ఛ్రేణ కథంచి న్నిన్యుః విర్యాపయామాసుః. ౧

కీదృశం తల్లీలాప్రగానం యేన వాసరా న్నిన్యు రిత్యత స్తద్దర్శయతి (వామబాహుకృత వామకపోల ఇత్యాదినా) అత్ర ద్వౌ ద్వౌ శ్లోకౌ వేకవాక్యతయాఽన్వేతవ్యౌ. హేగోప్యః. కృష్ణో యత్ర యదా వామబాహౌ తమ్మూలే కృతః అర్పితః, వామః కపోలో యేన వల్గితే నర్తితే భ్రువౌ యేన తథాభూతః, కోమలాభి రఙ్గులిభి రాశ్రితా మార్గా స్స్వరచ్ఛిద్రాణి యస్య త మధరే అర్పితం వేణు మీరయతి వాదయతి. ౨

తదా వ్యోమయానానాం వనితాః, కశ్మలం మోహం యయు రిత్యన్వయః. వ్యోమ్ని యానం గమనం యేషాం తే వ్యోమయానాః, వ్యోమ్ని యాంతీతి వా వ్యోమయానా స్సిద్ధాః, నంద్యాదే రాకృతి

కామమార్గణసమర్పితచిత్తాః కశ్మలం యయు రపస్మృతనీవ్యః. ౩

హన్త చిత్ర మబలా శ్శృణుతేదం హారహాస ఉరసి స్థితవిద్యుత్,
నన్దసూను రయ మార్తజనానాం నర్మదో యర్హి కూజితవేణుః. ౪

బృన్దశో వ్రజవృషామృగ గావో వేణువాద్యహృతచేతస ఆరాత్.
దన్తదష్టకబళా ధృతకర్ణా నిద్రితా లిఖితచిత్ర మివాసన్. ౫

బర్హిణ స్తబకధాతుపలాశై ర్బద్ధమల్లపరిబర్హవిడమ్బః,

గణశ్వా త్కర్తరి ల్యప్, తేషాం, వనితాః, సిద్ధై స్స్వపతిభి స్సహ వర్తమానా అపి తద్వేణుగీత ముపధా ర్యాకర్ణ్య ప్రథమం విస్మితాః, తతః కామస్య మదనస్య మార్గణే సమర్పితాని చిత్తాని యాభి స్తా స్తత్పరవశా ఇత్యర్థః, సలజ్జా స్సత్యః కశ్మలం మోహం యయుః తత్ర లిఙ్గం వదన్త్య స్తా విశింషన్తి. అపస్మృతనీవ్యః. అపస్మృతా నిస్సృతాః, నీవ్యః గ్రన్థయః దుకూలబన్ధా యాభి స్తథాభూతాః ఏవంవిధస్య కృష్ణస్య విశ్లేషం కథం సహామేతి సర్వత్ర వాక్యశేషః. ౩

(హన్తేతి.) హే అబలాః, ఇదం చిత్రం శృణుత హన్తాశ్చర్య మేతత్. అయం నన్దసూనుః హారవద్విశదో హాసో యస్య యద్వా హారేషు స్ఫురన్ హాసో యస్య ఉరస్థితా విద్యుదివ లక్ష్మీ ర్యస్య తథాభూతః. ఆర్తజనానాం తద్విశ్లేషజదుఃఖపీడితానాం మాదృశానాం నర్మదో నితరాం దుఃఖకారక స్సన్ యర్హి యదా కూజితో వాదితో వేణు ర్యేన తథాభూతో భవతి. ౪

తదా వ్రజే యే వృషాః. మృగా గావశ్చ వేణునాదేన హృతాని చేతాంసి యేషాం తే ఆరా ద్దూరాదేవ దన్తైర్దష్టా ఏవ న తు చర్వితాః కబళా స్తృణగ్రాసా యై స్తే ధృతాః. ఉత్తమ్భితాః, కర్ణాః యై స్తే నిద్రితా స్సఞ్జాతనిద్రా ఇవ లిఖితచిత్ర మివ చిత్రితవృషాది రివ చ ఆసన్ తస్థుః. అవిదుషాం తిరశ్చా మపీద మానన్దపారవశ్యజనకం వేణుగీత మతోఽతిచిత్ర మితి భావః. ౫

ఇతోఽప్యతిచిత్రం శృణుతేతి కాచి దాహ. (బర్హిణేతి.) హే ఆళి సఖి బర్హిణస్య మయూరస్య స్తబకో బర్హః యద్వా బర్హిణశబ్దేన తత్పిఞ్ఛో లక్ష్యతే స చ స్తబకా గుచ్ఛాః, ధాతవో గైరికాదయ శ్చ పలాశాని పల్లవా శ్చ తై ర్బద్ధ శ్చాసౌ మల్లానాం పరిబర్హః. పరికర శ్చ తేన

(దివాకాలే శ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపీవిలాపః ఇయమేవ వేణుగీతా)

కర్హిచిత్సబల ఆళి సగోపైర్గాః సమాహ్వయతి యత్ర ముకున్దః. ౬

తర్హి భగ్నగతయ స్సరితో వై తత్పదామ్బుజరజోఽనిలనీతమ్,
స్పృహయతీర్వయ మివాబహుపుణ్యాః ప్రేమవేపితభుజా స్తిమితాపః. ౭

అనుచరై స్సమనువర్ణితవీర్య ఆదిపూరుష ఇవాచలభూతిః,
వనచరో గిరితటేషు చరన్తీ ర్వేణునాహ్వయతి గా స్స యదా హి. ౮

వనలతా స్తరవ ఆత్మని విష్ణుం వ్యఞ్జయన్త్య ఇవ పుష్పఫలాఢ్యాః,
ప్రణతభారవిటపా మధుధారాః ప్రేమహృష్టతనవ స్ససృజు స్స్మ. ౯

విడమ్బయత్యనుకరోతీతి తథా స ముకున్దో బలదేవేన సహితః కర్హిచిత్ కదాచిత్ యత్ర దేశే గోపైః గా స్సమాహ్వయతి అస్య వేణుగీతేనేత్యాదిః, వేణుగీతేన గోపీన్ గాశ్చ సమాహ్వయతి. ౬

తర్హి తదా అచేతనా స్సరితోఽపి అనిలేన నీతం ప్రాపితం తస్య పాదామ్బుజరజః స్పృహయతీః, స్పృహయన్త్య ఇవ భగ్నా గతిర్యాసాం తథాభూతాః, వై నిశ్చయేన భగ్నగతయ ఇతి పాఠే కుటిలగతయః, తథాఽపి తాః, వయ మివాబహుపుణ్యాః, యతో న ప్రాప్నువన్తి కేవలం ప్రేమ్ణా వేపితాః, కమ్పితాః భుజా స్తరఙ్గా యాసాం స్తిమితా నిశ్చలా ఆపో యాసాం తథాభూతాశ్చ గోపీభ్యోఽపి లోచనయో స్స్తిమితజలా భవన్తీతి వయ మివేతి దృష్టాన్తాభిప్రాయః. ౭

స్థావరే ష్వప్యతిచిత్రం దృశ్యత ఇత్యాహుః, (అనుచరై రితి) స కృష్ణో యదా హి వనే చరన్ గిరే స్తటేషు చరన్తీ ర్గాః, వేణునా తత్తన్నామ్నోపేతేన వేణుగీతే నాహ్వయతి కథమ్భూతః, అనుచరై ర్గోపై ర్దేవాదిభి ర్వా సమ్యగనువర్ణితం వీర్యం యస్య తథాభూతః, ఉద్గాతా. వచన మాదిపూరుష ఇవేతి అచలా విభూతి ర్లక్ష్మీ ర్యస్య స చేతి ఇతరేషు చలాపి లక్ష్మీ ర్న తస్మిన్ చలేతి భావః. ౮

తదా ప్రణతాః, భారేణ విటపాః, యాసాం తాః పుష్పైః ఫలై శ్చాఢ్యాః, ప్రేమ్ణా హృష్టా ఉదఞ్చితా స్తనవో యాసాం తా వనగతా లతా స్స్వస్మిన్ విష్ణుం ప్రకాశమానం సూచయన్త్య ఇవ మధుధారా వసృజుః తథా తరవశ్చ తత్ప్రతీనామపి తథైవానన్ద ఇతి భావః, స్మ విస్మయే. ౯

దర్శనీయతిలకో వనమాలాదివ్యగన్ధతులసీమధుమత్తైః,
అలికులై రలఘుగీత మభీష్టం ఆద్రియన్ యర్హి సన్ధితవేణుః. ౧౦

సరసి సారసహంసవిహఙ్గా శ్చారుగీతహృతచేతస ఏత్య.
హరి ముపాసత తే యతచిత్తా హన్త మీలితదృశో యతమౌనాః. ౧౧

సహ బల స్స్రగవతంసవిలాసస్సానుషు క్షితిభృతో వ్రజదేవ్యః,
హర్షయ న్యర్హి వేణురవేణ జాతహర్ష ఉపరఞ్జతి విశ్వమ్. ౧౨

మహదతిక్రమణశఙ్కితచేతా మన్దమన్ద మనుగర్జతి మేఘః.

కమలవనేషు విహరతాం పక్షిణా మపి చిత్తాకర్షకం తద్గీతం కింపున రన్యేషా మిత్యభిప్రాయే ణాహ, (సరసీతి.) దర్శనీయతిలక ఇతి దర్శనీయానాం మందరాణాం మధ్యే శ్రేష్ఠః కృష్ణః వనమాలాయాం యా దివ్యగంధతులసీ తస్యా మధునా మత్తై రళికులైః, క్రియమాణ మలఘూచ్చై రభీష్ట మాద్రియన్ ఆదరేణ గృహ్ణన్ యర్హి అధరే సంహితవేణు ర్భవతి. ౧౦

తదా యే సరసి సారసా శ్చ హంసాశ్చాన్యే విహఙ్గమా స్తే చారుణా గీతేన హృతం చేతో యేషాం తథాభూతా ఏత్యాగత్య హరిం కృష్ణ ముపాసత అభజన్త తత్సమీపే నిషణ్ణా బభూవుః. యతం విషయాంతరేభ్య ఆహృతం చిత్తం యైః, యతం నియతం మౌనం సంశీలనం యేషాం తథాభూతా శ్చ హంతేతి భగవద్విరహజఖేదే. ౧౧

మేఘో హరి ముపాస్త ఇత్యాహ, (సహ బల ఇతి.) హేవ్రజదేవ్యః గోప్యః సహబలః సరామః కృష్ణః, స్రగ్భి ర్నిర్మితాభ్యా మవతంసాభ్యాం విలాసో యస్య యద్వా ముక్తాస్రగాపీడేన విలాసో యస్య క్షితిభృతో గిరే స్సానుషు వర్తమానః స్వయం జాతహర్షః విశ్వం హర్షయన్ యదా వేణురవేణ ఉపరమ్భితవిశ్వః. ఉపగ్రథితవిశ్వః అనురక్తలోకో భవతీత్యర్థః. ఉపరఞ్జతి విశ్వమితి పాఠాంతరం తదా ఉపరఞ్జనా దయతి నాదేన పూరయతీత్యర్థః ౧౨

తదా స్వతుల్యచ్ఛాయత్వేన విశ్వార్తిహరణాదినా చ సామ్యా త్స్వసఖో మేఘః. మహతః. కృష్ణస్యాతిక్రమేణ శఙ్కితం చేతో యస్య తథాభూతః. పునతో న యాతి న చోచ్చై ర్గర్జతి కింతు తత్రైవ స్థితస్సన్ వేణురవమను, మందం మందం గర్జతి సుహృదం కృష్ణం సుమనోభి

(దివాకాలే శ్రీకృష్ణవిరహార్తయుక్తగోపీవిలాపః ఇయ మేవ వేణుగీతా)

సుహృద మభ్యవర్ష త్సుమనోభి శ్ఛాయయా చ విదధత్ప్రీత పత్రమ్. ౧౩

వివిధగోపచరణేషు విదగ్ధో వేణువాద్య ఉరుధా నిజశిక్షాః,
తవ సుత స్సతి యదాఽధరబిమ్బే దత్తవేణు రనయ త్స్వరజాతీః. ౧౪

సవనశ స్తదుపధార్య సురేశా శ్శక్రశర్వపరమేష్ఠిపురోగాః.
కవయ ఆనమిత కన్ధరచిత్తాః కశ్మలం యయు రనిశ్చితతత్త్వాః. ౧౫

నిజపదాబ్జదలై ర్ధ్వజవజ్ర నీరజాఙ్కుశవిచిత్రలలామైః,
వ్రజభువః ప్రశమయ న్ఖురతోదం వర్ష్మ ధుర్యగతి రీరితవేణుః. ౧౬

వ్రజతి తేన వయం సవిలాసప్రేక్షణార్పితమనోభవవేగాః,

రభ్యవర్షత్ ఛాయయా ప్రతపత్రం అతపత్రం వ్యదధత్ ఆకరోచ్చ, విదధదితి పాఠే త్వద భావ ఆర్షం శత్రంతం వా ప్రతపత్రం కుర్వన్ సుమనోభి రభ్యవర్షచ్చేత్యర్థః. అమృత్యై ర్దేవైః క్రియమాణం కుసుమవర్షం మేఘకర్తృకం కల్పయిత్వేత్థ ముక్తం తుషారో వా కుసుమతయా కల్పితః. ౧౩

బ్రహ్మాదీనా మపి పారవశ్యజనకం త్వత్సుతవేణుకణిత మితి యశోదాం ప్రత్యాహుః (వివిధగోపచరణేష్వితి.) హేసతి యశోదే యదా తవ సుతో నానాగోపక్రీడాసు విపుణః అధరబిమ్బే బిమ్బతుల్యేఽధరే, విహితో వేణు ర్యేన సః వేణువాద్యవిషయే, ఉరుధా బహుప్రకారా నిజైవ శిక్షా యాసు తాః న త్వన్యత శ్శిక్షితా ఇత్యర్థః. స్వరజాతీః నిషాదర్షభాదిస్వరాలాపభేదాన్ అనయత్ ఉన్నీతవాన్. ౧౪

తదా శక్రప్రభృతయః తత్ తాః స్వరజాతీః సవనశః వారం వారం మంద్రమధ్యమతారభేదేన వా యుతో గీతధ్వని రాగత స్తత ఆనతా కంధరా చిత్తం చ యేషాం, తే ఉపధార్య సమ్య గాకర్ణ్య కవయః కోవిదా అపి అనిశ్చితం తత్త్వం తద్భేదో యై స్తథాభూతాః కశ్మలం మోహం ప్రాపుః. ౧౫

అస్మాకం తు మోహం కిం బ్రూమ ఇత్యాహుః (నిజపదాబ్జదలై రితి.) ధ్వజాదీని విచిత్రాణి లలామాని చిహ్నాని యేషాం తైః నిజాని పదా న్యేవాబ్జదలాని తైః వ్రజభువః ఖురతోదం ఖురాక్రమణ

కుజగతిం గమితా న విదామః కశ్మలేన కబరం వసనం వా. ౧౭

మణిధరః క్వచి దాగణయ న్గా మాలయా దయితగన్ధతులస్యాః.
ప్రణయినోఽనుచరస్య యదాంఽసే ప్రక్షిప న్భుజ మగాయత యత్ర ౧౮

క్వణితవేణురవవఞ్చితచిత్తాః కృష్ణమన్వసత కృష్ణగృహిణ్యః,
గుణగణార్ణవ మనుగత్య హరిణ్యో గోపికా ఇవ విముక్తగృహాశాః. ౧౯

కున్దదామకృతకౌతుకవేషా గోపగోధనవృతో యమునాయామ్,

వృషాం శమయ న్నిర్మదా శరీరేణ ధుర్యః ధురం వహతీతి తథా స చ గజరాజ స్తద్వత్ గతి ర్యస్య సః కృష్ణః వాదితవేణు స్సన్ వ్రజతీతి యు క్తేన నిమి త్తేన సవిలాసవీక్షణేన చ అర్పితో మనోభవవేగో యాసు తాః వయం కుజా వృక్షా స్తేషాం గతిం ప్రకారం నిశ్చేష్టతా మితి యావత్, గమితాః. ప్రాపితా స్సత్యో మోహేన కబరం వసనం వా న విదామః. ౧౬-౧౭

కిం చ మణిధరః మణీ న్గ్రథితాన్ గోగణనార్థం ధరతీతి మణిధరః క్వచి ద్దేశే తైః మణిభిః గాః ఆసమంతా ద్గణయన్ తథా దయితగంధా ఇష్టగంధా యా తులసీ తస్యా మాలయోపలక్షితః ప్రణయినః ప్రియస్య అనుచరస్యాంసే స్కంధే భుజం ప్రక్షిప న్నిదధత్ యత్ర యదా కదాచి దగాయత. ౧౮

తదా తత్ర క్వణితస్య వాదితస్య వేణో రవేణ వఞ్చితా న్యపహృతాని చిత్తాని యాసాం తాః యంత్రితచిత్తా ఇతిపాఠే పరవశీకృతాని చిత్తాని యాసాం తాః, కృష్ణస్య హరిణస్య గృహిణ్యో భార్యా హరిణ్యః గుణగణార్ణవం గుణసముద్రం కృష్ణ మనుగత్య ప్రాప్య తం కృష్ణ మేవాన్వసత న వ్యవర్తంతేత్యర్థః. కుతః, యతో విముక్తాః త్యక్తాః గృహాశాః, యాభిః కథం గోపికా ఇవ తా అపి హ్యేవ మేవ త మన్వాసతేతి. ౧౯

ఏవం బృందావనప్రదేశేషు క్రీడతో లీలాః ప్రగీతాః. అథ సాయాహ్నే గోధనాని పరావృత్య యమునాయాం క్రీడత స్సౌభాగ్య మనువర్ణయంతి (కుందదామకృతకౌతుకవేష ఇతి.) కుందదామభిః కుందకుసుమస్రగ్భిః, కృతః కౌతుకేన ఉత్సవేన వేషోఽలఙ్కారో యేన సః హేఽనవద్యే యశోదే తవ వత్సః పుత్రః నందసూనుః శ్రీకృష్ణః యద్వా నహైవ బహ్వ్యః కథయంత్యః కాశ్చి త్తవ వత్స

(దివాకాలే శ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపీవిలాపః ఇయమేవ వేణుగీతా)

నన్దసూను రనఘే తవ వత్సో శర్మదః ప్రణయినాం విజహార. ౨౦

మన్దవాయు రనువా త్యనుకూలం మానయ న్మలయజస్పర్శేన,
వన్దిన స్త ముపదేవగణా యే వాద్యగీతబలిభిః పరివవ్రుః. ౨౧

వత్సలో వ్రజభువాం యదగధ్రో వన్ద్యమానచరణః పథి వృద్ధైః,
కృత్స్నగోధన ముపోహ్య దినాన్తే గీతవేణు రనుగేడితకీర్తిః. ౨౨

ఉత్సవం స్మరరుజాఽస్తదృశీనా మున్నయ న్ఖురరజశ్ఛురితస్రక్,
దిత్సయైతి సుహృదాశిష ఏష దేవకీజఠరభూ రుడురాజః. ౨౩

ఇతి. హే శ్రీ నన్దసూను రితి నామ్నః, ప్రణయినాం సఖీనాం శర్మదః హర్షదః గోపైః గోపకులేన చ వృతో యమునాయాం విజహార యదేతి శేషః. ౨౦

(మన్దవాయు రిత్యస్య తు యదేత్యాదిః.) యదా మందవాయు ర్మలయజ స్యేవ సురభి శ్శీతస్పర్శ స్తేన కృష్ణం సమ్మానయన్ అనుకూలం యథా భవతి తథా ఉపవాతి వీజయతి యద్వా మలయజస్య కృష్ణే సమనులిప్తస్య స్పర్శేన మానయ న్నితి వా. కించ యే. వందినః స్తావకాః ఉపదేవగణాః సిద్ధవిద్యాధరాదయః తే వాద్యగీతపుష్పవర్షాదిభిః తం కృష్ణం పరివవ్రుః పరిత ఉపాసత. ౨౧

అథాయాన్త మవలోక్య హృష్యన్త్యః పరస్పర మూచుః (వత్సల ఇతి.) వ్రజస్య గవాం చ వత్సలః యద్వా వ్రజనిబద్ధానాం సర్వా ననుకమ్ప్యానా మస్మాకం చ వత్సలో హితకృత్. కుతః యత్ యస్మాత్ అగధ్రః అగం గోవర్ధనం ధరతి తథా ఇదం బహుశో రక్షణ ప్రోత్సాహలక్షణం వృద్ధైః బ్రహ్మాదిభిః పథి వన్ద్యమానౌ చరణౌ యస్య సః దినాన్తే సాయంకాలే కృత్స్నం గోధనం ఉపోహ్య ఏకీకృత్య గీతయుక్తో వేణు ర్యస్య సః అనుగైః అనుచరైః ఈడితా కీర్తి ర్యస్య స స్మరరుజా స్మరరోగేణ అస్తాః నష్టప్రాయాః దృశో దృష్టయో యాసాం తాసా మస్మాకం, నేత్రాణా, ముత్సవం హర్ష మున్నయన్ ఉచ్చైః ప్రాపయన్ ఖురరజోభిః, వ్యాప్తాః స్రజో, యస్య సః, సుహృదా మస్మాకం ఆశిషః మనోరథస్య దిత్సయా దాతు మిచ్ఛయా, దేవక్యాః జఠరే భవతీతి దేవకీజఠరభూ స్స ఏష ఉడురాజ శ్చంద్ర ఏవ ఏతి ఆగచ్ఛతి నిర్వృతిహేతుత్వేన స ఏష ఏవేత్యుక్తమ్. ౨౨-౨౩

మదవిఘూర్ణితలోచన ఈష న్మానద స్స్వసుహృదాం వనమాలీ,
బదరపాణ్డువదనో మృదుగణ్డం మణ్డయ న్కనకకుణ్డలలక్ష్మ్యా ॥ २४ ॥
యదుపతి ర్ద్విరదరాజవిహారో యామినీపతి రివైష దినాన్తే,
ముదితవక్త్ర ఉపయాతి దురన్తం మోచయ న్వ్రజగవాం దినతాపమ్. ॥ २५ ॥

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం వ్రజస్త్రియో రాజన్ కృష్ణలీలానుగాయతీః,
రేమిరేఽహస్సు తచ్చిత్తా స్తన్మనస్కా మహోదయాః. ॥ २६ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
పంచత్రింశోఽధ్యాయః.

తాశ్చ రతిసంభ్రమేణ సమీప మాయాంతం బలరామం కథయంతి (మదవిఘూర్ణితలోచన ఇతి.) ఈషత్ మదేన వారుణీమదేన విఘూర్ణితే లోచనే యస్య సః స్వసుహృదాం మానదః ఈషత్పక్వబదరవ, త్పాణ్డు వదనం, యస్య సః అత్ర హేతుః కనకకుండలయోః లక్ష్మ్యా మృదూ గణ్డౌ యస్మిన్, త ద్వదనం, మండయన్ కోమలం గండస్థలం మండయ న్నితి వా ద్విరదరాజ స్యైరావతస్యేవ విహారో యస్య సః, బలభద్రస్య శ్వేతవర్ణత్వాత్ దినాంతే చంద్ర ఇవ ముదితం ప్రసన్నం వక్త్రం యస్య సః వ్రజభువా మస్మదాదీనాం దురంత మపారం దినే స్వవిశ్లేషజం తాపం మోచయన్ త్యాజయన్ ఉపయాతి ఏష సమీప మాయాతి. యద్వా. ఇదం శ్లోకద్వయం కృష్ణపర మేవ యోజ్యం, తదా మదేన మన్మథేన విఘూర్ణితే, లోచనే యస్య సః ద్విరదరాజవిహారో గజేంద్రగతిః. ॥ २४-२५ ॥

ఉపసంహరతి శుకః. హేరాజన్, ఇత్థం కృష్ణస్య లీలా, అనుగాయంత్యో గోప్యః అహస్స్వపి తస్మిన్, చిత్తం చేతనా జీవితం, యాసాం తస్మి న్నేవ మనస్సంకల్పవికల్పరూపం యాసాం, తాః అత ఏవ మహా నుదయ ఉత్సవో యాసాం తథాభూతాః రేమిరే. ॥ २६ ॥

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః

అథ షట్త్రింశో ఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ.—

అథ తర్హ్యాగతో గోష్ఠ మరిష్టో వృషభాసురః,
మహీం మహాకకుత్కాయః కమ్పయ న్ఖురవిక్షతామ్. ౧

రమ్భమాణః ఖరతరం పదా చ విలిఖ న్మహీమ్,
ఉద్యమ్య పుచ్ఛం వప్రాణి విషాణాగ్రేణ చోద్ధరన్,
కించి త్కించి చ్ఛకృ న్ముఞ్చ న్మూత్రయన్ స్తబ్ధలోచనః. ౨

యస్య నిర్హ్రాదితే నాఙ్గ నిష్ఠురేణ గవాం నృణామ్,
పత న్త్యకాలికా గర్భా స్స్రవ న్తి చ భయేన వై. ౩

అథ షట్త్రింశోఽధ్యాయః.

అథ వృషభాసురవధాత్మకం భగవతః కర్మానువర్ణయ న్నారదముఖా త్తదా శ్రుతవతః కంసస్య భగవద్ధననోద్యోగ మనువర్ణయతి (అథేత్యాదినా.) ఇత్థం శ్రీకృష్ణేన వ్రజే హర్ష్యమాణే సతి తర్హ్యరిష్టాఖ్యో వృషభాసురో, గోష్ఠం ప్రత్యాగతః. తం వర్ణయతి సార్ధత్రయేణ (మహీ మిత్యాదినా.) మహాంతౌ కకుత్కాయౌ, యస్య సః, ఖురైః వితరాం, క్షతాం విదారితాం మహీం, కమ్పయన్. ౧

ఖరతరం యథా తథా రమ్భమాణః వృషభజాతిశబ్దం కుర్వన్, పదా మహీం విలిఖం శ్చ పుచ్ఛ ముద్యమ్య ఉన్నమయ్య శృఙ్గాగ్రేణ వప్రాణి ఉన్నతస్థలాని ఉద్ధర న్నుత్క్షిపన్ మధ్యే మధ్యే కించిత్కించి చ్ఛకృత్పురీషం ముఞ్చన్ మూత్రయన్ మూత్రం ముఞ్చన్, స్తబ్ధే అనిమిషే లోచనే యస్య సః. ౨

అఙ్గ హేరాజన్ యస్యారిష్టస్య నిష్ఠురేణ కఠినేన నిర్హ్రాదేన గవాం నారీణాం చ గర్భాః అకాలికాః అప్రాప్తప్రసవకాలా అపి భయేన పతంతి స్రవంతి చ "అచతుర్థా ద్భవే త్స్రావః పాతః పఞ్చమషష్ఠయోః. అత ఊర్ధ్వం తు నారీణాం ప్రసవః పరికీర్తితః," ౩

నివిశన్తి ఘనా యస్య కకు ద్యచలశఙ్కయా,
తం తీక్ష్ణశృఙ్గ ముద్వీక్ష్య గోప్యో గోపా శ్చ తత్రసుః. ౪

పశవో దుద్రువు ర్భీతా రాజ న్సంత్యజ్య గోకులమ్,
కృష్ణ కృష్ణేతి తే సర్వే గోవిన్దం శరణం యయుః. ౫

భగవా నపి తద్వీక్ష్య గోకులం భయవిహ్వలమ్,
మాభై ష్టేతి గిరాఽఽశ్వాస్య వృషాసుర ముపాహ్వయత్. ౬

సబాలైః పశుభి ర్మన్ద త్రాసితైః కి మసత్తమ,
బలదర్పహోఽహం దుష్టానాం త్వద్విధానాం దురాత్మనామ్. ౭

ఇత్యాస్ఫో ట్యాచ్యుతోఽరిష్టం తలశబ్దేన కోపయన్,
సఖ్యు రంసే భుజాభోగం ప్రసా ర్యావస్థితో హరిః. ౮

యస్య అరిష్టస్య కకుది గళపృష్ఠే, అచలశఙ్కయా పర్వతశృఙ్గభ్రాంత్యా, మేఘాని విశంతి విపులకకుద్మా నిత్యర్థః. తీక్ష్ణశృఙ్గం త మరిష్ట, మవలోక్య గోప్యో గోపా శ్చ తత్ర సురభిభయుః. ౪

హేరాజన్ పశవ స్తు భీతాః గోకులం సంత్యజ్య దుద్రువుః, తే గోపా గోప్య శ్చ కృష్ణ కృష్ణేతి వదంత స్తం శరణం ప్రాపుః. ౫

అథ భగవాన్ భయేన విహ్వలం తద్గోకుల మవలోక్య మాభైష్ట భయం మాకార్ష్టేతి గిరా, ఆశ్వాస్య, సాంత్వయిత్వా వృషాసుర ముపాహ్వయత్ ఆజుహావ. ౬

ఆహ్వానప్రకార మేవాహ (సబాలై రితి,) హేమంద, సబాలైః సవత్సైః. పశుభిః తేభ్యో భయజననేన తవ కిం ప్రయోజన మిత్యర్థః. హే అసత్తమ త్వద్విధానాం దురాత్మనాం బలం దర్పం చ హరతీతి తథాభూతోఽహ మవస్థితః ౭

ఇతీత్థ, మాహ్వాయ న్నాశ్రితార్తిహర ఆశ్రితా న్న చ్యావయతే న త్యజ తీత్యచ్యుతః ఆస్ఫోట్య కరతలేన బాహు మాహత్య తలశబ్దేన అరిష్టం కోపయన్ కోపయుక్తం కుర్వన్ సఖ్యు రంసే స్కంధే భుజ ఏవాభోగః సర్పదేహః, స్తం ప్రసా ర్యావస్థితః. ౮

(వృషభాసురవధః)

సోఽప్యేవం కోపితోఽరిష్టః ఖురేణావని ముల్లిఖన్,
ఉద్యత్పుచ్ఛభ్రమన్మేఘః క్రుద్ధః కృష్ణ ముపాద్రవత్. ౯

అగ్రన్యస్తవిషాణాగ్ర స్తబ్ధాసృగ్లోచనోఽచ్యుతమ్
కటాక్షి ప్యాద్రవ త్తూర్ణ మిన్ద్రముక్తోఽశని ర్యథా. ౧౦

గృహీత్వా శృఙ్గయో స్తస్య హ్యష్టాదశపదాని సః,
ప్రత్యపోవాహ భగవాన్ గజః ప్రతిగజం యథా. ౧౧

సోఽపవిద్ధో భగవతా పున రుత్థాయ సత్వరమ్,
ఆద్రవ త్స్విన్నసర్వాఙ్గో నిశ్వస న్క్రోధమూర్ఛితః. ౧౨

త మాపతన్తం స నిగృహ్య శృఙ్గయోః పదా సమాక్రమ్య నిపాత్య భూతలే,
నిష్పీడయామాస యథాఽఽర్ద్ర మమ్బరం కృత్వా విషాణేన జఘాన సోఽపతత్.

తత స్సోఽరిష్టోఽపీత్థం కుపితః ఖురేణ భూమి ముత్క్షిపన్ ఉద్యతా ఊర్ధ్వం గచ్ఛతా పుచ్ఛేన భ్రమంతో మేఘా యస్య సః క్రుద్ధ స్సన్ కృష్ణ ముపాద్రవత్, ౯

తదేవాహ - అగ్రే న్యస్తే విషాణాగ్రే యేన స్తబ్ధే అసృగ్లోచనే రక్తనేత్రే యస్య సోఽపి కృష్ణం కటాక్షిప్య కటాక్షేణ తిర్య జ్నిరీక్ష్య యథేంద్రేణ ముక్తోఽశనిః, తద్వ త్తూర్ణ మాద్రవత్. ౧౦

తదా సోఽచ్యుతః. అరిష్టం శృఙ్గయోః గృహీత్వా అష్టాదశ పదాని ప్రత్యపోవాహ ప్రత్యగనయత్. యథా గజః ప్రతిగజం తద్వత్, ౧౧

సోఽరిష్టో భగవతా అపవిద్ధః, అవక్షిప్తః ప్రతిగమనేన పాతితః పున రుత్థాయ సత్వర స్స్విన్నాని ప్రస్వేదయుక్తాని సర్వాణ్యఙ్గాని యస్య సః, క్రోధేన మూర్ఛితః పరవశ్యః నిశ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ పున రాద్రవత్. ౧౨

స భగవాన్ పునరాపతంతం అరిష్టం శృఙ్గయోః గృహీత్వా స్వచరణేన సమాక్రమ్య అవష్టభ్య భూతలే నిపాత్య యథా ఆర్ద్ర మమ్బరం వస్త్రం తద్వ న్నిపీడ్య నిష్పీడయామాస, తతః కృత్త్వా "కృతీ చ్ఛేదనే" ఉత్పాట్య విషాణ మితి శేషః. తేన విషాణేన జఘాన తాడయామాస, స చ తాడితోఽరిష్ట అపతత్, ౧౩

అసృ గ్వమ న్మూత్రశకృత్సముత్సృజ న్ క్షిపం శ్చ పాదా ననవస్థితేక్షణః,
జగామ కృచ్ఛ్రం నిఋతే రథ క్షయం పుష్పైః కిరన్తో హరి మీడిరే౽సురాః. ౧౪

—* నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘట్టః *—

ఏవం కకుద్మినం హత్వా స్తూయమాన స్స్వజాతిభిః.
వివేశ గోష్ఠం సబలో గోపీనాం నయనోత్సవః. ౧౫

అరిష్టే నిహతే గోష్ఠే కృష్ణే నాద్భుతకర్మణా.
కంసాయాథాహ భగవా న్నారదో దేవదర్శనః. ౧౬

యశోదాయా స్సుతాం కన్యాం దేవక్యాః కృష్ణ మేవ చ,
రామం చ రోహిణీపుత్రం వసుదేవేన బిభ్యతా,

మూత్రం శకృ చ్చ తయో స్సమాహారః, త దుత్సృజన్ అసృ గ్రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్ పాదాన్ క్షిప న్నిత స్తత శ్చాలయన్ అనవస్థితేక్షణః ప్రచలితనేత్రః, కృచ్ఛ్రం కష్టం ప్రాణోత్క్రమణాత్మకం జగామ, అథ నిరృతేః మృత్యోః క్షయం నివాసం జగామ, తత స్సురా అపి పుష్పైః కిరంతో హరిం తుష్టువుః. ౧౪

ఇత్థం కకుద్మినం అరిష్టం హత్వా భగవా న్స్వజాతిభి ర్గోపై స్తూయమానః, గోపానాం నయనానాం మూర్తిమాన్ ఉత్సవః, సరామో గోష్ఠం వివేశ. ౧౫

ఇత్థం గోష్ఠే అద్భుతకర్మణా కృష్ణే నారిష్టే హతే సతి దేవదర్శనో దేవర్షిః నారదో యద్వా ఏవం కథితే ఏవం భవిష్యతీతి సాక్షా ద్దేవచేష్టితాభిజ్ఞః కంసాలయం గత స్తం ప్రాహ. ౧౬

కి మాహేత్యత్రాహ (యశోదాయా ఇతి.) దేవక్యాః, కన్యా మష్టమగర్భత్వేన ప్రసిద్ధాం యశోదాయా స్సుతా మాహ, తథా యశోదాయాః, పుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం కృష్ణం దేవక్యా అష్టమం గర్భ మాహ తథా రోహిణీపుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం రామం చ దేవక్యాః, సప్తమం గర్భ మాహేతి సంబంధః. దేవకీసుతౌ చేత్ కథం వ్రజం గతౌ తత్రాహ వసుదేవేన కంసా ద్బిభ్యతా స్వమిత్రే నందే న్యస్తౌ

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘట్టః)

న్యస్తౌ స్వమిత్రే నందేస్మిన్ యాభ్యాం తే పురుషాహతాః. ౧౭

నిశమ్యైత ద్భోజపతిః కోపా త్ప్రచలితేన్ద్రియః.
నిశాత మసి మాద త్త వసుదేవజిఘాంసయా ౧౮

నివారితో నారదేన తత్సుతౌ హన్తు మాత్మనః,
జ్ఞాత్వా లోహమయైః పాశై ర్బబన్ధ సహ భార్యయా. ౧౯

ప్రతియాతే తు దేవర్షౌ కంస ఆహూయ కేశినమ్.
ప్రేషయామాస హన్యేతాం భవతా రామకేశవౌ. ౨౦

తతో ముష్టికచాణూరచ్ఛలతోసనకాదికాన్.
అమాత్యా న్హస్తిపాం శ్చైవ సమాహూయాహ భోజరాట్. ౨౧

భో భో నిశమ్యతా మేత ద్వీరచాణూరముష్టికౌ.
నన్దవ్రజే కిలాసాతే సుతా వానకదున్దుభేః ౨౨

న్యాసరూపేణ నిహితౌ యాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం తవ పురుషా భృత్యా అరిష్టాదయో హతాః, వసుదేవే హతే తు తౌ పలాయేతా మత స్స న వధ్య ఇత్యర్థోత్ర ద్రష్టవ్యమ్. ౧౭

త న్నారదోక్తం నిశ మ్యాకర్ణ్య భోజపతిః, కంసః కోపా త్ప్రచలితా నీంద్రియాణి యస్య సః వసుదేవం హంతు మిచ్ఛయా తీక్ష్ణం ఖడ్గ మాదదే. ౧౮

తతో నారదేన నివారితః. తస్య వసుదేవస్య సుత మేవాత్మనః, స్వస్య మృత్యుం హంతారం జ్ఞాత్వా నారదోపదేశా దితి శేషః. లోహమయైః. పాశైః భార్యయా దేవక్యా సహ వసుదేవం బబంధ. ౧౯

తతో నారదే గతే సతి కంసః కేశినం నామ రాక్షస మాహూయ ప్రేషయామాస, కి మితి భవతా రామకేశవౌ హన్యేతా మితి. ౨౦

తతో ముష్టికాదీన్ అమాత్యాం శ్చ హస్తిపాం శ్చ సామోక్త్యా ఆహూయోవాచ. ౨౧

ఉక్తి మేవాహ (భోభో ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః,) భో భో ఇతి ద్విర్వచనం ప్రత్యేకాభిప్రాయకం, వీరచాణూరేతి కర్మధారయః, ఆనకదుంధుభే ర్వసుదేవస్య సుతౌ రామకృష్ణౌ నందవ్రజే వర్తేతే ఖలు. ౨౨

రామకృష్ణౌ తు తౌ మహ్యం మృత్యూ కాలనిదర్శితౌ,
భవద్భ్యా మిహ సంప్రాప్తౌ హన్యేతాం మల్లలీలయా. ౨౩

మఞ్చాః క్రియన్తాం వివిధా మల్లరఙ్గపరిశ్రితాః,
పౌరజానపదా స్సర్వే పశ్యన్తు స్వైరసంయుగమ్. ౨౪

మహామాత్ర నిబోధేదం వచో మమ మహామతే,
గజః కువలయాపీడః ప్రభిన్నకరభాముఖః, ౨౫

సంస్థాప్యో ద్వారి రఙ్గస్య కరారోపితముద్గరః,
తేన తౌ తత్ర హన్తవ్యౌ సుతా వానకదున్దుభేః. ౨౬

అథ సోఽపి మహామాత్రః ప్రాహ వ్యాకులమానసః,
కథం మయా నిహన్తవ్యౌ స్వస్రీయౌ పృథివీపతేః. ౨౭

తౌ తు మమ మృత్యూ హన్తారౌ కాలేన దైవేన నిదర్శితౌ జ్ఞాపితౌ, అతః కథంచి
దుపాయేనే హానీతౌ భవద్భ్యాం మల్లలీలయా హన్తవ్యౌ. ౨౩

మఞ్చా ఉత్తుఙ్గస్తమ్భాదిరచితస్థానాని, క్రియన్తాం, కథమ్భూతాః, మల్లరఙ్గపరిశ్రితాః,
మల్లయుద్ధస్థానపర్యన్తస్థానవిశిష్టాః, కిమర్థం? తత్రాహ - పౌరాః పురవాసినో జానపదా దేశవాసిన
శ్చ సర్వే మఞ్చేషూపవిశ్య స్వైరం యథేష్టం సంయుగం యుద్ధం పశ్యన్తు. ౨౪

హేమహామాత్ర హస్తిపక తస్యైవ సంబోధనం. మహామతే ఇతి ఇదం వక్ష్యమాణం
మమ వచ శ్శృణు, కువలయాపీడాఖ్యో ద్విపో గజో రఙ్గస్య యుద్ధస్థానస్య ద్వారి సంస్థాప్యః, కథం
భూతః, ప్రభిన్నే వికసితాగ్రే కరేభాః కాన్తి ర్యస్య తన్ముఖం యస్య. ౨౫

కరే ఆరోపితో గ్రాహితో ముద్గరో యస్య సః, తేన కువలయాపీడేన తౌ వానకదుందుభేః
సుతౌ తత్రైవ ద్వార్యేవ హన్తవ్యౌ. ౨౬

అథ సః మహామాత్రః, వ్యాకులచిత్తః ప్రాహ (కి మితి.) పృథ్వీపతేః, భోజరాజస్య
కంసస్య తవ భగినీపుత్రౌ రామకృష్ణౌ కథం మయా హన్తవ్యా వితి అయోగ్యతాసూచనాయ స్వస్రీయా
విత్యాద్యుక్తిః. ౨౭

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘట్టః)

మహామాత్రే ణైవ ముక్తః కంస స్తత్రైవ దుర్మతిః,
ఉవాచ భూయో వచనం సమేతాన్ శ్రావయ న్నృపః. ౨౮

కంస ఉవాచ —

శృణుధ్వ మేతద్వచనం మయోదితం నిశమ్య సర్వం హృది ధారయన్తు తత్.
యేనాహ మేతేష్వసుహృత్త్వ మాదిత శ్చరామి బన్ధు ష్వపి తత్ర కారణమ్. ౨౯

మాతా మమ మహాభాగా కదాచి త్కమలేక్షణా,
విచర న్తీ గృహోద్యానే మన్దమారుతవీజితే. ౩౦

ప్రోత్ఫుల్లాశోకవకుళపూగపున్నాగశోభితే,
భ్రమద్భ్రమరసఙ్ఘాతే కూజత్కోకిలసంయుతే. ౩౧

తేన మహామాత్రేణేత్థ ముక్తః. సకంసో దుర్మతిః, నృపః సముదితాన్ సర్వాన్ శ్రావయన్ పున రాహ. ౨౮

కంసవచన మేవాహ ("శృణుధ్వ మిత్యాదినా భూతరాజాయ మీఢుష" ఇత్యంతేన) ఏతద్వచనం శృణుధ్వ మితి శ్రవణాభిముఖ్యప్రార్థనా, మయోదిత మాకర్ణ్య తత్సర్వే భవంతో హృది ధారయ న్త్వితి శ్రుతస్య చిత్తే స్థిరీకరణప్రార్థనా. కిం త దిత్యపేక్షాయాం తావ దాత్మనో బంధుష విద్వేషకారణపర మితిహాసం ప్రతిజానీతే (యేనేతి.) యేన హేతునా అహం బంధుష అసుహృత్త్వం విద్వేష మాశ్రిత స్తేష్వేవ చరామి తస్య విద్వేషపూర్వకచరణస్య కారణం బ్రవీమీతి శేషః. ౨౯

తత్పర మితిహాస మాహ (మాతేత్యాదినా) మహాభాగా సుందరీ భాగ్యశాలినీ వా మమ మాతా మహ త్యుద్యానే వనే కదాచి ద్విచరంతీ బభూవ. కథమ్భూతే? వనే మందేన మారుతేన వీజితే సంచలితే. ౩౦

ప్రోత్ఫుల్లైః అశోకాదిభిః, భ్రమతాం భ్రమరాణాం సఙ్ఘాత స్సఙ్ఘో యస్మిన్ కూజద్భిః. కోకిలైః వ్యాప్తే. ౩౧

నృత్యచ్ఛిఖణ్డినివహమర్కటాటోపసున్దరే,
వసన్తసమయే రమ్యే సాలమణ్డలమణ్డితే. ౩౨

చరంతీ తత్ర మే మాతా చిన్తయామాస సువ్రతా
భర్తారం కామసన్తప్తా ఋతుస్నాతా స్వలఙ్కృతా. ౩౩

తదైవ కశ్చి ద్గన్ధర్వో ద్రమిళో నామ నామతః,
చర న్నన్తర్హితః కాలే దృష్ట్వా తా మేకచారిణీమ్. ౩౪

విజ్ఞాయ చిన్తితం తస్యా స్సర్వతత్త్వాశయార్థవిత్,
ఔగ్రసేనం వపు ర్బిభ్ర త్సస్మితాలాపవీక్షితమ్. ౩౫

తా మాససాద కామార్తః కామయానాం పతివ్రతామ్,
అజానమానా సాఽభ్యేత్య రేమే తేన సమం వనే. ౩౬

నృత్యతాం శిఖండినాం మయూరాణాం నివహ స్సంఘో యస్మిన్ మర్కటానాం ఆటోపేన సంభ్రమేణ సుందరే వసంతకాలసహచరితే రమ్యే సాలానాం వృక్షాణాం మండలేన, మండితే. ౩౨

తథైవంభూతే మహోద్యానే చరంతీ సువ్రతా పతివ్రతా ఋతుస్నాతా స్వలఙ్కృతా చ మమ మాతా భర్తారం చింతయామాస. ౩౩

తదైవ కశ్చి న్నామ్నా ద్రమిళ ఇతి ప్రసిద్ధః, గంధర్వః, ఇతరై రలక్ష్యమాణ శ్చరన్ తాం మమ మాతర మసహాయచారిణీం దృష్ట్వా తస్యా శ్చిత్తం విజ్ఞాయ సర్వేషాం తత్వతోఽభిప్రేత మర్థం వేత్తీతి తథాభూతః, హేతుగర్భ మిదం, తత్త్వా ద్విజ్ఞాయ సస్మితే ఆలాపవీక్షితే యస్య త దౌగ్రసేనం ఉగ్రసేనసదృశం వపుః, బిభ్రాణః, కామార్త స్తాం పతివ్రతాం కామయానా మిచ్ఛానురూపం వనే చరంతీ మాససాద, సస్మితాలాపవీక్షిత మితి క్రియావిశేషణం వా. సా త్వజానంతీ అభ్యేత్య తేన సహ రేమే. ౩౪-౩౬

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘట్టః)

సా తం విదిత్వా రమణేతరం సతీ నితాన్తఖేదావిలలోచనాశయా,
ఉవాచ క స్త్వం కితవార్యగర్హితం దురాత్మనా యేన కృతం త్వయేదృశమ్. ౩౭

ఇతి బ్రువన్తీం పరిసాన్త్వయన్ శనై స్స దీర్ఘబాహు ర్ద్రమిళోఽభ్యభాషత.
వయం హి గన్ధర్వకులోద్భవాబలే గీర్వాణతుల్యామరవల్లభానుగాః. ౩౮

భవాదృశీనాం మనుజాశనానాం జానీహి భద్రే సులభా వయం న చ,
జనుర్వినాశాద్యఖిలాధిభాగినాం నృణాం సురాణాం మహదన్తరం శుభే. ౩౯

ఇతి బ్రువన్తం సా భూయః ప్రాహ క్రోధాకులేన్ద్రియా,
కిం మాం సాన్త్వయసే భూయః కృత్వేదం దుష్టచేష్టితమ్. ౪౦

తదిఙ్గితాభిః, కథంచి త్పత్యు రన్యం విదిత్వా సతీ పతివ్రతా హేతు గర్భమిదం అతో నితాంతః అపారః ఖేదో, యస్యాః, ఆవిలే వ్యాకులే లోచనే ఆశయో మన శ్చ యస్యా స్తథాభూతా ప్రాహ హేకితవ ధూర్త యేన దురాత్మనా త్వయేదృశం ఆర్యై ర్గర్హితం నిందితం కృతం స త్వం కః. ౩౭

ఇతీత్థం బ్రువంతీం తాం శనైః, పరిసాంత్వయన్ స దీర్ఘబాహుః ద్రమిళః, ప్రాహ తదేవాహ (వయ మితి.) వయం తావ ద్గంధర్వదేహజా గంధర్వాః, గీర్వాణై ర్దేవై స్తుల్యాః అమర వల్లభస్య అనుచర శ్చ తుల్యామరేత్యత్ర సంధి రార్షః. కర్మధారయో వా. ౩౮

హేభద్రే వయం భవాదృశీనాం మనుజాశనానాం మనుజోపభోగ్యానాం మానుషీణా మితి యావత్. న చ సులభాః కిం తు దుర్లభాః, వయ మిత్యర్థః, తత్ర హేతు మాహ (జను రితి.) జను ర్వినాశౌ జన్మమరణే ఆదీ యేషాం తా నాధీ న్మనఃపీడాః, ఇదం వ్యాధీనా మప్యుపలక్షణం, తా న్భజంతీతి తథా తేషాం నృణాం, తద్విపరీతానాం సురాణాం, మహ త్తారతమ్య మస్తి తస్మా ద్వయం దుర్లభా ఇత్యర్థః. ౩౯

ఇత్థం బ్రువంతం ద్రమిళం ప్రతి సా క్రోధా దాకులా నీంద్రియాణి, యస్యా స్సా పునః, ప్రాహ తదేవాహ (కి మితి.) ఇత్థం, దుష్టచేష్టితం కృత్వా భూయః కిమర్థం మాం సాంత్వయసే. ౪౦

ఇమా నతిక్రమ్య మహీజలాగ్నిసమీరణాకాశనిశేశసూర్యాన్,
దిక్కాలధర్మాంశ్చ ఉభే చ సన్ధ్యే దురాత్మనేత్థం మలినీకృతాఽహమ్. ౪౧

గజే నేవ మదాన్ధేన పద్మినీ వనమధ్యగా,
విశృఙ్ఖలేన విమలా యేనాహం మలినీకృతా. ౪౨

స త్వం కిమితి మాం భూయ స్సాన్త్వయ స్యమరాధమ,
ఇతి బ్రువన్తీం ప్రోవాచ సభయ శ్శాపశఙ్కితః. ౪౩

అనులోమ స్తు కఞ్జాక్షి మనుష్యాసు దివౌకసామ్,
నరాణాం దేవకాన్తాసు ప్రతిలోమో హి సఙ్గమః. ౪౪

జానీహి మా మనాగస్కం తేన పఙ్కజగన్ధిని,
తస్మా త్తే జాయతాం పుత్రో మద్వీర్యం న వృథా భవేత్.
శ్రీమా న్ధీమా న్మహోత్సాహో న మే వా గ్జాయతే మృషా. ౪౫

ఇమాన్ జలాదీన్ ద్వాదశ పుణ్యపాపసాక్షిణః, అతిక్ర మ్యానధీర్య తిరస్కృత్య చ యేన త్వయేత్థ మహం, మలినీకృతా, నిశేశ శ్చంద్రః. ౪౧

యథా మదాంధేన గజేంద్రేన. పద్మినీ తద్వత్ వనమధ్యస్థా నిర్మలా చాహం విశృఙ్ఖలేన లోకవేదమర్యాదాతిలఙ్ఘినా, యేన త్వయా మలినీకృతా. ౪౨

స త్వం మాం మలినీకృతాం హేఽమరాధమ కి మితి సాంత్వయసే ఇత్థం, బ్రువంతీం, తాం స పునః శాపశఙ్కితః ప్రోవాచ. ౪౩

త దేవాహ (అనులోమ ఇతి.) హేసరోజాక్షి మనుష్యాసు దివౌకసాం సంగమోఽనులోమః క్రమప్రాప్తః. న్యాయ్య ఏవేతి భావః, దేవకాంతాసు, నరాణాం తు ప్రతిలోమః, అన్యాయ్య ఇతి జానీహి. ౪౪

తేన కారణేన హేపఙ్కజగంధిని, నాహ మపరాధకృత్ కిఞ్చ తస్మా దనులోమా త్సఙ్గమా చ్ఛ్రీమాన్ ధీమాన్ న్మహోత్సాహ శ్చ పుత్రో జాయతాం సర్వథా మద్వీర్య మన్యథా న భవేత్ నాపి మే వా ఙ్మృషా, భవేత్. ౪౫

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘట్టః)

ఇత్యేవం వాదినం క్రుద్ధా మమ మాతా యశస్వినీ,
ప్రాహ సంత్యజ్య సన్తప్తా పాతివ్రత్యం సుదుర్లభమ్. ౪౬

నిస్త్రేతో ర్భిన్నవృత్తస్య పాప స్యోన్మార్గవర్తినః,
క్రూరస్తే తనయో భూయా త్సాహసాదిగుణో ఽగుణః,
నానుగ్రాహ్యో దేవతానాం ద్విజానాం చ తపస్వినామ్. ౪౭

ఇత్థం వదన్త్యాం తస్యాం స క్రుద్ధాయాం శాపశఙ్కితః.
తావకానాం భవే చ్ఛత్రు రిత్యుక్త్వాఽన్తరధీయత, ౪౮

గతే తస్మి న్గృహోద్యానా న్మాతా మమ యశస్వినీ,
కేనాప్యజ్ఞాతవృత్తాన్తా గృహే నేవాభ్యపద్యత. ౪౯

తత స్సా గర్భిణీ కాలే కాలేనైవ సుషావ మామ్,
ఇతి మే నారదః ప్రాహ కదాచి ద్భగనా న్నృషిః. ౫౦

ఇత్థం వాదినం ప్రతి క్రుద్ధా మమ మాతా సుదుర్లభం, పాతివ్రత్యం సంత్యజ్యాత ఏవ సంతప్తా పరితప్తా ప్రాహ. ౪౬

తదేవాహ (నిస్త్రేతో రితి) మర్యాదాతిలఙ్ఘినః భిన్నం నిరస్తం వృత్తం సదాచారో యేన తస్య, పాపాత్మనః లోకవేదప్రతిషిద్ధాచారవర్తినః, తవ జనిష్యమాణ స్తనయః, క్రౌర్యాదిగుణకో భూయాత్, అగుణః అక్రోధాద్యాత్మగుణరహితః. దేవతానాం తపస్వినాం నిగ్రాహ్యః. ౪౭

ఇతీత్థం తస్యాం మన్మాతరి బ్రువత్యాం క్రుద్ధాయాం చ సత్యాం స ద్రమిళ శ్శాపశఙ్కితః, మహ్య మియం శపేతేతి శఙ్కిత స్తర్హి, తావకానాం త్వద్బంధూనా మేవ శత్రుః భవే దిత్యుక్త్వాఽన్తర్హితవాన్. ౪౮

తస్మి న్ద్రమిళే, మహోద్యానా ద్గతే సతి మమ మాతా గృహోద్యానే, కేనాప్యజ్ఞాతః స్వవృత్తాంతో యస్యా స్తథాభూతా గృహానేవాభ్యపద్యత, ౪౯

తత స్సా గర్భం ధృత్వా ప్రసవకాలేనైవ మాం సుషావ ప్రసూతవతీ. కథ మయం వృత్తాంత స్త్వయా విజ్ఞాత ఇత్యత్రాహ (ఇతీతి.) ౫౦

తతః ప్రభృ త్యహం ద్వేష్మి తా నేతా న్బన్ధుదుర్జనాన్.
యూయ మత్ర ప్రమాణం హి ద్విష న్తే తేఽపి మాం సదా. ౨౧

ఉగ్రసేనం చ దుర్బుద్ధిం దేవకం చ దురాశయమ్,
వసుదేవం చ కితవ మన్యాం శ్చ తదుపాశ్రయాన్. ౨౨

హత్వా న జాయతే దోషో మమ గన్ధర్వజన్మనః,
తేనాదేక్ష్యామి పరుషం హన్యేతా మిత తా వహమ్. ౨౩

తాభ్యాం హతాభ్యాం బాలాభ్యాం కుఞ్జరేణ బలీయసా,
కృత్వా పారత్రికీం పూజాం యాన్తు తత్పదవీ మిమే. ౨౪

వసుదేవోగ్రసేనౌ చ తథా తౌ నన్దదేవకౌ,
గోపాలా యాదవా శ్చైవ యే చాన్యే తా ననువ్రతాః. ౨౫

పశ్యంతు నిభృతై ర్నేత్రై ర్హన్యమానౌ స్వదారకౌ,
ఆహూయన్తాం జానపదాః పశ్యంతు స్వైరసంయుగమ్. ౨౬

యదా నారద ఆహ తత, ఆరభ్య అహం బంధుషు తాం స్తా న్దుర్జనాన్ మత్ప్రతికూలాన్ ద్వేష్మి ఏతేఽపి మాం సదా ద్విషంతి తత్ర యూయం ప్రమాణం ఖలు భవంతో జానంతి ఖల్విత్యర్థః. ౨౧-౨౨

అత ఉగ్రసేనాదీన్ హత్వా వర్తమానస్యాపి మమ దోషో న జాయతే - తత్ర హేతుః గంధర్వజన్మనః, గంధర్వా న్న తూగ్రసేనా జ్జన్మ ఉత్పత్తి ర్యస్య తస్య మమేతి యతో న దోష స్తేన కారణేనాహం, ఆదేక్ష్యామి ఆజ్ఞాపయామి కి మితి తౌ రామకృష్ణౌ పరుషం యథా తథా హన్యేతా మితి. ౨౩

తావ ద్బలీయసా కుఞ్జరేణ కువలయాపీడేన హతాభ్యాం బాలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం పూజోపకరణభూతాభ్యాం పారత్రికీం పరలోకస్థవైవస్వతాద్యుద్దేశ్యకపూజాం కృత్వా ఇమే వసుదేవాదయోఽపి తయోః, పదవీం యాంతు తయో స్తావ ల్లోకాంతరప్రాప్తి రేవ వసుదేవాదిభిః పరత్ర కర్తవ్యా పూజేతి భావః. ౨౪

అతో వసుదేవాదయ స్తదనువ్రతా శ్చ సర్వే హన్యమానౌ దారకౌ బాలౌ నిభృతైః పూర్ణైః నేత్రైః పశ్యంతు జానపదా దేశవాసినః ఆహూయంతాం, కి మర్థం స్వైరసంయుగం పశ్యంతు. ౨౫-౨౬

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణమ్టః)

మహామాత్ర త్వయా భద్ర రజ్జద్వా ర్యుపనీయతామ్,
ద్విపః కువలయాపీడో జహి తేన మమాహితౌ. ౩౭

ఆరభ్యతాం ధనుర్యాగ శ్చతుర్దశ్యాం యథావిధి,
విశసంతు పశూ న్మేధ్యా న్భూతరాజాయ మీఢుషే. ౩౮

ఇత్యాజ్ఞాప్యార్థత న్త్రజ్ఞ ఆహూయ యదుపుఙ్గవమ్,
గృహీత్వా పాణినా పాణిం తతోఽక్రూర మువాచ హ. ౩౯

భో భో దానపతే మహ్యం క్రియతాం మైత్ర మాదృతః,
నాన్య స్త్వత్తో హి తతమో విద్యతే భోజవృష్ణిషు. ౪౦

అత స్త్వా మాశ్రిత స్సౌమ్య కార్యగౌరవసాధనమ్,
యథేన్ద్రో విష్ణు మాశ్రిత్య స్వార్థ మధ్యగమ ద్విభుః. ౪౧

హేమహామాత్ర హేభద్ర త్వయా కువలయాపీడాఖ్యో రజ్జద్వా ర్యుపనీయతాం ప్రాప్యతాం.
తేన కువలయాపీడేన మమ శత్రూ న్జహి ఘాతయ. ౩౭

చతుర్దశ్యాం యథావిధి ధనుర్యాగ ఆరభ్యతాం, మీఢుషే ఇష్టవర్షిణే భూతరాజాయ రుద్రాయ
మేధ్యాన్ పశూన్ విశసంతు. ౩౮

ఇత్థ మాజ్ఞా ప్యార్థతంత్రజ్ఞ శ్శాస్త్రసిద్ధాంతాభిజ్ఞః కంసః యదుశ్రేష్ఠం అక్రూర మాహూయ
తస్య పాణిం స్వపాణినా గృహీత్వా అక్రూరం యథా తథా ఉవాచ. ౩౯

త దేవాహ (భో భో ఇతి.) ఆదరా త్సంబోధనద్వయం. దానపతే మహోదార మహ్యం
కించిత్ త్వయా మైత్రం మిత్రకృత్యం క్రియతామ్ యత స్త్వత్తోఽన్యః హితతమః భోజేషు వృష్ణిషు
చ న విద్యతే. ౪౦

అత స్త్వా మేవ హేసౌమ్యాహ మాశ్రితః కథంభూతం గురుతరకార్యసాధకం యథా విష్ణు
మాశ్రిత్యేన్ద్రః స్వార్థం స్వాభీష్ట మధ్యగమత్ ప్రాప్తవాన్, తథాఽహ మపి త్వా మాశ్రితః
ప్రాప్నవాని. ౪౧

గచ్ఛ నన్దవ్రజం తత్ర సుతా వానకదుందుభేః.
ఆసాతే తా విహానేన రథే నానయ మా చిరమ్. ౬౨

నిసృష్టః ఖలు మే మృత్యు ర్దేవై ర్వైకుణ్ఠసంశ్రయైః,
తా వానయ సమం గోపై ర్నన్దాద్యై స్సాభ్యుపాయనైః. ౬౩

ఘాతయిష్య ఇహానీతౌ కాలకల్పేన హస్తినా,
యది ముక్తౌ తతో మల్లై ర్ఘాతయే వైద్యుతోపమైః. ౬౪

తయో ర్నిహతయో స్తప్తా౯ వసుదేవపురోగమా౯,
తద్బన్ధూ న్నిహనిష్యామి వృష్ణిభోజదశార్హకా౯. ౬౫

ఉగ్రసేనం మత్పితరం స్థవిరం రాజ్యకాముకమ్,
తద్భ్రాతరం దేవకం చ యే చాన్యే విద్విషో మమ,
తత శ్చైషా మహీ మిత్ర భవిత్రీ నష్టకణ్టకా. ౬౬

అత స్త్వం నందవ్రజం గచ్ఛ. కిమర్థం? తత్ర నందవ్రజే వసుదేవస్య పుత్రా వాసాతే తా వనేన రథేనేహానయ ప్రాపయ. చిరం విలమ్బం మాకార్షీః, ౬౨

కి మర్థం తత్రాహ (విసృష్టా వితి.) సంశ్రీయత ఇతి సంశ్రయః వైకుంఠో విష్ణుః సంశ్రయో యేషాం తైః దేవైస్తౌ మమ మృత్యూ విసృష్టౌ కల్పితౌ ఖలు అత స్సాభ్యుపాయనైః నందాదిభి గ్గోపై స్సహ తా విహానయ. ౬౩

ఆనీతౌ చ తా వనేన మృత్యుతుల్యేన హస్తినా ఘాతయిష్యే, యది తతో హస్తినా ముక్తౌ భవిష్యత స్తర్హి అశనితుల్యైః మల్లై శ్చాణూరాదిభిః ఘాతయే. ౬౪

తత స్తయోః, విహతయోః, స్తప్తా౯ దుఃఖితా౯, వసుదేవప్రభృతీ౯ తద్బంధూం శ్చ వృష్ణ్యాదీ౯ హనిష్యామి తథా స్థవిర మప్యధునాఽపి రాజ్య మేవ కామయమానం మత్పితరం ఉగ్రసేనం, తస్య భ్రాతరం దేవకం చ తథా యేఽన్యే చ మమ విద్విష స్తా౯ సర్వా౯ హనిష్యామి తత శ్చైవం సతి హేమిత్ర ఇయం పృథ్వీ నష్టకంటకా నష్టశత్రు ర్భవిష్యతి. ౬౫-౬౬

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘట్టః)

జరాసన్ధో మమ గురు ర్ద్వివిదో దయిత స్సఖా,
శమ్బరో నరకో బాణో మయ్యేవ కృతసౌహృదాః,
తై రహం సురపక్షీయాన్ హత్వా భోక్ష్యే మహీం నృపాన్. ౩౬

ఏత జ్జ్ఞాత్వాఽఽనయ క్షిప్రం రామకృష్ణౌ విహార్భకౌ.
ధనుర్మఖనిరీక్షార్థం ద్రష్టుం మధుపురశ్రియమ్ ౩౭

అక్రూర ఉవాచ—

రాజ న్మనీషితం సమ్య క్తవ స్వావద్యమార్జనమ్,
సిద్ధ్యసిద్ధ్యో స్సమో భూయా ద్దైవం హి ఫలభావనమ్. ౩౮

మనోరథా న్కరో త్యుచ్చై ర్జనో దైవహతా నపి,

కుత స్త్వం సర్వా న్హంతుం ప్రభు స్తత్రాహ (జరాసంధ ఇతి.) ద్వివిదో వానరః ప్రియసఖః శమ్బరాదయోఽసురాః మయ్యైవ సహ కృతం సౌహృదం యై స్తథాభూతాః తై ర్జరాసన్ధాదిభిః సహితోఽహం సురపక్షీయాన్ నృపాన్ హత్వా మహీం భోక్ష్యే అనుభవిష్యామి. ౩౬

ఏతత్సర్వం మయా చికీర్షితం జ్ఞాత్వా త్వం రామకృష్ణౌ వర్భకౌ విహ ఆనయ. నను వాం హంతుం కంస ఆహూతవా నిత్యు క్తే సతి తౌ పలాయేతాం తత్రాహ (ధను రితి.) ధనుర్మఖవీక్షణార్థం మధుపురశ్రియం ద్రష్టు మాహూతవా నితి త్వయా వాచ్య మిత్యర్థః. ౩౭

ఇత్థ ముక్తః ప్రాహాక్రూరః (రాజ న్నితి.) స్వావద్యం స్వమరణం, తస్య మార్జనం పరిహార ఇతి య త్తవ మనీషితం విచారితం త త్సమ్యగేవ తథాప్యత్రాఽభినివేశో న కార్య ఇతి. భవిష్యత్సూచయ న్నాహ (సిద్ధ్యసిద్ధ్యో రితి.) హి యస్మా ద్దైవం ఫలభావనం ఫలదం అతః సిద్ధ్యసిద్ధ్యో స్సమః కర్మ కుర్యాత్. ౩౮

పురుషకారస్య వ్యభిచార మాహ (మనోరథా నితి.) దైవహతా నప్యుచ్చైః మనోరథా

యుజ్యతే శోకహర్షాభ్యాం తథాప్యాజ్ఞాం కరోమి తే. ౯౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్తవన్త మామన్త్ర్య మన్త్రిణశ్చ విసృజ్య సః,
ప్రవివేశ గృహం కంస స్తథాఽక్రూర స్స్వ మాలయమ్. ౯౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
షట్త్రింశోఽధ్యాయః.

స్కరోతి జన స్స్వసుఖార్థకర్మణా దుఃఖేన యుజ్యతే కదాచి త్సుఖేన తథా పరదుఃఖార్థేన స్వయ మేవ దుఃఖేన యుజ్యతే పర స్తు సుఖే నైవేతి యద్యప్యేవం తథాఽపి తవ ఆజ్ఞాం కరోమి. ౯౦

ఇత్యుక్తవంతం అక్రూర మామంత్ర్య పృష్ట్వా అనుజ్ఞాప్య వా మంత్రిణో విసృజ్య ఆజ్ఞాప్య కంసః స్వగృహం ప్రవివేశ తథాఽక్రూర శ్చ స్వగృహం ప్రవివేశ. ౯౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
షట్త్రింశోఽధ్యాయః.

అథ సప్తత్రింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

కేశీ తు కంసప్రహితః ఖురై ర్మహీం మహాహయో నిర్జరయ న్మనోజవః,
సటావధూతాభ్రవిమానసంకులం కుర్వ న్నభో హేషితభీషితాఖిలః. ౧

విశాలనేత్రో వికటాస్యకోటరో బృహద్గలో నీలమహాంబుదోపమః,
దురాశయః కంసహితం చికీర్షు ర్వ్రజం స నన్దస్య జగామ కమ్పయన్. ౨

తం త్రాసయన్తం భగవాన్ స గోకులం తద్ధేషితై ర్వాలవిఘూర్ణితామ్బుదమ్,
ఆత్మాన మాజౌ మృగయన్త మగ్రణీ రుపాహ్వయ త్స వ్యనద న్మృగేన్ద్రవత్. ౩

అథ సప్తత్రింశోఽధ్యాయః.

"ప్రతియాతే తు దేవర్షౌ కంస ఆహూయ కేశినమ్, ప్రేషయామాస" ఇత్యుక్తం ప్రేషిత స్సకిమకరో దిత్యత్రాహ (కేశీత్యాదినా.) కేశీ నామాసురః, తేన ప్రేషితః మహాశ్వ స్సన్ మనస ఇవ వేగో యస్య సః ఖురై ర్మహీం పృథ్వీం నిర్జరయన్ విదారయన్ సటాభిః కేసరై రవధూతానీత స్తతః క్షిప్తాని, అభ్రాణి విమానాని చ తై స్సంకీర్ణం, నభః కుర్వ న్హేషితైః అశ్వజాతిశబ్దైః భీషిత మఖిలం విశ్వం యేన ౧

విశాలే నేత్రే యస్య వికటం విశాల మాస్యబిలం యస్య బృహన్ పీనో దీర్ఘ శ్చ గలో యస్య నీలో మహాం శ్చ ఘనో మేఘ ఉపమా యస్య దురాశయః దుష్టా ఆశయః కృష్ణజిఘాంసాత్మకాభిప్రాయో యస్య సః ప్రసిద్ధః కంసస్య హితం కర్తు మిచ్ఛుః నందస్య వ్రజం కమ్పయన్ జగామ. ౨

హేషితైః తత్ స్వస్థం గోకులం త్రాసయంతం వాలైః పుచ్ఛరోమభిః విఘూర్ణితాః పరిభ్రామితాః అమ్బుదా యేన తం ఆజౌ యుద్ధే నిమిత్తే ఆత్మానం కృష్ణం మృగయంతం అన్వేషయంతం తం కేశిన మగ్రే పురతో నిర్గత స్సన్ భగవాన్ ఆహ్వాయ దాజుహావ, స కేశీ రుషా మృగేంద్రవ న్నాద మకరోత్. ౩

స తం నిశా మ్యాభిముఖో ముఖేన ఖం పిబ న్నివాభ్యద్రవ దత్యమర్షణః,
జఘాన పద్భ్యా మరవిన్దలోచనం దురాసద శ్చణ్డజవో దురత్యయః. ౪

త ద్వఞ్చయిత్వా త మధోఽక్షజో రుషా ప్రగృహ్య దోర్భ్యాం పరివిధ్య పాదయోః,
సావజ్ఞ ముత్సృజ్య ధనుశ్శతాన్తరే యథోరగం తార్క్ష్యసుతో వ్యవస్థితః. ౫

స లబ్ధసంజ్ఞః పున రుత్థితో రుషా వ్యాదాయ కేశీ తరసాఽఽపత ద్ధరిమ్,
సోఽప్యస్య వక్త్రే భుజ ముత్తరం స్మయ న్ప్రవేశయామాస యథోరగం బిలే. ౬

దన్తా నిపేతు ర్భగవద్భుజస్పృశ స్తే కేశిన స్తప్తమయ స్స్పృశో యథా,
బాహు శ్చ తద్దేహగతో మహాత్మనో యథాఽఽమయ స్సంవవృధే హ్యుపేక్షితః.

తత స్స కేశీ త మాహ్వయంతం కృష్ణం నిశామ్య అవలోక్యాభిముఖ స్సన్ ముఖే నాకాశం పిబ న్నివాత్యమర్షణః అత్యంతక్రోధయుక్తః, అభ్యద్రవత్ అభ్యపతత్. కిం చ. ప్రత్యక్పద్భ్యాం, అరవిందలోచనం కృష్ణం జఘాన తాడితవాన్. కథంభూతః? దురాసదః అన్యై రభిభవితు మశక్యః చండః దురతిక్రమో జవో వేగో యస్య సః. ౪

తద్ఘననం వఞ్చయిత్వా తం కేశినం హననాయ ప్రసారితయోః పాదయోః హస్తాభ్యాం గృహీత్వా పరివిధ్య భ్రామయిత్వా ధనుశ్శతాంతరే ధనుశ్శతపరిమితదూరే సావహేళనం యథాతథా ఉత్సృజ్య పాతయిత్వా వ్యవస్థితః యథా తార్క్ష్యసుతో గరుత్మా నురగ ముత్సృజ్య వ్యవతిష్ఠతే తద్వత్. ౫

స కేశీ లబ్ధా సంజ్ఞా చేతనా యేన సః మూర్ఛితః పున ర్లబ్ధస్మృతి రిత్యర్థః. పున రుత్థితః రుషా వ్యాదాయ వక్త్ర మిత్యర్థః. బలేన పునః హరిం ప్రత్యభ్యద్రవత్. తదా హసన్ నిర్భయః సోఽపి హరి రప్యస్య కేశినో వక్త్రే సవ్యభుజం ప్రవేశయామాస నిర్భయత్వే దృష్టాంతః యథోరగం బిల ఇతి యథా, సర్పవిద్యావి త్సర్పం బిలే ప్రవేశయతి తద్వత్. యద్వా సర్పభోగవ ద్దీర్ఘం భుజం బిలవ ద్దుష్ప్రవేశే తదాస్యకుహరే ప్రవేశయామాసేతి దృష్టాంతార్థః. ౬

తతః కిం తదాహ (దంతా ఇతి) భగవద్భుజం సంస్పృశంతీతి తథా తే తస్య కేశినో దంతా నిపేతుః యథా తప్తమయః తప్తం లోహపిండం స్పృశంతో నిపతంతి తద్వత్ తస్య కేశినో దేహే ప్రవిష్టో మహాత్మనో భగవతో భుజ స్తు వవృధే ఏధాంబభూవ, యథా ఉపేక్షితః అచికిత్సితః ఆమయో జలోదరో వర్ధతే తద్వత్. ౭

సమేధమానేన స కృష్ణబాహునా నిరుద్ధవాయు శ్చరణాం శ్చ విక్షిపన్,
ప్రస్విన్నగాత్రః పరివృత్తలోచనః పపాత లణ్డం వ్యసృజన్ క్షితౌ వ్యసుః. ౮

తద్దేహతః కర్కటికాఫలోపమా ద్వ్యసో రపాకృష్య భుజం మహాభుజః.
అప స్మితోఽయత్నహతారి రుత్స్మయైః ప్రసూనవర్షై రమరై స్స ఈడితః. ౯

—* శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనమ్. *—

దేవర్షి రుపసఙ్గమ్య భాగవతప్రవరో నృప,
కృష్ణ మక్లిష్టకర్మాణం రహ స్యేత దువాచ హ. ౧౦

శ్రీనారద ఉవాచ—
కృష్ణ కృష్ణాప్రమేయాత్మన్ యోగీశ జగదీశ్వర,

స కేశీ సమ్య గేధమానేన కృష్ణస్య బాహునా విరుద్ధః వాయు శ్శ్వాసో యస్య సః చరణా న్విక్షిప న్నిత స్తత శ్చాలయన్ ప్విన్నం ప్రస్వేదయుక్తం, శరీరం, యస్య పరివృత్తే పరిభ్రమమాణే లోచనే యస్య సః విగతప్రాణో లండం పురీషం విసృజన్ భూమ్యాం పపాత. ౮

కర్కటికాఫలం హి పక్వం స దాద్యంతవిదీర్ణం భవతి తద్వ ద్విదీర్ణా త్తస్య కేశినో దేహా ద్వ్యసో ర్గతప్రాణాత్ మహాభుజో భగవాన్ భుజ మాకృష్టవాన్ అపస్మితో గర్వరహితః అయత్నేన హతోఽరి శ్శత్రు ర్యేన సః. ప్రసూనవర్షాణి వర్షద్భి రుత్స్మయై ర్దేవై రీడితః స్తుతః బభూవ. ౯

అథేత్థం హతకేశినే భగవతేఽనంతరం కర్తవ్య మావేదయిద్దేవర్షి రిత్యాహ (దేవర్షి రితి.) హేనృప భాగవతశ్రేష్ఠో దేవర్షి ర్నారదః ఉదారచేష్టితం, కృష్ణ ముపసఙ్గమ్య రహసి ఏత ద్వక్ష్యమాణ, మువాచ. ౧౦

తదేవాహ (కృష్ణేతి.) సర్వజ్ఞం కర్తవ్యాభిజ్ఞ మపి భగవంతం త్వరయ న్నివేదయితుం తావ త్కృతం కేశివధమభినందితుకామ స్తావత్స్వసంకల్పమాత్రపరిక్లృప్తజగత్పాలనార్థ మవతీర్ణస్య తవ దుష్కృద్వినాశన ముచితమేవేత్యభిప్రయన్ స్తౌతి (కృష్ణేతి ద్వాభ్యాం.) యతోఽప్రమేయాత్మత్వాది

వాసుదేవాఖిలావాస సాత్వతాం ప్రవర ప్రభో. ౧౧

త్వ మాత్మా సర్వభూతానా మేకో జ్యోతి రివైధసామ్,

గుణక స్తత ఆత్మ నైవాత్మాశ్రయ స్సృజసీతి హేతుహేతుమద్భావపరతయా వ్యాఖ్యేయం, కర్త్రాద్య నేకకారకసాధ్యా హి సర్వా క్రియా లోకే దృష్టా జగత్సృష్ట్యాదిక్రియా తు కర్త్రాదికారకషడ్భావాపన్నత్వ శేకసాధ్యేత్యుచ్యతే. పూర్వం సృష్టేః ప్రాక్ త్వ మాత్మనా స్వేనైవ కర్త్రా ఆత్మా స్వయ మేవ ఆశ్రయ ఆధారో యస్య తథాభూతః మాయయా స్వసంకల్పే నైవ గుణాన్ స్వశరీరభూత ప్రధానగుణకార్యభూతాన్ మహదాదీన్ సృజసీతి హి తదర్థః, "తదాత్మా నగ్గ్స్వయ మకురుత బ్రహ్మవనం బ్రహ్మ సవృక్ష ఆసీత్, ఆత్మని ఆకాశ స్సమ్భూత" ఇత్యాదిశ్రుతే రితి భావః. తత్రైక స్యైవానేకకారకభావోపయుక్తగుణవత్త్వం వదన్ సంబోధయతి (అప్రమేయాత్మ న్నిత్యాదిభిః.) కథ మేక స్యానేకకారకభావాప త్తి రిత్యత స్సంబోధయతి (యోగేశేతి.) వివిధవిచిత్రానంతశక్తే ఇత్యర్థః. నను మహదాదయ ఏవ సృజ్యా న త్వహం. తత్రాహ అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప అనేన సర్వస్సృజ్యశరీరకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వా త్త్వయ మేవ సృజ్య ఇతి భావః. నను, చతుర్ముఖాదయ స్సృష్ట్యాదికర్తారో న త్వహం తత్రాహ, జగదీశ్వర జగన్నియంతః కార్యభూత జగదంతర్భూతచతుర్ముఖాదినియంతృత్వేన తద్గతం కర్తృత్వం త్వయ్యేవ పర్యవసన్న మితి త్వ మేవ కర్తేతి భావః. నను బ్రహ్మాండాది రాధారో న త్వహ మిత్యత ఆహ (వాసుదేవేతి) వాసుదేవశబ్దార్థం వదన్ సంబోధయతి (అఖిలాధారేతి.) అఖిలస్య బ్రహ్మాండతదంతర్గతాదివస్తునః, ఆధారభూత అఖిల మాధారో వాసస్థానం యస్య తథాభూతేతి చార్థః. నన్వేవంభూతః పరమాత్మా న త్వహ మిత్యత ఆహ. సాత్వతాం ప్రవర, సాత్వతా మితి కర్తరి షష్ఠీ. సాత్వద్భిః భక్తైః ప్రకర్షేణ వ్రియమాణేత్యర్థః. పరమాత్మైవ సన్ భక్తై స్సమాశ్రయణీయత్వాయైవంభూతే అవతీర్ణ ఇత్యర్థః. ప్రభో అకర్మవశ్య. ౧౧

పరమాత్మత్వ మేవోపపాదయతి (త్వ మితి.) సర్వభూతానాం బ్రహ్మాదిస్థావరాంతానాం మహదాదిపృథివ్యంతానాం చైక స్త్వ మేవ, ఆత్మా అంతః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకః ఏక స్సర్వత్రైకరూపః వ్యాప్యవస్తుగతవికారరహిత ఇత్యర్థః. ఇద మేవ హి పరమాత్మత్వం యత్సర్వాను ప్రవేశతద్గతధర్మాస్పర్శనియమనై ర్భర్తృత్వం ఏకత్వే దృష్టాంత మాహ. యద్వై ధసాం కాష్ఠానాం అంత ర్జ్యోతి రేధోగతివక్రత్వాదిభి ర్న స్పృశ్యతే తద్వ దిత్యర్థః, యద్యహం సర్వభూతానా మాత్మా తర్హి తైః కుతో న దృశ్యేత ఇత్యత ఆహ (గూఢ ఇతి.) అత్రాపి జ్యోతి రివైధసా మిత్యేత ద్దృష్టాంతతయా యోజ్యం. యద్వై ధస్సు జ్యోతి రంతర్గత మపి గూఢం మథనాద్యుపాయ మంతరేణ న తేభ్యో వివిచ్య దృశ్యతే తథా యోగవిశుద్ధమనసా వినా న దృశ్యత ఇత్యర్థః, క్వ గూఢ ఇత్యత ఆహ. గుహాశయః గుహాయాం

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనమ్)

గూఢో గుహాశయ స్సాక్షీ మహాపురుష ఈశ్వరః. ౧౨

ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయః పూర్వం మాయయా సృజసే గుణాన్,
తై రిదం సత్యసఙ్కల్పస్సృజ స్యత్స్యవసీశ్వర. ౧౩

స త్వం భూభారభూతానాం దైత్యప్రమథరక్షసామ్.
అవతీర్ణో వినాశాయ సాధూనాం రక్షణాయ చ ౧౪

దిష్ట్యాఽద్య నిహతో దైత్యో లీలయాఽయం హయాకృతిః,
యస్య హేషితసంత్రస్తా స్త్యజ న్త్యనిమిషా దివమ్. ౧౫

హృదయకుహరే జీవే వా శేత ఇతి తథా కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్య మాహ (సాక్షీతి.) సర్వస్య సాక్షా ద్రష్టా సర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః. అత ఏవ మహాపురుషః బ్రహ్మాదిజీవవిలక్షణః పురుషః ఈశ్వర స్తేషాం అధిపతి శ్చ. ౧౨

హే ఈశ్వర సత్యసఙ్కల్ప స్త్వం, సకలకారకభావ మాపన్న స్త్వ మాత్మనా గుణాన్ స్వశరీరభూతా న్మహదాదిపృథివ్యంతాన్ సృజసి తత స్తై ర్గుణై రిదం జగత్ సృజసి అవసి పాలయసి అత్సి సంహరసి. ౧౩

తత్ర పాలనం స్వావతారైః మన్వాదిరూపేణ చేత్యనేకవిధం తత్ర స్వావతారేణ పాలనం దుష్కృద్వినాశపూర్వక మిత్యభిప్రేత్యాహ (సత్వ మితి.) స ఉక్తవిధ స్త్వం, భువో భారభూతానాం దైత్యాదీనాం వినాశాయ సాధూనాం రక్షణాయ చ అవతీర్ణః ప్రమథాః రుద్రభూతాని రక్షణాయ చేతి చశబ్దో ... నాన్వేతవ్యః, స చాన్వాచయద్యోతకః, దుష్కృద్వినాశన మానుషఙ్గిక మవతారప్రయోజనం సఙ్కల్పమాత్రేణాపి తత్సిద్ధేః సాధుపరిత్రాణ మేవ పరమమవతారప్రయోజన మితి బోధ్యమ్. ౧౪

... కేశిహనన ముచిత మేవేత్యభినందతి (దిష్ట్యేతి) అయ మశ్వాకృతి ర్దైత్యః కేశీ లీలయైవ త్వయా హతః దిష్ట్యా అయ మస్మాకం మహా నానంద ఇత్యర్థః. లీలయా హత ఇత్యనేన దుర్వధోఽపి లీలయా హత ఇత్యేత దద్భుత మిత్యభిప్రేతం. దుర్వధత్వ మేవ వ్యనక్తి-యస్య కేశినో హేషితేన సంత్రస్తా నితరాం భీతా స్సంతః అనిమిషా ఇంద్రాదయో దివం త్యజంతీతి. ౧౫

చాణూరం ముష్టికం చైవ మల్లా నన్యాం శ్చ హస్తినమ్,
కంసం చ నిహతం ద్రక్ష్యే పరశ్వోఽహని తే విభో. ౧౬

తస్యానుశఙ్ఖయవనమురాణాం నరకస్య చ,
పారిజాతాపహరణ మిన్ద్రస్య చ పరాభవమ్. ౧౭

ఉద్వాహం వీరకన్యానాం వీర్యశుల్కాదిలక్షణమ్,
నృగస్య మోక్షణం శాపా ద్ద్వారకాయాం జగత్పతే. ౧౮

శ్యమన్తకస్య చ మణే రాదానం సహ భార్యయా,
మృతపుత్రప్రదానం చ బ్రాహ్మణస్య స్వధామతః. ౧౯

పౌణ్డ్రికస్య వధం పశ్చా త్కాశిపుర్యా శ్చ దీపనమ్,
దన్తవక్త్రస్య నిధనం చైద్యస్య చ మహాక్రతౌ. ౨౦

యాని చాన్యాని వీర్యాణి ద్వారకా మావస న్భవాన్,
కర్తా ద్రక్ష్య మ్యహం తాని గేయాని కవిభి ర్భువి. ౨౧

కర్తవ్యమావేదయతి (చాణూర మిత్యాదినా.) అద్యైవాహ న్యక్రూర ఏష్యతి శ్వో మధురాం గంతాపి పరశ్వ శ్చాణూరాదీన్ త్వయా నిహతాన్ ద్రక్ష్యే మీతి సిద్ధవ న్నిర్దేశో విజ్ఞాపనప్రకారవిశేషః. ౧౬

తస్యాను తదనంతరం, శఙ్ఖాదీనాం నరకస్య చ వధ మితి శేషః. ద్రక్ష్యే ఇత్యనుషఙ్గః. శఙ్ఖః పఞ్చజనః భావినిర్దేశమాత్ర మేవైతత్ న త్వానంతర్యం వివక్షితం, పారిజాతాపహరణాదీని యాని ద్వారకా, మధివసన్, భవా న్వీర్యాణి చేష్టితాని కర్తా కరిష్యతి తాని సర్వాణి కవిభిః అస్మదాదిభిః గేయా న్యహం ద్రక్ష్యే మీతి సంబంధః. ౧౭

వీర్య మేవ శుల్కాదిలక్షణం ప్రదేయద్రవ్యస్వరూపం యస్మిన్ తం వీరాణాం భీష్మకాదీనాం యాః కన్యాః రుక్మిణ్యాదయః, తాసాం వివాహ మిత్యర్థః. నృగస్య శాపా న్మోక్షణం త్యాజన మితి సంబంధః, హేజగత్పతే భార్యయా జామ్బవత్యా సత్యభామయా చ సహ ద్వారకాయాం శ్యమంతకాఖ్యస్య మణే రాదానం బ్రాహ్మణస్య బ్రాహ్మణాయ స్వధామతః స్వస్థానా త్సంకర్షణలోకా దిత్యర్థః, ఆనీయేతి శేషః, మృతానాం పుత్రాణాం ప్రదానమ్. ౧౮-౧౯

దీపనం దాహనం మహాక్రతౌ యుధిష్ఠిరరాజసూయే చైద్యస్య శిశుపాలస్య చ నిధనం వధం. ౨౦-౨౧

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనమ్)

అథ తే కాలరూపస్య క్షపయిష్ణోరముష్య వై.
అక్షౌహిణీనాం నిధనం ద్రక్ష్యామ్యర్జునసారథే. ౨౨

విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం స్వసంస్థయా సమాప్తసర్వార్థ మమోఘవాఞ్ఛితమ్,
స్వతేజసా నిత్యనివృత్తమాయా గుణప్రవాహం భగవన్త మీమహే. ౨౩

త్వా మీశ్వరం స్వాశ్రయ మాత్మమాయయా వినిర్మితా శేషవిశేషకల్పనమ్,
క్రీడార్థ మద్యాప్తమనుష్యవిగ్రహం నతోఽస్మి ధుర్యం యదువృష్ణిసాత్వతామ్. ౨౪

అథ నను అముష్య భూభారస్య కర్మణి షష్ఠీ క్షపయిష్ణో రపచికీర్షోః కాలశరీరస్య తే త్వయా అక్షౌహిణీనాం సేనానాం నిధనం ద్రక్ష్యామి. హేఽర్జునసారథే అర్జునాదిప్రయోజ్యకర్తృభిః క్షపయిష్ణో రిత్యభిప్రాయే ణార్జునసారథే ఇతి సంబోధనమ్. ౨౨

ఏవం విజ్ఞాప్య కృతాభినందనం భగవంతం ప్రపద్య నమస్కరోతి (విశుద్ధేతి ద్వాభ్యాం.) విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం అపహతపాప్మత్వాదిగుణకకేవలజ్ఞానైకస్వరూపం స్వసంస్థయా స్వనిష్ఠయా నిరతిశయానందస్వాత్మానుభవనిష్ఠయా సమాప్తాః సర్వే అర్థాః కామాః, యస్య తం ప్రయోజనాంతరానపేక్ష మిత్యర్థః. యద్వా. సమ్యగాప్తా స్సర్వే అర్థా యస్య తం అవాప్తసమస్తకామ మిత్యర్థః. సత్యసంకల్పతా మాహ (అమోఘవాఞ్ఛిత మితి.) అమోఘవర్తిన మితి పాఠే అమోఘం యథా భవతి తథా కార్యే ప్రవర్తమానం స్వతేజసా పరాభిభవసామర్థ్యేన నిత్యం నివృత్తాః మాయాగుణా స్తేషాం. ప్రవాహో యస్య తం భగవంతం షాడ్గుణ్యపూర్ణ మీశ్వరం, త్వా మీమహే ప్రపద్యేమహి. ౨౩

స్వమేవాశ్రయో యస్య తం "స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యాఽనన్యాధార మిత్యర్థః. ఆత్మమాయయా స్వసఙ్కల్పేన వినిర్మితాః అశేషా స్సర్వే విశేషాః పృథివ్యాదయ స్తేషాం కల్పనా దేవాదిరూపా స్సృష్టి ర్యేన తం అద్యాధునా క్రీడార్థ మాప్తః మనుష్య స్యేవ విగ్రహో, యేన తం యద్వాదీనాం ధుర్యం శ్రేష్ఠం త్వాం నతోఽస్మి యద్యపి సాత్వచ్ఛబ్దో భాగవతరః తథాపి సాత్వతేష్వపి భక్తత్వయోగా త్ప్రవర్తతే, ఏవ మన్యత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్. ౨౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం యదుపతిం కృష్ణం భాగవతప్రవరో మునిః,
ప్రణిప త్యాభ్యనుజ్ఞాతో యయౌ తద్దర్శనోత్సుకః. ౨౫
భగవా నపి గోవిన్దో హత్వా కేశిన మాహవే,
పశూ నపాలయ ద్పాలైః ప్రీతై ర్వ్రజసుఖావహః. ౨౬

—* వ్యోమాసురవధఘట్టః *—

ఏకదా తే పశూ న్పాలాం శ్చారయన్తోఽద్రిసానుషు.
చక్రు ర్నిలాయనక్రీడాం చోరపాలాపదేశతః. ౨౭
తత్రాస న్కతిచి చ్చోరాః పాలా శ్చ కతిచి న్నృప,
మేషాయితా శ్చ తత్రైకే విజహ్రు రకుతోభయాః. ౨౮
మయపుత్రో మహామాయో వ్యోమో గోపాలవేషధృక్,
మేషాయితా నపోవాహ ప్రాయ శ్చోరాయితో బహూన్. ౨౯

(ఏవ మితి.) తస్య దర్శనా దుత్సుకః హృష్టమనాః ప్రయయౌ. ౨౫

అథ భగవా నాహవే యుద్ధే కేశినం హత్వా నారదేన విజ్ఞాపిత శ్చ వ్రజస్య సుఖ మావహతీతి తథాభూతః గోపై స్సహ పశూ నపాలయత్. ౨౬

ప్రాత రేవ కేశివధానంతరం నారదోక్త మఙ్గీకృతస్య పున స్తథైవ పశూ న్పాలయతా వ్యోమాసురో హతః. యద్వా. వ్యోమవధః పూర్వ మేవ వృత్తోఽపి వేషధారివధప్రసఙ్గా దత్రోచ్యత ఇతి ద్రష్టవ్యం. కేచిత్పున శ్శఙ్ఖచూడవధా త్పూర్వ మేవ పఠంతి. చ. త మనువర్ణయతి (ఏకదేతి.) కదాచి త్తే గోపాః పశూ నద్రే స్సానుషు చారయంతః చోరపాలవ్యవహారేణ నిలాయనాఖ్యాం క్రీడాం చక్రుః. ౨౭

తా మేవ దర్శయతి (తత్రేతి.) తత్ర గోపానాం మధ్యే కతిచి ద్గోపా శ్చోరవ్యపదేశ్యా బభూవుః. హేనృప కేచిత్తు పాలా శ్చోరేభ్యో రక్షకాః అవశిష్టా స్తు కేచి న్మేషవ దాచేరుః ఏవం నిర్భయా విజహ్రుః. ౨౮

ఏవంసతి తదా మయస్య పుత్రో వ్యోమః మహామాయః అత ఏవ గోపాల స్యేవ రూపం బిభ్రాణః స్వయం ప్రాయశః, చోరవ దాచరన్ మేషవ దాచరితా న్బహూ న్గోపా నపోవాహ అపకృష్య వినాయ. ౨౯

(వ్యోమాసురవధఘట్టః)

గిరిదర్యాం వినిక్షిప్య నీతం నీతం మహాసురః.
శిలయా పిదధే ద్వారం చతుః పఞ్చావశేషితాః ౩౦
తస్య తత్కర్మ విజ్ఞాయ కృష్ణ శ్శరణద స్సతామ్.
గోపా న్నయన్తం జగ్రాహ వృకం హరి రివౌజసా. ౩౧
స నిజం రూప మాస్థాయ గిరీన్ద్రసదృశం బలీ.
ఇచ్ఛ న్విమోక్తు మాత్మానం నాశక్నో ద్గ్రహణాతురః. ౩౨
తం నిగృహ్య తతో దోర్భ్యాం పాతయిత్వా మహీతలే,
పశ్యతాం దివి దేవానాం పశుమార మమారయత్. ౩౩
గుహాపిధానం నిర్భిద్య గోపా న్నిస్సార్య కృచ్ఛ్రతః.
స్తూయమాన స్సురై ర్గోపైః ప్రవివేశ స్వగోకులమ్. ౩౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం,దశమస్కంధే,
సప్తత్రింశోఽధ్యాయః

ఏవం నీతా న్నీతా న్గోపా న్గిరిదర్యాం గిరిగుహాయాం వినిక్షిప్య తస్యాః. ద్వారం శిలయా పిదధే ఛాదితవాన్. క్రీడాయాం తు చత్వారః పఞ్చ వా గోపా అవశేషితాః, ౩౦

తదా తస్య వ్యోమస్య కర్మ చేష్టితం విజ్ఞాయ సతాం శరణదః, ఆశ్రయప్రదః హేతుగర్భం గోపా, న్నయంతం వ్యోమం సింహో వృక మివౌజసా బలేన జగ్రాహ. ౩౧

తదా స వ్యోమః. పర్వతశ్రేష్ఠతుల్యం స్వాసాధారణరూపం బిభ్రత్ బలీ గ్రహణా త్పీడితః. ఆత్మానం విమోక్తుం ఇచ్ఛు రపి నాశక్నోత్. ౩౨

తథా తం వ్యోమం వితరాం గృహీత్వా భూతలే పాతయిత్వా చ దివి దేవానాం పశ్యతాం సతాం పశుమారో యథా భవతి తథా యజ్ఞియపశు మివేతి యావత్ మారయామాస. ౩౩

తతో గుహాయాః, పిధానం నిర్భిద్య కృచ్ఛ్రతో దుర్గా ద్గిరిదరీపతనజా న్నిస్సార్య గోపైః స్తూయమాన శ్చ స్వగోకులం వివేశ. ౩౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్త్వార్థసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీ వీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,సప్తత్రింశోఽధ్యాయః.

అథ అష్టత్రింశోఽధ్యాయః

—* రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

అక్రూరోఽపి చ తాం రాత్రిం మధుపుర్యాం మహామతిః,
ఉషిత్వా రథ మాస్థాయ ప్రయయౌ నన్దగోకులం. ౧

గచ్ఛ న్పథి మహాభాగో భగవ త్యమ్బుజేక్షణే,
భక్తిం పరా ముపగత ఏవ మేత దచిన్తయత్. ౨

కిం మయా చరితం భద్రం కిం తప్తం పరమం తపః,
కిం వాఽప్యథార్హతే దత్తం య ద్ద్రక్ష్యా మ్యద్య కేశవమ్. ౩

మమైత ద్దుర్లభం మన్య ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్,

అథ అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

"అథాక్రూర స్స్వమాలయ" మిత్యుక్తం తత స్స కిమరో దిత్యత్రాహ అక్రూరోఽపీతి మహతీ భగవద్విషయా మతి ర్యస్య సః, ఉషిత్వా స్థిత్వా ప్రభాతే రథ మధిరుహ్య నందగోకులం ప్రతి యయౌ ప్రతస్థే. ౧

మహాభాగః, దుర్లభతరభవిష్యద్భగవద్దర్శనాత్మకమహాభాగ్యవాన్ భగవతి పరాం భక్తిం ప్రాప్తః. ఇతీత్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణాచింతయత్. ౨

కంసకృతనిర్బంధా దలబ్ధభగవద్దర్శన స్సంప్రతి తత్ప్రేషణేన భగవంతం దిదృక్షు స్తావ దాత్మన స్తద్దర్శననిదానం బహుధా తర్కయతి కిం మయేతి అర్హతే యోగ్యాయ సత్పాత్రభూతాయ దత్తం కి మిత్యూహః కుతః యత్ యస్మా దద్య కేశవం ద్రక్ష్యామి అస్యైత న్న సంభావ్యత ఇతి భావః. ౩

పున "శ్రేయాంసి బహువిఘ్నా" నీతి న్యాయేన దర్శనాసంభవ మాశఙ్క్య పున స్సంభావ

(రామకృష్ణనయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

విషయాత్మనో యథా బ్రహ్మకీర్తనం శూద్రజన్మనః. ౪

మైవం మమాధమ స్యాపి స్యా దేవాచ్యుతదర్శనమ్,
హ్రియమాణః కాలనద్యా క్వచి త్తరతి కశ్చన. ౫

మమాద్యామఙ్గళం నష్టం ఫలవాం శ్చైవ మే భవః,
య న్నమస్యే భగవతో యోగిధ్యేయాఙ్ఘ్రిపఙ్కజమ్. ౬

కంసో బతాద్యాకృత మేఽత్యనుగ్రహం ద్రక్ష్యేఽఙ్ఘ్రిపద్మం ప్రహితో మురారేః,
కృతావతారస్య దురత్యయం తమః పూర్వేఽతరన్యన్నఖమణ్డలత్విషా. ౭

యతి (మమైత దితి ద్వాభ్యాం) విషయాత్మనః, విషయావిష్టచిత్తస్య "మమైత దుత్తమై ర్భ్రిహ్మాదిభి కేవలం శ్లోతస్య వితర్క్య స్యేతి యావత్ న తు దృశ్యస్యేతి భావః. తస్య దర్శనం దుర్లభం మన్యే యథా శూద్రా జ్జన్మ యస్య తస్య బ్రహ్మకీర్తనం వేద ప్రవచనం దుర్లభం తద్వత్. ౪

యద్వా మైవం కిం త్వధమస్య నీచస్యాపి మమాచ్యుతదర్శనం స్యా దేవ కుత ఇత్యత ఆహ (హ్రియమాణ ఇతి.) అయం భావః. యథా నద్యా హ్రియమాణానాం తృణాదీనాం మధ్యే కించి త్కదా చి త్తరతి తథా కర్మవశేన కాలే హ్రియమాణానాం జీవానా మపి మధ్యే కశ్చి త్తరేదితి సంభవతీతి. ౫

అనయా ప్రవృత్త్యైవ మమామఙ్గళం నూనం నష్టం మమ భవో జన్మాపి సఫలం జాతం కుత్, య ద్యతో భగవతో యోగిభిః. కేవలం ధ్యేయ మేవ న తు దృశ్య మఙ్ఘ్రిపఙ్కజం నమస్కరిష్యే. ౬

అద్యాధునా కంసో మహ్యం అత్యర్థ మనుగ్రహ మేవాకృత అకరోత్. బతేత్యాశ్చర్యే కుతః యతః ప్రహితః ప్రేషితోఽహం మురారే రఙ్ఘ్రిపఙ్కజం ద్రక్ష్యామి కథంభూతస్య కృతః అవతారో యేన తస్య కథంభూతం యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజస్య నఖమండలత్విషా హృది భావ్యమానయా సాధనభూతయా పూర్వే ప్రహ్లాదాదయో దురత్యయం తమఃకార్యం సంసార మతరన్ తమః పాపం "పాప్మా వై తమః" ఇతి శ్రుతేః. ౭

యదర్చితం బ్రహ్మభవాదిభి స్సురై శ్శ్రియా చ దేవ్యా మునిభి స్ససాత్వతైః.
గోచారణా యానుచరై శ్చరద్వనే యద్గోపికానాం కుచకుఙ్కుమాఙ్కితమ్. ౮

ద్రక్ష్యామి నూనం సుకపోలనాసికం స్మితావలోకారుణకఞ్జలోచనమ్,
ముఖం ముకున్దస్య గుడాలకావృతం ప్రదక్షిణం మే ప్రచర న్త్యమీ మృగాః. ౯

అప్యద్య విష్ణో ర్మనుజత్వ మీయుషో భారావతారాయ భువో నిజేచ్ఛయా,
లావణ్యధామ్నో భవితోపలమ్భనం మహ్యం న న స్యా త్ఫల మఞ్జసా దృశః. ౧౦

య ఈక్షితాఽహం రహితోప్యసత్సతో స్స్వతేజసాపాస్తతమోభిదాభ్రమః.

అఙ్ఘ్రిపద్మం విభావయతి (య దితి.) యదర్చితం తదఙ్ఘ్రిపద్మం ద్రక్ష్యామీతి పూర్వేణ సంబంధః, బ్రహ్మరుద్రౌ ఆది ర్యేషాం తై స్సురై రర్చితం అనేన పరత్వ ముక్తం దేవ్యా దేవస్య విష్ణో స్సంబంధిన్యా శ్రియా లక్ష్మ్యా అర్చితం అనేన సౌకుమార్య ముక్తం శ్రియా బ్రహ్మాదిభి రాశ్రీయమాణయా లక్ష్మ్యాప్యర్చితత్వోక్తేః. సాత్వతైః భక్తై స్సహ మునిభి రప్యర్చిత మిత్యనేన సౌభాగ్యాతిశయ ఉక్తః సాత్వంత ఏవ సాత్వతాః ప్రజ్ఞాదిత్వా త్స్వార్థేఽణ్ అనుచరై స్సహ వనే గోచారణార్థ మనుచర దిత్యనేన వాత్సల్యం సౌలభ్యం చోక్తం గోపికానాం కుచకుఙ్కుమై రఙ్కిత మిత్యనేన కమనీయత్వ ముక్తమ్. ౮

(ద్రక్ష్యామీతి) నూన మహం ముకుందస్య ముఖం ద్రక్ష్యామి తత్సూచకశుభం దృష్ట్వా హృష్య న్నాహ అమీ మృగాః మే మమ ప్రదక్షిణం యథా తథా చరన్తి గచ్ఛంతి కథంభూతం ముఖం శోభనౌ కపోలౌ నాసికా చ యస్మిన్ స్మితసహితః. అవలోకో యస్మిన్ తే చ అరుణే పఙ్కజవల్లోచనే యస్మిన్ తచ్చ గుడాలకై ర్వక్రకేశై రావృతమ్. ౯

పున రప్యన్య చ్చింతయతి (అప్యద్యేతి.) భువో భారావతారాయ భారాపనోదనాయ నిజేచ్ఛయా న తు కర్మణా మనుజత్వ మీయుషః ప్రాప్తవతో నిరతిశయలావణ్యాశ్రయస్య విష్ణో రుపలమ్భనం దర్శనం భవిష్యతి అప్యద్య యద్యధు నైవం స్యా త్తర్హి మహ్యం మమ దృశో లోచనస్య అఞ్జసా అతి అవ్యవహితం ఫలం న స్యా దితి న అపి తు స్యా దేవేత్యర్థః. ౧౦

నను కోఽసౌ వస్మదాదివిలక్షణో విష్ణు ర్యో మనుజత్వ మీయివాన్ యస్య చ దర్శనం బహుమన్యస ఇత్యాశఙ్క్యాహ (చతుర్భి ర్య ఇత్యాదిభిః.) యచ్ఛబ్దయో స్స చావతీర్ణ ఇత్యుత్తరేణ

(రామపృష్టానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

స్వమాయయాఽఽత్మ నచితై స్తదీక్షయా ప్రాణాక్షధీభి స్సదనే ష్వభీయతే. ౧౧

యస్యాఖిలామీవహాభి స్సుమఙ్గళై ర్వచోవిమిశ్రాగుణకర్మజన్మభిః,

సంబంధః, అహంరహిత ఇత్యత్రాహంశబ్దే నానాత్మ న్యాత్మాభిమానహేతు రహఙ్కారో లక్ష్యతే అన త్వతో స్వ్వశరీరభూతయోః, ప్రకృతిపురుషయో రీక్షితా ద్రష్టా జ్ఞాతాఽపి అహంరహితః, జీవవ త్స్వభేదభ్రమరహితః జీవో హి దేహ్యం పశ్యన్ స్వాభిన్న మనుసంధత్తే తద్వ ద్యః ప్రకృతిపురుషౌ పశ్య న్నపి న స్వాభిన్నా వనుసంధత్తే కింతు స్వరూపత స్స్వభావత శ్చ స్వస్మా దత్యంతవిలక్షణా వేన పశ్యతీత్యర్థః. అనేన బద్ధజీవవైలక్షణ్య ముక్తం తత్ర హేతుం వదన్ ముక్తవైలక్షణ్య మాహ (స్వతేజసేతి) స్వతేజసా స్వాసాధారణనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన అపాస్తం విరస్తం ప్రతిక్షిప్తం తమోఽజ్ఞానం తన్మూలకో భిదా భ్రమః భేదభ్రమః, అస్వాత్మకస్వతంత్రవస్తుభ్రమ శ్చ యస్య సః, ముక్తో హి బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితజ్ఞానే నావిస్తాజ్ఞానతన్మూలకా బ్రహ్మాత్మకస్వతంత్ర వస్తు భ్రమయుక్తః, యద్వా స్వతేజసా స్వసంబంధినా పరాభిభవసామర్థ్యేన నిరస్తం తమోఽజ్ఞానం తన్మూలకో భిదా భ్రమః. స్వస్మి న్నద్వారకదేవత్వమనుష్యత్వాదిభేదభ్రమ శ్చ యస్య సః కథ మేవం భూతో విజ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ స్వమాయయా స్వశరీరభూతయా ప్రకృత్యా కారణభూతయా తదీక్షయా తద్విషయకేన కరణభూతేన స్వసంకల్పేన ఆత్మని స్వస్మి న్నాధారభూతే రచితైః ప్రాణేంద్రియ బుద్ధిభిః లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః రచితాభిః ప్రాణేంద్రియబుద్ధిభిః, కార్యభూతాభిః సదనేషు భోగాయతనేషు దేహేషు అభీయతే అభిగమ్యతే బుధ్యతే ప్రాణాదీనాం కారణతయా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః. ప్రాణాదిభి ర్జంతుషు భాతి చిత్రధేతి పాఠే ప్రాణాదీనా మపి పరమాత్మశరీరత్వా త్తై ర్విశిష్ట శ్చిత్రధా భాతీతి శాస్త్రవశా దవగమ్యతే న చ ప్రాణాదిసృష్టిః జీవకర్తృకైవేతి తత్కారణతయా జ్ఞాయమానో జీవా న్నాతిరిచ్యత ఇతి వక్తుం యుక్తం స్వస్వప్రాణాదిసృష్టేః, స్వస్వకర్తృకత్వాసంభవాత్ న హి ప్రబుద్ధః స్వదుఃఖసాధనాని స్వయం సృజతి నాపి సర్వప్రాణాదిసృష్టి రేకజీవకర్తృకేతి యుక్తిమత్ తస్యాపి స్వయం ప్రాణాదిరహితస్య కర్తృత్వాసంభవాత్ ప్రాణాది మత ఏవ కర్తృత్వదర్శనాత్ ప్రాణాది మత్త్వే తు తత్సృష్టేః, కర్త్రన్తరసాపేక్షత్వాత్ న చ తావ త్స్వస్య ప్రాణాదీ న్సృష్ట్వా తతోఽన్యేషా మపి సృజతీతి వక్తుం యుక్తం తావ త్ప్రాణాదిరహితస్య ప్రాణాదిసృష్టికర్తృత్వాసంభవా దన్యోన్యా శ్రయా చ్చ పరమాత్మా తు కరణాయత్తజ్ఞానవిరపేక్ష స్సఙ్కల్పమాత్రేణైవ ప్రాణాదీ న్స్రష్టుం శక్నోతీతి తత్కారణతయా జ్ఞాయత ఇతి సూక్తమ్, ౧౧

(యస్యేతి.) అఖిలానాం వదతాం శృణ్వతాం చ అమీవం పాపం ఘ్నంతీతి తథా

ప్రాణన్తి శుమ్భన్తి పునన్తి వై జగ ద్యాస్తద్విరక్తా శ్శవశోభనా మతాః. ౧౨

స చావతీర్ణః కిల సాత్వతాన్వయే స్వసేతుపాలామరవీర్యశర్మకృత్.
యశో వితన్వ న్వ్రజ ఆస్త ఈశ్వరో గాయన్తి దేవా యదశేషమఙ్గళమ్. ౧౩

తం త్వద్య నూనం మహతాం గతిం గురుం త్రైలోక్యకాన్తం దృశిమన్మహోత్సవమ్,
రూపం దధానం శ్రియ ఈప్సితాస్పదం ద్రక్ష్యే మమాసన్నుషస స్సుదర్శనాః, ౧౪

అథావరూఢ స్సపదీశయో రథా త్ప్రధానపుంసో శ్చరణం స్వలబ్ధయే,

ర్యస్య గుణకర్మజన్మభిః, సమఙ్గలైః నిరతిశయశ్రేయస్కరైః, విమిశ్రాః వాచో గిరః ప్రాణంతి శమ్భ న్తీత్యంతర్భావితణ్యర్థనిర్దేశః. జగ జ్జీవయంతి శోభయంతి పునంతి చేత్యర్థః, తత్ర గుణాః వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదయః, కర్మాణి జగద్వ్యాపారప్రభృతీని చేష్టితాని జన్మాని రామకృష్ణాదీని యా వాచ స్తద్విరక్తాః భగవద్గుణాదిప్రతిపాదనరహితా స్తాః పదలావణ్యార్థలావణ్యయుక్తా అపి శవశోభనాః వస్త్రాద్యలఙ్కృత శవవ చ్ఛోభనాః మతాః జ్ఞాతాః, శవకల్పానా మభిమతా ఇతి భావః. ౧౨

(స చేతి.) య ఏవంవిధో విష్ణు రీశ్వరః స ఏవ సాత్వతాన్వయే యాదవకులే శ్రీకృష్ణరూపేణావతీర్ణః కిల, స్వసేతుః స్వకృతమర్యాదా తం పాలయతీతి తథా తేషా మమరవర్యాణాం దైవ సంపత్తి మభిజాతానాం శర్మ సుఖం కరోతీతి తథాభూతః, యశః. కీర్తిం వితన్వ న్వ్రజే ఆస్తే. యశో వితనోతి అశేషా ణ్యఖిలాని మఙ్గళాని యస్మా త్తత్ య చ్చ దేవా గాయంతి. ౧౩

(త మితి.) తం సాత్వతానాం కులే అవతీర్ణ ముక్తవిధ మహ మద్య నూనం ద్రక్ష్యామి యతో మమ ఉషసః, లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః, ఉషాంసి ప్రభాతసమయాః, సుదర్శనాః ప్రసన్నాః, సుఖప్రభాతా రజన్యః, శుభసూచకా బభూవు రిత్యర్థః. కథంభూతం? మహతాం సాధూనాం గతిం స్వప్రాప్త్యుపాయం గురుం హితకారిణం కిం చ రూపం విగ్రహం దధానం బిభ్రాణం, కథంభూతం రూపం? త్రైలోక్య కాంతం త్రిలోకసుందరం దృశిమతాం చక్షుష్మతాం మహా నుత్సవో హర్షో యస్మా త్తత్ శ్రియో లక్ష్మ్యాః ఈప్సిత మాస్పదం ఆశ్రయభూతమ్, ౧౪

కిం చ (అథేతి.) అథాస్య దర్శనానంతరం సపది రథావరూఢోఽహ మీశ్వరయోః, ప్రధాన పుంసోః పురుషోత్తమయోః, రామకృష్ణయో శ్చరణం నూనం ధ్రువం నమస్యే, చరణం కథంభూతం?

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

ధియా ధృతం యోగిభి రప్యహం ధ్రువం నమస్య ఆభ్యాం చ సఖీ న్వనౌకసః. ౧౫

అప్యఙ్ఘ్రిమూలే పతితస్య మే విభు శ్శిర స్యధాస్య న్నిజహస్తపఙ్కజమ్,
దత్తాభయం కాలభుజఙ్గరంహసా ప్రోద్వేజితానాం శరణైషిణాం నృణామ్. ౧౬

స మర్హణం యత్ర నిధాయ కౌశిక స్తథా బలి శ్చాప జగత్త్రయేన్ద్రతామ్,
యద్వా విహారే వ్రజయోషితాం శ్రమం స్పర్శేన సౌగన్ధికగన్ధ్యపానుదత్. ౧౭

న మయ్యుపైష్య త్యరిబుద్ధి మచ్యుతః కంసస్య భృత్యః ప్రహితోఽపి విశ్వదృక్.

యోగిభి రప్యాత్మలబ్ధయే స్వసత్తాసిద్ధ్యై ధియా కేవలం ధృతం భావితం న తు దృష్ట మితి భావః.
తథా ఆభ్యాం ప్రధానపుంభ్యాం సహ అనయోః సఖీ న్వనౌకసో గోపా న్నమస్యే ౧౫

కిం చాథానంతర మఙ్ఘ్రిమూలే పతితస్య మమ శిరసి విభుః శ్రీకృష్ణః, స్వయం హస్తపఙ్కజం అధాస్యత్. అథాస్య హస్తపఙ్కజం విభావయతి (దత్తాభయ మిత్యాదినా సార్ధేన) కాల ఏవ భుజఙ్గ స్తస్య రంహసా వేగేన ప్రోద్వేజితానాం సంసారభీరూణాం శరణైషిణాం రక్షణోపాయత్వేనాన్వేష్యతాం జనానాం దత్త మభయం యేన తత్. ౧౬

కిఞ్చ యత్ర యస్మిన్ హస్తపఙ్కజే బలి ర్వైరోచనిః పదత్రయపరిమితభూదానసమయే అర్హణ మర్ఘ్యం విధాయ జగత్త్రయేంద్రతాం ప్రాప్తవా నితి ప్రసిద్ధి ముపజీవ్యేత్థ ముక్తం. ఏవం ముముక్షూణాం మోక్షదం సకామానా మభ్యుదయప్రదం చేత్యుక్త్వా అనురక్తానాం పరమసుఖకరం చేత్యాహ (యద్వేతి.) వాశబ్దో వితర్కే ఉక్తసముచ్చయద్యోతకో వా. నిపాతానా మనేకార్థత్వాత్ య చ్చేత్యర్థః. వ్రజయోషితాం విహారే యః. శ్రమ స్తం సౌగంధికగంధి యద్ధస్తపఙ్కజం కర్తృ అపానుదత్ దూరీచకార. సౌగంధికం కమలజాతివిశేషః. ౧౭

ఏవం పరమానుగ్రహం సంభావ్య పున రప్యసంభవ మాశఙ్క్య పరిహరతి (న మయీతి.) యద్యప్యహం కంసేన ప్రహితః ప్రేషితః, తద్భృత్య శ్చ తథాఽపి మయి అరిబుద్ధిం అరే రయ మితి బుద్ధిం నోపైష్యతి న కరిష్యతీత్యర్థః. యత స్స విశ్వదృక్ సర్వసాక్షీ. విశ్వదృక్త్వ మేవ ప్రపఞ్చయతి క్షేత్రజ్ఞః యుగప త్సర్వాణి క్షేత్రాణి జాన న్నీశ్వరః నియంతా చ సన్ ఏత దస్మచ్చేతన ఈహితం వ్యాపారం చేతసోఽంతర్బహి శ్చ వసన్ "యో మనసి తిష్ఠ" న్నితి శ్రుతేః యః అమలేన సంకోచ

యోఽన్తర్బహి శ్చేతస ఏతదీహితం క్షేత్రజ్ఞ ఈక్ష త్యమలేన చక్షుషా. ౧౮

అప్యఙ్ఘ్రిమూలేఽవహితం కృతాఞ్జలిం మా మీక్షితా సస్మిత మార్ద్రయా దృశా,
సప ద్యపధ్వ_స్తసమ_స్తకిల్బిషో వోఢా ముదం వీతవిశఙ్క ఊర్జితామ్. ౧౯

సుహృత్తమం జ్ఞాతి మనన్యదైవతం దోర్భ్యాం బృహద్భ్యాం పరిరప్స్యతేఽథ మామ్,
ఆత్మా హి తీర్థీక్రియతే తదైవ మే బన్ధ శ్చ కర్మాత్మక ఉచ్ఛ్వసిత్యతః. ౨౦

లబ్ధాఙ్గసఙ్గం ప్రణతం కృతాఞ్జలిం మాం వక్ష్యతేఽక్రూర తతేత్యురుశ్రవాః,
తదా వయం జన్మభృతో మహీయసా నైవాదృతో యో ధి గముష్య జన్మ తత్. ౨౧

న తస్య కశ్చి ద్దయిత స్సుహృత్తమో న చాప్రియో ద్వేష్య ఉపేక్ష ఏవ వా,
తథాఽపి భక్తా న్భజతే యథా తథా సురద్రుమో యద్వ దుపాశ్రితార్థదః. ౨౨

రూపవికారరహితేన చక్షుషా ధర్మజ్ఞానేన ఈక్షతే సర్వం యుగప త్సాక్షాత్కరోతి. అయం భావః, బహి రేవాహం కంస మనువర్తే అంత స్తు శ్రీకృష్ణ మేవ, తదేత దసౌ హృదిస్థో జానాతీతి. ౧౮

అపి తచ్చరణోపాంతే అవహితం సంయతం బద్ధాఞ్జలిం చ మాం స్మితేన సహితం యథా తథా కృపామృతే నార్ద్రయా దృశా దృష్ట్వా ద్రక్ష్యతి తర్హి సప ద్యేవ వినష్టాఖిలకల్మషః, విగతశఙ్క శ్చోర్జితాం ముదం వోఢా ప్రాప్స్యామి. ౧౯

కిఞ్చ సుహృత్తమం జ్ఞాతిం న విద్యతే తస్మా దన్య ద్దైవతం యస్య తం మాం పృథుభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం భుజాభ్యాం పరిరప్స్యతే ఆలిఙ్గిష్యతి యదా తదైవ మమ ఆత్మా దేహః, తీర్థీక్రియతే పవిత్రీకరిష్యతే, అతో హేతోః, మమ కర్మాత్మకః. బంధ శ్చ ఉచ్ఛ్వసితి శిథిలీభవిష్యతి. ౨౦

కిం చ ఉరుశ్రవాః శ్రీకృష్ణః లబ్ధో అఙ్గసఙ్గః. పరిరమ్భో. యేన తం బద్ధాఞ్జలిం చ మాం హేఅక్రూర హేతత హేతాతేతి చ వక్ష్యతి సమ్బోధయతి తదా వయం జన్మభృతః సఫలజన్మానః భవిష్యామః య స్తు పుమా న్మహీయసా భగవతా నైవాదృతః ఆదృతో న భవతి అము ష్యానాదృతస్య తజ్జన్మ ధిక్ నింద్య మిత్యర్థః. ౨౧

పున రపి సుహృత్తమత్వజ్ఞాతిత్వాదిప్రయుక్తపరిరమ్భాదే రసమ్భవ మాశఙ్క్యానన్య దైవతత్వప్రయుక్తస్య తస్య సంభవ మాహ (న తస్యేతి,) యద్యపి సమస్య తస్య న దయితాదయః. సంతి న విషమా బుద్ధి ర_స్తీత్యర్థః. తథాఽపి యథా భక్తా ఆత్మానం భజంతే తథా భక్తా న్భజత ఏవ "యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం _స్తథైవ భజా మ్యహం, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియ" ఇతి తదు_క్తే రితి భావః. అవైషమ్యేఽపి భక్తా నేవానుభజత ఇత్యత్ర దృష్టాంతః, సురద్రుమః కల్పతరుః యద్వ ద్యథా ఉపాశ్రితానాం భజతా మేవార్థదః. కామద _స్తద్వత్ న హ్యేతావతా తస్య వైషమ్య మ_స్తీతి భావః, ౨౨

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

కిఞ్చాగ్రజో మాఽవనతం యదూత్తమ స్స్మయ న్పరిష్వజ్య గృహీత మఞ్జలౌ,
గృహం ప్రవేశ్యాప్తసమస్తసత్కృతం సంప్రక్ష్యతే కంసకృతం స్వబంధుషు. ౨౩

ఇతి సఞ్చిన్తయ న్కృష్ణం శ్వఫల్కతనయోఽధ్వని,
రథేన గోకులం ప్రాప్త స్సూర్య శ్చాస్తగిరిం నృప. ౨౪

పదాని తస్యాఖిలలోకపాలకిరీటజుష్టామలపాదరేణోః,
దదర్శ గోష్ఠే క్షితికౌతుకాని విలక్షితా న్యబ్జయవాఙ్కుశాద్యైః. ౨౫

తద్దర్శనాహ్లాదవివృద్ధసంభ్రమః ప్రేమ్ణోర్ధ్వరోమాఽశ్రుకలాకులేక్షణః,
రథా దవప్లుత్య స తేష్వచేష్టత ప్రభో రమూ న్యఙ్ఘ్రిరజాం స్యహో ఇతి. ౨౬

కిఞ్చ యదూత్తమోఽగ్రజో రామః, అవనతం ప్రణతం మాం స్మయన్ పరిష్వజ్య యో మయాఽఞ్జలిః క్రియతే తస్మి న్నేవ గృహీతం మాం గృహం ప్రవేశ్యాప్తాని లబ్ధాని సమస్తసత్కృతా న్యర్ఘ్యాదీని యేన తం మాం ప్రతి స్వబంధుషు విషయభూతేషు కంసకృతం ద్రోహం సంప్రక్ష్యతే, ప్రచ్ఛ జ్ఞీప్సాయాం చాచి, ౨౩

ఇత్థం శ్వఫల్కతనయోఽక్రూరః పథి క్రమే ణానుచింతయన్ రథేన గమనసాధనేన గోకులం, ప్రాప్తః, హేనృప సూర్య శ్చ అస్తగిరిం ప్రాప్తః, అస్తమితో, బభూవ. యద్యపి గోకుల మధుపుర్యో రంతరా క్రోశత్రయ మేవ అక్రూర స్తు ప్రభాతసమయ ఏవ రథామాథో మధుపుర్యాః ప్రతస్థే, తథాఽపి కృష్ణానుచింతయా పరవశ స్తత్ర తత్ర విలమ్బయన్ సాయంతనవేలాయాం గోకులం ప్రాప్త ఇతి భావః. ౨౪

(పదానీతి.) అఖిలైః, లోకపాలైః, కిరీటేషు జుష్టాః, అమలాః పాదరేణవో యస్య తస్య భగవతః, సంబంధీని క్షితే రలఙ్కారరూపాణి, అబ్జాదిరేఖాభి ర్విలక్షితాని చిహ్నితాని పదాని గోష్ఠే దదర్శ. ౨౫

తేషాం పదానాం దర్శనేన య ఆహ్లాద స్తేన వివృద్ధ స్సమ్భ్రమో యస్య ప్రేమ్ణా ర్ధ్వా న్యుదఞ్చితాని రోమాణి యస్య అశ్రూణాం హర్షజానాం, కలాభి ర్లేశైః, ఆకులే, ఈక్షణే యస్య సోఽక్రూరః రథా దవప్లుత్య తేషు పదేషు అచేష్టత వ్యలుఠత్, అహో ప్రభోః కృష్ణ స్యామూ న్యఙ్ఘ్రి రజాంసి బ్రహ్మాదీనా మపి దుర్లభా నీతి భావయ న్నచేష్టతేత్యన్వయః. ౨౬

దేహంభృతా మియా నర్థో హిత్వా దమ్భం భియం శుచమ్.
సన్దేశా ద్యో హరే ర్లిఙ్గదర్శనశ్రవణాదిభిః. ౨౭

చిర మావేష్ట్య చోత్థాయ రథ మారుహ్య వేగతః.
క్వ తిష్ఠతి గవేశానః కృష్ణో రామ ఇతి బ్రువన్
దదర్శ రామం కృష్ణం చ గోష్ఠే గోదోహనం గతౌ
(పీతనీలామ్బరధరౌ శారదామ్బురుహేక్షణౌ)
కిశోరౌశ్యామలశ్వేతౌ శ్రీనికేతౌ బృహద్భుజౌ,
సుముఖౌ సున్దరవరౌ బాలద్విరదవిక్రమౌ. ౨౮

ధ్వజవజ్రాఙ్కుశామ్భోజై శ్చిహ్నితై రఙ్ఘ్రిభి ర్వ్రజమ్,
శోభయంతౌ మహాత్మానౌ సానుక్రోశస్మితేక్షణౌ. ౨౯

ఉదారరుచిరక్రీడౌ స్రగ్విణౌ వనమాలినౌ,
పుణ్యగంధానులిప్తాఙ్గౌ స్నాతౌ విరజవాససౌ. ౩౦

నన్వవసాదవ దుద్ధర్షోఽపి భక్తియోగవిరోధీ, అతః కి మిత్యేవ మవేష్టతేత్యాహ (దేహంభృతా మితి.) దేహభాజా మేతావా నేవ పురుషార్థః, కోఽసౌ దమ్భాదీన్ త్యక్త్వా, హరేః సందేశా ద్వృత్తాన్తా ద్గుణానుకథనా ల్లిఙ్గానాం విగ్రహాణాం చిహ్నానాం చ దర్శనశ్రవణాదిభి శ్చ యోఽవస్థావిశేషః, స ఏవేతి ప్రదర్శయితు మిత్యర్థః. భక్తేః పరాం కాష్ఠాం దర్శయితు మవేష్టతేతి భావః. ౨౭

తతో వ్రజే, కృష్ణం రామం చ దదర్శ కథంభూతౌ గావో దుహ్యంతేఽస్మి న్నితి గోదోహనం తత్స్థానం, గతౌ ప్రాప్తౌ, శ్యామల శ్చ శ్వేత శ్చ తౌ శ్రియో లక్ష్మ్యాః. శోభాయా శ్చాశ్రయభూతౌ బృహద్భుజౌ పీనవర్తులదీర్ఘభుజయుక్తౌ శోభనే ప్రసన్నే ముఖే యయో స్తౌ, బాలద్విరదస్య కలభ స్యేవ పదవిన్యాసౌ యయోః. ౨౮

ధ్వజాదిరేఖాభిః, చిహ్నితై రఙ్ఘ్రిపఙ్కజైః వ్రజ మలఙ్కుర్వంతౌ మహాత్మానౌ సుశీలౌ, అనుక్రోశోఽనుకమ్పా తద్విలపితం స్మితయుక్త మీక్షణం యయోః. ౨౯

ఉదారా రుచిరా క్రీడా యయోః, స్రజా వనయో స్త ఇతి తౌ పుణ్యేన చందనే నానులిప్తా న్యఙ్గాని యయోః విరజే నిర్మలే వాససీ యయోః. ౩౦

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

ప్రధానపురుషా వాద్యౌ జగద్ధేతూ జగన్మయౌ.
అవతీర్ణౌ జగత్యర్థే స్వాంశేన బలకేశవౌ. ౩౧

దిశో వితిమిరా రాజ న్కుర్వాణౌ ప్రభయా స్వయా,
యథా మరకత శ్శైలో రౌప్య శ్చ కనకాచితః. ౩౨

రథా త్తూర్ణ మవప్లుత్య సోఽక్రూర స్స్నేహవిహ్వలః,
పపాత చరణోపాంతే దణ్డవ ద్రామకృష్ణయోః. ౩౩

భగవద్దర్శనాహ్లాదబాష్పపర్యాకులేక్షణః.
పులకాఞ్చిత ఔత్సుక్యా త్స్వాఖ్యానే నాశక న్నృప. ౩౪

ప్రధానపురుషౌ శ్రేష్ఠపురుషౌ ఆద్యౌ సృష్టేః పూర్వం విద్యమానౌ జగత్కారణభూతౌ జగన్మయౌ జగచ్ఛరీరకత్వేన తత్ప్రచురౌ జగత్యర్థే జగత్పరిపాలనార్థ మంశేన ససఙ్కల్పే నావతీర్ణౌ బలాధిక్యా ద్బలః కేశౌ బ్రహ్మరుద్రౌ వాతి ఉత్పాదయతీతి కేశవః "క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశోఽహం సర్వదేహినామ్. ఆవాం తవాఙ్గే సమ్భూతౌ తస్మా త్కేశవనామవా" నితి రుద్రోక్తేరేవ కేశవశబ్దార్థస్య నిరుక్తేః, బలశ్చ కేశవ శ్చ బలకేశవౌ. ౩౧

హేరాజన్ స్వయా ప్రభయా దిశో వితిమిరాః కుర్వాణౌ యథా కనకే నాచితః, మధ్యే ఉపచితః. మరకతశైలః ఇంద్రనీలపర్వత ఇతి యావత్. ఇయం కృష్ణ స్యోపమా, రౌప్య ఇత్యే స్వాఙ్గనాచిత ఇతి శేషః, ఇయం రామ స్యోపమా, ఏవంభూతౌ దదర్శేతి సంబంధః. ౩౨

తదా సోఽక్రూరః తత్క్షణ మేవ రథా దవప్లుత్య ప్రేమ్ణా, విహ్వలః రామకృష్ణయో శ్చరణో పాంతే దండవ త్పపాత. ౩౩

భగవద్దర్శనజాహ్లాదేన యద్బాష్పం తేన పరిత ఆకులే వ్యాప్తే ఈక్షణే యస్య సః పులకై రాచితం వ్యాప్తం అఙ్గం యస్య తథాభూతః హేనృప, ఔత్కంఠ్యాత్ స్వాఖ్యానే అక్రూరోఽహం నమస్కరోమీతి కథనే, నాశకత్ న ప్రబభూవ. ౩౪

భగవాం స్తదభిప్రేత్య రథాఙ్గాఙ్కితపాణినా,
పరిరేభేఽభ్యుపాకృష్య ప్రీతః ప్రణతవత్సలః. ౩౫

సఙ్కర్షణ శ్చ ప్రణత ముపగూహ్య మహామనాః,
గృహీత్వా పాణినా పాణి మనయ త్సానుజో గృహమ్. ౩౬

పృష్ట్వా చ స్వాగతం తస్మై నివేద్య చ వరాసనమ్,
ప్రక్షాళ్య విధివ త్పాదౌ మధుపర్క ముపాహరత్. ౩౭

నివేద్య గాం చాతిథయే సంవాహ్య శ్రాన్త మాదృతః,
అన్నం బహుగుణం మేధ్యం శ్రద్ధ యోపాహర ద్విభుః. ౩౮

తస్మై భుక్తవతే ప్రీత్యా రామః పరమధర్మవిత్.
ముఖవాసై ర్గన్ధమాల్యైః పరాం ప్రీతిం వ్యధా త్పునః. ౩౯

భగవా న్కృష్ణః త దక్రూరోఽయ మేతదర్థ మిహాగత ఇత్యేత జ్జ్ఞాత్వా ప్రణతవత్సలత్వా, ద్రథాఙ్గేన చక్రేణాఙ్కితో యః పాణిః తేన త మభిముఖం సమీపే ఆకృష్య ప్రీతః పరిరేభే ఆలిఙ్గితవాన్. ౩౫

తత స్సఙ్కర్షణోఽపి, ప్రణత మక్రూర, ముపగూ హ్యాశ్లిష్య ప్రీతమనాః స్వపాణినా తస్య పాణిం గృహీత్వా సానుజో గృహ మనయత్. ౩౬

తత స్స్వాగతం పృష్ట్వా తస్మై అక్రూరాయ శ్రేష్ఠ మాసనం సమర్ప్య యథావిధి పాదౌ ప్రక్షాళ్య మధుపర్క, ముపాహృ త్యానీయ సమర్పితవాన్. ౩౭

తత ఆదృతోఽతిథయేఽక్రూరాయ గాం సమర్ప్య శ్రాంతం తం సంవాహ్య పాదసంవాహనాదికం కారయిత్వా మేధ్యం విశుద్ధం బహుగుణోపేతం షడ్రససంయుక్త మన్నం శ్రద్ధయా సమర్పయామాస. ౩౮

(తస్మా ఇతి.) ముఖవాసైః కర్పూరాదిభిః, గంధమాల్యతామ్బూలై శ్చ తస్మై తస్య పరాం ప్రీతిం వ్యధా దుపాపాదయత్. ౩౯

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

పప్రచ్ఛ సత్కృతం నన్దః కథం స్థ నిరనుగ్రహే,
కంసే జీవతి దాశార్హే సౌనపాలా ఇవావయః. ౪౦

యోఽవధీ త్స్వస్వసు స్తోకా న్క్రోశన్త్యా అసుతృప్ఖలః.
కిన్ను స్వి త్తత్ప్రజానాం వః కుశలం విమృశామహే. ౪౧

ఇత్థం మధురయా వాచా నన్దేన సుసభాజితః,
అక్రూరః పరిపృష్టేన జహౌ వధ్వపరిశ్రమమ్. ౪౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే, అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

✧✧✧✧✧✧✧✧✧✧✧✧✧✧

తతో నంద స్తం కుశలం పప్రచ్ఛ ప్రశ్న మేవాహ (కథ మిత్యాదినా విమృశామ ఇత్యంతేన) నిరనుగ్రహే ప్రత్యుత క్రూరే చ దాశార్హే కంసే జీవతి సతి కథం కేన ప్రకారేణ స్థ జీవతేత్యర్థః. సౌనాః పశుఘాతినః పాలకాః యేషాం తే ఆవయో మేషా ఇవ తత్తుల్యా యూయ మిత్యర్థః. ౪౦

నిరనుగ్రహతా మేవాహ (యోఽవధీ దితి.) స్వసు ర్భగిన్యాః క్రోశంత్యా స్సత్యాః తోకా న్యపత్యా న్యవధీత్ అసుతృప్ అసూ న్ తర్పయతీతి తథా అతః ఖలః తస్యైవంవిధస్య కంసస్య ప్రజానాం వో యుష్మాకం కుశలం కీదృశ మితి విమృశామహే యేషాం జీవనమాత్ర మపి దుర్లభం తేషాం వః కుశలం కి మితి విచారయామేత్యర్థః. ౪౧

ఇత్థం నందేన సూనృతయా మధురయా, వాచా పరిపృష్ట స్సత్కృత శ్చాక్రూరః, అధ్వశ్రమం జహౌ, ౪౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య, సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

సుఖోపవిష్టః పర్యఙ్కే రామకృష్ణోరుమానితః.
లేభే మనోరథా న్సర్వా న్పథి యా న్స చకార హ. ౧

కి మలభ్యం భగవతి ప్రసన్నే శ్రీనికేతనే,
తథాఽపి తత్పరా రాజ న్న హి వాఞ్ఛన్తి కిఞ్చన. ౨

సాయన్తనాశనం కృత్వా భగవా న్దేవకీసుతః,
సుహృత్సువృత్తిం కంసస్య పప్రచ్ఛాన్యచ్చికీర్షితమ్. ౩

అథ ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః

అథ సవవాప్తమనోరథే నాక్రూరేణ విజ్ఞాపితకంసచికీర్షస్య భగవతః ప్రస్థానసముద్యోగసమవలోకనతః విషణ్ణభగవద్విశ్లేషజతాపతప్తగోపీజనమిథస్సంభాషణం మధ్యేమార్గ మక్రూరాయ స్వాసాధారణదివ్యవిగ్రహప్రదర్శనప్రకారం చానువర్ణయ త్యేకోనచత్వారింశేన (సుఖోపవిష్ట ఇత్యాదినా.) భక్తానాం మనోరథా స్సత్యా భవంతీతి దర్శయ న్నాహ (సుఖోపవిష్ట ఇతి.) రామకృష్ణాభ్యా మూర్వధికం సమ్మానితః. పర్యఙ్కే, సుఖం యథా తథోపవిష్టోఽక్రూరః పథి యా న్మనోరథాన్, చకార తా న్సర్వాన్ లేభే ప్రాప. ౧

తథా హి. భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే శ్రీనికేతనే శ్రీనివాసే, ప్రసన్నే సతి కి మలభ్యం సర్వం సులభ మేవేత్యర్థః, తర్హైశ్వర్యకైవల్యభగవత్ప్రాప్త్యాద్యన్యతమం స్వసమీహితం కి మితి న వృణ్వత ఇత్యత్రాహ తథాఽపి యద్యపి సర్వం సులభ మేవ తథాపి హేరాజన్ తత్పరాః భగవత్పరాః, కిఞ్చిదపి న వాఞ్ఛంతి హి తదనుభవాపేక్షయా సర్వస్య తుచ్ఛత్వా దితి భావః. ౨

తదా భగవాన్, దేవకీసుతః సాయఙ్కాలభోజనం కృత్వా, స్వసుహృత్సు వసుదేవాదిషు, కంసస్య వృత్తి మన్య చ్చ తస్య చికీర్షితం పప్రచ్ఛ. ౩

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

శ్రీభగవా నువాచ —

తాత సౌమ్యాగతః కచ్చి త్స్వాగతం భద్ర మస్తు వః
అపి స్వజాతిబంధూనా మనమీవ మనామయమ్. ౪

కిం ను నః కుశలం పృచ్ఛే ఏధమానే కులామయే,
కంసే మాతులనామ్న్యఙ్గ స్వానాం న స్తత్ప్రజాసు చ. ౫

అహో అస్మ దభూద్భూరి పిత్రో ర్వృజిన మార్యయోః,
యద్ధేతోః పుత్రమరణం యద్ధేతో ర్బన్ధనం తయోః. ౬

దిష్ట్యా౽ద్య దర్శనం స్వానాం మహ్యం వ స్సౌమ్య కాఙ్క్షితమ్.
సంజాతం వర్ణ్యతాం తాత తవాగమనకారణమ్. ౭

ప్రశ్న మేవాహ (తాతేత్యాదిభి శ్చతుర్భిః) హేతాత సౌమ్య ఆగతః త్వం కచ్చిత్ ఇద మస్మ దిష్టం స్వాగతం నిర్విఘ్న మాగమనం జాతం కిల వో యుష్మాకం భద్ర మస్తు సర్వత్ర సర్వదా కుశల మేవ భూయాత్. స్వేషా మాత్మీయానాం జ్ఞాతీనాం సపిండానాం బంధూనాం అసపిండానాం చ అనమీవం అశుభరహితం అనామయం ఆరోగ్య మపి అస్తి కచ్చిత్. ౪

ఏవం ప్రశ్నో౽పి మమ్రనాతీవ సఙ్గచ్ఛత ఇత్యాహ (కిం న్వితి.) అఙ్గ హేతాత మాతులనామ్ని నామమాత్రేణ మాతులే న తు వృత్త్యేతి భావః. అస్మాకం కులామయే కులస్య రోగతుల్యే కంసే వర్ధమానే సతి నో౽స్మాకం స్వానాం జ్ఞాతీనాం తత్ప్రజాసు తదపత్యేషు చ కుశలం కిన్ను కిమితి పృచ్ఛే. ౫

అహో అస్మత్ అస్మత్తో నిమిత్తా దార్యయోః పూజ్యయోః నిరపరాధయో ర్వా మాతాపిత్రో ర్భూరి వృజినం దుఃఖం ప్రాప్తం. తదేవ ప్రపఞ్చయతి. యత్ యస్మాత్ అస్మత్తో హేతోః నిమిత్తా త్పుత్రాణాం అస్మదగ్రజానాం మరణం,యదస్మన్నిమిత్తా త్తయోః పిత్రోః బంధనం చ ప్రాప్తమ్. ౬

అస్తు తావత్ హేసౌమ్య్ చిరం వాఞ్ఛితం స్వానాం వో యుష్మాకం దర్శనం త్వద్య సంజాతం ఏత దిష్ట్యా ఆనందజనకం అస్మాకం హేతాత తవాగమనకారణం వర్ణ్యతాం కథ్యతామ్. ౭

శ్రీశుక ఉవాచ.—

పృష్టో భగవతా సర్వం వర్ణయామాస మాధవః,
వైరానుబన్ధం యదుషు వసుదేవవధోద్యమమ్. ౮

యత్సన్దేశో యదర్థం వా దూత స్సంప్రేషిత స్స్వయమ్,
యదు క్తం నారదే నాస్య స్వజన్మానకదున్దుభేః. ౯

శ్రుత్వాఽక్రూరవచః కృష్ణో బల శ్చ పరవీరహా,
ప్రహస్య నన్దం పితరం రాజ్ఞాఽఽదిష్టం విజజ్ఞతుః. ౧౦

గోపా న్సమాదిశ త్సోఽపి గృహ్యతాం సర్వగోరసః,
ఉపాయనాని గృహ్ణీధ్వం యుజ్యన్తాం శకటాని చ. ౧౧

ఇతీత్థం భగవతా పృష్టో మాధవో మధువంశప్రభవోఽక్రూర స్సర్వం, వర్ణయామాస. సర్వశబ్దవివక్షిత మేవ ప్రపఞ్చయతి (వైరానుబంధ మితి సార్ధేన.) యదుషు విషయభూతేషు కంసస్య వైరానుబంధవైరప్రీతిః తదనుబధ్యత ఇత్యనుబంధః తత్కార్యక్లేశాపాదనం చ తథా వసుదేవస్య వధోద్యమం వధార్థయత్నమ్. ౮

యః ధనుర్యాగచ్ఛద్మనా సందేశో యస్య సః స్వయ మాత్మా దూతః దూతీకృతః, యదర్థం సోపాయం సమానయనేన చాణూరాదిభి ర్ఘాతనార్థం ప్రేషితః ఆనకదుందుభేః వసుదేవా త్సకాశా. త్స్వజన్మ కృష్ణజన్మ చ య న్నారదే నాస్య కంస స్యోక్తం తచ్చేత్యేత త్సర్వం వర్ణయామాసేతి. సంబంధః. ౯

ఇత్థం వర్ణిత మక్రూరస్య వచ ఆకర్ణ్య కృష్ణః పరాణా శత్రూ న్వీరాణా హంతీతి తథా బలో రామ శ్చ ప్రహస్య రాజ్ఞా కంసేన ఆదిష్టం సర్వం నందం ప్రతి విజజ్ఞతుః. విజ్ఞాపయామాసుః. ౧౦

సోఽపి నందోఽపి గోపా న్సమాదిశ దాజ్ఞాపయామాస సమాదేశప్రకార మేవాహ గృహ్యతా మిత్యాదినా కిలేత్యంతేన గోరసః క్షీరాదిః గృహ్యతాం తథోపాయనా న్యుత్తమవస్తూని గృహ్ణీధ్వం శకటాని యుజ్యంతాం వృషభై రితి శేషః. ౧౧

(రామకృష్ణానయనార్థమక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

యాస్యామ శ్వో మధుపురీం దాస్యామో నృపతే రసాన్,
ద్రక్ష్యామోఽత్ర మహోత్సవం యాన్తి జానపదాః కిల,
ఏవ మాఘోషయ త్క్షత్రా నన్దగోప స్స్వగోకులే. ౧౨

గోప్య స్తా స్తదుపశ్రుత్య బభూవు ర్వ్యథితా నృప,
రామకృష్ణౌ పురీం నేతు మక్రూరం వ్రజ మాగతమ్. ౧౩

కాశ్చి త్తత్కృతహృత్తాపశ్వాసమ్లానముఖశ్రియః,
స్రంసద్దుకూలవలయకేశగ్రన్థ్య శ్చ కాశ్చన. ౧౪

అన్యా శ్చ తదనుధ్యాననివృత్తాశేషవృత్తయః,
నాభ్యజాన న్నిమం లోక మాత్మలోకం గతా ఇవ, ౧౫

స్మర న్త్య శ్చాపరా శ్శౌరే రనురాగస్మితేరితాః,
హృదిస్పృశ శ్చిత్రపదా గిర స్సమ్ముముహు స్స్త్రియః. ౧౬

శ్వ స్సమనంతరేఽహ్ని. మధుపురీం ప్రతి గమిష్యామః, నృపతేః కంసాయ సంప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ, రసాన్ క్షీరఘృతాదీన్ దాస్యామః. అత్ర మధుపుర్యాం మహోత్సవం ధనుర్యాగం ద్రక్ష్యామః, జానపదా దేశవాసిన స్తత్ర యాంతి కిల తాం శ్చ ద్రక్ష్యామ ఇత్యర్థః. ౧౨

ఇత్థం నందగోపః, స్వస్య గోకులే క్షత్రా సూతేన ప్రయోజ్యకర్త్రా అఘోషయత్ హేనృప తాః గోకులస్థాః గోప్యః తదా అక్రూరం రామకృష్ణా వానేతు మాగత ముపశ్రుత్య వ్యథితా బభూవుః. ౧౩

వ్యథాలిఙ్గా న్యాహ పఞ్చభిః (కాశ్చి దితి.) కాశ్చి ద్గోప్యః తేన శ్రవణేన కృతో హృత్తాప స్తేన య శ్శ్వాసః కోష్ణో నిశ్వాసమారుత స్తేన మ్లానా ముఖశ్రీ ర్యాసాం తాః శ్లథాని దుకూలాని వలయాని కేశగ్రంథయ శ్చ యాసాం తథాభూతాః కాశ్చన బభూవుః. ౧౪

అన్యా స్తు తస్య భగవతోఽనుధ్యానేన నివృత్తా అశేషా శ్చక్షురాదివృత్తయో యాసాం తాః ఇమం లోకం దేహ మపి నాభ్యజానన్ నానుసమదధత. ఆత్మైవ లోక స్తం గతా ఆత్మసాక్షాత్కారిణః యోగారూఢా ఇవేత్యర్థః. ౧౫

అపరాః స్త్రియః, శౌరేః గిరః, స్మర న్త్యః సమ్ముముహుః. కథంభూతా గిరః. అనురాగేణ యత్స్మితం తేనేరితాః హృది స్పృశంతీతి తథా మనోజ్ఞాః విచిత్రాణి పదాని యాసు తాః. ౧౬

గతిం సులలితాం చేష్టాం స్నిగ్ధహాసావలోకనమ్,
శోకాపహాని నర్మాణి ప్రోద్దామచరితాని చ. ౧౭

చిన్తయన్త్యో ముకున్దస్య ఏతా విరహకాతరాః,
సమేతా స్సజ్ఘశః ప్రోచు రశ్రుముఖ్యోఽచ్యుతాశయాః. ౧౮

గోప్య ఊచుః—

అహో విధాత స్తవ న క్వచి ద్దయా సంయోజ్య మైత్ర్యా ప్రణయేన దేహినః
తాం శ్చాకృతార్థా న్వియునఙ్క్ష్య పార్థం విచేష్టితం తేఽర్భకచేష్టితం యథా. ౧౯

య స్త్వం ప్రదర్శ్యాసితకున్తలావృతం ముకున్దవక్త్రం సుకపోల మున్నసమ్,
శోకాపనోదస్మితలేశసున్దరం కరోషి పారోక్ష్య మసాధు తే కృతమ్. ౨౦

కాశ్చిత్తు విరహేణ భావినా కాతరా విహ్వలాః ముకుందస్య సుందరతరాం గతిం తథాభూతాం చేష్టాం రాసక్రీడాద్యాత్మికాం స్నిగ్ధో యో హాస స్తద్యుక్త మవలోకనం చ శోక మపఘ్నంతీతి తథా తాని కర్మాణి పూతనాశకటాసురాదివధాత్మకాని కర్మాణి చ ప్రోద్దామాని గమ్భీరాణి చరితాని శయనాసన భోజనాదీని చ స్మరంత్యః, అచ్యుత ఏవ ఆశయః చిత్తం యాసాం తాః. అశ్రూణి ముఖేషు యాసాం తాః సజ్ఘశ స్సమేత్య తత్ర తత్ర సజ్ఘో భూత్వా ప్రోచుః. ౧౭-౧౮

ఉక్తి మేవాహ (అహో ఇత్యాదిభిః.) తావ చ్ఛ్రీకృష్ణసఙ్గతిం విధాయ విఫలయతీతి విధాతారం ప్రత్యేవాక్రోశంత్య ఆహుః అహో ఇతి త్రిభిః. హేవిధాతః, తవ క్వచి దపి దయా నాస్త్యహో తథాహి మైత్ర్యా హితాచరణేన ప్రణయేన స్నేహేన విశ్వాసేన చ దేహినో జనాన్ తావ న్మిథః సంయోజ్య అకృతార్థా న్ప్రాప్తభోగా నేవ తాన్ వియునఙ్క్షి వియోజయసి తస్మా న్న తవ దయాఽస్తి అత స్తవ చేష్టిత మపార్థకం ప్రయోజనశూన్యం యథా బాలకచేష్టితం తద్వత్ మూర్ఖ స్త్వ మితి భావః. ౧౯

విగర్హితం చ తవ కర్మేత్యాహుః (య స్త్వ మితి.) అసితైః కుంతలై రావృతం తద్వత్ శోభనౌ కపోలౌ యస్మిన్ ఉన్నతా నాసికా యస్మిన్ తత్ శోక మపనుదతీతి శోకాపనోదః. స చాసౌ స్మితలేశ స్తేన సుందరం ముకుందస్య వక్త్రం మస్మాకం ప్రదర్శ్య య స్త్వం పున స్తస్య పరోక్ష మదృశ్యతాం కరోషి అత స్తే తవ కృతం కర్మ అసాధు నింద్య మిత్యర్థః. ౨౦

(రామకృష్ణానయనార్థమక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశనఘట్టః)

క్రూర స్త్వ మక్రూరసమాఖ్యయా స్మ న శ్చక్షు ర్హి దత్తం హరసే బతాజ్ఞవత్.
యేనైకదేశేఽఖిలసర్గసౌష్ఠవం త్వదీయ మద్రాక్ష్మ వయం మధుద్విషః. ౨౧

న నన్దసూనుః క్షణభఙ్గసౌహృద స్సమీక్షితా న స్స్వకృతాతురా బత,
విహాయ గేహాన్ స్వజనా న్సుతా న్పతీ స్స్వదాస్య మద్ధోపగతా నవప్రియః. ౨౨

సుఖం ప్రభాతా రజనీయ మాశిష స్స త్యా బభూవుః పురయోషితాం ధ్రువమ్,
యా స్సంప్రవిష్టస్య ముఖం వ్రజస్పతేః పాస్య న్త్యపాఙ్గోత్కలితస్మితాసవమ్ ౨౩

నన్వక్రూర స్తస్య పారోక్ష్యం కరోతి న త్వహ మిత్యాశఙ్క్యాహుః (క్రూర స్త్వ మితి.) యేన త్వయా నోఽస్మభ్యం చక్షుః దత్తం తత్పున స్త్వ మేవాజ్ఞవ ద్దుఃఖానభిజ్ఞవ న్మూర్ఖవ దక్రూర సమాఖ్యయా హరసే అక్రూర ఇతి వ్యాజమాత్ర మేవ న స త్వత్తోఽన్యః, న హ్యేవం కర్త మన్యః ప్రభవ తీత్యభిప్రాయే ణాక్రూరసమాఖ్య యేత్యుక్తం. అతో నామాంతరేణ ధ్రువం త్వ మేవాగతో దత్త మపహరన్ క్రూర ఇత్యర్థః. నను కృష్ణం హరామి న తు యుష్మచ్చక్షు రిత్యాశఙ్క్యాహుః. యేన త్వద్దత్తేన చక్షుషా మధుద్విషః, శ్రీకృష్ణ స్యైకదేశే నేత్రవక్త్రాదౌ త్వదీయం సమగ్రసృష్టినైపుణ్య మద్రాక్ష్మ దృష్టవత్యో వయం. అయం భావః, తవ సర్వం రహస్య మస్మాభి ర్జ్ఞాత మిత్యమర్షేణ కృష్ణం వియోజయ న్నస్మా నంధీకరోషీతి ౨౧

విధాతారం విహాయ పరస్పర మాహుః (న నందసూను రితి.) బతేతి ఖేదే. క్షణభఙ్గం అస్థిరం సౌహృదం యస్య స నందసూను ర్గేహాదీన్ విహాయ అద్ధా సాక్షా త్స్వస్య తస్యైవ దాస్య ముపగతాః, స్వకృతేనైవ స్మితాదినా ఆతురాః, పరవశా అపి నోఽస్మా న్న సమీక్షితా న సమీక్షిష్యతే తత్ర హేతుం సేర్ష్య మాహుః-నవప్రియః నవః పురస్త్రీజనః ప్రియో యస్య తథాభూతః అ... ఏవం వివారయామ ఇతి భావః. ౨౨

పున స్సేర్ష్య మాహుః, (సుఖప్రభాతేతి.) పురయోషితాం మధురాపురస్థయోషితాం ఇయం రాత్రిః సుఖప్రభాతా తథా తాసాం ఆశిషః. కామా శ్చ సత్యా బభూవుః, అత్ర హేతుం వదంత్య స్తా విశింషంతి-యాః పురయోషితః పుర్యాం ప్రవిష్టస్య వ్రజస్పతేః శ్రీకృష్ణస్య సుడాగమ ఆర్షః. పారస్కరాదే రాకృతిగణత్వా ద్వా. అపాఙ్గేన నేత్రాంతేన ఉత్కలిత ముజ్జృమ్భితం స్మిత మేవ ఆసవో రసో యస్య తన్ముఖం పాస్యంతి ముఖకమలస్య స్మితాసవం పాస్యంతీతి భావః. ౨౩

తాసాం ముకున్దో మధుమఞ్జుభాషితై ర్గృహీతచిత్తః పరవా న్మనస్వ్యపి,
కథం పున ర్నః ప్రతియాస్యతేఽబలా గ్రామ్యా స్సలజ్జస్మితవిభ్రమై ర్భ్రమన్. ౨౪

అద్య ధ్రువం తత్ర దృశో భవిష్యతే దాశార్హ భోజాన్ధకవృష్ణిసాత్వతామ్,
మహోత్సవ శ్శ్రీరమణం గుణాస్పదం ద్రక్ష్యన్తి యే చాధ్వని దేవకీసుతమ్. ౨౫

మైవంవిధ స్యాకరుణస్య నామ భూ దక్రూర ఇత్యేత దతీవ దారుణః,
యోఽసా వనాశ్వాస్య సుదుఃఖితం జనం ప్రియా త్ప్రియం నేష్యతి పార మధ్వనః. ౨౬

అనార్ద్రధీ రేష సమాస్థితో రథం త మన్వమీ చ త్వరయన్తి దుర్మదాః.

మథురాం గతోఽపి పునరాయాస్యతీత్యుద్భావయంతీః, కాశ్చి త్ప్రత్యాహుః (తాసా మితి,) హేఽబలాః. తాసాం పురస్త్రీణాం మధువ న్మఞ్జుభిః, భాషితైః, వశీకృతచిత్తః తథా తాసాం సలజ్జైః స్మితైః విభ్రమైః, భ్రమన్ ముకుందః స్వతో మనస్వ్యపి ధీరోఽపి పరవాన్ పురస్త్రీపరతంత్ర స్సన్ గ్రామ్యా అవిదగ్ధాః నోఽస్మాన్ ప్రతి కథం యాస్యతే న కథంచి దిత్యర్థః. ౨౪

కిం చాస్మదుత్సవభాజోఽన్య ఏవాద్య భవిష్యంతీత్యాహుః (అద్యేతి) తత్ర పురే దాశార్హాదీనాం దృశో దృష్టే రద్య మహా నుత్సవః, భవిష్యతే భవిష్యతి, ఆత్మనేపద మార్షం. తథా యే చ జనాః అధ్వని శ్రీరమణం లక్ష్మీకాంతం గుణానాం కల్యాణానా మాశ్రయం దేవకీసుతం ద్రక్ష్యంతి తేషాం చ దృశాం నూన ముత్సవో భవిష్యతి యద్వా దృశ ఇతి ద్వితీయాబహువచనాంతం, తేషాం దృశో నేత్రాణి మహోత్సవో భవిష్యతే ప్రాప్స్యతే ప్రాప్త్యర్థస్య భవతే రాత్మనేపదత్వాత్. ౨౫

అక్రూరాయ్కు శపన్త్య ఆహుః, (మైవంవిధస్యేతి.) ఏవంవిధా విధానం కర్మ యస్య ఏతద్విధ స్యేతి పాఠే ఏషా విధా యస్య తస్య అత ఏవ నిష్కృపస్య అక్రూర ఇతీదం నామ మా భూత్. తత్ర హేతు రతీవ దారుణ ఇత్యాది, దారుణః క్రూరః అతః క్రూర ఇత్యేవ వ్యపదేష్టవ్య ఇతి భావః. యోఽసా వక్రూరః సుతరాం దుఃఖితం జన మస్మత్సముదాయాత్మక మనాశ్వాస్య అసాంత్వయిత్వా ప్రియాత్ ప్రాణా దపి ప్రియం కృష్ణం అధ్వనః పారం నేష్యతి అస్మదగోచర మతిదూరదేశం నేష్యతీత్యర్థః. ౨౬

ఇత్థం బ్రువతీనాం సతీనాం ప్రభాతే రథారూఢం కృష్ణ మాలక్ష్య శపంత్య ఆహుః (అనార్ద్రధీ రితి.) అనార్ద్రాస్నిగ్ధీ ర్యస్య స ఏవ కృష్ణో రథ మవరూఢః, త మనుసృత్యైవామీ దుర్మదా గోపా శ్చ అనోభి శ్శకటై ర్గమనసాధనైః స్థవిరైః వృద్ధైః ఉపేక్షితం మూర్ఖత్వా త్తై రప్యుపేక్షితం తేన నివారితవంత

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

గోపా అనోభి స్థవిరై రుపేక్షితం దైవం చ నోఽద్య ప్రతికూల మీహతే. ౨౬

నివారయామ స్సముపేత్య మాధవం కిం నోఽకరిష్య న్కులవృద్ధబాన్ధవాః.
ముకున్దసఙ్గా న్నిమిషార్ధదు స్త్యజా ద్దైవేన విధ్వంసితదీనచేతసామ్. ౨౭

యస్యానురాగలలితస్మితవల్గుమన్త్రలీలావలోకపరిరమ్భణరాసగోష్ఠ్యామ్.
నీతా స్స్మ నః క్షణ మివ క్షణదా వినా తం గోప్యః కథం న్వతితరేమ తమో దురన్తమ్.

యోఽహ్నః క్షయే వ్రజ మనన్తసఖః పరీతో గోపై ర్గవాం ఖురరజశ్ఛురితాలకస్రక్,

---

ఇతి భావః. తం కృష్ణం త్వరయంతి కించ దైవ మప్యద్య నోఽస్మాకం ప్రతికూలం యథా తథా ఈహతే. చేష్టతే అయం భావః - యది దైవ మస్మాక మనుకూలం భవేత్. విఘ్నై రయం విహన్యేత ఆకస్మా దధునైవ వ్రజే కించి దరిష్టం వా స్యాత్. న తు త త్కించి దస్త్యతో దైవ మపి ప్రతికూల మితి. ౨౬

పరస్పరం సమ్మంత్య్ర సాహస మధిరుహ్యాహుః (నివారయామ ఇతి) తం మాధవ ముపేత్య వయం నివారయేమ. వ్రజే వృద్ధా బాంధవా శ్చ నోఽస్మాకం కి మకరిష్యన్ న కించి దపి కరిష్యంతి. తత్ర హేతుం వదంత్య ఆత్మనో విశింషంతి - నిమిషార్ధ మపి దుస్త్యజా న్ముకుందస్య సఙ్గా ద్దైవేన విధ్వంసితాని వియోజితాని అత ఏవ దీనాని చేతాంసి యాసాం న ఇతి సంబంధః. ఏవంభూతానా మస్మాకం న మృత్యో రపి భయ మస్తీత్యర్థః. ౨౭

ఇతోఽప్యవశ్యం సాహస మేవావలమ్బనీయ మిత్యాహుః (యస్యేతి.) యస్య అనురాగేణ లలితం చ వల్గు మంత్రః సుందరతరరహస్సల్లాప శ్చ లీలావలోక శ్చ పరిరమ్భణం చ ఏతాని యస్యాం రాసగోష్ఠ్యాం రాసక్రీడాసభాయాం నోఽస్మాభిః క్షణదాః రాత్రయః క్షణ మివ నీతాః క్రమితాః. త మముం కృష్ణం రుదంతం తమోవిరహజం దుఃఖం కథం న్వతితరేమ కథంచి దిత్యర్థః. ౨౮

ఆస్తాం తావ త్తమోఽతితరణం జీవన మేవ కథం స్యా దిత్యాహుః (య ఇతి.) యోఽనంతస్య రామస్య సఖా తత్సఖ ఇత్యర్థః. గోపై శ్చ పరివృతః అహ్నః క్షయే దినావసానే గవాం ఖురరజోభిః ఛురితా ధూసరితా అలకాః స్రజ శ్చ యస్య సః. వ్రజం విశన్ వేణుం వాదయన్ స్మితేన

వేణుం క్వణ న్మ్సితకటాక్షనిరీక్షణేన చిత్తం క్షిణోతిత మృతే ను కథం భవేమ. ౩౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం బ్రువాణా విరహాతురా భృశం వ్రజస్త్రియః కృష్ణవిషక్తమానసాః,
విసృజ్య లజ్జాం రురుదు స్మ సుస్వరం గోవిన్ద దామోదర మాధవేతి. ౩౧

స్త్రీణా మేవం రుదన్తీనా ముదితే సవిత ర్యథ,
అక్రూర శ్చోదయామాస కృతమైత్రాదికో రథమ్. ౩౨

గోపా స్త మన్వసజ్జన్త నన్దాద్యా శ్శకటై స్తతః,
ఆదాయోపాయనం భూరి కుమ్భా న్గోరససమ్భృతాన్. ౩౩

గోప్య స్స్వదయితం కృష్ణ మనువ్రజ్యానురఞ్జితాః,
ప్రత్యాదేశం భగవతః కాఙ్క్షన్త్య శ్చావతస్థిరే. ౩౪

యత్కటాక్షవీక్షణం తేన నోఽస్మాకం చిత్తం క్షిణోతి హరతి త మముం కృష్ణం వినా కథం భవేమ జీవేమ. ౩౦

ఇతీత్థం బ్రువాణాః భృశం నితరాం కృష్ణవిషక్తాని మానసాని యాసాం తాః, అత ఏవ తద్విరహేణ భావినా ఆతురాః వ్రజస్త్రియః లజ్జాం విసృజ్య సుస్వర ముచ్చైః హేగోవింద దామోదర హేమాధవేతి చ రురుదు స్స్మ. ౩౧

ఇత్థం స్త్రీణాం రుదంతీనాం సతీనాం సవితరి సూర్యే ఉదితే సతి అనంతర మక్రూరః కృతం మైత్రం మిత్రస్య కృత్యం తదాది ర్యస్య తద్యేన సః గోపేషు ప్రదర్శితసౌహృద ఇత్యర్థః. రథం, చోదయామాస. మైత్రం మిత్ర స్సూర్య స్తద్దైవత్యం ప్రాత స్సంధ్యోపాసనం తదాదికర్మ కృతం యేనేతి వా. ౩౨

గోరసపూర్ణకుమ్భాన్, భూరి ప్రభూత ముపాయనం చాదాయ తతో నందాద్యాః, గోపాః, తం రథం, మను పృష్ఠతః సమసజ్జంత సజ్జతా యయుః. ౩౩

తదా గోప్యః శ్రీకృష్ణ మనువ్రజ్య తేనానురఞ్జితాః ఆశ్వాసితాః భగవతః ప్రత్యాదేశం ప్రత్యుత్తరం, కాఙ్క్షంత్యః తత్రైవావతస్థిరే. ౩౪

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

తా స్తథా తప్యతీ ర్వీక్ష్య స్వప్రస్థానే యదూత్తమః.
సాన్త్వయామాస సంప్రేషై్య రాయాస్య ఇతి దౌత్యకైః. ౩౫

యావ దాలక్ష్యతే కేతు ర్యావ ద్రేణూ రథస్య చ.
అనుప్రస్థాపితాత్మానో లేఖ్యా నీవోపలక్షితాః, ౩౬

తా నిరాశా నివవృతు ర్గోవిన్దవినివర్తనే,
విశోకా అహనీ నిన్యు ర్గాయన్త్యః ప్రియచేష్టితమ్. ౩౭

భగవా నపి సంప్రాప్తో రామాక్రూరయుతో నృప.
రథేన వాయువేగేన కాళిన్దీ మఘనాశినీమ్. ౩౮

తత్రోపస్పృశ్య పానీయం పీత్వా మృష్టమణిప్రభమ్.
వృక్షషణ్డ ముపవ్రజ్య సరామో రథ మావిశత్. ౩౯

తదా యదూత్తమో భగవాన్ స్వస్య, ప్రస్థానే నిమిత్తే తప్యతీః పరితపంతీ స్తాః ప్రత్యాదేశాకాఙ్క్షిణీః గోపీ స్సమావలోక్య శీఘ్ర మాగమిష్యామీతి దౌత్యకైః దూతద్వారా ప్రేషితైః వాక్యై స్సాంత్వయామాస. ౩౫

తదా శ్రీకృష్ణ మను ప్రస్థాపితాః ఆత్మాన శ్చిత్తాని యాభి స్తాః గోప్యః యావ త్కేతుః పతాకా లక్ష్యతే యావచ్చ రథస్య, రేణుః దృశ్యతే తావ త్తత్రైవ లేఖ్యాని చిత్రస్థప్రతిమా ఇవ ఉపతస్థిరే. ౩౬

తతో గోవిందస్య నివర్తనే దూరగమనే సతి నిరాశాః, తాః గోప్యో నివవృతుః న్యవర్తంత. తతః, ప్రియస్య కృష్ణస్య చేష్టితం గాయంత్యః, తేనైవ విగతశోకాః అహాని నిన్యుః క్రమితవత్యః. ౩౭

హేనృప రామాక్రూరాభ్యాం యుక్తో భగవా నపి వాయో రివ వేగో యస్య తేన రథేన గమనసాధనేన అఘం నాశయతీతి తథా తాం కాళిందీం కాళిందీగతం తీర్థవిశేషం, ప్రాప్తః. ౩౮

మృష్టస్య నిఘర్షణేన నిర్మలీకృతస్య మణే రింద్రనీల స్యేవ ప్రభా యస్య త త్పానీయం జలం పీత్వా ఉపస్పృశ్యాచమ్య చ వృక్షాణాం షండం సమూహ ముపవ్రజ్య సరామో రథ మావిశత్ ఆరూఢవాన్. ౩౯

అక్రూ రస్తా వుపామన్త్ర్య నివేశ్య చ రథోపరి,
కాళిన్ద్యా హ్రద మాగత్య స్నానం విధివ దాచరత్. ౪౦
నిమజ్జ్య తస్మి న్సలిలే జప న్బ్రహ్మ సనాతనమ్,
తా వేవ దదృశేఽక్రూరో రామకృష్ణౌ సమన్వితౌ. ౪౧
తౌ రథస్థౌ కథ మిహ సుతా వానకదున్దుభేః,
తర్హి స్వి త్స్యన్దనే న స్త ఇత్యున్మజ్జ్య వ్యచష్ట సః. ౪౨
తత్రాపి చ యథాపూర్వ మాసీనౌ పున రేవ సః.
న్యమజ్జ ద్దర్శనం య న్మే మృషా కిం సలిలే తయోః. ౪౩
భూయ స్తత్రాపి సోఽద్రాక్షీ త్స్తూయమాన మహీశ్వరమ్.
సిద్ధై ర్భుజఙ్గపతిభి రసురై ర్నతకన్ధరైః. ౪౪
సహస్రశిరసం దేవం సహస్రఫణమౌళినమ్,
నీలామ్బరం బిసశ్వేతం శృఙ్గై శ్శ్వేత మవస్థితమ్. ౪౫

తదా అక్రూర, శ్వశ్రుభ్య శ్శఙ్కితః తౌ రామకృష్ణౌ రథోపరి నివేశ్య ఆమంత్ర్య పృష్ట్వా మాధ్యాహ్నికార్థం, కాలింద్యా హ్రద మాగత్య తత్ర యథావిధి స్నాన మాచరత్ కర్తు మారేభే. ౪౦

తత్ర జలే సనాతనం బ్రహ్మ నిత్యబ్రహ్మస్వరూపావేదకం ప్రణవం జపన్ నిమజ్య సమన్వితౌ సహభూతౌ తా వేవ రామకృష్ణౌ దదర్శ. ౪౧

ఏవం దృష్ట్వా సోఽక్రూరః తౌ ఆనకదుందుభే స్సుతౌ రథస్థౌ కథ మిహ స్తః. యది రథా దవరుహ్యేహాగతౌ తర్హి రథే న స్త. ఇతి వితర్క్య ఉన్మజ్య దదర్శ. ౪౨

తత్రాపి రథేఽపి పూర్వవ దాసీనౌ. దృష్ట్వా తయోః, సలిలే, మమ దర్శనం మత్కర్తృక దర్శనం కిం మృషా ఉత సత్యం యది తర్హి పున ర్ద్రక్ష్యామీతి చింతయన్ పున ర్న్యమజ్జత్ పున ర్నిమగ్నః. ౪౩

తత్రాపి జలే తావ దహీశ్వరం శేషం, దదర్శ. కథమ్భూతం? నతా కంధరా గ్రీవా యేషాం తై స్సిద్ధాదిభిః స్తూయమానమ్. ౪౪

సహస్రం, శిరాంసి ఫణా యస్య తం దేవం దీప్యమానం, సహస్రఫణేషు, మౌళయః కిరీటా న్యస్య సంతి, సహస్రఫణమౌళినః, పామాదే రాకృతిగణత్వా న్మత్వర్థీయో నప్రత్యయః, తం నీలం అమ్బరం యస్య తం బిసవ త్పద్మతంతువ, చ్ఛ్వేతం, హిరణ్మయై శ్శృఙ్గైః రజితగిరి మివ స్థితమ్. ౪౫

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

తస్యోత్సఙ్గే ఘనశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్,
పురుషం చతుర్భుజం శాన్తం పద్మపత్రాయతేక్షణమ్. ౪౬

చారుప్రసన్నవదనం చారుహాసనిరీక్షణమ్,
సుభ్రూన్నసం చారుకర్ణం సుకపోలారుణాధరమ్. ౪౭

ప్రలమ్బపీవరభుజం తుఙ్గాంసోరస్థలశ్రియమ్,
కమ్బుకణ్ఠం నిమ్ననాభిం వలిమత్పల్లవోదరమ్. ౪౮

బృహత్కటితటశ్రోణికరభోరుద్వయాన్వితమ్,
చారుజానుయుగం దీర్ఘజఙ్ఘాయుగళసంయుతమ్. ౪౯

తస్య అహీశ్వర స్యోత్సఙ్గే ఫణాప్రాంతభోగే పురుష మద్రాక్షీత్. క్వేమౌ బాలౌ క్వ మల్లా విత్యాశఙ్కాపజిహీర్షయా ప్రదర్శిత మాత్మాన మద్రాక్షీ దితి భావః. కథమ్భూతం నీలమేఘవ చ్ఛ్యామం పీతకౌశేయే వాససీ యస్య. చత్వారో భుజా యస్య. శాంతం ప్రసన్నం, పద్మపత్రే ఇవ ఆయతే ఈక్షణే నేత్రే యస్య. ౪౬

చారు సుందరం. ప్రసన్నం చ వదనం యస్య చారుహాసేన యుక్తం నిరీక్షణం యస్య శోభనే భ్రువౌ ఉన్నతా నాసికా చ యస్య చారూ కర్ణౌ శ్రోత్రే యస్య శోభనౌ కపోలౌ యస్య అరుణః అధరో యస్య. తమ్. ౪౭

ప్రలమ్బా ఆజానులమ్బినః, పీవరా శ్చ భుజా యస్య తుంగౌ ఉన్నతౌ స్కంధౌ యస్య స చాసౌ ఉరసి శ్రీ ర్యస్య స్స చ తం కమ్బువ చ్ఛఙ్ఖవత్ రేఖాత్రయోపేతః, నాతిదీర్ఘో నాతిహ్రస్వ శ్చ పీన శ్చ కంఠో యస్య నిమ్నా నాభి ర్యస్య వలిమ ద్వళిత్రయోపేత మశ్వత్థపల్లవవ దుదరం యస్య. ౪౮

బృహతా కటితటేన, శ్రోణ్యా చ కరభసదృశోరుద్వయేన చ అన్వితం చారు జాన్వో ర్యుగం యస్య. దీర్ఘయో ర్జఙ్ఘయో ర్యుగళేన సంయుతమ్. ౪౯

తుఙ్గగుల్ఫారుణనఖవ్రాతదీధితిభి ర్నృప,
నవాఙ్గుళ్యఙ్గుష్ఠదలై ర్విలసత్పాదపఙ్కజమ్. ౨౦

మహార్హమణిభిర్యుక్తకిరీటమకుటాఙ్గదైః,
కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రహారనూపురకుణ్డలైః. ౨౧

భ్రాజమానం పద్మకరం శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్,
శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభం వనమాలినమ్. ౨౨

సునన్దనన్దప్రముఖైః పార్షదై స్సనకాదిభిః,
సురేశై ర్బ్రహ్మరుద్రాద్యైః కవిభి శ్చ ద్విజోత్తమైః, ౨౩

ప్రహ్లాదనారదవసుప్రముఖై ర్భాగవతోత్తమైః,
స్తూయమానం పృథగ్భావై ర్వచోభి రమలాత్మభిః. ౨౪

శ్రియా పుష్ట్యా గిరా కాన్త్యా కీర్త్యా తుష్ట్యేలయోర్జయా
విద్యయా ఽవిద్యయా శక్త్యా మాయయా చ నిషేవితమ్. ౨౫

తుంగా వీషదున్నతౌ గుల్ఫౌ అరుణనఖవ్రాత శ్చ తేషాం, దీధితిభిః, హేనృప తథా నవాఙ్గుల్యః నవాఙ్గుష్ఠౌ చ తా న్యేవ దలాని తై శ్చ శోభమానే పాదపఙ్కజే యస్య తమ్. ౨౦

మహార్హా మణివ్రాతా యేషు తైః కిరీటాదిభిః, భ్రాజమానం పద్మం కరే దక్షిణే యస్య తం అవశిష్టైః, త్రిభిః కరైః శఙ్ఖచక్రగదాః, ధరతీతి తథా తం శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య భ్రాజన్ భ్రాజమానః కౌస్తుభో యస్య తం వనమాలాస్యాస్తీతి తథా. ౨౧-౨౨

సునందాదిభిః, పార్షదై స్సనకాదిభి శ్చ సురశ్రేష్ఠైః, బ్రహ్మరుద్రాదిభి శ్చ కవిభిః, ద్విజోత్తమై ర్మరీచ్యాదిభి శ్చ విశుద్ధమానసైః క్రమేణ సర్వశేషీతి పరబ్రహ్మేతి సర్వకారణ మితి ప్రజాపతి రితి, ఏవం పృథ క్పృథగభిప్రాయవద్భిః వచోభి స్తూయమానం శక్త్యాదిభిః మూర్తివిశిష్టై శ్శక్తిభిః, ద్వాదశభిః నిషేవితమ్. ౨౩-౨౪-౨౫

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

విలోక్య సుభృశం ప్రీతో భక్త్యా పరమయా యుతః.
హృష్యత్తనూరుహో భావపరిక్లిన్నాత్మలోచనః. ౫౬

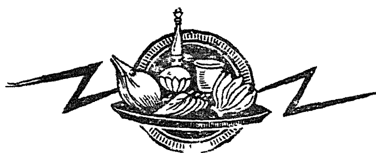
గిరా గద్గదయాఽస్తౌషీ త్సత్త్వమాలమ్బ్య సాత్వతః.
ప్రణమ్య మూర్ధ్నాఽవహితః కృతాఞ్జలిపుట శ్శనైః. ౫౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

ఏవంభూతం విలోక్య నితరాం ప్రీతః. ఉత్కృష్టయా భక్త్యా చ యుక్తః. అత ఏవ హృష్యంతి ఉదఞ్చితాని, తనూరుహాణి లోమాని యస్య భావేన ప్రీత్యతిశయేన పరిక్లిన్నే ఆర్ద్రే ఆత్మా చిత్తం లోచనే చ యస్య సః సాత్వతోఽక్రూరః సత్త్వం ధైర్య మవలమ్బ్య మూర్ధ్నా ప్రణమ్యావనతః ప్రహ్వః, కృత మఞ్జలిపుటం యేన సః గద్గదయా వాచా శనైః తుష్టావ. ౫౬-౫౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ చత్వారింశోఽధ్యాయః

—* అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః. *—

అక్రూర ఉవాచ—

నతోఽస్మ్యహం త్వాఽఖిలహేతుహేతుం నారాయణం పూరుష మాది మవ్యయమ్.
యన్నాభిజాతా దరవిన్దకోశా ద్బ్రహ్మాఽఽవిరాసీ ద్యత ఏష లోకః. ౧

భూ స్తోయ మగ్నిః పవనః ఖ మాది ర్మహా నజాది ర్మన ఇన్ద్రియాణి.

అథ చత్వారింశోఽధ్యాయః.

అస్తౌషీ దిత్యుక్తం. తాం స్తుతి మేవ దర్శయతి చత్వారింశేన (నతోఽస్మీత్యాదినా.) తావ త్సర్వజగత్కారణత్వసర్వాన్తరాత్మాదిభి స్తువ న్నమస్కరోతి (నతోఽస్మీత్యాదినా ద్వాభ్యాం.) అఖిలహేతుహేతుం త్వా మహం నతోఽస్మి. అఖిలస్య వ్యష్టిప్రపఞ్చస్య యే హేతవో మహదాదయ, స్తేషా మపి హేతుం కారణ మిత్యర్థః. నన్వఖిలహేతుహేతుః సప్రకృతిపురుషాత్మకాళప్రాణాది ష్వన్యతమో, న త్వహ మిత్యత్రాహ (నారాయణ మితి.) కృత్స్నకారణత్వ స్యానేకనిష్ఠత్వే "న తత్సమ శ్చాభ్యధిక శ్చ దృశ్యతే" ఇత్యుక్తరీత్యా నిరవధికాద్వితీయత్వాసిద్ధ్యా తస్యైకనిష్ఠత్వస్య వాచ్యత్వా త్సదాదిసామాన్యశబ్దఘటితకారణవాక్యానిర్దిష్టకారణవస్తువిశేషాకాఙ్క్షాయా మేకేన విశేషశబ్దాత్మకనారాయణపదఘటితే "కోహ వై నారాయణ ఆసీ" దితి వాక్యేన నారాయణేతరస్య నిషేధపూర్వకం తస్యైవ కారణత్వం శ్రావయతా కారణత్వే నావగతో నారాయణ ఏవ స చ త్వ మేవేతి భావః. నన్వస్త్వహం నారాయణ ఇతి స ఏవాఖిలహేతు రితి చ తథాపి మమాపి కారణాన్తరం స్యా త్తత్రాహ. పూరుష మాదిం ఆదిపూరుషం కారణత్వేనరాకాఙ్క్షాపూరుషం స్వయం కారణాన్తరరహిత మిత్యర్థః. ఏవ మవ్యయం నిర్వికారం వికారాణాం శరీరభూతచిదచిద్గతత్వా దితి భావః. అఖిలహేతుహేతుత్వ మేవ ప్రపఞ్చయతి (యన్నాభీతి.) ఏష దృశ్యమానో వ్యష్టిప్రపఞ్చః యతో బభూవ. బ్రహ్మా చతుర్ముఖః యస్య తవ నాభేః, జాతా దరవిందకోశా దావిరాసీత్ ఉదభవత్. అనేన వ్యష్టిసృష్టి శ్చతుర్ముఖద్వారికా సమష్టిసృష్టి స్త్వద్వారికేతి దర్శితా. ౧

నను కిమిద మఖిలహేతుత్వం నిమిత్తత్వరూప ముతోపాదానత్వరూప మిత్యాశఙ్కాయా ముభయరూపం చేత్యభిప్రేత్యాహ (భూ రితి.) పృథివ్యాదీ న్యాకాశాన్తాని పఞ్చభూతాని తేషా మాదిః

(అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

సర్వేన్ద్రియార్థా విబుధా శ్చ సర్వే యే హేతవ స్తే జగతోఽఙ్గ భూతాః. ౨

నైతే స్వరూపం విదు రాత్మన స్తే హ్యజాదయోఽనాత్మతయా గృహీతాః,
అజోఽనుబద్ధ స్స్వగుణై రజాయా గుణా త్పరం వేద న తే స్వరూపమ్. ౩

కారణ మహఙ్కారః, తథా తస్యాపి కారణం మహాన్ తస్యాప్యాదిః, కారణ మజా మూలప్రకృతిః. సా హి సర్వకార్యాణా మాదిభూతా తథా సాత్త్వికాహఙ్కారకార్యభూతా నీన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి మన శ్చ తేషా మధిష్ఠాతారో విబుధా దేవాః. దిగ్వాతార్కప్రచేతోఽశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రప్రజాపతిచన్ద్రమసః, ఇన్ద్రియాణా మర్థా విషయాః, శబ్దాదయ శ్చేతి యే జగతో హేతవః. తే సర్వే తే తవాఙ్గభూతాః, శరీరభూతాః. అనేన మూలప్రకృతివిశిష్టో మహదాదిశరీరకతయా తత్తద్రూపేణ పరిణత ఇత్యుపాదానత్వ ముక్తం. మూలప్రకృతే ర్మహదాదీనాం చ శరీరత్వకథనేన నియన్తృనియామ్యభావసిద్ధే ర్నిమిత్తత్వ ముక్తం. జగతో యే హేతవ ఇతి జగదన్త ర్భూతజ్ఞానవికాసాత్మకకార్యావస్థజీవకారణభూతజ్ఞానసఙ్కోచరూపకారణావస్థజీవానా మపి తదఙ్గత్వప్రతీత్యా జీవా న్ప్రత్యుపాదాననిమిత్తత్వరూపోభయవిధకారణత్వసిద్ధిః ౨

నను త్వా మివ సర్వే ప్యేవంవిధం సర్వకారణం సర్వాన్తరాత్మానం సర్వశరీరకం చ మాం కిం న జానీయు స్తత్రాహ (నైతే ఇతి.) ఏతే త్వచ్ఛరీరభూతా అజాదయః అన్తరాత్మనః. తవ స్వరూపం న విదుః. అజాదయ ఇత్యత్రాదిశబ్దః, ప్రకృతితత్కార్యసఙ్గ్రాహకః. స చ దృష్టాన్తార్థః. జడాః ప్రకృత్యాదయో యథా న తవ స్వరూపం విదుః, ఏవం జీవా అపి న విదు రిత్యర్థః. నను. జడత్వా త్ప్రకృత్యాదయో న విదు రితి యుక్త మజడా జీవా స్తు కుతో న విదు రిత్యత్రాహ (అనాత్మతయా గృహీతా ఇతి.) అన్యస్మి న్స్వస్మాద్భిన్నే దేహే ఆత్మతయా ఆత్మాభిమానేన తథా అన్యస్మిన్ స్వతన్త్రా త్త్వత్తోఽన్యస్మిన్ స్వాత్మని ఆత్మతయా స్వాతన్త్ర్యాభిమానేన చ గృహీతాః గ్రస్తాః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాభ్యాం గ్రస్తాః స్వాత్మాన మేవ దేహవిలక్షణ మీశ్వరపరతన్త్రం చ న జానన్తి కథ స్తు త్వాం విదు రిత్యర్థః. కర్త మేవ బ్రహ్మాపి న వేద కిముత తత్ప్రజా స్తదర్వాచీనా ఇతి కైముత్యన్యాయేనాహ (అజ ఇతి) అజో బ్రహ్మాఽపి స్వగుణైః స్వశరీరారమ్భకసత్త్వరజ స్తమోగుణైః, అనుబద్ధః. తత్పరవశ ఇతి యావత్. అజాయాః ప్రకృతేః గుణాత్ జాతా వేకవచనం గుణేభ్య స్సత్త్వాదిభ్యః. పరం విలక్షణం తన్నియన్తృ తవ స్వరూపం న వేద కిము తాన్యే న విదు రితి భావః. అనాత్మతయేతి పాఠే జడత్వేన దృష్టాః అజాదయః ప్రకృత్యాదయః. యథా న విదు రేవ మజో బ్రహ్మాఽపి న వేద కిము తాన్యే న విదు రితి యోజనీయమ్. ౩

త్వాం యోగినో యజ న్త్యద్ధా మహాపురుష మీశ్వరమ్,
సాధ్యాత్మం సాధిదైవం చ సాధిభూతం చ సాధవః. ౯

త్రయ్యా చ విద్యయా కేచి త్త్వాం వై వైతానికా ద్విజాః.
యజన్తే వివిధై ర్యజ్ఞై ర్నానారూపామరాఖ్యయా. ౧౦

నను సర్వై రవేద్యం మత్స్వరూపం శశవిషాణప్రాయం స్యా దితి మా శఙ్కీః, దేహాత్మాద్యభిమానినాం మాంసచక్షురా ద్యవేద్య మపి యోగవిశుద్ధ మనోవేద్య మేవే త్యభిప్రయన్ తదేవ నానావిధబ్రహ్మవిద్యాభిః జ్ఞానయోగినః, కర్మయోగిన శ్చ యజంతీత్యాహ (త్వా మితి.) యోగిన ఇత్యస్య కేచి దిత్యాదిః. కేచి ద్యోగినః ఆనందవల్ల్యాదివిహితోపాసనానిష్ఠాః, మహాపురుషం ప్రకృతేః, తత్సంసృష్టా చ్చేతనా న్ముక్తా న్నిత్యా చ్చ విలక్షణ మీశ్వరం త్వా మద్ధా త్వా మేవ అద్ధేత్యవధారణే సాక్షా త్త్వా మేవ "సత్యం జ్ఞాన మనంత" మిత్యుక్తవిధం యజంతి ఆధారయంతి ఉపాసత ఇతి యావత్ కేచి త్సాధవ స్తు అంతరాదిత్యప్రతర్దనాదివిద్యానిష్ఠా స్తు సాధిదైవం ఆదిత్యాంతస్థ మింద్రాదిదేవతాంతర్యామిణ మింద్రాదిశరీరకం త్వాం యజ న్త్యుపాసనాం కుర్వంతీత్యర్థః. కేచిత్తు సాధ్యాత్మం ఆత్మని శరీరే అధ్యాత్మం తేన సహితం సాధ్యాత్మం శరీరావయవాక్షిహృదయాదిషు వసంతం త్వాం యజంతి తథాహి ఛాందోగ్యే "య ఏషోఽంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యత" ఇత్యుపక్రమ్య "తస్య యథా కప్యాసం పుండరీక మేవ మక్షిణీ" ఇత్యధిదైవతం అథాధ్యాత్మం య ఏషోఽంతరక్షిణి పురుషో దృశ్యత" ఇత్యుక్తం అపరే తు యోగినః, సాధిభూతం సర్వభూతస్థం సర్వశరీరకం త్వాం భజంతి "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలాని" త్యుక్తవిధ ముపాసనం కుర్వంతీత్యర్థః. తదేవ ముపాసనానాం అద్వారక సద్వారకభేదేన ద్వైవిధ్యం దర్శితమ్. ౯

అథ కర్మణా మపి తదారాధనాత్మకానాం ద్వైవిధ్య మభిప్రయన్ తావ త్సద్వారకకర్మారాధ్యత్వ మాహ (త్రయ్యా చేతి.) కేచి ద్వైతానికాః, కర్మయోగినో ద్విజాః నానారూపామరాః నానావిధ త్వచ్ఛరీరభూతా ఇంద్రాదయో దేవా స్తేషా మాఖ్యాః, నామాని యస్యాం తయా త్రయ్యా విద్యయా వేదపూర్వభాగాత్మికయా విద్యయా బోధితై ర్వివిధై ర్యజ్ఞై ర్యజంతే ఇంద్రాదిదేవతాంతరాత్మానం తచ్ఛరీరకం త్వా మారాధయంతీత్యర్థః. (యద్వా) నానావిధాని రూపాణి వజ్రహస్తత్వాదీని యేషాం తేషాం ఇంద్రాదీనాం ఆఖ్యయా అభిధేయ మితి శేషః, ఆకృత్యధికరణన్యాయేన ఇంద్రాద్యంతరాత్మ పర్యంతాభిధాయిభిః, ఇంద్రాదినామభి రభిధేయం తచ్ఛరీరకం త్వాం యజంతీత్యర్థః. ౧౦

(అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

కేచి త్త్వాఽఖిలకర్మాణి సంన్యస్యోపశమం గతాః,
జ్ఞానినో జ్ఞానయజ్ఞేన యజన్తే జ్ఞానవిగ్రహమ్. ౪

అన్యే చ సంస్కృతాత్మానో విధినాఽభిహితే న చ,
యజన్తి త్వన్మయా స్త్వాం వై బహుమూర్త్యేకమూర్తికమ్. ౫

త్వా మేవాన్యే శివో క్తేన మార్గేణ శివరూపిణమ్,

సింహావలోకనన్యాయేన పున స్సాక్షా జ్ఞానయోగవిశేషారాధ్య మాహ (కేచి త్త్వితి) కేచి త్తు త్వా ఇతి చ్ఛేదః. త్వా త్వాం యజంతీతి సంబంధః. కేచిత్తు జ్ఞానినః. భగవచ్ఛేషత్తైకరసాత్మ యాథాత్మ్యజ్ఞానినః, భగవచ్ఛేషత్తైకరసోఽహం తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తి శ్చ భగవాం స్త్వసఙ్ఖ్యేయైః కల్యాణగుణైః. పరతర ఇత్యేవం జ్ఞానవంత ఇత్యర్థః. అఖిలకర్మాణి ఉక్తవిధస్వస్వరూపవిరుద్ధా న్యహఙ్కారమమకారగర్భాణి కామ్యాని కర్మాణి వా సంన్యస్య త్యక్త్వా యద్వా "మయి సర్వాణి కర్మాణి" త్యుక్తరీత్యా క్రియమాణానాం నిత్యనైమిత్తికాదీనాం ఫలసాధనతాకారపరిత్యాగపూర్వకం భగవదారాధనరూపతా ఽనుసంధాయే త్యర్థః. ఇద మేవ హి భగవతి కర్మణాం యత్తత్కైఙ్కర్య రూపత్వానుసంధాన మితి ఉపశమం శబ్దాదివిషయేషు భోగ్యతాబుద్ధిరాహిత్యం గతాః ప్రాప్తాః జ్ఞానయజ్ఞేన ప్రాప్యం ప్రాపకం చాన్య దపి యన్మనోరథవిషయభూతం తత్సర్వం పరమపురుష ఏవేత్యేవం విధజ్ఞానయోగేన జ్ఞానస్వరూపం త్వాం యజంతి యద్వా జ్ఞానవిగ్రహం ఏవంవిధజ్ఞానేన యజతా మనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తజ్ఞానాశ్రయం త్వాం యజంతీత్యర్థః. ౪

అథాద్వారకకర్మారాధ్యత్వ మాహ (అన్యేచేతి.) తే త్వయా అభిహితేన విధినా పఞ్చరాత్రాత్మ కేన త్వదుక్తశ్రీమత్పఞ్చరాత్రో క్తప్రకారేణేత్యర్థః. సంస్కృతాత్మానః. తాపాదిభిః, పఞ్చభి స్సంస్కారై స్సంస్కృతా ఆత్మానః దేహా యేషాం తథాభూతా స్త్వన్మయా స్త్వజ్జ్ఞానప్రచురాః అన్యే భగవచ్ఛాస్త్రనిష్ఠాః. సాక్షా త్త్వా మేవ వ్యూహవిభవరూపేణ బహుమూర్తికం పరమరూపేణైకమూర్తికం చ యజంతి పాఞ్చకాలికై ర్ధర్మై రారాధయంతి. ౫

అథ "యేఽప్యన్యదేవతాభక్తా యజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః. తేఽపి మా మేవ కౌంతేయ యజ న్త్యవిధిపూర్వక" మిత్యుక్తరీత్యా తత్తద్దేవతామాత్రపర్యవసితబుద్ధిమత్కృతయజనస్య తత్తద్దేవతా

బహ్వాచార్యవిభేదేన భగవ న్సముపాసతే. ౮

సర్వ ఏవ యజ న్తి త్వాం సర్వదేవమయేశ్వరమ్,
యే నానాదేవతా భక్తా యద్య ప్యన్యధియః ప్రభో. ౯

యథాఽద్రిప్రభవా నద్యః పర్జన్యాపూరితాః ప్రభో,
విశ న్తి సర్వత స్సిన్ధుం తద్వ త్త్వాం గతయోఽ న్తతః. ౧౦

శరీరకతదంతరాత్మభూతపరమపురుషారాధనతాం వక్తుం తావత్ప్రదర్శనార్థ మాహ (త్వా మేవాన్య ఇతి.) హేభగవన్, బహూనా మాచార్యాణాం కాపాలికకాలాముఖశైవపాశుపతాదిరూపాణాం భేద ఆచారభేదో, యస్మిన్ తేన శివోపదిష్టమార్గేణ శైవద్యాగమోక్త ప్రకారేణ. త్వా మేవ శివరూపిణ ముపాసతే ఉపాసకానాం తద్బుద్ధ్యభావేఽప్యుపాసనా తత్రైవ పర్యవస్య త్యేవ కింతు తదుపాసన మవిధిపూర్వక మత ఏవాంతవ త్ఫలసాధన మితి భావః. ౮

కథ మతద్విషయకోపాసనానాం తత్పర్యవసాన మిత్యత స్సదృష్టాంతం తదుపపాదయతి (సర్వ ఏవేతి ద్వాభ్యాం.) హేప్రభో నానాదేవతాభక్తా స్తే యద్యప్యన్యధియః పరమాత్మేతరవిషయోపాసనాత్మకధీమంత స్తథాఽపి తే సర్వే త్వా మేవ యజంతే. తత్ర హేతుం వద న్విశినష్టి. సర్వదేవమయేశ్వరం "స ఆత్మా అంగా న్యన్యా దేవతా" ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వదేవతాశరీరకత్వేన తత్ప్రచురత్వాత్ సర్వదేవమయః, స చాసౌ తేషా మీశ్వరోఽంతః ప్రవిశ్య నియంతా చ తం సర్వదేవానాం త్వదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన త్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వేన త్వత్తోఽవ్యతిరేకాభావా త్తద్విషయకోపాసనాః త్వద్విషయికా ఏవేతి భావః. ౯

త్వయ్యేవ పర్యవస్యం తీత్యత్ర దృష్టాంత మాహ (యథేతి.) అద్రే స్సకాశా త్ప్రభవ న్త్యుత్పద్యంత ఇతి తథా నద్యః పర్జన్యేనాపూరితాః బహుస్రోతస స్సత్యః సర్వత స్సింధుం సముద్ర మేవ విశంతి తద్వత్ గతయో బుద్ధయోఽవ్యంతతః పర్యవసానతః త్వా మేవ విశేష్యభూతం విశంతి విషయీకుర్వంతి. ౧౦

(అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

సత్వం రజ స్తమ ఇతి భవతః ప్రకృతే ర్గుణాః,
తేషు హి ప్రాకృతాః ప్రోతా ఆబ్రహ్మస్థావరాదయః. ౧౧

తుభ్యం నమ స్తేఽ స్త్వవిష క్తదృష్టయే సర్వాత్మనే సర్వధియాం చ సాక్షిణే,
గుణప్రవాహో య దవిద్యయాఽఽకృ త్ప్రవ ర్తతే దేవనృతిర్యగాత్మసు. ౧౨

అగ్నిర్ముఖం తేఽవని రఙ్ఘ్రి రీక్షణం సూర్యో నభో నాభి రథో దిశ శ్శ్రుతిః,

---

గతయః ఇత్యనేన జ్ఞానమాత్రస్య విశేషణభూతప్రపఞ్చవిషయకస్య విశేష్యభూతపరమాత్మపర్యంతత్వం సూచితం. తదేవ వ్యఞ్జయితుం సర్వస్య చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్య తద్విశేషణతా మాహ (సత్వ మితి.) భవతః ప్రకృతేః త్వచ్ఛరీరభూత ప్రధాన స్యేత్యర్థః. "యస్యావ్య క్తం శరీర" మితి శ్రుతేః యే సత్వాదయో గుణాః తేష్వేవ ఆబ్రహ్మస్థావరాంతాః కృత్స్నాః ప్రకృతిపరిణామాత్మకాః తంతుషు పటవ త్ప్రోతాః ప్రవిష్టాః [illegible] క్షేత్రజ్ఞాదిస్థితాః [illegible] గుణమయప్రకృతికార్య [illegible] త్వదాయ త్తసత్తాదిమ [illegible] స్వద్విశేషణ [illegible] ౧౧

ఏవ మచేతనప్రపఞ్చస్య తద్విశేష [illegible] క్తం అథ బ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాం తచ్ఛరీరత్వేన తద్విశేషణత్వం [illegible] త్తమ [illegible] త్వం [illegible] న్నమస్కరోతి (తుభ్య మితి.) [illegible] సర్వేషాం బ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాం ఆత్మనే అనేన క్షేత్రజ్ఞానాం తచ్ఛరీరత్వేన తద్విశేషణత్వ [illegible] దేహాత్మాభిమానీ [illegible] అవిష క్తదృష్టయే [illegible] దేహాభిమానరహితాయేత్యర్థః. తత్ర హేతుః- సర్వధియాం సాక్షిణే సర్వాసాం బుద్ధీనాం సాక్షా ద్ద్రష్ట్రే సర్వబుద్ధిసాక్షిత్వా న్న క్వాపి దేహాత్మాభిమానలేశ [illegible] ప్రకృత్యా [illegible] దేవనృతిర్యక్షు ఆత్మసు [illegible] తేషు క్షేత్రజ్ఞేషు అయం పరిదృశ్యమానో. గుణప్రవాహః. గుణై స్సత్వాదిభి ర్నిమిత్తభూతైః ప్రవహతే ప్రాప్నోతీతి తథా సంసారః అసకృ ద్విహంకృత్యః ప్రవ ర్తతే తస్మై తుభ్యం తే నమః. అస్తు. [illegible] దవిద్యయేత్యనేన "దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమే" త్యాదివచనార్థోఽభిప్రేతః. ౧౨

ఉక్తం చిదచిచ్ఛరీరకత్వ మేవ ప్రపఞ్చయితుం విశ్వరూపం, స్తౌతి (అగ్ని రిత్యాదినా.) అత్ర అగ్న్యాద్యనువాదేన ఈశ్వరిముఖాద్యవయవతా విధీయతే, యోఽయ మగ్ని స్స తవ ముఖ

ద్యౌః కం సురేన్ద్రా స్తవ బాహవోఽర్ణవాః కుక్షి ర్మరు త్ప్రాణబలం ప్రకల్పితమ్. ౧౩

రోమాణి వృక్షౌషధయ శ్శిరోరుహా మేఘాః పరస్యాస్థినఖాని తేఽద్రయః,
నిమేషణం రాత్ర్యహనీ ప్రజాపతి ర్మేఢ్ర స్తు వృష్టి స్తవ వీర్య మిష్యతే. ౧౪

త్వయ్యవ్యయాత్మ న్పురుషే ప్రకల్పితా లోకా స్సపాలా బహుజీవసఙ్కులాః,
యథా జలే సంజిహతే జలౌకసోఽప్యుదుమ్బరే వా మశకా మనోమయే. ౧౫

యాని యానీహ రూపాణి క్రీడార్థం త్వం బిభర్షి హి,
తై రామృష్టశుచో లోకా ముదా గాయన్తి తే యశః. ౧౬

మిత్యాది. అవని స్తవాఙ్ఘ్రిః అవనిశబ్దః పాతాళప్రభృతిమహీతలపర్యంతసంగ్రాహకః అఙ్ఘ్రిశబ్ద స్తు పాదమూలప్రభృతిజఘనపర్యంతావయవసంగ్రాహకః, నాభిశబ్దస్తు తత్ప్రభృతీనా మురోగ్రీవావదన లలాటానాం, దిశ స్తవ శ్రుతి శ్శ్రోత్రం ద్యౌ స్సత్యలోకః, తవ కం శిరః సురేశా ఇంద్రాదయః, తవ బాహవః, అర్ణవా స్సముద్రా స్తవ కుక్షిః, మరు ద్వాయుః తవ ప్రాణ శ్చ బలం చ తమో స్సమాహారః, తత్కల్పితం రచితం, త్వయేతి శేషః, యద్వా ఉపాసకై రితి శేషః కల్పితం ధ్యాత మిత్యర్థః. ౧౩

వృక్షౌషధయ శ్చ తవ రోమాణి మేఘా స్తు శిరోరుహాః, కేశాః, అద్రయో గిరయః పరస్య తే తవ అస్థీని నఖాని చ రాత్రి శ్చ అహ శ్చ తే తవ నిమేషణం ప్రజాపతి ర్మేఢ్రః వృష్టి స్తవ వీర్యం ఇష్యతే ఉపాసనాయా మితి శేషః, ౧౪

న కేవల మేతావ దేవ కింతు సర్వోఽప్యయం ప్రపఞ్చ స్త్వదవయవభూత ఏవేత్యాహ (త్వయీతి.) హేఅవ్యయాత్మన్ అవికృతస్వరూప-విశ్వశరీరకత్వేఽపి తద్గతవికారై రస్పృష్టేతి సంబోధనాభిప్రాయః, బహుభి ర్జీవై స్సఙ్కులాః వ్యాప్తాః పాలకై స్సహితాః, సర్వే లోకాః మనోమయే విశుద్ధమనోగ్రాహ్యే పరమపురుషే త్వయి కల్పితాః, సంజిహతే చరంతి జలే యథా జలౌకసః, సూక్ష్మప్రాణిరాశయః. యథా వా ఉదుమ్బరాంతఃకేసరేషు మశకాః, పరస్పరవార్తానభిజ్ఞాః, ఏవ మనంతాని బ్రహ్మాండాని త్వయి సఞ్జిహతే చరంతీత్యర్థః, ౧౫

తస్మా దేవంభూతం తవ స్వరూపం దురవగాహ మితి త్వదవతారకథామృత మేవ సేవంత ఇత్యాహ (యానీతి.) త్వం క్రీడార్థం యాని యాని రూపాణి బిభర్షి తై రనుసంహితై రామృష్టాః పరిమార్జితాః శుచః ఆధ్యాత్మికాదితాపాః యేషాం తే లోకాః రసజ్ఞాః జనాః ముదా తవ యశో గాయంతి. ౧౬

(అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

నమః కారణమత్స్యాయ ప్రలయాబ్ధిచరాయ చ.
హయశీర్ష్ణే నమ స్తుభ్యం మధుకైటభమృత్యవే. ౧౭

అకూపారాయ బృహతే నమో మన్దరధారిణే,
క్షిత్యుద్ధారవిహారాయ నమ స్సూకరమూర్తయే. ౧౮

నమ స్తేఽద్భుతసింహాయ సాధులోకభయాపహ.
వామనాయ నమ స్తుభ్యం క్రాన్తత్రిభువనాయ చ. ౧౯

నమో భృగూణాం పతయే దృప్తక్షత్రవనచ్ఛిదే,
నమ స్తే రఘువర్యాయ రావణాన్తకరాయ చ. ౨౦

నమ స్తే వాసుదేవాయ నమ స్సఙ్కర్షణాయ చ,
ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్వతాం పతయే నమః. ౨౧

కాని తాని రూపాణి యై రామ్నస్తథవ ఇత్యత్ర కతిచి త్తాని దర్శయ న్నమస్కరోతి (నమ ఇత్యాదినా.) కారణమత్స్యాయ కారణపదే నావతారప్రయోజనం సూచ్యతే. ఏవం మధుకైటభమృత్యవ ఇత్యనేన ఏవ ముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్. ౧౭

అకూపారాయ కూర్మాయ క్షిత్యుద్ధార ఏవ విహారో యస్య తస్మా ఇతి ప్రయోజన ముచ్యతే. ౧౮

హేసాధులోకభయాపహేతి సంబోధనం. ప్రయోజనకథనాభిప్రాయకం క్రాంతం త్రిభువనం యేన తస్మా ఇత్యవతారప్రయోజన ముచ్యతే. ౧౯

దృప్తం గర్వితం ప్రభూతం వా క్షత్రకుల మేవ వనం తస్య ఛేత్రే ఇతి ప్రయోజనమ్ ౨౦

రామకృష్ణౌ విభవౌ వాసుదేవసఙ్కర్షణౌ వ్యూహౌ చ తంత్రేణాభిప్రేత్య నమస్కరోతి. నమ స్తే వాసుదేవాయేత్యర్థేన ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధౌ వ్యూహౌ నమస్కరోతి (ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయేతి.) సర్వేషాం ప్రయోజనాభిప్రాయేణ విశినష్టి సాత్వతాం పతయ ఇతి. సాధుపరిత్రాత్రే ఇత్యర్థః, యద్వా వాసుదేవాయేత్యాదిభి శ్చతుర్భి ర్వ్యూహచతుష్టయం నమస్క్రియతే. సాత్వతాం పతయ ఇత్యనేన రామకృష్ణనమస్కృతిః. తేనైవ ప్రయోజనం చాభిప్రేతమ్. ౨౧

నమో బుద్ధాయ శుద్ధాయ దైత్యదానవమోహినే,
మ్లేచ్ఛప్రాయక్షత్రహన్త్రే నమ స్తే కల్కిరూపిణే. ౨౨

భగవ న్జీవలోకోఽయం మోహిత స్తవ మాయయా.
అహం మమేత్యసద్గ్రాహో భ్రామ్యతే కర్మవర్త్మసు. ౨౩

అహం చాత్మాత్మజాగారదారార్థస్వజనాదిషు,
భ్రమామి స్వప్నకల్పేషు మూఢ స్సత్యధియా విభో ౨౪

అనిత్యానాత్మదుఃఖేషు విపర్యాసమతి ర్హ్యహమ్.

వేదాప్రామాణ్యాద్యుపదేష్టృత్వేఽపి శుద్ధాయ విశుద్ధరక్షణే తస్య ముముక్షున్నిరసనార్థత్వా దిత్యభిప్రేత్య ప్రయోజనం చ వదన్ విశినష్టి. (దైత్యదానవమోహిన ఇతి.) దైత్యాన్ దానవాంశ్చ మోహయతీతి తథా తస్మై మ్లేచ్ఛప్రాయాః మ్లేచ్ఛతుల్యాః యే క్షత్రియాః తేషాం హన్త్రే ఇతి ప్రయోజన ముక్తం ౨౨

ఏవం స్తుత్వా బంధమోక్షం ప్రార్థయ న్నాహ (భగవ న్నితి.) హే భగవన్ సర్వో జనః తవ మాయయా మోహితః అత ఏవానాత్మన్యాత్మాభిమానరూపా దస్వస్మిన్ స్వత్వాభిమానరూపా చ్చ యతో దుష్టా దనర్థకరా ద్గ్రాహా ద్దుర్మిమాత్మకజ్ఞానా త్కర్మసు కర్మమార్గేషు శబ్దాదివిషయసాధనభూతేషు భ్రామ్యతే. యద్వా అహం మమేత్యసన్ ప్రకృతిపరిణామరూపదేహాతదనుబంధ్యాదౌ గ్రాహః అభినివేశో యస్య తథాభూత ఇత్యర్థః. ౨౩

భ్రామ్యత్యేవం లోక స్తవ కిం కృతాహం (అహం చేతి.) అహ మిత్యాదిభి శ్చతుర్భి స్తావ దాత్మనః కార్పణ్య మావేద్య సోఽహం త్వమేకమేవ ప్రపద్య తవ దాస్యాదివిశిష్టాకారపూర్వకం గోప్తా భవేతి ప్రార్థయతే. యథా సర్వలోక స్తథా తదంతర్గతోఽహ మపి గేహాపత్యాదిషు స్వప్నపదార్థతుల్యేషు అనిత్యేష్విత్యర్థః. సత్యధియా నిత్యబుద్ధ్యా భ్రమామి అతోఽహం మూఢః. ౨౪

మూఢత్వ మేవావిష్కరోతి (అనిత్యేతి.) అహ మనిత్యా నాత్మదుఃఖేషు విపర్యస్తా మతి ర్యస్య సః అనిత్యేషు వస్తుషు నిత్యమతిమాన్, అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానీ అంతతో దుఃఖాత్మకేషు శబ్దాదివిషయేషు దుఃఖాభిమానీ చేత్యర్థః. ద్వంద్వేషు సుఖదుఃఖాదిషు ఆరమతే క్రీడతీతి తథా సః

(అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

ద్వన్ద్వారామ స్తమోవిష్టో న జానే త్వాఽఽత్మనః ప్రియమ్. ౨౫
యథాఽబుధో జలం హిత్వా ప్రతిచ్ఛన్నం తదుద్భవైః,
అభ్యేతి మృగతృష్ణాం వై హిత్వా త్వాఽహం పరాఙ్ముఖః. ౨౬
నోత్సహేఽహం కృపణధీః కామకర్మహతం మనః,
రోద్ధుం ప్రమాథిభి శ్చాక్షై ర్హ్రియమాణ మిత స్తతః. ౨౭
సోఽహం తవాఙ్ఘ్ర్యుపగతోఽస్మ్యసతాం దురాపం తచ్చాప్యహం భవదనుగ్రహమీశ మన్యే,

---

వైషయికసుఖానుబంధితయా ప్రాప్తం దుఃఖ మపి సుఖవన్మన్యమాన ఇత్యభిప్రాయః. తత్ర హేతుః తమసా గుణేన వ్యాప్తం ఆత్మనః ప్రియం న జానే నిరతిశయనిత్యనిరుపాధికప్రీతివిషయం త్వాం న జానామీత్యర్థః. ౨౫

ఉక్త మేవ దృష్టాంతే నాహ (యథేతి.) తస్మా జ్జలా దుద్భవన్తీతి తథా తై స్తృణాదిభి శ్ఛన్నం జలం, హిత్వా యథా ఏవాబుధో, మృగతృష్ణాం, జలవ దవభాసమానాం మరీచికా మభ్యేతి తథా అహ మపి త్వాం నిరతిశయ పురుషార్థభూతం తత్ప్రాపనభూతం చ త్వాం త్యక్త్వా పరాఙ్ముఖః దేహాద్యభిముఖో, వర్తే, ఇత్యర్థః. ౨౬

నన్వేవం జానతః కుత స్తవ విషయాభిముఖ్యం తత్రాహ (నోత్సహేతి.) కృపణా విషయవాసనాయుక్తా ధీ ర్యస్య సః అత ఏవా న్తః కామకర్మభ్యాం హతం క్షుభితం ఇన్ద్రియైః ప్రమాథిభి ర్బలిభి. ర్విషయసంయుక్తై రిత స్తత ఆకృష్యమాణం మనో రోద్ధుం నియంతుం నోత్సహే న శక్నోమి, ౨౭

తదేవం విషయపరవశ స్సాధనాంతరరహితోఽహం తవాఙ్ఘ్ర్యుపగతః అఙ్ఘ్రి ముపగతః శరణం ప్రాప్తః కథంభూత మఙ్ఘ్రిమ్ అసతాం దుష్ప్రాపం. నన్విన్ద్రియపరవశస్యైత దపి కుత స్తత్రాహ (తచ్చాపీతి.) త దఙ్ఘ్ర్యుపగమనం భవదనుగ్రహం త్వదనుగ్రహమూలకం మన్యే అంతరాత్మతయాఽనుజిఘృక్షో స్తవానుగ్రహకారితం మన్య ఇత్యభిప్రాయేణే శేతి సమ్బోధయతి. అనేన శరణవరణే స్వస్వాతంత్ర్యనివృత్తి స్సూచితా నను ప్రపిత్సా సత్త్వేవామూలికా న తు మదనుగ్రహమూలికే త్యత్రాహ, యదా పుంసః సంసారిణః సంసరణ స్యాపవర్గః సమాప్తిః ద్యస్మా త్స్యాః, అనుగ్రహ ఇతి విశేష్యాధ్యాహారః తథాభూత స్త్వదనుగ్రహో భవే త్తదా హే అబ్జనాభ సతా ముపాసనయా త్వయి మతి స్స్యాత్ త్వత్ప్రపిత్సాత్మికా మతి స్స్యా దిత్యర్థః. "ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం

పుంసో భవే ద్యర్హి సంసరణాపవర్గ స్త్వయ్యబ్జనాభ సదుపాసనయా మతి స్స్యాత్, ౨౮

నమో విజ్ఞానమాత్రాయ సర్వప్రత్యయహేతవే,
పురుషేశప్రధానాయ బ్రహ్మణేన న్తశక్తయే. ౨౯

నమ స్తే వాసుదేవాయ సర్వభూతక్షయాయ చ,
హృషీకేశ నమ స్తుభ్యం ప్రపన్నం పాహి మాం ప్రభో. ౩౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం. దశమస్కన్ధే,
చత్వారింశోఽధ్యాయః.

యదృచ్ఛాసుకృతం తదా విష్ణోః కటాక్ష" ఇత్యుక్తరీత్యా సత్సఙ్గాదిప్రదానద్వా మపి త్వదనుగ్రహ ఏవ నిదాన మితి భావః. ౨౮

విజ్ఞానమాత్రాయ అనుకూలాత్మకజ్ఞానస్వరూపాయ మాత్రశబ్దేన స్వరూపే క్వచి దపి జడత్వశఙ్కావ్యుదాసః సర్వప్రత్యయహేతవే సర్వేషాం జ్ఞానప్రదాయ. పురుషో జీవః తస్యేశః స చాసౌ, ప్రధాన శ్చ ప్రధానశబ్ద స్తచ్ఛరీరవాచకః ప్రధానపురుషేశ్వరాయేత్యర్థః. యద్వా. పురుషస్య ఈశాః సుఖదుఃఖాదిప్రాపకాః. కాలకర్మాదిస్వభావాదయః, తేషాం ప్రధానాయ నియన్త్రే, యద్వా ఈశః ఈశ్వరో హరిః, ప్రధానో యస్య పురుషస్య సాపీశప్రధాన శ్చ తస్మై. హరిప్రధానభూతేన పురుషేణ రూపేణ స్వరూపేణ చావస్థితాయేత్యర్థః. బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణై శ్చ నిరతిశయబృహతే, అనన్తా శ్శక్తయః జగత్సర్గాద్యుపయుక్తసామర్థ్యవిశేషాః యస్య తస్మై. ౨౯

వాసుదేవశబ్దార్థ మాహ. సర్వభూతక్షయాయ సర్వభూతనివాసాయ హేహృషీకేశ తుభ్యం నమః. అహం త్వచ్ఛేషభూతః మమ, న నాహం మచ్ఛేషభూతః, ఏవం ప్రపన్నం, మాం పాహి త్రాయస్వ. అత్ర విజ్ఞానమాత్రాయేత్యనేన ప్రాప్యత్వోపయుక్తం, నిరతిశయానన్దస్వరూపం వివక్షితం. సర్వప్రత్యయహేతవ ఇత్యనేన ప్రపిత్సాహేతుత్వం, పురుషేశప్రధానాయేత్యనేన సర్వశేషిత్వం, బ్రహ్మణ ఇత్యనేన వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదిగుణపూర్ణత్వం అనన్తశక్తయ ఇత్యనేన బన్ధమోక్షాద్యాపాదనోపయుక్తసామర్థ్యవత్త్వం, వాసుదేవాయేత్యనేన ధారకత్వం, హృషీకేశేత్యనేన నియన్తృత్వమ్. ౩౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చన్ద్రికాయాం, దశమస్కన్ధసమాఖ్యాయాం. చత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

స్తువత స్తస్య భగవా న్దర్శయిత్వా జలే వపుః,
భూయ స్సమాహర త్కృష్ణో నటో నాట్య మివాత్మనః. ౧
సోఽపి చాన్తర్హితం వీక్ష్య జలా దున్మజ్య సత్వరః,
కృత్వా చావశ్యకం సర్వం విస్మితో రథ మావిశత్. ౨
త మపృచ్ఛ ద్ధృషీకేశః కిం తే దృష్ట మిహాద్భుతమ్,
భూమౌ వియతి తోయే వా తథా త్వాం లక్షయామహే. ౩

అక్రూర ఉవాచ—

యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జలే,
త్వయి విశ్వాత్మకే సన్తి కిం మే దృష్టం విపశ్యతః. ౪

అథ ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః

ఏవం ప్రదర్శితాక్రూరసంస్తుతస్వాసాధారణరూపో భగవా నథ ప్రాప్తమధురోపవనోఽఙ్గీకృతాక్రూరప్రార్థనః ప్రేషితాక్రూరః శ్వః ప్రవిష్టమధురో నిగృహీతరజక స్తన్తువాయమాలాకారౌ పరమభాగవతా వకరో దిత్యాహైకచత్వారింశేన (స్తువత ఇత్యాదినా.) భగవా న్కృష్ణః, ఆత్మన స్స్వస్య వపుః స్తువత స్తస్యాక్రూరస్య దర్శయిత్వాఽన్తర్ధాపయతి, తథా. ౧

సోఽప్యక్రూరోఽపి, అన్తర్హితం వీక్ష్య జ్ఞాత్వా జలా దున్మజ్య త్వరయా యుక్తః ఆవశ్యకం మాధ్యాహ్నికం నిత్యకర్మ సర్వం కృత్వా విస్మిత స్స్వరథ మావిశత్. ౨

త మావిష్టవన్త మక్రూరం కృష్ణః పప్రచ్ఛ. ప్రశ్న మేవాహ (కి న్త ఇత్యాదినా,) ఇహ రథే భూమౌ వియ త్యాకాశే జలే వా కి మద్భుతం త్వయా దృష్టం న కి మపి దృష్ట మితి మా వోచ ఇత్యభిప్రేత్యాహ, తథా దృష్టాద్భుతం త్వాం లక్షయామహే చిహ్నై రనుమినుమః. ౩

ఇత్థ మాపృష్టః ప్రాహాక్రూరః (అద్భుతానీతి.) భూమ్యాదిషు యావన్త్యద్భుతాని తాని విశ్వశరీరకే, త్వయ్యేవ సంతి తం చ త్వాం పశ్యతో మే మయా కిం దృష్టం న కి మప్యద్భుతం త్వయ్యవిద్యమానం దృష్ట మితి కాక్వభిప్రేతోఽర్థః. ౪

యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జలే,
తం త్వాఽనుపశ్యతో బ్రహ్మ న్కిం మే దృష్ట మిహాద్భుతమ్. ౫

ఇత్యుక్త్వా చోదయామాస స్యన్దనం గాన్దినీసుతః,
మధురా మనయ ద్రామం కృష్ణం చైవ దినాత్యయే. ౬

మార్గే గ్రామజనా రాజం స్తత్ర తత్రోపసఙ్గతాః,
వసుదేవసుతౌ వీక్ష్య ప్రీతా దృష్టిం న చాదదుః. ౭

తావ ద్వ్రజౌకస స్తత్ర నన్దగోపాదయోఽగ్రతః.
పురోపవన మాసాద్య ప్రతీక్షన్తోఽవతస్థిరే. ౮

తా న్సమేత్యాహ భగవా నక్రూరం జగదీశ్వరః,
గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రశ్రితం ప్రహసన్నివ. ౯

దృష్టం వదేత్యత ఆహ (యత్రేతి.) హేబ్రహ్మ న్ "సంబుద్ధౌ నపుంసకానాం వే"తి వికల్పా న్నలోపాభావః. యత్ర త్వయి సర్వాణ్యద్భుతాని, తం త్వా మిహ పశ్యతో మే అన్యత్ర ... కి మద్భుతం దృష్టం త్వాం వినా న కించి దద్భుత మిత్యర్థః. ౫

ఇతీత్థ ముక్త్వా గాందినీసుతః అక్రూరః స్యందనం రథం చోదయామాస తతో రామం కృష్ణం చ దినాత్యయే దినావసానే మధురాం, ప్రాపయామాస. ౬

తదా తత్ర తత్ర మార్గే గ్రామేషు జనాః వసుదేవస్య, సుతౌ రామకృష్ణా వుపసఙ్గతా స్సంత స్తౌ దృష్ట్వా ప్రీతాః దృష్టిం, నాదదుః న ప్రత్యాజహ్రుః, పశ్యంత ఏవ స్థితా ఇత్యర్థః. ౭

(తావ దితి.) యావ ద్రామకృష్ణౌ మధురా మనయ త్తావ దేవ తతః పూర్వ మేవ నందాదయో గోపా ఉపవనం, ప్రాప్య శ్రీరామకృష్ణాగమనం ప్రతీక్షమాణాః, స్థితాః. ౮

తా న్నందాదీ న్సమేత్య జగదీశ్వరో భగవా న్స్వపాణినా వినీత మక్రూరం పాణిం, గృహీత్వా ప్రహసన్, వక్ష్యమాణం ఉవాచ. ఇవశబ్దేన హాస్యే ఈష త్త్వం ద్యోత్యతే. ౯

(అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

భవా న్ప్రవిశతా మగ్రే సహయానః పురీం గృహమ్,
వయం త్విహావముచ్యాథ ప్రాత ర్ద్రక్ష్యామహే పురీమ్. ౧౦

అక్రూర ఉవాచ—

నాహం భవద్భ్యాం రహితః ప్రవేక్ష్యే మధురాపురీమ్.
త్యక్తుం నార్హసి మాం నాథ భక్తం తే భక్తవత్సల. ౧౧

ఆగచ్ఛ యామ గేహా న్న స్సనాథా న్కుర్వధోక్షజ.
సాగ్రజ స్సహ గోపాలై స్సుహృద్భి శ్చ సురోత్తమ. ౧౨

పునీహి పాదరజసా గృహం నో గృహమేధినామ్.
యచ్ఛౌచే నానుతృప్యన్తి పితర స్సాగ్నయ స్సురాః. ౧౩

ఉక్తి మేవాహ (భవా నితి.) భవాన్ సహయాన స్సరథః పురీం, తత్ర స్వగృహ మగ్రే విశతాం వయం తు ఇహోపవనే అవముచ్య ఉత్తార్య విశ్రామ్యేత్యర్థః అథ ప్రాతః, వో యుష్మాకం పురీం మధురాం ద్రక్ష్యామః. ౧౦

ఏవ ముక్తః ప్రాహాక్రూరః. (నాహ మితి షడ్భిః, హేవిభో భవద్భ్యాం రహితో వియుక్తోఽహం పురీం న ప్రవేక్ష్యే. హేనాథ భక్తం మాం త్యక్తుం నార్హసి తత్ర హేతుం వద న్సంబోధయతి హేభక్తవత్సలేతి. ౧౧

అతో హేఅధోఽక్షజ త్వ మాగచ్ఛ, యామః, త్వయైవ సహ వయం గమిష్యామః నోఽస్మాన్ సనాథాన్ సేశ్వరాన్ కురు సాగ్రజః సరామః గోపాలై శ్చ సుహృద్భి స్సహ హేసురోత్తమ. ౧౨

పాదరజసా గృహమేధినాం అస్మాకం గృహం పునీహి పవిత్రీకురు. యస్య పాదరజస శ్శౌచేన శౌచోదకేన పీతేన శిరసి ధృతేన చాస్మాకం పితరో అగ్నయః, సురా శ్చ తృప్యంతి తృప్తా భవంతి తేన పాదరజసేత్యన్వయః. ౧౩

అవనిజ్యాఙ్ఘ్రియుగళ మాసీ చ్ఛ్లోకో బలి ర్మహా౯,
ఐశ్వర్య మతులం లేభే గతిం చైకాన్తినాం తు యా. ౧౪

ఆప స్తేఽఙ్ఘ్ర్యవనేజన్య స్త్రీ ల్లోకా౯ శుచయోఽపునన్
శిరసాఽఽధత్త యా శ్శర్వ స్స్వర్యాతా స్సగరాత్మజాః. ౧౫

దేవదేవ జగన్నాథ పుణ్యశ్రవణకీర్తన,
యదూత్తమోత్తమశ్లోక నారాయణ నమోస్తు తే. ౧౬

శ్రీభగవా నువాచ—

ఆయాస్యే భవతో గేహ మహ మార్యసమన్వితః,
యదుచక్రద్రుహం హత్వా వితరిష్యే సుహృత్ప్రియమ్. ౧౭

కిఞ్చ తవాఙ్ఘ్రియుగళ మవనిజ్య ప్రక్షాళ్య, బలి ర్వైరోచనిః శ్లోక్యః విపులకీర్త్యర్హః మహా న్గుణై రితి శేషః, ఆసీ ద్బభూవ. త్వత్పజ్కల్పా ల్లబ్ధప్రాయ మైశ్వర్యం, లేభే ప్రాప్తవా౯, తథై కాంతినాం అనన్యప్రయోజనానాం ప్రపన్నానాం యా గతిః త్వత్ప్రాప్తిరూపా, తాం చ లేభే లబ్ధవ త్ప్రియో బభూవ. ౧౪

కిఞ్చ తవాఙ్ఘ్ర్యో రవనేజన్యః క్షాళనా, అపః, గాంగా, శుచయః పవిత్రాః స్త్రీ ల్లోకా౯ అపునన్ పవిత్రితవత్యః, కిఞ్చ యా అపః, శర్వో రుద్రః శిరసా ధృతవా౯. కిఞ్చ యాభి రద్భిః సగరాత్మజా. స్స్వర్గం గతా బభూవుః, ఏవంవిధమహామహిమశాలిపవిత్రతమగంగాదిరూపతీర్థాశ్రయ పాదరజసా పునీహీత్యన్వయః. ౧౫

ఏవం ప్రార్థయమానోఽవితరసాధారణధర్మయుక్తం సంబోధయ న్నమస్కరోతి (దేవదేవేతి.) బ్రహ్మాదీనా మపి దేవ జగతో నాథ పుణ్యం శ్రుణ్వతాం వదతాం పుణ్యావహం, యస్య శ్రవణం కీర్తనం చ త ద్యస్య సః, పుణ్యశ్రవణకీర్తనః తస్య సమ్బోధనం, ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః శ్లోక్యతే ఉద్యత ఇతి తథా ఉత్తమః శ్లోకో యశో యస్యేతి వా. ౧౬

ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహ భగవా౯, (ఆయాస్యే ఇతి.) యదుచక్రాయ యదువంశజ సమూహాయ ద్రుహ్యతీతి, యదుచక్రద్రుహం, కంసం, హత్వా తతోఽగ్రజసమన్వితోఽహం, భవతో గృహం ప్రత్యాయాస్యే ఆగమిష్యామి, తథాఽన్యేషాం చ సుహృదాం, ప్రియం, వితరిష్యే కరిష్యామి. ౧౭

—* కృష్ణరామయో ర్మధురానగరప్రవేశఘట్టః. *—

శ్రీశుక ఉవాచ.—

ఏవ ముక్తో భగవతా సో௨క్రూరో విమనా ఇవ,
పురీం ప్రవిష్టః కంసాయ కర్మావేద్య గృహం యయౌ. ౧౮

అథాపరాహ్ణే భగవా న్కృష్ణ స్సఙ్కర్షణాన్వితః,
మధురాం ప్రావిశ ద్గోపై ర్దిదృక్షుః పరివారితః. ౧౯

దదర్శ తాం స్ఫాటికతుఙ్గగోపురద్వారాం బృహద్ధేమకవాటతోరణామ్,
తామ్రారకోష్ఠాం పరిఖాదురాసదా ముద్యానరమ్యోపవనోపశోభితామ్. ౨౦

సౌవర్ణశృఙ్గాటకహర్మ్యనిష్కుటై శ్శ్రేణీసభాభి ర్భవనై రుపస్కృతామ్.
వైదూర్యవజ్రామలనీలవిద్రుమై ర్ముక్తాహరిద్భి ర్వలభీషు వేదిషు. ౨౧

జుష్టేషు జాలాముఖరన్ధ్రకుట్టిమే ష్వావిష్టపారావతబర్హినాదితామ్,

ఇత్థం, భగవతోక్తో௨క్రూరః విమనా ఇవ కిఞ్చి దసంతుష్టమనా ఇవ భూత్వా పురీం ప్రవిష్టః కర్మ రామకృష్ణా వానీతా వితి స్వకృతం కర్మావేద్య స్వగృహం యయౌ. ౧౮

అథ శ్వో௨పరాహ్ణే భగవా న్కృష్ణః సఙ్కర్షణేనాన్వితో గోపైః పరివృతో ద్రష్టు మిచ్ఛుః మధురాం ప్రావిశత్. ౧౯

తాం మధురాం దదర్శ, కథమ్భూతాం? స్ఫాటికాని స్ఫటికమయాని తుంగా న్యుచ్ఛ్రితాని గోపురాణి పురద్వారాణి అన్యాని చ ద్వారాణి యస్యాః తామ్రం ఆరం ఆరకూటశ్చ తన్మయాః ప్రకోష్ఠాః ధాన్యాదిశాలాదయో యస్యాం తాం పరిఖాభిః పరితః ఖాతాభిః దుర్గమాం ఉద్యానాని దూరస్థాని వనాని రమ్యా ణ్యుపవనాని చ నికటాని తై రుపశోభితాం సౌవర్ణాః శృంగాటకాః చతుష్పథాః హర్మ్యాణి ధనినాం గృహాణి చ తేషు నిష్కుటాః గృహోచితా ఆరామా స్తైః శ్రేణీనా మేకరూపశిల్పోపజీవినాం సభాభి రుపవేశస్థానైః అన్యై శ్చ భవనైః గృహై రుపస్కృతా మలఙ్కృతాం అమలః స్ఫటికః హరిత్ మరకతః వైదూర్యాదిరత్నైః జుష్టేషు సంయుక్తేషు వలభ్యాదిషు ఆవిష్టైః పారావతై ర్మయూరై శ్చ నాదితాం తత్ర వలభ్యః గృహపురోభాగస్తమ్భ

సంసిక్తరథ్యాపణమార్గచత్వరాం ప్రకీర్ణ మాల్యాఙ్కురలాజతణ్డులామ్. ౨౨

ఆపూర్ణకుమ్భై ర్దధిచన్దనోక్షితైః ప్రసూనదీపావలిభి స్సపల్లవైః,
సవృన్దరమ్భాక్రముకై స్సకేతుభి స్స్వలఙ్కృతద్వారగృహాం సపట్టికైః. ౨౩

తాం సంప్రవిష్టౌ వసుదేవనన్దనౌ వృతౌ వయస్యై ర్నరదేవవర్త్మనా.
ద్రష్టుం సమీయు స్త్వరితాః పురస్త్రియో హర్మ్యాణి చైవారురుహు ర్నృపోత్సుకాః. ౨౪

కాశ్చి ద్విపర్యగ్ధృతవస్త్రభూషణా విస్మృత్య చైకం యుగళేష్వథాపరాః,
కృతైకపత్రశ్రవణైకనూపురా నాఙ్క్త్వా ద్వితీయం త్వపరా స్స్వలోచనమ్. ౨౫

విహితాచ్ఛాదనోపష్టమ్భసక్రదానూణి వేదయః వలభీనా మగ్రదేశే విరచితావష్టమ్భవేదికాః జాలాముఖరంధ్రాణి గవాక్షచ్ఛిద్రాణి కుట్టిమాని మణిబద్ధా రథ్యాభూమయః రథ్యా రాజమార్గాః ఆపణాః పణ్యవీథయః, మార్గా అన్యే చత్వరా అఙ్గణాని సంసిక్తాని రథ్యాదీని యస్యాం వికీర్ణా స్తత్ర తత్రావకీర్ణా మాల్యాదయో యస్యాం, తత్ర మాల్యాని మాలార్హాణి పుష్పాణి ఆపూర్ణై కుమ్భైః దధ్నా చందనేన చోక్షితై స్సిక్తైః ప్రసూనానాం దీపానాం చావలయో యేషు తైః సంవృతాః ఫలగుచ్ఛైః సహితాః రమ్భాః కదళ్యః క్రముకా శ్చ తైః కేతుభి శ్చ సహితైః పట్టికాః చిత్రవిస్తారపట్టవస్త్రాణి తత్సహితై శ్చ స్వలఙ్కృతాని ద్వారాణి యేషాం తే గృహా యస్యాం తాం తత్రేయం రీతిః ద్వార్షూభయత స్తణ్డులానా ముపరి కుమ్భాః తత్పరితః ప్రసూనావళయః కంఠే సపట్టికాః ముఖే చూతాదిపల్లవాః తదుపరి పత్రాంతరే దీపావళయః తత్సన్నిధౌ రమ్భాః క్రముకాః, కేతవః తోరణాని చేతి. ౨౦—౨౩

తా మేవంభూతాం పురీం వయస్యై స్సఖిభి స్సహితౌ నరదేవవర్త్మనా రాజవీథ్యా ప్రవిష్టౌ వసుదేవనందనౌ ద్రష్టుం పురస్త్రియః త్వరితా స్సమీయుః తత్ర తత్ర సముదితా బభూవుః తథా హేన్యేప ఉత్సుకా స్సత్యో హర్మ్యా ణ్యారురుహుః. ౨౪

త్వరా మౌత్సుక్యం బాహా ద్వయేన (కాశ్చి దితి.) విపర్యగ్విపరీత మయథాయథం ధృతాని వస్త్రాణి భూషణాని చ యాభి స్తాః కాశ్చి దేవంభూతాః అపరా స్తు యుగళేషు ధార్యేషు కుండలకంకణాదిషు ఏకం విస్మృత్య సమీయు రిత్యనుషంగః. అన్యా స్తు కృతం విహితం ఏక మేవ పత్రం తాటంకః యయో స్తే శ్రవణే శ్రోత్రే యాసాం తాః ఏక మేవ నూపురం చరణాభరణం యాసాం తా శ్చ స్వకీయ మేకం లోచనం నాంక్త్వా ఏకస్మి న్నేవ లోచనే కజ్జలం విధాయేత్యర్థః. ౨౫

(కృష్ణరామయో ర్మధురానగరప్రవేశఘట్టః)

అశ్నన్త్య ఏకా స్తదపాస్య సోత్సవా అభ్యజ్యమానా అకృతోపమార్జనాః.
స్వపన్త్య ఉత్థాయ నిశమ్య నిస్స్వనం నిపాయయన్త్యోఽర్భ మపోహ్య మాతరః. ౨౬

మనాంసి తాసా మరవిన్దలోచనః ప్రగల్భలీలాహసితావలోకనైః,
జహార మత్తద్విరదేన్ద్రవిక్రమో దృశాం దదచ్ఛ్రీరమణో మహోత్సవమ్. ౨౭

దృష్ట్వా ముహుః శ్రుత మనుద్రుతచేతస స్తం తత్ప్రేక్షణస్మితసుధోక్షణలబ్ధమానాః.
ఆనన్దమూర్తి ముపగూహ్య దృశాఽఽత్మలబ్ధం హృష్యత్త్వచో జహు రనన్తమరిన్దమాధిమ్

ప్రాసాదశిఖరారూఢాః ప్రీత్యుత్ఫుల్లముఖామ్బుజాః,
అభ్యవర్ష న్సౌమనస్యైః ప్రమదా బలకేశవౌ. ౨౯

ఏకా స్తు అశ్నంత్యః తద్భోజనం విహాయ కాశ్చి త్తు అభ్యజ్యమానాః సఖీభిః క్రియమాణా ఉభ్యంగాః అకృతస్నానా ఏవ కాశ్చి త్తు స్వపంత్యో నిస్వనం నిశమ్యోత్థాయ అపరా స్తు మాతరః అర్భకం అపాయయన్త్యః స్తన్య మితి శేషః. త మర్భకం విహాయ సమీయు రితి సర్వత్ర సంబంధః. ౨౬

మత్తగజేంద్రస్యేవ విక్రమః పాదవిక్షేపో యస్య సః శ్రియః కాంతో భగవాన్ ప్రగల్భాః యా లీలా స్తాభిః హసితానీక్షణాని చ తై స్తాసాం పురస్త్రీణాం దృశా మహోత్సవం మహాహర్షం విదధాన స్తాసాం మనాంసి చిత్తాన్యపహృతవాన్. ౨౭

ముహు శ్శ్రుతత్వా త్తద్గతచేతస స్తం దృష్ట్వా హేఽరిందమ తస్య ప్రేక్షణం చ స్మితం చ తదేవ సుధా తయోః ఉక్షణం సేచనం తేన లబ్ధో మానో యాభి స్తాః దృశా ఉద్ఘాటితనేత్రద్వారా ఆత్మని మనసి లబ్ధం ప్రాప్తం ఆనందమూర్తిం పరిష్వజ్య పులకితత్వచః తదప్రాప్తిజ మనవధిక మాధిం వ్యథాం జహుః. ౨౮

ప్రీత్యోత్ఫుల్లాని ముఖామ్బుజాని యాసాం తాః ప్రమదాః స్త్రియః సౌమనస్యైః కుసుమ సమూహైః రామకృష్ణౌ వభ్యవర్షన్. ౨౯

దధ్యక్షతై స్సోదపాత్రై స్స్రగ్గన్ధై రభ్యుపాయనైః,
తా వానర్చుః ప్రముదితా స్తత్ర తత్ర ద్విజాతయః. ౩౦

—* రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః *—

ఊచుః పౌరా అహో గోప్య స్తపః కి మచర న్మహత్.
యాహ్యేతా వనుపశ్య న్తి నరలోకమహోత్సవౌ. ౩౧

రజకం కఞ్చి దాయా న్తం రఙ్గకారం గదాగ్రజః,
దృష్ట్వాఽయాచత వాసాంసి ధౌతా న్యత్యు త్తమాని చ. ౩౨

దేహ్యావయో స్సముదితా న్యఙ్గ వాసాంసి చార్హతోః.
భవిష్యతి పరం శ్రేయో దాతు స్తే నాత్ర సంశయః. ౩౩

స యాచితో భగవతా పరిపూర్ణేన సర్వతః.
సాక్షేపం రుషితః ప్రాహ భృత్యో రాజ్ఞ స్సుదుర్మదః. ౩౪

ద్విజాతయో బ్రాహ్మణ్య స్తత్ర తత్ర ప్రముదితా స్సత్యః దధ్యాదిభిః రామకృష్ణౌ వానర్చుః ౩౦

పౌరాః స్త్రియః పరస్పర మూచుః ఉక్తి మేవాహ (అహో ఇత్యాదినా.) గోప్యః కిం మహ త్తప శ్చేరుః అన్యథైత న్న సంభావ్యత ఇత్యభిప్రేత్యాహుః. యాః గోప్యః నరలోకస్య మహా నుత్సవో యాభ్యాం తా వేతౌ రామకృష్ణౌ వనుపశ్యంతి. ౩౧

ఇత్థం తాసు కథయంతీషు తదా గదాగ్రజో భగవాన్ కంచి దాయాంతం రజకః వస్త్రనిర్ణేజకః స ఏవ వస్త్రాణాం రంగ మపి కుర్వన్ రంగకార స్తం దృష్ట్వా ధౌతాని నిర్ణిక్తాని అద్భుతాని చ వస్త్రాణ్యయాచత. ౩౨

యాఞ్చాప్రకార మేవాహ (దేహీతి.) హేఅంగ హేరజక యోగ్యయో రావయో స్సముచితాని వాసాంసి దేహి దాతు స్తవ పర ముత్కృష్టం శ్రేయో భవిష్యతి నాస్మి న్నర్థే సంశయోఽ స్తి. ౩౩

ఇత్థం భగవతా సర్వతః పరిపూర్ణేన పూర్ణకామేన యాచిత స్స రజకః రాజ్ఞః కంసస్య భృత్యః దుర్మద శ్చ హేతుగర్భ మిదం విశేషణద్వయం అతో రుషితః క్రుద్ధః సాక్షేపం హేతుగర్భం యథా తథా ప్రాహ. ౩౪

(రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః)

ఈదృశాన్యేవ వాసాంసి నిత్యం గిరివనేచరాః,
పరిధత్త కి ముద్వృత్తా రాజద్రవ్యాణ్యభీప్సథ. ౩౫

యాతాశు బాలిశా మైవం ప్రార్థ్యం యది జిజీవిషా,
బధ్నన్తి ఘ్నన్తి లుమ్పన్తి దృప్తా రాజకులాని హి. ౩౬

ఇత్థం వికత్థమానస్య కుపితో దేవకీసుతః,
రజకస్య కరాగ్రేణ శిరః కాయా దపాతయత్. ౩౭

తస్యానుజీవిన స్సర్వే వాసఃకోశా న్విసృజ్య వై,
దుద్రువు స్సర్వతో మార్గం వాసాంసి జగృహే௨చ్యుతః. ౩౮

వసిత్వా௨௨త్మప్రియే వస్త్రే కృష్ణ స్సఙ్కర్షణ స్తదా,
శేషా ణ్యదత్త గోపేభ్యో విసృజ్య భువి కానిచిత్. ౩౯

ఉక్తి మేవాహ (ఈదృశానీతి ద్వాభ్యాం) హేఉద్వృత్తాః ఉత్పథాః గిరౌ వనే చ చరంతి యే తే యూయ మీదృశా న్యేవ వాసాంసి పరిధత్త కిం? సంభావనాయాం లోట్. రాజద్రవ్యా ణ్యభీప్సథ స్వాధికార మనాలోచ్యేతి శేషః. ౩౫

హేబాలిశాః ఆశు యాత యది జీవితు మిచ్ఛా తర్హి మైవం ప్రార్థయిష్యం యద్యేవం ప్రార్థ్యతే తర్హి రాజకులాని రాజకీయాః దృప్తా న్యస్మా న్బధ్నంతి బధ్నీయుః, ఘ్నంతి హన్యుః. లుంపంతి నిస్స్వం కుర్యుః. ౩౬

ఇత్థం రజకస్య వికత్థమానస్య సతః భగవా న్క్రుద్ధః కరాగ్రేణ తస్య శిరః కాయా దపాతయత్. ౩౭

తత స్తస్య రజక స్యానుజీవినః సర్వే వాసఃకోశా న్వస్త్రపుటకా న్విసృజ్య సర్వతో మార్గా న్ప్రతి దుద్రువుః పలాయితవంతః తతో భగవా న్వాసాంస్యాదత్త. ౩౮

తదా సంకర్షణః కృష్ణ శ్చ ఆత్మప్రియే స్వాభీష్టవస్త్రే వసిత్వా పరిధాయ శేషాణి గోపేభ్యః అదత్త అదాత్. కానిచి ద్వాసాంసి భువి విసృజ్య త్యక్త్వా అగా దితి శేషః. ౩౯

తతస్తు వాయకః ప్రీత స్తయో ర్వేష మకల్పయత్,
విచిత్రవర్ణై శ్చైలేయై రాకల్పై రనురూపతః. ౪౦

నానాలక్షణవేషాభ్యాం రామకృష్ణౌ విరేజతుః,
స్వలఙ్కృతౌ బాలగజౌ పర్వణీవ సితేతరౌ. ౪౧

తస్య ప్రసన్నో భగవా న్ప్రాదా త్సారూప్య మాత్మనః,
శ్రియం చ పరమాం లోకే బలైశ్వర్యస్మృతీన్ద్రియమ్. ౪౨

తత స్సుదామ్నో భవనం మాలాకారస్య జగ్మతుః,
తౌ దృష్ట్వా సహసోత్థాయ ననామ శిరసా భువి, ౪౩

తయో రాసన మానీయ పాద్యం చార్ఘ్యార్హణాదిభిః
పూజాం చానుగయో శ్చక్రే స్రక్తామ్బూలానులేపనైః. ౪౪

తతః కశ్చి ద్వాయక స్తంతువాయకః ప్రీతః ప్రీతియుక్తో విచిత్రవర్ణై శ్చైలేయైః వస్త్రమయై రాకల్పైః భూషణై ర్యథానురూపం తయోః రామకృష్ణయోః వేషం అలంకార మకల్పయత్ విదధే. ౪౦

తదా తౌ రామకృష్ణౌ నానావిధవేషాభ్యాం విరేజతుః యథా పర్వణ్యుత్సవే స్వలంకృతౌ సితేతరౌ శ్వేతవర్ణకృష్ణవర్ణౌ బాలగజౌ తద్వత్. ౪౧

తతః భగవాన్ ప్రసన్నః తస్య వాయకస్య స్వసారూప్యం స్వసాధర్మ్యం ముక్తి మితి యావత్ ప్రాదాత్ దేహావసానే దాస్యామీతి సంకల్పితవానిత్యర్థః. శ్రియ మిత్యాది అస్య జీవద్దశాయా మితి శేషః. ఇహ లోకే పరమాం శ్రియం బలం చైశ్వర్యం చ స్వవిషయకస్మృతిం చేంద్రియం తత్పాటవం చాదాత్, ౪౨

తత స్సుదామ్నః సుదామ్నస్య మాలాకారస్య గృహం జగ్మతుః గతవంతౌ. స చ తౌ రామకృష్ణౌ దూరా దేవ దృష్ట్వోత్థాయ ఝడిత్య శిరసా భువి ననామ నమ శ్చక్రే. ౪౩

తయో రాసన మానీయ దయ సమర్ప్య పాద్యం చ సమర్ప్యేతి శేషః, అర్ఘ్యార్హణాదిభి స్స్రగాదిభి శ్చ సానుగయో స్తయోః పూజాం చక్రే అర్హణశబ్ద ఉపాత్తేతరపూజాసాధనసంగ్రహార్థః. ౪౪

(రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః)

ప్రాహ న స్సార్థకం జన్మ పావితం చ కులం ప్రభో,
పితృదేవర్షయో మహ్యం తుష్టా హ్యాగమనేన వామ్. ४३

భవన్తౌ కిల విశ్వస్య జగతః కారణం పరమ్.
అవతీర్ణా విహాంశేన క్షేమాయ చ భవాయ చ. ४६

నహి వాం విషమా దృష్టి స్సుహృదో ర్జగదాత్మనోః.
సమయో స్సర్వభూతేషు భజన్తం భజతో రపి. ४७

మా మాజ్ఞాపయతం భృత్యం కి మహం కరవాణి వామ్.
పుంసో హ్యనుగ్రహో హ్యేష భవద్భి ర్య న్నియుజ్యతే. ४८

తత స్తౌ ప్రాహ చ ఉక్తిమేవాహ (న స్సార్థక మిత్యాదినా ఇత్యభిప్రేత్యేత్యతః ప్రాక్త నేన) వాం యువయోః ఆగమనేన నోఽస్మాకం జన్మ సార్థకం జాతం నః కులం చ పావితం పవిత్రీ కృతం పిత్రాదయ శ్చ మహ్యం తుష్టా బభూవుః. ४३

కథం యాదవయో రావయో రాగమనమాత్రేణ సర్వ మేతత్సంపన్నం తత్రాహ (భవంతా వితి.) విశ్వస్య ప్రపంచస్య భవంతౌ పరం కారణం మూలకారణభూతా విత్యర్థః. కథ మేవం భూతయోః కర్మకృతం ప్రాకృతం జన్మేత్యత ఆహ (అవతీర్ణా వితి.) అంశేన సంకల్పరూపజ్ఞానేన న తు కర్మణేతి భావః. ఇహ లోకే అవతీర్ణౌ జన్మన స్సుఖదుఃఖానుభవార్థత్వం వారయన్ ప్రయోజన మాహ క్షేమాయ సాధూనా మితి శేషః క్షేమః ప్రాప్తస్థితియః పాలనం భవో లబ్ధసుఖప్రాపణమ్. ४६

నను కంచి దనుగృహ్ణంతా వవాం నేశ్వరౌ కింతు ప్రాకృతౌ జీవా విత్యత ఆహ (న హీతి.) జగత ఆత్మనోః అత ఏవ సుహృదోః నహి స్వశరీరే కస్యచి దప్యసౌహార్దం దృష్ట మితి భావః. యువయోః విషమా దృష్టిః న విద్యతే తత్ర హేతుం వద న్విశినష్టి. భజంతం భజతో రను గృహ్ణతో రపి సమయోః నహి భక్తే ష్వనుగ్రహో వైషమ్యమూలకః న హ్యాపాశ్రితార్థదస్య సుర ద్రుమస్య వైషమ్య మస్తి వైషమ్యపరిహారార్థ మేవ భజనాత్మకం వ్యాజ మపేక్షేతే ఇతి భావః. ४७

స్వస్మి న్నత్యంతపారతంత్ర్య మావేదయితుం కైంకర్యానుశాసనం ప్రార్థయతే సాధ్వితి వాం యువయో రహం కింకరవాణి కింకరోస్మీత్యర్థః. అతో భృత్యం మాం సాధు యథా తథా ఆజ్ఞా పయతం ఏతావతైవాహ మనుగృహీతో భవిష్యామీత్యభిప్రేత్యాహ (పుంస స్త్వితి.) భవద్భిః వియు జ్యతే అనుశిష్యతే ఇత్యనేనైవ పుంసో జీవస్యా నుగ్రహ స్త్వత్కృతానుగ్రహః. ४८

ఇత్యభిప్రేత్య రాజేన్ద్ర సుదామా ప్రీతమానసః,
శస్తై స్సుగన్ధైః కుసుమై ర్మాలాం విరచితాం దదౌ. ౪౯

తాభి స్స్వలఙ్కృతౌ ప్రీతౌ రామకృష్ణౌ సహానుగౌ,
ప్రణతాయ ప్రపన్నాయ దదతు ర్వరదౌ వరాన్. ౫౦

సోఽపి వవ్రేఽచలాం భక్తిం తస్మి న్నేవాఖిలాత్మని,
తద్భక్తేషు చ సౌహార్దం భూతేషు చ దయాం పరామ్. ౫౧

ఇతి తస్మై వరం దత్వా శ్రియం చాన్వయవర్ధినీమ్,
బల మాయు ర్యశః కాన్తిం నిర్జగామ సహాగ్రజః. ౫౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం,దశమస్కన్ధే
ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః

ఇతీత్థం విజ్ఞాపయ న్నితి శేషః. హేరాజేంద్ర అభిప్రేత్య తయో రభిమతం జ్ఞాత్వా ప్రీతమానసః సుదామా ప్రశస్తైః సుగంధిభిః కుసుమై ర్విరచితాం మాలాం తాభ్యాం దదౌ. ౪౯

తాభి ర్మాలాభి రలంకృతౌ వరదౌ తస్మై ప్రపన్నాయ శరణాగతాయ వరా నిష్టార్థాన్ దదతుః. ౫౦

కే తే వరాః తేన వృతాః యాన్ దదతు రిత్యత ఆహ (సోఽపీతి.) అఖిలస్య చిదచిదాత్మకస్య జగత ఆత్మని తస్మి న్భగవతి అచలాం భక్తిం భాగవతేషు సౌహార్దం ఆనుకూల్యం భూతేషు భగవచ్ఛరీరచేతనాచేతనాత్మకేషు దయాం స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వరూపాం వృతవాన్.

ఇతీత్థం యథావృతం తస్మై వరం దత్వా తేనావృతా మన్వయవృద్ధినీం వంశవృద్ధిమతీం శ్రియం తథా బలాదీం శ్చ దత్వా సహాగ్రజః తతో నిర్జగామ తత్ర బలం దేహధారణసామర్థ్యమ్. ౫౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, ఏకాదశస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ఏకచత్యారింశోఽధ్యాయః.

అథ ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథ వ్రజ న్రాజపథేన మాధవ స్స్త్రియం గృహీతాఙ్గవిలేపభాజనామ్,
విలోక్య కుబ్జాం యువతీం వరాననాం పప్రచ్ఛ యాన్తీం ప్రహస న్రసప్రదః. ౧

కా త్వం వరోర్వేతదిహానులేపనం కస్యాఙ్గనే వా కథయస్వ సాధు నః,
దేహ్యావయో రఙ్గవిలేప ముత్తమం శ్రేయ స్తత స్తేన చిరా ద్భవిష్యతి. ౨

సైరన్ధ్ర్యువాచ—

దాస్యస్మ్యహం సున్దర కంససమ్మతా త్రివక్రనామా హ్యనులేపకర్మణి.
మద్భావితం భోజపతే రతిప్రియం వినా యువాం కోఽన్యతమ స్తదర్హతి. ౩

అథ ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రివక్రాసమర్పితాఙ్గరాగానులిప్తాఙ్గః ఋజూకృతత్రివక్రో విభిన్నచాప శ్చాపరక్షకఘాతిత తత్పాలక స్సముత్పాదితకంసభయః పున స్స్వనివేశ మావివేశేత్యాహ. ద్విచత్వారింశేన (అథేత్యాదినా) అథ మాలాకారానుగ్రహానంతరం రాజమార్గేణ వ్రజన్ గృహీతాని అఙ్గవిలేపానాం భాజనాని పాత్రాణి యయా వరం సుందర మాననం యస్యా స్తాం కుబ్జాం విలోక్య సుఖప్రదో భగవాన్ ప్రహసన్ తాం యువతీం పప్రచ్ఛ. ౧

ప్రశ్నప్రకార మేవాహ (కా త్వ మితి.) హేఅఙ్గనే హేవరోరు, ఇతి సోపహాసం సంబోధనం. త్వం కా ఇహాస్యాం పుర్యాం ఏత దనులేపనం కస్య వా కస్మై నయసీత్యర్థః. సాధు యథార్థం నోఽస్మభ్యం కథయస్వ కస్మైచి ద్భవతు కింతు ఉత్తమ మిమ మఙ్గలేప మావయో రావాభ్యాం దేహి. తతోఽనులేపనదానేన హేతునా తవాచిరాదేవ శ్రేయో భవిష్యతి. ౨

ఇత్థ మాపృష్టా యాచితా చ సా ప్రాహ (దాసీతి.) హేసుందర అహం కంసస్య సమ్మతా తస్య దాసీ త్రివక్రనామ్నీ నిత్య మనులేపకర్మణి తేన నియుక్తాఽస్మి. త్రయో గ్రీవోరుకటయః వక్రాః, యస్యా స్సా త్రివక్రేత్యన్వర్థం నామ. కంససమ్మతత్వే హేతు మాహ. మద్భావితం మయా సాధితం అనులేపనం భోజపతేః కంస స్యాతీవ ప్రియం అతోఽహం తత్సమ్మతేతి భావః. అత స్తదాత్రిజ్ఞః ప్రియ మనులేపనం వాం వినా భవంతౌ వినా అన్యః కో వా పుమా, నర్హతి యువా మేవార్హౌ ఇత్యర్థః. ౩

రూపపేశలమాధుర్యహసితాలాపవీక్షణైః,
ధర్షితాత్మా దదౌ సాన్ద్రి ముభయో రనులేపనమ్. ४

తత స్తా వఙ్గరాగేణ స్వవర్ణేతరశోభినా,
సంప్రాప్తపరభాగేన శుశుభాతేఽనురఞ్జితౌ. ५

ప్రసన్నో భగవా న్కుబ్జాం త్రివక్రాం రుచిరాననామ్.
ఋజ్వీం క ర్తుం మన శ్చక్రే దర్శయ న్దర్శనే ఫలమ్. ६

పద్భ్యా మాక్రమ్య ప్రపదే ద్వ్యఙ్గ్యుత్తానపాణినా,
ప్రగృహ్య చిబుకేఽధ్యాత్మ ముదనీనమ దచ్యుతః. ७

(రూపేతి.) భగవత ఇత్యాదిః, భగవతో, రూపాదిభిః, మోహిత ఆత్మా చిత్తం యస్యా స్సా సాంద్రం తదనులేపన ముభయోః దదౌ. తత్ర రూప మఙ్గసౌష్ఠవం, పేశలం సౌకుమార్యం మాధుర్యం రసికత్వమ్. ४

(తత ఇతి.) స్వవర్ణేతరశోభినా స్వస్యాఙ్గ...గస్య ... వర్ణః వరాహరుధిరవ ల్లోహితవర్ణః తస్మా దితరౌ యౌ వర్ణౌ తయో శ్శరీరగతౌ, విశుద్ధౌ, పీతాసితవర్ణౌ, తాభ్యాం శోభినా అత ఏవ ప్రాప్తః, పరభాగో మహాతిశయో, యేన తేనానురఞ్జితౌ తౌ రామకృష్ణౌ, శుశుభాతే, యద్వా తౌ రామకృష్ణౌ స్వదేహగతవిశుద్ధపీతాసితవర్ణాభ్యాం, ఇత రేణేతరవర్ణేనాత ఏవ శోభినా అత ఏవ చ సంప్రాప్తమహాతిశయేన యద్వా సంప్రాప్తః పర ఉత్కృష్టః భాగ శ్శరీరైకదేశో, యేన తేనానురఞ్జితావిత్యర్థః. ५

"శేయ సక స్తేన చిరా ద్భవిష్యతి" త్యుక్తం శ్రేయ శ్చకారేత్యాహ (ప్రసన్న ఇతి.) స్వదర్శనఫలం తస్యాః, దర్శయన్, తాం త్రివక్రా మృజ్వీం కర్తుం అవక్రాం కర్తుం మన శ్చక్రే మనసా...రపూర్వక మృజ్వీంచకారేత్యర్థః. ६

తత్ప్రకార మేవాహ (పద్భ్యా మితి.) తస్యాః, ప్రపదే పాదాగ్రద్వయం, స పద్భ్యా మాపీడ్య ఆక్రమణే నావష్టభ్య ద్వే అఙ్గుళీ ఉత్తానే ఉన్నతే యస్మిన్ తథాభూతేన పాణినా తస్యా శ్చిబుకే ముఖ స్యాధోభాగే గృహీత్వా అధ్యాత్మం దేహం ఉదనీనమత్ ఉన్నమయామాస. ७

(రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః)

సా తదర్జుసమానాఙ్గీ బృహచ్ఛ్రోణిపయోధరా,
ముకున్దస్పర్శనా త్సద్యో బభూవ ప్రమదోత్తమా. ౮

తతో రూపగుణౌదార్యసంపన్నా ప్రాహ కేశవమ్,
ఉత్తరీయం సమాకృష్య స్మయన్తీ జాతహృచ్ఛయా. ౯

ఏహి వీర గృహం యామో న త్వాం త్యక్తు మిహోత్సహే,
త్వయోన్మథితచిత్తాయాః ప్రసీద పురుషర్షభ. ౧౦

ఏవం స్త్రియా యాచ్యమానః కృష్ణో రామస్య పశ్యతః,
ముఖం వీక్ష్యానుగానాం చ ప్రహసం స్తా మువాచ హ. ౧౧

ఏష్యామి తే గృహం సుభ్రు పుంసా మాధివికర్శనమ్,

సా తదైవ ఋజు సమానం అనురూపం చాఙ్గం యస్యాః బృహత్యౌ శ్రోణీ, పయోధరౌ చ యస్యా స్తథాభూతౌ, ముకుందస్పర్శనా న్నిదానాత్. సద్య ఏవ ప్రమదోత్తమా బభూవ. ౮

కిఞ్చ రూపాదిసమ్పన్నా సతీ జాతః హృచ్ఛయః కామో యస్యా స్సా అత ఏవ స్మయంతీ ముకుంద ముత్తరీయాగ్ర మాకృష్య ప్రాహ-తత్ర రూపం సౌందర్యం గుణా యౌవనాదయః ఔదార్యం గత్యవలోకనాదిశైష్ఠ్యమ్ ౯

ఉక్తి మేవాహ (ఏహీతి) హేవీర అస్మద్గృహం ప్రత్యాగచ్ఛ యామః ఇహ త్వాం త్యక్తుం నోత్సహే న శక్నోమి, త్వయో న్మథితం క్షోభితం చిత్తం యస్యాః తస్యా మమ ప్రసీద హేపురుషర్షభ.

ఇత్థం తయా స్త్రియా రామస్య పశ్యత స్సతః యాచ్యమానో భగవా ననుగానాం గోపానాం. చశబ్దా ద్రామస్య చ ముఖ మవలోక్య ప్రహస న్తా మువాచ. ౧౧

ఉక్తి మేవాహ (ఏష్యామీతి.) హేసుభ్రు సాధితః కంసవధరూపోఽర్థః ప్రయోజనం. యేన తథాభూతః పుంసా మాధివికర్షణం కామప్రయుక్తమనఃపీడాశమనం తవ గృహం ప్రత్యాగమిష్యామి.

(రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః)

కరేణ వామేన సలీల ముద్ధృతం సజ్యం చ కృత్వా నిమిషేణ పశ్యతామ్,
నృణాం ప్రకృష్య ప్రబభఞ్జ మధ్యతో యథేక్షుదణ్డం మదకర్యురుక్రమః. ౧౭

ధనుషో భజ్యమానస్య శబ్దః ఖం రోదసీ దిశః.
పూరయామాస యం శ్రుత్వా కంస స్త్రాసం జగామ హ. ౧౮

తం రక్షిణ స్సానుచరా రుషితా ఆతతాయినః,
గ్రహీతుకామా ఆవవ్రు ర్గృహ్యతాం బధ్యతా మితి. ౧౯

అథ తా న్దురభిప్రాయా న్విలోక్య బలకేశవౌ.
క్రుద్ధౌ ధనుష ఆదాయ శకలే తా న్విజఘ్నతుః. ౨౦

బలం చ కంసప్రహితం హత్వా శాలా ముఖా త్తతః.
నిష్క్రమ్య చేరతు ర్హృష్టౌ నిరీక్ష్య పురసంపదః. ౨౧

ఉరుక్రమో భగవాన్, సలీలం యథా తథా వామేన కరేణోద్ధృతం, ధను స్సజ్యం సమారోపితజ్యాకం కృత్వా నిమేషేణాశు నృణాం పశ్యతాం సతాం వికృష్య మధ్యతో బభఞ్జ భగ్న మకరోత్, యథా మత్తగజః ఇక్షుదండం, తద్వత్. ౧౭

తదా భజ్యమానస్య ధనుషో, ధ్వనిః ఖ మాకాశం రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ దిశ శ్చ పూరయామాస, యం శబ్దం శ్రుత్వా కంస స్త్రాసం భయం ప్రాప్తవాన్. ౧౮

తస్య ధనుషో, రక్షిణః పాలకా స్సానుచరాః, ఆతతాయినః జిఘాంసయా గృహీతశస్త్రాః, జిఘృక్షవః, గృహ్యతాం బధ్యతాం ఇతి బ్రువాణాః, ఆవవ్రుః ఆవృతవంతః. ౧౯

తా నాగతాన్ దురభిప్రాయాన్ జిఘాంసూన్, నవలోక్య, రామకృష్ణౌ ధనుషః శకలే, ఆదాయ తాభ్యాం, తాన్ జఘ్నతుః. ౨౦

తదా కంసేన ప్రేషితం సైన్యం, హత్వా తతః, శాలాద్వారా న్నిర్గత్య తత్ర తత్ర పురసంపదో నిరీక్ష్య హృష్టౌ చేరతుః. ౨౧

తయో స్తదద్భుతం వీర్యం నిశామ్య పురవాసినః,
తేజః ప్రాగల్భ్యరూపం చ మేనిరే విబుధోత్తమౌ, ౨౨

తయో ర్విచరతో స్స్వైర మాదిత్యోఽస్త ముపేయివాన్,
కృష్ణరామౌ వృతౌ గోపైః పురా చ్ఛకట మీయతుః. ౨౩

గోప్యో ముకున్దవిగమే విరహాతురా యా ఆశాసతాశిష ఋతా మధుపుర్యభూవన్,
సంపశ్యతాం పురుషభూషణగాత్రలక్ష్మీం హిత్వేతరాం స్తు భజత శ్చకమే న యం శ్రీః. ౨౪

అవసిక్తాఙ్ఘ్రియుగళౌ భుక్త్వా క్షీరోపసేచనమ్,
ఊషతు స్తాం సుఖం రాత్రిం జ్ఞాత్వా కంసచికీర్షితమ్. ౨౫

తయోః రామకృష్ణయో స్తద్ధనుర్భఞ్జనాద్యాత్మకం కర్మ నిశామ్య దృష్ట్వా శ్రుత్వా చ తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, ప్రాగల్భ్యం ధృష్టతా రూపం, తేషాం సమూహ స్తేనానితరసాధారణేన తౌ దేవోత్తమౌ మేనిరే అమన్యంత. ౨౨

స్వైరం యథా తథా తయోః విచరతో స్సతోః సూర్యోఽస్తం ప్రాప్తః, తతః తౌ గోపై స్సహ పురా చ్ఛకటం శకటావమోచనస్థాన మితి యావత్, ఈయతు రాజగ్మతుః. ౨౩

ముకున్దస్య విగమే వ్రజా న్నిర్గమనవేళాయాం, విరహేణాతురా గోప్యః, యా యా ఆశిషః ఆశాసత "సుఖః ప్రభాతా రజనీయం "అస్య ధ్రువం తత్ర దృశో భవిష్యత" ఇత్యాదిక ముక్తవత్యః తా స్సర్వా ఆశిషో మధుపుర్యాం, పురుషభూషణస్య గాత్రలక్ష్మీం, పశ్యతాం జనానాం ఋతా స్సత్యా, బభూవుః. కథంభూతస్య గాత్రస్య భజత స్సేవమానా నితరా న్బ్రహ్మాదీ న్హిత్వా శ్రీః మహాలక్ష్మీః యద్గాత్ర మాశ్రయం, చకమే అచీకమత. యా మితి పాఠే, యాం గాత్రలక్ష్మీ మిత్యర్థః, య మితి పాఠే యం పురుషభూషణ మితి సంబంధః. ౨౪

అవసిక్తం క్షాళిత మఙ్ఘ్రియుగళం, యయో స్తౌ క్షీర మవసేచనం యస్య త దన్నం క్షీరవిమిశ్రాన్న మిత్యర్థః. భుక్త్వా అపరేద్యుః కంసచికీర్షితం జ్ఞాత్వా చ సుఖం యథా తాం రాత్రి మూషతుః ఉషితవంతౌ. ౨౫

(రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః)

కంస స్తు ధనుషో భఙ్గం రక్షిణాం స్వబలస్య చ,
వధం నిశమ్య గోవిన్దరామవిక్రీడితం పరమ్. ౨౬

దీర్ఘప్రజాగరో భీతో దుర్నిమిత్తాని దుర్మతిః,
బహూ న్యచష్టోభయథా మృత్యో ర్దౌత్యకరాణి చ. ౨౭

అదర్శనం స్వశిరసః ప్రతిరూపేషు సత్స్వపి,
అసత్యపి ద్వితీయే చ ద్వైరూప్యం జ్యోతిషా మపి. ౨౮

ఛిద్రప్రతీతి శ్ఛాయాయాం ప్రాణఘోషా నుపశ్రుతిః,
స్వర్ణప్రతీతి ర్వృక్షేషు స్వపదానా మదర్శనమ్. ౨౯

స్వప్నే ప్రేతపరిష్వఙ్గః ఖరయానం విషాదనమ్,
యాయా న్నలదమాల్యేక స్తైలాభ్యక్తో దిగమ్బరః. ౩౦

కంస స్తు రామకృష్ణయో ర్విక్రీడితం ధను ర్భఙ్గం రక్షిణాం స్వబలస్య చ వధం నిశమ్యాకర్ణ్య భీతో దీర్ఘప్రజాగరః అ[illegible] [illegible]ని, ఉభయథా స్వాప్నజాగరితభేదేన, స్వప్నాని జాగరితాని చ మృత్యోః దౌత్యకర్మాణి దుష్టాని, నిమిత్తాని స దదర్శ. ౨౬-౨౭

తాన్యేవ కానిచి దాహ త్రిభిః. తత్ర జాగరితాని త్వాహ (అదర్శన మితి ద్వాభ్యాం.) వియజ్జలాదౌ ప్రతిరూపే దృశ్యమానే సతి స్వశిరస, స్తత్రాదర్శనం అసత్యపి ద్వితీయే, జ్యోతిషాం చంద్రాదీనాం ద్విత్వమ్. ౨౮

ఛాయాయాం ఛిద్రప్రతీతిః రంధ్రయోః పిహితయో స్సతో రంతశ్శ్రూయమాణో యో ధ్వని స్స ప్రాణఘోషః తస్యాశ్రవణం, వృక్షేషు స్వర్ణవర్ణప్రతీతిః రజఃకర్దమాదిషు, స్వపదానా మదర్శన మిత్యాదీని జాగరితాని దుర్నిమిత్తాని. ౨౯

అథ స్వాప్నాన్యాహ (స్వప్న ఇతి) ప్రేతానాం మృతానాం. పరిష్వంగః ఆలింగనం ఖర మారుహ్య యానం, విషభక్షణం, నలదమాలీ జపాకుసుమమాలీ తైలేన అభ్యక్తః దిగమ్బర శ్చైకో ఒపహాయో, యాయా ద్గచ్ఛే దితి య త్తదేకం, దుర్నిమిత్త మితి. ౩౦

అన్యాని చేత్థంభూతాని స్వాప్నజాగరితాని చ,
పశ్య న్మరణసంత్రస్తో నిద్రాం లేభే న చిన్తయా. ౩౧

వ్యుష్టాయాం నిశి కౌరవ్య సూర్యే చాద్భ్య స్సముత్థితే.
కారయామాస వై కంసో మల్లక్రీడామహోత్సవమ్. ౩౨

ఆనర్చుః పురుషా రఙ్గం తూర్యభేర్య శ్చ జఘ్నిరే,
మఞ్చా స్స్వలఙ్కృతా స్స్రగ్భిః పతాకాచేలతోరణైః. ౩౩

తేషు పౌరా జానపదా బ్రహ్మక్షత్రపురోగమాః,
యథోపజోషం వివిశూ రాజాన శ్చ కృతాసనాః. ౩౪

అన్యాన్యపీత్థంభూతాని. స్వాప్నాని జాగరితాని చ దుష్టాని, నిమిత్తాని పశ్యన్ తత్సూచిత మరణా, దతీవ భీతః శ్చింతయా, నిద్రాం న లేభే న ప్రాప్తవాన్. ౩౧

హేకౌరవ్య కథఞ్చి న్నిశి వ్యుష్టాయాం ప్రభాతాయాం సత్యాం అద్భ్య స్సకాశాత్ సూర్యే సముత్థితే సతి "య ఉదగా న్మహతోఽర్ణవాత్ విభ్రాజమాన స్సరిరస్య మధ్యా త్స మా ఋషభో లోహితాక్షః, సూర్యో విపశ్చి న్మనసా పునాత్వి" తి శ్రౌతీం ప్రసిద్ధి ముపజీవ్యాద్భ్య స్సూర్యే సముత్థిత ఇత్యుక్తం మల్లానాం క్రీడైవ మహా నుత్సవః, తం యద్వా మల్లానాం క్రీడార్థం, య స్తేషా ముత్సవః మఙ్గళస్నానాదిరూపః తం కంసః, కారయామాస, ౩౨

పురుషా భృత్యాః రఙ్గం మల్లక్రీడాస్థాన మానర్చుః, మార్జనచందనామ్బుస్సేచనాదిభి రితి శేషః, తూర్యాణి భేర్యో భేరీ శ్చ జఘ్నిరే తాడితవంతః, స్రగ్భిః పతాకాభి శ్చేలై శ్చిత్రపటై స్తోరణై శ్చ మఞ్చాః దిదృక్షూణా ముపవేశస్థానా న్యుచ్చాని స్వలంకృతాః. ౩౩

తత స్తేషు మఞ్చేషు బ్రాహ్మణక్షత్రియాదయః, పౌరాః పురవాసినః జానపదా దేశవాసిన శ్చ జనాః. యథోపవేశం రాజాజ్ఞా మనతిక్రమ్య యథోపజోష మితి పాఠే యథా సుఖం వివిశుః, తథా రాజానః దేశాంతరేభ్య స్సమాహూతాః, తే రాజానః. కృతాని పరిగృహీతా న్యాసనాని సింహాసనాని యై స్తథాభూతాః. ౩౪

(రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః)

కంసః పరివృతోఽమాత్యై రాజమఞ్చ ముపావిశత్.
మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థో హృదయేన విదూయతా. ౩౫
వాద్యమానేషు తూర్యేషు మల్లతాలోత్తరేషు చ,
మల్లా స్స్వలఙ్కృతా దృప్తా స్సోపాధ్యాయా ఉపావిశన్. ౩౬
చాణూరో ముష్టికః కూట శ్శల స్తోసల ఏవ చ,
తదాసేదు రుపస్థానం వల్గువాద్యప్రహర్షితాః. ౩౭
నన్దగోపాదయో గోపా భోజరాజసమాహృతాః,
నివేదితోపాయనా స్త ఏకస్మి న్మఞ్చ ఆవిశన్. ౩౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః.

కంస స్తు మండలేశ్వరమధ్యస్థః, విదూయతా తప్యమానేన హృదయేన సహిత ఇతి శేషః. అమాత్యై ర్మంత్రిభిః, పరివృతో రాజమఞ్చ మఖండమండలేశ్వరోపయోజ్యం మఞ్చ ముపావిశత్. ౩౫

తదా మల్లానాం తాలైః కరతలై ర్భుజాస్ఫాలన, ముత్తరైః ఉచ్చై శ్శ్రూయమాణో యేషు తేషు తూర్యేషు వాద్యమానేషు సత్సు ఉపాధ్యాయా మల్లాచార్యా స్తై స్సహితా స్సర్వే మల్లా స్స్వలఙ్కృతా స్సమావిశన్. ౩౬

తథా చాణూరాదయో మల్లాః, వల్గువాద్యైః మధురవాద్యైః, ప్రహర్షితాః తదుపస్థానం మల్లరఙ్గ మాసేదుః ఆజగ్ముః. ౩౭

తదా నందాదయో గోపా శ్చ భోజరాజేన కంసేన ఆహూతాః నివేదితా న్యుపాయనాని యై స్తే ఏకస్మి న్మఞ్చే ఆవివిశుః. ౩౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథ కృష్ణశ్చ రామశ్చ కృతశౌచౌ పరన్తప,
మల్లదున్దుభినిర్ఘోషం శ్రుత్వా ద్రష్టు ముపేయతుః. ౧

—* కువలయాపీడాఖ్యగజాదివధకథా *—

రఙ్గద్వారం సమాసాద్య తస్మిన్ నాగ ముపస్థితమ్,
అపశ్య త్కువలయాపీడం కృష్ణోఽమ్బష్ఠప్రచోదితమ్. ౨

బద్ధ్వా పరికరం శౌరి స్సమూహ్య కుటిలాలకాన్,
ఉవాచ హస్తిపం వాచా మేఘనాదగభీరయా. ౩

అమ్బష్ఠామ్బష్ఠ మార్గం నో దేహ్యపక్రమ మా చిరమ్,
నోచే త్సకుఞ్జరం త్వాఽద్య నయామి యమసాదనమ్. ౪

అథ త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః.

"ఉషతు స్తాం సుఖం రాత్రిం జ్ఞాత్వా కంసచికీర్షితమ్" ఇత్యుక్తం. అథ కిం పరేద్యుః, కంసచికీర్షితం కిం వా రామకృష్ణాభ్యాం కృత మిత్యపేక్షాయాం (అథే)త్యాదినా నిరూపయతి. అథ పరేద్యుః ప్రాతః రామః కృష్ణశ్చ కృతశౌచౌ కృతం శౌచం స్నానాదికం యాభ్యాం తౌ మల్లానాం చ దుందుభీనాం చ నిర్ఘోషం శ్రుత్వా ద్రష్టుం ఆజగ్మతుః. ౧

రఙ్గస్య మల్లక్రీడాస్థానస్య ద్వారం సమాసాద్య తస్మిన్ ద్వారే అవస్థితం అమ్బష్ఠేన హస్తిపేన ప్రచోదితం కువలయాపీడాఖ్యం గజం భగవా నపశ్యత్. ౨

పరికరం పరిధానం యథోచితం బద్ధ్వా కుటిలాలకా న్సమూహ్య గర్జితవ ద్గభీరయా వాచా హస్తిప ముపాచ. ౩

ఉక్తి మేవాహ (అమ్బష్ఠేతి.) అపక్రమమార్గం పరిత్యజ మా చిరం విలమ్బం మాకార్షీః నో చేత్ మార్గం న దాస్యసి చేత్ అద్య సకుఞ్జరం త్వాం హత్వా యమలోకం ప్రాపయామి. ౪

(కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా)

ఏవం నిర్భర్త్సితోఽమ్బష్ఠః కుపితః కోపితం గజమ్,
చోదయామాస కృష్ణాయ కాలాన్తకయమోపమమ్. ౧

కరీన్ద్ర స్త మభిద్రుత్య కరేణ తరసాఽగ్రహీత్,
కరా ద్విగళిత స్సోఽముం నిహత్యాఙ్ఘ్రి ష్వలీయత. ౨

సఙ్క్రుద్ధ స్త మచక్షాణో ఘ్రాణదృష్టి స్సకేశవమ్,
పరామృశ త్పుష్కరేణ స ప్రసహ్య వినిర్గతః. ౩

పుచ్ఛే ప్రగృహ్యాతిబలం ధనుషః పఞ్చవింశతిమ్,
విచకర్ష యథా నాగం సుపర్ణ ఇవ లీలయా, ౪

సపర్యావర్తమానేన సవ్యదక్షిణతోఽచ్యుతః,

ఇత్థం భర్త్సితో హస్తిపః క్రుద్ధః, కోపితం అంతకో మృత్యుః కాల స్తన్నిమిత్తం యమ స్తు తన్నియంతా ఉపమా యస్య తం గజం కృష్ణాయ చోదయామాస కృష్ణం ప్రతి ప్రధావయామాసేత్యర్థః. ౧

కరీంద్రః తం కృష్ణం అభిద్రుత్య బలాత్కారేణాగ్రహీత్. స కృష్ణః కరా ద్విగళితః విచ్యుతః అముం కరీంద్రం నిహత్య ముష్టినా ప్రతాడ్య తస్యాఽఙ్ఘ్రిషు చరణానాం మధ్యే అలీయత తస్యాఽదృశ్యో బభూవేత్యర్థః. ౨

తం కృష్ణ మచక్షాణోఽపశ్యన్ అత ఏవ సఙ్క్రుద్ధః, కరీంద్రః ఘ్రాణదృష్టిః, హస్తాగ్రే దృష్టి ర్యస్య తథాభూతః, కేశవం పుష్కరేణ తుండాగ్రేణ పరామృశన్ అన్వేషయామాస స కృష్ణః ప్రసహ్య బలాత్కారే ణాఙ్ఘ్రిమధ్యా ద్వినిర్గతః. ౩

త మతిబలం పుచ్ఛే ప్రగృహ్య ధనుషః పఞ్చవింశతి ర్యావ త్తావంతం దేశం విచకర్ష ఆకృష్టవాన్ యథా సుపర్ణః గరుడః లీలయా నాగం సర్పం కర్షతి తద్వత్. ౪

(స ఇతి.) స భగవాన్ పుచ్ఛగ్రాహిణ మాత్మానం గ్రహీతుం యది గజో దక్షిణతః,

బభ్రామ భ్రామ్యమాణేన గోవత్సేనేవ బాలకః. ౯

తతోఽభిముఖ మభ్యేత్య పాణినాఽఽహత్య వారణమ్.
ప్రద్రవ న్పాతయామాస స్పృశ్యమానః పదే పదే. ౧౦

స ధావ న్క్రీడయా భూమౌ పతిత్వా సహసోత్థితః,
తం మత్వా పతితం క్రుద్ధో దన్తాభ్యాం సోఽహన త్క్షితిమ్. ౧౧

స్వవిక్రమే ప్రతిహతే కుఞ్జరేన్ద్రోఽత్యమర్షితః.
చోద్యమానో మహామాత్రైః కృష్ణ మభ్యద్రవ ద్రుషా. ౧౨

త మాపతన్త మాసాద్య భగవా న్మధుసూదనః,
ప్రగృహ్య పాణినా హస్తం పాతయామాస భూతలే. ౧౩

పరివర్తతే తర్హి సవ్యతో భ్రామయన్ యదాఽపసవ్యః, పరివర్తతే తదా దక్షిణతో భ్రామయన్ ఏవం పర్యావర్తమానేన కరిణా సహ స్వయం బభ్రామ యథా బాలో భ్రామ్యమాణేన గోవత్సేన సహ భ్రామ్యతి తద్వత్, అత్ర బాలకః కృష్ణ ఏవ బాల్యదశాపన్నో దృష్టాంతతయా వివక్షితః. ౯

తతో వారణం గజ మభిముఖ మభ్యేత్య పాణినా ఆహత్య ప్రద్రవన్ పదే పదే వారణేన స్పృశ్యమానః, పాతయామాస స యథా భ్రమతి తథా తం వఞ్చయన్ ప్రాద్రవ దిత్యర్థః. ౧౦

యదా చ గజః పతతి తదా స భగవా నపి క్రీడయా ధావన్ భూమౌ పతతి పతితం దృష్ట్వా స యదాఽభిధావతి తదా భగవా నుత్థితో ధావత గజ స్తు పతితం స్థిత మేవ మత్వా క్రుద్ధః. కేవలం దంతాభ్యాం క్షితితల మహనత్. ౧౧

ఇత్యేవం స్వస్య గజస్య విక్రమే ప్రతిహతే క్షీయమాణే సతి కుఞ్జరేంద్రః. కేవల మత్యంతం క్రోధమాత్రయుక్తః, హస్తిపై ర్బలా చ్చోద్యమానః, ప్రేర్యమాణః, కృష్ణం రుషాఽభ్యద్రవత్ అభ్యధావత్. ౧౨

తదా భగవా నాపతంతం గజ మాసాద్య స్వపాణినా హస్తం తస్య తుండం ప్రగృహ్య భూతలే పాతయామాస. ౧౩

(కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా)

పతితస్య పదాఽఽక్రమ్య మృగేన్ద్ర ఇవ లీలయా,
దన్త ముత్పాట్య తేనాభం హస్తిపం చాహన ద్ధరిః. ౧౪

మృతకం ద్విప ముత్సృజ్య దన్తపాణి స్సమావిశత్,
అంసన్యస్తవిషాణోఽసృఙ్మదబిన్దుభి రఙ్కితః,
విరూఢస్వేదకణికవదనామ్బురుహో బభౌ, ౧౫

వృతౌ గోపైః కతిపయై ర్బలదేవజనార్దనౌ.
రఙ్గం వివిశతూ రాజ న్గజదన్తవరాయుధౌ. ౧౬

మల్లానా మశని ర్నృణాం నరవర స్త్రీణాం స్మరో మూర్తిమా
న్గోపానాం స్వజనోఽసతాం క్షితిభుజాం శాస్తా స్వపిత్రో శ్శిశుః,

పతితం గజేంద్రం పదా పాదేనాక్రమ్య అవష్టభ్య సింహ ఇవ దంత ముత్పాట్య తేనైవ దంతేనైవ హస్తిప మహనత్, ౧౪

మృతం గజ ముత్సృజ్య దంతః, పాణౌ యస్య తథాభూతః తతః. అంసే న్యస్తః నిహితో విషాణో గజదంతో యేన సః అసృజః రుధిరస్య మదోదకస్య చ బిందుభిః, అఙ్కితః విరూఢా ఉద్గతాః స్వేదకణికా యస్మిన్ తద్వదనామ్బురుహం యస్య తథాభూతో బభౌ. ౧౫

రామకృష్ణౌ కతిపయై ర్గోపైః, పరివృతౌ గజదంతా వేవ వరే శ్రేష్ఠే ఆయుధే యయో స్తౌ హేరాజన్ రఙ్గం మల్లక్రీడాస్థానం వివిశతుః ౧౬

తత్ర శృఙ్గారాదిసర్వరసకదమ్బైకమూర్తి ర్భగవాం స్తత్తదభిప్రాయానుసారేణ బభౌ న సాకల్యేన సర్వేషా మిత్యాహ (మల్లానా మితి.) మల్లాదీనాం ద్రష్టౄణా మశన్యాదిరూపేణ దశధా విదిత స్సన్ సాగ్రజో రఙ్గస్థానం గత ఇత్యన్వయః. అశని రశనివ ద్రౌద్రః స్త్రీణాం మూర్తిమా న్స్మరః విదితః అసతాం దుష్టానాం క్షితిభృతాం శాస్తా స్వపిత్రో శ్శిశుః. అనేన కరుణారసః, ప్రవత్సితో భవతి. భోజపతేః కంసస్య మృత్యుః. అనేన భయానకరసః, అవిదుషాం దేహాత్మాభిమానినాం విరాట్

మృత్యు ర్భోజపతే ర్విరా డవిదుషాం త_త్త్వం పరం యోగినాం
వృష్ణీనాం పరదేవతేతి విదితో రఙ్గం గత స్సాగ్రజః. ౧౭

హతం కువలయాపీడం దృష్ట్వా తా వతిదుర్జయౌ,
కంసో మనస్వ్యపి తదా భృశ ముద్విజతే నృప. ౧౮

—* చాణూరముష్టికాదిమల్లవధకథా, *—

తౌ రేజతూ రఙ్గగతౌ మహాభుజౌ విచిత్రవేషాభరణస్రగమ్బరౌ,
యథా నటా వు_త్తమవేషధారిణౌ మనఃక్షిపన్తౌ ప్రభయా నిరీక్షతామ్. ౧౯

నిరీక్ష్య తా వు_త్తమపూరుషౌ జనా మఞ్చస్థితా నాగరరాష్ట్రికా నృపాః.
ప్రహర్షవేగో త్కలితేక్షణాననాః పపు ర్న తృప్తా నయనై_ స్తదాననమ్. ౨౦

దేహమాత్రబుద్ధివిషయః, యోగినాం పరమాత్మోపాసనాత్మకయోగనిష్ఠానాం పరం తత్త్వ మితి విదితః, వృష్ణీనాం పరదేవతేతి విదిత ఇత్యర్థః. ౧౭

(హత మితి.) హతం కువలయాపీడం దృష్ట్వా తతః, తౌ రామకృష్ణౌ అతిదుర్జయా వితి జ్ఞాత్వా మనస్వీ ధీరోఽపి కంసః, హేనృప నితరాం ఉద్విజతే భీతో బభూవ. ౧౮

(తా వితి.) విచిత్రో వేషః తథా ఆభరణాని, స్రజ శ్చ యయో స్తౌ రామకృష్ణౌ పశ్యతాం జనానాం మనఃక్షిపన్తౌ క్షోభయన్తౌ అపహరన్తౌ వా రేజతుః, యథోత్తమవేషధారిణౌ నటౌ తద్వత్. ౧౯

(నిరీక్ష్యేతి.) హేనృప పౌరా జానపదా శ్చ జనాః తౌ ఉత్తమపూరుషౌ నిరీక్ష్యావస్థితాః ప్రహర్షవేగేన ఉత్కలితాని ఉజ్జృమ్భితాని ఈక్షణా న్యాననాని చ యేషాం తే నయనైః లావణ్యపానపాత్రభూతైః తయో రాననం పపుః ఆననగతం లావణ్యరసం పీతవంత ఇత్యర్థః. పరం తు న తృప్తాః నిరాకాంక్షా న బభూవు రిత్యర్థః. ౨౦

పిబన్త ఇవ చక్షుర్భ్యాం లిహన్త ఇవ జిహ్వయా,
జిఘ్రన్త ఇవ నాసాభ్యాం శ్లిష్యన్త ఇవ బాహుభిః. ౨౧

ఊచుః పరస్పరం తే వై యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్,
తద్రూపగుణమాధుర్యప్రాగల్భ్యస్మారితా ఇవ. ౨౨

ఏతౌ భగవత స్సాక్షా ద్ధరే ర్నారాయణస్య హి,
అవతీర్ణా విహాంశేన వసుదేవస్య వేశ్మని. ౨౩

స ఏష కిల దేవక్యాం జాతో నీత శ్చ గోకులమ్.
కాల మేతం వస న్గూఢో వవృధే నన్దవేశ్మని. ౨౪

త దేవాహ (పిబంత ఇవేతి.) శ్లిష్యంతః పరిష్వంగం కుర్వంత ఇవ ఇత్థం లక్షితా ఇత్యర్థః. ౨౧

(ఊచు రితి.) యథాదృష్టం ధనుర్భంగాది యథాశ్రుతం గోవర్ధనోద్ధరణాది తదనతిక్రమ్య తదనురూప మిత్యర్థః. తే నాగరరాష్ట్రికాః పరస్పర మూచుః. కథమ్భూతాః తయోః రూపం గజదంతాది యుక్తం గుణా శ్శౌర్యాదయః మాధుర్యం హసితాలాపాదిగతం ప్రాగల్భ్యం ధార్ష్ట్యం తైః స్మారితా ఇవ స్మరణం ప్రాపితా ఇవ అనితరసాధారణతద్రూపగుణాదియాథాత్మ్యవేదిన ఇవ, ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తద్యోతకః. ౨౨

తదేవ దర్శయన్ తేషా ముక్తి మాహ (ఏతా విత్యాదిభి రష్టభిః.) ఏతౌ రామకృష్ణౌ నారాయణ స్యాంశే నావతీర్ణౌ నారాయణ ఏవ స్వసఙ్కల్పరూపే ణాంశేన రామకృష్ణరూపే ణావతీర్ణ ఇత్యర్థః. యద్వ ఛత్రిన్యాయే నాంశే నావతీర్ణా విత్యుక్తం శ్రీకృష్ణస్య సాక్షా న్నారాయణావతారత్వాత్ రామస్య తదంశభూతసఙ్కర్షణావతారత్వాత్. ౨౩

తత్ర కృష్ణస్య చరిత్రం జన్మన ఆరభ్య సంగృహ్ణంతి (స ఏష ఇతి.) దేవక్యాం జాతః వసుదేవా దిత్యధ్యాహారః. గోకులం ప్రతి నీతః వసుదేవేనేతి శేషః. కిలేత్యాశ్చర్యే ప్రసిద్ధౌ వా. ఏతావంతం కాలం అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా. నందగేహే గూఢ ఇతరై రవిజ్ఞాతో వసన్ వవృధే ఏధాఞ్చక్రే. ౨౪

పూతనాఽనేన నిహతా చక్రవాత శ్చ దానవః,
అర్జునౌ దేనుకః కేశీ గుహ్యకోఽన్యే చ తద్విధాః. ౨౫

గావ స్సపాలా ఏతేన దవాగ్నేః పరిమోచితాః.
కాళియో దమిత స్సర్ప ఇన్ద్రి శ్చ విమదః కృతః. ౨౬

సప్తాహ మేకహస్తేన ధృతోఽద్రిప్రవరోఽమునా,
వర్ష వాతాశనిభ్య శ్చ పరిత్రాతం చ గోకులమ్. ౨౭

గోప్యోఽస్య నిత్య ముదితహసితప్రేక్షణం ముఖమ్,
పశ్యన్త్యో వివిధాం స్తాపాం స్తరన్తి స్మాశ్రమం ముదా. ౨౮

వద న్త్యనేన వంశోఽయం యదో స్సు బహువిశ్రుతః,
శ్రియం యశో మహత్త్వం చ లప్స్యతే పరిరక్షితః ౨౯

అనేన శ్రీకృష్ణేన పూతనా నిహతా తథా చక్రవాత స్తృణావర్త శ్చ దానవో నిహతః (అర్జునౌ, ఇతి,) పాతితావితి శేషః. అనేనేత్యనుషంగః. ధేనుకాదయ శ్చ తథావిధా అన్యే చ అఘాసురాదయో నిహతాః తత్ర గుహ్యక శ్శంఖచూడః. ౨౫

ఏతేనైవ గోపాలై స్సహితా గావ శ్చ అగ్నే స్సకాశా త్పరిమోచితాః కాళియాఖ్య స్సర్ప శ్చ అనేనైవ దమితః విగతః మదో యస్య తథాభూతః ఇంద్రః కృతః. ౨౬

అద్రిప్రవరో గోవర్ధనః అమునా కృష్ణేన సప్తాహ మేకేన హస్తేన ధృతః వర్షధారాభ్యోఽశని భ్యశ్చ గోకులం పరిత్రాతమ్. ౨౭

నిత్య ముదితం హసిత మీక్షణం చ యస్మిన్ త దస్య ముఖం పశ్యంత్యః యద్వా నిత్యవిక సితం హసితే నేక్షణాభ్యాం చ యుక్తం అస్య ముఖం ముదా పశ్యంత్యః వివిధాన్ తాపాన్ ఆధ్యాత్మి కాదీ నశ్రమం న విద్యతే శ్రమో యస్మిన్ త ద్యథా భవతి తథా తరంతి స్మ అతివర్తంతే స్మ. ౨౮

అనేన పరిరక్షితో యదో ర్వంశ స్సుబహు విస్తర స్సన్ విశ్రుత ఇతి పాఠే ప్రసిద్ధ స్సన్ శ్రియం కీర్తిం మహత్తాం పూజ్యతాం చ లప్స్యతే. ౨౯

(కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా)

అయం చాస్యాగ్రజ శ్శ్రీమాన్ రామః కమలలోచనః.
ప్రలమ్బో నిహతో యేన వత్సగోధేనుకాదయః. ౩౦

జనేష్వేవం బ్రువాణేషు తూర్యేషు నినదత్సు చ,
కృష్ణరామౌ సమాభాష్య చాణూరో వాక్య మబ్రవీత్. ౩౧

హేనన్దసూనో హేరామ భవన్తౌ వీరసమ్మతౌ.
నియుద్ధకుశలౌ శ్రుత్వా రాజ్ఞాఽఽహూతౌ దిదృక్షయా. ౩౨

ప్రియం రాజ్ఞః ప్రకుర్వత్య శ్శ్రేయో విన్దన్తి హి ప్రజాః,
మనసా కర్మణా వాచా విపరీత మతోఽన్యథా. ౩౩

నిత్యం ప్రముదితా గోపా వత్సపాలా స్తథా స్ఫుటమ్,
వనేషు మల్లయుద్ధేన క్రీడన్త శ్చారయన్తి గాః. ౩౪

అథ రామస్య గుణా న్సంగృహ్ణాతి (అయం చేతి) అస్య శ్రీకృష్ణ స్యాగ్రజోఽయం రామః కమలలోచనః శ్రీమాన్ కల్యాణగుణసమృద్ధిమాన్ అనేన ప్రలమ్బాదయో విహతాః. ౩౦

ఇత్థం బ్రువాణేషు జనేషు తూర్యేషు వాద్యేషు వాద్యమానేషు సత్సు చాణూరః కృష్ణరామౌ సమాభాష్య సంబోధ్య వాక్య మువాచ. ౩౧

తదేవాహ (హేనన్దసూనో ఇతి త్రిభిః.) భవంతౌ వీరాణాం సమ్మతౌ మల్లయుద్ధే ప్రవీణా వితి శ్రుత్వా దిదృక్షుణా ద్రష్టు మిచ్ఛునా రాజ్ఞా ఆహూతౌ. ౩౨

మనఃప్రభృతిభిః ప్రకారైః రాజ్ఞః ప్రియం కుర్వతః ప్రజాః శ్రేయః సుఖం లభంతే అన్యథా అప్రియం కుర్వత్య స్తు విపరీత మశ్రేయో దుఃఖం విందంతి. ౩౩

నావాం నియుద్ధే కుశలా విత్యత ఆహ (నిత్య మితి.) వత్సపాలాః వత్సపాలనయోగ్యా ద్వయస ఆరభ్యేతి భావః. గోపాః యూయం గోపాలనయోగ్యవయసః భవంతః వనే మల్లయుద్ధేన క్రీడంత ఏవ గా శ్చారయంతి అతో నియుద్ధకుశలా వేవేతి భావః. ౩౪

తస్మా ద్రాజ్ఞః ప్రియం యూయం వయం చ కరవామహే,
భూతాని నః ప్రసీదన్తి సర్వభూతమయో నృపః. ౩౫

తన్నిశమ్యాబ్రవీ త్కృష్ణో దేశకాలోచితం వచః
నియుద్ధ మాత్మనోఽభీష్టం మన్యమానోఽభినన్ద్య చ. ౩౬

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

ప్రజా భోజపతే రస్య వయం చాపి వనేచరాః,
కరవామ ప్రియం నిత్యం త న్నః పర మనుగ్రహః. ౩౭

బాలా వయం తుల్యబలైః క్రీడిష్యామో యథోచితమ్,
భవే న్నియుద్ధం మాఽధర్మః స్పృశే న్మల్లసభాసదః. ౩౮

చాణూర ఉవాచ—

న బాలో న కిశోర స్త్వం బల శ్చ బలినాం వరః,

తస్మా ద్యూయం వయం చ రాజ్ఞః ప్రియం కరవామహే. ఏవం రాజ్ఞి ప్రీతే సర్వాణి భూతాని నోఽస్మాకం ప్రసీదంతి కుతః యతో రాజా సర్వభూతమయః సర్వభూతాత్మకః. ౩౫

తచ్చాణూరవాక్యం విశమ్యాకర్ణ్య భగవా న్నియుద్ధం స్వస్యాభిమత మేవ మన్యమానోఽత ఏవ తద్వచోఽభినంద్య దేశకాలోచితం వచోఽబ్రవీత్. ౩౬

త దేవాహ (ప్రజా ఇతి.) అస్య భోజపతేః కంసస్య వనేచరా వయ మపి ప్రజా ఏవ తద్దేశవనోపజీవిత్వా ద్వయ మపి కథంచిత్ ప్రజా ఏవేత్యర్థః. న తు యుష్మద్విధా ఇతి భావః. అతః తస్య ప్రియం కరవామ పరం కేవలం త త్కథంచి త్తత్ప్రీతి రిత్యేత న్నోఽస్మాకం అస్మద్విషయో అనుగ్రహః. ౩౭

వయం తు బాలాః అత స్తుల్యబలై స్సహ క్రీడిష్యామః న త్వధికబలై ర్భవద్భి రితి భావః. యథోచితం నియుద్ధం భవేత్ మల్లసభాసదః మల్లసభాధికృతా నధర్మో మా స్పృశేత్ హేమల్లేతి సంబోధనం వా. ౩౮

ఏవ ముక్తః ప్రాహ చాణూరః (న బాల ఇతి.) బాలశబ్దోఽత్యంతశైశవపరః, తచ్చ దృష్టాంతార్థం యథా నాత్యంతశిశు స్తథా న కిశోరోఽపి కింతు యువేతి భావః. అథాపి బలహీన ఇత్యత

(కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా)

లీలయేభో హతో యేన సహస్రద్విపసత్త్వభృత్. ౩౯

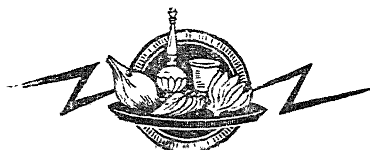
తస్మా ద్బలిభ్యాం బలిభి ర్యోద్ధవ్యం నానయోఽత్ర వై,
మయా విక్రమ వార్ష్ణేయ బలేన సహ ముష్టికః. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః.

ఆహ. బలినాం వరః యాదృశ స్త్వం తాదృశ ఏవ రామోఽపీత్యాహ (బల శ్చేతి.) బలినాం వరత్వే లింగం వదన్ విశినష్టి - యేన త్వయా లీలయైవ సహస్రద్విపానాం బలం సత్త్వం బిభర్తీతి తథా ఇభో గజః కువలయాపీడో హతః. ౩౯

తస్మా ద్బలిభ్యాం యువాభ్యాం బలవద్భి ర్మాదృశైః యోద్ధవ్యం. అత్ర యుద్ధే అనయోః అధర్మో న విద్యతే వై నూనం. హేవార్ష్ణేయ మయా సహ విక్రమం పరాక్రమం కురు యుధ్యస్వేతి యావత్. బలేన రామేణ సహ ముష్టికో విక్రమిష్యతే. ౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అ థ చ తు శ్చ త్వా రిం శో ఽ ధ్యా యః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం చర్చితసఙ్కల్పో భగవా న్మధుసూదనః,
ఆససాదాథ చాణూరం ముష్టికం రోహిణీసుతః. ౧

హస్తాభ్యాం హస్తయో ర్బద్ధ్వా పద్భ్యా మేవ చ పాదయోః.
విచకర్షతు రన్యోన్యం ప్రసహ్య విజిగీషయా. ౨

అరత్నీ ద్వే అరత్నిభ్యాం జానుభ్యాం చైవ జానునీ.
శిర శ్శీర్ష్ణోరసోర స్తా వన్యోన్య మభిజఘ్నతుః. ౩

పరిభ్రమణవిక్షేపపరిరమ్భావపాతనైః,
ఉత్సర్పణాపసర్పణై శ్చ హ్యన్యోన్యం ప్రత్యరున్ధతామ్. ౪

అథ చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః

అథ చాణూరముష్టికకూటశలతోసలకంసవధాత్మకం కర్మానువర్ణయతి చతుశ్చత్వారింశేన. ఇత్థం చర్చితః నిశ్చితః స్వసఙ్కల్ప ఏవ యస్య సః చాణూర మాససాద అభ్యపతత్. అథ రోహిణీసుతో రామః ముష్టిక మాససాద. ౧

తదా తౌ కృష్ణచాణూరౌ రామముష్టికౌ చ హస్తయోః హస్తాభ్యాం పాదయోః పాదాభ్యాం చ బద్ధ్వా పరస్పరం జేతు మిచ్ఛయా అన్యోన్యం విచకర్షతుః వికృష్టవంతౌ. ౨

కృతముష్టి ర్హస్తోఽరత్నిః. అరత్నిభ్యాం ద్వే అరత్నీ మిథోఽభిజఘ్నతుః తథా జానుభ్యాం జానునీ శిరసా శిరః ఉరసోర శ్చ అభిజఘ్నతుః. ౩

పరిభ్రమణం హస్తాదిషు గృహీత్వా పరిత శ్చాలనం విక్షేపో నోదనం పరిరమ్భో బాహుభ్యాం పీడనం అవపాతన మధఃపాతనం ఉత్సర్పణం ఉత్సృజ్య పురతో గమనం అపసర్పణం పృష్ఠతో గమనం ఏతై స్తౌ కృష్ణచాణూరౌ రామముష్టికౌ చాన్యోన్యం ప్రత్యరుంధతాం ప్రత్యావృతవంతౌ. ౪

(కువలయాపీడాఖ్యగజకంసాదివధకథా)

ఉత్థాపనై రున్నయనై శ్చాలనై స్థాపనై రపి,
పరస్పరం జిగీషన్తా వపచక్రతు రాత్మనః. ౫

తద్బలాబలవద్యుద్ధం సమేతా స్సర్వయోషితః,
ఊచుః పరస్పరం రాజ న్సానుకమ్పా వరూథశః. ౬

మహా నయం బతాధర్మ ఏషాం రాజసభాసదామ్,
యే బాలబలవద్యుద్ధం రాజ్ఞోఽన్విచ్ఛన్తి పశ్యతః. ౭

క్వ వజ్రసారసర్వాఙ్గౌ మల్లౌ శైలేన్ద్రసన్నిభౌ,
క్వ చాతిసుకుమారాఙ్గౌ కిశోరౌ నాప్తయౌవనౌ. ౮

ఉత్థాపనపాదౌ జానునీ చ పిండీకృత్య పతిత స్యోత్థాపనం ఉన్నయనం హస్తాభ్యా ముద్ధృత్య నయనం చాలనం కట్యాదిషు భగ్నస్య విస్సరణం స్థాపనం పాణిపాదాదేః పిండీకరణం ఏభిః పరస్పర మాత్మనో దేహస్యాపచక్రతు రపకృ వంతౌ. ౫

తదా హే రాజన్ సర్వా యోషితః, సఙ్ఘశ స్సమేతా స్సహితా స్సానుకమ్పా రామకృష్ణవిషయ కానుకమ్పాయుక్తాః, అత ఏవ పరస్పరం బలాబలవ దూచుః ఏతౌ బల మన్యతోఽబలం తద్యుక్తం విషమ మిత్యూచు రిత్యర్థః. ౬

తదేవ విశ్యయితుం తాసా ముక్తి మాహ (మహా నయ మితి) ఏషాం రాజసభాసదాం రాజసభాధికృతానా మయం మహా న ధర్మః. బతేతి ఖేదే శోఽసా వధర్మ ఇత్యత్ర విశేషణ ముఖేనాహ్యా (య ఇతి.) యే రాజసభాసదః, బాలయో శ్చ బలవతో శ్చ యుద్ధ మన్విచ్ఛంతి రాజా చే త్ప్రశేః స్త్వయం వారణీయః, ఏతే తు రాజ్ఞః పశ్యత స్స్వయ మప్యన్విచ్ఛంతి అనుమన్యంత ఇత్యయం మహా నధర్మ ఇత్యర్థః. ౭

బాలబలవద్యుద్ధ మేవ దర్శయంతి పఞ్చభిః, (క్వేతి) వజ్రవత్కఠినాని సర్వాఙ్గాని యయో స్తౌ శైలేంద్రతుల్యౌ మల్లౌ క్వ? అతిసుకుమారాణ్యఙ్గాని యయో రనాప్త మప్రాప్తం యౌవనం యాభ్యాం తా వేతౌ కిశోరౌ క్వ? ౮

ధర్మవ్యతిక్రమో హ్యస్య సమాజస్య ధ్రువం భవేత్,
యత్రాధర్మ స్సముత్తిష్ఠే న్న స్థేయం తత్ర కర్హిచిత్. ౯

న సభాం ప్రవిశే త్ప్రాజ్ఞ స్సభ్యదోషా ననుస్మరన్,
అబ్రువ న్విబ్రువ న్నజ్ఞో నరః కిల్బిష మశ్నుతే. ౧౦

వల్గత శ్శత్రు మభితః కృష్ణస్య వదనామ్బుజమ్,
వీక్ష్యతాం శ్రమవార్యుప్తం పద్మకోశ మివామ్బుభిః. ౧౧

కిం న పశ్యత రామస్య ముఖ మాతామ్రలోచనమ్.
ముష్టికం ప్రతి సామర్షం హాససంరమ్భశోభనమ్. ౧౨

పుణ్యా బత వ్రజభువో యదయం నృలిఙ్గగూఢః పురాణపురుషో వనచిత్రమాలీ.
గాః పాలయ న్సహ బలః క్వణయన్ స్మ వేణుం విక్రీడయాఞ్చతి గిరిత్రరమార్చితాఙ్ఘ్రిః

అతోఽస్య సమాజస్య సభాయాః మహా న్ ధర్మవ్యతిక్రమః, ధర్మవిపర్యయః. అధర్మో. భవేత్, కిం విధేయ మితి కాభిశ్చి దుక్తే కాశ్చి దాహుః (యత్రాధర్మ ఇతి.) సముత్తిష్ఠే త్ప్రవర్తేత తత్ర కర్హిచిత్ క్షణ మపి న స్థేయ మితి ౯

అపరా ఆహుః. న సభా మితి సభ్యానాం, దోషా ననుస్మరన్ ప్రాజ్ఞ శ్చే త్సభాం న ప్రవిశేత్, అబ్రువ న్ జ్ఞాత్వాఽపి తూష్ణీం తిష్ఠ న్ విబ్రువ న్ విపరీతం బ్రువ న్నజ్ఞః అజ్ఞ ఇవ తిష్ఠ న్ జ్ఞాత్వాఽపి న జానామీతి బ్రువ న్నిత్యర్థః. ఏవంవిధో యో నరః స కిల్బిషం అశ్నుతే ప్రాప్నోతి. ౧౦

అన్యా స్త్వాహుః, (వల్గత ఇతి.) శత్రు మభితః, శత్రో స్సర్వతః వల్గతో ధావతః కృష్ణస్య అమ్బుకణైః పద్మకోశ మివ శ్రమవారిణా వ్యాప్తం వ్యాప్త వదనామ్బుజం దృశ్యతామ్. ౧౧

అపరా ఊచుః, కిం న పశ్యతేతి, ఈష త్సమంతా ద్వా తామ్రే లోచనే యస్మిం స్తత్ ముష్టికం ప్రతి సామర్షం సక్రోధం హాసేన సంరమ్భ ఆవేశ స్తేన శోభనం రామస్య ముఖం కిం న పశ్యత. ౧౨

అన్యా ఊచుః, (పుణ్యా బతేతి.) స్వయం పురాణపురుషః. శ్రీమన్నారాయణ స్స న్ నృలిఙ్గేన మనుష్యస్యేవ శరీరేణ గూఢః. తిరోధాపితస్వస్వరూపగుణః. వనస్థాని విచిత్రాణి మాల్యాని యస్య సః గిరిత్రరమాభ్యాం రుద్రమహాలక్ష్మీభ్యాం అర్చితా వఙ్ఘ్రీ యస్య సః గిరిత్రగ్రహణం చతుర్ముఖాదీనా మప్యుపలక్షణం. సహబలః, బలరామేణ సహితః వేణుం వాదయ న్ గా శ్చ పాలయ న్ విక్రీడయా అఞ్చతి అటతి. అయం భావః ధిగిమాం సభాం యస్యా మయం పరిభూయతే తా స్తు వ్రజభువో ధన్యాః. యతోఽయం స్వయం కృష్ణో వివిధక్రీడయా చరతీతి. ౧౩

గోప్య స్తపః కి మచర న్యదముష్య రూపం లావణ్యసార మసమోర్ధ్వమనన్యసిద్ధమ్.
దృగ్భిః పిబ న్త్యనుసవాభినవం దురాప మేకా న్తధామ యశస శ్శ్రియ ఐశ్వరస్య. ౧౪

యా దోహనే దవహనే మథనోపలేప ప్రేఙ్ఖేఙ్ఖనార్భరుదితోక్షణమార్జనాదౌ.
గాయ న్తి చైన మనుర క్తధియోఽశ్రుకణ్ఠ్యో ధన్యా వ్రజస్త్రియ ఉరు క్రమచి త్తయానాః. ౧౫

ప్రాత ర్వ్రజా ద్వ్రజత ఆవిశత శ్చ సాయం గోభి స్సమం క్వణయతోఽస్య నిశమ్య వేణుమ్.
నిర్గమ్య తూర్ణ మబలాః పథి భూరిపుణ్యాః పశ్య న్తి సస్మితముఖం సదయావలోకమ్. ౧౬

అహో అల్పపుణ్యా వయం యతోఽస్మాభి రనుపవరేఽయం దృష్టః. గోప్య స్తు బహుపుణ్యా ఇత్యాహ త్రిభిః (గోప్య ఇతి) గోప్యః కిం నామ స్వాహావరణా ణాది రాచరితం తపోఽనిర్వచనీయ మిత్యర్థః. కుతః? యత్ యస్మా దముష్య శ్రీకృష్ణస్య రూపం మజ్జా లావణ్యేన సారం శ్రేష్ఠం కిం చాసమోర్ధ్వం న సమమూర్ధ్వం మధికం చ యస్య తత్ నిష్ప్రమాణ్యభేతి మిత్యర్థః. తదపి నాన్యే నాభరణాదినా సిద్ధం కిం తు స్వతః ఏవాకర్యా యుక్తం నా కించ యశసః శ్రియా ఐశ్వర్యస్య, ఈశ్వరస్య భావ ఐశ్వర్యం ప్రధానో యుఏం పద్రైః, యశస్త్రిప్రస్య చ ఏకాంతిధామ అనుసవాభివారప్రాణం సదా నవాభినవం దురాప మకృతపుణ్యానాం యథాపూర్వం ప్రపత్త మశక్యం ఏవంభూతం రూపం యాః నేత్రైః అనుపిబంతి పశ్యంతీతి. ౧౪

కించ యాః దోహనాదిషు ఏనం గాయంతి తాః, వ్రజస్త్రియో ధన్యాః, కథమ్భూతాః? ఉరుక్రమే చిత్తం ఉరుక్రమచిత్తం తదేవ యానం సర్వపురుషార్థప్రాప్తిసాధనం యాసాం తాః పాఠాంతరే ఉరుక్రమం చిత్తయానా ఇత్యర్థః. కుతః అనురక్తధియః అత్ర లిఙ్గ మశ్రుకంఠ్యః ఆనందాశ్రువిరుద్ధకంఠ్యః, తత్ర దోహనం గవాం ఉపవహనం జలానయనం మథనం దధ్నః, ఉపలేపో గృహాణాం ప్రేఙ్ఖణం డోలాందోలనం ప్రేఙ్ఖనపిహితం రుదితార్భకసాంత్వనం ఉక్షణం సేవనం మార్జనం గృహసమ్మార్జనమ్. ౧౫

అపి చ (ప్రాతరితి) యా అబలా గోపి స్త్రియః ప్రాతః వ్రజా న్నిర్గత్య తత స్సాయం ప్రవిశత శ్చ వేణుం క్వణయతః అస్య వేణునాద మాకర్ణ్య గృహా త్తూర్ణం నిర్గత్య పథి తస్య సదయోఽవలోకో యస్మిన్ సస్మిత ముక్తం ముఖం పశ్యంతి తా భూరిపుణ్యాః. ౧౬

ఏవం ప్రభాషమాణాసు స్త్రీషు యోగేశ్వరో హరిః,
శత్రుం హన్తుం మన శ్చక్రే భగవా న్భరతర్షభ. ౧౭

ఉపశ్రుత్య గిర స్స్త్రీణాం పుత్రస్నేహశుగాతురౌ.
పితరా వన్వతప్యేతా మజానన్తౌ తయో ర్బలమ్. ౧౮

తై స్తై ర్నియుద్ధవిధిభి ర్వివిధై రచ్యుతేతరౌ,
యుయుధాతే యథాఽన్యోన్యం తథైవ బలముష్టికౌ. ౧౯

భగవద్గాత్రనిష్పాతై ర్వజ్రనిష్పేషనిష్ఠురైః,
చాణూరో భజ్యమానాఙ్గో ముహు ర్గ్లాని మవాప హ. ౨౦

స శ్యేనవేగ ఉత్ప్లుత్య ముష్టీకృతకరా వుభౌ.
భగవ న్తం వాసుదేవం క్రుద్ధో వక్ష స్యబాధత. ౨౧

ఇత్థం స్త్రీషు ప్రభాషమాణాసు సతీషు హేభరతర్షభ యోగీశ్వరో భగవాన్ హరిః శ్రీకృష్ణః శత్రుం హంతుం మన శ్చక్రే, ౧౭

తదా పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ నందవసుదేవౌ వా పుత్రయోః రామకృష్ణయో ర్బల మజానంతౌ కేవలం స్త్రీణా ముక్తరీత్యా ప్రభాషమాణానాం గిరో వచాంస్యాకర్ణ్య అన్వతప్యేతాం అనుతప్తవంతౌ. ౧౮

అచ్యుతేతరౌ కృష్ణచాణూరౌ అన్యోన్యం నానావిధై స్తై స్తై ర్నియుద్ధవిధిభిః పూర్వోక్త పరిభ్రమణవిక్షేపాదిభిః, యథా యుయుధాతే తథైవ బలముష్టికౌ రామముష్టికౌ చ యుయుధాతే ౧౯

తదా భగవతో గాత్రస్య నిష్పాతైః అరత్నిజాన్వాదిప్రహారైః. వజ్రస్య నిష్పేషః తీవ్రప్రహారః తద్వ న్నిష్ఠురై ర్భజ్యమానాఙ్గ శ్చాణూరో ముహుః గ్లానిం ప్రాప్తవాన్. ౨౦

స చాణూరః శ్యేనస్యేవ వేగో యస్య ఉత్ప్లుత్య క్రుద్ధః. ఉభౌ ముష్టీకృతకరౌ వాసుదేవం వక్ష స్యతాడయత్ ముష్టీకృతకరాభ్యాం వాసుదేవస్య వక్ష స్యతాడయ దిత్యర్థః. ముష్టీకృత్యేతి పాఠే ఉభౌ కరౌ ముష్టీకృత్య. ౨౧

(కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా)

నాచల త్తత్ప్రహారేణ స్రగ్భి ర్హత ఇవ ద్విపః,
బాహ్వో ర్నిగృహ్య చాణూరం బహుశోఽభ్రామయన్ హరిః. ౨౨

భూపృష్ఠే పోథయామాస తరసా త్యక్తజీవితమ్.
విస్రస్తాకల్పకేశస్ర గిన్ద్రధ్వజ ఇవాపతత్. ౨౩

తథైవ ముష్టికః పూర్వం స్వముష్ట్యాఽభిహతేన వై.
బలభద్రేణ బలినా తలే నాభిహతో భృశమ్. ౨౪

ప్రవేపిత స్సరుధిర ముద్వమ న్ముఖతోఽర్దితః,
వ్యసుః పపాతోర్వ్యుపస్థే వాతాహత ఇవాఙ్ఘ్రిపః. ౨౫

తతః కూట మనుప్రాప్తం రామః ప్రహరతాంవరః,
అవధీ ల్లీలయా రాజ న్సావజ్ఞం వామముష్టినా. ౨౬

భగవాన్ తత్ప్రహారేణ నాచలత్ యథా స్రగ్భిః హత స్తాడితో ద్విపో గజో న చలతి తద్వత్ కింతు తరసా చాణూరం బాహ్వోః, గృహీత్వా బహుకృత్వో భ్రామయన్ తేనైవ త్యక్తం జీవితం యేన తం గతప్రాణం భూపృష్ఠే పోథయామాస ఆస్ఫోటయత్. తేనైవంపాతితః చాణూరః విస్రస్తా విక్షిప్తాః కేశాః ఆకల్పా ఆభరణాని స్రజ శ్చ తథాభూతో న్యపతత్ ఇంద్రధ్వజో నామ గౌడ దేశేషు ప్రసిద్ధః, కస్మింశ్చి దుత్సవే మహాన్ స్తమ్భో ధ్వజపతాకాద్యలంకృతః పురుషాకృతి రుచ్ఛ్రియతే స యథా పతతి తద్వ దితి. ౨౨-౨౩

తథా ముష్టికోఽపి తావ త్స్వముష్టినా తాడితేన రామేణ కర్త్రా భృశం కరతలే నాభితాడితః, ప్రవేపితః కమ్పితః, అర్దితః, పీడితః, ముఖతో రుధిర ముద్వమన్ ఉద్గిరన్ గతప్రాణో వాతేన చండమారుతే నాహత ఉన్మూలితమూలోఽఙ్ఘ్రిపో వృక్ష ఇవ ఉర్వ్యుపస్థే భూపృష్ఠే పపాత. ౨౪-౨౫

తతో రామ స్తమను సమనంతరం ప్రాప్తం కూటాఖ్యం మల్లం సావజ్ఞం సావహేళనం యథా తథా లీలయా వామముష్టినా అవధీత్. ౨౬

తత్రైవ హా శలః కృష్ణపాదా వహతశీర్షకః,
ద్విధా విశీర్ణ స్తోసలక ఉభా వపి నిపేతతుః. ౨౭

చాణూరే ముష్టికే కూటే శలే తోసలకే హతే,
శేషాః ప్రదుద్రువు ర్మల్లా స్సర్వే ప్రాణపరీప్సవః. ౨౮

గోపా న్వయస్యా నాకృష్య తై స్సంసృత్య విజహ్రతుః,
వాద్యమానేషు తూర్యేషు వల్గన్తౌ చారునూపురౌ ౨౯

జనాః ప్రజహృషు స్సర్వే కర్మణా రామకృష్ణయోః,
ఋతే కంసం విప్రముఖ్యా స్సాధవ స్సాధు సాధ్వితి. ౩౦

హతేషు మల్లవర్యేషు విద్రుతేషు చ భోజరాట్.
న్యవారయ త్స్వతూర్యాణి వాక్యం చేద ముపాచ హ. ౩౧

తత్రైవ కృష్ణస్య ప్రపదా పాదాగ్రేణ తాడితశిరాః శలాఖ్యో మల్లః, తోసల స్తు ద్విధా విదీర్ణః విదారితః, ఉభౌ తా వేతౌ సలతోసలకౌ నిపేతతుః ౨౭

ఇత్థం చాణూరాదిషు హతే ష్వవశిష్టా స్సర్వే మల్లాః, ప్రాణపరీప్సవః ప్రాణా నాప్తు మిచ్ఛవః జీవిత మిచ్ఛన్తేతి యావత్ ప్రదుద్రువుః పలాయితవన్తః, ప్రాణపరీప్సవ ఇతి పాఠే జీవిత మిచ్ఛవ ఇత్యర్థః. ౨౮

తతో రామకృష్ణౌ వయస్యా న్సఖీ న్గోపా నాకృష్యాహూయ తై స్సంసృజ్య సఙ్గమ్య తూర్యేషు వాద్యేషు వాద్యమానేషు సత్సు చారుణీ నూపురే యయో స్తౌ వల్గన్తౌ నృత్యాదికం కుర్వన్తౌ విహృతవన్తౌ. ౨౯

తదా కంసం వినా సర్వే జనాః రామకృష్ణయోః కర్మణా నియుద్ధాత్మకేన వితరాం హృష్టవన్తః తథా సాధవో విప్రశ్రేష్ఠా శ్చ సాధు సాధ్వి త్యూచుః. ౩౦

ఇత్థం మల్లవర్యేషు హతేష్వ వశిష్టేషు చ సత్సు స భోజరాట్ కంసః తూర్యాణి. న్యవారయత్ ఇత్థం వక్ష్యమాణం వాక్య మువాచ చ. ౩౧

—* కంసవధఘట్టః *—

నిస్సారయత దుర్వృత్తౌ వసుదేవసుతౌ పురాత్,
ధనం హరత గోపానాం నన్దం బధ్నీత దుర్మతిమ్. ౩౨

వసుదేవస్తు దుర్మేధా హన్యతా మాశ్వసత్తమః,
ఉగ్రసేనః పితా చాపి సానుగః పరపక్షగః. ౩౩

ఏవం వికత్థమానే వై కంసే ప్రకుపితోఽవ్యయః,
లఘిమ్నోత్పత్య తరసా మఞ్చ ముత్తుఙ్గ మారుహత్, ౩౪

త మాపతన్త మాలోక్య మృత్యు మాత్మన ఆసనాత్,
మనస్వీ సహసోత్థాయ జగృహే సోఽసిచర్మణీ ౩౫

తం ఖడ్గపాణిం విచరన్త మాశు శ్యేనం యథా దక్షిణసవ్య మమ్బరే,
సమగ్రహీ ద్దుర్విషహోగ్రతేజా యథోరగం తార్క్ష్యసుతః ప్రసహ్య. ౩౬

వసుదేవాహ (నిస్సారయతేతి వ్యాఖ్యానం.) దుర్వృత్తౌ వసుదేవ స్యాత్మజౌ ప్రతీయమాన మిదం పురా న్నిస్సారయత నిష్కాసయత స్వభృత్యాః స్వస్తియు ముక్తిః గోపానాం ధనం హరత గృహీత తథా దుష్టా బుద్ధి ర్యస్య తం నందం బధ్నీత బద్ధం కురుత. ౩౨

అసత్తమో దురాత్మా వసుదేవః, అతః హన్యతాం తథా నోఽస్మాకం, పితా ఉగ్రసేన శ్చ పరపక్షగః శత్రుపక్షపాతీ హేతుగర్భ మిదం తత్త్వా త్సానుగో హన్యతామ్. ౩౩

ఇత్యేవం కంసే వికత్థమానే విరుద్ధం యథా తథా కథయతి సత్యవ్యయో భగవాన్ ప్రకుపితో లఘిమ్నా లాఘవేన ఉత్ప్లుత్య తరసా బలేనోత్తుఙ్గ మున్నతం మఞ్చం కంసాధిష్ఠితం పీఠ మారురోహ. ౩౪

తదా తాత్కాలికకర్తవ్యాభిజ్ఞః, కంసః, స్వమృత్యు మివాపతన్తం కృష్ణ మాలోక్య సహసా త్వరయా ఆసనా దుత్థాయ ఖడ్గఖేటౌ జగృహే. ౩౫

అవిషహ్య ముగ్రం తేజో యస్య స భగవాన్ ఖడ్గః పాణౌ యస్య తం దక్షిణతో వామతో అమ్బరే ఊర్ధ్వం చ శ్యేనం యథా శ్యేన మివ చరన్తం కంసం సమగ్రహీత్ యథా తార్క్ష్యసుతః కశ్యపపుత్రో గరుడః, ప్రసహ్య బలా దురగం సర్పం గృహ్ణాతి తద్వత్. ౩౬

ప్రగృహ్య కేశేషు చలత్కిరీటం నిపాత్య రఙ్గోపరి తుఙ్గమఞ్చాత్,
తస్యోపరిష్టా త్స్వయ మబ్జనాభః పపాత విశ్వాశ్రయ ఆత్మతన్త్రః. ౩౬

కంసం పరేతం విచకర్ష భూమౌ హరి ర్యథేభం జగతో విపశ్యతః,
హాహేతిశబ్ద స్సుమహాం స్తదాఽభూ దుదీరిత స్సర్వజనై ర్నరేన్ద్ర. ౩౭

స నిత్యదోద్విగ్నధియా త మీశ్వరం పిబ న్నద న్వాపి చర స్స్వపఞ్ శ్వసన్.
దదర్శ చక్రాయుధ మగ్రతో యత స్తదేవ రూపం దురవాప మాప. ౩౯

తస్యానుగా భ్రాతరోఽష్టౌ కఙ్కన్యగ్రోధకాదయః,
అభ్యధావ న్నతిక్రుద్ధా భ్రాతు ర్నిర్వేశకారిణః. ౪౦

తదాఽతిరభసాం స్తాం స్తు సంయత్తా న్రోహిణీసుతః,
అహ న్పరిఘ ముద్యమ్య పశూ నివ మృగాధిపః. ౪౧

తతః కేశేషు ప్రగృహ్య దృఢం గృహీత్వా చల ద్విక్షిప్తం కిరీటం యస్య తం కంసం ఉన్నతా న్మఞ్చా ద్రఙ్గోపరి నిపాత్య తస్య కంసస్యోపరిష్టాత్ స్వయ మబ్జనాభో భగవా న్పపాత కథం భూతః విశ్వాధారః, అనేనగరిష్ఠత్వ ముక్తం ఆత్మతంత్ర స్వతంత్రస్సంహర్తేత్యర్థః. ౩౬

తతః జగతో జనస్య పశ్యత స్సతః పరేతం గతప్రాణం కంసం భూమౌ విచకర్ష యథా హరిః సింహః ఇభం గజం తద్వత్ తదా హేనరేంద్ర సర్వై ర్జనైః సుమహా నత్యుచ్చైః హాహేతిశబ్దః ఉదీరితః ఉద్ఘోషితోఽభూత్. ౩౭

యత స్సదా ఉద్విగ్నయా భీతయా ధియా త మీశ్వరం కృష్ణ మేవ పానభోజనాద్యవస్థాస్వ గ్రత శ్చక్రాయుధం దదర్శ. తత స్స కంసో దురాసద మపి తదేవరూపం ప్రాప్తవాన్ తత్సారూప్యల క్షణాం ముక్తి మవాపేత్యర్థః. ౩౯

తత స్తస్య కంసస్య భ్రాతరః కఙ్కాదయోఽష్టౌ భ్రాతు ర్నిర్వేశం నిష్కృతి మానృణ్యం తత్కారిణః అతిక్రుద్ధాః అభ్యధావన్. ౪౦

తదా అతిమాత్రో రభసో వేగో యేషాం తాన్ సంయత్తాన్ ఉద్యుక్తాన్ రామః పరిఘ ముద్యమ్య అహన్ జఘాన మృగాధిపః, సింహః పశూనివ. ౪౧

(కంసవధఘట్టః)

నేదు ర్దున్దుభయో వ్యోమ్ని బ్రహ్మేశాద్యాదిభూతయః,
పుష్పైః కిరన్త స్తం ప్రీతా శ్శశంసు ర్ననృతుః స్త్రియః. ౪౨

తేషాం స్త్రియో మహారాజ సుహృన్మరణదుఃఖితాః,
తత్రాభ్యయు ర్వినిఘ్నన్త్యశ్శీర్షా ణ్యశ్రువిలోచనాః. ౪౩

శయానా న్వీరశయ్యాయాం పతీ నాలిఙ్గ్య శోచతీః,
విలేపు స్సుస్వరం నార్యో విసృజన్త్యో ముహు శ్శుచః. ౪౪

హానాథ ప్రియధర్మజ్ఞ కరుణానాథవత్సల,
త్వయా హతేన నిహతా వయం తే సగృహప్రజాః. ౪౫

త్వయా విరహితా పత్యా పురీయం పురుషర్షభ,
న శోభతే వయ మివ నివృత్తోత్సవమఙ్గళా. ౪౬

అనాగసాం త్వం భూతానాం కృతవా న్ద్రోహ ముల్బణమ్.

తదా స్వవిభూతిభూతా బ్రహ్మరుద్రాదయః పుష్పైః, కిరన్తః శశంసుః తుష్టువుః, స్త్రియోఽప్సరసో ననృతుః. ౪౨

(తేషా మితి.) హేమహారాజ తేషాం కంసకంకాదీనాం, స్త్రియః పత్న్యః భర్తృమరణేన హేతునా దుఃఖితాః స్వశిరాంసి నిఘ్నంత్యః, అశ్రూణి లోచనయోః యాసాం తాః తత్ర భర్తృసన్నిధా వాజగ్ముః. ౪౩

వీరశయ్యాయాం యుద్ధభూమౌ శయానా న్స్వభర్తౄ నాలిఙ్గ్య శోచంత్యః ముహుః శుచోఽశ్రూణి విసృజంత్యః సుస్వరం యథా తథా విలేపుః విలాపం చక్రుః ౪౪

విలాపప్రకార మేవాహ (హానాథేతి.) నాథేత్యాదీని విలాపే ప్రేమసమ్బోధనాని. హతేన త్వయా సహైవ తే త్వదీయా స్సగృహాః, ప్రజా శ్చ వయ మపి విహతప్రాయాః. ౪౫

పత్యా ప్రభుణా త్వయా విరహితేయం పురీ హేపురుషర్షభ యథా వయం తద్వ న్నివృత్తా ఉత్సవా, మంగళాని సుఖాని చ యస్యాం తథా భూతాః పూర్వవ న్న శోభత ఇతి తుదృష్టోన్యమః. ౪౬

అథ పరమాత్మదృష్ట్యేమః (అనాగసా మితి.) త్వం నిరపరాధానాం భూతానాం దుస్సహం

తేనేమాం భో దశాం నీతో భూతధ్రుక్కో లభేత శమ్. ౪౭
సర్వేషా మేవ భూతానా మేష హి ప్రభవావ్యయః.
గోప్తా చ తదవధ్యాయీ న క్వచి త్సుఖ మేధతే. ౪౮
రాజయోషిత ఆశ్వాస్య భగవా న్లోకభావనః.
యా మాహు ర్లౌకికీం సంస్థాం హతానాం తా మకారయత్. ౪౯
మాతరం పితరం చైవ మోచయిత్వాఽథ బన్ధనాత్,
రామకృష్ణౌ వవన్దాతే శిరసాఽఽస్పృశ్య పాదయోః. ౫౦
దేవకీ వసుదేవ శ్చ విజ్ఞాయ జగదీశ్వరౌ,
కృతసంవన్దనౌ పుత్రౌ సస్వజాతే న శఙ్కితౌ. ౫౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే, చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

ద్రోహం కృతవాన్ తేన కారణేన భోక్తః ఇమాం దశాం ప్రాప్తః. భూతాని ద్రుహ్యతీతి తథా సః కో వా శం సుఖం లభేత కింతు దుఃఖ మేవేతి భావః. ౪౭

కిఞ్చైషః శ్రీకృష్ణః సర్వేషాం భూతానాం, ప్రభవః ప్రభవ త్యస్మా దితి ప్రభవః స్రష్టేత్యర్థః. అపియంతి లీయంతేఽస్మి న్నిత్యప్యయః సంహర్తేత్యర్థః, గోప్తా రక్షితా చ అత స్తదసవధ్యాయీ తస్మి న్విషయే అవధ్యాన మవజ్ఞాతిక్రమం శీలం యస్య సః క్వచి దపి సుఖం యథా తథా నైధతే న వర్ధతే కింతు దుఃఖ మేవాశ్నువ న్నశ్యతీత్యర్థః. ౪౮

ఇత్థం శోచతీః రాజయోషితః సాంత్వయిత్వా లోకభావనః, లోకం భావయతి శ్రేయోయుక్తం కరోతీతి తథా తత్వాత్ హతానాం యాం లౌకికీం స్మార్తీం సంస్థాం దాహాదిక్రియా మాహుః మనుయాజ్ఞవల్క్యాదయః. తా మకారయత్. ౪౯

తతో రామకృష్ణౌ మాతరం పితరం దేవకీం వసుదేవం చ బంధనా న్మోచయిత్వా తయోః పాదయోః శిరసా ఈష త్స్పృష్ట్వా వవందాతే. ౫౦

కృతం సంవందనం యాభ్యాం తౌ పుత్రౌ జగదీశ్వరౌ విజ్ఞాయ న శఙ్కితౌ కంసభయశఙ్కా రహితౌ సస్వజాతే ఆలిఙ్గితవంతౌ. ౫౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ పంచచత్వారింశోఽధ్యాయః

—* పితృసాన్త్వనఘట్టః *—

బాదరాయణి రువాచ—

పితరా వుపలబ్ధార్థౌ విదిత్వా పురుషోత్తమః,
మాభూ దితి నిజాం మాయాం తతాన జనమోహినీమ్. ౧

ఉవాచ పితరా వేత్య సాగ్రజ స్సాత్వతర్షభః,
ప్రశ్రయావనతః ప్రీణ న్నమ్బ తాతేతి సాదరమ్. ౨

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

నాస్మత్తో యువయో స్తాత నిత్యోత్కణ్ఠితయో రపి,
బాల్యపౌగణ్డకైశోరాః పుత్రాభ్యా మభవ న్క్వచిత్. ౩

అథ పఞ్చచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ పితృసాన్త్వనోగ్రసేనరాజ్యాభిషేచనోపనయనసాన్దీపనిగమనవిద్యాగ్రహణగురుదక్షిణాప్రదానాత్మకం చరి[illegible] పఞ్చచత్వారింశే "విజ్ఞాయ జగదీశ్వరౌ" ఇత్యుక్తం. తత్ర భగవాన్మయి పుత్రే స్నేహ[illegible]కం జ్ఞానం న దుష్ట[illegible] కిం తు [illegible] దపి మయి పుత్ర ప్రేమ [illegible] ఇత్యాలోచ్య [illegible]మాహాత్మ్యజ్ఞానతిరోధాపినీం మాయా మాతనోత్ (పితరా విది.) ఉపలబ్ధః విజ్ఞాతః అర్థః [illegible]పురుషార్థః. ఆత్మా యాభ్యాం. తథాభూతౌ పితరౌ విదిత్వా పురుషోత్తమో భగవా న్మా భూదితి అవిచ్ఛిన్నం స్వమాహాత్మ్యజ్ఞానం మాభూ దితి జనమోహినీం మాయాం తతాన విస్తృతవాన్ ఆచ్ఛాదితవా నిత్యర్థః. ౧

తతః సాగ్రజః సరామః సాత్వతర్షభో భగవా నాత్మమాయయా, ఆత్మానం కేవలం పుత్ర మేవ మన్వానౌ పితరౌ ఉపేత్య ప్రశ్రయేణ వినయేన, అవనతో నమ్రః సాదరం యథా తథా హే అంబ హే తాతేతి సమ్బోధనేన ప్రీణన్ ప్రీతిం జనయన్ ఉవాచ. ౨

ఉక్తిమేవాహ (నాస్మత్త ఇతి సప్తభిః.) హే తాత అస్మత్తో అస్మన్నిమిత్తం నిత్య ముత్కణ్ఠితయో రపి యువయోః పుత్రాభ్యాం పుత్రయో రావయోః బాల్యాద్యవస్థాః క్వచి ద్భవన్తి కేనాభవన్ అన్య[illegible] నాన్యలో గతః న తు యుష్మదన్తిక ఇత్యర్థః. ౩

న లబ్ధో దైవహతయో ర్వాసో నౌ భవద న్తికే
యాం బాలాః పితృగేహస్థా విన్ద న్తే లాలితా ముదమ్.

సర్వార్థసమ్భవో దేహో జనితః పోషితో యతః,
న తయో ర్యాతి నిర్వేశం పిత్రో ర్మ ర్త్య శ్శతాయుషా. ౫

య స్తయో రాత్మజః కల్ప ఆత్మనా చ ధనేన చ,
వృ త్తిం న దద్యా త్తం ప్రేత్య స్వమాంసం ఖాదయ న్తి హి. ౬

మాతరం పితరం వృద్ధం భార్యాం సాధ్వీం సుతం శిశుమ్,
గురుం విప్రం ప్రపన్నం చ కల్పోఽబిభ్ర చ్ఛ్వసన్మృతః. ౭

త న్నావకల్పయోః కంసా న్నిత్య ముద్విగ్నచేతసోః,

తదేవాహ (న లబ్ధ ఇతి.) దైవేన హతయోః, హతభాగ్యయోః నౌ ఆవయోః భవదంతికే వాసో న లబ్ధః. ఆవా మేవ భాగ్యహీనా విత్యర్థః. పితృగేహస్థా బాలాః యాం ముదం విందంతి సా చ న లబ్ధేతి. ౪

ఏవం యువయో రావయో శ్చ కామహాని ర్జాతేత్యు క్తం. అథావయోః పున ర్యుష్మత్పరిచర్యా లోపేన ధర్మహాని రపి జాతేత్యాహ (సర్వార్థసంభవ ఇతి.) సర్వేషాం పురుషార్థానాం ధర్మాదీనాం సంభవో యస్మి న్స దేహో యతో యాభ్యాం జనితః పోషిత శ్చ తయో ర్నిర్వేశం నిష్కృతి మానృణ్యం మ ర్త్యః శతవత్సరమాత్రేణాపి నైతి న ప్రాప్నోతి. ౫

సమర్థోఽపి యస్తయోః పుత్రః కల్ప స్సమర్థ స్స న్నాత్మనా దేహేన ధనేన చ పిత్రోః వృ త్తిం జీవికాం న దద్యా న్న కల్పయేత్, తం ప్రేత్య లోకాంతరే యమదూతాః స్వస్యైవ మాంసం ఖాదయంతి హి. ౬

కించ సమర్థోఽపి మాత్రాదీ న్యథోచిత మబిభ్రత్ అపుష్ణన్ శ్వసన్మృతః జీవన్నపి మృతప్రాయః. ౭

త త్తస్మా దుద్విగ్నం భీతం చేతో యయో స్తయో ర్వాం యువయోః అనర్చయతో రపూజయతోః, వా మితి కర్మణి సంబంధ వివక్షయా షష్ఠీ. అసమర్థయో ర్నా ఆవయో ర్మోఘం వృథా

(పితృసాన్త్వనఘట్టః)

మేఘ మేతే వ్యతిక్రాన్తా దివసా వా మనర్చతోః. ౮

తత్తన్న మర్హథ స్తాత మాత ర్నౌ పరతన్త్రయోః.
అకుర్వతో ర్వాం శుశ్రూషాం క్లిష్టయో ర్దుర్హృదో భృశమ్. ౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి మాయామనుష్యస్య హరే ర్విశ్వాత్మనో గిరా,
మోహితా వఙ్క మారోప్య పరిష్వజ్యాపతు ర్ముదమ్. ౧౦

సిఞ్చన్తా వశ్రుధారాభిః స్నేహపాశేన సంవృతౌ,
న కిఞ్చి దూచతూ రాజ న్బాష్పకణ్ఠౌ విమోహితౌ. ౧౧

ఏవ మాశ్వాస్య పితరౌ భగవా న్దేవకీసుతః.
మాతామహం తూగ్రసేనం యదూనా మకరో న్నృపమ్. ౧౨

బహవ ఏతే దివసా వ్యతిక్రాన్తాః యద్వా వా మితి ద్వితీయా. యువా మనర్చయతోః తత్ర హేతు రకల్పయో రసమర్థయో స్తత్రాపి హేతు ర్నిత్యం కంసా దుద్విగ్నచేతసో ర్నౌ అనయో ర్మోఘ మేతే వ్యతిక్రాన్తా ఇత్యన్వయః. కంసా దుద్విగ్నచేతసో రిత్యనైశ్వర్యాభిప్రాయతో రుక్తిః. ౮

హే మాతః పరతన్త్రయో రావయో స్తత్ర యుష్మదనర్చనే నిమిత్తభూతాయాం తదాగః క్షన్తు మర్హథః. కథంభూతయోః దుర్హృదః భృశం నితరాం క్లిష్టయో ర్వాం యువయో శ్శుశ్రూషా మకుర్వతో రత ఏవ దుర్హృదో ర్దురాత్మనః. ౯

ఇతీత్థం మాయయా స్వసఙ్కల్పేన మనుష్యస్య హరే ర్గిరా మోహితౌ దేవకీవసుదేవౌ పుత్రా వఙ్క మారోప్య పరిష్వజ్య చ ముదం ప్రాపతుః. ౧౦

హే రాజ న్విమోహితౌ వత ఏవ స్నేహ ఏవ పాశ స్తేన యన్త్రితౌ బద్ధౌ అశ్రూణాం ధారాభిః. పుత్రౌ అభిషిఞ్చన్తౌ బాష్పైః కణ్ఠయో ర్యయో స్తౌ కిఞ్చి దపి నోచతుః. ౧౧

ఇత్థం భగవా న్దేవకీసుతః పితరౌ వాశ్వాస్య సాన్త్వయిత్వా మాతామహ ముగ్రసేనం యదూనా మధిపతి మకరోత్. ౧౨

ఆహ చాస్మా న్మహాభాగ ప్రజా స్త్వ మాజ్ఞప్తు మర్హసి,
యయాతిశాపా ద్యదుభి ర్నాసితవ్యం నృపాసనే. ౧౩

మయి భృత్య ఉపాసీనే భవతో విబుధాదయః,
బలిం హర న్త్యవనతాః కిముతాన్యే నరాధిపాః. ౧౪

సర్వా న్స్వజ్ఞాతిసంబన్ధా న్దిగ్భ్యః కంసభయా ద్గతాన్,
యదువృష్ణ్యన్ధకమధుదాశార్హ కుకురాదికాన్. ౧౫

సభాజితా న్సమాశ్వాస్య విదేశావాసకర్శితాన్,
న్యవాసయ త్స్వగేహేషు విత్తై స్సంతర్ప్య విశ్వదృక్. ౧౬

కృష్ణసఙ్కర్షణభుజై ర్గుప్తా లబ్ధమనోరథాః,
గృహేషు రేమిరే సిద్ధాః కృష్ణరామగతజ్వరాః. ౧౭

త మువాచ. ఉక్తి మేవాహ (అస్మా న్మహాభాగేత్యాది నరాధిపా ఇత్యన్తేన) హేమహాభాగ త్వ మస్మాన్ ప్రజాః ప్రజాత్వేనాఙ్గీకృతా నాజ్ఞప్తు మర్హసి విధేయా న్కర్తు మర్హసి అధిపతి ర్భవితు మర్హసీత్యర్థః. ననుసత్యం త్వ మేవ రాజా భవితు మర్హసీత్యత ఆహ (యయాతిశాపా దితి.) నృపాసనే నాసితవ్యం నో పవేష్టవ్యం ఏవ తు యదుభిరపి మదాజ్ఞయా న దోష ఇతి భావః. ౧౩

నన్వహ మాసమర్థః. కథ మధిపతి ర్భవితు మర్హామీత్యత ఆహ (మయీతి) త్వద్భృత్యే మయి త్వాం సేవమానే సతి విబుధశ్రేష్ఠా అత్యవనతా నమ్రా స్సంతో భవతే బలిం హరంతి సమర్పయంతి కిముత అన్యే నరాధిపా అర్పయంతీతి సత్ప్రజానాం ప్రభుత్వం భవిష్యతీత్యర్థః. ౧౪

తతో విశ్వస్య దృగ్భగవా న్సర్వాన్ స్వజ్ఞాతీన్ స్వసంబంధినశ్చ యాదవాదీన్ కంసభయా త్పలాయితాన్ సాంత్వయిత్వా సభాజితా న్సంమానితాన్ కృత్వా చిరదేశావాసేన కృశీకృతాన్ విత్తై స్సంతర్ప్య స్వస్వగేహేషు న్యవాసయత్. ౧౫-౧౬

తతః కృష్ణరామాభ్యాం గతో నివృత్తో జ్వర స్తాపో యేషాం లబ్ధః మనోరథః యై స్తే సిద్ధాః పూర్ణకామాః, కృష్ణసఙ్కర్షణయోః భుజై ర్గుప్తాః పాలితాః గృహేషు రేమిరే. ౧౭

(పితృసాన్త్వనఘట్టః)

విశన్తోఽహరహః ప్రీతా ముకున్దవదనామ్బుజమ్,
నిత్యం ప్రముదితం శ్రీమత్సదయస్మితవీక్షణమ్. ౧౮

తత్ర ప్రవయసోఽప్యాస న్యువానోఽతిబలౌజసః,
పిబన్తోఽక్షై ర్ముకున్దస్య ముఖామ్బుజసుధాం ముహుః. ౧౯

అథ నన్దం సమాసాద్య భగవా న్దేవకీసుతః.
సఙ్కర్షణ శ్చ రాజేన్ద్ర పరిష్వజ్యేద మూచతుః. ౨౦

పిత ర్యువాభ్యాం స్నిగ్ధాభ్యాం పోషితౌ లాలితౌ భృశమ్,
పిత్రో రభ్యధికా ప్రీతి రాత్మజే ష్వాత్మనోఽపి హి. ౨౧

స పితా సా చ జననీ యౌ పుష్ణీతాం స్వపుత్రవత్,
శిశూ న్బన్ధుభి రుత్సృష్టా నకల్పైః పోషరక్షణే ౨౨

[illegible]స్యం స[illegible]తే వీక్షణే స్మితం శ్రీమ త్సౌందర్యవ న్నిత్యం ప్రముదితం [illegible] ముకుందస్య ముఖామ్బురుహం [illegible]. [illegible]తో రేమిర [illegible]త్రానుషఙ్గః. ౧౮

తత్ర [illegible]దా ప్రవయసో వృద్ధా అపి [illegible] ర్ముకున్దస్య ముఖామ్బుజసుధాం నేత్రైః [illegible]తో యువానో నితరాం బలీ[illegible] అతిబలౌజస ఇతి పాఠే అతిశయితం బల మోజ శ్చ యేషాం తే ఆసన్. ౧౯

(అథేతి.) [illegible] సమాసాద్య సమీప మేత్య [illegible] రాజేన్ద్ర [illegible]త మాలిఙ్గ్యేదం వక్ష్యమాణ మూచతుః. ౨౦

ఉక్తి [illegible]. హేపితః స్నిగ్ధాభ్యాం అనురక్తాభ్యాం యువాభ్యాం భృశ మాత్మనో [illegible] పోషితౌ [illegible] పిత్రాపాదతుః. (పిత్రో రితి.) మాతాపిత్రోః ఆత్మన స్స్వశరీరా [illegible]జే [illegible] హి ప్రీతి రితి. ౨౧

నను యువయోః పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ నావా మిత్యత్రాహతుః. (స పితేతి.) పోషణే రక్షణే చాకల్పై రసమర్థై [illegible]బన్ధుభి రుత్సృష్టాన్ [illegible] శిశూన్ యౌ పుత్రవత్ పుష్ణీతాం పోషితవన్తౌ తా వేవ పితరా విత్యర్థః. ౨౨

యాత యూయం వ్రజం తాత వయం చ స్నేహదుఃఖితాన్,
జ్ఞాతీ న్వో ద్రష్టు మేష్యామో విధాయ సుహృదాం ప్రియమ్. ౨౩

ఏవం సాన్త్వయ్య భగవా న్నన్దం సవ్రజ మచ్యుతః,
వాసోఽలఙ్కారకుప్యాద్యై రర్హయామాస సాదరమ్. ౨౪

ఇత్యుక్త స్తౌ పరిష్వజ్య నన్దః ప్రణయవిహ్వలః,
పూరయ న్నశ్రుభి ర్నేత్రే సగోపో వ్రజ మాయయౌ. ౨౫

—* శ్రీరామకృష్ణయో రుపనయనగురుకులవాసాదికథాసమ్పుటః *—

అథ శూరసుతో రాజన్ పుత్రయో స్సమకారయత్,
పురోధసా బ్రాహ్మణై శ్చ యథావ ద్ద్విజసంస్కృతిమ్. ౨౬

తేభ్యోఽదా ద్దక్షిణాం గావో రుక్మమాలా స్స్వలఙ్కృతాః.

అస్తు ప్రకృతే కిం తత్రాహతుః, (యాతేతి.) హే తాత యూయం వ్రజం ప్రతి గచ్ఛత వయం త్వత్రత్యానాం సుహృదాం ప్రియం విధాయ అస్మత్స్నేహేన దుఃఖితాన్ యుష్మాకం జ్ఞాతీన్ ద్రష్టు మేష్యామ ఆగమిష్యామః. ౨౩

ఇత్థం సభాయాం వ్రజం ప్రవాసి. స్వహితం నందం సాన్త్వయిత్వా వస్త్రాదిభి స్సాదరం యథా తథా అర్హయామాస. తత్ర కుప్యాని స్వర్ణ రజతాదివ్యతిరిక్తాని కాంస్యాదిపాత్రాణి తత్ప్రభృతిభిః. ౨౪

ఇత్థ ముక్తో నంద స్తౌ రామకృష్ణా వాలిఙ్గ్య ప్రణయే నానురాగేణ విహ్వలః అశ్రుభిః, నేత్రే పూరయన్ గోపై స్సహ వ్రజం ప్రతి యయౌ. ౨౫

అథానంతరం శూరసుతో వసుదేవః, పురోధసా గర్గాచార్యేణ బ్రాహ్మణై శ్చ యథావిధి ఉభయోః రామకృష్ణయోః, ద్విజన్మసంస్కృతిం ద్విజత్వాపాదకసంస్కారం, ఉపనయనం సమ్యగకారయత్. ౨౬

తతః సుష్వలఙ్కృతేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్య సంపూజ్య దక్షిణాం గావో గా శ్చ అదాత్

(శ్రీకృష్ణరామయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారంభఘట్టః.)

స్వలఙ్కృతేభ్య స్సంపూజ్య సవత్సాః క్షౌమమాలినీః. ౨౭

యాః కృష్ణరామజన్మర్క్షే మనోదత్తా మహామతిః,
తా శ్చాదదా దనుస్మృత్య కంసే నాధర్మతో హృతాః. ౨౮

తత శ్చ లబ్ధసంస్కారౌ ద్విజత్వం ప్రాప్య సువ్రతౌ,
గర్గాద్యదుకులాచార్యా ద్గాయత్రం వ్రత మాస్థితౌ. ౨౯

ప్రభవౌ సర్వవిద్యానాం సర్వజ్ఞౌ జగదీశ్వరౌ,
నాన్యసిద్ధామలం జ్ఞానం గూహమానౌ నరేహితైః ౩౦

అథో గురుకులే వాస మిచ్ఛన్తా వుపజగ్మతుః,
కాశ్యం సాన్దీపనం నామ అవన్తీపురవాసినమ్. ౩౧

యథోపసాద్య తౌ దాన్తౌ గురౌ వృత్తి మనిన్దితామ్
గ్రాహయన్తా వుపేతౌ స్మ భక్త్యా దేవ మివాదృతౌ. ౩౨

కథంభూతాః? రుక్మైః సువర్ణస్య మాలా యాసాం తాః పృష్ఠ అలఙ్కృతాః. వస్త్రైః స్వహితాః. క్షౌమవస్త్రమాలావతీః. ౨౭

రామకృష్ణజన్మనక్షత్రే యా గావో మనోదత్తాః, తా శ్చానుస్మృత్య అదదౌ. నను తాః కంసే నాపహృతాః, సత్యం రాజగోష్ఠా దాచ్ఛిద్య దత్తా ఇత్యాహ (కంసేనాధర్మత ఇతి.) ౨౮

(తత శ్చేతి.) లబ్ధ స్సంస్కార ఉపనయనాఖ్యో యాభ్యాం తౌ ద్విజత్వం ప్రాప్య యదుకులస్యాచార్యా ద్గర్గా ద్గాయత్రం గర్గోపదిష్టం బ్రహ్మచర్యం ఆస్థితా వాశ్రితౌ. ౨౯

అథో సర్వవిద్యానాం ప్రభవౌ ప్రకర్షేణ ఉత్పత్త్యాఖ్య మితి ప్రభవా వత ఏవ సర్వజ్ఞౌ స్వతస్సిద్ధమమలం జ్ఞానం నరచేష్టాభి, ర్గూహమానౌ తౌ గురుకులే వాస మిచ్ఛ న్తౌ కాశ్యం కాశ్యగోత్రజ మవంతీపురవాసినం సాందీపనాఖ్యం గురు ముపజగ్మతుః. ౩౦-౩౧

తౌ రామకృష్ణౌ యథావ త్త ముపపాద్య దాంతౌ జితేంద్రియౌ సంతౌ నిర్దుష్టాం గురౌ వృత్తి మన్యాన్గ్రాహయంతౌ శిక్షయంతౌ ఆదరయుక్తౌ దేవ మివ భక్త్యా గురు ముపేతౌ సేవితవంతా విత్యర్థః. ౩౨

తయో ర్ద్విజవర స్తుష్ట శ్శుద్ధభావానువృత్తిభిః,
ప్రోవాచ వేదా నఖిలా న్సాఙ్గోపనిషదో గురుః. ౩౩

సరహస్యం ధనుర్వేదం ధర్మాన్న్యాయపథాం స్తథా,
తథా చాన్వీక్షికీం విద్యాం రాజనీతిం చ షడ్విధామ్. ౩౪

సర్వం తదమరశ్రేష్ఠౌ సర్వవిద్యాప్రవర్తకౌ.
సకృ న్నిగదమాత్రేణ తౌ సంజగృహతు ర్నృప. ౩౫

అహోరాత్రై శ్చతుష్షష్ట్యా సంయత్తౌ తావతీః కలాః,
గురుదక్షిణయాఽఽచార్యం ఛన్దయామాసతు ర్నృప. ౩౬

శుద్ధః భావో యాసు తాభి రనువృత్తిభి స్తుష్టో ద్విజవరో గురు రఙ్గై శ్శిక్షాకల్పాదిభి షడ్భిః, ఉపనిషద్భి శ్చ సహితాన్, నఖిలాన్ వేదాన్ తయోః, ప్రోవాచ. ౩౩

తథా సరహస్యం మన్త్రదేవతాజ్ఞానసహితం, ధనుర్వేదం ధర్మాన్న్యాయపథాన్, మన్వాదిధర్మశాస్త్రాణి మీమాంసాన్యాయాదీం శ్చ ఆన్వీక్షికీం తర్కవిద్యాం, షడ్విధాం సన్ధివిగ్రహయానాసనద్వైధీభావసమాశ్రయరూపాం రాజనీతిం చ ప్రోవాచేత్యన్వయః. ౩౪

(సర్వమితి) హే నృప తౌ నరశ్రేష్ఠౌ పరమపురుషా వత ఏవ సర్వవిద్యాప్రవర్తకౌ అత ఏవ సకృ న్నిగదమాత్రేణ ఉక్తిమాత్రేణైవ తద్గురూపదిష్టం సర్వం సంజగృహతుః. సమ్య గృహీతవంతౌ. ౩౫

కియతా కాలేన కతి విద్యా స్సంజగృహతు రిత్యత్రాహ (అహోరాత్రేతి.) అహోరాత్రాణాం చతుష్షష్ట్యా చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకై ర్దివసైః చతుష్షష్టివిద్యా స్సంజగృహతు రిత్యన్వయః. తతో హే నృప గురుదక్షిణయేతి హేత్వర్థే తృతీయా, గురవే దేయదక్షిణార్థ మాచార్యం ఛందయామాసతుః. ౩౬

(శ్రీకృష్ణరామయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారంభఘట్టః)

ద్విజ స్తయో స్తం మహిమాన మద్భుతం సంవీక్ష్య రాజ న్నతిమానుషీం గతిమ్,
సమ్మన్త్ర్య పత్న్యా స మహార్ణవే మృతం బాలం ప్రభాసే వరయాంబభూవ హ. ౩౬

తథేత్యథారుహ్య మహారథౌ రథం ప్రభాస మాసాద్య దురన్తవిక్రమౌ,
వేలా ముపవ్రజ్య నిషేదతుః క్షణం సిన్ధు ర్విదిత్వాఽర్హణ మాహర త్తయోః, ౩౭

త మాహ భగవా నాశు గురుపుత్రః ప్రదీయతామ్,
యోఽసా విహ త్వయా గ్రస్తో బాలకో మహతోర్మిణా. ౩౮

సముద్ర ఉవాచ—

నాహార్షం త మహం దేవ దైత్యః పంచజనో మహాన్,
అన్తర్జలచరః కృష్ణ శఙ్ఖరూపధరోఽసురః. ౪౦

ఆస్తే తేనాహృతో నూనం తచ్ఛ్రుత్వా సత్వరం ప్రభుః,

(ద్విజ ఇతి.) హేరాజన్ ద్విజః సాందీపన స్తయో రామకృష్ణయోః తం చతుష్షష్టిదివసైః స్వావత్కాలాగ్రహత్మక మద్భుతం మహిమాన, మమానుషీం మనుష్యే ష్వసంభావితాం చేష్టాగతిం చావలోక్య మహాపురుషా విమా వితి నిశ్చిత్యేతి శేషః, పత్న్యా సహాలోచ్య ప్రభాసే క్షేత్రే మహార్ణవే మృతం, బాలం స్వపుత్ర మయాచత, హేతి విస్మయే. మృతప్రత్యాదానమసమ్భావిత మితి విస్మీయతే. ౩౬

తదా తథేత్యఙ్గీకృత్య మహారథౌ రామకృష్ణౌ రథ మారుహ్య దురంతోఽపారో, విక్రమో యయో స్తౌ ప్రభాసం ప్రాప్య తత్ర వేలాం తీరం సముద్రస్యేతి శేషః. ఉపవ్రజ్య క్షణం నిషేదతుః ఉపవిష్టవంతౌ. తదా సింధుః సముద్రో విదిత్వా ఈశ్వరా విమా వితి జ్ఞాత్వా తయో రర్హణం పూజా మాజహార సమర్పయామాస చకారేతి యావత్. ౩౭

భగవా న్సింధు మాహ (కి మితి.) ఇహ యో బాలకో ద్విజపుత్ర స్త్వయా కర్త్రా మహతోర్మిణా తరంగేణ గ్రస్తః అంతర్ధాపితః, సోఽస్మద్గురుపుత్రః ఆశు ప్రదీయతా మితి. ౩౮

ఇత్థ ముక్తః ప్రాహ సింధుః (నాహార్ష మితి.) హేదేవ తం ద్విజపుత్ర మహం, నాహార్షం నాపహృతవాన్, కింతు హేకృష్ణ, పఞ్చజనాఖ్యో దైత్యోఽహార్షీత్, స చ మహాన్ మమాసాద్య ఇత్యర్థః,

జల మావిశ్య తం హత్వా నాపశ్య దుదరేఽర్భకమ్.
తదఙ్గప్రభవం శఙ్ఖ మాదాయ రథ మారుహత్. ४०

తత స్సంయమనీం నామ యమస్య దయితాం పురీమ్.
గత్వా జనార్దన శ్శఙ్ఖం ప్రదధ్మౌ స హలాయుధః. ४२

శఙ్ఖనిర్హ్రాద మాకర్ణ్య ప్రజాసంయమనో యమః,
తయో స్సపర్యాం మహతీం చక్రే భక్త్యుపబృంహితామ్. ४३

ఉవాచావనతః కృష్ణం సర్వభూతాశయాలయమ్,
లీలామానుష హే విష్ణో యువయోః కరవాను కిమ్. ४४

శ్రీభగవా నువాచ—

గురుపుత్ర మిహానీతం నిజకర్మనిబన్ధనమ్,
ఆనయస్వ మహారాజ మచ్ఛాసనపురస్కృతః. ४५

తదేవాహ. సోఽసురః అంతర్జలచరః, శఙ్ఖాకృతిధర శ్చాస్తే విపేత్తు మాశక్య ఇతి భావః. తేన పఞ్చజనేన నూన మపహృత ఇతి సింధో ర్వచః, శ్రుత్వా ప్రభుః శ్రీకృష్ణః సత్వరం యథా జల మావిశ్య పఞ్చజనం, హత్వా తస్యోదరే బాలం నాపశ్యత్ కింతు తస్య శఙ్ఖాద స్యాఙ్గా జ్జాతం శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యాఖ్య మాదాయ రథ మారురోహ. ४०-४१

తతో యమస్య ప్రియాం సంయమనీం నామ పురీం గత్వా శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యం దధ్మౌ ధ్వనయామాస. ४२

తదా ప్రజానాం శాస్త్రాత్రిలజ్ఞినీనాం, శాస్తా యమ శ్శఙ్ఖనిర్హ్రాదం, శ్రుత్వా ఆగత్య భక్త్యుత్కలితాం తయోః పూజాం చక్రే. ४३

సర్వేషాం భూతానాం ఆశయా హృదయాని, తా న్యాలయాః యస్య తం కృష్ణం ఉవనతః ప్రాహ (కి మితి.) హేలీలామానుష లీలార్థం పరిగృహీతమనుష్యసంస్థాన, హేవిష్ణో యువయోః, కింకరవామ కిఙ్కరా వయ మిత్యర్థః, ४४

ఇత్థ ముక్తః ప్రాహ భగవాన్ (గురుపుత్ర మితి.) ఇహ త్వత్సన్నిధా వానీతం, త్వద్భృత్యైరితి శేషః, నిజకర్మనిబంధనం స్వకర్మాధీనం స్వకర్మణేహ ప్రాపిత మస్మద్గురుపుత్రం, హేమహారాజ యమ మచ్ఛాసనపురస్కృత, స్త్వ మానయస్వ మదాజ్ఞాపురస్కారేణానయ, అత స్తవ న దోష ఇతి భావః. ४५

(శ్రీకృష్ణరామయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారంభఘట్టః)

తథేతి తేనోపనీతం గురుపుత్రం యదూత్తమౌ,
దత్వా స్వగురవే భూయో వృణీష్వేతి త మూచతుః. ౪౬
సమ్యక్సంపాదితో వత్స భవద్భ్యాం గురునిష్క్రియః
కోను యుష్మద్విధగురోః కామానా మవశిష్యతే.
గచ్ఛతం స్వగృహం వీరౌ కీర్తి ర్వామస్తు పావనీ. ౪౭
గురుణైవ మనుజ్ఞాతౌ రథేనానిలరంహసా,
ఆయాతౌ స్వపురం తాత పర్జన్యనినదేన వై. ౪౮
సమనన్ద న్ప్రజా స్సర్వా దృష్ట్వా రామజనార్దనౌ,
అపశ్యన్త్యో బహ్వహాని నష్టలబ్ధధనా ఇవ. ౪౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే పంచచత్వారింశోఽధ్యాయః.

తథేత్యఙ్గీకృత్య తేన యమేన నోపనీతం, గురుపుత్ర మవాయాగత్య స్వగురవే దత్వా పునః, వరాంతరం వృణీష్వేత్యూచతుః. ౪౬

ఏవ ముక్తః బ్రాహ్మణః (సన్దీపనిః) హేవత్సౌ భవద్భ్యాం, గురునిష్క్రియః గురుదక్షిణా సమ్యక్సంపాదితః, యుష్మద్విధయో ర్గురో ర్మమ కామానాం మధ్యే కోను కామోఽవశిష్యతే న కోఽపి. అతో హేవీరౌ స్వగృహం గచ్ఛతం వాం యువయోః కీర్తి ర్లోకం పునానా అస్తు విపులా భవతు. ౪౭

ఇత్థం గురుణా అనుజ్ఞాతౌ. హేతాత అనిలవ ద్రంహో వేగో యస్య పర్జన్యో మేఘః తద్వ న్నినదో యస్య తేన రథేన గృహ మాజగ్మతుః. ౪౮

తావ ద్బహూని దినాని, అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా, అపశ్యంత్యః ప్రజాః మధురాస్థాః తదా రామజనార్దనౌ నష్ట మదృష్టం పునః లబ్ధం ధనం యాభి స్తాదృశా ఇవ సమనందన్ సంజహృషుః. ౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతజ్జ్ఞాప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, పఞ్చచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అ థ ష ట్చ త్వా రిం శో ఽ ధ్యా యః

బాదరాయణి రువాచ—

వృష్ణీనాం ప్రవరో మన్త్రీ కృష్ణస్య దయిత స్సఖా,
శిష్యో బృహస్పతే స్సాక్ష దుద్ధవో బుద్ధిసత్తమః. ౧

త మాహ భగవాన్ శ్రేష్ఠం భక్త మేకాన్తినం క్వచిత్.
గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రపన్నార్తిహరో హరిః. ౨

గచ్ఛోద్ధవ వ్రజం సౌమ్య ప్రీతో ర్నః ప్రీతి మావహ,
గోపీనాం మద్వియోగార్తిం మత్సన్దేశై ర్విమోచయ. ౩

తా మన్మనస్కా మత్ప్రాణా మదర్థే త్యక్తదైహికాః,

షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథాధ్యాయత్రయేణ భగవత స్స్వసఖోద్ధవముఖేన గోపీసాంత్వనాత్మకం చరిత్ర మనువర్ణ్యతే, గోపీసాంత్వన మతిరహస్యం సన్మిత్రసాధ్య మిత్యేతదర్థ ముద్ధవం విశినష్టి (వృష్ణీనా మితి.) దయిత స్సఖా ప్రియసఖః సాక్ష ద్బృహస్పతేః శిష్యః, అనేన బుద్ధికౌశలం సూచితం, బుద్ధిసత్తమః నిసర్గతోఽపి బుద్ధ్యా శ్రేష్ఠః. ౧

(త మితి.) క్వచి న్నిర్జనే దేశే ప్రపన్నార్తిహరః హేతుగర్భ మిదం, తస్మాత్సందేశప్రేషణ ముచిత మితి భావః. ౨

(గచ్ఛేతి.) హే ఉద్ధవ హేసౌమ్య నోఽస్మాకం పిత్రోః నందయశోదయోః, ప్రీతి మావహ హర్షం జనయ. మత్సన్దేశై రిత్యపకర్షః మద్వియోగా ద్ధేతోః, యా ఆధి ర్మనఃపీడా తం మోచయ త్యాజయ. ౩

గోపీనాం విశేషత స్సందేశనయనకారణ మాహ (తా ఇతి.) మయ్యేవ సఙ్కల్పాత్మకం మనో యాసాం అహ మేవ ప్రాణో యాసాం తాః మదర్థే త్యక్తదైహికాః త్యక్తదేహపోషణాః

(శ్రీకృష్ణరామయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారంభఘట్టః)

మా మేవ దయితం ప్రేష్ఠ మాత్మానం మనసాఽగమన్,
యే త్యక్తలోకధర్మాశ్చ మదర్థే తా న్బిభర్మ్యహమ్. ౪

మయి తాః ప్రేయసాం ప్రేష్ఠే దూరస్థే గోకులస్త్రియః,
స్మరన్త్యోఽఙ్గ విముహ్యన్తి విరహౌత్కణ్ఠ్యవిక్లబాః. ౫

ధారయ న్త్యతికృచ్ఛ్రేణ ప్రాయః ప్రాణా న్కథంచన,
ప్రత్యాగమనసందేశై ర్వల్లవ్యో మే మదాత్మికాః. ౬

ఇత్యుక్త ఉద్ధవో రాజ న్సన్దేశం భర్తు రాదృతః.
ఆదాయ రథ మారుహ్య ప్రయయౌ నన్దగోకులమ్. ౭

మా మేవ దయితం, దయాఽస్య సంజాతేతి దయితః, తం దయావంతం ప్రియతమం తత్ర హేతు రాత్మానం మనసా అగమన్ గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః అధ్యవసితవ్యః సంత్యేవంవిధా స్తాః కిం తవేత్యత ఆహ - యే జనాః మదర్థే త్యక్తా లోకధర్మాః యై స్తే తాన్ బిభర్మి సంవర్ధయామి సుఖయామీతి యావత్. ౪

తాసాం వియోగార్తిం దర్శయతి ద్వయేన (మయి తా ఇతి.) ప్రేయసాం ప్రీతివిషయాణాం మధ్యే నిరతిశయప్రీతివిషయే దూరస్థేపి, మయి విషయభూతే స్మరంత్యః, తాః గోకులస్థాః స్త్రియః అఙ్గ హేఉద్ధవ విరహేణ యదౌత్కంఠ్యం తేన విహ్వలాః పరవశాః ముహ్యంతి దేహధర్మా న్విస్మరంతి. ౫

కిఞ్చ గోకులా న్నిర్గమనసమయే శీఘ్ర మాగమిష్యామీతి యే ప్రత్యాగమనసందేశా స్తై ర్మదీయా వల్లవ్యో గోప్యః, మచ్చిత్తాః కథంచి త్కృచ్ఛ్రేణ క్లేశేన ప్రాణాన్, ధారయంతి విరహతాపేన దహ్యంత ఏవ మచ్చిత్తత్వా త్కథంచి జ్జీవంతీతి భావః. ౬

ఇత్థం ఉక్త, ఉద్ధవః హేరాజన్ ఆదృతః భర్తు ర్భగవత స్సందేశం "భవతీనాం వియోగో మే న హి సర్వాత్మనా క్వచి" దిత్యాదినా వక్ష్యమాణ మాదాయ, రథ మారుహ్య నందగోకులం, జగామ. ౭

ప్రాప్తో నన్దవ్రజం శ్రీమా న్నిమ్లోచతి విభావసౌ,
ఛన్నయానః ప్రవిశతాం పశూనాం ఖురరేణుభిః. ౮

వాసితార్థే నియుధ్యద్భి ర్నాదితం శుష్మిభి ర్వృషైః,
ధావన్తీభి శ్చ వాస్రాభి రూధోభారై శ్చ వత్సకాన్. ౯

ఇత స్తతో విలఙ్ఘద్భి ర్గోవత్సై ర్మణ్డితం సితైః,
గోదోహశబ్దాభిరవై ర్వేణూనాం నిస్వనేన చ. ౧౦

గాయన్తీభి శ్చ కర్మాణి శుభాని బలకృష్ణయోః,
స్వలఙ్కృతాభి ర్గోపీభి ర్గోపై శ్చ సువిరాజితమ్. ౧౧

అగ్న్యర్కాతిథిగోవిప్రపితృదేవార్చనాన్వితైః,
ధూపదీపై శ్చ మాల్యై శ్చ గోపావాసై ర్మనోరమమ్. ౧౨

(ప్రాప్త ఇతి.) విభావసౌ సూర్యే నిమ్లోచతి అస్తం గచ్ఛతి సతి శ్రీమ త్సంపత్తిమ న్నందవ్రజం ప్రాప్తః, అక్రూరవ దృక్త్యుద్రేకా న్మధ్యే విలమ్బ్యాస్తమయవేళాయాం వ్రజం ప్రాప్త ఇతి భావః. కథం భూతః, ప్రవిశతాం పశూనాం ఖురరేణుభిః ఛన్నం యానం రథో యస్య సః అనేన గోపీభి రజ్ఞాత స్స స్వాంగసంగమం లబ్ధవా నితి సూచ్యతే. ౮

వ్రజం వర్ణయతి పఞ్చభిః. వాసితాః పుష్పిణ్యో గావః, తదర్థం సంయోగార్థ మితి యావత్ పరస్పరం నియుధ్యద్భిః. శుష్మిభి ర్మత్తైః. వృషైః నాదితం తథా వాస్రాదిభి ర్ధేనుభిః, ఊధోభారైః ఉపలక్షితాభి రితి శేషః. వత్సాన్ ప్రతిధావంతీభి ర్మండితమ్. ౯

తథా ఇత స్తతః విలఙ్ఘద్భిః సితైః, బద్ధై శ్చ గోవత్సై శ్చ మండితం గోదోహశబ్దై స్సహ అభిరవాః, వత్సం ముఞ్చ మా ముఞ్చ నయ మానయేత్యాదివిధా స్తై ర్వేణూనాం స్వనేన చ. ౧౦

రామకృష్ణయో శ్చేష్టితాని గాయంతీభిః, గోపీభి ర్గోపై శ్చ స్వలఙ్కృతై రితి లిఙ్గవ్యత్యయేన సంబంధః. సువిరాజితమ్. ౧౧

అగ్న్యాద్యర్చనాన్వితైః, గోపగృహైః, ధూపాదిభి శ్చ మనోరమం మనోరమై రితి పాఠే తై ర్గోపావాసై ర్ధూపాదిభి శ్చ సువిరాజిత మితి సంబంధః. ౧౨

(శ్రీకృష్ణరామయోరువనయనగురుకులవాసాదికథారంభఘట్టః)

సర్వతః పుష్పితవనం ద్విజాళికులనాదితమ్.
హంసకారణ్డవాకీర్ణం పద్మషణ్డైశ్చ మణ్డితమ్. ౧౩

తమాగతం సమాకర్ణ్య కృష్ణస్యానుచరం ప్రియమ్,
నన్దః ప్రీతః పరిష్వజ్య వాసుదేవధియాఽర్చయత్. ౧౪

భోజితం పరమాన్నేన సంవిష్టం కశిపౌ సుఖమ్,
గతశ్రమం పర్యపృచ్ఛత్పాదసంవాహనాదిభిః. ౧౫

నన్ద ఉవాచ—

కచ్చిదఙ్గ మహాభాగ సఖా నః శూరనన్దనః,
ఆస్తే కుశల్యపత్యాద్యైర్యుక్తో ముక్తః సుహృద్వృతః. ౧౬

సరితః, పుష్పితాని వనాని యస్మిన్ ద్విజానాం పక్షిణాం భృఙ్గాణాం చ సమూహై ర్నాదితం హంసైః. కారండవై ర్జలకుక్కుటై శ్చ మండితం హంసకారండవాద్యాకీర్ణపద్మషండమండితసరః. ప్రాంతవర్తిద్విజాళికులనాదితపుష్పితవనమండిత మిత్యర్థః. ౧౩

తావత్కాంచి త్సమాగతం తత స్తం కృష్ణ స్యానుచరం ప్రియం చోద్ధవ మాకర్ణ్య అభ్యేత్యేతి శేషః. ప్రీతః పరిష్వజ్య భగవద్బుద్ధ్యా పూజయామాస. ౧౪

తతః పరమేణోత్కృష్టేన అన్నేన భోజితం పరమాన్నేనేతి కర్మణః, కరణత్వవివక్షయా తృతీయా, పరమాన్నం భోజిత ఇత్యర్థః. కశిపౌ పర్యఙ్కే సుఖం యథాతథా సంవిష్టం గతోఽధ్వశ్రమో యస్య త ముద్ధవం పాదసంవాహనాదిభిః. పరిచర న్నితి శేషః, పర్యపృచ్ఛత్. ౧౫

ప్రశ్న మేవాహ (కచ్చి దిత్యాదినా) అఙ్గ హేమహాభాగతోఽస్మాకం సఖా శూరనందనో వసుదేవః, ముక్తః బంధనా దితి శేషః, సుహృద్భిః వృతః. అపత్యాద్యై స్సహ కుశలీ సుఖీ ఆస్తే కచ్చిత్. ౧౬

దిష్ట్యా కంసో హతః పాప స్సానుగ స్స్వేన పాప్మనా,
యదూనాం ధర్మశీలానాం సాధూనాం ద్వేష్టి య స్సదా. ౧౭

అపి స్మరతి నః కృష్ణో మాతరం సుహృద స్సఖీన్,
గోపా న్వ్రజం చాత్మనాథం గావో బృన్దావనం గిరిమ్. ౧౮

అప్యాయాస్యతి గోవిన్ద స్స్వజనా న్సకృ దీక్షితుమ్.
తర్హి ద్రక్ష్యామి తద్వక్త్రం సునాసం సుస్మితేక్షణమ్. ౧౯

దవాగ్నే ర్వాతవర్షా చ్చ వృషా త్సర్పా చ్చ రక్షితాః,
దురత్యయేభ్యో మృత్యుభ్యః కృష్ణేన సుమహాత్మనా. ౨౦

స్మరతాం కృష్ణవీర్యాణి లీలాపాఙ్గనిరీక్షణమ్,
హసితం భాషితం చాఙ్గ సర్వా న శ్శిథిలాః క్రియాః. ౨౧

పాపః కంసః సానుగః స్వకీయేన దుష్టేన కర్మణా నిదానేన హతః దిష్ట్యా అయం నో మహా నానంద ఇత్యర్థః. పాప మేవ వ్యనక్తి (సాధూనా మితి.) కర్మణి షష్ఠీ. యః కంసః, సాధూన్ ధర్మ ఏవ శీలం యేషాం తా న్యదూన్ ద్వేష్టి అద్వేక్ష దిత్యర్థః, ౧౭

పిత్రాదిరూపా న్నోఽస్మాన్ ఆత్మా స్వయం నాథో యస్య త ద్వ్రజం గావో గాః బృందావనం గిరిం గోవర్ధనం చ అపి స్మరతి కి మిత్యర్థః. ౧౮

అప్యాయాస్యతి ఆగమిష్యతి కిం తర్హి యదా ఆయాస్యతి తదా తస్య ముకుందస్య వక్త్రం ద్రక్ష్యామి కథంభూతం శోభనా నాసికా యస్మిన్ సుస్మితే శోభనస్మితయుక్తే ఈక్షణే యస్మిన్ తత్. ౧౯

భగవత్కృతా నుపకారా ననుస్మరతి (దవాగ్నే రితి.) వాతా ద్వర్షా చ్చ వృషా త్సర్పా చ్చ అన్యేభ్య శ్చ దురతిక్రమేభ్యో, మృత్యుభ్యః కృష్ణేన వయం రక్షితాః, కథంభూతేన సుమహాత్మనా ఆశ్రితార్తిహరస్వభావేన. ౨౦

ఆత్మనా మవస్థానప్రకార మేవాహ. అఙ్గ హేఉద్ధవ భగవతో, వీర్యాణి చేష్టితాని, లీలయా అపాఙ్గేన నిరీక్షణం చ హసితం చ భాషితం చ నోఽస్మాకం సర్వాః, క్రియా వ్యాపారా శ్శిథిలాః ౨౧

(గోకులం ప్రతి ఉద్ధవప్రేషణాదికథాప్రారంభఘట్టః)

సరిచ్ఛైలవనోద్దేశా న్ముకున్దపదభూషితాః,
ఆక్రీడా నీక్షమాణానాం మనో యాతి తదాత్మతామ్. ౨౨

మన్యే కృష్ణం చ రామం చ ప్రాప్తా విహ సురోత్తమౌ,
సురాణాం మహతేఽర్థాయ గర్గస్య వచనం యథా. ౨౩

కంసం నాగాయుతప్రాణం మల్లా న్గజపతిం తథా,
అవధిష్టాం లీలయైవ పశూనివ మృగాధిపః. ౨౪

తాలత్రయం మహాసారం ధనుర్యష్టి మివేభరాట్,
బభఞ్జైకేన హస్తేన సప్తాహ మదధా ద్గిరిమ్. ౨౫

న కేవలం శిథిలా ఏవ. కింతు శనై రుపరమంతీత్యాహ (సరిదితి.) సరిత శ్చ శైలా శ్చ వనోద్దేశా శ్చ తా నాక్రీడా న్క్రీడాస్థానాని వీక్షమాణానాం నో మన స్తదాత్మతాం కృష్ణాత్మతాం కృష్ణానన్యవిషయకతాం, ప్రాప్నోతి. ౨౨

అపితరసాధారణచేష్టితై ర్లిఙ్గై రామకృష్ణౌ భగవదవతారా విత్యధ్యవస్యతి, రామం కృష్ణం చ సురోత్తమౌ సఙ్కర్షణనారాయణా విహ లోకే ప్రాప్తౌ అవతీర్ణౌ మన్యే కిమర్థం సురాణాం మహతే అర్థాయ ప్రయోజనాయ తత్ర శిష్టసంవాదం ప్రమాణయతి గర్గస్య వచనం యథేతి. ౨౩

తత్ర లింగా న్యప్యాహ (కంస మితి త్రిభిః.) నాగాయుతస్య గజాయుతస్య ప్రాణో బలం యస్య తం కంసం బహూవచనాంతపాఠే తాన్ మల్లా న్గజపతిం గజేంద్రం కువలయాపీడం, లీలయైవా వధిష్టాం హతవన్తౌ, యథా సింహః, పశూన్ తద్వత్. ౨౪

తాలం పరిమాణవిశేషః, తత్ర అపరిమితం మహాసారం ఆయోవ దృఢం ధను ర్బభఞ్జ, యథా గజేంద్రో, యష్టిం ఇక్షుదండం, తద్వత్ తథైకేన హస్తేన గిరిం గోవర్ధనం సప్తాహ మత్యంతసంయోగే ద్వితీయా అదధా ద్దధార. ౨౫

ప్రలమ్బో ధేనుకోఽరిష స్తృణావ_ర్తబకాదయః,
దైత్యా స్సురాసురజితో హతా యేనేహ లీలయా. ౨౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి సంస్మృత్య సంస్మృత్య నన్దః కృష్ణానుర క్తధీః.
అత్యుత్కణ్ఠోఽభవ త్తూష్ణీం ప్రేమప్రసరవిహ్వలః. ౨౭

యశోదా వర్ణ్యమానాని పుత్రస్య చరితాని చ,
శృణ్వన్త్యశ్రూణ్యవాస్రాక్షీ త్స్నేహస్నుతపయోధరా. ౨౮

తయో రిత్థం భగవతి కృష్ణే నన్దయశోదయోః,
వీక్ష్యానురాగం పరమం నన్ద మాహోద్ధవం ముదా. ౨౯

ఉద్ధవ ఉవాచ—

యువాం శ్లాఘ్యతమౌ నూనం దేహినా మిహ మానద,
నారాయణేఽఖిలగురౌ యత్కృతా మతి రీదృశీ. ౩౦

తథా దేవదానవజయినః ప్రలమ్బాదయో దైత్యాః, యే కృష్ణేన హతాః ఏతా న్యమానుషాణి చేష్టితాని పరత్వలింగానీతి భావః. యేనేతి ప్రయోజ్యప్రయోజకకర్త్రో స్తంత్రేణ నిర్దేశః, అతః ప్రలమ్బో హత ఇత్యస్యావిరోధః. ౨౬

(ఇతీతి.) కృష్ణే అనురక్తా అనురాగయుక్తా ధీ ర్యస్య అత్యుత్కణ్ఠా కంఠే యస్య ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రేమోద్రేకేణ విహ్వలః పరవశః తూష్ణీం బభూవ న కించి దువాచ. ౨౭

తదా యశోదా చ వర్ణ్యమానాని భర్త్రేతి శేషః. పుత్రాచరితాని శృణ్వతీ స్నేహేన స్నుతౌ ప్రస్నుత స్తన్యౌ పయోధరౌ యస్యా స్సా అశ్రూ ణ్యవాస్రాక్షీత్ ఆనందజనేత్రజలబిందూ న్వవర్ష. ౨౮

ఇత్థం నందయశోదయోః, భగవతి పరమ మనురాగం అవలోక్యోద్ధవః ముదా నన్ద మాహ. ౨౯

ఉక్తి మేవాహ (యువా మిత్యాదినా ఏవం విశాసేత్యతః ప్రాక్తనేన.) హేమానద యువాం దంపతీ దేహినా మపి శ్లాఘ్యతమౌ పూజ్యతమా విత్యర్థః. కుతః యత్ యస్మాత్ అఖిలగురౌ నారాయణే కృష్ణే భగవతి ఏవం విధానురాగయుక్తా మతిః కృతా అనేన కృతకృత్యత్వం సూచితం. హితకృ త్త్వేన నియంతృత్వేన జనకత్వేన చాఖిలగురుత్వం వివక్షితమ్. ౩౦

(గోకులం ప్రతి ఉద్ధవప్రేషణాదికథాప్రారంభఘట్టః)

ఏతౌ హి విశ్వస్య చ బీజయోనీ రామో ముకున్దః పురుషః ప్రధానమ్,
అన్వీయభూతేషు విలక్షణస్య జ్ఞానస్య చేశాత ఇమౌ పురాణౌ. ౩౧

యస్మి న్జగత్ప్రాణవియోగకాలే క్షణం సమావేశ్య మనో విశుద్ధమ్,
నిర్హృత్య కర్మాశయ మాశు యాతి పరాం గతిం బ్రహ్మమయోఽర్కవర్ణః. ౩౨

తస్మిన్భవన్తా వఖిలాత్మహేతౌ నారాయణే కారణమర్త్యమూర్తౌ,
భావం వ్యధత్తాం నితరాం మహాత్మ న్కింవాఽవశిష్టం యువయో స్సుకృత్యమ్. ౩౩

తదేవోపపాదయతి (ఏతౌ వితి.) రామో ముకుంద శ్చేత్యేతౌ విశ్వస్య బీజయోనీ బీజభూతానాం పృథివ్యాదీనాం కారణభూతౌ నను విశ్వసజాతీయౌ ప్రకృతిపురుషౌ తస్య బీజయోనీ నైతౌ విత్యత ఆహ-పురుషః ప్రధానం. ప్రధానపురుషశరీరకా వేతావేవ బీజయోనీ ఇత్యర్థః. అనేన జనకత్వం స్రష్టృత్వం ఇమౌ పురాణౌ పురుషౌ విలక్షణేషు దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానావిధేషు భూతేషు అన్వీయాంతః ప్రవిశ్య జ్ఞానస్య ఈశాతే. విలక్షణ స్యేతి పాఠే శబ్దాదివిషయగోచరస్య జ్ఞానస్య ఈశాతే నియన్తారౌ ప్రవర్తకౌ భగవత ఇతి యావత్. అనేన నియంతృత్వముక్తం యద్వా విలక్షణస్య జ్ఞానస్యేతి సమ్యక్ జ్ఞానస్య ప్రవర్తకత్వేన హితకృత్త్వం, ఈశాతే ఇతి నియంతృత్వం చోక్తమ్. ౩౧

యత్కృతా మతి రీదృశీత్యనేన సూచితాం కృతకృత్యతా మేవోపపాదయతి (యస్మి న్నితి ద్వాభ్యాం.) యస్మి న్నిత్యస్య తస్మి న్నిత్యుత్తరేణ సంబంధః. క్షణం క్షణమాత్ర మపి విశుద్ధం విషయాంతరవిముఖం మనో యస్మిన్ నిధాయ కర్మాశయం కర్మవాసనాం నిర్హృత్య దగ్ధ్వా. బ్రహ్మమయః జ్ఞానప్రచురః అర్కవర్ణోఽప్రాకృతరూపః పరాం గతిం తత్పదం, యాతి, ౩౨

తస్మి న్నారాయణే కారణమర్త్యమూర్తౌ సాధుపరిత్రాణరూపనిమిత్తాత్ స్వసఙ్కల్పోపాత్త మనుష్యవిగ్రహే మహాత్మని అఖిలస్య చిదచిదాత్మకస్య జగత ఆత్మని కారణభూతే చ భవంతౌ పత్యంతం భావ మనురాగం వ్యధత్తాం అకురుతాం. అతో యువయోః కిం కృత్య మవశిష్టం న కించి దిత్యర్థః. ౩౩

ఆగమిష్య త్యదీర్ఘేణ కాలేన వ్రజ మచ్యుతః,
ప్రియం విధాస్యతే పిత్రో ర్భగవా న్సాత్వతాంపతిః. ౩౪

హత్వా కంసం రఙ్గమధ్యే ప్రతీపం సర్వసాత్వతామ్,
యదాహ వ స్సమాగత్య కృష్ణ స్సత్యం కరోతి తత్. ౩౫

మా ఖిద్యతం మహాభాగౌ ద్రక్ష్యథః కృష్ణ మన్తికే,
అన్తర్హృది సభూతానా మాస్తే జ్యోతి రివైధసి. ౩౬

న హ్యస్యాతిప్రియః కశ్చి న్నాప్రియో హ్యస్య మానినః.
నోత్తమో హ్యధమో వాపి సమానస్య సమోపి వా. ౩౭

ప్రస్తుత మాహ (ఆగమిష్యతీతి.) అదీర్ఘే ణాల్పేన కాలేన అచ్యుతో వ్రజం ప్రత్యా గమిష్యతి తదా భగవా న్పిత్రో ర్యువయోః, ప్రియం విధాస్యతే కరిష్యతి. ౩౪

సర్వేషాం సాత్వతానాం యాదవానాం భగవద్భక్తానాం వా ప్రతీపం ప్రతికూలం కంసం రఙ్గమధ్యే హత్వా భగవా న్కృష్ణః వో యుష్మా న్ప్రతి యదాహ "యాత యూయం వ్రజం తాత వయం చ స్నేహదుఃఖితా న్జ్ఞాతీ న్వో ద్రష్టు మేష్యామో విధాయ సుహృదాం ప్రియ" మితి యదాహ తత్సత్యం కరిష్యతి. ౩౫

విలమ్బ మసహమానౌ ప్రత్యాహ (మా ఖిద్యత మితి.) హే మహాభాగౌ మా ఖిద్యతం ఖేదం మా కురుతం. అంతికే అనతి ప్రవిష్టకాలే కృష్ణం ద్రక్ష్యథః, కించ న భగవా న్మధురాయా మేవాస్తే కిం త్వత్రాపీత్యాశయేనాహ (అంతర్హృదీతి.) తర్హి సర్వైః కి మితి న దృశ్యతే తత్రాహ (జ్యోతి రివైధసీతి,) యథైధసి దారుణి జ్యోతి రగ్నిః, మథనాద్యుపాయ మంతరేణ న దృశ్యతే తద్వ ద్భగవా న్కృష్ణో భక్తిం వినా న దృశ్యత ఇత్యర్థః. ౩౬

అస్మత్తోపి ప్రియతమా న్వసుదేవాదీ న్విహాయాత్రాగమిష్యతీత్యేతదసంభావిత మిత్యత్రాహ (న హ్యస్యేతి.) అస్య భగవతః, ప్రియాదయో న సంతి తత్ర హేతు రమానినః సమానస్యేతి చ అమానినః మమాభిమానరహితస్య సర్వసమానస్య. ౩౭

(గోకులం ప్రతి ఉద్ధవప్రేషణాదికథాప్రారంభఘట్టః)

న మాతా న పితా తస్య న భార్యా న సుతాదయః,
నాత్మీయో న పరశ్చాపి న దేహః కర్మ చైవ వా. ౩౮

న చాస్య జన్మ వా లోకే సదసన్మిశ్రయోనిషు,
క్రీడార్థం సోఽపి సాధూనాం పరిత్రాణాయ కల్పతే. ౩౯

సత్వం రజ స్తమ ఇతి భజతే నిర్గుణో గుణాన్,
క్రీడన్నతీతోఽపి గుణై స్సృజ త్యవతి హ న్త్యజః, ౪౦

మాత్రాదయ స్సంత్యేవేత్యత్రాహ (న మాతేతి.) తత్ర హేతు ర్న దేహ ఇతి దేహస్యైవాభావే కుత స్తత్సంబంధినో మాత్రాదయ ఇతి భావః. ననూపలభ్యతే తస్యాపి దేహ స్తత్కథం న చాస్య దేహ ఇతి బ్రూషే, అత ఆహ (కర్మ చైవ వేతి.) **పుణ్యపాపాత్మకకర్మారబ్ధదేహో వా స్తీత్యర్థః.** ౩౮

ననూపలబ్ధా తస్యాపి దేహోత్పత్తి స్తత్రాహ (న చాస్య జన్మేతి.) తస్యోత్పత్తి రవతారరూపేతి భావః. కిమర్థ మవతార స్తత్రాహ (లోక ఇతి.) సోఽపి జన్మకర్మాదిరహితోఽపి క్రీడార్థం సాధూనాం పరిత్రాణరూపపరమప్రయోజనాయ చ సదసన్మిశ్రయోనిషు ఉత్తమాధమమధ్యమయోనిషు దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు కల్పతే ఆవిర్బభూవ, అనేన విలక్షణజన్మకర్మాదిభి ర్జీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్. ౩౯

తదేవ విశదయతి (సత్వమితి.) నిర్గుణ స్సత్వాదిప్రాకృతగుణేభ్యో నిర్గతః, గుణపారవశ్య రహిత ఇత్యర్థః. జీవ స్తు సత్వాదిగుణవశ్య ఇతి భావః. సత్వాదీ న్గుణా న్భజతే స్వలీలోపకరణతయా నియామ్యశయా చ తా న్పరిగృహ్ణాతి. జీవ స్తు భోగ్యతయా నియమనాశక్త్యా చ తా ననువర్తత ఇతి భావః, గుణై రుపకరణభూతైః, క్రీడ న్నపి తా నతీతః అతిక్రాంతః స్వరూపత స్స్వభావతశ్చ గుణై రనభిభూత ఇత్యర్థః. జీవ స్తు తై స్స్వభావతోఽభిభూత ఇతి భావః. క్రీడ న్నిత్యనేన జీవస్య గుణకార్యశబ్దాదివిషయభోగ స్సూచితః. కాఽసౌ క్రీడేత్యత స్తాం దర్శయతి (సృజతీతి.) విశ్వమితి కర్మపద మధ్యాహార్యం. అజః స్వయం విశ్వగతోత్పత్త్యాదిరహితః, సృజతి అవతి రక్షతి సంహరతి చ, జగద్వ్యాపార స్తస్య క్రీడేతి దర్శితం భవతి. అనేన జీవ స్తు సుఖదుఃఖాద్యనుభవాయ పుణ్యపాపాత్మకకర్మాణి కరోతీతి సూచితం. అజ ఇత్యనేన విశ్వగతో త్పత్త్యాదిభాగ్భవతి. జీవః జాతోఽహం మృతోఽహ మితి దేహధర్మా నాత్మని మన్యత ఇతి చ. ౪౦

యథా భ్రమరికా దృష్ట్యా భ్రామ్యతీవ మహీయతే.
చిత్తే కర్తరి తత్రాత్మా కర్తేవాహం ధియా స్మృతః. ౪౧

యువయో రేవ నైవాయ మాత్మజో భగవా న్హరిః
సర్వేషా మాత్మజో హ్యాత్మా పితా మాతా స ఈశ్వరః. ౪౨

దృష్టం శ్రుతం భూతభవద్భవిష్యత్స్థాస్ను శ్చరిష్ణు ర్మహ దల్పకం చ.

ఏత దేవ దృష్టాంతముఖేనోపపాదయతి - భ్రమరికా అతివేగభ్రమణక్రియా తయోప లక్షితయా దృష్ట్యా యథా భూ రపి భ్రామ్యతీవ బంభ్రమ్యమాణేవ ఈయతే ప్రతీయతే తథా ఆత్మా కర్తా చ సన్నేవ జీవ స్తత్రానాత్మ న్యకర్తరి చ చిత్తే చిత్తశబ్దోపలక్షితదేహే అహంధియా స్వాభేదాభిమానేన స్మృతః మతః స్వగతకర్తృత్వాత్మత్వజాతృత్వాదీ న్విస్మృత్య దేహ మేవ తథావిధం మన్యత ఇత్యర్థః. యద్వా ఏవం జీవవిలక్షణో భగవా న్కృష్ణ స్తద్యాథాత్మ్యవిద్భిః. స్వతుల్యతయా దృశ్యత ఇతి సదృష్టాంత మాహ (యథేతి) స్వయం భ్రమరికారహితాపి భూ ర్యథా భ్రమరికా దృష్ట్యా భ్రామ్యతీవ ప్రతీయతే తథాఽయం కృష్ణః అహంధియా స్వతుల్యబుద్ధ్యా కర్తా పుణ్యపాపాత్మకకర్మకర్తా య ఆత్మా జీవః స ఇవ చిత్తే అకర్తరి స్మృతః కరణభూతే చిత్తేఽనుసంధీయత ఇత్యర్థః, యద్వా కర్తరీత్యేవ చ్ఛేదః. కర్తరి జీవే య చ్చిత్తం తస్మి న్నహంధియా తా మేవ ప్రపఞ్చయతి, తత్ర చిత్తే ఆత్మా కర్తేవ పుణ్యపాపాదికర్తా తదాయత్తదేహభాగ్జీవ ఇవ స్మృతః మతః, ౪౧

ఏవం జీవవైలక్షణ్య ముపపాద్య తయో స్తస్మి న్కేవలం పుత్రత్వాభిమానం వారయన్ తదనవగతసమ్బంధాంతరా ణ్యుపదిశ న్తాని చ సర్వసాధారణానీత్యాహ (యువయో రితి.) అయం జ్ఞానాదికల్యాణగుణాకరః. నిరస్తనిఖిలదోషః ఆశ్రితబంధహరః శ్రీకృష్ణః యువయో రేవాత్మజ ఏవ న భవతి కింతు సర్వేషా మప్యాత్మజః, కుతః య ద్యస్మా దాత్మా సర్వాంతరాత్మా తత్తదాత్మజాద్యంత రాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేన తద్రూపత్వా దితి భావః. న కేవల మాత్మజ ఏవ అపి తు పితా సర్వకారణత్వా దితి భావః, మాతా చ హితైకకారిత్వా దితి భావః. యద్వా సర్వాత్మకత్వా న్మాత్రాది రూపోపి స ఏవేతి భావః. ఈశ్వరః. స్వామీ చ అనేవ "మాతా పితా భ్రాతా నివాస శ్శరణం సుహృ ద్గతి శ్చ నారాయణః" ఇతి శ్రుత్యర్థోఽభిసంహితః. ౪౨

సర్వేషా మాత్మేత్యనేనోక్తం సర్వాత్మ్య మేవ ప్రపఞ్చయతి (దృష్ట మితి.) దృష్టా దృశ్య తమం యత్కించి ద్వ స్త్వచ్యుతం వినా నాస్తి సర్వ మచ్యుతాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన తచ్ఛరీరత్వేన చ

(గోకులం ప్రతి ఉద్ధవప్రేషణాదికథాప్రారంభఘట్టః)

వినాఽచ్యుతా ద్వస్త్వితర న్న కించి త్స ఏవ సర్వం పరమాత్మభూతః. ४३

ఏవం నిశా సా బ్రువతో వ్యతీతా నన్దస్య కృష్ణానుచరస్య రాజన్,
గోప్యః సముత్థాయ నిరూప్య దీపా న్వాస్తూ న్సమభ్యర్చ్య దధీ న్యమన్థన్. ४४

తా దీపదీప్తై ర్మణిభి ర్విరేజూ రజ్జూ ర్వికర్షద్భుజకఙ్కణస్రజః,
చలన్నితమ్బ స్తనహారకుణ్డలత్విషత్కపోలారుణకుఙ్కుమాననాః. ४५

ఉద్గాయతీనా మరవిన్దలోచనం వ్రజాఙ్గనానాం దివ మస్పృశ ద్ధ్వనిః,
దధ్నశ్చ నిర్మన్థనశబ్దమిశ్రితో నిరస్యతే యేన దిశా మమఙ్గళమ్. ४६

తదాత్మక మేవేత్యర్థః. కుతః యతః, పరమాత్మభూతః లోకత్రయ మప్యంతఃప్రవిశ్య ప్రకాశనేన తస్య భర్తా వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్ట శ్చ అత స్సర్వం జగ త్స ఏవ విశేషణబుద్ధిశబ్దయో రాకృత్యధికరణ న్యాయేన విశేష్యపర్యంతత్వస్వాభావ్యా ద్విశేషణస్య చ విశిష్టవ స్త్వంతర్భూతత్వేన విశిష్టా త్పృథ గవస్తుత్వా చ్చ జగద్రూపేణ స ఏవానుసంధేయ ఇత్యర్థః. ४३

(ఏవ మితి.) హేరాజ న్నిత్థం కృష్ణానుచర స్యోద్ధవస్య నందస్య చ మిథో బ్రువత స్సతః సా నిశా వ్యతిక్రాంతా బభూవ. తదా నిశాయాః పశ్చిమే యామే గోప్య స్సముత్థాయ దీపా న్నిరూప్య ప్రజ్వాల్య వాస్తూన్ దేహల్యాదీన్ సమభ్యర్చ్య గంధాదిభి రితి శేషః. దధీ న్యమన్థన్ మమంథుః. ४४

మథ్నతీ స్తావర్ణయతి (తా ఇతి.) తాః, మథ్నత్యో గోప్యో దీప్తై ర్దీప్తాః, యే కాఞ్చ్యాది స్థితా మణయః తై ర్విరేజుః, కథంభూతాః? మంథనదండరజ్జూః, వికర్షత్సు భుజేషు కఙ్కణానాం స్రజో యాసాం తాః చలంతో నితమ్బాః స్తనహారా శ్చ యాసాం కుండలైః, త్విషంతః స్ఫురంతః కపోలాః యాసాం అరుణాని కుఙ్కుమాని యేషు తా న్యాననాని యాసాం తా శ్చ. ४५

తాదాత్వికధ్వనిం లక్షయతి (ఉద్గాయతీనా మితి) అరవిందలోచనం కృష్ణం ఉచ్చై ర్గాయంతీనాం గోపీనాం ధ్వనిః దధ్నో నిర్మథనజశబ్దేన మిశ్రితో దివ మస్పృశత్ వ్యాప్తవాన్ యేన ధ్వనినా దిశా మమఙ్గళం నిరస్యతే అపనుద్యతే. ४६

భగవత్యుదితే సూర్యే వ్రజద్వారి వ్రజౌకసః,
దృష్ట్వా రథం శాతకౌమ్భం కస్యాయ మితి చాబ్రువన్. ౪౭

అక్రూర ఆగతః కిం వా యః కంసస్యార్థసాధకః,
యేన నీతో మధుపురీం కృష్ణః కమలలోచనః. ౪౮

కిం సాధయిష్య త్యస్మాభి ర్భర్తుః ప్రేతస్య నిష్కృతిమ్,
ఇతి స్త్రీణాం వద న్తీనా ముద్ధవోఽగా త్కృతాహ్నికః. ౪౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

తదా భగవత్యాదిత్యే ఉదితే సతి వ్రజౌకసో గోప్యః ద్వారి శాతకౌమ్భం సువర్ణాలఙ్కృతం రథం దృష్ట్వా కస్యాయ మిత్యూచుః సక్రోధ మితి శేషః. ౪౭

(అక్రూర ఇతి.) కింవా సోఽక్రూర ఆగతః కోఽసౌ యః కంస స్యార్థః ప్రయోజనం సాధితవాన్ తదాహుః యేన చ కృష్ణో మధుపురం ప్రాపితః. ౪౮

కంసం ఘాతయిత్వా పునః కిమర్థ మాగత ఇత్యాశఙ్క్య కార్యం సంభావయన్తి (కి మితి.) తథా సాధితేన కార్యేణ ప్రేతస్య మృతస్య భర్తుః కంసస్య నిష్కృతిం ఔర్ధ్వదైహికం అస్మాభిః కృత్వా సాధయిష్యతి కిం? అస్మన్మాంసైః పిండా న్కృత్వా దాస్యతి కి మిత్యర్థః. ఇత్థం స్త్రీణాం వదన్తీనాం సతీనాం తస్మి న్నేవాఽవసరే కృతస్నానాదినియమ ఉద్ధవ ఆజగామ. ౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, ఏకాదశస్కంధసమాఖ్యాయాం,
షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

తం వీక్ష్య కృష్ణానుచరం వ్రజస్త్రియః ప్రలమ్బబాహుం నవకఞ్జలోచనమ్,
పీతామ్బరం పుష్కరమాలినం లసన్ముఖారవిన్దం పరిమృష్టకుణ్డలమ్. ౧

శుచిస్మితాః కోఽయ మపీచ్యదర్శనః కుత శ్చ కస్యాచ్యుతవేషభూషణః,
ఇతి స్మ సర్వాః పరివవ్రు రుత్సుకా స్త ముత్తమశ్లోకపదామ్బుజాశ్రయమ్. ౨

తం ప్రశ్రయే ణావనతా స్సుసత్కృతం సవ్రీళహాసేక్షణసూనృతాదిభిః,
రహస్యపృచ్ఛ న్నుపవిష్ట మాసనే విజ్ఞాయ సందేశహరం రమాపతేః. ౩

అథ సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ తాసాం తేన సహ సంవాదప్రకారం భగవత్సందేశకథనం చానువర్ణయతి సప్త చత్వారింశేన (త మితి.) కృష్ణస్యానుచరం భృత్యం, ప్రలమ్బౌ ఆజానులమ్బినౌ, బాహూ యస్య, నవకఞ్జే సద్యోవికసితపద్మకోశే ఇవ లోచనే యస్య పీతే పీతవర్ణే అమ్బరే యస్య పుష్కరమాలా పద్మమాలా అస్యాస్తీతి తథా వ్రీహ్యాదిత్వా న్మత్వర్థీయ ఇనిః, ముఖం అరవిన్ద మివ ముఖారవిందం "ఉపమితం వ్యాఘ్రాదిభి" రితి సమాసః. లసన్ముఖారవిందం యస్య పరిమృష్టే నిర్మలీకృతే కుండలే యస్య త ముద్ధవం వీక్ష్య వ్రజస్త్రియ స్సర్వా ఉత్సుకా స్సత్యః ఉత్తమశ్లోకస్య పదామ్బుజ మేవాశ్రయో యాసాం తా త ముద్ధవం పరివవ్రుః పరివేష్టితవత్య ఇత్యన్వయః. కిం కుర్వాణాః? అపీచ్యం సుందరం దర్శనం యస్య అచ్యుతస్యేవ వేషో భూషణాని చ యస్య సః కోఽయం కుతో వా కస్య వేతి వదన్త్య ఇతి శేషః. స్మేతి విస్మయే. ౧-౨

(త మితి.) సవ్రీడేన హాసేన, ఈక్షణేన సూనృతేన మధురభాషణేన ఆసనశబ్దే నార్ఘ్యాదిభి శ్చ సత్కృతం రహ స్యేకాంతే, ఆసనే ఉపవిష్టం తం రమాపతేః కృష్ణస్య సందేశహరం వార్తాహర్తారం విజ్ఞాయ జ్ఞాత్వా అవనతాః నమ్రాః ప్రణతా ఇతి యావత్, ప్రశ్రయేణ వినయేన అపృచ్ఛన్ పప్రచ్ఛుః. ౩

జానీమ స్త్వాం యదుపతేః పార్షదం సముపస్థితమ్,
భర్త్రేహ ప్రేషితః పిత్రో ర్భవా న్ప్రియచికీర్షయా. ౪

అన్యథా గోవ్రజే తస్య స్మరణీయం న చక్ష్మహే
స్నేహానుబన్ధో బన్ధూనాం మునే రపి సుదుస్త్యజః. ౫

అన్యేష్వర్థకృతా మైత్రీ యావ దర్థవిడమ్బనా,
పుమ్భి స్స్త్రీషు కృతా యద్వ త్సుమన స్స్వివ షట్పదైః. ౬

నిస్స్వం త్యజన్తి గణికా అకల్యం నృపతిం ప్రజాః,
అధీతవిద్యా ఆచార్య మృత్విజో దత్తదక్షిణమ్. ౭

ఖగా వీతఫలం వృక్షం భుక్త్వా చాతిథయో గృహాత్,

ప్రశ్న మేవాహ (జానీమ ఇతి) త్వాం, యదుపతే ర్భగవతః పార్షదం భృత్య మత్ర సముపస్థితం సమాగతం జానీమః, కిమర్థం సముపస్థితోఽహ మిత్యత్రాహుః (భర్త్రేతి.) భర్త్రా యదుపతినా పిత్రో ర్నందయశోదయోః ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా అత్ర భవా న్ప్రేషితః. ౪

కుతోఽయం నిశ్చయ ఇత్యత్రాహ (అన్యథేతి,) అన్యథా పిత్రోః ప్రియచికీర్షా మంతరేణేత్యర్థః. తస్యావాప్తసమస్తకామ స్యేతి భావః. గోవ్రజే విహీన ఇతి భావః. స్మరణీయం స్మర్తుం యోగ్యం వస్తు న చక్ష్మహే న పశ్యామః. ప్రియచికీర్షయేత్యత్ర హేతుః (స్నేహానుబంధ ఇతి.) బంధూనాం పిత్రాదీనాం సమ్బంధీ స్నేహరూపోఽనుబంధః పాశః మునే రపి త్యక్తు మశక్యః. ౫

అన్యేషు అబంధిషు తు మైత్రీ అర్థకృతా స్వప్రయోజనప్రయుక్తా. అత స్సా యావదర్థనిబన్ధనా యావ త్ప్రయోజనం నిబంధనం కారణం యస్యా స్తథాభూతేత్యర్థః, యావదర్థం విడమ్బనేతి పాఠే యావత్ప్రయోజనం విడమ్బ్యతే అనుక్రియతే తథాభూతేత్యర్థః. న తు సా తాత్త్వికమైత్రీతి భావః. కిం క్వచి దేవం దృష్ట మిత్యత్రాహుః (పుంభి రితి.) యద్వ ద్యథా స్త్రీషు పుంశ్చలీషు పుమ్భిః కృతా మైత్రీ యథా చ సుమనస్సు మధురహితేషు కుసుమేషు షట్పదైః భృఙ్గైః, కృతా ఏతే ఉదాహరణే న తు దృష్టాంతౌ. ౬

ఉదాహరణాంతరముఖేన యావదర్థనిబంధనత్వ మేవ స్పష్టయంత్యః ప్రాహుః (నిస్స్వ మితి ద్వాభ్యాం.) నిస్స్వం నిర్ధనం గణికా వేశ్యా స్త్యజంతి యావ త్స్వమనువృత్య తత స్తం త్యజంతీత్యర్థః.

(గోపికానాం విలాపః)

దగ్ధం మృగా స్తథాఽరణ్యం జారో భుక్త్వా రతాం ప్రియమ్. ౮

శ్రీబాదరాయణి రువాచ—

ఇతి గోప్యో హి గోవిన్దే గతవాక్కాయమానసాః,
కృష్ణదూతే వ్రజం యాత ఉద్ధవే త్యక్తలౌకికాః. ౯

గాయన్త్యః ప్రియకర్మాణి రుదన్త్య శ్చ గతహ్రియః,
తస్య సంస్మృత్య సంస్మృత్య యాని కైశోరబాల్యయోః. ౧౦

కాచి న్మధుకరం దృష్ట్వా ధ్యాయన్తీ కృష్ణసఙ్గమమ్,
ప్రియప్రస్థాపితం దూతం కల్పయిత్వేద మబ్రవీత్. ౧౧

గోప్యువాచ—

మధుప కితవ బన్ధో మా స్పృశాఙ్ఘ్రిం సపత్న్యాః
కుచవిలులితమాలాకుఙ్కుమశ్మశ్రుభి ర్నః,

ఏవ ముత్తరత్రాపి. అకల్యం ప్రజాపాలనాసమర్థం నృపం అధీతా విద్యా యై స్తే శిష్యా ఇత్యధ్యాహారః. దత్తా దక్షిణా యేన తం యజమాన మృత్విజ స్త్యజంతి. వీతాని విగతాని ఫలాని యస్మా త్తం వృక్షం ఖగాః పక్షిణః, తథా దగ్ధ మరణ్యం మృగా స్త్యజంతి తథా జారః. ప్రియం. భుక్త్వా రతా మత్యప్తా మేవ త్యజంతి. ౭-౮

(ఇతీతి.) ఇత్థం కృష్ణస్య దూతే ఉద్ధవే వ్రజం గతే సతి గోప్యో గోవిందం గతాని వివిష్టాని వాగాదీని తద్వ్యాపారా యాసాం తాః తస్య కృష్ణస్య భగవతో యాని కైశోరబాల్యయోః కర్మాణి తాని పునః పున స్సంస్మృత్య త్యక్తలౌకికవ్యవహారా అప్యరుద న్నితి పూర్వేణ సంబంధః. ౯-౧౦

తత్ర కాచి ద్గోపీ కృష్ణస్య సఙ్గమం ధ్యాయంతీ మధుకరం భ్రమరం దృష్ట్వా తం ప్రియేణ ప్రేషితం ప్రస్థాపితం దూతం కల్పయిత్వా కృష్ణేన మాం ప్రసాదయితుం ప్రేషితోఽయం దూత ఇత్యభిమత్యేత్యర్థః. ఇదం వక్ష్యమాణ మబ్రవీ జ్జగౌ యద్వా తస్మిన్భ్రమరే ప్రియప్రస్థాపితోద్ధవదృష్టిం కృత్వా మధుకరాపదేశేన, ఉద్ధవ మేవాబ్రవీ దిత్యర్థః. ౧౧

(మధుపేతి.) హేమధుప భ్రమర కితవస్య ధూర్తస్య బంధో నోఽస్మాకం అఙ్ఘ్రిం చరణం మా స్పృశ మా మాం నమస్కురు మా ప్రార్థయస్వేత్యర్థః. తత్కి మిత్యపేక్షాయాం కృష్ణవర్ణస్య

వహతు యదుపతి స్తాం మానినీనాం ప్రసాదం
యదుసదసి విడమ్బ్యం యస్య దూత స్త్వ మీదృక్. ౧౨

సకృ దధరసుధాం స్వాం మోహినీం పాయయిత్వా
సుమనస ఇవ సద్య స్తత్యజేఽస్మాన్ భవాదృక్,
పరి?రతి కథం తత్పాదపద్మం ను పద్మా
హ్యపి బత హృతచేతా ఉత్తమశ్లోకజల్పైః ౧౩

కి మిహ బహు షడఙ్ఘ్రే గాయసి త్వం యదూనా
మధిపతి మగృహాణా మగ్రతో నః పురాణమ్,

తస్య శ్మశ్రూణాం లోహితత్వే కారణ ముత్ప్రేక్షమాణా సాసూయం ప్రాహ. సపత్న్యాః కుచాభ్యాం విలుళితా సమ్మర్దితా యా మాలా అత ఏవ చ తస్యాః కుఙ్కుమం యేషు తైః శ్మశ్రుభిః ఉపలక్షితః త్వం మా స్పృశేతి సమ్బంధః. కిం తు యదుపతిః మధుపతి రితి పాఠే మధూనాం యాదవవిశేషాణాం పతిః. అసౌ మస్మత్సపత్న్యా ?? ?? ప్ర???ం వహతు ప్రసాదస్తాత్రం భవతు న వయం ప్రసాదనీయా ఇత్యర్థః, కుత ఇత్యత ఆహ. య ద్యస్మాత్ ఉ ఇత్యవధారణే. విడమ్బ్యం ప్రణయిత్వ మితి శేషః, యస్మా దత్ప్రణయిత్వం సదసి విడమ్బ్యం అపహాస్యం కృష్ణస్య ప్రణయిత్వం సభాయా మధిక్షేప్య మిత్యర్థః. యస్మా చ్చ యస్య భగవతో భుక్తపూర్వయోషిత్త్యాగినః ఈదృగ్భుక్తపూర్వ పుష్పత్యాగశీలో దూత స్త్వ మాగత ఇత్యర్థః. ౧౨

నను కి మిత్యేవ ముపాలభసే కిం వ స్తేనాపకృత మిత్యత్రాహ (సకృ దితి.) మోహినీం తాపత్రయవిస్మారిణీం, స్వాం స్వసాధారణీ మధరస్య సుధాం సకృ త్పాయయిత్వా అస్మాన్ తత్యజే త్యక్తవాన్ యథా త్వం సుమనసః పుష్పాణి పీతసుధాని త్యజసి తద్వత్ అత స్త్వ భవాదృక్ త్వ మివ దృ గిత్యుక్తం. అత్ర తు న భవా దృగితి అయం భావః త్వం తాదృశః అహో యువయో రేష స్వామిభృత్యభావో విధాత్రా నిర్మిత ఇతి అహో బత కృష్ణస్య పాదపద్మం కథం శ్రీ స్సేవతే విదిత మ్మయేత్యాహ (అపీతి.) ఉత్తమశ్లోకస్య జల్పైః శ్లాఘ్యకథాభిః హృతం చేతో యస్యాః తథాభూతా తత్పాదపద్మం పరిచరతి బతేతి ఖేదే వయం తు న లక్ష్మీవ దవిచక్షణా ఇతి భావః. ౧౩

రుక్మిణ్యాద్యపహాథా కుర్వాణం త మస్మత్ప్రసాదలాభాయ శ్రీకృష్ణం గాయతీతి మత్వాహ (కి మిహేతి.) హేషడఙ్ఘ్రే ఇహ అగృహాణాం వనచారిణీనాం నోఽస్మాక మగ్రతః పురతః పురాణం

(గోపికానాం విలాపః)

విజయసఖ సఖీనాం గీయతాం తత్ప్రసఙ్గః
క్షపితకుచరుజ స్తే కల్పయన్తీష్ట మిష్టాః. ౧౪

దివి భువి చ రసాయాం కాః స్త్రియ స్తద్దురాపాః
కపటచిరహాసభ్రూవిజృమ్భస్య యాః స్యుః.
చరణరజ ఉపాస్తే యస్య భూతి ర్వయం
కా హ్యపి చ కృపణపక్షే హ్యుత్తమశ్లోకశబ్దః. ౧౫

విసృజ శిరసి పాదం వేద్మ్యహం చాటుకారై
రనునయ విదుష స్తేఽభ్యేత్య దౌత్యై ర్ముకున్దాత్.

బహుశోఽనుభూతం యదుపరి కిం కిమర్థం గాయసి న తేన తవ కాచి దిష్టసిద్ధిరితి భావః. కింతు విజయసఖస్య శ్రీకృష్ణస్య సఖీనాం పౌరస్త్రీణాం అగ్రత స్తస్య విజయసఖస్య ప్రసఙ్గో గీయతాం ఏవం చే త్తస్యేష్టా స్తా స్తవేష్టం కల్పయన్తి అపేక్షితం దాస్యంతి తత్ర హేతుం వదంతీ తా విశినష్టి క్షపితా విజయసఖాలిఙ్గనేన నిరస్తా కుచరుగ్ యాసాం తాః. ౧౪

నను లోకే హి స్త్రియః సన్త్యనఙ్గతా స్తదాలిఙ్గనక్షపితకుచరుజో భవేయు స్తదా మదిష్టం కల్పయేయు స్తస్య తా ఏవ సత్ప్రాప్తా ఇత్యత ఆహ (దివీతి.) దివి భువి రసాయాం పాతాళే చ యాః స్త్రియ స్సన్తి తాసాం మధ్యే కాః స్త్రియః. తదితి పృథక్పద మవ్యయం. తస్య కృష్ణస్య దురాపాః దుష్ప్రాపాః సర్వా అపి స్త్రియ స్సులభా ఏవేత్యర్థః. తత్ర హేతుం బ్రువతీ విశినష్టి. కపటో రుచిర స్సుందరశ్చ హాసో భ్రూవిక్షేపశ్చ యస్య తస్య అత ఏవ యస్య భగవత శ్చరణరేణుం భూతి ర్లక్ష్మీ రప్యుపాస్తే కపటరుచిరహాసభ్రూవిజృమ్భస్య తద్వశగా తచ్చరణరజస్సేవత ఇత్యర్థః. వయం తు విచక్షణా వాక్యం న తద్వశగా ఇతి భావః. తదాహ (వయం కా హీతి.) వయం ... న కాశ్చి త్స్త్రియః. కిం చ కృపణపక్షే కృపణానాం దీనానాం జనానాం పక్షే కోట్యా మేవ హ్యుత్తమశ్లోకశబ్దః ఉత్తమశ్లోక ఇతి గణనాశబ్దో గేయ ఇతి శేషః. న త్వదీనపక్షేష్వత్యముదారః ఇతి భావః. ౧౫

ఏవం భ్రమణశీలం భ్రమరం స్వపాదమూలే చరన్త మాత్మానం ప్రసాదయితు మివాలక్ష్య తం ప్రత్యుక్తం అథ స్వశిరసి భ్రామ్యన్తం తం శ్రోత్రాన్త్యపాంసుప్రియోక్తి రభిధాతుం చరన్త

స్వకృత ఇహ విసృష్టాపత్యపత్యన్యలోకా
వ్యసృజదకృతచేతాః కిం ను సన్ధేయ యస్మిన్. ౧౬

మృగయు రివ కపీన్ద్రం వివ్యధే లుబ్ధధర్మా
స్త్రియమకృతవిరూపాం స్త్రీజితః కామయానామ్.
బలి మపి బలిమత్త్వాఽవేష్టయ ద్ధ్వాఙ్క్షవ ద్య
స్తదల మసితసఖ్యై ర్దుస్త్యజ స్తత్కథార్థః. ౧౭

మివాలక్ష్యాహ (విసృజేతి.) శిరపి పాదం న్యస్త మితి శేషః, విసృజ పాదేన మచ్ఛిరో మా స్పృశేత్యర్థః. దౌత్యైః దూతకర్మభిః, చాటుకారైః ప్రియవచనై శ్చాలం అనునయవిదుషః ప్రార్థనాచతురస్య తే వేద్మి సర్వం వివక్షితం వేద్మీత్యర్థః. ముకుందస్త్వ మపి న విశ్వసనీయ ఇతి భావః. నను తేన కి మపరాద్ధం తత్రాహ (స్వకృత ఇతి.) స్వకృతే తదర్థ మేవ విసృష్టా న్యపత్యాని పతయోఽన్యే లోకా ధర్మసాధ్యా యాభి స్తాః అస్మా న్వ్యసృజత్ క స్తతోఽన్యోఽపరాధ ఇతి భావః. అతోఽసా వకృతచేతాః అకృతజ్ఞః కృతఘ్న ఇతి యావత్. అతోఽస్మిన్, సంధేయం సంధినా సాధ్యం కిమ స్తీత్యర్థః, నహి కృతఘ్నేన సంధి రుచితః న వా కృతోఽపీష్టసాధన మితి భావః. ౧౬

న కేవల మయ మకృతజ్ఞ ఏవ అపి తు క్రౌర్యకాఠిన్యాదియుక్త శ్చేత్యాహ (మృగయు రివేతి) మృగయు రివ వ్యాధ ఇవ వఞ్చిత్వా కపీంద్రం నిరపరాధం వాలినం వివ్యధే జఘాన అతోఽయం లుబ్ధధర్మా లుబ్ధస్య యే ధర్మాః క్రౌర్యకాఠిన్యాదయః తద్యుక్త ఇత్యర్థః, యద్వా అలుబ్ధధర్మేతి చ్ఛేదః. మృగయు రివేత్యనే నైవ తత్సాదృశ్యలాభాత్ అలుబ్ధధర్మా లుబ్ధేఽప్యసంభావితా యే ధర్మా స్తద్యుక్త ఇత్యర్థః. లుబ్ధకో హి మాంస మత్తుం మృగాన్ హంతి అయం తు న తథేతి వృథా కాఠిన్యాదిమా నితి భావః. తథా స్త్రీజితః, స్త్రియా వైదేహ్యా జితః, తద్వశంగత ఇత్యర్థః. కామయానాం కామ ఏవ యానం ప్రాప్తిసాధనం యస్యా స్తాం కామేన యాతీతి స్వేచ్ఛయా చరతీతి తథా తా మితి వా, నంద్యాదిత్వా త్కర్తరి ల్యుః. స్త్రియం శూర్పణఖాం విరూపాం అకృతచ్ఛిన్ననాసికా మకరో దిత్యర్థః. ఏవం దాశరథిరామరూపేణ తథా వామనరూపేణ యో ధ్వాఙ్క్షవ ద్వాయసవత్ బలిం పూజాం వైరోచనిసమర్పితాం అత్త్వా భుక్త్వా పరిగృహ్యేత్యర్థః. బలిం వైరోచనిం అవేష్టయత్ పాశై రితి శేషః, బబంధేత్యర్థః, త త్తస్మా దపి తస్య శ్రీకృష్ణస్య సఖ్యై రలం, అసితేత్యనేన నైల్యం దుష్టంహీతి పామరన్యాయోఽభిప్రేతః, ఏవం చే న్నిత్యం కిం గాయథేత్యత్రాహ (దుస్త్యజ ఇతి.) తస్యాసితస్య కథాలాపోఽర్థో దుస్త్యజః త్యక్తు మశక్యః. ౧౭

(గోపికానాం విలాపః)

యదనుచరితలీలాకర్ణపీయూషవిప్రుట్సకృదదనవిధూతద్వన్ద్వధర్మా వినష్టాః.
సపది గృహకుటుమ్బం దీనముత్సృజ్య దీనా బహవ ఇవ విహఙ్గా భిక్షుచర్యాం చరన్తి ౧౮

వయమృతమితి జిహ్మవ్యాహృతం శ్రద్దధానాః కులికరుతమివాజ్ఞాః కృష్ణవధ్వో హరిణ్యః
దదృశురసకృదేతత్తన్నఖస్పర్శతీవ్రస్మరరుజ ఉపమన్త్రిన్ భణ్యతామన్యవార్తా.

ప్రియసఖ పునరాగాః ప్రేయసా ప్రేషితః కిం వరయ కిమనురున్ధే మాననీయోఽసి మేఽఙ్గ
నయసి కథమిహాస్మాన్ దుస్త్యజద్వన్ద్వపార్శ్వం సతతమురసి సౌమ్య శ్రీర్వధూః సాకమాస్తే

న కేవలమస్మాకమేవ తత్కథార్థో దుస్త్యజః కిన్త్వన్యేషామపి వయమేవ తదర్థే విసృష్టాపత్యాదయః అపి త్వన్యేఽపీతి స్తుతిగర్భం నిందంత్యాహ (యదనుచరితేతి.) ఇహ లోకే బహవో జనాః. యస్యాసితస్యానుచరితమేవ లీలా తదేవ కర్ణయోః, పీయూషం అమృతం తస్య విప్రుట్కణికా తస్యాః సకృదదనం సేవనం తేన విధూతా నిరస్తా ద్వంద్వధర్మా. రాగద్వేషాదయో యేషాం తే అత ఏవ వినష్టాః, అసత్తుల్యా అచేతనప్రాయా ఇతి యావత్ లబ్ధాత్మస్వరూపసత్తాకా ఇతి స్తుతిరప్యభిప్రేతా, సమస్తత్వే అవినష్టా ఇతి చ్ఛేదాత్ సపది తదైవ దీనం దుఃఖితం గృహకుటుమ్బం విహాయ దీనా విహఙ్గా ఇవ భిక్షుచర్యాం చరంతి సన్న్యాసివత్ప్రాణధారణమాత్రం కుర్వంతి. ౧౮

తర్హ్యేవం విచక్షణాస్తావద్యూయం కథం తద్వశం గతా ఇత్యత్రాహ (వయమితి) కృష్ణస్య హరిణవధ్వో హరిణ్యః, అజ్ఞాః కులీరరుతమివ మృగవిశ్వాసకర్తుర్గానరూపశబ్దమివ వయం జిహ్మస్య కుటిలస్య తస్య వ్యాహృతం భాషణం ఋతమితి సత్యమితి శ్రద్దధానాః, తస్య నఖస్పర్శైః నఖక్షతైః తీవ్రా స్మరరుగ్యాసాం తథాభూతాః సకృదేతత్ప్రణయిత్వం దదృశిమ అద్రాక్ష్మ అతో హే ఉపమంత్రిన్ దూత అన్యవార్తా, భణ్యతాం కథ్యతాం తద్వార్తయా త్వలమితి భావః. ౧౯

పరావృత్య పునరాగతం ప్రత్యాహ (ప్రియసఖేతి.) ప్రియస్య సఖే పునః, ప్రేయసా ప్రియతమేన కృష్ణేన ప్రేషితస్త్వమాగాః. కిమాగతోఽపి కిం తర్హి అఙ్గ హే భ్రమర మమ త్వం మాననీయోఽపి పూజ్యోఽపి అతః, కిం యత్కించిదనురుంధే భవాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛతి తద్వరయ వృణీహి ఇహ స్థితా ఇతి శేషః, అస్మాన్కథం దుస్త్యజం ద్వంద్వం మిథునీభావో యస్య తస్య భగవతః, పార్శ్వం సమీపం నయసి నేష్యసి తథాహి హే సౌమ్య శ్రీః లక్ష్మీర్నామ వధూః, సాకం సహైవ తత్రాప్యురసి వక్షస్యేవ సతతమాస్తే. ౨౦

అపి బత మధుపుర్యామార్యపుత్రోఽధునాస్తే స్మరతి
స పితృగేహాన్ సౌమ్య బన్ధూం శ్చ గోపాన్,
క్వచి దపి స కథాం నః కిఙ్కరీణాం గృణీతే
భుజ మగరుసుగన్ధం మూర్ధ్న్యధాస్య త్కదాను.

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథోద్ధవో నిశమ్యైవం కృష్ణదర్శనలాలసాః,
సాన్త్వయ న్ప్రియసన్దేశై ర్గోపీ రిద మభాషత. ౨౨

ఉద్ధవ ఉవాచ—

అహో యూయం స్మ పూర్ణార్థా భవత్యో లోకపూజితాః,
వాసుదేవే భగవతి యాసా మిత్యర్పితం మనః. ౨౩

దానవ్రతతపోహోమజపస్వాధ్యాయసంయమైః
శ్రేయోవిధిభి రన్యై శ్చ కృష్ణే భక్తి ర్హి సాధ్యతే. ౨౪

భగవ త్యుత్తమశ్లోకే భవతీభి రనుత్తమా,

అపి బతేతి హర్షే. హేసౌమ్య ఆర్యపుత్రః శ్రీకృష్ణః, అధునా మధుపుర్యాం ఆస్తే కిం పితృభ్యాం గేహై శ్చ సహితాన్ బంధూ న్గోపాన్ స్మరతి కిం క్వచి దపి కదాచి దపి కిఙ్కరీణాం నోఽస్మాకం కథాం వార్తాం గృణీతే కిం కదాను కదావా అగరువ త్సుగంధిం భుజం నో మూర్ధ్ని అధాస్యత్ నిధాస్యతి. ౨౧

(అథేతి.) కృష్ణదర్శనోత్సుకాః, గోపీ ర్నిశామ్య దృష్ట్వా ప్రియప్రేషితై స్సందేశై స్సాంత్వయిష్యన్ తావ దిదం వక్ష్యమాణం అభాషత. ౨౨

తదేవాహ (అహో ఇత్యాదిభి ష్షడ్భిః.) నూనం యూయం పూర్ణార్థాః కృతార్థాః, భవత్యో యూయం లోకేషు పూజితాః, ఉభయత్ర హేతుం వదం స్తా విశినష్టి - యాసాం యుష్మాకం ఇతీత్థం భగవతి వాసుదేవే మనోఽర్పితం నిహితమ్. ౨౩

కథం తదర్పణమాత్రేణ పూర్ణార్థతా పూజితతా చేత్యత్రాహ (దానేతి.) దానాదిభి రన్యై శ్చ శ్రేయస్సాధనైః నానావిధైః, ర్యా భగవతి భక్తిః, న సాధ్యతే న సాధయితుం శక్యతే సా భక్తి రనుత్తమోత్కృష్టా మనీనా మపి దుర్లభా యుష్మాభిః, దిష్ట్యా సుఖేనైవ భగవతి ప్రవర్తితా దిష్ట్యా

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

భక్తిః ప్రవర్తితా సాధ్వీ మునీనా మపి దుర్లభా. ౨౫

దిష్ట్యా పుత్రా న్పతీ న్దేహా న్స్వజనా న్భవనాని చ,
హిత్వా వృణీత యూయం య త్కృష్ణాఖ్యం పురుషం పరమ్. ౨౬

సర్వాత్మభావోఽధికృతో భవతీనా మధోఽక్షజే,
విరహేణ మహాభాగా మహా న్మేఽనుగ్రహః కృతః. ౨౭

శ్రూయతాం ప్రియసందేశో భవతీనాం సుఖావహః,
య మాదాయాగతో భద్రా అహం భర్తూ రహస్కరః. ౨౮

అయ మస్మాకం మహా నానంద ఇత్యర్థః. తత్ర దానం సత్పాత్రే విత్తత్యాగః, తపోఽనశనాది, స్వాధ్యాయో వేదాధ్యయనం సంయమ ఇంద్రియనిగ్రహః, అత్ర "నాహం వేదై ర్న తపసా" ఇత్యాది భగవద్వచనార్థోఽభిప్రేతః "నాన్యః పంథా" ఇతి శ్రుత్యర్థ శ్చ. పుత్రాదీ న్త్యక్త్వా యద్యస్మా ద్యూయం కృష్ణాఖ్యం, పరమపురుషం, వృణీత వృతవత్యః, అతః పూర్ణార్థాః లోకపూజితా శ్చేతి సంబంధః. ౨౪-౨౫-౨౬

భవతీభి రహ మపి కృతార్థీకృత ఇత్యాహ (సర్వాత్మభావ ఇతి.) హేమహాభాగాః, విరహేణ హేతునా, అధునా అధోఽక్షజే భవతీనాం. కర్తరిషష్ఠీ. యుష్మాభిః య స్సర్వాత్మభావోఽధికృతః ప్రస్తుతః, సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ భావో భక్తిః సర్వోఽప్యాత్మనో మనసః భావోఽభిప్రాయవిశేషః, అధికృతః ప్రస్తుతః ప్రకాశిత ఇతి వా, ఏష మే మహ్యం, మహా ననుగ్రహః కృతః తత్ప్రకరణే నాహ మపి కృతార్థీకృత ఇత్యర్థః ౨౭

ఏవం తాః ప్రశస్యాథ ప్రియసందేశ శ్శ్రూయతా మిత్యాహ (శ్రూయతా మితి.) హేభద్రాః భవతీనాం సుఖకరః ప్రియస్య సందేశః శ్రూయతాం, సందేశం విశినష్టి - భర్తుః భగవతః రహస్కరః రహస్యప్రకాశకః. అహం యం సందేశ మాదాయాగతః, ౨౮

శ్రీభగవా నువాచ—

భవతీనాం వియోగో మే నహి సర్వాత్మనా క్వచిత్,
యథా భూతాని భూతేషు ఖం వాయ్వగ్నిర్జలం మహీ.
తథాహ్యహం మనః ప్రాణబుద్ధీన్ద్రియగుణాశ్రయః. ౨౯

ఆత్మ న్యేవాత్మనాఽఽత్మానం సృజే హన్మ్యనుపాలయే.

స్వతంత్రాత్మభ్రమదేహాత్మభ్రమరూపమోహశాంతయే చిదచిదీశ్వరతత్త్వోపదేశపరాణి ప్రియ సందేశవచనా న్యేవ సాంత్వనరూపా ణ్యాహ (భవతీనా మితి.) మే మమ సర్వాత్మనా భావప్రధానో నిర్దేశః. సర్వేషామంతరాత్మతయా, భవతీనాం వియోగో మద్విశ్లేషో నాస్తి నహ్యాత్మానం విహాయ శరీరం తిష్ఠతీతి భావః, సర్వకారణతయాఽపి న వియోగ ఇతి దృష్టాంతముఖేనాహ (యథేతి.) యథా భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు శరీరేషు. కార్యేషు ఆకాశాదీని మహాభూతాని. వర్తంత ఇతి శేషః. వాయ్వగ్నిజల మితి సమాహారత్వేనైకవచననిర్దేశః యథా మహాభూతానాం తత్కార్యాణాం చ మిథో వియోగో నాస్తి కారణతయా తేషాం తేషు సమన్వయా దిత్యర్థః. తథాఽహ మపి మన ఆదీనా మాశ్రయః ఆధారః సంశ్లిష్ట ఇతి యావత్, కృత్స్నజగదంతర్భూతచిదచిదాత్మకపదార్థేషు కారణతయా సమన్వితః అత్ర ప్రాణో జీవః, ఇంద్రియాణి శ్రోత్రాదీని గుణా శ్శబ్దాదయ స్తాశ్రయాః గుణపదేన ముఖ్య ప్రాణోఽపి సఙ్గృహ్యతే వాయు పరిణామవిశేషరూపత్వాత్. అయం భావః. మహదాదిపృథివ్యంతా చేతనవర్గశరీరకః కృత్స్నజగద్రూపేణ పరిణతోఽహ మతో న వియోగః న హి కారణం విహాయ కార్యం తిష్ఠతి కారణ స్యైవోత్తరోత్తరావస్థావిశిష్టస్య కార్యత్వాదితి. ౨౯

సత్యం కార్యం న కారణా ద్వియుజ్యతే మన ఆదిశరీరకత్వరూపవిశిష్టవేషేణ త్వం కృత్స్న జగదుపాదానకారణం, తథాఽపి మన ఆదీనా మన్యకారణకత్వే తు న తవ కృత్స్నజగదుపాదానత్వసిద్ధిః తథాఽఽధారోపకరణకర్మహేతుస్థితిలయకారణానా మన్యత్వేఽపి చేత్యత ఆహ (ఆత్మన్యేవేతి.) ఆత్మ న్యేవేత్యనేనాధారాంతరస్య వ్యావృత్తిః, ఆత్మనేత్యనేనోపకరణాంతరస్య ఆత్మాన మితి సృజ్యాంతరస్య సృజే ఇత్యనేన నిమిత్తాంతరస్య అనుపాలయే హన్మీతి పదాభ్యాం స్థితిలయకారణాంతరయోః ఏవం న కేవలం వ్యష్టిరూపేణైవ సృజామి, అపితు సమష్టిరూపేణాపీత్యభిప్రాయేణ భూతేంద్రియగుణాత్మనే త్యుక్తం అనేన మహదాదిపృథివ్యంతానా మపి స్వోపాదనకత్వసిద్ధిః ఆత్మమాయాస్వసంకల్పః బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యేవంరూపః తస్యానుభావేన ప్రభావేన హేతునా, అనేన హేత్వంతరవ్యావృత్తిః కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తత్వాభిప్రేతా. అత్ర "బ్రహ్మ న వృక్ష ఆసీత్,

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

ఆత్మమాయానుభావేన భూతేన్ద్రియగుణాత్మనా. ౨౮

ఆత్మజ్ఞానమయశ్శుద్ధో వ్యతిరిక్తో గుణాన్వయః,
సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రద్భిర్మాయావృత్తిభి రీయతే. ౨౯

తదాఽఽత్మనస్స్వయ మకురుత" త్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః, తత్రాధారత్వనిమిత్తత్వస్థితికారణత్వాని విశిష్టబ్రహ్మగతాని ఉపాదానత్వోపకరణత్వసృజ్యత్వవ్యష్టిసృష్టిసంహారకారణత్వాని తు చిదచిచ్ఛరీరక బ్రహ్మగతానీతి వివేకః. ౨౮

తదేవ మద్బ్రహ్మాత్మకస్వతంత్రవస్తుత్వభ్రమో నిరస్తః, అథ దేహాత్మభ్రమం నిరస్యతి (ఆత్మేతి.) ఆత్మా జీవః. వ్యతిరిక్తః. దేహేంద్రియమనఃప్రాణాదిభ్య ఇతి శేషః. అత ఏవాఽ గుణాన్వయః. వస్తుతః, ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణరహితః. యద్వా గుణాన్వయ ఇతి ఛేదః, వ్యతిరిక్తోఽపి కర్మనిమిత్తో గుణానా మన్వయో యస్మి న్నితి తథాభూతః అత ఏవ స్వతః స్వరూపతః శుద్ధః నిర్మలః అస్తు కిం తత్స్వరూపం తత్రాహ జ్ఞానమయః, "అన్యోఽంతర ఆత్మా విజ్ఞానమయ" ఇత్యత్రేవ స్వార్థికో మయట్ జ్ఞానస్వరూప ఇత్యర్థః. యద్వా ప్రాచుర్యే మయట్ న చ జ్ఞానప్రాచుర్య మజ్ఞానాల్పత్వ మవగమయతీతి శక్యం, తత్ప్రాచుర్యస్య తదల్పత్వ స్యైవ వ్యావర్తకత్వాత్ వ్యతిరిక్తస్య కథం న తథా ప్రతీతిః, కథం వా దేవోఽహం మనుష్యోఽహం సుప్తోఽహం కిల విలలాప సుఖమహ మస్వాప్స మిత్యాదిరూపేణ ప్రతీతి స్తత్రాహ (సుషుప్తీతి.) మాయావృత్తిభిః, ప్రకృతిపరిణామభూతమనో వ్యాపారవిశేషాత్మికాభిః, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిభిః, దేవాదిశరీరాత్మతాదాత్మ్యవిషయాభిః. దేవాదిరూపేణ ప్రతీయత ఇత్యర్థః. తత్ర జాగ్రన్మాయావృత్తిః బాహ్యేంద్రియద్వారా బాహ్యవిషయగోచరాఽఽన్తర సుఖదుఃఖాదిగోచరా చ న తు వ్యతిరిక్తాత్మత్వస్వరూపగోచరా, అతో దేవోఽహం ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహ మితి ప్రతీతిః, స్వప్నవృత్తి స్తు తద్దశాయాం తత్తత్స్వప్నద్రష్టృకర్మానుగుణం తదేకకరణతయా తత్కాలమాత్రావస్థాయితయా చ పరమపురుషసృష్టచక్షురాదీంద్రియద్వారికా అద్వారికా వా తదేకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపరమపురుషసృష్టవిషయదేహాదిగోచరా న తు వ్యతిరిక్తాత్మగోచరేతి తదా న తథా ప్రతీతిః, సుషుప్తౌ తు యద్యపి న మనసోఽపి వ్యాపారః, అత ఏవ న దేవాద్యాకారప్రతీతిః, ఏవం చ వ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపప్రతీతి రపి సులభా తథాఽప్యప్రబోధ ఏహ మిత్యేవ ప్రకాశతే న తు దేహేంద్రియాదిభ్యో వ్యతిరిక్తోఽహ మితి ప్రతియోగిగ్రాహకమనో వ్యాపారాభావా త్ప్రతియోగిన ఏవాప్రతీతేః. యద్యపి సుషుప్తౌ వహ మితి ప్రతీతి ర్న మాయావృత్తి స్తథాఽపి ఛత్రిన్యాయేన మాయావృత్తి రిత్యుక్తమ్. ౨౯

యేనేంద్రియార్థాన్ధ్యాయేత మృషా స్వప్నవ దుత్థితః,
తన్నిరున్ధ్యాదిన్ద్రియాణి వినిద్రః ప్రత్యపద్యత, 32
ఏతదన్త స్సమామ్నాయో యోగస్సాఙ్ఖ్యో మనీషిణామ్,
త్యాగ స్తపో దమ స్సత్యం సముద్రాన్తా ఇవాపగాః. 33

ఇదేవం సంసృతిహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాది ర్మనఃపారవశ్యకృత ఇత్యుక్తం భవతి. కథం తర్హి తత్పారవశ్యనివృత్తి రిత్యపేక్షాయాం తన్నియమనే నైవేత్యాహ (యేనేతి) ఉత్థితః, స్వప్నా దితి విభక్తిపరిణామేన సన్నిహితత్వా త్సంబంధ్యతే, ప్రబుద్ధః, స్వప్నవత్ స్వాప్నార్థానివ యేన మాయా పరిణామరూపేణ మనసా ఇంద్రియార్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్ మృషా సంప్ర త్యవిద్యమానానపి పూర్వాను భూతా ననను భూతా నప్యనుభూతసజాతీయాన్ దుర్లభాన్ ధ్యాయేత తన్మనో నిరుంధ్యా దియచ్ఛే దితి సంబంధః. "ధ్యాయతో విషయాన్ పుంస స్సఙ్గ స్తేషూపజాయతే సఙ్గా త్సంజాయతే కామ" ఇత్యుక్త రీత్యా విషయధ్యానస్య సఙ్గాద్యాపాదనద్వారా మనసో బంధకత్వ మితి, యేనేంద్రియార్థా నిత్యనేనోక్తం యేనేత్యుపాత్తం మనో విశినష్టి-యేన చేంద్రియాణి బాహ్యా నీంద్రియాణి ప్రత్యపద్యత ప్రాప, కథంభూతః? వినిద్రః అనలసః, నిరుంధ్యాత్ యద్వా తన్మన ఇంద్రియాణి చేతి శేషః. వినిద్రః, దేహాత్మభ్రమరహితః అంతర్బాహ్యేంద్రియాణి నిరుంధ్యాత్ ప్రత్యపద్యతే త్యస్య మామిత్యాదిః, యేన నిరుద్ధేన మనసా మాం యథావ జ్జానీయా దిత్యర్థః. యద్వా తదిత్యవ్యయం. తత్ తతః తేభ్యో విషయేభ్యో ధ్యాతేభ్యః, ఇంద్రియాణి నిరుంధ్యాత్ యథేంద్రియాణి తత్ప్రావణ్యరహితాని భవేయుః, తథా నిరుంధ్యాదిత్యర్థః. అనేన మనసో బాహ్యేంద్రియనియమ ఉక్తః. కథంభూతః, వినిద్రః పూర్వవదర్థః. అనేన మనో నియమనోపయుక్తం దేహాత్మభ్రమరాహిత్య ముక్తం, ఏవ మంతరింద్రియనియమ ఉక్తః, కథ మేత దుభయం లభ్యం తత్రాహ ప్రత్యపద్యత మా మితి పూర్వవచ్ఛేషః. మాం ప్రత్యపద్యతేత్యర్థః. మద్విషయజ్ఞానేన తత్ఫలభ మితి భావః. 32

కిం మనోనియమనేనేత్యత్రాహ (ఏతదంత ఇతి.) సమామ్నాయాదయః సర్వాంతాః. ఏతదంతాః మనోనియమనాంతాః, అంత ఫలం మనోనియమనఫలా ఇత్యర్థః. ఏతదంత ఇత్యేక వచనం సమామ్నాయాది ప్రత్యేకాభిప్రాయకం, నియమితే చ మనసి మత్ప్రాప్తిః సులభేతి భావః. తత్ర దృష్టాన్తమాహ (సముద్రాంతా ఇవాపగా ఇతి) సముద్రపర్యంతగమన మేవ నదీభిః. కార్యం తత స్తత్ప్రాప్తి ర్యథా సులభా తద్వ ద్విషయాంతరేభ్యో మన ఆకృష్య మయి నియంతవ్యం. తతో మత్ప్రాప్తి రయత్నలభ్యేతి తాత్పర్యం (యద్వా) ప్రత్యపద్యతేతీంద్రియనియమస్య యథావ త్స్వవిషయకజ్ఞానం ఫల మితి సూచితం. తదేవ సదృష్టాన్తం వివృణోతి ఏతదంత ఇతి, సమామ్నాయ ఉపదేశః, వేదార్థః జ్ఞానానుష్ఠానే వా యోగః వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతః సాఙ్ఖ్యప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యావ లోకనం త్యాగో దానం తపోఽనశనాది దమ ఇంద్రియనిగ్రహః సత్యం సత్యవదనమ్. 33

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

యత్త్వహం భవతీనాం వై దూరే వర్తే ప్రియాదృశామ్,
మనస స్సన్నికర్షార్థం మదనుధ్యానకామ్యయా. ౩౪

యథా దూరచరే ప్రేష్ఠే మన ఆవిశ్య వర్తతే,
స్త్రీణాం చ న తథా చేత స్సన్నికృష్టేఽక్షిగోచరే. ౩౫

మయ్యావేశ్య మనః కృత్స్నం విముక్తాశేషవృత్తయః,
అనుస్మరన్త్యో మాం నిత్య మచిరా న్మా ముపైష్యథ. ౩౬

యా మయా క్రీడతా రాత్ర్యాం వనేఽస్మి న్వ్రజ ఆస్థితాః,
అలబ్ధరాసాః కల్యాణ్యో మాఽఽపు ర్మద్వీర్యచిన్తయా. ౩౭

యద్యప్యుక్తరీత్యా త్వద్వియోగో నాస్తి తథాపి నిరతిశయసుఖావహం రూపం కిం న దర్శయసీత్యత్రాహ (యత్త్వితి.) హేప్రియాః అహం భవతీనాం దృశాం దూరే వర్తే ఇతి యత్ తత్తు మదనుధ్యానకామ్యయా మదనుధ్యానార్థం తచ్చ మనసః సన్నికర్షార్థమ్. ౩౪

కిం చక్షుర్గోచరే త్వయ్యనుధ్యానం మనస్సన్నికర్ష శ్చ న లభత ఇత్యతో నేత్యాహ (యథేతి.) ప్రేష్ఠే ప్రియతమే దూరచరే సతి తస్మి న్యథా స్త్రీణాం మన ఆవిశ్య వర్తతే స్థిరతయేతి శేషః, తథా తాసాం చేత స్సన్నికృష్టేఽక్షిగోచరే చ ప్రియతమే న వర్తతే. ౩౫

కిం త్వదనుధ్యానేన మనస్సన్నికర్షేణ చ సాధ్య మిత్యత ఆహ (మయీతి.) విముక్తా అశేషా వృత్తయః వ్యాపారాః యస్మా, త్తథాభూతాః సత్య స్త్వయి కృత్స్నం కార్త్స్న్యేన నివేశ్య మామేవ నిత్య మనుస్మరంత్యోఽచిరాదేవ మా ముపైష్యథ ప్రాప్స్యథ. ౩౬

వ్యామోహనమాత్రమేతదిత్యతో నిదర్శయతి (యా ఇతి.) హేకల్యాణ్యః యాః స్త్రియో వ్రజ ఏవాస్థితాః భర్త్రాదిప్రతిబంధా దితి భావః. వనే క్రీడతా మయా సహ న లబ్ధః రాసః క్రీడా యాభిః. తథాభూతాః మద్వీర్యాణాం మచ్చేష్టితానాం అనుచింతయా మా మేవాపుః, ఖలు. ౩౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం ప్రియతమాదిష్ట మాకర్ణ్య వ్రజయోషితః.
త మూచు రుద్ధవం ప్రీతా స్తత్సన్దేశాగతస్మృతీః. ౩౮

గోప్య ఊచుః—

దిష్ట్యా కిల హతః కంసో యదూనా మహితోఽఘకృత్,
దిష్ట్యాఽఽప్తై ర్లబ్ధసర్వార్థైః కుశల్యా స్తేఽచ్యుతోఽధునా. ౩౯

కచ్చి ద్గదాగ్రజ స్సౌమ్య కరోతి పురయోషితామ్.
ప్రీతిం న స్స్నిగ్ధసవ్రీడహాసోదారేక్షణార్చితః. ౪౦

కథం రతివిశేషజ్ఞః ప్రియ శ్చ పురయోషితామ్,
నానుబధ్యేత తద్వాక్యై ర్విభ్రమై శ్చానుభావితః. ౪౧

అపి స్మరతి న స్సాధో గోవిన్దః ప్రస్తుతే క్వచిత్,

(ఏవ మితి.) ఇత్థం ప్రియతమేన భగవతా ఆదిష్టం శ్రుత్వా తస్య సందేశే నాగతా స్మృతి ర్యాసాం తాః, వ్యత్యయేన ద్వితీయా. ప్రీతా హృష్టాః, ఉద్ధవ మూచుః. ౩౮

(దిష్టేతి.) యదూనా మహిత శ్శత్రు రఘకృ ద్దుఃఖకృ త్కంసః హతః కిల, ఏతద్దిష్ట్యా అయ మస్మాకం మహా నానంద ఇత్యర్థః. లబ్ధా స్సర్వే అర్థాః, పురుషార్థా యై స్తై రాప్తై ర్మిత్రై స్సహాచ్యుతోఽధునా కుశల్యాస్తే కిల. ౩౯

(కచ్చి దితి.) హేసౌమ్య, గదాగ్రజః కృష్ణః పురయోషితాం స్నిగ్ధం చ తత్సవ్రీడహాసేనోదారం ఈక్షణం తేనార్చితో బహుమతో వశీకృత ఇతి భావః. తాసాం ప్రీతి మస్మాసు కర్తవ్యాం కరోతి కచ్చి దితీష్టప్రశ్నే. ౪౦

నను స్వతంత్ర స్స కథం తద్వశ స్స్యా దత ఆహుః, (కథ మితి.) తద్వాక్యైః తద్విభ్రమై శ్చానుభావితః వశీకృతః కథం నానుబధ్యేత అనుబధ్యేతైవేత్యర్థః. ౪౧

(అపీతి.) హేసాధో పురస్త్రీణాం గోష్ఠీమధ్యే తత్రాపి గ్రామ్యస్వైరకథాంతరే గ్రామేషు

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

గోష్ఠీమధ్యే పురస్త్రీణాం గ్రామ్యా స్స్వైరకథాన్తరే. ౪౨

తాః కిం నిశా స్స్మరతి యాసు తదా ప్రియాభి ర్బృందావనే కుముదకున్దశశాఙ్కరమ్యే,
రేమే క్వణచ్చరణనూపురరాసగోష్ఠ్యా మస్మాభి రీడితమనోజ్ఞకథః కదాచిత్. ౪౩

అప్యేష్యతీహ దాశార్హ స్తప్తా స్స్వకృతయా௽శుచా,
సఞ్జీవయిష్య న్నో గాత్రై రిన్ద్రో వన మివామ్బుదైః. ౪౪

కస్మా త్కృష్ణ ఇహాయాతి ప్రాప్తరాజ్యో హతాహితః,
నరేన్ద్రకన్యా ఉద్వాహ్య ప్రీత స్సర్వసుహృద్వృతః. ౪౫

కి మస్మాభి ర్వనౌకోభి రన్యాభి ర్వా మహాత్మనః,
శ్రీపతే రాప్తకామస్య క్రియతే௽ర్థో మహాత్మనః. ౪౬

భవా గ్రామ్యా జనా స్తేషాం సమ్బంధి యా వ్యాక్షచ్ఛికకథాంతరం తస్మి న్ప్రస్తుతే అధికృతే సతి తథా నో௽స్మా న్స్మరతి కిం ప్రాధాన్యేన నాస్మా న్స్మర త్యేవ యదృచ్ఛయా௽పి స్మరతి కిమిత్యర్థః. ౪౨

పున రన్యా ఊచుః (తాః కి మితి.) కుముదైః కుందైః, శశాఙ్కేన చ రమ్యే బృందావనే క్వణంతి చరణనూపురాణి యస్యాం రాసగోష్ఠ్యాం అస్మాభి. ప్రియాభిః రీడితాః, మనోజ్ఞాః కథాః, యస్య తథా యాసు నిశాసు, రేమే తాః కదాచిత్ కిన్ను స్మరతి. ౪౩

(అప్యేష్యతీతి.) ఆగమిష్యతి కిం స్వనిమిత్తేన శోకేన సంతప్తాః. నో௽స్మా న్దాశార్హః కృష్ణః, దాశార్హేతి పాఠే హేఉద్ధవ స్వకరస్పర్శాదిభిః. సంజీవయిష్యతి కిం యథా వన మింద్రో௽మ్బుదైః, సఞ్జీవయతి తద్వత్. ౪౪

అన్యా ఊచుః (కస్మా దితి.) అనన్యగతిత్వేన పూర్వమత్రోషితవా నధునా తు ప్రాప్తం రాజ్యం యేన హతా అహితా శ్శత్రవో యేన తథాభూతః నరేంద్రకన్యా ఉద్వాహ్య ప్రీతః సుహృద్భి శ్స వృతః, కస్మాద్ధేతోః ఇహాగమిష్యతి. ౪౫

అన్యా స్తు పరమార్థమూచుః. (కిమస్మాభి రితి) వనవాసినీభిః, పురయోషిద్భి ర్వా మహాత్మనః కృష్ణస్య కిం కో వా௽ర్థః ప్రయోజనం క్రియతే న కించి త్ప్రయోజన మిత్యర్థః. తత్ర హేతుం బ్రువంత్యో విశిషంతి - మహాత్మనః, శ్రియఃపతేః తదస్యాస్త్వాం స్వత ఏష అవాప్తసమస్తకామస్య. ౪౬

పరం సౌఖ్యం హి నైరాశ్యం స్వైరిణ్యప్యాహ పింగళా,
తజ్జానతీనాం నః కృష్ణే తథాప్యాశా దురత్యయా. ౪౭

క ఉత్సహేత సంత్యక్తు ముత్తమశ్లోకసంవిదమ్,
అనిచ్ఛతోఽపి యస్య శ్రీ రంగా న్న చ్యవతే క్వచిత్. ౪౮

సరిచ్ఛైలవనోద్దేశా గావో వేణురవా ఇమే,
సంకర్షణసహాయేన కృష్ణే నాచరితాః ప్రభో. ౪౯

పునః పున స్స్మారయంతి నందగోపసుతం బత,
శ్రీనికేతై స్తత్పదకై ర్విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః. ౫౦

అన్యాః పునరాహుః (పరం సౌఖ్య మితి.) య త్పింగళాఖ్యా వేశ్యా ప్రాహ నైరాశ్యం పరమం సౌఖ్యం హీతి తజ్జానతీనా మపి నోఽస్మాకం తథాఽపి నైరాశ్యస్య సుఖహేతుత్వదర్శనేఽపి కృష్ణే విషయే ఆశా దురత్యయా అపరిహార్యా. ౪౭

యుక్తం చైత దితి కాశ్చి దాహుః (క ఇతి.) ఉత్తమశ్లోకస్య సంవిదమేకాంతవార్తాం త్యక్తుం కో జన ఉత్సహేత న కో ప్యుత్సహేతేత్యర్థః. తత్సంవిత్త్యాగానుత్సాహమేవ దృష్టాంత ముఖేన దర్శయంత్య స్తం విశింషంతి-శ్రీః లక్ష్మీః అనిచ్ఛతోఽకామయమానస్యాఽపి అస్యోత్తమశ్లోక స్యాంగా దురస్థలా త్క్వచి త్కదాచి దపి న చ్యవతే. ౪౮

కించ తద్విస్మృతౌ తు నాస్మాకం దుఃఖమస్తి సాపి న సంభవతీత్యాహుః త్రిభిః (సరిచ్ఛైలేతి.) ప్రభో హేఉద్ధవ సంకర్షణసహితేన కృష్ణేన సరిదాదయ ఆచరితా స్సేవితాః. ౪౯

తతః కిమిత్యత ఆహుః పునః పున ర్నందగోపసుతం స్మారయంతి, బత కై ర్లింగై రిత్యత ఆహుః శ్రీనికేతైః శ్రియ స్సౌందర్యసంపదో నికేతైః ఆశ్రయైః తస్య భగవతః పదకైః పదానీవ పదకాని "ఇవే ప్రకృతికృతా" వితి కప్రత్యయః, తైః స్మారయంతీతి పూర్వేణ సంబంధః. అత స్తం విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః. ౫౦

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

గత్యా లలితయోదారహాసలీలావలోకనైః,
మాధ్వ్యా గిరా హృతధియః కథం తద్విస్మరామహే. ౫౧

హే నాథ హే రమానాథ వ్రజనాథార్తినాశన.
మగ్న ముద్ధర గోవింద గోకులం వృజినార్ణవే. ౫౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

తత స్తాః కృష్ణసందేశై ర్వ్యపేతవిరహజ్వరాః,
ఉద్ధవం పూజయామాసు ర్జ్ఞాత్వాఽఽత్మాన మధోక్షజమ్. ౫౩

కిం చ గత్యాదిభిః హృతా ధీః యాసాం తా వయం కథం తం కృష్ణం విస్మరామహే తత శ్చ
స్మారకై ర్లింగై స్తత్స్మృతి రవర్జనీయా తత శ్చ దుఃఖమపీతి భావః. ౫౧

తత శ్చేదం దుఃఖం స ఏవ భగవానపనుదత్వితి ప్రార్థయంతే (హే నాథేతి.) బుద్ధ్యా సన్నిధాపితస్య భగవత స్సంబోధనాని హే నాథేత్యాదీని వృజినార్ణవే దుఃఖాబ్ధౌ మగ్నం గోకుల ముద్ధర నాహం శక్త ఇత్యత్ర సంబోధయంతి హే నాథేతి. ఈశ్వరస్య తవ కి మశక్య మితి భావః. న స్వీశ్వరో విగృహ్ణాత్యపీత్యత ఆహుః (హే రమానాథేతి.) "లక్ష్మ్యా సహ హృషీకేశో దేవ్యా కారుణ్యరూపయా రక్షక స్సర్వసిద్ధాంతే" ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలకారుణ్యమూర్త్యా పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా నిత్య యుక్తస్య తవానుగ్రహ ఏవోచిత ఇతి భావః. నన్వేవ మపి కాంశ్చి న్నిగృహ్ణన్నేవ దృశ్యే ఇత్య త్రాహుః (వ్రజనాథేతి.) వ్రజం త్వనుగృహ్ణన్నేవ దృశ్యస ఇత్యభిప్రాయః. తమేవావిష్కుర్వంతి (హే ఆర్తినాశనేతి.) విషజలాశయవ్యాళరాక్షసవర్షమారుతప్రయుక్తపీడాహారిత్వం బహుశో దృష్ట మితి భావః. ౫౨

(తత ఇతి.) తా గోప్యః. శ్రీకృష్ణస్య సందేశైః వాచికైః వ్యపేతో విరహజ్వరో యాసాం తాః అధోక్షజం కృష్ణ మాత్మానం సర్వాంతరాత్మానం, జ్ఞాత్వా కృష్ణసందేశై రధోక్షజ మాత్మానం జ్ఞాత్వా వ్యపేతో విరహజ్వరో యాభి స్తా ఇతి వా ఉద్ధవం పూజయామాసుః. ౫౩

ఉవాస కతిచి న్మాసా న్గోపీనాం వినుదన్ శుచః,
కృష్ణలీలాకథాం గాయ న్రమయామాస గోకులమ్. ౫౪

యావంత్యహాని నందస్య వ్రజేఽవాత్సీ త్స ఉద్ధవః,
వ్రజౌకసాం క్షణప్రాయా ణ్యాస న్కృష్ణస్య వార్తయా. ౫౫

సరిద్వనగిరిద్రోణీర్వీక్ష న్కుసుమితద్రుమాన్,
కృష్ణం సంస్మారయ న్రేమే హరిదాసో వ్రజౌకసామ్. ౫౬

దృష్ట్వైవ మాదిగోపీనాం కృష్ణావేశితకిల్బిషమ్,
ఉద్ధవః పరమప్రీత స్తానమస్య న్నిదం జగౌ ౫౭

ఏతాః పరం తనుభృతో నను గోపవధ్వో గోవింద ఏవ మఖిలాత్మనిరూఢభావాః,

(ఉవాసేతి.) శుచః దుఃఖాని వినుద న్నపనయన్ రమయామాస సుఖయామాస, ౫౪

(యావంతీతి.) ఉద్ధవో నందస్వామికే వ్రజే యావంత్యహాని దినాన్యవాత్సీత్ ఉవాస తావంత్యహాని శ్రీకృష్ణస్య వార్తయా క్షణతుల్యాని బభూవుః. ౫౫

(సరిదితి.) సరిదాదీ న్వీక్ష్య తేషు ప్రత్యేకం కృష్ణలీలాప్రశ్నాదిభిః, తం వ్రజౌకసాం స్మారయ న్రేమే, ౫౬

(దృష్ట్వేతి) ఏవం ప్రదర్శిత మాది ర్యస్య తద్గోపీనాం కృష్ణావేశేన ఆత్మనో మనసో విక్లబం వైక్లబ్య మథార్తం విలోక్య ప్రీతః ఉద్ధవ స్తా గోపీ ర్నమస్యన్ నమస్కరిష్యన్ ఇదం వక్ష్యమాణం జగౌ ఉత్తమస్యాత్మనో గోపస్త్రీనమస్కృతిరన్యాయ్యా న భవతీతి దర్శయితుం తాసాం మహత్త్వం షడ్భిశ్శ్లోకై రగాయదిత్యర్థః. ౫౭

(ఏతా ఇతి.) ఏతాః గోపవధ్వః పరం కేవలం తనుభృతః. సఫలజన్మానః, తత్ర హేతుం పదన్ గోపవధూ ర్విశినష్టి- ఏవ మిత్థ మాత్మని సర్వాంతరాత్మని గోవింద ఏవ రూఢః భావః ప్రేమాత్మకో యాసాం తాః కుత స్తావతైవ తనుభృత్త్వమిత్యత ఆహ యత్ యస్మా ద్భవభియో

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

వాఞ్ఛన్తి యద్భవభియో వయం చ కిం బ్రహ్మజన్మభి రనన్తకథారసస్య. ౫౮
క్వేమాః స్త్రియో వనచరా వ్యభిచారశీలాః కృష్ణే క్వ చైష పరమాత్మనిరూఢభావః,
న న్వీశ్వరో௾నుభజతో௾విదుషో௾పి సాక్షా చ్ఛ్రేయ స్తనోత్యగదరాజ ఇవోపయుక్తః. ౫౯
నాయం శ్రియో௾ఙ్గ ఉ నితాన్తరతేః ప్రసాదస్స్వర్యోషితాం నలినగన్ధరుచాం కుతో௾న్యాః,
రాసోత్సవే௾స్య భుజదణ్డగృహీతకణ్ఠలబ్ధాశిషాం య ఉదగా ద్వ్రజవల్లవీనామ్. ౬౦

ముముక్షవః మునయః, శుభాశ్రయమననశీలాః, వయ మభక్తా శ్చాస్మదాదయః వాఞ్ఛంతి రూఢభావమితి విభక్తివిపరిణామేన సంబంధః. యద్రూఢభావత్వ మితి వా యత ఏవ మతః అనంతస్య గోవిందస్య కథాసు రసో௾నురాగో యస్య తస్య బ్రహ్మజన్మభిః. శౌక్లసావిత్రయాజ్ఞికైస్త్రిభిః, కిం కో௾తిశయః, అనంత కథాసు రసో௾నురాగో యస్య రసవత్త్వమేవాతిశయావహం న తు బ్రహ్మజన్మేతి భావః. యద్వా అనంతకథారసస్య బ్రహ్మజన్మభి శ్చతుర్ముఖజన్మభి రపీత్యర్థః. ౫౮

నను వర్ణాశ్రమధర్మానుగ్రాహ్యో నిరూఢభావ స్తదభావే௾పి కథ మాభిర్లబ్ధ ఇత్యఘటిత ఘటనదర్శనేనేశ్వర స్స్వయమేవ స్వప్రాప్తౌ కేనాపి వ్యాజేన హేతురితి సంభావయన్నాహ (క్వేమా ఇతి) ఇమాః స్త్రియః జాత్యాపి నిహీనా ఇతి భావః వనచరా ఇత్యనేన సత్సఙ్గాదిసాధనాద్యభావో௾భి ప్రేతః. వ్యభిచారశీలా ఇత్యనేన పాతకసద్భావః, ఏవంవిధానాం సర్వథా௾ధికారరహితానాం పరమాత్మని కృష్ణే నిరూఢభావః. క్వ దుర్ఘట మేతదితి భావః. యద్యప్యేవం తథాపీశ్వరః, స్వాత్మయాథాత్మ్య మజానతో௾ప్యనుభజతః కేనాపి భావేన అనువర్తమానస్య సాక్షా త్స్వయమేవ శ్రేయ స్తనోతి నను ఖలు అవిదుషామపి శ్రేయః, కార్యకరత్వే దృష్టాంతమాహ (అగదేతి) యథా అగదరాజ ఔషధశ్రేష్ఠం ఉపయుక్తః భుక్తః ఆరోగ్యం తనోతి తద్వత్. ౫౯

అత్యంతాపూర్వశ్చాయం గోపీషు భగవతః. ప్రసాద ఇత్యాహ (నాయమితి.) అఙ్గే వక్షసి అహో నితాంతరతేః నితాంతా ఏకాంతా రతి ర్యస్యా స్తస్యాః, శ్రియః లక్ష్మ్యాః, నాయం ప్రసాదో௾ను గ్రహో௾స్తి నళినస్యేవ గంధో రుక్కాంతి శ్చ యాసాం స్వర్యోషితాం స్వర్గాఙ్గనానాం అప్సరసామపి నాస్తి అన్యా ఇతరస్త్రియస్తు కుతః, ప్రసాదవిషయా ఇతి శేషః. దూరతో నిరస్తా ఇతి భావః, కో௾సౌ ప్రసాదః, యః, శ్రియా స్వర్యోషిద్భి శ్చ న లబ్ధ ఇత్యత్రాహ (రాసోత్సవ ఇతి.) రాసక్రీడాయాం కృష్ణస్య భుజదండాభ్యాం గృహీత ఆలిఙ్గితః, కంఠ స్తేన లబ్ధా ఆశిషో యాభి స్తాసాం గోపీనా ముదగా దావిర్బభూవ, వల్లవీనాం మధ్యే ఉదగాఙ్గనావిశేషః. ౬౦

ఆసా మహో చరణరేణుజుషా మహం స్యాం బృందావనే కిమపి గుల్మలతౌషధీనామ్,
యా దు స్త్యజం స్వజనమార్యపథం చ హిత్వా భేజు ర్ముకున్దపదవీం శ్రుతిభి ర్విమృగ్యామ్

యా వై శ్రియార్చితమజాదిభి రా ప్తకామై ర్యోగీశ్వరై రపి యదాత్మనిరాసగోష్ఠ్యామ్,
కృష్ణస్య తద్భగవత శ్చరణారవిన్దం న్య స్తం స్తనేషు విజహుః పరిరభ్య తాపమ్. ౬౨

వన్దే నన్దవ్రజస్త్రీణాం పాదరేణు మభీక్ష్ణశః,
యాసాం హరికథోద్గీతం పునాతి భువనత్రయమ్. ౬౩

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథ గోపీరనుజ్ఞాప్య యశోదాం నన్ద మేవ చ,
గోపా నామన్త్ర్య దాశార్హో యాస్య న్నారురుహే రథమ్. ౬౪

కిం చాసాం భాగ్యం సర్వేషాం దుర్లభమేవ మమత్వేతావ త్ప్రార్థ్య మిత్యాహ (ఆసామితి.) ఆసాం గోపీనాం చరణరేణుజుషాం, గుల్మలతౌషధీనాం మధ్యే అహం కమపి స్యాం కేనాపి తృణకీటాదిరూపేణ తచ్చరణరేణుసంస్పర్శయోగ్యోనోద్భవేయమితి. తత్ర హేతుం వదన్ తా విశినష్టి (యా ఇతి.) యాః గోప్యః, స్వజన మార్యాణాం పంథానం ధర్మం హిత్వా శ్రుతిభిః, విమృగ్యాం ముకుందస్య పదవీం భేజుః ముకుందస్వరూపగుణానుచింతనపరా బభూవురిత్యర్థః. ౬౧

పునస్తా విశినష్టి (యా వా ఇతి.) యద్భగవతః కృష్ణస్య చరణారవిందం రాసగోష్ఠ్యాం స్తనేషు న్య స్తం విహితం త ద్యా గోప్యః పరిరభ్య తాప మాంతరం బాహ్యం చ జహురితి సంబంధః. చరణారవిందం విశినష్టి- శ్రియా లక్ష్మ్యా అర్చితం తథా ఆ ప్తకామై రజాదిభి శ్చతుర్ముఖాదిభిశ్చ తథా యోగీశ్వరై రాత్మని చి త్తే చార్చితమ్, ౬౨

ఇత్థం వ్రజౌకసాం నమస్కారార్హతాం ప్రతిపాద్య నమస్కరోతి (వంద ఇతి) అభీక్ష్ణశః పునః పునః నందవ్రజస్థానాం నందవ్రజస్త్రీణాం హరికథోద్గీతం, ఉద్గీత మితి భావే క్తః, హరికథోద్గానం లోకత్రయం పునాతి తథాభూతానామ్. ౬౩

(అథేతి) అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం యాచిత్వా ఆమంత్ర్య పృష్ట్వా దాశార్హ ఉద్ధవః. యాస్యన్ "లక్షణహేత్వో" రితి శతృప్రత్యయః, యాతుం రథ మారురోహ. ౬౪

(ఉద్ధవస్య మధురాం ప్రతి గమనమ్)

తం నిర్గతం సమాసాద్య నానోపాయనపాణయః,
నందాదయోఽనురాగేణ ప్రావోచ న్నశ్రులోచనాః. ౬౫

మనసో వృత్తయో న స్స్యుః కృష్ణపాదామ్బుజాశ్రయాః,
వాచోఽభిధాయినీ ర్నామ్నాం కాయ స్తత్ప్రహ్వణాదిషు. ౬౬

కర్మభి ర్భ్రామ్యమాణానాం యత్ర క్వాపీశ్వరేచ్ఛయా.
మఙ్గళాచరితై ర్దానై రతి ర్నః కృష్ణ ఈశ్వరే. ౬౭

ఏవం సభాజితో గోపైః కృష్ణభక్త్యా నరాధిప,
ఉద్ధవః పున రాగచ్ఛ న్మధురాం కృష్ణపాలితామ్. ౬౮

(తమితి) నిర్గతం వ్రజాన్నిష్క్రాంత ముద్ధవం సమాసాద్య అనురాగేణ ప్రోచుః. కథం భూతాః నానావిధాన్యుపాయనాని అర్హణవస్తూని పాణిషు యేషాం అశ్రూణి లోచనయో ర్యేషాం తథాభూతాః. ౬౫

ఉక్తిమేవాహ (మనస ఇతి.) నోఽస్మాకం మనసో వృత్తయః, కృష్ణపాదామ్బుజవిషయా స్స్యుః, వాచస్తు తన్నామ్నా మభిధాయిన్య స్స్యుః, కాయా దేహాస్తు తన్నమస్కారాదిషు ప్రవణా స్స్యుః. ౬౬

(కర్మభిరితి.) యత్ర క్వచిదీశ్వరేచ్ఛయా కర్మానుగుణయా కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యానాం సంసరతా మస్మాకం యది మంగళాచరితాని శుభకర్మాణి దానాని చ సంతి, తర్హి, తైర్హేతుభిః కృష్ణే భగవతి రతి రనురాగ స్స్యాదితి మంగళాని చరిత ప్రదర్శనార్థం దానై రిత్యుక్తమ్. ౬౭

(ఏవమితి.) హేనరాధిప రాజన్. ఇత్థం గోపైః కర్తృభిః కృష్ణభక్త్యాకరణభూతయా సభాజితః సమ్మానితః, స ఇతి పృథక్పదం వా, ఉద్ధవః కృష్ణేన పాలితాం, లాలితామితి పాఠే అనురఞ్జితాం మధురాం పునరాజగామ. ౬౮

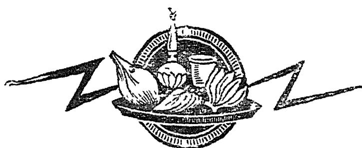
కృష్ణాయ ప్రణిపత్యాహ భక్త్యుద్రేకం వ్రజౌకసామ్,
వాసుదేవాయ రామాయ రాజ్ఞే చోపాయనాన్యదాత్. ౬౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం,దశమస్కంధే
సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః.

తతః కృష్ణాయ నమస్కృత్య, ప్రీత్యా హర్షేణ వ్రజౌకసాం భక్త్యుత్కర్షం ప్రాహ. వాసుదేవాయ కృష్ణాయ రామాయ రాజ్ఞే ఉగ్రసేనాయ చోపాయనాని నందాదిభిస్సమర్పితాన్యర్థవస్తూన్యదాత్సమర్పితవాన్. ౬౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః

అథ అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథ విజ్ఞాయ భగవా న్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః,
సైరన్ధ్ర్యాః కామతప్తాయాః ప్రియమిచ్ఛ న్గృహం యయౌ. ౧

మహార్హోపస్కరోపేతం కామోపాయోపబృంహితమ్,
ముక్తాదామపతాకాభి ర్వితానశయనాసనైః. ౨

ధూపై స్సురభిభి ర్దీపై స్స్రగ్గన్ధై రపి మణ్డితమ్,
కామశాస్త్రశ్రుతాలేఖ్యై ర్నానావర్ణై స్సుశోభనైః. ౩

గృహం త మాయాన్త ముపేక్ష్య చాసనా త్సద్య స్సముత్థాయ సుజాతసమ్భ్రమా,

---

అథ అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః.

పూర్వం త్రివక్రయా ఽక్రూరేణ చ ప్రార్థితో భగవా న్తయోః గృహాన్ప్రవేక్ష్యామీత్యుక్త్వా వినిర్యయావిత్యుక్తం. అధునా స్వవచస్సత్యాపయితుం భగవాం స్తద్గృహం గత్వా తదిష్టం చకారేత్యనువర్ణయత్యష్టచత్వారింశేన (అథేత్యాదినా.) అతోద్ధనాగమనానంతరం విజ్ఞాయ ఆగమిష్యామీత్యుక్తం త్రివక్రాక్రూరయో రభిప్రేతం చానుస్మృత్య తత్ర హేతు స్సర్వాంతరాత్మా అత ఏవ సర్వదర్శనః యుగపత్సర్వార్థసాక్షాత్కర్తా భావ త్కామేన తప్తాయాః సైరంధ్ర్యాః ప్రియ మిచ్ఛ న్కర్తుమితి శేషః. ౧

గృహమనువర్ణయతి ద్వాభ్యాం-మహార్హై రనర్ఘైర్గృహోపకరణై రాఢ్యమన్వితం కామోపాయైః క్రీడోపకరణై రుపబృంహితం సమృద్ధం వితానై ర్విపులై శ్శయనాసనై శ్చ యుక్తం. అథవా వితానైః గృహోపరిగృహై శ్శయనాదిభిశ్చేతి వా. సురభిభి ర్దీపైః స్రగ్భిర్గన్ధై శ్చ మణ్డితమలంకృతం తథా నానావర్ణై స్సుశోభనై స్సుందరై శ్చ కామశాస్త్రశ్రుతాలేఖ్యైః కామశాస్త్రోపదిష్టైః రతిబంధాదిభిరాలేఖ్యై రభిమణ్డితమ్. ౨-౩

గృహ మిత్యుక్తవిధం గృహం ప్రత్యాయాంతం, కృష్ణ మవలోక్య సుజాతసమ్భ్రమో

యథోపసఙ్గమ్య సఖీభి రచ్యుతం సభాజయామాస సదాసనాదిభిః. ౪

అథోద్ధవ స్సాధుతయాఽభిపూజితో న్యషీద దుర్వ్యా మభిమృశ్య చాసనమ్,
కృష్ణోఽపి తూర్ణం శయనం మహాధనం వివేశ లోకాచరితాన్యనువ్రతః. ౫

సా మజ్జనాలేపదుకూలభూషణస్రగ్గన్ధతామ్బూలసుధాసవాదిభిః.
ప్రసాధితాత్మోపససార మాధవం సవ్రీళలీలాస్మితవిభ్రమేక్షితైః. ౬

ఆహూయ కాన్తాం నవసఙ్గమహ్రియా విశఙ్కితాం కఙ్కణభూషితే కరే,
ప్రగృహ్య శయ్యా మధివేశ్య రామయా రేమేఽనులేపార్పణపుణ్యలేశయా. ౭

యస్యాః సా సైరంధ్రీ సద్యః తద్దైవ సనా త్సముత్థాయ సఖీభిస్సహ యథా యథోచితం ఉపసంగమ్య ఆగత్య వేత్య సమీచీనై రాసనాదిభిః ఆదిశబ్దాదర్ఘ్యాదిభిశ్చ, సభాజయామాస పూజయామాస. ౪

(అథేతి.) అథోద్ధవ స్తయా సైరంధ్ర్యా సాధు యథా తథా అభిపూజిత స్తయా సమర్పిత మాసనం అభిమృశ్య సంస్పృశ్య ఉర్వ్యామేవ న్యషీదత్ ఉపవివేశ నత్వాసనే, భగవతా సామ్య మనుచితం మన్వానః కేవలముర్వ్యామేవ ఉపవిష్టవానిత్యర్థః. కృష్ణస్తు, లోకానాం కాముకానాం చరితాని చేష్టితా న్యనువ్రతః అనుసరన్ తూర్ణం నవీనం కైశ్చిదప్యనధిరూఢం మహాధన మనర్ఘం శయనం పర్యఙ్కమావివేశ. ౫

(సేతి.) సా సైరంధ్రీ మజ్జనాదిభిః ప్రసాధితో యోగ్యతామాపాదిత ఆత్మా దేహో యయా సవ్రీడం యల్లీలయా ఉద్గతం స్మితం త ద్యేషు విభ్రమేషు తద్యుక్తై రీక్షితై రుపలక్షితా మాధవ ముపససారోపజగామ. ౬

(ఆహూయేతి.) నవసంగమే విషయే యా హ్రీర్లజ్జా తయా విశఙ్కితాం సంగంతుం లజ్జమానా మిత్యర్థః. తాం కాంతాం ఆహూయ, కఙ్కణేన భూషితే హస్తే గృహీత్వా శయ్యామధివేశ్య విలేపార్పణ మేవ పుణ్యలేశో యస్యా స్తయా రామయా సహ రేమే. అనులేపార్పణాదన్య త్తస్యాః పుణ్యం నాస్తీతి. దర్శయితుం తద్విశేషణమ్. ౭

(సైరంధ్ర్యాః గృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

సాఽనఙ్గతప్తకుచయోరురస స్తథాఽక్ష్ణో ర్జిఘ్రన్త్యనన్తచరణేన రుజో మృజన్తీ.
దోర్భ్యాం స్తనాన్తరగతం పరిరభ్య కాన్త మానన్దమూర్తి మజహా దతిదీర్ఘతాపమ్. ౮

సైవం కైవల్యనాథం తం ప్రాప్య దుష్ప్రాప మీశ్వరమ్,
అఙ్గరాగార్పణేనాహో దుర్భగేద మయాచత. ౯

ఆహోష్యతా మిహ ప్రేష్ఠ దినాని కతిచిన్మయా,
రమస్వ నోత్సహే త్యక్తుం సఙ్గం తేఽమ్బురుహేక్షణ. ౧౦

తస్యై కామవరం దత్త్వా మానయిత్వా చ మానదః,
సహోద్ధవేన సర్వేశ స్స్వధామాగా త్సమృద్ధివత్. ౧౧

(సేతి.) జిఘ్రంతీ సన్నిహితత్వాదనంతచరణమితి విభక్తిపరిణామేన సంబంధః. అనంతస్య భగవత శ్చరణం జిఘ్రంతీ తేనానంతచరణేన హేతునా అనఙ్గేన కామేన తప్తయోః, స్తనయో, రురసోఽక్ష్ణోశ్చ రుజః పీడాః మృజంతీ అపనయంతీ కుచాదిషు నిధాపనేన తద్గతాః పీడాః వినాశయంతీత్యర్థః. స్తనాంతరగతం కుచమధ్యగతం యథా తథా కాంతం ప్రియతమం ఆనందఘనం భగవంతం దోర్భ్యా మాలింగ్య, అతిదీర్ఘం బహుకాలానువృత్తం తాపమనంగతాప మజహా త్తత్యాజ. ౮

(సైవమితి.) సా సైరంధ్రీ కైవల్యం ప్రకృతిసంబంధరాహిత్యం, తస్య నాథం మోక్షదం యోగిభిరపి దుష్ప్రాపం తం భగవంత మేవ మిత్థం కేవలమంగరాగార్పణేనైవ హేతుభూతేనానుభూయేతి శేషః. దుర్భగా భాగ్యహీనా ఇదం వక్ష్యమాణ మయాచత. (ఆహో ఇతి.) ఖేదే సాక్షాన్నిరతిశయ పురుషార్థభూతమోక్షదం ప్రాప్యాపి కేవలం తుచ్ఛమేవాయాచత దుర్భగేతి మునిః ఖిద్యతి. ౯

యాచ్ఞామేవాహ (ఆహేతి.) హేఽమ్బురుహేక్షణ తవ సంగం త్యక్తుం, నోత్సహే న ప్రభవామి హే ప్రేష్ఠ మయా సహ, కతిచి ద్దినాని రమస్వ. అత ఇహ మద్గృహే ఉష్యతాం త్వయేతి శేషః. ఏవ మాహ. ౧౦

తస్యై ఇత్థం యాచమానాయై సైరన్ధ్ర్యై మానయిత్వా మధురభాషణాదిభిస్సమ్మాన్య కామ ఏవ వర స్తం దత్త్వా యాచితం సఫలీకర్తుం పునరేష్యామీత్యుక్త్వేత్యర్థః. సర్వేశః స్వోపదిష్టహిత గ్రహణోపయుక్తతన్మనోనియమనశక్తః, మానదః సమ్మానాచరణశీలః అత స్తస్యైవం సమ్మానం కామ వరదానం చ యుక్త మితి భావః. ఉద్ధవేన సహ, సర్వసంపత్సమృద్ధం స్వగృహ మాజగామ. ౧౧

దురారాధ్యం సమారాధ్య విష్ణుం సర్వేశ్వరేశ్వరమ్.
యా వృణీతే మనోగ్రాహ్య మసత్త్వా త్కుమనీష్యసౌ. ౧౨

అక్రూరభవనం కృష్ణ స్సహ రామోద్ధవః ప్రభుః,
కించి చ్చికీర్షయా ప్రాగా దక్రూరప్రియకామ్యయా. ౧౩

స తా న్నరవరశ్రేష్ఠా నారాదీక్ష్య స్వబాన్ధవాన్,
ప్రత్యుత్థాయ ప్రముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనన్దత. ౧౪

ననామ కృష్ణం రామం చ స తాభ్యా మభివాదితః,
పూజయామాస విధివ త్కృతాసనపరిగ్రహాన్. ౧౫

పాదావనేజనీరాపో ధారయఞ్ఛిరసా నృప,

దుర్భగేత్యుక్తం, తస్యా దౌర్భాగ్యమేవ స్పష్టయతి (దురారాధ్యమితి.) దురారాధ్యం భక్తి ప్రపత్తివ్యతిరిక్తోపాయేన దుష్ప్రసాద్యం సర్వేశ్వరో బ్రహ్మా తస్యాపీశ్వరం భగవన్తం, సమారాధ్య కేవలమఙ్గరాగదానేనైవ ప్రసాద్య యా సైరన్ధ్రీ మనోగ్రాహ్యం శబ్దాదివిషయసుఖం. అసత్త్వాదసాధుత్వా త్తచ్ఛ్రుత్వా త ద్యాచ్ఞయాచత తతోఽసౌ సైరన్ధ్రీ కుమనీషీ కుబుద్ధి ర్మూర్ఖా ద్దుర్భగేతి భావః. ౧౨

ఏవం సైరన్ధ్రీమనోరథం సఫలీచకారేత్యుక్తం, అథాక్రూరాభిమతం సఫలీకర్తుం తద్గృహం జగామేత్యాహ (అక్రూరభవన మితి.) కించిద్ధస్తినాపురప్రస్థానం కారయితుమిచ్ఛయా తావ ద్రామోద్ధవాభ్యాం సహితో, భగవాన్ కృష్ణః అక్రూరస్య ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా తస్య భవనం ప్రతి ప్రాగాత్. ౧౩

(స ఇతి.) సోఽక్రూరః తా న్నరవరేభ్యోఽపి శ్రేష్ఠాన్ రామకృష్ణోద్ధవాన్ ఆరా ద్దూరత ఏవోద్వీక్ష్య ప్రత్యుత్థాయ నితరాం ముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనన్దత అభినందితవాన్. ౧౪

(ననామేతి.) సోఽక్రూరః కృష్ణం రామఞ్చ ననామ వవన్దే. చకారా దుద్ధవం చ. తథా తైః. రామకృష్ణోద్ధవై రప్యభివాదితః కృత ఆసనపరిగ్రహో యై స్తా న్విధివ త్పూజయామాస. ౧౫

(పాదేతి.) హే నృప సోఽక్రూరః పాదా అవనిజ్యేతే ప్రక్షాళ్యేతే యాభి స్తథా తా ఆ అప ఇతి చ్ఛేదః. విశేషణస్య ద్వితీయాన్తత్వాత్ ఆపశ్చత శ్శిరసా ధారయన్ అర్హణేనార్ఘ్యాదినా అమ్బరాదిభి

(అక్రూరగృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

అర్హణేనామ్బరై ర్దివ్యై ర్గన్ధస్రగ్భూషణోత్తమైః. ౧౬
అర్చిత్వా శిరసాఽఽనమ్య పాదావఙ్కగతౌ మృజన్.
ప్రశ్రయావనతోఽక్రూరః కృష్ణరామా వభాషత. ౧౭

దిష్ట్యా పాపో హతః కంస స్సానుగో వా మిదం కులమ్,
భవద్భ్యా ముద్ధృతం కృచ్ఛ్రా ద్దురన్తా చ్చ సమేధితమ్ ౧౮

యువాం ప్రధానపురుషౌ జగద్ధేతూ జగన్మయౌ,
భవద్భ్యాం న వినా కించి త్పరమస్తి న చాపరమ్. ౧౯

ర్చార్చిత్వా దివ్యైరితి పూర్వోత్తరాన్వయి. అఙ్కగతౌ ఉత్సఙ్గే నిధాపితౌ పాదౌ శిరసా ప్రణమ్య మృజన్ స్వోత్తరీయేణేతి శేషః. యద్వా సంవహన్ ప్రశ్రయేణ వినయేన నమ్రః కృష్ణరామౌ ప్రత్య భాషత. ౧౬-౧౭

భాషితమేవాహ (దిష్ట్యేత్యాదినా.) దిష్ట్యా అయ మానంద ఇత్యర్థః. కిం సానుగః సానుచరః. పాపాత్మా కంసో హతః వాం యువయో రిదం కులం దురంతాదిదారిద్ర్యాత్కృచ్ఛ్రాత్సంకటాద్భవద్భ్యా ముద్ధృతం సమేధితం సమ్యగ్వివర్ధితం చేతి. ౧౮

యుక్తం చైతద్యువయోరిత్యాహ (యువామితి.) ప్రధానపురుషౌ శ్రేష్ఠపురుషౌ పురుషోత్తమావిత్యర్థః. జగతో హేతూ కారణభూతా వత ఏవ జగన్మయౌ స్వార్థే మయట్ జగద్రూపౌ ప్రధానపురుషావితి విశేషణవ్యావర్త్యం దర్శయతి. భవద్భ్యాం వినా పర ముత్కృష్టం కించిదపి నాస్తీతి భవంతావేవ సర్వోత్కృష్టా విత్యర్థః, జగన్మయావిత్యస్య వ్యావర్త్యమాహ (న చాపరమితి) అపరమపకృష్టం తదాత్మకం నాస్తీత్యర్థః, యద్వా ప్రధానపురుషావిత్యనేన ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వం వివక్షితం "యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీర" మితి ప్రకృతిపురుషయోః పరమాత్మశరీరత్వం శ్రుత్యా ప్రతిపాదితం శబ్దానా వ్యక్తిపర్యంతబోధకత్వవదాత్మపర్యంతబోధకత్వాత్తత్సామానాధికరణ్యోపపత్తేః మప్యథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాం గవాదిశబ్దానాం జగద్ధేతూ ఇత్యనేన ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వవేషేణ జగదుపాదానత్వం విశేష్యాకారేణ తన్నిమిత్తత్వం చాభిప్రేతం, యతో విశిష్టాకారేణోపాదానత్వ మత ఏవ కార్యస్య కారణా దభిన్నత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తం నాస్తీత్యభిప్రాయేణోక్తం (జగన్మయా వి చాపరమితి) జగన్మయావిత్యన్వయ ముఖేన జగత్తాదాత్మ్యోక్తిః న చాపరమితి వ్యతిరేకముఖేనేతి వివేకః. న చాస్తిపర మిత్యనేన నిమిత్త కారణాంతరవ్యుదాసః. యువయో ర్జగదుదయ విభవలయైకకారణత్వాదస్మత్కులోద్ధారణసంకల్పం కిం సాధనం పారస్పర్యకులోద్ధారశ్చోచిత ఏవేతి భావః. ౧౯

ఆత్మసృష్ట మిదం విశ్వ మన్వావిశ్య స్వశక్తిభిః,
ఈయసే బహుధా బ్రహ్మన్ శ్రుతిప్రత్యక్షగోచరః. ౨౦

యథా హి భూతేషు చరాచరేషు మహ్యాదయో యోనిషు భాన్తి నానా,

నను లోకే వివిధకార్యవర్గాణాం వివిధోపాదానకత్వదర్శనా త్కథం జగతోఽన్మదేక కారణత్వం కథం వై కస్య మమానేకదేవమనుష్యాదిపదార్థాత్మకత్వ మత ఆహ (ఆత్మసృష్టమితి.) స్వశక్తిభిః స్వవిశేషణభూతైః ప్రకృతిపురుషకాలైః ఆత్మసృష్టం ఆత్మనః ప్రకృతిపురుషశరీరకా త్స్వస్మాదుపాదానభూతా త్సృష్టం ఆత్మనా ప్రకృతిపురుషయో ర్నియంత్రా స్వేన సృష్ట మిత్యర్థద్వయ మత్ర తంత్రేణ వివక్షితం. అనేనోపాదానాంతరస్య నిమిత్తాంతరస్య చ వ్యావృత్తిః ఇదం నామరూపవిభాగ విభక్తం చిదచిదాత్మక విశ్వ మన్వావిశ్య నియంతృతయాఽంతరాత్మతయా చానుప్రవిశ్య హేబ్రహ్మన్ బహుధా ఈయసే ప్రతీయసే, ఈయత ఇతి పాఠే భవానిత్యధ్యాహారః. స్వాత్మన్యాధారభూతేస్వే నైవ కర్త్రా స్వాత్మానం ప్రకృతిపురుషశరీరకం జగద్రూపేణ పరిణమయ్య తత్తన్నియంతృతయాఽఽత్మ త్వేన చానుప్రవిశ్య స్వపర్యంతదేవమనుష్యాదిశబ్దబుద్ధివిషయతయా నానా ప్రతీయస ఇత్యర్థః. అనేన కృత్స్నం విశ్వం ప్రతి పరమపురుషస్యైకస్యైవ ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవేషేణోపాదానత్వం స్వస్వరూపేణ నిమిత్తత్వం తదుభయకారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తత్వం దేవాదిబుద్ధిశబ్దయోరాత్మభూతతత్పర్యంతత్వం చోక్తం భవతి. నను లౌకికానాం దేవాదిబుద్ధిశబ్దయోః దేవాదిమాత్రవిషయత్వే నానుభవసిద్ధత్వా త్కథం తయోర్మత్పర్యంతతా విశ్వస్య మదేకోభయ కారణత్వే చ కిం ప్రమాణ మిత్యత స్తం విశినష్టి (శ్రుతిప్రత్యక్షగోచర ఇతి.) శ్రుతిప్రత్యక్షయోః గోచరో విషయః "తద్ధైతత్పశ్యన్నృషి ర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్య శ్చ కక్షీ వా నృషిరస్మి విప్ర" ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధానాం సాక్షాత్కృతబ్రహ్మపర్యంతస్వాత్మయాథాత్మ్యానాం తత్పర్యంతత్వేన గృహీతచిదచిద్వాచిశబ్దశక్తీనాం వామదేవాదీనాం ప్రత్యక్షస్య "అయ మాత్మా బ్రహ్మ తత్త్వమసి ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మే" త్యాదిశ్రుతీనాం చోక్తవిధత్వేన విషయ ఇత్యర్థః. న హి దేహాత్మభ్రమస్వతంత్రాత్మభ్రమయుక్తలౌకికానుభవమాత్రేణ దేవాదిబుద్ధిశబ్దానాం తత్పర్యంతత్వహాని రితి భావః. శ్రుతిప్రత్యక్షగోచరమితి పాఠే క్రియావిశేషణమ్. ౨౦

ఉక్తమేవోపాదానకారణత్వం కారణస్య తదవస్థామేకత్వేనావస్థితస్యాపి కార్యావస్థాయాం నానాత్వేన భానం చ సదృష్టాంత ముపపాదయతి (యథా హీతి.) దృష్టాంతే యోనిష్విత్య స్యేత్యాదిః దార్ష్టాంతికే ఆత్మయోనిష్విత్యాత్మశబ్దప్రయోగాత్ స్వే మహ్యాదయో యోనయః ఉపాదానకారణాని యేషాం

(అక్రూరగృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

ఏవం భవాన్ కేవల ఆత్మయోనిష్వాత్మాఽఽత్మతన్త్రో బహుధా విభాతి ౨౧

సృజస్యథో లుమ్పసి పాసి విశ్వం రజస్తమస్సత్త్వగుణైః స్వశక్తిభిః.
న బధ్యసే తద్గుణకర్మభిర్వా జ్ఞానాత్మనస్తే క్వ చ బన్ధహేతుః. ౨౨

తేషు చరాచరాత్మకేషు భూతేషు వ్యష్టిభూతేషు, మహ్యాదయః సమష్టయః నానా భాన్తి కారణాని సమష్టిభూతాన్యేవైకైకశోఽవస్థితాన్యనేకకార్యాత్మనా భాన్తీతి దృష్టాన్తార్థః. ఏవం భవాన్కేవలః ఏకరూపః, అవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషకాలశరీరకః, ఆత్మా యోనిః కారణం, యేషాం తేషు వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకసర్వపదార్థేషు, బహుధా విభాతి, యోనిష్వాత్మయోనిష్వితుభయత్ర సప్తమీనిర్దేశస్యాయమభిప్రాయః, అవస్థాభేదమాత్రమేవ, న తు కార్యం నామ కారణాదతిరిక్తం వస్త్వస్తీతి కార్యావస్థాదశాయాం కారణమేవ తత్తత్కార్యాఖ్యావస్థావిశేషవిశిష్టతయా బహుధా ప్రతిభాతీతి న కేవలం తవ కారణతయైవ కార్యతాయాం బహుధా భానమపిత్వన్తరాత్మతయాఽపీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి (ఆత్మేతి.) అయమ్భావః. యథైకస్య జీవస్య క్రమేణ దేవమనుష్యాద్యనేకశరీరవిశిష్టత్వాకారేణ బహుధా ప్రతీతిః యథా చ సౌభర్యాదేర్యుగపదనేకశరీరవిశిష్టతాకారేణభానం తర్హి తద్వదేవ కర్మవశ్యతాపత్తిరిత్యతో విశినష్టి. (ఆత్మతన్త్ర ఇతి) స్వతన్త్రః అకర్మవశ్య ఇత్యర్థః న హ్యేకస్యానేకధాఽవస్థానమేవ కర్మవశ్యత్వాపాదకమపి తు సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వం తత్తు న తవాస్తి, తథా చ శ్రూయతే "అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ"తి భావః, అనేన జీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్. ౨౧

తదేవోపపాదయతి (సృజసీతి.) స్వశక్తిభిః కార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణాత్మకైః రజ ఆద్యాఖ్యైః ప్రకృతిగుణైర్విశ్వం సృజసి లుమ్పసి హరసి పాసి రక్షసి రజః ప్రచురచతుర్ముఖాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణ సృజసి తమః ప్రచురరుద్రాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణ లుమ్పసి సత్త్వప్రవర్తకస్వావతారేణ పాసీత్యర్థః, యద్యప్యేవ, మథాఽపి తైర్గుణైః, కర్మభిః రజ ఆదిగుణమూలకసృష్ట్యాదివ్యాపారైశ్చ. న చ బధ్యసే గుణపారవశ్యాభావాత్సృష్ట్యాదికర్మణాం పుణ్యాపుణ్యమూలకత్వాభావాచ్చ సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వాపాదకకర్మబన్ధో నాస్తీత్యర్థః. బన్ధాభావహేతూపన్యాసేన బన్ధహేతుం విరాకుర్వన్విశినష్టి. (జ్ఞానాత్మన ఇతి.) జ్ఞానాత్మనః స్వస్వరూపేణావస్థితస్య స్వత ఏవ నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణస్య గుణపారవశ్య పుణ్యాపుణ్యరూపకర్మాన్వయరహితస్య తవ బన్ధహేత్వభావాత్ప్రత్యుత బన్ధప్రతిభటధర్మయోగాచ్చ న బన్ధశఙ్కాహేతుసమ్భావనాపీత్యర్థః. జీవస్తూక్తవిధత్వద్విపరీత ఇతి భావః. ౨౨

దేహాద్యుపాధే రనిరూపితత్వా ద్భవో న సాక్షా చ్ఛ తదాత్మన స్స్యాత్,
అతో న బన్ధ స్తవ నైవ మోక్ష స్స్యాతాం నికామం త్వయి నో వివేకః. ౨౬

త్వయోదితోఽయం జగతో హితాయ యదా యదా వేద పథః పురాణః

తదేవం స్వేన రూపేణావస్థితస్య జీవవైలక్షణ్యాపాదకగుణకర్మాన్వయాభావ స్తత ఏవ బంధాభావ శ్చోక్తః, అథ జీవశరీరకస్యాపి జీవగతబంధమోక్షాద్యస్పర్శమాహ (దేహాద్యుపాధేరితి) దేవమనుష్యాది దేహాదిరూపోపాధే రనిరూపితత్వాత్ భోగార్థతయా నిరూపితత్వాభావాత్ తదాత్మనః జీవాంతరాత్మనః తవ భవస్సంసారః, సాక్షా న్నాస్తి శరీరభూతజీవస్యైవేతి భావః, యథా నృసింహశ్శ్వేత ఇత్యత్ర శ్వైత్యం దేహగతం నత్వాత్మగతం, తద్వత్ చిదాత్మనస్స్యాదితి పాఠాంతరం తదా చిదాత్మన ఇత్యనేన దృష్టాంతోఽభిప్రేతః యథా శరీరగతా దేవత్వమనుష్యత్వాదిభిదా, న తదాత్మనస్సాక్షాత్స్యా, దపి తుశరీరద్వారా తథా జీవగతోభవోఽపి న సాక్షాద్భవత స్స్యా, దపి తు జీవద్వారా స్వరూపత స్తు భవాన్వయ రహిత ఏవ భవానిత్యర్థః. యద్వా, ఆత్మన ఇతి హేతుగర్భమిదం విశేషణం, అస్మిన శ్చిదచిదంతరాత్మత్వా త్తవ న శరీరభూత చిదచిద్గతాభిదాఽస్తి, న హి శరీరగతబాల్యాదిభిదాశరీరిణి ప్రసజతీతి భావః. నను శరీరగతధర్మాన్వయరహితేఽపి జీవ ఇవ భవాన్వయో దుర్వార ఇత్యత ఆహ. దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవో నేతి, జీవస్య కర్మమూలకసుఖదుఃఖాదిభోగార్థతయా కరణకళేబరాద్యుపాధేర్నిరూపితత్వాద్భవోఽస్తి, తవ తు క్రీడార్థతయేతి న భవోఽస్తీతి భావః. అతః యతో నభవోఽస్త్యతః, బంధః భవనిదానభూతః కర్మబంధః, నాస్తి, తస్మా న్మోక్షశ్చ నాస్తి, బంధాభావాత్తదవధిక మోక్షశ్చనాస్తి, అత స్తావభౌ న స్యాతామితి నఞావృత్త్యా వాక్యభేదేనాన్వయః, అతో బంధో మోక్షశ్చ న స్యాతామితి. అన్వయే తు నఞంతరవైయర్థ్యం ప్రత్యే కాన్వయే తు స్యాతా మితి ద్వివచనాన్వయానుపపత్తిః యద్వా నఞ్ద్వయం బంధమోక్షయోః ప్రత్యేకమేపి నిషేధ్యత్వావగతే ర్బన్ధో శ్చ ప్రత్యేకమేవ క్రియాన్వయిత్వావగమస్యాపి స్యా చ్ఛ స్యాతామితి ద్వివచనమతంత్రం స్యాదిత్యర్థః. నన్వహమపి రామకృష్ణాదిమనుష్యాదిరూపభాగతః కర్మవశ్య ఇత్యత ఆహ (నికామ స్త్వయీతి.) నః రామకృష్ణాదిరూపదేహాద్యుపాధిః, కామ్యత ఇతి కామః కేవలం స్వేచ్ఛామూలకో న తు కర్మమూలక ఇత్యర్థః, తర్హి తథాసర్వైః కిం నావసీయత ఇత్యత ఆహ (నో వివేక ఇతి.) నోఽస్మాక మితి వివేకః జీవేశ్వరయాథాత్మ్యవివేకాభావప్రయుక్తత్వ ద్దేహాద్యుపాధేః కర్మమూలత్వోద్భావన మిత్యర్థః. ౨౬

నను దేహాద్యుపాధేః కర్మమూలత్వ మత ఏవ తత్ఫలమూలసుఖదుఃఖాద్యఖిలభోగార్థత్వం చ జీవేషు నిశ్చితం మద్దేహాద్యుపాధేర్మదిచ్ఛైకమూలత్వే కిం తత్ప్రయోజన మిత్యత ఆహ (త్వయోదిత ఇతి ద్వాభ్యాం.) జగతో హితార్థత్వం య స్త్వయోపదిష్టః పురాణో వేదమార్గః త్వన్నిశ్వసితభూత

(అక్రూరగృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

బాధ్యేత పాషణ్డపథై రసద్భి స్తదా భవా న్సత్త్వగుణం బిభర్తి. ౨౪

స త్వం ప్రభోఽద్య వసుదేవగృహేఽవతీర్ణ స్స్వాంశేన భార మపనేతు మిహాసి భూమేః.
అక్షౌహిణీ శతవధేన సురేతరాణాం రాజ్ఞా మముష్య చ కులస్య యశో వితన్వన్. ౨౫

అద్యేశ నో వసతయః ఖలు భూరిభాగ్యా యః సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిః.
యత్పాదశౌచసలిలం త్రిజగత్పునాతి సత్వం జగద్గురురధోఽక్షజయాః ప్రవిష్టః. ౨౬

కః పణ్డిత స్త్వదపరం శరణం సమీయా ద్భక్తప్రియా దృతగిర స్సుహృదః కృతజ్ఞాత్.

వేదబోధితో ధర్మమార్గః స యథా అసద్భిః సమీహితాసాధనైః ప్రత్యుతానర్థావహైః పాషండపథైః వేదపథవిరోధిభిః. బాధ్యేత తదా భవాన్ సత్త్వగుణం శుద్ధసత్త్వమయం విగ్రహం బిభర్తి "యదా యదాహి ధర్మస్య, పరిత్రాణాయ సాధూనా" మితి శ్లోకద్వయోక్తప్రయోజనార్థ మవతరసి న తు కర్మ ఫలభోగార్థం జీవవజ్జన్మజరాదిమచ్ఛరీరద్వారా జాయస ఇతి భావః. ౨౪

(స ఇతి.) యో రామాదిరూపేణావతీర్ణ స్స త్వం హేప్రభో అధునా ఇహలోకే వసుదేవ గృహే స్వాంశేన బలరామేణ సహ సఙ్కల్పరూపేణ జ్ఞానేన వా అవతీర్ణోఽసి కిం కర్తుం, సురేతరాణా మసురప్రకృతీనాం రాజ్ఞాం కంసాదీనాం అక్షౌహిణీనాం యాని శతాని తేషాం వధేన భూమే ర్భార మపనేతుం పరాకర్తుం అముష్య యాదవస్య యశో వితన్వన్ "లక్షణహేత్వో" రితి శత్రాదేశః, విస్తారయితుం చేత్యర్థః. ౨౫

ఇత్థం భగవంతం స్తుత్వా సంప్రతి తదాగమనేనాత్మతదనుబంధినాం కృతార్థతా మావిష్కరోతి (అద్యేతి.) హే ఈశ అధునా నోఽస్మాకం వసతయః గృహాః, భూరిభాగాః బహుభాగ్యవత్యః తత్ర హేతుం వదన్ భగవన్తం వసతీశ్చ విశినష్టి- హేఽధోక్షజ జగద్గురు స్త్వం యాః వసతీః, ప్రవిష్టః కథంభూతః? యో భవాన్ సర్వే దేవా బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాశ్చ పితర శ్చ భూతాని చ నృదేవా శ్చ మూర్తి శ్శరీరం యస్య తథాభూతః, అత్ర "అజ్ఞాన్యన్యాదేవతా" ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః, యస్య చ తవ పాదయోః, శౌచేన క్షాళనేన పవిత్రం సలిలం గఙ్గాత్మకం కర్తృ త్రిలోకీం పునాతి సర్వ ఏవ పితృభూతనృదేవమూర్తి రితి దేవాదీనాం శరీరత్వకథనేన పారతంత్ర్య ముక్తమ్. ౨౬

అత ఏవ "కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్ ఏష హ్యేవానంద యాతీతి" శ్రుత్యుక్తరీత్యా కామమోక్షప్రదః తదుపాయభూతా శ్చ త్వమేవేతి వక్తు ముపాయత్వేన యుక్తగుణై స్త్వమేవ విశింషన్ తదన్యం శరణ మిచ్ఛుర్మూర్ఖ ఇత్యాహ (క ఇతి.)

సర్వాన్దదాతి హి భవా న్భజతోఽఖికామా నాత్మాన మప్యుపచయాపచయౌ న యస్య. ౨౭

దిష్ట్యా జనార్దన భవా నిహ నః ప్రతీతో యోగేశ్వరై రపి దురాపగతి స్సురేశైః,
ఛిన్ధ్యాశు న స్సుతకళత్రధనా ప్తగేహ దేహాదిమోహరశనాం భవదీయమాయామ్. ౨౮

పండిత ఇత్యస్య చేదితి శేషః. పండిత శ్చే త్కోఽవా, త్వత్ త్వత్తోఽన్యం శరణం సమీయాద్వ్రజేత్ సమీహితసాధనత్వే నాధ్యవస్యే దిత్యర్థః. యోఽన్యం శరణం సమీయా త్స, మూర్ఖ ఇతి భావః. కథంభూతాత్ భక్తప్రియాత్ భక్తాః ప్రియా యస్య భక్తానాం ప్రియ శ్చ తస్మాత్ "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియః" ఇతి త్వదుక్తే రితి భావః తత్ర బహువ్రీహిపక్షే భక్తానాం ప్రీతి విషయత్వోక్త్యా తత్ప్రీతిపక్షపాతపూర్వకం తత్సుఖాపాదకత్వలాభాచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వ మభిప్రేతం, తత్పురుషపక్షే తు భక్తప్రీతివిషయతోక్త్యా ప్రాప్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వం ఋతా సత్యా గీర్వాక్ యస్య తస్మాత్ "పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశ స్తస్య విద్యతే, అనృతం నోక్త పూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచనేతి" స్వప్రతిజ్ఞం సత్యమేవ బ్రువత ఇత్యర్థః. అయమపి శరణ్యత్వోప యుక్తగుణః, కృతజ్ఞాత్ కృతం యాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యన్యతమం తత్కర్తృవిజ్ఞాతం సత్వ న్స్వకృతమపి సుకృతత్వేన జానాతీతి తథా తస్మాత్ రక్షణే వ్యాజమాత్రాపేక్షిణో న తు పుష్కల కారణాపేక్షిణ ఇతి భావః అనేన దయాళుత్వం ఫలితం, సుహృదః హితైకాచరణశీలాత్ అనేన కంసాదిశిక్షస్యంత స్తద్ధితార్థేవేతి భావః, కుతః? యతో భవాన్ సుహృదః భవతో హ్యేకశరవర్ణాశ్రమోచిత ధర్మానుష్ఠాననిష్ఠస్య, భజతో భక్తిం కుర్వతః పురుషస్యాఖికామాన్ సర్వాన్ సమీహితాన్ దదాతి కియదేత దఖికామాన్ దదాతీతి యతో నిరతిశయానందరూప మత ఏవ నిరతిశయపురుషార్థరూపం చాత్మానమపి దదాతి, అనేన మోక్షప్రదత్వ ముక్తం భవతి, కథంభూత మాత్మానం యస్యాత్మన స్స్వస్య ఉపచయాపచయౌ వృద్ధిహ్రాసౌ న భవత స్తం అనేన నిర్వికారత్వం తత ఏవ చిదచిద్వైలక్షణ్యం చ ఫలితమ్. ౨౭

అథైవంభూతస్య దుర్దర్శస్య తస్య కేవలం స్వమాంసచక్షు ర్విషయతాపత్త్యా తస్మిన్ సౌలభ్యం, తయా స్వస్యాలభ్యలాభరూపమహానందప్రాప్తిం చ వదం స్తన్మాయానివృత్తయే త మేవోపాయత్వేన ప్రార్థయతే (దిష్ట్యేతి.) హేజనార్దన సర్వాంతరాత్మన్ సురేశై ర్బ్రహ్మాదిభి ర్యోగీశ్వరై స్సనకాదిభిశ్చ దురాపా దుష్ప్రాపా గంతు మశక్యా గతిః ప్రకారో యాథాత్మ్య మితి యావత్ సా యస్య స భవానిహ మనుష్యలోకే నోఽస్మాకం కేవల మజ్ఞానాం ప్రతీతః చాక్షుసాక్షాత్కారాత్మక ప్రతీతివిషయో జాతః, దిష్ట్యా అయం మహానానందోఽస్మాక మిత్యర్థః. ఇహేత్య స్మాస్మిన్ గృహ ఏవేతి వేత్యర్థః. నను మద్దర్శన మేవ కిం బహుమన్యసే న తు సమీహితం యాచ ఇతి చేదిదం యాచ స ఇత్యభిప్రాయేణాహ (ఛింధీతి.) నోఽస్మాకం భవదీయమా యా కార్యభూతాం సుతాషు మోహ ఏవ రశనాపాశ స్తా మాశు ఛింధి ఇద మేవ మమ ప్రార్థనీయ మిత్యర్థః. ౨౮

(అక్రూరగృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

శ్రీశుక ఉవాచ.—

ఇత్యర్చిత స్సంస్తుతశ్చ భక్తేన భగవా న్హరిః,
అక్రూరం సస్మితం ప్రాహ గీర్భి స్సమ్మోహయన్నివ. ౨౯

త్వం నో గురుః పితృవ్యశ్చ శ్లాఘ్యో బన్ధుశ్చ నిత్యదా,
వయం తు రక్ష్యాః పోష్యాశ్చ అనుకమ్ప్యాః ప్రజా హి వః. ౩౦

భవద్విధా భాగవతా నిషేవ్యా అర్హసత్తమాః,
శ్రేయస్కామై ర్నృభి ర్నిత్యం దేవా స్స్వార్థా న సాధవః. ౩౧

(ఇతీతి) భక్తేనాక్రూరేణార్చితః స్తుతశ్చ హరిః సస్మితం స్మితేన సహితం యథా తథా అక్రూరం ప్రాహ, కథంభూతైః వాగ్భిరేవ సమ్మోహయన్నివ స్వయాథాత్మ్యవిషయకమోహం జనయన్నివ. ఇవశబ్దేనైవ కోఽపి న తస్య విత్మయుక్తస్య మోహ ఇతి సూచ్యతే. ౨౯

ఉక్తిమేవాహ (త్వమితి సప్తభిః) త్వం నోఽస్మాకం గురుః హితకృత్ పితృవ్యః పితుర్భ్రాతా చ. అనేన పూజ్యత్వముక్తం, శ్లాఘ్యో బంధుశ్చ న తు కంసాదివన్నింద్యబంధుః, నాపేక్ష్యః అపితు ప్రశస్యబంధుః. అనేనాన్యోన్యప్రీతివిషయత్వముక్తం, త్వమేవం విధః, వయం తు రక్ష్యాస్త్వయేతి శేషః. గురుత్వాద్ధితోపదేశేనాహితాద్రక్ష్యాః పోష్యాః పితృవ్యత్వాద్వర్ధితవ్యాః. అనుకమ్ప్యాః మద్విషయకప్రీత్యాశ్రయత్వాద్దయనీయాః. వో యుష్మాకం ప్రజాః పుత్రా వయమిత్యర్థః. అతో న వయం పూజ్యాః, కింతు త్వమేవ ఇతి భావః. ౩౦

న కేవలమస్మాకమేవ యూయం పూజ్యాః, అపితు సర్వేషామపీతి సహేతుకమాహ (భవద్విధా ఇతి.) భవాదృశా భాగవతాః, అత ఏవ అర్హసత్తమాః ఉత్కృష్టతమాః, అత ఏవ ఆత్మవిశుద్ధిరూపశ్రేయస్కామైః నృభిర్మానవైః నిత్యం సన్నిషేవ్యాః. నను ఆత్మవిశుద్ధయే నృభిర్దేవాస్సన్నిషేవ్యా ఇతి ప్రసిద్ధం తత్రాహ (దేవా ఇతి.) దేవా ఇంద్రాదయః స్వార్థాః స్వప్రయోజనపరాః న సాధవః న తే పరోపకారిణః. యూయం తు, న స్వార్థాః, కింతు పరోపకారిణ ఏవేత్యర్థః. తస్మాద్యూయమేవ సన్నిషేవ్యాః. ౩౧

న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామయాః,
తే పునన్త్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః. ౩౧

స భవాన్ సుహృదాం వై నః శ్రేయాన్ శ్రేయశ్చికీర్షయా,
జిజ్ఞాసార్థం పాణ్డవానాం గచ్ఛస్వ గజసాహ్వయమ్. ౩౨

పితర్యుపరతే బాలాః సహ మాత్రాఽతిదుఃఖితాః.
ఆనీతాః స్వపురం రాజ్ఞా వసన్త ఇతి శుశ్రుమ. ౩౩

నన్వేవ మపి శ్రేయస్కామై ర్గఙ్గాదిపుణ్యసరితాం మృచ్ఛిలామయభగవత్ప్రతిమానా మేవ నిషేవ్యతా పావిత్ర్యవహత్వా దిత్యత ఆహ (నహీతి.) అమ్మయాని జలమయాని గఙ్గాదీని న తీర్థాని న భవద్విధా ఇవ పావనకరాణి పునన్తీత్యస్యాపకర్షో వా న తథా పునన్తీత్యర్థః. తథా మృచ్ఛిలామయాః, దేవాః, భగవత్ప్రతిమా శ్చ న యథా భవద్విధాః పునన్తి న తథా పునన్తి కిం తు ప్రకారాన్తరేణ పునన్తీత్యర్థః. అపి ప్రేత్య వైషమ్యం వివదన్నతి (త ఇతి.) తాని చ తే పుంశేష ఆర్షః. అమ్మయాని దేవా శ్చ ఉరుకాలేన స్నానపానపరిచర్యాదిసహచరితేన దీర్ఘేణ కాలేన పునన్తి సాధవో భవద్విధాస్తు దర్శనాదేవ పునన్తి, అత్ర కేచి దేవం వ్యాచక్షతే, కిం దేవాదయో న సేవ్యా ఇత్యత ఆహ (నహీతి) అమ్మయాని తీర్థాని మృచ్ఛిలామయా శ్చ దేవా న భవన్తీతి న అపితు భవన్త్యేవ. తథాఽపి సాధూనాం చ తేషాం చ మహదన్తర మిత్యాహ-తే పున న్తీతి. తచ్చిన్త్యం. దేవా స్స్వార్థా న సాధవ ఇత్యనేనైవా సేవ్యత్వ స్యోక్తత్వాత్ పునః సేవ్యత్వాశఙ్కాపరిహార[illegible] రయుక్తత్వాత్ సేవ్యత్వాపాదకపవిత్రత్వాపాదకత్వతదభావయో రేవ సంశయోదయాత్ అత ఏవ తే పున స్త్వ్యురుకాలేనేతి పవిత్రతాకరత్వ తారతమ్యోక్తి స్సఙ్గచ్ఛతే, కిం చామ్మయానాం మృచ్ఛిలామయానాం చాతీర్థత్వా దేవత్వాదిశఙ్కాయాం హి "న చ ద్వయం ప్రకృతమర్థం సూచయతి" న్యాయేన తీర్థత్వదేవత్వస్థిరీకరణోపపత్తిః. తదా హ్యేవ మాశఙ్కనీయం తర్హి కిం అమ్మయాని న తీర్థాన్యేవ మృచ్ఛిలామయాః కిం న దేవా ఏవేతి న చ పూర్వగ్రన్థాదియం శఙ్కోదేతి, అతో యథోక్త ఏవార్థః. ౩౧

కిం చికీర్షయా ప్రాగాదితి చేదు క్తం తత్కార్య మాదిశతి (స ఇతి.) ఉక్తవిధో భవా న్నోఽస్మాకం యే సుహృద స్తేషాం మధ్యే శ్రేయాన్ అతో నః. శ్రేయః కర్తు మిచ్ఛయా పాండవానాం జిజ్ఞాసార్థం సుఖదుఃఖవిచారార్థం, హస్తినాపురం గచ్ఛ. ౩౨

పితరి పాండౌ ఉపరతే స్వర్గతే సతి బాలాః. అత ఏవ అతిదుఃఖితాః రాజ్ఞా ధృతరాష్ట్రేణ స్వపురం ప్రత్యానీతాః తత్రాధునా వసంతీతి శుశ్రుమ. ౩౩

(అక్రూరగృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

తేషు రాజాఽమ్బికాపుత్రో భ్రాతృపుత్రేషు దీనధీః,
సమో న వర్తతే నూనం దుష్పుత్రవశగోఽన్ధదృక్. ౩౫

గచ్ఛ జానీహి తద్వృత్త మధునా సాధ్వసాధు వా.
విజ్ఞాయ తద్విధాస్యామో యథా శం సుహృదాం భవేత్. ౩౬

ఇత్యక్రూరం సమాదిశ్య భగవా న్హరిరీశ్వరః,
సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం వై తత స్స్వభవనం యయౌ. ౩౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః.

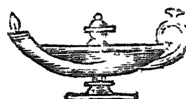

అమ్బికాపుత్రో ధృతరాష్ట్రః. రాజా భ్రాతృపుత్రేషు విషయభూతేషు దీనా కృపణా ధీ ర్యస్య తథాభూతః, సమో నవర్తతే, నూనం నిశ్చితం, తత్ర హేతుః దుష్పుత్రో దుర్యోధనః, తద్వశగః, తత్ర హేతు. రంధదృక్ అజ్ఞః, ౩౫

అత స్త్వం గచ్ఛ సాధ్వసాధు వా తేషాం పాండవానాం వృత్తం వర్తన మవస్థాన మితి యావత్ త జ్జానీహి తద్వృత్తం విజ్ఞాయ తత స్సుహృదాం పాండవానాం శం సుఖం యథా భవే త్తథా విధాస్యామః కరిష్యామః. ౩౬

(ఇతీతి.) సమాదిశ్య ఆజ్ఞాప్య తత స్సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం సహ స్వగృహం గతవాన్. ౩౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్త్వాక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అ థ ఏ కో న చ త్వా రిం శో ఽ ధ్యా యః

శ్రీశుక ఉవాచ—

స గత్వా హాస్తినపురం కౌరవేన్ద్రయశోఽఙ్కితమ్,
దదర్శ తత్రామ్బికేయం సభీష్మం విదురం పృథామ్. ౧

సహపుత్రం బాహ్లికం చ భారద్వాజం సగౌతమమ్,
కర్ణం దుర్యోధనం ద్రౌణిం పాణ్డవా న్సుహృదోపరాన్. ౨

యథావ దుపసఙ్గమ్య బన్ధుభి ర్గాన్దినీసుతః,
సంపృష్ట స్తైః సుహృద్వార్తాం స్వయం చాపృచ్ఛ దవ్యయమ్. ౩

ఉవాస కతిచి న్మాసా న్రాజ్ఞో వృత్తవివిత్సయా,
దుష్ప్రజస్యాల్పసారస్య ఖలచ్ఛన్దానువర్తినః. ౪

అథ ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథైవంప్రేరితోఽక్రూర స్సంవిజ్ఞాతసుహృద్వృత్తాంతః పునరాగత్య తద్భగవతే న్యవేదయ దిత్యాహైకోనపఞ్చాశత్తమేన (స గత్వేత్యాదినా.) సోఽక్రూరః, కౌరవేంద్రాణాం యశోభిః యశస్సూచక దేవబ్రాహ్మణాద్యాయతనాదిభి రఙ్కితం హాస్తినపురం గత్వా తత్ర భీష్మేణ సహిత మామ్బికేయం ధృతరాష్ట్రం విదురాదీంశ్చ దదర్శేతి సంబంధః, తత్ర పృథా కుంతీ బాహ్లికపుత్రః సోమదత్తః. గౌతమః కృపాచార్యః, భారద్వాజో ద్రోణః, ద్రౌణి రశ్వత్థామా. ౧-౨

(యథావదితి.) గాందినీసుతోఽక్రూరః, యథావద్యథాయోగ్యం బంధుభి స్సహ సముపేత్య తై ర్బంధుభి స్సంపృష్ట స్స్వకుశల స్స్వయమపి సుహృదా మవ్యయం కుశలం పప్రచ్ఛ. ౩

తతో రాజ్ఞో ధృతరాష్ట్రస్య వృత్తపరిశీలనార్థం కతిచి న్మాసా నుషితవాన్, కథంభూతస్య? దుష్టాః ప్రజాః పుత్రా యస్య, అపిజభావ ఆర్షః, అల్పః మందః సారో ధృతి ర్యస్య ఖలానాం ఛన్దానువర్తితుం శీల మస్యేతి తథా. ౪

(అక్రూరస్య పాండవానధికృత్య కృష్ణరామాభ్యాం కథనం)

తేజ ఓజో బలం వీర్యం ప్రశ్రయాదీంశ్చ సద్గుణాన్,
ప్రజానురాగం పార్థేషు నసహద్భి శ్చికీర్షితమ్. ౫

కృతం చ ధార్తరాష్ట్రైర్యద్గరదానాద్యపేశలమ్,
ఆచఖ్యౌ సర్వమేతస్మై పృథా విదుర ఏవ చ. ౬

పృథా తు భ్రాతరం ప్రాప్త మక్రూర ముపసృత్య తమ్,
ఉవాచ జన్మనిలయం స్మరన్త్యశ్రుకలేక్షణా. ౭

అపి స్మరతి న స్సౌమ్య పితరౌ భ్రాతరశ్చ మే,
భగిన్యౌ భ్రాతృపుత్రాశ్చ జామయ స్సఖ్య ఏవ చ. ౮

భ్రాత్రేయో భగవా న్కృష్ణ శ్శరణ్యో భక్తవత్సలః,

(తేజ ఇత్యాది.) పార్థేషు ప్రజానా మనురాగం తేషాం తేజ ఆదిగుణాం శ్చాసహమానైః ధార్తరాష్ట్రైః, దుర్యోధనాదిభిః, య త్కృతం విషప్రదానాదిక మపేశలం కఠినం దుష్టం కర్మ యచ్చ చికీర్షితం తత్సర్వ మస్మై అక్రూరాయ పృథా విదురశ్చాచఖ్యౌ, తత్ర తేజః పరాభిభవః ఓజః పరై రనభిభూతత్వం బలం శారీరం ధానుషం చ వీర్యం శౌర్యం తచ్చ యుద్ధే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశ సామర్థ్యమ్. ౫-౬

(పృథాత్వితి.) తత్ర పృథాతు తదాఖ్యానాత్పూర్వమేవ సమాగతం భ్రాతరం అక్రూర ముపసృత్య సముపేత్య జన్మనిలయం జననభవనం స్మరంతీ అశ్రూణాం కలాః లేశాః యయో స్తే ఈక్షణే యస్యా స్సా త మక్రూర మువాచ. ౭

ఉక్తిమేవాహ (అపీతి షడ్భిః.) హే సౌమ్య మే పిత్రాదయో నోఽస్మాన్ స్మరంత్యపి స్మరంతి కిం, తత్ర జామయః కులస్త్రియః. ౮

(భ్రాత్రేయ ఇతి.) దేహసంబంధేనాప్యాత్మనాం రక్షకత్వఖ్యాపనాయ భ్రాత్రేయ ఇత్యుక్తిః. భ్రాతుః పుత్రో భ్రాత్రేయః, శరణ ముపాయతా మర్హతీతి శరణ్యః, అనేన దేహసంబంధాదిక

పైతృష్వసేయా_ స్మరతి రామ శ్చామ్బురుహేక్షణః. ౯

సపత్నమధ్యే శోచ న్తీం వృకాణాం హరిణామివ,
సా_న్త్వయిష్యతి మాం వాక్యైః పితృహీనాం శ్చ బాలకా_. ౧౦

కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగి న్సర్వాత్మ న్విశ్వభావన,
ప్రపన్నాం పాహి గోవిన్ద శిశుభి శ్చావసీదతీమ్. ౧౧

నాన్య త్తవ పదాంభోజా త్పశ్యామి శరణం నృణామ్,
బిభ్యతాం మృత్యుసంసారా దీశ్వరస్యాపవర్గికాత్. ౧౨

మనాదృత్య శరణాగతరక్షాశీలత్వ ముక్తం, తదుపయుక్తగుణపూర్తి రుచ్యతే (భగవా నితి.) శరణాగత నపి కదాచి దోషాన్వేషణేన న రక్షే దిత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వ న్వ్యాచష్టే భక్తవత్సల ఇతి. భక్తేషు దోషాదర్శీ పితృష్వసుః పితృభగిన్యా మమాపత్యరూపా_ యుధిష్ఠిరాదీ_ స్మరతి అపీతి శేషః, అనుషఙ్గో వా, స్మరతి కి మిత్యర్థః, తథా అమ్బురుహే ఇవ ఈక్షణే యస్య స రామోఽపి స్మరతి కిం తదీక్షణప్రసారమాత్రేణైవ విస్తాపా వయం భవిష్యామ ఇత్యభిప్రాయేణ తదీక్షణయో రమ్బురుహోపమా. ౯

(సపత్నమధ్యే ఇతి) వృకాణాం మధ్యే హరిణీ మివ శత్రూణాంమధ్యే శోచంతీం మాం పితృహీనాన్ బాలకాన్ పుత్రాం శ్చ వాక్యైః సాంత్వయిష్యతి కిమ్. ౧౦

ఏవ మక్రూరం ప్రతి పరోక్ష ముక్త్వాఽథ సర్వాంతరాత్మానం భగవంతం బుద్ధ్యా సన్నిధాప్య కార్పణ్యావేదనపూర్వక మాత్మాత్మీయరక్షణం ప్రార్థయతే (కృష్ణ కృష్ణేతి.) హే మహాయోగి_ హే సర్వజ్ఞ సర్వాంతరాత్మ_ విశ్వం భావయతి స్వభక్తజనం సుఖయుక్తం కరోతీతి తథా శిశుభిః పుత్రైః సహ అవసీదంతీం క్లిశ్యంతీ మధునా ప్రపన్నాం శరణాగతాం చ మాం పాహి. ౧౧

నను బ్రహ్మరుద్రాదిషు సత్సు కిం మామేవ శరణం గచ్ఛసీత్యత్రాహ (నాన్యదితి) మృత్యురూపాత్సంసారా ద్బిభ్యతాం బ్రహ్మాదీనామప్యపవర్గప్రదా దీశ్వరస్య తవ పదామ్భోజా దన్య న్నృణాం శరణ మిష్టసాధనం న పశ్యామః. బ్రహ్మాదీనామపి ప్రపత్తృతుల్యయోగక్షేమత్వా న్నప్రపత్తవ్యతేతి భావః. ౧౨

(అక్రూరస్య పాండవానధికృత్య కృష్ణరామాభ్యాం కథనం)

నమః కృష్ణాయ శుద్ధాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే,
యోగేశ్వరాయ యోగాయ త్వా మహం శరణం గతా. ౧౩

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్యనుస్మృత్య స్వజనం కృష్ణం చ జగదీశ్వరమ్,
ప్రారుద ద్దుఃఖితా రాజ న్భవతః ప్రపితామహీ. ౧౪

సమదుఃఖసుఖోఽక్రూరో విదురశ్చ మహాయశాః,
సాన్త్వయామాసతుః కున్తీం తత్పుత్రోత్పత్తిహేతుభిః. ౧౫

ప్రపత్తిమపి యథావ త్కర్తు మశక్నువంత్యా మమ భగవత్ప్రసాదీ అఞ్జలి రేవేత్యభిప్రాయేణ ప్రణమతి (నమ ఇతి) శుద్ధాయ రాగద్వేషాదివిరహితాయ కించి త్త్వానుకూల్యమాత్రాపేక్షయేతి యావత్. అఞ్జలిరేవ తం ప్రసాదయితు మలమితి భావః. బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయ బృహతే. అనేన పరిపూర్ణస్య నాస్మాభి ర్విధేయ మన్యదపేక్షిత మిత్యభిప్రేతం. పరమాత్మనే అంతః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన భర్త్రే త్వత్ప్రశాసనానురూపమేవాస్య త్ప్రవృత్తి రిత్యభిప్రేతం. యోగేశ్వరాయ తత్తిదధికార్యనురూప మనేకోపాయస్థితన్యాసాత్మకాయ యోగాయ యుజ్యతే సర్వాత్మభి రితి యోగ స్తస్మై నిరుపాధికసర్వవిధబంధవే ఏవంభూతాయ కృష్ణాయ స్వర్గాపవర్గసుఖహేతవే నమః. త్వా ముక్తవిధ మహం కృపణా శరణంగతా శరణాగతశబ్దభాగస్మీతి భావః. ౧౩

(ఇతీతి,) ఇదం శ్రీమచ్ఛుకవచనం, హేరాజన్ భవతాం ప్రపితామహీ పాండోః తస్య స్త్రీ కుంతీ ఇతీత్థం కృష్ణం స్వజనం చానుస్మృత్య దుఃఖితా సతీ ఉపారుదత్ రురోద. ౧౪

తదా సమం దుఃఖం చ యస్య సః, కుంత్యా సహేతి శేషః యద్వా బంధుజనసుఖదుఃఖ దర్శనజమనోవికారరహితః, జ్ఞానవత్త్వాత్ అక్రూరో విదుర శ్చ తస్యాః పుత్రాణా ముత్పత్తిహేతుభిః జనకైః ధర్మానిలేంద్రాదిభిః, తత్కథనై రిత్యర్థః, సత్పుత్రేతి పాఠాంతరం, తత్ర సద్భిః, ధర్మాను వర్తిభిః, పుత్రై స్తదుత్పత్తిహేతుభి శ్చ పూర్వోక్తైః, కుంతీం సాంత్వయామాసతుః. ధర్మానువర్తిత్వా ద్దిక్పాలాద్యంశజత్వా ద్భగవదభిమానవిషయత్వా చ్చ న తేషా మశుభమస్తీత్యేవంవిధై రుపదేశై రిత్యర్థః. ౧౫

యాస్య న్రాజాన మభ్యేత్య విషమం పుత్రలాలసమ్,
అవద త్సుహృదాం మధ్యే బన్ధుభి స్సౌహృదోదితమ్. ౧౬.

అక్రూర ఉవాచ—

భో భో వైచిత్రవీర్య త్వం కురూణాం కీర్తివర్ధన,
భ్రాతర్యుపరతే పాణ్డావధునాఽఽసన మాస్థితః. ౧౭

ధర్మేణ పాలయ న్నుర్వీం ప్రజా శ్శీలేన రఞ్జయన్,
వర్తమాన స్సమ స్స్వేషు శ్రేయః కీర్తి మవాప్స్యసి. ౧౮

అన్యథా త్వాచరన్లోకే గర్హితో యాస్యసే తమః,
తస్మాత్సమత్వే వర్తస్వ పాణ్డవే ష్వాత్మజేషు చ. ౧౯

నేహ చాత్యన్తసంవాసః కస్యచి త్కేన చి త్సహ,

(యా స్యన్నితి.) యాస్యన్ గమిష్యన్ మధురాంప్రతీతి శేషః. పుత్రలాలసం పుత్రేష్వాసక్తబుద్ధిం అత ఏవ విషమం భ్రాతృపుత్రేష్వితి శేషః. విషమబుద్ధిం రాజానం ధృతరాష్ట్రం అభ్యేత్య బంధుభిః, కృష్ణాదిభి ర్యత్సౌహృదేన సౌహార్దేన కథితం త త్సుహృదాం మధ్యే అవోచత్, ౧౬

ఉక్తమేవాహ (భో భో ఇతి నవభిః.) హే వైచిత్రవీర్య హే కురూణాం కీర్తివర్ధన ఏవం విధస్య తవేయం విషమా బుద్ధి రనుచితేతి సంబోధనద్వయాభిప్రాయః, భ్రాతరి పాండౌ ఉపరతే స్వర్గతే సత్యధునా త్వం నృపాసన మధిష్ఠితవాన్, ఇతోఽప్యనుచితం నేతి భావః, ౧౭

తదాహ (ధర్మేణేతి.) శీలేనావైషమ్యాదిస్వభావేన రఞ్జయన్ స్వస్మిన్ తాసా మనురాగం జనయన్ స్వేష్వాత్మీయేషు సమో వర్తమానః అవిషమస్సన్ శ్రేయః, కీర్తిం చ ప్రాప్స్యసి, ౧౮

అన్యథా వైషమ్య మాచరన్ జనై ర్నిందితః తత స్తమో నరకం యాస్యసి ప్రాప్స్యసి తస్మాత్పాండవేష్వాత్మజేషు చ విషయే సమత్వేన వర్తస్వ. ౧౯

నన్వనపాయిష్వాత్మజేషు యావత్స్వార్థమనువర్తమానేషు భ్రాతృపుత్రాదిషు చ కథం సామ్యం స్యా దిత్యత్రాహ (నేహేతి.) ఇహలోకే కస్యచి త్కేనచిత్సాక మత్యన్తసంవాసః నిత్యం సమ్యక్స్థితి

(అక్రూరస్య పాండవానధికృత్య కృష్ణరామాభ్యాం కథనం)

రాజన్స్వేనాపి దేహేన కిము జాయాత్మజాదిషు. ౨౦

ఏకః ప్రసూయతే జన్తు రేక ఏవ ప్రమీయతే,
ఏకోఽనుభుఙ్క్తే సుకృత మేక ఏవ చ దుష్కృతమ్. ౨౧

అధర్మోపచితం విత్తం హరన్త్యన్యేఽల్పమేధసః,
సమ్భోజనీయాపదేశై ర్జలానీవ జలౌకసః. ౨౨

పుష్ణాతి యా న ధర్మేణ స్వబుద్ధ్యా త మపణ్డితమ్,
తేఽకృతార్థం ప్రహిణ్వన్తి ప్రాణా రాయ స్సుతాదయః. ౨౩

ర్నాస్తి సంయోగవియోగయోః కర్మమూలత్వేన యావత్కర్మైవ తావిత్యర్థః. తదేవ కైముత్య న్యాయేనాహ-హే రాజన్ ధృతరాష్ట్ర, స్వేన స్వకీయేన దేహేన సహాపి నాత్యంతసంవాసః, భార్యా పుత్రాదిభిస్సహాత్యంతసంవాసో నాస్తీతి కిము వక్తవ్య మిత్యర్థః. ౨౦

ఏతదేవ నిదర్శయతి - జంతుశ్శరీరీ ఏక ఏవ ప్రసూయతే న తు జాయాత్మజాదిభి స్సహేతి భావః. తథా ఏక ఏవ ప్రలీయతే న హి మ్రియమాణేన సహ తజ్జాయాదయో మ్రియంత ఇతి భావః. సుకృతదుష్కృతశబ్దౌ తత్ఫలభూతస్వదైహికసుఖదుఃఖపరౌ న తద్భోగేఽపి కేనచి త్సాహిత్య మితి భావః. ౨౧

కించ యదా చ సహ సంవసంతి తదా క్లేశోపార్జితవిత్తాపహారితయా పుత్రానామ శత్రవ ఏవ జ్ఞేయా ఇత్యాహ (అధర్మోపచితమితి.) సంభోజనీయాః పోష్యాః పుత్రాదయ, ఇతి వ్యపదేశై రల్పమేధసః మూఢస్యాధర్మేణార్జితం విత్తం హరంతి యథా జలౌకసో మత్స్యస్య జీవనభూతాని జలాని తత్పుత్రా హరంతి తద్వత్. ౨౨

కించ (పుష్ణాతీతి.) స్వబుద్ధ్యా ఆత్మాత్మీయబుద్ధ్యా యో యాన్ పుష్ణాతి తే ప్రాణాః రాయో ధనాని సుతాదయః, ఆదిశబ్దగ్రాహ్యా భార్యాదయః ప్రాణశబ్దశ్శరీరోపలక్షకః, తం పుష్ణంత మకృతార్థం అప్రాప్తభోగం కామానభుక్త్వైవ మృతం, ప్రహిణ్వంతి త్యజంతి. ౨౩

స్వయం కిల్బిష మాదాయ తై స్త్యక్తో నర్థకోవిదః,
అసిద్ధార్థో విశత్యన్ధం స్వధర్మవిముఖ స్తమః. ౨౪

తస్మా ల్లోక మిమం రాజ న్స్వప్నమాయామనోరథమ్,
వీక్ష్యాఽఽయ మ్యాత్మనాఽఽత్మానం సమశ్శాన్తో భవ ప్రభో. ౨౫

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ—

యదా వదతి కల్యాణీం వాచం దానపతే భవాన్,
తదాఽనయా న తృప్యామి మర్త్యః ప్రాప్య యథామృతమ్. ౨౬

తథాఽపి సూనృతా సౌమ్య హృది న స్థీయతే చలే,

స్వయం త్వనర్థకోవిదః స్వానర్థేష్వేవ కుశలో న తు స్వహిత ఇతి భావః. తైః ప్రాణాదిభి స్త్యక్తః కిల్బిషం తత్పోషణార్థం కృతం పాప మాదాయ అసిద్ధార్థః అపరిపూర్ణమనోరథః, స్వధర్మ విముఖః, హేతుగర్భమిదం. తస్మాత్ అంధం తమోఽంధతామిస్రాఖ్యం నరకం ప్రవిశతి. ౨౪

ఉపదేశ ముపసంహరతి (తస్మాదితి.) హేరాజన్. తస్మా త్త త్త్యక్షితేరేవంవిధత్వా దిమం దేహాతిదనుబంధ్యాదికం దేహసర్వం లోకం, స్వప్నమాయామనోరథం అత్యల్పమనోరథ మివ అనిత్యం వీక్ష్య జ్ఞాత్వా ఆత్మనా బుద్ధ్యా ఆత్మాన మాయమ్య నియమ్య హేప్రభో సమః సర్వత్ర సమబుద్ధి స్సన్ శాంతః రాగద్వేషాదినిర్ముక్తో భవ. ౨౫

ఇత్థ ప్రబోధితః ప్రాహ ధృతరాష్ట్రః (యదేతి) హే ధనపతే దానాధిప. అత్యుదార మూఢమప్యేనం జ్ఞానప్రదానేన సంజీజీవయిషోః తవౌదార్య మనితరసాధారణ మితి సంబోధనాభిప్రాయః. యదా భవాన్ కల్యాణీం కల్యాణావహాం వాచం వదతి తదా అనయా వాచా న తృప్యామి న తస్యామలం బుద్ధిం కరోమీత్యర్థః. ఇదానీం న తృప్యామ్యేవ శృణ్వన్నపి న తృప్యామీత్యభిప్రాయేణ యదా తదా శబ్దయోః ప్రయోగః. యథా మర్త్యో మరణశీలః అమృతం ప్రాప్య పీత్వా న తృప్యతి తద్వత్ విరతిశయ హితా త్వద్వాగితి భావః. ౨౬

(తథాపీతి.) హేసౌమ్య యద్యపి భవతో వాక్సూనృతా మధురాహితా చ తథాపి తద్వచ హృది న స్థీయతే న ప్రతిష్ఠితం భవతి. తత్ర హేతుం వదన్ హృద్విశినష్టి. పుత్రానురాగేణ విషమే యథా

(అక్రూరస్య పాండవానధికృత్య కృష్ణరామాభ్యాం కథనం)

పుత్రానురాగవిషమే విద్యుత్సౌదామనీ యథా. ౨౭

ఈశ్వరస్య విధిం కోను విధునోత్యన్యథా పుమాన్,
భూమేర్భారావతారాయ యోఽవతీర్ణో యదోః కులే. ౨౮

యో దుర్విమర్శపథయా నిజమాయయేదం సృష్ట్వా గుణాన్విభజతే తదనుప్రవిష్టః,
తస్మై నమో దురవబోధవిహారతన్త్రసంసారచక్రగతయే పరమేశ్వరాయ. ౨౯

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్యభిప్రేత్య నృపతే రభిప్రాయం స యాదవః,
సుహృద్భి స్సమనుజ్ఞాతః పున ర్యదుపురీ మగాత్. ౩౦

సౌదామనీవిద్యుత్ [illegible] సుదామాఖ్యపర్వతః తేన [illegible] సౌదామనీ [illegible] భవేతి యావత్. సుదామ్ని హి [illegible] శతే తదస్య [illegible]. సుదామ్నా సుదామా [illegible] తన్మయీ సౌదామనీ. ౨౭

[illegible] మోహ [illegible] ఆహ (ఈశ్వరస్యేతి.) కోవా పుమాన్ [illegible] అన్యథా కరోతి [illegible] ఆహ (భూమేరితి.) [illegible] కులే [illegible] భారస్య సత్పుత్రతదనుబంధిరూపస్య అవతారా[illegible]వతీర్ణః [illegible] [illegible] తస్మాన్మోహ [illegible] ప్రవర్తత ఇతి భావః. ౨౮

యస్తస్మై [illegible] సర్వవిషయా[illegible] చ్ఛేత్తాభిప్రమాణా కేవలం తమేవేశ్వరం [illegible] (యో ఇతి) యో [illegible] దుర్విమర్శపథయా ఇతరైః జ్ఞాతుమశక్యప్రకారయా స్వశక్త్యా [illegible] చతుర్ముఖాదిలనుష [illegible] ప్రవిష్టః [illegible] రాత్మతయా [illegible] అనుప్రవేశ [illegible]. గుణాన్ [illegible] విషయాన్ [illegible] శబ్దాదీన్ [illegible]. అన్యైః దురవబోధః ఈశ్వరస్య విహారః క్రీడా తాదృశవిహారతంత్రాత్మికా సంసారచక్రగతి ర్యస్మాత్ తస్మై సర్వోత్కృష్టాయేశ్వరాయ నమః. ౨౯

(ఇతీతి.) స యాదవోఽక్రూరః నృపతేః ధృతరాష్ట్రస్యాభిప్రాయం అభిప్రేత్య జ్ఞాత్వా సుహృద్భిః పాండవాదిభిః సమ్యగనుజ్ఞాతః పున ర్మథురా మాజగామ. ౩౦

శశంస రామకృష్ణాభ్యాం ధృతరాష్ట్రవిచేష్టితమ్,
పాణ్డవా న్ప్రతి కౌరవ్య యదర్థం ప్రేషితస్స్వయమ్, ౬౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

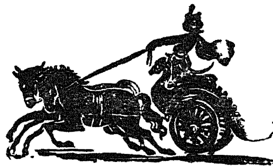
శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కన్ధే, పూర్వార్ధం సమాప్తి మగమత్.

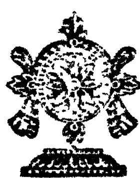
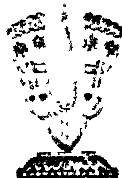
తతో హేకౌరవ్య పాండవా న్ప్రతి యద్ధృతరాష్ట్రస్య విచేష్టితం కృతం విషప్రదానాది యస్య చేష్టితస్య విజ్ఞానార్థమేవ స్వయం భగవతా ప్రేషిత స్తత్సర్వం కృష్ణరామాభ్యాం శశంస కథయామాస. ౬౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, ఏకాదశస్కంధసమాఖ్యాయాం,
షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కన్ధే, పూర్వార్ధం సమాప్తి మగమత్.

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీ వేదవ్యాసమహర్షిప్రణీతమ్

శ్రీమద్భాగవతమ్

(దశమస్కంధః - ఉత్తరార్ధభాగః)

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యోపేతమ్

ప్రకాశకః

శ్రీ త్రిదండి శ్రీమన్నారాయణరామానుజజీయర్ స్వామి

ముద్రణమ్:

విజయ ముద్రాశాలా, చిత్తూర్.

1977] [మూల్యం : 15 రూ.

ప్రథమ ముద్రణము: 2000 కాపీలు

గ్రంథ ప్రాప్తిస్థానములు :

1. శ్రీమదుభయ వేదాంతాచార్యపీఠ కార్యాలయము,
294, సతారా వీధి,
శ్రీరంగమ్. (తిరుచ్చి జిల్లా)

2. శ్రీ విశిష్టాద్వైతప్రచారకసంఘ కార్యాలయము,
నడిగడ్డపాలెం, తెనాలి తాలూకా,
గుంటూరు జిల్లా.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

దశమస్కంధ విషయానుక్రమణికా

దశమస్కంధః - ఉత్తరార్ధమ్

అధ్యాయే	పృష్ఠాంకః

హరిః ఓమ్

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితే, శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కంధే ఉత్తరార్ధారమ్భః

అథ పఞ్చాశోఽధ్యాయః

—* జరాసంధయవనాగమనాదికథా. *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

అస్తిః ప్రాప్తిశ్చ కంసస్య మహిష్యౌ భరతర్షభ,
హతే భర్తరి దుఃఖార్తే ఈయతు స్స్వపితు ర్గృహమ్. ౧

పిత్రే మగధరాజాయ జరాసన్ధాయ దుఃఖితే,
వేదయాంచక్రతు స్సర్వ మాత్మవైధవ్యకారణమ్. ౨

శ్రీమద్వీరరాఘవవ్యాఖ్యా

వ్యాఖ్యాతం దశమస్కంధపూర్వార్ధం మే యథా శ్రుతమ్. యథామతీత స్తుష్యంతు క్షామ్యంతు గుణవత్తమాః. అథ జరాసంధజయాత్మకం భగవచ్చేష్టితం వర్ణయిషుకామః తావ జ్జరాసంధస్య భగవతా సహ యుయుత్సాకారణం ప్రస్తౌతి (అస్తిః ప్రాప్తిశ్చేతి సార్ధద్వయేన.) హేభరతసత్తమ అస్తిః ప్రాప్తిశ్చేతి ద్వే కంసస్య భార్యే భర్తరి కంసే హతే సతి భగవతేతి శేషః. దుఃఖార్తే దుఃఖపీడితే భూత్వా పితు ర్జరాసంధస్య గృహం ఈయతుః జగ్మతుః. ౧

తతో మగధదేశాధిపతయే జరాసంధాయ స్వపిత్రే దుఃఖితే అస్తిప్రాప్తీ, సర్వ మాత్మనో వైధవ్యకారణం నివేదయాంచక్రతుః జ్ఞాపితవత్యౌ. ౨

స తదప్రియ మాకర్ణ్య శోకామర్షయుతో నృపః.
అయాదవాం మహీం కర్తుం చక్రే పరమ ముద్యమమ్. ౩

అక్షౌహిణీభి ర్వింశత్యా తిసృభి శ్చాపి సంయుతః,
యదురాజధానీం మధురాం న్యరుణ త్సర్వతో దిశమ్. ౪

నిరీక్ష్య తద్బలం కృష్ణ ఉద్వేల మివ సాగరమ్,
స్వపురం తేన సంరుద్ధం స్వజనం చ భయాకులమ్. ౫

చిన్తయామాస భగవా న్హరిః కార్యమానుషః.
తద్దేశకాలానుగుణం స్వావతారప్రయోజనమ్. ౬

హనిష్యామి బలం హ్యేత ద్భువి భారం సమాహితమ్,
మాగధేన సమానీతం వశ్యానాం సర్వభూభుజామ్. ౭

స జరాసంధః త ద్దుహితృభ్యా మావేదితం తదప్రియ మాకర్ణ్య, శోకామర్షాభ్యాం, యుతః. మహీం యాదవాఖ్యకరరహితాం కర్తుం పరమ ముద్యమం ప్రయత్నం చక్రే. ౩

కిదేవాహ (అక్షౌహిణీతి.) త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీబలపరివేష్టిత ఇత్యర్థః. యదురాజానా మాశ్రయభూతాం మధురాం చతుర్దిక్షు నిరుద్ధవాన్. ౪

శ్రీకృష్ణః ఉద్వేలం లఙ్ఘితమర్యాదం సాగర మివ స్థితం తస్య జరాసంధస్య బలం తేన బలేన సంరుద్ధం స్వపురం భయేన వ్యాకులం స్వజనం చ నిరీక్ష్య చింతయామాసేతి సంబంధః. హరిః కారణమానుష ఇతి హేతుగర్భం, యద్యపి న తస్యోపద్రవః సర్వకారణత్వేన న తద్బలసంహారే ప్రయాస శ్చ తథాఽప్యాశ్రితార్తిహరత్వా త్సర్వకారణత్వేఽపి మానుషత్వాత్ గృహీతమనుష్యరూపత్వ జాతీయచేష్టితత్వాన్మనుష్యవ చ్చింతయామాస చింతయిత్వా నిశ్చితవానిత్యర్థః. కిం కథమిత్యత్రాహ (తద్దేశేతి.) తద్దేశకాలానుగుణం యథా భవతి తథా స్వావతారప్రయోజనం విచార్య అధ్యవాస్యత్. ౫-౬

విచార్య నిశ్చిత మేవ దర్శయతి (హనిష్యామీతి చతుర్భిః.) వంశే భవాః వంశ్యాః తేషాం సర్వేషాం భూభృతాం రాజ్ఞా మేతత్ భూమే ర్భారరూపం సమాహితం సముదితం మాగధేన జరాసంధేనానీతం అత్ర ప్రాపితమ్. ౭

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

అక్షౌహిణీభి స్సఙ్ఖ్యాతం భటాశ్వరథసఙ్కులమ్,
మాగధ స్తు న హన్తవ్యో భూయః కర్తా బలోద్యమమ్. ౮

ఏతదర్థోఽవతారోఽయం భూభారహరణాయ మే,
సంరక్షణాయ సాధూనాం కృతోఽన్యేషాం వధాయ చ ౯

అన్యోఽపి ధర్మరక్షాయై దేహ స్సంభ్రియతే మయా,
విరామాయా ప్యధర్మస్య కాలే ప్రభవతః క్వచిత్. ౧౦

ఏవం ధ్యాయతి గోవిన్ద ఆకాశా త్సూర్యవర్చసౌ,

పదాతిభి రశ్వైః రథైశ్చ సఙ్కులం వ్యాప్తం అక్షౌహిణీభి స్త్రయోవింశతిసఙ్ఖ్యాకాభిరితి శేషః. సఙ్ఖ్యాతం బలం హనిష్యామి మాగధస్తు మయా న హంతవ్యః [illegible] పునః తత్ర కారణ మావిష్కరోతి భూయః పున బలాయో ద్యమం కర్తా కరిష్యతి [illegible] హతః భూయో బలస్యానేతా న స్యాత్ యది న హతః తదా పున [illegible] ఏవం చే త్కృత్స్నం బలం హతం స్యాత్ అత స్సోఽధునా న హంతవ్య ఇతి. ౮

నను కిం వృథా బలహననేన మమార్థః, యో ద్వేష్టి స [illegible] హంతవ్య ఇత్యాశఙ్క్య తర్హ్యవతరణం నార్థవత్స్యా దిత్యభిప్రయన్నాహ (ఏతదర్థ ఇతి.) మే మమ అవతార ఏతదర్థః. ఏషః అర్థః ప్రయోజనం యస్య తథాభూతః కోఽసావర్థ ఇత్యపేక్షాయాం భూభారేత్యాదిభి శ్చతుర్థ్యన్తైః ప్రయోజన విశేషా న్నిర్దిశతి. భూభారహరణాద్యర్థ మయ మవతారః కృత ఇత్యన్వయః, అన్యేషాం అసాధూనాం వధాయ చ. ౯

నేదం ప్రయోజనవిశేషపరిగణన మపితు ప్రదర్శనమాత్ర మిత్యభిప్రేత్యాహ (అన్యో అపీతి.) అన్యోఽప్యవతారి స్యార్థః, ప్రయోజనం కోఽసా వత స్తం దర్శయతి (ధర్మరక్షాయా ఇతి.) అన్యోఽపీత్యేకవచనం సామాన్యాభిప్రాయకం. కాలే కదాచి త్క్వాచి త్ప్రభవతః ప్రకర్షేణ భవతో వర్ధమానస్యా, ధర్మస్య విరామాయ విధ్వంసనాయ చ మయా దేహః సంభ్రియతే పరిగృహ్యతే. ౧౦

(ఏవ మితి.) ధ్యాయతి విచారయ త్యేవం సతి తదైవ ద్వౌ రథౌ ఆకాశా దుపస్థితౌ స్తః.

రథా వుపస్థితౌ సద్య స్ససూతౌ సపరిచ్ఛదౌ. ౧౧

ఆయుధాని చ దివ్యాని పురాణాని యదృచ్ఛయా,
దృష్ట్వా తాని హృషీకేశ స్సఙ్కర్షణ మథాబ్రవీత్. ౧౨

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

పశ్యార్య వ్యసనం ప్రాప్తం యదూనాం సాత్వతాం ప్రభో,
ఏష తే రథ ఆయాతో దయితా న్యాయుధాని చ. ౧౩

ఏన మాస్థాయ జహ్యే తద్వ్యసనాత్స్వా న్సముద్ధర.
ఏతదర్థం హి నౌ జన్మ సాధూనా మిహ శర్మకృత్.
త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం భూమే ర్భార మపాకురు. ౧౪

కథంభూతౌ? సూర్యస్యేవ వర్చో యయో స్తౌ సారథిసహితౌ, పరిచ్ఛదః పరికరః ధ్వజకవచాదిః తత్సహితౌ. ౧౧

అథ హృషీకేశః పురాణాని పురాతనాని దివ్యా న్యమానుషాణ్యాయుధాని చకారాత్, తై స్సహితౌ రథౌ చ దృష్ట్వా సఙ్కర్షణం ప్రత్యువాచ. ౧౨

ఉక్తిమేవాహ (సార్ధద్వయేన) హేఆర్య హేప్రభో యదూనాం, వ్యసనం, ప్రాప్త మేతత్పశ్య నైతే యాదవ ఉపేక్ష్యా ఇత్యభిప్రాయేణ తా న్విశినష్టి. సాత్వతామితి. సాత్వతాం భక్తానాం భృత్యానా మితి యావత్ న హి స్వామీ భృత్యానుపేక్షితు మర్హతీతి భావః. తర్హి కిం విధేయ మిత్యత్రాహ (ఏష ఇతి.) దయితాని ప్రియా ణ్యాయుధాని చకారా త్కవచాదీని చాయాతానీతి, లింగవచనవిపరిణామః. ౧౩

ఏనం రథమాస్థాయాధిష్ఠాయ, ఏతత్పరబలం జహి నాశయ స్వాన్ స్వకీయాన్ వ్యసనాదాపద ఉద్ధర, ఏత దర్థం ప్రతిపక్షనిరసనార్థం హి ఇహ లోకే నౌ ఆవయోః జన్మ అవతారః యద్వా నౌ జన్మ ఏతత్ప్రతిపక్షనిరసన మర్థః ప్రయోజనం యస్య త త్తథా సాధూనాం శర్మకృత్సుఖకారి చ అత స్త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీసైన్యవ్యపదేశం కేవలం భూమే ర్భార మపాకురు అపనయ. ౧౪

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

ఏవం సమ్మన్త్ర్య దాశార్హౌ దంశితౌ రథినౌ పురాత్,
నిర్జగ్మతు స్స్వాయుధాఢ్యౌ బలేనాల్పీయసా వృతౌ. ౧౫

శఙ్ఖం దధ్మౌ వినిర్గత్య హరి ర్దారుకసారథిః,
తతోఽభూ త్పరసైన్యానాం హృది విత్రాసవేపథుః. ౧౬

తావాహ మాగధో వీక్ష్య హే కృష్ణ పురుషాధమ.
గుప్తేన హి త్వయా మన్ద న యోత్స్యే యాహి బన్ధుహన్,
న త్వయా యోద్ధు మిచ్ఛామి బాలకేనేవ లజ్జయా. ౧౭

త్వం తు రామ యది శ్రద్ధా యుధ్యస్వ ధైర్య ముద్వహ,
ఛిత్వా వా మచ్ఛరై ర్భిన్నం దేహం స్వర్యాహి మాం జహి. ౧౮

(ఏవమితి.) ఇత్థం మిథః సమ్మంత్ర్యాలోచ్య దాశార్హౌ రామకృష్ణౌ దంశితౌ కవచితౌ రథినౌ రథారూఢౌ స్వాసాధారణై రాయుధై రాఢ్యౌ యుక్తౌ చాల్పీయసా కతిపయేన బలేన చావృతౌ భూత్వా పురా న్మధురాయాః నిష్క్రాంతౌ. ౧౫

తతో హరిః దారుకాఖ్య స్సారథి ర్యస్య తథాభూతః శంఖం పాఞ్చజన్యం, దధ్మౌ ధ్వనయామాస, తత శ్శంఖధ్వానాత్ పరసైన్యానాం హృది విత్రాసో భయం, తేన వేపథు ర్గాత్రకమ్పో బభూవ. ౧౬

(తావితి.) తౌ రామకృష్ణౌ అవలోక్యాహ. ఉక్తమేవాహ (కృష్ణేత్యాదినా.) గుప్తేన కర్తరి క్తః. గోపయతా ఆత్మాన మితి శేషః. స్వజనేనేతి వా. త్వయా సహ న యోత్స్యే న యుద్ధం కరోమి యాహి గచ్ఛ. తత్ర కారణం వదన్ సంబోధయతి హేమందమూఢ తత్ర హేతుః హేబంధుహన్ అత ఏవ హేపురుషాధమ బంధుర్మాతుల స్తస్య హంతః న కేవలం యోత్స్యామ్యేవ అపి తు త్వయా యోద్ధుం నేచ్ఛామ్యపి యథా బాలకేన సహ లజ్జయా న యుయుత్సే తద్వత్. ౧౭

అథ రామ మాహ (త్వమితి.) యది శ్రద్ధా యుద్ధార్థమ స్తీతి శేషః, తర్హి. యుధ్యస్వ ధైర్య మావహ న తు ప్రారభ్య పలాయస్వేతి భావః. ఏవం చే న్మచ్ఛరైః భిన్నం దేహం త్యక్త్వా స్వర్ స్వర్గం యాహి యాస్యసీత్యర్థః. యద్వా సమర్థశ్చే త్త్వం మామేవ జహి. ౧౮

శ్రీభగవా నువాచ—

న హి శూరా వికత్థన్తే దర్శయన్త్యేవ పౌరుషమ్,
న గృహ్ణీమో వచో రాజ న్నాతురస్య ముమూర్షతః. ౧౯

శ్రీశుక శ్రీఉవాచ—

జరాసుత స్తావభిగమ్య మాధవౌ మహాబలౌ ఘేనబలీయసాఽఽవృణోత్,
ససైన్యయానధ్వజవాజిసారథీ సూర్యానలౌ వాయురివాభ్రరేణుభిః. ౨౦

సుపర్ణతాలధ్వజచిహ్నితౌ రథౌ విలోకయన్త్యో హరిరామయో ర్మృధే.
స్త్రియః పురాట్టాలకహర్మ్యగోపురం సమాశ్రితా స్సమ్ముముహు శ్శుచాఽర్పితాః ౨౧

హరిః పరానీకపయోముచాం ముహు శ్శిలీముఖాత్యుల్బణవర్షపీడితమ్,

ఏవ ముక్తః ప్రాహ భగవా౯ (నహీతి.) వికత్థంతే వివిధ మాత్మానం న శ్లాఘంతే. శూరాః కింతు పౌరుష మేవ దర్శయంతి అత స్తవాశూరస్య షర్తు మాశంసమానస్యాత ఏవ ఆతురస్య వచో వయం న గృహ్ణీమః న బహూమన్యామహే. ౧౯

(జరాసుత ఇతి.) తౌ సైన్యాదిభి స్సహితౌ మధువంశజత్వా ద్ద్వయోరపి మాధవావితి నిర్దేశః. రామస్య మాధవాంశత్వా ద్వా మాధవవ్యపదేశః, అభిసృత్య అభిముఖమాగత్య బలీయసా మహతా సైన్యసమూహేన, అవృణోత్ ఆవృతవా౯, ససైన్యేత్యస్య ప్రథమైకవచనాంతపాఠే జరాసుత విశేషణత్వం యథా వాయు రభ్రై స్సూర్యం రేణుభిశ్చాగ్నిం ఆవృణోతి. తథేతి దృష్టాంతార్థః. అనేనాదర్శనమాత్ర మేవ నావరణ మితి సూచితమ్ ౨౦

(సుపర్ణేతి.) తథా పురస్త్రియః షరస్యా ట్టాలకాదీనాం చ సమాహారః, త త్సమాశ్రితా అధిరూఢాః అట్టాలికా ఉపరిభూమికాః మృధే యుద్ధే సుపర్ణధ్వజతాలధ్వజాభ్యాం, చిహ్నితౌ సంజాతచిహ్నౌ, హరిరామయోః రథౌ పశ్యంత్యః, అత ఏవ శుచా అర్పితాః వ్యాప్తాః సమ్ముముహుః విచిత్తా బభూవుః ౨౧

(హరి రితి) పరస్యానీకాని సైన్యాని తాన్యేవ పయోముచో మేఘాః శిలీముఖాః బాణా స్తేషాం అత్యుల్బణం దుస్సహం వర్షం తేన పీడితం స్వసైన్య మాలోక్య సురై రసురై శ్చ

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

స్వసైన్యమాలోక్య సురాసురార్చితం వ్యస్ఫూర్జయ చ్ఛార్ఙ్గశరాసనోత్తమమ్. ౨౨

గృహ్ణన్ని షఙ్గా దథ సందధచ్ఛరాన్వికృష్య ముఞ్చన్ శితబాణపూగాన్,
నిఘ్నన్రథా న్కుఞ్జరవాజిపత్తీ న్నిరన్తరం యద్వదలాతచక్రమ్. ౨౩

నిర్భిన్నకుమ్భాః కరిణో నిపేతు రనేకశోఽశ్వా శ్శరవృక్ణకన్ధరాః,
రథాహతాశ్వధ్వజసూతనాయకాః పదాతయ శ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరాః ౨౪

సఞ్ఛిద్యమానద్విపదేభవాజినా మఙ్గప్రసూతా శ్శతశోఽసృగాపగాః.

బహుమతం అన్వర్థశార్ఙ్గాఖ్యం శరాసనోత్తమం ధనుశ్శ్రేష్ఠం వ్యస్ఫూర్జయ దుజ్జృమ్భితవాన్ సఘోష జ్యాయుక్తమకరోదితి వా. ౨౨

(గృహ్ణన్నితి.) నిషంగాత్తూణా చ్ఛరాన్ గృహ్ణన్ ధనుషీతి శేషః. వికృష్య సన్నిహితత్వా చ్ఛరా నాకృష్య నిశితబాణసమూహా న్ముంచన్ రథాదీ న్నిఘ్నన్ ధ్వంసయన్ అవతస్థ ఇతి శేషః. పత్తయః పదాతయ న విద్యతే అంతరం విచ్ఛేదో యస్యాం గృహణాదిక్రియాయాం తద్యథా భవతి తథా అవతస్థ ఇత్యర్థః. తాదాత్వికభగవచ్ఛార్ఙ్గస్య దృష్టాంతమాహ (యద్వదలాతచక్ర మితి.) యద్వద్యథా జ్వలత్కాష్ఠభ్రమణం చక్రవద్భాతి తద్వ ద్ధనురాసీదిత్యర్థః. నిరంతరమిత్యలాతచక్రస్యైవ వా విశేషణం. విచ్ఛేదరహితమలాతచక్రం యథా తద్వత్ తద్ధనుర్వ్యస్ఫూర్జయ ఇతి పూర్వేణ సంబంధో వా. ౨౩

తాదాత్వికం భగవచ్ఛరపీడితం పరసైన్య మనువర్ణయతి (నిర్భిన్నేతి) నిర్భిన్నాని కుంభాని కుమ్భస్థలాని యేషాం తే కరిణో గజాః నిపేతుః తథా అశ్వాశ్చానేకశః శరై ర్భగ్నాః కంధరా గ్రీవాః యేషాం తథాభూతాః నిపేతు రిత్యనుషజ్యతే. హతాః అశ్వాః ధ్వజాః సూతా నాయకారథినశ్చ యేషు తే రథా స్తథా పదాతయశ్చ ఛిన్నా భుజా ఊరవః కంధరాశ్చ యేషాం తథాభూతాః నిపేతు. ౨౪

అథ భగవచ్ఛరనిర్భిన్నపరసైన్యతనుభవరుధిరనదీః ప్రసిద్ధనదీత్వేన నిరూపయతి (సఞ్ఛిద్యేతి.) సఞ్ఛిద్యమానేభ్యః పదాతిగజాశ్వానా మంగేభ్యః ప్రసూతా అసృగాపగాః రుధిరనద్యః

భుజా హయః పూరుషశీర్షకచ్ఛపాః హతద్విపద్వీపహయగ్రహాకులాః. ౨౫

కరోరుమీనానరకేశశైవలాధనుస్తరఙ్గాయుధగుల్మసఙ్కులాః,
అస్థూరికావర్తభయానకామహామణిప్రవేకాభరణాశ్మశర్కరాః,
ప్రవర్తితాభీరుభయావహా మృథే మనస్వినాం హర్షకరీ పరస్పరమ్. ౨౬

వినిఘ్నతాఽరీ న్ముసలేన దుర్మదాన్ సఙ్కర్షణేనాపరిమేయతేజసా,
బలం తదఙ్గార్ణవదుర్గభైరవం దురన్తపారం మగధేన్ద్రపాలితమ్,
క్షయం ప్రణీతం వసుదేవపుత్రయో ర్వ్విక్రీడితం తజ్జగదీశయోః పరమ్. ౨౭

స్థిత్యుద్భవాన్తం భువనత్రయస్య య స్సమీహతేఽనన్తగుణస్స్వలీలయా,

శతశః ప్రవర్తితా ఇతి తృతీయశ్లోకేనాన్వయః. కథమ్భూతాః? భుజా ఏవ అహయః సర్పా యాసు పూరుషాణాం శీర్షాణ్యేవ కచ్ఛపాః యాసు తథాభూతాః హతాః ద్విపా గజా ఏవ ద్వీపాః అంతరీపభూమయః హయా అశ్వా ఏవ గ్రహాః తైశ్చాకులాః వ్యాప్తాః. ౨౫

కరా ఊరవశ్చైవ మీనా యాసు నరాణాం కేశా ఏవ శైవలం యాసు తాః ధనూంష్యేవ తరంగా ఆయుధాన్యేవ గుల్మాని చ తైశ్చ సఙ్కులాః అస్థూరికాశ్చక్రాణి తా ఏవావర్తాః తైర్భయానకాః మహామణినాం ప్రవేకాః శ్రేష్ఠాః ఉత్తమాభరణాని చ యథాయథం శిలాశ్శర్కరాశ్చ యాసు తాః. ౨౬

భీరూణాం భయావహాః మనస్వినాం ధీరాణాం మిథో హర్షకారిణ్యః (వినిఘ్నతేతి.) కించ అంగ హేరాజన్ అపరిమేయ మపరిచ్ఛేద్యం తేజః పరాభిభవసామర్థ్యం యస్య తేనారీన్ శత్రూన్ముసలే నాయుధేన వినిఘ్నతా తాడయతా సఙ్కర్షణేన కర్త్రా తన్నిహతావశిష్టం మగధేంద్రేణ పాలితం అర్ణవవ ద్దుర్గమం భైరవం చ బలం క్షయం ప్రణీతం నాశిత మిత్యర్థః. అద్భుతమేతద్వ్యాఖ్యామేవ త్రయోవింశత్యనీకాత్మకం బలం హత మితి విస్మయమానం రాజానం ప్రత్యాహ (వసుదేవపుత్రయో రితి) య దుక్తం రామకృష్ణయోః కర్మ కేవలం జగదీశ్వరయోః తయోః క్రీడితం క్రీడామాత్రమేవ న తు పరాక్రమ ఇతి భావః. ౨౭

న చాత్ర విస్మయః కార్య ఇత్యాహ (స్థితీతి.) స్థిత్యాదీనాం సమాహారద్వంద్వః యో భగవా ననంఖ్యేయకల్యాణగుణః స్వలీలయైవ త్రిలోక్యాః స్థిత్యాదిక మేవేహతే కరోతి తస్య శత్రు

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

న తస్య చిత్రం పరపక్షనిగ్రహ స్తథాఽపి మర్త్యానువిధస్య వర్ణ్యతే. ౨౮

జగ్రాహ విరథం రామో జరాసన్ధం మహాబలమ్,
హతానీకావశిష్టాసుం సింహః క్షుద్రమృగం యథా. ౨౯

బధ్యమానం హతారాతిం పాశై ర్వారుణమానుషైః,
వారయామాస గోవిన్ద స్తేన కార్యచికీర్షయా. ౩౦

స ముక్తో లోకనాథాభ్యాం వ్రీడితో వీరసమ్మతః,
వనం వివక్షు స్తపసే వారితః పథిరాజభిః. ౩౧

వాక్యై ర్విచిత్రార్థపదైః న్యాయైశ్చ ప్రాకృతై రపి

పక్షవిగ్రహో న చిత్రం నాశ్చర్యవిషయః తర్హి కిమితి వైచిత్ర్యేణోపవర్ణ్యత ఇత్యత ఆహ (తథాఽపీతి.) చిత్రత్వాభావేఽపి మర్త్యాననువిధత్తే అనుకరోతీతి తథా తస్య వర్ణ్యతే కర్మేతి శేషః. మర్త్యానువిధస్యామానుషం కర్మ చిత్రమేవేత్యభిప్రాయేణ వర్ణ్యత ఇతి భావః. ౨౮

(జగ్రాహేతి.) హతాన్యనీకాని సైన్యాని యస్య అవశిష్టా అసవః ప్రాణా ఏవ యస్య స చాసౌ స చ తం విరథం జరాసంధం జగ్రాహ గృహీతవాన్ యథా సింహః క్షుద్రమృగం గృహ్ణాతి తద్వత్. ౨౯

(బధ్యమానమితి.) హతా అరాతయో యేన తం వారుణైః మానుషైశ్చ పాశైః సాధనైః బధ్యమానం జరాసంధం రామేణేతి శేషః. గోవింద దృష్ట్వేతి శేషః. వారయామాస రామమితి శేషః. తత్ర హేతుః తేన జరాసంధేన సహ యత్కార్యం పునర్యుద్ధాత్మకం తత్కర్తుమిచ్ఛయా హేతుభూతయా న్యవారయదితి సంబంధః ౩౦

(స ఇతి.) లోకనాథాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం విముక్తస్స వీరశ్రేష్ఠో జరాసంధః తావత్తపసే తపశ్చరితుం వనం ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః పథి రాజభిః శిశుపాలాదిభిః కర్తృభిః విచిత్రాః అర్థాః పదాని శబ్దాశ్చ యేషు తై ర్వాక్యైః ప్రాకృతైర్న్యాయైః న్యాయైశ్చ సాధనై ర్వారితః. అత్ర లౌకిక

స్వకర్మబన్ధనప్రాప్తో యదుభి స్తే పరాభవః. ౩౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

హతేషు సర్వానీకేషు నృపో బార్హద్రథ స్తదా,
ఉపేక్షితో భగవతా మగధా న్దుర్మనా యయౌ. ౩౩

ముకున్దోఽప్యక్షతబలో ని స్తీర్ణారిబలార్ణవః,
వికీర్యమాణః కుసుమై స్త్రిదశై రనుమోదితః. ౩౪

మాధురై రుపసఙ్గమ్య విజ్వరై ర్ముదితాత్మభిః,
ఉపగీయమానవిజయ స్సూతమాగధవన్దిభిః. ౩౫

శఙ్ఖదున్దుభయో నేదు ర్భేరీతూర్యాణ్యనేకశః,
వీణావేణుమృదఙ్గాని పురం ప్రవిశతి ప్రభౌ. ౩౬

న్యాయమాహుః (స్వకర్మేతి.) యదుభి రల్పకై ర్మహతః తే పరాభవః కేవలం స్వకర్మబంధప్రాప్త ఇత్యేవం విధై ర్నయై రితి సంబంధః. ౩౧-౩౨

(హతేష్వితి.) సర్వేష్వనీకేషు హతేషు సత్సు బార్హద్రథో జరాసంధః రాజా భగవతోపేక్షితో దుఃఖితచిత్తో మగధాన్ జనపదాన్ యయౌ. ౩౩

(ముకుంద ఇతి.) అక్షతమవిహతం బలం స్వీయం యస్య ని స్తీర్ణః అరీణాం బలమేవార్ణవో యేన తథాభూతః ముకుందః అపిః త్వర్థః ముకుంద స్త్వీత్యర్థః. సాధు సాధ్వితి దేవై రనుమోదితః కుసుమై ర్వికీర్యమాణశ్చ విగతః జ్వరః శత్రుపీడాత్మకో యేభ్య స్తై రత ఏవ ముదితచిత్తై ర్మాధురై ర్జనై రుపసంగమ్య మిళిత్వా సూతాదిభిః ఉపగీయమానో విజయో యస్య తథాభూతో యయావితి సంబంధః. తత్ర సూతాః పౌరుషప్రకాశకాః మాగధాః గాయకాః వందినః స్తుతిపాఠకా ఇతి వివేకః, ౩౪-౩౫

(శంఖేతి.) ప్రభౌ భగవతి పురం ప్రవిశతి సతి శంఖాదయో వినేదుః దధ్వనుః భేర్య శ్చ తూర్యాణి చ తాని పరవల్లింగతా తథా వీణావేణుమృదంగానీతి చ. ౩౬

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

సిక్తమార్గాం హృష్టజనాం పతాకాభి రలఙ్కృతామ్,
నిర్ఘుష్టాం బ్రహ్మఘోషేణ కౌతుకాబద్ధతోరణామ్. ౩౭

నిచీయమానో నారీభి ర్మాల్యదధ్యక్షతాఙ్కురైః.
నిరీక్ష్యమాణ స్సస్నేహం ప్రీత్యుత్కణితలోచనైః. ౩౮

ఆయోధనాగతం విత్త మనన్తం వీరభూషణమ్,
యదురాజాయ తత్సర్వ మాహృతం ప్రాదిశ త్ప్రభుః. ౩౯

ఏవం సప్తదశ కృత్వస్తావత్యక్షౌహిణీబలః,
యుయుధే మాగధో రాజా యదుభిః కృష్ణపాలితైః. ౪౦

అక్షిణ్వం స్తద్బలం సర్వం వృష్ణయః కృష్ణతేజసా.
హతేషు స్వేష్వనీకేషు త్యక్తోఽయాదరిభి ర్నృప. ౪౧

పురం విశినష్టి (సిక్తమార్గా మితి.) సిక్తా శ్చందనాంబుభిః మార్గాః యస్యాం హృష్టా జనా యస్యాం బ్రహ్మఘోషేణ వినాదితాం కౌతుకేనోత్సవేన ఆసర్వతో బద్ధాని తోరణాని యస్యాం. ౩౭

(నిచీయమాన ఇతి.) మాలా మర్హంతీతి మాల్యాని కుసుమాని తత్ప్రభృతిభిః చీయమానః కీర్యమాణః ప్రీత్యా ఉత్కంఠితాని భరితాని లోచనాని యేషాం తైః జనై రితి శేషః. స్నేహేన సహితం యథా తథా నిరీక్ష్యమాణో ముకుందః ప్రవివేశేతి విపరిణతేనాన్వయః. ౩౮

(ఆయోధనేతి.) ఆయోధనం రణభూమిః తత్ర ఆసమంతా ద్గతం స్థితం య త్సర్వ మనంతం ఆనీతం వీరాణాం భూషణం యదురాజాయోగ్రసేనాయ ప్రాదిశత్సమర్పితవాన్. ౩౯

(ఏవ మితి.) ఇత్థం పునః పునః తావత్యస్త్రయోవింశతిసంఖ్యాకా అక్షౌహిణ్యో బలం యస్య తథాభూతః సప్తదశవారం కృష్ణపాలితై ర్యదుభి స్సహ యుయుధే. ౪౦

(అక్షిణ్వ న్నితి.) కృష్ణతేజసా హేతుభూతేన వృష్ణయో యదవ స్తస్య జరాసంధస్య బలం సర్వ మక్షిణ్వన్ నాశితవంతః. ఇత్థం స్వేష్వనీకేషు హతేషు సత్సు నృపో జరాసుతో అరిభిః రామాదిభి స్త్యక్తో జగామ. ౪౧

అష్టాదశమసఙ్గ్రామ ఆగామిని తదన్తరా,
నారదప్రేషితో వీరో యవనః ప్రత్యదృశ్యత. ౪౨

రురోధ మధురా మేత్య తిసృభి ర్మ్లేచ్ఛకోటిభిః,
నృలోకే చాప్రతిద్వన్ద్వో వృష్ణీన్ శ్రుత్వాఽఽత్మసమ్మితాన్. ౪౩

తం దృష్ట్వాఽచిన్తయ త్కృష్ణ స్సఙ్కర్షణసహాయవాన్,
అహో యదూనాం వృజినం ప్రాప్తం హ్యుభయతో మహత్. ౪౪

యవనోఽయం నిరున్ధేఽస్మా నద్య తావ న్మహాబలః,
మాగధోఽప్యద్య వా శ్వో వా పరశ్వో వాఽఽగమిష్యతి. ౪౫

ఆవయో ర్యుధ్యతో రద్య యద్యాగన్తా జరాసుతః,
బన్ధూ న్హనిష్యత్యథ వా నేష్యతే స్వపురం బలీ. ౪౬

అథాష్టాదశమే యుద్ధే ఆగామిని భావిని సతి తదంతరా తన్మధ్యే అష్టాదశసంగ్రామాత్పూర్వ మిత్యర్థః. నారదేన ప్రేషితః కాలయవనాఖ్యో వీరః ప్రత్యదృశ్యత మాధురై ర్జనై రితి శేషః. ౪౨

(రురోధేతి.) మనుష్యలోకే న విద్యతే ప్రతిద్వంద్వః తుల్యబలో యస్య తథాభూతః కాలయవనః యదూం స్త్వాత్మనా తుల్యబలాన్ శ్రుత్వా నారదముఖా దితి శేషః. తిసృభిః మ్లేచ్ఛానాం కోటిభి స్సహాగత్య మధురాం సర్వతో నిరుద్ధవాన్. ౪౩

(తమితి.) తం కాలయవనం దృష్ట్వా చింతయామాస. చింతామేవాహ (అహో ఇతి సార్ధద్వయేన) ఉభయతో యవనాజ్జరాసంధా చ్చ వృజినం దుఃఖం మహ ద్యదూనాం ప్రాప్తమ్. ౪౪

తదేవాహ- మహద్బలం యస్య స యవనోఽధునా అస్మా న్నిరుంధే నిరుణద్ధి. అద్యాస్మి న్నహని వా పరశ్వః, పరస్మిన్నహని వా తదంతరేఽహని వా మాగధోఽప్యాగమిష్యతి. ౪౫

ఆవయో ర్యవనస్య చ మమ చ మిథో యుధ్యతో స్సతోః, జరాసుతో యద్యాగమిష్యతి స తర్హ్యస్మద్బంధూన్ యదూన్ హనిష్యతి, అథవా తాన్ స్వపురం ప్రతి నేష్యతి ప్రాపయిష్యతి యతః స బలీ ౪౬

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

తస్మా దద్య విధాస్యామో దుర్గం ద్విపదదుర్గమమ్,
తత్ర జ్ఞాతీ న్సమాధాయ యవనం ఘాతయామహే. ౪౭

ఇతి సమ్మన్త్ర్య భగవా న్దుర్గం ద్వాదశయోజనమ్,
అన్తస్సముద్రే నగరం కృత్స్నాద్భుత మచీకరత్. ౪౮

దృశ్యతే యత్ర హి త్వాష్ట్రం విజ్ఞానం శిల్పనైపుణమ్. ౪౯

రథ్యా చత్వరవీథీభి ర్యథా వాస్తువినిర్మితమ్. ౫౦

సురద్రుమలతోద్యానవిచిత్రోపవనాన్వితమ్,
హేమశృఙ్గై ర్దివి స్పృగ్భిః స్ఫాటికాట్టాలగోపురైః. ౫౧

అథ విచార్య నిశ్చిత మాహ- ద్విపదై ర్మనుష్యైః, దుఃఖేనాపి గంతు మశక్యం దుర్గం జలదుర్గం విధాస్యామః కరిష్యామః, తత్ర దుర్గే జ్ఞాతీన్ యదూన్ సమాధాయ నిధాయ యవనం మారయామహే ఘాతయామహే. ౪౭

ఇత్థం సమ్మన్త్ర్య విచార్య నిశ్చిత్య భగవాన్ సముద్రమధ్యే దుర్గం తత్ర నగరం చ అచీకర త్కారయామాస విశ్వకర్మణేతి శేషః. నగరం విశినష్టి- ద్వాదశయోజనవిస్తీర్ణం కృత్స్నా ద్భుతం సర్వాశ్చర్యమయమ్. ౪౮

యత్ర నగరే త్వాష్ట్రం విశ్వకర్మణ స్సంబంధి, విజ్ఞానసూచకం క్రియాకౌశలం దృశ్యతే, ౪౯

తదాహ సార్ధైస్త్రిభిః (రథ్యేతి) రథ్యా రాజమార్గాః, పురతః, వీథ్యః ఉపమార్గాః, పురతః పశ్చిమతః. ఉభయతోపి చత్వరాణి అఙ్గణాని తన్మధ్యే కోష్ఠాః తతోఽభ్యన్తర స్సువర్ణభవనాని తదుపరి స్ఫటికాట్టాలికాః తదుపరి హేమకుమ్భా ఇతి బహుభూమికం యథా వాస్తుగృహాదినిర్మాణశాస్త్రం త దనతిక్రమ్య నిర్మితమ్. ౫౦

సురాణాం ద్రుమాః, లతా శ్చ యేషు తాని ఉద్యానాని విచిత్రాణి ఉపవనాని చ తై రన్వితం హేమమయాని శృఙ్గాణి, యేషాం తైః దివిస్పృగ్భి రత్యుచ్చైః. స్ఫాటికాట్టాలకా ఉపరిభూమికాః. గోపురాణి చత్వరాణి తైః, ౫౧

రాజతారకుటైః కోష్ఠైర్హైమకుమ్భైః స్వలఙ్కృతైః,
రత్నకూటై ర్గృహై ర్హైమై ర్మహామరకతస్థలైః. ౫౨

వాస్తోష్పతీనాం చ గృహై ర్వలభీభి శ్చ నిర్మితమ్,
చాతుర్వర్ణ్యజనాకీర్ణం యదుదేవగృహోల్లసత్. ౫౩

సుధర్మాం పారిజాతం చ మహేన్ద్రః ప్రాహిణో ద్ధరేః,
యత్ర చావస్థితో మర్త్యో మర్త్యధర్మై ర్వియుజ్యతే. ౫౪

శ్యామైకకర్ణా న్వరుణో హయాఞ్ఛుక్లా న్మనోజవాన్,
అష్టౌ నిధిపతిః కోశా న్లోకపాలానిజోదయాన్. ౫౫

రాజతారకుటైః రజతం చారకుటం చ పీతలోహం పిత్తళ మితి యావత్ తాభ్యాం నిర్మితైః కోష్ఠైః అశ్వశాలాన్నశాలాదిభిః, కళశమ్పూతైః, హైమైః కుమ్భైః, స్వలఙ్కృతై తథా రత్నకూటైః పద్మరాగాదిశిఖరైః సౌపర్ణైః, మహాంతి మరకతస్థలాని, యేషు తైః గృహై శ్చ జుష్టం సేవితమ్, ౫౨

కించ నగరగృహాదౌ వాస్తోష్పతీనాం దేవానాం చ గృహైః, వలభీభి శ్చంద్రశాలికాభిశ్చ నిర్మితం యదుదేవగృహై రుల్లసత్ శోభమానమ్. ౫౩

సుధర్మాం నామ సభాం పారిజాతం చ మహేంద్రో హరయే ప్రాహిణోత్ ప్రస్థాపయామాసేతి శుకపరీక్షిత్సంవాదాత్పూర్వాఖ్యాయికాద్యుత్పత్తినిర్దేశః, సుధర్మాం విశినష్టి (యత్రేతి.) మర్త్యోఽపి యత్ర సుధర్మాయాం స్థితో మర్త్యధర్మైః. అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణాదిభి ర్వియుజ్యతే, ౫౪

వరుణస్తు శ్యామః. ఏకకర్ణః. యేషాం తాన్ సర్వతః. శుక్లాన్ మనోజవాన్ అశ్వాన్ప్రాహిణో దిత్యనుషఙ్గః. (నిధిపతిః) కుబేరస్తు అష్టౌ కోశాన్ నిధీన్ "పద్మశ్చైవ మహాపద్మో మత్స్యః, కూర్మ స్తదావరః, నీలో ముకుంద శ్శఙ్ఖశ్చ నిధయోఽష్టౌ ప్రకీర్తితాః" ఇత్యుక్తాన్ ప్రాహిణోత్. ౫౫

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

యద్య ద్భగవతా దత్త మాధిపత్యం స్వసిద్ధయే,
సర్వం ప్రత్యర్పయామాసు ర్హరౌ భూమిగతే నృప. ౫౬

తత్ర యోగప్రభావేన నీత్వా స్వాన్ భగవా న్హరిః,
మథురా మేత్య రామేణ కృష్ణ స్సమనుమన్త్రితః,
నిర్జగామ పురద్వారా త్పద్మమాలీ నిరాయుధః. ౫౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం,దశమస్కంధే
పఞ్చాశోఽధ్యాయః.

◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆

తథా అన్యే చ లోకపాలాః, నిజోదమాన్ నిజవిభూతీః, తథా అన్యే చ సిద్ధాదయో యద్య త్స్వాధికారసిద్ధయే భగవతా దత్త మాధిపత్యం త త్సర్వం భగవతి భూమిగతే భూమావవతీర్ణే సతి తస్మై ప్రత్యర్పయామాసుః. ౫౬

(తత్రేతి,) యథా కాలయవనో మాథురాశ్చ జనా న జానీయుః, తథా యోగప్రభావేన యోగమాయాత్మకాశ్చర్యశక్తిప్రభావేన మాథురం సర్వం జనం తత్ర దుర్గే నీత్వా ప్రాపయ్య పున రాగత్యాథ రామేణాఽఽమంత్రితః ఆలోచితో భగవాన్ పద్మమాలాధరో నిరాయుధశ్చ భూత్వా పురద్వారాత్ నిష్క్రాంతవాన్. ౫౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
పఞ్చాశోఽధ్యాయః.

అ థ ఏ క ప ఞ్చా శో ఽ ధ్యా యః

—* ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః. *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

తం విలోక్య వినిష్క్రాన్త ముజ్జిహాన మివోడుపమ్,
దర్శనీయతమం శ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్. ౧

శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజ త్కౌస్తుభాముక్తకన్ధరమ్,
పృథుదీర్ఘచతుర్బాహుం నవకంజారుణేక్షణమ్. ౨

నిత్యప్రముదితశ్రీమత్సుకపోలం శుచిస్మితమ్,
ముఖారవిన్దం బిభ్రాణం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్. ౩

వాసుదేవో హ్యయ మితి పుమాఞ్ శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః,
చతుర్భుజోఽరవిన్దాక్షో వనమాల్యతిసున్దరః. ౪

లక్షణై ర్నారదప్రోక్తై ర్నాన్యో భవితు మర్హతి,
నిరాయుధశ్చలన్పద్భ్యాం యోత్స్యేఽనేన నిరాయుధః. ౫

అథ ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

దుష్కృన్నిగ్రహసాధ్వనుగ్రహవ్యేకేన భగవచ్చేష్టితేన దర్శయన్ కథాశేషమాహ (తమిత్యాదినా.) పురద్వారా న్నిష్క్రాన్తం తం కృష్ణ మవలోక్య నారదోక్తై ర్లక్షణైః అయం పుమా న్వాసుదేవో నాన్యో భవితు మర్హతి అయం చ నిరాయుధః, అనేన పద్భ్యామేవ చలన్ నిరాయుధశ్చాహం యోత్స్యామీతి నిశ్చిత్య పరాఙ్ముఖం ప్రాద్రవన్తం అన్వధావ దిత్యన్వయః, తం కథమ్భూతః ముజ్జిహాన ముద్గచ్ఛన్తం ఉడుపం చన్ద్రమివ స్థితం అతీవ దర్శనీయం పీతేకౌశేయే వాససీ యస్య శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య భ్రాజతా కౌస్తుభేనముక్తా బద్ధా అలఙ్కృతేతి యావత్ సా గ్రీవా యస్య పృథవః, పీనాః, దీర్ఘా శ్చత్వారో బాహవో యస్య నవకఞ్జే ఇవారుణే ఈక్షణే యస్య తం నిత్యప్రముదితే త్యాదిముఖారవిన్దవిశేషణం. శ్రీమత్ సౌన్దర్యసమ్పద్వత్ శోభనౌ కపోలౌ యస్మిన్ శుచి విశుద్ధం స్మితం యస్మిన్ స్ఫురన్తీ మకరాకారే కుండలే యస్మిన్ తథాభూతం ముఖారవిందం బిభ్రాణం శ్రీవత్సో లాఞ్ఛనం చిహ్నం యస్య చత్వారో భుజా యస్య అరవిందే ఇవాక్షిణీ యస్య వనమాలాఽస్యాస్తీతి తథా వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః, ఏవంవిధై ర్నారదప్రోక్తైః లిఙ్గై ర్వాసుదేవ ఏవాయ మిత్యన్వయః. ౧-౫

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

ఇతి నిశ్చిత్య యవనః ప్రాద్రవన్తం పరాఙ్ముఖమ్,
అన్వధావ జ్జిఘృక్షు స్తం దురాపమపి యోగినామ్. ౬

హస్తప్రాప్త మివాత్మానం హరిణా సపదే పదే,
నీతో దర్శయతా దూరం యవనేశోఽద్రికన్దరమ్. ౭

పలాయనం యదుకులే జాతస్య తవ నోచితమ్,
ఇతి క్షిపన్ననుగతో నైనం ప్రాపాహతాశుభః. ౮

ఏవం క్షిప్తోఽపి భగవా న్ప్రావిశ ద్గిరికన్దరమ్,
సోఽపి ప్రవిష్ట స్తత్రాన్యం శయానం దదృశే నరమ్. ౯

నన్వసౌ దూర మానీయ శేతే మామిహ సాధువత్,
ఇతి మత్వాఽచ్యుతం మూఢ స్తం పదా సమతాడయత్. ౧౦

(ఇతీతి.) ఇత్థం నిశ్చిత్య యవనః, పలాయమానం పరాఙ్ముఖం చ భగవన్తం గ్రహీతు మిచ్ఛుః, అన్వధావత్. తస్య దుష్ప్రాప్యతాం వక్తుం విశినష్టి- యోగినామపి దురాపం యోగవిశుద్ధమనసాపి దుర్గ్రహమ్. ౬

(హస్తేతి.) ప్రతిపదం ఆత్మానం హస్తప్రాప్తమివ దర్శయతా భగవతా దూరం నీత స్స యవనాధీశోఽన్తతోఽద్రికందరం ప్రాపితః. ౭

యదుకులే జాతస్య తవ పలాయన మనుచితమిత్యేవం క్షిపన్నధిక్షిప న్నాను గతోఽపి యవన ఏనం భగవంతం న ప్రాప. తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి-అహతాశుభః అక్షీణదుష్కృతః. ౮

భగవాం స్త్విత్థం క్షిప్తోఽపి తూష్ణీం గిరికందరం ప్రావిశత్ స తు యవన స్తత్ర గిరికందరే ప్రవిష్ట స్తత్రాన్యం శయానం కఞ్చి త్పురుష మద్రాక్షీత్. ౯

శయానం పురుష మసౌ వాసుదేవో మామిత్థం దూర మానీయ సాధువ దధునా తూష్ణీం శేతే. నాన మసౌ కృష్ణ ఏవేతి మూఢస్స న్నచ్యుత మేవ మత్వా తం పదా పాదేనాతాడయత్. ౧౦

స ఉత్థాయ చిరం సుప్త శ్శనై రున్మీల్య లోచనే,
దిశో విలోకయ న్పార్శ్వే త మద్రాక్షీ దవస్థితమ్. ౧౧

స తావ త్తస్య రుష్టస్య దృష్టిపాతేన భారత,
దేహజేనాగ్నినా దగ్ధో భస్మసా దభవ త్క్షణాత్. ౧౨

రాజోవాచ—

కో నామ స పుమా న్బ్రహ్మ న్కస్య కిం వీర్య ఏవ చ,
కస్మా ద్గుహాం గత శ్శిశ్యే కిం తేజో యవనార్దనః. ౧౩

శ్రీశుక ఉవాచ—

స ఇక్ష్వాకుకులే జాతో మాంధాతృతనయో మహాన్,
ముచుకుంద ఇతి ఖ్యాతో బ్రహ్మణ్య స్సత్యసఙ్గరః. ౧౪

స యాచిత స్సురగణై రింద్రాద్యై రాత్మరక్షణే,
అసురేభ్యః పరిత్రస్తై స్తద్రక్షాం సోఽకరో చ్చిరమ్. ౧౫

తాడితః పురుషః ఉత్థాయ చిరం సుప్తః, హేతుగర్భ మిదం, తత్త్వా చ్ఛనై ర్లోచనే ఉన్మీల్య దిశోఽవలోకయన్ పార్శ్వే స్థితం తం యవనం దదర్శ. ౧౧

హేభారత స యవనః, రుష్టస్య క్రుద్ధస్య తస్య పుంసః, దృష్టిపాతేన సందీప్తో య స్స్వదేహజోఽగ్నిః, తేన తావ త్తదైవ క్షణా ద్భస్మీబభూవ. ౧౨

తత్ర శయానస్య పురుషస్య కులనామవీర్యశయనకారణాదిబుభుత్సయా పృచ్ఛతి రాజా (కో నామేతి.) హేబ్రహ్మన్ స యవనార్దనో యవనస్య హంతా శయానః, కో వా కో నామ కిం తస్య నామధేయ మిత్యర్థః. కస్య సంబంధీ కస్య కులే జాతః, కిం కీదృశం వీర్యం యస్య సః కస్మాత్కారణా ద్గుహాం ప్రాప్త శ్శేతే స్మ కిం కీదృశం తేజో యస్య తథాభూతః. ౧౩

తత్రోత్తర మాహ మునిః, (స ఇతి.) బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే సాధుః, బ్రహ్మణ్యః సత్యో ధర్మ్యః, సఙ్గరో యుద్ధం యస్య సః. ౧౪

(స ఇతి.) స చ ముచుకుందః, అసురేభ్యః, భీతై రింద్రాద్యైః దేవై రాత్మనః, రక్షణే నిమిత్తే సహాయత్వేన యాచిత శ్చిరం తేషాం రక్షా మకరోత్. ౧౫

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

లబ్ధ్వా గుహం తే స్వః పాలం ముచుకుంద మథాబ్రువన్,
రాజ న్విరమతాం కృచ్ఛ్రాద్భవా న్నః పరిపాలనాత్. ౧౬

నరలోకం పరిత్యజ్య రాజ్యం చ హతకణ్టకమ్,
అస్మా న్పాలయతో వీర కామ స్తే సర్వ ఉజ్ఝితాః. ౧౭

సుతా మహిష్యో భవతో జ్ఞాతయోఽమాత్యమంత్రిణః,
ప్రజా శ్చ తుల్యకాలీయాః నాధునా సంతి కాలితాః. ౧౮

కాలో బలీయా న్బలినాం భగవానీశ్వరోఽవ్యయః,
ప్రజాః కాలయతే క్రీడ న్పశుపాలో యథా పశూన్. ౧౯

తదా తే దేవాః, గుహం కార్త్తికేయం స్వః, పాలం స్వర్గపాలకం సేనాన్యం లబ్ధ్వా అథ ముచుకుంద మబ్రువన్. ౧౬

ఉక్తిమేవాహ (రాజన్నితి సార్ధై శ్చతుర్భిః.) హేరాజన్ నోఽస్మాకం పరిపాలనాత్మికా త్కృచ్ఛ్రాచ్ఛ్రమా. భవా న్విరమ విరామం ప్రాప్నోతు. హేవీర శత్రురహితం, రాజ్యం నరలోకం చ త్యక్త్వా కేవల మస్మాన్పాలయత స్తే. కర్తరి శేషే షష్ఠీ. త్వయా సర్వే కామాభోగాః,ఉజ్ఝితా స్త్యక్తాః. ౧౭

కిం చ తవ సుతాదయః, త్వత్తుల్యకాలీనాః ప్రజా శ్చ కాలితాః, కాలవశీకృతాః, అధునా న సంతి, కింతు కాలవశం గతాః, మృతా ఇతి యావత్, ౧౮

కోఽసౌ మత్తో బలీయాన్ కాలో నామేతి శఙ్కాయా మాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యంతకృత్స్న జగతః కాలవశ్యతాం కాలస్య బలీయస్త్వం చ వక్తుం కాలో నామ నేశ్వరా త్పృథగ్భూతః. కింతు కాలశరీరక ఈశ్వర ఏవ కలయతీత్యాహుః, (కాల ఇతి.) కాలః కాలశరీరకః, అవ్యయః కాలకృత నాశాదివికారరహితః, ఈశ్వరస్సర్వనియంతా భగవా న్స్వయం క్రీడ న్ప్రజాః, కాలయతే వశీకరోతి యథా పశుపాలః, పశూ న్వశీకరోతి తద్వత్. ౧౯

వరం వృణీష్వ భద్రం తే ఋతే కైవల్య మద్య నః.
ఏక ఏవేశ్వర స్తస్య భగవా న్విష్ణు రవ్యయః. ౨౦

ఏవ ముక్త స్స వై దేవా నభివాద్య మహాయశాః.
అశయిష్ట గుహావిష్టో నిద్రయా దేవదత్తయా. ౨౧

ప్రతిబోధయతి త్వాం వై స్వప న్తం య స్త్వచేతనః
స త్వయా దృష్టిమాత్రేణ భస్మీభవతు తత్క్షణాత్. ౨౨

యవనే భస్మతాం నీతే భగవా న్సాత్వతర్షభః.
ఆత్మానం దర్శయామాస ముచుకున్దాయ ధీమతే. ౨౩

అత స్త్వ మద్య నోఽస్మాన్ ప్రతి వర మభిమతం వరయ, తర్హి ముక్తిం ప్రయచ్ఛతే త్యత్రాహుః (ఋతే కైవల్యమితి.) కైవలం ప్రకృతిసంబంధరాహిత్యం ముక్తి మితి యావత్ తతోఽన్యం వరం వరయేత్యర్థః కైవల్య స్యావరణీయత్వే హేతుమాహుః. (ఏక ఏవేతి.) తస్య కైవల్యస్య ఈశ్వరః అధిపతిః దాతేతి యావత్ భగవా న్విష్ణు రేక ఏవ అతో న వయం కైవల్యం దాతుం ప్రభవ ఇతి భావః. ౨౦

(ఏవ మితి.) దేవై స్తర్హి బహుకాల మనిద్రస్య మమ శయనార్థం విర్జనం ప్రదేశం ప్రదర్శయతే త్యుక్తై రిత్యర్థసామర్థ్యాదత్ర శేషో బోద్ధవ్యః, ఏవం స్వపంతం య స్త్వితి వక్ష్యమాణ ప్రకారేణోక్తో మహాయశాః, స చ ముచుకుందో దేవైః, ప్రదర్శితాయాం తస్యాం గుహాయాం ప్రవిష్టః దేవైః దత్తయా విఘ్నానుపహతీకృతయా నిద్రయా అధ్యయనేన వసతీతివ ద్దేత్వర్థే తృతీయా, అశయిష్ట శయితవాన్ నిమిత్తభూతయా వా. ౨౧

ఏవం శబ్దవివక్షితం ప్రకారమాహ (స్వపంతం తమితి.) అచేతనోఽజానన్యః కశ్చిత్స్వపంతం శయానం ప్రతిబోధయతి జాగ్రదవస్థాం ప్రాపయిష్యతి సపుమాన్ త్వయా కర్త్రా దృష్టిమాత్రేణ కరణేన త్వద్దృష్టిప్రసరమాత్రేణేతి పదద్వయఫలితోర్థః, తత్క్షణా ద్భస్మీభవతు. ౨౨

ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్త్వా ప్రకృతాం కథామాహ (యవన ఇత్యాదినా.) భస్మతాం నీతే భస్మతాం ప్రాపితే సతి సాత్వతర్షభః. భగవా న్కృష్ణః. ధీమతె ముచుకుందాయాత్మానం దర్శయామాస. ౨౩

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

తమాలోక్య ఘనశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్,
శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభేన విరాజితమ్. ౨౪

చతుర్భుజం రోచమానం వైజయన్త్యా చ మాలయా,
చారుప్రసన్నవదనం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్. ౨౫

ప్రేక్షణీయం త్రిలోకస్య సానురాగస్మితేక్షణమ్,
అపీచ్యవయసం మత్తమృగేన్ద్రోదారవిక్రమమ్. ౨౬

పర్యపృచ్ఛన్మహాబుద్ధిస్తేజసా తస్య ధర్షితః,
శఙ్కితః శనకై రాజా దుర్ధర్షమివ తేజసా. ౨౭

ముచుకున్ద ఉవాచ—

కో భవానిహ సంప్రాప్తో విపినే గిరిగహ్వరే,
పద్భ్యాం పద్మపలాశాభ్యాం విచరస్యురుకణ్టకే. ౨౮

(తమితి.) తస్య భగవత స్తేజసా ధర్షితః, అభిభూతోఽత ఏవ శఙ్కితః, కస్యేదం తేజ ఇత్యాదిశఙ్కమాన స్తేజసా దుర్ధర్షం అధృష్య మివ స్థితం తం భగవంతం శనకై రవలోక్య మహతీ విశాలా బుద్ధి ర్యస్య స రాజా ముచుకుందః, పర్యపృచ్ఛ దితి సంబంధః. తం కథంభూతం ఘన మివ శ్యామం పీతకౌశేయే వాససీ యస్య శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య తథాభూతం భ్రాజతా కౌస్తుభేన విరాజితం వైజయంత్యా వనమాలయా శోభమానం చ. విరాజితమిత్యుక్తసముచ్చయార్థ శ్చశబ్దః, అనుక్తాభరణాంతరసముచ్చయార్థో వా. సుందరం ప్రసన్నం చ వదనం యస్య తం త్రిలోకస్య ప్రేక్షణీయం దర్శనీయం సుందరతమ మితి యావత్ అపీచ్యం సుందరం వయో యస్య తం ప్రాదుర్భూతవయస మితి భావః. మత్తస్య సింహస్యేవ ఉదారో విక్రమః పరాక్రమః, పాదవిక్షేపో వా, యస్య. ౨౪-౨౭

తం ప్రశ్నమేవాహ (కో భవా నిత్యాదినా వయం త్విత్యతః ప్రాక్తనేన) ఇహ సంప్రాప్తో భవా న్కః, కిం దేవః, ఉత మానుషః, ఇహేతి వివక్షిత మాహ-విపినే అరణ్యే తత్రాపి గిరిగహ్వరే దుష్ప్రవేశస్థానే తత్రాప్యురూణి కంటకాని యస్మిం స్తస్మి న్పద్మపలాశసదృశాభ్యాం విచరసి. ౨౮

కిం స్వి త్తేజస్వినాం తేజో భగవాం స్త్వం విభావసుః
సూర్య స్సోమో మహేన్ద్రో వా లోకపాలోఽపరోపి వా. ౨౯

మన్యే త్వాం దేవదేవానాం త్రయాణాం పురుషర్షభమ్,
యద్బాధసే గుహాధ్వా న్తం ప్రదీపః ప్రభయా యథా. ౩౦

శుశ్రూషతా మవ్యళీక మస్మాకం నరపుఙ్గవ,
స్వజన్మకర్మగోత్రం వా కథ్యతాం యది రోచతే. ౩౧

వయం తు పురుషవ్యాఘ్ర ఐక్ష్వాకాః క్షత్రబన్ధవః,
ముచుకున్ద ఇతి ఖ్యాతో యౌవనాశ్వాత్మజః ప్రభో. ౩౨

కిం స్విత్ కిం వా త్వం తేజస్వినాం య త్తేజః, తదేవ మూర్తీభూతః, కిం వా భగవా న్విభావసు రగ్నిః, అథవా సూర్యః, యద్వా సోమేంద్రయో రన్యతమః, ఉత వరుణాద్యన్యో లోకపాలః. ౨౯

సర్వత్రాపరితోషాదాహ (మన్యే ఇతి.) దేవానామింద్రాదీనామపి దేవా యే బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా స్తేషాం మధ్యే యః పురుషోత్తమో భగవాం స్తం త్వా మహం మన్యే కుతః, యత్ యస్మాత్ గుహాధ్వాంతం హృదయగుహాస్థ మపి ధ్వాంత మజ్ఞానం చ బాధసే విధునోషి, యథా దీప స్స్వ ప్రభయా అంధం తమ స్తద్వత్. ౩౦

(శుశ్రూషతా మితి.) యద్యపి చతుర్భుజత్వాదిలిఙ్గైః, పరమాత్మాసాధారణైః, పురుషర్షభం మన్యే ఇతి పురుషోత్తమత్వం నిశ్చిత్య నరపుఙ్గవేతి సంబోధనానుపపత్తిః, తథాఽపి పున స్తథైవ ద్విభుజత్వాదివిశిష్టరూపేణావస్థితం త మవలోక్య తథా సంబోధితం. నరశబ్దస్య పురుషమాత్రపరత్వం వా జన్మ కర్మ గోత్రం వాశబ్ద శ్చార్థకః, శ్రోతు మిచ్ఛతా మస్మాకం అవ్యళీకం నిష్కణ్టకం యథా తథా కథ్యతాం యది రోచతే న వయం విధాతుం ప్రభవ ఇతి భావః. ౩౧

తర్హి తవ జన్మాదికం కథయేత్యత ఆహ (వయంత్వితి) వయమితి వంశ్యాభిప్రాయకం బహువచనం, హేపురుషవ్యాఘ్ర తావ ద్వయం క్షత్రబంధవః, క్షత్రేణ వర్ణేన బధ్యంత ఇతి క్షత్రబంధవః, క్షత్రియా ఇత్యర్థః. తత్రాప్యైక్ష్వాకాః ఇక్ష్వాకువంశ్యాః. దాండినాయనసూత్రే నిపాతనాత్సాధుః, బహుషు లుగభావ ఆర్షః, తత్రాప్యహం యౌవనాశ్వాత్మజః, యువనాశ్వస్యాపత్యం యౌవనాశ్వో మాంధాతా తస్యాత్మజః పుత్రః ముచుకుంద ఇతి ఖ్యాతః. ౩౨

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

చిరప్రజాగరశ్రాన్తో నిద్రయాఽపహృతేన్ద్రియః,
శయేఽస్మి న్విపినే కామం కేనా ప్యుత్థాపితోఽధునా. ౩౩

సోఽపి భస్మీకృతో నూన మాత్మీయేనైవ పాప్మనా,
అనన్తరం భవా౯ శ్రీమాన్లక్షితోఽమిత్రశాసనః. ౩౪

తేజసా తేఽవిషహ్యేన భూరి ద్రష్టుం న శక్నుమః,
హతౌజసో మహాభాగ మాననీయోఽసి దేహినామ్. ౩౫

ఏవం సభాజితో రాజ్ఞా భగవా న్భూతభావనః,
ప్రత్యాహ ప్రహస న్వాణ్యా మేఘహ్రాదగభీరయా. ౩౬

శ్రీభగవానువాచ—

జన్మకర్మాభిధానాని సన్తి మేఽఙ్గ సహస్రశః,

చిరం బహుకాలం ప్రజాగరేణ శ్రాన్తః, అత ఏవ నిద్రయోపహృతాన్యభిభూతానీన్ద్రియాణి యస్య సోఽహమస్మి న్నిర్జనే దేశే కామం యథేచ్ఛం శయే శయితవానస్మి. అధునా కేనాపి కేనచి దుత్థాపిత శ్చ. ౩౩

యో మా ముత్థాపితవా౯ సోఽపి స్వీయేనైవ పాపేన హేతునా నూనం భస్మీకృతః అస్మద్దృష్టిప్రసారస్తు నిమిత్తమాత్రమితి భావః, అనన్తరం భస్మీభవనానన్తరం అమిత్రశాసన శ్శత్రూణాం శాస్తా శ్రీమా౯ భవా౯ లక్షితః దృష్టః, మయేతి శేషః. సోఢుమశక్యేన త్వత్తేజసా అభిభూతదృష్టయో వయం త్వాం భూరి చిరం ద్రష్టుం న శక్నుమః, మహాభాగ హే భగవా౯ హత మోజస్సామర్థ్యం యేషాం తేషాం కర్మసఙ్కుచితజ్ఞానాత్మకసామర్థ్యానాం అజ్ఞానాం మాదృశాం దేహినాం మాననీయోఽపి పూజ్యోఽపి భజనీయోఽసీతి యావత్. ౩౪-౩౫

(ఏవ మితి.) రాజ్ఞా ముచుకున్దేనేత్థం ఉక్తో భగవా౯ ప్రహస న్మేఘగర్జితవ ద్గమ్భీరయా గిరా ప్రత్యువాచ. ౩౬

ఉక్తి మేవాహ (జన్మకర్మేత్యాదినా ఇత్యుక్త ఇత్యతః ప్రాక్తనేన) యత్త్వయా పృష్టం స్వజన్మ కర్మేత్యాదికస్యోత్తర మాహ జన్మేతి. అఙ్గ హేముచుకున్ద మమ జన్మాదీని సహస్రశః బహూని సన్తి

న శక్యం తేనుసఙ్ఖ్యాతు మనన్తత్వా న్మయాఽపి హి. ౩౭

క్వచి ద్రజాంసి విమమే పార్థివా న్యురుజన్మభిః,

గుణకర్మాభిధానాని న మే జన్మాని కర్హిచిత్. ౩౮

కాలత్రయోపపన్నాని జన్మకర్మాణి మే నృప,

అనుక్రమన్తో నైవాన్తం గచ్ఛన్తి పరమర్షయః. ౩౯

తథాఽప్యద్యతనా న్యఙ్గ శృణుష్వ గదతో మమ,

విజ్ఞాపితో విరిఞ్చేన పురాఽహం ధర్మగుప్తయే. ౪౦

భూమే ర్భారాయమాణానా మసురాణాం క్షయాయ చ,

అవతీర్ణో యదుకులే గృహ ఆనకదున్దుభేః. ౪౧

అత స్తాన్మత్ప్రభునా మయాఽపి సఙ్ఖ్యాతుం ఏతావన్తీతి పరిచ్ఛిద్య వక్తుం న శక్యన్తే, మమ కిమనాది సంసరణశీలై రస్మదాదిభిరివ విస్మృతత్వా న్న శక్యన్త ఇత్యాశఙ్కావారణాయానన్తత్వా న్మమాపీత్యుక్తం. అయం భావః - యద్యపి భవ జ్జన్మాదీని కర్మసఙ్కుచితజ్ఞానై ర్భవద్భి ర్విస్మృతత్వా ద్బహుత్వా చ్చ న సఙ్ఖ్యాతుం శక్యన్తే తథాఽపి సర్వజ్ఞేన మయా తు శక్యన్త ఏవ, అస్మజ్జన్మాదీని త్వానన్త్యా న్నైవ శక్యన్తే న చైవం సర్వజ్ఞత్వహానిః అనన్త్యానా మానన్త్యజ్ఞాన మేవ హి సర్వజ్ఞత్వావహం న తు తేషాం పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానం తస్యా యథార్థత్వే నాజ్ఞత్వావహత్వాత్. ౩౭

సంఖ్యేయత్వ మేవోపపాదయతి (క్వచి దితి.) యద్యపి క్వచి త్కదాచి త్కశ్చి త్సూక్ష్మబుద్ధిమా న్బహుభిః జన్మభిః పృథివ్యా స్సంబంధీని రజాంసి విమమే గణయే త్తథాఽపి మమ గుణకర్మాభిధానాని న విమమే గణయితుం న శక్నుయాదిత్యర్థః. "విష్ణో ర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాగ్ంసీ"తి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః. ౩౮

తథాహి పరమర్షయః పరాశరవైశంపాయనశౌనకాదయః కాలత్రయోపపన్నాని కాలత్రయోపయుక్తాని కాలత్రయగోచరాణీతి యావత్, జన్మాని కర్మాణి చ అనుక్రమన్తోఽనువర్ణయన్తోఽద్యాప్యన్తం పారం నైవ గచ్ఛన్తి. ౩౯

యద్యప్యేవం తథాప్యఙ్గ హే ముచుకున్ద అద్యతనాన్యాధునికాని మమ జన్మాని గదతో మత్తః శృణు ధర్మపరిత్రాణార్థం భూమే ర్భారభూతానాం అసురాణాం అసురసంపత్త్యాఽభిజాతానాం క్షయాయ చ బ్రహ్మణా ప్రార్థితోఽహం యదుకులే తత్రాప్యానకదున్దుభేః వసుదేవస్య గృహే గృహిణ్యా మితి భావః. అవతీర్ణవా నస్మి జ్ఞానశక్త్యాదిస్వస్వభావ మజహదేవ జాత ఇత్యవతీర్ణశబ్ద ప్రయోగాభిప్రాయః. ౪౦—౪౧

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

వదంతి వాసుదేవేతి వసుదేవసుతం హి మామ్,
కాలనేమి ర్హతః కంసః ప్రలమ్బాద్యా శ్చ విద్విషః. ౪౨

అయం చ యవనో దగ్ధో రాజం స్తే తిగ్మచక్షుషా,
సోఽహం తవానుగ్రహార్థం గుహా మేతా ముపాగతః. ౪౩

ప్రార్థితః ప్రచురం పూర్వం త్వయాఽహం భక్తవత్సలః,
వరా న్వృణీష్వ రాజర్షే సర్వా న్కామా న్దదామి తే,
మాం ప్రపన్నో జనః కశ్చి ద్భూయో నార్హతి శోచితుమ్. ౪౪

ఏవ మాధవికం జన్మోక్తం, అథ నామధేయమాహ (వదంతీతి.) వసుదేవసుత ఇత్యస్య హేతుత్వద్యోతకో హిశబ్దః, వసుదేవసుతత్వా ద్వాసుదేవ ఇతి వదంతి, సంధిరార్షః. ప్రాతిపదికమాత్రాను వాదో వా తస్యైవ వసుదేవసుతత్వేన ప్రదర్శితత్వా ద్వ్యుత్పత్తే స్సాధుత్వద్యోతకత్వాచ్చ. ౪౨

అథ ఽఽత్మవిరోధి నిరాస మాహ (కాలనేమి రితి.) హే రాజన్ తవ అగ్నేః తీక్ష్ణేన చక్షుషా నిమిత్తేన మయైవాయం యవనో దగ్ధః భస్మీకృతః, మద్భక్తప్రార్థితత్వా ద్యుక్త్యైవ నిరవయుక్త సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణవాన ముక్త ఏవాహం త్వత్కృతగుణోక్తిః కర్మీహ కిమర్థ మాగత ఇత్యత ఆహ (సోఽహ మితి.) స భక్తవత్సలోఽహం త్వా మనుగ్రహీతుం ఇమాం గుహాం ప్రతి సముపాగతః. ౪౩

సర్వానపి జనా స్త్వం నానుగృహ్ణాసీత్యత ఆత్మానం విశినష్టి (భక్తవత్సల ఇతి.) నాహం భక్త ఇత్యతో విశినష్టి-పురా జన్మని త్వయా అహం ప్రచురం యథాతథా ప్రార్థిత ఆరాధితః. కోఽసా వనుగ్రహ ఇత్యత ఆహ (వరా నితి.) హే రాజర్షే తే తుభ్యం సర్వాన్ కామ్యంత ఇతి కామాః తా నిష్టాన్ దదామి నన్విత్థం ప్రచోదితేన మయా వరాః ప్రత్యాఖ్యాతా ఇతి సర్వజ్ఞ స్త్వం కిం న జానాసీ త్యత్రాహ (మా మితి.) భూయః పున శ్శోచితుం సంసర్తుం నార్హతి కిం తు ముక్తిమేవార్హతీతి భావః. ముక్తిం దాస్యామ్యేవ కిం తు తతోఽన్యేఽపి యది కామాః ప్రార్థ్యా స్తా నపి ప్రార్థయస్వేతి భావః. ౪౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్త స్తం ప్రణమ్యాహ ముచుకుందో ముదాఽన్వితః,
జ్ఞాత్వా నారాయణం దేవం గర్గవాక్య మనుస్మరన్. ౪౫

ముచుకున్ద ఉవాచ—

విమోహితోఽయం జన ఈశ మాయయా త్వదీయయా త్వాం న భజత్యనర్థదృక్,
సుఖాయ దుఃఖప్రభవేషు సజ్జతే గృహేషు యోషిత్పురుషశ్చ వఞ్చితః. ౪౬

లబ్ధ్వా జనో దుర్లభ మత్ర మానుషం కథం చి దవ్యంగ మయత్నత స్తవ,

(ఇతీతి.) ఇత్థం భగవతోక్తో ముచుకుంద స్తం శ్రీకృష్ణం దేవం తత్రాపి నారాయణం జ్ఞాత్వా తదుక్తిభి రితి శేషః. గర్గస్య వృద్ధగర్గస్య ఋషే ర్వాక్యం అష్టావింశతితమే యుగే భగవా న్వసుదేవగృహేఽవతరిష్యతీ త్యేవంవిధ మనుస్మరం శ్చ ముదా హర్షేణ యుతః ప్రణమ్యోవాచ. ౪౫

ఉక్తి మేవాహ (విమోహిత ఇత్యాది) త్రయోదశశ్లోకాత్మికాం యదుక్తం "వరా న్వృణీష్వ రాజర్షే సర్వా న్కామా న్దదామి తే" ఇతి తస్యోత్తరోపయుక్తమాహ (విమోహిత ఇతి.) విషయాభిలాషే ణైవ నిదానే నేదృశసంసృతిరూపానర్థం ప్రాప్తోఽహం భూయో విషయానేవ వరయేతి చోదయతా త్వయా వంచిత స్స్యా మతో భక్తవంచనం తవానుచిత మితి మైవం వాదీ రిత్యభిప్రాయః. హే ఈశ త్వదీయయా మాయయా మోహితో యోఽయం మత్ప్రభృతి ర్యోషిచ్చ పురుషశ్చ యోషిదాత్మకః పురుషాత్మక శ్చేత్యర్థః. జన స్త్వాం నిరతిశయపురుషార్థభూతం న భజతి కింతు స్వానర్థవిషయే దృగ్బుద్ధి ర్యస్య తథాభూతః వస్తుతోఽనర్థహేతు మప్యర్థవన్మన్యమానః ప్రభవంత్యేభ్య ఇతి ప్రభవాః దుఃఖస్య ప్రభవా స్తేషు దుఃఖైకవిధానేషు గృహేషు సుఖలేశాభాసప్రభవేషు సుఖాయ సజ్జతే సక్తో భవతి స జనః పూర్వ మేవ త్వయా వంచిత ఇత్యర్థః. ౪౬

నన్విత్థం జనం వంచయ న్నహం నిర్ఘృణో విషమశ్చ కి మిత్యత ఆహ (లబ్ధ్వేతి.) హే అనఘ న విద్యతే య ద్వృజినా దఘం తథాభూతేత్యర్థః. అయత్నత స్స్వప్రయత్న మంతరేణాపి కేవల మనుజిఘృక్షైకస్వభావత్వాత్సంకల్పాదేవ హేతోః అత్ర కర్మక్షేత్రే దుర్లభ మపి మానుష మంగం శరీరం త్వదారాధనోపయుక్తం ప్రాప్యా ప్యయం జన స్త్వత్పాదారవిందం నిరతిశయపురుషార్థరూపం తత్ప్రాప్త్యుపాయభూతం చ న భజతి కింతు అసన్మతిః ప్రకృతిపరిణామాత్మకదేహ ఏవ మతి రాత్మాభిమానో యస్య తథాభూతః కేవలం గృహమేవాన్ధకూపః తస్మి న్పతితో భవతి యథా పశు రజ్ఞానం స్తృణావృతే కూపే జిఘత్సయా గత స్తత్ర పతితో భవతి తద్వత్ న హ్యేతావతా తవ వైషమ్యాదిక

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

పాదారవిందం న భజత్యసన్మతి ర్గృహాంధకూపే పతితో యథా పశుః. ४६

మమైషకాలోఽజితనిష్ఫలో గతో రాజ్యశ్రియోన్నద్ధమదస్య భూపతేః,
మర్త్యాత్మబుద్ధే స్సుతదారకోశభూష్వాసజ్జమానస్య దురంతచింతయా. ४७

కళేబరేఽస్మి న్ఘటకుడ్యసన్నిభే నిరూఢమానో నరదేవ ఇత్యహమ్,
వృతో రథేభాశ్వపదాత్యనీకపై ర్గాం పర్యటం స్త్వా మగణయ్య దుర్మదః. ४८

ప్రమత్తముచ్చై రితి కృత్యచింతయా ప్రవృద్ధలోభం విషయేషు లాలసమ్,

మాపాదయితు ముచితం కేవల మనుజిఘృక్షయైవ స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానా దితి భావః. ४६

జనసామాన్యోద్దేశేనోక్త మర్థం స్వస్మి న్పర్యవసాయయతి (మమేతి.) హేఅజిత ఏష భూతః కాలో మమ నిష్ఫలో గతః మయా నిష్ఫలో నీత ఇత్యర్థః. కథమ్భూతస్య? రాజ్యశ్రియోన్నద్ధః ప్రభూతో మదో యస్య దుష్టా విషయాభిలాషిణీ మతి ర్యస్య తత్ర హేతుః మర్త్యే మరణశీలే దేహే ఆత్మబుద్ధి ర్యస్య న కేవలం మర్త్యాత్మబుద్ధే రేవ కింతు సుతాదిషు తద్రక్షణపోషణాదివిషయయా అపారచింతయా ఆసజ్జమానస్య అసక్తస్య అహంకారమమకారయుక్తస్యేతి పదద్వయఫలితోఽర్థః. తత్ర కోశో ధనాగారమ్. ४७

ఉన్నద్ధమదత్వమేవ ప్రపంచయతి (కళేబర ఇతి.) ఘటకుడ్యసదృశే జడే అస్మి న్కళేబరే నిరూఢమూలః మానః ఆత్మాభిమానో యస్య సోఽహం నరదేవ ఇత్యభిమన్యమాన ఇతి శేషః. రథా శ్చ ఇభా గజా శ్చ పదాతయ శ్చ తేషా మనీకాని సైన్యాని తాని పాంతీతి తథా తైః పరివృతో గాం భూమిం పర్యటం స్త్వా మవిగణయ్య తుచ్ఛీకృత్య దుర్మద ఆస మితి శేషః. ४८

త్వా మగణయంత మిత్థం దుర్మదం మాం త్వం కాలరూపేణాక్రమసీత్యాహ (ప్రమత్త మితి.) ఇతి కృత్యచింతయా ఏవ మేవం కర్తవ్య మితి మనోరథపరంపరయా నితరాం ప్రవృద్ధః లోభో యస్య తం విషయేషు శబ్దాదిషు లాలసం ఆసక్తచిత్తం ప్రమత్తం స్వహితానభిజ్ఞం మాం త్వ మప్రమత్తః అంతం కరోతీత్యంతకః వినాశహేతుః కాలరూపో భూత్వా అభిపద్యసే ఆకర్షసి గ్రసతీతి

త్వ మప్రమత్త స్సహసాఽభిపద్యతే క్షుల్లేలిహానోఽహి రివాఖు మంతకః ౫౦

పురా రథై ర్హేమపరిష్కృతై శ్చరన్మతంగజై ర్వానరదేవసంజ్ఞితః,
స ఏవ కాలేన దురత్యయేన తే కళేబరో విట్కృమిభస్మసంజ్ఞితః. ౫౧

నిర్జిత్య దిక్చక్రమభూతవిగ్రహో వరాసనస్థ స్సమరాజవందితః,
గృహేషు మైథున్యసుఖేషు యోషితాం క్రీడామృగః పూరుష ఈశ నీయతే. ౫౨

కరోతి కర్మాణి తపస్సునిష్ఠితో నివృత్తభోగ స్తదపేక్షయా దదత్,

యావత్ యథా క్షుధా బుభుక్షయా లేలిహానః అస్వదమానః, జిహ్వా లోలజిహ్వా ఇతి యావత్ యుల్లిగంతా ల్లిహః క రరిలట శ్చానవాదేశః, అహి స్సర్పః ఆఖుం మూషికం అపద్యతే తద్వత్. ౫౦

సర్వాతిదుర్లభకల్యాణతరనరదేహశరీరం ప్రాప్యాపి కిమితి నన్నిందసీత్యాశంకాయా మంతతః కాలాభిపన్నస్య తస్య గతిం పశ్యేత్యభిప్రాయేణాహ (పురేతి.) పురా జనన స్సువర్ణాలంకారాలంకృతైః రథై ర్గజై ర్వా సంచరన్నపి నరదేవసంజ్ఞితః నరదేవసంజ్ఞామ్ లభమానః తథా కార గారిత్యాది తద్ స ఏవ దేహః దురతిక్రమేణ కాలేనాభిపన్నశ్చే త్తాన ద్భక్ష్యశ్చ గారుడభిః భక్షితో విట్సంజ్ఞితః తైరభక్షిత శ్చే త్కృమిసంజ్ఞితః దగ్ధశ్చే ద్భస్మసంజ్ఞితః భవతీత్యర్థః. ౫౧

"సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశాన" ఇతి శ్రుత్యుక్తసర్వవిధసర్వేశ్వరత్వాపేక్షయా తస్య స్వాతంత్ర్యం మని గణయ్య స్వతంత్రం మన్యమానస్య మమ నిహీనత్వమితి యోగినస్తం ప్రత్యుత్తరం వదస్యసీ మనుజేశ్వరసి పశ్యన్వివేక్యాహ (నిర్జిత్యేతి.) దిక్చక్రం దిఙ్మండలం నిర్జిత్యాభూతః అవిద్యమానః విగ్రహః విరోధో యస్య తథాభూతః అసంభావితప్రతిపక్ష ఇత్యర్థః, వరాసనస్థః సార్వభౌమాసనాధిష్ఠితః యే పూర్వం సమా స్తుల్యా రాజాన స్తైరపి వందితః పురుషః హే ఈశ మైథున్యమేవ సుఖం యేషు తేషు గృహేషు యోషితాం స్త్రీణాం కేవలం క్రీడామృగః క్రీడార్థం పోషితో వానరాదిరివ నీయతే ఇతి స్త్రీవశ్యో భవతి ఇత్యర్థః. పూరుష ఇతి పారోక్ష్యనిర్దేశ స్సర్వవిగ్విజయపురుషాభిప్రాయకః. ౫౨

నను భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధానా రాజగృహాణాం దుఃఖనిదానేషు మైథున్యసుఖేష్వితి చ కథం నిందసీ త్యత స్తత్ర సుఖాభావమాహ (కరోతీతి.) పున శ్చ రాజ్యంకరోమీతి స్వరా ట్సార్వభౌమో భూయాస మితీత్థం ప్రవృద్ధః తర్షః తృష్ణా యస్య తథాభూత స్తపస్సు జన్మాంతరీయసార్వభౌమ

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

పునశ్చ భూయాసమహం స్వరాడితి ప్రవృద్ధతర్షో న సుఖాయ కల్పతే. ౫౩
భవాపవర్గో భ్రమతో యదా భవే జ్జనస్య తర్హ్యచ్యుత సత్సమాగమః,
సత్సంగమో యర్హి తదైవ సద్గతౌ పరావరేశే త్వయి జాయతే మతిః. ౫౪
మన్యే మమానుగ్రహ ఏష తే కృతో రాజ్యానుబంధాపగమో యదృచ్ఛయా.
యః ప్రార్థ్యతే సాధుభి రేకచర్యయా వనం వివిక్షద్భి రఖండభూమిపైః. ౫౫

సాధనేషు తపస్సు అధశ్శయనబ్రహ్మచర్యాదిషు నిష్ఠితః సంజాతనిష్ఠః అత ఏవ నివృత్తో భోగో యస్య తథాభూతః తదపేక్షయా భావిజన్మభోగాపేక్షయా దధత్ బిభ్రాణః తపాంసీతి విపరిణతేనాన్వయః. కర్మాణి వర్తమానదేహభోగార్థాని భోజనాదికర్మాణి కరోతి. ఇత్థంభూతోఽసౌ న సుఖాయ కల్పతే న సుఖీ భవతి కింతు దుఃఖ్యేవేతి భావః. ఉదాహ్యేవ మన్యతే, సాధ రాజశరీరప్రాప్తిసాధనాని కర్మాణి కరోతి తతో దధత్ రాజశరీరమితి శేషః. నివృత్తభోగః తపస్సు నిష్ఠితః తదపేక్షయా తద్ధేతు [illegible] స్వరాట్స్యా[illegible] ప్రవృద్ధ[illegible] తర్షో [illegible] న సు[illegible]య కల్పత ఇతి. ౫౩

[illegible] కల్పత ఇత్యాహ (భవాపవర్గ ఇతి.) ఏవం సంసృతౌ భ్రమతః పుంసో [illegible] సంసారాన్తః [illegible] నివృత్తి ర్ముక్తి [illegible] స [illegible] వేదాగస్య [illegible] త్తదైవ [illegible] సుఖాయ కల్పతే ఇతి పూర్వే[illegible] సంబంధః. [illegible] భవాపవర్గో భవే [illegible] ఆహ (తర్హీతి.) [illegible] అస్య [illegible] తో జనస్య యర్హి [illegible] న్యత్రాని సత్సమాగమః సద్భిః భాగవతై స్సంగమః సంగతి స్సహవాస [illegible] యావత్, [illegible] భవాపవర్గ [illegible] సత్సమాగమ స్సాక్షాద్భవాపవర్గ సాధ[illegible] కింతు త్వద్భక్తిజననద్వారేణేత్యాహ (సత్సంగమ ఇతి.) [illegible] సత్సంగమ స్తర్హ్యేవ పరే ఇంద్రాదయః అపరే అవమా యస్మాత్ [illegible] చతుర్ముఖస్యాపీశే నియంతరి సతాం గతౌ [illegible] త్వయి మతి ర్భక్త్యాత్మికా బుద్ధి ర్జాయతే ఉత్పద్యతే. ౫౪

[illegible] యదుక్తం "సోఽహం తవానుగ్రహార్థం గుహా మేతా ముపాగతః" ఇతి తత్సత్యమేవ కింతు పూర్వ[illegible]మేవ దేహానుబంధ[illegible] లింగేన త్వయాఽనుగృహీతోఽహ మితి మన్యే ఇత్యభిప్రేత్యాహ (మన్యే ఇతి.) హే ఈశ యదృచ్ఛయా త్రిదశసాహాయ్యకవ్యాజేన రాజ్య [illegible] యోఽనుబంధః పాశ స్తస్యాపగమోఽపాయః కృత ఇత్యేష మహా న్త్వమైవానుగ్రహః కృత ఇతి మన్యే. తస్యానుగ్రహ పయుక్తత్వే హేతుం [illegible] తమేవ రాజ్యానుబంధాపగమం విశినష్టి (య ఇతి) యో రాజ్యానుబంధాపగమః [illegible] స్సాధుభి ర్వివేకిభి స్తపసే వనం ప్రవేష్టు మిచ్ఛద్భి స్సార్వభౌమై రేకచర్యయా ఏకచర్యార్థం ఏకా కిత్వేన సంచారార్థం ప్రార్థ్యతే. ౫౫

న కామయేఽన్యం తవ పాదసేవనా దకిఞ్చనప్రార్థ్యతమా ద్వరం విభో,
ఆరాధ్యక స్త్వామపవర్గదం హరే వృణీత ఆర్యో వరమాత్మబంధనమ్. ౫౬

తస్మా ద్విసృజ్యాశిష ఈశ సర్వతో రజ స్తమస్సత్త్వగుణానుబంధనాః,
నిరఞ్జనం నిర్గుణ మద్వయం పరం త్వాం జ్ఞప్తిమాత్రం పురుషం వ్రజామ్యహమ్. ౫౭

చిర మిహ వృజినా ర్త స్తప్యమానోఽనుతాపై
రవిజితషడమిత్రో లబ్ధశాంతిః కథంచిత్,

తదేవం ప్రతివచనోపయు క్తార్థ ఉక్తః, అథ సాక్షాత్ప్రతివచన మాహ (న కామయ ఇతి) హే విభో అకించనై రనన్యప్రయోజనై రేకాంతిభి రతితరాం ప్రార్థనీయా త్తవ పాదసేవనా దన్యం వరం న కామయే అన్యో మదిష్టో వరణీయోఽర్థ ఏవ నాస్తీత్యభిప్రాయః, ఆర్యః శ్రేష్ఠో వివేకీ చేత్కో వా పుమా నపవర్గ మ్ముక్తిప్రదం త్వా మారాధ్య ఆరాధనేన ప్రసన్నీకృత్య కేవల మాత్మా బధ్యతే యేన తదాత్మబంధనం శబ్దాదివిషయజాలం వృణీత వృణుయాత్ మూర్ఖ శ్చే ద్వృణీత ఇత్యర్థః. ౫౬

యస్మా త్వత్పాదారవిందసేవన మేవ ప్రార్థనీయం తస్మాత్ హే ఈశ సర్వతః సర్వాః రజ స్తమస్సత్త్వగుణైః రజ ఆదిగుణకార్యైః కామక్రోధాదిభిః అనుబధ్యన్తే పృష్ఠత స్సంబధ్యంత ఇతి తథా కామక్రోధాద్యుత్తరఫలకా ఇత్యర్థః, ఆశిషః కామా న్విసృజ్యాహం త్వాం వ్రజామి "వ్రజగతౌ" గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః త్వత్ప్రాప్త్యుపాయత్వేన త్వా మధ్యవస్యామీత్యర్థః, శరణ్యస్య తస్య జీవతుల్యత్వ వారణాయ తం విశినష్టి-నిరంజనం పుణ్యపాపసంబంధరహితం ప్రకృతిపారవశ్యరూపాం, జనకహితం వా. నను కి మహం ముక్తజీవః నేత్యాహ నిర్గుణం కదాపి గుణత్రయసంబంధరహితం అనేన బద్ధదశాయాం గుణత్రయతత్కార్యరాగాదిసంబంధవన్ముక్తవ్యావృత్తిః తర్హి కిం నిత్యసిద్ధః నేత్యాహ-అద్వయం ద్విత్వ రహితం సమాభ్యధికరహితం తత్పత్తేహీశ్వరద్విత్వప్రసంగః అత స్సమాభ్యధికరాహిత్యాదీశ్వర ద్విత్వం నాస్తి నిత్యసిద్ధస్తు సమాభ్యధికవా నితి తద్వ్యావృత్తిః అతః పరం సర్వోత్కృష్టం సౌలభ్యాభావే కేవలం పరత్వం న శరణ్యత్వప్రయోజక మత స్సౌలభ్య మాహ పురుషం-పురుషరూపేణ యదుషు వర్తమాన మితి భావః. దివ్యాత్మస్వరూపం నిర్దిశతి (జ్ఞప్తిమాత్ర మితి,) మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః జ్ఞానైకస్వరూపమిత్యర్థః, అత్ర పురుషపదసౌలభ్య మన్యేషా మపి వాత్సల్యాది శరణ్యత్వోపయుక్తగుణానా ముపలక్షణమ్. ౫౭

ఇత్థం శరణం ప్రతిపద్యాత్మనః కార్పణ్యనివేదనపూర్వకం రక్షాం ప్రార్థయతే (చిర మితి.) ఇహ సంసారే ఉరుభి ర్విపులై స్తాపై రాధ్యాత్మికాదిభిః తప్యమానోఽత ఏవ చిరం వృజినేన దుఃఖేనా ర్తః పీడితః అవిజితా షడమిత్రా శ్శత్రవో మనష్షష్ఠానీంద్రియాణి యేన సః అవితృషషడమిత్ర

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

శరణదసముపేత స్త్వత్పదాబ్జం పరాత్మన్న
భయమృత మశోకం పాహి మాఽఽపన్నమీశ. ౫౮

శ్రీభగవానువాచ —

సార్వభౌమ మహారాజ మతి స్తే విమలోర్జితా,
వరైః ప్రలోభితస్యాపి న కామై ర్విహతా యతః. ౫౯

ప్రలోభితో వరై ర్య త్త్వ మప్రమాదాయ విద్ధి తత్,
న ధీ ర్మయ్యేకభక్తానా మాశీ ర్భిద్యతే క్వచిత్. ౬౦

యుఞ్జానానా మభక్తానాం ప్రాణాయామాదిభి ర్మనః,
అక్షీణవాసనం రాజ న్దృశ్యతే క్వచి దుత్థితమ్. ౬౧

ఇతి పాఠే విగతా తృషా యేషాం తే వితృషాః అవితృషా స్తే షట్ అమిత్రా యస్యేత్యర్థః. అత ఏవా లబ్ధా శాంతి ర్మనఃప్రసాదో యేన తథాభూతో ఽహం హే శరణద కథంచి త్త్వత్సంకల్పాదివశేన త్వత్పదాబ్జం సముపేతః శరణం గతవాన్. పదాబ్జం కథంభూతం? న విద్యతే భయం సంసారో యస్మాత్ అత ఏవ న విద్యతే శోకో యస్మాత్ ఋతం సత్యం నిత్యం వా. అనేన స్వర్గయాగాదిసాధ్యసాధన వైలక్షణ్య ముక్తం. హే పరాత్మన్ పరమాత్మన్ హే సర్వనియంతః ఇత్థ మాపన్న మాపదా వ్యాప్తం అధునా ప్రపన్నం మాం పాహి సంసృతిభయా త్త్రాయస్వ. ౫౮

ఏవం విజ్ఞాపితః ప్రాహ భగవా న్యావ త్సమాప్తి (సార్వభౌమేతి) తవ మతిః విమలా రాగాదిమలరహితా ఊర్జితా బలవతీ నివృత్తిధర్మ ఏవ దృఢేత్యర్థః. కుతః, యతః వరై స్తైస్తైః ప్రలోభం ప్రాపితస్యాపి తవ మతిః కామైః విషయైః న విహతా న విహన్యతే. ౫౯

వరైః ప్రలోభిత ఇతి య త్త దప్రమాదాయ విద్ధి బుద్ధే రప్రమాదార్థం విజానీహి. నను ప్రలోభనా త్కదాచి ద్బుద్ధిప్రమాదోఽపి స్యా త్తత శ్చ భ్రశ్యే దత ఆహ (న ధీ రితి.) మయ్యేక భక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తానాం మతిః క్వచి త్కదాచి దప్యాశీర్భిః కామైః న భిద్యతే న విహన్యతే. ౬౦

అభక్తానాం తు భిద్యత ఏవేత్యాహ (యుంజానానా మితి.) ప్రాణాయామాదిభిః ఉపాయైః యుంజానానాం నియుంజానానాం మనోనియమనం కుర్వతాం తు మనః అక్షీణవాసనం అక్షీణా వాసనా యస్య తత్ హేతుగర్భమిదం తత్తాదృశ్ క్వచి ద్విషయే కదాచి ద్వా ఉత్థితం విషయప్రవణం దృశ్యతే. ౬౧

విచరస్వ మహీం కామం మయ్యావేశితమానసః,
అస్త్యేవ నిత్యదా తుభ్యం భక్తి ర్మయ్యనపాయినీ. ౬౨

క్షత్రధర్మే స్థితో జన్తూ నవధీ ర్మృగయాదిభిః,
సమాహిత స్తత్తపసా జహ్యాఘం మదుపాశ్రయః. ౬౩

జన్మన్యనంతరే రాజ న్సర్వభూతసుహృత్తమః,
భూత్వా ద్విజవర స్త్వం వై మా ముపైష్యసి కేవలమ్. ౬౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

(విచరస్వేతి.) మయి ఆవేశితం మానసం యేన తథాభూత స్త్వం మహీం కామం యథేష్టం విచరస్వ. మయి నిత్య మనపాయినీ భక్తిస్తు అస్త్యేవ తథాఽనుగృహ్ణామీతి భావః. ౬౨

నను భక్త్యైకలభ్యో భవా నేతావంతరేణాప్యధునా ప్రత్యక్షితః కి మితి ముక్తిం విలంబయ సీతి విదితతదభిప్రాయః ప్రాహ (క్షత్రేతి.) క్షత్రవర్ణోచితధర్మనిష్ఠో మృగయాదిభిః లోకరక్షాఽనుప యుక్తమృగయాదివ్యాపారైః జంతూ న్హతవా నసి. తతః త్వ మహ మేవోపాశ్రయ స్సంశ్రయో యస్య సః మద్భక్తినిష్ఠ స్సన్ తపసా మత్ప్రాప్తిప్రతిబంధకనివర్తకేన భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబంధక నివర్తకేన వా తపసా జంతువధప్రయుక్తం పాపం జహి అపనయ. ప్రత్యక్షితపరమాత్మనా మయ్యఘే ప్రారబ్ధే తపసాఽనుభవేన వా వినాశితే సత్యేవ పరమాత్మప్రాప్తి రితి భావః, ౬౩

కదా తర్హ్యఘక్షయ స్త్వత్ప్రాప్తిశ్చే త్యత ఆహ (జన్మనీతి.) అనంతరే ఏత జ్జన్మావ్యవ హితోత్తరజన్మని త్వం ద్విజశ్రేష్ఠో భూత్వా సర్వభూతసౌహార్దవాన్ సమః కృత్స్నం జగ ద్బ్రహ్మా త్మకం పశ్యం శ్చ కేవలం ప్రకృతిమండలా త్పరతః స్థితం మా ముపైష్యసి ప్రాప్స్యసి. వై మానమ్. ౬౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్త్వార్థతత్త్వోక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, ఏకపంచాశోఽధ్యాయః.

అథ ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ.—

ఇత్థం సోఽనుగృహీతోఽఙ్గ కృష్ణే నేక్ష్వాకునన్దనః,
తం పరిక్రమ్య సన్నమ్య నిశ్చక్రామ గుహాముఖాత్. ౧

స వీక్ష్య క్షుల్లకాన్మర్త్యా న్పశూ న్వీరుద్వనస్పతీన్,
మత్వా కలియుగం ప్రాప్తం జగామ దిశ ముత్తరామ్. ౨

తప శ్శ్రద్ధాయుతో ధీరో నిస్సఙ్గో ముక్తసంశయః,
సమాధాయ మనః కృష్ణే ప్రావిశ ద్గన్ధమాదనమ్. ౩

బదర్యాశ్రమ మాసాద్య నరనారాయణాలయమ్,
సర్వద్వన్ద్వసమశ్శాన్తో తపసాఽఽరాధయ ద్ధరిమ్. ౪

అథ ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః

[illegible] ముచుకున్దవృత్తాన్త [illegible] ఇత్థం [illegible] కృష్ణేనానుగృహీతో [illegible]
వతోఽనన్తరచేష్టితం చాహ (ఇత్థ మితి.) అఙ్గ హే రాజన్ శ్రీకృష్ణేనేత్థ మనుగృహీతో ముచు
కున్ద స్తం శ్రీకృష్ణం ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య చ గుహాద్వారా న్నిర్గ[illegible]వాన్. ౧

స ముచుకున్దః క్షుల్లకా నల్పపరిమాణా న్మర్త్యాదీ న్వలోక్య కలియుగం ప్రాప్తం విజ్ఞా
యోత్తరాం దిశం ప్రతి జగామ తపస ఇతి శేషః. ౨

ధీరో జితేన్ద్రియః, దేహాదనుబన్ధ్యాదిష్వాసక్తిరహితః. ముక్తః సంశయ స్సర్వాత్మ
వా న వేత్యేవంవిధో యేన సః శ్రద్ధాయుతః కృష్ణే భగవతి స్వమన స్సమ్యక్ స్థిరీకృత్య గన్ధ
మాదనం పర్వతం ప్రావిశత్. ౩

తత్రాపి బదర్యాశ్రమం నరనారాయణయో రాశ్రమం, ప్రాప్య సర్వాణి ద్వన్ద్వాని శీతోష్ణాదీని
సహత ఇతి తథా శాన్తః జితమనాః, హరి మాశ్రితబన్ధహరం భగవన్తం తపసా ఆరాధయామాస. ౪

విచరస్వ మహీం కామం మయ్యావేశితమానసః,
అస్త్వేవ నిత్యదా తుభ్యం భక్తి ర్మయ్యనపాయినీ. ౬౨

క్షత్రధర్మే స్థితో జన్తూ నవధీ ర్మృగయాదిభిః,
సమాహిత స్తత్తపసా జహ్యఘం మదుపాశ్రయః. ౬౩

జన్మన్యనంతరే రాజ న్సర్వభూతసుహృత్తమః,
భూత్వా ద్విజవర స్త్వం వై మా ముపైష్యసి కేవలమ్. ౬౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

(విచరస్వేతి.) మయి ఆవేశితం మానసం యేన తథాభూత స్త్వం మహీం కామం యథేచ్ఛం విచరస్వ. మయి నిత్య మనపాయినీ భక్తిస్తు అస్త్వేవ తథాఽనుగృహ్ణామీతి భావః. ౬౨

నను భక్తి ర్భవతు భవా న్నానంతరేణాప్యధునా ప్రత్యక్షితః కి మితి ముక్తిం విలంబయసీతి విదితతదభిప్రాయః ప్రాహ (క్షత్రేతి.) క్షత్రవర్ణోచితధర్మనిష్ఠో మృగయాదిభిః లోకరక్షాఽనుపయుక్తమృగయాదివ్యాపారైః జంతూ న్హతవా నసి. తతః త్వ మహ మేవాశ్రయ స్సంశ్రయో యస్య సః సమాహితః స్సన్ తపసా మత్ప్రాప్తిప్రతిబంధకనివర్తకేన భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబంధకనివర్తకేన వా తపసా జంతువధప్రయుక్తం పాపం జహి అపనయ. ప్రత్యక్షితపరమాత్మనా మప్యఘే ప్రారబ్ధే తపసాఽనుభవేన వా వినాశితే సత్యేవ పరమాత్మప్రాప్తి రితి భావః, ౬౩

కదా తర్హ్యఘక్షయ స్త్వత్ప్రాప్తిశ్చే త్యత ఆహ (జన్మనీతి.) అనంతరే ఏత జ్జన్మావ్యవహితోత్తరజన్మని త్వం ద్విజశ్రేష్ఠో భూత్వా సర్వభూతసౌహార్దవాన్ సమః కృత్స్నం జగ ద్బ్రహ్మాత్మకం పశ్యం స్స కేవలం ప్రకృతిమండలా త్పరతః స్థితం మా ముపైష్యసి ప్రాప్స్యసి. వై మానమ్. ౬౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ఏకపంచాశోఽధ్యాయః.

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

ప్రద్రుత్య దూరం సంశ్రాన్తౌ తుఙ్గ మారుహతాం గిరిమ్,
ప్రవర్షణాఖ్యం భగవా న్నిత్యదా యత్ర వర్షతి. ౧౦

గిరౌ నిలీనా వాజ్ఞాయ చాధిగమ్య పదం నృప,
దదాహ గిరిమేధోభి స్సమన్తా దగ్ని ముత్సృజన్. ౧౧

తత ఉత్ప్లుత్య తరసా దహ్యమానతటా దుభౌ,
దశైకయోజనోత్తుఙ్గా న్నిపేతతు రధో భువి. ౧౨

అలక్ష్యమాణౌ రిపుణా సానుగేన యదూత్తమౌ,
స్వపురం పున రాయాతౌ సముద్రపరిఘాం నృప. ౧౩

సోఽపి దగ్ధా వితి మృషా మత్వా తౌ బలకేశవౌ,
బల మాకృష్య సుమహ న్మగధా న్మాగధో యయౌ. ౧౪

తౌ రామకృష్ణౌ ప్రద్రుత్య పలాయ్య శ్రాంతౌ సంతౌ తుఙ్గ మత్యున్నతం ప్రవర్షణాఖ్యం గిరి మారూఢవంతౌ, ఆఖ్యయా అన్వర్థతా మాహ (భగవానితి,) భగవా న్పర్జన్యో యత్ర గిరౌ నిత్యదా వర్షతి ప్రకృష్టం నిత్య మస్మిన్ వర్షతీతి ప్రవర్షణః, అధికరణే ల్యుట్. ౧౦

హే నృప స జరాసంధః, పదం రామకృష్ణయోః పదాఙ్కితం తత్ర తత్ర భూప్రదేశం అధిగమ్యావలోక్య తేన లిఙ్గేన గిరౌ నిలీనౌ అంతర్హితౌ. అజ్ఞాయానుమాయ నాధిగమ్యేతి పాఠే తత్ర విచిన్వన్నపి తయోః పదం నియతస్థాన మజ్ఞాత్వా కేవలం తత్ర నిలీనౌ జ్ఞాత్వా తం గిరిం సర్వతో దశయోజనం ఏధోభిః కాష్ఠైః, చితిం కారయిత్వేతి శేషః, తత్రాగ్ని ముత్సృజన్ దదాహ. ౧౧

తదా దహ్యమానాని తటాని యస్య తస్మా ద్గిరే రుత్ప్లుత్య దశైకం చ యోజనాని యావ తావదుత్తుఙ్గా ద్గిరే ర్మాగధసంరోధదేశ మతిక్రమ్య పతంతః, అధో నిపేతుః. ౧౨

తతో రిపుణా మాగధేనాదృశ్యమానౌ రామకృష్ణౌ సముద్ర ఏవ పరిఘా యస్యా స్తాం స్వపురీం ద్వారకాం ప్రతి పున రాజగ్మతుః. ౧౩

సోఽపి మాగధోఽపి రామకృష్ణౌ దగ్ధావితి మృషా యథా తథా మన్వానః, బలం సైన్య మాకృష్యాదాయ మాగధాన్ దేశా న్ప్రతియాజగామ. ౧౪

ఆనర్తాధిపతి శ్శ్రీమా న్రైవతో రేవతీం సుతామ్,
బ్రహ్మణా చోదితః ప్రాదా ద్బలాయేతి పురోదితమ్. ౧౫

భగవా నపి గోవిన్ద ఉపయేమే కురూద్వహ,
వైదర్భీం భీష్మకసుతాం శ్రియోమాత్రాం స్వయంవరే. ౧౬

ప్రమథ్య తరసా రాజ్ఞ స్సాల్వాదీం శ్చైద్యపక్షగాన్,
పశ్యతాం సర్వలోకానాం తార్క్ష్యపుత్ర స్సుధామివ. ౧౭

రాజోవాచ—

భగవా న్భీష్మకసుతాం రుక్మిణీం రుచిరాననామ్,
రాక్షసేన విధానేన ఉపయేమ ఇతి శ్రుతమ్. ౧౮

అథ శ్రీకృష్ణస్య వివాహో న్నిరూపయితుకామః, తావద్బలభద్రవివాహం నవమస్కన్ధోక్త మనుస్మరతి (ఆనర్తేతి.) స్పష్టోర్థః. ౧౫

అథ భగవద్వివాహో న్నిరూపయితుకామః, తావద్రుక్మిణీకల్యాణం తద్విస్తరబుభుత్సా ముత్పాదయితుం సంగృహ్ణాతి (భగవానపీతి ద్వాభ్యాం.) హేకురూద్వహ శ్రియో లక్ష్మ్యాః, మాత్రాం అంశభూతాం భీష్మకస్య రాజ్ఞః, సుతాం వైదర్భీం యథా తార్క్ష్యపుత్రో గరుడః, సుధా మాజహార త త్స్వయంవరే సర్వభూతానాం పశ్యతాం సతాం చైద్యపక్షపాతిన స్సాల్వా న్సాల్వాదీన్ రాజ్ఞః క్షత్రియాన్, తరసా బలేన ప్రమథ్య బలోద్య అభిగానోరి ?కత్ ఆహృతా మితి శేషః, ఉపయేమే ఇత్యన్వయః, ౧౬-౧౭

తత్ర తద్విస్తరశుశ్రూషయా పృచ్ఛతి రాజా (భగవానితి) రుచిరం సుందర మాననం యస్యా స్తాం ఉపయేమే వివాహితవా నితి శ్రుతం మయేతి శేషః. త్వన్ముఖా దధునా శ్రుత మితి భావః. నియుధ్యానీతయా వివాహో రాక్షసవివాహః. "రాక్షసో యుద్ధహరణా" దితి స్మృతేః. యద్వా యుద్ధేహణమేవ రాక్షసో వివాహః. తథా చ రాక్షసేన వివాహేన హేతుభూతేన పత్ని ద్యథావ దుపయేమే ఇత్యర్థః. ౧౮

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః)

భగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి కృష్ణస్యామితతేజసః,
యథా మాగధసాల్వాద్దీ నిర్జిత్యైకః పున రాగమత్. ౧౯

బ్రహ్మన్ కృష్ణకథాః పుణ్యా మాధ్వీ ర్లోకమలాపహాః,
కో ను తృప్యేత శృణ్వానః శ్రుతజ్ఞో నిత్యనూతనాః. ౨౦

—* రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

రాజాఽఽసీ ద్భీష్మకో నామ విదర్భాధిపతి ర్మహాన్,
తస్య పఞ్చాభవ న్పుత్రాః కన్యైకా చ వరాననా. ౨౧

రుక్మ్యగ్రజో రుక్మరథో రుక్మబాహు రనన్తరః,
రుక్మకేశో రుక్మమాలీ రుక్మిణ్యేషాం స్వసా సతీ. ౨౨

([illegible] ఏవ [illegible] మాగధాదీన్ ఏక ఏవ సన్ జిత్వా పున రాగమత్ [illegible] శ్రీకృష్ణస్య [illegible] ప్రకారం శ్రోతు మిచ్ఛామి. ౧౯

అత్ర [illegible] (బ్రహ్మన్నితి) హే బ్రహ్మన్ శ్రీకృష్ణస్య కథాః [illegible] శృణ్వతాం [illegible] పుణ్యాః [illegible], మాధ్వీః [illegible] లోకమలాపహాః, న కేవలం పుణ్యా ఏవ [illegible] శృణ్వతో [illegible] పాపఘ్న్యః [illegible] అత స్తాః శ్రుతజ్ఞః, శ్రోత్రేంద్రియ [illegible] శృణ్వాన్ [illegible], న [illegible] శ్రుతిజ్ఞ [illegible] సత్యం [illegible] ఏవ [illegible] నిత్యనూతనా ఇతి,) ౨౦

[illegible] (రాజాఽఽసీదితి. విదర్భాణాం దేశానా మధిపతిః. [illegible] సా వరాననా [illegible] సర్వావయవానా మపలక్షణం. సర్వావయవసౌందర్యవతీత్యర్థః, ౨౧

పుత్రా [illegible] కన్యకాఖ్యామాహ (రుక్మీ..) అగ్రజో రుక్మీ. [illegible] క్రమేణ రుక్మరథాదయః, ఏషాం రుక్మ్యాదీనాం స్వసా భగినీ రుక్మిణీ సతీ సుశీలా. ౨౨

సా పశ్యన్తీ ముకున్దస్య రూపవీర్యగుణశ్రియః,
గృహాగతై ర్గీయమానా స్తం మేనే సదృశం పతిమ్. ౨౩

తాం బుద్ధిలక్షణౌదార్యరూపశీలగుణాశ్రయామ్,
కృష్ణ స్స్వసదృశీం భార్యాం సముద్వోఢుం మనో దధే. ౨౪

బన్ధూనా మిచ్ఛతాం దాతుం కృష్ణాయ భగినీం నృప,
తతో నివార్య కృష్ణద్విడ్రుక్మీ చైద్య మమన్యత. ౨౫

తదవేత్యాసితాపాఙ్గీ వైదర్భీ దుర్మనా భృశమ్,
విచిన్త్యాప్తం ద్విజం కంచి త్కృష్ణాయ ప్రాహిణో ద్ద్రుతమ్. ౨౬

ద్వారకాం స సమభ్యేత్య ప్రతిహారైః ప్రవేశితః,
అపశ్య దాద్యం పురుష మాసీనం కాఞ్చనాసనే. ౨౭

సా రుక్మిణీ స్వగృహాన్ ప్రత్యాగతైః జనైః, గీయమానాః, శ్రీ కృష్ణస్య రూపసౌందర్య వీర్యగుణాః, అన్యే గామ్భీర్యౌదార్యాదయః. శ్రీ ర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసంపత్తిః, ఏతాః వశ్యంతి శృణ్వతీ తం ముకుంద మేవాత్మనః సదృశ మనురూపం పతిం మేనే. ౨౩

తథా కృష్ణోఽపి గృహాగతజనముఖాద్బుద్ధ్యాదిగుణైకతానాం తాం రుక్మిణీం శ్రుత్వా ఆత్మనోఽనురూపాం భార్యాం సముద్వోఢుం ఉపయంతుం మనశ్చక్రే. ౨౪

ఏవం స్థితే రుక్మీ బంధూనాం రుక్మితరేషామితి శేషః, కృష్ణాయైవ భగినీం దాతు మిచ్ఛతాం సతాం హే నృప తత స్తాన్నివార్య శ్రీకృష్ణం ద్వేష్టీతి తథాభూత స్సన్ చైద్యం శిశుపాలమేవ భగిన్యాః, పతి మమన్యత చైద్యాయైవ దాతుం నిశ్చికాయేత్యర్థః. ౨౫

త ద్భ్రాతుః, నిశ్చిత మాలక్ష్యాసితౌ అపాఙ్గౌ యస్యా స్సా వైదర్భీ దుఃఖితచిత్తా తతో విచిన్త్యాప్తం కంచి ద్విప్రశ్రేష్ఠం ద్రుతం త్వరితం యథా తథా శ్రీకృష్ణాయ ప్రాహిణోత్ శ్రీకృష్ణ మానేతుం ప్రేషయామాసేత్యర్థః, క్రియార్థోపపదస్యేతి చతుర్థీ, ౨౬

స ద్విజః ద్వారకాం ప్రతి గత్వా తత్ర ద్వారపాలై రంతః ప్రవేశితః, కాఞ్చనమయే సింహాసనే స్థితం జగత్కారణం పురుషం శ్రీకృష్ణం దదర్శ. ౨౭

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

దృష్ట్వా బ్రహ్మణ్యదేవ స్తమవరుహ్య నిజాసనాత్,
ఉపవేశ్యార్హయాంచక్రే యథాఽఽత్మానం దివౌకసః. ౨౮

తం భుక్తవన్తం విశ్రాన్త ముపగమ్య సతాంగతిః,
పాణినాఽభిమృశ న్పాదా వవ్యగ్ర స్త మపృచ్ఛత. ౨౯

శ్రీభగవానువాచ —

కచ్చి ద్ద్విజవరశ్రేష్ఠ ధర్మ స్తే వృద్ధసమ్మతః,
వర్తతే నాతికృచ్ఛ్రేణ సన్తుష్టమనస స్సదా. ౩౦

సన్తుష్టో యర్హి వర్తేత బ్రాహ్మణో యేన కేనచిత్,

తం దృష్టవంతం ద్విజ మవలోక్య బ్రహ్మణికులే సాధవో బ్రహ్మణ్యాః, తేషాం మధ్యే దేవః, దీవ్యమానః, శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః, స భగవాన్నిజాసనా దవరుహ్య ద్విజ ముపవేశ్య అర్హయాం చక్రే పూజయామాస, యథా దేవా ఆత్మానః పూజయంతి తద్వత్. ౨౮

(తమితి,) విశ్రాంతం విగతాధ్వశ్రమం తం ద్విజం ఉపగమ్య స్వయం సతాం గతిః, శ్రేయః ప్రాప్త్యుపాయ స్త్వా త్వద్విధైరేవ మనుషేయమితి ప్రదర్శయన్నివేతి భావః. అభిమృశన్ శనైః స్పృశన్ మర్దయన్ అవ్యగ్రః, అవహితచిత్త స్తం ద్విజ మపృచ్ఛత. ౨౯

ప్రశ్నమేవ వర్ణయతి (కచ్చిదితి.) హేద్విజశ్రేష్ఠానామపి శ్రేష్ఠ తవ ధర్మః. ఆర్యసమ్మతో వర్తతే కచ్చిత్ మవిష్ట ఇతి భావః. కోఽసావార్యసమ్మతః, త్వదిష్టశ్చే త్యతో విశినష్టి- నాతికృచ్ఛ్రేణ అనతిక్లేశేన అయత్నలబ్ధేన సదా సంతుష్టం మనో యస్య తవ ధర్మ ఇతి పూర్వేణ సంబంధః. సంతోష ఏవ బ్రాహ్మణస్య పరమో ధర్మ ఆర్యసమ్మతో మదిష్టశ్చేతి భావః. ౩౦

ఏతదేవోపపాదయతి (సంతుష్ట ఇతి.) యర్హి యదా యేన కేనచిత్ అయత్నలబ్ధేనైవ దేహ ధారణోపయుక్తేన సంతుష్టః, స్యాత్ స్వస్మాత్ ధర్మా ద్వర్ణాశ్రమోచితా ద్ధర్మా దహీయమానః, వర్తేత స హి నిత్యసంతోషరూపో ధర్మః. అస్య నిత్య సంతుష్టస్య స్వధర్మా దనపేతస్య చ పుంసః, అఖిలా న్కామానిష్టార్థాన్ దోగ్ధీతి తథా, స్యాదిత్యత్ర "పూర్వాదిభ్యో నవభ్యోవే"తి వికల్పాత్స్మాదాదేశాభావః.

అహీయ్యమాన స్స్వాద్ధర్మా త్సహ్యస్యాఖిలకామధుక్. ౩౧

అసన్తుష్టోఽసకృల్లోకా న్నాప్నోత్యపి సురేశ్వరః,
అకిఞ్చనోఽపి సన్తుష్ట శ్శేతే సర్వాఙ్గవిజ్వరః. ౩౨

విప్రా న్స్వలాభసన్తుష్టా న్సాధూ న్భూతసుహృ త్తమాన్,
నిరహ ఙ్కారిణ శ్శా న్తా న్నమ స్యే శిరసాఽసకృత్. ౩౩

కచ్చి ద్వః కుశలం బ్రహ్మ న్రాజతో యస్య హి ప్రజాః,
సుఖం వస న్తి విషయే పాల్యమానా స్స మే ప్రియః. ౩౪

అభీక్ష్ణ మధు రిత్యనేన వృద్ధసమ్మతత్వం వలితం. శిష్టసమ్మతస్యైవ ధర్మస్య ఫలసాధనత్వావ్యభిచారాత్ ఫలసాధనత్వాద్యవసాయినా మేవ శిష్టత్వాత్. ౩౧

ఏవం సంతోషస్య పారలౌకికసుఖసాధనత్వ ముక్తం. అథేహలోకేఽపి సుఖహేతుత్వం వక్తు మసంతోషస్యేహయత్ర దుఃఖహేతుత మాహ (అసంతుష్ట ఇత్యర్ధేన.) సర్వేశ్వరోఽప్యసంతుష్ట శ్చే ల్లోకాన్ అనుకూలతయా లోక్యత ఇతి లోకా ఆనందాః, సుఖానీతి యావత్ తా నైహికా నాముష్మికాంశ్చ న ప్రాప్నోతి అకిఞ్చనోఽపి సంతుష్టశ్చే త్సర్వాఙ్గవిజ్వరః, కష్టిశ్చి దఙ్గేఽపి తాపరహిత శ్శేతే. ౩౨

అథ సంతోషస్య ప్రాశస్త్య మాహ (విప్రానితి.) స్వలాభేన స్వసత్తాలాభేన "స్వోజ్జీవ నేచ్ఛా యది తే స్వసత్తాయాం స్పృహా యది ఆత్మదాస్యం హరే స్స్వామ్యం స్వభావం చ సదా స్మరే" త్యుక్తహరిదాస్యాద్యనుసంధానప్రయుక్తాత్మలాభేనేత్యర్థః. తేనైవ సంతుష్టా న్సాధూన్ పరోపకారిణః నిరహఙ్కారిణః దేహాత్మాభిమానరహితాన్ శాంతాన్ జితేంద్రియాన్ ద్విజానహం అసకృ చ్ఛిరసా నమస్యే నమస్కరోమి, అతీవ మదిష్టం కుర్వద్భ్య స్తేభ్యః, ప్రత్యుపకర్తు మశక్తః కేవలం నమస్కరోమీత్యభిప్రాయః, ౩౩

హే బ్రహ్మన్ వో యుష్మాకం, రాజతః, రాజ్ఞస్సకాశా త్కుశలం కచ్చిత్ యస్య రాజ్ఞో విషయే దేశే ప్రజాః, పాల్యమానాః, సుఖం యథా తథా వసంతి స రాజా మమ ప్రియః, ౩౪

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

యత స్త్వ మాగతో దుర్గం వి స్తీర్యేహ యదిచ్ఛయా,
సర్వం మే బ్రూహ్యగుహ్యం చే ద్వయం కింకరవామహే. ౩౫

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం సంపృష్టసంప్రశ్నో బ్రాహ్మణః పరమేష్ఠినా.
లీలాగృహీతదేహేన తస్మై సర్వ మవర్ణయత్. ౩౬

రుక్మిణ్యా ప్రేషిత స్తేఽహం సకాశం పురుషోత్తమ,
తస్యా స్సన్దేశ మాకర్ణ్య క్రియతాం తదనన్తరమ్. ౩౭

నిధాయ లిఖితం పత్రం పాదయోః ప్రణనామ తమ్,
తదాదాయ జగన్నాథ స్స్మితసున్దరలోచనః,

యతో యస్మాద్దేశాత్ ఇహ దుర్గం సాముద్రజలాత్మకం ని స్తీర్య యదిచ్ఛయా యత్ప్రయోజనేచ్ఛయా హేతుభూతయా ఆగతః త త్సర్వ మగుహ్యం చే న్నోఽస్మభ్యం బ్రూహి, వయం కింకరవామహే కిఙ్కరా వయ మిత్యర్థః, ౩౫

(ఏవమితి.) లీలయా హేతుభూతయా గృహీతో దేహో యేన పరో మా యస్మా త్తస్మి న్మహిమ్ని తిష్ఠతీతి తథా “స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠత” ఇతి శ్రుతేః, తేన భగవతేత్థం సంపృష్టః ప్రశ్నః ప్రశ్నవిషయో యస్య స బ్రాహ్మణ స్తస్మై శ్రీకృష్ణాయ సర్వం పృష్టం వర్ణయామాస, ౩౬

(రుక్మిణ్యేతి) తవ సకాశం సమీపం ప్రతి ప్రేషితః తస్యా రుక్మిణ్యాః, సందేశం వాచిక మాకర్ణ్య అనంతరం త ద్రుక్మిణ్యుక్తం క్రియతాం యద్వా తదనంతరం శ్రవణానంతరం క్రియతాం యథోచిత మితి శేషః. ౩౭

ఏవ ముక్త్వా లిఖితం రుక్మిణ్యేతి శేషః. పత్రం పాదయోః భగవత ఇతి శేషః, నిధాయ తం కృష్ణం ప్రణనామ నమస్కృతవాన్. తత్పత్ర మాదాయ సాదరం యథా తథా వాచయామాస బ్రాహ్మణముఖేనైవేతి శేషః, కథమ్భూతః? స్మితేన సుందరే లోచనే యస్య సః ధర్మాత్మా యా చితార్థప్రదానరూప

వాచయామాస ధర్మాత్మా సాదరం స్పృహయన్నివ. ౩౭

శ్రీరుక్మిణ్యువాచ—

శ్రుత్వా గుణా న్భువనసున్దర శృణ్వతాం తే నిర్విశ్య కర్ణవివరై ర్హరతోఽఙ్గతాపమ్
రూపం దృశాం దృశిమతా మఖిలార్థలాభం త్వయ్యచ్యుతా విశతి చిత్త మపత్రపం మే. ౩౮

కా త్వా ముకున్ద మహతీ గుణరూపశీలవిద్యావయోద్రవిణధామభి రాత్మతుల్యమ్,
ధీరా పతిం కులవతీ న వృణీత కన్యా కాలే నృసింహ నరలోక మనోఽభిరామమ్ ౩౯

తస్మే భవా న్ఖలు వృతః పతి రఙ్గజాయా మాత్మాఽర్పితశ్చ భవతోఽత్ర విభో విధేహి,
మా వీర భాగమభిమర్శతు చైద్య ఆరా ద్గోమాయువ న్మృగపతే ర్బలి మమ్బుజాక్ష. ౪౦

ధర్మప్రవణబుద్ధిమాన్ స్పృహయన్నివ వాచనేనైవ లిఙ్గేన తద్విషయకస్పృహాం వ్యఞ్జయన్నివే త్యర్థః. ౩౭

బ్రాహ్మణః కృష్ణానుజ్ఞయా వాచికం వక్తి (శ్రుత్వేతి) హేభువనసుందర, అనేన ఔత్సుక్యం ద్యోతయతి. త్వద్గుణాన్ శృణ్వతాం జనానాం కర్ణరన్ధ్రై రన్త ప్రవిశ్యాఙ్గతాపం ఆధ్యాత్మికం తాపం హరతః తే తవ గుణాన్ తథా దృశిమతాం చక్షుష్మతాం దృశా మఖిలార్థానాం అనుకూలవిషయాణాం లాభో యస్మాత్ తథాభూతం చ తవ రూపం చ శ్రుత్వా హే అచ్యుత మమ చిత్తం నిర్లజ్జం యథా తథా చిత్తవిశేషణం వా త్వయ్యేవావిశతి ఆసజ్జతే, క్వ తవ మహిమా క్వ చాహం రూపశీలాదివియుక్తా తథా వ్యపత్రపం నిర్విశతీత్యభిప్రాయేణాపత్రప ఇత్యుక్తమ్, ౩౮

అహో కులకన్యానా మిద మతిధార్ష్ట్య మితి మాశఙ్కిష్టా ఇత్యాహ (కా త్వేతి.) హే ముకుంద హే నృసింహ నరశ్రేష్ఠ కా నామ కన్యా కులవతీ తథా మహతీ గుణోదారా తథా ధీరా స్థిరచిత్తా చే త్త్వా త్వాం పతిం న వృణీత, తేన న మయ్యేవ కేవలం దోషశఙ్కేతి భావః, కథమ్భూతం? గుణశీలాదిభి రాత్మనైవ తుల్యం నిరుపమ మిత్యర్థః. ద్రవిణం ద్రవ్యసంపత్ ధామ తేజః. ప్రభావ ఇతి యావత్, తథా నరలోకస్య మనసః, అభిరామ మతీవానుకూలవిషయభూతం కించ కాలే వివాహావసరే. ౩౯

(తస్మన ఇతి.) హే విభో తత్తస్మాన్మే మయా భవాన్ ఖలు పతిః. వృతః, ఆత్మా చ భవతే తుభ్యం అర్పితః, అతః అఙ్గ హే కృష్ణ జాయాం భార్యాం విధేహి త్వ మాగత్య మామితి శేషః, విపక్షే బాధకం ద్యోతయన్నాహ (మావీరభాగమితి,) హే అమ్బుజాక్ష మృగపతేః సింహస్య బలిం గోమాయుః, సృగాల ఇవ వీరస్య తవ భాగభూతాం మాం చైద్యః, శిశుపాలః ఆరాచ్ఛీఘ్ర మాగత్య మాభిమర్శతు మా స్పృశతు, ౪౦

పూర్తేష్టదత్తనియమవ్రతదేవవిప్రగుర్వర్చనాదిభి రలం భగవా న్పరేశః।
ఆరాధితో యది గదాగ్రజ ఏత్య పాణిం గృహ్ణాతు మే న దమఘోషసుతాదయోఽన్యే.౪౦

శ్వో భావిని త్వ మజితోద్వహనే విదర్భా న్గుప్త స్సమేత్య పృతనాపతిభిః పరీతః।
నిర్మథ్య చైద్యమగధేన్ద్రబలం ప్రసహ్య మాం రాక్షసేన విధినోద్వహ వీర్యశుల్కామ్.౪౧

అన్తఃపురాన్తరచరీ మనిహత్య బన్ధూం స్త్వా ముద్వహే కథమితి ప్రవదామ్యుపాయమ్,
పూర్వేద్యు రస్తి మహతీ కులదేవయాత్రా యస్యాం బహి ర్నవవధూ గ్గిరిజా ముపేయాత్.

అనేకజన్మార్జితసుకృతై రిద మేవ మే భూయాదితి ప్రార్థయతే (పూర్తేతి.) పూర్తం స్మార్తం కర్మ వాపీకూపతటాకాదినిర్మాణం వా ఇష్టం వైదికం యాగాదికర్మ, దత్తాదయః ప్రదర్శనార్థాః, తత్ర దత్తం దానం సత్పాత్రద్రవ్యత్యాగాత్మకం, నియమ స్తీర్థస్నానాది వ్రతం కృచ్ఛ్రాదిదేవాదీనాం ద్వంద్వః తేషా మర్చనం, ఆదిశబ్దేన భూతహితత్వశమాదిసంగ్రహః, ఏభిః యది నూనం భగవా నారాధితః. స్యా త్తర్హి గదాగ్రజః శ్రీకృష్ణః శ్వః ఆగత్య మమ పాణిం గృహ్ణాతు నత్వన్యే దమఘోషసుతాదయః శిశుపాలాదయః. ౪౦

నను బన్ధుభిశ్చైద్యాయార్పితాయాం త్వయి కిమధునా విధేయ మిత్యత్రాహ (శ్వో భావినీతి) హే అజిత శ్వో భావి న్యుద్వహనే వివాహే త్వం భవద్గుప్తః అలక్షిత ఏవాగత్య తత స్సేనాపతిభిః పరివృత స్సన్ చైద్యాదిబలం నిర్మథ్య పరాభూయ ప్రసహ్య హఠాద్వీర్యం ప్రభావదర్శన మేవ శుల్కం వైవాహికం దేయం యస్యా స్తాం మాం రాక్షసేన విధినా ఉద్వహత్యుపదేశరచనీయమ్. ౪౧

నను భవతు శిశుపాలాదిబలప్రమథన మంతఃపురగతాయా స్తవ హరణే త్వద్బంధువధోఽపి ప్రసజ్యేతేత్యత ఆహ (అంతఃపురేతి.) అంతఃపురమధ్యచరీం మాం బంధూ నహత్వా కథ ముద్వహే ఇతిచే త్తత్రోపాయం వదామి పూర్వేద్యుః వివాహదినాదితి శేషః, మహతీ కులదేవయాత్రా అస్తి, యస్యాం యాత్రాయాం బహిః, పురాదితి శేషః. నవవధూ రహం గిరిజామమ్బికా ముపేయాం గచ్ఛేయం, దర్శనార్థమితి శేషః. అమ్బికాగృహాదేవ మమ హరణం సుకరమితి భావః. ౪౨

యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజ స్స్నపనం మహాన్తో
వాఞ్ఛన్త్యుమాపతి రివాత్మతమోఽపహత్యై,
యద్యమ్బుజాక్ష న లభేయ తవ ప్రసాదం
జహ్యా మసూన్వ్రతకృశాన్ శతజన్మభి స్స్యామ్. ౪౩

బ్రాహ్మణ ఉవాచ—

ఇత్యేతే గుహ్యసన్దేశా యదుదేవ మయాఽఽహృతాః,
విమృశ్య కర్తవ్యం యచ్చాత్ర క్రియతాం తదనన్తరమ్. ౪౪

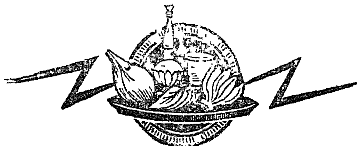
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

నను కిమనేనార్థకారిణా నిర్బంధేన చైద్యోఽపి తావత్ప్రఖ్యాతగుణకర్మా యోగ్య ఏవ వర ఇత్యత ఆహ (యస్యేతి.) హేఅమ్బుజాక్ష యస్య తవ భవతోఽఙ్ఘ్రిరజోభిః, స్నపన మాత్మనః, తమసోఽపహత్యై అజ్ఞాననివృత్త్యై ఉమాపతి రివ అన్యేఽపి మహాంతో వాఞ్ఛంతి తస్య భవతః. ప్రసాదం యద్యహం న లభేయ న ప్రాప్నుయాం తర్హి వ్రతై రుపవాసాదిభిః కృశా నసూన్ ప్రాణాన్ జహ్యాం త్యజేయమ్, తతః కిమిత్యత ఆహ-శతజన్మభిరపి స్యాం తవాహం భార్యా స్యామిత్యర్థః. ౪౩

ఇత్థం వాచికం, పఠిత్వాఽఽహ ద్విజః హేయదుదేవ ఇత్యేవంవిధా గుహ్యతమాః సందేశా మయా ఆహృతాః. అత్ర యత్కర్తవ్యం త ద్విమృశ్య క్రియతాం తచ్చ సమనంతర మేవ క్రియతా మితి. ౪౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

అథ త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

వైదర్భ్యా స్స తు సందేశం నిశమ్య యదునందనః,
ప్రగృహ్య పాణినా పాణౌ ప్రహస న్ద్విజ మబ్రవీత్. ౧

శ్రీభగవానువాచ —

యథా సా రుక్మిణీ నిత్యం మచ్చిత్తాఽఽస్తే సుశోభనా,
తథాఽహ మపి తచ్చిత్తో నిద్రాం చ న లభే నిశి. ౨

వేదాహం రుక్మిణో ద్వేషా న్మమోద్వాహో నివారితః,
తా మానయిష్య ఉన్మథ్య రాజన్యాపశదా న్మృధే,
మత్పరా మనవద్యాఙ్గీ మేధసోఽగ్నిశిఖామివ. ౩

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఉద్వాహర్క్షం స విజ్ఞాయ రుక్మిణ్యా మధుసూదనః,

అథ త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

(వైదర్భ్యా ఇతి.) తత స్స భగవాన్ యదునందన స్తు వైదర్భ్యా స్సందేశ మాకర్ణ్య స్వపాణినా ద్విజం పాణౌ గృహీత్వా ప్రహస న్నువాచ. ౧

ఉక్తిమేవాహ (యథేతి.) మచ్చిత్తేతి నిద్రాయ అలాభే హేతుః తథా తచ్చిత్త ఇత్యపి. ౨

శోత్వంకరం చాహ (వేదేతి.) మయి ద్వేషా ద్ధేతోః రుక్మిణా మదుద్వాహో నివారిత ఇత్యహం వేద్మి. అత శ్చాహం నిద్రాం న లభ ఇత్యర్థః. అధునా తు రాజన్యాధమా న్యుద్ధే ఉన్మథ్య అనవద్యాని నిర్దుష్టాని శోభనాన్యఙ్గాని యస్యాః అహ మేవ పరో యస్యా స్తాం మచ్చిత్తాం వా తాం రుక్మిణీం ఆనయిష్యామి. ఉన్మథ్యానయనే దృష్టాంతః (ఏధసో దారుణోఽగ్నిశిఖామివేతి.) ౩

ఇతి బ్రాహ్మణ ముక్త్వాఽథ సూత మాహేత్యాహ (ఉద్వాహేతి.) మధుసూదనో రుక్మిణ్యా

రథ స్సంయుజ్యతా మాశు దారుకేత్యాహ సారథిమ్. ౪

స చాశ్వై శ్శైబ్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకైః,
యుక్తం రథ ముపానీయ తస్థౌ ప్రాఞ్జలి రగ్రతః. ౫

ఆరుహ్య స్యన్దనం శౌరి ర్ద్విజ మారోప్య తూర్ణగైః,
ఆనర్తాదేకరాత్రేణ విదర్భానగమ ద్ధయైః. ౬

రాజా స కుండినపతిః పుత్రస్నేహవశంగతః,
స్వాం కన్యాం శిశుపాలాయ దాస్య న్కర్మాణ్యకారయత్. ౭

పురం సమ్మృష్టసంసిక్తమార్గరథ్యా చతుష్పథమ్,
చిత్రధ్వజపతాకాభి స్తోరణై స్సమలఙ్కృతమ్. ౮

ఉద్వాహర్క్షం పరశ్వో రాత్రౌ విహాహనక్షత్ర మితి విజ్ఞాయ సారథి, మాహ (కిమితి,) హేదారుక, రథ, స్సంయుజ్యతా మశ్వైస్సంయుక్తః క్రియతామ్. ౪

తతో దారుకః శైబ్యాద్యాఖ్యైః చతుర్భిః, శ్రేష్ఠైః, అశ్వై ర్యుక్తం రథ ముప సమీప మానీయా గ్రతః పురతః బద్ధాఞ్జలి స్తస్థౌ. ౫

(ఆరుహ్యేతి.) తావత్ ద్విజ మారోప్య తత స్స్వయమపి స్యందనం రథ మారుహ్య ఆనర్తాత్స్వదేశా ద్విదర్భాన్ దేశాన్ హయై స్తురగై రేకరాత్రేణాగమత్, తస్యాం రాత్ర్యాం ప్రస్థాయ ప్రాతర్విదర్భదేశా నగమ దిత్యర్థః, "శ్వో భావిని త్వ మజితోద్వహన" ఇతి రుక్మిణీసందేశాత్. ౬

(రాజేతి.) కుణ్డినపతి ర్భీష్మకః పుత్రస్య రుక్మిణః స్నేహవశంగతః పుత్రస్నేహేన తత్పరతంత్రీభూత ఇత్యర్థః. దాస్యన్ "లక్షణహేత్వో" రితి శత్రాదేశః, దాతు మిత్యర్థః, కర్మాణి పునరాలఙ్కారపితృదేవార్చనాదీని, కారయామాస. ౭

కర్మాణ్యేవాహ (పురమితి చతుర్భిః.) సమ్మృష్టా స్సంసిక్తాశ్చ, మార్గాదయో యస్మిన్ తత్ చిత్రధ్వజేషు పతాకాస్తాభి స్తోరణై శ్చ సమ్య గలఙ్కృత మకారయత్. ౮

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

స్రగ్గన్ధమాల్యాభరణై ర్విరజోఽమ్బరభూషితైః,
జుష్టం స్త్రీపురుషైః శ్రీమ ద్గృహై రగరుధూపితైః. ౯

పితౄ న్దేవా న్సమభ్యర్చ్య విప్రాంశ్చ విధివ న్నృప,
భోజయిత్వా యథాన్యాయం వాచయామాస మఙ్గలమ్. ౧౦

సుస్నాతాం సుదతీం కన్యాం కృతకౌతుకమఙ్గళామ్,
అహతాంశుకయుగ్మేన భూషితాం భూషణోత్తమైః. ౧౧

చక్రు స్సామర్గ్యజుర్మన్త్రై ర్వధ్వా రక్షాం ద్విజోత్తమాః,
పురోహితోఽథర్వమన్త్రై ర్జుహావ గ్రహశాన్తయే. ౧౨

హిరణ్యరూప్యవాసాంసి తిలాంశ్చ గుడమిశ్రితాన్,
ప్రాదా ద్ధేనూశ్చ విప్రేభ్యో రాజా విధివిదాం వరః. ౧౩

స్రగ్గంధమాల్యాభరణై రిత్యత్ర మత్వర్థీయ అద్యచ్ ద్రష్టవ్యః, స్రగాదిమద్భిః తథా విరజోఽమ్బరైశ్చ, భూషితైః స్త్రీపురుషై ర్జుష్టం తథా శ్రీమద్భిః, అగరుణా, ధూపితై ర్గృహైశ్చ జుష్టమ్. ౯

పితౄ న్దేవాంశ్చ సమ్య గభ్యర్చ్య హేనృప సవిసర్గపాఠే భీష్మకః విప్రా న్యథావిధి భోజయిత్వా విధవత్సమభ్యర్చ్యేతి వా, రుక్మిణీం ప్రతి, మంగళం వాచయామాస, యథాన్యాయ మన్యాశ్చ కన్యాః ప్రతి మంగళం వాచయామాసేతి, వార్థః. ౧౦

కథమ్భూతాం? కృతః, కౌతుకేన వివాహసూత్రేణ మంగళం, యస్యా స్తాం అహతయో స్నవీనయో రంశుకయో. ర్యుగ్మేన భూషణోత్తమై శ్చాలఙ్కృతాం, చక్రు రితి. ౧౧

వధ్వా స్తస్యాః కన్యాయాః, సామాదిభిర్మన్త్రైః రక్షాం చ చక్రుః, అథర్వమంత్రవి. త్పురోహితః ప్రతికూలగ్రహశాంత్యర్థం, జుహావ. ౧౨

(హిరణ్యేతి.) విధివిదాం విధిజ్ఞానాం వరో రాజా భీష్మకః, హిరణ్యాదీన్ ధేనూశ్చ విప్రేభ్యః ప్రాదాత్. ౧౩

ఏవం యథా రుక్మిణ్యై తథా దమఘోష స్సుతాయ శిశుపాలాయ చ సర్వ మభ్యుదయోచితం కర్మ మన్త్రజ్ఞైః ద్విజైః కారయామాస. ౧౪

ఏవం చేదిపతీ రాజా దమఘోష స్సుతాయ వై.
కారయామాస మన్త్రిజ్ఞై స్సర్వమభ్యుదయోచితమ్. ౧౪

మదచ్యుద్భి ర్గజానీకై స్స్యన్దనై ర్హేమమాలిభిః,
పత్త్యశ్వసఙ్కులై స్సైన్యైః పరీతః కుణ్డినం యయౌ. ౧౫

తం వై విదర్భాధిపతి స్సమభ్యేత్యాభిపూజ్య చ.
నివేశయామాస ముదా కల్పితా న్యనివేశనే. ౧౬

తత్ర సాల్వో జరాసన్ధో దన్తవక్త్రో విదూరథః.
ఆజగ్ము శ్చైద్యపక్షీయాః పౌణ్డ్రకాద్యా స్సహస్రశః.
కృష్ణరామద్విషోయత్తాః కన్యాం చైద్యాయ సాధితుమ్. ౧౭

యద్యాగత్య హరే త్కృష్ణో రామాద్యై ర్యదుభి ర్వృతః.
యోత్స్యామ సహితా స్తేన ఇతి నిశ్చితమానసాః,
ఆజగ్ము ర్భూభుజా శ్చాన్యే సమగ్రబలవాహనాః. ౧౮

తతో మదజలాని, స్రవద్భి ర్గజానాం, అనీకైః. హేమ్నో మాలా యేషాం సంతీతి తథా తైః రథైః పదాతిభి రశ్వైశ్చ సంకులై ర్వ్యాప్తై స్సైన్యైశ్చ పరివృత శ్చైద్య ఇతి శేషః. కుణ్డినం పురం యయౌ. ౧౫

తం చైద్యం సమభ్యేత్యాభిపూజ్య చ కల్పితం నిర్మితం. య దన్య న్నివేశనం తస్మి న్ముదా నివేశయామాస. ౧౬

(తత్రేతి.) కృష్ణరామౌ ద్విషంతీతి తథా తే చైద్యపక్షానువర్తినః. సాల్వాదయః. పౌండ్రకాద్యాశ్చ సహస్రశః యత్తాస్సంతః చైద్యాయ కన్యాం సాధయితు మాజగ్ముః. ౧౭

కథంభూతాః? రామాద్యైః ర్యదుభిః పరివృతః కృష్ణః ఆగత్య యది కన్యాం హరే త్తర్హి సర్వే వయం సజ్జీభూతా స్తేన కృష్ణేన సహ యోత్స్యామః చైద్యాయ కన్యాం సాధయిష్యామః, ఇతీత్థం కృతః నిశ్చయో యై. స్తథాభూతాః. తథా అన్యే చ భూభుజో రాజాన స్సమగ్రాణి బలాని వాహనాని యేషాం తథాభూతాః ఆజగ్ముః. ౧౮

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భప్రఘట్టః)

శ్రుత్వైత ద్భగవా న్రామో విపక్షీయనృపోద్యమమ్,
కృష్ణం చైకం గతం హర్తుం కన్యాం కలహశఙ్కితః. ౧౯

బలేన మహతా సార్ధం భ్రాతృస్నేహపరిప్లుతః,
త్వరితః కుణ్డినం ప్రాగా ద్గజాశ్వరథపత్తిభిః, ౨౦

భీష్మకన్యా వరారోహా కాఙ్క్షన్త్యాగమనం హరేః,
ప్రత్యాపత్తిమపశ్యన్తీ ద్విజస్యాచిన్తయ త్తదా. ౨౧

అహో త్రియామాన్తరితా ఉద్వాహో మేఽల్పరాధసః,
నాగచ్ఛత్యరవిన్దాక్షో నాహం వేద్మ్యత్ర కారణమ్. ౨౨

సోఽపి నావర్తతేఽద్యాపి మత్సన్దేశహరో ద్విజః,

బలవాన్ప్రశస్తబలసంపన్నః రామః విపక్షీయానాం శత్రుపక్షీయానాం రాజ్ఞా ముద్యమం ప్రయత్నం శ్రుత్వా కన్యా మాహర్తుం గత మేక మసహాయం కృష్ణం జ్ఞాత్వా. మానం తత్ర కలహో భవిష్యతీతి శఙ్కాఽస్య సంజాతేతి తథాభూతః భ్రాతరి కృష్ణే స్నేహేన వ్యాప్తః మహతా విపులేన బలేన సైన్యేన సహ. బలమేవ ప్రపఞ్చయతి (గజాశ్వరథపత్తిభిరితి.) త్వరితః సంజాతత్వరః, కుణ్డినం పురం ప్రతి ప్రాగాత్. ౧౯-౨౦

తతః పూర్వమేవ రుక్మిణీ ఔత్సుక్యాదచింతయదిత్యాహ (భీష్మకన్యేతి.) హరే రాగమన మాకాఙ్క్షంతీ ద్విజస్య ప్రేషితస్య ప్రత్యాపత్తిం ప్రత్యాగమన మపశ్యంతీ చాచింతయత్. ౨౧

చింతాప్రకారమేవాహ (అహో ఇతి చతుర్భిః.) త్రియామా రాత్రిః తావన్మాత్రాంతరితో మందభాగ్యాయా మమ వివాహః అరవిందాక్షః కృష్ణోఽధునాపి నాగచ్ఛతి అత్ర అనాగమనే కారణం న వేద్మి. ౨౨

యశ్చ మత్సందేశహరో ద్విజస్సోఽప్యద్యాపి, నావర్తతే నాగచ్ఛతి. అపి కిం వా అనవద్యాత్మా

అపి మయ్యనవద్యాత్మా దృష్ట్వా కిఞ్చి జ్జుగుప్సితమ్,
మత్పాణిగ్రహణే నూనం నాయాతి హి కృతోద్యమః. ౨౩

దుర్భగాయా న మే ధాతా నానుకూలో మహేశ్వరః,
దేవీ వా విముఖీ గౌరీ రుద్రాణీ గిరిజా సతీ ౨౪

ఏవం చిన్తయతీ బాలా గోవిన్దహృతమానసా,
న్యమీలయత కాలజ్ఞా నేత్రే అశ్రుకలాకులే. ౨౫

ఏవం వధ్వాః ప్రతీక్షన్త్యాః గోవిన్దాగమనం నృప.
వామ ఊరు ర్భుజో నేత్ర మస్ఫురన్ ప్రియశంసినః, ౨౬

అథ కృష్ణవినిర్దిష్ట స్స ఏవ ద్విజసత్తమః,
అన్తఃపురచరీం దేవీం రాజపుత్రీం దదర్శ హ, ౨౭

ముకుందః కిఞ్చి న్మయి జుగుప్సితం ధార్ష్ట్యాదికం దృష్ట్వా మత్పాణిగ్రహణే నిమిత్తే కృతః. ఉద్యమః ప్రయత్నో యేన తథాభూతః, నూనం నాయాతి నాగచ్ఛత్యేవ కి మిత్యర్థః. ౨౩

కింవా ధాతా విశ్వకృ న్మహేశ్వరో దుర్భగాయా మమానను కూల ఏవ కింవా రుద్రస్య స్త్రీ మహర్షి విముఖీ ప్రతికూలా. ౨౪

(ఏవ మితి.) ఇత్థం చింతయంతీ బాలా రుక్మిణీ గోవిందేన హృతం మానసం యస్యా స్సా కాలజ్ఞాధునాఽపి గోవిందాగమనకాల ఇతి మన్వానా అశ్రుబిందుభి రాకులే స్తద్ధే లోచనే న్యమీలయత నిమీలితవతీ, ౨౫

హేనృప ఇత్థం గోవిందాగమనం గోవిందాగమనవార్తాహరం ద్విజం, తదాగమనద్వారం చ. ప్రతీక్షంత్యాః, రుక్మిణ్యాః, ఊర్వాదయః ప్రియశంసినః కృష్ణాగమనరూపప్రియసూచకాః. అస్ఫురన్ సఞ్చలితవంతః. ౨౬

అథ తతః యః, పూర్వం. ఆత్మనా ప్రేషితః, స ఏవ ద్విజః కృష్ణేనాదిష్టోఽంతః పురచరీం రుక్మిణీం దదర్శ హ. ౨౭

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

సా తం ప్రహృష్టవదన మవ్యగ్రాత్మగతిం సతీ,
అలక్ష్య లక్షణాభిజ్ఞా త మపృచ్ఛ చ్ఛుచిస్మితా. ౨౮

ఆవేదయామాస తస్యై తం ప్రాప్తం యదునన్దనమ్,
ఉక్తం చ సత్యవచన మాత్మోపనయనం ప్రతి. ౨౯

త మాగతం సమాజ్ఞాయ వైదర్భీ హృష్టమానసా,
న పశ్యన్తీ బ్రాహ్మణాయ ప్రియ మన్య న్ననామ సా. ౩౦

ప్రాప్తౌ శ్రుత్వా స్వదుహితు రుద్వాహప్రేక్షణోత్సుకౌ,
అభ్యయా త్తూర్యఘోషేణ రామకృష్ణౌ సమర్హణైః. ౩౧

మధుపర్క ముపానీయ వాసాంసి రుచిరాణి సః,
ఉపాయనా న్యభీష్టాని విధివ త్సమపూజయత్. ౩౨

సా రుక్మిణీ, అవ్యగ్రా, ఆత్మనో దేహస్య గతి ర్యస్య ప్రహృష్టం వదనం యస్య తం ద్విజ మాలక్ష్య లక్షణాభిజ్ఞా దూతలక్షణజ్ఞా ప్రాజ్ఞాభిజ్ఞా అత ఏవ శుచిస్మితాపి సమ్య గపృచ్ఛత్. ౨౮

తస్యై పృచ్ఛన్త్యై రుక్మిణ్యై, రామేణ సహితం కృష్ణం ప్రాప్త మాగత మావేదయత్ కథంచ (ఆత్మోపనయనం ప్రతి.) ఆత్మనో రుక్మిణ్యాః, ఉపనయనం స్వసమీపప్రాపణం ప్రతి భగవతా, య త్సత్యం వచన ముక్తం "తా మానయిష్య ఉన్మథ్య రాజన్యాపశదాన్మృధే, మత్పరా మనవద్యాఙ్గీ మేధసోఽగ్నిశిఖామివే" త్యుక్తం సత్యవచనం కథంచేత్యర్థః. ౨౯

తత స్తం కృష్ణ మాగతం, జ్ఞాత్వా హృష్టం మానసం యస్యా స్సా రుక్మిణీ, బ్రాహ్మణాయ ప్రత్యుపకర్తుం ప్రియం యోగ్యం, న త్వపశ్యంతీ కేవలం ననామ. ౩౦

(ప్రాప్తావితి.) స్వదుహితు రుద్వాహప్రేక్షణే నిమిత్తే ఉత్సుకౌ ప్రాప్తౌ ఉద్వాహదిదృక్షయాఽఽగతావిత్యర్థః. శ్రుత్వా తూర్యఘోషేణ, సమర్హణైః పూజాసాధనైశ్చ సహ అభ్యాజగామ. ౩౧

తత స్స భీష్మకో మధుపర్కాదీని సమర్ప్య యథావిధి సమ్య గపూజయత్. తత్రోపాయనాని శ్రేష్ఠవస్తూని. ౩౨

తయో ర్నివేశనం శ్రీమదుపకల్ప్య మహామతిః,
ససైన్యయో స్సానుగయో రాతిథ్యం విదధే యథా. ౩౩

ఏవం రాజ్ఞాం సమేతానాం యథావీర్యం యథా వయః,
యథా బలం యథా వృత్తం సర్వైః కామై స్సమర్హయత్, ౩౪

కృష్ణ మాగత మాకర్ణ్య విదర్భపురవాసినః,
ఆగత్య నేత్రాంజలిభిః పపు స్తన్ముఖపంకజమ్. ౩౫

అస్యైవ భార్యా భవితుం రుక్మిణ్యర్హతి నాపరా,
అసావప్యనవద్యాత్మా భైష్మ్యా స్సముచితః పతిః. ౩౬

కించి త్సుచరితం యన్న స్తే తుష్ట స్త్రిలోకకృత్,
అనుగృహ్ణాతు గృహ్ణాతు వైదర్భ్యాః పాణి మచ్యుతః.
ఏవం ప్రేమకలాబద్ధా వదంతి స్మ పురౌకసః. ౩౭

మహామతి ర్భీష్మక స్తయోః రామకృష్ణయోః, శ్రీమత్ భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్, నివేశనం గృహ ముపకల్ప్య, సభృత్యయో స్ససైన్యయో ర్యథావ దాతిథ్యం, చక్రే. ౩౩

ఇత్థ మన్యేషామపి సర్వేషాం సముదితానాం రాజ్ఞాం తత్తద్వీర్యవయఃప్రభృత్యనురూపం సర్వైః కామైః, అపూజయత్. ౩౪

(కృష్ణమితి.) విదర్భపురవాసినః కుండినపురవాసినో జనాః కృష్ణ మాగతం, శ్రుత్వా ఇత స్తతః స్థిత్వేతి శేషః, తస్య కృష్ణస్య ముఖపఙ్కజం ముఖపంకజస్థలావణ్యసుధాం. నేత్రరూపై రఞ్జలిభిః, పపుః పీతవంతః. ౩౫

కిం చ. ఏవ మిత్థం ప్రేమకలాబద్ధాః ప్రేమాశ్రుగద్గదస్వరాస్సంతః పురౌకసః పురవాసినో జనాః ఊచుః (కిమితి.) అసౌ కృష్ణః అనవద్యాత్మా సుందరతరతమః, అపిశబ్దో భైష్మ్యాఅప్యనవద్యాత్మత్వ సముచ్చయార్థః. సముచితోఽనురూపః పతిః అత్రాస్యైవ రుక్మిణ్యేవార్హాత్యేవ అసా వేవ భైష్మ్యా ఏవ సముచిత ఏవేతి, షడవధారణాని. నోఽస్మాభిః కించి త్సుచరితం స్వనుష్ఠితం, యద్యస్మాకం ప్రాచీనం పుణ్య మస్తీత్యర్థః. తేన సుచరితేన తుష్టః ప్రీతః త్రిలోకకృత్ బ్రహ్మా, వైదర్భ్యాః పాణి మచ్యుతో గృహ్ణాత్వితి అనుగృహ్ణాత్వితి. ౩౬-౩౭

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

కన్యా చాంతఃపురా త్ప్రాగాద్భటై ర్గుప్తాఽమ్బికాలయమ్,
పద్భ్యాం వినిర్యయౌ ద్రష్టుం భవాన్యాః పాదపల్లవమ్. ౩౮

సా చానుధ్యాయతీ సమ్య ఙ్ముకుందవదనాంబుజమ్,
యతవా ఙ్మాతృభి స్సార్ధం సఖీభిః పరివారితా. ౩౯

గుప్తా రాజభటై శ్శూరై స్సన్నద్ధై రుద్యతాయుధైః,
మృదంగశంఖపణవాస్తూర్యభేర్యశ్చ జఘ్నిరే. ౪౦

నానోపహారబలిభి ర్వారముఖ్యా స్సహస్రశః,
స్రగ్గంధవస్త్రాభరణై ర్ద్విజపత్న్య స్స్వలంకృతాః. ౪౧

గాయంత శ్చ స్తువంత శ్చ గాయకా వాద్యవాదకాః,
పరివార్య వధూం జగ్ము స్సూతమాగధవందినః. ౪౨

ఏవం స్థితే తదా భైష్మీ కన్యా భటై ర్గుప్తా సతీ అంతఃపురా, దమ్బికాగృహం ప్రతి భవాన్యాః, పాదపఙ్కజం ద్రష్టుం పద్భ్యా మేవ నిర్జగామ. ౩౮

కథంభూతా సా రుక్మిణీ ముకుందవదనామ్బుజం సమ్య గ్ధ్యాయంతీ యతవాక్ మౌనినీ మాతృభి స్సఖీభిశ్చ పరివారితా ఉద్ధృతాన్యాయుధాని యై స్తై స్సన్నద్ధై రాయత్తైః శూరైః రాజభటైః గుప్తా. ౩౯

తదా మృదంగాదయో జఘ్నిరే వాదితా ఇత్యర్థః. ౪౦

నానావిధై రుపహారైః నైవేద్యైః బలిభిః పూజాసాధనైశ్చ సహ సుష్ఠ్వలఙ్కృతాః ద్విజపత్న్యః గణికోత్తమాశ్చ తథా గాయకా గాయంతః స్తువంతః, సూతాదయః వాద్యాదీనాం తూర్యాదీనాం వాదకాః వాదయంతశ్చేతి శేషః. వధూం కన్యాం, పరివార్య పరివేష్ట్య, జగ్ముః. ౪౧-౪౨

ఆసాద్య దేవసదనం ధౌతపాదకరాంబుజా,
ఉపస్పృశ్య శుచిశ్శాంతా ప్రవివేశాఽమ్బికాంతికమ్. ౪౩

తాం వై ప్రవయసో బాలాం విధిజ్ఞా విప్రయోషితః,
భవానీం వందయాంచక్రు ర్భవపత్నీం భవాన్వితామ్. ౪౪

నమస్యే త్వాఽమ్బికేఽభీక్ష్ణం స్వసంతానయుతాం శివామ్,
భూయా త్పతి ర్మే భగవాన్ కృష్ణ స్తదనుమోదతామ్. ౪౫

ఇతి సంప్రార్థయంతీ సా దేవీం దేవ ముమాం శివమ్,
పూజయామాస విధివ ద్ద్విజపత్నీపురస్కృతా. ౪౬

(ఆసాద్యేతి.) దేవసదన మమ్బికాపతిగృహం ఉపగమ్య తత్ర ధౌతే ప్రక్షాళితే పాదామ్బుజే కరామ్బుజే చ యస్యాః సా ఉపస్పృశ్యాచమ్యాత ఏవ శుచిః శాన్తా సమాహితచిత్తా చామ్బికాగృహం ప్రవివేశ. ౪౩

తతః ప్రవయసో వృద్ధాః విధిజ్ఞాశ్చ విప్రయోషితః భవస్య పత్నీం భవేనాన్వితాం భవానీం ప్రతి తాం కన్యాం వన్దయాంచక్రుః. యద్యపి భవానీ మితి పుంయోగలక్షణజీపైవ భవసమ్బన్ధలాభః, తథాఽపి సాహిత్యలాభార్థం తత్రాపి భవస్యాప్రాధాన్యసూచనార్థం భవాన్వితా మిత్యుక్తం. పుంయోగ శ్చాత్ర భర్తృభార్యాసమ్బన్ధవిశేషరూప ఇతి ద్యోతయితుం భవపత్నీమితి. ౪౪

తతో రుక్మిణీ నమస్య ఇత్యాది మన్త్రమపూర్వమేవ పఠన్తీ తన్ముఖేన స్వమనీషితం చ ప్రార్థయన్తీ యథావత్పూజయామాసేత్యాహ (నమస్య ఇతి త్రిభిః.) హేఅమ్బికే స్వసంతానయుతాం గణేశాదిసహితాం, శివాం మఙ్గళరూపాం త్వా మభీక్ష్ణం పునః పునః నమస్యే నమస్కరోమి. భగవాన్ కృష్ణః మమ పతి ర్భూయా దితి యత్త దనుమోదతాం అనుగృహ్ణాతు, భవతీతి కర్తృపదాధ్యాహారః. యద్వా. కృష్ణో మమ పతి ర్భూయాత్ కృష్ణ ఏవ తదనుమోదతా మితి త్వ మనుగృహాణేత్యర్థః. ౪౫

ఇత్థం, ప్రార్థయన్తీ సా రుక్మిణీ ద్విజపత్నీభిః పురస్కృతా పురోఽవస్థాపితా. అబాదిభి ర్యథావిధి దేవీం ఉమాం, దేవం శివం చ పూజయామాసేత్యర్థః. ౪౬

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

అద్భి ర్గంధాక్షతై ర్ధూపై ర్వాసస్స్రఙ్మాల్యభూషణైః,
నానోపహారబలిభిః ప్రదీపావలిభిః పృథక్. ౪౭

విప్రస్త్రియః పతిమతీ స్తథా తై స్సమపూజయత్,
లవణాపూపతాంబూలకంఠసూత్రఫలేక్షుభిః. ౪౮

తస్యై స్త్రియ స్తాః ప్రదదు శ్శేషాం యుయుజు రాశిషః,
తాభ్యో దేవ్యై నమ శ్చక్రే శేషాం చ జగృహే వధూః. ౪౯

మౌనవ్రత మథ త్యక్త్వా నిశ్చక్రామాంబికాగృహాత్,
ప్రగృహ్య పాణినా భృత్యాం రత్నముద్రోపశోభితామ్, ౫౦

అద్భిశ్శుద్ధోదకైః గన్ధై శ్చందనైః, రక్షతైశ్చ వాసోభిః దివ్యామ్బరైః స్రగ్భిర్మాల్యై ర్భూషణైశ్చ నానావిధైః రుపహారై ర్నైవేద్యైః ర్బలిభిశ్చ 'యద్యపి వై దర్భీం భీష్మకసుతాం శ్రియోమాత్రా' మితి లక్ష్మ్యవతారత్వేనోక్తాయా భగవన్నిత్యానపాయిన్యా స్సర్వోత్తమాయా రుక్మిణ్యాః కేవలప్రాకృతస్త్రియా ఇవామ్బికావందనాదిక మనుచితం, తథాఽపి భగవత ఇవ త మనువ్రతాయా అస్యా మానవ్యవతారత్వాత్ "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ" ఇతి న్యాయేన లోకానుగ్రహశీలత్వాచ్చ తథా కృత మిత్యవగంతవ్యమ్. ౪౭

తత స్తథా లవణాపూపాదిభి స్తైరవాదిభిశ్చ పతిమతీః జీవద్భర్తృకాః విప్రస్త్రీశ్చ సమ్యగపూజయత్. ౪౮

తతస్తాః ద్విజపత్న్యః శేషాం స్వపూజోపయుక్తావశిష్టాం సామగ్రీం యద్వా శేషాశబ్ద స్స్త్రీలిఙ్గో దేవతోపభుక్తస్రగాదినిర్మాల్యవాచీ, తదా శేషాం గౌర్యుపభుక్తనిర్మాల్యమిత్యర్థః. తస్యై రుక్మిణ్యై ప్రదదుః అలఙ్కారాద్యర్థ మితి శేషః. తథా ఆశిషో యుయుజుః చేరుః, తదా వధూః రుక్మిణీ తాభ్యో ద్విజపత్నీభ్యో దేవ్యై చ నమ శ్చక్రే శేషాం జగృహే చ. ౪౯

తతో మౌనవ్రతం విహాయ రత్నముద్రికాభి రుపశోభితాం భృత్యాం సఖీం గృహీత్వా రత్నముద్రికోపశోభితం సఖీపాణిం స్వపాణినా గృహీత్వేత్యర్థః. అమ్బికాగృహా న్నిర్గతవతీ. ౫౦

తాం దేవమాయామివ వీరమోహినీం సుమధ్యమాం కుండలమండితాననామ్,
శ్యామాం నితంబార్పితరత్నమేఖలాం వ్యంజత్స్తనీం కుంతలశంకితేక్షణామ్. ౫౧

శుచిస్మితాం బింబఫలాధరద్యుతిశోణాయమానద్విజకుందకుట్మలామ్,
పదా చరంతీం కలహంసగామినీం శింజత్కలానూపురధామశోభినా.
విలోక్య వీరా ముముహుస్సమాగతా యశస్వినస్తత్కృతహృచ్ఛయార్దితాః. ౫౨

యాం వీక్ష్య తే నృపతయస్తదుదారహాసవ్రీడావలోకహృతచేతస ఉజ్ఝితాస్త్రాః,
పేతుః క్షితౌ గజరథాశ్వగతా విమూఢా యాత్రాచ్ఛలేన హరయేఽర్పయతీం స్వశోభామ్.

సైవం శనైశ్చలయతీ పదపద్మకోశౌ ప్రాప్తిం తదా భగవతః ప్రసమీక్షమాణా,
ఉత్సార్య వామకరజైరలకానపాంగైః ప్రాప్తాన్ హ్రియైక్షత నృపాన్ దదృశేఽచ్యుతం చ.

తదా తాం విలోక్య సమాగతాస్సర్వే ప్రసిద్ధా వీరాస్తద్దర్శనోదితకామాతురా ముముహురితి తృతీయశ్లోకేనాన్వయః. కథంభూతాం? దేవమాయామివ సర్వాశ్చర్యకరీం మూర్తిభూతాం దేవమాయామివ స్థితామిత్యర్థః. వీరాన్మోహయంతీతి తథా తాం శోభనః కృశో మధ్యప్రదేశో యస్యాః కుండలాభ్యాం మండితమాననం యస్యాః, తాం శ్యామాం అజాతరజస్కాం, నితంబయోః శ్రోణ్యోరర్పితా నిబద్ధా రత్నమయీ, మేఖలా యస్యాః, వ్యంజంతౌ యౌవనప్రాదుర్భావసూచకౌ స్తనౌ యస్యాః కుంతలేభ్యశ్శంకితే ఇవ చపలే ఈక్షణే. యస్యాః. ౫౧

శుచి స్మితం, యస్యాః బింబఫలమివ, యోఽధరోష్ఠస్తస్య ద్యుభిః కాంతిభిః శోణాయమానా ద్విజా దంతా ఏవ కుందానాం, కుట్మలాని ముకుళాని, యస్యాస్తాం, కలహంసవద్గచ్ఛతీతి తథా. తథా తాం కలా శోభా తద్వతీ నూపురే శింజంతీ కూజంతీ చ తే కలనూపురే చ తయోః, ధామ దీప్తిస్తేన, శోభత ఇతి తథోక్తేన పదా పాదేన పద్భ్యామిత్యర్థః. చలంతీమ్. ౫౨

న కేవలం ముముహురపి తు పేతుశ్చేత్యాహ (యామితి.) రథాద్యారూఢాస్తే నృపతయో యాత్రామిషేణ హరయే స్వలావణ్యమర్పయంతీం, యాం వీక్ష్య తస్యా ఉదారహాసేన, వ్రీడావలోకనేన చ హృతాని చేతాంసి, యేషాం తే అత ఏవ మూఢాః, అత ఏవ చ ఉజ్ఝితాని త్యక్తాన్యస్త్రాణి యైస్తే భూమౌ నిపేతుః. ౫౩

(సైవమితి.) సా రుక్మిణీ ఇత్థం, పద్మకోశతుల్యౌ చరణౌ శనైశ్శనైశ్చలయంతీ తత్ర హేతుర్భగవతః శ్రీకృష్ణస్య ప్రాప్తిం ప్రసమీక్షమాణా వామకరనఖైః, అలకానుత్సార్య అపాకృత్య అపాంగైస్తాన్ప్రాప్తాన్ నృపాన్ హ్రియా అవైక్షత. తదైవాచ్యుతం చ దదర్శ. ౫౪

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

తాం రాజకన్యాం రథ మారురుక్షతీం జహార కృష్ణో ద్విషతాం సమీక్షతామ్,
రథం సమారోప్య సుపర్ణలక్షణం రాజన్యచక్రం పరిభూయ మాధవః.
తతో యయౌ రామపురోగమ శ్శనై స్సృగాలమధ్యాదివ భాగహృద్ధరిః. ౫౫

తన్మానినః స్వాభిభవం యశః క్షయం పరే జరాసంధముఖా న సేహిరే.
అహో ధిగస్మాన్యశ ఆత్తధన్వనాం గోపైర్హృతం కేసరిణాం మృగైరివ. ౫౬

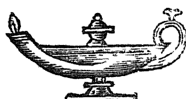
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

(తామితి.) తదా కృష్ణః రథ మారోఢు మిచ్ఛంతీం తాం రాజపుత్రీం ద్విషతాం చైద్యాదీనాం సమీక్షతాం సతాం జహార. తతో మాధవః, సుపర్ణలక్షణం గరుడధ్వజం రథ మారోప్య రథోపస్థే ఆరోప్యేత్యర్థః. రాజన్యమండలం పరిభూయ తుచ్ఛీకృత్య రామః పురోగమః అగ్రయాయీ యస్య తథాభూత శ్శనై ర్యయౌ. శనై రిత్యనేన నిర్భయత్వం సూచ్యతే. హరిస్సింహః సృగాలమధ్యా ద్యథా స్వభాగహృ చ్ఛనై ర్యాతి తద్వత్. ౫౫

(త దితి.) మానినః కేవలం దురహఙ్కారిణ శ్శత్రవో జరాసంధాదయః. త త్కన్యాహరణం స్వాభిభవం. యశః క్షయం చ న సేహిరే. అసహమానానాం తేషా మాక్రోశ మాహ (అహో ఇతి) అస్మత్కీర్తిం ధిక్ కుతః, యతః, ఆత్తధన్వనాం ధనుర్ధారిణాం అస్మాకం స్వమితి శేషః. గోపై రుపహృతం కేసరిణాం సింహానాం భాగో మృగై రివేతి. ౫౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

అ థ చ తు ః ప ఞ్చా శో ఽ ధ్యా య ః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి సర్వే సుసంరబ్ధా వాహా నారుహ్య దంశితాః,
స్వైస్స్వైర్బలైః పరిక్రాంతా అన్వీయు ర్ధృతకార్ముకాః. ౧

తా నాపతత ఆలోక్య యాదవానీకయూథపాః,
తస్థు స్తత్సంముఖా రాజ న్విస్ఫూర్జ్య స్వధనూంషి తే. ౨

అశ్వపృష్ఠే గజస్కంధే రథోపస్థే చ కోవిదాః,
ముముచు శ్శరవర్షాణి మేఘా అద్రిష్వపో యథా. ౩

పత్యుర్బలం శరాసారై శ్ఛన్నం వీక్ష్య సుమధ్యమా,
సవ్రీడ మైక్షత్త ద్వక్త్రం భయవిహ్వలలోచనా. ౪

అథ చతుఃపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

అథాసహమానానాం యాదుభిస్సహ సంగ్రామం పరాజయం చానువర్ణయతి చతుఃపఞ్చాశత్తమేన (ఇతీతి.) ఇతి అహో ధిగిత్యేవం బ్రువాణా స్సర్వే సుతరాం క్రోధావిష్టా దంశితాః కవచితాశ్చ వాహానశ్వాదీ నారుహ్య స్వస్వైర్బలైః పరిక్రాంతాః పరివృతాః ధృతాని కార్ముకాణి ధనూంషి యై స్తే అన్వీయురన్వధావన్. ౧

తా నాపతత శ్శత్రూన్ అవలోక్య తే యాదవసైన్యాధిపతయః. హేరాజన్ స్వధనూంషి విస్ఫూర్జ్య టఙ్కారయిత్వా సమ్ముఖా ఉత్తస్థుః. ౨

పరేషాం శరాణాం బాహుళ్యే యాదవానామల్పత్వే చ దృష్టాంతః. (మేఘా ఇత్యాది,) మేఘా యథా అద్రిషు అపో జలధారా ముఞ్చంతి తద్వదశ్వపృష్ఠాదిషు కోవిదా శ్శత్రవో యాదవసైన్యేషు శరవర్షాణి ముముచుః. ౩

తదా సుమధ్యమా రుక్మిణీ శరాసారై శ్ఛన్నం భర్తు ర్బల మవలోక్య భయేన కాతరే లోచనే యస్యా స్సా సవ్రీడం యథా తథా తస్య పత్యుర్వక్త్రం ముఖ మైక్షత.

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

ప్రసహ్య భగవానాహ మా స్మ భై ర్వామలోచనే,
వినఙ్క్ష్యత్యధునైవైత త్తావకైః శాత్రవం బలమ్. ౨

తేషాం తద్విక్రమం వీరా గదసఙ్కర్షణాదయః,
అమృష్యమాణా నారాచై ర్జఘ్ను ర్హయగజాన్రథాన్. ౩

పేతు శ్శిరాంసి రథినా మశ్వినాం గజినాం భువి,
సకుణ్డలకిరీటాని సోష్ణీషాణి చ కోటిశః. ౪

హస్తా స్సాసిగదేష్వాసాః కరభోరుభుజాఙ్ఘ్రయః.
అశ్వాశ్వతరనాగోష్ట్రఖరమ ర్త్యశిరాంసి చ. ౫

హన్యమానబలానీకా వృష్ణిభి ర్జయకాఙ్క్షిభిః,
రాజానో విముఖా జగ్ము ర్జరాసన్ధపురస్సరాః. ౬

తదా భగవాన్ ప్రహస్య తా మాహ, ఉక్తిమేవాహ (మాస్మేతి.) హే వామలోచనే త్వం మా స్మ భైః భయం మాకృథాః, అధునైవ త్వదీయైః సైన్యైః శాత్రవం బలం వినఙ్క్ష్యతి నాశమేష్యతి. ౨

ఇతి తేషాం చైద్యాదీనాం తథావిధవిక్రమ మసహమానా వీరా గదాదయో యాదవాః నారాచైః హయాన్ జఘ్నుః. ౩

తదా అశ్వినాం అశ్వా యేషాం సంతీతి తేషాం అశ్వారూఢానాం రథినాం గజానాం చ కోటిశః శిరాంసి కుండలకిరీటసహితాని ఉష్ణీషసహితాని చ భువి నిపేతుః. ఖడ్గగదాధనుర్భిః సహితా హస్తాశ్చ కరభాః, ప్రకోష్ఠాశ్చ ఊరవశ్చాఙ్ఘ్రయశ్చ నిపేతుః. కరభా స్తత్సదృశా ఊరవ ఇత్యూరువిశేషణం, తథా అశ్వాదీనాం శిరాంసి చ నిపేతుః, తత్ర నాగా గజాః. ౪-౫

ఇత్థం జయకాఙ్క్షిభి ర్యదుభి ర్హన్యమానాని బలానీకాని సైన్యసముదాయాః, యేషాం తే జరాసంధాదయో రాజానో విముఖాః పరాఙ్ముఖా స్సంతో జగ్ముః. ౬

శిశుపాలం సమేత్యాథ హృతదారమివాతురమ్,
నష్టత్విషం గతోత్సాహం శుష్యద్వదన మబ్రువన్. ౧౦

భో భోపురుషశార్దూల దౌర్మనస్య మిదం త్యజ.
న ప్రియా ప్రియయో రాజన్నిష్ఠా దేహిషు దృశ్యతే. ౧౧

యథా దారుమయీ యోషి న్నృత్యతే కుహకేచ్ఛయా,
ఏవ మీశ్వరతన్త్రోఽయ మీహతే సుఖదుఃఖయోః. ౧౨

జరాసన్ధ ఉవాచ—

శౌరే స్సప్తదశాహం వై సంయుగాని పరాజితః,
త్రయోవింశతిభిస్సైన్యైర్జిగ్య ఏక మహం పరమ్. ౧౩

తత స్తే సర్వే శిశుపాల మభ్యేత్యాబ్రువన్. కథంభూతం? అప్రాప్తదార మేవ హృతదారమివాతురం నష్టత్విషం వి స్తేజస్కం గత ఉత్సాహో యస్మా చ్ఛుష్యద్వదనం యస్య తమ్. ౧౦

ఉక్తిమేవాహ (భో భో ఇతి.) హేపురుషశ్రేష్ఠ దౌర్మనస్యం విషాదం త్యజ, నహి సుఖదుఃఖయోః. దేహిషు స్థైర్యం దృశ్యతే కింతు తే క్షణికే ఆగపాయినీ ఇతి భావః ౧౧

నన్వప్రతిహతపౌరుషాణా మస్మాక మయం పరాభవోఽవిషహ్య ఇత్యత ఆహుః (యథేతి.) కుహకో న్తైన ర్తక స్తస్యేచ్ఛయా ఇచ్ఛానుసార మిత్యర్థః. దారుమయీ యోషి త్పుత్రికా నృత్యతే తథా అయం దేహివర్గ ఈశ్వరపరతంత్రః, సుఖదుఃఖయోరీహతే సుఖదుఃఖయోర్నిమిత్తభూతయో శ్చేష్టతే సుఖదుఃఖార్థకర్మాణి కరోతీత్యర్థః. నహి సుఖదుఃఖప్రాపణే స్వాత్మన స్స్వాతంత్ర్య మస్తి అపితు సుఖాయైవేహమానోఽయం జనః స్వస్వకర్మానుగుణేశ్వరేచ్ఛయా సుఖదుఃఖే ప్రాప్నోతి. అతః కిం విధేయ మిత్యర్థః. ౧౨

ఏవ మీశ్వరపారతంత్ర్యముక్తం. తత్ర చాహ మేవ దృష్టాంత ఇత్యాహ . జరాసంధః (శౌరేరితి.) సప్తదశసంయుగాని యుద్ధాని కృత్వేతి శేషః. త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీకై స్సైన్యై స్సహితోఽప్యహం శౌరేః శ్రీకృష్ణసకాశా త్పరాజితః. సప్తదశకృత్వ ఇతి శేషః. ఏకసంయుగం త్వహం పరం కేవలం జిగ్యే జితవానస్మి. ౧౩

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

తథాఽప్యహం న శోచామి న ప్రహృష్యామి కర్హిచిత్,
కాలేన దైవయుక్తేన జానన్విద్రావితం జగత్. ౧౪

అధునాఽపి వయం సర్వే వీరయూథపయూథపాః,
పరాజితాః ఫల్గుతన్త్రై ర్యదుభిః కృష్ణపాలితైః ౧౫

రిపవో జిగ్యు రధునా కాల ఆత్మానుసారిణి,
తదా వయం విజేష్యామో యదా కాలః ప్రదక్షిణః. ౧౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం ప్రబోధితో మిత్రై శ్చైద్యోఽగాత్సానుగః పురమ్,
హతశేషాః పున స్తేఽపి యయు స్స్వం స్వం పురం నృపాః. ౧౭

రుక్మీ తు రాక్షసోద్వాహం కృష్ణద్విడసహన్స్వసుః,
పృష్ఠతోఽన్వగమ త్కృష్ణ మక్షౌహిణ్యా వృతో బలీ. ౧౮

తథాఽపి సప్తదశకృత్వః, పరాజయకాలే వ్యహం కర్హచిన్న శోచామి నాపి జయకాలే
ప్రహృష్యామి చ, కిం కుర్వన్? దైవ మదృష్టం తద్యుక్తేన కాలేన కాలశరీరేణేశ్వరేణ దైవమీశ్వర
స్తద్యుక్తేన తదాత్మకేన కాలేనేతి వా కృత్స్నం జగ ద్విద్రావితం ఉపద్రుతం జానన్. ౧౪

అతోఽధునాఽపి వయం సర్వే వీరయూథపా అపి ఫల్గుతన్త్రైరపి అల్పబలైరపి
పరాజితాః. ౧౫

రిపవస్తు ఆత్మానుసారిణి స్వానుకూలే కాలే ప్రాప్తే సతి జిగ్యుః, యదా చ ప్రదక్షిణోఽస్మ
దనుకూలః, కాలో భావీ తథా వయమపి జేష్యామ ఏవ. ౧౬

ఇత్థం మిత్రైర్జరాసంధాదిభి ర్బోధితః, సాంత్విత శ్చైద్య స్స్వపురం ప్రతి జగామ. తతో
హతశేషా స్తే జరాసంధాదయోఽపి నృపా స్స్వం స్వం గృహం ప్రతి జగ్ముః. ౧౭

తతః కృష్ణద్విట్ రుక్మీ తు స్వసు ర్భగిన్యాః, రాక్షసోద్వాహ మసహమానః, అక్షౌహిణ్యా
సైన్యేన పరివృతః, కృష్ణం పృష్ఠతోఽన్వధావత్. ౧౮

రుక్మ్యమర్షీ సుసంరబ్ధ శ్శృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్,
ప్రతిజజ్ఞే మహాబాహు ర్దంశిత స్సశరాసనః. ౧౮

అహత్వా సమరే కృష్ణ మప్రత్యూహ్య చ రుక్మిణీమ్,
కుణ్డినం న ప్రవేక్ష్యామి సత్య మేత ద్బ్రవీమి వః. ౧౯

ఇత్యుక్త్వా రథ మారుహ్య సారథిం ప్రాహ సత్వరః,
చోదయాశ్వాన్యతః కృష్ణ స్తేన మే సంయుగో భవేత్. ౨౦

అద్యాహం నిశితై ర్బాణై ర్గోపాలస్య సుదుర్మతేః,
నేష్యే వీరమదం యేన స్వసా మే ప్రసభం హృతా. ౨౧

వికత్థమానః కుమతి రీశ్వరస్యాప్రమాణవిత్,
రథేనైకేన గోవిన్దం తిష్ఠతిష్ఠే త్యుపాద్రవత్. ౨౨

అనుధావనాత్పూర్వం తస్య సంరమ్భమాహ (రుక్మీతి.) అమర్షీ క్రుద్ధః సుసంరబ్ధ స్సన్నద్ధః. తదేవ ప్రపఞ్చయతి - దంశితః కవచితః శరాసనేన ధనుషా సహిత స్సర్వభూభుజాం శృణ్వతాం సతాం ప్రతిజజ్ఞే. ౧౮

ప్రతిజ్ఞామేవాహ (అహత్వేతి) అప్రత్యూహ్య అనావర్త్య. ౧౯

(ఇతీతి.) సత్వర స్త్వరయా సహితః, ఉక్తిమేవాహ (చోదయేతి సార్ధేన.) యతో యత్ర కృష్ణ స్తత్రాశ్వా నాశు చోదయ గమయేత్యర్థః. తేన కృష్ణేన సహ మమ సంయుగః సఙ్గ్రామో భవేత్ భవితవ్యః, ౨౦

సుతరాం దుర్బుద్ధే ర్గోపాలస్య వీరమదం వీరోఽహమేవేత్యేవంవిధం మదం నేష్యే, తతో నయామి, త్యాజయామీత్యర్థః అత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - యేన కృష్ణేన మమ భగినీ ప్రసహ్య నీతా అపహృతా. ౨౧

(వికత్థమాన ఇతి.) ఈశ్వరస్య కృష్ణస్య ప్రమాణం జ్ఞానశక్తిబలాదీనా మనన్తపరిమాణత్వ మజానన్నత ఏవ కుమతి రత ఏవ చైవం వికత్థమానః ప్రగల్భం భాషమాణః, తిష్ఠ తిష్ఠేతి, వదన్నితి శేషః, ఉపాద్రవ దన్వధావత్. ౨౨

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

ధను ర్వికృష్య సుదృఢం జఘ్నే కృష్ణం త్రిభి శ్శరైః,
అహ చోరః క్షణం తిష్ఠ యదూనాం కులపాంసన,
కుత్ర యాసి స్వసారం మే ముషిత్వాధ్వాఙ్క్షవద్ధవిః. ౨౪
హరిష్యేఽద్య మదం మన్ద మాయినః కూటయోధినః,
యావ న్మ మే హతో బాణై శ్శయితా మూచదారికామ్. ౨౫
స్మయన్కృష్ణో ధను శ్ఛిత్వా షడ్భి ర్వివ్యాధ రుక్మిణమ్,
అష్టభి శ్చతురో వాహా న్ద్వాభ్యాం సూతం త్రిభి ర్ధ్వజమ్. ౨౬
స చాన్య ద్ధను రాదాయ కృష్ణం వివ్యాధ పఞ్చభిః,
తై స్తాడిత శ్శరాఘై స్తు చ్చిచ్ఛేద ధనురచ్యుతః.
పునరన్యదా ద త్తతదప్యచ్ఛిన దవ్యయః. ౨౭
పరిఘం పట్టిసం శూలం చర్మాసీ శక్తితోమరౌ,
యద్యదాయుధ మాదత్త తత్సర్వం సోఽచ్ఛిన ద్ధరిః. ౨౮

(ధనురితి.) దృఢం, ధను ర్వికృష్య శరాన్సన్ధాయేతి శేషః, కృష్ణ ముద్దిశ్య వక్షస్థలం. జఘ్నే. అహ చ, క్షణమిత్యాదినా స్వయమన్విష్యతే శ్రాత్రసేన.) హే కులపాంసన కులదూషక క్షణం తిష్ఠ, మహాగ్రత ఇతి శేషః. ధ్వాఙ్క్షః కాకః, స యథా హవిః హృత్వా యాతి తథా మమ స్వసారం ముషిత్వా క్వ యాస్యపి నైల పయోగ్యత్వం చ గృష్టాంతాభిప్రాయేణ. ౨౪

హే మన్ద కూటయోధిన్ కూటప్రముదితో మాయ్య ఛద్మిభిః తథా తస్య ఏకాకితయా యోద్ధుమసమర్థస్య క్షత్ర. తవ మదం హరిష్యే మమ బాణై ర్యావ ద్ధతో న శయీత భవాన్ తత్పూర్వమేవ దారికాం కన్యాం ముఞ్చ. ౨౫

(స్మయన్నితి.) షడ్భి ర్బాణైరితి శేషః, తథోత్తరత్రాపి. ౨౬

(స చేతి.) సః రుక్మీ తైః రుక్మిప్రయుక్తై శ్శరాఘై స్తాడితః కృష్ణ స్తదపి ధను శ్చిచ్ఛేద. ఏవం పునః పున, ర్య ద్ధను రాదదే తదప్యవ్యయో భగవాన్ చిచ్ఛేద. ౨౭

తతః పరిఘాదికమపి యద్య దాదదే తత్సర్వమప్యచ్ఛినత్. ౨౮

తతో రథా దవప్లుత్య గృహీత్వా ఖడ్గచర్మణీ,
కృష్ణ మభ్యద్రవ త్క్రుద్ధః పతఙ్గ ఇవ పావకమ్. ౨౯

తస్య చాపతతః ఖడ్గం తిలశ శ్చర్మచేషుభిః,
ఛిత్త్వాఽసి మాదదే తీక్ష్ణం రుక్మిణం హన్తు ముద్యతః. ౩౦

దృష్ట్వా భ్రాతృవధోద్యోగం రుక్మిణీ భయవిహ్వలా,
పతిత్వా పాదయోః పత్యు రువాచ కరుణం సతీ. ౩౧

రుక్మిణ్యువాచ---

యోగేశ్వరాప్రమేయాత్మ దేవదేవ జగత్పతే,
హన్తుం నార్హసి కల్యాణ భ్రాతరం మే మహాభుజ. ౩౨

(తత ఇతి) ఖడ్గః పాణౌ యస్య స రుక్మీ రథా దవప్లుత్య హంతు మిచ్ఛయా పతంగః శలభః పావక మివ కృష్ణ మభ్యపతత్. ౨౯

ఆపతత స్తస్య రుక్మిణః ఖడ్గం చర్మఖేటం చేషుభి స్తిలప్రమాణశః, ఛిచ్ఛేద. ఏవం ఛిత్త్వా రుక్మిణం హంతుం నిశితం ఖడ్గ మాదత్త. ౩౦

తదా భ్రాతృవధార్థ ముద్యోగం ప్రయత్నం, దృష్ట్వా భయకమ్పితా సతీ రుక్మిణీ పత్యుః, పాదయోః, పతిత్వా కరుణం యథాతథోవాచ. ౩౧

ఉక్తిమేవాహ (యోగేశ్వరేతి.) హేయోగేశ్వర యోగనిర్వాహక, యోగీశ్వరేతిపాఠే యోగిహృత్కమలాభివ్యక్త తన్నియంతశ్చేత్యర్థః. యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యస్య తవ స్వరూపస్వభావాదికం కథమయం దేహాభిమానీ విద్యాత్తతోఽయం మూఢః కేవలమనుగ్రాహ్య ఏవేతి తత్సంబోధనాభిప్రాయః. నన్వసాధులోకదమనార్థమవతీర్ణోఽహ మేనం నిగృహ్ణామ్యేవేత్యతస్సంబోధయతి హేజగత్పతే శరణాగత జగత్పాలక, నాయం శరణాగతోఽపి తు కృతాపరాధ ఏవేత్యత ఆహ. శరణాగతాయా మమ భ్రాతరం హంతుం నార్హసీతి శరణ్యత్వోపయుక్తం వీరత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాదికమపి సంబోధనైరాహ. దేవానాం బ్రహ్మాదీనా మపి దేవ అప్రమేయాత్మన్ అపారవాత్సల్యసౌశీల్యాదిస్వభావస్వరూప, లోకదృష్ట్యాధునా తవైత ద్వధో నోచిత ఇతి సంబోధయతి. (కల్యాణేతి.) ఆరబ్ధే వివాహరూపకల్యాణేఽపరిసమాప్త ఏవాంతరా మద్భ్రాతృవధోఽనుచిత ఇత్యర్థః. అహో దృష్టం సఖడ్గస్య త్వద్భుజస్య సౌందర్య మితి సాక్షేపం సంబోధయతి మహాభుజేతి. ౩౨

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

శ్రీశుక ఉవాచ—

తయా పరిత్రాసవికమ్పితాఙ్గయా శుచాఽవశుష్య న్ముఖరుద్ధకణ్ఠయా,
కాతర్యవిస్రంసితహేమమాలయా గృహీతపాదః కరుణో న్యవర్తత. ౩౩

చేలేన బద్ధ్వా త మసాధుకారిణం సశ్మశ్రుకేశం ప్రవపన్వ్యరూపయత్,
తావన్మమర్దుః పరసైన్య ముద్ధతం యదుప్రవీరా నలినీం యథా గజాః. ౩౪

కృష్ణాన్తిక ముపవ్రజ్య దదృశు స్తత్ర రుక్మిణమ్,
తథాభూతం హతప్రాయం దృష్ట్వా సఙ్కర్షణో విభుః,
విముచ్య బద్ధం కరుణో భగవాన్కృష్ణ మబ్రవీత్. ౩౫

అసాధ్విదం త్వయా కృష్ణ కృత మస్మ జ్జుగుప్సితమ్,
వపనం శ్మశ్రుకేశానాం వైరూప్యం సుహృదో వధః. ౩౬

(తయేతి.) పరిత్రాసేన పరితో భయేన విశేషతః కమ్పితాన్యఙ్గాన్యస్యాః శుచా శోకేన అవశుష్య న్ముఖం యస్యాః రుద్ధః కంఠో యస్యాః స్సా చ సా కాతర్యేణ వైక్లబ్యేన విస్రంసితా హేమమయీ మాలా యస్యాః స్తయా రుక్మిణ్యా గృహీతౌ పాదౌ యస్య సః కరుణః కరుణావా న్న్యవర్తత రుక్మివధాదితి శేషః. ౩౩

(చేలేనేతి.) తత స్తు మసాధుకారిణం రుక్మిణం చేలేన తద్వస్త్రేణ బద్ధ్వా సశ్మశ్రుకేశం సహితాని స్థానే స్థానే అవశిష్టాని శ్మశ్రూణి కేశాశ్చ యథా భవంతి తథా శనైర్వాపినా ప్రవపన్ముణ్డయ న్విరూప మకరోత్. నళినీం యథా గజా ఇతి దృష్టాంతేనానాయాసేన ఖేలనమాత్రం చాభిప్రేతమ్. ౩౪

(కృష్ణాంతికమితి.) దదృశుః యదు ప్రవీరా ఇతి కర్తృపదానుషంగః. భగవా న్సఙ్కర్షణః తథాభూతం విరూపతామాపన్నం హతప్రాయం హతతుల్యం రుక్మిణం దృష్ట్వా సకరుణో బంధం విముచ్య కృష్ణ మబ్రవీత్. ౩౫

ఉక్తిమేవాహ (అసాధ్వితి.) హేకృష్ణ అసాధ్వసమఞ్జసం నిందితం చేదం కర్మ కృతం, యను బంధు వధ ఏవాసాధుః జగుప్సిత శ్చేత్యత ఆహ (వపనమితి.) సుహృదో బంధోః వధో నామ శ్మశ్రుకేశవపనం వైరూప్యకరణం చేత్యేష ఏవ. ౩౬

మైవాస్మాన్ సాధ్వ్యసూయేథా భ్రాతు ర్వైరూప్యచిన్తయా,
సుఖదో దుఃఖదో నాన్యో యత స్స్వకృతభుక్పుమాన్. ౩౬

బన్ధు ర్వధార్హదోషోఽపి న బన్ధో ర్వధ మర్హతి,
త్యాజ్య స్స్వేనైవ రూపేణ హతః కిం హన్యతే పునః. ౩౭

క్షత్రియాణా మయం ధర్మః ప్రజాపతివినిర్మితః,
భ్రాతాఽపి భ్రాతరం హన్యా ద్యేన ఘోరతర స్తతః. ౩౮

రాజస్య భూమే ర్విత్తస్య స్త్రియో మానస్య తేజసః,
మానినోఽన్యస్య వా హేతో శ్శ్రీమదాన్ధాః క్షిపన్తి హి. ౪౦

అథ రుక్మిణీం సాన్త్వయతి (మైవాస్మానితి.) హేసాధ్వి భ్రాతృవైరూప్యప్రయుక్తయా చిన్తయా అస్మా న్మాసూయేథాః. నను దుఃఖప్రదా యూయ మసూయితవ్యా ఏవేత్యత ఆహ (సుఖేతి.) సుఖప్రదః దుఃఖప్రదశ్చ అన్యో నాస్తి యతః పుమాన్ స్వకృతభుక్ స్వకృతకుశలాకుశలకర్మాపాదిత సుఖదుఃఖభుక్ సుఖగ్రహణం దృష్టాంతార్థమ్. ౩౬

పునః కృష్ణ మాక్షిపతి (బంధురితి.) హేబంధో వధాయార్హః ఉచితః దోషో యస్య సోఽపి బంధుర్వధం నార్హతి, కిన్తు త్యాజ్య ఏవ. సహి తేన వధార్హేణ దోషేణ హత ఏవ హతప్రాయ ఏవ హతోఽపి పునర్హన్యతే కిమితి. ౩౭

భూయో రుక్మిణీ ప్రత్యాహ (క్షత్రియాణామితి.) ప్రజాపతినా బ్రహ్మణా నిర్మితోఽయం పరో ధర్మః, కోఽసౌ యేన ధర్మేణ భ్రాతాఽపి భ్రాతరం హన్యాత్ యశ్చ ఘోరతరః అతిదారుణః అతః కో నామాస్మాక మపరాధ ఇతి భావః. ౩౮

పునః కృష్ణం ప్రత్యాహ (రాజ్యస్యేతి.) శ్రీమదేనైశ్వర్యమదేనాన్ధాః వివేకరహితాః, మానినో దురహఙ్కారిణో జనాః రాజ్యాదేః అన్యస్య వా హేతోః కారణాత్ రాజ్యాద్యర్థం వేత్యర్థః. క్షిపంతి హి విరస్యంతి బంధూనితి శేషః. అస్మాకం త్వేత దనుచితమితి భావః. తత్ర మానస్య వయమేవ వీరా ఇత్యభిమానస్య తేజసః పరాభిభవనసామర్థ్యస్య. ౪౦

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

తవేయం విషమా బుద్ధి స్సర్వభూతేషు దుర్హృదామ్,
యన్మన్యసే సదాఽభద్రం సుహృదాం భద్రమజ్ఞవత్. ౪౧

ఆత్మమోహో నృణా మేష కల్ప్యతే దేవమాయయా,
సుహృద్దుర్హృదుదాసీన ఇతి దేహాత్మమానినామ్. ౪౨

ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా సర్వేషా మపి దేహినామ్,
నానేవ గృహ్యతే మూఢై ర్యథా జ్యోతి ర్యథా నభః. ౪౩

దేహ ఆద్యన్తవానేష ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః,

సాంత్వితా మపి విషణ్ణామేవ తా మాలక్ష్యాంతరేణ తత్త్వోపదేశమస్యా విషాదో న శామ్యతీతి మత్వా తత్వ ముపదిదిక్షుః తావద్దేహానుబంధిషు సౌహార్దస్య తదభద్రప్రయుక్తచిత్తవికారస్య చాజ్ఞానప్రయుక్తత్వమాహ (తవేతి.) ద్వాభ్యాం అజ్ఞవత్ దేహాత్మస్వతంత్రాత్మాభిమానివత్ సదా సుహృదాం భద్రం దుర్హృదా మహితానా మభద్రం చ మన్యస ఇతి యత్ తవేయం బుద్ధి స్సర్వేషు భూతేషు విషయభూతేషు విషమా అసమా ఏకరూపా న భవతీత్యర్థః. ౪౧

కుత ఇత్యత ఆహ (ఆత్మమోహ ఇతి.) నృణా మేషః ఆత్మమోహో బుద్ధిమోహో భగవన్మాయయా, అనాత్మన్యాత్మబుద్ధి మస్వతన్త్రే స్వాతంత్ర్యబుద్ధిం చ కల్పయంత్యా. కల్పితః కోఽసౌ యో దేహాత్మవాదినాం సుహృ దిత్యాదిరూపః. ౪౨

సుహృదాదివిభాగస్యాజ్ఞానకల్పితత్వమేవోపపాదయతి (ఏక ఏవేతి.) సర్వేషామపి దేహినాం జీవాత్మనా మాత్మా అంతరాత్మా ఏక ఏవ పరః. గూఢతయాఽవస్థానే దృష్టాంతమాహ (యథా జ్యోతి రితి.) యథా. జ్యోతిరగ్నిః కాష్ఠే గూఢతయాఽవతిష్ఠతే తథా పరమాత్మాపీత్యర్థః. అవస్థితస్యాపి పరస్య తత్తద్వస్తుగతదోషాస్పర్శే దృష్టాంతమాహ (యథా నభ ఇతి.) యథా సర్వత్ర వ్యాప్తస్యాపి ఆకాశస్య వ్యాప్యగతదోషస్పర్శ స్తథేత్యర్థః. ఏవం స్థితే ఏకస్య పరమాత్మనః కృత్స్నం జగచ్ఛరీరభూతమిత్యేకశరీరభూతపాణిపాదాదిషు శత్రుమిత్రాదివిభాగోఽనుపపన్నః మూఢైః పరమాత్మశరీరత్వానభిజ్ఞైస్తు నానేవ శత్రుమిత్రాదివిభాగయుక్తమివ. జగ ద్విజ్ఞాయత ఇత్యర్థః. ౪౩

కోఽసౌ దేహాతిరిక్తో జీవో నామ కీదృశశ్చ దేహశ్చ కీదృశః కథం చ దేహాతిరిక్తస్యాత్మన

ఆత్మన్యవిద్యయా క్లిప్త స్సంసారయతి దేహినమ్. ౪౪

నాత్మనోఽన్యేన సంయోగో వియోగ శ్చాసతా సతి,
తద్ధేతుత్వా త్తత్ప్రసిద్ధే ర్దృగ్రూపాభ్యాం యథా రవేః. ౪౫

జన్మాదయస్తు దేహస్య విక్రియా నాత్మనః క్వచిత్,
కళానా మేవ నైవేన్దో ర్మృతిర్హ్యస్య కుహూరివ. ౪౬

సుఖదుఃఖాదిభో క్తృత్వ మిత్యత ఆహ (దేహ ఇతి.) దేహస్తావద్ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం ప్రాణా ఇంద్రియాణి, గుణాః పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకగుణాః గంధాదయః సత్వాదిప్రకృతిగుణారబ్ధద్రవ్యావస్థాంతరసముదాయరూపః ఆత్మా తు జ్ఞానాత్మక ఇతి భావః, స చ ఆద్యంతవాన్, ఉత్పత్తివినాశవాన్ ఆత్మా తు నిత్య ఇతి భావః. స చావిద్యయా ప్రకృత్యా ఆత్మని క్లిప్త స్సన్, దేహినం జీవాత్మానం, సంసారయతి. తస్య జన్మజరామరణాది దుఃఖం జనయతీత్యర్థః. ౪౪

నను యది దేహస్స్వసంబంధమాత్రేణ జీవాత్మానం సంసారయే త్తర్హి పరమాత్మాన మపి స్వసంబంధాదేవ సంసారయత్విత్యత ఆహ (నాత్మన ఇతి.) హే సతి ఆత్మనః పరమాత్మనః. అసతా దేహేన జీవపరాభ్యా మన్యేన సహ జీవస్యేవ సంయోగవియోగా వుత్పత్తిమరణాత్మకౌ న భవతః, అనేన జీవస్యోత్పత్తివినాశౌ నామ దేహసంయోగవియోగాత్మకావే వేత్యుక్తం. కుతః తత్ప్రసిద్ధేః. దేహోత్పత్తేః సంయోగవియోగోత్పత్తే ర్వా. తద్ధేతుత్వా త్పరమాత్మసఙ్కల్పహేతుత్వా త్పరమాత్మాధీనత్వా ద్దేహః, పరమాత్మనో న బంధక ఇత్యర్థః. తదధీనేన తస్య బంధాభావే దృష్టాంతమాహ (దృగ్రూపాభ్యాం యథా రవే రితి.) ఆదిత్యే నానుగ్రాహ్యం చక్షుస్తేన ప్రకాశ్యశ్యాది మరూపం చేత్యుభాభ్యాం ఆదిత్యస్య న సంసర్గః, దూరస్థత్వాత్, ఏవం పరమాత్మాధీనేన దేహేనాంతఃస్థితస్యాపి పరమాత్మనో దూరస్థస్యేవ న తత్కృతదోషాశ్రయత్వ మిత్యర్థః. ౪౫

ఆద్యంతవానిత్యనేన సూచిత మాత్మనో జన్మాద్యభావ ముపపాదయతి (జన్మాదయస్త్వితి.) జన్మాదయో విక్రియా వికారా దేహస్యైవ క్వచిదపి శరీరే స్థితస్యాపి ఆత్మనో న సంతి యథా కలానా మేవ న చంద్రస్య తద్వత్ ద్రవ్యాదిసంఘాతాత్మకదేహానా మేవ న జీవస్యే త్యర్థః, జన్మాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన బాల్యాదివికారసంగ్రహః, తర్హి "విజ్ఞానఘన ఏవైతేభ్యో భూతేభ్య స్సముత్థాయ తాన్యేవాను వినశ్యతీ"తి జీవవినాశవాదినీ శ్రుతిర్విరుధ్యేతేత్యత ఆహ (మృతిర్హ్యస్య కుహూరివేతి.) అస్య జీవస్య మరణం చంద్రస్య కుహూరివే త్యన్వయః, నష్టేందుకలాపఞ్చదశీకుహూః, యథా చంద్రస్య కలానాశా దేవామావాస్యా కుహూ రిందుక్షయ ఇతి వ్యపదిశ్యతే, తద్వ దస్యాత్మనో దేహనాశాదేవ మృతిరితి వ్యవహార ఇత్యర్థః. ౪౬

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః)

యథా శయాన మాత్మానం విషయా న్ఫలమేవ చ,
అనుభుఙ్క్తేఽప్యసత్యర్థే తథాఽఽప్నోత్యబుధో భవమ్. ౪౭

తస్మాదజ్ఞానజం శోక మాత్మశోషవిమోహనమ్,
తత్త్వజ్ఞానేన నిర్హృత్య స్వస్థా భవ శుచిస్మితే. ౪౮

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం భగవతా తన్వీ రామేణ ప్రతిబోధితా,
వైమనస్యం పరిత్యజ్య మనోబుద్ధ్యా సమాదధే. ౪౯

ప్రాణావశేష ఉత్సృష్టో ద్విడ్భి ర్హతబలప్రభః,

దేహో దేహినం సంసారయతీత్యుక్తం తత్ర యావదయం సంసరతి కిం వా తత్రకారణం దేహసంబంధ ఏవేతి చేన్న పరమాత్మనోఽపి తదవిశేషాత్సంసారాపత్తే రిత్యత స్సదృష్టాంత మాహ (యథేతి.) అర్థే స్వాప్నే అసత్యపి అస్థిరేఽపి శయానః పురుషః స్థిరబుద్ధ్యా యావ దాత్మానం భోక్తారం విషయాం స్స్వాప్నాన్విషయా న్ఫలం తద్భోగం చానుభుఙ్క్తే యద్వ ద్విషయధ్రువబుద్ధ్యా విషయాన్యావదను భవతి, తదా తావ దయమబుద్ధోఽజ్ఞ స్సన్, భవం సంసారం ప్రాప్నోతి నతు తతో ముచ్యతే ప్రబుద్ధస్తు ముచ్యత ఇతి భావః. స్వరూపేణాత్మనో నిత్యత్వేఽపి స్వప్నావస్థావైశిష్ట్య స్యానిత్యత్వా త్తి ష్ఠిత్యత్వబుద్ధి స్తదనుభవనిమిత్తేత్యభిప్రాయేణాత్మాన మిత్యుక్తమ్ ౪౭

ఉపసంహరతి (తస్మా దితి) తస్మాత్తత్త్వస్థితేరీదృశత్వా దాత్మానం మానసం శోషయత్య భాస్వరయతి విమోహయతి చేతి తథా త మజ్ఞానప్రభవం సుహృద్ద్విష్ద్ధ దుదాసీన ఇత్యేవంవిధం మోహం తత్త్వజ్ఞానేన కృత్స్నస్య జగతః పరమాత్మశరీరకత్వజ్ఞానేన నిర్హృత్య అపాకృత్య హే శుచిస్మితే స్వస్థా స్వస్మిన్స్థితా జ్ఞానానందస్వరూపాత్మవిమర్శనపరా భవ, సుస్థేతి పాఠే నిర్విషాదా భవేత్యర్థః. ౪౮

(ఏవ మితి.) తన్వీ రుక్మిణ్యేవం ప్రతిబోధితా వైమనస్యం త్యక్త్వా బుద్ధ్యా తత్త్వనిర్ణయాత్మికయా మనః సఙ్కల్పవికలాత్మకం సమాహితవతీ. ౪౯

రుక్మిణ స్త్వేవం శ్రుతవతోఽపి నాజ్ఞానం నివృత్తమితి సూచయన్నాహ (ప్రాణేతి) రుక్మీతు

స్మర న్విరూపకరణం వితథాత్మమనోరథః,
చక్రే భోజకటం నామ నివాసాయ మహత్పురమ్ ౨౦
అహత్వా దుర్మతిః కృష్ణ మప్రత్యూహ్య యవీయసీమ్.
కుణ్డినం న ప్రవేక్ష్యామీత్యుక్త్వా తత్రావస ద్రుషా. ౨౧

రుక్మిణీవివాహఘట్టః.

భగవాన్భీష్మకసుతా మేవం నిర్జిత్య భూమిపాన్,
పుర మానీయ విధివ దుపయేమే యదూద్వహః. ౨౨
తదా మహోత్సవో నృణాం యదుపుర్యాం గృహే గృహే,
అభూ దనన్యభావానాం కృష్ణే యదుపతౌ నృప. ౨౩
నరా నార్యశ్చ ముదితాః ప్రమృష్టమణికుణ్డలాః.
పారిబర్హ ముపానిన్యు ర్వరయోశ్చిత్రవాససోః. ౨౪
సా వృష్ణిపుర్యుత్తంభితేన్ద్రకేతుభి ర్విచిత్రమాల్యామ్బరరత్నతోరణైః.

ద్విడ్భిః శత్రుభిః, హతం బలం ప్రభా తేజశ్చ యస్య సః అత ఏవ ప్రాణమాత్రావశిష్ట స్త్యక్తః వితథో వ్యర్థః. స్వమనోరథో యస్య సః ఆత్మన స్స్వస్య విరూపకరణం కృష్ణకర్తృకమితి శేషః, స్మరన్ భోజకటాఖ్యం విపులం పురం చక్రే. ౨౦

తత్రేత్థం సఙ్కల్ప్యావసచ్చేత్యాహ (అహత్వేతి) దుర్మతిః, రుక్మీ యవీయసీం కనీయసీం కన్యాం రుక్మిణీం అప్రత్యూహ్య అనావర్త్య కుండినం పురం న ప్రవేక్ష్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ రుషా క్రోధేన తత్ర భోజకటే న్యవసత్. ౨౧

(భగవానితి.) పురం ప్రతి ప్రాపయ్య యదూద్వహో భగవాన్ యథావిధి వివాహితవాన్. ౨౨

(తదేతి.) తదా ఉద్వాహదినేష్విత్యర్థః. నృణాం ఉత్సవో బభూవ, కథంభూతానాం? యదుపతౌ కృష్ణే అనన్యభావానాం ఏకాంతస్నేహానామ్. ౨౩

(నరా ఇతి.) ప్రమృష్టాని నిర్మలీకృతాని మణిమయకుండలాని యేషాం యాసాం చ తే తాశ్చ వరయోర్వరవధ్వోః, దేయం పారిబర్హ ముపస్కారం అనిన్యుః ౨౪

తాత్కాలికం పురమాలక్షయతి (సేతి) ఉత్తంభితై రుద్ధృత్య ప్రతిబద్ధై రింద్రకేతుభిః ధ్వజకేతు విశేషైః విచిత్రైర్మాల్యాదిభిశ్చ గృహాణాం ద్వారేద్వారే ఉపక్లృప్తాని మఙ్గళాని లాజాఙ్కురపుష్పప్రకరాదీని

బభౌ ప్రతిద్వార్యుపక్లృప్తమఙ్గళై రాపూర్ణకుమ్భాగరుధూపదీపైః. ౫౫
సిక్తమార్గామదచ్యుద్భి రాహూతప్రేష్ఠభూభుజామ్,
గజైర్ద్వార్షు పరామృష్టరమ్భాపూగోపశోభితా. ౫౬
కురుసృఞ్జయకైకేయవిదర్భయదుకున్తయః.
మిథో ముముదిరే మధ్యే సంభ్రమాత్పరిధావతామ్. ౫౭
రుక్మిణ్యాహరణం శ్రుత్వా గీయమానమిత స్తతః,
రాజానో రాజకన్యా శ్చ బభూవు ర్భృశవిస్మితాః. ౫౮
ద్వారకాయా మభూ ద్రాజ న్మహామోదః పురౌకసామ్,
రుక్మిణ్యా రమయోపేతం దృష్ట్వా కృష్ణం శ్రియఃపతిమ్, ౫౯
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
చతుఃపఞ్చాశో౽ధ్యాయః.

తైశ్చ సమంతా త్పూర్ణైః కుమ్భై అగరుధూపైః, దీపైశ్చ సా వృష్ణీనాం పురీ ద్వారకా బభౌ. ౫౫

(సిక్తేతి.) ఆహూతాః, యే శ్రేష్ఠా భూభుజో నృపా స్తేషాం సంబంధిభి ర్మదోదకం ప్రవద్భి ర్గజై స్సిక్తాః గజమదోదకై స్సిక్తా ఇత్యర్థః. తే మార్గా వీథయో యస్యాం సా తథా ద్వార్షు పరామృష్టా ఉచ్ఛ్రితాః రమ్భా కదళ్యః, తాభిః పూగై శ్చోపశోభితా అలఙ్కృతా చ బభౌ. ౫౬

(కుర్వితి.) సంభ్రమాదౌత్సుక్యాత్ పరితో వీధిషు ధావతాం సఞ్చరతాం బన్ధూనాం మధ్యే కుర్వాదయో మిథ స్సమేత్య ముదం ప్రాపుః. ౫౭

(రుక్మిణ్యాహరణ మితి.) తత స్తత్ర తత్ర దేశేషు గీయమానం రుక్మిణ్యానయనాత్మకం భగవచ్చేష్టితం శ్రుత్వా నితరాం విస్మితా బభూవుః. ౫౮

(ద్వారకాయా మితి.) హేరాజన్! రమయా లక్ష్మ్యవతారరూపయా రుక్మిణ్యా సహితం శ్రీకృష్ణం దృష్ట్వా పురవాసినాం మహా న్మోదో బభూవ. ౫౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్కృపాసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, చతుఃపఞ్చాశో౽ధ్యాయః.

అథ పఞ్చపఞ్చాశోఽధ్యాయః

ప్రద్యుమ్నజననశమ్బరవధాదివృత్తాన్తః.

శ్రీశుక ఉవాచ –

కామ స్తు వాసుదేవాంశో దగ్ధః ప్రాగ్రుద్రమన్యునా,
దేహోపపత్తయే భూయ స్తమేవ ప్రత్యపద్యత. ౧

స ఏవ జాతో వైదర్భ్యాం కృష్ణవీర్యసముద్భవః,
ప్రద్యుమ్న ఇతి విఖ్యాత స్సర్వతోఽనవమః పితుః. ౨

తం శమ్బరః కామరూపీ హృత్వా తోక మనిర్దశమ్,
స విదిత్వాఽఽత్మన శ్శత్రుం ప్రాస్యోదన్వత్యగాద్గృహమ్. ౩

అథ పఞ్చపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

ఇత్థం భగవతో రుక్మిణీవివాహ స్సవిస్తరమనువర్ణితః. అథ జామ్బవత్యాదివివాహో౽వివక్షుస్తేభ్యః ప్రాగేవ ప్రద్యుమ్నజన్మేతి తదనువర్ణయతి పఞ్చపఞ్చాశత్తమేన (కామ ఇత్యాదినా) యద్యపి శమ్బరాగారాత్ప్రత్యాగమనాదికం తు వివాహేభ్యః పాశ్చాత్యం తథాఽపి కథాపర్యవసానాయాత్రోక్తమితి ద్రష్టవ్యం. (కామ స్త్వితి.) కామో మన్మథ స్తస్య చ వాసుదేవాంశ ఇతి విశేషణేన భావిజన్మప్రభృతిసంబంధః కీర్తితః. వాసుదేవవిభూతిత్వాద్వాసుదేవాంశః. అత ఏవ పునర్దేహోపపత్తయే దేహసంయోగాయ తమేవ వాసుదేవమేవ ప్రత్యపద్యతేత్యుక్తం. ప్రత్యపద్యత భగవత్తను మాశ్రిత్యావతస్థ ఇత్యర్థః. అనేన చతుర్వ్యూహేషు తృతీయవ్యూహవిభూతిత్వ ముచ్యతే, నామసామ్యం చ తద్విభూతిత్వనిబంధన మేవ. ౧

స ఏవ కామ ఏవ కృష్ణస్య భగవతో వీర్యాత్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకా త్సముద్భవో యస్య సః వైదర్భ్యాం రుక్మిణ్యా జాతః, ప్రద్యుమ్న ఇతి ఖ్యాతః. అభిహితః సర్వతః సర్వప్రకారేణ పితు రనవమః అన్యూనస్తుల్య ఇత్యర్థః. ౨

(తమితి.) సప్రసిద్ధః. కామశత్రు శ్శమ్బరస్తు ప్రద్యుమ్నం ఆత్మన స్స్వస్య శత్రుం విదిత్వా నారదముఖాదితి శేషః, అనిర్దశం అనతీతదశాహం తోకం శిశుం కామరూపీ సఙ్హృత్వా ఉదన్వతి సముద్రే ప్రాస్య క్షిప్త్వా గృహం ప్రత్యగాత్. ౩

(ప్రద్యుమ్నజననశమ్బరవధాదివృత్తాన్తః)

తం నిర్జగార బలవాన్మీన స్సోఽప్యపరైస్సహ,
వృతో జాలేన మహతా గృహీతో మత్స్యజీవిభిః. ౪

తం శమ్బరాయ కైవర్తా ఉపాజహ్రు రుపాయనమ్,
సూదా మహానసం నీత్వాఽవద్య న్స్వధితి నాఽద్భుతమ్. ౫

దృష్ట్వా తదుదరే బాలం మాయావత్యై న్యవేదయన్,
నారదోఽకథయ త్సర్వం తస్యా శ్శఙ్కితచేతసః,
బాలస్య తత్త్వ ముత్పత్తిం మత్స్యోదరనివేశనమ్. ౬

సా చ కామస్య వై పత్నీ రతి ర్నామ యశస్వినీ,
పత్యు ర్నిర్దగ్ధదేహస్య దేహోత్పత్తిం ప్రతీక్షతీ. ౭

నిరూపితా శమ్బరేణ సా సూదౌదనసాధనే,

తం శిశుం కశ్చి ద్బలవా న్మీనో మత్స్యో నిర్జగార నిగీర్ణవాన్. తతః కదాచిన్మత్స్యజీవిభి ర్దాశైః సోఽపి మీనో వ్యపరై ర్మీనై స్సహ మహతా జాలేన వృతః ఆవృతో గృహీతశ్చ. ౪

కైవర్తా దాశా స్తం మహామీనం శమ్బరాయోపాయన ముపాజహ్రుః సమర్పయామాసుః. తత స్సూదాః పాచకాః ఛేత్తారో వా మహానసం పాకగృహం ప్రతి తం మీనం ప్రాపయ్య స్వధితినా శస్త్రవిశేషేణ అవద్యన్ ఖండితవంతః. ౫

తదా తస్య మత్స్యస్యోదరే అద్భుతం బాలం దృష్ట్వా తం మాయావత్యై మన్మథపత్న్యై రత్యాఖ్యాయై శమ్బరేణ ప్రసహ్యాహృత్య మహానసే స్థాపితాయై న్యవేదయన్. కో సా వయం బాల ఇతి మమ భర్తేవస్థితః, కిం వా స ఏవాయ మిత్యేవం శఙ్కితం చేతో యస్యా స్తస్యా మాయావత్యాః నారదః తత్సర్వం కథయామాస, కిం తత్సర్వం య దకథయ త్తత్రాహ (బాలస్యేతి.) తత్త్వం యాథార్థ్యం కామ ఏవాయ మిత్యేవంవిధం మత్స్యోదరనివేశనాదికం చేతి సర్వ మకథయత్. ౬

(సా చేతి.) సా శమ్బరేణ సూదైస్సహ ఓదనసాధనే పాకగృహే నిరూపితా సూదానాం

కామదేవం శిశుం మత్వా చక్రే స్నేహం తదాఽర్భకే. ౮

నాతిదీర్ఘేణ కాలేన స కార్ష్ణి రూఢయౌవనః,
జనయామాస నారీణాం వీక్షన్తీనాం చ విభ్రమమ్. ౯

సా తం పతిం పద్మదళాయతేక్షణం ప్రలమ్బబాహుం నరలోకసున్దరమ్,
సవ్రీళహాసోత్తభితభ్రువేక్షతీ ప్రీత్యోపతస్థే రతి రఙ్గసౌరతైః. ౧౦

తా మహ భగవాన్ కార్ష్ణి ర్మాత స్తే మతి రన్యథా,
మాతృభావ మతిక్రమ్య వర్తసే కామినీ యథా. ౧౧

రతి రువాచ—

భవా న్నారాయణసుత శ్శమ్బరేణాహృతో గృహాత్,
అహం తే దయితా పత్నీ రతిః కామో భవా న్ప్రభో. ౧౨

పరిచారకతయా స్థాపితా మాయావతీ పత్యుః కామస్య దేహోత్పత్తిం ప్రతీక్షమాణా స్థితా సతీ తం శిశుం నారదముఖా త్కామదేవం జ్ఞాత్వా తస్మి న్నర్భకే అవిచ్ఛిన్నం స్నేహం చక్రే. ౭-౮

కార్ష్ణిః కృష్ణస్యాపత్యం ప్రద్యుమ్నః, నాతిదీర్ఘేణాల్పేనైవ కాలేన రూఢం ప్రాప్తం యౌవనం యస్య సః విభ్రమం సమ్మోహం జనయామాస. ౯

(సేతి.) అఙ్గ హే రాజన్ సా మాయావతీ తం ప్రద్యుమ్నం రూఢయౌవ్వనం ప్రీత్యా సౌరతై ర్భావైః, ఉపతస్థే అభజత్. కథంభూతాః వ్రీడయా సహితో యో హాస స్తేన ఉత్తంభితే భ్రువౌ యస్యాః తయా దృశేతి విశేషాధ్యాహారః, ఈక్షతి ఈక్షమాణా. ౧౦

తదా భగవాన్ కార్ష్ణి స్తాం మాయావతీ మాహ. ఉక్తిమేవాహ (మాతరితి) హేమాత స్తవ మతిరన్యథా విపరీతా బభూవ, అన్యథాత్వ మేవ దర్శయతి (మాతృభావ మితి.) కామినీ పుంశ్చలీ యథా తద్వత్. ౧౧

ఏవముక్తా ప్రాహ రతిః (భవానితి.) నారాయణస్య కృష్ణస్య, సుతః, ఏవం చేత్తద్గృహ ఏవ కిం న్న వసామీత్యత ఆహ (శమ్బరేణేతి,) గృహా న్నారాయణస్య గృహాత్ తవాహం దయితా ప్రియతమా పత్నీ. ౧౨

(ప్రద్యుమ్నజననశమ్బరవధాదివృత్తాన్తః)

ఏష త్వాఽనిర్దశం సిన్ధా ప్రాక్షిప చ్ఛమ్బరోఽసురః,
మత్స్యోఽగ్రసీ త్తదుదరా దిహ ప్రాప్తో భవా న్ప్రభో. ౧౩

తమిమం జహి దుర్ధర్షం దుర్జయం శత్రు మాత్మనః,
మాయాశతవిదం త్వం చ మాయాభి ర్మోహనాదిభిః. ౧౪

పరిశోచతి తే మాతా కురరీవ హతప్రజా,
పుత్రస్నేహాకులా దీనా వివత్సా గౌ ర్యథాఽఽతురా. ౧౫

ప్రభాష్యైవం దదౌ విద్యాం ప్రద్యుమ్నాయ మహాత్మనే,
మాయావతీ మహామాయాం సర్వమాయావినాశినీమ్. ౧౬

స చ శమ్బర మభ్యేత్య సంయుగాయ సమాహ్వయత్,
అవిషహ్యై స్త మాక్షేపైః క్షిప న్సంజనయ న్కలిమ్. ౧౭

ఏష శమ్బరోఽసురః అనతీతదశాహమేవ త్వాం సముద్రే పాతయామాస. హేప్రభో సమర్థ. ౧౩

త మాత్మన శ్శత్రుం శమ్బరం జహి. దుర్జయత్వే హేతుః, (మాయాశతవిదమితి.) కథం తర్హి హంతవ్య స్తత్రాహ (మాయాభిరితి.) మోహన మాది ర్యాసాం తాభి ర్మాయాభిః, మయోపదేక్ష్యమాణాభి రితి శేషః. ౧౪

న చాత్ర విలమ్బః కార్య ఇత్యాహ (పరిశోచతీతి.) తవ మాతా రుక్మిణీ హతా వినష్టా అదృష్టేతి యావత్, ప్రజా పుత్రో యస్యా స్సా. కురరీవ హరిణీవ పరిశోచతి కిం చ పుత్రస్నేహాతురా వివత్సా వినష్టవత్సా. అత ఏవ ఆతురా గౌ ర్యథా తద్వత్. ౧౫

(ప్రభాష్యేతి.) సర్వా శ్శత్రో స్సంబంధినీ ర్మాయాః. వినాశయతీతి తథా తాం మాయాం మోహనాదిమాయాత్మికాం, విద్యాం దదౌ. ౧౬

తత స్స చ ప్రద్యుమ్నః, సంయుగాయ యుద్ధార్థం సమాహూతవాన్, కిం కుర్వన్? సోఢుమశక్యైః, అధిక్షేపైః, తం శమ్బరం, క్షిపన్ పరిభవన్ కలిం కలహం జనయం శ్చ. ౧౭

సోఽధిక్షిప్తో దుర్వచోభిః పాదాహత ఇవోరగః,
నిశ్చక్రామ గదాపాణి రమర్షా త్తామ్రలోచనః. ౧౮

గదా మావిధ్య తరసా ప్రద్యుమ్నాయ మహాత్మనే,
ప్రక్షిప్య వ్యనద న్నాదం వజ్రనిష్పేషనిష్ఠురమ్. ౧౯

తా మాపత న్తీం గదయా ప్రద్యుమ్న స్తరసా గదామ్,
అపాస్య శత్రవే క్రుద్ధః ప్రాహిణో త్స్వగదాం నదన్. ౨౦

స చ మాయాం సమాశ్రిత్య దైతేయీం మయదర్శితామ్.
ముముచేఽశ్మమయం వర్షం కార్ష్ణౌ వైహాయసోఽసురః. ౨౧

బాధ్యమానోఽశ్మవర్షేణ రౌక్మిణేయో మహాబలః,
సత్త్వాత్మికాం మహావిద్యాం సర్వమాయోపమర్దినీమ్. ౨౨

(స ఇతి.) సః శమ్బరః, పాదేన, తాడితః, సర్ప ఇవ దుర్వచోభి రధిక్షేపై రధిక్షిప్తః అత ఏవ క్రోధాత్తామ్రే లోచనే యస్య గదాపాణౌ యస్య సః, నిశ్చక్రామ, ౧౮

(తరసా) బలేన గదా మావిధ్య భ్రామయిత్వా ప్రక్షిప్య ప్రయుజ్య వజ్రస్యాశనే ర్నిష్పేషే నిర్ఘాతే యథా నిష్ఠుర స్తీవ్రో నాదో భవతి తథాభూతం నాదం వ్యనదచ్చకార. పాకం పచతీతివ దయం నిర్దేశః, ౧౯

(తా మితి.) ప్రద్యుమ్నః, స్వగదయా, తాం శమ్బరప్రయుక్తాం, ఆకాశే ఆపతన్తీం, గదా మపాస్య నిరస్య స ఇవ స్వయమపి నదన్, శత్రవే శమ్బరాయ. స్వగదాం, ప్రాయుంక్త. ౨౦

స చ శమ్బరః, మయేన దైత్యదానవాచార్యేణ దర్శితా ముపదిష్టాం, మాయా మాంతర్ధానాద్యాత్మికాం, మాశ్రిత్య, వైహాయసః ఆకాశే స్థితః. కార్ష్ణౌ ప్రద్యుమ్నే శిలామయం] వర్షం ముముచే. ౨౧

తదా రౌక్మిణేయః ప్రద్యుమ్నః, శిలావర్షేణ పద్యమానః బాధ్యమానః, సత్త్వాత్మికాం సత్త్వగుణమయీం, సర్వాసురమాయోపఘాతినీం, ప్రాయుఙ్క్తే త్యుత్తరస్యాపకర్షః. ౨౨

(ప్రద్యుమ్నజననశమ్బరవధాదివృత్తాన్తః)

తతో గౌహ్యకగాన్ధర్వపైశాచోరగరాక్షసీః,
ప్రాయుఙ్క్త శతశో దైత్యః కార్ష్ణిర్వ్యధమయత్తు తాః. ౨౩

నిశాతమసిముద్యమ్య సకిరీటం సకుణ్డలమ్,
శమ్బరస్య శిరః కాయాత్తామ్రశ్మశ్రో ర్జహార తత్. ౨౪

ఆకీర్యమాణో విబుధైః స్తువద్భిః కుసుమోత్కరైః,
భార్యయా౽మ్బరచారిణ్యా పురీం నీతో విహాయసా. ౨౫

అన్తఃపురవరం రాజన్ లలనారత్నసఙ్కులమ్,
వివేశ పత్న్యా గగనాద్విద్యుతేవ బలాహకః. ౨౬

తం దృష్ట్వా జలదశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్,

తతః పునర్దైత్యః గుహ్యకానాం సంబంధినీం తథా గన్ధర్వాదిసంబంధినీం చ మాయాం ప్రాయుంక్త, కార్ష్ణిస్తు తాః సర్వా మాయాః వ్యధమయత్ వ్యనాశయత్. ౨౩

తతః నిశితం ఖడ్గం ఉద్ధృత్య, విస్తార్య తామ్రాణి శ్మశ్రూణి యస్య తస్య శమ్బరస్య కాయాత్ సకిరీటం సకుండలం చ శిరో, జహార పాతయామాసేత్యర్థః. ౨౪

(ఆకీర్యమాణేతి.) స్తువద్భిః విబుధైః దేవైః కర్తృభిః కుసుమోత్కరైః కుసుమాఞ్జలిభిః కుసుమజాలైర్వా, ఆకీర్యమాణః ప్రద్యుమ్నః, అమ్బరే, స్వయం చరతి అన్యాంశ్చ చారయతి తచ్ఛీలా తథా తయా భార్యయా కర్త్ర్యా విహాయసా ఆకాశమార్గేణ పురీం ద్వారకాం ప్రతి నీతః. ౨౫

తత్ర హే రాజన్ లలనాః స్త్రియ ఏవ రత్నాని తైః సఙ్కులం అంతఃపురశ్రేష్ఠం పత్న్యా సహ ప్రవివేశ. యథా విద్యుతా సహ బలాహకో నీలమేఘః తద్వత్. ౨౬

(తమితి.) తం ప్రవిష్టం ప్రద్యుమ్నం, దృష్ట్వా స్త్రియః కృష్ణమేవ మత్వా లజ్జితాస్తత్ర తత్ర విలిల్యుః, కృష్ణం మత్వేత్యత్ర హేతుం వదన్ కృష్ణసాధారణైర్ధర్మైర్విశినష్టి- (జలదశ్యామమిత్యాది)

ప్రలమ్బబాహుం తామ్రాక్షం సుస్మితం రుచిరాననమ్. ౨౭

అలఙ్కృతముఖామ్భోజం నీలవక్రాలకాళిభిః,
కృష్ణం మత్వా స్త్రియో హ్రీతా నిలిల్యు స్తత్ర తత్రహ. ౨౮

అవధార్య శనై రీష ద్వైలక్షణ్యేన యోషితః,
ఉపజగ్ముః ప్రముదితా స్సస్త్రీరత్నం శుచిస్మితాః. ౨౯

అథ తత్రాసితాపాఙ్గీ వైదర్భీ వల్గుభాషిణీ.
అస్మర త్స్వసుతం నష్టం స్నేహ స్నుతపయోధరా. ౩౦

కో న్వయం నర వైదూర్యః కస్య వా కమలేక్షణః,
ధృతః కయా వా జఠరే క్వేయం లబ్ధా త్వనేన వా. ౩౧

మమ చాప్యాత్మజో నష్టో నీతో య స్సూతికాలయాత్,
ఏత త్తుల్యవయోరూపో యది జీవతి కుత్రచిత్. ౩౨

ప్రలమ్బౌ దీర్ఘౌ, బాహూ యస్య తం నీలా వక్రాశ్చ. యే అలకా స్త ఏవ అళయః తై రలఙ్కృతం ముఖామ్బుజం, యస్య, తమ్. ౨౭-౨౮

తత స్తా యోషిత శ్శనై రీష ద్వైలక్షణ్యేన శ్రీవత్సాద్యభావరూపేణేతి భావః. అవధార్య కృష్ణో న భవత్యయమితి నిశ్చిత్య స్త్రీరత్నేన సహితం ప్రద్యుమ్న ముపజగ్ముః. ౨౯

(అథ తత్రేతి.) వల్గు సుందరం యథా తథా భాషత ఇతి తథా సా వైదర్భీ రుక్మిణీ నష్టం సుతం అస్మరత్, స్నేహేన సుతస్నేహేన స్నుతౌ క్షరంతౌ పయోధరౌ యస్యా స్సా, ఇత్థం ప్రాహేతి శేషః. ౩౦

ఉక్తిమేవాహ (కోన్వితి పఞ్చభిః.) అయం నర ఏవ వైదూర్యః పురుషరత్నమిత్యర్థః, కో వా కస్య సంబంధీ, పుత్ర ఇతి యావత్. కయా స్త్రియా జఠరే ధృతః కస్యాః పుత్ర ఇత్యర్థః, అనేనేయం స్త్రీ క్వ లబ్ధా. ౩౧

యోఽసౌ మమాత్మజః సూతికాగృహా, న్నీతో నష్టోఽదృష్టశ్చ స ఏవాయం కిం వేత్యర్థః. ఏతేవ తుల్యం, వయో రూపం చ యస్య సోఽస్మత్పుత్రః క్వచి ద్యది జీవతి కిం వా జీవతి. ౩౨

(ప్రద్యుమ్నజననశమ్బరవధాదివృత్తాన్తః)

కథం త్వనేన సమ్ప్రాప్తం సారూప్యం శార్ఙ్గధన్వనః,
ఆకృత్యా౽వయవై ర్గత్యా స్వరహాసావలోకనైః. ౩౩

స ఏవ భగవా న్నూనం యో మే గర్భగతో౽ర్భకః,
అముష్మి న్ప్రీతి రధికా వామస్ఫురతి మే భుజః. ౩౪

ఏవం మీమాంసమానాయాం వైదర్భ్యాం దేవకీసుతః,
దేవక్యానకదున్దుభ్యా ముత్తమశ్లోక ఆగమత్. ౩౫

విజ్ఞాతార్థో౽పి భగవాం స్తూష్ణీమాస జనార్దనః,
నారదో౽కథయత్సర్వం శమ్బరాహరణాదికమ్. ౩౬

తచ్ఛ్రుత్వా మహదాశ్చర్యం కృష్ణాన్తఃపురయోషితః,
అభ్యనన్ద న్బహూ నబ్దా న్నష్టం పునరివాగతమ్. ౩౭

తస్య స్వపుత్రత్వం సమ్భావయన్త్యాహ (కథమితి.) ౩౩

విశ్చినోతి (స ఏవేతి.) యో భగవాన్ కృష్ణాంశభూతో మమ గర్భగతః స ఏవాయం.
నూనం ధ్రువం. స ఏవాయం భవేదితి పాఠాంతరం. తత్ర హేతుః, అముష్మిన్, అస్మిన్, మమ ప్రీతి
రధికా భవతి మమ వామో భుజశ్చ స్ఫురతి సఞ్చలతి అన్యథైతన్న ఘటేతేతి భావః. ౩౪

ఇత్థం వైదర్భ్యాం మీమాంసమానాయాం తర్కయన్త్యాం సత్యాం ఉత్తమశ్లోకో భగవా
న్దేవకీవసుదేవాభ్యాం సహ తత్రాజగామ. ౩౫

విజ్ఞాతో౽ధ్యవసితః అర్థః ఇతరసంశయవిషయభూతో౽ర్థో, యేన తథాభూతో౽పి తూష్ణీ
మాస తదా నారదః శమ్బరాహరణాదికం సర్వ మకథయత్. ౩౬

తన్నారదకథితం మహ దాశ్చర్యం శ్రుత్వా కృష్ణాంతఃపురస్త్రియో దేవక్యాదయశ్చ మృతం
పుత్రం పున రాగతమివ బహూ నబ్దా న్వత్సరాన్ నష్ట మదృష్టం దృష్ట్వేతి శేషః, అభ్యనన్దన్. ౩౭

దేవకీవసుదేవశ్చ కృష్ణరామౌ తథా స్త్రియః,
దంపతీ తౌ పరిష్వజ్య రుక్మిణీ చ యయు ర్ముదమ్. ౩౮

నష్టం ప్రద్యుమ్నమాయాత మాకర్ణ్య ద్వారకౌకసః,
అహో మృత ఇవాయాతో బాలో దిష్ట్యేతి చాబ్రువన్. ౩౯

యం వై ముహుః పితృసరూపనిజేశభావా స్తన్మాతరో యదభజన్రహరూఢభావాః,
చిత్రం న త త్ఖలు రమాస్పదబిమ్బబిమ్బే కామే స్మరేఽక్షివిషయే కిముతాన్యనార్యః. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే.
పఞ్చపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

తౌ దమ్పతీ దేవకీవసుదేవౌ రుక్మిణీ చ పరిష్వజ్య ప్రద్యుమ్న మితి శేషః. నష్టం ప్రద్యుమ్నమాయాతమిత్యస్యానుకర్షో వా. ముదం యయుః. ౩౮

(నష్టమితి.) ద్వారకౌకసో ద్వారకావస్థాయినో జనా ఇత్థం అబ్రువన్ (కిమితి) అహో మృతో బాలః పున రిహాయాతః దిష్ట్యా అయ మానన్ద ఇతి. ౩౯

సౌన్దర్యాతిశయేన ప్రద్యుమ్నం వర్ణయతి (యమితి.) పితా శ్రీకృష్ణః తత్సరూపతయా నిజ ఆత్మీయః, ఈశః భర్తేతి, భావో భావనా యాసాం తాః పితృసారూప్యాన్నిజభర్తృబుద్ధిసహితా ఇత్యర్థః. తన్మాతరః శ్రీకృష్ణపత్న్యః, రహసి నిరూఢభావా స్సత్యః, య మభజ న్నితి య త్త న్నఖలు చిత్రం "తన్మాతరో మనసి కార్ష్ణిదృశో బభూవు రితి" పాఠే తాః కృష్ణపత్న్యః. యం ప్రద్యుమ్నం దృష్ట్వేతి శేషః. కామవశాత్ స్నిగ్ధదృష్టయోఽభవ న్నితి య న్నైతచ్చిత్ర మితి సమ్బన్ధః. స్మరే స్మర్యమాణత్వేనైవ క్షోభకే కామే అక్షివిషయే సతి కిం చ రమాయా ఆస్పదం శ్రీకృష్ణ స్తస్య బిమ్బం మూర్తి స్తస్య బిమ్బే ప్రతిబిమ్బే భగవద్విగ్రహసదృశే పుత్రే సతీత్యర్థః, తత్కిము వక్తవ్యం య దన్యా నార్యో భజేయు రితి. ౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నలతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చన్ద్రికాయాం, దశమస్కన్ధసమాఖ్యాయాం,
పఞ్చపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

అథ షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః

—* స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

సత్రాజిత స్స్వతనయాం కృష్ణాయ కృతకిల్బిషః,
స్యమన్తకేన మణినా స్వయ ముద్యమ్య దత్తవాన్. ౧

రాజోవాచ—

సత్రాజితః కిమకరో ద్బ్రహ్మ న్కృష్ణస్య కిల్బిషమ్,
స్యమన్తకః కుత స్తస్య కస్మా ద్దత్తా సుతా హరేః. ౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఆసీ త్సత్రాజిత స్సూర్యభక్తశ్చ పరమ స్సదా,
ప్రీత స్తస్మై మణిం ప్రాదా త్సూర్య స్తుష్ట స్స్యమన్తకమ్. ౩

అథ షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః

అథ సత్యభామాజామ్బవత్యో ర్వివాహం వర్ణయితుకామ స్తద్వి స్తరపిపృచ్ఛిషా ముత్పాదయితు మాహ (సత్రాజిత ఇతి.) సత్రాజిత ఇత్యకారాంతః, క్వచి త్తకారాంతోఽప్యన్వయానుసారేణ ద్రష్టవ్యః. తత్రాకారాంతః కర్తరి క్తాంతః, సత్రేణ అనమంతా జ్జితః జితవాన్ సర్వోత్కర్షేణ వర్తితవానితి తథా ప చ తావ త్కృతం కిల్బిష మపరాధో యేన తథాభూతః, స్యమంతకాఖ్యేన మణినా సహ స్వతనయాం సత్యభామాం కృష్ణయోద్యమ్యోద్ధృత్య దదౌ. ౧

తత్ర లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా (సత్రాజిత ఇతి.) హేబ్రహ్మన్ తావ త్సత్రాజిత్కిం కిల్బిష మపరాధ మకరోత్ తస్య సత్రాజితస్య స్యమంతకః కుతః కస్మాల్లబ్ధః కస్మాద్ధేతోః సుతా చ హరేః హరయే దత్తా. ౨

ఇతి పృష్ట స్సవి స్తర మనువర్ణయితుం తావ దుపోద్ఘాత మాహ (ఆసీదితి.) సత్రాజితాఖ్యః కశ్చి ద్రాజా సదా పరమ స్సూర్యభక్తః ఆసీత్, సూర్య స్తుష్టః, భక్త్యేతి శేషః. తస్మై సత్రాజితాయ స్యమంతకాఖ్యం మణిం దదౌ. ౩

స తం బిభ్ర న్మణిం కణ్ఠే భ్రాజమానో యథా రవిః,
ప్రవిష్టో ద్వారకాం రాజం స్తేజసా నోపలక్షితః. ౪

తం విలోక్య జనా దూరా త్తేజసాముష్టదృష్టయః,
దీవ్యతేఽక్షై ర్భగవతే శశంసు స్సూర్యశఙ్కితాః. ౫

నారాయణ నమ స్తే స్తు శఙ్ఖచక్రగదాధర,
దామోదరారవిన్దాక్ష గోవిన్ద యదునన్దన. ౬

ఏష ఆయాతి సవితా త్వాం దిదృక్షు ర్జగత్పతే,
ముష్ణ న్గభ స్తిచక్రేణ నృణాం చక్షూంషి తిగ్మగుః. ౭

అన్విచ్ఛ న్తి హి తే మార్గం త్రిలోక్యాం విబుధర్షభాః,
జ్ఞాత్వాఽద్య గూఢం యదుషు ద్రష్టుం త్వాఽఽయాత్యజః ప్రభో. ౮

సత్రాజిత్ తం మణిం బిభ్రాణః రవిరివ భ్రాజమానః హే రాజన్ మణితేజసా అనుపలక్షిత శరీరో ద్వారకాం ప్రవిష్టః. ౪

తం ప్రవిష్టం విలోక్య జనాః దూరాదేవ తస్య తేజసా ముష్టా అపహృతాః అభిభూతా దృష్టయో యేషాం తే సూర్యోఽయమితి శఙ్కితాస్సన్తః అక్షైః దీవ్యతే క్రీడాం కుర్వాణాయ భగవతే శ్రీకృష్ణాయ శశంసుః కథయామాసుః. ౫

నమస్కుర్వన్త ఆగతం సూర్యం సంభావ్య భక్త్యుద్రేకేణ భగవన్తం సంబోధయన్తి (నారాయణేతి.) ౬

(ఏష ఇతి.) ఏష ఇత్యగ్రతో దృశ్యమానరూపప్రదర్శనపరం, సూర్యః త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛుః హే జగత్పతే ఆయాతి. కథంభూతః. తిగ్మాస్తీక్ష్ణా గావో రశ్మయో యస్య సః గభస్తిచక్రేణ రశ్మిజాలేన నృణాం చక్షూంషి ముష్ణన్ ప్రతిఘ్నన్. ౭

న చైతదఘటమాన మిత్యాహుః. (అన్విచ్ఛన్తి హీతి.) విబుధర్షభాః దేవశ్రేష్ఠాః త్రిలోక్యాం తవ మార్గ మన్విచ్ఛన్తి అన్వేషయన్తి త్వం యద్రూపగుణకర్మక స్తథాభూతం త్వాం ద్రష్టు మిచ్ఛన్తీత్యర్థః. అతోఽధునా యదుషు గూఢం గృహీతయదువేషం త్వాం జ్ఞాత్వా హే ప్రభో అజస్సూర్య ఆయాతి. ౮

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

శ్రీశుక ఉవాచ—

నిశమ్య బాలవచనం ప్రహస్యామ్బుజలోచనః
ప్రాహ నాసౌ రవి ర్దేవ స్సత్రాజి న్మణినా జ్వలన్. ౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

సత్రాజి త్స్వగృహం శ్రీమాన్ కృతకౌతుకమఙ్గళమ్,
ప్రవిశ్య దేవసదనే మణిం విప్రై ర్న్యవేశయత్. ౧౦

దినే దినే స్వర్ణభారా నష్టౌ స సృజతి ప్రభో. ౧౧

దుర్భిక్ష మార్యరిష్టాని సర్వాధివ్యాధయోఽశుభాః,
న సన్తి మాయిన స్తత్ర యత్రా స్తేఽభ్యర్చితో మణిః. ౧౨

(నిశమ్యేతి.) బాలానా మాగచ్ఛతో యాదవాన్ సనిరీక్షానాం వచన మాకర్ణ్య ప్రహస్యాహ (నాసావితి) అసావాగచ్ఛ న్న దేవో రవిస్సూర్యః. కింతు సత్రాజిత్ ... స్తస్యైవదృశం తేజ ఇత్యతో విశినష్టి- మణినా స్యమంతకేన జ్వల న్నిదో ... ఆహ. ౯

కీదృశ స్తస్య మణేః ప్రభావ ఇతి జిజ్ఞాసుం రాజానం ప్రత్యాహ ముని. (సత్రాజిదితి.) అస్య "సూర్యాల్లబ్ధమణి" రిత్యాదిః. శ్రీమాన్ భాగ్యవాన్ సత్రాజి త్కృతాని కౌతుకేనోత్సవేన మఙ్గళాని యస్మిన్ త త్స్వగృహం ప్రవిశ్య దేవసదనే విప్రైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః మణిం న్యవేశయత్. ౧౦

స చ మణిః హేప్రభో రాజ న్ప్రతిదిన మష్టౌ స్వర్ణభారాన్ సృజతి ... భారః ప్రమాణ విశేషః, తథాహి "చతుర్భి ర్వ్రీహిభి ర్గుఞ్జం గుఞ్జాన్ పఞ్చపణం పణాన్, అష్టౌ ... కర్షంతాం శ్చతురః పలమ్ తులాం పలశతం ప్రాహు ర్భారస్స్యా ద్వింశతిస్తులా" ఇతి ౧౧

కిఞ్చ (దుర్భిక్షేతి.) మారీనామ కాలమృత్యుః, అరిష్ట మభద్రం అశుభాః దుఃఖహేతవః ఆధిర్మనః పీడా వ్యాధయో రోగాః, మాయినో వఞ్చకా శ్చోరా ఇతియావత్ యస్మిన్క్షేత్రే స మణి రర్చితః స్యాత్తత్ర కదాచిదపి దుర్భిక్షాదయో న సంతి స్మ. ౧౨

స తం బిభ్ర న్మణిం కణ్ఠే భ్రాజమానో యథా రవిః,
ప్రవిష్టో ద్వారకాం రాజం స్తేజసా నోపలక్షితః. ౪

తం విలోక్య జనా దూరా త్తేజసాముష్టదృష్టయః,
దీవ్యతేఽక్షై ర్భగవతే శశంసు స్సూర్యశఙ్కితాః. ౫

నారాయణ నమ స్తే స్తు శఙ్ఖచక్రగదాధర,
దామోదరారవిన్దాక్ష గోవిన్ద యదునన్దన. ౬

ఏష ఆయాతి సవితా త్వాం దిదృక్షు ర్జగత్పతే,
ముష్ణన్ గభస్తిచక్రేణ నృణాం చక్షూంషి తిగ్మగుః. ౭

అన్విచ్ఛన్తి హి తే మార్గం త్రిలోక్యాం విబుధర్షభాః,
జ్ఞాత్వాఽద్య గూఢం యదుషు ద్రష్టుం త్వాఽఽయాత్యజః ప్రభో. ౮

సత్రాజిత్ స్తం మణిం బిభ్రాణః రవిరివ భ్రాజమానః హేరాజన్ మణితేజసా అనుపలక్షిత శరీరో ద్వారకాం ప్రవిష్టః. ౪

తం ప్రవిష్టం విలోక్య జనాః దూరాదేవ తస్య తేజసా ముష్టా అపహృతాః అభిభూతా దృష్టయో యేషాం తే సూర్యోఽయమితి శఙ్కితాస్సన్తః అక్షైః దీవ్యతే క్రీడాం కుర్వాణాయ భగవతే శ్రీకృష్ణాయ శశంసుః కథయామాసుః. ౫

నమస్కుర్వ న్త్యాగతం సూర్యం సంభావ్య భక్త్యుద్రేకేణ భగవన్తం సంబోధయన్తి (నారాయణేతి.) ౬

(ఏష ఇతి.) ఏష ఇత్యాగమ్యప్రత్యక్షప్రదర్శనపరం, సూర్యః త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛుః హే జగత్పతే ఆయాతి. కథంభూతః. తిగ్మా స్తీక్ష్ణాః గావో రశ్మయః యస్య సః గభస్తిచక్రేణ రశ్మిజాలేన నృణాం చక్షూంషి ముష్ణన్ ప్రతిఘ్నన్. ౭

న చైతదఘటమాన మిత్యాహుః. (అన్విచ్ఛన్తి హీతి.) విబుధర్షభాః దేవశ్రేష్ఠాః త్రిలోక్యాం తవ మార్గ మన్విచ్ఛన్తి అన్వేషయన్తి త్వం యద్రూపగుణకర్మక స్తథాభూతం త్వాం ద్రష్టు మిచ్ఛన్తీత్యర్థః. అతోఽధునా యదుషు గూఢం గృహీతయదువేషం త్వాం జ్ఞాత్వా హేప్రభో అజస్సూర్య ఆయాతి. ౮

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

శ్రీశుక ఉవాచ—

నిశమ్య బాలవచనం ప్రహస్యామ్బుజలోచనః,
ప్రాహ నాసౌ రవి ర్దేవ స్సత్రాజి న్మణినా జ్వలన్. ౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

సత్రాజి త్స్వగృహం శ్రీమాన్ కృతకౌతుకమఙ్గళమ్,
ప్రవిశ్య దేవసదనే మణిం విప్రై ర్న్యవేశయత్. ౧౦

దినే దినే స్వర్ణభారా నష్టౌ స సృజతి ప్రభో. ౧౧

దుర్భిక్ష మార్యరిష్టాని సర్వాధివ్యాధయోఽశుభాః,
న సన్తి మాయిన స్తత్ర యత్రాస్తేఽభ్యర్చితో మణిః. ౧౨

(నిశమ్యేతి.) బాలానా మాగచ్ఛతో యాదవాత్ప్రత్యభిజ్ఞానాం వచన మాకర్ణ్య ప్రహస్యాహ (నాసావితి) అసావాగచ్ఛ న్న దేవో రవిస్సూర్యః. కింతు సత్రాజిదే తు త్తస్యేదృశం తేజ ఇత్యతో విశినష్టి- మణినా స్యమంతకేన జ్వల న్విద్యో[illegible]న ఆయాతి. ౯

కీదృశ స్తస్య మణేః ప్రభావ ఇతి జిజ్ఞాసుం రాజానం ప్రత్యాహ ముని. (సత్రాజిదితి.) అస్య "సూర్యాల్లబ్ధమణి" రిత్యాదిః. శ్రీమాన్ భాగ్యవాన్ సత్రాజి త్కృతాని కౌతుకేనోత్సవేన మఙ్గళాని యస్మిన్ త త్స్వగృహం ప్రవిశ్య దేవసదనే విప్రైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః మణిం న్యవేశయత్. ౧౦

స చ మణిః హేప్రభో రాజ న్ప్రతిదిన మష్టౌ స్వర్ణభారాన్ సృజతి అహూత భారః ప్రమాణ విశేషః, తథాహి "చతుర్భి ర్వ్రీహిభి ర్గుఞ్జం గుఞ్జాన్ పఞ్చపణం పణాన్, అష్టౌ ధరాన్ కర్షంతాం శ్చతురః పలమ్ తులాం పలశతం ప్రాహు ర్భారస్స్యా ద్విశతిస్తులా" ఇతి ౧౧

కిఞ్చ (దుర్భిక్షేతి.) మారీనామా కాలమృత్యుః, అరిష్ట మభద్రం అశుభాః దుఃఖహేతవః ఆధిర్మనః పీడా వ్యాధయో రోగాః, మాయినో వఞ్చకా శ్చోరా ఇతియావత్ యస్మిన్దేశే స మణి రర్చితః స్యాత్తత్ర కదాచిదపి దుర్భిక్షాదయో న సంతి స్మ. ౧౨

స యాచితో మణిం క్వాపి యదురాజాయ శౌరిణా,
నైవార్థకాముకః ప్రాదా ద్యాచ్ఞాభఙ్గ మతర్కయన్. ౧౩

త మేకదా మణిం కణ్ఠే ప్రతిముచ్య మహాప్రభమ్,
ప్రసేనో హయ మారుహ్య మృగయాం వ్యచర ద్వనే, ౧౪

ప్రసేనం సహయం హత్వా మణి మాచ్ఛిద్య కేసరీ,
గిరిం విశ జ్జామ్బవతా నిహతో మణి మిచ్ఛతా. ౧౫

సోఽపి చక్రే కుమారస్య మణిం క్రీడనకం బిలే,
అపశ్య న్భ్రాతరం భ్రాతా సత్రాజి త్పర్యతప్యత. ౧౬

ప్రాయః కృష్ణేన నిహతో మణిగ్రీవో వనం గతః,
భ్రాతా మమేతి తచ్ఛ్రుత్వా కర్ణే కర్ణేఽజప జ్జనః. ౧౭

క్వాపి కదాచిత్ యదురాజా యోగ్రసేనార్థం శౌరిణా మణిం యాచితోఽపి స సత్రాజిత్ అర్థకాముకః హేతుగర్భమిదం తత్త్వాత్ యాచ్ఞాభఙ్గం యాచ్ఞా వైయర్థ్యం అవిచారయన్నేవ నైవ దదౌ, ౧౩

ఏవం స్థితే మహతీ ప్రభా దీప్తి ర్యస్య తం మణిం ఏకదా ప్రసేనః సత్రాజిద్భ్రాతా కంఠే ప్రతిముచ్య బధ్వా అశ్వ మారుహ్య వనే మృగయాం వ్యచరత్, ౧౪

తదా కశ్చి త్కేసరీ సింహః సాశ్వం ప్రసేనం హత్వా మణి మాచ్ఛిద్య ఆకృష్య గృహీత్వా గిరిం ప్రవిశ న్ ఆత్మానం దృష్టవతా మణిమిచ్ఛతా జామ్బవతా ఋక్షరాజేన హతః, ౧౫

సోఽపి జామ్బవానపి బిలే స్వనివాసభూతే గిరిబిలే తం మణిం స్వకుమారస్య క్రీడనకం క్రీడాసాధనం చక్రే భ్రాతా సత్రాజి త్భ్రాతరం ప్రసేనం మణిం చాపశ్యన్ పర్యతప్యత పరితప్తా హేత్యర్థః. ౧౬

ఉక్తి మేవాహ (ప్రాయ ఇతి.) మణిః గ్రీవాయాం యస్య సః మమ భ్రాతా వనం ప్రతి గత స్తత్ర ప్రాయో బహుధా ధ్రువమితి యావత్, శ్రీకృష్ణేనైవ హత ఇత్యేత ద్వచో జనః శ్రుత్వా కర్ణేకర్ణే అజపదుపాంశ్వవోచత్. ౧౭

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

భగవాం స్తదుపశ్రుత్య దుర్యశోలిప్తమాత్మని,
మార్ష్టుం ప్రసేనపదవీ మన్వపద్యత నాగరైః. ౧౮

హతం ప్రసేన మశ్వం చ వీక్ష్య కేసరిణా వనే,
తం చాద్రిపృష్ఠే నిహత మృక్షేణ దదృశు ర్జనాః. ౧౯

ఋక్షరాజబిలం భీమ మన్ధేన తమసా వృతమ్,
ఏకో వివేశ భగవా నవస్థాప్య బహిః ప్రజాః ౨౦

తత్ర దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం బాలక్రీడనకం కృతమ్,
హర్తుం కృతమతి స్తస్మి న్నవతస్థేర్భకాన్తికే. ౨౧

త మపూర్వం నరం దృష్ట్వా ధాత్రీ చుక్రోశ భీతవత్,
తచ్ఛ్రుత్వాఽభ్యద్రవ త్క్రుద్ధో జామ్బవా న్బలినాంవరః. ౨౨

క్రమేణ భగవానపి తద్వచ ఆకర్ణ్య ఆత్మని స్వస్మిన్ దుర్యశోలిప్తం భావేత్తః దుర్యశోలేపం ప్రమార్ష్టుం అపోహితుం నాగరై ర్జనైస్సహ ప్రసేనపదవీం అన్వపద్యత అన్వగచ్ఛత్. ౧౮

(హత మితి.) తం కేసరిణం చాద్రిపృష్ఠే ఋక్షేణ జామ్బవతా నిహతం దదృశుః. ౧౯

(ఋక్షరాజబిలమితి.) తత స్తత్ర బిలద్వారే ప్రజాః నాగరాన్ జనానవస్థాప్య భగవానేకోఽసహాయ ఏవ తద్బిలం ప్రవివేశ. ౨౦

(తత్రేతి.) తత్ర బిలే. క్రీడనకం క్రీడాసాధనం యథా తథా కృతం మణిశ్రేష్ఠం దృష్ట్వా హర్తుం కృతా నిశ్చితా మతి ర్యేన సః తస్మి న్నర్భకసమీపే అవతస్థే. ౨౧

(త మితి.) త ముపస్థిత మదృష్టపూర్వం నరం దృష్ట్వా భీతవత్, ధాత్రీ ఉపమాతా చుక్రోశ
(తచ్ఛ్రుత్వేతి.) తదా క్రోశనం అభ్యద్రవ దభ్యధావత్. ౨౨

స వై భగవతా తేన యుయుధే స్వామినాత్మనః,
పురుషం ప్రాకృతం మత్వా కుపితో నానుభావవిత్. ౨౩

ద్వంద్వయుద్ధం సుతుముల ముభయో ర్విజిగీషతోః,
ఆయుధాశ్మద్రుమై ర్దోర్భి క్రవ్యార్థే శ్యేనయో రివ. ౨౪

ఆసీ త్తదష్టావింశాహ మితరేతరముష్టిభిః,
వజ్రనిష్పేషపరుషై రవిశ్రమ మహర్నిశమ్. ౨౫

శ్రీకృష్ణముష్టినిర్ఘాతనిష్పిష్టాఙ్గోరుబన్ధనః,
క్షీణసత్త్వ స్స్విన్నగాత్ర స్త మాహాతీవ విస్మితః. ౨౬

జానే త్వాం సర్వభూతానాం ప్రాణ ఓజ స్సహో బలమ్,

స వై జామ్బవా న్ననుభావవిత్ భగవత్ప్రభావ మజానన్, అత ఏవ తం కేవలం ప్రాకృతం లౌకికం, పురుషమేవ మత్వా ఆత్మనః స్వస్య స్వామినాఽపి తేన భగవతా సహ యుయుధే అయుధ్యత. ౨౩

(ద్వన్ద్వయుద్ధ మితి.) విజిగీషతోః జేతుమిచ్ఛతోః దోర్భి ర్భుజైః యథా క్రవ్యార్థే ఆమిషార్థే శ్యేనయో ర్యుద్ధం భవతి తద్వత్. ౨౪

(ఆసీదితి.) ఇతరేతరయో రన్యోన్యయో ర్ముష్టిభిః వజ్రనిష్పేషః వజ్రనిర్ఘాతైః, తద్వత్పరుషై స్తయో ర్ద్వన్ద్వయుద్ధం, న విద్యతే విశ్రమో యస్మిన్ తదవిశ్రమం తథా అహర్నిశ మష్టావింశతిదినా న్యాసీత్. ౨౫

(శ్రీకృష్ణేతి.) శ్రీకృష్ణస్య ముష్టీనాం నిర్ఘాతైః నిష్పాతైః నిష్పిష్టాని విశ్లథాన్యంగా న్యూరూణి బన్ధనాని సన్ధిస్థానాని యస్య సః, అత ఏవ స్విన్నం ప్రస్వేదయుక్తం గాత్రం యస్య సః, కదాఽపి మద్బలవినాశో న దృష్టః అహో అధునా మృతప్రాయోఽభవ మిత్యేవ మతీవ విస్మితః [illegible] విమృశం స్తం కృష్ణ మాహ. ౨౬

ఉక్తిమేవాహ (జానే ఇతి త్రిభిః.) జానే త్వాం కథంభూతం?, ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం సహో వేగః, బలం ధారణసామర్థ్యం, ప్రాణాదీనాం నిర్వాహకమిత్యర్థః. పురాణపురుషం జగత్కారణ

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

విష్ణుం పురాణపురుషం ప్రభవిష్ణు మధీశ్వరమ్. ౨౭

త్వం హి విశ్వసృజాం స్రష్టా సృజ్యానా మపి యచ్చ సత్,
కాలః కలయతా మీశః పరమాత్మా తథాఽఽత్మనామ్. ౨౮

యస్యేష దుత్కలితరోషకటాక్షమోక్షై ర్వర్త్మాదిశ త్క్షుభితనక్రతిమిఙ్గిలోఽబ్ధిః,
సేతుః కృత స్స్వయశసో జ్వలితా చ లఙ్కా రక్ష శ్శిరాంసి భువి పేతు రిషుక్షతాని. ౨౯

ఇతి విజ్ఞాత విజ్ఞాన మృక్షరాజాన మచ్యుతః,
వ్యాజహార మహారాజ భగవా న్దేవకీసుతః. ౩౦

పురుషం. ప్రభవిష్ణుం జగత్ప్రాదుర్భావ ప్రభవనశీలం, సమర్థీభవనశీలం వా ... ముక్తసార్వజ్ఞ్యసార్వ శక్త్యాదియుక్తమిత్యర్థః. అధీశ్వరం సర్వాంతరాత్మానం తత్ర దేవతావిశేషనిర్ధారణాయ విష్ణుమితి. ౨౭

పురాణపురుషత్వే హేతుం వదన్విశినష్టి. (త్వం హీతి.) విశ్వసృజాం మహదాదిప్రభృతీనాం తత్త్వానాం స్రష్టా, అనేన నిమిత్తకారణముక్తం. ఉపాదానత్వమాహ-సృజ్యానాం మహదాదీనాం యత్ త్వదుపాదానకానాం, ... (కాల ఇతి.) కలయతాం పరిచ్ఛిన్దతాం ... ... తేషాం ... కాలః సోఽపి త్వమేవ ... ... జీవానాం పరమాత్మా అంతః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధర్తా ... గతదోషైః ... జీవశరీరకశ్చేత్యర్థః. ౨౮

యత ఏవంభూతస్త్వతో మమేష్టదైవతం శ్రీరఘునాథ ఏవ త్వమిత్యాహ (యస్యేతి.) యస్య రఘుపతేః ఈషదుత్కలిత ఉద్దీపితో యో రోషః తేన యే కటాక్షమోక్షా స్తైః క్షుభితాః నక్రా గ్రాహాః, తిమిఙ్గిలా మహామత్స్యాశ్చ యస్మిన్ సోఽబ్ధిః వర్త్మ మార్గం మహ్యం వితరత్వితి ... "అధ్యయనేన వసతి" ఇతి వ ద్ధేత్వర్థే తృతీయా. స్వకీర్త్యర్థం సేతుః కృతో నిర్మితః యేన చ లఙ్కా ఉజ్జ్వలితా దగ్ధా, యస్య చేషుభిః క్షతాని ఛిన్నాని రక్షసో దశకంఠస్య శిరాంసి భువి పేతుః స త్వమితి జాన ఇత్యన్వయః. ౨౯

(ఇతీతి.) ఇత్థం విజ్ఞాతం విజ్ఞేయం, యేన త మృక్షరాజానాం అపత్యత్వాద్వా "రాజాహ" రితి వమాసాంతాభావః వ్యాజహారోవాచ. ౩౦

అభిమృశ్యారవిన్దాక్షః పాణినా శఙ్కరేణ తమ్,
కృపయా పరయా భ క్తం మేఘగమ్భీరయా గిరా ३०

మణిహేతో రిహ ప్రాప్తా వయ మృక్షపతే బిలమ్,
మిథ్యాభిశాపం ప్రమృజ న్నాత్మనో మణినాఽమునా. ३२

ఇత్యుక్త స్స్వాం దుహితరం కన్యాం జామ్బవతీం ముదా,
అర్హణార్థం స మణినా కృష్ణాయోపజహార సః. ३३

తతోఽన్యైశ్చ మణిశ్రేష్ఠైః పూజితో భక్తవత్సలః,
తస్మై దదౌ పరాం ముక్తిం పునరావృత్తివర్జితామ్ ३४

అదృష్ట్వా నిర్గమం శౌరేః ప్రవిష్టస్య బిలం జనాః,
ప్రతీక్ష్య ద్వాదశాహాని దుఃఖితా స్తే పురం యయుః. ३५

కథమిత్యత ఆహ (అభిమృశ్యేతి.) శంకరేణ పాణినా భక్తం త మృక్షరాజ మభిత స్సంస్పృశ్య పరయా నిరతిశయయా కృపయోపలక్షితః మేఘధ్వనివ ద్గమ్భీరయా గిరా ప్రాహ. ३०

(మణిహేతో రితి) హేఋక్షపతే మణ్యర్థ మిహ బిలం ప్రతి వయ మాగతాః, అవాప్తసమస్త కామస్య తవ కిం మణినేత్యాహ. (మిథ్యేతి.) అమునా హేతునా, ఆత్మనో మో మమ మిథ్యాపవాదః ప్రసక్త స్త మమునా మణినైవ విమృజన్ “లక్షణహేత్వో” రితి శత్రాదేశః విమార్ష్టు మపనేతు మితి యావత్. విమృజ న్నిహ మాగత ఇతి శాబ్దయోజనా. ३२

(ఇతీతి.) ఇత్థ ముక్తః స జామ్బవాన్ మణినా సహ స ప్రసిద్ధః, జామ్బవాన్ జామ్బవతీ ముపాయనార్థం శ్రీకృష్ణాయ సమర్పయామాస. ३३

తతో ఽన్యైశ్చ మణిశ్రేష్ఠైః పూజితో భక్తవత్సలో భగవాన్ తస్మై జామ్బవతే, పరా ముత్కృష్టాం. పునరావృత్తిరహితాం ముక్తిం దదౌ దాస్యామీతి సఙ్కల్పితవానిత్యర్థః. తదైవ దదావితి వా. ३४

(అదృష్ట్వేతి.) బిలం ప్రవిష్టస్య శౌరేః పునః నిర్గమ మదృష్ట్వా ద్వాస్స్థా జనాః ద్వాదశదినాని ప్రతీక్ష్య దుఃఖితాః పురం ద్వారకాం జగ్ముః. ३५

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

నిశమ్య దేవకీదేవీ రుక్మిణ్యానకదున్దుభిః,
సుహృదో జ్ఞాతయోఽశోచ న్బిలా త్కృష్ణ మనిర్గతమ్. ౩౬

సత్రాజితం శపన్త స్తే దుఃఖితా ద్వారకౌకసః,
ఉపతస్థు ర్మహామాయాం దుర్గాం కృష్ణోపలబ్ధయే. ౩౭

తేషాం తు దేవ్యుపస్థానా త్ప్రత్యాదిష్టాశిషాం స చ,
ప్రాదుర్బభూవ సిద్ధార్థ స్సదారో హర్షయన్ హరిః. ౩౮

ఉపలభ్య హృషీకేశం మృతం పున రివాగతమ్,
సహపత్న్యా మణిగ్రీవం సర్వే జాతమహోత్సవాః. ౩౯

సత్రాజితం సమహూయ సభాయాం రాజసన్నిధౌ,
ప్రాప్తిం చాఖ్యాయ భగవాన్ మణిం తస్మై న్యవేదయత్. ౪౦

(నిశమ్యేతి.) దేవక్యాదయో బిలా దనిర్గతం కృష్ణం శ్రుత్వా అశోచన్. ౩౬

తే దుఃఖితా స్సంతః సత్రాజితం శపంతః కృష్ణప్రాప్తయే మహామాయాం దుర్గాం ఉపతస్థుః అభిజగుః. ౩౭

(తేషామితి.) స చ కృష్ణ స్తేషాం ప్రాదుర్బభూవ. కదా? తస్యా దేవ్యా ఉపస్థానా త్తయా తాన్ప్రతి ఆదిష్టా, ఆశిషః శ్రీకృష్ణం ద్రక్ష్యథేత్యేవంవిధాః యేషాం తేషాం సతాం, కథమ్భూతః సిద్ధ స్సాధితోఽర్థః మణ్యానయనరూపప్రయోజనం యస్య సః, సదారః జామ్బవతీసహితః, అత ఏవ హర్షయన్. ౩౮

(ఉపలభ్యేతి.) యథా లోకే జనాః, మృతం బంధుం పున రాగత ముపలభన్తే తద్వద్ధృషీకేశం తత్రాపి, పత్న్యా సహితం మణిః గ్రీవాయాం యస్య త ముపలభ్య సర్వే జాతమహోత్సవా ఆసన్. ౩౯

(సత్రాజితమితి.) రాజ్ఞః ఉగ్రసేనస్య సన్నిధౌ ప్రాప్తిం మణిలాభప్రకార మాఖ్యాయ, తస్మై సత్రాజితే, మణిం, న్యవేదయత్ అర్పయామాస. ౪౦

స చాతిప్రీశితో రత్నం గృహీత్వాఽవాఙ్ముఖ స్తతః,
అనుతప్యమానో భవన మగమ త్స్వేన పాప్మనా. ౪౧

సోఽనుధ్యాయం స్త మేవార్థం బలవ ద్విగ్రహాకులః,
కథం మృజామ్యాత్మరజః ప్రసీదే ద్వాఽచ్యుతః కథమ్. ౪౨

కిం కృత్వా సాధు మహ్యం స్యా న్నశపే ద్వా జనో యథా,
అదీర్ఘదర్శనం మూఢం మాం ధిగ్ద్రవిణలోలుపమ్. ౪౩

దాస్యే దుహితరం తస్మై స్త్రీరత్నం రత్నమేవ చ,
ఉపాయోఽయం సమీచీన స్తస్య శాన్తి ర్న చాన్యథా. ౪౪

ఏవం వ్యవసితో బుద్ధ్యా సత్రాజిత్స్వసుతాం శుభామ్,
మణిం చ స్వయ ముద్యమ్య కృష్ణాయోపజహార హ. ౪౫

(స చేతి.) స్వేన పాప్మనా యాచ్ఞావైఫల్యకరణమిథ్యాపవాదాపాదనాదిరూపేణానుతప్యమానః స్వగృహం, జగామ. ౪౧

స సత్రాజి త్తమేవార్థమపరాధరూప మనుచింతయన్, అఘమితి చ పాఠః. బలవతా భగవతా యో విగ్రహో విరోధ స్తేన ఆకులశ్చ చింతయామాసేతి శేషః. చింతాప్రకారమేవాహ (కథ మితి సార్ధేన.) ఆత్మరజః స్వాపరాధం మృజామ్యపనయామి, కథం వా అచ్యుతః ప్రసన్నో భవేత్. ౪౨

కిం కృత్వా కస్మిన్కర్మణి కృత ఇత్యర్థః. సాధు భద్రం స్యాత్, కథం చ మాం జనో వ శపేత మాం, ధిక్ అహం నింద్య ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి. అదీర్ఘదర్శనం దూరవిచారానభిజ్ఞం మూఢం మందమతిం వి త్తైకాస క్తమ్. ౪౩

ఇత్థం విచార్య నిశ్చినోతి (దాస్య ఇతి.) స్త్రీరత్నం దుహితరం, రత్నం స్యమంతకం చ కృష్ణాయ దాస్యామి అన్యథా యది న దాస్యే ఇత్యర్థః. తస్య కృష్ణస్య శాంతి శ్చిత్తసమాధి ర్న భవేత్. ౪౪

(ఏవమితి.) బుద్ధ్యా వ్యవసితః నిశ్చితవాన్, శుభాం శుభలక్షణాం స్వసుతాం సత్యభామాం మణిం స్యమంతకం చ, ఉద్యమ్య ఉద్ధృత్యాదాయ వా, కృష్ణాయ, సమర్పయామాస. ౪౫

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

తాం సత్యభామాం భగవా నుపయేమే యథావిధి,
బహుభి ర్యాచితాం శీలరూపౌదార్యగుణాన్వితామ్. ౪౮

భగవా నాహ న మణిం ప్రతీచ్ఛామో వయం నృప,
తవా స్తాం దేవభక్తస్య వయం తు ఫలభాగినః. ౪౯

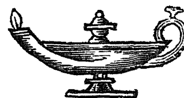
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః.

(తామితి.) ఉపయేమే వివాహితవాన్. కథంభూతాం? బహుభిః, కృతవర్మ శతధన్వాదిభిః, యాచితాం రూపాదిభిరన్వితాం చ. తత్ర రూపం సౌష్ఠవం శీలం సుస్వభావః గుణాః ప్రమదిమకరుణాదయః. ౪౮

(భగవానితి.) ఉక్తిమేవాహ (న మణిమితి.) హేనృప సత్రాజిత మణిం న్రతీచ్ఛామః వ ప్రతిగృహ్ణీమః కింతు స్త్రీరత్నమేవ ప్రతీచ్ఛామః, దేవభక్తస్య తవైవ మణి రాస్తాం తిష్ఠతు వయం తు కేవలం ఫలభాగినః, దుర్భిక్షాదిశాంతిరూపఫలభాగినః. యద్వా తవాపుత్రత్వా త్త్వదీయం ధన మస్మాక మేవేత్యంతతః, ఫలభాగిన ఇత్యర్థః. ౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః.

అథ సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

విజ్ఞాతార్థోఽపి భగవా న్దగ్ధా నాకర్ణ్య పాణ్డవాన్,
కున్తీం చ కుల్యకరణే సహరామో యయౌ కురూన్. ౧

భీష్మం కృపం సవిదురం గాంధారీం ద్రోణ మేవ చ,
తుల్యకష్టాన్ సమాగమ్య హా కష్ట మితి హోచతుః. ౨

జ్ఞాత్వా తద న్తరం రాజన్ శతధన్వాన మూచతుః,
అక్రూరకృతవర్మాణౌ మణిః కస్మా న్న గృహ్యతే. ౩

యోఽస్మభ్యం సంప్రతిశ్రుత్య కన్యారత్నం విగృహ్య నః.

అథ సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

ఫలభాగిన ఇత్యుక్తం తదేవ దర్శయితుం మణికథాశేషమాహ సప్తపఞ్చాశత్తమేన (విజ్ఞాతార్థ ఇత్యాదినా) విజ్ఞాతః విదితః, అర్థః పాండవాః బిలద్వారేణ జతుగృహా న్నిర్గతా ఇత్యేవంవిధోఽర్థో యేన తథాభూతోఽపి కేవలం ప్రాకృతలోక ఇవ పాండవాన్ కుంతీం చ దగ్ధాన్ జతుగృహేష్వితి శేషః. ఆకర్ణ్య కుల్యకరణే కులోచితసంవ్యవహారార్థం, రామేణ సహితః కురూన్ దేశాన్ యయౌ, ౧

(భీష్మం కృపమితి.) పాండవేతరేషాం జతుగృహదుఃఖాభావా ద్భీష్మాదీన్ సమాగ మ్యేత్యుక్తం, తుల్యకష్టా నాత్మనా తుల్యదుఃఖాన్ హా కష్టం దుఃఖం ప్రాప్త మిత్యేవం తాన్ప్రత్యూచతుః సాంత్వయామాసతుః, ౨

(జ్ఞాత్వేతి.) తదా అక్రూరకృతవర్మాణౌ, భగవా నధునా అత్ర నాస్తే అయమేవావసర ఇత్యేవమంతరం సమయం జ్ఞాత్వా హేరాజన్ శతధన్వాన మూచతుః, ఉక్తిమేవాహ (మణిరిత్యాదినా సపాదేన) న గృహ్యతే త్వయేతి శేషః, ౩

గ్రాహ్యత్వే హేతుః (య ఇతి.) యస్సత్రాజిత్ కన్యారత్నం సత్యభామా మస్మభ్యం ప్రతి

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

కృష్ణాయాదాన్నసత్రాజి త్కస్మా ద్భ్రాతర మన్వియాత్. ౪

ఏవం భిన్నమతి స్తాభ్యాం సత్రాజిత మసత్తమః,
శయాన మవధీ ల్లోభా త్సపాపః క్షీణజీవితః. ౫

స్త్రీణాం విక్రోశమానానాం క్రన్దన్తీనా మనాథవత్,
హత్వా పశుం సౌనికవ న్మణి మాదాయ జగ్మివాన్. ౬

సత్యభామా చ పితరం హతం వీక్ష్య శుచా௨ర్పితా,
వ్యలప త్తాత తాతేతి హా హతా స్మీతి ముహ్యతీ. ౭

తైలద్రోణ్యాం మృతం ప్రాస్య జగామ గజసాహ్వయమ్,
కృష్ణాయ విదితార్థాయ తప్తాచఖ్యౌ పితు ర్వధమ్. ౮

క్రుత్య దాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ నో௨స్మా న్విగృహ్య అనాదృత్య కృష్ణాయాదా ద్దదౌ. అతః మణిర్గ్రాహ్య ఇతి భావః, నను జీవ న్సత్రాజి త్కథం మణిం దాస్యతీత్యత్రోచతుః. (నేత్యాది.) సత్రాజి త్కస్మాద్ధేతోః, భ్రాతరం ప్రసేనం నాన్వియా న్నానుగచ్ఛేత్. హంతవ్య ఏవ స ఇత్యర్థః. ౪

(ఏవ మితి.) ఇత్థం తాభ్యాం అక్రూరకృతవర్మభ్యాం భిన్నా భేదితా మతి ర్యస్య సో௨సత్తమః పాపాత్మా శతధన్వా క్షీణజీవితః హేతుగర్భమిదం, తస్మాత్ లోభాన్మణిలోభా చ్ఛయానం సత్రాజితం, హతవాన్. ౫

(స్త్రీణామితి.) యథా సౌనికః, పశుహింసకః పశుం హంతి తద్వ ద్ధత్వా అనాథవత్ స్త్రీణాం సత్రాజి న్నారీణాం విక్రోశంతీనా మాక్రోశంతీనాం రుదంతీనాం సతీనామేవ మణి మాదాయ జగామ. ౬

(సత్యభామేతి.) శుచా శోకేనార్పితా వ్యాప్తా ముహ్యతీ మధ్యే మధ్యే మూర్ఛాం ప్రాప్నువతీ వ్యలపత్, విలాపనప్రకార మేవాహ (తాత తాతేతి.) హా హతాస్మీతి, ౭

తతో మృతం పితరం తైలద్రోణ్యాం తైలకటాహే ప్రాస్య నిధాయ హాస్తినపురం జగామ తత్రాగత్య విజ్ఞాతపితృమరణరూపార్థాయ అజానత ఇవ స్థితాయ కృష్ణాయ పితు ర్వధం శతధన్వకృత మాచఖ్యౌ. ౮

తదాకర్ణ్యేశ్వరౌ రాజ న్ననుసృత్య నృలోకతామ్.
అహో నః పరమం కష్ట మిత్యస్రాక్షౌ విలేపతుః. ౯

ఆగత్య భగవాం స్తస్మా త్సభార్య స్సాగ్రజః పురం,
శతధన్వాన మారేభే హన్తుం హర్తుం మణిం తతః. ౧౦

సోఽపి కృష్ణోద్యమం జ్ఞాత్వా భీతః ప్రాణపరీప్సయా,
సాహాయ్యం కృతవర్మాణ మయాచత స చాబ్రవీత్. ౧౧

నాహ మీశ్వరయోః కుర్యాం హేళనం రామకృష్ణయోః,
కో ను క్షేమాయ కల్పేత తయో ర్వృజిన మాచరన్. ౧౨

కంస స్సహానుగో పేతో యద్ద్వేషా త్త్యాజిత శ్శ్రియా,
జరాసన్ధ స్స_ప్తదశసంయుగాద్విరథో గతః. ౧౩

త ద్వధాఖ్యానం శ్రుత్వా హేరాజన్ ఈశ్వరౌ రామకృష్ణౌ, నృలోకతా మనుసృత్య నరచేష్టా మభినయంతా విత్యర్థః. అస్రాక్షౌ అశ్రుపూర్ణనేత్రౌ అహో నోఽస్మాకం పరమ మనవధికం కష్టం దుఃఖం ప్రాప్తం ఇత్యేవం విలేపతుః విలపితవంతౌ. ౯

తత స్ససత్యభామ స్సాగ్రజ స్స భగవాన్ పురం ద్వారకా మాగత్య శతధన్వానం హంతుం తత శ్శతధన్వనో మణిం హర్తుం చారేభే ఉద్యుక్తవాన్. ౧౦

సోఽపి శతధన్వాపి కృష్ణస్యోద్యమ ముద్యోగ మాకర్ణ్య, ప్రాణపరీప్సయా ప్రాణరిరక్షిషయా, కృతవర్మాణం సాహాయ్యం సహాయార్థం, అయాచత స చ కృతవర్మా అబ్రవీత్. ౧౧

ఉక్తిమేవాహ (నాహమితి.) ద్వాభ్యాం హేలనం ప్రాతికూల్యం న కుర్యాం తత్ర హేతు మాహ (కోన్వితి.) తయోః రామకృష్ణయోః, వృజిన మపరాధం కుర్వన్ కో ను పుమాన్ క్షేమాయ కల్పేత క్షేమం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః. న కోపీతి భావః, ౧౨

కిం త్వయేత్థం దృష్ట మిత్యత్రోదాహరణమాత్రమాహ (కంస ఇతి,) యస్మిన్ శ్రీకృష్ణే ద్వేషాద్ధేతోః శ్రియా రాజ్యశ్రియా ప్రాణైశ్చేతి శేషః, త్యాజితః తథా జరాసంధోఽపి సప్తదశసఙ్ఖ్యాకా త్సంయుగా ద్విరథః, శరీరమాత్రావశిష్టో గతః. ౧౩

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

ప్రత్యాఖ్యాత స్సచాక్రూరం పార్ష్ణిగ్రాహ మయాచత,
సోఽప్యాహ కో విరుధ్యేత విద్వా నీశ్వరయో ర్బలమ్. ౧౪

య ఇదం లీలయా విశ్వం సృజత్యవతి హన్త్యజః,
చేష్టాం విశ్వసృజో యస్య న విదు ర్మోహితాఽజయా. ౧౫

యస్స ప్తహాయన శ్శైల ముత్పాట్యైకేన పాణినా,
దధార లీలయా బాల ఉచ్ఛిలీన్ధ్ర మివార్భకః. ౧౬

నమ స్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాద్భుతకర్మణే,
అనన్తాయాదిభూతాయ కూటస్థాయాత్మనే నమః. ౧౭

ఇత్థం తేన ప్రత్యాఖ్యాతః, అక్రూరం సహాయ్య మయాచత (సోఽపీతి.) సోఽప్యక్రూరోఽపి ఉక్తిమేవాహ (క ఇత్యాదినా ఆత్మనే నమ ఇత్యంతేన) ఈశ్వరయోః రామకృష్ణయోః, బలం జానన్ కః, పుమా న్విరుధ్యేత ఈశ్వరాభ్యామితి శేషః, ౧౪

భవతో బలం వక్తుం తావ త్తస్య కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలత్వ మాహ (య ఇతి.) అవతి రక్షతి, అజః సృజ్యగతజన్మాదిస్పర్శరహితః, తేన కో విరుధ్యేతేతి భావః, సర్వేప్యేవం కిం న విదురిత్యత ఆహ (చేష్టా మితి,) యస్య భగవతః, అజయా మాయయా మోహితా స్తస్య చేష్టాం విశ్వసృష్ట్యాదిరూపాం న విదుః. మోహితా జయేత్యత్రసంధిరార్షః. ౧౫

బలం ప్రపఞ్చయతి (య ఇతి.) యో భగవాన్ బాల స్తత్రాపి సప్తవర్షవయా స్సన్నేవ, శైలం గోవర్ధన మేకేనైవ పాణినోత్పాట్య లీలయా దధార యథా అర్భక శ్శిలీంధ్ర ముత్పాట్య ధరతి తద్వత్. శిలీంద్రం భూతాళకుసుమమ్, ౧౬

అత స్స కేవలం నమస్కార్య ఏవేత్యభిప్రయన్నమస్కరోతి (నమ ఇతి.) భగవతే షాడ్గుణ్య పూర్ణాయ అత ఏవ అద్భుత మమానుష మద్దైవం చ కర్మ యస్య తస్మై అనంతాయ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప స్వభావాయ ఆదిభూతాయ జగత్కారణభూతాయ, కూటస్థాయ స్వరూపతస్స్వభావత శ్చ నిర్వికారాయ, ఆత్మనే సర్వాంతరాత్మనే కృష్ణాయ తస్మై నమో నమః, ౧౭

ప్రత్యాఖ్యాత స్స తేనాపి శతధన్వా మహామణిమ్,
తస్మి న్న్యస్యాశ్వ మారుహ్య శతయోజనగం యయౌ. ౧౮

గరుడధ్వజ మారుహ్య రథం రామజనార్దనౌ,
అన్వయాతాం మహావేగై రశ్వై రాజన్గురుద్రుహమ్. ౧౯

మిథిలాయా ఉపవనే విసృజ్య పతితం హయమ్,
పద్భ్యా మధావ త్సన్త్ర స్తః కృష్ణోఽప్యన్వద్రవద్రుషా. ౨౦

పదాతే ర్ధావత స్తస్య పదాతీ స్తిగ్మనేమినా,
చక్రేణ శిర ఉత్కృత్య వాససో ర్వ్యచినోన్మణిమ్. ౨౧

అలబ్ధమణి రాగత్య కృష్ణ ఆహాగ్రజా న్తికమ్,
వృథా హత శ్శతధను ర్మణి స్తత్ర న విద్యతే. ౨౨

(ప్రత్యాఖ్యాత ఇతి.) తేన అక్రూరేణాప్యేవం, ప్రత్యాఖ్యాతః, స శతధన్వా మహామణిం తస్మిన్నక్రూరే న్యస్య విధాయ అక్రూరాధీనం కృత్వేత్యర్థః, శతయోజనగం శతయోజనైర్గంతవ్యం దేశం యయౌ. ౧౮

తదా గరుడో ధ్వజే యస్మిన్ తం రథ మారుహ్య హేరాజన్ మహావేగైః, అశ్వైర్గమన సాధనైః, గురుద్రుహం శ్వశురహంతారం శతధన్వానం, మన్వయాతాం అన్వగచ్ఛతామ్. ౧౯

(మిథిలాయా ఇతి.) శతయోజనమాత్రగామిత్వా త్తతఃపరం గన్తు మశక్తం పతితం. హయ మశ్వం, విసృజ్య, సన్త్రస్తః. పద్భ్యాం మధావత్, ఏవం ధావన్తం, శతధన్వానం. రుషా, భగవానప్య, న్వధవత్. ౨౦

(పదాతే రితి.) తిగ్మనేమినా తీక్ష్ణధారేణ, చక్రేణ, తస్య, శిర. ఉత్కృత్య ఛిత్వా, తస్య వాససోర న్తరీయో త్తరీయయో ర్మణిం, వ్యచినోత్ మృగయామాస. అక్రూరే మణిర స్తీతి సర్వజ్ఞతయా విదిత్వాఽపి రామవంచనార్థం తథా కృతవానిత్యర్థః. ౨౧

తదాహ (అలబ్ధమణి రితి.) న లబ్ధో మణి, ర్యేన. తథాభూతః, అగ్రజా న్తిక, మాగత్య. వాచ ఉక్తిమేవాహ (వృథేతి) తత్ర, శతధన్వని. ౨౨

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

తత ఆహ బలో నూనం స మణిః కృతధన్వనా,
కస్మింశ్చి త్పురుషే న్య_స్త _స్త మన్వేష్టుం పురం వ్రజ. ౨౩

అహం వై దేహ మిచ్ఛామి ద్రష్టుం ప్రియతమం మమ,
ఇత్యుక్త్వా మిథిలాం రాజన్ వివేశ యదునన్దనః. ౨౪

తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ మైథిలః ప్రీతమానసః,
అర్హయామాస విధివ దర్హణీయం వై సమర్హణైః,
ఉవాస తస్యాం కతిచి న్మిథిలాయాం సమా విభుః. ౨౫

తతోఽశిక్షద్గదాం కాలే ధా_ర్తరాష్ట్ర స్సుయోధనః,
మానితః ప్రీతియు_క్తేన జనకేన మహాత్మనా. ౨౬

ఏవం వఞ్చితోఽపి, స బలో బలభద్రః సర్వజ్ఞత్వాత్, తం కృష్ణ, మాహ (నూన మితి) నూనం కస్మింశ్చి, త్పురుషే, మణిః న్య_స్తః, అత. _స్త, మన్వేష్టుం స్వపురం, ద్వారకాం, గచ్ఛేతి. ౨౩

తతః పునః, సర్వజ్ఞే నైవం చేష్టితం మద్వఞ్చనాయేతి గూఢమభ్యరాహ (అహ మితి.) వైదేహం జనకం (ఇతీతి.) హే రాజన్, యదునన్దనో బలభద్రః. ౨౪

మైథిలో జనకః, తం రామం, దృష్ట్వా, ప్రీతమానస, స్సహసా, ఉత్థాయ, పూజార్హం, రామం అర్హణైః పూజాసాధనై ర్యథావిధి పూజయామాస (ఉవాసేతి.) విభూ రామః, కతిచి, త్సమాః వత్సరా నుషితవాన్. ౨౫

ప్రాసఙ్గికమాహ (తత ఇతి.) ధృతరాష్ట్రస్యాపత్యం, సుయోధన _స్తదా, కాలే లబ్ధావసరే తతో రామా, ద్గదా, మశిక్షత్, గదాధారణవిద్యాం గృహీతవానిత్యర్థః. సుయోధనం విశినష్టి (మానిత ఇతి.) ౨౬

కేశవో ద్వారకా మేత్య నిధనం శతధన్వనః,
అప్రాప్తిం చ మణేః ప్రాహ ప్రియాయాః ప్రియకృద్విభుః. ౨౭

తత స్స కారయామాస క్రియాం బన్ధో ర్హతస్య వై,
సాకం సుహృద్భి ర్భగవా న్యాయాస్స్యు స్సాంపరాయికాః. ౨౮

అక్రూరః కృతవర్మా చ శ్రుత్వా శతధనో ర్వధమ్,
వ్యూషతు ర్భయవిత్రస్తౌ ద్వారకాయాః ప్రయోజకౌ. ౨౯

అక్రూరే ప్రోషితేఽరిష్టా ఆస న్వై ద్వారకౌకసామ్,
శారీరా మానసా స్తాపా ముహు ర్దైవికభౌతికాః. ౩౦

సత్యభామా మప్యవఞ్చయదిత్యాహ (కేశవ ఇతి.) ఏత్యాగత్య. శతధన్వనో, నిధనం వధం. మణే, రలాభం చ ప్రియాయాస్సత్యభామాయాః. ప్రాహ. ప్రియకృత్ప్రియం కుర్వన్నివ. ౨౭

(తత ఇతి.) సుహృద్భి, స్సహితో, భగవాన్, హతస్య బన్ధోః శ్వశురస్య సత్రాజితస్య, క్రియా ఉత్తరక్రియాః, కారయామాస, కాస్తాః యాః, కారయామాసే, త్యత్రాహ - యాయాః క్రియాః, సాంపరాయికాః పరలోకహేతవః తా ఇత్యర్థః. ౨౮

(అక్రూర ఇతి.) ప్రయోజకౌ మణిహరణార్థం శతధన్వనః ప్రవర్తకౌ, హేతుగర్భ మిదం, తత్త్వాత్ భయేన విత్రస్తౌ కృతవేపథూ ద్వారకాయా స్సకాశా, ద్వ్యూషతుః ప్రోషితవన్తౌ. తత్రాక్రూరః కృష్ణానుమత ఏవ గతః కృతవర్మాతు భక్తపక్షపాతప్రాకట్యభయాదేవోపేక్షిత ఇతి గమ్యతే. కథ మన్యథా సర్వజ్ఞేశ్వరవఞ్చనం తయో స్సంభవతి. ౨౯

తదేవం వారాణస్యాం దానపతి సమాఖ్యయా మణిహస్తేఽక్రూరే రుక్మవేదికై ర్మహాధ్వరై ర్యజమానే నివసతి సతి కృష్ణేనైవ ప్రస్థాపితోఽక్రూర ఇతి కర్ణే కర్ణే జపతి సతి జనే సత్యభామారామాదీనా మప్యవిశ్వాసే జనసఙ్గ్రహాయాక్రూర మాహూయ సాక్షేపం కృష్ణః ప్రాహ ఇదం చ భగవన్మతం సంగోప్య కేచన ఋషయః అక్రూరానయనే కారణాన్తర మనువర్ణయన్తి. తద్దూషయితుమనువదతి మునిః - అక్రూరే ప్రోషిత ఇతి - ప్రోషితే దేశాంతరఙ్గతే సతి ద్వారకాస్థానాం జనానాం శారీరా మానసా ఇత్యాధ్యాత్మికతాపకీర్తనం, తత్ర శారీరా వ్యాధయః, మానసా ఆధయః, దైవికా ఇత్యాది దైవికతాపోక్తిః, భౌతికా ఇత్యాది భౌతికస్య. ౩౦

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

ఇత్యఙ్గోపదిశన్త్యేకే విస్మృత్య ప్రాగుదాహృతమ్,
మునివాసనివాసే కిం ఘటేతారిష్టదర్శనమ్. ౩౧

దేవేఽవర్షతి కాశీశః శ్వఫల్కాయాగతాయ వై.
స్వసుతాం గాన్దినీం ప్రాదాత్తతోఽవర్షత్సకాశిషు. ౩౨

తత్సుతస్తత్ప్రభావోఽసావక్రూరో యత్ర యత్ర హ,
దేవోఽభివర్షతే తత్ర నోపతాపానమారికాః. ౩౩

ఇతి వృద్ధవచశ్శ్రుత్వా నైతావదిహ కారణమ్,

(ఇతీతి.) అస్యాతోఽక్రూరమానయామాసేత్యాదిః. ఏవ మన్యే ఋషయః, ఉపదిశన్తీత్యనువాదః. అథ తద్దూషయతి (అఙ్గేతి.) అఙ్గ హే రాజన్ ప్రాగుదాహృతం. శ్రీకృష్ణమాహాత్మ్యం. యత్ర యత్ర భగవానవసన్నః తత్ర తాపత్రయసంభావనానేత్యేవంవిధం విస్మృత్యేత్థ ముపదిశంతీత్యర్థః. తదేవాహ (మునివాసనివాస ఇతి.) మునీనాం స్వనివాసదేశేషు తాపత్రయనివర్తకానాం, వాసస్యాశ్రయభూతస్య శ్రీకృష్ణస్య. నివాసే సత్యనిష్టదర్శనం దుఃఖోత్ప్రేక్షణం, దుఃఖసంభావనాఽపీతి యావత్. కిం ఘటేత న ఘటత ఏవేత్యర్థః. ౩౧

అథాన్యదపి ఋషిమతం దూషయితు మనువదతి (దేవ ఇత్యాదినా శ్రుత్వేత్యంతేన.) శ్రుత్వేత్యనంతర మతోఽక్రూర మానయామాసేతి శేషః. వృద్ధవచః ప్రదర్శనమేవ దేవ ఇత్యాదినా ఇతీత్యన్తేన. పురా కిల కాశిషు కాశీదేశేషు, దేవే పర్జన్యే. అవర్షతి సతి. తద్దేశాధిపతిస్తత్రాగతాయ శ్వఫల్కాయ స్వసుతాం గాన్దినీం దదౌ. తత స్సపర్జన్యస్తద్దేశేష్వవర్షత్. ౩౨

తత్సుతః శ్వఫల్కస్య సుత స్తత్ప్రభావః పితృతుల్యప్రభావోఽక్రూరో యత్ర యత్ర వసతి తత్రతత్ర దేవోఽభివర్షతే న తత్రోపతాపామారికా అపమృత్యుహేతవశ్చ సన్తి. ౩౩

ఇత్యేవంవిధం వృద్ధానాం వచ ఆకర్ణ్య అక్రూర మానయామాసేతి. తద్దూషయతి-సత్య మేవం తథాఽప్యేతావదేవ అక్రూరానవస్థానమాత్రమేవ, తత్ర వృష్ట్యా ఉపతాపాద్యభావే చ నకారణం కింతు మణ్యవస్థానంచేతి (ఇతి దూతై రితి.) ఇతి ఏవం సత్యక్రూరే దేశాంతరస్థే సతీత్యర్థః. దూతై రక్రూరం

ఇతి దూతై స్తమానీయ ప్రాహాక్రూరం జనార్దనః. ౩౪

పూజయిత్వాఽభిభాష్యైనం కథయిత్వా ప్రియాః కథాః,
విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః స్మయమాన ఉవాచ హ. ౩౫

నను దానపతే న్యస్త స్త్వయ్యాస్తే శతధన్వనా,
స్యమన్తకో మణి శ్శ్రీమా న్విదితః పూర్వమేవ నః. ౩౬

సమ్యగాపీయ ప్రాహ - స్వాభిమతానయనకారణం తు వక్ష్యమాణేన "కిన్తు మా మగ్రజ స్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి" తి భగవద్వచనేనైవ స్ఫుటీ భవిష్యతీ త్యత్ర నోక్తం. యద్వా అద్భుతచేష్టితో భగవా నక్రూరానయనార్థవ్యాజేన స్వనివాసభూతాయామపి ద్వారకాయాం తాపత్రయ ముత్పాద్య అజ్ఞ హే ఆర్య హేసత్యభామే, అహో అక్రూరే ప్రోషితే సత్యత్ర తాపా ఉపస్థితాః, తథాహ్యన్యే జనాః, ప్రాజ్ఞయోదాహృతం మణిప్రభావ, మవిస్మృత్యైవ ముపదిశన్తి. మునిస్మననశీలోఽక్రూర, స్తస్య మణియుక్తస్య నివాస స్తన్నివాసే తత్సమీపనివాసదేశేఽపి మణియుక్తాక్రూరనివాససమీపదేశే వ్యతిష్ట దర్శనం న ఘటత ఏవేత్యుక్త్వా తదైవ దేవ ఇత్యాదిరూపం, వృద్ధవచ శ్శ్రుత్వా అక్రూరావస్థానమాత్ర మేవ న కారణం కిన్తు మణేరపీ త్యేవం రామాదివిశ్వాసార్థం వృద్ధవచశ్చ విమృశ్య దూతై రక్రూర మానయామాసేత్యాహ (అక్రూర ఇత్యాదిభిః.) అస్మిన్పక్షే అవిస్మృత్యేతి చ్ఛేదః. అరిష్టదర్శనమిత్య స్యానన్తర మిత్యుక్త్వేతి శేషః. దేవోఽభివర్షతే తత్రేత్యస్య కాశిదేశేష్విత్యర్థః. ౩౪

కథ మిత్యత ఆహ (పూజయిత్వేతి.) ఏన మక్రూర మభిభాష్య సంబోధ్య విజ్ఞాతాఖిల చిత్తజ్ఞః సర్వాభిప్రాయజ్ఞః, యే పురుషాః తే యేన విజ్ఞాతాః స తథా బుద్ధిమత్పురుషా న్తర్గతవేదీ మహాభాగవతస్యాస్య మయా దత్తేఽపి మణా వపేక్షా నాస్త్యేవ. తస్మాదాహూతో మణినా సహైవాగత ఇతి జానన్నిత్యర్థః. ౩౫

ఉక్తిమేవాహ (నన్వితి చతుర్భిః.) హే దానపతే అక్రూరస్యైవేదం నామాన్తరం, శ్యమన్తక మణిః శతధన్వనా త్వయి నిహితః. అధునా ఆస్తే చ, వోఽస్మాకం పూర్వమేవ శతధన్వనో వధాత్ప్రాగేవ విదితః. ౩౬

(స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

సత్రాజితోఽనపత్యత్వా ద్గృహ్ణీయు ర్దుహితు స్సుతాః,
దానం నినీయావః పిండా న్విముచ్యర్ణం చ శేషితమ్. ౩౭

తథాఽపి దుర్ధర స్త్వన్యై స్త్వయ్యాస్తాం సువ్రతే మణిః,
కింతు మామగ్రజ స్సమ్యఙ్నప్రత్యేతి మణిం ప్రతి. ౩౮

దర్శయస్వ మహాభాగ బన్ధూనాం శాన్తి మావహ,
అవిచ్ఛిన్నా మఖా స్తేఽద్య వర్తన్తే రుక్మవేదయః. ౩౯

ఏవం సామభి రాలబ్ధ శ్శ్వఫల్కతనయో మణిమ్,
ఆదాయ వాససాచ్ఛన్నం దదౌ సూర్యసమప్రభమ్. ౪౦

తతః కిం మత ఆహ (సత్రాజిత ఇతి.) అనపత్యత్వా దపుత్రకత్వా త్తస్య దుహితుః సుతా దౌహిత్రా స్తస్య అప స్తిలోదకాని పిణ్డాంశ్చ వినీయ దత్వా, ఋణం విముచ్యాపాకృత్య, అవశేషితం సర్వం దాయం రిక్థం, గృహ్ణీయుః, ఋణాపాకరణే యావదపేక్షితం తదతిరిక్తం సర్వ మపుత్రస్య ధనం దౌహిత్రా గృహ్ణీయురితి శాస్త్రార్థ ఇత్యర్థః. ౩౭

(తథాఽపీతి.) తథాఽపి ఏవం శాస్త్రార్థేఽపి మణి స్త్వయ్యేవాస్తాం తత్రైవ తిష్ఠతు నతు తద్దౌహిత్రైః గృహ్యేత ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుం వద న్మణి మత్క్రూరం చ విశినష్టి - అన్యై ర్దుర్ధర మశక్యః, సువ్రతే శోభనం వ్రత మాచారో యస్మిన్ తస్మిన్ త్వయి కిన్త్వగ్రజో రామః మణిం ప్రతి సమ్యఙ్నప్రత్యేతి న విశ్వసితి. మణి మహం తిరోధాపితవా నితి శఙ్కత ఇతి భావః. అతో హే మహాభాగ్యవన్ దర్శయస్వ మణిమితి శేషః. శాన్తిం చిత్తసమాధి మావహ సంపాదయ. నాస్తీతి మావోచ ఇత్యాహ (అవిచ్ఛిన్నా ఇతి.) యత స్తే స్వర్ణవేదయః సంతతా మఖా యజ్ఞాశ్చ వర్తన్తే ప్రవర్తన్తే. అతోఽస్తేవేత్యనుమినోమీత్యర్థః. ౩౯

(ఏవ మితి.) ఇత్థం సామోక్తిభి రాలబ్ధః హృది స్పృష్టః దదౌ కృష్ణాయేతి శేషః. ౪౦

స్యమన్తకం దర్శయిత్వా జ్ఞాతిభ్యో రజ ఆత్మనః,
ప్రమృజ్య పాణినా భూయ స్తస్మై ప్రత్యర్పయత్ప్రభుః. ४०

య స్త్వేత ద్భగవత ఈశ్వరస్య విష్ణో ర్వీర్యాఢ్యం వృజినహరం సుమఙ్గళం చ,
ఆఖ్యానం పఠతి శృణో త్యనుస్మరే ద్వా దుష్కీర్తిం దురిత మపోహ్య యాతి శాన్తిమ్.

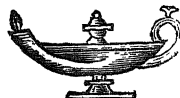
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
సప్తపంచాశోఽధ్యాయః.

(స్యమన్తక మితి.) విభుః శ్రీకృష్ణః జ్ఞాతిభ్యో రామాదిభ్యః ఆత్మనః స్వస్య రజః మిథ్యాభిశాపం ప్రమృజ్య అపాస్య పాణినా స్వహస్తేనైవ పునః తస్మై అక్రూరాయ మణిం ప్రత్యర్పయ ద్దదౌ. ४०

ఉక్తాఖ్యానకథనశ్రవణస్మరణాదిఫలం వద న్నిగమయతి (య స్త్వితి.) విష్ణో ర్వీర్యేణ ప్రభావప్రకాశనేనాఢ్యం యుక్తం వదతాం, శృణ్వతాం స్మరతాం చ పాపహరం అనేన నిష్టనివృత్తకత్వ ముక్తం, సుమఙ్గళం మఙ్గళావహం చేత్యనేన ఇష్టప్రాపకత్వం, యః పుమానేవంవిధ మాఖ్యానం వదే చ్ఛృణుయా దనుస్మరే ద్వా స దుష్కీర్తిం దురితం చ నిరస్య మనశ్శాన్తిం ముక్తిసాధనభూతాం యాతి ప్రాప్నోతి. ४१

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

అథ అష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏకదా పాణ్డవాన్ ద్రష్టుం ప్రతీతాన్ పురుషోత్తమః,
ఇన్ద్రప్రస్థం గతః శ్రీమాన్ యుయుధానాదిభి ర్వృతః. ౧

దృష్ట్వా త మాగతం పార్థా ముకున్ద మఖిలేశ్వరమ్,
ఉత్తస్థు ర్యుగప ద్వీరాః ప్రాణా ముఖ్య మివాగతమ్. ౨

పరిష్వజ్యాచ్యుతం వీరా అఙ్గసఙ్గహతైనసః,
సానురాగస్మితం వక్త్రం వీక్ష్య తస్య ముదం యయుః. ౩

యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్,
ఫల్గునం పరిరభ్యాథ యమాభ్యా మభివాదితః. ౪

అథ అష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః.

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

అథ భగవతః కాళిన్దీమిత్రవిన్దాసత్యాజితీభద్రాలక్ష్మణానాం వివాహం వర్ణయత్యష్టపఞ్చాశత్తమేన, తావత్కాళిన్దీవివాహోపోద్ఘాతమాహ (ఏకదేత్యాదినా అథోపయేమ ఇత్యతః ప్రాక్తనేన.) ప్రతీతాన్నష్టా ఇతి శ్రుతానపి పున ర్ద్రుపదగృహే సర్వై ర్దృష్టాన్ పాణ్డవాన్ ద్రష్టుం యుయుధాన స్సాత్యకిరాది ర్యేషాం, తైః యదుభిః పరివృతః ఇన్ద్రప్రస్థం యయౌ. ౧

(దృష్ట్వేతి.) పృథాయాః కున్త్యాః అపత్యాని వీరాః యుధిష్ఠిరాదయః, త మాగతం కృష్ణం దృష్ట్వా యుగప దుత్తస్థుః. యథా ప్రాణా ఇన్ద్రియాణి ఆగతం ముఖ్యం పఞ్చవృత్తిప్రాణ మనూత్తిష్ఠన్తి, తద్వత్. ౨

(పరిష్వజ్యేతి.) ప్రీతా స్త మచ్యుత మాలిఙ్గ్య అచ్యుతస్యాఙ్గసఙ్గేన హతాన్యేనాంసి పాపాని యేషాం తే, పార్థా స్తస్యానురాగేణ సహితం స్మితం యస్మిన్ త న్ముఖ మవలోక్య ముదం హర్షం ప్రాపుః. ౩

(యుధిష్ఠిరస్యేతి,) పాదాభివన్దనం కృత్వా తయో రధికవయస్త్వాదితి భావః. ఫల్గునం అర్జునం పరిరభ్యాలిఙ్గ్య, తస్య తుల్యవయస్త్వాత్, యమాభ్యాం యమళాభ్యాం నకులసహదేవాభ్యాం అభివాదితః నమస్కృతః, తయో ర్న్యూనవయస్త్వాదితి భావః. ౪

పరమాసన మాసీనం కృష్ణా కృష్ణ మనిన్దితా,
నవోఢా వ్రీడితా కించి చ్ఛనై రేత్యాభ్యవన్దత. ౪

తత్రై వ సాత్యకిః పార్థైః పూజిత శ్చాభివన్దితః,
నిషసాదాసనేఽన్యే చ పూజితాః పర్యుపాసత. ౫

పృథాం సమాగత్య కృతాభివన్దన స్తయాఽతిహార్దార్ద్రదృశాఽభిరమ్భితః,
ఆపృష్టవాం స్తాం కుశలం సహస్నుషాం పితృష్వసారం పరిపృష్టబాన్ధవః. ౬

త మాహ ప్రేమవైక్లబ్యరుద్ధకంఠాఽశ్రులోచనా,
స్మర న్తీ తా న్బహూ న్క్లేశా న్క్లేశాపాయాత్మదర్శనమ్. ౭

తదైవ కుశలం నోఽభూ త్సనాథా స్తే కృతా వయమ్,
జ్ఞాతీ న్న స్స్మరతా కృష్ణ భ్రాతా మే ప్రేషిత స్త్వయా. ౮

(పరమాసనమితి.) కృష్ణా ద్రౌపదీ, నవోఢా నవ మచిర మూఢా వివాహితా, అత ఏవ కించి ద్వ్రీడితా సతీ, శనైః, ఆగత్య కృష్ణ మభ్యవన్దత వనామ. ౪

(తత్రైవేతి.) యథా కృష్ణ స్తథా సాత్యకిశ్చ యథాయోగ్యం పూజితః బహుమతః, అభివన్దితశ్చ నిషసాదోపవిష్టవాన్. తథాఽన్యే చ యదవః పార్థైః పూజితాః. కృష్ణం పరిత ఉపాసత. ౫

(పృథామితి.) పృథాం కుంతీం సమభ్యేత్య, కృత మభివన్దనం యేన సః. అతిస్నేహేనార్ద్రే సజలే, దృశౌ యస్యా స్తయా, పృథయా, అభిరమ్భితః పరిష్వక్తః. పితృభగిన్యా పృథయా పరిపృష్టాః కుశలప్రశ్నవిషయాః. బాన్ధవా వసుదేవాదయో, యస్య సః, సస్నుషాం పుత్రభార్యా సహితాం, తాం పృథా మాపృష్టవాన్ కుశలం పప్రచ్ఛ. ౬

(త మితి.) ప్రేమ్ణా వైక్లబ్య మధార్ష్ట్యం తేన, రుద్ధః, కణ్ఠో, యస్యా స్సా అశ్రు లోచనయోః, యస్యాస్సా పృథా తాన్ భూతపూర్వాన్ క్లేశాపాయాయాత్మానం దర్శయతీతి తథా, తం కృష్ణం ఆహ, ౭

ఉక్తిమేవాహ (తదైవేతి.) నోఽస్మాకం కుశల మభూత్ తథా వయం. తే త్వయా, సనాథాశ్చ కృతాః, కదా? యదా, జ్ఞాతీన్ బన్ధూన్, నోఽస్మాన్, స్మరతా, త్వయా మమ భ్రాతా అక్రూరః, ప్రేషితః. ౮

(కాళిందీమిత్రవిందాప్రభృతీనాం వివాహఘట్టః)

న తేఽస్తి స్వః పర ఇతి విశ్వస్య సుహృదాత్మనః,
తథాఽపి స్మరతాం సర్వా న్క్లేశా న్హంసి హృది స్థితః. ౧౦

యుధిష్ఠిర ఉవాచ—

కిం న ఆచరితం శ్రేయో న వేదాహ మధీశ్వర,
యోగేశ్వరాణాం దుర్దర్శో యన్నో దృష్టః కుమేధసామ్. ౧౧

ఇతి వై వార్షికా న్మాసా న్రాజ్ఞా సోఽభ్యర్థిత స్సుఖమ్,
జనయ న్నయనానన్ద మిన్ద్రప్రస్థౌకసాం విభుః, ౧౨

ఏకదా రథ మారుహ్య విజయో వానరధ్వజమ్,
గాణ్డీవం ధనురాదాయ తూణీచాక్షయసాయకౌ. ౧౩

సాకం కృష్ణేన సన్నద్ధో విహర్తుం విజనం వనమ్.

జ్ఞాతి విత్యనేన ప్రాప్తాం షమతాం వారయితుమాహ (నేతి.) తే తవ స్వః, పర ఇతి చ భ్రాంతి ర్నాస్తి. తత్ర హేతుః, విశ్వస్యేః జగత స్సుహృచ్ఛ ఆత్మా అంతరాత్మా చ, తస్య కథం తర్హి యుష్మా న్స్మరామీత్యత ఆహ (తథాపీతి.) స్వపరభ్రాంత్యభావేఽపి స్మరతాం భక్తానాం హృది. స్థిత స్త్వం శశ్వత్సదా క్లేశా న్హంసి నాశయసి. ౧౦

అథ యుధిష్ఠిరః ప్రాహ (కిమితి.) హేఅధీశ్వర అస్మాభిః, కిం పుణ్యం చరితం కృత మితి, న వేద్మి. కృతం పుణ్యమీదృశమితి న వేద్మి. కింతు సామాన్యతో మహత్పుణ్యం కృత మేవేతి వేద్మీతి భావః. కుతః? యత్ యస్మాత్. యోగీశ్వరాణా మపి ద్రష్టు. మశక్యో భవాన్, కుమేధసాం విషయాసక్తచిత్తానా మస్మాకం దృష్టః. ౧౧

(ఇతీతి.) ఇత్థం రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణాభ్యర్థితో బహుమతః, స భగవాన్, వార్షికాన్మాసాన్, సుఖం యథా తథా, న్యవసదితి శేషః. ౧౨

కాళిందీదర్శనప్రసఙ్గమాహ (ఏకదేతి.) తద్వైకదా. విజయోఽర్జునః. వానరో హనూమత్ప్రతికృతిః, ధ్వజే యస్మిన్ తం, రథ మారుహ్య అక్షయా అక్షీణా, స్సాయకా, యయో.

బహువ్యాళమృగాకీర్ణం ప్రావిశ త్పరవీరహా. ౧౪

తత్రావిధ్యచ్ఛరై ర్వ్యాఘ్రాన్సూకరా న్మహిషా న్రురూన్,
శరభా న్గవయా న్ఖడ్గా న్హరిణాన్ శశశల్యకాన్. ౧౫

తాన్నిన్యుః కింకరా రాజ్ఞే మేధ్యా న్పర్వణ్యుపాగతే,
తతః క్షుత్తృట్పరిశ్రాన్తో బీభత్సు ర్యమునా మగాత్. ౧౬

తత్రోపస్పృశ్య విశదం పీత్వా వారి మహారథౌ,
కృష్ణౌ దదృశతుః కన్యాం చరంతీం చారులోచనామ్. ౧౭

తా మాసాద్య వరారోహాం సుద్విజాం రుచిరాననామ్,
పప్రచ్ఛ ప్రేషిత స్సఖ్యా ఫల్గునః ప్రమదోత్తమామ్. ౧౮

స్త్రౌ తూణౌ ఇషుధీబాణౌ యస్య సన్నద్ధః కవచితః, కృష్ణేన సహితో, విహర్తుం విర్జనం వనం ప్రావిశత్ వ్యాళాః సర్పాః గజా వా. ఇదం వక్ష్యమాణకథాయాః “యదా చ కృష్ణ స్సందిష్ట” ఇత్యాదికాయాః పాశ్చాత్యవృత్తాంతః. ఖాండవదహనాత్పూర్వం గాండీవప్రాప్త్యనుపపత్తేః. ౧౩-౧౪

(తత్రేతి.) తత్ర వనే, శరైః, వ్యాఘ్రాదీ నవిధ్య జఘాన. ౧౫

(తానితి.) తాన్, మేధ్యా న్యాగార్హా న్మృగాన్, రాజ్ఞే యుధిష్ఠిరాయ, కింకరాః, నిన్యుః ప్రాపయామాసుః. భక్షణార్థత్వశఙ్కాం వ్యుదస్యతి పర్వణ్యుపాగత ఇతి. సర్వప్రయుక్తకర్మణ్యుపస్థితే సతీత్యర్థః. తతః, క్షుత్తృడ్భ్యాం అశనాయాపిపాసాభ్యాం, పరిశ్రాంతో బీభత్సుః అర్జునః, యమునాం జగామ. ౧౬

ఉపస్పృశ్య స్నాత్వా, మహారథౌ కృష్ణార్జునౌ, విశదం విమలం, వారి జలం పీత్వా, చారు సున్దరం దృశ్యత ఇతి తథా, తాం, చరన్తీం, కాంచిత్, కన్యాం, దదృశతుః. ౧౭

(తామితి.) సఖ్యా కృష్ణేన, ప్రేషితః, ఫల్గునోఽర్జునః శోభనా ద్విజాః దన్తాః, యస్యాః, రుచిర మాననం యస్యాః, తాం, వర మాకాఙ్క్షన్తీ మివ స్థితాం ప్రమదోత్తమాం, పప్రచ్ఛ. ౧౮

(కాళిందీమిత్రవిందాప్రభృతీనాం వివాహఘట్టః)

కా త్వం కస్యాసి సుశ్రోణి కుతో వా కిం చికీర్షసి,
మన్యే త్వాం పతి మిచ్ఛంతీం కన్యే కథయ శోభనే. ౧౯

కాళిన్ద్యువాచ—

అహం దేవస్య సవితు ర్దుహితా పతి మిచ్ఛతీ,
విష్ణుం వరేణ్యం వరదం తపః పరమ మాస్థితా. ౨౦

నాన్యం వృణే పతిం వీర త మృతే శ్రీనికేతనమ్,
తుష్యతాం మే స భగవాన్ ముకున్దో౽నాథసంశ్రయః. ౨౧

కాళిందీతి సమాఖ్యాతా వసామి యమునాజలే
నిర్మితే భవనే పిత్రా యావదచ్యుతదర్శనమ్. ౨౨

ప్రశ్నమేవాహ (కా త్వమితి.) కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి. కిం కర్తుమిచ్ఛసి, అహం తు పతి మిచ్ఛన్తీం కన్యాం త్వాం. మన్యే. హే శోభనే కథయ. ౧౯

(అహ మితి.) సవితు రాదిత్యస్య. దుహితేతి కస్యాసీత్యస్యోత్తరం, కిఞ్చికీర్షసీత్యస్యోత్తరమాహ (పతిమిచ్ఛతీ.) వరేణ్యం వరణీయం, విష్ణుం పతిం కామయమానా పరమం తప ఆస్థితా. ౨౦

బహుషు సత్సు కిం విశేషేణ విష్ణుమేవ కామయస ఇత్యత ఆహ (నాన్య మితి.) హే వీర. తం విష్ణుం, ఋతే వినా, అన్యం న వృణే. అత్ర హేతుః వదన్తీ తం విశినష్టి శ్రియో నికేతనం ఆశ్రయం. శ్రీ ర్హిసర్వోత్తమం విష్ణుమేవాశ్రితవతీ, అతో౽హ మపి తమేవ వృణే, ఇతి భావః. నన్వీశ్వరః కథం త్వదిచ్ఛామాత్రేణ లభ్యేత ఇత్యత ఆహ (తుష్యతా మితి.) తత్ర హేతుః, అనాథానామనన్యనాథానాం సంశ్రయః. ౨౧

అథ కా త్వమిత్యస్యోత్తరమాహ (కాళిన్దీతి.) పిత్రా సవిత్రా. యావదచ్యుతస్య శ్రీకృష్ణస్య దర్శనం తావన్నివసామి. ౨౨

తథాఽవదద్గుడాకేశో వాసుదేవాయ సోఽపి తామ్,
రథ మారోప్య తద్విద్వా న్ధర్మరాజ ముపాగమత్. ౨౩

యదా చ కృష్ణ స్సందిష్టః పార్థానాం పరమాద్భుతమ్.
కారయామాస నగరం విచిత్రం విశ్వకర్మణా. ౨౪

భగవాం స్తత్ర నివస న్స్వానాం ప్రియచికీర్షయా,
అగ్నయే ఖాండవం దాతు మర్జునస్యాస సారథిః. ౨౫

సోఽగ్ని స్తుష్టో ధను శ్చాదా ద్ధయాన్ శ్వేతా న్రథం నృప,
అర్జునాయాక్షయౌ తూణీ వర్మచాభేద్య మస్త్రిభిః. ౨౬

మయశ్చ మోచితో వహ్నే స్సభాం సఖ్య ఉపాహరత్,
యస్మిన్ దుర్యోధనస్యాసీ జ్జలస్థలమతిభ్రమః, ౨౭

(తథేతి.) గుడాకేశోఽర్జునః, వాసుదేవార్థం, తాం కన్యాం, రథ మారోప్య తద్భగవదభి ప్రేతం జానన్. ౨౩

అథార్జునాయ గాణ్డీవాదిప్రదానాత్మకం భగవచ్చేష్టితమాహ (యదా చేతి.) సన్దిష్టః, పార్థైరితి విభక్తివిపరిణామః. కృష్ణః ప్రయోజకకర్తా విచిత్రం నానావిధశిలోపేతం, అత్యాశ్చర్యం, నగరం పార్థానా మావాసార్థం, కారయామాస. ౨౪

తదా స్వానాం, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా, తత్ర నగరే నివసన్. అగ్నయే ఖాణ్డవం నామ వనం దాతు మర్జునస్య సారథి ర్బభూవ. ౨౫

(స ఇతి.) స దగ్ధఖాణ్డవోఽగ్నిః, రత ఏవ తుష్టః. హేనృప, అర్జునాయ ధనురాదీన్ దదౌ, అస్త్రిభిర స్త్రధారిభి రభేద్యం, వర్మ కవచమ్. ౨౬

(మయశ్చేతి.) మయః ఖాణ్డవవనవాసీ వహ్నేస్సకాశా న్మోచితః సఖ్యే అర్జునాయ సభా ముపాహర ద్దదౌ. తాం విశినష్టి (యస్యా మితి.) యస్యాం సభాయాం జలస్థలమతిభ్రమః జలే స్థలబుద్ధిః, స్థలే జలబుద్ధిః, ఇత్యేవంవిధో యో భ్రమః స బభూవ. ౨౭

(కాళిందీమిత్రవిందాప్రభృతీనాం వివాహఘట్టః)

స తేన సమనుజ్ఞాత స్సుహృద్భి శ్చానుమోదితః,
ఆయయౌ ద్వారకాం భూయ స్సాత్యకిప్రముఖై ర్వృతః. ౨౮

అథోపయేమే కాళిందీం సుపుణ్య ర్త్వృక్ష ఊర్జితే,
వితన్వ న్పరమానన్దం స్వానాం పరమమఙ్గళమ్. ౨౯

విన్దానువిన్దా వావన్త్యౌ దుర్యోధనవశానుగౌ,
స్వయంవరే స్వభగినీం కృష్ణే సక్తాం న్యషేధతామ్. ౩౦

రాజాధిదేవ్యా స్తనయాం మిత్రవిన్దాం పితృష్వసుః,
ప్రసహ్య హృతవా న్కృష్ణో రాజ న్రాజ్ఞాం ప్రపశ్యతామ్. ౩౧

నగ్నజి న్నామ కౌసల్య ఆసీ ద్రాజా౽తిధార్మికః,
తస్య సత్యా౽భవ త్కన్యా దేవీ నాగ్నజితీ నృప. ౩౨

(స ఇతి) స కృష్ణః తేనార్జునేన, సమనుజ్ఞాతః, సుహృద్భిర్యుధిష్ఠిరాదిభిః, అనుమోదితశ్చ. భూయః పునః. ౨౮

(అథేతి.) ఊర్జితే గ్రహబలవతి సుపుణ్య మనుకూల మృక్షం నక్షత్రం యస్మిన్ తస్మిన్ సుముహూర్తే, స్వానాం ద్వారకౌకసాం పరమానన్దం విస్తారయన్ పరమం మఙ్గళం, యస్య, సః వివాహితవాన్. ౨౯

అథ పఞ్చమం మిత్రవిన్దావివాహం ప్రస్తౌతి (విన్దానువిన్దావితి.) ఆవన్త్యౌ అవన్తిరాజౌ, దుర్యోధనవశం దుర్యోధనాధీనతాం, అనుగచ్ఛత ఇతి తథా, తౌ. న్యషేధతాం న్యవారయతామ్. ౩౦

(రాజాధిదేవ్యా ఇతి.) తథా భగవాన్ పితృష్వసుః స్వపితృభగిన్యాః రాజాధిదేవ్యాః, తనయాం రాజ్ఞాం, పశ్యతాం సతా మేవ, హే రాజన్, ప్రసహ్య, హృతవాన్. ౩౧

అథ షష్ఠం నాగ్నజితీవివాహ మనువర్ణయతి - కౌసల్యః కోసలదేశాధిపతిః, అయోధ్యాధిపతి రిత్యర్థః, తస్య, దేవీ కాన్తిమతీ, సత్యా నామ కన్యా అభూత్, అన్వర్థం నామా న్తరమప్యాహ (నాగ్నజితీతి.) నగ్నజితో౽పత్యం స్త్రీ. తథా హే నృప. ౩౨

తాం న శేకు ర్నృపా వోఢు మజిత్వా స_ప్తగోవృషాన్,
తీక్ష్ణశృఙ్గా న్సుదుర్ధర్షా న్వీరగన్ధాసహా న్ఖలాన్. ౩౩

తాం శ్రుత్వా వృషజిల్లభ్యాం భగవాన్ సాత్వతాంపతిః,
జగామ కౌసల్యపురం సైన్యేన మహతా వృతః. ౩౪

స కోసలపతిః ప్రీతః ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః,
అర్హణేనాపి గురుణా పూజయన్ప్రతినన్దితః. ౩౫

వరం విలోక్యాభిమతం సమాగతం నరేన్ద్రకన్యా చకమే రమాపతిమ్,
భూయాదయం మే పతి రాశిషోఽనలాః కరోతు సత్యా యదహం ధృతవ్రతా. ౩౬

అర్చితం పునరిత్యాహ నారాయణ జగత్పతే,

(నేతి.) ఖలాన్ దుర్వృత్తాన్ వీరాణాం, గన్ధమపి న సహన్త ఇతి తథా, తాన్ సోఢు మశక్యాన్ గోవృషాన్, యో జయతి తేన లభ్యాం. తాం నాగ్నజితీం తాన్గోవృషాన్, అజిత్వా గా అనుధావమానా ఇతి గోశబ్దాభిప్రాయః, వోఢు ముద్వోఢుం, న శేకుః న ప్రబభూవుః. ౩౩

(తామితి.) ఏవం స్థితే భగవాన్ తాం, వృషజిత్యైవ లభ్యాం, శ్రుత్వా కౌసల్యపుర మయోధ్యాం, జగామ. ౩౪

(స ఇతి.) ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః, మహతా, అర్హణేన పూజాసాధనేన, పూజయన్ అనుమోదితశ్చ భగవన్తం, మహ ౩౫

ఉక్తిం వివక్షు స్తావ న్నాగ్నజిత్యుత్పాహ మనువర్ణయతి (వర మితి) నరేన్ద్రకన్యా. చకమే అకామయత. కిమితి? అయమేవ మమ పతి ర్భూయాదిత్, ఏవం మమ కన్యామాత్రేణ భూయాదితి స్వయమేవాశక్యత్వ ... మే మమాశిషః కామాః అనలాః, నిష్ఫలాః సత్యాః స్యుః ప్రయత్నాశ్చ కరోతు భగవా నితి శేషః. ... హేతు ముద్భావయతి - యదహం ధృతం వ్రతం యయా సా కృతపుణ్యా ... మిత్యర్థః. ౩౬

అథోక్తిమాహ (అర్చిత మితి.) యద్యపి కోసలపతిః ప్రోవాచేత్యనేనైవాస్య వాజోక్తిత్వ లాభ స్తథాపి పరమిత్యాదినా వ్యవహితత్వా దత్రార్చిత మాహేత్యుక్తం. పునశ్శబ్దో వాక్యాలఙ్కారే. హేనారాయణ హే జగత్పతే స్వానన్దేనైవ పూర్ణస్య తవ అల్పకః క్షుద్రోఽహం కిం కరవాణి నకిమపి ప్రియం కర్తుం శక్త ఇత్యర్థః. యద్వా కింకరవాణి కింకరోఽహం అత ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః. అత్మన

(కాళిందీమిత్రవిందాప్రభృతీనాం వివాహఘట్టః)

ఆత్మారామస్యేవ పూర్ణస్య కరవాణి కిమల్పకః. ౩౭

యత్పాదపఙ్కజరజశ్శిరసా బిభర్తి శ్రీరబ్జజశ్చ గిరిశ స్సహ లోకపాలైః,
లీలాతనూ స్స్వకృతసేతుపరీప్సయా యః కాలే దధ త్స భగవా న్మమ కేన తుష్యేత్. ౩౮

శ్రీశుక ఉవాచ—

తమాహ భగవా న్కృష్ణః కృతాసనపరిగ్రహః,
మేఘగమ్భీరయా వాచా సస్మితం కురునన్దన. ౩౯

శ్రీభగవానువాచ—

నరేన్ద్ర యాచ్ఞా కవిభిర్విగర్హితా రాజన్యబన్ధో ర్నిజధర్మవర్తినః,
తథాఽపి యాచే తవ సౌహృదేచ్ఛయా కన్యాం త్వదీయాం న హి శుల్కదా వయమ్. ౪౦

స్వాత్మారామకర్తృకం దోతయితుం నారాయణేత్యాది సంబోధనం, ఆత్మవన్దేన పూర్ణస్యేతి విశేషణం చేత్యవగన్తవ్యం. ౩౭

అథ పారమ్యం స్పష్టయతి (యత్పాదేతి) అబ్జజో బ్రహ్మా స రుద్రః లోకపాలైశ్చ సహితః శ్రీః లక్ష్మీశ్చ. శిరసా యస్య తవ పాదపఙ్కజరజో బిభర్తి. ఏతావతా ... కం. ... నారాయణ. కింతు యదుష్వవతీర్య ... ఆహ (లీలాతనూరితి.) స్వేన త్వయా కృతాః యే ధర్మసేతవో ధర్మమర్యాదాః తేషాం పరిత్రాణేచ్ఛయా, కాలే దర్శితఖలవివాదే లీలాతనూః లీలావిగ్రహాన్, అనేనాత్మవశ్యత్వ ముక్తం. ... ధర్మపరిత్రాణాయ ... ఏవంవిధో భగవాన్ మమ కేన కైఙ్కర్యేణ తుష్టో భవేత్. ౩౮

(త మితి.) కృతఆసనపరిగ్రహో యేన స కృష్ణః తం కౌసల్యం హే కురునన్దన స్మితేన సహితం యథా తథా ప్రాహ. ౩౯

ఉక్తమేవాహ (నరేన్ద్రేతి.) హే నరేన్ద్ర యద్యపి స్వధర్మనిరతస్య రాజన్యబన్ధోః క్షత్రియస్య యాచ్ఞా విగర్హితా నిన్దితా ప్రతిషిద్ధేతి యావత్, తథాపి సౌహృదేచ్ఛయా త్వత్సఖ్యేచ్ఛయా, త్వదీయాం కన్యాం, యాచే శుల్కద్రవ్యాదిప్రదాః న భవామః. ౪౦

రాజోవాచ—

కోఽన్య స్తేఽభ్యధికో నాథ కన్యాయా ఈప్సితో వరః,
గుణైకధామ్నో యస్యాఙ్గే శ్రీ ర్వస త్యనపాయినీ. ౪౧

కి న్త్వస్మాభిః కృతః పూర్వం సమయ స్సాత్వతర్షభ,
పుంసాం వీర్యపరీక్షార్థం కన్యా వరపరీప్సయా. ౪౨

సప్తైతే గోవృషా వీర దుర్దాన్తా దురవగ్రహాః,
ఏతై ర్భగ్నా స్సుబహవో భిన్నగాత్రా నృపాత్మజాః. ౪౩

యదీమే నిగృహీతా స్స్యు స్త్వయైవ యదునన్దన,
వరో భవా నభిమతో దుహితు ర్మే శ్రియఃపతే. ౪౪

ఏవం సమయ మాకర్ణ్య బద్ధ్వా పరికరం విభుః,
ఆత్మానం సప్తధా కృత్వా న్యగృహ్ణా ల్లీలయైవ తాన్. ౪౫

ఇత్థ ముక్త ఆహ (నగ్నజిత్ కఇతి) హేనాథ. తే త్వత్తః, అభ్యధికః కన్యాయా ఈప్సితో వరః కోవాఽస్తి? నస్త్యేవేత్యర్థః. ఏతదేవ విశినష్టి (గుణైక ఇతి.) గుణానాం కల్యాణానా మేక మేవ ధామ స్థానం. తథాభూతత్ యస్యే త్యపేక్షయా షష్ఠ్యన్తం వా. యస్య తవాఙ్గే వక్షసి, శ్రీ ర్లక్ష్మీ రనపాయినీ నివసతి. ౪౧

(కి న్త్వితి.) హే సాత్వతర్షభ, సమయః భాషాబన్ధనం కిమర్థం. పుంసాం వరత్వేనాగతానాం సాఽపి కిమర్థేత్యత్రాహ-కన్యాయా వరః అనురూప స్తత్పరీప్సయా హేతుభూతయా. ౪౨

కోఽసౌ సమయ ఇత్యత్ర తం వక్తుం తావ త్తత్రాన్వేషా మసమర్థతామాహ (సప్తేతి.) హేవీర దుర్దాన్తాః అశిక్షితాః దురవగ్రహాః అపరాయత్తాః, తత్ర నిదర్శనమాహ (ఏతైరితి.) ఏతైః గోవృషైః భిన్నాని గాత్రాణి యేషాం తథా బహవః. ఏతా న్యో గృహ్ణాతి తస్యేయం కన్యేతి భావః. ౪౩

(యదీతి.) అతో యదీమే వృషా స్త్వయా నిగృహీతా స్స్యు స్తర్హి భవానేవ మమ దుహితు రభిమతో వరః. ౪౪

(ఏవ మితి.) పరికర ముత్తరీయాదికం, లీలయై వేత్యనేన శ్రమాభావ ఉక్తః. తాన్వృషాన్ న్యగృహ్ణాత్. ౪౫

(కాళిందీమిత్రవిందాప్రభృతీనాం వివాహఘట్టః)

బద్ధ్వా తాన్దామభి శ్శౌరి ర్భగ్నదర్పా న్హతౌజసః,
వ్యచకర్ష తథా బద్ధ్వా బాలో దారుమయా న్యథా. ౪౬

తతః ప్రీత స్సుతాం రాజా దదౌ కృష్ణాయ విస్మితః,
తాం ప్రత్యగృహ్ణా ద్భగవా న్విధివ త్సదృశీం ప్రభుః. ౪౭

రాజపత్న్య స్స్వదుహితుః కృష్ణం లబ్ధ్వా ప్రియం పతిమ్,
లేభిరే పరమానన్దం జాతశ్చ పరమోత్సవః. ౪౮

శఙ్ఖభే ర్యానకా నేదు ర్గీతవాద్యద్విజాశిషః,
నరా నార్యః ప్రముదితా స్సువాస స్స్రగలఙ్కృతాః. ౪౯

దశధేనుసహస్రాణి పారిబర్హ్ మదా ద్విభుః,
యువతీనాం త్రిసాహస్రం నిష్కగ్రీవసువాససామ్. ౫౦

(బద్ధ్వేతి.) దామభి రజ్జుభిః, భగ్నాః దర్పా యేషాం అత ఏవ హతం ఓజో బలం యేషాం, తాన్ వృషాన్ బద్ధ్వా వ్యచకర్ష ఆకృష్టవాన్ యథా బాలో బద్ధాన్ దారుమయాన్, వృషాన్, వికర్షతి తద్వత్. ౪౬

(తత ఇతి.) తతో వృషగ్రహణాత్ ప్రీతః పూర్వమేవ ప్రీతః తతస్సుతతాం ప్రీత ఇత్యర్థః. విస్మితశ్చ రాజా నాగ్నజిత్ ప్రభుః శ్రీకృష్ణః సదృశీం అనురూపాం తాం కన్యాం యథావిధి ప్రత్యగృహ్ణా దుపయేమ ఇత్యర్థః. ౪౭

(రాజపత్న్య ఇతి.) దుహితుః ప్రియం పతిం లబ్ధ్వా రాజపత్న్యః పరమానన్దం ప్రాపుః. తదా మహా నుత్సవ శ్చాసీత్. ౪౮

ఉత్సవమేవ ప్రపఞ్చయతి (శఙ్ఖేతి.) నేదుః దధ్వనుః, తదా గీతయుక్తాని వాద్యాని, ద్విజానాం ఆశిష ఆశీర్వాదశ్చ. నేదుః. శోభనై ర్వాసోభిః స్రగ్భి శ్చాలఙ్కృతా ఆసన్నితి శేషః. ౪౯

విభు ర్నగ్నజిత్, దశధేనూనాం, సహస్రాణి, పారిబర్హ ముపాయన మదాత్, నిష్కగ్రీవా స్సువాససశ్చ తాసాం యువతీనాం దాసీనాం త్రిసహస్ర మదా దిత్యనుషఙ్గః. ౫౦

నవనాగసహస్రాణి నాగాచ్ఛతగుణా న్రథాన్,
రథాచ్ఛతగుణా నశ్వా నశ్వాచ్ఛతగుణా న్నరాన్. ౫౧

దంపతీ రథమారోప్య మహత్యా సేనయా వృతౌ,
స్నేహవిక్లిన్నహృదయో యాపయామాస కోసలః. ౫౨

శ్రుత్వైత ద్రురుధు ర్భూపా నయన్తం పథి కన్యకామ్,
భగ్నవీర్యా స్సుదుర్ధర్షా యదుభి ర్గోవృషైః పురా. ౫౩

తానస్యతశ్శరవ్రాతా న్బన్ధుప్రియకృదర్జునః,
గాణ్డీవీ కాలయామాస సింహః క్షుద్రమృగా నివ. ౫౪

పారిబర్హ ముపానీయ ద్వారకామేత్య సత్యయా,
రేమే యదూనా మృషభో భగవా న్దేవకీసుతః. ౫౫

నాగానాం గజానాం సహస్రాణి నాగాత్ నాగేభ్యః శతగుణం శతగుణా న్నవలక్షాణి, రథాన్ శతా ద్రథేభ్యః, శతగుణా న్నవపద్మాన్, అశ్వాన్ నరా న్భృత్యాన్. ౫౧

(దంపతీ ఇతి) దంపతీ నగ్నజిద్భార్యే తదా. రథ మారోప్య. సభార్యం కృష్ణ మితి శేషః. స్నేహేన ప్రక్లిన్న మార్ద్రం హృదయం, యయో స్తౌ యాపయామాసతుః గమయామాసతుః. యాపయామాస కోసల ఇతి పాఠే స్నేహప్రక్లిన్నహృదయ ఇతి పాఠ్యం. దంపతీ నాగ్న జితీశ్రీకృష్ణౌ. ౫౨

(శ్రుత్వేతి.) ఏత ద్భగవతో యానం శ్రుత్వా యదుభి ర్గోవృషైశ్చ సప్తభి ర్భగ్నం వీర్యం యేషాం తథాభూతా అపి దుర్ధర్షాః కన్యకాం నయన్తం కృష్ణం పథి రురుధుః. ౫౩

(తానితి.) శరసమూహా నస్యతః క్షిపతః, ప్రయుఞ్జానానితి యావత్, తాన్ భూపాన్ బన్ధూనాం కృష్ణాదీనాం, ప్రీతికృ దర్జునః, గాణ్డీవీ ధృతగాణ్డీవః, కాలయామాస పలాయయాంచక్రే యథా, క్షుద్రమృగాన్. సింహ స్తద్వత్. ౫౪

పారిబర్హం శ్వశురదత్త మేత్య ఆగత్య. సత్యయా నాగ్నజిత్యా సహ. ౫౫

(కాళిందీమిత్రవిందాప్రభృతీనాం వివాహఘట్టః)

శ్రుతకీర్తే స్సుతాం భద్రా ముపయేమే పితృష్వసుః,
కైకయీం భ్రాతృభి ర్దత్తాం కృష్ణ స్సన్తర్దనాదిభిః. ౫౬

సుతాం చ మద్రాధిపతే ర్లక్ష్మణాం లక్షణై ర్యుతామ్,
స్వయంవరే జహారైక స్సుపర్ణ స్సుధా మివ. ౫౭

అన్యాశ్చైవంవిధా భార్యాః కృష్ణస్యాసన్ సహస్రశః,
భౌమం హత్వా తన్నిరోధాదాహృతా శ్చారుదర్శనాః. ౫౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే. అష్టపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

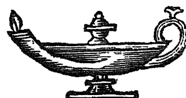

అథ సప్తమం వివాహ మాహ (శ్రుతకీర్తే రితి.) సన్తర్దన ఆదిర్యేషాం, తైః భ్రాతృభిః దత్తాం కైకయస్యాపత్యభూతాం, స్వపితృష్వసుః శ్రుతకీర్తే స్సుతాం భద్రాం నామ కన్యా ముపయేమే. ౫౬

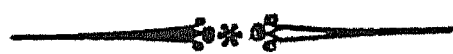
అష్టమం వివాహ మాహ (సుతా మితి.) మద్రదేశాధిపతేః, సుతాం శుభైః లక్షణై ర్యుక్తాం, లక్ష్మణాం నామ కన్యాం, స్వయంవరే, అసహాయ ఏవ సన్ జహార, యథా, సుపర్ణో గరుత్మాన్. సుధాం, తద్వత్. ౫౭

ఇత్థం ప్రధానపత్నీ రుక్త్వా అథాన్యా అప్యాహ (అన్యాశ్చేతి.) కా స్తా ఇత్యత ఆహ (భౌమ మితి,) భౌమం నరకాసురం, హత్వా, తన్నిరోధా, దానీతాః. ౫౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం, అష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః

—* నరకాసురవధారమ్భః *—

రాజోవాచ—

యథా హతో భగవతా భౌమో యేన చ తా స్త్రియః,
నిరుద్ధా ఏత దాచక్ష్వ విక్రమం శార్ఙ్గధన్వనః. ౧

ఇంద్రేణ హృతఛత్రేణ హృతకుండలబన్ధునా,
హృతామరాద్రిస్థానేన జ్ఞాపితో భౌమచేష్టితమ్. ౨

సభార్యో గరుడారూఢః ప్రాగ్జ్యోతిషపురం యయౌ.
గిరిదుర్గై శ్శస్త్రదుర్గై ర్జలాగ్న్యనిలదుర్గమమ్,

అథ ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః.

భౌమం హత్వా తన్నిరోధా దాహృతా ఇత్యుక్తం. తద్విస్తరబుభుత్సయా పృచ్ఛతి రాజా (యథేతి.) యేన భౌమేన, తాః స్త్రియో నిరుద్ధాః. స భౌమః యథా యేన ప్రకారేణ. హతః. చకారాద్యేనకారణేనేత్యపి బోద్ధవ్యం. త దాచక్ష్వాఖ్యాహి. ౧

ఆచష్టే (ఇన్ద్రేణేతి.) ఇన్ద్రేణ భౌమచేష్టితం. జ్ఞాపిత స్సన్. ప్రాగ్జ్యోతిషపురం. యయా విితి సంబన్ధః. కథంభూతేన? హృతం భౌమేన హృతం ఛత్రం యస్య తేన లోకపాల ప్రధానత్వా దిన్ద్రస్య వరుణచ్ఛత్రహరణేఽపి తస్యైవ మానభఙ్గ ఇతి తథోక్తం. హృతే కుణ్డలే యస్యా స్సా బన్ధు ర్మాతా అదితి ర్యస్య తేన హృత మమరాద్రిస్థానం మణిపర్వతాత్మకం యస్య తేన సత్యభామాగృహే భగవన్త మిన్ద్ర ఆగత్య విజ్ఞాపితవాన్. ౨

తదా తస్యాః కౌతుకాయత్తయా భార్యయా సహ యయావితి, యద్వా త్వదనుజ్ఞయైవ త్వత్సుతం హవిష్యామీతీతి హాసేనోక్తం, భూమ్యై వరం దత్తం సత్యాపయితుం సత్యభామాయా భూమ్యంశత్వా త్తయా సహ యయావితి, యద్వా నారదానీతపారిజాతైకకుసుమే రుక్మిణ్యై దత్తే సతి కుపితాం సత్యభామాం సాన్త్వయితుం తుభ్యం పారిజాతతరుమేవ దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుత మితి

మురపాశాయుతై ర్ఘోరై ర్దృఢై స్సర్వత ఆవృతమ్. ౩

గదయా నిర్బిభేదాద్రీన్ శస్త్రదుర్గాణి సాయకైః,
చక్రేణాగ్నిం జలం వాయుం మురపాశాం స్తథాసినా. ౪

శఙ్ఖనాదేన యన్త్రాణి హృదయాని మనస్వినామ్,
ప్రాకారం గదయా గుర్వ్యా నిర్బిభేద గదాధరః. ౫

పాఞ్చజన్యధ్వనిం శ్రుత్వా యుగాన్తాశనిభీషణమ్,
మురశ్శయాన ఉత్తస్థౌ దైత్యః పఞ్చశిరా జలాత్. ౬

త్రిశూల ముద్యమ్య సుదుర్నిరీక్షణో యుగాన్తసూర్యానలరోచి రుల్బణః,
గ్రసం స్త్రిలోకీ మివ పఞ్చభి ర్ముఖై రభ్యద్రవ త్తార్క్ష్యసుతం యథోరగః, ౭

అవిధ్య శూలం తరసా గరుత్మతే నిరస్య వక్త్రైర్వ్యనద త్స పఞ్చభిః,
ఖం రోదసీ సర్వదిశోఽమ్బరం మహా నాపూరయ న్నణ్డకటాహ మావృణోత్. ౮

హరివంశే ప్రసిద్ధం. తదర్థం తాం నీతవానితి. గరుడారూఢ ఇత్యత్ర హేతుం వదన్ పురం విశినష్టి (గిరీతి) గిరిదుర్గై శ్శస్త్రదుర్గైశ్చోపలక్షితం జలాగ్న్యనిలైశ్చ పరితో వర్తమానైశ్చ దుర్గమం ఘోరైః దృఢైశ్చ మురస్య పాశైః పరిత ఆవృతమ్. ౩

(గదయేతి) చక్రేణ సుదర్శనేన, అగ్నిజలవాయూ న్నిర్బిభేద అసినా ఖడ్గేన. ౪

మనస్వినాం వైరిణాం మురాదీనాం హృదయాని యన్త్రాణి శఙ్ఖనాదేన. ౫

(పాఞ్చజన్యేతి.) యుగాన్తాశనేః, ధ్వనివ ద్భీషణం, పాఞ్చజన్యధ్వని మాకర్ణ్య. ౬

(త్రిశూల మితి.) యుగాన్తే, సూర్యాగ్న్యోరివ, రోచి ర్దీప్తి ర్యస్య స మురాసురః అత ఏవోల్బణో దుర్నిరీక్ష స్సన్, త్రిశూల ముద్ధృత్య పఞ్చభిర్ముఖై స్త్రిలోకీం గ్రస న్నివాభ్యధావత్ యథోరగ స్సర్పః తార్క్ష్యసుతం గరుడం తద్వత్. ౭

(అవిధ్యేతి.) స మురః శూల మావిధ్యాలోల్య. తరసా బలేన గరుడాయ ప్రయుజ్య పఞ్చభిర్వక్త్రైః వ్యనదన్ననాద. కింకుర్వన్? రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ, ఖ మన్తరిక్షం లోకోపరితన మాకాశం, సర్వేషాం శ్రోత్రబిలం వా. దిగన్తరం చాపూరయన్, నాదేనేతి శేషః. కృత్స్న మణ్డకటాహ మావృణోత్. ౮

తదాపత ద్వై త్రిశిఖం గరుత్మతే హరి శ్శరాభ్యా మహన త్త్రిధౌజసా.
ముఖేషు తం చాపి శరై రతాడయ త్తస్మై గదాం సోఽపి రుషా వ్యముఞ్చత. ౯

తా మాపత న్తీం గదయా మృధే గదాం గదాగ్రజో నిర్బిభిదే సహస్రధా.
ఉద్యమ్య బాహూ నభిధావతోఽజిత శ్శిరాంసి చక్రేణ జహార లీలయా. ౧౦

వ్యసుః పపాతామ్భసి కృత్తశీర్షో నికృత్తశృఙ్గోఽద్రిరివేన్ద్రతేజసా,
తస్యాత్మజా స్స ప్తపితు ర్వ్యధాతురాః ప్రతిక్రియామర్షజుష స్సముద్యతాః. ౧౧

తామ్రోఽన్తరిక్షశ్శ్రవణో విభావసు ర్వసు ర్నభస్వా నరుణశ్చ స ప్తమః,
పీఠం పురస్కృత్య చమూపతిం మృధే భౌమప్రయుక్తా నిరగుర్ధృతాయుధాః. ౧౨

ప్రాయుఞ్జతాసాద్య శరాసనీన్గదా శ్శక్త్యృష్టి శూలాన్యజితేరుషోల్బణాః,
తచ్ఛస్త్రకూటం భగవా న్స్వమార్గణై రమోఘవీర్య స్తిలశ శ్చకర్త హ. ౧౩

(తదేతి.) తిస్ర శ్శిఖా యస్య త ద్గరుడాయ గచ్ఛ త్త్రిశూలం ఓజసా బలేన శరాభ్యాం త్రిధా చిచ్ఛేద. తం మురం చ ముఖేషు తాడయామాస, సోఽపి మురోఽపి రుషా తస్మై కృష్ణాయ గదాం వ్యముఞ్చత ప్రాయుఙ్క్త. ౯

(తా మితి.) గదాగ్రజో భగవాన్, స్వగదయా తాం మురప్రయుక్తాం, ఆపత న్తీం గదాం, మృధే యుద్ధే, సహస్రధా నిర్బిభేద, తతో బాహూ ఉద్ధృత్యాభిధావతో మురస్య పఞ్చ శిరాంస్యజితో భగవాన్ చక్రేణ చిచ్ఛేద. ౧౦

(వ్యసు రితి.) నికృత్తాని శీర్షాణి శిరాంసి యస్య సః, అత ఏవ వ్యసుర్గతప్రాణోఽమ్భసి జలే పపాత యథేన్ద్రతేజసోపలక్షితేన వజ్రేణ నికృత్తశృఙ్గో గిరి స్తద్వత్ (తస్యేతి.) తస్య మురస్యాత్మజా స్స ప్త పితు ర్వధా ద్దుఃఖితాః ప్రతిక్రియాయై, అమర్షజుషః క్రోధావిష్టాః భౌమేన, ప్రేషితాః, ధృతాన్యాయుధాని యై స్తే చ, మృధే యుద్ధే, నిమిత్తే, పీఠనామానం, చమూపతిం, పురస్కృత్య, సముద్యతా ఆయ త్తాః, నిరగమన్ నిర్గతా బభూవు రితి సంబన్ధః. తానేవ స ప్త నిర్దిశతి(తామ్ర ఇతి.) ౧౨

(ప్రాయుఞ్జతేతి.) ఉల్బణా, స్తే తామ్రాదయ ఆసాద్య అభ్యేత్య రుషా క్రోధేనాజితే కృష్ణే, శరాదీ. న్ప్రయుక్తవ న్తః, తదా భగవాన్ స్వమార్గణై స్స్వశరై స్తచ్ఛస్త్రజాలం తిలప్రమాణశ శ్చిచ్ఛేద, హేతి విస్మయే ౧౩

(నరకాసురవధారమ్భః)

తా న్పీఠముఖ్యా ననయ ద్యమక్షయం నికృత్తశీర్షోరుభుజాఙ్ఘ్రివర్మణః. ౧౪

స్వానీకపానచ్యుతచక్రసాయకై స్తథా నిరస్తా న్నరకో ధరాసుతః.
నిరీక్ష్య దుర్ధర్షణ ఆస్రవన్మదై ర్గజైః పయోధిప్రభవై ర్నిరాక్రమత్. ౧౫

దృష్ట్వా సభార్యం గరుడోపరి స్థితం సూర్యోపరిష్టా త్సతటిద్ఘనం యథా,
కృష్ణం స తస్మై వ్యసృజ చ్ఛతఘ్నీం యోధాశ్చ సర్వే యుగపత్ప్రివివ్యధుః. ౧౬

తద్భౌమసైన్యం భగవా న్గదాగ్రజో విచిత్రవాజై ర్నిశితై శ్శిలీముఖైః,
నికృత్తబాహూరుశిరోఽఙ్ఘ్రివిగ్రహం చకార తర్హ్యేవ హతాశ్వకుఞ్జరమ్. ౧౭

(తా నితి.) నికృత్తాని ఛిన్నాని, శీర్షాదీని, యేషాం తాం స్తాన్ పీఠాదీ న్యమసదన మనయత్ వర్ష్మ శరీరం, తచ్చోపాత్తాతిరిక్తప్రదేశపరం, ఇద మర్థం పృథగన్వేతవ్యమ్. ౧౪

(స్వానీకపానితి.) స్వాన్ కాంశ్చ దనీకపాన్ సేనాపతీన్, అచ్యుతస్య సాయకైః హతా నితి శేషః. తథా కాంశ్చ న్నిరస్తాన్ దూరతః పాతితాంశ్చ దృష్ట్వా, ధరాసుతో నరకః. దుస్సహః స్రవ న్మదో యేషాం తైః, పయోధిప్రభవైః పయోధ్యన్తర్ద్వీపజై, ర్గజై స్సహ నిరాక్రమత్ నిర్గతవాన్. ౧౫

(దృష్ట్వేతి.) యథా సూర్యస్యోపరిష్టాత్, తటితా సహితం, ఘనం నీలమేఘం తద్వ త్సభార్యం గరుడోపరి స్థితం కృష్ణం తత్ర సూర్యస్థానీయో గరుడః, తటిత్స్థానీయా భార్యా, ఘనస్థానీయ స్తు కృష్ణః, ఇతి వివేకః. స భౌమ స్తస్మై కృష్ణాయ శతఘ్నీం శక్తివిశేషం, వ్యసృజ త్ప్రయుక్త, తథా. యోధాశ్చ, భౌమసంబన్ధినః, యుగప త్ప్రివివ్యధుః తాడయామాసుః స్వస్వాయుధైరితి శేషః. ౧౬

(త దితి.) విచిత్రా వాజాః పత్త్రాణి యేషాం, తై ర్నిశితై ర్బాణైః నికృత్తా. బాహవ ఊరవ, శ్శిరోధరా. విగ్రహా దేహాశ్చ యస్య హతా అశ్వాః, కుఞ్జరా శ్చ, యస్మిన్, తథాభూతం తర్హ్యేవ యదా వివ్యధుః, తస్మిన్నేవ క్షణే చకార. ౧౭

యాని యోధైః ప్రయుక్తాని శస్త్రాస్త్రాణి కురూద్వహ,
హరి స్తాన్యచ్ఛిన త్తీక్ష్ణై శ్శరై రేకైకశ స్త్రిభిః,
ఉహ్యమాన స్సుపర్ణేన పక్షాభ్యాం నిఘ్నతా గజాన్. ౧౮

గరుత్మతా హన్యమాన స్తుణ్డపక్షనఖై ర్గజాః,
పురమేవావిశన్నార్తా నరకో యుధ్యయుధ్యత. ౧౯

దృష్ట్వా విద్రావితం సైన్యం గరుడేనార్దితం స్వకమ్,
తం భౌమః ప్రాహరచ్ఛక్త్యా వజ్రః ప్రతిహతో యతః. ౨౦

నాకమ్పత తయా విద్ధో మాలాహత ఇవ ద్విపః,
శూలం భౌమోఽచ్యుతం హన్తు మాదదే వితథోద్యమః. ౨౧

తద్విసర్గా త్పూర్వమేవ నరకస్య శిరో హరిః,
అపాహర ద్గజస్థస్య చక్రేణ క్షురనేమినా. ౨౨

(యానీతి.) హేకురూద్వహేత్యత్యాశ్చర్యే సంబోధనం. తథాహి, తై ర్యోధై ర్యాని శస్త్రాణి ప్రయుక్తాని బభూవుః, తచ్ఛస్త్రైః, పూర్వమేవ తత్సైన్యం. సర్వం, హత్వా, పశ్చా. త్తాని శస్త్రాణి, చిచ్ఛేద తత్రాప్యేకైకం శస్త్రం, త్రిభి శ్శరై రితి. కథంభూతః? పక్షాభ్యాం. గజా న్నిఘ్నతా గరుత్మతో హ్యమానః. ౧౮

కించ (గరుత్మతేతి.) గరుత్మతా కర్త్రా, తుణ్డాదిభిః సాధనైః హతాః తాడితాః అతఏవార్తా గజాః పురం ప్రాగ్జ్యోతిషపురం, వివిశుః. నరకస్తు యుద్ధే అయుధ్యత. ౧౯

(దృష్ట్వేతి.) విద్రావితం పలాయితం, గరుడేన, పీడితం, స్వకీయం బలమాలోక్య భౌమ, స్తం గరుడం శక్త్యా ప్రాహరత్. తాం విశినష్టి-యతః యయా శక్త్యా, వజ్రః ప్రతిహతః. ౨౦

(నేతి.) తయా శక్త్యా తాడితోఽపి గరుడో నాకమ్పత యథా మాలయా గజో హత స్తద్వత్. గరుడే వ్యర్థోద్యమ స్సన్. శూల మాదదే స్వీకృతవాన్. ౨౧

తద్విసర్గా చ్ఛూలప్రయోగా త్పూర్వమేవ హరిః, నరకస్య శిర శ్చక్రేణ చిచ్ఛేద. కథంభూతేన? క్షురస్యేవ నేమిః ధారా యస్య తేన. ౨౨

(నరకాసురవధారమ్భః)

సకుణ్డలం చారుకిరీటభూషితం శిరః పృథివ్యాం పతితం సముజ్జ్వలత్,
హా హేతి సాధ్వీత్యృషయ స్సురేశ్వరా మాల్యై ర్ముకున్దం వికిర న్త ఈడిరే. ౨౨

తతశ్చ భూః కృష్ణ ముపేత్య కుణ్డలే ప్రత ప్తజామ్బూనదరత్నభాస్వరే,
సా వైజయ న్త్యా వనమాలయాఽర్పయత్ప్రాచేతసం ఛత్ర మథో మహామణిమ్. ౨౩

అస్తౌషీ దథ విశ్వేశం దేవదేవవరార్చితమ్,
ప్రాఞ్జలిః ప్రణతా రాజ న్భ క్తిప్రవణయా ధియా. ౨౪

ధరోవాచ.—

నమ స్తే దేవదేవేశ శఙ్ఖచక్రగదాధర,
భ క్తేచ్ఛోపా త్తరూపాయ పరమాత్మన్నమోస్తు తే. ౨౫

(సకుణ్డల మితి.) కుణ్డలాభ్యాం సహితం సున్దరేణ కిరీటేన భూషితం శిరః, పృథివ్యాం పతితం స త్సముజ్జ్వలత్ నరకసంబంధినో హాహేతి, ఋషయస్తు సాధుసాధ్వీత్యూచుః, సురేశ్వరాస్తు కుసుమై ర్వికిరన్తో ముకున్దం తుష్టువుః. ౨౨

(తతశ్చేతి.) భూః భూమి ర్నరకస్య మాతా, ప్రత ప్తే జామ్బూనదే యాని రత్నాని, తై ర్భాస్వరే కుణ్డలే తథా వైజయ న్త్యా, వనమాలయా సహ ప్రాచేతసం వారుణం ఛత్రం. మేర్వంశభూతం మందరశిఖరం మహామణిం చ కృష్ణాయార్పయామాస. ౨౩

(అస్తౌషీదితి.) హేరాజన్ దేవో దేవవరై రర్చితశ్చ తం కృష్ణం భక్త్యా ప్రవణాయా ధీ వృత్తయోపలక్షితా తుష్టావ. ౨౪

స్తుతిమేవాహ (నమ స్త ఇతి.) తావ త్పరత్వభక్తానుగ్రహశీలత్వసర్వాంతరాత్మత్వాది విశిష్టం స్తువంతీ నమస్కరోతి, దేవానా మిన్ద్రాదీనాం దేవో బ్రహ్మా తస్యేశ, భ క్తేచ్ఛయా భక్తానుగ్రహేచ్ఛయా ఉపా త్తరూపాయ గృహీతవిగ్రహాయ తుభ్యం హే పరమాత్మన్ నమః. ౨౫

నమః పంకజనాభాయ నమః పంకజమాలినే,
నమః పఙ్కజనేత్రాయ నమస్తే పఙ్కజాఙ్ఘ్రియే. ౨౩

నమో భగవతే తుభ్యం వాసుదేవాయ విష్ణవే.
పురుషాయాదిబీజాయ పూర్ణబోధాయ తే నమః. ౨౪

అజాయ జనయిత్రేఽస్య బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే,

పఙ్కజనాభాయేతి మంత్రవిశేషేణ నమస్కరోతి (నమ ఇతి.) పఙ్కజం చతుర్ముఖోత్పత్తిస్థానభూతం నాభిర్యస్య తస్మై జగత్కారణభూతాయేతి భావః, అత ఏవ, పత్కీర్తిమయీ. పఙ్కజమాలా యస్య తస్మై పఙ్కజనేత్రాయ పఙ్కజవత్ప్రపన్నజనతాపత్రయోపశమననేత్రాయ. పఙ్కజవత్సౌగంధ్యసౌకుమార్యాదియుక్తాఙ్ఘ్రియే అనేక భక్తైర్ధ్యేయత్వ ముక్తమ్. ౨౩

అథ ధ్యేయత్వసమవియతకారణత్వవిశిష్టం నమస్కరోతి (నమో భగవత ఇతి.) భగవత ఇతి కారణత్వోపయుక్తగుణపూర్తి రుచ్యతే. ఆదిబీజాయ కారణాయ అనేన సృష్టికారణత్వముక్తం. అథ స్థితికారణత్వమాహ వాసుదేవాయ విష్ణవే పురుషాయేతి. స్థితి ర్హి మన్వాద్యంతఃప్రవేశస్వావతారాదిభిః. తత్ర వాసుదేవా యేత్యనేన వసుదేవపుత్రత్వాదిరూపస్వావతారేణ స్థితి రభిప్రేతా. పురుషాయేత్యనేన మన్వాదిపురుషశరీరాంతఃప్రవేశేన. విష్ణవ ఇత్యనేన కృత్స్నజగదంతరాత్మతా చాభిప్రేతా. పూర్ణబోధాయేత్యనేన లయకారణత్వం సూచితం. ప్రళయదశాయాం స్వానందానుభవపూర్ణాయాసహాయత్వేన స్థితాయేత్యర్థః. ౨౪

అథ కారణత్వప్రయుక్తవికారాదిదోషప్రసఙ్గం వారయంతీ నమస్కరోతి (అజాయేతి.) అస్య జగతో జనయిత్రే అనేన నిమిత్తకారణత్వ ముక్తం. ఉపాదానకారణత్వం త్వాదిబీజాయేతి పురస్తాదేవోక్తం, తథాఽస్య. అజాయ కార్యగతోత్పత్త్యాదివికారరహితాయ. వికారాణాం స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషగతత్వా దితి భావః, నహి లోకే కించిదేవం దృష్టమిత్యేవంవిధదుర్ఘటత్వశఙ్కాం వ్యావర్తయతి (అనంతశక్తయ ఇతి.) అనంతా అపరిమితాః. శక్తయః స్వాసాధారణాః. అగ్నేర్దాహకత్వావయ ఇవ యస్య తస్మై బ్రహ్మణ ఇతి దృష్టాంతార్థం యథా స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వం త్వసాధారణం. తథా కారణత్వ మజత్వం చేతి తర్హి జగదుపాదానత్వం కేనాకారేణేత్యపేక్షాయాం "నామరూపయో ర్నిర్వహితా తే యదంతరాతద్బ్రహ్మ" తిశ్రుత్యుక్తవిధయా చిదచిద్గతనామరూపనిర్వాహకత్వోపయుక్తాంతరాత్మత్వేనేత్యభిప్రేత్య సంబోధయతి-పరావరాత్మన్ ఉచ్చావచ

(నరకాసురవధాశమ్పః)

పరావరాత్మ న్భూతాత్మ న్పరమాత్మ న్నమోస్తు తే. ౨౯

త్వం వై సిసృక్షూ రజ ఉత్కటం ప్రభో తమోనిరోధాయ బిభర్ష్యసంవృతః,
స్థానాయ సత్త్వం జగతో జగత్పతే కాలః ప్రధానం పురుషో భవాన్పరః. ౩౦

అహం పయో జ్యోతి రథానలోఽనిలో మాత్రాణి దేవా మన ఇన్ద్రియాణి,

జీవాంతరాత్మ౯, భూతాత్మ౯ అచిదంతరాత్మ౯ అచిదంతరాత్మత్వం జీవసాధారణ మితి తద్విశేషే పర్యవసాయయతి పరమాత్మన్నితి పరమాత్మశబ్దశ్చ గీతాచార్యేణ నిరుక్తః, “యో లోకత్రయ ఈశ్వర” ఇతి జీవ ఆత్మాపి స్వభావేన వ్యయః, త్వంతు స్వరూపతస్స్వభావత శ్చావ్యయ ఇత్యభి ప్రేతమ్. ౨౯

ఉక్తనామభి రభిప్రేతమేవ కారణత్వం సువ్యక్తమాహ (త్వం వా ఇతి.) హేవిభో, తావ త్త్వం స్రష్టు మిచ్ఛుః, ఉత్కటం రజో బిభర్షి రజోగుణప్రధానచతుర్ముఖాఖ్యదేహానుప్రవేశేన సృజసీత్యర్థః, జగతాం వినాశాయ సంహారాయ తమః. ప్రధానకాగ్నిరుద్రాదీ ననుప్రవిశ్య తథాత్వేన వినాశయసీత్యర్థః. స్థానాయ స్థితయే తు, హే జగత్పతే, ఉత్కటం సత్త్వం బిభర్షి సత్త్వప్రధాన మన్వాదిశరీరకో భూత్వా పాలయసీత్యర్థః. న కేవలం సృష్ట్యాదిన ద్వారేణ మపి సద్వారక మేవ అపి త్వద్వారకమ పీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి-అసంవృతః, అసంవృతోఽపి జీవాదిసంవరణరహితోఽపి కేవల స్వావతారరూపేణాపి పాలయసీత్యర్థః, ఉపాదానకారణత్వప్రయుక్తం కార్యానన్యత్వం వక్తుం కారణత్వం న స్వరూపేణాపి తు ప్రకృతిపురుషకాలవైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రేత్య కారణత్వావస్థాయాం ప్రకృత్యాదిశరీరకత్వమాహ (కాల ఇత్యాది.) ఇదం సామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబంధనం అత ఏవ స్వరూపతాదాత్మ్యనిబంధనత్వ శఙ్కానిరాసాయ విశినష్టి (పర ఇతి.) పరోఽన్యః, సన్నిహితత్వా త్కాలాదే రన్య ఇత్యర్థః. “ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మే”తి వ దయం నిర్దేశః. ౩౦

అథ కార్యానన్యత్వమాహ (అహ మితి.) అహం పృథివీ, పయో జలం జ్యోతిష ఏవ ప్రదర్శనార్థమనల ఇత్యుక్తం. అనిల ఇతి తత్కారణస్యాకాశస్యాప్యుపలక్షణం. మాత్రాణి గంధాది తన్మాత్రాణి, దేవా ఇంద్రియాధిష్ఠాతారః దిగ్వాతాదయః. ఇంద్రియాణి జ్ఞానేంద్రియాణి కర్మేంద్రియాణి చ దశ కర్తా దేహేఽహం బుద్ధిహేతుత్వాత్కర్తేత్యహంకారో వివక్షితః. యద్వా మహానితి తత్కార్య స్యాహఙ్కారస్యాప్యుపలక్షణం. కర్తా జీవః. కర్తా శాస్త్రార్థవత్త్వా” దితి సూత్రాత్, ఇత్యేవంవిధ

కర్తా మహానిత్యఖిలం చరాచరం త్వయ్యద్వితీయే భగవన్నయం భ్రమః. ౩౦

తస్యాత్మజోఽయం తవ పాదపఙ్కజం భీతః ప్రపన్నార్తిహరోపసాదితః,
తం పాలయైనం కురు హస్తపఙ్కజం శిరస్యముష్యాఖిలకల్మషాపహమ్. ౩౧

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇతి భూమ్యార్చితో వాగ్భిర్భగవాన్భక్తినమ్రయా,
దత్త్వాఽభయం భౌమగృహం ప్రావిశత్సకలర్ద్ధిమత్. ౩౨

తత్ర రాజన్యకన్యానాం షట్సహస్రాధికాయుతమ్,
భౌమాహృతానాం విక్రమ్య రాజభ్యో దదృశే హరిః. ౩౩

మఖిలం చరాచరాత్మకం జగత్ అద్వితీయే స్వతుల్యవస్త్వంతరరహితే త్వయ్యేవ ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకే త్వయ్యేవ మృది ఘట ఇవ వర్తత ఇతి శేషః. అతో మృదయం ఘట ఇతివత్త్వదభిన్నమేవేత్యర్థః. యద్వా ఉపాదానత్వం కాలాదివైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రాయేణ కాలాదితాదాత్మ్యమాహ (కాల ఇతి.) తచ్చ తాదాత్మ్యం న స్వరూపాభేదనిబంధన మిత్యభిప్రాయేణ తేభ్యోఽన్యత్వమాహ (పర ఇతి.) తర్హి కిం నిబంధన మితి జిజ్ఞాసాయాం శరీరాత్మనిబంధనమిత్యుపపాదయతి (అహ మితి.) త్వయ్యేవాంతః ప్రవిశ్య ధారకే ఆత్మన్యవతిష్ఠత ఇత్యర్థః, పృథివ్యాదిషు స్వాతంత్ర్యబుద్ధిస్తు భ్రమాత్మికేత్యాహ (అయం భ్రమ ఇతి.) అయం పృథివ్యాదిషు స్వతంత్రపస్తుత్వప్రత్యయో భ్రమః భ్రమాత్మక ఇత్యర్థః. వ్యాసార్యైస్తు "దేహానాం జీవాభిమానభ్రమహేతుత్వాత్పృథివ్యాదిష్వత్త్వజాతం భ్రమ ఇత్యుచ్యత" ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్. ౩౦

ఏవం స్తుత్వా కిఞ్చిత్ప్రార్థయతే (తస్యేతి.) అయం భగదత్తనామా, తస్య భౌమస్యాత్మజః, భీత స్సన్ హే ప్రపన్నార్తిహర తవ పాదపఙ్కజ ముపసాదితః. తం ప్రపన్న మేనం పాలయ, అముష్య భగదత్తస్య శిరసి అఖిలాశుభహస్తం త్వత్కరపఙ్కజం కురు నిధేహి. ౩౧

(ఇతీతి.) భక్త్యా నమ్రయా ప్రణతయా భూమ్యా కర్త్ర్యా వాగ్భిః సాధనభూతాభిరర్చితః. సకలా ఋద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః యస్మిన్ సంతి తత్ భౌమస్య గృహం ప్రావిశత్. ౩౨

(తత్రేతి.) పరాక్రమ్య రాజభ్యో భౌమేనాహృతానాం రాజకన్యానాం షట్సహస్రాణ్యధికాని యస్మిన్, తదయుతం దశసహస్రాణి, షోడశసహస్రాణీత్యర్థః దదర్శ. ౩౩

(నరకాసురవధారమ్భః)

తం ప్రవిష్టం స్త్రియో వీక్ష్య వరవర్యం విమోహితాః,
మనసా వవ్రిరేఽభీష్టం పతిం దైవోపపాదితమ్. ౩౫

భూయాత్పతిరయం మహ్యం ధాతా తదనుమోదతామ్,
ఇతి సర్వాః పృథక్కృష్ణే భావేన హృదయం దధుః. ౩౬

తాః ప్రాహిణోద్ద్వారవతీం సుమృష్టవిరజోఽమ్బరాః,
నరయానైర్మహాకోశాన్ రథాంశ్చ ద్రవిణం మహత్. ౩౭

ఐరావతకులేభాంశ్చ చతుర్దన్తాంస్తరస్వినః,
పాణ్డురాంశ్చ చతుష్షష్టిం ప్రేషయామాస కేశవః. ౩౮

గత్వా సురేన్ద్రభవనం దత్త్వాఽదిత్యై చ కుణ్డలే,

(తమితి.) వరవర్యం వరశ్రేష్ఠం, తం కృష్ణం దైవేన ప్రాపితం భాగ్యలబ్ధం అభీష్టం పతిం మేనిరే. ౩౫

మననప్రకారమేవ దర్శయతి (భూయాదితి.) మహ్యం మమ తన్మదభిమతం. ధాతా బ్రహ్మా అనుమోదతాం అనుగృహ్ణాతు ఇత్యాప మత్వేత్యర్థః. (ఇతీతి.) పృథక్ప్రత్యేకం భావేనోక్తాభిసంధినా. కృష్ణే హృదయం చిత్తం. దధుః. నిదధుః. ౩౬

(తా ఇతి.) విగతమాలిన్యాన్యమ్బరాణి యాసాం తాః సుమృష్టాశ్చ స్నాపితాః ధౌతవస్త్రాద్యలఙ్కృతాశ్చేత్యర్థః. నరయానైః ఆన్దోళికాభిః. ద్వారకాం ప్రతి ప్రేషయామాస మహాన్కోశో యేషాం ధనస్థానభూతాదీన్ విపులం ధనం చ. ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామాస. ౩౭

(ఐరావతేతి.) చత్వారో దన్తా యేషాం తాన్ తరస్వినః బలీయసః. ఐరావతకులోద్భవానత ఏవ పాణ్డురాంశ్చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకాన్ ప్రేషయామాస. ౩౮

(గత్వేతి.) సప్రియస్సత్యభామః ఇన్ద్రాణ్యా శచ్యా పూజితః భార్యయా సత్యభామయా

పూజిత స్త్రిదశేన్ద్రేణ మహేన్ద్రాణ్యా చ సప్రియః. ౯౮

చోదితో భార్యయోత్పాట్య పారిజాతం గరుత్మతి,
ఆరోప్య సేన్ద్రాన్విబుధాన్నిర్జిత్యోపానయ త్పురమ్. ౪౦

స్థాపిత స్సత్యభామాయా గృహోద్యానోపశోభనః,
అన్వగు ర్భ్రమరా స్స్వర్గాద్యద్గన్ధాస్వాదలంపటాః. ౪౧

యయాచ ఆనమ్య కిరీటకోటిభిః పాదౌ స్పృశన్నచ్యుత మర్థసాధనమ్,
సిద్ధార్థ ఏతేన విగృహ్యతే మహా నహోసురాణాం చ తమోధిగాఢ్యతామ్. ౪౨

అతో ముహూర్త ఏకస్మి న్నానాగారేషు తాః స్త్రియః,
యథోపయేమే భగవాం స్తావద్రూపధరోఽవ్యయః. ౪౩

చోదితః ప్రేరితః, పారిజాతం తరు ముత్పాట్య, గరుత్మత్యారోప్య, సేంద్రా, న్దేవా న్యుద్ధే విర్జిత్య పురం ద్వారకాం ప్రతి ప్రాపయామాస. ౩౯-౪౦

స చ తరుః, స్థాపితః, ఆలవాల, ఇతి శేషః, సత్యభామాయా గృహారామే, శోభావహో బభూవ. తస్య, సౌరభమకరన్దయోః, లోలుపాః, భ్రమరాః స్వరా దన్వగచ్ఛన్, సేన్ద్రా న్విబుధా న్నిర్జిత్యేతీన్ద్రకృష్ణయోః పారిజాతార్థస్పర్ధోక్తః. ౪౧

స చేన్ద్రః పరాజితః కిమకరోదత ఆహ (యయాచ ఇతి.) ఆనమ్య, ఇన్ద్రో మూర్ధాన మితి కర్తృకర్మపదాధ్యాహారః, కిరీటాగ్రైః, పాదౌ స్పృశన్, అర్థసాధనమాశ్రితజనాభిమతప్రయోజన నిష్పాదకం కల్పతరుం యయాచే, తమేవం కృతవన్త మిన్ద్రం నిన్దతి (సిద్ధార్థ ఇతి) తావ, న్నిష్పన్నస్వప్రయోజన స్సమనన్తర, మేతేన స్వప్రయోజనసాధకేన భగవతా, విగృహ్యతే, విరుధ్యతే, తత్సమనన్తరమేవ, మహాన్, యాచ్ఞయా ప్రాప్తకల్పతరుత్వేనాఢ్యో, బభూవ తస్మా, దహో, సురాణాం, తమః అహఙ్కార, మాఢ్యతాం చ ధిక్, తదుభయం, నిన్ద్య మిత్యర్థః. ౪౨

(అత ఇతి.) అత స్తతః, ఏకస్మిన్నేవ ముహూర్తే, నానాబహుష్వగారేషు యావత్యః స్త్రియస్తావత్సుగృహేష్వి త్యర్థః తథా తావన్తి రూపాణి శరీరాణి, ధరతీతి తథాభూతః షోడశ సహస్రసఙ్ఖ్యాకాః స్త్రియః స్త్రీ రుపయేమే ఉదవోఢేతి భగవన్మహిమాతిశయోక్తిః. ౪౩

(నరకాసురవధారమ్భః)

గృహేషు తాసా మనపాయ్యతర్క్యకృ న్నిరస్తసామ్యాతిశయేష్వవస్థితః,
రేమే రమాభిర్నిజధామసంప్లుతో యథేతరో గార్హకమేధికాంశ్చరన్. ౪౪

స్వదారేషు పృథగ్భావో భక్తచిత్తానువర్తినః,
అనంతస్యాద్వితీయస్య కిం ను చిత్రం మురద్విషః. ౪౫

యోగేశ్వరేశ్వరః కృష్ణో భక్తైరద్యాపి లక్ష్యతే,
అన్తర్బహి స్సమన్తాచ్చ శతధా చ సహస్రధా. ౪౬

ఇత్థం రమాపతి మవాప్య పతిం స్త్రియ స్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్

అహో తాసాం భాగ్యమిత్యాహ (గృహేష్వితి.) అతర్క్యాణ్యచిన్త్యాని చేష్టితాని కరోతీతి తథా స భగవా న్నిజధామ్నా స్వతేజసా ఉపాత్తమనుజరూపత్వేఽప్యపరిత్యక్తస్వాసాధారణ ప్రభావేనే త్యర్థః. సంప్లుతో వ్యాప్తోఽపి, స్వానన్దానుభవపూర్ణోఽపి వా నిరస్త సామ్యాతిశయేషు భోగ్యాదిసమృద్ధ్యాసమాధిక్యరహితేషు తాసాం గృహేషు అనపాయీ విశ్లేషరహితోఽవస్థితః ప్రాకృతజనవత్ గార్హ్యధర్మవా న్గృహస్థధర్మవా న్శ్చర న్ననుతిష్ఠ న్రమాభిః రమణీయాభిః స్త్రీభి స్సహ రేమే. ౪౪

అతిచిత్రమేతదేకస్యానేకథాభవన మితి విస్మయమానం ప్రత్యాహ (స్వదారేష్వితి.) అపరిచ్ఛిన్నస్య సమాభ్యధికరహితస్య స్వభక్తచిత్తానువర్తినో మురారేః స్వదారేషు పృథగ్భావః ఏకదైవ తత్తదభిమతరూపధారణం కిం చిత్రం తదద్భుతచేష్టితేషు నేదం చిత్రమిత్యర్థః. ౪౫

భక్తచిత్తానువర్తిన ఇతి విశేషణాభిప్రేతం వ్యనక్తి. అద్యాపి న కేవలం తదైవ అపిత్వధునాఽపి యోగేశ్వరేశ్వరో యోగనిర్వాహకః కృష్ణోఽన్తర్హృది, బహి స్తత్రాపి సమంతాచ్చ భక్తైః పరిపూర్ణభక్తియోగైః, శతధా, సహస్రధా చ లక్ష్యతే. ౪౬

అథాహరహస్తాసాం వృత్తిక్రమమాహ (ఇత్థ మితి ద్వాభ్యాం.) రమాపతిం శ్రీకృష్ణం, తం విశినష్టి - యస్య శ్రీకృష్ణస్య సంబన్ధినీం మహిమానం బ్రహ్మాదయోఽపి న విదు స్తం పతి

భేజు ర్ముదాఽవిరహమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమజల్పలజ్జాః. ౪౫

ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజనగన్ధమాల్యైః,
కేశప్రసాధనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతా అపి విభో ర్విదధుస్స్మ దాస్యమ్ . ౪౬

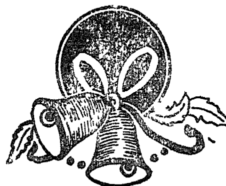
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే,
ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః.

మవాప్య అవిరహ మవిచ్ఛిన్నం, సంతతమితియావ త్తద్యథాతథా వర్ధితయా ముదా అనురాగసహితో హాస స్తత్పూర్వకావలోకశ్చ తత్పూర్వకోనవసఙ్గమశ్చ, తత్ర జల్పాః నర్మవచనాని, తేషు లజ్జాం భేజుః ప్రాపుః. ౪౫

కించ (ప్రత్యుద్గమేతి.) దాస్య శ్శతాని యాసాం, తథాభూతా అపి, స్వయమేవ విభో ర్భర్తుః ప్రత్యుద్గమాదిభిః దాస్యం విదధుః చక్రుః, తత్ర ప్రత్యుద్గమః ప్రత్యుత్థానం, ఆసనవరార్హణ మాసనశ్రేష్ఠసమర్పణం, పాదశౌచం పాదప్రక్షాళనం, విశ్రమణం పాదసంవాహనాదినా శ్రమాపహరణమ్. ౪౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ షష్టితమోఽధ్యాయః

* శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః *

శ్రీశుక ఉవాచ—

కర్హిచి త్సుఖమాసీనం స్వతల్పస్థం జగద్గురుమ్,
పతిం పర్యచర ద్భైష్మీ వ్యజనేన సఖీజనైః. ౧

య స్త్వేతల్లీలయా విశ్వం సృజత్య త్త్యవతీశ్వరః,
స హి జాత స్స్వసేతూనాం గోపీథాయ యదుష్వజః. ౨

తస్మి న్న న్తర్గృహే భ్రాజన్ముక్తాదామవిలమ్బినా,
విరాజితే వితానేన దీపై ర్మణిమయై రపి. ౩

అథ షష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవతో రుక్మిణ్యా సహ ప్రేమకలహం వర్ణయతి షష్టితమేన (కర్హిచిదితి.) భైష్మీ రుక్మిణీ. జగద్గురుం స్వపర్యఙ్కస్థం. తత్రాపి సుఖం యథా తథా ఆసీనం సఖీజనై స్సహితా. వ్యజనేన చామరేణ పర్యచర దుపచచార. ౧

ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి (య స్త్వీత్యాదినా ఉపాసాంచక్రే ఈశ్వరమిత్య న్తేన.) తావజ్జగద్గురుత్వం ప్రపఞ్చయతి (య స్త్వితి.) సృజతి స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేన హితం కరోతి. అత్తి సంహరతి. సంసరతాం జీవానాం ప్రళయముఖేన విశ్రాన్తిరూపహితం కరోతి. అవతి పాలయతి. అనిష్టనిరసనేష్టప్రాపణరూపహితం కరోతీతి భావః. కించ సేతూనాం స్వకృతధర్మమర్యాదానాం గోపీథాయ రక్షణాయ, యదుషు జాతః. కథంభూతోఽపి అజోపి కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽపి, స్వేచ్ఛయా యదుష్వవతీర్ణ ఇత్యర్థః. గురుత్వం హితైకకారిత్వం. ఏవం జగద్గురు రితి భావః. య ఏవంవిధ స్త మీశ్వర ముపతస్థ ఇతి యచ్ఛబ్దస్య సంబన్ధః. ౨

అథ స్వతల్పస్థ మిత్యుక్తతల్పం వర్ణయితుం తావత్తల్పాశ్రయ మన్తర్గృహం వర్ణయతి (తస్మిన్నితి త్రిభిః.) తచ్ఛబ్దః ప్రసిద్ధిపరః, తృతీయాంతానాం విరాజిత ఇత్యనేనాన్వయః, భ్రాజమానాని ముక్తాదామాని, తేషాం విలమ్బో యస్మి న్తేన వితానేన ఉల్లోచేన, మణిమయై రపి, దీపై రిత్యర్థః. ౩

మల్లికాదామభి ర్దివ్యైర్ద్వి రేఫకులనాదితైః,
జాలరన్ధ్రప్రవిష్టైశ్చ గోభిశ్చన్ద్రమసోఽరుణైః. ౪

పారిజాతవనామోదవాయునోద్యానశోభినా,
ధూపై రగరుజై రాజ న్జాలరన్ధ్రవినిర్గతైః. ౫

పయఃఫేననిభే శుభ్రే పర్యఙ్కే కశిపూత్తమే,
ఉపతస్థే సుఖాసీనం జగతా మీశ్వరం పతిం. ౬

వాలవ్యజనమాదాయ రత్నదణ్డం సఖీకరాత్,
తేన వీజయతీ దేవీ ఉపాసాంచక్ర ఈశ్వరమ్. ౭

ద్విరేఫాణాం భ్రమరాణాం, కులేన సమూహేన, నాదితైః మల్లికాదామభిశ్చ, విరాజిత ఇత్యన్వయః. నాదిత ఇతి పాఠాంతరం, తదా సౌరభలోభభ్రమద్భ్రమరకులైః నాదితే తత్ర హేతుర్మల్లికాదామభిర్ధూపైశ్చ విరాజిత ఇతి, అరుణైః ఔదయకాలికత్వాదితి భావః జాలరన్ధ్రద్వారా అన్తఃప్రవిష్టైః చన్ద్రమసో గోభిః కిరణైశ్చ. ౪

ఉద్యానవనే శోభతే రోచతే ఇతి తథా తేన పారిజాతవనామోదేన యుక్తేన వాయునా అగరుజై రగరుకాష్ఠజైః గవాక్షరన్ధ్రవినిర్గతైః ధూపైశ్చ, హేరాజన్. ౫

అథ తల్పం వర్ణయతి (పయఃఫేనేతి.) దుగ్ధఫేనవన్మృదులే ధవళే చ పర్యఙ్కే య త్కశిపూత్తమ మాస్తరణశ్రేష్ఠం తస్మిన్, సుఖం యథా తథా, ఆసీనం, పతిం ఉపతస్థే సన్నిధి మవాపే త్యర్థః. ౬

రత్నమేవ దణ్డస్థానీయం తదాకారం చ యస్య త ద్వాలవ్యజనం చామరం సఖ్యాః, కరా త్తస్మా దాదాయ తేన వాలవ్యజనేన వీజయన్తీ దేవీ రుక్మిణీ ఉపాసాంచక్రే తమేవ పశ్యన్త్యవతస్థ ఇత్యర్థః. ౭

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః)

సోపాచ్యుతం క్వణయతీ మణినూపురాభ్యాం రేజేఽఙ్గులీయవలయవ్యజనాగ్రహస్తా,
వస్త్రాన్తగూఢకుచకుఙ్కుమశోణహారభాసా నితమ్బధృతయా చ పరార్ధ్యకాఞ్చ్యా. ౮
తాం రూపిణీం శ్రియ మనన్యగతిం నిరీక్ష్య యా లీలయా ధృతతనోరనురూపరూపా,
ప్రీత స్స్మయన్నలకకుణ్డలనిష్కకణ్ఠవక్త్రోల్లసత్స్మితసుధాం హరి రాబభాషే. ౯

శ్రీభగవానువాచ—

రాజపుత్రీప్సితా భూపై ర్లోకపాలవిభూతిభిః,
మహానుభావై శ్శ్రీమద్భీ రూపౌదార్యబలోచ్ఛ్రితైః. ౧౦

తాదాత్వికీం తా మనువర్ణయతి (సేతి.) సా రుక్మిణీ. ఉపాచ్యుతం అచ్యుతసమీపే. మణిమయనూపురాభ్యాం. క్వణయతీ ధ్వని ముత్పాదయన్తీ అఙ్గులీయాదయోఽగ్రహస్తే హస్తాగ్రే యస్యా స్సా వస్త్రాఞ్చలేన గూఢయోః స్థగితయోః కుచయోః కుఙ్కుమేన శోణో యో హారః తస్య భాసా దీప్త్యా. నితమ్బయోః, ధృతయా పరార్ధ్యయా అనర్ఘ్యయా కాఞ్చ్యా చ రేజే. ౮

(తా మితి.) తాం రుక్మిణీం, నిరీక్ష్య ప్రీతో, హరిః స్మయన్నీషద్ధసన్, ఆబభాషే ఉవాచేతి సమ్బన్ధః. కథంభూతాం? రూపిణీం మనుష్యరూపధారిణీం శ్రియం మహాలక్ష్మీం న విద్యతే అన్యః పతిః ప్రత్యవతారం యస్యా స్తాం. అనన్యగతి మితి పాఠాన్తరం. తదా న విద్యతే అన్యా గతిః ప్రాప్తిః యస్యాస్తాం. అనన్యప్రాప్యా మిత్యర్థః. ధృతతనోః ఉపాత్తమనుష్యరూపస్య. హరే ర్యా అనురూపా తాం అలకైః కున్తలైః కుణ్డలాభ్యాం నిష్కేణ పతకాఖ్యభూషణేన. అలఙ్కృతేన కణ్ఠేన చతుర్భిః శోభితే వక్త్రే ఉల్లసన్తీ స్మితమేవ సుధా. యస్యాస్తాం. యద్వా. అలకకుణ్డలనిష్కాణి యథాస్థానం కణ్ఠవక్త్రయోః, యస్యా స్తాం. అనేన అనపాయినోః శ్రీశ్రీపత్యో ర్వక్ష్యమాణో వివాదః కేవలం నృలోకవిడమ్బనాయేతి సూచ్యతే. ౯

భాషణమేవాహ (రాజపుత్రీత్యాదిభి రేకాదశభిః.) తాత్పర్యతస్తాముపచరన్తీ మభినన్దయన్నేవ శాబ్దవృత్త్యా కోపయన్నివ కూటవచాంసి ప్రయుఙ్క్తే హే రాజపుత్రి. లోకపాలానామివ విభూతి రైశ్వర్యం. యేషాం మహా న్ప్రభావో. యేషాం భోగ్యాదిసమృద్ధిమద్భిః లోకపాలవిభూతిభిరిత్యస్యైవ ప్రపఞ్చః. శ్రీమద్భిః రూపాదిభి రుచ్ఛ్రితైః ఉత్కృష్టైః భూపైః. త్వ మీప్సితా రూపం సౌన్దర్య మౌదార్యం వదాన్యత్వం బలం శత్రుపరిభవసామర్థ్యం. ఇత్థం సర్వం వస్తుగత్యా ఆత్మనిష్ఠ మిత్యభిప్రేతం. శబ్దత స్త్వపరిత్యాజ్యత్వే తాత్పర్యమ్. ౧౦

తాన్ప్రాప్తా నర్థినో భూపాన్ చైద్యాదీ న్స్మరదుర్మదాన్,
దత్తా భ్రాత్రా స్వపిత్రా చ కస్మా న్నో వవృషే సమాన్. ౧౦

రాజభ్యో బిభ్యత స్సుభ్రు సముద్రం శరణం గతాన్,
బలవద్భిః కృతద్వేషా న్ప్రాయ స్త్యక్తనృపాసనాన్. ౧౨

(తా నితి.) తానేవంవిధా, నర్థినో యాచమానాన్ ప్రాప్తా నాగతాన్, స్మరేణ కామేన, దుష్టో మదో యేషాం తాన్, చైద్యాదీన్, త్వం, పిత్రా, భ్రాత్రా చ దత్తా సతీ, సమాననురూపాన్, కస్మాద్ధేతోః. న వవృషే న వృతవత్యసి, నో వవృష ఇతి పాఠే, అర్థినో హిత్వేతి పాఠ్యం, తాన్, హిత్వా, నోఽస్మాన్. కస్మాద్ధేతోః. వృతవత్యసీ త్యర్థః. అత స్త్వం మన్దేతి భావః. తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి (అసమానితి.) అననురూపా నిత్యర్థః. బహువచనం కోపాపాదనార్థం అస్మాసు త్వదనురూపః కోఽధునా వా వరణీయోఽస్తీతి "న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత" ఇతి ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా సర్వోత్తమం మాం కస్మాద్ధేతోః వృతవత్యసి. తం హేతుం ఆవయోః లక్ష్మీనారాయణయో రనపాయిత్వరూపం జానాస్యేవేతి హార్దో భావః. ౧౧

అసమత్వమేవ ప్రపఞ్చయితుం విశినష్టి (రాజభ్య ఇతి.) హేసుభ్రు, రాజభ్యో జరాసంధాదిభ్యో, బిభ్యతః, భీతా, నతఏవ. సముద్రం. శరణం గృహం, ప్రాప్తాన్, సముద్రా న్తర్ద్వీప మావాసస్థానత్వే నాశ్రితా నిత్యర్థః. హార్దభావపక్షేతు అబిభ్యత ఇతి చ్ఛేదః. మమాభీతత్వం త్వదానయన కాలే కిం త్వయా న దృష్ట మితి భావః. సముద్రం శరణంగతా నిత్యస్యాయంభావః. స్వాభిప్రాయ క్షీరసాగర గతిసముద్రత్వపర్యాయగిత్వమాత్రప్రయుక్తే ప్రేమాతిశయేన లవణార్ణవా న్తర్ద్వీపమాశ్రితానాం కిం పునః స్సాక్షాత్త్వత్పితరి దుగ్ధార్ణవే సాక్షా చ్ఛ్వశురే అస్మాకం ప్రీతిః కియతరాం సాక్షా త్త్వయీతి. బలవద్భిరితి బలశాలిభిః జరాసన్ధాదిభి నృపైః. కృతః ఉత్పాదితో, ద్వేషో, యైస్తానితి శాబ్దోఽర్థః. పక్షాన్తరేతు. బలవద్భి రితి నిన్దాయాం మతుప్ "భూమనిందాప్రశంసాస్వి" త్యనుశాసనాత్. బలం ధారణసామర్థ్యం, తథాచ, బలవద్భిః నిన్దితబలైః. ఇన్ద్రియాణ్యాత్మవశ్యతయా ధర్తు మసమర్థైః అజితేన్ద్రియై రిత్యావత్, కృతః ద్వేషో యేషు తాన్ అజితేన్ద్రియరాణామేక మాతృప్రసూతానామపి త్వద్భ్రాతౄణాం మయి ద్వేషః తవ తు జితేన్ద్రియాయాః అత ఏవ మద్యాథాత్మ్యభిజ్ఞాయా స్త్వయి మమేవ మయి ప్రీతి రభిరుచిక్తైవేతి ప్రకృతోపచారప్రశంసాయాం తాత్పర్యం. ప్రాయః ప్రాయశః, త్యక్తం నృపాసనం యై స్తాన్, శాపవశాత్ సింహాసనానర్హా సంశ్రవవత్వా దితి భావః. పక్షాన్తరే తూభయవిభూతినాయకస్య పరమేష్ఠినో మమ కేవలప్రాకృతజనాధిష్ఠేయనృపాసనస్యాయోగ్యత్వా దితి భావః. మమ భర్తా నానాయణశ్చే దయ మస్పృష్టశాపదోషో నృపాసన మధితిష్ఠేదేవేత్య నారాయణత్వ సంభావనానిరాసాయేవ ముక్తం, నృపాసనపరిత్యాగస్యాభినయమాత్రత్వాచ్చేత్యపి తాత్పర్యమ్. ౧౨

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః)

అస్పష్టవర్త్మనాం పుంసా మలోకపథ మీయుషామ్,
ఆస్థితాః పదవీం సుభ్రు ప్రాయ స్సీదన్తి యోషితః. ౧౩

నిష్కిఞ్చనా వయం శశ్వ న్నిష్కించనజనప్రియాః,
తస్మా త్ప్రాయేణ నహ్యాఢ్యా మాం భజన్తి సుమధ్యమే. ౧౪

కించ, సత్కులప్రసూతానాం త్వాదృశీనా మనిర్ధారితకులోత్పత్తివఞ్చకమాదృశానువర్తనం దుఃఖహేతురిత్యాహ (అస్పష్టేతి.) వర్త్మ గతిః ప్రకారః జాతిరితి యావత్, కిమయం వసుదేవసుతః క్షత్రియః ఉత నన్దాత్మజ స్తస్మాత్ వైశ్యవర్ణప్రసూత ఇత్యేవ మస్పష్టం సంశయవిషయం వర్త్మ యేషాం తేషాం అలోకపథం లోకవిరుద్ధపథం, ఉత్పథ మిత్యర్థః. ఈయుషా మున్మర్యాదానా మిత్యర్థః. ఏవం విధానాం మాదృశాం పుంసాం పదవీ మాస్థితా అనువృత్తాః స్త్రియః త్వద్విధాః హే సుభ్రు ప్రాయశః సీదన్తి క్లిశ్యన్తి. పక్షాన్తరే తు అస్పష్టవర్త్మనాం దుర్జ్ఞేయస్వరూపస్వభావానామపి అలౌకికస్వసమకర్మవశ్యానాం ఆచారం చేష్టిత మితి యావత్. ప్రాప్తానాం కుర్వతా మపీత్యర్థః. పుంసా మస్మాకం, పదవీం యాథాత్మ్య మాస్థితాః మా మనువర్తమానా ఏవ స్త్రియః ప్రాయశ స్సీదన్తి "షద్లృ గతౌ" గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః. విదన్త్యేతే వేత్యర్థః. మా మననువర్తమానాస్తు ఏవంవిధానా మప్యస్మాకం పదవీం న విదురేవ, అతః మా మనువర్తమానాయాః మద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞాయా స్తవ మదుపచరణం యుక్తమేవ. ౧౩

కించ లోకే కుమారో౽ప్యాఢ్య ఏవ స్త్రీణా మభిమతః అహం త్వనాఢ్యః న త్వాదృశ్యా పరిణేయ ఇత్యాహ (నిష్కిఞ్చనా ఇతి.) నాస్తి కించన స్వం యేషాం తే నిష్కిఞ్చనాః నిర్ధనా ఇతి యావత్, పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః. తర్హి యూయం కేషాం ప్రియాః కేవ యుష్మాకం ప్రియా ఇత్యత్రాహ (నిష్కించనేతి.) మాదృశామేవ జనానాం, వయం ప్రియా స్తే చ ప్రియా యేషాం తథా భూతా శ్చేత్యర్థః. తథాచ తస్మాదేవ హేతోః, హే సుమధ్యమే, నో౽స్మాన్ ప్రాయశ ఆఢ్యా స్సంపన్నా న భజన్తి నానువర్తన్తే. పక్షాన్తరే తు నాస్తి కించనానవాప్యం యేషాం నిష్కించనాః ఆప్తసమస్తకామా ఇత్యర్థః. నిష్కించనానా మనన్యప్రయోజనానా మేకాన్తినాం. ప్రియాః తస్మా దాఢ్యాః అభిజనాదిమద్దైః ఆఢ్యం మన్యా జనా న మాం భజన్తే. అనన్యార్హ శేషత్వానన్యశరణత్వానన్య భోగ్యత్వరూపాకారత్రయశాలినీ త్వం మామేవ భజస ఇత్యుచిత మేవేత్యభిప్రేతమ్. ౧౪

యయో రాత్మసమం విత్తం జన్మైశ్వర్యాకృతిర్భవేత్,
తయో ర్వివాహో మైత్రీ చ నోత్తమాధమయోః క్వచిత్. ౧౫

వైదర్భ్యే తదవిజ్ఞాయ త్వయా దీర్ఘసమీక్షయా,
వృతా వయం గుణైర్హీనా భిక్షుభి శ్శ్లాఘితా ముధా. ౧౬

అథాత్మనోఽనురూపం వై భజస్వ క్షత్రియర్షభమ్,
యేన త్వమాశిష స్సత్యా ఇహాముత్ర చ లప్స్యసే. ౧౭

కిఞ్చ "వివాహ శ్చ తథా మైత్రీ సమయో రేవ శోభతే" ఇతి న్యాయేనాసమయో రావయో స్సంబన్ధో న శోభత ఏవేత్యభిప్రాయేణాహ (యయో రితి.) ఐశ్వర్యేణ సహితా ఆకృతి రైశ్వర్యాకృతిః, ఐశ్వర్యమాకృతిశ్చేత్యర్థః. తత్ర జన్మ కులం, ఆకృతిస్సౌన్దర్యం. యయో రాత్మసమం పరస్పరానురూపం విత్తాదికం భవేదస్తి తయోరేవ వివాహో మైత్రీ చ ఉత్తమాధమయో రస్మాదృశయో స్తు క్వచిత్కదాచిదపి న నోచిత ఇత్యర్థః. పక్షాన్తరేతు విత్తాదిభి రసమయో రపి స్వభావత శ్శేషశేషిణో రావయో స్సంబన్ధోఽనురూపః న తు విషమయో స్త్వచ్చైద్యయో రితి. ౧౫

సర్వ మేత ద్వైషమ్య మవిచార్యైవ త్వయా వృతా వయ మిత్యాహ (వైదర్భీతి.) హే వైదర్భి, అదీర్ఘా అదూరా సమీక్షా విచారో యస్యా స్తయా త్వయా ఏతన్మదుపస్య స్తమననురూప్య మవిదిత్వా త్వయా వయం వృతాః కథంభూతాః? గుణై ర్వరణీయతా హేతుభూతైః శ్లాఘ్యై ర్గుణైః రహితాః, అత ఏవ భిక్షుభిః ముధా మిథ్యా, అసద్గుణారోపేణేతి భావః. శ్లాఘితాః నత్వాధిక్యైః. పక్షాన్తరేతు దీర్ఘసమీక్షయేతి చ్ఛేదః. అవిజ్ఞాయ అవిచార్య, జగన్మాతు ర్మమ, చైద్యాదయః పుత్రస్థానీయా ఇతి తద్గతం విత్తజన్మాదిసామ్యమవిచార్యేతి యావత్. దీర్ఘా భగవదసాధారణగుణాన్వేషణపరా సమీక్షా విచారో యస్యా స్తయా త్వయా గుణైః పరమాత్మసాధారణైః కల్యాణగుణై ర్హీనా "ఓహోఽగతో" సజ్జతా ఇత్యర్థః. అత ఏవ భిక్షుభిః నారదాదిభిః, ముధా వ్యర్థం ప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షం శ్లాఘితాః వయం వృతాః. ౧౬

కిమత ఇత్యత ఆహ (అథేతి.) అథ అధునే త్యర్థః. క్షత్రియర్షభం చైద్యాద్యన్యతమం భజస్వ. తం విశినష్టి-యేన సేవ్యమానేన క్షత్రియర్షభేణ హేతునా, ఇహాముత్ర చ లోకే సత్యాః సతీ రాశిషః కామాన్లప్స్యసే. పక్షాన్తరే క్షత్రియర్షభం క్షత్రియశ్రేష్ఠత్వేనావతీర్ణం మా మిత్థం భజస్వ ఇహ లీలావిభూతౌ అముత్ర నిత్యవిభూతౌ చ యేన మయా సేవ్యమానేన సహ సత్యా ఆశిషః కామాన్ మదనుభవాత్మకాన్ లప్స్యస ఇత్యర్థః. ౧౭

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిపుష్టిః)

చైద్యసాల్వజరాసన్ధదన్తవక్త్రాదయో నృపాః.
మమ ద్విషన్తి వామోరు రుక్మీ చాపి తవాగ్రజః. ౧౮

తేషాం వీర్యమదాన్ధానాం దృప్తానాం స్మయనుత్తయే,
ఆనీతాసి మయా తన్వి తేజసాం హరతాఽసతామ్. ౧౯

ఉదాసీనా వయం నూనం నస్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః
ఆత్మలబ్ధ్యాఽఽస్మహే పూర్ణా గేహయో ర్జ్యోతి రక్రియాః. ౨౦

తర్హి మాం కిమర్థ మానీతవా నసీత్యత ఆహ (చైద్యేతి.) హేవామోరు శోభనోరు మమ ద్విషన్తి మాం ద్విషన్తీ త్యర్థః. ౧౮

తతః కిమత ఆహ (తేషా మితి.) వీర్యమదేనాన్ధానాం వివేకశూన్యానాం గర్వితానాం చ తేషాం చైద్యాదీనాం చ స్మయనుత్తయే గర్వాపాకరణాయ మయా త్వ మానీతా, కథంభూతేన? అసతాం ఖలానాం తేజసా మితి కర్మణి షష్ఠీ. తేజాంసి హరతా పక్షాన్తరే యద్యపి మదనసాయినీ త్వం కేనాప్యుపాయేన మామేవ ప్రాప్తవత్యసి తథాపి తేషాం స్మయనుత్తయే మయాఽఽనీతాసీతి ప్రాసఙ్గికోక్తిః. యుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణాత్మానం విశినష్టి-అసతాం తేజాంసీతి పూర్వవత్. హరతా "లక్షణహేత్వో" రితి శతృప్రత్యయాదేశః. హర్తుం అవతీర్ణేనేతి శేషః. ౧౯

స్త్రీణా మతిదుస్సహ మౌదాసీన్యమకాముకత్వం చాత్మన్యాహ (ఉదాసీనా ఇతి.) గేహయో రుదాసీనాః గృహశబ్దపర్యాయో గేహశబ్దోఽప్యత్ర కళత్రవేశ్మోభయపరః, అత ఏవ ద్వివచనాన్తనిర్దేశః. అత ఏవ న స్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః దారేషణా పుత్రేషణా ధనేషణా రహితాః, తత్ర హేతుః ఆత్మలబ్ధ్యా స్వాత్మానుభవలాభేనైవ పూర్ణాః అలంపటాః జ్యోతిషా స్వయంప్రకాశస్వాత్మస్వరూపస్ఫురణేన హేతునా అక్రియాః ప్రాకృతచేష్టారహితాః, ఆస్మహే గృహే వర్తామహ ఇత్యర్థః. పక్షాన్తరేఽర్థస్తు యథోక్త ఏవ తాత్పర్యం త్వసతాం స్మయనుత్తయే అవతీర్ణస్య మమ గృహమేధిధర్మానువర్తనం విడమ్బనమాత్ర మన్యథైవంవిధస్యైత న్న ఘటత ఇతి. ౨౦

బాదరాయణిరువాచ—

ఏతవదుక్త్వా భగవా నాత్మానం వల్లభా మివ,
మన్యమానా మవిశ్లేషా త్తద్దర్పఘ్న ఉపారమత్. ౨౧

ఇతి త్రిలోకాధిపతే స్తదాత్మనః ప్రియస్య దేవ్యశ్రుతపూర్వ మప్రియమ్,
ఆశ్రుత్య భీతా హృది జాతవేపథు శ్చిన్తాం దురన్తాం రుదతీ జగామ హ. ౨౨

పదాసు జాతేన నఖారుణశ్రియా భువం లిఖ న్త్యశ్రుభి రఞ్జనాసితైః,
ఆసిఞ్చతీ కుఙ్కుమరూషితౌ స్తనౌ తస్థావధో ముఖ్యతి దుఃఖరుద్ధవాక్. ౨౩

(ఏతావదితి.) అవిశ్లేషా ద్విశ్లేషాభావా ద్ధేతో రాత్మాన మేవ వల్లభా మితరపత్న్యపేక్షయా భగవతో విరతిశయప్రీతివిషయాం మన్యమానాం రుక్మిణీం తద్దర్పఘ్న ఇవ తస్యా దర్ప మపనేతుకామ ఇవేత్యర్థః. ఏతావ దుక్త్వా ఉపారమ తూష్ణీమాస, ఇవశబ్దస్య వ్యవహితేనాపి దర్పఘ్న ఇత్యనేన సంబంధః స్వారస్యాత్, దర్పఘ్న ఇవేత్యనేన వస్తుత స్తా ముపచరన్తీ మభినందితు ముక్త్వేతి సూచ్యతే. ౨౧

తతః కి మాసీదిత్యత్రాహ (ఇతీతి.) దేవీ రుక్మిణీ ఆత్మనః, స్వస్యాః. ప్రియస్య త్రిలోకాధిపతేః, త దశ్రుతపూర్వం కదాప్యశ్రుతం ఇతి ఏవంవిధ మప్రియం వచ ఆకర్ణ్య భీతా త్యాగసంభావనా భీతా, అత ఏవ హృది జాతవేపథుః సంజాతకమ్పా రుదతీ చాపారాం చిన్తాం అవాప. యద్యప్యభిప్రాయాన్తరేణైవ ప్రయుక్తాని వచాంసి యద్యపి చ సాక్షా ల్లక్ష్మ్యవతారభూతా సాపి తదభిప్రాయం జానాత్యేవ, తథాఽపి కి మయం రామావతార ఇవాత్రాపి కేనాపి వ్యాజేన మాం జిహాసతి కింవాఽభినందతీ త్యేవం పూర్వకోటిసంభావనామాత్రేణైవ జాతవేపథుః. రుదతీ చ చిన్తా మవాపేతి తాత్పర్యమ్. ౨౨

చిన్తాలక్షణమాహ (పదేతి.) నఖైః, అరుణా శ్రీః కాంతి ర్యస్య తేన సుకోమలేన పాదేన వామపాదాఙ్గుష్ఠేన భువం లిఖంతీ అఞ్జనేనాసితైః, వ్యాప్తై రశ్రుభి శ్చన్దనచర్చితౌ స్తనౌ సిఞ్చతీ దుఃఖేన రుద్ధా వా గ్యస్యాః సా అధోముఖే చావతస్థే. ౨౩

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః)

తస్యాః సుదుఃఖభయశోకవినష్టబుద్ధేర్హస్తాచ్ఛ్లథద్వలయతో వ్యజనం పపాత,
దేహశ్చ విక్లబధియా సహసైవ ముహ్యన్ రమ్భేవ వాతవిహతా ప్రవికీర్య కేశాన్, ౨౪

తద్దృష్ట్వా భగవాన్కృష్ణః ప్రియాయాః ప్రేమబన్ధనమ్
హాస్యప్రౌఢిమజానన్త్యాః కరుణస్సోఽన్వకమ్పత. ౨౫

పర్యఙ్కాదవరుహ్యాశు తాముత్థాప్య చతుర్భుజః,
కేశాన్సమూహ్య తద్వక్త్రం ప్రామృజత్పద్మపాణినా. ౨౬

ప్రమృజ్యాశ్రుకలే నేత్రే స్తనౌ చోపహతౌ శుచా,
ఆశ్లిష్య బాహునా రాజన్ననన్యవిషయాం సతీమ్. ౨౭

సాన్త్వయామాస సాన్త్వజ్ఞః కృపయా కృపణాం ప్రభుః,

(తస్యా ఇతి.) సుదుఃఖం అప్రియశ్రవణజన్యం భయం త్యాగసంభావనాజన్యం శోకశ్చ తైర్వినష్టా స్ఫురణరహితా బుద్ధిర్యస్యాస్తస్యాః. రుక్మిణ్యాః. శ్లథంతి తాత్కాలికదుఃఖప్రయుక్తకార్శ్యేన భ్రశ్యంతి వలయాని యస్మాత్తస్మాద్ధస్తాద్వ్యజనం పపాత భూమావితి శేషః, తథా విక్లబా అదృష్టా ధీర్యస్యాస్తస్యాః, హేతుగర్భమిదం. తత్త్వాత్ తస్యాః. దేహః, ముహ్యన్ మోహం ప్రాప్నువన్ కేశాన్ వికీర్య పపాత కేశపాశవిశ్లథనపూర్వకం పపాతేత్యర్థః. యథా వాతేన చణ్డమారుతేన. విహతా, రమ్భా కదలీ, పతతి. తద్వత్. ౨౪

(తదితి.) స భగవాన్కృష్ణః. హాస్యప్రౌఢిం. అజానంత్యా ఇవ లక్షితాయాః. ప్రియాయాస్తత్ప్రేమబంధనం ప్రేమపాశమవలోక్య కరుణావాన్సన్నన్వకమ్పత అనుపదమేవ భీత ఇవ అకమ్పతేత్యర్థః. ౨౫

తతః, కిమకరోదిత్యత్రాహ (పర్యఙ్కాదితి.) చతుర్భుజః. ఉత్థాపనాశ్లేషణవక్త్రపరిమార్జనార్థమావిష్కృత చతుర్భుజ ఇత్యర్థః. కేశాన్సమూహ్య విబధ్య పద్మతుల్యేన పాణినా వక్త్రం ప్రామృజత్. ౨౬

కిం చ (ప్రమృజ్యేతి.) అశ్రూణాం కలాః బిన్దవో యయోస్తే నేత్రే తథా శుచా శోకాశ్రుణా ఉపహతౌ స్తనౌ చ పరిమృజ్య హే రాజన్ బాహునా ఆలిఙ్గ్య సాంత్వజ్ఞః. సతాం గతిః. ప్రాప్యః.

హాస్యప్రౌఢే ర్భ్రమచ్చిత్తా మతదర్హాం సతాంగతిః. ౨౮

మా మా వైదర్భ్యసూయేథా జానే త్వాం మత్పరాయణామ్,
త్వద్వచ శ్శ్రోతుకామేన క్ష్వేళ్యాచరిత మఙ్గనే. ౨౯

ముఖం చ ప్రేమసంరమ్భస్ఫురితాధరమీక్షితుమ్,
కటాక్షేపారుణాపాఙ్గం సున్దరభ్రుకుటీతటమ్. ౩౦

అయం హి పరమో లాభో గృహేషు గృహమేధినామ్,
యన్నర్మై ర్నీయతే యామః ప్రియయా భీరుభామిని. ౩౧

శ్రేయః, ప్రాప్త్యుపాయభూతో వా విభుర్భగవాన్, హాస్యప్రౌఢేః, భ్రమచ్చిత్తం యస్యాస్తాం అతదర్హాం ఇత్థమపహసితు మనర్హాం, తత్ర హేతు రనన్యవిషయాం న విద్యతే అన్యః, పురుషాంతరం విషయః. జ్ఞానవిషయో యస్యా స్తాం దీనాం సతీం రుక్మిణీం సాంత్వయామాస. ౨౬-౨౮

సాంత్వనప్రకారమేవాహ (మామేతి.) హే వైదర్భి, మాం మాసూయేథాః మహ్యా మసూయాం మాకృథా ఇత్యర్థః. త్వా మహమేవ పరాయణం పరమప్రాప్యం యస్యాః, తథాభూతాం, జానే. తర్హి కిమర్థమిత్థముక్త మిత్యత ఆహ (త్వద్వచ ఇతి.) తవ వచః శ్రోతుమిచ్ఛతా కిన్ను వదిష్యతి తచ్ఛ్రోష్యామీత్యేవం కామయమానేన; మయా హే అఙ్గనే క్ష్వేళ్యా నర్మణా, ఏవ మాచరితం కృతముక్త మితి యావత్. ౨౯

కించ (ముఖంచేతి.) ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రణయకోపేన, స్ఫురితః, కమ్పితోఽధరో, యస్మిన్, కటాశబ్దో నేత్రాపాఙ్గసామీప్యాద్గణ్డస్థలపరః. కటయోః, గణ్డస్థలయోః, అధికరణయోః. ఆక్షేపాః, కోపావేశేన చఞ్చలనేత్రాఘాతాస్తై రరుణౌ, వపాఙ్గౌ నేత్రాంతౌ యస్మిన్ త త్సుందరం కుటిలం భ్రుకుటీతటం యస్మిన్ త త్తవ ముఖం చేక్షితుం ద్రష్టు మాచరిత మితి పూర్వేణ సంబంధః. ౩౦

నను కలహే కిం కౌతుకం సుఖం వా? అతఆహ (అయంహీతి.) కో సౌః హేభీరు, హేభామిని కోపిని ప్రియయా సహ, నర్మైః ప్రణయకలహైః, యామో నీయత ఇతి య దేష. పరమో లాభ ఇత్యర్థః. సుఖమేవేతి భావః, యామగ్రహణం ఘటికాద్యుపలక్షణమ్. ౩౧

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః)

సైవం భగవతా రాజ న్వైదర్భీ పరిసాన్త్వితా.
జ్ఞాత్వా తత్పరిహాసోక్తిం ప్రియత్యాగభయం జహౌ. ౩౨

బభాషే ఋషభం పుంసా మీక్షతీ భగవన్ముఖమ్,
సవ్రీడహాసరుచిరస్నిగ్ధాపాఙ్గేన భారత. ౩౩

వైదర్భ్యువాచ—
నన్వేత దేవ మరవిన్దవిలోచనాహం యద్వై భవా న్న భవత స్సదృశీ విభూమ్నః,

---

(సైవ మితి.) తద్భగవదుక్తం, పరిహాసార్థోక్తిరూపమేవ, జ్ఞాత్వా ప్రియకర్తృకత్యాగ సంభావనాప్రయుక్తం, భయం తత్యాజ. ౩౨

కిం చ (బభాష ఇతి.) హేభారత, సవ్రీడహాసేన రుచిరేణ స్నిగ్ధేనాపాఙ్గేన, భగవతో ముఖం వీక్షమాణా తం పుంసా మృషభం పురుషోత్తమ మాబభాషే ఉవాచ, ౩౩

భాషణమేవాహ (నన్వితి పఞ్చదశభిః.) తత్ర తావద్యదుక్తం కస్మాన్నో వవృషే సమానితి తదనుభాష్య ప్రతిభాషతే (నన్వితి.) హే అరవిందవిలోచన, తిష్ఠన్తు తావదసామ్యం గుణాంతరైః, లోచనసౌందర్యేణైవ త్వం స్వతుల్యరహిత ఇతి తత్సంబోధనాభిప్రాయః, అహం భవతో అసదృశీ అసమానేతి యద్భవా నవాచేత్యనువాదః, యద్యప్యసమానితి భగవదుక్త్యా భవత్యా అహ మసమ ఇతి ప్రతీయతే ఏవం చ మమ భవానసమ ఇతి యదిత్యేవమేవానువదితవ్యం, తథాపి భగవదభిప్రాయ క్రోడీకారేణానూదితం అనువాదముఖేనాపి మయా సహ భవానసమ ఇతి వక్తు మనుచిత మిత్యభిప్రాయేణ చ యద్భవా నువాచ, తత్తాత్త్విక మేవేతి వాక్యశేషః. తదేవోపపాదయతి - భూమ్నః, స్వరూప స్వభావాభ్యాం అపరిచ్ఛిన్నస్య, హేతుగర్భమిదం, క్వేత్యాది, భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః, త్ర్యధీశః, త్రిలోకనాయకః, స్వేమహిమ్ని స్వాసాధారణాయాం నిత్యవిభూతావభిరత స్త్వం క్వ గుణప్రకృతిః త్వద్గుణానువర్తిస్వభావా త్వచ్ఛందానువర్తినీ త్వత్పరతన్త్రేతి యావత్, నమ త్వమపి స్వతంత్రా బ్రహ్మాదిభి రుపాస్యమానా తదభిమతఫలప్రదా చేత్యత ఆత్మానం విశినష్టి (అజ్ఞగృహీతపాదేతి) అజ్ఞైః మమ త్వత్పారతంత్ర్య మజానద్భిః, గృహీతౌ ఉపాసితౌ, పాదౌ, యస్యాః సాఽహం క్వ అభిజ్ఞాస్తు

క్వ స్వేమహిమ్న్యభిరతో భగవాం స్త్ర్యధీశః క్వాహం గుణప్రకృతిరజ్ఞగృహీతపాదా.

సత్యం భయాదివ గుణేభ్య ఉరుక్రమా న్త శ్శేతే సముద్ర ముపలమ్భనమాత్ర ఆత్మా.
నిత్యం కదిన్ద్రియగణైః కృతవిగ్రహ స్త్వం త్వత్సేవకై ర్నృపపదం విధుతం తమోఽన్ధమ్

న మాం స్వతంత్రా ముపాసతే, కింతు, మాం త్వత్పరతంత్రాం పురుషకారమాత్రం కృత్వా మద్విశిష్టం త్వామేవోపాస ఇతి భావః. ౨౮

యదుక్తం "రాజభ్యో బిభ్యత సుభ్రు సముద్రం శరణం గతా" ఇతి తత్ర ప్రతిభాషతే (సత్యమితి.) హే ఉరుక్రమ, ఉరవః విపులా స్త్రిలోకీవ్యాపకాః, క్రమాః, పాదవిన్యాసాః, యస్య తథాభూత పాదక్రమైరేవ త్రిలోకీం సంగృహ్ణత స్తవ కథం రాజభ్యో భయ మితి తదభిప్రాయః. భయాదివేతి భగవదుక్త్యనువాదః. రాజభ్యో భయా త్సముద్రం శరణం గత ఇత్యేత త్సత్యమేవేత్యర్థః. వస్తుతో భయాభావసూచకేనేవ శబ్దేన రాజభ్యో బిభ్యత ఇతి త్వదుక్తావబిభ్యత ఇతి చ్ఛేదో భవదభిమత ఇతి సూచ్యతే. తర్హి కుతశ్శరణం గత ఇత్యత్రాహ (గుణేభ్య ఇతి.) మత్స్యకూర్మాద్యుద్ధాభిగతసముద్రత్వా దగాధత్వాదిధర్మేభ్యః, సముద్రత్వాదిధర్మయోగాల్లవణార్ణవం శరణం గత ఇత్యర్థః. తదపి కిమర్థ మిత్యత ఆహ (ఉపలమ్భనమాత్ర ఇతి.) సప్తమ్యంతమిదం. ఉపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే, మయి, ప్రీత్యతిశయప్రదర్శనార్థం శరణం గత ఇత్యర్థః. మాత్రశబ్దేన న తు స్వపరిత్రాణాద్యర్థమితి సూచ్యతే. అంతశ్శేతే సముద్ర ఇతి దృష్టాంతార్థం, అంతరిత్యవ్యయం. మధ్యే వర్తతే యథోపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే భవానంతస్సముద్రే క్షీరాబ్ధిమధ్యే శేతే తద్వల్లవణార్ణవం శరణం గత ఇత్యర్థః. యుక్తం చైతదిత్యభి ప్రాయేణ విశినష్టి (ఆత్మేతి.) మమేతి శేషః. ఆత్మా నిరతిశయప్రీతివిషయః. యో యస్య ప్రియతమః, స తస్యాపి తథా. తథా చోక్తం భగవతా - ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియః, జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత మితి చ ఏవం చ త్వత్ప్రియతమాయా మమ ప్రియతమత్వాన్మత్సంబంధి గుణాశ్రయే తవ ప్రీతిరుచితైవేతి భావః. బలవద్భిః, కృతద్వేషా నిత్యత్ర ప్రతిభాషతే, నిత్యం కదింద్రియ గుణైః, కృతవిగ్రహ స్త్వమితి; కచ్ఛబ్దేన బలవద్భిరిత్యత్ర మతుప్, నిందార్థకత్వేన వ్యాఖ్యాతః. కదింద్రియాణాం గుణా విషయాః, శబ్దాదయో యేషాం తైః. కుత్సితానీంద్రియాణి గుణా స్తద్విషయాః, శబ్దాదయశ్చ, యేషాం, తై రితి వా. త్వం నిత్యం కృతో విగ్రహః, యస్య సః కృతద్వేషః. కృతా ప్రీతి రితి యావత్, ప్రాయస్త్యక్తనృపాసనా నిత్యత్ర ప్రతిభాషతే. త్వత్సేవకై రితి నృపాణాం పరమాసనం అంధం గాఢం తమ ఏవ, తమశ్శబ్దోఽత్ర నరకపర్యాయ స్తద్ధేతుపరః. నరకావహమిత్యర్థః హేతుగర్భమిదం. అత్రాపి త్త నృపపదం త్వత్సేవకైరేవ విధుతం తుచ్ఛీకృత్య త్యక్తం. కిం పున స్త్వ మోఢయవిభూతినాయకేన త్యక్తమితి.

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః)

త్వత్పాదపద్మమకరన్దజుషాం మునీనాం వర్త్మాస్ఫుటం నృపశుభి ర్నను దుర్విభావ్యమ్,
యస్మా దలౌకిక మివేహిత మీశ్వరస్య భూమం స్తవేహిత మథో అను యే భవన్తమ్. ౪౧

నిష్కిఞ్చనో నను భవా న్న యతోఽస్తి కిఞ్చిద్యస్మై బలిం బలిభుజోఽపి హర న్త్యజాద్యాః
న త్వా విద న్త్యసుతృపోఽన్తకమాఢ్యతాన్ధాః ప్రేష్ఠో భవా న్బలిభుజా మపి తేపి తుభ్యమ్.

అస్పృష్టవర్త్మనా మిత్యత్ర ప్రతిభాషతే (త్వత్పాదేతి) తవ పాదపద్మయోర్యో మకరన్దః. అనుభవరసాత్మకః, తం సేవమానానాం, మునీనా మేవ, తవ, వర్త్మ యాథాత్మ్యం అస్ఫుటం కిం పున రితరేషా మితి భావః. తదేవాహ (నృపశుభిరితి.) నను హే భగవన్ నృపశుభిః, నర ఏవ పశవ స్తైః. పశుతుల్యై ర్నృభిః, పశువ జ్జిహ్వోపస్థసుఖమాత్రాభిజ్ఞైః. నృభి రిత్యర్థః. దుర్విభావ్యం దుఃఖేనాపి భావయితుం చింతయితు మశక్యమితి. అలోకపథమీయుషా మిత్యత్ర ప్రభాషతే (యస్మాదితి) యస్మాద్యే త్వా మనువర్తంతే, తేషా మపి, హితం చేష్టితం అలౌకిక మేవ. అథో అతః, కిము వక్తవ్యం. భూమన్ స్తవేశ్వరస్య, ఈహితమలౌకిక మిత్యర్థః. ౪౧

ఆస్థితాః పదవీ మిత్యాదౌ ప్రతిభాషిష్యతే యద్వాఞ్ఛయేత్యష్టమేన. తావన్నిష్కిఞ్చనా ఇత్యత్ర ప్రతిభాషతే (నిష్కిఞ్చన ఇతి,) నను హే విభో. త్వం. నిష్కించన ఇతి సత్యమేవ. కుతః? యతః కించి దప్యనవాప్యం నాస్తి యస్య తథాభూత స్త్వం నిష్కిఞ్చన ఇత్యర్థః. దరిద్రతాలక్షణనిష్కిఞ్చనత్వం తు న ఘటత ఇత్యాహ (యస్మాదితి.) బలిభుజః బలిం పూజాం భుఞ్జత ఇతి తథా అన్యేభ్యః. పూజార్హా అపి బ్రహ్మాదయః, యస్మై తుభ్యం. బలిం పూజాం, హరన్త్యర్పయంతి, కుర్వంతీత్యర్థః. తస్య సర్వేశ్వరస్య దరిద్రతా న ఘటత ఇత్యర్థః. నిష్కిఞ్చనజనప్రియా ఇత్యస్యోత్తరం (ప్రేష్ఠో భవానిత్యాది) నిష్కిఞ్చనజనప్రియా ఇత్యత్ర బహూ వ్రీహితత్పురుషాన్యతరత్, ఉభావపి వా, సర్వథా చేద్దృశ ఏవ భవానిత్యాహ (ప్రేష్ఠ ఇతి.) బలిభుజాం పూజార్హాణాం నారదాదీనాం. అకించనానాం ప్రేష్ఠో భవాన్, తథా. తేఽపి బలిభుజోఽపి. తుభ్యం తవ ప్రేష్ఠాః, తస్మాత్ప్రాయేణేత్యస్యోత్తరమాహ (న త్వేతి.) ఆఢ్యతయా అభిజనాదిభి రాఢ్యత్వాభిమానేనాన్ధాః వివేకశూన్యాః. అంతకం అంతం కరోతీత్యంతకః, తథావిధం, త్వా త్వాం. న విదంతి న జానంతే, అసుతృపః, అసూనింద్రియాణ్యేవ తర్పయంతి తథా. అంతకమిత్యస్య కాలరూపేణాయుర్హరంతమిత్యాశయః. ౪౨

త్వం వై సమస్తపురుషార్థమయః ఫలాత్మా యద్వాఞ్ఛయా సుమతయో విసృజన్తి కృత్స్నమ్।
తేషాం విభో సముచితో భవతః సమాజః పుంసః స్త్రియాశ్చరతయోః సుఖదుఃఖినోర్న ॥౪౨॥

త్వం న్యస్తదణ్డమునిభిర్గదితానుభావ ఆత్మాఽఽత్మదశ్చ జగతామితి మే వృతోఽసి।

శ్రేష్ఠమిత్యత్ర హేతుం వదంతీ "యతో రాత్మసమం వి త్త" మిత్యాద్యుక్త మనౌచిత్యం పరిహరతి-సమస్తపురుషార్థస్వరూపః, ఫలాత్మా అభీప్సితఫలరూపః, ఆత్మా చ. యద్వా అభీష్టతమః, ఫలరూపః, సర్వేషా మిష్టతమం హి ఫలం సుఖం త్వం తు నిరవధికానందరూపః. చతుర్విధపురుషార్థ నిర్వాహకస్వరూపస్య నిరతిశయానందరూపస్య చ తవ సుఖలేశసాధనభూతవిత్తాదిమద్భి స్సామ్యం దూరాపాస్త మేవేతి భావః. తర్హి విస్పమత్వాదేవ మమ త్వయా సహ వివాహోఽనుచిత ఏవ జాత ఇత్యత ఆహ (యద్వాఞ్ఛయేతి.) యస్మిన్ త్వద్దాస్యే వాఞ్ఛయా కృత్స్నం త్వద్దాస్యవ్యతిరిక్తం సర్వం, విసృజంతి త్యజంతి. నేచ్ఛంతీతి యావత్, అత ఏవ తే జనాః సుమతయ స్తేషాం, తవ చ సమాజ స్సఙ్గతి రుచిత ఏవ సహి తారతమ్యేఽపి స్వభావతః. శేషశేషిణో స్సంబంధో నోచితః, అత స్త్వద్దాస్యమాత్రాకాఙ్క్షిణ్యాః. మమ తవ చ సంబంధ స్సూచిత ఏవేతి భావః. మమాన్యేనతు సంబంధోనుచిత ఇత్యభిప్రేత్యాహ (పుంస ఇతి.) రతయోర్మిథో, రతయో, రత ఏవ తత్కృత సుఖదుఃఖినోః పుంసః, స్త్రియాశ్చ సమాజో. నోచిత ఇత్యర్థః. యః, కేవలమైథునవ్యతత్ప్రియుక్త సుఖదుఃఖానుభవార్థ స్సమాజః, స తు నోచితః, యస్త్వనయో శ్శేషశేషిలక్షణ స్సమాజః, స ఉచిత ఏవేతి భావః. ॥౪౨॥

భిక్షుభిః శ్లాఘితో ముధేత్యస్యోత్తరమాహ (త్వమితి.) భిక్షుపదవ్యాఖ్యానం న్యస్తదణ్డైరితి భిక్షుభిః, సర్వభూతసుహృత్త్వం ప్రార్థయమానైః, న్యస్తదణ్డై రిత్యస్యాప్యయమేవార్థః, గదితః శ్లాఘితః, ప్రభావో యస్య, తథాభూతః, తత్ర హేతుం వదంతీ ముధేత్యస్యోత్తరమాహ (ఆత్మేతి.) త్రిజగతా మాత్మా ఆత్మదః, ఆత్మపర్యంతప్రదః. "య ఆత్మదా బలదా" ఇతి శ్రుతేః. ఆత్మత్వాదాత్మ పర్యంతవదాన్యత్వాచ్చ గదిత ఇత్యర్థః, ఆత్మద ఇత్యనేన ముక్తప్రాప్యత్వం వివక్షితం, న హ్యాత్మనః, ప్రాప్యస్య చ శ్లాఘా ప్రయోజనాంతరాపేక్షా కింతు స్వపత్త్వాలాభార్థా ప్రాప్యప్రాప్త్యర్థా చేతి. ముధైవేతి సత్య ముక్త మిత్యర్థః. అత్మన శ్శరీరాదవిలక్షణతయా స్తుతౌ హి శరీరసత్తాసిద్ధిం, అథ "వైదర్భ్యే తదవిజ్ఞాయ త్వయా దీర్ఘసమీక్షయే" త్యస్యోత్తరమాహ (ఇతీతి.) ఇతీత్థం భూతం భగవంతం జ్ఞాత్వేతి శేషః. ఆబ్జభవనాకపతీన్ బ్రహ్మేంద్రాదీన్ భవతో భ్రువ స్సకాశా దుదీరితో యః, కాల స్తస్య.

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిః)

హిత్వా భవ ద్భ్రువ ఉదీరితకాలవేగ ధ్వస్తాశిషోఽబ్జభవనాకపతీ న్కుతోఽన్యే. ౩౯

జాడ్యం వచ స్తవ గదాగ్రజ యస్తు భూపా న్విద్రావ్య శార్ఙ్గనినదేన జహర్థ మాం త్వమ్,
సింహో యథా స్వబలి మీశ పశూ న్స్వభాగం తేభ్యో భయాద్యదుదధిం శరణం ప్రపన్నః ౪౦

యద్వాఞ్ఛయా నృపశిఖామణయోఽఙ్గ వైన్యజాయ న్తనాహుషగయాదయ ఐకపత్యమ్,
రాజ్యం విసృజ్య వివిశు ర్వనమమ్బుజాక్ష సీదన్తి తేనుపదవీం త ఇహాస్థితాః కిమ్. ౪౧

వేగేన ధ్వస్తా ఆశిషో యేషాం తథాభూతాన్, హిత్వా విహాయ ఏవంవిధత్వా చ్చ తద్గతవిత్తాది ప్రయుక్తసామ్య మవిచార్యైవేతి భావః. ఏవం హిత్వే త్యనేన అవిజ్ఞాయేతి వ్యాఖ్యాతం. మే మయా త్వం. వృతోఽసి అబ్జయోన్యాదయ ఏవావిచార్యాః. కుతోఽన్యే చైద్యాదయో విచార్యా స్స్యు రిత్యర్థః. ౩౯

పున స్సింహావలోకితన్యాయేన "రాజభ్యో బిభ్యత" ఇత్యస్యోత్తరం వక్తు మాత్మానయన దృష్టాంతేన నిర్భయత్వం స్థాపయంతీ స్పష్టమబిభ్యత ఇత్యేవ ప్రయోక్తవ్యే సంశయాపాదకేన రాజభ్యో బిభ్యత ఇతి పూర్వరూపాత్మకసంధినా ప్రయుక్తం వచశ్శృణ్వతాం జాడ్యావహ మిత్యాహ (జాడ్య మితి.) హే గదాగ్రజ, యః త్వం శార్ఙ్గనినదేన శత్రూ న్భూపాన్, విద్రావ్య పలాయయిత్వా, మాం జహర్థ హృతవానసి, తస్యేదం వచో జాడ్యం శృణ్వతాం సంధివిశేషమజానతాం. త్వయి, భయసంభవనాత్మకే జ్ఞానరూపజాడ్యావహ మిత్యర్థః. హరణే దృష్టాంతః - యథా సింహః, పశూన్ మహిషాదీ న్విద్రావ్య స్వభాగం హరతి తద్వదితి, కిం తద్వచో, యజ్జాడ్యం, తదాహ (తేభ్య ఇత్యాది.) తేభ్యః శత్రుభూతేభ్యో భయా దుదధిం సముద్రం శరణం, ప్రపన్న ఇతి యత్తత్. ౪౦

"అస్థితాః పదవీం సుభ్రుప్రాయ స్సీదంతి యోషితః" ఇత్యస్యోత్తరమాహ (యద్వాఞ్ఛయేతి.) యస్మిన్ త్వద్దాస్యే, వాఞ్ఛయా. యే అఙ్గ వయో, నృపోత్తమాః, ఐకపత్యం, తతో మత్సార్వభౌమోఽచ్, తద్రాజ్యం త్యక్త్వా, వనం వివిశుః, తత్రాఙ్గో వేనస్య పితా, వైన్యః. పృథుః, జాయంతో భరతో నాహుషో యయాతిః, తే నృపశిఖామణయో, హే అమ్బుజాక్ష తవ, పదవీం, అస్థితాః, ఇహ సీదంతి క్లిశ్యంతి, కిం అపిత్విహ పదవీం యాథాత్మ్యం. సీదంతి ఉపాసిషత, ఉపాసనాదశాయామపి త్వదనుభవాత్మకం సుఖం అనుబభూవుః, ఇహలోకే అస్థితాః, అవస్థితాః, కిం కింతు త్వత్పాదసత్త్వం అవాప్తురిత్యా వృత్త్యాఽన్వయః, ౪౧

కాఽన్యం వృణీత తవ పాదసరోజగన్ధ మాఘ్రాయ సన్ముఖరితం జనతాపవర్గమ్,
లక్ష్మ్యాలయం త్వవిగణయ్య గుణాలయస్య మర్త్యం సదోరుభయ మర్థవివిక్తదృష్టిః ౪౨
తం త్వాఽనురూప మభజం జగతా మధీశ మాత్మాన మత్ర చ పరత్ర చ కామపూర్ణమ్.
స్యాన్మే తవాఙ్ఘ్రి రరణం సృతిభి ర్భ్రమన్త్యా యా వై భజన్త ముపయాత్యనృతాపవర్గః.
తస్యా స్స్యు రచ్యుతనృపా భవతోపదిష్టాః స్త్రీణాం గృహేషు ఖరగోశ్వబిడాలభృత్యాః,
యత్కర్ణమూలమరికర్శన నోపయాయా ద్యుష్మత్కథా మృడవిరిఞ్చసభాసు గీతాః. ౪౪

"అథాత్మనోఽనురూప" మిత్యస్యోత్తరమాహ (కాఽన్య మితి శ్లోకద్వయేన,) గుణానాం కల్యాణానా, మాశ్రయస్య తవ పాదసరోజయోః, గన్ధః, కథంభూతం? జనతయా జనసమూహస్యా, పవర్గం నిరతిశయఫలరూపం, లక్ష్మ్యాః, మమాలయం ఆశ్రయం సేవ్య మితి యావత్, సద్భి, ర్ముఖరిత మాఘ్రాతం అవిగణయ్యానాదృత్య, మర్త్యం మరణశీలం, సదా ఉరుభయం, కా స్త్రీ, తి మన్యం పురుషం, కా వా స్త్రీ, అర్థవివేకదృష్టిః. స్వహితాహితవిభాగపరిశీలనపరా చే, దాశ్రయేత, గుణాశ్రయ స్యేత్యనేన గుణైర్హీనా ఇత్యేత త్పూర్వోక్తవిధయా వ్యాఖ్యేయ మిత్యభిప్రేతం. ౪౨

అత స్త్వా మేవాహ మభజమిత్యాహ (తమితి.) త ముక్తవిధం, కిం చానురూపం శేషిత్వాదితి భావః, ఏవంవిధం. త్వా త్వామేవ అభజం. కించిత్ప్రార్థయతే స్యాదితి. సృతిభిః గతిభి ర్జన్మభిరితి యావత్ "రాఘవత్వేఽభవే త్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని. దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ" ఇత్యుక్త్యావతారవిశేషైరిత్యర్థః, భ్రమన్త్యా శ్చరన్త్యా, స్తత్సహచారిణ్యా, మమ, తవాఙ్ఘ్రిరేవ. అరణం శరణం, గృహ మాశ్రయ ఇతి యావత్ స్యాత్, కథంభూతస్య? యోఽనృతస్య పాపస్య తన్మూలసంసారస్య వా, ఆపవర్గోఽవసానం, యస్మా త్తథాభూతః, భజన్త ముపయాతి అనుభజతే, తస్య తవేతి సంబంధః. ౪౩

యే రాజ్ఞాం గుణా "రాజపుత్రీప్సితా భూపై" రిత్యాదినోక్తా స్తత్ర సేర్ష్యం సకోపం సాఙ్గుళిభఙ్గం చాహ ద్వాభ్యాం (తస్యాస్స్యురితి,) హే అచ్యుత, యే నృపాః, స్త్రీణాం గృహేషు స్త్రీప్రధానకేషు గృహేష్వృఖా ఇవ కేవలం భారవాహాః గావో బలీవర్దా ఇవ నిత్యం వ్యాపారక్లిష్టాః శ్వాన ఇవావమతా, గృహపాలనార్థం ద్వారస్థా శ్చ, బిడాలా ఇవ కృపణాః, సదా తాడ్యమానా అపి పునః, పునరనువర్తమానాశ్చ, భృత్యా ఆజ్ఞాధారకాశ్చ, తే, తస్యా దుర్భగాయాః, పతయ, స్స్యుః. తామేవ విశినష్టి (యదిత్యాదినా) హే అరికర్శన శత్రూహన్, త్వం యస్యాః, కర్ణమూలం కర్ణపథం, నోపయాయాః నోపగతవాన్, తథా మృడవిరిఞ్చ్యాదిభిః, సభాయాం, తేషాం సభాసూం, వా, గీతా, స్తవ కథాశ్చ, నోపాయయుః, యా, త్వాం త్వత్కథాశ్చ కదాఽపి, న శ్రుతవతీ, తస్యాః, పతయ స్స్యురితి సంబంధః. ౪౪

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః)

త్వక్శ్మశ్రురోమనఖకేశపినద్ధమన్తర్మాంసాస్థిరక్తక్రిమివిట్కఫవాతపిత్తమ్,
జీవచ్ఛవం భజతి కాన్తమతి ర్విమూఢా యాతే పదాబ్జమకరన్ద మజిఘ్రతీ స్త్రీ. ౪౫

అస్త్వమ్బుజాక్ష మమ తే చరణానురాగ ఆత్మన్రతస్య మయి చానతిరిక్తదృష్టేః,
యర్హ్యస్య వృద్ధయ ఉపాత్తరజోఽతిమాత్రో మామీక్షసే తదుహనః పరమానుకమ్పా.

నైవాళీక మహం మన్యే వచస్తే మధుసూదన,
అమ్బాయా ఇవ హి ప్రాయః కన్యాయాః స్యాద్రతిః క్వచిత్. ౪౭

తథాహీత్యాహ (త్వగితి.) యా స్త్రీ. తవ పదాబ్జమకరన్దం అజిఘ్రవతీ నాఘ్రాతవతీ కదాప్యశ్రుతత్వత్కథా అత ఏవ విమూఢా, అత ఏవ, కాన్తః ప్రియతమో మమేతి మతి ర్యస్యాస్సా బహిః, త్వగాదిభిః, పినద్ధం ఛన్నం, మన్త, ర్మాంసాదయో, యస్మిన్, త, జ్జీవితశవతుల్యం కళేబరం యస్య, తం, పురుషాధమం, భజతే విన్మలం, త్వగాదయః ప్రసిద్ధాః. ౪౫

యదుక్తముదాసీనా వయమిత్యాది తత్రాహ (అస్త్వితి) హేఅమ్బుజాక్ష, ఆత్మన్ ఆత్మని, రతస్య, ఆత్మారామస్యే త్యర్థః, అనేన విరపేక్షరూప ముదాసీనత్వ మమాదితం. మయ్యనతిరిక్తా అనళయితా దృష్టి, ర్యస్య అనేనాకాముకత్వం, తస్య తవ, చరణయోః అనురాగః ప్రేమా, అస్తు, మమేతి శేషః. యద్యప్యుదాసీనోఽకాముకశ్చ సన్గృహమేధిధర్మానళిగయపి తథాఽపి మయాఽపి త్వచ్చరణానురాగమాత్రమేవ ప్రార్థనీయం న తు రతో ఏకక మితి భావః. సన్తు వా ఆత్మ వచాంస్యాపాతప్రతీతవిష్ఠురార్థపరాణి, తథాపి, కదాచి త్వమయి విశేషే తవ మయ్యనుకమ్పా దున్నివారైవేత్యభిప్రేత్యాహ (యర్హీత్యరేన) యర్హి యదా, అస్య విశ్వస్య, వృద్ధయే సమృద్ధయే, ఉపాత్తా రజసః సృష్ట్యుపయుక్తరజోగుణస్యాతిమాత్రా ఔత్కట్యం, యేన, తథాభూత స్సన్, మా, మీక్షస ఇతి యావత్, తదుహత ఏవ పరమా నిరతిశయా, అనుకమ్పా కృపా, విచిత్రం జగత్స్రష్టా తత్ర మదనుమోదనార్థం మామీక్షస ఇత్యేషైవ మహతీ కృపే త్యర్థః. ౪౬

తదేవం సర్వం తదుక్తం ప్రతిభాష్య ప్రసన్నచిత్తా మన్త్రి ముపదిశన్తీ ప్రాహ (నైవేతి ద్వాభ్యాం.) హే మధుసూదన, తవ, యు, ద్వచః "అథాత్మనోనురూపం వా" ఇత్యాది తదళీక మనృతం, న మన్యే, నాసత్య మిత్యర్థః. కుతః? యతో లోకే కన్యాయా ఏవ క్వచిత్పురుష విశేషే, రతిర్భవతి, యథా, అమ్బాయాః కాశిరాజపుత్రికాయాః అమ్బాఖ్యాయాః తద్వత్, అమ్బాయాః కన్యాయా ఏవ సాల్వే రతిర్భవేతీతిహాసోఽత్ర వివక్షితః. ౪౭

ఊఢాయా శ్చాపి పుంశ్చల్యా మనోఽభ్యేతి నవం నవమ్.
బుధోఽసతీం న బిభృయా త్తాం బిభ్ర దుభయచ్యుతః. ౪౮

శ్రీభగవానువాచ—

సాధ్వ్యేత చ్ఛ్రోతుకామేన రాజపుత్రి ప్రలమ్భితా.
మయోదితం యదన్వాత్థ సర్వం తత్సత్యమేవ హి. ౪౯

యాన్యాన్కామయసే కామా న్మయ్యకామాయ కామిని,
స న్తి హ్యేకా న్తభ క్తాయా స్తవ కల్యాణి నిత్యదా. ౫౦

ఉపలబ్ధం పతిప్రేమ పాతివ్రత్యం చ తేఽనఘే,
యద్వాక్యై శ్చాల్యమానాయా న ధీ ర్మయ్యపకర్షితా. ౫౧

తథా ఊఢాయాః పరిణీతాయా అపి పుంశ్చల్యా మనో నవం నవం పురుష మభ్యేతి తతః కిమత ఆహ (బుధ ఇతి.) బుధో బుద్ధిమాన్, అసతీ ముక్తవిధాం స్త్రియం, న బిభృయాత్. విపర్యయే అనర్థమాహ బిభ్ర త్పుష్ణన్, ఉభయచ్యుతః ఉభయస్మా దేతల్లోకా త్పరలోకా చ్చ ప్రచ్యుతో భవతి ఇహాముత్ర చ న సుఖీ కింతు దుఃఖీ భవతీత్యర్థః. ౪౮

అథైవం కోడీకృతస్వాభిప్రాయో భగవా నిదమేవ మదభిప్రేతం కూటవచాంసి తు త్వద్వ్రత శుశ్రూషయా ప్రయుక్తానీత్యాహ (సాధ్వీతి.) హే సాధ్వి హేరాజపుత్రి శ్రోతుకామేన మయా ఏత త్త్వ[illegible] ఇతి శేషః. ప్రలమ్భితా ఇత్థ ముపహాసితే త్యర్థః. యన్మయోదితం సర్వ మన్వాత్థ తాత్పర్యక్రోడీకారేణ ప్రతిభాషితవత్యపి తత్సర్వం సత్యమేవ మదభిప్రేతమేవ. ౪౯

అతీవహృష్టోఽనుగృహ్ణాతి (యాన్యానితి.) హే మానిని, యాన్ యాన్ కామాన్. స్వాన్తే తవాఙ్ఘ్రికరణం, "అస్త్వమ్బుజాక్ష మమ తే చరణానురాగ" ఇత్యేవం కామ్యమానాన్. అకామాయ కామాన్నివృత్తయే మదనపాయిత్వవ్యతిరిక్తసకలనివృత్తయే కామయసే తే కామా మయ్యేకాన్తభక్తాయా అనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తాయాః తవ హేకల్యాణి నిత్యదా సన్త్యేవ న త్వయా ప్రార్థ్యా మయా దేయా శ్చేత్యర్థః. ౫౦

అభినన్దతి (ఉపలబ్ధ మితి.) హే అనఘే, పత్యౌ కృష్ణే, యా ప్రీతిః పాతివ్రత్యం పతిపారార్థ్యం. తదుపలబ్ధం దృష్టం. మయేతి శేషః. కుతః ? యద్యతో వాక్యైః ఉక్తవిధై ర్దుర్వాక్యైః. చాల్యమానాయా అపి తవ ధీ ర్బుద్ధి ర్మయి నాపకర్షితా నాపనీతా నాన్యవిషయా జాతా. ౫౧

యే మాం భజన్తి దాంపత్యే తపసా వ్రతచర్యయా,
కామాత్మానోఽపవర్గేశం మోహితా మమ మాయయా. ౫౨

మాం ప్రాప్య మాని న్యపవర్గసంపదం వాఞ్ఛన్తి యే సంపద ఏవ తత్పతిమ్ ,
తే మన్దభాగ్యా నిరయేఽపి యే నృణాం మాత్రాత్మకత్వాన్నిరయ స్సుసఙ్గమః. ౫౩

దిష్ట్యా గృహేశ్వర్యసకృన్మయి త్వయా కృతాఽనువృత్తి ర్భవమోచనీ ఖలైః.
సుదుష్కరాఽసౌ సుతరాం దురాశిషో హ్యసుంభరాయా నికృతిం జుషస్త్స్త్రియాః. ౫౪

ఏకాన్తభక్తి మభినన్ద్య తామేవ దృఢీకర్తుం సకామా న్భక్తా న్నిన్దతి (యే మా మితి) యే జనాః కామాత్మానః క్షుద్రమనోరథా విలచిత్తాః మోక్షాధిపతి మపి మాం దాంపత్యే దంపత్యోః కర్మణి దాంపత్యుపభోగసుఖార్థ మిత్యర్థః. తపసా మనః ప్రణిధానాత్మకేన, వ్రతచర్యయా అనశనాదివ్రతానుష్ఠానేన చ, భజన్తి తే మమ మాయయా మోహితాః. ౫౨

కిం దేవోపపాదయతి (మా మితి.) అపవర్గః మోక్షః, స ఏవ సంపల్లక్ష్మీ ర్యస్మాత్తం తాసామపవర్గేతరసంపదామపి పతిం మాం ప్రాప్య ప్రసాద్య తం అదిభి రితి శేషః. సంపదః అపవర్గేతరకామానేవ వాఞ్ఛన్తి తే జనాః, మన్దభాగ్యాః. కుతః? యద్యస్మా ద్యే నృణాం విషయాః తే నిరయే నరకేఽపి స్యుః, కుతశ్శబ్దాదివిషయసుఖానాం, కేవలదుఃఖాత్మకనరకే సంభవ స్తత్రాహ మాత్రాత్మకత్వాత్తేషాం సుఖలేశాత్మకత్వా న్నరకే సంభవ ఇతి భావః. అతో విషయః సుసఙ్గమః భోగరూపతయా ప్రతీయమానో దంపత్యో స్సఙ్గమః నిరయో నరకప్రాయ ఏవ అత స్తే మన్దభాగ్యా ఇత్యర్థః. ౫౩

పునరప్యభినన్దతి (దిష్ట్యేతి.) హే గృహేశ్వరి త్వయా మయి భవమోచనీ నిష్కామా అనువృత్తిః కృతా ఏతత్ దిష్ట్యా ఆనన్దః. వృత్తిం విశినష్టి - అసావనువృత్తిః ఖలైః దుర్జనైః దుఃఖేనాపికర్తు మశక్యా దురాశిషో దురభిప్రాయాః అత ఏవాసుంభరాయాః ఇన్ద్రియతర్పణపరాయాః, నికృతిజుషః వఞ్చనపరాయాః స్త్రియాస్తు సుతరాం దుష్కరా. ౫౪

న త్వాదృశీం ప్రణయినీం గృహిణీం గృహేషు పశ్యామి మానిని యయా స్వవివాహకాలే,
ప్రాప్తాన్నృపానవగణయ్య రహస్కరో మే ప్రస్థాపితో ద్విజ ఉపశ్రుతసత్కథస్య. ౨౫

భ్రాతుర్విరూపకరణం యుధి నిర్జితస్య ప్రోద్వాహపర్వణి చ తద్వధమక్షగోష్ఠ్యామ్.
దుఃఖం సముత్థమసహోఽస్మదయోగభీత్యా నైవాబ్రవీః కిమపి తేన వయం జితాస్మ. ౨౬

దూతస్త్వయాఽఽత్మలభనే సువివిక్తమన్త్రః ప్రస్థాపితో మయి చిరాయతి శూన్యమేతత్,
మత్వా జిహాస ఇదమఙ్గమనన్యయోగ్యం తిష్ఠేత తత్త్వయి వయం ప్రతినన్దయామః. ౨౭

(న త్వామితి.) హే మానిని ప్రణయినీం ప్రేమవతీం న పశ్యామి, తత్ర నిదర్శనం వదంస్తాం విశినష్టి (యయేతి.) యయా త్వయా అవగణయ్య నాదృత్య శ్రుతా సత్కథా త్వదీయాః యేన తస్య మే మహ్యం రహస్కరః రహస్యవార్తాహర్తా ద్విజః ప్రేషితః, అతస్త్వాదృశీం భార్యాం న పశ్యామీత్యర్థః. ౨౫

కించ త్వద్గుణైరేవాహం వశీకృత ఇత్యాహ (భ్రాతురితి.) యుద్ధే మయా నిర్జితస్య భ్రాతుః రుక్మిణో విరూపకరణం తథా ప్రోద్వాహపర్వణ్యనిరుద్ధవివాహోత్సవే తత్రాప్యక్షగోష్ఠ్యాం ద్యూతే తస్య రుక్మిణో వధం ఇదం సమనన్తరాధ్యాయే స్ఫుటీభవిష్యతి. సముత్థం తద్వధశ్రవణజం దుఃఖం చ అస్మదయోగభీత్యా అస్మద్విశ్లేషభీత్యా హేతుభూతయా, అసహాః సోఢవత్యపి కిమపి నాబ్రవీః నోక్తవత్యపి, తేనైవంవిధగుణజాతేన వయం జితాః వశీకృతా బభూవిమ, యద్య ప్యస్య ప్రణయకలహస్యానిరుద్ధవివాహానన్తర్య మతో జ్ఞాయతే తథా ప్యత్ర వ్యుత్క్రమణోక్తిః ప్రశ్నామగుణ్యేనేత్యవగన్తవ్యమ్. ౨౬

కించ (దూత ఇతి.) ఆత్మలభనే మత్ప్రాప్త్యర్థం సువివిక్తః "యర్హ్యమ్బుజాక్ష న లభేయ తవ ప్రసాదం జహ్యామసూన్ వ్రతకృశాన్ శతజన్మభిః స్యా" దిత్యేవం వివిక్తః జ్ఞాపితః మన్త్రో యస్య సః దూతః ప్రేషితః తదా మయి చిరాయతి ఈషద్విలమ్బం కుర్వతి సతి ఏతద్విశ్వం శూన్యం, మత్వా. ఇదమనన్యార్హం మదఙ్గం శరీరం జిహాసే హాతు మిచ్ఛసి. ఏవం భవతీ తిష్ఠేత స్థితవతీతి యత్ త్వయి వయం కేవలం ప్రతినన్దయామః ప్రతికర్తుమశక్నువన్తః కేవలం హర్షయామ ఇత్యర్థః. యద్వా జిహాస ఇత్యేవం వివిక్తమన్త్రో దూతః ప్రస్థాపిత ఇతి సమ్బన్ధః ౨౭

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరపర్మోక్తిప్రకట్టః)

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏవం సౌరతసల్లాపైర్భగవాన్దేవకీసుతః,
స్వరతో రమయా రేమే నరలోకం విడమ్బయన్. ౫౮

తథాన్యాసామపి స్త్రీణాం గృహేషు గృహవానివ,
ఆస్థితో గృహమేధీయాన్ధర్మాన్లోకగురుర్హరిః. ౫౯

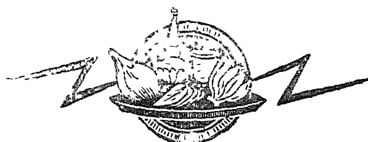
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
షష్టితమోఽధ్యాయః.

(ఏవ మితి.) నరలోకం విడమ్బయ న్ననుకుర్వన్, హేతు గర్భమిదం, తత్త్వా దిత్థం సౌరతసల్లాపైః సురతనర్మగోష్ఠిభిః. స్వరతః, ఆత్మారామోఽపి రమయా లక్ష్మ్యవతారభూతయా రుక్మిణ్యా సహ, రేమే. ౫౮

(తథేతి) అన్యాసామపి పత్నీనాం గృహేషు గృహాశ్రమీవ గృహస్థాశ్రమయుక్తాన్, ధర్మా, నాస్థితస్సన్నేవ రేమే. ౫౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్ప్రాప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చన్ద్రికాయాం, దశమస్కన్ధే, షష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏకైకశస్తాః కృష్ణస్య పుత్రాన్దశ దశాఽబలాః,
అజీజనన్ననవమాన్పితు స్సర్వాత్మసంపదా. ౧

గృహాదనపగం వీక్ష్య రాజపుత్ర్యోఽచ్యుతం స్థితమ్,
ప్రేష్ఠం న్యమంస తాత్మన మతత్త్వవిదః స్త్రియః. ౨

చార్వబ్జకోశవదనాయతబాహునేత్రసప్రేమహాసరసవీక్షితవల్గుజల్పైః,
సమ్మోహితా భగవతో న మనో విజేతుం స్వైర్విభ్రమై స్సమశకన్వనితా విభూమ్నః. ౩

అథ ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవతస్తాసు పత్నీషు పుత్రాదిపరంపరా అనువర్ణయతి ద్విషష్టితమేన (ఏకైకశ ఇతి.) తాః. కృష్ణస్యాఽబలాః స్త్రియః, సర్వా, యా ఆత్మసంపత్తయా పితుస్సకాశా దనవహానమ్యూనాన్ తుల్యా నేకైకశో దశదశ పుత్రాన్ జనయామాసుః. ౧

తదేవ విస్తరేణ వక్తుం తావత్తాసాం భగవన్మాయామోహితత్వం భగవత స్తదవశ్యత్వం చాహ ద్వాభ్యాం (గృహాదితి) గృహాత్ అనపగం నాపగచ్ఛతి న విశ్లిష్యతీతి తథా తం స్థితం గృహేష్వేవస్థిత మచ్యుత మాలోక్య సర్వా స్తా రాజపుత్ర్యః, అత త్త్వవిదః భగవద్యాథాత్మ్యానభిజ్ఞాః హేతుగర్భమిదం, తత్త్వాన్ ప్రత్యేకం స్వం స్వం ఆత్మానం ప్రియతమం, భగవత ఇతి శేషః, న్యమంసత అమన్యంత. ౨

(చార్వితి.) చార్వబ్జకోశవ ద్వదనం ఆయతాని బాహూః నేత్రాణి చ సప్రేమ్ణా హాస్యరసేన వీక్షితాని చ వల్గు జల్పాశ్చ ఏతైస్సాధనై ర్భగవతా కర్త్రా సంమోహితాః, వనితాస్స్వై రసేకై ర్విభ్రమై ర్విభూమ్నః, పరిపూర్ణస్య భగవతః, మనో మానసం జేతుం వశీకర్తుం న సమశకన్ న సమర్థా బభూవుః, తస్యాత్మారామత్వా దితి భావః. ౩

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః)

స్మేరావలోకలవదర్శితభావహారిభ్రూమణ్డలప్రహితసౌరతమన్త్రశౌణ్డైః,
పత్న్యస్తు షోడశసహస్రమనఙ్గబాణైర్యస్యేన్ద్రియం విమథితుం కరణైర్న శేకుః. ౪

ఇత్థం రమాపతిమవాప్య పతిం స్త్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్
భేజుర్ముదాఽవిరతమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమలాలసాద్యమ్. ౫

ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజనగన్ధమాల్యైః,
కేశప్రసాదశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతా అపి విభోర్విదధుస్స్మ దాస్యమ్. ౬

తాసాం యా దశపుత్రాణాం కృష్ణస్త్రీణాం పురోదితాః
అష్టౌ మహిష్యస్తత్పుత్రాన్ప్రద్యుమ్నాదీన్గృణామి తే. ౭

తాసాం విభ్రమాన్వర్ణయన్నేవ తద్వివృణోతి (స్మేరేతి) స్మేరో గూఢహసితం తద్యుక్తోఽవలోకలవః కటాక్షః, తేన రచితస్సూచితో, భావోఽభిప్రాయ. స్తేన. హారి మనోహరణశీలం, యద్భ్రూమణ్డలం, తేన ప్రహితాః ప్రస్థాపితాః, యే సౌరతమన్త్రాః. స్తేషు, ప్రగల్భైః. రనఙ్గస్య, బాణైః. రన్యైశ్చ కరణైః, కామశాస్త్రప్రసిద్ధైః యస్య భగవతః, ఇంద్రియం మనః, మథితుం క్షోభయితుం షోడశసహస్రమపి పత్న్యః, న శేకుః నాశక్నువన్. ౪

(ఇత్థమితి.) కింతు తదీయాం పదవీం యాథాత్మ్యం, బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః తమిత్థంభూతం శ్రియఃపతిమవాప్య తాః స్త్రియః, అవిరతం సతతం యథా తథా ఏధితయా వృద్ధితయా ముదా నవసఙ్గమే లాలసౌత్సుక్యమాద్యో యస్య విభ్రమకదమ్బస్య తం భేజుః. నవసఙ్గమలాలసాద్యం భేజుః తస్య మనో విజేతుం న శేకురితివా. ౫

కింతు ప్రత్యుద్గమాదిభిః, విభోస్తస్య దాస్యం విదధురితి ప్రౌఢభావేఽపి నవసఙ్గమాద్యభిధానమగతసాంక్వేనౌత్సుక్యేన చ తథా ప్రతీతేః, తేషామేవ శ్లోకానాం ప్రస్తావాంతరే పునః పునరావృత్తిరపి సౌందర్యాత్. ౬

ప్రాసఙ్గికముక్త్వా ప్రకృతమాహ (తాసామితి.) దశదశ పుత్రా యాసాం తాసాం కృష్ణస్త్రీణాం మధ్యే యా అష్టౌ రుక్మిణ్యాదయః, పూర్వం కథితాస్తాసాం పుత్రాన్ ప్రద్యుమ్నాదీన్ తుభ్యం కథయామి. ౭

చారుదేష్ణ స్సుదేష్ణశ్చ చారుదేహశ్చ వీర్యవాన్,
సుచారుశ్చారుగుప్తశ్చ భద్రచారు స్తథాఽపరః. ౯

చారుచన్ద్రోఽతిచారుశ్చ చారుమాన్ దశమో హరేః.
ప్రద్యుమ్నప్రముఖా జాతా రుక్మిణ్యాం సదృశా బభుః. ౯

భానుస్సుభానుః స్స్వర్భానుః ప్రభానుర్భానుమాం స్తథా,
చన్ద్రభానుర్బృహద్భాను రతిభాను స్తథాఽష్టమః.
శ్రీభానుః ప్రతిభానుశ్చ సత్యభామాత్మజా దశ. ౧౦

సామ్బస్సుమిత్రః పురుజిచ్ఛతజిచ్చ సహస్రజిత్,
విజయశ్చిత్రకేతుశ్చ వసుమాన్ ద్రవిణః క్రతుః.
జామ్బవత్యా స్సుతా హ్యేతే సామ్బాద్యాః పితృసన్నిభాః. ౧౧

భాను శ్చన్ద్రోఽశ్వసేన శ్చ చిత్రగుర్వే గవాన్వృషః,
ఆమశ్శఙ్కుర్వసుశ్శ్రీమాన్ ధృతిర్నాగ్నజితే స్సుతాః. ౧౨

శ్రుతిః కవిర్వృషో వీరస్సుబాహు ర్భద్ర ఏకలః,
శా న్తిర్దర్శః పూర్ణమాసః కాళిన్ద్యా స్సోమకో వరః. ౧౩

(చారుదేష్ణ.) ఇతి ప్రద్యుమ్నః, ప్రముఖ ఆదిర్యేషా మితి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః. తే దశ పితుర్హరే రనవమా స్తుల్యా రుక్మిణ్యాః, పుత్రా ఇతి శేషః, ప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తా న్నవపుత్రాన్నిర్దిశతి (చారుదేష్ణ ఇతి.) వీర్యవానితి చారుదేష్ణవిశేషణమ్. ౮-౯

అథ సత్యభామాసుతానాహ (భాను రితి.) భాన్వాదయో దశ సత్యభామాయా స్సుతా ఇత్యన్వయః. ౧౦

జామ్బవతీఽసుతానాహ (సామ్బ ఇతి.) ఏతే సామ్బాదయః. పితృతుల్యాః, జామ్బవత్యా స్సుతాః. ౧౧

నాగ్నజితీసుతానాహ (భాను రితి.) శ్రీమానితి వసోః ధృతేర్వా విశేషణమ్. ౧౨

కాళింద్యా స్సుతానాహ (శ్రుతి రితి.) భద్రస్యైవ ఏకల ఇతి నామాంతరం, సోమకోఽవర స్తేషాం సర్వేషాం కనీయాన్. ఏతే దశ కాళింద్యా స్సుతా ఇతి శేషః. ౧౩

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః)

ప్రఘోషో గాత్రవా న్సింహో బలః ప్రబల ఊర్ధ్వగః,
మాద్ర్యాస్సుతా మహాశక్తిస్సహ ఓజోఽపరాజితః. ౧౪

వృకో హర్షోఽనిలో గృధ్రో వర్ధనోఽన్నాద ఏవ చ,
మహాశః పవనో వహ్నిర్మిత్రవిన్దాత్మజాః క్షుధిః. ౧౫

సఙ్గ్రామజి ద్బృహత్సేన శ్శూరః ప్రహరణోఽరిజిత్,
జయ స్సుభద్రో భద్రాయా వామ ఆయుశ్చ సత్యకః.
దీప్తిమాం స్తామ్రతప్తాద్యా రోహిణ్యా స్తనయా హరేః. ౧౬

ప్రద్యుమ్నాచ్చానిరుద్ధోఽభూద్రుక్మవత్యాం మహాబలః,
పుత్ర్యాం చ రుక్మిణో రాజ న్నామ్నా భోజకటే పురే. ౧౭

అథ లక్ష్మణాయాస్సుతా నాహ (ప్రఘోష ఇతి.) మాద్ర్యాః లక్ష్మణాయాః, సుతాః, ప్రఘోషాదయ ఇత్యన్వయః. ౧౪

మిత్రవిందాయా స్సుతానాహ (వృక ఇతి.) క్షుధిః దశమః. ఏతే మిత్రవిందాత్మజాః. ౧౫

అథ భద్రాయాస్సుతానాహ (సఙ్గ్రామజి దితి.) భద్రాయా ఇత్యస్య సుతా ఇతి శేషః. ఏవ మన్యాసామపి షోడశసహస్రపత్నీనాం దశదశ పుత్రాః. తద్వైవ రోహిణ్యా స్సుతానా ముక్తిరన్యాసా మపి సుతప్రదర్శనార్థం (దీప్తిమానితి.) హరేరాశ్రితార్తిహరస్య బలభద్రస్య రోహిణ్యాశ్చ జాతాః పుత్రా ఇత్యర్థః. ౧౬

అథ వివక్షిష్యమాణకథావిషయకపిపృచ్ఛిషా ముత్పాదయ న్భగవతః పౌత్రాదీనాహ (ప్రద్యుమ్నాదితి ద్వాభ్యాం) హేరాజన్ నామ్నా భోజకటమితి ప్రసిద్ధే పురే వసత ఇతి శేషః. తస్య రుక్మిణః. పుత్ర్యాం రుక్మవత్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం ప్రద్యుమ్నా దనిరుద్ధో బభూవ. ౧౭

తేషాం చ పుత్రపౌత్రాశ్చ బభూవుః కోటిశో నృప,
మాతరః కృష్ణజాతానాం సహస్రాణి చ షోడశ. ౧౮

రాజోవాచ—

కథం రుక్మ్యరిపుత్రాయ ప్రాదా ద్దుహితరం యుధి,
కృష్ణేన పరిభూత స్తం హన్తుం రన్ధ్రం ప్రతీక్షతే. ౧౯

ఏత దాఖ్యాహి మే బ్రహ్మన్ద్విషో ర్వైవాహికం మిథః,
అనాగత మతీతం చ వర్తమానమతీన్ద్రియమ్,
విప్రకృష్టం వ్యవహితం సమ్యక్పశ్యన్తి యోగినః. ౨౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

యద్యప్యనుస్మరన్వైరం రుక్మీ కృష్ణావమానితః,
వ్యతరద్భాగినేయాయ సుతాం కుర్వన్స్వసుః ప్రియమ్. ౨౧

(తేషాం చేతి) తేషాం ప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తానాం కృష్ణపుత్రానామపి పుత్రాః పౌత్రాశ్చ కోటిశో బభూవుః. తత్ర హేతుత్వేన శ్రీకృష్ణపత్నీనాం బాహుళ్య మనుస్మారయతి (మాతర ఇతి,) కృష్ణజాతానాం మాతరః. షోడశసహస్రాణి చ శబ్దాత్తతో ప్యాధిక్యం సూచ్యతే. ౧౮

రుక్మిణః పుత్ర్యామిత్యుక్తం, తత్ర పృచ్ఛతి రాజా (కథ మితి,) అరేః, కృష్ణస్య పుత్రాయ ప్రద్యుమ్నాయ కథం దుహితరం దదౌ, కించ స హి రుక్మీ యుద్ధే కృష్ణేన పరిభూతోఽవమానితః, తం కృష్ణం హంతుం రన్ధ్రమంతరం ప్రతీక్షతే స కథం ప్రాదా దితి భావః. ౧౯

(ఏత దితి) హే విద్వన్ ద్విషోః కృష్ణరుక్మిణోః, మిథో య ద్వైవాహికం వివాహనిమిత్త మేత న్మహ్య మాఖ్యాహి, న జానామీతి మావోచ ఇత్యాహ (అనాగత మితి,) అతీంద్రియ మస్మదింద్రియాగోచరం విప్రకృష్టం దూరస్థం వ్యవహిత మీషదంతరితం చేత్యేత త్సర్వం. యోగినో భవంతం సమ్యగ్యథావ, త్పశ్యంతి సాక్షాత్కుర్వంతి అతో జానాస్యేవేతి భావః. ౨౦

ఇత్థ మాపృష్టః ప్రాహ శ్రీశుకః, (యద్యపీతి.) యద్యపి రుక్మీ కృష్ణేనావమానితః, తథాపి వైర మనుస్మర న్నపి స్వసుః రుక్మిణ్యాః, ప్రియం కుర్వన్ "లక్షణహేత్వో" రితి శత్రాదేశః, కర్తుమిత్యర్థః. వ్యతరద్దదౌ అన్వమోదతేతి భావః. న స్వాహూయ కన్యాం దదౌ అపితు స్వయంవరే ప్రద్యుమ్నేన హృతా మన్వమోదతేత్యుత్తర మభిప్రేతమ్. ౨౧

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః)

వృత స్స్వయంవరే సాక్షా దనఙ్గోఽఙ్గవృత స్తయా.
రాజ్ఞస్సమేతా న్నిర్జిత్య జహారైకరథో యుధి. ౨౨

రుక్మిణ్యా స్తనయాం రాజ న్కృతవర్మసుతో బలీ,
ఉపయేమే విశాలాక్షః కన్యాం చారుమతీం కిల. ౨౩

దౌహిత్రాయాఽనిరుద్ధాయ పౌత్రీం రుక్మ్యదదాద్ధరేః,
రోచనాం బద్ధవైరోఽపి స్వసుః ప్రియచికీర్షయా,

—* అనిరుద్ధవివాహే బలరామకృతరుక్మివధకథారమ్భః. *—

జాన న్నధర్మ్యం తద్యౌనం స్నేహపాశానుబన్ధనః. ౨౪

ఏతదేవ స్పష్టయితుం తావత్స్వయంవరే తద్దుహితా ప్రద్యుమ్నేన హృతేత్యాహ (వృత ఇతి.) ఏక ఏవ రథో యస్య సః అసహాయః. ప్రద్యుమ్నః స్వయంవరే తయా రుక్మిపుత్ర్యా. వృతః. స్వయం చ తస్యా మనురాగయుక్తః, సమేతాన్ యుయుత్సయా ప్రాప్తాన్, రాజ్ఞో నృపాన్ యుద్ధే విర్జిత్య. తాం జహార. ౨౨

రుక్మితనయాప్రసఙ్గా త్కిం భగవతోఽపి దుహితర స్సంతి, యది సంతి తర్హి కస్యాం కస్యాం భార్యాయాం కతి కతి కన్య అజీజనదితి రాజ్ఞో బుభుత్సాంశమయన్నాహ (రుక్మిణ్యా ఇతి.) తనయా మిత్యేకవచనేనాన్యాసామప్యే కైకైవకన్యేతి దర్శితం, చారుమతీం నామ కన్యాం కృతవర్మణః సుతః ఉపయేమే. ౨౩

న కేవలం రుక్మీ ప్రద్యుమ్నగృహీతాం స్వసుతామేవాన్వమోదత, అపితు ప్రద్యుమ్నసుతాయా నిరుద్ధాయ స్వదౌహిత్రాయ స్వపౌత్రీమపి భగినీప్రియచికీర్షయా దదావిత్యాహ (దౌహిత్రాయేతి.) హరేరిత్యస్య పౌత్రాయేతి శేషః, రోచనాం నామ పౌత్రీం దదావిత్యర్థః. న కేవలం, బద్ధవైరోప్యేవ అపితు తద్యౌనమధర్మ్యం జానన్నపి "యుమిశ్రణే" యోనిర్మిశ్రణం వైవాహికసంబంధః. తత్ప్రయుక్తం భోజనప్రతిభోజనాదికం త దధర్మ్యం అస్వర్గ్యం లోకవిరుద్ధం, జానన్నపీత్యర్థః. "ద్విషదన్నం న భోక్తవ్యం ద్విషంతం నైవ భోజయేత్" ఇతి శాస్త్రాదితి భావః. ఏవంభూతోఽప్యదాత్. తత్ర హేతుం వద న్విశినష్టి—స్నేహపాశేన స్వసరి యః స్నేహ ఏవ పాశ స్తేనానుబధ్యత ఇతి తథా. అత ఏవ తస్యాః, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా; దదా విత్యర్థః. ౨౪

తస్మిన్నభ్యుదయే రాజా రుక్మిణీ రామకేశవౌ,
పురం భోజకటం జగ్ముః ప్రద్యుమ్నాద్యా స్తథాపరే. ౨౫

తస్మిన్నివృత్త ఉద్వాహే కళిఙ్గప్రముఖా నృపాః,
దృప్తా స్తే రుక్మిణం ప్రోచు ర్బలమక్షై ర్వినిర్జయ,
అనక్షజ్ఞో బలో రాజ న్నపి తద్వ్యసనం మహత్. ౨౬

ఇత్యుక్తో బల మాహూయ తేనాక్షై రుక్మ్యదీవ్యత,
శతం సహస్ర మయుతం రామ స్తత్రాదదే పణమ్. ౨౭

తం తు రుక్మ్యజయ త్తత్ర కళిఙ్గః ప్రాహస ద్బలమ్,
దన్తాన్ సందర్శయ న్నుచ్చై ర్నామృష్య త్తద్ధలాయుధః. ౨౮

తతో లక్షం రుక్మ్యగృహ్ణా ద్గ్లహం తం చాజయ ద్బలః,
జితవా సహ మిత్యాహ రుక్మీ కైతవ మాశ్రితః. ౨౯

లోకవిరుద్ధాచరణఫలం వక్తుమాహ (తస్మిన్నితి.) తస్మిన్నభ్యుదయే అనిరుద్ధవివాహోత్సవ రూపనిమిత్తే. ౨౫

(తస్మిన్నితి.) తస్మిన్నుద్వాహే నివృత్తే జాతే సతి యే కళిఙ్గప్రముఖా స్తే రాజానః రుక్మిణం ప్రోచుః. కిమితి? బలం బలభద్రం, అక్షైః దేవనాక్షైః, తద్వ్యాపారైః, ద్యూతై రితి యావత్. హే రాజన్ రుక్మిన్. అయం బలరామః. అనక్షజ్ఞః ద్యూతానభిజ్ఞః, అపి తథాపి తద్వ్యసనం ద్యూత వ్యసనం మహ దస్య వర్తత ఇతి. ౨౬

ఇత్థ ముక్తో, రుక్మీ బలభద్ర మాహూయ తేన సహ, అక్షైః, అదీవ్యత క్రీడితవాన్ (శత మితి.) నిష్కాణా మిత్యాదిః. తత్ర ద్యూతే రామః తావ న్నిష్కాణాం శతం, తతః, సహస్రం, తతోఽయుతం చ, పణం జిత్వా స్వీకృతవాన్. పున స్తం రామ మపి, రుక్మీ. జితవాన్. తదా. బలం రామం, కళిఙ్గః, దంతాన్ ప్రహసత్ అపహసితవాన్ రామః. సందర్శయన్ తద్దసనం, నామృష్యత్ న సేహే. ౨౭-౨౮

(తతో) రుక్మీ లక్షం గ్లహం పణ మాదదే, తం చ బలః అజయత్, కైతవం వఞ్చన మాశ్రితో రుక్మీ అహం జితవా నిత్యాహ. ౨౯

(అనిరుద్ధవివాహే బలరామకృతరుక్మివధకథారమ్భః)

మన్యునా క్షుభిత శ్శ్రీమా న్సముద్ర ఇవ పర్వణి,
జాతారుణాక్షోఽతిరుషా పూర్వవద్గ్లహ మాదదే. ౩౦

తం చాపి జితవా న్రామో ధర్మేణ చ్ఛల మాశ్రితః,
రుక్మీ జితం మయాత్రేమే వదన్తి ప్రాశ్నికా ఇతి. ౩౧

అథాబ్రవీన్నభో వాణీ బలేనైవ జితో గ్లహః,
ధర్మతో వఞ్చనేనైవం రుక్మీ వదతి వై మృషా. ౩౨

తా మనాదృత్య వైదర్భో దుష్టరాజన్యచోదితః,
సఙ్కర్షణం పరిహస న్బభాషే కాలచోదితః. ౩౩

నైవాక్షకోవిదా యూయం గోపాలా వనగోచరాః,
అక్షై ర్దీవ్యన్తి రాజానో బాణైశ్చ న భవాదృశాః. ౩౪

రుక్మిణైవ మధిక్షిప్తో రాజభి శ్చాపహాసితః,
క్రుద్ధః పరిఘ ముద్యమ్య జఘ్నే తం నృపసంసది. ౩౫

(మన్యునేతి) యథా పర్వణి సముద్రః, తద్వ న్మన్యునా క్షుభితోఽత ఏవ జాతే అరుణే అక్షిణీ యస్య తథాభూతో రామః. రుషా పూర్వవల్లక్షం గ్లహ మాదదే. ౩౦

(తం) రుక్మిణం చ ధర్మేణైవ అజయచ్చ రుక్మీతు ఛల మాశ్రితః, మయా జితం అత్రాస్మి న్విషయే ప్రాశ్నికాః పృష్టవ్యాః. కళిఙ్గాదయో వదంతి మయా జిత మిత్యేవ వదంతి, అత స్తే పృష్టవ్యా ఇత్యాహేత్యర్థః. ౩౧

(అథేతి.) ధర్మతో బలేన రామేణైవ గ్లహో జితః. రుక్మీతు వఞ్చనేనైవం వదతి, అత స్తదుక్తి ర్మృషేత్యశరీరవాణీ ప్రాహేత్యర్థః. ౩౨

(తాం) నభోవాణీ మనాదృత్య దుష్టరాజన్యైః కళిఙ్గాదిభి శ్చోదితో వైదర్భ్యః రుక్మీ కాలచోదితోఽత ఏవ పరిహసన్ బభాషే. ౩౩

భాషణమేవాహ (నైవేతి.) నాక్షకోవిదా న ద్యూతకుశలాః, తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి-గోపాలా వనగోచరా శ్చేతి రాజాన ఏవాక్షై ర్బాణైశ్చ దీవ్యంతి నతు భవాదృశాః. పశుపాలకాః. ౩౪

(రుక్మిణేతి.) రుక్మిణైవ మధిక్షిప్తో రామః, హేనృప సంసది సభాయాం, నృపాణాం సంసది వా, తం జఘ్నే. ౩౫

కళిఙ్గరాజం తరసా గృహీత్వా దశమే పదే,
దన్తా నపాతయ త్క్రుద్ధో యోఽహస ద్వివృతైర్ద్విజైః. ౩౬

అన్యే నిర్భిన్నబాహూరుశిరసోరుధిరోక్షితాః,
రాజానో దుద్రువు ర్భీతాః బలేన పరిఘార్దితాః. ౩౭

నిహతే రుక్మిణిస్యాలే నాబ్రవీత్సాధ్వసాధు వా,
రుక్మిణీబలయో రాజన్ స్నేహభఙ్గభయాద్ధరేః. ౩౮

తతోఽనిరుద్ధం సహ సూర్యయా వరం రథం సమారోప్య యయుః కుశస్థలీమ్.
రామాదయో భోజకటాద్దశార్హ్హకా స్సిద్ధాఖిలార్థా మధుసూదనాశ్రయాః. ౩౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే,
ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః.

కళిఙ్గరాజం తు తరసా ప్రసహ్య దశమే పదే పాదవిన్యాసే గృహీత్వా. క్రుద్ధ స్సన్ దంతా నపాతయత్ భగ్నా నకరోదిత్యర్థః. తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి-యః కళిఙ్గః వివృతైః ప్రకాశితైః ద్విజైః దన్తైః, అహసత్ అతో దంతానేవాపాతయ దిత్యర్థః. ౩౬

అన్యేతు రాజానః. బలేన కర్త్రా పరిఘేన సాధనేనార్దితాః తాడితాః. అత ఏవ నిర్భిన్నాని బాహ్వాదీని యేషాం తే, అత ఏవ రుధిరేణోక్షితాః సిక్తాః. భీతాశ్చ దుద్రువుః పలాయితవంతః ౩౭

(నిహత ఇతి.) హరేః కృష్ణస్య స్యాలే రుక్మిణి నిహతే సతి సాధ్వసాధ్వితి వా నాబ్రవీత్, కుతః? బలయో రామకృష్ణయో ర్విషయే యః, స్నేహ స్తస్య భఙ్గభయాత్, బలయో రిత్యత్ర ద్వివచన బలేన కృష్ణపరిగ్రహః, హరి రితి ప్రథమాంతపాఠే స్యాలే రుక్మిణి నిహతే సతి హరిః, భగవాన్ రుక్మిణీబలయోః రుక్మిణీబలరామయోః, స్నేహభఙ్గభయాత్, సాధ్వసాధు వా నాబ్రవీదిత్యర్థః. ౩౮

(తత ఇతి.) తతో రామాదయో దాశార్హకాః, సూర్యయా నవోఢయా సహానిరుద్ధం శ్రేష్ఠం రథ మారోప్య ఆరోహ్యేత్యర్థః. మధుసూదన ఆశ్రయో యేషాం తే అత ఏవ సిద్ధాః. సకలాః, అర్థాః ప్రయోజనాని యేషాం తే కుశస్థలీం ద్వారకాం ప్రతి జగ్ముః. ౩౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కన్ధసమాఖ్యాయాం, ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ.—

బాణస్య తనయా మూషా ముపయేమే యదూత్తమః,
తత్ర యుద్ధమభూద్ఘోరం హరశంకరయో ర్మహత్,
ఏతత్సర్వం మహాయోగిన్సమాఖ్యాతుం త్వ మర్హసి. ౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

బాణః పుత్రశతజ్యేష్ఠో బలేరాసీన్మహాత్మనః,
అదాయి మేదినీ యేన వామనాయ మహాత్మనే. ౨

తస్యౌరస స్సుతో బాణ శ్శివభక్తిరతస్సదా,
మాన్యో వదాన్యో ధీమాంశ్చ సత్యసంధో దృఢవ్రతః. ౩

శోణితాఖ్యపురే రమ్యే స రాజ్య మకరో త్పురా,
తస్య శంభోః ప్రసాదేవ కింకరా ఇవ తేఽమరాః ౪

అథ ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథానిరుద్ధవివాహానన్తరం తదీయమేవ వివాహాన్తరం సమాసతశ్శ్రుతపూర్వం విస్తరబుభుత్సయా పృచ్ఛతి రాజా (బాణస్యేతి.) ఉషాం ఉషాం నామ తనయాం, యదూత్తమోఽనిరుద్ధః. తత్ర నిమిత్తే, హరిశఙ్కరయోః కృష్ణశివయోః మహద్ఘోరం యుద్ధ మభూ దిత్యేతత్సర్వం మహ్యం మాఖ్యాతు మర్హసి. ౧

అచష్టే (బాణ ఇత్యాదినా) బలేః పుత్రాణాం శతస్య జ్యేష్ఠః బాణో నామాసీత్, కోఽసౌ బలిరిత్యత ఆహ యేన బలినా మేదినీ భూమి రదాయి దత్తా. ౨

బాణం విశినష్టి (తస్యేతి.) తస్య బలే రౌరసః ఉరసా నిర్మితః సుతః సత్యే సన్ధా అభిసన్ధిర్యస్య ధృతం రుద్రోపాసనాత్మకం వ్రతం యేన సః. ౩

(శోణితాఖ్య ఇతి.) సబాణః తస్య బాణస్య శంభోః ప్రసాదేనస్తవరేణ హేతునా అమరా దేవాః కిఙ్కరా ఇవ. ౪

సహస్రబాహుర్వాద్యేన తాణ్డవేఽతోషయన్మృడమ్,
భగవాన్ సర్వభూతేశ శ్శరణ్యో భక్తవత్సలః,
వరేణ ఛన్దయామాస స చ వవ్రే పురాధిపమ్. ౩

స ఏకదాఽఽహ గిరిశం పార్శ్వస్థం వీర్యదుర్మదః.
కిరీటేనార్కవర్ణేన సంస్పృశం స్తత్పదామ్బుజమ్. ౪

నమస్యే త్వాం మహాదేవ లోకానాం గురుమీశ్వరమ్.
పుంసా మపూర్ణకామానాం కామపూరామరాఙ్ఘ్రిపమ్. ౫

దోస్సహస్రం త్వయా దత్తం పరం భారాయ మేఽభవత్,
త్రిలోక్యాం ప్రతియోద్ధారం న లేభే త్వదృతే సమమ్. ౬

కిం బహునేత్యాహ (సహస్రబాహు రితి.) సహస్రం బాహవో యస్య స బాణః సహస్ర బాహువాద్యేనేతి సమస్తపాఠే తు సహస్రబాహుభి ర్య ద్వాద్యం వాద్యవాదనం తేన మృడం రుద్రం తాణ్డవే నృత్యే అతోషయత్, మృడే తాణ్డవం కుర్వతి సతి సహస్రబాహుభిః పఞ్చశతవాద్యాని వాదయన్ త మతోషయ దిత్యర్థః. ఇత్థం తోషితః స భగవాన్రుద్ర స్తం బాణం వరేణ అధ్యయనేన వసతీతివ తృతీయా వరార్థం ఛన్దయామాస చోదయామాస. బాణ స్తం రుద్రం పురాధిపం పురపాలకం వవ్రే. త్వం మత్పురీం పాలయన్నాస్వేతి వవ్ర ఇత్యర్థః. ౩

(స ఇతి.)స బాణః వీర్యేణ దుష్టో మదో యస్య సః అర్క ఇవ వర్ణో యస్య, తేన కిరీటేన తస్య రుద్రస్య పాదామ్బుజం స్పృశన్ గిరిశ మువాచ. ౪

ఉక్తిమేవాహ (నమస్య ఇతి.) హే మహాదేవ. త్వాం నమస్కరోమి, కథంభూతం, న పూర్ణః కామో యేషాం తేషాం, పుంసాం కామాన్పూరయతీతి తథా స చాసా వమరాఙ్ఘ్రిపః కల్పతరుః తమ్. ౫

(త్వయా) దత్తం భుజసహస్రం, కేవలం, మమ భారాయ భారార్థమేవాభవత్ త్వదృతే త్వాం వినా మయా ప్రతియోద్ధారం తుల్యం, పురుషం, న పశ్యామి మదిష్టదైవేన త్వయా తు సమేనాపి, న యోత్స్యామీతి భావః. ౬

(అనిరుద్ధవివాహే బలరామకృతరుక్మివధకథారమ్భః)

కణ్డూత్యా నిభృతైర్దోర్భిర్యుయుత్సుర్దిగ్గజానహమ్,
అభ్యయాం చూర్ణయన్నద్రీన్భీతాస్తేఽపి ప్రదుద్రువుః. ౯

తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్క్రుద్ధః కేతుస్తే భజ్యతే యదా.
త్వద్దర్పఘ్నం భవేన్మూఢ సంయుగం మత్సమేన తే. ౧౦

ఇత్యుక్తః కుమతిర్హృష్టః స్వగృహం ప్రావిశన్నృప,
ప్రతీక్షన్గిరిశాదేశం స్వవీర్యభ్రంశనం కుధీః. ౧౧

తస్యోషా నామ దుహితా స్వప్నే ప్రాద్యుమ్నినా రతిమ్,
కన్యాఽలభత కాన్తేన ప్రాగదృష్టశ్రుతేన చ. ౧౨

(కణ్డూత్యేతి.) నికృత్తైర్భరితైర్భుజైః యోద్ధుమిచ్ఛుః అద్రీం, చూర్ణయన్ దిగ్గజాన్ అభ్యయాం అభిద్రుతవానస్మి తేఽపి దిగ్గజా అపి దుద్రువుః. ౯

(తదితి.) తద్బాణవచః శ్రుత్వా భగవాన్రుద్రః ప్రాహేతి శేషః. ఉక్తిమేవాహ (కేతురితి.) తవ, కేతుః ధ్వజో యదా, భజ్యతే స్వయమేవ భగ్నః పతేదిత్యర్థః. తదా హే మూఢ తవ దర్పం హన్తీతి తథాభూతః భవేత్కో భవేత్, తేన అవశ్యమేవేతి శేషః. నాహం సమో యస్య వః. తేన మత్తోఽప్యధికేన త్వద్దర్పఘ్నేన సంయుగశ్చ భవేత్. ౧౦

(ఇతీతి.) హే నృప కుబుద్ధిర్బాణః స్వవీర్యస్య భ్రంశయతీతి తథా తం గిరిశస్యాదేశం కేతుభఙ్గాత్మకం ప్రతీక్షమాణో గృహం ప్రావిశత్. ౧౧

ఏవం స్థితే రుద్రాదిష్టసఙ్గ్రామప్రసఙ్గమాహ (తస్యేత్యాదినా.) తస్య బాణస్య దుహితా, ఉషా నామ కన్యా, ప్రాగదృష్టః శ్రుతశ్చ యేన ప్రాద్యుమ్నినా అనిరుద్ధేన సహ రతిం లేభే. ౧౨

—* ఉషాపరిణయకథా *—

సా తత్ర త మపశ్యన్తీ క్వాసి కాన్తేతి వాదినీ,
సఖీనాం మధ్య ఉత్తస్థౌ విహ్వలా వ్రీడితా భృశమ్. ౧౩

బాణస్య మన్త్రీ కుమ్భాణ్డ శ్చిత్రలేఖా చ తత్సుతా,
సఖ్యపృచ్ఛత్సఖీం చోషాం కౌతూహలసమన్వితా. ౧౪

కాన్తం మృగయసే సుభ్రు కీదృశ స్తే మనోరథః,
హస్తగ్రాహం న తేఽద్యాపి రాజపుత్ర్యుపలక్షయే. ౧౫

ఉషోవాచ—

దృష్టః కశ్చిన్నరస్స్వప్నే శ్యామః కమలలోచనః,
పీతవాసా బృహద్బాహుర్యోషితాం హృదయంగమః. ౧౬

తమహం మృగయే కాన్తం పాయయిత్వాఽధరం మధు.
క్వాపి యాత స్స్పృహయతీం క్షిప్త్వా మాం వృజనార్ణవే. ౧౭

(సేతి.) సా స్వప్నోత్థితా, ఉషా, తం కాన్తం, అపశ్యన్తీ, క్వాపి క్వాసీ, త్యేవం వదన్తీ తత్తదా, వితరాం వ్రీడితా లజ్జితా చ. ౧౩

తతః కిమాసీత్తత్రాహ (బాణస్యేతి.) తస్య కుమ్భాణ్డస్య సుతా, చిత్రలేఖా, ఇద మన్వర్థం నామ, సా, కౌతూహలేన యుక్తా, సఖీ ముషా మపృచ్ఛత్. ౧౪

ప్రశ్న మేవాహ (కాన్త మితి.) హే సుభ్రు మనోరథవిషయః కీదృశః హే రాజపుత్రి తే తవ హస్తగ్రాహం హస్తం గృహ్ణాతీతి తథా, తం భర్తారం అద్యాపి నోపలక్షయే ఇత్థం త్వేవ వ నిశ్చినోమీత్యర్థః. ౧౫

ఏవ ముక్తా ప్రాహోషా (దృష్ట మితి.) హృదయంగమః మనోహరః. ౧౬

(త మితి.) మృగయే విచినోమి స్పృహయతీం కాంక్షన్తీం మాం దుఃఖార్ణవే, క్షిప్త్వా క్వాపి, నూనం యాతః. ౧౭

(ఉషాపరిణయకథా)

చిత్రలేఖోవాచ—

వ్యసనం తేఽపకర్షామి త్రిలోక్యాం యది భావ్యనే,
త మానేష్యే నరం యస్తే మనోహర్తా తమాదిశ. ౧౮

ఇత్యుక్త్వా దేవగన్ధర్వసిద్ధచారణపన్నగాన్,
దైత్యాన్విద్యాధరాన్యక్షాన్ మనుజాం శ్చ యథాఽలిఖత్. ౧౯

మనుజేషు చ సా వృష్ణీన్ శూరమానకదున్దుభిమ్,
వ్యలిఖద్రామకృష్ణౌ చ ప్రద్యుమ్నం వీక్ష్య లజ్జితా. ౨౦

అనిరుద్ధం విలిఖితం వీక్ష్యోషాఽఙ్ముఖీ స్థితా,
సోఽసావసావితి ప్రాహ స్మయమానా మహీపతే, ౨౧

చిత్రలేఖా త మాజ్ఞాయ పౌత్రం కృష్ణస్య యోగినీ,
యయౌ విహాయసా రాజ న్ద్వారకాం కృష్ణపాలితామ్. ౨౨

ఇత్యేవముక్త్వా ప్రాహ చిత్రలేఖా (వ్యసన మితి.) తవ వ్యసనం దుఃఖం అపనయామి. కథం. త్వయా యది, త్రిలోక్యాం కశ్చి, ద్భావ్యతే అయ మేవేతి నిశ్చీయతే తర్హి తం నరం పురుష మానేష్యే. అతో య స్తే, మనోహర్తా తం ప్రతిమా, మాదిశ ఆజ్ఞాపయ. ౧౮

(ఇతీతి.) ఇత్థ ముక్త్వా దేవాదీన్ పటే యథావ దలిఖత్. ౧౯

యదా చ మనుష్యేష్వపి వృష్ణీన్ తత్రాపి శూరాదీ నలిఖత్ తదా ప్రద్యుమ్నం వీక్ష్య లజ్జితా పుత్రతుల్యరూపత్వా దితి భావః. ౨౦

తతోఽనిరుద్ధ మవలోక్య హ్రియా లజ్జయా అవాఙ్ముఖీ బభూవ, స స్వప్నదృష్టః, అసావేవ అసావేవేతి ప్రాహ హే మహీపతే. ౨౧

త ముషయా నిశ్చితం కృష్ణస్య పౌత్ర మనిరుద్ధం విజ్ఞాయ యోగినీ వైహాయసగమనాన్తర్ధాన తూర్ణగమనాద్యవహయోగశాలినీ ఆకాశమార్గేణ ద్వారకాం యయౌ. ౨౨

తత్ర సుప్తం సుపర్యఙ్కే ప్రాద్యుమ్నిం యోగమాశ్రితా,
గృహీత్వా శోణితపురం సఖ్యై ప్రియమదర్శయత్. ౨౩

సా చ తం సున్దరవరం విలోక్య ముదితాననా,
దుష్ప్రేక్షే స్వగృహే పుమ్భీ రేమే ప్రాద్యుమ్నినా సహ. ౨౪

పరార్థ్యవాసస్స్రగ్గన్ధధూపదీపాసనాదిభిః,
పానభోజనభక్ష్యైశ్చ వాక్యైశ్శుశ్రూషయాఽర్చితః. ౨౫

గూఢః శ్చాన్తఃపురే శశ్వత్ప్రరూఢస్నేహయా తయా,
నాహర్గణాన్స బుబుధే హ్యుషయాఽపహృతేన్ద్రియః. ౨౬

తాం తథా యదువీరేణ భుజ్యమానాం హతవ్రతామ్,
హేతుభిర్లక్షయాంచక్రు ర్దూషితాం దురవచ్ఛదైః. ౨౭

తత్ర ద్వారకాయాం శోభనే పర్యఙ్కే సుప్తం ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం గృహీత్వా శోణిత పురమాగత్యేతి శేషః. సఖ్యై ఉషాయై. ౨౩

(సా చేతి.) సా ఉషా. పుంభిరితరైః ప్రేక్షితు మశక్యే స్వగృహే ప్రాద్యుమ్నినా సహ అనిరుద్ధేన సమం రేమే. ౨౪

(పరార్థ్యేతి.) పరార్ధ్యైః వాసః ప్రభృతిభిః శుశ్రూషయా అర్చితో బహుమతః, సోఽనిరుద్ధః ఉషాయా గృహే, గూఢః శశ్వన్నిత్యం, ప్రవృద్ధ స్నేహో యస్యా స్తయా ఉషయా అపహృతం ఇన్ద్రియం మనో యస్య సః అహర్గణాన్న బుబుధే న జ్ఞాతవాన్. ౨౫-౨౬

(తా మితి.) యదువీరేణానిరుద్ధేన భుజ్యమానా మత ఏవ క్షతం విహతం వ్రతం కన్యాయా విహితం యస్యాస్తథాభూతాం వీక్ష్య దురవచ్ఛదైః ఛాదయితు మశక్యైః హేతుభిః చిహ్నైః దూషితాం లక్షయాంచక్రుః. ౨౭

భటా నివేదయామాసూ రాజం స్తే దుహితుర్వయమ్,
విచేష్టితం లక్షయామః కన్యాయాః కులదూషణమ్. ౨౮

అనపాయిభి రస్మాభి ర్గుప్తాయా స్స్వగృహే ప్రభో.
కన్యాయా దూషణం పుమ్భి ర్దుష్ప్రేక్ష్యాయా న విద్మహే. ౨౯

తతః ప్రవ్యథితో బాణో దుహితు శ్శ్రుతదూషణః.
త్వరితః కన్యకాగారం ప్రాప్తోఽద్రాక్షీ ద్యదూద్వహమ్, ౩౦

కామాత్మజాతం భువనైకసున్దరం శ్యామం పిశఙ్గామ్బరమమ్బుజేక్షణమ్,
బృహద్భుజం కుణ్డలకున్తలత్విషా స్మితావలోకేన చ మణ్డితాననమ్. ౩౧

దీవ్యన్తమక్షైః ప్రియయాఽభినృమ్ణయా తదఙ్గసఙ్గస్తనకుఙ్కుమస్రజమ్,
బాహ్వోర్దధానం మధుమల్లికాశ్రితం తస్యాగ్ర ఆసీనమవేక్ష్య విస్మితః. ౩౨

(భటా.) తత స్తే భటాః బాణాయావేదయాఞ్చక్రుః. ఆవేదన ప్రకారమేవాహ (రాజన్నిత్యాదినా న విద్మహ ఇత్యన్తేన.) హే రాజన్ కులం దూషయతీతి తథా తచ్చేష్టితం లక్షయామః. ౨౮

(అనపాయిభిః) అనుసరద్భిః అప్రమాదై రస్మాభిః స్వగృహే గుప్తాయా అపి దూషణం న విద్మహే. ౨౯

(తత ఇతి.) దుహితు ర్య ద్దూషణం తచ్ఛ్రుతం యేన స బాణః అత ఏవ వ్యథితః త్వరాయుక్తః కన్యకాగృహం ప్రాప్య యదూద్వహ మనిరుద్ధం దదర్శ. ౩౦

కథంభూతం? కామస్య ప్రద్యుమ్నస్యాత్మనో దేహా జ్జాతం, అత ఏవ భువనైకసున్దరం ణ్డయోః కున్తలానాం త్విషా స్మితయుక్తేన అవలోకేన చ మణ్డితం ఆననం యస్య తమ్, ౩౧

అభినృమ్ణయా సర్వతోమఙ్గళయా ప్రియయా సహ అక్షైర్దీవ్యన్తం క్రీడన్తం తస్యా అఙ్గసఙ్గేన స్తనకుఙ్కుమం యస్యాం మధుమల్లికాః వసన్తభవమల్లికా స్తాభిః ఆశ్రితాం స్రజం బాహ్వోర్మధ్యే వక్షసి దధానం తస్యాగ్రే పురతః. అత్ర సన్ధిరార్షః. ఆసీనమవలోక్య విస్మితో బభూవ. ౩౨

స తం ప్రవిష్టం వృతమాతతాయిభి ర్భటై రనేకై రవలోక్య మాధవః,
ఉద్యమ్య మౌర్వం పరిఘం వ్యవస్థితో యథాఽన్తకో దణ్డధరో జిఘాంసయా. ౩౩
జిఘృక్షయా తాన్పరితః ప్రసర్పత శ్శునో యథా సూకరయూథపోఽహనత్,
తే హన్యమానా భవనా ద్వినిర్గతా విభిన్నమూర్ధోరుభుజాః ప్రదుద్రువుః. ౩౪
తం నాగపాశై ర్బలినన్దనో బలీ ఘ్నన్తం స్వసైన్యం కుపితో బబన్ధ హ.
ఉషా భృశం శోకవిషాదవిహ్వలా బద్ధం నిశమ్యాశ్రుకలాక్ష్యరోదీత్. ౩౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

(స ఇత్యాది సార్ధ మేకాన్వయి.) స మాధవో మధువంశప్రభవోఽనిరుద్ధః, అత ఏవ ఆతతాయిభిః ఉద్యతాయుధైః భటైః పరివృతం బాణ మవలోక్య యథా దణ్డధరోఽన్తకః తద్వత్ జిఘాంసయా తత్ర వ్యవస్థితం లోహమయం పరిఘ ముద్యమ్య గ్రహీతు మిచ్ఛయా పరితః పరిసర్పతః తానాతతాయినః అహనత్ జఘాన, యథా సూకరాణాం యూథం పాతీతి తథా సూకరశ్రేష్ఠః శునోఽన్తి తద్వత్ (త ఇతి.) తే ఆతతాయినః విభిన్నాః మూరాదయో యేషాం తే అత ఏవ గృహా, న్నిర్గతాః దుద్రువుః. ౩౩-౩౪

(త మితి.) బలీ బలవాన్, బలినన్దనో బాణః స్వసైన్యం ఘ్నన్తం అనిరుద్ధం కుపితో నాగపాశైర్బబన్ధ, శోకవిషాదాభ్యాం బాహ్యాభ్యన్తరదుఃఖాభ్యాం, విహ్వలా అవశా అశ్రూణాం, కలా బిన్దవో యయో స్తే అక్షిణీ, యస్యాః సా రురోద. ౩౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కన్ధే, ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః

—॥బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః॥—

శ్రీశుక ఉవాచ —

అపశ్యతాం చానిరుద్ధం తద్బన్ధూనాం చ భారత,
చత్వారో వార్షికా మాసా వ్యతీయు రనుశోచతామ్. ౧

నారదా_త్త దుపాకర్ణ్య వా_ర్తాం బద్ధస్య కర్మ చ,
ప్రయయు శ్శోణితపురం వృష్ణయః కృష్ణపాలితాః. ౨

ప్రద్యుమ్నో యుయుధానశ్చ గదస్సామ్బోఽథ సారణః,
నన్దోపనన్దభద్రాభ్యాం రామకృష్ణానువ_ర్తినః. ౩

అక్షౌహిణీభి ర్ద్వాదశభి స్సమేతా స్సర్వతో దిశమ్,
రురుధు ర్బాణనగరం సమన్తా త్సాత్వతర్షభాః. ౪

అథ త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథానిరుద్ధాదర్శనజవ్యథానాం క్రమేణ నారదాచ్ఛ్రుతతద్వార్తానాం ప్రాప్తశోణితపురాణాం యదూనాం బాణేన సహ సంగ్రామం వర్ణయతి త్రిషష్టితమేన ।(అపశ్యతా మితి.) అనిరుద్ధమపశ్యతాం తస్యానిరుద్ధస్య బన్ధూనాం అనుశోచతాం వార్షికాః ఆషాఢాద్యాశ్వినాన్తాః, చత్వారో మాసాః వ్యతీయుః అతిక్రా_న్తాః. ౧

(నారదా దితి.) బద్ధస్యానిరుద్ధస్య వా_ర్తాం బన్ధనాత్పూర్వం తస్య కర్మ చ శ్రుత్వా కృష్ణేన పాలితాః, కృష్ణసహితా ఇత్యర్థః. వృష్ణయో యదవః. ౨

వృష్ణిప్రధానానాహ (ప్రద్యుమ్న ఇతి.) ఏతే సర్వే రామకృష్ణా వనువ_ర్త_న్త ఇతి తథా భూతాః యయుః. ౩

(అక్షౌహిణీభి రితి.) సమేతా స్సహితాః. ౪

భజ్యమానపురోద్యానప్రాకారాట్టాదిగోపురమ్,
ప్రేక్షమాణో రుషావిష్ట స్తుల్యసైన్యో వినిర్యయౌ.

బాణార్థం భగవాన్రుద్ర స్ససుతః ప్రమథై ర్వృతః,
ఆరుహ్య నన్దివృషభం యుయుధే రామకృష్ణయోః. ౬

ఆసీ త్సుతుములం యుద్ధ మద్భుతం రోమహర్షణమ్,
కృష్ణశఙ్కరయో రాజ న్ప్రద్యుమ్నగుహయో రపి. ౭

కుమ్భాణ్డకూపకర్ణాభ్యాం బలేన సహ సంయుగః,
సామ్బస్య బాణపుత్రేణ బాణేన సహ సాత్యకేః. ౮

బ్రహ్మాదయ స్సురాధీశా మునయ స్సిద్ధచారణాః,
గన్ధర్వాప్సరసో యక్షా విమానై ర్ద్రష్టు మాగమన్. ౯

శఙ్కరానుచరా ఞ్ఛౌరి ర్భూతప్రేతా న్సగుహ్యకాన్,
ఢాకినీర్యాతుధానాం శ్చ యక్షరక్షోవినాయకాన్. ౧౦

భూతమాతృపిశాచాం శ్చ కూశ్మాణ్డా న్బ్రహ్మరాక్షసాన్,
ద్రావయామాస తీక్ష్ణాగ్రై శ్శరై శ్శార్ఙ్గధను శ్చ్యుతైః. ౧౧

(భజ్యమా నేతి.) భజ్యమానానాం పురాదీనాం, ద్వన్ద్వైకవద్భావో యద్వా బహువ్రీహి రేవ. పుర మితి విశేష్యాధ్యాహారః. రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తో బాణ, స్తుల్యసైన్యః ద్వాదశాక్షౌహిణీ సైన్యయుక్తః, వినిర్గతః పురా దితి శేషః. అట్టాలాః ప్రాకారా దుపరితనాన్యుపస్థానాని. ౫

(బాణార్థ మితి.) బాణస్య సహాయార్థం ససుతః స్కన్దేన సహితః, నన్దినామ వృషభ మారుహ్య, రామకృష్ణాభ్యాం యుయుధే అయుధ్యత. ౬

(ఆసీ దితి.) తుములం సఙ్కులం, రోమహర్షణం శ్రోతౄణాం చ రోమోద్గమావహమ్. కస్య కేన సహేత్యత ఆహ (కృష్ణశఙ్కరయో రితి సార్ధేన.) హే రాజన్, బలేన బాణభ్రాత్రా సహ. ౭

(బ్రహ్మాదయ ఇతి.) సిద్ధచారణానాం ఇతరేతరయోగద్వన్ద్వః, తదా గన్ధర్వాదయోఽపి ఆగమ న్నాజగ్ముః. ౯

(శఙ్కరానుచరావితి.) శౌరిః కృష్ణః, శార్ఙ్గాఖ్యా, ద్ధనుషః, చ్యుతైః తీక్ష్ణమగ్రం యేషాం, శరైః భూతాదీన్, శఙ్కరస్య, అనుచరాన్, ద్రావయామాసేతి సంబన్ధః. ౧౦-౧౧

(బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః)

పృథగ్విధాని ప్రాయుఙ్క్త పినాక్యస్త్రాణి శార్ఙ్గిణే.
ప్రత్యస్త్రైః శమయామాస శార్ఙ్గపాణి రవిస్మితః. ౧౨

బ్రహ్మాస్త్రస్య తు బ్రహ్మాస్త్రం వాయవ్యస్య చ పార్వతమ్,
ఆగ్నేయస్య చ పార్జన్యం నైజం పాశుపతస్య చ. ౧౩

మోహయిత్వా తు గిరిజం జృమ్భణాస్త్రేణ జృమ్భితమ్.
బాణస్య పృతనాం శౌరి ర్జఘానాసిగదేషుభిః. ౧౪

స్కన్దః ప్రద్యుమ్నబాణౌఘై రర్ద్యమాన స్సమన్తతః,
అసృగ్విముఞ్చన్గాత్రేభ్య శ్శిఖినా ప్రాద్రవ ద్రణాత్. ౧౫

కుమ్భాణ్డకూపకర్ణౌ తు పేతతు ర్ముసలార్దితౌ,
దుద్రువు స్తదనీకాని హతనాథాని సర్వతః. ౧౬

(పృథగ్విధానీతి.) పినాకీ రుద్రః, శార్ఙ్గిణి కృష్ణే. పృథగ్విధాని నానావిధాన్యస్త్రాణి, ప్రయుక్తవాన్. శార్ఙ్గపాణిః కృష్ణః. అవిస్మిత ఏవ, తాని, ప్రత్యస్త్రైః శమయామాస. ౧౨

తదేవాహ (బ్రహ్మాస్త్రస్యేతి.) నైజం నారాయణాస్త్రం. పాశుపతే ప్రాయుఙ్క్తే త్యర్థః. ౧౩

(మోహయిత్వేతి.) జృమ్భణాఖ్యే నాస్త్రేణ గిరిశం, జృమ్భితం జృమ్భణయుక్తం యథా తథా, మోహయిత్వా. ౧౪

(స్కన్ద ఇతి.) స్కన్దః షణ్ముఖః. అసృగ్రుధిరం, విముఞ్చన్, శిఖినా మయూరవాహనేన సహ, రణస్థానా, త్ప్రాద్రవత్. ౧౫

(కుమ్భాణ్డ ఇతి.) ముసలేన, బలభద్రప్రయుక్తేన, అర్దితౌ పీడితౌ, పేతతుః, హతౌ నాథౌ యేషాం తాని, తయో, రనీకాని, సర్వతో, దిక్షు, దుద్రువుః. ౧౬

విశీర్యమాణం స్వబలం దృష్ట్వాఽఽ బాణోఽత్యమర్షితః.
కృష్ణ మభ్యద్రవ త్సఙ్ఖ్యే రథీ హిత్వైవ సాత్యకిమ్. ౧౭

ధనూంష్యాకృష్య యుగపద్బాణః పఞ్చశతాని వై.
ఏకైకస్మిన్ శరౌ ద్వౌ ద్వౌ సన్దధే రణదుర్మదః. ౧౮

తాని చిచ్ఛేద భగవా న్ధనూంషి యుగపద్ధరిః,
సారథిం రథ మశ్వాంశ్చ హత్వా శఙ్ఖ మపూరయత్. ౧౯

తన్మాతా కోటరా నామ నగ్నా ముక్తశిరోరుహా,
పురోఽవతస్థే కృష్ణస్య పుత్రప్రాణరిరక్షయా. ౨౦

తత స్తిర్యఙ్ముఖో నగ్నా మనిరీక్ష్య గదాగ్రజః,
బాణశ్చ తావద్విరథ శ్ఛిన్నధన్వాఽవిశత్పురమ్. ౨౧

(విశీర్యమాణ మితి.) విశీర్యమాణం హన్యమానం. దృష్ట్వా. అతీవ న మృష్యతీతి తథా సబాణ స్సాత్యకిం ప్రతియోద్ధారం హిత్వా అనాదృత్య. సఙ్ఖ్యే యుద్ధే రథీ సన్ కృష్ణ మభ్యద్రవత్. ౧౭

(ధనూంషీతి.) రణే, దుష్టో మదో యస్య స బాణః. ఏకైకస్మిన్ ధనుషి ద్వౌద్వౌ శరౌ సన్దధే తాని సంహితమాత్రశరాణ్యేవ. న తు ప్రయుక్తబాణాని. ధనూంషి. చిచ్ఛేద సాయకై రితి శేషః. తత, స్సారథిరథాశ్వాన్, హత్వా, నాశయిత్వా, శఙ్ఖం పాఞ్చజన్య మపూరయత్. ౧౮-౧౯

(తన్మాతేతి.) తస్య బాణస్య. మాతా, కోటరా నామ, నగ్నా, ముక్తా విస్రస్తాః, కేశాః, యస్యా స్తథాభూతా చ పుత్రస్య. ప్రాణా, న్రక్షితు మిచ్ఛయా, కృష్ణస్య. పురతః, ఉపతస్థే అవస్థితవతీ. ౨౦

(తత ఇతి.) నగ్నాం, మనీక్షమాణః, తిర్యఙ్ముఖో, బభూవ. తావ, త్తద న్తరం అభ్వేత్యర్థః. ౨౧

(బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః)

విద్రావితే భూతగణే జ్వరస్తు త్రిశిరా స్త్రిపాత్,
మహాదేవప్రయుక్తోఽసౌ ఘోరరూపో విభీషణః,
అభ్యపద్యత దాశార్హం దహన్నివ దిశో దశ. ౨౨

ఆవిర్బభూవ పురత స్సమరే శార్‌ఙ్గధన్వనః,
అథ నారాయణో దేవ స్తం దృష్ట్వా వ్యసృజ జ్జ్వరమ్. ౨౩

మాహేశ్వరో వైష్ణవశ్చ యుయుధాతే జ్వరావుభౌ.
మాహేశ్వర స్సమాక్రన్దద్వైష్ణవేన బలార్దితః. ౨౪

అలబ్ధ్వాఽభయ మన్యత్ర భీతో మాహేశ్వరజ్వరః,
శరణార్థీ హృషీకేశం తుష్టావ ప్రయతాఞ్జలిః. ౨౫

(విద్రావిత ఇతి.) భూతగణే విద్రావితే పలాయితే సతి శఙ్కరేణ ప్రయుక్తః ఘోరం రూపం యస్య సః విశేషేణ భీషయతీతి తథా త్రీణి శిరాంసి యస్య త్రయః పాదాః యస్య స, తాపజ్వరః దశ దిశో దహన్నివ, దాశార్హం కృష్ణ. మభ్యపద్యత అభ్యాజగామ. ౨౨

సమరే, శార్‌ఙ్గధన్వనః కృష్ణస్యాగ్రే ఆవిర్బభూవ చ (అథేతి.) దేవః కృష్ణః, తం జ్వరం దృష్ట్వా జ్వరం వైష్ణవం శీతజ్వరం వ్యసృజత్ ప్రాయుఙ్క్త. ౨౩

(మాహేశ్వరో) వైష్ణవశ్చే త్యుభౌ యుయుధాతే యుద్ధం కృతవన్తౌ తదా వైష్ణవేన జ్వరేణ కర్త్రా బలేన సాధనేనార్దితః విహతః, మాహేశ్వరో జ్వరః సమాక్రన్దత్ రురోద. ౨౪

(అలబ్ధ్వేతి.) అన్యత్ర అన్యతః. అభయ మలబ్ధ్వా, అత ఏవ నితరాం భీతః శరణం రక్షితారం తదుపాయం వా. అర్థయత ఇతి తథా బద్ధాఞ్జలిః, కృష్ణం, తుష్టావ. ౨౫

జ్వర ఉవాచ—

నమామి త్వాఽనన్తశక్తిం పరేశం సర్వాత్మానం కేవలం జ్ఞప్తిమాత్రమ్,
విశ్వోత్పత్తిస్థానసంరోధహేతుం యత్తద్బ్రహ్మ బ్రహ్మలిఙ్గం ప్రశాన్తమ్. ౨౬

కాలో దైవం కర్మ జీవస్స్వభావో ద్రవ్యం క్షేత్రం ప్రాణ ఆత్మా వికారః,
తత్సఙ్ఘాతో బీజరోహప్రవాహస్త్వన్మాయైషా తం నిషేధం ప్రపద్యే. ౨౭

స్తుతిమేవాహ (నమామీతి చతుర్భిః.) తావత్స్వరక్షణోపయుక్తపరతత్త్వవిశిష్టం స్తౌతి ద్వాభ్యాం - పరేశం త్వాం, నమామి, పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపీశం నియన్తారం కిం ప్రాకృతరాజాదివత్ నేత్యాహ (సర్వాత్మాన మితి.) సర్వేషాం బ్రహ్మాదీనా మాత్మానం అన్తఃప్రవిశ్య ధారకత్వేన నియన్తార మిత్యర్థః. కథమణుస్వరూపబ్రహ్మాదిజీవవర్గాన్తఃప్రవేశ ఇత్యతో విశినష్టి కేవలం నిరవయవం జ్ఞానమాత్రస్వరూపం సూక్ష్మత్వాదన్తఃప్రవేశోపపత్తి రితి భావః. మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జాడ్యరాహిత్యం వివక్షితం. నను పరేశస్త్వర్హి కోఽసౌ జగత్కర్తే త్యత్ర త్వమేవేతి వక్తుం కారణత్వో పయుక్తసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ అనన్తశక్తిమితి. కారణత్వమాహ విశ్వోత్పత్తీతి స్థానం స్థితిః విశ్వస్యోత్పత్త్యాదిహేతు మిత్యర్థః. మమైవంవిధత్వే కిం ప్రమాణ మత ఆహ బ్రహ్మలిఙ్గం వేదప్రమాణకం ననూక్తవిధం బ్రహ్మ న త్వహం తత్రాహ యత్తద్బ్రహ్మేతి. యద్వేదాన్తప్రసిద్ధం బ్రహ్మ తదభిన్నం త్వాం నన్వహమపి కదాచి చ్ఛోచామి నేత్యాహ, ప్రశాన్తం అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిషట్కరహితమ్. ౨౬

కాలకర్మస్వభావాదీనామేవ జగద్ధేతుత్వం న మమేత్యత ఆహ (కాల ఇతి.) దైవం కాలాద్యభిమానిదేవతా, కర్మ జీవాదృష్టం, స్వభావః జడత్వాజడత్వపరిణామిత్వాదిత త్తద్వస్తుస్వభావః, ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం, క్షేత్రం పృథివ్యాద్యుత్పత్తిభూమిః, ప్రకృతిః ప్రాణః పఞ్చవృత్తిః ప్రాణః, ఆత్మా మతిః వికారః, అవస్థాభేదః తత్సఙ్ఘాతశ్శరీరం, బీజరోహప్రవాహః కార్యకారణప్రవాహః, ఏషా ఏతత్సర్వం త్వన్మాయా స్వాత్మసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాధీన మిత్యర్థః. ఏషేతి సర్వనామత్వాత్పూర్వాయేణోద్దేశ్యవిధేయలిఙ్గభాక్త్వాత్ ప్రతినిర్దిశ్యమానమాయాపేక్షయా స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః, తం త్వాం నిషేధం నేతి నేతీతి ప్రకృతిప్రాకృతసమస్తవస్తుగతప్రకారో యస్మి న్నిషిధ్యతే. తం త్వాం, ప్రపద్యే ఇత్యర్థః నిషేధ మిత్యత్రాధి కరణఘఞ్. ౨౭

(బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః)

నానాభావైర్లీలయైవోపపన్నైర్దేవాన్ సాధూన్ లోకసేతూన్బిభర్షి,
హంస్యున్మార్గాన్ హింసయా వర్తమానాన్జన్మైతత్తే భారహారాయ భూమేః. ౨౮

తప్తోఽహం తే తేజసా దుస్సహేన శాన్తోగ్రేణాత్యుల్బణేన జ్వరేణ,
తావత్తాపో దేహినాం తేఽఙ్ఘ్రిమూలం నో సేవేరన్యావదాశానుబద్ధాః. ౨౯

శ్రీభగవానువాచ—

త్రిశిరస్తే ప్రసన్నోఽహం వ్యేతు తే మజ్జ్వరాద్భయమ్,
యో నౌ స్మరతి సంవాదం తస్య త్వన్న భవేద్భయమ్. ౩౦

ననూక్తవిధః పరేశోఽన్య ఏవ అహం తు యదుష్వన్యతమ ఇత్యత్ర ఆహ(నానాభావై రితి.) లీలయైవ హేతుభూతయా ఉపపన్నైః [illegible]న్యథా త్వయి కర్మవశ్యే [illegible]షా మనుపపన్నత్వా దితి భావః. తైర్భావైః ప్రద[illegible]త్మత్స్య[illegible] [illegible] [illegible] యావత్, ధర్మసేతూన్ ధర్మమర్యాదాశ్చ బిభర్షి పుష్ణాసి. ఉన్మార్గానుత్పథాన్ [illegible]పి [illegible]పి, [illegible]గ్గానిత్యస్యైవ వివరణం హింసయా వర్తమానావితి యథా. మత్స్య[illegible] [illegible]జన్మ [illegible]ద్వ దేవ[illegible]పి, తవ జన్మావతారః. భూమే ర్భారహారాయ భారాపనయనార్థం అనేన వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదీని సూచితాని. ౨౮

ఇత్థం శరణ్యత్వ మావిష్కృత్య స్వకీయా మార్తిమావేదయతి (తప్త ఇతి.) తావద్భాన్తే నాప్యన్తత [illegible]గ్రేణాల్బణేన అత ఏవ సోఢుమశక్యేన త్వత్తేజసా ఉపబృంహితేన. జ్వరేణాహం తప్తః స్తత [illegible] ప్రపన్నం పాహీతి భావః. పదపద్మాపకస్య యుక్త ఏవ తాప ఇత్యత్ర ఆహ (తావ దితి.) యావ దాశయా [illegible]క్షకామ[illegible] [illegible]యాఽనుబద్ధాః తవాఙ్ఘ్రిమూలం న సేవేరన్. [illegible]వదేవ దేహినాం, [illegible] సేవా[illegible]ం [illegible]ం త్వనుచిత ఇతి భావః. ౨౯

[illegible] సంస్తుతః [illegible] భగవాన్ [illegible]నుగృహ్ణన్నాహ (త్రిశిర ఇతి.) హే త్రిశిరః తే తుభ్యం, అహం, ప్రసన్నః, [illegible], మజ్జ్వరాత్, భయం వ్యేతు వ్యపైతు, యః, పుమాన్, నావయోః ఇమం సంవాదం, స్మరతి, తస్య త్వత్ త్వత్తః, భయం, న భవేత్ తం త్వం మా భీషయే త్యర్థః. ౩౦

ఇత్యుక్తోఽచ్యుత మానమ్య గతో మాహేశ్వరజ్వరః,
బాణస్తు రథమారూఢః ప్రాయాద్యోత్స్యఞ్జనార్దనమ్. ౩౧

తతో బాహుసహస్రేణ నానాయుధధరోఽసురః,
ముమోచ పరిఘం క్రుద్ధో బాణ శ్చక్రాయుధే నృప. ౩౨

తస్యాస్యతోస్త్రాణ్యసకృ చ్చక్రేణ క్షురనేమినా,
చిచ్ఛేద భగవా న్బాహూన్ శాఖా మివ వనస్పతేః, ౩౩

బాహుషు ఛ్ఛిద్యమానేషు బాణస్య భగవాన్భవః,
భక్తానుకమ్ప్యుపవ్రజ్య చక్రాయుధ మభాషత. ౩౪

రుద్ర ఉవాచ—

త్వం హి బ్రహ్మపరం జ్యోతిర్గూఢం బ్రహ్మణి వాఙ్మయే,
యం పశ్య న్త్యమలాత్మాన మాకాశమివ కేవలమ్. ౩౫

(ఇతీతి.) ఆనమ్య ప్రణమ్య యోత్స్యన్ యోద్ధుం జనార్దనం కృష్ణం ప్రాగాదభ్యాపతత్, ౩౧

(తత ఇతి.) నానావిధాన్యాయుధాని ధరతీతి తథా సోఽసురో, బాణః క్రుద్ధో హేనృప. చక్రాయుధే కృష్ణే. పరిఘం ముమోచ ప్రాయు జ్క్త. ౩౨

(తస్యేతి.) అస్యతః క్షిపతః. ప్రయుంజానస్యేతి యావత్, తస్య బాణస్యాస్త్రాణి బాహూంశ్చ, సకృద్భగవత్ క్షురస్యేవ నేమిర్యస్య తేన చక్రేణ సుదర్శనేన చిచ్ఛేద, వనస్పతేః వృక్షస్య. శాఖా ఇవ. ౩౩

(బాహుష్వితి.)ఛిద్యమానేషు సత్సు. భగవాన్భవో రుద్రః, భక్తానుకమ్పీ. హేతుగర్భమిదం తత్రా వదభాషత. ౩౪

భాషణమేవాహ (త్వం హీత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః.) కేవలం వేదా న్తైకవేద్యం యోగపరిశుద్ధ మనోగ్రాహ్యం. త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం కథమయం జానీయాదిత్యభిప్రయన్ స్తౌతి (త్వం హీతి.) వాఙ్మయే బ్రహ్మణి వేదే ఉపనిషదీతి యావత్, గూఢం, యత్, త్పరంబ్రహ్మ. త త్త్వం. కింతద్బ్రహ్మ స్వరూపమత ఆహ (జ్యోతి రితి,) స్వప్రకాశం జ్ఞానస్వరూపమిత్యర్థః. అమలాత్మానః యోగవిశుద్ధాంతః కరణాః. యం పశ్యంతి స త్వమితి సంబంధః. అథ శరణ్యత్వోపయు క్తకల్యాణగుణాన్వివక్షుః, తావద్దృష్టాంతముఖేన నిర్దోషత్వమాహ ఆకాశమివ కేవలం నిర స్తనిఖిలదోషం. ౩౫

(బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః)

నాభిర్నభోఽగ్నిర్ముఖమమ్బురేతో ద్యౌశ్శీర్షమాశాశ్శ్రుతిరంఘ్రిరుర్వీ,
చన్ద్రో మనో యస్య దృగర్క ఆత్మా అహం సముద్రో జఠరం భుజేన్ద్రః. ౩౮

రోమాణి యస్యౌషధయోఽమ్బువాహాః కేశా విరిఞ్చో ధిషణా విసర్గః.
ప్రజాపతిర్హృదయం యస్య ధర్మ స్స వై భవాన్పురుషో లోకకల్పః, ౩౯

తవావతారోఽయ మకుణ్ఠధామన్ధర్మస్య గుప్త్యై జగతో భవాయ,
వయం చ సర్వే భవతానుభావితా విభావయామో భువనాని సప్త. ౪౦

న హి శరీరమాత్మనోఽపి ప్రియ మత స్త్వచ్ఛరీరభూతకృత్స్నజగదంతర్గతోఽయం మూర్ఖోఽపి తవానుకమ్ప్య ఏవేత్యభిప్రయన్విరాడ్రూపత్వేన స్తౌతి.(నాభిరితి ద్వాభ్యాం,)నభోఽగ్న్యమ్బుద్యు దిక్పృథివ్యో యథాక్రమం తవ నాభిముఖరేతశ్శిరశ్శ్రోత్రపాదాః, చంద్రో మన ఇతి, కార్యకారణభావేన సామానాధికరణ్యం, "చంద్రమా మనసో జాత" ఇతి శ్రుతేః, భగవన్మానసాత్ప్రసూతస్య చంద్రస్య సర్వదేహిమనోఽభిమానదేవతాత్వాచ్చ. ఏవం దృగర్క ఇత్యపి "చక్షోస్సూర్యోఽజాయతేతి" శ్రుతేః. దృగభిమానిదేవతాత్వాచ్చ యస్య తవేతి సర్వత్ర యోజ్యమ్, అహం రుద్రః. ఆత్మా అంతఃకరణభేదోఽహంకారః. అత్రాపి పూర్వవదేవ సామానాధికరణ్యం ద్రష్టవ్యం. జఠరం, భుజాత్మక ఇంద్రః, ఇంద్రాదయ స్తవ భుజా ఇత్యర్థః. యచ్ఛబ్దానాం స వై భవానిత్యనేన సంబంధః. ౩౮

(రోమాణీతి.) ఓషధయో యస్య రోమాణి అమ్బువాహాః మేఘాః. కేశాః విరిఞ్చో ధిషణా బుద్ధిః, ప్రజాపతిః, విసర్గః మేఢ్రం, ధర్మో హృదయం స వై, భవాన్, ఇత్థం లోకైః, కల్ప్యతే అవయవత్వేనేతి లోకకల్పః. ౩౯

నన్వేవమప్యయం దురాత్మా నిగ్రాహ్య ఏవేతి చేత్, యద్యప్యేవం, తథాప్యధునా శరణంగతోఽనుగ్రాహ్య ఏవ, యుక్తం చైతత్, తవావతారస్య ప్రపన్నలోకాభ్యుదయహేతుత్వా దిత్యభిప్రయన్నాహ (తవేతి.)హే అకుణ్ఠధామన్ తేజస్స్వభావేతి యావత్, అవతారదశాయామప్యచ్యుతసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాది స్వభావేత్యర్థః. జగతః ప్రపన్నలోకస్య, భవాయాభ్యుదయాయ, అభవాయేతి వా చ్ఛేదః, అభవాయ, భవప్రయుక్తతాపత్రయనివృత్తయే ఇత్యర్థః. అనుగ్రాహ్య శ్చేత్తర్హి త్వమేవైన మనుగృహాణేత్యత ఆహ (వయమితి.) సర్వే, వయం, లోకపాలాస్తావ త్త్వయా, సృష్టాః, అను తతః. భావితాః పాలితాః సప్త భువనాని, విభావయామః పాలయామః, వయం తత్పరతంత్రా ఇతి భావః. ౪౦

త్వమేక ఆద్యః పురుషోఽద్వితీయ స్తుర్యస్స్వదృగ్ఘేతు రహేతురీశః,
ప్రతీయసేఽథాపి యథా వికారం స్వమాయయా సర్వగుణప్రసిద్ధ్యై. ౩౯

యథైవ సూర్యోఽపిహిత స్ఛాయయా ఛాయాం చ రూపాణి చ సంచకాస్తి.

ఆకాశమివకేవల మితి నిరస్తనిఖిలదోషత్వముక్తం. విరాట్ఛరీరత్వోక్త్యా సర్వాంతరాత్మకత్వం ఫలితం. తదవతారోఽయమిత్యనేన నిరుపాధికరక్షకత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాదిక మావిష్కృతం. అథ పరత్వోపయుక్తకారణత్వాదిక మాహ (త్వమేక ఇతి.) త్వం మస్య జగతో హేతుకారణం. కిం చతుర్ముఖాదివ న్నేత్యాహ (అహేతు రితి.)స్వయం కారణాంతరరహితః. కిం నిమిత్తకారణం, నేత్యాహ (ఏక ఇతి.) అవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వే నైకత్వవ్యపదేశార్హః. ఆద్యః పురుషః జగదుపాదానకారణభూతపురుష శ్చేత్యర్థః. కిముపాదానకారణమేవ నేత్యాహ అద్వితీయ ఇతి. అధిష్ఠాత్రంతరరహితః, నిమిత్తకారణం చేత్యర్థః. అత ఏవ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణ ఇత్యాహ స్వదృక్ తుర్య శ్చేతి. స్వదృక్ స్వయంప్రకాశజ్ఞానస్వరూపః. అనేన ప్రకృతివైలక్షణ్యముక్తం. జడస్యాత్తస్యాః తుర్యః, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబన్ధరహితః. అనేన జీవవైలక్షణ్యముక్తం. ఆకాశమివ కేవల మిత్యనేన చ నిర్వికారత్వముక్తం. ఏక ఆద్యః పురుష ఇత్యనేన వికారాశ్రయత్వరూపోపాదానత్వం, కథ మేత దుభయం మిథో విరుద్ధమేకస్మిన్నుపపద్యత ఇత్యాశఙ్కాం పరిహరతి (ప్రతీయస ఇతి.) యద్యపీదం పరస్పరవిరుద్ధం, తథాపి సర్వగుణప్రసిద్ధ్యై సర్వేషాం గుణానాం స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణానాం ప్రకృతిపురుషాదీనాం ప్రసిద్ధ్యై దేవమనుష్యాద్యాకారసిద్ధయే స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన, యథావికారం ప్రకృతిపురుషగతస్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారానుగుణం, ప్రతీయసే తత్తదంతరాత్మతయా తత్తన్నామరూపనిర్వాహకత్వేన ప్రతీయసే ప్రమీయసే, వేదాంతజన్యప్రమా విషయో భవసీత్యర్థః. అస్మిన్విషయే వేదాంతానామేవ ప్రామాణ్యమితి భావః. ౩౯

సర్వగుణేత్యనేన ప్రకృతిసంబంధస్సూచితః. తర్హి జీవస్యేవ ప్రకృత్యా తిరోహితస్య యథా వికారమంతరాత్మతయా ప్రకాశో న స్యాదిత్యాశఙ్కాం దృష్టాంతేన నిరాకరోతి (యథైవేతి.) అపిహిత ఇతి చ్ఛేదః, దార్ష్టాంతికే గుణేనాపిహిత ఇతి దర్శనాత్ అన్యథోపధ్మానీయప్రసఙ్గాచ్చ. అపిహిత ఇతి నఞ్సమాసః, నతు "వష్టిభాగురి"రితి వచ నవిహితాకారలోపాభావపక్షే రూపం. స్వయా స్వప్రకాశ్యయా. ఛాయయా మేఘాదిరూపయా. అపిహితోఽతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ సన్.

(బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః)

ఏవం గుణేనాపిహితో గుణాం స్త్వమాత్మప్రదీపో గుణినశ్చ భూమన్. ౪౦

యన్మాయయా మోహితధియః పుత్రదారగృహాదిషు,
ఉన్మజ్జన్తి నిమజ్జన్తి ప్రసక్తా వృజినార్ణవే. ౪౧

దేవదత్త మిమం లబ్ధ్వా నృలోకమజితేన్ద్రియః,
యో నాద్రియేత త్వత్పాదౌ స శోచ్యోహ్యాత్మవఞ్చకః ౪౨

న హి మేఘాదినా సూర్యతత్ప్రభయో స్తిరోధిః. మేఘాదీన్వృత్వా తదంతర్బహిశ్చ ప్రసరణాత్ అన్యథా తద్వ్యవహితరూపాగ్రహణప్రసఙ్గాత్. యథైవంభూతః సూర్యః ఛాయాం మేఘాదీన్ రూపాణి తద్వ్యవహితానిరూపాణి చ సంచకాస్తి సమ్యక్ప్రకాశయతి ఏవం హేభూమన్ గుణేన సత్త్వాదిగుణేన గుణమయ్యాప్రకృత్యేతి యావత్, అపిహితః. అతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ త్వం. గుణాన్ ప్రకృతి తత్కార్యగతధర్మాన్గుణినః ప్రకృత్యాదీంశ్చ ప్రకాశయసి అత్ర ప్రదీపః స్వప్రకాశశ్చ [illegible] దృష్టాంతే ఛాయా సూర్యయో ర్న సంబంధః. మిథ స్తయోః విప్రకృష్టత్వాత్ దార్ష్టాంతికే [illegible]శేష్య భావస్సంబంధ ఇతి దృష్టాంతో విషమ స్తథాఽపి విప్రకృష్టస్యేవాపృథక్సిద్ధాయా [illegible] రోధాయ కత్వమస్యాపకత్వం [illegible] దేవ దృష్టాంత[illegible]. ౪౦

న కేవలమయమేవాజ్ఞః, కింతు సర్వేఽపి [illegible] మోహి[illegible] మిన్నాహ (యన్మాయేతి.) యస్య [illegible]. మోహితా ధీ ర్యేషాం తే. పుత్రాదిషు సక్తాః. వృజినార్ణవే దుఃఖార్ణవే ఉన్మజ్జంతి ఉత్ప్లవంతే పునర్నిమజ్జంతి చ ౪౧

నను మోహం [illegible] వృజినార్ణవే పాతియం [illegible] కిం [illegible] (దేవదత్తమితి) దేవేన [illegible] త్వయా దత్తం [illegible] దారాన[illegible]. [illegible] చేమం మనుష్యదేహం, లబ్ధ్వా [illegible], పరివశస్సన్, యః పుమాన్, త్వచ్చరణౌ నాద్రియతే స ఏవతే స శోచ్యః, అహో కిమస్య దౌర్భాగ్యమిత్యేవం శోచనీయః. కుతః హి యస్మాత్ [illegible] ఆత్మాపహారీ "యో ఽన్యథా సంత [illegible] మన్యథా ప్రతిపద్యతే, కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా" ఇతి వచనార్థో ఽత్ర నసందేహః. స్వదోషేణైవ స్వయం దుఃఖ్యతీతి న తవ దోషప్రసఙ్గ ఇతి భావః. ౪౨

యస్త్వాం విసృజతే మర్త్య ఆత్మానం ప్రియమీశ్వరమ్,
విపర్యయేన్ద్రియార్థార్థో విష మిత్యమృతం త్యజన్. ౪౩

అహం బ్రహ్మా చ విబుధా మునయశ్చామలాశయాః,
సర్వాత్మనా ప్రపన్నాస్త్వా మాత్మానం ప్రేష్ఠ మీశ్వరమ్. ౪౪

తం త్వా జగత్స్థిత్యుదయా న్తహేతుం సమం ప్రశాన్తం సుహృదాత్మనాయకమ్.
అనన్య మేకం జగదాత్మకేతం భవాపవర్గాయ భజామ దేవ. ౪౫

అయం మమేష్టో దయితేఽనువర్తీ మయాఽభయం దత్తమముష్య దేవ.

ఇతోఽపి శోచ్య ఇత్యాహ (యస్త్వా మితి.) స్వయం మరణశీల స్సన్ ఆత్మానం. ప్రియం. మీశ్వరం చ త్వాం విసృజతే త్యజతి న సేవతే. కింతు. విపర్యయేషు అనాత్మస్వప్రియేష్వనీశ్వరేషు ఇంద్రియార్థేషు శబ్దాదిషు ఆర్తః దీనః. అమృతమపి. త్వాం అమృతతుల్యాం త్వత్సేవాం వా విషబుద్ధ్యా త్యజన్ ఆస్తే, స శోచ్య ఇతి సంబంధః. ౪౩

యత స్త్వత్సేవాఽమృతతుల్యా అత ఏవ వయం త్వామేవ ప్రపన్నా ఇత్యాహ (అహ మితి.) అహం రుద్రః, త్వామేవోక్తవిధం, సర్వభావేన ఉపాయోపేయభావేన. శరణం. గతాః. ౪౪

న కేవలమాత్మత్వానుగుణమాత్రయుక్తమేవ త్వాం ప్రపన్నాః. కింతు. శరణ్యత్వోప యుక్తాసఙ్ఖ్యేయగుణాంతరయుక్తం చేత్యభిప్రయన్నాహ (తమితి.) హేదేవ తముక్తవిధం కించ జగదుత్పత్తిస్థితికారణం, సమం వైషమ్యరహితం, ప్రశాంతమూర్మిషట్కరహితం భజతా మపి శాంత్యావహం చ సుహృచ్చాసావాత్మనాయకశ్చ తం. అనన్యం స్వతుల్యసేవ్యాంతరహితం ఏకం స్వాధికప్రపదనీయాంతరరహితం, ఆత్మకేతం, ఆత్మనాం అస్మాకం, కేతం ఆశ్రయమాధారమితి యావత్, ఆత్మైవ కేతం యస్య తమితి వా "స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత" ఇతి శ్రుతేః. భవాభ్యుదయాయైహిక సుఖాయ అపవర్గాయ మోక్షాయ చ భజామః. ౪౫

ప్రకృతం విజ్ఞాపయతి(అయ మితి.)అయం బాణః. మే త్వాం ప్రపన్నస్య మమ ఇష్టో భక్తః. అనేన "మమ మద్భక్తభక్తేషు ప్రీతిరభ్యధికా భవే" దితి భగవద్వచనం స్మారితం, అత ఏవ దయితః ప్రియః అనువర్తత ఇతి తథా చ హే దేవ. అముష్య బాణస్య. మయా. అభయం దత్తం

సంపాద్యతాం తద్భవతః ప్రసాదో యథా హి తే దైత్యపతౌ ప్రసాదః. ౪౬

శ్రీభగవానువాచ—

యదాత్థ భగవం స్త్వం నః కరవామ ప్రియం తవ,
భవతో యద్వ్యవసితం తన్మే సాధ్వనుమోదితమ్. ౪౭

అవధ్యోఽయం మయాఽప్యేష వైరోచనసుతోఽసురః,
ప్రహ్లాదాయ వరో దత్తో న వధ్యో మే త్వదన్వయః. ౪౮

దర్పోపశమనాయాస్య ప్రవృక్ణా బాహవో మయా,
నాశితం చ బలం భూరి యచ్చ భారాయితం భువః. ౪౯

చత్వారోఽస్య భుజా శ్శిష్టా భవిష్యత్యజరామరః,
పార్షదముఖ్యో భవతో న కుతశ్చిద్భయోఽసురః. ౫౦

(కిమత ఇత్యత ఆహ.) తన్మయా దత్తమభయం. సంపాద్యతాం సఫలీక్రియతాం, అయమేవ భవతోఽనుగ్రహః. యథాహి తే త్వయా, దైత్యపతౌ ప్రహ్లాదే ప్రసాదః, కృత ఇతి శేషః. త్వద్వంశజం న హనిష్యామీతి ప్రహ్లాదమనుగృహీతవా నిత్యర్థః. ౪౬

ఇత్థం సంస్తుతః ప్రసన్నః ప్రాహ భగవాన్(యదాత్థేతి.) హే భగవన్ రుద్ర. నః అస్మాన్ప్రతి యదాత్థ అవోచః. యచ్చ. తవ. ప్రియం తత్కరవామ యద్వా. య. త్తవ. ప్రియం తన్నోఽస్మాకమపి. అత. స్తత్కరవామ. భవతా య న్నిశ్చిత మేతత్ప్రాణసంరక్షణాత్మకం తన్మయాఽప్యనుమోదితమ్. ౪౭

విరోచనసుత ఇతి హేతుగర్భం. తత్త్వా. దవధ్యః, తత్రాపి హేత్వన్తరమాహ (ప్రహ్లాదాయేతి.) అన్వయః వంశజః. ౪౮

తర్హి కిమర్థం బాహూనచ్ఛిన స్తత్రాహ(దర్ప ఇతి.) ప్రవృక్ణా శ్ఛిన్నాః. కిమర్థం. బహుసైన్యం హతవానసీత్యత ఆహ నాశిత మితి. భూభారాపనయనార్థ మితి భావః. ౪౯

రుద్రముఖేన బాణమనుగృహ్ణాతి (చత్వార ఇతి.) అస్య బాణస్య చత్వారః భుజాః శిష్టాః అజ్ఞప్తాః అనుగృహ్య అవశేషితా ఇత్యర్థః. అయం, జరామరణరహితః, భవిష్యతి, న, కుతశ్చిద్భయం. యస్య. తథాభూతశ్చ. భవిష్యతీతి సంబన్ధః. ౫౦

ఇతి లబ్ధ్వాఽభయం కృష్ణం ప్రణమ్య శిరసాఽసురః.
ప్రాద్యుమ్నిం రథమారోప్యవధ్వా సముపానయత్. ౫౧
అక్షౌహిణ్యా పరివృతం సువాసస మలఙ్కృతమ్,
సపత్నీకం పురస్కృత్య యయౌ రుద్రానుమోదితః. ౫౨
స రాజధానీం సమలఙ్కృతాం ధ్వజైస్సతోరణై రుక్షితమార్గచత్వరామ్,
వివేశ శఙ్ఖానకదున్దుభిస్స్వనై రభ్యుద్యతః పౌరసుహృద్ద్విజాతిభిః. ౫౩
య ఏతత్కృష్ణవిజయం శఙ్కరేణ చ సంయుగమ్,
సంస్మరేత్ప్రాతరుత్థాయ న తస్య స్యా త్పరాజయః. ౫౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్దే.
త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

(ఇతీతి.) అథ సు మితి చ్ఛేదః. వధ్వా ఉషయా సహ, ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం, సమానయత్ ద్వారకాం ప్రాపయామాసే త్యర్థః. ౫౧

తదేవాహ (అక్షౌహిణ్యేతి.) శోభనే వాససీ యస్య తం పత్న్యా సహితం, అనిరుద్ధం, పురస్కృత్య పురతో గమయిత్వా రుద్రానుమోదితః స్వయమప్యనుయయౌ. ౫౨

(స ఇతి,) స బాణః కృష్ణో వా, అన్యతరసహితోఽన్యతరో వా, పౌరాదిభి, రభ్యుద్యతః అభిముఖమాగత్య సత్కృతః, శఙ్ఖాదిధ్వనిభిః, రాజధానీం ద్వారకాం, వివేశ, కథంభూతాః ముక్షితాః సిక్తాః, మార్గాః వీథయః చత్వరాణ్యఙ్గణాని చ యస్యాం, తామ్. ౫౩

ఉక్తకథాను స్మరణఫలమాహ (య ఇతి) యః పుమాన్ సంస్మరే దితి శ్రవణాఖ్యానాదీనా మప్యుపలక్షణం, తస్య స్మరతః పరాజయో న స్యాత్. ౫౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చన్ద్రికాయాం, దశమస్కన్ధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః

* నృగోపాఖ్యానారమ్భః *

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏకదోపవనం రాజన్జగ్ముర్యదుకుమారకాః,
విహర్తుం సామ్బప్రద్యుమ్నచారుభానుగదాదయః. ౧

క్రీడిత్వా సుచిరం తత్ర విచిన్వన్తః పిపాసితాః,
స్థితం నిరుదకే కూపే దదృశు స్సత్వ మద్భుతమ్. ౨

కృకలాసం గిరినిభం వీక్ష్య విస్మితచేతసః.
తస్య చోద్ధరణే యత్నం చక్రు స్తే కృపయాన్వితాః. ౩

చార్మభిస్తాన్తవైః పాశైర్బధ్వా పతితమర్భకాః,
నాశక్నువ న్సముద్ధర్తుం కృష్ణాయాచఖ్యురుత్సుకాః. ౪

అథ చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ దత్తాపహారప్రయుక్తదురితనిమిత్తకృకలాసజన్మనో నృగస్య తజ్జన్మవిమోచనాత్మకం భగవచ్చేష్టితమనువర్ణ్యతే చతుష్షష్టితమేన (ఏకదేత్యాదినా.) తావదుపోద్ఘాతమాహ హే రాజన్ సామ్బాదయో యదుకుమారకాః. ౧

(క్రీడిత్వేతి. తత్రోపవనే పిపాసితా స్తృషితాః జల మన్వేషయన్తః, క్వచి న్నిరుదకే నిర్జలే కూపే మహదుచ్ఛ్రితం అద్భుతం చ సత్వం జన్తుం దదృశుః. ౨

(కృకలాసమితి నామ.) గిరినిభం గిరితుల్యం విస్మితం చేతో యేషాం తే, తస్య కృకలాసస్యోద్ధరణే నిమిత్తే, యత్నం చ చక్రుః. ౩

(చార్మభి రితి.) చర్మమయై, స్తన్తుమయై, పాశై రజ్జుభిః, బధ్వా పతితం, త, ముద్ధర్తుం న ప్రబభూవుః. ౪

తత్ర గత్వాఽరవిన్దాక్షో భగవాన్విశ్వభావనః,
వీక్ష్యోజ్జహార వామేన తం కరేణ సలీలయా.

స ఉత్తమశ్లోకకరాభిమృష్టో విహాయ సద్యః కృకలాసరూపమ్,
సన్తప్తచామీకరచారువర్ణస్స్వర్గ్యద్భుతాలఙ్కరణామ్బరస్రక్, ౬

పప్రచ్ఛ విద్వానపి తస్య దానం జనేషు విఖ్యాపయితుం ముకున్దః,
కస్త్వం మహాభాగవరేణ్యరూపో దేవోత్తమం గణయామ నూనమ్. ౭

దశామిమాం వా కతమేన కర్మణా సమ్ప్రాపితో హ్యతదర్హస్సుభద్ర,
ఆత్మానమాఖ్యాహి వివిత్సతాం నో యన్మన్యసే నః క్షమ మత్ర వక్తుమ్. ౮

(తత్రేతి.) విశ్వం భావయతి అభ్యుదికం కరోతీతి తథా వామేన కరేణ లీలయైవ, తముజ్జహార బహిర్నిష్కాసితవాన్. ౫

(స ఇతి.) స ఉద్ధృతః ఉత్తమశ్లోకస్య కరేణాభిమృష్ట ఇతి హేతుగర్భమిదం. సన్తప్తం చామీకరం సువర్ణం తద్వ ద్వర్ణో యస్య సః అద్భుతా అలఙ్కరణాదయో యస్య సః, స్వర్గీ దేవో బభూవ. ౬

(పప్రచ్ఛేతి.) తస్య కృకలాసస్య జన్మనో నిదానం కారణం జానన్నపి ముకున్దః తజ్జనేషు ఖ్యాపయితుం ప్రసిద్ధీకర్తుం, పప్రచ్ఛ. ప్రశ్నమేవాహ (కస్త్వ మితి.) హే మహాభాగ వయం త్వాం ధ్రువం దేవశ్రేష్ఠం గణయామ. ౭

కతమేన కేన వా కర్మణా ఇమాం కృకలాసత్వరూపాం దశాం అవస్థాం ప్రాపితోఽపి తత్ర హేతుః అతదర్హః ఏత దవస్థానర్హః. శోభనా దీప్తి ర్యస్య సః (ఆత్మాన మితి.) వివిత్సతాం వేత్తుమిచ్ఛతాం నోఽస్మభ్యం, మాత్మాన మాఖ్యాహి యది తద్వక్తుం క్షమం యోగ్యం తర్హ్యాఖ్యాహీతి సమ్బన్ధః. ౮

(నృగోపాఖ్యానారమ్భః)

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి స్మ రాజా సంపృష్టః కృష్ణే నానన్తమూర్తినా.
మానుషః ప్రణిపత్యాహ కిరీటేనార్కవర్చసా. ౯

నృగ ఉవాచ—

నృగో నామ నరేన్ద్రోఽహ మిక్ష్వాకుతనయః ప్రభో.
దానేష్వాఖ్యాయమానేషు యది తే కర మస్పృశమ్. ౧౦

కిం ను తేఽవిదితం నాథ సర్వభూతాత్మసాక్షిణః,
కాలేనావ్యాహతదృశో వక్ష్యేఽథాపి తవాజ్ఞయా. ౧౧

యావత్య స్సికతా భూమౌ యావత్యో దివి తారకాః,
యావత్యో వర్షధారాశ్చ తావతీ రదదాం స్మ గాః. ౧౨

(ఇతీతి.) అనన్తమూర్తినా హృద్యమూర్తినా సంస్పృష్టో రాజా మానుష ఇతి చ పూర్వజన్మాభిప్రాయేణోక్తం. అర్కస్యేవ వర్ణో యస్య తత్తేన కిరీటేన నమస్కృత్యాహ. ౯

ఉక్తిమేవాహ (నృగ ఇత్యాదినా ఇత్యుక్త్వేత్యతః ప్రాక్తనేన.) అహం నృగో నామ నరేన్ద్రః రాజశ్రేష్ఠః హే ప్రభో దానేష్వాఖ్యాయమానేషు దానప్రశంసాసు వక్తవ్యాస్విత్యర్థః. దానేషు దానశీలేషు వా యది తవ కర్ణస్పృశ మిత్యసంచేహ సన్దేహవచనం యది వేదాః ప్రమాణం స్యురితివత్, కర్ణపథం నూనం ప్రాప్తస్స్యా మిత్యర్థః. ౧౦

కించ (కిన్న్వితి.) తే త్వయా న విదితం కిన్ను విదితమేవేత్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి- సర్వభూతానామాత్మనో బుద్ధేః సాక్షిణః సాక్షాద్ద్రష్టుః కాలేనావ్యాహత మవిప్లుతం దృక్ జ్ఞానం యస్య తస్య అథాపి యద్యప్యేవం తథాపి. ౧౧

(యావత్య ఇతి.) సికతాదయో యావత్య స్తావతీః. ధేనూః రసదాం దత్తవానస్మి మయా దత్తానాం గవాం సఙ్ఖ్యా న విద్యత ఇత్యర్థః. ౧౨

పయస్వినీ స్తరుణీ రూపశీలగుణోపపన్నాః కపిలా హేమశృఙ్గీః,
న్యాయార్జితా రూప్యఖురాస్సవత్సాః దుకూలమాల్యాభరణా దదామ్యహమ్. ౧౩

స్వలఙ్కృతేభ్యో గుణశీలవద్భ్య స్సీదత్కుటుమ్బేభ్య ఋతవ్రతేభ్యః,
తపశ్శ్రుతబ్రహ్మవదాన్యసద్భ్యః ప్రాదాం యువభ్యో ద్విజపుఙ్గవేభ్యః. ౧౪

గోభూహిరణ్యాయతనాశ్వహస్తినః కన్యాస్సదాసీ స్తిలరూప్యశయ్యాః,
వాసాంసి రత్నాని పరిచ్ఛదా న్రథా నిష్టం చ యజ్ఞైశ్చరితం చ పూర్తమ్. ౧౫

కస్యచి ద్ద్విజముఖ్యస్య భ్రష్టా గౌ ర్మమ గోధనే,
సంపృక్తాఽవిదుషా సా చ మయా దత్తా ద్విజాతయే. ౧౬

తా ఏవ విశినష్టి (పయస్వినీరితి.) అత్ర భూమ్ని మత్వర్థీయాః, శీలాదిభి ర్యుక్తాః కపిలవర్ణాః హేమస్వర్ణాలఙ్కారౌ శృఙ్గయో ర్యాసాం తాః న్యాయత స్సంపాదితాః రౌప్యం రజతాలఙ్కారః ఖురేషు యాసాం తాః వత్సైస్సహితాః దుకూలాదీనాం ద్వన్ద్వః, తతో మత్వర్థీయోఽచ్, దదామి అదా మిత్యర్థః. ౧౩

అథ సత్పాత్రాణి విశినష్టి (స్వలఙ్కృతేభ్య ఇతి.) సీదన్ క్లిశ్యన్ కుటుమ్బో యేషాం తేభ్యః. ఋతవ్రతేభ్యః అదమ్భచారేభ్యః తపసా, శ్రుతాః ప్రఖ్యాతాః, తే బ్రహ్మణి వదాన్యాః బ్రహ్మవాదినః తే చ తే సన్తః తేభ్యః వదాన్యవద్భ్య ఇతి పాఠే తప ఆది విశిష్టేభ్యః ఏవంవిధేభ్యో బ్రాహ్మణోత్తమేభ్యోఽదామ్. ౧౪

న కేవలం గా ఏవాదాం, అన్యదపీత్యాహ (గోభ్వితి.) పునర్గ్రహణమితరాపేక్షయా తద్భూయస్త్వప్రాపకం గవాదీనా మితరేతరయోగద్వన్ద్వః. తత్రాయతనాని గృహాః దాసీభి స్సహితాః కన్యాః తిలాదీనాం ద్వన్ద్వః, తత్ర రూప్యం రజితం పరిచ్ఛదాః గృహోపకరణాని, న కేవలం ప్రదానమేవ కిన్తు యజ్ఞైరిష్టం చ పూర్తం స్మార్తం కర్మ చరితం కృతం చ. ౧౫

ఏవం ప్రవర్తమానస్య మమ కించిత్సఙ్కటమాపన్నం శృణ్విత్యాహ (కస్యచి దితి.) ద్విజముఖ్యస్య, గౌః ప్రతిగృహీతవతో గౌః, భ్రష్టా బలాత్తద్ధస్తాద్విమోచితా సతీ మమ గోధనే సంపృక్తా మిళితా, సా చ అవిదుషా పూర్వమేవ కస్మైచిద్దత్తేత్యేవ మజానతా మయా ద్విజాతయే అన్యస్మై బ్రాహ్మణాయ దత్తా. ౧౬

(నృగోపాఖ్యానారమ్భః)

తాం నీయమానాం తత్స్వామీ దృష్ట్వోవాచ మమేతి తమ్,
మమేతి ప్రతిగ్రాహ్యాహ నృగో మే దత్తవానితి. ౧౭

విప్రౌ వివదమానౌ మా మూచతు స్స్వార్థసాధకౌ,
భవాన్దాతాఽపహర్తేతి తచ్ఛ్రుత్వా మేఽభవద్భ్రమః. ౧౮

అనునీతౌ పుభౌ విప్రౌ ధర్మకృచ్ఛ్రం గతేన మే.
గవాం లక్షం ప్రకృష్టానాం దాస్యామ్యేషా ప్రదీయతామ్. ౧౯

భవన్తా వనుగృహ్ణీతాం కిఙ్కరస్యావిజానతః,
సముద్ధరత మాం కృచ్ఛ్రాత్పతన్తం నిరయేఽశుచౌ. ౨౦

నాహం ప్రతీచ్ఛే వై రాజన్నిత్యుక్త్వా స్వామ్యపాక్రమత్,

(తామితి.) తామన్యస్మై దత్తాం గాం దృష్ట్వా తస్యాః గోః స్వామీ పూర్వప్రతిగృహీతాం తాం గాం మమ మదీయేత్యాహ ప్రతిగ్రాహీ పశ్చాత్ప్రతిగ్రహీతా మదీయైవ అధునైవ మహ్యం నృగో దత్తవానిత్యాహ. ౧౭

(విప్రావితి.) భవాన్ దాతా తతోఽపహర్తా చేత్యేవ మూచతుః, యత స్తౌ స్వార్థసాధకౌ స్వార్థపరా వత ఏవ మూచతు రిత్యర్థః. త ద్విప్రయోః వచ శ్శ్రుత్వా మమాపి భ్రమో జాతః. ౧౮

తదా ధర్మకృచ్ఛ్రం ధర్మసఙ్కటం ప్రాప్తేన మయా అనునీతౌ, అనునయప్రకార మేవాహ (గవామితి సార్ధేన.) ప్రకృష్టానాం శ్రేష్ఠానాం గవాం లక్ష మన్యతరస్మై ప్రదీయతాం యువయోరన్యతరేణేత్యర్థః. ౧౯

కించ (భవన్తావితి.) కిఙ్కరస్య మమ కర్మణః, శేషత్వవివక్షయేయం షష్ఠీ. కిఙ్కరం మా మనుగృహ్ణీతా మిత్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి (అవిజానత ఇతి.) కృచ్ఛ్రాద్ధర్మసఙ్కటా దశుచౌ నిరయే పతన్తం మాం సముద్ధరతేతి పూజార్థబహువచనమ్. ౨౦

ఏవ ముక్తయో స్తయో రన్యతరః గోస్వామీ హే రాజన్ అహం గవాం లక్షమపి

నాన్యద్గవామప్యయుత మిచ్ఛామీత్యపరో యయౌ. ౨౧

తత శ్చ కాలయోగేన మృతః పరమమాయయా,
దేవ దైవవశాన్నీత స్తద్వదామి తవాగ్రతః. ౨౨

ఏతస్మిన్నన్తరే యామ్యైర్దూతైర్నీతో యమక్షయమ్,
యమేన పృష్ట స్తత్రాహం దేవదేవ జగత్పతే. ౨౩

పూర్వం త్వ మశుభం భుఙ్క్తే ఉతాహో నృపతే శుభమ్,
నాన్తం దానస్య భవతః పశ్యే లోకస్య భాస్వతః. ౨౪

పూర్వమేవాశుభం భుఞ్జ ఇతి ప్రాహ పతేతి సః,
తావదద్రాక్ష మాత్మానం కృకలాసం పతన్ప్రభో. ౨౫

న ప్రతీచ్ఛేన ప్రతిగృహ్ణామి కిన్తు దత్తా మేనామేవ నయామీ త్యుక్త్వా అపాక్రమత్ యయౌ. తథా అపరోపి ప్రతిగ్రాహీ దురాగ్రహః య ల్లక్షం త్వయా ప్రతిశ్రుతం అన్యదపి గవామయుతం దత్తం యది తథాప్యేనాం విహాయ నేచ్ఛామీ త్యుక్త్వా గాం త్యక్త్వా యయా విత్యర్థః. ౨౧

(తత ఇతి.) హే పరమ మాయయా పరమస్య తవ మాయయా వా, హేతుభూతేన సఙ్కల్పేన కాలయోగేన నిమిత్తేన మృతః హే దేవ దైవవశాదదృష్టవశా ద్యత్ర నీత, స్త త్తవాగ్రతో వదామి. ౨౨

(ఏతస్మిన్నితి.) హే దేవదేవ జగత్పతే ఏతస్మిన్నన్తరే ఇతఃపూర్వం పాపాభావాన్నేతు మసమర్థై రితి భావః, యమసంబన్ధిభిః యమసదనం ప్రాపితః తత్ర యమసదనే యమేనాహం పృష్టశ్చ. ౨౩

ప్రశ్నమేవాహ (పూర్వ మితి.) కిం పూర్వం పాపఫలం భుఙ్క్తే ఉతాహో కిం, శుభం పుణ్య ఫలం భోక్ష్యసే భవతో దానస్య యో లోకః లోక్యత ఇతి లోకః ఫలం తస్య భాస్వతః ప్రకాశమానస్య ఉపస్థితస్యేతి యావత్ అన్తం అవధిం న పశ్యామి. ౨౪

పూర్వమేవాశుభం పాపఫలం భుఞ్జే తస్యాల్పీయస్త్వా దితి భావః, ఇతి మయోక్తే పతవిరయ ఇతి శేషః. ఇతీత్థం స యమః మాం ప్రాహ (తావ దితి.) తావత్తదైవ హే ప్రభో పతన్నహ మాత్మానం కృకలాస మద్రాక్షం దృష్టవానస్మి. ౨౫

(నృగోపాఖ్యానరమ్భః)

బ్రహ్మణ్యస్య వదాన్యస్య తవ దాసస్య కేశవ,
స్మృతిర్నాద్యాపి విధ్వస్తా భవత్సన్దర్శనార్థినః. ౨౬

స త్వం కథం మమ విభోఽక్షిగతః పరాత్మా యోగేశ్వరైః శ్రుతిదృశాఽమలహృద్విభావ్యః
సాక్షాదధోక్షజ ఉరువ్యసనాన్ధబుద్ధేః స్యాన్మేఽనుదృశ్య ఇహ యస్య భవాపవర్గః. ౨౭

దేవదేవ జగన్నాథ గోవిన్ద పురుషోత్తమ,
నారాయణ హృషీకేశ పుణ్యశ్లోకాచ్యుతావ్యయ. ౨౮

అనుజానీహి మాం కృష్ణ యాతుం దేవగతిం ప్రభో,
యత్ర క్వాపి సతశ్చేతో భూయాన్మే త్వత్పదాశ్రయమ్. ౨౯

(బ్రహ్మణ్యస్యేతి.) హే కేశవ బ్రహ్మణ్యస్యేత్యాది విశేషణచతుష్టయం, పూర్వజన్మ
స్మృత్యనపాయే హేతుతయోపాత్తం బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులే సాధు బ్రహ్మణ్యః. ౨౬

అలభ్యలాభేనాధునా కృతార్థోఽభూవమిత్యాహ (స త్వ మితి) హే విభో సః యస్యాహం
సన్దర్శనార్థీ స త్వం కథం మమాక్షిగతః లోచనగోచరః. కథ మిత్యనేన దౌర్లభ్యం సూచితం.
తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి, పరమాత్మా. న హి పరమాత్మా కేవలం మాం స చక్షుషా వీక్ష్య ఇతి భావః.
కించ యోగేశ్వరైః శ్రుతిదృశా ఉపనిషచ్చక్షుర్ద్వారేణ, నిర్మలే హృదయే విభావ్యః కేవలం చిన్త్యః
యద్యప్యేవ మథాపి హే అధోఽక్షజ అధఃకృతేన్ద్రియజన్యజ్ఞానాయ విషయస్య భవాపవర్గః సంసారనాశ
స్తత్యోరుణా వ్యసనేనాన్ధా బుద్ధి ర్యస్య తథాభూతస్యాపి శాన్తే సతి హృదయే త్వం దృశ్య ఏవే
త్యర్థః. ౨౭

హర్షాతిశయేన బహుధా సంబోధయన్ కించి త్ప్రార్థయమాన శ్చానుజ్ఞాం పృచ్ఛతి (దేవ
దేవేతి ద్వాభ్యాం.) దేవగతిం స్వర్గలోకం ప్రతి యాతుంగన్తు ముద్యతం మా మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ,
యత్ర క్వాపి సతో వర్తమానస్య మమ చేతః త్వదాస్పదం త్వత్పాదారవిన్దసంశ్రయం భూయా
త్తథానుగృహాణేత్యర్థః. ౨౮-౨౯

నమస్తే సర్వభావాయ బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే,
కృష్ణాయ వాసుదేవాయ యోగానాం పతయే నమః. ౩౦

ఇత్యుక్త్వా తం పరిక్రమ్య పాదౌ స్పృష్ట్వా స్వమౌళినా,
అనుజ్ఞాతో విమానాగ్ర్యమారుహత్పశ్యతాం నృణామ్. ౩౧

కృష్ణః పరిజనం ప్రాహ భగవాన్దేవకీసుతః,
బ్రహ్మణ్యదేవో ధర్మాత్మా రాజన్యా ననుశిక్షయన్. ౩౨

దుర్జరం బత బ్రహ్మస్వం భుక్తమగ్నేర్మనాగపి,
తేజీయసోఽపి కిముత రాజ్ఞా మీశ్వరమానినామ్. ౩౩

నాహం హాలాహలం మన్యే విషం యస్య ప్రతిక్రియా,

యాస్య న్నమస్కరోతి (నమస్త ఇతి.) తే తుభ్యం సర్వభావాయ సర్వః భావః పదార్థో యస్య శరీరత్వేనేతి స తథా తస్మై తత్ర హేతుః. బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయ బృహత్త్వాయ అనన్తాశ్శక్తయః కార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధప్రకృతిపురుషకాలసార్వజ్ఞసర్వశక్తిత్వాదయో యస్య తస్మై యోగానాం పతయే నిర్వాహకాయ. ౩౦

(ఇతీతి.) స్వమౌళినా స్వకిరీటేన విమానాగ్ర్యం విమానశ్రేష్ఠం ఆరురోహ నృణాం పశ్యతాం సతాం. ౩౧

(కృష్ణ ఇతి.) బ్రహ్మణ్యదేవో ధర్మాత్మేతి చ హేతుగర్భం, తత్వా ద్రాజన్యాననుశిక్షయన్నిత్యత్ర "లక్షణ హేత్వో" రితి శత్రాదేశః, అనుశిక్షయితు మిత్యర్థః. పరిజనం పరితో విద్యమానం ప్రతి ప్రాహ. ౩౨

ఉక్తిమేవాహ (దుర్జర మిత్యాది నైతద్విశ్వాస్యేత్యతః ప్రాక్తనేన.) బతేత్యాశ్చర్యే. బ్రహ్మస్వం మనాగీషదపి భుక్తం సత్ అగ్నే గ్నిసదృశస్య అతితేజస్వినోఽపి దుర్జరం దుఃఖేనాపి న జీర్యతీతి తథా కిం వక్తవ్యం ఈశ్వరం మన్యానాం రాజ్ఞాం దుర్జర మితి. ౩౩

కించ (నాహ మితి.) హాలాహలం న విషం మన్యే. కుతః? యస్య హాలాహలస్య

(నృగోపాఖ్యానారమ్భః)

బ్రహ్మస్వం హి విషం ప్రోక్తం నాస్య ప్రతివిధిర్భువి. ౩౪

హినస్తి విషమత్తారం అగ్నిరద్భిః ప్రశామ్యతి,
కులం సమూలం దహతి బ్రహ్మస్వారణి పావకః. ౩౫

బ్రహ్మస్వం దురనుజ్ఞానం భుక్తం హన్తి త్రిపూరుషమ్,
ప్రసహ్యతు బలాద్భుక్తం దశపూర్వాన్దశాపరాన్. ౩౬

రాజానో రాజ్యలక్ష్మ్యా చ నాత్మపాతం ప్రచక్షతే,
నిరయం యోఽభిమన్యన్తే బ్రహ్మస్వం సాధు బాలిశాః. ౩౭

గృహ్ణన్తి యావతః పాంసూన్రుదతామశ్రుబిన్దవః,

ప్రతిక్రియా ప్రతీకారః వర్తత ఇతి శేషః. కిన్తు బ్రహ్మస్వమేవ విషం ప్రోక్తం. హి యస్మా దస్య బ్రహ్మస్వస్య భూమౌ ప్రతిక్రియా నాస్తి. ౩౪

కించ (హినస్తీతి) విషం త్వత్తారం భక్షయితార మేవ హన్తి అగ్నిస్త్వద్భిర్జలైః ప్రశామ్యతి అనేన సంసర్గిసంసర్గేణ మారకత్వాదగ్నితుల్యతాస్యాదిత్యేతదపి నాస్తీత్యుక్తం (అపి చ సమూల మితి.) వహ్నిర్హి మూలాన్యవిశేషయతి, బ్రహ్మస్వలక్షణారణిజః పావకస్తు కులం తదపి సమూలం దహతి. ౩౫

కించ (బ్రహ్మస్వ మితి.) దురనుజ్ఞాతం సమ్యగననుజ్ఞాతం సద్భుక్తం స్వం పుత్రం పౌత్రం చేతి త్రీన్ పురుషాన్ దహతి బలాద్రాజాద్యాశ్రయబలాత్ ప్రసహ్య బలాత్కారేణ భుక్తంతు దశ పూర్వాన్ పితృపితామహాదీన్ హన్తి నరకే పాతయతి అపరాన్ పుత్రపౌత్రాదీన్ దశ నాశయతి. ౩౬

తర్హి రాజానః కి మితి బ్రహ్మస్వం భుఞ్జత ఇత్యత్రాహ (రాజాన ఇతి.) యే రాజాన స్సాధు యథా తథా బ్రహ్మస్వ మభిమన్యన్తే ఆకాఙ్క్షన్తి తే రాజ్యలక్ష్మ్యా అన్ధా ఇతి శేషః. ఆత్మా పతత్యస్మిన్నితి తథా త న్నిరయం న ప్రతీక్షన్తే న విచారయన్తి అత స్తే కేవలం బాలిశాః మూఢాః. ౩౭

(గృహ్ణన్తీత్యాది శ్లోకద్వయ మేకాన్వయం.) హృతం విత్తం యేషాం తేషాం అత ఏవ

విప్రాణాం హృతవిత్తానాం వదాన్యానాం కుటుమ్బినామ్. ౩౮

రాజానో రాజకుల్యాశ్చ తావతోఽబ్దాన్నిరఙ్కుశాః,
కుమ్భీపాకేన పచ్యన్తే బ్రహ్మదాయాపహారిణః. ౩౯

స్వదత్తాం పరదత్తాం వా బ్రహ్మవృత్తిం హరేత యః,
షష్టివర్షసహస్రాణి విష్ఠాయాం జాయతే క్రిమిః. ౪౦

న మే బ్రహ్మధనం భూయాద్గృధ్వా చాల్పాయుషో నృపాః,
పరాజితాశ్చ్యుతా స్థానాద్భవన్త్యుద్వేజినో వయమ్. ౪౧

విప్రం కృతాగస మపి నైవ ద్రుహ్యత మామకాః,
ఘ్నన్తం బహుశపన్తం వా నమస్కురుత నిత్యశః. ౪౨

యథాఽహం ప్రణమే విప్రా ననుకాలం సమాహితః,
తథా నమత యూయం చ యోఽన్యథా మే స దణ్డభాక్. ౪౩

రుదతాం విప్రాణాం అశ్రుబిన్దవః యావతః పాంసూన్ గృహ్ణన్తి ఆర్ద్రీకుర్వన్తి తావతోఽబ్దాన్వత్సరాన్ కుమ్భీపాకేన నిరయేణ పచ్యన్తే బ్రహ్మదాయాపహారిణః బ్రహ్మస్వాపహారిణః నిరఙ్కుశాః దుర్నివారాః రాజాదివిశేషణ మిదం ద్వయమ్. ౩౮-౩౯

(స్వదత్తా మితి.) బ్రహ్మవృత్తిం బ్రాహ్మణస్యాజీవికాం. ౪౦

బ్రహ్మస్వం న మాం స్పృశేదిత్యాశాస్తే (నమ ఇతి.) విపర్యయేఽనర్థమాహ య దితి. య ద్బ్రహ్మధనం, గృధ్వా అభికాఙ్క్ష్య అల్పాయుషః పరాజితాశ్చ రాజ్యా ద్భ్రష్టాశ్చ భవన్తి అతో వయ ముద్వేజినః భీతిమన్తో భవేమ. ౪౧

(విప్ర మితి.) మామకా యది యూయం మదీయా స్తర్హి కృతాపరాధమపి విప్రం నైవ ద్రుహ్యత. ఆర్షత్వా"త్క్రుధద్రుహే" తి చతుర్థ్యభావః. కిన్తు బహు యథా తథా శపన్తమపి నిత్యం, నమస్కురుత. ౪౨

ఇద మేవ దృష్టాన్తే ద్రఢయతి (యథేతి.) అనుకాలం త్రిసన్ధ్యం ప్రణమే నమస్కరోమి యోఽన్యథా న నమే త్స దణ్డభాక్ మే మత్తః. ౪౩

(నృగోపాఖ్యానారమ్భః)

బ్రాహ్మణార్థో హ్యపహృతో హర్తారం పాతయత్యధః,
అజానన్తమపి హ్యేనం నృగం బ్రాహ్మణగౌరివ. ౪౪

ఏతద్విశ్రావ్య భగవాన్ముకున్దో ద్వారకౌకసః,
పావన స్సర్వభూతానాం వివేశ నిజమన్దిరమ్, ౪౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కందే.
చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః.

న కేవల మర్థవాద ఇతి భీభీషికేయం కింతు ప్రత్యక్ష మిత్యాహ (**బ్రాహ్మణార్థ ఇతి.**) బ్రాహ్మణార్థో విప్రధనం హర్తారం అధోనరకే పాతయతి యథా అజానన్త మేనం నృగం బ్రాహ్మణస్య గౌ రపాతయత్, అజానన్తమపీత్యనేన కిము వక్తవ్యం జానన్తం పాతయతీతి కైముత్య న్యాయోఽభిప్రేతః. ౪౪

(ఏత దితి.) ద్వారకౌకసః ప్రతి ఏతదుక్తం శ్రావయిత్వా తత్ర హేతుః సర్వలోకానాం పావనః. ౪౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం. దశమస్కన్ధే. చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః.

అ థ ప ఞ్చ ష ష్టి త మో ऽ ధ్యా య ః

—* బలరామస్య పునర్నన్దవ్రజాగమనకథా. *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

బలభద్రః కురుశ్రేష్ఠ భగవాన్రథ మాస్థితః,
సుహృద్దిదృక్షు రుత్కణ్ఠః ప్రయయౌ నన్దగోకులమ్. ౧

పరిష్వక్త శ్చిరోత్కణ్ఠై ర్గోపై ర్గోపీభి రేవ చ,
రామోऽభివాద్య పితరా వాశీర్భి రభినన్దితః. ౨

చిరం నః పాహి దాశార్హ సానుజో జగదీశ్వర,
ఇత్యారోప్యాఙ్క మాలిఙ్గ్య నేత్రై స్సిషిచతుర్జలైః. ౩

అథ పఞ్చషష్టితమోऽధ్యాయః,

అథ ప్రత్యేకం రామకృష్ణయో శ్చేష్టితాని వర్ణయతి (బలభద్ర ఇతి.) హే కురుశ్రేష్ఠ సుహృద్దిదృక్షు రితి సమస్తం పదం, సుహృదో బన్ధూన్ ద్రష్టుమిచ్ఛుః, తత్ర హేతు రుత్కణ్ఠః ప్రేమయుతః తద్విషయాభిలాషయుతో వా. ౧

(పరిష్వక్త ఇతి.) ఆలిఙ్గితః పితరౌ యశోదానన్దగోపౌ వభివాద్య ప్రణమ్య తాభ్యా మాశీర్భి రభినన్దితశ్చ. ౨

తదేవాహ (చిర మితి.) హే దాశార్హ హే జగదీశ్వర ఇదం సంబోధనద్వయం హేతుగర్భం, జగదీశ్వరత్వా త్త్వాశ్రితసంరక్షణార్థం దాశార్హేష్వవతీర్ణత్వాచ్చ సానుజ స్త్వం నోऽస్మాన్ చిరం పాహి చిరమాత్మరక్షాప్రార్థనయైవ తయోర్దీర్ఘాయుష్ట్వాదికం సర్వం ప్రార్థితప్రాయమేవ తేన వినా తదనుపపత్తే రిత్యాశయేన చిరం పాహీత్యుక్తం (ఇతీతి.) ఆదిశ్యాశాస్య నేత్రైః నేత్రజై ర్జలైః హర్షజలై స్సిషిచతుః స్నపయామాసతుః.

(బలరామస్య పునర్నన్దవ్రజాగమనకథా)

గోపవృద్ధాంశ్చ విధివద్యవిష్ఠైరభివాదితః,
యథా వయో యథా సఖ్యం యథా సంబంధ మాత్మనః,
సముపేత్యాథ గోపాలాన్హాస్యహస్తగ్రహాదిభిః. ౪

విశ్రాన్తం సుఖమాసీనం పప్రచ్ఛుః పర్యుపాగతాః,
పృష్ట్వా చానామయం స్వేషు ప్రేమగద్గదయా గిరా,
కృష్ణే కమలపత్రాక్షే సంన్యస్తాఖిలరాధసః. ౫

కచ్చి న్నో బాన్ధవా రామ సర్వే కుశల మాసతే,
కచ్చిత్ స్మరథ నో రామ యూయం దారసుతాన్వితాః. ౬

దిష్ట్యా కంసో హతః పాపో దిష్ట్యా ముక్తాః సుహృజ్జనాః,
నిహత్య నిర్జిత్య రిపూ న్దిష్ట్యా దుర్గం సమాశ్రితాః, ౭

(గోపవృద్ధానితి.) తతో గోపవృద్ధాం శ్చాభివాద్యేతి శేషః. యవిష్ఠైః న్యూనవయస్కైః అభివన్దితః కించ (యథా వయ ఇతి.) అథ తతో హాస్యాదిభిః ఆదిశబ్దేన ఆలిఙ్గనాదిపరిగ్రహః. ఆత్మనస్స్వస్య. వయస్సఖ్యసంబన్ధానురూపం గోపాన్ సముపేత్య ఉపవివేశేతి శేషః. ౪

(విశ్రాన్త మితి సార్ధమేకాన్వయం.) అనామయమారోగ్యం పృష్ట్వా కమలపత్రాక్షే కృష్ణే. సంన్యస్తాః సమ్యక్త్రిహితాః సకలా రాధసః బుద్ధయో యై స్తే కృష్ణైకప్రవణచిత్తా ఇత్యర్థః. ప్రేమ్ణా గద్గదయా గిరా. పరిపప్రచ్ఛుః. ౫

ప్రశ్నమేవాహ (కచ్చి దిత్యాదినా.) హే రామ నోఽస్మాకం సర్వే. బాన్ధవాః, కుశల. మాసతే కచ్చి ద్దారై స్సుతై రన్వితాః ఇదం విస్మృత్య భావసూచకం విశేషణం, యూయం నోఽస్మాన్. స్మరథ కచ్చిత్. ౬

(దిష్ట్యే) త్యానన్దే. అయ మస్మాకమానన్ద ఇత్యర్థః, సుహృజ్జనాః వసుదేవదేవక్యాదయః ముక్తాః కంసనిర్బన్ధాత్ మోచితాః, కాంశ్చిద్రిపూ న్నిహత్య కాంశ్చి న్నిర్జిత్య చ దుర్గం జలదుర్గం ద్వారకా మిత్యర్థః. ౭

గోప్యో హసన్త్యః పప్రచ్ఛూ రామసన్దర్శనాదృతాః.
కచ్చిదాస్తే సుఖం కృష్ణః పురస్త్రీజనవల్లభః. ౮

కచ్చిత్స్మరతి వా బన్ధూన్ పితరం మాతరం చ సః.
అపి వా స్మరతేఽస్మాక మను సేవాం మహాభుజః. ౯

మాతరం పితరం భ్రాతౄ న్పతీన్పుత్రాన్స్వసూరపి.
యదర్థేఽత్యాక్ష్మ దాశార్హ దుస్త్యజా న్స్వజనా న్ప్రభో. ౧౦

తాన స్సద్యః పరిత్యజ్య గతస్సఞ్ఛిన్నసౌహృదః.
కథన్ను తాదృశం స్త్రీభి ర్న శ్రద్ధీయేత భాషితమ్. ౧౧

(గోప్య ఇతి.) రామస్య దర్శనే పునః పునర్వీక్షణే ఆదృతాః పప్రచ్ఛుః. ప్రశ్న మేవాహ కచ్చిదాస్త ఇతి. పురస్త్రీజనవల్లభ ఇత్యనేన గ్రామ్యస్త్రీష్వాత్మసు తస్య ప్రీత్యభావో హేతుగర్భితః. ౮

స కృష్ణః పితరం నన్దం మాతరం యశోదాం చ స్మరతి కచ్చిత్ (అపి వేతి.) అస్మాక మనుసేవా మనువర్తనం స్మరతే కిం వా న స్మరత్యేవేతి భావః. ౯

ఏత దేవ ద్రష్టయితుం తస్య సౌహార్దాభావ మాహుః (మాతర మితి సార్ధేన.) హే దాశార్హ హే ప్రభో మాత్రాదీ న్యాంశ్చ స్వజనాన్ యదర్థే యన్నిమిత్త మత్యాక్ష్మ త్యక్తవత్యః, తాః నోఽస్మాన్ సద్య ఏవ పరిత్యజ్య గతః అత ఏవ సంఛిన్నం సౌహృదం యేన. తథాభూతః త్వర్హి తద్గమనే యుష్మాభిః ప్రతిబన్ధః కిం న కృతః, తద్వాక్యవిశ్వాసా దితి చేత్ విశ్వాసః కి మితి కృత స్తత్రాహుః కథంన్వితి. తాదృశ మిత్యనేన వఞ్చనశీలత్వం వివక్షితం. స్త్రీభిరిత్యనేన మౌఢ్యమభిప్రేతం. కథం న శ్రద్ధీయేత న విశ్వస్యేత. అజ్ఞత్వాద్విశ్వసితవత్యస్స్మేతి భావః. ౧౦-౧౧

వక్తృబహుత్వాన్నానావిధాని వాక్యాని తత్రాన్యా ఊచుః (కథ మితి.) అనవస్థితః చఞ్చలః ఆత్మా మనో యస్య తస్య కృతఘ్నస్య చ కథమ్ బుధాః కుశలాః పురస్త్రియో గృహ్ణన్తి విశ్వసన్తి. అన్యా ఊచుః గృహ్ణన్తి వా ఇతి విచిత్రాః కథాః భాషణాని యస్య తస్య హేతుగర్భమిదం. భాషణేనైవ వ్యామోహయితు రిత్యర్థః, సున్దరం స్మితం యస్మిన్ తేనావలోకనేన ఉచ్ఛ్వసిత ఉద్దీపితో యః స్మరః కామః తేనాతురాః ఆకులాః. ఇదమపి హేతుగర్భం, తత్త్వాః తాః గృహ్ణన్తి. వై ఇతి నిశ్చయే. ౧౨

(బలరామస్య పునర్నన్దవ్రజాగమనకథా)

కథన్ను గృహ్ణన్త్యనవస్థితాత్మనో వాచః కృతఘ్నస్య బుధాః పురస్త్రియః,
గృహ్ణన్తి వై చిత్రకథస్య సున్దరస్మితావలోకోచ్ఛ్వసితస్మరాతురాః. ౧౨

కిం నస్తత్కథయా గోప్యః కథాః కథయతాఽపరాః,
యాత్యస్మాభి ర్వినా కాలో యది తస్య తథైవ నః. ౧౩

ఇతి ప్రహసితం శౌరే ర్జల్పితం చారువీక్షితమ్,
గతిం ప్రేమపరిష్వఙ్గం స్మరన్త్యో రురుదుః స్త్రియః. ౧౪

సఙ్కర్షణ స్తాః కృష్ణస్య సన్దేశై ర్హృదయఙ్గమైః.
సాన్త్వయామాస భగవా న్నానాఽనునయకోవిదః. ౧౫

ద్వౌ మాసౌ తత్ర చావాత్సీ న్మధుం మాధవ మేవ చ,
రామః క్షపాసు భగవాన్ గోపీనాం ముద మావహన్. ౧౬

అపరా ఊచుః (కిం న ఇతి.) హే గోప్యః, తస్య కథయా వార్తయా నోఽస్మాకం కిం కో వా పుమ్పురుషార్థః, అతోఽన్యాః కథాః కథయత తస్య కృష్ణస్యాస్మా భిర్వినా, యది. కాలో యాతి తర్హి, తథైవ నోఽస్మాకమపి యాత్యేవ, కిన్తు, తస్య సుఖేన, అస్మాకం తు దుఃఖేనేత్యేతావానేవ విశేష ఇత్యనేన ధ్వనితమ్. ౧౩

(ఇతీతి.) ప్రేమ్ణా పరిష్వఙ్గ మాలిఙ్గనం చ, స్మరన్త్యః. ౧౪

(సఙ్కర్షణ ఇతి.) నానావిధేష్వ, నునయేషు కోవిదో నిపుణః తాః గోపీ స్సాన్త్వయా మాస. ౧౫

(ద్వా వితి.) మధుం చైత్రం మాధవం వైశాఖం చే, త్యేతౌ ద్వౌ, మాసా వవాత్సీ దుషితవాన్, అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా. కథంభూతస్సన్, తాసు మధుమాధవయోస్సంబన్ధినీషు క్షపాసు రాత్రిషు గోపీనాం పూర్వం, స్వపరిగృహీతగోపీనాం ప్రజాన్నిష్క్రమణానన్తరముత్పన్నానాం వా రతిమనురాగ, మావహన్ ఉద్రేచయన్. ౧౬

కించ (పూర్ణేతి.) పూర్ణచన్ద్రస్య, కలాభిః మరీచిభిః, అమృష్టే ఉజ్వలే కౌముదీగన్ధ

పూర్ణచన్ద్రకలామృష్టే కౌముదీగన్ధవాయునా.
యమునోపవనే రేమే సేవితే స్త్రీగణైర్వృతః. ౧౮

వరుణప్రేషితా దేవీ వారుణీ వృక్షకోటరాత్,
పతన్తీ తద్వనం సర్వం స్వగన్ధే నాధ్యవాసయత్. ౧౯

తం గన్ధం మధుధారాయా వాయునోపహృతం బలః
ఆఘ్రాయోపగతస్తత్ర లలనాభిః పపౌ సమమ్. ౨౦

ఉపగీయమాన ఉద్గాయ న్వనితాశోభిమణ్డలే,
రేమే కరేణుయూథేశు మహేన్ద్ర ఇవ వారుణః. ౨౧

నేదు ర్దుందుభయో వ్యోమ్ని వవృషుః కుసుమై ర్ముదా,
గన్ధర్వా మునయో రామం తద్వీర్యై రీడిరే ముదా. ౨౨

వాయునా కుముద్వతీనాం గన్ధవాతేన, సేవితే యద్వా కౌముదీశబ్దేన తద్వికాసితాని కుముదాని లక్ష్యన్తే, కుముదగన్ధవాయునే త్యర్థః. యమునాయాః ఉపవనే, స్త్రీసమూహైః, పరివృతో, రేమే. ౧౮

(వరుణేతి.) వారుణీ సుధయా సహోత్పన్నా మదిరా, సా, వరుణప్రేరితా సతీ, ఇదమేవ తస్యాం వారుణీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం, వృక్షకోటరా, దాపతన్తీం, అథస్స్రవన్తీ, స్వగన్ధేన, తద్వనం, మధ్యవాసయత్ పరిమళయాం చకార. ౧౯

(త మితి.) తం వాయునోపహృతం, ఘ్రాణం ప్రత్యానీతం మధురాయాః, గన్ధ మాఘ్రాయ, తత్రాగతో బలో రామః, స్త్రీభిస్సహ, పపౌ పీతవాన్. ౨౦

వనితానాం, శోభిని మణ్డలే, ఉపగీయమానః, స్వయం చోద్గాయన్, రేమే, యథా కరేణూనాం ఇభీనాం, యూథేషు మాహేన్ద్రః, వారణో గజః ఐరావత స్తద్వత్. ౨౧

(నేదు రితి) వవృషుః, దేవా ఇత్యధ్యాహారః, ముదా హర్షేణ, తస్య రామస్య, వీర్యైః వీర్యప్రకాశకైః వచోభిః, రీడిరే తుష్టువుః. ౨౨

(బలరామస్య పునర్నన్దవ్రజాగమనకథా)

ఉపగీయమానచరితో వనితాభిర్హలాయుధః,
వనేషు వ్యచరత్క్షీబో మదవిహ్వాలలోచనః. ౨౨

స్రగ్వ్యేకకుణ్డలో మత్తో వైజయన్త్యా చ మాలయా,
బిభ్రత్స్మితముఖామ్భోజం స్వేదప్రాలేయభూషితమ్ ౨౩

స ఆజుహావ యమునాం జలక్రీడార్థ మీశ్వరః,
నిజవాక్య మనాదృత్య మత్త ఇత్యాపగాం బలః,
అనాగతాం హలాగ్రేణ కుపితో విచకర్ష హ. ౨౪

పాపే త్వం మామవజ్ఞాయ యన్నాయాసి మయాఽఽహుతా,
నేష్యే త్వాం లాఙ్గలాగ్రేణ శతధా కామచారిణీమ్. ౨౫

ఇత్థ, ముపగీయమానాని చరితాని యస్య సః. క్షీబో మత్తః. మదేన విహ్వాలే చఞ్చలే లోచనే యస్య సః, వనితాభి స్సహ వనే, చచార. ౨౨

తమేవ విశినష్టి (స్రగ్వీతి.) స్రగస్యాస్తీతి తథా, ఏకం కుణ్డలం యస్య సః, వనమాలయా అలఙ్కృత ఇతి శేషః, స్వేద ఏవ, ప్రాలేయం హిమం తేన, భూషితం స్మితయుక్తం, ముఖామ్భోజం, బిభ్రాణః. ౨౩

తస్యైవ చరిత్రాన్తరమాహ (స ఇత్యాదినా.) ఈశ్వరః ప్రభుః, సరామః, ఆజుహావ ఆహూతవాన్, తతో, మత్తోఽయ, మిత్యాత్మవాక్య, మనాదృత్య, నాగతా మాపగాం యమునాం, కుపితో బలరామః, హలాగ్రేణ, విచకర్ష ఆకృష్టవాన్, హేతి విస్మయే. ౨౩

(పాపే ఇతి.) ఆహుతేతి చ్ఛేదః, పాపే యద్యతో మయా, త్వ, మాహూతా, మా, మవజ్ఞాయ అవహేళ్య, నాగతాఽసి, అత, స్త్వాం, స్వైరచారిణీం, శతధా నేష్యామి శతకుల్యావతీం కరిష్యే. ౨౫

ఇత్యేవం, నిర్భర్త్సితా, అత ఏవ, భీతా, యమునా, తథైవ కర్తుం, అయం ప్రభు రితి, శఙ్కితా, హే నృప, పాదయోః, పతిత్వా, యదునన్దనం రామం ప్రతి, ఉవాచ. ౨౬

ఏవం నిర్భర్త్సితా భీతా యమునా యదునన్దనమ్,
ఉవాచ చకితా వాచం పతితా పాదయోర్నృప. ౨౬

రామ రామ మహాబాహో న జానే తవ విక్రమమ్,
యస్యైకాంశేన విధృతా జగతీ జగతఃపతే. ౨౭

పరం భావం భగవతో భగవన్మామజానతీమ్,
మోక్తుమర్హసి విశ్వాత్మన్ ప్రపన్నాం భక్తవత్సల. ౨౮

తతో వ్యముఞ్చద్యమునాం యాచితో భగవాన్బలః,
విజగాహే జలం స్త్రీభిః కరేణుభి రివేభరాట్. ౨౯

వాచ మేవాహ (రామేతి.) తవ విక్రమం మహిమానం న జానే, అపారత్వా దితి భావః. తదేవ స్పష్టయితు మాహ యస్యేత. హేజగతఃపతే, షష్ఠ్యన్తపాఠే, తస్య యస్య. ఏకాంశేన, సహస్రతమమూర్ధైకదేశేన, జగతీ పృథ్వీ. విధృతా విశేషేణ ధృతా, తస్య తవేతి సంబన్ధః. ౨౭

భగవత స్తవ పరం నిరతిశయం భావం ప్రభావం హే భగవన్ అజానతీం అధునా ప్రపన్నాం చ మాం మోక్తు మర్హసి తదుపయుక్తం సంబోధయతి భక్తవత్సలేతి. ముఞ్చేత్యస్య యథాపూర్వం గమయే త్యర్థః. ౨౮

(తత ఇతి.) బలో రామః ఇత్థం యా చితః తాం యమునాం వ్యముఞ్చత్. తత స్త్రీభిస్సహ జలం విజగాహే చ యథా కరేణుభి స్సహేభరాట్ తద్వత్. ౨౯

(కామ మితి.) కామం యథేచ్ఛం విహృత్యోత్తీర్ణాయ నిర్గతాయ రామాయ అపితామ్బరే నీలామ్బరే మహార్హాణి అనర్ఘాణి భూషణాని కాన్తిమతీమమ్లానశ్రియం స్రజం మాలాం చ దదౌ. యమునేతి కర్తృపదాధ్యాహారః. యత్తు "వరుణప్రహితాం చాస్మై మాలా మమ్లానపఙ్కజామ్. సముద్రాభే తథా వస్త్రే నీలే లక్ష్మీరయచ్ఛ తే" తి వైష్ణవం వచనం, తత్రాపి లక్ష్మీః దర్శనీయరూపా మూర్తిధరా యమునేతి వ్యాఖ్యేయమ్. ౩౦

(బలరామస్య పునర్నన్దవ్రజాగమనకథా)

కామం విహృత్య సలిలాదుత్తీర్ణాయాసితామ్బరే.
భూషణాని మహార్హాణి దదౌ కాన్తిమతీం స్రజమ్. ౩౦
వసిత్వా వాససీ నీలే మాలా మాముచ్య కాఞ్చనీమ్.
ఆద్యాపి దృశ్యతే రాజ న్యమునాకృష్టవర్త్మనా.
బలస్యానన్తవీర్యస్య వీర్యం సూచయతీవ హి. ౩౧
ఏవం సర్వా నిశా యాతా ఏకేవ రమతో వ్రజే.
రామస్యాక్షిప్తచిత్తస్య మాధుర్యైర్వ్రజయోషితామ్. ౩౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే, పఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః.

(వసిత్వేతి.) వసిత్వా పరిధాయ కాఞ్చనీం స్వర్ణమయీం మాలా మాబధ్య కణ్ఠే నిధాయ కాఞ్చనీం మాలా మిత్యను క్తభూషణోపలక్షణం. ఇత్థం సుష్ఠ్వలఙ్కృతః, శ్రీభిస్సహ రేజే యథా మాహేన్ద్రో వారణ స్తద్వత్. ౩౦

హలేన కృష్టా యమునే త్యేతదసంభావితం మన్వానస్య రాజ్ఞస్సంశయం విరాచికీర్షయాఽఽహ (అద్యాపీతి.) హే రాజ న్ననన్తం వీర్యం యస్య తస్య బలస్య రామస్య వీర్యం సూచయన్తీ లక్షణహేత్వో రితి శత్రన్తాత్ జీప్, సూచయతు మిత్యర్థః. ఆకృష్టవర్త్మనా హలాకృష్టమార్గేణ యమునా స్యన్దమానేతి శేషః. ౩౧

(ఏవ మితి.) ఆక్షిప్తం రిరంసా ప్రవణం చిత్తం యస్య తస్య వ్రజే రమతో రామస్య మాధుర్యైః విలాసైః సర్వా నిశాః రాత్రయః యోషితా మేకేవ నిశా యాతా ఏకనిశాప్రాయా బభూవు రిత్యర్థః ౩౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదః శ్రీశైలంగురోః సుతేన తత్పరమకరుణాపరిపాకప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, పఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ షట్షష్టితమోఽధ్యాయః

—* శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రికకాశిరాజవధాదికథారమ్భః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

నన్దవ్రజం గతే రామే కరూషాధిపతి ర్నృప,
వాసుదేవోఽహ మిత్యజ్ఞో దూతం కృష్ణాయ ప్రాహిణోత్. ౧

త్వం వాసుదేవో భగవా నవతీర్ణో జగత్పతిః,
ఇతి ప్రస్తోభితో బాలై ర్మేనే స్వాత్మాన మచ్యుతమ్. ౨

దూతం చ ప్రాహిణోన్మన్దః కృష్ణాయావ్యక్తవర్త్మనే,
ద్వారకాయాం యథా బాలో నృపో బాలకృతోద్యమః. ౩

అథ షట్షష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ కృష్ణచరితం పౌణ్డ్రికవధకాశీపురదహనాత్మక మనువర్ణయతి (నందవ్రజమిత్యాదినా) హేనృప కరూషాణాం దేశానా మధిపతి రహమేవ వాసుదేవ ఇత్యభిమన్యమానః. అత ఏవ అజ్ఞః. శ్రీకృష్ణాయ దూతం ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామాస, దూతిముఖేన వక్ష్యమాణం వచః, ప్రాహిణో దిత్యర్థః. ౧

తదేవాహ (త్వమితి.) ఇతీత్థం, బాలై రజ్ఞైస్త్వం ప్రస్తోభితః. స్తుత్యా ముఖా ప్రోత్సాహితః. అహంతు ఆత్మానమేవాచ్యుతం వాసుదేవం, మేనే మనవై. ౨

(దూత మితి.) అస్మై తద్వక్తుమిత్యాది. న వ్యక్తం వర్త్మ యాథాత్మ్యం యస్య తస్మై, కిం వక్తుమిత్యత ఆహ ద్వారకాయామితి, బాలై రజ్ఞైః. యథా బాలః, క్రీడాయాం నృపః కృతః, నృపత్వేన కల్ప్యతే తథా త్వమప్యబుధోఽజ్ఞో ద్వారకాయాం నృపత్వేన కల్పిత ఇత్యేత త్త్వం వాసుదేవ ఇతి పూర్వోక్తం చ, వక్తు మిత్యర్థః. ౩

(శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రికకాశిరాజవధాదికథారమ్భః)

దూత స్తద్ద్వారకా మేత్య సభాయా మాస్థితం ప్రభుమ్,
కృష్ణం కమలపత్రాక్షం రాజసన్దేశ మబ్రవీత్. ౪

వాసుదేవోఽవతీర్ణోఽహ మేక ఏవ న చాపరః,
భూతానా మనుకమ్పార్థం త్వం తు మిథ్యాభిధాం త్యజ. ౫

యాని త్వమస్మచ్చిహ్నాని మౌఢ్యా ద్బిభర్షి సాత్వత,
త్యక్త్వైహి మాం త్వం శరణం నో చే దేహి మమాహవమ్. ౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

వికత్థనం తదాకర్ణ్య పౌణ్డ్రికస్యాల్పమేధసః,
ఉగ్రసేనాదయ స్సభ్యా ఉచ్చకై ర్జహసు స్తదా. ౭

ఉవాచ దూతం భగవా న్పరిహాసకథా మను,

(దూత ఇతి) తత్ తతః. రాజసందేశం రాజ్ఞః, పౌణ్డ్రికస్య, సందేశమ్. ౪

తదేవాహ (వాసుదేవ ఇతి.) న చాపరః, న త్వం వాసుదేవ ఇతి భావః. కింతు త్వం భూతానాం స్వసంబంధవిషయభూతానా మనుకమ్పార్థం. మిథ్యా వాసుదేవః, అత స్తాం, మదభిధామాఖ్యాం త్యజ. ౫

(యానీతి.) హే సాత్వత అస్మదసాధారణాని యాని చిహ్నాని శఙ్ఖచక్రాదీని త్వం మౌఢ్యాద్బిభర్షి తానీత్యక్త్వా మాం శరణమేహ్యాగచ్ఛ నో చే చ్ఛరణం నాభ్యేషి తర్హి ఆహవం యుద్ధం దేహి యుధ్యస్వేత్యర్థః. ౬

(వికత్థన మితి.) తద్దూతోక్త మల్పబుద్ధేః పౌణ్డ్రికస్య వికత్థన, మాకర్ణ్య సభ్యా స్సభాయాం స్థితాః. జహసుః హసితవంతః. ౭

(ఉవాచేతి,) పరిహాసకథా మను, ఉగ్రసేనాదీనాం పరిహాసకథనానంతరం ప్రాహ, తదేవాహ

ఉత్స్రక్ష్యే మూఢచిహ్నాని యైస్త్వ మేవం వికత్థసే. ౮

ముఖం తదపిధాయాజ్ఞకఙ్కగృధ్రవటైర్వృతః.
శయిష్యసే హతస్తత్ర భవితా శరణం శునామ్. ౯

ఇతి దూతస్త మాక్షేపం స్వామినే సర్వమాహరత్.
కృష్ణోఽపి రథ మాస్థాయ కాశీ ముపజగామ హ. ౧౦

పౌణ్డ్రకోఽపి త దుద్యోగ ముపలభ్య మహారథః,
అక్షౌహిణీభి స్సహితో నిశ్చక్రామ పురాద్ద్రుతః. ౧౧

తస్య కాశీపతిర్మిత్రం పార్ష్ణిగ్రాహోఽన్వయాన్నృప,
అక్షౌహిణీభి స్తిసృభి రపశ్యత్పౌణ్డ్రకం హరిః. ౧౨

ఉత్స్రక్ష్య ఇతి. హే మూఢ చిహ్నాని త్వయా ధృతాని. ఉత్స్రక్ష్యే త్యాజయిష్యామి, తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి యైశ్చిహ్నైః. త్వ మేవం వికత్థసే. ౮

మాం శరణమేహీత్యస్యోత్తరమాహ(ముఖమితి.)హే అజ్ఞ తత్ యేనేత్థం వికత్థితం తన్ముఖమపి పిధాయాచ్ఛాద్య కఙ్కాదిభిః, వృతః శయిష్యసే వటాః కఙ్కాదివత్ పక్షివిశేషాః, తత స్తత్ర శయనస్థలే భవాన్ శునాం శరణం. భవితా భవిష్యతి. మయా హతం శయితం చ త్వాం శ్వసృగాలాదయః ఖాదిష్యంతీతి భావః. ౯

(ఇతీతి.) ఆక్షేప మధిక్షేపం స్వామినే పౌణ్డ్రకాయ సమాహరత్ ఆగత్య న్యవేదయదిత్యర్థః. కృష్ణోఽపీతి. ఆస్థాయ అధిష్ఠాయ కాశీ ముపజగామ, తత్సమీపముపజగామే త్యర్థః. ౧౦

(పౌణ్డ్రకోఽపీతి) తస్య కృష్ణస్యో. ద్యోగ ముపగమ్య ఉపలభ్య జ్ఞాత్వా. ద్రుతం శీఘ్రం. పురాత్కారూషపురా న్నిశ్చక్రామ(యద్వా)పౌణ్డ్రకస్య తదా మిత్రపురేఽవస్థానాత్కాశీపురాదిత్యర్థః. ౧౧

(తస్యేతి.) తస్య పౌణ్డ్రకస్య మిత్రం సఖా కాశీపతిః కాశిరాజః. పార్ష్ణిగ్రాహః, పృష్ఠతో రక్షకః, సహాయభూతస్సన్ తిసృభి. రక్షౌహిణీభి స్సహ అన్వయాత్ అనుజగామ, తదా హరిః కృష్ణః. పౌణ్డ్రకం దదర్శ. ౧౨

(శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రికకాశిరాజవధాదికథారమ్భః)

తమాయాన్తం రథోపస్థే శఙ్ఖార్యసిగదాశార్ఙ్గశ్రీవత్సాద్యుపలక్షితమ్,
విభ్రాణం కౌస్తుభమణిం వనమాలావిభూషితమ్. ౧౩

కౌశేయవాససీ పీతే వసానం గరుడధ్వజమ్,
అమూల్యమౌళ్యాభరణం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్. ౧౪

దృష్ట్వా త మాత్మనాతుల్యవేషం కృత్రిమమాస్థితమ్,
యథానటం రఙ్గగతం విజహాస భృశం హరిః. ౧౫

శూలై ర్గదాభిః పరిఘై శ్శక్తిభిః ప్రాసతోమరైః,
అసిభిః పట్టిసై ర్బాణైః ప్రాహర న్నరయో హరిమ్. ౧౬

కృష్ణస్తు తత్పౌణ్డ్రికకాశిరాజయో ర్బలం గజస్యన్దనవాజిపత్తిమత్,
గదాసిచక్రేషుభి రార్దయద్భృశం యథా యుగాన్తే హుతభుక్పృథక్ప్రజాః. ౧౭

కథంభూతం? శఙ్ఖాదిభి రుపలక్షితం తత్ర అరి అరయుక్తం చక్రం కౌస్తుభమణిం బిభ్రాణం, వనమాలయా విరాజితమ్. ౧౩

పీతే పిశఙ్గే. కౌశేయవస్త్రే. వసానం పరిదధానం గరుడః, కృత్రిమో. ధ్వజే యస్య అమూల్య మనర్ఘ్యం మౌళ్యాభరణం. యస్య స్ఫురంతీ మకరాకారే కుణ్డలే యస్య. ౧౪

ఆత్మనా కృష్ణేన తుల్యో వేషో యస్య తం. అథాపి కృత్రిమం వేష మాస్థితమాశ్రితం. తత్ర దృష్టాంతః. యథా నటం రఙ్గగతమితి, రఙ్గే నృత్యస్థలే గతం నటమివ స్థిత మిత్యర్థః. తమేవంవిధం దృష్ట్వా హృది భృశం, ప్రహసితవాన్. ౧౫

(శూలై రితి.) తదా, అరయః శత్రవః, కృష్ణం శూలాదిభిః, ప్రాహరన్ ప్రత్యాహత వంతః. ౧౬

(కృష్ణస్త్వితి.) గజాదయోఽస్య సంతీతి తథా చతురఙ్గమిత్యర్థః, త, త్పౌణ్డ్రికకాశిరాజయోః, బలం గదాదిభిః, భృశం, అర్దయత్ పీడమామాస, ఆజఘ్న ఇతియావత్, యథా యుగాంతాగ్నిః, పృథక్ప్రజాః చతుర్విధభూతగ్రామా నర్దయిష్యతి తద్వత్. ౧౭

ఆయోధనం తద్రథవాజికుఞ్జరద్విపత్ఖరోష్ట్రైరరిణా చ ఖణ్డితైః,
బభౌ చిరం మోదవహం మనస్వినా మాక్రీడనం భూతపతే రివోల్బణమ్. ౧౭

అథాహ పౌణ్డ్రకం శౌరి ర్భోభోః పౌణ్డ్రక యద్భవాన్,
దూతవాక్యేన మా మాహ తాన్యస్త్రాణ్యుత్సృజామి తే. ౧౮

త్యాజయిష్యేఽభిధానం మే య త్త్వయాఽజ్ఞ మృషా ధృతమ్,
వ్రజామి శరణం తేఽద్య యది నేచ్ఛామి సంయుగమ్. ౨౦

ఇతి క్షిప్త్వా శితై ర్బాణై ర్విరథీకృత్య పౌణ్డ్రకమ్,
శిరోఽవృశ్చ్యద్రథాఙ్గేన వజ్రేణేన్ద్రో యథా గిరేః. ౨౧

తథా కాశిపతేః కాయాచ్ఛిర ఉత్కృత్య పత్రిభిః,
న్యపాతయత్కాశిపుర్యాం పద్మకోశ మివానిలః. ౨౨

(ఆయోధన మితి.) అరిణా చక్రేణ, చకారాద్గదాదిభిశ్చ ఖణ్డితైః రథాదిభిః, తదాయోధనం యుద్ధస్థలం మనస్వినాం శూరాణాం చిరం సన్తోషావహం స్త ద్రేజే, భూతపతేః ఆక్రీడన మివ కల్పాంతే రుద్రస్య క్రీడాస్థానమివ ఉల్బణం దారుణం స బభావితి సంబంధః. ౧౭

(అథేతి ఉక్తి మేవాహ భోభో ఇత్యాదినా సంయుగ మిత్యంతేన.) భోభోః పౌణ్డ్రక దూత వాక్యముఖేన భవాన్మాం ప్రతి య దాహ "యాని త్వమస్మచ్చిహ్నానీ" త్యాది తాన్యేవాస్త్రాణ్యు త్సృజామి ప్రతియోక్ష్యామి. ౧౮

హే అజ్ఞ, మే మత్సంబంధి మదసాధారణ మిత్యర్థః. అభిధానం నామ తే త్వయా మృషా ధృతం త త్త్యాజయిష్యే, యది సంయుగం నేచ్ఛామి. సంయుగాద్భీతోఽస్మి చేత్ త్వాం శరణం వ్రజామి నాహం భీత ఇత్యర్థః. ౨౦

(ఇతీతి.) ఉక్త్వేతి శేషః. రథాఙ్గేన చక్రేణ, శిరోఽవృశ్చ్యత్ చిచ్ఛేద, యథేంద్రో వజ్రేణ గిరే శ్శృఙ్గం తద్వత్. ౨౧

(తథేతి.) పత్రిభిః బాణైః కాశిపతేః కాయా చ్ఛిరః, ఉత్కృత్య, ఉత్ప్లుతం యథా తథా ఛిత్వా కాశిపుర్యాం న్యపాతయత్, అనిలో వాయుః పద్మకోశమివ. ౨౨

(శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రికకాశిరాజవధాదికథారమ్భః)

ఏవం మత్సరిణం హత్వా పౌణ్డ్రికం ససఖం హరిః,
ద్వారకా మావిశ త్సిద్ధైర్గీయమానకథామృతః. ౨౩

స నిత్యం భగవద్ధ్యానప్రధ్వస్తాఖిలబన్ధనః,
బిభ్రాణశ్చ హరే రాజన్స్వరూపం తన్మయోఽభవత్. ౨౪

శిరః పతిత మాలోక్య రాజద్వారి సకుణ్డలమ్,
కి మిదం కస్య వా వక్త్ర మితి సంశిశ్యిరే జనాః. ౨౫

రాజ్ఞః కాశిపతేర్జ్ఞాత్వా మహిష్యః పుత్రబాన్ధవాః,
పౌరాశ్చ హతరాజానో నాథ నాథేతి ప్రారుదన్. ౨౬

(ఏవ మితి.) ససఖం సకాశిరాజం మత్సరిణం శత్రుం పౌణ్డ్రికం హత్వా సిద్ధై ర్గీయమానా కథై వామృతం, యస్య స హరిః ద్వారకాం వివేశ. ౨౩

(స ఇతి.) స పౌణ్డ్రికః, భగవతః, శ్రీకృష్ణస్య ధ్యానేన ధ్వస్తాన్యఖిలాని బంధనాని కర్మబంధనాని యస్య సః, హేతుగర్భమిదం. తథా హరేః, కృష్ణస్య రూపం రూపతుల్యం రూపం స్వవేషం. బిభ్రాణ ఇత్యపి. తత్త్వా త్తన్మయ స్తదీయవేషప్రచురో బభూవ, సాధర్మ్యం గత ఇత్యర్థః. శిరశ్ఛేదేన దోషస్య ప్రాయశ్చిత్తం కృతం. అత భగవద్ధ్యానస్య ఫలం త త్సాధర్మ్యం లబ్ధమితి భావః. ౨౪

(శిర ఇతి.) ప్రథమం కిమిదమితి పశ్చాత్సకుణ్డలత్వా చ్ఛిర ఇతి. తతః కస్యేదం ముఖమితి సంశిశ్యిరే సంశయం చక్రుః. ౨౫

(రాజ్ఞ ఇతి.) తతః క్రమేణ కాశిపతేః, రాజ్ఞ ఏవేదం శిరః, ఇతి జ్ఞాత్వా విచిన్త్య మహిష్య స్తస్య భార్యాః, పుత్రాదయ శ్చేత్థం రురుదుః. ౨౬

సుదక్షిణ స్తస్య సుతః కృత్వా సంస్థావిధిం పితుః,
నిహత్య పితృహన్తారం యాస్యామ్యపచితిం పితుః. ౨౬

ఇత్యాత్మనాభిసన్ధాయ సోపాధ్యాయో మహేశ్వరమ్,
సుదక్షిణోఽర్చయామాస పరమేణ సమాధినా. ౨౭

పితృహన్తృవధోపాయం స వవ్రే వరమీప్సితమ్,
ప్రీతో వివిక్తే భగవాం స్తస్మై వర మదా ద్భవః. ౨౮

రుద్రః—

త్వం దక్షిణాగ్నిం పరిచర బ్రాహ్మణై స్సమ్యగృత్విజమ్,
అభిచారవిధానేన స చాగ్నిః ప్రమథై ర్వృతః. ౩౦

సాధయిష్యతి సఙ్కల్పమ బ్రహ్మణ్యే ప్రయోజితః,
ఇత్యాదిష్ట స్తథా చక్రే కృష్ణాయాభిచరన్కుధీః. ౩౧

(పుత్ర ఇతి.) తస్య కాశిరాజస్య సుదక్షిణో నామ పుత్ర ఆసీ దితి కావ్యాంతరం. స చ సుదక్షిణః పితు. స్సంస్థావిధి ముత్తరక్రియాం కృత్వా మత్పితృహంతారం హత్వా పితు రపచితిం ఋణాపనయనాత్మికాం నిష్కృతిం యాస్యామి. ౨౬

(ఇతీత్థం) అభిసంధానయోపాధ్యాయేన సహితః. పరమేణ సమాధినా ధ్యానయోగేన మహేశ్వరం రుద్ర మారాధయామాసేతి సంబంధః. ౨౭

(పితృహంతు రితి.) సుదక్షిణః. ప్రసన్నం పరమేశ్వరం రుద్రం ప్రతి వధోపాయమేవ వరం వవ్రే "శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవవ" దితి న్యాయేన మహేశ్వరపరమేశ్వరమితి చ మునిప్రయోగః. (ప్రీత ఇతి.) వివిక్తే ఏకాంతే ప్రీతః ప్రసన్నో. రుద్రః. తస్మై వరం దదౌ. ౨౮

వరమేవాహ (త్వ మితి.) సమ్య గృత్విజో యస్య తం దక్షిణాగ్ని మభిచారహోమేన పరిచర ఆరాధయ. స చ పరిచరతోఽగ్నిః. ప్రమథైః పరివృతః. అబ్రహ్మణ్యే ప్రయుక్తః సఙ్కల్పం త్వదభిసంధిం సాధయిష్యతి బ్రహ్మణ్యే ప్రయోజితస్తు స్వయమేవ హన్యేత ఇతి భావః. (ఇతీతి.) ఇతీత్థం ఆదిష్టః కుబుద్ధిః సుదక్షిణః, తథా యథోక్తం కృష్ణాయాభిచరణం చక్రే. ౩౦-౩౧

(శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రకకాశిరాజవధాదికథారమ్భః)

తతోఽగ్ని రుత్థితః కుణ్డాన్మూర్తిమానతిభీషణః,
తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రురఙ్గారోద్గారిలోచనః. ౩౨

దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీదన్తకఠోరాస్య స్స్వజిహ్వయా,
ఆలిహన్స్సృక్వణీం నగ్నో విధూన్వం స్త్రిశిఖం జ్వలత్. ౩౩

పద్భ్యాం తాలప్రమాణాభ్యాం కమ్పయన్ధరణీతలమ్,
సోఽభ్యధావద్వృతో భూతైర్ద్వారకాం ప్రదహన్దిశః. ౩౪

తమాభిచారదహన మాయాన్తం ద్వారకౌకసః,
విలోక్య తత్రసు స్సర్వే వనదాహే యథా మృగాః, ౩౫

అక్షై స్సభాయాం క్రీడన్తం భగవన్తం భయాతురాః.
త్రాహి త్రాహి త్రిలోకేశ వహ్నేః ప్రదహతః పురమ్. ౩౬

(తత ఇతి.) కథమ్భూతః? మూర్తిమాన్ విగ్రహధారీ అతిదారుణః, తప్తం యత్తామ్రం తద్వచ్ఛిఖా శ్మశ్రూణి చ యస్య అఙ్గారోద్గారిణీ లోచనే యస్య దంష్ట్రాభి రుగ్రైశ్చ భ్రుకుట్యాదన్తైః కఠోరం ఆస్యం యస్య సః, సృక్వణీముత్తరోష్ఠోర్ధ్వదేశ మాలిహన్ ఆస్వాదయమాన స్త్రిస్రః శిఖాః యస్య తం శూలం, ధున్వన్ కమ్పయన్. ౩౨-౩౩

(స ఇతి.) సోఽగ్నిః భూతైః ప్రమథైః, వృతః. ౩౪

(తమితి.) ఆయాన్తం ఆగచ్ఛన్తం విలోక్య, తత్రసుః, వనదాహే సతి యథా మృగా త్రస్యంతి తద్వత్. ౩౫

(అక్షైరితి.) పురం ద్వారకాం ప్రదహతో వహ్నే స్సకాశా దస్మాన్ త్రాహీ త్యాహురితి శేషః. ౩౬

శ్రుత్వా తజ్జనవైక్లబ్యం దృష్ట్వా స్వానాం చ సాధ్వసమ్,
శరణ్య స్సంప్రహస్యాహ మాభై ష్టేత్యవితాస్మ్యహమ్. ౩౬

సర్వస్యా న్తర్బహిస్సాక్షీ కృత్యాం మాహేశ్వరీం విభుః,
విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థం పార్శ్వస్థం చక్ర మాదిశత్. ౩౭

తత్సూర్యకోటిప్రతిమం సుదర్శనం జాజ్వల్యమానం ప్రళయానలప్రభమ్.
స్వతేజసా ఖం కకుభోఽథ రోదసీ గ్రసన్ముకున్దాస్త్ర మథాగ్ని మార్దయత్. ౩౮

కృత్యానలః ప్రతిహత స్స రథాఙ్గపాణే స్తత్తేజసా నృప విభగ్నముఖో నివృత్తః,
వారాణసీం ప్రతిసమేత్య సుదక్షిణ స్తం సర్త్విగ్జనం సమదహత్స్వకృతోఽభిచారః. ౪౦

(శ్రుత్వేతి.) త జ్జనానాం వైక్లబ్య మధైర్యం శ్రుత్వా స్వానాం. సాధ్వసం భయం, దృష్ట్వా ప్రహస్యోవాచ (తదేవాహ.) శరణ్యోఽహ మవితాచాస్మి భయం, మాకురుత దుష్టజనా త్సంహారాచ్చ సంభవద్భయం వో నద్యత ఇతి. ౩౬

(సర్వస్యేతి) సర్వస్య లోకస్యాన్తర్బహిశ్చ సాక్షిద్రష్టా, హేతుగర్భ మిదం. అతో మాహేశ్వరీం కృత్యాం, విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థం కృత్యానాశనార్థం పార్శ్వస్థం చక్రం సుదర్శన మాజ్ఞాపయామాస. ౩౭

(తదితి.) త ద్భగవతా ఆదిష్టం చక్రం కర్తృ అగ్నిం అర్దయత్, చక్రం, కథంభూతం? సూర్యాణాం కోటిః, ప్రతిమా తులా యస్య తత్ సుదర్శనాఖ్యం అతిశయేన జ్వలత్ ప్రళయాగ్నేరివ ప్రభా యస్య తత్ స్వతేజసా ఖ మంతరిక్షం రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ కకుభో దిశశ్చ ప్రకాశయ దితి శేషః. ముకున్దస్యైవ అసాధారణ, మస్త్రమ్. ౩౮

అర్దితస్సకా కిమకరోదిత్యత ఆహ (కృత్యానల ఇతి.) రథాఙ్గపాణేః, తేన ప్రసిద్ధేన తేజసా తేజఃప్రసరేణ సుదర్శనేన భగ్నం ముఖం యస్య సః. ప్రతిహతశ్చ అత ఏవ నివృత్తః, సః ప్రసిద్ధః కృత్యానలో హేనృప వారాణసీం ప్రత్యాగత్య స్వేన కృతః. అభిచారో యేన తం ఋత్విగ్భిస్సై స్సహితం, ప్రథమాంతపాఠే ఋత్విగ్భిః జనైశ్చ వర్తమానం అభిచరతి మారయతీతి తథా స కృత్యానలః, తం సుదక్షిణ మదహత్, ౪౦

(శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రికకాశిరాజవధాదికథారమ్భః)

చక్రం చ విష్ణోస్తదనుప్రవిష్టం వారాణసీం సాట్టసభాలయాపణామ్,
సగోపురాట్టాలకకోష్ఠసంకులాం సకోశహస్త్యశ్వరథాన్నశాలామ్. ४१

దగ్ధ్వా వారాణసీం సర్వాం విష్ణుచక్రం సుదర్శనమ్,
భూయః పార్శ్వముపాతిష్ఠత్కృష్ణస్యాక్లిష్టకర్మణః. ४२

య ఏతచ్ఛ్రావయేన్మర్త్య ఉత్తమశ్లోకవిక్రమమ్
సమాహితోఽనుశృణుయాత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ४३

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.
షట్షష్టితమోఽధ్యాయః.

కించ (చక్రమితి.) తద్విష్ణోశ్చక్రం. వారాణసీం అనుకృత్యాానల మనుసృత్య ప్రవిష్టం స దదహాదితి పూర్వేణ సంబంధః. కథంభూతాం? అట్టాదిభి స్సహితాం తత్ర సభాలయాః సభాగృహాణి సభా ఆలయాశ్చేతి వా. అట్టాలకాః ఉపరితనప్రదేశాః గోపురాదిసహితైః, కోష్ఠైః. సంకులాం వ్యాప్తాం కోశాదీనాం శాలాభి. స్సహితాం, తత్ర కోశో ధనమ్. ४१

(దగ్ధ్వేతి.) భూయః పునః, అక్లిష్టకర్మణః ఉదారచేష్టితస్య శ్రీకృష్ణస్య పార్శ్వం ఉపాతిష్ఠత్ పార్శ్వసమీపే తస్థావిత్యర్థః. ४२

ఉక్తకథాశ్రవణాదిఫలమాహ (య ఇతి.) యః, పుమాన్. ఏతదుత్తమశ్లోకస్య చేష్టితం మర్త్యాన్ప్రతి. శ్రావయేత్ యద్వా సమాహితః. శృణుయాత్సర్వైః, పాపైః ముక్తో భ. ४३

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా. లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, షట్షష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః

బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్భఘట్టః

రాజోవాచ.—

భూయోఽహం శ్రోతు మిచ్ఛామి రామస్యాద్భుతకర్మణః.
అనన్తస్యాప్రమేయస్య యదన్యత్కృతవాన్విభుః. ౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

నరకస్య సఖా కశ్చిద్ద్వివిదో నామ వానరః,
సుగ్రీవసచివస్సోఽథ భ్రాతా మైన్దస్య వీర్యవాన్. ౨

సఖ్యుస్సోఽచితిం కుర్వన్వానరో రాష్ట్రవిప్లవమ్,
పురగ్రామాకరాన్ఘోషానదహ ద్వహ్ని ముత్సృజన్. ౩

అథ సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః.

ఏవ మన్తరాగర్భిణీతి న్యాయేన శ్రుతకృష్ణచరిత్రః పునర్బలభద్రచేష్టితబుభుత్సయా పృచ్ఛతి రాజా (భూయ ఇతి.) అద్భుతం కర్మ చేష్టితం యస్య తస్యానన్తస్య అనన్తావతారరూపస్య. అప్రమేయస్య అపారమహిమ్నో. రామస్య చేష్టితం శ్రోతు మిచ్ఛామి. కిం పూర్వోక్తం నేత్యాహ (యదన్య దితి.) విభుః రామః య, దన్య. త్కృతవా న్త చ్చేష్టితమ్. ౧

ద్వివిదవధాత్మకం కర్మాఖ్యాతుం, తావద్ద్వివిదస్య దుశ్చేష్టిత మాచష్టే (నరకస్యే త్యాదినా.) ద్వివిదో నామ కశ్చి ద్వానరః స చ, నరకస్య. సఖా, సుగ్రీవస్య. సచివో మన్త్రీ. మైన్దస్య భ్రాతా చ, వీర్యవాం శ్చేతి రామాయణాదౌ ప్రసిద్ధ ఇతి తాత్పర్యమ్. ౨

(సఖ్యు రితి.) స ద్వివిదః సఖ్యుర్నరకస్యాపచితి మానృణ్యం, కుర్వన్ "లక్షణహేత్వో" రితి శతా కర్తుం, రాష్ట్రస్య. విప్లవో నాశో యథా తథా పురాదీ న్వహ్ని ముత్సృజన్, దదాహ. ౩

(బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్భఘట్టః)

క్వచిచ్ఛైలానుత్పాట్య దేశాన్సమచూర్ణయత్,
ఆనర్తాన్సుతరా మేవం యత్రాస్తే మిత్రహా హరిః. ౪

క్వచి త్సముద్రమధ్యస్థో దోర్భ్యా ముద్ధృత్య తజ్జలమ్,
దేశాన్నాగాయుతప్రాణో వేలాకూలే న్యమజ్జయత్. ౫

ఆశ్రమానృషిముఖ్యానాం కృత్వా భగ్నవనస్పతీన్,
అదూషయచ్ఛకృన్మూత్రై రగ్నీన్వైతానికా న్ఖలః. ౬

పురుషా న్యోషితో దృప్తః క్ష్మాభృద్ద్రోణీగుహాసు సః,
నిక్షిప్య చాప్యధాచ్ఛైలైః పేశస్కారీవ కీటకమ్. ౭

(క్వచి దితి.) స ద్వివిదః తై రుత్పాటితైశ్శైలైః దేశాన్ తత్రాప్యానర్తాన్, సుతరా, మచూర్ణయత్. తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశినష్టి - యత్ర యేష్వానర్తేషు, మిత్రహా నరకఘ్నో, హరి రాస్తే. ౪

(క్వచి దితి.) దోర్భ్యాం బాహుభ్యాం, తత్సాముద్రం జలం, ఉద్ధృత్యోత్క్షిప్య వేలాయాం, కూలే, వర్తమానాన్, దేశాన్, సమజ్జయత్, తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి - నాగాయుతప్రాణః, నాగానాం గజానాం, అయుతస్య దశసహస్రస్య ప్రాణో బలం, యస్య సః. ౫

(ఆశ్రమా నితి.) ఋషిముఖ్యానా, మాశ్రయభూతాన్, వ్వనస్పతీన్, భస్మకృత్వా, దగ్ధ్వే త్యర్థః. భగ్నవనస్పతీ నితి పాఠే భగ్నాః వనస్పతయో యేషు తథా భూతాన్ కృత్వా. శకృన్మూత్రై ర్మలమూత్రైః. వైతానికాన్ యజ్ఞియా, నాహవనీయాదీ, నగ్నీ, నదూషయత్. యతః, ఖలః దురాత్మా. ౬

(పురుషా నితి.) దుష్టో ద్వివిదో, గిరేః, కన్దరేషు, గుహాసు చ నిక్షిప్య, శైలైః, అప్యధాత్ పిహితవాన్, పేశస్కారీ భ్రమరః కీట మివ. ౭

ఏవం దేశాన్విప్రకుర్వన్దూషయంశ్చ కులస్త్రియః.
శ్రుత్వా సులలితం గీతం గిరిం రైవతకం యయౌ. ౯

తత్రాపశ్య ద్యదుపతిం రామం పుష్కరమాలినమ్,
సుదర్శనీయసర్వాఙ్గం లలనాయూథమధ్యగమ్.

గాయన్తం వారుణీం పీత్వా మదవిహ్వలలోచనమ్,
విభ్రాజమానం వపుషా ప్రభిన్నమివ వారణమ్. ౧౦

దుష్టశ్శాఖామృగ శ్శాఖా మారూఢః కమ్పయన్ద్రుమాన్.
చక్రే కిలకిలాశబ్ద మాత్మానం సమ్ప్రదర్శయన్. ౧౧

తస్య ధార్ష్ట్యం కపే ర్వీక్ష్య తరుణ్యో జాతిచాపలాః,
హాస్యప్రియా విజహసు ర్బలదేవపరిగ్రహాః. ౧౨

(ఏవ మితి.) విప్రకుర్వన్ పీడయన్, తత్ర తత్ర, కులస్త్రీః, దూషయంశ్చ, సులలితం మధురం గీతం, శ్రుత్వా, రైవతకం పర్వతం, యయౌ. ౯

(తత్రేతి.) తత్ర రైవతకోపవనే పుష్కరమాలా పద్మమాలాఽస్యాస్తీతి తథా వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః, సుష్ఠు దర్శనీయాని సర్వాణ్యఙ్గాని యస్య తం, యోషిత్సమూహమధ్యగతం, వారుణీం మదిరాం, పీత్వా, మదేన విహ్వలే ఘూర్ణితే లోచనే, యస్య తం, ప్రభిన్నం మత్తం, వారణ మైరావతమివ, స్థితం రామ, మపశ్య దితి సంబన్ధః. ౯-౧౦

(దుష్ట ఇతి) దుష్టశ్చాసౌ శాఖామృగశ్చ, శాఖామృగ ఇత్యనేన స్వభావత ఏవ దౌష్ట్యం వ్యజ్యతే, దుష్ట ఇత్యనేన తత్రాపి కిల కిలేత్యనుకరణం, ఆత్మానం స్వశరీరం, దర్శయన్, చక్రే. ౧౧

(తస్యేతి.) తస్య ద్వివిదస్య, ధార్ష్ట్యం దౌష్ట్యం, ప్రాగల్భ్యం దృష్ట్వా, జాత్యా స్వభావేనైవ, చాపలం, యాసాం, హాస్యం ప్రియం యాసాం, తాః పరిగృహ్యన్త ఇతి పరిగ్రహాః బలదేవస్య పరిగ్రహాః తత్పరిగృహీతా ఇత్యర్థః, హేతుగర్భాణ్యేతాని, అతో విజహసుః ప్రహసితవత్యః. ౧౨

(బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్భఘట్టః)

తా హేలయామాస కపి ర్భ్రూక్షేపై స్సమ్ముఖాదిభిః,
దర్శయన్స్వగుదం తాసాం రామస్య చ నిరీక్షతః. ౧౩

తం గ్రావ్ణా ప్రాహర త్క్రుద్ధో బలః ప్రహరతాం వరః,
స వఞ్చయిత్వా గ్రావాణం మదిరాకలశం కపిః. ౧౪

గృహీత్వా హేలయామాస ధూర్త స్తం కోపయ న్హసన్,
నిర్భిద్య కలశం దుష్టో వాసాంస్యాస్ఫాలయ ద్బలమ్,
కదర్థీకృత్య బలవా న్విప్రచక్రే మదోద్ధతః. ౧౫

తం తస్యావినయం దృష్ట్వా దేశాంశ్చ తదుపద్రుతాన్,
క్రుద్ధో ముసల మాదత్త హలం చారిజిఘాంసయా. ౧౬

ద్వివిదోఽపి మహావీర్య స్సాల ముత్పాట్య పాణినా,
అభ్యేత్య తరసా తేన బలం మూర్ధన్యతాడయత్. ౧౭

(తా ఇతి.) కపిః ద్వివిదః, భ్రూవిక్షేపైః సమ్ముఖాగమనాదిభిః, ఆదిశబ్దేన దన్తప్రదర్శనాది సజ్గ్రహః స్వగుదం, తాసాం, దర్శయన్, రామస్య, పశ్యత ప్యేవ, తాః, హేలయామాస అవజజ్ఞే. ౧౩

(తమితి.) గ్రావ్ణా పాషాణేన, తం కపిం, ప్రాహరత్. స కపిః, తం రామం, కోపయన్, హసంశ్చ. హేలయామాస అవమతవాన్, కిఞ్చ నిర్భిద్యేతి. దుష్టో గర్వితః, కలశం, నిర్భిద్య, యోషితాం, వాసాం స్యాకృష్యాత్మానం ప్రాపితవాన్. మదేనోద్ధతో, బలవాంశ్చ, కపి, రేవం, బలం రామం, కదర్థీకృత్య, విప్రచక్రే అపచకార. ౧౪-౧౫

(తమితి.) తం కపిం, తస్యావినయం ధార్ష్ట్యం తేనోపద్రుతాన్, దేశాంశ్చావలోక్య, క్రుద్ధో, రామః, హలం, ముసలం చాదదే. ౧౬

(ద్వివిదోపీతి.) మహద్వీర్యం యస్య సః, ద్వివిదోఽపి సాలవృక్షం, ముత్పాట్య, బలమూర్ధని రామమూర్ధని తేన సాలేనాతాడయత్. ౧౭

తం తు సఙ్కర్షణో మూర్ధ్ని పతన్త మచలో యథా,
ప్రతిజగ్రాహ భగవాన్సునన్దే నాహన ద్ధరిమ్. ౧౮

ముసలాహతమస్తిష్కో విరేజే రక్తధారయా,
గిరిర్యథా గైరికయా ప్రహారం నానుచిన్తయన్. ౧౯

పునరన్యం సముత్క్షిప్య కృత్వా నిష్పత్ర మోజసా.
తే నాహనత్సుసంక్రుద్ధ స్తం బల శ్శతధాఽచ్ఛినత్. ౨౦

తతోఽన్యం తరు ముత్పాట్య జఘ్నే తం శతధాచ్ఛినత్. ౨౧

ఏవం యుధ్య న్భగవతా భగ్నే భగ్నే పునః పునః,
ఆకృష్య సర్వతో వృక్షాన్నిర్వృక్ష మకరోద్వనమ్, ౨౨

తతోఽముఞ్చ చ్ఛిలావర్షం బలస్యోపర్యమర్షితః,
తత్సర్వం చూర్ణయామాస లీలయా ముసలాయుధః. ౨౩

(త మితి.) పతన్తం తం సాలం, ప్రతిజగ్రాహ, తత్ప్రహారమఙ్గీకృతవా నిత్యర్థః. యథా పర్వత స్తద్వత్, తత, స్సునన్దేన ముసలేన. హరిం కపి మహన్త త్తాడయామాస. ౧౮

(ముసలేతి.) ముసలేనాహతో. మస్తిష్కో మస్తకావయవవిశేషో యస్య సః అత ఏవ రక్తధారయా రేజే యథా గిరి ర్గైరికధారయా రాజతే తద్వత్ తత, స్తం ప్రహార మనమచిన్తయన్ పున, రన్యం రసాల, మోజసా బలేనోత్పాట్యపర్ణరహితం కృత్వా తేన సాలేనాహనత్ తం సాలం, బలో రామః శతధా చిచ్ఛేద. ౧౯-౨౦

(తతోఽన్య) ముత్పాట్య ప్రయుక్తం తథా చిచ్ఛేద. ౨౧

(ఏవ మితి.) ప్రయుక్తే సాలే భగ్నే సతి సర్వతో వృక్షా నాకృష్య తద్వనం వృక్షరహితం. చకార. ౨౨

(తత ఇతి.) బలస్య రామస్యోపరి తచ్ఛిలాజాలం సర్వమ్. ౨౩

(బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్భఘట్టః)

స్వబాహూ తాళసఙ్కాశౌ ముష్టీకృత్య కపీశ్వరః,
ఆసాద్య రోహిణీపుత్రం దోర్భ్యాం వక్షస్యరూరుజత్. ౨౪

యాదవేన్ద్రోఽపి తం దోర్భ్యాం త్యక్త్వా ముసలలాఙ్గలే,
జత్రావభ్యర్దయత్క్రుద్ధ స్సోఽపతద్రుధిరం వమన్. ౨౫

చకమ్పే తేన పతతా సకణ్టకవనస్పతిః
సర్వతః కురుశార్దూల వాయునా నౌ రివామ్భసి. ౨౬

జయశబ్దో నమశ్శబ్ద సాధుసాధ్వితి చామ్బరే,
సురసిద్ధమునీన్ద్రాణా మాసీత్కుసుమవర్షిణామ్. ౨౭

ఏవం నిహత్య ద్వివిదం జగద్వ్యతికరావహమ్,
సంస్తూయమానో భగవాఞ్జనై స్స్వపురమావిశత్. ౨౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే.
సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః.

(స్వబాహూ ఇతి) తాభ్యాం ముష్టీకృతాభ్యాం బాహుభ్యాం అరూరుజత్ అతాడయత్. ౨౪

యాదవేన్ద్రో రామోఽపి ముసలలాఙ్గలే త్యక్త్వా దోర్భ్యామేవ తం కపిం జత్రౌ కణ్ఠబాహుమూలే అభ్యర్దయ దతాడయత్, స కపీ రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్ పపాత. ౨౫

(చకమ్ప ఇతి.) పతతా తేన ద్వివిదేన కణ్టకాదిసహితో గిరి శ్చకమ్పే చచాల. హే కురుశార్దూల యథా వాయునా నౌ, రమ్భసి కమ్పతే తద్వత్. ౨౬

(జయశబ్దః.) కుసుమాని వర్షన్త ఇతి తథా తేషాం సురాదీనాం యథాయోగ్యం జయశబ్దాదిరాసీత్. ౨౭

(ఏవ మితి.) జగతో వ్యతికరం నాశ మావహత్యాపాదయతీతి తథా తం ద్వివిద మేవం నిహత్య జనై స్సంస్తూయమానో భగవాన్ రామః, పురం ద్వారకాం ప్రవివేశ. ౨౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రికాయాం,
దశమస్కన్ధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః

* బలరామకృతిహాస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః *

శ్రీశుక ఉవాచ—

దుర్యోధనసుతాం రాజన్లక్ష్మణాం సమితింజయః,
స్వయంవరే జహారైకస్సామ్బో జామ్బవతీసుతః. ౧

కౌరవాః కుపితా ఊచు ర్దుర్వినీతోఽయ మర్భకః,
కదర్థీకృత్య నః కన్యా మకామా మహర ద్బలాత్. ౨

బధ్నీతైనం దుర్వినీతం కిం కరిష్యన్తి వృష్ణయః,
యేఽస్మత్ప్రసాదోపచితాం దత్తాం నో భుఞ్జతే మహీమ్. ౩

నిగృహీతం సుతం శ్రుత్వా యద్యేష్యన్తీహ వృష్ణయః,
భగ్నదర్పాశ్శమం యాన్తి ప్రాణా ఇవ సుసంయతాః. ౪

అథ అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః.

రామస్యైవ చేష్టితాన్తర మనువర్ణయితు ముపోద్ఘాతమాహ (దుర్యోధనసుతా మిత్యాదినా. సమితౌ సఙ్గ్రామే జయతీతి తథా సమితిశ్శత్రుస్తం జయతీతి వా, స జామ్బవత్యా స్సుతః సామ్బః లక్ష్మణాం నామ దుర్యోధనస్య సుతాం స్వయంవరస్థాం హృతవాన్. ౧

(కౌరవా ఇతి.) ఉక్తిమేవాహ దుర్వినీతోఽయ మిత్యాదినా సుసంయతా ఇత్యన్తేన. నోఽస్మాన్కదర్థీకృత్య బలాదకామయమానా మపి కన్యా మహరత్. ౨

అత ఏవ దుర్వినీతం మూర్ఖం బధ్నీత బన్ధయత వృష్ణయః కిఙ్కరిష్యన్తి న కిమపీత్యర్థః. తత్ర హేతుః (ర్య ఇతి.) యే వృష్ణయః అస్మాకం ప్రసాదేనోపచితా మేధితాం సమృద్ధా మితి యావత్, నోఽస్మాభిః దత్తాం చ మహీం భుఞ్జతే అనుభవన్తి తేన భూమిపతయో బభూవు రితి భావః. ౩

(నిగృహీత మితి.) నిగృహీతం బద్ధం సుతం యది వృష్ణయః ఆగమిష్యన్తి తర్హి భగ్నో గర్వో యేషాం తథాభూతాః శమం శాన్తిం యాస్యన్తి సుసంయతాః ప్రాణాయామాదిభిర్నియమితాః ప్రాణా ఇన్ద్రియాణీవ. ౪

(బలరామకృతహాస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః)

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి కర్ణశ్శలో భూరిర్యజ్ఞకేతు స్సుయోధనః,
సాంబ మారేభిరే బద్ధుం కురువృద్ధానుమోదితాః. ౧

దృష్ట్వాఽనుధావత స్సాంబో ధార్తరాష్ట్రాన్మహారథాన్,
ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం తస్థౌ సింహ ఇవైకలః. ౨

తే తం జిఘృక్షవః క్రుద్ధా స్తిష్ఠ తిష్ఠేతి వాదినః,
ఆసాద్య ధన్వినో బాణైః కర్ణాగ్రణ్య స్సమాకిరన్. ౩

సోఽభివిద్ధః కురుశ్రేష్ఠ కురుభిర్యదునన్దనః,
నామృష్య త్తదచిన్త్యార్భో దణ్డాహత ఇవోరగః. ౪

విస్ఫూర్జ్య సుమహచ్చాపం సర్వాన్వివ్యాధ సాయకైః,
కర్ణాదీన్షడ్రథాన్వీర స్తావద్భి ర్యుగపత్పృథక్ ౫

(ఇతీతి.) ఇత్థం నిశ్చిత్య కర్ణాదయః, కురువృద్ధైః ధృతరాష్ట్రాదిభిః అనుమోదితాః సాంబం బద్ధు మారేభిరే ఆరబ్ధవన్తః ౧

(దృష్ట్వేతి.) అనుధావతః పృష్ఠత ఆగచ్ఛతః దృష్ట్వా. ఏకలోఽసహాయః సింహ ఇవ తస్థౌ. ౨

(తత ఇతి.) తే ధార్తరాష్ట్రాః. తం సాంబం జిఘృక్షవః గ్రహీతు మిచ్ఛవః కర్ణోఽగ్రణీః పురతో నాయకో యేషాం తథాభూతాః ఆసాద్య సమీపమేత్య బాణైః సమాకిర న్పిదధుః ౩

(స ఇతి.) హే కురుశ్రేష్ఠ. కురుభి రభితో విద్ధః తాడిత స్స యదునన్దనః సాంబః అచిన్త్యస్య భగవతోఽర్భకః. హేతుగర్భమిదం. అత స్తద్వేధనం నామృష్య న్న సేహే క్షుద్రమృగై ర్విద్ధ స్సింహ ఇవ. ౪

(విస్ఫూర్జ్యేతి.) ఆరోపితజ్యం చాపం విస్ఫూర్జ్య వజ్రనిర్ఘోషవద్ధ్వనయిత్వా వీరస్సాంబః కర్ణాదీన్వీరాన్ షట్సంఖ్యకాన్ తావతో రథాంశ్చ తావద్భి స్సాయకైః యుగప త్పృథక్ప్రత్యేకం వివ్యాధ. ౫

చతుర్భి శ్చతురో వాహా న్నేకై కేన చ సారథీన్.
రథిన శ్చ మహేష్వాసా స్తస్య తత్తేఽభ్యపూజయన్. ౧౦

తం తు తే విరథం చక్రు శ్చత్వార శ్చతురో హయాన్,
ఏకస్తు సారథిం జఘ్నే చిచ్ఛేదాన్య శ్శరాసనమ్ ౧౧

తం తథా విరథం చక్రుః కృచ్ఛ్రేణ కురవో యుధి,
కుమారం స్వస్య కన్యాం చ స్వపురం జయినోఽవిశన్. ౧౨

తచ్ఛ్రుత్వా నారదోక్తేన రాజ స్సంజాతమన్యవః,
కురూన్ప్రత్యుద్యమం చక్రు రుగ్రసేనప్రచోదితాః. ౧౩

సాన్త్వయిత్వా తు తా న్రామ స్సంక్రుద్ధా న్వృష్ణిపుఙ్గవాన్,
నైచ్ఛత్కురూణాం వృష్ణీనాం కలిం కలిమలాపహః. ౧౪

తథా చతుర్భిశ్చతుర్భి స్సాయకై శ్చతురో వాహా నశ్వాన్ ఏకైకేన సారథిం చ వివ్యాధ. (రథినశ్చేతి.) తే రథినః కర్ణాదయః తస్య సామ్బస్య తత్కర్మ అపూజయన్. ౧౦

(త మితి.) ఏవం యుద్ధే సామ్బం కృచ్ఛ్రేణ ప్రయాసేన నిరథీకృత్య జయినః ప్రాప్తజయాః కుమారం సామ్బం స్వస్య దుర్యోధనస్య కన్యాం చాదాయేతి శేషః పురం హాస్తినపురం అవిశన్. ౧౧-౧౨

(త దితి.) నారదోక్త్యా హే రాజన్ తద్వృత్తాన్తం శ్రుత్వా సంజాతో మన్యు ర్యేషాం తే ఉగ్రసేనేనప్రచోదితాశ్చ కురూన్ప్రత్యుద్యమం ప్రతిచికీర్షాం చక్రుః. ౧౩

(సాన్త్వయిత్వేతి.) సన్నద్ధాన్సమాయత్తాన్ అథ సాన్త్వయిత్వా రామః కురూణాం వృష్ణీనాం చ మిథః కలిం కలహం నైచ్ఛత్ యత స్స కలిమలం కలహాత్మకం మల మపహన్తీతి తథా ౧౪

(బలరామకృతహాస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః)

జగామ హాస్తినపురం రథేనాదిత్యవర్చసా,
బ్రాహ్మణైః కులవృద్ధైశ్చ వృత శ్చన్ద్ర ఇవ గ్రహైః. ౧౫

గత్వా గజాహ్వయం రామో బాహ్యోపవనమాశ్రితః,
ఉద్ధవం ప్రేషయామాస రాజం స్తేషాం బుభుత్సయా. ౧౬

సోఽభివాద్యామ్బికాపుత్రం భీష్మం ద్రోణం చ బాహ్లికమ్,
దుర్యోధనం చ విధివ ద్రబ్రవీ ద్రామ మాగతమ్. ౧౭

తేఽతిప్రీతా స్సమాకర్ణ్య ప్రాప్తం రామం సుహృత్తమమ్,
త మర్చయిత్వాఽభియయు స్సర్వే మఙ్గళపాణయః. ౧౮

తం సఙ్గమ్య యథాన్యాయం గా మర్ఘ్యం చ న్యవేదయన్,
తేషాం యే తత్ప్రభావజ్ఞాః ప్రణేము శ్శిరసా బలమ్. ౧౯

కిన్తు ఆదిత్యస్యేవ వర్చో యస్య తేన రథేన గమనసాధనేన గ్రహైః గురుశుక్రాదిభి శ్చన్ద్ర ఇవ బ్రాహ్మణాదిభిః పరివృతో హాస్తినపురం జగామ. ౧౫

(గత్వేతి.) గజాహ్వయం హాస్తినపురం హే రాజన్ తేషాం కురూణాం బుభుత్సయా జిజ్ఞాసయా ఉద్ధవం ప్రేషయామాస. ౧౬

(స ఇతి.) ఉద్ధవః. అమ్బికాయాః పుత్రం భీష్మం బాహ్లికసహితం దుర్యోధనం చ విధివదభివన్ద్య. ౧౭

(తేఽపీతి.) తేఽపి భీష్మాదయోఽపి రామ, మాగతం శ్రుత్వా ప్రీతా స్తముద్ధవం సుహృద్భిః వృత మర్చయిత్వా సర్వే మఙ్గళద్రవ్యాణి పాణిషు యేషాం తథాభూతాః రామ మభిజగ్ముః. ౧౮

(త మితి.) తం రామం యథాన్యాయం స్వస్వవయస్థానాద్యనురూపమాలిఙ్గనాదిభిరాలిఙ్గ్య. సమ్య. గ్గాం ధేనుం అర్ఘ్యం చ తస్మై న్యవేదయన్, తేషాం మధ్యే. యే, తత్ప్రభావజ్ఞా రామప్రభావ విద స్తే బలం రామం, శిరసా, ప్రణేముః. ౧౯

బన్ధూన్కుశలిన శ్శ్రుత్వా పృష్ట్వా శివ మనామయమ్,
పరస్పర మథో రామో బభాషేఽవిక్లబం వచః.

ఉగ్రసేనః క్షితీశేశో యద్వ ఆజ్ఞాపయ త్ప్రభుః,
తదవ్యగ్రధియ శ్శ్రుత్వా కురుధ్వ మవిలమ్బితమ్. ౨౧

యద్యూయం బహవస్త్వేకం జిత్వాఽధర్మేణ ధార్మికమ్,
అబధ్నీతాథ తన్మృష్యే బన్ధూనామైక్యకామ్యయా. ౨౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

వీర్యశౌర్యబలోన్నద్ధమాత్మశక్తిసమం వచః,
కురవో బలదేవస్య నిశమ్యోచుః ప్రకోపితాః. ౨౩

అహోమహచ్చిత్రమిదం కాలగత్యా దురత్యయమ్,

(బన్ధూ నితి.) రామః, పరస్పరం, బన్ధూ, న్కుశలిన శ్శ్రుత్వా, అనామయ మారోగ్యం శివం శుభం చ పృష్ట్వా చ అవిక్లబ మితి ఛేదః, అదీనం వచో, బభాషే. ౨౦

తదేవాహ (ఉగ్రసేన ఇతి.) తదాజ్ఞాపిత, మవ్యగ్రధియః అవనహితచిత్తాస్సన్తః, శ్రుత్వా, కురుధ్వం, తన్మావిలమ్బితం న విలమ్బితవ్య మిత్యర్థః. ౨౧

కించ (య దితి.) ఏక మసహాయం, ధార్మికం చ, బాలం, బహవో, యూయం, మధర్మేణ, జిత్వా, అబధ్నీత బద్ధవన్త ఇతి య, త్త దహం, మృష్యే సోఢవానస్మి, కుతః, బన్ధూనా మైక్యకామ్యయా మిథస్సౌహార్దకామ్యయా, అథాశు, త మానీయ సమర్పయతేతి శేషః. ౨౨

(వీర్య మితి.) వీర్యం యుద్ధే గ్లాన్యభావః శౌర్యం తత్ర స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం, బలం ధారణసామర్థ్యం, ఏభి, రున్నద్ధ ముచ్ఛృఙ్ఖలం బలదేవస్య, వచో, నిశమ్యాకర్ణ్య, కురవః ప్రకోపితాః, ప్రోచుః. ౨౩

ఉక్తిమేవాహ (అహో ఇతి షడ్భిః.) దురత్యయయా దురతిక్రమయా, కాలగత్యా, అహో మహదిదం చిత్రం జాతం, కిం తదిత్యత ఆహుః (ఆరురుక్షతీతి.) ఉపానత్పాదరక్షా యథా చేన

(బలరామకృతహాస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః)

ఆరురుక్ష త్యుపానద్వై శిరో మకుటసేవితమ్. ౨౪

ఏతే యౌనేనసమ్బద్ధాః సహశయ్యాసనాశనాః,
వృష్ణయ స్తుల్యతాం నీతా అస్మద్దత్తనృపాసనాః. ౨౫

చామరవ్యజనే శఙ్ఖ మాతపత్రం చ పాణ్డురమ్,
కిరీటమాసనం శయ్యాం భుఞ్జన్త్యస్మదుపేక్షయా. ౨౬

అలం యదూనాం నరదేవలాఞ్ఛనైర్దాతుః ప్రతీపైః ఫణినామివామృతమ్.
యే నః ప్రసాదోపచితా హి యాదవా ఆజ్ఞాపయన్త్యద్య గతత్రపా బత. ౨౭

భూషితం శిరోమూర్ధాన మారోఢుమిచ్ఛతి ఉపానత్ స్థానీయా యదవః కిరీటాలఙ్కృతశిరస్థానీయా నస్మానాజ్ఞాపయన్తీత్యేత దతిచిత్ర మితి భావః. ౨౪

ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి చతుర్భిః - ఏతే వృష్ణయః యౌనేన పృథావివాహేన సమ్బద్ధాః సంబంధినః, సమ్బద్ధశబ్దోఽత్ర అర్శఆద్యజన్తః. అత సహాస్మాభి సహ శయ్యాసనభోజనాని యేషాం తే అస్మాభి, ర్దత్తం నృపాసనం యేషాం తే అత ఏవ తుల్యతాం అస్మాభిస్సామ్యం, ప్రాపితాః వస్తుతో న సమా ఇతి భావః. ౨౫

కించ అస్మదుపేక్షయా హేతుభూతయా చామరాదీ న్భుఞ్జతే ఉపయుఞ్జత ఇత్యర్థః. తత్రాసనం నృపాసనమ్. ౨౬

(అల మితి.) యదూనాం నరదేవలాఞ్ఛనైః చామరాదిభి రలం అతః పరం తాన్యపహరిష్యామ ఇతి భావః. అత్ర హేతుత్వేన తాని విశింషన్తి దాతుః ప్రతీపై రితి. దాతౄణామస్మాకమేవ ప్రతికూలైః తత్ర దృష్టాన్తః ఫణినామివామృత మితి. సర్పాణాం పోషణాయ దత్త మమృతం క్షీరం దాతురేవ ప్రతీపం. తద్వత్ ఏత దేవ దార్ష్టాన్తికే అనుగమయతి (య ఇతి.) యే యాదవాః అస్మదనుగ్రహేణో పచితా ఏధితా నోఽస్మానేవాఽధునా ఆజ్ఞాపయన్తి. అహో బతైతే నిర్లజ్జాః ఖలు యద్వా గతత్రపాస్సన్త ఆజ్ఞాపయన్తి. బతేత్యాశ్చర్యే. ౨౭

కథ మిన్ద్రోఽపి కురుభి ర్భీష్మద్రోణార్జునాదిభిః,
అదత్త ముపయుఞ్జీత సింహగ్రస్త మివోరణః. ౨౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

జన్మబన్ధుశ్రియోన్నద్ధమదా స్తే భరతర్షభ,
ఆశ్రావ్య రామం దుర్వాచ్య మసభ్యాః పురమావిశన్. ౨౮

దృష్ట్వా కురూణాం దౌశ్శీల్యం శ్రుత్వాఽవాచ్యాని చాచ్యుతః.
అవోచత్కోపసంరబ్ధో దుష్ప్రేక్ష్యః ప్రహసన్ముహుః. ౩౦

నూనం నానామదోన్నద్ధా శ్శాన్తిం నేచ్ఛన్త్యసాధవః,
తేషాం హి ప్రశమో దణ్డః పశూనాం లగుడో యథా. ౩౧

అహో యదూ న్సుసంరబ్ధా న్కృష్ణం చ కుపితం శనైః,
సాన్త్వయిత్వాఽహ మేతేషాం శమ మిచ్ఛన్నిహాగతః. ౩౨

(కథ మితి.) ఇన్ద్రోఽపి భీష్మాదిభిః కురుభి రదత్తం కథ ముపయుఞ్జీత సింహగ్రస్త మురణో మేష ఇవ. ౨౭

(జన్మేతి.) హే భరతర్షభ అభిజనబన్ధుసమృద్ధిః ప్రాప్తః మదో యేషాం తే అత ఏవా సభ్యాః కురవః ఇత్థం రామం ప్రతి దుర్వాచ్యం పరుషం వాక్యం శ్రావయిత్వా పురం హాస్తినం వివిశుః. ౨౮

(దృష్ట్వేతి.) దౌశ్శీల్యం దౌర్జన్యం, దృష్ట్వా, అవాచ్యాని వచాంసి, శ్రుత్వా చ, అచ్యుతః స్వాసాధారణకల్యాణగుణజాతాన్న చ్యవత ఇత్యచ్యుతః రామః కోపేన సంరబ్ధోఽత ఏవ దుష్ప్రేక్షః పునః పునః ప్రహస న్నువాచ. ౩౦

ఉక్తిమేవాహ (నూన మితి.) నానాధనాదిమదై రున్నద్ధాః అసాధవో దురాత్మాన, ఏతే నూనం శాన్తిం నేచ్ఛన్తి. అత స్తేషాం దణ్డ ఏవ ప్రశమశ్శాన్తికరః. యథా పశూనాం ఉద్వృత్తానాం లగుడో యష్టివిశేష శ్శమ స్తద్వత్. ౩౧

(అహో ఇతి.) సుసంరబ్ధాన్ క్రుద్ధాన్ హరిం కృష్ణం చ సాన్త్వయిత్వా శమం శాన్తి పూర్వకం సన్ధి మిచ్ఛన్ ఇహాగతోఽస్మి. ౩౨

(బలరామకృతహాస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః)

త ఇమే మన్దమతయః కలహాభిరతాః ఖలాః,
తస్మాత్తం మామవజ్ఞాయ దుర్భాషాన్నానినోఽబ్రువన్. ౩౩

నోగ్రసేనః కిల విభు ర్భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః,
శక్రాదయో లోకపాలా యస్యాదేశానువర్తినః ౩౪

సుధర్మాఽఽక్రమ్యతే యేన పారిజాతోఽమరాఙ్ఘ్రిపః,
ఆనీయ భుజ్యతే సోఽసౌ న కిలాధ్యాసనార్హణః. ౩౫

యస్య పాదయుగం సాక్షాచ్ఛ్రీరుపాస్తేఽఖిలేశ్వరీ,
స నార్హతి కిల శ్రీశో నరదేవపరిచ్ఛదాన్. ౩౬

యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజోఽఖిలలోకపాలమౌళ్యుత్తమైర్ధృత ముపాసితతీర్థతీర్థమ్,

---

(త ఇమ ఇతి.) ఖలాః మూర్ఖాశ్చ మా మవజ్ఞాయ అవహేళ్య మానినో దురహఙ్కారిణో దుర్భాషాన్దుర్వాక్యాన్యూచుః. ౩౩

దుర్భాషణ మేవానుస్మరతి (నోగ్రసేన ఇతి.) ఉగ్రసేనో విభుః న ప్రభుః కిలేతి కాకుః కాక్వాసూచితమమళయ మేవ వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి-భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వర ఇతి, ఏవ మగ్రేఽపి శక్రాదయో యస్య యదురాజస్యాజ్ఞానువర్తినః పూర్వవద్విశినష్టి లోకపాలా ఇతి. ౩౪

(సుధర్మేతి.) సుధర్మా నామ సభా, యేనాక్రమ్యతే అధిష్ఠీయతే సోఽసౌ కృష్ణః సింహాస నార్హో న కిల. ౩౫

పున స్త మేవ విశింషన్నేత దేవాహ (యస్యేతి ద్వాభ్యాం.) అఖిలానాం బ్రహ్మాదీనా మీశ్వరీ శ్రీర్లక్ష్మీః సాక్షా, ద్యస్య పాదయుగ్మ ముపాస్తే, సోఽసౌ భగవాన్ శ్రియఃపతిః నరదేవ చిహ్నాని నార్హతి కిల, త్రీశ ఇతి పాఠే త్రిలోకేశః. ౩౬

(యస్యేతి.) అఖిలై ర్లోకపాలైః కర్తృభిః మౌళ్యుత్తమైః ఉత్తమాఙ్గైః కోటీరైర్యస్యా

బ్రహ్మా భవోఽహ మపి యస్య కలాః కలాయాః శ్రీశ్చోద్వహేమ చిరమస్య నృపాసనం క్వ.

భుజ్యతే కురుభిర్దత్తం భూఖణ్డం వృష్ణిభిః కిల,
ఉపానహః కిల వయం స్వయం తు కురవశ్శిరః. ౩౮

అహో ఐశ్వర్యమత్తానాం మత్తానామివ మానినామ్,
అసంబద్ధా గిరో రూక్షాః క స్సహేతానుశాసితా. ౩౯

అద్య నిష్కౌరవాం పృథ్వీం కరిష్యామీత్యమర్షితః,
గృహీత్వా హల ముత్తస్థౌ దహన్నివ జగత్త్రయమ్. ౪౦

లాఙ్గలాగ్రేణ నగర ముద్విదార్య గజాహ్వయమ్,
విచకర్ష సగఙ్గాయాం ప్రహరిష్య న్నమర్షితః. ౪౧

అఙ్ఘ్రిరజో ధృతం. కథమ్భూతః ముపాసితతీర్థతీర్థం ఉపాసితాని తీర్థాని గఙ్గాదీని యై ర్యోగిభిః తేషామపి తీర్థం పావనం యద్వా ఉపాసితగురూణాం, సతా మపి పావనం ఉపాసితానాం గఙ్గాదితీర్థానామపి పావనం వా. యస్య చ కలాయాః కలాః అంశాంశభూతాః అహ మనన్తః శ్రీః లక్ష్మీః. ఉద్వహేమ బిభృమః. అఙ్ఘ్రిరజ ఇత్యనుషజ్య అస్యైవంభూతస్య నృపాసనం క్వ కథం వా తదధికార ఇతి కాకుః. ౩౭

(భుఞ్జత ఇతి.) భుఞ్జతే కిల ౩౮

(అహో ఇతి.) మత్తానాం మద్యాదినా మత్తానాం మానినాం స్వైరిణా మివైషాం ఐశ్వర్యేణ మత్తానా మసంబద్ధాః రూక్షాః పరుషాశ్చ గిరః కోవా అనుశాసితా దణ్డయితుం సమర్థశ్చేత్ న సహేత. ౩౯

అతోఽద్య భూమిం నిష్కౌరవాం కరిష్యామీ త్యభిసన్ధాయేతి శేషః. అతిక్రుద్ధో జగత్త్రయం దహన్నివ హలం గృహీత్వోదతిష్ఠత్. ౪౦

(లాఙ్గలాగ్రేణేతి.) స రామః గజాహ్వయం నగర ముద్విదార్య దక్షిణతః ప్రాకార మూలే నిఖాతేనోత్పాట్య గఙ్గాయాం ప్రహరిష్యన్ పాతయితు మిత్యర్థః. విచకర్ష ఆకృష్టవాన్ యతోఽమర్షితః. ౪౧

జలయాన మివాఘూర్ణం గఙ్గాయాం నగరం పతత్,
ఆకృష్యమాణ మాలోక్య కౌరవా జాతసంభ్రమాః. ౪౨

తమేవ శరణం జగ్ము స్సకుటుమ్బా జిజీవిషవః,
సలక్ష్మణం పురస్కృత్య సామ్బం ప్రాఞ్జలయోఽబ్రువన్. ౪౩

రామ రామాఖిలాధార ప్రభావం న విదామ తే,
మూఢానాం నః కుబుద్ధీనాం క్షన్తుమ ర్హస్యధీశ్వర. ౪౪

స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయానాం త్వ మేకో హేతు ర్నిరాశ్రయః,
లోకాన్క్రీడనకా నీశ క్రీడత స్తే వద న్తి హి. ౪౫

త్వమేవ మూర్ధ్నీదమన న్తలీలయా భూమణ్డలం బిభర్షి సహస్రమూర్ధన్,
అ న్తే చ యస్స్వాత్మనిరుద్ధవిశ్వ శ్శేషేఽద్వితీయః పరిశిష్యమాణః. ౪౬

(జలయాన మివేతి.) ఆకృష్యమాణ మత ఏవ. జలయానం ప్లవ మివాఘూర్ణం భ్రమ ద్గఙ్గాయాం పతచ్చ నగర మాలోక్య జాత స్సంభ్రమస్సమ్యగ్భ్రమః కమ్పో యేషాం తే జిజీషవః జీవితుమిచ్ఛవః కుటుమ్బై స్సహితాః తమేవ రామమేవ శరణం ప్రాపుః. సలక్ష్మణం లక్ష్మణయా సహితం సామ్బం పురస్కృత్య పురతో విధాయ బద్ధాఞ్జలయః ప్రోచుశ్చ. ౪౨-౪౩

ఉక్తి మేవాహ (రామ రామేతి.) కుబుద్ధీనాం నోఽస్మాకం అపరాధ మితి శేషః. ౪౪

(స్థితీతి.) అప్యయః ప్రళయః తేషాం త్వ మేక ఏవ హేతుః. ఆధారతయేతి భావః. క స్తర్హి మమ హేతు స్తత్రాహః (నిరాశ్రయ ఇతి.) నిజ ఆత్మా ఆధారో యస్య సః హే ఈశ క్రీడత స్తే తవ క్రీడోపకరణభూతాన్ వద న్తి త్వద్యాథాత్మ్యవిదః. ౪౫

త్వమేకో హేతురిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి (త్వ మితి.) హే అన న్త, మూర్ధ్నీత్యస్య సహస్రేత్యాదిః, సహస్రమూర్ధా త్వ మేక ఏవేదం కృత్స్నం భూమణ్డలం మూర్ధ్ని లీలయైవ బిభర్షి, అ న్తే ప్రళయే స్వాత్మని రుద్ధం లీనం విశ్వం యస్య సః. అత ఏవావశిష్యమాణోఽత ఏవ చాద్వితీయః సమాభ్యధికరహిత శ్శేషే శయిష్యసే పరమాత్మదృష్ట్యేద ముక్తమ్. ౪౬

కోప స్తే బలశిక్షార్థం న ద్వేషా న్న చ మత్సరాత్,
బిభ్రతో భగవన్ సత్త్వం క్షితిపాలనతత్పర. ౪౭

నమ స్తే సర్వభూతాత్మ న్సర్వశక్తిధరావ్యయ,
విశ్వకర్మ న్నమ స్తేఽస్తు త్వాం వయం శరణం గతాః. ౪౮

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం ప్రపన్నై స్సంవిగ్నై ర్వేపమానైర్హలాయుధః,
ప్రసాదిత స్సంప్రసన్నో మాభైష్టేత్యభయం దదౌ. ౪౯

దుర్యోధనః పారిబర్హం కుఞ్జరాన్షష్టిహాయనాన్,
దదౌ ద్వాదశసాహస్రం నియుతాని తురఙ్గమాన్. ౫౦

(కోప ఇతి.) హే క్షితిపాలనతత్పర హే భగవన్ హే బల సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం శరీరం బిభ్రతః తవ, కోపః కేవలం శిక్షార్థమేవ, నతు ద్వేషా న్నాపి మత్సరాచ్చ. ద్వేషః అప్రీతిః మత్సరః కౌటిల్యమ్. ౪౭

శరణ్యత్వోపయుక్తగుణై స్సంబోధయ న్తశ్శరణం వ్రజన్తి (సర్వభూతాత్మన్నిత్యనేన.) సార్వజ్ఞ్యం సర్వశక్తిధరేత్యనేన స్వశక్తిత్వం, అవ్యయేత్యనేన రాగద్వేషాదివికారరాహిత్యం అత ఏవ సర్వసుహృత్త్వం, విశ్వకర్మన్నిత్యనేన పరత్వం చోక్తం భవతి, క్రియత ఇతి కర్మ, కార్యం విశ్వం, యస్య కార్యం తథాభూతేత్యర్థః. సర్వమిదం పరమాత్మదృష్ట్యోక్తమ్. ౪౮

(ఏవ మితి.) సంవిగ్నైర్భీతైః, అత ఏవ కమ్పమానైః అత ఏవ చ ప్రపన్నైః ప్రసాదితః ప్రసన్న శ్చ అసౌ హలాయుధః భయం మాకార్షేత్యేవ మభయం దదౌ. ౪౯

(దుర్యోధన ఇతి.) పారిబర్హ ముపాయనం దదౌ ఇతి సంబన్ధః, తదేవ ప్రపఞ్చయతి ద్వితీయాన్తైః షష్టిః హాయనాః వత్సరాః యేషాం, తాన్, ద్విశతం చ సాహస్రం చ తయో స్సమాహార స్త, త్తావతో గజాన్ దదౌ ద్వాదశసహస్ర మితి పాఠాన్తరేతు స్పష్టోఽర్థః, తురఙ్గమాం శ్చ, ద్వాదశ నియుతాని. ౫౦

(బలరామకృతహాస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః)

రథానాం షట్సహస్రాణి రౌక్మాణాం సూర్యవర్చసామ్,
దాసీనాం నిష్కకణ్ఠీనాం సహస్రం దుహితృవత్సలః. ౫౧

ప్రతిగృహ్య తు తత్సర్వం భగవాన్ సాత్వతర్షభః,
సమత స్ససుతః ప్రాగా త్సుహృద్భి రభినన్దితః. ౫౨

తతః ప్రవిష్ట స్స్వపురీం హలాయుధస్సమేత్య బన్ధూ ననురక్తచేతసః.
శశంస సర్వం యదుపుఙ్గవానాం మధ్యే సభాయాం కురుషు స్వచేష్టితమ్. ౫౩

అద్యాపి వః పురం హ్యేత త్సూచయ ద్రామవిక్రమమ్,
సమున్నతం దక్షిణతో గఙ్గాయాం నను దృశ్యతే. ౫౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః.

రౌక్మాణాం స్వర్ణాలఙ్కృతానాం సూర్యస్యేవ వర్చో యేషాం తేషాం రథానాం పతాకాఖ్య భూషణం. కణ్ఠే, యాసాం తాసాం, దాసీనాం సహస్రం దదౌ. తత్ర హేతుః. దుహితృవత్సల ఇతి. ౫౧

(ప్రతిగృహ్యేతి.) తత్సర్వ. ముపాయనం ప్రతిగృహ్య. సాత్వతర్షభో రామః సుతేన స్నుషయా చ సహితః సుహృద్భిః కౌరవైః. అభినన్దితో యయౌ. ౫౨

(తత ఇతి.) స్వపురీం ద్వారకాం, అనురక్తం చేతో యేషాం. తాన్ బన్ధూన్, యదూన్సమేత్య యదుపుఙ్గవానాం మధ్యే. సభాయాం సభాయాః మధ్యే. యః, త్కురుషు స్వచేష్టితం, తత్సర్వం, శశంస కథయామాస. ౫౩

యద్బలేన గఙ్గాయాం పురపాతనం తదసమ్భావితం మన్వానం రాజానం ప్రత్యాహ మునిః, (అద్యాపీతి) వో యుష్మాకం పురం హాస్తిన మద్యాపి రామవిక్రమం సూచయ, ద్వర్తతే, తత్ర లిఙ్గమాహ (సమున్నత మితి.) గఙ్గాయాం, దక్షిణతః సమున్నతం స, ద్దృశ్యతే నను. ౫౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన, శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత చంద్రికాయాం. దశమస్కన్ధే. అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః

శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా

శ్రీశుక ఉవాచ—

నరకం నిహతం శ్రుత్వా తథోద్వాహం చ యోషితామ్,
కృష్ణేనైకేన బహ్వీనాం తం దిదృక్షుః స్మ నారదః. ౧

చిత్రం బతైతదేకేన వపుషా యుగపత్పృథక్,
గృహేషు ద్వ్యష్టసాహస్రం స్త్రియ ఏక ఉదావహత్, ౨

ఇత్యుత్సుకో ద్వారవతీం దేవర్షి ర్ద్రష్టు మాగమత్.
పుష్పితోపవనారామద్విజాళికులనాదితామ్. ౩

అథ ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథైకో భగవానష్టాధికషోడశసహస్రపత్నీభి స్స కథం రమత ఇతి దిదృక్షయాఽఽగతాయ నారదాయ ప్రదర్శితం భగవతశ్చేష్టిత మనువర్ణయతి (నరక మిత్యాదినా) ఏకేన కృష్ణేన సహ కర్త్రా వా బహ్వీనాం యోషితాం వివాహం చ శ్రుత్వా నారద స్తం కృష్ణం దిదృక్షురాసీ దితి శేషః. అత్రో ద్వాహశబ్దేన తత్పూర్వకక్రీడా చ వివక్షితా. ౧

దిదృక్షామేవాభినయతి (చిత్ర మితి.) ఏత చ్చిత్రం బత అతిచిత్ర మిత్యర్థః. కిం తత్ యః దేకేన వపుషా విగ్రహేణ యుగపదేవ పృథ గ్గృహేషు బహుషు గృహేషు యోషిత్సమానసఙ్ఖ్యాక గృహేష్విత్యర్థః. ద్వ్యష్టసాహస్రం షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాః స్త్రియః స్త్రీః ఏక ఉపయేమే. ఇత్యేతత్. ౨

(ఇతీతి.) ఇత్థం ద్రష్టు ముత్సుకో దేవర్షిర్నారదః ద్వారకాం యయౌ. సార్ధత్రయేణ తామేవ వర్ణయతి (పుష్పితేతి.) పుష్పితే షూపవనేష్వారామేషు ఉద్యానవనేషు చ ద్విజానాం పక్షిణాం, అళీనాం చ కులైః, ర్నాదితామ్. ౩

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

ఉత్ఫుల్లేన్దీవరామ్భోజకహ్లారకుముదోత్పలైః.
చ్ఛురితేషు సరస్సూచ్చైః కూజితాం హంససారసైః. ౧

ప్రాసాదలక్షైర్నవభి ర్జుష్టాం స్ఫాటికరాజతైః,
మహామరకతప్రఖ్యైస్స్వర్ణరత్నపరిచ్ఛదైః. ౨

విభక్తరథ్యాపథ చత్వరాపణైశ్శాలాసభాభీరుచిరాం సురాలయైః.
సంసిక్తమార్గ్గాఙ్గణవీధిగేహళీం పతత్పతాకాధ్వజవారితాతపామ్. ౩

తస్యా మన్తఃపురం శ్రీమదర్చితం సర్వధిష్ణ్యపైః,
హరే స్స్వకౌశలం యత్ర త్వష్ట్రా కార్త్స్న్యేన దర్శితమ్. ౪

తత్ర షోడశభిస్సద్మసహస్రై స్సమలఙ్కృతమ్,
వివేశైకతమం శౌరేః పత్నీనాం భవనం మహత్. ౫

ఉత్ఫుల్లైరిన్దీవరాదిభిః. చ్ఛురితేషు సరస్సు హంసై స్సారసై శ్చోచ్చై ర్నాదితామ్. ౧

నవభిః ప్రాసాదానాం. లక్షై ర్జుష్టాం యుక్తామిత్యర్థః. కథమ్భూతైః. రజతమయైశ్చ. మహామరకతస్యేన్ద్రనీలస్య శ్రేష్ఠస్వర్ణస్య రత్నానాం చ పరిచ్ఛదా స్తన్మయాః పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని యేషు తైః. మహామరకతప్రఖ్యైరితి పాఠే మహామరకతైః ప్రఖ్యాన్తి ప్రకాశన్త ఇతి తథా తైః. స్వర్ణరత్నమయాః, పరికరా యేషు తైః. ౨

(విభక్తేతి) విభక్తైః, రథ్యా పథాదిభిః, శాలాదిభి స్సభాభి స్సురాణాం దేవతాప్రతిమానాం ఆలయైశ్చ రుచిరాం శోభమానాం రథ్యాః రథాః రాజవీథయః సంసిక్తాః, మార్గ్గాదయో యస్యాం తాం, పతన్తీభి శ్చలన్తీభిః. పతాకాదిభిః ధ్వజైశ్చ వారిత ఆతపో యస్యాం తామ్. ౩

(తస్యామితి.) తస్యాం ద్వారకాయాం అన్తఃపురం. తత్రాపి, శౌరే రేకతమం భవనం గృహం వివేశేతి సంబన్ధః. అన్తఃపురం విశినష్టి-శ్రీమద్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్ సర్వైః, ధిష్ణ్యపైః లోకాధిపతిభిః అర్చితం బహుమతం, కిం బహునా? యత్ర యస్మిన్నన్తఃపురే హరేః హరయే త్వష్ట్రా, స్వకౌశలం స్వశిల్పనైపుణ్యం. కార్త్స్న్యేన ప్రదర్శితమ్, కిం చ షోడశభిః శౌరేః పత్నీనాం గృహసహస్రైః, సమలఙ్కృతమ్. ౪-౫

విష్టబ్ధం విద్రుమస్తమ్భైర్వైదూర్యఫలకోత్తమైః.
ఇన్ద్రనీలమయైర్జాలైస్తమ్భైర్మరకతోత్తమైః. ౯

వితానైర్నిర్మితైస్త్వష్ట్రా ముక్తాదామవిలమ్బిభిః,
దాన్తైరాసనపర్యఙ్కైర్మణ్యుత్తమపరిష్కృతైః. ౧౦

దాసీభిర్నిష్కకణ్ఠీభి స్సువాసోభి రలఙ్కృతమ్,
పుమ్భి స్సకఞ్చుకోష్ణీషై స్సువస్త్రమణికుణ్డలైః. ౧౧

రత్నప్రదీపనికరద్యుతిభి ర్నిరస్తధ్వాన్తం విచిత్రవలభీషు శిఖణ్డినోఽఙ్గ,
నృత్యన్తి యత్ర విహితాగరుధూపమక్షై ర్నిర్యాన్త మీక్ష్య ఘనబుద్ధయ ఉన్నదన్తః. ౧౨

తస్మిన్సమానగుణరూపవయస్సువేషదాసీసహస్రయుతయాఽనుసవం గృహిణ్యా,
విప్రో దదర్శ చమరవ్యజనేన రుక్మదణ్డేన సాత్వతపతిం పరివీజయన్త్యా. ౧౩

పురం భవనం చైవ వివినష్టి (విష్టబ్ధమితి చతుర్భిః.) విద్రుమస్తమ్భైః వైదూర్యమయాని ఫలకోత్తమాని స్తమ్భాశ్రయాణి చ్ఛాదనాని తైశ్చ విష్టబ్ధం ప్రతిబద్ధం ఇంద్రనీలమయైః జాలైః. గవాక్షైః, మరకతమయై రుత్తమైశ్చ స్తమ్భైః ర్విష్టబ్ధం త్వష్ట్రా విశ్వకర్మణా నిర్మితైః, ముక్తాదామాని విలమ్బయంతీతి తథా, తైః వితానైః ఉల్లోచైః దాంతైః నిర్మలైః మణిశ్రేష్ఠాలఙ్కృతైశ్చ ఆసనైః పర్యఙ్కైశ్చ ఉపలక్షిత మితి శేషః. అలఙ్కృత మిత్యుపవిష్టా త్సమ్బంధో వా. ౯-౧౦

శోభనాని వాసాంసి యాభిస్తాభి ర్దాసీభిః. శోభనాని కఞ్చుకాదీని యేషాం తైః. పుమ్భిశ్చా. లఙ్కృతమ్. ౧౧

రత్నప్రదీపానాం యే నికరా స్సమూహా స్తేషాం ద్యుతిభిః. నిరస్తం తమో యస్మిన్ తత్ కిఞ్చ. యత్రాంతఃపురే, భవనే, వలభీషు స్తమ్భాగ్రప్రసారితవక్రదారువిశేషేషు శిఖణ్డినో మయూరాః, గవాక్షమార్గై ర్నిర్యాంతం కృత అగరుధూపం వీక్ష్య ఘనో నీలామ్బుదోఽయమితి బుద్ధి ర్యేషాం తథా భూతాః, అత ఏవ. ఉన్నదంతః ఉచ్చైర్నదంతః, నృత్యంతి తథాభూతం చ. ౧౨

(తస్మిన్నితి.) తస్మిన్నేవ భవనే గృహిణ్యా భార్యయా రుక్మిణ్యేతి భావః. సమం సహిత మిత్యర్థః, సాత్వతపతిం శ్రీకృష్ణం. విప్రో నారదో దదర్శ కథమ్భూతయా. అనుసవం సర్వకాలం ఆత్మనా సమానాని, గుణరూపవయాంసి, సువేషః, అలఙ్కారశ్చ యస్య తేన దాసీనాం. సహస్రేణ యుతయా రుక్మమయో దణ్డో యస్య తేన, చామరవ్యజనేన వీజయంత్యా చ. ౧౩

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

తం సంనిరీక్ష్య భగవాన్సహసోత్థిత శ్శ్రీపర్యఙ్కాత స్సకలధర్మభృతాం వరిష్ఠః.
ఆనమ్య పాదయుగళే శిరసా కిరీటజుష్టేన సాఞ్జలిరవీవిశదాసనే స్వే. ౧౪

తస్యావనిజ్య చరణౌ తదపస్స్వమూర్ధ్నా బిభ్రజ్జగద్గురుతరోఽపి సతాం పతిర్హి.
బ్రహ్మణ్యదేవ ఇతి యద్గుణనామయుక్తం తస్యైవ యచ్చరణశౌచమశేషతీర్థమ్. ౧౫

సంపూజ్య దేవఋషివర్య మృషిః పురాణో నారాయణో నరసఖో విధినోదితేన,
వాణ్యాఽభిభాష్య మితయాఽమృతజుష్టయా చ ప్రాహ ప్రభో భగవతే కరవామ తే కిమ్.

(త మితి) తం దృష్టవంతం, నారదం సమ్యక్ వీక్ష్య భగవాన్ శ్రియో రుక్మిణ్యాః, పర్యఙ్కా దాశూత్థితః, తదిష్టదైవతభూతః కిమిత్యుత్థిత ఇత్యతో విశినష్టి - సకలధర్మభృతాం వరిష్ఠః ధర్మాత్మభిః, మహాత్స్వేవం వర్తితవ్య మితి ప్రదర్శనార్థ మితి భావః, అత ఏవ కిరీటాలఙ్కృతేన శిరసా, తస్య పాదయుగళం ప్రణమ్యాఞ్జలినా సహితః, స్వకీయే, ఆసనే ఆవీవిశ దుపవేశయామాస. ౧౪

(తస్యేతి.) స భగవాన్. జగతాం సాధుజనానాం గురుతరోఽపి పరమగురురపి హి యత స్సతాం పతిరపి తస్య నారదస్య చరణౌ అవనిజ్య ప్రక్షాళ్య తదపః అవనేజనజలాని మూర్ధ్ని బిభ్రత్ బిభ్రాణః, ఆసేతి శేషః, దధారేత్యర్థః. అబిభ్ర దితి వా చ్ఛేదః, అబిభ్రత్ అబిభరత్ దధారేత్యర్థః. యుక్తం చైతదిత్యాహ (బ్రహ్మణ్యేతి.) బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులే సాధవో బ్రహ్మణ్యా స్తేషాం, దేవ ఇతి, య ద్గుణనామ అన్వర్థంనామ తస్యైవ యతో భగవత ఏవాసాధారణ మిత్యర్థః. అతః, యుక్తం, బ్రహ్మణ్య దేవత్వాద్విప్రాఙ్ఘ్రిజలధారణ మిత్యేతదుచితమేవేత్యర్థః. అన్యథా తు న ఘటత ఇత్యభిప్రాయన్ విశినష్టి యచ్చరణశౌచం యస్య భగవతః చరణసమ్బంధా చ్ఛౌచం పవిత్రతా, యస్య తథాభూతం ఆశేషం గఙ్గాది తీర్థం, తస్యైవంవిధవ్యోక్తాదేవ హేతో స్తదుచిత మిత్యర్థః. ౧౫

(సంపూజ్యేతి.) నరకస్య సఖా నారాయణః, పురాణః, ఋషిరప్యుక్తాదేవ హేతోః దేవఋషివర్యం నారదం, శాస్త్రోక్తేన విధినా సంపూజ్య అమృతేన జుష్టయా అమృతవర్షిణ్యేత్యర్థః, మితయా చ వాణ్యా అభిభాష్య సంబోధ్య ప్రాహ (ఉక్తిమేవాహ,) ప్రభో భగవతే కరవామ కిం తే హేప్రభో భగవతే తుభ్యం కిఙ్కరవామ కిఙ్కరా వయ మిత్యర్థః. కిమిష్టం కరవామేతి వా, కిం యత్కించిదిష్టమస్తి తత్కర వామేతి వా. ౧౬

నారద ఉవాచ—

నైవాద్భుతం త్వయి విభోఽఖిలలోకనాథ మైత్రీజనేషు సకలేషు దమః ఖలానామ్,
నిఃశ్రేయసాయ జగతస్థితిరక్షణాభ్యాం స్వైరావతార ఉరుగాయ విదామ సుష్ఠు. ౧౮

దృష్టం తవాఙ్ఘ్రియుగళం జనతాపవర్గం బ్రహ్మాదిభి ర్హృది విచిన్త్య మగాధబోధమ్,
సంసారకూపపతితో త్తరణావలమ్బం ధ్యాయం శ్చరామ్యనుగృహాణ యథాస్మృతి స్స్యాత్.

తతోఽన్య దవిశద్గేహం కృష్ణపత్న్యా స్స నారదః,
యోగేశ్వరేశ్వరస్యాఙ్గ యోగమాయావివిత్సయా. ౧౯

దీవ్యన్త మక్షైస్తత్రాపి ప్రియయా చోద్ధవేన చ,
పూజితః పరయా భక్త్యా ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః. ౨౦

ఇత్థముక్తః ప్రాహ నారదః. (నైవేతి ద్వాభ్యాం.) తావదాత్మార్హ్యణమనర్హ్యణం మన్యమాన స్తత్స్వం భావయన్నాహ (నైవేతి.) సర్వేషు జనేషు విషయభూతేషు మైత్రీత్యేతి ల్లోకనాథే త్వయి నైవ చిత్రం సర్వమిత్రత్వాదేవమర్హ్యణం, నతు గౌరవా దితి భావః. కథం తర్హి కంసాదిష్వమైత్రీ తత్రాహ దమ ఇత్యాది ఖలానాం దమశ్చ నైవాద్భుత మితి భావః. కుతః హి యస్మాత్ ఉరుగాయ జగతః స్థితిః ధారణం, రక్షణం పాలనం తాభ్యాం చతుర్థ్యంతమిదం, నిఃశ్రేయసాయ మోక్షప్రదానాయ చ తాభ్యాం సహమోక్షప్రదానాయేతి స్వైరావతారస్స్వేచ్ఛావతార ఇతి వయం, సుష్ఠు సమ్యక్ విద్మః. అతః ఖలదమస్సాధు సమ్మాననం చయుక్తమితి భావః. ౧౮

యదుక్తం ప్రభో భగవతే కరవామ కింత ఇతి తత్రాహ (దృష్టమితి.) తావ త్తవాఙ్ఘ్రియుగళం దృష్టం మయేతి శేషః. కథంభూతం, జనతాయాః ప్రపన్నజనసమూహస్య, అపవర్గం అపవర్గ సాధనం, ఫలభూతం వా, కిం చాతిదుర్లభతయా బ్రహ్మాదిభి ర్యోగీశ్వరైరపి హృది విచింత్యః, అగాధః, బోధో విజ్ఞానం, యస్మా త్తథాభూతం సంసారకూపే పతితానాం ఉత్తారణాయ అవలమ్బ మాశ్రయం ఏవంభూతం దృష్ట్వా కృతార్థోఽస్మీతి భావః. అత స్తదేవ ధ్యాయన్ చరామి, కింతు తద్విషయా, స్మృతి ర్యథా స్యాత్తథా అనుగృహాణ. ౧౮

(తత ఇతి.) సః నారదః అన్యత్కృష్ణపత్న్యాః, గృహ మావిశత్ కిం కర్తుమిచ్ఛయా అఙ్గ హే రాజన్ యోగీశ్వరేశ్వరస్య భగవతో యోగమాయా మాశ్చర్యశక్తిం వేత్తు మిచ్ఛయా. ౧౯

(దీవ్యన్త మితి.) తత్రాపి గృహే ప్రియయోద్ధవేన చ సహాక్షైః దేవనాక్షై దీవ్యన్తం క్రీడన్తం దదర్శేతి శేషః. అసౌనారదః ప్రత్యుత్థానాదిభిః, యత్కృష్ణయా, భక్త్యా, తత్పూర్వకం పూజితః. ౨౦

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

పృష్టశ్చావిదుషే వాసౌ కదాఽఽయాతో భవానితి,
క్రియతే కిన్ను పూర్ణానా మపూర్ణై రస్మదాదిభిః. ౨౧

అథాఽపి బ్రూహి నో బ్రహ్మ న్జన్మైత చ్ఛోభనం కురు,
స తు విస్మిత ఉత్థాయ తూష్ణీ మన్యదగాద్గృహమ్. ౨౨

తత్రాప్యచష్ట గోవిన్దం లాలయన్తం శిశూన్సుతాన్,
తతోఽన్యస్మిన్గృహేఽపశ్యన్మజ్జనాయ కృతోద్యమమ్. ౨౩

జుహ్వన్తం చ వితానాగ్నీన్యజన్తం పఞ్చభిర్మఖైః,
భోజయన్తం ద్విజాన్క్వాపి భుఞ్జానమవిశేషితమ్. ౨౪

అవిదుషా అజానతేవ, భగవతా, పృష్టశ్చ ప్రశ్న మేవాహ (కదేత్యాదినా కుర్వీత్యన్తేన) ఇతిశబ్దః కుర్వీత్యనన్తరం యోజ్యః. ఇతి పృష్టశ్చేత్యన్వయః. ఆయాత ఇతి చ్ఛేదః. అపూర్ణైః ఆగమ్తుకపూర్తిరహితైః, స్వత ఏవ పరిపూర్ణైః అవాప్తసమస్తకామై రితి యావత్ తై రప్యస్మ దాదిభిః, పూర్ణానాం యుష్మాకం కిం క్రియతే నిరపేక్షాణాం కిమపి న క్రియత ఏవేతి భావః. ౨౧

(యద్యప్యేవ) మథాపి హే బ్రహ్మన్ బ్రూహి మమైత జ్జన్మ శోభనం కురు సఫలం కుర్విత్యర్థః. భాగవతకైఙ్కర్య మకుర్వతః శరీరమశుభ మితి భావః. (సత్వితి.) స తు నారదో, విస్మిత, స్తూష్ణీ ముత్థాయాన్యదపి గృహం మాజగామ. ౨౨

తత్రాపి గృహే, గోవిన్ద మాచష్ట దదర్శ, కథంభూతం? లాలయన్తం ఉపచ్ఛన్దయన్తమ్ (తత ఇతి.) మజ్జనాయ స్నానాయ కృతః ఉద్యమో యత్నో యేన తథాభూతమ్. ౨౩

(జుహ్వన్త మిత్యాది) ద్వితీయాన్తానాం క్వచి దిత్యాదిః, దదర్శేత్యన్తః. వితానాగ్నీన్ యజ్ఞియాన్ ఆహవనీయాద్యగ్నీన్, పఞ్చభి ర్మఖైః మహాయజ్ఞైః అవశేషితం పరివేషణావ శేషితమ్. ౨౪

క్వాపి సన్ధ్యా ముపాసీనం జపన్తం బ్రహ్మవాగ్యతమ్,
ఏకస్మి న్నసిచర్మభ్యాం చరన్త మపి వర్త్మసు. ౨౫

అశ్వైరథైర్గజైః క్వాపి విచరన్తం గదాగ్రజమ్,
క్వచిచ్ఛయానం పర్యఙ్కే స్తూయమానం చ వన్దిభిః. ౨౬

మన్త్రయన్తం చ కస్మింశ్చిన్మన్త్రిభి శ్చోద్ధవాదిభిః,
జలక్రీడారతం క్వాపి వారముఖ్యాబలావృతమ్ ౨౭

కుత్రచి ద్ద్విజముఖ్యేభ్యో దదతం గాస్స్వలఙ్కృతాః,
ఇతిహాసపురాణాని శృణ్వన్తం మఙ్గళాని చ. ౨౮

హసన్తం హాస్యకథయా కదాచిత్ప్రియయా గృహే,
క్వాపి ధర్మం సేవమాన మర్థకామౌ చ కుత్రచిత్. ౨౯

ధ్యాయన్త మేక మాత్మానం పురుషం ప్రకృతేః పరమ్,
శుశ్రూషన్తం గురూన్క్వాపి కామై ర్భోగై స్సపర్యయా. ౩౦

క్వచి ద్బ్రహ్మస్వాత్మానం జపన్తం అవలోకయన్త మిత్యర్థః. బ్రహ్మప్రణవం వా. యద్వా, బ్రహ్మవేదం జపన్తం "వేద మేవ జపేన్నిత్య" మితి శాస్త్రాత్ క్వచిద్వాగ్యతం మౌనీభూతం, ఏకస్మిన్క్వచిత్, అసిచర్మభ్యాం ఖడ్గఖేటాభ్యాం సహాసి వర్త్మసు ఖడ్గభ్రామణగతిషు, చరన్తం, గదాగ్రజం కృష్ణం క్వచిచ్ఛయాన మితి. వన్దిభిః స్తుతిపాఠకైః స్తూయమానం చ. ౨౫-౨౬

క్వచి దుద్ధవాదిభిః మన్త్రియన్తం, వారముఖ్యాభిర్గణికాశ్రేష్ఠాభిరబలాభిః స్త్రీః, పరివృతమ్. ౨౭

(స్వలఙ్కృతాః) గాః ధేనూః. దదతం ప్రయచ్ఛన్తం, మఙ్గళాని మఙ్గళస్తుతీ శ్చ శృణ్వన్తమ్. ౨౮

(కదాచిత్క్వచిద్గృహే) ప్రియయా సహ, హాస్యకథయా, హసన్తమ్. ౨౯

(ప్రకృతేః) భూమిరాపోఽనలో వాయుః. ఇత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తప్రకృతిద్వయాత్పరం విలక్షణం, పరమపురుషభూతం, స్వాత్మానం, ధ్యాయన్తం, సపర్యయా పూజయా గురూన్, శుశ్రూషన్తం పరిచరన్తమ్. ౩౦

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

కుర్వన్తం విగ్రహం కైశ్చి త్సన్ధిం చాన్యత్ర కేశవమ్,
కుత్రాపి సహ రామేణ చిన్తయన్తం సతాం శివమ్. ౩౧

పుత్రాణాం దుహితౄణాం చ కాలే విధ్యుపయాపనమ్,
దారై ర్వరై స్తత్సదృశైః కల్పయన్తం విభూతిభిః. ౩౨

ప్రస్థాపనోపానయనై రపత్యానాం మహోత్సవాన్,
వీక్ష్య యోగేశ్వరేశస్య యేషాం లోకా విసిస్మిరే. ౩౩

యజన్తం స్వకలా న్దేవా న్క్వచిత్క్రతుభిరూర్జితైః,
పూర్తయన్తం క్వచిద్ధర్మం కూపారామాలయాదిభిః. ౩౪

(కైశ్చి) ద్విగ్రహం విరోధం. కుర్వన్తం. అన్యత్ర గృహే. సన్ధిం. కుర్వన్తం. కేశవం. సతాం సాధూనాం. శివం యోగక్షేమం చిన్తయన్తమ్. ౩౧

(పుత్రాణా మితి) కాలే తత్తత్సమయే పుత్రాణాం, తత్సదృశై, ర్దారైః దుహితౄణాం తు, తత్సదృశైః, విధినా శాస్త్రోక్తేన ఉపయాపనం ప్రాపణం, వివాహ మిత్యర్థః. తద్విభవైః, కల్పయన్తం ఘటయన్తమ్. ౩౨

(ప్రస్థాపనేతి.) ప్రస్థాపనం దుహితృస్నుషా జామాత్రాదీనాం స్వగృహా త్తద్గృహం ప్రతినయనం. తద్గృహాత్పున రానయనముపానయనం తైః రపత్యానాం పుత్రాణాం దుహితౄణాం చ. మహోత్సవా న్కల్పయన్తం. తాన్వీక్షనప్సి-యోగేశ్వరేశస్య భగవతః యేషాం అపత్యాదీనాం మహోత్సవా, న్వీక్ష్య. లోకా, స్సర్వే. విసిస్మిరే విస్మయం చక్రుః. తథాభూతాన్, ఉత్సవాదీ న్కల్పయన్త మితి సంబన్ధః. ౩౩

స్వకలాన్స్వాంశభూతాన్ దేవానిన్ద్రాదీన్, ఊర్జితైర్బహుదక్షిణైః, క్రతుభిః యజన్తం, కూపాదినిర్మాణైః ధర్మం, పూర్తయన్తం, పూర్తం స్మార్తం ధర్మం కుర్వన్త మిత్యర్థః. పూర్తశబ్దా "త్తత్కరోతీ" తిణిజన్తాచ్ఛతా "సవిశేషణానాం వృత్తిర్నే" త్యాదినిషేధస్య విశేష్యవిషయత్వా దత్ర పూర్తస్య ధర్మం ప్రతివిశేషణత్వాత్, సాపేక్షస్యాపి నామధాతువృత్తిరవగన్తవ్యా. ౩౪

చరన్తం మృగయాం క్వాపి హయ మారుహ్య సైన్ధవమ్,
ఘ్నన్తం తీర్థే పశూన్మేధ్యాన్పరీతం యదుపుఙ్గవైః. ౩౫

అవ్యక్తలిఙ్గం ప్రకృతిష్వన్తఃపురచరాదిషు,
క్వచిచ్చరన్తం యోగేశం తత్తద్భావబుభుత్సయా. ౩౬

అథోవాచ హృషీకేశం నారదః ప్రహసన్నివ,
యోగమాయోదయం వీక్ష్య మానుషీ మీయుషో గతిమ్. ౩౭

నారద ఉవాచ —

విదామ యోగమాయాం తే దుర్దర్శా మపి యోగినామ్,
యోగేశ్వరాత్మ న్నిర్భాతాం భవత్పాదనిషేవయా. ౩౮

అనుజానీహి మాం దేవ లోకాం స్తే యశసాఽఽప్లుతాన్,
పర్యటామి తవోద్గాయ న్లీలాభువనపావనీః. ౩౯

సైన్ధవం సిన్ధుదేశోద్భవం హయ మశ్వ మారుహ్య మృగయాం చరన్తం మేధ్యాన్యాగార్హాన్పశూ న్విశసన్తం క్వచి ద్యదుశ్రేష్ఠైః పరివృతమ్. ౩౫

ప్రకృతిష్వమాత్యాదిష్వన్తః పురచరాదిషు తత్తదభిప్రాయం బోద్ధుమిచ్ఛయా అవ్యక్తం వేషాన్తరేణ ఛన్నం, లిఙ్గం స్వాసాధారణచిహ్నం యస్య తం చరన్తం. దదర్శ. ౩౬

(అథేతి.) మానుషీం గతిం చేష్టాం తనుం వా ఈయుషః ప్రాప్తవతః పరిగృహీతవత ఇతి యావత్. తస్య. భగవతః, యోగమాయోదయం ఆశ్చర్యశక్తివైభవ, మవలోక్య ప్రహసన్నివ, ప్రాహ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తా వస్మిన్నైతచ్చిత్ర మితీవ శబ్దాభిప్రాయః. ౩౭

ఉక్తిమేవాహ (విదామ ఇతి ద్వాభ్యాం.) హే యోగేశ్వర, యోగినాం, దుర్దర్శా మపి, తే తవ యోగమాయా మాశ్చర్యశక్తిం, భవత్పాదనిషేవాప్రభావేన. త్మన్నాత్మని మనసి. నిర్భాతాం నితరాం భాతాం. విదామః జానీమః. ౩౮

కిన్తు హే దేవ, మా, మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ, తవ యశసా, వ్యాప్తాన్ లోకాన్, భువనపావనీం తవ, లీలా, ముద్గాయన్, పరిత, శ్చరామి. ౪౦

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

శ్రీభగవానువాచ—

బ్రహ్మన్ధర్మస్య వక్తాఽహం కర్తా తదనుమోదితా,
తం శిక్షయన్లోకమిమ మాస్థితః పుత్ర మా ఖిదః. ౪౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యాచరన్తం సద్ధర్మాన్పవిత్రా న్గృహమేధినామ్,
తమేవ సర్వదేహేషు సన్తమేకం దదర్శ హ. ౪౧

కృష్ణస్యానన్తవీర్యస్య యోగమాయామహోదయమ్,
ముహుర్దృష్ట్వా మునిరభూ ద్విస్మితో జాతకౌతుకః. ౪౨

ఇత్యర్థకామధర్మేషు కృష్ణేన శ్రద్ధితాత్మనా,
సమ్యక్సభాజితః ప్రీత స్త మేవానుస్మరన్ యయౌ. ౪౩

ఇత్థముక్తః ప్రాహ భగవాన్ (బ్రహ్మన్నితి.) హే బ్రహ్మన్, వక్తా ఉపదేష్టా, తద్ధర్మోప దేశతదనుష్ఠానతదనుమోదనాదికం, శిక్షయన్ శిక్షయితుం, జనాన్పవిత్రీతి శేషః, ఇమం లోకం మనుష్యదేహమాస్థితః పరిగృహీతవా నస్మి, ప్రాకృతచేష్టామనువర్త ఇతి భావః. అతో, హే పుత్ర మా ఖిద్యస్వ మమేశ్వరోఽప్యధునా ప్రాకృతో బభూవేత్యేవంవిధం మోహం న ప్రాప్నుహీ త్యర్థః.౪౦

కదాచిదపి మోహసంభావనామపి నివర్తయితుం భగవతా ప్రదర్శితం సామ్రాజ్యం దదర్శ విస్మితశ్చ బభూవ ముని రిత్యాహ (ఇతీతి ద్వాభ్యాం.) గృహమేధినా మాశ్రేష్ఠాన్ విహితాన్ ధర్మా నేవ మాచరన్తం తదైవ పున స్సర్వదేహేషు ఏకరూపేణాత్మతయా సన్తం వర్తమానం దదర్శ. ౪౧

(కృష్ణస్యేతి.) అనన్తవీర్యస్య అపరిచ్ఛిన్నకల్యాణగుణస్య, కృష్ణస్యాశ్చర్యశక్తే, ర్మాహాత్మ్యం వైభవం ఉత్సుకస్సన్ ముహుర్ముహుః దృష్ట్వా ఋషిర్నారదో విస్మితో బభూవ. ౪౨

(ఇతీతి.) అర్థాదిషు, శ్రద్ధితః లోకశిక్షార్థం సఞ్జాతశ్రద్ధః ఆత్మా మనో యస్య, తేన కృష్ణేన సభాజితో బహూకృతః, ప్రీతశ్చ, తం కృష్ణమేవానుస్మరన్ యయౌ. ౪౩

ఏవం మనుష్యపదవీ మనువర్తమానో నారాయణోఽఖిలభవాయ గృహీతశక్తిః,
రేమేఽఙ్గ షోడశసహస్రవరాఙ్గనానాం సవ్రీడసౌహృదనిరీక్షణహాసజుష్టః. ౪౪

యానీహ విశ్వవిలయోద్భవవృత్తిహేతుః కర్మాణ్యనన్యవిషయాణి హరి శ్చకార,
య స్త్వఙ్గ గాయతి శృణోత్యనుమోదతే వా భక్తిర్భవే ద్భగవతి హ్యపవర్గమార్గే.

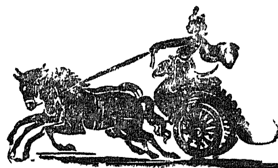
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః.

నారదాయ దర్శితం యోగమాయోదయం నిగమయతి (ఏవ మితి) స్వయం నారాయణస్సన్
అఖిలానాం, భవాయాభ్యుదయాయ గృహీతా ఉపాత్తా శక్తిః దివ్యతను ర్యేన సః, మనుష్యచేష్టా,
మనువర్తమానః, అఙ్గ హే రాజన్ సవ్రీడం చ త త్సౌహృదం చ, తేన నిరీక్షణం హాసశ్చ
తాభ్యాం, జుష్టః. ౪౪

ఉక్తవిధభగవచ్చేష్టితగానాదిఫలమాహ (యానీతి.) విశ్వస్య విలయః, ఉద్భవః ఉత్పత్తిః
స్థితిః, ఆసాం హేతుః హరిః యాని ఈదృశేష్వవతారేషు, ఇహలోకే వా, అనన్యసాధారణాని కర్మాణి
చకార, తాన్యఙ్గ హే రాజన్ యః పుమాన్ గాయతి తస్యాపవర్గమార్గే మోక్షప్రాపకే "అమృతస్యైష
సేతు" రితి శ్రుతేర్మార్గశబ్దః ప్రాపకపరః భగవతి భక్తి ర్భవేత్. ౪౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రపన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం,
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే, ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః

అథ సప్తతితమోఽధ్యాయః

అథోషస్యుపవృత్తాయాం కుక్కుటాన్కూజతోఽశపన్,
గృహీతకణ్ఠ్యః పతిభి ర్మాధవ్యో విరహాతురాః. ౧

వయాంస్యరూరువన్కృష్ణం బోధయన్తీవ వన్దినః,
గాయత్స్వలిష్వనిద్రేషు మన్దారవనవాయుభిః. ౨

ముహూర్తం తం తు వైదర్భీ నామృష్యదపి శోభనమ్.
పరిరమ్భణవిశ్లేషాత్ప్రియబాహ్వన్తరం గతా. ౩

బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ వార్యుపస్పృశ్య మాధవః,
దధ్యౌ ప్రసన్నకరణ ఆత్మానం తమసః పరమ్. ౪

అథ సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవతో దినచర్యాత్మకం చేష్టిత మనువర్ణయ న్మాగధనిరుద్ధరాజసందేశాహర్తృసంనివేదితవృత్తాంతయుధిష్ఠిరాభిప్రాయాభిజ్ఞనారదనివేదితతద్వృత్తాంతాన్యతరనిశ్చికీర్షాప్రయుక్త ముద్ధవో ద్దేశ్యకం భగవత్ప్రశ్నమాహ (అథేత్యాదినా) అథ నను హే రాజన్. యద్వా. ప్రాథశబ్దో భగవద్దిన చర్యాప్రస్తావద్యోతకః. అథ భగవద్దినచర్యా ప్రారభ్యత ఇత్యర్థః. ఉషసి ప్రభాతవేళాయాం. ఉపవృత్తాయా మాసన్నాయాం సత్యాం పతిభిః కృష్ణైః గృహీతాః. కణ్ఠాః యాసాం తాః. మాధవ్యః శ్రీకృష్ణస్య ప్రియాః, విరహేణ భావినా, ఆతురాః కూజతః శబ్దా యమానాన్ కుక్కుటా నశపన్. ౧

(వయాంసీతి) వన్దిన ఇవ శ్రీకృష్ణం బోధయన్తి సన్తి వయాంసి పక్షిణః మన్దారవనవాయుభిః అనిద్రేష్వళిషు, గాయత్సు సత్సు అరూరువన్ పునః, పునరకూజన్. ౨

(ముహూర్త మితి.) ప్రియస్య బాహ్వోరన్తరం గతా వైదర్భీత్యన్యాసామప్యుపలక్షణం. పరిరమ్భవిశ్లేషాద్ధేతోః. తం ముహూర్త మతిశోభనమపి నామృష్య న్నసేహే, అసమీచీనమమన్యతేత్యర్థః. ౩

(బ్రాహ్మ ఇతి.) వారి శుద్ధం జలం ఉపస్పృశ్య ఆచమ్య ప్రసన్నాని కరణానీంద్రియాణి యస్య సః, తమసః ప్రకృతేః, పరం విలక్షణ మాత్మానం దధ్యౌ ధ్యాతవాన్, స్వాత్మావలోకనపరో బభూవేత్యర్థః. ౪

ఏకం స్వయం జ్యోతిరనన్యమవ్యయం స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మషమ్.
బ్రహ్మాఖ్య మస్యోద్భవనాదిహేతుభిస్స్వశక్తిభిర్లక్షితభావనిర్వృతిమ్. ౫

అథాప్లుతోమ్భస్య మలే యథావిధి క్రియాకలాపం పరిధాయ వాససీ.
చకార సన్ధ్యోపగమాదిసత్తమో హుతానలో బ్రహ్మజజాపవాగ్యతః ౬

స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపం. అనన్యం న విద్యత అన్యదశరీరభూతం వస్తు యస్య తం అవ్యయం జాడ్యాదికల్పనారహితం స్వస్మి న్సంస్థా సమ్యగవికృతత్వేనావస్థితి స్తయా నిత్యం నిరస్తం ప్రతిక్షిప్తం కల్మషం పుణ్యపాపాత్మకం హేయం యస్య తం బ్రహ్మేత్యాఖ్యా "బృహతి బృంహయతీ" తినిరుక్తా యస్య తం అస్య జగతః ఉత్పత్తినాశహేతుభిః స్వశక్తిభిః ఉద్భవనాశగ్రహణం స్థితేరిత్యుపలక్షణమ్ శక్తిరపృథక్సిద్ధవిశేషణం తతశ్చ ఉత్పత్తికారణత్వలయకారణత్వరూపైర్ధర్మై రిత్యర్థః. భావస్సత్తా సా చ మానసంబంధార్హత్వరూపా భావశబ్దశ్చాత్ర ధర్మిపరః. లక్షితో భావః. సత్తావిశిష్టం స్వరూపం నిర్వృతిరానందాత్మకం యస్య. తథాభూతం అత్రాస్యేత్యాదినా భావేత్యంతేన ప్రకృతేః, పరస్యాత్మనో లక్షణమభిప్రేతం జగజ్జన్మాదికారణత్వం హి బ్రహ్మణో లక్షణం. నిర్వృతిపదే నానందవాచినా "సత్యం జ్ఞాన మనంతం విజ్ఞానమానంద" మితి స్వరూపశోధకవాక్యార్థః స్మారితః. అత్ర కోఽసౌ ప్రకృతిః పర ఆత్మేత్యతో బ్రహ్మాఖ్యమిత్యుక్తం. బ్రహ్మశబ్దస్యానేకార్థసాధారణ్యాత్ కిం తద్బ్రహ్మేత్యపేక్షాయాం అస్యేత్యాదినా జగత్కారణత్వం లక్షిత మితి కారణత్వం ఉదపద్విశిష్టగత మితి విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపజిజ్ఞాసాయాం నిర్వృతిపదం ప్రయుక్తం. జగత్కారణత్వస్య హిరణ్యగర్భాదేరివ సుకృతవిశేషప్రయుక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మష మిత్యుక్తం. కారణత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వశఙ్కావ్యుదాసాయావ్యయ మితి. అధిష్ఠాత్రంతరశఙ్కావ్యుదాసాయైకమితి కారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వం వక్తుం అనన్యమిత్యుక్త మితి ద్రష్టవ్యం. సచ్ఛబ్దాపరపర్యాయ భావశబ్దేనోక్తార్థే వేదాంతానాం ప్రమాపకత్వం సూచితమ్. ౫

(అథేతి.) అథ సత్తమో భగవాన్. అమ్భసి అప్లుతః స్నాతః. వాససీ ఉపధాయ క్రియాకలాపం చకారేతి సంబంధః. కోఽసౌ క్రియాకలాప ఇత్యత స్తం ప్రపఞ్చయతి సంధ్యేత్యాదినా. యత్సంధ్యోపగమాదిక్రియాకలాప మిత్యర్థః. సంధ్యోపగమస్సంధ్యోపాసనం ఆదిశబ్దసఙ్గృహీతమాహ హుతానల ఇత్యాదినా. హుతః అనలః అహవనీయో యేన సః వాగ్యతః వాచయం యచ్ఛతీతి తథా మౌనీ భూత్వేత్యర్థః. బ్రహ్మ గాయత్రీమ్. ౬

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

ఉపస్థాయార్కముద్యన్తం తర్పయిత్వాఽఽత్మనః కలాః,
దేవా నృషీన్పితౄన్వృద్ధాన్విప్రా నభ్యర్చ్య చాత్మవాన్. ౭

ధేనూనాం రుక్మశృఙ్గాణాం సాధ్వీనాం మౌక్తికస్రజామ్.
పయస్వినీనాం గృష్టీనాం సువత్సానాం సువాససామ్. ౮

దదౌ రౌప్యఖురాగ్రాణాం క్షౌమాజినతిలైస్సహ,
అలఙ్కృతేభ్యో విప్రేభ్యః పద్మం పద్మం దినే దినే. ౯

గోవిప్రదేవతావృద్ధాన్గురూ న్భూతాని సర్వశః,
నమస్కృత్యాత్మసమ్భూతీర్మఙ్గళాని సమస్పృశత్. ౧౦

ఆత్మానం భూషయామాస నరలోకవిభూషణమ్,
వాసో విభూషణైస్స్వీయైర్దివ్యస్రగనులేపనైః. ౧౧

(ఉపస్థాయేత్యాది) శ్లోకత్రయమేకాన్వయమ్. ఆత్మనః స్వస్య కలాః అంశభూతాన్, దేవాదీన్ తర్పయిత్వా వృద్ధాన్ కులవృద్ధాన్ విప్రాంశ్చ ఆత్మవాన్ శ్రద్ధాయుక్తస్సన్ అభ్యర్చ్య దినే దినే అలఙ్కృతేభ్యో విప్రేభ్యః. క్షౌమకృష్ణాజినతిలైస్సహ ధేనూనాం పద్మ పద్మం దదౌ. పద్మ మితి మహాసఙ్ఖ్యాయుక్తసఙ్ఖ్యాభిధానం. కథమ్భూతానాం? రుక్మ స్వర్ణాలఙ్కారః, శృఙ్గయోః యాసాం మౌక్తికానాం స్రజో యాసాం బహుక్షీరాణాం గృష్టీనాం ప్రథమప్రసూతానాం శోభనో వత్సో యాసాం శోభనం వాసో యాసాం, తాసాం రౌప్యం రజితాలఙ్కారః, ఖురాగ్రేషు యాసాం తాసామ్. ౭-౮-౯

(గోవిప్రేతి) గవాదీనాం ద్వన్ద్వః, తత్ర వృద్ధాః కులవృద్ధాః, తా నాత్మనస్స్వస్య, సంభూతీః విభూతిభూతా న్నమస్కృత్య మఙ్గళాని కపిలాదీని మఙ్గళద్రవ్యాణి సమస్పృశత్. ౧౦

(ఆత్మాన మితి,) నరలోకస్య భూషణరూపమాత్మానం కౌస్తుభపీతామ్బరాదిభిః భూషయామాస. ౧౧

కామాంశ్చ సర్వవర్ణానాం పౌరాన్తఃపురచారిణామ్,
ప్రదాప్య ప్రకృతీః కామైః ప్రతోష్య ప్రత్యనన్దత. ౧౨

సంవిభజ్యాగ్రతో విప్రాన్ స్రక్తామ్బూలానులేపనైః,
అవేక్ష్యాజ్యం తథాఽఽదర్శం గోవృషద్విజదేవతాః,
సుహృదః ప్రకృతీర్దారానుపాయుఙ్క్త తతస్స్వయమ్. ౧౩

తావత్సూత ఉపానీయ స్యన్దనం పరమాద్భుతమ్.
సుగ్రీవాద్యైర్హయైర్యుక్తం ప్రణమ్యావస్థితోఽగ్రతః. ౧౪

గృహీత్వా పాణినా పాణిం సారథే రథ మావిశత్,
సాత్యక్యుద్ధవసంయుక్తః పూర్వాద్రి మివ భాస్కరః. ౧౫

ఈక్షితోఽన్తఃపురస్త్రీణాం సవ్రీడప్రేమవీక్షితైః,
కృచ్ఛ్రాద్విసృష్టో నిరగా జ్జాతహాసో హరన్మనః. ౧౬

కామానభిలషితార్థాన్ ప్రదాప్య ప్రకృతీరమాత్యాదీన్, ప్రతోష్య తోషయిత్వా. ప్రతినన్దితవాన్. ౧౨

(సంవిభజ్యేతి) అగ్రతః పురతః ఉపవేశితానితి శేషః, విప్రాన్ స్రగాదిభిః, సంవిభజ్య సమ్యగ్విభాగేన ప్రీణయిత్వా ఆజ్యాదీ నవలోక్య తత్రాదర్శో దర్పణం, సుహృదో మిత్రాణి దారాః పత్నీశ్చ, ఉపాయుఙ్క్త యథాయోగ్య మన్వవర్తతేత్యర్థః. ౧౩

(తావదితి.) సుగ్రీవాద్యైః, ఆదిశబ్దేన మేఘపుష్పబలాహకసఙ్గ్రహః, తైరశ్వైర్యుక్తం, స్యన్దనం రథ మానీయ, ప్రణమ్య అవతస్థే. ౧౪

(గృహీత్వేతి.) సారథేః, పాణిం స్వపాణినా గృహీత్వా పూర్వాద్రి ముదయాద్రిం భాస్కర స్సూర్య ఇవ అరురోహ (ఈక్షిత ఇతి.) వ్రీడాప్రేమభ్యాం యుక్తైః, వీక్షితైః, ఈక్ష్యమాణః, తాభి స్తైరేవ వీక్షితైః. కృచ్ఛ్రాత్కథంచి ద్విసృష్టస్తాసాం మనో, హరన్. సంజాతః హాసో యస్య, తథా భూతో, నిర్జగామ. ౧౫-౧౬

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

సుధర్మాఖ్యాం సభాం సర్వైర్వృష్ణిభిః పరివారితః,
ప్రావిశ ద్యన్నివిష్టానాం న స న్త్యఙ్గ షడూర్మయః. ౧౭

తత్రోపవిష్టః పరమాసనే విభుర్బభౌ స్వభాసా కకుభోఽవభాసయన్,
వృతో నృసింహైర్యదుభిర్యదూత్తమో యథోడురాజో దివి తారకాగణైః. ౧౮

తత్రోపమన్త్రిణో రాజ న్నానాహాస్యరసై ర్విభుమ్,
ఉపతస్థుర్నటాచార్యా న ర్తక్య స్తాణ్డవైః పృథక్. ౧౯

మృదఙ్గవీణామురజవేణుతాళదరస్వనైః,
ననృతు ర్జగుస్తుష్టువుశ్చ సూతమాగధవన్దినః. ౨౦

తత్రస్థా బ్రాహ్మణాః కేచిదాసీనా బ్రహ్మవాదినః,
పూర్వేషాం పుణ్యయశసాం రాజ్ఞాం చాకథయ న్కథాః. ౨౧

(సుధర్మా మితి) తాం విశినష్టి-యద్యత్ర సభయా ముపవిష్టానాం షడూర్మయః అశనాయా పిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో న సంతి తథాభూతా మిత్యర్థః. ౧౭

(తత్రేతి.) తత్ర సుధర్మాయాం, స్వభాసా స్వదీప్త్యా, కకుభో దిశః, భాసయన్, నృసింహై ర్నరశ్రేష్ఠై ర్యదుభిః పరివృతః, బభౌ, యథా దివ్యాకాశే, నక్షత్రగణైః, శ్చంద్రో, భాతి, తద్వత్, ౧౮

(తత్రేతి.) తత్ర తదా, హేరాజన్, ఉపమంత్రిణః పరిహాసకాః, హాస్యరసై ర్విభుం శ్రీకృష్ణ ముపతస్థుః, తథా, పృథక్ స్వసముదాయై, ర్నటాచార్యాస్తాండవాదిభిః. ౧౯

(మృదఙ్గాదయః) ప్రసిద్ధాః, దరశ్శంఖః, తేషాం, స్వనైః, ననృతుః, జగుశ్చ సూతాదయ స్తుష్టువుః, తత్ర మాగధాః వంశావళిపాఠకాః, సుతపాఠకాః. ౨౦

(తత్రస్థాః) సభాయాం స్థితాః, పుణ్యం యశో యేషాం తేషాం, పూర్వేషాం, రాజ్ఞాం కథాః, కథయామాసుః. ౨౧

తత్రైకః పురుషో రాజన్నాగతోఽపూర్వదర్శనః.
విజ్ఞాపితో భగవతే ప్రతిహారైః ప్రవేశితః. ౨౨

స నమస్కృత్య కృష్ణాయ పరేశాయ కృతాఞ్జలిః,
రాజ్ఞా మావేదయద్దుఃఖం జరాసన్ధనిరోధజమ్. ౨౩

యే తు దిగ్విజయే తస్య సంనతిం నయయు ర్నృపాః,
ప్రసహ్య రుద్ధాస్తేనాస న్నయుతే ద్వే గిరిప్రజే. ౨౪

రాజాన ఊచుః—

కృష్ణ కృష్ణాఽప్రమేయాత్మన్ప్రపన్నభయభఞ్జన,

ఏవ మాహ్నిక మనువర్ణితం, అథ జరాసంధనిరుద్ధరాజసందేశహరాగమనం ప్రస్తౌతి. (తత్రేతి.) ఇత్థం వీయమానదినానామేకస్మిన్ దినే. హేరాజన్, అపూర్వదర్శనః న పూర్వం దర్శనం యస్య సః, యః కశ్చిత్పురుషః ఆగతః, ప్రతిహారైః ద్వారపాలైర్భగవతే, విజ్ఞాపితః, తతః. ప్రవేశితశ్చ. ౨౨

(స ఇతి.) ఆగతః, కృతాఞ్జలిః బద్ధాఽఞ్జలిర్యేన సః, జరాసన్ధేన, యో, విరోధః, తత్ప్రభవం రాజ్ఞాం, దుఃఖ, మావేదయత్. ౨౩

(యే చేతి.) తస్య జరాసన్ధస్య, దిగ్విజయే యే నృపాః సన్నతిం నమ్రతాం, న ప్రాపుః తే, ద్వే, అయుతే, నృపాః గిరిప్రజసంజ్ఞికే, దుర్గే తేన జరాసన్ధేన, బలా, న్నిరుద్ధా ఆసన్. తేషాం రాజ్ఞా మితి పూర్వేణ సంబన్ధః. ౨౪

తేషాం విజ్ఞప్తిమేవాహ షడ్భిః - తావచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టం సంబోధయన్త శ్శరణం వ్రజన్తి (కృష్ణ కృష్ణేతి.) కృషిర్భూవాచకశ్శబ్ద ఇత్యాదినా నిరుక్తేన కృష్ణశబ్దేన నిమ్నోన్నతానాదరేణ సర్వలోకానన్దకరత్వం, మత ఏవ, వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాద్యాదిరాహిత్యం చ, వివక్షితం. అప్రమేయాత్మన్నపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, అనేనా, స్మదన్తరాత్మతయా, అస్మద్దుఃఖం జానాస్యేవేతి వివక్షితం, అత ఏవ సర్వజ్ఞత్వం చ ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేన వాత్సల్యం వివక్షితం, త్వాం, శరణం రక్షణోపాయం, యామః వ్రజామః, అధ్యవస్యామః, యాతిరత్రగత్యర్థః, ప్రావణ్యస్య

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

వయం త్వాం శరణం యామో భవభీతాః పృథగ్ధియః. ౨౫

లోకోఽపి కర్మనిరతః కుశలే ప్రమత్తః కర్మణ్యయా త్వదుదితే భవదర్చనే స్వే.
యస్తావదస్య బలవా నిహ జీవితాశా సద్యశ్ఛిన త్త్యనిమిషాయ నమోఽస్తు తస్మై. ౨౬

లోకే త్వమీశ జగతః కలాయాఽవతీర్ణ స్సద్రక్షణాయ ఖలనిగ్రహణాయ చాద్యః.
కశ్చి త్త్వదీయమతియాతి నిదేశమీశ కిం వా జనస్స్వకృతమృచ్ఛతి త న్న విద్మః. ౨౭

గతిపూర్వకత్వాత్ గత్యర్థానాం బుద్ధ్యర్థత్వాత్. కార్పణ్యద్యోతనాయాత్మనో విశంషన్తి. భవభీతాః. భవశబ్దోఽత్ర సాంసారికమరణదుఃఖపరః. భవా, ద్భీతాః, పృథగ్దర్శినః భిన్నమతయః, అజ్ఞాస్తద్భయ వివర్తనోపాయానభిజ్ఞా ఇతి యావత్. ౨౫

ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేన అప్రపన్నజనమరణభయాభఞ్జనత్వం సూచితమ్. తదేవ వివృణ్వన్తః ప్రణమన్తి (లోక ఇతి.) తృతీయే బ్రహ్మస్తుతౌ. పఠితోఽప్యయం శ్లోకః విజ్ఞప్తి సామ్యాదర్థసౌష్ఠవాచ్చాత్ర విపఠ్యతే, యో, లోకో జనః, వికర్మణి వివిధే కర్మణి, వైషయికసుఖార్థే కర్మణీతి యావత్, నిరతః, త్వదుదితే పఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేన భవతోపదిష్టే, భగవదారాధనాత్మకే, కుశలే శ్రేయస్సాధనే, స్వానురూపే చ. శరణవరణాదిరూపధర్మే, యావ, ప్రమత్తః అనవహిత, స్తావ, త్తస్య. యో, జీవితాశాం, సద్య, శ్ఛినత్తి, తస్మై, అనిమిషాయ కాలాత్మనే, తుభ్యం, నమోఽస్తు. ౨౬

న హ్యేతావతా లోకహితావరణైకశీలస్య తవ వైషమ్యమస్తీత్యాహుః (లోక ఇతి.) భో జగత ఈశ్వర, త్వం, సతాం, రక్షణాయ, ఖలానాం దుష్టానాం, నిగ్రహాయ చ, కలయా అంశేన బలభద్రేణ సహావతీర్ణః, జగత, ఆద్యః ఆదౌ భవః, కారణభూత ఇతి వా సంబన్ధః. ఖలనిగ్రహేణ వినా సద్రక్షణా సంభవాత్తస్యాపి తాదర్థ్యాత్సకలహితైకకారిత్వ మితి భావః, యద్వా ఖలానాం నిగ్రహస్యాపి తేషామన్తతో హితత్వే పర్యవసానాత్సోఽపి హితమేవేతి భావః. తర్హ్యేవంభూతే సతి మయి కుతః కశ్చిద్దుఃఖ్యతీత్యత్ర కారణద్వయం సంభావయన్తోఽన్యన్న విద్మ ఇత్యాహుః. హే ఈశ కశ్చిజ్జన స్త్వదీయాం ఆజ్ఞాం నిదేశ, మతియాతి అతిక్రామతి, కిం వా, స్వకృతం స్వకృత పాపఫలం ప్రాప్నోతి తత ఉభయవ్యతిరిక్తం కారణాన్తరం న విద్మః అన్యతరన్నిశ్చేతుం న శక్నుమ ఇతి వా కర్మానుగుణమీశ్వరో నియచ్ఛతీత్యవిరోధః. ౨౭

స్వప్నాయితం నృపసుఖం పరతన్త్ర మీశ శశ్వద్భయేన మృతకేన ధురం వహామః,
హిత్వా తదాత్మని సుఖం త్వదనీహలభ్యం క్లిశ్యామహేఽతికృపణా స్తవ మాయయేహ. ౨౭
తన్నో భవాన్ప్రణత శోకహరాఙ్ఘ్రియుగ్మబద్ధాన్వియుఙ్క్ష్వమగధాహ్వయకర్మపాశాత్,
యో భూభుజోఽయుత మతఙ్గవీర్యమేకో బిభ్ర ద్రురోధ భవనే మృగరాడివావీః. ౨౮
యో వై త్వయా ద్వినవకృత్వ ఉదాత్తచక్రభగ్నో మృధే ఖలు భవన్త మనన్తవీర్యమ్

ప్రకృతం స్వదుఃఖం నివేదయిష్యన్తస్తావదధునైవ న క్లిశ్యామః కింతు సదాపీత్యభిప్రయన్త ఆహుః (స్వప్నాయిత మితి.) హే ఈశ నృప సుఖం, యా, న్నృపాణాం సుఖం, తత్ స్వప్నాయితం స్వాప్నసుఖతుల్యం క్షణికమతితుచ్ఛం చేత్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి (పరతన్త్రి మితి.) కర్మాయత్త మిత్యర్థః. అతోఽస్మాకం బన్ధనాత్పూర్వమపి న సుఖ మితి భావః. నను కల్యాణతరనృపదేహసంబన్ధ ఏవ సుఖరూప ఇత్యత ఆహుః (శశ్వ దితి.) శశ్వత్సదా భయ మమిత్రేభ్యో యస్య, తేన మృతకేన శవతుల్యేన దేహేన ధురం వహామః మృతకతుల్యశరీరాఖ్యభారం వహామ ఇత్యర్థః. మృతకేనేతి కర్మణః కరణత్వవివక్షయా తృతీయా. యద్వా లోకే మృతకేనోహ్యమానేన యా, ధూర్భారః, తాదృశీం ధురం భారం వహామ ఇత్యర్థః. న హి శవం హతాం తత్స, బన్ధః సుఖరూపః కిన్తు భారాపాదకతయా దుఃఖరూప ఏవ తథా నృపదేహసంబన్ధోఽపీతి భావః. అతో హే ఈశ, త్వత్ త్వత్తః త్వదనుగ్రహా దిత్యర్థః. యత్, అనీహైః నిష్కామైః, లభ్యం, ఆత్మని త్వయి విషయే, సుఖం తద్ధిత్వా, అత ఏవ, నితరాం, కృపణా, స్తవ, మాయామోహితా, ఇతి శేషః ఇహలోకే క్లిశ్యామహే. ౨౭

ప్రకృతమాత్మదుఃఖం నివేదయన్తస్తన్నిరాకరణం ప్రార్థయన్తే (తన్న ఇతి.) ప్రణతానాం శోకహర మఙ్ఘ్రియుగ్మం యస్య తథాభూతేతి సంబోధనం. తానుక్తప్రకారా న్బద్ధాం శ్చ నోఽస్మాన్ మగధాహ్వయః జరాసన్ధవ్యాజరూపో, యః కర్మపాశః తస్మా ద్వియుఙ్క్ష్వ వియోజయ, భవద్భిరేవ విక్రమ్య తతో నిష్క్రమ్యతా మిత్యతో మగధం విశింషన్తి (య ఇతి.) యః అయుతసఙ్ఖ్యానాం మతఙ్గజానాం వీర్యం బల మేక ఏవ బిభ్రాణః భూభుజోఽస్మాన్ సింహః, అవీః మేషీరివ భవనే రురోధ నిరుద్ధవాన్ తథాభూతమగధాహ్వయకర్మపాశా దితి సంబన్ధః. న వయం నిర్గన్తుం శక్నుమ ఇతి భావః. ౨౮

కించ భవదీయా వయ మిత్యస్మాన్ భృశం బాధత ఇత్యాహుః (యో వా ఇతి.) భో ఉదాత్త చక్ర ఉద్యతసుదర్శన ద్వినవకృత్వః అష్టాదశవారం త్వయా సహ మృధే యుద్ధే ప్రవృత్తే సతి

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

జిత్వా నృలోకనిరతం సకృదూఢదర్పో యుష్మత్ప్రజా రుజతి నోఽజిత శం విధేహి. ౩౦

ఇతి మాగధసంరుద్ధా భవద్దర్శనకాఙ్క్షిణః,
ప్రపన్నాః పాదమూలం తే దీనానాం శం విధీయతామ్. ౩౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

రాజదూతే బ్రువత్యేవం దేవర్షిః పరమద్యుతిః,
బిభ్రత్పిఙ్గజటాభారం ప్రాదురాసీద్యథారవిః. ౩౨

ప్రియస్య తస్య కృష్ణస్య గాయన్కర్మాణి జన్మ చ,
కృష్ణం సంఘాంశ్చ లోకాంశ్చ ద్రావయ న్రమయన్ భృశమ్. ౩౩

తం దృష్ట్వా భగవాన్కృష్ణ స్సర్వలోకేశ్వరేశ్వరః,
వవన్ద ఉత్థితశ్శీర్ష్ణా ససభ్య స్సానుగో ముదా. ౩౪

తత్ర సప్తదశకృత్వో భగ్నః పరాజితః ఖలు పశ్చాదనన్తం వీర్యం యస్య తమపి నృలోకనిరతం మనుష్యచేష్టామనువర్తమాన మిత్యర్థః. హేతుగర్భమిదం. అత స్త్వాం సకృ జ్జిత్వా ప్రాప్తదర్పః యుష్మత్ప్రజాః భవదీయా న్నోఽస్మాన్ రుజతి పీడయతి అతః శం సుఖం విధేహి కురు. ౩౦

(ఇతీతి) శ్లోకో దూతవచనం. దీనానాం తేషాం రాజ్ఞాం శం విధీయతాం క్రియతామ్. ౩౧

అథ నారదాగమనాదికం ప్రస్తౌతి (రాజదూత ఇత్యాది.) రాజ్ఞాం దూతే బ్రువతి సతి పరమా ద్యుతిర్యస్య సః బిభ్రద్బిభ్రాణః ప్రియస్య భగవతః కర్మాణి జన్మ చ గాయన్ తం కృష్ణం సంఘాన్ సభ్యసంఘాంశ్చ ద్రావయన్ ఆర్ద్రచిత్తాన్ కుర్వన్ భృశ మితర లోకాన్ రమయంశ్చ ప్రాదురాసీ దితి సంబన్ధః. ౩౨-౩౩

(త మితి.) తం నారదం ముదా హర్షేణ వవన్దే. ౩౪

సభాజయిత్వా విధివత్కృతాసనపరిగ్రహమ్,
బభాషే మధురైర్వాక్యైశ్శ్రద్ధయా తర్పయన్మునిమ్. ౩౫

అపిస్విదద్య లోకానాం త్రయాణా మకుతోభయమ్,
నను భూయాన్ భగవతో లోకాన్పర్యటతో గుణః. ౩౬

న హి తేఽవిదితం కించిల్లోకేష్వీశ్వరకర్తృషు,
అథపృచ్ఛామహే యుష్మాన్పాణ్డవానాం చికీర్షితమ్. ౩౭

శ్రీనారద ఉవాచ—

దృష్టా మయా తే బహుశో దురత్యయా మాయా విభో విశ్వసృజశ్చ మాయినః,
భూతేషు భూమం శ్చరతస్స్వశక్తిభిర్వహ్నేరివ చ్ఛన్నరుచో న్న మేఽద్భుతమ్. ౩౮

(సభాజయిత్వేతి) యథావిధి. సభాజయిత్వా. కృత ఆసనపరిగ్రహో యేన తం మునిం. శ్రద్ధయా మధురైః. వాక్యైశ్చ. తర్పయన్ బభాషే. ౩౫

తదేవాహ (అపి స్వితి ద్వాభ్యామ్.) అధునా లోకానాం అకుతోభయం న కుతశ్చిదపి భయం తదపి స్విత్ అభయం కచ్చిదితీష్టప్రశ్నః. నను హే బ్రహ్మన్, లోకా న్పర్యటతో భగవత స్తవ త్తః. అస్మాక మయం భూయాన్ మహాన్ గుణః లాభః యత్పర్వలోకవృత్తా న్తజ్ఞాన మితి వాక్యశేషః. ౩౬

(నహీతి.) ఈశ్వరకర్తృషు స్వకర్తృకేషు కించిదపి తవావిదితం న కింతు, సర్వం విదితమేవేత్యర్థః. అథాతః యుష్మాన్ ప్రతి పృచ్ఛామహే. ౩౭

ఇత్థం సర్వజ్ఞేనాప్యవిదుషేవ జరాసన్ధవధార్థ మేవ పాణ్డవచికీర్షితం పృష్టో నారదః కేవలమిదం జనవ్యామోహన మితి జ్ఞాత్వాఽఽహ (దృష్టేతి త్రిభిః.) హే విభో హే భూమన్ స్వశక్తితః సర్వజ్ఞత్వాదిస్వశక్తిభి రేవ సహభూతేష్వ న్తరాత్మతయా చరత స్తవ. అనేన పాణ్డవాది చికీర్షితం తవ విదిత మేవేత్యభిప్రేతం. విశ్వసృజో బ్రహ్మణోఽపి మాయినః వ్యామోహకస్య తవ పాణ్డవానాం చికీర్షితం పృచ్ఛామ ఇత్యేత ద్దురతిక్రమణీయా మయా దృష్టా వ్యామోహనమాత్రమేత దితి విశ్చిత మిత్యర్థః. బహుశో దురత్యయేత్యనేన త్వత్ప్రపన్నైస్సు వత్యయైవేతి సూచితం (యద్వా.) బహుశో దృష్టేతి సంబన్ధః. యథా సుహ్యం యోగమాయాదయః ప్రదర్శితః తద్వదయం ప్రశ్నోఽపీతి భావః. నను భూతేషు చరామి తైః కిం న దృశ్య ఇత్యతో విశినష్టి (భస్మనా వహ్నే రితి.) వహ్నేః ఛన్నా గూఢా రుకప్రకాశో యస్య తవేతి సంబన్ధః, అత స్తవేదం ప్రశ్నాదికం మమ నాద్భుత మిత్యర్థః. ౩౮

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

తవేహితం కోఽర్హతి సాధు వేదితం స్వమాయయేదం సృజతో నియచ్ఛతః,
యద్విద్యమానాత్మతయాఽవసీయతే తస్మై నమస్తే స్వవిలక్షణాత్మనే. ౩౯

జీవస్య యస్సంసరతో విమోక్షణం న జానతోఽనర్థవహా చ్ఛరీరతః,
లీలావతారైస్స్వయశఃప్రదీపకం ప్రాజ్వాలయత్త్వా త మహం ప్రపద్యే. ౪౦

అథాప్యాశ్రావయే బ్రహ్మన్నరలోకవిడమ్బనమ్,
రాజ్ఞః పైతృష్వసేయస్య భక్తస్య చ చికీర్షితమ్. ౪౧

పాణ్డవవృత్తాన్తప్రశ్నవ్యాజేన మాగధజిఘాంసైవాభిప్రేతేత్యపి న విశ్చేతుం శక్నుమ ఇత్యభిప్రయన్నాహ (తవేతి.) ఈహిత మభిప్రేతం, సాధు యథావ ద్వేదితుం కోవాఽర్హతి న కోఽపీ త్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి - స్వమాయయా స్వసఙ్కల్పేన ఇదం జగ త్సృజతః నియచ్ఛతోఽన్తరాత్మతయా ప్రశాసితుశ్చ తవేతి సంబన్ధః. త్వత్సృజ్య స్త్వన్నియామ్యశ్చ అయం జనః కథం వేత్తుమర్హతీతి భావః. కిన్తు యద్విద్యమానాత్మతయా యస్మిన్ త్వయి విద్యమాన ఆత్మాభావోఽభిప్రాయ ఇతి యావత్. తత్త్వేనాధ్యవసీయతే నిశ్చీయతే మమేతి శేషః. యస్య తవాయ మేవాభిప్రాయ ఇతి మయా న నిశ్చీయత ఇత్యర్థః. స్వేన సాధారణస్వభావేన సర్వస్మాద్విలక్షణ ఆత్మా స్వరూపం యస్య తస్మై తుభ్యం నమః కేవలం నమస్కరోమి నత్వీహితం నిశ్చేతుం శక్నోమీతి భావః. ౩౯

యద్యప్యేవ మథాపి త్వదవతారః కేవలం సాధుపరిత్రాణాయ దుష్కృద్వినాశాయ చేత్యే తత్తు నిశ్చినోమీత్యభిప్రయన్ ప్రపద్యతే (జీవస్యేతి.) యో, భవాన్ సంసరతః అనర్థా ద్దుఃఖావహా చ్ఛరీరా ద్విమోక్షణం మోక్షణోపాయ మజానతశ్చ జీవస్య స్వయశ ఏవ ప్రదీప స్తం లీలావతారైః ప్రజ్వాలయన్ సన్దీపితవాన్, తం త్వా మహం శరణం ప్రపద్యే ముక్త్యుపాయ మజానతస్సంసరతో జీవస్య యథాఽన్ధతమసావృతఘటపటాదీ న జానతిస్తజ్జ్ఞానోపాయభూతప్రదీప ప్రజ్వలనం తద్వచ్ఛృణ్వతోఽనుస్మరతః కథయతశ్చ ముక్త్యుపాయభూతం యశో విస్తృతవా నిత్యర్థః. ౪౦

(అథాపీతి.) యద్యప్యేవ మథాపి నరలోకం విడమ్బ న్యనువర్తత ఇతి తథా తం త్వాం ప్రతి రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య చికీర్షితం శ్రావయే. ౪౧

యక్ష్యతి త్వాం మఖేన్ద్రేణ రాజసూయేన పాణ్డవః,
నృపతిః పారమేష్ఠ్యేప్సు స్తద్భవా ననుమోదతామ్,
దిదృక్షవ స్సమేష్యన్తి రాజాన శ్చ యశస్వినః. ౪౨

శ్రవణాత్కీర్తనా ద్ధ్యానా త్పూయన్తేఽన్తేఽవసాయినః,
తవ బ్రహ్మమయస్యేశ కిముతేక్షాభిమర్శినః. ౪౩

యస్యామలం దివి యశః ప్రథితం రసాయాం భూమౌ చ తే భువనమఙ్గళదిగ్వితానమ్,
మన్దాకినీతి దివి భోగవతీతి చాధో గఙ్గేతి చేహ చరణామ్బు పునాతి విశ్వమ్. ౪౪

తత్ర త్యేష్వాత్మపక్షేషు నిగృహ్ణాత్సు జిగీషయా,
వాచః పేశైః స్మయన్భృత్య ముద్ధవం ప్రాహ కేశవః. ౪౫

కిం తదిత్యత ఆహ (యక్ష్యతీతి.) పాణ్డవో యుధిష్ఠిరః రాజసూయాఖ్యేన మఖశ్రేష్ఠేన త్వా మారాధయిష్యతి త త్తదభిప్రేతం భవా ననుమోదతాం త్వయా నిర్వర్త్యతా మిత్యర్థః. అత స్తత్ర గమ్యతా మితి భావః. తద్వ్యాజేన శిశుపాలాదివధోఽపి భవిష్యతీత్యభిప్రయన్నాహ (దిదృక్షవ ఇతి.) యశస్వినః ప్రసిద్ధా రాజానశ్చైద్యాదయో దిదృక్షవో రాజసూయ మితి శేషః. సమేష్యన్తి ఆగమిష్యన్తి. ౪౨

తతః కి మత ఆహ (శ్రవణా దితి.) అన్తేవసాయినశ్చణ్డాలాదయోఽపి సాక్షాత్పరబ్రహ్మభూతస్య తవ నామశ్రవణాదిభిరపి కామక్రోధభయాదికృతైః పూయన్తే కిముత అక్ష్ణా అభిమృశన్తి విషయీకుర్వన్తీతి తథా. తే. శిశుపాలాదయః పూయన్త ఇతి కిము వక్తవ్యం. త్వాం పశ్యన్తో హఠాచ్చ ముక్తా భవన్తీతి భావః. ౪౩

కైముత్యనయేన భఙ్గ్యన్తరేణాహ (యస్యేతి.) హే భువనానాం మఙ్గళరూప దివి పాతాళే భూమౌ చ ప్రథితం ప్రఖ్యాతం యస్య తవ యశో విశ్వం పునాతి. కథం ప్రథితం దిగ్వితానం, దిశాం వితానం ఉల్లోచవదలఙ్కరణం, తథా చరణామ్బు ప్రథితం పునాతి, కథం ప్రథితం దివి మన్దాకినీతి అధః పాతాళే భోగవతీతి ఇహలోకే గఙ్గేతి. ౪౪

(తత్రత్యేష్వితి) ఇత్థం శ్రుతరాజవృత్తాన్తయుధిష్ఠిరవృత్తాన్తేషు సభాస్థేష్వాత్మపక్షేషు యదుషు జిగీషయా ప్రగృణత్సు మాగధజిగీషా ముత్పాదయితుం ప్రగృణత్సు తావ న్మాగధం ప్రత్యేవ గన్తవ్యమిత్యేవం వదత్సు సత్స్వత్యర్థః. వాచః పేశైః మృదువచోభిః ఉద్ధవం ప్రాహ. ౪౫

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

త్వం హి నః పరమం చక్షు స్సుహృన్మన్త్రార్థతత్త్వవిత్,
అథాత్ర బ్రూహ్యనుష్ఠేయం శ్రద్దధ్మః కరవామ తత్. ४८

శ్రీశుక ఉవాచ—
ఇత్యుపామన్త్రితో భర్త్రా సర్వజ్ఞేనాపి ముగ్ధవత్,
నిదేశం శిరసాఽఽధాయ ఉద్ధవః ప్రత్యభాషత. ४९

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
సప్తతితమోఽధ్యాయః.

తదేవాహ (త్వం హీతి.) హి యస్మా, త్త్వం, నోఽస్మాకం, చక్షుః, ప్రత్యాయనీయ ఇత్యర్థః, సుహృత్, మన్త్రార్థానా మాలోచనసాధ్యానా మర్థానాం, తత్త్వం యాథాత్మ్యం, వేత్తీతి తథా చ, అతోఽత్రాధునా య దనుష్ఠేయం కర్తవ్యం త ద్బ్రూహి తత్ భవదుపదిష్టం కర్తవ్యమర్థం శ్రద్దధ్మః విశ్వసిమః కరవామ చ. ४८

(ఇతీతి.) ఇత్థం సర్వజ్ఞేనాపి భర్త్రా భగవతా ముగ్ధవదజ్ఞేనేవ, ఉపామన్త్రితః మన్త్రార్థం ప్రచోదితః, ఉద్ధవః నందేశమాజ్ఞాం, శిరసా, ఆధాయ ఊఢ్వా, ప్రత్యభాషత, ప్రత్యుత్తరం దదా విత్యర్థః. ४९

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన, శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకస_ప్తతితమో ఽధ్యాయః

—* యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుదీరిత మాకర్ణ్య దేవర్షే రుద్ధవోఽబ్రవీత్,
సభ్యానాం మత మాజ్ఞాయ కృష్ణస్య చ మహామతిః. ౧

ఉద్ధవ ఉవాచ—

యదు_క్తమృషిణా దేవ సాచివ్యం యక్ష్యత_స్త్వయా,
కార్యం పైతృష్వసేయస్య రక్షా చ శరణైషిణామ్. ౨

యష్టవ్యం రాజసూయేన దిశశ్చ జయినా విభో,
పూర్వం గ_న్తవ్య మస్మాభి రిన్ద్రప్రస్థ మితః ప్రభో. ౩

అథ ఏకస_ప్తతితమోఽధ్యాయః.

—*—

అనాత్మపక్షవద్భగవదభిప్రాయానభిజ్ఞః ప్రాహ, కింతు తదభిప్రాయం జానన్నేవ ప్రత్యభాషతే త్యాహ (ఇతీతి,) తావత్సభ్యానాం మతం, జరాసంధవధార్థమేవ గంతవ్యమిత్యేవంవిధ మభిమతం జ్ఞాత్వా. తతః కృష్ణస్య మతం రాజసూయయాజనార్థమేవ గ_న్తవ్యమిత్యేవం మతం, జ్ఞాత్వా ప్రాహ, తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి-మహతీ శ్రేష్ఠా సూక్ష్మా మతి ర్యస్య సః. ౧

ఉక్తి మేవాహ (యదిత్యాదినా) ఋషిణా నారదేన యదు_క్తం, యాగం కరిష్యతః, పైతృష్వసేయస్య పితృష్వసుః పుత్రస్య సాచివ్యం సాహాయ్యం, క_ర్తవ్య. మితి తదపి, కార్యం క_ర్తవ్యమేవ తథా శరణార్థినాం, రాజ్ఞాం చ రక్షా క_ర్తవ్యా. ౨

తత్ర తావద్రాజసూయార్థం గంతవ్యం తతో రాజరక్షా క_ర్తవ్యేత్యాహ యష్టవ్యమిత్యాద్యష్టభిః, దిశశ్చ జయినా దిశబ్దేన యుష్మ్యాకమేన చే..శ్వస్య సజ్గ్రిహ:, తేన యుధిష్ఠిరేణ క_ర్త్రా రాజసూయేన యష్టవ్యం తావ_త్తత్సాచివ్యమేవ కార్య మితి భావః, దిశశ్చ జయినేత్యనేన రాజసూయస్య దిగ్విజయపూర్వకత్వం తద్దశయామేవ రాజ..క్షా చ కృతా భవతీ త్యుభయమభిప్రేతమ్, పూర్వం ప్రథమ మస్మాభి రితో ద్వారకాతః. ఇంద్రప్రస్థం ప్రతి గంతవ్యమ్. ౩

(యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః)

తత్రైవ తదనుజ్ఞాతస్తదర్థం జహి మాగధమ్,
అతో జరాసుతజయ ఉభయార్థో మతో హి మే. ౪

అస్మాకం చ మహానర్థో హ్యేతేనైవ భవిష్యతి,
యశశ్చ తవ గోవిన్ద రాజ్ఞాం బన్ధాద్విముఞ్చతః. ౫

స వై దుర్విషహో రాజా నాగాయుతసమో బలే,
బలినామపి చాన్యేషాం భీమం సమబలం వినా. ౬

ద్వైరథేన తు జేతవ్యో న తథాఽక్షౌహిణీశతైః.
బ్రహ్మణ్యోఽభ్యర్థితో విప్రై ర్నప్రత్యాఖ్యాతి కర్హిచిత్. ౭

బ్రహ్మవేషధరో గత్వా తం భిక్షేత వృకోదరః,

దిశశ్చ జయినేత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి (తత్రైవేతి.) తత్రేంద్రప్రస్థే యుధిష్ఠిరేణా నుజ్ఞాత ఏవ తదర్థం యుధిష్ఠిరప్రయోజనాయ మాగధం. జహి ఘాతయ. తతో దిగ్విజయహేతో ర్జరాసుతజయః ఉభయార్థః రాజసూయార్థః, శరణాగతరక్షార్థశ్చేతి మయా మతః బుద్ధః. ౪

అనేనైవ రాజసూయార్థగమనేనైవ మహాన్ సర్వోఽపి పిషాధయిషతోఽర్థో భవిష్యతి హే గోవింద, రాజ్ఞో నృపాన్ బంధాత్ విముఞ్చతః విమోచయతః తవ. యశశ్చ భవిష్యతి. ౫

అత్యుత్సుకతయా ప్రథమ మేవ జరాసంధేన సహ యుయుత్సూన్ యదూ నాలక్ష్యాహ (స వా ఇతి) స వై జరాసుతః, గజానా మయుతేన, తుల్యం బలం యస్య సః ఉగ్రం బలం యస్యతం భీమం వినా, అన్యేషా మపి బలినాం దుఃఖేనాపి సోఢు మశక్యః, భీమాదేవ తస్య మృత్యుర్విహిత ఇతి భావః. ౬

కిఞ్చ ద్వైరథేన ద్వంద్వయుద్ధేనైవ స జేతవ్యః, న తథా అక్షౌహిణీనాం శతైరపి సర్వపరితసైన్యపరివృతేన సహ భీమస్య కథం ద్వంద్వయుద్ధం భవిష్యతీత్యత ఆహ (బ్రహ్మణ్య ఇతి.) పఞ్చిత్యనుషజ్యతే. స జరాసంధః బ్రహ్మణ్యః. అతో విప్రై ర్యాచితో న ప్రత్యాఖ్యాతి. ౭

తత్ర కి మత ఆహ-బ్రహ్మవేషధరః. వృకోదరో భీమః విప్రవేషం దధత్ గత్వా. తం జరాసుతం భిక్షేత ద్వంద్వయుద్ధమితి శేషః, తతోఽపి కి మత ఆహ (హనిష్యతీతి.) ద్వైరథం ద్వంద్వ

హనిష్యతి న సందేహో ద్వైరథం తవ సంనిధౌ. ౮

నిమిత్తం పరమీశ స్త్వం విశ్వసర్గనిరోధయోః,
హిరణ్యగర్భశ్శర్వశ్చ కాలస్యారూపిణ స్తవ. ౯

గాయన్తి తే విశదకర్మగృహేషు దేవ్యో రాజ్ఞాం స్వశత్రువధమాత్మవిమోక్షణం చ,
గోప్యశ్చ కుఞ్జరపతే ర్జనకాత్మజాయాః పిత్రోశ్చ లబ్ధశరణా మునయో వయం చ. ౧౦

జరాసంధవధః కృష్ణ భూర్యర్థాయోపకల్పతే,

యోధినం మాగధం హనిష్యతి. సోఽప్యతిబల స్తం కథం హనిష్యతీత్యత ఉక్తం తవ సంనిధావితి. సాంనిధ్యప్రభావా ద్ధనిష్యతీతి భావః. ౮

నన్వకించిత్కుర్వతో మమ సంనిధినా కిం స్యాదత ఆహ (నిమిత్త మితి.) విశ్వస్య, సర్గనిరోధయోః ఉత్పత్తిప్రళయయోః త్వం పరం నిమిత్తం, ఆదికారణం. అతో భీమరూపేణ త్వమేవ హనిష్యసీతి భావః. యద్యహం పరం నిమిత్తం కిం తర్హ్యవాంతరం నిమిత్తమత ఆహ (హిరణ్యగర్భ ఇతి.) కాలస్య కాలశరీరకస్య అరూపిణః ప్రాకృతరూపరహితస్య సర్వస్రష్టు స్సర్వసంహర్తుశ్చ తవ హిరణ్యగర్భః, శర్వశ్చ తవేత్యంశాంశిభావసంబంధే షష్ఠీ. విశ్వసర్గనిరోధయో, రవాంతరకారణ మితి శేషః. ౯

కోఽసౌ తద్వధాదస్మాకం లాభ స్తత్రాహ (గాయంతీతి.) రాజ్ఞాం మగధరుద్ధానాం దేవ్యః పత్న్యః. స్వగృహేషు బాలకలాలనాదౌ స్వశత్రోః జరాసంధస్య వధః, ఆత్మనాం ఆత్మసజ్జీవనహేతుభూతానాం పతీనాం విమోక్షణం చేత్యేవంవిధం తవ విశదం నిర్మలం కర్మ చేష్టితం గాయంతి గాస్యంతి. తత్ర దృష్టాంతమాహ (గోప్యశ్చేతి,) అస్య యథేత్యాదిః. యథా గోప్యః శఙ్ఖచూడవధం స్వమోక్షణం చ గాయంతి యథా చావతారాంతరగతం, నక్రాత్కుఞ్జరపతేర్గజేంద్రస్య విమోక్షణం యథా వా రావణా జ్జనకాత్మజాయాః విమోక్షణం యథా చ, పిత్రోః దేవకీవసుదేవయోః, కంసాద్విమోక్షణం లబ్ధశరణాః ప్రపన్నాః మునయః అస్మదాదయశ్చ. గాయంతి తద్వదిత్యర్థః. ౧౦

కిం చ (జరాసంధవధ ఇతి.) హేకృష్ణ భూర్యర్థాయ అనేకప్రయోజనాయ కల్పతే తతశ్శైద్యాదయోఽపి సుఖసాధ్యా భవిష్యంతీతి భావః. తతశ్చ రాజసూయార్థగమనేనైవ సర్వం సంపత్స్యత ఇత్యభిప్రయన్నాహ (ప్రాయ ఇత్యాది.) కర్మవిపాకేనే త్యస్య రాజ్ఞామిత్యాదిః, విపచ్యత ఇతి విపాకః

(యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః)

ప్రాయః కర్మవిపాకేన తవ చాభిమతః క్రతుః. ౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుద్ధవవచో రాజన్సర్వతో భద్ర మచ్యుతః,
దేవర్షిర్యదువృద్ధాశ్చ రామశ్చ ప్రత్యపూజయన్. ౧౨

అథాదిశ త్ప్రయాణాయ భగవాన్దేవకీసుతః,
భృత్యాన్దారుకజైత్రాదీ ననుజ్ఞాప్య గురూ న్విభుః ౧౩

నిర్గమయ్యావరోధాన్ తాన్స్వపరిచ్ఛదాన్,
సఙ్కర్షణ మనుజ్ఞాప్య యదురాజం చ శత్రుహన్,
సూతోపనీతం స్వరథ మారోహద్గరుడధ్వజమ్. ౧౪

తతో రథద్విపభటసాదినాయకైః కరాళయా పరివృత ఆత్మసేనయా,
మృదఙ్గభేర్యానకశఙ్ఖగోముఖైః ప్రఘోషఘోషః కకుభో నిరాక్రమత్. ౧౫

ఫలం, ప్రాయశో జరాసంధవిరుద్ధానాం రాజ్ఞాం కర్మణః పుణ్యస్య ఫలేన హేతునా. క్రతుః రాజసూయ స్తవ చ శబ్దాద్యుధిష్ఠిరస్యాప్యభిమతః, అతస్తావ త్తత్రైవ గంతవ్య మితి భావః. ౧౧

(ఇతీతి.) సర్వతః, భద్రం శుభావహం, ఉద్ధవస్య, వచః, శ్రుత్వా. అచ్యుతాదయస్సర్వే, ప్రత్యపూజయన్ అన్వమోదంత. ౧౨

(అథేతి.) దారుకః, జైత్ర ఏవాదిః యేషాం తా న్భృత్యా, నాదిశదాజ్ఞాపయామాస, గురూన్వసుదేవాదీన్ ప్రతి, అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం ప్రార్థ్య నిర్గమయ్యేత్యుత్తరేణ సంబంధః. ౧౩

(నిర్గమయ్యేతి.) సుతైస్సహితాన్, స్వా. నవరోధాన్ దారాన్ నిర్గమయ్య పురాద్బహి ర్గమయిత్వా హే శత్రుహన్ సూతేనోపనీత మానీతం, రథ మారురోహ. ౧౪

(తత ఇతి.) ద్విపా గజాః భటాః పదాతయః సాదినః అశ్వారూఢాః, తేషాం నాయకైః, కరాళయా పరభయంకరయా స్వస్య సేనయా పరివృతః మృదఙ్గాదిభిః వాద్యైః. యః ప్రఘోషః తేన ఘోషితాః కకుభః కుర్వన్నిత్యధ్యాహారః. నిరాక్రమత్ నిష్క్రాంతవాన్, ప్రఘోషఘోషీతి పాఠే దిశః, మృదఙ్గాదిభిః యో, ఘోషః, తేన ఘోషయన్. ౧౫

స్వవాజికాఞ్చనశిబికాభి రచ్యుతం సహాత్మజాః పతి మను సువ్రతా యయుః,
వరామ్బరాభరణవిలేపనస్రజ స్సుసంవృతా నృభి రసిచర్మపాణిభిః. ౧౬

నరోష్ట్రగోమహిషఖరాశ్వతర్యవః కరేణుభిః పరిజనవారయోషితః,
స్వలఙ్కృతాః కటకుటికమ్బళామ్బరాద్యుపస్కరా యయు రధియుజ్య సర్వశః. ౧౭

బలం బృహద్ధ్వజపటఛత్రచామరై ర్వరాయుధాభరణకిరీటవర్మభిః,
దివాఽంశుభి స్తుములరవం బభౌ రవే ర్యథాఽర్ణవః క్షుభితతిమిఙ్గిలోర్మిభిః. ౧౮

అథో ముని ర్యదుపతినా సభాజితః ప్రణమ్య తం హృది నిరగా ద్విహాయసా,
నిశమ్య తద్వ్యవసితమాహృతార్హణో ముకున్దసంస్పర్శననిర్వృతేన్ద్రియః. ౧౯

(స్వవాజీతి.) సువ్రతాః పతివ్రతాః, వై దర్భ్యాదయః పతి మచ్యుతం, యాంతం స్వస్వవాజి కాఞ్చనశిబికాదిభిః, అనుయయుః కథంభూతాః, అపిచర్మాణి ఖడ్గఖేటౌ, పాణ్యో, ర్యేషాం తైః నృభిః భృత్యైః, సంవృతాః, వరాః శ్రేష్ఠాః, అమ్బరాదయో, యాసాం తాః. ౧౬

(నరేతి) తథా, పరిజనయోషితః, వారయోషితశ్చ కటకుట్యాదయః ఉపస్కరాః, కుటీశిబిరాదిసాధనభూతాః, యాసాం తాః, అధియుజ్య బలీవర్దాదిషూపస్కరాన్ దృఢం సన్నహ్య నరాదిభి, ర్యానైః, యయు రితి సంబంధః తత్ర నరో నరవాహ్యం యానం గర్దభ్యా మశ్వాజ్జాతా అశ్వతరీ అనశ్చ తటం కరేణుర్గజీ కటకుటయః, ఉశీరాదితృణనిర్మితాః గృహాః, ౧౭

(బల మితి.) తద్బలం ధ్వజాదిభిః దివా బభావితి సంబంధః, కథంభూతం? తుములో రవ స్స్వనో యస్మిన్ తత్ యథా రవేస్సూర్యస్యాంశుభిః. క్షుభితా స్తిమిఙ్గిలాదయః లై ర్యే మహాంతః ఊర్మయ స్తై రర్ణవో భాతి తద్వత్. ౧౮

(అథో ఇతి.) యదుపతినా కృష్ణేన సభాజితో బహుమతో మునిర్నారద స్తం హృది ప్రణమ్య మనసా ప్రణమ్యేత్యర్థః. తస్య కృష్ణస్య వ్యవసితం వచో నిశమ్య ఆహృతం సమర్పిత మర్హణం యస్య ముకుందస్య సందర్శనేన నిర్వృతాని సుఖితానీంద్రియాణి యస్య సః విహాయసా ఆకాశమార్గేణ నిరగాద్యయౌ. ౧౯

(యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః)

రాజదూతమువాచేదం భగవాన్దేవకీసుతః,
మా భైష్ట దూత భద్రం వో ఘాతయిష్యామి మాగధమ్. ౨౦

ఇత్యుక్తః ప్రహితో దూతో యథావ దవద న్నృపాన్,
తేఽపి సన్దర్శనం శౌరేః ప్రత్యైక్షన్త ముముక్షవః. ౨౧

ఆనర్తసౌవీరకురూం స్తీర్త్వా వినశనం హరిః,
గిరీన్నదీరతీయాయ పురగ్రామవ్రజాకరాన్. ౨౨

తతో వృషద్వతీం తీర్త్వా ముకున్దోఽథ సరస్వతీమ్,
పఞ్చాలానథ మత్స్యాం శ్చ శక్రప్రస్థ ముపాగమత్. ౨౩

తముపాగత మాకర్ణ్య ప్రీతో దుర్దర్శనం నృణామ్,
అజాతశత్రుర్నిరగాత్సోపాధ్యాయ స్సుహృద్వృతః. ౨౪

(రాజేతి.) భగవాన్ రాజదూతం ఉవాచ. ఉక్తిమేవాహ మాభైష్టేతి. ౨౦

(ఇతీతి.) ప్రహితః ప్రేషితః నృపాన్ప్రతి యథావ ద్భగవదుక్తం సర్వ మవదత్ ఉవాచ. తేఽపి నృపా అపి శౌరేః దర్శనం ప్రతీక్షితవంతః, కథంభూతాః, ముముక్షవః మాగధబంధనా దితి శేషః ౨౧

(ఆనర్తేతి.) ఆనర్తాదయో మార్గస్థాః దేశాః తాన్ తీర్త్వా అతిక్రమ్య వినశనం కురుక్షేత్ర మతీయాయాతిచక్రామ. ౨౨

(వృషద్వతీం) నదీం తథా సరస్వతీం చ తీర్త్వా మత్స్యాం శ్చ, దేశా నతిక్రమ్య శక్రప్రస్థ మింద్రప్రస్థ ముపసమీపం జగామ, తత్ర పురం ప్రాకారయుక్తం, గ్రామస్తు ద్రహితః వ్రజః ఆభీరాణా మావాసః ఆకరః ఖనిః, మత్స్యాం శ్చేత్యనంతర మనుషక్తస్య తీర్త్వేత్యస్యాతిక్రమ్యేత్యర్థః, యోగ్యత్వాత్. ౨౩

(తమితి.) నృణాం దుర్లభం, దర్శనం యస్య తం కృష్ణ మాగతం శ్రుత్వా అజాత శత్రుర్యుధిష్ఠిరః. నిరగాత్ పురాదితి శేషః. ౨౪

గీతవాదిత్రఘోషేణ బ్రహ్మఘోషేణ భూయసా,
ప్రత్యయాత్స హృషీకేశం ప్రాణాః ప్రాణమివాగతమ్. ౨౫

దృష్ట్వా విక్లిన్నహృదయః కృష్ణస్నేహేన పాణ్డవః,
చిరాద్దృష్టం ప్రియతమం సస్వజే స్మ పునః పునః. ౨౬

దోర్భ్యాం పరిష్వజ్య రమామలాలయం ముకున్దగాత్రం నృపతిర్హతాశుభః.
లేభే పరాం నిర్వృతి మశ్రులోచనో హృష్యత్తను ర్విస్మృతలోకవిభ్రమః. ౨౭

తం మాతులేయం పరిరభ్య నిర్వృతో భీమ స్స్మయ న్ప్రేమజలాకులేన్ద్రియః,
యమౌ కిరీటీ చ సుహృత్తమం ముదా ప్రవృద్ధబాష్పాః పరిరేభిరేఽచ్యుతమ్. ౨౮

యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్.
అర్జునేన పరిష్వక్తో యమాభ్యాం చాభివాదితః. ౨౯

బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య వృద్ధేభ్య శ్చ యథార్హతః,
మానితో మానయామాస కురుసృఞ్జయకేకయాన్. ౩౦

(గీతేతి.) వాదిత్రాణి వాద్యాని తద్ఘోషేణ బ్రహ్మఘోషేణ చ స యుధిష్ఠిరః. కృష్ణ మభ్యగాత్. ప్రాణాః ఇంద్రియగణాః. ఆగతం ప్రాణం పఞ్చవృత్తిప్రాణమివేత్యాభిముఖ్యే దృష్టాంతః. ౨౫

(దృష్ట్వేతి.) కృష్ణే యః స్నేహః, తేన విక్లిన్నం ఆర్ద్రం హృదయం యస్య సః, సస్వజే. ౨౬

ముకుందస్య గాత్రం భుజాభ్యా మాలిఙ్గ్య హత మశుభం యస్య సః. పరాం నిర్వృతి మానందం, ప్రాప. తదేవ వక్తుం విశినష్టి - అశ్రూణ్యానందజాని లోచనయో ర్యస్య హృష్యంత్యుదఞ్చితరోమా తను ర్యస్య విస్మృతః లోకవిభ్రమో లోకవ్యాపారో యేన సః. ౨౭

(త మితి.) మాతులస్యాపత్యం కృష్ణం పరిరభ్య ప్రేమజలైః ఆనందాశ్రుభి రాకులే వ్యాప్తే, పిహితే ఇంద్రియే లోచనే యస్య సః బభూవేతి శేషః. యమౌ నకులసహదేవౌ కిరీటీ అర్జునశ్చ ముదా హర్షేణ ప్రవృద్ధాని బాష్పాణి అశ్రూణి యేషాం తే పరిరేభిరే పరిష్వక్తవంతః. ౨౮

అర్జునేన కేవలం పరిష్వక్త ఏవ సమవయస్కత్వాత్ యమాభ్యాం త్వభివాదితశ్చ భగవా న్బ్రాహ్మణేభ్యో, వయోవృద్ధేభ్యో యుధిష్ఠిరాదిభ్యః. యథాయోగ్యం నమస్కృత్య స్వయం బహుమతః, కుర్వాదీ న్బహ్వమన్యత. ౨౯-౩౦

(యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః)

సూతమాగధగన్ధర్వా వన్దిన శ్చోపమన్త్రిణః,
మృదఙ్గశఙ్ఖపటహవీణాపణవవేణుభిః. ౩౧

బ్రాహ్మణా శ్చారవిన్దాక్షం తుష్టువు ర్ననృతు ర్జగుః,
ఏవం సుహృద్భిః పర్యస్తః పుణ్యశ్లోకశిఖామణిః.
సంస్తూయమానో భగవాన్వివేశాలఙ్కృతం పురమ్. ౩౨

సంసిక్తవర్త్మకరిణాం మదగన్ధతోయై శ్చిత్రధ్వజైః కనకతోరణపూర్ణకుమ్భైః,
మృష్టాత్మభిర్నవదుకూలవిభూషణస్రగ్గన్ధై ర్నృభిర్యువతిభి శ్చ విరాజమానమ్. ౩౩

ఉద్దీప్తదీపబలిభిః ప్రతిసద్మజాలనిర్యాతధూపరుచిరం విలసత్పతాకమ్,
మూర్ధన్యహేమకలశై రజతోరుశృఙ్గైర్జుష్టం దదర్శ భవనైః కురురాజధామ. ౩౪

ప్రాప్తం నిశమ్య నరలోచనపానపాత్రమౌత్సుక్యవిశ్లథితకేశదుకూలబన్ధాః,

---

(సూతేతి.) సూతాదయో బ్రాహ్మణాశ్చ మృదఙ్గాదిభిః తుష్టువుః. ననృతుః జగుశ్చ. తత్ర సూతా మాగధాః, బ్రాహ్మణాశ్చ ఉపమంత్రిణశ్చ తుష్టువుః. ఇతరే ననృతు ర్జగుశ్చ. ఉపమంత్రిణః పరిహాసకాః. ఏవ మితి పర్యస్తః పరివృత్తః, పుణ్యశ్లోకశ్రేష్ఠః, పురం ఇంద్రప్రస్థం వివేశ. ౩౧-౩౨

తద్విశినష్టి (సంసిక్తవర్త్మేతి) కరిణాం మదగంధజలైః. సంసిక్తాని వర్త్మాని పురవీథయో యస్మిన్ తత్ కనకతోరణైః, పూర్ణకుంభైశ్చ మృష్టః స్నాపితః. ఆత్మా శరీరం యైః నవాః, దుకూలాదయో, యేషాం తైః, నృభిః పుంభిః తథాభూతాభి ర్యువతీభిః స్త్రీభిశ్చ విరాజమానమ్. ౩౩

కించ (ఉద్దీప్తేతి.) ప్రతిగృహ ముద్దీప్తైః దీపైః బలిభిః పుష్పాదిభిశ్చ జుష్టం జాలేభ్యో గవాక్షేభ్యో నిర్యాతైః, ధూపైః, రుచిరం విలసంత్యః పతాకాః యస్మిన్ తత్ మూర్ధన్యాః మూర్ధని భవాస్తే హేమకలశాః, యేషాం, తైః రజతమయాన్యురూణి స్థూలాని శృఙ్గాణి కలధౌతస్తమ్భభూమికాః యేషాం తైశ్చ గృహైః జుష్టం ఏవంభూతం, కురురాజధామ ఇంద్రప్రస్థపురం, దదర్శ ౩౪

(ప్రాప్త మితి,) నరాణాం లోచనాని తేషాం పానస్య సాదరవీక్షణస్య. పాత్రం విషయం, కిం పునర్నారీణా మిత్యర్థః, తం కృష్ణం ప్రాప్తమాగతం శ్రుత్వా. యువతయః, పౌరస్త్రియః సద్య

సద్యో విసృజ్య గృహకర్మ పతీంశ్చ తల్పే ద్రష్టుం యయు ర్యువతయశ్చ నరేన్ద్రమార్గమ్.

తస్మిన్నృసంకులఇభాశ్వరథద్విపద్భిః కృష్ణం సభార్య ముపలభ్య గృహాధిరూఢాః.
నార్యో వికీర్య కుసుమైర్మనసోపగూహ్య సుస్వాగతం విదధు రుత్స్మయవీక్షితేన. ౩౬

ఊచుః స్త్రియః పథి నిరీక్ష్య ముకున్దపత్నీ స్తారా యథోడుపసహాః కిమకా ర్యమూభిః.
యచ్చక్షుషాం పురుషమౌళిరుదారహాసలీలావలోకకలయోత్సవ మాతనోతి. ౩౭

తత్ర తత్రోపసఙ్గమ్య పౌరా మఙ్గళపాణయః,
చక్రు స్సపర్యాం కృష్ణాయ శ్రేణిముఖ్యాహతైనసః. ౩౮

ఏవ గృహవ్యాపారం తల్పే పర్యఙ్కే. పతీం. శ్చ విసృజ్యోత్సృజ్య. ద్విశ్లథితాః. కేశానాం దుకూలానాం చ. బంధాః గ్రంథయో. యాసాం తాః. ద్రష్టుం, నరేంద్రమార్గం రాజవీథీం. యయుః. ౩౫

(తస్మిన్నితి.) గృహేషు ప్రాసాదేష్వధిరూఢాః. యువతయః. ఇభాదిభి. శ్చతుర్భి. ర్వైనాఙ్గైస్సంకులే సఙ్కీర్ణే తస్మి న్నరేంద్రమార్గే సభార్యం. శ్రీకృష్ణ ముపలభ్య దృష్ట్వా కుసుమై ర్వికీర్య మనసా ఉపగూహ్యాలిఙ్గ్య స్మయయుక్తవీక్షితేనైవ సుస్వాగతప్రశ్నం, విదధు శ్చక్రుః. తాసాముత్స్మయవీక్షితం స్వాగతప్రశ్నం విదధదివాసేత్యర్థః. ౩౬

(ఊచు రితి.) ఉడుపేన చన్ద్రేణ సహితా స్తారా ఇవ స్థితాః, కృష్ణపత్నీః నిరీక్ష్య. స్త్రియః, ప్రోచుః. ఉక్తిమేవాహ (కి మిత్యాదినా.) అమూభిః కృష్ణపత్నీభిః కి మకారి కిం సుకృత మాచరితం, తత్ర హేతుత్వేన విశిషంతి - యద్యాసాం చక్షుషః. పురుషమౌళిః పురుషోత్తమః. ఉదారో గమ్భీరో. యో హాస స్తద్యుక్తో లీలయా. అవలోక. స్తస్య కలయా లేశేనైవ సుఖం. వితనోతి తథాభూతాభి రమూభి రితి సంబంధః. ౩౭

(తత్ర తత్రేతి) ఉపసఙ్గమ్య సమీప మాగత్య, పౌరాః శ్రేణయః ఏకశిల్పోపజీవినాం సఙ్ఘా స్తేషు ముఖ్యాశ్చ. మఙ్గళాని గంధపుష్పతామ్బూలాదిశుభద్రవ్యాణి పాణ్యో ర్యేషాం. తే కృష్ణాయ. పూజాం చక్రుః, అతో హృతం నిరస్తం, మేనః పాపం యేషాం తథాభూతాః బభూవు రితి శేషః. ౩౮

(యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః)

అన్తఃపురజనైః ప్రీత్యా ముకున్దః ఫుల్లలోచనైః,
ససంభ్రమైరభ్యుపేతః ప్రావిశద్రాజమన్దిరమ్. ౩౯

పృథా విలోక్య భ్రాత్రేయం కృష్ణం త్రిభువనేశ్వరమ్,
ప్రీతాత్మోత్థాయ పర్యఙ్కాత్సస్నుషా పరిషస్వజే. ౪౦

గోవిన్దం గృహమానీయ దేవదేవేశ మాదృతః,
పూజాయాం నావిదత్కృత్యం ప్రమోదోపహతో నృపః. ౪౧

పితృష్వసుర్గురుస్త్రీణాం కృష్ణ శ్చక్రేఽభివాదనమ్,
స్వయం చ కృష్ణయా రాజన్భగిన్యా చాభివాదితః. ౪౨

శ్వశ్వ్రా సంచోదితా కృష్ణా కృష్ణపత్నీ శ్చ సర్వశః,
ఆనర్చ రుక్మిణీం సత్యాం భద్రాం జామ్బవతీం తథా. ౪౩

కాళిన్దీం మిత్రవిన్దాం చ శైబ్యాం నాగ్నజితీం సతీమ్,

సంభ్రమేణ సహితైః, రత ఏవ పుల్లే వికసితే, లోచనే, యేషాం తై రంతఃపురజనైః, రభ్యుపేతః అభిగతః, రాజమందిరం, ప్రవివేశ. ౩౯

(పృథేతి.) పృథా కుంతీ భ్రాత్రేయం భ్రాతృపుత్రం శ్రీకృష్ణ మవలోక్య, ప్రీతః ఆత్మా మనో, యస్యాః, సా పర్యఙ్కాదుత్థాయ, స్నుషయా ద్రౌపద్యా సహ, పరిషస్వజే ఆలిఙ్గితవతీ. ౪౦

(గోవింద మితి.) దేవానాం దేవో బ్రహ్మా తస్యాపీశం, గోవిందం గృహం ప్రత్యానీయ, నృపః యుధిష్ఠిరః ప్రమోదేనోపహతః అభిభూతః పరవశ ఇతి యావత్, పూజాయాం కృత్యం క్రమవిశేషం, నావిదత్. ౪౧

(పితృష్వసు రితి.) శ్రీకృష్ణో భగవాన్, పితృష్వసుః పృథాయాః, గురుస్త్రీణాం చాభివాదనం చక్రే, స్వయం, కృష్ణయా ద్రౌపద్యా, భగిన్యా సుభద్రయా చాభివాదితశ్చ. ౪౨

(శ్వశ్వ్రేతి.) శ్వశ్వ్రా శ్వశురస్య స్త్రియా, పృథయా, సంచోదితా, కృష్ణా ద్రౌపదీ కృష్ణస్య పత్నీః, సర్వప్రకారైః, ఆనర్చ పూజితవతీ, కృష్ణపత్నీ రేవ నిర్దిశతి రుక్మిణీ మిత్యాదినా. శైబ్యాం

అన్యాశ్చాభ్యాగతా యా స్త్రా వాసస్స్రగ్భూషణాదిభిః. ౪౪
సుఖం నివాసయామాస ధర్మరాజో జనార్దనమ్.
ససైన్యం సానుగామాత్యం సభార్యం చ నవం నవమ్. ౪౫

తర్పయిత్వా ఖాణ్డవేన వహ్నిం ఫల్గునసంయుతః.
మోచయిత్వా మయం యేన రాజ్ఞే దివ్యాసభాఽఽహృతా. ౪౬

ఉవాస కతిచిన్మాసాన్రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షయా.
విహరన్రథమారుహ్య ఫల్గునేన భటైర్వృతః. ౪౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః.

లక్ష్మణాం. అన్యాశ్చేతి. ఏతా, అభ్యాగతాః, స్త్రియః, వస్త్రాదిభి రానర్చేతి సంబంధః, మణ్డన మలఙ్కారః, ౪౩-౪౪

(సుఖమితి.) ప్రత్యహం, నవం నవం యథా భవతి తథా, సుఖం, నివాసయామాస, ౪౫

కథంభూతం, యః, ప్రేమ్ణా, నిత్యం ఫల్గునేన అర్జునేన సంయుతః, అత ఏవ, తస్య, సాహాయ్యేన ఖాణ్డవేనాగ్నిం, ప్రీణయిత్వా తత్ర, మయం, మోచయిత్వా, తం మయం ప్రయుజ్య, రాజ్ఞే యుధిష్ఠిరాయ, దివ్యా, సభా ఆహృతా ఆనీతా, యేన తథాభూతం జనార్దన మితి సంబంధః, ౪౬

(ఉవాసేతి.) మాసాన్, అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా, రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా, ఫల్గునేన సహ, రథ, మారుహ్య, రథైః పరివృతో, విహరన్కతిచి, న్మాసా నువాస ఉషితవాన్. ౪౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్త్వార్థసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః

—* దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏకదా తు సభామధ్య ఆస్థితో మునిభిర్వృతః,
బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైర్భ్రాతృభి శ్చ యుధిష్ఠిరః. ౧
ఆచార్యైః కులవృద్ధై శ్చ జ్ఞాతిసంబన్ధబాన్ధవైః,
శృణ్వతా మేవ చై తేషా మాభాష్యేద మువాచ హ. ౨

యుధిష్ఠిర ఉవాచ—

క్రతురాజేన గోవిన్ద రాజసూయేన పావనీః,
యక్ష్యే విభూతీర్భవత స్తత్సంపాదయ నః ప్రభో. ౩

త్వత్పాదుకే అవిరతం యే పరిచరన్తి ధ్యాయన్త్యభద్రశమనే సుధియో గృణన్తి,
విన్దన్తి తే కమలనాభ భవాపవర్గ మాశాసతే యది ఆశిష ఈశ నాన్యే. ౪

అథ ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ జరాసన్ధవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టితం వక్తుం ప్రస్తౌతి (ఏకదేతి.) తృతీయాన్తానాం వృత ఇత్యనేనాన్వయః. ఏతేషాం మునిప్రభృతీనాం శృణ్వతాం సతా మేవాభాష్య సంబోధ్య. కృష్ణ మితి శేషః. ఇదం వక్ష్యమాణ మువాచ. ౧-౨

తదేవాహ (క్రతురాజేనేత్యాదినా.) పావనీః, స్తవ విభూతీర్విభూతిభూతాన్దేవా న్యక్ష్యే ఆరాధయిష్యామి తత్ మదభిప్రేతం యజనం, నోఽస్మాకం సంపాదయ నిర్వర్తయ ౩

నన్వయం చక్రవర్తినాం మనోరథః కథం త్వయా క్రియత ఇత్యత ఆహ (త్వత్పాదుకే ఇతి) అభద్రం శమయతీతి తథా తే తవ, పాదుకే యే జనాః పరిచరన్తి దేహేన ధ్యాయన్తి మనసా గృణన్తి వాచా తే శుచయః పరిశుద్ధాన్తఃకరణాః భవస్యాపవర్గం నాశం మోక్ష మితి యావత్ విన్దన్తి హే ఈశ హే కమలనాభ, తే యద్యాశిషః కామా, నాశంసతే, తర్హి తా అప విన్దన్తి అన్యే పరిచర్యాదిరహితా శ్చక్రవర్తినోఽపి న విన్దన్తీ త్యర్థః. అతో భక్తపక్షపాతిన స్తవ చరణారవిన్దం సమాశ్రితానాం న సర్వమనోరథపూర్తిస్సుకరై వేతి భావః. ౪

త ద్దేవదేవ భవత శ్చరణారవిన్దసేవానుభావ మిహ పశ్యతు లోక ఏషః,
యే త్వాం భజన్తి న భజన్త్యుత చోభయేషాం నిష్ఠాః ప్రదర్శయ విభో కురుసృఞ్జయానామ్. ౫

న బ్రహ్మణస్స్వపరభేదమతి స్తవ స్యాత్సర్వాత్మన స్సమదృశ స్స్వసుఖానుభూతేః,
సంసేవతాం సురతరో రివ తే ప్రసాద స్సేవానురూప ముదయో న విపర్యయోఽత్ర. ౬

శ్రీభగవానువాచ—

సమ్యగ్వ్యవసితం రాజన్భవతా శత్రుకర్శన,
కల్యాణీ యేన తే కీర్తిర్లోకాననుచరిష్యతి. ౭

ఏతదేవ నిదర్శయేత్యాహ (త దితి.) తత్తస్మాత్ దేవానామపి దేవ ఏష లోక స్తవ చరణారవిన్దసేవాప్రభావం పశ్యతు భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావం పశ్యతు భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావం దృష్ట్వా త్వత్పాదుకే ఇత్యాది నోక్త మర్థం విశ్చినోత్విత్యర్థః. తన్నిశ్చేతుం భక్తానా మభక్తానాం చ స్థితిం లోకస్య దర్శయేత్యాహ (యే త్వితి.) కురూణాం సృఞ్జయానాం చ, మధ్యే యేఽస్మదాదయ స్త్వాం, భజన్తి యే ఉతవా యే వా దుర్యోధనాదయ స్త్వాం న భజన్తి తేషా ముభయేషాం నిష్ఠాం స్థితిం ప్రదర్శయ అభ్యుదయ తదభావౌ దర్శయే త్యర్థః ౫

నను వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితం మాం కి మితి విషమకృత్యే చోదయసీత్యత ఆహ (నేతి.) బ్రహ్మణః హేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణస్య తవ స్వః పర ఇతి చ భేదమతిః న స్యాత్ యద్యపి నాస్త్యేవ, తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి-సర్వాత్మనః, సర్వేషామన్తరాత్మనః స్వశరీరేష్వేవ కేషుచిదవయవేషు స్వీయమతిః కేషుచి త్పరకీయమతి ర్న దృష్టేతి భావః. అత ఏవ సమదృశః సమా దృక్ స్వశరీరేషు సర్వేష్వాత్మీయత్వబుద్ధిర్యస్య తస్య కించ వైషమ్యనిమిత్తం రాగద్వేషాదికం తదపి తవ నాస్తీత్యభిప్రయన్విశినష్టి (స్వసుఖానుభూతే రితి.) స్వసుఖస్య స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్నా నన్దస్యానుభూతిః అనుభవో యస్య తస్య కేవలం స్వానన్దజుషో న తు రాగాదిజుష ఇత్యర్థః. తథాపి సంసేవమానానా మేవ విషయభూతానాం తవ ప్రసాదోఽనుగ్రహః తత్రాపి సేవానురూప మేవ ఉదయః ఫలం యథా సురతరోః కల్పద్రుమస్య, సంసేవమానేష్వేవ ఫలప్రదత్వం, నహ్యేతావతాత కల్పతరౌ విపర్యయో వైషమ్యం, మస్తి తద్వత్. ౬

ఏవ ముక్త స్తద్వచోఽనుమోదమానః ప్రాహ శ్రీభగవాన్ (సమ్యగితి.) హే రాజన్ హేశత్రుకర్శన సమ్యగ్వ్యవసితం విశ్చితం, కుతః? ఏవం వ్యవసితవిధానేన కల్యాణీ తవ కీర్తిః లోకా ననుచరిష్యతి. ౭

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

ఋషీణాం పితృదేవానాం సుహృదామపి నః ప్రభో,
సర్వేషామపి భూతానా మీప్సితః క్రతురా డయమ్. ౮

నిర్జిత్య నృపతీ న్సర్వా న్కృత్వా చ జగతీం వశే,
సంభృత్య సర్వసంభారా నాహరస్వ మహాక్రతుమ్. ౯

ఏతే తే భ్రాతరో రాజన్లోకపాలాంశసంభవాః,
జితోఽస్మ్యాత్మవతా తేఽహం దుర్జయో యోఽకృతాత్మభిః. ౧౦

న కశ్చిన్మత్పరం లోకే తేజసా యశసా శ్రియా,
విభూతిభి ర్వాఽభిభవే ద్దేవోఽపి కిము పార్థివాః. ౧౧

(ఋషీణా మితి.) పితౄణాం దేవానాం చ సుహృదాం, నోఽస్మాకం. కిం బహునా? సర్వేషా మపి, భూతానా మయం క్రతు శ్రేష్ఠ ఈప్సితః ఇష్టః. ౮

(నిర్జిత్యేతి.) జగతీం సర్వాం పృథ్వీం. వశేకృత్వా స్వాధీనాం కృత్వే త్యర్థః. సర్వా న్నృపా న్పరా న్ యాగార్థపదార్థా న్ సంభృత్య సంపాద్య మహాక్రతుం రాజసూయ మాహరస్వ అనుతిష్ఠస్వేత్యర్థః. ౯

కథ మహం జేతుం ప్రభురిత్యత ఆహ (ఏతే ఇతి.) ఏతే తవ భ్రాతరో భీమాదయః, లోకపాలానాం వాయ్వింద్రాదీనాం అంశసంభవాః. అతః ఏభి స్సర్వే నృపా స్సుజయా ఇతి భావః. కించాకృతాత్మభిః అజితేన్ద్రియైః దుఃఖేనాపి జేతుం వశీకర్తు మశక్యోఽహం, ఆత్మవతా మద్భక్తి ప్రవణచిత్తవతా తే త్వయా. జితోఽస్మి వశీకృతోఽస్మి. అతః కిం ఏవ దుస్సాధ్య మితి భావః. ౧౦

ఆస్తాం తావ దేవంభూతస్య పరై రభిభవశఙ్కా. అకిఞ్చనమపి మత్పరం కోఽపి నాభిభవితుం ప్రభురిత్యాహ (న కశ్చి దితి.) మత్పరం, అహ మేవ పరో యస్య తం మయ్యాసక్తచిత్త మిత్యర్థః. దేవోఽపి తేజ ఆదిభిః నాభిభవేత్, కిముత పార్థివా నాభిభవేయు రితి, తత్ర తేజః ప్రభావః శ్రీస్సంపత్, విభూతయః సైన్యాదిసమృద్ధయః. ౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

నిశమ్య భగవద్గీతం ప్రీతః పుల్లముఖామ్బుజః,
భ్రాతౄన్దిగ్విజయేఽయుఙ్క్త విష్ణుతేజోపబృంహితాన్. ౧౨

సహదేవం దక్షిణస్యా మాదిశత్సహసృఞ్జయైః,
దిశి ప్రతీచ్యాం నకుల ముదీచ్యాం సవ్యసాచినమ్,
ప్రాచ్యాం వృకోదరం మత్స్యైః కేకయై స్సహమద్రకైః. ౧౩

తే విజిత్య నృపాన్వీరా నాజహ్రు ర్దిగ్భ్య ఓజసా,
అజాతశత్రవే భూరి ద్రవిణం నృప యక్ష్యతే. ౧౪

శ్రుత్వాఽజితం జరాసన్ధం నృపతేర్ధ్యాయతో హరిః,
ఆహోపాయం తమేవాద్య ఉద్ధవో య మువాచ హ. ౧౫

భీమసేనోఽర్జునః కృష్ణో బ్రహ్మలిఙ్గధరాస్తు తమ్,
జగ్ముర్గిరివరం తాత బృహద్రధసుతో యతః. ౧౬

(నిశమ్యేతి.) ప్రీతః, అత ఏవ, పుల్లం వికసితం, ముఖామ్బుజం, యస్య సః యుధిష్ఠిరః దిగ్విజయే నిమిత్తే విష్ణో, స్తేజసా, ఉపబృంహితాన్ వర్ధితాన్, భ్రాతౄన్ భీమాదీన్, ప్రాయుఙ్క్త. ౧౨

(సహదేవ మితి.) సృఞ్జయై స్సహ దక్షిణస్యాం దిశ్యాజ్ఞాపయామాస. సవ్యసాచి మర్జునం వృకోదరం భీమం మత్స్యాదిభి స్సహ. ౧౩

(త ఇతి.) హే నృప, యక్ష్యతే యాగం కరిష్యమాణాయాజాతశత్రవే ధర్మరాజాయ. తే భ్రాతరః భూరి బహు, ద్రవిణం విత్త మాజహ్రుః ఆహృత్య సమర్పయామాసుః. ౧౪

(శ్రుత్వేతి.) జరాసన్ధ మజితం శ్రుత్వా, నృపతే ర్యుధిష్ఠిరస్య ధ్యాయత శ్చిన్తయత స్సతః హరిః శ్రీకృష్ణో య ముపాయ ముద్ధవో "బలినామపి చాన్యేషా" మిత్యాదినా, ప్రాహ తమేవో పాయం ప్రాహ. ౧౫

(భీమసేన ఇతి.) బ్రహ్మరూపధరా, స్త్రయః, ఇన్ద్రప్రస్థా, ద్గిరివ్రజం జగ్ముః, హే తాత యతో యత్ర బృహద్రథసుతో జరాసన్ధ ఆస్తే, తద్గిరివ్రజ మితి సంబన్ధః. ౧౬

తం గత్వాఽఽతిథ్యవేళాయాం గృహేషు గృహమేధినమ్,
బ్రహ్మణ్యం సమయాచన్త రాజన్యా బ్రహ్మలిఙ్గినః. ౧౭

రాజన్విద్ధ్యతిథీనస్మా నర్థినో దూర మాగతాన్,
త న్నః ప్రయచ్ఛ భద్రం తే యద్వయం కామయామహే. ౧౮

కిం దుర్మర్షం తితిక్షూణాం కిమకార్య మసాధుభిః,
కిమదేయం వదాన్యానాం కః పర స్సమదర్శినామ్. ౧౯

యోఽనిత్యేన శరీరేణ సతాం గేయం యశో ధ్రువమ్,
నచినోతి స్వయం కల్య స్సవాచ్య శ్శోచ్య ఏవ హి. ౨౦

(త మితి.) బ్రహలిఙ్గినః విప్రవేషిణః, రాజన్యాః భీమాదయో గృహేషు వర్తమానం తం జరాసన్ధ. మయాచన్త ౧౭

యాచ్ఞాప్రకార మేవాహ (రాజ న్నితి.) గృహం ప్రత్యాగతా నస్మా నర్థినో విద్ధి జానీహి, తత్ నః అస్మభ్యం, య చ్ఛ దేహి కిం తత్ య ద్వయం కామయామహే తుభ్యం, భద్రం మఙ్గళ మస్తు. ౧౮

నను యత్కామయామహ ఇతి సామాన్యతో నిర్దిష్టం న విశేషత స్తద్యది దుస్పృహ మదేయం చే త్కథం కామయధ్వ మిత్యత ఆహుః (కి మితి.) దుర్మర్షం దుస్సహం కిం న కిమపీత్యర్థః. కి మకార్యం, మసాధుభిః కః పరః సమదర్శినా మితి చ దృష్టాన్తార్థం, యథా అసాధూనా మకార్యం నాస్తి, తథా తితిక్షూణాం దుర్మర్షం నాస్తి. యథా సమదర్శినాం సర్వం బ్రహ్మాత్మకం పశ్యతాం పరోఽన్యః అబ్రహ్మాత్మకస్వత న్త్రపదార్థో, నాస్తి, తథా, అత్యుదారాణా మదేయం నాస్తీ త్యర్థః. కిం విశేషనిర్దేశేనేతి భావః. వదాన్యానా మర్థినే దేహోఽపి దేయ ఏవేత్యభిప్రేతమ్. ౧౯

తదేవ సహేతుకం వ్యఞ్జయన్తో విపర్యయే నిన్దయతా మాహుః (య ఇతి.) సతా మితి కర్తరి షష్ఠీ. సద్భిః, గేయం ధ్రువం శాశ్వతం యశో య స్స్వయం సమర్థస్సన్నచినోతి న సంపాదయతి స వాచ్యః నిన్ద్య ఏవ, అత ఏవ, శోచ్యః అహో కిమస్య దౌర్భాగ్య మితి కృపాళుభి శ్శోచ్య ఇత్యర్థః. ౨౦

హరిశ్చన్ద్రో రన్తిదేవ ఉఞ్ఛవృత్తి శ్శిబిర్బలిః.
వ్యాధః కపోతో బహవో హ్యధ్రువేణ ధ్రువం గతాః. ౨౧

శ్రీశుక ఉవాచ —

స్వరై రాకృతిభి స్తాం స్తు ప్రకోష్ఠై ర్జ్యాహతై రపి.
రాజన్యబన్ధూ న్విజ్ఞాయ దృష్టపూర్వా నచిన్తయత్. ౨౨

రాజన్యబన్ధవో హ్యేతే బ్రహ్మలిఙ్గాని బిభ్రతి,
దదామి భిక్షితం తేభ్య ఆత్మాన మపి దుస్త్యజమ్. ౨౩

బలే ర్న శ్రూయతే కీర్తి ర్వితతాదిక్ష్వకల్మషా,

అనిత్యశరీరేణ నిత్యయశస్సమ్పాదనం కిం క్వచిత్ప్రసిద్ధం తత్రాహుః (హరిశ్చన్ద్ర ఇతి.) విశ్వామిత్రానృణ్యాయ హరిశ్చన్ద్రో భార్యాత్మజాది సర్వం విక్రీయ స్వయం చణ్డాలతాం ప్రాప్తోఽపి అనిర్విణ్ణస్సహాయోధ్యావాసిభి ర్జనై స్స్వర్గం గతః, రన్తిదేవ స్సకుటుమ్బోఽష్టచత్వారింశదహోన్యభ్యా వోన్నదకోఽపి కథంచి ల్లబ్ధాన్నోదకాద్యర్థిభ్యో దత్వా బ్రహ్మలోకం గతః, ఉఞ్ఛవృత్తిర్ముద్గలష్షణ్మాసం సీసీదత్కుటుమ్బోప్యాతిథ్యదానేన బ్రహ్మలోకం గతః, శిబిః శరణాగతకపోతరక్షణార్థం స్వమాంసం శ్యేనాయ దత్వా దివం గతః, బలి ర్విప్రవేషాయ విష్ణవే సర్వస్వం దత్వా త మేవాత్మసా చ్చకార. కపోతశ్చాతిథయే వ్యాధాయ కపోత్యా సహాత్మమాంసం దత్వా విమానేన దివం గతః, వ్యాధ స్తయో స్సత్త్వం వీక్ష్య స్వయ మతినిర్విణ్ణో మహాప్రస్థానే వనాగ్నినిర్దగ్ధదేహో నిష్కల్మషో దివ మారురోహ, ఏవ మన్యే చ బహవోఽధ్రువేణ శరీరేణ ధ్రువం యశస్సమ్ప్రాప్తవన్తః. ౨౧

(స్వరై రితి.) ఇత్థముక్తో జరాసుతః, జ్యాహతైః జ్యాఘాతకిణాఙ్కితైః ప్రకోష్ఠైః స్వ రైః ర్లిఙ్గై ఆకృతిభిశ్చతా నర్థినః రాజన్యబన్ధూ విజ్ఞాయ అనుమాయ దృష్టపూర్వా పూర్వం ద్రౌపదీస్వయంవరాదిషు దృష్టా న్విజ్ఞాయాచిన్తయత్. ౨౨

చిన్తాప్రకారమేవాహ (రాజన్యబన్ధవ ఇతి ద్వాభ్యాం.) బ్రహ్మలిఙ్గాని విప్రవేషాన్ బిభ్రతి దధతి తథాప్యేతేభ్యః దుస్త్యజ మాత్మానం దేహమపి భిక్షితం యాచితం దదామి. ౨౩

(బలే రితి.) ఇన్ద్రస్యేన్ద్రార్థః శ్రియం హర్తుమిచ్ఛతా విప్రవ్యాజేన విష్ణునై శ్వర్యా

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

ఐశ్వర్యాద్భ్రంశితస్యాపి విప్రవ్యాజేన విష్ణునా. ౨౪

శ్రియం జిహీర్షతేన్ద్రస్య విష్ణవే ద్విజరూపిణే,
జానన్నపి మహీం ప్రాదా ద్వార్యమాణోఽపి దైత్యరాట్. ౨౫

జీవతా బ్రాహ్మణార్థాయ కోన్వర్థః క్షత్రబన్ధునా,
దేహేన పతమానేన నేహతా విపులం యశః. ౨౬

ఇత్యుదారమతిః ప్రాహ కృష్ణార్జునవృకోదరాన్,
హే విప్రాః క్రియతాం కామో దదామ్యస్మ చ్ఛిరోఽపి వః. ౨౭

శ్రీభగవానువాచ—

యుద్ధం నో దేహి రాజేన్ద్ర ద్వన్ద్వశో యది మన్యసే,
యుద్ధార్థినో వయం ప్రాప్తా రాజన్యా నాన్నకాఙ్క్షిణః. ౨౮

దృప్రింశితస్య త్యాజితస్యాపి బలేర్వైరోచనస్య కీర్తిర్నిర్దుష్టా దిక్షు వ్యాప్తా చ శ్రూయతే హి మధునాఽపి శ్రూయత ఏవే త్యర్థః. తం శ్లాఘతే (విష్ణవ ఇతి.) జానన్నపి వార్యమాణోఽపి శుక్రేణేతి శేషః, దైత్యరాడ్బలిః మహీం దదౌ. ౨౪-౨౫

(జీవ తేతి.) పతమానేన వినశ్యతా క్షత్రబన్ధునా దేహేన బ్రాహ్మణార్థాయ విమలం విపుల మితి పాఠాన్తరం - యశః కీర్తిం నేహతా నేహమానేన అసంపాదయతా కోన్వర్థః కిం ప్రయోజనం న కిమపీ త్యర్థః. ౨౬

(ఇతీతి.) ఉక్తిమేవాహ హే విప్రా ఇతి. వః యుష్మభ్య మాత్మనో మమ శిరోఽపి దదామి. ౨౭

ఇత్థముక్తః ప్రాహ (శ్రీభగవాన్.) ద్వంద్వశో యుద్ధం ద్వన్ద్వయుద్ధం దేహి యది మన్యసే ఇచ్ఛసి తర్హి దేహీతి సంబన్ధః. వయం రాజన్యాః యుద్ధార్థినః న త్వన్నకాఙ్క్షిణో బ్రాహ్మణాః. ౨౮

అసౌ వృకోదరః పార్థ స్తస్య భ్రాతాఽర్జునో హ్యయమ్,
అనయో ర్మాతులేయం మాం కృష్ణం జానీహి తే రిపుమ్. ౨౯

ఏవ మావేదితో రాజా జహాసోచ్చై స్స మాగధః,
అహ చామర్షితో మన్ద యుద్ధం తర్హి దదామి వః. ౩౦

న త్వయా భీరుణా యోత్స్యే యుధి విక్లబచేతసా,
మథురాం స్వపురీం త్యక్త్వా సముద్రం శరణం గతః. ౩౧

అయం తు వయసాఽతుల్యో నాతిసత్త్వో న మే సమః,
అర్జునో న భవే ద్యోద్ధా భీమ స్తుల్యబలో మమ. ౩౨

ఇత్యుక్త్వా భీమసేనాయ ప్రదాయ మహతీం గదామ్,
ద్వితీయం స్వయ మాదాయ నిర్జగామ పురాద్బహిః. ౩౩

తత స్సమస్థలే వీరౌ సంయుక్తా వితరేతరమ్,
జఘ్నతు ర్వజ్రకల్పాభ్యాం గదాభ్యాం రణదుర్మదౌ. ౩౪

(అసావితి.) పార్థః పృథాయాః పుత్ర స్తస్య వృకోదరస్య అనయోః భీమార్జునయోః మాతులస్యాపత్యం మాం, కృష్ణం, తవ రిపుం జానీహి. ౨౯

(ఏవ మితి.) ఉచ్చై ర్జహాస అమర్షితః క్రుద్ధః ప్రాహ చ, ఉక్తి మేవాహ-మన్దేత్యాదినా. హే మన్ద తర్హి యుద్ధం వాఞ్ఛథ తర్హీత్యర్థః. వో యుష్మభ్యమ్. ౩౦

(త్వయా) సహ, న యోత్స్యే. తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి-భీరుణా, యుధి యుద్ధే విక్లబం అధృష్టం, చేతో యస్య తేన, ఏతదేవ స్మారయతి (మథురా మితి.) ౩౧

(అయం.) వయసా, అతుల్య ఇతి చ్ఛేదః. అయ, మర్జునస్తు, వయసా న తుల్యః కి న్త్వ వమః, నాతిసత్త్వః అనతిబలశ్చ. అతో న మమ, సమః, అతశ్చ, యోద్ధా న భవేత్, భీమ స్తు మమ తుల్యబలః. అత స్తేనైవ సహ యోత్స్య ఇతి భావః. ౩౨

(ఇతీతి.) మహతీం గుర్వీం గదాం ప్రదాయ దత్త్వా పురాద్బహిః, ర్నిర్జగామ. ౩౩

(తత ఇతి.) సమే నిమ్నోన్నత్యరహితే స్థలే యుద్ధాఙ్గణే సంయుక్తావాయత్తౌ వీరౌ మాగధభీమసేనౌ రణే దుష్టో మదో యయో స్తౌ జఘ్నతుః. ౩౪

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

మణ్డలాని విచిత్రాణి సవ్యం దక్షిణమేవ చ,
చరతో శ్శుశుభే యుద్ధం నటయో రివ రఙ్గిణోః. ౩౫

తత శ్చటచటాశబ్దో వజ్రనిష్పేషసన్నిభః.
గదయోః క్షిప్తయో రాజ న్దన్తయో రివ దన్తినోః. ౩౬

తే వై గదే భుజబలేన నిపాత్యమానే అన్యోన్యతోఽంసకటిపాదకరోరుజత్రూన్,
చూర్ణీ బభూవతు రుపేత్య యథార్కశాఖే సంయుధ్యతో ర్ద్విరదయో రివ దీప్తమన్వ్యోః. ౩౭
ఇత్థం తయోః ప్రహరతో ర్గదయోర్నృవీరౌ క్రుద్ధౌ స్వముష్టిభి రయస్పదృశై రపిష్టామ్.
శబ్ద స్తయోః ప్రహరతో రిభయో రివాసీ న్నిర్ఘాతవజ్రపరుష స్తలతాడనోత్థః. ౩౮

తయోరేవం ప్రహరతో స్సమశిక్షా బలౌజసోః,
నిర్విశేషమభూద్యుద్ధ మక్షీణబలయోర్నృప. ౩౯

సవ్యం దక్షిణం చ యథా భవతి తథా మణ్డలాని గదాయుద్ధభేదా ననుచరతో ర్యుద్ధం. శుశుభే. రఙ్గిణోః రఙ్గగతయో. ర్గజయో రివేతి. నటయో రితి పాఠే నిర్భయత్వే దృష్టాన్తః. ౩౫

(తత శ్చేతి.) చటచటేతి గదయోః పరస్పరాఘాతశబ్దానుకరణం. వజ్రస్యాశనేః ర్నిష్పేషః నిష్పాత స్తత్సదృశః యుధ్యతోః. దన్తినోః గజయోః దన్తాఘాతశబ్ద ఇవ శుశుభే. ౩౬

(తే వా ఇతి.) అన్యోన్యతః పరస్పరం భుజబలేన విహన్యమానే. తే, గదే అంసాదీ నుపేత్య చూర్ణీబభూవతుః జత్రాంసః స్కన్ధః దీప్తో మన్యు ర్యయో స్తయోః గజయో రర్కశాఖాభ్యాం సంయుధ్యతో స్తే యథా చూర్ణీభవతః, తద్వత్. ౩౭

(ఇత్థ మితి.) అయస్పదృశైః కృష్ణాయసవన్నిష్ఠురైః ముష్టిభిః. గదయో రపిష్టాం చూర్ణీచక్రతుః. గదయో రితి కర్మణి శ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ. ప్రహరతోరిత్యత్ర కరణస్య కర్తృత్వ వివక్షాయాం లటశ్శత్రాదేశః ఉగితశ్చేతి జీబభావ ఆర్షః. ప్రహరతో ర్భీమమాగధయోః యే గదే తయో రితి గజయోరివ ముష్టిభిః ప్రహరతో స్తయోః భీమమాగధయోః. కరతలతాడనా దుత్థ ఉత్పన్న శ్శబ్దః. నిర్ఘాతవ జ్రపరుషః వజ్రనిర్ఘాతవ త్పరుష ఆసీత్. నిర్ఘాతశబ్దస్య పూర్వనిపాత ఆర్షః. ౩౮

(తయో రితి.) శిక్షా అభ్యాసః బలం సత్త్వం. ఓజః ప్రభావః సమానే. తాని యయో. స్తయోః. అక్షీణబలయోః యుద్ధం నిర్విశేషం నిరుపమమాసీత్. ౩౯

శత్రోర్జన్మమృతీవిద్వాన్జీవితం చ జరాకృతమ్,
పార్థమాప్యాయయన్ స్వేన తేజసాఽచిన్తయ ద్ధరిః. ౪౦

సంచిన్త్యారివధోపాయం భీమస్యామోఘదర్శనః,
దర్శయామాస విటపం పాటయన్నివ సంజ్ఞయా. ౪౧

తద్విజ్ఞాయ మహాసత్త్వో భీమః ప్రహరతాం వరః,
గృహీత్వా పాదయోశ్శత్రుం పాతయామాస భూతలే. ౪౨

ఏకం పాదం పదాఽఽక్రమ్య దోర్భ్యా మన్యం ప్రగృహ్య సః,
గుదతః పాటయామాస శాఖా మివ మతఙ్గజః. ౪౩

ఏకపాదోరువృషణకటిపృష్ఠస్తనాంసకే.
ఏకబాహ్వక్షిభ్రూకర్ణే శకలే దదృశుః ప్రజాః. ౪౪

హాహాకారో మహానాసీ న్నిహతే మగధేశ్వరే,
పూజయామాసతు ర్భీమం పరిరభ్య జయాచ్యుతౌ,
కృష్ణేన చ పరిరబ్ధో విరజోఽభూద్వృకోదరః. ౪౫

(శత్రో రితి.) హరిః శత్రోః జరాసన్ధస్య జన్మ శకలరూపం, మృతిః పునః శకలీభావః జే జరా నామ రాక్షసీ తత్కృతం జీవితం చ, విద్వాన్ జానన్. స్వేన తేజసా పార్థం భీమ మాప్యాయయన్ ఉపబృంహయన్, అచిన్తయత్ కథ మసౌ శకలీభవే దితి. ౪౦

(సంచిన్త్యేతి.) విటపం శాఖాన్తరే గృహీత్వా హరి ర్భీమస్య యథా విటపం పాటయామి తథా త్వమేనం పాటయేతి సంజ్ఞయా సఙ్కేతేన, అరివధోపాయం దర్శయామాసే త్యర్థః. ౪౧

(త దితి.) త త్సఙ్కేతత్వం విదిత్వా ౪౨

(ఏక మితి.) పదా పాదేన ఆక్రమ్య దృఢమవష్టభ్య అన్యం పాదం దోర్భ్యాం హస్తాభ్యాం ప్రగృహ్య, మహాగజః శాఖామివ గుదత ఆరభ్య పాటయామాస విదారయామాస. ౪౩

(ఏకేతి.) ఏకైకః పాదాది ర్యయో స్తయో స్తే, శకలే దదృశుః. ౪౪

(హాహాకార ఇతి.) మగధేశ్వరే నిహతే సతి విజయాచ్యుతౌ భీమం పరిరభ్యాలిఙ్గ్య పూజయామాసతుః బహ్వమన్యేతాం శ్రీకృష్ణేన పరిరబ్ధః ఆలిఙ్గితః. హేతుగర్భమిదం. విరజః విగతగ్లానిః బభూవ. ౪౫

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

సహదేవం తత్తనయం భగవాన్భూతభావనః,
అభ్యషిఞ్చదమేయాత్మా మగధానాం పతిం ప్రభుః. ౪౮

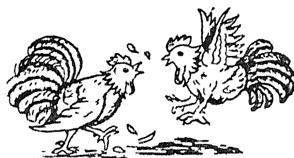
మోచయామాస రాజన్యాన్సంరుద్ధా మాగధేన యే. ౪౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః.

దుర్వృత్తత్వాదసౌ మాగధో హతః, న రాజ్యాభిలాషేణేతి దర్శయన్నాహ (సహదేవ మితి.) అమేయాత్మా అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః. భూతాని లోకాన్ భావయతి అభ్యుదాయయతీతి తథా, హేతుగర్భమిదం, అత స్తత్తనయం, జరాసన్ధతనయం సహదేవాఖ్యం మగధానాం దేశానాం పతి, మభ్యషిఞ్చత్ తేషామధిపతిం చకారేత్యర్థః. ౪౮

తతో మాగధేన విరుద్ధాన్ రాజన్యాన్మోచయామాస. ౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్త్వావాప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కన్ధే, ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ త్రిసప్తతితమో ఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అయుతే ద్వే శతాన్యష్టౌ లీలయా యుధి నిర్జితాః,
తే నిర్గతా గిరిద్రోణ్యాం మలినామలవాససః,
క్షుత్క్షామాశ్శుష్కవదనా స్సంరోధపరికర్శితాః. ౧

దదృశుస్తే ఘనశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్,
శ్రీవత్సాఙ్కం చతుర్బాహుం పద్మపత్రనిభేక్షణమ్. ౨

చారుప్రసన్నవదనం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్,
పద్మహస్తం గదాశఙ్ఖరథాఙ్గైరుపలక్షితమ్. ౩

కిరీటహారకటకకటిసూత్రాఙ్గదాన్వితమ్,
భ్రాజద్వరమణిగ్రీవం నివీతం వనమాలయా. ౪

అథ త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః.

న కేవలం మోచయామాస తైస్సృత స్సన్ తా న్సహామానయామాస చేత్యాహ త్రిసప్తతితమేన (అయుతే ఇత్యాదినా.) ద్వే అయుతే అష్టౌ శతాని చ యే రాజన్యాః. యుద్ధే జరాసంధేన నిర్జితాః గిరిద్రోణ్యాం సన్నిరుద్ధా శ్చ. తే తతో నిర్గతా స్సంతో ఘన ఇవ శ్యామం శ్రీకృష్ణం దదృశురిత్యుత్తరేణాన్వయః. కథంభూతాః? మలినాః అభ్యఙ్గోన్మర్దనస్నానాద్యభావాన్మలినాని వాసాంసి యేషాం తే క్షుధా క్షామాః కృశాః శుష్కాణి. వదనాని యేషాం తే సంరోధేవ పరికర్శితాః క్లేశితాః. కథంభూతం? శ్రీవత్సాఙ్కః చిహ్నం యస్య. చారు సుందరం ప్రసన్నం చ వదనం యస్య స్ఫురంతీ మకరాకారే కుండలే యస్య పద్మం రేఖాత్మకం హస్తే యస్య తం తథా గదాదిభి రుపలక్షితం భ్రాజమానో వరమణిః కౌస్తుభో గ్రీవాయాం యస్య తం వనమాలయా నివీతం కణ్ఠలమ్బితయా వ్యాప్తమ్. ౧-౪

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

పిబన్త ఇవ చక్షుర్భ్యాం లిహన్త ఇవ జిహ్వయా,
జిఘ్రన్త ఇవ నాసాభ్యాం రమ్భన్త ఇవ బాహుభిః.
ప్రణేము ర్హతపాప్మానో మూర్ధభిః పాదయో ర్హరేః. ౫

కృష్ణసన్దర్శనాహ్లాదధ్వస్తసంరోధనక్లమాః,
ప్రశశంసు ర్హృషీకేశం గీర్భిః ప్రాఞ్జలయో నృపాః. ౬

రాజాన ఊచుః—

నమస్తే దేవ దేవేశ ప్రపన్నార్తిహరావ్యయ,
ప్రపన్నా న్పాహి నః కృష్ణ నిర్విణ్ణా న్ఘోరసంసృతేః. ౭

నైనం నాథాభ్యసూయామో మాగధం మధుసూదన,

(పిబంత) ఇవేత్యాదీనాం హరేః పాదయోః ప్రణేమురిత్యుత్తరేణాన్వయః. చేతసా రమ్భంత ఇవ పరిరమ్భమాణా ఇవ హరంత ఇవేతి పాఠాంతరం. ఇత్థం తేషాం భగవతి ప్రేమాతిశయః ప్రదర్శితః. ౫

కృష్ణసందర్శనా ద్య ఆహ్లాదః తేన ధ్వస్తః సంరోధనజః శ్రమో యేషాం తే నృపాః బద్ధాఞ్జలయః, ప్రశశంసుః తుష్టువుః. ౬

ప్రశంసా మేవాహ (నమస్త ఇత్యాదిభి ర్నవభిః) దేవానాం దేవో బ్రహ్మా తస్యాపీశ అనేన పరత్వముక్తం, ప్రపన్నార్తిహరేత్యనేన వాత్సల్యం అవ్యయవికారరహితేత్యనేన రాగద్వేషాది రాహిత్యం సమత్వం సర్వభూతసుహృత్త్వం చ కృష్ణేత్యనేన భక్తానాం సుఖాపాదనాయావతీర్ణత్వం ప్రపన్నాన్పాహీత్యనేన గోప్తృత్వవరణమ్ నను భవంతో బంధాద్విమోచితాస్సుఖ్యంతు కిమర్థమధునా, మాం ప్రపద్యంత ఇత్యత ఆత్మనో విశింషంతి ఘోరసంసృతే ర్నిర్విణ్ణాః అతః, సంసృతేరపి భవానపాత్వి త్యేతదర్థం ప్రపన్నా ఇత్యర్థః. ౭

నను భవంతో జరాసంధాసూయావిష్టాః విషయభోగలాలసాశ్చ కథం సంసృతేర్నిర్విణ్ణా ఇత్యాశఙ్క్యాధునా న వయం తథాభూతా ఇత్యాహుః (నైన మిత్యష్టభిః,) హే నాథ హే మధుసూదన, ఏనం మాగధం నాభ్యసూయామః. అస్మిన్ దోషా న్నావిష్కుర్మః, కింతు గుణానేవేతి భావః. తత

అనుగ్రహో యద్భవతా రాజ్ఞాం రాజ్యచ్యుతిః ప్రభో. ౮

రాజ్యైశ్వర్యమదోన్నద్ధో న శ్రేయో విన్దతే నృపః,
త్వన్మాయామోహితోఽనిత్యా మన్యతే సంపదోఽచలాః. ౯

మృగతృష్ణాం యథా బాలా మన్యన్త ఉదకాశయమ్,
ఏవం వైకారికీం మాయా మయుక్తా వస్తు చక్షతే. ౧౦

వయం పురా శ్రీమదనష్టదృష్టయో జిగీషయా స్యా ఇతరేతరస్పృధః,
ఘ్నన్తః ప్రజాస్స్వా అతినిర్ఘృణాః ప్రభో మృత్యుం పురస్త్వావిగణయ్య దుర్మదాః. ౧౧

త ఏవ కృష్ణాద్యగభీరరంహసా దురన్తవీర్యేణ విచాలితశ్రియః,

ఇత్యత ఆహుః (అనుగ్రహ ఇతి.) హే విభో యద్యస్మాత్ రాజ్ఞామస్మాకం రాజ్యాచ్చ్యుతిః భ్రంశః భవతా అనుగ్రహః జరాసంధముఖేన భవతా కారితోఽనుగ్రహ ఇత్యర్థః. ౮

కథం రాజ్యచ్యుతేరనుగ్రహరూపతేత్యత ఆహుః. (రాజ్యేతి.) రాజ్యైశ్వర్యాభ్యాం. యో. మదః తేన, ఉన్నద్ధః ఉచ్ఛృఙ్ఖలః, శ్రేయో న విందతే న లభతే కింతు తవ మాయయా మోహితః అనిత్యాశ్చలా అపి సంపదః, భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీః అచలాః శాశ్వతీ ర్మన్యతే ఏవం మన్యమానోంతత స్త్వావరతామేతీతి భావః. ౯

త్వన్మాయామోహితశ్శాశ్వతీర్మన్యత ఇత్యేత దేవ సదృష్టాంత ముపపాదయంతి (మృగతృష్ణా మితి.) మృగతృష్ణా మరీచికా తా ముదకాశయం జలాశ్రయం నదీతటాకాదిరూపం మన్యంతే తథా అయుక్తాః అవివేకినః నృపాః వైకారికీం మాయాం శబ్దాదివికారాత్మికాం మాయాం ప్రకృతిం వస్తు చక్షతే ప్రకృతిపరిణామరూపం భోగ్యం నిత్యం మన్యంత ఇత్యర్థః. అతథాభూతాయా స్తథా త్వావభాసే దృష్టాంతః. ౧౦

తదేవం రాజ్యాదియోగవియోగాదనర్థావహత్వ ముక్తం, తదేత దస్మాస్వేవ దృష్ట మిత్యాహుః (వయ మితి ద్వాభ్యాం.) అస్యాః భూమేః, జిగీషయా పరస్పరం, స్పర్ధమానాః అతి నిర్ఘృణాః నితరాం నిష్కృపాః వయం పురస్తా త్పురోవర్తినమిత్యర్థః. మృత్యు మవిగణయ్య ప్రజాః

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

కాలేన తన్వా భవతోఽనుకమ్పయా వినష్టదర్పా శ్చరణౌ నమామి తే. ౧౨

అతో న రాజ్యం మృగతృష్ణరూపితం దేహేన శశ్వత్పతతారుజాం భువా.
ఉపాసితవ్యం స్పృహయామహే విభో క్రియాఫలం ప్రేత్య చ కర్ణరోచనమ్. ౧౩

తన్నస్సమాదిశోపాయం యేన తే చరణాబ్జయోః,
స్మృతిర్యథా న విరమేదపి సంసరతా మిహ. ౧౪

కృష్ణాయ వాసుదేవాయ హరయే పరమాత్మనే,
ప్రణతక్లేశనాశాయ గోవిన్దాయ నమో నమః. ౧౫

ఘ్నంతః. పురా యే దుర్మదా స్తే, వయ మద్య హే కృష్ణ గభీరం రంహః వేగో యస్య దురంత మపారం వీర్యం ప్రభావో, యస్య తేన భవతః, తన్వా, శరీరభూతేన కాలేన విచాలితా భ్రంశితా శ్రీ రేషాం తే తథాభూతాః భవతోఽనుకమ్పయా హేతుభూతాయా వినష్టో దర్పో యేషాం తే తవ చరణం నిరతిశయపురుషార్థభూతౌ నమామ నతిపూర్వకం శరణం ప్రాప్తాః స్మేత్యర్థః. ౧౧-౧౨

(అత ఇతి.) రాజ్యాదియోగాయోగయో రేవంవిధత్వా చ్ఛశ్వత్సదా, రుజాం రోగాణాం, భువా ఉత్పత్తిస్థానభూతేన, పతతా పతిష్యతా దేహేన, మృగతృష్ణాత్వేన నిరూపితం తత్తుల్య మిత్యర్థః, రాజ్యం, నోపాసితవ్యం న సేవితవ్యం, అనేనాత్మనా మైహికవిషయవిరాగ ఆవిష్కృతః తథా హే విభో, కర్ణయోః శ్రోత్రయో రేవ రోచనం ప్రీత్యావహం "అపామ సోమమమృతా అభూమ న ఏవైనం భూతిం గమయతి" త్యాద్యర్థవాదైః శ్రుతిసుఖమాత్రావహం నత్వనుభవదశాయాం, పతనభయశఙ్కాస్పదత్వేన దుఃఖమిశ్రత్వా దితి భావః, ప్రేత్య లోకాంతరం ప్రాప్యానుభూయేతి శేషః, క్రియాయాః శ్రౌతస్మార్తరూపాయాః, ఫలం స్వర్గాదిరూపం, న స్పృహయామహే. ౧౩

తర్హి కిం స్పృహయధ్వే ఇత్యత్ర తదావిష్కుర్వంతః, తదనుగృహాణేతి విజ్ఞాపయంతి (త దితి.) తత్తస్మా త్సకలవిషయవిరక్తత్వా న్నోఽస్మాకం, తమితి చ్ఛేదే, తముపాయం. సమాదిశ దేహి. కోఽసౌ యేనోపాయేన, అస్మాక మిహ ప్రకృతమణ్డలే. సంసరతామపి సతాం, తవ చరణాబ్జయో ర్విషయభూతయోః స్మృతి ర్నవిరమేత్ న విచ్ఛిన్నా భవతి, తథానుగృహాణేత్యర్థః. ౧౪

ఏవం స్వాభిప్రాయ మావిష్కృత్య తన్నిష్పత్తినిదానభగవత్ప్రసాదనోపాయోఽఞ్జలి రేవేత్యభిప్రయంతో మంత్రవిశేషేణ నమస్కుర్వంతి (కృష్ణాయేతి.) ప్రణతానాం ప్రణతిమాత్రం కుర్వతాం క్లేశం నాశయతీతి తథా తస్మై. ౧౫

శ్రీశుక ఉవాచ—

సంస్తూయమానో భగవాన్రాజభి ర్ముక్తబన్ధనైః,
తానాహ కరుణ స్తాత శరణ్య శ్శ్లక్ష్ణయా గిరా, ౧౯

శ్రీభగవానువాచ—

అద్యప్రభృతి వో భూపా మయ్యాత్మన్యఖిలేశ్వరే,
సుదృఢా జాయతే భక్తి ర్బాఢ మాశంసితం యథా. ౨౦

దిష్ట్యా వ్యవసితం భూపా భవన్తో భూతభాషిణః,
శ్రియైశ్వర్యమదోన్నాహం పశ్య ఉన్మాదకం నృణామ్. ౨౧

హైహయో నహుషో వేనో రావణో నరకోఽపరే,

(సంస్తూయమాన ఇతి.) ముక్తం బంధనం మాగధకృతం యైః యేషాం తైః. రాజభిః సంస్తుతః కరుణః కరుణాయుక్తః, అత ఏవ శరణ్యః, శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా. గిరా, తాన్రాజ్ఞః, ప్రాహ. ౧౯

తదేవాహ (అద్యేత్యాదినా.) ఆత్మని అంతఃప్రవిశ్యధారకే. అఖిలానా. మీశ్వరే ప్రశాసితరి మయి వో యుష్మాక మద్యప్రభృతి సుదృఢా భక్తిర్జాయతే భవిష్యతి. కథం? యథా బాఢం సాధు యథా తథా ఆశంసితం సమీహితం తథా సుదృఢేతి సంబంధః. ౨౦

తం నిశ్చిత మభినందతి (దిష్ట్యేతి.) హే భూపాః, భూతం యథాస్థితం, తాత్వికమితి యావత్, తద్భాషంత ఇతి తథా తైః. భవద్భిః, వ్యవసితం నిశ్చితం త ద్దిష్ట్యా ఆనందః, సమ్యగితి యావత్, తదేవోపపాదయితు మాహ–శ్రియైశ్వర్యాభ్యాం యః, మదోన్నాహః, మదేనో, ద్బంధనముద్వృత్తి స్తం నృణా, మున్మాదనం పశ్యే పశ్యామి. ౨౧

తదేవాహ (హైహయ ఇతి.) హైహయః కార్తవీర్యః. నహుషః నరేశ్వరశ్చక్రవ ర్తీ ఏతే. మదాద్ధేతోః, స్థానాద్రాజ్యాదభ్రంశితాః తావద్హైహయః పితుః కామధేనుహరణాత్పరశురామేణ సపుత్రో హతః, నహుషో దేవేంద్రతాం ప్రాప్త ఉద్వృత్త శ్శచీవజ్ఞాయ బ్రాహ్మణా శిబికాం వాహయన్ తై రేవ తతో భ్రంశితోఽజగరత్వ మవాప, వేనోఽప్యున్మత్తో బ్రాహ్మణానధిక్షిపన్ తై రేవ

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

శ్రీమదాద్భ్రంశితా స్థానా ద్దేవ దైత్యవరేశ్వరాః. ౧౯

భవన్త ఏత ద్విజ్ఞాయ దేహాద్యుత్పాద్య మన్తవత్,
మాం యజన్తోఽధ్వరై ర్యుక్తాః ప్రజా ధర్మేణ రక్షథ. ౨౦

సన్తన్వన్తః ప్రజాతన్తూ న్సుఖం దుఃఖం భవాభవమ్.
ప్రాప్తం ప్రాప్తం చ సేవన్తో మచ్చిత్తా విచరిష్యథ. ౨౧

ఉదాసీనా శ్చ దేహాదా వాత్మారామా దృఢవ్రతాః,
మయ్యావేశ్య మనస్సమ్య జ్మా మన్తే బ్రహ్మ యాస్యథ. ౨౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యాదిశ్య నృపా న్కృష్ణో భగవాన్భువనేశ్వరః,
తేషాం న్యయుఙ్క్త పురుషాన్ స్త్రియో మజ్జనకర్మణి ౨౩

హంసకృతైర్హతః, రావణో లోకసేశ్వరస్సీతామభిలషన్ రాఘవేణ హతః, నరకో దైత్యశ్చాదితేః కుణ్డలాద్యాహరణాత్ మయైవ హతః, ఏవ మపరే శ్రీమదాత్ స్థానాద్భ్రంశితా ఇత్యర్థః. ౧౯

అతో, భవంతో యదుత్పాద్యం దేహాది త, దంతవ ద్విజ్ఞాయ. యుక్తాః అవహితచేతసో యజ్ఞైః మామారాధయంతః, ధర్మేణ ప్రజాః రక్షథ రక్షంత్విత్యర్థః. మధ్యమపురుష ఆర్షః. ౨౦

(సంతన్వంత ఇతి.) ప్రజాతంతూన్ పుత్రపౌత్రాదిసంతతీః సంతన్వంతః విస్తారయంతః భవ ఉత్పత్తిః, అభవః భవేతరః తదన్యార్థోఽత్ర నఞ్, మరణ మిత్యర్థః. సుఖాదికం ప్రాప్తం ప్రాప్తం సేవంతః సమత్వేన సేవమానాః మయి విషయభూతే చిత్తం యేషాం తే విచరిష్యథ కాలం నయతేత్యర్థః. ౨౧

దేహాదావిత్యాది శబ్దేన తదనుబంధినాం సఙ్గ్రహః. ఉదాసీనాః అహంమమకారరహితా ఇత్యర్థః. ఆత్మారామాః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావలోకనపరాః. మయి సమ్యఙ్మన ఆవేశ్య అంతే ప్రారబ్ధావసానే బ్రహ్మ పరబ్రహ్మభూతం మాం యాస్యథ. ౨౨

(ఇతీతి.) ఆదిశ్యానుశిష్య. తేషాం నృపాణాం మజ్జనకర్మణి అభ్యఙ్గస్నానాదౌ నిమిత్తే పురుషాన్ స్త్రియః స్త్రీశ్చ, న్యయుఙ్క్త. ౨౩

సపర్యాం కారయామాస సహదేవేన భారత,
నరదేవోచితై ర్వస్త్రై ర్భూషణై స్స్రగ్విలేపనైః. ౨౪

భోజయిత్వా వరాన్నేన సుస్నాతాన్ సమలఙ్కృతాన్,
భోగైశ్చ వివిధై ర్యుక్తాం స్తామ్బూలాద్యైర్నృపోచితైః. ౨౫

తే పూజితా ముకున్దేన రాజానో మృష్టకుణ్డలాః,
విరేజు ర్మోచితాః క్లేశాత్ప్రావృడన్తే యథా గ్రహాః. ౨౬

రథాన్సదశ్వా నారోప్య మణికాఞ్చనభూషితాన్,
ప్రీణయ్య సూనృతై ర్వాక్యైస్స్వదేశాన్ప్రత్యయాపయత్. ౨౭

త ఏవం మోచితాః కృచ్ఛ్రాత్కృష్ణేన సుమహాత్మనా,
యయు స్త మేవ ధ్యాయన్తః కృతాని చ జగత్పతేః. ౨౮

జగదుః ప్రకృతిభ్య స్తే మహాపురుషచేష్టితమ్,
యథాఽన్వశాస ద్భగవాం స్తథా చక్రు రతన్ద్రితాః. ౨౯

(సపర్యామితి.) హే భారత సహదేవేన జరాసంధసుతేన ప్రయోజ్యకర్త్రా నరదేవార్హై ర్వస్త్రాదిభిః సాధనైః, సపర్యాం కారయామాస. ౨౪

(భోజయిత్వేతి.) వరాన్నేన శ్రేష్ఠాన్నేన భుజికర్మణోఽన్నస్య తత్కరణత్వవివక్షయాం తృతీయా, తతః పునః తామ్బూలాద్యైః. వివిధై ర్యుక్తాన్, కారయామాసేత్యర్థః. ౨౫

(త ఇతి.) తే రాజానః విరేజుః యథా ప్రావృడంతే శరది గ్రహాః చంద్రాదయః తద్వత్. ౨౬

(రథానితి.) సంతః సమీచీనాః అశ్వాః, యేషాం తాన్, రథా నారోప్య రథేషూపవేశ్య సూనృతైః, మధురైః వాక్యైః ప్రీణయ్య హర్షయిత్వా. దేశాన్ ప్రత్యయాపయత్ ప్రస్థాపయామాస. ౨౭

(త ఇతి.) కృచ్ఛ్రాత్క్లేశా న్మోచితాః, తమేవ కృష్ణమేవ జగత్పతేః కృష్ణస్య, చేష్టితాని చ, ధ్యాయంతః. జగ్ముః. ౨౮

(జగదు రితి.) తే నృపాః. మహాపురుషస్య, చేష్టితం ప్రకృతిభ్యః అమాత్యాదిభ్యః, జగదుః ఊచుః. యథా భగవాన్, అన్వశాసదనుశిక్షితవాన్ తథా నిరవద్యా శ్చక్రుః. ౨౯

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

శ్రీశుక ఉవాచ —

జరాసన్ధం ఘాతయిత్వా భీమసేనేన కేశవః,
పార్థాభ్యాం సంయుతః ప్రాయా త్సహదేవేన పూజితః. ౩౦
తే గత్వాఽఽఖణ్డలప్రస్థం శఙ్ఖా న్దధ్ము ర్జితారయః,
హర్షయన్త స్స్వసుహృదో దుర్హృదాం చాసుఖావహాః. ౩౧
తచ్ఛ్రుత్వా ప్రీతమన ఇన్ద్రప్రస్థనివాసినః,
మేనిరే మాగధం శాన్తం రాజా చాప్తమనోరథః. ౩౨
అభివాద్యాథ రాజానం భీమార్జునజనార్దనాః,
సర్వమాశ్రావయాం చక్రు రాత్మనా యదనుష్ఠితమ్. ౩౩
నిశమ్య ధర్మరాజస్తు కేశవేనానుకమ్పితః,
ఆనన్దాశ్రుకణాన్ముఞ్చన్ప్రేమ్ణా నోవాచ కించన. ౩౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః.

(జరాసంధ మితి.) భీమసేనేన ప్రయోజ్యకర్త్రా. ఘాతయిత్వా. సహదేవేన జరాసంధసుతేన పూజితః పార్థాభ్యాం భీమార్జునాభ్యాం చ. సంయుతః ప్రాయాద్యయౌ. ౩౦

(తత ఇతి.) తే కృష్ణభీమార్జునాః ఆఖణ్డలప్రస్థ మింద్రప్రస్థం గత్వా శఙ్ఖాన్ దధ్ముః. ధ్వనయామాసుః. తత్ర హేతుః. జితః అరిః యైస్తే దుర్హృదా మమిత్రాణా మసుఖం దుఃఖ మావహంతీతి తథా సుహృదో మిత్రాణి. హర్షయంతశ్చ. ౩౧

(త దితి.) తచ్ఛఙ్ఖధ్వనం శ్రుత్వా. మాగధం. శాంతం హతం. మేనిరే అమన్యంత. రాజా యుధిష్ఠిరస్తు. ఆప్తః ప్రాప్తః మనోరథో. తథాభూతశ్చాసీత్. ౩౨

అపి చ (అభివంద్యేతి.) ఆత్మనా ఆత్మభిః. య దనుష్ఠితం కృతం త. త ర్త్వం. అశ్రావయామాసుః. ౩౩

(నిశమ్యేతి.) ఆనందాశ్రుకణాః ఆనందాశ్రుబిన్దూన్. ముఞ్చన్. కిఞ్చిదపి. నోవాచ తూష్ణీ మాస్యేత్యర్థః. ౩౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం.
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. దశమస్కన్దే. త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అ థ చ తు స్స ప్త తి త మో ఽ ధ్యా య ః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం యుధిష్ఠిరో రాజా జరాసన్ధవధం ప్రభో,
కృష్ణస్య చానుభావంతం శ్రుత్వా ప్రీత స్త మబ్రవీత్. ౧

యుధిష్ఠిర ఉవాచ—

యే స్యు స్త్రైలోక్యగురవ స్సర్వే లోకా స్సహేశ్వరాః,
వహన్తి దుర్లభం లబ్ధ్వా శిరసై వానుశాసనమ్. ౨

స భవా నరవిన్దాక్ష దీనానా మీశమానినామ్,
ధత్తేఽనుశాసనం భూమం స్తదత్య న్తవిడమ్బనమ్. ౩

అథ చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ రాజసూయయాజనశిశుపాలవధాత్మకం భగవత శ్చేష్టిత మనువర్ణయతి చతుస్సప్తతిత మేన (ఏవ మిత్యాదినా) యుధిష్ఠిరో రాజా తం జరాసంధఘాతనాత్మకం కృష్ణస్యానుభావం ప్రభావం చ. శ్రుత్వా. తం కృష్ణ మబ్రవీత్. ౧

ఉక్తి మేవాహ (య ఇతి,) యే త్రైలోక్యస్యాపి గురవః స్యుః. సనకాదయః యే చ సర్వే లోకాః జనాః తత్పరాశ్చ, తే యస్యానుశాసనం దుర్లభం లబ్ధ్వా భాగ్యై రేవ తల్లబ్ధ మితి బహుమానేనేత్యర్థః. శిరసా వహంతి. ౨

స భవాన్ హే అరవిందాక్ష ఈశమాత్మానం మన్యంత ఇతి తథా తేషాం జనానాం అనుశాసనం ధత్తే కరోతీతి యత్ త దత్యంతవిడమ్బనం మనుష్యచేష్టాభినయమాత్ర మన్యథా సర్వనియంతుస్స్వసంకల్పమాత్రక్లృప్తజగదుత్పత్తిస్థితిలయస్య తవైత త్సాతిచ్ఛత్రువిజయాదిరూపం కర్మ న ఘటత ఇతి భావః. ౩

న హ్యేకస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణః పరమాత్మనః
కర్మభి ర్వర్ధతే తేజో హ్రసతే చ యథా రవేః. ౮

న చ తేఽజితభక్తానాం మమాహ మితి మాధవ,
త్వం తవేతి చ నానాధీః పశూనామివ వైకృతః. ౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్త్వా యజ్ఞియే కాలే వవ్రే యుక్తాం త్స్వృత్విజః.
కృష్ణానుమోదితః పార్థో బ్రాహ్మణా న్బ్రహ్మవాదినః. ౧౦

నను ప్రభావాతిశయార్థ మేవాహ మపి తవానుశాసనం దధ ఇత్యాహ (నహీతి.) ఏక స్యావిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టతయా జగదుపాదానకారణస్య అద్వితీయస్య నిమిత్తకారణస్య చ. బ్రహ్మణః తదుభయకారణత్వోపయుక్తస్వాభావికసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణబృహత్త్వశాలినః. ఏవం లీలావిభూతినాయకత్వ ముక్తం, పరమే నిత్యవిభూత్యాఖ్యే తిష్ఠతీతి తథా తస్య తవ కర్మభిః ప్రాకృతశత్రుజయాదిరూపైః తేజః ప్రభావో న వర్ధతే నాపి హ్రసతే యథా రవే. రుదయాస్తమయాదికర్మభిః. న వర్ధతే న క్షీయతే చ తద్వత్. ౮

ఉక్తమేవ సహేతుకం కైముత్యన్యాయప్రాయేణాహ (న చేతి.) హే మాధవ, హే అజిత, తే తవ భక్తానా మేవ పశూనా మివ పశుతుల్యానాం, దేహాత్మాభిమానినా మమాహ మితి త్వం తవేతి చ నానాధీః స్వదేహ తత్సంబంధిష్వనాత్మభూతేష్వాత్మీయేష్వాత్మాభిమానాత్మీయత్వాభిమానరూపా నానాధీః న చ నాస్తి. కుతః? తద్ధేతుకతేజోవృద్ధిహ్రాసౌ కిం పునస్త్వయి తౌ న స్త ఇతీతి భావః. ౯

(ఇతీతి.) యజ్ఞియే యజ్ఞార్హే వసంతాదిరూపే కాలే సపార్థో యుధిష్ఠిరః కృష్ణేనానుమోదితః, యుక్తానభియుక్తాన్ బ్రహ్మవాదినః బ్రాహ్మణాన్ ఋత్విజో వృతవాన్. ౧౦

ద్వైపాయనో భరద్వాజస్సుమన్తుర్గౌతమోఽసితః,
వసిష్ఠశ్చ్యవనః కణ్వో మైత్రేయః కవషస్త్రితః. ౭

విశ్వామిత్రో వామదేవ స్సుమతి ర్జైమినిః క్రతుః,
పైలః పరాశరోఽగస్త్యో వైశమ్పాయన ఏవ చ. ౮

అథర్వా కశ్యపో ధౌమ్యో రామో భార్గవ ఆసురిః,
వీతిహోత్రో మధుచ్ఛన్దో వీరసేనోఽకృతవ్రణః. ౯

ఉపహూతా _స్తథైవాన్యే భీష్మద్రోణకృపాదయః,
ధృతరాష్ట్ర స్సహసుతో విదుర శ్చ మహామతిః. ౧౦

బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా శ్శూద్రా యజ్ఞదిదృక్షవః,
తత్రేయు స్సర్వరాజానో రాజ్ఞాం ప్రకృతయో నృప. ౧౧

తత స్తే దేవయజనం బ్రాహ్మణా స్స్వర్ణలాఙ్గలైః,
కృష్ట్వా తత్ర యథాన్యాయం దీక్షయాం చక్రిరే నృపమ్. ౧౨

హైమాః కిలోపకరణాః వరుణస్య యథా పురా. ౧౩

తానేవ నిర్దిశతి. (ద్వైపాయన ఇతి త్రిభిః.) ఆకృతవ్రణాంతా నేతాన్ ఋత్విగుపద్రష్ట్రాది భేదేన వవ్ర ఇతి సంబంధః. ౭-౯

(ఉపహూతా ఇతి.) అన్యే చ ద్రోణాదయః ఉపహూతాస్సంతో యజ్ఞం ద్రష్టుమిచ్ఛవః తత్రేయు రాజగృహ మిత్యన్వయః, ౧౦-౧౧

(తత ఇతి.) దేవయజనం దేవా ఇజ్యంతేఽస్మిన్నితి త ద్యజ్ఞభూమిం స్వర్ణమయైః లాఙ్గలైః హలైః కృష్ట్వా కర్షణాదిభి స్సంశోధ్య నృపం యుధిష్ఠిరం దీక్షయాం చక్రిరే దీక్షాసంస్కారయుక్త మకుర్వన్. ౧౨

పురా పూర్వకాలే యథా వరుణస్య తద్వత్ అస్యాప్యుపకరణాః. హైమాః హేమమయాః, ఆసన్నితి శేషః. తృతీయాంతపాఠే హైమై ర్యజ్ఞః ప్రావర్తతేతి శేషః. ౧౩

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

ఇన్ద్రాదయో లోకపాలాః విరిఞ్చిభవసంయుతాః,
సగణాస్సిద్ధగన్ధర్వవిద్యాధరమహోరగాః. ౧౪

మునయో యక్షరక్షాంసి ఖగకిన్నరచారణాః.
రాజాన శ్చ సమాహూతా రాజపత్న్యశ్చ సర్వశః. ౧౫

రాజసూయం సమీయు స్స్మ రాజ్ఞః పాణ్డుసుతస్య వై.
మేనిరే కృష్ణభక్తస్య సూపపన్న మవిస్మితాః. ౧౬

అయాజయ న్మహారాజం యాజకా దేవవర్చసః.
రాజసూయేన విధివ త్ప్రాచేతస మివామరాః. ౧౭

సౌత్యేఽహన్యవనీపాలో యాజకా న్సదసస్పతీన్,
అపూజయ న్మహాభాగాన్ యథావత్సుసమాహితః. ౧౮

—* శిశుపాలవధఘట్టః *—

సదస్యాగ్ర్యార్హణార్హం వై విమృశన్త స్సభాసదః,
నాధ్యగచ్ఛ న్ననైకాన్త్యా త్సహదేవ స్తదాఽబ్రవీత్. ౧౯

(ఇంద్రాదయ ఇతి.) విరిఞ్చిభవాభ్యాం సహ ఇంద్రాదయో దేవగణాః యే చ సమాహూతాః రాజానః తేషాం పత్న్యశ్చ తత్ర సమీయుస్స్మ. సర్వే శ్రీకృష్ణభక్తస్య పాణ్డుసుతస్య రాజ్ఞో రాజసూయ మవిస్మితాస్సన్తః సూపపన్నం సుసంపన్నం మేనిర ఇత్యన్వయః. ౧౪-౧౬

(అయాజయన్నితి.) దేవానామివ వర్చో యేషాం తే యాజకాః ఋత్విజః అమరాః ప్రాచేతసం వరుణమివ మహారాజం యుధిష్ఠిరం యథావిధి రాజసూయేనాయాజయన్. ౧౭

(సౌత్య ఇతి.) సౌత్యేఽహని సోమాభిషవదినే అవనీపాలో యుధిష్ఠిరః. అపూజయత్ పూజయితు ముద్యుక్తవా నిత్యర్థః. ౧౮

(సదసీతి.) సదసి సభాసదా మగ్ర్యార్హణార్హ మగ్రపూజార్హం విమృశన్నపి నాధ్యగచ్ఛత్ న నిశ్చితవాన్. కుతః, అనైకాన్త్యాత్ యోగ్యానాం బహూనాం నైకస్యాన్యవిశేషాత్. ఏవం సతి సహదేవో మాద్రీసుతః సభాసదాం సభ్యా నబ్రవీత్. ౧౯

అర్హతి హ్యచ్యుత శ్శ్రైష్ఠ్యం భగవాం త్సాత్వతాం పతిః,
ఏష వై దేవతా స్సర్వా దేశకాలధనాదయః. ౨౦

యదాత్మక మిదం విశ్వం క్రతవశ్చ యదాత్మకాః,
అగ్నిరాహుతయో మన్త్రా స్సాఙ్ఖ్యం యోగశ్చ యత్పరః. ౨౧

ఏక ఏవాద్వితీయోఽసౌ వై తదాత్మ్య మిదం జగత్,
ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయస్సర్వాన్సృజత్యవతి హన్త్యజః. ౨౨

తదేవాహ (అర్హతీతి,) శ్రైష్ఠ్యం శ్రేష్ఠస్యోచిత మర్హణ మర్హతి. తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి- సాత్వతాం బ్రహ్మవిదాం పురోక్తద్వైపాయనాదీనాం పతిః స్వామీ కించ ఏషవా ఇత్యాది. ఏష భగవాన్ ఇజ్యాః సర్వదేవతాః, శరీరాత్మభావనిబంధనమిదం సామానాధికరణ్యం "స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యాదేవతాః" ఇతి శ్రుతే రితి భావః, దేశః, "సమేయజేత" త్యుక్తవిధః కాలో వసంతాదిః ధనాని యజ్ఞోపయుక్తాని ఆదిశబ్దో యజమానర్త్విగాదిసఙ్గ్రహార్థః. ౨౦

(యదాత్మక మితి.) దేశాదయో విశ్రాంతా ఇత్యేత ద్విశ్వం సర్వం యదాత్మకం యో భగవా నాత్మా యస్య తథాభూతం క్రతవశ్చ సాఙ్ఖ్యం ప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యానుచింతనం యోగః పరమాత్మో పాసనా తత్సర్వం స భగవా న్పరః నిర్వాహకో యస్య తథాభూతం. ౨౧

కిం బహునేత్యాహ ఇదం చిదచిదాత్మకం జగదై తదాత్మ్యం ఏష భగవా నాత్మా అంతరాత్మా యస్య తథాభూతం, స్వార్థేష్యఞ్ ఏక ఏవాద్వితీయోసౌ ఆసీదితి శేషః. సదేవేద మగ్ర ఆసీదేక ఏవా ద్వితీయమితిప దయుం నిర్దేశః అవిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టః సన్నిమిత్తాంతరవ్యుదాసార్థోఽద్వితీయశబ్దః, ఏక ఇత్యనేన కారణావస్థచిదచిలో స్తదాత్మకత్వముక్తం, తదాత్మ్య మిత్యనేన కార్యావస్థయోః ఏవంభూతోఽసావాత్మా స్వాశ్రయ ఆధారో యస్య సః ఆత్మనా ఉపకరణభూతేన సర్వాన్ సమష్టివ్యష్టిపదార్థాన్ సృజతి అవతి రక్షతి హంతి సంహరతి ఏవ మప్యజః స్వశరీరభూత చిదచిద్గతోత్పత్త్యాదివికారరహితః. "బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసవృక్ష ఆసీ" దితి శ్రుత్యర్థోఽత్రాను సన్ధేయః. ౨౨

(శిశుపాలవధఘట్టః)

వివిధానీహ కర్మాణి జనయన్యదపేక్షయా,
ఈహతే యదయం సర్వం శ్రేయో ధర్మాదిలక్షణమ్. ౧౩

తస్మాత్కృష్ణాయ మహతే దీయతాం పరమార్హణమ్,
ఏవం చేత్సర్వభూతానా మాత్మన శ్చార్హణం భవేత్. ౧౪

సర్వభూతాత్మభూతాయ కృష్ణాయాఽనన్యదర్శినే,
దేయం శాన్తాయ పూర్ణాయ దత్తస్యానన్త్య మిచ్ఛతా. ౧౫

ఇత్యుక్త్వా సహదేవోఽభూత్తూష్ణీం కృష్ణానుభావవిత్,
తచ్ఛ్రుత్వా తుష్టువు స్సర్వే సాధు సాధ్వితి సత్తమాః. ౧౬

ఏవంభూతశ్చేదసౌ కిమిత్యస్మదాదివ చేష్టతే అత ఆహ (వివిధానీతి.) యదపేక్షయా యస్య లోకస్యాపేక్షయా ధర్మాదిలక్షణం ధర్మాదిరూపం ఆదిశబ్దః కామమోక్షసంగ్రాహకః. సర్వం శ్రేయః జనయన్ "లక్షణహేత్వో" రితి శత్రాదేశః, సంపాదయితుమిత్యర్థః. వివిధాని కర్మాణి ఈహతే చేష్టతే యత్ యస్మా దేవం తస్మా దిత్యుత్తరేణ సంబంధః. ౧౩

(తస్మాదితి.) మహతే సర్వోత్కృష్టాయ కృష్ణాయ దీయతాం క్రియతాం. ఏవం చేత్కృష్ణాయ దీయతే చేత్ సర్వభూతానాం ఆత్మనో దాతుశ్చార్హణం బహుమానం, కృతం భవేత్ సర్వాంతరాత్మత్వా దితి భావః. ౧౪

ఏతదేవ వ్యఞ్జయన్ పునర్హేతుతయా విశింషన్నాహ (సర్వభూతేతి.) సర్వభూతానా మంతరాత్మభూతాయ అత ఏవానన్యదర్శినే అన్యస్య ప్రసక్త్యభావాత్ సర్వాత్మత్వేన దర్శీ తతో నష్ట సందేహః. తస్మై సర్వశరీరకాయేత్యర్థః. ఇతరేత్వన్యదర్శినః నహి తేషా మన్యతమాయ దత్త మితరేభ్యో దత్తం భవతీతి భావః. శాంతాయ రాగద్వేషాదిరహితాయ. ఇతరే త్వశాంతాః. నహి తేషా మన్యతమాయ దత్తమితరే సహంత ఇతి భావః. పూర్ణాయ స్వభావతోఽవాప్తసర్వకామాయ నిత్యసంతోషిణ ఇతి యావత్. నిత్యసంతోషిణే దత్త మనంతం భవతీతి భావః. అతో దత్తస్య దానస్యానంత్యం ఫలానంత్య మిచ్ఛతా దాతుమనుష్ఠానేన, ఉక్తవిధాయ కృష్ణాయైవ దేయమ్. ౧౫

(ఇతీతి) కృష్ణానుభావవిత్ శ్రీకృష్ణప్రభావవిత్ సహదేవ స్తూష్ణీంబభూవ, తత్సహదేవోక్తం శ్రుత్వా సర్వే సత్తమాః ద్వైపాయనాదయః సాధుసాధ్వీతి తుష్టువుః. ౧౬

శ్రుత్వా ద్విజేరితం రాజా జాతహార్దం సభాసదామ్,
సమర్హయ ద్ధృషీకేశం ప్రీతః ప్రణయవిహ్వలః. ౨౭

తత్పాదావవనిజ్యాప శ్శిరసా లోకపావనీః,
సభార్య స్సానుజామాత్య స్సకుటుమ్బో వహ న్ముదా. ౨౮

వాసోభిః పీతకౌశేయైర్భూషణైశ్చ మహాధనైః,
అర్హయిత్వాశ్రుపూర్ణాక్షో నాశకత్సమవేక్షితుమ్. ౨౯

ఇత్థం సభాజితం వీక్ష్య సర్వే ప్రాఞ్జలయో జనాః,
నమో జయేతి నేము స్తం నిపేతుః పుష్పవృష్టయః. ౩౦

ఇత్థం నిశమ్య దమఘోషసుతస్స్వపీఠాదుత్థాయ కృష్ణగుణవర్ణనజాతమన్యుః,
ఉత్క్షిప్య బాహు మిదమాహ సదస్యమర్షీ సంశ్రావయ న్భగవతే పరుషాణ్యభీతః. ౩౧

(శ్రుత్వేతి) ద్విజేరితం సాధుసాధ్వితిఘోషం శ్రుత్వా, సభాసదాం సభ్యానాం జాతం హార్దమభిప్రాయం జ్ఞాత్వా చేతి శేషః. యద్వా జాతమభివ్యక్తం హార్దమభిప్రాయో యస్మాత్తద్ద్విజేరితం శ్రుత్వేత్యర్థః. రాజా యుధిష్ఠిరః, ప్రీతః ప్రీతియుక్తః, ప్రణయేన స్నేహేన విహ్వలః పరవశః సమార్చయత్. ౨౭

అర్చనప్రకారమేవాహ (తత్పాదావితి.) తస్య భగవతః, పాదావవనిజ్య ప్రక్షాళ్య లోకాన్పావయన్తి పావన్యస్తీతి తథా తాః అపః, భార్యాదిసహితః, శిరసా వహన్. పీతైః, కౌశేయైశ్చ, వాసోభిః మహాధనైః బహుమూల్యైః, అనర్ఘైరితియావత్, భూషణైశ్చార్హయిత్వా, అశ్రుభిరానన్దాశ్రుభిః పూర్ణే అక్షిణీ యస్య సః తం భగవన్తం, అవేక్షితుం నాలం న ప్రబభూవ. ౨౮-౨౯

(ఇత్థమితి) సభాజితం సంపూజితం భగవన్తమవలోక్య నమో జయేతి, వదన్త ఇతి శేషః, తం కృష్ణం నేముః నమశ్చక్రుః. ౩౦

(ఇత్థమితి) ఇత్థమేవంభూతం, కృష్ణస్య గుణవర్ణనం శ్రుత్వా దమఘోషసుతః శిశుపాలః జాతో మన్యుః యస్య సః, స్వాసనా దుత్థాయ బాహు ముత్క్షిప్యోద్ధృత్య, అమర్షీ క్రుద్ధః అభీతశ్చ భగవతే పరుషాణి వచాంసి సంశ్రావయన్ సంశ్రావయితు మిత్యర్థః. ఇదం వక్ష్యమాణ మాహ. ౩౧

(శిశుపాలవధఘట్టః)

ఈశో దురత్యయః కాల ఇతి సత్యవతీ శ్రుతిః,
వృద్ధానామపి యద్బుద్ధి ర్బాలవాక్యైర్విభిద్యతే. ౩౨

యూయం పాత్రవిదాం శ్రేష్ఠామామద్ధ్వం బాలభాషితమ్,
సదసస్పతయ స్సర్వే కృష్ణో యుత్సమ్మతోఽర్హణే. ౩౩

తపోవిద్యావ్రతపరాన్ జ్ఞానవిధ్వస్తకల్మషాన్,
పరమర్షీన్బ్రహ్మనిష్ఠాన్లోకపాలైశ్చ పూజితాన్. ౩౪

సదసస్పతీనతిక్రమ్య గోపోఽయం కులపాంసనః,
యథా కాకః పురోడాశం సపర్యాం కథమర్హతి. ౩౫

వర్ణాశ్రమకులాపేతస్సర్వధర్మబహిష్కృతః,
స్వైరవర్తీ గుణైర్హీన స్సపర్యాం కథమర్హతి. ౩౬

తదేవాహ (ఈశ ఇత్యాదినా) ఈశః బ్రహ్మాదీనామపి ప్రభుః కాలో దురత్యయః దురతిక్రమణీయ ఇత్యేవంవిధా. శ్రుతిః కింవదన్తీ, సత్యవతీ యథార్థా భూతః యత్ యస్మాత్, వృద్ధానామపి బుద్ధిః బాలస్య సహదేవస్య వాక్యైః, భిద్యతే విపరీతా క్రియత ఇత్యర్థః. ౩౨

(యూయమితి) హే సదసస్పతయః, బాలాభాషితం, మామద్ధ్వం మాగృహ్ణీత, కింతత్ య దర్హణే కృష్ణః సమ్మత, ఇతి తత్. ౩౩

(తప ఇత్యాది) తపోఽనశనాది, విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం. వ్రతం కృచ్ఛ్రాది, ఏతాని ధరన్తీతి తథా తాన్, జ్ఞానం పరమాత్మోపాసనాత్మకం, తేవ విధ్వస్తం, కల్మషం పాపం, యేషాం తాన్. బ్రహ్మణి పరస్మిన్నిష్ఠా యేషాం తాన్, సాక్షాత్కృతబ్రహ్మస్వరూపానితి యావత్, ఏవంభూతాన్ పరమర్షీన్, అతిక్రమ్య అనాదృత్య కులాధమోఽసౌ గోపాలః కాకః పురోడాశమివ సపర్యాం కథ మర్హతి. ౩౪-౩౫

కించ (వర్ణేతి) వర్ణాదిభ్యోఽపేతః భ్రష్టః సర్వస్మాద్వర్ణాదిప్రయుక్తధర్మా ద్బహిష్కృతశ్చ స్వైరం స్వచ్ఛన్దం వర్తత ఇతి తథా గుణైః విరసద్భిః, హీనో రహితః. ౩౬

యయాతి నైషాం చ కులం శప్తం సద్భిర్బహిష్కృతమ్,
వృథా పాపరతో మత్త స్సపర్యాం కథమర్హతి. ౩౭

బ్రహ్మర్షి సేవితా న్దేశాన్హిత్వా తద్బ్రహ్మవర్చసమ్,
సముద్రం దుర్గ మాశ్రిత్య బాధన్తే దస్యువత్ప్రజాః. ౩౮

ఏవమాదీన్యభద్రాణి బభాషే నష్టమఙ్గళః,
నోవాచ భగవాన్కిఞ్చిద్యథా సింహ శ్శివారుతమ్. ౩౯

భగవన్నిన్దనం శ్రుత్వా దుస్సహం తే సభాసదః,
కర్ణౌ పిధాయ నిర్జగ్ము శ్శపన్త శ్చేదిపం రుషా. ౪౦

నిన్దాం భగవతశ్శృణ్వం స్తత్పరస్య జనస్య వా,
తతో నాపైతి యస్సోఽపి యాత్యధస్సుకృతాచ్చ్యుతః. ౪౧

(యయాతి నేతి) ఏషాం యదూనాం కులం యయాతినా తత్కూటస్థేన శప్తం, సద్భిః కులీనైః బహిష్కృతం. శశ్వత్సదా వృథా పాపే రతః. ౩౭

బ్రహ్మర్షి సేవితా నార్యావర్తా౯ దేశా౯ తత్ తథా బ్రహ్మవర్చసం చ, త్యక్త్వా సముద్రం సముద్రమధ్యస్థం దుర్గం విశిష్టం దేశ, మాశ్రిత్య, దస్యువద్దుష్టసత్త్వవ త్ప్రజాః జనా న్బాధన్తే. ౩౮

(ఏవ మాదీనీతి) నష్టం మఙ్గళం యస్య సః, హేతుగర్భమిదం, మత ఏవ మాదీన్యభద్రాణి పరుషాణి బభాషే. భగవాంస్తు యథా సింహ శ్శివారుతం, శివా ఫేరు స్తస్యా రుతం ధ్వనిం శ్రుత్వా తూష్ణీ మాస్తే తథా కించిదపి నోవాచ తూష్ణీం బభూవేత్యర్థః ౩౯

(భగవన్నిన్దనమితి) కర్ణౌ పిధాయాచ్ఛాద్య రుషా చేదిపం చైద్యం, శపన్తో జగ్ముః. ౪౦

కుతో నిర్జగ్ము రిత్యత్రాఽనిర్గమనే ప్రత్యవాయమాహ (నిన్దామితి) తత్పరస్య భగవత్పరస్య జనస్య చ నిన్దాం శ్రుత్వా, యః తతో నాపైతి న నిర్గచ్ఛతి, సోఽపి శ్రోతాఽపి శబ్దాన్నిన్దకోఽపి సుకృతాచ్చ్యుతో భ్రష్టః, అధః నరకే పతతి. ౪౧

(శిశుపాలవధఘట్టః)

తతః పాణ్డుసుతాః క్రుద్ధా మత్స్యాః కైకయసృఞ్జయాః,
ఉదాయుధా స్సముత్తస్థు శ్శిశుపాలజిఘాంసవః. ౪౨

తతశ్చైద్య స్త్వసంభ్రాన్తో జగృహే ఖడ్గచర్మణీ,
భర్త్సయ న్కృష్ణపక్షీయా న్రాజ్ఞస్సదసి భారత. ౪౩

తావదుత్థాయ భగవాం స్తాన్నివార్య స్స్వయం రుషా,
శిరః క్షురాన్తచక్రేణ జహారాపతతో రిపోః. ౪౪

శబ్దః కోలాహలో హ్యాసీ చ్ఛిశుపాలే హతే మహాన్,
తస్యానుయాయినో భూపా దుద్రువు ర్జీవితైషిణః. ౪౫

చైద్యదేహోత్థితం జ్యోతి ర్వాసుదేవ ముపావిశత్,
పశ్యతాం సర్వభూతానా ముల్కేవ భువి ఖాచ్చ్యుతా. ౪౬

(తత ఇతి) సభాసదాం నిర్గమనానన్తరం, మత్స్యాదయ శ్చోత్థాయ శిశుపాలం హన్తు మిచ్ఛవః. ఉదాయుధాః, ఉద్ధృతాన్యాయుధాని యై స్తే ఉత్తస్థుః. ౪౨

(తత ఇతి) అసంభ్రాన్తః అవహితః హే భారత, కృష్ణపక్షీయాన్ రాజ్ఞః భూపాన్ భర్త్సయన్ ఖడ్గఖేటౌ జగ్రాహ ౪౩

(తావదితి) తావ త్తత్క్షణమేవోత్థాయ స్వాన్ స్వపక్షీయాన్ నివార్య రుషా క్షురస్యేవాన్తో ధారా యస్య తేన చక్రేణ, పతతో రిపో శ్శిరో జహార చిచ్ఛేద. ౪౪

(శబ్ద ఇతి) శిశుపాలే హతే సతి మహానుచ్చైః, కోలాహలః కలకలశబ్ద ఆసీత్, తస్య చైద్యస్యానుయాయినోఽనువర్తినో భూపాః జీవితేచ్ఛవః దుద్రువుః. ౪౫

(చైద్యేతి) సర్వభూతానాం పశ్యతాం సతాం ఖా దాకాశా చ్చ్యుతోల్కా భువీవ చైద్యస్య దేహా దుత్థితం తేజో జీవాత్మకం వాసుదేవం శ్రీకృష్ణ ముపావిశత్, తం ప్రవిశ్య తత స్తత్సాధర్మ్య మాపేత్యర్థః. ౪౬

జన్మత్రయానుగుణితవైరసంరబ్ధయా ధియా.
ధ్యాయం స్తన్మయతాం యాతో భావో హి భవకారణమ్. ౪౭

ఋత్విగ్భ్యస్స సదస్యేభ్యో దక్షిణాం విపులామదాత్,
సర్వాన్ సంపూజ్య విధివ చ్చక్రేఽవభృథమేకరాట్. ౪౮

సాధయిత్వా క్రతుం రాజ్ఞః కృష్ణో యోగీశ్వరేశ్వరః,
ఉవాస కతిచిన్మాసాన్ త్సుహృద్భిరనుయాచితః. ౪౯

తతోఽనుజ్ఞాప్య రాజాన మనిచ్ఛన్త మపీశ్వరః,
యయౌ సభార్య స్సామాత్య స్స్వపురం దేవకీసుతః. ౫౦

వర్ణితం తదుపాఖ్యానం మయా తే బహు విస్తరమ్,
వైకుణ్ఠవాసినో ర్జన్మ విప్రశాపాత్పునః పునః. ౫౧

తదేవ వ్యఞ్జయన్ కథం తన్నిన్దకస్య తత్సాధర్మ్యప్రాప్తిరితి శఙ్కాం చ నిరాకుర్వన్నాహ (జన్మత్రయేతి) జన్మత్రయేణానుగుణితమనువర్తితం, యద్వైరం తేన సంరబ్ధయా ఆవిష్టయా ధియా ధ్యాయన్ తన్మయతాం తత్ప్రచురతాం తత్సాధర్మ్యమితి యావత్, యాతః ప్రాప్తః. పార్షదో బభూవేత్యర్థః. హి యస్మాత్, భావః చిత్తవృత్తిః భవకారణం శుభాశుభజన్మనోర్నిదానం, అతః శుభాశ్రయవిషయో భావ శ్శుభభవకారణం బభూవేత్యర్థః. ౪౭

(ఋత్విగ్భ్య ఇతి) ఏకరాట్ యుధిష్ఠిరః, సదసి భవా స్సదస్యాః తైస్సహితేభ్యః విపులాం మహతీం దక్షిణాం దదౌ, తతో విధివ దవభృథం నామ స్నానం చక్రే. ౪౮

(సాధయిత్వేతి) రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య, క్రతుం రాజసూయం సాధయిత్వా సుహృద్భిః పృథాదిభి ర్యాచితః ప్రార్థితః కతిచి న్మాసా నువాస ఉషితవాన్. మాసాదిష్వత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా. ౪౯

(తత ఇతి) ఈశ్వరో భగవాన్ స్వగమన మనిచ్ఛన్తమపి రాజానం యుధిష్ఠిర మనుజ్ఞాప్య స్వపురం ద్వారకాం ప్రతి యయౌ. ౫౦

జన్మత్రయానుగుణితవైరవిస్తరబుభుత్సు మాలక్ష్యాహ (వర్ణితమితి) వైకుణ్ఠవాసినో ర్జయ విజయయోః విప్రాణాం సనకాదీనాం శాపాద్ధేతోః పునః పునః జన్మ తద్విషయం య దుపాఖ్యానం త న్మయా తుభ్యం బహువిస్తరం యథా తథా వర్ణితమ్, ౫౧

(శిశుపాలవధఘట్టః)

రాజసూయావభృథ్యేన స్నాతో రాజా యుధిష్ఠిరః,
బ్రహ్మక్షత్రసభామధ్యే శుశుభే సురరాడివ. ౫౨

రాజ్ఞా సభాజితా స్సర్వే సురమానవఖేచరాః,
కృష్ణం క్రతుం చ శంసన్త స్స్వధామాని ముదా యయుః. ౫౩

దుర్యోధనమృతే పాపం కలిం కురుకులామయమ్,
యో న సేహే శ్రియం స్ఫీతాం దృష్ట్వా పాణ్డుసుతస్య తామ్. ౫౪

య ఇదం కీర్తయే ద్విష్ణోః కర్మ చైద్యవధాదికమ్,
రాజ్ఞాం మోక్షం వితానం చ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౫౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే. చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

(రాజసూయేతి) రాజసూయసంబన్ధినా. అవభృథేన స్నాతః. సురరాడిన్ద్ర ఇవ శుశుభే. ౫౨

(రాజ్ఞేతి) రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణ సంపూజితా. సర్వే సురా మానవాః ఖేచరా అమరాశ్చ. శంసన్తః స్తువన్తః ముదా హర్షేణ స్వధామాని స్వస్వస్థానాని, యయుః. ౫౩

కిం సర్వే ముదా యయు రిత్యత్రాహ (దుర్యోధనమితి) దుర్యోధన మేకం వినా సర్వే ముదా యయుః. తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి-పాపం అత ఏవ కలిం ధర్మద్వేషం కురుకులస్యామయం రోగవన్నాశ విధానం. కించ యో దుర్యోధనః సమృద్ధాం. పాణ్డుసుతస్య శ్రియం సంపదం దృష్ట్వా న సేహే న సోఢవాన్. ౫౪

ఉపవర్ణితోపాఖ్యానకీర్తనఫలమాహ (య ఇతి) రాజ్ఞాం జరాసన్ధబన్దీకృతానాం మోక్షణం పరస్త్యాజనం వితానం యజ్ఞం చ యః కీర్తయే దనువర్ణయేత్, స సర్వైః పాపైః ప్రముచ్యతే. ౫౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్ప్రాప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా. లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చన్ద్రికాయాం. దశమస్కన్ధే. చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ పఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ.—

అజాతశత్రోస్తం దృష్ట్వా రాజసూయమహోదయమ్,
సర్వే ముముదిరే బ్రహ్మన్నృదేవా యే సమాగతాః. ౧

దుర్యోధనం వర్జయిత్వా రాజాన మృషయ స్సురాః,
ఇతి శ్రుతం నో భగవం స్తత్ర కారణ ముచ్యతామ్. ౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

పితామహస్య తే యజ్ఞే రాజసూయే మహాత్మనః,
బాన్ధవాః పరిచర్యాయాం తస్యాసన్ప్రేమబన్ధనాః. ౩

భీమో మహానసాధ్యక్షో ధనాధ్యక్ష స్సుయోధనః,
సహదేవస్తు పూజాయాం నకులో ద్రవ్యసాధనే. ౪

అథ పఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః.

"దుర్యోధనమృతే పాపః" ఇత్యతిపూర్వ్వేవ విస్తరబుభుత్సయా ప్రష్టుముక్తమనువదతి రాజా (అజాతశత్రోరితి) రాజసూయమహోత్సవం దృష్ట్వా ముముదిరే సన్తుష్టువురితి, నోఽస్మాభిః శ్రుతం ఇన్ద్రస్మృథా దేవేత్యర్థః, హే భగవన్ తత్ర దుర్యోధనస్యతోషే కారణ ముచ్యతామ్, ౧-౨

తద్వృత్తం ప్రస్తౌతి (పితామహస్యేతి, తే తవ పితామహస్య మహాత్మనో, రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య రాజసూయే తస్య రాజ్ఞో బాన్ధవాః ప్రేమబన్ధనాః ప్రేమయన్త్రితాః పరిచర్యాయా మాసన్ పరిచేరురిత్యర్థః. ౩

తదేవ ప్రపఞ్చయతి- మహానసాధ్యక్షః పాకశాలాధ్యక్షో బభూవ. సుయోధనో దుర్యోధన ధనాధ్యక్షః, ఆస, పూజాయాం సమ్మాననే, ద్రవ్యసాధనే నానావస్తుసంపాదనే, ౪

(శిశుపాలవధఘట్టః)

సతాం శుశ్రూషణే జిష్ణుః కృష్ణః పాదావనేజనే,
పరివేషణే ద్రుపదజః కర్ణో దానేన మహామనాః. ౫

యుయుధానో వికర్ణ శ్చ హార్దిక్యవిదురాదయః,
బాహ్లీకపుత్రా భూర్యాద్యా యే చ సన్తర్దనాదయః. ౬

నిరూపితా మహాయజ్ఞే నానాకర్మసు తే తదా,
ప్రవర్తన్తే స్మ రాజేన్ద్ర రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షవః. ౭

ఋత్విక్సదస్య బహువిత్సు సుహృత్తమేషు స్విష్టేషు సూనృతసమర్హణదక్షిణాభిః,
చైద్యే చ సాత్వతపతే శ్చరణం ప్రవిష్టే చక్రు స్త్వవభృథస్నపనం ద్యునద్యామ్. ౮

మృదఙ్గశఙ్ఖపణవధున్ధుర్యానకగోముఖాః,
వాదిత్రాణి విచిత్రాణి నేదు రావభృథోత్సవే. ౯

జిష్ణురర్జునః సతాం శుశ్రూషణే చన్దనలేపనాదౌ కృష్ణపాదావనేజనే పాదప్రక్షాళనే ద్రుపదజః ధృష్టద్యుమ్నః పరివేషణే భక్ష్యభోజ్యాదివినియోగే కర్ణస్తు దానే నిరూపిత ఇతి వచనపరిణామేన ఉత్తరత్ర సంబన్ధః. ౫

యుయుధానస్సాత్యకిః తత్ప్రభృతయః మహాయజ్ఞే నానాకర్మసు నిరూపితాస్సన్తః రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య ప్రియం కర్తుమిచ్ఛవః యథానియోగం ప్రవర్తన్తే స్మ ప్రావర్తన్త. ౬-౭

(ఋత్విగితి.) ఋత్విజశ్చ సదస్యాశ్చ. బహువిదశ్చ తేషు సుహృత్తమేషు చ సూనృతాదిభిః స్విష్టేషు సమ్యక్పూజితేషు సత్సు తత్ర సూనృతం ప్రియవాక్యం అర్హణమలఙ్కారాని సాత్వతపతేః శ్రీకృష్ణస్య చరణం ప్రవిష్టే సతి చ ద్యునద్యాం గఙ్గాయామవభృథస్నపనం చక్రుః. ౮

తదేవ ప్రపఞ్చయితుం అవభృథాఙ్గం ప్రతిగమనాదుత్సవం ప్రస్తౌతి (మృదఙ్గేతి.) అవభృథే అవభృథసంబంధి మహోత్సవే మృదఙ్గాదయః అన్యాని వాదిత్రాణి వాద్యాని చ విచిత్రాణి నేదుః దధ్వనుః. ౯

నర్తక్యో ననృతు ర్హృష్టా గాయకా యూథశో జగుః,
వీణావేణుతలోన్నాద స్తేషాం సదివ మస్పృశత్. ౧౦

చిత్రధ్వజపతాకాగ్ర్యైరిభేన్ద్రస్యన్దనార్వభిః.
స్వలఙ్కృతై ర్భటై ర్భూపా నిర్యయూ రుక్మమాలినః. ౧౧

యదుసృఞ్జయకామ్భోజాః కురుకోసలకైకయాః,
కమ్పయన్తో భువం సైన్యై ర్యజమానపురస్సరాః. ౧౨

సదస్యర్త్విగ్ద్విజశ్రేష్ఠా బ్రహ్మఘోషేణ భూయసా,
దేవర్షిపితృగన్ధర్వా స్తుష్టువుః పుష్పవర్షిణః. ౧౩

స్వలఙ్కృతా నరా నార్యో గన్ధస్రగ్భూషణామ్బరైః,
విలిమ్పన్త్యోఽభిషిఞ్చన్త్యో విజహ్రు ర్వివిధై రసైః. ౧౪

(నర్తక్య ఇతి.) తేషాం చ తాసాం చ తేషాం "పుమాన్ స్త్రియే" త్యేకశేషః. గాయకానాం నర్తకీనాం చేత్యర్థః. వీణాదీనాం నాదః యద్వా తేషాం మృదఙ్గాదీనాం వీణాదీనాం చ స ప్రసిద్ధో నాదః దివమంతరిక్ష మస్పృశత్ వ్యాప్తమ్. ౧౦

(చిత్రేతి.) రుక్మమాలాః స్వర్ణమాలాః ఏషాం సంతీతి తథా, వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః. తే భూపాః, చిత్రధ్వజాదయో యేషాం తై రిభేంద్రాదిభిః, స్వలఙ్కృతై ర్భటైశ్చ సహ నిర్జగ్ముః. ౧౧

(యద్వితి.) యజమానో యుధిష్ఠిరః. పురస్సరః పురోయాయీ యేషాం తే యద్వాదయః సైన్యైః, భువం కమ్పయంతో నిర్యయు రితి పూర్వేణ సంబంధః. ౧౨

(సద్యస్యేతి.) సదస్యాదయో భూయసా బ్రహ్మఘోషేణ, నిర్యయుః తదా, దేవాదయః పుష్పవర్షిణః తుష్టువుః. ౧౩

కించ గంధాదిభిః స్వలఙ్కృతాః, నరాః నార్యశ్చ వివిధై రసైః, విలిమ్పంతోఽభిషిఞ్చంతశ్చ మిథో విజహ్రుః. ౧౪

తైలగోరసగన్ధోదహరిద్రాసాన్ద్రకుఙ్కుమైః,
పుమ్భిర్లిప్తాః ప్రలిమ్పన్త్యో విజహ్రుర్వారయోషితః. ౧౫

గుప్తా నృభిర్నిరగమన్నుపలబ్ధుమేత ద్దేవ్యో యథా దివి విమానవరైర్నృదేవ్యః.
తా మాతులేయసఖిభిః పరిషిచ్యమానాః సవ్రీడహాసవికసద్వదనా విరేజుః. ౧౬

తా దేవరానుతసఖీన్సిషిచు ర్దృతీభిః క్లిన్నామ్బరావివృతగాత్రకుచోరుమధ్యాః,
ఔత్సుక్యముక్తకబరచ్యవమానమాల్యాః క్షోభం దధుర్మలధియాం రుచిరై ర్విహారైః. ౧౭

స సమ్రాడ్రథ మారూఢ స్సదశ్వం రుక్మమాలినమ్,
వ్యరోచత స్వపత్నీభిః క్రియాభిః క్రతురాడివ. ౧౮

రసానేవాహ (తైలేతి.) పుమ్భిః కర్తృభిః తైలాదిభిః లిప్తాః వారయోషితః పున స్తై ర్విలిమ్పన్త్యః విజహ్రుః, గోరసో దధిక్షీరాదిః, గంధోదకం చందనోదకమ్. ౧౫

(గుప్తా ఇతి.) దివి యథా విమానశ్రేష్ఠైః దేవ్యో దేవస్త్రియః తథా నృదేవ్యః రాజ్ఞాం స్త్రియః నృభిః భటై ర్గుప్తాః రథాదియానై రేత దవభృథస్నపన ముపలబ్ధుం ద్రష్టుం నిరగమ న్నిర్జగ్ముః, తాః నృదేవ్యః మాతులేయైః సఖిభిశ్చ సిచ్యమానాః సవ్రీడేన హాసేన వికసంతి వదనాని యాసాం తాః రేజుః. ౧౬

(తా ఇతి.) తాః నృదేవ్యః దృతీభిః ఉదకనోదనచర్మయన్త్రైః. దేవరాన్ పతిభ్రాతౄన్ ఉతసఖీన్ సఖీనపి సిషిచుః, స్వయం చ తై స్సిక్తాః క్లిన్నాని సిక్తాని అమ్బరాణి యాసాం తాః అత ఏవ వివృతం వ్యక్తం గాత్రం శరీరం, కుచా వూరూ మధ్యప్రదేశశ్చ యాసాం తాః, ఔత్సుక్యాత్ తత్ప్రియుక్త జలక్రీడాతిశయా న్ముక్తేభ్యః శ్లథేభ్యః కబరేభ్యః, కేశబంధేభ్యః, చ్యవమానాని గళంతి మాల్యాని పుష్పాణి యాసాం తాః రుచిరై ర్విహారైః, మలధియాం కామినాం క్షోభం చిత్తచాఞ్చల్యం కామోద్రేక మితి యావత్ దధుశ్చక్రుః. ౧౭

(స ఇతి.) సంతస్సమీచీనాః అశ్వాః, యస్య రుక్మమాలా అస్య సంతీతి తథా తం రథ మారూఢః, సమ్రాడ్యుధిష్ఠిరః క్రియాభిః ప్రయాజాదిభిః క్రతురాట్ రాజసూయ ఇవ స్వపత్నీభిః వ్యరోచత రరాజ. ౧౮

పత్నీసంయాజావభృథ్యై శ్చరిత్వా తే త మృత్విజః.
ఆచాన్తం స్నాపయాం చక్రు ర్గఙ్గాయాం సహకృష్ణయా.

దేవదున్దుభయో నేదు ర్నరదున్దుభిభి స్సమమ్,
ముముచుః పుష్పవర్షాణి దేవర్షిపితృమానవాః. ౨౦

సస్నుస్తత్ర తత స్సర్వే వర్ణాశ్రమయుతా జనాః,
మహాపాతక్యపి యత స్సద్యో ముచ్యేత కిల్బిషాత్. ౨౧

అథ రాజాఽహతే క్షౌమే పరిధాయ స్వలఙ్కృతః,
ఋత్విక్సదస్య విప్రాదీ నానర్చాభరణామ్బరైః. ౨౨

బన్ధూ న్జ్ఞాతీన్నృపాన్మిత్రాన్ సుహృదోఽన్యాం శ్చ సర్వశః,
అభీక్ష్ణం పూజయామాస నారాయణపరో నృపః. ౨౩

(పత్నీతి.) పత్నీసంయాజాః యాగవిశేషాః అవభృథస్య సంబంధి అవభృథ్యం. తచ్చ కర్మ చరిత్వా అనుష్ఠాయ. ఋత్విజః తం సంప్రాజ మాచాంతం కృతాచమనం కృష్ణయా ద్రౌపద్యా చ సహితం స్నాపయాంచక్రుః. ౧౯

(దేవదుందుభయ ఇతి.) నరాణాం దుందుభిభి. స్సమం సహ. దేవానాం. దుందుభయో, నేదుః, దేవాదయః. పుష్పవరాణి, ముముచుః. ౨౦

(సస్ను రితి.) తతః స్నానానంతరం చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితా స్సర్వే జనా స్సస్నుః. స్నానం చ కుః. తత్ర కారణమాహ (మహాపాతకీతి) యతః స్నానాత్. మహాపాతక్యపి కిల్బిషాద్బ్రహ్మహత్యాదిపాతకా న్ముచ్యేత. కింపునరితరే పాతకిన స్తతో ముచ్యేరన్నితి కైముత్యనయద్యోతనార్థోఽపిశబ్దః. పాపనివృత్తయే సస్ను రితి భావః. ౨౧

(అథేతి.) రాజా యుధిష్ఠిరః, అహతే నూతనే క్షౌమే వస్త్రే. పరిధాయాభరణాదిభిః, ఋత్విగాదీన్ ఆనర్చ అర్చితవాన్. ౨౨

(బంధూనితి.) మిత్రానితి పుంస్త్వ మార్షం. తత్ నృపానిత్యస్య విశేషణం. అభీక్ష్ణం పునః పునః పూజయామాస, తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి, నారాయణః, పరో యస్య న స్సన్నృ. నారాయణాత్మకత్వబుద్ధియుక్త ఇత్యర్థః. ౨౩

(శిశుపాలవధఘట్టః)

సర్వే జనాస్సురరుచో మణికుణ్డలస్రగుష్ణీషకఞ్చుకదుకూలమహార్ఘహారాః,
నార్యశ్చ కుణ్డలయుగాలకబృన్దజుష్టవక్త్రశ్రియః కనకమేఖలయా విరేజుః. ౨౪

అథర్త్విజో మహాశీలాస్సదస్యా బ్రహ్మవాదినః,
విప్రక్షత్రియవిట్శూద్రా రాజానో యే సమాగతాః. ౨౫

దేవర్షిపితృభూతాని లోకపాలాస్సహానుగాః,
పూజితాస్తమనుజ్ఞాప్య స్వధామాని యయుర్నృప. ౨౬

హరిదాసస్య రాజర్షే రాజసూయమహోదయమ్.
నైవాతృప్యన్ప్రశంసన్తః పిబన్మర్త్యోఽమృతం యథా. ౨౭

తతో యుధిష్ఠిరో రాజా సుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాన్
ప్రేమ్ణా నివారయామాస కృష్ణం చ త్యాగకాతరః. ౨౮

(సర్వ ఇతి.) సర్వే జనాః నరాః సురాణామివ రుక్కాన్తి ర్యేషాం తే మణికుండలాదీనాం ద్వంద్వః. తతో మత్వర్థీయోఽచ్. మణికుండలాభ్యాం సహితాః, స్రగాదయో యేషాం ఇతి వా తథాభూతాః. విరేజుః. నార్యస్తు కుండలయుగేనాలకబృందేన చ జుష్టా వక్త్రస్య శ్రీర్యాసాం తథాభూతాః కనకమేఖలయోపలక్షితాశ్చ. విరేజుః. ౨౪

(అథేతి.) మహచ్ఛీలం సుస్వభావ స్సద్వృత్తిర్వా యేషాం తే ఋత్విగాదయః పూజితా స్సంతః. హే నృప త మనుజ్ఞాప్య తదనుజ్ఞాముపాదాయేత్యర్థః. స్వధామాని స్వగృహాణి యయుః. ౨౫-౨౬

(హరిదాసస్యేతి.) రాజసూయమహోత్సవం ప్రశంసంతో నాతృప్యన్ యథా మర్త్యః. అమృతం పిబ న్నతృప్యతి తద్వత్. ౨౭

(తత ఇతి.) సుహృదశ్చ సంబంధినో జ్ఞాతీంశ్చ బాంధవాంశ్చ జిగమిషూన్ ప్రేమ్ణా నివారయామాస త్యాగాద్విశ్లేషా త్కాతరః ప్రేమ్ణా చ కృష్ణం వారయామాస. ౨౮

భగవానపి తత్రాఙ్గ న్యవాత్సీ_త్తత్ప్రియఙ్కరః,
ప్రస్థాప్య యదువీరాంశ్చ సామ్బాదీ న్వై కుశస్థలీమ్. ౨౯

ఇత్థం రాజా ధర్మసుతో మనోరథమహార్ణవమ్,
సుదు_స్తరం సము_త్తీర్య కృష్ణేనాసీద్గతజ్వరః. ౩౦

ఏకదాఽ_న్తఃపురే తస్య వీక్ష్య దుర్యోధనశ్శ్రియమ్,
అతప్యద్రాజసూయస్య మహ_త్త్వం చాచ్యుతాత్మనః. ౩౧

యస్మిన్న రేన్ద్రదితిజేన్ద్రసురేన్ద్రలక్ష్మ్యః నానావిభా_న్తి కిల విశ్వసృజోపక్లృప్తాః,
తాభిః పతిం ద్రుపదరాజసుతోపతస్థే యస్యాం విష_క్తహృదయః కురురాడతప్యత్. ౩౨

యస్మిం_స్తదా మధుపతే ర్మహిషీసహస్రం శ్రోణీభరేణ శనకైః క్వణదఙ్ఘ్రిశోభమ్,

---

(భగవానితి.) తస్య యుధిష్ఠిరస్య ప్రియఙ్కరః ప్రియం చికీర్షురితి యావత్. కుశస్థలీం ద్వారకాం ప్రతి సామ్బాదీన్. యదువీరా న్ప్రస్థాప్య ప్రయాప్య స్వయం తత్రైవ అన్యాని కతిచిద్దినాన్య వాత్సీ దుషితవాన్. ౨౯

(ఇత్థ మితి.) సుదు_స్తరం మనోరథం రాజసూయచికీర్షారూపం మహార్ణవం. కృష్ణేన కర్ణధారస్థానీయేన. సము_త్తీర్య. గతజ్వరో నిశ్చింత. ఆసీత్. ౩౦

(ఏక దేతి.) అచ్యుతే భగవత్యాత్మా మనో. యస్య తస్య యుధిష్ఠిరస్యాంతఃపురే శ్రియం సంపదం రాజసూయస్య మహ_త్త్వం చా. వలోక్యాతప్యత్. ౩౧

శ్రియ మేవ ప్రపఞ్చయం_స్తత్పరితాపమాహ (యస్మిన్నితి ద్వాభ్యామ్.) యస్మిన్నంతఃపురే విశ్వసృజా విశ్వకర్మణా ఉపక్లృప్తాః రచితాః నానావిధాః, నరేంద్రాదీనాం లక్ష్మ్యః భోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థానాదిలక్ష్మ్యః, భాంతి ద్రుపదరాజసుతా ద్రౌపదీ తాభిః లక్ష్మీభిః పతి ముపతస్థే పర్యచరత్ యస్యాం ద్రుపదరాజసుతాయాం విష_క్తం ఆస_క్తం. హృదయం. యస్య సః కురురాడ్దుర్యోధనః అతప్యత్. ౩౨

(యస్మిన్నితి) తదా దుర్యోధనపరితాపకాలే యస్మిన్నంతఃపురే మధుపతేః కృష్ణస్య మహిషీ సహస్రం పత్నీసహస్రం పరిపాలవహత్వేనాసేతి శేషః. సహస్రమితి బహుత్వోపలక్షణం. కథంభూతం

(శిశుపాలవధఘట్టః)

మధ్యే సుచారుకుచకుఙ్కుమశోణహారం శ్రీమన్ముఖం చపలకుణ్డలకుంతలాఢ్యమ్. ౩౩

సభాయాం మయక్లృప్తాయాం క్వాపి ధర్మసుతోఽధిరాట్,
వృతోఽనుజైర్బన్ధుభిశ్చ కృష్ణేనాపి స్వచక్షుషా. ౩౪

ఆసీనః కాఞ్చనే సాక్షా దాసనే మఘవానివ,
పారమేష్ఠ్యశ్రియా జుష్ట స్స్తూయమానశ్చ వన్దిభిః. ౩౫

తత్ర దుర్యోధనో మానీ పరీతో భ్రాతృభిర్నృప,
కిరీటమాలీ న్యవిశదసిహస్తః క్షిపన్రుషా. ౩౬

స్థలేఽభ్యగృహ్ణా ద్వస్త్రాన్తం జలం మత్వా స్థలేఽపతత్,
జలే చ స్థలవద్భ్రాన్త్యా మయమాయావిమోహితః. ౩౭

శ్రోణీభరేణ వితమ్బభరేణ శబ్దైః క్వణద్భిః. చరణాభరణధ్వనపూర్వకం చలద్భిః. అఙ్ఘ్రిభిః. శోభితా. యస్య తత్ మధ్యే సుచారు చారుమధ్యమిత్యర్థః. కుచకుఙ్కుమైః. శోణాః హారాః. యస్య తత్ శ్రీమన్తి ముఖాని. యస్య తత్. చపలైః. కుణ్డలైః కుంతలైశ్చ ఆఢ్యం సంపన్నమ్. ౩౩

(సభాయామితి) క్వాపి కదాచిత్ మయేన దత్తాయాం మయవిద్యాయామితి పాఠే విద్యాప్రభావ రచితాయా మిత్యర్థః. స్వచక్షుషా హితాహితజ్ఞాపకేన కృష్ణేన. పరివృతో. రేజే ఇతి శేషః. ౩౪

(కిం చ ఆసీన ఇతి) పారమేష్ఠ్యశ్రియా చతుర్ముఖసంపత్సదృశా శ్రియా. జుష్టః సేవితః ఇన్ద్ర ఇవాసీన ఉపవిష్టవాన్. ౩౫

(తత్రేతి) కిరీటమాలే. అస్య స్త ఇతి తథా. మానీ సాహంకారః అసిః ఖడ్గో. హస్తే. యస్య. సః భ్రాతృభిః దుశ్శాసనాదిభిః పరివృతః నృపాన్ క్షిపన్ నిన్దన్. తత్ర సభాయాం న్యవిశత్ వివేశ. రుషేతి పాఠే ద్వారపాలాన్ క్షిపన్నిత్యర్థః. ౩౬

(స్థల ఇతి) శతరూపాణాం. జలస్థలబుద్ధివిపర్యాసకారిణాం సభా మావిశన్ దుర్యోధనస్తాన. స్థలే, జలభ్రాన్త్యేతి శేషః. వస్త్రాన్త మభ్యగృహ్ణాత్. ఉద్ధృతవాన్ తథా. క్వచిత్ స్థలే జలం మత్వా. న్యపతత్. తథా. జలే చ స్థలవద్భ్రాన్త్యా న్యపతత్. జలవిషయకజ్ఞానస్య స్థలవిషయకజ్ఞానసారూప్య జ్ఞాపనాయవత్కరణమ్. తదాత్మకయా భ్రాన్త్యేత్యర్థః. భ్రాన్తౌ కారణం వదన్విశినష్టి. మయస్య మాయయా విమోహిత ఇతి. ౩౭

జహాస భీమ స్తం దృష్ట్వా స్త్రియో నృపతయోఽపరే,
నివార్యమాణా అప్యఙ్గ రాజ్ఞా కృష్ణానుమోదితాః. ౨౧

సవ్రీడితోఽవాగ్వదనో రుషా జ్వల న్నిష్క్రమ్య తూష్ణీం ప్రయయౌ గజాహ్వయమ్,
హాహేతి శబ్ద స్సుమహా నభూ త్తదా అజాతశత్రు ర్విమనా ఇవాఽభవత్. ౨౨

ఏత త్తేఽభిహితం రాజన్యత్పృష్టోహ మిహ త్వయా,
దుర్యోధనస్య దౌరాత్మ్యం రాజసూయే మహాక్రతౌ. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్దే,
పఞ్చస ప్తతితమోఽధ్యాయః.

(జహాసేతి) తం ఏవంభూతం దుర్యోధనం దృష్ట్వా. భీమః జహాస హసితవాన్. తథా అన్యే నృపాశ్చ, రాజ్ఞా, యుధిష్ఠిరేణ. నివార్యమాణా అపి భాగవతా అనుమోదితాః, తం పశ్యతేత్యేవం ప్రబోధితాః. జహసుః. ౨౧

(స ఇతి) స దుర్యోధనః, లజ్జితోఽధోముఖః, గజాహ్వయం హాస్తినపురం యయౌ. తదా, సుమహానుచ్చైః, హాహా, దుర్యోధనోఽవమానిత ఇతి శేషః, ఇత్యేవంవిధః, శబ్దో, బభూవ, విమనా ఇవ అభవత్, ఇవశబ్దో ఽనాదరికార్థకః. ౨౨

ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం నిగమయతి (తదితి) హే రాజన్, యత్ అహం, త్వయా, పృష్టః పృష్టః. త. దుత్తరం. తుభ్యం. మిత్థం. అభిహితం. కిం తత్? య ద్దుర్యోధనస్య. దౌరాత్మ్యం. యుధిష్ఠిరసంపదమవలోకనజనితతాపరూపం దౌర్జన్యమ్. ౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చన్ద్రికాయాం, దశమస్కన్ధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, పఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః

—* సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః. *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథాన్యదపి కృష్ణస్య శృణు కర్మాద్భుతం నృప.
క్రీడానరశరీరస్య యథా సౌభపతి ర్హతః. ౧

శిశుపాలసఖ స్సాల్వో రుక్మిణ్యుద్వాహ ఆగతః.
యదుభి ర్నిర్జితస్సఙ్ఖ్యే జరాసన్ధాదయ స్తదా. ౨

సాల్వః ప్రతిజ్ఞా మకరో చ్ఛృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్.
అయాదవాం క్ష్మాం కరోమి పౌరుషం మమ పశ్యత. ౩

ఇతి మూఢః ప్రతిజ్ఞాయ దేవం పశుపతిం ప్రభుమ్.
ఆరాధయామాస నృప పాంసుముష్టిం సకృద్గ్రసన్. ౪

అథ షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ సాల్వవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టిత మనువర్ణయితుం ప్రస్తౌతి షట్సప్తతితమేన (అథేతి) క్రీడార్థం నరస్యేవ శరీరం యస్య తస్య కృష్ణస్యాద్భుత మన్యదపి చేష్టితం శృణు కిం తత్ యథా. సౌభపతిః సౌభం నామ పురం, తస్య పతిః సాల్వః. యథా యేన ప్రకారేణ హతః తథా తస్య హనన మిత్యర్థః. ౧

(శిశుపాలసఖ ఇతి) యదా సాల్వః రుక్మిణీవివాహే ఆగతః సఙ్ఖ్యే యుద్ధే నిర్జితః జరాసన్ధాదయశ్చ జితాః తదా సర్వభూభుజాం శృణ్వతాం సతాం ప్రతిజ్ఞా మకరోదితి సంబన్ధః. ప్రతిజ్ఞామేవ దర్శయతి అయాదవామితి. యాదవరహితాం క్ష్మాం భూమిమ్. ౨-౩

(ఇతీతి) ఇత్థం ప్రతిజ్ఞాయ అసౌ మూఢః పశుపతిం రుద్రం ఆరాధయామాస. ప్రత్యహం సకృత్ పాంసుముష్టి మేకం గ్రసన్ భక్షయన్ ఆరాధయామాసేతి సంబన్ధః. ౪

సంవత్సరాన్తే భగవానాశుతోష ఉమాపతిః,
వరేణ చ్ఛన్దయామాస స సాల్వం శరణాగతమ్. ౫

దేవాసురమనుష్యాణాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్,
అభేద్యం కామగం వవ్రే స యానం వృష్ణిభీషణమ్. ౬

తథేతి గిరిశాదిష్టో మయః పరపురఞ్జయః,
పురం నిర్మాయ సాల్వాయ ప్రాదాత్సౌభమయోమయమ్. ౭

స లబ్ధ్వా కామగం యానం తమోధామ దురాసదమ్,
యయౌ ద్వారవతీం సాల్వో వైరం కృష్ణకృతం స్మరన్. ౮

నిరుధ్య సేనయా సాల్వో మహత్యా భరతర్షభ,
పురం బభఞ్జోపవనాన్యుద్యానాని చ సర్వశః. ౯

సగోపురాణి ద్వారాణి ప్రాసాదాట్టాలతోలికాః,
విహారాన్ స విమానాగ్ర్యాన్నిపేతుః శస్త్రవృష్టయః. ౧౦

(సంవత్సరాన్త ఇతి) ఆశుతోషః ఈషత్ప్రసన్నవాన్ భగవద్ద్వేషిత్వాదితి భావః. వరేణేతి హేత్వర్థే తృతీయా. వరార్థం ఛన్దయామాస వరం వరయేత్యువాచేత్యర్థః. ౫

(దేవేతి) స సాల్వః యానం వవ్రే వృతవాన్, కథంభూతం? దేవాదీనాం భేత్తుమశక్యం, కామం యథేష్టం గచ్ఛతీతి తథా తద్వృష్ణీనాం యదూనాం భీషణం భయంకరమ్. ౬

(తథేతీతి) తథేత్యఙ్గీకృత్య గిరిశేనాదిష్టో, మయః సౌభం నామాయోమయం లోహమయం పురం నిర్మాయ దదౌ. ౭

(స లబ్ధ్వేతి) స సాల్వః తమసోఽన్ధకారస్య ధామాశ్రయం యానం లబ్ధ్వా అధిష్ఠాయేత్యర్థః. వృష్టికృతం వైరం స్మరన్ ద్వారవతీం యయౌ ౮

(నిరుధ్యేతి) హే భరతర్షభ. పురీం ద్వారవతీం. నిరుధ్య. ఉపవనాదీన్, బభఞ్జ. ౯

తత్రాట్టాలాః ప్రాకారోపరిగృహాః, తోరణాః బహిర్ద్వారాణి విహారాః క్రీడాస్థానాని. కించ విమానాగ్ర్యాత్తస్మాత్సౌభాత్ శస్త్రవృష్టయః శిలాదయశ్చ నిపేతుః. ౧౦

(సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః)

శిలాద్రుమాశ్చాశనయ స్సర్పా ఆసారశర్కరాః.
ప్రచణ్డ శ్చక్రవాతోఽభూద్రజసాచ్ఛాదితా దిశః. ౧౧

ఇత్యర్ద్యమానా సౌభేన కృష్ణస్య నగరీ భృశమ్,
నాభ్యపద్యత శం రాజం స్త్రిపురేణ యథా మహీ. ౧౨

ప్రద్యుమ్నో భగవాన్వీక్ష్య వధ్యమానా నిజాః ప్రజాః,
మా భైష్టేత్యభ్యయా ద్వీరో రథారూఢో మహారథః. ౧౩

సాత్యకిశ్చారుదేష్ణశ్చ సామ్బోఽక్రూరస్సహానుజైః.
హార్దిక్యో భానువిన్దశ్చ గదశ్చ శుకసారణౌ. ౧౪

అపరే చ మహేష్వాసా రథయూథపయూథపాః,
నిర్యయు ర్దంశితా గుప్తా రథేభాశ్వపదాతిభిః. ౧౫

తతః ప్రవవృతే యుద్ధం సాల్వానాం యదుభిస్సహ,
యథాఽసురాణాం విబుధై స్తుములం రోమహర్షణమ్. ౧౬

తత్రాసారో ధారాసంపాతః శర్కరాః సూక్ష్మశిలాః ప్రచణ్డో నిష్ఠురశ్చక్రవాతో బభూవ. దిశశ్చ రజసా రేణునాచ్ఛాదితాః బభూవుః. ౧౧

(ఇతీతి) ఇత్థం. సౌభేన భృశ మర్ద్యమానా పీడ్యమానా కృష్ణస్య నగరీ ద్వారకా, హే రాజన్. శం సుఖం నాభ్యపద్యత న ప్రాప. యథా త్రిపురేణ మహీ శం నాభ్యపద్యత తద్వత్. ౧౨

(ప్రద్యుమ్న ఇతి) వధ్యమానాః పీడ్యమానాః ప్రజాః ప్రేక్ష్య. ఇతీత్యనన్తర ముక్త్వేతి శేషః. అభ్యయా దభ్యద్రవత్. ౧౩

తథా సాత్యకిప్రభృతయోఽపరే చ యదువీరాః, మహాన్త ఇష్వాసాః ధనూంషి. యేషాం తే రథయూథపానామపి యూథపాః దంశితాః కవచితాః, రథాదిభి శ్చతుర్భి రఙ్గైరుప్తాశ్చ నిర్యయుః. ౧౪-౧౫

(తత ఇతి) యుద్ధం. ప్రవృత్తమభూ ద్యథా విబుధైః దేవైస్సహ. అసురాణాం తద్వత్ తథభూతం తుములం వ్యాకులం రోమహర్షణం శృణ్వతామపి రోమోద్గమకరమ్. ౧౬

తాశ్చ సౌభపతే ర్మాయాదివ్యాస్త్రై రుక్మిణీసుతః,
క్షణేన నాశయామాస నైశం తమ ఇవోష్ణగుః. ౧౭

వివ్యాధ పఞ్చవింశత్యా స్వర్ణపుఙ్ఖైరయోముఖైః,
సాల్వస్య ధ్వజినీపాలం శరైస్సన్నతపర్వభిః. ౧౮

శతేనాతాడయత్సాల్వమేకైకేనాస్య సాయకాన్,
దశభిర్దశభిర్నేతౄన్వాహనాని త్రిభి స్త్రిభిః. ౧౯

తదద్భుతం మహత్కర్మ ప్రద్యుమ్నస్య మహాత్మనః,
దృష్ట్వా తం పూజయామాసు స్సర్వే స్వపరసైనికాః. ౨౦

బహురూపైకరూపం తద్దృశ్యతే న చ దృశ్యతే,
మాయామయం మయకృతం దుర్విభావ్యం పరైరభూత్. ౨౧

(తాశ్చేతి) యా శ్శస్త్రవృష్ట్యాదయో మాయా స్తాః క్షణేన నాశయామాస. ఉష్ణాః గావః కిరణాః యస్య సః, సూర్యో నైశం నిశాసంబన్ధి తమోఽన్ధకారం నాశయతి తద్వత్. ౧౭

(వివ్యాధేతి) స్వర్ణమయాః, పుఙ్ఖాః పృష్ఠప్రాన్తాః, యేషాం తైః అయోలోహం. తన్మయాని ముఖాన్యగ్రాణి యేషాం తైః సన్నతాని నిమగ్నాని పర్వాణి యేషాం తైః పఞ్చవింశత్యా శరైః, సాల్వస్య ధ్వజినీపాలం సేనాన్యం వివ్యాధ. ౧౮

(సాల్వం తు శతేన శరాణామితి శేషః) అతాడయత్ సైనికాన్ప్రతి నేకైకేన శరేణా తాడయత్, నేతౄనవాన్తరసేనానాయకాన్ సారథీన్వా దశభిర్దశభిః శరైః వాహనాని గజాశ్వరథాదీని త్రిభిస్త్రిభిః శరైః అతాడయత్, ౧౯

(తదితి) తత్ప్రద్యుమ్నవిక్రమాత్మకం మహదతికౌశలం కర్మ దృష్ట్వా స్వపరసేనయో ర్వర్తమానా స్సర్వే తం ప్రద్యుమ్నం పూజయామాసుః బహుమేనిరే. ౨౦

(బహ్వితి) త న్మయకృతం సౌభం, క్వచి ద్బహురూపం క్వచి చ్చైకరూపం క్వచి చ్చ దృశ్యతే క్వచిత్తు న దృశ్యతే. ఏవం పరైః దుర్విభావ్యమవితర్క్య మభవత్. ౨౧

(సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః)

క్వచిద్భూమౌ క్వచిద్వ్యోమ్ని గిరిమూర్ధ్ని జలే క్వచిత్,
అలాతచక్రవద్భ్రామ్యత్సౌభం తద్దురవస్థితమ్. ౨౨

యత్ర యత్రోపలక్ష్యేత స సౌభ స్సహసైనికః,
సాల్వస్తతస్తతోఽముఞ్చన్ శరాన్సాత్వతయూథపాః. ౨౩

శరైరగ్న్యర్కసంస్పర్శైరాశీవిషదురాసదైః,
పాట్యమానపురానీకస్సాల్వోఽముహ్యత్పరేరితైః. ౨౪

సాల్వానీకపశస్త్రౌఘైర్వృష్ణివీరా భృశార్దితాః,
నతత్యజూరణం స్వం స్వం లోకత్రయజిగీషవః. ౨౫

సాల్వామాత్యో ద్యుమాన్నామ ప్రద్యుమ్నాత్ప్రపీడితః,
ఆసాద్య గదయా మౌర్వ్యా వ్యాహత్య వ్యనదద్బలీ. ౨౬

కించ (క్వచిదితి) ఏవం దురవస్థితం అనవస్థితం చాభూత్. ౨౨

(యత్ర యత్రేతి) ఉపలక్ష్యేత దృశ్యేత. యూథపాః యదువీరాః. ౨౩

(శరైరితి) అగ్నివద్దాహకో అర్కవత్సంశోషకః. యుగపత్ సర్వత స్సంస్పర్శో, యేషాం తైః, ఆశీవిషవదేకస్పర్శమాత్రేణ మారకత్వా ద్దురాసదైః దుస్సహైః, పరేరితైః యదువీరప్రయుక్తైః శరైః పాట్యమానం, పుర మనీకాని చ యస్య, సః, సాల్వోఽముహ్యత్ ముమోహ. ౨౪

(సాల్వేతి) సాల్వసైన్యపానాం, శస్త్రౌఘైః, భృశం పీడితా అపి యదువీరాః. స్వం స్వం రణం రణభూమిం న తత్యజుః న త్యక్తవన్తః, తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి. లోకత్రయమపి జేతు మిచ్ఛవః. ౨౫

(సాల్వామాత్య ఇతి.) ద్యుమాన్నామ ద్యుమదాఖ్యః బలీ మౌర్వ్యాః కార్ష్ణాయసమయ్యా గుర్వ్యేతి పాఠాన్తరం, వ్యాహత్య ప్రతాడ్య వ్యనదత్, ౨౬

ప్రద్యుమ్నం గదయా శీర్ణ వక్షస్థల మరిన్దమమ్,
అపోవాహ రణాత్సూతో ధర్మవిద్దారుకాత్మజః. ౨౭

లబ్ధసంజ్ఞో ముహూర్తేన కార్ష్ణిస్సారథి మబ్రవీత్,
అహో అసాధ్విదం సూత యద్రణాన్మేఽపసర్పణమ్. ౨౮

న యదూనాం కులే జాతశ్శ్రూయతే రణవిచ్యుతః,
వినామత్క్లీబచిత్తేన సూతేన ప్రాప్తకల్మషాత్. ౨౯

కిం ను వక్ష్యేఽభిసఙ్గమ్య పితరౌ రామకేశవౌ,
యుద్ధాత్సమ్యగపక్రాన్తః పృష్టస్తత్రాత్మనః క్షమమ్. ౩౦

వ్యక్తం మే కథయిష్యన్తి హసన్త్యో భ్రాతృజామయః,

(ప్రద్యుమ్నమితి) గదయా తత్ప్రహారేణ విశీర్ణం వక్షస్థలం యస్య తం ప్రద్యుమ్నం రణాద్రణస్థానా దపోవాహ అపసారయామాస. తత్ర హేతుత్వేన సూతం విశినష్టి "ధర్మవిత్ సూతః కృచ్ఛ్రగతం రక్షేద్రథిన" మిత్యేవంవిధధర్మవిత్. దారుకస్య కృష్ణసారథేః, ఆత్మజశ్చ. ౨౭

(లబ్ధసంజ్ఞ ఇతి) తావన్మూర్ఛితః తతో ముహూర్తేన లబ్ధా, సంజ్ఞా చేతనా యేన సః, కార్ష్ణిః ప్రద్యుమ్నః, సారథి, మువాచ. ఉక్తిమేవాహ అహో ఇతి సార్ధైశ్చతుర్భిః, హేసూత, ఇద మసాధు కిం తత్ మమ రణా దపసర్పణమితి. ౨౮

కుతస్తస్యాసాధుత్వ మత ఆహ (నేతి) యదూనాం కులే జాతః కోఽపి రణా ద్విచ్యుతః పలాయితో న శ్రూయతే, కింపునర్దృశ్యత ఇతి భావః. క్లీబమస్పృష్టం చిత్తం యస్య తేన త్వయా సూతేన హేతునా, ప్రాప్తం కల్మష మయశో యేన తస్మాత్ మత్ మత్తః, వినా, అన్యః కోఽపి రణవిచ్యుతో న శ్రూయత ఇతి సంబన్ధః. ౨౯

కిం చ (కిన్న్వితి) రామకేశవా వభిసఙ్గమ్య తత్సకాశం గత్వేత్యర్థః. తాభ్యాం, పృష్టః న్యాయ్యా, ద్యుద్ధా దపక్రాన్తః పలాయితోఽహం, స్వాత్మనః క్షమం యోగ్యం, కిన్ను వక్ష్యామి. ౩౦

కిఞ్చ (వ్యక్తమితి) మే మమ, భ్రాతృజాయయో భ్రాతృభార్యాః, మృధే యుద్ధే, ప్రాప్తం

(సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః)

క్లైబ్యం కథం కథం వీర తథాఽన్యైః కథ్యతాం మృధే. ३०

సారథిరువాచ—

ధర్మం విజానతాఽఽయుష్మన్ కృత మేత న్మయా విభో.
సూతః కృచ్ఛ్రగతిం రక్షే ద్రథినం సారథిం రథీ ३१

ఏతద్విదిత్వా తు భవాన్మయాఽపోవాహితో రణాత్,
ఉపసృష్టః పరేణేతి మూర్ఛితో గదయాఽఽహతః, ३३

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే. షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

క్లైబ్యం. హస న్త్యః. కథయిష్య న్తి. వ్యక్తం నూనం హే వీర తథా, అన్యైరపి. కథం కథం కథ్యతాం సంభావనాయాం లోట్. ३०

ఇత్థ ముక్తః ప్రాహ సూతః (ధర్మమితి) హే ప్రభో. ధర్మం విజానతేతి హేతుగర్భం. అతో మయా ఏత దపసారణం కృతం. కోఽసౌ ధర్మ. స్తత్రాహ (సూత ఇతి) కృచ్ఛ్రగతిం విపత్తిం గతం రథినం రక్షే ద్రథీతు తథాభూతం. సారథి మితి. ३१

అ స్త్వయం ధర్మః. కిమ్మ మాఽధునా ప్రాప్తం కృచ్ఛ్రం యతో మామపో హితవా౯. తత్రాహ (ఏతదితి) పరేణ శత్రుణా కర్త్రా. గదయా. ఆహత స్తాడిత. ఉపసృష్టః పీడాం ప్రాప్తః. మూర్ఛితశ్చేత్యేత ద్విదిత్వా. ఉపసృష్ట ఇతి పాఠే పరేణాపహ్రియమేతేత్యేత ద్విదిత్వేత్యర్థః. మయా భవా న్రణా దపోవాహితః. ३३

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాసమాసాదితతత్త్వజ్ఞానేన ... శ్రీమద్భాగవతార్థప్రకాశకేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రికాయాం. దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం. దశమస్కన్ధే. షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

సతూపస్పృశ్య సలిలం దంశితో ధృతకార్ముకః,
నయ మాం ద్యుమతః పార్శ్వం వీరస్యేత్యాహ సారథిమ్. ౧

విధమన్తం స్వసైన్యాని ద్యుమన్తం రుక్మిణీసుతః,
ప్రతిహత్య ప్రత్యవిధ్య న్నారాచై రష్టభిః స్మయన్. ౨

చతుర్భిశ్చతురోవాహా న్సూత మేకేన చాహనత్,
ద్వాభ్యాం ధనుశ్చ కేతుం చ ద్యుమతోఽన్యేన వై శిరః. ౩

గదసాత్యకిసామ్బాద్యా జఘ్ను స్సౌభపతే ర్బలమ్,
పేతుస్సముద్రే సౌభేయా స్సర్వే సంఛిన్నకన్ధరాః. ౪

అథ సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ పునస్సన్నద్ధేన ప్రద్యుమ్నేన ద్యుమతి హతే సతి యదుషు చ యుధ్యమానేషు భగవా నాగత్య సాల్వం జఘానేత్యాహాఽష్టసప్తతితమేన (సత్వితి) స తు ప్రద్యుమ్నః. సలిల ముపస్పృశ్య అచమ్య. మూర్చ్ఛాత ఉత్థితత్వాదితి భావః. దంశితః సన్నద్ధః ధృతం కార్ముకం ధను ర్యేన సః. సారథిమాహ (కిమితి) వీరస్య ద్యుమతః. పార్శ్వం సమీపం నయ మాం ప్రాపయేతి.

రుక్మిణీసుత ఇత్యస్య ద్యుమత్పార్శ్వంగత ఇత్యాదిః స్వసైన్యాని విధమన్తం. ద్యుమన్తం. ప్రతిరుధ్య సన్నిరుధ్య స్మయ న్ననేనాయాస న్సూచ్యతే. అష్టభి ర్నారాచైః ప్రత్యవిధ్యత్ ప్రత్యతాడయత్. ౨

తత్రాష్టానాం వినియోగమాహ (చతుర్భిరితి) వాహానశ్వాన్. ఏకేన తు సూతం, ఏకేన కార్ముకం. ఏకేన ధ్వజ మేకేన తు ద్యుమత శ్శిరోఽహనత్. ౩

(గదేతి) గదప్రభృతయః, యదవః సౌభపతేః బలం, జఘ్నుః. సౌభేయాః సౌభస్థాః. సర్వే, సంఛిన్నాః కన్ధరా యేషాం తే సముద్రే పేతుః పతితవన్తః. ౪

(సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః)

ఏవం యదూనాం సాల్వానాం నిఘ్నతా మితరేతరమ్,
యుద్ధం త్రినవరాత్రం తదభూ త్తుములముల్బణమ్. ౧

ఇన్ద్రప్రస్థగతః కృష్ణః ఆహూతో ధర్మసూనునా,
రాజసూయే చ నిర్వృత్తే శిశుపాలే చ సంస్థితే. ౨

కురువృద్ధానుపామన్త్ర్య మునీం శ్చ ససుతాం పృథామ్,
నిమిత్తాన్యతిఘోరాణి పశ్యన్ద్వారవతీం యయౌ. ౩

ఆహ చాహ మిహాయాత ఆర్యమిశ్రాభిసంహితః,
రాజన్యా శ్చైద్యపక్షీయా నూనం హన్యుః పురీం మమ. ౪

వీక్ష్య తత్కదనం రామం నిరూప్య పురరక్షణే,
సౌభం చ సాల్వరాజం చ దారుకం ప్రాహ కేశవః. ౫

(ఏవ మితి.) ఇతరేతరం పరస్పరం నిఘ్నతాం సంబన్ధి తద్యుద్ధం త్రినవరాత్ర మభూత్ నవానాం రాత్రీణాం సమాహారః నవరాత్రం. త్రయాణాం సమాహార స్త్రినవరాత్రం. సప్తవింశత్యహోరాత్రాణీ త్యర్థః. తుములమాకులం. ఉల్బణమ్. ౧

అత్ర కైశ్చి ద్దృషిభి రుక్తం దూషయితు మనువదతి శుకః (ఇన్ద్రప్రస్థగత ఇత్యాదినా ఏవం వదన్తి రాజఋషయ ఇత్యతః ప్రాక్తనేన.) ధర్మసూనునా యుధిష్ఠిరేణాహూతః. కృష్ణః రాజసూయే సంవృత్తే పరిసమాప్తే సతి శిశుపాలే. సంస్థితే చ సతి తత్రైవ కతిచి ద్దినాని స్థితః, అతిఘోరాణి నిమిత్తాని పశ్యన్ కురువృద్ధాదీన్ భీష్మాదీన్ ససుతాం కున్తీం. మునీం శ్చామన్త్ర్య పృష్ట్వా. ద్వారవతీం యయౌ ఇతి సంబన్ధః. ౨-౩

ఉక్తిమేవాహ (ఆహ చాహ మిహేత్యాదినా.) ఆర్యమిశ్రో బలభద్ర. స్తేనాభిగతః సహితో ఽహ మిహాగతః, చైద్యపక్షీయా రాజన్యా. మమ పురీం హన్యుర్నాశయేయు రతో ఽహం గమిష్యామీతి శేషః. ౪

(వీక్ష్యేతి.) అస్యాగమనానన్తరం ఇత్యాదిః. స్వానాం. త. త్కదనం యుద్ధం సౌభం సాల్వం చ, వీక్ష్య. రామం. పురరక్షణం ప్రతి నిరూప్య నియుజ్య. దారుకం. ప్రాహేత్యన్వయః. ౫

రథం ప్రాపయ మే సూత సాల్వస్యాన్తిక మాశువై,
సఙ్గ్రామ స్తేన కర్తవ్యో మాయావీ సౌభరాడయమ్. ౧౦

ఇత్యుక్తశ్చోదయామాస రథ మాస్థాయ దారుకః,
విశన్తం దదృశు స్సర్వే స్వేపరే చారుణానుజమ్. ౧౧

సాల్వశ్చ కృష్ణ మాలోక్య హతప్రాయబలేశ్వరః,
ప్రాహరత్కృష్ణసూతాయ శక్తిం భీమరవాం మృధే. ౧౨

తామాపతన్తీం నభసి మహోల్కామివ రంహసా,
భాసయన్తీం దిశ శ్శౌరి స్సాయకై శ్శతధాఽచ్ఛినత్. ౧౩

తం చ షోడశభి ర్బాణై ర్విద్ధ్వా సౌభం చ ఖేభ్రమత్
అవిధ్య చ్ఛరసందోహైః ఖం సూర్య ఇవ రశ్మిభిః. ౧౪

ఉక్తిమేవాహ (రథ మితి.) హేసూత, సాల్వస్య, అన్తికం ప్రత్యాశు రథం ప్రాపయ, తేన సాల్వేన సహ, సంగ్రామః కర్తవ్యః. అయం సాల్వో, మాయావీ సౌభరాట్చ. ౧౦

(ఇతీతి.) అస్థాయ సమ్యగధిష్ఠాయ, చోదయామాస, గమయామాస అశ్వానితి శేషః. (విశన్త మితి.) అరుణస్యానుజో యస్మిన్ తం గరుడధ్వజం రథం, విశన్తం, రణభూమా వితి శేషః, స్వే యదవః, పరే సాల్వపక్షీయాశ్చ, దదృశుః. ౧౧

(హతప్రాయస్య) బలస్యేశ్వరః, సాల్వః, యుద్ధే, కృష్ణ, మవలోక్య, భీమో, రవో ధ్వనిః యస్యాః, స్తాం శక్తిం, కృష్ణస్య, సూతాయ, ప్రాహరత్ప్రాయుఙ్క్త. ౧౨

(తా మితి.) రంహసా వేగేన నభస్యాపతన్తీం, ఉల్కామివ సర్వాః, దిశో, భాసయన్తీం, తాం శక్తిం, శతధా, చిచ్ఛేద. ౧౩

(త మితి.) ఖే ఆకాశే భ్రమద్భ్రామ్యమాణం సౌభపతిం చావిధ్య, ఖ మాకాశం, రశ్మిభి, స్సూర్య ఇవ, శరజాలైః, పున స్సౌభ మావిధ్యత్, మనీలత్వవిపులత్వాదిభి రాకాశోపమా సౌభస్య, అచిన్త్యవేగత్వబాహుళ్యాదిభి శ్శరాణాం రశ్మిసాదృశ్యం, అయత్నేనైవ రశ్మివచ్ఛరజాలప్రసారాత్సూర్య తుల్య శ్శ్రీకృష్ణ ఇత్యవగన్తవ్యమ్. ౧౪

(సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః)

సాల్వ శ్శౌరే స్తు దోస్సవ్యం సశార్ఙ్గం శార్ఙ్గధన్వనః,
బిభేద న్యపత ద్ధస్తాచ్ఛార్ఙ్గమాసీ త్తదద్భుతమ్. ౧౫

హాహాకారో మహానాసీ ద్భూతానాం తత్ర పశ్యతామ్,
వినద్య సౌభరాడుచ్చైరిద మాహ జనార్దనమ్. ౧౬

య త్త్వయా మూఢ నస్సఖ్యు ర్భార్యా చాపహృతేక్షతామ్,
ప్రమత్త స్స సభామధ్యే త్వయా వ్యాపాదిత స్సఖా. ౧౭

తం త్వాఽద్య నిశితై ర్బాణై రపరాజితమానినమ్,
నయామ్యపునరావృత్తిం యది తిష్ఠే న్మమాగ్రతః. ౧౮

(సాల్వ ఇతి.) శార్ఙ్గధన్వనః కృష్ణస్య. శార్ఙ్గసహితం, దోర్భుజం బిభేద వివ్యాధ. హస్తాచ్ఛార్ఙ్గం న్యపతత్, త దద్భుత. మభూతపూర్వత్వాదితి భావః. ౧౫

అత ఏవాహ (హాహాకార ఇతి.) మహానుచ్చైః. వినద్యేతి. అస్య శార్ఙ్గపాతజనంతోషాతిశయాదిత్యాదిః. ఉచ్చైః. వినద్య. ఇదం వక్ష్యమాణం. మాహ. ౧౬

తదేవాహ (యదితి ద్వాభ్యాం) యత్, హే మూఢ నోఽస్మాకం. నఖ్యుశ్చైద్యస్య భార్యాత్వేన సఙ్కల్పితా. రుక్మిణీ. త్వయా. అస్మాక మీక్షతాం పశ్యతాం సతాం. అపహృతా. తథా న స్సఖా సభామధ్యే. వ్యాపాదితః. హతః తత్ర హేతుత్వేన సఖాయం విశినష్టి - ప్రమత్తః, తదాఽనవహిత ఇత్యర్థః. ౧౭

(తమితి.) తుశబ్దోఽత్ర హేత్వర్థః. తస్మాత్ త్వం నఖ్యుర్భార్యాపహర్తారం. హంతారం చ. అపరాజితమాత్మానం మన్యమానం త్వా. మపునరావృత్తం మృత్యుం నయామి. అతో యుద్ధే. మమాగ్రత స్తిష్ఠ. ౧౮

శ్రీభగవానువాచ—

వృథా త్వం కత్థసే మన్ద న పశ్యస్యన్తికేఽన్తకమ్,
పౌరుషం దర్శయన్తి స్మ శూరాః న బహుభాషిణః. ౧౯

ఇత్యుక్త్వా గదయా సాల్వం భగవాన్భీమవేగయా,
తతాడ జత్రౌ సంక్రుద్ధస్స చకమ్పే వమన్నసృక్.
గదాయాం సన్నివృత్తాయాం సాల్వస్త్వన్తరధీయత. ౨౦

తతో ముహూర్త ఆగత్య పురుషశ్శిరసాఽచ్యుతమ్,
దేవక్యా ప్రహితోఽస్మీతి నత్వా ప్రాహ వచో రుదన్. ౨౧

కృష్ణ కృష్ణ మహాబాహో పితా పితృవత్సల,
బద్ధ్వాఽపనీత స్సాల్వేన సౌనికేన యథా పశుః. ౨౨

నిశమ్య విప్రియం కృష్ణో మానుషీం ప్రకృతిం గతః,
విమనస్కో ఘృణీ స్నేహా ద్బభాషే ప్రాకృతో యథా. ౨౩

ఇత్థముక్తః ప్రాహ శ్రీభగవాన్ (వృథేతి.) హేమంద. వికత్థసే ప్రగల్భం భాషసే, అంతికే సమనంతరే, ప్రాప్తం, మృత్యుం, న పశ్యసి. నాలోకయసీత్యర్థః, కిం చ శూరాః, కేవలం, పౌరుషమేవ. దర్శయంతి, నతు, బహు యథాతథా భాషంత ఇతి తథా. ౧౯

(ఇతీతి.) భీమో భయంకరో, వేగః యస్యాః. స్తయా, గదయా, జత్రౌ స్కంధమూలే తతాడ స చ సాల్వః, అసృగ్రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్. చకమ్పే కమ్పితవాన్ (గదాయామితి.) సన్నివృత్తాయాం కృష్ణేనాపనీతాయాం సత్యామిత్యర్థః. అంతరధీయత అంతర్హితవాన్. ౨౦

అంతరానానంతరం, కశ్చిత్సాల్వప్రేషితః పురుష ఆగత్య, చ్యుతం శిరసా నత్వా ప్రణమ్య. రుదన్వచో వాక్యం. ప్రాహ (కి మితి.) దేవక్యా. ప్రహితః ప్రేషితోఽస్మీతి. ౨౧

(కిం చ) హేపితృవత్సల, తే తవ పితా వసుదేవః, సాల్వేన బద్ధ్వా ఆనీతః, యథా సౌనికేవ పశుమారకేణ పశు రపనీయతే తద్వత్. ౨౨

(నిశమ్యేతి.) మానుషీం ప్రకృతిం స్వభావం అనుగతః ఘృణీ దయావాన్, నత ఏవ విమనస్కః, దుఃఖితమనాః, స్నేహాత్పితృవిషయకాత్, బభాషే, యథా ప్రాకృతః పురుషః తద్వత్. ౨౩

(సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః)

కథం రామ మసంభ్రాన్తం జిత్వాఽజేయం సురాసురైః,
సాల్వేనాల్పీయసాఽఽనీతః పితా మే బలవాన్విధిః. ౨౪

ఇతి బ్రువాణే గోవిన్దే సౌభరాట్ప్రత్యుపస్థితః,
వసుదేవ మివానీయ కృష్ణం చేద మువాచ హ. ౨౫

ఏష తే జనితా తాతో యదర్థ మిహ జీవసి,
వధిష్యే వీక్షత స్తేఽము మీశ శ్చేత్పాహి బాలిశ. ౨౬

ఏవం నిర్భర్త్స్య మాయావీ ఖడ్గేనానకదున్దుభేః,
ఉత్కృత్య శిర ఆదాయ ఖస్థం సౌభం సమావిశత్. ౨౭

తతో ముహూర్తం ప్రకృతావుపప్లుతస్స్వబోధ ఆస్తే స్వజనానుషఙ్గతః,
మహానుభావ స్తదబుధ్యతాసురీం మాయాం స సాల్వప్రహితాం మయోదితామ్. ౨౮

భాషణ మేవాహ (కథమితి.) సురాసురై రపి జేతుమశక్యం ప్రసిద్ధం రామం కథం జిత్వా క్షుద్రేణ సాల్వేన మమ పితా ఆనీతః. విధిః దైవం. బలవా నహో. ౨౪

ఇతి బ్రువాణే సతి వసుదేవ మివేతీవశబ్దేన వస్తుతోఽవసుదేవ మితి సూచ్యతే. ౨౫

ఉక్తి మేవాహ (ఏష ఇతి.) తే తవైష జనితా జనకః తాతః. పాలకవ్యావృత్తయే జనితే త్యుక్తం. యదర్థం కిమర్థ మిత్యర్థః. తే తవ వీక్షతః, పశ్యతస్సతః. అముం చ వసుదేవం. వధిష్యే. హే బాలిశ మూఢ ఈశస్సమర్థ శ్చే దముం పాహి. ౨౬

(ఏవ మితి.) ఆనకదున్దుభేః శిర ఉత్కృత్య ఛిత్వా ఆదాయ. ఖస్థ మాకాశే స్థితం. సౌభ మావిశత్. ౨౭

(తత ఇతి.) ప్రకృతౌ మానుషస్వభావే. ఉపప్లుతో మగ్నః. స్వబోధః స్వాసాధారణం సార్వజ్ఞ్యం యస్య సః. తత్ర హేతుః స్వజనానుషఙ్గతః స్వజనాసక్తః మహానుభావః. హేతుగర్భమిదం. తత్త్వా. తు భగవాన్ మయోదితాం సాల్వం ప్రతిమయేనైవం కుర్వీత్యుపదిష్టామిత్యర్థః. సాల్వేన ప్రేషితాం. ఆసురీం. మాయా మబుధ్యత జ్ఞాతవాన్. ౨౮

న తత్ర దూతం న పితుః కళేబరం ప్రబుద్ధ ఆజౌ సమపశ్యదచ్యుతః,
స్వాప్నం యథాచామ్బరచారిణం రిపుం సౌభస్థ మాలోక్య నిహన్తు ముద్యతః. ౨౮

ఏవం వదన్తి రాజర్షే ఋషయః కేచనాన్వితాః,
యత్స్వవాచో విరుధ్యేర న్నూనం తే న స్మరన్త్యుత. ౨౦

క్వ శోకమోహౌ స్నేహో వా భయం వాఽజ్ఞానసంభవమ్,
క్వచాఽఖణ్డితవిజ్ఞానజ్ఞానైశ్వర్యస్త్వఖణ్డితః. ౩౧

(నైతి.) యద్యేవం ప్రబుద్ధోఽబుధ్యత, తత్ర తదైవ, ఆజౌ యుద్ధాజణే దూతం నాపశ్యత్ నాపి, పితుః, కళేబరం యథా స్వప్నా దుద్బుద్ధస్స్వాప్నమర్థం న పశ్యతి తద్వత్, కిం తు అమ్బర చారిణం సౌభే స్థితం రిపుం సాల్వ మవలోక్య నిహంతు ముద్యుక్తో బభూవ. ౨౮

ఇతీత్థ ముపన్యస్తం పరమతం నిరాకరోతి (ఏవ మితి.) హే రాజర్షే కేచిదృషయః నాన్వితాః పూర్వాపరానుసంధానరహితాః ఇత్థం వదంతి, తదాహ (యత్స్వవాచ ఇతి.) స్వవాచో, విరుధ్యేరన్ విరోధం ప్రాప్నుయు రితి యత్ తన్నానుస్మరంతి నానుసందధతే, నూనం ధ్రువం, అయ మభిప్రాయః న తావద్రాజసూయార్థం రామేణ సహాగతః శ్రీకృష్ణః సఙ్కర్షణ మనుజ్ఞాప్యేతి పూర్వముక్తత్వాత్ నచేంద్ర ప్రస్థంగతే కృష్ణే సాల్వాగమనం సాల్వసఙ్గ్రామవ్యాసక్తేన మయా యుష్మద్ద్యూతం న జ్ఞాతమితి కామ్యక వనస్థా న్పాండవా న్సాంత్వయతా కృష్ణేనోక్తమితి వ్యాసోక్తేరితి. ౩౦

అసంభావితం చైతదిత్యాహ (క్వ శోకమోహా విత.) విమనస్క ఇత్యనేనోక్తః శోకః మానుషీం ప్రకృతిం గత ఇత్యనేనోక్తః మోహః ఘృణీ స్నేహ దిత్యనేనోక్తః స్నేహః, భయం వా దుర్నిమిత్తదర్శనజం నూనం హన్యుః, పురీ మమేత్యుక్తం, యచ్చ హస్తాచ్ఛార్జ్గం స్రపతదితి తచ్చా. జ్ఞానసంభవం న విద్యతే జ్ఞానం యేషాం తేషు, సంభవం సంభవత్ భయం వా, క్వేత్యసంభావనా ద్యోత్యతే, తద్ధేతుత్వేన భగవంతం విశినష్టి (అఖండితేతి) జ్ఞానవిజ్ఞానశబ్దౌ ప్రకారివిషయజ్ఞానపరౌ అఖండితే జ్ఞానవిజ్ఞానే సర్వపదార్థతద్యాథాత్మ్యవిషయకే ఐశ్వర్యం చ యస్య తస్యేశ్వరస్య సర్వాంతర్యామిణః, శోకాదిః క్వేతిసంబంధః, హేత్యేవంవిధస్య భగవత శ్శోకాదికం వదంతో విస్మయంతే. ౩౧

(సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః)

యత్పాదసేవోర్జితయాఽఽత్మవిద్యయా హిన్వన్త్యనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహమ్,
లభన్త ఆత్మీయమనన్తమైశ్వరం కుతోను మోహః పరమస్య సద్గతేః. ౩౨

తం శస్త్రపూగైః ప్రహరన్తమోజసా సాల్వం శరైశ్శౌరి రమోఘవిక్రమః,

శోకాద్యభావం కైముత్యనయాభిప్రాయేణాహ (యత్పాదేతి) యస్య భగవతః. పాదయోః సేవయా పరిచర్యాదిరూపసేవయా, శ్రవణకీర్తనాదిరూపయా ఊర్జితా పుష్కలా పరినిష్పన్నేతి యావత్, తయా ఆత్మవిద్యయా, ఆత్మన స్తస్య పరమాత్మనః విద్యయా ఉపాసనయా అనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహం హిన్వంతి అపనయంతి, అనాదిశ్చాసా వాత్మనో విపర్యయః దేహాద్విలక్షణస్యాత్మనో దేహతాదాత్మ్యభ్రమః అస్వతంత్ర స్యాత్మనః స్వాతంత్ర్యభ్రమశ్చేత్యేవం విపర్యయః. స ఏవ గ్రహః పిశాచ స్తం కించా నంతమసఙ్కుచితమాత్మీయ మైశ్వర్యం అపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకలక్షణం లభంతే. విరక్త విశ్లేషా జ్ఞానశక్త్యాద్యాః గుణాష్టకప్రాదుర్భావరూపముక్తిం లభంత ఇత్యర్థః. సతాం గతేః పరమ పురుషస్య, మోహః, కుతోను తత్పాదసేవకానామేవ న మోహః, కింపునస్తస్య మోహాభావ ఇతి వక్తవ్య మిత్యర్థః. ౩౨

ఇత్థం పరమపి నిగస్తే కిం తత్ప్రతీతా త్త్విక మిత్యత ఆహ (తమితి.) శౌరి రిత్యస్యేంద్ర ప్రస్థా దాగత ఇత్యాదిః. యద్వా. భగవతః శోకమోహాదిప్రతిపాదకమిన స్థితమనూదితం పరమతముద్ధరతి. ఏవం వదంతి త్రిభిః ఉన్నిహా యుక్తా ఇతి యావత్, కేచనైవం వదంతీత్యర్థః. నను, నిరస్తనిఖిలదోషస్య, భగవతోఽనుజ్ఞానహోకాదిదోషాన్వదంతః కథమభియుక్తా ఇత్యత ఆహ (య దితి.) యత్ యస్మాత్, స్వవాచ ఇతి షష్ఠ్యంతం స్వవాచః. "వేదాహం సమతీతాని వర్తమానాని చార్జున, తాన్యహం వేద సర్వాణీతి" సార్వజ్ఞవిషయభగవద్వచసః యే విరుద్ధ్యేర న్నజ్ఞానాదయో, దోషాస్తాన్ తే ఋషయః నానుస్మరంత్యేవ, కింతు, మనుష్యభావానుకారమాత్రతాత్పర్యకత్వేన శోకోమరితి భావః. ఇతి బహువచనం. ఆదర్శాభిప్రాయకం. ఏవం చ మానుషీం ప్రకృతిం గత ఇత్యస్య ప్రకృతిం స్వభావం, గతోఽనుగతః అనుకుర్వన్నిత్యర్థః అన్యథా ప్రాకృతో యథేతి దృష్టాంతాసఙ్గతిః, హస్తాచ్చాప్తం న్యపతదిత్యుక్తైరపి మనుష్యభావానుహారే తాత్పర్యం. అన్యథా నిరస్తనిఖిలదోషస్య క్వావద్యసంభావనా పీత్యభిప్రాయేణాహ (క్వశోకేతి ద్వాభ్యాం) అనయోర్యథోక్త ఏవార్థః. అస్మిన్పక్షే ఆర్యమిశ్రాభిసఙ్గత ఇత్యస్యాయమర్థః. ఆర్యమిశ్రాః వృద్ధాః. భీష్మాదయ స్తై రభిసఙ్గతః అభిత స్సంగతః సుఖమాస మితి. ఆర్యమిశ్రైశ్చ సఙ్గత ఇతి పాఠాన్తరమపి క్వచిద్దృశ్యతే ఆర్యైర్మునిభిః మిశ్రైశ్చవదృభిశ్చ

యద్వాఽచ్ఛినద్వర్మధనుశ్శిరోమణిం సౌభం చ శత్రోర్గదయా రురోధ హ. 33

తత్కృష్ణహస్తేరితయా విచూర్ణితం పపాత తోయే గదయా సహస్రధా,
విసృజ్య తద్భూతల మాస్థితో గదా ముద్యమ్య సాల్వోఽచ్యుత మభ్యగా ద్ద్రుతమ్. 34

అధావతస్సాఙ్గదమస్య బాహుం భల్లేన ఛిత్వాఽథ రథాఙ్గమద్భుతమ్,
వధాయ సాల్వస్య లయార్కసన్నిభం బిభ్రద్బభౌ సార్క ఇవోదయాచలః. 35

పఙ్గత ఇత్యర్థః. నతు బలభద్రసహితత్వమనే నోచ్యతే. అస్మిన్పక్షే శామ్యకవనస్థపాణ్డవసా న్త్వన ముపపన్న మేవ. అన్యథా పరమతం దూషయన్భగవాన్బాదరాయణః స్వవచసోః పూర్వపరయోః విరోధం పరమతే నాపాదయితు మర్హతి. తతో ముహూర్త మిత్యాదే స్త్వయ మర్థః. ఉపప్లుత స్వబోధ ఇత్యసమస్తం. పదద్వయం స్వబోధః స్వః స్వాభావికః స్వాసాధారణశ్చ బోధస్సార్వజ్ఞరూపో యస్య, తథాభూతోఽపి ప్రకృతా, వుపప్లుతో మగ్నః. ప్రకృతివశ్యాజ్ఞానంపారీవ అన ఆస్త ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుః, స్వజనస్నేహా ననుసఙ్గతః అనువర్తమానః స్వయమపి కచ్చిద్యాదవ ఇవామనుర్వన్ ఇత్యర్థః, తత్తతోఽబుధ్యత ప్రబుద్ధవానభూత్, నిత్యసర్వజ్ఞోపి ప్రాకృతవత్క్రీమేణాబుధ్యతేతి కిం చాద్య వ్యాఖ్యానే ఇన్ద్రప్రస్థాద్భగవదాగమనస్యాను క్తత్వాత్ తం శస్త్రపూగై రిత్యాదేః పూర్వగ్రన్థ సందర్భవైఘట్యం, శౌరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగత ఇత్యాది పూరణత్వే స్వారస్య మిత్యవగన్తవ్య మిత్యలం విస్తరేణ. అమోఘోఽప్రతిహతో, విక్రమో యస్య, స శౌరిః ఓజసా బలేన శస్త్రజాతైః ప్రహరన్తం సాల్వం, శరై ర్విద్ధ్వా తాడయిత్వా, వర్మ కవచం ధనుశ్చ, శిరోమణిం చాచ్ఛినత్, సౌభం తు, గదయా రురోధ బభఞ్జ. హేత్యాశ్చర్యే. 33

(తదితి.) కృష్ణహస్తేనేరితయా ప్రయుక్తయా, సహస్రధా, విచూర్ణితం తత్సౌభం తోయే సముద్రజలే పపాత, తత, స్సాల్వః, తత్సౌభం, త్యక్త్వా, భూతల, మాస్థితః గదా, ముద్యమ్య ద్రుతం యథా తథా తం కృష్ణం అభ్యద్రవత్. 34

(అధావత ఇతి.) అభ్యాపతతోఽస్య సాల్వస్యాఙ్గదేన సహితం బాహుం భల్లేన బాణ విశేషేణ, ఛిత్వా, అథ సాల్వస్య, వధార్థం ప్రళయార్కతుల్యం, రథాఙ్గం చక్రం బిభ్రాణో బభౌ యథా సార్కస్సూర్యసహిత ఉదయాచల స్తద్వత్. 35

(పాల్వవధకథారమ్యఘట్టః)

జహార తేనైవ శిర స్సకుణ్డలం కిరీటయుక్తం పురుమాయినో హరిః,
వజ్రేణ వృత్తస్య యథా పురన్దరో బభూవ హాహేతి వచ స్తదా నృణామ్. 36

తస్మిన్నిపతితే పాపే సౌభే చ గదయా హతే,
దేవదున్దుభయో నేదు స్తథా దేవగణేరితాః,
సఖీనా మపచితిం కుర్వ న్దన్తవక్త్రో రుషాఽభ్యగాత్. 37

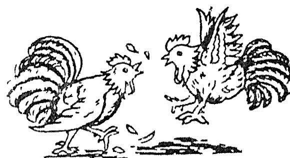
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

(జహారేతి.) పురుమాయినః బహువిధమాయాన స్సాల్వస్య. శిర స్తేనైవ చక్రేణైవ జహార హృతవాన్, యథేన్ద్రో వజ్రేణ వృత్రస్య శిరః, తద్వత్ తదా నృణాం హాహేతి. శబ్దో బభూవ. 36

అథ సానుజదన్తవక్త్రవధాత్మకం హరేశ్చేష్టితం వక్తుం తావత్ప్రస్తౌతి (తస్మిన్నితి.) తస్మిన్ సాల్వే పతితే సతి సఖీనాం సాల్వాదీనాం అపచితిం పారోక్ష్యేణోపకృతిం కుర్వన్ కర్తు మిత్యర్థః. వర్ణాదిక్య మార్షమ్. 37

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కన్దే, సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

శిశుపాలస్య సాల్వస్య పౌణ్డ్రికస్యాపి దుర్మతేః.
పరలోకగతానాం కుర్వ న్పారోక్ష్యసౌహృదమ్. ౧

ఏకః పదాతి స్సంక్రుద్ధో గదాపాణిః ప్రకమ్పయన్,
పద్భ్యాం మహీం మహారాజ మహాసత్త్వోఽభ్యవర్తత. ౨

తం తథాఽఽయాన్త మాలోక్య గదా మాదాయ సత్వరః,
అవప్లుత్య రథాత్కృష్ణం సిన్ధుం వేలేవ ప్రత్యధాత్. ౩

గదా ముద్యమ్య కారూషో ముకున్దం ప్రాహ దుర్మదః,
దిష్ట్యా దిష్ట్యా భవా నద్య మమ దృష్టిపథం గతః. ౪

త్వం మాతులేయో నః కృష్ణ మిత్రధ్రుఙ్మాం జిఘాంససి,
అతస్త్వాం గదయా మన్ద హనిష్యే వజ్రకల్పయా. ౫

అథ అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః.

సఖీనా మపచితిం కుర్వ న్నిత్యుక్తం విస్తరేణాహ (శిశుపాలస్యేత్యాదినా.) పారోక్ష్య సౌహృదం పరోక్షేణ కర్తవ్యం మహృత్కృత్యం కుర్వన్ "లక్షణహేత్వో" రితి శతా, కర్తు మిత్యర్థః. వ్యదృశ్యతేత్యుత్తరత్ర సంబన్ధః, కథంభూతః, ఏకః అసహాయః గదా, పాణౌ యస్య సః పద్భ్యాం మహీం ప్రకమ్పయన్ మహత్ సత్త్వం బలం యస్య సః హే మహారాజ. ౧-౨

(త మితి.) తం దన్తవక్త్రిం అవలోక్య త్వరయా సహితః సిన్ధుం సముద్రం, వేలేవ తం ప్రత్యధాత్ ప్రతిరురోధ. ౩

(గదా మితి.) కారూషో దన్తవక్త్రిః ప్రాహ, తదేవాహ దిష్ట్యేతి, దిష్ట్యా ఆయమానన్దో జాత ఇత్యర్థః. కోఽసౌ? అద్య దృష్టిపథం భవా న్ప్రాప్త ఇత్యేషః, హే కృష్ణ త్వ మస్మాకం మాతులేయః మాతులస్య పుత్రః సహాఽమిత్ర మితి తాత్పర్యం, తథాఽపి మిత్రాణ్యేవ ద్రుహ్యతీతి తథా మాం చ, హన్తుమిచ్ఛసి యత ఏవం భూత, స్తత స్త్వాం, వజ్రతుల్యయా బృహత్యా గదయా హనిష్యే తాడయిష్యా మీత్యర్థః. ౪-౫

(సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః)

తర్హ్యానృణ్య ముపైమ్యద్య మిత్రాణాం మిత్రవత్సల,
బన్ధురూప మరిం హత్వా వ్యాధిం దేహచరం యథా. ౬

ఏవం రూక్షైస్తుదన్వాక్యైః కృష్ణం తోత్త్రైరివ ద్విపమ్,
గదయాఽతాడయ న్మూర్ధ్ని సింహవ ద్వ్యనద చ్చ సః. ౭

గదయాఽభిహతోఽప్యాజౌ న చచాల యదూద్వహః,
కృష్ణోఽపి తం మహాగుర్వ్యా కౌమోదక్యా స్తనాన్తరే. ౮

గాఢనిర్భిన్నహృదయ ఉద్వమ న్రుధిరం ముఖాత్,
ప్రసార్య కేశబాహ్వఙ్ఘ్రీ న్ధరణ్యాం న్యపతద్వ్యసుః. ౯

తత స్సూక్ష్మతరం జ్యోతిః కృష్ణ మావిశ దద్భుతమ్,

తర్హి ఏవం చే న్మిత్రవత్సలోఽహం దేహగతం, వ్యాధిమివ మృత్యుసంపాదకం బన్ధురూప మరిం, త్వాం, హత్వా, మిత్రాణా మానృణ్యమృణాభావం, ప్రాప్స్యామి. ౬

(ఏవ మితి.) తోత్త్రై రఙ్కుశైః ద్విపం గజ మివేత్థం రూక్షైః పరుషైః వాక్యైః కృష్ణం తుదన్ వ్యథయన్నివ మూర్ధ్ని గదయా అతాడయత్, తత స్సద న్తవక్త్రి స్సింహవ ద్వ్యనదత్. ౭

(గదయేతి.) యదూద్వహః కృష్ణః ఆజౌ యుద్ధే గదయా తాడితో న చచాల అపి తు, కృష్ణః తం దన్తవక్త్రం స్తనాన్తరే స్తనమధ్యే కౌమోదక్యా గదయా గాఢం యథా తథా అతాడయ దిత్యనుషఙ్గః. ౮

(ఏవం) తాడితో విర్భిన్నం హృదయం యస్య సః, ముఖాద్రుధిరం, ఉద్వమన్, కేశాదీ న్ప్రసార్య వ్యసుర్గతప్రాణో ధరణ్యాం, న్యపతత్. ౯

(తతో) దన్తవక్త్రశరీరా త్సూక్ష్మ మణుస్వరూపం పరిత్యక్తప్రకృతిసంబన్ధం జ్యోతిః స్వప్రకాశం జీవస్వరూపం, కృష్ణ మావిశత్, తావదావిశ్య తత స్తత్సాధర్మ్యయుక్తః తత్సార్షదతాం

పశ్యతాం సర్వభూతానాం యథా చైద్యవధే నృప. ౧౦

విదూరథస్తు తద్భ్రాతా భ్రాతృశోకపరిప్లుతః,
ఆగచ్ఛ దసిచర్మభ్యాం నిశ్వసం స్తజ్జిఘాంసయా. ౧౧

తస్య చాపతతః కృష్ణ శ్చక్రేణ క్షురనేమినా,
శిరో జహార రాజేన్ద్ర సకిరీటం సకుణ్డలమ్. ౧౨

ఏవం సౌభం చ సాల్వం చ దన్తవక్త్రం సహానుజమ్,
హత్వా దుర్విషహా నన్యా నీడితస్సురమానవైః. ౧౩

మునిభిస్సిద్ధగన్ధర్వై ర్విద్యాధరమహోరగైః,
అప్సరోభిః పితృగణై ర్యక్షైః కిన్నరచారణైః. ౧౪

ఉద్గీయమానవిజయః కుసుమైరభివర్షితః,
వృతశ్చ వృష్ణిప్రవరై ర్వివేశాలఙ్కృతాం పురీమ్. ౧౫

ప్రాప్త ఇత్యర్థః. యథా సర్వభూతానాం పశ్యతాం సతాం హేనృప చైద్యవధే కృతే, తద్దేహా. దావిశత్, తద్వత్. యద్యప్యాత్మజ్యోతిషోఽతిసూక్ష్మత్వాత్సర్వభూతైర్ద్రష్టుం అశక్యం అతీన్ద్రియం చ తథాఽపి స్వస్య పరమపురుషత్వం తయోస్తు శాపాన్తే స్వస్మి న్ప్రవేశం చ సర్వభూతేభ్యః ప్రఖ్యాపయితుం శక్తో భగవాన్ తథా ప్రవేశయామాసేతి విభావయన్తు. ౧౦

(విదూరథ ఇతి.) తస్య దన్తవక్త్రస్య. భ్రాతా. విదూరథః. భ్రాతృవిషయకశోకేన. వ్యాప్తః. ఉచ్ఛ్వసన్, తజ్జిఘాంసయా కృష్ణజిఘాంసయా అసిచర్మభ్యాం ఖడ్గఖేటాభ్యాం. యుక్త ఇతి శేషః. ఆగచ్ఛ దభ్యపతత్. ౧౧

క్షురస్యేవ నేమి ర్ధారా, యస్య, తేన చక్రేణ, హే రాజేన్ద్ర. కిరీటాదిసహిత, మాపతత స్తస్య విదూరథస్య, శిరో. జహార చిచ్ఛేదే త్యర్థః. ౧౨

(ఏవ మితి.) అన్యానపి దుర్విషహాన్ సోఢుమశక్యాన్, శత్రూన్ హత్వా. సురాదిభి రీడితః, ఉపగీయమానో. విజయో యస్య సః, వృష్ణిప్రవరైః యదూత్తమైః పరివృతశ్చ. పురీం ద్వారకాం. వివేశ. ౧౩-౧౫

—* బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభఘట్టః *—

ఏవం యోగేశ్వరః కృష్ణో భగవాన్జగదీశ్వరః,
ఈయతే పశుదృష్టీనాం నిర్జితో జయతీతి సః. ౧౬

శ్రుత్వా యుద్ధోద్యమం రామః కురూణాం సహ పాణ్డవైః,
తీర్థాభిషేకవ్యాజేన మధ్యస్థః ప్రయయౌ కిల. ౧౭

స్నాత్వా ప్రభాసే సంతర్ప్య దేవర్షిపితృమానవాన్,
సరస్వతీం ప్రతిస్రోతాం యయౌ బ్రాహ్మణసంవృతః. ౧౮

పృథూదకం బిన్దుసరస్త్రికూటం చ సుదర్శనమ్,
విశాలం బ్రహ్మతీర్థం చ చక్రం ప్రాచీం సరస్వతీమ్. ౧౯

ఇత్థం సర్వత్ర విజయినో భగవతః, క్వచిత్పరాజయం వదన్తో మూఢా ఇత్యాహ(ఏవ మితి.) భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణః జగతః కృత్స్నస్యేశ్వరః ప్రశాపితా చ. అనేన పరాజయసంభావనా దూరత ఏవాపాస్తేతి సూచితం, నిర్జితః జరాసన్ధాదిభి రితి శేషః. క్వచిచ్చ జయతీ త్యేవం, పశుదృష్టీనాం మూఢానా, మీయతే. నిర్జితో జయతీతి భ్రాన్తి, రజిత ఏవ జయతీ త్యర్థః. ౧౬

అథ పునః కానిచిద్బలభద్రచేష్టితాన్యనువర్ణయతి (శ్రుత్వేత్యాదినా యావదేకోనాశీతి సమాప్తి) కురూణాం, పాణ్డవైస్సహ యుద్ధోద్యమం యుద్ధాయ యత్నం శ్రుత్వా మధ్యస్థః ఉభయేషా మపి బాన్ధవత్వాఽవిశేషాదుభయమధ్యస్థస్తటస్థ ఇతి యావత్, హేతుగర్భమిదం, అతః, పుణ్యతీరస్నాన యాత్రావ్యాజేన ప్రయయౌ. ౧౭

(స్నాత్వేతి.) ప్రతి ప్రత్యక్ స్రోతః ప్రవాహో యస్యాః స్తాం, సరస్వతీం ప్రత్యక్సరస్వతీం, యయా విత్యర్థః. ౧౮

తతః పృథూదకాదీని తీర్థవిశేషాణి యయా వితి సంబన్ధః, తత్ర చక్రం చక్రతీర్థం ప్రాచీం సరస్వతీం త్రివేణీ మిత్యర్థః. ౧౯

యమునామనుయాన్యేవం గఙ్గామను చ భారత,
జగామ నైమిశం యత్ర ఋషయ స్సత్ర మాసతే. ౨౦

త మాగత మభిప్రేత్య మునయో దీర్ఘసత్రిణః,
అభినన్ద్య యథాన్యాయం ప్రణమ్యోత్థాయ చార్చయన్. ౨౧

సోఽర్చిత స్సపరీవారః కృతాసనపరిగ్రహః,
రోమహర్షణ మాసీనం మహర్షే శ్శిష్యమైక్షత. ౨౨

అప్రత్యుత్థాయినం సూతమకృతప్రహ్వాణాఞ్జలిమ్,
అధ్యాసీనం చ తా న్విప్రాం శ్చుకోపోద్వీక్ష్య మాధవః. ౨౩

కస్మా దసా విమా న్విప్రా నధ్యా స్తే ప్రతిలోమజః,
ధర్మపాలాం స్తథైవాస్మా న్వధ మర్హతి దుర్మతిః. ౨౪

తతో యమునా మను యాని తీరాని గఙ్గామను చ యాని, తాని సర్వాణి సాదరం యథా తథా, నారద మితి పాఠే తదాఖ్యతీర్థం నైమిశం చ జగామేతి సంబన్ధః. నైమిశం విశినష్టి యత్రేతి. యత్ర నైమిశే, సత్ర, మాసతే అనుతిష్ఠన్తి ఋషయః శౌనకాదయః. ౨౦

(త మితి.) తం బలభద్ర మాగత మభిప్రేత్య దృష్ట్వేత్యర్థః. దీర్ఘం సహస్రసమం సత్ర మేషామ స్తీతి తథా తే, మునయః యథాన్యాయం, మర్చయన్నర్చితవన్తః. ౨౧

(స ఇతి.) కృతః ఆసనపరిగ్రహో యేన స రామః, రోమహర్షణ మైక్షత, ఇతి సంబన్ధః, కథంభూతః మాసీన ముపవిష్టం మహామునే ర్బాదరాయణస్య, శిష్యమ్. ౨౨

అప్రత్యుత్థాయినం ప్రత్యుత్థాన మకృతవన్తం, తం సూతం, ప్రతిలోమజం, న కృతం ప్రహ్వాణం ప్రణామః అఞ్జలిశ్చ యేన తం, తాన్ విప్రాన్, అధ్యాసీనం విప్రేభ్యోప్యుచ్చాసనాసీన మిత్యర్థః, మాధవో రామః చుకోప సకోపం ప్రాహే త్యర్థః. ౨౩

తదేవాహ (కస్మా దితి.) విప్రా నధ్యాస్తే విప్రేభ్యుచ్చైరాసనమధితిష్ఠతీత్యర్థః. ప్రతిలోమజ ఇత్యనేన తదనర్హత్వమభిప్రేతం. తథా ధర్మం పాలయన్తీతి తథా, తా, నస్మానప్య ధ్యాస్తే, అతోఽయం, దుర్మతిః వధమర్హతి. ౨౪

(బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభఘట్టః)

ఋషే ర్భగవతో భూత్వా శిష్యోఽధీత్య బహూని చ,
సేతిహాసపురాణాని ధర్మశాస్త్రాణి సర్వశః. ౨౭

అదాన్తస్యావినీతస్య వృథా పణ్డితమానినః,
న గుణాయ భవన్తి స్మ నటస్యేవాజితాత్మనః. ౨౮

ఏతదర్థో హి లోకేఽస్మిన్నవతారో మయా కృతః,
వధ్యా హి ధర్మధ్వజిన స్తే హి పాతకినోఽధికాః. ౨౯

ఏతావ దుక్త్వా భగవా న్నివృత్తోఽసద్వధాదపి,
భావిత్వా త్తం కుశాగ్రేణ కరస్థే నాహన త్ప్రభుః. ౩౦

హా హేతి వాదిన స్సర్వే మునయః ఖిన్నమానసాః,
ఊచు స్సఙ్కర్షణం దేవ మధర్మ స్తే కృతః ప్రభో. ౩౧

అజానన్నధ్యాస్త ఇత్యత ఆహ (ఋషే రితి) ఋషేర్భగవతో బాదరాయణస్య శిష్యో భూత్వా బహూనీతిహాసాదీని. సర్వశః కార్త్స్న్యేనాధీత్య చ దమవినయాదిరహితస్య వృథా. పణ్డిత మాత్మానం మన్యమానస్య గుణాయ. న భవన్తి ఇతిహాసాద్యధ్యయనాదీనీతి శేషః. కిన్తు దోషాయైవేతి భావః. అదాన్తస్యేత్యాదివిశేషణైః నాస్యాజ్ఞానకృతమభ్యుత్థానాదిస్థానం. మపి త్వహంకారప్రయుక్త మితి సూచ్యతే. ౨౭-౨౮

విప్రానధ్యాస్తామన్య ద్వా కరోతు కిం తవేత్యత ఆహ (ఏతదర్థ ఇతి.) కోఽసావర్థః? ధర్మధ్వజినః ఉత్తమవేషధారిణో వధ్యా, ఇత్యేషః. కుతః? హి యస్మా త్తే ధర్మధ్వజినః అధికాః. పాతకినః, అతో దుష్కృద్వినాశార్థ మవతీర్ణేన మయైవంవిధా అవశ్యం వధ్యా ఇత్యర్థః. ౨౯

(ఏతావ దితి.) అసతాం. వధా, న్నివృత్తోఽపి. భగవాన్రామః. భావిత్వాత్ భవితవ్యస్య కేనాప్యపరిహార్యత్వాత్. తం రోమహర్షణం కుశాగ్రేణా. హనత్. ౩౦

(హా హేతి) ఖిన్నం మానసం యేషాం తే, ఊచుః. ఉక్తిమేవాహ అధర్మ ఇత్యాదినా సపాదత్రయేణ. తే త్వయా అధర్మః. కృతః. ౩౧

అస్య బ్రహ్మాసనం దత్తమస్మాభిర్యదునన్దన,
ఆయుశ్చాత్మాక్లమం తావద్యావత్సత్రం సమాప్యతే. ౩౦

అజానతో వా చరితస్త్వయా బ్రహ్మవధో యథా,
యోగేశ్వరస్య భవతో నామ్నాయోఽపి నియామకః. ౩౧

యద్యేతద్బ్రహ్మహత్యాయాః పావనం లోకపావన,
చరిష్యతి భవాన్లోకసఙ్గ్రహో నాన్యచోదితః. ౩౨

శ్రీరామ ఉవాచ—

చరిష్యే వధనిర్వేశం లోకానుగ్రహకామ్యయా,
నియమః ప్రథమే కల్పే యావాన్స తు విధీయతామ్. ౩౩

అధార్మికప్రతిలోమజవధః కోఽయ మధర్మ ఇత్యత ఆహుః (అస్యేతి.) హే యదునన్దన, అస్య రోమహర్షణ స్యాస్మాభిః బ్రహ్మాసనం, యావద్యావతా కాలేన, సత్రం, సమాప్యతే, తావ, దాత్మనో దేహస్య, న క్లమః శ్రమో యస్మిన్ తదాయుశ్చ, దత్తం. పురాణవక్తృ బ్రాహ్మణాయ దేయం యస్మాన్న ప్రత్యర్థ్యతే తద్బ్రహ్మాసనమ్. ౩౦

(అజానతేతి.) అత స్త్వయా అజానతేవ ఆచరితం కృతం యథా బ్రహ్మవధో బ్రహ్మహత్యా తద్వత్ బ్రహ్మహత్యాసదృశం పాపం కృత మిత్యర్థః. నను బ్రహ్మవధాదపి కిం మమేశ్వరస్యే త్యత ఆహ యోగేశ్వరస్యేతి సార్ధేన. యద్యపి యోగేశ్వరస్యావద్యాస్పర్శోపయుక్తయోగ నిర్వాహకస్య అకర్మవశ్యస్య తవ "బ్రాహ్మణో న హన్తవ్య" ఇత్యాదిలక్షణ ఆమ్నాయోపి న నియామకః యద్యపి త్వం న విధివశ్య ఇత్యర్థః. ౩౧

తథాపి హే లోకపావన, బ్రహ్మహత్యాయాః పావనం ప్రాయశ్చిత్తం చరిష్యతి చరత్యను తిష్ఠత్వి త్యర్థః. కిమర్థ మిత్యత ఆహ–న, అన్యైశ్చోదితః స్వయమేవ యది భవాన్ చరిష్యతి తర్హి లోకసంగ్రహః స్యా దిత్యర్థః. "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ" ఇత్యుక్తరీత్యా లోకా నపుశిక్షితుం చరేతి భావః. ౩౨

ఏవ ముక్తః ప్రాహ రామః (చరిష్య ఇతి.) లోకానుగ్రహకామ్యయా లోకానుజిఘృక్షయా, వధస్య నిర్వేశం ప్రాయశ్చిత్తం చరిష్యే. ప్రథమే కల్పే ముఖ్యపక్షే యావాన్నియమః సతు విధీయతాం ముఖ్యప్రాయశ్చిత్త ముపదిశతా మిత్యర్థః. ౩౩

దీర్ఘమాయుః కిలైతస్య సత్త్వమిన్ద్రియ మేవ చ.
ఆశాసితం యదృగపత్సాధయే యోగమాయయా. ౩౪

ఋషయ ఊచుః—

శస్త్రస్య తవ వీర్యస్య మృత్యో రస్మాక మేవ చ,
యథా భవే ద్వచ స్సత్యం తథా రామ విధీయతామ్. ౩౫

రామ ఉవాచ—

ఆత్మా వై పుత్ర ఉత్పన్న ఇతి వేదానుశాసనమ్,
తస్మాదస్య భవే ద్వక్తా ఆయురిన్ద్రియసత్త్వవాన్. ౩౬

కిం వః కామో మునిశ్రేష్ఠా బ్రూతాహం కరవాణ్యుత,

కించ (దీర్ఘ మితి.) అస్య రోమహర్షణస్య దీర్ఘ మాయు స్సత్త్వం బలమిన్ద్రియ పాటవాత్మకం అన్యచ్చ యద్భవద్భి రాశాసితం అపేక్షితం తత్సర్వం. బ్రూత యోగమాయయా ఆశ్చర్యశక్త్యా అహం తత్సర్వం సాధయే. ౩౪

ఇత్థముక్తాః ప్రాహు ర్మునయః (శస్త్రస్యేతి.) శస్త్రస్య త్వత్ప్రియుక్తకుశాగ్రరూపస్య తవ వీర్యస్య చ మృత్యోః రోమహర్షణమరణస్య చ యథా సత్యత్వం యథా చాస్మాకం వచః యావత్సత్రం త్వం దీర్ఘాయుష్మాన్ పురాణవక్తా భవేత్యేవంవిధం వచః సత్యం భవే త్తథా, హే రామ. విధీయతాం క్రియతా మిత్యర్థః. ౩౫

శస్త్రాదీనాం సత్యత్వం సంపాదయన్నాహ రామః (ఆత్మావా ఇతి.) "అఙ్గాదఙ్గాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే ఆత్మా వై పుత్రనామాఽసి సజీవ శరదశ్శతం" ఇత్యాది. వేదానుశాసనం వేదవాక్యం. తస్మాదస్య పుత్ర ఉగ్రశ్రవాః భవతాం పురాణవక్తా భవేత్ ఆయురాదిమాంశ్చ భవేత్ అతస్సాక్షాద్రోమహర్షణస్యాజీవనాదస్త్రస్య మృత్యోశ్చ సత్యతా పుత్రరూపేణ చాయురాదిసిద్ధే ర్భవద్వచనస్యాపి సత్యతాస్యా దితి భావః. ౩౬

కించ బ్రహ్మదణ్డార్థం యుష్మదపేక్షితం కథయత, తదహం కరిష్యామీత్యత ఆహ (కిం వః కామ ఇతి.) హే మునిశ్రేష్ఠాః వో యుష్మాకం కిం కామః యద్విషయః కామో వర్తతే, తం.

అజానత స్త్వపచితిం యథావచ్చి న్త్యతాం బుధాః. ౩౭

ఇల్వలస్య సుతో ఘోరః బల్వలో నామ దానవః,
స దూషయతి న స్సత్ర మేత్య పర్వణి పర్వణి. ౩౮

తం పాపం జహి దాశార్హ తన్న శ్శుశ్రూషణం పరమ్,
పూయశోణితవిణ్మూత్రసురామాంసాభివర్షిణమ్. ౩౯

తతశ్చ భారతం వర్షం పరీత్య సుసమాహితః,
చరిత్వా ద్వాదశామ్మాసాం స్తీర్థస్నాయీ విశుధ్యసే. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః.

ప్రీత అథానన్తరం, బ్రహ్మదణ్డం గృహీత్వా, అపచితిం నిష్కృతిం అజానతో, మమ హే బుధాః, యథావ దపచితి శ్చి న్త్యతాం విధీయతామ్. ౩౭

ఇత్థముక్త్వాస్తావదపేక్షితం కథయ న్నాహ (ఇల్వలస్యేతి.) దానవో, వర్తత ఇతి శేషః. స బల్వలః ప్రతిపర్వాగత్య, సత్రం, దూషయతి. ౩౮

తం బల్వలం, జహి మారయ, తదేవ, నోఽస్మాకం, పరముత్కృష్టం, శుశ్రూషణం. తం కథంభూతం?, పూయాదీ న్యభివర్షతీతి తథా, తం తత్ర, పూయం హేయమ్. ౩౯

తత స్తద్వధానన్తరం, భారతం, వర్షం, పరీత్య ప్రదక్షిణీకృత్య, సుసమాహితో రాగద్వేషాదిరహితః, తీర్థస్నానశీలో, ద్వాదశమాసాం, శ్చరిత్వా, విశుధ్యసే శుద్ధో భవిష్యసి, చరిత్వేత్యస్య కృచ్ఛ్రాణీత్యాది ర్వా. ౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం,
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్దే, అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథ పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రచణ్డః పాంసువర్షణః,
భీమో వాయు రభూ ద్దాజ న్పూయగన్ధశ్చ సర్వశః, 1

తతోఽమేధ్యమయం వర్షం పల్వలేన వినిర్మితం,
అభవద్యజ్ఞశాలాయాం సోఽన్వదృశ్యత శూలధృత్. 2

తం విలోక్య బృహత్కాయం భిన్నాఞ్జనచయోపమమ్,
తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుదంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీముఖమ్. 3

సస్మార ముసలం రామః పరసైన్యవిదారణమ్,
హలం చ దైత్యదమనం తే తూర్ణ ముపతస్థతుః, 4

అథ ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః,

అథ పల్వలవధం వక్తుం తద్దుశ్చేష్టితం ప్రస్తౌతి (తత ఇతి.) పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రాప్తే సతి, ప్రచణ్డో విష్ణుః, పాంసూ న్వర్షతీతి తథా, భయఙ్కరో, దుర్గన్ధో, వాయు రభూత్ ఉదభూత్. 1

తతః అమేధ్యమయ మితి చ్ఛేదః. స పల్వలః శూలం ధరతీతి తథా, అన్వదృశ్యత. 2

(త మితి.) తం పల్వల మవలోక్య రామః పరసైన్యం విదారయతీతి తథా తం ముసలం దైత్యాన్ దమయతి నాశయతీతి తథా తద్ధలం చ సస్మారేతి సంబన్ధః. తం కథంభూతం? బృహన్ కాయశ్శరీరం యస్య భిన్నో విదీర్ణోఽఞ్జనచయః ఉపమా యస్య త మతికృష్ణ మిత్యర్థః. తప్తతామ్రవ చ్ఛిఖాశ్మశ్రూణి చ, యస్య తం దంష్ట్రాభి రుగ్రం భ్రుకుటీయుతం ముఖం యస్య తం తౌ హల ముసలౌ తూర్ణం తదైవోపతస్థతుః సన్నిహితౌ బభూవతుః. 3—4

త మాకృష్య హలాగ్రేణ పల్వలం గగనే చరం,
ముసలేనాహనత్క్రుద్ధో మూర్ధ్ని బ్రహ్మద్రుహం బలః. ౫

సోఽపతద్భువి నిర్భిన్నలలాటోఽసృక్సముత్సృజన్,
ముఞ్చన్నార్తస్వరం శైలో యథా వజ్రహతోఽరుణః. ౬

సంస్తుత్య మునయో రామం ప్రయుజ్యావితథాశిషః,
అభ్యషిఞ్చన్మహాభాగ వృత్రఘ్నం విబుధా యథా. ౭

వైజయన్తీం దదుర్మాలాం శ్రీధామామ్లానపఙ్కజామ్,
రామాయ వాససీ దివ్యే దివ్యాన్యాభరణాని చ. ౮

అథ తైరభ్యనుజ్ఞాతః కౌశికీమేత్య బ్రాహ్మణైః,
స్నాత్వా సరోవర మగా ద్యత స్సరయురస్రవత్. ౯

(త మితి.) గగనే చరంతం పల్వలం, హలాగ్రేణాకృష్య బలో రామః క్రుద్ధో మూర్ధ్ని ముసలేనాహనత్ తాడయామాస. తత్ర హేతుత్వేన పల్వలం విశినష్టి - బ్రహ్మద్రుహం బ్రహ్మ బ్రాహ్మణకులం తస్మై ద్రుహ్యతీతి తథా తమ్. ౫

(స ఇతి.) నిర్భిన్నం లలాటం యస్య సః పల్వలః అసృగ్రుధిర ముత్సృజన్ ఆర్తస్వరం ముఞ్చంశ్చ భూమావపతత్ యథా అరుణః గైరికాదిధాతుభి రితి శేషః. ఉపమేయే తు రుధిరేణారుణః వజ్రేణాహతః పర్వతః పపాత తద్వత్. ౬

(సంస్తుత్యేతి.) అవితథాః తాః ఆశిషః ప్రయుజ్య ఆశీర్వాదాన్ కృత్వే త్యర్థః. హేమహాభాగ అభ్యషిఞ్చన్ స్నాపయామాసుః, యథా విబుధాః దేవాః వృత్రఘ్నమిన్ద్రం తద్వత్. ౭

(వైజయన్తీ మితి.) శ్రియో ధామాన్య మ్లానాని పఙ్కజాని యస్యాం తాం వైజయన్తీం నామ మాలాం దివ్యే వస్త్రే దివ్యాన్యాభరణాని చ దదుః. ౮

(అథేతి.) తైర్మునిభిః బ్రాహ్మణైస్సహ కౌశికీం నదీ మాగత్య తత్ర స్నాత్వా తత స్సరోవర మగాత్ కిం తత్సర స్తత్రాహ యతస్సరసః సరయూ రస్రవత్ ఉదగాత్. ౯

(బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభఘట్టః)

అనుస్రోతేన సరయూం ప్రయాగముపగమ్య సః,
స్నాత్వా సంతర్ప్య దేవాదీన్జగామ పులహాశ్రమమ్. ౧౦

గోమతీం గణ్డకీం స్నాత్వా విపాశాం శోణ ఆప్లుతః.
గయాం గత్వా పితౄనిష్ట్వా గఙ్గాసాగరసఙ్గమమ్. ౧౧

ఉపస్పృశ్య మహేన్ద్రాద్రౌ రామం దృష్ట్వాఽభివాద్య చ.
సప్త గోదావరీం వేణీం పమ్పాం భీమరథీం తతః. ౧౨

స్కన్దం దృష్ట్వా యయౌ రామ శ్శ్రీశైలం గిరిశాలయమ్. ౧౩

ద్రవిడేషు మహాపుణ్యం దృష్ట్వాద్రిం వెంకటాచలమ్,
కామకోటిం పురీం కాఞ్చీం కావేరీం చ సరిద్వరామ్. ౧౪

శ్రీరఙ్గాఖ్యం మహాపుణ్యం యత్ర సన్నిహితో హరిః,
ఋషభాద్రిం హరేః క్షేత్రం దక్షిణాం మధురాం తథా. ౧౫

సముద్రసేతుమగమన్మహాపాతకనాశనమ్.
తత్రాయుతమదాదేనూర్బ్రాహ్మణేభ్యో హలాయుధః. ౧౬

సరయూమనుస్రోతేన అనులోమేన సబలభద్రః పులహాశ్రమం సాలగ్రామక్షేత్రం గోమత్యాం గణ్డక్యాం విపాశాయాం చ స్నాత్వా శోణేచ నదే ఆప్లుతః స్నాతః, పితౄన్ పితామహాదీ నిష్ట్వా సంపూజ్య మనసా ఆరాధ్యే త్యర్థః. జీవత్పితృకత్వాచ్ఛ్రాద్ధాదికాభావాత్ యద్యపి జీవత్పితృకైః గయా న గన్తవ్యేతి వదన్తి తథాప్యత ఏవ వచనాత్తీర్థయాత్రావ్యాజేన గన్తవ్యా న తు శ్రాద్ధార్థ మిత్యవగమ్యతే, గఙ్గాసాగరసఙ్గమం గత్వా ఉపస్పృశ్య తత్ర స్నాత్వా. క్త్వాప్రత్యయాన్తానాం సముద్రసేతుమగమదిత్యుపరిష్టా దన్వయః. గిరిశస్య రుద్రస్యాలయం శ్రీశైలం శ్రీపర్వతం కాఞ్చీపురీం సరిద్వరాం కావేరీం యత్ర హరి స్సన్నిహిత స్తచ్ఛ్రీరఙ్గాఖ్యం మహాపుణ్యావహం క్షేత్రం ఋషభాద్రిం వనగిరిం, తద్విశేషణం హరేః క్షేత్ర మితి (తత్రేతి.) తత్ర సముద్రసేతౌ అయుతం ధేనూః దదౌ. ౧౦—౧౬

కృతమాలాం తామ్రపర్ణీం మలయం చ కులాచలమ్,
తత్రాగస్త్యం సమాసీనం నమస్కృత్యాభివాద్య చ.

యోజితస్తేన చాశీర్భిరనుజ్ఞాతో గతోఽర్ణవమ్,
దక్షిణం తత్ర కన్యాఖ్యాం దుర్గాం దేవీం దదర్శ సహ. ౧౮

తతః ఫల్గున మాసాద్య పఞ్చాప్సరసముత్తమమ్,
విష్ణుస్సన్నిహితో యత్ర స్నాత్వాఽస్పర్శ ద్గవాం శతమ్. ౧౯

తతోఽభివ్రజ్య భగవాన్ కేరళాన్ ధృతగర్తకాన్,
గోకర్ణాఖ్యం శివక్షేత్రం సాన్నిధ్యం యత్ర ధూర్జటేః. ౨౦

ఆర్యాం ద్వైపాయనీం దృష్ట్వా శూర్పారక మగాద్బలః,
తాపీం పయోష్ణీం నిర్వింధ్యా ముపస్పృశ్యాథ దణ్డకాన్. ౨౧

ప్రవిశ్య రేవా మగమ ద్యత్ర మాహిష్మతీ పురీ,
మనుతీర్థ ముపస్పృశ్య ప్రభాసం పునరాగమత్. ౨౨

(కృతమాలా మితి.) అగమదిత్యనుషఙ్గః. శేషో వా తత్ర మలయపర్వతే తేనాగస్త్యేన ఆశీర్భి ర్యోజితః దక్షిణ మర్ణవం గతః. తత్రార్ణవసమీపే. కన్యాఖ్యాం కన్యాకుమార్యాఖ్యాం దుర్గాం దేవీం దదర్శ. స బలరామః. ౧౭—౧౮

(తత ఇతి.) ఫల్గునమనన్తపురం ప్రాప్య ఉత్తమం. పఞ్చాప్సరసం నామ సరః సమాసాద్య. తద్విశినష్టి - యత్ర పఞ్చాప్సరసే విష్ణు స్సన్నిహితః తత్ర స్నాత్వా గవా మయుత మస్పర్శ దదా విత్యర్థః. ౧౯

భగవాన్రామః కేరళాదీన్ దేశాన్ యత్ర ధూర్జటే శ్శివస్య సాన్నిధ్యం తద్గోకర్ణాఖ్యం శివాభిమానిక్షేత్రమ్. ౨౦

ద్వీపమయనం యస్యాస్తా మార్యా మమ్బికాం దృష్ట్వా శూర్పారకం క్షేత్రం జగామ (తాపీ మితి.) ఉపస్పృశ్య తాప్యాదిషు స్నాత్వా. అథ దణ్డకాఖ్యమరణ్యం ప్రవిశ్య. తతో రేవాం నర్మదా మగమత్. యత్ర రేవాతీరే మాహిష్మతీపురీ వర్తతే, తాం రేవా మిత్యర్థః. ౨౧—౨౨

(బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభఘట్టః)

శ్రుత్వా ద్విజైః కథ్యమానం కురుపాణ్డవసంయుగే,
సర్వరాజన్యనిధనం భారం మేనే హృతం భువః. ౨౩

సభీమదుర్యోధనయో ర్గదాభ్యాం యుధ్యతో ర్మృధే,
వారయిష్యన్వినశనం జగామ యదునన్దనః. ౨౪

యుధిష్ఠిరస్తు తం దృష్ట్వా యమౌ కృష్ణార్జునావపి,
అభివాద్యాభవం స్తూష్ణీం కిం వివక్షురిహాగతః. ౨౫

గదాపాణీ ఉభౌ దృష్ట్వా సంరబ్ధౌ విజయైషిణౌ,
మణ్డలాని విచిత్రాణి చరన్తావిద మబ్రవీత్. ౨౬

యువాం తుల్యబలౌ వీరౌ హే రాజన్ హే వృకోదర,
ఏకం ప్రాణాధికం మన్య ఉతైకం శిక్షయాఽధికమ్. ౨౭

(శ్రుత్వేతి.) తత్ర ద్విజైః కథ్యమానం సర్వేషాం బహూనాం రాజ్ఞాం నిధనం నాశం శ్రుత్వా భువో భారం హృతం భగవతేతి శేషః, మేనే అమన్యత. ౨౩

(స ఇతి.) స యదునన్దనో రామః మృధే యుద్ధే యుధ్యతో స్సతోః, తౌ, వారయిష్యన్ వారయితుం వినశనం కురుక్షేత్రం జగామ. ౨౪

(యుధిష్ఠిర ఇతి.) తం రామం దృష్ట్వా యమౌ తత్సమీప మితి శేషః. తథా కృష్ణార్జునావపి యయతుః. తే త మభివాద్య కిం వక్తుమిచ్ఛు రిహాగత ఇతి సంశయానాః తూష్ణీమభవన్. ౨౫

ఉభౌ భీమదుర్యోధనౌ దృష్ట్వా ఇత్థం వక్ష్యమాణ మబ్రవీత్, కథంభూతౌ? క్రుద్ధౌ సంరబ్ధౌ విజయమాకాంక్షన్తౌ విచిత్రాణి మణ్డలాని గతిభేదాన్ చరన్తౌ కుర్వన్తౌ. ౨౬

ఉక్తిమేవాహ (యువామితి.) హే రాజన్ దుర్యోధన, ఏకం భీమం, ప్రాణాధికం మన్యే. ఉతైకమేకం తు దుర్యోధనం శిక్షయాఽధికం మన్యే. ౨౭

తస్మా దేకతరస్యేహ యువయో స్సమవీర్యయోః,
న లక్ష్యతే జయోఽన్యో వా విరమత్వఫలో రణః. ౨౮

న తద్వాక్యం జగృహతు ర్బద్ధవైరౌ నృపాత్మజౌ,
అనుస్మర న్తా వన్యోన్యం దురు క్తం దుష్కృతాని చ. ౨౯

దిష్టం తదనుమన్వానో రామో ద్వారవతీం యయౌ.
ఉగ్రసేనాదిభి స్ప్రీతై ర్జ్ఞాతిభి స్సముపాగతః. ౩౦

తం పున ర్నైమిశం ప్రాప్త మృషయోఽయాజయన్ముదా.
క్రత్వఙ్గం క్రతుభి స్సర్వై ర్నివృత్తాఖిలవిగ్రహమ్. ౩౧

తేభ్యో విశుద్ధవిజ్ఞానం భగవాన్వ్యతర ద్విభుః,
యేనైవాత్మన్యదో విశ్వ మాత్మానం విశ్వగం విదుః. ౩౨

తస్మా త్తుల్యవీర్యయోః యువయో రన్యతరస్య విజయః అన్యః పరాజయో భవిష్యతీతి న లక్ష్యతే, అతో విఫలో రణః సంగ్రామః, విరమతు శామ్యతు. ౨౮

(నేతి.) నృపాత్మజౌ భీమదుర్యోధనౌ ఇత్థ ముక్తావపి తస్య రామస్య వాక్యం న జగ్రాహతుః, తత్ర హేతు ర్బద్ధవైరౌ. తత్రాపి హేతు రన్యోన్యం, దురు క్తం దుశ్చేష్టితాని చ స్మర న్తౌ. ౨౯

(దిష్ట మితి.) రామః తత్ప్రవాక్యాగ్రహణం దిష్టం తయోః ప్రాచీనకర్మప్రయు క్తం మత్వావ ప్లుష్ణిం ద్వారవతీం పురీం యయౌ. స్ప్రీతై స్సర్వసంపత్సమృద్ధై రుగ్రసేనాదిభి స్సఙ్గతో, బభూవ. ౩౦

(త మితి.) తం బలభద్రం నివృత్తాఖిలవిరోధం క్రత్వఙ్గైస్సహ క్రతుభిః అయాజయన్, క్రత్వఙ్గ మితి పాఠే యజ్ఞశరీరకం పరమాత్మానమ్. ౩౧

(తేభ్య ఇతి.) భగవాన్రామ, స్తేభ్యః ఋషిభ్యః విశుద్ధం విపర్యయసంశయాదిరహితం, విజ్ఞానం వ్యతరత్, అదాత్, ఉపదిదేశేత్యర్థః. కిం తజ్జ్ఞానం? యద్వ్యతర దిత్యత ఆహ యేనై వేతి, యేన జ్ఞానేన, ఆత్మని పరమాత్మన్యాధారభూతే, విశ్వ మాత్మానం చ విశ్వగం విశ్వం గచ్ఛతి వ్యాప్య తిష్ఠతీతి తథాభూతం, విదు స్సాక్షాత్కుర్యు, స్తథావిధం జ్ఞానం వ్యతర దిత్యర్థః. ౩౨

(బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభఘట్టః)

సపత్న్యాఽవభృథస్నాతో జ్ఞాతిబన్ధుసుహృద్వృతః,
రేజే స్వజ్యోత్స్నయేవేన్దు స్సువాసా స్సుష్ఠ్వలఙ్కృతః. 33
ఈదృగ్విధాన్యనేకాని బలస్య బలశాలినః,
అనన్తస్యాప్రమేయస్య మాయా మర్త్యస్య సన్తి హి. 34
యోఽనుస్మరేత రామస్య కర్మాణ్యద్భుతకర్మణః,
శృణ్వన్ గృణన్ననన్తస్య విష్ణో స్స దయితో భవేత్. 35

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే, ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః.

స్వజ్యోత్స్నయా చన్ద్ర ఇవ రేజే జ్యోత్స్నాస్థానీయా స్వపత్నీ. చన్ద్రస్థానీయ స్తు రామః. అనపాయిత్వా చ్ఛుభ్రవర్ణత్వాచ్చ. 33

రామస్య చేష్టితాని సాకల్యేన వక్తుం న శక్యానీత్యభిప్రయన్నాహ (ఈదృగ్విధానీతి.) అనన్తస్యానన్తావతారరూపస్యాప్రమేయస్య అనఙ్ఖ్యాతకల్యాణగుణస్య మాయామర్త్యస్య స్వసంకల్పపరిగృహీతమనుష్యజన్మనః. 34

ఉపవర్ణితబలభద్రచేష్టితశ్రవణాదిఫలమాహ - అద్భుతాని కర్మాణి యస్య తస్యానన్తస్య తదవతారరూపస్య, బలదేవస్య కర్మాణి యః పుమాన్ శృణ్వన్ సతి వక్తరి గృణన్ కథయన్ సతి శ్రోతర్యేకీర్తయన్, ఉభయో రభావే అనుస్మరేత్స స విష్ణో ర్దయితో నిరతిశయప్రియో భవేత్. 35

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సాక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన, శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ అశీతితమోఽధ్యాయః

—* కుచేలోపాఖ్యానమ్ *—

రాజోవాచ.—

భగవన్యాని చాన్యాని ముకున్దస్య మహాత్మనః,
వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య శ్రోతు మిచ్ఛామహే ప్రభో. ౧

కోను శ్రుత్వాఽసకృద్బ్రహ్మ న్నుత్తమశ్లోకసత్కథాః,
విరమేత విశేషజ్ఞోఽవిషణ్ణః కామమార్గణైః. ౨

సావాగన న్తస్య గుణా న్గృణీతే కరౌ చ తత్కర్మకరౌ మనశ్చ,
స్మరేద్వసన్తం స్థిరజఙ్గమేషు శృణోతి తత్పుణ్యకథా స్సకర్ణః. ౩

అథ అశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవతో భక్తానుగ్రహం బ్రహ్మణ్యత్వాద్యాత్మకం కుచేలవృత్తాన్తం ప్రస్తోష్యన్ తావ త్తద్విషయకం రాజ్ఞః ప్రశ్నమాహ సూతః (భగవన్నితి.) హే భగవన్ శుక, అనన్తస్యాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్య మహాత్మనో భక్తానుకమ్పినో ముకున్దస్య, యాని వీర్యాణి ప్రభావసూచకాని కర్మాణి తాని, శ్రోతుమిచ్ఛామహే ప్రభో వక్తుం సమర్థేతి భావః. ౧

బహుధా శ్రుతవతోఽపి కుత స్తవ న విరక్తి రుదేతీత్యత ఆహ (కోన్వితి.) హే బ్రహ్మన్ ఉత్తమశ్లోకస్య, సత్కథాః, అసకృదపి శ్రుత్వా, కామమార్గణై ర్విషయాన్వేషణైః. అవిషణ్ణః విషాదమప్రాప్తః విశేషజ్ఞో రసజ్ఞశ్చ చేత్కోవా పుమా న్విరమేత, భగవత్కథాశ్రవణా దితి శేషః. సారజ్ఞశ్చే న్నకోపి విరమేతేత్యర్థః, యద్వా కామమార్గణై ర్విషణ్ణః. నిర్వేదం ప్రాప్తః. ౨

భగవద్గుణవర్ణనాదిషూపయుక్తానా మేవ వాగాదీన్ద్రియాణాం సాఫల్య మన్యథా వైయర్థ్య మేవేత్యాహ (సేతి.) యా, అనన్తస్య, గుణాన్ గృణీతే వర్ణయతి, సైవ వా క్సఫలేత్యర్థః, విపర్యయే "జిహ్వాఽసతీదార్దురికేవే" త్యాది ద్వితీయస్కన్ధోక్తోఽనుసన్ధేయః, తస్య భగవతః, కర్మారాధనాత్మకం కురుత ఇతి తథా తావేవ కరౌ హస్తౌ, స్థావరేషు జఙ్గమేషు చ అన్తరాత్మతయా వసన్తం భగవన్తం య స్స్మరే త్తదేవ మనః య, స్తస్య పుణ్యాః కథాః, శృణోతి స ఏవ కర్ణః శ్రోత్రమ్. ౩

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

శిరస్తు తస్యోభయలిఙ్గమానమేత్తదేవ యత్పశ్యతి తద్ధి చక్షుః,
అఙ్గాని విష్ణోరథ తజ్జనానాం పాదోదకం యాని భజన్తి తాని. ౪

శ్రీసూత ఉవాచ—

విష్ణురాతేన సంపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః,
వాసుదేవే భగవతి నిమగ్నహృదయోఽబ్రవీత్. ౫

శ్రీశుక ఉవాచ—

కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః,
విరక్త ఇన్ద్రియార్థేషు ప్రశాన్తాత్మా జితేన్ద్రియః.
యదృచ్ఛయోపపన్నేన వర్తమానో గృహాశ్రమీ. ౬

తస్య భార్యా కుచేలస్య క్షుత్క్షామా చ తథావిధా,
పతివ్రతా పతిం ప్రాహ మ్లాయతా వదనేన సా, ౭

ఉభయం చరాచరాత్మకం జగత్, లిఙ్గం శరీరం యస్య తం, విభవావతారరూప మర్చావతారరూపం చేతి వా యః, దానమేత్ప్రణమే త్తదేవ శిరః యః, త్తం, పశ్యతి తదేవ చక్షుః, విష్ణోః, తజ్జనానాం తద్భక్తానాం వా పాదోదకం నిత్యం, భజన్తి సేవన్తే, తాన్యేవాఙ్గాని గాత్రాణి. ౪

ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ ముని రిత్యాహ సూతః (విష్ణురాతేనేతి.) విష్ణురాతేన పరీక్షితా నిమగ్నమాసక్తం, హృదయం, యస్య సః. ౫

ఉక్తిమేవాహ (కృష్ణస్యాసీ దిత్యాదినా.) బ్రహ్మవిత్తమః బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠః ఇన్ద్రియార్థేషు ఇన్ద్రియార్థవిషయేషు విరక్తః, తత్ర హేతుః, ప్రశాన్తః, ఆత్మా మనో యస్య సః జితానీన్ద్రియాణి బాహ్యాని యేన సః, యదృచ్ఛయోపపన్నేన దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా, వర్తమానః జీవన్, ఏవంభూతః కృష్ణస్య సఖా ఆసీ దితి సంబన్ధః. ౬

(తస్యేతి.) తస్య బ్రాహ్మణస్య కుచేలాఖ్యస్య, కుత్సితం చేలమస్యేతిదమన్వర్థం నామ భార్యా క్షుత్ క్షామా యదృచ్ఛా లబ్ధం తస్మై పరివిష్య స్వయం క్షుధా జీర్ణా, తత్ర హేతుః, తథావిధా పతివజ్జితేన్ద్రియా, అత ఏవ పతివ్రతా, ఏవంభూతా సా, మ్లాయతా శుష్యతా, వదనేన పతిం ప్రాహ. ౭

(దారిద్ర్యా త్సీదమానా సా వేపమానాభిగమ్య చ.)
నను బ్రహ్మ న్భగవత స్సఖా సాక్షాచ్ఛ్రియఃపతేః,
బ్రహ్మణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ భగవా న్సాత్వతాం పతిః. ౮

త ముపైహి మహాభాగ సాధూనాం చ పరాయణమ్,
దాస్యతి ద్రవిణం భూరి సీదతే తే కుటుమ్బినే.
(ఆ స్తేఽధునా ద్వారవత్యాం భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః.) ౯

స్మరతః పాదకమల మాత్మాన మపి యచ్ఛతి,
కిమ్వర్థకామాన్భజతో నాత్యభీష్టాఞ్జగద్గురుః. ౧౦

తదేవాహ (నన్వితి.) హే బ్రహ్మన్ భగవతః పూజ్యస్య తవ యస్సఖా కృష్ణః త ముపైహి సమీపం గచ్ఛ, కథంభూతః. సాక్షా చ్ఛ్రియో లక్ష్మ్యాః, పతిః తవ దారిద్ర్యాపనయనం తస్య కియ దితి భావః. నను శ్రియఃపతి శ్చేన్మాం నావలోకయేదపీత్యత ఆహ (బ్రహ్మణ్య ఇతి.) బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులే సాధుః తస్మా త్త్వామాదరిష్యత ఇతి భావః, అథాపి, శ్రియఃపతి శ్చే న్మోక్షదో న తు వి త్తద ఇత్యత ఆహ, శరణ్యః చతుర్విధపురుషార్థార్థినాం శరణార్హః. అథాపి న మదభిప్రేతం జానీయా దిత్యత ఆహ, భగవాన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః. అథాపి పరత్వేన న మామాద్రియేతేత్యత ఆహ, సాత్వతర్షభః. నిరతిశయసౌశీల్యాదేవ సాత్వతశ్రేష్ఠతయా ఽవతీర్ణ ఇతి భావః. తమేవ కిం విశిష్యో పైహీతి బ్రూష ఇత్యత ఆహ - సాధూనాం భవాదృశాం, పర మనయం ప్రాప్యం ఉపేతాయ కిం దాస్యతీత్యత ఆహ దాస్యతీతి భూరి పుష్కలం, ద్రవిణం ధనం సీదతే దారిద్ర్యేణ క్లిశ్యతే కుటుమ్బినే చ తుభ్యం, దాస్యతి క్వా స్త ఇత్యత ఆహ ఆ స్త ఇతి. ద్వారకాయా మేవాధునా, ఆ స్తే, నతు శత్రు విజయార్థం క్వాపి గత ఇతి భావః. ౮-౯

దాస్యతి వా నవేతి సంశయానం ప్రత్యాహ (స్మరత ఇతి.) స్మరత ఏవ ఆత్మానమపి యచ్ఛతి దదాతి, కిం పునః, సుమారం గత్వా భజతో యాచమానస్యార్థకామాన్ దదాతీతి వ క్తవ్య మిత్యర్థః. తాన్విశినష్టి - నాత్యభీష్టానితి పరిపాకవిరసత్వా దితి భావః, భర్తుర్భోగసంపాదనార్థమేవం ప్రచోదిత మితి న పూర్వో క్తజితేన్ద్రియత్వసాత్త్వికత్వాదివిరోధః. ౧౦

స ఏవం భార్యయా విప్రో బహుశః ప్రార్థితో మృదుః,
అయం హి పరమో లాభ ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్,
ఇతి సఞ్చిన్త్య మనసా గమనాయ మతిం దధే. ౧౧

అప్యస్త్యుపాయనం కించిద్గృహే కల్యాణి దీయతామ్,
యాచిత్వా చతురో ముష్టీన్విప్రా న్పృథుకతణ్డులాన్, ౧౨

చేలఖణ్డేన తాన్బద్ధ్వా భర్త్రే ప్రాదాదుపాయనమ్,
స తా నాదాయ విప్రాగ్ర్యః ప్రయయౌ ద్వారకాం కిల, ౧౩

కృష్ణసన్దర్శనం మహ్యం కథం స్యాదితి చిన్తయన్,
త్రీణి గుల్మాన్యతీయాయ తిస్రః కక్ష్యాశ్చ స ద్విజః. ౧౪

(స ఇతి.) స విప్రః కుచేలః, మృదుః మృదుస్వభావత్వాత్ ఓ మితి వదన్నితి భావః, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో. దర్శన మిత్య. యం, పరమో లాభ ఇతి మనసా సఞ్చిన్త్య చిన్తాపూర్వకం విచిన్త్యే త్యర్థః, విత్తలాభస్తానుషఙ్గిక ఇత్యభిప్రేత్యేతి భావః, మతిం బుద్ధిం, దధే చక్రే విధాయ ప్రాహే త్యర్థః. ౧౧

తదేవాహ (ఉపాయన మితి.) హే కల్యాణి, ఉపాయనం భగవతే సమర్పణీయం యోగ్యవస్తు, గృహే కిమ స్తీతి ప్రశ్నః, ఇత్థమాపృష్టా సా పృథుకతణ్డులాన్ తానపి చతురో ముష్టీన్, గ్రామస్థాన్ యాచిత్వా. చేలఖణ్డేన చ్ఛిద్రపటశకలేన. బద్ధ్వా భగవత ఉపాయనం, భర్త్రే దదౌ తద్ధస్తే దదా విత్యర్థః. ౧౨

(స ఇతి.) స విప్రాగ్ర్యః కుచేలః, తాన్ పృథుకతణ్డులాన్. ౧౩

(త్రీణీతి.) సద్విజః కుచేలః గుల్మాని రక్షార్థసైన్యస్థానాని, తతః, కక్ష్యాః ప్రతోళయశ్చ తాశ్చాతీయాయ అతిక్రాన్తవా విత్యర్థస్యాన్వయః. ౧౪

విప్రోఽగమ్యాన్ధవృష్ణీనాం గృహేష్వచ్యుతధర్మిణామ్,
గృహాన్ ద్వ్యష్టసహస్రాణి మహిషీణాం హరేర్ద్విజః,
వివేశైకతమం శ్రీమాన్ బ్రహ్మానన్దగతో యథా. ౧౫

తం విలోక్యాచ్యుతో దూరాత్ప్రియాపర్యఙ్క ఆస్థితః,
సహసోత్థాయ చాభ్యేత్య దోర్భ్యాం పర్యగ్రహీన్ముదా. ౧౬

సఖ్యుః ప్రియస్య విప్రర్షేరఙ్గసఙ్గాతినిర్వృతః,
ప్రీతోఽభ్యముఞ్చత్తద్బిన్దూ న్నేత్రాభ్యాం పుష్కరేక్షణః. ౧౭

అథోపవేశ్య పర్యఙ్కే స్వయం సఖ్యుస్సమర్హణమ్,
ఉపహృత్యావనిజ్యాస్య పాదౌ పాదావనేజనీః. ౧౮

అగ్రహీచ్ఛిరసా రాజన్భగవాన్లోకపావనః,
వ్యలిమ్పద్దివ్యగన్ధేన చన్దనాగరుకుఙ్కుమైః. ౧౯

ధూపైస్సురభిభి ర్మిత్రం ప్రదీపై ర్వలిభిర్ముదా,

(విప్ర ఇతి.) అచ్యుతస్యేవ ధర్మాస్సమ్పత్త్యాదిగుణాః యేషాం తేషా మగమ్యానాం దుర్గమానా మన్ధకానాం, వృష్ణీనాం చ గృహేషు మధ్యే ద్వ్యష్టసహస్రాణి ఎఁరే ర్మహిషీణాం గృహాణ తత్రాపి శ్రీమదేకతమం గృహం, వివేశేతి సంబన్ధః. ద్విజశబ్దస్య త్రైవర్ణికసాధారణత్వాదగ్రజాత్య వగమాయ విప్ర ఇతి చోక్త మిత్యతో న పౌనరుక్త్యం. యథా, బ్రహ్మానన్దం మోక్షసుఖం ప్రాప్తో, వైకుణ్ఠే హరే ర్మన్దిరం విశతి, తద్వత్. ౧౫

(త మితి.) ప్రియాయాః రుక్మిణ్యాః. పర్యఙ్కే, ఆస్థితో భగవాన్, తం కుచేలం దూరాదేవ దృష్ట్వా దోర్భ్యాం బాహుభ్యాం, పర్యగ్రహీ దాలిఙ్గితవాన్. ౧౬

(సఖ్యు రితి.) అఙ్గసఙ్గేనాలిఙ్గనేనాతీవ నిర్వృతః సుఖితః ప్రీతశ్చ. పుష్కరేక్షణో భగవాన్ నేత్రాభ్యాం, ఆనన్దాశ్రుబిన్దూన్, అభ్యముఞ్చత్. ౧౭

అథేతి ఉపవిష్టం కృత్వా తస్య సఖ్యు స్స్వయమేవ. ఉపాయనముపహృత్య సమర్ప్య. పాదావవనిజ్య ప్రక్షాళ్య పాదావనేజనీ రపః శిరసా, అగ్రహీద్ధార. (వ్యలిమ్ప దితి.) చన్దనాదిభిః

అర్చిత్వాఽఽవేద్య తామ్బూలం గాం చ స్వాగత మబ్రవీత్. ౨౦

కుచేలం మలినం క్షామం మద్విజం ధమనిసన్తతం.
దేవీ పర్యచర ద్భైష్మీ చామరవ్యజనాదిభిః. ౨౧

అన్తఃపురజనో దృష్ట్వా కృష్ణేనామలకీర్తినా,
విస్మితోఽభూదతిప్రీత్యా అవధూతం సభాజితమ్. ౨౨

కిమనేన కృతం పుణ్య మవధూతేన భిక్షుణా,
శ్రియాహీనేన లోకేఽస్మిన్గర్హితే నాధమేన చ. ౨౩

యోఽసౌ త్రిలోకగురుణా శ్రీనివాసేన సంభృతః,
పర్యఙ్కస్థాం శ్రియం హిత్వా పరిష్వక్తోఽగ్రజో యథా ౨౪

సాధితేన దివ్యగన్ధేన మిశ్రం పఙ్కాయం, వ్యలిమ్పత్ సురభిభిః ధూపైః దీపై ర్బలిభిః అన్యైశ్చ పూజాకాసాధనై రర్చిత్వా. గాం ధేనుం తామ్బూలం చ నివేద్య. స్వాగత. మబ్రవీత్ పప్రచ్ఛ. ౧౮-౨౦

(కుచేల మితి.) మలినమ, భ్యఙ్గోన్మర్దనాద్యభావాత్, ధమనిభి స్సిరాభిః సన్తతం వ్యాప్తం మేదోమాంసాదిరహితకేవలత్వఙ్మాత్రావశిష్టశరీర మిత్యర్థః. తత్ర హేతుః - క్షామం క్షుధాకర్శితం భైష్మీ రుక్మిణీ చామరవ్యజనేన, పర్యచరత్ వీజయామాసే త్యర్థః. ౨౧

(అన్తఃపురజన ఇతి.) అమలా నిర్మలా. కీర్తి ర్యస్య తేన కృష్ణేన ప్రీత్యా. సభాజితం సమ్యక్పూజితం త. మవధూతం మలినం దృష్ట్వా. విస్మితో. బభూవ. ౨౨

విస్మయమేవాహ (కిమనేనేతి ద్వాభ్యాం.) పూర్వం కిం పుణ్య మనేన కృత, మిత్యర్థః. అస్యత్త్వైవం పూజితో న స్యా దిత్యభిప్రాయమ్ విశినష్టి - అవధూతేన మలినేన, శ్రియాహీనేన దరిద్రేణ అత ఏవా, స్మిన్లోకే గర్హితేన అనాదరణీయేన అస్మిన్లోక ఇత్యనేనాముష్మిం స్తు ఆదరణీయ ఏవేతి సూచ్యతే. అధమేన న... ధనః పూజ్యతే కిన్తు పూజకాపేక్షయా తమ ఏవ పూజ్యాప ఇతి. ౨౩

యోఽసావుక్తవిధో వ్యపం. ద్విజ త్రిలోకగురుణా శ్రీనివాసేన సంభృతః సమ్మానితః పరిష్వక్త ఆలిఙ్గితశ్చ యథా అగ్రజ స్తద్వత్. ౨౪

కథయాంచక్రతు ర్గాథాః పురా గురుకులే సతోః,
ఆత్మనోర్లలితా రాజ న్కరౌ గృహ్య పరస్పరమ్. ౨౭

శ్రీభగవానువాచ—

అపి బ్రహ్మన్గురుకులా ద్భవతా లబ్ధదక్షిణాత్.
సమావృత్తేన ధర్మజ్ఞ భార్యోఢా సదృశీ న వా. ౨౮

ప్రాయో గృహేషు తే చిత్త మకామవిహతం యథా,
నైవాతిప్రీయసే విద్వన్ ధనేషు విదితం హి మే. ౨౯

కే చిత్కుర్వన్తి కర్మాణి కామైరహతచేతసః,

(కథయాంచక్రతు రితి.) అస్య కృష్ణకుచేలావిత్యాదిః. పురా గురుకులే సతోర్వర్తమానయోః, ఆత్మనోః యాః, సున్దరాః గాథాః కథాః, పరస్పరం కరౌ హస్తౌ గృహ్య గృహీత్వా ల్యబార్షః, హే రాజన్ కథయాంచక్రతుః ౨౭

తదేవాహ (అపీతి.) హే బ్రహ్మన్, లబ్ధా దక్షిణా యేన తస్మా ద్గురుకులా త్సమావృత్తేన కృతసమావర్తనాఖ్యకర్మణా, భవతా "వేదమధీత్యాభి సమావృత్యే" త్యధీతసాఙ్గవేదస్యాస్వాధ్యాయైరనుష్ఠేయం సమావర్తనాఖ్యం కర్మ విహితం, హే ధర్మజ్ఞ సదృశీ అనురూపా భార్యా ఊఢా పరిణీతా, న వా, అపిశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః. ౨౮

నోఢైవేత్యహం తు సంభావయా మీత్యభిప్రయన్నాహ (ప్రాయ ఇతి.) అకామవిహతం కామైరవిహతం తవ చిత్తం ప్రాయశో గృహేషు గృహాశ్రమేషు న రమత ఇత్యధ్యాహారః, యద్వా, తవ చిత్తం, గృహేషు కామై రవిహతం, విహతం న భవతి తథా హే విద్వన్ త్వత్ప్రియయా భార్యయా జ్ఞానిన్ ధనేష్వపి విషయభూతేషు నాతీవ, ప్రీయసే ప్రీతియుక్తో భవసీతి మే మయా, విదితమ్. ౨౯

గృహస్థలిఙ్గదర్శనాదూఢైవేతి పునర్నిశ్చిత్య కామహతత్వాభావే కిం గృహాశ్రమేణేతాశఙ్కామపనుదన్ తత్ప్రయోజనమాహ (కేచి దితి.) కామై రహతం, చేతో యేషాం తథా భూతా అపి కేచిన్ముముక్షవః దైవీం దేవస్య విష్ణోస్సంబన్ధినీం ప్రకృతిం మాయాం "దైవీహ్యేషా గుణమయీ

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

త్యజన్తః ప్రకృతీం దైవీం యథాఽహం లోకసఙ్గ్రహః. ౨౮
కచ్చిద్గురుకులే వాసం బ్రహ్మన్ స్మరసి నౌ యతః,
ద్విజో విజ్ఞాయ విజ్ఞేయం మనసః పారమశ్నుతే. ౨౯
స వై సత్కర్మణాం సాక్షాద్ద్విజాతే రిహ సమ్భవః,
ఆద్యోఽఙ్గ యత్రాశ్రమిణాం యథాఽహం జ్ఞానదో గురుః. ౩౦

మమ మాయా దురత్యయే" త్యుక్తవిధాం త్యజన్తః "లక్షణ హేత్వో" రితి శత్రాదేశః. త్యక్తుం ప్రకృతిసంబన్ధాన్మోక్తు మితి యావత్. కర్మాణి గృహస్థాశ్రమప్రయుక్తాన్యనభిసంహితఫలాని, నిత్యనైమిత్తికాదిరూపాణి కుర్వన్తి. బ్రహ్మవిద్యాఙ్గత్వేనానుతిష్ఠన్తీత్యర్థః. బ్రహ్మవిద్యాఙ్గతయా కర్మణా మనుష్ఠానార్థం గృహాశ్రమపరిగ్రహ ఇతి భావః. నను కామై శ్చేతసోఽవిహతయ ఏవ హి కర్మాణి కర్తవ్యాని. కర్మణాం విద్యాఙ్గత్వమపి చిత్తశుద్ధిజననద్వారైవ. తథా చ సతి కామైరవిహత చేతసాం కిం కర్మానుష్ఠానే నేత్యత ఆహ యథాఽహం లోక మితి. లోకస్య సఙ్గ్రహో యస్మిన్ తద్యథా భవతి తథా, అహం, కరోమి, తద్వత్. అయం భావః. కామైర్విహతచేతోభిస్తద్విహతి ద్వారా విద్యానిష్పత్తయే కర్మాణి కర్తవ్యాని అవిహతచేతోభిస్తు లోకసఙ్గ్రహార్థ మితి భావః. ౨౮

(కచ్చి దితి.) హే బ్రహ్మన్, నౌ ఆవయోః, గురుకులే, వా సంస్మరసి కచ్చిత్, తం విశినష్టి. యతో గురుకులవాసాత్. ద్విజ్ఞేయం స్వపరాత్మ యాథాత్మ్యం. విజ్ఞాయ, మనసః, పరమజ్ఞానస్య పారం. ముక్తి మితి యావత్. అశ్నుతే ప్రాప్నోతి. ౨౯

కించ (స వా ఇతి.) స వై గురుకులవాసః ద్విజాతే స్త్రైవర్ణికస్య సతాం. కర్మణాం. సమ్భవః అనుష్ఠానహేతుః. తద్ధేతుభూతజ్ఞానోత్పాదకత్వా దిత్యభిప్రాయః. యద్వా సత్కర్మణాం పుంసాం ద్వితీయజన్మసమ్భవేన గురుకులావాసరూపో హ్యాశ్రమ ఇత్యర్థః. యస్మిన్నాశ్రమే గురు. రహమివ జ్ఞానద స్స ఇత్యన్వయః. యద్వా జ్ఞానప్రదస్య గురో రత్యన్తపూజ్యతాం వక్తుం పురుషస్య త్రీన్గురూనాహ (స వా ఇతి.) అఙ్గ హే బ్రహ్మన్ ఇహ సంసారే, యత స్సంభవో జన్మమాత్రం. స పితా, తావ దాద్యః ప్రథమః. గురుః ద్విజాతే స్సతః పుంసః సత్కర్మణాం యత్ర సంభవః ఉపనీయ వేదాధ్యాపక స్స. ద్వితీయో గురుః, యథాఽహ, మీశ్వర స్తథా, ప్రథమావపి పూజ్య ఇత్యర్థః. బ్రహ్మవిద్యాప్రదం గురుమాహ – ఆశ్రమిణాం సర్వేషామపి జ్ఞానదో యో గురు, స్సతు. సాక్షాదహ మేవేతి. ౩౦

నన్వర్థకోవిదా బ్రహ్మన్వర్ణాశ్రమవతామిహ,
యే మయా గురుణా వాచా తరత్యఞ్జో మహార్ణవమ్. ౩౩

నాహమిజ్యా ప్రజాతిభ్యాం తపసోపశమేన వా,
తుష్యేయం సర్వభూతాత్మా గురుశుశ్రూషయా యథా. ౩౪

అపి న స్మర్యతే బ్రహ్మ న్వృత్తం నివసతాం గురౌ,
గురుదారై శ్చోదితానా మిన్ధనానయనే క్వచిత్. ౩౫

ప్రవిష్టానాం మహారణ్య మపర్తౌ సుమహద్ద్విజ,
వాతవర్షమభూత్తీవ్రం నిష్ఠురాస్స్తనయిత్నవః. ౩౬

అతో జ్ఞానప్రదం గురుమాశ్రిత్య యే సంసారం తరన్తి తే బుద్ధిమన్త ఇత్యాహ (నన్వితి.) నను హే బ్రహ్మన్, ఇహ లోకే సర్వేషాం వర్ణానా మాశ్రమిణాం చ మధ్యే, త ఏవార్థకోవిదాః పురుషార్థకుశలాః యే మయా గురుణా గురురూపేణ వక్త్రా వాచా ఉపదేశమాత్రేణ, అఞ్జస్సుఖేన సంసారరూపం మహార్ణవం తరన్తి. ౩౩

ఏవం మహోపకర్తు ర్గురోః అధికస్సేవ్యో నాస్తీత్యుక్తం. అత ఏవ తద్భజనాదధికో ధర్మశ్చ నాస్తీత్యాహ (నాహ మితి.) ఇజ్యా మహాయజ్ఞపఞ్చకం ప్రజాతిః ప్రకృష్టం జన్మ తపోఽనాశనాదిరూపం శమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః. యథాఽహం గురుశుశ్రూషయా తుష్యేయం ప్రీతస్స్యాం. న తథేజ్యాదిభిస్తుష్యేయమ్, ఆత్మానం విశినష్టి-సర్వభూతానా, మన్తరాత్మా. ౩౪

కిం చాస్మాకం గురుశుశ్రూషణే కిమపి దైవాదేవ సంపన్నం తత్కిం త్వయా న స్మర్యత ఇతి పృచ్ఛతి (అపి న ఇతి.) గురౌ తత్సన్నిధౌ, నివసతాం అస్మాకం వృత్తం న స్మర్యతే కిం, కిం తదిత్యత ఆహ - గురుదారై రిత్యాదినా. ఇన్ధనానయనే నిమిత్తే, చోదితానా, మస్మాకం క్వచిత్కదాచిత్. ౩౫

(అపర్తౌ) అపగతే ఋతౌ, అకాల ఇత్యర్థః. మహారణ్యం ప్రవిష్టానాం సతాం వాతో, వర్షం చ తయో స్సమాహార స్తదభూత్, తథా నిష్ఠురాః స్తనయిత్నవః స్తనయిత్నుశబ్దోఽత్ర తద్గర్జితే లాక్షణికః గర్జితాని చాభవన్. ౩౬

సూర్యశ్చాస్తంగత స్తావ త్తమసాచ్ఛాదితా దిశః,
నిమ్నం కూలం జలమయం న ప్రాజ్ఞాయత కిఞ్చన. ౩౫

వయం భృశం తత్ర మహానిలామ్బునా నిహన్యమానా ముహురమ్బు సంప్లవే,
దిశోఽవిదన్తోఽథ పరస్పరం వనే గృహీతహస్తాః పరిబభ్రిమాతురాః. ౩౬

ఏతద్విదిత్వాఽభ్యుదితే రవౌ సాన్దీపనిర్గురుః,
అన్వేషమాణో నః శిష్యా నాచార్యోఽపశ్యదాతురాన్. ౩౭

అహో హే పుత్రకా యూయ మస్మదర్థేఽతిదుఃఖితాః,
ఆత్మా వై ప్రాణినాం ప్రేష్ఠస్త మనాదృత్య మత్పరాః. ౩౮

తావ త్తథైవ సూర్యః, స్తంగతశ్చ అత ఏవ దిశః, స్తమసా, వ్యాప్తాః, నిమ్నోన్నతం కూలమున్నతం చ స్థలం జలమయం హేతుగర్భ మతో న ప్రాజ్ఞాయతజ్ఞా తమభూత్. ౩౫

(వయ మితి) అమ్బూనాం సంప్లవే ప్రవాహే మహానిలైః అమ్బుభిశ్చ, హన్యమానాః పీడ్యమానాః, దిశోఽవిద న్తః అజానన్తః, అత ఏవాతురాః పరస్పరం గృహీతాః హస్తాయైస్తే, వయం, వనే, పరిబభ్రిమ పరితో బభ్రమ, ఇన్ధనభారాన్ ధృతవ న్త ఇత్యర్థః, పర్యచరామేతి వా ఉపసర్గవశాత్ భృశఞ్చరత్యర్థత్వాత్ ఇడార్షః. ౩౬

(ఏత దితి.) ఏతదస్మాకం కృచ్ఛ్రం విదిత్వా, సూర్యే, ఉదితే సతి, న్వేషమాణో, నోఽస్మా నపశ్యత్ దృష్ట్వా అబ్రవీ దిత్యర్థః. ౩౭

తదేవాహ (అహో ఇతి త్రిభిః.) హేపుత్రకాః, దేహినాం, మాత్మా దేహః, ప్రేష్ఠః ప్రియతమః, తథాఽపి తమాత్మానం, అనాదృత్య, మత్పరాః మత్సేవాపరాః మత్ప్రియోజనాయాతీవ దుఃఖితాః. ౩౮

ఇయదేవ హి సచ్ఛిష్యైః కర్తవ్యం గురునిష్క్రియమ్,
యద్వై విశుద్ధభావేన సర్వథాఽఽత్మార్పణం గురౌ. ౩౯

తుష్టోఽహం వో ద్విజశ్రేష్ఠాః సత్యాః సన్తు మనోరథాః,
ఛన్దాంస్యయాతయామాని భవన్త్విహ పరత్ర చ. ౪౦

ఇత్థంవిధాన్యనేకాని వసతాం గురువేశ్మని,
గురోరనుగ్రహేణైవ పుమాన్పూర్ణః ప్రశాన్తయే. ౪౧

బ్రాహ్మణ ఉవాచ—

కిం న్వస్మాభిరనిర్వృత్తం దేవదేవ జగద్గురో,
భవతా సత్యకామేన యేషాం వాసో గురావభూత్. ౪౨

(ఇయదేవేతి) సచ్ఛిష్యైః గురోః కర్తవ్యం నిష్క్రియం ప్రత్యుపకారః ఇయదేవైతావదేవ కియత్ యద్విశుద్ధభావేన నిష్కపటభావేన సర్వథా సర్వప్రకారేణ, ఆత్మార్పణం దేహసమర్పణమిత్యేతావత్ "శరీరమర్థం ప్రాణాంశ్చ సద్గురుభ్యో నివేదయే" దిత్యుక్తేరితి భావః. ౩౯

(తుష్ట ఇతి.) హే ద్విజశ్రేష్ఠాః ద్విజశబ్దస్య త్రైవర్ణికపరత్వాదేవం సంబోధనం, వో యుష్మభ్యం అహం గురుః తుష్టః అతో, యుష్మాకం, మనోరథాః అపేక్షాః, సత్యాః సఫలాః సన్తు కించ ఛన్దాంసి మత్తోఽధీతా వేదాః ఇహ పరత్ర చ, లోకే, అయాతయామాన్యగతసారాణి, సఫలాని ఐహికాముష్మికాపేక్షితఫలజననసమర్థాని, భవన్త్విత్యర్థః. ౪౦

(ఇత్థ మితి.) గురువేశ్మని స్వాచార్యగృహేషు, వసతా, మస్మాకం, ఏవంవిధాన్యనేకాని వృత్తాని కిం త్వయా న స్మర్యన్త ఇతి శేషః, ఫలితమాహ (గురో రితి.) అనుగ్రహేణైవేత్యేవకారేణోపాయాన్తరవ్యావృత్తిః. పూర్ణః పూర్ణమనోరథస్స్యా దితి అక్షయ దిత్యర్థః. ౪౧

ఇత్థముక్తః ప్రాహ కుచేలః (కిం న్వితి.) హే దేవదేవ జగద్గురో అస్మాభిః రనిర్వృత్త మసంపన్నం, మస్మాకం దుర్లభం, కిం న్వస్తి. నకిమపీ త్యర్థః. తత్ర హేతుం వదన్నాత్మనో విశినష్టి- యేషామస్మాకం, సత్యకామేన, భవతా సహ గురుకులే, వాసో, బభూవ, తైరస్మాభి రితి సంబన్ధః సత్యకామస్య తవ గురుకులవాసః కేవలమస్మన్మనోరథపూరణార్థ ఏవేతి భావః. ౪౨

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

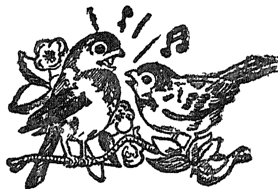
యస్య చ్ఛన్దోమయం బ్రహ్మ దేహ ఆవపనం విభో,
శ్రేయసాం తస్య గురుషు వాసోఽత్యన్తవిడమ్బనమ్. ౪౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
అశీతితమోఽధ్యాయః.

———*———

అన్యథా న ఘటత ఇత్యభిప్రయన్నాహ (యస్యేతి.) ఛన్దోమయం వేదరూపం, బ్రహ్మ. యస్య. దేహః విగ్రహః యస్య చ. దేహః శ్రేయసాం పురుషార్థానా, మావపన, ముత్పత్తిభూమి, స్తస్య తవ, గురుషు, వాసోఽత్యన్తవిడమ్బనం అభినయమాత్రం విడమ్బనే నాస్మన్మనోరథ పూరణార్థః అన్యథా సర్వవిద్యాస్థానతదవబోధ్యపురుషార్థచతుష్టయావర్షకశీలశరీరస్య తవ న ఘటత ఇత్యర్థః. ౪౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పాదాకీర్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన, శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం, దశమస్కన్ధే, అశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

స ఇత్థం ద్విజముఖ్యేన సహ సంకథయ న్హరిః,
సర్వభూతమనోఽభిజ్ఞః స్మయమాన ఉవాచ తమ్. ౧

శ్రీభగవానువాచ—

కి ముపాయన మానీతం బ్రహ్మన్మే భగవతో గృహాత్,
అణ్వప్యుపాహృతం భక్తైః ప్రేమ్ణా భూర్యేవ మే భవేత్,
భూర్యప్యభక్తోపహృతం న మే తోషాయ కల్పతే. ౨

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి,
తదహం భక్త్యుపహృతమశ్నామి ప్రయాతాత్మనః, ౩

అథ ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః.

(స ఇతి.) హరిః ఇత్థం ద్విజముఖ్యేన సహ, సంకథయన్ సుఖగోష్ఠీం కుర్వన్ సర్వభూతానాం మనసోఽభిజ్ఞః మదర్థం పృథుకానానీయ దాతుం లజ్జిత ఇతి జానన్నిత్యర్థః. తం విప్రం, ముఖాచ ౧

తదేవాహ (కి మితి సార్ధద్వయేన) హే బ్రహ్మన్, భవతా, గృహాత్ మే మహ్యం, ముపాయనం, కిం, మానీతం, లజ్జయా తూష్ణీం స్థితస్య భావమనువదన్నాహ (అణ్వితి ద్వాభ్యాం.) య ద్భక్తైః ప్రేమ్ణా ఉపహృతం సమర్పితం త దణు అత్యల్పమపి మే, భూర్యేవ, భవేత్, యత్, ద్భూర్యప్య, భక్తైర్, పహృతం మమ, సంతోషాయ న కల్పతే. ౨

అతః, పత్రాదీనామన్యతమం యః పుమాన్, మహ్యం, ప్రయచ్ఛతి దదాతి, సమర్పయతీతి యావత్ ప్రయతః, నియతః విశుద్ధ ఆత్మా మనో, యస్య, తస్య సంబన్ధి భక్త్యా, సమర్పిత మహం, మశ్నామి. ౩

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

ఇత్యుక్తోఽపి ద్విజ స్తస్మై వ్రీడితః పతయే శ్రియః,
పృథుకప్రసృతిం రాజ న్న ప్రాయచ్ఛ దవాఙ్ముఖః. ౪

సర్వభూతాత్మదృ క్సాక్షీ తస్యాగమనకారణమ్,
విజ్ఞాయాచి న్తయ దయం శ్రీకామో నాభజత్పురా. ౫

పత్న్యాః పతివ్రతాయాస్తు సఖా ప్రియచికీర్షయా,
ప్రాప్తో మా మస్య దాస్యామి సమ్పదోఽమర్త్యదుర్లభాః. ౬

ఇత్థం విచి న్త్య వసనాచ్చీరబద్ధా న్ద్విజన్మనః,
స్వయం జహార కిమిద మితి పృథుకతణ్డులాన్. ౭

నన్వేత దుపనీతం మే పరమప్రీణనం సఖే,
తర్పయన్త్యఙ్గ మాం విశ్వ మేతే పృథుకతణ్డులాః. ౮

(ఇతీతి.) వ్రీడాస్య సంజాత ఇతి తథా అత ఏవా, వాఙ్ముఖః, హే రాజన్, తస్మై శ్రియఃపతయే భగవతే, పృథుకప్రసృతిం, న ప్రాయచ్ఛత్ న దదౌ. ౪

సర్వభూతానా, మాత్మానమన్తఃకరణం, పశ్యతీతి తథా. అత ఏవ, సాక్షీ సాక్షిద్రష్టా. భగవాన్, సర్వభూతమనోఽభిప్రాయసాక్షాత్కర్తా వా తస్య ద్విజస్య, గమనకారణం, విజ్ఞాయ, కార్యమాత్మనా కర్తవ్య, మచిన్తయత్, కి మితిః విజ్ఞాయేత్యత్రాహ (శ్రీకామ ఇత్యాదినా మామిత్యన్తేన) శ్రీకామో నాభజత్ మా మితి శేషః. కిన్తు మోక్షార్థకామ ఇత్యర్థః. ౫

అధునా తు, పతివ్రతాయాః పత్న్యాః ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా మాం ప్రాప్త ఇతి కార్యచిన్తా ప్రకారమేవాహ అస్యేత్యాదినా. అమర్త్యానాం దేవానా మపి దుర్లభాః సంపదః భోగ్య భోగోపకరణభోగస్థానాదిసమృద్ధీ రస్య ద్విజస్య దాస్యామి. ౬

(ఇత్థ మితి.) అతిజీర్ణత్వాదస్త్రస్య పున స్తన్మధ్యే చీరేణ, బద్ధాన్ పృథుకతణ్డులాన్ కి మిద మితి, పృచ్ఛన్, స్వయమేవ జహార ఆదదే ఆదాయో వాచేత్యర్థః. ౭

ఉక్తిమేవాహ (నన్వితి.) నను హే సఖే, మహ్యం, మేతత్ పృథుకతణ్డుల రూపముపాయన మానీత, మేతదేవ మమ పరమప్రీణనం నితరాం ప్రీతికృత్, అఙ్గ హే సఖే, ఏతే, పృథుకతణ్డులాః, విశ్వశరీరం మాం తర్పయన్తి తృప్తిం కుర్వన్తి. ౮

ఇతి ముష్టిం సకృజ్జగ్ధ్వా ద్వితీయం ముష్టిమాదదే,
తావచ్ఛ్రీర్జగృహే హస్తం తత్పరా పరమేష్ఠినః. ౯

శ్రీరువాచ—

ఏతావతాఽలం విశ్వాత్మ న్సర్వసంపత్సమృద్ధయే.
అస్మిన్లోకేఽథవాముష్మి న్పుంస స్త్వత్తోషకారణమ్. ౧౦

బ్రాహ్మణ స్తాన్తు రజనీ ముషిత్వాఽచ్యుతమన్దిరే,
భుక్త్వా పీత్వా సుఖం మేన ఆత్మానం స్వర్గతం యథా. ౧౧

శ్వో భూతే విశ్వభావేన స్వసఖేనాభినన్దితః,
జగామ స్వాలయం తాత పథ్యనువ్రజ్య నన్దితః. ౧౨

స చాలబ్ధ్వాధనం కృష్ణా న్నతు యాచితవా న్స్వయమ్,

ఇతీత్యనన్తర ముక్త్వేతి శేషః. ఏకం ముష్టిం, జగ్ధ్వా, ద్వితీయం ముష్టిం, జగ్ధుమత్తు మాదదే, తావదదవాత్పూర్వ మేవ రుక్మిణీ, తత్పరా త్వరయా యుక్తా పరమేష్ఠినః కృష్ణస్య, హస్తం, జగృహే గృహీత్వా వారయ త్స్థి త్ప్రాహేత్యర్థః. ౯

తదేవాహ (ఏతావతేతి.) హే విశ్వాత్మన్, విశ్వాత్మనా త్వయైక ముష్ట్యదనేనైవ కృత్స్నం విశ్వం తర్పిత మితి సంబోధనాభిప్రాయః. ఏతావతా ఏకముష్ట్యదనమాత్రేణైవ పుంసోఽస్మి, న్నముష్మిన్వా, లోకే, సర్వసంపదాం సమృద్ధయే, అలం పర్యాప్తం ఇతః పరం, ద్వితీయ ముష్ట్యదనేన, కిం మాం ద్విజాదీనాం కర్తుముద్యుఙ్క్ష ఇతి భావః, తవ తోషస్య కారణం, యథా భవే, త్తథా సర్వసంపత్సమృద్ధయ ఇతి సంబన్ధః. ౧౦

(బ్రాహ్మణ ఇతి.) అచ్యుతస్య మన్దిరే భుక్త్వా, పీత్వా, తాం రాత్రిం, సుఖం యథా తథో, షిత్వా, చా, త్మానం, స్వర్గసజ్గతం స్వర్గవాసినమివ, అమన్యతేత్యర్థః. ౧౧

తతః, శ్వో భూతే, ఉదితే, రవౌ, విశ్వం భావయత్యభ్యుదయయుక్తం కరోతీతి తథా, తేన, స్వసఖేన కృష్ణేనాభినన్దితః అభినన్దనపూర్వకమనుజ్ఞాత ఇత్యర్థః. అథా, హే తాత, తేన పథి, అనువ్రజ్య అనుగమ్య, వన్దితశ్చ, స్వాలయం స్వగృహం ప్రజగామ. ౧౨

(స చేతి.) సబ్రాహ్మణ స్సఖ్యు స్సకాశా ద్ధనం, అలబ్ధ్వా, స్వయం, వ్రీడితః కార్పణ్యే

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

స్వగృహా న్వ్రీడితోఽగచ్ఛ న్మహద్దర్శననిర్వృతః. ౧౩

అహో బ్రహ్మణ్యదేవస్య దృష్టా బ్రహ్మణ్యతా మయా,
యద్దరిద్రతమో లక్ష్మీ మాశ్లిష్టో బిభ్రతోరసి. ౧౪

క్వాహం దరిద్రః పాపీయాన్క్వ కృష్ణ శ్శ్రీనికేతనః.
బ్రహ్మబన్ధు రితి స్మాహం బాహుభ్యాం పరిరమ్భితః. ౧౫

నివేశితః ప్రియాజుష్టే పర్యఙ్కే భ్రాతరో యథా,
మహిష్యా వీజిత శ్శ్రాన్తో వాలవ్యజనహస్తయా. ౧౬

శుశ్రూషయా పరమయా పాదసంవాహనాదిభిః,
పూజితో దేవదేవేన విప్రదేవేన దేవవత్. ౧౭

లజ్జితః, న యాచితవాన్, భగవానయాచితో నదదౌ. స్వయం తు న యాచిత్వాఽపి అర్థవానిత్యర్థః. కింతు మహతో భగవతో దర్శనేనైవ నిర్వృతః సుఖితః, స్వగృహాన్ప్రతి జగామ. ౧౩

నిర్వృతి మేవాహ (అహో ఇతి చతుర్భిః.) బ్రహ్మణ్యదేవస్య బ్రహ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య. బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులే సాధుతా. దృష్టా. కాఽసౌ. ఉరసి వక్షసి. లక్ష్మీం. బిభ్రతా. భగవతాఽహం. దరిద్రోఽపి. ఆశ్లిష్ట ఆలిఙ్గితః. ఇతి య. దేషా. ౧౪

అయ మత్యన్తలాభ ఇత్యాహ (క్వాహ మితి.) పాపీయా న్నీచః. అథాఽపి బ్రహ్మబన్ధు రయ మిత్యభిప్రేత్య. బాహుభ్యాం. మాలిఙ్గితః. ౧౫

కించ. ప్రియయా లక్ష్మ్యవతారరూపయా రుక్మిణ్యా. జుష్టే సేవితే పర్యఙ్కే. అహం నివాసితః ఉపవేశితః. యథా భ్రాతర స్తద్వత్ కించాధ్వని. శ్రాన్తోఽహం. వాలవ్యజనం హస్తే యస్యాః. స్తయా మహిష్యా భార్యయా వీజితశ్చ. ౧౬

కించ (శుశ్రూషయేతి.) పాదసంవాహనం పాదపీడనం. ఆదిశబ్దేన చన్దనలేపనాదిసఙ్గ్రహః. దేవానాం బ్రహ్మాదీనాం దేవేన తథాపి సౌశీల్యాతిశయేన విప్రాణాం దేవేన, కర్త్రా దేవవ దహం పూజితః. ౧౭

స్వర్గాపవర్గయోః పుంసాం రసాయాం భువి సంపదామ్,
సర్వాసామపి సిద్ధీనాం మూలం తచ్చరణార్చనమ్. ౧౮

అధనోఽయం ధనం ప్రాప్య మాద్యన్నుచ్చైర్నమాం స్మరేత్.
ఇతి కారుణికో నూనం ధనం మే భూరినాదదాత్. ౧౯

ఇతి తచ్చిన్తయా హృష్టః ప్రాప్తో నిజగృహాన్తికమ్,
సూర్యానలేన్దుసఙ్కాశైర్విమానై స్సర్వతో వృతమ్. ౨౦

విచిత్రోపవనోద్యానైః కూజద్ద్విజసమాకులైః,
ప్రోత్ఫుల్లకుముదామ్భోజకహ్లారోత్పలవారిభిః,
జుష్టం స్వలఙ్కృతైః పుమ్భిః స్త్రీభిశ్చ హరిణాక్షిభిః. ౨౧

ఇత్థం సంపూజ్యాపి ధనస్యాదానే కారణం కల్పయతి (స్వర్గాపవర్గయో రితి ద్వాభ్యాం) యద్యపి రసాయాం పాతాళే భువి చ, సంపదాం సర్వాసాం సిద్ధీనాం చ స్వర్గాపవర్గయోః స్వర్గమోక్షయో శ్చ. కారణం, తస్య భగవత, శ్చరణార్చన మేవ. ౧౮

తథాఽప్యయం భగవా, న్కారుణికః, హేతుగర్భమిద, మతో విర్ధనో మాదృశో ధనం, లబ్ధ్వా, నితరాం, మద్యన్ గర్వితో మాం, న స్మరే దిత్యభిప్రేత్య మే మహ్యం, భూరి బహు ధనం నాదదాత్ న దదౌ. ౧౯

(ఇతీతి.) తచ్చిన్తయా భగవద్గుణానుచిన్తయైవ. హృష్టః స్వగృహసమీపం ప్రాప్తః. తస్య విశేషణం సూర్యేతి. సూర్యాదివ ద్దీప్యమానై రిత్యర్థః. సర్వతః పరితః. ౨౦

కించ (విచిత్రేతి) కూజతాం ద్విజానాం పక్షిణాం కులాని తై రాకులైః వ్యాప్తైః. విచిత్రైః, ఉపవనైశ్చ. వృతం. తథా, ప్రోత్ఫుల్లాని కుముదాదీని. యేషు. తాని వారీణి యేషు తైః, సరోభి రితి విశేష్యమధ్యాహార్యం. జుష్టం యుక్త మిత్యర్థః. పుంభిః. హరిణాన మివాక్షీణి యాసాం తాభిః. స్త్రీభిశ్చ. జుష్టమ్. ౨౧

కి మిదం కస్య వా స్థానం కథం తదిద మిత్యభూత్,
ఏవం మిమాంసమాన స్తం నరా నార్యోఽమరప్రభాః,
ప్రత్యగృహ్ణన్మహాత్మానం గీతవాద్యేన భూయసా. ౨౨

పతిమాగత మాకర్ణ్య ప్రీత్యుద్ధర్షాతిసంభ్రమా,
నిశ్చక్రామ గృహాత్తూర్ణం రూపిణీ శ్రీరివాలయాత్. ౨౩

పతివ్రతా పతిం దృష్ట్వా ప్రేమోత్కణ్ఠాశ్రులోచనా,
మీలితాక్ష్యనమ ద్బుద్ధ్యా మనసా పరిషస్వజే. ౨

పత్నీం వీక్ష్య ప్రస్ఫురన్తీం దైవీం వైమానికీ మివ,
దాసీనాం నిష్కకణ్ఠీనాం మధ్యేభాన్తీం సువిస్మితః. ౨౫

తదాశ్చర్యం దృష్ట్వా వితర్కిత వానిత్యాహ (కిమిద మితి.) ప్రథమం గృహం దృష్ట్వా కిమిద మితి, పశ్చాద్విమానాని దృష్ట్వా కస్య వేదం స్థాన మితి, స్వీయ మితి జ్ఞాత్వా, కథం తదిదం స్థానం, ఇతి, ఏవం రూప, మభూ దిత్యర్థం మీమాంసమానం వితర్కయన్తం, వ్రజం, నరాః, నార్యశ్చ, హే మహాభాగ భూయసా ఉచ్చైః, గీతవాద్యేన, ప్రత్యగృహ్ణన్ ... రాదృతి వన్త ఇతి సంబన్ధః. అమరప్రభాః అమరతుల్యకాన్తయ ఇతి నరనారీవిశేషణమ్. ౨

(పతి మితి.) ఆలయా త్కమలవనా చ్ఛ్రీ ర్లక్ష్మీరివ, స్వగృహా, త్తూర్ణం నిశ్చక్రామ నిర్గతవతీ. ౨౩

(పతివ్రతేతి.) ఉత్కణ్ఠయా ప్రేమపూర్వకౌత్సుక్యేన, అశ్రూణి ఆనన్దాద్భిన్దవో లోచనయో ర్యస్యాః సా, ప్రేమ్ణా పతిం దృష్ట్వా, మీలితే అక్షిణీ యయా సా, బుద్ధ్యా, అనమ న్నమశ్చక్రే, మనసా పరిషస్వజే ఆలిఙ్గితవతీ చ. ౨౪

(పత్నీ మితి.) స బ్రాహ్మణః, వైమానికీం విమానారూఢాం దైవీం దేవస్త్రియ మివ, ప్రస్ఫురన్తీం నిష్కాః పదకాఖ్యభూషణం కణ్ఠే యాసాం తాసాం దాసీనాం మధ్యే భాన్తీం దీవ్యమానాం పత్నీం, వీక్ష్య విస్మితో బభూవ. ౨౫

ప్రీత స్స్వయం తయా యుక్తః ప్రవిష్టో నిజమన్దిరమ్,
మణిస్తమ్భశతోపేతం మహేన్ద్రభవనం యథా. ౨౬

పయఃఫేననిభా శ్శయ్యా దాన్తా రుక్మపరిచ్ఛదాః,
పర్యఙ్కా హేమదణ్డాని చామరవ్యజనాని చ. ౨౭

ఆసనాని చ హైమాని మృదూపస్తరణాని చ,
ముక్తాదామవిలమ్బీని వితానాని ద్యుమన్తి చ. ౨౮

స్వచ్ఛస్ఫటికకుడ్యేషు మహామారకతేషు చ,
రత్నదీపాన్భ్రాజమానాన్లలనారత్నసంయుతాన్. ౨౯

విలోక్య బ్రాహ్మణస్తత్ర సమృద్ధీస్సర్వసమ్పదామ్,
తర్కయామాస నిర్వ్యగ్రస్స్వసమృద్ధి మహైతుకీమ్. ౩౦

(ప్రీత ఇతి.) తయా పత్న్యా. యుక్తస్సహితః. నిజమన్దిరం విశినష్టి - మణిస్తమ్భేత్యాదినా యథా మహేన్ద్రభవనం తద్వత్ స్థితమ్. ౨౬

(పయః ఫేనేత్యాదేః) యత్ర మన్దిర ఇత్యాదిః పయఃఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవన్మృదులాః శుభ్రాశ్చ దాన్తాః ధౌతాః, రుక్మమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరాః యాసాం తాః శయ్యా ఇతి ద్వితీయాన్తానాం విలోక్యేత్యుపరిష్టాత్ సంబన్ధః. ప్రథమాన్తపాఠే తు యత్ర మన్దిరే పయఃఫేననిభా శ్శయ్యాదయ స్తత్ర సర్వసంపదాం సమృద్ధి మవలోక్య తర్కయామాసేతి సంబన్ధః. అస్మిన్పక్షే దాన్తాః దన్తమయా రుక్మపరిచ్ఛదా ఇతి చ. పర్యఙ్కవిశేషణం. హేమమయో దణ్డో యేషాం తాని చామరవ్యజనాని. ౨౭

మృదూన్యుపస్తరణాని తూలాదిమయాని యేషు తాన్యాసనాని ముక్తాదామ్నాం ముక్తాసరాణాం విలమ్బాః యేషు సన్తీతి తథా తాని వితానాన్యుల్లోచాః ద్యుమన్తి కాన్తియుక్తాని చ. ౨౮

మహాన్తో మరకతా ఇన్ద్రనీలమణయో యేషు తేషు. స్వచ్ఛేషు స్ఫటికమయకుడ్యేషు రత్నాన్యేవ దీపాః, స్త్రీరత్నైః సంవృతాః భ్రాజమానాః ఔజ్జ్వల్యాతిశయా ద్రత్నానాం దీపత్వ రూపణమ్. ౨౯

(విలోక్యేతి.) నిర్వ్యగ్రః నిశ్చలః స్థితస్సన్ అహైతుకీం ఆకస్మికీం స్వస్య సమృద్ధిం తర్కయామాస, కుత ఏషా సమృద్ధిరాగతేతి తావచ్చిన్తితవా నిత్యర్థః. ౩౦

నూనం బతేదం మమ దుర్భగస్య శశ్వద్దరిద్రస్య సమృద్ధిహేతుః,
మహావిభూతే రవలోకతోఽన్యో నైవోపపద్యేత యదూత్తమస్య. ౩౧

నన్వబ్రువాణో దిశతే సమక్షం యాచిష్ణవే భూర్యపి భూరి భోగః,
పర్జన్యవత్తత్స్వయ మీక్షమాణో దాశార్హకాణా మృషభస్సకామేః. ౩౨

కిఞ్చిత్కరోత్యుర్వపి యత్స్వదత్తం సుహృత్కృతం ఫల్గ్వపి భూరికారీ,
మయోపనీతం పృథుకైకముష్టిం ప్రత్యగ్రహీత్ప్రీతియుతో మహాత్మా. ౩౩

విస్మినోతి (నూన మితి.) దుర్భగస్యాప్యస్మిన్జన్మని విర్భాగ్యస్య శశ్వత్సదా జన్మాన్తరేష్వ పీత్యర్థః. దరిద్రస్య మమ సమృద్ధిహేతు స్సంపద్ధేతుః మహావిభూతిద్వయనాయకస్య. యదూత్త మస్య భగవతోఽవలోకనా, దన్యో నైవోపపద్యేత. న సంభావ్యేత నూనం ధ్రువం. అహో బతేతి దాశ్చర్య మిత్యర్థః. ౩౧

ఏవం తర్హి సమక్ష మేవ మహ్యం దాస్యామీతి బ్రువన్కింన దదా విత్యాశఙ్క్యాహ (నన్వితి.) భూరి భోగః బహుభోగో భగవాన్, హేతుగర్భమిదం. అతః యాచిష్ణవే యాచకాయ భూర్యపి బహు భాగ్య మపి అబ్రువాణో దాస్యామి ప్రతిగృహ్ణీష్వేత్యేవ మవద న్న సమక్ష మే దిశతే యచ్ఛతి విరిఞ్చిభోగపర్యన్త మపి యాచకాయ దీయమానం స్వభోగాపేక్షయాఽతితుచ్ఛ మేవేత్యభిప్రేత్య లజ్జయా తత్సమక్షం న యచ్ఛతి కిన్త్వసమక్ష మేవేత్యర్థః. ఏతదేవ దృష్టాన్త ముఖేన వదన్కృతజ్ఞతా మప్యాహ (పర్జన్యవ దితి.) యథా పర్జన్యః, కదాచిద్బహ్వపి వర్షమల్ప మేవ మన్యమాన స్సుప్తే సతి జనే రాత్రావగర్జన్న సమక్షమేవ వర్షతి తద్వ దయం దాశార్హకాణా మృషభో యదుపతిః త త్సేవకసమర్పిత మత్యల్ప మపి సమీక్షమాణో బహుమన్యమానః స కామే కామనయా యుక్తే పుంస్యు, అభిలషితానర్థా. న సమక్షం వర్షతీత్యర్థః. ౩౨

తత్స్వయ మీక్షమాణ ఇత్యేత దేవ స్వదృష్టాన్తేన ద్రఢయతి (కిఞ్చి దితి.) య త్స్వదత్త మాత్మనా దత్త మైశ్వర్య మురుభూర్యపి త త్కించి త్కరోతి అత్యల్పం మన్యత ఇత్యర్థః. య త్సుహృదా భక్తేన, కృతం సమర్పితం ఫల్గు అల్ప మపి త ద్భూరి బహు కరోతీతి తథా హి మయో పనీతం సమీప ఆనీతం పృథుకానా మేకం ముష్టిం స్వయం మహాత్మా ఉభయవిభూత్యధిపతిరపి ప్రీతియుక్తః ప్రత్యగ్రహీత్ మహాత్మేత్యస్య సర్వభూతాభిప్రాయజ్ఞ ఇతి వాఽర్థః. ౩౩

తస్యైవ మే సౌహృదసఖ్యమైత్రీ దాస్యం పునర్జన్మని జన్మని స్యాత్,
మహానుభావేన గుణాలయేన విషజ్జత స్తత్పురుషప్రసఙ్గః. ౩౪

భక్తాయ చిత్రం భగవాన్హి సంపదో రాజ్యం విభూతీ ర్న సమర్థయత్యజః.
అదీర్ఘబోధాయ విచక్షణస్స్వయం పశ్యన్నిపాతం ధనినాం మదోద్భవమ్. ౩౫

ఇత్థం వ్యవస్థితో బుద్ధ్యా భక్తోఽతీవ జనార్దనే,
విషయాన్జాయయా త్యక్ష్యన్బుభుజేనాతిలమ్పటః. ౩౬

అతః ఐశ్వర్యాదికమపహాయ భగవతః సంబంధ్యాదికమేవ మమ ప్రతిజన్మని స్యాదితి ప్రార్థయతే (తస్యైవేతి.) భగవత ఏవ సౌహార్దం హితైషిత్వం ప్రేమ వా సఖ్యం ప్రియత్వం హితాశంసనం వా మిత్రత్రాయకత్వం వా మైత్రీ ఉపకారస్మరణేన కిఙ్కరత్వం దాస్యం భృత్యత్వం తేషాం ద్వంద్వైకవద్భావః. ప్రతిజన్మని జన్మని వివిధానాం దివ్యానాం, స్యాదస్తు న తు విభూతి రితి భావః. కిఞ్చ గుణాలయే నిఖిలకల్యాణగుణాశ్రయేణ మహానుభావేన భగవతా విషజ్జతః విశేషేణ సఙ్గతిం ప్రాప్నువతో మమ తత్పురుషాణాం భక్తానాం ప్రసఙ్గః ప్రకృష్టః సఙ్గస్స్యాత్. ౩౪

నను భక్తస్సన్నేవ కి మితి పున స్తద్భక్తిం ప్రార్థయసే ఇత్యత ఆహ (భక్తాయేతి.) చిత్రం యద్యహం భక్త స్తర్హి మహ్య మైశ్వర్య ప్రదాస్యతి చిత్ర మిత్యర్థః. ఐశ్వర్యదానేన మా మభక్త మేవ సమ్పాదయతీతి భావః. కుతః? హి యస్మాత్, అజో భగవాన్ భక్తాయ సంపదో రాజ్యం విభూతీశ్చ న సమర్థయతి న వర్ధయతి న యచ్ఛతీత్యర్థః. ధనాదిసంపదో భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిసమృద్ధయః విభూతయః పుత్రపశ్వాదిసమృద్ధయః తదానే హేతుం వదన్ భగవ న్తం విశినష్టి - ధనినాం మదస్యోద్భవో యస్మాత్ తదైశ్వర్యం నిపాతం నిపతన్తీయస్మాత్ నరక ఇతి తథాభూతం అదీర్ఘబోధాయ అవివేకాయ భక్తాయేతి స్వయం జానన్ విచక్షణః. హేతుగర్భమిదం అత స్తాన్న సమర్థయత్యేవేతి సంబన్ధః అతః కిం మహ్యమేతత్స్యాత్తద్భక్తిం ప్రార్థయ ఇతి భావః. ౩౫

(ఇత్థ మితి.) బుద్ధ్యా వివేకాత్మికయా వ్యవసితః నిశ్చితవాన్ విశేషాత్ భగవతి భక్తి యుక్తస్సన్ విషయాన్ త్యక్ష్యన్ కస్మైచిన్నైః విషయత్యాగ మభ్యస్యన్ నాతిలమ్పటః తేష్వతి వాదరరహిత స్తాన్ జాయయా సహ బుభుజే, అనుబభూవ. ౩౬

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

తస్యైవ దేవదేవస్య హరే ర్యజ్ఞపతేః ప్రభోః,
బ్రాహ్మణాః ప్రభవో దైవం న తేభ్యో విద్యతే పరమ్. ౩౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం స విప్రో భగవత్సుహృ త్తదా దృష్ట్వా స్వభృత్యై రజితం పరాజితమ్,
తద్ధ్యానవేగోద్గ్రథితాత్మబన్ధన స్తద్ధామ లేభేఽచిరతః సతాం గతిమ్. ౩౮

ఏతద్బ్రహ్మణ్యదేవస్య శ్రుత్వా బ్రహ్మణ్యతాం నరః,
లబ్ధభావో భగవతి కర్మబన్ధాద్విముచ్యతే. ౩౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః.

స్వయం విశ్వమాత్రాధికో భగవాన్ కథ మేవ మకించనం ద్విజమాదృతవా నితి స్మయ మానం రాజాన మాశఙ్క్యాహ (తస్యైవేతి.) హే ప్రభో. యజ్ఞపతే ర్యజ్ఞనిర్వాహకస్య దేవానాం బ్రహ్మాదీనా మపి దేవస్య హరేః ప్రభవో దైవం చ బ్రాహ్మణా ఏవ తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః పరమన్య ద్దైవం న తస్య విద్యత ఇత్యర్థః. ౩౭

తతో [illegible] కి [illegible] ఆహ (ఏవ [illegible]) [illegible] బ్రాహ్మణః అన్యైః రజిత [illegible] స్వభృత్యైః [illegible] వశీకృతం దృష్ట్వా [illegible] ధ్యానవే [illegible] మహ్యోచిత, [illegible] బన్ధనం [illegible] స్త ద్ధామ [illegible] ర్వర్ణా [illegible] గుణైః పఞ్చ [illegible] ధ్యా [illegible] [illegible] గమ్యం భగవతో ధామ స్థానం వైకుణ్ఠాఖ్యం లేభే [illegible] భృత్యైః [illegible] జిత [illegible] ఉపాయమూలం దృష్ట్వేతి వా సంబన్ధః. ౩౮

[illegible] పఠ [illegible] మాహ (ఏత [illegible]) బ్రహ్మణ్య [illegible] భగవ [illegible] బ్రహ్మణ్యతాం [illegible] లబ్ధః [illegible] భక్తి ర్యేన స కర్మబన్ధా [illegible] కర్మరూపాద్బన్ధాత్ ముక్తో భవేత్. ౩౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
[illegible] శ్రీమద్భాగవతాఖ్యానచతురేణ,
శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితా యాం శ్రీమద్భాగవత చంద్రికాఖ్యాయాం,
దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం, దశమస్కంధే. ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః.

—*—

అథ ద్వ్యశీతితమో ఽధ్యాయః

—* సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథైకదా ద్వారకాయాం వసతో రామకృష్ణయోః,
సూర్యోపరాగస్సుమహా నాసీత్కల్పక్షయే యథా, ౧

తం జ్ఞాత్వా సత్తమా రాజన్పురస్తాదేవ సర్వశః,
స్యమన్తపఞ్చకం క్షేత్రం యయు శ్శ్రేయోవిధిత్సయా. ౨

నిఃక్షత్రియాం మహీం కుర్వన్రామ శ్శస్త్రభృతాం వరః
నృపాణాం రుధిరౌఘేణ యత్ర చక్రే మహాహ్రదాన్. ౩

అథ ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవత స్సబాన్ధవస్య తీర్థయాత్రావ్యాజేన సుహృత్స్వజనసల్లాపాద్యాత్మకం చేష్టిత మనువర్ణయతి త్రిభి రధ్యాయైః (అథేతి.) రామకృష్ణయోః ద్వారకాయాం వసతో స్సతో స్సుమహాన్ సర్వగ్రాసః, తత్ర దృష్టాన్తః - కల్పక్షయే యథేతి యథా కల్పావసానే సూర్యో న దృశ్యతే తద్వ దిత్యర్థః. ౧

(తం మితి.) హే రాజన్ తం సూర్యోపరాగం జ్యోతిర్విద్భిః ఉచ్యమాన మాదావేవ జ్ఞాత్వా సత్తమాః శిష్టా స్సర్వే శ్రేయోవిధిత్సయా పుణ్యార్జనేచ్ఛయా స్యమన్తపఞ్చకం నామ క్షేత్రం కురుక్షేత్ర మిత్యర్థః యయుర్జగ్ముః. ౨

అబ్రహ్మణ్యక్షత్రియవధస్థానత్వేన పరశురామస్యావభృథస్నానస్థానత్వేన చ క్షేత్రస్య పాపవినాశకత్వమాహ (నిఃక్షత్రియా మితి ద్వాభ్యాం.) రామో భార్గవః రుధిరౌఘేణ రుధిరధారయా యత్ర క్షేత్రే మహాహ్రదాన్ పఞ్చ చక్రే. ౩

(సూర్యోపరాగేకురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

ఈజే చ భగవాన్రామో యత్రాస్పృష్టోఽపి కర్మణా,
లోకస్య గ్రాహయన్నార్యో యథాఽన్యోఽఘాపనుత్తయే. ౪

మహత్యాం తీర్థయాత్రాయాం తత్రాగ న్భారతీః ప్రజాః,
వృష్ణయశ్చ తథాఽక్రూరవసుదేవాహుకాదయః
యయు ర్భారత తత్క్షేత్రం స్వమఘం క్షపయిష్ణవః. ౫

గదప్రద్యుమ్నసామ్బాశ్చ సుచన్ద్రశుకసారణైః,
ఆస్తేఽనిరుద్ధో రక్షాయాం కృతవర్మా చ యూథపః. ౬

తే రథై ర్దేవధిష్ణ్యాభై ర్హయైశ్చ తరళప్లవైః,
గజై ర్నదద్భి రభ్రాభై ర్నృభి ర్విద్యాధరద్యుభిః. ౭

వ్యరోచన్త మహాభాగాః పథి కాఞ్చనమాలినః,

కర్మణా నృపవధప్రయుక్తపాపేన అస్పృష్టోఽపి రామో భార్గవః లోకస్య గ్రాహయన్ అన్యేఽపి మత్తోఽర్వాచీనా శ్శిష్టా ఏవం కుర్యు రితి గ్రాహయితు మిత్యర్థః. తథా అన్యేషా మవిదుషా మఘాపనుత్తయే పాపాపనోదనాయ చ యత్ర క్షేత్రే ఈజే ఇయాజ తత్క్షేత్రం యయు రితి పూర్వేణ సంబన్ధః. ౪

మహత్యా మతిశయితపుణ్యావహాయాం. భారతీః భారత్యః భరతవర్షస్థాః ప్రజాః. తత్ర క్షేత్రే అగమన్ ఆజగ్ముః, తథా అక్రూరాదయో వృష్ణయ శ్చాగమన్. కిమర్థ మిత్యత ఆహ (యయు రితి) హే భారత స్వం స్వకీయం, మఘం, క్షపయిష్ణవః నిరసితుమిచ్ఛవ ఇత్యర్థః. ౫

(గదేతి.) గదాదిభిస్సహానిరుద్ధః రక్షాయాం నిమిత్తభూతాయాం ద్వారకారక్షణార్థ మిత్యర్థః. తత్రైవాస్తే స్థితవా నిత్యర్థః. తథా యూథపః సేనానీః కృతవర్మాఽపి తత్రైవాస్తే. ౬

(త ఇతి.) తే అక్రూరాదయః దేవధిష్ణ్యాభైః దేవవిమానసదృశైః. ఇతి రథవిశేషణం. తరళా స్తరఙ్గాః తద్వ త్ప్లవో గతి ర్యేషాం తై రితి హయవిశేషణం. నదద్భి రభ్రాభైః నీలమేఘ

దివ్యస్రగ్వస్త్రసన్నాహాః కళత్రైః ఖేచరా ఇవ. ౮

తత్ర స్నాత్వా మహాభాగా ఉపోష్య సుసమాహితాః,
బ్రాహ్మణేభ్యో దదు ర్ధేనూ ర్వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః. ౯

రామహ్రదేషు విధివ త్పున రాప్లుత్య వృష్ణయః,
దదు స్స్వర్ణం ద్విజాగ్ర్యేభ్యః కృష్ణే నో భక్తి రస్త్వితి. ౧౦

స్వయం చ తదనుజ్ఞాతా వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః,
భుక్త్వోపవివిశుః కామం స్నిగ్ధచ్ఛాయాఙ్ఘ్రిపాఙ్ఘ్రిషు. ౧౧

తత్రాగతాం స్తే దదృశు స్సుహృత్సంబన్ధినో నృపాన్,
మత్స్యోశీనరకౌసల్యవిదర్భకురుసృఞ్జయాన్. ౧౨

కామ్బోజకేకయా న్మద్రాన్కున్తీనానర్తకేరళాన్,
అన్యాంశ్చైవాత్మపక్షీయా న్పరాంశ్చ శతశో నృప,
నన్దాదీన్సుహృదో గోపా న్గోపీశ్చోత్కణ్ఠితా శ్చిరమ్. ౧౩

సభ్యా-శ్చై రితి చ గణవిశేషణం, విద్యాధరాణా మివ ద్యుతిర్యేషాం తైః స్రగ్భి ర్వస్త్రై [illegible] ఇతి సంబన్ధః. మహాభాగా మహాభాగ్యవన్త స్సర్వే కల్యాణమాలాయుక్తాః. దివ్యాస్స్రగాదయః. ... సన్నాహః కవచాదిపరికరబన్ధః, ఖేచరా దేవా ఇవ కళత్రైస్సహ వ్యరోచన్త. ౭—౮

(తత్రేతి.) వాసస్స్రగాదియుక్తా ఉపోష్య సుస్థితచిత్తాః ధేనూ ర్దదుః. ౯

రామహ్రదేషు భార్గవరామనిర్మితేషు హ్రదేషు ఆప్లుత్య స్నాత్వా కృష్ణే భగవతి, నోఽస్మాకం భక్తి రస్త్వితి ప్రార్థయమానాః, దదుః. ౧౦

తథా స్వయం భగవానప్యాప్లుత్య తదా విశ్వేశ్వరః. కృష్ణో దేవతా యేషాం తే తథా ఏవ తేన కృష్ణేన అనుజ్ఞాతా వృష్ణయః, కామం యథేష్టం భుక్త్వా స్నిగ్ధా సాన్ద్రా ఛాయా యేషాం తేషాం అఙ్ఘ్రిపాణాం వృక్షాణాం అఙ్ఘ్రిషు మూలేషూపవివిశుః. ౧౧

(తత్రేతి.) తే వృష్ణయః తత్ర స్యమన్తపఞ్చకే ఆగతాన్ సుహృదాదీన్ దదృశుః సుహృదశ్చ సంబన్ధినశ్చ తాన్ మత్స్యాదీన్ శ్రద్ధాజనపదాధిపాన్ నృపాన్ అన్యాన్మత్స్యాది భ్యోఽన్యా నాత్మపక్షీయాన్ స్వపక్షవర్తిన స్తథా పరాన్ శత్రూంశ్చ సుహృదో నన్దాదీన్ గోపాన్ చిర ముత్కణ్ఠా ప్రీతిపూర్వకానుధ్యానం యాసాం సంజాతేతి తథా, తాః గోపీశ్చ, దదృశు రితి పూర్వేణ సంబన్ధః. ౧౨—౧౩

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

అన్యోన్యసన్దర్శనహర్షరంహసా ప్రోత్ఫుల్లహృద్వక్త్రసరోరుహశ్రియః,
ఆశ్లిష్య గాఢం నయనైస్స్రవజ్జలాహృష్యత్త్వచో రుద్ధగిరో యయుర్ముదమ్. ౧౪

స్త్రియశ్చ సంవీక్ష్య మిథోఽతిసౌహృదస్మితామలాపాఙ్గదృశోఽభిరేమిరే,
స్తనైస్స్తనాన్కుఙ్కుమపఙ్కరూషితాన్నిహత్య దోర్భ్యాం ప్రణయాశ్రులోచనాః. ౧౫

తతోఽభివాద్య తే వృద్ధా న్యవిష్ఠై రభివాదితాః,
స్వాగతం కుశలం పృష్ట్వా చక్రుః కృష్ణకథామిథః. ౧౬

పృథా భ్రాతౄన్స్వసౄర్వీక్ష్య తత్పుత్రాన్పితరావపి,
భ్రాతృపత్నీం ముకున్దఞ్చ జహౌ సఙ్కథయా శుచః. ౧౭

(అన్యోన్యేతి.) అన్యోన్యస్య. సన్దర్శనేన. యో. హర్షః. తస్య. రంహసా వేగేన. అతిశయేనేతి యావత్. ప్రోత్ఫుల్లైః హృద్వక్త్రాణ్యేవ సరోరుహాణి తైః. శ్రీః శోభా యేషాం తే. గాఢం యథా తథా. ఆలిఙ్గ్య. నయనైః. స్రవన్తి జలాని యేషాం తే. హృష్యన్త్యః ఉదఞ్చితలోమానః త్వచో. యేషాం తే రుద్ధాః గిరో యేషాం తే. ముదం హర్షం యయుః ప్రాపుః. ౧౪

(స్త్రియశ్చేతి.) అతిసౌహృదేన స్మితం. తేన. అమలాః అపాఙ్గైః నేత్రాన్తైః దృశో దృష్టయో యాసాం తాః. కుఙ్కుమపఙ్కేన. రూషితాన్ లిప్తాన్ తాదృశైః స్తనైః. నిహత్య సంపీడ్య మిథోఽభిరేమిరే పరిషస్వజిరే. ప్రణయేన ప్రీత్యా. అశ్రూణి. లోచనయోః యాసాం. తాః. ౧౫

(తత ఇతి.) తే యదవో. మత్స్యాదయశ్చ వృద్ధాన్ వయసా అధికాన్, అభివన్ద్య యవిష్ఠైః న్యూనవయస్కైః కనివన్దితాశ్చ స్వాగతం కుశలం చ పృష్ట్వా. తత్ర పరస్పరం కథాశ్చక్రుః కథయామాసుః. ౧౬

తావ. త్పృథా కున్తీ. భ్రాతౄన్ స్వసౄః భగినీశ్చ. తత్పుత్రాన్ భ్రాతృపుత్రాన్ స్వసృపుత్రాంశ్చ. వీక్ష్య. సఙ్కథయా మిథస్ప్రేమగోష్ఠ్యా. శుచః క్లేశాన్, జహౌ తత్యాజ. ౧౭

కున్త్యువాచ—

ఆర్య భ్రాతరహం మన్య ఆత్మాన మకృతాశిషమ్.
యత ఆపత్సు మద్వార్తాం నానుస్మరత సత్తమాః. ౧౮

సుహృదో జ్ఞాతయః పుత్రా భ్రాతరః పితరోఽపి వా.
నానుస్మరన్తి స్వజనం యస్య దైవమదక్షిణమ్. ౧౯

శ్రీవసుదేవ ఉవాచ—

అమ్బ మా స్మా నసూయేథా దైవక్రీడనకా న్నరాన్.
ఈశస్య హి వశే లోకః క్రియతే కార్యతే యథా. ౨౦

కంసప్రతాపితా స్సర్వే వయం యాతా దిశం దిశమ్.
ఏతర్హ్యేవ పున స్స్థానం దైవేనాసాదితా స్స్వసః. ౨౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

వసుదేవోగ్రసేనాద్యై ర్యదుభి స్తేఽర్చితా నృపాః,

తావత్ పృథావసుదేవయోః సఙ్కథా మాహ (ఆర్యేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః.) హే ఆర్య హే భ్రాతః, అహమాత్మానం, అకృతాశిష మప్రాప్తమనోరథం, మన్యే, మమ మనోరథపూర్తిరజాతే త్యర్థః కుతః యత్ యస్మాత్, హే సత్తమాః, మద్వార్తాం, నానుస్మరత స్మృతవన్తః. అటభావ ఆర్షః. ౧౮

యుక్తం చైత దిత్యాహ (సుహృద ఇతి.) యస్య దైవ మదక్షిణం ప్రతికూలం తం, స్వజన మపి, సుహృదో, నానుస్మరన్త్యేవ, అతో, మమ దైవం ప్రతికూల మితి భవతాం కోఽపరాధ ఇతి భావః. ౧౯

ఏవ ముక్తః ప్రాహ వసుదేవః (అమ్బేతి.) హే అమ్బ దైవస్య, క్రీడనకాన్ క్రీడాసాధన భూతాన్, నరాన్, వస్మాన్ప్రతి, మాసూయేథాః అసూయాం మాకార్షీః, కుతః హి యస్మా ల్లోకః జనః ఈశస్య ఈశ్వరేణేత్యర్థః. వశీక్రియతే వశీకియత ఇత్యర్థః. యథా, యథారుచి కార్యతే వ్యాపార్యతే చ. ౨౦

ఈశవశత్వ మేవాహ (కంసప్రతాపితా ఇతి.) కంసేన ప్రతాపితాః క్లేశితా స్సర్వే

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

ఆసన్నచ్యుతసన్దర్శపరమానన్దనిర్వృతాః. ౨౨

భీష్మో ద్రోణోఽమ్బికాపుత్రో గాన్ధారీ తత్సుతా స్తథా,
సదారాః పాణ్డవాః కున్తీ సఞ్జయో విదురః కృపః. ౨౩

కున్తిభోజో విరాటశ్చ భీష్మకో నగ్నజిన్మహాన్,
పురుజి ద్ద్రుపద శ్శైబ్యో ధృష్టకేతు శ్చ కాశిరాట్. ౨౪

దమఘోషో విశాలాక్షో మైథిలో మద్రకేకయౌ,
యుధామన్యు స్సుశర్మా చ ససుతా బాహ్లికాదయః. ౨౫

రాజానోఽన్యే చ రాజేన్ద్ర యుధిష్ఠిరమనువ్రతాః,
శ్రీనికేతం వపు శ్శౌరే స్సస్త్రీకా వీక్ష్య విస్మితాః. ౨౬

అథ తే కృష్ణరామాభ్యాం సమ్యక్ప్రాప్తసమర్హణాః,
ప్రశశంసు ర్ముదా యుక్తా వృష్ణీన్కృష్ణపరిగ్రహాన్. ౨౭

వయం. దిశం యాతాః గతాః, హే స్వసః ఏతర్హ్యేవ సంప్రత్యేవ దైవేన స్థాన మాసాదితా ప్రాపితాః. ౨౧

(వసుదేవేతి.) తే మత్స్యాదయో నృపాః వసుదేవాదిభి ర్యదుభి రర్చితాః అచ్యుతసందర్శనజపరమానన్దేన సుఖితాశ్చ ఆసన్ బభూవుః. ౨౨

భీష్మాదయః అన్యే చ యే, యుధిష్ఠిర మనువ్రతా స్తే సర్వే సస్త్రీకాః శ్రియో లక్ష్మ్యాః నికేతన మాశ్రయం శౌరే ర్వపు శ్శరీర మవలోక్య విస్మితా బభూవు రితి సంబన్ధః. ౨౩—౨౬

(అథేతి.) తే భీష్మాదయః కృష్ణరామాభ్యాం కర్తృభ్యాం సమ్యగ్యథా తథా ప్రాప్తం సమర్హణం యైస్తే కృష్ణేన పరిగృహ్యన్త ఇతి తథా తాన్ వృష్ణీన్ ప్రశశంసుః. ౨౭

అహో భోజపతే యూయం జన్మభాజో నృణా మిహ,
యత్పశ్యథాసకృత్కృష్ణం దుర్దర్శమపి యోగినామ్. ౨౮

యద్విశ్రుతిశ్రుతినుతేదమలం పునాతి పాదావనేజనపయశ్చ వచశ్చ శాస్త్రమ్,
భూః కాలభర్జితగుణాఽపి యదఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శోత్థశక్తిరభివర్షతి నోఽఖిలార్థాన్. ౨౯

యద్దర్శనస్పర్శనానుపథప్రజల్పశయ్యాసనాశనసయౌనసపిణ్డబన్ధః,
యేషాం గృహే నిరయవర్త్మనివర్తతాం వః స్వర్గాపవర్గవిరమస్స్వయమాస విష్ణుః. ౩౦

ప్రశంసామేవాహ (అహో ఇతి త్రిభిః.) భోజపతిః ఉగ్రసేనః హే భోజపతే ఇహలోకే నృణాం మధ్యే యూయ మేవ జన్మభాజః సఫలజన్మానః, కుతః? యద్యస్మాత్ యోగినా మపి దుర్దర్శం కృష్ణ మసకృ త్పశ్యథ. ౨౮

కిఞ్చ, న కేవలం తస్య దర్శన మేవ అపిత్వత్యన్తదుర్లభం బహు యుష్మాకం సంపన్న మిత్యాహుః (యద్విశ్రుతి రితి ద్వాభ్యాం.) యదితి పృథక్పదమవ్యయం, యస్యేత్యర్థకం విశ్రుతిపాదావనేజనపయోభ్యాం పృథక్సంబధ్యతే. (యద్వా.) పాఠేత్యస్య యస్యేత్యాదిః, యస్య భగవతో విశ్రుతిః కీర్తిః శ్రుతిభిర్వేదైః నుతా ఇదం కథయత్సర్వమాశ్వపాకం జగ త్పునాతి యస్య పాదావనే జనపయఃపాదక్షాళనజలం తదాత్మికా గఙ్గా చ జగత్పునాతీత్యర్థః, వచః శాస్త్ర పురాణాదిరూపం శాస్త్రం శాసనాత్మకవేదాశ్చ విశ్వం పునాతి కించ కాలేన భర్జితం దగ్ధం భగవన్మాహాత్మ్యం యస్యాః స్తథావిధాఽపి భూః పృథ్వీ యస్యాఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శేనోత్థా ఆవిర్భూతా శక్తిర్మాహాత్మ్య మైశ్వర్య మితి యావత్, సా యస్యాః తథాభూతా నోఽస్మాక మఖిలార్థాన్ సర్వాభీష్టానర్థాన్ అభివర్షతీతి, విశ్రుత మితి పాఠే "ఇమం మే గఙ్గే యమునే సరస్వతీ" త్యాదిషు వివిధశ్రుతిషు శ్రుత మితి పయోవిశేషణం, వచః గీతాత్మకం శాస్త్రం యత్కీర్తనం జగదలం సకల మితి పాఠే అలం పునాతీత్యన్వయః, జగదమీవమలం పునాతీతి పాఠే అమీవం పాపం తదేవ మలం, యస్య త జ్జగ త్పునాతీత్యర్థః, గఙ్గాజలం గీతాశాస్త్రం చేదం జగత్సకలం పునాతీత్యర్థః. ౨౯

కిఞ్చ (యద్దర్శనేతి.) యస్య దర్శనం చ అనుపథః అనుగతిశ్చ ప్రజల్పో గోష్ఠీ చ శయ్యా శయనం ఆసనం చ అశనం భోజనం చేతీతరేతరయోగద్వన్ద్వః, సయౌనసపిణ్డాభ్యాం వివాహైకగోత్రత్వాభ్యాం బన్ధః సంబన్ధః దర్శనాదిభిః సహితస్సయౌనసపిణ్డబన్ధః స యేషాం భవతామస్తి కించ యేషాం గృహే శ్రీకృష్ణః స్వయమాస ఆవిర్బభూవ, యేషాం వో నిరయవర్త్మని ప్రవృత్తిమార్గే వర్తనం వర్తమానానామపి స్వర్గాపవర్గవిరమః భగవత్ప్రసాదాత్స్వర్గాపవర్గవైతృష్ణ్యం చాస అభూత్. ౩౦

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

శ్రీశుక ఉవాచ—

నన్దస్తత్ర యదూన్ప్రాప్తాన్ జ్ఞాత్వా కృష్ణపురోగమాన్.
తత్రాగమ ద్వృతో గోపైరనస్స్థైరర్దిదృక్షయా. ౩౧

తం దృష్ట్వా వృష్ణయో హృష్టా స్తన్వః ప్రాణ మివోత్థితాః,
పరిషస్వజిరే గాఢం చిరదర్శనకాతరాః. ౩౨

వసుదేవః పరిష్వజ్య సమ్ప్రీతః ప్రేమవిహ్వలః,
స్మర న్కంసకృతాన్క్లేశా న్పుత్రన్యాసం చ గోకులే. ౩౩

కృష్ణరామౌ పరిష్వజ్య పితరావభివాద్య చ,
న కిఞ్చనోచతుః ప్రేమ్ణా సాశ్రుకణ్ఠౌ కురూద్వహ. ౩౪

తావుత్సఙ్గం సమారోప్య బాహుభ్యాం పరిరభ్య చ,
యశోదా చ మహాభాగా సుతౌ విజహతుశ్శుచః. ౩౫

(నన్ద ఇతి) కృష్ణపురోగమాన్ కృష్ణప్రభృతీన్ జ్ఞాత్వా ఆకర్ణ్య తద్దిదృక్షయా కృష్ణాదిదర్శనేచ్ఛయా గోపైః పరివృతః అనోభి శ్శకటైః గమనసాధనైః తత్ర కృష్ణసన్నిధా వాజగామ. ౩౧

(త మితి.) తం నన్దం ప్రాణం ముఖ్యప్రాణం ప్రతి తన్వః శరీరాణీవ. తావద్వినిర్గతే పునరాగతే సతి ముఖ్యప్రాణే యథా శరీరాణ్యుత్తిష్ఠన్తే తద్వ దిత్యర్థః. ఉత్థితాస్సన్తః చిరం. దర్శనే వినిమిత్తే కాతరాః లమ్పటాః అతో గాఢం యథా తథా. పరిషస్వజిరే ఆలిఙ్గితవన్తః. ౩౨

(వసుదేవ ఇతి.) పరిష్వజ్య నన్ద మితి శేషః. ప్రణయేన స్నేహాతిశయేన విహ్వలః పరవశః. గోకులే. పుత్రయోః రామకృష్ణయోః న్యాస మవస్థానం చ స్మర, న్నాస్తేత్యధ్యాహారః. ౩౩

(కృష్ణ రామావితి) ప్రథమాన్తం. పితా చ మాతా చ పితరౌ "పితామాత్రే" త్యేకశేషః. తౌ. యశోదానన్దా వభివాద్యాలిఙ్గ్య చ. హే కురుద్వహ. ప్రేమ్ణా సాశ్రుః కణ్ఠో యయోస్తౌ కించి దపి. నోచతుః తూష్ణీమాసతు రిత్యర్థః. ౩౪

(తా వితి.) యశోదాపేతి చశబ్దాన్నన్దః. తౌ సుతౌ రామకృష్ణౌ ఆత్మన ఉత్సఙ్గమారోప్య తస్మిన్నుపవేశ్యేత్యర్థః. బాహుభ్యాం. పరిరభ్య చ. శుచః పుత్రవిశ్లేషజశోకా, న్విజహతుః. ౩౫

రోహిణీ దేవకీ చాథ పరిష్వజ్య వ్రజేశ్వరీమ్,
స్మరన్త్యౌ తత్కృతాం మైత్రీం బాష్పకణ్ఠ్యౌ సమూచతుః. ౩౬

కా విస్మరేత వాం మైత్రీ మనివృత్తాం వ్రజేశ్వరి,
అవాప్యాప్యైన్ద్ర మైశ్వర్యం యస్యా నేహ ప్రతిక్రియా. ౩౭

ఏతావదృష్టపితరౌ యువయో స్స్మ పిత్రో స్సమ్ప్రీణనాభ్యుదయపోషణపాలనాని,
ప్రాప్యోషతు ర్భవతి పక్ష్మహి యద్వదక్ష్ణో ర్న్యస్తావకుత్ర చ భయౌ నసతాం పరస్స్వః. ౩౮

శ్రీశుక ఉవాచ—
గోప్యశ్చ కృష్ణముపలభ్య చిరాదభీష్టం తత్ప్రేక్షణే దృశిషు పక్ష్మకృతం శపన్త్యః,
దృగ్భిర్హృదీకృతమలం పరిరభ్య సద్య స్తద్భావమాపు రపి నిత్యయుజాం దురాపమ్. ౩౯

(దేవకీతి.) వ్రజేశ్వరీం యశోదాం. పరిష్వజ్య తత్కృతాం వ్రజేశ్వరీకృతాం, స్మరన్త్యౌ బాష్పమానన్దాశ్రుకణ్ఠే, యయో స్తే సమూచతుః. ౩౬

ఉక్తిమేవాహ (కేతి.) హే వ్రజేశ్వరి, వాం యువయోః మైత్రీం అనివృత్తాం యావద్దేహ మనువృత్తా మిత్యర్థః, కా వా స్త్రీ విస్మరేత న కాపీత్యర్థః. అత్ర హేతుత్వేన తాం విశినష్టి. ఐన్ద్ర మైశ్వర్యం దత్వాఽపి యస్యా మైత్ర్యాః, ప్రతిక్రియా ప్రత్యుపకృతిః, ఇహలోకే, నాస్తి. ౩౭

మైత్రీం ప్రపఞ్చయతః (ఏతా వితి.) న దృష్టౌ పితరౌ యాభ్యాం తౌ హే భవతి యువయోః పిత్రోః న్యస్తా వేతౌ సంప్రీణనాదీని, ప్రాప్య అకుత్ర చ భయౌ క్వచిదపి భయరహితౌ భూత్వా ఊషతుః వాసం చక్రతుః, కథమ్భూతయోః? అక్ష్ణో ర్నేత్రయోః పక్షకం పక్ష్మ యద్వత్ తథా రక్షకయో ర్యువయో రితి సంబన్ధః. రక్షకయో రిత్యస్యాధ్యాహారః. సుప్రీణనమపేక్షితప్రదానేన తర్పణం అభ్యుదయమహోత్సవః. యుక్తం చైతదిత్యాహ సతాం పరోస్మీతి పరః స్వ ఇతి పాఠే పర స్వక ఇతి చ న వైషమ్య మస్తీత్యర్థః. ౩౮

(గోప్యశ్చేతి.) అభీష్టం ప్రియతమం కృష్ణ. ముపలభ్య దృష్ట్వా యస్య శ్రీకృష్ణస్య ప్రేక్షణే ప్రవృత్తాసు, దృశిషు నేత్రేషు వ్యవధాయకపక్ష్మకృతం విధాతారం, శపన్త్యః, దృగ్భి ర్నేత్రద్వారైః హృదీకృతం హృదయే ప్రవేశిత మాశ్లిష్య నిత్యయుజాం నిత్యం మనోయుక్ జ్ఞానానాం యోగినా మపి దురాపం దుర్లభం తద్భావం కార్త్స్న్యేన తద్విగ్రహావగాహనాత్మక మభిప్రాయం, ప్రాపుః. ౩౯

భగవాం స్తా స్తథాభూతా వివిక్త ఉపసఙ్గతః,
ఆశ్లిష్యానా మయం పృష్ట్వా ప్రహస న్నిద మబ్రవీత్. ౪౦

అపిస్మరథ న స్సఖ్య స్స్వానా మర్థచికీర్షయా,
గతాం శ్చిరాయితాఞ్ఛత్రుపక్షక్షపణచేతసః. ౪౧

అప్యవధ్యా యథా స్మాన్స్విదకృతజ్ఞవిశఙ్కయా,
నూనం భూతాని భగవాన్యునక్తి వియునక్తి చ. ౪౨

వాయుర్యథా ఘనానీకం తృణతూలరజాంసి చ.
సంయోజ్యాక్షిపతే భూయ స్తథాభూతాని భూతకృత్. ౪౩

(భగవానితి.) తథాభూతాః ఆత్మభావ మాపన్నా స్తా గోపీః వివిక్తే ఏకాన్తే ఉపసఙ్గతః అనామయ మారోగ్యం, పృష్ట్వా, ఇదం వక్ష్యమాణమ్. ౪౦

తదేవాహ (అపీతి.) హే సఖ్యః, నోఽస్మానపి స్మరథ స్మరథ కి మిత్యర్థః క్షణ సౌహృదాన్యస్మాన్నానుస్మరామ ఇత్యత ఆత్మనో విశినష్టి-స్వానాం సతాం సాధూనా మర్థం ప్రయోజనం కర్తుమిచ్ఛయా చిరాయితా న్విలమ్బితాన్, తత్ర హేతుః శత్రుపక్షక్షపణే చేతో యేషాం తా నస్మాన్. ౪౧

అకృతజ్ఞవిశఙ్కయా, అకృతజ్ఞః కృతజ్ఞాదన్యః, స్తద్విశఙ్కయా కృతఘ్నా ఏవైత ఇతి బుద్ధ్యేత్యర్థః అవధ్యా యథాపిస్విత్, అవజానీథ కి మిత్యర్థః. అవపూర్వాద్ధ్యాయతే ర్లోణ్మధ్యమ బహువచనం. న శఙ్కామాత్రం విశ్చితమేత త్పరిత్యజ్య గతత్వా దిత్యత ఆహ (నూన మితి.) భూతానీతి ద్వితీయాన్తం. ౪౨

ఏతత్పద్దృష్టాన్తమాహ (వాయు రితి.) ఘనానీకం మేఘసముదాయం, తృణాదీని చ వాయు ర్యథా యునక్తి వియునక్తి వియోజయతి చ తద్వత్ భూతకృద్భూతస్రష్టా భగవా న్స్వాచి ద్భూతాని సంయోజ్య, పున రాక్షిపతే వియోజయతి చ. ౪౩

మయి భక్తిర్హి భూతానా మమృతత్వాయ కల్పతే,
దిష్ట్యా యదాసీ న్మత్స్నేహో భవతీనాం మదాపనః. ౪౪

అహం హి సర్వభూతానా మాదిరన్తోఽన్తరం బహిః,
భౌతికానాం యథాఖం వార్భూర్వాయుర్జ్యోతిరఙ్గనాః. ౪౫

ఏవం హ్యేతాని భూతాని భూతేష్వాత్మాఽఽత్మనా తతః,
ఉభయం మయ్యథపరే పశ్యతాభాత మక్షరే. ౪౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

అధ్యాత్మశిక్షయా గోప్య ఏవం కృష్ణేన శిక్షితాః,

కిఞ్చ అతి భద్రమిదం యద్భవతీనాం మద్వియోగేన మత్ప్రేమాతిశయోఽభూ దిత్యాహ (మయీతి) మయి భక్తిమాత్రమేవ తావ. దమృతత్వాయ ముక్తయే. కల్పతే యత్తు. భవతీనాం మయి స్నేహ. ఆసీత్ తద్దిష్ట్యా అతి భద్రం కృతః. మదాపనః మత్ప్రాపణః. ౪౪

కీదృశ స్త్వయం యం వయం స్నేహేనప్రాప్స్య మహత్యపేక్షాయాం ఆత్మనో యాథాత్మ్య మాహ (అహ మితి.) ఆదిః సృష్టికారణం, అన్తః లయకారణం, అన్తరం అన్తరాత్మా, బహిశ్చ వ్యాప్య స్థిత ఇత్యర్థః. అన్తర్బహిశ్చ సద్భావే దృష్టాన్తమాహ (భౌతికానా మితి.) హే అఙ్గనాః ఖమాకాశః, వాః జలం, భూః పృథ్వీ ఖాదీని యథా భౌతికానాం భూతపరిణామాత్మకానాం దేవమను ష్యాదిశరీరాణా మన్తర్బహిశ్చ. వర్తన్తే. ౪౫

ఏవం దృష్టాన్తముఖేన శిక్షిత మర్థం దార్ష్టాన్తికే సఙ్గమయతి (ఏవ మితి) ఏతాని ఆకాశాదీని తత్కార్యరూపాణి, దేవాదిశరీరాత్మకాని చ భూతాని, భూతేష్వాత్మా తేషు భూతేషు స్థిత ఆత్మా, జీవాత్మా చ. ఆత్మనా మయా, అన్తర్బహిశ్చ, వ్యాప్యన్త ఇతి శేషః. అత స్తస్మా దుభయం చేతనమచేతనం చ వస్తుజాత. మక్షరే అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య వర్తమానేఽపి వ్యాప్య గతవికార రహితే, మయ్యాభాతం ప్రమితం పశ్యత, మయీత్యనేన ధారకత్వ ముక్తం, ఆత్మనేత్యనేనాన్త ప్రవిశ్య ప్రకాశయితృత్వం, అన్తఃప్రవిశ్య నియమనం హ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమ్ ౪౬

(అధ్యాత్మశిక్షయేతి) ఆత్మని అధ్యాత్మం. విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః. స్వాత్మపరమాత్మ యాథాత్మ్యవిషయజ్ఞాన మిత్యర్థః. తస్య. శిక్షయా సమ్య గుపదేశేన సాధనేన. ఇత్థం. కృష్ణేన కర్త్రా

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

తదనుస్మరణధ్వస్తజీవకోశాస్తమధ్యగన్. ౪౮

ఆహుశ్చ తే నలిననాభపదారవిన్దం యోగేశ్వరైర్హృది విచిన్త్యమగాధబోధైః,
సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బం గేహం జుషామపి మనస్యుదియాత్సదా నః. ౪౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే. ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః.

శిక్షితాః గోప్యః, తస్య భగవదుపదిష్టాత్మయాథాత్మ్యస్యానుస్మరణేన మననపూర్వకనిదిధ్యాసనేన, ధ్వస్తః జీవకోశః కోశవదావరకం కర్మమూలమజ్ఞానం యాసాం తాః, తం భగవన్తం, మధ్యగన్ ప్రాపుః, క్రమేణ ముక్తా బభూవు రిత్యర్థః. ౪౮

తదా తదుపదిష్టాధ్యాత్మానుస్మరణవిరోధి మోహోపశమనాయ మనసస్తదఙ్ఘ్రిప్రావణ్యం ప్రార్థయమానాః ప్రాహుశ్చేత్యాహ (ఆహుశ్చేతి.) ఉక్తిమేవాహ (త ఇత్యాదినా.) హే నలిననాభ, అగాధః, అపారో బోధో జ్ఞానం యేషాం తైః యోగేశ్వరైః హృది చిన్త్యమేవ న తు దృశ్యం సంసారకూపే పతితానాం ఉత్తరణాయావలమ్బం ఆలమ్బనభూతం తే, పదామ్బుజం దేహదారిణాం నోఽస్మాకం మనసి సదా ఉదయా ఆవిర్భవేత్ యథావద్విషయీభవే దిత్యర్థః. ౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన, శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రికాయాం, దశమస్కన్ధే, ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

అథానుగృహ్య భగవా న్గోపీనాం సద్గతిం గురుః,
యుధిష్ఠిరమథాపృచ్ఛత్సర్వాం శ్చ సుహృదోఽవ్యయమ్. ౧

త ఏవం లోకనాథేన పరిపృష్టా స్సుసత్కృతాః,
ప్రోచుః ప్రహృష్టమనస స్తత్పాదేక్షాహతాంహసః. ౨

కుతోఽశివం త్వచ్చరణామ్బుజాసవం మహాత్మనాం సమ్ముఖనిర్వృతం క్వచిత్,
పిబ న్తి యే కర్ణపుటై రలం ప్రభో దేహమ్భృతాం దేహకృదస్మృతిచ్ఛిదమ్. ౩

అథ త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః.

(అథేతి) గురు స్తత్త్వోపదేష్టా భగవా, న్గోపీనాం సద్గతిం స్వపాదారవిన్దాసక్తిం, తథా స్త్వీత్యను గృహ్య, అథ యుధిష్ఠిరం, సర్వా, న్సుహృదశ్చ అవ్యయ మారోగ్య, మపృచ్ఛత్. ౧

(త ఇతి.) తే యుధిష్ఠిరాదయః తస్య భగవతః పాదయో రీక్షయా దర్శనేన హతం నిర స్త మంహః పాప మమఙ్గళం వా యేషాం, తే, ప్రత్యూచుః. ౨

ఉక్తి మేవాహ (కుత ఇతి ద్వాభ్యాం.) త్వచ్చరణామ్బుజాసవం త్వత్పదాబ్జకథామృత మిత్యర్థః. ఆసవ న్మధురం విషయవిస్మాపనం చ యే కర్ణపుటైః శ్రోత్రచషకైః పిబ న్తి త్వచ్చరణామ్బుజం యే ధ్యాయ న్తీ త్యర్థః. తేషా మశివ మమఙ్గళం కుతః? నా స్త్యేవేత్యర్థః. అపరత్వ రూపణాత్పిబ న్తీత్యు క్తం. ప్రసిద్ధాసవాదుత్కృష్టత్వం వక్తుం విశిష న్తి. మహాత్మనాం సతః పరిశుద్ధా న్ముఖమేవ పద్మం తస్మా న్నిస్సృతం నిర్గళితం, దేహధారిణాం, దేహకృచ్చాసావస్మృతిః దేహ కృదస్మృతిః, దేహసంపాదకమనాద్యజ్ఞానం తాం ఛిన త్తీతి తథా తం ప్రసిద్ధామృతం తు నైవం విధ మితి భావః. ౩

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

హిత్వాఽఽత్మధామవిధుతాత్మకృతత్ర్యవస్థమానన్దసంప్లవమఖణ్డమకుణ్ఠబోధమ్,
కాలోపసృష్టనిగమావన ఆత్తయోగ మాయాకృతిం పరమహంసగతిం నతాస్స్మః. ౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుత్తమశ్లోకశిఖామణిం జనేష్వభిష్టువత్స్వన్ధకకౌరవస్త్రియః,
సమేత్య గోవిన్దకథామిథోఽగృణం స్త్రిలోకగీతాశ్శృణు వర్ణయామి తే.

ద్రౌపద్యువాచ—

హే వైదర్భ్యచ్యుతే భద్రే హే జామ్బవతి కోసలే,

(తమితి.) యస్య చరణామ్బుజామృత మేవంవిధం తం త్వాం. నతాః స్మః. ప్రణమామః, కథమ్భూతం. పరమహంసానాం గతిం ప్రాప్యం ముక్త్యుపాయభూతఞ్చ. తదుపయుక్తం సౌశీల్యం వాత్సల్యం చాహ - కాలేనోపసృష్టో విప్లుతో నిగమో వేదః తస్యావనే నిమిత్తే రక్షణార్థం వైదికధర్మమర్యాదాపాలనార్థ మిత్యర్థః ఆత్తా పరిగృహీతా యోగమాయయా స్వాశ్చర్యశక్తియోగేన ఆకృతిర్విగ్రహో యస్య తం యోగమాయయైవేనాకృతేరకర్మాయత్తత్వముక్తం. ఆత్మతన్త్రేణ స్వేచ్ఛయైవోపాత్తత్వం, యద్యపి సఙ్కల్పమాత్రేణాపి నిగమవిరోధిదుష్కృద్వినాశసమ్భవ. స్తథాప్యాశ్రితవాత్సల్యాత్సౌశీల్యాచ్చాత్తయోగమాయాకృతి రితి భావః. ఆశ్రితకార్యాపాదకజ్ఞానగుణయోగమాహ - అఖణ్డః అవిచ్ఛిన్నః అప్రతిహతః, బోధః అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాద్యుపయుక్తజ్ఞానం. యస్య. తం. ప్రాప్యత్వోపయుక్తం గుణమాహ ఆనన్దసంప్లవం ఆనన్దప్రవాహరూపం. ప్రాప్య వైలక్షణ్యమాహ త్రిస్రః. అవస్థాః ఉత్పత్తిస్థితిసంహృతయః. ఆత్మధామ్నా స్వతేజసా, విధుతా నిర్ధూతాః ఆత్మకృతాః స్వకృతాః తిస్రః. అవస్థాః యస్య తం. అన్యేషాం సృష్ట్యాదికృత్స్వయం సృష్ట్యాద్యవిషయశ్చే త్యర్థః. ౧

(ఇతీతి.) ఉత్తమశ్లోకోత్తమం శ్రీకృష్ణ మిత్థం. జనేష్వ. భిష్టువత్సు పరితః స్తోత్రం కుర్వత్సు సత్సు. అన్ధకానాం. కౌరవాణాం చ. స్త్రియః సమేత్య సఙ్ఘీభూయ. మిథో. గోవిన్దస్య కథాః అగృణన్కథయామాసుః. తా. స్త్రిషు లోకేషు గీతాః. కథాః. వర్ణయామీతి శృణ్వితి శుకోక్తిః. ఇత్థం ప్రతిజ్ఞాయ తావత్తాః ప్రస్తోతుం శ్రీకృష్ణపత్నీః ప్రతి ద్రౌపదీప్రశ్నమాహ వైదర్భీత్యాదిద్వాభ్యామ్. అచ్యుతే ఇతి వైదర్భీవిశేషణం, నిత్యానపాయినీత్యర్థః. హే కౌసల్యే. సత్యే. శైబ్యే మిత్రవిన్దే

హే సత్యభామే కాళిన్ది శైబ్యే రోహిణి లక్ష్మణే. ౬

హే కృష్ణపత్న్య ఏత న్నో బ్రూత వో భగవాన్స్వయమ్.
ఉపయేమే యథాలోక మనుకుర్వన్స్వమాయయా. ౭

రుక్మిణ్యువాచ—

చైద్యాయ మాఽర్పయితుముద్యతకార్ముకేషు రాజస్వజేయభటశేఖరితాఙ్ఘ్రిరేణుః,
నిన్యే మృగేన్ద్ర ఇవ భాగమజావియూథా త్తచ్ఛ్రీనికేతచరణోఽస్తు మమార్చనాయ. ౮

సత్యభామోవాచ—

యో మే సనాభివధతప్తహృదా తతేన లిప్తాభిశాపమపమార్ష్టు ముపాజహార,
జిత్వర్క్షరాజ మథ రత్నమదా త్స తేన భీతః పితాఽదిశత మాం ప్రభవేఽపి దత్తామ్. ౯

రోహిణీనామ కాచిత్పట్టమహిషీతుల్యా. అన్యాః కృష్ణపత్న్యో ద్యాగవత్సమ్బోధయన్తి హే కృష్ణపత్న్య ఇతి, ఏత న్నోఽస్మభ్యం. బ్రూత కిం? య దయం భగవాన్ కృష్ణః స్వమాయయా స్వసఙ్కల్పేన లోక మనుకుర్వన్ యథా భవతి. రుపయేమే ఉదూఢవా. నిత్యేతత్. ౬—౭

ఏవ మాపృష్టా సతావ ద్రుక్మిణీ ప్రాహ (చైద్యాయేతి.) మాం చైద్యాయ. శిశుపాలాయ అర్పయితుం దాపయితుం, రాజసు చైద్యపక్షీయేషూద్యతకార్ముకేషూద్ధృతచాపేషు సత్సు. అజేయా. భటాః. తేషాం. శేఖరితామకుటపత్కృతా. అఙ్ఘ్రిరేణవో. యేన సః తేషాం మూర్ధ్ని పదం విదధ దిత్యర్థః. స భగవాన్ మృగేన్ద్రః సింహః అజానా మవీనాం చ. యూథాత్. స్వభాగమివ. మాం నిన్యే ఆనీతవాన్. అత్రోద్యతకార్ముకరాజన్యయూథస్యాజావియూథతుల్యతాభిప్రేతా. తస్య భగవతః శ్రీనికేతచరణః శ్రీమత్పాదారవిన్దం మమార్చనాయ పరిచర్యార్థ మస్తు తచ్ఛ్రీనికేతచరణం సదాఽహం పరిచరేయ మితి ప్రార్థనా. ౮

అథ సత్యభామోక్తిమాహ (య ఇతి.) స నాభేః భ్రాతుః ప్రసేనస్య. వధేన సింహకర్తృకేణ తప్తం హృదయం యస్య తేన తతేనాస్మత్పిత్రా లిప్తమాపాదిత మభిశాపం దుర్యశోఽపమార్ష్టుమపనేతు, మృక్షరాజం జామ్బవన్తం జిత్వా రత్నం స్యమన్తక ముపాజహార ఆనీతవాన్. అథాస్తం మత్పిత్రే. రత్న మదాద్దదౌ. తేన స్వాపరాధేన భీత స్స మే. పితా. ప్రభవే శ్రీకృష్ణాయ దత్తాం శూరాదిభ్యః ప్రతిశ్రుతా మపి మాం. అదిశద్దా ప్రత్న మపి అదిశత్ దదా విత్యర్థః. ౯

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

జామ్బవత్యువాచ—

అజ్ఞాయ దేహకృదముం నిజనాథదైవం సీతాపతిం త్రినవహాన్యమునాఽభ్యయుధ్యత్,
జ్ఞాత్వా పరీక్షిత ఉపాహరదర్హణం మాం పాదౌ ప్రగృహ్య మణినాఽహమముష్యదాసీ. ౧౦

కాళిన్ద్యువాచ—

తపశ్చరన్తీ మాజ్ఞాయ స్వపాదస్పర్శకామ్యయా,
సఖ్యోపేత్యా గ్రహీత్పాణిం యాఽహం తద్గృహమార్జనీ. ౧౧

భద్రోవాచ—

యో మాం స్వయంవర ఉపేత్య విజిత్య భూపాన్నిన్యే శ్వయూథగ మివాత్మబలిం ద్విపారిః.
భ్రాతౄంశ్చ మేఽపకురుతస్స్వపురం శ్రియౌకస్తస్యాస్తు మేఽనుభవమఙ్ఘ్ర్యవనేజనిత్వమ్.

అథ జామ్బవతీ జగౌ (అజ్ఞాయేతి.) దేహకృన్మమ పితా జామ్బవాన్ అముం కృష్ణం నిజనాథం స్వస్వామినం స్వకులదైవతం చ, సీతాపతి మజ్ఞాయ అజ్ఞాత్వా త్రిణవాహాని. అమునా శ్రీకృష్ణేన సహ త్రినవహాని సప్తవింశత్యహాని. అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా. ఛన్దోభఙ్గాభావాయ హ్రస్వ ఆర్షః. శకన్ధ్వాదిత్వా త్పరరూపం వా, అయుధ్యత్. తతః పరీక్షితః పరీక్షాస్య సఞ్జాతేతి తథా, స మమ పితా జ్ఞాత్వా సీతాపతి రేవాసావఽధునా యదువంశవతీర్ణ ఇతి జ్ఞాత్వేత్యర్థః. పాదౌ ప్రగృహ్య పాద గ్రహణపూర్వకం ప్రసాద్య మణినా సహ మా మర్హణ ముపాయన మూపాహరత్ సమర్పితవాన్, అహ మముష్య భగవతో దాసీ యావదాత్మభావిదాస్యం కుర్యా మితి ప్రార్థనా. ౧౦

అథ కాళిన్దీజగౌ (తపశ్చరన్తీ మితి) స్వస్య భగవతః పాదస్పర్శకామ్యయా పాదసంవాహనాదిపరిచర్యాచికీర్షయా తపః కుర్వతీం, మాం, జ్ఞాత్వా, సఖ్యా అర్జునేన సహాగత్య మమ పాణి మగ్రహీత్. ఇత్థం గృహీతాఽహం తస్య భగవతో, గృహమార్జనీ గృహాన్ మార్జయతీతి తథా భూతా భవేయమ్. ౧౧

అథ భద్రాగీతి మాహ (యో మా మితి.) శునాం, యూథగతం, స్వబలిం, ద్విపారిః సింహ ఇవ, నృపా నపకుర్వతో మే భ్రాతౄం శ్చ విజిత్య, యః, శ్రియౌకః శ్రీనివాసః, మాం, పురం ద్వారకాం నిన్యే ఆనీతవాన్, తస్య, శ్రియౌకసః, అఙ్ఘ్ర్యవనేజనిత్వం చరణక్షాళనకర్తృత్వం, మమా నుభవం ప్రతిజన్మ, అస్తు స్యాత్. ౧౨

సత్యోవాచ—

సప్తోక్షణోఽతిబలవీర్యసుతీక్ష్ణశృఙ్గాన్పిత్రా కృతాన్క్షితిపవీర్యపరీక్షణాయ,
తాన్వీక్ష్య దుర్మదహన స్తరసా నిగృహ్య క్రీడన్బబన్ధ చ యథా శిశవోఽజతోకాన్. ౧౬

యః ఇత్థం వీర్యశుల్కాం మాం దాసీభి శ్చతురఙ్గిణీమ్,
యుధి నిర్జిత్య రాజన్యా న్నిన్యే తద్దాస్య మస్తు మే. ౧౭

మిత్రవిన్దోవాచ—

పితా మే మాతులేయాయ స్వయ మాహూయ దత్తవాన్,
కృష్ణే కృష్ణాయ తచ్చిత్తా మక్షౌహిణ్యా సఖీజనైః. ౧౮

అస్య మే పాదసంస్పర్శో భవే జ్జన్మని జన్మని,
కర్మభి ర్భ్రామ్యమాణాయా యేన తచ్ఛ్రేయ ఆత్మనః. ౧౯

అథ నాగ్నజితీ గాంధారీ (సప్తేతి.) క్షితిపానాం, వీర్యస్య, పరీక్షణాయ, మమ పిత్రా నగ్నజితా కృతాన్ సమ్పాదితాన్, బలం వీర్యం ప్రభావశ్చ. సుతీక్ష్ణశృఙ్గాణి చ, అత్యతిశయితాని, యేషాం, తా, న్వీరాణాం, దుష్టం మదం ఘ్నన్తీతి తథా, తాన్ ప్రసిద్ధాన్, సప్త, ఉక్షణః వృషభాన్, యథా, శిశవో బాలాః, అజతోకాన్ అజాపత్యాని, తథా, తరసా బలేన, నిగృహ్య దమయిత్వా, క్రీడన్ అనాయాసేనైవ, బబన్ధ. ౧౬

యో భగవాన్, యుద్ధే రాజన్యాన్, విర్జిత్య, వీర్యమేవ శుల్కం దేయం ద్రవ్యం, యస్యాః, తాం, దాసీభి స్సహ, చతురఙ్గిణీం గజాశ్వాదిసేనాయుక్తాం, మాం, నిన్యే, తస్య భగవతో, దాస్యం మమాస్తు. ౧౭

అథ మిత్రవిన్దా గాయన మాహ (పితేతి.) హే కృష్ణే ద్రౌపది, మే ఇతి పూర్వోత్తరాన్వయి, మమ, పితా స్వయం, మాహూయ, మమ మాతులసుతాయ శ్రీకృష్ణాయ తస్మిన్ శ్రీకృష్ణ ఏవ చిత్తం, యస్యాః, తాం, మాం, మక్షౌహిణ్యా, సఖీజనై స్సహ, దత్తవాన్. ౧౮

అస్య శ్రీకృష్ణస్య, పాదసంస్పర్శః పాదసంవాహనాదిపరిచర్యా, మమ ప్రతిజన్మం భవే దస్తు. ఇత్థం ప్రార్థనాయాం హేతుత్వేన పాదసంస్పర్శం విశినష్టి యేన తత్పాదసంస్పర్శేన ఆత్మనో మమ, కర్మభిః పుణ్యపాపాత్మకైః, భ్రామ్యమాణాయాః సంసరన్త్యాః, శ్రేయో నిశ్శ్రేయసం, భవేత్. ౧౯

(సూర్యోపరాగేకురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

లక్ష్మణోవాచ—

మమాపి రాజ్ఞ్యచ్యుత జన్మకర్మ చ శ్రుత్వా ముహుర్నారదగీత మాస హ,
చిత్తం ముకున్దే కిల పద్మహస్తయా వృతస్సుసంమృశ్య విహాయ లోకపాన్. ౧౭

జ్ఞాత్వా మమ మతం సాధ్వ పితా దుహితృవత్సలః,
బృహత్సేన ఇతి ఖ్యాతస్తత్రోపాయ మచీకరత్. ౧౮

యథా స్వయంవరే సాధ్వి మత్స్యః పార్థేప్సయా కృతః,
అయం తు బహిరాచ్ఛన్నో దృశ్యతే సజలే పరమ్. ౧౯

అథ లక్ష్మణాగీతిం ప్రపఞ్చయతి (మమాపీత్యాదినా.) హే రాజ్ఞి, నారదేన గీత, మచ్యుతస్య, జన్మాదికం, శ్రుత్వా మమాపి యథా మిత్రవిన్దాయాః తథా మమాపి చిత్తం ముకున్ద విషయ మాసీ దిత్యర్థః. పద్మహస్తయా శ్రియా, తదవతారరూపయా రుక్మిణ్యేత్యర్థః, వృతః కిల, అతోఽపి సుష్ఠు విచార్య, మమ, చిత్తం ముకున్దే, ఆసేతి సంబన్ధః. ౧౭

(జ్ఞాత్వేతి.) హే సాధ్వి, మమ, మతమభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా, మమ, పితా, బృహత్సేనో నామ దుహితృవత్సలః. అత స్తత్ర శ్రీకృష్ణప్రాప్తౌ ఉపాయ మచీకరత్ కారయామాస. ౧౮

కోఽసా విత్యత స్తం ప్రపఞ్చయతి (యథేతి.) హే రాజ్ఞి, యథా, తవ స్వయంవరే, పార్థేప్సయా అర్జునప్రాప్తీచ్ఛయా, త్వత్పిత్రా, మత్స్యః కృత, స్తథా అస్మత్పిత్రాఽపి కృత ఇత్యర్థః. తర్హ్యేన ఏవ కిం వావిధ్య త్తత్రాహ (అయంత్వితి.) న మత్స్యోఽయం, బహిరేవా, చ్ఛన్నో నాన్తః స్తమ్భస్థంలగ్నయోర్ధ్వదృష్ట్యా దృశ్యతే, అయంతు, న తథా కిన్తు, స్తమ్భమూలనిహితకలశజలే కేవలం దృశ్యతే, అతో దృష్టిరధస్తా దుపరి చ లక్ష్య మితి, కృష్ణమన్తరేణ న కస్యాపి భేద్య ఇతి భావః. బహిరాచ్ఛన్నః ప్రతిబిమ్బస్య బిమ్బభూతో మత్స్య స్తిరోహితః న మత్స్యప్రతిబిమ్బ ఏవ జలే దృశ్యతే, ప్రతిబిమ్బేన బిమ్బభూతమత్స్యావస్థానం విభావ్య తత్ర వేధో దుష్కర ఇతి వ్యాఖ్యాన్తరమ్. ౧౯

శ్రుత్వైతత్సర్వతో భూపా ఆయయుర్మత్పితుః పురమ్,
సర్వాస్త్రశస్త్రతత్త్వజ్ఞా స్సోపాధ్యాయా స్సహస్రశః. ౨౦

పిత్రా సంపూజితా స్సర్వే యథా వీర్యం యథా వయః,
ఆదదు స్సశరం చాపం వేద్ధుం పర్షది మద్ధియః. ౨౧

ఆదాయ వ్యసృజ న్కేచి త్సజ్యీకర్తు మనీశ్వరాః,
ఆకోటి జ్యాం సమాకృష్య పేతు రేకేఽమునా హతాః. ౨౨

సజ్యం కృత్వాఽపరే వీరా మాగధామ్బష్ఠచేదిపాః,
భీమో దుర్యోధనః కర్ణో నావిన్దం స్తదవస్థితిమ్. ౨౩

మత్స్యా భాసం జలే దృష్ట్వా జ్ఞాత్వా చ తదవస్థితిమ్,
పార్థో యత్తోఽసృజద్బాణం నాచ్ఛిన త్పస్పృశే పరమ్. ౨౪

ఏతన్మత్స్యయన్త్రనిర్మాపణం శ్రుత్వా సర్వతో, దిగ్భ్యః, మత్పితుః, పుర మాజగ్ముః. కథంభూతాః, సర్వేషాం, శస్త్రాణాం అస్త్రాణాం చ తత్త్వం యాథాత్మ్యం ప్రయోగోపసంహారౌ జానత ఇతి తథా ఉపాధ్యాయై స్సహితాశ్చ. ౨౦

(పిత్రేతి.) మమ, పిత్రా, వీర్యవయస్సానాద్యనురూపం సర్వే, సంపూజితాః, మయ్యేవ ధీర్యేషాం తే మత్స్యం, వేద్ధుం, పర్షది సభాయాం సశరం చాప మాదదుః, మద్ధియ ఇత్యస్యా వ్యచిత్తత్వాచ్చ వేద్ధుం నాశక్నువన్నితి భావః. ౨౧

తదేవాహ (ఆదాయేతి.) కేచి ద్వ్యసృజన్ లక్ష్యాదన్యత్ర ప్రయుక్తవన్త ఇత్యర్థః. కేచిత్తు ఆకోటిధనుషః కోటిపర్యన్తం, జ్యాం సముత్కృష్య సజ్యీకర్తుం జ్యాసహితం ఆరోపితజ్యాకం కర్తు మిత్యర్థః. అనీశ్వరా అసమర్థాః అమునా చాపేన హతాః తాడితాః నిపేతుః. ౨౨

(సజ్య మితి.) అపరే జరాసన్ధాదయః వీరాః సజ్యం కృత్వాపి లక్ష్యావస్థితిం నావిన్దన్ మాగధాదీనాం క్రియాశక్తిరేవ న తు లక్ష్యాభిజ్ఞతేత్యర్థః. ౨౩

(మత్స్యాభాస మితి.) పార్థోఽర్జునస్తు జలే మత్స్యాభాసం మత్స్యప్రతిబిమ్బం వీక్ష్య తదవస్థితిం మత్స్యయన్త్రావస్థానదేశం జ్ఞాత్వా యత్తో యత్నవాన్ బాణం వ్యసృజత్ ముమోచ, సభాతో, మత్స్యం, నాచ్ఛిన, త్పరం కేవలం, పస్పర్శ జ్ఞానవానర్జునో న వేద్ధుం ప్రబభూవేత్యర్థః. ౨౪

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

రాజన్యేషు నివృత్తేషు భగ్నమానేషు మానిషు,
భగవాన్ధను రాదాయ సజ్యం కృత్వాఽథ లీలయా. ౨౫

తస్మిన్సన్ధాయ విశిఖం మత్స్యం వీక్ష్య సకృజ్జలే.
ఛిత్త్వేషుణాఽపాతయత్తం సూర్యే చాభిజితి స్థితే. ౨౬

దివి దున్దుభయో నేదు ర్జయశబ్దయుతా భువి,
దేవాశ్చ కుసుమాసారా న్ముముచు ర్హర్షవిహ్వలాః. ౨౭

తద్రఙ్గమావిశ మహం కలనూపురాభ్యాం పద్భ్యాం ప్రగృహ్య కనకోజ్జ్వలరత్నమాలామ్,
నూత్నే నివీయ పరిధాయ చ కౌశికాగ్ర్యే సవ్రీడహాసవదనా కబరీధృతస్రక్. ౨౮

ఉన్నీయ వక్త్రమురుకున్తలకుణ్డలత్విడ్గణ్డస్థలం శిశిరహాసకటాక్షమోక్షైః,

---

భగవాం స్తు విద్ధ్యాదిత్యాహ (రాజన్యేష్వితి.) మానిషు సాహఙ్కారేషు. రాజన్యేషు. భగ్నమానేష్వత ఏవ. నివృత్తేషు చ సత్సు. సూర్యే. అభిజితి. స్థితే. సర్వార్థసాధకే మధ్యాహ్నే ఇత్యర్థః. లీలయా అనాయాసేనైవ. తస్మిన్ధనుషి. విశిఖం బాణం. సన్ధాయ. సకృదేవ. జలే. వీక్ష్య. ఇషుణా. మత్స్యం ఛిత్త్వా. న్యపాతయత్. ౨౫-౨౬

భువి. జయశబ్దేన యుతాః. దేవదున్దుభయో. నేదుః. యదా దివి దున్దుభయో నేదుః తదైవ భువి జయశబ్దా బభూవు రిత్యర్థః. ౨౭

భగవత్ప్రాప్తిజహర్షనిర్భరేణాత్మాన మేవానువర్ణయన్త్యాహ ద్వాభ్యామ్ (తద్రఙ్గ మితి.) తత్తదా నూత్నే నవీనే కౌశికాగ్ర్యే ఉత్తమకౌశేయే వస్త్రే పరిధాయ సవ్రీడో హాసో యస్మింస్త ద్వదనం యస్యాః కబర్యాం ధృతా స్రగ్యయా సా అహం కనకేనోజ్జ్వలాం రత్నమాలాం నివీయ ప్రగృహ్య కలౌ కలస్వనౌ నూపురౌ యయో స్తాభ్యాం పద్భ్యాం. రఙ్గం ప్రావిశం ప్రవిష్టవత్యస్మి. ౨౮

(ఉన్నీయేతి.) ఉరవః కున్తలా యస్మింస్త కుణ్డలయో స్త్విషో యయో స్తే గణ్డస్థలే యస్మింస్త తచ్చ వక్త్రం మున్నీయ పరితః శనైః రాజ్ఞో రాజన్యా న్నిరీక్ష్య మురారే శ్శిశిర స్స్మితాపహారః హాసో.

రాజ్ఞో నిరీక్ష్య పరితశ్శనకైర్మురారే రంసేఽనురక్తహృదయా నిదధే స్మ మాలామ్. ౨౯

తావన్మృదఙ్గపటహాః శఙ్ఖభేర్యానకాదయః,
వినేదుర్నటనర్తక్యో ననృతుర్గాయకా జగుః. ౩౦

ఏవం వృతే యదుపతౌ మయేశే నృపయూధపాః,
న సేహిరే యాజ్ఞసేని స్పర్ధన్తో హృచ్ఛయాతురాః. ౩౧

మాం తావద్రథ మారోప్య హయరత్నచతుష్టయమ్,
శార్ఙ్గ ముద్యమ్య సన్నద్ధస్తస్థా వాజౌ చతుర్భుజః. ౩౨

దారుక శ్చోదయామాస కాఞ్చనోపస్కృతం రథమ్,
మిషతాం భూభుజాం రాజ్ఞి మృగాణాం మృగరాడివ. ౩౩

తేఽన్వసజ్జన్త రాజేన్ద్రా నిషేద్ధుం పథి కేచన,
సంయత్తా ఉద్యతేష్వాసా గ్రామసింహా యథా హరిమ్. ౩౪

యేషు తైః కటాక్షమోక్షైః అపాఙ్గవీక్షణవిలాసైః అనురక్తం హృదయం చిత్తం యస్యాః స్సాఽహం. తస్య. అంసే స్కన్ధే మాలాం నిదధే స్మ నిహితవత్యస్మి. ౨౯

(తావ దితి.) తదైవ నటా నర్తక్యశ్చ ననృతుః. ౩౦

(ఏవ మితి.) ఇత్థమీశ్వరే భగవతి మయా వృతే సతి యాజ్ఞసేని ద్రౌపది నృపయూధపాః హృచ్ఛయేన కామేనాతురాః స్పర్ధమానా న సేహిరే. ౩౧

(మా మితి.) హయరత్నానాం అశ్వశ్రేష్ఠానాం చతుష్టయం యస్మిన్ తం. రథం ఆరోప్య తస్మి న్నిదాప్యేత్యర్థః. ద్వాభ్యాం మాలిఙ్గ్య ద్వాభ్యా ధనుర్బాణా న్గృహీత్వా చతుర్భుజో యుద్ధే తస్థా విత్యర్థః. ౩౨

(దారుక ఇతి.) కాఞ్చనేనోపస్కృతం రథం. గమయామాస. హే రాజ్ఞి మృగాణాం క్షుద్రాణాం పశ్యతాం మృగాధిప స్సింహ ఇవ భూభుజాం మిషతాం హరి ర్జగామేతి శేషోఽత్ర గన్తవ్యః. ౩౩

(త ఇతి.) కేచన, తే రాజన్యా స్సన్నద్ధా ఆయత్తా ఉద్యతా ఇష్వాసాశ్చాపా యైస్తే పథి నిషేద్ధుం వారయితుం. అన్వసజ్జన్త పృష్ఠతోఽన్వధావన్, యథా, గ్రామసింహాః శ్వానో హరిం సింహం, తద్వత్. ౩౪

తే శార్ఙ్గచ్యుతబాణౌఘైః కృత్తబాహ్వఙ్ఘ్రికన్ధరాః,
నిపేతుః కదనే కేచిదన్యే సన్త్యజ్య దుద్రువుః. ౩౫

తతః పురీం యదుపతిరత్యలఙ్కృతాం రవిచ్ఛదధ్వజపటచిత్రతోరణామ్,
కుశస్థలీం దివిభువిచాభిసంస్తుతాం సమావిశత్తరణిరివ స్వకేతనమ్. ౩౬

పితా మే పూజయామాస సుహృత్సమ్బన్ధిబాన్ధవాన్,
మహార్హవాసోఽలఙ్కారైః శయ్యాసనపరిచ్ఛదైః. ౩౭

దాసీభిస్సర్వసమ్పద్భిర్భటేభరథవాజిభిః,
ఆయుధాని మహార్హాణి దదౌ పూర్ణాయ భక్తితః. ౩౮

ఆత్మారామస్య తస్యేమా వయం వై గృహదాసికాః,
సర్వసఙ్గనివృత్త్యాఽద్ధా తపసా చ బభూవిమ. ౩౯

మహిష్య ఊచుః—

భౌమం నిహత్య సగణం యుధి తేన రుద్ధా జ్ఞాత్వాఽథ నః క్షితిజయోజితరాజకన్యాః,

---

తే నృపాః కృత్తాః ఛిన్నాః బాహ్వాదయో యేషాం తే కేచిత్ప్రధనే యుద్ధదేశే. నిపేతుః. కేచిత్తు సన్త్యజ్య దుద్రువుః. ౩౫

(తత ఇతి.) యదుపతిః. పురీం తత్రాపి స్వగృహం చ సమావిశదితి సంబన్ధః. యథా. సూర్యః స్వకేతనం మణ్డలం అస్తాచలం వా తద్వత్. కథమ్భూతాం? పరితోఽలఙ్కృతాం రవిం ఛాదయన్తీతి తథా. తేషు ధ్వజేషు. పటాః యస్యాం. చిత్రాణి పటాని యస్యాం. సా చాసౌ సా చ తామ్. ౬

(పితేతి.) అనర్ఘవస్త్రాదిభిః సుహృత్ప్రభృతీన్ పూజయామాస. ౩౭

(దాసీభి రితి.) సర్వసంపద్భి స్సర్వాభరణభూషితాభి రిత్యర్థః. హే రాజ్ఞి దాస్యాదిభి స్సహ పారిబర్హముపాయనం పూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్యాపి భగవతో. భక్తితో. దదౌ పూర్ణాయేతి పాఠాన్తరమ్. ౩౮

(ఆత్మారామస్యేతి.) ఇమా అష్టౌ వయం సర్వసఙ్గనివృత్త్యా వైరాగ్యేణ తపసా హేతునా తస్య భగవత ఆత్మారామస్య. నిరవధికస్వానన్దానుభవశీలస్య అద్ధా. సాక్షాద్గృహదాసికా బభూవిమ. ౩౯

అథ షోడశసహస్రపత్నీనాం గీతిమాహ (భౌమ మితి.) సగణం ససైన్యం. భౌమం నరకం నిహత్య క్షితిజయే దిగ్విజయే. జితానాం రాజ్ఞాం. కన్యాః. అస్మాన్. తేన నరకేన. రుద్ధాః

నిర్ముచ్య సంసృతివిమోక్షమనుస్మరన్తీః పాదామ్బుజం పరిణినాయ య ఆప్తకామః. ౪౦

న వయం సాధ్వి సామ్రాజ్యం స్వారాజ్యం భోజ్యమప్యుత.
వైరాజ్యం పారమేష్ఠ్యం వా ఆనన్త్యం వా హరేః పదమ్. ౪౧
కామయామహ ఏతస్య శ్రీమత్పాదరజశ్శ్రియః.
కుచకుఙ్కుమగన్ధాఢ్యం మూర్ధ్నా వోఢుం గదాభృతః. ౪౨
వ్రజస్త్రియో యద్వాఞ్ఛన్తి పుళిన్ద్యస్తృణవీరుధః.
గావశ్చారయతో గోపాః పాదస్పర్శం మహాత్మనః. ౪౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే,
త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః.

జ్ఞాత్వా, తతో, మోచయిత్వా. సంసృతే ర్విమోక్షో యస్మాత్తత్పదామ్బుజం అనుస్మరన్తీ రస్మా నాప్తకామోఽపి పరిణినాయ ఉపయేమే. ౪౦

(న వయ మితి.) హేసాధ్వి. వయం సామ్రాజ్యాదీని న కామయామహే. కిన్త్వేతస్య. గదాభృతో భగవతః శ్రియో లక్ష్మ్యాః. కుచయోః కుఙ్కుమస్య. గన్ధేనాఢ్యం. శ్రీమత్పాదరజో మూర్ధ్నా వోఢుం. కామయామహే. ఇతి సమ్బన్ధః. శ్రియః కుచకుఙ్కుమగన్ధాఢ్య మిత్యనేన. బ్రహ్మాది సేవితయా శ్రియా సేవ్యమానత్వాత్పాదరజ ఏవ కామయామహ ఇతి సూచితం. తత్ర సామ్రాజ్యం సార్వభౌమపదం. స్వారాజ్య మైన్ద్రపదం. కైవల్యం వా. భోజ్యం తదుభయభోగభాక్త్వం. వివిధం రాజతే విరాట్. తస్య భావో వైరాజ్యం. అణిమాదిసిద్ధిభాక్త్వ మిత్యర్థః. పారమేష్ఠ్యం బ్రహ్మపదం, ఆనన్త్య మితి స్వార్థే ష్యఞ్. అనన్తం హరేః పద మిత్యర్థః. ౪౧—౪౨

నన్విది దుర్లభత్వా త్కథం తద్వాఞ్ఛయేత్యత ఆహ (వ్రజస్త్రియ ఇతి.) మహాత్మనః నిరవధికసౌశీల్యయుక్తాత్మనః. అత ఏవ, గావః గా శ్చారయతో భగవతో. య. ద్యథా. వ్రజస్త్రియః పుళిన్ద్యః ఆరణ్యకస్త్రియః. తృణాని వీరుధశ్చ. పాదస్పర్శం వాఞ్ఛన్తి తద్వదయం కామయామహ ఇత్యర్థః. సౌశీల్యసౌలభ్యాద్యనన్తకల్యాణగుణాకరస్య భగవతః పాదరజః తద్దాసానాం సులభమేవేతి భావః. తృణాని వీరుధో వాఞ్ఛన్తీత్యనేన తృణాదీనామపి భగవత్సాన్నిధ్యాతిశయాహితచైతన్యానాం తదిచ్ఛావత్త్వం సూచితమ్. ౪౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన.
శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రికాయాం.
దశమస్కన్ధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః.

———*———

అథ చతురశీతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

శ్రుత్వా పృథా సుబలపుత్ర్యథ యాజ్ఞసేనీ మాధవ్యథ క్షితిపపత్న్య ఉత స్వగోప్యః,
కృష్ణేఽఖిలాత్మని హరౌ ప్రణయానుబన్ధం సర్వా విసిస్మ్యు రల మశ్రుకలాకులాక్ష్యః. ౧

ఇతి సంభాషమాణాసు స్త్రీభిః స్త్రీషు నృభి ర్నృషు,
ఆయయు ర్మునయ స్తత్ర కృష్ణరామదిదృక్షయా. ౨

ద్వైపాయనో నారదశ్చ చ్యవనో దేవలోఽసితః,
విశ్వామిత్రశ్శతానన్దో భరద్వాజోఽథ గౌతమః. ౩

రామ స్స శిష్యో భగవా న్వసిష్ఠో గాలవో భృగుః,
పులస్త్యః కశ్యపోఽత్రిశ్చ మార్కణ్డేయో బృహస్పతిః. ౪

ద్వితస్త్రిత స్త్వేకతశ్చ బ్రహ్మపుత్ర స్తథాఽఙ్గిరాః,
అగస్త్యో యాజ్ఞవల్క్యశ్చ వామదేవాదయోఽపరే. ౫

తాన్దృష్ట్వా సహసోత్థాయ ప్రాగాసీనా నృపాదయః.
పాణ్డవాః కృష్ణరామౌ చ ప్రణేము ర్లోకవన్దితాన్. ౬

తానానర్చు స్తథా సర్వే సహరామోఽచ్యుతోఽర్చయత్,
స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యమాల్యధూపానులేపనైః. ౭

అథ చతురశీతితమోఽధ్యాయః.

(శ్రుత్వేతి) సుబలపుత్రీ గాన్ధారీ యాజ్ఞసేనీ ద్రౌపదీ మాధవీ సుభద్రా. అథ తాః క్షితిపానాం రాజ్ఞాం. పత్న్యశ్చ. ఉత అపి చ స్వగోప్యః కృష్ణభక్తా గోప్యశ్చ. రుక్మిణ్యాదీనా మఖిలా న్తరాత్మని భగవతి. కృష్ణే. హరౌ. అమలం విస్పష్టం. ప్రణయానుబన్ధం ప్రేమపాశిత న్నియుక్తం వచ ఇతి యావత్. శ్రుత్వా. సర్వాః. పృథాదయః అశ్రుకళాభిరాసంవాశ్రుబిందుభిః. ఆకులే వ్యాప్తే అక్షిణీ, యాసాం తాః. విసిస్మ్యుః విస్మయం చక్రుః. ౧

(ఇతీతి.) ఇత్థం స్త్రీషు. స్త్రీభిస్సహ. సమ్భాషమాణాసు సతీషు. తథా. నృషు పురుషేషు. తైస్సహ. సమ్భాషమాణేషు సత్సు. ౨

ఆగతాన్మునీ న్నిర్దిశతి (ద్వైపాయన ఇతి. త్రిభిః). తత్ర. రామః కృష్ణోఽపి తాన్. స్వాగతప్రశ్నాదిభిః. అర్చితవాన్. ౩—౭

ఉవాచ సుఖమాసీనా న్భగవాన్ధర్మగుప్తనుః,
సదసస్తస్య మహతో యతవాచోఽనుశృణ్వతః. ౮

శ్రీభగవానువాచ—

అహో వయం జన్మభృతో లబ్ధం కార్త్స్న్యేన తత్ఫలమ్,
దేవానా మపి దుష్ప్రాపం యద్యోగేశ్వరదర్శనమ్. ౯

కిం స్వల్పతపసాం నౄణా మర్చాయాం దేవచక్షుషామ్,
దర్శనస్పర్శనప్రశ్నప్రహ్వపాదార్చనాదికమ్. ౧౦

న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామయాః,
తే పునన్త్యురుకాలేన దర్శనా దేవ సాధవః. ౧౧

నాగ్నిర్న సూర్యో న చ చన్ద్రతారకా న భూర్జలం ఖం శ్వసనోఽథ వాఙ్మనః

(ఉవాచేతి.) ధర్మగోప్త్రీ తనుః యస్య సః భగవాన్. యతవాచో మౌనినః తస్య మహతో విపులస్య, తస్య, సదసి సభాయాం, అనుశృణ్వత స్సతః, సుఖమాసీనాన్, ద్వైపాయనాదీన్, ఉవాచ. ౮

తదేవాహ (అహో ఇతి.) అహో మునయః వయం జన్మభృతః సఫలజన్మానో, జాతా ఇమ. తత్ఫలం జన్మఫలం, కార్త్స్న్యేనాస్మాభిః లబ్ధం చ, కిం తత్? యద్దేవానా మపి దుర్లభం, యోగినాం, వో, దర్శన మితి. ౯

కథం న్వేతద్ఘటిత మితి విస్మయేనాహ (కిం న్వితి.) అల్పం తపః పుణ్యం, యేషాం, అర్చాయాం ప్రతిమాయా మేవ, దేవచక్షుః దేవబుద్ధిర్యేషాం తేషా మస్మాకం కిమ్ను కథం జాత మిత్యర్థః. ప్రహ్వశబ్దః ప్రణామపరః, ప్రశ్నః స్వాగతప్రశ్నః. ౧౦

నన్వర్చాయాం దేవచక్షుః పవిత్రావహ మపి కి మితి తత్తుచ్ఛీకరోషీత్యత్రాహ (నహీతి.) అమ్మయాని తీర్థాని మృణ్మయాః శిలామయాశ్చ దేవాః దర్శనా దేవ న పునన్తి కింతు ఉరుకాలేన, సాధవస్తు దర్శనాదేవ, పునన్తీత్యర్థః. తీర్థానీతి దృష్టాంతార్థం. ౧౧

దేవా ఉరుకాలేనైవ పునన్తీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి (నాగ్నిరితి.) భూజలాదిశబ్దైస్తదభిమాని దేవతా లక్ష్యన్తే. తే అగ్న్యాదయ శ్చోపాసితాః, భేదకృతః ఆత్మని దేహగతభేదం కుర్వాణస్యాఘం

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

ఉపాసితాః భేదకృతో హరన్త్యఘం విపశ్చితో ఘ్నన్తి ముహూర్తసేవయా. ౧౨

యస్యాత్మబుద్ధిః కుణపే త్రిధాతుకే స్వధీః కళత్రాదిషు భౌమ ఇజ్యధీః,
యత్తీర్థబుద్ధిస్తు జలేన కర్హిచి జ్జనేష్వభిజ్ఞేషు స ఏవ గోఖరః. ౧౩

శ్రీశుక ఉవాచ —

నిశమ్యేత్థం భగవతః కృష్ణస్యాకుణ్ఠమేధసః,
వచో దురన్వయం విప్రా స్తూష్ణీమాస న్భ్రమద్ధియః. ౧౪

చిరం విమృశ్య మునయ ఈశ్వరస్యేశితవ్యతామ్,
జనసఙ్గ్రహ మిత్యూచుః స్మయన్తస్తం జగద్గురుమ్. ౧౫

హరన్తి ఉరుకాలసేవయా హరన్తీత్యర్థః. విపశ్చిత స్సాధవస్తు. ముహూర్తసేవయైవ హరన్తి. అఘశబ్దేన తన్మూలమజ్ఞానం చ వివక్షితమ్. ౧౨

యత ఏవ మతోఽర్చాదేన పఞ్చషం క్షిపస్సన్దర్భాన్తరమప్యాహ (యస్యేతి.) యస్య పుంస. త్రిధాతుకే, వాతపిత్తశ్లేష్మమయే కుణపే శవప్రాయే శరీరే, ఆత్మబుద్ధి రాత్మాభిమానః కళత్రేషు దారేషు, స్వధీ స్స్వకీయత్వబుద్ధిః ఏవ మహమ్మమాభిమానావుక్తౌ, పార్థివప్రతిమాదౌ, ఇజ్యధీః దేవతాబుద్ధిః జలే గఙ్గాదిజలే, తీర్థబుద్ధిః, కర్హిచిదపి అభిజ్ఞేషు స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాభిజ్ఞేషు భవాదృశేషు, నేజ్యధీ ర్న తీర్థబుద్ధిశ్చ. స పుమా, న్గోఖర ఏవ, గోప్రాయః ఖరప్రాయశ్చ. యద్వా, గవాం సమ్బన్ధి ఖరస్తదర్థతృణభారార్థఖరసదృశః, అతీవాజ్ఞ ఇత్యర్థః. న హి నిందాన్యాయేనేయం సాధుజన ప్రశంసా. ౧౩

(నిశమ్యేతి.) అకుణ్ఠా ప్రతిహతరహితా, మేధా, యస్య, తస్య, భగవతః కృష్ణస్య. దురన్వయ మననురూపం, వచో, నిశమ్య భ్రమన్తీ అనవస్థితా, ధీ ర్యేషాం తథాభూతా స్తూష్ణీ మాసన్. అహో స్వజనాహితమాహాత్మ్య నస్మాసమం స్వస్మాదుత్కృష్టత మాస్వదత్యాహ విపరీత మేతద్వచ ఇత్యేవం తావద్భ్రమద్ధియ ఇత్యర్థః. ౧౪

(చిర మితి.) జనసఙ్గ్రహం అకృతప్రజ్ఞవిదో జనా ఇత్థం సాధూన్భజేయు రిత్యేవం విధజనానుగ్రహరూపామీశ్వరస్య భగవత ఈశితవ్యతాం, చిరం, మాలోచ్య స్మయన్త ఈషద్ధసన్తః, జగద్గురుం కృష్ణం ప్రతీత్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణోచు రిత్యన్వయః. ౧౫

మునయ ఊచుః—

యన్మాయయా తత్త్వవిదుత్తమా వయం విమోహితా విశ్వసృజా మధీశ్వర,
యదీశితవ్యా యదిగూఢ ఈహయా అహో విచిత్రం భగవద్విచేష్టితమ్. ౧౮

అనీహ ఏత ద్బహుధైక ఆత్మనా సృజత్యవత్యత్తి న సజ్జ్యతే యథా,
భౌమై ర్హి భూమిర్బహునామరూపిణీ అహో విభూమ్న శ్చరితం విడమ్బనమ్. ౧౯

తమేవాహ (యదితి) హే విశ్వసృజాం బ్రహ్మాదీనా మధీశ్వర. తత్త్వవిచ్ఛ్రేష్ఠా అపి. వయం. త్వన్మాయయా. విమోహితాః. ప్రావృత్త్యభిప్రాయిం జనసఙ్గ్రహాత్మకమవగమ్య. మనమర్థా అభూవిమేత్యర్థః. కోసా వభిప్రాయ ఇత్యత ఆహ విర్దిశన్తి (యదీశితవ్యా ఇతి) గూఢ ఈహయేతి సర్వేశ్వరోఽపి. భగవాన్ ఈహయా గూఢః మనుష్యచేష్టయా చ్ఛన్నః. ఈశితవ్యా ఇతి ఈశితవ్య వత్కర్మవశ్యాదాచర స్తీత్యర్థః. యత ఏవం తస్మాదహో. భగవతః తవ చేష్టితం చిత్రం యద్వా తత్త్వవిదుత్తమా అపి తావత్త్వన్మాయయా మోహితా ఇతి చిత్రం. ఈశ్వరోఽపీహయా గూఢస్సన్ ఈశితవ్య యది ఇతి య త్త ద్భగవత స్తవ చేష్టిత మహో విచిత్ర మిత్యర్థః. యదీశితవ్యా స్స తు గూఢఈహయేతి పాఠా న్తరం. తత్ర యస్యేశితవ్యా వయం. స ఈశ్వరో. మనుష్యచేష్టయా చ్ఛన్న ఇత్యర్థః.

విశ్వసృజామధీశ్వరేతి సంబోధనాభిప్రేతం కృత్స్నజగత్స్రష్టృత్వం వ్యఞ్జయన్తో విస్మయన్తే (అనీహ ఇతి.) అనీహః కర్మాయత్తచేష్టారహిత ఇత్యర్థః. భవా నేకః, కరణాపన్నాయాం ఏక ఏవ సన్. ఆత్మనైవ ఏత జ్జగ ద్బహుధా. సృజతి. బహుధేత్యనేన. నామరూపవిభాగవిచ్ఛిన్నం బహుత్వం. వివక్షితం. ఏక ఇత్యనేన తు తత్ప్రతిసంబన్ధ్యేకత్వం. తదయమర్థః - వ్యాకరిష్యమాణకార్యావస్థ చిదచిద్గతనామరూపవిభాగవిచ్ఛిన్నబహుత్వప్రతిసంబన్ధితదవిభాగవిచ్ఛిన్నైకత్వాపన్నచిదచిచ్ఛరీరకతయైకత్వవ్యపదేశార్హోపాదానకారణరూపయా తావదవస్థితో బహుధైతజ్జగత్సృజతీతి. ఏవం చైక ఇత్యనేనోపాదానత్వం ఫలితం. సృజతీతి కర్తృత్వనిర్దేశా న్నిమిత్తత్వం. ఆత్మనేత్యనేన స్వస్యైవోపకరణత్వం. పదతోపకరణాన్తరనిరపేక్షత్వం. అవతి రక్షతి. అత్తి సంహరతే చ. అథాపి, న సజ్జ్యతే సృజ్యచిద్గచిద్గతైర్దోషై ర్న స్పృశ్యత ఇత్యర్థః. అనేనోపాదానత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వప్రసఙ్గః పరిహృతః. వికారాణాం చిదచిద్ద్వారకత్వేన స్వతో న సృజ్యత ఇతి భావః. ఏకస్యైవ సతోఽనేకధా వత్తౌ దృష్టాన్తః. యథా. భౌమై ర్హి భూమిః. బహునామరూపిణీతి, యథైకైవ, మృత్ భౌమైస్తద్వికారైః ఘటశరావమణికాదిభిః, బహూని రూపాణి. అస్యా స్సన్తీతి తథాభూతా, తథాఽపి, కోఽభవాన్ బహురూపో, ఽభూదేత్యర్థః. విభూమ్నో భగవత స్తవ ఇదం చరితం. విడమ్బనమనుకరణం, మహో అతిచిత్ర మిత్యర్థః. ౧౯

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

అథాపి కాలే స్వజనాభిగుప్తయే బిభర్షి సత్త్వం ఖలనిగ్రహాయ చ,
స్వలీలయా వేదపథం సనాతనం వర్ణాశ్రమాత్మా పురుషః పరో భవాన్. ౧౮

బ్రహ్మ తే హృదయం శుద్ధం తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః,
యత్రోపలబ్ధం సద్వ్యక్తమవ్యక్తం చ తతః పరమ్. ౧౯

తస్మాద్బ్రహ్మకులం బ్రహ్మన్ శాస్త్రయోనే స్త్వమాత్మనః,
సభాజయసి తద్ధామ తద్బ్రహ్మణ్యాగ్రణీర్భవాన్. ౨౦

నను నాహం విశ్వసృజా మదీశ్వరోఽపి తు వసుదేవసుతః, అన్యథా సర్వేశ్వరస్యైవం మనుష్యతాపత్తిర్న ఘటత ఇత్యత ఆహుః (అథాపీతి.) యద్యపి సర్వేశ్వర స్తథాఽపి స్వజనానాం స్వభక్తానాం సాధూనా మభిగుప్తయే పరిత్రాణాయ ఖలానాం దుష్కృతాం నిగ్రహాయ చ సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం రూపం బిభర్షి స్వలీలారూపేణాచారేణ సనాతనం వేదపథం చ బిభర్షి పుష్ణాసి. కథంభూతః? పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః పురుషోఽపి వర్ణాశ్రమాత్మా వర్ణాశ్రమోపలక్షిత జీవాత్మేవ సన్నిత్యర్థః. యద్వైవం వర్ణాశ్రమాత్మా వర్ణాశ్రమయుక్తజీవాత్మేవ ప్రతీయమానోఽపి భవా న్పరః పురుషః పరమపురుష ఏవేత్యర్థః ౧౮

యతో వేదపథం బిభర్ష్యత ఏవ బ్రాహ్మణాన్బహుమన్యస ఇత్యాహుః (బ్రహ్మేత ఇతి ద్వాభ్యాం.) శుద్ధం భ్రమవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషాసంస్పృష్టం. బ్రహ్మ వేద స్తే తవ హృదయం అన్తరఙ్గం తద్బ్రహ్మ విశంషన్తి తవ ఇత్యాదినా. యత్ర యతో వేదా త్తప ఆదిభి స్సహ, సత్పరమార్థం వ్యక్తం కార్యం, అవ్యక్తం కారణం యద్వా వ్యక్తం శరీర మవ్యక్తమాత్మస్వరూపం తతః తాభ్యాం పరం విలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం చ ఉపలబ్ధం యథావదవగతం య త్తత్త్వత్రయ త్తప ఆది యథాత్మ్యవేదకం బ్రహ్మ తత్తవ హృదయ మిత్యర్థః. తత్ర తపోఽనశనాదిరూపం స్వాధ్యాయోఽధ్యయనం సంయమః వర్ణాశ్రమానురూపో ధర్మః. ౧౯

(తస్మా దితి.) యస్మా దుక్తవిధం బ్రహ్మ తవ హృదయం తస్మా దిత్యర్థః. శాస్త్రం వేదః యోనిః స్వప్రమితి కారణం యస్య తస్య సర్వాన్తరాత్మనః తవ బ్రహ్మకులం స్థానం ఉపలబ్ధిస్థానం త్వద్యాథాత్మ్యావబోధకవేదాధారభూత మిత్యర్థః. ఏవం హేతునిర్దేశః, తస్మా త్తద్ధామ బ్రాహ్మణకుల రూపం ధామ సభాజయసి బహుమన్యసే. కించ బ్రహ్మణ్యానాం బ్రాహ్మణాన్ బహుమన్యమానానా మగ్రణీః శ్రేష్ఠశ్చ భవా నతోఽపి సభాజయసీతి భావః. ౨౦

అద్య నో జన్మసాఫల్యం విద్యాయా స్తపసో దృశః.
త్వయా సఙ్గమ్య సద్గత్యా య దేతచ్ఛ్రేయసాం పరమ్. ౨౧

తస్మై నమో భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే,
స్వయోగమాయయాచ్ఛన్నమహిమ్నే పరమాత్మనే. ౨౨

నయం విద న్త్యమీ భూపా ఏకారామాశ్చ వృష్ణయః,
మాయా యవనికాచ్ఛన్న మాత్మానం కాలమీశ్వరమ్. ౨౩

యథా శయానః పురుష ఆత్మానం గుణతత్త్వదృక్,
నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం న వేదరహితం పరమ్. ౨౪

ఆత్మనాం కృతార్థతా మావిష్కుర్వన్తి (అద్యేతి.) సతాం సాధూనాం. గత్యా ప్రాప్య ప్రాపకభూతేన, త్వయా, సఙ్గమ్య, నోఽస్మాక మద్య జన్మసాఫల్యం జాతం, తథా విద్యాయాః. తపసో, దృశో నేత్రయోశ్చ, సాఫల్య మిత్యన్వయః, కుతః? యద్యతః, ఏతత్త్వత్సఙ్గమనం, శ్రేయసా మపి, పరముత్కృష్టం, శ్రేయః. ౨౧

కించ త్వాం యథావద్విజ్ఞాతుం న శక్నుమ ఇత్యభిప్రాయేణ ప్రణేముః (తస్మా దితి.) స్వయోగమాయయా స్వాసాధారణాశ్చర్యశక్త్యా ఛన్నో గూఢో మహిమా ఐశ్వర్యం. యస్య, తస్మై, పరమాత్మనే అన్తఃప్రవిశ్య ప్రకాసనేన భర్త్రే. ౨౨

కేవలం వయమేవ న శక్నుమోఽపి తు శశ్వత్సహచరా వృష్ణయోఽపీత్యభిప్రేత్యాహుః (నేతి.) ఏకస్మిన్, స్వాత్మన్యేవ, ఆరమన్త ఇతి తథా తే కేవలప్రత్యగాత్మానుభవపరాశ్చ. యం త్వాం, న విదన్తి యథావ న్నవిదన్తి, కథంభూతం, సర్వజీవమోహినీ, మాయైవ యవనికా తిరస్కరణీ తయా ఛన్నం, భూపాదిజ్ఞానావిషయం ఆత్మాన మీశ్వరం అన్తరాత్మతయా సన్త మపి కాలం బహిః కాలరూపేణ పరిచ్ఛిన్దన్తమ్. ౨౩

ఏతత్సదృష్టాన్త మాహుః (యథేతి.) గుణతత్త్వదృక్ గుణేషు సత్వాదిగుణకార్యేషు శబ్దాదివిషయేషు తత్త్వదృక్ పురుషార్థదర్శీ యదా గుణతత్త్వం గుణపరిణామరూపం తత్త్వం దేహ మాత్మతయా పశ్యతీతి తథా సః, శయానః పురుషో యథా నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం. మాత్రా శబ్దేన రూపం వివక్షితం. స్వాప్ననామరూపేన్ద్రియై రవభాస మువలక్షితం యుక్త మిత్యర్థః. త మాత్మానం వేద న తు స్వతో నామాదిరహితం వరం దేహాద్విలక్షణ మాత్మానం వేద. ౨౪

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

ఏవం త్వామాశ్రితం బ్రహ్మ న్నామమాత్రేన్ద్రియేహయా,
మాయయా విభ్రమచ్చిత్తో న వేద స్మృత్యుపప్లవాత్. ౨౫

తస్యాద్య తే దదృశిమాఙ్ఘ్రి మఘౌఘమర్షతీర్థాస్పదం హృది కృతం సువిపక్వయోగైః,
ఉత్సిక్తభక్త్యుపహృతాశయజీవకోశా ఆపుర్భవద్గతి మథానుగృహాణ భక్తాన్. ౨౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతీద ముక్త్వా దాశార్హం ధృతరాష్ట్రం యుధిష్ఠిరమ్,
రాజర్షే స్వాశ్రమాన్గన్తుం మునయో దధిరే మనః. ౨౭

తద్వీక్ష్య తా నుపవ్రజ్య వసుదేవో మహాయశాః,
ప్రణమ్య చోపసఙ్గృహ్య బభాషేదం సుయన్త్రితః. ౨౮

ఏవం జాగ్రత్పురుషోఽపి హే బ్రహ్మన్, మాయయా త్వన్మాయయా మూలయా నామమాత్రేన్ద్రియేహయా, నామమాత్రేన్ద్రియానుగుణయా చేష్టయా, యః స్మృత్యుపప్లవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయః స్మృతేః ప్రమోషః తస్మా ద్విభ్రమత్ అనాత్మని దేహాత్మతయా పరతన్త్రే స్వతన్త్రతయా చ గృహ్ణత్ చిత్తం యస్య సః త్వా మాశ్రితం, కర్తరి క్తః, తం ప్రత్యగాత్మాన మేవ న వేద ప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మానం త్వాం న వేత్తి దేవే కైముత్యసిద్ధ మిత్యర్థః. ౨౫

హి తైరప్యవిజ్ఞేయోఽపి మనసాప్యోఽమోక్షదశ్చేత్యాహ (తస్యేతి.) అఘౌఘస్య మర్షం శుద్ధిం కరోతి య ద్గఙ్గాదితీర్థం, తస్యాశ్రయ మాస్పదం, తవాఙ్ఘ్రిం, సువిపక్వో యోగో భక్తియోగో యేషాం తైః హృది కృతం సాక్షాత్కృతం వయం, అధునా దదృశిమ సువిపక్వయోగై ర్హృది కృత మిత్యనేన యోగపరిశుద్ధమనోదృశ్యత్వ ముక్తం, అతః కైశ్చిదప్యవిజ్ఞేయత్వ మనుపాస్యత్వం చ నిరస్తం, ఉత్సిక్తయోద్రిక్తయా భక్త్యా, అపహృత ఆశయో వాసనా, జీవకోశః అజ్ఞానరూపశ్చ కోశశ్చ, యేషాం, తే కోశవదావారకత్వాత్కోశత్వరూపకం, భవద్గతిం, ప్రాపుః, అనేన ముక్తప్రాప్యత్వముక్తం, యత ఏవ మతో భక్తానస్మా ననుగృహాణ. ౨౬

(ఇతీతి.) దాశార్హం శ్రీకృష్ణం, ఇద ముక్త్వా అనుజ్ఞాం పృష్ట్వేత్యర్థః. హే రాజర్షే మనో దధిరే మనశ్చక్రుః. ౨౭

(తదితి.) తన్మనోధానం వీక్ష్య తా న్మునీ నుపవ్రజ్య సమీప మేత్య ప్రణమ్యోపసఙ్గృహ్య చరణౌ, పాణిభ్యాం ధృత్వా సుయన్త్రితోఽవహితచిత్త ఇదం వక్ష్యమాణం బభాషే. ౨౮

వసుదేవ ఉవాచ—

నమో వ స్సర్వదేవేభ్య ఋషయశ్శ్రోతు మర్హథ,
కర్మణాం కర్మనిర్హారో యథాస్యా న్న స్త దుచ్యతామ్. ౨౯

శ్రీనారద ఉవాచ—

నాతిచిత్రమిదం విప్రా వసుదేవో బుభుత్సయా,
కృష్ణం మత్వాఽర్భకం యన్నః పృచ్ఛతి శ్రేయ ఆత్మనః. ౩౦

సంనికర్షో హి మర్త్యానా మనాదరణకారణమ్,
గాఙ్గం హిత్వా యథాన్యామ్భ స్తత్రత్యో యాతి శుద్ధయే. ౩౧

యస్యానుభూతిః కాలేన లయోత్పత్త్యాదినాఽస్య వై,

సర్వే. దేవా యేషు తేభ్యో. యుష్మభ్యం. నమః హే ఋషయః. శ్రోతుం మద్వచ ఇతి శేషః. "యావతీ ర్వై దేవతా స్తా స్సర్వా వేదవిది బ్రాహ్మణేవ సన్తి" తి శ్రుతిప్రసిద్ధ్యభిప్రాయేణ సర్వదేవేభ్య ఇత్యుక్తం. కిం తద్వచ ఇత్యత ఆహ (కర్మణేతి.) యథా యథానుష్ఠితేన కర్మణా వర్ణాశ్రమానుగుణేన కర్మణాం భగవద్భక్తి యోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకానాం ప్రాచీనపుణ్యాత్మకానాం నిర్హార స్స్యా దితి తదుచ్యతాం. తత్రోత్తర ముచ్యతా మిత్యర్థః. ౨౯

ఇత్థం పృష్టేషు మునిషు కిం సర్వజ్ఞం కృష్ణం హిత్వాఽస్మాన్ పృచ్ఛతీత్యేవం సంశయిత వత్సు తాన్ప్రతి ప్రశ్నకారణ ముత్థాపయన్నాహ నారదః (నాతిచిత్ర మితి చతుర్భిః.) హే విప్రాః వసుదేవ ఆత్మనః స్వస్య శ్రేయః శ్రేయస్సాధనం బోద్ధుమిచ్ఛయా నోఽస్మా న్పృచ్ఛతీత్యేత న్నాతిచిత్రం. తత్ర హేతుః కృష్ణమర్భకం మత్వేతి మత్వా నః పృచ్ఛతీతి సంబన్ధః. ౩౦

తత్కుత ఇత్యత ఆహ (సంనికర్ష ఇతి.) హి యస్మా త్సన్నికర్షః నిరన్తరసాన్నిధ్య మనాదరణకారణం తతః కృష్ణ మర్భకం మత్వేత్యర్థః. సన్నికర్షస్యానాదరణకారణత్వే దృష్టాన్తః (గాఙ్గ మితి.) యథా తత్రత్యో గఙ్గాతీరస్థో గాఙ్గ మమ్భో హిత్వా అనాదృత్య ఆత్మనో విశుద్ధయే విశుద్ధ్యర్థం అన్యామ్భః ప్రతియాతి పుణ్యజలాన్తరం యాతి తద్వత్. ౩౧

ఏవం సన్నికర్షస్యానాదరకారణత్వ ముక్త్వా సర్వజ్ఞత్వా నభిజ్ఞాన మపి తత్కారణ మితి వక్తుం తావత్కృష్ణస్య నిశ్శేషసర్వజ్ఞతా మాహ (యస్యేతి.) యస్య కృష్ణస్యానుభూతిః జ్ఞానం

స్వతోఽన్యస్మాచ్చ గుణతో న కుతశ్చ నరిష్యతి. ౨౨

తం క్లేశకర్మపరిపాకగుణప్రవాహై రవ్యాహతానుభవ మీశ్వర మద్వితీయమ్,
ప్రాణాదిభి స్స్వవిభవై రుపగూఢ మజ్ఞో మన్యేత సూర్యమివ మేఘ హిమోపరాగైః. ౨౩

అథోచు ర్మునయో రాజ న్నాభాష్యానకదున్దుభిమ్,
సర్వేషాం శృణ్వతాం రాజ్ఞాం తథై వాచ్యుతరామయోః. ౨౪

కర్మణా కర్మనిర్హార ఏష సాధు నిరూపితః,
యచ్ఛ్రద్ధయా యజే ద్విష్ణుం సర్వయజ్ఞేశ్వరం మఖైః. ౨౫

కాలాదిభి ర్నరిష్యతి న నఙ్క్ష్యతి. తం కృష్ణ మిత్యుత్తరేణ సంబన్ధః. యథాఽస్మదాదీనా మనుభూతేః కాలాదిభిః ప్రమోష స్తథా నేశ్వరస్యేతి భావః. అస్య జగతః ఉత్పత్త్యాదినే త్యాదిశబ్దేన ప్రలయః గుణాస్సత్త్వాదయస్త్రయః కుతశ్చన ఉక్తాతిరిక్తాదన్యస్మా దపి కాలాదయో హ్యన్యేషాం జ్ఞానలోప హేతవః తై రసఙ్కుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః. ౨౨

(త మితి.) క్లేశాః కర్మాణి చ పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని తేషాం పరిపాకః సుఖదుఃఖే చ గుణానాం సత్త్వాదీనాం, పునః ప్రవాహశ్చ, తైః, రవ్యాహతోఽనుభవో యస్య, తం, మద్వితీయం స్వతుల్యరహిత మీశ్వరం కృష్ణం, స్వవిభవై స్స్వకార్యైః. ప్రాణాదిభిః ఇన్ద్రియాదిభిః, ఉపగూఢ మావృతం. ప్రాకృతేన్ద్రియయుతద్వ్యాపారై స్తి రోహితానుభవం. మన్యేత మన్యతే. అజ్ఞేతి హేతుగర్భం. స్వయమజ్ఞత్వాత్. దేవంభూత మపీశ్వరం. స్వతుల్యం. మన్యత ఇత్యర్థః. అత్ర దృష్టాన్తః మేఘహిమోపరాగైః అభ్రతుషారరాహుభిః స్వవిభవైః సూర్యమివేతి. ౨౩

ఏవ ముక్త్వా సర్వే మునయ స్సంభూయోచు రిత్యాహ (అథేతి.) ఆభాష్య సంబోధ్య. సర్వేషాం రాజ్ఞాం శృణ్వతాం సతాం అచ్యుతరామయోరపి శృణ్వతోస్సతోః. ౨౪

ఉక్తిమేవాహ (కర్మణేతి.) సాధు యథా తథా. ఏష ఏవేతి నిరూపితః. కోఽసౌ యచ్ఛ్రద్ధయా సర్వేషాం యజ్ఞానా మీశ్వరం నిర్వాహకం విష్ణుం శ్రద్ధయా మఖై ర్యజ్ఞై ర్యజేతాదధయే దిత్యేషః. ౨౫

చిత్తస్యోపశమోఽయం వై కవిభి శ్శాస్త్రచక్షుషా,
దర్శిత స్సుగమో యోగో ధర్మశ్చాత్ర సుఖావహః. ౩౮

అయం స్వస్త్యయనః పన్థా ద్విజాతేర్గృహమేధినః,
యచ్ఛ్రద్ధయాఽప్తవిత్తేన శుక్లేనేజ్యేత పూరుషః. ౩౯

విత్తేషణాం యజ్ఞదానైర్గృహైర్దారసుతేషణామ్,
ఆత్మలోకేషణాం దేవకాలేన విసృజే ద్బుధః,
గ్రామే త్యక్తేషణా స్సర్వే యయు ర్ధీరా స్తపోవనమ్. ౪౦

ఋణై స్త్రిభి ర్ద్విజో జాతో దేవర్షిపితౄణాం ప్రభో,

(చిత్తస్యేతి.) అయం విష్ణ్వారాధనరూపో ధర్మః అత్ర లోకే చిత్తస్యోపశమః శాన్త్యావహః సుఖావహః నిరతిశయమోక్షసుఖావహశ్చాతోఽయ మేవ సుగమోపాయ ఇతి, మునిభి శ్శాస్త్ర మేవ చక్షు స్తేన దర్శితః. అస్యాంశాద్బుశేర్నివృత్తప్రేరణాత్కర్మణో ముక్తః, దృష్ట ఇత్యర్థః. ౩౮

(అయ మితి.) ద్విజాతే స్త్రైవర్ణికస్య గృహాశ్రమిణః. శ్రేయః ప్రాపకోఽయ మేవ పన్థాః, కోఽసౌ శుక్లేన శుద్ధేన ఆప్తవిత్తేన పరపీడాదికమన్తరేణ లబ్ధేన ధనేన. పూరుషః పరమపురుషః, శ్రద్ధయా. ఇజ్యేతేత్యయం భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధనిరసనద్వారా మోక్షసుఖావహః పన్థాః తేనేశ మీశ్వరారాధనాత్మకయజ్ఞ ఏవేత్యర్థః. ౩౯

ఆప్తవిత్తేనేత్యుక్తం సమ్యగ్వ్యయ ఏవ విత్తస్య ప్రయోజన మిత్యభిప్రాయః ప్రసఙ్గాదాహ. (విత్తేషణా మితి.) యజ్ఞై ర్దానైశ్చ విత్తేషణాం విత్తేచ్ఛాం విసృజేత్. అర్థస్య సమ్యగ్వ్యయేన తద్రక్షణదుఃఖం పరిహరే దిత్యర్థః. గృహైర్గృహోచితై ర్భోగై ర్దారసుతేషణాం విసృజేత్. తదనుభవే సత్యేవై తావతాఽల మితి తదౌత్సుక్యనివృత్తేః మృతే దేహే. ఆత్మని స్వర్గాదిలోకేషణాం కాలేన స్వర్గాదీనా మపి కాలవశాత్ క్షయిష్ణుత్వ నిరూపణేన త్యజే దిత్యర్థః. తథా హి ధీరాః తావ ద్గ్రామే త్యక్తాః ఈషణాః పూర్వోక్తాః తిస్రః యై స్తే తత స్తపోవనం యయుః. ౪౦

ఇతోఽపి విష్ణుర్యష్టవ్య ఇత్యాహః (ఋణై రితి.) హే విభో దేవానాం, ఋషీణాం పితౄణాం చ, ఋణైః, త్రిభిః ద్విజః త్రైవర్ణికో జాతః జాయతే అత స్తాని దేవర్షిపితృఋణాని.

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భపట్టః)

యజ్ఞాధ్యయన పుత్త్రైస్తాన్యనిస్తీర్య త్యజన్పతేత్. ౩౯

త్వం త్వద్య ముక్తో ద్వాభ్యాం వై ఋషిపిత్రోర్మహామతే,
యజ్ఞైర్దేవర్ణమున్ముచ్య నిరృణోఽశరణో భవ. ౪౦

వసుదేవ భవాన్నూనం భక్త్యా పరమయా హరిమ్,
జగతామీశ్వరం ప్రార్చ స్స్వయం పుత్రతాంగతః. ౪౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా వసుదేవో మహామనాః,
తానృషీనృత్విజో వవ్రే మూర్ధ్నాఽఽనమ్య ప్రసాద్య చ. ౪౨

త ఏవ మ్యాషయో రాజ న్వృతా ధర్మేణ ధార్మికమ్,
తస్మి న్నయాజయ న్క్షేత్రే మఖై రుత్తమకల్పకైః. ౪౩

క్రమేణ యజ్ఞాధ్యయనపుత్త్రైః. రవినిస్తీర్య అనపాకృత్య చర న్పతేత్ నరక ఇతి శేషః. అత్ర "జాయమానో వై బ్రాహ్మణ స్త్రిభి ర్ఋణవా జాయతే బ్రహ్మచర్యేణ ఋషిభ్యో యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్యః" ఇతి శ్రుతిః "ఋణాని త్రీణ్యపాకృత్య మనో మోక్షే నివేశయేత్ అనపాకృత్య మోక్షం తు సేవమానో వ్రజత్యధః" ఇతి స్మృతిశ్చానుసన్ధేయా. శ్రుతౌ బ్రహ్మచర్యశబ్దః తత్పూర్వకాధ్యయనపరః. ౩౯

అత స్త్వయాఽధునా దేవ ఋణమేవాపాకర్తవ్యం. ఋషిపితృఋణాభ్యాం తు ముక్త ఏవేత్యాహుః (త్వంత్వితి.) హే మహామతే ఉన్ముచ్య ఉపాకృత్య నిరృణః ఋణత్రయరహితః. అశరణః గృహాద్యాగ్రహరహితః భవ. ౪౦

హే వసుదేవ భవాన్ నూనం హరి మారాధితవాన్. కుతః యద్యస్మాత్ భగవాన్ స్వయం వాం యువయోః పుత్రతాం గతః. ౪౧

(ఇతీతి.) తద్వచనం తేషాం వచః ఆకర్ణ్య ప్రణమ్య ప్రసాద్య ప్రసన్నాన్ కృత్వా ఋత్విజో వవ్రే వృతవాన్. ౪౨

(త ఇతి) ఏవం ధర్మేణ యథావిధి వృతాస్తే ఋషయః తస్మిన్ శమన్తకక్షేత్రే ఉత్తమకల్పకైః సమ్యక్త్విత్రిద్రవ్యాదిలోపరహితైః మఖైర్యజ్ఞైః తం వసుదేవ మయాజయన్ ౪౩

తద్దీక్షాయాం ప్రవృత్తాయాం వృష్ణయః పుష్కరస్రజః,
స్నాతా స్సువాససో రాజ న్రాజాన స్సుష్ఠ్వలఙ్కృతాః. ౪౫

తన్మహిష్యశ్చ ముదితా నిష్కకణ్ఠ్య స్సువాససః,
దీక్షాశాలా ముపాజగ్ము రాలిప్తా వస్తుపాణయః. ౪౬

నేదు ర్మృదఙ్గపటహశఙ్ఖభేర్యానకాదయః,
ననృతు ర్నటనర్తక్య స్తుష్టువు స్సూతమాగధాః,
జగు స్సుకణ్ఠ్యో గన్ధర్వ్యః సఙ్గీతం సహ భర్తృకాః. ౪౭

తమభ్యషిఞ్చన్విధివ దక్త మభ్యక్త మృత్విజః,
పత్నీభి రష్టాదశభి స్సోమరాజ మివోడుభిః. ౪౮

తాభి ర్దుకూలవలయహారనూపురకుణ్డలైః,
స్వలఙ్కృతాభి ర్విబభౌ దీక్షితోఽజినసంవృతః. ౪౯

తస్యర్త్విజో మహారాజ నూత్నకౌశేయవాససః,
ససదస్యా విరేజు స్తే యథా వృత్రహణోఽధ్వరే. ౫౦

ఏత దేవ ప్రపఞ్చయతి (తద్దీక్షాయా మిత్యాదినా.) తద్దీక్షాయాం యజ్ఞదీక్షాయాం. పుష్కరాణాం స్రజో యేషాం తే. ౪౫

తస్య వసుదేవస్య మహిష్యః పత్న్యః. ఆలిప్తాః కుఙ్కుమాదిభిః. వస్తూన్యర్హణాని పాణౌ యాసాం తాః. ౪౬

పురాణపాఠకాః మాగధా వంశావళిపాఠకాః సహభర్తృకాః. ౪౭

అక్తం నేత్రయో రఞ్జనేనాభ్యక్తం సర్వాఙ్గేషు నవనీతేనాక్తం తం వసుదేవం ఉడుభిర్నక్షత్రైస్సహితం సోమరాజం చన్ద్రమివ అష్టాదశభిః పత్నీభిః సహిత మభ్యషిఞ్చన్. ౪౮

(తాభి రితి) దుకూలాదిభిః అన్యైశ్చ వివిధై ర్విపులాలఙ్కారై స్సుష్ఠ్వలఙ్కృతాభి స్తాభిపత్నీభి స్సహ దీక్షితః. అజినేన సంవృతః. విరేజే. ౪౯

తస్య వసుదేవస్య సంబన్ధినః ఋత్విజః నూత్నాని నవాని కౌశేయాని వాసాంసి యేషాం తే సదస్యైః సభ్యైః. సహితా విరేజుః యథా వృత్రహణ ఇన్ద్రస్యాధ్వరే తద్వత్. ౫౦

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

తదా రామశ్చ కృష్ణశ్చ స్వైస్స్వైర్బన్ధుభి రన్వితౌ,
విరేజతు స్సుతై ర్దారై ర్జీవేశౌ స్వవిభూతిభిః. ౫౦

ఈజేనుయజ్ఞం విధినా అగ్నిహోత్రాదిలక్షణైః,
ప్రాకృతై ర్వైకృతై ర్యజ్ఞైర్ద్రవ్యజ్ఞానక్రియేశ్వరమ్. ౫౧

అథర్త్విగ్భ్యోఽదదా త్కాలే యథాఽఽమ్నాతం సదక్షిణాః,
స్వలఙ్కృతేభ్యోఽలఙ్కృత్య గోభూకన్యామహాధనాః. ౫౨

పత్నీ సంయాజావభృథ్యై శ్చరిత్వా తే మహర్షయః,
సస్నూ రామహ్రదే విప్రా యజమానపురస్సరాః. ౫౩

స్నానాలఙ్కారవాసాంసి వన్దిభ్యోఽదా త్తథా స్త్రియః,

(తదేతి.) దేవానాం బ్రహ్మాదీనా మపీశౌ ఇతి రామకృష్ణయో ర్విశేషణం. జీవేశావితి పాఠాన్తరం. తదా జీవానాం, ఈశా విత్యర్థః. దేవేశై స్స్వవిభూతిభి రితి చ పాఠః. తదాస్యా విభూతయో యేషాం తై ర్దేవేశైః దేవశ్రేష్ఠాంశసంభూతై రితి స్వసుతవిశేషణమ్. ౫౦

(ఈజ ఇతి.) అమయజ్ఞం ప్రతియజ్ఞం ఈజే ఇష్టవాన్, తదేవాహ - ఆమ్నాతసర్వాఙ్గాః ప్రాకృతాః జ్యోతిష్టోమదర్శపూర్ణమాసాదయః తేభ్యః శ్చోదనా లిఙ్గాదిభిరతిదేశప్రాప్తాఙ్గాః వైకృతాః, సౌర్యసత్రాదయః తై స్సర్వైః అగ్నిహోత్రాదినమకైః హోమైశ్చ. ద్రవ్యజ్ఞానక్రియైశ్వర్యం భూతః జ్ఞానేన్ద్రియపఞ్చకకర్మేన్ద్రియపఞ్చకనిర్వాహకః, భగవన్త మీజే (యద్వా.) పురోడాశాది ద్రవ్యసాఙ్గకర్మవిషయజ్ఞానతదనుష్ఠానానాం ప్రభుమ్ ౫౧

(అథేతి.) స వసుదేవః కాలే, విహితకాలే యథామ్నాతం యథోక్తం, దక్షిణాః, ఋత్విగ్భ్యః స్వయ మప్యలఙ్కృత్య తావత్తతో మహాధనాః అనర్ఘ్యాః గోభూకన్యాశ్చ దదౌ. ౫౨

పత్నీసంయాజా అవభృథ్యాశ్చ యాగవిశేషాః తై శ్చరిత్వా ఇష్ట్వా రామహ్రదే పరశురామనిర్మితే హ్రదే సస్నుః స్నానం చక్రుః. ౫౩

(స్నానేతి.) స్నానాదీని దదౌ స్నపయామాస. తేభ్యోఽలఙ్కారవాసాంసి దదౌ చేత్యర్థః.

తతస్స్వలఙ్కృతా వర్ణా నాశ్వేభ్యోఽన్నేన పూజయత్. ౫౪

బన్ధూన్సదారా న్ససుతా న్పారిబర్హేణ భూయసా,
విదర్భకోసలకురూ న్కాశికేకయసృఞ్జయాన్. ౫౫

సదస్య ర్త్విక్సురగణాన్నృభూతపితృచారణాః,
శ్రీనికేతమనుజ్ఞాప్య శంసన్తః ప్రయయుః క్రతుమ్. ౫౬

ధృతరాష్ట్రోఽనుజః పార్థో భీష్మో ద్రోణః పృథా యమౌ,
నారదో భగవాన్వ్యాస స్సుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాః. ౫౭

బన్ధూ న్పరిష్వజ్య యదూ న్సౌహృదక్లిన్నచేతసః,
యయు ర్విరహకృచ్ఛ్రేణ స్వదేశాం శ్చాపరే జనాః. ౫౮

నన్దస్తు సహ గోపాలై ర్మహత్యా పూజయాఽర్చితః,
కృష్ణరామోగ్రసేనాద్యై ర్న్యవాత్సీ ద్బన్ధువత్సలః. ౫౯

తత్ర ప్రియశ్చ. సన్ను. సుష్ఠ్వలఙ్కృతాశ్చేతి సంబన్ధః. అశ్వేభ్యః శునోఽభివ్యాప్య. సర్వాన్ వర్ణాన్ అన్నేన పూజయత్ అపూజయత్. అడభావ ఆర్షః. ఆగమశాస్త్రస్యానిత్యత్వా ద్వా. ౫౪

(బన్ధూనితి.) బన్ధ్వాదీన్ పారిబర్హేణ బహుమానార్థం దేయద్రవ్యేణ పూజయ దితి సంబన్ధః. ౫౫

(సదస్యేతి.) సదస్యాదయః శ్రీనికేతం కృష్ణ మనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం పృష్ట్వా క్రతుం ప్రశంసన్తో యయుః. ౫౬

(ధృతరాష్ట్ర ఇతి.) అనుజః విదురః పృథా కున్తీ యమౌ నకులసహదేవౌ సుహృదశ్చ సంబన్ధిన శ్చ బాన్ధవాశ్చ తే సౌహృదేన సౌహార్దేన క్లిన్న మార్ద్రం చేతో యేషాం తే విరహకృచ్ఛ్రేణ విశ్లేషప్రయుక్తక్లేశేనోపలక్షితాః, యయుః. తథాఽపరే జనాశ్చ యయుః. ౫౭—౫౮

(నన్దస్త్వితి) మహత్యా మహత్యా పూజయా సమర్చితః గోపైస్సహ న్యవాత్సీ దుషితవాన్, తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి. బంధువత్సల ఇతి. ౫౯

(మార్యోవరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

వసుదేవోఽఞ్జసో త్తీర్య మనోరథమహార్ణవమ్.
సుహృద్వృతః ప్రీతమనా నన్దమాహ కరే స్పృశన్. ౬౦

వసుదేవ ఉవాచ—

భ్రాతరీశకృతః పాశో నృణాం యస్స్నేహసంజ్ఞితః,
తం దుస్త్యజ మహం మన్యే సురాణా మపి యోగినామ్. ౬౧

అస్మాస్వప్రతికల్పేయం యత్కృతాఽజ్ఞేషు సత్తమైః,
మైత్ర్యర్పితాఽఫలా చాపి న నివర్తేత కర్హిచిత్. ౬౨

ప్రాగకల్యాశ్చ కుశలం భ్రాతర్వో నాచరేమహి,
అధునా శ్రీమదాన్ధాక్షః న పశ్యామః పురాకృతమ్. ౬౩

(వసుదేవ ఇతి.) మనోరథః యజ్ఞవిషయః. స ఏవ. మహార్ణవః త మఞ్జసా సుఖేనోత్తీర్య. ౬౦

ఉక్తిమేవాహ (భ్రాతరితి.) హే భ్రాతః యః ఈశేన భగవతా కృష్ణేన కృతో నిర్మితః. స్నేహలక్షణః పాశస్తం, సురాణాం, బలేన, యోగినాం, జ్ఞానేనాపి, దుస్త్యజం, మన్యే ఇత్యర్థః. ౬౧

కుత ఇత్యత ఆహ (అస్మాస్వితి.) యత్ యస్మాత్. కృతముపకారం న జానన్తీతి కృతఘ్నా తేష్వస్మాసు, సత్తమైర్భవద్భిః. ఇయం అప్రతికల్పా అనుపమా మైత్రీ అర్పితా కృతా అఫలా ప్రత్యుపకారశూన్యాపి అధునాపి న నివర్తతే. ౬౨

అఫలత్వ మేవాహ (ప్రాగితి.) హే భ్రాతః, ప్రాక్కంసకృతనిష్పన్దదశాయాం అకల్యాః అసమర్థాః హేతుగర్భమిద మతో వో యుష్మాకం కుశలం ప్రియం, నాచరేమహి న కృతవన్తః. అధునాతు శ్రీమదేనైశ్వర్యమదేన అన్ధే అక్షిణీ యేషాం తే వయం. పురస్థం ఉపకారం న పశ్యామః. ౬౩

మారాజ్యశ్రీ రభూ త్పుంసశ్శ్రేయస్కామస్య మానద,
సుజనా నుత బన్ధూ న్వా న పశ్యతి మదాన్ధదృక్. ౬౪

ఏవం సౌహృదశైథిల్య చిత్త ఆనకదున్దుభిః,
రురోద తత్కృతాం మైత్రీం స్మరన్నశ్రువిలోచనః. ౬౫

నన్దస్తు సఖ్యుః ప్రియకృత్ప్రేమ్ణా గోవిన్దరామయోః,
అద్యశ్వ ఇతి మాసాం స్త్రీ న్యదుభి ర్మానితోఽవసత్. ౬౬

తతః కామైః పూర్యమాణ స్సవ్రజ స్సహ బాన్ధవః,
పరార్ధ్యాభరణక్షౌమనానారత్నపరిచ్ఛదైః. ౬౭

వసుదేవోగ్రసేనాభ్యాం కృష్ణోద్ధవబలాదిభిః,
ఆదాయ పారిబర్హాంస్తా న్యాపితో యదుభి ర్యయౌ. ౬౮

అతో హే మానద శ్రేయస్కామస్య పుంసో రాజ్యశ్రీః మాభూ దితి ప్రార్థనా. కుతః? యతో, మదాన్ధదృక్పురుషః. సుజనాన్ సాధూ నుత అపి చ బన్ధూన్న పశ్యతి. ౬౪

(ఏవ మితి.) సౌహృదేన, శైథిల్యం, స్వార్ధేష్యోజ్, శిథిలం చిత్తం, యస్య సః తత్కృతాం నన్దకృతాం మైత్రీం, స్మర న్నశ్రూణి విలోచనయో ర్యస్య సః, రురోద. ౬౫

(నన్దస్త్వితి) సఖ్యుర్వసుదేవస్య రామకృష్ణయోశ్చ, ప్రియకృత్ అత ఏవ, అద్యశ్వ ఇతి. ప్రాతర్నిర్గమే అపరాహ్ణే గమ్యతా మిత్యపరాహ్ణే నిర్గమే శ్వః గమ్యతా మిత్యేవం. యదుభి ర్మానితశ్చ మానిత ఇతి పాఠాన్తరం, త్రీన్మాసాన్ న్యవసత్, మాసానిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా. ౬౬

(తత ఇతి.) స వ్రజః, గోపైః సహితః సబాన్ధవశ్చ. పరార్ధ్యైః శ్రేష్ఠైః, ఆభరణైః క్షౌమైః దుకూలైః ర్నానావిధైః అనర్ఘైః పరిచ్ఛదై ర్భోగోపకరణై రిత్యేవంవిధైః, కామైః పూర్యమాణః దత్తాన్పారిబర్హా నాదాయ, యదుభి ర్యాపితో మహతా సైన్యేన ప్రస్థాపితో. యయౌ. ౬౭—౬౮

(మార్గోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

నన్దో గోప్యశ్చ గోపాశ్చ గోవిన్దచరణామ్బుజే,
మనః క్షిప్తం పునర్హర్తు మనీశా మధురాం యయుః. ౬౯

బన్ధుషు ప్రతియాతేషు వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః,
వీక్ష్య ప్రావృష మాసన్నాం పునర్ద్వారవతీం యయుః. ౭౦

జనేభ్యః కథయాంచక్రు ర్యదుదేవమహోత్సవమ్,
యదాసీ త్తీర్థయాత్రాయాం సుహృత్సన్దర్శనాదికమ్. ౭౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
చతురశీతితమోఽధ్యాయః.

(నన్దో గోప్యశ్చేతి.) గోవిన్దస్య చరణామ్బుజే క్షిప్తం విహితం. పున ర్హర్తు. మనసమర్థాస్సంతోయయుః. ౬౯

(బన్ధుష్వితి) బన్ధుషు నన్దాదిషు. ప్రతి యాతేషు ప్రస్థితవత్సు. కృష్ణ ఏవ దేవతా యేషాం తే. వృష్ణయః. ప్రావృషం వర్షర్తు. మాపన్నాం సన్నిహితాం. వీక్ష్య జ్ఞాత్వా. ౭౦

(జనేభ్య ఇతి.) యదుదేవస్య. మహోత్సవం యజ్ఞాదిలక్షణం. యచ్చ సుహృత్సన్దర్శనాదికం. తత్సర్వం. జనేభ్యో ద్వారకాస్థేభ్యః. కథయామాసుః. ౭౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వతన్త్రస్వతన్త్రస్య శ్రీశైలగురోః సుతేన
సన్దర్శితమాయపరిచయప్రసన్నతత్త్వార్థితసముద్భగస్య శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన.
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా. లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చన్ద్రచన్ద్రికాయాం, దశమస్కన్ధే. చతురశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ పఞ్చాశీతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అథైకదాఽఽత్మజౌ ప్రాప్తౌ కృతపాదాభివన్దనౌ,
వసుదేవోఽభినన్ద్యాహ ప్రీత్యా సఙ్కర్షణాచ్యుతౌ. ౧

మునీనాం స వచః శ్రుత్వా పుత్రయో ర్ధామసూచకమ్.
తద్వీర్యై ర్జాతవిస్రమ్భః పరిభాష్యాభ్యభాషత. ౨

కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగి న్సఙ్కర్షణ సనాతన,
జానే వామస్య యత్సాక్షా త్ప్రధానపురుషౌ పరౌ. ౩

యత్ర యేన యతో యస్య యస్మై యద్యద్యథా యదా,

అథ పఞ్చాశీతితమోఽధ్యాయః

అథ కదాచిద్వసుదేవదేవక్యావేదితయాథాత్మ్యస్య భగవతః ప్రేతాగ్రజాదానాత్మకం చేష్టిత మనువర్ణయతి (అథేత్యాదినా పఞ్చాశీతితమేన) కృతం పాదాభివన్దనం యాభ్యాం తౌ. రామకృష్ణా వభినన్ద్య. ప్రాహ కించ (మునీనా మితి) వసుదేవః. పుత్రయోః. ప్రభావసూచకం. మునీనాం. వచః "వసుదేవ భవాన్నూనం భక్త్యా పరమయే"త్యాద్యుక్తం. తచ్చ. శ్రుత్వా తథా. తయోః. వీర్యైః. ర్జాతో. విస్రమ్భో జగదీశ్వరత్వవిషయో విశ్వాసో. యస్య సః. పరిభాష్య సంబోధ్య. అభాషత. ౨

తదేవాహ (కృష్ణేతి) ప్రాకృతావావాం కిమిత్యేవం సంబోధయసీత్యత ఆహ (జానే వా మితి) "యుష్మదస్మదోష్షష్ఠీచతుర్థీ ద్వితీయాస్థయోర్వాన్నావా"వితి వామాదేశ ఇతి రూపం. యస్యాస్మాదస్య జగతః. సాక్షాత్. ప్రధానపురుషౌ కారణభూతౌ. ప్రకృతిపురుషౌ. పరౌ తాభ్యాం విలక్షణౌ చ. వాం యువాం జానే. కార్యావస్థచిదచిదాత్మకస్యాస్య జగతః కారణావస్థౌ ప్రధానపురుషౌ ప్రకృతిపురుషశరీరకౌ, అత ఏవ తదాత్మభూతౌ తద్విలక్షణౌ పురుషౌ, జానే ఇత్యర్థః. ౩

ఏవం జగతః తత్కార్యత్వం ప్రతిజ్ఞాతం నను. జగత్కార్యం చేత్ తత్కారకషట్కసాధ్యం కస్యచిత్సంబన్ధి కేనచిత్ప్రకారేణ యుక్తం. కాలసహచరితం చేతి కథం మదేకకార్య

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భపట్టః)

స్యాదిదం భగవన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః. ౪

ఏవం నానావిధం విశ్వ మాత్మసృష్ట మధోఽక్షజ,
ఆత్మనాఽనుప్రవిశ్యాత్మన్ప్రాణో జీవో బిభర్ష్యజః. ౫

ప్రాణాదీనాం విశ్వసృజాం శక్తయో యాః పరస్య తాః,

మిత్యత్ర ఆహ (యత్రేతి.) కారకషట్కసంబద్ధిప్రకారకాలానాం త్వచ్ఛరీరత్వేన త్వదాత్మకత్వా త్కృత్స్నం జగ త్త్వ[illegible]మేవేత్యభిప్రాయః. యత్రాధికరణే యేన కర్త్రా యత ఉపాదానాత్ యస్య సంబన్ధినః యస్మై సంప్రదానాయ యత్ప్రయోజకం కర్తృ యదా యస్మిన్కాలే యథా యః ప్రకారః. ఏవం కారకషట్కాదీనాం నిర్దేశః. యతస్స్యా దిత్యేత దిదం విశ్వమధికగణాదికం సర్వం సాక్షాత్ప్రధాన పురుషయోః ప్రకృతిపురుషయోః ఈశ్వరో భగవాం స్త్వమేవేతి సంబన్ధః. స్యా దిత్యస్య యత్ర స్యా ద్యేనస్యా దిత్యేవం ప్రత్యేకం సంబన్ధః. [illegible] తత్ప్రపఞ్చయతి హే అధోక్షజ [illegible] ఆత్మని ఆత్మనా సృష్టం అనేనా[illegible]కరణా న్తరక ర్త్ర న్తరవ్యుదాసః. నానావిధం దేవ[illegible]దపభిన్న మేతజ్జగ దాత్మనా స్వశరీరభూతేన జీవేనానుప్రవిశ్య రక్షణోప యుక్తమనుప్రవేశం కృత్వా ప్రాణః [illegible] జీవః తచ్ఛరీరకశ్చ [illegible] మవ్యజః ప్రాణజీవగత దోష[illegible] బిభర్షి ప్రాణశరీరకత్వం జీవశరీరకత్వం చ శ్రూయతే "మనోమయః ప్రాణశరీరనేతా యస్యాత్మా శరీర" మితి. —౫

ఏవం భగవత[illegible]దచిత్స్వామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధన మితి శిక్షా కృతా. అథ చిద చిదసాధారణధర్మసామానాధికరణ్యం తన్నిర్వాహకత్వనిబన్ధన మితి శిక్షయతి (ప్రాణాదీనా మితి) విశ్వసృజాం విశ్వశరీరసృష్టిహేతుభూతానాం ప్రాణాదీనాం [illegible]శబ్దేన భూతపఞ్చకైకాదశేన్ద్రియ మహ[illegible]హఙ్కారసఙ్గ్రహః. ఏతైర్హి విశ్వసృష్టిః తేషాం యాః శక్తయః కార్యోపయోగ్యప్రతకిద్ధ ధర్మాః తాః పరస్య పరమాత్మనః తవైవ శక్తయః త్వన్నిర్వాహ్యా ఏవేత్యర్థః. కుతః? [illegible]పారతన్త్ర్యాత్ శ క్త్యా[illegible]యాణాం ప్రాణాదీనాం [illegible]రత న్త్ర్యస్వాభావ్యాత్. ఏవం చ, తచ్ఛక్తీనాం పారత న్త్ర్యం కిం పునర్వ్యా[illegible]సిద్ధ మితి భావ. నను. ప్రాణాదీనాం శక్తయః [illegible] ప్రాణాదినిర్వాహ్యాః కుతో న స్యు రిత్యత్ర ఆహ (వైసాదృశ్యా ది.) [illegible]యతశక్తిత్వేన వైషమ్యా[illegible] నిర్వాహ్యా తే[illegible]. కిముతాచేతనానాం పారత న్త్ర్యస్వభావ[illegible]దేతి [illegible]తశ్చేతనస్యైవ తత్ప్రభావత్వా దిత్యభిప్రేత్యాహ

పారతన్త్ర్యా ద్వైవ సాదృశ్యా ద్ద్వయో శ్చేష్టైవ చేష్టతామ్. ౬

కాన్తి స్తేజః ప్రభాసత్తా చన్ద్రాగ్న్యర్కర్క్షవిద్యుతామ్,
యత్ స్థైర్యం భూభృతాం భూమే ర్వృత్తి ర్గన్ధోఽర్థతో భవాన్. ౭

తర్పణం జీవనం చాసాం క్లేదనం తాశ్చ తద్రసః,
ఓజస్సహో బలం చేష్టా గతి ర్వాయో స్త్వ మీశ్వరః. ౮

దిశాంత మవకాశోఽసి దిశః ఖం స్ఫోట ఆశ్రయః.
నాదో వర్ణ స్త్వమోంకార ఆకృతీనాం పృథక్కృతిః. ౯

ద్వయోశ్చేష్టైవ చేష్టతా మితి. చేష్టతాం చేష్టమానానాం దేహానాం చేష్టా ద్వయోశ్చైవ జీవపరయోశ్చేష్టైవ న కేవలం జీవ ఏవ స్వతన్త్రః ప్రవర్తతే అపితు పరమాత్మసమాన్యః ప్రవర్తత ఇత్యర్థః. ౬

సర్వవస్తుశక్తీనాం తన్నిర్వాహ్యత్వనిబన్ధనం సామానాధికరణ్యమాహ (కాన్తి రిత్యాదినా) చన్ద్రస్య, కాన్తిరగ్నే స్తేజోఽర్కస్య, ప్రభా, ఉడూనాం నక్షత్రాణాం, విద్యుతాం చ, సత్తా ప్రకాశసత్తా, భూభృతాం పర్వతానాం యత్ స్థైర్యం, భూమివృత్తిర్గన్ధః యద్వా, వృత్తిః ప్రాణినా మాధారత్వేన వర్తనం, గన్ధశ్చ, త్వేత, త్సర్వం అర్థతః వస్తుతః, భవాన్, త్వన్నిర్వాహ్య మిత్యర్థః. ౭

(తర్పణ మితి.) అపాం, తర్పణం లోకవృత్తిహేతుత్వం, జీవనం జీవనహేతుత్వం. ప్రాణన మితి పాఠే. స ఏవార్థః క్లేదనమార్ద్రీకరణం, దేనత్వ మితి పాఠే. దేహాదౌ స్థితత్వం తు అపః, తాసాం రసో మధుర్యం చ సర్వం భవాన్ త్వదధీన మిత్యర్థః యః వాయోః శక్తయః ఓజః ప్రభృతయః తా ఈశ్వర స్త్వమేవేతి పూర్వేణాన్వయః, తత్ర ఓజః ఇన్ద్రియసామర్థ్యం, సహో వేగః, బలం ధారణసామర్థ్యం, చేష్టా వ్యాపారః గతిర్గమనమ్. ౮

(దిశా మితి.) దిశాం సంబన్ధీ అవకాశః దిశశ్చ త్వమేవ స్ఫోటః శబ్దః ఆశ్రయ స్తదాశ్రయ భూతం, ఖం, త్వమేవేత్యన్వయః, నాదః శబ్దాభివ్యఞ్జకః వర్ణః అకారాదిః ఓఙ్కారః. ఆకృతీనాం శబ్దవాచ్యానామాకృతీనాం, పృథక్కృతిః ద్వైవిధ్యం చ త్వమేవ స్ఫోటనాదోఙ్కారశబ్దైః పరావశ్యన్తీ మధ్యమాఖ్యా వాగ్భేదా ఉచ్యన్తే. ఆకృతీనాం పదారానాం పృథక్కృతిః పృథక్కరణమభిధానం యస్మా త్తత్పదం వర్ణపదాద్యాత్మికా వైఖరీత్వ మిత్యర్థ ఇతి కేచిత్. ౯

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః)

ఇన్ద్రియాణ్యిన్ద్రియాణాం దేవాశ్చ తదనుగ్రహః,
అవబోధో భవాన్బుద్ధే ర్జీవస్యానుస్మృతిస్సతీ. ౧౦

భూతానా మపి భూతాది రిన్ద్రియాణాం చ తైజసమ్,
వైకారికో వికల్పానాం ప్రధానమనుశాయినామ్. ౧౧

నశ్వరేష్విహ భావేషు తదసిత్వ మనశ్వరమ్,
యథా ద్రవ్యవికారేషు ద్రవ్యమాత్రమనశ్వరమ్. ౧౨

(ఇన్ద్రియాణ్యపీతి) ఇన్ద్రియాణా, మిన్ద్రియత్వాని విషయప్రకాశనసామర్థ్యాని తదనుగ్రహా స్తేషా మిన్ద్రియాణామనుగ్రాహకాః విషయప్రకాశనరూపసామర్థ్యాపాదకా ఇతి యావత్. తే దేవాః, దిగ్వాతాదయః. ఇన్ద్రియాభిమానిదేవాశ్చ త్వం "ఇన్ద్రియాణా మిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చ త్వదనుగ్రహా" ఇతి పాఠే. అనుగ్రహః అనుగ్రహశబ్దవాచ్యాః ఇన్ద్రియాద్యభిమానిదేవాశ్చ. తేత్సర్వం. త్వత్ త్వత్తః. జాతః. త్వదనుగ్రహప్రభవా దేవా ఇత్యర్థః. "అనుగ్రహా ఇత్యేకవచనా న్తపాఠే. తదనుగ్రహాః తేషాం అధిష్ఠానశక్తిశ్చ త్వమేవేత్యర్థః. బుద్ధేరవబోధోఽధ్యవసాయః సతీ అబాధితా. జీవస్యానుస్మృతిః సంస్కారజన్యం జ్ఞానం చ. భవాన్. ౧౦

(భూతానా మితి.) భూతానా మాకాశాదీనాం కారణం భూతాదిస్తామసాహఙ్కారః. ఇన్ద్రియాణా, మనుగ్రాహక స్తైజసం రాజసాహఙ్కారః వికల్పానా మనుగ్రాహకో, వైకారికస్సాత్త్వికాహఙ్కారః. వివిధం కల్పనం జ్ఞానమనేనేతి వికల్పః ఇన్ద్రియం తత్కారణ మితి వార్థః. అనుశాయినా మనుశయవతాం కర్మిణాం. భుక్తావశిష్టం కర్మానుశయశబ్దార్థః ప్రధానం ఫలదం కర్మ చ. త్వ మేవేత్యర్థః. ౧౧

ఏవం సర్వకారణత్వనిర్వాహకత్వప్రయుక్తసార్వాత్మ్యమభిధాయాథ సార్వాత్మ్య ప్రయుక్త వికృత్త్వాదిదోషపరిజిహీర్షయాఽఽహ (నశ్వరేష్వితి.) భావేష్వవస్థాసు. నశ్వరేష్వాగమాపాయిషు సత్సు. ఇహ, ద్వావాశ్రయ. మనశ్వరం స్థిరం. మవస్థారహితమాధారభూతం చ. త. త్వ. మపి. ఏతదేవ దృష్టాన్తముఖేన వివృణోతి (యథేతి.) ద్రవ్యస్య మృత్సువర్ణాదే ర్వికారేషు పిణ్డత్వ ఘటత్వకుణ్డలత్వభికటకత్వాదివికారేషు నశ్వరేష్వపి. ద్రవ్యమాత్రం మృత్సువర్ణాదిరూప. మనశ్వరం సర్వావస్థానువృత్తం. తద్వత్ వస్తుతో యద్యపి మృత్సువర్ణాదిద్రవ్య మపి నశ్వరమేవ తథాపి. యావత్వ్వవికారమనశ్వరత్వమాత్రాభిప్రాయేణ దృష్టాన్తః. ౧౨

సత్త్వం రజ స్తమ ఇతి గుణా స్తద్వృత్తయ శ్చ యాః,
త్వయ్యద్ధా బ్రహ్మణి పరే కల్పితా యోగమాయయా. ౧౩

తస్మాన్నస న్త్యమీ భావా యర్హి త్వయ్యేవ కల్పితాః,
త్వం చామీషు వికారేషు సన్ సదా వ్యావహారికః. ౧౪

గుణప్రవాహ ఏతస్మిన్నబుధా స్త్వఖిలాత్మనః,
గతిం సూక్ష్మ మబోధేన సంసర న్తీహ కర్మభిః. ౧౫

యదృచ్ఛయా నృతాం ప్రాప్య సుకల్యా మిహ దుర్లభామ్.

ఏవ మప్యవికారిణో మమ వికారిత్వం దుర్వార మిత్యత ఆహ (సత్త్వ మితి.) ద్వాభ్యాం సత్త్వాదయః ప్రకృతిగుణా. స్తేషాం, వృత్తయః, పరిణామరూపా మహదాదయశ్చ. పరే బ్రహ్మణి. త్వయ్యద్ధా త్వయ్యేవ. యోగమాయయా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన యోగేన. కల్పితాస్త్వయి కృతా ఇత్యర్థః. బ్రహ్మణి పరే ఇత్యస్య ప్రధానపురుషేశ్వర ఇత్యాదిః. ప్రధానపురుషౌ పరౌ ప్రధాన పురుషేశ్వర ఇత్యుపక్రమాత్. ఏవం చ, సూక్ష్మ చిదచిద్విశిష్టే త్వయి కల్పితా ఇత్యర్థః. ౧౩

యత ఏవం తస్మాత్కల్పితాః సృష్టాః అమీభావా మహదాదయః త్వయి చిదచిద్భ్యాం విశిష్టే త్వయి న సన్త్యేవ సాక్షాన్నస న్త్యేవ. మహదాదిభావానాం ప్రకృత్యాదిష్వేవ సాక్షాత్సంభవః త్వయి తు ప్రకృత్యాదిద్వారేతి న వికారిత్వ మితి భావః. యర్హి యదా త్వయి న స న్త్యేవ తదా వికారే ష్వన్తః ప్రవిశ్య. సదా సన్నితి వ్యావహారికః, శాస్త్రైః వ్యవహ్రియత ఇత్యర్థః. అస్మదు క్తేష్వర్థేషు శాస్త్ర మేవ ప్రమాణ మితి తాత్పర్యమ్. ౧౪

సర్వేఽపీత్థం కిం న విదురిత్యత ఆహ (గుణప్రవాహ ఇతి.) సత్త్వాదిగుణప్రవాహరూపే ఏతస్మిన్సంసారే పతితా ఇతి శేషః. సర్వాన్తరాత్మనః తవ సూక్ష్మం దుర్జ్ఞేయాం గతిం యాథాత్మ్య మబుధా, అజానన్తః అబోధేన తేనైవాజ్ఞానేన తన్మూలైః కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మభిః హేతుభి స్సంసర న్తి. ౧౫

ఇత్థం భగవద్యాథాత్మ్య మజానన్త మనుశోచతి (యదృచ్ఛయేతి.) ఇహలోకే దుర్లభాం సుకల్యాం పటుతరేన్ద్రియాం నృతాం నరత్వం ప్రాప్యాపి హే ఈశ్వర త్వన్మాయయా స్వార్థే

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భమద్గః)

స్వార్థే ప్రమత్తస్య వయోగతం త్వన్మాయయేశ్వర. ౧౬

అసావహం మమైవైతే దేహే చాస్యాన్వయాదిషు,
స్నేహపాశైర్నిబధ్నాతి భవాన్సర్వమిదం జగత్. ౧౭

యువాం న నస్సుతౌ సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరౌ,
భూభారక్షత్రక్షపణాయావతీర్ణౌ తథాత్థ హి. ౧౮

తత్తే గతోస్మ్యశరణోఽద్య పదారవిన్ద మాపన్నసంసృతిభయాపహ మార్తబన్ధో.
ఏతావతాఽల మలమిన్ద్రియలాలసేన మర్త్యాత్మదృక్త్వయి పరే యదపత్యబుద్ధిః. ౧౯

సూతీగృహే ననుజగాద భవానజోఽసౌ సఞ్జజ్ఞ ఇత్యనుయుగం నిజధర్మగుప్త్యై.

స్వశ్రేయస్సాధనే తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానే ప్రమత్తస్యానవహితస్య పుంసో వయ ఆయుర్గతం అహో వృథా గత మిత్యర్థః. ౧౬

కించ (అసా వితి.) దేహే అస్య దేహస్యాన్వయాదిష్వనుబన్ధాదిషు పుత్రదారాదిషు అసౌ దేహోఽహం ఇమే పుత్రాదయో మమేత్యేవంరూపైః స్నేహపాశైః సర్వమిద మాబ్రహ్మ పశ్వాదిపర్యన్తం జగ ద్భవాన్ బధ్నాతి బన్ధం కరోతి. ౧౭

యదుపక్రాన్తం "జానే వామస్య య త్సాక్షా త్ప్రధానపురుషౌ పరౌ" ఇతి తముపసంస్మారయతి (యువా మితి.) భూమే ర్భారభూతక్షత్రియనిరసనార్థం అవతీర్ణోఽహ మిత్యేతదాత్థ. సూతికాగృహే కథితవానసిహీత్యర్థః. ౧౮

తత్తస్మాదశరణః ఉపాయాన్తరశూన్యోఽహం హే ఆర్తబన్ధో ఆపన్నానాం సంసృతిభయ మపహన్తీతి తథా తత్తవ పదారవిన్దం శరణం గతోఽస్మి. నను త్వమతిమతీ వృథా కిం నిర్విద్యస ఇత్యత ఆహ (ఏతావతేతి.) యత్ యస్మాత్ మర్త్యే శరీరే ఆత్మదృక్ ఆత్మబుద్ధి రహం త్వయి చ ప్రధానపురుషేశ్వరే అపత్యబుద్ధి రస్మి అత ఇన్ద్రియార్థతృష్ణయా అలమలం పర్యాప్తమ్. ౧౯

నను కుత ఏతదహం పరమేశ్వర ఇతి తత్రాహ (సూతీగృహ ఇతి.) నను హే భగవన్

నానాతనూర్గగనవద్విదధజ్జహాసి కో వేద భూమ్న ఉరుగాయ విభూతిమాయామ్. ౨౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

నిశమ్యేత్థం పితుర్వాక్యం భగవాం త్సాత్వతర్షభః,
ప్రత్యాహ ప్రశ్రయా నమ్రః ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా. ౨౧

శ్రీభగవానువాచ—

వచో వ స్సమవేతార్థం తాతై త దుపమన్మహే,
య న్నః పుత్రా న్సముద్దిశ్య త త్త్వగ్రామ ఉదాహృతః, ౨౨

అహం యూయ మసా వార్యో య ఇమే ద్వారకౌకసః.

భవాన్ సూతీగృహే జగాద, కిం తః ద్య దజః కర్మాయత్తోత్ప త్తిరహితోఽప్యహం విజధర్మాణాం స్వకృత ధర్మమర్యాదానాం గుప్త్యై రక్షణాయ అనుయుగం ప్రతియుగం జజ్ఞే అవతరామీత్యేతత్, నన్వన్యోఽసౌ చతుర్భుజో దేవ ఇత్యత ఆహ (నానేతి.) నానాతనూ ర్విదధత్ తావద్బ్రాణః, జహాసి గగనవత్ యథా, గగనం సర్వత్ర వ్యాప్నుపదప్యజహ త్స్వభావం తథా భవానపి నానాతనూష్వవస్థితోఽప్య జహత్స్వభావ ఇతి దృష్టాన్తార్థః. ఇత్థమహం సంభావయామి త త్త్వత స్తవ మాహాత్మ్యం కో వేదేత్యాహ హే ఉరుగాయభూమ్న స్సర్వగతస్య తవ విభూతిః మాయాః ఆశ్చర్యశక్తీః కో వేద న కోఽపి వేదేత్యర్థః. ౨౦

(నిశమ్యేతి.) ప్రశ్రయేణ వినయేనానమ్రః శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా గిరా ప్రత్యాహ. ౨౧

తదేవాహ - అత్మనః పరమాత్మత్వం గోపయన్నాహ హే తాత వో యుష్మాకం ఏత ద్వచో వాక్యం సమవేతార్థముపపన్నార్థం. ఉపమన్మహే ఉపమన్యామహే అభ్యుపగచ్ఛామ ఇతి యావత్ (యద్వా.) సమవేతార్థం సమవేతః అస్మచ్ఛిక్షాగర్భితః అర్థో యస్య తథాభూతం ఉపలభ మాహ ఇత్యర్థః. కుతః ? కింవ తద్వచ ఇత్యత ఆహ (య దితి.) యద్యతః పుత్రా నస్మాన్ సముద్దిశ్య విషయీకృత్య, లక్షీకృత్యేతి యావత్, త త్త్వగ్రామ స్తత్త్వసమూహః ఉదాహృతః సమ్యఙ్ని రూపితో యేనే త్యేతద్వచః, సర్వం బ్రహ్మాత్మక మిత్యేవ మస్మాన్ గ్రాహయితు మస్మానేవ విషయీ కృత్యోక్త మితి భావః. ౨౨

తదేవాహ (అహ మితి.) అహం, వార్యోఽగ్రజః, వర్వే, ద్వారకౌకసః, కిం బహునా,

—* స్మరోద్గీథాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్యఘట్టః. *—

సర్వే ప్యేవం యదుశ్రేష్ఠ విశ్వమేవం చరాచరమ్. ౨౧

ఆత్మా హ్యేక స్స్వయం జ్యోతి ర్నిత్యోఽన్యః ప్రాకృతై ర్గుణైః,
ఆత్మసృష్టైస్తత్కృతేషు భూతేషు బహుధీయతే. ౨౨

ఖం వాయు ర్జ్యోతి రాపోభూ స్తత్కృతేషు యథాశయమ్,
ఆవిస్తిరోఽల్పభూర్యేకనానాత్వం యాత్యసావపి. ౨౩

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏవం భగవతా రాజన్వసుదేవ ఉదాహృతః,
శ్రుత్వా వినష్టనానాధీ స్తూష్ణీం ప్రీతమనా హ్యభూత్. ౨౪

హే యదుశ్రేష్ఠ. సచరాచరం. విశ్వం కృత్స్నం జగదప్యేవం పరమాత్మాత్మకం తత్కారణకం తన్నిర్వాహ్యం చేత్యర్థః. ౨౧

కుత ఇత్యత ఆహ (ఆత్మేతి.) హి యస్మా దాత్మా పరమాత్మా. ఆత్మనా స్వేనైవ. సృష్టైః. ప్రాకృతైః. గుణైః. గుణపరిణామాత్మకైః మహదాదిభిః. కృత్వా. తత్కృతేషు మహదాదిభిః సృష్టేషు. భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు. బహుధా దీయతే వ్యాప్త ఇతి ప్రమాణతో జ్ఞాయతే. కథం భూతః, స్వయం జ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపః. అన్యః దేవాదిశరీరవదభిమానిజీవేభ్యోఽన్యః. ౨౨

తత్ర దృష్టాన్తమాహ (ఖ మితి.) యథా ఖాదయః తత్కృతేష్వాకాశాదిభిః కృతేషు. యథాశయం వ్యాప్యానురూపం ఆవిస్తిరోఽల్పభూర్యేకనానాత్వం యాన్తి తద్వ దసౌ పరమాత్మాఽపి క్వచిదావిష్కృతత్వం క్వచిదల్పత్వం క్వచిద్భూరిత్వం విపులత్వం. స్వతస్త్వేకత్వం వ్యాప్య బహుత్వప్రయుక్తం నానాత్వం చ యాతీత్యర్థః. ఏకస్యానేకేషు వ్యాప్తౌ తత్ప్రయుక్తనానాత్వప్రసక్తౌ తత్త్వే దాయం దృష్టాన్తః. న వస్తుతో వ్యాప్యవ్యాపకయోః ఏకద్రవ్యత్వేఽపీతి జ్ఞేయమ్. ౨౩

(ఏవ మితి.) ఉదాహృతః ఉక్తః ఉదాహృత మితి పాఠేతూక్తం వచః శ్రుత్వేత్యర్థః. వినష్టనానాధీః ఆత్మబ్రహ్మాత్మకభేదబుద్ధిరహితః. అత ఏవ ప్రీతమనాః తూష్ణీం బభూవ. ౨౪

అథ తత్ర కురుశ్రేష్ఠ దేవకీ సర్వదేవతా,
శ్రుత్వాఽఽనీతం గురోః పుత్ర మాత్మజాభ్యాం సువిస్మితా. ౨౭

కృష్ణరామౌ సమాశ్రావ్య పుత్రాన్కంసవిహింసితాన్,
స్మరన్తీ కృపణం ప్రాహ వైక్లబ్యాదశ్రులోచనా. ౨౮

దేవక్యువాచ—

రామ రామాప్రమేయాత్మన్కృష్ణ యోగీశ్వరేశ్వర,
వేదాహం వాం విశ్వసృజామీశ్వరా వాదిపూరుషౌ. ౨౯

కాలవిధ్వస్తసత్త్వానాం రాజ్ఞా ముచ్ఛాస్త్రవర్తినామ్,
భూమేర్భారాయమాణానా మవతీర్ణౌ క్షయాయ మే. ౩౦

యస్యాంశాంశాంశభాగేన విశ్వోత్పత్తిలయోదయాః,
భవన్తి కిల విశ్వాత్మం స్తం త్వాఽద్యాహం గతా గతిమ్. ౩౧

(అథేతి.) హే కురుశ్రేష్ఠ సర్వదేవతాత్మకభగవదవతారస్థానత్వాత్తథాభూతా దేవకీ, ఆత్మజాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం గురోః సాన్దీపనేః పుత్ర మానీతం శ్రుత్వా అతీవ విస్మితా సతీ సమాశ్రావ్య సమ్బోధ్య వైక్లబ్యాత్ దైన్యా దశ్రూణి లోచనయో ర్యస్యా స్సా, ప్రాహ. ౨౭—౨౮

తదేవాహ (రామేతి.) అప్రమేయాత్మన్నపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, యోగీశ్వరాణామాశ్చర్యశక్తిశాలినామపీశ్వరౌ, వాం యువాం, విశ్వసృజాం బ్రహ్మాదీనాం, ఈశ్వరౌ, ఆదిపురుషౌ జగత్కారణపురుషౌ, అహం, వేద వేద్మి. ౨౯

తర్హ్యేవంభూతయో ర్వయోః కిమర్థం యదుషు జన్మేత్యత ఆహ (కాలేతి.) కాలవశేన, విధ్వస్తం, సత్త్వం సత్త్వగుణో, యేషాం ఉచ్ఛాస్త్రవర్తినాం శాస్త్రీయమర్యాదాతిలఙ్ఘినాం, అత ఏవ. భూమేః, ర్భారాయమాణానాం, రాజ్ఞాం క్షయాయ, మే మయి అస్మత్తో వా అవతీర్ణౌ. ౩౦

యస్య తవ, అంశాంశాంశభాగేన అయుతాయుతాంశైకకలాంశకాంశేన, విశ్వోత్పత్త్యాదయో భవన్తి. - కిలేతి శాస్త్రప్రసిద్ధిః, తం, పూర్ణబ్రహ్మరూపం, త్వా, మద్య అహం, గతిం శరణం, గతాఽస్మి. ౩౧

(స్మరోద్గీథాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్భఘట్టః)

చిరాన్మృతసుతాదానే గురుణా కిల చోదితౌ.
ఆనిన్యథుః పితృస్థానాద్గురవే గురుదక్షిణాం. ౩౨

తథా మే కురుతాం కామం యువాం యోగేశ్వరేశ్వరౌ,
భోజరాజహతాన్పుత్రా న్కామయే ద్రష్టు మాగతాన్. ౩౩

ఏవం సంచోదితౌ మాత్రా రామకృష్ణౌ కురూద్వహ.
రసాతలం వివిశతు ర్యోగమాయాముపాశ్రితౌ. ౩౪

తస్మిన్ప్రవిష్టా వుపలభ్యదైత్యరా డ్విశ్వాత్మదైవం సుతరాం తథాఽఽత్మనః,
తద్దర్శనాహ్లాదపరిప్లుతాశయస్సద్యస్సముత్థాయ ననామ సాన్వయః. ౩౫

స్వాభిప్రాయ మావేదయతి (చిరా దితి ద్వాభ్యామ్.) మృతసుతాదానే నిమిత్తే. గురుణా సాన్దీపనినా చోదితౌ. భవన్తౌ. పితృస్థానాద్యమసదనా. దానిన్యథు రానీతవన్తౌ. కిల. గురుదక్షిణాః విపులదక్షిణారూపా న్పుత్రాన్. ఆనిన్యథు, రితి సంబన్ధః. దక్షిణా మితి పాఠే. అర్పయిథు మితి శేషః. ౩౨

(తథేతి.) యథా. గురోః. కామం. కృతవన్తౌ. తథా. మమాపి. కామమిష్టం. కురుత, నావాం శక్తావితి మావోచత, మిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి. యోగేశ్వరేశ్వరౌ విచిత్రాశ్చర్యశక్తిమన్తౌ. కో సౌ కామ ఇత్యత ఆహ (భోజేతి.) భోజరాజః కంసః. తేన. హతాన్. ౩౩

(ఏవ మితి.) యోగమాయాం ఆశ్చర్యశక్తిం. ముపాశ్రితౌ. రసాతలం బలిచక్రవర్తినో లోకం. వివిశతుః. ౩౪

(తస్మిన్నితి) దైత్యరాడ్బలిః. విశ్వేషా. మాత్మనాం. దైవం దైవతభూతం "తథా" వికరా. మాత్మనో. దైవతభూతౌ. తస్మిన్ రసాతలే. ప్రవిష్టౌ. వుపలభ్య దృష్ట్వా తయో. ర్దర్శనేన యః. ఆహ్లాద. స్తేన పరిప్లుతః వ్యాప్తః ఆశయో మనో యస్య సః సాన్వయః సపరివారః సద్య స్తథైవో త్థాయ ననామ. ౩౫

తయోస్సమానీయ వరాసనం ముదా నివిష్టయో స్తత్ర మహాత్మనో స్తయోః,
దధార పాదావవనిజ్య తజ్జలం సబృన్ద ఆబ్రహ్మపునాత్యదోమ్బు హి. ౩౬

సమర్హయామాస స తౌ విభూతిభి ర్మహార్హవస్త్రాభరణానులేపనైః,
స్రగ్ధూపదీపామృతభక్షణాదిభి స్స్వగోత్రవి త్తాత్మసమర్పణేన చ. ౩౭

స ఇన్ద్రసేనో భగవత్పదామ్బుజం బిభ్రన్ముహుః ప్రేమవిభిన్నయా ధియా.
ఉవాచ చానన్దజలాకులేక్షణః ప్రహృష్టరోమా నృపగద్గదాక్షరః. ౩౮

బలిరువాచ—

నమోఽనన్తాయ బృహతే నమః కృష్ణాయ వేధసే,
సాఙ్ఖ్యయోగవిధానా (తా) య బ్రహ్మణే పరమాత్మనే. ౩౯

(తయో రితి) తయోః రామకృష్ణయోః శ్రేష్ఠ మాసన, మానీయాదాయ సమర్ప్య త్ర వరాసనే. అవనిజ్య ప్రక్షాళ్య తజ్జలం సపరివారః, శిరసా దధార, కుతః? హి యస్మా దద అమ్బు జలం ఆబ్రహ్మణ మభివ్యాప్య కృత్స్నం జగత్పునాతి పునద్య దితి పాఠే యిదమ్బు పవిత్రయ ద్వర్తత ఇత్యర్థః. ౩౬

(సమర్హయామాసేతి) సః బలిః, తౌ, సమర్హయామాస విభూతిభిః పుష్కలై అమృత భక్షణం అమృతతుల్యభక్ష్యద్రవ్యం స్వగోత్రం స్వకులం, విత్త మాత్మా చ. తేషాం సమర్పణేన చ సమర్హయామాసేతి సంబన్ధః. ౩౭

(స ఇతి.) ఇంద్రసేనో బలిః ప్రేమవిభిన్నయా ప్రేమార్ద్రయా ధియా భగవత్పాదామ్బుజం ధారయన్. ఆనందజలైః. ఆకులే వ్యాప్తే అక్షిణీ యస్య ప్రహృష్టాన్యుచ్ఛ్రితాని రోమాణి యస్య గద్గదాని కుణ్ఠితాని అక్షరాణి యస్య సః, హేనృప ఉవాచ. ౩౮

తదేవాహ (నమ ఇత్యాదినా) అనంతాయ శేషాయ బృహతే ఫణైకదేశేన విశ్వధారకాయ వేధసే జగద్విధాత్రే సాఙ్ఖ్యయోగవిధానాయ సాఙ్ఖ్యయోగప్రవర్తకాయ వితానాయేతి పాఠే మత్వర్థీయోఽచ్ ద్రష్టవ్యః. వితానో యజ్ఞః స చ కర్మయోగోపలక్షకః యోగో భక్తియోగః సాఙ్ఖ్యం జ్ఞానయోగః అస్యారాధనరూపతయా సంతీతి తథా తస్మై కర్మజ్ఞానయోగానుగృహీతభక్తియోగారాధ్యాయేత్యర్థః. బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే పరమాత్మనే అంతఃప్రవేశనియమనాభ్యాం లోకత్రయస్య భర్త్రే వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టాయ చ. ౩౯

(స్మరోద్గీథాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్భఘట్టః)

దర్శనం వాం హి భూతానాం దుష్ప్రాపం చాతిదుర్లభమ్,
రజస్తమస్స్వభావానాం యన్నః ప్రాప్తం యదృచ్ఛయా. ౪౧

దైత్యదానవగన్ధర్వసిద్ధవిద్యాధరా అపి,
యక్షరక్షఃపిశాచాశ్చ భూతప్రమథనాయకాః. ౪౨

విశుద్ధసత్త్వధామ్న్యద్ధా త్వయి శాస్త్రశరీరిణి,
నిత్యం నిబద్ధవైరాస్తే వయం చాన్యే చ తాదృశాః. ౪౩

ప్రాప్తాస్సాలోక్యసామీప్యం సారూప్య మథ సాత్మతామ్,
తే సర్వే పుణ్డరీకాక్ష భావో హి భవకారణమ్ ౪౪

యువామస్మాభిర్దృష్టావిత్యేతన్నాతిచిత్రమిత్యభిప్రేత్యాహ (దర్శన మితి.) కేషాఞ్చిద్భూతానాం దుష్ప్రాపం దుర్లభమపి కేషాఞ్చిద్యుష్మత్కృపయా సులభమేవ, తదుపపాదయతి రజస్తమస్స్వభావానా మితి యత్ యస్మాత్ రజస్తమః ప్రచురస్వభావానామపి నోఽస్మాకం యుష్మద్దర్శనం ప్రాప్త మతో భవత్కృపైవ తత్ర నిదానమితి భావః. ౪౧

అహో విద్విషోఽపి వయం సాత్త్వికభక్తేభ్యోఽపి సభాగ్యా ఇత్యాహ (దైత్యేత్యాదిభి స్త్రిభిః) దైత్యాదయః నిత్యం నిబద్ధం వైరం యేషాం తథాభూతాః. కథమ్భూతే విశుద్ధస్య రజస్తమోభ్యామసంభిన్నస్య సత్త్వస్య ధామ్ని ఆశ్రయే. అనేన కామక్రోధాదిప్రాకృతగుణప్రయుక్తభక్తత్వమభిప్రేతం. అద్ధా సాక్షాత్. శాస్త్రశరీరిణి శాస్త్రవేద్యం శరీరం స్వరూపమస్యాస్తీతి తథా తస్మిన్ తే వయమిత్థంభూతా వయమిత్యర్థః. తథా అన్యే కంసాదయశ్చ తాదృశాః. నిత్యం నిబద్ధవైరా ఇత్యర్థః ౪౨-౪౩

త ఏతే సర్వే సాలోక్యాదిరూపాం ముక్తిం ప్రాప్తాః. తత్ర సాలోక్యం నామ భగవతా సహ సమానలోకావస్థాయిత్వం సామీప్యం సాన్నిధ్యం సారూప్యం సమానవేషతా. సాత్మతా సమానాత్మగుణత్వం సాయుజ్యమితి యావత్, గుణాష్టకావిర్భావసామ్యం హి సాయుజ్యం, సార్ష్టిత్వ మథ సాత్మతామితి సార్ష్టిత్వం సమానసమృద్ధిత్వం. సాలోక్యాదీని త్రీణి సాయుజ్యప్రయుక్తానీతి న ముక్తితారతమ్యశఙ్కావకాశః. నిబద్ధవైరాణామపి సాలోక్యాదిప్రాప్తిః కుత ఇతి తత్ర ఆహ (భావ ఇతి) హి యస్మాత్ భావః చిత్తవృత్తివిశేషః. భవకారణం మోక్షోదయకారణం త్వయి కోఽపి వా నిరన్తరచిత్తవృత్తివిశేషో ముక్తికారణ మిత్యర్థః. ౪౪

కేచనోద్వృద్ధవైరేణ భక్త్యా కేచన కామతః,
న తథా సత్వసంరబ్ధా స్సన్నికృష్టా స్సురాదయః. ౪౪

ఇదమిత్థ మితి ప్రాయ స్తవ యోగేశ్వరేశ్వర,
న విన్దన్త్యపి యోగీశా యోగమాయాం కుతో వయమ్. ౪౫

త న్నః ప్రసీద నిరపేక్షవిమృగ్యయుష్మత్పాదారవిన్దధిషణో౽న్యగృహాన్ధకూపాత్,
నిష్క్రమ్య విశ్వచరణాఙ్ఘ్ర్యుపలబ్ధవృత్తి శ్శాన్తో యథైక ఉత సర్వసఖ శ్చరామి. ౪౬

శాధ్యస్మా నీశితవ్యేశ నిష్పాపా న్కురు నః ప్రభో,

విదర్శయతి (కేచనేతి.) కేచన కంసాదయః, ఉద్వృద్ధవైరేణ త్వయి విబద్ధవైరేణ ప్రాప్తా ఇత్యనుషజ్యతే, కేచన భక్త్యా కేచన గోపీజనాః కామతః కామా త్ప్రాప్తాః కిం చ యథా సన్నికృష్టాః, త్వత్సాత్మ్యతాం ప్రాప్తాః తథా సత్వసంరబ్ధాః సత్త్వావిష్టా అపి సురాదయో న ప్రాప్తాః, యద్వా, యథో ద్వృద్ధవైరాదినా ప్రాప్తా స్తథా సన్నికృష్టా అపి నానుప్రాప్తా ఇత్యర్థః. ౪౪

త్వత్కృపా సనాథో భావ ఏవ భవకారణం అన్యథా త్వన్మాయావేదినాం కుత స్తతో నిస్తార ఇత్యభి ప్రయన్నాత్మనః కైముత్యనయేన తస్యా దుర్జ్ఞేయతా మాహ (ఇదమితి.) హే యోగీశ్వరేశ్వర యోగీశా అపి ప్రాయశః తవ యోగమాయయా ఇద మిత్థ మితి స్వరూపస్వభావతః న విదంతి కుతో వయం విద్మః. ౪౫

(తన్న ఇతి.) త త్తస్మాత్ త్వన్మాయాస్వరూపస్వభావవేదనతరణయోః దుష్కరత్వా త్కేవలం, ప్రసీద ప్రసన్నో భవ, అస్మాననుగృహాణేత్యర్థః, కథం? యథా, నిరపేక్షైః నిష్కామైః, విమృగ్యే యుష్మత్పాదారవిన్దే ధిషణా బుద్ధి, ర్యస్య అథ యుక్తం గృహమేవాంధకూప స్తస్మా న్నిష్క్రమ్య విశ్వస్య శరణం రక్షితారో వృక్షాః తేషా మఙ్ఘ్రిషు మూలేషూపలబ్ధైః స్వగత ఏవ గళితైః ఫలాదిభి ర్వృత్తిః జీవనం యస్య సో౽హం శాంత స్సన్ ఏక ఏవ ఉత అథవా, సర్వేషాం సఖా యో యే మహాంతః, తై స్సహిత శ్చరామి తథానుగృహాణేత్యర్థః, సర్వసహ ఇతి పాఠే శీతోష్ణాదిద్వంద్వసహః. ౪౬

ప్రకృతాగమనప్రయోజనబుభుత్సయా స్వవిషయకం శాసనం ప్రార్థయతే (శాధీతి.) హే ఈశితవ్యేశ ఈశితవ్యాః నియమ్యా స్తేషాం ఈశ నో౽స్మాన్ శాధి కైఙ్కర్యాజ్ఞాపనేన శిక్షయేత్యర్థః.

(స్మరోద్గీథాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్భఘట్టః)

శాసనం శ్రద్ధయా తిష్ఠం శ్చోదనాయా విముచ్యతే. ౪౭

శ్రీభగవానువాచ—

ఆసన్మరీచేష్షట్పుత్రా ఊర్ణాయాం ప్రథమే౽న్తరే,
దేవాః కం జహసు ర్వీక్ష్య సుతాం యభితు ముద్యతమ్. ౪౮

తేనాసురీ మగన్యోని మధునా మద్య కర్మణా,
హిరణ్యకశిపో ర్జాతా నీతా స్తే యోగమాయయా. ౪౯

దేవక్యా ఉదరే జాతా రాజ న్కంసవిహింసితాః,
సా తాన్శోచత్యాత్మజాన్స్వాం స్త ఇమే ధ్యాసతేన్తికే. ౫౦

ఇత ఏతాన్ప్రణేష్యామో మాతృశోకాపను త్తయే,
తతః పాపవినిర్ముక్తా లోకం యాస్య న్తి విజ్వరాః. ౫౧

కిం తత ఇత్యత ఆహ-నిష్పాపావితి. హే ప్రభో తతోఽపి కిమత ఆహ (పుమానితి.) శిష్యా వ్యాప్యాసన మాశ్రయన్. చోదనాయాః కర్మబన్ధాద్విముచ్యతే. ౪౭

ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహ భగవాన్ (ఆసన్నితి.) ప్రథమాంతరే స్వాయంభువమన్వంతరే మరీచేః ప్రజాపతేః, ఊర్ణాయాం భార్యాయాం షట్పుత్రా ఆసన్. తే దేవా స్సుతాం సరస్వతీం యభితుం మైథునం కర్తు ముద్యుక్తం కం బ్రహ్మాణం వీక్ష్య. జహసుః. ౪౮

తేన పరిహాసాత్మకేన దుష్టేన కర్మణా ఆసురీం యోనిం ప్రాపుః, తత్రైవ హిరణ్యకశిపో ర్జాతా స్తే చ యోగమాయయా శక్త్యా తతో నీతా స్సంతో దేవక్యాః ఉదరే జాతాః, హే రాజన్ తేన కంసేన హింసితాః సా దేవకీ తు తానాత్మజాన్ మత్వా శోచతి తే చేమే తవాంతిక మంతికే అధ్యాసతే "అధిశీఙ్స్థాసాం కర్మే" త్యాధారస్య కర్మత్వమ్. ౪౯-౫౦

(ఇత ఇతి.) మాతుర్దేవక్యాః శోకాపహరణాయ ఇత ఏతా న్ప్రణేష్యామః తతః శోకాపనోదనానంతరం పాపాత్ప్రజాప త్యపహాసాత్మకా ద్వినిర్ముక్తాః అత ఏవ విజ్వరాః నిర్దుఃఖాః లోకం తావత్పుణ్యలోకం యాస్యంతి. తతో మత్ప్రసాదేన మదనుగ్రహేణ హేతునా ఇమే అస్మదాదయః షట్సద్గతిం సతాం గతిం ముక్తిం యాస్యంతి. ౫౧

స్మరోద్గీథః పరిష్వఙ్గః పతఙ్గః క్షుద్రభృఘ్ఘృణీ,
షడిమే మత్ప్రసాదేన పునర్యాస్యన్తి సద్గతిమ్. ౫౧

ఇత్యుక్త్వా తాన్సమాదాయ ఇన్ద్రసేనేన పూజితౌ,
పునర్ద్వారవతీ మేత్య మాతుః పుత్రానయచ్ఛతామ్. ౫౨

తాన్దృష్ట్వా బాలకాన్దేవీ పుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ,
పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్య మూర్ధ్న్యజిఘ్రదభీక్ష్ణశః. ౫౩

అపాయయత్స్తనం ప్రీత్యా సుతస్పర్శపరిస్నుతమ్,
మోహితా మాయయా విష్ణోర్యయా సృష్టిః ప్రవర్తతే. ౫౪

పీత్వాఽమృతం పయస్తస్యాః పీతశేషం గదాభృతః,
నారాయణాఙ్గసంస్పర్శప్రతిలబ్ధాత్మదర్శనాః. ౫౫

తే నమస్కృత్య గోవిన్దం దేవకీం పితరం బలమ్,
మిషతాం సర్వభూతానాం యయుర్ధామ విహాయసా. ౫౬

(స్మరోద్గీథ ఇతి.) సంధిరార్షః. స్మరసహితోద్గీథ ఇతి మధ్యమపదలోపసమాసో వా ౫౧

(ఇతీతి.) అయచ్ఛతాం అర్పయామాసతుః. ౫౨

(తానితి.) పుత్రస్నేహేన స్నుతౌ స్రవన్తౌ స్తనౌ యస్యాః సా. అభీక్ష్ణశః పునః పునః మూర్ధ్ని అజిఘ్రత్. ౫౩

సుతానాం సంస్పర్శేన స్నుతం క్షరన్తం స్తనం పాయయామాస, తత్ర హేతుః. విష్ణోః మాయయా మోహితా మాయాం విశినష్టి యయా, సృష్టిః ప్రవర్తతే సృష్టిరిత్యస్య విశ్వేత్యాది. ౫౪

(పీత్వేతి.) తస్యా దేవక్యాః అమృతతుల్యం పయః స్తన్యం. తత్ర హేతుర్గదాభృతః శ్రీకృష్ణస్య పీతశేషం పీత్వా నారాయణస్య శ్రీకృష్ణస్యాఙ్గసంస్పర్శాత్ ప్రతిలబ్ధం ఆత్మదర్శనం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం యైస్తే గోవిన్దం దేవకీం పితరం బలం చ నమస్కృత్య సర్వభూతానాం మిషతాం పశ్యతాం విహాయసా ధామ దేవలోకం యయుః. ౫౫-౫౬

(స్మరోద్గీథాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్భపుటః)

తం దృష్ట్వా దేవకీదేవీ మృతాగమననిర్గమమ్,
మేనే సువిస్మితా మాయాం కృష్ణస్య రచితాం నృప. ౫౭

ఏవంవిధాన్యద్భుతాని కృష్ణస్య పరమాత్మనః,
వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య సన్త్యనన్తాని భారత. ౫౮

శ్రీసూత ఉవాచ—

య ఇద మనుశృణోతి శ్రావయేద్వా మురారేశ్చరిత మమలకీర్తేర్వర్ణితం వ్యాసపుత్త్రైః.
జగదఘభిదలం తద్భక్తసత్కర్ణపూరం భగవతి కృతచిత్తో యాతి తత్క్షేమధామ. ౫౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.
పఞ్చాశీతితమోఽధ్యాయః.

(తమితి.) తం మృతానాం ఆగమనపూర్వకం నిర్గమ ముపలోక్య సుతరాం విస్మితా సతీ శ్రీకృష్ణస్య మాయాం మేనే. సర్వం యోగమాయాకృతమమన్యత మాయా ఆశ్చర్యశక్తిః. ౫౭

ఏవం విధానీతి. అనన్తవీర్యస్యానన్తకల్యాణవీర్యసూచకగుణాకరస్య భగవతః ఇత్థం భూతాని వీర్యాణి ప్రభావసూచకచేష్టితాన్యనన్తాని సన్తి న సాకల్యేన వక్తుం శ్రోతుం వా శక్యానీతి భావః. ౫౮

ఉపవర్ణితాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ సూతః (య ఇతి.) వ్యాసపుత్త్రైరితి బహువచనం గుర్వభిప్రాయం అమలా కీర్తిర్యస్య. తస్య మురారేశ్చరితం అలం విశేషం యథా తథా జగదఘం భినత్తీతి తథా సత్కృత్యాదివ్యక్తిమదఖిలమితి భావః. ఏవం పాపక్షయహేతుత్వ మత ఏవ మోక్షహేతుత్వం చోక్తం. కిఞ్చ తద్భక్తానాం సత్కర్ణపూరం పరమసుఖావహకర్ణాభరణరూప మిత్యద్భుత మిదం చరితం యః ఇమ మనుశృణోతి శ్రావయేద్వా స భగవతి కృతం నిహితం చిత్తం యేన తథాభూతః తద్భగవత్స్వరూపం క్షేమం నిరాతఙ్కం ధామ స్థానం యాతి ప్రాప్నోతి. ౫౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతమహాపురాణవ్యాఖ్యానే శ్రీధరస్వామివిరచితే శ్రీశైలగురోః సుతేన
తత్త్వార్థకమలావతరణసుప్రసన్నతత్త్వార్థినహృదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థవ్యాఖ్యానేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రికాయాం
దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే. పఞ్చాశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ షడశీతితమో ఽధ్యాయః

—* సుభద్రాహరణకథారమ్భః *—

శ్రీవిష్ణురాత ఉవాచ—

బ్రహ్మన్వేదితు మిచ్ఛామి స్వసారం రామకృష్ణయోః,
యథోపయేమే విజయో యా మమాసీ త్పితామహీ. ౧

శ్రీబ్రహ్మరాత ఉవాచ—

అర్జున స్తీర్థయాత్రాయాం పర్యటన్నవనీం ప్రభుః,
గతః ప్రభాస మశృణో న్మాతులేయాం స ఆత్మనః. ౨

దుర్యోధనాయ రామస్తాం దాస్యతీతి న చాపరే,
తల్లిప్సు స్స యతి ర్భూత్వా త్రిదణ్డీ ద్వారకా మగాత్. ౩

అథ షడశీతితమోఽధ్యాయః.

వీర్యాణ్యన న్తవీర్యస్య వ_న్తీత్యు క్తం, తత్రార్జునాయ సుభద్రాప్రదానాత్మకం భగవచ్చేష్టితం శ్రోతుకామః పృచ్ఛతి రాజా (బ్రహ్మన్నితి.) విజయో ఽర్జునో రామకృష్ణయోః, స్వసారం భగినీం యథా యేన ప్రకారేణోపయేమే, తం ప్రకారం వేదితు మిచ్ఛామి. తాం విశినష్టి - యా, తయోః స్వసా మమ పితామహీ బభూవ. ౧

తం ప్రస్తౌతి మునిః (అర్జున ఇత్యాదినా అథాన్యదపి కృష్ణస్యేత్యతః ప్రాక్తనేన.) అవనీం పృథ్వీం పర్యటన్ ప్రభాసం నామ తీర్థం ప్రతి గతః, తత్ర, సోఽర్జున ఆత్మన స్స్వస్య మాతులేయాం మాతులస్య సుతాం తాం సుభద్రాం రామో, దుర్యోధనాయ, దాస్యతి అపరే వసుదేవాదయస్తు న చ దాస్య న్తీ త్యశ్రుణోత్ వసుదేవాద్యనుమతిమ న్తరేణాపి రామో దాతుముద్యుక్తవానిత్యశృణో దిత్యర్థః. (తల్లిప్సు రితి.) తాం మాతులేయాం లిప్సుః తాం జిహీర్షు రిత్యర్థః. సోఽర్జున స్త్రిదణ్డీ యతిర్భూత్వా, రామం వఞ్చయితుం త్రిదణ్డియతివేషం ధృత్వా. ౨-౩

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

స తత్ర వార్షికాన్మాసా నవాత్సీ త్స్వార్థసాధకః,
పౌరై స్సభాజితో భీక్ష్ణం రామేణాజానతా చ సః. ౪

ఏకదా గృహమానీయ ఆతిథ్యేన నిమన్త్ర్య తమ్,
శ్రద్ధయోపహృతం భైక్షం బలేన బుభుజే కిల. ౫

సోఽపశ్య త్తత్ర తాం తన్వీం కన్యాం వీరమనోరమామ్,
ప్రీత్యుత్ఫుల్లేక్షణ స్తస్యాం భావక్షుబ్ధం మనోదధే. ౬

సాఽపి తం చకమే వీక్ష్య నారీణాం హృదయంగమమ్,
హసన్తీ వ్రీళితాపాఙ్గా తన్న్యస్తహృదయేక్షణా. ౭

తాం సదా పరమనుధ్యాయ న్నన్తరం ప్రేప్సురర్జునః,
న లేభే శం భ్రమ చ్చిత్తః కామేనాతిబలీయసా. ౮

(స తత్రేతి.) వార్షికానాషాఢాద్యాశ్వినాన్తాం శ్చతురో మాసా. నుషితవాన్. తత్ర హేతుః స్వార్థసాధనః స్వప్రయోజనం సాధయతీతి తథా సన్న్యాసిత్వాత్కర్తరి ల్యుః. పౌరై ర్మహాత్మనా రామేణ చ అభీక్ష్ణం పునః పున స్సంపూజితోఽవాత్సీ దితి సంబన్ధః. ౪

(ఏక దేతి.) బలేన రామేణైకదా. ఆతిథ్యేన హేత్వర్థే తృతీయా. ఆతిథ్యార్థం నిమన్త్రితః శ్రద్ధయోపహృతం పరివిష్టం భైక్షమన్నం బుభుజే ౫

(స ఇతి.) సోఽర్జునః సుభద్రాం వీరాణాం, మనో హరతీతి తథా తాం ప్రీత్యో త్ఫుల్లే వికసితే ఈక్షణే యస్య సః తస్యాం కన్యాయాం. భావేన రతిభావేన, క్షుభితం, మనో దధే విహితవాన్. స్మరక్షుబ్ధ మితి పాఠాన్తరమ్. ౬

(సాపీతి.) సాపి కన్యాపి తమర్జునం వీక్ష్య వ్రీడితా వ్రీడాయుక్తా అపాఙ్గా నేత్రాన్తా యస్యా స్సా తస్మిన్నేవ న్యస్తం హృదయ, మీక్షణే చ యయా సా చకమే అకామయత. ౭

(తా మితి.) పరం కేవలం, తాం కన్యామేవ ధ్యాయ న్నన్తరం హర్తు మవసరం ప్రాప్తు మిచ్ఛుః. అతిబలీయసా. కామేన భ్రమత్ చిత్తం యస్య సః. శం. రామాదిసమ్మానజం సుఖం. న లేభే. ౮

మహత్యాం దేవయాత్రాయాం రథస్థాం దుర్గనిర్గతామ్,
జహారానుమతః పిత్రోః కృష్ణస్య చ మహాత్మనః.

రథస్థో ధనురాదాయ శూరా నారున్ధతో భటాన్,
విద్రావ్య క్రోశతాం స్వానాం స్వబలిం మృగరాడివ. ౧౦

తచ్ఛ్రుత్వా క్షుభితో రామః పర్వణీవ మహార్ణవః,
గృహీతపాదః కృష్ణేన సుహృద్భి శ్చాప్యశామ్యత. ౧౧

ప్రాహిణోత్పారిబర్హాణి వరవధ్వోర్ముదా బలః,
మహాధనోపస్కరేభరథాశ్వవరయోషితః. ౧౨

అభవన్ప్రీతిసంహృష్టా బాన్ధవా యదుపాణ్డవాః,
అథాన్యదపి కృష్ణస్య వాత్సల్యం భక్తయోశ్శృణు. ౧౩

ఏవంస్థితే కదాచిన్మహారథోఽర్జునః, పిత్రోః కృష్ణస్యేతి చ కర్తరి షష్ఠీ. దేవకీవసుదేవాభ్యాం కృష్ణేన చానుమతః దుర్గాఖ్యాత్ప్రాకారాద్బహిః, నిర్గతాం రథస్థాం కన్యాం జహార. ౯

తతో రథస్థః ధనుః గాణ్డీవమాదాయ ఆసమన్తాద్రున్ధతః శూరాన్భటాన్ విద్రావ్య పలాయితాన్కృత్వా స్వానాం యదూనాం, క్రోశతాం మాక్రోశతాం, జహారేతి పూర్వేణ సంబన్ధః, యథా, మృగరాట్సింహః, స్వబలిం స్వభాగం హరతి తద్వత్ ౧౦

(తదితి.) తద్ధరణం శ్రుత్వా. రామః, పర్వణి మహార్ణవ ఇవ, క్షుభితః, క్రుద్ధ ఇత్యర్థః. తతః, కృష్ణేన సుహృద్భిశ్చ, గృహీతౌ పాదౌ, యస్య, సః, అశామ్యత శాన్తో బభూవ. ౧౧

కించ, బలో రామః పారిబర్హాణి ప్రీత్యా దేయాని శ్రేష్ఠవస్తూని ప్రాహిణోత్ ప్రదదౌ, మహాధనా అనర్ఘాః ఉపస్కరా అలఙ్కారా యేషాం తాని ఇభాన్గజాన్ రథానశ్వాన్ వరాః శ్రేష్ఠాః యోషితో దాసీశ్చ ప్రాహిణోదితి సంబన్ధః. ౧౨

తదా యదవః పాణ్డవాశ్చ బాన్ధవాః ప్రీతిసంహృష్టాః ప్రీతిరానన్దః తేన హృష్టాః వికసితముఖా బభూవుః. అథ భక్తవాత్సల్యప్రయుక్తం భగవతశ్చేష్టితం ప్రశ్రోతుం ప్రజానీతే (అథేతి.) భక్తయోః విషయభూతయోః యద్వాత్సల్యం, తత్ శృణు. ౧౩

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిచ్ఛ్రుతదేవ ఇతి శ్రుతః,
కృష్ణైకభక్త్యా పూర్ణార్థః శాన్తః కవిరలమ్పటః. ౧౪

స ఉవాస విదేహేషు మిథిలాయాం గృహాశ్రమీ,
అనీహయాఽఽగతాహార్యనిర్వర్తితనిజక్రియః. ౧౫

యాత్రామాత్రం త్వహరహర్దైవాదుపనమత్యుత.
నాధికం తావతా తుష్టః క్రియాశ్చక్రే యథోచితాః. ౧౬

తథా తద్రాష్ట్రపాలోఽఙ్గ బహులాశ్వ ఇతి శ్రుతః,
మైథిలో నిరహంమాన ఉభావప్యచ్యుతప్రియౌ. ౧౭

ఏవమూ భక్తౌ కీర్తయన్ వా . మో ర్యాత్సల్య మిత్యుక్తం వస్తౌతి (కృష్ణస్యేత్యాదిభిః) సప్తదశ
ధ్యాయాన్త మాప్తి (. . .) శ్రుతో విశ్రుతః కృష్ణస్య సఖా ఆసీత్ స చ కృష్ణైకభక్త్యా
ఏకాన్తయా అనన్యప్రయోజనయా . . . పూర్ణార్థః . . . శాన్తః
కవిర్విద్వానలమ్పటః చిత్తవిక్షేపరహితః. ౧౦

స శ్రుతదేవః విదేహేషు దేశేషు తత్రాపి మిథిలాయాం పురి గృహాశ్రమీ సన్నుషితవాన్
అనీహయా అనుద్యమేనైవ ఆగతం యదాహార్యం భోజ్యం తేన నిర్వర్తితాః నిజాః క్రియాః యేన సః.

ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి (యాత్రామాత్ర మితి.) అహరహః శ్రుతదేవః యాత్రామాత్రం శరీర
నిర్వాహమాత్రోపయుక్త మాహార్య మహరహర్దైవా దుపనయతి ఉపనయన్తం ప్రతీక్షత ఇత్యర్థః.
అధికం యాత్రామాత్రాదధికం నోపనయతి. తావతా యాత్రామాత్రలబ్ధేన తుష్టః ఉచితాః వర్ణాశ్రమో
చితాః క్రియాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపక్రియాః, యథావచ్చక్రే ౧౬

(తథేతి.) అఙ్గహే రాజన్, యథాఽయం శ్రుతదేవః తథా తద్రాష్ట్రపాలః విదేహదేశాధిపః
బహులాశ్వ ఇతి శ్రుతః విశ్రుతః స మైథిలో జనకవంశ్యః నిరహంమానః దేహాద్యభిమానరహితః
ఉభౌ శ్రుతదేవబహులాశ్వౌ, అచ్యుతస్య ప్రియౌ భక్తౌ. ౧౭

(తయో రితి.) ప్రసన్నః ప్రసన్నో భవితు మిత్యర్థః, ఆహూత మాసీనం మునిభిస్సాకం
మునిభిస్సహ. ౧౮

తయోః ప్రసన్నో భగవాన్దారుకేణాహృతం రథమ్,
ఆరుహ్య సాక మృషిభి ర్విదేహో న్ప్రియయా ప్రభుః. ౧౭

నారదో వామదేవోఽత్రిః కృష్ణో రామోఽసితోఽరుణః,
అహం బృహస్పతిః కణ్వో మైత్రేయ శ్చ్యవనాదయః. ౧౮

తత్ర తత్ర సమాయాన్తం పౌరజానపదా నృపాః,
ఉపతస్థు స్సార్ఘ్యహస్తా గ్రహైస్సూర్యమివోదితమ్. ౨౦

ఆనర్తధన్వకురుజాఙ్గలకఙ్కమత్స్యాః పఞ్చాలకున్తిమధుకేకయకోసలార్ణాః,
అన్యే చ తన్ముఖసరోజముదారహాసస్నిగ్ధేక్షణం నృప పపుర్దృశిభిర్నృనార్యః. ౨౧

తేభ్యస్స్వవీక్షణవినష్టతమిస్రదృగ్భ్యః క్షేమం త్రిలోకగురురర్థదృశం ప్రయచ్ఛన్,
శృణ్వన్దిగన్తధవళం స్వయశోఽశుభఘ్నం గీతం సురైర్నృభిరగాచ్ఛనకై ర్విదేహాన్. ౨౨

కే మునయ ఇత్యత ఆహ (నారద ఇతి) కృష్ణో ద్వైపాయనః రామో భార్గవః అహం శుకః. ౧౮

(తత్ర తత్రేతి) పురేషు భవాః పౌరాః జనపదేషు దేశేషు భవాః జానపదాః సార్ఘ్యాః హస్తా యేషాం తే. గ్రహై ర్గురుశుక్రాదిభిః సహోదితం సూర్యమివ తం భగవన్త ముపతస్థుః. అభూతోపమేయమ్. ౨౦

(ఆనర్తేతి.) హే నృప ఆనర్తాదిదేశస్థజనా స్తథా అన్యే చ నరాః నార్యశ్చ ఉదారో హాసః స్నిగ్ధే ఈక్షణే యస్మిం స్తత్తస్య భగవతో ముఖసరోజం పపుః ముఖసరోజలావణ్యరూపం మకరన్దం నేత్రచషకైః పపు రిత్యర్థః. ౨౧

(తేభ్య ఇతి.) త్రిలోకగురు ర్భగవాన్ స్వదర్శనేన వినష్టాతమిస్రా దృగ్యేషాం తేభ్యః స్వవీక్షణమాత్రవిరస్తాజ్ఞానేభ్య ఇత్యర్థః. క్షేమం శ్రేయో యథా భవతి తథా. అర్థదృశం ప్రయచ్ఛన్ అపాఙ్గదృష్ట్యా తానసతోషయన్నిత్యర్థః. అతిశుభ్రం నిర్మలం దిగన్తధవళం దిగన్తవ్యాప్తస్వయశ స్సురై ర్నృభిశ్చ. గీతం శృణ్వన్ శనై ర్విదేహాన్ దేశాన్, నగా ద్యయౌ. ౨౨

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

తేఽచ్యుతం ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరా జానపదా నృప,
అభీయు ర్ముదితా స్తస్మై గృహీతార్హణపాణయః. ౨౭

దృష్ట్వా తముత్తమశ్లోకం ప్రీత్యుత్ఫుల్లాననాశయాః,
కైర్ధృతాఞ్జలిభి ర్నేము శ్శ్రుతపూర్వం స్తథా మునీన్. ౨౮

స్వానుగ్రహాయ సంప్రాప్తం మన్వానౌ తం జగద్గురుమ్,
మైథిలశ్శ్రుతదేవశ్చ పాదయోః పేతతుః ప్రభోః. ౨౯

న్యమన్త్రయేతాం దాశార్హ మాతిథ్యేన సహ ద్విజైః,
మైథిలశ్శ్రుతదేవశ్చ యుగపత్సన్నతాఞ్జలీ. ౩౦

భగవాం స్తదభిప్రేత్య ద్వయోః ప్రియచికీర్షయా,
ఉభయోరవిశద్గేహ ముభాభ్యాం తదలక్షితః. ౩౧

(త ఇతి.) తే వైదేహాః. పౌరాః. జానపదాశ్చ. గృహీతమర్హణం యైస్తే పాణయో. యేషాం తే తస్మై భగవతే అభీయుః ప్రత్యుజ్జగ్ముః. తమభియయు రిత్యర్థః. ముదా. తస్మై ఇత్యనేన సాపేక్షత్వేఽపి గృహీతార్హణేత్యస్యార్షత్వాత్సమాసః. తం ప్రతీతి పాఠాన్తరమ్. ౨౭

(దృష్ట్వేతి.) ప్రీత్యోత్ఫుల్లమాననం, ఆశయశ్చ యేషాం, తే విదేహదేశవాసినో జనా స్తం కృష్ణం శ్రుతపూర్వాః. న తు దృష్టపూర్వాః. మునీంశ్చ విబద్ధాఞ్జలిభిః, నేముః కైర్ధృతాఞ్జలిభి రితి పాఠే స్వప్రాఞ్జలిభి శ్శిరోభి రిత్యర్థః. ౨౮

(స్వానుగ్రహాయేతి) మైథిలః శ్రుతదేవశ్చ. జగద్గురుం భగవన్తం. స్వానుగ్రహార్థ మాగతం మన్వానౌ. ప్రభోః శ్రీకృష్ణస్య. పాదయోః నిపేతతుః. ౨౯

(న్యమన్త్రయేతా మితి.) సన్నతౌ నమస్కుర్వన్తౌ అఞ్జలీ. యయో, స్తౌ ద్విజైర్మునిభిః సహసహిత మిత్యర్థః. దాశార్హం భగవన్త మాతిథ్యేన ఆతిథ్యార్థం యుగపదేవ న్యమన్త్రయేతాం నిమన్త్రితవన్తౌ. ౩౦

(భగవాం స్త్వితి.) తన్నిమన్త్రణ. మభిప్రేత్యాఙ్గీకృత్య ద్వయోరపి ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా తత్తదా ఉభాభ్యా మపి తాభ్యాం పద్గృహాదన్యస్య గేహం సమాయాతీ త్యలక్షితః అవిదితః. ఉభయోరపి గృహే నవిశత్. ౩౧

శ్రోతుమప్యసతాం దూరాజ్జనకస్స్వగృహాగతాన్.
ఆనీతేష్వాసనాగ్ర్యేషు సుఖాసీనాన్మహాయశాః. ౨౮

ప్రవృద్ధభక్త్యా ఉద్ధర్షహృదయస్రావిలేక్షణః,
నత్వా తదఙ్ఘ్రీ ప్రక్షాళ్య తదపో లోకపావనీః. ౨౯

సకుటుమ్బో వహన్మూర్ధ్నా పూజయాఞ్చక్ర ఈశ్వరాన్,
గన్ధమాల్యామ్బరాకల్పధూపదీపాదిగోవృషైః. ౩౦

వాచా మధురయా ప్రీణన్నిదమాహాన్నతర్పితాన్,
పాదావఙ్కగతౌ విష్ణోః సంస్పృశన్ శనకైర్ముదా. ౩౧

బహుళాశ్వ ఉవాచ—

భవాన్హి సర్వభూతానా మాత్మసాక్షీ స్వదృగ్విభో,
అథ నస్త్వత్పదామ్భోజం స్మరతాం దర్శనం గతః. ౩౨

(శ్రోతు మితి) అసతాం, శ్రోతు మపి దూరాన్, స్వగృహాగతాన్, ఆనీయ సమర్పితేషు శ్రేష్ఠేష్వాసనేషు సుఖాసీనాన్ నత్వేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః. కథంభూతః, ప్రవృద్ధభక్త్యా ఉద్ధర్షముద్గత హర్షం హృదయం యస్య అపైశ్రీరానన్దాశ్రుభిః ఆవిలే వ్యాప్తే ఈక్షణే యస్య స చాసౌ స చ తేషాం అఙ్ఘ్రీ పాదౌ ప్రక్షాళ్య తాః లోకపావనీః అపః మూర్ధ్నా వహన్ గన్ధాదిభిః రీశ్వరాన్ పూజయామాస. ఆకల్పోఽలఙ్కారః. అత్రేశ్వరశబ్దః ఈశ్వరాత్మకపరః. ౨౮—౩౦

(వాచేతి.) అన్నేన తర్పితాన్ మధురయా వాచా ప్రీణయన్ అఙ్కగతౌ విష్ణోః కృష్ణస్య పాదౌ సంస్పృశన్ పాదావఙ్కే విధాయ సంస్పృశన్నిత్యర్థః. ముదా హర్షేణేదం వక్ష్యమాణ మాహ. ౩౧

తదేవాహ (భవానితి షడ్భిః.) హే విభో హి యస్మాద్భవా నాత్మా అన్తరాత్మా సాక్షాద్ద్రష్టా స్వదృక్ అనన్యాధీనప్రకాశశ్చ అతోఽతో మదభిప్రాయం, జానన్ త్వత్పదామ్భోజం స్మరతాం. నోఽస్మాకం దర్శనం, ప్రాప్తః. ౩౨

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

స్వవచస్తదృతం కర్తుమస్మద్దృగ్గోచరో భవాన్,
యదాత్థైకాన్తభక్తాన్మే నానన్తశ్శ్రీరజః ప్రియః. ౩౨

కిం ను త్వచ్చరణామ్భోజమేవం విద్విసృజేత్పుమాన్,
నిష్కిఞ్చనానాం శాన్తానాం మునీనాం యస్త్వమాత్మదః. ౩౩

యోఽవతీర్య యదోర్వంశే నృణాం సంసరతామిహ,
యశో వితేనే తచ్ఛాన్త్యై త్రైలోక్యవృజినాపహమ్. ౩౪

నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే,
నారాయణాయ ఋషయే సంశాన్తం తప ఈయుషే. ౩౫

కించ (స్వవచ ఇతి.) యస్మాత్ ఏకాన్తభక్తాదనన్యప్రయోజనభక్తిమతః [illegible] మమా. నన్తశ్శేషః [illegible] శ్రీర్లక్ష్మీః [illegible]ఽపి. [illegible] బ్రహ్మాద్యుల్లో[illegible]ఽపి న ప్రియ ఇతి యత్ ఆత్థ ఉక్తవానసి తత్స్వవచో దృఢీకర్తుం [illegible] తస్మా[illegible] దృగ్గోచరో దృగ్విషయో [illegible] ౩౨

తస్మాదేవం [illegible] త్వచ్చరణామ్భోజం [illegible] విసృజేత్ కిన్తు న [illegible] త్యే వేత్యర్థః. [illegible] యత్ యస్మాత్ నిష్కిఞ్చనానాం. నాస్తి కిఞ్చన ప్రార్థనీయం యేషాం. తేషాం. శాన్తానాం జితాన్తఃకరణానాం. మునీనాం. త్వమాత్మదః [illegible] పురుషార్థ[illegible]మాత్మానం దదాతి స్వాత్మీకరోతీతి [illegible] తస్మా[illegible] విసృజేత్కోఽన్వితి సంబన్ధః. ౩౩

[illegible] మిత్యాహ (యో ఇతి.) [illegible] సంసరతాం జీవానాం. తచ్ఛాన్త్యై [illegible] యదోర్వంశే. [illegible] త్రిలోకవృజినాపహం త్రైలోక్య[illegible]. స్వం స్వాపాధారణం యశః. అవితోత్ [illegible]. తస్మై భగవతే. తుభ్యం నమ [illegible] ఇతి భావః ౩౪

ఏవం విధాయ తుభ్యం న ప్రతికర్తుం శక్నుమః. కిన్తు కేవలం నమస్కుర్మ ఇత్యభిప్రేత్య నమస్కరోతి (నమ ఇతి.) కృష్ణాయ లోకసుఖకరాయ అకుణ్ఠమేధసే కృతజ్ఞతమాయ సంశాన్తం శాన్తికరం లోకక్షేమావహం. తపః. ఈయుషే ప్రాప్తాయ [illegible] ఇతి యావత్ నారాయణాయ. ఋషయే తద్రూపేణావస్థితాయ. తస్మై పూర్వోక్తవిధాయ. భగవతే. తుభ్యం. నమః. ౩౫

దినాని కతిచిద్భూమన్గృహే నో నివసన్ద్విజైః,
సమేతః పాదరజసా పునీహీదం నిమేః కులమ్. ౩౭

ఇత్యుపామన్త్రితో రాజ్ఞా భగవాన్లోకభావనః,
ఉవాస కుర్వన్కల్యాణం మిథిలానరయోషితామ్. ౩౮

శ్రుతదేవోఽచ్యుతం ప్రాప్తం స్వగృహం జనకో యథా,
నత్వా మునీం శ్చ సంతుష్టో ధున్వన్వాసో ననర్త హ. ౩౯

తృణపీఠబృసీష్వేతానానీతేషూపవేశ్య సః,
స్వాగతేనాభినన్ద్యాఙ్ఘ్రీన్స భార్యోఽవనిజే ముదా. ౪౦

తదమ్భసా మహాభాగ ఆత్మానం స్వగృహాన్ స్వయమ్,
స్నపయాంచక్ర ఉద్ధర్షో లబ్ధసర్వమనోరథః. ౪౧

అభిప్రేతం నివేదయతి (దినానీతి.) హే భూమన్ ద్విజైర్మునిభిః, సమేతస్సహితః, త్వం నోఽస్మాకం, గృహే కతిచి, ద్దినాని నివసన్, పాదరజసా ఇదం, నిమేః కులం, పునీహి పవిత్రీకురు. ౩౭

(ఇతీతి.) ఉపామన్త్రితః ప్రార్థితః లోకపావన ఇతి హేతుగర్భం, అతో, మిథిలాయాం పురి నరాణాం, యోషితాం చ, కల్యాణం, కుర్వన్ కర్తు మిత్యర్థః, ఉవాస ఉషితవాన్. ౩౮

(శ్రుతదేవ ఇతి.) జనకో జనవంశ్యత్వాద్బహులాశ్వః, యథా, తథా, శ్రుతదేవోఽపి, స్వగృహం ప్రాప్త, మచ్యుతం, మునీంశ్చ, నత్వా, నితరాం హృష్టోఽత ఏవ, వాస ఉత్తరీయం, విధున్వన్నుత్క్షిపన్ ననర్త, హేతి హర్షే. ౩౯

(తృణేతి.) స శ్రుతదేవః ఆనీతేషు తృణమయేషు, పీఠేషు చాసనేషు చ, తా, నుపవేశ్య, స్వాగతప్రశ్నపూర్వక, మభినన్ద్య, సభార్యో, ముదా హర్షేణాఙ్ఘ్రీనవనిజే అవనిజే ప్రక్షాళితవాన్, అభ్యాసలోప ఆర్షః. ౪౦

(తదమ్భసేతి.) హే మహాభాగ తదమ్భసా అఙ్ఘ్రిజలేన, స్వయమేవా, త్మానం దేహం స్వగృహాం శ్చ, స్నపయామాస, కథమ్భూతః, ఉద్ధర్ష ఉత్కటో హర్షో యస్య సః లబ్ధః సర్వమనోరథా యేన, సః. ౪౧

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

ఫలార్హణోశీరశివామృతామ్బుభిర్మృదా సురభ్యా తులసీకుశామ్బుజైః,
ఆరాధయామాస యథోపపన్నయా సపర్యయా సత్త్వవివర్ధనాన్ధసా. ౪౨

స తర్కయామాస కుతో మమాన్వభూద్గృహాన్ధకూపే పతితస్య సఙ్గమః,
యస్సర్వతీర్థాస్పదపాదరేణుభిః కృష్ణేన చాస్యాత్మనికేతభూసురైః. ౪౩

సూపవిష్టాన్కృతాతిథ్యాన్ శ్రుతదేవ ఉపస్థితః,
స భార్యస్స్వగృహోపన్నముపాచాఙ్ఘ్య్రభిమర్శనః. ౪౪

శ్రీశ్రుతదేవ ఉవాచ —

అద్య నో దర్శనం ప్రాప్తః పరః పరమపూరుషః,

(ఫలేతి.) ఫలాని చార్హణాని గన్ధధూపదీపాదీని. ఉశీరాణి సుగన్ధితృణవిశేషమూలాని చ. శివాని నిర్మలాన్యమృతతులాన్యమృతతుల్యాన్యమ్బూని చ. తైః. సురభ్యా మృదా కస్తూర్యాతులస్యా. కుశైరమ్బుజైశ్చ సత్త్వవివర్ధనాన్ధసా సత్త్వవర్ధనాన్నేన జాత్యాశ్రయనిమిత్తానుష్ఠానేన చేత్యర్థః. ఏభిః యథోపపన్నయా అనాయాసేన సంపన్నయా. సపర్యయా. పూజయా ఆరాధయామాస. ౪౨

(స ఇతి.) స శ్రుతదేవః. తర్కయామాస తర్కమేవ. దర్శయతి (కుత ఇతి.) గృహమేవాన్ధకూప. స్తస్మిన్. పతితస్య. మమ. కృష్ణేన తథా అస్య కృష్ణస్యాత్మనో మూర్తేర్నికేతైః స్థానభూతైః భూసురైశ్చ. కథమ్భూతైః సర్వతీర్థానామాస్పదాని ఆశ్రయాః. పాదరేణవో యేషాం. తథాభూతైస్సహ యః సఙ్గమః. స. కుతోఽన్వభూత్. అన్వితి విస్మయే. ౪౩

(సూపవిష్టానితి.) కృతమాతిథ్యం యైస్తాన్ ఉపస్థితః సమీప ఉపవిష్టః స్వగృహోపాపన్నం ప్రాప్తం భగవన్తం. అఙ్ఘ్య్రభిమర్శనః అఙ్ఘ్రీ అభిమృశన్నాహ ఉవాచ ౪౪

ఉక్తిమేవాహ (సోఽద్యేత్యాదిభిః) తావత్తద్దర్శనేనాత్మనః కృతార్థతామభిప్రయన్నాహ (సోఽద్యేతి.) స తాదృశః పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః అత ఏవ. పరమః. పర ఉత్కృష్టో మా. యస్మాత్ప్రచాసౌ. పూరుషస్త్వం. నోఽస్మాకం. దర్శనం. ప్రాప్తః. కీదృశః. సో.

య ఇదం శక్తిభిః సృష్ట్వా ప్రవిష్టోఽన్వాత్మసత్తయా. ౪౫

యథా శయానః పురుషో మనసైవాత్మమాయయా,
సృష్ట్వా లోకం పరం స్వాప్న మనువిశ్యావభాసతే. ౪౬

శృణ్వతాం గదతాం శశ్వదర్చతాం త్వాభినన్దతామ్,
నృణాం సంవదతామన్తర్హృది భాస్యమలాత్మనామ్. ౪౭

హృదిస్థోఽప్యతిదూరస్థః కర్మవిక్షిప్తచేతసామ్,
ఆత్మశక్తిభిరగ్రాహ్యోఽప్యన్త్యుపేతగుణాత్మనామ్. ౪౮

మాయయా ఆత్మసఙ్కల్పేన. ఇదం జగత్సృష్ట్వా. ఆత్మసత్తయా. ఆత్మనః సత్తాసదైకరూపతా, సదైకరూపేణాత్మస్వరూపేణ అనుప్రవిష్టః. ౪౫

తత్ర దృష్టాన్తో. (యథేతి) అత్ర పురుషశబ్దో జీవశరీరకపరమాత్మపరః జీవస్య స్వాప్నార్థస్రష్టృత్వాయోగాత్. తదయమర్థః - యథా శయానః పురుషః పురుషశరీరకః పరమాత్మా. మనసా స్వశరీరభూతజీవమనోఽనుసారిణ్యా. ఆత్మమాయయా స్వస్య, మాయయా సఙ్కల్పేన. పరం శయా. దేహాదన్యం స్వాప్నం. సుషుప్తజీవకర్మానుగుణం. తదేకానుభావ్యం. తత్కాలమాత్రస్థాయినం చ. లోకం దేహం. మనుప్రవిశ్య జీవమనోరథానుగుణేన సఙ్కల్పేనానుప్రవిశ్యావభాసతే. జీవానుభావ్య దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదనాదీన్స్వాప్నాన్ సృష్ట్వా ఏవ ప్రకాశతే జగత్సృష్టితదనుప్రవేశయోః స్వాప్నసర్గతదనుప్రవేశౌ దృష్టాన్తౌ. ఉభయత్ర జీవద్వారకోఽనుప్రవేశో వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చ తుల్యః. ౪౬

నను మద్దర్శనం దుర్లభం కిమితి మన్యస ఇత్యత ఆహ (శృణ్వతామితి.) శశ్వత్సదా. శ్రవణాదికం కుర్వతాం మత ఏవ అమలాత్మనాం పరిశుద్ధాన్తఃకరణానాం, నృణాం, అన్తః హృద్యేవ, భాసి. న తు, చక్షుర్విషయో భవసి. ౪౭

కర్మణా విక్షిప్తం, చేతో. యేషాం, తేషాం తు. హృదిస్థోఽప్యతీవ. దూరస్థః. ఏవం. తవాప్యచక్షుర్విషయస్త్వం మద్దృగ్విషయోఽస్యతో దుర్లభం త్వద్దర్శనం మయా లబ్ధమితి భావః. నను హృదిస్థత్వం అతిదూరస్థత్వం చ పరస్పరవిరుద్ధం కథమిహ ఘటత ఇత్యత ఆహ (ఆత్మశక్తిభిరితి) ఉపేతాః గుణా రజస్తమస్తత్కార్యకామక్రోధమోహాదయో. యేన సః. ఆత్మా మనో. యేషాం తేషాం. హృది సమీపస్థోఽప్యాత్మశక్తిభిః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాద్యాపాదనద్వారా త్వద్యాథాత్మ్యానాపాదకమాయాదిశక్తిభిర్హేతుభిః. అగ్రాహ్యః. అతోఽతిదూరస్థశ్చ మితి న విరోధ ఇతి భావః. ౪౮

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

నమోఽస్తు తేఽధ్యాత్మవిదాం పరాత్మనేఽనాత్మనే స్వాత్మవిభక్తమృత్యవే,
సకారణాకారణలిఙ్గమీయుషే స్వమాయాసంవృతరుద్ధదృష్టయే. ౪౭

స త్వం శాధి స్వభృత్యాన్నః కిం దేవ కరవామ తే,
ఏత దన్తో నృణాం క్లేశో యద్భవానక్షిగోచరః. ౪౮

శ్రీశుక ఉవాచ

తదుక్త మిత్యుపాకర్ణ్య భగవాన్ప్రణతార్తిహా,
గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రహసం స్త ముువాచ హ. ౪౯

న కేవల మమలాత్మనా మత్స్వ్వత్రవి భాసమాన ఏవ, ... సామగ్రాహ్య ఏవ, అపితు మోహకో ... (సకారాన్త ...) ... వేదినాం. పరాత్మనే ... యుక్త ... తేషాం స్వాత్మ విభక్త ... తే ... ఇతి ... వ్యాఖ్యా ... నను భిన్నమా... పదస్మయి కిం వైషమ్య మాపాదయసి ... తత్ర ... హేతుకం. ... హేతుర... లిఙ్గ శరీరం ... ఈయుషే ప్రాప్తవతే ... స్వేచ్ఛా ... దివ్యమఙ్గళవిగ్రహాయ అతో న వైషమ్యమస్తీతి భావః. తర్హి ... న మోచయసీత్యతో విశినష్టి స్వమాయయా సంవృతా మోహితాః యేషాం రుద్ధా దృష్టిః జ్ఞానం. తస్మిన్ విషయే ... తస్మై. త్వన్మాయామోహితానాం త్వద్యాథాత్మ్యవేదినాం. ముక్తిమప్రయచ్ఛన్నపి ... సహ్యాభజతాం కామానప్రయచ్ఛన్ సురద్రుమో విషమ ఇతి భావః. ౪౭

ఇత్థం ప్రణమ్య తత్కైంకర్యం ప్రార్థయతే (స త్వ మితి.) సః ఉక్తవిధః త్వం స్వభృత్యాన్ నోఽస్మాన్ శాధి. హే దేవ, తే. తవ కిం కరవామ కించిదిష్టం కరవామేతి. ప్రార్థనాయాం లోట్. నను ముక్తిమయాచిత్వా కైంకర్యమేవ కి మితి ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ (ఏతదన్త ఇతి) నృణాం క్లేశః తాపత్రయరూపః ఏతదన్తః. ఏతత్. అన్తోఽవధిః. యస్య. తథాభూతః కిం. యత్. భవాన్. అక్షిగోచర. ఇత్యేతత్. ౪౮

(తదుక్త మితి.) ఇతీత్థం. తదుక్తం శ్రుతదేవోక్తం. ఉపాకర్ణ్య. ప్రణతార్తిహా ఆశ్రితార్తిహరః. ౪౯

బ్రహ్మంస్తేఽనుగ్రహార్థాయ సంప్రాప్తాన్విద్ధ్యమూన్మునీన్.
సఞ్చరన్తి మయా లోకాన్పునన్తః పాదరేణుభిః. ౫౧

దేవాః క్షేత్రాణి తీర్థాని దర్శనస్పర్శనార్చనైః.
పునన్తి చిరకాలేన తదప్యర్హత్తమేక్షయా. ౫౨

బ్రాహ్మణో జన్మనా శ్రేయాన్ సర్వేషాం ప్రాణినా సహ.
తపసా విద్యయా తుష్ట్యా కిము మత్కలయా యుతః. ౫౩

ఉక్తిమేవాహ (బ్రహ్మన్నిత్యాదిభి స్త్రిభిః) ఇత్థం స్వామ్యభీష్టకరణరూపకైంకర్యం ప్రార్థయమానం శ్రుతదేవం ప్రతి మద్భక్తారాధనమేవ నిరతిశయం మత్కైంకర్య మితి వక్తుం తావద్భక్తాన్ప్రశంసతి (బ్రహ్మన్నితి షడ్భిః.) మయా సహాదిష్టేన మయా, పాదరేణుభిః, లోకాన్ పునన్తః పవిత్రీకుర్వన్తః సంచరన్తి. ౫౧

నను దేవాదయోఽపి పునన్త్యేవేతి కిం విశేషస్తేషా మేవ పునర్నీత్యత ఆహ (దేవా ఇతి) దేవాః భగవత్ప్రతిమాః. క్షేత్రాణి, అయోధ్యామథురాదీని, తీర్థాని గఙ్గాదీని. చిరకాలేన దీర్ఘకాలేన, పునన్తి (కిఞ్చ.) దేవాదీని. యత్పునన్తి తదపి. అర్హత్తమానాం. ఈక్షణాత్ మద్భక్తకర్తృకేక్ష ప్రయుక్తమాహాత్మ్యా దిత్యర్థః. ౫౨

మద్భక్తాచ్ఛ్రేష్ఠో నాస్తీత్యాహ (బ్రాహ్మణ ఇతి.) సర్వేషాం ప్రాణినాం మధ్యే. ఇహ, శ్రేష్ఠేషు నరేషు, బ్రాహ్మణో జన్మతః. శ్రేయాన్, బ్రాహ్మణేష్వపి తపసా యుతో యుక్తః. శ్రేయాన్ తతోఽపి విద్యయా వేదాన్తవిద్యయా, యుతః తతోఽపి తుష్ట్యా విషయసంతోషేణ యుతః, మత్కలయా కలావిద్యా, మదుపాసనేన యావత్, తయా యుతస్తు, శ్రేయానితి కిము వక్తవ్య మిత్యర్థః. ౫౩

కిం బహునేత్యాహ-ఏతద్ద్విభుజం చతుర్భుజం వా మమ రూపం, బ్రాహ్మణాత్, మత్కలయా యుతాత్. న దయితం న ప్రియం, తత్ర హేతుః. సర్వేతి, బ్రాహ్మణాధీనత్వాత్ప్రమేయసిద్ధేః ప్రమాణభూతవేదప్రచురాద్విప్రా ద్దేవమయం వపుర్న మే దయిత మిత్యర్థః. ౫౪

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

న బ్రాహ్మణాన్మే దయితం రూపమేతచ్చతుర్భుజమ్,
సర్వవేదమయో విప్ర స్సర్వదేవమయో హ్యహమ్. ౫౪

దుష్ప్రజ్ఞా అవిదిత్వైన మవజానన్త్యసూయవః,
గురుం మాం విప్రమాత్మాన మర్చాదావిజ్యదృష్టయః. ౫౫

చరాచర మిదం విశ్వం భావా యే చాస్య హేతవః,
మద్రూపాణీతి చేతస్యాధత్తే విప్రో మదీక్షయా. ౫౬

తస్మాద్బ్రహ్మఋషీ నేతా న్బ్రహ్మన్స్మచ్ఛ్రద్ధయాఽర్చయ,
ఏవం చేదర్చితోఽస్మ్యద్ధా నాన్యథా భూరిభూతిభిః. ౫౭

ఏవం కేచిత్త్వద్భక్తాన్ కుతోఽవమన్యన్తే కుతో వా దేవాదీన్ భజన్తే ఇత్యత ఆహ (దుష్ప్రజ్ఞా ఇతి.) ఏవం ఇత్థంభూతాన్మద్భక్తాన్ అవిదిత్వా. తత్ర హేతుః. దుష్ప్రజ్ఞాః దురహంకారాః దేహాత్మాభిమానిన ఇతి యావత్. అత ఏవ అసూయవః. సత్స్వపి గుణేషు దోషావిష్కరణైకశీలాః. అత ఏవ అర్చాదావేవ. ఇజ్యదృష్టయః పూజ్యతా బుద్ధిమన్తః సన్తః మదాత్మకం గురుం ఆత్మానం. విప్రం "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత" మిత్యుక్తవిధం జ్ఞానినం విప్రం చ అవజానన్తి ౫౫

జ్ఞానినో దృష్టిస్త్వన్యాదృశీత్యాహ (చరాచర మితి.) చరాచరాత్మక మిదం విశ్వం తథా. అస్య విశ్వస్య హేతవో యే భావాః. పదార్థాః మహదాదయః. తాన్యేతాని, సర్వాణి విప్రో మదీక్షయా మద్విషయకజ్ఞానేన. మదాత్మకత్వబుద్ధ్యేత్యర్థః. ధత్తే విషయీకరోతి. ౫౬

అస్త్వేవం తతః కిమత ఆహ (తస్మా దితి.) తస్మాత్ మద్భక్తానా మిత్థంభూతత్వాత్ హే బ్రహ్మన్. ఏతాన్ బ్రహ్మర్షీన్. శ్రద్ధయా అత్యాదరేణ. అర్చయ. ఏవంచేత్ ఇత్థ మర్చయసి చేత్. అద్ధా సాక్షాత్. అహమేవ. అర్చితోఽస్మి అన్యథా మద్భక్తార్చనం వినా. భూరిభూతిభిః పుష్కలోపచారైః అర్చితోఽప్యహం, నార్చితః, ఋషీనేతా నితి స్వభక్తమాత్రోపలక్షణమ్. ౫౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్థం స ప్రభుణాఽఽదిష్టస్సహ కృష్ణాన్ద్విజోత్తమాన్,
ఆరాధ్యైకాన్తభావేన మైథిలశ్చాప సద్గతిమ్. ౫౯

ఏవం స్వభక్తయో రాజన్భగవాన్భక్తభక్తిమాన్.
ఉషిత్వాఽఽదిశ్య సన్మార్గం పునర్ద్వారవతీమగాత్. ౬౦

ఇతి శ్రీ[illegible] సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే,
షడశీతితమోఽధ్యాయః.

(ఇత్థమితి.) ప్రభుణా భగవతా ఆదిష్టః స శ్రుతదేవః. ఐకాన్త్యభావేన పరమాత్మబుద్ధ్యా, ఆరాధ్య, సతాంగతిం ముక్తిం, అవాప. ౫౯

(ఏవ మితి.) భక్తేషు భక్తిః ప్రీతిః సా అస్యాస్తీతి తథా స భగవాన్ హే రాజన్, స్వభక్తయోః శ్రుతదేవబహులాశ్వయోః, సన్మార్గం సతాం సాధూనాం మార్గం అనుష్ఠేయధర్మప్రకారం ఆదిశ్య ఉపదిశ్య, తయోరుభయోస్సమీపే ఉషిత్వా చ పునః ద్వారవతీం యయౌ. ౬౦

ఇతి శ్రీవత్స్యాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తత్కరుణకటాక్షపరివర్ధమానప్రసన్నతమ్యాన్తస్సముపగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, షడశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ —

బ్రహ్మన్బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః,
కథం చరన్తి శ్రుతయ స్సాక్షాత్సదసతః పరే. ౧

అథ సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః

"సర్వవేదమయో [illegible] సర్వదేవమయోఽస్మ్యహ" మితి వేదానాం బ్రహ్మప్రమాణకత్వం [illegible] తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి "శబ్దబ్రహ్మ [illegible] శాస్త్రశరీరిణే"తి ఇతి [illegible] తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి "బ్రహ్మ తే హృదయం శుక్ల" మిత్యాదినా శాస్త్రయోనే స్స్వాత్మన [illegible] నివచనా [illegible] వగతం బ్రూతే చైతం. "సర్వే వేదా యత్పదమామనంతి తపాంసి సర్వాణి చ యద్వదంతీ" తి స్మృతేశ్చ "వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్య" ఇతి బ్రహ్మణి [illegible] ప్రతిపాదిత [illegible] చిదచిద్విలక్షణ [illegible], స్వస్వ [illegible] "[illegible] స్వరూప [illegible]" మిత్యాది శ్రుతివచసాం [illegible] వకల్పేతి. "అయమాత్మా [illegible] సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మే" త్యాదినా [illegible] కరణతయా [illegible] చిదచిద్వాచిశబ్దానాం [illegible] పరమాత్మవ [illegible] సృష్ట్యా రాజా [illegible] విశేషణపరః. గుణేష [illegible] ప్రవృత్తినిమిత్త [illegible] [illegible] చిత్ప్రవా [illegible] బ్రహ్మణి పాక్ష [illegible] నహి ప్రవృత్తినిమిత్తప్రహాణేన శబ్దః [illegible] మితి [illegible] న చ లక్షణయా చరంతీతి [illegible] ముఖ్యవృత్తిః. చిదచిదివదా [illegible] "సర్వే వేదా యత్పద [illegible] వేదైశ్చ సర్వైరహ" [illegible] తస్మిన్ [illegible] తేనావగమాత్ [illegible] ఏవ సాక్షాదుక్తం [illegible] సంబంధం స్వత్వ [illegible] అనిర్దేశ్యే చేతనా చేతనసజాతీయతయా నిర్దేష్టు మశక్యే. తత్ర హేతుః సదసతః పరే సచ్చాసచ్చ [illegible] మాహార స్తస్మాత్పరే చిదచిద్భ్యాం పరే విలక్షణే. అన్యస్మిన్నితి యావత్. నహి చిదచిద్గత [illegible] ప్రవృత్తి నిమిత్తకశబ్దానాం చిదచిద్భ్య మన్యస్మిన్ముఖ్యవృత్తి స్సంభవతీతి భావః, అథ గుణశబ్దానాం వృత్త్యసంభవం ద్యోతయితుం విశినష్టి (నిర్గుణ ఇతి.) నిర్గత త్రైగుణ్యే త్రైగుణ్యప్రత్యనీకే, యద్వా గుణశబ్దానాం యే యే ప్రవృత్తినిమిత్తే భూతాః గుణాః తేభ్య స్సర్వేభ్యో నిర్గతే నిర్గుణ ఇతి విశిష్టయత్వస్యాప్యవలక్షణమ్. ౧,

శ్రీశుక ఉవాచ—

బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణా న్జనానా మసృజత్ప్రభుః.

అత్ర "అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి. నామరూపయోర్నిర్వహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మ. సర్వాణి రూపాణి విచిత్య ధీరః నామాని కృత్వాఽభివదన్ యదాస్తే. తత్సృష్ట్వా. తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవత్" ఇత్యాది శ్రుతయః స్వావస్థాపనా నామరూపవ్యాకరణేన తత్తచ్చిదచిద్వస్తుశరీరకతయా తత్తచ్ఛబ్దవాచ్యోఽభూ దితి ప్రతిపాదయన్త్యేవ. పరిపాలనాదౌ ఇత్యభిప్రేత్య తత్ర తత్ర బహుశో జగత్సర్గప్రకారవర్ణనమైవ ప్రకృతప్రశ్నోత్తర ముక్తప్రాయమితి చాభిప్రేత్య కేవలం సృష్టిమాత్రం స్మారయతి బుద్ధీన్ద్రియేతి. జనానాం బుద్ధ్యాదీ నసృజత్ ప్రభుర్వ్యక్తః నిర్వాహక ఇతి యావత్. అయమభిప్రాయః. స్వయమన్తరాత్మతయా నామరూపనిర్వాహకో భవితుం బుద్ధ్యాదిశబ్దోపలక్షితసమష్టిపరమ్పరయా మహాభూతపర్యన్తమాత్మానం తత్తచ్ఛరీరకం పరిణమయ్య. తన్మయః పునస్సదసచ్ఛబ్దవాచ్యచిదచిన్మిశ్రదేవాదిస్థావరాన్తజగద్రూపతత్తచ్ఛబ్దవాచ్యశ్చాభవదితి. ఏవం చిదచిత్పదార్థానాం సర్వేషాం పరమాత్మశరీరతైకస్వభావత్వాత్తత్త్వేనైవ తేషాం వస్తుత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాచ్చ. అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దా మాతృత్వాదికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తాభిధాన స్వాభావ్యాత్ గవాదిశబ్దానాం గోత్వాదివిశిష్ట ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య వ్యక్తిపర్యన్తాభిధానస్య ముఖ్యత్వవ త్సర్వేషాం లోకవ్యుత్పత్తిసిద్ధస్వస్వార్థాభిధాయినాం స్వస్వార్థ పర్యన్త పృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాన్ ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య పరమాత్మాభిధానం ముఖ్యమేవేతి. విస్తరస్తు భాష్యాద్యనుసన్ధేయః. పరమకారుణికస్యావాప్తసమస్తకామస్య స్వపరప్రయోజననిరపేక్షస్య బ్రహ్మణో జగత్సర్గే ప్రయోజనం కిమిత్యత ఆహ (మాత్రార్థ మితి.) ఆత్మనే కల్పనాయ చేతి తాదర్థ్యచతుర్థ్యః. మాత్రార్థం దేహార్థం. తదుత్పాదనార్థ మిత్యర్థః. అసత్ప్రాయాణాం జీవానాం స్వారాధనోపయుక్తకరచరణాది ప్రదానేనోజ్జీవనార్థం. జగత్సర్గే ప్రవృత్తి రితి పరిపూర్ణస్యాపి పరానుజిఘృక్షా సర్గహేతురేవేతి భావః. అత ఏవ గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకదుఃఖావహజగత్సర్గప్రయుక్తనైర్ఘృణ్యాశఙ్కాపి నిరస్తా. దుఃఖస్య తత్తజ్జీవా నాదికర్మప్రయుక్తత్వాత్. మీయన్త ఇతి మాత్రాః దేహాః భవార్థమభ్యుదయార్థం అభ్యుదయిత్వభోగ్యా విశ్వైశ్వ యపరూపాభ్యుదయప్రదార్థమిత్యర్థః. అనేన దేహోత్పాదనస్యాపి ప్రయోజనముక్తం. యద్వా భవార్థం త్రైవర్గికరూపశ్రేయఃప్రదానార్థం ముక్తిసాధనోపాసననిష్పత్తయ ఇత్యర్థః. యద్వా ఆత్మార్థం జీవాత్మస్వరూపసత్తాలాభార్థం ప్రళయావస్థాయా మసత్ప్రాయాణాం జీవానాం పరమాత్మన శ్శేష

మాత్రార్థం చ భవార్థం చ ఆత్మనే కల్పనాయ చ. ౨

సైషా హ్యుపనిషద్బ్రాహ్మీ పూర్వేషాం పూర్వజైర్ధృతా,
శ్రద్ధయా ధారయేద్యస్తాం క్షేమం గచ్ఛేదకించనః. ౩

అత్ర తే వర్ణయిష్యామి గాథాం నారాయణాన్వితామ్,

శేషిభావజ్ఞానేనైవ హ్యాత్మసత్తాలాభః. అకల్పనాయ కల్పనం జ్ఞానైకాకారేష్వాత్మసు దేవమనుష్యాది కల్పనం భేద ఇతి యావత్. తదభావాయ ముక్తయే ఉపాయానుష్ఠానేన దేవాదిభేదనవృత్తిపూర్వక ముక్త్యర్థం చేత్యర్థః. యద్వా సర్వమిదం సఙ్కల్పమాత్రేణైవోపపద్యతా మిత్యత ఆహ కల్పనాయ చేతి కల్పనం క్రీడనం తస్మై పరిపూర్ణస్యాపి క్రీడార్థం జగద్వ్యాపార ఇతి భావః. ౨

సప్విత్థం సర్వశబ్దానాం బ్రహ్మణి ముఖ్యవృత్తిర్న లౌకికైర్గృహీతా అపితు తత్తదర్థేష్వేవ తత్కృతం సార్వజనీనవ్యుత్పత్తిభఞ్జనేన బ్రాహ్మణి వ్యుత్పత్తి స్స్వాభ్యత ఇత్యత ఆహ (సైషేతి) సైషా ఉపపాదితా బ్రాహ్మీ బ్రహ్మసమ్బన్ధినీ సర్వశబ్దానాం బ్రహ్మణ్యభిధావృత్తి రిత్యర్థః. ఉపనిషత్ రహస్యతమా [illegible] ఉపనిషద్భిరేవావగన్తవ్యేత్యర్థః. అనధీతవేదాన్తరాస్తైర్జ్ఞా. తత్తదర్థ [illegible] వ్యుత్పత్తావ [illegible] వేదాన్తార్థానుష్ఠాన నిష్ఠై స్సర్వజ్ఞైరేవ వ్యుత్పత్తిర్గృహీతా న హి ఘటశబ్దవ్యుత్పత్తి ర్మూగృహీతవతః [illegible] ఘటశబ్దాత్తదర్థానవగమేఽపి తస్య [illegible] శక్తిర్నాస్తీతి భావః తథాహి పూర్వేషా మపి పూర్వజై ర్వామదేవాదిభి రేషా వ్యుత్పత్తిర్ధృతా అవధృతా నిశ్చితేతి యావత్. వామదేవప్రహ్లాదాదయో హి [illegible] పరస్య బ్రహ్మణస్సర్వాన్తరాత్మత్వం సర్వస్య తచ్ఛరీరత్వం శరీరవాచినాం శబ్దానాం శరీరిణి పర్యవసానం చ పర్యాలోచ్య ఇతి స్సాక్షాత్ [illegible] పరం బ్రహ్మనిర్దిశ్య తత్సామానాధికరణ్యేన సమామనన్తి "అహం మనురభవం సూర్యశ్చ [illegible] ఋషిరస్మి విప్రః" ఇతి సర్వస్య [illegible] ఏవాహమవస్థితః. మత్తస్సర్వమహం సర్వం మయి సర్వం సనాతనే" ఇతి నిర్దిశన్తి స్మ [illegible] పరమాత్మపర్యన్తాం ప్రవదన్తి స్మేతి [illegible] పరమాత్మన్యేవ వ్యుత్పత్తి ముద్ఘోషయన్తి ఇతి భావః. ఇత్థం గృహ్ణానానాం వ్యుత్పత్తేః ఫలమాహ (శ్రద్ధయేతి) తాముక్తవిధాం వ్యుత్పత్తిం యః పుమాన్ శ్రద్ధయా ధారయేత్ సోఽకించనః నాస్తి కించన ప్రార్థనీయం యస్య సః క్షేమం ముక్తిం గచ్ఛతి ప్రాప్నోతి. ౩

ఇత్థం పరస్య బ్రహ్మణస్సర్వపర్యన్తసర్వబుద్ధిశబ్దత్వ సర్వాన్తరాత్మత్వం పరమకారుణి కత్వం మోక్షప్రదత్వం చోక్తమ్. అథో క్తార్థస్య స్వమనీషోత్ప్రేక్షితత్వశఙ్కానిరాసాయ మూర్తిధరా వేదా

నారదస్య చ సంవాదమృషే ర్నారాయణస్య చ. ౪

ఏకదా నారదో లోకా న్పర్యటన్ భగవత్ప్రియః.
సనాతన మృషిం ద్రష్టుం యయౌ నారాయణాశ్రమమ్.

యో వై భారతవర్షే ఽస్మి న్క్షేమాయ స్వస్తయే నృణామ్.
ధర్మజ్ఞానశమోపేత ఆకల్పాదాస్థిత స్తపః. ౬

తత్రోపవిష్ట మృషిభిః కలాపగ్రామవాసిభిః.
పరీతం ప్రణతోఽపృచ్ఛ దిద మేవ కురూద్వహ. ౭

ఏవముక్తానుక్తగుణవర్ణనే [illegible] ష్టుష్వితి వక్తుం [illegible] వత్ప్రశ్నేభిరివ రా విశిష్టం [illegible] సంవాదయతి (అత్రేతి.) అత్ర [illegible] శ్రుతప్రశ్నే మమ ఉత్తరే చ సంవాదమితిహాసం. నారాయణేన ప్రవర్తితేన విశిష్టాం గాథాం [illegible] వర్ణయిష్యామి శృణ్విత్యర్థః. కోఽసౌ నారాయణః [illegible] కిం పరమపురుష విషయః. కిం వా ఉపాసకవిశేషః [illegible] ఇత్యత ఆహ నారదస్యేతి. ఋషేః ఋషివేషధరస్య బదర్యాశ్రమవాసినో, నారాయణస్య నారదస్య చ సంవాదం ప్రశ్నోత్తరరూప మితిహాసం కథయిష్యామీతి సంబంధః. ౪

సంవాదమేవ ప్రస్తోతుం తావన్నారదస్య నారాయణోపసత్తిమాహ (ఏకదేతి.) సనాతనం పురాణం ఋషిం నారాయణం ద్రష్టుం తస్యాశ్రమం, బదర్యాశ్రమం యయౌ. ౫

ఋషిం విశినష్టి (య ఇతి.) క్షేమాయ అభ్యుదయరూపాయ, స్వస్తయే మోక్షాయ చ ఆకల్పాత్కల్పావధి తపః స్వాత్మోపాసనాత్మకం ఆస్థితః అధికృతవా నిత్యర్థః. ధర్మః వర్ణోచితః జ్ఞానమాత్మనః. ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణత్వే నావలోకనం శమో రాగద్వేషాదిరాహిత్యం. ఏభిరుపేతః ౬

(తత్రేతి.) తత్ర నారాయణాశ్రమే పరీతం పరివృతం నారాయణం ఇదమేవ త్వత్పృష్ట మేవాపృచ్ఛత్. ౭

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

తస్మా అవోచద్భగవానృషీణాం శృణ్వతా మిమమ్,
యో బ్రహ్మవాదః పూర్వేషాం జనలోకనివాసినామ్. ౯

శ్రీభగవానువాచ—

స్వాయంభువబ్రహ్మసత్రం జనలోకేఽభవత్పురా,
తత్రత్యానాం మానసానాం మునీనా మూర్ధ్వరేతసామ్.
శ్వేతద్వీపం గతవతి త్వయి ద్రష్టుం తదీశ్వరమ్,
బ్రహ్మవాదస్సంప్రవృత్తశ్శ్రుతయో యత్ర శేరతే. ౧౦
తత్ర హాయ మభూత్ప్రశ్న_స్త్వం మాం య మనుపృచ్ఛసి.
పరిహారాం శ్చ తాన్సర్వా న్వక్ష్యేఽహం శృణు తేఽనఘ. ౧౧

(తస్మా ఇతి.) తస్మై పృష్టవతే నారదాయ ఋషీణాం, శృణ్వతాం సతా మిమం మదుక్త పరిహారగర్భం పరిహారమవోచత్. తదుక్తపరిహార స్యాపి ప్రామాణ్యయుక్తత్వం వదన్ తం విశినష్టి (య ఇతి.) జనలోకనివాసినాం పూర్వేషా మగ్రజానాం, సనందనాదీనాం యః స్సంవాదః ప్రశ్నోత్తరరూప_స్త మిమ మవోచ దితి సంబంధః. ౯

ఉక్తిమేవాహ (స్వాయంభువేతి.) స్వాయంభువ నారద తస్య స్వాయంభువః పుత్రత్వా దేవం సంబోధనం, పురా జనలోకే తత్రత్యానాం జనలోకస్థానాం. మానసానాం బ్రహ్మమానస పుత్రాణాం ఊర్ధ్వరేతసాం జన్మప్రభృతి జితేంద్రియాణాం మునీనాం సనకాదీనాం సంబంధి బ్రహ్మసత్రం పరబ్రహ్మగుణామభవాత్మకం సత్ర మభూత్. ౧౦

తదాఽహం క్వగత ఇత్యత ఆహ (శ్వేతద్వీప మితి.) తం శ్వేతద్వీపవాసిన మీశ్వరం ద్రష్టుం త్వయి గతవతి సతి తదా, బ్రహ్మవాదః, బ్రహ్మణాం వాద స్సంవృత్తః. తం విశినష్టి యత్ర బ్రహ్మవాదే శ్రుతయ శ్శేరతే ప్రతారణభయరహితా ఐకకణ్ఠ్యం ప్రాప్తా స్సుఖమాసత ఇత్యర్థః. ౧౦

(తత్రేతి.) హేతి హర్షే ఆశ్చర్యే వా. ఋషిభిః కృత ఏవ ప్రశ్న_స్త్వయా కృతః, అహో తవ బుద్ధికౌశల మితి మాం ప్రతి యం ప్రష్టవ్య మర్థం మనుపృచ్ఛసి స తదర్థవిషయకః ప్రశ్నః అభూత్ ప్రవృత్తః. తథా పరిహార శ్చ తాన్ తత్ర ప్రవృత్తాన్ ప్రశ్నపరిహారాన్ సర్వా నహం హే అనఘ తే తుభ్యం వక్ష్యే శృణు. ౧౧

తుల్యశ్రుతతపశ్శీలా స్తుల్యస్వీయారిమధ్యమాః,
అపిచక్రుః ప్రవచన మేకం శుశ్రూషవోఽపరే. ౧౨

సనన్దన ఉవాచ—

స్వసృష్టమిద మాపీయ శయానం సహ శక్తిభిః,
తదన్తే బోధయాంచక్రు స్తల్లిఙ్గైశ్శ్రుతయః పరమ్. ౧౩

యథా శయానం సమ్రాజం వన్దిన స్తత్పరాక్రమైః,
ప్రత్యూషేఽభ్యేత్య సుశ్లోకై ర్బోధయ న్త్యనుజీవనః. ౧౪

నను క స్తత్ర వక్తా బభూవ, కే వా శ్రోతారః. కిం వా బ్రహ్మసత్రస్య లక్షణ మిత్యత ఆహ (తుల్యేతి.) యద్యపి సర్వే శ్రుతం శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం తపః అనశనాది యద్వా "తప ఆలోచనే" ఇతి ధాతోరూపం తప ఇతి, బ్రహ్మోపాసనాత్మకం జ్ఞాన మిత్యర్థః. శీలం తదుపయుక్తా సద్వృత్తిః. ఆరాధనాద్యాత్మకస్వభావ శ్చ తుల్యాన్యేకాని యేషాం తే తుల్యాః స్వీయాః అరయో మధ్యమాః, ఉపేక్ష్యా శ్చ యేషాం తే "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీత" ఇత్యుక్తసార్వాత్మ్య బ్రహ్మోపాసననిష్ఠత్వాత్ స్వీయాదిరహితా ఇత్యర్థః. అనేన సర్వేషామపి ప్రవచనసామర్థ్యం సూచ్యతే. అపి తథాపి ప్రవచనే ఏకం చక్రుః సనన్దనం ప్రతివక్తారం చక్రురిత్యర్థః. అపరే సనకాదయ స్సర్వే శుశ్రూషవో బభూవు రితి శేషః. ఏత దేవ బ్రహ్మసత్రం నామ యత్సర్వేఽప్యధిగత పరమాత్మయాథాత్మ్యా అపి ఏకం ప్రవక్తారం కృత్వా అన్యే తు తూష్ణీం శృణుయు రితి భావః. ౧౨

ప్రశ్న స్తు శ్వేతద్వీపగత ఏవేత్యభిప్రేత్య తమను క్త్వైవ సనన్దనో క్త ముత్తరమాహ (స్వసృష్ట మిత్యాదిభిః.) అత్ర స్వవివక్షిత ముత్తరం శ్రుతిగీత్యా సంవాదయితుం ప్రస్తౌతి సనన్దనః స్వసృష్ట మితి ద్వాభ్యాం. స్వేనాత్మనా సృష్ట మిదం చిదచిదాత్మకం జగ దాపీయ సంహృత్య శక్తిభిః సూక్ష్మావస్థా మాపన్నాభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభి స్సహ శయానం నిద్రాణ మివ వర్తమానం ప్రకృతిపురుషాదీనాం వ్యష్టిస్సమష్టివిభాగానర్హానాం కృత్వా నిరవధికస్వానందానుభవపరం పరమపురుషం తదన్తే ప్రళయాన్తే సృష్ట్యాదా విత్యర్థః. శ్రుతయః తన్నిశ్వసితరూపాః మూర్తిధరాః వేదాః యద్వా వేదాభిమానినో దేవాః తల్లిఙ్గైః పరమపురుషా సాధారణధర్మప్రకాశకైః బోధయాంచక్రుః బోధయన్త్య ఇవ తుష్టువు రిత్యర్థః. ౧౩

తత్ర దృష్టాన్త మాహ (యథేతి.) అనుజీవినో భృత్యాః వందినః స్తుతిపాఠకాః ప్రత్యూషే ప్రభాతే అభ్యేత్య ఆగత్య శోభనాః శ్లోకాః యేషు తై స్తస్య సమ్రాజః పరాక్రమైః పరాక్రమప్రకాశకైః స్తోత్రై ర్బోధయన్తి తద్వత్. ౧౪

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

శ్రుతయ ఊచుః—

జయ జయ జహ్యజామజితదోషగృభీతగుణాం
త్వమసి యదాత్మనా సమవరుద్ధసమస్తభగః,

వేదపురుషముఖవిగ్రహితా నష్టావింశతిసఙ్ఖ్యాకాన్ శ్లోకానాహ (జయ జయేత్యాది) జయ జయేత్యాదరే ద్విర్భావః. ఉత్కర్షం ప్రాప్నుహీత్యర్థః. నను స్వభావత ఏవ నిస్సమాభ్యధికస్య నవాన్తః కో వా ప్రాప్య ఉత్కర్ష ఇత్యత ఆహుః - అజాం ప్రకృతిం జహి నాశయ త్యాజయేత్యర్థః. త్వయి ప్రలీనానాం సర్వేషాం జీవానాం సంసృతినిదానభూతప్రకృతిసంబన్ధం త్యాజయతా త్వయా కారుణ్యాతిశయావహః కశ్చిదుత్కర్షః, అభూతపూర్వ ఏవ ప్రాప్యత ఇతి భావః. నన్వహమపి ప్రకృతివశ్యస్తత్కథమజాం త్యాజయామీత్యత స్సంబోధయన్తి - సర్వాన్ జితవత్యా ప్రకృత్యా న జిత ! జితప్రకృత ప్రకృతే ఇత్యర్థః. నన్వనాదితయా సా అపరాధినాం జీవానాం కథం త్యాజయితవ్యేత్యత స్సంబోధయన్తి దోషగృభీతగుణేతి. సత్స్వపి దోషేషు. గృభీతో గృహీతో గుణో యేన స్వచ్ఛకల్యాణసజ్జికానుషఙ్గిత్వాద్యనన్తతమో. యేన, తథాభూతసాపరాధజనేష్వపి కిఞ్చిద్గుణలేశోఽస్తి చేత్తదుపేక్షాను గ్రహశీలస్త్వమిత్యర్థః. గృభీతేత్యత్ర "హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి" ఇతి భకారాదేశః. దోషగృభీతగుణామితి పాఠాన్తరం తదా నను కుతః? ప్రకృతేర్భోగ్యభోగోపకరణాదిరూపా నాః మహాగుణవత్యా స్త్యాజనం ప్రార్థ్యత ఇత్యత స్తాం విశింషన్తి. దోషాః జీవానాం దోషావహాః గృభీతాః గుణాః సత్త్వరజస్తమోరూపాః యయా తాం, నిష్ఠాన్తస్య పూర్వనిపాతాభావ ఆర్షః. జీవానాం సంసృతినిదానభూతగుణాశ్రయత్వాత్తాం జహీత్యర్థః. నను త్యాజనోపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిరహితోఽహం కథం త్యాజయేయమిత్యత ఆహుః. యద్యస్మాత్త్వమాత్మనా స్వత ఏవ సమవరుద్ధః స్వీకృతః అశేషః భగో. యేన, సః తస్మాజ్జహీత్యర్థః. "ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః. జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా" ఇతి విష్ణుపురాణవచనాద్భగశబ్దార్థోఽవగన్తవ్యః. అసఙ్ఖ్యేయజ్ఞానైశ్వర్యశక్తిమత్త్వాద్వాత్సల్యసాగరత్వాచ్చ మోచయితుం క్షమః అతో జహీతి భావః. నను యథా ప్రకృతిసంబన్ధాపాదక స్స ఏవ త్యాజయితుం ప్రభుర్న త్వహమిత్యాశఙ్కాయాం త్వమేవ ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవేషేణ సర్వకారణతయా తత్సంబన్ధాపాదక ఇతి ద్యోతయితుమసమృద్ధసామర్థ్యానాం ప్రకృత్యాదీనాం పరమాత్మవిశేషణతాపేక్షేఽపి కార్యాక్షమత్వాదన్యథా ప్రళయానపత్తేశ్చ తేషాం స్వస్వకార్యోన్ముఖ్యసామర్థ్యోద్బోధకస్త్వమేవేత్యభిప్రేత్య సంబోధయన్తి. అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవబోధకేతి. అగానాం స్థావరాణాం, జగతాం జఙ్గమానాం శరీరాణాం చ చరాచరాత్మకశరీరరూపేణ కరిష్యమాణానాం ప్రకృతిగుణానామిత్యర్థః. ఓకసాం తాదృశశరీరాశ్రయా

అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవబోధక తే
క్వచిదజయాఽఽత్మనా చ చరతోఽనుచరే న్నిగమః ౧౪

బృహదుపలబ్ధమేతదవయ న్త్యవశేషతయా యత
ఉదయా స్తమయౌ వికృతేర్మృదివావికృతాత్.

భవిష్ణూనాం జీవానాం చ అఖిలా. శ్శక్తయః స్వస్వకార్యోన్ముఖ్యరూపా స్తాసా మవబోధక ఉద్బోధక
తత్ర జీవశక్త్యుద్బోధకత్వం నామ చిచ్ఛక్త్యుద్బోధకత్వం తేషాం ప్రళయదశాయా మనుద్బుద్ధచిచ్ఛక్తి
కత్వాత్ అత ఏవ. సర్వకారణతయా సర్వకార్యానన్యం త్వామేవ వేదోఽభిదధాతీత్యాహః క్వచి దితి.
అజయా ఆత్మనాచేతి సహార్థే తృతీయా, సాహిత్యం చ విశేష్యవిశేషణభావేన. తదయ మర్థః - అజయా
ఆత్మనా చ. ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విశిష్టస్య. త ఇతి కర్మణశ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ. చరతః
జగదాకారేణ పరిణమమానస్య తావదితి స్థితిశ్చేత్యపి వివక్షితం. నిగమః చిదచిద్వాచిశబ్దసముదాయాత్మకో
వేదభాగః అనుచరేత్ అనువర్తేత, త్వా మేవాభిదధ్యాదిత్యర్థః. అనేన కథం చరన్తి శ్రుతయ ఇతి
ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి, కారణత్వం చిదచిద్విశిష్టతాకారేణేతి చ తథా మోక్షప్రదత్వం తదౌ
పయికగుణపూర్ణత్వం శాస్త్రప్రమాణకత్వం చ. అగజగదోకసాం స్థావరజఙ్గమశరీరాశ్రయాణాం.
సర్వేషాం. జీవానాం. అజాం. జహీతి వా సంబన్ధః. జీవానా మిత్యనుక్త్వా అగజగదోకసా మిత్యుక్తి
రాసన్నసృష్ట్యభిప్రాయికా. ఏతత్సృతిప్రవృత్తికాలే స్థావరజఙ్గమాత్మకశరీరాణా మభావాత్ నిగమోఽను
చరే దితి పారోక్ష్యనిర్దేశః. స్తుతే స్సంసారిజీవగతత్వాభిప్రాయకః. క్వచిదజయాఽఽత్మనా చ
చరతోఽనుచరే న్నిగమ ఇత్యనేన ప్రకృతిసంబన్ధమోచకత్వనియతత్వప్రతిబన్ధాపాదకత్వ
జ్ఞాపనాయ సర్వకారణత్వం, తస్య నిర్వికారేఽనుపపన్నత్వా త్తస్మిన్ చిదచిద్వైశిష్ట్యం. విశిష్టకారణత్వా
దేవ విశిష్టకార్యాణాం. విశిష్టకారణానన్యత్వా చ్ఛరీరాత్మభావాచ్చ కార్యశరీరభూతచిదచిద్వాచిశబ్దానాం
విశేష్యాత్మపర్యన్తాభిధాయకత్వం చోక్తమ్. ౧౪

అథ కార్యకారణయో రనన్యత్వం దృష్టాన్తముఖేనోపపాద్య కారణత్వనియత ముముక్షూ
పాస్యత్వ మాహుః (బృహ దితి.) అవశేషతయా బ్రహ్మణ స్సర్వోపసంహారేణ స్యవస్థితతయా.
జగత్కారణత్వా. దుపలబ్ధం సృష్టికాలే ఆవిర్భూతం, మృష్టం. మేతజ్జగత్. బృహత్ బ్రహ్మాత్మకం. వయన్తి
ఆమనన్తి. "సన్మూలా స్సోమ్యేమా స్సర్వాః ప్రజా స్సదాయతనా స్సత్ప్రతిష్ఠాః ఐతదాత్మ్యమిదం
సర్వం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" త్యాదయో వేదాన్తా అవగమయన్తీత్యర్థః. అవత్య త్యవశేషత ఇతి
పాఠాన్తరం. తదా ఉపలబ్ధముత్పన్నం. మేత జ్జగత్స్థితికాలే అవతి రక్షతి అన్తకాలే అత్తి సంహరతి

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

అతఋషయోఽదధుస్త్వయి మనో వచనాచరితం

కథ మయథాభవన్తి భువి దత్తపదాని నృణామ్. ౧౫

తతోఽవశేషతయాకరణత్వా. ద్బృహదేవేదం జగ దితి "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలాని" తివ త్ప్రహేతుకో నిర్దేశః. ఏతముపపాదయన్తి. యస్య వికృతేః కార్యస్య యత ఇతి పఞ్చమీ సప్తమ్యర్థయో స్సార్వవిభక్తికస్తసిః. యత ఉదయ ఉత్పత్తి ర్యస్మింశ్చ. లయః సా వికృతి స్తత్కారణికా తతోఽనన్యా మృదివా. వికృతా యథా తావదవికృతా పిణ్డాకారా మృత్ ఘటశరావాదిరూపవికృతా తదనన్యా తద్వత్. అవికృతా దితి పాఠాన్తరం. తదా అవికృతా ద్యతో యస్మా ద్వికృతేః కార్యస్యో దయాస్తమయౌ సా వికృతి. స్తదనన్యా. మృదివ యథా తావదవికృతా న్మృత్పిణ్డా దుదితా ఘటశరావాది రూపా మృ త్తదనన్యా తద్వ దిత్యర్థః. "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యా దిత్యాదికా శ్రుతిరిహానుసన్ధేయా. తత్ర హి ఘటేన జలమాహరేత్యాది వాగ్వ్యవహారపూర్వక జలాహరణాదికార్యార్థం మృత్పిణ్డస్య ఘటాదినామకమ్బుగ్రీవాదిరూపవికారసంస్పర్శమభిధాయ, మృత్పిణ్డస్య తద్వికారఘటాదేశ్చానన్యత్వ ముక్తం. అతస్సర్వకారణత్వా. త్త్వయి. ఋషయో. మనోవచనాచరితాని ధ్యానస్తుతిచేష్టితాని అదధుః. త్వామేవ నిదధ్యుస్తుష్టువు స్త్వదర్థే అచేష్టన్త చేత్యర్థః. తత్ర సదృష్టాన్తం హేతుమాహుః (కథ మితి.) ఆకాశే నిహితాని పదాని యథా. మోఘాని భవన్తి పతనస్యాపర్హణీయత్వాత్ భువి నిహితాని నృణాం పదాని తు కథ మయథా భవన్తి కథం మోఘాని భవన్తి. మోఘానినభవన్త్యేవ. పతనప్రసక్త్యభావాత్. ఏవం మనోవాక్కాయచేష్టితాని త్వదారాధనరూపాణి అమోఘాని సాంసారికతాపనివారకాణి అన్యవిషయాణి ధ్యానాదీని తు. న తన్నివారకాణి. ప్రత్యుత పతనావహాని. అత స్త్వయ్యేవ దధు రిత్యర్థః. యద్వా. ఏవం జగత్కారణత్వేన త్వదనన్యత్వా జ్జగద్విషయా స్సర్వే వైకారికశ్శబ్దా స్తత్ప్రత్యయశ్శక్త్యా చ త్వయ్యేవ వర్తన్త ఇత్యాహుః (అత ఇతి.) ఋషయో వేదాః "తమేతమృషిదే" త్యాదౌ ఋషిశబ్దస్య వేదే ప్రయోగాత్. మనోవచనాచరితం మనస ఆచరితం. తాత్పర్యం వచనాచరిత మభిధానం చ త్వయ్యేవ దధుః న్యస్తన్తః. నను తత్తదర్థ విషయాణాం కథ మభిధాయకత్వ మిత్యాశఙ్కాయాం దృష్టాన్తముఖేన తముపపాదయన్తి కథ మితి. ప్రాసాదపర్యఙ్కాదిషు నిహితాని నృణాం పదాని కథం భువి నిహితా న్యతాని భవన్తి ప్రాసాద పర్యఙ్కాదీనాం పృథ్వీవికారత్వేన భూమా వర్తన్తాని భవన్తి. ఏవం ... దుహాన్తరాత్మతయా తద్గతనామ రూపవిశ్వాహకాత్వాత్తత్ప్రయుక్త ... త్తద్బ్రీరకే విశ్వాహకే చ వేదా వర్తన్త ఇత్యర్థః. అపృథక్సిద్ధ విశేషణవాచిశబ్దానాం పాతకృత్వధికరణన్యాయేన విశేష్య పర్యన్తాభిధానం ముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః. ౧౫

ఇతి తవ సూర్యయ స్త్ర్యధిపతేఽఖిలలోక
మలక్షపణకథామృతాబ్ధి మవగాహ్య తపాంసి జహుః,
కిముత పునస్స్వధామవిధుతాశయకాలగుణాః పర
మభజన్తి యే పదమజస్రసుఖానుభవమ్. ౧౦.

ధృతయ ఇవ శ్వసన్త్య సుతృపో యది తేఽను
విధా మహదహమాదయోఽణ్డమసృజన్యదనుగ్రహతః,

అథ ఋషయ ఇత్యాదేః పూర్వయోజనాయాం కైముత్యన్యాయేన భగవద్ధ్యానస్య సాంసారికతాపనివర్తకత్వమాహుః (ఇతి తవ సూరయ ఇతి.) ద్వితీయయోజనాయాం తు కాలాంఽన్త్య పదమనియతముముక్షూపాస్యత్వం. కైముత్యన్యాయేనాహుః (ఇతీతి) త్ర్యధిపతే ఇతి సంబోధనం, జగజ్జన్మస్థితివినాశనిర్వాహక ఇతి యావత్. అత, సూరయో వివేకినః. తవాఖిలలోకమలక్షపణ కథామృతాబ్ధిం, అఖిలానాం, లోకానాం జనానాం శృణ్వతాం పఠతాం చ. మలం పాపం క్షపయతీతి తథా. సా, కథైవామృతం, తస్యాబ్ధిః మవగాహ్యైవ, తపాంసి ఆధ్యాత్మికాదితాపాన్. జహుస్తత్యజుః, కిం పునర్ధ్యానపరా ఇత్యాహుః కిముతేతి. హే పరమ, యే, స్వధామ స్వతేజః, స్వవిషయకం జ్ఞానం. స్వశబ్దః పరమాత్మపరః తేన విధుతాః ఆశయగుణాః రాగాదిమనోవృత్తయః కాలగుణాదయశ్చ యైస్తే అజస్రసుఖానుభవం నిత్యజ్ఞానానన్దాత్మకం పద్యత ఇతి పదం స్వరూపం భజన్తి తే తపాంసి జహతీతి కిం పునర్వక్తవ్య మిత్యర్థః. ౧౦

అథ భగవద్భజనవిముఖానాం జన్మవైయర్థ్యమాహుః (ధృతయ ఇతి.) తే తవ అనువిధాః అనువిధాయినః. త్వదాశ్రయణయోగ్యజన్మభాజోఽపీత్యర్థః. అనుత్సృజ్య త్వాం, విహాయ కేవలం యది ప్రాణేంద్రియతర్పణపరాః, శబ్దాదివిషయచపలాశ్చేత్తే ధృతయ ఇవ ఉచ్ఛ్వసంతి ధృతయ శ్చర్మభస్త్రికాః, తా యథా వాయుపూరితా ఉచ్ఛ్వసంతి తద్వత్కృతోచ్ఛ్వాసా ఇత్యర్థః. అనేన అత ఋషయో దధు రిత్యాద్యయోజనాయాం కథ మయుతా భవంతీత్యాద్యసూచితమన్యవిషయధ్యానాది మోఘత్వం స్పష్టీకృతం, నమ నతి మమ కారణత్వే తత్త్వమనియతముముక్షూపాస్యత్వసిద్ధిః. కారణత్వ మేవ త్వనుపపన్నం. అచేతనస్య ప్రధానస్యైవ మహదహఙ్కారాదిరూపేణ పరిణామస్వభావస్య కారణత్వాత్. తథా హి చేతనభోగ్యభూతస్య సత్వరజస్తమోమయస్య వియదాదినామరూపవికారావ స్థితస్య జగద్రూపస్య వస్తునః కారణభూతం వస్తు తత్స్వభావ మేవేతి యుక్తం గుణసామ్యావస్థం ప్రధాన మేవ కారణమితి. అత ఏవ కార్యకారణయో రనన్యత్వోపపాదకమృదాదిదృష్టాంతోపపత్తి రితీక్షత్యధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీ మాశఙ్కామభిప్రేత్య పరిహార మాహుః మహదిత్యాదినా

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

పురుషవిధోఽన్వయోఽత్ర చరమో న్నమయాదిషు య

యదనుగ్రహాత ఇత్యంతేన. యస్య తవానుగ్రహాతః, "తదైక్షత బహుస్యా". మితీక్షాత్మకసఙ్కల్పాల్లబ్ధ సత్తాకాః యేనానుప్రవిష్టా శ్చ మహదహఙ్కారాదయః అణ్డ మసృజన్. అచేతనస్యేక్షాత్మకాను గృహాసంభవాన్న తస్య కారణత్వ మితి భావః. న చ వృష్టిప్రతీక్షాత్మాలయ ఇతవద్గౌణానుగ్రహ సంభవః. "ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మే" తి కారణస్యాత్మత్వశ్రవణాత్ స్యాదేతత్ మాభూత్ప్రధానం కారణం జీవస్తు భవితు మర్హతి తస్యేక్షాసఙ్కల్పాపరపర్యాయానుగ్రహ సంభవాత్. తథా హి "ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత" ఇత్యాత్మశబ్దేన కారణత్వం ప్రక్రమ్య తస్యాత్మ శబ్దవాచ్యస్య జీవాతిరిక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ ప్రతిపర్యాయం "తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేతి'' శరీరసంబంధమభిధాయ ఆనందమయశబ్దేన స్వార్థకమయడంతేన తస్యానందరూపతాం చాభిధాయ "సోకామయతే" తి తస్యేక్షా పూర్వకసృష్టిరామ్నాయత ఇత్యానందమయాధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీ మాశఙ్కామభిప్రేత్య పరిజిహీర్షుః పురుషవిధ ఇత్యాదినా. ఆనందవల్ల్యా మన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయా నందమయేషు. య శ్చరమ, ఆనందమయః పురుషవిధః "సవా ఏష పురుషవిధ ఏవే" త్యాదినా పురుషాకారత్వేన నిరూపితః. అన్వయః, "తస్య ప్రియమేవ శిరః మోదో దక్షిణః పక్షః ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః ఆనంద ఆత్మా బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠే" త్యుక్తశిరఃపక్షపుచ్ఛాదిరూపపురుషప్రకారా న్వయవాన్ న త్వమేవ నతు ప్రత్యగాత్మేత్యర్థః. కుత ఇత్యతో విశింషంతి యత్సదసదితి. సదసచ్చిద చిదాత్మకప్రపఞ్చాత్పరం యదిత్యర్థః. "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవ" దితి స్వసృష్టచిదచిదనుప్రవేశేన తదుభయాత్మకజగద్రూపేణ భవనస్య చిదచిద్వాచి శబ్దాభిధేయత్వస్య చ శ్రూయమాణస్య బద్ధముక్తోభయావస్థజీవాసంభావితస్య త్వయ్యేవ సంభవా దితి భావః. కించ య ఉపకః చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాత్పరం విలక్షణం నిరుక్తానిరుక్తనిలయనా నిలయనవిజ్ఞానా విజ్ఞాన సత్యానృత శబ్దైః ప్రకృతిపురుషౌ నిర్దిశ్య తదంతరాత్మతయా తదనుప్రవేష్టృతయా శ్రూయమాణం, యత్త జీవాతిరిక్త స్త్వమేవ అత ఏవ చైత్రప్వన్నమయాదిషు చతుర్షు సంహృతేష్వప్య వశేషమవస్థిత మానన్దమయరూపం. ఋతం విశ్వికామం తత్త ఏవ, ఏవ ముక్తధర్మసమానాధి కరణతయా శ్రూయమాణమీక్షితృత్వాత్మకానుగ్రహీతృత్వం జీవాసంభావితం త్వయ్యే వోపపన్న మితి సముదాయార్థ ఇతి భావః. శారీరాత్మత్వం చ సర్వశరీరకే త్వయ్యేవోపపన్న మితి చ భావః. అత్ర కేచిత్ అన్నమయాదిష్వానందమయాన్తేషు య శ్చరమో బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి పుచ్ఛత్వేనోక్తః స త్వం. మితి సంబన్ధ మాహుః. తథాపి "తస్యేదం బ్రహ్మ పుచ్ఛం స్యాత్ప్రతిష్ఠాహేతు" రిత్యుక్తః. వ్యతిరేకశ్రుతేర్బ్రహ్మవిషయత్వప్రతీతితః. శ్లోకస్థ వక్ష్యమాణస్య బ్రహ్మప్రాధాన్యనిశ్చయాత్

స్సదసతః పరం త్వ మథ యదేష్వవ నేష మృతం. ౧౭

ప్రియమోదాదిరూపేణ విదితస్య బ్రహ్మైస్సమైః ఇహానన్దమయస్యాస్య శఙ్కాయా శ్చాత్ర సఙ్గతేః, సదసద్భావయో ర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చ నిరంశినః. అంశిత్వాసఙ్గతేర్నిర్వికారస్య మయటాఽత్ర వై. వికారిత్వా బోధనాచ్చ మయటో హ్యత్ర సఙ్గతేః. తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేతి చ తదన్తరమ్ ఆత్మాన్తరం కీర్త్యమాన మానన్దమయవస్తునః. బ్రహ్మత్వం నావగమయే దిత్యతః పునరస్య హి, పరేఽస్మి న్నిత్యశుద్ధే శోధ్యత్వాస్యనుప పత్తితః. నానన్దమయశబ్దేన వాచ్యం బ్రహ్మేతి నిశ్చితమ్. పుచ్ఛస్యైవ యుక్తత్ర రూపితం తు తదిష్యతి ఇతి (తత్తుచ్ఛమ్) "శ్రుత్యేష ప్రకరణే హ్యత్ర పూర్వమన్నమయాదిషు స్వస్మాదనతిరిక్తే స్వావయవైర్వై స్సునిరూపణాత్. శిరః పక్షాదిరూపేణ పురుషత్వస్య నిశ్చితమ్. ప్రియమోదాదుభి స్స్వస్మాదభిన్నై రేవ రూపితః, న భిద్యతే బ్రహ్మణోఽత్ర హ్యంశస్తవ దంశభిత్తః, తత్తదన్తరత్వస్య వస్తునో బోధకస్య వై. తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేత్యాత్మపదస్య హి. వ్యాఖ్యానన్దమయే పర్యవసన్నా కీర్తనాత్పునః. అస్యాస్య బ్రహ్మపర్యాయస్యానన్దమయత స్తతః. అన్నాదిమయపర్యాయే మూర్తానాం శ్లోకరూపిణామ్. వాక్యానాం పక్షపుచ్ఛాదిమదర్థపరతః పునః. పుచ్ఛమాత్రపరస్యాస్య శ్లోకస్యాప్యసఙ్గతేః. అనన్తరే సోఽకామయతేతి వాక్యశ్రుతేన సః. ఇతిశబ్దేన పుంవస్తుబోధకేన తథా పునః. ప్రధానప్రకృతార్థస్య పరామర్శనిషేధనాత్. అనన్తరస్యానందమయస్యాత్ర బోధసఙ్గతేః. బ్రహ్మణో వ్యపధానేన తదుపస్థాపనక్షితేః. బ్రహ్మణః సద శబ్దస్య హ్యానన్దో బ్రహ్మ ఇత్యతః, శ్రుతేస్సంప్రతిపన్నత్వా దానన్దస్థాపనే క్షమాత్, ఆనన్దమయ మాత్మానముప సఙ్క్రామతీ వాక్యతః. ఆనన్దానన్దమయయోరైకార్థస్య ప్రతీతితః. ఆనన్దమయశబ్దేన పరబ్రహ్మ ప్రబోధనాత్. ఆనన్దో బ్రహ్మేతి వ్యజానా దితి పర్యాయతుల్యతః, ఆనన్దమయతుల్యార్థాచ్ఛబ్దాదానన్దతః పరమ్. ప్రతీతార్థ శ్రుతేః పశ్చాదుపపత్తేరభావతః, న పుచ్ఛ మేవ బ్రహ్మేతి కింతు పుచ్ఛవదిష్యతే. స్వాభిన్నపక్షపుచ్ఛాది పరప్రకరణస్య వై. ఆనుగుణ్యేన షష్ఠ్యా చ నిర్దేశస్య తథా పునః. అంశాంశిత్వేనోపపత్తే ర్వ్యతిరేకిస్య నిశ్చయాత్. ఆత్మా బ్రహ్మానన్దమయశబ్దైరేకార్థబోధనాత్ శేషా మన్యతమేనాపి శ్లోకస్య హ్యుపపత్తితః.

ఆనన్దస్యాపరిచ్ఛిత్తేః పుచ్ఛబ్రహ్మపదస్య హి, ఆనన్దమయవాచ్యస్య ప్రసిద్ధేరప్యభావతః సదసద్భావయో ర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చ తథా పునః, శఙ్కాయా స్సంభవాదస్య రూపణస్యోపపత్తితః. అంశాంశిభ్యాం తథానన్దమయశబ్దగతస్య వై. మయటస్స్వార్థికత్వేన ప్రాచుర్యార్థేపి వా పునః. ఉపపత్తేర్వికారార్థకత్వాభావాచ్చ బ్రహ్మణః, నిర్వికారత్వనిత్యాపాదవన్యాత్మత్వవాదినః. తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేత్యస్యావిరోధతః. తద్వస్త్వసగుణత్వేన శోధనస్య విధేః పునః. ప్రత్యగర్థస్య శోధ్యత్వం పఞ్చస్మృతే ర్నిహ్నూతే స్తథా. ఆనన్దమయశబ్దేన వాచ్యస్య బ్రహ్మణ స్తథా. శోధ్యత్వస్య ప్రవృత్త్యా చ సాధ్యస్య హ్యుపపత్తితః. శాలిష్యశాస్త్రిరూపస్య న పుచ్ఛం బ్రహ్మ వై మతమ్. అన్యథాఽఽనన్దమయత స్స ఏవ బ్రహ్మతు స్థితమ్. ఇతి పుచ్ఛబ్రహ్మవాదిదూషణోద్ధార ఇష్యతే. ౧౭

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

ఉదర ముపాసతే య ఋషివర్త్మసుకూర్పదృశః
పరిసరపద్ధతిం హృదయమారుణయోదహరం.
తత ఉదగాదనన్త తవ ధామశిరః పరమం
పునరిహ యత్సమేత్య నవతన్తికృతాన్తముఖే. ౧౮

స్వకృతవిచిత్రయోనిషు విశన్నివ హేతుతయా
తరతమతశ్చ కాస్స్యనలవత్స్వకృతానుకృతిః,

అస్తు కారణత్వే ఉపాస్యత్వం. కే కే కుత్ర కుత్ర కథం కథముపాసతే, కీదృశం చ ఫల. మిత్యపేక్షాయాం ఉపాసనభేదానభిధాయ సర్వేషామప్యుపాసకానాం మోక్షైకఫలత్వ మాహుః ఉదర మితి. వర్త్మసు వేదాన్తవిహితేషూపాసనామార్గేషు యే, కూర్పదృశస్సూక్ష్మమతయః తత్ర కేచి దారుణయః అరుణవంశ్యాః హృదయం హృద్గతం దహరం దహరశబ్దవాచ్యం హృదయపుణ్డరీకాన్తర్గతా కాశరూపం త్వా. ముపాసతే. కేచిత్తు వైశ్వానరవిద్యానిష్ఠాః ఉదరం ఉదరస్థజాఠరాగ్నిశరీరకం త్వా. ముపాసతే, కేచిత్తు పరిసరపద్ధతిం పరితస్సరతి వ్యాప్నోతీతి పరిసరా, సుషుమ్నాఖ్యానాడీ సైవ పద్ధతిర్మార్గ స్తాం సుషుమ్నామార్గస్థం త్వా. ముపాసత ఇత్యర్థః. సుషుమ్నాయాః హృదయమారభ్య శిరః పర్యన్తవ్యాప్తేః తదభిప్రాయేణ పరిసరపద్ధతి మిత్యుక్తం. తదేవ స్పష్టయితుం పరిసరవర్త్మ విశింషన్తి తతః హృదయాదారభ్యేత్యర్థః. హే అనన్త య. త్వం. పరమం. ధామ. ఉపాసనస్థానం శిరోబ్రహ్మ మధ్యం తత్పర్యన్తం య దుదగాదూర్ధ్వమాక్రామత్ "శతం చైకా చ హృదయస్య నాడ్యస్తాసాం మూర్ధాన మభినిస్సృతై కే" తి శ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః. తవ ధామశిరః పర మిత్యనేన శిరోఽపి త్వ దుపాసనస్థాన మిత్యుక్తం భవతి "ఏష దేవపథో బ్రహ్మపథః తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి. ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవమావర్తం నావర్తన్తే" ఇత్యాది శ్రుత్యర్థమభిప్రేత్య విశింషన్తి యత్. మధ్యనాడీవర్త్మ శిరో వా సర్వేఽప్యుపాసకాః సమేత్య ప్రాప్య పున రిహ ప్రకృతిమణ్డలే కృతాన్త ముఖే మృత్యుముఖే సంసారే, న పతన్తి. య దితి వర్త్మాభిప్రాయకో నపుంసకనిర్దేశః. ౧౮

ఏవ ముపాసనస్థానప్రసఙ్గాత్పరమాత్మనోఽశుచిదేహసంబన్ధ ఉక్తః. అథ కార్యాన్తః ప్రవిష్టస్యాపి తస్య నిర్దోషతయా పరమప్రాప్యత్వమాహుః (స్వకృతేతి.) హేతుతయా సర్వోపాదా నత్వేన స్వేన త్వయా కృతాః నిర్మితాః. విచిత్రాః. యోనయో దేహాః యేషాం తేషు. దేవమనుష్యాది విచిత్రభవత్కృతశరీరకేషు జీవేష్విత్యర్థః. విశన్ అన్తరాత్మతయా ప్రవిశన్. యద్వా, దేవాది

అథవితథా స్వమూష్వవితథం తవ ధామసమం విరజ
ధియోఽన్వయం త్వభివిపన్యవ ఏకరసమ్. ౨౦

స్వకృతపురే ష్వమీష్వబహిర న్తరసం వరణం
తవ పురుషం వద న్త్యఖిలశ క్తిధృతోంఽశకృతమ్,

శరీరేష్వేవోపాసకానుగ్రహణోపాసనార్థం విశన్తి తిష్ఠన్తి, ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః. విశన్నే వేత్యర్థః. తరతమతః జ్ఞానాల్పత్వమహత్త్వాదిభావేన స్వకృతాః యోనీః, రనుకరోతీతి తథా. హృదయాకాశ పరిమాణోత్పత్తివినాశాద్యనుకారీ నాస్తీత్యర్థః. అనలవత్, యథా. అగ్నిః, స్వతస్తారతమ్య హీనోఽపి స్వాశ్రయకాష్ఠానుసారేణ తథా ప్రకాశతే తద్వత్ అథ యద్యప్యేవమథాపి వ్యక్తః. అమూషు. యోనిషు. వితథాసు అనిద్యమానాసు, పరస్పరాప్రతీతాస్విత్యర్థః. అవితథ మనుపహతం తుల్యం స్వమేకరూపం. కార్యాప్రవేశకృతకారతమ్యరహితం. తద్యుక్తాః ఏకాసనం విచ్ఛిన్నా నన్దం తవ ధామ స్వరూపం విరజధియో నిర్మలమతయః. అనుసన్ద్ధ్యోపాసతే. అభియన్తి ప్రాప్నువన్తి చేత్యర్థః. అన్వయ న్త్యభివిపన్యవ ఇతి పాఠాన్తరం. తదా అభివిపన్యవః వివిదత్వద్గుణవాదాత్మకస్తుతియుక్తాః అన్వయన్తి అన్వితా గచ్ఛన్తి. ప్రాప్నువన్తీతి యావత్. అత్ర సర్వజ్ఞ స్స్వాదృక్పరఞ్జ్ఞానశక్తిబలర్ద్ధిమాన్. అనూనశ్చాప్యవృద్ధిశ్చ స్వాధీనోఽనాదిమాన్ వశీ. క్లమతన్ద్రీభయక్రోధకామాదిభిరసంయుతః. నిరవద్యః పరః ప్రాప్తిర్నిరధిష్ఠోఽక్షరః క్రమః" ఇత్యాది స్మృత్యర్థోఽనుసన్ధేయః. ౨౦

"ఏవ మగజన్తి యే వదమజ్రసుఖానుభవం ఉపర ముపాసతే అవితథం తవ ధామ సమం ఏకరస" మిత్యుక్తరాదిస్థానవిశేషాధిష్ఠానకదివ్యాత్మస్వరూపోపాసకానాం తత్ప్రాప్తి రుక్తా. అథ దివ్యవిగ్రహోపాసకానా మపి తత్ప్రాప్త్యావ్యాప్తిరూపం ఫలమిత్యభిప్రేత్య తదుపాసకా శ్చ కేచిత్సన్తీత్యాహుః (స్వకృతపురేష్వితి.) అమూషు దేవమనుష్యాదిషు స్వేన సృష్టేషు. పురేషు త్వన్నివాసభూతేషు దేహేషు సన్తమితి శేషః. అఖిలశక్తిధృతః అఖిలాః శక్తీః ధారయతీతి తథా తస్య తవాంశకృతం అంశేన సఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానేన, కృతం కల్పితం అపాస్తమబహిరన్తః అన్తర్బహిర్దేశరహితం. అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్తిశూన్య మిత్యర్థః. అనేన విగ్రహస్యాపి పురాన్తర వస్థానప్రయుక్తపరిచ్ఛిన్నత్వశఙ్కావ్యావృత్తిః, అసంవరణం సంకోచహేతురహితం పురుషం పురుషాకారం విగ్రహం, వదన్తి వేదాన్తా ఇతి శేషః. "అఙ్గుష్ఠమాత్రో రవితుల్యరూపః అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి. అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషోఽన్తరాత్మా సదా జనానాం హృదయే సన్నివిష్ట" ఇత్యాద్యాః వేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్తీత్యర్థః. ఇత్థంభూతం తవ పురుషం తథా స్వగతం

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

ఇతి నృగతిం వివిచ్య కవయో నిగమావపనం భవత
ఉపాసతేఽఙ్ఘ్రిమభవం భువి నిశ్శ్వసితాః (విశ్వసితాః) ౨౧

దురధిగమాత్మతత్త్వనిగమాయ తవాత్తతనోశ్చరితమహామృతాబ్ధిపరివర్తపరిశ్రమణాః
న పరిలషన్తి కేచిదపవర్గమపీశ్వర తే చరణసరోజహంసకులసఙ్గవిసృష్టగృహాః ౨౨

త్వదనుపథం కులాయ మిదమాత్మసుహృత్ప్రియవ
చ్చరతి తథోన్ముఖే త్వయి హితే ప్రియ ఆత్మని చ,

నరజన్మ త్వదారాధనోపయుక్త మిదం నృజన్మేతి చ వివిచ్య విచారపూర్వకం నిశ్చిత్య భువి భూమౌ కేచి, త్కవయో వివేకినః, నిశ్శ్వసితాః ప్రాణాయామపరాః, జితప్రాణేన్ద్రియా ఇత్యర్థః. తవాఙ్ఘ్రి ముపాసతే, కథంభూతం, నిగమావపనం నిగమానాం వేదానా మావపనం క్షేత్రం ప్రతిపాదనవిషయ మితి యావత్, యద్వా, నిగమస్య జ్ఞానస్యావపనం అపిమన్తా దుప్యతేఽనేనేత్యావపనం ఉత్పాదకం. "తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్, దదామి బుద్ధియోగం" మితి భగవదుక్తేః. అభవం న భవ స్సంసారో యస్మాత్సేవ్యమానాత్ తం భువి విశ్వసితా ఇతి పాఠాన్తరం, సదా మోక్ష యిష్యతీతి దృఢవిశ్వాసయుక్తాః ఉపాసత ఇత్యర్థః. ౨౧

కేచిదుభయవిధమప్యుపాసనం విహాయ కేవలం త్వద్గుణామృతపానసుఖితా మోక్షమపి నేచ్ఛన్తీత్యాహుః (దురధిగమేతి.) దురధిగమః దుఃఖేనాప్యధిగన్తు మశక్యం య దాత్మన స్తవ తత్త్వం యాథాత్మ్యం తస్య నిగమాయ ప్రకాశనాయాత్తా ఉపాత్తా తనుః రామకృష్ణాదిరూపా యేన తస్య తవ చరితమేవ మహా నమృతాబ్ధి స్తస్మిన్ పరివర్తేన అవగాహనేన పరిశ్రమణాః పరిరత్ర వర్జనే, పరివిధూతాః, శ్రమాః ఆధ్యాత్మికాదితాపాః. యేషాం తే హే ఈశ్వర తే తవ చరణసరోజసంబన్ధినో హంసా భాగవతా స్తత్కులసఙ్గేన విసృష్టాస్త్యక్తాః గృహాః గేహదేహాద్యనురాగా యైస్తే అపవర్గం మోక్షసుఖమపి న పరిలషన్తి న కాఙ్క్షన్తి. ౨౨

నృగతిం వివిచ్యేత్యనేన దేహస్య భగవత్సేవోపయుక్తత్వ మభిప్రేతం తదేవ స్పష్టయన్న్యస్తథైవ సతి తస్య సాఫల్య మన్యథా తు న సాఫల్యం ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వం చేత్యాహుః (త్వదనుపథమితి) కులాయం నీడతుల్య మిదం నృశరీరం త్వదనుపథం త్వదనువర్తి, త్వదారాధన ప్రవణం చే దిత్యర్థః, తర్హ్యాత్మాదివ చ్చరతి ఆత్మాదిభి స్తుల్యం స్యాదిత్యర్థః. తథాప్యసద ప్యుపాసనయా

న బత రమన్త్యహో అసదుపాసనయాఽఽత్మహనో
యదనుశయాభ్రమన్త్యురుభయే కుశరీరభృతః. ౨౩

నిభృతమరున్మనోఽక్షదృఢయోగయుజో హృదయన్మునయ
ఉపాసతే తదరయోపి యయు స్స్మరణాత్,
స్త్రియ ఉరగేన్ద్రభోగభుజదణ్డవిషక్తధియో
వయమపి తే సమాస్సమదృశోఽఙ్ఘ్రిసరోజసుధాః. ౨౪

శబ్దాదివిషయసేవయా హేతుభూతయా ఆత్మహనః ఆత్మఘాతినః విషయసేవాయాః అన్తతః స్థావరత్వాపాదకతయా ఆత్మనోఽసత్ప్రాయతాపాదకత్వాత్తత్సేవాపరా ఆత్మఘాతిన ఏవేతి భావః. త్వయ్యహో నరమన్తే అహో నిరతిశయగుణవదిదం శరీరం ప్రాప్యాపి త్వాం న భజన్త ఇతి ఖేదః. కథంభూతే? యథోత్సుకే యథావస్థితో త్ప్రాలానన్దే అత ఏవ ప్రియే అత ఏవ చ హితే. ఉన్ముఖ ఇతి పాఠే రక్షదానుకూల్యేనాప్యభిముఖీభవితు ముద్యుక్త ఇత్యర్థః. కుతస్తాన్ప్రతి ఖిద్యద్వే ఇత్యత ఆహుః యద్యస్మా దనుశయాః ప్రతిజన్మ భుక్తావశేషోత్తరోత్తరదేహనిమిత్తకర్మయుక్తాః ఉరుభయే భయం యస్మిన్ తస్మి న్సంసారే భ్రమన్తి అత స్తే కుశరీరభృతః కుత్సితదేహభాజః కేవలం శోచ్యా ఏవేతి భావః. భుక్తావశిష్టం కర్మానుశయ స్స ఏషా మస్తీత్యర్శ ఆద్యచ్. ౨౩

ఆస్తాం త్వయి నరమన్త ఇతి, అహో బత త్వయి ద్వేషాదిక మపి న కుర్యు ర్యత స్త్వయి విలక్షణ విషయే తస్యాపి త్వత్ప్రాప్తిసాధనత్వాదితి సదృష్టాన్తం సోదాహరణం సోపపాదనం చాహుః (నిభృతేతి) మరుతః ప్రాణాః మనశ్చాక్షాణీన్ద్రియాణి చ నిభృతాని సంయమితాని మనువాదీని యైస్తే స దృఢం అవిచాల్యం యోగ ముపాసనాత్మకం యజ్ఞత ఇతి తథా తే మునయః హృది యత్త్వత్స్వరూప ముపాసతే తదేవారయః శత్రవోఽపి స్మరణాదప్రీతిపూర్వకస్మరణా ద్యయుః ప్రాపుః. తథా స్త్రియః గోప్యోఽపి ఉరగేన్ద్రస్యాహీన్ద్రస్య దేహసదృశయో ర్భుజదణ్డయో ర్విశేషేణ సక్తా ధీ ర్యాసాం తాః తదేవ యయు రిత్యన్వయః. విషయస్య విలక్షణత్వాదితి భావః. కిం బహునా? వయం వేదాభిమానినో దేవా అపి అఙ్ఘ్రిసరోజ మేవ సుధా తద్వద్భోగ్యం యేషాం తే త్వచ్చరణసరోజప్రకాశకా వయ మపీత్యర్థః యద్వా అఙ్ఘ్రిసరోజం సుష్ఠు దయన్తి పిబన్తి అనుభవన్తీతి యావత్ "ధేట్పానే'' ఇతి ధాతో రూపమిదం. త్వయి ప్రమాణతయా త్వదన్తరఙ్గభూతా స్త్వత్స్వరూపాదిప్రకాశకా వయ మపీత్యర్థః. తవ సమాస్తుల్యాః మునిప్రభృతయ ఇవ త్వామేవ విషయభూతం తాత్పర్యతోఽర్థత శ్చ ప్రాప్నుమ ఇత్యర్థః. అత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి (సమదృశ ఇతి.) సమా దృగ్యస్యాః నావృతనిమ్నోన్నతభావస్య వైషమ్య నైర్ఘృణ్యాదిపరిహారాయ వ్యాజమాత్రాపలమ్బిన స్సర్వానుజిఘృక్షో స్తవ సర్వేఽపి తుల్యాః ఇతి భావః. ౨౪

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

క ఇహను వేద బతావరజన్మలయోఽగ్రసరం
యత ఉదగాదృషిర్య మనుదేవగణా ఉభయే,
తర్హి నసన్నచాస దుభయం న చ కాలజవః
కి మపి న తత్ర శాస్త్రమపకృష్య శయీత యదా. ౨౪

అఙ్ఘ్రిసరోజసుధా ఇత్యనేన భగవత్స్వరూపస్వభావాదిప్రకాశకం వేదాఖ్యం శాస్త్రమేవేత భిప్రేతం, అతస్తేన వినా భగవతో దురవగమత్వం సహేతుకమాహుః (క ఇహేతి.) అవరజన్మలయః అర్వాచీనోత్పత్తినాశవాన్, ఇహలోకే కోను పుమాన్ అగ్రసరం సృష్టేః పూర్వభావినం సూక్ష్మ చిదచిద్విశిష్టత్వేన కారణతయాఽవస్థితం త్వాం వేదశాస్త్రేణ వినా న కోఽపి వేదేత్యర్థః. బతేతి విస్మయే. "యతో వాచో నివర్తన్తే" ఇత్యుక్తరీత్యా వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావం తం వేత్తుముద్యుక్తోఽవిస్మయతే సర్వేషా మవరజన్మలయత్వం ముపపాదయన్తి, యతస్త్వత్తః ఋషిర్బ్రహ్మ ఉదగాదుద్బభూవ. య మను పశ్చా చ్చతుర్ముఖోత్పత్త్యనన్తర మిత్యర్థః. ఉభయే నివృత్తినిష్ఠా స్సనకాదయః ప్రవృత్తినిష్ఠాః మరీచ్యాదయశ్చ దేవా ఉదగుః. మనుజాస్తేభ్యోఽర్వాచీనా ఇతి కిము వక్తవ్య మితి భావః. అగ్రసరత్వ ముపపాదయన్తి (తర్హీతి.) యదా భవాన్ శాస్త్ర మపకృష్య స్వహృదయే విధాయ శయీత శయితవాన్ తర్హి తదా సృష్టేః పూర్వకాలే సత్కార్యావస్థం చిద్వస్తు అసత్కార్యావస్థమచిద్వస్తు ఉభయం మిశ్రరూపం కార్యం చ కాలజవః కాలప్రవృత్తిః సర్గాదివిషయా నాసీత్, కిం బహునా? తత్ర తదా న కిమప్యాసీదిత్యర్థః. అత్ర నాసదాసీన్నోసదాసిత్, ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీ న్న బ్రహ్మ నేశానో నేమే ద్యావా పృథివీ" ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః. అవరజన్మలయోఽగ్రసరమితి చ హేతుగర్భం. యద్యప్యవరజన్మా పుత్రాది రగ్రసరం పిత్రాదికం అయమిత్థంభూత ఇతి జానాత్యేవ తథాప్యత్ర భగవతో వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్య స్వరూపస్వభావత్వే, అవరజన్మలయానాం తన్మాయామోహితత్వేన తదనుగ్రాహ్యజ్ఞానత్వేన చ తద్వేదనాక్షమత్వే చ తాత్పర్యం, తర్హి నసన్నచాసదితి సృష్టేః పూర్వం సచ్ఛబ్దవాచ్యకార్యావస్థచిదచిన్ని షేధేన నామరూపవిభాగానర్హ కారణావస్థచిదచిద్విశిష్టస్య బ్రహ్మణోఽగ్రసరత్వోక్త్యా సూక్ష్మ చిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మాత్మకస్య సత ఏవ బ్రహ్మణః స్థూలచిదచిద్విశిష్టతారూపకార్యావస్థాయోగిత్వా లాభాత్సత్కార్యవాదః ఫలితః. ౨౪

జనిమసతస్సతో మృతి ముతాత్మని యే చ భిదాం
విపణ మృతం స్మరన్త్యుపదిశన్తి ఆరుపితైః,

అథ తద్విరుద్ధ మసత్కార్యవాదం విరుద్ధవాదప్రసఙ్గాన్మతాన్తరాణి చానూద్య దూషయన్తి (జనిమితి.) అసతో ద్రవ్యస్య జనిముత్పత్తిం సత్తాయోగమితి యావత్. సతశ్చ ద్రవ్యస్య, పశ్చా. న్మృతిం నాశం చ యే తార్కికాః స్మరన్తీత్యసత్కార్యవాదోఽనూదితః ఉతేతి పక్షాన్తరే, ఆత్మని భిదాం స్థూలత్వకృశత్వమనుష్యత్వమృగత్వాదిరూపాం భిదాం, యే కేచిత్, స్మరన్తీతి చార్వాకమతానువాదః. తేహి దేహమాత్మానం మన్యన్తే విపణం దేవమనుష్యయో రన్యోన్యోపకారలక్షణజనితం వాణిజ్యఫలతుల్యం స్వర్గాదిఫలం ఋతం సత్యం యే మీమాంసకాః స్మరన్తీతి కర్మఫలనిత్యత్వవాదానువాదః న కేవలం స్మరన్తి కింతు తే తార్కికాదయః ఆరుపితైరారోపితైః భ్రమైః ఉపదిశన్తి చ, తమారుపితైరితి పాఠే తం స్వమతసిద్ధం యుక్త్యాభాసై రుపదిశన్తి చేత్యర్థః. తథా, పుమాన్ త్రిగుణమయః సత్త్వాదిగుణత్రయప్రచురో జీవ ఏవ న తు తదతిరిక్త ఈశ్వరాఖ్య ఇతి నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యమతానువాదః. తత్ర సాధారణం దూషణమాహుః. (ఇతీత్యాదినా) ఇతి భిదా ఇత్థంభూతో, మతభేద ఇత్యర్థః. యదబోధకృతః యస్య తవాబోధకృతః యథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తః చిదచిద్విశిష్టత్వరూపస్య సత ఏవ ద్రవ్యస్య జగదాత్మకస్థూలావస్థారూప కార్యత్వయోగిత్వం పూర్వపూర్వసంస్థానత్యాగాత్మకాం మృతిమాపత్తివిధాయకః కర్మఫలస్య తారతమ్య మత ఏవ అనిత్యత్వం బ్రహ్మజ్ఞానఫలస్య నిత్యత్వం జీవానంతాదిసార్వజ్ఞ్య సత్య సంకల్పత్వకరణాధిపత్యస్వభావం పరమాత్మానం దేవమనుష్యాదిదేహవిలక్షణం ప్రత్యగాత్మానం చా జానతా మిత్థం మతభేదః ప్రవృత్త ఇత్యర్థః నను బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభేదాత్ కార్యకారణయోర్భేదః, తత ఏవాసదేవ కార్యమపూర్వముత్పద్యత ఇతి యుక్తం, కించ కారణమేవ చేత్కార్యం కారకవ్యాపా రవైయర్థ్యం, సర్వస్య సర్వదా సత్త్వేన కార్యస్య నిత్యానిత్యవిభాగశ్చ న స్యాత్, అథ కార్యం సదేవ పూర్వమనభివ్యక్తం కారకవ్యాపారేణాభివ్యజ్యత, అతః కారకవ్యాపారాద్యపేక్షత్వం నిత్యానిత్యవిభాగశ్చ స్యాత్, తదసత్ అభివ్యక్తేరభివ్యక్త్యన్తరాపేక్షాయామనవస్థానాత్ అనపేక్షత్వే కార్యస్య నిత్యోపలబ్ధిప్రసఙ్గాత్ తదుత్పత్త్యభ్యుపగమేఽసత్కార్యవాదప్రసఙ్గాత్. అతోఽసతః కార్యస్యోత్పత్తిహేతుత్వేనైవ కారకవ్యా పారార్థవత్త్వం మతశ్చ. సత్కార్యవాదాసిద్ధిః సన్న్యసత్కార్యవాదినోఽపి కారకవ్యాపారో నోప పద్యతే ప్రాగుత్పత్తేః కార్యస్యాసత్త్వాత్ కార్యాదన్యత్ర కారకవ్యాపారేణ భవితవ్యం, తత్రాన్యత్ర విశేషాత్తన్నిగతకారకవ్యాపారేణ ఘటోత్పత్తిరపి ప్రసజ్యేత నైవం, యత్కార్యోత్పాదనశక్తిం యత్కారణం తద్గతకారకవ్యాపారేణ తత్కార్యోత్పత్తిసిద్ధేః. అత్రోచ్యతే. సత ఏవ మృద్ధిరణ్యాదేర్ద్రవ్యస్య సంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశబ్దాన్తరద్యుపపత్తే ర్నైతావన్మాత్రేణ

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

త్రిగుణమయః పుమానితి భిదా యదబోధకృతా
త్వయి న తతః పరత్ర స భవేదవబోధరసే. ౨౬

సదివమనస్త్రివృత్త్వయి విభాత్యసదా మనుజా
త్సదభిమృశన్త్యశేషమిద మాత్మతయాఽఽత్మవిదః.

సత్కార్యవాదప్రసఙ్గః. తత్తదవస్థస్య తస్యైవ ద్రవస్య తే తే శబ్దాస్తాని తాని చ కార్యాణీతి ద్రవస్య తత్తదవస్థతాయాః కారకవ్యాపారానువర్తిత్వేన తస్యార్థవత్త్వోపపత్తిః అభివ్యక్త్యనుబన్ధీని చోద్యాని తస్యానభ్యుపగమాదేవ పరిహృతాని. ఉత్పత్త్యభ్యుపగమేఽపి సత్కార్యవాదో న విరుధ్యతే. సత ఏవోత్పత్తేః. నను విప్రతిషిద్ధమిదమభిధీయతే పూర్వమేవ సత్ తదుత్పద్యతే చేతీతి చేన్న ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య వినాశః స్వావస్థితస్య తూత్పత్తిః అతస్సర్వావస్థస్య ద్రవ్యస్య సత్త్వాత్సత్కార్యవాదో న విరుధ్యతే. సంస్థానస్యాసత ఉత్పత్తావసత్కార్యవాదప్రసఙ్గ ఇతి చేత్. అసత్కార్యవాదినోఽప్యుత్పత్తేరనుత్పత్తిపక్షే సత్కార్యవాదప్రసఙ్గః ఉత్పత్తిపక్షే చ అనవస్థా అస్మాకం త్వవస్థానాముత్పత్తిస్థానీయానాం పృథక్ప్రతిపత్తికార్యయోగానర్హత్వాదవస్థావత ఏవోత్పత్త్యాదికం సర్వం నిరవద్యమితి. ఏవం మమాయం దేహోఽహమిమే దుఃఖం ప్రాప్నోమీత్యాదిరోక్షమేవ దేహాత్మనోర్వ్యతిరేకప్రతీతేః. "నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానా"మిత్యాదిశాస్త్రాచ్చ తదవగతేః "పుమాన్న దేవో న నర" ఇత్యాదినా దేవత్వాదిప్రతిషేధాచ్చాత్మనాం భిదావాదోఽజ్ఞానమూలః "తద్యథేహ కర్మజితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే నాస్త్యకృతః కృతేనే"త్యాదిశ్రుతేః "దాక్షాయణయజ్ఞేన సువర్గకామో యజేతే"త్యాదిప్రవృత్తివిధానాచ్చ కర్మఫలానిత్యత్వావగతేస్తన్నిత్యత్వవాదోఽప్యజ్ఞానమూలః 'యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ సత్యకామస్సత్యసంకల్పః. పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే. స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ. న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే. న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః' ఇత్యాదీని బహూని ప్రమాణాని నిష్కర్షేణావగన్తవ్యాని. ఇత్థమేషాం వాదానామజ్ఞానమూలత్వముక్తమ్. అథ భగవజ్జ్ఞానవతాం తాదృశభ్రమాభావమాహుః (త్వయీతి.) తతః పూర్వోక్తసమస్తవాదవృన్దవాచ్యప్రకృతిపురుషాభ్యాం పరత్ర పరస్మిన్విలక్షణ ఇతి యావత్. అవబోధరసే జ్ఞానస్వరూపే. త్వయి యథావద్విజ్ఞాతే సతీతి శేషః. స అబోధః తన్మూలో వాదభేదశ్చ నాస్తీత్యర్థః. ౨౬

కిమబోధవిదానమిత్యపేక్షాయాం సనో గోప్ర వేతి. కిం సన్నిమిత్తనిదాననిత్యపేక్షాయాం భగవదుపాసనాత్మకయోగ ఏవేతి. విశుద్ధాన్తఃకరణాస్తు సర్వమిదం జగత్ భగవదాత్మకతయా సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టభగవత్కార్యతయా చ సదనన్యదేవ పశ్యన్తీతి వదన్త్యః స్వకారణవాదరూపదూషణ

సహి వికృతిం త్యజన్తి కనకస్య తదాత్మతయా
స్వకృతమనుప్రవిష్టమిదమాత్మతయాఽవసితమ్. ౨౧
తవ పరియేచరన్త్యఖిలసత్వనికేతతయాత
ఉత పదాక్రమన్త్యవిగణయ్య శిరో నిరృతేః.

పరిహారపూర్వకమసత్కారణవాదాసాధారణానుపపత్తిమాహ (సదివేతి.) ఆమనుజా న్మనుజపర్యన్తాత్ మనుష్యపర్యన్తానాం దేహినా మిత్యర్థః. త్వత్సృత్ త్రిగుణాత్మకం మన వ్వదివ సత్త్వమర్థక్రియాకారిత్వం కార్యకర మివ ప్రతీయమాన మపి స్వాయ్యా. సద్భాతి కార్యకరం న భవతి చిదచిదాత్మకజగద్విశిష్టం తదాత్మానం త్వాం. న ప్రకాశయతీత్యర్థః. ఆత్మానం త్వాం. విదన్త్యుపాసతే, ఇత్యాత్మవిదః, త్వదుపాసనాత్మకయోగపరిశుద్ధాన్తఃకరణా ఇతి. అశేషం కృత్స్నం. మిదం జగత్ ఆత్మతయా, ఆత్మశబ్దః పరమాత్మపరః "అజయాఽఽత్మనా చ చరత" ఇత్యుక్తప్రకారేణ వదన్త్యమృశన్తి, పచ్ఛబ్దవాచ్యమాత్మచిదచిద్విశిష్టం కారణం బ్రహ్మైవ కార్యజగద్రూపేణావస్థితం తతోఽనన్యదిత్యేవ ముపాస్య పరబ్రహ్మవిశేషణతయా ఉపాస్య కోట్యన్తర్గతత్వాజ్జగదుపాదేయమేవ పశ్యన్తీత్యర్థః. బ్రహ్మాత్మకత్వేన జగతో హేయత్వాభావే దృష్టాన్తమాహ (సహీతి.) కనకస్య వికృతిం వికారం కటకమకుటాదికం న హి త్యజన్తి. కింతు తదాత్మతయా ప్రాప్యత్వేన కాననృతయా ఉపాదదత ఏవేతి శేషః. కార్యావస్థాయా మపి కనకావ్యతిరేకా దితి భావః. యది కార్యం కారణాదన్య త్తదా కనకస్య వికృతిం త్యజేయు రిత్యసత్కార్యవాదేఽనుపపత్తిరభిసంహితా. ఏవం జగదుపాదేయ మేవేత్యాహ (స్వకృత మితి.) స్వరూపపరిణామశక్త్యావ్యవృత్త్యర్థమనుప్రవేశోక్తిః. అనేన స్వపక్షే దూషణోద్ధారః స్వశబ్దః పరమాత్మపరః స్వకృతం జగత్తేన పరమాత్మనా. అనుప్రవిష్టం వ్యాప్తమ్ "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ" దితి హి శ్రుతిః. అత ఇదం జగదాత్మతయా అవసితం ఉపాస్య పరమాత్మశబ్దవాచ్యవస్త్వన్తర్గతతయా సుఖరూపం విశ్చిత మిత్యర్థః. "తదాత్మానగ్ం స్వయ మకురుత యద్వై తత్సుకృతం రసో వై స" ఇతి హి శ్రుతిః. యద్వా. ఆత్మతయాఽన్తఃప్రవిశ్యధారకతయా. అన్తఃప్రవిశ్య ధారకత్వం హ్యాత్మశబ్దార్థః. తేన అవసితం వ్యాప్తం. అనేనాకాశాదివన్నతూష్ణీం వ్యాప్తిః. కింతు. ధారకతయేత్యుక్తం. అనేనేదం సదభిమృశన్తీత్యుక్తం సామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధన మితి ఫలితమ్. ౨౧

నన్విదమాత్మవిద స్సదభిమృశంతు తతః కి మత ఆహ (తవేతి) ఇత్థ మిదం సదభిమృశన్త ఏవ మృత్యుం తరన్తీతి భావః. తథా హి అఖిలసత్వానాం సర్వేషాం జన్తూనాం నికేతతయా ధారకతయా యే తవ పరిచరన్తి అఖిలాన్తరాత్మత్వేన త్వాం సేవన్తే ఉపాసతే ఇత్యాపత్. త ఉత

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

పరివయసేపశూనివగిరాఽవిబుధానపి తాం
స్త్వయి కృతసౌహృదాః ఖలుపునన్తినయేవిముఖాః. ౨౦

త్వమురకర (త్వమకరణ) స్స్వరాడఖిలకారకశక్తిధర
స్తవ బలి ముద్వహన్తి సమదన్త్యజయాఽనిమిషాః,

ఏవ నిర్వృతేర్మృతోశ్చికో [illegible] మూర్ధాన మవిగణయ్య [illegible] పదా పాదేనాక్రామన్తి మృత్యోర్మూర్ధ్ని పదం దధతి, తతో ముచ్యన్త ఇత్యర్థః. తర్హి త్వమనభిమృశతాం కా గతి రిత్యత ఆహుః పరివయస ఇతి, [illegible] విబుధా నితి చ్ఛేదః, అవిబుధా [illegible] సార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసనరహితాన్. గిరా శాస్త్రీయ్యకనమ్యగుపదేశేన, పరివయసే "అయమయి" త్యాదిదణ్డకపఠితన్య [illegible]. వీగతివ్యాప్త్యో రిత్యస్య ఖ్యన్తస్య [illegible] రూపం, అస్య గత్యర్థకస్య జ్ఞానార్థకత్వాత్ బోధయసీత్యర్థః. యద్వా పరివయసే గమయసి సన్మార్గం నయసీత్యర్థః. పశూనివ [illegible] సికామూత్రాదిభి స్సమ్యక్ [illegible] న్తి, [illegible] చ్ఛాప్తాయీతి త్యాఖితం [illegible] క్రమేణోపాస [illegible] ముచ్యన్త [illegible] పరివ [illegible] పురుషేణ నిరతిశయత్వాపత్త [illegible] నుజిఘృక్షిత్తం [illegible] శాస్త్రాపధికారిణాం కాగతిరిత్యత ఆహుః [illegible] సౌహృదం యైస్తే త్వద్భక్తా స్తే నజ్ఞానా శాస్త్రాధికారరహితానపి [illegible] న్తి ఖలు, [illegible] ముచ్యన్త ఇతి భావః. యేషాం నత్వేనా అపి [illegible] తేషా మధోగతి రేవేతి తాత్పర్యమ్. ౨౦

నను సర్వకారణ త్వన్మదనన్యత్వేనాభిమృశన్త ఏవ [illegible] పాదేనా [illegible] న్తీతి సత్యం. యది కారణత్వేనాస్య [illegible] సార్వజ్ఞ్య [illegible] శక్తిత్వపరత్వాదిగుణ [illegible] స్యా [illegible] పేక్షాయాం తత్పుష్కలత్వ మాహుః ([illegible]) [illegible] సఙ్కల్పమాత్రేణ [illegible] సఙ్కల్పమాత్రపరిక్లృప్తవిశ్వః జగత్సర్గాపాన సఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానాశ్రయ ఇతి యావత్. [illegible] సార్వజ్ఞ్యం ఫలితం త్వమకరణ ఇతి పాఠాన్తరం. తదా కరణాయత్తజ్ఞానరహితః "పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణః. న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే" ఇతి హి శ్రుతిః. కార్యం శరీరం కరణమిన్ద్రియం చ న విద్యతే. ప్రాకృతశరీరేన్ద్రియతదాయత్తజ్ఞానరహితః నిత్యనిరుపాధికసార్వజ్ఞ్యాశ్రయ [illegible] తదర్థః సార్వజ్ఞ్యస్య నిరుపాధికత్వస్ఫోరణాయ స్వరాడితి. స్వరాట్ స్వతన్త్రః అనస్యవశ్యః కర్మవశ్యానాం ప్రేరకశ్చ స్వాతన్త్ర్యస్య [illegible] ప్రతియోగికత్వాత్. అఖిలకారకశక్తిధరః నిమిత్తో [illegible] న కారణసంప్రదానాపాదానాధికరణాద్యాత్మకానికారకాణి [illegible] శక్తీశ్చ. ధరతీతి [illegible] సకల [illegible] శక్తి

వర్ష భుజో౽ఖిలక్షితిపతే రివ విశ్వసృజో
విదధతి యత్ర యే త్వధికృతా భవత శ్చకితాః. ౨౮

స్థిరచరజాతయస్స్యురజయోత్థ నిమిత్తయుజో విహర
(హర) ఉదీక్షయా యదిపరస్య విముక్తతతః.

నిర్వాహక ఇత్యర్థః. అథ పరత్వ[illegible] (సావేత్యాదినా) అజయా అజాశబ్దాభిధయా ప్రకృత్యా సహితా ఇతి శేషః. ప్రకృతివశత్వాత్ అనిమిషా దేవాః వాయుసూర్యాగ్నీన్ద్రాదయః విశ్వసృజః ప్రజాపతయశ్చ యే [illegible] ఇతి వ్యాహారే అధికృతా స్తే సర్వే భవత శ్చకితా [illegible] తవ బలిం [illegible] విదధతి వహన్తి త్వయా [illegible] భోగా నన భవన్తి చ. యథా వర్షభుజో [illegible] అఖిలక్షితిపతే [illegible] విదధతి. తద్వత్ అత్ర "భీషా౽స్మా ద్వాతః పవతే భీషో౽దేతి సూర్యః. భీషాస్మా దగ్ని శ్చేన్ద్రశ్చ మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమః" ఇతి "భయాదస్యాగ్ని స్తపతి భయా త్తపతి సూర్యః. భయాదిన్ద్రశ్చ వాయుశ్చ మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమః. [illegible] కించ జగత్సృష్ట్యాదికం [illegible] [illegible] శబ్దనిర్దిష్ట [illegible] తతో [illegible] కిం [illegible] జగత్ [illegible] పఞ్చమ [illegible] పఞ్చ [illegible] పతమా ౨౮

[illegible] కల్యాణగుణపౌష్కల్యముక్తం. కిం [illegible] అపి [illegible] శేష [illegible] మహత్త్వాదికం [illegible] త్యపేక్షాయాం [illegible] స్థిరే [illegible] [illegible] యోత్థనిమిత్తయుజః [illegible] సర్వేషామనాదిబనో౽ర్థని [illegible] తస్య [illegible] [illegible] మోక్ష [illegible] చేత్ప న్య [illegible] ఉదీక్ష [illegible] మోక్షహేతు [illegible] [illegible] సర్వపర్జని [illegible] తత్వస్య [illegible] కిం వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది [illegible] విముక్తేః. [illegible] ముక్తిహేతు [illegible] దేవ విశదీకుర్వన్తి (నహీతి) పరమస్య పరః ఉత్కృష్టః కారుణికః మాస [illegible] యస్మాత్ [illegible] పరమకారుణికస్య తవ [illegible] కరుణావిషయః పర స్తదవిషయశ్చ నాస్తి. సర్వాత్మనాం

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

న హి పరమస్య కశ్చిదపరో నపరశ్చ భవేద్వియత,
ఇవాపదస్య తవ శూన్యతులాం దధతః. ౩౦

అపరిమితా ధ్రువా స్తనుభృతో యది సర్వగతా
స్తర్హి న శాస్యతేతి నియమో ధ్రువనేతరథా,

శరీరిభూతత్వాదరితి జీవానాం ... స్పర్వగతకస్య మతో న వైషమ్యాది ... ఽపి. తథాఽపి వ్యాప్య ... స్న సర్వావన్మోచ ... ఇతి భావః. ... వైషమ్యనైర్ఘృణ్యరూప హేయాభావ ఏవ అపి ... హేయగుణానస్తీత్యభిప్రాయేణ సదృష్టాన్తం విశినష్టి (వియత ఇత్యాదినా.) ... ఆకాశస్యేవ ... హేయానాశ్రయస్య యథా సర్వత్ర వ్యాప్య ... వ్యాప్యగతదోషానాశ్రయత్వం తద్వత్. హేయానాశ్రయ ... అత ఏవ శూన్యతులాం శూన్యో ... దధతః. సర్వవ్యాపినోఽపి వ్యాప్యగతదోషస్పర్శాభావేన విద్యమానత ... విహార ... ఇత్యర్థః — సను యద్యపి ... స్తర్హి జగత్సృష్ట్యాది ... ఉపపత్తిః. ఈశ్వరాణా జగదుపాదానుపపత్తిశ్చ ... (స్థిరేతి) ... యదా విహారః విహారః ... పురుష ... నిరీక్షణస్య ... "బహుస్యాం" ... ద్యావాపృథివ్యాదీని ... దేవాదీని ... స్థావరజఙ్గమస్థాన. వ్వర్వ్యే ప్రాణిన ... విహార ... వ్యాపారప్రవృత్తస్య ... జగత్సృష్టిరూపవ్యాపారస్య ... మిత్యర్థః ... వ్యాపారశ్చ ఫలితః. తత్ర ... (సముత్ర్రేతి) ... జీవానాం ... సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వ ... హేయాస్పృష్టత్వ ... సఙ్కల్పమాత్రేణ ... అహాః. అతః యత ... సర్వ ... పూర్వపూర్వ ... నాస్తి పరమకారణత్వా దితి భావః. అత ఏవా పరః ... కశ్చిదపి నాస్తి సర్వ ... దితి భావః. ... అవరః అన్యః ... కశ్చిదపి నాస్తి సర్వస్య ... తర్హి వ్యాప్యగతదోషప్రసక్తి ... సదృష్టాన్తం విశినష్టి వియత ఇత్యాద్యుక్తి రవార్థః ౩౦

స్థిరచరజాతయస్స్యు రిత్యనేన చరాచరాత్మకస్థూలసూక్ష్మశరీరాన్తఃప్రవేశయోగ్యం జీవానాం స్వాభావికమణుస్వరూపత్వం సూచితం. తద్విరుద్ధం జీవవిభుత్వవాదం దూషయన్తి (అపరిమితా

అజని చ యన్మయం తదవిముచ్య నియన్తృ
భవేత్సమమవి (మను) జానతాం యదమతం మతదుష్టతయా. ౩౧

న ఘటత ఉద్భవః ప్రకృతిపూరుషయో రజయో
రుభయయుజా భవన్త్యసుభృతో జలబుద్బుదవత్.

ఇతి.) హే ధ్రువ. తనుభృతో జీవాః అపరిమితాః అసఙ్ఖ్యేయాః. ధ్రువాః నిత్యాశ్చ తే యది సర్వగతాః తర్హి న శాస్యతా సర్వేషాం తుల్యత్వాత్పరమాత్మనా జీవాన్తరేణ వా శాస్యతావి యోష్యతా నోప పద్యతే. ఇతీత్థం నియమ్య నియామకభావో నిత్యం [illegible] నోపపద్యతే. ఉత్క్రాన్తిస్తావచ్ఛ్రూయతే "తేన ప్రద్యోతేనైష ఆత్మా నిష్క్రామతి చక్షుషో వా మూర్ధ్నో వా అన్యేభ్యో వా శరీరదేశేభ్యః" ఇతి. గతిరపి "యే వై కే చాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తి చన్ద్రమసమేవ తే సర్వే గచ్ఛన్తి". ఆగతిరపి "తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మై లోకాయ కర్మణే" ఇతి. సర్వగత్వే తు శాస్త్రా వియమాదయ ఉపపద్యన్త ఇత్యర్థః. [illegible] శరీరవియోగరూపత్వేనోత్క్రాన్తిః [illegible] స్యాత్మనః కథంచిదుపపద్యతే గత్యాగతీతు న కథంచి దుపపద్యేతే. [illegible] ఇత్యభిప్రాయేణ వియమశబ్దః ప్రయుక్తః. తథా చ శారీరకం సూత్రం "స్వాత్మనా చోత్తరయోః" ఇతి చ శబ్దోఽవధారణే. తనుభృతాం నిత్యత్వేన సర్వేషాం సర్వశరీరసంబన్ధావిశేషాత్ప్రతిశరీరానుచర పుణ్యపాపానాం సర్వసాధారణత్వేన వ్యవస్థితఫలాదానయోగాచ్చాసమం నోపపద్యతే ఇత్యాత్మసర్వగతత్వ వాదేఽనుపపత్తిరుద్ఘాటితా. అపరిమితా ఇత్యనేన జీవైక్యవాదవ్యాసః. తత్ర బన్ధమోక్షశిష్యాచార్య జ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివ్యవస్థానుపపత్తిర్దూషణ మభిప్రేతం. నన్వణుత్వపక్షజీవానాం పరమాత్మశాస్యతా కిం కృత్యాత్మం రజశాస్యతేత్యపేక్షాయా మన్తఃప్రవిశ్యేత్యాహ (అజనిచేతి.) యన్మయం. యజని వ్యాపకేన యేన ప్రచురం జగ దుత్పత్తిం ప్రాప్నోతి అవిముచ్య అన్తఃప్రవిశ్యైవ నియన్తృ ఇతి సమ్యగిత్యాపితాం. యన్మతం తస్య మతస్య. దుష్టత్వాత్ అమతం అనభిమతం ప్రామాణికానా మితి శేషః. సమమనుజానతా మితి పాఠాన్తరం. తదా సమశబ్దస్సర్వపర్యాయః. సమం సర్వం తజ్జగ దవిముచ్య అన్తఃప్రవిశ్యైవ నియన్తృ. ఇత్యనుజానతాం ప్రామాణికానాం యదమతం మనభిమతం తదనాదరణీయ మిత్యధ్యాహారః. కుతః? తస్య మతస్య దుష్టతయా ప్రమాణవిరుద్ధతయేత్యర్థః. జగదజనీతి ప్రకృతిపురుషాత్మకజగతః ఉత్పత్తిరుక్తా. ౩౧

నను ప్రకృతిపురుషయో ర్నిత్యయో రుత్పత్త్యనుపపత్తిరత ఆహ. (న ఘటత ఇతి.) యద్యప్యజత్వాత్ప్రకృతేః పురుషస్య చ నోత్పత్తిస్తథాఽపి. విద్యమానానామేవాప్యానామవయవానాం వాయుప్రేరితానాం పరస్పరసంయోగా జ్జలే బుద్బుదోత్పత్తివత్ ఉభయయుజా ప్రకృతిపురుషయో

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

త్వయి త ఇమే తతో వివిధనామగుణైః పర
మేసరిత ఇవార్ణవే మధు నిలిల్యు రశేషరసాః. ౩౧

నృప తవ మాయయా భ్రమమమీష్వవగత్య భృశం,
త్వయి సుధియో భవే దధతి భావమనుప్రభవమ్.
కథమనువర్తతాం భవ భయం తవ యద్భ్రుకుటి
స్సృజతి ముహుస్త్రిణేమిరభవచ్ఛ (చ్ఛ) రణేషు భయమ్. ౩౨

స్వంపయోగేన అనుభృతః ప్రాణినః వివిధై ర్నామభిః రూపైశ్చ. సలక్షితా స్త్వయ్యాధారభూతే భవన్తి దేవమనుష్యాదిశరీరవిశిష్టరూపేణోత్పత్తిర్వ్యజ్యత ఇత్యర్థః. తత స్త ఇమే. అనుభృతః పరమే త్వయి లిల్యుః. ప్రళయదశాయాం నామరూపే విహాయ త్వయ్యవిభక్తతా మాపు రిత్యర్థః. యథా. సరితోఽర్ణవే యథా చ. మధునిమాక్షికే, అశేషాః రసాః మకరన్దా స్తద్వత్. ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య వినాశః, స్వావస్థావస్థితతూత్పత్తిః. అతః అవస్థానామనిత్యత్వేఽప్యవస్థాశ్రయస్య ద్రవ్యస్య నిత్యత్వాత్తస్య పూర్వోత్తరావస్థాత్యాగోపాదానాత్మకవినాశోత్పత్త్యవిరోధ ఇతి భావః. అత్రార్థవాదిస్థానీయం చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ. ౩౧

తర్హి ఉత్పత్తివినాశాద్యాత్మకసంసారనివృత్త్యనుసృత్యో కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం త్వద్భక్తిరదన్యాపేత్యాహుః (నృపేతి) అను పృష్ఠతః ప్రభవః సంసారో. యస్మాత్తం అమీషు. స్వేషు. తవ మాయయా త్వదీయయా ప్రకృత్యా. భ్రమం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపం అవమృశ్య అయ మేవ సంసృతిహేతురితి నిశ్చిత్య సుధియః. త్వయి, భృశం. భావం భక్తిం. దధతి. అనువర్తతాం త్వాం భజతాం. భవభయం సంసృతిభయం. కథం భవేత్? న భవేదేవేత్యర్థః. కుతః ? యద్యస్మా దభవచ్ఛరణేషు న భవానాం. శరణం యేషాం తేష్వేవ తవ భ్రుకుటిః భ్రూభఙ్గరూపః త్రిణేమిః త్రిసో, నేమయః శీతోష్ణవర్షకాలాత్మికాః, యస్య సః. సంవత్సరాత్మకః కాలః, భయం సంసృతిభయం. సృజతి. అభవచ్ఛరణేష్విత్యత్ర పాఠే. న భవతః చరణౌ. యేషాం తేషు ఉపాయోపేయభావేన భవత శ్చరణ మనాశ్రితేష్విత్యర్థః. ౩౨

విజిత హృషీకవాయుభి రదాన్త మనస్తురగం య
ఇహ యతన్తి యన్తు మతిలోలముపాయ ఖిదః.
వ్యసనశతాన్వితా స్సముపహాయ గురోశ్చరణం
వణిజ ఇవావిశ న్త్యకృతకర్ణధరా జలధౌ. [illegible]

[illegible] జనసుతాత్మదా[illegible]ధనధామధరా[illegible]సు[illegible]థై
[illegible]స్త్వయి సతి కిం నృణాం [illegible]మత [illegible]న్మని సర్వరసే,
ఇ[illegible] [illegible]దజా[illegible]తాం మిథునతో [illegible]యే చ[illegible]
సుఖయతి కోన్విహ [illegible]వవిహతే [illegible]నిర స్తభగే. [illegible]

ఇత స్త్వత్ [illegible] ఇత్యపేక్షాయాం [illegible] వైరాగ్య[illegible] [illegible] [illegible]దే న [illegible] [illegible]న్తరేభ్య, ఇత్యా[illegible] ([illegible]) [illegible]పఞ్చల [illegible] [illegible] హృషీకాదీన్ద్రియ[illegible] [illegible] [illegible]యైస్తైర[illegible]దాన్తం [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యే [illegible]స్తం గురో [illegible] [illegible] [illegible]యాన్తరేష. [illegible] [illegible]త న్తే, [illegible] బహువ్యసనాకులాః. [illegible] న[illegible]గరే [illegible]న్తి సిద్గచ్ఛన్తే [illegible]శ న్తే [illegible] [illegible]స్తిర[illegible] [illegible] అజ [illegible]కృత[illegible]ధరా [illegible]లబ్ధకర్ణధరా [illegible] [illegible], జలధౌ. మజ్జన్తి [illegible]ప్వత్.

నను [illegible] [illegible] [illegible] విదధతు తతః కిమిత్యపేక్షాయాం నిర[illegible]శ[illegible]ల[illegible] [illegible] వైషయికసుఖాన్తరనై [illegible]పేక్ష్యం ఇతరేషాం తు సుఖం విషమి[illegible]పానతుల్య [illegible] [illegible]పేత్యాహుః (స్వజనేతి.) [illegible] [illegible]సుఖ[illegible]. అత్మని [illegible] "[illegible] వై [illegible] హ్యేవాయం [illegible] సర్వ్వ [illegible]. కోహ్యేవాన్యాత్ [illegible] [illegible] య [illegible] అనన్ద న [illegible]" దిత్యుక్తరీత్యా నిర[illegible]శయసుఖస్వరూపే త[illegible]హ చ [illegible] త్వయి, నను విద్యమానే [illegible] [illegible]తః న[illegible] [illegible]ద్యే కస్యచిదుక్తవిధా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కి న [illegible] సుఖ మిత్యర్థః. అర్థా [illegible], ధా[illegible] గ్రహాః, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇతీద్ధా [illegible] [illegible] [illegible]పురుషార్థమాత్రత్వా[illegible]రూపసమాన [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] సుఖార్థం. మిథునత [illegible] మిథునీభూ[illegible]న్తా[illegible] స్వవిహతే [illegible]సంబన్ధ[illegible]రోహితే [illegible] [illegible] స్వవిర స్తభగే. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]జ్ఞానైశ్వర్య [illegible] [illegible] [illegible] ఇహలోకే, కోను [illegible]ర్థకామేషు, సుఖయతి. [illegible]ర్థకా[illegible] [illegible] న కోఽపి [illegible]సుఖయతీత్యర్థః [illegible] స్వవిర స్తభగ [illegible] [illegible]. తదా, స్వవిహతిః [illegible] [illegible]సుఖ[illegible]. [illegible], స్వవిర స్త స్వాభావికజ్ఞానైశ్వర్య స్వస్వరూపే సతీత్యర్థః. ౩౪

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

భువి పురుపుణ్యతీర్థసదనాన్యృషయో విమదా-స్త
ఉత భవత్పదామ్బుజహృదోఽఘభిదఙ్ఘ్రిజలాః,
దధతి సకృన్మన-స్త్వయి య ఆత్మని నిత్యసుఖేన
పున రుపాసతే పురుషసారహరావసథాన్, ౩౬

సత ఇదముత్థితం సదితి చేన్నతు తర్కహతం
వ్యభిచరతి క్వ చ మృషా న తథోభయయుక్.

వన్విత్థమాత్మానం సర్వం[illegible]సం యే మా [illegible]శ్రయంతే తే కిం మిథునతో న చరంతీత్యాహుః (భువీ[illegible].) యే త్వయి ని[illegible]త్యసుఖస్వరూపే ఆత్మని చ సకృదపి మనో దధతి తే పునః పురుషాణాం [illegible] జ్ఞానవైరాగ్యాదిరూపం హరంతీతి తథా తా నావసథాన్ గృహా[illegible] సేవంతే న గృహేషు మిథునప్ర[illegible]చరంతీత్యర్థః. అపితు వృణ్వాం పుణ్యాని తీర్థాని గఙ్గాదీని [illegible]నాని క్షేత్రాణి [illegible]పాసతే తీర్థాన్యపి తీర్థీకర్తుం [illegible]క్షేత్రాణ్యపి నిరతిశ[illegible]పుణ్యాని కర్తుం [illegible]ముపాసత ఇతి భావః. తత్ర [illegible] బుధ[illegible] ద[illegible] [illegible]దాత్మ[illegible]నిద ఇత్యర్థః. అత ఏవ [illegible] [illegible] [illegible] అపిచ భవతః [illegible]మ్బుజే [illegible] [illegible] అత ఏవాఘం [illegible]ఙ్ఘ్రిజ[illegible] [illegible]షాం తే. అనేన భగవద్భక్తానాం పాదస్పర్శోఽపి పావన [illegible]. ఆత్మ[illegible]. [illegible] [illegible]దచిదాత్మక[illegible]కార్యస్య [illegible]త్వం. అత ఏవ [illegible]ర్థత్వం [illegible] [illegible] దృష్టమ్. ౩౬

[illegible] కార్య [illegible] (నత ఇ.) [illegible] తర్కహత [illegible] [illegible] [illegible]ప్రత్యక్షే[illegible] [illegible] హి [illegible] [illegible]త్వాత్. [illegible] [illegible] [illegible] చేత్ [illegible]దృపి [illegible]దపి [illegible] [illegible]త్తైదత్మ[illegible] [illegible] మృద్ధి[illegible]దే [illegible] ఘటశరావాదికార్యం. తథాపి చేత[illegible] [illegible] [illegible]లోమ[illegible] [illegible] [illegible]మనూజ్ఞాతా[illegible]ం [illegible] [illegible] [illegible]కార[illegible]యోస్సా[illegible] [illegible]. పరమార్థస్వాప్న

వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషితోఽన్ధపరంపరయా
భ్రమయతి భారతీత ఉరువృత్తిభిరుక్థజడాన్. ౩౮

దపరమార్థగజతురగాదీనాం తథా పరమార్థశుక్తిశకలాదపరమార్థరజతస్య చోత్పత్తిదర్శనాత్ న తదుత్పత్తివైయర్థ్యాచ్చ, కార్యం, సదిత్యేతత్ తర్కహతం, అతః, కార్యం మిథ్యైవేతి చేదిత్యర్థః. తర్కహతత్వాత్ర యుక్తిః, కా పున రత్ర యుక్తి రితి చే దుచ్యతే. మృద్ద్రవ్యమాత్రస్యానువర్తమానత్వం తదతిరిక్తస్య చ వ్యావర్తమానత్వం. రజ్జుసర్పాదిషు హ్యనువర్తమానస్యాధిష్ఠానభూతస్య రజ్జ్వాదే స్సత్యతా, వ్యావర్తమానస్య సర్పాభాదలినామప్యధిష్ఠానాదే రసత్యతా దృష్టా. తథా అనువర్తమాన మధిష్ఠానభూతం మృద్ద్రవ్యమేవ సత్యం. వ్యావర్తమానాస్తు ఘటశరావాదయః అసత్యభూతాః, తథా. నిర్విశేషసన్మాత్రస్వరూపాధిష్ఠానభూతా ద్బ్రహ్మణోఽన్యః అహఙ్కారాదిప్రపఞ్చజాలమప్యసత్ కృత్స్నః ప్రపఞ్చః మిథ్యా కారణభూతం సన్మాత్రం బ్రహ్మైవ సత్యం, కిఞ్చ పర ఆత్మనో వినాశా యోగాదసతశ్శశవిషాణాదే రుపలబ్ధ్యభావా దుపలబ్ధినాశయోగే కార్యం సదసద్భ్యామనిర్వచనీయ మిత్యవ గమ్యతే. అనిర్వచనీయం శుక్తికారజతాదివన్మృషైవ తస్య చానిర్వచనీయత్వం ప్రతీతిబాధాభ్యాం సిద్ధం. ప్రతీయతే హి ప్రపఞ్చః ప్రత్యక్షేణ, "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం నేహ నానాస్తి కిఞ్చన, మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి, యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి, యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్. ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే" ఇత్యాదిభి ర్వేదాన్తై ర్బాధ్యతే చేతి. నను తర్కహతమితి పాఠాంతరం. తదా నను సదుత్పన్నమిదం సదితి చేత్ తర్కహతమిత్యన్వయః. ఇత్థమనూదితం కార్యమిథ్యాత్వపక్షం ప్రతిక్షిపన్తి వ్యభిచరతీత్యాదినా. కార్యం సదిత్యయమర్థః. క్వచ వ్యభిచరతి, క్వచేతి కాకుః, న క్వచిద్వ్యభిచార ఇత్యర్థః కేశపురుషాదిష్వపి అచేతనాంశ ఏవ కార్యకారణభావా దితి భావః తథాఽపి స్వప్నార్థే శుక్తికారజతాదౌ మిథ్యాత్వేన వ్యభిచార ఇత్యాహుః క్వచ మృషేతి. క్వచ మృషా న క్వచిదపి కార్యం మృషే త్యర్థః స్వప్నార్థానా మపీశ్వరసృష్టత్వాన్న మృషాత్వం శుక్తిరజతసద్భావాదన్యథాఖ్యాతివాద్యాద్వా న మృషాత్వ మిత్యభిప్రాయః. సత ఉత్పత్తివైయర్థ్యం పరిహరన్తి న తథోభయయుగితి. వ్యభిచరతీత్యనుషఙ్గః. క్వచిదపి మృత్సువర్ణాది ద్రవ్యే ఉభయావస్థాదర్శనాన్న వ్యభిచరతి. కార్యత్వకారణత్వరూపావస్థావదేవ మృత్సువర్ణాదికం దృశ్యతే. అత స్సతోఽవస్థాంతరప్రాప్తి స్సఫలే త్యర్థః. వికల్పః ఘటశరావాద్యవస్థాభేదః, స చ వ్యవహృతయే ఘటేన జలమాహరేత్యాది వాక్పూర్వకవ్యవహారార్థం ఇషితః ఇష్టః యద్వా అసచ్చేన్న ప్రతీయేత సచ్చేన్న బాధ్యేత. ప్రతీయతే బాధ్యతే చ, శుక్తికారజతవత్ప్రపంచరూపం కార్యం. అత స్సదసద్భ్యామనిర్వచనీయం కార్యం మృషైవేత్యత ఆహుః న తథోభయయుగితి. తథా తథాభూత మనిర్వచనీయం ఉభయయుక్ సత్త్వవిలక్షణత్వరూపధర్మద్వయయోగిద్రవ్యం న నాస్త్యేవేత్యర్థః, నను శుక్త్యాదిషు

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

రజతాదిప్రతీతేః ప్రతీతికాలేపి తస్యాస్తీతి బాధేన చాన్యస్యాన్యథాభావాయోగాచ్చ సదసదనిర్వచనీయమపూర్వమేవేదం రజతం దోషవశాత్ప్రతీయత ఇతి కల్పనీయమితి చేన్న తత్కల్పనాయామప్యన్యస్యాన్యథాభానస్యావర్జనీయత్వాదన్యథాభానాభ్యుపగమాదేవ ఖ్యాతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానాముపపత్తేరత్యంతాపరిదృష్టాకారణకవస్తుకల్పనాయోగాత్కల్ప్యమానం హీదమనిర్వచనీయం. న తదానీమనిర్వచనీయమితి ప్రతీయతే. అపితు పరమార్థరజతమిత్యేవ అనిర్వచనీయమిత్యేవ ప్రతీతం చేద్భ్రాంతిబాధయోః ప్రవృత్తేరప్యనుపపత్తిః. అతోఽన్యస్యాన్యథాభానవిరహే ప్రతీతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానామనుపపత్తేస్తస్యాపరిహార్యత్వాచ్చ. శుక్త్యాదిరేవ రజతాద్యాకారేణ భాసత ఇతి భవతాభ్యుపగన్తవ్యం. కించ అనిర్వచనీయమపూర్వం రజతమత్ర జాతమితి వదతా తస్య జన్మకారణం వక్తవ్యం. న తావత్తత్ప్రతీతిః, తస్యాస్తద్విషయత్వేన తదుత్పత్తేః ప్రాగాత్మలాభాయోగాన్నిర్విషయా జాతా తదుత్పాద్య తదేవ విషయీకరోతీతి మహతామిదముపపాదనం. అథేన్ద్రియాదిగతో దోషః తస్య పురుషాశ్రయత్వేనార్థగతకార్యస్యోత్పాదకత్వాయోగాత్. నాపీన్ద్రియాణి తేషాం జ్ఞానకారణత్వాత్ నాపి దుష్టానీన్ద్రియాణి తేషామపి స్వకార్యభూతే జ్ఞాన ఏవ విశేషకరత్వాత్ అనాదిమిథ్యాజ్ఞానోపాదానత్వమనవస్థాదిదోషనిరస్తం. కించాపూర్వమనిర్వచనీయమిదం వస్తుజాతం రజతాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాం కథమివ విషయీక్రియతే న ఘటాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాం రజతాదిసాదృశ్యాదితి చేత్తర్హి తత్సదృశమిత్యేవ ప్రతీతిశబ్దౌ స్యాతాం. రజతత్వాదిజాతియోగాదితి చేత్, సాపి కిం పరమార్థభూతా ఉతాపరమార్థభూతా న తావత్పరమార్థభూతా, తస్యా అపరమార్థాన్వయాయోగాత్. నాప్యపరమార్థభూతా, పరమార్థాన్వయాయోగాత్, అపరమార్థే పరమార్థబుద్ధిశబ్దయోర్నిర్వాహకత్వాయోగాచ్చ యత్పునరుక్తం రజ్జ్వాదివత్సన్మాత్రస్య కారణస్యానువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యం సర్పాదీనామివ ఘటశరావాదికార్యాణాం మిథోవ్యావర్తమానత్వాదపారమార్థ్యం. ఏవం సన్మాత్రస్య బ్రహ్మణోఽనువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యం అహంకారాదివ్యవహారాలమ్బనాస్సర్వే పదార్థాః మిథోవ్యావర్తమానత్వాదత ఏవ బాధితత్వాదపరమార్థా ఇతి తత్తుచ్ఛం. ద్వయోః జ్ఞానయోర్విరోధే హి బాధ్యబాధకభావః. బాధితస్యైవ వ్యావృత్తిః అత్ర. ఘటాదిషు దేశకాలభేదేన విరోధ ఏవ నాస్తి. యస్మిన్దేశే యస్మిన్కాలే యస్య సద్భావః ప్రతిపన్నః తస్మిన్దేశే తస్మిన్కాలే తస్యాభావః ప్రతిపన్నశ్చేద్విరోధాద్బలవతో బాధకత్వం. బాధితస్య చ వ్యావృత్తిః. దేశాన్తరకాలాన్తరసంబన్ధితయాఽనుభూతస్యాన్యదేశకాలయోరభావప్రతీతౌ న విరోధ ఇతి కథమత్ర బాధ్యబాధకభావః. అన్యత్ర నివృత్తస్యాన్యత్ర వృత్తిర్వా కథముచ్యతే. రజ్జుసర్పాదిషు తు, తద్దేశకాలసంబన్ధితయైవాభావప్రతీతేర్విరోధే బాధకత్వం, వ్యావృత్తిశ్చేతి దేశకాలాన్తరవ్యావర్తమానత్వం మిథ్యాత్వవ్యాప్తం న దృష్టమితి న వ్యావర్తమానత్వమాత్రం. పారమార్థ్యే హేతుః యత్త్వనువర్తమానత్వాత్పరమార్థ ఇతి. తత్సిద్ధమేవేతి న సాధనమర్హతి. అతో న సన్మాత్రమేవ వస్తు సత ఉత్పత్తివైయర్థ్యం పరిహరన్తి వ్యవహృతయే వికల్పనిషిత ఇతి. అస్య యథోక్త

న యదిద మగ్ర ఆస న భవిష్యదతోనిధనాదను
మిత మన్తరా త్వయి విభాతి మృషైకరసే.

ఏవార్థః. అతస్సతోఽవస్థాన్తరప్రాప్తి స్సఫలేత్యర్థః. నను తర్కహతత్వాభావేఽపి "నేహ నానే" త్యాదిశ్రుతి రేవ కార్యమిథ్యాత్వం ప్రమాపయతీత్యత ఆహ (భ్రమయతీత్యాదినా.) తే తవ భారతీ వాగ్రూపా "నేహనానే" త్యాదిశ్రుతిః, ఉరువృత్తిభిః, ఉక్థజడాన్. అన్ధపరంపరయా భ్రమయతీతి సంబన్ధః. ఉక్థజడాః కర్మజడాః, అనాదిపాపవాసనా దూషితాశేషశేముషికా స్తాన్. అయం భావః. న కేవలం కార్యమిథ్యాత్వబోధనాత్మికైవ నేహనానేత్యాదిశ్రుతేర్వృత్తిః. అపితు అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్ర వస్తునిషేధబోధనాత్మికా బ్రహ్మస్వరూపే దేవమనుష్యాదిభేదనిషేధాదిబోధనాధ్యాత్మికాశ్చ బహ్వ్యో వృత్తయస్సన్తి. ఏవం తదర్థబుభుత్సవోఽవ్యుత్పన్నజడా స్తద్విపరీతాశ్చ. తత్ర. యే. కర్మజడాః, తాన్. ప్రథమ బుభుత్సుకబుద్ధిపరికల్పితకార్యమిథ్యాత్వకారణసత్యత్వపరత్వాదిరూపబహుసృత్తిభిః ప్రథమప్రతిపత్తృ కబుద్ధ్యనువర్తినాం కర్మజడానాం అన్ధపరంపరయా కార్యమిథ్యాత్వభ్రమం జనయతి, ఔపనిషదపరమ పురుషవరణీయతా హేతువిశేషగుణవిశిష్టానాం త్వబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తునిషేధాదివిషయాం ప్రమితిం జనయతీతి కిమస్మాభిర్విధేయ మితి. ౩౭

నను "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్య" మిత్యాది మృదాదిదృష్టాన్తేషు మృదావికారణానామేవ మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యాదిభిస్సత్యత్వప్రతీతేర్వికారాణాం నామధేయానాం చ వాచారమ్భణ మిత్యనేన వాగాలమ్బనం వ్యవహారమాత్రం న తు పారమార్థ్య మితి మిథ్యాత్వప్రతిపాదనాచ్చ దార్ష్టాన్తికేఽపి సన్మాత్రస్య బ్రహ్మణః పారమార్థ్యం కార్యస్య తు మిథ్యాత్వమవగమ్యతే నాపిస్వీయకార్యమిథ్యాత్వశఙ్కాయాం మృత్పిణ్డకార్యాదిదృష్టాన్తానాం కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణన మవిదుషామేవ రోచతే న విదుషా మిత్యాహ (నయ దితి.) అత్ర వికల్పవత్కైరిత్యన్తేన కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనానువాదః. వితథేత్యాదినా తత్ప్రతిక్షేప ఇతి విభాగః. తథాహి యత్ యస్మాదిదం విశ్వం అగ్రే సృష్టేః పూర్వం, నాస, నాసీత్ "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీ" దితిశ్రుతే రితి భావః. నిధనాత్ ప్రళయాత్. అను అనన్తరం న భవిష్యత్ న భవిష్యతి "నాసన్నాసీన్నోసదాసి త్తదానీ" మిత్యాదిశ్రుతే రితి భావః. అతః కారణా దన్తరా మధ్యేఽపి, ఏకరసే కేవలే త్వయి మృషా మిథ్యారూప మేవేదం విభాతీతి మితం నిశ్చితం. యత ఏవం అతః. శ్రుత్యా. ద్రవిణజాతివికల్పపథైః ద్రవిణ జాతీనాం ద్రవ్యమాత్రాణాం మృల్లోహకాష్ఠాయసరూపాణాం వికల్పాః భేదాః ఘటకుణ్డలాదయః తేషాం. పథానః మార్గాః తై రుపమీయతే సమృశతయా నిరూప్యతే. యథా తత్ర, కార్యాకారాణాం

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

అత ఉపమీయతే ద్రవిణజాతివికల్పపథై
ర్వితథమనోవిలాసమృత మిత్యవయన్త్యబుధాః. ౩౬

నామధేయమాత్రతా కారణం మృదాద్యేవ సత్యం తథా. అత్రాప్యాకాశాదీనాం నామధేయమాత్రతా బ్రహ్మైవ సత్య మితి నిరూప్యత ఇత్యర్థః. తథా చ శ్రుతిః "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం. యథా సోమ్యైకేన లోహమణినా విజ్ఞాతేన సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యాత్, యథా సోమ్యైకేన నఖనికృన్తనేన సర్వం కార్ష్ణాయస" మిత్యాది. అథైతద్దూషయన్తి వితథేతి. కుదృష్టీనాం వితథమనోవిలసిత, మేతత్కార్య మిథ్యాత్వపరత్వవర్ణన మిత్యర్థః. ప్రతిపన్నోపాధౌ బాధాదర్శనా దితి భావః. తస్మాత్కుదృష్టభి మతం కార్యమిథ్యాత్వం. ఋతం ప్రామాణిక మితి అబుధాః "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేనే" త్యాది దృష్టాన్తవాక్యార్థానభిజ్ఞాః, అవయన్తి జానన్తి వ తదర్థాభిజ్ఞా ఇత్యర్థః. అయం భావః. అత హి న కార్య మిథ్యాత్వం కారణసత్యత్వం చ ప్రతిపాద్యతే, కింతు కార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వం. తథాహి "స్తబ్ధోఽస్యు తత మాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మత మవిజ్ఞాతం స్యా" దితి కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం చ హృది నిధాయ కారణభూత బ్రహ్మజ్ఞానేన కార్యభూతస్య సర్వస్య విజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతే సతి కృత్స్నస్య సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైక కారణతా మజానతా శిష్యేణ "కథం ను భగవన్స ఆదేశ" ఇత్యన్యజ్ఞానేనాన్యస్య జ్ఞానాసంభవం చోదితో బ్రహ్మైకకారణతాముపదేక్ష్యన్ లౌకికప్రతీతి సిద్ధం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం తావ "ద్యథాసోమ్యైకేనే" త్యాదినా దర్శయతి. యథైకమృత్పిణ్డారబ్ధానాం ఘటశరావాదీనాం తస్మాదనతిరిక్త ద్రవ్యతయా తజ్జ్ఞానేన జ్ఞాతతేత్యర్థః. అత్ర కాణాదవాదేన కారణాత్కార్యస్య బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిః ద్రవ్యాన్తరత్వమాశఙ్క్య లోకప్రతీత్యైవ కారణాత్కార్యస్యానన్యతోపపాద్యతే వాచేత్యాదినా. ఆరభ్యతే ఆలభ్యతే స్పృశ్యత ఇత్యారమ్భణం "కృత్యల్యుట" ఇతి కర్మణి ల్యుట్. వాచా వాక్పూర్వకేణ వ్యవహారేణ హేతునేత్యర్థః. హేతుత్వం చాత్రాధ్యయనేన వసతీతివత్. ఘటేనోదకమాహరేత్యాది వాక్పూర్వకోహ్యుదకాహరణాదివ్యవహార స్తస్య వ్యవహారస్య సిద్ధయే తేనైవ మృద్ద్రవ్యేణ పృథు బుధ్నోదరత్వాదిలక్షణో వికారః సంస్థానవిశేష స్తత్ప్రయుక్తం చ ఘటఇత్యాది నామధేయం స్పృశ్యతే. ఉదకాహరణాదివ్యవహారవిశేషసిద్ధ్యర్థం మృద్ద్రవ్యమేవ సంస్థానాన్తరనామధేయభాగ్భవతి. అతో ఘటాద్యపి మృత్తికేత్యేవ సత్యం. మృత్తికాద్రవ్యమిత్యేవ సత్యం. ప్రమాణేనోపలభ్యత ఇత్యర్థః. నతు ద్రవ్యాన్తరత్వేన, అత స్తస్యైవ మృద్ద్రవ్యాదేర్ద్రవ్యస్య సంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశబ్దాన్త

సయదజయాత్వజామనుశయీత గుణాం శ్చ
జుషన్భజతి సరూపతాం తదనుమృత్యుమ పేతభగః,
త్వ ముత జహాసి తామహి రివ త్వచమా త్తభగో
మహసి మహీయసేఽష్టగుణితేఽపరిమేయభగః. ౩౮

రాదయ ఉపపద్యన్తే. యథైకస్య దేవదత్తస్యావస్థాభేదైర్బాలో యువా స్థవిర ఇతి బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయః కార్యవిశేషాశ్చ దృశ్యన్తే తద్వదితి. ఏవం చైకమేవ చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మసృష్టేః ప్రాక్నిధనానన్తరం చ నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనావతిష్ఠతే. అన్తరా తు తద్విభాగార్హస్థూలచిదచిదాత్మక ప్రపఞ్చాకారేణావతిష్ఠత ఇత్యవస్థానామనిత్యత్వేఽపి తదాశ్రయస్య ద్రవ్యస్య ఉభయావస్థాయోగినః పారమార్థ్యమేవేతి బుధా ఆవయన్తీతి "నాసదాసీన్నోసదాసీ" దిత్యస్య స్థూలావస్థమచిద్ద్రవ్యం చ చిద్ద్రవ్యం చ ప్రళయదశాయాం నాసీత్. కింతు తమః నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నమచిద్ద్రవ్యం తమసా తమశ్శబ్దవాచ్యేనాచిద్ద్రవ్యేణ గూఢం తిరోహితం ప్రకేతం సూక్ష్మావస్థం చిద్ద్రవ్యం చాసీ దిత్యర్థః. ఉక్తజడానబుధా ఇత్యనేన జీవానామజ్ఞత్వసంభావనా సూచితా. ౩౭

నను భగవత ఇవ తేషామపి నిత్యత్వైకరసత్వప్రకృతిస్థత్వాద్యవిశేషేఽపి కథం తేషాం తత్సంభావనా తవ తత్సంభావనయా అప్యభావ ఇత్యాశఙ్కాయాం ప్రకృతివశ్యత్వతదభావాభ్యా మేవేత్యాహ (సయదజయేతి.) సజీవో యత్ యస్మాత్ అజయా త్వన్మాయయా మోహిత ఇతి శేషః. అజాం ప్రకృతిపరిణామాత్మికాం దేవమనుష్యాదిమూర్తిం మనుశయీత ఆలిఙ్గతి బిభర్తీతి యావత్. తతో గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ జుషన్ సేవమానః సరూపతాం స్థూలత్వకృశత్వాదిదేహధర్మతాం భజతి దేహాత్మాభిమానీ భవతీత్యర్థః తదను తదనన్తరం మృత్యుం మరణం భజతి ప్రాప్నోతి. ఇత్థం జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్త్వాత్ అపేతః భగః జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్య తథాభూతో. భవతి త్వముతత్వంతు అహిస్సర్పః త్వచం కఞ్చుక మివ తామజాం జహాసి. నియమేన తత్పరిత్యాగే సంబన్ధరహితోఽపి. అహిదృష్టాన్తస్తాగమాత్రాభిప్రాయకః అత ఏవాత్తః నిత్యం పరిగృహీతః భగః యేన తథాభూతః "ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః, జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగఇతీరణా" ఇతి భగశబ్దార్థోఽవగన్తవ్యః. తథాపి, కిం జీవ ఇవాహా మపి పరిచ్ఛిన్నభగః నేత్యాహ. అపరిమేయభగః. అపరిచ్ఛిన్నైశ్వర్యాదిమాన్ అష్టగుణితే, అపహతపాప్మత్వాదయోఽష్టౌ గుణాః తే అస్య నిత్యం సంజాతా ఇత్యష్టగుణితం తారకాదిత్వా దితచ్. తస్మిన్ నిత్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే మహసి అపరిచ్ఛిన్నే స్వయం ప్రకాశస్వరూపే మహీయసే మహసి స్థిత్వా పూజ్యస ఇత్యర్థః. ౩౮

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

యది న సముద్ధరన్తి యతయో హృది కామజటా
దురధిగమోఽసతాం హృదిగతోఽస్మృతకణ్ఠమణిః,
అసుతృపయోగినా ముభయతోప్యసుఖం
భగవన్ననపగతాన్తకాదనధిరూఢపదాద్భవతః. ౪౦

త్వదవగమీ న వేత్తి భవదుత్థ శుభాశుభయో ర్గుణ
విగుణాన్వయాం స్తర్హి న దేహభృతాం చ గిరః,

ఇత్థ మపేతభగన్య పునస్తత్ప్రాప్తౌ కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం అనన్యప్రయోజనం త్వదుపాసన మేవేత్యభిప్రేత్య తావద్భగవత్ప్రాప్తివత్యే సత్యపి కామహతానా మనర్థమాహుః (యదీతి.) యతయః మునయః మనఃప్రణిధానశీలా అపి యది హృది, స్థితాః కామజటాః కామానాం మూలాని వాసనా ఇతి యావత్ న సముద్ధరన్తి నోత్పాటయన్తి, తర్హి తేషామసతాం హృది గతః స్థితోఽపి త్వం దురధిగమః దుర్జ్ఞేయః అస్మృతకణ్ఠమణిః కణ్ఠే స్థితోఽప్యస్మర్యమాణో మణిరివ కణ్ఠే వర్తమానోఽప్య స్మృతశ్చేదజ్ఞాతప్రాయ ఏవ హి భవతి. కించ హే భగవన్ తేషా మసుతృపయోగినాం ప్రాణేన్ద్రియ తర్పణపరాణాం యోగినా ముభయతః ఇహ పరలోకే చ అసుఖం దుఃఖమేవ. తదేవాహుః అనవగతాన్త కాత్ అనివృత్తాన్మృత్యోః. ఇహభోగసాకల్యేఽపి మరణభయజం దుఃఖమస్త్యేవేతి భావః. పరలోకే తు అనధిరూఢపదాద్భవత స్సకాశాత్ దుఃఖం. అనధిరూఢం అప్రాప్తం, పదంత్వత్స్థానం యేన తస్మాత్. భావప్రధానో నిర్దేశః అప్రాప్తత్వత్పదత్వాత్, త్వత్పదాప్రాప్తే రితి యావత్, భవతః విజవర్మాతిలఙ్ఘినాం శాస్తుర్యమరూపాత్త్వత్తో, దుఃఖ మిత్యర్థః. ౪౦

అథానన్యప్రయోజనానాం భగవద్భక్తానాం తూభయతస్సుఖమేవేత్యాహుః (త్వదవగమీతి.) త్వామవగచ్ఛతీతి త్వదవగమీ, త్వద్యాథాత్మ్యజ్ఞానవాన్ “ఆర్తో జిజ్ఞాసు రర్థార్థీజ్ఞానీచ” త్యుక్తేషు తురీయ ఇత్యర్థః, భవతీతి భవస్సంసారః తస్మి న్నుత్థయో రుపస్థితయో రిత్యర్థః. తయోః శుభాశుభయోః పుణ్యపాపాత్మకయోః కర్మణోః గుణవిగుణాన్వయాన్ ఫలభూతసుఖదుఃఖసంబన్ధాన్, తర్హి తదానీం చ దేహభృతాం, గిరః స్తుతినిన్దావాక్యాన్యపి నవేత్తి నానుసంధత్తే, కుతః? యత, స్త్వ, మపవర్గగతిః తస్య దేహాన్తే, అపవర్గసాధనభూతః. అనేన పరలోకే సుఖముక్తం, ఇహతు మనుజైస్తావకైస్సహ అనుయుగం ప్రతియుగం, అనువర్తిన్యాః. సహాగీతపరంపరయా సగుణస్య అనన్తకల్యాణగుణ

అనుయుగమన్వహం సగుణగీతపరంపరయా
శ్రవణభృతో యత స్త్వమపవర్గగతిర్మనుజైః. ४०

ద్యుపతయ ఏవ తేన యయు ర న్తమన న్తతయా
త్వమపి యద న్తరాణ్డనిచయాననుసావరణాః,
ఖ ఇవ రజాంసి వాన్తి వయసా సహ యచ్ఛ్రుతయ
స్త్వయి హి ఫల న్త్యతన్నిరసనేన భవన్నిధనాః. ४१

శ్రీభగవానువాచ—

ఇత్యేతద్బ్రహ్మణః పుత్రా ఆశ్రుత్యాత్మానుశాసనమ్.

యు క్తస్య తవ గీతపరంపరయా కథామృతపరంపరయా అన్వహం శ్రవణభృతః శ్రవణేన చేతసి ధృతః. యత స్త్వత్కథామృతపానమ త్తః. తతో న వేత్తీత్యర్థః. ४०

ఇత్థం యథామతిసంస్తుత్య. అథ త్వన్మాహాత్మ్యస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్సాకల్యేన స్తోతుం న శక్నుమ ఇతి విగనయ న్తి (ద్యుపతయ ఇతి.) ద్యుపతయః స్వర్గాదిలోకపతయః మహాన్తో బ్రహ్మాదయ ఏవ తవా న్తం స్వరూపస్వభావపారం న యయుః, న జానీయురిత్యర్థః. కిం పునర్మనుజాదయ ఇతి భావః. కిం బహునా? త్వమపి నయాపి, కుతః. అన న్తతయా స్వరూపస్వభావయోరపరిచ్ఛిన్నతయా న చైతావతా తవ సర్వజ్ఞత్వభఙ్గః. యథావస్థితవస్తువిషయకజ్ఞానస్యైవ సర్వజ్ఞత్వావహత్వాత్ అపరిచ్ఛిన్నస్య పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానస్యాజ్ఞత్వావహత్వాచ్చేతి భావః. మహిమ్నోఽపరిచ్ఛిన్నత్వ మేవ ప్రతిపాదయ న్తి యద న్తరేత్యాదినా. యస్య తవా న్తరా మధ్యే. ఏకైకస్మిన్ రోమకూపే సావరణాః స ప్తభిరావరణైస్సహితాః అణ్డానాం బ్రహ్మాణ్డానాం నిచయాస్సమూహాః, వా న్తి సంచర న్తి. యథా ఖే ఆకాశే రజాంసి వయసేతి జాత్యభిప్రాయ మేకవచనం. పక్షిభిస్సహ వా న్తి తద్వత్ యత్ యస్మాదేవం, హి తతః శ్రుతయః. పారోక్ష్యనిర్దేశః. స్తుతేరస్య గకత్వాభిప్రాయకః. త్వయి అతన్నిరసనేన తస్మా దపారమహిమ్న స్త్వ త్తః అన్యత్ ప్రకృతిపురుషాదివస్తు తన్నిరసనేన తత్సాజాత్యప్రతిషేధేన తత్పూర్వక మిత్యర్థః. భవన్నిధనాః భవతి నిధనం నిష్ఠా పర్యవసానమితి యావత్. త ద్యాసాం తాః శబ్దవృత్త్యా తాత్పర్యవృత్త్యా చ ప్రకృతిపురుషసాజాత్యనిరసనేన తద్విలక్షణం త్వాం బోధయ న్తీత్యర్థః ఫల న్తి సఫలా భవ న్తి, కృతార్థాని భవ న్తీత్యర్థః. సమ స్తచేతనాచేతనసాజాత్యనిరసనేన తద్వైలక్షణ్య మాత్రం బోధయ న్తి, న తు సాకల్యేన త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం బోధయితుం శక్నువ న్తీతి భావః. ४१

ఇత్థం శ్రుతగీతసంవాదేన సనన్దనో క్తము త్తరమవధార్య తం బహుమేనిరే ఇత్యాహ భగవాన్నారాయణః (ఇత్యేవ మితి.) ఇతి శ్రుత్యు క్తప్రకారేణ. ఏవం సనన్దనో క్తం మాత్మనుశాసనం.

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

సనన్దనమథానర్చు స్సిద్ధా జ్ఞాత్వాఽఽత్మనో గతిమ్. ౪౩

ఇత్యశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రసః,
సముద్ధృతః పూర్వజై స్తై ర్వ్యోమయానై ర్మహాత్మభిః, ౪౪

త్వం చై తద్బ్రహ్మదాయాద శ్రద్ధయాఽఽత్మానుశాసనమ్,
ధారయం శ్చర గాం కామం కామానాం భర్జనం నృణామ్. ౪౫

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏవం స్వగురుణాఽఽదిష్టం గృహీత్వా శ్రద్ధయాఽఽత్మవాన్,
పూర్ణ శ్శ్రుతధరో రాజన్నాహ వీరవ్రతో గురుమ్. ౪౬

శ్రీనారద ఉవాచ —

నమ స్తస్మై భగవతే కృష్ణాయామలకీర్తయే,

ఆత్మా అనుశిష్యతే యేన త, దాత్మానుశాసనం, ఉత్తర మారభత్య, బ్రహ్మణి శ్శుతుర్ముఖస్య, పుత్రాః మరీచ్యాదయః, సిద్ధాః పరమాత్మనో గతిం ప్రకారం యాథాత్మ్యం జ్ఞాత్వా విశ్చిత్య, అథ సనన్దనమానర్చుః. ౪౩

సర్వశ్రుతిపురాణోపనిషత్తాత్పర్యమేవం సముద్ధృతమితి ప్రకృతవేదస్తుతిప్రశంసా. ౪౪

హే బ్రహ్మదాయాద బ్రహ్మపుత్ర, దాయభోక్తృత్వాత్పుత్రస్య తస్మిన్దాయాదశబ్ద ఉపచర్యతే, ఏన దాత్మానుశాసనం, నృణాం, యే కామా స్తేషాం, భర్జనం దాహకం శ్రుతిస్తవనం ధారయన్ కామం యథేష్టం గాం భూమిం తదుపలక్షితాన్ లోకాన్ చర పర్యట. ౪౫

కథ మేత త్త్వయా విదితమిత్యపేక్షాయాం తద్వక్తుం ప్రస్తౌతి సువిశ్చతుర్భిః (ఏవమితి.) గురుణా బదర్యాశ్రమవాసినా నారాయణేన, ఆదిష్టముపదిష్టం శ్రద్ధయా గృహీత్వా, ఆత్మవా, స్వవహితమనాః పూర్ణః నివృత్తసంశయత్వాత్పూర్ణమనాః, శ్రుతం యథా శ్రుతం ధరతీతి తథాభూతః, వీరాణాం జితేన్ద్రియాణాం, వ్రతం యస్య సః. నైష్ఠికో నారదః హే రాజన్ గురుం నారాయణం, ప్రాహ. ౪౬

ఉక్తిమేవాహ (నమ ఇతి.) కృష్ణాయ సర్వలోకసుఖకరాయ తదుపయుక్తా, అమలా అకర్మనశ్యా, మూర్తిః ర్యస్య, తస్మై తుభ్యం, కేన కారణేన కృష్ణ ఇత్యత స్తం విశినష్టి (య ఇతి.)

యో ధత్తే సర్వభూతానా మభయాయోశతీః కలాః. ౪౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యాద్యమృషిమామన్త్ర్య తచ్ఛిష్యాం శ్చామలాత్మనః,
తతోఽగాదాశ్రమం సాక్షాత్పితుర్ద్వైపాయనస్య మే. ౪౮

సభాజితో భగవతా కృతాసనపరిగ్రహః.
తస్మై తద్వర్ణయామాస నారాయణముఖాచ్చ్యుతమ్, ౪౯

తదేత ద్వర్ణితం రాజన్యన్నః ప్రశ్నః కృతస్త్వయా,
యథా బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి మన శ్చరేత్. ౫౦

యోఽస్యోత్ప్రేక్షక ఆదిమధ్యనిధనే యోఽవ్యక్తజీవేశ్వరో
యస్సృష్ట్వేదమనుప్రవిశ్య ఋషిణా చక్రే పురశ్శాస్తి తాః,

యో భగవాన్ సర్వభూతానా మభవాయాపవర్గాయ ఉశతీః కమనీయాః, నిర్మలా ఇతి యావత్. కలాః విద్యాః, ధత్తే, అపేక్షితవిద్యోపదేశేన సుఖకర ఇతి భావః. ౪౭

ఇతీత్థ మాద్యమృషిం నారాయణం, అమల మన్తఃకరణం యేషాం తాన్. తస్య శిష్యాం శ్చామన్త్ర్య ప్రణామపూర్వకమాపృచ్ఛ్య సాక్షాత్స్వీయం ద్వైపాయనస్యాశ్రమ మగాజ్జగామ. ౪౮

(సభాజిత ఇతి.) తతో భగవతా ద్వైపాయనేన సభాజితః కృతః ఆసనస్య పరిగ్రహో యేన సః తస్మై ద్వైపాయనాయ, నారాయణస్య, ముఖా చ్చ్యుతం నిర్గతం శ్రుతిస్మృత్యాత్మకం వచో వర్ణయామాస ఉపదిదేశేత్యర్థః. స తు మహ్యముపదిష్టవానితి తు ప్రసిద్ధత్వాన్నోక్తమ్. ౪౯

ఏవం త్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమాగత మిత్యాహ (తదేత దితి.) హే రాజన్, నః అస్మాన్ ప్రతి యః ప్రశ్న స్త్వయా కృతః తత్ తత్ర ప్రశ్నే ఏతచ్ఛ్రుతివచః వర్ణితం, ఉత్తరత్వేన కథిత మిత్యర్థః. యేనోపవర్ణితేన అనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి బ్రహ్మణి శ్రుతయ శ్చరేయురితి మన శ్చరేత్ ప్రసరేత్. నిస్సంశయం మనో భవేదిత్యర్థః. ౫౦

అశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రస ఇత్యుక్తం కోఽసౌ సమామ్నాయాదీనాం రసః యచ్ఛ్రుతిగీత్యా సముద్ధృత, ఇత్యపేక్షాయాం "ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునః పునః ఇద మేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణ స్సదే" త్యుక్తరీత్యా జగదుదయవిభవలయలీలసర్వాన్తరాత్మ బన్ధమోక్షదో భగవానుపాస్య ఇత్యేష ఏవేతి వక్తుం ప్రసృతత్వాద్యుపయుక్తైర్గుణై ర్భగవన్తం విశింషన్

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

యం సంపద్య జహాత్యజా మనుశయీ సుప్తః కులాయం యథా
తం కైవల్య నిరస్తయోనిమభయం ధ్యాయేదజస్రం హరిమ్, ౨౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః.

తద్ధ్యానం విధత్తే (యోఽస్యేతి.) అస్య జగతః, ఆదిమధ్యనిధనే సృష్టిస్థితిలయే నిమిత్తే ఉత్ప్రేక్షకః "తదైక్షత" బహుస్యా మిత్యుక్తవిధేక్షితా, యచ్ఛబ్దానాం కైవల్యనిరస్తయోని మిత్యనేన సంబన్ధః. యశ్చ, అవ్యక్తజీవయోః ప్రకృతిపురుషయోః కారణావస్థయో రీశ్వరః అన్తఃప్రవిశ్య నియన్తా అనేన కారణావస్థాయాం సూక్ష్మచిదచిద్వైశిష్ట్యం, తస్యోపాదానత్వం, తదుపయుక్తం సర్వశక్తిత్వం చ ఫలితం, ఉత్ప్రేక్షక ఇత్యనేన నిమిత్తత్వం, తదుపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యం చ యశ్చ, ఇదం మహదాది పృథివ్యన్తసమష్టితత్వజాతం సృష్ట్వా ఋషిణా చతుర్ముఖాఖ్యజీవేనానుప్రవిశ్య జీవద్వారాఽను ప్రవిశ్యేత్యర్థః. పురః శరీరాణి చక్రే నిగ్రమే, తతః తాః పురః శాస్తి నియమయతి. పూశ్శబ్దోఽత్ర స జీవదేవాదిశరీరపరః. ఋషిణా చక్రే పురస్సంహితా ఇతి పాఠాన్తరం. తదా పురః ప్రథమం ఋషిణా చతుర్ముఖేన సంహితాః వేదసంహితాః. చక్రే ప్రావర్తయదిత్యర్థః. అనేన హితకృత్త్వముక్తం. శాస్త్ర ప్రవర్తనం హి హితార్థం. అనుశయో భుక్తావశిష్టం కర్మ. సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ కర్మవశ్యో జీవః యం సంపద్య. అజాం జహాతి ప్రకృతిం జహాతి. ఆవిర్భూతగుణాష్టకో భవతి ముక్తో భవతీతి యావత్, తథా చ శ్రూయతే "పరంజ్యోతి రుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత" ఇతి, తత్ర దృష్టాన్తః-సుప్తః కులాయం యథేతి. యథా శకుని ర్నీడే కంచిత్కాలం సుప్తః తద్విహాయోడ్డీయతే తద్వ దజాయాం స్థితః, అనుశయీ జీవః, యం, సంపద్య, తాం జహాతీత్యర్థః, కైవల్యనిరస్తయోనిం సంసారిణాం మోక్షప్రదానేన నిరస్తా యోనిః ప్రభవదుఃఖం యేన తం. న విద్యతే భయం యస్మాత్తం హరిం ఆశ్రితార్తిహరం, అజస్రం నిత్యం, ధ్యాయేత్. ౨౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా. లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత చంద్రికాయాం,
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, సప్తశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ—

దేవాసురమనుష్యేషు యే భజన్త్యశివం శివమ్,
ప్రాయస్తే ధనినో భోజా న తు లక్ష్మ్యాః పతిం హరిం. ౧
ఏత ద్వేదితు మిచ్ఛామ స్సన్దేహోఽత్ర మహా న్హినః,
విరుద్ధశీలయోః ప్రభ్వోర్విరుద్ధా భజతాం గతిః. ౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

శివశ్శక్తియుతశ్శశ్వ త్త్రిలిఙ్గో గుణసంవృతః,
వైకారికస్తైజసశ్చ తామసశ్చేత్యహం త్రిధా. ౩

అథ అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః.

"క్షేమం సంపద్య జహాత్యజా తం కైవల్యనిరస్తయోని" మితి జగత్కారణత్వాదివత్ మోక్షదత్వ మపి హరేరేవాసాధారణో ధర్మ ఇత్యుక్తం. అనేన రుద్రాదీనాం న మోక్షదత్వం కిం త్వర్థకామాది ప్రదత్వ మితి సూచితం. తత్ర సన్దిహానః పృచ్ఛతి రాజా (దేవాసురమనుష్యేష్వితి.) దేవాదీనాం మధ్యే. యే, జనాః అశివం అమఙ్గళరూప మపి శివం భజన్తి తే ప్రాయశః ప్రాయేణ ధనినః ఆఢ్యాః భవన్తి. భోజా ఇతి పాఠే భోగినో భవన్తీత్యర్థః. హే బ్రహ్మన్ లక్ష్మ్యాః పతిం తు యే భజన్తి తే న తు, నాఢ్యాః. లక్ష్మ్యాః పతి మిత్యనేన విపరీత మిద మిత్యభిప్రేతం, లక్ష్మీపతిభక్తా రేవాఢ్యాభవితవ్య మిత్యభిప్రాయః. ౧

(ఏత దితి.) ఏతద్వైపరీత్యవిషయం వేదితు మిచ్ఛామః. అత్ర వైపరీత్యే. నోఽస్మాకం మహా న్సన్దేహో వర్తతే. విరుద్ధం శీలం స్వభావః. యయో స్తయోః ప్రభ్వోః హరిహరయోః భక్తాని షష్ఠీ, తౌ భజతాం గతిః ఫలం విరుద్ధా ఫలమపి విరుద్ధమిత్యర్థః. ఏకస్వభావౌ భజతాం కథం విసదృశం ఫలమితి శఙ్కార్థః. ౨

ఏకస్వభావత్త్వైవ నాస్తి, తత్కృతః ఫలమేకరూపం స్యాదితి పరిహరతి (శివ ఇత్యాదిభిః.) శివః శక్త్యా ఉమయా యుక్తః శశ్వత్ సదా త్రిలిఙ్గః వక్ష్యమాణాదిభేదయత్త్రైవిధ్యాత్త్రిలిఙ్గః త్రివిధాహఙ్కారప్రధానమూర్తిః గుణేన తమోగుణేన సంవృతః సమన్వితాన ఇత్యర్థః. అవిశేషేయస్య త్రైవిధ్య మేవాహ (వైకారిక ఇతి.) అహమహఙ్కారః వైకారికాదిభేదేన త్రిధా. ౩

(విష్ణుసేనాప్రాశస్త్యప్రతిపాదనఘట్టః)

తతో వికారా అభవన్షోడశామీషు కంచన,
ఉపధావన్విభూతీనాం సర్వాసామశ్నుతే గతిమ్. ౪

హరిర్హి నిర్గుణ స్సాక్షాద్భగవాన్ప్రకృతేః పరః,
ససర్వదృగుపద్రష్టా తం భజన్నిర్గుణో భవేత్. ౫

తతస్త్రివిధాహఙ్కారాత్ షోడశవికారాః ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చభూతాని సతన్మాత్రాణీతి షోడశవికారా జాతా ఇత్యర్థః. తత్ర తామసాదహఙ్కారాత్ స తన్మాత్రాణి పఞ్చమహాభూతాని వైకారికాత్తు ఏకాదశేన్ద్రియాణి రాజసాహఙ్కారస్తూభయోరనుగ్రాహక ఇతి వివేకః. త్రివిధోఽప్యహఙ్కారో రుద్రాధిష్ఠేయ ఇత్యర్థః. "అహఙ్కారోఽధ్యాత్మం అహఙ్కర్తవ్య మధిభూతం రుద్రస్తత్రాధిదైవత" మితి హి శ్రుతిః. అస్త్వేవం తతః కిమత ఆహ (అమీష్వితి.) అమీషు అహఙ్కారతద్వికారాధిదైవేషు రుద్రదిగమధిహావి వాతార్కప్రచేతోఽశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రప్రజాపత్యాదిషు మధ్యే కంచనాన్యతమ మధిదైవతం ఉపధావన్ భజ. న్పురుషః సర్వాసాం. విభూతీనామైశ్వర్యాణాం గతిం ప్రకార మశ్నుతే నానావిధాని తత్తదధిదైవతేన దాతుం శక్యాన్యైశ్వర్యాణి ప్రాప్నోతీత్యర్థః. ౪

(హరిర్హీతి) నిర్గుణః సత్త్వాదిప్రాకృతగుణావశ్యతారహితః సాక్షాద్భగవాన్ సమగ్రజ్ఞానైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః ప్రకృతేః "భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యా" మితి శ్లోకద్వయోక్తోభయవిధాయాః ప్రకృతేః విలక్షణః సర్వదృక్ సర్వజ్ఞః. అత ఏవోపద్రష్టా గుణదోషానుమన్తా రుద్రాదయస్తూక్తవిపరీతస్వభావా ఇతి భావః. హి యస్మాదేవం తస్మాత్తం భజ న్నిర్గుణో భవేత్ ప్రాకృతగుణసంబన్ధరహితో ముక్తో భవేదిత్యర్థః. అయం భావః. బ్రహ్మరుద్రాదీనాం రజస్తమః ప్రచురస్వభావత్వాద్గుణవశ్యత్వాదషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాజ్జీవత్వా దసర్వజ్ఞత్వాచ్చ న మోక్షప్రదానే సామర్థ్యం. కింతు స్వశక్త్యనుసారేణార్థకామాదిప్రదాన ఏవ భగవతస్తు యద్యపి చతుర్విధపురుషార్థప్రదత్వశక్తిరస్త్యేవ తథాపి స భగవాన్ సర్వజ్ఞః పరమకారుణికో యద్యహం స్వభక్తాయ త్రైవర్గికఫలం ప్రయచ్ఛేయం తర్హ్యయం తదన్తే పునః పునర్యాచమానో మాం నిత్యదరిద్రఏవావశిష్యతే. అతస్తమను గృహ్ణామీ. త్యాలోచ్య ప్రాయశః స్వభక్తేభ్యో ముక్తిమేవ ప్రయచ్ఛతీతి, కస్మైచిన్నిర్బన్ధాత్త్రైవర్గికమపి ప్రయచ్ఛతీతి. ౫

నివృత్తేష్వశ్వమేధేషు రాజా యుష్మత్పితామహః,
శృణ్వన్భగవతో ధర్మా నపృచ్ఛదిద మచ్యుతమ్. ౬

స ఆహ భగవాం స్తస్మై ప్రీత శ్శుశ్రూషవే ప్రభుః,
నృణాం నిశ్శ్రేయసార్థాయ యోఽవతీర్ణో యదోః కులే. ౭

శ్రీభగవానువాచ—

యస్యాహ మనుగృహ్ణామి హరిష్యే తద్ధనం శనైః.
తతోఽధనం త్యజ న్త్యస్య స్వజనా దుఃఖదుఃఖితమ్. ౮

స తదా వితథోద్యోగో నిర్విణ్ణస్యాద్ధనేహయా.
మత్పరైః కృతమైత్రస్య కరిష్యే మదనుగ్రహమ్. ౯

న కేవలమయం త్వత్ప్రశ్నస్య పరిహారోఽస్మద్బుద్ధిపరికల్పితః. కింతు. భగవతైవోక్త ఇతి వక్తుం ప్రస్తౌతి. నివృత్తేషు పరిసమాప్తేషు సత్సు. రాజా యుధిష్ఠిరః భగవతః శ్రీకృష్ణాత్సకాశాత్ ధర్మాన్ శృణ్వన్. తమచ్యుతం ప్రతీదం త్వత్పృష్ట మపృచ్ఛత్. ౬

(స ఇతి.) స పృష్టో భగవాన్ శ్రోతుమిచ్ఛవే తస్మై యుధిష్ఠిరాయ. ప్రీతః ప్రాహ. తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి (నృణా మితి.) నిశ్రేయసార్థాయ నిరతిశయపురుషార్థప్రదానతత్సాధన జ్ఞాపనాయేత్యర్థః. ౭

(యస్యేతి) యస్య. య మిత్యర్థః. కర్మణశ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ. నను ధనాపహారో నానుగ్రహః ప్రత్యుత నిగ్రహ ఏవ స్యా. దత ఆహ (తత ఇతి.) అధన మితి చ్ఛేదః. తతో ధనాపహారా దధనం నిర్ధన మత ఏవ దుఃఖపరం పరాగ్ర స్తమస్య యే. స్వజనా. స్తే త్యజన్తి. ౮

తతోఽప్యయం మహాన్నిగ్రహ ఇత్యత ఆహ (స ఇతి.) వితథోద్యోగః వ్యర్థోద్యోగః నిర్ధనస్య సర్వోఽప్యుద్యోగో వ్యర్థ ఏవేతి భావః. అత ఏవ నిర్విణ్ణో భవేత్ తదా అపీహయా నిరాశయా వైషయికం సుఖం సర్వథా మమ దుర్లభమిత్యేవం తత్రాశా మపోహ్యేతి భావః. మత్పరైర్మత్ప్రవృత్తైస్సహ కృతం మైత్రం యస్య తస్య. మదనుగ్రహం కరిష్యే మదసాధారణోఽనుగ్రహః మదనుగ్రహ. స్త మతో న పౌనరుక్త్యమ్. ౯

(విష్ణుసేనాప్రాశస్త్యప్రతిపాదనఘట్టః)

తస్మై బ్రహ్మపరం సూక్ష్మం చిన్మాత్రం సదనన్తకమ్,
అతో మాం సుదురారాధ్యం హిత్వాఽన్యాన్భజతే జనః. ౧౦

తతస్త ఆశుతోషేభ్యో లబ్ధరాజ్యశ్రియోద్ధతాః,
మత్తాః ప్రమత్తా వరదా న్విస్మరన్త్యవజానతే. ౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ —

కోపప్రసాదయో రీశా బ్రహ్మవిష్ణుశివాదయః,
సద్యశ్శాపప్రసాదోఽఙ్గ శివో బ్రహ్మా న చాచ్యుతః. ౧౨

త మేవానుగ్రహం దర్శయతి (తస్మా ఇతి.) తస్మై మత్పరైః కృతమైత్రాయ. య ద్బ్రహ్మ త ద్దర్శయామీతి శేషః. అసా ఏవ మదనుగ్రహ ఇతి భావః. కథంభూతం బ్రహ్మ పరం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణం సూక్ష్మం సర్వాన్తఃప్రవేశయోగ్యం చిన్మాత్రం జ్ఞానస్వరూపం. మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః. అనన్తకం త్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యం. అత్ర సత్యజ్ఞానాదివాక్యార్థ ఉపక్షిప్తః. అతస్తావద్దుఃఖావహత్వా. త్సుదురారాధ్యం మాం. హిత్వా "హి గతౌ. గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః, జ్ఞాత్వేత్యర్థః. అన్యాన్ రుద్రాదీన్ తావత్సుఖదానన్తతస్తు దుఃఖదాన్ స్వయ మపి దుఃఖితాన్, జ్ఞాత్వా కేవలం సుఖదానిత్యేవం బుధ్వా భజత ఇత్యర్థః. ౧౦

(తత ఇతి.) తతో భజనానన్తరం తే భక్తాః ఆశుతుష్యన్తీ త్యాశుతోషా స్తేభ్యో రుద్రాదిభ్య స్సకాశాత్ అనేనాత్మని చిరాత్తోషత్వం సూచితం. లబ్ధం రాజ్యం యైస్తే శ్రియా సంపదా. ఉద్ధతాః ఉత్పథాః మత్తాః. గర్వితాః. ప్రమత్తాః అనవహితాశ్చ వరదాన్ దేవానేవ విస్మరన్తి అవజానతే అవజ్ఞాం కుర్వన్తి చ. ఇత్థం ప్రోక్తపరిహారో భగవదుక్త్యా సంవాదితః. ౧౧

అథ "అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయఙ్కరః. క్షణే రుష్టః క్షణే తుష్ట" ఇతి న్యాయేన దేవాన్తరాణామవ్యవస్థితచిత్తానాం ఽజనమాత్మమాత్రాయైవ పర్యవస్యతీతీతిహాసేన స్పష్టయితుమాహ (కోపప్రసాదయో రితి.) యద్యపి. బ్రహ్మాదయః. సర్వే దేవాః కోపప్రసాదయో ర్నిగ్రహానుగ్రహయో రీశాః స్తథాఽపి. అఙ్గ హే రాజన్. శివో. బ్రహ్మా చ. సద్య ఏవ. శాపః. ప్రసాదశ్చ యస్య తథా భూతః. అచ్యుతస్తు. నైవంవిధః. కిన్త్వనుగ్రహైకస్వభావః. క్వచిన్నిగ్రహోఽప్యన్తతో వరేణైవ తుల్య ఇతి భావః. ౧౨

అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్,
వృకాసురాయ గిరిశో వరం దత్త్వాఽఽప సఙ్కటమ్. ౧౪

వృకో నామాసురః పుత్ర శ్శకునేః పథి నారదమ్,
దృష్ట్వాఽఽశుతోషం పప్రచ్ఛ త్రిషు దేవేషు దుర్మతిః. ౧౫

స ఆదిదేశ గిరిశ ముపాధావాశు తుష్యతి,
యోఽల్పాభ్యాం గుణదోషాభ్యా మాశుతుష్యతి కుప్యతి. ౧౬

దశాస్యబాణయో స్తుష్ట స్స్తువతో ర్వన్దినోరివ,
ఐశ్వర్యమతులం దత్త్వా తత ఆప సుసఙ్కటమ్. ౧౭

ఇత్యాదిష్ట స్తమసుర ఉపాధావత్స్వగాత్రతః,
కేదార ఆత్మక్రవ్యేణ జుహ్వానోఽగ్నిముఖం హరమ్. ౧౮

దేవోపలబ్ధిమప్రాప్య నిర్వేదాత్సప్తమేఽహని,

(అత్రాపీతి) సద్యశ్శాపప్రసాదత్వే విదర్శనతయా. ఇతిహాస ముదాహరన్తి ప్రత్యుత్తరం. కోఽసావిత్యత స్తం వర్ణయతి (వృకాసురాయేతి.) సఙ్కటం దుఃఖ మవాపేత్యర్థః. ౧౪

కథం త దిత్యతో విస్తరతో వర్ణయతి (వృకో నామేతి.) శకునేః పుత్రః త్రిషు దేవేషు మధ్యే. ఆశుతోషం పప్రచ్ఛ యత స్స దుర్మతిః. ౧౫

స నారదః ఆదిదేశ శంస, కి మితి? గిరిశ ముపధావ భజ స ఆశు తుష్యతి, కించ స కుప్యతి చ గిరీశః. ౧౬

తథాహి దశాస్యబాణయోః రావణబాణాసురయో ర్వన్దినో రివ స్తుతిపాఠకయో రివ స్తువతో రతుల మైశ్వర్యం దత్త్వా తాభ్యాం సకాశాదేవ, సఙ్కటం కైలాసోత్పాటనపురపాలనదుఃఖ మవాపేత్యర్థః. ౧౭

(ఇతీతి.) ఇత్థ మాదిష్టోఽసురః స్వస్య, మన్త్రితః ప్రచోదిత శ్చ తం గిరిశ మేవోపాధావత్ ఆరాధితవాన్, స్వగాత్రత ఇతి పాఠే స్వదేహేన స్వదేహమాంసహోమేన ఆరాధితవానితి యావత్, ఆత్మనః స్వస్య క్రవ్యం మాంసం, తేన హవిషా అగ్నిముఖస్థం హరం, జుహ్వానోఽపి దేవస్య హరస్యో

(వృకాసురవృత్తాంతః)

శిరోఽవృశ్చత్స్వధితినా తత్తీర్థక్లిన్నమూర్ధజమ్. ౧౮

తదా మహాకారుణికస్సధూర్జటి ర్యథాఽరణా వగ్నిరివోత్థితోఽనలాత్,
నిగృహ్య దోర్భ్యాం భుజయోర్న్యవారయ త్తత్స్పర్శనాద్భూయ ఉపస్కృతాకృతిః. ౧౯
తమాహ చాఙ్గాలమలం వృణీష్వ మే యథానికామం వితరామి తే వరమ్.
ప్రీయేయ తోయేన నృణాం ప్రపద్యతా మహో త్వయాఽఽత్మా భృశమర్ద్యతే వృథా. ౨౦

దేవాత్స వవ్రే పాపీయాన్వరం భూతభయావహమ్,
యస్య యస్య కరం శీర్ష్ణి ధాస్యే స మ్రియతా మితి. ౨౧

తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్రుద్రో దుర్మనా ఇవ భారత.
ఓమితి ప్రహసంస్తస్మై దదేఽహే రమృతం యథా. ౨౨

పలబ్ధిం దర్శన మప్రాప్య. సప్తమేఽహని క్లిన్నా ఆర్ద్రా మూర్ధజాః కేశా యస్మింస్తత్ ఆత్మనః శిరః స్వధితినా అవృశ్చత్ ఛేత్తు మారబ్ధవా నిత్యర్థః. స్వధితిః పశుపురోడాశాదిచ్ఛేదనార్థః ఖడ్గవిశేషః. ౧౭-౧౮

(తదేతి) ధూర్జటిః రుద్రః మూర్తిమా నగ్నిరివ దేదీప్యమానః అగ్నే రుత్థితః స్వదోర్భ్యాం తద్భుజయోః ప్రగృహ్య న్యవారయత్, తస్య ధూర్జటేః స్పర్శనాత్ప్రభావాత్ పునః ఉపస్కృతా నిష్పన్నా ఆకృతిః శరీరం యస్య తథాభూతో బభూవేత్యర్థః. ౧౯

(తమితి.) తం వృకాసుర మాహ. కి మితి. అఙ్గ హేవృక. అలమలం హో మేనేతి శేషః. యథానికామం యథేచ్ఛం వరం వృణీష్వ. తుభ్యం వితరామి ప్రయచ్ఛామి. తోయేనాపి ప్రపద్యతాం భజతాం నృణాం ప్రీతః స్యాం త్వయా తు వృథా ఆత్మా దేహో భృశ మర్దితః పీడితః. ౨౦

(దేవాదితి.) సః పాపీయాన్ వృకః దేవాత్ రుద్రాత్, భూతభయావహం, వరం వృతవాన్, వరమేవ దర్శయతి యస్యేతి. యస్య యస్యాహం కరం ధాస్యే స మ్రియతా మిత్యేవంవిధం భూతభయావహ మితి సంబన్ధః. ౨౧

(శ్రుత్వేతి.) హే భారత, స్థాణుః శివః, తద్వరణం శ్రుత్వా తావ ద్దుర్మనా ఇవ దుఃఖితమనా భూత్వా. ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః. ప్రహసన్ బలా త్తస్మై ఓ మిత్యఙ్గీకృత్య. దదే దత్తవాన్. యథా అహేః సర్పస్యామృతం క్షీరం. తద్వత్. ౨౨

స తద్వరపరీక్షార్థం శమ్భోర్మూర్ధ్ని కిలాసురః,
స్వహస్తం ధాతుమారేభే సోఽబిభ్యత్స్వకృతాచ్ఛివః. ౨౩

తేనోపసృష్టస్సంత్రస్తః పరాధావత్సవేపథుః,
యావదన్తం దివో భూమేః కాష్ఠానాముదగాదుదక్. ౨౪

అజానన్తః ప్రతివిధిం తూష్ణీమాసన్సురేశ్వరాః,
తతో వైకుణ్ఠమగమద్భాస్వరం తమసః పరమ్. ౨౫

యత్ర నారాయణస్సాక్షాన్న్యాసినాం పరమా గతిః,
శాన్తానాం న్యస్తదణ్డానాం యతో నావర్తతే గతః. ౨౬

తం తథా వ్యసనం దృష్ట్వా భగవాన్వృజినార్దనః,
దూరాత్ప్రత్యుదియాద్భూత్వా వటుకో యోగమాయయా. ౨౭

మేఖలాజినదణ్డాద్యైస్తేజసాఽగ్నిరివ జ్వలన్,
తమాశీర్వాదయామాస కుశపాణిర్వినీతవత్. ౨౮

(స ఇతి) అసురః వరస్య పరీక్షార్థం, కిమయం వరః సత్యం ఉత మిథ్యా వేతి పరీక్షార్థ మిత్యర్థః. స శివః స్వకృతాదపరాధాత్ స్వయ మబిభ్యత్. ౨౩

తే నాసురేణోపసృష్టోఽనుగతః సశంభు ర్జాతవేపథుః కమ్పితగాత్ర స్త్రస్తః పరాధావత్, సోఽపి పృష్ఠతో అన్వధావదిత్యనుక్త మపి యోజ్యమ్. కాష్ఠానాం దిశాం ఉదగాత్ ఉత్తరతః అగాత్ ఊర్ధ్వ మగచ్ఛద్వా ఉదక్ ఊర్ధ్వమఞ్చన్. ౨౪-౨౫

(అజానన్త ఇతి.) సురేశ్వరా శ్చతుర్ముఖేన్ద్రాదయః ప్రతివిధిం పతిక్రియా మజానన్తః తతః వైకుణ్ఠమణ్డాన్తర్వర్తినం కంచిద్విష్ణులోకం న తు పరమస్థానం ముక్తప్రాప్యం భాస్వరం ప్రకాశబహుళం తమసః పరం ప్రకృతికార్యరహితం యత్ర వైకుణ్ఠే గతిః ప్రాప్యః న్యస్తదణ్డానా. భూతద్రోహరహితానాం సర్వభూతసుహృదామిత్యర్థః. గతో యతో నావర్తతే శ్రీవిష్ణులోకగతానాం శ్వేతద్వీపవాసినాం పునర్జన్మాభావాత్. తం వైకుణ్ఠమగమదితి సంబన్ధః. ౨౬

(త మితి.) తం వృకాసురం తథా తాదృశం వ్యసనం దుఃఖం. యస్య తం రుద్రం చ దృష్ట్వా వృజినార్దనో దుఃఖాపహారీ భగవాన్ యోగమాయయా ఆత్మీయాశ్చర్యశక్త్యా వటుకో భూత్వా మేఖలాదిభిరుపలక్షిత స్తేజసా విగ్రహకాన్త్యా. అగ్నిరివ జ్వలన్ దూరాదేవ, ప్రత్యుదయాత్ తదభిముఖ మాజగామ, కుశపాణిః పవిత్రపాణిః, అభివాదయామాస, ఆహ చేతి శేషః. ౨౭-౨౮

(శివద్రోహకర్తుః వృకాసురస్య విష్ణుమాయాప్రభావేన వినాశప్రాప్తిఘట్టః)

శ్రీభగవానువాచ—

శాకునేయ భవాన్వ్యక్తం శ్రాన్తః కిం దూరమాగతః,
క్షణం విశ్రమ్యతాం పుంస ఆత్మాఽయం సర్వకామధుక్. ౨౯

యది నశ్శ్రవణాయాలం యుష్మద్వ్యవసితం విభో,
భణ్యతాం ప్రాయశః పుమ్భిర్ధృతైస్స్వార్థం సమీహతే. ౩౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం భగవతా పృష్టో వచసాఽమృతవర్షిణా,
గతక్లమోఽబ్రవీత్తస్మై యథా పూర్వమనుష్ఠితమ్. ౩౧

శ్రీభగవానువాచ—

ఏవం చేత్తర్హి తద్వాక్యే న వయం శ్రద్దధీమహి.
యో దక్షశాపాత్పైశాచ్యం ప్రాప్తః ప్రేతపిశాచరాట్. ౩౨

తి దేవాః (శాకునేయేతి) హేశాకునేయ శకునేస్సుత. వ్యక్తం నూన మయమాత్మా దేహః పుంసః సర్వాన్కామాన్ దోగ్ధీతి తథాభూతః కిం కిమర్థం దూర మాగతః అహో, శ్రాన్తస్త్వం అతో మాయాసయేతి భావః. ౨౯

(యదీతి.) యుష్మద్వ్యవసితం, యది, నోఽస్మాకం, శ్రవణాయాలం శ్రోతుం యోగ్యం. తర్హి హే ప్రభో, భణ్యతా ముచ్యతాం, పుమాన్, స్వార్థం చికీర్షితం స్వప్రయోజనం పుమ్భిః ఆప్తైస్సహ సమీహతే ఆలోచయతీతి అతోభణ్యతా మిత్యర్థః. ౩౦

(ఏవమితి.) తస్మై భగవతే అబ్రవీత్ కథయామాస. ౩౧

ఇత్యుక్తః ప్రాహ భగవాన్ (ఏవం చేత్తర్హీతి) అజ్గ హేవృక తద్వాక్యం రుద్రవాక్యం వరదానాత్మకం న శ్రద్దధీమహి న విశ్వసిమః. తత్ర హేతుత్వేన రుద్రం విశినష్టి (య ఇతి.) యో రుద్రః దక్షశాపాత్, పిశాచతాం, ప్రాప్తః, ప్రేతానాం, పిశాచానాం చ రాడధిపతిః బభూవ. న హి పిశాచవచో విశ్వసనీయమితి భావః. ౩౨

యది వ స్తత్ర విస్రమ్భో దానవేన్ద్ర జగద్గురౌ,
తర్హ్యఙ్గాశు స్వశిరసి హస్తం న్యస్య ప్రతీయతామ్. ౩౩

యద్యసత్యం వచ శ్శమ్భోః కథంచి ద్దానవర్షభ,
తదైనం జహ్యసద్వాచం న త ద్వక్తాఽనృతం పునః. ౩౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్థం భగవతశ్చిత్రై ర్వచోభి స్స్మయపేశలైః,
భిన్నధీర్విస్మృతశ్శీర్ష్ణి స్వహస్తం కుమతిర్న్యధాత్. ౩౫

అథాపతద్భిన్నశిరా వజ్రాహత ఇవ క్షణాత్,
జయశబ్దో నమశ్శబ్ద స్సాధుశబ్దోఽభవ ద్దివి. ౩౬

ముముచుః పుష్పవర్షాణి హతే పాపే వృకాసురే,
దేవర్షిపితృగన్ధర్వా మోచిత స్సంకటాచ్ఛివః. ౩౭

(యదీతి.) హేదానవేన్ద్ర జగద్గురౌ జగద్గురుతయా త్వదభిమానవిషయే. తత్ర రుద్రే యది వో యుష్మాకం. విస్రమ్భో విశ్వాస స్తర్హ్యఙ్గ హేవృక. స్వస్య శిరసి న్యస్య విధాయ. ప్రతీయతాం పరీక్ష్యతామ్. ౩౩

హే దానవర్షభ. యది శమ్భో ర్వచః కథంచి దసత్యం స్యాత్తర్హి తదైనం తదనన్తరం అసద్వాచ మనృతవాచం. రుద్రం. జహి నాశయ. అన్యథా రుద్రః. పున స్తథా. అనృతం. వక్తా వక్ష్యతి త్వామివాన్యానప్యనృతం వదన్ వఞ్చయిష్యతి. అత స్తం జహీత్యర్థః. ౩౪

(ఇత్థమితి) చిత్రైర్భ్రామకైః స్మయేన, పేశలైః అతిరమ్యైః. ర్వచోభిర్భిన్నధీ ర్భ్రమితమతిః కుమతిరసురః. విస్మృతః, స్వశిరసి. స్వహస్తం, న్యధాత్ నిహితవాన్. ౩౫

అథ నిధానానన్తర మేవ వజ్రేణ, హత ఇవ. భిన్నం శిరో యస్య సః. క్షణా, దపతత్, జయశబ్ద ఇతి స్పష్టోఽర్థః. ౩౬

దేవాదయః, పుష్పవర్షాణి, ముముచుః, ఇత్థం, శివః సంకటాత్. యుక్త్యా ఉపాయేన, మోచితః. ౩౭

(శివద్రోహకర్తుః వృకాసురస్య విష్ణుమాయాప్రభావేన వినాశప్రాప్తిఘట్టః)

ముక్తం గిరిశమభ్యాహ భగవాన్పురుషోత్తమః,
అహో దేవ మహాదేవ పాపోఽయం స్వేన పాప్మనా. ౩౮

హతః కోను మహత్స్వీశ జన్తుర్వై కృతకిల్బిషః,
క్షేమీ స్యాత్కిము విశ్వేశే కృతాగస్కో జగద్గురౌ. ౩౯

య ఏవ మవ్యాకృతశక్త్యుదన్వతః పరస్య సాక్షాత్పరమాత్మనో హరేః,
గిరిత్రమోక్షం కథయేచ్ఛృణోతి వా విముచ్యతే సంసృతిభిస్తథాఽరిభిః. ౪౦

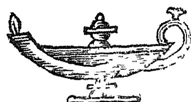
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః.

తతో, భగవాన్, గిరిశ. మభ్యేత్య, ప్రాహ (మహాదేవేతి.) పాపాత్మా. అయం వృకాసురః, స్వేనైవ. పాప్మనా, హతః కిల, హే ఈశ మహత్సు. కృతకిల్బిషః కృతాపరాధః, కోవా, జన్తుః, క్షేమీ, స్యాత్. కిముత, జగద్గురౌ జగద్ధితకారిణి విశ్వేశే, త్వయి, కృతాపరాధః క్షేమీ స్యాదితి. మహాదేవత్వేశత్వవిశ్వేశ్వరత్వజగద్గురుత్వవ్యపదేశాస్తదన్తరాత్మభూతస్యాత్మాభిప్రాయాపన్నాః. ౩౮-౩౯

ప్రకృతేతిహాసప్రవచనశ్రవణాదిఫలమాహ (య ఇతి.) ఏవ మిత్థం వాఙ్మనసావేద్యవివిధవిచిత్రానన్తశక్తిసాగరస్య ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యాన్తఃప్రవేశనియమనవ్యాప్యగతదోషాస్పర్శైర్లోకత్రయధారకస్య. ఆశ్రితార్తిహరస్య. భగవతో, గిరిత్రకర్మమోక్షణప్రతిపాదక మితిహాసం, యః పుమాన్. కథయేత్, ద్యో వా. శృణోతి. స సంసృతిభిః సాంసారికదుఃఖైః శత్రుభిశ్చ విముచ్యతే. ౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రికాయాం,
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. దశమస్కన్ధే, అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

సరస్వత్యాస్తటే రాజన్నృషయః సత్రమాసత,
వితర్కస్సమభూత్తేషాం త్రిష్వధీశేషు కో మహాన్. ౧

తస్య జిజ్ఞాసయా తే వై భృగుం బ్రహ్మసుతం నృప,
తజ్జ్ఞప్త్యై ప్రేషయామాసు స్సోఽభ్యగాద్బ్రహ్మణస్సభామ్. ౨

న తస్మై బ్రహ్మణే స్తోత్రం చక్రే సత్త్వపరీక్షయా,
తస్మై చుక్రోధ భగవాన్ప్రజ్వలన్స్వేన తేజసా. ౩

అథ ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః.

ఇత్థం మోక్షప్రదత్వసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిర్భగవతస్సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రదర్శితం. కిం బహునా బ్రహ్మర్షిభి రేవ భగవతః పరత్వం నిర్ణీతమిత్యభిప్రేత్య తద్విషయక మితిహాసాన్తరం ప్రస్తౌతి (సరస్వత్యా ఇత్యాదినా ఏకోననవతితమేన.) హే రాజన్, సరస్వత్యా నద్యాః తటే. ఆసత సత్రానుష్ఠానార్థ ముపవివిశురిత్యర్థః. అధీశేషు ఇన్ద్రాదిభ్యోఽధికేషు. బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేష్వపి, కో, మహానభ్యధిక. ఇతి తేషామృషీణాం. వితర్కో వివాదః సమభూత్. యద్యపి పరాపరతత్త్వవిదాం న వితర్కస్తథాఽపి లోకాన్గ్రాహయితు మభూదిత్యర్థః, యద్వేదానీమివ తదాఽపి పరత్వాభిమానినాం దూర్వాసః ప్రభృతీనాం సత్త్వాద్వితర్కో బభూవేత్యర్థః. ౧

(తస్యేతి) తస్య మహత్త్వస్య జిజ్ఞాసయా తే ఋషయః హేనృప. బ్రహ్మణః చతుర్ముఖస్య సుతం, భృగుం తజ్జ్ఞప్త్యై మహత్త్వం వేత్తుమిత్యర్థః. ప్రేషయామాసుః స భృగు స్తావద్బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య సభా మభ్యగాత్. ౨

సత్త్వపరీక్షార్థం, తస్మై బ్రహ్మణే స్తోత్రం న కృతవాన్, తస్మై భృగవే. భగవాన్ బ్రహ్మా చుక్రోధ. ౩

(త్రిమూర్తీనాం తారతమ్యపరీక్షార్థం ఋషిభిస్తత్తల్లోకాన్ప్రతి భృగుమహర్షిప్రేషణకథా)

స ఆత్మన్యుత్థితం మన్యుమాత్మజాయాత్మనా ప్రభుః,
అశీశమద్యథా వహ్నిం స్వయోన్యా వారిణా ప్రభుః. ౪

తతః కైలాసమగమత్స తం దేవో మహేశ్వరః,
పరిరబ్ధుం సమారేభ ఉత్థాయ భ్రాతరం ముదా. ౫

నైచ్ఛత్త్వమస్యుత్పథగ ఇతి దేవశ్చుకోప హ,
శూలముద్యమ్య తం హన్తుమారేభే తిగ్మలోచనః,
పతిత్వా పాదయోర్దేవీ సాన్త్వయామాస తం గిరా. ౬

అథో జగామ వైకుణ్ఠం యత్ర దేవో జనార్దనః,
శయానం శ్రియ ఉత్సఙ్గే పదా వక్షస్యతాడయత్. ౭

(స ఇతి.) స బ్రహ్మా ఆత్మజాయాం భృగవే ఆత్మని మనసి ఉత్థితం మన్యుం క్రోధమాత్మనా వివేకాత్మికయా బుద్ధ్యా అశామయత్. యథా స్వయోన్యా స్వస్యైవ స్వరూపాన్తరేణాభివ్యక్తిస్థానేన స్వకార్యేణేతి యావత్, తేన వారిణా యథా కశ్చిద్వహ్నిం శమయతి, తథా స్వకార్యేణ పుత్రనిమిత్తేన క్రోధం శమయామాసేత్యర్థః. యద్వా స్వస్మాదగ్నేః యో నిర్గతో ఉత్థితం వహ్నిం జలేన కశ్చిత్ శమయతి తథా భృగోరుత్పత్తిస్థానభూతాత్ స్వస్మాదుత్థితం క్రోధం బుద్ధ్యా అశామయదిత్యర్థః. ౪

(తత ఇతి.) స భృగుః కైలాసం జగామ తం భృగుం పరిరబ్ధుమాలిఙ్గితుమ్. ౫

(నైచ్ఛదితి.) త్వముత్పథగ, ఇతి వదన్ పరిరమ్భణం, నైచ్ఛదిత్యర్థః, రుద్రస్తస్మై చుకోప కిం చ తీక్ష్ణదృష్టిస్సన్ శూలముద్యమ్య తం భృగుం హన్తుమారబ్ధవాన్ (పతిత్వేతి.) దేవీ గిరా సాన్త్వయిత్వా తం రుద్రమ్. ౬

(అథో ఇతి.) వైకుణ్ఠశబ్దః పూర్వవద్విష్ణులోకపరః, శ్రియో లక్ష్మ్యా, ఉత్సఙ్గే శయానం వక్షసి పాదేనాతాడయత్. ౭

తత ఉత్థాయ భగవాన్సహలక్ష్మ్యా సతాంగతిః.
స్వతల్పాదవరుహ్యాథ ననామ శిరసా మునిమ్. ౮

ఆహ తే స్వాగతం బ్రహ్మన్నిషీదాత్రాసనే క్షణమ్,
అజానతా మాగతా న్వః క్షన్తుమర్హథ నః ప్రభో. ౯

పునీహి సహలోకం మాం లోకపాలాం శ్చ మద్గతాన్,
పాదోదకేన భగవం స్తీర్థానాం తీర్థకారిణా. ౧౦

అద్యాహం భగవన్లక్ష్మ్యా ఆస మేకా న్తభాజనమ్,
వత్స్యత్యురసి మే భూతి ర్భవత్పాదహతాంహసః. ౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం బ్రువాణే వైకుణ్ఠే భృగు స్తన్మన్ద్రయా గిరా,
నిర్వృత స్తర్పిత స్తూష్ణీం భక్త్యుత్కణ్ఠోఽశ్రులోచనః. ౧౨

(తత ఇతి.) సతాం గతిరితిహేతుగర్భం. మతః, స్వతల్పా దాశు అవరుహ్య. మునిం భృగుం శిరసా ననామ. ౮

ఆహ చ (కిమితి.) హే బ్రహ్మన్. తే త్వయా స్వాగతం కుశలమాగతం ఖలు, అత్రాస్మిన్నాసనే క్షణం నిషీద ఉపవిశ, హే ప్రభో యుష్మ నాగతా నజానతాం నోఽస్మాకం, అపరాధ మితి శేషః. క్షంతు, మర్హథ. ౯

(పునీహీతి.) సహలోకం వైకుంఠం మాం మద్గతాన్ మదావేశితచిత్తాన్ మద్ధార్యానిత్ లోకపాలాంశ్చ హే భగవాన్ పాదోదకేన పునీహి, కథంభూతేన? తీర్థానాం గఙ్గాదీనామపి, తీర్థకారిణా పవిత్రత్వకారిణా. ౧౦

(అద్యేతి.) హే భగవాన్ అద్యాధునా అహం, లక్ష్మ్యాః ఏకాంతభాజనం నియతాశ్రయ ఆసం, తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశింషన్నాహ భవతః పాదేన పాదతాడనేన హత మంహః పాపం యస్య తస్య మమ ఉరసి భూతిర్లక్ష్మీః వసతి అనపాయితయా వర్తిష్యతీతి. ౧౦

(ఏవ మితి.) తస్య భగవతో మంద్రయా గమ్భీరయా ఆశయగర్భయా గిరా నిర్వృతః. తర్పితశ్చ. భక్త్యుత్కంఠయా భక్త్యుద్రేకేణ. అశ్రూణి. లోచనయో ర్యస్య సః. తూష్ణీ మాస. ౧౨

(త్రిమూర్తీనాం తారతమ్యపరీక్షార్థం ఋషిభిస్తత్తల్లోకాన్ప్రతి భృగుమహర్షిప్రేషణకథా)

పునస్సత్రం సమావ్రజ్య మునీనాం బ్రహ్మవాదినామ్,
స్వానుభూతమశేషేణ రాజన్భృగురవర్ణయత్. ౧౩

తన్నిశమ్యాథ మునయో విస్మితా ముక్తసంశయాః,
భూయాంసం శ్రద్దధు ర్విష్ణుం యతశ్శాన్తి ర్యతో భయమ్, ౧౪

ధర్మస్సాక్షాద్యతో జ్ఞానం వైరాగ్యం చ తదన్వితమ్,
ఐశ్వర్యం చాష్టధా యస్మాద్యశశ్చాత్మమలాపహమ్. ౧౫

మునీనాం న్యస్తదణ్డానాం శాన్తానాం సమచేతసామ్,
అకిఞ్చనానాం సాధూనాం యమాహుః పరమాం గతిమ్. ౧౬

(పున రితి.) ఆవ్రజ్య ఆగత్య. హే రాజన్ స్వేనాత్మనా. అనుభూత. మశేషేణ వర్ణయత్. ౧౩

(త దితి.) తద్భృగుణోపవర్ణితం. నిశమ్య. ముక్తసంశయాః గతసంశయాః. అత ఏవ విస్మితా. సుఖితాః. విష్ణుమేవ భూయాంసం సర్వోత్కృష్టం శ్రద్దధుః నిశ్చితవంతః. సరత్వోపయుక్త గుణావిష్కారపూర్వకనిశ్చయప్రకార మేవాహ యతశ్శాంతిరిత్యాదినా. యచ్ఛబ్దానాం "త్రివిధాకృతయ స్తస్యై" త్యుపరిష్టాత్సంబంధ. యతః యస్మిన్ శాంతిః, యతస్సేవ్యమానాత్, అభయం ముక్తిః. యద్వా. యతో యదుపాసనాదేవ. శాంతిః ఏవముత్తరత్రాపి. ౧౪

ధర్మోஉత్ర బ్రహ్మణ్యతాజ్ఞానం. సర్వవిషయకం వైరాగ్యం విషయానభిలాషః. తదన్వితం శాంత్యాదిభిస్సహిత. మష్టధా అణిమాదిభేదేనాష్టవిధ. మైశ్వర్యం చ. ఆత్మనః. భజతః. పుంసః. మలం అపహంతీతి తథా తద్యశో. యస్మిన్నిత్యర్థః. ౧౫

(మునీనా మితి.) న్యస్తదణ్డానాం భూతద్రోహరహితానాం సమచేతసాం సర్వాత్మబ్రహ్మ బుద్ధీనాం అకించనానాం ప్రయోజనానుసంధానరహితానాం. పరోపకారశీలానాం. యం. పరమాం గతిం ప్రాప్య మాహుః. ౧౬

సత్త్వం యస్య ప్రియామూర్త్తిర్బ్రాహ్మణాస్త్విష్టదేవతాః,
భజన్త్యనాశిషశ్శాన్తా యం వా నిపుణబుద్ధయః. ౧౪

త్రివిధాకృతయస్తస్య రాక్షసా అసురాస్సురాః,
గుణిన్యామాయయా సృష్టా స్సత్త్వం తత్తీర్థసాధనమ్. ౧౫

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్థం సారస్వతా విప్రా నృణాం సంశయనుత్తయే,
పురుషస్య పదామ్భోజసేవయా తద్గతిం గతాః. ౧౬

(సత్త్వ మితి.) సత్త్వం రజస్తమోభ్యా మననువిద్ధం శుద్ధసత్త్వం. యస్య ప్రియా, మూర్త్తిః శరీరం. యస్య చ ఇష్టదేవతాః బ్రాహ్మణాః అనాశిషః నిష్కామాః శాంతాః జితేంద్రియాః, నిపుణ బుద్ధిర్యేషాం తే యం భజంతి. ౧౪

(త్రివిధేతి.)తస్యేశ్వరస్య భూతస్య, నిస్సమాభ్యధికస్య, గుణిన్యా సత్త్వాదిత్రిగుణవత్యా మాయయా సృష్టా రాక్షసా, అసురాః, సురాశ్చేతి త్రివిధా అపి ఆకృతయః తస్యైవ శరీరభూతా ఇత్యర్థః. తత్ర దేవాస్సత్త్వప్రచురాః, అసురాస్తురజఃప్రచురాః, రాక్షసాస్తమః ప్రచురాః. దేవాదిషు చ ద్వే భూతసర్గౌ లోకేఽస్మిన్ దైవ ఆసుర ఏవ చ ... "ప్యాసురమానుషదైవసంపత్తిభి రభిజాతాస్సంత్యేవేతి భగవద్గీతాసూముక్తం. ఏవం చ సర్వేష్వేకి నోపాస్యా ఇతి భావః. తథాచోక్తం శౌనకేన "ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యంతా జగదంతర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినః కర్మజనిత సంసారవశవర్తినః, యతస్తతో న తే ధ్యానే ధ్యానినా ముపకారకాః అవిద్యాంతర్గతాస్సర్వే తేహిసంసారగోచరాః పశ్చాదుద్భూత బోధాశ్చ ధ్యానేనైవోపకారకాః। నైసర్గికో న వై బోధస్తేషామప్యన్యతో యతః తస్మాత్తదమలం బ్రహ్మ నిసర్గాదేవబోధవ" దితి. ఏత దేవాహ సత్త్వం తత్తీర్థసాధనమితి యత్సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం భగవచ్ఛరీరం తదేవ, తీర్థ సాధనం ఉపాస్యమానంచ న్నిశ్శేషప్రకృతిసంబంధక్షపణద్వారా ఆత్మశుద్ధిసాధన మిత్యర్థః. ౧౫

(ఇత్థ మితి.) సారస్వతాః సరస్వతీతీరవాసినో, విప్రాః, నృణాం సంశయనివృత్తయే, ఇత్థం వివిచ్య, పరమపురుషస్య, పదామ్భోజసేవయా తద్గతిం ముక్తిం ప్రాప్తాః. ౧౬

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చింతాపనోదనకథా)

సూత ఉవాచ—

ఇత్యేతన్మునితనయాస్య పద్మగన్ధి పీయూషం భవభయభిత్పరస్య పుంసః
సుశ్లోక్యం శ్రవణపుటైః పిబత్యభీక్ష్ణం పాన్థోఽధ్వభ్రమణపరిశ్రమం జహాతి. ౨౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏకదా ద్వారవత్యాం తు విప్రపత్న్యాః కుమారకః,
జాతమాత్రో భువం స్పృష్ట్వా మమార కిల భారత. ౨౧

విప్రో గృహీత్వా మృతకం రాజద్వార్యుపధాయ సః.
ఇదం ప్రోవాచ విలపన్నాతురో దీనమానసః. ౨౨

బ్రహ్మద్విషశ్శఠధియో లుబ్ధస్యావిజితాత్మనః,
క్షత్రబన్ధోః కర్మదోషాత్ పఞ్చత్వం మే గతోఽర్భకః. ౨౩

ప్రక్రాన్తేతిహాసశ్రవణఫలమాహ సూతః (ఇత్యేతదితి.) మునేర్ద్వైపాయనస్య. య
స్తనయః, శుక స్తస్యాస్యపద్మం ముఖపద్మం తస్య గంధో. యస్మిన్ తత్ పీయూషమమృత మేత
ద్భగవతః. పరతత్త్వప్రకాశకేతిహాసాత్మకం భయం సంసృతిభయం. భినత్తీతి తథా సుశ్లోకం బహు
మంతవ్యం. ప్రసిద్ధామృతం తు నైవంవిధమితి భావః. అభీక్ష్ణం పునః పునః. కర్ణపుటైః శ్రోత్రచషకైః.
పిబన్ పాన్థః. అధ్వభ్రమణపరిశ్రమం. జహాతి ముక్తో భవతీత్యర్థః. ౨౦

అత్ర కేచిదధ్యాయం సమాపయంతి-అథ యోఽసావుక్తవిధః. పరమపురుషః స ఏవ శ్రీకృష్ణ
ఇతి దర్శయితుమితిహాసాంతరం ప్రస్తౌతి (ఏకదేత్యాదినా.) విప్రస్య కస్యచి. త్పత్న్యాః. కుమారో.
హే భారత. జాతమాత్ర స్తదైవ భువం స్పృష్ట్వా. మమార. ౨౧

(విప్ర ఇతి.) స విప్రః రాజద్వారే. ఉపధాయ నిధాయ ఇదం వక్ష్యమాణం. ప్రోవాచ. ౨౨

ఇదమిత్యవివక్షిత మేవాహ (బ్రహ్మద్విష ఇతి ద్వాభ్యాం) బ్రహ్మ బ్రాహ్మణాన్ ద్వేష్టీతి తథా.
తస్య శఠస్య మూర్ఖస్యేవ. ధీ ర్యస్య లుబ్ధస్య విషాదతుల్యస్యాజితేంద్రియస్య క్షత్రబంధోః క్షత్రియా
భావస్య రాజ్ఞః కర్మదోషాత్ దుర్వ్యాపారదోషాత్ మమార్భకః. పఞ్చత్వం మరణం ప్రాప్తః. మయి తు న
కశ్చిద్దోష ఇతి భావః. ౨౩

హింసావిహారం నృపతిం దుశ్శీల మజితేన్ద్రియమ్,
ప్రజా భజన్త్యస్సీదన్తి దరిద్రా నిత్యదుఃఖితాః. ౨౪

ఏవం ద్వితీయం బ్రహ్మర్షి స్తృతీయం త్వేవ మేవ చ,
విసృజ్య స నృపద్వారి తాం గాథాం సమగాయత. ౨౫

తామర్జున ఉపశ్రుత్య కర్హిచి త్కేశవాన్తికే.
పరేతే నవమే బాలే బ్రాహ్మణం సమభాషత. ౨౬

కిం స్విద్బ్రహ్మం స్త్వన్నివాస ఇహ నాస్తి ధనుర్ధరః,
రాజన్యబన్ధురేతే వై బ్రాహ్మణా స్సత్రమాసతే. ౨౭

ధనదారాత్మజా యుక్తా యత్ర శోచన్తి బ్రాహ్మణాః,
తే వై రాజన్యవేషేణ నటా జీవన్త్యసుంభరాః. ౨౮

హింసైవ విహారో యస్య తం దుష్టం శీలం వృత్తి ర్యస్య తం అజితేంద్రియం, నృపం భజంత్యః. ప్రజాః, సీదంతి, దుఃఖ్యంతి నిత్యం దుఃఖితాః, దరిద్రాశ్చ భవంతి. ౨౪

(ఏవ మితి.) ఏవ మేవ చాష్టకృత్వః స విప్రో, నృపద్వారి, మృతకం విసృజ్య తాం గాథాం "బ్రహ్మద్విష" ఇత్యాదివాక్య మగాయత ప్రోవాచ, ౨౫

(తా మితి.) పరేతే మృతే సతి నవమే బాలే పూర్వవ ద్విప్రేణ గీతాం తాం గాథాం శ్రుత్వా. ౨౬

భాషణమేవాహ (కిం స్విదితి త్రిభిః) హే బ్రహ్మన్ ఇహ త్వన్నివాసభూతే పురే ధనుర్ధరః కోఽపి, నాస్తి కించిత్ ధనుర్ధరమాత్రో రాజన్యబంధురపి నాస్తి కిమిత్యర్థః. బ్రహ్మణో నాస్త్యేవేతి భావః. ఏతే తు సత్ర మాసతే యే బ్రాహ్మణాః, సత్రయాగబ్రాహ్మణా ఇవ, మిలితాః ధనాదిభి ర్యుక్తాః సుఖ మాసత ఇత్యర్థః. ౨౭

యత్ర యేషు, జీవత్సు బ్రాహ్మణా ధనదారాత్మజైః, అయుక్తాః వియుక్తాః. ఏవం శోచంతి తే వై రాజన్యరూపేణ క్షత్రియవేషేణ నటాఇవ అసుంభరాః స్వప్రాణపోషణపరాః జీవంతి తే జీవచ్ఛవప్రాయా ఇతి భావః. ౨౮

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చింతాపనోదనకథా)

అహం ప్రజాం వాం భగవన్రక్షిష్యే దీనయో రిహ,
అనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞోఽగ్నిం ప్రవేక్ష్యే హతకల్మషః. ౨౯

బ్రాహ్మణ ఉవాచ—

సఙ్కర్షణో వాసుదేవః ప్రద్యుమ్నో ధన్వినాం వరః,
అనిరుద్ధోఽప్రతిరథో న త్రాతుం శక్నువన్తి యత్. ౩౦

తత్కథం ను భవాన్కర్మ దుష్కరం జగదీశ్వరైః,
చికీర్షసి త్వం బాలిశ్యాన్న తచ్ఛ్రద్దధ్మహే వయమ్. ౩౧

అర్జున ఉవాచ —

నాహం సంకర్షణో బ్రహ్మన్న కృష్ణః కార్ష్ణిరేవ చ,
అహం వా అర్జునో నామ గాణ్డీవం యస్య మే ధనుః. ౩౨

(అహమితి) దీనయో ర్వాం యువయోః. ప్రజాం జనిష్యమాణం పుత్ర మహామిహైవ స్థితా రక్షిష్యే. యద్యహ మనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞః స్యాం తర్హి అగ్నిం ప్రవేక్ష్యే, తతో హతకల్మషః బ్రాహ్మణవిలాపశ్రవణపాతకాత్ అనృతభాషణా చ్చ పాతకా న్ముక్తో భవేయం అహతకల్మష ఇతి వా చ్ఛేదః. యద్యపి స్తీర్ణప్రతిజ్ఞ స్తర్హి అపిర న్తపావ స్తదపనోదనాయ ప్రవేక్ష్యామీత్యర్థః. ౨౯

ఏవముక్తః ప్రాహ బ్రాహ్మణః (సంకర్షణ ఇతి ద్వాభ్యాం) సంకర్షణో బలదేవః శ్రీకృష్ణః ధన్వినాం శ్రేష్ఠః ప్రద్యుమ్నః న విద్యతే ప్రతిరథస్సమబలో యస్య సోఽనిరుద్ధశ్చేత్యేతే యన్మదపత్యం త్రాతుం న శక్నువంతి. ౩౦

తజ్జగదీశ్వరైరపి కర్తు మశక్యం మదపత్యత్రాణాత్మకం కర్మ కథం భవాన్ కర్తుం శక్నోతి? యత స్త్వం బాలిస్యాదజ్ఞానా న్మౌర్ఖ్యాద్వా. చికీర్షసి త త్తస్మా ద్వయం న శ్రద్దధ్మహే న విశ్వసిమః. ౩౧

ఇత్థముక్తః ప్రాహార్జునః (నాహమితి ద్వాభ్యాం) కార్ష్ణిః కృష్ణస్యాపత్యం పుమాన్ ప్రద్యుమ్న శ్చకారాదనిరుద్ధశ్చ న భవామి. కింతు తేభ్యోఽప్యతిశయితశక్తి రర్జునోఽహం యస్యార్జునస్య మమ గాణ్డీవం ధనురస్తి ౩౨

మావమంస్థా మమ బ్రహ్మన్వీర్యం త్ర్యమ్బకతోషణమ్,
మృత్యుం విజిత్య ప్రధన ఆనేష్యే తే ప్రజాం విభో. ౩౩

ఏవం విస్రమ్భితో విప్రః ఫాల్గునేన పరంతప,
జగామ స్వగృహం ప్రీతః పార్థవీర్యం నిశామయన్. ౩౪

ప్రసూతికాల ఆసన్నే భార్యాయా ద్విజసత్తమః,
పాహి పాహి ప్రజాం మృత్యో రిత్యాహార్జున మాతురః. ౩౫

స ఉపస్పృశ్య శుచ్యమ్బు నమస్కృత్య మహేశ్వరమ్,
దివ్యాన్యస్త్రాణ్యనుస్మృత్య సజ్యం గాణ్డీవ మాదదే. ౩౬

న్యరుణత్సూతికాగారం శరై ర్నానాస్త్రయోజితైః,
తిర్యగూర్ధ్వమధః పార్థ శ్చకార శరపఞ్జరమ్. ౩౭

తతః కుమారస్సంజాతో విప్రపత్న్యా రుదన్ముహుః,
సద్యోఽదర్శన మాపేదే సశరీరో విహాయసా. ౩౮

హే బ్రహ్మన్ మమ వీర్యం మావమంస్థాః అవహేలనం మాకార్షీః. తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి- త్ర్యమ్బకో రుద్రః స తుష్యత్యనేనేతి తథా తత్ అతో హే ప్రభో మృత్యుమపి ప్రధనే యుద్ధే విజిత్య త్వత్ప్రజా మానేష్యే. ౩౩

(ఏవ మితి.) ఇత్థం ఫల్గునేనార్జునేన విస్రమ్భితః విశ్వాసం ప్రాపితః ప్రీతః స్వగృహం జగామ. తత్ హే పరంతప పార్థస్య వీర్యం, నిశామయన్ ఆస్తేతి శేషః. ౩౪

(ప్రసూతికాల ఇతి.) భార్యాయాః ప్రసూతికాలే ఆసన్నే సతి తదా ద్విజసత్తమ ఆతురస్స న్నర్జునం ప్రతీత్థ మాహ-ఇత్థం మమ ప్రజాం మృత్యోః, పాహి పాహీతి. ౩౫

(స ఇతి.) సోఽర్జున శ్శుచిశ్శుద్ధమమ్బు జలం ఉపస్పృశ్యాచమ్య. ౩౬

(న్యరుణదితి) న్యరుణదావృతవాన్. తదేనాహ తిర్యగూర్ధ్వమితి. ౩౭

(తత ఇతి.) విప్రపత్న్యాః సంజాతః కుమారో రుదన్నేవ మృతః అదర్శన మాపేదే దేహోఽపి నావశిష్ట ఇత్యర్థః. ౩౮

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చితాపనోదనకథా)

తదాఽఽహ విప్రో విజయం వినిన్దన్కృష్ణసన్నిధౌ,
మౌఢ్యం పశ్యత మే యోఽహం శ్రద్దధే క్లీబకత్థనమ్. ౩౯

న ప్రద్యుమ్నో నానిరుద్ధో న రామో న చ కేశవః,
యస్య శేకుః పరిత్రాతుం కోఽన్యస్తదవితేశ్వరః. ౪౦

ధిగర్జునం మృషావాదం ధిగాత్మశ్లాఘినో ధనుః,
దైవోపసాదితం మౌఢ్యాదానినీషతి దుర్మతిః. ౪౧

ఏవం శపతి విప్రర్షౌ విద్యామాస్థాయ ఫల్గునః,
యయౌ సంయమనీ మాశు యత్రాస్తే భగవాన్యమః. ౪౨

విప్రాపత్యమచక్షాణస్తత ఐన్ద్రీమగాత్పురీమ్,
ఆగ్నేయీం నైరృతీం యామ్యాం వాయవ్యాం వారుణీమథ, ౪౩

(తదేతి) అహో మమ మౌఢ్యం పశ్యత యోఽహం క్లీబస్య షణ్డస్యార్జునస్య కత్థనం శ్రద్దధే విశ్వస్తవానస్మి. అతోఽహం మూఢః ౩౯

ప్రద్యుమ్నాదయ ఏవ యం పరిత్రాతుం న శేకుర్న ప్రబభూవుః, తత్ మదపత్యం త్రాతుం కో వా ఈశ్వరస్సమర్థః. అతోఽర్జునం ధిక్ స వినిన్ద్య ఇత్యర్థః. "ఉభసర్వతసో" రితి ద్వితీయా. తత్ర హేతు ర్మృషా వదతీతి తథా తం ఆత్మస్తుతిశీలస్యాస్య ధనుర్గాణ్డీవమపి ధిక్. తత్ర హేతు ర్యోఽర్జునః దుష్టా మతి ర్యస్య స తథాభూతస్సన్ దైవేనోపసాదితం లోకాంతరం ప్రాపితం మౌఢ్యాదానినీషతి ఆనేతు మిచ్ఛతి. ౪౦-౪౧

ఏవం విప్రర్షౌ శపతి నిన్దతి సతి సఫల్గునోఽర్జునో విద్యాం సర్వలోకసంచారావహాం యోగవిద్యా మాశ్రిత్య తావద్యమపురీం ప్రతి యయౌ, యత్ర యమన్యాం భగవాన్ యమ ఆస్తే తాం పురీమిత్యర్థః. ౪౨

తత్ర విప్రాపత్య మచక్షాణోఽపశ్యన్. ఏవం క్రమేణైన్ద్ర్యాదిపురీ స్తత్ర తత్ర చచక్షాణో యయౌ. యామ్యాం పురీమిమాం మన్యాః. అన్యైవ యమస్యైవ సంబంధినీ దక్షిణదిక్స్థా. ౪౩

రసాతలం నాకపృష్ఠం ధిష్ణ్యాన్యన్యాన్యుదాయుధః,
(తతోఽలబ్ధద్విజసుతో హ్యనిస్తీర్ణప్రతిశ్రుతః)
అగ్నిం వివిక్షుః కృష్ణేన ప్రత్యుక్తః ప్రతిషేధతా. ౪౪

దర్శయే ద్విజపుత్రాంస్తే మావజ్ఞామాత్మనః కృథాః,
ఏతేన కీర్తిం విమలాం మనుష్యాః స్థాపయన్తి తే. ౪౫

ఇతి సంభాష్య భగవానర్జునేన మహేశ్వరః,
దివ్యాశ్వం రథ మారుహ్య ప్రతీచీం దిశమావిశత్. ౪౬

సప్తద్వీపాన్సప్తసిన్ధూన్సప్తసప్తగిరీనథ,
లోకాలోకం తథాఽతీత్య వివేశ సుమహత్తమః. ౪౭

తత్రాశ్వాశ్శైన్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకాః,
తమసి భ్రష్టగతయో బభూవుర్భరతర్షభ. ౪౮

రసాతలం పాతాళం నాకపృష్ఠం నాకస్య స్వర్గస్య పృష్ఠ ముపరితనం లోకం కిం బహునా సర్వాంశ్చ లోకాన్ వాయువ చ్చచార, తత స్తత్ర సర్వత్రాప్యలబ్ధో ద్విజసుతో, యేన సః అత ఏవ, అనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞః. అత ఏవాగ్నిం ప్రవేష్టు మిచ్ఛుః ప్రతిషేధతా సామోక్తిభిః ప్రతిషేధం కుర్వతా శ్రీకృష్ణేన, ప్రత్యుక్తో నివారితః. ౪౪

ప్రతిషేధపూర్వకనివారణప్రకార మేవాహ (దర్శయ ఇతి.) ద్విజస్య, సూనూన్, తే తుభ్యం దర్శయే దర్శయిష్యామి, ఆత్మనః స్వస్యావజ్ఞాం కృథాః ఏవం చే, త్తవామలాం కీర్తి, మేతే మనుష్యాః, స్థాపయంతి నిశ్చలాం కరిష్యంతి పాఠాంతరం, తదా ఆత్మనోఽవజ్ఞామకృథాశ్చే త్కీర్తిం దూషయిష్యంతీత్యర్థః. ౪౫

(ఇతీతి.) సంభాష్య సంభాషణేన ప్రతిబోధ్య భగవాన్మహేశ్వరః శ్రీకృష్ణోఽర్జునేన సహ. ౪౬

(సప్తద్వీపానితి.) సప్త సప్తగిరయో యేషు తాన్ ద్వీపాన్ తతో లోకాలోకం పర్వత మతీత్య సుమహన్నిబిడం తమోఽంధకారం వివేశ. ౪౭

(తత్ర) తమసి శైబ్యాదయోఽశ్వాః ప్రతిహతగతయో బభూవుః. ౪౮

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చిన్తాపనోదనకథా)

తాన్ దృష్ట్వా భగవాన్కృష్ణో మహాయోగేశ్వరేశ్వరః,
సహస్రాదిత్యసంకాశం స్వచక్రం ప్రాహిణోత్పురః. ౪౯

తమస్సు ఘోరం గహనం కృతం మహద్విదారయద్భూరితరేణ రోచిషా,
మనోజవం నిర్వివిశే సుదర్శనం గుణచ్యుతో రామశరో యథా చమూః. ౫౦

ద్వారేణ చక్రానుపథేన తత్తమః పరం పదం జ్యోతిరనన్తపారమ్,
సమశ్నువానం ప్రసమీక్ష్య ఫల్గునః ప్రతాడితాక్షోఽపి దధేఽక్షిణీ ఉభే. ౫౧

తతః ప్రవిష్టస్సలిలం నభస్వతా బలీయసైజద్బృహదూర్మిభూషణమ్,
తత్రాద్భుతం వై భవనం ద్యుమత్తమం భ్రాజన్మణిస్తమ్భసహస్రశోభితమ్. ౫౨

(తావితి.) తాన్, భ్రష్టగతీన్ అశ్వాన్ స్వచక్రం సుదర్శనం పురః అశ్వానాం పురతః ప్రాహిణోత్ ప్రాయుఙ్క్త. ౪౯

(తమ ఇతి.) గహనం దుష్ప్రవేశం సుఘోరం భయంకరం మహదపారం కృతం భగవతైవ సృష్టం తమో భూరితరేణ బహుతరేణ స్వతేజసా విదారయన్మనోజవం సుదర్శనం వివేశ. యథా రామస్య దాశరథేః శరో గుణాత్ మౌర్వ్యాశ్చ్యుతశ్చమూం రావణసేనాం వివేశ, తద్వత్ ౫౦

(ద్వారేణేతి.) చక్రానుపథేన చక్రమనుగతేన ద్వారేణ తస్మాత్తమసః పరం దూరే వర్తమానం భాగవత మనంతపారం జ్యోతిః సమశ్నువానం ప్రాప్నువచ్చక్రం ప్రసమీక్ష్య ఫల్గునోఽర్జునః ప్రతాడితే ప్రతిహతే అక్షిణీ దృష్టీ యస్య సః ఉభే అప్యక్షిణీ. పిదధే న్యమీలయత్. ౫౧

(తత ఇతి.) తత స్తమసః పరతో జలం. ప్రవిష్టః. కథంభూతః? బలీయసా ప్రచణ్డేన నభస్వతా వాయునా, ఏజన్తః ఉచ్చలన్తః బృహన్తః ఊర్మయస్తరఙ్గా స్తైర్భూషణం, భూషణ మితి పాఠే ఊర్మయ ఏవ భూషణం యస్య తథాభూతం తత్ర జలస్యాధస్తాత్, దద్భుతం భవనం ప్రవిష్ట ఇత్యనుషఙ్గః. కథంభూతం. ద్యుమత్తమం ద్యుతిమత్ శ్రేష్ఠం భ్రాజతాం మణిమయస్తమ్భానాం. సహస్రేణోపశోభితమ్, ౫౨

తస్మిన్మహాభీమమనన్తమద్భుతం సహస్రమూర్ధన్యఫణామణిద్యుభిః.
విభ్రాజమానం ద్విగుణోల్బణేక్షణం సితాచలాభం శితికణ్ఠజిహ్వమ్. ౫౩

దదర్శ తద్భోగసుఖాసనం విభుం మహానుభావం పురుషోత్తమోత్తమమ్.
సాన్ద్రామ్బుదాభం సుపిశఙ్గవాససం ప్రసన్నవక్త్రం రుచిరాయతేక్షణమ్. ౫౪

మహామణివ్రాతకిరీటకుణ్డలప్రభాపరిక్షిప్తసహస్రకున్తలమ్,
ప్రలమ్బచార్వష్టభుజం సకౌస్తుభం శ్రీవత్సలక్ష్మం వనమాలయా వృతమ్. ౫౫

సునన్దనన్దప్రముఖైశ్చ పార్షదైశ్చక్రాదిభిర్మూర్తిధరైర్నిజాయుధైః,
పుష్ట్యా శ్రియా కీర్త్యజయాఖిలర్ద్ధిభిర్నిషేవ్యమాణం పరమేష్ఠినాం పతిమ్. ౫౬

(తస్మిన్నితి) తస్మిన్భవనే తం ప్రసిద్ధం అనన్తాఖ్యం మహాన్తమహిం దదర్శేత్యుత్తరేణ సమ్బన్ధః. కథంభూతం మద్భుతం విస్మయనీయం సహస్రం మూర్ధానః ఫణాస్తేషు భవాస్తేషాం మహతాం మణీనాం ద్యుభిర్దీప్తిభిర్విశేషేణ భ్రాజమానం ద్విగుణైః ద్విసహస్రసంఖ్యైరీక్షణైరుల్బణముగ్రం సితాచలః స్ఫటికపర్వతః తస్యాభా ఇవాభా యస్య తం శితిః నీలః కణ్ఠో జిహ్వాశ్చ యస్య తమ్. ౫౩

(దదర్శేతి) తస్యానన్తస్య భోగః శరీరమేవ, సుఖాసనం యస్య, తం విభుం భగవన్తం దదర్శ. కథంభూతం, మహాననుభావః ప్రభావో, యస్య తం పురుషోత్తమానాం బ్రహ్మాదీనాముత్తమం సాన్ద్రస్యామ్బుదస్యేవాభా, యస్య శోభనే పిశఙ్గే వాససీ యస్య, ప్రసన్నం వక్త్రం చ యస్య రుచిరే సున్దరే ఆయతే చ, అక్షిణీ యస్య తమ్. ౫౪

మహాన్తో, మణివ్రాతా, యేషు తేషాం కిరీటకుణ్డలానాం ప్రభయా పరిక్షిప్తాః సర్వతః స్ఫురన్తః అనన్తాః కున్తలాః యస్య తం ప్రలమ్బా దీర్ఘాశ్చారవో వర్తులాశ్చాష్టౌ భుజా యస్య, శోభనః కౌస్తుభో యస్య, శ్రీవత్సం లక్ష్మచిహ్నం, యస్య తం వనమాలయా, అలంకృతం చ. ౫౫

సునన్దనాదిభిః, పార్షదైర్విగ్రహధరైః, శ్చక్రాదిభిః, స్వాసాధారణైః, రాయుధైశ్చ, పుష్ట్యాదిభిః, శ్శక్తిభిర్మూర్తిమతీభిస్తథా అఖిలర్ద్ధిభిరణిమాదిభిః, సేవ్యమానం పరమేష్ఠినాం బ్రహ్మాదీనాం పతిమ్. ౫౬

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చిన్తాపనోదనకథా)

వవన్ద ఆత్మాన మనన్త మచ్యుతో జిష్ణుశ్చ తద్దర్శనజాతసాధ్వసః.
తావాహ భూమా పరమేష్ఠినాం ప్రభుర్బద్ధాఞ్జలీ సస్మిత మూర్జయా గిరా. ౫౭
ద్విజాత్మజా మే యువయోర్దిదృక్షుణా మయోపనీతా భువి ధర్మగుప్తయే,
కలావతీర్ణావవనే ర్భరాసురాన్ హత్వేహ భూయ స్త్వరయేత మన్తి మే. ౫౮
పూర్ణకామావపి యువాం నరనారాయణా వృషీ
ధర్మమాచరతాం స్థిత్యా ఋషభౌ లోకసంగ్రహమ్. ౫౯
ఇత్యాదిష్టౌ భగవతా తౌ కృష్ణౌ పరమేష్ఠినా.
ఓమిత్యానమ్య భూమాన మాదాయ ద్విజదారకాన్. ౬౦

(వవన్ద ఇతి.) అజం హేయప్రతిభటం, స్వస్మాదనన్యం చ, అచ్యుతో. వవన్దే ననామ, తథా జిష్ణుః అర్జునశ్చ, తస్య భగవతో, దర్శనేన, జాతం, సాధ్వసం భక్తిపూర్వకభయం, యస్య, సః వవన్దే, తతో బద్ధాఞ్జలీ, తౌ కృష్ణార్జునౌ ప్రతి పరమేష్ఠినాం, పతిః ప్రభు ర్భగవాన్ ఊర్జితయా గభీరయా గిరా, ప్రాహ. ౫౭

ఉక్తిమేవాహ (ద్విజాత్మజా ఇతి.) యువయో ర్యువాం, దిదృక్షుణా ద్రష్టుమిచ్ఛునా మయా ద్విజాత్మజాః మే ఉపనీతాః మదన్తికం ప్రాపితాః, కిమావయో ర్దర్శనేనేత్యత్రాహ-. ధర్మగుప్తయే, భువి కలయా౽వతీర్ణా వితి చ్ఛత్రన్యాయేనోక్తం "కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయ" మిత్యుపక్రమే పూర్ణావతారత్వోక్తేః. అతో మదవతారత్వాన్మమ దిదృక్షా జాతేతి భావః. అర్జునస్య నరాంశత్వప్రసిద్ధిముపజీవ్యేత్థముక్తం, నరస్య నారాయణాంశావతారత్వాత్ అవనేః భూమేః భారాయితాన్ అసురాన్ హత్వా, భూయ స్త్వరయా మమాన్తి సమీపం, ఇతం ఆగచ్ఛతమ్. ౫౮

కించ యువాం పూర్వం, నరనారాయణా వృషీభూత్వేతి శేషః. ఋషభౌ శ్రేష్ఠౌ హేతుగర్భమిదం. అతః పూర్ణకామావపి స్థిత్యై జగద్రక్షణార్థం లోకసంగ్రహం ధర్మమాచేరతుః ఆచరితవన్తౌ లోకో౽ర్వాచీనో జనః సంగృహ్యతే ప్రవర్త్యతేనేనేతి తథా తం, అత్ర "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ" ఇత్యాది గీతావచనార్థ ఉపక్షిప్తః. ౫౯

(ఇతీతి.) భగవతా పరమేష్ఠినా ఇత్థ మాదిష్టౌ తౌ కృష్ణౌ కృష్ణార్జునౌ ఓ మితి తదాజ్ఞా మఙ్గీకృత్య భూమానం భగవన్తం ప్రణమ్య ద్విజపుత్రా నాదాయ, సంప్రహృష్టౌ ధామ స్వగృహం ప్రతి యథాగతం న్యవర్తతా మాజగ్మతుః యథారూపాననతిక్రాన్తస్వపూర్వరూపాన్ ప్రభూ కృష్ణార్జునౌ దదతుః. ౬౦-౬౧

న్యవర్తతాం స్వకం ధామ సంప్రహృష్టౌ యథాగతౌ.
విప్రాయ దదతుః పుత్రాన్యథారూపాం స్తదా ప్రభూ. ౬౧
నిశమ్య వైష్ణవం ధామ పార్థః పరమవిస్మితః,
యత్కించిత్పౌరుషం పుంసాం మేనే కృష్ణానుకమ్పితమ్. ౬౨
ఇతీదృశాన్యనేకాని వీర్యాణీహ ప్రదర్శయన్,
బుభుజే విషయాన్గ్రామ్యా నీజే చాత్యూర్జితైర్మఖైః. ౬౩
ప్రవవర్షాఖిలాన్కామాన్ప్రజాసు బ్రాహ్మణాదిషు,
యథాకాలం యథైవేన్ద్రో భగవాన్శ్రైష్ఠ్య మాస్థితః. ౬౪
హత్వా నృపానధర్మిష్ఠా న్ఘాతయిత్వార్జునాదిభిః,
అఞ్జసా వర్తయామాస ధర్మం ధర్మసుతాదిభిః. ౬౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కన్ధే,
ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః.

(నిశమ్యేతి.) విష్ణోస్సంబన్ధి, ధామ స్థానం నిశామ్య దృష్ట్వా, పుంసాం యత్కించిత్పౌరుష మస్తి తత్సర్వం, కృష్ణానుకమ్పితం శ్రీకృష్ణకృపాలబ్ధమేవేతి మేనే "శబ్దః ఖే పౌరుషం నృష్వితి" గీతః దృష్టాన్తముఖేన విస్మితవా నిత్యర్థః. ౬౨
(ఇతీతి.) ఈదృశాని ఇమాదైవమానుషాణి చరిత్రాణి దర్శయ న్నఖిలేశ్వరో భగవాన్, గ్రామ్యాన్ విషయాన్ భోగాన్ బుభుజే, అఖిలేశ్వరత్వేనేన భోగప్రయుక్తకర్మవశ్యత్వం వ్యుదస్యతే, ఊర్జితైః పుష్కలదక్షిణైః మఖైః యజ్ఞైః ఈజే ఇష్టవాన్. ౬౩
బ్రాహ్మణా, ఆది, ర్యాసాం, తాసు, ప్రజాసు, అఖిలాన్, సఫలిషితాన్ కామాన్, ప్రవవర్ష, యథేన్ద్రో యథాకాలం వర్షర్తుమనతిక్రమ్య, వర్షతి తథా భగవానపి, శ్రైష్ఠ్యం పరివృఢ్యం మాస్థితః, కామాన్ వవర్ష. ౬౪
(హత్వేతి.) కాంశ్చిత్, అధర్మిష్ఠాన్, స్వయం, హత్వా, కాంశ్చిత్, అర్జునాదిభిర్ఘాతయిత్వా, ధర్మసుతాదిభి ర్యుధిష్ఠిరాదిభి రఞ్జసా బుభుక్షూణాం సుఖేన నా ధర్మం వర్ణాశ్రమానుసారిణం, ప్రవర్తయామాస. ౬౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన తచ్చరణకమలపరిచయవశసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత చన్ద్రికాయాం,
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే. ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః.

అథ నవతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

సుఖం స్వపుర్యాం నివసన్ద్వారకాయాం శ్రియఃపతిః,
సర్వసంపత్సమృద్ధాయాం జుష్టాయాం వృష్ణిపుంగవైః. ౧
స్త్రీభిశ్చోత్తమవేషాభిర్నవయౌవనకాన్తిభిః,
కన్దుకాదిభిర్హర్మ్యేషు క్రీడన్తీభిస్తటిద్ద్యుభిః. ౨
నిత్యం సఙ్కులమార్గాయాం మదచ్యుద్భిర్మతఙ్గజైః,
స్వలఙ్కృతైర్భటైరశ్వై రథైశ్చ కనకోజ్జ్వలైః. ౩
ఉద్యానోపవనాఢ్యాయాం పుష్పితద్రుమరాజిషు,
నిర్విశద్భృఙ్గవిహఙ్గైర్నాదితాయాం సమన్తతః. ౪

అథ నవతితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవతశ్శ్రీకృష్ణస్య స్వపత్నీభిస్సహ క్రీడాప్రకారం గానాదిప్రసిద్ధిం తత్సమ్మాన(?)మనుకీర్తయతి పుత్రపౌత్రాదిసంతతిః ప్రకృతస్కన్ధార్థశ్రవణాదిఫలం చ వర్ణయతి నవతితమేన (సుఖం స్వపుర్యామిత్యాదినా) శ్రియఃపతి రిత్యస్య రేమే షోడశసాహస్రపత్నీనా మేకవల్లభ ఇత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః. వృష్ణిపుఙ్గవైః. స్త్రీభిశ్చ జుష్టాయాం సేవితాయా మితి సంబన్ధః. ౧

కథంభూతాభిః నవయౌవనేన కాన్తిః, ర్యాసాం. తాభిః తటితా మివ ద్యౌః ద్యుతి ర్యాసాం తాభిః. ౨

(నిత్య మితి.) సఙ్కులాః సఙ్కీర్ణాః మార్గాః యస్యాం. తస్యాం ద్వారకాయా మితి పూర్వేణ సంబన్ధః. మదచ్యుద్భిః మదజలస్రావిభిః మతఙ్గజై ర్గజైః సుస్వలఙ్కృతైః భటైః, కనకేనోజ్జ్వలై రథైశ్చ. ౩

కించ ఉద్యానై రుపవనైశ్చాఢ్యాయాం. కథంభూతైః, పుష్పితా యే ద్రుమాస్తేషాం రాజిషు పఙ్క్తిషు నిర్విశన్తో భృఙ్గాణాం విహఙ్గానాం సమూహా యేషు తైః. నాదితాయా మిత్యస్య మతఙ్గజాదిభి రితి శేషః. యద్వా నిర్విశతాం భృఙ్గాణాం విహఙ్గైః నాదితాయామ్. ౪

రేమే షోడశసాహస్రపత్నీనా మేకవల్లభః,
తావద్విచిత్రరూపోఽసౌ తద్గృహేషు మహర్ధిషు. ౫

ప్రోత్ఫుల్లోత్పలకల్హారకుముదామ్భోజరేణుభిః,
వాసితామలతోయేషు కూజద్ద్విజకులేషు చ. ౬

విజహార విగాహ్యామ్భో హ్రదినీషు మహోదయః,
కుచకుఙ్కుమలిప్తాఙ్గః పరిరబ్ధశ్చ యోషితామ్. ౭

ఉపగీయమానో గన్ధర్వైర్మృదఙ్గపణవానకాన్,
వాదయద్భిస్తథా వీణాస్సూతమాగధవన్దిభిః. ౮

సేవ్యమానోఽచ్యుతస్తాభిర్హసన్తీభిశ్చ సేచనైః,
ప్రతిషిఞ్చన్విచిక్రీడే యక్షీభిర్యక్షరాడివ. ౯

తాః క్లిన్నవస్త్రవివృతోరుకుచప్రదేశాస్సిఞ్చన్త్య ఉద్ధృతబృహత్కబరప్రసూనాః,

---

(రేమ ఇతి.) షోడశసహస్రపత్నీనా మేక ఏవ, వల్లభః పతిస్సన్, తావన్తి షోడశసహస్రాణి రూపాణి మూర్తీః, బిభ్రాణః, తాసాం, గృహేషు, రేమ ఇతి సంబన్ధః, కథంభూతేషు మహత్యః ఋద్ధయః భోగోపకరణాదిసమృద్ధయో యేషు. ౫

ప్రోత్ఫుల్లానాం. రేణుభి ర్వాసితాన్యమలాని తోయాని యేషు తేషు కూజన్తి, ద్విజానాం పక్షిణాం, కులాని సమూహాః, యేషు తేషు. ౬

(విజహారేతి.) హ్రదినీషు, అమ్భో, విగాహ్య, విజహార, కథంభూతః, మహా నుదయో వైభవం, యస్య సః, యోషితాం యోషిద్భిః, పరిరబ్ధః, కుచో హితా, అత ఏవ, కుఙ్కుమేన లిప్త మఙ్గం వక్షో, యస్య సః. ౭

కించ (ఉపగీయమాన ఇతి.) సూతాః పౌరాణికాః, మాగధా వంశావలీపాఠకాః, కథంభూతై, ర్వీణాదీన్, వాదయద్భిః. ౮

(సేవ్యమాన ఇతి.) తాభి ర్యోషిద్భిః. స్సేచనైః. జలసేచనైః, హసన్తీభిః సేవ్యమానః స్వయ మపి తాః, ప్రతిషిఞ్చన్ యక్షీభి, ర్యక్షరాట్కుబేర ఇవ, చిక్రీడే విక్రీడితవాన్. ౯

(తా ఇతి.) క్లిన్నాని సిక్తాని. వస్త్రాణి, యాసాం, తాః, అత ఏవ వివృతోరుకుచప్రదేశా,

(శ్రీకృష్ణస్య వంశానుక్రమాభివర్ణనఘట్టః)

కాన్తాః స్వసేచనజిహీర్షితయోపగూహ్య జాతస్మరోత్సవలసద్వదనా విరేజుః. ౧౦

కృష్ణస్తు తత్స్తనవిషజ్జితకుఙ్కుమాక్తః క్రీడాభిషఙ్గధుతకున్తలబృందబన్ధః,
సిఞ్చన్ముహుర్యువతిభిః ప్రతిషిచ్యమానో రేజే కరేణుభిరివేభపతిః పరీతః. ౧౧

నటానాం నర్తకానాం చ గీతవాద్యోపజీవినామ్,
క్రీడాలఙ్కారవాసాంసి కృష్ణోఽదాత్తస్య చ స్త్రియః. ౧౨

కృష్ణస్యైవం విహరతో గత్యాలాపేక్షితస్మితైః,
నర్మక్ష్వేళిపరిష్వఙ్గైః స్త్రీణాం కిల హృతా ధియః. ౧౩

ఊచుర్ముకున్దైకధియో గిర ఉన్మత్తవజ్జడమ్,
చిన్తయన్త్యోఽరవిన్దాక్షం తాని మే గదతః శృణు. ౧౪

స్రోతాంసి. ఉద్ధృతాని పిచస్తాని. బృహత్కాబరేభ్యః. ప్రసూనాని యాసాం తాః. యోషితః కాన్తం భగవన్తం. సిఞ్చన్త్యః. స్వసేచనజిహీర్షితయా స్వాశబ్దః కాన్తపరః. తస్య. సేచనపరిహారేచ్ఛయా తమేవోపగూహ్యాలిఙ్గ్య. తేన జాతేన. స్మరేణ. ఉత్సవ్రయా ఉత్కృష్టహాసేన. స్తేన లసన్తి. వదనాని. యాసాం తాః. విరేజుః. ౧౦

(కృష్ణస్త్వితి.) తాసాం. స్తనేభ్యః. విషజ్జితా కుఙ్కుమస్ర. గ్యస్య సః. క్రీడాయా. మభిషఙ్గేణాభినివేశేన. ధుతః కమ్పితః. కున్తలబృందబన్ధో. యస్య సః. స్వయం ముహుః. సిఞ్చన్ యువతిభిః. ప్రతిషిచ్యమానశ్చ కరేణుభిః. పరివృతో గజరాడివ రేజే. ౧౧

(నటానామితి.) గీతైర్వాద్యైశ్చోప. పజీవన్తీతి తథా తేషాం నటాదీనాం నటాదిభ్యః. క్రీడాస్థం. యేఽలంకారభూషణాని, వాసాంసి చ. తాని ప్రావాత్ ప్రాయచ్ఛత్. తథా స్త్రియోఽపి నర్తకీభ్యః. ప్రాయచ్ఛన్. ౧౨

(కృష్ణస్యేతి.) కర్తరి షష్ఠీ. గత్యాదిభి రేవం విహరతా కృష్ణేన. స్త్రీణాం ధియః హృతాః. ౧౩

అత ఏవ. ముకున్ద ఏవైకస్మిన్ ధీర్యాసాం తాః. స్తమరవిన్దాక్షం చిన్తయన్త్యస్తత్సన్నిధ్యాభావప్రాయామితి శేషః. అగిర ఇతి చ్ఛేదః. క్షణమగిరః ధృతమౌనా ఇత్యర్థః. తత ఉన్మత్త ఇవ జడం యథా తథా. యాని వాక్యాని ఊచుస్తాని సమ్యగాదరతః కథయతో మత్తః శృణు. ౧౪

మహిష్య ఊచుః —

కురరి విలపసి త్వం వీతనిద్రా న శేషే స్వపితి జగతి రాత్ర్యా మీశ్వరో గుప్తబోధః,
వయమివ సఖి కచ్చిద్గాఢనిర్భిన్నచేతా నలిననయనహాసోదారలీలేక్షితేన. ౧౫

నేత్రే నిమీలయసి నక్తమదృష్టబన్ధు స్త్వం రోరవీషి కరుణం బత చక్రవాకి,
దాస్యం గతా వయమివాచ్యుతపాదజుష్టాం కిం వా స్రజం స్పృహయసే కబరేణ వోఢుమ్. ౧౬

భో భోః సదా నిష్టనసే ఉదన్వన్నలబ్ధనిద్రోఽధిగతప్రజాగరః,
కిం వా ముకున్దాపహృతాత్మలాఞ్ఛనః ప్రాప్తాం దశాం త్వం చ యతో దురత్యయామ్. ౧౭

త్వం యక్ష్మణా బలవతాసి గృహీత ఇన్దో క్షీణస్తమో న నిజదీధితిభిః క్షిణోషి,
కచ్చిన్ముకున్దగదితాని యథా వయం త్వం విస్మృత్య భోః స్థగితగీరుపలక్ష్యసే నః. ౧౮

కాని పునస్తానీత్యత్రాహ కురరీత్యాదినా. తత్రైకస్యా వాక్యమాహ (కురరీతి.) హే కురరి అస్మిన్జగతి రాత్ర్యా, మీశ్వరః కృష్ణః గుప్తబోధః విలుప్తబాహ్యవిషయజ్ఞానస్సన్ స్వపితి శేతే, త్వంతు వీతనిద్రా సతీ విలపసి న తు శేషేన స్వపిషి, అనుచితం తన్నిద్రాభఙ్గం కరోషీతి భావః. అథవా నాపరాధస్తవాపీత్యాశయేనాహ నలిననయనస్య హాసేన సహితం ఉదారం యల్లీలయేక్షితం తేన హే సఖి వయమివ, త్వమపి గాఢం యథా తథా నిర్భిన్నం చేతో యస్యాస్సా కచ్చిత్కిమితి ప్రశ్నః. ౧౫

అన్యస్యా ఆహ (నేత్రే ఇతి.) ఏవమగ్రేఽపి. హే చక్రవాకి నక్తం రాత్రౌ అదృష్టబన్ధుః అదృష్టపతిస్సతీ నేత్రే నిమీలయసి కిం కిం వా కరుణం యథా తథా రోరవీషి, బతేతి ఖేదే. నైతావదేవ, అపితు వయమివ దాస్యం, ప్రాప్తా సతీ కబరేణ స్రజం వోఢుం, స్పృహయసే కిమ్. ౧౬

(భో భో ఇతి.) హే ఉదన్వన్ సముద్ర, అలబ్ధనిద్రః, అధిగతప్రజాగరశ్చ సదా నిష్టనసే నితరాం ధ్వనసి "ష్టనశబ్దే" ఇతి ధాతుః. కిం వా అస్మాభిః ప్రాప్తాం దురత్యయాం దశాం అవస్థాం త్వమపి గతో అసి, అహో కష్టం యథా వయం సంభోగేన ముకున్దాపహృతకుచకుఙ్కుమాద్యాత్మలాఞ్ఛనా స్తథా త్వమపి యతోఽపహృతశ్రీకౌస్తుభాదిలాఞ్ఛనో లక్ష్యసే ౧౭

(త్వ మితి.) హే ఇందో, త్వం బలవతా యక్ష్మణా క్షయరోగేణ, నితరాం గృహీతః, అత ఏవ క్షీణస్సన్ స్వకరైః తమోఽన్ధకారం న క్షిణోషి న వినాశయసి కిం, యథా వయం తథా త్వమపి ముకుందగదితాని రహస్యాని విస్మృత్య తదేకచిత్తతయా స్థగితగీః స్తబ్ధవాక్ సన్ నోఽస్మాభి రుపలక్ష్యసే. ౧౮

(శ్రీకృష్ణస్యవంశానుక్రమాభివర్ణఘట్టః)

కిం వా చరితమస్మాభి ర్మలయానిల తేఽప్రియమ్,
గోవిన్దాపాఙ్గనిర్భిన్నే హృదీరయసి నః స్మరమ్. ౧౯

ముగ్ధే ధ్యాయసి కిం గృహాణపురతః కున్దం వికాసోన్ముఖం
కిం కున్దేన సుమామునా సుమనసః కీదృగ్విధా స్త్వత్ప్రియాః.
పున్నాగం మృగయే సఖి శ్రుతిశిరోభూషావిశేషాయితం
గావోఽప్యుజ్ఝితసూనమాపత తవామోదప్రకర్షోన్ముఖాః. ౨౦
మేఘశ్రీమం స్త్వమసి దయితో యాదవేన్ద్రస్య నూనం
శ్రీవత్సాఙ్కం వయమివ భవా న్ధ్యాయతి ప్రేమబద్ధః,

(కింవేతి.) హే మలయానిల, తే తుభ్య మస్మాభిః కిం వా అప్రియ మాచరితం కృతం, యత స్త్వం గోవిన్దస్యాపాఙ్గై ర్నితరాం భిన్నేఽస్మాకం హృది హృదయే స్మరం కామ మీరయసి, అప్రియాచరణం వినా స్మరోదీరణేన వ్యథాజననం తవ నుచిత మిత్యర్థః. ౧౯

కాంచిత్ప్రియమన్వేషయన్తీం పుష్పాణ్యన్వేషయన్తీ మివాలక్ష్య కస్యాశ్చి దుత్తరప్రత్యుత్తర మాహ నాటకశైల్యా (ముగ్ధేతి.) హే ముగ్ధే కిం ధ్యాయసి పురతః స్థితం వికాసోన్ముఖం కున్దం గృహాణ. ఏవ ముక్తా ప్రాహ కిం కున్దేన సుమామునేతి. అమునా ముకున్దరహితేన కున్దేన కిం న కించిదపి ప్రయోజనం కింతు ముకున్దమేవాన్వేషయామీత్యభిసంధిః. సా పునః ప్రాహ త్వత్ప్రియాః సుమనసః పుష్పాణి కీదృగ్విధా ఇతి, సా పునః ప్రాహ పున్నాగం మృగయే సఖి శ్రుతిశిరోభూషాయిత మితి హే సఖి శ్రుతిశిరోభూషావిశేషాయితం శ్రోత్రయోః శిరసి చ భూషణవిశేషవదాచరితం పున్నాగం మృగయే ప్రతీకస్తు వేదాన్తేషు భూషావిశేషాయితం పున్నాగం పురుషశ్రేష్ఠం మృగయే ఇత్యభిసంధిః. నను కిం బహ్వీషు సుమనస్సు సతీషు విశేషణపున్నాగేనేన మృగయసే ఇత్యత్రాహ (గావోఽపీతి.) ఉజ్ఝితం గలితం సూనం పున్నాగం యస్యాం, తవామోదప్రకర్షోన్ముఖా ఆపత మృగయన్త్యేవ తిష్ఠన్తే, పశవోఽప్యేవం కిం పునర్మమ మితి భావః, పక్షాన్తరే గావః వేదా స్తద్వాచోఽపి ఉజ్ఝితస్వార్థం తత్స్వజన్మనం అతుమిత్యర్థః, పురుషశ్రేష్ఠం తవామోదప్రకర్షే తత్కల్యాణగుణగణప్రకర్షే ఉన్ముఖాః ప్రవణాః సోన్ముఖాః ఔన్ముఖ్య మాత్రేణ వ పరాం నతు వాక్త్వేన తత్ప్రతిపాదన మానన్త్యా దితి భావః. అత్ర కేవలం మృగయుష్ట్వే పమానత ఇత్యర్థః. ౨౦

(మేఘేతి.) హే మేఘ త్వం యాదవేన్ద్రస్య యదూత్తమస్య త్వం దయితః ప్రియోఽసి

అత్యుత్కణ్ఠం శబలహృదయోఽస్మద్విధో బాష్పధారాః
స్మృత్వా స్మృత్వా విసృజసి ముహుర్దుఃఖదస్తత్ప్రసఙ్గః. ౨౧

ప్రియరావపదాని భాషసే మృతసంజీవికయాఽనయా గిరా
కరవాణి కిమద్య తే ప్రియం వద మే వల్గితకణ్ఠకోకిల. ౨౨

శుకరాజ గాయ యదుదేవసత్కథాం పయసా త్వభిషేచనం కురు
విరహాగ్నితప్తహృదయేష్వలం రమారమణాభిధానసుధయా చ సిఞ్చ నః. ౨౩

న చలసి న వదస్యుదారబుద్ధే క్షితిధర చిన్తయసే మహాన్తమర్థమ్,
అపి బత వసుదేవనన్దనాఙ్ఘ్రిం వయమివ కామయసే స్తనైర్విధర్తుమ్. ౨౪

శుష్యద్ధ్రదాః కర్శితా బత సిన్ధుపత్న్యః సమ్ప్రత్యపాస్తకమలశ్రియ ఇష్టభర్తుః.

మానం. అతఃపారతన్త్ర్యేణ ఉపమ్యాత్తాత్త్వం అప్రఖమాలక్షయ ఇతి భావః. అతో. భవాన్ వయమివ శ్రీవత్సాఙ్కం తద్విషయప్రేమ్ణా బద్ధో నిశ్చలో ధ్యాయతి కిం ధ్యానలిఙ్గాన్యాహ అత్యుత్కణ్ఠ మిత్యాది. అస్మద్విధః వయమివేత్యర్థః. అత్యుత్కణ్ఠం యథా తథా సజలహృదయః బాష్పధారాః సృజసి ముఞ్చసి. యుక్తం చైతదిత్యాహ దుఃఖదస్తత్ప్రసఙ్గ ఇతి. ౨౧

(ప్రియేతి.) హే కోకిల ప్రియరావస్య ప్రియంవదస్య శ్రీకృష్ణస్య. పదానీవ పదాని శబ్దాన్ భాషసే మృతాన్సంజీవయతీతి తథా కోమలయా గిరా. హే వల్గితకణ్ఠ రమణీయకణ్ఠ మే కథయ. కిం తేఽద్య ప్రియం కరవాణి. ౨౨

(శుకరాజేతి.) హే శుకరాజ యదుదేవస్య సత్కథాం గాయ "గై శబ్దే" లోట్ మధ్యమైక వచనం. అఙ్గ హే శుక తవ పయసా క్షీరేణ ఉపసేచనం అభిషేకం కుర్మః. త్వం నోఽస్మాకం విరహాగ్నినా తేషు హృదయేషు రమారమణస్య లక్ష్మీకాన్తస్యాభిధానసుధయా అలం నితరాం. సిఞ్చ ౨౩

(న చలసీతి.) హే క్షితిధర త్వం న చలసి న వదసి చ, కింతు మహాన్తమర్థం చిన్తయసే. తర్హి కిం వయం యథా స్తనైర్వసుదేవనన్దనస్యాంఘ్రిం విధర్తుం కామయామహే తథా త్వమపి స్తనతుల్యైః శృఙ్గైః ధర్తుం, కామయసే కిమ్. ౨౪

(శుష్యద్ధ్రదా ఇతి.) హే సిన్ధుపత్న్యః నద్యః. యద్వత్ యథా వయం యదుపతేః ప్రణయావలోకమప్రాప్య తేన ముష్టాన్యపహృతాని హృదయాని. యాసాం తాశ్చ. ఉరు నితరాం

(శ్రీకృష్ణమూర్తేర్వంశానుక్రమాభివర్ణనమ్)

యద్ద్వద్వయం మధుపతేః ప్రణయావలోకమప్రాప్య ముష్టహృదయాః పులకన్మితాః స్మ. ౨౩

హంస స్వాగత మాస్యతాం పిబ పయో బ్రూహ్యఙ్గ శౌరేః కథాం
దూతం త్వాం ను విదామ కచ్చిదజితః స్వస్త్యాస్త ఉక్తం పురా,
కిం వా నశ్చలసౌహృద స్స్మరతి తం కస్మాద్భజామో వయం
క్షౌద్రాలాపయ కామదం శ్రియమృతేసైవైకనిష్ఠా స్త్రియామ్. ౨౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతీదృశేన భావేన కృష్ణే యోగీశ్వరేశ్వరే,
క్రియమాణేన మాధవ్యో లేభిరే వైష్ణవం గతిమ్. ౨౫

శ్రుతమాత్రోఽపి యః స్త్రీణాం ప్రసహ్యాకర్షతే మనః,

కర్శితాః స్మ తథా యూయ మపి సంప్రతి శ్రీకృష్ణో మధ్యన్మో ప్రియా. యాసాం త్వాం అనన్తకమలలోచనస్య ఇష్టస్య భర్తుర్విష్ణోః ప్రణయావలోక మప్రాప్య కర్శితాః స్థితేతి భావే. ౨౩

(హంసేతి.) హే హంస ఆస్యతా ముపవిశ్యతాం. పయః క్షీరం పిబ అఙ్గ హే హంస శౌరేః కథాం వార్తాం బ్రూహి. న్వితి వితర్కే త్వాం శౌరే ర్దూతం విదామ. అజితః కృష్ణః స్వస్త్యాస్తే కచ్చిత్ పురా రహస్యుక్తం, చలసౌహృద. స్మరతి కిం స్మృత్త్వైవ మాం ప్రస్థాపితవా నిత్యత్రాహ హే క్షౌద్ర క్షుద్రదూత. కస్మాత్తం, వయం, భజామః. మార్ధమాత్వాయాతీత్యత్రాహ — అథో తర్హి తమిహాలాపయాకారయ. ఓ మిల గచ్ఛత్త. తం పునరాహ యః. అస్మాకాం, విహాయిత్వా ఏకాకినీ రమతే, తాం శ్రియం మృతే వినా. తమేవాలాపయ. సా తదేకనిష్ఠా కథం పరిహర్తుం శక్యేత్యత్రాహ (స్త్రియా మితి.) జాతావేకవచనం, అస్మాసు స్త్రీషు మధ్యే కిం సైవైకనిష్ఠా నతు వయ మిత్యర్థః. ౨౪

(ఇతీతి.) మాధవ్యో మాధవస్య స్త్రియః యోగేశ్వరే కృష్ణే క్రియమాణేనేత్థంభూతేన. భావేన వైష్ణవీం గతిం ముక్తిం లేభిరే. ౨౫

కృష్ణే తాసామిత్థంభూతో భావో నాతిచిత్ర మిత్యాహ (శ్రుతమాత్రోఽపీతి.) ఉరుభిర్బహుభిర్గాయైర్గానైః ఉరు బహుధా. గీతో వా ఉరుగాయ ఇతి పృథక్పదం వా, సంధి స్త్వార్షః. కిం బహునా

ఉరుగాయోఽనుగీతో వా పశ్యన్తీనాం కుతః పునః. ౨౮

యాస్తం పర్యచరన్ప్రేమ్ణా పాదసంవాహనాదిభిః,
జగద్గురుం భర్తృబుద్ధ్యా తాసాం కిం వర్ణ్యతే తపః. ౨౯

ఏవం వేదోదితం కర్మ స్వనుతిష్ఠన్రమాపతిః,
గృహాన్ ధర్మార్థకామానాం ముహుశ్చాదర్శయత్పదమ్. ౩౦

ఆస్థితస్య పరం ధర్మం కృష్ణస్య గృహమేధినామ్,
ఆసన్షోడశసాహస్రా మహిష్యోఽష్టశతాధికాః. ౩౧

తాసాం స్త్రీరత్నభూతానా మష్టౌ యాః ప్రాగుదాహృతాః,
రుక్మిణీప్రముఖా రాజన్ సహపుత్రాశ్చ సర్వశః. ౩౨

యథా కథంచిచ్ఛ్రుతమాత్రోఽపి వా స్త్రీణాం మనః, ప్రసహ్య బలా దాకర్షతే, కిం పునః, సాక్షాత్పశ్యన్తీనాం స్త్రీణాం మన ఆకర్షతీతి. ౨౮

యతస్తాసా మిత్థంభూతో భావ స్తత స్తా అనుమోదతే (యా ఇతి.) తం కృష్ణం జగద్గురుం సర్వోత్తమం పరమపురుష మపి భర్తృబుద్ధ్యా యాః పాదఘట్టనాదిభిః ప్రేమ్ణా పర్యచరన్ అసేవన్త, తాసాం, తపః కిం వర్ణ్యతే కథం వర్ణ్యత ఇత్యర్థః. ౨౯

(ఏవ మితి.) సతాం, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయభూతోఽప్యనుతిష్ఠన్ గృహాన్ ధర్మాదీనాం పదం స్థానమిత్యదర్శయన్, పద మితి దర్శయితు మన్వతిష్ఠ దిత్యర్థః. ౩౦

అథ భగవతస్స్వపత్నీషు సంతాన మనువర్ణయితుం ప్రస్తౌతి (ఆస్థితస్యేతి.) పరం, గృహమేధినాం, ధర్మ, మాస్థితస్యానుతిష్ఠతః కృష్ణస్య, మహిష్యః పత్న్యః, ఆసన్. ౩౧

తాసాం స్త్రీరత్నరూపాణాం మధ్యే, అష్టౌ రుక్మిణీప్రముఖాః యాః పూర్వం, కథితాః సర్వశః సర్వాశ్చ, సహపుత్రాః పుత్రవత్య ఏవేత్యర్థః. తాసాం పుత్రాస్తు లక్షమేకమశీత్యుత్తరైకషష్టిసహస్రాణి భవన్తి. ౩౨

(శ్రీకృష్ణమూర్తేర్వంశానుక్రమాభివర్ణనఘట్టః)

ఏకైకస్యాం దశదశ కృష్ణోఽజీజనదాత్మజాన్,
యావత్య ఆత్మనో భార్యా అమోఘగతిరీశ్వరః. ౩౩

తేషాముద్దామవీర్యాణా మష్టాదశమహారథాః,
ఆసన్నుదారయశస స్తేషాం నామాని మే శృణు. ౩౪

ప్రద్యుమ్నశ్చానిరుద్ధశ్చ దీప్తిమాన్భానురేవ చ,
సామ్బో మధుర్బృహద్భాను శ్చిత్రభానుర్వృకోఽరుణః. ౩౫

పుష్కరో దేవబాహుశ్చ శ్రుతదేవస్సునన్దనః.
చిత్రబాహుర్విరూపశ్చ కవి ర్న్యగ్రోధ ఏవ చ. ౩౬

త్రివక్రాయా ఉపక్రోశః పుత్రః కృష్ణమనువ్రతః,
శిష్యస్సాక్షా న్నారదస్య దధౌ వ్రత మఖణ్డితమ్. ౩౭

తేనోక్తం సాత్వతం తన్త్రం యజ్జ్ఞాత్వా ముక్తిమా న్భవేత్,

తదేవాహ (ఏకైకస్యా మితి.) అజీజన జ్జనయామాస. ఆత్మనః స్వస్య యావత్యో భార్యా స్తాసా మేకైకస్యా మితి సంబన్ధః. తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి అమోఘగతి రప్రతిహతసంకల్పః. ౩౩

తేషాముక్తసఙ్ఖ్యానాం పుత్రాణాం మధ్యే ఉదారయశసః విపులయశస్వినః. ౩౪

(ప్రద్యుమ్నశ్చేతి) అనిరుద్ధనామాపి కశ్చిత్పౌత్రాదన్యః పుత్రః. ౩౫—౩౬

(త్రివక్రాయా ఇతి.) ఉపక్రోశో నామ త్రివక్రాయాః పుత్రః సతు కృష్ణం అనువ్రతః అనువర్తమానః సాక్షాన్నారదస్య శిష్యో భూత్వా. అఖణ్డిత మవిచ్ఛిన్నం యథా తథా చిత్తం దధౌ భగవత్సమాధివిష్టో బభూవేత్యర్థః. ౩౭

తమేవ విశినష్టి (తేనేతి.) సాత్వతం పఞ్చరాత్రం. ఉక్తం. సాత్వతమన్త్రార్థవిషయః కశ్చిద్గ్రన్థవిశేషః. ప్రతిపత్తిసౌకర్యాయ నాతిసంగ్రహావిస్తరరూపేణ కృత ఇత్యర్థః. తస్యానాదిశాస్త్రసా

యత్ర స్త్రీశూద్రదాసానాం సంస్కారో వైష్ణవస్స్మృతః. ౩౮

ఏతేషా మపి రాజేన్ద్ర తనూజానాం మధుద్విషః,
ప్రద్యుమ్న ఆసీ త్ప్రథమః పితృవద్రుక్మిణీసుతః. ౩౯

స రుక్మిణో దుహితర ముపయేమే మహారథః,
తస్మాత్సుతోఽనిరుద్ధోఽభూన్నాగాయుతబలాన్వితః. ౪౦

స చాపి రుక్మిణః పౌత్రీం దౌహిత్రో జగృహే తతః,
వజ్ర స్తస్యామభూ ద్య స్తు మౌసలాదవశేషితః. ౪౧

ప్రతిబాహురభూ త్తస్మాత్సుబాహు స్తస్య చాత్మజః,
సుబాహో ర్ధర్మసేనోఽభూచ్ఛ్రుతిసేనస్తు తత్సుతః. ౪౨

ర్వాచీనత్వాయోగాత్ తత్త్రం విశినష్టి యత్రేతి - స్త్రీశూద్రాదీనా మపి వైష్ణవః విష్ణుప్రాపకః సంస్కారస్తాపపుణ్డ్రాదిసంస్కారః స్మృతః. ౩౮

(ఏతేషామపీతి.) మధుద్విషః కృష్ణస్య. తనూజానాం పుత్రాణా మేతేషా మష్టావరాణాం మధ్యే యః, ప్రద్యుమ్నః. స తు రుక్మిణీసుతః పితృవ, ద్రూపేణ గుణైశ్చ పితృతుల్యః. ౩౯

రుక్మిణో మాతులస్య. దుహితర ముపయేమే. తస్యాం భార్యాయాం. తతః ప్రద్యుమ్నా దనిరుద్ధో నామ నాగాయుతబలః. పుత్రోఽభూత్. ౪౦

సచాపి అనిరుద్ధోఽపి రుక్మిణో దౌహిత్ర స్తస్య పౌత్రీం. జగృహే ఉపయేమే. తతోఽనిరుద్ధా త్తస్యాం వజ్రో నామ పుత్రో బభూవ. తం విశినష్టి (యస్త్వితి.) మౌసలశాపప్రయుక్త యదుకులక్షయాదవశేషితః. స ఏకోఽవశేషిత ఇత్యర్థః. ౪౧

తస్మాద్వజ్రాత్ప్రతిబాహుః. తస్య ప్రతిబాహోః. రాత్మజః సుబాహుః. ౪౨

(శ్రీకృష్ణమూర్తేర్వంశానుక్రమాభివర్ణనఘట్టః)

నహ్యేతస్మిన్కులే జాతా అధనా అబహుప్రజాః,
అల్పాయుషోఽల్పవీర్యాశ్చ అబ్రహ్మణ్యాశ్చ జజ్ఞిరే. ౪౩

యదువంశప్రసూతానాం పుంసాం విఖ్యాతకర్మణామ్,
సఙ్ఖ్యానం శక్యతే కర్తుమపి వర్షాయుతైరపి. ౪౪

తిస్రః కోట్యస్సహస్రాణామష్టాశీతిశ్శతాని చ,
ఆసన్యదుకులాచార్యాః కుమారాణామితి శ్రుతమ్. ౪౫

సఙ్ఖ్యానం యాదవానాం కః కరిష్యతి మహాత్మనామ్,
యత్రాయుతానా మయుతలక్షపుత్రస్స ఆహుకః. ౪౬

దేవాసురాహవహతా యే దైతేయా స్సుదారుణాః,
తేచోత్పన్నా మనుష్యేషు ప్రజా దృప్తా బబాధిరే. ౪౭

సర్వాన్ వంశ్యాన్ విశినష్టి (నహీతి) అధనా నిర్ధనాః. ౪౩

తేషా మాసంఖ్యమాహ (యదువంశప్రసూతానామితి.) ౪౪

తదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ (తిస్రః కోట్య ఇతి.) యదుకులస్యాచార్యా స్తత్కుమారాణాం అనుశిక్షకా అధ్యాపకాస్తిస్రః కోట్యః సహస్రాణాం అష్టాశీతిః శతాని చ. అధ్యాపకా ఏవైతావంతః కిం పునస్త ఇత్యర్థః. ౪౫

ఏకస్య వసుదేవస్యైవ సంతానానాం సంఖ్యైవం జాతా కిం పునస్సర్వేషాం సంభూతానామిత్యాహ (సఙ్ఖ్యానమితి.) యత్ర యాదవానాం మధ్యే యః ఆహుకో వసుదేవ స్స ఏవాయుతానాం అయుతలక్షపుత్రః. ౪౬

తేషాం వీర్యశౌర్యాదిగుణనిరూపణాయాహ (దేవేతి.) దేవాసురాహవే దేవాసురయుద్ధే. హతాః యే అతిదారుణా దైతేయా స్తే మనుష్యేషు చైద్యమాగధాదిరూపేణ జాతాః దృప్తాస్సంతః. ప్రజా ఇతి ద్వితీయాంతం, బబాధిరే. ౪౭

తన్నిగ్రహాయ హరిణా ప్రోక్తా దేవా యదోః కులే.
అవతీర్ణాః కులశతం తేషా మేకాధికం నృప. ౪౮

తేషాం ప్రమాణం భగవాన్ప్రభుత్వేనాభవద్ధరిః,
యేచానువర్తిన స్తస్య వవృధు స్సర్వయాదవాః. ౪౯

శయ్యాసనాటనాలాపక్రీడాస్నానాశనాదిషు,
న విదుస్స్వాన్తరాత్మానం వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః. ౫౦

తీర్థం చక్రే నృపోనం యదజని యదుషు స్వస్సరిత్పాదశౌచం
విద్విట్స్నిగ్ధాస్స్వరూపం యయురజితపదాశ్రీర్యదర్థేఽన్యయత్నః,

(తన్నిగ్రహాయేతి.) ప్రోక్తా ఆదిష్టా దేవాః, యదోః కులే, అవతీర్ణాః, యేషా మవతీర్ణానాం,
కుల మేకాధికశతం, వృష్ణ్యంధకదాశార్హాదిరూపేణై కాధికశతభేదభిన్నమ్. ౪౮

(తేషామితి,) తేషాం కులానాం ప్రభుత్వే నిమిత్తే భగవాన్ శ్రీకృష్ణరూపేణాభవదవతతార,
యే సర్వే యాదవా స్తే తస్య శ్రీకృష్ణస్యానువర్తినః. హేతుగర్భమిదం, వవృధు రేధాంచక్రిరే. ౪౯

కిం తే తం పరమాత్మబుద్ధ్యాఽన్వవర్తంత, నేత్యాహ (శయ్యేతి,) వృష్ణయదవః
శయ్యాసనాదిషు కృష్ణ ఏవ చేతో యేషాం తథా భూతాఅపి తం కృష్ణం స్వమాత్మానం స్వాంతరాత్మానం
పరమాత్మాన మిత్యర్థః. నవిదుః కింతు యాదవవిశేషం విదురితి భావః. ౫౦

స్వమాత్మానం న విదురిత్యనేన తన్మాహాత్మ్యం న విదురితి సూచితం. తదేవానితర
సాధారణం వదన్ అత్యాశ్చర్య మేత ద్భూభారాపహరణ మితి విస్మయ మపమదన్నాహ (తీర్థమితి,)
హేనృప. ఇతఃపూర్వం, స్వస్సరిత్ స్వర్నదీ గఙ్గైవ సర్వతోఽధికం తీర్థమాసీత్, ఇదానీం తు యదుషు
య దజని జాతం తేషు జాతం శ్రీకృష్ణకీర్తిరూపం త త్కర్తృ స్వస్సరిద్రూపం పాదశౌచం తీర్థమూన
మల్పం చక్రే యద్యశోరూపం తీర్థమేవ సర్వతీర్థోపరి విరాజత ఇతి భావః. తథా ద్విషంతః శత్రవః
స్నిగ్ధా అనురక్తాశ్చ, తత్స్వరూపం యయుః ప్రాపుః. స్వం స్వాసాధారణం రూప మాకృతిః తత్సా
ధర్మ్యమితి యావత్, త ద్ప్రాపుః. ప్రీత్య ప్రీత్యాత్మకస్య స్వవిషయస్య జ్ఞానస్య సాధర్మ్యప్రాపణ
స్వాభావ్యాదితి భావః. తథా అజితపదాకైచ్చిదప్యప్రాప్తపదా శ్రీశ్చ. యస్యైవేతి శేషః. యస్యై
వానన్యార్హా శేషభూతేత్యర్థః. తాం విశినష్టి-యదర్థేఽన్యయత్నః. యచ్ఛ్రీకటాక్షలేశప్రసరణార్థం
అన్యేషాం బ్రహ్మాదీనాం యత్నః, కిం చ యస్య భగవతో, నామ శ్రుతం, మదిగదితం ఉచ్చరితం వా

(శ్రీకృష్ణమూర్తేర్వంశానుక్రమాభివర్ణనఘట్టః)

యన్నామామఙ్గళఘ్నం శ్రుతమథ గదితం యత్కృతో గోత్రధర్మః
కృష్ణస్యైతన్నచిత్రం క్షితిభరహరణం కాలచక్రాయుధస్య. ౪౮

జయతి జననివాసో దేవకీజన్మవాదో యదువరపరిషద్భిర్దోర్భిరస్యన్నధర్మమ్,
స్థిరచరవృజినఘ్నస్సుస్మితశ్రీముఖేన వ్రజపురవనితానాం వర్ధయన్కామదేవమ్. ౪౯

ఇత్థం పరస్య నిజధర్మరిరక్షయాఽఽత్తలీలాతనోస్తదనురూపవిడమ్బనాని,

అర్థజ్ఞానరహిత మప్యమఙ్గళఘ్నం. కిం చ గోత్రేషు తత్తద్వృష్ణివంశేషు ధర్మో యత్కృతః యేన ప్రవర్తితః. తస్యైతస్య. శ్రీకృష్ణస్యైత న్న చిత్రం, కిం తత్ యత్? క్షితిభరహరణం, తత్ర హేతుత్వేవ పునస్తం విశినష్టి-కాలచక్రాయుధస్య కాలచక్రం కాలాభిమాని సుదర్శనాఖ్యం చక్ర మాయుధం యస్య తస్య కాలాయత్తం హి సర్వమితి భావః. ౪౮

ఉక్తవిధాసాధారణప్రభావనిర్వాహకం పరత్వమాహ (జయతీతి.) సర్వోత్కర్షేణ వర్తతే జనానాం నివాసో ధారకః, జనేషు నివసతి ధారకతయేతి వా, తర్హి పరమాత్మనః కథం ప్రాకృతేషు జన్మేత్యత్రాహ దేవకీతి. దేవక్యాం జన్మేతి వాదమాత్రం యస్య సః. న తస్య ప్రాకృతస్యేవ కర్మాయత్తం జన్మ అపితు స్వేచ్ఛామూలకం తదితి భావః. తదపి కిమర్థ మిత్యత్రాహ యదువరా యదుశ్రేష్ఠా స్తేషాం, పరిషదస్సభ్యాస్తాభిరేవ దోర్భిర్భుజై రధర్మం. అస్యన్ "లక్షణహేత్వో" రిత్యయం శతా. ప్రతిక్షిపన్ మిత్యర్థః. న కేవలం తదేవ, తస్య సంకల్పమాత్రేణాపి సుశకత్వాత్. కిం త్వేతదేవావతారకృత్యం ముఖ్య మిత్యభిప్రేత్య విశినష్టి–స్థిరచరవృజినఘ్నః. అధికార మనపేక్ష్య స్థిరాణాం బృందావనాది గతానాం తరుగుల్మాదిరూపాణాం స్థిరాణాం చరాణాం పశుశకునిప్రభృతీనాం, కేనచిత్సంబంధేన వృజినం ప్రాప్తిప్రతిబంధకం పాపం హంతీతి తథా తదేవోదాహర్తుం విశినష్టి-శోభనం స్మితం యస్మిన్, తేన శ్రీముఖేన, వ్రజవనితానాం పురవనితానాం చ, కామదేవం వర్ధయన్. తాః కామస్వభావావనితాస్స్వ స్యైవ స్వభావేన స్వవిషయకేణ ముచ్యేరన్నితి తం తాసాం వర్ధయన్ జయతీతి సంబంధః. యద్వా అయమపి లక్షణహేత్వోరితి శతా, వర్ధయితుం, దేవకీజన్మవాదో జయతీతి సంబంధః. ౪౯

ప్రకృతస్కంధార్థశ్రవణఫలం తదధికారిణం చాహ (ఇత్థ మితి.) నిజధర్మరిరక్షయా స్వప్రసంగమోక్తధర్మరక్షణేచ్ఛయా, ఆత్తా పరిగృహీతా లీలార్థా తను ర్యేన లీలాపదేన తస్యాః కర్మఫల భోగార్థత్వవ్యుదాసః, తస్య యదూత్తమస్య పరమపురుషస్య ఇత్థంభూతాని తదనురూపాణి అవతారాను

కర్మాణి కర్మకషణాని యదూత్తమస్య శ్రూయాదముష్యపదయో రనువృత్తి మిచ్ఛన్. ౪౯

మర్త్య స్తథా ననుసమేధితయా ముకున్ద శ్రీమత్కథా శ్రవణకీర్తనచిన్తయైతి
తద్ధామ దుస్తరకృతా న్తజనాపవర్గం గ్రామాద్వనం క్షితిభుజోఽపి యయుర్యదర్థాః. ౫౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం దశమస్కన్ధే,
నవతితమోఽధ్యాయః.

దశమస్కన్ధస్సమాప్తః.

రూపాణి దర్శరితానురూపాణి వా, విడమ్బనాని మర్త్యచేష్టానుకారీణి, కర్మనికషాణి శ్రుణ్వతాం, కీర్తయతాం చ భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకాని పాపకర్మాణి కషంతే నిరస్యంతీతి తథా, కర్మాణి చేష్టితాని, శ్రూయాత్ కః, యః అముష్య భగవతః, పదయోః, అనువృత్తిం భక్తిమిచ్ఛన్ కామయమానః. ౪౯

కిమనువృత్తే రిత్యత ఆహ (మర్త్య ఇతి) అనుసవమనుసంధ్యం ముకుందస్య శ్రీమత్కథాయాః, శ్రవణకీర్తనచింతయా శ్రవణకీర్తనయుక్తా, యా, చింతా తయా సమేధితయా అనువృత్త్యా దుస్తరకృతాంతజనాపవర్గం, దుస్తరః, కృతాంతో యై స్తేషాం జనానా మపవర్గః దుఃఖావసానహేతుభూతం, తస్య భగవతో, ధామ స్థానం, మేతి ప్రాప్నోతి, దుస్తరేత్యాది విశేషణేన దుర్లభత్వం సూచితం, తత్ప్రవేష్టమేవాహ గ్రామాది. యదర్థాః యద్ధామ అర్థః ప్రయోజనం, యేషాం తే యద్ధామప్రాప్తికామా ఇత్యర్థః, గ్రామాత్ వనం, యయుః, తపస ఇతి శేషః. యద్వా యదనువృత్తికామాః, దుస్త్యజకృతాంతభవాపవర్గమితి పాఠాంతరం, దుస్తరః, కృతాంతో మృత్యుః, స్తత్తుల్యః భవః సంసార, స్తస్యాపవర్గోఽవసానం. యస్మాత్, తద్ధామైతీతి సంబంధః. ౫౦

ఇతి శ్రీవత్స్యాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలకులతిలకసుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రపన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం,
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్దే, నవతితమోఽధ్యాయః.
దశమస్కంధస్సమాప్తః

